N N. M. i

VITAE CAESARVM

QVARVM SCRIPTORES HI

C. Suetonius Tranquillus	Dion Caßius
Aelius Spartianus	Iulius Capitolinus
Aelius Lampridius	Vulcatius Gallicanus
Trebellius Pollio	Flauius Vopiſcus
Herodianus	Sex. Aurelius Victor
Pomponius Lætus	Io. Baptiſta Egnatius

Eutropij libri x. integritati priſtinæ redditi.
Ammianus Marcellinus longe alius quàm antehac unquam.
Annotationes [redacted] & Baptiſtæ Egnatij in uitas Cæſs.

Acceſſerunt in hac editione Vellej Paterculi libri II. ab innumeris denuo uendicati erroribus, addito Indice copioſißimo.

BASILEAE MD XLVI

CAIVS Suetonius Tranquillus patrem habuit Suetonium, cognomento Lenem, tertiædecimæ legionis tribunũ, & Augusticlauiũ, qui interfuit bello Othoniano. à patre filius Tranquilli cognomen accepisse creditur. Nam cum ille Lenis sit cognominatus, hic eodem significato, nõ eodem uerbo dictus est Tranquillus. Floruit sub Adriano, utpote illius magister epistolarũ. uerũ fortuna, quæ lubrica est, refragante successor ei mox datus: quòd apud Sabinam Imperatoris uxorem familiarius egisse ferebatur, q̃ reuerentia domus aulicæ postularet. usus est contubernio Plinij posterioris, a quo in epistolis admonetur ad uolumina ædenda: quæ perfecta, absolutaq́ appellat. Cum esset uir doctrina cõpositiore, & elegantia floridiore præditus, scripsit libellũ de grammaticis & Rhetoribus: quẽ diuus Hieronymus secutus est, texens catalogũ scriptorum ecclesiasticorum. De genere uestium, de ludicra historia libros cõcinnasse memoratur: quorũ testimonio utuntur eruditi. Idem de uitijs corporalibus, & de prætoribus uolumina condidit luculẽta: in primis uero ad posteros transmisit duodecim Cæsarũ uitas, ualde quidem probandas, graphiceq́ conscriptas: in quo styli genere primas confessione eruditorum haud dubie occupauit. Opus est emunctum, refertumq́ eruditione haudquaquã triuiali, & cõpositissimo ordine distinctũ: unde emẽdatissimus, ac candidissimus scriptor meruit appellari: cui, ut scribit Flauius Vopiscus, familiare fuit amare breuitatem. Ausonius in epistolio ad Paulinũ librorum meminit, quos numero treis Suetonius de regibus scripsit. In hoc uero Cæsarũ opere, quod eruditorũ manibus continenter teritur, est oppido quàm tersus, & syncerissima scriptione præcellens: adeo, ut de Suetonio dicere merito possimus id, quod Zeusis pictor de seipso prodidit: Inuisurum aliquem facilius quàm imitaturum.

C. SVETONII TRAN QVILLI, XII. CAESARES.

D. IVLIVS CAESAR.

1

ANNVM agens Cæsar XVI. patrẽ amisit: sequentibus COSS. flamẽ Dialis destinatus, dimissa Cossutia, quæ familia equestri, sed admodum diues, prætextato desponsata fuerat: Corneliam Cinnæ IIII. COS. filiam duxit uxorem: ex qua illi mox Iulia nata est: neq; ut repudiaret illam compelli à dictatore Sylla ullo modo potuit. Quare & sacerdotio, & uxoris dote, & gentilitijs hæreditatibus mulctatus, diuersarum partium habebatur: ut etiam discedere è medio, & (quanquam morbo quartanæ aggrauãte) propè per singulas noctes cõmutare latebras cogeretur: seq; ab inquisitoribus pecunia redimere: donec per uirgines Vestales, perq; Mamercum Aemilium, & Aurelium Cottam propinquos & affines suos, ueniam impetrauit. Satis cõstat, Syllam quum deprecantibus amicissimis & ornatissimis uiris aliquandiu denegasset, atq; illi pertinaciter contenderent, expugnatum tandem proclamasse, siue diuinitus, siue aliqua coniectura, uincerent ac sibi haberent, dummodo scirent eum, quem incolumem tantopere cuperent, quandoq; optimatium partibus, quas secum simul defendissent, exitio futurum. Nam Cæsari multos Marios inesse.

Desponsata, pro desponsa

Repudiare, pro dimittere quam duxeris

2 STipendia prima in Asia fecit, M. Thermi prætoris cõtubernio: à quo ad accersendam classem in Bithyniam missus, desedit apud Nicomedẽ, non sine rumore prostratæ regi pudicitiæ: quẽ rumorẽ auxit intra paucos rursus dies repetita Bithynia per causam exigendæ pecuniæ, quæ deberet̃ cuidam libertino clienti suo. Reliqua militia secundiore fama fuit: & à Thermo in expugnatione Mitylenarum, ciuica donatus est.

Fecit stipẽdia, pro meruit

Ciuica sine addito substantiuo, ut subaudias corona, quo modo & aliàs sæpe loquitur

3 MEruit & sub Seruilio Isaurico in Cilicia, sed breui tẽpore. Nam Syllæ morte cõperta, simul spe nouæ dissensionis, quæ per M. Lepidum mouebat̃, Romã propere redijt. & Lepidi quidem societate (quanq; magnis conditionibus inuitaret̃) abstinuit: cum ingenio eius diffisus, tum occasione, quam minorem opinione offenderat.

4 CAeterum cõposita seditione ciuili, Cor. Dolabellam consularẽ & triumphalem uirum, repetundarũ postulauit: absolutoq;, Rhodum secedere statuit: & ad declinandã inuidiã, & ut per otiũ ac requiẽ Apollonio Moloni clarissimo tunc dicendi magistro, operam daret. Huc dum hybernis iam mensib. traijcit, circa Pharmacusam insulam à prędonib. captus est: mansitq; apud eos nõ sine summa indignatione prope XL. dies cum uno medico, & cubicularijs duobus. Nam comites seruosq; cæteros in initio statim ad expediẽdas pecunias, quibus redimeret̃, dimiserat. Numeratis deinde L. talentis, expositus in littore nõ distulit, quin è uestigio classe deducta persequeret̃ abeuntes: ac redactos in potestatem, supplicio, quod illis sæpe minatus inter iocũ fuerat, afficeret. Vastante regiones proximas Mithridate, ne desidere in discrimine sociorum uideretur, ab Rhodo, quò pertenderat, transiit in Asiam: auxilijsq; contractis, & præfecto regis prouincia expulso, nutanteis ac dubias ciuitates retinuit in fide.

Dimiserat, pro alium aliò miserat

5 TRibunatu militum (qui primus Romam reuerso per suffragia populi honor obtigit) autores restituendæ tribunitiæ potestatis, cuius uim Sylla diminuerat, enixissime iuuit. Lucio etiam Cinnæ uxoris fratri, & qui cũ eo ciuili discordia Lepidum secuti, post necem COS. ad Sertorium confugerant: reditum in ciuitatem rogatione Plotia confecit, habuitq; & ipse super ea re concionem.

6 QVæstor Iuliam amitam, uxoremq; Corneliam defunctas laudauit è more pro rostris: sed in amitę quidem laudatione, de eius ac patris sui utraq; origine sic refert: Amitæ meæ Iuliæ maternum genus ab regibus ortum, paternum cum dijs immortalibus cõiunctũ est. Nam ab Anco Marcio sunt Marcij Reges, quo nomine fuit mater: à

Venere Iulij, cuius gentis familia est nostra. Est ergo in genere & sanctitas regum, qui plurimum inter homines pollent: & cerimonia deorum, quorũ ipsi in potestate sunt reges. In Cornelię aũt locum Pompeiam duxit Q. Pompeij filiam, L. Syllæ neptem: cum qua deinde diuortium fecit, adulteratam opinatus à P. Clodio: quem inter publicas cerimonias penetrasse ad eam muliebri ueste tam constans fama erat, ut senatus quæstionem de pollutis sacris decreuerit.

QVęstori ulterior Hispania obuenit: ubi cum mandato P R. iure dicundo cõuentus circumiret, Gadeisq; uenisset, animaduersa apud Herculis templum Magni Alexandri imagine, ingemuit: & quasi pertæsus ignauiam suam, quòd nihil dum à se memorabile actum esset in ætate, qua iam Alexander orbem terrarũ subegisset, missionem continuo efflagitauit ad captandas quamprimum maiorum rerum occasiones. In urbe etiã confusum eum somnio proximæ noctis (nam uisus erat per quietẽ matri stuprum intulisse) cõiectores ad amplissimam spem incitauerunt, arbitrium orbis terrarum portendi interpretantes: quando mater, quam subiectam sibi uidisset, non alia esset quàm terra, quæ omnium parens haberetur. 7

Nihil dũ, pro nihil adhuc

DEcedens ergo ante tẽpus, colonias latinas de petenda ciuitate agitantes adijt: & ad audendũ aliquid concitasset, nisi COSS. cõscriptas in Ciliciam legiones paulisper ob id ipsum retinuissent: nec eò secius maiora mox in urbe molitus est. 8

SIquidem ante paucos dies ꝗ̃ ędilitatem iniret, uenit in suspicionẽ conspirasse cum M. Crasso consulari, item P. Sylla, & L. Antronio, post designationem cõsulatus, ambitus condemnatis, ut principio anni senatum adorirentur, & trucidatis quos placitum esset, dictaturam Crassus inuaderet, ipse ab eo magister equitum diceretur, constitutaq; ad arbitrium rep. Syllæ & Antronio consulatus restitueretur. Meminerunt huius coniurationis Tanusius Geminus in historia, M. Bibulus in edictis, C. Curio pater in orationibus. De hac significare uidetur & Cicero in quadam ad Atticum epistola, referens, Cæsarem in Consulatu confirmasse regnum, de quo ædilis cogitarat. Tanusius adijcit, Crassum pœnitentia uel metu diem cædi destinatum non obijsse, & idcirco ne Cæsarem quidem signum quod ab eo dari conuenerat dedisse. Conuenisse autẽ Curio ait, ut togam de humero deijceret. Idem Curio, sed & M. Actorius Naso, autores sunt, conspirasse eum etiam cum Cn. Pisone adolescente: cui ob suspicionem urbanæ coniurationis prouincia Hispania ultro extra ordinem data sit: pactumq;, ut simul foris ille, ipse Romę ad res nouas consurgerent, per Lambranos & Transpadanos: destitutum utriusq; consilium morte Pisonis. 9

AEdilis, præter comitiũ ac forũ basilicasq;, etiã capitoliũ ornauit porticibus ad tẽpus extructis: in quibus abundante rerũ copia, pars apparatus exponeretũ. Venationes aũt ludosq; & cum collega, & separatim edidit: quo factum est, ut cõmuniũ quoq; impensarum solus gratiã caperet, nec dissimularet collega eius M. Bibulus euenisse sibi, quod Polluci. Vt enim geminis fratribus ædes in foro cõstituta, tantum Castoris uocaretur: ita suam Cæsarisq; munificentiã, unius Cæsaris dici. Adiecit insuper Cæsar etiam gladiatorũ munus, sed aliquãto paucioribus quàm destinauerat paribus. Nam quum multiplici undiq; familia cõparata inimicos exterruisset, cautũ est de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere Romæ liceret. 10

Romę, non est in antiquo codice

COnciliato populi fauore, tentauit per partẽ tribunorũ, ut sibi Aegyptus prouincia plebiscito daretur, nactus extraordinarij imperij occasionẽ, quòd Alexãdrini regem suum, sociũ atq; amicũ à senatu appellatũ expulerant, resq; uulgo improbabatur: nec obtinuit aduersante optimatũ factione: quorum autoritatẽ ut quibus posset modis inuicem diminueret, trophea C. Marij de Iugurtha, deq; Cimbris atq; Teuthonis, olim à Sylla disiecta, restituit: atq; in exercenda de sicarijs quæstione, eos quoq; sicariorum numero habuit, qui proscriptione ob relata ciuium Romanorum capita pecunias ex ærario acceperant, quanquam exceptos Cornelijs legibus. 11

SVbornauit etiam, qui C. Rabirio perduellionis diem diceret: quo præcipuo adiutore aliquot ante annos L. Saturnini seditiosum tribunatum senatus coercuerat: ac sorte iudex in reum ductus, tam cupide condemnauit, ut ad populum prouocanti nihil æque ac iudicis acerbitas profuerit. 12

Deposita

13 DEposita prouinciæ spe, pontificatũ maximũ petijt, non sine profusissima largitio ne: In qua reputans magnitudinẽ æris alieni, quũ mane ad comitia descenderet, prædixisse matri osculanti fertur, domũ se nisi pontificem non reuersurum: atq; ita potentissimos duos cõpetitores, multumq; ætate ac dignitate antecedentes superauit: ut plura ipse in eorum tribubus suffragia, q̃ uterq; in omnibus, tulerit.

14 PRætor creatus, detecta cõiuratione Catilinæ, senatuq; uniuerso in socios facinoris ultimã statuẽte pœnam, solus municipatim diuidendos custodiendosq; publicatis bonis censuit. Quin & tantum metũ iniecit asperiora suadentibus, identidẽ ostentans quãta eos in posterũ à plebe Romana maneret inuidia, ut Decium Syllanũ COS. desig. non piguerit sententiã suam, quia mutare turpe erat, interpretatione lenire, uelut grauius atq; ipse sensisset exceptã: obtinuissetq; adeo trãsductis ad se iam pluribus, & in his Cicerone consulis fratre: nisi labantẽ ordinẽ confirmasset M. Catonis oratio. Ac ne sic quidem impedire rem destitit, quoadusq; manus equitum Romanorum, quę armata præsidij causa circumstabat, immoderatius perseueranti necem cõminata est, etiam strictos gladios usq; eò intentans, ut sedentẽ unà proximi deseruerint, uix pauci complexu togaq; obiecta protexerint. Tunc planè deterritus non modo cessit, sed etiam in reliquum anni tempus curia abstinuit.

15 PRimo præturæ die Q. Catulũ de refectione Capitolij ad disquisitionẽ populi uocauit, rogatiõe promulgata, qua curationẽ eam in alium trãsferebat. Verũ impar optimatũ conspirationi, quos relicto statim nouorum COSS. officio, frequentes obstinatosq; ad resistendum concurrisse cernebat, hanc quidem actionem deposuit.

16 CAeterum Cæcilio Metello trib. pleb. turbulentissimas leges aduersus collegarũ intercessionem ferenti, autorem propugnatorẽq; se pertinacissime præstitit, donec ambo administratione reip. decreto patrum summouerẽtur. Ac nihilo minus permanere in magistratu, & ius dicere ausus, ut comperit paratos qui ui ac per arma prohiberent, dimissis lictoribus abiectaq; prætexta, domum clàm refugit, pro conditione temporum quieturus. Multitudinem quoq; biduo post sponte & ultro confluentem, operamq; sibi in asserenda dignitate tumultuosius pollicentẽ, compescuit. Quod cum præter opinionem euenisset, senatus ob eundem cœtum festinato coactus, gratias ei per primores uiros egit: accitumq; in curiam, & amplissimis uerbis collaudatum, in integrum restituit, inducto priore decreto.

17 REcidit rursus in discrimen aliud, inter socios Catilinæ nominatus, & apud Nouium Nigrum quæstorem à L. Vectio indice, & in senatu à Q. Curio, cui quod primus consilia coniuratorum detexerat, constituta erant publice præmia. Curius è Catilina se cognouisse dicebat. Vectius etiã chirographum eius Catilinæ datum pollicebatur. Id uero Cæsar nullo modo tolerandum existimãs, cum implorato Ciceronis testimonio, quædã se de cõiuratione ultro ad eum detulisse docuisset, ne Curio præmia darẽtur effecit. Vectium pignoribus captis, & direpta suppellectile male mulctatum, ac pro rostris in cõcione penè discerptum, cõiecit in carcerem: Eòdem Nouium quæstorem, quòd compellari apud se maiorem potestatem passus esset.

18 EX pratura ulteriorẽ sortitus Hispaniam, retinentes creditores interuentu sponsorum remouit: ac neq; more neq; iure, antequam prouinciæ ordinarentur, profectus est: incertum metúne iudicij, quod priuato parabatur, an quo maturius socijs implorantibus subueniret: pacataq; prouincie, pari festinatione, non expectato successore, ad triumphum simul consulatũq; decessit. Sed cum editis iam comitijs ratio eius haberi nõ posset, nisi priuatus introisset urbem: & ambienti ut legibus solueretur, multi contradicerent, coactus est triumphum, ne consulatu excluderetur, dimittere.

19 E Duobus consulatus competitoribus, L. Luceio, Marcoq; Bibulo, Luceium sibi adiunxit: pactus ut is, quoniã inferior gratia esset, pecuniaq; polleret, nummos de suo communi nomine per centurias pronũciaret. Qua cognita re, optimates quos metus ceperat, nihil nõ ausurũ eum in summo magistratu concordi & cõsentiente collega, autores Bibulo fuerunt tantundẽ pollicendi: ac pleriq; pecunias contulerunt, ne Catone quidẽ abnuente eam largitionẽ è rep. fieri. Igitur cũ Bibulo cõsul creatus est. Eandẽ ob causam opera optimatibus data est, ut prouinciæ futuris COSS. minimi ne

gocij, id est, sylutæ callesq́ decernerētur. Qua maxime iniuria instinctus, omnib. officijs Cn. Pompeiū affectatus est, offensum patribus, quòd Mithridate rege uicto, cunctantius confirmarentur acta sua: Pompeioq́ M. Crassum reconciliauit, ueterē inimicum ex consulatu, quē summa discordia simul gesserant: ac societatem cum utroq; inijt, ne quid ageretur in rep. quod displicuisset ulli è tribus.

Inire honorē, pro genere incipere

INito honore, primus omnium instituit, ut tam senatus quàm populi diurna acta conficerentur & publicarentur. Antiquum etiam retulit morem, ut quo mense fasces non haberet, accensus ante eum iret, lictores ponè sequerentur. Lege autem agraria promulgata, obnuntiantem collegam armis foro expulit. Ac postero die in senatu conquestum, nec quoquam reperto qui super tali consternatione referre aut censere aliquid auderet, qualia multa sæpe in leuioribus turbis decreta erant, in eam coegit desperationem, ut quoad potestate abiret, domo abditus nihil aliud quàm per edicta obnunciaret. Vnus ex eo tempore omnia in rep. & ad arbitrium administrauit: ut nonnulli urbanorum, quum quid per iocum testandi gratia signarent, non Cæsare & Bibulo, sed Iulio & Cæsare COSS. actum scriberent, bis eundem præponentes, nomine atq; cognomine: utq; uulgo mox ferrentur hi uersus: 20

Non Bibulo quicquam nuper, sed Cæsare factum est.
Nam Bibulo fieri consule nil memini.

Dilargiri, pro diuersis dare

Traducere, non pro diuulgare, sed in diuersam partē ducere

Campum Stellatem maioribus consecratum, agrumq́ Campanum ad subsidia reip. uectigalem relictum, diuisit extra sortem, ac uiginti milibus ciuium, quibus terni plúresúe liberi essent. Publicanos remissionem petētes, tertia mercedum parte releuauit, ac ne in locatione nouorum uectigalium immoderatius licitarentur, propalàm monuit. Cætera item quæ cuiq; libuissent dilargitus est contradicente nullo: ac, si conaretur quis, absterrito. M. Catonem interpellantem, extrahi curia per lictorem, duciq́ in carcerem iussit. L. Lucullo liberius resistenti, tantum calumniarum metum iniecit, ut ad genua ultro sibi accideret. Cicerone in iudicio quodam deplorante temporum statum, P. Clodium inimicum eius frustra iam pridem à patribus ad plebem transire nitentem, eodem die horaq; nona traduxit. Postremo in uniuersos diuersæ factionis inductum præmijs, ut se de inferenda Pompeio nece solicitatum à quibusdam profiteretur, productusq; pro rostris autores ex compacto nominaret, sed uno atq; altero frustra, nec sine suspicione fraudis nominatis, desperans tam præcipitis consilij euentum, intercepisse ueneno indicem creditur.

SVb idem tempus Calpurniam L. Pisonis filiam, successuri sibi in consulatu, duxit uxorem: suamq; Iuliam Cn. Pompeio collocauit, repudiato priore sponso Seruilio Cepione, cuius uel præcipua opera paulo antè Bibulū impugnauerat. Ac post nouam affinitatem, Pompeium primum rogare sententiam cœpit, quum Crassum soleret: essetq́ consuetudo, ut quem ordinem interrogandi sententias COS. Calend. Ianuarijs instituisset, eum toto anno conseruaret. 21

Vlli fœminæ, pro cuiuis fœminæ

SOcero igitur generoq; suffragantibus, ex omni prouinciarum copia Gallias potissimum elegit, cuius emolumento & opportunitate idonea sit materia triumphorum. & initio quidem Galliam cisalpinam, Illyrico adiecto, lege Vatinia accepit. mox per senatum Comatam quoq;: ueritis patribus, ne si ipsi negassent, populus & hanc daret. Quo gaudio elatus non temperauit, quin paucos post dies frequenti curia iactaret, inuitis & gementibus aduersarijs adeptum se quæ concupisset: proinde ex eo insultaturum omniū capitibus. ac negante quodam per contumeliam, facile hoc ulli fœminæ fore: respondit, quasi alludens, in Assyria quoq; regnasse Semiramim, magnamq́ Asiæ partem Amazonas tenuisse quondam. 22

FVnctus consulatu, C. Memmio Lucioq; Domitio prætoribus de superioris anni actis referentibus, cognitionem senatui detulit: nec illo suscipiente, triduoq; per irritas altercationes absumpto, in prouinciam abijt: & statim quæstor eius in præiudicium aliquot criminibus arreptus est. Mox & ipse à L. Antistio Trib. pleb. postulatus, appellato demum collegio, obtinuit, quum reip. causa abesset, reus ne fieret. Ad securitatem ergo posteri temporis, in magno negotio habuit, obligare semper annuos magistratus: & è competitoribus non alios adiuuare, aut ad honorem pati peruenire, quàm 23

qui

qui sibi pepigissent propugnaturos absentiam suam: cuius pacti non dubitauit à quibusdam iusiurandum atq; etiam syngrapham exigere.

24 SEd quum L. Domitius cõsulatus candidatus palàm minaretur COS. se effecturũ, quod prætor nequisset, adempturũq; ei exercitus, Crassum Pompeiumq; in urbẽ prouinciæ suæ Lucam extractos, cõpulit, ut detrudendi Domitij causa consulatu alterum peterẽt: perfecitq; utrunq;, & ut in quinquenniũ sibi imperiũ prorogaretur. Qua fiducia ad legiones quas à rep. acceperat, alias publico, alias priuato sumptu addidit: unam etiam ex transalpinis conscriptã, uocabulo quoq; Gallico: Alauda enim appellabatur. quam disciplina cultuq; Romano institutam & ornatam, postea uniuersam ciuitate donauit. Nec deinde ulla belli occasiõe, ne iniusti quidẽ ac periculosi abstinuit, tam fœderatis quàm infestis ac feris gentibus ultro lacessitis: adeo ut senatus quondã legatos ad explorandum statum Galliarum mittendos decreuerit, ac nonnulli dedendum eum hostibus censuerint. Sed prospere decedentibus rebus, & sæpius, & pluriũ quàm quisquam unquam dierum supplicationes impetrauit. *Decedentibus rebus, pro exeuntibus siue euenientibus*

25 GEssit aũt IX. annis, quibus in imperio fuit, hæc ferè: Omnẽ Galliam, quæ à saltu Pyrenæo alpibusq;, & monte Gebenna, fluminib. Rheno & Rhodano cõtinetur, patetq; circuitu ad bis & tricies centum milia passuum, prèter socias ac benemeritas ciuitates, in prouinciæ formam redegit, eiq; in singulos annos stipendij nomẽ imposuit. Germanos qui trãs Rhenum incolunt, primus Romanorũ ponte fabricato aggressus, maximis affecit cladibus. Aggressus est Britãnos, ignotos antea, superatisq; pecunias & obsides imperauit: per tot successus ter, nec amplius, aduersum casum expertus: in Britannia classe ui tẽpestatis propè absumpta, & in Gallia ad Gergouiam legione fusa, & in Neruiorum finibus Titurio & Aruncleio legatis per insidias cæsis.

26 EOdem temporis spacio, matrem primo, deinde filiam, nec multo post neptẽ amisit. Interimq; consternata P. Clodij cæde rep. quum senatus unum COS. nominatimq; Cn. Pompeium fieri censuisset, egit cum Trib. pleb. collegam se Pompeio destinantibus, id potius ad populum ferrent, ut absenti sibi, & quandocunq; imperij tẽpus expleri cœpisset, petitio secundi cõsulatus daretur: ne ea causa maturius, & imperfecto adhuc bello decederet. Quod ut adeptus est, altiora iam meditãs, & spei plenus, nullum largitionis aut officiorum in quenquam genus publice priuatimq; omisit. Forum de manubijs inchoauit: cuius area super H—S millies cõstitit. Munus populo epulumq; pronunciauit in filiæ memoriam, quod ante eum nemo fecit. Quorũ ut quàmaxima expectatio esset, ea quæ ad epulum pertinerent, quamuis macellarijs oblocata, etiam domesticatim apparabat. Gladiatores notos, sicubi infestis spectatoribus dimicarent, ui rapiendos reseruandosq; mandabat. Tirones neq; in ludo, neq; per lanistas, sed in domibus per equites Romanos, ac etiam per senatores armorum peritos erudiebat, precibus enitens (quod epistolis eius ostenditur) ut disciplinam singulorum susciperent, ipsiq; dictata exercentibus darent. Legionibus stipendium in perpetuum duplicauit: frumentũ, quoties copia esset, etiam sine modo mensuraq; præbuit: ac singula interdum mancipia & prædia uiritim dedit.

27 AD retinendam autem Pompeij necessitudinẽ ac uoluntatem, Octauiam sororis suæ neptem, quæ C. Marcello nupta erat, conditione ei detulit: sibiq; filiam eius in matrimoniũ petijt, Fausto Syllæ destinatam. Omnib. uero circa eum, atq; etiã parte magna senatus, gratuito aut leui fœnore obstrictis, ex reliquo quoq; ordinum genere, uel inuitatos, uel sponte ad se cõmeantes uberrimo congiario prosequebatur: libertos insuper seruulosq; cuiusq;, prout domino patronoue gratus quis esset. Tum reorum aut obæratorum, aut prodigæ iuuentutis subsidium unicum ac promptissimum erat: nisi quos grauior criminũ uel inopiæ luxuriæ'ue uis urgeret, quàm ut subueniri posset à se: his planè palàm bello ciuili opus esse dicebat.

28 NEc minore studio reges atq; prouincias per terrarum orbem alliciebat, alijs captiuorũ milia dono offerens, alijs citra Senatus Populiq; autoritatem quo uellent, & quoties uellent, auxilia submittens, superq; Italiæ Galliarumq; & Hispaniarum, Asiæ quoq; & Græciæ potentissimas urbes præcipuis operibus exornans: donec attonitis iam omnibus, & quorsum illa tenderent reputãtibus, M. Claudius Mar- *Superq;, pro præter*

cellus COS. edicto præfatus de summa se rep. acturum, retulit ad senatum, ut ei suc-
cederetur ante tempus: quoniam bello confecto pax esset, ac dimitti deberet uictor ex
ercitus: & ne absentis ratio comitijs haberetur, quando ne plebiscito Pompeius po-
stea abrogasset. Acciderat autem, ut is legem de iure magistratuum ferens, eo capite
quo à petitione honorum absentes submouebat, ne Cæsarem quidem exciperet per
obliuionem: ac mox lege iam in æs incisa, & in ærarium condita, corrigeret erro-
rem. Nec contentus Marcellus prouincias Cæsari & priuilegium eripere, retulit etiam
ut colonis, quos rogatione Vatinia Nouum comum deduxisset, ciuitas adimeretur,
quòd per ambitionem & ultra præscriptum data esset.

COmmotus his Cæsar, ac iudicans (quod sæpe ex eo auditum ferunt) difficilius se 29
principem ciuitatis à primo ordine in secundum, quàm ex secundo in nouissimũ de-
trudi, summa ope restitit, partim per intercessores tribunos, partim per Seruium Sul-
pitium alterum COS. Insequẽti quoque anno, C. Marcello, qui fratri patrueli suo Marco
in consulatu successerat eadem tentante, collegam eius Aemylium Paulum, Caiumque
Curionem, uiolentissimum Tribunorũ ingenti mercede defensores parauit. Sed cum
obstinatius omnia agi uideret, & designatos etiã COSS. è parte diuersa, senatũ literis
deprecatus est, ne sibi beneficium populi adimeretur: aut ut cæteri quoque imperatores
ab exercitibus discederẽt: confisus (ut putant) facilius se simul atque libuisset ueteranos
conuocaturum, quàm Pompeium nouos milites. Cum aduersarijs autem pepigit, ut
dimissis octo legionibus transalpinaque Gallia, duæ sibi legiones, & cisalpina prouin-
cia, uel etiam una legio cum Illyrico concederetur, quoad COS. fieret.

VErum neque senatu interueniente, & aduersarijs negantibus ullam se de rep. fa- 30
cturos pactionem, transiit in citeriorem Galliam: conuentibusque peractis Ra-
uennæ substitit, bello uindicaturus siquid de Tribunis plebis intercedentibus pro se,
grauius à senatu constitutum esset. Et prætextum quidem illi ciuilium armorum hoc
fuit. Causas autem alias fuisse opinantur. Cn. Pompeius ita dictitabat, quòd neque ope
ra consummare quæ instituerat, neque populi expectationem, quam de aduentu suo fe-
cerat, priuatis opibus explere posset, turbare omĩa ac permiscere uoluisse. Alij timuis-
se dicunt, ne eorum quæ primo consulatu aduersus auspicia, legesque & intercessiones
gessisset, rationem reddere cogeretur: quum M. Cato identidem, nec sine iureiuran-
do denunciaret, delaturum se nomen eius simulac primũ exercitum dimisisset: quumque
uulgo fore prædicarent, ut si priuatus redisset, Milonis exemplo circumpositis arma-
tis causam apud iudices diceret. Quod probabilius facit Asinius Pollio, Pharsalica
acie cæsos profligatosque aduersarios prospicientem, hæc eum ad uerbum dixisse refe-
rens: Hæc uoluerunt: tantis rebus gestis, C. Cæsar condemnatus essem, nisi ab exer-
citu auxilium petijssem. Quidam putant captum imperij consuetudine, pensitatisque
suis & inimicorum uiribus, usum occasione rapiendæ dominationis, quam ætate pri-
ma cõcupisset. Quod existimasse uidebatur & Cicero, scribens De officijs tertio libro,
semper Cæsarem in ore habuisse eos in Phœnissis,

εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, τυραννίδος πέρι
κάλλιστον ἀδικεῖν, τἆλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών.

Euripidis uersus, quos sic ipse conuertit,

Nam si uiolandum est ius, imperij gratia
Violandum est, alijs rebus pietatem colas.

QVum ergo sublatam Tribunorũ intercessionẽ, ipsosque urbe cessisse nuntiatũ est, 31
præmissis confestim clàm cohortibus, ne qua suspicio moueretur, & spectaculo
publico per dissimulationem interfuit, & formam qua ludum gladiatorium erat ædifi
caturus considerauit, & ex consuetudine conuiuio se frequenti dedit. Dein post solis
occasum, mulis è proximo pistrino ad uehiculum iunctis, occultissimũ iter modico co
mitatu ingressus est: & quum luminibus extinctis decessisset uia, diu errabundus, tan-
dem ad lucem duce reperto, per angustissimos tramites pedibus euasit: consecutusque
cohortes ad Rubiconem flumen, qui prouinciæ eius finis erat, paulum constitit: ac re-
putans quantum moliretur, cõuersus ad proximos, Etiam nunc, inquit, regredi possu
mus: quòd si ponticulum transierimus, omnia armis agenda erunt.

Cunctanti

32 CVnctanti oſtentum tale factum eſt: Quidam eximia magnitudine & forma, in
proximo ſedens repente apparuit harundine canens: ad quem audiendũ quum
præter paſtores plurimi etiam ex ſtationibus milites concurriſſent, interq́ eos & ænea
tores, rapta ab uno tuba proſiluit ad flumen: & ingenti ſpiritu claſsicum exorſus per-
tendit ad alteram ripam. Tunc Cæſar, Eatur, inquit, quò deorum oſtenta, & inimico
rum iniquitas uocat: Iacta eſt alea, inquit.

Ab uno, prò à quodam

Suſpicor legendum, Iacta eſto alea

33 ATq́ ita traiecto exercitu, adhibitis. Trib. pleb. qui pulſi ſuperuenerant, pro con-
cione fidem militum flens, ac ueſte à pectore diſciſſa, inuocauit. Exiſtimatẽ etiam
equeſtres cenſus pollicitus ſingulis, quod accidit opinione falſa. Nam cũ in alloquẽdo
exhortandoq́ ſæpius digitũ læuę manus oſtentans, affirmaret, ſe ad ſatisfaciendũ om-
nibus, per quos dignitatẽ ſuam defenſurus eſſet, annulum quoq́ æquo animo detra-
cturum ſibi: extrema concio cui facilius erat uidere cõcionantẽ q́ audire, pro dicto ac
cepit, quod uiſu ſuſpicabatẽ: promiſſumq́ ius annulorũ cum milibus CCCC. diſtulit.

34 ORdo & ſumma rerum quas deinceps geſsit, ſic ſe habent. Picenum, Vmbriam,
Hetruriam occupauit: & L. Domitio, qui per tumultũ ſucceſſor ei nominatus
Corfinium præſidio tenebat, in deditionem redacto atq́ dimiſſo, ſecundum ſuperum
mare Brunduſium tetendit: quò COSS. Pompeiusq́ confugerant, quamprimũ tranſ-
fretaturi. hos fruſtra per om̃es moras exitu prohibere conatus, Romam iter cõuertit,
appellatisq́ de rep. patribus, ualidiſsimas Pompei copias, quæ ſub tribus legatis, M.
Petreio, & L. Afranio, & M. Varrone in Hiſpania erant, inuaſit, profeſſus antè inter
ſuos, ire ſe ad exercitum ſine duce, & inde reuerſurum ad ducẽ ſine exercitu. Et quan-
quam obſidione Maſsiliæ, quæ ſibi in itinere portas clauſerat, ſummaq́ frumentariæ
rei penuria retardante, breui tamen omnia ſubegit.

35 HInc urbe repetita, in Macedoniã trãſgreſſus, Pompeium per quatuor penè men-
ſes maximis obſeſſum operibus, ad extremũ Pharſalico prælio fudit: & fugientẽ
Alexandriã perſecutus, ut occiſum deprehẽdit, cum Ptolemæo rege, à quo ſibi quoq́
inſidias tendi uidebat, bellum ſanè difficillimũ geſsit: neq́ loco, neq́ tẽpore æquo, ſed
hyeme anni, & intra mœnia copioſiſsimi ac ſolertiſsimi hoſtis, inops ipſe rerũ omniũ,
atq́ imparatus. Regnũ Aegypti uictor, Cleopatræ fratriq́ eius minori permiſit: ueri-
tus prouinciã facere, ne quandoq́ uiolentiorẽ præſidem nacta, nouarũ rerum materia
eſſet. Ab Alexandria in Syriam, & inde Pontum tranſijt, urgẽtibus de Pharnace nun
tijs: quem Mithridatis magni filium, ac tunc occaſione temporũ bellantẽ, iamq́ multi-
plici ſucceſſu præferocẽ, intra quintũ q́ adfuerat diem, quatuor quibus inconſpectum
uenit horis, una profligauit acie, crebro cõmemorans Pompeij felicitatẽ, cui pręcipua
militiæ laus de tam imbelli genere hoſtiũ contigiſſet. Dehinc Scipionẽ ac Iubam reli-
quias partium in Africa refouenteis deuicit, Pompeij liberos in Hiſpania.

36 OMnibus ciuilibus bellis nullam cladem niſi per legatos ſuos paſſus eſt: quorũ C.
Curio in Africa perijt, C. Antonius in Illyrico, in aduerſariorum deuenit pote-
ſtatem: P. Dolabella claſſem in eodẽ Illyrico, Cn. Domitius Caluinus in Ponto exer
citum, amiſerunt. Ipſe proſperrime ſemper, ac ne ancipiti quidem unquam fortuna,
præterquam bis, dimicauit. ſemel ad Dyrrachium, ubi pulſus, nõ inſtante Pompeio,
negauit eum uincere ſcire: iterum in Hiſpania ultimo prælio, cum deſperatis rebus e-
tiam de conſciſcenda nece cogitauit.

37 COnfectis bellis, quinquies triumphauit: poſt deuictum Scipionem quater eo-
dem menſe, ſed interiectis diebus: & rurſus ſemel poſt ſuperatos Pompeij libe-
ros. Primum & excellentiſsimum triumphum egit Gallicum, ſequentem Alexandri-
num, deinde Ponticum, huic proximum Africanum, nouiſsimum Hiſpanienſem, di-
uerſo quenq́ apparatu & inſtrumento. Gallici triumphi die uelabrum præteruehens,
penè curru excuſſus eſt, axe defracto. Aſcenditq́ Capitolium ad lumina, quadraginta
elephantis dextra atq́ ſiniſtra lychnuchos geſtantibus. Pontico triumpho inter pom-
pæ fercula trium uerborum prætulit titulum, Veni, Vidi, Vici, non acta belli ſignifi-
cantem, ſicut cæteri, ſed celeriter confecti notam.

38 VEteranis legionibus prædæ nomine in pedites ſingulos ſuper bina H—S (quæ
initio ciuilis tumultus numerauerat) in equites tricena quaterna milia nummûm

dedit. Asignauit & agros, sed non continuos, ne quis possessorum expelleretur. Populo præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, tricenos quoque nummos quos pollicitus olim erat, uiritim diuisit: & hoc amplius centenos pro mora. Annuam etiam habitationē Romæ usque ad bina milia nummûm, in Italia non ultra quingenos sestertios remisit. Adiecit epulum ac uiscerationem, & post Hispaniensem uictoriam duo prandia. Nam quum prius parce, neque pro liberalitate sua præbitum iudicaret, quinto post die aliud largissimum præbuit.

39 EDidit spectacula uarij generis; munus gladiatorū: ludos etiam regionatim urbe tota, & quidem per omniū linguarū histriones. Item Circenses, athletas, naumachiam. Munere in foro depugnauit Furius Leptinus stirpe prætoria, & A. Calpenus senator quondā, actorque causarum. Pyrrhicam saltauerūt Asiæ Bithyniæque principum liberi. Ludis Decius Laberius eques Romanus mimum suum egit: donatusque quingentis sestertijs & annulo aureo, sessum in quatuordecim scena per orchestrā transiit. Circensibus, spatio Circi ab utraque parte producto, & in gyrum euripo addito, quadrigas bigasque & equos desultorios agitauerunt nobilissimi iuuenes. Troiam lusit turma duplex, maiorum minorumque puerorum. Venationes editę per dies quinque, ac nouissime pugna diuisa in duas acies, quingenis peditibus, elephantis uicenis, tricenis equitibus hinc & inde cōmissis. Nam quo laxius dimicaretur, sublatæ metæ, inque earum locum bina castra ex aduerso constituta erant. Athletæ, stadio ad tempus extructo, in regione Martij campi certauerunt per triduū. Nauali prælio in morem cochleæ defosso lacu, biremes ac triremes quadriremesque, Tyriæ & Aegyptiæ classes, magno pugnatorum numero conflixerūt. Ad quæ omnia spectacula tantum undique confluxit hominū ut plerique aduenæ aut inter uicos, aut inter uias tabernaculis positis manerent: ac sæpe præ turba elisi exanimatique sint plurimi, & in his duo senatores.

40 COnuersus hinc ad ordinandum reipub. statum, fastos correxit, iampridem uitio Pontificum per intercalandi licentiā adeo turbatos, ut neque messium feriæ æstati, neque uindemiarum autumno competerent: Annumque ad cursum solis accōmodauit, ut trecentorum sexagintaquinque dierum esset: & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoque anno intercalaretur. Quo autem magis in posterum è calendis Ianuarijs nobis temporum ratio congrueret, inter Nouembrem ac Decembrem mensem interiecit duos alios; fuitque is annus, quo hæc cōstituebantur, XV. mensium, cum intercalario, qui ex consuetudine in eum annum inciderat.

41 SEnatum suppleuit, patricios allegit: prætorum, ædilium, quæstorum, minorum etiam magistratuū numerum ampliauit: nudatos opere censorio, aut sententia iudicum de ambitu condēnatos restituit. Comitia cum populo partitus est, ut exceptis consulatus cōpetitoribus, de cætero numero candidatorum, pro parte dimidia, quos populus uellet, pronunciarentur: pro parte altera, quos ipse dedisset. Et edebat per libellos circū tribus missos scriptura breui: Cæsar dictator illi tribui: Cōmēdo uobis illum, & illum, ut uestro suffragio suam dignitatem teneant. Admisit ad honores & proscriptorum liberos. Iudicia ad duo genera iudicum redegit, equestris ordinis, ac senatorij: Tribunos ærarios, quod erat tertium, sustulit. Recensum populi, nec more nec loco solito, sed uicatim per dominos insularum egit, atque ex uiginti trecentisque milibus accipientium frumentū è publico, ad centum quinquaginta retraxit. Ac ne qui noui cœtus recensionis causa moueri quandoque possent, instituit, quotannis in demortuorum locum ex his qui recensiti non essent, subsortitio à prætore fieret.

Subsortitio, pro suffectio

42 OCtoginta aūt ciuium milibus in transmarinas colonias distributis, ut exhaustæ quoque urbis frequentia suppeteret, sanxit ne quis ciuis maior annis XX. minor ue XL. qui sacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abesset: neu quis senatoris filius, nisi cōtubernalis aut comes magistratus, peregre proficisceretur: neue hi qui pecuariā facerēt, minus tertia parte puberum ingenuorū inter pastores haberent: Omnesque medicinā Romæ professos, & liberaliū artiū doctores, quo libentius & ipsi urbē incolerent, & cæteri appeterēt, ciuitate donauit. De pecunijs mutuis, disiecta nouarum tabularū expectatione, quæ crebro mouebatur, decreuit tandem: ut debitores creditoribus satisfacerent, per æstimationem possessionum, quanti quasque ante ciuile

bellum

bellum comparassent, deducta summa æris alieni, si quid usuræ nomine numeratum
aut perscriptum fuisset:qua conditione quarta pars ferè crediti deperibat. Cuncta col-
legia præter antiquitus constituta detraxit. Pœnas facinorum auxit:& quum locuple-
tes eo facilius scelere se obligarent, quòd integris patrimonijs exulabãt, paricidas (ut
Cicero scribit) bonis omnibus, reliquos dimidia parte multauit.

43 IVs laboriosissime ac seuerissime dixit : Repetundarum conuictos etiam ordine se-
natorio mouit. Diremit nuptias prætorij uiri, qui digressam à marito post biduum *Digressa dicitur, quæ diuortium cum marito fecit*
statim duxerat, quamuis sine probri suspicione. Peregrinarum mercium portoria insti
tuit. Lecticarum usum, item conchyliatæ uestis, & margaritarum, nisi certis personis
& ætatibus, perq; certos dies, ademit. Legem præcipue sumptuariam exercuit, dispo-
sitis circa macellum custodibus, qui obsonia contra uetitum retinerent, deportarentq;
ad se, submissis nonnunquam lictoribus atq; militibus, qui si qua custodes fefellissent,
iam apposita è triclinio auferrent.

44 NAm de ornanda instruendaq; urbe, item de tuendo ampliandoq; imperio plura
ac maiora in dies destinabat. In primis Martis templum, quantũ nusquam esset *Destinabat, absoluta, pro proposuit*
extruere, repleto & complanato lacu, in quo naumachiæ spectaculum ediderat, thea-
trumq; summæ magnitudinis Tarpeio monti accubans. Ius ciuile ad certum modum
redigere, atq; ex immensa diffusaq; legũ copia, optima quæq; & necessaria in paucissi-
mos conferre libros. Bibliothecas Græcas & latinas, quas maximas posset, publicare, *Quas maximas, pro quàm maximas, siue quantas maximas*
data M. Varroni cura comparandarum ac digerendarum. Siccare Pontinas paludes:
emittere Fucinũ lacum: uiam munire, à mari supero per Apẽnini dorsum ad Tiberim
usq;: perfodere Isthmum: Dacos, qui se in Pontum & Thraciam effuderant, coercere:
mox Parthis inferre bellum per Armeniã minorẽ, nec nisi ante expertos aggredi præ
lio. Talia agentem atq; meditantem mors præuenit: de qua prius quàm dicam, ea quæ
ad formam, & habitum, & cultum, & mores, nec minus quæ ad ciuilia & bellica eius
studia pertineant, non alienum erit summatim exponere.

45 FVisse traditur excelsa statura, colore cãdido, teretibus membris, ore paulo plenio
re, nigris uegetisq; oculis, ualetudine prospera: nisi quòd tempore extremo repen
te animo linqui, atq; etiam per somnium exterreri solebat. Comitiali quoq; morbo bis
inter res gerendas correptus est. Circa corporis curam morosior, ut non solum tonde
retur diligenter ac raderetur, sed uelleretur etiam: ut quidam exprobrauerunt. Caluitij
uero deformitatem iniquissime ferre, obtrectatorum sæpe iocis obnoxiam expertus:
ideoq; & deficientem capillum reuocare à uertice assueuerat: & ex omnibus decretis
sibi à senatu populoq; honoribus, non aliud aut recipit aut usurpauit libentius, quàm
ius laureæ coronæ perpetuo gestandæ. Etiam cultu notabilem ferunt: Vsum enim la-
to clauo ad manus fimbriato, nec ut unquam aliter quàm super eum cingeretur, & qui
dem fluxiore cinctura : unde emanasse Syllæ dictum constat, optimates sępius admo-
nentis, ut male præcinctum puerum cauerent.

46 HAbitauit primo in suburra modicis ædibus: post aũt pontificatum maximũ, in sa
crã uia domo publica. Munditiarum lautitiarũq; studiosissimũ multi prodiderũt.
Villam in Nemorensi à fundamentis inchoatã, magnoq; sumptu absolutam, quia non
tota ad animum ei responderat, totam diruisse, quanq; tenuem adhuc & obæratũ : in
expeditionibus tessellata & sectilia pauimenta circumtulisse.

47 BRitanniam petisse spe margaritarum, quarum amplitudinẽ cõferentẽ, interdum
sua manu exegisse pondus. Gẽmas, toreumata, signa, tabulas operis antiqui sem
per animosissime comparasse: seruitia recentiora politioraq; immenso pretio, & cuius *Comparare, pro emere*
ipsum etiam puderet, sic ut rationibus uetaret inferri.

48 COnuiuatum assidue per prouincias duobus triclinijs: uno quo sagati palliatiue,
altero quo togati cum illustrioribus prouinciarũ discumberẽt. Domesticã disci-
plinam in paruis ac maioribus rebus diligẽter adeo seuereq; rexit, ut pistorẽ, alium q̃
sibi panẽ conuiuis subijcientẽ, cõpedibus uinxerit: libertum gratissimũ, ob adulteratã *Adulterata, pro adulterio stuprata*
equitis Romani uxorem (quamuis nullo querente) capitali pœna affecerit.

49 PVdicitię eius famã, nihil quidẽ pręter Nicomedis cõtuberniũ læsit, graui tamẽ &
perenni opprobrio, & ad omniũ cõuicia exposito. Omitto Calui Licinij notissi-
mos uersus:

Bithynia

Bithynia quicquid & pædicator Cæsaris
Vnquam habuit.

Præterea actiones Dolabellæ, & Curionis patris: in quibus eum Dolabella pellicem
reginæ, spondam interiorem regiæ lecticæ, ac Curio stabulum Nicomedis, & Bithyni
cum fornicem dicunt. Missa etiam facio edicta Bibuli, quibus proscripsit collegã suum
Bithynicam reginam, eiq; regem antea fuisse cordi, nũc esse regnum. Quo tempore, ut
M. Brutus refert, Octauius etiam quidam ualetudine mentis liberius dicax, conuentu
maximo, quum Pompeium regem appellasset, ipsum reginam salutauit. Sic C. Mem-
mius etiam ad cyathum & uinum Nicomedi stetisse obiecit cum reliquis exoletis ple-
no conuiuio, accubantibus nonnullis urbicis negociatoribus, quorum refert nomina.
Cicero uero non contentus in quibusdam epistolis scripsisse, à satellitibus eum in cubi
culum regium eductũ, in aureo lecto ueste purpurea decubuisse, florem q; ætatis à Ve-
nere orti, in Bithynia contaminatum: quondam etiam in senatu defendenti enixe cau
sam filiæ Nicomedis, beneficiaq; regis in se commemoranti, Remoue (inquit) isthæc
oro: quando notum est, & quid ille tibi, & quid illi tu dederis. Gallico deniq; trium-
pho milites eius inter cætera carmina, qualia currum prosequentes, ioculariter canunt:
etiam uulgatissimum illud pronunciauerunt:

Gallias Cæsar subegit, Nicomedes Cæsarem.
Ecce Cæsar nunc triumphat, qui subegit Gallias,
Nicomedes non triumphat, qui subegit Cæsarem.

PRonum & sumptuosum in libidines fuisse constans opinio est, plurimasq; & illu- 50
stres fœminas corrupisse, in quibus Posthumiã Seruij Sulpitij, Lolliã A. Gabinij,
Tertullã M. Crassi, etiam Cn. Pompeij Mutiam. Nam certe Pompeio, & à Curionib.
patre & filio, & à multis exprobratum est, q cuius causa post tres liberos exegisset uxo
rem, & quem gemens Aegisthũ appellare consuesset, eius postea filiam potentiæ cupi
ditate in matrimoniũ recepisset. sed ante alias dilexit M. Bruti matrem Seruiliam: cui &
proximo suo cõsulatu sexagies H—S. margaritã mercatus est: & bello ciuili super alias
Berod. nũmo donationes, amplissima prædia ex auctionibus hastæ minimo addixit. Quum quidem
legendũ putat plerisq; uilitatem mirantibus, facetissime Cicero, quo melius (inquit) emptum scia-
tis, Tertia deducta est. existimabatur enim Seruilia, etiam filiam suam Tertiam Cæ-
sari conciliare.

NE prouincialibus quidẽ matrimonijs abstinuisse, uel hoc disticho apparet iacta- 51
to æque à militibus per Gallicum triumphum:

Vrbani seruate uxores, mœchum caluum adducimus.
Auro in Gallia stuprum emisti, hic sumpsisti mutuum.

DIlexit & reginas, inter quas Eunoen Mauram Bogudis uxorẽ: cui, maritoq; eius 52
Mancinel. plurima & immẽsa tribuit, ut † Vasa scripsit: sed maxime Cleopatrã, cum qua &
Naso legit cõuiuia in primam lucẽ sæpe protraxit, & eadem naue thalamego pene Aethiopia te-
nus Aegyptum penetrauit, nisi exercitus sequi recusasset. Quam deniq; accitam in ur-
bem, non nisi maximis honoribus, præmijsq; auctã remisit, filiumq; natum appellare
nomine suo passus est. Quem quidẽ nonnulli Græcorũ similem quoq; Cæsari & forma
& incessu tradiderũt. M. Antonius agnitũ etiam ab eo, senatui affirmauit: quæ scire C.
Martium, & C Oppiũ reliquosq; Cæsaris amicos: quorũ C. Oppius, quasi plane de-
Librum edidit fensione ac patrocinio res egeret librum edidit, non esse Cæsaris filium, quem Cleopa
nõ esse, pro eo tra dicat. Helius Cinna Trib ple. plerisq; confessus est, habuisse se scriptam paratamq;
quod est, libro legem, quam Cæsar ferre iussisset quum ipse abesset, uti uxores liberorum quærendo-
edito testatus rum causa, quas, & quot ducere uellent, liceret. Ac ne cui dubium omnino sit, & impu
est diciciæ eum, & adulteriorum flagrasse infamia, Curio pater quadam eum oratione; o-
mnium mulierum uirum, & omnium uirorum mulierem, appellat.

VIni parcissimum, ne inimici quidem negauerũt. Verbum M. Catonis est: Vnum 53
ex omnibus Cæsarem ad euertendam rempub. sobrium accessisse. Nam circa ui
indifferẽs, pro ctum C. Oppius adeo indifferentem docet, ut quondam ab hospite conditum oleum,
eo qui nõ discer pro uiridi appositum, aspernãtibus cæteris, solum etiam largius dicat appetisse, ne ho-
nit aut curat spitem aut negligentiæ aut rusticitatis uideretur arguere.

i. Absti-

54 ABstinentiam neq; in imperijs, neq; in magistratibus præstitit. Vt enim quidā monumentis suis testati sunt, in Hispania à proconsule & à socijs pecunias accepit, emendicatas in auxilium æris alieni: & Lusitanorū quædam oppida, quanq; nec imperata detrectarent, & aduenienti portas patefacerent, diripuit hostiliter. In Gallia fana templaq; deûm donis referta expilauit: urbes diruit, sæpius ob prædam q̃ ob delictum: unde factum ut auro abundaret: ternisq; milibus nummûm in libras promercale, per Italiam prouinciasq; diuenderet. In primo consulatu tria milia pondo auri furatus è Capitolio, tantundem inaurati æris reposuit. Societates, ac regna pretio dedit: ut qui uni Ptolemæo propè sex milia talentorum suo Pompeijq; nomine abstulerit, postea uero euidentißimis rapinis ac sacrilegijs, & onera bellorum ciuilium, & triumphorum ac munerum sustinuit impendia.

55 ELoquentia militari, qua re aut æquauit præstantißimorū gloriā, aut excessit, post accusationē Dolabellæ, haud dubie principib. patronis annumeratus est. Certe Cicero ad Brutum oratores enumerās, negat se uidere cui Cæsar debeat cedere: aitq; eum elegantē, splendidā quoq;, ac etiā magnificā ac generosam quodāmodo rationē dicendi tenere. & ad Cornelium Nepotem de eodem ita scripsit: Quid? oratorū quem huic antepones eorū, qui nihil aliud egerunt? Quis sentētijs aut acutior, aut crebrior? Quis uerbis aut ornatior, aut elegantior? Genus eloquētiæ duntaxat adolescēs adhuc Strabonis Cæsaris secutus uidetur: cuius etiā ex oratione, quæ inscribitur pro Sardis, ad uerbum nonnulla transtulit in diuinationē suam. Pronunciasse autem dicitur uoce acuta, ardenti motu gestuq; non sine uenustate. Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quædam feruntur: pro Q. Metello, quam non immerito Augustus existimat magis ab actuarijs exceptam, male subsequentibus uerba dicentis, quàm ab ipso editam. Nam in quibusdam exemplaribus inuenio, ne inscriptam quidem pro Metello, sed quam scripsit Metello, quum ex persona Cæsaris sermo sit, Metellum, seq; aduersus cōmunium obtrectatorum criminationes purgātis. Apud milites quoq; in Hispania, idem Augustus orationē esse uix ipsius putat, quę tamen duplex fertur: una quasi priore habita prælio: altera posteriore, quo Asinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuisse eum dicit, subita hostium incursione.

Actuarij, ab actis

Subsequi, pro παρακολουθεῖν

56 REliquit & rerum suarum commentarios, Gallici, ciuilisq; belli Pompeiani. Nam Alexandrini, Africiq;, & Hispaniensis, incertus autor est. Alij enim Oppium putant, alij Hircium: qui etiam Gallici belli nouissimū, imperfectumq; librum suppleuerit. De cōmentarijs Cæsaris Cicero in eodem libro sic refert: Commētarios scripsit ualde quidem probandos: nudi sunt, recti & uenusti, omni ornatu orationis, tanquam ueste detracta: sed dum uoluit alios habere, paratam unde sumerent, qui uellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, qui illa uolunt calamistris inurere, sanos quidem homines à scribendo deterruit. De eisdem commentarijs Hircius ita prædicat: Adeo probantur omnium iudicio, ut prærepta, non præbita facultas scriptoribus uideatur. Cuius tamen rei maior nostra, quàm reliquorum est admiratio. Cæteri enim quàm bene atq; emēdate, nos etiam quàm facile atq; celeriter eos perscripserit, scimus. Pollio Asinius parum diligenter, parumq; integra ueritate compositos putat: quum Cæsar pleraq; & quę per alios erant gesta, temere crediderit, & quę per se, uel consulto, uel etiam memoria lapsus, perperam ediderit: existimatq; rescripturum, & correcturum fuisse. Reliquit & De analogia libros duos, & Anticatones totidem, ac prætereа poema quod inscribitur Iter. Quorū librorū primos in transitu Alpiū, quum ex citeriore Gallia conuentibus peractis, ad exercitū rediret: sequentes sub tēpus Mundensis prœlij, fecit: nouißimum dum ab urbe in Hispaniam ulteriorem quarto & uigesimo die peruenit. Epistolæ quoq; eius ad senatum extant, quas primum uidetur ad paginas & formā memorialis libelli conuertisse, quum antea C O S S. & duces nō nisi transuersa charta scriptas mitterent. Extant & ad Ciceronem: item ad familiares domesticis de rebus: in quibus si qua occultius perferēda erant, per notas scripsit, id est, sic structo literarum ordine, ut nullum uerbum effici posset: quæ si quis inuestigare & persequi uellet, quartam elementorū literam, id est, d pro a, & perinde reliquas cōmutet. Feruntur & à puero, & ab adolescētulo quædam scripta: ut Laudes Herculis, Tragœdia Oedipi

Commentarij rerum, & commentarij Cæs.

Rescripturum pro denuo scripturum

Libellus memorialis, scriptū memoriæ causa paratum

Oedipi: item dicta Collectanea: quos omnes libellos uetuit Augustus publicari in epistola, quam breuem admodum ac simplicem ad Pompeium Macrum, cui ordinandas bibliothecas delegauerat, misit.

ARmorum & equitandi peritissimus, laboris ultra fidem patiens erat: in agmine 57
nonnunquam equo, sæpius pedibus anteibat, capite detecto, seu sol, seu imber esset. Longissimas uias incredibili celeritate confecit, expeditus meritoria rheda centena passuum millia in singulos dies: si flumina morarentur, nando traijciens, uel innixus inflatis utribus, ut persæpe nuntios de se præuenerit.

Vias, pro itinera

IN obeundis expeditionibus, dubium cautiórne an audentior. Exercitum neq; per 58
insidiosa itinera duxit unquam, nisi perspeculatus locorum situs: neq; in Britãniam transuexit, nisi antè per se portus, & nauigationem, & accessum ad insulam explorasset. At idem obsessione castrorum in Germania nuntiata, per stationes hostium Gallico habitu penetrauit ad suos. A Brundusio Dyrrachium inter oppositas classes hyeme transmisit. Cessantibusq; copijs, quas subsequi iusserat, cum ad accersendas frustra sæpe misisset, nouissime ipse clàm noctu paruulum nauigiū solus obuoluto capite conscendit: neq; aut quis esset antè detexit, aut gubernatorem cedere aduersæ tempestati passus est, quàm pene obrutus fluctibus.

Transmittere pro traijcere mare

NE religione quidem ulla à quoquā incepto absterritus unquā, uel retardatus est. 59
Quum immolanti aufugisset hostia, profectionē aduersus Scipionem & Iubam nō distulit. Prolapsus etiam in egressu nauis uerso ad melius omine, Teneo te, inquit, Africa. Ad eludendas autem uaticinationes, quibus felix & inuictum in ea prouincia fataliter Scipionum nomen ferebatur, despectissimum quendam ex Corneliorum genere, cui ad opprobrium uitæ, Salutioni cognomen erat, secum in castris habuit.

PRælia non tantum destinato, sed ex occasione sumebat, ac sæpe ab itinere statim, 60
interdum spurcissimis tempestatibus, quum minime quis moturum putaret: nec, nisi tempore extremo, ad dimicandum cunctantior factus est: quo sæpius uicisset, hoc minus experiendos casus opinans, nihilq; se tantum acquisiturum uictoria, quantum auferre calamitas posset. Nullum unquā hostem fudit, quem nō castris quoq; exueret: ita nullum spatium perterritis dabat. Ancipiti prælio equos dimittebat, & in primis suum, quo maior permanendi necessitas imponeretur, auxilio fugæ erepto.

VTebatur autem equo insigni pedibus propè humanis, & in modum digitorum 61
ungulis fissis: quem natum apud se, quum aruspices imperiū orbis terræ significare domino pronūciassent, magna cura aluit: nec patientem sessoris alterius, primus ascendit: cuius etiam instar pro æde Veneris genitricis postea dedicauit.

Instar pro signo substãtiue

INclinatam aciem solus sæpe restituit, obsistens fugientibus, retinensq; singulos, & 62
contortis faucibus conuertens in hostē: & quidem adeo plerunq; trepidos, ut aquilifer moranti cuspide sit comminatus, alius in manu detinentis reliquerit signum.

NOn minora illa cōstantiæ eius, imò maiora etiā indicia fuerūt: Post aciem Phar- 63
salicam quū præmissis in Asiam copijs per angustias Hellesponti uictor nauicula traijceret, L. Cassium partis aduersæ cum decem rostratis nauibus obuiū sibi, neq; refugit, & cominus tendens, ultro ad deditionem hortatus, supplicem ad se recepit.

ALexandriæ circa oppugnationem pontis, eruptione hostium subita compulsus 64
in scapham, pluribus eòdem præcipitantibus cum desiluisset in mare, nando per ducentos passus euasit ad proximam nauem, elata læua, ne libelli quos tenebat madefierent, paludamentum mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis.

MIlitem neq; à moribus, neq; à fortuna probabat, sed tantū à uiribus: tractabatq; 65
pari seueritate atq; indulgentia. Non enī ubiq; ac semper, sed cum hostis in proximo esset, coercebat: tum maxime exactor grauissimus disciplinæ, ut neq; itineris, neq; prælij tempus denuntiaret, sed paratum & intentū momentis omnibus, quò uellet, subito educeret. quod etiam sine causa plerunq; faciebat, præcipue pluuijs & festis diebus. Ac subinde obseruandum se admonens, repente interdiu uel nocte subtrahebat: augebatq; iter, ut serius subsequentes defatigaret.

FAma uero hostilium copiarum perterritos non negãdo minuendoúe, sed insuper 66
amplificando ementiendoq; confirmabat. Itaq; quum expectatio aduentus Iubæ

terribilis

terribilis esset, conuocatis ad concionem militibus, Scitote, inquit, paucissimis his diebus regem affuturum cum X. legionibus, equitum XXX. leuis armaturæ C. milibus, elephantisq; CCC. Proinde desinant quidam quærere ultra, aut opinari, mihiq;, qui compertum habeo, credant, aut quidem uetustissima naue impositos, quocunq; uento in quascunq; terras iubeo auehi.

67 DElicta neq; obseruabat om̄ia, neq; pro modo exequebatur, sed desertorum ac seditiosorũ & inquisitor & punitor acerrimus, conniuebat in cæteris. Ac nonnunquam post magnam pugnam atq; uictoriã remisso officiorum munere, licentiam omnem passim lasciuiendi permittebat, iactare solitus, milites suos etiam unguentatos bene pugnare posse: nec milites eos pro concione, sed blandiori nomine cõmilitones appellabat: habebatq; tam cultos, ut argẽto & auro politis armis ornaret, simul & ad speciem, & quo tenaciores eorum in prælio essent metu damni. Diligebat quoq; usqueadeo, ut audita clade Tituriana, barbam capillumq; summiserit, nec antè dempserit, q̃ uindicasset. Quibus rebus & deuotissimos sibi, & fortissimos reddidit.

68 INgresso ciuile bellũ, centuriones cuiusq; legionis singulos equites è uiatico suo obtulerunt, & uniuersi milites gratuitam & sine frumento stipendioq; operam, quum tenuiorum tutelam locupletiores in se contulissent: neq; in tam diuturno spatio quisquam omnino desciuit, plerīq; capti concessam sibi sub conditione uitã, si militare aduersus eum uellent, recusarunt. Famem & cæteras necessitates non quum obsiderentur modo, sed etiam si alios ipsi obsiderent, tantopere tolerabant, ut Dyrrachina munitione Pompeius, uiso genere panis ex herba quo sustinebantur, cum feris sibi rem esse dixerit, amouerīq; ocyus, nec cuiquam ostendi iusserit, ne patientia & pertinacia hostis, animi suorũ frangerentur. Quanta fortitudine dimicauerint, testimonio est, quòd aduerso semel apud Dyrrachiũ prælio pœnam in se ultro depoposcerunt, ut consolandos eos magis imperator, quàm puniendos habuerit. Cæteris prælijs innumeras aduersariorum copias multis partibus ipsi pauciores facile superauerunt. Deniq; una sextæ legionis cohors præposita castello, quatuor Pompeij legiones per aliquot horas sustinuit, penè omnis confixa multitudine hostilium sagittarum, quarum C. ac XXX. milia intra uallum reperta sunt. Nec mirum si quis singulorum facta respiciat, uel Cassii Scæuæ centurionis, uel C. Acilij militis, ne de pluribus referam. Scæua excusso oculo, trãsfixo femore & humero, C. & XX. ictibus scuto perforato, custodiam portæ commissi castelli retinuit. Acilius nauali ad Massiliam prælio, iniecta in puppem hostium dextra, & abscissa, memorabile illud apud Græcos Cynegiri exẽplum imitatus, transiluit in nauem, umbone obuios agens.

69 SEditionem per decem annos Gallicis bellis nullam omnino mouerunt, ciuilibus aliquas: sed ut celeriter ad officium redierint, nec tam indulgentia ducis, quàm autoritate. Non enim cessit unquam tumultuãtibus, atq; etiam obuiam semper ĳt. & nonam quidem legionem apud Placentiam, quanquam adhuc in armis Pompeius esset, totam cum ignominia missam fecit, ægreq; post multas et supplices preces, nec nisi exacta de sontibus pœna, restituit.

70 DEcumanos autem Romæ, cum ingentibus minis summoq; etiam urbis periculo missionem & præmia flagitãtes, ardente tunc in Africa bello, neq; adire cunctatus est, quanquam deterrentibus amicis, neq; dimittere: sed una uoce, qua Quirites eos pro militibus appellarat, tam facile circũegit & flexit, ut ei milites se esse confestim responderint, & quamuis recusantem ultro in Africam sint secuti: ac sic quoq; seditiosissimum quenq;, & prædæ & agri destinati tertia parte mulctauit.

71 STudium & fides erga clientes ne iuueni quidem defuerunt. Masintham nobilem iuuenem, quum aduersus Hiempsalem regem tam enixe defendisset, ut Iubę regis filio in altercatione barbam inuaserit: stipendiarium quoq; pronuntiatũ, & abstrahentibus statim eripuit, occultauitq; apud se diu, & mox ex prætura proficiscens in Hispaniam, inter officia prosequentium, fascesq; lictorum lectica sua auexit.

72 AMicos tanta semper facilitate indulgentiaq; tractauit, ut C. Oppio comitanti se per syluestre iter, correptoq; subita ualetudine, & in diuersorio, loco, quod unũ erat, cesserit, & ipse humi ac sub diuo accubuerit. Iam autem rerum potens, quosdam

etiam infimi generis ad amplissimos honores prouexit. quum ob id culparetur, professus est palàm, si grassatorum & sicariorum ope in tuenda sua dignitate usus esset, talibus quoq; se parem gratiam relaturum.

SImultates contra nullos tam graues excepit unquam, ut non occasione oblata libens deponeret. C. Memmij, cuius asperrimis orationibus non minore acerbitate rescripserat, etiam suffragator mox in petitione consulatus fuit. C. Caluo post famosa epigrammata de reconciliatione per amicos agenti, ultro ac prior scripsit. Valerium Catullum, à quo sibi uersiculis de Mamurra perpetua stigmata imposita non dissimulauerat, satisfacientem eadem die adhibuit cœnæ: hospitioq; patris eius, sicut consueuerat, uti perseuerauit. 73

SEd & in ulciscendo natura lenissimus. Piratas, à quibus captus est, quum in deditionem redegisset, quoniam suffixurum se cruci ante iurauerat, iugulari prius iussit, deinde suffigi. Cornelio Phagitæ, cuius quondã nocturnas insidias æger ac latens, ne perduceretur ad Syllam, uix præmio dato euaserat, nunquam nocere sustinuit. Philemonem à manu seruum, qui necem suam per uenenum inimicis promiserat, non grauius quàm simplici morte puniit. In P. Clodium Pompeiæ uxoris suæ adulterum, atq; eadem de causa pollutarum cerimoniarum reum, testis citatus, negauit se quicquam comperisse: quamuis & mater Aurelia, & soror Iulia, apud eosdem iudices omnia ex fide retulissent. interrogatusq; cur igitur repudiasset uxorem: Quoniã, inquit, meos tam suspicione, quàm crimine iudico carere oportere. 74

Sustinuit nocere, pro uoluit, siue animum induxit, aut certe potuit

MOderationem uero clementiamq; tum in administratione, tum in uictoria belli ciuilis, admirabilem exhibuit. Denuntiãte Pompeio, pro hostibus se habiturũ, qui reip. defuissent: ipse medios & neutrius partis, suorũ sibi numero futuros pronuntiauit. Quibus autem ex commẽdatione Pompeij ordines dederat, potestatẽ transeundi ad eum omnibus fecit. Motis apud Hilerdam deditionis conditionibus, quum assiduo inter utrasq; partes usu atq; commercio Afranius ac Petreius deprehẽsos intra castra Iulianos subita pœnitentia interfecissent, admissam in se perfidiã non sustinuit imitari. Acie Pharsalica proclamauit, ut ciuibus parceretur: deincepsq; nemini non suorum quem uellet unum, partis aduersæ seruare concessit: nec ulli perisse, nisi in prælio reperiuntur, exceptis duntaxat Afranio & Fausto & L. Cæsare iuuene: ac ne hos quidem uoluntate ipsius interemptos putant. Quorum tamen & priores post impetratam ueniam rebellauerunt, & L. Cæsar libertis seruisq; eius ferro & igni crudelem in modum enectis, bestias quoq; ad munus populi comparatas contrucidauerat. Deniq; tempore extremo etiam quibus nondum ignouerat, cunctis in Italiam redire permisit, magistratusq; & imperia capere. Sed & statuas L. Syllæ atq; Pompeij, à plebe disiectas, reposuit. Ac si qua posthac, aut cogitarentur grauius aduersus se, aut dicerentur, inhibere maluit quàm uindicare. Itaq; & detectas coniurationes, conuentusq; nocturnos, non ultra arguit, quàm ut edicto ostenderet, esse sibi notas: & acerbe loquentibus satis habuit pro concione denuntiare, ne perseuerarent. Auliq; Cecinnæ criminosissimo libro, & Pitholai carminibus maledicentissimis, laceratam existimationem suam, ciuili animo tulit. 75

PRægrauant tamẽ cætera facta dictaq; eius, ut & abusus dominatione, & iure cæsus existimetur. Non enim honores modo nimios recepit, ut continuum consulatum, perpetuam dictaturam, præfecturamq; morum, insuper prænomen imperatoris, cognomen patris patriæ, statuam inter reges, suggestum inter orchestra, sed & ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est: sedem auream in curia & pro tribunali, thensam & ferculum Circensi pompa, templa, aras, simulacra iuxta deos, puluinar, flaminem, lupercos, appellationem mensis ẽ suo nomine: ac nonnullos honores ad libidinem cepit, & dedit. Tertium & quartum consulatum titulo tenus gessit, contentus dictaturæ potestate decretæ cum cõsulatibus simul: atq; utroq; anno binos consules substituit sibi in ternos nouissimos mẽses, ita ut medio tempore comitia nulla habuerit, præter Tribunorum & Aedilium plebis, præfectosq; pro prætoribus constituerit, qui præsente se res urbanas administrarent. Pridie autem Cal. Ianuarias repentina COS. morte cessantem honorẽ in paucas horas petenti dedit. Eadem licentia spreto pa- 76

Prægrauãt absolute, pro præpollẽt, siue præponderant

Medio tẽpore, pro μεταξύ, siue interea

to patriæ more, magistratus in plures annos ordinauit. Decem prætorijs uiris consularia ornamēta tribuit. Ciuitate donatos, & quosdam è semibarbaris Gallorū recepit in curiam. Præterea monetæ publicisq; uectigalibus peculiares seruos præposuit. Trium legionum quas Alexandriæ relinquebat, curam & imperium Rufioni liberti sui filio, suo exoleto, demandauit.

77 NEc minoris impotentiæ uoces propalàm edebat, ut T. Amprius scribit: nihil amplius remp. esse, appellationem modo sine corpore ac specie: Syllam nescisse literas, qui dictaturam deposuerit: debere homines consideratius iam loqui secum, ac pro legibus habere quæ dicat. Eoq; arrogantiæ progressus est, ut aruspice tristia & sine corde exta sacro quodam nunciante, futura diceret lætiora, quum uellet, nec pro ostento ducendum, si pecudi cor defuisset.

78 VErum præcipuā & † inexpiabilem sibi inuidiam hinc maxime mouit: Adeūtes se *al. exitiabilem*
cum † pluribus honorificentissimisq; decretis, uniuersos P. C. sedens pro æde Ve *al. plurimis*
neris genitricis excepit. Quidam putant retentū à Cornelio Balbo, quū conaretur assurgere: alij ne conatū quidem omnino, sed etiam admonentem C. Trebatium ut assurgeret, minus familiari uultu respexisse. Idq; factum eius tanto intolerabilius est uisum, quòd ipse triumphanti, & subsellia tribunitia præteruehenti sibi unum è collegio Pontium Aquilam non assurrexisse, adeo indignatus sit, ut proclamauerit: Repete ergo à me Aquila rempub. Tribunus: & nec destiterit per cōtinuos dies quicquam cuiquam nisi sub exceptione polliceri, si tamen per Pontium Aquilam licuerit.

79 ADiecit ad tam insignem despecti senatus contumeliam, multo arrogantius factum: Nam quum sacrificio Latinarum reuertente eo inter immodicas ac nouas populi acclamationes, quidam è turba statuæ eius coronam laureā candida fascia præligatam imposuisset, & Trib. plebis Epidius Marullus Cæsetiusq; Flauus coronæ fasciam detrahi, hominemq; duci in uincula iussissent, dolens seu parū prospere motam regni mentionem, siue, ut ferebat, ereptam sibi gloriam recusandi, Tribunos grauiter increpitos potestate priuauit: neq; ex eo infamiam affectati etiam regij nominis discutere ualuit: quanquam & plebi regem se salutanti, Cæsarem se non Regem esse responderit, & Lupercalibus, pro rostris à COS. Antonio admotū sæpius capiti suo diadema repulerit, atq; in Capitolium Ioui Opt. Max. miserit. Quinetiā uaria fama percrebuit, migraturum Alexandriam uel Ilium, translatis simul opibus imperij, exhaustaq; Italia delectibus, & procuratione urbis amicis permissa. Proximo autem senatu percrebuit fama, L. Cottam XV uirum sententiam dicturum: ut quoniam libris fatalibus continetur, Parthos nisi à rege non posse uinci, Cæsar rex appellaretur.

80 QVæ causa coniuratis maturandi fuit destinata negocia, ne assentiri necesse esset. Consilia igitur dispersim antea habita, & quæ sæpe bini terniúe ceperant, in unum omnes cōtulerunt, ne populo quidem iam præsenti statu læto, sed clàm palàmq; detrectante dominationem, atq; assertores flagitante. Peregrinis in senatum allectis li
bellus propositus est: Bonum factum, ne quis senatori nouo curiam monstrare uelit. *Bonū factum,*
& illa uulgò canebantur: Gallos Cæsar in triumphum ducit. Iidem in curia Galli brac *pro recte fiet*
cas deposuerunt, latum clauum sumpserunt. Q. Maximo suffecto trimestriq; COS. theatrum introeunte, quum lector animaduerti ex more iussisset, ab uniuersis conclamatum est: non esse cōsulem eum, post remotos Cæsetium & Marullum Tribunos. reperta sunt proximis comitijs complura suffragia, COSS. eos declarantiū. Subscripsere quidam L. Bruti statuæ, Vtinam uiueres. Item ipsius Cæsaris statuæ:

Brutus, quia reges eiecit, consul primus factus est: *Trochaici*
Hic quia consules eiecit, rex postremo factus est.

Conspiratum est in eum à LX. amplius, C. Cassio Marcoq; & Decimo Brutis, princi- *Sexaginta amplius, pro plures sexaginta*
bus conspirationis: qui primum cunctati, utrúmne illum in campo per comitia tribus ad suffragia uocantem, partibus diuisis è ponte deijcerent, atq; exceptum trucidarent: an in sacra uia, uel in aditu theatri adorirentur: postquam senatus Idibus Martijs in Pompeij curiam edictus est, facile tempus & locum prætulerunt.

81 SEd Cæsari futura cædes euidentibus prodigijs denuntiata est. Paucos ante menses, quum in colonia Capua deducti lege Iulia coloni ad extruendas uillás sepul-

chra uetustissima disiicerent, idque eo studiosius facerent, quòd aliquantum uasculorum operis antiqui scrutantes reperiebant, tabula ænea in monumento, in quo dicebatur Capys conditor Capuæ sepultus, inuenta est, conscripta literis uerbisque Græcis hac sententia: Quando ossa Capyis detecta essent, fore ut Iulio prognatus manu consanguineorum necaretur, magnisque mox Italiæ cladibus uindicaretur. Cuius rei, ne quis fabulosam aut commentitiam putet, autor est Cornelius Balbus, familiarissimus Cæsaris. Proximis diebus equorum greges, quos in traijciendo Rubicone flumine consecrarat, ac uagos sine custode dimiserat, comperit pertinacissime pabulo abstinere, ubertimque flere. Et immolantem aruspex Spurina monuit, caueret periculum quod non ultra Martias Idus proferretur. Pridie autem easdem Idus auem regaliolum cum laureo ramulo Pompeianæ curiæ se inferentem, uolucres uarij generis ex proximo nemore persecutæ, ibidem discerpserunt. Ea uero nocte cui illuxit dies cædis, & ipse sibi uisus est per quietem interdum supra nubes uolitare, aliàs cum Ioue dextras iungere: & Calpurnia uxor imaginata est, collabi fastigium domus, maritumque in gremio suo confodi: ac subito cubiculi fores sponte patuerunt. Ob hæc simul & ob infirmam ualetudinem diu cunctatus an se contineret, & quæ apud senatum proposuerat agere differret: tandem Decimo Bruto adhortante ne frequentes, ac iamdudum opperienteis destitueret, quinta ferè hora progressus est: libellumque insidiarum indicem, ab obuio quodam porrectum, libellis cæteris, quos sinistra manu tenebat, quasi mox lecturus commiscuit. Dein pluribus hostijs cæsis, cum litare non posset, introijt curiam spreta religione, Spurinamque irridens, & ut falsum arguens, quòd sine ulla noxa Idus Martiæ adessent: quanquam is uenisse quidem eas diceret, sed non præterisse.

Regaliolus
Nocti illuxit dies, quæ secuta est proxime
Vxor imaginata est, pro uxori uisum est per somnium

ASsidentem conspirati, specie officij circumsteterunt: ilicoque Cimber Tullius, qui 82
primas partes susceperat, quasi aliquid rogaturus propius accessit: renuentique & gestu in aliud tempus differenti, ab utroque humero togam apprehendit: deinde clamantem, Ista quidẽ uis est, alter Casca aduersum uulnerat paulum infra iugulum. Cæsar Cascæ brachium abreptum graphio traiecit: conatusque prosilire, alio uulnere tardatus est. Vtque animaduertit undique se strictis pugionibus peti, toga caput obuoluit: simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quo honestius caderet etiam inferiore corporis parte uelata. atque ita tribus & uiginti plagis confossus est, uno modo ad primum ictum gemitu sine uoce edito: etsi tradiderunt quidam, M. Bruto irruenti dixisse, καὶ σὺ τέκνον; Exanimis diffugientibus cunctis aliquandiu iacuit, donec lecticæ impositum dependente brachio, tres seruuli domum retulerunt: nec in tot uulneribus, ut Antistius medicus existimabat, letale ullum repertum est, nisi quod secundo loco in pectore acceperat. Fuerat animus coniuratis corpus occisi in Tiberim trahere, bona publicare, acta rescindere: sed metu M. Antonij consulis, & magistri equitum Lepidi, destiterunt.

POstulante ergo L. Pisone socero, testamentum eius aperitur, recitaturque in Anto 83
nij domo, quod Idibus Septẽbribus proximis in Lauicano suo fecerat, demãdaueratque uirgini Vestali maximæ. Q. Tubero tradit, hæredem ab eo scribi solitũ ex consulatu ipsius primo, usque ad initiũ ciuilis belli, Cn. Pompeiũ, idque militibus pro cõcione recitatum: sed nouissimo testamento tres instituit hæredes sororũ nepotes, C. Octauiũ ex dodrante, & L. Pinarium, & Q. Pediũ ex quadrante. Reliquos in ima cera. C. Octauium etiam in familiam nomenque adoptauit, pluresque percussorum in tutoribus filij, si quis sibi nasceretur, nominauit. Decimum Brutum etiam in secundis hæredibus. Populo hortos circa Tiberim publice, & uiritim trecenos sestertios legauit.

Sestertius, nummus genere masculino

FVnere indicto rogus extructus est in Martio campo iuxta Iuliæ tumulum, & pro 84
rostris aurata ædes ad simulacrum templi Veneris genitricis collocata, intraque lectus eburneus, auro ac purpura stratus, & ad caput trophæum cum ueste, in qua fuerat occisus. Præferentibus munera (quia suffecturus dies non uidebatur) præceptum est, ut omisso ordine, quibus quisque uellet itineribus urbis, portaret in campum. Inter ludos cantata sunt quædam ad miserationem & inuidiam cædis eius accommodata, ex Pacuuij Armorum iudicio,

Men' seruasse, ut essent qui me perderent?

Et ex

Et ex Electra † Attilij ad similem sententiam. Laudationis loco COS. Antonius per præconem pronunciauit S C. quo omnia ei diuina simul atq; humana decreuerat: item iusiurandum, quo se cuncti pro salute unius astrinxerant: quibus perpauca à se uerba addidit. Lectum pro rostris in forum magistratus, & honoribus functi detulerunt. Quem quum pars in Capitolini Iouis cella cremare, pars in curia Pompeij destinaret, repente duo quidam gladijs succincti, ac bina iacula gestantes, ardentibus cereis succenderunt, confestimq; circunstantiũ turba uirgulta arida, & cum subsellijs tribunalia, quicquid præterea ad manum aderat, congessit: deinde tibicines & scenici artifices uestem quam ex instrumento triumphorum ad præsentem usum induerant, detractam sibi atq; discissam, iniecere flammæ, ueteranorum militum legionarij arma sua, quibus exculti funus celebrabant. Matronæ etiam pleræq; ornamenta sua quæ gerebant, & liberorum bullas atq; prætextas. In summo publico luctu exterarum gentium multitudo circulatim suo quæq; more lamentata est, præcipueq; Iudæi, qui etiam noctibus continuis bustum frequentarunt. al. Accij

85 PLebs statim à funere ad domum Bruti & Cassij cum facibus tetendit, atq; ægrè repulsa, obuium sibi Helium Cinnam per errorem nominis, quasi Cornelius esset is, quem grauiter pridie concionatum de Cæsare requirebat, occidit, caputq; eius præfixum hastæ circuntulit. Postea solidam columnam prope XX. pedum lapidis Numidici in foro statuit, scripsitq;, Parenti patriæ. apud eam longo tempore sacrificare uota suscipere, controuersias quasdam interposito per Cæsarem iureiurando distrahere perseuerauit.

86 SVspicionem Cæsar quibusdam suorũ reliquit, neq; uoluisse se diutius uiuere, neq; curasse, quòd ualetudine minus prospera uteretur: ideoq; & quæ religiones monerent, & quæ renunciarent amici, neglexisse. Sunt qui putent confisum eum nouissimo illo S C. ac iureiurando, etiam custodias Hispanorum cum gladijs inspectantium se remouisse. alij è diuerso opinantur, insidias undiq; imminentes subire semel cõfessum satius esse, q̃ cauere semper. Alij ferunt dicere solitũ, non tam sua, quàm R.P. interesse, uti saluus esset. se iampridem potentiæ gloriæq; abũde adeptum. remp. si quid sibi eueniret, neq; quietam fore, & aliquanto deteriore conditione ciuilia bella subituram. Abunde potentiæ gloriæq; pro satis

87 ILlud planè inter omnes ferè constitit, talem ei mortem penè ex sententia obtigisse. nam & quondam cum apud Xenophontẽ legisset, Cyrum ultima ualetudine mandasse quædam de funere suo, aspernatus tam lentũ mortis genus, subitam sibi celeremq; optauerat: & pridie q̃ occideretur, in sermone nato super cœnam apud M. Lepidum, quisnam esset finis uitæ commodissimus, repentinum inopinatumq; prætulerat.

88 PErijt sexto & quinquagesimo ætatis anno, atq; in deorum numerum relatus est, non ore modo decernentium, sed & persuasione uulgi. Siquidem ludis, quos primos cõsecrato ei hæres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit, exoriens circa undecimam horam: creditumq; est animam esse Cæsaris in cælum recepti, & hac de causa simulacro eius in uertice additur stella. Curiam in qua occisus est, obstrui placuit: Idusq; Martias parricidium nominari, ac ne unquam eo die senatus ageretur.

89 PErcussorum autem ferè, neq; triennio quisquã amplius superuixit, neq; sua morte defunctus est. Damnati omnes: alius alio casu perijt, pars naufragio, pars prælio, nonnulli semet eodem illo pugione, quo Cæsarem uiolauerant, interemerunt.

C. SVETONII TRANQVILLI

D. OCTAVIVS CAESAR AVGVSTVS

Finitimum bellum, quod cũ finitimis geritur

ENTEM Octauiam Velitris præcipuam olim fuisse multa 1
declarant. Nam & uicus celeberrima parte oppidi iampri-
dem Octauius uocabatur, & ostendebatur ara Octauio con
secrata: qui bello dux finitimo, quum forte Marti rem diui-
nam faceret, nuntiata repente hostis incursione, semicruda
exta rapta foco prosecuit, atq; ita prælium ingressus, uictor
rediit. Decretum etiam publicum extabat, quo cauebatur,
ut quoq; anno in posterũ simili modo exta Marti redderen-
tur, reliquiæq; ad Octauios referrentur.

Patritiatus, pro ordine siue dignitate patritiorum

EA gens à Tarquinio Prisco rege, inter Romanas gentes allecta in senatum, mox 2
à Seruio Tullio in patritias transducta, procedente tempore ad plebem se contu-
lit, ac rursus magna ui per D. Iulium in patritiatum rediit. Primus ex hac magistratum
populi suffragio cepit C. Rufus, Is quæstorius Cneiũ & Caium procreauit. A quibus
duplex Octauiorum familia defluxit, conditione diuersa. Siquidem Cneius & dein-
ceps ab eo reliqui omnes functi sunt honoribus summis. At Caius eiusq; posteri, seu
fortuna, seu uoluntate, in equestri ordine constitere, usq; ad Augusti patrem. Proauus
Augusti secundo Punico bello, stipendia in Sicilia tribunus militũ fecit, Aemilio Pap-
po imperatore. Auus municipalibus magisteriis contentus, abundante patrimonio
tranquillissimè senuit. Sed hæc alii. Ipse Augustus nihil amplius, q̃ equestri familia or-
tum se scribit uetere ac locuplete, & in qua primus senator pater suus fuerit. M. Anto-
nius libertinum ei proauum exprobrat Restionem, ex pago Thurino, auum argenta-
rium. Nec quicq; ultra de paternis Augusti maioribus reperi.

OCtauius pater à principio ætatis, & re & æstimatione magna fuit, ut equidẽ mi- 3
rer hũc quoq; à nõnullis argentariũ, atq; etiã inter diuisores operasq; cãpestres
proditũ. Amplis eñi innutritus opibus, honores & adeptus est facile, & egregie admi-
nistrauit. Ex prætura Macedoniã sortitus, fugitiuos residuã Spartaci & Catilinæ ma-
num, Thurinũ agrũ tenentes in itinere deleuit, negotio sibi in senatu extra ordinẽ da-
to. Prouinciæ præfuit nõ minore iustitia q̃ fortitudine. Namq; Bessis ac Thracib. ma-
gno prælio fusis, ita socios tractauit, ut epistolæ M. T. Ciceronis extent, quibus Quin-
tum fratrẽ eodem tempore parum secunda fama proconsulatum Asiæ administrãtem,
hortatur & monet, imitetur in promerendis sociis uicinum suum Octauium.

DEcedens Macedonia, priusquã cõfiteri se candidatũ consulatus posset, morte o- 4
biit repentina, superstitibus liberis, Octauia maiore, quã ex Ancharia: & Octa-
uia minore, itẽ Augusto, quos ex Accia tulerat. Accia, M. Accio Balbo, & Iulia soro-
re C. Cæsaris, genita est. Balbus paterna stirpe Aricinus, multis in familia senatoriis
imaginibus, à matre magnũ Pompeiũ arctissimo cõtingebat gradu, functusq; hono-
re præturæ, inter XX uiros agrum Campanũ plebi Iulia lege diuisit. Verum idem An-
tonius despiciens etiam maternam Augusti originem, proauũ eius Afri generis fuis-
se, & modo unguentariam tabernã, modo pistrinũ Ariciæ exercuisse, obiicit. Cassius
quidem Parmensis quadam epistola, non tantum ut pistoris, sed etiam ut nummularii
nepotem, sic taxat Augustum: Materna tibi farina siquidem ex crudissimo Ariciæ pi-
strino, hanc pinsit manibus colybo decoloratis Nerulonensis mensarius.

NAtus est Augustus, M. T. Cicerõe, & Antonio coss. IX. Calend. Octobris pau 5
lo ante solis exortũ, regione palatii, ad capita bubula, ubi nunc sacrarium habe-
tur, aliquanto post quàm excessit, constitutum. Nam ut senatus actis continetur, cum
C. Lectorius adolescẽs patritii generis, in deprecãda grauiore adulterii pœna, præter
ætatẽ atq; natales, hoc quoq; patribus conscriptis allegaret, se esse possessorẽ ac uelut

æditituum soli, quod primum D. Augustus nascens attigisset, peteretq; donari, quasi proprio suo ac peculiari deo, decretum est ut ea pars domus consecraretur.

6 NVtrimentorum eius ostenditur adhuc locus in auito suburbano iuxta Velitras permodicus, & cellæ penuariæ instar, tenetq; uicinitatem opinio, tanquam & natus ibi sit. Huc introire nisi necessario & caste religio est, concepta opinione ueteri, quasi temere adeuntibus horror quidam & metus obijciatur: sed & mox confirmata est. Nam cum possessor uillę nouus, seu forte, seu tentandi causa cubitum se eò contulisset, euenit ut post paucissimas noctis horas exturbatus inde subita ui & incerta, penè semianimis cum strato simul ante fores inueniretur.

7 INfanti cognomen Thurino inditũ est in memoriam maiorũ originis, uel q̃ in regione Thurina, recens eo nato, pater Octauius aduersus fugitiuos prospere rem gesserat. Thurinum cognominatũ satis certa probatione tradiderim, nactus puerilem imagunculã eius æream ueterẽ, ferreis ac penè iam exolescentib. literis hoc nomine inscriptam, quæ dono à me principi data inter cubiculares colit̃. Sed & à M. Antonio in epistolis per contumeliã sæpe Thurinus appellatur: & ipse nihil amplius q̃ mirari se refert bit, pro opprobrio nomẽ prius sibi obijci. Postea C. Cæsaris, & deinde Augusti cognomen assumpsit: alterũ testamento maioris auunculi, alterũ Munatij Planci sententia, cum quibusdam censentibus Romulum appellari oportere, quasi & ipsum cõditorem urbis, præualuisset ut Augustus potius uocaretur, nõ tantum nouo, sed etiam ampliore cognomine, quòd loca quoq; religiosa, & in quibus augurato quid consecratur, augusta dicãtur, ab auctu, uel ab auium gestu gustu'ue, sicut etiam Ennius docet scribens:

Augusto augurio postquam inclyta condita Roma est.

8 QVadrimus patrem amisit, duodecimũ annum agens auiam Iuliam defunctã pro concione laudauit. Quadriennio pòst uirili toga sumpta, militaribus donis triumpho Cæsaris Africano donatus est: quanq̃ expers belli propter ætatem. Profectũ mox auunculum in Hispanias aduersus Cn. Pompeij liberos, uix tum firmus à graui ualetudine, per infestas hostibus uias paucissimis comitibus naufragio etiam facto subsecutus magnopere demeruit, approbata cito etiam morum indole super itineris industriã. Cæsare post receptas Hispanias expeditionẽ in Dacos, & inde in Parthos destinante, præmissus Apolloniã, studijs uacauit. Vtq; primum occisum eum, hæredemq; se comperit, diu cunctatus an proximas legiones imploraret, id quidem cõsilium, ut præceps immaturumq; omisit. Cæterũ urbe repetita, hæreditatem adijt dubitante matre: uitrico uero Marcio Philippo cõsulari multum dissuadente. Atq; ab eo tempore exercitib. comparatis, primum cum M. Antonio Marcoq; Lepido, dein tantum cum Antonio per duodecim ferè annos, nouissime per quatuor & XL. solus rempub. tenuit.

9 PRoposita uitæ eius uelut summa, partes singillatim neq; per tempora, sed per species exequar, quo distinctius demonstrari cognoscíq; possint. Bella ciuilia quinq; gessit, Mutinense, Philippense, Perusinum, Siculum, Actiacum. Ex quibus primũ ac nouissimum aduersus M. Antonium: secundum aduersum Brutum & Cassium: tertium aduersum L. Antoniũ triumuiri fratrem: quartum aduersus Sextum Pompeium Cn. Pompeij filium. Omnium bellorum initium & causam hinc sumpsit, nihil conuenientius ducens, quàm necem auunculi uindicare tueríq; acta.

10 COnfestim ut Apollonia redijt, Brutũ Cassiumq; etiam nec opinãtes, & quia præuisum periculũ subterfugerant, legibus aggredi, reosq; cædis absentes deferre statuit. Ludos autem uictoriæ Cæsaris nõ audentibus facere quibus obtigerat id munus, ipse edidit. Et quo cõstantius cętera quoq; exequeret̃, in locum Trib. pleb. fortè demortui candidatũ petitorem se ostendit, quanq̃ patritius, necdũ senator. Sed aduersante consulibus suis M. Antonio COS. quem uel præcipuum adiutorem sperauerat, ac ne publicum quidem, & translatitium ulla in re sibi sine pactione grauissimæ mercedis impertiente, ad optimates se contulit, quib. eum inuisum sentiebat, maxime quòd D. Brutum obsessum Mutinæ prouincia à Cæsare data, & per senatũ confirmata, expellere armis niteretur. Hortantibus itaq; nonnullis, percussores ei subornauit. Hac fraude deprehensa, periculũ inuicem metuens, ueteranos simul in suũ ac reip. auxiliũ quanta potuit largitione contraxit. Iussusq; cõparato exercitui pro prætore præesse, & cũ Hircio

b 4 ac Pansa

ac Pansa, qui consulatum susceperant, D. Bruto opem ferre, demandatum bellum tertio mense confecit duobus prælijs. priore Antonius eum fugisse scribit, ac sine paludamento equoq; post biduum demum apparuisse. Sequenti satis constat non modo ducis, sed etiam militis functũ munere, atq; in media dimicatione, aquilifero legionis suæ grauiter saucio, aquilam humeris subijsse, diuq; portasse.

HOc bello quum Hircius in acie, Pansaq; post ex uulnere perijssent, rumor increbuit, 11 ambos opera eius occisos, ut Antonio fugato, repub. COSS. orbata solus uictores exercitus occuparet. Pansæ quidem adeo suspecta mors fuit, ut Glyco medicus custoditus sit, quasi uenenum uulneri indidisset. Adijcit his Aquilius Niger, alterum è COSS. Hircium, in pugnæ tumultu ab ipso interemptum.

SEd ut cognouit Antonium post fugam à M. Lepido receptum, cæterosq; duces & 12 exercitus cõsentire pro partibus, causam optimatium sine cunctatione deseruit, ad prætextum mutatæ uoluntatis dicta factaq; quorundam calumniatus, quasi alij se puerum, alij ornandum tollendumq; iactassent, ne aut sibi, aut ueteranis par gratia referretur. Et quo magis pœnitentiam prioris sectæ approbaret, Nursinos grandi pecunia, & quam pendere nequirent, mulctatos extorres egit oppido: quod Mutinensi acie interemptorum ciuium tumulo publice extructo ascripserãt, pro libertate eos occubuisse.

INita cum Antonio & Lepido societate, Philippẽse quoq; bellum, quanq; inualidus 13 atq; æger, duplici prælio transegit: quorum priore castris exutus, uix ad Antonij cornu fuga euaserat. nec successum uictoriæ moderatus est, sed capite Bruti Romã misso, ut statuæ Cæsaris summitteretur, in splendidissimũ quenq; captiuũ, nõ sine uerborum cõtumelia sęuijt: ut quidem uni suppliciter sepulturã precanti respondisse dicatur, iam istam in uolucrũ potestatem fore. Alios patrem & filium pro uita rogãtes, sortiri uel dimicare iussisse, ut alterutri cõcederetur: ac spectasse utrunq; morientem, cum patre qui se obtulerat occiso, filius quoq; uoluntaria occubuisset nece. Quare cæteri, & in his M. Fauonius ille Catonis æmulus, cum catenati producerentur, imperatore Antonio honorifice salutato, hunc fœdissimo cõuitio corãm prosciderunt. Partitis post uictoriam officijs, cum Antonius orientem ordinandũ, ipse ueteranos in Italiam reducendos, & municipalibus agris collocãdos recepisset: neq; ueteranorũ, neq; possessorum gratiam tenuit: alteris pelli se, alteris non pro spe meritorum tractari querentibus.

QVo tempore L. Antoniũ fiducia cõsulatus quem gerebat, ac fraternæ potẽtiæ res 14 nouas molientẽ confugere Perusiam coegit, & ad deditionẽ fame compulit, non tamen sine magnis suis & ante bellum & in bello discriminibus. Nam cum spectaculo ludorum gregariũ militem in XIIII ordinibus sedentem excitari per apparitorẽ iussisset, rumore ab obtrectatoribus dilato, quasi eundem mox discruciatũ necasset, minimum absuit quin periret cõcursu & indignatione turbæ militaris. Saluti fuit, quòd qui desiderabatur, repente comparuit incolumis ac sine iniuria. Circa Perusinũ autem murum sacrificans penè interceptus est à manu gladiatorum, quæ oppido eruperat.

Dilato rumore, pro diuulgato

PErusia capta, in plurimos animaduertit, orare ueniam uel excusare se conantibus 15 una uoce occurrens, moriendum esse. Scribunt quidam trecentos ex deditijs electos utriusq; ordinis, ad aram diuo Iulio extructã, Idibus Martijs hostiarum more mactatos. Extiterũt qui traderent, cõsulto eum ad arma isse, ut occulti aduersarij, & quos metus magis quàm uoluntas contineret, facultate L. Antonij ducis præbita, detegerentur: deuictisq; his & confiscatis, promissa ueteranis præmia soluerentur.

Consulto, data opera, de composito

BEllum Siculũ inchoauit in primis, sed diu traxit, intermissum sæpius: modo reparandarũ classium causa, quas tempestatibus duplici naufragio, & quidem per æstatem amiserat: modo pace facta, flagitãte populo ob interclusos cõmeatus, famemq; ingrauescẽtem: donec nauibus ex integro fabricatis, ac XX seruorum millibus manumissis, & ad remũ datis, portũ Iulium apud Baias immisso in Lucrinũ & Auernum lacum mari, effecit. In quo cum hyeme tota copias exercuisset, Pompeium inter Mylas & Naulochum superauit, sub horam pugnæ tam arcto repente somno deuictus, ut ad dandum signum ab amicis excitaretur: unde præbitam Antonio materiam putem exprobrandi, ne rectis quidẽ oculis eum aspicere potuisse instructã aciem. uerum † supinum cœlum intuentẽ stupidum cubuisse, nec prius surrexisse, ac militibus in conspectũ uenisse 16

Ad remum dare

Al's. supremum

nisse, quàm à M. Agrippa fugatæ sint hostium naues. Alij dictum factumq; eius crimi nantur, quasi classibus tempestate perditis exclamauerit, etiã inuito Neptuno uictoriã se adepturũ: ac die Circensium proximo solenni pompæ simulacrũ dei detraxerit. Nec temere plura ac maiora pericula ullo alio bello adijt. Traiecto in Siciliã exercitu, cum partẽ reliquam copiarũ continenti repeteret, oppressus ex improuiso à Demochare & Apollophane præfectis Pompeij, uno demũ nauigio ægerrime effugit. Item cum præter Locros Rhegiũ pedibus iret, & prospectis biremib. Pompeianis terram legẽtibus, suas ratus descendisset ad littus, penè exceptus est. Tunc etiam per deuios tramites refugientẽ, seruus Aemilij Pauli comitis eius, dolens proscriptũ olim ab eo patrem Paulum, & quasi occasione ultionis oblata, interficere conatus est. Post Pompeij fugã collegarum alterum M. Lepidũ, quem ex Africa in auxilium euocarat, superbientem XX legionum fiducia, summasq; sibi partes terrore ac minis uindicantẽ spoliauit exercitu: supplicemq; concessa uita Circeijs in perpetuum relegauit. M. Antonij societatẽ semper dubiam & incertam, reconciliationibusq; uarijs male focillatam, abrupit tandem. Et quo magis degenerasse eum à ciuili more approbaret, testamentum, quod is Romę etiam de Cleopatræ liberis inter hæredes nuncupatis reliquerat, aperiendum recitandumq; pro concione curauit. Remisit tamen hosti iudicato necessitudines, amicosq; omnes, atq; inter alios C. Sosium & T. Domitium, tunc adhuc COSS. Bononiensibus quoq; publice quòd in Antoniorum clientela antiquitus erant, gratiam fecit coniurandi cum tota Italia pro partibus suis. Nec multo post nauali prælio apud Actium uicit, in serum dimicatione protracta, ut in naui uictor pernoctauerit.

Gratiam fecit, pro ex gratia permisit con iurare

17 AB Actio cum Samum insulam in hyberna se recepisset, turbatus nuntijs de seditione militum, præmia & missionem poscentiũ, quos ex omni numero confecta uictoria Brundusium præmiserat, repetijt Italiam, tempestate in traiectu bis conflictatus, primo inter promontoria Peloponnesi atq; Aetoliæ, rursus circa montes Ceraunios, utrobiq; parte Liburnicarum demersa: simulq; eius in qua uehebatur, fusis armamentis, & gubernaculo defracto. Nec amplius quàm septem & XX dies, donec desideria militum ordinarentur, Brundusij cõmoratus, Asiæ Syriæq; circuitu Aegyptũ petit. Obsessaq; Alexandria, quò Antonius cum Cleopatra cõfugerat, breui potitus est. Et Antonium quidem seras conditiones pacis tentantem, ad mortem adegit, uiditq; mortuum. Cleopatræ, quam seruatam triumpho magnopere cupiebat, etiam Psyllos admouit, qui uenenũ ac uirus exugerent, quod perijsse morsu aspidis putabatur. Ambobus communem sepulturæ honorem tribuit, ac tumulum ab ipsis inchoatum perfici iussit. Antoniũ iuuenem maiorem de duobus Fuluia genitis, simulacro diui Iulij, ad quod post multas & irritas preces confugerat, abreptum interemit. Item Cæsarionem, quem ex Cæsare patre Cleopatra concepisse prædicabat, retractum è fuga supplicio affecit. Reliquos Antonij reginæq; cõmunes liberos, non secus ac necessitudine iunctos sibi, & conseruauit, & mox pro conditione cuiusq; sustinuit ac fouit.

In serũ, pro in uesperam

Recepit se Samum insulam absq; prepo.

18 PEr idem tempus conditorium, & corpus Magni Alexandri cum prolatum è penetrali subiecisset oculis, corona aurea imposita ac floribus aspersis ueneratus est: consultusq;, num & Ptolemæum inspicere uellet, regem ait se uoluisse uidere, nõ mortuos. Aegyptum in prouinciæ formam redactam ut feraciorem habilioremq; annonę urbicæ redderet, fossas omnes in quas Nilus exæstuat, oblimatas longa uetustate, militari opere detersit. Quoq; Actiacæ uictorię memoria celebratior & in posterum esset, urbem Nicopolim apud Actium condidit: ludosq; illic quinquennales constituit, & ampliato uetere Apollinis templo, locum castrorum quibus fuerat usus, exornatũ naualibus spolijs; Neptuno ac Marti consecrauit.

19 TVmultus post hæc, ac etiam rerum nouarũ initia, coniurationesq; cõplures prius ꝙ inualescerent indicio detectas cõpressit, & alias alio tẽpore: Lepidi iuuenis, deinde Varronis Murænæ, & Fannij Cepionis: Mox M. Egnatij, exin Plautij Rufi, Lucijq; Pauli ꝓgeneri sui: ac præter has L. Andasij falsarũ tabularũ rei, ac neq; ætate, neq; corpore integri, Themasini Epicadi ex gente Parthica hybridæ, ad extremũ Telephi mulieris serui nomẽclatoris. Nã ne ultimæ quidẽ sortis hominũ conspiratione & periculo caruit. Andasius atq; Epicadus Iuliã filiam, & Agrippã nepotẽ ex insulis quibus contine-

cōtinebant, rapere: ad extremũ Telephus, quasi debita sibi fato dominatione, et ipsum & senatum aggredi, destinauerāt. Quinetiā quondam iuxta cubiculũ eius lixa quidam ex Illyrico exercitu ianitorib. deceptis noctu deprehēsus est, cultro uenatorio cinctus, impos'ne mentis an simulata dementia incertũ. Nihil enim exprimi quæstione potuit.

EXterna bella duo omnino per se gessit, Dalmaticũ adolescens adhuc, & Antonio deuicto Cantabricũ. Dalmatico etiam uulnera excepit, una acie dextrũ genu lapide ictus, altera aũt & crus & utrũq; brachiũ ruina pontis cōsauciatus. Reliqua per legatos administrauit, ut tamen quibusdā Pānonicis atq; Germanicis, aut interueniret, aut nō longe abesset, Rauennam, uel Mediolanũ, uel Aquileiam usq; ab urbe progrediēs. 20

DOmuit autem partim ductu, partim auspicijs suis, Cantabriam, Aquitaniā, Pannoniam, Dalmatiā cum Illyrico omni: item Rhetiam & Vindelicos ac Salassos, gentes Alpinas. Coercuit et Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magna copia cæsis, Germanosq; ultra Albim fluuium summouit: ex quibus Vbios & Sicambros dedentes se, traduxit in Galliam, atq; in proximis Rheno agris collocauit. Alias item nationes male quietas, ad obsequium redegit. Nec ulli genti sine iustis & necessarijs causis bellum intulit. Tantumq; abfuit à cupiditate quoquo modo imperiũ, uel bellicam gloriam augendi, ut quorundam Barbarorum principes in æde Martis Vltoris iurare coegerit, mansuros se in fide ac pace quam peterent: à quibusdam uero nouum genus obsidum fœminas exigere tentauerit, quòd negligere marium pignora sentiebat: & tamen potestatē semper omnibus fecit, quoties uellent obsides recipiendi. Neq; aut crebrius, aut perfidiosius rebellantes grauiore unq; mulctatus est pœna, quàm ut captiuos sub lege uenundaret, ne in uicina regione seruirent, ne'ue intra tricesimũ annum liberarent. Qua uirtutis moderationisq; fama, Indos etiam ac Scythas, auditu modo cognitos, pellexit ad amicitiam suam populiq; Ro. ultro per legatos petendam. Parthi quoq; & Armeniam uendicanti facile cesserunt, & signa militaria quę M. Crasso & M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt, obsidesq; insuper obtulerunt: deniq; pluribus quondam de regno concertantibus, non nisi ab ipso electum cōprobauerunt. 21

Perfidiose Mulctatus est pœna, pro punijt

Quõdam, pro quodam tempore

IAnum Quirinum semel atq; iterum à condita urbe ante memoriam suam clausum, in multo breuiore temporis spacio, terra mariq; pace parta, tertio clausit. Bis ouans ingressus est urbem, post Philippense, & rursus post Siculum bellum. Curules triumphos treis egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinũ, continuo triduo omnes. 22

GRaues ignominias cladesq;, duas omnino, nec alibi quàm in Germania accepit, Lollianam & Varianā: sed Lollianam maioris infamiæ ꝙ detrimenti, Varianā penè exitiabilem, tribus legionib. cum duce legatisq; & auxilijs omnibus cæsis. Hac nunciata excubias per urbem indixit, ne quis tumultus existeret: & præsidibus prouinciarum propagauit imperiũ, ut à peritis & assuetis socij continerentur. Vouit & magnos ludos Ioui Opt. Max. si rempub. in meliorem statum uertisset: quod factum Cymbrico Marsicoq; bello erat. Adeo deniq; consternatum ferunt, ut per continuos menses, barba capilloq; summisso, caput interdum foribus illideret, uociferans: Quintili Vare, legiones redde: diemq; cladis quotannis mœstum habuerit ac lugubrem. 23

Exitiabilis clades, pro internecina

IN re militari & cōmutauit multa & instituit: atq; etiam ad antiquũ morem nonnulla reuocauit. disciplinam seuerissime rexit: ne legatorum quidem cuiquam nisi grauate, hybernisq; demum mensibus permisit uxorem interuisere. Equitem Ro. quòd duobus filijs adolescentibus causa detrectandi sacramenti pollices amputasset, ipsum bonaq; subiecit hastæ: quem tamen, quòd imminere emptioni publicanos uidebat, liberto suo addixit, ut relegatum in agros pro libero esse sineret. Decimam legionem contumacius parētem, cum ignominia totam dimisit. Item alios immodeste missionē postulantes, citra cōmoda emeritorum præmiorum exautorauit. cohortes, si quæ cessissent loco, decimatas ordeo pauit. Centuriones statione deserta, itidem ut manipulares, capitali animaduersione punijt. pro cætero delictorum genere uarijs ignominijs affecit, ut stare per totum diem iuberet ante pretorium, interdum tunicatos discinctosq;, nonnunquam cum decempedis, uel etiam cespitem portantes. 24

NEq; post bella ciuilia, aut in concione, aut per edictum ullos militum commilitones appellabat, sed milites; ac ne à filijs quidē aut priuignis suis imperio præditis 25

aliter

aliter appellari paſſus eſt, ambitioſius id exiſtimans q̃ aut ratio militaris, aut temporũ quies, aut ſua domusq; ſuæ maieſtas poſtularet. Libertino milite præterq; Romę incendiorum cauſa, & ſi tumultus in grauiore annona metueretur, bis uſus eſt: ſemel ad præſidium coloniarũ Illyricum contingentiũ: iterum ad tutelã ripæ Rheni fluminis: eoſq; ſeruos adhuc uiris fœminiſq; pecunioſioribus indictos, ac ſine mora manumiſſos, ſub priore uexillo habuit, neq; aut cõmixtos cum ingenuis, aut eodem modo armatos. Dona militaria aliquanto facilius phaleras & torques, quicquid auro argentoq; conſtaret, q̃ uallares ac murales coronas, quæ honore præcellerent, dabat: has quãparciſſime, & ſine ambitione, ac ſæpe etiam caligatis tribuit. M. Agrippã in Sicilia poſt naualem uictoriam ceruleo uexillo donauit. Solos triumphales, quanquam & ſocios expeditionum, & participes uictoriarum ſuarum, nunquam donis impartiendos putauit: quod ipſi quoq; ius habuiſſent tribuendi ea quibus uellent. Nil autem minus in perfecto duce, quàm feſtinationẽ temeritatemq; conuenire arbitrabatur. Crebro itaq; illa iactabat,

Σπεῦδε βραδέως, ἀσφαλὴς γάρ ἐσ' ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης. Verſus eſt trochaicus tetrameter, niſi q. στρατηλάτης addidit de ſuo

Et, Sat celeriter fieri quicquid fiat ſatis bene. Præliũ quidem aut bellum ſuſcipiendum omnino negabat, niſi cum maior emolumenti ſpes, quàm damni metus oſtenderetur. Nam minima cõmoda non minimo ſectantes diſcrimine, ſimiles aiebat eſſe aureo hamo piſcantibus, cuius abrupti damnum nulla captura penſari poſſet.

26 MAgiſtratus atq; honores, & ante tempus, et quoſdã noui generis, perpetuoſq; cepit. Conſulatũ uigeſimo ætatis anno inuaſit, admotis hoſtiliter ad urbem legionibus, miſſiſq; qui ſibi nomine exercitus depoſcerent: cũ quidẽ cunctante ſenatu, Cornelius centurio princeps legationis, reiecto ſagulo oſtendens gladij capulũ, non dubitaſſet in curia dicere, Hic faciet, ſi uos non feceritis. Secundũ conſulatũ poſt IX annos, tertium anno interiecto geſſit, ſequentes uſq; ad undecimũ continuauit. Multiſq; mox cum deferrentur, recuſatis, duodecimũ magno, id eſt, ſeptemdecim annorum interuallo, & rurſus tertiũdecimum biennio poſt ultro petijt, ut Caium & Luciũ filios ampliſſimo præditus magiſtratu, ſuo quenq; tirocinio deduceret in forum. Quinq; medios conſulatus à ſexto ad undecimum annuos geſſit. Cæteros autem ſex, aut nouem, aut ſex, aut quatuor, aut tribus menſibus, ſecundũ uero pauciſſimis horis. Nam die Calendarum Ianuarij, cum mane pro æde Capitolini Iouis paululum curuli ſella præſediſſet, honore abijt, ſuffecto alio in locum ſuum. Nec omnes Romę, ſed quartum conſulatum in Aſia, quintum in inſula Samo, octauum & nonum Tarracone inijt.

27 TRiumuiratũ reipub. conſtituendæ per decem annos adminiſtrauit: in quo reſtitit quidem aliquandiu collegis, ne qua fieret proſcriptio, ſed inceptam utroq; acerbius exercuit. Nanq; illis in multorũ ſæpe perſonam per gratiã & preces exorabilibus, ſolus magnopere contendit ne cui parceretur: proſcripſitq; etiam C. Toraniũ tutorem ſuum, eundemq; collegam patris ſui Octauij in ædilitate. Iunius Saturninus hoc amplius tradit: cum peracta proſcriptione M. Lepidus in ſenatu excuſaſſet præterita, & ſpem clementiæ in poſterum feciſſet, quoniam ſatis pœnarum exactum eſſet: hunc è diuerſo profeſſum, ita modum ſe proſcribendi ſtatuiſſe, ut omnia ſibi reliquerit libera: in cuius tamen pertinaciæ pœnitentiam, poſtea T. Iunium Philopœmenem, quòd patronum ſuum proſcriptũ celaſſe olim diceretur, equeſtri dignitate decorauit. In eadem hac poteſtate multiplici flagrauit inuidia: nam & Pinarium equitem Ro. cum concionante ſe admiſſa turba paganorum apud milites, ſubſcribere quædam animaduertiſſet, curioſum ac ſpeculatorem ratus, coràm confodi imperauit. Et Tedium Afrum COS. deſignatum, quia factum quoddam ſuum maligno ſermone carpſiſſet, tantis perterruit minis, ut is ſe præcipitauerit. Et Q. Gallum prætorem in officio ſalutationis tabellas duplices ueſte tectas tenentẽ, ſuſpicatus gladium occulere, nec quicq̃ ſtatim ne aliud inueniretur auſus inquirere, paulo poſt per centuriones & milites raptum è tribunali, ſeruilem in modum torſit: ac fatentem nihil, iuſſit occidi, prius oculis eius ſua manu effoſſis. quem tamen ſcribit, colloquio petito inſidiatũ ſibi: coniectumq; à ſe in cuſtodiã, deinde urbe interdicta dimiſſum, naufragio uel latronũ inſidijs perijſſe. Tribunitiã poteſtatem perpetuã recepit: in qua ſemel atq; iterum per ſingula luſtra collegã ſibi cooptauit. Recepit & morũ legumq; regimen, æquè perpetuũ: quo iure, quanq̃ ſine cenſuræ

honore

honore, censum tamen populi ter egit: primum ac tertium cum collega, medium solus.

DE reddenda repub. bis cogitauit: primo post oppressum statim Antoniũ memor 28
obiectum ab eo sibi sæpius, quasi per ipsum staret ne redderetur: ac rursus tædio diuturnæ ualetudinis, cum etiam magistratib. ac senatu domum accitis, rationariũ imperij tradidit. Sed reputans & se priuatum non sine periculo fore, & illam plurium arbitrio temere cõmitti, in retinenda perseuerauit, dubium euentu meliore an uoluntate: quam uoluntatem cum identidem præ se ferret, quodam etiam edicto his uerbis testatus est: Ita mihi saluam ac sospitam rempub. sistere in sua sede liceat, atq; eius rei fructũ percipere quem peto, ut optimi status autor dicar, & moriens ut feram mecum spem, mansura in uestigio suo fundamenta R.P. quæ iecero. fecitq; ipse se compotem uoti, nisus omni modo, ne quem noui status pœniteret. Vrbem nanq; pro maiestate imperij ornatam, & inundationib. incendijsq; obnoxiam, excoluit adeo, ut iure sit gloriatus, marmoream se relinquere, quam lateritiam accepisset. Tutam uero quantum prouideri humana ratione potuit, etiam in posterum præstitit.

PVblica opera plurima extruxit: ex quibus uel præcipua, forum cum æde Martis 29
Vltoris, templum Apollinis in palatio, ædem tonantis Iouis in Capitolio. Fori extruendi causa fuit hominum & iudiciorũ multitudo quæ uidebatur, non sufficientibus duobus, etiam tertio indigere. Itaq; festinantius, necdum perfecta Martis æde, publicatum est: cautũq; ut separatim in eo publica iudicia & sortitiones iudicũ fierent. Aedem Marti bello Philippensi pro ultione paterna suscepto uouerat. Sanxit ergo, ut de bellis triumphisq; hic cõsuleretur senatus: prouincias cum imperio petituri, hinc deducerentur: quiq; uictores redissent, huc insignia triumphorũ inferrent. Templum Apollinis in ea parte palatinæ domus excitauit, quã fulmine ictã desiderari à deo aruspices pronuntiarant. Addita porticus cũ bibliotheca Latina Græcaq;: quo loco iam senior sæpe etiam senatũ habuit, decuriasq; iudicũ recognouit. Tonanti Ioui ædem consecrauit liberatus periculo, cum expeditione Cantabrica, per nocturnũ iter lecticam eius fulgur perstrinxisset, seruumq; prælucentẽ exanimasset. Quædã etiam opera sub nomine alieno, nepotũ scilicet & uxoris, sororisq; fecit, ut porticũ, basilicãq; Lucij & Caij: itẽ porticus Liuiæ & Octauiæ, theatrumq; Marcelli. Sed & cæteros principes uiros sæpe hortatus est, ut pro facultate quisq; monumentis uel nouis, uel refectis & excultis urbẽ adornarẽt: multaq; à multis extructa sunt: sicut à Marcio Philippo ædes Herculis & Musarum, à L. Cornificio ædes Dianæ, ab Asinio Pollione atrium Libertatis, à Munatio Planco ædes Saturni, à Cornelio Balbo theatrum, à Statilio Tauro amphitheatrum, à M. uero Agrippa complura & egregia.

Prælucere dicitur, qui præit cũ lumine

SPatium urbis in regiones uicosq; diuisit: instituitq; ut illas annui magistratus sorti- 30
to tuerentur, hos magistri è plebe cuiusq; uiciniæ electi. Aduersus incẽdia excubias nocturnas uigilesq; cõmentus est: ad coercendas inũdationes, alueum Tiberis laxauit ac repurgauit, cõpletum olim ruderibus, & ædificiorũ prolapsionibus coartatũ. Quo autẽ facilius undiq; urbs adiretur, desumpta sibi flaminia uia Arimino tenus muniendas, reliquas triumphalibus uiris ex manubiali pecunia sternendas distribuit. Aedes sacras uetustate collapsas, aut incẽdio absumptas refecit, easq; & cæteras opulentissimis donis adornauit, utpote qui in cellam Capitolini Iouis XVI milia põdo auri, gẽmasq; ac margaritas quingenties H—S una donatione contulerit.

Manubialis pecunia

POstquam uero põtificatum maximũ, quem nunquã uiuo Lepido auferre sustinue- 31
rat, mortuo demum suscepit: quicquid fatidicorum librorum Græci Latiniq; generis, nullis, uel parum idoneis autoribus, uulgo ferebatur, supra duo milia cõtracta undiq; cremauit: ac solos retinuit Sibyllinos, hos quoq; delectu habito: cõdiditq; duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi. Annũ à diuo Iulio ordinatũ, sed postea negligentia conturbatũ atq; confusum, rursus ad pristinam rationẽ redegit: in cuius ordinationem Sextilem mensem è suo cognomine nũcupauit, magis quàm Septembrem, quo erat natus: quia hoc sibi & primus consulatus, & insignes uictoriæ obtigissent. Sacerdotum & numerum & dignitatem, sed & cõmoda auxit, præcipue Vestalium uirginum. cumq; in demortuæ locum aliam capi oporteret, ambirentq; multi ne filias in sortem darent, adiurauit, si cuiusquam neptium suarum cõpeteret ætas, oblaturum se fuisse eam

se eam. Nõnulla etiam ex antiquis cæremonijs paulatim abolita restituit: ut Salutis augurium, Diale flaminiũ, sacrum Lupercale, ludos Seculares & Compitalitios. Lupercalibus uetuit currere imberbes. Item Secularibus ludis iuuenes utriusq; sexus prohibuit ullum nocturnũ spectaculũ frequentare, nisi cum aliquo maiore natu propinquorum. Cõpitales Lares ornare bis anno instituit, uernis floribus & æstiuis. Proximum à dijs immortalib. honorem memoriæ ducum prestitit, qui imperium populi Ro. ex minimo maximũ reddidissent. Itaq; & opera cuiusq; manentibus titulis restituit, et statuas omniũ triumphali effigie in utraq; fori sui porticu dedicauit. Professus est edicto, commentum id se, ut illorum uelut exemplar, & ipse dum uiueret, & insequentium ætatum principes exigerent à ciuibus. Pompeij quoq; statuam contra theatri eius regiam, marmoreo Iano supposuit, translatam è curia in qua Caius Cæsar fuerat occisus.

32 PLeraq; pessimi exempli correxit, quę in perniciem publicam, aut ex consuetudine licentiaq; bellorum ciuilium durauerant, aut per pacem etiam extiterant. Nam & grassatorũ plurimi palàm se ferebant succincti ferro, quasi tuendi sui causa: & rapti per agros uiatores sine discrimine, liberi seruiq; ergastulis possessorum supprimebãtur: & plurimæ factiones titulo collegij noui, ad nullius non facinoris societatem coibant. Igitur grassatores dispositis per opportuna loca stationibus inhibuit: ergastula recognouit: collegia præter antiqua & legitima dissoluit. Tabulas ueterum ærarij debitorũ, uel præcipuam calumniandi materiam exussit: loca in urbe publica iuris ambigui, possessoribus adiudicauit. diuturnorum reorum, & ex quorum sordibus nihil aliud quàm uo luptas inimicis quæreretur, nomina aboleuit, conditione proposita, ut si quem quis repetere uellet, par periculum pœnæ subiret. Ne quod autem maleficiũ negotium'ue impunitate uel mora elaberetur, triginta amplius dies qui honorarijs ludis occupabãtur, actui rerum accõmodauit. Ad tres iudicum decurias quartam addixit ex inferiore censu, quæ ducenariorum uocaretur, iudicaretq; de leuioribus summis. Iudices à tricesimo ætatis anno allegit, id est, quinquennio maturius quàm solebant. At plerisq; iudicandi munus detrectantibus, uix concessit ut singulis decurijs per uices annua uacatio esset, & ut solitæ agi Nouembri ac Decembri mense res omitterentur.

Grassatores, q grassãtur ferro

Nullius non facinoris, pro cuiusuis facinoris

Actui rerũ, pro agendis rebus

33 IPse ius dixit assidue, & in noctem nonnunquam: si parum corpore ualeret, lectica pro tribunali collocata, uel etiam domi cubans. Dixit autem ius non diligentia modo summa, sed & lenitate. siquidẽ manifesti parricidij reum, ne culeo insueretur, quod non nisi confessi afficiebantur hac pœna, ita fertur interrogasse, Certe patrem tuũ non occidisti? Et cum de falso testamento ageretur, omnesq; signatores lege Cornelia tenerentur, non tantum duas tabellas, damnatoriam & absolutoriam, simul cognoscentibus dedit, sed tertiam quoq; qua ignosceretur ijs, quos fraude ad signandum, uel errore inductos constitisset. Appellationes quotannis urbanorum quidem litigatorum prętori delegauit urbano: at prouincialium consularibus uiris, quos singulos cuiusq; prouinciæ negotijs præposuisset.

34 LEges retractauit, & quasdam ex integro sanxit, ut sumptuariam, & de adulterijs, & de pudicitia, de ambitu, de maritandis ordinibus. Hanc cum aliquanto quàm cæteras seuerius emendasset, prę tumultu recusantium perferre non potuit, nisi adempta demum lenita'ue parte pœnarum, & uacatione triennij data, auctisq; præmijs. Sic quoq; abolitionem eius publico spectaculo pertinaciter postulãte equite, accitos Germanici liberos, receptosq; partim ad se, partim in patris gremium ostẽtauit, manu uultuq; significans, ne grauarentur imitari iuuenis exemplum. Cumq; etiam immaturitate spõsarum, & matrimoniorũ crebra mutatione uim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coarctauit, diuortijs modum imposuit.

Perferre legem non potuit, pro ad finẽ, siue ad plenũ ferre, cũ cœpisset

35 SEnatorum affluentem numerũ deformi & incondita turba (erant enim super mille, & quidam indignissimi, & post necem Cæsaris per gratiam & præmium allecti, quos abortiuos uulgus uocabat) ad modum pristinũ & splendorem redegit duabus lectionibus: prima ipsorum arbitratu, quo uir uirum legit: secunda suo & Agrippæ, quo tempore æstimatur lorica sub ueste munitus, ferroq; cinctus præsedisse, decem ualentissimis senatorij ordinis amicis sellam suam circumstantibus. Cordus Cremutius scribit, ne admissum quidem tunc quenquã senatorum, nisi solum & prætentato sinu.

Abortiui, qui aborsu nati sunt

Valentißimi. i. robustißimi

Quosdam ad excusandi se uerecundiã compulit, seruauitq; etiam excusantibus insigne uestis, & spectandi in orchestra, epulãdiq; publice ius. Quo autem lecti probatiq; & religiosius & minore molestia senatoria munera fungerentur, sanxit, ut prius quàm consideret, quisq; thure ac mero supplicaret apud aram eius dei, in cuius templo coiretur: & ne plus quàm bis in mense legitimus senatus ageretur, calendis scilicet & idibus: ne'ue Septembri Octobri'ue mense ullos adesse alios necesse esset, q̃ sorte ductos, per quorum numerum decreta confici possent: sibiq; instituit consilia sortiri semestria, cum quibus de negotijs ad frequentem senatum referendis antè tractaret. Sententias de maiore negotio non more, neq; ordine, sed prout libuisset, perrogabat, ut perinde quisq; animum intenderet ac si censendum magis quàm assentiendum esset.

Fungi munera senatoria, pro fungi muneribus.
Bis in mense, pro bis singulis mensibus

36 AVtor & aliarum rerum fuit. in quis, ne acta senatus publicarentur: ne magistratus deposito honore, statim in prouincias mitterentur: ut proconsulibus ad mulos & tabernacula quæ publice locari solebant, certa pecunia cõstitueretur: ut cura ærarij à quæstoribus urbanis ad prætorios prætores'ue transiret: ut centũuiralem hastam, quam quæstura functi consueuerant cogere, decemuiri cogerent.

37 QVoq; plures partem administrandæ reip. caperent, noua officia excogitauit. Curam operum publicorum, uiarum & aquarum aluei Tiberis, frumenti populo diuidendi: præfecturam urbis, triumuiratum legendi senatus, & alterum recognoscendi turmas equitum, quotiescunq; opus esset. Censores creari desitos longo interuallo creauit, numerum prætorum auxit. Exegit etiam ut quoties consulatus sibi daretur, binos pro singulis collegas haberet: nec obtinuit reclamantibus cunctis, satis maiestatem eius imminui, quòd honorem eum non solus, sed cum altero gereret.

Recognoscere turmas, pro recensere

38 NEc parcior in bellica uirtute honoranda, super triginta ducibus iustos triũphos, & aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decernenda curauit. liberis senatorum, quo celerius reipub. assuescerent, protinus uirilem togam latum clauum inducere, & curiæ interesse permisit: militiamq; auspicantibus, non tribunatum modo legionum, sed & præfecturas alarum dedit. At ne quis expers castrorum esset, binos plerunq; laticlauios præposuit singulis alis. Equitum turmas frequenter recognouit, post longam intercapedinem reducto more transuectionis. Sed neq; detrahi quenquam in transuehendo ab accusatore passus est, quod fieri solebat. & senio uel aliqua corporis labe insignibus permisit, præmisso in ordine equo, ad respondendum quoties citarentur, pedibus uenire. mox reddendi equi gratiam fecit eis, qui maiores annorum quinque & triginta retinere eum nollent.

Super siue supra, pro plusq̃
Laticlauij, lato clauo insignes
Intercapedo, pro interuallo
Gratiam fecit reddendi equi

39 IMpetratisq; à senatoribus decem adiutoribus, unũquenq; equitum rationem uitæ reddere coegit: atq; ex improbatis alios pœna, alios ignominia notauit, plures admonitione, sed uaria. Leuissimũ genus admonitionis fuit, traditio coràm pugillarium, quos taciti et ibidem statim legerent. Notauitq; aliquos, quòd pecunias leuioribus usuris mutuati, grauiore fœnore collocassent.

40 COmitijs tribunitijs si deessent candidati, senatores ex equitibus Romanis creauit, ita ut potestate transacta, in utro uellent ordine manerent. Cum autem plerique equitum, attrito bellis ciuilibus patrimonio, spectare ludos è quatuordecim nõ auderent metu pœnæ theatralis, pronuntiauit non teneri ea quibus ipsis parentibus'ue equester census unquam fuisset. Populi Romani censum uicatim egit: ac ne plebs frumentationum causa frequentius à negotijs auocaretur, ter in annum quaternûm mensium tesseras dare destinauit: sed desideranti consuetudinem ueterem, concessit rursus ut sui cuiusq; mensis acciperet. Comitiorum quoq; pristinum ius reduxit: ac multiplici pœna coercito ambitu, Fabianis & Scaptensibus tribulibus suis die comitiorum, ne quid à quoquam candidato desiderarent, singula millia nummûm à se diuidebat. Magni præterea existimans, syncerũ atq; ab omni colluuione peregrini ac seruilis sanguinis incorruptum seruare populum, & ciuitatem Romanam parcissime dedit, & manu mittendi modum terminauit. Tiberio pro cliente Græco petenti rescripsit, non aliter se daturũ, quàm si præsens sibi persuasisset, quàm iustas petẽdi causas haberet. Et Liuiæ pro quodam tributario Gallo roganti, ciuitatem negauit, immunitatẽ obtulit, affirmans, se facilius passurum fisco detrahi aliquid, q̃ ciuitatis Romanæ uulgari hono-

rem

rem. Seruos non contentus multis difficultatibus à libertate iusta remouisse, quum & de numero & de conditione ac differentia eorum qui manumitterentur, curiose cauisset, hoc quoq; adiecit, ne uinctus unquã tortus'ue quis ullo libertatis genere ciuitatem adipisceretur. Etiam habitũ uestitumq; pristinum reducere studuit. Ac uisa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus & clamitans, En, ait,

Romanos rerum dominos, gentemq; togatam.

Negotium ædilibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro circo'ue, nisi positis lacernis togatum consistere.

41 Liberalitatem omnibus ordinibus per occasiones frequenter exhibuit. Nam & inuecta urbi Alexandrino triumpho regia gaza, tantam copiam nummariæ rei effecit, ut fœnore diminuto, plurimũ agrorum pretijs accesserit: & postea quoties ex damnatorum bonis pecunia superflueret, usum eius gratuitum ijs qui cauere in duplum possent, ad certum tempus indulsit. Senatorum censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa duodecies H—S. taxauit, suppleuitq; non habentibus. Congiaria populo frequenter dedit, sed diuersæ ferè summæ, modo quadringenos, modo tricenos, nonnunquã ducenos quinquagenosq; nummos: ac ne minores quidem pueros præterijt, quamuis non nisi ab undecimo ætatis anno accipere consuessent. Frumentũ quoq; in annonæ difficultatibus sæpe leuissimo, interdum nullo pretio uiritim admensus est, tesserasq; nummarias duplicauit.

42 Sed ut salubrem magis quàm ambitiosum principem scires, querẽtem de inopia & caritate uini populũ, seuerissima coercuit uoce, satis prouisum à genero suo Agrippa, perductis pluribus aquis ne homines sitirent. Eidem populo promissum quidẽ congiarium reposcenti, bonæ fidei se esse respondit: non promissum autem flagitanti, turpitudinem & impudentiam edicto exprobrauit, affirmauitq;, non daturum se, quamuis dare destinarat. Nec minore grauitate atq; cõstantia, cum proposito congiario multos manumissos, insertosq; ciuium numero cõperisset, negauit accepturos quibus promissum non esset. Cæterisq; minus quàm promiserat, dedit, ut destinata summa sufficeret. Magna uero quondam sterilitate ac difficili remedio, cum uenalitias & lanistarum familias, peregrinosq; omnes, exceptis medicis & præceptoribus, partemq; seruitiorum urbe expulisset, ut tandem annona conualuit, impetum se cepisse scribit frumentationes publicas in perpetuũ abolendi, quòd earum fiducia cultura agrorum cessarat: neq; tamen perseuerasse, quia certum haberet, posse per ambitionem quandoq; restitui. Atq; ita post hanc rem temperauit, ut non minorem aratorum ac negotiantium, quàm populi rationem deduceret.

43 Spectaculorum & assiduitate & uarietate atq; magnificentia omnes antecessit: fecisse ludos se ait suo nomine quater: pro alijs magistratib. qui aut abessent, aut non sufficerent, ter & uicies. Fecitq; nõnunquam uicatim, ac pluribus scenis per omniũ linguarum histriones, non in foro modo, nec in amphitheatro, sed in circo & in septis, & aliquando nihil præter uenationem dedit. Athletas extructis in campo Martio sedilibus ligneis, item naualе prælium circa Tiberim cauato solo, in quo nunc Cæsarum nemus est. Quibus diebus custodes in urbe disposuit, ne raritate remanentiũ grassatoribus obnoxia esset. In circo aurigas cursoresq; & confectores ferarum, & nonnunq; ex nobilissima iuuentute produxit. Sed & Troiæ ludum edidit frequẽtissime, magnorum minorum'ue puerorum delectu, prisci decoriq; moris existimãs, claræ stirpis indolem sic notescere. In hoc ludicro C. Nonium Asprenatem lapsu debilitatum, aureo torque donauit, passusq; est ipsum posterosq; Torquati ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi, Asinio Pollione oratore grauiter inuidioseq; in curia questo Esernini nepotis sui casum, qui & ipse crus effregerat. Ad scenicas quoq; & gladiatorias operas & equitibus Romanis aliquando usus est: uerum prius quàm senatusconsulto interdiceretur: postea nihil sanè præterquam adolescentulũ Lucium honeste natum exhibuit, tantum ut ostenderet, quòd erat bipedali minor librarum septemdecim, ac uocis immensæ. Quodam autem muneris die, Parthorum obsides tunc primum missos, per arenam mediam ad spectaculum induxit, superq; se subsellio secundo collocauit. Solebat etiam citra spectaculorũ dies, si quando quid inusitatum dignumq; cognitu aduectum

Torques aureus, genere masculino

ctum esset, id extra ordinem quolibet loco publicare, ut rhinocerotem apud septa, tigrim in scena, anguem quinquaginta cubitorum pro comitio. Accidit uotiuis Circensibus, ut correptus ualetudine, lectica cubans thensas deduceret. Rursus commissione ludorum, quibus theatrum Marcelli dedicabat, euenit ut laxatis sellæ curulis compagibus caderet supinus. Nepotum quoq; suorum munere, cum cõsternatum ruinæ metu populum retinere & confirmare nullo modo posset, transijt è loco suo, atq; in ea parte consedit, quæ suspecta maxime erat. Spectandi confusissimum ac solutissimum morem correxit ordinauitq;, motus iniuria senatoris, quem Puteolis per celeberrimos ludos consessu frequenti nemo receperat.

FActo igitur decreto patrum, ut quoties quid spectandum usquam publice ederetur, primus subselliorum ordo uacaret senatoribus: Romæ legatos liberarũ sociarumq; gentium uetuit in orchestra cõsidere, cum quosdam etiam libertini generis mitti deprehendisset. Militem secreuit à populo. Maritis è plebe proprios ordines assignauit, prætextatis cuneum suum, & proximũ pædagogis: sanxitq;, ne quis pullatorũ media cauea sederet. Fœminis ne gladiatores quidem, quos promiscue spectari solenne olim erat, nisi ex superiore loco spectare concessit. Solis uirginibus Vestalibus locum in theatro separatim, & contra prætoris tribunal dedit. Athletarũ uero spectaculo muliebrem sexum omnem adeo submouit, ut pontificalibus ludis pugilum par postulatũ, distulerit in sequentis diei matutinum tempus, edixeritq;, mulieres ante horam quintam uenire in theatrum, non placere. 44

Solenne, pro solitum

Contra tribunal, pro è regione tribunalis

IPse Circenses ex amicorum ferè libertorumq; cœnaculis spectabat, interdum è puluinari, & quidem cum cõiuge ac liberis sedens. spectaculo plurimas horas, aliquando totos dies aberat, petita uenia, cõmendatisq; qui suam uicem prȩsidendo fungerentur. Verum quoties adesset, nihil præterea agebat: seu uitandi rumoris causa, quo patrem Cæsarem uulgo reprehensum cõmemorabat, quòd inter spectandum epistolis libellisq; legendis, ac rescribendis uacaret: seu studio spectandi, ac uoluptate, qua teneri se neq; dissimulauit unquam, & sæpe ingenue professus est. Itaq; corollaria & præmia, alienis quoq; muneribus ac ludis & crebra & grandia de suo offerebat: nulliq; grȩco certamini interfuit, quo non pro merito certantium quenq; honorauerit. Spectauit autem studiosissime pugiles, & maxime latinos: non legitimos atq; ordinarios modo, quos etiam committere cum Græcis solebat, sed & cateruarios oppidanos inter angustias uicorum pugnantes temere ac sine arte. Vniuersum deniq; genus operas aliquas publico spectaculo præbentium, etiam cura sua dignatus est. Athletis & conseruauit priuilegia & ampliauit. Gladiatores sine missione edi prohibuit. Coercionem in histriones, magistratibus in omni tempore & loco, lege uetere permissam ademit, præterquam ludos & scenam: nec tamen eo minus aut xysticorũ certationes, aut gladiatorum pugnas seuerissime semper exegit. Nam histrionum licentiam adeo compescuit, ut Stephanionem togatarium, cui in puerilem habitum circũtonsam matronam ministrasse compererat, per trina theatra uirgis cæsum relegauerit: Hylam pantomimum, querente prætore, in atrió domus suæ, nemine excluso flagellis uerberauerit: & Pyladem urbe atq; Italia submouerit, quòd spectatorem à quo exsibilabatur, demonstrasset digito, conspicuumq; fecisset. 45

AD hunc modũ urbe urbanisq; rebus administratis, Italiã duodetriginta coloniarum numero deductarũ ab se frequẽtauit, operibusq; ac uectigalib. publicis plurifariam instruxit: etiam iure ac dignatione urbi quodãmodo pro parte aliqua adæquauit, excogitato genere suffragiorũ, quæ de magistratib. urbicis decuriones colonici in sua quisq; colonia ferrent, & sub diem comitiorũ obsignatã Romam mitterent. ac necubi honestorum deficeret copia, aut multitudinis soboles, equestrem militiam petentes etiam ex cõmendatione publica cuiusq; oppidi ordinabat. at ijs qui è plebe regiones sibi reuisenti, filios filias'ue approbarẽt, singula nummorũ millia per singulos diuidebat. 46

Plurifariã, pro multis modis

Colonici decuriones, qui coloniarum sunt

PRouincias ualidiores, & quas annuis magistratuũ imperijs regi nec facile nec tutum erat, ipse suscepit: cæteras proconsulib. sortitò permisit. & tamẽ nõnullas commutauit interdum, atq; ex utroq; genere plerasq; sæpius adijt. Vrbium quasdam fœderatas, sed ad exitiũ licentia præcipites, libertate priuauit: alias aut ære alieno laborãtes leuauit, 47

leuauit, aut terræmotu subuersas denuo condidit, aut merita erga populum Romanum allegantes, latinitate uel ciuitate donauit. Non est (ut opinor) prouincia, excepta duntaxat Africa & Sardinia quam non adierit. In has fugato Sexto Pompeio traijcere ex Sicilia apparantem continuæ & immodicæ tempestates inhibuerunt: nec mox occasio aut causa traijciendi fuit.

Latinitas, ius Latij: ut ciuitas, ius urbis

48 Regna quibus belli iure potitus est, præter pauca, aut ijsdem quibus ademerat reddidit, aut alienigenis contribuit. Reges socios etiam inter semetipsos necessitudinibus mutuis iunxit, promptissimus affinitatis cuiusque atque amicitiæ conciliator & fautor: nec aliter uniuersos, quam membra partesque imperij curæ habuit. Rectorem quoque solitus apponere ætate paruis ac mente lapsis, donec adolescerẽt, aut resipiscerent: ac plurimorum liberos & educauit simul cum suis, & instituit.

Mente lapsi, mente capti

49 Ex militaribus copijs legiones & auxilia prouinciatim distribuit. Classem Miseni, & alteram Rauennę ad tutelam superi & inferi maris collocauit. Certum numerũ partim in urbis, partim in sui custodiam allegit, dimissa Calaguritanorũ manu, quam usque ad deuictum Antonium, item Germanorum, quam usque ad cladem Varianam, inter armigeros circa se habuerat. Neque tamen unquã plures, quam tres cohortes in urbe esse passus est, easque sine castris, reliquas in hyberna & æstiua circa finitima oppida dimittere assuerat. Quicquid autem ubique militum esset, ad certam stipendiorũ præmiorumque formulam astrinxit, definitis pro gradu cuiusque & temporibus militię, & cõmodis missionum, ne aut ætate aut inopia post missionẽ solicitari ad res nouas possent. utque perpetuò ac sine difficultate sumptus, ad tuendos eos, prosequendosque suppeteret, ærariũ militare cum uectigalibus nouis cõstituit. Et quo celerius ac sub manum annuntiari cognoscique posset quid in prouincia quaque gereretur, iuuenes primo modicis interuallis per militares uias, dehinc uehicula disposuit. cõmodius id uisum est, ut qui à loco ijdẽ perferunt literas, interrogari quoque si quid res exigant, possint.

Armigeri, satellites

Sub manum pro prompte

50 In diplomatibus libellisque & epistolis signãdis, initio sphinge usus est, mox imagine Magni Alexandri, nouissime sua Dioscoridis manu sculpta, qua signare insequuti quoque principes perseuerauerunt. Ad epistolas omnes, horarum quoque momenta, nec diei modo, sed & noctis quibus datæ significarentur, addebat.

51 Clementiæ ciuilitatisque eius multa & magna documenta sunt. Ne enumerẽ quot & quos diuersarum partium uenia & incolumitate donatos, principem etiam in ciuitate locum tenere passus sit: Iunium Nouatum, & Cassium Patauinũ è plebe homines, alterum pecunia, alterum leui exilio punire satis habuit, cum ille Agrippę iuuenis nomine, asperrimam de [†] se epistolam in uulgus edidisset: hic conuiuio pleno proclamasset, neque uotum sibi, neque animum deesse confodiendi eum. Quadam uero cognitione cum Aemilio Aeliano Cordubensi inter cætera crimina uel maxime obijceretur, quod male opinari de Cæsare soleret, conuersus ad accusatorem, commotoque similis: Velim, inquit, hoc mihi probes: faciam sciat Aelianus & me linguã habere, plura enim de eo loquar. Nec quicquam ultra, aut statim, aut postea inquisiuit. Tiberio quoque de eadem re sedulo uiolentius apud se per epistolam conquerenti, ita rescripsit: Aetati tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere, & nimium indignari, quenquam esse qui de me male loquatur. Satis est enim si hoc habemus, ne quis nobis male facere possit.

Als. eo

52 Templa quamuis sciret etiam proconsulibus decerni solere, in nulla tamen prouincia, nisi cõmuni suo Romæque nomine recepit. Nam in urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore, atque etiã argenteas statuas olim sibi positas conflauit omnes, ex quibus aureas cortinas Apollini Palatino dedicauit. Dictaturam magna ui offerente populo, genu nixus, deiecta ab humeris toga, nudo pectore, deprecatus est.

53 Domini appellationem, ut maledictũ & opprobrium semper exhorruit. Cum spectante eo ludos, pronunciatum esset à mimo, ó dominum æquum & bonum: & uniuersi quasi de ipso dictum exultantes comprobassent, statim manu uultuque indecoras adulationes repressit, & insequenti die grauissime corripuit edicto: dominumque se posthac appellari, ne à liberis quidem aut nepotibus suis, uel serio, uel ioco passus est: atque huiusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit. Non temere urbe oppido'ue ullo egressus, aut quóquam ingressus est, nisi uespere, aut noctu, ne quem officij causa in-

Corripuit, pro castigauit

Inquietare, pro molestum esse quietaret. In consulatu pedibus ferè, extra consulatũ sæpe adoperta sella per publicum incessit. Promiscuis salutationibus admittebat & plebem, tanta comitate adeuntiũ desideria excipiens, ut quendam ioco corripuerit, quòd sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem. Die senatus nunquam patres nisi in curia salutauit, & quidem sedentes, ac nominatim singulos nullo submonente: & discedens eo modo sedentibus singulis uale dicebat. Officia cum multis mutuo exercuit, nec prius dies cuiusq; *Frequentare dies* solennes frequentare desijt, quàm grandior iam natu, & in turba quondam sponsaliorum die uexatus. Gallum Terrinium senatorem minus sibi familiarem, sed captum re- *Sponsaliorum dies, ut saturnaliorum* pente oculis, & ob id inedia mori destinantẽ, præsens consolando reuocauit ad uitam.

IN senatu uerba facienti dictum est, non intellexi: & ab alio, contradicerem tibi si locum haberẽ. Interdum ob immodicas altercationes discrepãtium è curia per iram se proripienti quidam ingesserunt, licere oportere senatoribus de repub. loqui. Antistius Labeo senatus lectione cum triumuirũ legeret, M. Lepidum hostem olim eius, & tunc exulantem legit: interrogatusq; ab eo an essent alij digniores, suum quenq; iudiciũ habere respondit. Nec ideo libertas, aut contumacia fraudi cuiquam fuit. 54

ETiã sparsos de se in curia famosos libellos, nec expauit, & magna cura redarguit. Ac ne requisitis quidem autoribus id modo censuit, cognoscendũ posthac de ijs qui libellos aut carmina ad infamiam cuiuspiam sub alieno nomine edant. 55

Requirere autores, pro exigere, siue poscere

IOcis quoq; quorundam inuidiosis aut petulantibus lacessitus, cõtradixit edicto. Et tamen de inhibenda testamentorum licentia, ne senatus quicquam constitueret, intercessit. Quoties magistratuũ comitijs interesset, tribus cum candidatis suis circuibat, supplicabatq; more solenni. Ferebat & ipse suffragium in tribu, ut unus è populo. Testem se in iudicijs & interrogari, & refelli æquissimo animo patiebatur. Forum angustius fecit, non ausus extorquere possessoribus proximas domos. Nunquam filios suos populo cõmendauit, ut non adijceret, si merebuntur. Eisdem prætextatis adhuc assurrectum ab uniuersis in theatro, & à stantibus plausum, grauissime questus est. Amicos ita magnos & potentes in ciuitate esse uoluit, ut tamen pari iure essent, quo cæteri, legibusq; iudiciarijs æquè tenerentur. Cum Asprenas Nonius arctius ei iunctus, causam ueneficij accusante Cassio Seuero diceret, consuluit senatum quid officij sui putaret. cunctari enim se, ne si superesset, eriperet legibus reum: sin deesset, destituere ac prædamnare amicum existimaretur. Et consentientib. uniuersis, sedit in subsellijs per aliquot horas, uerum tacitus, ac ne laudatione quidem iudiciali data. Affuit & clientibus, sicut scutario cuidam, euocato quondam suo, qui postulabatur iniuriarum. Vnum omnino è reorum numero, ac ne eum quidem nisi precibus eripuit, exorato coram iudicib. accusatore, Castricium, per quem de coniuratione Murænæ cognouerat. 56

Vt non adijceret, pro nisi adijceret

Assurrectũ est impersonaliter

Superesse, pro adesse, hoc est, patrocinari

PRo quibus meritis quantopere dilectus sit, facile est æstimare. Omitto senatuscon sulta quæ possunt uideri, uel necessitate expressa, uel uerecundia. Equites Romani natalem eius sponte atq; consensu biduo semper celebrarunt. Omnes ordines in lacum Curtij quotannis ex uoto pro salute eius stipem iaciebant. Item Calendis Ianuarijs strenam in Capitolio etiam absenti: ex qua summa, pretiosissima deorum simulacra mercatus, uicatim dedicabat, ut Apollinem sandaliariũ, & Iouem tragœdũ, aliaq;. In restitutionem Palatinæ domus incendio absumptæ, ueterani, decuriæ, tribus, atq; etiam singulatim è cætero genere hominum, libentes ac pro facultate quisq; pecunias contulerunt, delibante tantũmodo eo summarum aceruos, neq; ex quoquam plus denario auferente. Reuertentem ex prouincia, non solum faustis ominibus, sed & modulatis carminibus prosequebantur. Obseruatum etiam est, ne quoties introiret urbem, supplicium de quoquam sumeretur. 57

PAtris patriæ cognomen uniuersi repentino maximoq; consensu detulerunt ei: prima plebs legatione Antiũ missa, dein quia nõ recipiebat ineunti Romæ spectacula frequens, & laureata: mox in curia senatus, neq; decreto, neq; acclamatione, sed per Valeriũ Messalam id mandantib. cũctis: Quod bonũ, inquit, faustumq; sit tibi domuiq; tuæ, Cæsar Auguste (Sic enim nos perpetuam felicitatem reipub. & læta huic precari existimamus) senatus te cõsentiens cum populo Romano, cõsalutat patriæ patrem. Cui lachrymãs respõdit Augustus his uerbis (ipsa enim sicut Messalæ posui) Compos 58

factus uotorum meorum, patres C. quid habeo aliud deos immortales precari, quàm ut hunc consensum uestrum ad ultimum uitæ finem mihi perferre liceat? *Habeo precari, pro habeo quod precer*

59 MEdico Antonio Musæ, cuius opera ex ancipiti morbo conualuerat, statuã, ære collato, iuxta signũ Aesculapij statuerunt. Nonnulli patrumfamiliarũ testamento cauerunt, ut ab hæredibus suis prælato uictimæ titulo in Capitoliũ ducerẽtur, uotumq; pro se solueretur, quòd superstitem Augustum reliquissent. Quædam Italiæ ciuitates diem quo primum ad se uenisset, initium anni fecerunt. Prouinciarum pleræq; super templa & aras, ludos quoq; quinquennales penè oppidatim constituerunt.

60 REges amici atq; socij, & singuli in suo quisq; regno Cæsareas urbes condiderunt, & cuncti simul ædem Iouis Olympici Athenis antiquitus inchoatam, perficere communi sumptu destinauerunt, genioq; eius dedicare: ac sæpe regnis relictis, nõ Romæ modo, sed prouincias peragranti quotidiana officia togati, ac sine regio insigni, more clientium præstiterunt.

61 QVoniam qualis in imperijs ac magistratibus, regendaq; per terrarum orbem pace belloq; repub. fuerit, exposui: referam nunc interiorem ac familiarem eius uitam, quibusq; moribus atq; fortuna domi, & inter suos egerit, à iuuenta usq; ad supremum uitæ diem. Matrem amisit in primo consulatu, sororem Octauiam quinquagesimum & quartum agens ætatis annum. Vtriq; cùm præcipua officia uiuæ præstitisset, etiam defunctæ honores maximos tribuit.

62 SPonsam habuerat adolescens P. Seruilij Isaurici filiam, sed reconciliatus post primam discordiam Antonio, expostulantibus utriusq; militibus, ut necessitudine aliqua iungeretur, priuignam eius, Claudiam Fuluiæ ex P. Clodio filiam duxit uxorem uixdum nubilem. Ac simultate cum Fuluia socru exorta, dimisit intactã adhuc & uirginem. Mox Scriboniam in matrimonium accepit, nuptam antè duobus cõsularibus, & ex altero etiam matrem. Cùm hac etiam diuortium fecit, pertæsus, ut scribit, morum peruersitatem eius: ac statim Liuiam Drusillam matrimonio Tiberij Neronis, & quidem prægnantem abduxit, dilexitq; ac probauit unice ac perseueranter.

63 EX Scribonia Iuliam, ex Liuia nihil liberorum tulit, cum maxime cuperet. Infans, qui conceptus erat, immaturus est editus. Iuliam primum Marcello Octauiæ sororis suæ filio, tantumq; pueritiã egresso, deinde ut is obijt, Marco Agrippæ nuptui dedit, exorata sorore, ut sibi genero cederet. Nam tunc Agrippa alteram Marcellarũ habebat, & ex ea liberos. Hoc quoq; defuncto, multis ac diu etiam ex equestri ordine circunspectis conditionibus, Tiberium priuignũ suum elegit, coegitq; prægnantẽ uxorem, & ex qua iam pater erat, dimittere. M. Antonius scribit, primum eum Antonio filio suo despondisse Iuliam, dein Cotisoni Getarum regi, quo tempore sibi quoq; inuicem filiam regis in matrimonium petijsset. *al. nuptum*

64 NEpotes ex Agrippa & Iulia tres habuit, Caium, Lucium, & Agrippam: neptes duas, Iuliam & Agrippinam. Iuliam L. Paulo cẽsoris filio, Agrippinam Germanico uxoris suæ nepoti collocauit. Caium & Lucium adoptauit domi, per assem & libram emptos à patre Agrippa, tenerosq; adhuc ad curam reip. admouit, & consules designatos circum prouincias exercitusq; dimisit. Filiam & neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret, uetaretq; loqui aut agere quicquam, nisi propalàm, & quod in diurnos commentarios referretur. Extraneorũ quidem cœtu adeo prohibuit, ut L. Vinicio claro decoroq; iuueni scripserit, quondam parum modeste fecisse eum, quòd filiam suam Baias salutatũ uenisset. Nepotes & literas & natare, aliaq; rudimenta per se plerunq; docuit, ac nihil æque laborauit, quàm ut imitarentur chirographum suum. Neq; cœnauit unà, nisi ut in imo lecto assiderent: neq; iter fecit, nisi ut uehiculo anteirent, aut circa adequitarent. *Aequè quàm, pro æquè atq;*

65 SEd lætum eum atq; fidentem & sobole & disciplina domus, fortuna destituit. Iulias filiam & neptem omnibus probris cõtaminatas relegauit. Caium & Luciũ in duodeuiginti mensium spatio amisit ambos, Caio in Lycia, Lucio Massiliæ defunctis. Tertium nepotem Agrippam, simulq; priuignum Tiberium adoptauit in foro, lege curiata: ex quibus Agrippam breui ob ingenium sordidum ac ferox abdicauit, seposuitq; Surrentum. Aliquanto autem patientius mortem, quàm dedecora suorum tulit.

Nam Caij Luciiq; casu non adeo fractus, de filia absens ac libello per quæstorem recitato, notum senatui fecit, abstinuitq; congressu hominum diu præ pudore, etiam de necanda deliberauit. Certe cum sub idem tẽpus una ex conscijs liberta Phœbe nomine, suspendio uitã finisset, maluisse se ait Phœbes patrem fuisse. Relegatæ usum uini omnemq; delicatiorem cultum ademit, neq; adiri à quoquam libero seruoq;, nisi se cõsulto permisit: & ita ut certior fieret, qua is ætate, qua statura, quo colore esset, etiam quibus corporis notis uel cicatricibus. Post quinquennium demum ex insula in continentem lenioribusq; paulo conditionibus transtulit eam. Nam ut omnino reuocaret, exorari nullo modo potuit. Deprecanti sæpe populo Romano, & pertinacius instanti, tales filias talesq; coniuges pro concione imprecatus est. Ex nepte Iulia post damnationem editum infantẽ agnosci aliq; uetuit. Agrippam nihilo tractabiliorem, imò in dies amentiorem in insulam transportauit, sepsitq; insuper custodia militũ. Cauit etiam senatusconsulto, ut eodem loco in perpetuum contineretur: atq; ad omnem & eius & Iuliarum mentionem ingemiscens, proclamare etiam solebat:

Notũ fecit, pro significauit · *ἰδίαλωσ* · *Trãsportauit, pro deportauit*

Αἴθ' ὄφελον ἄγαμός τ' ἔμεναι, ἄγονός τ' ἀπολέσθαι.

nec aliter eas appellare, quàm treis uomicas, aut tria carcinomata sua.

66 AMicitias neq; facile admisit, & cõstantissime retinuit: & nõ tantũ uirtutes ac merita cuiusq; dignè prosecutus, sed uitia quoq; & delicta dũtaxat modica perpessus. Neq; enĩ temere ex omni numero in amicitia eius afflicti reperirẽt, præter Saluidienũ Rufum, quẽ ad cõsulatũ usq;, & Corneliũ Gallum, quẽ ad præfecturã Aegypti, ex infima utrũq; fortuna, prouexerat: quorũ alterũ res nouas molientẽ, damnandum senatui tradidit: alteri ob ingratum & maleuolum animũ, domo & prouincijs suis interdixit. Sed Gallo quoq; & accusatorum denuntiationibus & senatusconsultis ad necem compulso, laudauit quidem pietatem tantopere pro se indignantium: cæterum & illachrymauit, & uicem suam conquestus est, quòd sibi soli nõ liceret amicis quatenus uellet irasci. Reliqui potentia atq; opibus ad finem uitæ sui quisq; ordinis principes floruerunt, quanquã & offensis interueniẽtibus. Desiderauit enim nonnunquam, ne de pluribus referam, & M. Agrippæ patientiam, & Mecœnatis taciturnitatem: cum ille ex leui rigoris suspicione, et quòd Marcellus sibi anteferretur, Mitylenas se, relictis omnibus contulisset: & hic secretũ de comperta Murenæ coniuratione, uxori Terentiæ prodidisset. Exegit & ipse inuicẽ ab amicis beneuolentiam mutuam, tam à defunctis q̃ à uiuis. Nam quamuis minime appeteret hæreditates, ut qui nunq; ex ignoti testamento capere quicq; sustinuerit: amicorũ tamen suprema iudicia morosissime pensitauit: neq; dolore dissimulato, si parcius aut citra honorẽ uerborũ: neq; gaudio, si gratè pieq; quis se prosecutus fuisset. Legata uel partes hæreditatũ, & à quibuscunq; parentibus relicta sibi, aut statim liberis eorum concedere: aut si pupillari ætate essent, die uirilis togæ, uel nuptiarum, cum incremento restituere consueuerat.

67 PAtronus dominusq; non minus seuerus quàm facilis & clemens. Multos libertorum in honore & usu maximo habuit: ut Licinium Enceladum, aliosq;. Cosmum seruum grauissimè de se opinantem, non ultra quàm compedibus coercuit. Diomedem dispensatorem, à quo simul ambulante, incurrenti repente fero apro per metum obiectus est, maluit timiditatis arguere, quàm noxæ: remq; non minimi periculi, quia tamen fraus aberat, in iocum uertit. Idem Proculum ex acceptissimis libertis mori coegit, compertum adulterare matronas. Thallo à manu, quòd pro epistola prodita denarios quingentos accepisset, crura effregit. Pædagogum ministrosq; Caij filij, per occasionẽ ualetudinis mortisq; eius superbè auareq; in prouincia grassantes, oneratis graui pondere ceruicibus, præcipitauit in flumen.

Non ultra q̃ cõ pedib. coercuit, pro tantum cõ pedibus

68 PRima iuuenta uariorum dedecorũ infamiam subijt. Sex. Pompeius eum ut effœminatum insectatus est: M. Antonius adoptionem auunculi stupro meritum. Item Lucius Marci frater, quasi pudicitiam delibatam à Cæsare, Aulo etiam Hircio in Hispania CCC. milibus nummûm substrauerit: solitusq; sit crura suburere nuce ardenti, quo mollior pilus surgeret. Sed & populus quondam uniuersus ludorum die, & accepit in contumeliam eius, & assensu maximo comprobauit uersum in scena pronunciatum de Gallo Matris deûm tympanizante:

Vides

Vidésne ut cinædus orbem digito temperat?

69 ADulteria quidem exercuisse, ne amici quidem negant, excusantes sanè non libidine, sed ratione commissa, quo facilius consilia aduersariorum per cuiusq; mulieres exquireret. M. Antonius super festinatas Liuiæ nuptias obiecit, & fœminã consularem è triclinio uiri coràm in cubiculum abductam, rursus in conuiuium rubentibus auriculis, incomptiore capillo reductam: & dimissam Scriboniã, quia liberius doluisset nimiam potentiam pellicis: & conditiones quæsitas per amicos, qui matresfamilias & adultas ætate uirgines denudarent atq; perspicerent, tanquam Thoranio mangone uendente. Scribit etiam ad ipsum hoc familiariter adhuc, necdum plenè inimicus aut hostis: Quid te mutauit? quòd reginam ineo? uxor mea est. Nunc cœpi, an abhinc annos nouem? tu deinde solam Drusillam inis? ita ualeas uti tu hanc epistolam cum leges, non inieris Tertullam, aut Terentillam, aut Ruffillam, aut Saluiam Titisceniam, aut omnes. An ne refert, ubi, & in qua arrigas?

70 COena quoq; eius secretior in fabulis fuit, quæ uulgo Δωδεκάθεος uocabatur, in qua deorum dearumq; habitu discubuisse conuiuas, & ipsum pro Apolline ornatum, non Antonij modo epistolæ singulorum nomina amarissimè annumerantis exprobrant, sed & sine autore notissimi uersus: *In fabulis esse, pro, traduci sermone hominũ*

Cum primum istorum conduxit mensa choragum,
Sexq; deos uidit Mallia, sexq; deas.
Impia dum Phœbi Cæsar mendacia ludit,
Dum noua diuorum cœnat adulteria,
Omnia se à terris tunc numina declinarunt,
Fugit & auratos Iuppiter ipse thronos.

Auxit cœnæ rumorẽ summa tunc in ciuitate penuria ac fames. Acclamatumq; est postridie, frumentũ omne deos comedisse: & Cæsarem planè esse Apollinem, sed & tortorem, quo cognomine is deus quadam in parte urbis colebatur.

71 NOtatus est & ut pretiosæ supellectilis Corinthiorũq; præcupidus, & aleæ indulgens. Nam & proscriptionis tempore ad statuam eius ascriptum est:

Pater argentarius, ego Corinthiarius:

cum existimaretur quosdam propter uasa Corinthia inter proscriptos curasse referendos. & deinde bello Siciliensi epigramma uulgatum est:

Postquam bis classe uictus naues perdidit,
Aliquando ut uincat, ludit assidue aleam.

Ex quibus siue criminibus, siue maledictis infamiã impudicitiæ facillime refutauit, & præsentis & posteræ uitæ castitate. Item lautitiarũ inuidiã, cum & Alexandria capta nihil sibi præter unũ myrrhinũ calicẽ ex instrumẽto regio retinuerit, & mox uasa aurea assiduissimi usus cõflauerit omnia. Circa libidines hæsit, postea quoq; (ut ferũt) ad uitiandas uirgines prõptior, quæ sibi undiq; etiã ab uxore cõquirerentur. Aleæ rumorẽ nullo modo expauit, lusitq; simpliciter & palàm oblectamenti causa etiã senex, ac præterq; Decẽbri mense, alijs quoq; festis profestisq; diebus: nec id dubiũ est, autographa quadã epistola: Cœnaui (ait) mi Tiberi, cũ ijsdem. Accesserũt cõuiuæ Vinitius, & Silius pater. Inter cœnã lusimus γεροντικῶς & heri & hodie. Talis eñ iactatis, ut quisq; canem aut senionẽ miserat, in singulos talos singulos denarios in mediũ conferebat: quos tollebat uniuersos, qui Venerẽ iecerat. Et rursus alijs literis: Nos mi Tiberi, quinquatrijs satis iucũde egimus. Lusimus enim per omnes dies, forumq; aleatoriũ calfecimus. Frater tuus magnis clamorib. rem gessit. Ad summã tamẽ perdidit nõ multũ, sed ex magnis detrimentis præter spem paulatim retractus est. Ego perdidi uiginti milia nummũm meo nomine, sed cum effuse in lusu liberalis fuissem, ut soleo plerunq;. Nam si quas manus remisi cuiq; exegissem, aut retinuissem quod cuiq; donaui, uicissem uel L. milia. Sed hoc malo. Benignitas enim mea me ad cælestem gloriam efferet. Scribit ad filiam: Misi tibi denarios CCL. quos singulis conuiuis dederam, si uellent inter se inter cœnam uel talis, uel par impar ludere.

72 IN cæteris partibus uitæ cõtinentissimũ fuisse constat, ac sine suspicione ullius uitij. Habitauit primo iuxta Romanũ forũ supra scalas annularias, in domo quæ Calui orato-

oratoris fuerat: postea in palatio, sed nihilo minus ædib. modicis Hortẽsianis, & neq; laxitate, neq; cultu cõspicuis: ut in quibus porticus breues essent Albanarũ columnarum, & sine marmore ullo, aut insigni pauimẽto cõclauia. Ac per annos amplius XL. eodem cubiculo hyeme & æstate mansit, quãuis parũ salubrẽ ualetudini suæ urbẽ hyeme experiretur, assiduéq; in urbe hyemaret. Si quãdo quid secreto, aut sine interpellatione agere proposuisset, erat illi locus in edito singularis, quẽ Syracusas & τεχνόφυον uocabat. Huc transibat, aut in alicuius libertinorũ suburbanum. Aeger autẽ in domo Mecoenatis cubabat. Ex secessibus præcipuè frequentauit maritima insulasq; Campaniæ, aut proxima urbi oppida, Lanuuiũ, Prænestẽ, Tibur, ubi etiã in porticibus Herculis tẽpli persæpe ius dixit. Ampla & operosa prætoria grauabatur, & neptis quidẽ suæ Iuliæ prolusẽ ab ea extructa etiã diruit ad solum. Sua uero quãuis modica, nõ tam statuarum tabularumq; pictarum ornatu, quàm xystis & nemoribus excoluit, rebusq; uetustate ac raritate notabilibus, qualia sunt Capreis immaniũ beluarũ ferarumq; membra prægrandia, quæ dicuntur gigantum ossa, & arma heroum.

Hyemare, pro affligi incõmodo hyemis, qđ perperã interpretatus est Beroaldus.

Grauabatur operosa prætoria, pro fastidiebat ac moleste ferebat.

Notabiles uetustate, ac raritate res, nobiles dixit in bonam partem.

Instrumenti eius & supellectilis parsimonia apparet etiam nunc, residuis lectis atq; 73
mensis, quorũ pleraq; uix priuatæ elegantiæ sint. Ne thoro quidẽ cubuisse aiũt, nisi humili, & modice instrato. Veste non temere alia quàm domestica usus est, ab uxore & sorore & filia neptibusq; cõfecta: togis neq; restrictis neq; fusis: clauo nec lato, nec angusto: calciamẽtis altiusculis, ut procerior quàm erat uideretur. Et forensia autem & calceos nunquam non intra cubiculum habuit, ad subitos repentinosq; casus parata.

Conuiuabatur assidue, nec unquam nisi recta, non sine magno ordinum homi- 74
numq; delectu. Valerius Messala tradit, neminem unquam libertinorum adhibitum ab eo cœnæ, excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem post proditam Sexti Pompeij classem. ipse scribit inuitasse se quendam, in cuius uilla maneret, qui speculator suus olim fuisset. Conuiuia nonnũquam & serius inibat, & maturius relinquebat, cum conuiuæ & cœnare inciperent priusquam ille discũberet, & permanerent digresso eo. Cœnam ternis ferculis, aut, cum abundantissime, senis præbebat, ut non nimio sumptu, ita summa comitate. Nam & ad communionem sermõis tacentes, uel submissim fabulantes prouocabat, & aut acroamata & histriones, aut etiam triuiales ex circo ludios interponebat, ac frequentissime aretalogos.

Communio sermonis pro communi confabulatione

Festos & solennes dies profusissime, nonnunquam ioculariter tantũ celebrabat. Satur 75
nalibus, & si quãdo aliàs libuisset, modo munera diuidebat, uestem, & aurũ, & argentũ: modo nũmos omnis notæ, etiam ueteres regios, ac peregrinos, interdum nihil præter cilicia & spongias, & rutabula, & forpices, atq; alia id genus titulis obscuris & ambiguis. Solebat & inæqualissimarum rerum sortes, & auersas tabularũ picturas in conuiuio uenditare, incertoq; casu spem mercantiũ uel frustrari, uel explere, ita ut per singulos lectos licitatio fieret, & seu iactura, seu lucrum communicaretur.

Cõmunicare lucrũ, pro cõmune facere

Ficos biferas noue dixit, pro fructu arboris bifere

Cibi (nam ne hoc quidem omiserim) minimi erat, atq; uulgaris ferè. Secundarium 76
panem, & pisciculos minutos, & caseum bubulum manu pressum, & ficos uirides biferas maxime appetebat. Vescebaturq; & ante cœnam quocunq; tempore, & loco quo stomachus desiderasset. Verba ipsius ex epistolis sunt: Nos in essedo panem & palmulas gustauimus. Et iterum: Dum lectica ex regia domum redeo, panis unciam cum paucis acinis uuæ duracinæ comedi. Et rursus: Ne Iudæus quidem mi Tiberi, tam diligenter sabbatis ieiunium seruat, quàm ego hodie seruaui, qui in balneo demũ post horam primam noctis duas bucceas manducaui, prius quàm ungi inciperem. Ex hac obseruantia nonnunquam uel ante initum, uel post dimissum conuiuium solus cœnitabat, cum pleno conuiuio nihil tangeret.

Buccea pro bolo

Manducare pro edere

Vini quoq; natura parcissimus erat. Non amplius ter bibere eum solitũ super cœ 77
nã in castris apud Mutinã, Cornelius Nepos tradit. Postea quoties largissime se inuitaret, senos sextãtes nõ excessit: aut si excessisset, reijciebat. Et maxime delectatus est Rhetico, neq; temere interdiu bibit. Pro potiõe sumebat perfusum aqua frigida panẽ, aut cucumeris frustũ, uel lactuculę thyrsũ, aut recẽs aridũ ue pomũ succi uinosioris.

Inuitauit se largiter, pro multum bibit

Lecticula lucubratoria

Post cibum meridianum, ita ut uestitus calciatusq; erat, retectis pedibus paulisper 78
conquiescebat, opposita ad oculos manu. A cœna se in lecticulam lucubratoriam recipie-

recipiebat: ibi donec residua diurni actus, aut omnia, aut ex maxima parte conficeret,
ad multam noctem permanebat. In lectum inde transgressus: non amplius cum pluri- *Cum plurimũ,*
mum quàm septem horas dormiebat, ac ne eas quidem continuas, sed ut in illo tempo *pro, ad summũ*
ris spatio ter aut quater expergisceretur. Si interruptum somnũ recuperare (ut euenit)
non posset, lectoribus aut fabulatoribus accersitis, resumebat producebatq; ultra pri- *Prima lux, sum*
mam sepe lucem. Nec in tenebris uigilauit unquam, nisi assidente aliquo. Matutina ui *mũ diluculum*
gilia offendebatur: ac si uel officij, uel sacri causa maturius uigilandum esset, ne id con
tra commodum faceret, in proximo cuiuscũq; domesticorum cœnaculo manebat. Sic
quoq; sæpe indigens somni, & dum per uicos deportaretur, & deposita lectica inter ali
quas moras condormiebat.

79 FOrma fuit eximia, & per omnes ætatis gradus uenustissima: quanq; & omnis le-
nocinij negligens, & in capite comendo tam incuriosus, ut raptim compluribus si
mul tonsoribus operam daret, ac modo tonderet, modo raderet barbam: eoq; ipso tem *Tondere barbã*
pore aut legeret aliquid, aut etiam scriberet. Vultu erat, uel in sermone, uel tacitus, a- *Radere barbã*
deo tranquillo serenoq;, ut quidam è primoribus Galliarũ confessus sit inter suos, eo se *Remollitus, ex*
inhibitũ ac remollitũ, quo minus ut destinarat, in transitu Alpiũ per simulationem col- *uetusto exẽpla*
loquij propius admissus, in præcipitium propelleret. Oculos habuit claros ac nitidos, *ri, pro placatus*
quibus etiam existimari uolebat inesse quiddam diuini uigoris: gaudebatq; si quis sibi
acrius contuenti, quasi ad fulgorem solis uultum submitteret. sed in senecta sinistro
minus uidit. Dentes raros, & exiguos, & scabros. Capillum leuiter inflexum, & suffla
uum, supercilia coniuncta, mediocres aures, nasum & à summo eminẽtiorẽ, & ab imo
deductiorem. Colorem inter aquilum candidumq;, staturam breuem, quam tamen Iu
lius Marathus libertus etiam in memoriam eius quinq; pedum & dodrantis fuisse tra-
dit, sed quæ commoditate & æquitate membrorum occuleretur, ut non nisi ex compa
ratione astantis alicuius procerioris intelligi posset.

80 COrpore traditur maculoso, dispersis per pectus atq; aluum genitiuis notis in mo *Genitiuæ notæ*
dum & ordinẽ ac numerum stellarũ cælestis ursæ: sed & callis quibusdam ex pru
rigine corporis, assiduoq; & uehementi strigilis usu, plurifariam † cõtractis, ad impeti *al. concretis*
ginis formã. Coxendice & femore & crure sinistro non perinde ualebat, ut sæpe etiam
inde claudicaret: sed remedio arenarum atq; arundinũ confirmabatur. Dextræ quoq;
manus digitum salutarem, tam imbecillum interdum sentiebat, ut torpentem contra-
ctumq; frigore, uix cornei circuli supplemento scripturę admoueret. Questus est & de
uesica, cuius dolore calculis demum per urinam eiectis leuabatur.

81 GRaues & periculosas ualetudines per omnem uitam aliquot expertus est, præ-
cipue Cantabria domita: cum etiam distillationibus iecinore uitiato, ad despera-
tionem redactus, contrariam & ancipitem rationem medendi necessario subijt: quia
calida fomenta non proderant, frigidis curari coactus, autore Antonio Musa. Quas-
dam & anniuersarias, ac tempore certo recurrentes experiebatur. Nam sub natalem
suum plerunq; languebat, & initio ueris præcordiorum inflatione tentabatur, austri-
nis autem tempestatibus grauedine. Quare quassato corpore, neq; frigora, neq; æstus
facile tolerabat.

82 HYeme quaternis cum pingui toga tunicis, & subuculæ thorace laneo, & fœmina
libus, & tibialibus muniebatur: Aestate apertis cubiculi foribus, ac sæpe in peri-
stylio saliente aqua, atq; etiam uentilante aliquo cubabat. Solis uero ne hyberni quidẽ
patiens, domi quoq; non nisi petasatus sub dio spatiabatur. Itinera lectica, & noctibus
fere, eaq; lenta ac minuta faciebat, ut Præneste uel Tibur biduo procederet: ac si quò
peruenire mari posset, potius nauigabat. Verũ tantam infirmitatẽ magna cura tueba-
tur, in primis lauandi raritate. Vngebatur etiam sæpius, sudabat ad flammam: deinde
perfundebatur egelida aqua, uel sole multo † calefacta. At quoties neruorũ causa, ma- *al. tepefacta*
rinis Albulisq; calidis utendum esset, cõtentus hoc erat, ut insidens ligneo solio, quod
ipse Hispanico uerbo duretam uocabat, manus ac pedes alternis iactaret.

83 EXercitationes campestres equorũ & armorum statim post ciuilia bella omisit, &
ad pilã primo folliculumq; transiit: mox nihil aliud quàm uectabatur, & deambu
labat, ita ut in extremis spatijs subsultim decurreret † sestertio uel lodicula inuolutus. *Sesticula*

Animi

Ocellatis Animi laxandi causa, modo piscabat̃ hamo, modo talis, aut ocellatis nucibusq; ludebat cum pueris minutis, quos facie & garrulitate amabiles undiq; conquirebat, præcipue Mauros & Syros. Nam pumilios, atq; distortos, & omnis generis eiusdem, ut ludibria naturæ, maliq; ominis abhorrebat.

ELoquentiam studiaq; liberalia ab ætate prima cupide & laboriosissime exercuit. 84
Mutinensi bello in tanta mole rerũ, & legisse, & scripsisse, & declamasse quotidie traditur. Nam deinceps, neq; in senatu, neq; apud populum, neq; apud milites locutus est unq̃, nisi meditata & cõposita oratione, quãuis non deficeret ad subita extemporali facultate. Ac ne periculum memoriæ adiret, aut in ediscendo tempus absumeret, instituit recitare omnia. Sermones quoq; cum singulis, atq; etiam cum Liuia sua grauiores, non nisi in scriptis, & è libello habebat, ne plus minusúe loqueretur ex tempore. Pronunciabat dulci & proprio quodam oris sono, dabatq; assidue phonasco operam: sed nonnunq̃ infirmatis faucibus, præconis uoce ad populum concionatus est.

MVlta uarij generis prosa oratione composuit: ex quibus nonnulla in cœtu fami- 85
liarium, uelut in auditorio, recitauit: sicut rescripta Bruto de Catone. Quæ uolumina cum iam senior ex magna parte legisset, fatigatus Tiberio tradidit perlegẽda. Item hortationes ad philosophiam, & aliqua de uita sua, quam tredecim libris Cantabrico tenus bello, nec ultra exposuit. Poeticã summatim attigit. Vnus liber extat scriptus ab eo hexametris uersibus, cuius & argumentum & titulus est, Sicilia. Extat alter æquè modicus Epigrammatum, quæ ferè tempore balnei meditabatur. Nam tragœdiã magno impetu exorsus, nõ succedente stilo aboleuit: quærentibusq; amicis quidnam Aiax ageret, respondit, Aiacem suum in spongiam incubuisse.

GEnus eloquendi secutus est elegans & temperatũ, uitatis sententiarũ ineptijs, atq; 86
inconcinnitate, & reconditorum uerborũ, ut ipse dicit, fœtoribus. Præcipuamq; curam duxit, sensum animi q̃ apertissime exprimere. Quod quo facilius efficeret, aut necubi lectorẽ uel auditorẽ obturbaret ac moraretur, neq; præpositiones uerbis addere, neq; coniunctiones sæpius iterare dubitauit, quæ detractæ afferunt aliquid obscuritatis, etsi gratiã augent. Cacozelos & antiquarios, ut diuerso genere uitiosos, pari fastidio spreuit. Exagitabat nonnunq̃ in primis Mecœnatem suum, cuius myrobrecheis (ut ait) cincinnos usquequaq; persequitur, & imitando per iocum irridet. Sed nec Tiberio parcit, & exoletas interdum & reconditas uoces aucupanti. Marcũ quidem Antonium ut insanum increpat, quasi ea scribentem, quæ mirẽtur potius homines quàm intelligant. Deinde ludens malum & inconstans in eligendo genere dicendi ingeniũ eius, addidit hæc: Tuq; dubitas Cimberne Annius, an Verrius Flaccus imitãdi sint tibi? ita ut uerbis, quæ Crispus Sallustius excerpsit ex Originib. Catonis, utaris? an potius Asiaticorũ oratorum inanibus sententijs, uerborum uolubilitas in nostrum sermonem transferenda? Et quadam epistola Agrippinæ neptis ingenium collaudans, Sed opus est, inquit, dare te operam ne moleste scribas, aut loquaris.

QVotidiano sermone quædam frequentius, & notabiliter usurpasse eum, literæ 87
Ostentãt, pro, passim ostẽdũt ipsius autographæ ostentant. In quibus identidem cum aliquos nunquam soluturos significare uult, ad calendas Græcas soluturos ait. Et cum hortatur ferenda esse præsentia qualiacunq; sint, contenti simus hoc Catone. Et ad exprimendam festinatæ rei uelocitatem, uelocius quàm asparagi coquantur. Ponit assidue & pro stulto baceolum, & pro pullo pulleiacium, & pro cerito uacerosum: & uapide sese habere, pro male, & betizare pro languere, quod uulgo lachanizare dicitur. Item simus pro sumus, & domos genitiuo casu singulari pro domus: nec unquam aliter hæc duo, ne quis mendam magis quàm consuetudinem putet. Notaui & in chirographo eius illa præcipuè, non diuidere uerba, nec ab extrema parte uersuum abundantes literas in alterũ transferre: sed ibidem statim subijcit, circunducitq;.

ORthographiam, id est, formulam rationemq; scribendi à grammaticis institu- 88
tam, non adeo custodijt. ac uidetur eorum sequi potius opinionem, qui perinde scribendum ac loquamur existiment. Nam quòd sæpe non literas modo, sed syllabas aut permutat, aut præterit, communis hominum error est. Nec ego id notarem, nisi mihi mirum uideretur, tradidisse aliquos, legato eum consulari successorem dedisse, ut rudi &

di & indocto, cuius manu ixi pro ipsi scriptum animaduerterit. Quoties autem per notam scribit, b pro a. c pro b. ac deinceps eadem ratione sequentes literas ponit, pro x, autem duplex aa.

89 NE Græcarum quidem disciplinarum leuiore studio tenebatur, in quibus & ipsis præstabat largiter, magistro dicendi usus Apollodoro Pergameno; quem iam grandem natu, Apolloniam quoque secum ab urbe iuuenis adhuc eduxerat. Deinde eruditione uaria repletus Sperarci philosophi, filiorumque eius Dionysii & Nicanoris contubernium inijt: non tamen ut aut loqueretur expedite, aut cōponere aliquid auderet. Nam & si quid res exigeret, latine formabat, uertendumque alij dabat. Sed plane poematum quoque non imperitus, delectabatur etiam comœdia ueteri, & sæpe eam exhibuit publicis spectaculis. In euoluendis utriusque linguæ autoribus nihil æquè sectabatur, quàm præcepta & exempla publicè uel priuatim salubria: eaque ad uerbum excerpta, aut ad domesticos, aut ad exercituū prouinciarumque rectores, aut ad urbis magistratus plerunque mittebat, prout quique monitione indigerent. Etiam libros totos & senatui recitauit, & populo notos per edictū sæpe fecit: ut orationes Q. Metelli de prole augenda, & Rutilij de modo ædificiorum: quo magis persuaderet, utranque rem non à se primo animaduersam, sed antiquis iam tunc curæ fuisse. Ingenia seculi sui omnibus modis fouit. Recitantes & benigne & patienter audiuit: nec tantum carmina & historias, sed & orationes & dialogos. Componi tamen aliquid de se, nisi & serio, & à præstantissimis, offendebatur: admonebatque prætores, ne paterentur nomen suum commissionibus obsolefieri.

Repletus eruditione, ut Græci ἀναπλεῶ *Formare, pro ministrare themata & argumentum* *Offendebatur cōponi pro grauiter ferebat, cum uerbo infinito*

90 CIrca religiones talem accepimus: Tonitrua & fulgura paulo infirmius expauescebat, ut semper & ubique pellem uituli marini circumferret pro remedio, atque ad omnem maioris tempestatis suspicionem, in abditum & concameratum locū se reciperet, consternatus olim per nocturnum iter transcursu fulguris, ut suprà diximus.

91 SOmnia neque sua, neque aliena de se negligebat. Philippensi acie quamuis statuisset non egredi tabernaculum propter ualetudinem, egressus est tamē medici somnio monitus: cessitque res prospere, quando captis castris, lectica eius, quasi ibi cubans remansisset, cōcursu hostium confossa atque lacerata est. Ipse per omne uer, plurima & formidolosissima & uana & irrita uidebat: reliquo tempore rariora, & minus uana. Cum dedicatam in Capitolio ædem tonanti Ioui assidue frequentaret, somniauit queri Capitolinum Iouem cultores sibi abduci, seque respondisse, Tonantem pro ianitore ei appositū. Ideoque mox tintinnabulis fastigium ædis redimiuit, quòd ea ferè ianuis dependebant. Ex nocturno uisu etiam stipem quotannis die certo emendicabat à populo, cauam manum asses porrigentibus præbens.

al. amici

92 AVspicia & omina quædā pro certissimis obseruabat: Si mane sibi calceus perperam, ac sinister pro dextro induceretur, ut dirū. Si terra mariue, ingrediēte se longinquam profectionem, forte rorasset, ut lætum, maturique & prosperi reditus. Sed & ostentis præcipuè mouebatur. Enatā inter iuncturas lapidū ante domū suam palmā, in compluuium deorū penatiū transtulit, utque coalesceret, magnopere curauit. Apud insulam Capreas, ueterrimæ ilicis dimissos iam ad terram languentesque ramos conualuisse aduentu suo, adeo lætatus est, ut eas cum repub. Neopolitanorum permutauerit Aenaria data. Obseruabat & dies quosdam, ne aut postridie Nonas quoquam proficisceretur, aut Nonis quicquam rei seriæ inchoaret: nihil in hoc quidem aliud deuitans, ut ad Tiberium scribit, quàm δυσφημίαν ominis.

Compluuium

93 PEregrinarum ceremoniarum sicut ueteres ac receptas reuerentissime coluit, ita cæteras contemptui habuit. Nanque Athenis initiatus, cum postea Romæ pro tribunali de priuilegio sacerdotum Atticæ Cereris cognosceret, & quædam secretiora proponerentur, dimisso concilio & corona circunstantium, solus audijt disceptantes. At contrà non modo in peragranda Aegypto paulo deflectere ad uisendum Apin supersedit, sed & Caium nepotem, quòd Iudæam prætervehens apud Hierosolymam non supplicasset, collaudauit.

Reuerentissime pro religiosissime *Hierosolyma genere fœminino*

94 ET quoniam ad hoc uentum est, non ab re fuerit subtexere, quæ ei prius quàm nasceretur, & ipso natali die, ac deinceps euenerint, quibus futura magnitudo eius,

 & perpe

& perpetua felicitas sperari animaduertiq; posset. Velitris antiquitus tacta de cęlo parte muri, responsum est, eius oppidi ciuem quandoq; rerum potiturum: qua fiducia Velitrini, & tunc statim, & postea sæpius pene ad exitium sui cum populo Romano belligerauerant: sero tandem documentis apparuit, ostentum illud Augusti potentiā portendisse.

Autor est non pro suadet, sed pro narrat

Autor est Iulius Marathus, ante paucos quàm nasceretur menses, prodigium Romæ factum publicè, quo denunciabatur, regem pop. Ro. naturam parturire. Senatum exterritū censuisse, ne quis illo anno genitus educaretur. Eos qui grauidas uxores haberent, quòd ad se quisq; spem traheret, curasse, ne senatusconsultū ad ærarium deferretur. In Asclepiadis Mendetis θεολογουμένων libris lego, Acciam, cum ad solenne Apollinis sacrū media nocte uenisset, posita in templo lectica, dum cæteræ matronæ dormirent, obdormisse, draconēq; repente irrepsisse ad eam, pauloq; post egressum: il-

Purificare

lamq; expergefactam quasi à concubitu mariti purificasse se, & statim in corpore eius extitisse maculam, uelut depicti draconis, nec potuisse unquā eximi, adeo ut mox publicis balneis perpetuo abstinuerit. Augustum natum mense decimo, & ob hoc Apollinis filium existimatū. Eadem Accia prius quàm pareret, somniauit intestina sua ferri ad sidera, explicariq; per omnem terrarum & cæli ambitum. Somniauit & pater Octauius, utero Acciæ iubar solis exortum. Quo natus est die, cum de Catilinæ coniuratione ageretur in curia, & Octauius ob uxoris puerperiū serius adfuisset, nota ac uulgata res est, P. Nigidium comperta moræ causa, ut horam quoq; partus acceperit, affirmasse, dominum terrarum orbi natum. Octauio postea cum per secreta Thraciæ exercitū duceret, in Liberi patris luco barbara ceremonia de filio consulenti, idem affirmatum est à sacerdotibus, quòd infuso super altaria mero tantum flammæ emicuisset, ut supergressa fastigium templi ad cælum usq; ferretur, uniq; olim omnino Magno Alexādro apud easdem aras sacrificanti, simile prouenisset ostentum. Atq; etiam sequenti nocte statim uidere uisus est filium mortali specie ampliorem, cum fulmine & sceptro, exuuijsq; Iouis Opt. Max. ac radiata corona super laureatum currum, bissenis equis candore eximio trahentibus. Infans adhuc, ut scriptum apud C. Drusum extat, repositus uespere in cunas à nutricula loco plano, postera luce non comparuit: & diu quæsitus, tandem in altissima turri repertus est, iacens contra solis exortum. Cum primum fari cœpisset, in auito suburbano obstrepentes forte ranas silere iussit, atq; ex eo negantur ibi ranæ coaxare. Ad quartum lapidem Campanæ uiæ, in nemore prandenti, ex improuiso aquila panem ei è manu rapuit: & cum altissime uolasset, rursus ex improuiso leniter delapsa reddidit. Q. Catulus post dedicatum Capitolium duabus cōtinuis noctibus somniauit: Prima Iouem Opt. Max. prætextatis compluribus circum aram ludentibus, unum secreuisse, atq; in eius sinum signum reipub. quod manu gestaret, reposuisse: atq; in sequēti animaduertisse se in gremio Capitolini Iouis eundem puerum: quem cum detrahi iussisset, prohibitum monitu dei, tanquam is ad tutelam reip. educaretur. Ac die proximo obuium sibi Augustum, cum incognitum aliàs haberet, non sine admiratione contuitus, simillimum dixit puero de quo somniasset. Quidam prius somnium Catuli aliter exponunt, quasi Iupiter compluribus prætextatis tutorem à se poscentibus, unum ex eis demonstrasset, ad quem omnia desideria sua referrēt, eiusq; osculum delibatū digitis ad os suum retulisset. M. Cicero C. Cæsarem in Capitolium prosecutus, somniū pristinæ noctis familiaribus forte narrabat: Puerum facie liberali demissum cælo catena aurea ad fores Capitolij constitisse, eiq; Iouem flagellum tradidisse: deinde repente Augusto uiso, quem ignotū adhuc plerisq; auunculus Cæsar ad

Secundum quietem pro per quietem

sacrificandum acciuerat, affirmauit, ipsum esse cuius imago secundum quietem sibi obuersata sit. Sumēti uirilem togam, tunica lati claui resuta ex utraq; parte, ad pedes decidit. Fuerunt qui interpretarētur, non aliud significare, quàm ut is ordo, cuius insigne id esset, quādoq; ei subijceretur. Apud Mundam D. Iulius castris locum capiens, cum syluam cæderet, arborem palmæ repertā conseruari ut omen uictoriæ iussit. Ex ea con-

Matrix, arbor primū consita, unde syluescūt cætera

tinuo enata soboles, adeo in paucis diebus adoleuit, ut non æquipararet modo matricem, uerumetiam obtegeret, frequentareturq; columbarū nidis: quamuis id auium genus duram & asperam frondem maxime uitet. Illo & præcipue ostento motum Cæsarem ferunt, ne quem alium sibi succedere, q̃ sororis nepotem uellet. In secessu Apollo-

niæ

niæ Theogenis mathematici pergulã comite Agrippa aſcenderat: cum Agrippæ, qui prior conſulebat, magna & pene incredibilia prædicerẽtur, reticere ipſe geniturã ſuã, nec uelle edere perſeuerabat, metu ac pudore ne minor inueniretur. Qua tamen poſt multas adhortationes uix & cunctanter edita, exiliuit Theogenes, adorauitq; eũ. Tantam mox fiduciam fati Auguſtus habuit, ut thema ſuum uulgauerit, nũmumq; argenteum nota ſideris Capricorni, quo natus eſt, percuſſerit.

95 POſt necem Cæſaris reuerſo ab Apollonia, & ingrediente eo urbem, repente liquido ac puro ſereno, circulus ad ſpeciem cæleſtis arcus, orbem ſolis ambijt: ac ſubinde Iuliæ Cæſaris filiæ monumentum fulmine ictum eſt. Primo autem conſulatu ei augurium capienti, duodecim ſe uultures, ut Romulo, oſtenderunt: & immolanti omniũ uictimarum iecinora replicata intrinſecus ab ima fibra paruerunt, nemine peritorum aliter coniectante, quàm læta per hæc & magna portendi.

96 QVin & bellorum omnium euentus antè præſenſit. Contractis ad Bononiã triumuirorum copijs, aquila tentorio eius ſuperſedens, duos coruos hinc & inde infeſtantes afflixit, & ad terram dedit, notante omni exercitu, futuram quãdoq; inter collegas diſcordiam talem, qualis ſecuta eſt, ac exitum præſagiente. In Philippis, Theſſalus quidam de futura uictoria nuntiauit, autore D. Cæſare, cuius ſibi ſpecies itinere auio occurriſſet. Circa Peruſiam, ſacrificio non litante, cum augeri hoſtias imperaſſet, ac ſubita eruptione hoſtes omnem rei diuinæ apparatum abſtuliſſent, conſtitit inter aruſpices, quæ periculoſa & aduerſa ſacrificanti denunciata eſſent, cuncta in ipſos recaſura qui exta haberent. Neque aliter euenit. Pridie quàm Sicilienſem pugnam claſſe committeret, deambulanti in litore piſcis è mari exiluit, & ad pedes iacuit. Apud Actium deſcendenti in aciem, aſellus cum aſinario occurrit, Eutychus homini, beſtiæ Nicon erat nomen. Vtriuſq; ſimulacrum æneum uictor poſuit in templo, in quod caſtrorum ſuorum locum uertit.

Ad terrã dedit, pro abiecit

97 MOrs quoq; eius, de qua dehinc dicam, diuinitasq; poſt mortem, euidentiſsimis oſtentis præcognita eſt. Cum luſtrum in campo Martio magna populi frequentia conderet, aquila eum ſæpius circumuolauit, tranſgreſſaq; in uicinã ædem ſuper nomen Agrippæ, ad primã literã ſedit. Quo animaduerſo, uota, quæ in proximũ luſtrum ſuſcipi mos eſt, collegam ſuum Tiberium nũcupare iuſsit. Nam ſe quanq; conſcriptis paratisq; iam tabulis, negauit ſuſcepturum, quę non eſſet ſoluturus. Sub idem tempus ictu fulminis ex inſcriptione ſtatuæ eius prima nominis litera effluxit. Reſponſum eſt, centum ſolos dies poſthac uicturum, quem numerũ C. litera notaret: futurumq; ut inter deos referretur, quod æſar, id eſt, reliqua pars ex Cæſaris nomine, Hetruſca lingua deus uocaretur. Tiberium igitur in Illyricum dimiſſurus, & Beneuentum uſq; proſecuturus, cùm interpellatores alijs atq; alijs cauſis in iure dicendo detinerent, exclamauit, quod & ipſum mox inter omina relatum eſt, non ſi omnia morarentur, amplius ſe poſthac Romæ futurum. Atq; itinere inchoato Aſturam perrexit: & inde præter conſuetudinem de nocte ad occaſionem auræ euectus eſt.

98 CAuſam ualetudinis cõtraxit ex profluuio alui. Tunc Campaniæ ora proximisq; inſulis circuitis, Caprearum quoq; ſeceſſui quatriduũ impendit, remiſsiſsimo ad otium & ad omnem comitatem animo. Fortè Puteolanũ ſinum prætereuehenti, uectores nautæq; de naui Alexandrina, quæ tunc quidem appulerat, candidati, coronatiq;, & thura libantes, fauſta† omnia, & eximias laudes congeſſerant: Per illũ ſe uiuere, per illum nauigare, libertate atq; fortunis per illum frui. Qua re admodũ exhilaratus, quadragenos aureos comitibus diuiſit, iusq; iurandum & cautionem exegit à ſingulis, nõ aliò datam ſummam, quàm in emptionem Alexandrinarum mercium abſumpturos. Sed & cæteros cõtinuos dies inter uaria munuſcula, togas inſuper ac pallia diſtribuit, lege propoſita, ut Romani Græco, Græci Romano habitu & ſermone uterentur. Spectauit aſsidue & exercentes ephebos, quorum aliqua adhuc copia ex uetere inſtituto Capreis erat. Iiſdem etiam epulum in conſpectu ſuo præbuit, permiſſa, imò exacta, iocandi licentia, diripiendiq; pomorum & obſoniorum, rerumq; miſsiliũ. Nullo deniq; genere hilaritatis abſtinuit. Vicinam Capreis inſulam ἀπραγόπολιν appellabat, à deſidia ſecedentium illuc è comitatu ſuo. Sed ex dilectis unum Maſgabam nomine, quaſi

al. omina

conditorem insulæ κτίστην uocare consueuerat. Huius Masgabæ ante annum defuncti tumulū cum ex triclinio animaduertisset magna turba multisq; luminibus frequentari, uersum compositum ex tempore clarè pronunciauit:

Κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.

Conuersusq; ad Thrasyllum Tiberij comitem contrà accubantem, & ignarum rei interrogauit, cuiusnam poetæ putaret esse. Quo hæsitante subiecit alium,

ὁρᾷς φάεσσι Μασγάβαν τιμώμενον.

De hoc quoq; cōsuluit. Cum ille nihil aliud responderet, quàm cuiuscunq; essent, optimos esse: cachinnū sustulit, atq; in iocos effusus est. Mox Neapolim traiecit, quanquam & tum infirmis intestinis morbo uariante, tamen & quinquēnale certamen gymnicū honori suo institutū perspectauit, & cum Tiberio ad destinatū locū contendit. Sed in redeundo, aggrauata ualetudine, tandem Nolæ succubuit: reuocatumq; ex itinere Tiberium, diu secreto sermone detinuit, neq; pòst ulli maiori negocio animum accommodauit.

Sustulit cachinnum, pro, clare risit

SVpremo die identidem exquirēs, an iam de se tumultus foris esset, petito speculo, 99
capillum sibi comi, ac malas labentes sibi corrigi præcepit. & amicos admissos per contatus, ecquid his uideretur mimum uitæ cōmode transegisse: adiecit & clausulam:

Δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε.

Omnibus deinde dimissis, dum aduenientes ab urbe de Drusi filia ęgra interrogabat, repente in osculis Liuiæ, & in hac uoce defecit: Liuia, nostri coniugij memor uiue, ac uale: sortitus exitum facilem, & qualem semper optauerat. Nam ferè quoties audisset, cito ac nullo cruciatu defunctum quempiam, sibi & suis εὐθανασίαν similem (hoc enim & uerbo uti solebat) precabatur. Vnum omnino ante efflatam animam signum alienatæ mentis ostendit, quòd subito pauefactus, à quadraginta se iuuenibus abripi questus est. Id quoq; magis præsagium, quàm mentis diminutio fuit: siquidem totidem milites prætoriani extulerunt eum in publicum.

OBijt in cubiculo eodem quo pater Octauius, duobus Sextis, Pompeio & Apu- 100
leio, COSS. decimoquarto Calend. Septembris, hora diei nona, septuagesimo & sexto ætatis anno, diebus V. & XXX. minus. Corpus decuriones municipiorum & coloniarum, à Nola Bouillas usq; deportarunt, noctibus propter anni tempus, cum interdiu in basilica cuiusq; oppidi, uel in æde sacrarum maxima reponeretur. A Bouillis equester ordo suscepit, urbiq; intulit, atq; in uestibulo domus collocauit. Senatus & in funere ornando, & in memoria honoranda eo studio certatim progressus est, ut inter alia complura censuerint quidam funus triumphali porta ducendum, præcedente Victoria quæ est in curia, canentibus næniam principum liberis utriusq; sexus. Alij exequiarum die ponendos anulos aureos, ferreosq; sumendos: nonnulli legenda ossa per sacerdotes summorum collegiorū. Fuit & qui suaderet, appellationem mensis Augusti in Septembrē trāsferendā: quòd hoc genitus Augustus, illo defunctus esset. Alius, ut omne tempus à primo die natalis usq; ad exitū eius, seculum Augustum appellaretur, & ita in fastos referretur. Verum adhibito honoribus modo, bifariā laudatus est, pro æde diui Iulij à Tiberio, & pro rostris sub ueteribus à Druso Tiberij filio, ac senatorum humeris delatus in campū, crematusq;. Nec defuit uir prætorius, qui se effigiem cremati euntem in cælum uidisse iuraret. Reliquias legerunt primores equestris ordinis, tunicati & discincti, pedibusq; nudis, ac in Mausoleo cōdiderunt. Id opus inter flaminiam uiam, ripamq; Tiberis, sexto suo consulatu extruxerat: circumiectasq; syluas, & ambulationes in usum populi tunc iam publicarat.

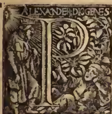
TEstamentum L. Planco, C. Silio COSS. III. nonas Aprilis ante annum & IIII. men- 101
ses quàm decederet factū ab eo, ac duobus codicibus, partim ipsius, partim libertorum Polybij & Hilarionis manu scriptum, depositumq; apud sex uirgines Vestales, cum tribus signatis æquè uoluminibus protulerunt. Quæ omnia in senatu aperta, atq; recitata sunt. Hæredes instituit primos, Tiberium ex parte dimidia & sextāte, Liuiam ex parte tertia, quos & ferre nomen suum iussit: Secundos, Drusum Tiberij filium ex triente, & ex partibus reliquis Germanicū, liberosq; eius tres sexus uirilis. Tertio gradu, propinquos amicosq; complures. Legauit populo Romano quadringenties, tribubus tricies quinquies H—S. prętorianis militibus singula milia nummûm, Cohortibus

urba

urbanis quingenos, legionarijs trecenos nummos, quam summam repræsentari iussit. Nam & confiscatam semper repositamq; habuerat. Reliqua legata uarie dedit. Produxitq; quædam ad uicena sestertia, quibus soluendis annuum diem finijt: excusata rei familiaris mediocritate, nec plus perueuturum ad hæredes suos, quàm millies & quingenties professus: quamuis XX. proximis annis quaterdecies millies ex testamentis amicorum percepisset: quod pene omne, cum duobus paternis patrimonijs cæterisq; hæreditatibus, in remp. absumpsisset. Iulias, filiam neptemq;, si quid his accidisset, uetuit sepulchro suo inferri. De tribus uoluminibus, uno mandata de funere suo cõplexus est: altero indicem rerum à se gestarum, quem uellet incidi in æneis tabulis, quę ante Mausoleum statuerentur: tertio breuiarium totius imperij, quantum militũ sub signis ubiq; esset, quantũ pecuniæ in ærario & fiscis, & uectigaliorum residuis. Adiecit & libertorum seruorumq; nomina, à quibus ratio exigi posset.

C. SVETONII TRANQVILLI

TIBERIVS CAESAR

1

ATRITIA gens Claudia (fuit enim & alia plebeia, nec potentia minor, nec dignitate) orta est ex Regillis oppido Sabinorũ: inde Romã recens conditam, cum magna clientũ manu cõmigrauit, autore T. Tatio consorte Romuli: uel quod magis cõstat, Appio Claudio gentis principe, post reges exactos sexto ferè anno, à patribus in patritios cooptata, agrum insuper trans Anienẽ clientibus, locumq; sibi ad sepulturam sub Capitolio publicè accepit. Deinceps procedente tempore, duodetriginta consulatus, dictaturas quinq;, censuras septẽ, triũphos sex, duas ouationes adepta est. Cum prænominib. cognominibusq; uarijs distingueret, Lucij prænomẽ consensu repudiauit, postq; è duobus gentilibus præditis eo, alter latrocinij, cædis alter cõuictus est. Inter cognomina autẽ, & Neronis assumpsit, quod significatur lingua Sabina fortis ac strennuus. *Recens condita, pro nuper*

2 MVlta multorum Claudiorum egregia merita, multa etiam secus admissa in rem pub. extant. Sed ut præcipua commemorem, Appius Cæcus societatem cum rege Pyrrho, ut parũ salubrẽ, iniri dissuasit. Claudius Caudex, primus freto classe transiectò, Pœnos Sicilia expulit. Claudius Nero aduenientem ex Hispania cum ingentibus copijs Asdrubalem, prius quàm Annibali fratri coniungeretur, oppresit. Contrà Appius Claudius Regillanus, decemuir legibus scribendis, uirginem ingenuam per uim libidinis gratia in seruitutẽ asserere conatus, causa fuit plebi secedendi rursum à patribus. Claudius Drusus statua sibi cum diademate ad Appij forum posita, Italiam per clientelas occupare tentauit. Claudius Pulcher apud Siciliam non pascentibus in auspicando pullis, ac per contemptum religionis mari demersis, ut biberent quando esse nollent, prælium nauale inijt: superatusq;, cum dictatorem dicere à senatu iuberetur, uelut iterum illudens discrimini publico, Iliciam uiatorem suum dixit. Extant & fœminarum exempla diuersa. æquè siquidem gentis eiusdem utraq; Claudia fuit: & quæ nauem cum sacris Matris deûm Ideæ adhęrentem Tiberino uado extraxit, precata propalàm, ut ita demum sequeretur, si sibi pudicitia cõstaret: & quæ nouo more iudicium maiestatis, apud populum mulier subijt: quod in conferta multitudine ægre procedente carpẽto, palàm optauerit ut frater suus Pulcher reuiuisceret, atq; iterũ classem amitteret, quo minor turba Romæ foret. Prætereà notissimum est, Claudios omnes, excepto duntaxat P. Clodio, qui ob expellendum urbe Ciceronem, plebeio homini, atq; etiam natu minori, in adoptionem se dedit, optimates, assertoresq; unicos dignitatis ac potentiæ patritiorum semper fuisse: atq; aduersus plebem adeo uiolentos ac contu-

maces, ut ne capitis quidem quisquam reus apud populum mutare uestem, aut deprecari sustinuerit: nonnulli in altercatione & iurgio Trib pl. pulsauerint. Etiam uirgo Vestalis fratrē iniussu populi triumphantē, ascenso simul curru, usq; in Capitolium prosecuta est, ne uetare aut intercedere fas cuiquam Tribunorum esset.

Trahere genus, pro ducere

3 EX hac stirpe Tiberius Cæsar genus trahit, & quidem utrunq;: paternū à Tiberio Nerone, maternū ab Appio Pulchro, qui ambo Appij Cæci filij fuerūt. Insertus est & Liuiorū familiæ, adoptato in eā materno auo. quæ familia, quanq; plebeia, tamē & ipsa admodū floruit, octo cōsulatib. cēsuris duabus, triūphis tribus, dictatura etiam ac magisterio equitū honorata: clara & insignibus uiris, ac maxime Salinatore, Drusisq;. Salinator uniuersas tribus in censura notauit leuitatis nomine, quòd cum se post priorē consulatū mulcta irrogata cōdemnassent, COS. iterū censoremq; fecissent. Drusus hostiū duce Drauso cominus trucidato, sibi posterisq; suis cognomē inuenit. Traditur etiā pro prætore ex prouincia Gallia retulisse aurū, Senonibus olim in obsidione Capitolij datū, nec (ut fama est) extortū à Camillo. Eius abnepos, ob eximiam aduersus Gracchos operā patronus senatus dictus, filium reliquit, quem in simili dissensione multa uarie molientem, diuersa factio per fraudem interemit.

Diuersa factio pro aduersis partibus

PAter uero Tiberij quæstor Caij Cæsaris, Alexādrino bello classi præpositus, plurimum ad uictoriam contulit. Quare & pontifex in locum P. Scipionis substitutus, & ad deducendas in Galliam colonias, in quis Narbona & Arelate erant, missus est. Tamen Cæsare occiso, cunctis turbarum metu abolitionem facti decernentibus, etiam de præmijs tyrannicidarum referendum censuit. Prætura deinde functus, cum exitu anni discordia inter triumuiros exorta esset, retentis ultra iustum tempus insignibus, L. Antonium COS. triumuiri fratrem ad Perusiam secutus, deditione à cæteris facta, solus permansit in partibus. ac primo Præneste, inde Neapolim euasit: seruisq; ad pileum frustra uocatis, in Siciliam profugit. Sed indigne ferens, nec statim se in conspectum Sexti Pompeij admissum, & fascium usu prohibitum, ad M. Antonium traiecit in Achaiam: cum quo breui, reconciliata inter omnes pace, Romam redijt: uxoremq; Liuiam Drusillam, & tunc grauidam, & anteiam apud se Tiberium enixam, petenti Augusto concessit. Nec multo pòst diem obijt, utroq; liberorum superstite, Tiberio Drusoq; Neronibus. 4

TIberium quidam Fundis natum existimauerūt, secuti leuem coniecturam, quòd materna eius auia Fundana fuerit, & quòd mox simulacrum Felicitatis ex senatusconsulto publicatum ibi sit. Sed ut plures certioresq; tradunt, natus est Romæ in palatio, decimosexto Cal. Decembris, M. Aemilio Lepido iterum, & Munatio Planco COSS. post bellum Philippēse. Sic enim in fastos, actaq; publica relatū est. Nec tamen desunt, qui partim antecedente anno, Hircij ac Pansæ, partim insequēte, Seruilij Isaurici Antonijq; consulatu genitum eum scribant. 5

INfantiam pueritiamq; habuit luxuriosam & exercitam, comes usquequaq; parentum fugæ: quos quidem apud Neapolim sub irruptionem hostis nauigium clàm petentes, uagitu suo penè bis prodidit: semel, cū à nutricis ubere, itē cum à sinu matris raptim auferretur ab ijs, qui pro necessitate temporis mulierculas leuare onere tentabāt. Per Siciliam quoq; & Achaiam circumductus, ac Lacedæmonijs publicè, qui in tutela Claudiorum erant, demandatus, digrediens inde itinere nocturno, discrimen uitæ adijt flamma repente è syluis undiq; exorta, adeoq; omnem comitatum circumplexa, ut Liuiæ pars uestis, & capilli amburerentur. Munera, quibus à Pompeia Sexti Pompeij sorore in Sicilia donatus est, chlamys & fibula, item bullæ aureę durant, ostendunturq; adhuc Baijs. Post reditum in urbem à M. Gallio senatore testamento adoptatus, hæreditate adita, mox nomine abstinuit, quòd Gallius aduersarum Augusto partium fuerat. Nouem natus annos, defunctum patrem pro rostris laudauit. Dehinc pubescens, Actiaco triumpho currum Augusti comitatus est, sinisteriore funali equó, cùm Marcellus Octauiæ filius dexteriore ueheretur. Præsedit & Actiacis ludis, & Troianis Circensibus, ductor turmæ puerorum maiorum. 6

VIrili toga sumpta, adolescentiam omnem spatiaq; insequentis ætatis usq; ad principatus initia, per hæc ferè transegit. Munus gladiatoriū in memoriam patris, & 7

alterum in aui Drusi dedit, diuersis temporibus ac locis. Primū in foro, secundū in am *Primum, pro* phitheatro, rudiarijs quoq; quibusdam reuocatis, autoramento centum milliū. Dedit *prius, cum de* & ludos, sed absens: cuncta magnifice, impensa matris ac uitrici. Agrippinā M. Agrip *duobus agat* pagenitam, neptem Pomponij Attici equitis Ro. ad quem sunt Ciceronis epistolę, du xit uxorem: sublatoq; ex ea filio Druso, quanquam bene conuenientē, rursumq; graui dam dimittere, ac Iuliam Augusti filiam confestim coactus est ducere, non sine magno angore animi: cum & Agrippinæ consuetudine teneretur, & Iuliæ mores improbaret: ut quam sensisset, sui quoq; sub priore marito appetentem, quòd sanè uulgo etiam existimabatur. Sed Agrippinam & abegisse post diuortiū doluit, & semel omnino ex occursu uisam, adeo cōtentis & † tumentibus oculis prosecutus est, ut custoditum sit, ne *Als. continentibus, fortè cōtinentibus, pro fixis* unquam in conspectū eius posthac ueniret. Cum Iulia primo cōcorditer, & amore mutuo uixit. mox dissedit, & aliquanto grauius, ut etiam perpetuò secubaret, intercepto cōmunis filij pignore, qui Aquileiæ natus infans extinctus est. Drusum fratrē in Germania amisit, cuius corpus pedibus toto itinere prægrediens, Romam usq; peruexit. *Pregredi, pro precedere*

8 Ciuilium officiorum rudimentis, regem Archelaum, Trallianos & Thessalos, uaria quosq; de causa Augusto cognoscēte defendit. Pro Laodicenis, Thyatirenis, Chijs, terræmotu afflictis, opemq; implorantibus, senatum deprecatus est, Fannium Cepionem, qui cum Varrone Muræna in Augustum conspirauerat, reum maiestatis apud iudices fecit, & condemnauit. Interq; hæc duplicem curam administrauit: annonæ quæ arctior inciderat, & repurgandorum tota Italia ergastulorū: quorum domini in inuidiam uenerant, quasi exceptos supprimerent, non solum uiatores, sed & quos sacramenti metus ad huiusmodi latebras compulisset. *Condemnauit, pro uicit, siue condēnari fecit*

9 Stipendia prima expeditione Cantabrica tribunus militum fecit: deinde ducto ad orientē exercitu, regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro tribunali diadema imposuit. Recepit & signa quæ M. Crasso ademerāt Parthi. Post hæc comatam Galliam anno fere rexit, & barbarorum incursionibus, & principum discordia inquietam. Exhinc Rheticum Vindelicumq; bellum, inde Pannonicum, inde Germanicum gessit. Rhetico atq; Vindelico gentes Alpinas, Pannonico Breucos & Dalmatas subegit. Germanico XL. millia dediticiorum traiecit in Galliam, iuxtaq; ripam Rheni sedibus assignatis collocauit. quas ob res & ouans, & curru urbem ingressus est, primus, ut quidam putant, triumphalibus ornamentis honoratus, nouo nec antea cuiquam tributo genere honoris. Magistratus & maturius inchoauit, & pene iunctim percucurrit, quæsturam, præturam, consulatum: interpositoq; tempore, COS. iterum, etiam tribunitiam potestatem in quinquennium accepit.

10 Tot prosperis confluentibus, integra ætate ac ualetudine prospera, statuit repente secedere, seq; e medio quàm longissime amouere: dubium, uxoris'ne tædio, quam neq; criminari aut dimittere auderet, nequ ultra perferre posset: an ut uitato assiduitatis *Dimittere, pro* fastidio, autoritatem absentia tueretur, atq; etiam augeret, si quando indiguisset sui re *repudiare* publica. Quidam existimāt, adultis iam Augusti liberis, loco & quasi possessione usurpati à se diu secundi gradus sponte cessisse, exemplo M. Agrippæ, qui M. Marcello ad munera publica admoto Mitylenas abierit, ne aut obstare, aut obtrectare aliquid præsens uideretur. Quam causam & ipse, sed postea, reddidit. Tunc autem honorum satietatem, ac requiem laborum prætendens, commeatum petijt. neq; aut matri suppliciter precanti, aut uitrico deseri se etiam in senatu conquerenti, ueniam dedit, quin & pertinacius retinentibus, cibo per quatriduum abstinuit. Facta tandem abeundi potestate, relictis Romæ uxore & filio, confestim Hostiam descendit: ne uerbo quidem cuiquam prosequentium reddito, paucosq; admodum in digressu osculatus.

11 Ab Hostia oram Campaniæ legens, imbecillitate Augusti nuntiata, paulum substitit. Sed & increbrescente rumore, quasi ad occasionem maioris spei cōmoraretur, tantū non aduersis tempestatib. Rhodum enauigauit, amœnitate & salubritate in *Tantū nō, pro* sulæ iam inde captus, cum ad eam ab Armenia rediens appulisset. Hic modicis conten *propemodum* tus ædibus, nec multo laxiore suburbano, genus uitæ ciuile admodum instituit, sine lictore aut uiatore gymnasio interdū obambulās, mutuaq; cū Græculis officia usurpās, propè ex æquo. Forte quondā in disponēdo die, mane prædixerat, quicquid ægrotorū

 in ciui-

in ciuitate esset, uisitare se uelle: Id à proximis aliter exceptum: iussiq; sunt omnes ægri in publicam porticum deferri, ac per ualetudinũ genera disponi. Perculsus ergo inopinata re, diu quid ageret incertus, tamen singulos circuit, excusans factũ etiam tenuissimo cuiq; & ignoto. Vnum hoc tãtummodo, neq; præterea quicq; notatum est, in quo exercuisse ius tribunitiæ potestatis uisus sit. Cum circa scholas & auditoria professorũ assiduus esset, moto inter antisophistas grauiore iurgio, nõ defuit qui eum interuenientem & quasi studiosiorem partis alterius conuitio incesseret. sensim itaq; regressus domum, repente cum apparitoribus prodijt, citatumq; pro tribunali uoce præconis conuiciatorem rapi iussit in carcerem. Comperit deinde Iuliam uxorem ob libidines atq; adulteria damnatã, repudiũq; ei suo nomine ex autoritate Augusti remissum: & quanquam lætus nuntio, tamen officij duxit, quantũ in se esset, exorare filiæ patrẽ frequentibus literis, & uel utcunq; meritæ quicquid unquam dono dedisset, cõcederet. Transacto autem tribunitię potestatis tempore, confessus tandem, nihil aliud secessu deuitasse se, quàm ęmulationis cum Caio Lucioq; suspitionem, petijt ut sibi securo iam ab hac parte, corroboratis his & secundum locum facile tutantibus, permitteretur reuisere necessitudines, quarum desiderio teneretur. Sed neq; impetrauit, ultroq; etiam admonitus est, dimitteret omnem curam suorum quos tam cupide reliquisset.

Officij duxit, pro putauit officium, absolute

12 REmansit ergo Rhodi contra uoluntatem, uix per matrem consecutus, ut ad uelandam ignominiam, quasi legatus ab Augusto abesset. Enimuero tunc non priuatũ modo, sed etiam obnoxium & trepidũ egit, mediterraneis agris abditus, uitansq; prænauigantium officia: quibus frequentabatur assidue, nemine cum imperio aut magistratu tendente quoquam, quin diuerteret Rhodum. Et accesserunt maioris solitudinis causæ. Nanq; priuignum Caium Orienti præpositum, quum uisendi gratia traiecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollij comitis & rectoris eius. Venit etiam in suspitionem, per quosdam beneficij sui centuriones, à commeatu castra repetentes, mandata ad complures dedisse ambigua, & quę tentare singulorũ animos ad nouas res uiderentur. De qua suspitione certior ab Augusto factus, nõ cessauit efflagitare aliquem cuiuslibet ordinis custodem factis atq; dictis suis.

13 EQui quoq; & armorum solitas exercitationes omisit: redegitq; se, deposito patrio habitu, ad pallium & crepidas: atq; in tali statu biennio ferè permãsit, cõtemptior indies & inuisior: adeo ut imagines eius & statuas Nemausenses subuerterint: ac familiari quodam conuiuio mentione eius orta, extiterit qui Caio polliceretur, cõfestim se, si iuberet, Rhodum nauigaturũ, caputq; exulis (sic enim appellabatur) relaturũ. Quo præcipue nõ iam metu, sed discrimine coactus est, tam suis quàm matris impensissimis precibus reditum expostulare: impetrauitq;, adiutus aliquantum etiam casu. Destinatum Augusto erat, nihil super ea re nisi ex uoluntate maioris filij statuere. Is fortè tunc M. Lollio offensior, facilis exorabilisq; in uitricum fuit. Permittente ergo Caio reuocatus est, uerum sub conditione, ne quam partem curam'ue reipub. attingeret.

Offensior, pro iratus

14 REdijt octauo post secessum anno, magna, nec incerta spe futurorũ, quam & ostentis & prædictionibus ab initio ætatis conceperat. Prægnans enim Liuia, cum an marem editura esset uarijs captaret ominibus, ouum incubãti gallinæ subductũ, nunc sua, nunc ministrarũ manu per uices eo usq; fouit, quoad pullus insigniter cristatus exclusus est. Ac de infante Scribonius mathematicus præclara spopondit, etiam regnaturum quandoq;, sed sine regio insigni, ignota scilicet tunc adhuc Cæsarum potestate. & ingresso primam expeditionem, ac per Macedoniã ducente exercitum in Syriam, accidit ut apud Philippos sacratæ olim uictricium legionũ aræ sponte subitis collucerent ignibus: & mox cum Illyricũ petens, iuxta Patauiũ adisset Geryonis oraculũ, forte tracta qua monebatur ut de cõsultationibus in Aponi fontem talos aureos iaceret, euenit ut summum numerũ iacti ab eo ostenderent: hodieq; sub aqua uisuntur hi tali. Ante paucos uero quàm reuocaretur dies, aquila nunq; antea Rhodi cõspecta, in culmine domus eius assedit. Et pridie quàm de reditu certior fieret, uestimenta mutanti, tunica ardere uisa est. Thrasyllum quoq; mathematicũ, quem ut sapientię professorẽ contubernio admouerat, tũc maxime expertus est, affirmantẽ naue prouisa gaudiũ afferri: cum quidem illum durius & contra prædicta cadentib. rebus, ut falsum & secretorum temere

Sortem trahere, pro ducere

temere cõscium, eo ipso momento dum spatiatur unà, præcipitare in mare destinasset.

15 ROmam reuersus, deducto in forũ filio Druso, statim è Carinis ac Pompeiana domo Esquilias in hortos Mecœnatianos transmigrauit, totumq; se ad quietem contulit, priuata modo officia obiens, ac publicorum munerum expers. Caio & Lucio intra triennium defunctis, adoptatur ab Augusto simul cum fratre eorum M. Agrippa, coactus prius ipse Germanicum fratris sui filium adoptare: nec quicquam postea pro patrefamiliâs egit, aut ius, quod adoptione amiserat, ex ulla parte retinuit. Nam neq; donauit, neq; manumisit: ne hæreditatem quidem aut legata percepit ulla aliter, quàm ut peculio referret accepta. Nihil ex eo tempore prætermissum est ad maiestatem eius augendam: ac multo magis postquã Agrippa abdicato atq; seposito, certum erat uni spem successionis incumbere.

16 DAta rursus potestas tribunitia in quinquenniũ, delegatus pacãdæ Germaniæ status, Parthorũ legati mãdatis Augusto Romę redditis, eum quoq; adire in prouinciam iussi. Sed nuntiata Illyrici defectione, transijt ad curã noui belli, quod grauissimũ omniũ externorũ bellorum, post Punica, per XV. legiones, paremq; auxiliorũ copiam triennio gessit, in magnis omnium rerum difficultatibus, summaq; frugum inopia. Et quanquam sæpius reuocaretur, tamen perseuerauit, metuens ne uicinus & præualens hostis instaret ultro cedentibus. Ac perseuerantiæ grande pretium tulit, toto Illyrico, quod intra Italiam regnũq; Noricum, & Thraciam, & Macedoniam, interq; Danubiũ flumen, & sinum maris Adriatici patet, perdomito, & in ditionem redacto.

Incũbit illi spes pro eo quod imminet, aut manet illum

17 QVi gloriæ amplior adhuc ex opportunitate cumulus accessit. Nã sub id ferè tempus Quintilius Varus cum tribus legionibus in Germania perijt, nemine dubitante, quin uictores Germani iuncturi se Pannonijs fuerint, nisi debellatum prius Illyricum esset. Quas ob res triumphus ei decretus est, multi & magni honores. Censuerũt etiam quidam, ut Pannonicus, alij ut Inuictus, nonnulli ut Pius cognominaretur: sed de cognomine intercessit Augustus, eo contentũ repromittens, quòd se defuncto suscepturus esset. Triumphum ipse distulit, mœsta ciuitate clade Variana. Nihilo minus urbem prætextatus & laurea coronatus intrauit: positũq; in septis tribunal senatu astante conscendit, ac medius inter duos COSS. cum Augusto simul sedit: unde populo consalutato circum templa deductus est.

Repromittere, pro promittere

18 PRoximo anno repetita Germania, cum animaduerteret Varianam cladem temeritate et negligẽtia ducis accidisse, nihil nõ de concilij sententia egit. Semper aliâs sui arbitrij, contentusq; se uno: tunc præter consuetudinẽ cum pluribus de ratione belli cõmunicauit, curam quoq; solito exactiorem præstitit. Traiecturus Rhenum, commeatum omnem ad certam formulam astrictum non antè transmisit, quàm consistens apud ripam, explorasset uehiculorũ onera, ne qua deponerentur, nisi concessa aut necessaria. Trans Rhenum uero eum uitæ ordinem tenuit, ut sedens in cespite nudo cibum caperet, sæpe sine tentorio pernoctaret, præcepta sequentis diei omnia, & si quid subiti muneris iniungendũ esset, per libellos daret: addita monitione, ut de quo quisq; dubitaret, se, nec alio interprete quacunq; uel noctis hora uteretur.

19 DIsciplinam acerrime exegit, animaduersionum & ignominiarũ generibus ex antiquitate repetitis, atq; etiam legato legionis, quòd paucos milites cum liberto suo trans ripam uenatum misisset, ignominia notato. Prælia, quamuis minimum fortunæ casibusq; permitteret, aliquanto constantius inibat, quoties lucubrãte se subito, ac nullo propellente, decideret lumen & extingueretur, confidens (ut aiebat) ostento, sibi ac maioribus suis in omni ducatu expertissimo. Sed re prosperè gesta, nõ multum abfuit quin à Bructero quodam occideretur: cui inter proximos uersanti, & trepidatione detecto, tormentis expressa confessio est cogitati facinoris.

20 A Germania in urbem post bienniũ regressus, triumphũ quem distulerat, egit, prosequentibus etiam legatis, quibus triumphalia ornamenta impetrarat: ac prius quàm in Capitoliũ flecteret, descendit è curru, seq; præsidenti patri ad genua submisit. Batonem Pannoniũ ducem ingentibus donatum præmijs, Rauennã transtulit, gratiã referens quòd se quondã cum exercitu iniquitate loci circũclusum, passus est euadere. Prandium dein populo mille mensis, & congiariũ tricenos nummos uiritim dedit. De-

dicauit

dicauit & Cōcordiæ ædē: Itē Pollucis & Castoris, suo fratrisq; nomine de manubijs.

AC non multo pòst lege per COSS. lata, ut prouincias cum Augusto communi- 21
ter administraret, simulq; censum ageret, condito lustro, in Illyricum profectus est. Et statim ex itinere reuocatus, iam quidem affectum, sed tamen spirantem adhuc Augustū reperit, fuitq; unà secreto per totū diem. Scio uulgo persuasum, quasi egresso post secretum sermonem Tiberio, uox Augusti per cubicularios excepta sit: miserum populum Romanū qui sub tam lentis maxillis erit. Nec illud quidem ignoro aliquos tradidisse, Augustum palàm, nec dissimulàter, morum eius diritatem adeo improbasse, ut nonnunquam remissiores hilarioresq; sermones superueniente eo abrumperet: sed expugnatum precibus uxoris adoptionem non abnuisse, uel etiam ambitione tractum, ut tali successore desiderabilior ipse quādoq; fieret. Adduci tamen nequeo quin existimem, circumspectissimum & prudentissimum principem, in tanto præsertim negotio, nihil temere fecisse: sed uitijs uirtutibusq; Tiberij perpensis, potiores duxisse uirtutes: præsertim cum & reipublicæ causa adoptare se eum pro concione iurauerit, & epistolis aliquot, ut peritissimū rei militaris, utq; unicum P.R. præsidium prosequatur. Ex quibus in exemplum pauca hinc inde subieci: Vale iucundissime Tiberi, & rem gere feliciter, ἐμοὶ καὶ ταῖς μούσαις σρατηγῶν. Iucundissime, & ita sim felix, uir fortissime; & dux νομιμώτατε. Vale, & ordinem æstiuorum tuorum. Ego uero, mi Tiberi, & inter tot rerum difficultates, καὶ τοσαύτην ῥαθυμίαν τῶν σρατευομένων, non potuisse quenq; prudentius gerere se, quàm tu gesseris, existimo. Hi quoq; qui tecum fuerunt, omnes confitentur uersum illum in te posse dici:

Vnus homo nobis uigilando restituit rem.

Siue, inquit, quid incidit de quo sit cogitandū diligentius, siue quid stomachor, ualde mediusfidius Tiberium meum desidero: succurritq; uersus ille Homericus,

Τούτου δ' ἑσπομένοιο, καὶ ἐκ πυρὸς αἰθομένοιο
Ἀμφω νοσήσαιμεν, ἐπεὶ πέρι οἶδε νοῆσαι.

Continuatio Attenuatum te esse continuatione laborum, cum audio & lego, dij me perdant, nisi co- *Cohorrescere* horrescit corpus meum: teq; rogo ut parcas tibi, ne si te languere audierimus, & ego et *pro totus horrescere* mater tua expiremus, & de summa imperij sui Populus Ro. periclitetᷓ. Nihil interest, ualeam ipse nec'ne, si tu non ualebis. Deos obsecro ut te nobis conseruent, & ualere nunc & semper patiantur, si non Populum Ro. perosi sunt.

EXcessum Augusti non prius palàm fecit, q̄ Agrippa iuuene interempto. Hunc 22
Tribunus militum custos appositus occidit, lectis codicillis, quibus ut id faceret, iubebatur. Quos codicillos dubium fuit, Augustus'ne moriens reliquisset, quo materiam tumultus post se subduceret, an nomine Augusti Liuia: & ea conscio Tiberio, an ignaro dictasset. Tiberius renuntianti Tribuno factum esse quod imperasset, neq; imperasse se, & redditurū eum senatui rationem respondit, inuidiā scilicet in præsentia uitans. Nam mox silentio rem obliterauit.

IVre autem tribunitiæ potestatis coacto senatu, inchoataq; allocutione, derepente ue- 23
lut impar dolori congemuit, utq; non solum uox, sed ut & spiritus deficeret optauit, ac perlegendū librum Druso filio tradidit. Illatum deinde Augusti testamentum, non admissis signatoribus nisi senatorij ordinis, cæteris extra curiam signa agnoscentibus recitauit per libertum. Testamenti initium fuit: Quoniā sinistra fortuna Caium & Lucium filios mihi eripuit, Tiberius Cæsar mihi ex parte dimidia & sextante hæres esto. Quo & ipso aucta est suspicio opinantium, successorem ascitum eum necessitate magis *Abstinuit præfari* quàm iudicio, quando ita præfari non abstinuerit.

PRincipatū quamuis neq; occupare confestim, neq; agere dubitasset, & statione mi- 24
litum, hoc est ui, & specie dominationis assumpta, diu tamē recusauit impudentissimo animo: nunc adhortātes amicos increpans, ut ignaros quanta belua esset imperiū: nunc precantem senatum & procumbentem sibi ad genua ambiguis responsis & calli- *Suspēdere, pro ducere, & suspensos habere* da cunctatione suspendens: ut quidam patientiam rumperent: atq; unus in tumultu proclamaret, aut agat, aut desistat: alter coràm exprobraret, cęteros quod polliciti sint, tarde præstare: ipsum quod præstet, tarde polliceri. Tandē quasi coactus, & querens miseram & onerosam iniungi sibi seruitutem, recepit imperium, nec tamen aliter q̄ ut depo-

depositurum se quandoq; spem faceret. Ipsius uerba sunt hæc: Dum ueniam ad id tempus, quo uobis æquum possit uideri, dare uos aliquam senectuti meæ requiem.

25 CVnctandi causa erat metus undiq; imminentium discriminum, ut sæpe lupum se auribus tenere diceret. Nam & seruus Agrippæ Clemens nomine, non contemnendam manum in ultionem domini compararat: & L. Scribonius Libo, uir nobilis, res nouas clàm moliebatur: & duplex seditio militum in Illyrico & in Germania exorta est. Flagitabant ambo exercitus multa extra ordinem: ante omnia ut æquarentur stipendio prætorianis Germanici. Quidam etiam principẽ detrectabant non à se datum: summaq; ui Germanicum qui tum his præerat, ad capessendam rempublicam perurgebant, quanq; obfirmate resistentem. Quem maxime casum timens, partes sibi quas senatui liberet, tuendas in republica depoposcit: quando uniuersæ sufficere solus nemo posset, nisi cum altero, uel etiam cum pluribus. Simulauit & ualetudinẽ, quo æquiore animo Germanicus celerem successionem, uel certe societatem principatus opperiretur. Compositis seditionibus Clementem quoq; fraude deceptum redegit in potestatem. Libonem, ne quid in nouitate acerbius fieret, secundo demum anno in senatu coarguit, medio temporis spatio tantum cauere contentus. Nam & inter pontifices sacrificanti simul, pro secespita plumbeum cultrum subijciendum curauit: & secretum petenti non nisi adhibito Druso filio dedit, dextramq; obambulantis uelut incumbens, quoad peragetur sermo, continuit.

Prouerbium

Detrectare principem, pro recusare, & non ferre

26 VErum liberatus metu, ciuilem se admodũ inter initia, ac paulo minus quàm priuatum egit. Ex plurimis maximisq; honoribus, præter paucos & modicos nõ recepit. Natalem suum plebeijs incurrentem Circensibus, uix unius bigæ adiectione honorari passus est. Templa, flamines, sacerdotes decerni sibi prohibuit: etiam statuas atque imagines, nisi permittente se poni: permisitq; ea sola cõditione, ne inter simulacra deorum, sed inter ornamenta ædium ponerentur. Intercessit & quo minus in acta sua iuraretur, & ne mensis September Tiberius, October Liuius uocarentur. Prænomen quoq; imperatoris, cognomenq; patris patriæ, & ciuicam in uestibulo coronam recusauit: ac ne Augusti quidem nomen, quanquã hæreditarium, ullis nisi ad reges ac dynastas epistolis addidit. Nec amplius quàm omnino tres cõsulatus, unum paucis diebus, alterum tribus mensibus, tertium absens usq; in Idus Maias gessit.

Paulominus q̃, pro propemodũ, noue dixit

27 ADulationes adeo auersatus est, ut neminem senatorũ, aut officij, aut negocij causa ad lecticam suam admiserit: cõsularem uero satisfacientem sibi, ac per genua orare conãtem, ita suffugerit ut caderet supinus: atq; etiã si quid in sermone, uel in continua oratione blãdius de se diceret, nõ dubitaret interpellare, ac reprehẽdere, & commutare cõtinuo. Dominus appellatus à quodã, denunciauit ne se amplius contumeliæ causa nominaret. Alium dicentẽ, sacras eius occupationes, & rursus alium, autore eo senatũ se adijsse, uerba mutare, & ꝓ autore suasorẽ, pro sacris laboriosas dicere coegit.

28 SEd & aduersus cõuitia malosq; rumores, & famosa de se ac suis carmina, firmus ac patiens subinde iactabat, in ciuitate libera linguã mentemq; liberas esse debere. Et quondam senatu cognitionẽ de eiusmodi criminibus ac reis flagitãte, Non tantum, inquit, otij habemus, ut implicare nos pluribus negocijs debeamus. Si hanc fenestrã aperueritis, nihil aliud agi sinetis: omnium inimicitiæ hoc prætextu ad uos deferentur. Extat & sermo eius in senatu perciuilis: Siquidem locutus aliter fuerit, dabo operam ut rationem factorũ meorum dictorumq; reddam: si perseuerauerit, inuicem eum odero.

29 ATq; hæc eo notabiliora erant, quòd ipse in appellandis uenerandisq; singulis & uniuersis, propè excesserat humanitatis modum. Dissentiens in curia à Q. Haterio, Ignoscas, inquit, rogo, si quid aduersus te liberius, sicut senator dixero. Et inde omnes alloquens dixit: Et nunc & sæpe aliàs P. C. bonum & salutarem principem, quem uos tanta & tam libera potestate instruxistis, senatui seruire debere, & uniuersis ciuib. sæpe & plerunq; etiam singulis, neq; dixisse me pœnitet, & bonos & æquos & fauentes uos habui dominos, & adhuc habeo.

30 QVin etiam speciem libertatis quandam induxit, conseruatis senatui ac magistratibus & maiestate pristina & potestate: neq; tam paruum quicquam, neq; tam magnum publici priuatiq; negocij fuit, de quo nõ ad P. C. referret: de uectigalib. ac mono-

poliis, de extruendis reficiendis'ue operibus, etiam de legendo uel exautorando milite, ac legionum & auxiliorũ descriptione: deniq; quibus imperium prorogari, aut extraordinaria bella mandari, quid & qua forma regum literis rescribi placeret. Præfectũ alæ, de ui & rapinis reum, causam in senatu dicere coegit. Nunquam curiam nisi solus intrauit: lectica quondam introlatus æger, comites à se remouit.

QVædam aduersus sententiã suam decerni, ne questus quidem est. Negante eo destinatos magistratus abesse oportere, ut præsentes honori acquiescerent, Prætor designatus liberam legationem impetrauit. Iterum censente, ut Trebianis legatam in opus noui theatri pecuniam ad munitionem uiæ transferre cõcederetur, obtinere non potuit, quin rata uoluntas legatoris esset. Cum S.C. per discessionem forte fieret, transeuntem eum in alteram partem in qua pauciores erant, secutus est nemo. Cætera quoque non nisi per magistratus & iure ordinario agebantur, tanta COSS. autoritate, ut legati ex Africa adierint eos, querentes trahi se à Cæsare, ad quem missi forent. Nec mirum, cum palàm esset, ipsum quoq; eisdem assurgere, & decedere uia. 31

COrripuit consulares exercitibus præpositos, q non de rebus gestis senatui scriberent, quodq; de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent, quasi nõ omnium tribuendorũ ipsi ius haberent. Prætorẽ collaudauit, quòd honore inito, consuetudinem antiquam retulisset de maioribus suis pro concione memorandi. Quorundam illustrium exequias usq; ad rogum frequẽtauit. Parem moderationem minoribus quoq; personis et rebus exhibuit. Cum Rhodiorum magistratus, quòd literas publicas sine subscriptione ad se dederant, euocasset, ne uerbo quidem insectatus, ac tantummodo iussos subscribere remisit. Diogenes grãmaticus disputare sabbatis Rhodi solitus, uenientem ut se extra ordinem audiret, non admiserat, ac per seruulum suum in septimum diem distulerat. hunc Romæ salutandi sui causa pro foribus astantem, nihil amplius, quàm ut post septimum annum rediret, admonuit. Præsidibus onerandas tributo prouincias suadentibus, rescripsit, Boni pastoris esse, tondere pecus, nõ deglubere. 32

Moderatio absolute, pro lenitate siue modestia

PAulatim principẽ exercuit, præstititq;, & si uariũ diu, cõmodiorem tamen sæpius, & ad utilitates publicas pronlorẽ. ac primo eatenus interueniebat, ne quid perperam fieret. Itaq; & cõstitutiones quasdã senatus rescidit, & magistratib. pro tribunali cognoscentibus, plerũq; se offerebat consiliariũ, assidebatq; mixtim, uel ex aduerso in parte primori. Et si quẽ reorũ elabi gratia rumor esset, subitus aderat, iudicesq; aut è plano aut è q̃sitoris tribunali legũ, & religionis, & noxæ de qua cognoscerẽt, admonebat: atq; etiã si qua in publicis morib. desidia, aut mala cõsuetudine labarẽt, corrigẽda suscepit. 33

Eatenus, pro hactenus

Consiliarius, ut à consiliis

LVdorum ac munerum impensas corripuit, mercedibus scenicorum rescissis, paribusq; gladiatorũ ad certum numerũ redactis. Corinthiorũ uasorum precia in immensum exarsisse, tresq; mullos XXX. millibus nummûm uenisse, grauiter cõquestus, adhibendũ supellectili modum censuit: annonamq; macelli, senatus arbitratu quotannis temperandam, dato ædilibus negocio; popinas ganeasq; usq; eo inhibendi, ut ne opera quidem pistoria proponi uenalia sinerent. Et ut parsimoniam publicam exemplo quoq; iuuaret, solennibus ipse cœnis pridiana sæpe ac semesa obsonia apposuit, dimidiatumq; aprum, affirmans, omnia eadem habere, quæ totum. Quotidiana oscula prohibuit edicto: item strenarum cõmercium, ne ultra Cal. Ianuarias exerceretur. Consueuerat quadruplã strenam & de manu reddere, sed offensus interpellari se toto mense ab iis qui potestatem sui die festo non habuissent, ultra non reddidit. 34

MAtronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui maiorum more de cõmuni sententia coercerẽt, autor fuit. Equiti Ro. iurisiurandi gratiam fecit, uxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se nunq̃ repudiaturum antè iurauerat. Fœminæ famosæ, ut ad euitandas legum pœnas, iure ac dignitate matronali exoluerentur, lenocinium profiteri cœperãt: & ex iuuentute utriusq; ordinis profligatissimus quisq;, quo minus in opera scenæ arenæq; edenda S.C. teneren tur, famosi iudicii notam sponte subibant. Eos easq; omnes, ne quod refugium in tali fraude cuiq; esset, exilio affecit. Senatori latum clauum ademit, quem cognouisset sub Cal. Iulii demigrasse in hortos, quo uilius post diem ædes in urbe cõduceret. Alium & quæstura remouit, quòd uxorem pridie sortitione ductam, postridie repudiasset. 35

Externas

36 EXternas ceremonias, Aegyptios Iudaicosq; ritus compescuit, coactis qui superstitione ea tenebantur, religiosas uestes cum instrumento omni comburere. Iudæorum iuuentutem, per speciem sacramenti, in prouincias grauioris cœli distribuit: reliquos gentis eiusdem, uel similia sectantes, urbe submouit sub pœna perpetuæ seruitutis nisi obtemperassent. Expulit & mathematicos: sed deprecantibus, ac se artem desituros promittentibus ueniam dedit.

Sub pœna seruitutis
Desinere artē
transitiue

37 IN primis tuendę pacis à grassaturis ac latrocinijs seditionūq; licentia curam habuit. Stationes militū per Italiam solito frequentiores disposuit. Romæ castra constituit, quibus prætorianæ cohortes, uagæ ante id tēpus & per hospitia dispersę, continerent. Populares tumultus exortos grauissime coercuit: & ne orirentur, sedulo cauit. Cæde in theatro per discordiam admissa, capita factionū, & histriones propter quos dissidebatur, relegauit: nec ut reuocaret, unquā ullis populi precibus potuit euinci. Cum Polētina plebs funus cuiusdam primipilaris nō prius ex foro misisset, q̃ extorta pecunia per uim hæredibus ad gladiatoriū munus, cohortem ab urbe, & aliam à Cotij regno, dissimulata itineris causa, detectis repente armis, concinentibusq; signis, per diuersas portas in oppidum immisit, ac partem maiorē plebis ac decurionū in perpetua uincula coniecit. Aboleuit & ius morēq; asylorum, quæ usquam erant. Cyzicenis in ciues Ro. uiolentius quædā ausis, publice libertatem ademit, quam Mithridatico bello meruerūt. Hostiles motus, nulla postea expeditione suscepta, per legatos cōpescuit: nec per eos quidē, nisi cunctanter & necessario. Reges infestos suspectosq; comminationibus magis & querelis, q̃ ui repressit. Quosdā per blanditias atq; promissa extractos ad se non remisit, ut Marabodum Germanum, Rhascypolim Thracem, Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in formam prouinciæ redegit.

38 BIennio continuo post adeptum imperium pedem porta non extulit: sequenti tempore præter q̃ in propinqua oppida, & cum longissime, Antio tenus, nusquam abfuit: idq; perraro, & paucos dies: q̃uis prouincias quoq; & exercitus reuisurum se sępe pronuntiasset, & prope quotānis profectionē præpararet, uehiculis cōprehensis, cōmeatibus per municipia & colonias dispositis, ad extremū uota pro itu & reditu suo suscipi passus, ut uulgo iam per iocum Callipides uocaretur, quem cursitare, ac ne cubiti quidem mensuram progredi, prouerbio græco notatū est.

Itus, reditus

39 SEd orbatus utroq; filio, quorū Germanic⁹ in Syria, Drusus Romæ obierat, secessum Campaniæ petijt, cōstanti & opinione & sermone penè omniū, quasi neq; rediturus unq̃, & cito mortē etiā obiturus, quod paulominus utrunq; euenit. Nam neq; Romam amplius redijt: sed & paucos post dies iuxta Tarracinā in prætorio, cui Speluncæ nomē erat, incœnante eo, complura & ingentia saxa fortuitò supernè delapsa sunt, multisq; conuiuarum & ministrorum elisis, præter spem euasit.

Paulominus, pro propemodum

40 PEragrata Cāpania, cū Capuæ Capitoliū, Nolæ tēplum Augusti, quā causam profectionis prætēderat, dedicasset, Capreas se cōtulit: præcipue delectatus insula, quòd uno paruoq; littore adiret, septa undiq; præruptis immensæ altitudinis rupibus, & profundo maris. Statimq; reuocante assidua obtestatione populo, propter cladem, qua apud Fidenas supra XX hominū milia gladiatorio munere amphitheatri ruina perierāt, transijt in cōtinentē, potestatēq; omnibus adeundi sui fecit: tanto magis q̃ ab urbe egrediens, ne quis se interpellaret, edixerat, ac toto itinere adeuntes submouerat.

41 REgressus in insulam, reip. quidē curā usq; adeo abiecit, ut postea nō decurias equitum unq̃ suppleuerit: non tribunos militū præfectosq;, non prouinciarū præsides ullos mutauerit: Hispaniā & Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis habuerit: Armeniā à Parthis occupari, Mœsiam à Dacis Sarmatisq;, Gallias à Germanis uastari neglexerit, magno dedecore imperij, nec minore discrimine.

42 CAeterum secreti licentiam nactus, & quasi ciuitatis oculis remotus, cuncta simul uitia male diu dissimulata, tandem profudit: de quibus singulatim ab exordio referam. In castris tiro etiam tum, propter nimiam uini auiditatē, pro Tiberio Biberius, pro Claudio Caldius, pro Nerone Mero uocabatur. Postea princeps in ipsa publico rum morum correptione cum Pomponio Flacco, & L. Pisone noctem continuumq; biduum epulando potandoq; consumpsit: quorū alteri Syriam prouinciam, alteri præ

fecturam urbis cõfestim detulit, codicillis quoq; iucundissimos, & omniũ horarũ amicos professus. Sextio Claudio libidinoso ac prodigo seni, olim ab Augusto ignominia notato, & à se ante paucos dies apud senatũ increpito, cœnam ea lege cõdixit, ne quid ex consuetudine immutaret aut demeret, utq; nudis puellis ministrãtibus cœnaretur. Ignotissimũ quæsturæ candidatũ nobilissimis antepo suit, ob epotam in conuiuio propinante se uini amphorã. Asellio Sabino H—S. ducenta donauit pro dialogo, in quo boleti, & ficedulæ, & ostreæ, & turdi certamen induxerat. Nouum deniq; officium instituit à uoluptatibus, præposito equite Ro. T. Cesonio Prisco.

Condixit cœnã pro promisit
Ignotißimus, pro obscuriß.
Propinare, præbibere

43 SEcessu uero Capreensi, etiã sellariam excogitauit sedem arcanarum libidinum: in quam undiq; cõquisiti puellarũ & exoletorum greges, monstrosiq; concubitus repertores, quos Spintrias appellabat, triplici serie cõnexi, inuicem incestarẽt se coram ipso, ut aspectu deficientes libidines excitaret. Cubicula plurifariã disposita tabellis ac sigillis lasciuissimarũ picturarũ & figurarũ adornauit, librisq; Elephantidis instruxit, ne cui in opera edenda exemplar imperatæ scenæ deesset. In syluis quoq; ac nemorib. passim uenereos locos cõmentus est, prostantesq; per antra & cauas rupes ex utriusq; sexus pube, Paniscorum & Nympharum habitu: palamq; iam & uulgato nomine insulæ abutentes, Caprineum dictitabant.

44 MAiore adhuc & turpiore infamia flagrauit, uix ut referri audiriue, ne dum credi fas sit: quasi pueros primæ teneritudinis, quos pisciculos uocabat, institueret ut natanti sibi inter fœmina uersarentur ac luderent, lingua morsuq; sensim appetentes: atq; etiam quasi infantes firmiores, necdum tamen lacte depulsos, inguini ceu papillæ admoueret, pronior sanè ad id genus libidinis & natura & ætate. Quare Parrhasij quoq; tabulam, in qua Meleagro Atalanta ore morigeratur, legatam sibi sub conditione, ut si argumẽto offenderetur, decies pro ea H—S acciperet, non modo prætulit, sed & in cubiculo dedicauit. Fertur etiam in sacrificando quondam captus facie ministri acerram præferentis, nequisse abstinere quin penè uix dum re diuina peracta, ibidem statim seductum constupraret, simulq; fratrẽ eius tibicinem: atq; utriq; mox, quòd mutuo flagitium exprobrabant, crura fregisse.

Nedum, pro tantum abest

45 FOeminarum quoq;, & quidem illustrium, capitibus quantopere solitus sit illudere, euidentissime apparuit Mallonıæ cuiusdam exitu: quam perductam, nec quicquam amplius pati cõstantissime recusantem, delatoribus obiecit: ac ne ream quidem interpellare desiit, ecquid pœniteret: donec ea relicto iudicio domũ se arripuit, ferroq; trãsegit, obscœnitate oris hirsuto atq; olido seni clarè exprobrata. Vnde nota in Atellanico exodio proximis ludis assensu maximo excepta percrebuit, hircum uetulum capreis naturam ligurire.

46 PEcuniæ parcus ac tenax comites peregrinationũ expeditionũq; nunq; salario, cibarijs tantũ sustentauit, unam modo liberalitatẽ ex indulgentia uitrici cõsecutus: cum tribus classibus factis pro dignitate cuiusq;, primæ sexcẽta sestertia, secundæ quadringenta distribuit, ducenta tertiæ, quam non amicorũ, sed Græcorum appellabat.

47 PRinceps neq; opera ulla magnifica fecit: nam & quæ sola susceperat, Augusti templum, restitutionemq; Pompeiani theatri, imperfecta post tot annos reliquit: neq; spectacula omnino edidit: & ijs quæ ab aliquo ederentur, rarissime interfuit, ne quid exposceretur, utiq; postquã comœdum Actium coactus est manumittere. Paucorum senatorum inopia sustentata, ne pluribus opem ferret, negauit se alijs subuenturũ, nisi senatui iustas necessitatũ causas probassent. Quo pacto plerosq; modestia & pudore deterruit, in quibus Ortalum Q. Hortensii oratoris nepotem, qui permodica re familiari, autore Augusto, quatuor liberos tulerat.

48 PVblicè munificentiam bis omnino exhibuit, proposito milies H—S gratuitò in triennij tempus, & rursus quibusdam dominis insularum, quæ in monte Cœlio deflagrarant, pretio restituto: quorum alterum magna difficultate nummaria populo auxilium flagitante coactus est facere, cum per S. C. sanxisset, ut fœneratores duas patrimonij partes in solo collocarent, debitores totidem æris alieni statim soluerent, nec res expediretur: alterum ad mitigandam temporũ atrocitatẽ. Quod tamẽ beneficium tanti æstimauit, ut montẽ Cœlium appellatione mutata uocari Augustũ iusserit. Militi

post

post duplicata ex Augusti testamento legata, nihil unquam largitus est, præter quàm singula milia denariorum prætorianis quòd Seiano se non accommodassent: & quædam munera Syriacis legionibus, quòd solæ nullam Seiani imaginem inter signa coluissent. atq; etiam missiones ueteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendiũ captās. Neq; prouincias quidem ulla liberalitate subleuauit, excepta Asia, disiectis terræmotu ciuitatibus.

49 PRocedente mox tempore etiam ad rapinas conuertit animum. Sat constat Cn. Lentulum augurem, cui census maximus fuerit, metu & angore ad fastidium uitæ ab eo actum, & ut nequo nisi ipso hærede moreretur. Condemnatam & generosissimam fœminam Lepidam, in gratiam Quirini consularis prædiuitis & orbi, qui dimissam eam è matrimonio post uigesimum annum ueneni olim in se comparati arguebat. Præterea Galliarum & Hispaniarum, Syriæq; & Græciæ principes confiscatos ob tam leue ac tam impudens calumniarum genus, ut quibusdam nõ aliud sit obiectum, quàm quòd partem rei familiaris in pecunia haberent. Plurimis etiã ciuitatibus & priuatis ueteres immunitates, & ius metallorũ ac uectigaliũ adempta. Sed & Vononem regem Parthorũ, qui pulsus à suis, quasi in fidem P. R. cum ingenti gaza Antiochiam se receperat, spoliatum perfidia, & occisum.

Dimissa è matrimonio, pro repudiata

Cõfiscatus, ad hominem relatum, non solum ad rem, ut confiscata bona

50 ODium aduersus necessitudines in Druso primũ fratre detexit, prodita eius epistola, qua secũ de cogẽdo ad restituendã libertatẽ Augusto agebat: deinde & in reliquis. Iuliæ uxori tantũ abfuit ut relegatæ, quod minimũ est, officij aut humanitatis aliquid impertiret, ut ex constitutione patris uno oppido clausam, domo quoq; egredi & cõmercio hominũ frui uetuerit. sed & peculio cõcesso à patre, præbitisq; annuis fraudauit, per speciẽ publici iuris, quòd nihil de his Augustus testamẽto cauisset. Matrem Liuiã grauatus, uelut partes sibi æquas potentiæ uindicantẽ, & congressum eius assiduũ uitauit, & longiores secretioresq; sermones, ne eius cõsilijs, quibus tamẽ interdum & ægrè uti solebat, regi uideretur. Tulit etiã perindignè, actum à senatu, ut titulis suis quasi Augusti, ita & Liuiæ filius adijceretur. Quare non parentẽ patriæ appellari, non ullum insignem honorem recipere publicè passus est: sed & frequẽter admonuit, maioribus nec fœminæ conuenientibus negotijs abstineret: præcipue ut animaduertit incẽdio iuxta ædem Vestæ & ipsam interuenisse, populumq; & milites, quo enixius opem ferrent adhortatam, sicut sub marito solita esset.

51 DEhinc ad simultatẽ usq; processit, hac (ut ferunt) de causa. Instanti sæpius ut ciuitate donatũ in decurias allegeret, negauit alia se conditione allecturum, q̃ si pateretur ascribi albo, extortũ id sibi à matre. At illa cõmota, ueteres quosdam ad se Augusti codicillos de acerbitate & intolerãtia morũ eius è sacrario protulit, atq; recitauit. Hos & custoditos tandiu, & exprobratos tam infestè, adeo grauiter tulit, ut quidam putent inter causas secessus hanc ei uel præcipuam fuisse. Toto quidem triennio, quo uiuente matre abfuit, semel omnino eam, nec amplius q̃ uno die paucissimis uidit horis. Ac mox, neq; ægræ adesse curauit: defunctamq;, & dum aduẽtus sui spem facit, cõ plurium dierum mora corrupto demum & tabido corpore funeratam prohibuit consecrari, quasi id ipsa mandasset. Testamentũq; eius pro irrito habuit: omnesq; amicitias & familiaritates, etiam quibus ea funeris sui curam moriens demandarat, intra breue tempus afflixit, uno ex his equestris ordinis uiro & in Latomiam condemnato.

52 FIliorum neq; naturalem Drusum, neq; adoptiuum Germanicum patria charitate dilexit, alterius uitijs infensus. Nã Drusus animi fluxioris remissiorisq; uitæ erat. Itaq; ne mortuo quidem perinde affectus est, sed non tantum non statim post à funere ad negotiorum consuetudinem redijt, iustitio longiore inhibito. Quin & Iliensium legatis paulo serius cõsolantibus, quasi obliterata iam doloris memoria irridẽs, se quoq; respondit uicem eorum dolere, quòd egregium ciuem Hectorem amisissent. Germanico usqueadeo obtrectauit, ut & præclara facta eius pro superuacuis eleuaret: & gloriosissimas uictorias, ceu damnosas R.P. increparet. Quòd uero Alexandriam propter immensam & repentinam famem incõsulto se adisset, questus est in senatu. Etiam causa mortis fuisse ei per Cn. Pisonem legatum Syriæ creditur. Quem mox huius criminis reum, putant quidam mandata prolaturum, nisi ea secreta obstarent, per quæ

Affectus est illi, pro erga illũ

multifariam increpitum, & per noctes creberrime acclamatum est: Redde Germanicum. Quam suspicionem confirmauit ipse postea, coniuge etiam ac liberis Germanici crudelem in modum afflictis.

NVrum Agrippinam post mortem mariti liberius quiddam questam manu ap- 53
prehendit, Græcoq; uersu, Si non dominaris, inquit, filiola, iniuriam te accipere existimas? Nec ullo mox sermone dignatus est. Quondam uerò inter cœnam porrectā à se poma gustare non ausam etiam uocare desiit, simulans se ueneni crimine accersitum, cum præstructum utrunq; consultò esset, ut & ipse tentandi gratia offerret, & illa quasi certissimum exitium caueret. Nouissime calumniatus, modo ad statuam Augusti, modo ad exercitus confugere uelle, Pandatariam relegauit: conuitiantiq; oculum per centurionem uerberibus excussit. Rursus mori inedia destinanti, per uim ore diducto infulciri cibū iussit. Sed & perseuerantē atq; ita absumptā, criminosissime insectatus est, cū diem quoq; natalē eius inter nefastos referēdū suasisset. Imputauit etiā, q; non laqueo strangulatā in Gemonias abiecerit: proq; tali clemētia interponi decretum passus est, quo sibi gratiæ agerenť, & Capitolino Ioui donum ex auro sacraretur.

CVm ex Germanico tres nepotes, Neronem, & Drusum, & Caium, ex Druso u- 54
num Tiberium haberet, destitutus morte liberorum, maximos natu de Germanici filijs Nerone, & Drusum P. C. cōmendauit, diemq; utriusq; tirocinij congiario plebi dato celebrauit. Sed ut cōperit, ineunte anno pro eorum quoq; salute publice uota

ineunte anno

suscepta, egit cum senatu, nō debere talia præmia tribui nisi expertis, & ætate prouectis: atq; ex eo patefacta interiore animi sui nota, omnium criminationibus obnoxios reddidit. Uariaq; fraude inductos, ut & concitarenť ad conuitia, & cōcitati perderenť, accusauit per literas amarissime congestis etiā probris. Et iudicatos hostes fame necauit, Nerone in insula Pontia, Drusum in ima parte palatij. Putant Neronem ad uoluntariam mortē coactum cū ei carnifex, quasi ex senatus autoritate missus, laqueos & uncos ostentaret: Druso aūt adeo alimenta subducta, ut tomentum è culcitra tentauerit mandere: amborū sic reliquias dispersas, ut uix quandoq; colligi possent.

SVper ueteres amicos ac familiares, XX. sibi è numero principum ciuitatis deposo- 55
scerat, uelut cōsiliarios in negotijs publicis: horū omniū uix duos aut tres incolumes præstitit, cæteros aliū alia de causa perculit. Inter quos cū plurimorū clade Aelium Seianum, quem ad summā potentiā nō tam beneuolētia prouexerat, q̃ ut esset cuius ministerio ac fraudibus liberos Germanici circumueniret, nepotemq; suum ex Druso filio naturalem ad successionem imperij confirmaret.

NIhilo lenior in cōuictores Græculos, quibus uel maxime acquiescebat, Zenonē 56

Sermocinari

quendam exquisitius sermocinantē, cum interrogasset, quænam illa tam molesta dialectos esset, & ille respōdisset, Doridem, relegauit Aenariā, existimās exprobratum sibi ueterem secessum, q; Dorice Rhodij loquantur. Item eum soleret ex lectione quotidiana quæstiones super cœnā proponere, cōperissetq;, Seleucum Grāmaticum à ministris suis perquirere, quos quoq; tēpore tractaret autores, atq; ita præparatū uenire, primū à contubernio remouit, deinde etiam ad mortem compulit.

SAeua ac lenta natura ne in puero quidē latuit: quam Theodorus Gadareus rheto- 57
ricæ præceptor, & prospexisse primus sagaciter, & assimilasse aptissime uisus est,

Assimulare, pro simili exprimere

subinde in obiurgando appellans eum, πηλὸν αἵματι συμπεφυρμένον, id est, lutum sanguine maceratum. Sed aliquanto magis in principe eluxit etiā inter initia, cum adhuc fauorem moderationis simulatiōe captaret. Scurrā, qui prætereunte funere clarè mortuo mandarat, ut nunciaret Augusto, nondū reddi legata quæ plebi reliquisset, attractum ad se recipere debitū ducique ad supplicium imperauit, & patri suo uerum referre. Nec multo post in senatu Pompeio cuidam equiti Ro. quiddam perneganti, dum uincula minatur, affirmauit fore ut ex Pompeio Pompeianus fieret, acerba cauillatione simul hominis nomen incessens, ueteremq; partium fortunam.

SVb idem tempus consulente prætore, an iudicia maiestatis cogi iuberet, exercen- 58
das esse leges respondit, & atrocissime exercuit. Statuç quidā Augusti caput dempserat, ut alterius imponeret. Acta res in senatu, & quia ambigebať, per tormēta quæsita est. Damnato reo paulatim hoc genus calumniæ eò processit, ut hæc quoq; capitalia essent

lia essent: Circa Augusti simulacrũ seruum cecidisse, uestem mutasse, nũmo uel anulo effigiem impressam latrinæ aut lupanari intulisse, dictũ ullum factumúe eius existimatione aliqua læsisse. Perijt deniq; & is, qui honores in colonia sua eodẽ die decerni sibi passus est, quo decreti & Augusto olim erant.

59 MVlta præterea specie grauitatis, ac morum corrigendorum, sed & magis naturę obtemperans, ita sæue & atrociter factitauit, ut nonnulli uersiculis quoq; & pręsentia exprobrarent, & futura denunciarent mala,

Asper & immitis, breuiter uis omnia dicam?
　Dispeream si te mater amare potest.
Non es eques, quare, non sunt tibi milia centum.
　Omnia si quæras, & Rhodos exilium est.
Aurea mutasti Saturni secula Cæsar,
　Incolumi nam te ferrea semper erunt.
Fastidit uinum, quia iam sitit iste cruorem:
　Tam bibit hunc auide, quàm bibit ante merum.
Aspice felicem sibi non tibi Romule Syllam:
　Et Marium si uis aspice, sed reducem.
Nec non Antoni ciuilia bella mouentis,
　Non semel infectas aspice cæde manus,
Et dic, Roma perit: regnabit sanguine multo
　Ad regnum quisquis uenit ab exilio.

Quæ primo, quasi ab impatientibus Romæ dominij, ac nõ tam ex animi sententia, q̃ bile & stomacho fingerentur, uolebat accipi: dicebatq; identidem, Oderint, dum probent. Deinde uera planè certaq; esse, ipse fecit fidem.

60 IN paucis diebus q̃ Capreas attigit, piscatori qui sibi secretum agenti grandẽ mullum inopinâter obtulerat, perfricari eodem pisce faciem iussit, territus quòd is à tergo insulæ per aspera & deuia erepsisset ad se. Gratulanti aũt inter pœnam, quòd nõ & locustam, quã prægrandẽ ceperat, obtulisset, locusta quoq; lacerari os imperauit. Militem prætorianum ob surreptum è uiridario pauonẽ, capite punijt. In quodam itinere lectica, qua uehebatur, uepribus impedita, exploratorem uiæ primarum cohortiũ centurionem stratum humi penè ad necem uerberauit.

61 MOx in omne genus crudelitatis erupit, nunq̃ deficiẽte materia, cum primo matris, deinde nepotũ & nurus, postremo Seiani familiares, atq; etiam notos persequeretur. Post cuius interitum uel sæuissimus extitit: quo maxime apparuit, non tam ipsum à Seiano concitari solitum, q̃ Seiano quærenti occasiones, subministrasse. Etsi cõmentario, quem de uita sua summatim breuiterq; cõposuit, ausus est scribere, Seianum se punisse, quòd cõperisset furere aduersus Germanici liberos filij sui: quorũ ipse alterum suspecto iam, alterũ oppresso demum Seiano interemit. Singulatim crudeliter facta eius exequi longum est, generatim uelut exemplaria sæuitiæ enumerare sat erit. Nullus à pœna hominũ cessauit dies, ne religiosus quidem ac sacer. Animaduersum in quosdam ineunte anno nouo. Accusati damnatiq; multi cum liberis atq; etiam uxoribus suis. Interdictum ne capite damnatos propinqui lugerẽt, decreta accusatoribus præcipua præmia, nonnunquam & testibus. Nemini delatorum fides abrogata, omne crimen pro capitali receptum, etiam paucorum simpliciumq; uerborũ. Obiectum est poetæ q; in tragœdia Agamemnonẽ probris lacessisset. Obiectum & historico, quòd Brutum Cassiumq; ultimos Romanorũ dixisset. Animaduersum statim in autores scriptaq; abolita, quamuis probarentur aliquot ante annos, etiam Augusto audiente recitata. Quibusdam custodiæ traditis, non modo studendi solatium ademptum, sed etiam sermonis & colloquij usus. Citati ad causam dicendam, partim se domi uulnerauerunt certi damnationis, sed ad uexationẽ ignominiamq; uitandam: partim in media curia uenenũ hauserunt: & tamen colligatis uulneribus ac semianimes palpitantesq; in carcerem rapti. Nemo punitorum non & in Gemonias abiectus, uncoq; tractus. Viginti uno die abiecti tractiq;: inter eos pueri & fœminæ. Immaturæ puellæ, quia more tradito nefas esset uirgines strangulari, uitiatæ prius à carnifice, dein strangulatæ. Mori

uolentibus uis adhibita uiuendi. nam mortem adeo leue supplicium putabat, ut cum audisset, unum ex reis Carnulium nomine anticipasse eam, exclamauerit: Carnulius me euasit. Et in recognoscẽdis custodijs precanti cuidam pœnæ maturitatem, respondit, Nondum tecum in gratiam redij. Annalibus suis uir consularis inseruit, frequenti quondam conuiuio, cui & ipse affuerit, interrogatum eum subitò, & clare à quodam nanó astante mẽsæ inter Capreas, cur Paconius maiestatis reus tandiu uiueret: statim quidem petulantiam linguæ obiurgasse, cæterum post paucos dies scripsisse senatui, ut de pœna Paconij quamprimum statueret.

Exacerbatus — Auxit intenditq́ sæuitiam, exacerbatus indicio de morte filij sui Drusi: quẽ cum morbo & intemperãtia perisse existimaret, ut tandem ueneno interemptũ fraude Liuillæ uxoris atq; Seiani cognouit, neq; tormentis neq; supplicio cuiusquã peper cit, soli huic cognitioni adeo per totos dies deditus & intentus, ut Rhodiensem hospitem, quem familiaribus literis Romam euocarat, aduenisse sibi nuntiatum torqueri sine mora iusserit, quasi aliquis ex necessarijs quæstioni adesset: deinde errore detecto, & occidi, ne diuulgaret iniuriam. Carnificinę eius ostẽditur locus Capreis, unde damnatos post longa & exquisita tormenta prę̃cipitari coram se in mare iubebat, excipien te classiariorũ manu, & contis atq; remis elidente cadauera, ne cui residui spiritus quicquam inesset. Excogitauerat aũt inter genera cruciatus, etiã ut larga meri potione per fallaciam oneratos, repente uerētris deligatis, fidicularum simul urinæq; tormento distenderet. Quod & nisi eum mors præuenisset, & Thrasyllus cõsulto (ut aiunt) differre quædam spe longioris uitæ cõpulisset, plures aliquanto necaturus, ac ne reliquis quidem nepotibus parsurus credit̃: cum & Caium suspectum haberet, & Tiberium ut ex adulterio conceptũ aspernaretur. Nec abhorret à uero. Namq; idẽtidem felicem Priamum uocabat, quòd superstes omnium suorum extitisset. 62

Veretrum

Parsurus

Qvàm uero inter hæc nõ modo inuisus ac detestabilis, sed prætrepidus quoq; atq; etiã contumelijs obnoxius uixerit, multa indicia sunt. Aruspices secreto ac sine testibus consuli uetuit. Vicina uero urbi oracula etiam disiicere conatus est, sed maiestate Prænestinarum sortium territus destitit, cum obsignatas deuectasq; Romam nõ reperisset in arca, nisi relatas rursus ad templum. Vnum & alterum consulares oblatis prouincijs, non ausus à se dimittere, usq; adeo detinuit, donec successores post aliquot annos prę̃sentibus daret: cum interim manente officij titulo, etiam delegaret plurima, assiduèq; illi per legatos & adiutores suos exequenda curarent. 63

Nvrum ac nepotes nunq̃ aliter post damnationẽ, q̃ catenatos, obsutaq; lectica loco mouit, prohibitis per militẽ obuijs ac uiatoribus respicere usq; uel cõsistere. 64

Seianum res nouas molientem, quamuis iam & natalem eius publice celebrari, & imagines aureas coli passim uideret, uix tandem & astu magis ac dolo, q̃ principali autoritate subuertit. Nam primo, ut à se per speciem honoris dimitteret, collegam sibi assumpsit in quinto consulatu, quem longo interuallo absens ob id ipsum susceperat. Deinde spe affinitatis ac tribunitiæ potestatis deceptũ, inopinantẽ criminatus est pudenda miserandaq; oratione, cum inter alia P.C. precaretur, mitterent alterũ è consulibus, qui senem se & solum, in conspectum eorum cum aliquo militari præsidio perduceret. Sic quoq; diffidens, tumultumq; metuens, Drusum nepotem, quem uinculis adhuc Romæ continebat, solui si res posceret, ducemq; constitui præceperat. Aptatis etiam nauibus ad quascunq; legiones meditabatur fugam, speculabũdus ex altissima rupe identidem: signaq;, ne nuntij morarentur, tolli procul, ut quidq; foret factum, mandauerat. Verum & oppressa coniuratione Seiani nihilo securior aut constantior, per IX. proximos menses non egressus est uilla, quæ uocatur Iouis. 65

Speculabũdus pro subinde speculans

Vrebant insuper anxiam mentem uaria undiq; conuitia, nullo nõ damnatorum omne probri genus coràm, uel per libellos in orchestra positos ingerente. Quibus quidem diuersissime afficiebatur: modo ut præ pudore ignota & celata cuncta cuperet, nonnunquam eadem contemneret, & proferret ultro, atq; uulgaret. Quin & Artabani Parthorum regis laceratus est literis, parricidia & cædes & ignauiam & luxuriam obijcientis, monentisq; ut uoluntaria morte maximo iustissimoq; ciuiũ odio quàm primum satisfaceret. Postremo semetipse pertesus, talis epistolæ principio tantum nõ 66

summam

summam malorum suorum professus est:

67 QVid scribam uobis P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore, Dij me deæq; peius perdant, quàm quotidie perire sentio, si scio. Existimant quidam, præscisse hæc eum peritia futurorũ, ac multo ante quanta se quan doq; acerbitas & infamia maneret, prospexisse. Ideoq; ut imperium iniret, & patris pa triæ appellationẽ, & ne in acta sua iuraretur, obstinatissime recusasse, ne mox maiore dedecore impar tantis honoribus inueniretur. Quod sanè & ex oratione eius, quam de utraq; re habuit, colligi potest: uel cum ait, Similem se semper sui futurum, nec unquam mutaturum mores suos, quandiu mentis sanæ fuisset: sed exempli causa cauendum, ne se senatus in acta cuiusq; obligaret, qui aliquo casu mutari posset. Et rursus: Si quando aũt, inquit, de moribus meis deuotoq; uobis animo dubitaueritis, quod prius quàm eueniat, opto ut me supremus dies huic mutatæ uestræ de me opinioni eripiat, nihil honoris adijciet mihi patris appellatio: uobis aũt exprobrabit aut temeritatẽ delati mihi eius cognominis, aut inconstantiam contrarij de me iudicij. *Deuotus uobis, pro deditus, in bonam partem*

68 COrpore fuit amplo atq; robusto, statura quæ iustam excederet: latus ab humeris & pectore, cæteris quoq; membris usq; ad imos pedes æqualis & congruens: sinistra manu agiliore ac ualidiore: articulis ita firmis, ut recens ac integrum malum digito terebraret, caput pueri uel etiam adolescentis talitro uulneraret. Colore erat candido, capillo pone occipitium submissiore, ut ceruicem etiam obtegeret, quod gentile in illo uidebatur. Facie honesta, in qua tamẽ crebri & subtiles tumores, cum prægrandibus oculis, & qui (quod mirum esset) noctu etiam & in tenebris uiderent, sed ad breue: & cùm primum à somno patuissent, demum rursum hebescebant. Incedebat ceruice rigida & obstipa, adducto ferè uultu, plerunq; tacitus, nullo aut rarissimo etiam cum proximis sermone, eoq; tardissimo, nec sine molli quadam digitorum gesticulatione. Quæ omnia ingrata atq; arrogantiæ plena, & animaduertit Augustus in eo, & excusare tentauit sæpe apud senatum ac populum, professus naturæ uitia esse, non animi. Valetudine prosperrima usus est, tempore quidem principatus penè toto propè illæsa, quamuis à trigesimo ætatis anno arbitratu eam suo rexerit sine adiumento consilióue medicorum. *Talitrum, prò ictu digiti, uulgo ein schnel*

69 CIrca deos ac religiones negligentior, quippe addictus mathematicæ, persuasionisque plenus cuncta fato agi: tonitrua tamen præter modum expauescebat: & turbatiore cœlo nunquam non coronam lauream ceruice gestauit, quòd fulmine afflari negetur id genus frondis.

70 ARtes liberales utriusq; generis studiosissime coluit. In oratione Latina secutus est Coruinum Messalam, quem senem adolescens obseruauerat. Sed affectatione & morositate nimia obscurabat stylum, ut aliquanto ex tempore, quàm à cura præstantior haberetur. Composuit & carmen lyricum, cuius est titulus, Conquestio de Iulij Cæsaris morte. Fecit & Græca poemata, imitatus Euphorionem, & Arrianum, & Parthenium: Quibus poetis admodum delectatus, scripta eorum & imagines publicis bibliothecis inter ueteres & præcipuos autores dedicauit. Et ob hoc plerique eruditorum certatim ad eum multa de his ediderunt. Maxime tamen curauit notitiam historiæ fabularis, usq; ad ineptias atq; derisum. Nam & Grammaticos, quod genus hominum præcipue, ut diximus, appetebat, eiusmodi ferè quæstionibus experiebatur, Quæ mater Hecubę, quod Achilli nomen inter uirgines fuisset, quid Sirenes cantare sint solitæ: & quo primum die post excessum Augusti curiam intrauit, quasi pietati simul ac religioni satisfacturus, Minois exemplo, thure quidem ac uino, uerum sine tibicine supplicauit, ut ille olim in morte filij. *Fabularis historia*

71 SErmone Græco quanquam aliàs prõptus & facilis, non tamen usquequaq; usus est. Abstinuitq; maxime in senatu: adeo quidem, ut monopolium nominaturus, prius ueniam postularit, quòd sibi uerbo peregrino utendum esset: atq; etiam in quodam decreto patrum, cum ἔμβλημα recitaretur, cõmutandam censuerit uocem, & pro peregrina nostratem requirẽdam: aut si non reperiretur, uel pluribus & per ambitum uerborum rem enunciandam. Militem quoq; Græce testimonium interrogatum, nisi Latine respondere uetuit.

BIs omnino toto secessus tempore, Romam redire conatus, semel triremi usq; ad 72
proximos naumachiæ hortos subuectus est, disposita statione per ripas Tiberis,
quæ obuiam prodeuntes submoueret: iterum Appia usq; ad septimũ lapidem: sed pro
spectis modo, nec aditis urbis mœnibus rediit: primo incertum qua de causa: postea
ostento territus. Erat ei in oblectamentis serpens draco: quem ex consuetudine manu
Cibo illum, pro cibum do illi sua cibaturus, cum consumptũ à formicis inuenisset, monitus est ut uim multitudinis
caueret. Rediens ergo propè Campaniam Asturæ in languorem incidit: quo paulum
leuatus, Circeios pertēdit. Ac ne quam suspicionem infirmitatis daret, castrensibus lu
dis non interfuit solum, sed etiam missum in arenam aprum iaculis desuper petijt: sta-
timq; latere cõuulso, & ut exæstuarat afflatus aura, in grauiorem incidit morbum. Su-
stentauit autem aliquandiu, quamuis Misenum usq; deuectus, nihil ex ordine quoti-
diano prætermitteret, ne conuiuia quidem, ac cæteras uoluptates, partim intemperan
tia, partim dissimulatione. Nam Chariclem medicum, quod cõmeatu absfuturus, è con
uiuio egrediens, manum sibi osculandi causa apprehendisset, existimãs tentatas ab eo
uenas, remanere ac recumbere hortatus est, cœnamq; protraxit: nec abstinuit cõsuetu
Valere dicentes, pro ualere iubentes dine, quin tunc quoq; instans in medio triclinio, astante lictore, singulos ualere dicen-
tes appellaret.

INterim cum in actis senatus legisset, dimissos, ac ne auditos quidẽ quosdã reos, de 73
quibus strictim, & nihil aliud q̃ nominatos ab indice, scripserat, pro contempto se
habitũ fremens, repetere Capreas quoquo modo destinauit, nõ temere quicq;, nisi ex
tuto ausurus. Sed & tẽpestatibus, & ingrauescente ui morbi retentus, paulo post obijt
in uilla Lucullana, octauo & septuagesimo ætatis anno, tertio & uigesimo imperij, de-
cimoseptimo Cal. Apriles, Cn Acerronio Proculo, C. Portio Nigro COSS. Sunt qui
putent uenenũ ei à Caio datum, lentum atq; tabificum. Alij in remissione fortuitæ fe-
bris cibum desideranti negatũ: nõnulli puluinũ iniectum, cum extractum sibi deficien
ti anulũ mox resipiscẽs requisisset. Seneca eum scribit, intellecta defectione, exemptũ
annulum quasi alicui traditurũ parumper tenuisse; dein rursus aptasse digito, & com-
pressa sinistra manu iacuisse diu immobilem: subito uocatis ministris, ac nemine respõ
dente, consurrexisse, nec procul à lectulo deficientibus uiribus concidisse.

SVpremo natali suo Apollinẽ Temenitem, & amplitudinis & artis eximiæ, adue- 74
ctum Syracusis, ut in bibliotheca noui templi poneretur, uiderat per quietem affir
mantẽ sibi, non posse se ab ipso dedicari. Et ante paucos quàm obiret dies, turris Pha-
ri terræmotu Capreis concidit. Ac Miseni cinis è fauilla, & carbonibus, ad calfaciendũ
triclinium illatus, extinctus & iamdiu frigidus exarsit repente prima uespera, atq; in
multam noctem pertinaciter luxit.

MOrte eius ita lætatus est populus, ut ad primum nuntium discurrentes, pars Ti- 75
berium in Tiberim clamitarent, pars terrã matrẽ deosq; manes orarent, ne mor
tuo sedẽ ullam nisi inter impios darẽt: alij uncum & gemonias cadaueri minarẽtur, ex
acerbati super memoriam pristinæ crudelitatis, etiam recẽti atrocitate. Nam cum S. C.
actum esset, ut pœna damnatorũ in decimum semper diem differretur, fortè accidit ut
quorundam supplicij dies is esset, quo nunciatũ de Tiberio erat. Hos implorantes ho-
minum fidem, quia absente adhuc Caio nemo extabat qui adiri interpellariq; posset,
custodes ne quid aduersus constitutum facerent strangulauerunt, abieceruntq; in ge-
monias. Creuit igitur inuidia, quasi etiam post mortem tyranni sæuitia permanente.
Corpus ut moueri à Miseno cœpit, conclamantibus plerisq; Atellam potius deferen-
dum, & in amphitheatro semiustulandum, Romam per milites deportatum est, cre-
matumq; publico funere.

TEstamentum duplex ante bienniũ fecerat: alterum sua, alterum liberti manu, sed 76
eodem exemplo; obsignaueratq; etiam humillimorũ signis. Eo testamento hære
des æquis partibus reliquit, Caium ex Germanico, & Tiberiũ ex Druso nepotes: sub-
stituitq; inuicẽ. Dedit & legata plerisq;: inter quos uirginibus Vestalibus, ac militibus
uniuersis, plebiq; Romanæ uiritim, atq; etiam separatim uicorum magistris.

C. SVETONII TRANQVILLI.

C. CAESAR CALIGVLA

1
ERMANICVS C. Cęsaris pater, Drusi et iunioris Antonię filius, à Tiberio patruo adoptatus, quæsturã quinquennio antè, quàm per leges liceret, & post eam consulatũ statim gessit. Missusq́ ad exercitũ in Germaniã, excessu Augusti nuntiato, legiones uniuersas imperatorẽ Tiberiũ pertinacissime recusantes, & sibi summã Reip. deferentes, incertũ cõstantia an pietate maiore, cõpescuit: atq; hoste mox deuicto, triumphauit. Consul deinde iterũ creatus, ac prius quàm honorẽ iniret, ad cõponendum Orientis statum expulsus, cum Armeniæ regem deuicisset, Cappadociã in prouinciæ formã redegisset, annum ætatis agens quartũ & trigesimũ, diutino morbo Antiochiæ obijt, non sine ueneni suspicione. Nam præter liuores, qui toto corpore erãt, & spumas, quæ per os fluebãt, cremati quoq; cor inter ossa incorruptum repertum est: cuius ea natura existimatur, ut tinctum ueneno igne confici nequeat.

Excessus, pro obitu

Sibi reciprocũ

2 Obijt aũt (ut opinio fuit) fraude Tiberij, ministerio & opera Cn. Pisonis: qui sub idem tempus Syriæ præpositus, nec dissimulans offendendum sibi aut patrem, aut filium, quasi plane ita necesse esset, etiam ægrum Germanicũ grauissimis uerborũ ac rerum acerbitatibus, nullo adhibito modo, affecit: propter quæ ut Romam redijt, penè discerptus à populo, à senatu capitis damnatus est.

3 Omnes Germanico corporis animiq́ uirtutes, & quãtas nemini cuiquàm cõtigisse satis cõstat. Formã, & fortitudinẽ egregiã, ingeniũ in utroq; eloquẽtiæ doctrinęq; genere præcellẽs: beneuolentiã singularẽ, cõciliandæq; hominũ gratiæ ac promerẽdi amoris mirũ & efficax studiũ. Formæ minus cõgruebat gracilitas crurũ, sed ea quoq; paulatim repleta assidua equi uectatiõe post cibũ. Hostẽ cominus sæpe percussit. Orauit causas etiã triũphalis, atq; inter cætera studiorũ monumẽta reliquit & comœdias Græcas. Domi forisq́ ciuilis, libera ac fœderata oppida sine lictoribus adibat. sicubi clarorũ uirorũ sepulchra cognosceret, inferias manib. dabat. cæsorũ clade Variana ueteres ac dispersas reliquias uno tumulo humaturus, colligere sua manu & cõportare primus aggressus est: obtrectatorib. etiã qualescunq; & quãtacunq; de causa nactus esset, lenis adeo & innoxius, ut Pisoni decreta sua rescindẽti, cliẽtelas diu uexanti, nõ prius succensere in animum induxerit, quàm ueneficijs quoq; & deuotionibus impugnari se cõperisset: ac ne tunc quidem ultra progressus, quàm ut & amicitiã ei more maiorum renuntiaret, mandaretq; domesticis ultionem siquid sibi accideret.

Fœderata, pro fœdere iuncta

Humare, pro humo condere

Deuotio, pro execratione

Renunciare amicitiam, pro denunciare amicitiam dissessam

4 Varum uirtutũ fructũ uberrimũ tulit, sic probatus & dilectus à suis, ut Augustus (omitto enim necessitudines reliquas) diu cũctatus an sibi successorẽ destinaret, adoptandũ Tiberio dederit, sic uulgo fauorabilis, ut plurimi tradãt, quoties aliquo adueniret, uel sicunde discederet, prę turba occurrẽtiũ prosequentiũue nõnunquàm eum discrimen uitæ adisse. E Germania uero post cõpressã seditionẽ reuertẽti, prætorianas cohortes uniuersas prodisse obuiã, quamuis pronuntiatũ esset, ut duæ tantũmodo exirẽt. Populi aũt Ro. sexum, ætatem, ordinem omnem usq; ad uicesimũ lapidem effudisse se.

Fauorabilis, pro gratiosus

5 Tamen longe maiora & firmiora de eo iudicia in morte ac post mortem extitere. Quo defunctus est die, lapidata sunt tẽpla, subuersæ deũm aræ, Lares à quibusdam familiares in publicum abiecti, partus coniugũ expositi. Quin & barbaros ferũt, quibus intestinũ, quibusq́ aduersus nos bellũ esset, uelut in domestico cõmuniq; mœrore consensisse ad inducias. Regulos quosdam barbã posuisse, & uxorũ capita rasisse, ad indicium maximi luctus. Regum etiã regem & exercitatione uenandi & conuictu Megistanum abstinuisse, quod apud Parthos iustitij instar est.

Radit caput, pro radendũ curat

Romæ

6 ROmæ equidem, cum ad primam famam ualetudinis attonita & mœsta ciuitas sequentes nuntios operiret, & repente iam uesperi incertis autoribus conualuisse tandem percrebruisset, passim cum luminibus & uictimis in Capitolium concursum est, ac penè reuulsæ templi fores, ne quid gestientes uota reddere moraretur. Expergefactus è somno Tiberius est gratulantium uocibus, atq; undiq; concinentium, Salua Roma, salua patria, saluus est Germanicus. Et ut demũ fato functum, palàm factum est, non solatijs ullis, nõ edictis inhiberi luctus publicus potuit: durauitq; etiam per festos Decembris mensis dies. Auxit gloriam desideriumq; defuncti, & atrocitas insequentium temporum, cunctis nec temere opinantibus, reuerẽtia eius ac metu repressam Tiberij sæuitiam, quæ mox eruperit.

7 HAbuit in matrimonio Agrippinam M. Agrippæ & Iuliæ filiam, & ex ea nouem liberos tulit: quorum duo infantes adhuc rapti, unus iam puerascens insigni festiuitate, cuius effigiem habitu Cupidinis in æde Capitolinæ Veneris Liuia dedicauit: Augustus in cubiculo suo positam, quotiescunq; introiret, exosculabatur. Cæteri superstites patri fuerũt. Tres sexus fœminini, Agrippina, Drusilla, Liuilla, continuo triennio natæ: totidem mares, Nero, & Drusus, & C. Cæsar. Neronem & Drusum senatus, Tiberio criminante, hostes iudicauit.

8 CAius Cæsar natus est pridie Cal. Septemb. patre suo, & C. Fonteio Capitone COSS. Vbi natus sit, incertũ diuersitas tradentiũ facit. Cn. Lentulus Getulicus Tiburi genitũ scribit: Plinius Secundus in Treueris uico Ambiatino supra Cõfluentes: addit etiã, pro argumẽto aras ibi ostẽdi inscriptas, Ob Agrippinæ puerperiũ. Versiculi imperante mox eo diuulgati, apud hybernas legiones procreatum indicant,

In castris natus, patrijs nutritus in armis,
Iam designati principis omen erat.

Ego in actis, Antij ipsum inuenio editum. Getulicum refellit Plinius, quasi mentitum per adulationem, ut ad laudes iuuenis gloriosiq; principis aliquid etiam ex urbe Herculi sacra sumeret: abusumq; audentius mendacio, quòd ante annum ferè natus Germanico filius Tiburi fuerat, appellatus & ipse C. Cæsar: de cuius amabili pueritia immaturoq; obitu suprà diximus. Plinium arguit ratio temporum. Nam qui res Augusti memoriæ mandarunt, Germanicum exacto consulatu in Galliam missum consentiunt, iam nato Caio. Nec Plinij opinionem inscriptio aræ quicquam adiuuerit, cum Agrippina bis in ea regione filias enixa sit: & qualiscunq; partus, sine ullo sexus discrimine, puerperium uocetur: quòd antiqui etiã puellas pueras, sicut & pueros puellos dictitarent. Extat & Augusti epistola, ante paucos q̃ obiret menses ad Agrippinam neptem ita scripta de Caio hoc (neq; enim quisq; iam alius infans nomine pari tunc supererat) Puerũ Caium XV. Cal. Iunij (si dij uolent) ut ducerent Talarius & Asellius, heri cum his constitui. Mitto præterea cum eo ex seruis meis medicum, quem scripsi Germanico, si uellet, ut retineret. Valebis mea Agrippina, & dabis operam ut ualens peruenias ad Germanicũ tuum. Abũde arbitror patere, nõ potuisse ibi nasci Caium, quò propè bimulus demum perductus ab urbe sit. Versiculorum quoq; fidem eadem hæc eleuant, & eo facilius, quòd hi sine autore sunt. Sequenda igitur est, quæ sola actorum restat & publici instrumẽti autoritas: præsertim cum Caius Antiũ, omnibus semper locis atq; secessibus prælatũ, non aliter q̃ natale solum dilexerit: tradaturq;, etiam sedem ac domicilium imperij tædio urbis transferre eò destinasse.

9 CAligulæ cognomen castrensi ioco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur: apud quos quantum præterea per hanc nutrimentorũ consuetudinem amore & gratia ualuerit, maxime cognitum est, cùm post excessum Augusti tumultuantes & in furorem usq; præcipites solus haud dubie conspectu suo flexit. Non enim prius destiterunt, quàm ablegari eum ob seditionis periculum, & in proximam ciuitatem demandari animaduertissent: tunc demum ad pœnitẽtiam uersi, represso ac retento uehiculo, inuidiam, quæ sibi fieret, deprecati sunt.

10 COmitatus est patrẽ & in Syriaca expeditione: unde reuersus primum in matris, deinde ea relegata, in Liuiæ Augustæ proauiæ suæ cõtubernio mansit. Quam defunctam prætextatus etiã tum pro rostris laudauit. Transiitq; ad Antoniam auiam, &

undeuigesimo ætatis anno accitus Capreas à Tiberio, uno atq; eodem die togam sumpsit barbāq; posuit, sine ullo honore, qualis cōtigerat tirocinio fratrū eius. Hic omnib. insidijs tentatus elicientiū cogentiūq; se ad querelas, nullā unq; occasionē dedit, perinde obliterato suorū casu, ac si nihil cuiq; accidisset: quæ uerò ipse pateretur, incredibili dissimulatione transmittēs: tantiq; in auum & qui iuxta erant obsequij, ut nō immerito sit dictum, Nec seruum meliorē ullum, nec deteriorem dominum fuisse.

11 NAturam tamen sæuam atq; probrosam, nec tunc quidem inhibere poterat, quin & animaduersionibus pœnisq; ad suppliciū datorum cupidissime interesset: & ganeas atq; adulteria capillamēto celatus & ueste longa noctibus ambiret, ac scenicas saltandi canendiq; artes studiosissime appeteret: facile id sanè Tiberio patiente, si per has mansuefieri posset ferum eius ingeniū: quod sagacissimus senex ita prorsus perspexerat, ut aliquoties prædicaret, exitio suo omniumq; Caium uiuere: & se natricem (serpentis id genus) P.R. Phaetontem orbi terrarum educare.

12 NOn ita multo pòst Iuniā Claudillā M. Syllani nobilissimi uiri filiam duxit uxorem. Deinde augur in locum fratris sui Drusi destinatus, prius quàm inaugurare tur, ad pontificatū traductus est, insigni testimonio pietatis atq; indolis, cum deserta desolataq; reliquis subsidijs aula, Seiano uerò tunc suspecto, mox & oppresso, ad spem successionis paulatim admoueret. Quam quo magis cōfirmaret, amissa Iunia ex partu, Enniam Næuiam Macronis uxorē, qui tum prætorianis cohortibus præerat, sollicitauit ad stuprū, pollicitus & matrimoniū suum, si potitus imperio fuisset: deq; ea re & iureiurando, & chirographo cauit. Per hanc insinuatus Macroni, ueneno Tiberiū aggressus est, ut quidā opinantur: spirantiq; adhuc detrahi anulum, & quoniā suspicionē retinentis dabat, puluinū iussit inijci: atq; etiam fauces manu sua oppressit, liberto qui ob atrocitatem facinoris exclamauerat, confestim in crucem acto. Nec abhorret à ueritate, cùm sint quidam autores, ipsum postea, & si nō de perfecto, at certe de cogitato quondam parricidio professum. Gloriatū enim esse assidue in cōmemoranda sua pietate, ad ulciscendam necem matris & fratrum introisse se cum pugione cubiculum Tiberij dormiētis, & misericordia correptum, abiecto ferro recessisse: nec illum, quanq; sensisset, aut inquirere quicquam, aut exequi ausum.

Desolata, à desolando

13 SIc imperium adeptus P.R. uel (ut ita dicam) hominum genus, uoti cōpotem fecit, exoptatissimus princeps maximę parti prouincialiū ac militum, quòd infantem plerìq; cognouerant: sed & uniuersæ plebi urbanæ ob memoriā Germanici patris, miserationemq; propè afflictæ domus. Itaq; ut à Miseno mouit, quamuis lugētis habitu, & funus Tiberij prosequens, tamen inter altaria & uictimas ardenteisq; tedas, densissimo & lætissimo obuiorū agmine incessit, super fausta nomina sidus & pullum & puppum & alumnum appellantium.

14 INgressoq; urbem, statim consensu senatus, & irrumpentis in curiam turbę, irrita Tiberij uoluntate, qui testamento alterum nepotem suum prætextatum adhuc cohæredem ei dederat, ius arbitriumq; omnium rerum illi permissum est: tanta publica lætitia, ut tribus proximis mensibus, ac ne totis quidem, supra centū LX. milia uictimarū cæsa tradantur. Cùm deinde paucos post dies in proximas Campaniæ insulas traiecisset, uota pro reditu suscepta sunt, ne minimam quidem occasionem quoquam omittente in testificanda solicitudine & cura de incolumitate eius. Vt uero in aduersam ualetudinem incidit, pernoctantibus cunctis circa palatium, non defuerunt qui depugnaturos se armis pro salute ægri, quiq; capita sua titulo proposito, uouerēt. Accessit ad immensum ciuium amorem, notabilis etiam externorum fauor. Namq; Artabanus Parthorum rex, odium semper contemptumq; Tiberij præ se ferens, amicitiam eius ultro petijt: uenitq; ad colloquium legati consularis, & transgressus Euphratem, aquilas & signa Romana Cæsarumq; imagines adorauit.

Testificari, pro testari

Notabilis fauor, pro insigni, in bonā partem

15 INcendebat & ipse studia hominum omni genere popularitatis. Tiberio cum plurimis lachrymis pro concione laudato, funeratoq; amplissime, confestim Pandateriam, & Pontias, ad transferendos matris fratrisq; cineres festinauit, tempestate turbida, quo magis pietas emineret: adijtq; uenerabundus, ac per semet in urnas cōdidit. Nec minore scena Hostiā, præfixo in biremis puppe uexillo, & inde Romā Tiberi sub

uectos, per splendidissimũ quenq; equestris ordinis, medio ac frequẽti die duobus fer culis Mausoleo intulit: inferiasq; his annua religiõe publice instituit, & eo amplius matri Circẽses, carpentũq;, quo in pompa traduceret. At in memoriã patris, Septẽbrem mensem Germanicũ appellauit. Post hæc Antoniæ auiæ quicquid unq; Liuia Augusta honorum cepisset, uno S. C. congessit. Patruum Claudium, equitẽ Ro. ad id tempus, collegam sibi in consulatu assumpsit. Fratrẽ Tiberium die uirilis togæ adoptauit, appellauitq; principẽ iuuentutis. De sororibus autor fuit ut omnibus sacramentis adijceretur: Neq; me liberosq; meos charìores habeo, q̃ Caium & sorores eius. Item relationibus cõsulum: Quod bonũ felixq; sit C. Cæsari sororibusq; eius. Pari popularitate, damnatos relegatosq; restituit: criminumq;, siqua residua ex priore tempore manabant, omnium gratiam fecit. Cõmentarios ad matris fratrumq; suorum causas pertinentes, ne cui postmodum delatori aut testi maneret ullus metus, conuectos in forum, & antè clarè obtestatus deos, neq; legisse, neq; attigisse quicquam, cõcremauit. Libellum de salute sua oblatum non recepit, cõtendens, nihil sibi admissum cur cuiquam inuisus esset, negauitq; se delatoribus aures habere.

SPintrias monstruosarum libidinum, ægrè ne profundo mergeret exoratus, urbe 16
submouit. T. Labieni, Cordi Cremutij, Cassij Seueri scripta senatusconsultis abolita, requiri & esse in manibus, lectitariq; permisit: quando maximè sua interesset, ut facta quæq; posteris tradantur. Rationes imperij ab Augusto proponi solitas, sed à Tiberio intermissas, publicauit. Magistratibus liberam iurisdictionem, & sine sui appellatione concessit. Equites Romanos seuere curioseq;, nec sine moderatione recognouit, palàm adempto equo, quibus aut probri aliquid aut ignominiæ inesset: eorum, qui minore culpa tenerentur, nominibus modo in recitatione præteritis. Vt leuior labor iudicantibus foret, ad quatuor priores quintam decuriam addidit. Tentauit & comitiorum more reuocato, suffragia populo reddere. Legata ex testamẽto Tiberij quanq; abolito, sed & Liuiæ Augustæ, quod Tiberius suppresserat, cum fide, ac sine calumnia repræsentata persoluit. Ducentesimam auctionum Italiæ remisit. Multis incẽdiorum damna suppleuit: ac si quibus regna restituit, adiecit & fructum omnẽ uectigaliorum, & redituũ medij tẽporis, ut Antiocho Comageno H—S. milies confiscarũ. Quoq; magis nullius non boni exempli fautor uideretur, mulieri libertinæ octoginta donauit, quòd excruciata grauissimis tormẽtis de scelere patroni reticuisset. Quas ob res inter reliquos honores decretus est ei clypeus aureus: quem quotannis certo die collegia sacerdotum in Capitolium ferrent, senatu prosequẽte, nobilibusq; pueris ac puellis carmine modulato laudes uirtutum eius canentibus. Decretum aũt ut dies, quo cepisset imperium, Palilia uocaretur, uelut argumentum rursus conditæ urbis.

Repræsentata, pro exhibita

Vectigaliorũ, pro uectigaliũ

Confiscata pecunia

Laudes uirtutũ, p laudatiõe

COnsulatus quatuor gessit: Primum ex Calend. Ianuarijs per duos menses: Se- 17
cundũ ex Calend. Ianuarijs per triginta dies: Tertiũ usq; in Idus Ianuarij: Quartum usq; in septimũ Idus easdẽ. Ex omnib. duos nouissimos cõiunxit: Tertiũ aũt Lugduni inijt solus: nõ, ut quidã opinantur, superbia negligentiàue, sed quòd defunctum sub Calendarũ diem collegam rescisse absens nõ potuerat. Congiariũ populo bis dedit trecenos H—S. toties abundãtissimũ epulum senatui equestriq; ordini, etiam coniugibus ac liberis utrorumq;. Posteriore epulo forensia insuper uiris, pueris ac fœminis fascias purpuræ ac conchilij distribuit. Et ut læticiam publicam in perpetuum quoq; augeret, adiecit diem Saturnalibus, appellauitq; Iuuenalem.

MVnera gladiatoria partim in amphitheatro Tauri, partim in septis aliquot edi- 18
dit, quibus inseruit cateruas Afrorum Campanorũq; pugilum ex utraq; regione electissimorum. Neq; spectaculis semper ipse præsedit, sed interdum aut magistratibus, aut amicis præsidendi munus iniunxit. Scenicos ludos & assidue, & uarij generis, multifariã fecit: quosdam etiam & nocturnos accensis tota urbe luminibus. Sparsit & missilia uariarũ rerũ, & panaria cum obsonio uiritim diuisit. Qua epulatione equiti Ro. contra se hilarius auidiusq; uescenti, partes suas misit: sed & senatori ob eandem causam codicillos, quibus prætorẽ eum extra ordinem designabat. Edidit & Circẽses plurimos à mane usq; ad uesperã, interiecta modo Africanarũ uenatiõe, modo Troiæ decursione: quosdam aũt præcipuos, minio, & chrysocolla cõstrato circo: nec ullis nisi ex senatorio

Iniungere, pro mandare, ἐπι-τάττειν

Contra se, ex aduerso

ex senatorio ordine aurigantibus. Commisit & subiros, cùm elegantiam apparatus Circi prospicientem pauci ex proximis menianis postulassent.

19 NOuum præterea atq; inauditũ genus spectaculi excogitauit. Nam Baiarũ medium interuallum, & Puteolanæ molis, trium millium & sexcentorũ ferè passuũ, ponte cõiunxit, contractis undiq; onerarijs nauibus, & ordine duplici ad ancoras collocatis, superiectoq; aggere terreno, ac directo in Appiæ uiæ formã. Per hunc pontem ultro citro cõmeauit, biduo cõtinenti. Primo die phalerato equo, insignisq; quercica corona, & securi, & cetra, & gladio, aureaq; chlamyde. Postridie quadrigario habitu curriculoq; bijugi famosorũ equorũ, præ se ferens Darium puerũ ex Parthorũ obsidibus, comitante prætorianorũ agmine, & in essedis cohorte amicorũ. Scio plerosq; existimasse, talem à Caio pontem excogitatũ æmulatione Xerxis, qui nõ sine admiratione aliquanto angustiorẽ Hellespontum cõtabulauerit: alios, ut Germaniã & Britanniam, quibus imminebat, alicuius immensi operis fama territaret. Sed auum meum narrantem puer audiebã, causam operis ab interioribus aulicis proditã, quòd Thrasyllus mathematicus, anxio de successore Tiberio, & in uerũ nepotem proniori, affirmasset, non magis Caium imperaturum, quàm per Baianum sinum equis discursurum.

Biduum continens, pro perpetuum biduũ

Famosi equi, p notis, ac celebribus

Contabulare ponte consternere

20 EDidit & peregre spectacula: in Sicilia Syracusis Atticos ludos, & in Gallia Lugduni miscellos. Sed & certamen quoq; græcæ latinæq; facundiæ: quo certamine ferunt uictoribus præmia uictos contulisse, eorundem & laudes componere coactos. Eos autem, qui maximè displicuissent, scripta sua spongia linguaue delere iussos, nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissent.

21 OPera sub Tiberio semiperfecta, templum Augusti, theatrumq; Pompeij absoluit. Inchoauit aũt aquæductũ regione Tiburti, & amphitheatrũ iuxta septa: quorũ operum à successore eius Claudio alterũ peractũ, omissum alterũ est. Syracusis collapsa uetustate mœnia, deorũq; ędes refecit. Destinauerat & Sami Polycratis regiã restituere, Mileti didymeũ peragere, in iugo alpium urbem cõdere, sed ante omnia Isthmum in Achaia perfodere: miseratq; iam ad dimetiendum opus primipilarem.

Peragere, prò reficere

22 HActenus quasi de principe, reliqua ut de monstro narranda sunt. Cõpluribus cognominibus assumptis (nam & Pius, & Castrorum filius, & Pater exercituum, & Opt. Max. Cæsar uocabatur) cum audiret fortè reges, qui officij causa in urbem aduenerant, concertantes apud se super cœnã de nobilitate generis, exclamauit: εἷς κοίρανος ἔσω, εἷς βασιλεύς. Nec multũ abfuit quin statim diadema sumeret, speciemq; principatus in regni formam conuerteret. Verum admonitus, & principum & regum se excessisse fastigiũ, diuinam ex eo maiestatẽ asserere sibi cœpit. datoq; negotio ut simulacra numinũ, religione & arte præclara, inter quæ Olympici Iouis apportarentẽ Grecia, quibus capite dempto suum imponeretur, partem palatij ad forum usq; promouit: atq; æde Castoris & Pollucis in uestibulum transfigurata, cõsistens sæpe inter fratres deos medius, adorandum se adeuntibus exhibebat: & quidam eum Latialem Iouem consalutauerunt. Templum etiam numini suo propriũ, & sacerdotes, & excogitatissimas hostias instituit. In templo simulacrũ stabat aureum iconicum: amiciebaturq; quotidie ueste, quali ipse uteretur. Magisteria sacerdotij ditissimus quisq; & ambitione & licitatione maxima uicibus cõparabant. Hostiæ erant phœnicopteri, pauones, tetraones, numidicæ, meleagrides, phasianæ, quæ generatim per singulos dies immolarentur. Et noctibus quidem plenam fulgentẽq; lunam inuitabat assiduè in amplexus atq; concubitũ. Interdiu uero cũ capitolino Ioue secretò fabulabatur, modo insusurrans, ac præbẽs inuicẽ aures, modo clarius, nec sine iurgijs. Nam uox cõminantis audita est: Εἰς γαῖαν Δαναῶν περάσω σε, donec exoratus, ut referebat, & in cõtuberniũ ultro inuitatus, super templũ diui Augusti ponte transmisso palatium capitoliũq; coniunxit. Mox quo propior esset, in Area Capitolina nouæ domus fundamenta iecit.

Transfigurata

Cõparare, plane pro emere

23 AGrippæ se nepotem neq; credi, neq; dici ob ignobilitatẽ eius uolebat: succensebatq;, si qui uel oratione, uel carmine, imaginibus eum Cæsarũ insererent. Prædicabat aũt matrẽ suam ex incesto, quod Augustus cum Iulia filia cõmisisset, procreatã. Ac nõ contentus hac Augusti insectatione, Actiacas, siculasq; uictorias, ut funestas Po. Ro. & calamitosas uetuit solennibus ferijs celebrari. Liuiam Augustam proauiam

Vlyssem stolatũ identidem appellans, etiam ignobilitatis quadam ad senatũ epistola arguere ausus est, quasi materno auo decurione Fundano ortam, cum publicis monumentis certũ sit, Aufidium Lurconẽ Romæ honoribus functum. Auiæ Antoniæ secretum petẽti denegauit, nisi ut interueniret Macro præfectus. Ac per istiusmodi indignitates & tædia, causa extitit mortis: dato tamen, ut quidam putant, & ueneno. Nec defunctæ ullum honorem habuit: prospexitq́è triclinio ardentẽ rogum. Fratrem Tiberium inopinantẽ, repente immisso tribuno militũ, interemit. Syllanum item socerũ ad necem secandasq́; nouacula fauces cõpulit: causatus in utroq;, quòd hic ingressum se turbatius mare nõ esset secutus: ac spe occupãdi urbem, si quid sibi per tempestates accideret, remansisset: ille antidotũ oboluisset, quasi ad præcauenda uenena sua sumptũ: cùm & Syllanus impatientiã nauseæ uitasset, & molestiã nauigandi, & Tiberius propter assiduam & ingrauescentẽ tussim medicamento usus esset. Nam successorẽ imperij Claudium patruum non nisi in ludibrium reseruauit.

CVm omnib. sororibus suis stupri cõsuetudinẽ fecit: plenoq; cõuiuio singulas infra se uicissim collocabat, uxore supra cubãte. Ex his Drusillã uitiasse uirginem, prætextatus adhuc creditː atq; etiã in cõcubitu eius quondã deprehẽsus ab auia Antonia, apud quã simul educabanť. Mox Lucio Cassio Longino cõsulari collocatã abduxit, & in modũ iustæ uxoris palàm habuit. Hæredẽ quoq; bonorũ atq; imperij æger instituit. Eadẽ defuncta, iustitiũ indixit: in quo risisse, lauisse, cœnasse cũ parentib. aut coniuge liberisúe, capitale fuit. Ac mœroris impatiẽs, cũ repente, noctuq; profugisset ab urbe, trãscurrissetq; Cãpaniã, Syracusas petijt: rursusq; inde propere redijt, barba capilloq; promisso. Nec unq; postea quantiscunq; de rebus, nc pro cõcione quidẽ populi, aut apud milites, nisi per nomen Drusillæ deierauit. Reliquas sorores, nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit, ut quas sæpe exoletis suis prostrauit, quo facilius eas in causa Aemilij Lepidi cõdemnauit, quasi adulteras, & insidiarũ aduersus se cõscias. Nec solum chirographa omniũ requisita fraude ac stupro diuulgauit, sed & tres gladios in necem suam præparatos Marti ultori, addito elogio, consecrauit. 24

Dignatio, pro reuerentia

MAtrimonia cõtraxerit turpius, an dimiserit, an tenuerit, nõ est facile discernere: Liuiam Horestillam C. Pisoni nubentẽ, cum ad officium & ipse uenisset, ad se deduci imperauit, intraq; paucos dies repudiatam biennio pòst relegauit, quòd repetisse usum prioris mariti tempore medio uidebatur. Alij tradunt, adhibitũ cœnæ nuptiali, mandasse ad Pisonem contrà accumbentẽ, noli uxorẽ meam premere: statimq; è conuiuio abduxisse eam secum: & proximo die, edixisse matrimoniũ sibi repertum exemplo Romuli & Augusti. Lolliam Paulinam C. Memmio consulari, exercitus regenti nuptam: facta mentione auiæ eius, ut quondã pulcherrimæ, subito ex prouincia euocauit: ac perductam à marito cõiunxit sibi, breuiq; missam fecit, interdicto cuiusq; in perpetuum coitu. Cesoniam neq; facie insigni, neq; ætate integra, matremq; iam ex alio uiro trium filiarum, sed luxuriæ ac lasciuiæ perditæ, & ardentius & constantius amauit: ut sæpe chlamyde, peltaq; & galea armatã, & iuxta adequitantẽ, militibus ostenderit, amicis uero etiam nudam. Quam enixam uxorio nomine dignatus est, uno atq; eodem die professus, & maritum se eius, & patrem infantis ex ea natæ. Infantẽ aũt Iuliam Drusillam appellatam, per omnium dearum templa circumferens, Mineruæ gremio imposuit, alendamq; & instituendam cõmendauit. Nec ullo firmiore indicio sui seminis esse credebat, quàm feritatis: quæ illi quoq; tanta iam tunc erat, ut infestis digitis ora & oculos simul ludentium infantium incesseret. 25

Tẽpore medio

Missam facere pro repudiare

LEue ac frigidum sit his addere, quo propinquos amicosq; pacto tractauerit, Ptolemæum regis Iubæ filium, consobrinũ suum (erat enim & is M. Antonij è Selene filia nepos) & in primis ipsum Macronẽ, ipsam Enniam adiutores imperij: quibus omnibus pro necessitudinis iure, proq; meritorũ gratia cruenta mors persoluta est. Nihilo reuerentior leniórue erga senatum, quosdam summis honoribus functos, ad essedum sibi occurrere togatos per aliquot passuũ milia, & cœnanti, modo ad pluteũ, modo ad pedes stare succinctos linteo, passus est. Alios cũ clàm interemisset, citare nihilo minus ut uiuos perseuerauit, paucos post dies uolũtaria morte perijsse mẽtitus, COSS. oblitis de natali suo edicere, abrogauit magistratũ, fuitq; per triduũ sine summa potestate 26

state resp. Quæstorẽ suũ in cõiuratione nominatũ flagellauit ueste detracta, subiectaq; militũ pedibus, quo firmè uerberaturi insisterẽt. Simili superbia uiolẽtiaq; cæteros tractauit ordines. Inquietatus fremitu gratuita in circo loca de media nocte occupantiũ, omnes fustibus abegit: elisiq; per eum tumultũ uiginti amplius equites Ro. totidẽ matronæ super innumerã turbam cæterã. Scenicis ludis inter plebem & equitem causam discordiarũ ferens, decimas maturius dabat, ut equestria ab infimo quoq; occuparẽt. *Viginti amplius, pro plusquam uiginti* Gladiatorio munere, reductis interdũ flagrantissimo sole uelis, emitti quenq; uetabat: remotoq; ordinario apparatu, rabidis feris uilissimos senio confectos, gladiatores quoq; pegmares, patresfamiliarum notos, sed insignes debilitate aliqua corporis, subijciebat. Ac nonnunquam horreis præclusis, populo famem indixit.

27 SAeuitiam ingenij per hæc maxime ostendit: Cum ad saginam ferarũ muneri præparatarum carius pecudes compararentur, ex noxijs laniandos adnotauit: & custodiarum seriem recognoscens, nullius inspecto elogio, stans tantũmodo intra porticum mediam, à caluo ad caluum duci imperauit. *Cõpararentur carius, planè pro emerentur* Votum exegit ab eo, qui pro salute sua gladiatoriam operam promiserat: spectauitq; ferro dimicantem, nec dimisit nisi uictorem, & post multas preces. Alterum, qui se periturum ea de causa uouerat, cunctantem pueris tradidit uerberatum infulatumq;, qui uotum reposcẽtes per uicos agerent, quoad præcipitaretur ex aggere. Multos honesti ordinis, deformatos prius stigmatum notis, ad metalla, & munitiones uiarum, aut ad bestias condemnauit, aut bestiarum more quadrupedes cauea coercuit, aut medios serra dissecuit, nec omnes grauibus ex causis, uerum male de munere suo opinatos, uel quòd nunquam per genium suum deierassent. *Deformatos* Parentes supplicio filiorum interesse cogebat: quorum uni ualetudinem excusanti lecticam misit: alium è spectaculo pœnæ, epulis statim adhibuit: atq; omni comitate ad hilaritatem & iocos prouocauit. Curatorem munerum ac uenationum per cõtinuos dies in conspectu suo catenis uerberatum nõ prius occidit, quàm offensus putefacti cerebri odore. Atellanæ poetam, ob ambigui ioci uersiculum, media amphitheatri arena igni cremauit. Equitem Rom. obiectum feris, cum se innocẽtem proclamasset, reduxit, abscissaq; lingua rursus induxit.

28 REuocatum quendam à uetere exilio sciscitatus, quid nam ibi facere consuesset, respondente eo per adulationẽ: Deos semper oraui, ut (quod euenit) periret Tiberius, & tu imperares: opinans sibi quoq; exules suos mortem imprecari, misit circum insulas qui uniuersos contrucidarent. Cum discerpi senatorẽ concupisset, subornauit qui ingredientẽ curiam repente hostem publicũ appellantes inuaderẽt, graphijsq; confossum lacerandum cæteris traderent. Nec antè satiatus est, quàm membra, & artus, & uiscera hominis tracta per uicos, atq; ante se congesta uidisset.

29 IMmanissima facta augebat atrocitate uerborum. Nihil magis in natura sua laudare se ac probare dicebat, quàm (ut ipsius uerbo utar) ἀδιατρεψίαν, hoc est inuerecundiam. Monenti Antoniæ auiæ, tanquam parum esset non obedire, Memento, ait, omnia mihi & in omnes licere. Trucidaturus fratrẽ, quem metu uenenorũ præmuniri medicamentis suspicabatur, Antidotum, inquit, aduersus Cæsarem? Relegatis sororibus, non solum insulas habere se, sed etiam gladios minabatur. Prætoriũ uirum ex secessu Anticyræ, quam ualetudinis causa petierat, propagari sibi cõmeatum sæpius desiderantem, cum mandasset interimi, adiecit: necessariam esse sanguinis missionẽ, cui tam diu nõ prodesset helleborum. *Propagari cõmeatum, pro producere* Decimo quoq; die numerum puniendorum ex custodia subscribens, rationem se purgare dicebat. Gallis Græcisq; aliquot uno tempore condemnatis, gloriabatur, Gallogræciam se subegisse.

30 NOn temere in quenquam, nisi crebris & minutis ictibus animaduerti passus est, perpetuo notoq; iam præcepto, ita feri, ut se mori sentiat. Punito per errorem nominis alio quàm quem destinauerat, ipsum quoq; paria meruisse dixit. Tragicum illud subinde iactabat, Oderint, dum metuant.

Sæpe in cunctos pariter senatores, ut Seiani clientes, aut matris, ac fratrũ suorum delatores inuectus est, prolatis libellis, quos crematos simulauerat, defensaq; Tiberij sæuitia quasi necessaria, cum tot criminantibus credendũ esset. Equestrẽ ordinẽ, ut scenæ arenæq; deuotũ assiduè proscidit. Infensus turbæ fauenti aduersus studiũ suum excla-

 mauit

mauit, Vtinam P.R. unam ceruicem haberet. Cumq; Tetrinius latro postularetur, & qui postularēt, Tetrinios esse ait. Retiarij tunicati quinq; numero gregatim dimicātes, sine certamine ullo totidem secutoribus succubuerant: cum occidi iuberentur, unus resumpta fuscina, omnes uictores interemit. Hanc ut crudelissimam cædem & defleuit edicto: & eos qui spectare sustinuissent, execratus est.

Execratus, pro male precatus, siue deuouit

QVeri etiam palàm de conditione temporum suorum solebat, quòd nullis calamitatibus publicis insignirentur. Augusti principatum clade Variana, Tiberij ruina spectaculorum apud Fidenas memorabilem factum: sui obliuionē imminere prosperitate rerum: atq; identidem exercituum cædes, famem, pestilentiam, incendia, hiatum aliquem terræ optabat. 31

ANimū quoq; remittenti, ludoq; & epulis dedito, eadem dictorū factorumq; sæuitia aderat. Sæpe in conspectu prandentis uel comessantis seriæ quæstiones per tormēta habebant̄: miles decollandi artifex quibuscunq; è custodia capita amputabat. Puteolis dedicatione pontis, quē excogitatū ab eo significauimus, cū multos è littore inuitasset ad se, repente oēs præcipitauit: quosdā gubernacula apprehēdenteis, contis remisq; detrusit in mare. Romæ publico epulo seruū, ob detractā lectis argenteam laminam, carnifici cōfestim tradidit: ut manibus abscisis, atq; ante pectus à collo pendentibus, præcedente titulo qui causam pœnæ indicaret, per cœtus epulantiū circunduceretur. Mirmillonē è ludo rudibus secum batuentē, & sponte prostratū, confodit ferrea sica, ac more uictorū cū palma discurrit. Admota altaribus uictima, succinctus poparum habitu, elato altè malleo, cultrariū mactauit. Lautiore cōuiuio effusus subito in cachinnos, COSS. qui iuxta cubabāt, quid nam rideret blande quærentibus, Quid, inquit, nisi uno meo nutu iugulari utrunq; uestrum statim posse. 32

Decollare etiā apud Senecam

INter uarios iocos, cum assistens simulacro Iouis Apellem tragœdum consuluisset, uter illi maior uideretur: cunctantem flagellis discidit, collaudās subinde uocem deprecantis, quasi etiam in gemitu prædulcem. Quoties uxoris uel amiculę collum exoscularetur, addebat, Tam bona ceruix simulac iussero demetur. Quin & subinde iactabat, exquisiturum se uel fidiculis de Cesonia sua, cur tantopere diligeret. 33

NEc minore liuore ac malignitate, q̃ superbia sæuitiaq; penè aduersus omnis æui homines grassatus est. Statuas uirorum illustrium, ab Augusto ex Capitolina area propter angustias in Martium campum collatas, ita subuertit atq; disiecit, ut restitui saluis titulis nō ualuerint: uetuitq; posthac uiuētium cuiquam usquam statuam aut imaginē, nisi consulto se & autore poni. Cogitauit etiā de Homeri carminibus abolendis, Cur enim sibi nō licere dicens, quod Platoni licuisset, qui eum è ciuitate, quam cōstituebat, eiecerit. Sed & Vergilij, & T. Liuij scripta & imagines paulum abfuit quin ex omnibus bibliothecis amoueret: quorū alterum, ut nullius ingenij minimeq; doctrinæ: alterum ut uerbosum in historia negligentemq; carpebat. De iuris quoq; consultis, quasi scientiæ eorum omnem usum aboliturus sæpe iactauit, se (me hercle) effecturum, ne quid respondere possint præter æquum. 34

VEtera familiarū insignia nobilissimo cuiq; ademit: Torquato torquē, Cincinnato crinē, Cn. Pompeio stirpis antiquæ, Magni cognomē: Ptolemæū, de quo retuli, & accersitū è regno, & exceptū honorifice, nō alia de causa repente percussit, q̃ q̃ edēte se munus, ingressum spectacula cōuertisse hominū oculos fulgore purpureæ abollæ animaduertit. Pulchros & comatos, quoties sibi occurrerēt, occipitio raso deturpabat. Erat Esius Proculus patre primipilari, ob egregiā corporis amplitudinē & speciem colosseros dictus. Hūc è spectaculis detractū repente & in arenā deductū, Thraci, & mox hoplomacho cōparauit: bisq; uictorē cōstringi sine mora iussit: & pānis obsitum uicatim circūduci, ac mulieribus ostendi, deinde iugulari. Nullus deniq; tam abiectæ cōditiohis tamq; extremæ sortis fuit, cuius nō cōmodis obtrectaret. Nemorensi regi, q̃ multos iam annos potiret̄ sacerdotio, ualidiorē aduersariū subornauit. Cū quodam die muneris, essedario Porio, ob prosperā pugnā seruum suum manumittenti studiosius plausum esset, ita se proripuit è spectaculis, ut calcata lacinia togæ, preceps per gradus iret indignabundus, & clamitans, dominū gentiū populū ex re leuissima plus honoris gladiatori tribuentem, quàm consecratis principibus, aut præsenti sibi. 35

Deturpare, p deformare

Pudicitiæ

36 PVdicitiæ neq; ſuæ, neq; alienæ pepercit. M. Lepidum, M. Neſtorem Pantomimũ, quoſdam obſides dilexiſſe fertur, cõmercio mutui ſtupri. Valerius Catulus conſulari familia iuuenis, ſtupratũ à ſe, ac latera ſibi cõtubernio eius defeſſa, etiã uociferatus eſt. Super ſororũ inceſta, & notiſſimũ proſtitutæ Pyrallidis amorem, nõ temere ulla illuſtriore fœmina abſtinuit: quas plerunq; cum maritis ad cœnã uocatas, præterq; pedes ſuos tranſeuntes, diligenter ac lente mercantiũ more conſiderabat, etiã faciem manu alleuans, ſiquæ pudore ſubmitterent. Quoties deinde libuiſſet, egreſſus triclinio, cũ maxime placitam ſeuocaſſet, paulo pòſt recentibus adhuc laſciuiæ notis, reuerſus uel laudabat palàm, uel uituperabat ſingula, numerãs bona mala'ue corporis atq; cõcubitus. Quibuſdam abſentiũ maritorum nomine, repudium ipſe miſit, iuſſitq; in acta referri.

Non temere, non ferè

Maxime placitam

37 NEpotinis ſumptibus omnium prodigorum ingenia ſuperauit, cõmentus nouum balnearũ uſum, portẽtoſiſſima genera ciborum atq; cœnarũ: ut calidis frigidisq; unguentis lauaret: pretioſiſſimas margaritas aceto liquefactas ſorberet: cõuiuijs ex auro panes & obſonia apponeret: aut frugi hominẽ eſſe oportere, dictitans, aut Cæſarẽ. Quin & nummos non mediocris ſummæ è faſtigio baſilicę Iuliæ per aliquot dies ſparſit in plebem. Fabricauit & de cedris liburnicas, gemmatis puppibus, uerſicolorib. uelis, magna thermarũ & porticuum & tricliniorũ laxitate, magnaq; etiam uitium & pomiferarum arborũ uarietate, quibus diſcumbens de die inter choros ac ſymphonias, littora Campaniæ peragraret. In extructionibus prætoriorũ atq; uillarum, omni ratione poſthabita, nihil tam efficere cõcupiſcebat, quàm quod poſſe effici negaretur. Et iactæ itaq; moles infeſto ac profundo mari, exciſæ rupes duriſſimi ſilicis, & campi montibus aggere æquati, & cõplanata foſſuris montium iuga, incredibili quidem celeritate, cum moræ culpa capite lueretur. Ac ne ſingula enumerẽ, immenſas opes, totumq; illud Tiberij Cæſaris uicies ſepties millies H—S non toto uertente anno abſumpſit.

De cedris, pro è cedris

Vertẽte anno, prò finito, ſicut ineunte

38 EXhauſtus igitur atq; egens, ad rapinas cõuertit animũ, uario & exquiſitiſſimo calumniarum, & auctionũ, & uectigalium genere. Negabat iure ciuitatem Romanã uſurpare eos, quorum maiores ſibi poſteriſq; eam impetraſſent, niſi filij eſſent. Neq; enim intelligi debere poſteros ultra hunc gradum. Prolataq; diuorũ Iulij & Auguſti diplomata, ut uetera & obſoleta deflebat. Arguebat & perperã editos cenſus, quibus poſtea quacunq; de cauſa quicquam incrementi acceſſiſſet. Teſtamenta primipilariũ, qui ab initio principatus Tiberij neq; illum, neq; ſe hæredem reliquiſſent, ut ingrata reſcidit. item cæterorũ, ut irrita & uãna, quoſcunq; quis diceret hærede Cæſare mori deſtinaſſe. Quo metu iniecto, cum iam & ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos palàm hæres nuncuparetur, deriſores uocabat, quòd poſt nuncupationem uiuere perſeuerarent, & multis uenenatas macteas miſit. Cognoſcebat autem de talibus cauſis, taxato prius modo ſummæ, ad quem conficiendũ conſideret: cõnfecto demum excitabatur. Ac ne paululum quidem moræ patiens, ſuper XL. reos quondam ex diuerſis criminibus una ſententia condemnauit, gloriatusq; eſt expergefactæ ſomno Cæſoniæ, quantum egiſſet, dum ea meridiaret. Auctione propoſita, reliquias omniũ ſpectaculorum ſubiecit, & uenditauit, exquirens per ſe pretia, & uſq; eò extendens, ut quidam immenſo coacti quædam emere, ac bonis exuti uenas ſibi inciderẽt. Nota res eſt, Aponio Saturnino inter ſubſellia dormitante, monitum à Caio præconem, ne prætorium uirum crebro capitis motu nutantẽ ſibi prçteriret: nec licendi finem factũ, quoad XIII. gladiatores H—S nonagies ignoranti addicerentur.

Macteæ uenenatæ

39 IN Gallia quoq;, cum damnatarũ ſororum ornamenta & ſupellectilem, & ſeruos, atque etiam liberos, immenſis pretijs uendidiſſet, inuitatus lucro, quicquid inſtrumenti ueteris aulæ erat, ab urbe repetijt, comprehenſis ad deportandũ meritorijs quoq; uehiculis & piſtrinenſibus iumentis, adeo ut & panis Romæ ſæpe deficeret, & litigatorũ plerîq;, quòd occurrere abſentes ad uadimoniũ non poſſent, cauſa caderent. Cui inſtrumento diſtrahendo nihil non fraudis ac lenocinij adhibuit: modo auaritiæ ſingulos increpans, & quòd non puderet eos locupletiores eſſe quàm ſe: modo pœnitentiã ſimulans, quòd principalium rerum priuatis copiam faceret. Compererat prouincialem locupletem ducenta H—S numeraſſe uocatoribus, ut per fallaciam conuiuio interponeretur; nec tulerat moleſte tam magno æſtimari honorem cœnæ ſuæ. Huic poſtero die

Increpo te auaritiæ

Vocatores

ſedenti in auctione miſit, qui neſcio quid friuoli ducentis millibus traderet, diceretq; cœnaturum apud Cæſarem uocatu ipſius.

Vocatu ipſius

Quadrageſima, ſcilicet pars

Captura, pro queſtu

40 VEctigalia noua atq; inaudita primum per publicanos, deinde, quia lucrũ exuberabat, per centuriones tribunosq; prætorianos exercuit, nullo rerũ aut hominũ genere omiſſo, cui non tributi aliquid imponeret. Pro edulijs, quę tota urbe uenirent, certum ſtatumq; exigebat. Pro litibus atq; iudicijs ubicunq; conceptis quadrageſima ſummæ de qua litigaretur: nec ſine pœna, ſi quis cõpoſuiſſe, uel donaſſe negotiũ conuinceretur. Ex gerulorũ diurnis quæſtibus pars octaua, ex capturis proſtitutarũ quantum quæq; uno cõcubitu mereret. Additumq; ad caput legis, ut tenerent publico, & quæ meretriciũ, quæ'ue lenocinium feciſſent: necnon & matrimonia obnoxia eſſent.

Demandat illi ſuam uicem

Confiſcari bomines

41 HViuſmodi uectigalibus indictis, neq; propoſitis, cũ per ignorantiã ſcripturæ multa cõmiſſa fierent, tandẽ flagitante Po. Ro. propoſuit quidem legẽ, ſed & minutiſsimis literis, & anguſtiſsimo loco, uti ne cui deſcribere liceret. Ac ne quod nõ manubiarum genus experiret, lupanar in palatio cõſtituit: diſtinctiſq; & inſtructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronę ingenuiq; ſtarent, miſit circũ fora & baſilicas nomenclatores ad inuitandos in libidinẽ iuuenes ſenesq;, præbita aduenientibus pecunia fœnebri, appoſitiſq; qui nomina palàm ſubnotarẽt, quaſi adiuuantium Cæſaris reditus. Ac ne ex luſu quidem aleæ cõpendium ſpernens, plus mendacio atq; etiam periurio lucrabatur. Et quondam proximo colluſori demandata uice ſua, progreſſus in atriũ domus, cum prætereuntes duos equites Ro. locupletes ſine mora corripi cõfiſcariq; iuſsiſſet, exultans rediit, glorianſq;, nunquã ſe proſperiore alea uſum.

Ineunte anno pro incipiẽte

Ante eum, pro coram eo

42 FIlia uero nata paupertatem, nec iam imperatoria modo, ſed & patria conquerens onera, collationes in alimoniam atq; dotem puellæ recepit. Edixit & ſtrenas ineunte anno ſe recepturum, ſtetitq; in ueſtibulo ædiũ Cal. Ianuarijs ad captandas ſtipes, quas plenis ante eum manibus ac ſinu, omnis generis turba fundebat. Nouiſsime contrectãdæ pecuniæ cupidine incenſus ſæpe ſuper immenſos aureorũ aceruos patentiſſimo diffuſos loco, & nudis pedib. ſpatiatus, & toto corpore aliquãdiu uolutatus eſt.

Ex deſtinato, ex propoſito, non caſu

43 MIlitiã, resq; bellicas ſemel attigit, neq; ex deſtinato: ſed cum ad uiſendũ nemus flumenq; Clitumni Meuaniã proceſsiſſet, admonitus de ſupplẽdo numero Batauorũ quos circa ſe habebat, expeditionis Germanicæ impetũ cepit: neq; diſtulit, ſed legionibus, & auxilijs undiq; excitis, delectibus undiq; acerbiſsime actis, cõtracto & omnis generis cõmeatu quanto nunq; ante, iter ingreſſus eſt: confecitq; modo tam feſtinanter & rapide, ut prætorianę cohortes cõtra morem ſigna iumentis imponere, & ita ſubſequi cogerent: interdum adeo ſegniter & delicate, ut octophoro ueheret, atq; à propinquarũ urbium plebe uerri ſibi uias, & conſpergi propter puluerem exigeret.

Conſummare dies, pro explere tempus

Increpita cupiditas, ut ad rem quoq; ptineat

44 POſtquam caſtra attigit, ut ſe acrem & ſeuerũ ducem oſtenderet, legatos qui auxilia ſerius ex diuerſis locis adduxerant, cũ ignominia dimiſit. At in exercitu recenſendo, pleriſq; centurionũ maturis iam, & nonnullis ante paucisſimos q̃ conſummaturi eſſent dies, primos pilos ademit, cauſatus ſeniũ cuiuſq; & imbecillitatẽ: cæterorũ increpita cupiditate, cõmoda emeritæ militiæ ad ſexcentorũ millium ſummã recidit. Nihil aũt amplius, q̃ Adminio Cinobellini Britannorũ regis filio, qui pulſus à patre, cum exigua manu transfugerat, in deditionem recepto, quaſi uniuerſa tradita inſula, magnificas Romã literas miſit, monitis ſæpe latoribus ut uehiculo ad forum uſq; & curiam pertenderent, nec niſi in æde Martis, ac frequente ſenatu C O S S. traderent.

45 MOx deficiẽte belli materia, paucos de cuſtodia Germanos trajci occuliq; trans Rhenum iuſsit, ac ſibi poſt prandium q̃ tumultuoſiſsime, adeſſe hoſtem, nunciari. Quo facto, proripuit ſe cum amicis & parte equitũ prætorianorũ in proximã ſyluam: truncatiſq; arboribus, & in modum trophæorũ adornatis, ad lumina reuerſus, eorum quidem qui ſecuti non eſſent timiditatem & ignauiã corripuit: comites aũt & participes uictoriæ, nouo genere ac nomine coronarũ donauit, quas diſtinctas ſolis ac lunæ ſiderumq; ſpecie, exploratorias appellauit. Rurſus obſides quoſdã abductos è literario ludo, clamq; præmiſſos, deſerto repente conuiuio cum equitatu inſecutus, ueluti profugos ac reprehenſos in catenis reduxit, in hoc quoq; nimio præter modum intemperans. Repetita cœna renunciantes coactum agmen, ſicut erant, loricatos ad diſcumben-

diſcumbendum adhortatus eſt. Monuit etiam notiſsimo Vergilij uerſu, Durarent, ſe-
cundiſq; ſe rebus ſeruarent. Atq; inter hæc abſentem ſenatum populumq; grauiſsimo
obiurgauit edicto, quòd Cæſare præliante, & tantis diſcriminibus obiecto, intẽpeſtiua
conuiuia circum & theatra & amœnos ſeceſſus celebrarent.

46 POſtremo, quaſi perpetraturus bellum, directa acie in littore oceani, ac baliſtis ma
chiniſq; diſpoſitis, nemine gnaro ac opinante quidnam cœpturus eſſet, repente *Nemine gnaro, pro conſcio*
ut conchas legerent, galeaſq; & ſinus replerent imperauit, ſpolia oceani uocans Capi
tolio palatioq; debita. Et in indicium uictoriæ altiſsimam turrem excitauit: ex qua, ut *Excitare turrim, pro erigere*
ex Pharo, noctibus ad regendos nauium curſus ignes emicarent: pronuntiatoq; mili-
ti donatiuo centenis uiritim denarijs, quaſi omne exemplum liberalitatis ſupergreſ-
ſus, Abite, inquit, læti, abite locupletes.

47 COnuerſus hinc ad curã triumphi, præter captiuos ac transfugas barbaros, Gal-
liarum quoq; proceriſsimũ quenq;, & ut ipſe dicebat, ἀξιοθριαμβευτον, ac nõnul-
los ex principibus legit, ac ſepoſuit ad pompã: coegitq; non tantũ rutilare & ſubmitte-
re comam, ſed & ſermonẽ Germanicũ addiſcere, & nomina barbarica ferre. Præcepit
etiam triremes, quibus introierat oceanum, magna ex parte itinere terreſtri Romã de-
uehi. Scripſit & procuratoribus, triumphum appararent q̃ minima ſumma, ſed quan-
tus nunquã alius fuiſſet, quando in omnium hominum bona ius haberent.

48 PRiuſquam prouincia decederet, conſilium inijt nefandæ atrocitatis, legiones quæ
poſt exceſſum Auguſti ſeditionẽ olim mouerant, contrucidandi, quòd & patrem
ſuum Germanicum ducem, & ſe infantem tunc obſediſſent: uixq; à tam præcipiti cogi
tatione reuocatus, inhiberi nullo potuit modo, quin decimare uelle perſeueraret. Vo-
catos itaq; ad concionem inermes, atq; etiam gladijs depoſitis, equitatu armato circun
dedit. Sed cum uideret ſuſpecta re pleroſq; dilabi ad reſumenda ſi qua uis fieret arma,
profugit concione: confeſtimq; urbem petijt, deflexa omni acerbitate in ſenatum: cui
animaduertendos tantorum dedecorum rumores palàm minabatur, querens inter cæ
tera, fraudatum ſe iuſto triumpho: cum ipſe paulo antè, ne quid de honoribus ſuis age
retur, etiam ſub mortis pœna denuntiaſſet. *Sub pœna mortis*

49 ADitus ergo in itinere à legatis ampliſsimi ordinis, ut maturaret orãtibus, quàm
maxima uoce: Veniam, inquit, ueniã, & hic mecum, capulum gladij crebro uer-
berans, quo cinctus erat. Edixit & reuerti ſe, ſed ijs tantum qui optarent, equeſtri ordi-
ni & populo. nam ſe neq; ciuem neq; principem ſenatui amplius fore. Vetuit etiã quen
quam ſenatorum ſibi occurrere, atq; omiſſo, uel dilato triumpho, ouans urbem natali
ſuo ingreſſus eſt. Intraq; quartum menſem perijt, ingentia facinora auſus, & aliquanto
maiora moliens. Siquidem propoſuerat Antium, deinde Alexandriam commigrare, *Commigrare*
interempto prius utriuſq; ordinis electiſsimo quoq;. Quod ne cui dubium uideatur,
in ſecretis eius reperti ſunt duo libelli diuerſo titulo: alteri Gladius, alteri Pugio index
erat. Ambo notas & nomina continebant morti deſtinatorum. Inuẽta & arca ingens,
uariorum uenenorum plena: quibus mox à Claudio demerſis, infecta maria tradun-
tur, non ſine piſcium exitio, quos enectos æſtus in proxima litora eiecit. *Enectos, pro extinctos*

50 STatura fuit eminenti, pallido colore, corpore enormi, gracilitate maxima ceruicis
& crurum, & oculis & temporibus concauis, fronte lata & torua, capillo raro, ac
circa uerticem nullo, hirſutus cætera. Quare tranſeunte eo proſpicere ex ſuperiore par
te, aut omnino quacunq; de cauſa capram nominare, crimínoſum & exitiale habeba-
tur. Vultum uero natura horridum ac tetrũ, etiam ex induſtria efferabat, componens
ad ſpeculũ in omnem terrorem ac formidinẽ. Valetudo ei neq; corporis neq; animi cõ
ſtitit. Puer comitiali morbo uexatus, in adoleſcentia ita patiens laborum erat, ut tamẽ
nonnunq; ſubita defectione ingredi, ſtare, colligere ſemet ac ſuffeꝛre uix poſſet. Men-
tis ualetudinèm & ipſe ſenſerat, ac ſubinde de ſeceſſu, deq; purgando cerebro cogita-
uit. Creditur potionatus à Ceſonia uxore, amatorio quidem medicamẽto, ſed quod in *Potionatus, ueneno affectus*
furorem uerterit. Incitabatur inſomnia maxime: neq; enim plus q̃ tribus nocturnis ho
ris quieſcebat: ac ne his quidẽ placita quiete, ſed pauida miris rerũ imaginibus, ut qui
inter cæteras, pelagi quondam ſpeciem colloquentẽ ſecum uidere uiſus ſit. Ideoq; ma-
gna parte noctis, uigiliæ cubandiq; tædio, nunc thoro reſidens, nunc per longiſsimas

porticus uagus, inuocare identidem atq; expectare lucem consuerat.

NOn immerito mentis ualetudini attribuerim diuersissima in eodem uitia, summam confidentiam, & contra nimium metum. Nam qui deos tantopere contemneret, ad minima tonitrua & fulgura coniuere, caput obuoluere: ad uerò maiora proripere se è strato; sub lectumq; condere solebat. Peregrinatione quidem Siciliensi, irrisis multorum locorum miraculis, repente à Messana noctu profugit, Aetnaei uerticis fumo ac murmure pauefactus. Aduersus Barbaros quoq; minacissimus, cùm trans Rhenum inter angustias densumq; agmen iter essedo faceret, dicente quodam, nō mediocrem fore consternationem, sicunde hostis appareat, equum ilico conscendit: ac propere uersus ad pontes, ut eos calonibus & impedimentis stipatos reperit, impatiens moræ, per manus ac super capita hominum translatus est. Mox etiam audita rebellione Germaniæ, fugam, & subsidia fugæ classes, apparabat, uno solatio acquiescens, transmarinas sibi superfuturas prouincias, si uictores Alpium iuga, ut Cimbri: uel etiam urbem, ut Senones quondam occuparent. Vnde credo percussoribus eius postea consilium natum, apud tumultuantes milites ementiendi ipsum sibi manus intulisse, nuntio malæ pugnæ perterritum. 51

VEstitu, calceatuq;, & cætero habitu, neq; patrio, neq; ciuili, ac ne uirili quidem, ac deniq; non humano semper usus est. Sæpe depictas gemmatasq; indutus penulas, manuleatus & armillatus in publicum processit, aliquando sericatus & cycladatus: ac modo in crepidis, uel cothurnis, modo in speculatoria caliga, nonnunquam socco muliebri: plerunq; uerò aurea barba fulmen tenens, ac fuscinam, aut caduceum deorum insignia, atq; etiam Veneris cultu conspectus est. Triumphalem quidem ornatum etiam ante expeditionem assidue gestauit; interdum & Magni Alexandri thoracem repetitum è conditorio eius. 52

EDisciplinis liberalibus minimū eruditioni, eloquentiæ plurimum attendit, quantumuis facundus & promptus: utiq; si perorandum in aliquem esset, irato & uerba & sententiæ suppetebant: pronuntiatio quoq; & uox, ut neq; eodē loci præ ardore consisteret, & exaudiretᷣ à procul stantibus. Peroraturus stricturū se lucubrationis suæ telum minabatur: lenius cōptiusq; scribendi genus adeo contēnens, ut Senecam tum maxime placentē, cōmissiones meras cōponere, & arenam esse sine calce diceret. Solebat etiam prosperis oratorū actionibus rescribere, & magnorū in senatu reorum accusationes defensionesq; meditari: ac (pro ut stylus cesserat) uel onerare sententia sua quemq;, uel subleuare, equestri quoq; ordine ad audiendū inuitato per edicta. 53

Eodē loci, pro eodem loco

SEd & aliorum generum artes studiosissime, & diuersissimas exercuit. Thrax & auriga, idē cantor atq; saltator, batuebat pugnatorijs armis: aurigabat extructo pluribus fariam circo: canendi ac saltandi uoluptate ita efferebatur, ut ne publicis quidē spectaculis tēperaret, quo minus & tragœdo pronuntianti concineret, & gestum histrionis quasi laudans uel corrigēs palàm effingeret. Nec alia de causa uidetᷣ eo die, quo perijt, peruigilium indixisse, q̃ ut initium in scenam prodeundi licentia temporis auspicaretur. Saltabat aūt nōnunq̃ etiā noctu. Et quondā tres consulares secunda uigilia in palatium accitos, multaq; & extrema metuentes, super pulpitum collocauit: deinde repente magno tibiarum & scabellorū crepitu, cum palla tunicaq; talari prosiluit, ac desaltato cantico abijt. Atq; hic tam docilis ad cætera, natare nescijt. 54

QVorum uero studio teneretur, omnibus ad insaniam fauit. M. Nestorem Pantomimum etiam inter spectacula osculabatur: ac si quis saltante eo uel leuiter obstreperet, detrahi iussum manu sua flagellabat. Equiti Ro. tumultuāti, per centurionē denunciauit, ut abiret sine more Hostiam, perferretq; ad Ptolemæū regem in Mauritaniam codicillos suos, quorum exemplum erat: Ei, quem istuc misi, neq; boni quicq;, neq; mali feceris. Thraces quosdā Germanis corporis custodibus præposuit. Mirmillonū armaturas rescidit. Columbo uictori, leuiter tamen saucio, uenenū in plagā addidit, quod ex eo Columbinū appellauit. sic certe inter alia uenena scriptū ab eo repertū est. Prasinæ factioni ita addictus & deditus, ut cœnaret in stabulo assidue & maneret, agitatori Eutycho comessatione quadam in apophoretis uicies H—S. cōtulit. Incitato equo, cuius causa pridie Circenses, ne inquietaretᷣ, uiciniæ silentiū per milites indicere 55

solebat

solebat, præter equile marmoreũ & præsepe eburneũ, præterq; purpurea tegumenta ac monile e gemmis, domum etiam & familiã, & supellectilem dedit, quo lautius nomine eius inuitati acciperentur: consulatum quoq; traditur destinasse.

56 ITa bacchantẽ atq; grassantem, nõ defuit plerisq; animus adoriri. Sed una & altera conspiratione detecta, alijs per inopiam occasionis cunctantibus, duo consiliũ cõmunicauerunt, perfeceruntq;, non sine conscientia potentissimorũ libertorum, præfectorumq; prætorij: quod ipsi quoq;, etsi falsò, in quadam coniuratione quasi participes nominati, suspectos tamen se & inuisos sentiebant. Nam & statim seductis magnam fecit inuidiam, districto gladio affirmans sponte se periturum, si & illis morte dignus uideretur: nec cessauit ex eo criminari alterum alteri, atq; inter se omnes committere. Cũq; placuisset Palatinis ludis spectaculo egressum meridie aggredi, primas sibi partes Cassius Chærea tribunus cohortis prætoriæ depoposcit: quem Caius seniorẽ iam ut mollem & effœminatũ denotare omni probro consueuerat: & modo signum peten ti, Priapũ aut Venerem dare, modo ex aliqua causa agenti gratias, osculandã manum offerre, formatam commotamq; in obscœnum modum.

57 FVturæ cædis multa prodigia extiterunt: Olympiæ simulacrum Iouis, quod dissolui transferriq; Romam placuerat, tantum cachinnum repente edidit, ut machinis labefactis opifices diffugerint: superuenitq; ilico quidã Cassius quoq; nomine, iussum se somnio affirmans immolare taurum Ioui. Capitolium Capuæ idibus Martijs de cœlo tactum est: item Romæ cella palatina atriensis. Nec defuerunt qui cõiectarent, altero ostento periculum è custodibus domino portendi: altero, cædem rursus insignem qualis eodem die facta quondam fuisset. Consulenti quoq; de genitura sua, Sulla mathematicus certissimã necem appropinquare affirmauit. Monuerunt & sortes Antiatinæ, ut à Cassio caueret: qua causa ille Cassium Longinũ Asiæ tum proconsulem occidendum delegauerat, immemor Chæream Cassium nominari. Pridie quàm periret, somniauit consistere se in cœlo iuxta solium Iouis, impulsumq; ab eo dextri pedis pollice & in terras præcipitatũ. Prodigiorum loco habita sunt etiam quæ fortè illo ipso die paulo prius acciderant: Sacrificans respersus est phœnicopteri sanguine. Et Pantomimus M. Nestor tragœdiam saltauit, quam olim Neoptolemus tragœdus ludis, quibus rex Macedonũ Philippus occisus est, egerat. Et cum in Laureolo mimo, in quo actor proripiens se ruina sanguinem uomuit, plures secundarum certatim experimentũ artis darent, cruore scena abundauit. Parabatur & in noctem spectaculũ, quo argumenta inferorum per Aegyptios & Aethiopes explicarentur. *Genitura, genesis*

58 NOno Cal. Februarias, hora quasi septima conctatus an ad prandium surgeret, marcescente adhuc stomacho pridiani cibi onere, tandem suadentibus amicis egressus est. Cùm in crypta, per quam transeundũ erat, pueri nobiles ex Asia ad edendas in scena operas euocati præpararẽtur, ut eos inspiceret, hortareturq; restitit: ac nisi princeps gregis algere se diceret, redire ac repræsentare spectaculũ uoluit. Duplex dehinc fama est: alij tradunt alloquenti pueros à tergo Chæreã ceruicẽ gladio cæsim grauiter percussisse, præmissa uoce, Hoc age. Dehinc Cornelium Sabinũ, alterũ è coniuratis, tribunũ ex aduerso traiecisse pectus: alij Sabinum, submota per cõscios cẽturiones turba, signum more militiæ petisse: & Caio Iouẽm dante, Chæreã exclamasse, Accipe ratum: respicientiq; maxillam ictu discidisse. Iacentẽ, contractisq; membris clamitantẽ se uiuere, cæteri uulneribus XXX. cõfecerunt. Nam signum erat omnium, Repete. Quidam etiam per obscœna ferrũm adegerunt. Ad primum tumultum lecticarij cum asseribus in auxilium accurrerunt: mox Germani corporis custodes, ac nonnullos ex percussoribus, quosdam etiam senatores innoxios interemerunt.

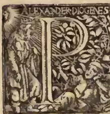
59 VIxit annis uigintinouem, imperauit triennio & decem mensibus, diebusq; octo. Cadauer eius clàm in hortos Lamianos asportatum, & tumultuario rogo semiambustum, leui cespite obrutum est: postea per sorores ab exilio reuersas erutum, crematum, sepultumq;. Satis cõnstat, prius q̃ id fieret, hortorũ custodes umbris inquietatos. In ea quoq; domo, in qua occubuerit, nullã noctem sine aliquo terrore trãsactam, donec ipsa domus incendio cõsumpta sit. Perijt unà & uxor Cæsonia, gladio à centurione confossa, & filia parieti illisa. *inquietare, pro molestus esse*

Conditio

CONditionem temporum illorum etiã per hæc æstimare quiuis posit. Nam neq; 60
cæde uulgata statim creditũ est: fuitq; suspicio, ab ipso Caio famam cædis simulatam & emissam, ut eo pacto erga se hominũ mentes deprehẽderet. Neq; coniurati cuiquam imperiũ destinauerunt, & senatus in asserenda libertate adeo cõsensit, ut COSS. primo nõ in curiam, quia Iulia uocabatur, sed in Capitolium conuocarent. Quidã uero sententiæ loco, abolendam Cæsarum memoriã, ac diruenda templa censuerunt. Obseruatũ aũt notatumq; est in primis, Cęsares omnes, quibus Caij prænomen fuit, ferro perijsse, iam inde ab eo, qui Cinnanis temporibus fit occisus.

C. SVETONII TRANQVILLI.

D. CLAVDIVS CAESAR

ATREM Claudij Cæsaris Drusum, olim Decimũ, mox Nerone prænomine, Liuia cum Augusto grauida nupsisset, intra mẽsem tertiũ peperit: fuitq; suspicio, ex uitrico per adulterij cõsuetudinẽ procreatũ. Statim certe uulgatus est uersus: 1

Τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία.

Is Drusus in quæsturę præturæq; honore, dux Rhetici, dein de Germanici belli, oceanum septẽtrionalẽ primus Romanorum ducum nauigauit: transq; Rhenum fossas noui & immensi operis effecit, quæ nũc adhuc Drusianę uocãtur. Hostem etiam frequenter cæsum, ac penitus in intimas solitudines actum non prius destitit insequi, quàm species barbarę mulieris humana amplior, uictorem tendere ultrà sermone latino prohibuisset. Quas ob res ouandi ius, & triumphalia ornamenta percepit. Ac post præturam confestim inito consulatu, atq; expeditione repetita, supremum diem morbo obijt in æstiuis castris, quæ ex eo scelerata sunt appellata. Corpus eius per municipiorũ coloniarumq; primores, suscipiẽtibus obuijs scribarũ decurijs, ad urbem deuectum, sepultumq; est in Martio campo. Cæterum exercitus honorariũ ei tumulum excitauit, circa quem deinceps stato die quotãnis miles decurreret, Galliarũq; ciuitates publicè supplicarent. Præterea senatus inter alia cõplura, marmoreum arcum cum tropęis uia Appia decreuit, & Germanici cognomẽ ipsi posterisq; eius. Fuisse aũt creditur nõ minus gloriosi, q̃ ciuilis animi. Nam ex hoste su-

Super, pro præter

per uictorias opima quoq; spolia captasse, summoq; sæpius discrimine duces Germanorũ tota acie insectatus: nec dissimulasse unq̃, pristinũ se reip. statum quandocunq; posset restituturũ. Vnde existimo nõnullos tradere ausos, suspectũ eum Augusto, reuocatũq; ex prouincia: & quia cunctaret̃, interceptũ ueneno. Quod equidẽ magis ne prætermitterẽ retuli, q̃ quia uerum aût uerisimile putem: cum Augustus tantopere &

Quondam, pro aliquando

uiuum dilexerit, ut cohæredẽ semper filijs instituerit, sicut quondã in senatu professus est: & defunctũ ita pro cõcione laudauerit, ut deos precatus sit, similes ei Cæsares suos facerent: sibiq; tam honestum quandoq; exitum darent, q̃ illi dedissent. Nec contentus elogium tumulo eius uersibus compositis à se insculpsisse, etiam uitæ memoriam prosa oratione cõposuit. Ex Antonia minore complures quidem liberos tulit, uerum tres omnino reliquit, Germanicum, Liuillam, Claudium.

CLaudius natus est, Iulio Antonio, Fabio Africano COSS. Cal. Augustis, Lugduni, eo ipso die quo primũ ara ibi Augusto dedicata est, appellatusq; Tiberius Claudius Drusus. Mox fratre maiore in Iuliam familiã adoptato, Germanici cognomen assumpsit. Infans aũt relictus à patre, ac per omne ferè pueritiæ atq; adolescentiæ tẽpus uarijs & tenacibus morbis cõflictatus est, adeo ut animo simul & corpore hebetato, ne progressa quidem ætate ulli publico priuatoq; muneri habilis existimaretur. 2

Diu etiam atq; post tutelam receptam, alieni arbitrij & sub pædagogo fuit: quem barbarum & olim superiumentarium, ex industria sibi appositum, ut se quibuscunq; de causis quàm sæuissime coerceret, ipse quodam libello conqueritur. Ob hanc eandem ualetudinē, & gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoriæ patris edebat, palliolatus nouo more præsedit: & togæ uirilis die, circa mediam noctē, sine solenni officio lectica in Capitolium latus est.

3 Disciplinis tamē liberalibus ab ætate prima non mediocrem operam dedit, ac sæpe experimēta cuiusq; etiam publicauit. Verum ne sic quidem quicquam dignitatis assequi, aut spem de se cōmodiorem in posterū facere potuit. Mater Antonia portentum eum hominis dictitabat, nec absolutum à natura, sed tantum inchoatum: ac si quem socordiæ argueret, stultiorē agebat filio suo Claudio. Auia Augusta pro despectissimo semper habuit, non affari nisi rarissime, non monere nisi acerbo & breui scripto, aut per internuntios solita. Soror Liuilla cum audisset quandoq; imperaturū, tam iniquam & tam indignā sortem populi Ro. palàm & clarè detestata est. Nam & auunculus maior Augustus quid de eo in utranq; partem opinatus sit, quo certius cognoscatur, capita ex ipsius epistolis posui.

4 COllocutus sum cum Tiberio, ut mandasti mea Liuia, quid nepoti tuo Tiberio faciundum esset ludis Martialibus. Consentit aūt uterq; nostrum, semel esse nobis statuendum, quod consilium in illo sequamur. Nam si est ἄρτιος (ut ita dicam) ὁλόκληρος, quid est quod dubitemus, quin per eosdem articulos & gradus perducendus sit, per quos frater eius perductus fuit? Sin autem ἠλαττῶσθαι sentimus eum, καὶ βεβλάφθαι καὶ εἰς τὴν τοῦ σώματος, καὶ εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ἀρτιότητα, præbenda materia deridendi & illum & nos non est hominibus, τὰ τοιαῦτα σκώπτειν καὶ μυκτηρίζειν εἰωθόσιν. Nam semper æstuabimus, si de singulis articulis temporum deliberabimus, μὴ προϋποκειμένου ἡμῖν, posse arbitremur eum gerere honores, nec ne. In præsentia tamen quibus de rebus consulis, curare eum ludis Martialibus triclinium sacerdotum non displicet nobis, si est passurus se à Syllani filio homine sibi affini admoneri, ne quid faciat quod conspici & derideri possit. Spectare eum Circenses ex puluinari, non placet nobis. Expositus enim in prima fronte spectaculorū conspicietur. In Albanum montem ire eum non placet nobis, aut esse Romæ latinarū diebus. Cur enim non præficitur urbi, si potest fratrem suum sequi in montem? Habes nostras mea Liuia sententias, quibus placet semel de tota re aliquid constitui, ne semper inter spem & metum fluctuemus. Licebit autem, si uoles, Antoniæ quoq; nostræ des hanc partem epistolæ huius legendam. Rursus alteris literis: Tiberium adolescentem ego uero, dum tu aberis, quotidie inuitabo ad cœnam, ne solus cœnet cum suo Sulpitio & Athenodoro: qui uellem diligentius & minus μετεώρως deligeret sibi aliquem, cuius motum & habitum & incessum imitaretur misellus.

Ατυχεῖ πάνυ ἐν ϐίοισ σπουδαίοις λίαν.

Vbi non aberrauit eius animus, satis apparet ἡ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγένεια. Item tertijs literis: Tiberium nepotem tuum placere mihi declamantem potuisse, peream nisi mea Liuia admiror. Nam qui tam ἀσαφῶς loquatur, qui possit, cùm declamat, σαφῶς dicere quæ dicenda sunt non uideo. Nec dubium est, quin post hæc Augustus constituerit & reliquerit eum nullo præter auguralis sacerdotij honore impertitum: ac ne hęredem quidem, nisi inter tertios, ac penè extraneos, ex parte sexta nuncuparit, legatoq; non amplius quàm octingentorum sestertiorum prosecutus.

5 TIberius patruus petēti honores, cōsularia ornamēta detulit. Sed instantius legitimos flagitanti, id solū codicillis rescripsit, quadraginta aureos in Saturnalia, & sigillaria se misisse ei. Tūc demū abiecta spe dignitatis, ad ociū concessit, modo in hortis & suburbano, modo in Cāpaniæ secessu delitescens: atq; ex cōtubernio sordidissimorum hominū super ueterē segnitiæ notam, ebrietatis & aleæ quoq; infamiam subijt.

6 CVm interim (quanquam hoc modo agenti) nunq; aut officium hominum, aut reuerentia publica defuit. Equester ordo bis patronū cum deferendæ pro se legationis elegit: semel cum deportandū Romam corpus Augusti humeris suis à COSS. exposcerent: iterum cum oppressum Seianum apud eosdem gratularentur. Quin & specta-

ſpectaculis aduenienti aſſurgere, & lacernas deponere ſolebant. Senatus quoq; ut ad
numerum ſodalium auguſtalium ſorte ductorum extra ordinem adijceretur, cenſuit:
& mox ut domus ei, quam incẽdio amiſerat, publica impenſa reſtitueretur, dicendæq;
inter conſulares ſententiæ ius eſſet. Quod decretum abolitum eſt, excuſante Tiberio
imbecillitatẽ eius, ac damnum liberalitate ſua reſarturum pollicente. Qui tamen mo-
riens & in tertijs hæredibus eum ex parte tertia nuncupatum, legato etiam circa ſeſter
tia uicies proſecutus, cõmendauit inſuper exercitibus, ſenatui, populoq; Ro. inter cæ-
teras neceſsitudines nominatim.

Secunda exiſtimatio, pro fama proſpera

SVb Caio demum fratris filio, ſecundã exiſtimationẽ circa initia imperij omnibus 7
lenocinijs colligente, honores auſpicatus, conſulatum geſsit unà per duos menſes.
euenitq; ut primitus ingredienti cum faſcibus forum, præteruolans aquila dexteriore
humero conſideret. Sortitus eſt & de altero conſulatu in quartum annum. Præſeditq;
nonnunquam ſpectaculis in Caij uicem, acclamante populo, Feliciter, partim patruo
imperatoris, partim Germanici fratri.

Prædictam cœnam, pro præſtitutam

NEc eo minus cõtumelijs obnoxius uixit. Nã & ſi paulo ſerius ad prædictam cœ 8
næ horam occurriſſet, nõ niſi ægrè, & circuito demũ triclinio recipiebatũ. & quo-
ties poſt cibum obdormiſceret (quod ei ferè accidebat) olearũ ac palmularum oſsibus
inceſſebatũ: interdum ferula flagróue, uelut per ludum excitabatur à tropeis. Solebant
& manibus ſtertentis ſocci induci, ut repente expergefactus faciem ſibi confricaret.

SEd ne diſcriminibus quidẽ caruit. Primũ in ipſo cõſulatu, quod Neronis & Druſi 9
fratrum Cæſaris ſtatuas ſegnius locãdas ponendasq; curaſſet, penè honore ſubmo
tus. Deinde extraneo, uel etiã domeſticorum aliquo deferente, aſsiduè uarieq; inquie
tatus. Cũ uero detecta eſſet Lepidi & Getulici cõiuratio, miſſus in Germaniã inter le-
gatos ad gratulandũ, etiam uitæ periculum adijt: indignante ac fremente Caio, patruũ
potiſsimum ad ſe miſſum, quaſi ad puerũ regendum: adeo ut non defuerint, qui trade-
rent præcipitatũ quoq; in flumen, ſicut ueſtitus aduenerat. Atq; ex eo nunq; non in ſe
natu nouiſsimus conſularium ſententiã dixit, ignominiæ cauſa poſt omnes interroga-
tus. Etiam cognitio falſi teſtamenti recepta eſt, in quo & ipſe ſignauerat. Poſtremo eti-
am ſeſtertiũ octogies pro introitu noui ſacerdotij coactus impẽdere, ad eas rei familia-
ris anguſtias decidit, ut cum obligatã ærario fidem liberare nõ poſſet, in uacuum lege
prædiatoria uenalis pependerit ſub edicto præfectorum.

Introitus noui ſacerdotij, pro initu

PEr hæc ac talia maxima ętatis parte tranſacta, quinquageſimo anno imperium cœ 10
pit, quantumuis mirabili caſu. Excluſus inter cæteros ab inſidiatoribus Caij, cum
quaſi ſecretum eo deſiderante turbam ſubmouerent, in diætam, cui nomen eſt Herme
um, receſſerat. Neq; multo poſt rumore cædis exterritus, prorepſit ad ſolarium proxi-
mum: interq; prætenta foribus uela ſe abdidit. latentem diſcurrens forte gregarius mi-
les animaduerſis pedibus è ſtudio ſciſcitandi quiſnam eſſet, agnouit: extractumq;, &
præ metu ad genua ſibi accidentem, imperatorẽ ſalutauit. Hinc ad alios cõmilitones
fluctuantes, nec quicquam adhuc quàm frementes perduxit. Ab his lecticæ impoſi-
tus, & quia ſerui diffugerant, uiciſsim ſuccollantibus, in caſtra delatus eſt, triſtis ac tre-
pidus, miſerante obuia turba, quaſi ad pœnam raperetũ inſons. Receptus intra uallum,
inter excubias militum pernoctauit, aliquanto minore ſpe quàm fiducia. Nam conſu-
les cum ſenatu & cohortibus urbanis forum capitoliumq; occuparunt, aſſerturi cõmu
nem libertatem: accitusq; & ipſe per Trib. pleb. in curiam ad ſuadenda quæ uideren-
tur, ui ſe & neceſsitate teneri reſpondit. Poſtero uero die, ſenatu ſegniore in exequen-
dis conatibus per tædium ac diſſenſionem diuerſa cenſentiũ, & multitudine, quæ cir-
cunſtabat, unum rectorem iam & nominatim expoſcente, armatos pro concione iura
re in nomen ſuum paſſus eſt, promiſitq; ſingulis quinadena H—S. primus Cæſarum
fidem militis etiam præmio pigneratus.

Neq; quicquã quàm, pro tantum frementes

IMperio ſtabilito nihil antiquius duxit, quàm id biduum, quo de mutando reip. ſta- 11
tu hæſitatum erat, memoriæ eximere. Omnium itaq; factorum dictorumq; in eo ue
niam & obliuionem in perpetuum ſanxit ac præſtitit, Tribunis modo ac centurioni-
bus paucis è coniuratorũ in Caium numero interemptis, exempli ſimul cauſa & q ſuã
quoq; cædem depopoſciſſe cognouerat. Conuerſus hinc ad officia pietatis, iuſiuran-
dum

dum neq; sanctius sibi, neq; crebrius instituit, quàm per Augustum. Auiæ Liuiæ diuinos honores, & Circensi pompa currum elephantorum Augustino similem decernendum curauit: parentibus inferias publicas, & hoc amplius patri Circenses annuos natalis die, matri carpentũ, quo per circum duceretur, & cognomẽ Augustæ, ab auia recusatum. Ad fratris memoriã per omnem occasionẽ celebratã, comœdiam quoq; Græcam Neapolitano certamine docuit, ac de sententia iudicum coronauit. Ne Marcum quidem Antonium inhonoratũ, ac sine grata mentione transmisit, testatus quondam per edictum, tanto impensius petere se, ut natalẽ patris Drusi celebrarent, quòd idem esset & aui sui Antonij. Tiberio marmoreum arcum, iuxta Pompeij theatrum decretum quidem olim à senatu, uerum omissum, peregit. Caij quoq;, etsi acta omnia rescidit, diem tamen necis, quamuis exordium principatus sui, uetuit inter fastos referri.

12 AC in semet augẽdo parcus atq; ciuilis, prænomine imperatoris abstinuit, nimios honores recusauit: sponsalia filiæ, natalemq; geniti nepotis silentio, ac tantũ domestica religione transegit. Neminem exulum nisi ex senatus autoritate restituit. Vt sibi in curiã præfectũ prætorij tribunosq; militum secum inducere liceret: utq; rata essent quæ procuratores sui in iudicando statuerent, precario exegit. Ius nundinarum in priuata prædia à COSS. petijt: cognitionibus magistratuum, ut unus è consularib. frequenter interfuit: eosdem spectacula edentes, surgens & ipse cum cætera turba, uoce ac manu ueneratus est. Trib. pl. adeuntibus se pro tribunali, excusauit quòd propter angustias non posset audire eos nisi stantes. Quare in breui spacio tantum amoris fauorisq; collegit, ut cum profectum eum Hostiam perijsse ex insidijs nuntiatũ esset, magna consternatione populus & militem quasi proditorem, & senatum quasi parricidã diris execrationibus incessere non antè destiterit, quàm unus atq; alter, & mox plures à magistratibus in rostra producti, saluum & appropinquare confirmarent.

Appropinquare, pro aduentare.

13 NEc tamen expers insidiarum usquequaq; permansit, sed & singulis, & per factionem, & deniq; ciuili bello infestatus est. E plebe homo nocte media iuxta cubiculum eius cum pugione deprehensus est. Reperti & equestris ordinis duo in publico cum dolone, ac uenatorio cultro, præstolantes: alter ut egressum theatro, alter ut sacrificantem apud Martis ædem adoriretur. Conspirauerant autem ad res nouas Gallus Asinius & Statilius Coruinus, Pollionis ac Messalæ oratorum nepotes, assumptis cõpluribus libertis ipsius atque seruis. Bellum ciuile mouit Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus, uerum intra quintum diem oppressus est, legionibus quæ sacramentum mutauerant, in pœnitentiam religione conuersis: postquam denuntiato ad nouum imperatorem itinere, casu quodam ac diuinitus, neq; aquila ornari, neq; signa conuelli mouerique; potuerunt.

Cõuersis in pœnitentiam, pro tactus pœnitentia

14 COnsulatus super pristinum quatuor gessit. Ex quibus duos primos iunctim, sequentes per interuallum, quarto quenq; anno, semestrem nouissimum, bimestres cæteros. Tertium autem, nouo circa principem exemplo, in locum demortui suffectus. Ius & COS. & extra honorem laboriosissime dixit, etiã suis suorumq; diebus solennibus, nonnunquam festis quoq; antiquitus & religiosis. Nec semper præscripta legum secutus, duritiam lenitatẽmue multarum ex bono & æquo, perinde ut afficeretur, moderatus est. Nam & ijs, qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidissent, restituit actiones: & in maiore fraude conuictos, legitimã pœnam supergressus, ad bestias condemnauit.

15 IN cognoscendo autẽ ac decernendo mira uarietate animi fuit, modo circunspectus & sagax, modo inconsultus ac præceps, nonnunquã friuolus amentiq; similis. Cum decurias rerum actu expungeret, eum qui dissimulata uacatione, quam beneficio liberorum habebat, responderat, ut cupidum iudicandi dimisit. Alium interpellatũ ab aduersarijs de propria lite, negãtemq; cognitionis rem, sed ordinarij iuris esse, agere causam confestim apud se coegit, proprio negocio documentum daturam, quã æquus iudex in alieno negocio futurus esset. Fœminam non agnoscentem filium suum, dubia utrinq; argumentorum fide ad confessionem compulit, indicto matrimonio iuuenis. Absentibus secundum præsentes facillime dabat, nullo delectu culpæ, nisi quis in aliqua necessitate cessasset. Proclamante quodam, præcidendas falsario manus, carnificem sta-

cem statim acciri cum machæra mensaq; lanionia flagitauit. Peregrinitatis reum, orta inter aduocatos leui contentione, togatúmne an palliatum dicere causam oporteret, quasi æquitatem integram ostentans, mutare habitũ sæpius, & prout accusaretur, defenderetúrue, iussit. De quodam etiam negocio, ita ex tabella pronuntiasse creditur: secundum eos se sentire, qui uera proposuissent. Propter quæ usq; eo euiluit, ut passim ac propalam contemptui esset. Excusans quidã testem è prouincia ab eo uocatũ, negauit præsto esse posse. Dissimulata diu causa, ac post longas demũ interrogationes, mortuus est, inquit, puto licuit. Alius gratias agens, quòd reũ defendi pateret, adiecit, & tamẽ fieri solet. Illud quoq; à maioribus natu audiebã, adeo causidicos patiẽtia eius solitos abuti, ut descendentẽ è tribunali non solũ uoce reuocarent, sed & lacinia togæ retenta, interdum pede apprehenso retinerẽt. Ac ne cui hæc mira sint, litigatori Græculo uox in altercatione excidit, καὶ σὺ γέρων εἶ, καὶ μωρός. id est, & tu senex, & tu stultus es. Equitẽ quidẽ Ro. obscœnitatis in fœminas reum, sed falso, & ab impotẽtibus inimicis conficto crimine, satis constat, cum scorta meritoria citari aduersus se, & audiri pro testimonio uideret, graphium & libellos, quos tenebat in manu, ita cum magna stultitiæ & sæuitiæ exprobratione iecisse in faciẽ eius, ut genã non leniter perstrinxerit.

GEssit & censurã intermissam diu post Paulũ Plancumq; censores. sed hanc quoq; 16 inæqualiter, uarioq; & animo, & euentu. Recognitione equitum iuuenem plenũ probri, sed quem pater probatissimum sibi affirmabat, sine ignominia dimisit, habere dicens censorẽ suũ. Alium corruptelis adulterijsq; famosum nihil amplius q̃ monuit, ut aut parcius ætatulæ indulgeret, aut certe cautius. addiditq;, quare eñ ego scio quã amicã habeas? Et cum orantibus familiaribus dempsisset cuidam appositam notam, litura tamen, inquit, extet. Splendidum uirum, Græciæq; prouinciæ principem, uerum latini sermonis ignarum, non modo albo iudicũ erasit, sed etiam in peregrinitatẽ redegit. Nec quenq; nisi sua uoce, utcunq; quis posset, ac sine patrono rationẽ uitæ passus est reddere. Notauitq; multos, & quosdã inopinãtes, & ex causa noui generis, quòd se inscio, ac sine cõmeatu Italia excessissent: quendam uerò, & quòd comes regis in prouincia fuisset, referens maiorũ temporibus Rabirio Posthumo, Ptolemæum Alexandriam crediti seruandi causa secuto maiestatis crimen apud iudices motum. Plures notare conatus, magna inquisitorum negligentia, sed suo maiore dedecore innoxios ferè reperit, quibuscunq; cœlibatum, aut orbitatem, aut egestatem obijceret, maritos, patres, opulentos se probantibus: eo quidem, qui sibimet uim ferro intulisse arguebatur, illæsum corpus ueste deposita ostentãte. Fuerũt & illa in censura eius notabilia, quòd essedum argenteum sumptuose fabricatum, ac uenale, ad sigillaria redimi, cõcidiq; coram imperauit: quodq; uno die, XX edicta proposuit: inter quæ duo, quorum altero admonebat, ut uberi uinearum prouentu bene dolia picarentur: altero, nihil æquè facere ad uiperæ morsum, quàm taxi arboris succum.

Nibil amplius q̃ monuit, pro tantũ monuit

EXpeditionem unam omnino suscepit, eamq; modicam. cum decretis sibi à sena- 17 tu ornamentis triumphalibus leuiorem maiestate principali titulum arbitraretur, uelletq; iusti triumphi decus, unde acquireret, Britanniam potissimum elegit: neq; tentatam ulli post D. Iulium, & tunc tumultuantem ob nõ redditos transfugas. Huc cum ab Hostia nauigaret, uehementi circio bis penè demersus est, prope Liguriam, iuxtaq; Stœchadas insulas. Quare à Massilia Gessoriacum usq; pedestri itinere confecto, inde transmisit: ac sine ullo prælio aut sanguine inter paucissimos dies parte insulæ in ditionem recepta, sexto quàm profectus erat mense, Romã redijt, triumphauitq; maximo apparatu. Ad cuius spectaculum commeare in urbẽ non solum præsidibus prouinciarum permisit, uerumetiam exulibus quibusdam: atq; inter hostilia spolia naualem coronam fastigio Palatinæ domus iuxta ciuicã fixit, traiecti & quasi domiti oceani insigne. Currum eius Messalina uxor carpẽto secuta est. Secuti & triumphalia ornamenta eodem bello adepti: sed cæteri pedibus & in prætexta, Crassus Frugi equo phalerato, & in ueste palmata, quòd eum honorem iterauerat.

VRbis annonæq; curam solicitissime semper egit. Cum Aemiliana pertinacius ar- 18 derent, in diribitorio duabus noctibus mansit: ac deficiente militum ac familiariũ turba, auxilio plebẽ per magistratus ex omnibus uicis cõuocauit: ac positis ante se

cum

cum pecunia fiscis, ad subueniẽdum hortatus est, repræsentaturus pro opera dignam cuiq; mercedem. Arctiore autem annona ob assiduas sterilitates, detentus quondam medio foro à turba, conuitijsq; ac simul fragminibus panis ita infestatus ut ægrè, nec nisi postico euadere in palatium ualuerit, nihil non ex eo cogitauit ad inuehendos etiam in tempore hyberno commeatus. Nam & negociatoribus certa lucra proposuit, suscepto in se damno si cui quid per tempestates accidisset: & naues mercaturæ causa fabricantibus magna commoda.

19 CONstituit pro conditione cuiusq; ciuis uacationẽ legi papiæ popeæ, Latinis ius Quiritum, fœminis ius quatuor liberorum, quæ constituta hodie seruantur.

20 OPera magna potius q̃ necessaria quàmulta perfecit. Sed uel præcipua, aquædu-ctum à Caio inchoatũ, item emissariũ Fucini lacus, portumq; Hostiensem quan quam sciret ex his alterum ab Augusto precantibus assidue Marsis negatum, alterum à D. Iulio sæpius destinatũ, ac propter difficultatem omissum. Claudiæ aquæ gelidos & uberes fontes, quorũ alteri Cœruleo, alteri Curtio & Albudino nomen est: simulq; riuum Anienis nouo lapideo opere in urbem perduxit, diuisitq; in plurimos & ornatissimos lacus. Fucinum aggressus est, non minus compendij spe, q̃ gloriæ, cùm quidam priuato sumptu emissuros se repromitterent, si sibi siccati agri cõcederentur. Per tria autem passuum milia, partim effosso monte, partim exciso, canalem absoluit ægrè & post undecim annos, quamuis continuis XXX. hominum milibus sine intermissione operantibus. Portum Hostiæ extruxit, circunducto dextra sinistraq; brachio, & ad introitum profundo iam solo mole obiecta: quam quo stabilius fundaret, nauem antè demersit, qua magnus obeliscus ex Aegypto fuerat aduectus, congestisq; pilis superposuit altissimam turrim in exemplum Alexandrini Phari, ut ad nocturnos ignes cur sum nauigia dirigerent. Congiaria populo sæpius distribuit.

Quàmmulta, pro multa

21 SPectacula quoq; complura magnificaq; edidit, nõ usitata modo, ac solitis locis, sed & commentitia, & ex antiquitate repetita, & ubi præterea nemo ante eum. Ludos dedicationis Pompeiani theatri, quod ambustum restituerat, è tribunali posito in orchestra cõmisit, cum prius apud superiores ædes supplicasset, perq; mediam caueam sedentibus ac silentibus cunctis, descendisset. Fecit & seculares, quasi anticipatos ab Augusto, nec legitimo tempori reseruatos: quamuis ipse in historijs suis prodat, intermissos eos Augustum multo post, diligentissime annorum ratione subducta, in ordinem redegisse. Quare uox præcõis irrisa est inuitãtis more solenni ad ludos, quos nec spectasset quisquã, nec spectaturus esset: cũ superessent adhuc qui spectauerant, & quidam histrionum producti olim, tunc quoq; producerentur. Circenses frequẽter etiam in uaticano commisit, nonnunquam interiecta per quinos missus uenatione. Circo uero maximo marmoreis carceribus, auratisq; metis, quæ utraq; & tophina ac lignea antea fuerant, exculto, propria senatoribus constituit loca promiscuè spectare solitis. Ac super quadrigarum certamina, Troiæ lusum exhibuit, & Africanas, conficiente turma equitum prætorianorum, ducibus tribunis, ipsoq; præfecto. Præterea Thessalos equites, qui feros tauros per spacia circi agunt, insiliuntq; defessos, & ad terram cornibus detrahunt. Gladiatoria munera plurifariam, ac multiplicia exhibuit. Anniuersarium in castris prætorianis, sine uenatione apparatuq; : iustum ac legitimum in septis: ibidem extraordinarium & breue, dicrumq; paucorum, quodq; appellare cœpit sportulam: quia primum daturus edixerat, uelut ad subitam condictamq; cœnulam inuitare se populum. Nec ullo spectaculi genere cõmunior aut remissior erat, adeo ut oblatos uictoribus aureos prolata sinistra pariter cum uulgo uoce digitisq; numeraret: ac sæpe hortando rogandoq; ad hilaritatem homines prouocaret, dominos identidem appellans, immixtis interdum frigidis & accersitis iocis: Qualis est, ut, cum palumbum postulantibus daturum se promisit, si captus esset. Illud quoq; planè quantumuis salubriter, & in tempore: cum essedario, pro quo quatuor filij deprecabantur, magno omnium fauore indulsisset rudem, tabulam ilico misit, admonens populum, quantopere liberos suscipere deberet, quos uideret & gladiatori præsidio gratiæq; esse. Edidit & in Martio campo expugnationem direptionemq; oppidi ad imaginem bellicam, & deditionem Britanniæ regum, præseditq; paludatus. Quin & emissurus Fucinum lacum,

Anticipare, pro ante tempus facere aliquid

Cõmunis, pro non singularis, aut non exquisitus

naumachiam antè commisit. Sed cùm proclamantibus naumachiarijs, Aue imperator, morituri te salutant: respõdisset, Auete uos: neq; post hanc uocem, quasi uenia data, quisquam dimicare uellet, diu cunctatus an omnes igni ferroq; absumeret, tandem è sede sua prosiluit, ac per ambitum lacus non sine fœda uacillatione discurrens, partim minando, partim adhortando ad pugnam compulit. Hoc spectaculo classis Sicula & Rhodia concurrerunt, duodenarum triremium singulæ, exciente buccina Tritone argenteo: qui è medio lacu per machinam emerserat.

Exoleta, pro defuncta *Terra mouisset pro terræ motus fuisset* *Obsecratio, p litania*

Qvædam circa ceremonias, ciuilemq; & militarem morem, item circa omnium ordinum statum, domi forisq;, aut correxit, aut exoleta reuocauit, aut etiam noua instituit. In cooptãdis per collegia sacerdotibus, neminem nisi iuratus nominauit: obseruauitq; sedulo, ut quoties terra in urbe mouisset, ferias aduocata concione prætor indiceret: utq; ob dira aut in urbe, aut in Capitolio uisa, obsecratio haberetur, eamq; ipse iure Max. Pont. commonito pro rostris populo, præiret, submotaq; operariorum seruorumq; turba. 22

Actus rerum, pro actione causarum *Potestates pro magistratibus*

Rerum actum, diuisum antea in hybernos æstiuosq; menses, cõiunxit. Iurisdictionem de fideicommissis, quotannis & tantum in urbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum atq; etiam per prouincias potestatibus demandauit. Capiti papiæ popeæ legis, à Tiberio Cæsare quasi sexagenarij generare non possent, edicto obrogauit. Sanxit ut pupillis extra ordinem tutores à COSS. darentur: utq; hi, quibus à magistratibus prouinciæ interdicerentur, urbe quoq; in Italia submouerentur. Ipse quosdam nouo exemplo relegauit, ut ultra lapidem tertium uetaret egredi ab urbe. De maiore negocio acturus in curia, medius inter COSS. sellas tribunitio subsellio sedebat. Commeatus à senatu peti solitos beneficij sui fecit. 23

Ornamenta consularia etiam procuratoribus ducenarijs indulsit. Senatoriam dignitatem recusantibus, equestrem quoq; ademit. Latum clauum, quamuis initio affirmasset nõ lecturum se senatorem nisi ciuis Ro. abnepotem, etiam libertini filio tribuit: sed sub conditione, si prius ab equite Ro. adoptatus esset. ac sic quoq; reprehensionem uerens, etiam Appium Cæcum censorem, generis sui proautorem, libertinorum filios in senatum allegisse docuit: ignarus, temporibus Appij, & deinceps aliquandiu, libertinos dictos non ipsos qui manumitterẽtur, sed ingenuos ex his procreatos. Collegio quæstorum pro stratura uiarum gladiatorum munus iniũxit: detractaq; Hostiensi & Gallica prouincia, curam ærarij Saturni reddidit, quam medio tempore prætores, aut utiq; tunc prætura functi sustinuerant. Triumphalia ornamenta Syllano filiæ suę sponso nondum puberi dedit. Maioribus uero natu, tam multis tamq; facile, ut epistola communi legionum nomine extiterit, petentium ut legatis cõsularibus simul cum exercitu & triumphalia darentur, ne causam belli quoquo modo quærerent. A. Plautio etiam ouatíonem decreuit: ingressoq; urbem obuiam progressus, & in Capitolium eunti, & inde rursus reuertenti latus texit. Gabinio Secundo Caucis gente Germanica superatis, Caucici cognomen usurpare concessit. 24

Publicauit, pro populo cõmunem fecit

Equestreis militias ita ordinauit, ut post cohortem alam, post alam tribunatum legionis daret: stipendiaq; instituit, & imaginariæ militiæ genus, quod uocatur supernumerum, quo absentes & titulo tenus fungerentur. Milites domos senatorias salutandi causa ingredi, etiam patrũ decreto prohibuit. Libertinos, qui se pro equitibus Ro. agerent, publicauit. Ingratos, & de quibus patroni quererentur, reuocauit in seruitutem: aduocatisq; eorum negauit se aduersus libertos ipsorum ius dicturũ. Cum quidam ægra & affecta mancipia in insulam Aesculapij tædio medendi exponerent, omnes qui exponerentur, liberos esse sanxit, nec redire in ditionem domini si conualuissent: quòd si quis necare mallet quem q̃ exponere, cædis crimine teneri. Viatores, ne per Italiæ oppida nisi aut pedibus aut sella aut lectica transirẽt, monuit edicto. Puteolis & Hostiæ singulas cohortes ad arcendos incendiorum casus collocauit. Peregrinæ conditionis homines uetuit usurpare Romana nomina, duntaxat gentilitia: ciuitatem Romanam usurpantes, in campo Esquilino securi percussit. Prouincias Achaiam & Macedoniam, quas Tiberius ad curam suam transtulerat, senatui reddidit. Lycijs ob exitiabiles inter se discordias libertatem ademit: Rhodijs ob pœnitentiam ueterũ delictorum 25

ctorum reddidit. Ilienſibus,quaſi Ro. gentis autoribus tributa in perpetuum remiſit, recitata uetere epiſtola Græca ſenatus populiq; Romani, Seleuco regi amicitiã & ſocietatem ita demũ pollicentis, ſi conſanguineos ſuos Ilienſes ab omni onere immunes præſtitiſſet. Iudæos impulſore Chreſto aſsiduè tumultuãtes Roma expulit. Germanorum legatis in orcheſtra ſedere permiſit,ſimplicitate eorum & fiducia motus, quòd in popularia deducti,cum animaduertiſſent Parthos & Armenios ſedentes in ſenatu, ad eadem loca ſponte tranſierant, nihilo deteriorem uirtutem aut conditionem ſuam prædicantes. Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis, & tantũ ciuibus ſub Auguſto interdictam, penitus aboleuit:contrà, ſacra Eleuſinia etiã transferre ex Attica Romã conatus eſt. Templũ quoq; in Sicilia Veneris Erycinæ uetuſtate collapſum, ut ex ærario po. Ro. reficeretur, autor fuit. Cum regibus fœdus in foro icit, porca cæſa, ac uetere fecialium præfatione adhibita. Sed & hæc, & cætera, totumq; adeo ex parte magna principatum non tam ſuo q̃ uxorum libertorumq; arbitrio adminiſtrauit, talis ubiq; plerunq;, qualem eſſe eum aut expediret illis, aut liberet.

26 SPonſas admodum adoleſcens duas habuit, Aemiliam Lepidam Auguſti proneptem, item Liuiam Medullinam, cui cognomen & Camillæ erat, è genere antiquo dictatoris Camilli: priorem, quòd parentes eius Auguſtum offenderant, uirginem adhuc repudiauit: poſteriorem ipſo die, qui erat nuptijs deſtinatus, ex ualetudine amiſit. Vxores deinde duxit Plautiam Herculanillam triumphali, & mox Aeliam Petinam conſulari patre. Cum utraq; diuortium fecit: ſed cum Petina ex leuibus offenſis, cum Herculanilla ob libidinum probra, & homicidij ſuſpicionem. Poſt has Valeriam Meſſalinam Barbati Meſſalæ conſobrini ſui filiam in matrimonium accepit: quam cum comperiſſet ſuper cætera flagitia atq; dedecora, C. Silio etiam nupſiſſe, dote inter auſpices conſignata, ſupplicio affecit: confirmauitq; pro cõcione apud prætorianos, quatenus ſibi matrimonia male cederent, permanſurum ſe in cœlibatu, ac niſi permanſiſſet, non recuſaturum confodi manibus ipſorum. Nec durare ualuit, quin de conditionibus continuo tractaret, etiam de Petinæ quam olim exegerat, deq; Loliæ Paulinæ, quæ C. Cæſari nupta fuerat. Verum illecebris Agrippinæ Germanici fratris ſui filiæ per ius oſculi, & blanditiarum occaſiones pellectus in amorem, ſubornauit proximo ſenatu, qui cenſerent cogendum ſe ad ducendum eam uxorem, quaſi reipub. maxime intereſſet, dandamq; cæteris ueniam talium coniugiorũ, quæ ad id tempus inceſta habebantur: ac uix uno interpoſito die confecit nuptias, non repertis qui ſequerentur exemplum, excepto libertino quodam, & altero primipilari, cuius officium nuptiarum & ipſe cum Agrippina celebrauit. *Diuortiũ fecit cum illa, pro ab illa*

27 LIberos ex tribus uxoribus tulit: ex Herculanilla Druſum & Claudiam: ex Petina Antoniam: ex Meſſalina Octauiam, & quem primò Germanicum, mox Britannicum cognominauit. Druſum Pompeium puberem amiſit, piro per luſum in ſublime iactato, & hiatu oris excepto ſtrangulatũ, cui & ante paucos dies filiam Seiani deſpõdiſſet: quo magis miror fuiſſe qui traderent, fraude à Seiano necatum. Claudiam ex liberto ſuo Botere conceptam, quamuis ante quintum menſem diuortij natam, aliq; cœptam, exponi tamen ad matris ianuam, & nudam iuſsit abijci. Antoniam Cn. Pompeio Magno, deinde Fauſto Syllæ nobiliſsimis iuuenibus, Octauiã Neroni priuigno ſuo collocauit, Syllano antè deſponſatam. Britannicũ uigeſimo imperij die, inq; ſecundo conſulatu natum ſibi, paruulum etiam tum, & militibus pro cõcione manibus ſuis geſtans, & plebi per ſpectacula gremio aut ante ſe retinens aſsidue commendabat, fauſtisq; ominibus eum acclamantium turba proſequebatur. E generis Neronem adoptauit, Pompeium atq; Syllanum non recuſauit modo, ſed & interemit.

28 LIbertorum præcipuè ſuſpexit Poſidem ſpadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares uiros haſta pura donauit. Nec minus Felicem, quem cohortibus & alis, prouinciæq; Iudææ præpoſuit, trium reginarum maritum. Et Harpocram, cui lectica per urbẽ uehendi, ſpectaculaq; publicè edendi ius tribuit. Ac ſuper hos Polybium à ſtudijs, qui ſæpe inter duos COSS. ambulabat. Sed ante omnes Narciſſum ab epiſtolis, & Pallantem à rationibus, quos decreto quoq; ſenatus nõ præmijs modo ingentibus, ſed & quæſtorijs, prætorijsq; ornamentis ornari libenter paſſus eſt: tantum

præterea acquirere, & rapere, ut quærente eo quondam de fisci exiguitate, non absurde sit dictum, Abundaturum si à duobus libertis in consortium reciperetur.

29 HIs (ut dixi) uxoribusq; addictus, non principem se, sed ministrum egit. Compendio cuiusq; horum, uel etiam studio ac libidine, honores, exercitus, impunitates, supplicia largitus est: & quidem insciens plerunq; & ignarus. Ac ne singulatim minora quæq; enumerem, reuocatas libertates, eius iudicia rescissa, suppositos aut etiam palàm immutatos datorum officiorum codicillos, Appium Syllanum consocerum suū, Liuiasq;, alterā Drusi, alteram Germanici filiam, crimine incerto, nec defensione ulla data, occidit: Item Cn. Pompeium maioris filiæ uirum, & L. Syllanum minoris sponsum. ex quibus Pompeius in cōcubitu dilecti adolescentuli cōfossus est: Syllanus abdicare se prætura ante quartū cal. Ianuarias, moriq; initio anni coactus. Die ipso Claudij & Agrippinæ nuptiarum, in quinq; & triginta senatores, trecentosq; amplius equites Ro. tanta facilitate animaduertit, ut de nece consularis uiri renuntiante centurione, factum esse quod imperasset, negaret quicquam se imperasse: nihilo minus rem cōprobaret, affirmantibus libertis, officio milites functos, quòd ad ultionem imperatoris ultro procurrissent. Nam illud omnem fidem excesserit, quòd nuptijs, quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis & ipse consignauerit, inductus quasi de industria simularentur, ad auertendum transferendumq; periculum, quod imminere ipsi per quædam ostenta portenderetur.

Consocer

30 AVtoritas dignitasq; formæ nō defuit uel stanti uel sedenti, ac præcipuè quiescenti. nam & prolixo, nec exili corpore erat: & specie canicieq; pulchra, opimis ceruicibus. Cæterum & ingredientem destituebant poplites minus firmi, & remisse quid uel serio agētem multa dehonestabant: risus indecens, ira turpior, spumante rictu, humentibus naribus: plectra linguæ titubantia, caputq; tum semper, tum in quantulocunq; actu uel maxime tremulum.

31 VAletudine sicut olim graui, ita princeps perprospera usus est, excepto stomachi dolore, quo se correptum etiam de consciscenda morte cogitasse dixit.

32 COnuiuia agitauit & ampla & assidua, ac ferè patētissimis locis, ut plerunq; sexceni simul discumberent: conuiuatus & super emissarium Fucini lacus, ac pene submersus, cum emissa impetu aqua redundasset. Adhibebat omni cœnæ & liberos suos cum pueris puellisq; nobilibus, qui more ueteri ad fulcra lectorum sedentes uescerentur. Conuiuæ, qui pridie scyphum aureum surripuisse existimabatur, reuocato in diem posterum, calicem fictilem apposuit. Dicitur etiam meditatus edictum, quo ueniam daret efflatum crepitumq; uentris in conuiuio emittēdi, cum periclitatū quendam præ pudore ex continentia reperisset.

33 CIbi uiniq; quocunq; & tempore & loco appetentissimus. Cognoscens quondam in Augusti foro, uictusq; nidore prandij, quod in maxima Martis æde Salijs apparabatur, deserto tribunali ascendit ad sacerdotes, unaq; discubuit. Nec temerè unquam triclinio abscessit, nisi distentus ac madens, & ut statim supino ac per somnum hianti pinna in os inderetur, ad exonerandum stomachū. Somni breuissimi erat. Nam ante mediam noctem plerunq; uigilabat, ut tamen interdiu nonnunquam in iure dicendo obdormisceret, uixq; ab aduocatis de industria uocem augentibus excitaretur. Libidinis in fœminas profusissimæ, marium omnino expers. Aleam studiosissime lusit, de cuius arte librum quoq; emisit. Solitus etiam in gestatione ludere, ita essedo alueoq; adaptatis, ne lusus confunderetur.

34 SAeuum, & sanguinariū natura fuisse magnis minimisq; apparuit rebus. Tormenta quæstionum, pœnasq; parricidarum repræsentabat exigebatq; coràm. Cum spectare antiqui moris supplicium Tiburi concupisset, & deligatis ad palum noxijs carnifex deesset, accitum ab urbe uesperam usq; opperiri perseuerauit. Quocunq; gladiatorio munere, uel suo, uel alieno, etiam forte prolapsos iugulari iubebat, maxime retiarios, ut expirantium faciem uideret. Cum par quoddam mutuis ictibus concidisset, cultellos sibi paruulos ex utroq; ferro in usum fieri sine mora iussit. Bestiarijs meridianisq; adeo delectabatur, ut etiā prima luce ad spectaculum descenderet, & meridie dimisso ad prandium populo persederet: præterq; destinatos etiam leui subitaq; de causa

Meridiani

quosdam

quosdam cōmitteret, de fabrorum quoq; ac ministrorum, atq; id genus numero: si aut
αὐτόματον, uel pegma, uel quid tale aliud parum cessisset. Induxit & unum ex nomen-
clatoribus suis, sicut erat togatus.

35 SEd nihil æquè quàm timidus, ac diffidens fuit. Primis imperij diebus, quanquā (ut
diximus) iactator ciuilitatis, neq; conuiuia inire ausus est, nisi ut speculatores cum
lanceis circumstarent, milites q; uice ministrorū fungerentur: neq; ægrum quenquam
uisitauit, nisi explorato prius cubiculo, culcitris q; & stragulis prætentatis & excussis:
reliquo autem tempore salutatoribus scrutatores semper apposuit, & quidem omnibus,
& acerbissimos. Serò enim ac uix remisit, ne fœminæ prætextati q; pueri, & puellæ con
trectarentur, & ne cuius comiti aut librario calamariæ aut graphiariæ thecæ adimeren
tur. Motu ciuili, cum eum Camillus nō dubitans etiam citra bellum posse terreri, con-
tumeliosa & minaci & contumaci epistola cedere imperio iuberet, uitam q; otiosam in
priuata re agere, dubitauit adhibitis principibus uiris, an obtemperaret.

36 QVasdam insidias temerè delatas adeo expauit, ut deponere imperium tentauerit.
Quodam (ut suprà retuli) cum ferro circa sacrificātem se deprenso, senatum per
præcones propere cōuocauit, lachrymis q; & uociferatione miseratus est conditionem
suam, cui nihil tuti usquam esset: ac diu publico abstinuit. Messalinæ quoq; amorem fla
grantissimum, non tam indignitate contumeliarum, quàm periculi metu abiecit, cum
adultero Silio acquiri imperiū credidisset. Quo tempore fœdum in modum trepidus
ad castra confugit, nihil tota uia, quàm esset ne sibi saluum imperium, requirens.

37 NVlla adeo suspicio, nullus autor tā leuis extitit, à quo nō mediocri scrupulo inie-
cto ad cauendū ulciscendum q; cōpelleretur. Vnus ex litigatorib. seducto in salu *Seducto, pro*
tatione affirmauit, se uidisse per quietem occidi eum à quodā: Deinde paulo pòst, quasi *seorsim ab-*
percussorē agnosceret, libellum tradentē aduersarium suum demōstrauit: confestim q; *ducto*
is pro deprehenso ad pœnā raptus est. Pari modo oppressum ferunt Appium Syllanū:
quem cum Messalina & Narcissus cōspirassent perdere, diuisis partibus, alter ante lu-
cem similis attonito, patroni cubiculū irrupit, affirmans somniasse se, uim ei ab Appio
illatam: altera in admiratione formata, sibi quoq; eandem speciem aliquot iam noctib. *Formata in ad-*
obuersari retulit. Nec multo post ex cōposito irrumpere Appius nuntiatus, cui pridie *miratione, pro*
ad id temporis ut adesset præceptū erat, quasi planè repræsentaretur somnij fides, accersi *simulans admi*
statim ac mori iussus est. Nec dubitauit postero die Claudius ordinem rei gestæ perfer- *rationem*
re ad senatum, ac liberto gratias agere, quòd pro salute sua etiam dormiens excubaret.

38 IRæ atq; iracundiæ conscius sibi, utrunq; excusauit edicto, distinxit q;: pollicitus alte *Ira, iracundia*
ram quidē breuem & innoxiā, alteram non iniustā fore. Hostiensibus, quia sibi sub-
eunti Tiberim scaphas obuiā non miserint, grauiter correptis, eaq; cum inuidia, ut in
ordinem se coactum cōscriberet, repente tantum nō satisfaciens ueniam dedit. Quos- *in ordinem*
dam in publico parum tempestiuè adeuntes manu sua repulit. Item scribam quæstoriū, *coactum*
item q; prætura functū senatorem, inauditos & innoxios relegauit: quòd ille aduersus pri-
uatum se intemperantius affuisset: hic in ædilitate inquilinos prædiorum suorum con
tra uetitum cocta uendentes mulctasset, uillicum q; interuenientem flagellasset. Qua
de causa etiam coercionem popinarū ædilibus ademit. At ne stultitiam quidem suam
reticuit: simulatam q; à se ex industria sub Caio, quòd aliter euasurus, peruenturus q; ad su
sceptam stationem non fuerit, quibusdam oratiunculis testatus est. Nec antè persuasit,
quàm intra breue tempus liber editus sit, cui index erat, μωρῶν ἀνάστασις. Argumentū *ἐπανάστασις*
autem, stultitiam neminem fingere.

39 INter cætera in eo mirati sunt homines & obliuionē & inconsiderantiam, uel ut græ *Supinitatem ac*
cè dicam, μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν. Occisa Messalina, paulopost quàm in triclinio de *cæcutientiam*
cubuit, quur domina non ueniret requisiuit. Multos ex ijs quos capite damnauerat, po
stero statim die & in concilium, & ad aleæ lusum admoueri iussit, & quasi morarentur
ut somniculosos per nuntium increpuit. Ducturus contra fas Agrippinam uxorem,
non cessauit omni oratione, filiam, & alumnam, & in gremio suo natam atq; educatam
prædicare. Asciturus in nomen familiæ Neronem, quasi parum reprehenderet, quòd
adulto iam filio priuignū adoptaret, identidem diuulgauit, neminem unquam per ado
ptionem familiæ Claudiæ insertum.

SErmonis uero, rerumq; tantam sæpe negligentiam ostendit, ut nec quis, nec inter quos, quo'ue tempore ac loco uerba faceret, scire ac cogitare existimaretur. Quum de lanijs aut uinarijs ageretur, exclamauit in curia: Rogo uos, quis potest sine offula uiuere? Descripsit abundãtiam ueterum tabernarũ, unde solitus esset uinum olim & ipse petere. De quæstore quodam cãdidato inter causas suffragationis suæ posuit, quòd pater eius frigidam ægro sibi tempestiuè dedisset. Inducta teste in senatu, Hæc, inquit, matris meæ liberta, & ornatrix fuit: sed me patronum semper existimauit. Hoc ideo dixi, quòd quidam sunt adhuc in domo mea qui me patronum non putant. Sed & pro tribunali, Hostiensibus quiddam publicè orãtibus, cum excanduisset, nihil habere se uociferatus est quare eos demereatur, si quem alium & se liberum esse. Nam illa eius quotidiana, et planè omnium horarum & momentorũ erant, quid ego tibi Theogonius uideor, & λογιώτατος: multaq; talia etiam priuatis deformia, nedum principi, neq; infacundo, neq; indocto, imò etiam pertinaciter liberalibus studijs dedito. 40

Vinarij οἰνοπῶλαι

Id est eloquentißimus

HIstoriã in adolescentia hortãte T. Liuio, Sulpitio uero Flauo etiã adiuuãte, scribere aggressus est. Et cũ primũ frequenti auditorio cõmisisset, ęgrè perlegit, refrigeratus sæpe à semetipso. Nã cum initio recitationis, defractis cõplurib. subsellijs obesitate cuiusdã, risus exortus esset, ne sedato quidẽ tumultu temperare potuit, quin ex interuallo subinde facti reminisceret, cachinnosq; reuocaret. In principatu quoq; & scripsit plurimũ, & assidue recitauit per lectorẽ. Initium aũt sumpsit historiæ, post cædem Cęsaris dictatoris. sed & transijt ad inferiora tẽpora, cœpitq; à pace ciuili, cum sentiret neq; libere, neq; uere sibi de superiorib. tradendi potestatẽ relictã, correptus sępe & à matre & ab auia. Prioris materiæ duo uolumina, posterioris unum & XL. reliquit. Cõposuit & de uita sua octo uolumina, magis inepte quàm inelegãter. Item Ciceronis defensionem aduersus Asinij Galli libros, satis eruditam. Nouas etiam cõmentus est literas tres, ac numero ueterum quasi maxime necessarias addidit. De quarum ratione cum priuatus adhuc uolumen edidisset, mox princeps non difficulter obtinuit, ut in usu quoq; promiscuo essent. Extat talis scriptura in plerisq; libris, ac diurnis titulisq; operum. 41

NEc minore cura græca studia secutus est, amorem præstantiamq; linguæ occasione omni professus. Cuidam barbaro græce & latine disserẽti, cum utroq; inquit, sermone nostro sis peritus. Et in cõmendanda patribus conscriptis Achaia, gratam sibi prouinciam ait cõmunium studiorum commercio. Ac sæpe in senatu legatis perpetua oratione respondit. Multum uero pro tribunali etiam Homericis locutus est uersibus. Quoties quidem hostem uel insidiatorem ultus esset, excubitori tribuno signũ de more poscenti, non temerè aliud dedit, quàm 42

ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπαίνοι.

Deniq; & græcas scripsit historias, Tyrrhenicôn XX. Carchedoniacôn VIII. Quarum causa ueteri Alexandriæ Musæo additum ex ipsius nomine, institutumq; ut quotannis in altero Tyrrhenicôn libri, altero Carchedoniacôn diebus statutis, uelut in auditorio recitarentur toti à singulis per uices.

SVb exitu uitę signa quædam nec obscura pœnitentis de matrimonio Agrippinæ, deq; Neronis adoptione dederat. Siquidem cõmemorantibus libertis, ac laudantibus cognitionem, qua pridie quandam adulterij ream condemnauerat, sibi quoq; in fatis esse iactauit omnia impudica, sed non impunita matrimonia. Et subinde obuium sibi Britannicum arctius complexus, hortatus est ut cresceret, rationemq; à se omnium factorum acciperet, græca insuper uoce prosecutus, ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται. Cumq; impubi teneroq; adhuc, quando statura permitteret, togam dare destinasset, adiecit, ut tandem Populus Ro. uerum Cæsarem habeat. 43

Sub exitu, pro sub exitum

NOn multoq; post testamentũ etiam conscripsit, ac signis omnium magistratuum obsignauit. Prius igitur quàm ultra progrederetur, pręuentus est ab Agrippina, quam pręter hæc conscij quoq;, nec minus delatores multorum criminum arguebant. Et ueneno quidem occisum conuenit: ubi autem, & per quem dato, discrepat. quidam tradunt, epulanti in arce cum sacerdotibus, per Halotũ spadonem prægustatorẽ: alij domestico cõuiuio per ipsam Agrippinã, quæ boletum medicatũ auidissimo ciborum talium obtulerat. Etiam de subsequentibus diuersa fama est. Multi statim hausto ueneno ob- 44

no obmutuisse aiunt, excruciatumq; doloribus nocte tota, defecisse prope lucem. Non nulli inter initia consopitum, deinde cibo affluente euomuisse omnia: repetitumq; toxico, incertum pulti ne addito, cum uelut exhaustū refici cibo oporteret, an immisso per clysterem, ut quasi abundantia laboranti etiam hoc genere egestionis subueniretur.

45 MOrs eius celata est, donec circa successorem omnia ordinarentur. Itaq; & quasi pro ægro adhuc uota suscepta sunt, & inducti per simulationem comœdi, qui uelut desiderantem oblectarent. Excessit III. Idus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola COSS. LXIIII. ætatis, imperij XIIII. anno. Funeratusq; est solenni principū pompa, & in numerum deorum relatus. Quem honorem à Nerone destitutum abolitumq;, recepit mox per Vespasianum.

46 PRæsagia mortis eius præcipua fuerunt: Exortus crinitæ stellæ, quam Cometen uocant: tactumq; de cœlo monumentū Drusi patris. Et quòd eodem anno ex omniū magistratuum genere plerią; mortem obierant. Sed nec ipse ignorasse, aut dissimulasse ultima uitæ suæ tempora uidetur aliquot quidem argumentis. Nam & cum COSS. designaret, neminē ultra mensem quo obijt, designauit: & in senatu, cui nouissime interfuit, multum ad concordiam liberos suos cohortatus, utriusq; ætatem suppliciter patribus cōmendauit. Et in ultima cognitione pro tribunali accessisse se ad finem mortalitatis, quanquam abominantibus qui audiebant, semel atq; iterum pronuntiauit.

C. SVETONII TRANQVILLI

NERO CLAVDIVS CAESAR

1 EX GENTE Domitia duæ familiæ claruerunt, Caluinorum, & Aenobarborū. Aenobarbi autorē originis, itemq; cognominis habent L. Domitiū: cui rure quondam reuertenti, iuuenes gemini augustiore forma ex occursu imperasse traduntur, nuntiaret senatui ac populo uictoriam, de qua incertū adhuc erat: Atq; in fidem maiestatis adeo permulsisse malas, ut è nigro rutilū, ærią; assimilem capillum redderent. Quod insigne mansit & in posteris eius, ac magna pars rutila barba fuerunt. Functi autem consulatibus VII. triumpho censuraq; duplici, & inter patricios allecti perseuerarunt omnes in eodem cognomine. Ac ne prænomina quidem ulla præterquam Cnei & Lucij usurparunt: eaq; ipsa notabili uarietate, modo cōtinuantes unumquodq; per ternas personas, modo alternantes per singulas. Nam primum secundumq; ac tertium Aenobarborū Lucios, rursus sequentes tres ex ordine Cneos accepimus: reliquos nō nisi uicissim, tum Lucios, tum Cneos. Plures è familia cognosci referre arbitror, quo facilius appareat ita degenerasse à suorum uirtutibus Neronem, ut tamen uitia cuiusq; quasi tradita, & ingenita retulerit. *Tradita, pro à maioribus accepta*

2 VT igitur paulo altius repetam, atauus eius Cn. Domitius in tribunatu pontificib. offensior, quòd alium quàm se in patris sui locum cooptassent, ius sacerdotū subrogandorum à collegijs ad populū transtulit. ac in cōsulatu Allobrogibus Aruernisq; superatis, elephanto per prouinciam inuectus est, turba militum quasi inter solennia triumphi prosequente. In hunc dixit Licinius Crassus orator, nō esse mirandum quòd æneam barbam haberet, cui esset os ferreum, cor plumbeum. Huius filius prætor Cæsarem abeuntem cōsulatu, quem aduersus auspicia legesq; gessisse existimabat, ad disquisitionem senatus uocauit. Mox COS. imperatorem ab exercitibus Gallicis retrahere tentauit, successorq; ei per factionem nominatus, principio ciuilis belli ad Corfiniū captus est. Vnde dimissus, Massilienses obsidione laborantes cum aduentu suo confirmasset, repente destituit: acieq; demū Pharsalica occubuit, uir neq; satis constans, & ingenio truci. In desperatione rerum mortem timore appetitā, ita expauit, ut haustum uenenum pœnitentia euomuerit, medicūq; manumiserit, quòd sibi prudens ac sciens

minus

minus noxium temperasset. Consultante autem Cn. Pompeio de medijs ac neutrā par
tem sequentibus, solus censuit hostium numero habendos.

REliquit filium omnibus gentis suæ proculdubio præferendum. Is inter conscios 3
Cæsarianę necis (quanq; insons) damnatus lege pedia, cum ad Cassium Brutūq;
se propinqua sibi cognatione cōiunctos contulisset, post utriusq; interitū classem olim
commissam retinuit: auxit etiam, nec nisi partibus ubiq; profligatis, M. Antonio spon-
te, & ingentis meriti loco tradidit: solusq; omnium ex ijs qui pari lege damnati erant,
Percurrere restitutus in patriam, amplissimos honores percucurrit: ac subinde redintegrata dissen
honores sione ciuili, eidem Antonio legatus, delatam sibi summam imperij ab ijs quos Cleopa-
træ pudebat, neq; suscipere, neq; recusare fidenter, propter subitam ualetudinē ausus,
In dieb. paucis, transijt ad Augustum: & in diebus paucis obijt, nōnulla & ipse infamia aspersus. Nam
pro intra dies Antonius eum desiderio amicæ Seruiliæ Naidis transfugisse iactauit.

paucos EX hoc Domitius nascitur, quem emptorem familiæ pecuniæq; in testamento Au 4
gusti fuisse, mox uulgo notatum est: non minus aurigandi arte in adolescentia cla
rus, quàm deinde ornamentis triumphalibus ex Germanico bello. Verum arrogans,
profusus, immitis, censorem L. Plancum uia sibi decedere ædilis coegit: præturæ con-
sulatusq; honore equites Ro. matronasq; ad agendū mimum produxit in scenam: ue-
nationesq; & in circo, & in omibus urbis regionibus dedit: Munus etiam gladiatoriū,
sed tanta sæuitia, ut necesse fuerit Augusto clàm frustra monitum edicto coercere.

EX Antonia maiore patrem Neronis procreauit, omni parte uitæ detestabilem. Si 5
quidem comes ad Orientem C. Cæsaris iuuenis occiso liberto suo, ꝙ potare quan
tum iubebatur recusarat, dimissus è cohorte amicorū nihilo modestius uixit. Sed & in
uiæ Appiæ uico repente puerum citatis iumentis, haud ignarus obtriuit. & Romæ me
dio foro cuidam equiti Ro. liberius iurganti oculum eruit. Perfidiæ uero tantæ, ut non
modo argentarios pretijs rerum coemptarum, sed & in prætura mercede palmarū au-
rigarios fraudauerit. Notatus ob hęc & sororis ioco, querentibus dominis factionum,
repræsentanda præmia in posterum sanxit. Maiestatis quoq;, & adulteriorū, incestiq;
cum sorore Lepida sub excessu Tiberij reus, mutatione temporū euasit. Decessitq; Pyr
gis morbo aquæ intercutis, sublato filio Nerone ex Agrippina Germanico genita.

NEro natus est ante IX. menses quàm Tiberius excesit, XVIII. Calen. Ianuarias, 6
iam tum quidem exoriente sole, penè ut radijs prius quàm terra contingeretᷣ. De
genitura eius statim multa & formidolosa multis coniectantibus, præsagio fuit etiam
Domitij patris uox, inter gratulationes amicorum negantis quicquam ex se & Agrip-
pina, nisi detestabile & malo publico nasci potuisse. Eiusdē futuræ infelicitatis signum
euidens die lustrico extitit. Nam C. Cæsar rogāte sorore, infanti ei quod uellet nomen
daret, intuens Claudium patruum suum, à quo mox principe Nero adoptatus est, eius
se dixit dare: neq; ipse serio, sed per iocum, & aspernante Agrippina, quòd tum Clau-
dius inter ludibria aulæ erat. Trimulus patrē amisit: cuius ex parte tertia hæres, ne hāc
quidem integram cepit, correptis per cohæredem Caium uniuersis bonis: & subinde
matre etiam relegata, penê inops atq; egens apud amitam Lepidā nutritus est, sub duo
bus pædagogis, saltatore atq; tonsore. Verum Claudio imperium adepto, nō solum pa
ternas opes recuperauit, sed & Crispi Passieni uitrici sui hæreditate ditatus est. Gratia
quidem & potentia reuocatæ restitutæq; matris usq; eo floruit, ut emanaret in uulgus,
missos à Messalina uxore Claudij, qui eum meridiantem quasi Britannici æmulum
strangularent. Additum fabulæ, & eosdem dracone è puluino se proferente conterri-
tos refugisse. Quæ fabula exorta est, deprehensis in lecto eius circum ceruicalia serpen
tis exuuijs: quas tamen aureæ armillæ ex uoluntate matris inclusas, dextro brachio
gestauit aliquādiu, ac tædio tandem maternæ memoriæ abiecit, rursusq; extremis suis
rebus frustra requisiuit.

TEner adhuc, nec dum matura pueritia, Circensib. ludis Troiā constantissime fauo 7
rabiliterq; lusit. Vndecimo ętatis anno à Claudio adoptatus est, Anneoq; Senecę
iam tunc senatori in disciplinā traditus. Ferunt Senecam proxima nocte uisum sibi per
quietē C. Cæsari præcipere: & fidē somnio Nero breui fecit, prodita immanitate natu-
rę, quibus primū potuit experimētis. Nanq; Britannicū fratrem, ꝙ se post adoptionem
Aenobar-

Aenobarbum ex cōſuetudine ſalutaſſet, ut ſubditītium apud patrem arguere conatus eſt. Amitam etiam Lepidam ream teſtimonio coràm afflixit, gratificās matri, à qua rea premebatur. Deductus in forum tiro, populo congiarium, militi donatiuū propoſuit: indicta decurſione prætorianis, ſcutum ſua manu prætulit: exinde patri gratias in ſenatu egit. Apud eundem COS. pro Bononienſib. latine, pro Rhodijs atq; Ilienſibus græce uerba fecit. Auſpicatus eſt iuriſdictionem præfecti urbis, ſacro latinarum celeberrimis patronis non translatitias (ut aſſolet) & breues, ſed maximas pluriması́q; poſtulationes certatim ingerentibus, quamuis interdictū à Claudio eſſet. Nec multo pòſt duxit uxorem Octauiam: ediditq; pro Claudij ſalute Circenſes, & uenationem.

8 SEptemdecim natus annos, ut de Claudio palàm factum eſt, inter horam ſextam ſeptimamq; proceſſit ad excubitores, quum ob totius diei diritatem non aliud auſpicandi tempus accommodatius uideretur: proq; palatij gradibus imperator conſalutatus, lectica in caſtra, & inde raptim appellatis militibus in curiam delatus eſt. Diſceſsit iam ueſperi, ex immenſis quibus cumulabatur honoribus, tantum patris patriæ nomine recuſato propter ætatem.

9 ORſus hinc à pietatis oſtentatione, Claudium apparatiſsimo funere elatum laudauit, cōſecrauitq;. Memoriæ Domitij patris honores maximos habuit. Matri ſummam omnium rerum, publicarum priuatarumq; permiſit. Primo etiam imperij die ſignum excubanti tribuno dedit, optimam matrem: ac deinceps eiuſdem ſæpe lectica per publicum ſimul uectus eſt. Antium coloniam deduxit, aſcriptis ueteranis è prætorio, additisq; per domicilij translationem ditiſsimis primipilarium, ubi & portum operis ſumptuoſiſsimi fecit.

10 ATq; ut certiorem adhuc indolem oſtenderet, ex Auguſti præſcripto imperaturū ſe profeſſus, neq; liberalitatis, neq; clementiæ, nec comitatis quidem exhibendæ ullam occaſionem omiſit. Grauiora uectigalia aut aboleuit, aut minuit. Præmia delatorum papiæ legis ad quartas redegit. Diuiſis populo uiritim quadringenis nummis, ſenatorum nobiliſsimo cuiq;, ſed à re familiari deſtituto, annua ſalaria & quibuſdā quingena cōſtituit. Item prætorianis cohortibus frumētum, menſtruumq; gratuitū. Et cum de ſupplicio cuiuſdam capite damnati, ut ex more ſubſcriberet, admoneref, Quàm uellem, inquit, neſcire literas. Omnes ordines ſubinde ac memoriter ſalutauit. Agenti ſenatui gratias, reſpondit, cū meruero. Ad campeſtres exercitationes ſuas admiſit & plebem: declamauitq; ſæpius publice. Recitauit & carmina non modo domi, ſed in theatro, tanta uniuerſorum lætitia, ut ob recitationem ſupplicatio decreta ſit, atq; pars carminum aureis literis Ioui Capitolino dicata.

11 SPectaculorum plurima et uaria genera edidit: iuuenales, circenſes, ſcenicos ludos, gladiatorium munus. Iuuenalibus ſenes quoq; conſulares, anusq; matronas recepit ad luſum. Circenſibus loca equiti ſecreta à cæteris tribuit: commiſitq; etiam camelorum quadrigas. Ludis quos pro æternitate imperij ſuſceptos appellari Maximos uoluit, ex utroq; ordine & ſexu pleriq; ludicras partes ſuſtinuerunt. notiſſimus eques Romanus elephāto ſuperſedēs per catadromū decucurrit. Inducta eſt Afranij togata, quę Incendium inſcribitur: conceſſumq;, ut ſcenici ardentis domus ſupellectilē diriperent, ac ſibi haberent. Sparſa & populo miſsilia omniū rerum per omnes dies, ſingula quotidie millia auium cuiuſq; generis, multiplex penus: teſſeræ frumentariæ, ueſtis, aurum, argentum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia, iumenta, atq; etiam manſuetæ feræ, nouiſsimè naues, inſulæ, agri. *Decucurrit, ut ante percucurrit*

12 HOs ludos ſpectauit è proſcenij faſtigio. Munere quod in amphitheatro ligneo, in regione Martij campi intra anni ſpatiū fabricato dedit, neminē occidit, ne noxiorum quidem. Exhibuit autem ad ferrum etiam quadringentos ſenatores, ſexcentosq; equites Romanos, & quoſdam fortunæ atq; exiſtimationis integræ: ex ijſdem ordinibus confectoresq; ferarum, & uaria arenæ miniſteria. Exhibuit & naumachiā marina aqua innantibus beluis. Item pyrrhicas quaſdam è numero ephe borū, quibus poſt editam operam diplomata ciuitatis Romanæ ſingulis obtulit. Inter pyrrhicarū argumenta, taurus Paſiphaen ligneo iuuencę ſimulacro abditā iniJt, ut multi ſpectantiū crediderunt. Icarus primo ſtatim conatu iuxta cubiculū eius decidit, ipſumq; cruore reſperſit. *Diplomata*

nam

nam perraro præsidere, cæterum accubans primum paruis foraminibus, deinde toto
podio adaperto spectare cōsueuerat. Instituit & quinquēnale certamen primus omniū
Romæ, more græco triplex, musicum, gymnicum, equestre, quod appellauit Neronia.
Dedicatisq; thermis atq; gymnasio, senatui quoq; & equiti oleum præbuit. Magistros
toti certamini præposuit consulares sorte, sede prætorum: deinde in orchestram sena-
tumq; descendit. Et orationis quidem carminis latini coronam, de qua honestissimus
quisq; contenderat, ipsorum consensu concessam sibi recepit. citharæ autem, à iudicib.
ad se delatam adorauit, ferriq; ad Augusti statuam iussit. Gymnico, quod in septis ede-
bat, inter buthysię apparatum, barbam primam posuit, conditā in auream pyxidem, &
pretiosissimis margaritis adornatā Capitolio cōsecrauit. Ad athletarū spectaculū inui
tauit & uirgines Vestales, quia Olympiæ quoq; Cereris sacerdotib. spectare concedit.

NOn immerito inter spectacula ab eo edita, & Tyridatis in urbem introitū retule 13
rim: quem Armeniæ regem magnis pollicitationibus solicitatum, cum destinato
per edictum die ostensurus populo propter nubilum distulisset, produxit quo opportu
nissime potuit, dispositis circa fori templa armatis cohortibus, curuli residens apud ro
stra triumphantis habitu, inter signa militaria, atq; uexilla: & primo per deuexum pul-
pitum subeuntem admisit ad genua, alleuatumq; dextra exosculatus est: dein precanti,
Interpretata tiara deducta, diadema imposuit, uerba supplicis interpretata prætorio uiro multitudi
passiue ni pronuntiante. Perductū inde in theatrum, ac rursus supplicantem, iuxta se latere de-
xtro collocauit. Ob quæ imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata.

IAnum geminum clausit, tam nullo, quàm residuo bello. Consulatus quatuor gessit: 14
primum bimestrem, secundum & nouissimū semestres, tertium quadrimestrem, me-
dios duos continuauit, reliquos inter annua spatia uariauit.

IN iurisdictione postulatoribus, nisi sequenti die ac per libellos, non temere respon- 15
Singulatim dit. In cognoscendo morem eum tenuit, ut continuis actionibus omissis, singulatim
quæq; per uices ageret. Quoties autem ad cōsultandū sederet, neq; in cōmune quicq;,
neq; propalàm deliberabat: sed & conscriptas ab unoquoq; sententias tacitus ac secre-
to legens, quid ipsi libuisset, perinde atq; pluribus idem uideretur, pronunciabat. In cu
riam libertinorū filios diu non admisit, admissisq; à prioribus principibus honores de-
negauit. Candidatos qui supra numerum essent, in solatium dilationis ac moræ, legio-
nibus præposuit. Consulatū in senos plerunq; menses dedit. Defunctoq; circa Calen-
das Ianuarias altero è C O S S. neminem substituit, improbans exemplum uetus Cani-
nij Rebili uno die consulis. Triumphalia ornamenta etiā quæstoriæ dignitatis, & non
nullis ex equestri ordine tribuit, nec utiq; de causa militari. Sed & de quibusdam rebus
orationes ad senatum missas, præterito quæstoris officio, per C O S. plerunq; recitabat.

FOrmam ædificiorum urbis nouam excogitauit: & ut ante insulas ac domos porti- 16
cus essent, de quarum solarijs incendia arcerentur, easq; sumptu suo extruxit. De-
Animaduersa stinarat etiam Hostia tenus mœnia promouere, atq; inde fossa mare ueteri urbi induce
flagitia, pro re. Multa sub eo & animaduersa seuere, & coercita, nec minus instituta. Adhibitus
punita sumptibus modus, publicæ cœnæ ad sportulas redactæ: Interdictum ne quid in popi-
Popinæ nis cocti præter legumina aut olera ueniret, cum antea nullum non obsonij genus pro
Christiani poneretur. Afflicti supplicijs Christiani, genus hominum superstitionis nouæ ac male
ficæ. Vetiti quadrigariorū lusus, quibus inueterata licentia passim uagātibus, fallere ac
furari per iocum ius erat. Pantomimorum factiones cum ipsis simul relegatæ.

ADuersus falsarios tunc primum repertum, ne tabulæ nisi pertusæ, ac ter lino per 17
foramina traiecto obsignarentur. Cautum, ut in testamentis primæ duæ ceræ te
statorum modo nomine inscripto, uacuæ signaturis ostenderentur: ac ne quis alieni te
stamenti scriptor legatum sibi ascriberet. Item ut litigatores pro patrocinijs certam iu-
stamq; mercedem, pro subsellijs nullam omnino darent, præbente ærario gratuita: utiq;
rerum actu, ab ærario causæ ad forum ac recuperatores transferrentur: & ut omnes ap
pellationes à iudicibus ad senatum fierent.

AVgendi propagandiq; imperij neq; uoluntate ulla, neq; spe motus unquā, etiam 18
ex Britannia deducere exercitum cogitauit: nec nisi uerecundia, ne obtrectare
parentis gloriæ uideretur, destitit. Ponti modo regnum concedente Polemone, item
Alpium, defuncto Cottio in prouinciæ formam redegit. Peregri-

19 PEregrinationes duas omnino suscepit, Alexandrinam & Achaicam: sed Alexandrina ipso profectionis die destitit, turbatus simul religione ac periculo. Nam cum circuitis templis in æde Vestæ resedisset, consurgenti ei primum lacinia obhæsit: deinde tanta caligo coorta est, ut dispicere non posset. In Achaia Isthmum perfodere aggressus, prætorianos pro concione ad inchoandum opus cohortatus est; tubaq; signo dato, primus rastello humum effodit, & corbulo congestā humeris extulit. Parabat & ad Caspias portas expeditionem, conscripta ex Italicis senum pedum tironibus noua legione, quam Magni Alexandri phalangem appellabat. Hæc partim nulla reprehensione, partim etiam non mediocri laude digna in unum cōtuli, ut secernerem à probris ac sceleribus eius, de quibus dehinc dicam. *Omnino ὅλως*

20 INter cæteras disciplinas pueritiæ imbutus tempore & musica, statim ut imperiū adeptus est, Terpnum citharœdū uigentem tunc præter alios accersijt: diebusq; continuis post cœnam canenti in multam noctem assidens, paulatim & ipse meditari exerceríq; cœpit: nec eorum quicq; omittere, quæ generis eius artifices uel conseruandę uocis causa, uel augendæ factitarent. Sed & plumbeam chartam supinus pectore sustinere, & clystere uomituq; purgari, & abstinere pomis cibisq; officiētibus: donec blandiente prōfectū (quanquam exiguæ uocis & fuscæ) prodire in scenam concupiuit, subinde inter familiares græcum prouerbium iactans, Occultæ musicæ nullum esse respectū. Et prodijt Neapoli primum, ac ne concusso quidem repente motu terræ theatro, antè cantare destitit, quàm inchoatū absolueret νόμον. Ibidem sæpius & per complures cantauit dies: sumpto etiam ad reficiendam uocem breui tempore, impatiens secreti à balneis in theatrū transijt: mediaq; in orchestra frequente populo epulatus: si paulum subbibisset, aliquid se † sufferri tinniturū græco sermone promisit. Captus autem modulatis Alexandrinorum laudationibus, qui de nouo commeatu Neapolim confluxerant, plures Alexandria euocauit. Neq; eo segnius adolescentes equestris ordinis, & quinq; amplius millia è plebe robustissimæ iuuentutis undique elegit, qui diuisi in factiones, plausuum genera condiscerent: bombos, & imbrices, & testas uocabant: operamq; nauarent cantanti sibi insignes pinguissima coma, & excellentissimo cultu pueri, nec sine anulo leuis, quorum duces quadragena millia H—S. merebant. *Prouerbium* *Subbibo* *Als sufferri* *Leuis sine anulo, absolute*

21 CVm magni æstimaret cantare etiam Romæ, Neroneum agona ante præstitutam diem reuocauit. Flagitantibusq; cunctis cœlestem uocem, respondit quidem in hortis se copiam uolentibus facturum: sed adiuuante uulgi preces etiam statione militum quæ tunc excubabat, repræsentaturū se pollicitus est libens: ac sine mora nomen suum in albo profitentium citharœdorum iussit ascribi, sorticulaq; in urnam cum cæteris demissa intrauit ordine suo, simulq; præfecti prætorij citharam sustinentes, post tribuni militum, iuxtaq; amicorum intimi. Vtq; cōstitit peracto principio, Nioben se cantaturum per Cluuium Rufum consularem pronuntiauit, & in horam ferè decimā perseuerauit: coronamq; eam & reliquam certaminis partem in annum sequentem distulit, ut sæpius canendi occasio esset. Quod cum tardum uideretur, nō cessauit identidem se publicare. Nō dubitauit etiam in priuatis spectaculis operam inter scenicos dare, quodam prætorum H—S. decies offerente. Tragœdias quoq; cantauit personatus, heroum deorumq;, item heroidum ac dearum personis effictis ad similitudinem oris sui, & fœminæ prout quanq; diligeret. Inter cætera cantauit Canacen parturientē, Orestem matricidam, Oedipodem excæcatum, Herculem insanum. In qua fabula fama est, tirunculum militem positum ad custodiam aditus, cum eum ornari, ac uinciri catenis, sicut argumentum postulabat, uideret, accurrisse ferendæ opis gratia. *Albū citharœdorum* *Sorticula*

22 EQuorum studio uel præcipuè ab ineunte ætate flagrauit, plurimusq; illi sermo, quanq; uetaretur, de Circēsibus erat: & quondam tractum Prasinum agitatorem inter condiscipulos querens, obiurgante magistro, de Hectore se loqui ementitus est. Sed quum inter initia imperij eburneis quadrigis quotidie in abaco luderet, ad omnes etiam minimos Circenses secessu cōmeabat: primo clàm, deinde propalàm, ut nemini dubium esset, eo die utiq; affuturum. Neq; dissimulabat, uelle se palmarum numerum ampliare: quare spectaculū multiplicatis missilibus in serum protrahebatur, ne dominis quidem iam factionum dignātibus, nisi ad totius diei cursum greges ducere. Mox

h & ipse

Aurigare, ſicut nauigare & ipſe aurigare, atq; etiam ſpectari ſæpius uoluit: poſitoq; in hortis inter ſeruitia & ſordidam plebem rudimento, uniuerſorum ſe oculis in circo maximo præbuit, aliquo liberto mittente mappam, unde magiſtratus ſolent. Nec contentus harum artium experimenta Romæ dediſſe, Achaiam (ut diximus) petit, hinc maxime motus. Inſtituerãt ciuitates, apud quas muſici agones edi ſolent, omnes citharœdorũ coronas ad ipſum mittere. Eas adeo grate recipiebat, ut legatos qui pertuliſſent, nõ modo primos admitteret, ſed etiam familiaribus epulis interponeret. A quibuſdam ex his rogatus ut cantaret ſuper cœnam, exceptusq; effuſius, ſolos ſcire audire Græcos, ſolosq; ſe & ſtudijs ſuis dignos ait. Nec profectione dilata, ut primum Caſſiopen traiecit, ſtatim ad aram Iouis Caſsij cantare auſpicatus eſt.

CErtamina deinceps obijt omnia. Nam & quæ diuerſiſsimorum temporum ſunt, 23.
cogi in unum annum quibuſdã etiam iteratis iuſsit. Olympiæ quoq; præter conſuetudinem muſicum agona commiſit. Ac ne quid circa hæc occupatum auocaret detineret'ue, cum præſentia eius urbicas res egere à liberto Helio admoneretur, reſcripſit his uerbis: Quamuis nunc tuum conſilium ſit & uotũ, me celeriter reuerti, tamen ſuadere & optare potius debes, ut Nerone dignus reuertar. Cãtante eo nec neceſſaria quidem cauſa excedere theatro licitum erat. Itaq; & enixæ quædam in ſpectaculis dicuntur, & multi tædio audiendi laudandiq;, clauſis oppidorum portis, aut furtim deſiluiſſe de muro, aut morte ſimulata funere elati. Quam autẽ trepide anxieq; certauerit, quanta aduerſariorum æmulatione, quo metu iudicum, uix credi poteſt. Aduerſarios quaſi plane conditionis eiuſdem obſeruare, captare, infamare, ſecreto nonnunquam, ex occurſu maledictis inceſſere: ac ſi qui arte præcellerent, corrumpere etiam ſolebat. Iudi-
Facienda fecere ces autem prius quàm inciperet, reuerentiſsime alloquebatur: omnia ſe facienda feciſſe, ſed euentum in manu eſſe fortunæ: illos ut ſapientes & doctos uiros, fortuita debere excludere. atq; ut auderet hortantibus, æquiore animo recedebat: ac ne ſic quidẽ ſine ſolicitudine, taciturnitatem pudoremq; quorundam pro triſtitia ac malignitate arguens, ſuſpectosq; ſibi dicens.

IN certando uero ita legi obediebat, ut nunquã excreare auſus, ſudorem quoq; fron 24
tis brachio detergeret. atq; etiam in quodam tragico actu, cum elapſum baculum cito reſumpſiſſet, pauidus & metuens ne ob delictum certamine ſubmoueretur, non ali-
Hypocrita, hiſtrio ter confirmatus eſt, quàm adiurante hypocrita non animaduerſum id inter exultationes ſuccIamationesq; populi. Victorem autem ſeipſe pronuntiabat. Qua de cauſa & præconio ubiq; contendit. Ac ne cuius alterius hieronicarum memoria aut ueſtigium extaret uſquam, ſubuerti & unco trahi abijciq; in latrinas omnium ſtatuas & imagines imperauit. Aurigauit quoq; pluriſariam: Olympijs uero etiam decemiugem, quamuis idipſum in rege Mithridate carmine quodam ſuo reprehendiſſet. Sed excuſſus curru
Decurſus, pro fine curſus ac rurſus repoſitus, cum perdurare non poſſet, deſtitit ante decurſum, nec eo ſecius coronatus eſt. Decedens deinde, prouinciam uniuerſam libertate donauit, ſimulq; iudices ciuitate Romana, & pecunia grandi. Quę beneficia è medio ſtadio Iſthmiorum die ſua ipſe uoce pronuntiauit.

REuerſus è Græcia Neapolim, quòd in ea primũ artem protulerat, albis equis in- 25
troijt, disiecta parte muri, ut mos hieronicarũ eſt. Simili modo Antium, inde Albanum, inde Romam: Sed & Romam eo curru quo Auguſtus olim triumphauerat, & in ueſte purpurea, diſtinctaq; ſtellis aureis chlamyde, coronãq; capite gerens Olympicam, dextra manu Pythiam, præeunte pompa cæterarum cum titulis, ubi, & quos, quo cantionum, quo'ue fabularum argumento uiciſſet, ſequentibus currum ouantium ritu plauſoribus, Auguſtianos, militesq; ſe triumphi eius clamantibus. Dehinc diru- A
to circi maximi arcu, per uelabrum forumq;, palatium, & Apollinem petijt. Incedenti paſsim uictimæ cæſæ, ſparſo per uias identidem croco, ingeſtæq; aues, ac lemniſci, & bellaria. Sacras coronas in cubili circũ lectos poſuit. Item ſtatuas ſuas citharœdico habitu: qua nota etiam nummum percuſsit. Ac poſt hæc tantum abfuit à remittendo la-
Phonaſcus, magiſter uocis exercendæ xandoq; ſtudio, ut conſeruandæ uocis gratia, neq; milites unquam niſi abſens, aut alio uerba pronuntiante appellaret: neq; quicquam ſerio ioco'ue egerit, niſi aſtante phonaſco qui moneret, parceret arterijs, ac ſudarium ad os applicaret: multisq; uel amicitiam

ſuam obtulerit, uel ſimultatem indixerit, prout quiſq; ſe magis, parcius'ue laudaſſet.

26 PEtulantiam, libidinem, luxuriam, auaritiam, crudelitatem ſenſim quidem primo & occulte uelut iuuenili errore exercuit: ſed ut tunc quoq; dubium nemini foret, naturę illa uitia nō ætatis eſſe. Poſt crepuſculū ſtatim arrepto pileo uel galero popinas inibat: circumq; uicos uagabatᷣ ludibundus, nec ſine pernicie tamen. Siquidem redeuntes à cœna uerberare, ac repugnantes uulnerare, cloacisq; demergere aſſueuerat: tabernulas etiam effringere & expilare, quintana domi conſtituta, ubi partæ & ad licitationem diuidendæ prædæ pretium aſſumeretur. Ac ſæpe in eiuſmodi rixis, oculorū & uitæ periculum adijt, à quodam laticlauio, cuius uxorem attrectauerat, propè ad necem cæſus. Quare nunquam poſtea ſe publico illud horæ ſine tribunis commiſit, procul & occultè ſubſequentibus. *Illud horæ, pro eo tempore* Interdiu quoq; clàm geſtatoria ſella delatus in theatrum, ſeditionibus pantomimorū ex parte proſcenij ſuperiori, ſignifer ſimul ac ſpectator aderat. Et cum ad manus uentum eſſet, lapidibusq; & ſubſelliorū fragminibus decerneretur, multa & ipſe iecit in populum, atq; etiam prætoris caput conſauciauit.

27 PAulatim uero inualeſcentibus uitijs, iocularia & latebras omiſit, nullaq; diſsimulandi cura ad maiora palàm erupit. Epulas è medio die ad mediam noctem protrahebat, refotus ſæpius calidis piſcinis, ac tempore æſtiuo niuatis. *Niuatæ aquæ* Cœnitabatq; nonnunquam & in publico, naumachia præcluſa, uel Martio campo, uel circo maximo inter ſcortorum totius urbis ambubaiarumq; miniſteria. Quoties Hoſtiam Tiberi deflueret, aut ad Baianum ſinum præternauigaret, diſpoſitæ per littora & ripas diuerſoriæ tabernæ parabantur, inſignes ganeæ, & matronarum inſtitorias operas imitantium, atq; hinc inde orantium ut appelleret. *Inſtitoriæ operæ* Indicebat & familiaribus cœnas, quorum uni mellita quadragies H—S conſtiterunt, alteri pluris aliquanto roſaria.

28 SVper ingenuorum proagogia, & nuptarum concubinatus, Veſtali uirgini Rubrię uim intulit. Acten libertam paulum abfuit quin iuſto matrimonio ſibi coniungeret, ſubmiſsis conſularibus uiris qui regio genere ortam peierarent. Puerum Sporum exectis teſtibus, etiam in muliebrē naturam trāsfigurare conatus eſt: cum dote & flammeo per ſolenne nuptiarum celeberrimo officio deductū ad ſe pro uxore habuit. *Transfigurare* Extatq; cuiuſdam non inſcitus iocus, bene agi potuiſſe cum rebus humanis, ſi Domitius pater talem habuiſſet uxorem. Hunc Sporum auguſtarum ornamentis excultum, lecticaq; uectum, & circa conuentus mercatusq; Græciæ, ac mox Romæ circa ſigillaria comitatus eſt, identidem exoſculans. Nam matris concubitum appetiſſe, & ab obtrectatoribus eius, ne ferox atq; impotens mulier & hoc genere gratiæ præualeret, deterritum nemo dubitauit, utiq; poſtquam meretricem, quam fama erat Agrippinæ ſimillimam, inter concubinas recepit. Olim etiam quoties lectica cum matre ueheretur, libidinatum inceſte, ac maculis ueſtis proditum affirmant.

29 SVam quidem pudicitiā uſqueadeo proſtituit, ut contaminatis penè omnibus membris, nouiſsime quaſi genus luſus excogitaret, † quatenus feræ pelle cōtectus emitteretur è cauea, uirorumq; ac fœminarū ad ſtipitem deligatorum inguina inuaderet: & cum affatim deſæuiſſet, conficeretur à Doryphoro liberto: cui etiam ſicut ipſi Sporus, ita ipſe denupſit, uoces quoq; & eiulatus uim patientium uirginum imitatus. *Als. quo* Ex nonnullis comperi, perſuaſiſsimum habuiſſe eum, neminem hominem pudicum, aut ullà corporis parte purum eſſe: uerum pleroſq; diſsimulare uitium, & calliditate obtegere. *Perſuaſiſsimū* Ideoq; profeſſis apud ſe obſcœnitatem, cætera quoq; conceſsiſſe delicta.

30 DIuitiarum & pecuniæ fructum non alium putabat, quàm profuſionem: ſordidos ac deparcos eſſe, quibus ratio impenſarum conſtaret: prælautos ueréq; magnificos qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturq; auunculum Caium nullo magis nomine, q̃ quòd ingentes à Tiberio relictas opes in breui ſpatio prodegiſſet. Quare nec largiendi, nec abſumendi modū tenuit. In Tyridatem, quod uix credibile uideatur, octingenta nummûm millia diurna erogauit, abeuntiq; ſuper H—S millies contulit. Menecratem citharœdum, & Speculum Mirmillonem triumphalium uirorum patrimonijs ædibusq; donauit. Cercopithecum Panerotem fœneratorem, & urbanis ruſticisq; prædijs locupletatū, propè regio extulit funere. Nullā ueſtem bis induit. Quadrigenis in punctum H—S aleam luſit. Piſcatus eſt rete aurato, purpura coccoq; funibus ne-

bus nexis. Nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur, soleis mularum argen-
teis, canusinatis mulionibus, armillata & phalerata cū amaxicorū turba, atq; cursorū.

Dānosior, pro profusior NOn alia re damnosior, quàm in ædificando, domum à palatio Exquilias usq; fe- 31
cit: quam primò transitoriam, mox incendio absumptā restitutamq;, auream no
minauit: de cuius spacio atq; cultu suffecerit hoc retulisse. Vestibulum eius fuit, in quo
colossus CXX pedum staret, ipsius effigie: tanta laxitas, ut porticus triplices millia-
rias haberet. item stagnum maris instar, circumseptum ædificijs ad urbium speciem. ru
ra insuper aruis atq; uinetis & pascuis syluisq; uaria, cum multitudine omnis generis
pecudum ac ferarum. In cæteris partibus cuncta auro lita, distincta gemmis unionūq;
Cœnationes conchis erant. Cœnationes laqueatæ tabulis eburneis, uersatilibus ut flores, fistulatis
ut unguenta desuper spargerentur. præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò die
Vice, pro bus ac noctibus uice mundi circūageretur. balineæ marinis & Albulis fluentes aquis.
instar Eiusmodi domum cum absolutam dedicaret, hactenus comprobauit, ut diceret quasi
Balineæ, pro hominem tandem habitare cœpisse. Præterea inchoabat piscinam à Miseno ad Auer-
balneæ num lacum contectam, porticibus conclusam, quo quicquid totis Baijs calidarum es-
set, cōmitteretur. Fossam ab Auerno Hostiam usq;, ut nauibus, nec tamen mari iretur,
longitudinis per CLX. milliaria, latitudinis qua contrariæ quinqueremes cōmearent.
Quorum operum perficiendorum gratia, quod ubiq; esset custodiæ, in Italiam depor-
tari, etiam scelere conuictos, nō nisi ad opus damnari præceperat. Ad hunc impendio-
Super, pro rum furorem super fiduciam imperij, etiam spe quadam repentina immensarum & re-
ultra conditarum opum impulsus est, ex indicio equitis Romani pro comperto pollicentis,
thesauros antiquissimę gazæ, quos Dido regina fugiens Tyro secum extulisset, esse in
Africa uastissimis specubus abditos, ac posse erui paruula molientium opera.

VErum ut spes fefellit, destitutus, atq; ita iam exhaustus & egens, ut stipendia quo 32
que militum & commoda ueteranorum protrahi ac differri necesse esset, calu-
mnijs rapinisq; intendit animum. Ante omnia instituit, ut è libertorum defunctorum
bonis pro semisse dodrans cogeretur ei, qui sine probabili causa eo nomine essent, quo
fuissent illæ familiæ, quas ipse contingeret: deinde ut ingratorum in principem testa-
menta ad fiscum pertinerent. ac ne impune esset studiosis uiris qui scripsissent, uel di-
ctassent ea: tum ut lege maiestatis facta dictaq; omnia, quibus modo delator non de-
Reuocauit, pro esset tenerentur. Reuocauit & præmia coronarum, quæ unquam sibi in certaminibus
instaurauit ciuitates detulissent. Et quum interdixisset usum amethystini ac tyrij coloris, submisis-
setq; qui nundinarum die pauculas uncias uenderet, præclusit cunctos negociato-
res. Quin etiam inter canendum animaduersam matronam è spectaculis, uetita pur-
pura cultam, demonstrasse procuratoribus suis creditur: detractamq; ilicò non ueste
modo, sed & bonis exuit. Nulli delegauit officium, ut non adijceret, Scis quid mihi
Vltimo, pro opus sit: &, Hoc agamus, ne quis quicquam habeat. Vltimo templis compluribus do
deniq; na detraxit, simulacraq; ex auro uel argento fabricata conflauit, in his penatium deo-
rum, quæ mox Galba restituit.

PArricidia & cædes à Claudio exorsus est. Cuius necis & si non autor, at con- 33
scius fuit: neq; dissimulanter, ut qui boletos, in quo cibi genere uenenum is acce-
perat, quasi deorum cibum posthac prouerbio græco collaudare sit solitus. Certe om-
nibus rerum uerborumq; contumelijs mortuum insectatus est, modo stultitiæ, modo
sæuitiæ arguens. Nam & morari eum inter homines desijsse producta prima syllaba io
cabatur: multaq; decreta & constituta, ut insipientis atq; deliri pro irritis habuit. deni-
que bustum eius consepiri nisi humili leuiq; materia neglexit. Britānicum non minus
æmulatione uocis, quæ illi iucundior suppetebat, quàm metu, ne quando apud homi-
num gratiam paterna memoria præualeret, ueneno aggressus est: quod acceptū à qua
dam Locusta uenenariorum indice, cum opinione tardius cederet, uentre modo Bri-
tannici moto, accersitam mulierem sua manu uerberauit, arguens pro ueneno reme-
dium dedisse. excusantiq; minus datum, ad occultandā facinoris inuidiam: Sanè, in-
quit, legem Iuliam timeo. coegitq; se coram in cubiculo, quàm posset uelocissimum ac
præsentaneum coquere. deinde in hœdo expertus, postquā is quinq; horas protraxit,
iterum ac sæpius recoctū porcello obiecit: quo statim exanimato, inferri in triclinium,
datiq;

darię cœnanti secum Britannico imperauit. Et cum ille ad primum gustum concidisset, comitiali morbo ex consuetudine correptum apud cõuiuas ementitus, postero die raptim inter maximos imbres trãslatitio extulit funere. Locustæ pro nauata opera, impunitatem, prædiaq́ ampla, sed & discipulos dedit.

34 MAtrem dicta factaq́ sua exquirentem acerbius & corrigentem, hactenus primò grauabatur, ut inuidia identidem oneraret, quasi cessurus imperio, Rhodumq́ abiturus: mox & honore omni & potestate priuauit, abductaq́ militum & Germanorum statione, contubernio quoq́ ac palatio expulit. Neq́ in diuexanda quicquam pensi habuit, submissis & qui Romæ morantem litibus, & in secessu quiescentem, per conuitia & iocos, terra mariq́ præteruehentes inquietarent. Verum minis eius ac uiolentia territus, perdere statuit. Et cum ueneno ter tentasset, sentiretq́ antidotis præmunitam, lacunaria, quæ noctu super dormientem luxata machina deciderent, parauit. Hoc consilio per conscios parum celato, solutilem nauem, cuius uel naufragio, uel cameræ ruina periret, commentus est: atq́ ita reconciliatione simulata, iucundissimis literis Baias euocauit ad solennia quinquatrium simul celebranda: datoq́ negotio trierarchis, qui liburnicam qua aduecta erat, uelut fortuito concursu confringerent, protraxit conuiuium. Repetentiq́ Baulos in locum corrupti nauigij, machinosum illud obtulit, hilare prosecutus, atq́ in digressu papillas quoq́ exosculatus: reliquum temporis cum magna trepidatione uigilauit, opperiens cœptorum exitum. Sed ut diuersa omnia, nandoq́ euasisse eam comperit, inops consilij L. Agerinum libertum eius, saluam & incolumem cum gaudio nuntiãtem, abiecto clàm iuxtà pugione, ut percussorem sibi subornatum arripi constringiq́ iussit, matremq́ occidi, quasi deprehensum crimen uoluntaria morte uitasset. Adduntur his atrociora, nec incertis autoribus: ad uisendum interfectæ cadauer accurrisse, contrectasse membra, alia uituperasse, alia laudasse, sitiq́ interim oborta bibisse. Neq́ tamen sceleris cõscientiam, quanquam & militum & senatus populiq́ gratulationibus cõfirmaretur, aut statim aut unquam postea ferre potuit, sæpe confessus, exagitari se materna specie, uerberibus furiarum ac tedis ardentibus. Quin & facto per Magos sacro, euocare manes & exorare tentauit. Peregrinatione quidem Græciæ Eleusinijs sacris, quorum initiatione impij & scelerati uoce præconis submouerentur, interesse non ausus est. Iunxitq́ parricidio matris, amitæ necem. Quam cum ex duritia alui cubantem uisitaret, & illa tractans lanuginem eius, ut assolet, iam grandis natu, per blanditias forte dixisset: Simul hanc excepero, mori uolo: cõuersus ad proximos, confestim se positurum uelut irridens ait, præcepitq́ medicis ut largius purgarent ægram. Nam necdum defunctæ bona inuasit, suppresso testamento ne quid abscederet.

35 VXores præter Octauiam duas postea duxit, Poppæam Sabinam quæstorio patre natam, & equiti Romano antè nuptam: Deinde Statiliam Messalinam, Tauri bis COS. ac triumphalis abneptem: qua ut potiretur, uirum eius Atticum Vestinũ COS. in honore ipso trucidauit. Octauiæ consuetudinem cito aspernatus, corripientibus amicis, sufficere illi debere, respondit, uxoria ornamenta. Eandem mox sæpe frustra strangulare meditatus, dimisit ut sterilem: sed improbante diuortium populo, nec parcente conuitijs, etiam relegauit. deniq́ occidit sub crimine adulteriorum adeo impudenti falsoq́, ut in quæstione pernegãtibus cunctis, Anicetum pædagogum suum indicem subiecerit, qui dolo stupratam à se fateretur. Poppæam duodecimo die post diuortium Octauiæ in matrimonium acceptam, dilexit unice. Et tamẽ ipsam quoq́ ictu calcis occidit, quòd se ex aurigatione sero reuersum, grauida & ægra conuitijs incesserat. Ex hac filiam tulit Claudiam Augustam, amisitq́ admodum infantem. Nullum adeo necessitudinis genus est, quod non scelere perculerit. Antoniam filiam Claudij recusantem post Poppeæ mortem nuptias suas, quasi molitricem nouarum rerum intetemit. Similiter interemit cæteros, aut affinitate aliqua sibi, aut propinquitate coniunctos. In quibus Aulum Plautium iuuenem: quem cum ante mortem per uim constuprasset, Eat nunc, inquit, mater mea, & successorẽ meum osculetur: iactans dilectũ ab ea, & ad spem imperij impulsum. Priuignũ Rufrium Crispinũ Poppæa natum, impuberem adhuc, quia ferebar ducatus et imperia ludere, mergendũ mari dum piscaretur,

Meditatus, pro tentauit

Sub crimine

Molitrix

Ducatus

h 3 seruis

ſeruis ipſius demādauit. Thuſcum nutricis filiū relegauit, ꝙ in procuratione Aegypti balneis in aduentū ſuum extructis lauiſſet. Senecam præceptorē ad necem compulit: quamuis ſæpe cōmeatum petenti, bonisꝗ cedenti perſancte iuraſſet, ſuſpectum ſe fruſtra, periturumꝗ potius, quàm nociturum ei. Burro præfecto remediū ad fauces pollicitus, toxicum miſit. Libertos diuites & ſenes, olim adoptionis, mox dominationis ſuæ fautores, atꝗ rectores, ueneno partim cibis partim potionibus indito intercepit.

NEc minore ſæuitia foris, & in exteros graſſatus eſt. Stella crinita quæ ſummis po- 36
teſtatibus exitium portendere uulgò putatur, per continuas noctes oriri cœperat. Anxius ea re, ut ex Babilo aſtrologo didicit, ſolere reges talia oſtenta cæde aliqua illuſtri expiare, atꝗ à ſemet in capita procerum depellere, nobiliſſimo cuiꝗ exitium deſtinauit. Enimuero multo magis & quaſi per iuſtam cauſam duabus coniurationibus prouulgatis: quarum prior maiorꝗ Piſoniana Romæ, poſterior Viniciana Beneuenti conflata atꝗ detecta eſt. Coniurati è uinculis triplicium catenarum dixere cauſam, cum quidam crimen ultro faterentur, nonnulli etiam imputarent, tanꝗ aliter illi non poſſent niſi morte ſuccurrere, dedecorato flagitijs omnibus. Damnatorum liberi urbe pulſi, enectiꝗ ueneno, aut fame. Conſtat quoſdā cum pædagogis & capſarijs uno prandio pariter necatos, alios diurnum uictum prohibitos quærere.

NVllus poſthac adhibitus delectus aut modus interimendi quoſcunque libuiſſet, 37
quacunꝗ de cauſa. Sed ne de pluribus referam, Saluidieno Orphito obiectū eſt, quòd tabernas tres de domo ſua circa forum ciuitatibus ad ſtationem locaſſet: Caſsio Longino iuriſconſulto, ac luminibus orbato, quòd in uetere gentili ſtemmate C. Caſſii percuſſoris Cæſaris imagines retinuiſſet: Peto Thraſeę triſtior & pædagogi uultus. Mori iuſſis non amplius quàm horarium ſpatium dabat. At ne quid moræ interueniret, medicos admouebat, qui cunctantes continuo curarent: ita enim uocabat, uenas mortis gratia incidere. Creditur etiam Polyphago cuidam Aegyptij generis, crudam carnem & quicquid daretur mandere aſſueto, concupiſſe uiuos homines laniandos abſumendosꝗ obijcere. Elatus inflatusꝗ tantis uelut ſucceſſibus, negauit quenquā principum ſciſſe quid ſibi liceret. Multasꝗ nec dubias ſignificationes ſæpe iecit, ne reliquis quidem ſe parſurum ſenatoribus, eumꝗ ordinem ſublaturum quandoꝗ è republica, ac prouincias & exercitus equiti Romano ac libertis permiſſurum. Certe neꝗ adueniens, neꝗ proficiſcēs quenquam oſculo impertiuit, ac ne reſalutatione quidem. Et in auſpicando opere Iſthmi, magna frequentia clarè, ut ſibi ac populo Romano bene res uerteret, optauit, diſſimulata ſenatus mentione.

Iacere ſignificationes

SEd nec populo, aut mœnibus patriæ pepercit. Dicente quodam in ſermone com- 38
muni, ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί, Imò, inquit, ἐμοῦ ζῶντος. planeꝗ ita fecit. Nam quaſi offenſus deformitate ueterū ædificiorum, & anguſtijs flexurisꝗ uicorū, incendit urbem tam palàm, ut pleriꝗ conſulares cubiculares eius cum ſtupa tedaꝗ in prædijs ſuis deprehenſos nō attigerint: & quædam horrea circa domum auream, quorum ſpacium maxime deſiderabat, ui bellicis machinis labefactata atꝗ inflāmata ſint, quòd ſaxeo muro conſtructa erant. Per ſex dies, ſeptemꝗ noctes ea clade ſæuitum eſt, ad monumentorum buſtorumꝗ diuerſoria plebe compulſa. Tunc præter immenſum numerum inſularum, domus priſcorum ducum arſerunt, hoſtilibus adhuc ſpolijs adornatæ: deorūꝗ ædes ab regibus, ac deinde Punicis, & Gallicis bellis uotæ dedicatæꝗ, & quicquid uiſendum atꝗ memorabile ex antiquitate durauerat. Hoc incendium è turri Mecœnatiana proſpectans, lætusꝗ flammæ (ut aiebat) pulchritudine, ἅλωσιν Ilij decantauit in illo ſuo ſcenico habitu. Ac ne non hinc quoꝗ quantum poſſet prædæ & manubiarum inuaderet, pollicitus cadauerū & ruderum gratuitā egeſtionem, nemini ad reliquias rerum ſuarum adire permiſit: collationibusꝗ non receptis modo, uerum & efflagitatis, prouincias priuatorumꝗ cenſus propè exhauſit.

Collationes

ACceſſerūt tantis ex principe malis probrisꝗ quædā & fortuita: peſtilentia unius 39
autumni, qua XXX funerū millia in rationem Libitinæ uenerūt. Clades Britannica, qua duo præcipua oppida, magna ciuium ſociorūꝗ cæde direpta ſunt: Ignominia ad Orientē, legionib. in Armenia ſub iugum miſſis, ægreꝗ Syria retenta. Mirū & uel præcipue notabile inter hæc fuit, nihil eum patiētius ꝙ maledicta & conuitia hominū tuliſſe

tulisse: neq; in ullos leniorem, quàm qui se dictis aut carminibus lacessissent, extitisse. Multa Græcè Latineq; proscripta aut uulgata sunt, sicut illa, *Proscripta, pro palàm scripta*

Νέρων, ὀρέστης, ἀλκμαίων, μητροκτόνοι.
Νεόνυμφον Νέρων ἰδίαν μητέρα ἀπέκτεινεν.

Quis negat Aeneæ magna de stirpe Neronem,
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.
Dum tendit citharam noster, dum cornua Parthus,
Noster erit Pæan, ille Hecatebeletes.
Roma domus fiet, Veios migrate quirites.
Si non & Veios occupat ista domus.

Sed neq; autores requisiuit, & quosdam per indicem delatos in senatũ, affici grauiore pœna prohibuit. Transeuntẽ eum Isidorus cynicus in publico clara uoce corripuerat, quòd Naupli mala bene cãtitaret, sua bona male disponeret. Et Datus Attellanarũ histrio in cantico quodã, ὑγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μῆτερ, ita demõstrauerat, ut bibentẽ natantemq; faceret, exitum Claudij Agrippinæq; significans: & in nouissima clausula,

Orcus uobis ducit pedes,

senatum gestu notaret. histrionẽ & philosophum Nero nihil amplius q̃ urbe Italiaq; submouit, uel contemptu omnis infamiæ, uel ne fatendo dolorem, irritaret ingenia.

40 TAlem principem paulo minus per XIIII annos perpessus terrarum orbis, tandem destituit, initiũ facientibus Gallis, duce Iulio Vindice, qui tum eam prouinciam pro prætore obtinebat. Prædictum à mathematicis Neroni olim erat, fore ut quandoq; destitueretur: unde illa uox eius celeberrima, τὸ τέχνιον πᾶσα γαῖα τρέφει: quo maiore uenia meditaretur citharœdicam artem, principi sibi gratã, priuato necessariam. Spoponderunt tamen quidam destituto ei ordinationem Orientis, nonnulli nominatim regnum Hierosolymorum, plures omnis pristinæ fortunæ restitutionem. Cui spei pronior, Britannia Armeniaq; amissa, ac rursus utraq; recepta, defunctum se fatalibus malis existimabat. Vt uero consulto Delphis Apolline, septuagesimum ac tertium annum cauendum sibi audiuit, quasi eo demum obiturus, ac nihil coniectans de ætate Galbæ, tanta fiducia non modo senectam, sed etiam perpetuam singularemq; concepit felicitatẽ, ut amissis naufragio prętiosissimis rebus, non dubitauerit inter suos dicere, pisces eas sibi relaturos. Neapoli de motu Galliarum cognouit die ipso quo matrẽ occiderat: adeoq; lente ac secure tulit, ut gaudentis etiam suspicionem præberet, tanq̃ occasione nata spoliandarum iure belli opulentissimarum prouinciarum: statimq; in gymnasium progressus, certantes athletas effusissimo studio spectauit. Cœnæ quoq; tempore interpellatus tumultuosioribus literis, hactenus excanduit, ut malum ijs, qui descissent, minaretur. Deniq; per octo continuos dies non rescribere cuiq;, non mandare quid aut præcipere conatus, rem silentio obliterauit.

Paulo minus, propenè

Cui spei pronior, pro in quam spem

41 EDictis tandem Vindicis contumeliosis & frequentibus permotus, senatũ epistola in ultionem sui, reiq; publicæ adhortatus est, excusato languore faucium propter quem non adesset. Nihil autẽ æquè doluit, q̃ ut citharœdũ malum se increpitũ, ac pro Nerone Aenobarbum appellatum. Et nomen quidem gentile, quod sibi per contumeliam exprobraretur, resumpturũ se professus est, deposito adoptiuo. Cætera conuitia ut falsa, non alio argumento refellebat, quàm quòd etiam inscitia tantopere laboratę perfectæq; à se artis obijceretur, singulos subinde rogitans, nossent'ne quenquam præstantiorem. Sed urgentibus alijs super alios nuntijs, Romam prætrepidus redijt: leuiterq; modo in itinere friuolo auspicio mente recreata, cum annotasset insculptum monumẽto, militem Gallum ab equite Ro. oppressum trahi crinibus, ad eam speciem exiluit gaudio, cœlumq; adorauit. Ac ne tunc quidem aut senatu aut populo coràm appellato, quosdam è primoribus uiris demum euocauit: transactaq; raptim consultatione, reliquam diei partem per organa hydraulica noui & ignoti generis circunduxit: ostendensq; singula, de ratione ac difficultate cuiusq; differens, iamq; etiam prolaturum omnia in theatrum affirmauit, si per Vindicem liceat.

42 POstquam etiam deinde Galbam & Hispanias desciuisse cognouit, collapsus, animoq; male fracto, diu & sine uoce & propè intermortuus iacuit: utq; resipuit,

ueste desciſſa, capite conuerberato, actum de ſe pronuntiauit. Conſolantiq́ nutriculæ,
& alijs quoq; iam principibus ſimilia accidiſſe memoranti, ſe uero præter cæteros inau
dita & incognita pati reſpondit, qui ſuum imperium uiuus amitteret. Nec eo ſecius
quicquam ex conſuetudine luxus atq; deſidiæ omiſit, uel imminuit: quinimo cum pro
ſperi quiddam ex prouincijs nuntiatum eſſet, ſuper abundantiſsimam cœnam iocula-
ria in defectionis duces carmina, laſciueq́ modulata, quæ uulgo innotuerunt, etiam
Gesticulari gesticulatus eſt: ac ſpectaculis theatri clàm illatus, cuidam ſcenico placenti nuntiũ mi-
carmina ſit, abuti eum occupationibus ſuis.

INitio ſtatim tumultus, multa & immania, uerum non abhorrentia à ſua natura cre- 43
ditur deſtinaſſe: ſucceſſores percuſſoresq́ ſubmittere exercitus & prouincias regen
tibus, quaſi conſpiratis idemq́ & unum ſentiẽtibus: quicquid ubiq; exulum, quicquid
in urbe hominum Gallicanorum eſſet, contrucidare: illos ne deſciſcentibus aggrega-
rentur, hos ut conſcios popularium ſuorum, atq; fautores. Gallias exercitibus diripien
das permittere, ſenatum uniuerſum ueneno per conuiuia necare, urbem incendere, fe
ris in populum immiſsis, quo difficilius defenderetur. Sed abſterritus non tam pœni-
tentia, quàm perficiendi deſperatione, credensq́ expeditionem neceſſariam, COSS. ante
Priuauit ho tempus priuauit honore: atq; in utriuſq; locum ſolus inijt conſulatum, quaſi fatale eſ-
nore ſet, non poſſe Gallias debellari, niſi à COS. ac ſuſceptis faſcibus. Cùm poſt epulas tri-
clinio digrederetur, innixus humeris familiariũ, affirmauit, ſimulac primum prouin-
ciam attigiſſet, inermem ſe in conſpectum exercituum prodituru m, nec quicquã aliud
Ne quicq̃ ali- quàm fleturum. Reuocatisq́ ad pœnitentiam defectoribus, ſequenti die lætũ inter læ-
ud, pro tantum tos cantaturum epinicia, quæ iam nunc ſibi componi oporteret.

IN præparanda expeditione primam curã habuit deligendi uehicula, portandis ſce- 44
nicis organis: concubinasq́, quas ſecum educeret, tondendi ad uirilem modũ, & ſe
curibus peltisq́ amazonicis inſtruendi. Mox tribus urbanas ad ſacramentum citauit,
ac nullo idoneo reſpondente, certum dominis ſeruorum numerum indixit: nec niſi ex
Amanuenſes tota cuiuſq; familia probatiſsimos, ne diſpenſatoribus quidem aut amanuenſibus ex-
Inquilini ceptis, recepit. Partem etiam cenſus omnes ordines conferre iuſsit, & inſuper inquili-
nos priuatarum ædium atq; inſularum, penſionem annuam repræſentare fiſco. Exe-
gitq́ ingenti faſtidio & acerbitate nummum aſperum, argentum puſtulatum, aurum
obryzum: ut pleriq; omnem collationem palàm recuſarent, conſenſu flagitantes à de-
latoribus potius reuocanda præmia quæcunq; cepiſſent.

EX annonæ quoq; caritate lucrantium accreuit inuidia. Nam & forte accidit, ut 45
in publica fame Alexãdrina nauis nuntiaretur puluerem luctatoribus aulicis ad-
uexiſſe. Quare omniũ in ſe odio concitato, nihil contumeliarum defuit quin ſubiret.
Statuæ eius à uertice currus appoſitus eſt cum inſcriptione Græca: Nunc demum ago
na eſſe, & traheret tandẽ. Alterius collo & aſcopera deligata, ſimulq; titulus. Ego quid
potui? ſed tu culeũ meruiſti. Adſcriptũ & columnis, iam gallos eum cantando excitaſ-
ſe. Iam noctibus iurgia cum ſeruis pleriq; ſimulantes, crebro Vindicem poſcebant.

TErrebatur ad hæc euidentibus portẽtis ſomniorũ, & auſpiciorũ, & ominum tum 46
ueteribus, tum nouis. Nunq̃ antea ſomniare ſolitus, occiſa demũ matre uidit per
quietem nauem ſibi regenti extortum gubernaculum, trahiq́ ſe ab Octauia uxore in
artiſsimas tenebras. Et modo pennatarum formicarum multitudine oppleri, modo à
Aſturco ſimulacris gentium ad Pompeij theatrum dedicatarum circuiri, arceriq; progreſſu. A-
ſturconem, quo maxime lætabatur, poſteriore corporis parte in ſimiæ ſpeciem transfi
guratum, ac tantum capite integro hinnitus edere canoros. De Mauſoleo ſponte fori-
bus patefactis exaudita uox eſt, nomine eum ciens. Cal. Ianuarij exornati Lares in ipſo
ſacrificij apparatu conciderunt. Auſpicãti Sporus anulum muneri obtulit: cuius gem-
mæ ſcalptura erat, Proſerpinæ raptus. Votorum nuncupatione magna iam ordinũ fre
quentia uix repertæ Capitolij claues. Cum ex oratione eius, qua in Vindicem perora-
bat, recitaretur in ſenatu, daturos pœnas ſceleratos, ac breui dignum exitum facturos,
conclamatum eſt ab uniuerſis: Tu facies Auguſte. Obſeruatum etiam fuerat, nouiſsi-
mam fabulam cantaſſe eum publicè Oedipodem exulem, atq; in hoc decidiſſe uerſu,

Θανεῖν μ' ἄνωγε σύγγαμος, μήτηρ, πατήρ.

Nuntiata

47 NVntiata etiam interim cæterorum exercituum defectione, literas prandenti ſibi redditas concerpſit, mēſam ſubuertit, duos ſcyphos gratiſsimi uſus, quos Homericos à cælatura carminum Homeri uocabat, ſolo illiſit, ac ſumpto à Locuſta ueneno, & in auream pyxidem condito, tranſijt in hortos Seruilianos. ubi præmiſsis liberto rum fidiſsimis Hoſtiam ad claſſem præparandam, tribunos, centurionesq́ prætorij de fugæ ſocietate tentauit. Sed partim tergiuerſantibus, partim apertè detrectantibus, uno uero etiam proclamante,

Vſqueadeóne mori miſerum eſt?

uaria agitauit, Parthósne an Galbam ſupplex peteret, an atratus prodiret in publicum, proq́ roſtris quanta poſſet maxima miſeratione ueniam præteritorum precaretur: ac ni flexiſſet animos, uel Aegypti præfecturam concedi ſibi oraret. Inuentus eſt poſtea in ſcrinio eius hac de re ſermo formatus. Sed deterritum putant, ne prius quàm in forum perueniret, diſcerperetur. Sic cogitatione in poſterū diem dilata, ad mediam ferè noctem excitatus, ut comperit ſtationem militum receſsiſſe, proſiluit è lecto, miſitq́ circum amicos. Et quia nihil à quoquam renuntiabatur, ipſe cum paucis hoſpitia ſingulorum adijt. Verum clauſis omnium foribus, reſpondente nullo, in cubiculum redijt, unde iam & cuſtodes diffugerant, direptis etiam ſtragulis, amota & pyxide ueneni. Ac ſtatim Spicillum Mirmillonem, uel quemlibet alium percuſſorem, cuius manu periret, requiſiuit. Et nemine reperto, Ergo ego, inquit, nec amicum habeo, nec inimicum, procurritq́ quaſi præcipitaturus ſe in Tiberim. *Formatus ſermo*

48 SEd reuocato ruſus impetu, aliquid ſecretioris latebræ ad colligendum animum deſiderauit: & offerente Phaonte liberto ſuburbanum ſuum inter ſalariam & Numentanam uiam circa quartum miliarium, ut erat nudo pede, atq́ tunicatus, penulam obſoleti coloris ſuperinduit, adopertoq́ capite, & ante faciem obtēſo ſudario, equum *Superinduere* inſcendit, quatuor ſolis comitantibus, inter quos & Sporus erat: ſtatimq́ tremore terræ & fulgure aduerſo pauefactus, audijt ex proximis caſtris clamorem militum, & ſibi aduerſa, & Galbæ proſpera ominantium: etiam ex obuijs uiatoribus quendam dicentem, hi Neronem perſequuntur: alium ſciſcitantem, ecquid in urbe noui de Nerone. Equo autem odore abiecti in uia cadaueris conſternato, detecta facie agnitus eſt à quodam Miſsitio prætoriano, & ſalutatus. Vt ad diuerticulum uentum eſt, dimiſsis equis inter fruticeta ac uepres, per arundineti ſemitam ægrè, nec niſi ſtrata ſub pedibus ueſte, ad aduerſum uillæ parietem euaſit. Ibi hortante eodem Phaonte, ut interim in ſpecum egeſtæ arenæ† cōcederet, negauit ſe uiuum ſub terrā iturum: ac parumper cōmoratus dum clandeſtinus ad uillam introitus pararetur, aquā ex ſubiecta lacuna potaturus manu hauſit: Et hæc eſt, inquit, Neronis decocta. Deinde diuulſa ſentibus penula, traiectos ſurculos raſit: atq́ ita quadrupes per anguſtias effoſſæ cauernæ receptus, in proximā cellam decubuit ſuper lectum† modicella culcitra, uetere pallio ſtrato inſtructum. Fameq́ & iterum ſiti interpellante, panem quidem ſordidum oblatum aſpernatus eſt, aquæ autem tepidæ aliquantum bibit. *al. conderetur* *Potaturus, pro bibiturus* *al. modica*

49 TVnc unoquoq́ hinc inde inſtante, ut quamprimum ſe impendentibus contumelijs eriperet, ſcrobem coràm fieri imperauit, dimenſus ad corporis ſui modulum, componiq́ ſimul ſiqua inuenirentur fruſta marmoris, & aquam ſimul ac ligna cōferri curando mox cadaueri, flens ad ſingula, atq́ identidem dictitans: Qualis artifex pereo. Inter moras perlatos à curſore Phaontis codicillos præripuit, legitq́ ſe hoſtem à ſenatu iudicatum, & quæri ut puniatur more maiorum. Interrogauitq́ qualc eſſet id genus pœnæ. Et cum comperiſſet, nudi hominis ceruicem inſeri furcæ, corpus uirgis ad necem cædi: conterritus duos pugiones quos ſecum extulerat, arripuit, tentataq́ utriuſq́ acie, ruſus condidit, cauſatus nondum adeſſe fatalem horam. Ac modo Sporum hortabatur ut lamentari ac plangere inciperet: modo orabat ut ſe aliquis ad mortem capeſſendam exemplo iuuaret: interdum ſegnitiem ſuam his uerbis increpabat: Viuo deformiter ac turpiter, ὐ πρέπει Νέρωνι, ὐ πρέπει. νήφειν δεῖ ἐν τοῖς τοιύτοις. ἄγε ἔγειρε σεαυτόν. Iam equites appropinquabant, quibus præceptum erat ut uiuum eum attraherent. Quod ut ſenſit, trepidanter effatus, *Appropinquare*

Ἵππων ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει,

ferrum

ſertum iugulo adegit iuuante Epaphrodito à libellis. Semianimisq; adhuc irrumpen-
ti centurioni, & penula ad uulnus apposita in auxilium ſe ueniſſe ſimulanti, non aliud
reſpondit, quàm, Sero, &, Hæc eſt fides. Atq; in ea uoce defecit, extantibus rigenti-
busq; oculis uſq; ad horrorem formidinemq; uiſentium. Nihil prius ac magis à comi-
tibus exegerat, quàm ne poteſtas cuiquã capitis ſui fieret, ſed ut quoquo modo totus
cremaretur. Permiſitq; hoc Seius Galbæ libertus non multo ante uinculis exolutus,
in quæ primo tumultu coniectus fuerat.

FVneratus eſt impenſa ducentorum millium, ſtragulis albis auro intextis, quibus 50
uſus Cal. Januarij fuerat. Reliquias Ecloge & Alexandria nutrices cum Acte con
cubina gentili Domitiorũ monumento condiderunt, quod proſpicitur è campo Mar
tio impoſitum colle hortorum. In eo monumento ſolium Porphyretici marmoris ſu-
perſtante Lunenſi ara circumſeptum eſt lapide Thaſio.

STatura fuit penè iuſta, corpore maculoſo & fœdo, ſufflauo capillo, uultu pulchro 51
magis quàm uenuſto, oculis cæſiis & hebetioribus, ceruice obeſa, uentre proiecto, gra
cillimis cruribus, ualetudine proſpera. Nam qui luxuriæ immoderatiſsimæ eſſet, ter o-
mnino per XIIII annos languit: atq; ita, ut neq; uino neq; cõſuetudine reliqua abſtine
ret. Circa cultũ habitumq; adeo pudendus, ut comam ſemper in gradus formatã, pere
grinatione Achaica etiam ponè uerticem ſummiſerit: ac plerunq; ſynthesim indutus,
Diſcalciatus ligato circum collum ſudario, prodierit in publicum ſine cinctu, & diſcalciatus.

LIberales diſciplinas omnes ferè puer attigit. Sed à philoſophia eum mater auer- 52
tit, monens imperaturo contrariam eſſe: à cognitione ueterum oratorum Seneca
præceptor, quo diutius in admiratione ſui detineret. Itaq; ad poeticam pronus carmi-
na libenter ac ſine labore compoſuit: nec (ut quidam putant) aliena pro ſuis edidit.
Venêre in manus meas pugillares libelliq; cum quibuſdam notiſsimis uerſibus ipſius
chirographo ſcriptis: ut facile appareret, non translatos, aut dictante aliquo exce-
ptos, ſed planè quaſi à cogitante atq; à generante exaratos: ita multa & deleta, & indu
cta, & ſuperſcripta inerant.

HAbuit & pingendi, fingendiq; maxime non mediocre ſtudium. Maxima autem 53
popularitate efferebatur, omnium æmulus, qui quoquo modo animũ uulgi mo-
Exijt opinio, uerent. Exijt poſt ſcenicas coronas opinio, proximo luſtro deſcenſurum eum ad olym
pro emanauit pia inter athletas. Nam luctabatur aſsidue: nec aliter certamina gymnica Græcia tota
in uulgus ſpectauerat, quàm Brabeutarum more in ſtadio humi aſsidens, ac ſi qua paria longius
receſsiſſent, in medium manibus ſuis protrahens. Deſtinauerat etiam qui Apollinem
Aequiparare cantu, ſolem aurigando æquiparare æſtimaretur, imitari & Herculis facta. præpara-
pro æquare tumq; leonem aiunt, quem uel claua, uel brachiorum nexibus in amphitheatri arena
ſpectante populo nudus elideret.

SVb exitu quidem uitæ palàm uouerat, ſi ſibi incolumis ſtatus permanſiſſet, prodi- 54
Vtricularius turum ſe parta uictoria ludis, etiam hydraulam, & choraulam, & utricularium: ac
nouiſsimo die, hiſtrionem ſaltaturum Vergilij Turnum: & ſunt qui tradant, Paridem
hiſtrionem occiſum ab eo, quaſi grauem aduerſarium.

ERat illi æternitatis perpetuæq; famæ cupido, ſed incõſulta. Ideoq; multis rebus ac 55
locis uetere appellatione detracta, nouã induxit ex ſuo nomine. Menſem quoq;
Aprilem Neroneum appellauit. Deſtinauerat & Romam Neropolim nuncupare.

REligionum uſquequaq; contemptor, præter unius deæ Syriæ: hanc mox ita ſpre- 56
uit ut urina contaminaret, alia ſuperſtitione captus: in qua ſola pertinaciſsime hæ
al. imaguncul ã ſit. Siquidem † acunculam puellarẽ, cum quaſi remediũ inſidiarũ à plebeio quodam &
Trinis, pro ignoto muneri accepiſſet, detecta confeſtim coniuratione, pro ſummo numine triniſq;
ternis in die ſacrificijs colere perſeuerauit: uolebatq; credi, monitione eius futura prænoſce-
Attendit re. Ante paucos quàm periret menſes, attendit & extiſpicio, nec unquam litauit.
huic rei

OBijt XXX & ſecundo ætatis anno, die quo quondam Octauiã interemerat. Tan 57
tumq; gaudium publice præbuit, ut plebs pileata tota urbe diſcurreret. Et tamẽ
non defuerunt, qui per longum tempus uernis æſtiuiſq; floribus tumulum eius orna-
rent: ac modo imagines prætextatas in roſtris proferrent, modo edicta quaſi uiuen-
tis, & breui magno inimicorum malo reuerſuri. Quinetiam Vologeſus Parthorũ rex,
miſsis

missis ad senatum legatis de instauranda societate hoc etiã magnopere orauit, ut Neronis memoria coleretur. Deniq; cum post XX. annos adolescente me extitisset conditionis incertæ, qui se Neronem esse iactaret, tam fauorabile nomen eius apud Parthos fuit, ut uehementer adiutus, & uix redditus sit.

C. SVETONII TRANQVILLI

SERGIVS GALBA

1
ROGENIES Cæsarum in Nerone defecit: quod futurũ cõpluribus quidem signis, sed euidẽtissimis duobus apparuit. Liuiæ olim post Augusti statim nuptias Veientanũ suum reuisenti, præteruolans aquila gallinã albã ramulũ lauri rostro tenentẽ, ita ut rapuerat, demisit in gremiũ: cumq; nutriri alitem, pangiq; ramulum placuisset, tanta pullorũ soboles prouenit, ut hodie quoq; ea uilla Ad gallinas uocetur: tale uero lauretũ, ut triumphaturi Cæsares inde laureas decerperent: fuitq; mos triumphantibus, alias confestim eodem loco pangere: & obseruatum est, sub cuiusq; obitum arborem ab ipso institutã elanguisse. Ergo nouissimo Neronis anno, & sylua omnis exaruit radicitus, & quicquid ibi gallinarum erat, interijt. ac subinde tacta de cœlo Cęsarum æde, capita omnibus statuis simul deciderunt: Augustiq; sceptrũ e manibus excussum est. *Subinde pro mox*

2 NEroni Galba successit, nullo gradu cõtingens Cæsarũ domũ: sed haud dubie nobilissimus, magnaq; et uetere prosapia: ut qui statuarũ titulis pronepotẽ se Q. Catuli Capitolini semper ascripserit: Imperator uero etiam stemma in atrio proposuerit, quo paternã originẽ ad Iouẽ, maternã ad Pasiphaen Minois uxorẽ referret.

3 IMagines & elogia uniuersi generis exequi longum est, familiæ breuiter attingam. Qui primus Sulpitiorum cognomen Galbę tulit, cur, aut unde traxerit, ambigitur. Quidam putant quòd oppidum Hispaniæ frustra diu oppugnatum, illitis demũ galbano facibus succenderit: alij quòd in diuturna ualetudine galbeo, id est remedijs lana inuolutis assidue uteretur: nonnulli quòd præpinguis fuerit uisus, quem Galbam Galli uocant: uel contrà, quòd tam exilis quàm sunt animalia, quæ in æsculis nascũtur, appellanturq; Galbæ. Familiam illustrauit Sergius Galba cõsularis, temporum suorum eloquentissimus: quem tradunt Hispaniam ex prætura obtinentem, XXX Lusitanorum millibus perfidia trucidatis, Viriatini belli causam extitisse. Eius nepos ob repulsam consulatus infensus Iulio Cæsari, cuius legatus in Gallia fuerat, conspirauit cum Cassio & Bruto. propter quod Pedia lege dãnatus est. Ab hoc sunt imperatoris Galbæ auus & pater: Auus clarior studijs, quàm dignitate. Non enĩ egressus præturæ gradum, multiplicem nec incuriosam historiam edidit. Pater consulatu functus, quambre ui corpore, atq; etiam gibber, modicæ in dicendo facultatis causas industrie actitauit. Vxores habuit Mumiam Achaiam neptem Catuli, proneptemq; L. Mumij, qui Corinthum excidit: Item Liuiam Ocellinam, ditem admodum & pulchram: à qua tamen nobilitatis causa appetitus ultro existimatur, & aliquanto enixius, postquam subinde instanti uitium corporis secretò posita ueste detexit, ne quasi ignaram fallere uideretur. Ex Achaia liberos, Caium & Sergium procreauit: quorum maior Caius attritis facultatibus urbe cessit, prohibitusq; à Tiberio sortiri anno suo proconsulatum, uoluntaria morte obijt. *Propter quod*

4 SErgius Galba imperator, M. Valerio Messala, Cn. Lentulo coss. natus est, IX Cal. Ianuarij, in uilla colli supposita, propè Terracinam sinistrorsum Fundos petentibus. Adoptatus à nouerca sua, Liuij nomẽ, & Ocellæ cognomẽ assumpsit mutato prænomine. Nam Lucium mox pro Sergio usque ad tempus imperij usurpauit. Constat

Augustum puero adhuc salutanti se inter æquales, apprehensa buccula dixisse καὶ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ. Sed & Tiberius, cum comperisset eum imperaturum, uerum in senecta, Viuat sane, ait, quando id ad nos nihil pertinet. Auo quoq; eius fulgur procuranti, cùm exta de manibus aquila rapuisset, & in frugiferam quercum cõtulisset, summũ, sed serum imperium portendi familiæ, respõnsum est. Et ille irridens: Sanè, inquit, cum mula pepererit. Nihil æquè postea Galbam tentantem res nouas confirmauit, quàm mulæ partus: cæterisq; ut obscœnum ostentum abhorrentibus, solus pro lætissimo accepit, memor sacrificij dictiq; aui. Sumpta uirili toga, somniauit Fortunã dicentem, stare se ante fores defessam, & nisi ocyus reciperetur, cuicunq; obuio prædæ futuram. Vtq; euigilauit, aperto atrio, simulacrum æneum deæ cubitali maius iuxta limen inuenit: idq; gremio suo Thusculum, ubi æstiuare consueuerat, auexit: & in parte ædium consecratum, menstruis deinde supplicationibus, & peruigilio anniuersario coluit. Quanq; ætate nondum cõstanti, ueterem ciuitatis exoletumq; morem, ac tantum in domo sua hærentem, obstinatissime retinuit, ut liberti, seruiq; bis die frequentes adessent, ac mane saluere, uesperi ualere sibi singuli dicerent.

Attendit iuri, pro studuit INter liberales disciplinas attendit & iuri: dedit & matrimonio operã. Verum amissa 5 uxore Lepida, duobusq; ex ea filijs, remansit in cœlibatu: neq; solicitari ulla conditione amplius potuit, ne Agrippinæ quidem uiduatæ morte Domitij: quæ maritum quoq; adhuc necdum cœlibem Galbam, adeo omnibus solicitauerat modis, ut inter conuentum matronarum correpta iurgio, atq; etiam manu pulsata sit à matre Lepida. Obseruauit ante omnes Liuiam Augustam: cuius & uiuæ gratia plurimum ualuit, & mortuæ testamento penè ditatus est. H—S nanq; quingenties cum præcipuum inter legatarios habuisset, quia notata, nõ perscripta erat summa, hærede Tiberio legatum ad quinquaginta reuocante, ne hæc quidem accepit.

HOnoribus ante legitimum tempus initis, prętor cõmissione ludorũ Floraliũ, nouum spectaculi genus, elephantos funambulos edidit: exinde prouinciæ Aquitaniæ anno ferè præfuit: mox consulatũ per sex menses ordinariũ gessit. Euenitq;, ut in eo ipse L. Domitio patri Neronis, ipsi Syluius Otho pater Othonis succederet, uelut præsagiũ insequentis casus, quo medius inter utriusq; filios extitit imperator. A Caio Cæsare ludis substitutus, postridie q; ad legiões uenit, solẽni forte spectaculo plaudentes inhibuit, data tessera, ut manus penulis cõtinerent: statim per castra iactatũ est, 6

Disce miles militare, Galba est non Getulicus.

Interdixit peti, pro uetuit Pari seueritate interdixit commeatus peti. Veteranum ac tironem militem opere assiduo corroborauit, matureq; barbaris, qui iam in Galliam usq; proruperant, coercitis, *Corroborare, pro durare & robustum reddere* præsenti quoq; Caio talem & se & exercitum approbauit, ut inter innumeras, contractasq; ex omnibus prouincijs copias, neq; testimoniũ neq; præmia ampliora ulli perciperent. Ipse maxime insignis, quòd cãpestrem decursionem scuto moderatus, etiam ad essedum imperatoris per XX. passuum millia cucurrit.

Approbat se illi talem, pro præstat CAede Caij nuntiata, multis ad occasionem stimulantibus, quietem prætulit. Per 7 hoc gratissimus Claudio, receptusq; in cohortem amicorum, tantæ dignationis est habitus, ut cum subita ei ualetudo, nec adeo grauis incidisset, dilatus sit expeditionis Britannicæ dies. Africam pro COS. biennio obtinuit, extra sortem electus ad ordinandam prouinciam, & intestina dissensione & Barbarorum tumultu inquietam: ordinauitq; magna seueritatis ac iustitiæ cura, etiam in paruulis rebus. Militi, qui per expeditionem annona arctissima residuum cibariorum tritici modium centum denarijs uendidisse arguebatur, uetuit simulatq; indigere cibo cœpisset, à quoquam opem ferri: & is fame extabuit. At in iure dicendo cùm de proprietate iumenti quæreretur, leuibus utrinq; argumentis & testibus, ideoq; difficili coniectura ueritatis, ita decreuit, ut ad lacũ, ubi adaquari solebat, duceretur capite inuoluto, atq; ibidem reuelato, eius esset, ad quem sponte se à potu recepisset.

Plurimũ uixit pro plerũq; ἐπὶ τὸ πλεῖστον OB res & tunc in Africa, & olim in Germania gestas, ornamenta triumphalia ac- 8 cepit, & sacerdotium triplex, inter XVuiros, sodalesq; Titios, item Augustales cooptatus. atq; ex eo tempore propè ad Neronis medium principatum in secessu plurimum uixit, *Quàm ut, pro aliter quàm ut* ne ad gestandum quidem unquam iter ingressus, quàm ut secum uehiculo proximo

proximo decies H—S. in auro efferret, donec in oppido Fundis moranti Hispania Taraconensis oblata est. Acciditq́, ut cum prouinciam ingressus sacrificaret intra ædem publicam, puero è ministris acerram tenenti, capillus repente toto capite canesceret. Nec defuerunt qui interpretarent̄, significari rerum mutation̄e, successurumq́ iuueni senem, hoc est ipsum Neroni. Nec multo pòst in Cantabriæ lacum fulmen decidit, repertæq́ sunt duodecim secures, haud ambiguum summi imperij signum.

9 PEr octo annos uarie & inæquabiliter prouinciam rexit. Primo acer & uehemens, & in coercendis quidem delictis uel immodicus. nam & numulario non ex fide uersanti pecunias, manus amputauit, mensęq́ eius affixit. & tutorem, quòd pupillum, cui substitutus hæres erat, ueneno necasset, cruce affecit. Implorantiq́ leges, & ciuem Ro. se testificanti, quasi solatio & honore aliquo pœnā leuaturus, mutari, multoq́ præter cęteras altiorē & dealbatā statui crucē iussit. Paulatim in desidiam segnitiemq́ conuersus est, ne quid materiæ præberet Neroni, & ut dicere solebat, quòd nemo rationē otij sui reddere cogeretur. Carthagine noua conuentum agens, tumultuari Gallias cōperit. Legato Aquitaniæ auxilia implorante, superuenerūt & Vindicis literæ, hortantis, ut humano generi assertorem ducemq́ se accōmodaret. Nec diu cunctatus, conditionem partim metu, partim spe recepit. Nam & mandata Neronis de nece sua ad procuratores clàm missa deprehenderat: & confirmabatur cum secundissimis auspicijs & ominibus, tum uirginis honestæ uaticinatione: tanto magis, quòd eadem illa carmina sacerdos Iouis Cluuiæ ex penetrali somnio monitus eruerat, ante ducentos annos similiter à fatidica puella pronuntiata. Quorum carminū sententia erat, Oriturū quandoq́ ex Hispania principem dominumq́ rerum.

10 IGitur cum quasi manumissioni uacaturus conscendisset tribunal, propositis ante se damnatorū occisorumq́ à Nerone quāplurimis imaginibus, & astāte nobili puero, quem exulantē ex proxima Baleari insula ob idipsum acciuerat, deplorauit temporum statum: consalutatusq́ imperator, legatum se senatus ac populi Ro. professus est. Deinde iustitio indicto, è plebe quidem prouinciæ legiones & auxilia cōscripsit, super exercitum ueterē legionis unius duarumq́ alarum & cohortium trium. at è primoribus prudentia atq́ ætate præstantibus, uelut instar senatus, ad quos de maiore re, quoties opus esset, referret, instituit. Delegit & equestris ordinis iuuenes, qui manente anulorum aureorū usu, euocati appellarentur, excubiasq́ circa cubiculum suum uice militū agerent. Etiam per prouincias edicta dimisit, autor singulis uniuersisq́ cōspirandi, simul & ut qua posset quisq́ opera cōmunem causam iuuarēt. Per idem fere tempus in munitione oppidi, quod sedē bello delegerat, repertus est anulus opere antiquo, scalptura gemmæ uictoriā cum trophæo exprimente. ac subinde Alexandrina nauis detorsa appulit armis onusta, sine gubernatore, sine nauta ac uectore ullo: ut nemini dubium esset, iustū, piumq́, & fauentibus dijs bellum suscipi: cum repente ex inopinato propè cuncta turbata sunt. Alarum altera castris appropinquantē, pœnitentia mutati sacramenti destituere conata est, ægreq́ retenta in officio: & serui, quos à liberto Neronis ad fraudē præparatos muneri acceperat, per angiportū in balnea transeuntē pene interemerunt, nisi cohortantibus inuicem, ne occasionē omitterent, interrogatisq́ de qua occasione loquerentur, expressa cruciatu confessio esset.

Ante, pro corā

Detorsa, pro depulsa

Cohortari inuicem, pro se inuicem

11 ACcessit ad tanta discrimina mors Vindicis, qua maxime cōsternatus, destitutoq́ similis, non multum abfuit quin uitæ renunciaret. Sed superuenientibus ab urbe nuntijs, ut occisum Nerone, cūctosq́ in uerba sua iurasse cognouit, deposita legati, suscepit Cęsaris appellationem. Iterq́ ingressus est paludatus, ac dependente à ceruicibus pugione ante pectus: nec prius usum togæ recuperauit, quàm oppressis, qui nouas res moliebantur, præfecto prætorij Nymphidio Sabino Romæ, in Germania Fonteio Capitone, in Africa Clodio Macro legatis.

12 PRæcesserat de eo fama sęuitiæ simul atq́ auaritiæ, quòd ciuitates Hispaniarum, Galliarumq́, quæ cunctantius sibi accesserant, grauioribus tributis, quasdā etiam murorū destructione punisset: & præpositos, procuratoresq́ supplicio capitis affecisset cum coniugibus ac liberis: quodq́ oblatam à Taraconēsibus è uetere templo Iouis coronam auream librarum XV, conflasset, ac tres uncias, quæ ponderi deerāt, iussisset

exigi. Ea fama & confirmata & aucta est ut primum urbem introijt. Nam cùm classia-
rios, quos Nero ex remigibus iustos milites fecerat, redire ad pristinum statum coge-
ret, recusantes, atq; insuper aquilam, & signa pertinacius flagitantes, non modo im-
misso equite disiecit, sed decimauit etiam. Item Germanorum cohortem à Cæsaribus
olim ad custodiam corporis institutam, multisq; experimentis fidelissimã dissoluit, ac
sine ullo cõmodo remisit in patriã, quasi Cn. Dolabellæ, iuxta cuius hortos tendebat,
proniorem. Illa quoq; uerène an falsò per ludibriũ iactabãtur, apposita lautiore cœna
ingemuisse eum. Et ordinario quidem dispensatori breuiarium rationũ offerenti, paro
psidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisse: Cano autem choraulæ, mire
placenti, denarios quinq; donasse, prolatos manu sua è peculiaribus loculis suis.

QVare aduentus eius non perinde gratus fuit, idq; proximo spectaculo apparuit: 13
siquidem Atellanis notissimum canticum exorsis, Venit iò simus à uilla: cuncti
simul spectatores consentiente uoce reliquam partem retulerunt, ac sæpius uersu re-
petito egerunt.

MAiore adeo & fauore & autoritate adeptus est, quàm gessit, imperium: quam- 14
quam multa documenta egregij principis daret: sed nequaquã tam grata erant,
quàm inuisa quæ secus fierent. Regebatur trium arbitrio, quos unà & intra palatium
habitantes, nec unq; non adhærentes, pædagogos uulgo uocabant. Hi erãt T. Iunius
legatus eius in Hispania, cupiditatis immensę: Cornelius Laco ex assessore præfectus
prætorij, arrogãtia socordiaq; intolerabilis: libertus Icelus, pauloante anulis aureis &
Martiani cognomine ornatus, ac iam summæ equestris gradus candidatus. His diuer
so uitiorum genere grassantibus, adeo se abutendũ permisit & tradidit, ut uix sibijpsi
constaret: modo acerbior parciorq;, modo remissior ac negligentior, quàm cõueniret
principi electo atq; illius ætatis. Quosdam claros ex utroq; ordine uiros suspicione mi
Inauditos, pro nima, inauditos condemnauit. Ciuitatem Romanam raro dedit. Iura trium liberorum
indicta causa uix uni atq; alteri, ac ne his quidẽ, nisi ad certum præfinitumq; tẽpus. Iudicibus sextã
decuriam adijci precantibus, non modo negauit, sed etiam concessum à Claudio bene
ficium, ne hyeme initioq; anni ad iudicandum euocarentur, eripuit.

Determinare, EXistimabatur etiam senatoria & equestria officia biennij spatio determinaturus, 15
pro terminare nec daturus nisi inuitis ac recusantibus. Liberalitates Neronis non plus decimis
concessis, per quinquaginta equites Rom. ea conditione reuocandas curauit exigen-
dasq;, ut & si quid scenici aut xystici donatum olim uendidissent, auferretur emptori-
bus, quando illi absumpto precio soluere nequirent. At contrà, nihil non per comites
atq; libertos precio addici, aut donari gratia, passus est, uectigalia, immunitates, pœ-
nas innocentum, impunitatem noxiorum. Quin etiam populo Ro. deposcente suppli
cium Haloti & Tigillini, solos ex omnibus Neronis emissarijs uel maleficientissimos
incolumes præstitit: atq; insuper Halotum procuratione amplissima ornauit: pro Ti-
gillino etiam sæuitiæ populum edicto increpuit.

PEr hæc propè uniuersis ordinibus offensus, uel præcipua flagrauit inuidia apud 16
milites. Nam cum in uerba eius absentis iurantibus, donatiuum grandius solito
præpositi pronũtiassent, neq; rem ratam habuit, & subinde iactauit, se legere militem,
non emere consuesse. Atq; eo quidem nomine omnes qui ubiq; erant exacerbauit. Cæ
terum prætorianos etiã metu & indignitate cõmouit, remouens subinde plerosq; ut su
spectos & Nymphidij socios. Sed maximè fremebat superioris Germaniæ exercitus,
fraudari se præmijs nauatæ aduersus Gallos & Vindicem operæ. Ergo primi obsequi
um rupere, ac se Calen. Ianuarij adigi sacramento nisi in nomen senatus recusarũt: sta-
Destinare, timq; legationem ad prætorianos cum mandatis † destinauerunt, displicere imperato
pro mittere rem in Hispania factum, eligerent ipsi, quem cuncti exercitus comprobarent.

QVod ut nuntiatum est, despectui esse non tam senectam suam, quàm orbitatem 17
ratus, Pisonem Frugi Licinianũ, nobilem egregiumq; iuuenem, ac sibi olim pro-
batissimum, testamentoq; semper in bona & nomen adscitũ, repente è media salutan-
tium turba apprehendit: filiumq; appellans, perduxit in castra, ac pro cõcione adopta
uit, ne tunc quidem donatiui ulla mentione facta: quo faciliorem occasionẽ M. Siluio
Othoni præbuit perficiendi conata intra sextum adoptionis diem.

18 Magna & assidua monstra iam inde à principio exitum ei, qualis euenit, portenderant. Cum per omne iter dextra sinistraq; oppidatim uictimæ cæderent, taurus securis ictu consternatus, rupto uinculo, essedum eius inuasit, elatisq; pedibus totum cruore perfudit: ac descendentē speculator impulsu turbæ lancea prope uulnerauit. Vrbē quoq;, & deinde palatiū ingressum, excepit terra tremore, & assimilis quidā mugitus sonus. Secuta sunt aliquāto maiora & tristiora. Monile margaritis gemmisq; consertū ad ornandum Fortunā suā Thusculanā, ex omni gaza secreuerat: Id repente quasi augustiore dignius loco capitolinæ Veneri dedicauit: ac proxima nocte somnia uit speciem Fortunæ querentis fraudatam se dono destinato, minantisq; ereptură & ipsam quæ dedisset. Cumq; exterritus luce prima ad expiandum somnium, præmissis qui rem diuinā appararent, Thusculum excucurrisset, nihil inuenit præter tepidam in ara fauillā, atratumq; iuxta senem in catino uitreo thus tenentem, & in calice fictili merum. Obseruatum etiā est, Calen. Ianuarijs, sacrificāti coronam de capite excidisse: auspicanti pullos euolasse: adoptionis die, neq; milites allocuturo castrensem sellam de more positā pro tribunali obliuis ministris, & in senatu curulem peruerse collocatam.

19 Prius uero quàm occideretur, sacrificantem mane aruspex identidem monuit, caueret periculum, nō longe percussores abesse. Haud multo pòst cognoscit teneri castra ab Othone, ac plerisq; ut eòdem q̃ primū pergeret suadentibus, posse enim autoritate & præsentia præualere: nihil amplius, quàm continere se statuit, & legionariorum firmare præsidijs, qui multifariam diuersiq; tendebant. Loricā tamen induit linteam, quanquā haud dissimulans, parū aduersus tot mucrones profuturā. Sed extractus rumoribus falsis, quos † conspirati ut eum in publicum elicerēt de industria disseparant, paucis temere affirmantibus, transactū negocium, oppressos qui tumultuarentur, aduenire frequentes cæteros gratulabundos, & in omne obsequiū paratos: his ut occurreret prodijt tanta fiducia, ut militi cuidam occisum à se Othonem gloriāti, quo autore responderit, atq; in forū usq; processit. Ibi equites, quibus mandata cædes erat, cum per publicum dimota paganorum turba equos adegissent, uiso procul eo, parum per restiterunt: deinde rursum incitati, desertum à suis contrucidarunt.

Conspirati, sicut iurati

20 Sunt qui tradant, ad primum tumultum proclamasse eum, Quid agitis commilitones? ego uester sum, & uos mei: donatiuum etiam pollicitum. Plures autem prodiderunt, obtulisse ultro iugulum, & ut hoc agerent ac ferirent, quando ita uideretur, hortatum. Illud mirum admodum fuerit, neq; præsentium quenquam opem imperatori ferre conatum, & omnes qui accerserentur, spreuisse nuntium, excepta Germanicorum uexillatione. Hi ob recens meritum, quòd se ægros & inualidos magnopere fouisset, in auxilium aduolauere: sed serius, itinere deuio per ignorantiam locorum retardati. Iugulatus est ad lacum Curtij, ac relictus, ita uti erat, donec gregarius miles à frumentatione rediens, abiecto onere caput ei amputauit. Et quoniam capillo præ caluitio arripere nō poterat, in gremium abdidit. Mox inserto per os pollice, ad Othonem detulit. Ille lixis calonibusq; donauit, qui hasta suffixum, non sine ludibrio circum castra portarunt, acclamantes identidem, Galba cupide fruaris ætate tua: maxime iritati ad talem iocorum petulantiam, quòd ante paucos dies exierat in uulgus, laudanti cuidam formam suam, ut adhuc floridam & uegetam, respondisse eum,

Ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστιν

Ab his Patrobij Neroniani libertus, centum aureis redemptum, eo loco ubi iussu Galbæ animaduersum in patronū fuerat, abiecit. Sero tandem dispensator Argius, & hoc & cæterum truncum in priuatis eius hortis Aureliæ uiæ sepulturæ dedit.

Cæterū truncum, pro reliquum

21 Statura iusta fuit, capite caluo, oculis cœruleis, adunco naso, manibus pedibusq; articulari morbo distortissimis, ut neq; calceū perpeti, neq; libellos euoluere, aut tenere omnino ualeret. Excreuerat etiā in dexteriore latere eius caro, propendebatq; adeo, ut ægrè fascia substringeretur.

22 Cibi plurimi traditur, quem tempore hyberno etiam ante lucem capere consueuerat: inter cœnam uero usq; eò abundantem, ut congestas super manus reliquias circumferri iuberet, spargiq; ad pedes stantibus. Libidinis in mares pronior, & eos nō nisi præduros exoletosq;. Ferebant in Hispania & Icelum è ueteribus concubinis, de

Neronis exitu nuntiantem, non modo arctiſsimis oſculis palàm exceptum ab eo, ſed ut ſine mora uelleretur oratum, atq; ſeductum.

Perijt tertio & ſeptuageſimo ætatis anno, imperij menſe ſeptimo. Senatus ut primum licitum fuit, ſtatuam ei decreuerat roſtratæ columnæ ſuperſtantem in parte fori, qua trucidatus eſt. Sed decretum Veſpaſianus aboleuit, percuſſores ſibi ex Hiſpania in Iudæam ſubmiſiſſe opinatus. 23

C. SVETONII TRANQVILLI.

OTHO SILVIVS

MAIORES Othonis fuerunt orti oppido Ferentino, familia uetere & honorata, atq; ex principibus Hetruriæ. Auus M. Siluius Otho, patre equite Ro. matre humili, incertum an ingenua, per gratiam Liuiæ Auguſtæ, in cuius domo creuerat, ſenator eſt factus, nec præturæ gradum exceſsit. Pater L. Otho materno genere præclaro, multarũ & magnarũ propinquitatum, tam charus tamq; non abſimilis facie Tiberio principi fuit, ut pleriq; procreatum ex eo crederent. Vrbanos honores, proconſulatum Africæ, & extraordinaria imperia, ſeueriſsime adminiſtrauit. Auſus etiam eſt in Illyrico milites quoſdã, quòd motu Camilli ex pœnitentia præpoſitos ſuos quaſi defectionis aduerſus Claudium autores occiderant, capite punire, & quidem ante principia ſe coram: quamuis ob id ipſum promotos in ampliorem gradum à Claudio ſciret. Quo facto ſicut gloriam auxit, ita gratiam minuit: quam tamen mature recuperauit detecta equitis Ro. fraude, quẽ prodentibus ſeruis necem Claudio parare cõpererat. Nanq; & ſenatus honore rariſsimo, ſtatua in palatio poſita proſecutus eſt eum: & Claudius allectũ inter patritios collaudans ampliſsimis uerbis, hæc quoq; adiecit: Vir, quo meliores liberos habere ne opto quidẽ. Ex Albia Terentia ſplendidiſsima fœmina duos tulit filios, L. Titianũ, & minorem Marcum cognominem ſibi. Tulit & filiam, quam nondum nubilem Druſo Germanici filio deſpondit. 1

Otho imperator IIII. Calen. Maij natus eſt, Camillo Aruntio, Domitio Aenobarbo COSS. A prima adoleſcẽtia prodigus ac procax, adeo ut ſæpe flagris ob iurgaretur à patre, ferebatur & uagari noctibus ſolitus, atq; inualidum quenq; obuiorum uel potulentum corripere, ac diſtento ſago impoſitum in ſublime iactare. Poſt patris deinde mortem libertinã aulicam gratioſam, quo efficacius coleret, etiã diligere ſimulauit, quamuis anum, ac penè decrepitã. Per hanc inſinuatus Neroni, facile ſummum inter amicos locum tenuit congruentia morũ: ut uero quidam tradunt, & conſuetudine mutui ſtupri. Ac tantum potentia ualuit, ut damnatum repetundis conſularem uirum, ingens præmium pactus, prius quàm planè reſtitutionem ei impetraſſet, non dubitaret in ſenatum ad agendas gratias introducere. 2

Omnium autem conſiliorum ſecretorumq; particeps, die, quem Nero necandæ matri deſtinauerat, ad auertendas ſuſpitiones cœnam utriq; exquiſitiſsimæ comitatis dedit. Item Poppæam Sabinam tunc adhuc amicã eius, abductam marito, demandatamq; interim ſibi nuptiarũ ſpecie recepit. Nec corrupiſſe cõtentus, adeo dilexit, ut ne riualem quidem Neronem æquo tulerit animo. Creditur certe non modo miſſos ad arceſſendam non recepiſſe, ſed ipſum etiã excluſiſſe quondam pro foribus aſtantem, miſcentemq; fruſtra minas & preces, ac depoſitum repoſcentem. Quare di- 3

Per cauſam, ducto matrimonio, ſepoſitus eſt per cauſam legationis in Luſitaniã: & ſatis uiſum, ne

pro pretextu pœna acrior mimum omnem diuulgaret: qui tamen ſic quoq; hoc diſticho enotuit. 5

Cur Otho mentito ſit quæritis exul honore,

Vxoris mœchus cœperat eſſe ſuæ.

Prouinciam adminiſtrauit quæſtorius per decem annos, moderatione atq; abſtinentia ſingulari.

Vt tandem

4 VT tandem occasio ultionis data est, conatibus Galbæ primus accesit, eodemq; momento & ipse spem imperij cepit, magnam quidem & ex conditione temporum, sed aliquãto maiorem ex affirmatione Seleuci mathematici. Qui cùm cum olim superstitem Neroni fore spopondisset, tũc ultro inopinatus aduenerat, imperaturum quoq; breui repromittens. Nullo igitur officij, aut ambitionis in quenquam genere omisso, quoties cœna principem acciperet, aureos excubãti cohorti uiritim diuidebat: nec eo minus alium alia uia militem demerebatur. Cuidam etiã de parte finium cum uicino litiganti, adhibitus arbiter, totum agrum redemit emancipauitq;: ut iam uix ullus esset, qui non & sentiret & prædicaret solum successionis imperij dignum.

5 SPerauerat autem fore ut adoptaretur à Galba, idq; in dies expectabat. Sed postq; Pisone prælato spe decidit, ad uim cõuersus est, instigante super animi dolorẽ etiã magnitudine æris alieni. Neq; ẽm dissimulabat, nisi principẽ se † stare nõ posse: nihilq; referre, ab hoste in acie, an in foro sub creditorib. caderet. Ante paucos dies seruo Cæsaris pro impetrata dispensatione, decies sestertiũ expresserat. hoc subsidiũ tanti cœpti fuit. ac primo quinq; speculatorib. cõmissa est res, deinde x. alijs, quos singuli binos produxerãt. omnibus dena sestertia repræsentata, & quinquagena ꝓmissa. Per hos sollicitati reliqui, nec adeo multi, haud dubia fiducia in ipso negocio pluribus affuturis. *Stare pro subsistere*

6 TVlerat animus post adoptionem statim castra occupare, cœnantemq; in palatio Galbam aggredi: sed obstitit respectus cohortis quæ tunc excubabat, ne oneraretur inuidia, quòd eiusdem statione & Caius fuerat occisus, & desertus Nero. medium quoq; tempus religio & Seleucus exemit. Ergo destinata die, præmonitis conscijs, ut se in foro sub æde Saturni ad miliarium aureum operirentur, mane Galbam salutauit: utq; consueuerat, osculo exceptus etiam sacrificanti interfuit, audiuitq; prædicta aruspicis. Deinde liberto adesse architectos nuntiante, quod signum conuenerat, quasi uenalem domũ inspecturus abscessit, proripuitq; se postica parte palatij ad constitutum. Alij febrem simulasse aiunt, eamq; excusationem proximis mandasse, si quæreretur. Tunc abditus propere muliebri sella in castra contendit: ac deficientibus lecticarijs cum descendisset, cursumq; cœpisset, laxato calceo restitit: donec omissa mora succollatus, & à præsente comitatu imperator consalutatus, inter faustas acclamationes strictosq; gladios ad principia deuenit, obuio quoq; non aliter ac si conscius & particeps foret, adhærente. Ibi missis qui Galbam & Pisonem trucidarent, ad conciliandos pollicitationibus militum animos nihil magis pro cõcione testatus est, quàm id demum se habiturum, quod sibi illi reliquissent. *Tulerat animus pro libuit*

7 DEinde uergente iam die ingressus senatum, positaq; breui ratione, quasi raptus de publico, & suscipere imperium ui coactus, gesturusq; communi omnium arbitrio, palatium petit. Ac super cæteras gratulantium adulantiumq; blanditias, ab infima plebe appellatus Nero, nullum indicium recusantis dedit: imò ut quidam tradiderunt, etiam diplomatibus primisq; epistolis suis ad quosdam prouinciarũ præsides, Neronis cognomen adiecit. certe & imagines statuasq; eius reponi passus est, & procuratores atq; libertos ad eadem officia reuocauit. nec quicquam prius pro potestate subscripsit, quàm quingenties sestertiũ ad peragendam auream domum. Dicitur ea nocte per quietem pauefactus, gemitus maximos edidisse, repertusq; à concursantibus, humi ante lectum iacens, per omnia piaculorum genera manes Galbæ, à quo deturbari expellíq; se uiderat, propitiare tentasse. postridie quoq; in augurando tempestate orta grauiter prolapsum, identidem obmurmurasse: *Propitiare manes, ꝓ placare*

Τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς;

8 SVb idem uero tempus, Germanici exercitus in Vitellij uerba iurauerãt. Quod ut comperit, autor senatui fuit mittendæ legationis, quæ doceret, electum iam principem, quietem & concordiam suaderet: & tamen per internuntios ac literas, consortem imperij, generumq; se Vitellio obtulit. Verũ haud dubio bello iam ducibus & copijs, quas Vitellius præmiserat, appropinquantibus, animũ fidemq; prætorianorum erga se penè internitione amplissimi ordinis expertus est. Placuerat per classiarios arma transferri remittiq; nauibus. Ea cum in castris sub noctem promerentur, insidias quidam suspicati, tumultũ excitauerũt; ac repente omnes, nullo certo duce, in palatiũ

cucurrerūt, cædem ſenatus flagitantes: repulſisq́ Tribunorū qui inhibere tentabant, nonnullis & occiſis, ſicut erant cruenti, ubi nam imperator eſſet requirentes, perruperunt in tricliniū uſq́, nec niſi uiſo deſtiterūt. Expeditionē aūt impigrè, atq́ etiā præpropere inchoauit, nulla ne religionū quidē cura: ſed & motis necdum cōditis ancilibus, quod antiquitus infauſtū habere, & die, quo cultores deûm Matris lamentari & plangere incipiunt: præterea aduerſiſſimis auſpicijs. Nam & uictimas Diti patri cæſas litauit, cùm tali ſacrificio cōtraria exta potiora ſint. & primo egreſſu inundationibus Tiberis retardatus, ad XX. etiam lapidem ruina ædificiorū præcluſam uiam offendit.

Simili temeritate, quamuis dubium nemini eſſet quin trahi bellum oporteret, quando & fame, & anguſtijs locorum urgeretur hoſtis, quamprimum tamen decertare ſtatuit: ſiue impatiens longioris ſolicitudinis, ſperansq́ ante Vitellij aduentum profligari plurimum poſſe, ſiue impar militum ardori, pugnam depoſcentium. Nec ille pugnæ affuit, ſubſtititq́ Brixelli. Et tribus quidem, uerum mediocribus prælijs apud Alpes, circaq́ Placentiam, & ad Caſtoris, quod loco nomen eſt, uicit: nouiſsimo maximoq́ apud Bebriacum fraude ſuperatus eſt, cum ſpe colloquij facta quaſi ad conditionem pacis militibus eductis, ex improuiſo, atq́ in ipſa conſalutatione dimicandum fuiſſet. ac ſtatim moriēdi impetum cepit, ut multi, nec fruſtra opinantur, magis pudore, ne tanto rerū hominumq́ periculo dominationem ſibi aſſerere perſeueraret, quàm deſperatione ulla, aut diffidentia copiarum: quippe reſiduis integriſq́ etiā nunc, quas ſecum ad ſecūdos caſus detinuerat, & ſuperuenientibus alijs è Dalmatia, Pannoniaq́, & Mœſia: ne uictis quidem adeo afflictis, ut non in ultionē ignominiæ quiduis diſcriminis ultrò & uel ſolæ ſubirent. 9

Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiædecimæ legionis tribunus Auguſticlauius. Is mox referre crebro ſolebat, Othonem etiam priuatum uſq́ adeo deteſtatum ciuilia bella, ut memorante quodam inter epulas de Caſsij Brutiq́ exitu, cohorruerit, nec cōcurſurum cum Galba fuiſſe, niſi confideret ſine bello rem tranſigi poſſe. Tunc ad deſpiciendam uitam exemplo manipularis militis concitatū, qui cùm cladem exercitus nuntiaret, nec cuiquam fidem faceret, ac nūc mendacij, nunc timoris quaſi fugiſſet ex acie argueretur, gladio ante pedes eius incubuerit. hoc uiſo proclamaſſe eum aiebat, non amplius ſe in periculum tales tamq́ benemeritos cōiecturum. Fratrem igitur, fratriſq́ filium, & ſingulos amicorum cohortatus, ut ſibi quiſq́ pro facultate conſuleret, ab amplexu & oſculo ſuo dimiſit omnes: ſecretoq́ captato, binos codicillos exarauit ad ſororem cōſolatorios. ſed & ad Meſſalinam Neronis, quam matrimonio deſtinauerat, commendans reliquias ſuas & memoriam. Quicquid deinde epiſtolarum erat, ne cui periculo aut noxæ apud uictorem forent, concremauit. Diuiſit & pecunias domeſticis ex copia præſenti. 10

Atq́ ita paratus intentusq́ iam morti, tumultu inter moras exorto, ut eos qui diſcedere & abire cœptabant, corripi quaſi deſertores, detineriq́ ſenſit: Adijciamus, inquit, uitæ & hanc noctem, his ipſis totidemq́ uerbis: uetuitq́ uim cuiq́ fieri: & in ſerum uſq́ patente cubiculo ſi quis adire uellet, poteſtatem ſui præbuit. Poſt hæc ſedata ſiti gelidæ aquæ potione, arripuit duos pugiones: & explorata utriuſq́ acie, cum alterū puluino ſubdidiſſet, foribus adapertis arctiſsimo ſomno quieuit: & circa lucem demum expergefactus, uno ſe traiecit ictu infra læuam papillam. irrumpentibusq́ ad primum gemitum, modò celans, modo detegens plagam, exanimatus eſt: & celeriter apud Veliternam (ita præceperat) funeratus trigeſimo & octauo ætatis anno, & nonageſimo & quinto imperij die. 11

Tanto Othonis animo nequaq́ corpus aut habitus competijt. Fuiſſe enim traditur & modicæ ſtaturæ, & male pedatus, caluusq́: munditiarum uero penè muliebrium, uulſo corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato & annexo, ut nemo dinoſceret: quin & faciem quotidie raſitare, ac pane madido linere conſuetum, idq́ inſtituiſſe à prima lanugine, ne barbatus unquam eſſet. ſacra etiam Iſidis ſæpe in lintea religioſaq́ ueſte propalàm celebraſſe: Per quæ factum putem, ut mors eius minime congruens uitæ, maiori miraculo fuerit. Multi præſentium militum cum plurimo fletu manus ac pedes iacentis exoſculati, fortiſsimum uirum, unicum imperatorem 12

torem prædicantes, ibidem statim nec procul à rogo uim suæ uitæ attulerunt. Multi & absentium accepto nuntio præ dolore armis inter se ad internecionem concurrerunt. Deniq; magna pars hominum, incolumem grauissime detestata, mortuum laudibus tulit, ut uulgo iactatum sit, etiã Galbam ab eo non tam dominandi, quàm reip. ac libertatis restituendæ causa interemptum.

C. SVETONII TRANQVILLI

AVLVS VITELLIVS

1 ITELLIORVM Originem alij aliam, & quidem diuersissimam tradunt: partim ueterem & nobilem, partim uero nouam & obscuram, atq; etiam sordidam. Quod ego per adulatores obtrectatoresq; imperatoris Vitellij euenisse opinarer, nisi aliquanto prius de familiæ conditione uariatũ esset. Extatq; elogij ad Q. Vitellium diui Augusti quæstorem libellus, quo continetur, Vitellios Fauno Aboriginum rege, & Vitellia, quæ multis locis pro numine coleretur ortos, toto Latio imperasse. Horum residuã stirpem ex Sabinis transisse Romam, atq; inter patritios allectam. Indicia stirpis diu mansisse, uiam Vitelliam ab Ianiculo ad mare usq;. Item coloniam eiusdem nominis, quã gentili copia aduersus Equiculos tutandã olim depoposcissent. Tempore deinde Samnitici belli præsidio in Apuliã misso, quosdam ex Vitellijs subsedisse Nuceriæ: eorumq; progeniem longo post interuallo repetisse urbem, atq; ordinem senatorium.

2 Contra plures autorem generis libertinum prodiderunt. Cassius Seuerus, nec minus alij, eundem & sutorem ueteramentarium: cuius filius sectionibus & consuturis uberius compendium nactus, ex muliere uulgari Antiochi cuiusdam furnariam exercentis filia equitem Ro. genuerit. Sed quod discrepat, sit in medio. Cæterum P. Vitellius domo Nuceria, siue ille stirpis antiquæ, siue pudendis parentib. atq; auis, eques certe Ro. & rerum Augusti procurator, quatuor filios amplissimæ dignitatis cognomines, ac tantum prænominibus distinctos reliquit, Aulum, Quintum, Publium, Lucium. Aulus in consulatu obijt, quẽ cum Domitio Neronis Cæsaris patre inierat, prælautus alioqui, famosusq; cœnarum magnificentia. Quintus caruit ordine, cum autore Tiberio secerni minus idoneos senatores remoueriq; placuisset. Publius Germanici comes Cn. Pisonem inimicum & interfectorem eius accusauit, condemnauitq;. Ac post præturæ honorem inter Seiani conscios arreptus, & in custodiam fratri datus, scalpro librario uenas sibi incidit: nec tam mortis pœnitentia, q̃ suorũ obtestatione, obligari curariq; se passus, in eadem custodia morbo perijt. Lucius ex cõsulatu Syriæ præpositus, Artabanum Parthorũ regem summis artibus, non modo ad colloquium suum, sed etiam ad ueneranda legionum signa pellexit. Mox cum Claudio principe, duos insuper ordinarios cõsulatus, censuramq; gessit. Curam quoq; imperij sustinuit, absente eo, expeditione Britannica, uir innocens & industrius, sed amore libertinæ perinfamis, cuius etiam saliuis melle commixtis, nec clàm quidem aut raro, sed quotidie ac palam arterias & fauces pro remedio fouebat. Idem miri in adulando ingenij, primus C. Cæsarem adorari ut deũ instituit, cum reuersus ex Syria nõ aliter adire ausus esset, quàm capite uelato, circumuertensq; se, deinde procumbens. Claudium uxoribus libertisq; addictũ ne qua non arte demereretur, pro maximo munere à Messalina petijt, ut sibi pedes præberet excalciandos: detractumq; socculum dextrum, inter togam tunicasq; gestauit assidue, nonnunquàm osculabundus. Narcissi quoq; & Pallantis imagines aureas inter lares coluit. Huius & illa uox est, Sæpe facias, cum secu lares ludos edenti Claudio gratularetur.

Decessit eo morbo, pro mortuus

DEcessit paralysi altero die quàm correptus est, duobus filijs superstitibus, quos 3 ex Sextilia, probatissima, nec ignobili fœmina, æditos C O S S. uidit: & quidem eodem ambos, totoq; anno, cum maiori minor in sex mẽses successisset. Defunctum, senatus publico funere honorauit. Item statua pro rostris, cum hac inscriptione, Pietatis immobilis erga principem. Aulus Vitellius L. filius imper. natus est octauo Calend. Octobris, uel, ut quidam, septimo idus Septembris, Druso Cæsare, Norbano Flacco C O S S. Genituram eius prędictam à mathematicis, ita parentes exhorruerunt, ut pater magnopere semper contenderit, ne qua ei prouincia uiuo se committeretur: mater & missum ad legiones, & appellatum imperatorem pro afflicto statim lamẽtata sit. Pueritiam, primamq; adolescentiam Capreis egit inter Tiberiana scorta, & ipse perpetuo Spintrię cognomine notatus, existimatusq; corporis gratia initium & causa incrementorum patri fuisse.

SEquenti quoq; ætate omnibus probris cõtaminatus, præcipuum in aula locum te 4 nuit. Caio per aurigandi, Claudio per aleæ studium familiaris. Sed aliquanto Neroni acceptior, cum propter eadem hæc, tum peculiari merito, quòd præsidens certamini Neroneo, cupientẽ inter citharœdos cõtendere, nec quamuis flagitantibus cunctis promittere audentẽ, ideoq; egressum theatro reuocauerat, quasi perseuerantis populi legatione suscepta exorandum præbuerit.

TRium itaq; principũ indulgentia, nõ solum honoribus, uerum & sacerdotijs am- 5 plissimis auctus, proconsulatũ Africæ post hæc, curam quoq; operum publicorũ administrauit, & uoluntate dispari & existimatione. In prouincia singularẽ innocentiam præstitit biennio cõtinuato, cum succedenti fratri legatus substitisset. At in urbano officio dona atq; ornamẽta templorũ surripuisse, & cõmutasse quædam ferebatur, proq; auro & argento stannum & aurichalcum supposuisse.

VXorem habuit Petroniam consularis uiri filiam, & ex ea filium Petronianum ca 6 ptum altero oculo. Hunc hæredem è matre sub conditione institutũ, si de potestate patris exisset, manu emisit: breuiq;, ut creditum est, interemit, insimulatũ insuper parricidij, & quasi paratum ad scelus uenenũ ex conscientia hausisset. Duxit mox Galeriam Fundanam, prætorio patre. Ac de hac quoq; liberos utriusq; sexus tulit, sed marem, titubantia oris propè mutum & elinguem.

AGalba in inferiorem Germaniam contra opinionem missus est. Adiutum pu- 7 tant T. Iunij suffragio, tunc potentissimi, & cui iampridem per communem factionis suæ fauorem conciliatus esset: nisi quòd Galba præ se tulit, nullos minus metuendos quàm qui de solo uictu cogitarẽt: ac posse prouincialibus copijs profundam eius expleri gulam, ut cuiuis euidens sit, contemptu magis quàm gratia electum. Satis constat, exituro uiaticum defuisse, tanta egestate rei familiaris, ut uxore & liberis, quos Romæ relinquebat, meritorio cœnaculo abditis, domum in reliquam partẽ anni ablocaret: utq; ex aure matris detractum unionem pignerauerit ad itineris impensas. Creditorum quidem præstolantium ac detinentium turbam, & in ijs Sinuessanos Formianosq;, quorũ publica uectigalia interuerterat, non nisi terrore calumniæ amouit, cum libertino cuidam acerbius debitum reposcenti iniuriarum formulam, quasi calce ab eo percussus intendisset, nec aliter q̃ extortis quinquaginta H—S. remisisset. Aduenientem male animatus erga principem exercitus, pronusq; ad res nouas, libens ac supinis manibus excepit, uelut dono deũm oblatum I I I. C O S. filium ætate integra facili ac prodigo animo. Quam ueterem de se persuasionẽ Vitellius recentibus etiã de se experimentis auxerat, tota uia caligatorum quoq; militũ obuios exosculans, perq; stabula ac diuersoria mulionibus ac uiatoribus præter modũ comis, ut mane singulos iam'ne ientassent, sciscitaretur, seq; fecisse ructu quoq; ostenderet.

Ablocare, pro alteri locare

CAstra uero ingressus nihil cuiquã poscenti negauit, atq; etiã ultro ignominiosis 8 notas, reis sordes, damnatis supplicia dempsit. Quare uix dum mense transacto, neq; diei, neq; tẽporis habita ratione, ac iam uespere subito à militib. è cubiculo raptus ita ut erat in ueste domestica Imp. est cõsalutatus, circũlatusq; per celeberrimos uicos, strictum diui Iulij gladiũ tenens, detractum delubro Martis, atq; in prima gratulatione porrectum sibi à quodam. nec ante in prætorium redijt, quàm flagrante triclinio ex

conceptu

conceptu camini: tum quidem conſternatis, & quaſi omine aduerſo anxijs omnibus, inquit, Bono animo eſtote, nobis alluxit, nullo ſermone alio apud milites uſus. Conſentiente deinde etiam iam ſuperioris prouinciæ exercitu, qui prius à Galba ad ſenatum defecerat, cognomen Germanici delatum ab uniuerſis cupide recepit, Auguſti diſtulit, Cæſaris in perpetuum recuſauit. *Caminus, pro fumario*

9 AC ſubinde cæde Galbę annunciata, cõpoſitis Germanicis rebus, partitus eſt copias, quas aduerſus Othonẽ pręmitteret, quasq; ipſe perduceret. Pręmiſſo agmini lætum euenit auſpicium: ſiquidẽ à parte dextra repente aquila aduolauit: luſtratisq; ſignis, ingreſſos uiam ſenſim anteceſsit. At cõtrà ipſo mouẽte, ſtatuæ equeſtres cũ plurifariã ei ponerent, fractis repente cruribus pariter corruerũt: & laurea, quã religioſiſſime circundederat, in profluentẽ excidit. Mox Viennæ pro tribunali iura reddenti, gallinaceus ſupra humerũ, ac deinde in capite aſtitit. Quibus oſtentis par reſpõdit exitus: nam confirmatum per legatos ſuos imperium, per ſe retinere non potuit.

10 DE Bebriacẽſi uictoria, & Othonis exitu, cum adhuc in Gallia eſſet, audijt. nihilq; cunctatus, quicquid prætorianarum cohortium fuit, ut peſsimi exempli uno ex exautorauit edicto, iuſſas tribunis tradere arma. Centum autem atq; uiginti, quorum libellos Othoni datos inuenerat, expoſcentium præmia ob editam in cæde Galbæ operam, cõquiri, & ſupplicio affici imperauit: egregiè prorſus atq; magnificè, & ut ſummi principis ſpem oſtenderet, niſi cætera magis ex natura, & priore uita ſua, quàm ex imperij maieſtate geſsiſſet. Nanq; itinere inchoato, per medias ciuitates ritu triũphantium uectus eſt, perq; flumina delicatiſsimis nauigijs, & uariarum coronarum genere redimitis, inter profuſiſsimos obſoniorum apparatus, nulla familiæ aut militis diſciplina, rapinas ac petulantiã omniũ in iocum uertens: qui non contenti epulo ubiq; publicè præbito, quoſcunq; libuiſſet in libertatem aſſerebant, uerbera, & plagas, ſepe uulnera, nonnunq; necem repræſentantes aduerſantibus. Vtq; campos, in quibus pugnatũ eſt, adijt, abhorrentes quoſdam cadauerũ tabem, deteſtabili uoce cõfirmare auſus eſt. Optime olere occiſum hoſtem, & melius ciuem. Nec eo ſecius ad leniendam grauitatem odoris plurimum meri propalàm hauſit, paſsimq; diuiſit. Pari uanitate atq; inſolentia, lapidem memoriæ Othonis inſcriptum intuens, dignum eo Mauſoleo ait: pugionemq;, quo ſe is occiderat, in Agrippinenſem coloniam miſit, Marti dedicandum. In Apennini quidem iugis etiam peruigilium egit.

11 VRbem deniq; ad claſsicum introijt paludatus, ferroq; ſuccinctus, inter ſigna atq; uexilla, ſagulatis comitibus, ac detectis commilitonum armis. Magis deinde ac magis omni diuino humanoq; iure neglecto, Allienſi die pontificatum maximum cepit. Comitia in decem annos ordinauit, ſeq; perpetuum COS. Et ne cui dubium foret, quod exemplar regendæ reipub. eligeret, medio Martio campo adhibita publicorum ſacerdotum frequentia, inferias Neroni dedit: ac ſolenni conuiuio citharœdum placentem palàm admonuit, ut & aliquid de Domitio diceret: inchoantiq; Neroniana cantica, primus exultans etiam plauſit.

12 TAlibus principijs magnam imperij partem, non niſi conſilio, & arbitrio uiliſsimi cuiuſq; hiſtrionũ & aurigarũ adminiſtrauit, & maxime Aſiatici liberti. Hunc adoleſcentulũ mutua libidine conſtupratũ, mox tedio profugũ, cum Puteolis poſcam uendentẽ deprehẽdiſſet, cõiecit in cõpedes, ſtatimq; ſoluit, & rurſus in delicijs habuit. Iterum deinde ob nimiã contumaciã & ferocitatẽ grauatus, circunforaneo laniſtæ uendidit: dilatumq; ad finẽ muneris repente ſurripuit, & prouincia demũ accepta manumiſit: ac primo imperij die aureis donauit anulis ſuper cœnam, cum mane rogantibus pro eo cunctis, deteſtatus eſſet ſeueriſsime talem equeſtris ordinis maculam.

13 SEd uel præcipuè luxuriæ ſæuitiæq; deditus, epulas triſariam ſemper, interdũ quadrifariã diſpertiebat: in ientacula, & prandia, & cœnas, comeſſationesq;, facile omnibus ſufficiens uomitandi conſuetudine. Indicebat aũt aliud alij eadem die, nec cuiq; minus ſinguli apparatus quadringenis milibus nummûm conſtiterunt. Famoſiſsima ſuper cæteras fuit cœna ei data aduentitia à fratre, in qua duo milia lectiſsimorũ piſcium, ſeptem auiũ appoſita traduntur. Hanc quoq; exuperauit ipſe dedicatione patinę, quam ob immenſam magnitudinem clypeum Mineruæ, ἀιγίδα πολιούχου dictitabat. In

hac

hac scarorum iocinora, phasianorũ & pauonum cerebella, linguas phœnicopterûm,
murenarum lactes à Carpathio usq; fretoq; Hispaniæ, per nauarchos ac triremes pe-
titarum commiscuit. Vt autem homo non profundæ modo, sed intempestiuæ quoq;
ac sordidæ gulæ, ne in sacrificio quidem unquam, aut itinere ullo temperauit, quin in-
ter altaria ibidem statim uiscus & farra penè rapta è foco manderet, circaq; uiarum po
pinas fumantia obsonia uel pridiana atq; semesa.

PRonus uero ad cuiusq; & quacunq; de causa necem atq; supplíciũ, nobiles uiros, 14
condiscipulos, & æquales suos omnibus blanditijs tantum non ad societatem im-
Allicefactos pro allectos perij allicefactos, uario genere fraudis occidit, etiã unum ueneno manu sua porrecto
in aquæ frigidæ potione, quam is affectus febre poposcerat. Tum fœneratorum & sti-
pulatorũ, publicanorũq;, qui unquam se aut Romæ debitum, aut in uia portorium fla-
gitassent, uix ulli pepercit. Ex quibus quendam in ipsa salutatione supplicio traditum,
statimq; reuocatum cunctis clemẽtiam laudantibus, coram interfici iussit, uelle se di-
cens pascere oculos. Alterius pœnæ duos filios adiecit, deprecari pro patre conatos.
Sed & equitem Ro. proclamantẽ, cum raperetur ad pœnam, hæres meus es, exhibere
testamenti tabulas coegit: utq; legit cohæredẽ sibi libertum eius ascriptũ, iugulari cum
liberto imperauit. Quosdã & de plebe ob id ipsum, quòd Venetæ factioni clare male-
dixerant, interemit: contẽptu sui, & noua spe id ausos opinatus. Nullis tamẽ infensior,
quàm uernaculis & mathematicis, ut quisq; deferretur, inauditũ capite puniebat: exa-
cerbatus quòd post edictum suum, quo iubebat intra Cal. Octobris urbe Italiaq; ma-
thematici excederẽt, statim libellus est propositus, & Chaldæos dicere, bonũ factum,
ne Vitellius Germanicus intra eundem calendarũ diem usquam esset. Suspectus & in
mortem matris fuit, quasi ægræ præberi cibum prohibuisset, uaticinante Catta mulie-
re, cui uelut oraculo acquiescebat, ita demum firmiter ac diutissime imperaturum,
si superstes parenti extitisset. Alij tradunt, ipsam tedio præsentium, & imminentium
metu, uenenum à filio impetrasse, haud sane difficulter.

OCtauo imperij mense desciuerunt ab eo exercitus Mœsiarum, atq; Pannoniæ, 15
item ex transmarinis, Iudaicus & Syriacus: ac pars in absentis, pars in præsen-
tis Vespasiani uerba iurarunt. Ad retinendum ergo cæterorum hominum studium ac
fauorem, nihil non publicè priuatimq; nullo adhibito modo largitus est. Delectum
quoq; ea conditione in urbe egit, ut uoluntarijs non modo missionem post uictoriam,
sed etiam ueteranorum iustæq; militiæ commoda polliceretur. Vrgenti deinde terra
mariq; hosti, hinc fratrem cum classe ac tironibus & gladiatorum manu opposuit: hinc
& Bebriacenses copias & duces: atq; ubique aut superatus aut proditus, salutem sibi
& millies H—S. à Flauio Sabino Vespasiani fratre pepigit: statimq; pro gradibus pa-
latij apud frequentes milites, cedere se imperio quod inuitus recepisset professus, cun-
ctis reclamantibus rem distulit: ac nocte interposita, primo diluculo sordidatus descen
dit ad rostra, multisq; cum lachrymis eadem uerba, uerum è libello testatus est. Rur-
sus interpellãte milite ac populo, & ne deficeret hortante, omnemq; operã suam certa
tim pollicente, animum resumpsit. Sabinumq;, & reliquos Flauianos nihil iam metu-
entes, ui subita in Capitolium compulit: succensoq; templo Iouis Opt. Max. oppres-
sit, cum & prælium, & incendiũ è Tiberiana prospiceret domo inter epulas. Non mul-
to post pœnitens facti, & in alios culpam conferens, uocata concione iurauit, coegitq;
iurare cęteros, nihil sibi antiquius quiete publica fore. Tũc solutũ à latere pugionem,
consuli primum, deinde illo recusante magistratibus, ac mox senatoribus singulis por
rigens, nullo recipiente, quasi in æde Concordiæ positurus, abscessit. Sed quibusdam
acclamantibus, ipsum esse Concordiam, redijt: nec solum retinere se ferrum affirma-
uit, uerumetiam Concordiæ recipere cognomen.

SVasit senatui ut legatos cum uirginibus Vestalibus mitterent, pacem, aut certe 16
tempus ad consultandum petituros. Postridie responsa opperienti, nunciatum est
per exploratorẽ, hostem appropinquare. Cõtinuo igitur abstrusus gestatoria sella duo
bus solis comitibus, pistore & coquo, Auentinũ & paternã domũ clàm petijt, ut inde
in Campaniam fugeret. Mox leui rumore & incerto, tanquam pax impetrata esset re-
ferri se in palatiũ passus est: ubi cum deserta omnia reperisset, dilabentibus & qui simul
erant

erant, zona se aureorum plena circundedit, confugitq́ in cellulam ianitoris, religato pro foribus cane, lectoq́ & culcitra obiectis.

17 IRruperant autem iam agminis antecessores, ac nemine obuio rimabantur, ut fit, singula. Ab ijs extractus è latebra, sciscitantes quis nam esset (nam ignorabatur) & ubi esse Vitellium sciret, mendacio elusit. deinde agnitus rogare non destitit, quasi quaedam de salute Vespasiani dicturus, ut custodiretur interim uel in carcere: donec religatis post terga manibus, iniecto ceruicibus laqueo, ueste discissa seminudus in forum tractus est, inter magna rerum uerborumq́ ludibria, per totum uiae sacrae spatium: reducta coma à capite, ceu noxij solent, atq; etiam mento mucrone gladij subiecto, ut uisendam praeberet faciē: néue submitteret quibusdam stercore & cœno incessentibus, alijs incendiarium, & patinarium uociferantibus, parte uulgi etiam corporis uitia exprobrante: erat enim in eo enormis proceritas, facies rubida plerunq; ex uinolentia, uenter obesus, alterum femur subdebile, impulsu olim quadrigae, cum auriganti Caio ministratorem exhiberet. tandem apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus, atq; confectus est, & inde unco tractus in Tiberim.

18 PErijt cum fratre & filio, anno uitae VII. quinquagesimo. nec fefellit coniecturam eorum, qui augurio, quod factum ei Viennae ostendimus, nō aliud portendi praedixerant, quàm uenturum in alicuius Gallicani hominis potestatem: Siquidem ab Antonio Primo aduersarum partium duce oppressus est: cui Tolosae nato cognomē in pueritia Beco fuerat: id ualet, gallinacei rostrum.

C. SVETONII
TRANQVILLI,

D. VESPASIANVS AVGVSTVS

1 REBELLIONE trium principum & caede incertum diu & quasi uagum imperiū suscepit firmauitq́ tandem gens Flauia, obscura illa quidem, ac sine ullis maiorum imaginibus, sed tamen Reip. nequaquam pœnitenda, constet licet Domitianum cupiditatis ac saeuitiȩ merito pœnas luisse. T. Flauius Petronius municeps Reatinus, bello ciuili Pompeianarum partium centurio, incertum sponte, an euocatus profugit ex Pharsalica acie, domūq; se contulit: ubi deinde uenia & missione impetrata, coactiones argentarias factitauit. *Coactio argentaria* Huius filius cognomine Sabinus, expers militiae, & si quidam eum primipilarem, nōnulli cum adhuc ordines duceret sacramento solutum per causam ualetudinis tradunt, publicū quadragesimae in Asia egit. Manebantq́ imagines à ciuitatibus ei positae sub hoc titulo, καλῶς τελωνήσαντι. Postea fœnus apud Heluetios exercuit, ibiq; diē obijt, superstitib. uxore Vespasia Polla, & duobus ex ea liberis: quorū maior Sabinus ad praefecturā urbis, minor Vespasianus ad principatū usq; processit. Polla Nursiae honesto genere orta, patrem habuit Vespasium Pollionem, ter Tribunum militū praefectumq́ castrorum, fratremq́ senatorē praetoriae dignitatis. Locus etiam nūc ad sextum miliariū à Nursia Spoletū euntibus in monte summo appellatur Vespasiae, ubi Vespasiorū cōplura monimēta extant, magnū indicium splendoris familiae, & uetustatis. Nō negauerim iactatū à quibusdā, Petronij patrē è regione transpadana fuisse mācipem operarū, quae ex Vmbria in Sabinos ad culturā agrorū quotannis cōmeare solerent: subsedisse aūt in oppido Reatino, uxore ibidem ducta. *Manceps operarum* ipse ne uestigium quidem de hoc, quamuis satis curiose inquirerem, inueni.

2 VEspasianus natus est in Sabinis ultra Reate uico modico, cui nomen est Phalacrine, XV. Calend. Decembris uesperi, Q. Sulpitio Camerino, C. Poppaeo Sabino COSS. quinquennio antequam Augustus excederet, educatus sub paterna auia

Tertulla in prædijs Cosanis. Quare princeps quoq; & locum incunabulorum assiduè frequentauit, manente uilla qualis fuerat olim, ne quid scilicet oculorum consuetudini deperiret: & auiæ memoriam tantopere dilexit, ut solennibus ac festis diebus poculo quoq; eius argenteo potare perseuerauerit. Sumpta toga uirili, latum clauum, quanq; fratre adepto, diu auersatus est: nec ut tandem appeteret, compelli nisi à matre potuit. Ea demum extudit, magis côuitio quàm precibus uel autoritate, dum eum identidem per contumeliam anteambulonem fratris appellat. Tribunatum militum in Thracia meruit. Quæstor Cretam & Cyrenas prouinciam sorte cepit. ædilitatis, ac mox præturæ candidatus etiam non sine repulsa, sextoq; loco uix adeptus est. Ac prima statim petitione, & in primis prætor infensus senatui, Caium, ne quo non genere demereretur, ludos extraordinarios pro uictoria eius Germanica depoposcit: pœnæq; coniuratorum addendum censuit, ut insepulti proijcerentur. Egit & gratias ei apud amplissimum ordinem, quòd se honore cœnæ dignatus esset.

INter hæc Flauiam Domicillam duxit uxorē, Statilij Capellæ equitis Ro. Sabracensis ex Africa delegatā olim, Latinæq; côditionis, sed mox ingenuam ac ciuē Romanam recuperatorio iudicio pronunciatā, patre asserēte Flauio Liberali Ferentini genito, nec quicq; amplius q; quæstorius scriba. Ex hac liberos tulit, Titum & Domitianū & Domicillā. Vxori ac filiæ superstes fuit, atq; ad huc utranq; priuatus amisit. Post uxoris excessum, Cenidē Antoniæ libertam & à manu, dilectam quondam sibi, reuocauit in contubernium, habuitq; etiam imperator penè iustæ uxoris loco. 3

CLaudio principe Narcissi gratia legatus legionis in Germaniam missus est: inde in Britanniā translatus, tricies cum hoste conflixit. Duas ualidissimas gentes, superq; XX. oppida & insulam Vectem Britanniæ proximam in deditionem redegit, partim Auli Plautij consularis legati, partim Claudij ipsius ductu. Quare triumphalia ornamenta, & in spacio breui duplex sacerdotium accepit. præterea consulatum, quē gessit per duos nouissimos anni menses. Medium tempus ad proconsulatum usq; in otio secessuq; egit, Agrippinā timens potentem adhuc apud filium, & defuncti quoq; Narcissi amicos perosam. Exin sortitus Africam, integerrimè nec sine magna dignatione administrauit, nisi quòd Adrumeti seditione quadam, rapa in eum iacta sunt. Redijt certe nihilo opulentior, ut qui propè labefactata iam fide, omnia prædia fratri obligarit, necessarioq; ad mangonicos quæstus sustinendæ dignitatis causa descenderit, propter quod uulgo Mulio uocabatur. Côuictus quoq; dicitur ducenta H—S. expressisse iuueni, cui latum clauum aduersus patris uoluntatē impetrarat, eoq; nomine grauiter increpitus. Peregrinatione Achaica inter comites Neronis, cum cantante eo aut discederet sæpius, aut præsens obdormisceret, grauissimam contraxit offensam: prohibitusq; non contubernio modo, sed etiam publica salutatione, secessit in paruā ac deuiam ciuitatem, quoad latenti, etiamq; extrema metuenti, prouincia cum exercitu oblata est. Percrebruerat Oriente toto uetus & côstans opinio, esse in fatis, ut eo tēpore Iudæa profecti rerum potirent. Id de imperatore Ro. quantum euentu postea patuit, prædictum, Iudæi ad se trahentes, rebellarunt: cæsoq; præposito, legatū insuper Syriæ côsularem suppetias ferentē, rapta aquila fugauerunt. Ad hunc motū côprimendum cum exercitu ampliore, & nō instrenuo duce, cui tamen tutò tanta res cômitteretur, opus esset, ipse potissimū delectus est, & ut industriæ expertæ, nec metuēdus ullo modo ob humilitatē generis ac nominis. Additis igit ad copias duabus legionibus, octo alis, cohortibus decem, atq; inter legatos maiore filio assumpto, ut primū prouinciā attigit, proximas quoq; ciuitates conuertit in se, correcta statim castrorū disciplina: uno quoq; & altero prælio tam constanter inito, ut in oppugnatione castelli lapidis ictum genu, scuto sagittas aliquot exceperit. 4

Dignatio, pro dignitas

Expressit, pro extorsit

Quantum, pro sicut

POst Nerone, Galbamq;, Othone atq; Vitellio de principatu certantibus, in spem imperij uenit, iampridem sibi per ostenta conceptam: In suburbano Flauiorum quercus antiqua, quæ erat Marti sacrata, per tres Vespasiæ partus, singulos repente ramos à frutice dedit, haud dubia signa futuri cuiusq; fati: Primum exilem, & cito arefactum. ideoq; puella nata non perannauit: Secundum præualidum ac prolixum, & qui magnā felicitatē portenderet: Tertiū uero instar arboris. Quare patrē Sabinū ferunt 5

Perannare, ut pernoctare

aruspicio insuper confirmatū renuntiasse matri, nepotem ei Cæsarem genitū: nec illam quicq̄ aliud quàm cachinnasse, mirantem, q̄ adhuc se mentis compote deliraret iam filius suus. Mox cum ædilem eum C. Cæsar succensens, propter curā uerrendis uijs non adhibitam, luto iussisset oppleri, congesto per milites in prætextæ sinum, non defuerūt qui interpretarentur, quandoq; proculcatam desertamq; rempub. ciuili aliqua perturbatione in tutelam eius ac uelut in gremiū deuenturam. Prandente eo quondam, canis extrarius triclinio manum humanā intulit, mensæq; subiecit. Cœnante rursus, bos arator decusso iugo tricliniū irrupit, ac fugatis ministris, quasi repente defessus procidit ad ipsos accumbentis pedes, ceruicẽq; submisit. Arbor quoq; cupressus in agro auito sine ulla ui tempestatis euulsa radicitus atq; prostrata, insequenti die uiridior ac firmior resurrexit. At in Achaia somniauit, initium sibi suisq; felicitatis futurū, simul ac dens Neroni exemptus esset: euenitq; ut sequenti die progressus in atrium, medicus dentem ei ostenderet, recenter quidem exemptū. Apud Iudæam Carmeli dei oraculū consulentē, ita cōfirmauere sortes, ut quicquid cogitaret uolueretq; animo quantūlibet magnum, id esse prouenturū pollicerẽ. Et unus ex nobilib. captiuis Iosephus, cum conijcerẽ in uincula, cōstantissime asseuerauit, fore ut ab eodem breui solueret, uerum iam imperatore. Nuntiabanẽ & ex urbe præsagia, Neronem diebus ultimis monitū per quietem, ut thensam Iouis Opt. Max. e sacrario in domum Vespasiani, & in circū deduceret. ac nō multo post, comitia secundi cōsulatus ineunte Galba, statua diui Iulij ad Orientem sponte cōuersa. acieq; Bebriacensi prius q̄ cōmitteretur, duas aquilas in conspectu omnium conflixisse: uictaq; altera superuenisse tertiam à solis ortu, ac uictricẽ abegisse.

6 NEc tamen quicquam antè tentauit, promptissimis atq; etiam instantibus suis, q̄ solicitatus quorundam & ignotorū & absentium fortuito fauore. Mœsiaci exercitus bina è tribus legionibus millia missa auxilio Othoni, postquā iter ingressis nunciatum est, uictum eum, ac uim uitæ suæ attulisse, nihilo secius Aquileiam usq; perseuerauerunt, quasi rumori minus crederent. Ibi per occasionem ac licentiam omni rapinarum genere grassati, quum timerẽt ne sibi reuersis reddenda ratio, ac subeunda pœna esset, consilium inierunt eligendi creandiq; imperatoris. Neq; enim deteriores esse, aut Hispaniẽsi exercitu qui Galbā, aut prætoriano qui Othonem, aut Germaniciano qui Vitellium fecissent. Propositis itaq; nominibus legatorum consularium, quotubique tunc erant, cum cæteros alij alium alia de causa improbarent, & quidam è legione tertia, quæ sub exitu Neronis translata ex Syria in Mœsiam fuerat, Vespasianum laudibus ferrent, assensere cuncti, nomenq; eius uexillis omnibus sine mora inscripserunt. Et tunc quidem compressa res est, reuocatis ad officium numeris parumper. Cæterum diuulgato facto, Tiberius Alexander præfectus Aegypti primus in uerba Vespasiani legiones adegit Cal. Iul. qui principatus dies in posterum obseruatus est. Iudaicus deinde exercitus quinto idus Iulij apud ipsum iurauit. Plurimum cœptis cōtulerunt, iactatum exemplar epistolæ, ueræ siue falsæ defuncti Othonis ad Vespasianum, extrema obtestatione ultionem mandantis, & ut reipublicæ subueniret, optantis: simul rumor dissipatus, destinasse Vitellium uictorem permutare hyberna legionum: & Germanicas transferre in Orientem ad securiorem mollioremq; militiam. Præterea ex præsidibus prouinciarum Licinius Mutianus, & è regibus Vologesus Parthus: ille deposita simultate, quam in id tempus ex æmulatione non obscurè gerebat, Syriacum promisit exercitum: hic XL. millia sagittariorum.

Veræ siue falsæ, pro seu ueræ, seu falsæ

7 SVscepto igitur ciuili bello, ac ducibus copijsq; in Italiā præmissis, interim Alexandriam transijt, ut claustra Aegypti obtineret. Hic, cum de firmitate imperij capturus auspicium, ædem Serapidis, summotis omnibus, solus intrasset, ac propitiato multum deo, tandem se conuertisset, uerbenas, coronasq; & panificia, ut illic assolet, Basilides libertus obtulisse ei uisus est: quem neq; admissum à quoquam, & iampridem propter neruorum ualetudinem uix ingredi, longeq; abesse constabat. Ac statim aduenere literæ, fusas apud Cremonam Vitellij copias, ipsum in urbe interemptum nuntiantes. Autoritas & quasi maiestas quædam, ut scilicet inopinato & adhuc nouo principi deerat: hæc quoq; accessit: E plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure, sedentem pro tribunali pariter adierunt, orantes opem ualetudinis, demonstratā à Se-

Aduenere literæ, pro allatæ sunt

rapide per quietem: restituturum oculos, si inspuisset: confirmaturum crus, si dignaretur calce contingere. Cum uix fides esset rem ullo modo successuram, ideoq; ne experiri quidem auderet: extremo hortantibus amicis, palàm pro concione utrunq; tentauit, nec euentus defuit. Per idem tempus Tegeæ in Arcadia, instinctu uaticinantiū effossa sunt sacrato loco uasa operis antiqui, atq; in ijs assimilis Vespasiano imago.

TAlis, tantaq; cum fama in urbem reuersus, acto de Iudæis triumpho, consulatus octo ueteri addidit. Suscepit & censurā, ac per totum imperij tempus nihil habuit antiquius, q̃ propè afflictam, nutantemq; remp. stabilire primo, deinde & ornare. Milites, pars uictoriæ fiducia, pars ignominiæ dolore, ad omnem licentiā audaciamq; processerant. Sed & prouinciæ, ciuitatesq; liberæ, necnon & regna quædam tumultuosius inter se agebant. Quare Vitellianorū quidem & exautorauit plurimos, & coercuit. Participibus autem uictoriæ adeo nihil extra ordinem indulsit, ut etiam legitima præmia non nisi serò persoluerit. Ac ne quam occasionem corrigendi disciplinam prætermitteret, adolescentulum fragrantem unguento, cum sibi pro impetrata præfectura gratias ageret, nutu aspernatus, uoce etiam grauissima increpuit, Maluissem alliū oboluisses, literasq; reuocauit. Classiarios uero, qui ab Hostia et Puteolis Romam pedibus per uices commeant, petentes cōstitui aliquid sibi calciarij nomine, quasi parum esset sine responso abegisse, iussit post hæc excalciatos cursitare: & ex eo ita cursitāt. Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum libertate adempta, item Tracheam Ciliciam, & Comagenen ditionis regiæ usq; ad id tempus, in prouinciarum formam redegit. Cappadociæ propter assiduos barbarorum incursus legiones addidit, consularemq; rectorem imposuit pro equite Romano. Deformis urbs ueterib. incendijs ac ruinis erat: uacuas areas occupare, & ædificare, si possessores cessarent, cuicunq; permisit. Ipse restitutionem Capitolij aggressus, ruderibus purgandis manus primus admouit, ac suo collo quædam extulit. ærearumq; tabularum tria millia, quæ simul cōflagrauerant, restituenda suscepit, undiq; inuestigatis exemplaribus, instrumentū imperij pulcherrimum ac uetustissimum: quo continebantur penè ab exordio urbis senatuscōsulta, plebiscita de societate & fœdere ac priuilegio cuicunq; concessis. 8

Allium obolere

FEcit & noua opera, templum Pacis foro proximū, diuiq; Claudij in Celio monte, cœptum quidem ab Agrippina, sed à Nerone propè funditus destructū: item amphitheatrum urbe media, ut destinasse compererat Augustum. Amplissimos ordines, & exhaustos cæde uaria, & contaminatos ueteri negligentia, purgauit suppleuitq;, recenso senatu & equite, submotis indignissimis, & honestissimo quoq; Italicorū ac prouincialium allecto. atq; uti notū esset, utrunq; ordinem non tam libertate inter se, q̃ dignitate differre, de iurgio quodam senatoris equitisq; Ro. ita pronuntiauit: Non oportere maledici senatoribus, remaledici ciuile, fasq; esse. 9

Recenso, pro recensito

Remaledici

LItium series ubiq; maiorem in modum excreuerant, manentibus antiquis interea pedine iurisdictionis, accedentibus nouis ex conditione tumultuq; temporū. Sorte elegit, per quos rapta bello restituerentur, quiq; iudicia centumuiralia, quibus peragendis uix suffectura litigatorum ætas uidebatur, extra ordinem dijudicarent, redigerentq; ad breuissimum numerum. 10

LIbido atque luxuria coercente nullo inualuerat. Autor senatui fuit decernendi, ut quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur: ne'ue filiorum familiâs fœneratoribus exigendi crediti ius unquam esset, hoc est, ne post patrum quidem mortem: cæteris in rebus statim ab initio principatus usq; ad exitum ciuilis & clemens. 11

Filij familiâs

MEdiocritatem pristinā neq; dissimulauit unquam, ac frequenter etiam præ se tulit. Quin & conantes quosdam originem Flauij generis ad cōditores Reatinos, comitemq; Herculis, cuius monimentū extat uia salaria referre, irrisit ultro. Adeoq; nihil ornamentorū extrinsecus cupide appetiuit, ut triumphi die fatigatus tarditate & tædio pompæ non reticuerit: merito se plecti, qui triumphum quasi aut debitum maioribus suis, aut speratum unquam sibi, tam inepte senex concupisset. Ac ne tribunitiam quidem potestatem, & patris patriæ appellationem, nisi serò recepit. Nam cōsuetudinem salutantes scrutandi, manente adhuc bello ciuili omiserat. 12

Amicorum

13 AMicorum libertatem, causidicorum figuras, ac philosophorum contumaciam lenissime tulit. Licinium Mutianum notæ impudicitiæ, sed meritorum fiducia minus sui reuerentem, nunquam nisi clàm, & hactenus retaxare sustinuit, ut apud communem aliquem amicum querens, adderet clausulæ, Ego tamen uir sum. Saluium Liberalem in defensione diuitis rei ausum dicere, quid ad Cæsarem, si Hipparchus H—S millies habet? & ipse laudauit. Demetrium Cynicum in itinere obuium sibi post dominationem, ac neq; assurgere, neq; salutare se dignantē, oblatrantem etiam nescio quid, satis habuit canem appellare.

14 OFfensarum inimicitiarūq; minime memor, executor'ue, Vitellij hostis sui filiam splendidissime maritauit, dotauitq; etiam & instruxit. Trepidum eum interdicta aula sub Nerone, quærentemq; quidnam ageret, aut quò abiret, quidam ex officio admissionis simul expellens, abire Morboniam iusserat. In hunc postea deprecantē haud ultra uerba excanduit, & quidem totidem ferè atq; eadem. Nam ut suspicione aliqua, uel metu ad perniciem cuiusquam compelleretur, tantum abfuit, ut monentibus amicis cauendum esse Metium Pomposianū, quòd uulgo crederetur genesim habere imperatoriam, insuper COS. fecerit, spondens quandoq; beneficij memorem futurum.

15 NOn temere quis punitus insons reperitur, nisi absente eo & ignaro, aut certe inuito, atq; decepto. Heluidio Prisco qui reuersum ex Syria solus, priuato nomine Vespasianum salutauerat, & in prætura omnibus edictis sine honore ac mentione ulla transmiserat, non antè succensuit, quàm altercationibus insolentissimis penè in ordinem redactus. Hunc quoq;, quamuis relegatū primò, deinde & interfici iussum, magni æstimauit seruare quoquo modo, missis qui percussores reuocarent: & seruasset, ni si iam perijsse falsò nuntiatum esset. Cæterum neq; cæde cuiusquam unquam lætatus, iustis supplicijs illachrymauit etiam, & ingemuit. *illachrymare supplicijs*

16 SOla est in qua merito culpetur pecuniæ cupiditas. Non enim cōtentus omissa sub Galba uectigalia reuocasse, noua & grauia addidisse, & auxisse tributa prouincijs, nōnullis & duplicasse: negotiationes quoq; uel priuato pudendas propalàm exercuit, coemendo quędam tantum ut pluris postea distraheret: nec candidatis quidem honores, reis'ue tam innoxijs, quàm nocentibus absolutiones uenditare cunctatus est. Creditur etiam procuratorum rapacissimum quenq; ad ampliora officia ex industria solitus promouere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem uulgo pro spongijs dicebatur uti, quòd quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes. quidam natura cupidissimum tradunt, idq; exprobratū ei à sene bubulco: qui negata sibi gratuita libertate, quam imperiū adeptum suppliciter orabat, proclamauerit, Vulpem pilum mutare, non mores. Sunt contrà qui opinentur, ad manubias & rapinas necessitate compulsum, summa ærarij fiscíq; inopia, de qua testificatus sit initio statim principatus, professus quadringenties millies opus esse, ut respub. stare posset. Quod & uerisimilius uidetur, quando & male partis optime usus est. *Distrahere pluris*

17 IN omne hominum genus liberalissimus. Expleuit censum senatorium. Consulares inopes quingenis sestertijs annuis sustētauit: Plurimas per totū orbem ciuitates terræmotu aut incendio afflictas, restituit in melius.

18 INgenia & artes uel maxime fouit. Primus è fisco Latinis Græcisq; rhetorib. annua centena cōstituit. Præstantes poetas, necnon & artifices coemit. Item colossi refectorem insigni cōgiario magnaq; mercede donauit. Mechanico quoq; grandes columnas exigua impensa perductură in Capitolium pollicenti, præmium pro cōmento non mediocre obtulit, operam remisit, præfatus sineret se plebeculam pascere pane.

19 LVdis per quos scena Marcelliani theatri restituta dedicabať, uetera quoq; acroamata reuocauerat. Apollinari tragœdo quadringēta, Terpno Diodoroq; citharœdis ducenta, nōnullis centena: quibus minimum, quadragena sestertia super plurimas coronas aureas dedit. Sed & cōuiuabatur assiduè: ac sæpius recta, ac dapsile, ut macellarios adiuuaret. Sicut Saturnalib. dabat uiris apophoreta, ita & Cal. Martij fœminis: & tamen ne sic quidē pristinæ cupiditatis infamia caruit. Alexādrini Cibiratē eum uocare perseuerauerunt, cognomine unius è regibus suis turpissimarū sordium. Sed & in funere Fauo Archimimus personā eius ferens, imitásq; (ut est mos) facta ac dicta uiui,

interrogatis palàm procuratoribus, quanti funus & pompa constaret: ut audijt sestertium centies, exclamauit, centum sibi sestertia darent, ac se uel in Tiberim proijcerent.

STatura fuit quadrata, compactis firmisq; membris, uultu ueluti nitentis. Vnde quidam urbanorum nõ infacete: Siquidem petenti ut & in se aliquid diceret, Dicam, inquit, cum uentrem exonerare desieris. Valetudine prosperrima usus est, quamuis ad tuendam eam nihil amplius ꝙ fauces, cæteraq; membra sibimet ad numerum in sphæristerio defricaret, inediamq; unius diei per singulos menses interponeret. 20

ORdinem uitæ ferè hunc tenuit: In principatu maturius semper, ac de nocte uigilabat: deinde perlectis epistolis, officiorumq; omnium breuiarijs, amicos admittebat: ac dum salutabatur, & calciabat ipse sese, & amiciebat. Post decisa quæcunq; obuenissent negotia, gestationi, & inde quieti uacabat, accubante aliqua pallacarum, quas in defunctæ locum Cænidis plurimas constituerat, ac secretò in balneum, tricliniumq; transibat: Nec ullo tempore facilior, aut indulgentior traditur: eaq; momenta domestici ad aliquid petendum magnopere captabant. 21

Breuiaria pro commentarijs *Pallaca*

ET super cœnam autem, & semper aliàs comissimus, multa ioco transigebat. Erat enim dicacitatis plurimæ, & sic scurrilis ac sordidæ, ut ne prætextatis quidem uerbis abstineret. Et tamen nõnulla eius facetissima extant, in quibus & hoc: Menstrium Florum consularem, admonitus ab eo plaustra potius ꝙ plostra dicenda, die postero Flaurum salutauit. Expugnatus autem à quadam quasi amore sui deperiret, cum perductæ pro concubitu sestertia quadraginta donasset, admonente dispensatore, quemadmodum summam rationibus uellet referri, Vespasiano, inquit, adamato. 22

VTebatur & uersibus græcis tempestiuè satis, & de quodam proceræ staturæ, improbiusq; nato, μακρὰ βιβὰς κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος: 23

Et maxime de Cerulo liberto, qui diues admodum ob subterfugiendũ quandoq; ius fisci, ingenuum se, & Lachetem mutato nomine cœperat efferre, ὦ Λάχης Λάχης ἐπὰν ἀποθάνῃς, αὖθις ὡς ἐξ ἀρχῆς ἔσῃ κήρυλος. Et maxime tamen dicacitatem in deformibus lucris affectabat, ut inuidiã aliqua cauillatione dilueret, transferretq; ad sales. Quendam è charis ministris dispensationem cuidam quasi fratri petentem cum distulisset, ipsum candidatum ad se uocauit: exactaq; pecunia, quantam is cum suffragatore suo pepigerat, sine mora ordinauit. Interpellanti mox ministro, Alium tibi, ait, quære fratrem, hic, quem tuum putas, meus est. Mulionẽ in itinere quodam suspicatus ad calciandas mulas desilisse, ut adeunti litigatori spatium moramq; præberet, interrogauit, quanti calciasset, pactusq; est lucri partem. Reprehendenti filio Tito, quòd etiam urinæ uectigal cõmentus esset, pecuniam ex prima pensione admouit ad nares, sciscitans num odore offenderetur: & illo negante, Atqui, inquit, è lotio est. Nuntiantibus legatis, decretam ei publicè non mediocris summæ statuam colosseam, iussit uel continuo ponerent, cauam manum ostentans, & paratam basim dicens. Ac ne in metu quidem, ac periculo mortis extremo abstinuit iocis. Nam cum inter prodigia cætera Mausoleum Cæsarum derepente patuisset, & stella in cœlo crinita apparuisset, alterum ad Iuniam Caluinam è gente Augusti pertinere dicebat: alterum ad Parthorũ regem qui capillatus esset. Prima quoq; morbi accessione, Vt, inquit, puto, deus fio.

Calceare mulas *Pensio, pro solutione*

COnsulatu suo nono tentatus in Campania motiunculis leuibus, ac protinus urbe repetita, Cutylias, ac Reatina rura, ubi æstiuare quotannis solebat, petijt. Hic, cum super urgẽtem ualetudinẽ creberrimo frigidæ aquæ usu & intestina uitiasset, nec eo minus munerib. imperatorijs ex cõsuetudine fungeret, ut etiam legationes audiret cubans, aluo repente usq; ad defectionem soluta, imperatorem ait stantem mori oportere. Dumq; cõsurgit ac nititur, inter manus subleuantiũ extinctus est VIII. Cal. Iulij, annum gerens ætatis sexagesimum ac nonum, superq; mensem ac diem septimum. 24

COnuenit inter omnes, tam certum eum de sua suorumq; genitura semper fuisse, ut post assiduas in se coniurationes ausus sit affirmare senatui, aut filios sibi successuros, aut neminem. Dicitur etiam uidisse quondam per quietem stateram in media parte uestibuli palatinæ domus positam examine æquo, cum in altera lance Claudius & Nero starent, in altera ipse ac filij: nec res fefellit, quando totidem annis, pariq; temporis spacio utriq; imperauerunt. 25

C. Sue-

C. SVETONII TRANQVILLI

DIVVS TITVS

TITVS cognomine paterno, amor ac deliciæ generis humani: tãtum illi ad promerendã omnium uoluntatem uel ingenij, uel artis, uel fortunæ supfuit, & quod difficillimũ est, in imperio: quando priuatus, atq; etiam sub patre principe, ne odio quidẽ, nedum uituperatione publica caruit.

NAtus est III. Calen. Ianuarias insigni anno Caiana nece, prope Septizonium, sordidis ædibus, cubiculo uerò perparuo & obscuro: nam manet adhuc & ostenditur: educatus in aula cum Britannico simul, ac paribus disciplinis & apud eosdem magistros institutus. Quo quidem tempore aiunt Metoposcopũ, à Narcisso Claudij liberto adhibitum ut Britannicũ inspiceret, cõstantissime affirmasse: illum quidem nullo modo, cæterum Titum qui tunc propè astabat, utiq; imperaturũ. Erant autem adeo familiares, ut de potione qua Britannicus hausta perijt, Titus quoq; iuxtà cubans gustasse credatur, grauiq; morbo afflictatus diu. Quorum omnium mox memor, statuam ei auream in palatio posuit: & alteram ex ebore equestrem, quæ Circensi pompa hodie quoq; præfertur, dedicauit, prosecutusq; est. *Metoposcopus*

2 IN puero statim corporis animiq; dotes exsplenduerũt, magis ac magis deinceps per ætatis gradus: forma egregia, & cui non minus autoritatis inesset, quàm gratiæ: præcipuum robur, quanquam neq; procera statura, & uentre paulo proiectiore: memoria singularis, docilitas ad omnes ferè tum belli, tum pacis artes. Armorum & equitandi peritissimus, Latinæ Græcæq; linguæ, uel in orãdo, uel in fingendis poematibus promptus & facilis ad extemporalitatem usq;: sed ne musicæ quidem rudis, ut qui cantaret & psalleret iucũde scienterq;. E pluribus comperi, notis quoq; excipere uelocissime solitum, cum amanuensib. suis per ludum iocumq; certantem: imitari chirographa quæcunq; uidisset, ac profiteri, sæpe se maximum falsarium esse potuisse. *Exsplendescere, p eminere* *Scienter, pro scite*

3 TRibunus militũ & in Germania & in Britannia meruit summa industria, nec minore modestia & fama, sicut apparet ex imaginum eius multitudine, ac titulis per utranq; prouinciã. Post stipendia foro operam dedit, honestam magis q̃ assiduam. Eodemq; tempore Arricidiã Tertullo patre equite Ro. sed præfecto quondã prætorianarum cohortiũ, duxit uxorem: & in defunctę locũ Martiam Furuillã splendidi generis, cũ qua sublata filia diuortiũ fecit. Ex quæsturæ deinde honore legioni præpositus, Taricheam & Gamalã urbes ualidissimas Iudææ in potestatẽ redegit, equo quadam acie sub fœminibus amisso, alteroq; inscenso, cuius rector contra se dimicans occubuerat.

4 GAlba mox tenente rempub. missus ad gratulandũ, quaquà iret, conuertit homines, quasi adoptionis gratia arcesseretur. Sed ubi turbari rursus cuncta sensit, redijt ex itinere: aditoq; Paphiæ Veneris oraculo, dum de nauigatione consulit, etiam de imperij spe confirmatus est: Cuius breui compos, & ad perdomandã Iudęam relictus, nouissima Hierosolymorũ oppugnatione XII propugnatores totidem sagittarũ confecit ictibus: cepitq; eam natali filiæ suæ, tanto militum gaudio ac fauore, ut in gratulatione imperatorem eum consalutauerint, & subinde decedentẽ prouincia detinuerint, suppliciter, necnon & minaciter efflagitantes, aut remaneret, aut secum omnes pariter abduceret: unde nata suspicio est, quasi desciscere à patre, Orientisq; regnum sibi uendicare tentasset. Quam suspicionem auxit, postq̃ Alexandriam petens, in consecrãdo apud Memphim boue Api diadema gestauit, de more is quidem, rituq; priscæ religionis: sed nõ deerant qui secus interpretarent̃. Quare festinans in Italiam, cum Rhegiũ, dehinc Puteolos oneraria naue appulisset, Romam inde contendit expeditissimus: in-

opinantiq; patri uelut arguens rumorum de se temeritatem, Veni, inquit, pater ueni.

NEq; ex eo destitit participē atq; etiam tutorem imperij agere. Triumphauit cum patre, censuráq; gessit unà. Eidem collega & in tribunitia potestate, & in septem consulatibus fuit. Receptaq; ad se propè omnium officiorum cura, cum patris nomine & epistolas ipse dictaret, & edicta conscriberet, orationesq; in senatu recitaret etiam quæstoris uice: præfecturam quoq; prætorij suscepit, nunquam ad id tempus, nisi ab equite Romano administratam. Egitq; aliquanto inciuilius & uiolentius: siquidem suspectissimum quenq; sibi, submissis qui per theatra & castra, quasi cōsensu ad pœnam deposcerent, haud cunctanter oppresit. In his A. Cecinnam consularem uirum uocatum ad cœnam, ac uixdum triclinio egressum, confodi iussit: sanè urgente discrimine, quum etiam chirographum eius præparatæ apud milites coniurationis deprehendisset. quibus rebus sicut in posterum securitati satis cauit, ita ad præsens plurimum contraxit inuidiæ, ut non temere quis tam aduerso rumore, magisq; inuitis omnibus transierit ad principatum. 6

PRæter sæuitiam, suspecta in eo etiam luxuria erat: quòd ad mediam noctem comessationes cum profusissimo quoq; familiariū extenderet: nec minus libido, propter exoletorū & spadonum greges, propterq; insignē reginæ Berenices amorem, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur. Suspecta & rapacitas, quòd constabat in concionibus patrijs nundinari præmiariq; solitum: deniq; propalàm alium Neronem & opinabantur & prædicabant. At illi ea fama pro bono cessit, conuersaq; est in maximas laudes: neq; ullo uitio reperto, & contrà uirtutibus summis. Cōuiuia instituit iucunda magis q̄ profusa. Amicos elegit, quibus etiam post eum principes, ut & sibi & reipub. necessarijs acquieuerunt: præcipueq; sumptam sibi Berenicen statim ab urbe dimisit inuitus inuitam. Quosdam è gratissimis delicatorū, quanquam tam artifices saltationis, ut mox scenam tenuerint, non modo fouere prolixius, sed spectare in publico omni cœtu superſedit. Nulli ciuium quicquā ademit: abstinuit alieno, ut si quis unquam: ac ne concessas quidem ac solitas collationes recepit. Et tamen nemine ante se munificentia minor. Amphitheatro dedicato, thermisq; iuxta celeriter extructis, munus edidit apparatissimum largissimumq;. Dedit & nauale prælium in ueteri naumachia, ibidem & gladiatores, atq; uno die quinq; millia omne genus ferarum. 7

Vt si quis unquā, pro ut qui maxime

NAtura autem beneuolentissimus, cum ex instituto Tiberij, omnes dehinc Cæsares beneficia à superioribus concessa principibus, aliter rata non haberent, q̄ si eadem ijsdem & ipsi dedissent, primus præterita omnia uno confirmauit edicto: nec à se peti passus est. In cæteris uero desiderijs hominum obstinatissime tenuit, ne quem sine spe dimitteret. quin & admonentibus domesticis, quasi plura polliceretur quàm præstare posset: Nòn oportere, ait, quenquam à sermone principis tristem discedere. Atq; etiam recordatus quondam super cœnam, quòd nihil cuiquam toto die præstitisset, memorabilem illam meritoq; laudatā uocem edidit: Amici, diem perdidi. Populum in primis uniuersum tanta per omnes occasiones comitate tractauit, ut proposito gladiatorio munere, non ad suum, sed ad spectantiū arbitrium editurum se professus sit. Et planè ita fecit. Nā neq; negauit quicq; petentibus: & ut quę uellent peterent, ultro adhortatus est. Quin & studium armaturæ Thracum præ se ferens, sæpe cum populo & uoce & gestu, ut fautor, cauillatus est: uerum maiestate salua, nec minus ęquitate. Ne quid popularitatis prætermitteret, nonnunquam in thermis suis admissa plebe lauit. Quædam sub eo fortuita ac tristia acciderunt, ut conflagratio Vesuui montis in Campania, & incendium Romæ per triduum, totidemq; noctes. Item pestilentia quanta non temere aliàs. In his tot aduersis ac talibus, non modo principis solicitudinem, sed & parentis affectum unicum præstitit, nunc consolando per edicta, nunc opitulando quatenus suppeteret facultas. Curatores restituendæ Campaniæ è consularium numero sorte duxit. Bona oppressorum in Vesuuo, quorum hæredes non extabant, restitutioni afflictarum ciuitatum attribuit. Vrbis incendio nihil nisi sibi publicè perisse testatus, cuncta prætoriorum suorum ornamenta operibus ac templis destinauit: præposuitq; complures ex equestri ordine, quo quæq; maturius peragerentur. Medendæ ualetudini, leniendisq; morbis, nullam diuinam humanamq; opem non adhibuit, inquisito 8

Medendæ ualetudini

inquisito omni sacrificiorum remediorumque genere. Inter aduersa temporum, & delatores mandatoresque erant ex licentia ueteri: hos assidue in foro flagellis ac fustibus cæsos, ac nouissime traductos per amphitheatri arenam, partim subijci in seruos ac uenire imperauit, partim in asperrimas insularum auehi. Vtque etiam similia quandoque ausuros perpetuò coerceret, uetuit inter cætera de eadem re pluribus legibus agi, quæriue de cuiusquam defunctorum statu ultra certos annos. Traducere

9 PONtificatum maximū ideo se professus accipere, ut puras seruaret manus, fidem præstitit, nec autor posthac cuiusquā necis, nec conscius, quāuis interdū ulciscendi causa non deesset, sed periturū se potius, quàm perditurum adiurans. Duos patricij generis conuictos in affectatione imperij, nihil amplius quàm ut desisterent, monuit, dicēs, principatum fato dari: si quid præterea desiderarent, promittens se tributurum. & cōfestim quidē ad alterius matrē, quæ procul aberat, cursores suos misit, qui anxiæ filiū saluū nuntiarent. Cæterū ipsos non solum familiari cœnæ adhibuit, sed & insequenti die gladiatorum spectaculo circa se ex industria collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspiciēda porrexit. Dicitur etiam cognita utriusque genitura, imminere ambobus periculum affirmasse, uenturum quandoque & ab alio, sicut euenit. Fratrem insidiari sibi non desinentē, sed penè ex professo sollicitantē exercitus, meditantem fugā, nec occidere, neque seponere, ac ne in minore quidem honore habere sustinuit: sed ut à primo imperij die, consortem successoremque testari perseuerauit: nōnunquam secretò lachrymis & precibus orans, ut tandem mutuo erga se animo uellet esse. Cursores

10 INter hæc morte præuētus est, maiore hominum damno quàm suo. Spectaculis absolutis, in quorum fine populo coram ubertim fleuerat, Sabinos petit aliquanto tristior: quòd sacrificanti hostia aufugerat, quodque tempestate serena tonuerat. Deinde ad primam statim mansionem febrim nactus, cum inde lectica trāsferretur, suspexisse dicitur dimotis plagulis cœlum, multumque conquestus, eripi sibi uitam immerēti. Neque enim extare ullum suum factum pœnitendum, excepto duntaxat uno: id quale fuerit, neque ipse tunc prodidit, neque cuiquam facile succurrit. Quidam opinantur consuetudinem recordatū, quam cum fratris uxore habuerit: sed nullam habuisse persancte Domitia iurabat, haud negatura, si qua omnino fuisset: imò etiam gloriatura, quod illi promptissimum erat in omnibus probris.

11 EXcessit in eadem qua pater uilla, Idibus Septembris, post biennium, ac menses duos, diesque XX. quàm successerat patri, altero & quadragesimo ætatis anno. Quod ut palàm factum est, non secus atque in domestico luctu mœrentibus publicè cunctis, senatus prius quàm edicto cōuocaretur, ad curiā cucurrit: obseratisque adhuc foribus, deinde apertis, tantas mortuo gratias egit laudesque, quantas cōgēssit ne uiuo quidem unquam atque præsenti.

C. SVETONII

TRANQVILLI

FLAVIVS DOMITIANVS

DOMITIANVS natus est IX Calen. Nouēbris, patre COS. designato, inituroque mense insequēti honorem, regione urbis sexta ad Malum punicum, domo, quam postea in templum gētis Flauiæ cōuertit. Pubertatis ac primæ adolescentiæ tēpus tāta inopia, tantaque infamia gessisse fertur, ut nullum uas argenteū in usu haberet. Satisque constat, Clodium Pollionē prætorij uiri, in quem est poema Neronis, quod inscribit Luscio, chirographū eius conseruasse, & nonnunquàm protulisse, noctem sibi pollicentis: nec defuerunt, qui affirmarent corruptū Domitianum & à Nerua, successore mox

suo. Bello Vitelliano confugit in Capitoliũ cum patruo Sabino, ac parte præsentium copiarũ: sed irrumpentibus aduersarijs, & ardente tẽplo, apud æditũ clàm pernocta- uit: ac mane Isiaci celatus habitu, interq; sacrificulos uanæ superstitionis, cum se trans Tiberim ad condiscipuli sui matrẽ comite uno contulisset, ita latuit, ut scrutãtibus qui uestigia subsecuti erant, deprehendi nõ potuerit. Post uictoriã demum progressus, & Cæsar cõsalutatus, honorẽ præturæ urbanæ cum cõsulari potestate suscepit titulo te- nus, quam iurisdictionẽ ad collegam proximũ transtulit. Cæterũ omnem uim domina- tionis tam licẽter exercuit, ut iam tum qualis futurus esset, ostenderet. Ne exequar sin- gula, contrectatis multorũ uxoribus, Domitiam Longinam Aelio Lamiæ nuptam, e- tiam in matrimonium abduxit, atq; uno die super XX urbana officia atq; peregrina di- stribuit, mirari se Vespasiano dictitante, quòd successorem non & sibi mitteret.

Sacrificuli

2 EXpeditionem quoq; in Galliam Germaniasq;, neq; necessariam, & dissuaden- tibus paternis amicis inchoauit, tantum ut fratri se & operibus & dignatione ad- æquaret. Ob hæc correptus, quo magis ætatis & conditionis admoneretur, habitabat cum patre unà, sellamq; eius ac fratris quoties prodirent, lectica sequebatur: ac trium- phum utriusq; Iudaicum, equo albo comitatus est. In sex consulatibus, non nisi unum ordinarium gessit, eumq; cedente & suffragante fratre. Simulauit & ipse mire mode- stiam: in primisq; poeticæ studium, tam insuetum antea sibi, quàm postea spretum & abiectum, recitauitq; etiam publice. Nec tamen eo secius, cum Vologesus Parthorum rex auxilia aduersus Alanos, ducemq; alterum ex Vespasiani liberis depoposcisset, o- mni ope contendit ut ipse potissimum mitteretur. Et quia discussa res est, alios Orien- tis reges, ut idem postularent, donis ac pollicitationibus solicitare tentauit. Patre de- functo, diu cunctatus an duplum donatiuum militi donaret, nunq; iactare dubitauit, relictum se principem imperij, sed fraudem testamento adhibitam. Neq; cessauit ex eo insidias struere fratri clàm palamq;, quoad correptum graui ualetudine prius q̃ planè efflaret animam, pro mortuo deseri iussit: defunctumq; nullo præter quam consecra- tionis honore dignatus, sæpe etiam carpsit obliquis orationibus & edictis.

Dignatio, pro dignitate

3 INter initia principatus, quotidie secretum sibi horariũ sumere solebat: nec quicquã amplius quàm muscas captare, ac stylo præacuto configere: ut cuidam interrogãti, esset ne quis intus cũ Cæsare, nõ absurde respõsum sit à Vibio Crispo, Ne musca qui- dem. Deinde uxorem suam Domitiã, ex qua in secundo suo consulatu filium tulerat, alteroq; anno consalutauerat ut Augustam, eandem Paridis histrionis amore deperdi- tam, repudiauit: intraq; breue tempus impatiens dissidij, quasi efflagitante populo re- duxit. Circa administrationem imperij aliquandiu se uarium præstitit, mixtura quoq; inæquabili uitiorum atq; uirtutum, donec uirtutes quoq; in uitia deflexit: quantũ con- iectare licet, super ingenij naturam, inopia rapax, metu sæuus.

Deperdita amore

4 SPectacula magnifica assiduè, & sumptuosa edidit: nõ in amphitheatro modo, ue- rum & in circo: ubi præter solennes bigarũ quadrigarũq; cursus, prælium duplex etiã, equestre ac pedestre cõmisit: atq; in amphitheatro nauale quoq;. nam uenationes gladiatoresq; & noctibus ad lychnuchos, nec uirorum modo pugnas, sed & fœmina- rum. Præterea quæstorijs muneribus, quæ olim omissa reuocauerat, ita semper inter- fuit, ut populo potestatẽ faceret bina paria è suo ludo postulandi, quæ nouissime auli- co apparatu induceret. Ac per omne gladiatorũ spectaculũ ante pedes eius stabat pue- rulus coccinatus, portentuoso paruoq; capite, cum quo plurimũ fabulabatur, nonnun- quam serio. auditus est certe, dum ex eo quærit, ecquid sciret, & quid sibi uisum esset or- dinatione proxima Aegypto præficere Metium Rufum. Edidit nauales pugnas penè iustarum classium, effosso & circunstructo iuxta Tiberim lacu, atq; inter maximos im- bres prospectauit. Fecit & ludos seculares, computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proximè, sed olim Augustus ediderat. In his Circẽsium die, quo fa- cilius centum missus peragerentur, singulos à septenis spatijs ad quina corripuit. Insti- tuit & quinquennale certamen Capitolino Ioui triplex, musicum, equestre, gymnicũ, & aliquanto plurium quàm nunc est coronarum. Certabant etiam & prosa oratio- ne Græce Latineq;, ac præter citharœdos chorocitharistæ quoq; & psallocitharistæ. In stadio uero cursu etiam uirginis certamini præsedit crepidatus, purpureaq; amictus

Puerulus, pro puellus

toga

toga græcanica, capite gestans coronam auream cum effigie Iouis, ac Iunonis, Mineruæq;, asidentibus Diali sacerdote, & collegio Flauialiū pari habitu, nisi quòd illorum coronis inerat & ipsius imago. Celebrabat & in Albano quotannis Quinquatria Mineruæ, cui collegium instituerat: ex quo sorte ducti magisterio fungerētur, redderētq; eximias uenationes, & scenicos ludos, superq; oratorum ac poetarum certamina. Congiarium populo nummorum trecenorum ter dedit: atq; inter spectacula muneris largissimum epulum. Septimontiali sacrorum quidem die, senatui equitiq; panarijs, plebei sportellis cum obsonio distributis, initiū uescēdi primus fecit: dieq; proximo omne genus rerum missilia sparsit: & quia pars maior intra popularia deciderat, quinquagēnas tesseras in singulos cuneos equestris ac senatorij ordinis pronuntiauit.

5 PLurima & amplissima opera incendio absumpta restituit, in quis & Capitolium, quod rursus arserat: sed omnia sub titulo tantū suo, ac sine ulla pristini autoris memoria. Nouam autem excitauit ædem in Capitolio custodi Ioui, & forum quod nunc Neruæ uocatur. Item Flauiæ templum gētis, & stadium, & odeum, & naumachiam: è cuius postea lapide maximus circus, deustis utrinq; lateribus extructus est.

6 EXpeditiones partim sponte suscepit, partim necessariò: sponte in Cattos, necessariò unam in Sarmatas, legione cum legato simul cæsa. In Dacos duas, primā Oppio Sabino consulari oppresso, secundam Cornelio Fusco præfecto cohortium prætorianarum, cui belli summam cōmiserat. De Cattis Dacisq; post uaria prælia duplicem triūphum egit: de Sarmatis laureā modo Capitolino Ioui retulit. Bellum ciuile motū à L. Antonio superioris Germaniæ præside cōfecit absens felicitate mira, cum ipsa dimicationis hora resolutus repente Rhenus, transituras ad Antonium copias Barbarorum inhibuisset. De qua uictoria prius præsagijs, quàm nuntijs comperit. Siquidē ipso quo dimicatum est die, statuam eius Romæ insignis aquila circumplexa pennis, clangores lætissimos edidit: pauloq; pòst occisum Antonium adeo uulgatum est, ut caput eius quoq; apportatum uidisse se pleriq; contenderent.

7 MVlta etiam in communi rerum usu nouauit. Sportulas publicas sustulit, reuocata cœnarum rectarum consuetudine. Duas Circensibus gregum factiones aurati purpureiq; panni ad quatuor pristinas addidit. Interdixit histrionibus scenā, intra domum quidem exercendi artem iure cōcesso. Castrari mares uetuit. Spadonum, qui residui apud māgones erant, pretia moderatus est. Ad summam quondam ubertatem uini, frumenti uero inopiam, existimans nimio uinearum studio negligi arua, edixit nè quis in Italia nouellaret: utq; in prouincijs uineta succiderentur, relicta (ubi plurimū) dimidia parte, nec exequi rem perseuerauit. Quædam ex maximis officijs inter libertinos milites q; Ro. cōmunicauit. Geminari legionum castra prohibuit: nec plus, quàm mille nummos à quoquam ad signa deponi: quòd L. Antonius apud duarum legionum hyberna res nouas moliens, fiduciam cepisse etiam ex depositorum summa uidebatur. Addidit & quartum stipendium militi, aureos ternos. Rectæ cœnæ

8 IVs diligēter & industrie dixit. Plerunq; & in foro pro tribunali extra ordinē ambitiosas centumuirorum sententias rescidit. Recuperatores, ne se semper persuasorijs assertionibus accommodarent, identidem admonuit. Nummarios iudices cum suo quenq; consilio notauit. Autor & Tribunis pleb. fuit ædilem sordidum repetūdarum accusandi, iudicesq; in eum à senatu petendi. Magistratibus quoq; urbicis, prouinciarumq; præsidibus coercendis, tantum curæ adhibuit, ut neq; modestiores unquā, neq; iustiores extiterint: è quibus plerosq; post illum reos omnium criminum uidimus. Suscepta morum correctione, licentiam theatralem promiscue in equite spectandi inhibuit. Scripta famosa uulgoq; edita, quibus primores uiri ac fœminæ notabantur, aboleuit non sine autorum ignominia. Quæstorium uirum, quòd gesticulandi saltandiq; studio teneretur, mouit senatu. Probrosis fœminis lecticæ usum ademit, iusq; capiendi legata hæreditatesq;. Equitem Ro. ob reductam in matrimonium uxorem, cui dimissæ adulterij crimen intenderat, erasit iudicum albo. Quosdam ex utroq; ordine lege Scatinia condemnauit. Incesta Vestalium uirginum, à patre suo quoq; & fratre neglecta, uariè ac seuerè coercuit: priora capitali supplicio, posteriora more ueteri. Nam cū Ocellatis sororibus, itē Varonillæ liberū mortis permisisset arbitriū corruptoresq; Persuasoriæ assertiones Dimissæ, pro repudiatæ

carum

earum relegasset, mox Corneliam uirginem maximã, absolutam olim, dehinc longo interuallo repetitam atq; conuictam, defodi imperauit: stupratoresq; uirgis in comitio ad necem cædi, excepto prætorio uiro: cui dubia etiamnũ causa, & incertis quæstionibus atq; tormẽtis de semet professo, exiliũ indulsit. ac nequa religio deûm impune cõtaminaretur, monimentũ, quod libertus eius è lapidibus templo Capitolini Iouis destinatis filio construxerat, diruit per milites: ossaq; & reliquias quæ inerant, mari mersit.

Reliquiæ

INter initia usqueadeo ab omni cæde abhorrebat, ut absente adhuc patre, recorda- 9
tus Vergilij uersum: Impia quàm cæsis gens est epulata iuuencis, edicere destinauerit, ne boues immolarentur. Cupiditatis quoq; atq; auaritiæ uix suspicionem ullam, aut priuatus unquam, aut princeps aliquandiu dedit, imò è diuerso magnæ sæpe non abstinentiæ modo, sed etiam liberalitatis experimenta. Omnes circa se largissime prosecutus, nihil prius aut acrius monuit, quàm ne quid sordide facerẽt. Relictas sibi hæreditates ab ijs, quibus liberi erant, non recepit. Legatum etiam ex testamento Ruscij Cepionis, qui cauerat ut quotannis ingredientibus curiam senatoribus certam summam uiritim præstaret hæres suus, irritum fecit. Reos qui ante quinquennium proximũ apud ærariũ pependissent, uniuersos discrimine liberauit: nec repeti, nisi intra annũ, eaq; conditione permisit, ut accusatori, qui causam non teneret, exiliũ pœna esset. Scribas quæstorios negotiantes ex consuetudine, sed contra Clodiam legem, uenia in præteritũ donauit. Succisiua, quæ diuisis per ueteranos agris carptim superfuerũt, ueteribus possessoribus, ut usucapta cõcessit. Fiscales calũnias magnã caluminantiũ pœna repressit: ferebaturq; uox eius: Princeps q delatores nõ castigat, irritat.

Teneret, pro uinceret

SEd neq; in clementiæ, neq; in abstinentiæ tenore permansit: & tamẽ aliquanto ce- 10
lerius ad sæuitiam desciuit, quàm ad cupiditatem. Discipulum Paridis pantomimi impuberem adhuc, etiam tum maxime ægrum, quòd arte formaq; non absimilis magistro uidebatur, occidit. Item Hermogenem Tarsensem propter quasdam in historia figuras, librarijs etiam, qui eam descripserãt, crucifixis. Patremfamiliâs, quòd Thracem Mirmiloni parem, munerario imparem dixerat, detractum è spectaculis in arenam, canibus obiecit, cum hoc titulo: Impie locutus parmularius. Complures senatores, in his aliquot consulares interemit: ex quibus Ciuicam Cerealem in ipso Asiæ proconsulatu, Saluidienum Orfitum, Acilium Glabrionem exilio, quasi molitores nouarum rerum. Cæteros leuissima quenq; de causa: Aelium Lamiam ob suspiciosos quidem, uerum & ueteres & innoxios iocos: quòd post abductam uxorem laudanti uocem suam, heu taceo dixerat: quodq; Tito hortanti se ad alterum matrimonium responderat, μὴ καὶ σὺ γαμῆσαι θέλεις; Saluium Cocceianum, quòd Othonis imperatoris patrui sui diem natalem celebrauerat: Metium Pomposianum, quòd habere imperatoriam genesim uulgò ferebatur: & quòd depictum orbem terræ in membranas concionesq; regum ac ducum ex Tito Liuio circunferret: quodq; seruis nomina Magonis & Annibalis indidisset: Sallustium Lucullum, Britanniæ legatum, quòd lanceas nouæ formæ appellari Luculleas passus esset: Iunium Rusticum, quòd Peti Traseæ, & Eluidij Prisci laudes edidisset, appellaretq; eos sanctissimos uiros: cuius criminis occasione philosophos omnes urbe Italiaq; submouit. Occidit & Eluidium filium, quòd quasi scenico exodio sub persona Paridis & Oenones diuortium suum cum uxore tractasset: Flauium Sabinum alterum è patruelibus, quòd eum comitiorum consularium die, destinatum perperam præco non consulem, ad populum, sed imperatorem pronuntiasset. Verum aliquanto post ciuilis belli uictoriã sæuior, plerosq; partis aduersæ, dudum etiam latentes conscios, inuestigato nouo quæstionis genere distorsit, immisso per obscœna igne. Nonnullis & manus amputauit. Satisq; cõstat, duos solos è notioribus uenia donatos, tribunum laticlauium, & centurionem, qui se, quo facilius expertes culpæ ostenderent, impudicos probauerant: & ob id neq; apud ducem, nec apud milites ullius momenti esse potuisse.

Molitores à moliendo

ERat autem non solum magnæ, sed & callidæ inopinatæq; sæuitiæ. Autorem sum- 11
marum pridie quàm crucifigeret, in cubiculum uocauit, assidere in thoro iuxtà coegit, securum hilaremq; dimisit, partibus etiam de cœna dignatus est. Aretinũ Clementem consularem uirum, è familiaribus & emissarijs suis capitis condemnaturus, in

eadem

eadem uel etiã in maiore gratia habuit, quoad nouissime simul gestanti cõspecto delatore eius: Vis, inquit, hunc nequissimũ seruũ cras audiamus? Et quo contẽptius abuteretur patientia hominũ, nunq̃ tristiorem sententiã sine præfatione clementiæ pronuntiauit, ut nõ aliud iam certius atrocis exitus signũ esset, q̃ principij lenitas. Quosdam maiestatis reos in curiam induxerat: & cum prædixisset experturũ se illa die q̃ charus senatui esset, facile perfecerat, ut etiam more maiorum puniendi cõdemnarentur: dein de atrocitate pœnę conterritus, ad leniẽdam inuidiã intercessit his uerbis (neq; enim abre fuerit ipsa cognoscere) Permittite Patres Cõscripti à pietate uestra impetrari, quod scio me difficulter impetraturũ, ut damnatis liberũ mortis arbitriũ indulgeatis. Nam & parcetis oculis uestris, & intelligent me omnes senatui interfuisse.

12 EXhaustus operum ac munerum impensis, stipendioq; quod adiecerat, tentauit quidem ad releuandos castrenses sumptus militum numerũ diminuere. Sed cum obnoxium se Barbaris per hoc animaduerteret, neq; secius eo in explicãdis oneribus omnibus hæreret, nihil pensi habuit quin prædaretur omni modo. bona uiuorum ac mortuorũ usquequaq;, quolibet & accusatore & crimine, corripiebãtur. Satis erat obij ci qualecunq; factum dictumq; aduersus maiestatem principis. Confiscabantur alienissimæ hæreditates, uel existente uno qui diceret, audisse se ex defuncto cum uiueret, hæredem sibi Cæsarem esse. Præter cæteros Iudaicus fiscus acerbissime actus est: ad quem deferebantur, qui uelut professi, Iudaicam intra urbem uiuerent uitam, uel dissimulata origine imposita genti tributa non pependissent. Interfuisse me adolescentulũ memini, cum à procuratore frequentissimoq; cõsilio inspiceretur nonagenarius senex an circunsectus esset. Ab iuuenta minime ciuilis, animi confidens etiam, & tum uerbis, tum rebus immodicus, Cenidi patris concubinæ ex Histria reuersæ, osculumq; ut assueuerat offerenti, manum præbuit. Generum fratris indignè ferẽs albatos & ipsum ministros habere, proclamauit, ὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη.

13 PRincipatũ uero adeptus, neq; in senatu iactare dubitauit, & patri se & fratri imperium dedisse, illos sibi reddidisse: neq; in reducẽda post diuortiũ uxore edicere, uocatã eam in puluinar suũ. acclamari etiã in amphitheatro epulari die libenter audijt, domino & dominæ feliciter. Sed & Capitolino certamine cũctos ingenti cõsensu precantes ut Palfuriũ Suram restitueret, pulsum olim senatu, ac tunc de oratoribus coronatum, nullo responso dignatus, tacere tantummodo iussit uoce præconis. Pari arrogantia cùm procuratorũ suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic cœpit: Dominus & deus noster sic fieri iubet: unde institutum posthac, ut ne scripto quidem ac sermone cuiusquã appellaretur aliter. Statuas sibi in Capitolio non nisi aureas & argenteas poni permisit, ac ponderis certi. Ianos arcusq; cum quadrigis & insignibus triumphorũ per regiones urbis, tãtos aut tot extruxit, ut cuidam græce inscriptum arcui sit, Aream & Caluitium. Consulatus XVII. cepit, quot ante eum nemo. Ex quibus septem medios continuauit: omnes autem pene titulo tenus gessit, nec quenquam ultra Cal. Maij: plures ad Idus usq; Ianuarias. Post autem duos triũphos, Germanici cognomine assumpto, Septembrem mensem & Octobrem ex appellationibus suis, Germanicum Domitianũq; transnominauit: quod altero suscepisset imperiũ, altero natus esset.

Formalis epistola

Transnominauit

14 PEr hæc terribilis cũctis & inuisus, tandem oppressus est amicorum libertorumq; intimorum conspiratione, simul & uxoris. Annum diemq; ultimum uitæ iampridem suspectum habebat, horam etiam, nec non & genus mortis. Adolescentulo Chaldæi cuncta prædixerant. Pater quoq; super cœnam quandam fungis abstinentem palam irriserat, ut ignarum sortis suæ, quòd non ferrum potius timeret. Quare pauidus semper atq; anxius, minimis etiam suspitionibus præter modum cõmouebatur, ut edicti de excidendis uineis propositi, gratiam facere non alia magis re compulsus credatur, quàm quòd sparsi libelli cum his uersibus erant,

Κἤν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω
Ὅσσον ἐπισπεῖσαι καίσαρι θυομένῳ.

Eadem formidine oblatum à senatu nouum & excogitatũ honorem, quanquam omnium taliũ appetentissimus, recusauit: quo decretũ erat, ut quoties gereret consulatũ, equites Ro. quibus sors obtigisset, trabeati, & cum hastis militaribus pręcederent eum

inter

inter lictores apparitoresq;. Tēpore quoq; suspecti periculi appropinquāte, solicitior in dies, porticuum in quibus spatiari consueuerat, parietes Phengite lapide distinxit: è cuius splendore per imagines quicquid à tergo fieret, prouideret. Et nec nisi secreto, atq; solus plerasq; custodias, receptis quidem in manu catenis audiebat: utq; domesticis persuaderet, ne bono quidem exemplo audendam esse patroni necem, Epaphroditum à libellis, capitali pœna condemnauit, quòd post destitutionem Nero in adipiscenda morte manu eius adiutus existimabatur.

DEniq; Flauium Clementem patruelem suū contemptissimæ inertiæ, cuius filios etiamnū paruulos successores palàm destinauerat, & abolito priore nomine, alterum Vespasianum appellari iusserat, alterum Domitianum, repente ex tenuissima suspicione tantū non ipso eius cōsulatu interemit, quo maxime facto maturauit sibi exitum. Continuis octo mēsibus tot fulgura facta nuntiataq; sunt, ut exclamauerit, Feriat iam quem uolet. Tactum de cælo Capitolium, templumq; Flauiæ gentis: Item domus Palatina, & cubiculum ipsius, atq; etiam è basi statuæ triūphalis titulus excussus ui procellæ in monimentū proximum decidit. Arbor, quæ priuato adhuc Vespasiano euersa surrexerat, tunc rursus repente corruit. Prænestina Fortuna, toto imperij spatio annum nouum cōmendanti, lætam eandemq; semper sortem dare assueta, extremo tristissimam reddidit, nec sine sanguinis mentione. Mineruam, quam superstitiose colebat, somniauit excedere sacrario, negantemq; ultra se tueri eum posse, quòd exarmata esset à Ioue. Nulla tamen re perinde commotus est, quàm responso, casuq; Ascletarionis mathematici. Hunc delatum, nec inficiantē iactasse se, quæ prouidisset ex arte, sciscitatus est, quis ipsum maneret exitus: & affirmantem fore ut breui laceraretur à canibus, interfici quidem sine mora, sed ad coarguendam temeritatem artis, sepeliri quoq; accuratissime imperauit. Quod cum fieret, euenit, ut repentina tempestate deiecto funere, semiustum cadauer discerperent canes, idq; ei cœnanti à mimo Latino, qui prætericns forte animaduerterat, inter cæteras diei fabulas referretur. 15

Tantū nō, pro propemodum

Perinde quàm.

Sciscitatus est illum

PRidie quàm periret, cum oblatos tuberes seruari iussisset in crastinū, adiecit si modo uti licuerit. Et conuersus ad proximos, affirmauit fore ut sequēti die luna se in aquario cruentaret, factumq; aliquod existeret de quo loquerentur homines per terrarum orbem. At circa mediā noctem ita est exterritus, ut ex strato prosiliret: dehinc mane aruspicem ex Germania missum, qui consultus de fulgure, mutationem rerum prædixerat, audijt condemnauitq;: ac dum exulceratam in fronte uerrucam uehementius scalpit, profluente sanguine: Vtinam, inquit, hactenus. Tunc horas requirēti, pro quinta, quam metuebat, sexta ex industria nuntiata est. His uelut transacto iam periculo lætum festinantemq; ad corporis curam, Parthenius cubiculo præpositus cōuertit, nuntians, esse qui magnum nescio quid afferret, nec differendum. Itaq; summotis omnibus in cubiculum se recepit, atq; ibi occisus est. 16

Corporis cura

DE insidiarum cædisq; genere hæc fere diuulgata sunt: Cunctantibus conspiratis, quando, & quomodo, id est, lauantem'ne an cœnantē aggrederētur, Stephanus Domicillæ procurator, & tunc interceptarū pecuniarū reus, consiliū operamq; obtulit: ac sinisteriore brachio uelut ægro, lanis fascijsq; per aliquot dies ad auertendam suspicionem obuoluto, ad ipsam horā dolum interiecit: professusq; conspirationis indicium, & ob hoc admissus, legenti traditū à se libellū, & attonito suffodit inguina. Saucium ac repugnantem adorti Clodianus Cornicularius, & Maximus Parthenij libertus, & Saturius decurio cubiculariorum, & quidam è gladiatorio ludo, uulneribus septem contrucidauerunt. Puer, qui curæ larium cubiculi ex consuetudine assistens interfuit cædi, hoc amplius narrabat, se iussum à Domitiano ad primū statim uulnus pugionem puluino subditum porrigere, ac ministros uocare, neq; ad caput quicq; excepto capulo, & præterea omnia clausa reperisse: atq; illum interim correpto, deductoq; ad terrā Stephano, colluctatū diu, modo ferrū extorquere, modo, quanq; laniatis digitis, oculos effodere conatum. Occisus est XIIII. Cal. Octobris, anno ætatis XLV. imperij XV. Cadauer eius populari sandapila per uespillones exportatū, Phyllis nutrix in suburbano suo Latina uia funerauit: sed reliquias templo Flauiæ gentis clàm intulit, cineribusq; Iuliæ filiæ Titi, quam & ipsa educauerat, commiscuit. 17

Statura

18 STatura fuit procera, uultu modesto, ruborisq; pleno, grãdibus oculis, uerum acie hebetiore: præterea pulcher ac decens, maxime in iuuenta, & quidem toto corpore, exceptis pedibus: quorum digitos restrictiores habebat, postea caluitio quoq; deformis, & obesitate uentris, & crurum gracilitate: quæ tamen ei ualetudine longa remacruerant. Commendari se uerecundia oris adeo sentiebat, ut apud senatũ sic quondam iactauerit: Vsq; adhuc certe animum meum probastis, & uultum. Caluitio ita of- *Vsq; adhuc,* fendebatur, ut in contumeliam suam traheret, si cui alij ioco uel iurgio obiectaretur: *pro hucusq;* quamuis libello, quem de cura capillorum ad amicum edidit, etiam illum simul, seq; consolans inseruerit, οὐχ ὁρᾶς, οἷος κἀγὼ καλός τε μέγας τε. Eadem remanent mecum capillorum fata, & forti animo fero comam in adolescentia senescentem. Scias nec gratius quicquam decore, nec breuius.

19 LAboris impatiens, per urbem pedibus non temere ambulauit. In expeditione & agmine, equo rarius, lecticã assidue uectus est. Armorum nullo, sagittarũ uel præcipuo studio tenebatur. Centenas uarij generis feras sæpe in Albano secessu cõspicientem spectauere plerique, atq; etiam ex industria ita quarũdam capita figentẽ, ut duobus ictibus quasi cornua efficeret. Nonnunq; in pueri procul stantis præbentisq; pro scopulo dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, ut omnes per interualla digitorum innocue euaderent.

20 LIberalia studia in initio imperij neglexit, quanquam bibliothecas incendio absumptas impensissime reparare curasset, exemplaribus undiq; petitis, missisq; Alexandriam qui describerent, emendarentq;. Nunquã tamen aut historiæ carminibus ue cognoscendis operam ullam, aut stylo uel necessario dedit. præter commentarios, & acta Tiberij Cæsaris nihil lectitabat: epistolas orationesq; & edicta alieno formabat ingenio, sermonis tamen nec inelegantis. Dictorum interdum etiam notabilium, Vel- *Notabile, in* lem, inquit, tam formosus esse, quàm Metius sibi uidetur: & cuiusdam caput uarietate *bonam partem* capilli subrutilum & incanum, perfusam niuem mulso dixit.

21 COnditionẽ principũ miserrimã aiebat: quibus de coniuratione cõperta non crederetur, nisi occisis. Quoties otiũ esset, alea se oblectabat, etiam profestis diebus, matutinisq; horis: ac lauabat de die, prandebatq; ad satietatẽ, ut non temere super cœnam præter Martianum malum, & modicam in ampulla potiũculam sumeret. Conuiuabatur frequenter ac largè, sed penè raptim, certe non ultra solis occasum, nec ut postea comessaretur. Nam ad horam somni nihil aliud quàm secreto solus deambulabat. *Nihil aliud q̃,*

22 LIbidinis nimiæ, assiduitatem concubitus uelut exercitatiõis genus clinopalen uo- *pro tantum* cabat. Eratq; fama quasi concubinas ipse diuelleret, nataretq; inter uulgatissimas *modo* meretrices. Fratris filiam adhuc uirginem oblatam in matrimoniũ sibi, cum deuictus Domitiæ nuptijs pertinacissime recusasset, non multo post alij collocatam ultro corrupit: & quidem uiuo etiam tum Tito: mox patre ac uiro orbatam, ardẽtissime palàmq; dilexit, ut etiam causa mortis extiterit coactæ conceptum à se abigere.

23 OCcisum eum, populus indifferenter, miles grauissime tulit, statimq; eum diuum appellare conatus: paratus & ulcisci, nisi duces defuissent: quod quidem paulopost fecit, expostulatis ad pœnam pertinacissime cædis autoribus. Contrà, senatus adeo lætatus est, ut repleta certatim curia non temperaret, quin mortuum contumeliosissimo atq; acerbissimo acclamationũ genere laceraret: scalas etiam inferri, clypeosq; & imagines eius coràm detrahi, & ibidem solo affligi iuberet: nouissime eradendos ubiq; titulos, abolendamq; omnem memoriam decerneret. Ante paucos quàm occideretur menses, cornix in Capitolio elocuta est, ἔσται πάντα καλῶς. Nec defuit qui ostentum sic interpretaretur:

Nuper Tarpeio quæ sedit culmine cornix,
Est bene non potuit dicere, dixit, erit.

Ipsum etiam Domitianum ferunt somniasse gibbam sibi pone ceruicem auream enatam, pro certoq; habuisse: beatiorem post se lætioremq; portendi reip. statum: sicut sanè breui euenit abstinentia & moderatione insequentium principum.

DIONIS CASSII NICAEI

NERVA COCCEIVS

GEOR. MERVLA ALEXANDRINO INTERPRETE

POST Domitiani cædem Romæ Cocceius Nerua imperator designatur. Flagrabant adhuc odio in Domitianum ciues: quare statuæ omnes tum aureæ, tum argenteæ in illius honorem constitutæ, subito conflatæ fuerunt. Arcus præterea in eiusdem unius titulum & nomen substructi, euertũtur. Cæterum Nerua omneis qui impietatis in deos rei fuerãt, eos absolui uoluit, exules in patriam reduxit. Serui atq; libertorum plurimi dominis atq; patronis insidias fecerant, uerum hos ad unũ occidi imperauit. Et ne serui de cætero dominos criminarentur, edicto uetuit: neúe liceret aut impietatis, aut Iudaicæ sectæ quempiam dehinc insimulari. Multorum tamen nomina falsò delata, inter quos Sura philosophus condemnatus fuit. Deinde non leui de causa aut fortuitò tumultus oritur, sed quia ex libidine quorundã multi iniustè accusarentur. quare Fronto consul propalàm dixisse fertur: Malũ esse eum imperare, sub quo nemini quippiam cõcessum sit: sed longe peius sub eo uiuere, sub quo maxime liceat. Quæ uerba posteaquam Neruæ nuntiata fuerũt, ne talia deinceps fierent magnopere curauit. Erat is per senectutem paulo imbecillior, graui insuper morbo affectus, cibum ferè euomebat: sed ne sibi statuæ ex auro siue argento constituerentur, omnino recusauit. Permultos Domitianus dum imperaret, bonis atq; fortunis iniuste spoliauerat: quibus per uim ablata, restitui duntaxat ea uoluit, quæ in aula reperta fuissent. Ad sustentandam ciuium uitam decies & quinquagies centena milia nummûm erogauit, & quosdam senatorij ordinis delegit, qui agros emerent, eosq; egenis diuiderent. Pecuniæ inops factus, uestes primum & uasa aurea atq; argentea, pretiosam præterea supellectilem, siue sua propria, siue publica & regia foret, auctioni subiecit. Agros, item ingenteis domos, & omnia demum, præter admodum necessaria, uendidit. Nihilo tamen segnior in iuuandis & extollendis amicis erat: compluribus ingentia beneficia contulit. Sed ut impendia contraheret, sacrificia non pauca, equorum cursus atq; certamina, nec minus spectacula quædam sustulit. In curia illud iurauit, suo iussu neminẽ senatorũ occisum iri. Quod sacramentum, quamuis etiam insidijs petitus esset, inuiolatum seruauit. Nihil unquam de suo arbitrio statuit, sed principes uiros in consilium semper adhibebat. Leges tulit multas cum de alijs, tum maxime ne mares castrarẽtur, neúe fratris filiam uxorem ducere fas esset. Ruffum uero Virginium, quem Romanæ legiones olim imperatorem nominauerant, minime ueritus est, uel in consulatu collegam assumere. In huius etiam sepulchro illud quidam inscripsere.

Christianos intelligit — *Iudaica secta* — *Sura philosophus* — *Frontonis consulis dictum* — *Ruffus Virginius*

HIC SITVS RVFFVS, PVLSO QVI VINDICE QVONDAM IMPERIVM ASSERVIT, NON SIBI SED PATRIAE.

Tanta erat illi integritatis fiducia, ut sæpe iactauerit, se nihil tale fecisse, quo minus deposito imperio, securus priuatam uitam ageret. Coniurauerat in eũ fortè Crassus Calphurnius, Crassorum nepos. Hunc cum cæteris coniuratis dum ludi ederentur, assidere iuxta se uoluit: Nesciebant coniurationem patefactam esse: his gladios obtulit, quos scilicet inspicerent atq; pertentarent, satis ne acuti forent. Re autem uera significabat, non admodum sibi curæ esse, si uel tunc eo in loco occideretur. Præfectus erat prętorij Aelianus Casperius, quam præfecturã etiam sub Domitiano gesserat: hic tumultuantes prætorianos, aduersus Neruã concitauit, hoc sanè consilio, ut per speciem ulciscendæ seditionis quosdam eorum, ceu hostes Cæsaris, ad mortẽ posceret. Sed Nerua Casperio talia molienti adeo restitit, ut denudato collo iugulum confodiendum porrigeret: quanquam nihil profecit. Nam hi ferè omnes quos Casperius designauerat, interfecti

Crassus Calphurnius — *Aelianus Casperius*

fecti sunt. Quare cum ob senectam ætatē, amissa reuerentia, omnibus conteptui quodammodo esset, in Capitolium ascendit: atq; quod felix faustumq; S. P. Q. R. & mihi ipsi sit, præfatus, M. Vlpium Traianum adoptauit, moxq; in curia Cæsarem designat. Ad quem imperij iura atq; insignia (præerat enim tunc Germaniæ) hoc uersu misit: *Traianus à Nerua adoptatus*

Telis Phœbe tuis lachrymas ulciscere nostras.

Ita Traianus adoptatus à Nerua, deinde imperator factus est. Cæterum in hoc bonitas Neruæ & studium in remp. maxime apparuit: Nulla intercedebat cum adoptato cognatio, imò uero propinquos & cognatos quàm plurimos habebat: publicæ tamen utilitati atq; saluti, societatē sanguinis postposuit. Neq; eo deterritus, quòd Traianus genere Hispanus, aut ex Italia oriūdus non esset, quodq; ante eum peregrinus & alienigena Romanum imperium non tenuisset, Virtutē hominis, non genus aut patriam spectari oportere existimauit. His confectis, Nerua moritur. Imperauit anno uno, & mensibus quatuor, ac diebus nouem. Vixit autem annos quinq; & sexaginta, menses decem, & dies totidem.

DIONIS CASSII NICAEI

TRAIANVS NERVA

GEOR. MERVLA ALEXANDRINO INTERPRETE

RAIANVS antequam imperiū adipisceretur, per quietem uidit seniorē quendam in tunica & prætexta purpurea, cum corona, qua specie pingi senatores solent, qui signum anulo nunc in sinistrum iugulum, ac deinde in dextrum imprimeret, Vbi uero imperium assumpsit, edicta quædam ad senatum misit, atq; illud in primis: Nunquam suo iussu bonum uirum occisum iri, aut ignominia notari: id quod non solum in præsens sacramento confirmauit, sed per totum imperij tempus inuiolatum seruauit. Mox Aelianum & prætorianas cohortes, quæ seditionem aduersus Neruam fecerant, quasi operam ab eis posceret, ad se uocauit, confestimq; uelut importunos dimisit. Romam deinde regressus, multa in emendationem publicorum negotiorum, & beneficiū bonorum, quos uehementer amplexabatur, constituit. In puerorum alimenta in Italia duntaxat multa elargitus est. Cæterum Plotina uxor palatium ascēdens, ex gradibus, ad populum conuersa: Talis, inquit, huc ingredior, qualem etiā egredi opto. Quæ modeste & sancte in summa potestate ita se gessit, ut de ea nullus iure conqueri potuerit. *Senatorum ornatus* *Plotina uxor Traiani*

Sed Traianus tantisper Romæ cōmoratus est, dum expeditionem in Dacos parauit. Quæ enim illi agerent & molirentur subinde reputans, indigne ferebat annua tributa ijs dependi, unde uires & opes magis augerentur, animiq; ad maiora erigerētur. Ergo Decebalus rex cum arma comparari in se audiret, extimuit: quippe qui nouerat antea Domitianum, non Romanum populum uictum, tunc aduersus Romanos & Traianum imperatorem decertandum fore, cui integræ ac solidæ uires, robustum corpus, animi uigor, mores generosi ac simplices superessent. Secundum enim & quadragesimum annum agebat, cum primum imperare cœpit. In qua ætate ita ei omnia suppetebant, ut neq; per iuuentutem quicquā stulte ac temere aggrederetur: neq; item per senectutem languescente corpore segnis ac timidus, à magnis rebus retardaret. Nullus præterea in eo liuor, nulla malignitas: neminem omnino perdere studuit. Contrà uero, bonos & studiosos uiros honorib. & dignitate auxit: quapropter timori aut odio nulli erat. Delatoribus operā nō dabat. Iræ ita moderabatur, ut nunq; ab ea uinceret. Ab aliena pecunia & iniustis cædibus iuxtà abstinuit. Plurimū in gerendis bellis pecuniæ impendebat. Non minore tamē liberalitate & impēsa segnius ac animo ornamēta pacis amplexus est. Complura, & ualde quidem necessaria ædificari curauit, ut portus & *Traianus in Dacos*

ædes publicas. Vias item muniuit: in quibus faciendis, fortunas aut sanguinē alicuius nunquam absumpsit. Natura magnificus & gloriæ appetens erat. Circum collapsum, ampliorem atq; etiam elegantiorem restituit. Quod ideo se fecisse inscripsit, ut populum Romanum capere posset. Amari & obseruari q̃ timeri malebat. Cum populo benignus & mansuetus, Senatum iucundè & honorificè appellabat. Sic dilectus & charus ciuibus, hosti duntaxat formidabilis, uenationes præterea, conuiuia, feria & iocos frequenter cum amicis ac familiaribus exercebat. In quorum domos sæpius uix quatuor comitantibus, etiam sine satellite diuertebat: & familiarius cum his recumbens, quiescebat. Eloquentiæ & diligentis alicuius eruditionis expers fuit: munera tamē facundi & non indocti hominis pulcherrime obibat. Nihilq; omnino erat quod optime non exerceret. Vini duntaxat appetens, & in adulescentulos pronus, citra calumniam habitus est: utpote qui nūquam ex eo turpe aut mali quicq; effecit. Nam qui uinū usq; ad satietatem biberet, sobrius tamen erat: neq; in crimen prægrauante uino propulsus est. Et in masculorū amoribus ita sibi temperauit, ut nihil per uim dum uoluptati obsequitur moliretur. Belli hactenus auidus & studiosus, ut acceptas clades emēdaret, hostes exultanteis cōpesceret, impetusq; reprimeret: & si qui rebellassent, eos armis ad obsequiū compelleret. In augenda re familiari moderatus. Militarē etiam disciplinam tum seuerè, tum remissè exercuit. Quare milites, id quod sæpe antea contigerat, nunq̃ aut contumaces aduersus imperia, aut elati atq; superbi fuere. Igitur imperatorem iure Decebalus rex, antè per ignominiam & metum Domitiani ferocior, magnopere reuec ritus est. Cæterum cum in Dacos exercitum Traianus duceret, anteq̃ castris hostium appropinquaret, magnus circumferebatur à barbaris fungus, latinis inscriptus literis: erantq; qui talia uociferarentur, socias gentes, & Buros præcipuè, monere & hortari Traianum ut pace composita retro domum abiret. Nihilo tamen minus is cum hoste conflixit ingenti edita cæde. Cum uulneribus ligamēta suis deessent, propriæ uesti nō pepercit: quam in lacinias conscissam sauciatis partitus est. Militibus qui in ea pugna conciderant, aras constitui, & annua parentalia peragi uoluit. In iuga deinde mōtium contendit, & iugum ex iugo captans, ad Dacorum regiam euasit. Hostes ex altera parte Lusius præfectus adortus est, qui cōtinuo terga dedere. Cecidere item in eo certamine permulti, complures capti. Qua iactura perculsus Decebalus, confestim primores pilatorum legatos delegit, atq; ad Traianū misit, qui dicerent, regem ad quascunq; pacis conditiones uenturum, & quæ imperata forēt, haud grauate facturū. Tunc Traianus arma & bellica instrumenta, machinas præterea, eorumq; artifices sibi tradi postulauit. Transfugas item omneis, & qui ad Dacos profugissent, siue Romani siue socij fuissent, remitti mandauit: atq; ut castella & arces deductis præsidijs euerteret: omni præterea terra decederet, quam de finitimis per uim cepisset: eos deniq; amicos & inimicos haberet, quos senatus censuisset. Quibus conditionibus, etsi inuitus, assensus tamen Decebalus fuit. Mox ad Traianum deductus, illum humi procumbens suppliciter adorauit. His cōfectis Traianus in Italiam reuenit: Legatos Decebali quos secum duxerat, in urbem præmisit: qui in senatum introducti, depositis armis, manibusq; in seruilem morem porrectis, cum multa supplices dixissent, ratificata per senatum pace, quam Traianus regi dederat, arma resumpsere. Romam deinde Traianus ingreditur, & ex eo Dacicus appellari cœpit. Tum in theatrum gladiatores inducti, in certamen compositi sunt: his enim magnopere delectabatur. Mimi adhuc & saltatores inducti fuere: è quibus unum cui Pyladæ nomen erat, præ cæteris dilexit. Sed in tanto bellorū studio & gloriæ cupidine, armorumq; cura, res urbanas nunq̃ deseruit: ciuiliaq; negotia non minus intente administrabat. Siquidem studio pugnæ à iure dicendo nunquā auocatus fuit. In Augusti foro, nunc in porticu Liuiæ, & sæpissime alibi pro tribunali litigantes audiuit, iudiciaq; reddidit. Interea nuntiatur Decebalum præter conuentiones & fœdera, multa ad rebellionem spectantia parare ac facere: quippe arma fabricare, transfugas recipere, munitiones & castella instaurare, uicinas gentes missis legationibus ad bellum solicitare: his potissimum infestus, qui secū cōiurare noluissent. Iamq; Iazygum agri partem inuaserat, quam Traianus uictor illis repetentibus minime restituere deinde uoluit. Ob hæc iterū hostis à senatu iudicatur. Bellū Traianus suscepit, quod

Decebalus rex Dacorum — *Buri populi* — *Dacorū regia capta* — *Pacis cōditiones Decebalo datæ* — *Dacicus unde Traianus* — *Iazyges*

quod tandem sine alterius ducis opera confecit. Cæterũ Decebalus longe uiribus im-
par (nam si acie dimicare oportuisset, se facile uinci cognoscebat) ad dolos & fraudes
cõuertitur, parumq; abfuit quin per insidias Traianum tolleret. In Mœsiam delectos
perfugas mittit, qui illum per speciem colloquij confoderent. Simpliciter & ex bona fi
de Traianus omnia gerebat: utpote qui se facilem sine metu periculi adeuntibus præ-
beret: quare cum sibi parum caueret, facile existimabant illum per insidias excipi pos-
se. Sed rem mandatam peragere latrones nequiuere: siquidem unus eorum latrocinij
suspectus, per tormenta continuo consilia facinoris aperuit. Ergo cum insidiæ nõ pro-
cessissent, Longinum, quem in prælijs haud impigrum ducem expertus fuerat, in col- *Longinus*
loquiũ uocat: persuadetq; ut propius accedat, quasi quæ Traianus imperaret sine mo- *Traiani le-*
ra facturus esset. Appropinquantem comprehendi iussit, atq; propalàm quæ forent *gatus*
Traiani consilia exquisiuit. Mox nihil omnino fatentem, in libera custodia tenuit. Inte
rea Traianum per literas monet, se non aliter Longinum è uinculis emissurũ, nisi sibi
ignosceret, pacemq; reconciliaret. Ad hæc Traianus media quædam respondit, osten-
ditq; se non tanti facere Longini salutem, ut belli & pacis momenta in eo ponerentur.
Decebalus, & si iratus, animum tamen aliquantulum compresit, neq; ad cædem Lon
gini statim prorupit. Verũ Longinus cum se obseruari uideret, & sæpius quidnam re-
rum ageret exquiri, ebibito ueneno, cuius tũc copia superarat, seipsum interemit. Per
ea tempora Traianus lapideum pontem in Istro fecit, opus sanè mirãdum & maxime *Danubius la-*
memorabile, cui cætera illius opera uix adæquare posis. Viginti stant ex quadrato la *pideo ponte*
pide pilæ, quarum altitudo centum & quinquaginta pedum præter fundamenta habe *iunctus*
tur. Latitudo sexaginta pedes cõtinet. distant inter se centum & septuaginta pedibus,
fornicibus uero coniunguntur. Impensa profectò ingens, & uix credibilis. Sed illud *Istri amnis*
mirari conuenit, quánam ratione & quibus uiribus, quoúe artificio in illa gurgitũ alti *natura*
tudine tamq; præcipiti fluuio, tum singulæ columnæ extrui ualuerint, tantarũ molum
fundamenta stabiliri. Vada præterea limosa erãt: neq; amnis aliò auerti poterat. Quan
ta uero altitudo sit aquæ, & quàm late pateat amnis, haud equidem enarrauerim. Dif-
funditur per ea loca spatiosus, atq; interim imbriũ mole concitatus, ripas longius sum-
mouet: alibi uero duplo atq; interim triplo priore sui parte maior, aut restagnat, aut de
fluit. Quà uero arctatur, uorticosus & ferox, ædificia & pontes non patitur: & rursum
liberatus angustijs, in pelagi formam totus expatiatur: iterumq; coit, quasi retentus
profundior, & rapidus fertur. Arduum igitur & maxime laboriosum fuit, in ea flumi-
nis parte pontem ædificare. Ex hoc sanè ingẽs Traiani animus arguitur, atq; adeo ma
gis, quòd nullum commeandi usum pons præbebat. Pilæ etiamnũ extant ceu in osten
tationem potentiæ & Cæsaris opum fabricatæ, simul etiam ut posteris testatum mane
ret, nihil esse quod hominum manu, & opibus Romani imperij effici nõ posset. Ponte
Danubiũ ideo Traianus coniungere uoluit, ut expeditius, uel non glaciato amne præ
sidia facultas traducendi foret, quoties Romani qui trans Danubium agerẽt, à Barba
ris bello & armis uexarentur. Ergo uelut astricto frigoribus fluuio, cum res deposce-
ret, commeare licebat. Cæterum contraria ratio Adrianũ mouit. Siquidem is ueritus *Adrianus pon-*
ne pulso Romano præsidio, aut oppresis legionibus, feræ & indomitæ gentes facto *tem demo-*
aditu ea loca inuaderent, quæ cis Danubium sunt, Mœsiamq; subinde popularentur, *litus est*
structuras & fornices quantæ super aquam eminebant, demoliri iussit. Traianus uero
ponte Istrum transgressus, bellum magis pro fiducia uirium, quàm pro studio aut indu
stria gerens, illic commoratus, Dacos tandem subegit: atq; in debellando hoste, mul-
ta egregij ducis & fortis uiri opera edidit. Complures militum pericula intrepidi adie-
re: pugnando alij multa fortiter fecerunt. Fortè eques accepto uulnere de pugna edu-
ctus, ut scilicet adhibitis remedijs sanari posset, desperata salute protinus de taberna-
culo exiuit: nondum enim uis mali uitalia occupauerat: in acieq; constitutus, magna
tum iactando, tum etiam faciẽdo, animam efflauit. At Decebalus cum capta regia, ui- *Decebali mors*
cina omnis regio in potestatem Ro. populi uenisset, usq; ad captiuitatem periclitatus,
mortem sibi consciuit, cuius caput deinde Romam delatum fuit. Ita Dacia iuris & di-
tionis Romanæ facta est. Quam mox Traianus in prouinciam redegit, urbes cõdidit,
& colonos deduxit. Regios uero thesauros, quos Decebalus subter uada Sargetiæ

amnis, haud procul à regia occultauerat, inuenit. Fluuium fortè rex, captiuorum duntaxat manibus & opera, de proprio cursu auerterat: atque effossis subinde uadis, in specu magnam uim auri & argenti occuluit, preciosissima quæque & eos liquores qui recondi & seruari poterant eodem congerens. Quibus confectis, ne quispiam quæ gessisset proloqui posset, omnes qui factu conscij erant, occidi iussit. At Biculis captiuus, cui res cognita erat, abditos thesauros indicauit. Per idem tempus Palma Syriæ præfectus eam Arabiæ partem, quæ ad Petram uergit, edomuit. Traianum Romã repetentem plurimæ Barbararum gentium legationes, atque etiam Indorum legati adiere. Spectacula magnifica per centũ & uiginti dies Romæ edidit. Iugulata sunt aliquando mille, interim decem milia bestiarum, partim feræ, partim mãsuetæ: & innumerabiles gladiatores decertarunt. Per eadem tempora in Pontinis paludibus uia saxo cõstrata est, secundum quam domus ædificatæ sunt. Pontes præterea magnifice structi: improbi atque adulterini nummi conflati sunt. Suræ Licinio qui tunc decesserat, & sepulchrũ fieri, & statuam dari de publico mandauit. Eò diuitiarum atque potentię Sura processerat, ut gymnasium Ro. populo suis impensis substruxerit. Incredibilis fides & suprema amicitia inter utrunque intercesserat. Fortè insidiarum aduersus imperatorem Sura accusabatur: æmuli subinde instare, remque urgere: Tunc Traianus uel inuocatus in domũ illius cœnaturus accesit, dimisisque stipatoribus atque satellitibus, medico Suræ oculos inspiciendos, denique accersito illius tonsore, mentum radendum commisit: Vtrunque enim ex uetere instituto tum Romani ciues, tum cæteri imperatores, præter unum Adrianum, facere soliti erãt. Hic primus Cæsarum barbã nutrire cœpit. Post hæc Traianus lotus accubuit, atque postridie ad eos conuersus qui Suram insimulare non cessabant, Ecquid, inquit, si uim mihi parabat Sura, ut dicitis, cur heri me non occidit? Permulta sanè Traianus & fecit & tentauit periclitãdi hominis gratia: & quamuis sæpius illum quidam accusarent, nunquam tamen induci potuit ut quicquam ab eo metueret. Quinetiam cum tribunatum militum ei traderet, parazoniũ quo pro dignitate accingendus erat, nudum ei porrexit: ac Talem, inquit, ensem accipe, quẽ pro me ita demum strinxeris, si iustè imperauero: quòd si perperam quicquã per me fieri cognoueris, eo in perniciem meam utaris uelim. Statuas etiã & imagines Sosio, Palmæ & Celso constituit, quos uiros præ cæteris coluit, & summo in honore habuit. Et si qui aduersus coniurassent, eos cognitione senatui delegata, puniri uoluit. Inter reos & Crassus nominatus erat. Bibliothecas extruxit, & in foro ingẽtem columnam statuit: siue ut ea pro sepulchro esset, siue in ostentationẽ eius operis quod ille circa forum egit. Cliuus surgebat, quem effossa quoquo uersus terra, ita complanauit, ut undique columna conspiceretur: forumque deinde in areæ modum æquatum mansit. Post hæc Armenijs atque Parthis bellum inferre statuit, hunc prætextum belli faciens, quòd Armeniorum rex, diadema & cætera regni insignia atque iura, non ab se, sed à Parthorũ rege uelut illi obnoxius sumpsisset: re autem uera, cupidine magis gloriæ impulsus est. Nanque simulac Parthorum & Armeniorum fines ingressus est, regionis satrapę ipsique mox reges cum muneribus ei occurrerũt, equumque duxere ita edoctum ut regẽ adoraret. Nam pedes anteriores in morẽ supplicantis flexit, caputque pedibus eius qui proximus esset subiecit. Traianus cum ferè uicina omia sine armis & certamine subegisset, in Satala & Elegiam (Armeniæ sunt oppida) protinus transiuit. Heniochorũ regem prosequutus honore est. Parthamasirem qui in Armenijs regnabat, grauiter mulctauit. Ita omni potitus Armenia, reges qui sponte deditionem fecissent, aut in fidem uenissent, hos ut amicos benigne habuit: qui uero contumaces obsequiũ abnuissent, parereque recusassent, eos omnes paruo negocio subegit. Tum in honorẽ eius multa senatus decreuit, atque illud in primis, ut Optimus appellaretur. Pedibus ferè ingrediebatur, cum milites per omne iter instructi & parati erant. Ordines nunque eodem modo ductare, atque interim aliter quàm suetus esset, instruere. Quoties flumina transeũda haberet, ipse auidus, pedibus sicut miles trajciebat. Rumores de hoste falsos plerunque dissipabat, etiam aduersus ea quæ speculatores exposuissent. Ita milites quæ imperasset diligentius exequebantur, & ad omnia belli momenta parati & intrepidi erant. Nisibi & Ecbatanis mox potitus, Parthicus appellatur. Nihil tamẽ eum magis quàm cognomen Optimi iuuit, utpote

Legationes ad Traianum

Via in Põtinis paludibus

Licinius Sura

Suræ opes

Parazoniũ tribunatus insigne

Columna Traiani

utpote moribus & mansuetudini eius maxime conueniens. Nam reliqua bellis & armis facilius attribuas. Dum uero Antiochię Traianus ageret, atrox & funestus motus terræ accidit, uicinis urbibus atq; populis cladem etiam afferens: quanquam ipsa Antiochia insigni ac publica strage uastata fuit. Hyemabat in ea forte Traianus, atq; illic milites frequẽter & priuati complures cõuenerant: alij præterea ut iura acciperent: quosdam legationis officium, merces, & priuata compendia traxerant: quàm plurimi uisendi imperatoris & spectandorũ ludorum gratia confluxerant. Ita uix ulla natio aut ciuitas à detrimento & clade immunis extitit, ut planè uniuersus terrarum orbis, & populi qui Romano parebant imperio, calamitatem ingentem acceperint. Motum terræ fulmina primum antecesserunt, tum uenti insoliti atq; peregrini uehementius spirauere: quibus monstris atq; prodigijs, & si grauia & horrenda uidebantur, nemo tamen quæ mala secuta sunt, extimuit. Tum magno & repentino oborto fragore, maria feruescere, fluctus intumescere, adhuc æstus uehementius & uiolentius insurgere, terra omnis succuti, domus ędificia contrario ictu quassari, dissilire alia & superne assultantia tecta concidere, crepitus audiebatur ingens & horribilis. Mœnia cõtrario pulsu, modo huc, modo illuc nutantia, confringi & ruere. Mare ipsum turbine contorquebatur: terra autem ubi ædificia non erant, maximo compulsa motu assultabat. Tetra omnia erant, simul contrita ligna, collisa uasa fictilia, & saxa aceruatim magno cum stridore proruebant. Puluis densus atq; cõcretus excitari: tantaq; obducta caligo cuncta oppresserat, ut alterũ uidere, alloqui, & audire minime cuiquam, imò ne spirare quidem ingruente uento ac puluere liceret. Multi mortales extra domos uitæ periculũ adiere. præcipites tectis erumpebãt, & uelut agmine fugientes in aceruos cogebantur. Qui omnes ceu à præcipiti loco deiecti, elisi sunt. Nõ pauci adhuc mutilato corpore abiere. Arbores radicitus conuulsæ procubuerunt. Ingentem turbã prostrata tecta & subuersi muri obruere. Primo impetu densi alius super aliũ incidẽtes extinguebantur. Si qui uero lacero corpore aut lapide uel ligno cõuerberati cessissent, hi profecto omniũ miserrimi erant: utpote quibus aut uiuere, aut subito mori negaretur. Non simplex fuit clades: siquidẽ de tanto mortaliũ numero uix sine noxa unus & alter euasit. Videre erat hũc cõfracto humero, illũ amissis brachijs fugere: cõplures capite adempto iacebant, quidã eliso pectore sanguinẽ euomebant: inter quos Pedo COS. qui tamẽ haud ita multo post animã emisit. Atq; ut semel omnia cõplectar, nullum nõ calamitatis & miseriæ genus mortales illi sustinuere. Sed diutius noctu & interdiu id agente fato, terra cõtremuit. Tũc uitæ dubij & pauore cõsternati miseri, tanto malo remediũ aut effugiũ inuenire non poterant. Oblæsi tectorũ casu, passim moriebantur. Et quanquam fornices & concamerata atq; uacua loca, prout casus adegerat, tum peristylia pensilesq; horti, intercedente ligno à morte quosdam seruassent: hi tamen omnes durante motu, fame, et inedia priusquam opem quisquã ferre posset, cõfecti fuere. Desinente tremore quidã ruinas ascenderunt. Tunc mulieris uox, & infantis uagitus auditus est. Matrem & filium ruinæ oppresserant: mirandumq; fuit quo pacto alendo puero lac sufficere potuerit. Sed mater & filius terra incolumes educti sunt. Dũ uero accuratius protrita cadauera & collapsas domos rimarentur, alter infans inuẽtus est, qui matris mortuæ ubera adhuc sugeret. Omnibus autem qui ab excidio & clade superfuerũt, salus ingrata, & uita molesta extitit, cũ luctuosum urbis casum, totq; obrutos mortales cernerent. Hac cõmuni & miseranda populorum strage, miserrima & infelicissima tũc Antiochia afflicta fuit. Traianus uero à tam fœdo diroq; periculo, per fenestrã domus quam inhabitabat, uix ablatus est. Accedens enim forte quidã humana maior effigie, illum inter exiguos tectorũ lapsus incolumem subtraxit. Sed tanta deinceps Cæsarem formido tenuit, ut quum iam aliquot dies tremor quieuisset, in hippodromo sub diuo & in publicis tabernaculis uitã ageret. Mons item Casius ita cõcussus est, ut nutante cacumine quasi cõuulsus in subiectas urbes labi existimaretur. Subsedere & alij montes, quin etiam aquarũ fontes nõ antè uisi emicuere. Fluuij quoq; defecerũt. Cæterũ Traianus appetente iam uere, hostilem terrã aggreditur: sed regio quæ Euphratẽ attingit, neq; ligna, neq; cæterã materiam fabricãdis idoneam nauib. ferebat. Quare nauigia in nemore circa Nisibim ędificata, ea plaustris imposita, in fluuiũ transportari iussit: Sic enim cõpacta erant, ut soluta denuo coniungi possent.

Terræmotus grauissimus Antiochiæ

Traianus à dijs seruatus

Casius mons

Ergo cum iuxta Cardynon montem, fluuium difficulter ponte iunxisset, Barbari continuo occurrere, totisque uiribus transitu prohibere conati sunt. Sed Traiano naues & milites superantes. Tunc alias subito conuehi & contabulari iussit. Antecedebant aliae sagittarijs oppletae, quas ita remis inhibebât, ne statim in aduersam ripã procurrerent: sed uagantes, modo hanc, modo illam riparum partem petere simulabant. Perculsi, & quodãmodo attoniti Barbari, unde tanta nauium uis ex ea terra quae arbores non ferret, coiuisset, ripa fluminis cõtinuo cessere. Ita supato amne, Romani uniuersam Adiabenorum gentem subigunt. Arbela, deinde Gaugamela Traianus cepit: in quorũ campis olim Alexãder debellauit Darium. oppida sunt haec Assyriae, quam barbari s litera in t mutata Attyriã uocant. Post, Babylonẽ uersus ire pergit: cui admodũ pauci per uastam solitudinem occurrere. Iampridem enim Parthorũ uires & opes, ciuilib. armis, tum etiam nouo & domestico dissidio attritae erant. Lacum bituminis ex itinere Traianus spectare & uisere uoluit, ex quo muri Babylonis aedificati fuere: cuius ea uis est ut lateribus aut exiguis lapidibus interlitũ, saxo aut quouis ferro muros solidiores & firmiores faciat. Os praeterea antri, ex quo grauis & pestilẽs halitus reddit, inuisit, quem neque terrestria animalia, nec coeli uolucres pati possunt. Nanque si suprà deuolauerint, si ue propius oberrauerint, olfactu ipso statim exanimes cõcidunt: quare incultus locus & à seipso circũscriptus ac desertus manet. Similem specum aliquando Hierapoli, quę ciuitas est Asiae, uidi. Eadem pestiferi spiritus uis in auibus cognita fuit, atque desuper incubui, ut quicquid infra esset, despicerẽ. Cisterna undique circũsepta fuit, quã super theatrum constructum est. spirat aura omnibus animantibus noxia. intereuntque cuncta protinus quae halitum olfactum'ue hauserunt. Hi duntaxat impunè pestifera alioqui spiramenta hauriunt, quibus genitalia excisa sunt. Causa facti incomperta mihi adhuc est, quanque diligentissime perscrutatus de ea fuerim. Id autem scribo & trado quod uidi, & quae audiui, ut audiui. Traianus interea fossam educere aggressus est, per quã Euphratem in Tygrim deriuaret, simul etiam ut nauigia faciẽdo ponti deueheret. Sed ubi Euphratis alueum Tygri multo excelsiorẽ esse comperit, ab incepto destitit, ueritus uidelicet ne Euphrates conuerso in decliuiorem partem fluxu, extenuaretur. Satius igitur duxit plaustris impositas naues, per id terrae quae exigua interiacebat, in Tygrim trãsmittere. Pontem itaque fecit quà Euphrates in paludes emissus, Tygridi miscetur: protinusque Ctesiphonta inuadit, quam mox recepit. Imperatori tunc Parthici cognomen, quod ante ei tributum fuerat, confirmauit senatus. Pręterea dies festos, supplicationes & triumphos, prout illi agere libuisset, decreuit. Recepta Ctesiphonte, rubrum dehinc mare nauigare instituit. Sinus hic ex oceano Indico in Arabiam profundit, quem Erythreum mare, ab Erythreo rege qui illud tenuit, posteri appellauere. Tygris insulam facit, in qua per ea tempora regnabat Athabilus. Eam igitur sine certamine Traianus in potestatem redegit. In his tamen locis tum hyemis & fluuij rapido cursu, tum aestu maris periclitatus est. Agger erat & uallũ quod Spasini incolae uocãt: à quibus, & si Athabilo parerent, benignè & pacatis animis Traianus susceptus fuit. Inde ad oceanum usque progressus, cognita maris natura, nauesque cõspicatus, Vtinam, inquit, iuuenis essem, & uires atque robur suppeterẽt, profectò enim in fines Indorum penetrarem. Tunc de India multa cognouit, deque gentis uictu atque uestitu paulo curiosius sciscitatus est. Alexandrum felicem duxit. Iactabat subinde se ultra quàm ille penetrasset, progressurum, id quod senatui per epistolam significauit, subiungẽs, aegrè posse eas gentes quas deuicisset, in fide & officio continere, aut à ui & iniuria defendere: quanquã non cessaret quotidie Orientis populos armis agitare & debellare. Nomina praeterea uictarum à se gentium senatui nuntiauit: quarum numerus tantus erat, ut uix recenseri aut nominari possent. Triumphalis tunc arcus, praeter alia multa quae in honorem eius & decreta & facta fuerant, in illius foro substructus est. Iamque ita ciues se ornabant, ut illi in patriam reuertendi laeti & plaudentes occurrerent. Sed languescente corpore, deficientibus uiribus, neque Romam redire, neque quicquam superiore uita & rebus ante gestis dignum efficere ualuit. Imò uero prae taedio bellorum & magnitudine curarum, coactus aliqua ex parte gentes quas subegisset, liberas facere. Nã dum & oceanũ nauigat, indeque remeat, populi ferè omnes qui ad deditionẽ cõpulsi fuerãt, facile desciuere.

Adiabeni superati

Hierapolis

Romana enim præsidia quæ fines tuebantur, & quorũ metu uel inuiti in officio perseuerabant, partim eijcere, partim interficere. Hæc Traianus cum adhuc per oceanũ nauigaret, cognouit. Transuerat eò rerum & locorũ fama, & si nihil quod opinioni aut sermoni responderet, inuenerit, præter aggeres atq; ruinas, ex quibus scriptores fabulosa multa cõmenti fuerant. Alexandro autẽ, cuius æmulatione rubrum mare & oceanum nauigauerat, in ea domo parentauit in qua expirasse ferebatur. Cæterũ audita populorum rebellione, Maximũ & Lusium in eos populos cum exercitu misit, qui defecerunt. Sed alter acie uictus occubuit. Lusius uero cũ multa prospere egisset, acceptaq; damna emendasset, Nisibim recepit, Edessam obsidione & ui captã diripuit, igniq; funditus absumpsit. Duo legati interea, Erutius Clarus & Iulius Alexander Seleuciã expugnant, atq; uicina urbi cõcremarunt. Interea Traianus nouarũ rerum anxius, Parthis qui iam ad defectionẽ spectantes imperia detrectabant, regem dare cõstituit: propiusq; Ctesiphonta profectus, in patentes campos Romanos simul & Parthos in concionem uocat, atq; ex suggestu multa præfatus super ijs quæ egisset, Parthenaspatẽ regem Parthis diademate imposito designat. mox Arabiam petijt, Agarenosq; rebellantes adortus est. Erat illorũ ciuitas parua, neq; admodũ copiosa. Vicina omnis regio sterilis & deserta propter aquæ penuriã manebat: & si quid liquoris ex ea terra scatet, minime potui gratus habetur. Pabuli indiga, ligna nõ fert, quare eam multitudine militũ obsideri aut expugnari nõ facile erat. defendebatur etiam ardore solis cui exposita est. Ergo neq; Traianus in præsens, neq; postea Seuerus, Agarenos expugnare potuerũt, muri parte maxima subruta. Quinetiã equites Traiani iussu semel murũ subeũtes, graui detrimento affecti in castra cõtinuò rediere. Ipse etiam Traianus urbi sine regio ornatu oberrans, ut hostem falleret, uulneratus penè fuit. Generosa canities & oris maiestas principẽ prodidit, & quis foret in ementito habitu facile ostendebat. In eum igitur quem regem suspicati erant, sagittas frequentes cõiecere: quarum tanta fuit uis, ut qui ponè Cæsarẽ sequebaẽ, transfixus fuerit. Prodigia inibi multa facta sunt, tonitrua, atq; fulgetræ, arcus ingens in cœlo uisus: tempestas & grandines immẽsæ. Præterea (quod monstro simile existimatũ est) quoties Romanus cum hoste manus cõsereret, ictu fulminis auertebaẽ. Orta subito muscarum uis, edulijs & poculis insidens, fœdo contactu cuncta Romano grauia & molesta faciebat. Digrediens itaq; inde Traianus, morbo primũ tentatur. Per quod sanè tempus Iudæi qui circa Cyrenem incolebant, Andrea duce cõstituto, Romanos & Græcos sine discrimine statim obtruncant: nec cæde contenti, humanis carnib. uesci cœpere. Horum intestinis stillante adhuc sanguine cincti, tum pellibus obuoluti, multos per mediũ usq; ad uerticem dissecuere, plures bestijs dilaniandos obiecere, alios inter se digladiari coegere, ut ducenta & amplius hominum millia eo furore & armis Iudæorũ interierint. Ingẽs item cædes ab eisdem in Aegypto patrata fuit. Nec minore clade Cyprij affecti fuere. Siquidẽ in ea insula, duce Artemione, cõspirantes Iudæi, circiter ducenta & quadraginta capitũ millia trucidarunt. Qua facti atrocitate, Iudæus de cætero legibus & pœnis Cyprum attingere prohibeẽ: si uel ui tempestatis, uel per errorem illuc delatus fuerit, ceu capite damnatus, statim morte mulctatur. Sed inulta clades non mansit. Nam Traianus misso cũ exercitu Lusio, tum antecedentibus alijs ducibus, Iudæos qui per uniuersum ferè terrarũ orbem tantum cędis ediderant, profligauit. Inter hæc expeditionẽ in Mesopotamiam parabat, à qua ingrauescente morbo deterritus est. Quare P. Aelio Adriano in Syria cum legionibus relicto, ipse in Italiam nauigare cœpit. Frustra multa tunc Romani tẽtauere, dum Armenia, & Mesopotamia, necnon Parthorum imperio potiri student, pericula quoq; in irritum cessere. Nam Parthi repudiato Parthenaspate, quem indignũ regno existimabãt, ipsi res suas prisco gentis instituto administrare cœperunt. Sed Traianũ grauior morbus oppressit. Venenum sibi datum suspicatus est. aiebant quidam compresso sanguine, qui statis diebus per inferiorem partem profluere solitus erat, contractam ægritudinem fuisse. stupore ita membra resoluta sunt, ut pars corporis defecta sensu aliquandiu mãserit. Mox intercute aqua repletus apud Selinuntẽ Ciliciæ urbem, quæ deinde Traianopolis cognominata est, defertur. Ibiq; statim extinctus est, cum imperasset annos undeuiginti, menses sex, & dies quindecim.

Traiani expeditiones

Maximus & Lusius Traiani legati

Edessa capta & incensa

Cyprus Iudæis inaccessa

Dionis

DIONIS CASSII NICAEI

ADRIANVS

GEOR. MERVLA ALEXAND. INTERPRETE.

DRIANVM nunquam uiuens Traianus adoptauit: popularis illi erat, educatus sub eo, affinis deinde: nam illi nupserat sororis Traiani filia, quæ per omnē uitam cum eo uixit. Legatus Syriæ belli Parthici tempore præpositus fuit, neq; ullam egregiam dignitatē ab eo accepit. Sed nec consul nisi sero fuit. Cæsarem autem & imperatorē eum, cum Traianus sine liberis è uita excessisset, Tatianus municeps eius, & Cæsaris procurator, factione Plotinę, quę illius amore flagrabat, cum uicinus esset & potens, declarauit. Cæterū pater meus Apronianus, qui tunc Ciliciæ præerat, de illo pleraq; comperta mihi narrabat, quo ordine & consilio quæq; facta erant. & illud in primis, mortem Traiani aliquot dies ideo occultam fuisse, ut adoptio procederet: quæ res deinde ex literis eius ad senatum patuit. Nam epistolis non ipse, sed Plotina subscripsit: id quod in nullo ante alio fecerat. Erat Adrianus, quando imperator declaratus fuit, Antiochiæ, quæ metropolis est Syriæ. Pridie quàm designaretur, somniū tale uidit: Ignis è cœlo nitenti & puro aere in humerum sinistrum incidit, deinde in dextrum transiliit: illum exterruit, nec læsit. Scripsit autem ad senatum Adrianus, rogans imperium sibi ab eo confirmari, abnuens illud in primis, ut quicquam sibi, aut tunc, aut alio tempore, ut consuetum erat, tituli & honoris decerneretur, nisi quod ipse rogasset. Traiani autem ossa in illius columna condidit. Celebrata fuere per multos annos publica spectacula, quæ Parthica nominata sunt, quæ tamen sicut & pleraq; alia exoleuerunt. Cæterum Adrianus quanquam humane & moderate imperasset, tamen propter cædes optimorū quorundam, quos in principio imperij, & antequam uita decederet, interfici curauerat, multum calumniæ, etiam infamiæ subiuit: quapropter minimo minus in deos relatus non fuit. Imperium adeptus, continuo occidi uoluit Palmam, Celsum, Nigrinum, & Lusium: partim quia in uenatione insidias illi struxisse dicebantur, partim alio crimine insimulati: quòd scilicet plurimum potentia, opibus item, atque gloria pollerent: quos tamen neq; indicta causa damnauit. Nec ægre tulit quòd hi causam dicerent, imò patrociniū & defensionem eorum suscepit: quinetiā iurauit, suo iussu occisos non esse. Sub finē uitæ fuere perempti Seuerianus, & Fuscus nepos. Fuit autē Adrianus genere Afer, Adriani filius, suapte natura disciplinis deditus, & studiorum amator: in utraq; lingua impense eruditus. Nam quædā soluta oratione, & itē poemata uaria reliquit. ambitiosus supra modū, utpote qui cętera omnia etiam minima tractauerit. Nam pinxit uenustissime, atq; etiam effigies è cæra & creta formauit. Iactabat præterea, se nihil eorū ignorare, quæ aut in pace, aut in bello, siue ad regem, siue ad priuatum pertinerent. Inuidebat aūt magis q̃ æmulabatur. Quare quosdā celebres & excellentes artifices quos æquare nō poterat, alios et quidē frequētes subuertit, alios ceu studiorū & artium ęmulos interfecit: quippe cupiens omnes in quacūq; arte & discipli-

Dionysius na superare. Quapropter Fauorinū Gallum genere, & Dionysiū Milesium sophistas

Milesius tunc egregios tollere tentauit, ut scilicet eorū sectatores, atq; inuicē certantes perderet. Nam Dionysius aduersus Heliodorū, quem ille supremè amabat, & epistolarū magistrum fecerat, talia dixisse fertur: Potest Cæsar pecunias & honorē tribuere, rhetorem facere non potest. Fauorinus uero cū apud eum de immunitate quā is in patria sua obtinere cupiebat, causam acturus esset, suspicās ne aut inferior in iudicio esset, aut etiam cōtumelia afficeretur, cū ad tribunal uenisset, nihil aliud dixit, nisi quod per noctē magister eius in quiete astans mādauit ei, ut pro patria operaret atq; deprecaretur, quando in ea genitus foret. Vtriq; quāuis iratus grauiter Adrianus pepercit, quādo illorum

mortis

mortis nulla honesta causa uideretur. Sed Apollodorum architectum, qui Traiani forum & odæum, & gymnasium illo iubente Romæ fabricauerat, primum urbe expulit, postea interfecit, quasi criminis reum: re autem uera, quòd dum olim cum eo Traianus de operibus cōmunicaret, Adrianus rei nescius, quædam etiam non uocatus locutus est. Cui architectus, Abi obsecro, & cucurbitas depinge. nihil enim horum recte nosti. forte tunc ille huiusmodi quadam pictura cōmendabatur. Adrianus uero imperium adeptus, iniuriæ recordatus est, atq; licentiam huius non tulit: siquidē descriptionem & formam templi Veneris quod Romæ fabricabat, ad eum misit: quippe significans sine illius opera & ministerio, etiā ingentia ædificia extrui posse. Quærebat itaq;, an ædificium illud recte & commode se haberet. Rescripsit de templo, sublime illud & cōcauum fieri oportere, ut ex loco superiori in sacram usq; uiam insignior prospectus esset, & magis conspicuus: Concauum, ad excipiendas ludorum machinas, quæ in eo latenter compingi, & item ex occulto in theatrum duci possent. quantum ad simulacra pertineret, dixit, maiora facta fuisse quàm ratio altitudinis & magnitudinis postularet. Nam si surgentia spectacula & pegmata efferre uoluerint, illud nullo pacto effici poterit humilitate loci. Hæc palàm cum rescripsisset, iratus est Cæsar, & supra modum doluit. Videbat sanè se id admisisse, quod nullo pacto corrigi posset: quare iræ & doloris impatiēs, eum tolli iussit. Talis & ad hunc modum erat Adrianus. Idem Homeri poemata abolere cogitabat, & pro eo Antimachum in scholis legendū inducere, cuius nomen multi adhuc ignorauerant. Erant insuper ei hæc uitia: hoc est quòd nimis diligenter & curiose q̄ expediret, omnia exquireret, quod item uarius foret, et prudēs minus. Quæ omnia leniebat atq; eleuabat alia diligentia, prouidentia, magnificentia, & dexteritate quadam. Nam nullum ipse bellum mouit: & si quod motū erat, illud composuit: nulli iniuste pecunias abstulit: multis multa elargiens publice & priuatim, senatui & equestri ordini. Alios auxit pecunia, honoribus alios & dignitate honestauit: neq; patiebatur à se quicq̄ peti, sed pro necessitate cuiusq; omnia faciebat. Disciplinā militarem diligenter exercuit, ita ut qui uiribus polleret, neq; contumax esset, neq; etiam iniurias inferret. Ciuitates socias atq; tributarias & subditos mirifice iuuit. multas earum inuisit, & quas nullus ante se imperatorū uiderat: atq; omnibus aliquid opis et auxilij, ut ita dixerim, tulit. Romanū populum acerbe magis q̄ indulgenter tractauit. Nā cum olim quædam per uim, & superbe in ludo armorū peterent, nihil eis distribuit: imò uero iussit illud Domitiani pronuntiari. Silete. quod uerbū minime prolatū est. Nam præco manum continuo sustulit. Ita eo signo, quod fieri solet, eos quiescere fecit, atq; tacere. quare, inquit, nō opus est ut ex præcepto sileant, qui iam tacuere: hoc enim uult princeps. Neq; tamē ideo iratus est præconi, imò uero maiore in honore habuit, propterea quod grauitatē mandati nō exposuisset. Patiebatur & alia huiusmodi. Neq; ægre ferebat admoneri & corrigi uel ab humili persona, si quid præter sententiā & etiam subito ac fortuito iuuaret. Transeuntem quondā mulier rogauit, ut se audiret: cui cum ille respōdisset, otium mihi nō est: illa deinde clamās, ait, noli ergo imperare: tum cōuersus, eam audiuit. Nihil nō consulto senatu faciebat. Ius assidue dicebat cum primorib. ciuium, aliquando in palatio, nonnunq̄ in prandio, interdum & quidem sæpius ex tribunali, ut quæ fierent, publicarentur. Assistebat interdū consulibus, quoties hi iudicarent. In Circensibus ludis eos apprime honorabat, domumq; à Circo plerunq; reducebat. Gestabatur in lectica, ne quispiam comitum illi molestus esset. In diebus neq; festis, neq; publicis domi manebat. Neminem ne quidem salutantem, ne assiduo labore fatigaretur, recipiebat, nisi necessaria res fuisset. Semper circa se & Romæ, & extra urbem optimates habuit, quos etiam in conuiuijs adhibebat. Quapropter quartus sæpe accumbebat. Venabat quoties cōtingebat, prandebatq; sine uino. deinde cū principib. et optimis uiris cœnabat: & semper erat cœnatio omnifariam sermonibus referta. Infirmos amicos uisitabat: & quoties dies festos illi agerent, cum eis simul ueniebat, & eorum agris ac domibus suauiter utebatur. Vnde & multis eorū fato functis, & alijs dum uiuerent, statuas in foro posuit. Neq; tamen familiariū iniuriam alicui intulit: neq; quicq̄ uēditum, neq; ex ijs quę dicebat neq; faciebat: qualia olim Cæsaris liberti, & qui cū imperatorib. uictitabant, facere soliti erant. Et hæc quidē obiter & in summa de morib. eius exposui. Nunc

Apollodorus architectus

Homeri poemata abolere cogitabat

Adriani uitia, & uirtutes

Nunc quæ generatim fecerit, quatenus eorum meminisse licet, percurram. Romam ubi uenit, continuo per edictum condonauit omnia debita, siue ea pertinerent regi, siue ad ærarium. Decenniū præscripsit: à quo tempore debere quisq; desineret, nec postea debiturus esset. Per nataleis dies spectacula gratis populo diuidebat, ferasq; multas consodi iussit, ut semel leones centū, & totidem leænæ conciderent. Dona per tesserulas separatim uiris, & separatim mulieribus in theatro & in circo dedit. Item uiros discretos à fœminis lauari uoluit. Eodem quo hæc gesta sunt anno, Euphrates philosophus uoluntaria morte excessit è uita. Veniam dederat ei Adrianus citra ignominiam & infamiam, ut cicutam tum propter senectutē, tum etiam propter grauem morbum bibere posset. Cæterum Adrianus aliam ex alia prouinciam percurrens, regiones & urbes perlustrabat, & in primis arces omnes ubiq; contemplatus considerabat: quarum alias in loca magis opportuna transtulit, alias penitus subuertit. Omniaq; illa simpliciter, non dico quo pacto generalia & communia in exercitibus se haberent, sed arma, machinas, fossas, uallum, & mœnia, alia priuatim uniuscuiusq;, & eorum qui in ordine militabāt, & eas ducebant uitas, statiua, hyberna ipse intueri & exquirere uoluit.

Militaris disciplina Multa per licentiam in solutiorem morem lapsa & quæ fabricata fuerant, correxit, & emendauit: alia destruxit & sustulit. Milites uero exercebat ad omnē speciem pugnæ: Hos honore affecit, illos officij admonebat. Omnes pariter ea docebat facere, quæ par erat. Atq; ut etiam eius exemplo meliores & duriores redderentur, duro & aspero uictu utebatur: nam siue pedibus iret, siue equitaret, nunquam uehiculum, aut quadrigas ascendit. Caloris & frigoris iuxta patiens: quippe qui etiam Alpinas & Gallicas niues, & Aegypti ardores capite intecto pertulerit. Atq; ut omnia breuiter cōplectar, sic opere & præceptis per totum imperij tempus milites omneis & exercuit, & exemplo instituit, ut usq; in hodiernum diem quæ ab eo facta fuerunt, ea pro lege & militari instituto habeantur. Per belli tempus plurimum in peregrina terra commorabatur. Et externi apparatum eius intuentes, inuiolati etiam pecunijs acceptis, nihil nouarum rerum moliti fuerunt. Sed adeo peritos, & laborū patientes habebat exercitus, ut olim equites qui uocant Bataui, Danubiū armati transnatauerint. Quæ omnia obstupefacti hostes, in seipsos cōuersi, eo magistro usi sunt ad disciplinā eorū qui inuicē cō tendebāt. Theatra et certamina faciebat: urbes peragrabat sine regio ornatu, imperatoriaq; pompa: nanq; ea nunq; extra Romam usus est. Patriā, quamuis eam magno honore & muneribus auxerit, & multa præclara ei dederit, nunq; tamen inuisere uoluit.

Venandi studium Venādi studio usq; ad insaniam, & periculum tenebatur: nam inter uenandū diffracto humero, & crus penè cōtriuit. Vrbem prӕterea in Mœsia condidit, quam Adriani uenatica septa nominauit. Et quanq; huic rei assiduam operam daret, nihil tamen eorū neglexit, quæ ad administrandam remp. & imperij commoda pertinerent. Quantopere item uenationi intentus fuerit, argumentū est Borysthenes equus, quo in uenando plurimum utebatur: cui mortuo sepulchrum fecit, columnam erexit, & epigramma inscripsit. Quare minime mirandum est, si Plotinam mortuā, cuius potissimū opera imperium adeptus fuerat, eumq; amauerat, excellētissime coluerit & ornauerit. Per nouem enim funeris dies pullatus incessit, templumq; erexit, & hymnos in eam fecit. Sed in uenando tanti roboris fuit, ut suem eximiæ magnitudinis solus uno ictu occiderit. In Græciā cum uenisset multa largitus est, sacrisq; initiatus, mysteria Cereris spectare uoluit.

Cereris mysteria Inde per Iudæam in Aegyptum transiuit, ubi Pompeio parentauit, carmenq; tale addidit:

Ossa uiri Magni tenui quàm clausa sepulchro.

Tum disiectum monumentum instaurauit, atq; protinus in Aegyptū ueniens, urbem quam Antinoi nominauit, condidit: de nomine Antinoi pueri eximiæ pulchritudinis, qui ex Bithyniæ urbe Cithynide quam Claudiopolim uocant, ortus, & in delicijs habitus, in Aegypto moritur: siue in Nilum ceciderit, ut Adrianus scribit, siue immolatus, ut ueritas habet, fuerit. Alioqui enim curiosissimus harū rerum, ut supra diximus,

Magicis sacris utebatur Adrianus Adrianus fuit: quippe diuinationibus atq; magicis sacris crebro utens. Quare seu ob amorem, siue quod uoluntariam mortem oppetierit (indigebat enim ad ea quæ parabat anima eius hominis qui sponte occubuisset) illum in primis coluit. Quo enim loco is oppetijt, urbem conditam ab eo denominauit: eius statuas per uniuersum orbem terrarum

rarum, atque etiã effigies erexit: stellã denique à se uisam aiebat, quæ Antinoi foret. Eosque per libenter audiebat, qui familiarius secũ uiuebant, quoties talia fabularentur, ex Antinoi spiritu uere stellam natã, quæ tunc primũ apparuisset. Hæc igitur crebro secũ recogitabat. Interea Hierosolyma pridem euersa, rursus habitari iussit, atque urbem Aeliam Capitolinã appellauit. Ioui item ex aduerso tẽpli ædem excitauit. Bellũ hinc & graue, & diutinum natũ est: magno enim dolore afficiebant Iudæi, atque indignabant peregrinos secum in ciuitate habitare: & illud quoque etiã grauius ferebant, externa sacra fieri, & externorum deorũ imagines in ipsa constitui. Quieuere tamen ab armis & cædib. Adrianum ueriti, qui per ea tempora uicinis in locis constiterat. Nihilo tamen secius inter se ea studiose fabricare non cessabant, quibus quoties belli necessitas posceret, uti possent. Postque uero longius Adrianus abfuit, palam in arma uertunt: quanquam aperta acie cũ Romanis congredi nõ ausi sint, auxilia tamen sumebant muro & cauernis subterraneis specus fodientes, atque cuniculis oĩa munientes, ut quoties uiolarent, liberos haberent ad fugã exitus, inuicem quoque subter terrã clanculum cõmeare. Specus & subterraneas uias superne quibusdã in locis hianteis, ad uentos & lucẽ excipiendam perforauerant. Impetus eorũ Romani primũ contempsere. Verum posteaque uniuersa prouincia tumultuata est, & qui ubique gentiũ erant, cum eis conspirauerũt, tunc cognouere atque intellexerũt quod graue & periculosum bellum exortũ foret. multa enim mala in Romanos, partim clam, partim aperte edebant. asciscere multos etiã externorum prædæ & lucri cupiditate, & ferè, ut ita dixerim, uniuersus terrarũ orbis ex motu Iudæorũ concussus fuit. Tunc ergo Adrianus minime cunctatus, præcipuos Romanorum duces aduersus eos misit. Quorũ primus Iulius Seuerus in Iudæã ex Britannia uocatus. Hic minime ausus est prælium cõmittere: Nam & multitudine longe impar erat ad decertandum, & hi de salute desperauerant. Igitur diuisos adortus, carptim ut quosque poterat, cõprehendens, pro multitudine militũ atque tribunorũ, tum ab alimentis & cõmeatu interclusos, tardius quidem, sed minore cũ periculo penitus oppressit. Pauci admodum euasere atque à cæde superfuerunt. Arces eorũ quinquaginta celeberrimæ dirutæ sunt. Vici ad nongentos & octogintaquinque, qui sanè frequentes & nominatissimi erãt, directi & mox igne cõsumpti sunt. Viri in excursionib. & prælijs ipsis, ad quinquaginta milia cæsi fuere. Fame, morbis, ac igni ingens multitudo absumpta est. Sic ferè omnis Iudæa desolata est. Quam cladem, etiã ante bellum, multa ipsis denuntiauerant. Nam Solomonis sepulchrũ quod illi in supremo cultu & reuerentia habent, sponte & nullo impellente discussum, corruit. Lupi atque hyenæ passim per urbes incedentes ululabant. Non fuit incruenta uictoria Romanis: siquidem multi eorũ occubuere. Quare Adrianus ad senatũ scribens, eo minime usus est principio, quo cæteri imperatores consueuerant, ad hunc scilicet modum: Si uos & filij uestri ualent, bene habet, ego & exercitus ualemus. Seuerum dein debellatis Iudæis in Bithyniam misit Adrianus, non quidem ad bellum, sed indigebat prouincia præside & gubernatore iusto, sapienti, & qui in dignitate fuisset, autoritatemque haberet: quæ omnia in eo inerãt. Hic res Bithynicorũ tam priuatę quàm publice ita disposuit & correxit, ut nos omnes Bithyni in hanc usque diem semper eius memoriã faciamus. & hic fuit Iudaici belli exitus. Exortum est mox alterũ bellum ab Alanis (sunt hi Massagetæ) autore Pharasmane. Hic Mediam grauissime deuastauit, Armeniã quoque & Cappadociam lacessiuit. Demum Alani accepta pecunia & donis, à Vologeso partim inducti, partim item quod timebant Flauiũ Arrianũ, qui tũc Cappadociæ præerat, ab armis quieuere. Adrianus per hæc tempora ædem Iouis Olympij, in qua & ipsius statua fuit, Athenis ædificauit. Imposuit in ea Draconẽ ex India deportatũ. Festa præterea Liberi patris, quod apud eos maximum est, princeps in ueste indigena magnifice concelebrauit: atque templum eius quod Græci πανέλληνιον uocant, ædificare eis concessit. Certamen & ludos instituit. Pecunias multas, frumentũ annuũ, & insuper uniuersam Cephaleniã, Atheniensibus elargitus est. Leges multas tulit, sed illud ĩ primis sanxit, ne senator aut ab ipso, aut per alterum tributo condemnaret. Romam cum uenisset, atque in quodam spectaculo aurigam quendam liberũ fieri cum clamore populus rogaret, respondit per tabellam, docens iniquum à se hoc peti, ut alienum seruum liberum faceret, ne domino eius uis &

Aelia
Iudæorum rebellio sub Adriano
Iulius Seuerus Adriani legatus in Iudæos
Iudæorum clades sub Adriano
Flauius Arrianus

m iniuria

iniuria fiat. Morbo deinde tentari cœpit. Siquidem sanguis qui ei cõsuetus erat per nares effundi, tunc maxime abũdauit. desperata est salus & uita. quapropter cum adhuc sanguinem transmissurus esset, Commodum Luciũ successorem sibi, & Romanis Cæsarem designauit. Seuerianum uero & Fuscum nepotem eius, quòd illud ægre ferre ui detentur, suspectos & inuisos, iussit occidi: quorum alter nonagenarius, alter uero decem & octo annos natus erat. Sed Seuerianus priusquã iugularetur, ignem poposcit, atq; incẽso thure, Vos, inquit, ò dei testor, me nihil mali cõmisisse: de Adriano hoc tantum imprecor, ut cum mori cupiet, nõ possit. Et hic quidẽ mortuus est. Adrianus post morbum, sæpius frustra inuocata morte, sæpe etiam seipsum occidere uoluit. extat eius epistola, quæ hoc ipsum significat. Scribit enim. Quàm miserum est mortem optare, & mori nõ posse. Hunc Seuerianum Traianus successorem aliquando & dignum imperio iudicauit: Nam in conuiuio olim quæsiuit ab amicis, ut decem nominarent uiros, quibus summa reip. & rerum fastigium demandari posset. Tum uero cõpresso aliquantulum sermone, inquit, Nouem per uos discere cupio, unum ego Seuerianum habeo. Floruere ea tempestate excellentes alij uiri, sed maxime celebres atq; illustres duo fuere, Turbo, & Similis, qui etiam præmia fortitudinis retulere. Turbo uir fuit maxime militaris, & gubernandi exercitus scientissimus. Hic primũ in prouincijs procurator fuit, deinde præfectus prætorianorũ: in quo magistratu nihil unq; aut molle, aut superbum gessit, sed uelut unus de numero gregariorũ militũ uixit. & alia multa, tum illud maximũ fecit, quòd totã diem cum imperatore uersabaẽ: ad quem plerunq; post mediã noctẽ accedebat, quo tẽpore cæteri ferè homines dormire incipiũt. Floruit etiam Cornelius Fronto, cuius in agẽdis causis primę partes erant. Hic aliquãdo per uesperi cum à cœna domũ rediret, audiuissetq; eum cui patrociniũ quandoq; pollicitus fuerat, causam agere, in ueste cœnatoria quã tunc habebat, iudiciũ ingressus est: iudicesq; salutauit, nõ dicẽs Aue, quæ matutina erat salutatio, sed uespertino usus uerbo, Salue te inquit. Turbo nunquã domi per diem, neq; etiam cum morbo laboraret, uisus fuit: atq; monenti olim Adriano ut quiesceret, respondit, oportere præpositos rerũ stantes mori. Cæterũ Similis & ætate & honore eos antecedebat, nulli præfectorũ, ut ego existimo, cedens, id quod ex paucis cõiectari licet: Olim cum Adrianus cum centurio esset, in consiliũ uocauit priusquã præfectos: cui ille inquit, turpe est ò Cæsar, cum centurione differere, præfectos uero non admitti. Præfecturã deinde inuitus accepit, quam deinde deposuit uacatione data: uixq; dimissus, in agro septem annos (quod fuit reliquum uitæ) in otio & quiete exegit, atq; hæc moriens sepulchro inscribi iussit.

Commodus Cæsar designatur

Seueriani laus & mors

Turbo uir fortissimus

Fronto Cornelius orator

SIMILIS HIC IACET, CVIVS AETAS QVIDEM MVLTORVM ANNORVM FVIT, SEPTEM TAMEN DVNTAXAT ANNIS VIXIT.

Interea Adrianus nimio sanguinis defluxu phthisi, mox tabescente corpore hydropisi corripitur. Adoptauerat Lucium Commodum. Sed cum multo sanguine & perpetuo defluente, morbo miserãdo teneretur, primores, obiter etiam celebreis senatorum domum conuocauit: atq; decũbens in lectulo hæc inquit, Amici uiri, filium ut ex me genuerim, natura non concessit, sed uos per leges dedistis. Genuerim an elegerim, multum interest: Qui genitus filius, is erit quem fata uoluerint: adoptatum aũt unusquisq; sibi pro uoluntate assumit. Quare plerunq; per naturam stulti atq; mutilati filij dantur: qui uero leguntur, integro hi sunt corpore & mente sana. Quare Lucium primum ex omnibus delegeramus, qualem neq; filium optare potuissem. Sed quãdo fata nobis illum eripuere, inueni profecto uobis imperatorẽ, qui nobis pro illo succedat, quem uobis damus & pollicemur generosum, mitem, mansuetũ, misericordem, atq; prudentẽ: & qui neq; temerarium quicq; propter iuuentutẽ, neq; per senectutẽ negligẽter aut timide facere poterit: sub legibus educatum: & qui secundũ mores patriæ princeps reip. & dux exercituum fuit: & qui nihil eorum ignoret, quæ ad imperiũ pertineant, omnibusq; rebus pulchre uti poterit. hunc & si cognoscã supra omneis homines otio deditum, & inuitum imperium & summam rerum capessere: tamen ut existimo, nunq; aut uos, aut me deseret, aut negliget. Sic Antoninus imperator creatus est. Sed cum illi uirilis stirps nulla foret, Commodi filium adoptauit, adiuncto etiam Marco Annio Vero. Voluit enim in longũ tempus eos qui post se imperaturi essent superesse. Hunc Annium

Adrianus phthisi consumptus

Commodus imperio designatus, è uita excessit

Antoninus Pius imperator

M. Annius Verus

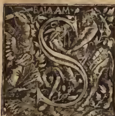
nium Marcũ, prius Catilium nominauerant. nepos fuit Annij Veri, qui ter cõsul atq; etiã tribunus fuerat. Vtrosq; adoptari ab Antonino iussit: maiore tamen honore prosecutus est Verũ, cũ propter cognationẽ quæ cũ illo intercedebat, tũ propter ætatẽ, & quòd uiuaciore & fortissimo ingenio cognoscebat: ex quo illũ sæpe per iocũ, ad sensum uerbi Græci respiciens, minime aptũ iudicijs esse dicebat. Cæterũ Adrianus, magicis artibus, & incantamentis quibusdã aquam omnem intercutẽ eduxit, qua tamen rursus & celeriter repletus fuit. Postq; igit morbus auctus est, & utcunq; adhibitis remedijs indies deficiebat, mori decreuit. Sæpe aut uenenũ, aut gladiũ postulabat, & frustra quidem: nullus enim porrigebat. Posteaq; aũt promissa pecunia, & data uenia nemo ei obtemperabat, accersit quendã barbarũ Mastorẽ nomine, genere Iazygẽ, quo homine propter robur & audaciã plerunq; in uenationibus usus fuerat: hunc partim minis, partim magnis pollicitationibus impulit, atq; coegit, ut cædem sibi inferret: circunscripsitq; locũ sub mamilla, quem Hermogenes medicus demonstrauerat: quo letaliter percusso, statim sine dolore expiraret. Sed ubi hoc ei nõ successit (nam Mastor tanto facinore perterritus atq; attonitus, aufugit) multũ in graui morbo de se conquerebatur, quòd nullã potestatem haberet, nec sibi mortem consciscere posset, maximè quando etiam multa super alios posset. Demum consilio medicorum super uita abstinuit cibo et potu, qui non ad salutem, imò ad morbum exaugendum faceret. Mortuus est tandem, dicens illud in populo uulgatũ, turba medicorum interfecit Regem. Vixit autem annos duos & sexaginta, menses quinque, & dies sex. Imperauit annos uiginti, menses undecim. Sepultus est in ripa fluuij, iuxta pontem Aelium: illic enim sepulchrum conditum: iam enim Augusti monumentum repletum erat: nec quisquam amplius in eo sepeliebatur. Infensissimum omnibus cædes fecerant, initio imperij & sub eius mortẽ, uelut iniustè & impiè occisi fuerint, quanquam natura minime sæuus esset: Nam cum multi grauiter in eum peccassent, id satis existimauit, hoc ad eorum ciuitates scribere, quòd sibi non placerent: si qui quibus filij erant, pro scelere debebant, saltem pro numero puerorum supplicia eorum eleuauit.

Mastor barbarus.

Adrianus optat mortem.

DIONIS CASSII

CONFLAGRATIO VESEVI MONTIS, GEORGIO MERVLA ALEXANDRINO INTERPRETE.

VB Tito in Campania horrenda & miranda quædam obtigerunt. magnus enim ignis per autumnum subito exarsit. Mons enim Vesuuius, qui iuxta Neapolim ad mare uergit, abundanteis ignis fontes habet, olim undique altus: ab cuius medio ignis exoritur, quæ pars solum igne comprehensa fuit: extra hæc omnia sine igne etiam nunc manent. Ex hoc cum cætera essent incombusta, & in cinerem redacta, iuga circunstantia ab antiquo usque nunc manent. Quodcunque ambustum est atque consumptum, tempore concauum factum est: ut mons omnis, si licet magnis parua conferre, similis sit amphitheatro. Vertex arbores & uites habet. Circulus ab igne latior factus, per dies fumum, noctu flammam emittit, ut uideantur in eo odores euaporari, & sacrificia fieri: & quidem semper, interim uero magis, interim uero minus. Sæpe uero cineres effundit, quando scilicet aliquid coactum subsederit: lapides sursum mittit. Quoties uero à spiritu & uento uiolatur, sonat & stridet, ceu nõ coacta & constricta, sed rara & occulta spiracula habens. Talis igitur est Vesuuius, & hoc quidem in eo per annum plurimum fit. Quæcunque uero id temporis accidere, quamuis magna & præter solitum uisa sint, parua tamen ad comparationem eorum quæ tunc acciderũt, etiam si omnia in unum conferantur, parua existimari possunt. Quæ quidem sic habebant; Viri multi atq; magni, humanã omnem naturã excedentes, quales gigantes scri-

Gigantum simulacra

buntur, partim in monte, partim in finitima regione, per urbes interdiu, atque noctu per terram oberrantes, & in aere procurrentes uidebantur. Post hæc uehemens ficcitas, & uehementes terræmotus subito facti sunt, ut planities illa uniuersa aquis scaturiret, & montes subsilirent, sonitus à cauernis subterraneis tonitruis persimiles superne uero & in terra mugire uidebantur. Mare uero fremebat, & cœlum resonabat. Post hæc fragor immensus subito ceu concidentium montium audiebatur. Exiliebant primum lapides ingentes, quasi ad summa montium exirent. Deinde tantus fuit ignis & fumus, ut aera totum obumbraret, totum uero solem occultaret ceu defectum. Mox uero ex die nox, & tenebræ ex luce factæ sunt: & existimabant gigantes insurrexisse. Apparebant quidem illorum effigies in fumo: præterea tubarũ sonitus audiebantur. Putabant alij aduenisse chaos, uel per ignem mundum absumi: atque fugiebant partim ex domibus in uias, alij extra, alij uero ex mari in terrã: & rursus ex terra in mare: quidam uero trepidi & amentes, utpote qui existimabãt quid securius esse præsente. Hęc autem simulac facta sunt, eructabat immensus cinis: occupabat enim terram, mare, & aera: & multa quidem alia sicut accidebat: lædebãtur homines scilicet, regiones, & pecora, pisces, præterea aues absumebat. Insuper duæ ciuitates conflagrarunt, Herculaneum, & Pompeij. Herculaneum uero & Pompeios sedente in theatro populo oblimauit. Tantus fuit puluis, ut ab eo loco in Africam, & Syriam, & Aegyptum penetrauerit. Peruenit etiam Romam usque. Quinetiam aer totus imminens puluere oppletus fuit. Sol etiam obtenebratus, obscuratusque est. Nec paruus metus fuit per multos dies, nesciebant homines quod factum est, nec coniectari, unde factum est. Existimabant enim quæ supra & infra erant, euerti, solem in terram descendere. Cinis aũt nihil magni incommodi attulit. Cæterum deinceps pestem grauem attulit. Cæterum insequenti anno à terra progrediens ignis, agente in Campania Tito, ut igni & conflagratis ædificijs remedia daret, urbem Romam populatus est. Nam Serapis & Isidis templum, etiam septa, Neptuni ædem, thermas Agrippæ, pantheum, diribitorium, Balbi theatrum, Pompeij porticum, Octauiæ domum cum bibliotheca, templum Iouis Capitolini cum ædibus & sacellis coniunctis conflagrarunt, ut non ab homine factũ malum, sed magis diuinitus immissum existimari debeat. Ex ijs igitur quæ connumeraui, coniectari licet, quanta fuerint detrimenta & damna. Cæterum Titus duos ex ijs qui COSS. fuerant delegit, ut ædificia repararent: pecunias insuper dedit. Donauit præterea eorum bona, qui sine hærede decesserant. Nihil enim à priuato homine, neque ab ærario, neque fisco, cum multi multa conferrent, sumpsit. Ex his quæ tunc aderant, omnia reparauit. & in alijs quidem nihil egregium fecit. amphitheatrũ uero in quo feræ depugnarent, & balneum sibi cognomine dedicauit. Multa quoque admiranda fecit. Grues inuicem & quatuor elephantes depugnarunt. Aliæ præterea ad nouem milia feræ & cicures iugulatæ sunt, quas mulieres non admodum illustres interfecere. Viri præterea tũ singulari certamine, multi pedestri pugna, alij nauibus decertarunt. Theatrum uerò quod ipse confecerat, cum ex improuiso aqua repleuisset, induxit equos, & alia mansueta animalia, quæ omnia facere didicerant, quæ in terra & in aqua solita erant. Induxit & homines in nauibus, quorum pugnas ita partitus fuerat, ut hi Corcyrei, hi Corinthij pugnam committerent. Alij uerò extra in nemore Caij & Lucij, ubi Augustus ad hoc ipsum terram effoderat. Etenim eo in loco prima die digladiati sunt homines & feræ indefectæ, lacu tabulis munito ad faciem similitudinis, qui item quaque circum uallum habebat: secunda uero die equorum cursus: tertia, tria millia hominum nauibus depugnarunt. Deinde terrestris pugna facta. Victores Atheniensium Syracusani (his enim nominibus utebantur) naualique pugna depugnarũt, atque in paruam insulam insilientes è muro quæ circa monumentum confectum erat, illud cepere. Hæc repræsentata sunt ad centum dies. Exhibuit deinde quædam ad utilitatem & lucrum. Tesserulas ligneas superne in theatrum sparsit, in quibus signa erant, aut esculenti, aut uestis, argentei præterea uasis, & aurei, equorum domitorum, pecorum, seruorum. Quæ qui excepissent, oportebat ad distributores afferre, atque ab eis quod inscriptum erat, accipere.

Pestis ex incendio Vesevi.

Amphitheatrum Titi.

Tesserulæ donatiui

AELII SPARTIANI

HADRIANVS IMPERATOR

AD DIOCLETIANVM AVG.

RIGO imperatoris Hadriani uetustior à Picētibus, posterior ab Hispanēsibus manat: siquidē Hadria ortos maiores suos, apud Italicā Scipionū tēporibus resedisse, in libris uitæ suæ Hadrianus ipse commemorat. Hadriano pater Aelius Hadrianus cognomēto Afer fuit, cōsobrinus Traiani imperatoris: mater Domitia Paulina Gadib. orta: soror Pauli na nupta Seruiano, uxor Sabina: auus Marillinus, qui primus in sua familia senator populi Romani fuit. Natus est Romæ IX. Cal. Feb. Vespasiano septies, & Tito quinquies, COSS. ac decimo ætatis anno patre orbatus, Vlpium Traianum prætoriū tunc, cōsobrinum suum, qui postea imperiū tenuit, & Celiū Tatianū equitē Romanū, tutores habuit. Imbutusq́ impensius Græcis studijs, ingenio eius sic ad ea declinante, ut à nōnullis Græculus diceretur, quintodécimo anno ad patriā redijt: ac statim militiā inijt, uenandi usq́ ad reprehēsionem studiosus. Quare à Traiano abductus à patria, & pro filio habitus, nec multo post decemuir litibus iudicandis datus, atq́ inde tribunus secundæ Adiutricis legionis creatus, post hoc in inferiorē Mœsiam translatus, extremis iam Domitiani temporibus. ibi à mathematico quodam de futuro imperio id dicitur cōperisse, quod à patruo magno Aelio Hadriano peritiam cælestium callente, prædictum esse compererat. Traiano à Nerua adoptato, ad gratulationem exercitus missus, in Germaniam superiorem translatus est: ex qua festinans ad Traianum, ut primus nuntiaret excessum Neruæ, à Seruiano sororis uiro, qui & sumptibus & ære alieno eius prodito Traiani odium in eum mouit, diu detentus, fractoq́ consulte uehiculo tardatus, pedibus iter faciens eiusdem Seruiani beneficio ad Traianum antè uenit: Fuitq́ in amore Traiani, nec tamen ei per pædagogos puerorum, quos Traianus impensius diligebat, Gallo fauente defuit. Quo quidē tempore cum sollicitus de imperatoris erga se iudicio, Vergilianas sortes consuleret, *Excessus, pro morte*

Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ
Sacra ferens? nosco crines incanaq́ menta
Regis Romani, primam qui legibus urbem
Fundauit Curibus paruis & paupere terra
Missus in imperium magnum, cui deinde subibit,

sors excidit, quam alij ex Sibyllinis uersibus ei prouenisse dixerunt. Habuit autē præsumptionem imperij mox futuri ex fano quodā Nicephorij Iouis manante responso, quod Apollonius Syrus Platonicus libris suis indidit. Deniq́ statim suffragāte Sura, ad amicitiā Traiani pleniorē redijt, nepte per sororē Traiani uxore accepta, fauente Plotina, Traiano leuiter (ut Marius Maximus dicit) uolente. Quęsturā gessit Traiano quater & Arunculeio COSS. in qua cum orationē imperatoris in senatu agrestius pronuntians risus esset, usq́ ad summā peritiam & facūdiam latinis operā dedit. Post quæsturā acta senatus curauit: atq́ ad bellū Dacicum Traianū familiarius prosecutus est. Quandoquidē indulsisse uino se dicit, Traiani moribus obsequentē: atq́ hoc sed Traiano locupletissime muneratū. Tribunus plebis factus est, Candido & Quadrato iterū COSS. in quo magistratu ad perpetuā tribunitiam potestatē omen sibi factum asserit, quod penulas amiserit, quibus uti tribuni plebis pluuiæ tempore solebant, imperatores autē nunq́. Vnde hodieq́ imperatores sine penulis à togatis uidentur. Secunda expeditione Dacica, Traianus eū primæ legioni Mineruiæ præposuit, secūq́ duxit: Quando quidē multa egregia eius facta claruerunt. Quare adamante gemma, quam Traianus à Nerua acceperat, donatus, ad spem successionis erectus est. Prætor factus est sub Sura bis, Seruiano iterū COSS. cum sestertiūm uicies ad ludos edendos *Præsumptio, pro spe prius concepta.* *Hodieq́, pro hodie quoq́.*

à Traiano accepit. Legatus postea prætorius in Pannoniã inferiorem missus, Sarmatas compressit, disciplinã militarem tenuit, procuratores latius euagantes coercuit. ob hoc COS. est factus. In quo magistratu ut à Sura comperit, adoptandum se à Traiano esse, ab amicis Traiani contemni desijt ac negligi. Et defuncto quidem Sura, Traiani ei familiaritas creuit, causa præcipuè orationũ, quas pro imperatore dictauerat. Vsus Plotinæ quoqꝫ fauore, cuius studio etiã legatus expeditionis Parthicæ tempore destinatus est. Qua quidẽ tempestate utebatur Hadrianus amicitia Sosij Pappi & Pletorij Nepotis, ex senatorio ordine. Ex equestri autẽ Tatiani tutoris quondã sui, & Liuiani Turbonis. In adoptionis sponsionem uenit, Palma & Celso inimicis semper suis: & quos postea ipse insecutus est in suspitionẽ affectatæ tyrannidis lapsos. Secũdo COS. fauore Plotinæ factus, totã præsumptionẽ adoptionis emeruit. Corrupisse eum Traiani libertos, curasse delicatos, eosdemqꝫ sepelisse per ea tempora, quibus in aula familiarior fuit, opinio multa firmauit. Quinto Iduũ Augusti die, legatus Syriæ literas adoptionis accepit, quando & natalẽ adoptionis celebrari iussit. Tertio Iduũ earundem, quando & natalem imperij statuit celebrandũ, excessus ei Traiani nuntiatus est. Frequens sanè opinio fuit, Traiano id animi fuisse, ut Neratiũ Priscum, nõ Hadrianũ successorem relinqueret, multis amicis in hoc cõsentientibus, usqꝫ eò, ut Prisco aliquãdo dixerit, Commendo tibi prouincias, si quid mihi fatale contigerit. Et multi quidẽ dicunt, Traianũ in animo id habuisse, ut exemplo Alexandri Macedonis, sine certo successore moreretur: multi ad senatũ eum orationẽ uoluisse mittere, petiturũ ut si quid ei euenisset, principẽ Romanæ reip. senatus daret, additis duntaxat nominibus, ex quibus optimũ idẽ senatus eligeret. Nec desunt, qui factione Plotinæ mortuo iam Traiano, Hadrianũ in adoptionem adscitũ esse prodiderint, supposito qui pro Traiano fessa uoce loqueretur. Adeptus imperiũ, ad priscũ se statim morem instituit, & tenendæ per orbem terrarũ paci operam intendit. Nam deficientibus his nationibus quas Traianus subegerat, Mauri lacessebãt, Sarmatæ bellũ inferebant, Britanni teneri sub Romana ditione non poterant, Aegyptus seditionibus urgebatur, Lycia deniqꝫ ac Palæstina rebelles animos efferebãt. Quare omnia trans Euphratẽ ac Tigrim reliquit, exemplo, ut dicebat, Catonis, qui Macedonas liberos pronuntiauit, quia teneri non poterant. Psamatosirim, quem Traianus Parthis regẽ fecerat, quòd eũ non magni ponderis apud Parthos uideret, proximis gentibus regem dedit. Tantum autẽ statim clementiæ studiũ habuit, ut cũ sub primis imperij diebus ab Tatiano per epistolas esset admonitus, ut & Bebius Macer præfectus urbis si reniteretur eius imperio, necaretur: & Laberius Maximus, qui suspectus imperio in insula exulabat, & Frugi Crassus, ne minẽ læderet. Quãuis Crassum postea procurator egressum insula, quasi res nouas moliretẽ, iniussu eius occiderit. Militib. ob auspicia imperij duplicẽ largitionẽ dedit. Lusiũ Quietũ, sublatis gentib. Mauris, quos regebat, quia suspectus imperio fuerat, exarmauit, Martio Turbone Iudæis compressis, ad deprimendũ tumultũ Mauritaniæ † destinato. Post hoc Antiochia digressus est ad inspiciẽdas reliquias Traiani, quas Tatianus, Plotina, & Mattidia deferebãt. Quib. exceptis, & naui Romana dimissis, ipse Antiochiã regressus, præpositoqꝫ Syriæ Catilio Seuero, per Illyricũ Romã uenit. Traiano diuinos honores, datis ad senatũ & quidem accuratissimis literis postulauit, & cunctis uolentib. meruit ita, ut senatus multa, quę Hadrianus nõ postulauerat, in honorẽ Traiani sponte decerneret. Cũ ad senatũ scriberet, ueniã petijt, qꝫ de imperio suo iudiciũ senatui nõ dedisset, salutatus scilicet præpropere à militibus imperator, qꝫ esse resp. sine imperatore non posset. Cum triumphũ ei senatus, qui Traiano debitus erat, detulisset recusauit ipse, atqꝫ imaginẽ Traiani curru triumphali uexit, ut optimus imperator ne post mortẽ quidẽ triumphi amitteret dignitatẽ. Patris patrię nomen delatũ sibi statim & iterũ postea, distulit: quòd hoc nomẽ Augustus sero meruisset. Aurũ coronariũ Italiæ remisit, in prouincijs minuit, & quidẽ difficultatibus ærarij ambitiose ac diligẽter expositis. Audito dein tumultu Sarmatarũ & Alanorũ, præmissis exercitibus Mæsiã petijt. Martium Turbonẽ post Mauritaniæ præfecturã infulis ornatũ, Pannoniæ Daciæqꝫ ad tẽpus præfecit. Cum rege mox Alanorũ, qui de imminutis stipendijs querebatur, cognito negotio pacẽ cõposuit, Nigrini insidias, quas ille sacrificãti Hadriano, conscio

Secundo, pro iterum

Destinato pro misso

conscio sibi Lusio, & multis alijs parauerat, cum etiã successorẽ Hadrianus sibimet destinasset, euasit. Quare Palma Terracinæ, Celsus Baijs, Nigrinus Fauentiæ, Lusius in itinere, senatu iubente, inuito Hadriano, ut ipse in uita sua dicit, occisi sunt. Vnde statim Hadrianus ad refellendam tristissimã de se opinionẽ, quòd occidi passus esset uno tempore quatuor cõsulares, Romã uenit, Dacia Turboni credita, titulo Aegyptiacæ præfecturæ, quo plus autoritatis haberet ornato: & ad cõprimendam de se famã, congiariũ duplex præsens populo dedit, ternis iam per singulos aureis se absente diuisis. In senatu quoq; excusatis quæ facta erant, iurauit, se nunquam senatorem, nisi ex senatus sententia puniturũ. Statim Cursum fiscalem instituit, ne magistratus hoc onere grauarẽt. Ad colligendã aũt gratiã nihil prætermittens, infinitã pecuniã, quæ fisco debebatũ, priuatis debitoribus in urbe atq; Italia: in prouincijs uero etiã ex reliquijs ingẽtes summas remisit, syngraphis in foro diui Traiani, quo magis securitas omnibus roboraretur incẽsis. Damnatorũ bona in fiscũ priuatũ redigi uetuit, omni summa in ærario publico recepta. Pueris ac puellis, quibus etiã Traianus alimẽta detulerat, incrementũ liberalitatis adiecit. Senatoribus qui non uitio suo decoxerant, patrimoniũ pro liberorũ modo senatoriæ professionis expleuit, ita ut plerisq; in diem uitæ suæ dimensum sine dilatione restituerit. Ad honores explendos nõ solũ amicis, sed etiã passim aliquantis multa largitus est. Fœminas nõnullas ad sustentandam uitã, sumptibus iuuit. Gladiatoriũ munus per sex dies cõtinuos exhibuit, & mille feras natali suo edidit. Optimos quosq; de senatu in cõtuberniũ imperatoriæ maiestatis adsciuit. Ludos Circenses præter natalitios, decretos sibi spreuit: & in concione & in senatu sæpe dixit, Ita se remp. gesturũ, ut sciret populi rem esse non propriã. Tertio consules, cum ipse ter fuisset, plurimos fecit. Infinitos aũt secundi consulatus honore cumulauit. Ipsum autẽ tertiũ consulatum, & quatuor mensibus tantũ egit, & in eo sæpe ius dixit. Senatui legitimo cum in urbe uel iuxta urbem esset, semper interfuit. Senatus fastigiũ in tantũ extulit, difficilẽ faciens senatores, ut cum Tatianũ ex præfecto prætorij, ornamentis consularibus præditum, faceret senatorẽ, nihil se amplius habere, quod in eum conferri posset, ostenderit. Equites Romanos, nec sine se de senatorib. nec secũ iudicare permisit. Erat enim tũc mos, ut cũ princeps causas cognosceret, & senatores & equites Romanos in cõsilium uocaret, sententiã ex omniũ deliberatione proferret. Execratus est deniq; principes, qui minus senatoribus detulissent. Seruiano sororis uiro, cui tantũ detulit, ut ei uenienti de cubiculo semper occurrerit, tertiũ cõsulatũ, nec secũ tamen, cum ille bis ante Adrianũ fuisset, ne esset secũdæ sententiæ, nõ petẽti ac sine precatiõe cõcessit. Inter hæc tamen & multas prouincias à Traiano acquisitas reliquit: & theatrũ quod ille in cãpo Martio posuerat, cõtra omnium uota destruxit. Et hæc quidẽ eo tristiora uidebantũ, quod omnia quæ displicere uidisset Hadrianus, mandata sibi ut faceret decreto Traiani esse simulabat. Cum Tatiani, præfecti sui & quondã tutoris, potentiã ferre nõ posset, nisus est eum obtruncare: sed reuocatus est, quia iam quatuor consulariũ occisorũ, quorum quidem necem in Tatiani cõsilia refundebat, premebatũ inuidia. Cui cum successorem dare nõ posset, quia nõ petebat, id egit, ut peteret: atq; ubi primũ petijt, in Turbonem transtulit potestatẽ: cum quidẽ etiã Simili alteri præfecto, Septiciũ Clarum successorẽ dedit. Summotis his à præfectura, quib. debebat imperiũ, Campaniã petit: eiusq; omnia oppida beneficijs & largitionibus subleuauit, optimũ quenq; amicitijs suis iungens. Romæ uero prætorũ & consulum officia frequentauit, cõuiuijs amicorũ interfuit. Aegros bis ac ter die, & nõnullos equites Romanos ac libertinos uisitauit, solatijs refouit, cõsilijs subleuauit, cõuiuijs suis semper adhibuit. Oĩa deniq; ad priuati hominis modũ fecit. Socrui suæ honores præcipuos impẽdit ludis gladiatorijs, cæterisq; officijs. Post hæc profectus in Gallias, oẽs causarijs liberalitatibus subleuauit. Inde in Germaniã transijt: pacisq; magis quàm belli cupidus, militẽ quasi bellũ immineret, exercuit, tolerantiæ documẽtis eũ imbuẽs, ipse quoq; inter manipulares uitã militarẽ magistrans, cibis etiã castrensibus in propatulo libẽter utens, hoc est, larido, caseo, & posca, exẽplo Scipiõis Aemiliani & Metelli, & autoris sui Traiani: multos præmijs, nõnullos honorib. donãs, ut ferre possent ea quæ asperius iubebat. siquidẽ ipse post Cæsarẽ Octauiũ, labãtẽ disciplinã incuria superiorũ principũ, retinuit, ordinatis & officijs

Magistrans, pro moderãs aut gubernãs

 & impendijs

& impendijs: nunꝗ paſſus aliquē à caſtris iniuſte abeſſe, cū tribunos nō fauor militū,
ſed iuſtitia cōmendaret. exēplo etiā uirtutis ſuæ cæteros adhortatus, cum etiā uicena
milia pedibus armatus ambularet, triclinia de caſtris & porticus & cryptas & topia di
rueret: ueſtem humillimā frequenter acciperet, ſine auro balteum ſumeret, ſine gem-
mis fibulas ſtringeret, capulo uix eburneo ſpatā clauderet: ægros milites in hoſpitijs
ſuis uideret, locū caſtris caperet: nulli uitem, niſi robuſto & bonæ famæ daret, nec tri-
bunū, niſi plena barba faceret, aut eius ætatis, quæ prudentia & annis tribunatus ro-
Implere robur, pro præſtare bur impleret, nec paterer̄ quicꝗ tribunū à milite accipere: delicata omnia undiq; ſum
moueret, arma poſtremo eorū ſupellectilemq; corrigeret. De militū etiā ætatibus iu-
dicabat, nequis aut minor ꝗ uirtus poſceret, aut maior ꝗ pateretur humanitas, in ca-
ſtris contra morem ueterem uerſaret: agebatq; ut ſibi ſemper noti eſſent, & eorū nume
rus ſciret̄. Laborabat præterea, ut cōdicta militaria diligēter agnoſceret: reditus quo-
que prouinciales ſoletter explorans, ut ſi alicubi quippiā deeſſet, expleret. Ante oēs
tamen enitebar̄, ne quid otioſum uel emeret aliquando, uel paſceret. Ergo cōuerſis re-
gio more militib. Britanniā petijt: in qua multa correxit, murumq; per octoginta mi-
lia paſſuū primus duxit, qui Barbaros Romanosq; diuideret. Septicio Claro præfe-
Suetonius cto prætorij, & Suetonio Tranquillo Epiſtolarū magiſtro, multisq; alijs, qui apud Sa-
Tranquillus binam uxorē iniuſſu eius familiarius ſe tunc egerant, ꝗ reuerentia domus aulicæ po-
ſtulabat, ſucceſſores dedit: uxorem etiā ut moroſam & aſperā dimiſſurus, ut ipſe dice
bat, ſi priuatus fuiſſet. Et erat curioſus non ſolū domus ſuæ, ſed etiā amicorū: ita, ut per
frumentarios occulta oia exploraret: nec aduerterent amici, ſciri ab imperatore ſuam
uitā, prius ꝗ ipſe hoc imperator oſtenderet. Vnde non iniucundum eſt rem inſerere,
ex quo conſtet eum de amicis multa didiciſſe. Nam cū ad quendā ſcripſiſſet uxor ſua,
quod uoluptatib. detentus & lauacris ad ſe redire nollet: atq; hoc Hadrianus per fru-
mentarios cognouiſſet, petente illo cōmeatū, Hadrianus ei lauacra & uoluptates ex-
probrauit. Cui ille, Num & tibi uxor mea quod & mihi ſcripſit? Et hoc quidā uitioſiſſi
mum putāt: atq; huic adiungūt, quæ de adultorū amore ac nuptarū adulterijs, quibus
Hadrianus laboraſſe dicir̄, aſſerūt iungentes, ꝙ ne amicis quidē ſeruauerit fidē. Com
poſitis in Britannia rebus, tranſgreſſus in Galliā, Alexandrina ſeditiōe turbatus, quæ
nata eſt ob Apin: qui cum repertus eſſet poſt multos annos, turbas inter populos crea
uit, apud quē deberet locari omnibus ſtudioſe certantib. Per idem tēpus in honorem
Plotinæ baſilicā apud Nemauſum opere mirabili extruxit. Poſt hæc Hiſpanias petit,
& Tarracone hyemauit, ubi ſumptu ſuo ædē Auguſti reſtituit, omnib. Hiſpanis Tar-
raconem in cōuentū uocatis: delectūq; iocylariter, ut uerba ipſa ponit Marius Maxi
mus, detractantib. Italicis, uehementiſsime cæteris, prudenter & caute cōſuluit. Quo
quidem tēpore non ſine gloria grauiſsimū periculū adijt, apud Tarraconē ſpatiās per
hoſpitiua uiridaria, ſeruo in ſe cū gladio furioſius irruēte: quē retentū ille miniſtris ac-
currentibus tradidit: & ubi furioſum eſſe cōſtitit, medicis curandū dedit in nullo om-
nino cōmotus. Per ea tēpora & aliâs frequēter in plurimis locis, in quibus Barbari nō
fluminibus, ſed limitibus diuidunr̄, ſtipitibus magnis in modū muralis ſepis funditus
iactis atq; cōnexis, Barbaros ſeparauit: Germanis regē conſtituit, motus Maurorū cō
preſsit, & à ſenatu ſupplicatiōes emeruit. Bellū Parthorū per idem tēpus in motu tan
tum fuit, idq; Adriani colloquio repreſſum eſt. Poſt hoc per Aſiā & inſulas ad Achaiā
nauigauit, & Eleuſinia ſacra exēplo Herculis Philippiq; ſuſcepit: multa in Athenien-
ſes cōtulit, & pro agonotheta reſedit. & in Achaia quidē etiā illud obſeruatū ferunt: ꝙ
cum in ſacris multi cultros haberēt, cum Hadriano nullus armatus ingreſſus eſt. Poſt
in Siciliā nauigauit, in qua Aetnā montē conſcendit, ut ſolis ortū uideret arcus ſpecie,
ut dicir̄, uarium. Inde Romā uenit, atq; ex ea in Africā tranſiit, ac multum beneficio-
rum prouincijs Africanis attribuit. Nec quiſquā ferè principū tantū terrarū tam celeri
ter peragrauit. Deniq; cum poſt Africā Romam rediſſet, ſtatim ad orientē profectus
per Athenas iter fecit, atq; opera quæ apud Athenienſes cœperat, dedicauit: ut Iouis
Olympij ædem, & arā ſibi: eodemq; modo per Aſiam iter faciens, templa ſui nominis
conſecrauit. Deinde à Cappadocibus ſeruitia caſtris profutura ſuſcepit. Toparchas
& reges ad amicitiam inuitauit, inuitato etiam Coſdroe rege Parthorum, remiſſaq;
illi filia

illi filia quã Traianus ceperat, ac ꝓmissa sella quę itidẽ capta fuerat. Cumq; ad eũ quidam reges uenissent, ita cũ his egit, ut eos pœniteret qui uenire noluerũt, causa specialiter Pharasmanis, qui eius inuitationẽ superbe neglexerit. Et circũiens quidẽ prouincias, procuratores & præsides ꝓ factis supplicio affecit, ita seuerè, ut accusatores per se crederet̃ immittere. Antiochẽses inter hæc ita odio habuit, ut Syriã à Phœnice sepe rare uoluerit, ne tot ciuitatũ metropolis Antiochia diceret̃. Mouerunt ea tẽpestate & Iudæi bellũ, quod uetabant̃ mutilare genitalia. Sed in monte Casio cũ uidẽdi solis ortus gratia nocte ascẽdisset, imbre orto, fulmen decidẽs hostiã & uictimariũ sacrificãti afflauit. Peragrata Arabia Pelusiũ uenit, & Pompeij tumulũ magnificẽtius extruxit. Antinoũ suum dum per Nilũ nauigat, perdidit, quẽ muliebriter fleuit: de quo uaria fama est, alijs eũ deuotũ pro Hadriano asserentib. alijs quod & forma eius ostentat & nimia uoluptas Hadriani. & Græci quidẽ uolẽte Hadriano eum cõsecrauerũt, oracula per eũ dari asserentes, quæ Hadrianus ipse cõposuisse iactat̃. Fuit enim poematũ & literarũ omniũ studiosissimus, arithmeticæ, geometriæ, picturæ peritissimus. Iã psallendi & cantãdi scientiã præ se ferebat: in uoluptatib. nimius. Nã & de suis dilectis multa uersibus cõposuit, amatoria carmina scripsit. Idẽ armorũ peritissimus, & rei militaris scientissimus, gladiatoria quoq; arma tractauit. Idẽ seuerus, lætus, comis, grauis, lasciuus, cunctator, tenax, liberalis, simulator, sæuus, clemẽs, & semper in omnib. uarius. Amicos ditauit, & quidẽ nõ petentes, cũ petentib. nihil negaret. Idẽ tñ facile de amicis quicquid insusurrabat̃, audiuit. Atq; ideo propè cunctos uel amicissimos, uel eos quos summis honoribus euexit, postea ut hostiũ loco habuit, ut Tatianũ & Nepotẽ, & Septiciũ Clarũ. Nam Eudæmonẽ prius cõsciũ imperij ad egestatẽ perduxit: Polyænum & Marcellũ ad mortẽ uolũtariã coegit: Heliodorũ famosissimis literis lacessiuit: Titianũ ut cõsciũ tyrannidis, & argui passus est, & ꝓscribi. Numidiũ Quadratũ, & Catiliũ Seuerũ, & Turbonẽ grauiter insecutus est. Seruianũ sororis uirũ nonagesimũ iã annũ agentẽ, ne sibi superuiueret, mori coegit. Libertos deniq; & nõnullos milites insecutus est. Et quãuis esset oratione & uersu promptissimus, & in omnib. artibus peritissimus, tñ professores omniũ artiũ semper ut doctior risit, cõtempsit, obtriuit. Cũ his ipsis ꝓfessorib. & philosophis, libris uel carminib. inuicẽ editis sæpe certauit. Et Fauorinus quidẽ, cum uerbũ eius quoddã ab Hadriano reprehẽsum esset, atq; ille cessisset, arguẽtibus amicis q̃ male cederet Hadriano, de uerbo quod idonei autores usurpassent, risum iucũdissimũ mouit. Ait em̃, Non rectè suadetis familiares, qui nõ patimini me illũ doctiorẽ omnibus credere, qui habet triginta legiones. Famæ celebris Hadrianus tam cupidus fuit, ut libros uitæ suę scriptos à se, libertis suis literatis dederit, iubẽs ut eos suis nominibus publicarent: nã Phlegontis libri Hadriani esse dicunt̃. Catacrianos libros obscurissimos, Antimachũ imitando, scripsit. Floro poetæ scribenti ad se,

Ab hoc dicta Antinoe

Mouere risum

Ego nolo Cæsar esse,
Ambulare per Britannos,
Scythicas pati pruinas: rescripsit,
Ego nolo Florus esse,
Ambulare per tabernas,
Latitare per popinas,
Culices pati rotundos.

Trimetri Iambici Catalectici

Amauit præterea genus dicendi uetustum, cõtrouersias declamauit. Ciceroni Catonem, Vergilio Enniũ, Sallustio Cæciliũ prætulit. Eademq; iactatione de Homero ac Platone iudicauit. Mathesin sic scire sibi uisus est, ut sero Calendis Ianuarijs scripserit, quid ei toto anno posset euenire: ita, ut eo anno quo perijt, usq; ad illã horã qua est mortuus, scripserit quid acturus esset. Sed quamuis esset in reprehendendis musicis, tragicis, comicis, grãmaticis, rhetoribus, oratoribus, facilis, tamen oẽs professores & honorauit & diuites fecit, licet eos quæstionib. semper agitauit. Et cũ ipse autor esset, ut multi ab eo tristes recederent, dicebat se grauiter ferre, siquẽ tristẽ uideret. In summa familiaritate Epictetũ & Heliodorũ philosophos, & ne nominatim de omnib. dicã, grãmaticos, rhetores, musicos, geometras, pictores, astrologos habuit: præ cæteris, ut multi asserũt, eminẽte Fauorino. doctores qui ꝓfessioni suæ inhabiles uidebant̃, ditatos, honoratosq;

noratosq́ à professione dimisit. Quos in priuata uita inimicos habuit, imperator tantum neglexit, ita ut uni, quē capitalē habuerat, factus imperator diceret, Euasisti. Iis, quos ad militiā ipse per se uocauit, equos, mulos, uestes, sumptus, & omnē ornatū semper exhibuit. Saturnalitia & Sigillaritia frequenter amicis inopinantib. misit, & ipse ab his libenter accepit, & alia inuicē dedit. Ad deprehendēdas obsonatorū fraudes cū plurimis sumētibus pasceret, fercula de alijs mēsis etiā ultimis quibusq́ iussit apponi. Omnes reges muneribus suis uicit. Publice frequēter & cū omnibus lauit: ex quo ille iocus balnearis innotuit. Nā cum quodā tēpore ueteranū quendā notū sibi in militia, dorsum & cæterā partē corporis uidisset atterere, percōctatus cur se marmorib. destringendū daret. ubi audiuit hoc idcirco fieri, q́ seruū non haberet, & seruis eū donauit & sumptib. Verū alia die cū plures senes ad prouocandā liberalitatē principis pariter & se attererēt, euocari eos iussit, & aliū ab alio inuicē defricari. Fuit & plebis iactantissimus amator. Peregrinatiōis ita cupidus, ut omnia quæ legerat de locis orbis terrarū, præsens uellet addiscere. Frigora & tempestates ita patiēter tulit, ut nunq̃ caput tegeret. Regibus multis plurimū detulit: à plerisq́ uero etiā pacē redemit, à nōnullis contemptus est: multis ingētia dedit munera, sed nulli maiora q̃ Hiberorū: cui & elephantum & quinquagenariā cohortē post magnifica dedit dona. Cum à Pharasmane ipse quoq́ ingentia dona accepisset, atq́ inter hæc auratas quoq́ chlamydes, trecentos noxios cum auratis chlamydibus in harenā misit ad eius munera deridenda. Cū iudicaret, in consilio habuit nō amicos suos aut comites solū, sed iuris cōsultos, & præcipuē Iuliū Celsum, Saluiū Iulianū, Neratiū Priscū, aliosq́, quos tamen senatus omnis probasset. Cōstituit inter cætera, ut in nulla ciuitate domus aliquæ transferendæ ad aliam urbem ullius materiæ causa diruerent. Liberis proscriptorū duodecimas bonorū concessit. Maiestatis crimina nō admisit. Ignotorū hæreditates repudiauit: nec notorū accepit, si filios haberent. De thesauris ita cauit, ut si quis in suo reperisset, ipse potiret: si quis in alieno, dimidiū dño daret: si qs in publico, cū fisco æqualiter partiret. Seruos à dominis occidi uetuit, eosq́ iussit dānari per iudices, si digni essent. Lenoni & lanistæ seruū uel ancillā uendi uetuit causa nō præstita. Decoctores bonorū suorū, si suæ autoritatis essent, catamidiari in amphitheatro & dimitti iussit. Ergastula seruorū & liberorum tulit. Lauacra pro sexibus separauit. Si dñs in domo interemptus esset, non de omnibus seruis quæstionē haberi, sed de his, qui per uicinitatē poterāt sentire, præcepit. In Hetruria prçturā imperator egit. Per Latina oppida dictator & ædilis & duumuir fuit. Apud Neapolim demarchus, in patria sua quinquennalis: & itē Hadriæ quinquennalis quasi in alia patria, & Athenis archon fuit. In omnib. penē urbib. & aliquid ædificauit, & lusus edidit. Athenis mille ferarū uenationē in stadio exhibuit. Ab urbe nunq̃ ullū uenatorē aut scenicū auocauit. Romę post cæteras immensissimas uoluptates, in honorem socrus suæ, aromatica populo donauit. In honorē Traiani balsama & crocū per gradus theatri fluere iussit: Fabulas omnis generis more antiquo in theatro dedit: Histriones aulicos publicauit. In circo multas feras, & sæpe centū leones interfecit. Militares pyrrhicas populo frequēter exhibuit: Gladiatores frequēter spectauit. Cum opera ubiq́ infinita fecisset, nunq̃ ipse, nisi in Traiani patris tēplo nomen suum scripsit. Romæ instaurauit pantheū, septa, basilicā Neptuni, sacras ædes plurimas, forum Augusti, lauacrū Agrippæ: eaq́ oia proprijs & ueterū nominibus cōsecrauit. Fecit & sui nominis pontem, & sepulchrū iuxta Tiberim, & ædem Bonæ deæ transtulit: & colossum stantē atq́ suspensum per Detrianū architectū de eo loco in quo nūc templum Vrbis est ingēti molimine, ita ut operi etiā elephantes XXIIII. exhiberet. Et cum hoc simulacrū post Neronis uultū, cui antea dicatū fuerat, Soli cōsecrasset, aliud tale Apollodoro architecto autore, facere Lunæ molitus est. In colloquijs etiā humillimorum ciuilissimus fuit, detestans eos, qui sibi hanc uoluptatē humanitatis, quasi seruantes fastigium principis inuiderēt. Apud Alexandriā in musio, multas quæstiones professoribus proposuit: & propositas ipse dissoluit. Marius Maximus dicit, eum natura crudelem fuisse, & idcirco multa pie fecisse, quòd timeret ne sibi idem quod Domitiano accidit, eueniret. Et cum titulos in operibus nō amaret, multas ciuitates Hadrianopolis appellauit, ut ipsam Carthaginem, Athenarū partem. Aquarū ductus etiam infinitos

Sigillaritia

Mutuū scabūt

Catamidiari, risui gratia publicitus exhiberi

Pyrrhice, saltationis genus militare

μουσεῖον locus studiosorū

finitos hoc nomine nuncupauit. Fisci aduocatũ primus instituit. Fuit memoriæ ingentis, facultatis immensæ: nã ipse orationes & dictauit, & ad omnia respondit. Ioca eius plurima extant, nam fuit etiã dicaculus. Vnde illud quoq; innotuit, quòd cum cuidam canescenti quiddam negasset, eidem iterum petenti, sed infecto capite, respondit, Iam hoc patri tuo negaui. Nomina plurimis sine nomenclatore reddidit, quæ semel & congesta simul audierat, ut nomenclatores sæpius errantes emendauerit. Dixit & ueteranorum nomina quos aliquando dimiserat. Libros statim lectos & ignotos quidem plurimis memoriter reddidit. Vno tempore scripsit, dictauit, audiuit, & cum amicis fabulatus est. Si potest credi, omnes publicas rationes ita complexus est, ut domum priuatam quiuis paterfamiliãs diligens non satis nouit. Equos & canes sic amauit, ut eis sepulchra cõstitueret. Oppidum Hadrianotheras in quodam loco, quòd illic & feliciter esset uenatus, & ursam occidisset, aliquãdo constituit. De iudicib. omnibus semper cuncta scrutãdo, tamdiu requisiuit, quãdiu uerum inueniret. Libertos suos nec sciri uoluit in publico, nec aliquid apud se posse, dicto suo omnibus superiorib. principib. uitia imputans libertorũ, damnatis omnib. libertis suis, quicunq; se de eo iactauerãt. Vnde extat etiam illud seuere quidẽ, sed prope ioculare de seruis. Nam cum quodã tempore seruum suũ inter duos senatores è cõspectu ambulare uidisset, misit qui ei colaphũ daret, & diceret, Noli inter eos ambulare, quorum esse adhuc potes seruus. Inter cibos unice amabat tetrapharmacũ, quod erat de fasiano, sumine, perna, & crustulo. Fuerunt eius temporib. fames, pestilẽtia, & terræmotus: quæ omnia quantũ potuit, procurauit, multisq; ciuitatib. uastatis per ista subuenit. Fuit etiã Tiberis inundatio. Latiũ multis ciuitatibus dedit, tributa multis remisit. Expeditiones sub eo graues nullæ fuerunt. Bella etiã silentio penè transacta. A militib. propter curã exercitus nimiam multũ amatus est, simul q in eos liberalissimus fuit. Parthos in amicitia semper habuit, q inde regem retraxit, quẽ Traianus imposuerat. Armenis regem habere permisit, cũ sub Traiano legatũ habuissent. A Mesopotamijs nõ exegit tributũ, q Traianus imposuit. Albanos & Hiberos amicissimos habuit, quòd reges eorũ largitionib. prosecutus est, cum ad illũ ueni re cõtempsissent. Reges Bactrianorũ legatos ad eum amicitiæ petẽdæ causa supplices miserunt. Tutores sæpissime dedit. Disciplinã ciuilem nõ aliter tenuit, q̃ militarem. Senatores & equites Ro. semper in publico togatos esse iussit, nisi si à cœna reuerterentur. Ipse cum in Italia esset, semper togatus processit. Ad conuiuiũ uenientes senatores, stans excepit: semperq; aut pallio tectus discubuit, aut toga submissa. Iudicum sumptus cõstituit, & ad antiquũ modum redegit. Vehicula cum ingentib. sarcinis urbem ingredi prohibuit. Sederi equos in ciuitatib. non siuit. Ante octauam horam in publico neminem nisi ęgrum lauari passus est. Ab epistolis & à libellis, primus equites Romanos habuit. Eos quos pauperes & innocentes uidit, sponte ditauit. Quos uero calliditatè ditatos, etiam odio habuit. Sacra Romana diligẽtissime curauit, peregrina cõtempsit. Pontificis maximi officium peregit. Causas Romæ atq; in prouincijs frequenter audiuit, adhibitis consilio suo consulibus atq; prætoribus & optimis senatoribus. Fucinum lacum emisit. Quatuor cõsulares per omnem Italiã iudices cõstituit. Quando in Africam uenit, ad aduentũ eius post quinquenniũ pluit: atq; ideo ab Africanis dilectus est. Peragratis sanè omnibus orbis partibus, capite nudo, et in summis plerunq; imbribus atq; frigoribus, in morbum incidit lætalem. Factusq; de successore solicitus, primũ de Seruiano cogitauit: quẽ postea, ut diximus, mori coegit. Fuscum quod imperiũ præsagijs & ostentis agitatus speraret, in summa detestatione habuit: Pletoriũ Nepotem quẽ tantopere ante dilexit, ut ueniens ad eum ægrotantẽ Hadrianus impune non admitteretur, suspitionib. adductus. Eodem modo & Terentiũ Gentianum, & hunc uehementius, quod à senatu diligi tunc uidebat. Omnes postremo de quorũ imperio cogitauit, quasi futuros imperatores detestatus est. & omnem quidem uim crudelitatis ingenitæ usq; eo repressit, donec in uilla Tiburtina profluuio sanguinis penè ad exitum uenit. Tunc libere Seruianũ quasi affectatorem imperij, quòd seruis regis cœnam misisset, quòd in sedili regio iuxta lectũ posito sedisset, quòd erectus ad stationes militũ senex nonagenarius processisset, mori coegit, multis alijs interfectis uel aperte, uel per insidias: quandoquidẽ etiam Sabina uxor nõ sine fabula ueneni dati ab Hadriano defuncta

cta est. Tunc Ceionium Commodum, Nigrini generũ insidiatoris, quondam sibi forma commendatum, adoptare constituit. Adoptauit ergo Ceionium Commodum Verum inuitis omnibus, eumq; Aelium Verum Cæsarem appellauit. Ob cuius adoptionem ludos Circenses dedit, & donatiuũ populo ac militibus expendit: quem prætura honorauit, ac statim Pannonijs imposuit. decreto consulatu cum sumptibus, eundem Commodum secundum consulem designauit. Quem cum minus sanũ uideret, sæpissime dictitauit, in caducũ parietẽ nos inclinauimus, & perdidimus quater millies H—S. quòd populo & militibus pro adoptione Cõmodi dedimus. Cõmodus autẽ præ ualetudine, nec gratias quidem in senatu agere potuit Hadriano de adoptione. Deniq; accepto largius antidoto, ingrauescente ualetudine, per somnum perijt, ipsis calendis Ianuarijs. Quare ab Hadriano uotorum causa lugeri est uetitus. Et mortuo Aelio Vero Cæsare, Hadrianus ingruente tristissima ualetudine, adoptauit Arriũ Antoninũ, qui postea Pius dictus est: sed ea demum lege, ut ille sibi duos adoptaret, Annium Verum & Marcum Antoninũ. Hi sunt, qui postea duo pariter Augusti, primi remp. gubernauerunt. Antoninus quidem Pius idcirco appellatus dicitur, quod socerũ fessum ætate, manu subleuarit. Quamuis alij cognomentũ hoc ei dicant inditum, quòd multos senatores Hadriano iam sæuiẽti eripuisset: alij quòd ipsi Hadriano magnos honores post mortem detulisset. Antonini adoptionem plurimi tunc factam esse doluerunt, speciatim Catilius Seuerus præfectus urbis, qui sibi præparabat imperium. Qua re prodita, successore accepto, dignitate priuatus est. Hadrianus autem ultimo uitæ tædio iam affectus, gladio se transfigi à seruo iussit. Quod cum proditum esset, & in Antonini usq; notitiam uenisset, ingressis ad se præfectis & filio, rogantibusq;, ut æquo animo necessitatem morbi ferret, iratus illis, autorem proditionis iussit occidi, qui tamen ab Antonino seruatus est. Statimq; testamentum scripsit: nec tamen actus reip. prætermisit, dicente Antonino, parricidam se futurum, si Hadrianum adoptatus ipse pateretur occidi. & post testamentum quidem iterum se conatus occidere, subtracto pugione, sæuior factus est. petijt & uenenũ à medico, qui se ipse ne daret, occidit. Ea tempestate superuenit quædam mulier, quæ diceret somnio se monitam, ut insinuaret Hadriano, ne se occideret, quòd esset bene ualiturus: quod cum nõ fecisset, esse cæcatam. Iussam tamen iterum Hadriano eadẽ diceret, atq; genua eius oscularet, receptura uisum, si id fecisset. Quod cum insomniũ implesset, oculos recepit, cum aqua quæ in fano erat, ex quo uenerat, oculos abluisset. Venit & de Pannonia quidam natus cæcus ad febrientem Hadrianum, eumq; cõtigit: quo facto, & ipse oculos recepit, & Hadrianũ febris reliquit: quamuis Marius Maximus hæc per simulationem facta cõmemoret. Post hoc Hadrianus Baias petijt, Antonino Romæ ad imperandum relicto. Vbi cum nihil proficeret, accersito Antonino in conspectu eius apud ipsas Baias perijt, die sexto Iduum Iuliarum. Inuisusq; omnib. sepultus est in uilla Ciceroniana Puteolis. Sub ipso mortis tempore & Seruianum nonaginta annos agentem, ut supra dictum est, ne sibi superuiueret, atq; ut putabat, imperaret, mori coegit. & ob leues offensas plurimos iussit occidi quos Antoninus reseruauit. Et moriens quidem, hos uersus fecisse dicitur,

Animula, uagula, blandula,
Hospes, comesq; corporis,
Quæ nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula,
Nec ut soles, dabis iocos.

Tales autem nec multo meliores fecit & Græcos. Vixit annis LXXII. mensibus V. diebus XVII. Imperauit annis XXI. mensibus XI. Statura fuit procerus, forma comptus, flexo ad pectinem capillo, promissa barba, ut uulnera quæ in facie naturalia erãt tegeret: habitudine robusta. Equitauit, ambulauitq; plurimum. Armisq; & pilo se semper exercuit. Venatu frequentissime leonem manu sua occidit. Venando aũt iugulũ & costam fregit. Venationem semper cum amicis participauit. In conuiuio tragœdias, comœdias, Atellanas, sambucas, lectores, poetas pro re semper exhibuit. Tiburtinum uillam mire exædificauit, ita ut in ea & prouinciarum & locorũ celeberrima nomina inscriberet: uelut lyceum, academiã, prytaneum, canopũ, pœcilen, tempe uocaret. Et ut nihil

ut nihil prætermitteret, etiã inferos finxit. Signa mortis hæc habuit: Natali suo ultimo cum Antoninũ commẽdaret, prætexta spõte delapsa, caput ei operuit. Anulus in quo imago ipsius sculpta erat, spõte de digito delapsus est. Ante diẽ natalis eius, nescio qs ad senatũ ululans uenit. Cõtra quẽ Hadrianus ita motus est, quasi de sua morte loqueretur, cũ eius uerba nullus agnosceret. Idẽ cũ uellet in senatu dicere, post filij mei mortem, post mortẽ meã dixit. Somniauit præterea, se à patre potionẽ soporiferam impetrasse. Itẽ somniauit, à leone se oppressum esse. In mortuũ eũ à multis multa sunt dicta. Acta eius irrita fieri senatus uolebat: nec appellatus esset diuus, nisi Antoninus rogasset. Templum deniq; ei pro sepulchro apud Puteolos constituit, & quinquennale certamen, & Flamines & sodales, & multa alia, quæ ad honorem quasi numinis pertinerent. Quare ut supra dictum est, multi putant Antoninum Pium dictum.

AELII SPARTIANI

AELIVS VERVS AD DIOCLETIANVM AVGVSTVM.

DIOCLETIANO AVGVSTO, AELIVS SPARTIANVS SVVS SALVTEM.

IN animo mihi est Diocletiane Auguste, tot principum maxime, non solum eorum, qui principum locum in hac statione quam temperas, retentarunt, ut usq; ad diuum Hadrianum feci: sed illorum etiam, qui uel Cæsarũ nomine appellati sunt, nec principes, aut Augusti fuerũt, uel quolibet alio genere, aut in famam, aut in spem principatus uenerunt, cognitionẽ numinis tui sternere: quorũ præcipue de Aelio Vero dicendũ est, qui primus tantũ Cæsaris nomẽ accepit, adoptione Hadriani familię principũ adscriptus. Et quoniã nimis pauca dicenda sunt, nec debet prologus enormior esse quàm fabula, de ipso iam loquar.

Retentarunt pro tenuerunt, nisi mauis, retenuerunt.

CEIONIVS Commodus, qui & Aelius Verus appellatus est, quẽ sibi Hadrianus æuo ingrauescente morbis tristioribus pressus, peragrato iam orbe terrarũ adoptauit, nihil habet in sua uita memorabile, nisi quod tantũ Cæsar est appellatus: non testamento, ut antea solebat, neq; eo modo, quo Traianus est adoptatus: sed eo propè genere, quo nostris tẽporibus à uestra clemẽtia Maximianus atq; Cõstantius Cæsares dicti sunt: quasi quidã principum filij uiri, & designati Augustæ maiestatis hæredes. Et quoniã de Cæsarum nomine in huius præcipue uita est aliquid disputandũ, qui hoc solum nomẽ adeptus est, Cęsarẽ uel ab elephanto, qui lingua Maurorum cæsa dicitur: in prælio cęso, eũ qui primus sic appellatus est, doctissimi uiri & eruditissimi putãt dictũ: uel quia mortua matre, uentre cæso sit natus: uel quòd cũ magnis crinibus sit utero parentis effusus, uel quod oculis cæsijs & ultra humanũ morem uiguerit. Certe quæcũq; illa felix necessitas fuit, unde tam clarum & duraturum cum æternitate mundi nomen effloruit. Hic ergo de quo sermo est, primùm Lucius Aurelius Verus est dictus, sed ab Hadriano ascitus in Aeliorum familiam, hoc est, in Hadriani transcriptus, & appellatus est Cæsar. Huic pater Ceionius Commodus fuit, quẽ alij Verum, alij Lucium Aurelium, multi Annium prodiderunt: maiores omnes nobilissimi, quorum origo pleraque ex Hetruria fuit, uel ex Fauẽtia. Et de huius quidẽ familia plenius in uita Lucij Aurelij Ceionij Cõmodi Veri Antonini, filij huiusce, quẽ sibi adoptare Antoninus iussus est, disseremus. Is enim liber debet omnia quæ ad stemma generis pertinent, continere, qui habet principẽ de quo plura dicenda sunt. Adoptatus aũt Aelius Verus ab Hadriano eo tempore, quo iam, ut superius diximus, parum uigebat, & de successore ne-

Cæsar unde dictus.

cessario cogitabat, statimq; prætor factus, & Pannonijs dux ac rector impositus, mox consul creatus. Et quia erat deputatus imperio, iterum consul designatus est. Datum etiam populo cõgiarium causa eius adoptionis, collatumq; militibus H—S ter millies, Circenses editi: neq; quicquam prætermissum quod posset lætitiã publicam frequentare. Tantumq; apud Hadrianũm principem ualuit, ut præter adoptionis affectum, quo ei uidebatur adiunctus, solus omnia quæ cuperet etiã per literas impetraret. Nec prouinciæ quidem cui præpositus erat, defuit. Nam bene gestis rebus uel potius feliciter, & si non summi, medij tamen obtinuit ducis famam. Hic tamẽ ualetudinis adeo miserę fuit, ut Hadrianum statim adoptionis pœnituerit, potueritq; eum amouere à familia imperatoria, cum sæpe de alijs cogitaret, si fortè uixisset. Fertur deniq; ab his qui Hadriani uitam diligentius in literas retulerũt, Hadrianum Veri scisse geniturã: & eum quem non multo ad remp. regendam probarat, ob hoc tantum adoptasse, ut suæ satis faceret uoluptati: &, ut quidam dicunt, iurando quod intercessisse inter ipsum ac Verum secretis conditionibus ferebatur. Fuisse enim Hadrianũ peritum matheseos, Marius Maximus usqueadeo demonstrat, ut eum dicat cuncta de se scisse, sic, ut omnium dierum usque ad horam mortis futuros actus antè perscripserit. Satis præterea constat eum de Vero sæpe dixisse,

Iurando, pro iureiurando

Ostendent terris hunc tantum fata, neq; ultra Esse sinent.

Quos uersus cum aliquando in hortulo spatians cantitaret, atq; adesset unus ex literatis, quorum Hadrianus speciosa societate gaudebat, uelletq; addere,

Nimium uobis Romana propago
Visa potens superi, propria hæc si dona fuissent,

Hadrianus dixisse fertur: hos uersus uita non capit Veri. illud addens,

Manibus date lilia plenis,
Purpureos spargam flores, animamq; nepotis
His saltem accumulem donis, & fungar inani Munere.

Cum quidem etiam illud dicitur cum irrisione dixisse, Ego mihi diuum adoptaui, nõ filium. Eum tamen cum cõsolaretur unus de literatis qui aderãt, ac diceret, Quid si nõ rectè constellatio eius collecta est, quem credimus esse uicturum? Hadrianus dixisse fertur. Facile ista dicis tu, qui patrimonij tui nõ reip. quæris hæredem. Vnde apparet, eum habuisse in animo alium deligere, atq; hunc ultimo uitæ suæ tempore à rep. submouere: sed haud eius consilia iuuit euentus. Nam cum de prouincia Aelius redisset, atq; orationẽ pulcherrimam, quæ hodie quoq; legitur, siue per se, siue per scriniorum aut dicẽdi magistros parasset, qua Cal. Ianuarijs Hadriano patri gratias ageret, accepta potione qua se existimaret iuuari Cal. ipsis Ianuarijs perijt. Iussusq; ab Hadriano, quia uota interueniebãt, non lugeri. Fuit hic uitæ lętissimæ, eruditus in literis, Hadriano, ut maleuoli loquuntur, acceptior forma, quàm moribus. In aula diu non fuit, in uita priuata, & si minus probabilis, minus tamen reprehendendus, ac memor familiæ suæ, comptus, decorus, pulchritudinis regiæ, oris uenerãdi, eloquentiæ celsioris, uersu facilis, in rep. etiam non inutilis. Huius uoluptates ab his, qui uitam eius scripserũt, multæ feruntur: equidem non infames, sed aliquatenus diffluentes. Nã tetrapharmacum seu potius pentapharmacum, quo postea semper Hadrianus est usus, ipse dicitur reperisse, hoc est, sumen, fasianum, pauonem, crustulatam & aprugnam. De quo genere tibi aliter refert Marius Maximus, non pentapharmacum, sed tetrapharmacũ, appellans: ut & nos ipsi in eius uita prosecuti sumus. Fertur etiam aliud genus uoluptatis, quod Verus inuenerat. Nam lectum eminentibus quatuor anaclinterijs fecerat, minuto reticulo undiq; inclusum, eumq; folijs rosæ, quibus demptum esset album, replebat, iacensq; cum concubinis, uelamine de lilijs facto se tegebat, unctus odoribus Persicis. Iam illa frequentantur à nonnullis, quod & accubationes ac mensas de rosis ac lilijs fecerit, & quidem purgatis: quæ & si non decora, non tamen ad perniciem publicam prompta sunt. Atq; idem Ouidij libros Amorum in lecto semper habuisse, idem Martialem epigrammaticum poetam, Vergilium suum dixisse. Iam illa leuiora, quòd cursoribus suis exemplo cupidinum alas frequenter apposuit, eosq; uentorum nominibus sæpe uocitauit, Boream alium, alium Notum, & item Aquilonem aut Circium

cium, cæterisq́ nominibus appellans, & indefesse atq; inhumaniter faciens cursitare. Idem uxori conquerenti de extraneis uoluptatibus, dixisse fertur: Patere me per alias exercere cupiditates meas. Vxor enim dignitatis nomen est, nō uoluptatis. Eius filius est Antoninus Verus, qui adoptatus est à Marco. Verus certe cū Marco æquale gessit imperium. Nam ipsi sunt, qui primi duo Augusti appellati sunt: & quorū fastis consularibus sic nomina præscribuntur, ut dicantur non tantum duo Antonini, sed duo Augusti: tantumq́; huius rei & nouitas & dignitas ualuit, ut fasti consulares nonnulli ab his sumerent ordinem consulū. Pro eius adoptione infinitam pecuniā populo & militibus Hadrianus dedit. Sed cū eum uideret homo paulo argutior miserrimæ ualetudinis, ita ut scutū solidius iactare non posset, dixisse fertur: Termilies perdidimus, quod exercitui populoq́; dependimus: siquidem satis in caducum parietem incubuimus: & qui non ipsam remp. sed nos ipsos sustentare uix possit. Et hæc quidē Hadrianus cum præfecto suo locutus est. Quæ cum prodidisset præfectus, ac per hoc Aelius Cæsar indies magis magisq́; solicitudine, utpote desperati hominis aggrauaretur, prę fecto suo Hadrianus qui rem prodiderat, successorē dedit, uolens uideri, quòd uerba tristia temperasset, sed nihil profuit. Nam, ut diximus, Lucius Ceionius Commodus Verus Aelius Cæsar, nā his omnibus nominib. appellatus est, perijt: sepultusq́; est imperatorio funere: neq; quicq; de regia nisi mortē habuit dignitate. Doluit ergo illius mortem ut bonus pater, non ut bonus princeps. Nam cum amici soliciti quærerent qui adoptari posset, Hadrianus dixisse fertur his, etiam uiuente adhuc Vero decreueram: ex quo ostendit aut iudicium suum, aut scientiā futurorum. Post hunc deniq; Hadrianus diu anceps quid faceret, Antoninū adoptauit, Pium cognomine appellatum: cui conditionem addidit, ut ipse sibi Marcum & Verum Antoninos adoptaret, filiāq́; suam Vero, non Marco daret. Nec diutius uixit, grauatus languore ac diuerso genere morborum, sæpe dicens, Sanum principem mori debere, nō debilem. Statuas sanè Aelio Vero per totum orbē colossas poni iussit, templa etiā in nōnullis urbibus fieri. Deniq; illius merito, filium eius Verū, nepotem utpote suū, qui pereunte Aelio in familia ipsius Hadriani remanserat, adoptandum Antonino Pio cum Marco, ut iam diximus, dedit: sæpe dicens, Habeat resp. quodcunq; de Vero. quod quidē contrarium his quæ de adoptionis pœnitentia per autores plurimos intimata sunt, cum Verus posterior nihil dignum præter clementiā in moribus habuerit, quod imperatoriæ familiæ lumen afferret. Hæc sunt quæ de Vero Cæsare mandanda literis fuerunt: de quo iccirco nō tacui, quia mihi propositū fuit, omnes qui post Cæsarē dictatorē, hoc est, diuū Iuliū, uel Cęsares, uel Augusti, uel principes appellati sunt, quiq́; in adoptionē uenirent, uel imperatorū filij, aut parētes Cæsarū nomine cōsecrati sunt, singulis libris exponere, meę satisfaciēs cōscientię, etiā si multis nulla sit necessitas talia requirēdi.

IVLII CAPITOLINI

ANTONINVS PIVS

AD DIOCLETIANVM AVG.

ITO Aurelio Fuluio Boionio Antonino Pio, paternū genus è Gallia trāsalpina, Nemausense scilicet, auus Titus Aurelius Fuluius, qui per honores diuersos ad secundum consulatum & prefecturam urbis peruenit. Pater Aurelius Fuluius, qui & ipse fuit consul, homo tristis & æger. Auia materna Bouinia Procilla, mater Arria Fadilla, Auus maternus Arrius Antoninus, bis consul, homo sanctus, & qui Neruam miseratus esset, quòd imperare cœpisset. Soror uterina Iulia Fadilla. Vitricus Iulius Lupus consularis. Socer Annius Verus. Vxor Annia Faustina. Filij mares duo, duæ fœminæ. Gener per

maiorem filiam, Lamia Syllanus: per minorem, Marcus Antoninus fuere. Ipse Antoninus Pius natus est tertiodecimo Calen. Octobres, sub Domitiano duodecimo, & Cornelio Dolabella COSS. in uilla Lanuuina: educatus Lori in Aurelia: ubi postea palatium extruxit, cuius hodieque reliquiæ manent. Pueritiam egit cum auo paterno, † mox cũ materno, omnes suos religiose colens: atque adeo & consobrinorũ & uitrici, & multorum affinium hæreditate ditatus est. Fuit uir forma conspicuus, ingenio clarus, moribus clemens, nobilis uultu, & placidus ingenio, singularis eloquentiæ, nitidæ literaturæ, præcipue sobrius, diligens agri cultor, mitis, largus, alieni abstinens, & omnia hæc cum mensura & sine iactantia. In cunctis postremo laudabilis, & qui merito Numę Pompilio ex bonorũ sententia comparatur. Pius cognominatus est à senatu: uel quòd socerũ fessa iã ætate, manu præsente senatu leuauerit. (Quod quidẽ non satis magnæ pietatis est argumentum, cum impius sit magis qui ista non faciat, quàm pius qui debitũ reddat) uel quòd eos quos Hadrianus per malam ualetudinem occidi iusserat, reseruauit: uel quòd Hadriano contra omniũ studia, post mortẽ infinitos atque immensos honores decreuit: uel quòd cũ se Hadrianus interimere uellet, ingenti custodia & diligentia fecit ne id posset admittere: uel quòd uere natura clementissimus, & nihil temporib. suis asperum fecit. Idem fœnus trientarium, hoc est, minimis usuris exercuit, ut patrimonio suo plurimos adiuuaret. Fuit quæstor liberalis, prætor splendidus, consul cũ Catilio Seuero. Hic in omni uita priuata in agris frequentissime uixit: sed clarus in locis omnibus fuit. Ab Hadriano inter quatuor consulares, quib. Italia committebatur, electus est ad eam partẽ Italiæ regendã, in qua plurimum possidebat, ut Hadrianus uiri talis & honori consuleret & quieti. Huic cum Italiã regeret, imperij omen factũ est. Nam cũ tribunal ascendisset, inter alias acclamationes dictũ est, Auguste, dij te seruent. Proconsulatũ Asiæ sic egit, ut solus auũ uinceret. In proconsulatu etiã sic imperij omen accepit. Nam cũ sacerdos fœmina Trallis ex more proconsules semper hoc nomine salutaret, non dixit, Aue proconsul, sed Aue imperator. Cyzici etiã de simulacro dei ad statuã eius corona translata est. Et post consulatũ in uiridario taurus marmoreus, cornibus ramis arboris accrescentibus, appensus est. Et fulgur cœlo sereno sine noxa in eius domũ uenit. Et in Hetruria dolia quæ defossa fuerãt, supra terrã reperta sunt. Et eius statuas in omni Hetruria examen apũ repleuit. Et somnio sæpe monitus, se penitus eius Hadriani simulacrũ inserere. Proficiscẽs ad proconsulatũ, filiam maiorẽ amisit. De huius uxore multa dicta sunt ob nimiã libertatem & uiuendi facilitatẽ, quæ iste cum animi dolore cõpressit. Post proconsulatum, in consilijs Hadriani Romæ frequens uixit, de omnibus de quib. Hadrianus consulebat, mitiorem sententiã semper ostendens. Genus sanè adoptionis tale fertur: Mortuo Aelio Vero, quem sibi Hadrianus adoptauerat, & Cæsarem nuncupauerat, dies senatus habebatur. Eò Arrius Antoninus soceri uestigia leuans uenit, atque iccirco ab Hadriano dicitur adoptatus: quæ causa sola esse adoptionis, nec potuit omnino, nec debuit: maxime cum & semper remp. bene egisset Antoninus, & in proconsulatu se sanctũ grauemque præbuisset. Ergo cum eum Hadrianus adoptare se uelle publicasset, acceptum est spatium deliberãdi, utrum arrogari ab Hadriano uellet. Adoptionis lex huiusmodi data est: ut quemadmodum Antoninus ab Hadriano adoptabatur, ita sibi ille adoptaret M. Antoninum fratris uxoris suæ filium, & L. Verum, Aelij Veri qui ab Hadriano adoptatus fuerat, filium, qui postea Verus Antoninus est dictus. Adoptatus est v Calen. Martias die in senatu gratias agens, quòd de se ita sensisset Hadrianus: factusque est patri & in imperio procõsulari, & in tribunitia potestate collega. Huius primum hoc fertur: quod cum ab uxore argueretur quasi parũ nescio quid suis largiens, dixerit. Stulta, posteaquam ad imperium transiuimus, & illud quod habuimus antè, perdidimus. Congiarium militibus ac populo de proprio dedit, & ea quæ pater promiserat. Et ad opera Hadriani plurimum contulit: & aurum coronarium, quod adoptionis suæ causa oblatum fuerat, Italicis totum, medium prouincialibus reddidit. Et patri quoad uixit, religiosissime paruit. Sed Hadriano apud Baias mortuo, reliquias eius Romam peruexit sancte ac reuerẽter, atque in hortis Domitiæ collocauit: etiam repugnantibus cunctis, inter diuos eum retulit. Vxorem Faustinam, Augustam appellari

Mox, pro deinde

Trientarium fœnus

pellari à senatu permisit, Pij appellationẽ recepit. Patri & matri atq; auis & fratribus iam mortuis, statuas decretas libenter accepit. Circenses natali suo dicatos non respuit. Alijs honoribus refutatis, clypeum Hadriano magnificentissimũ posuit, & sacerdotes instituit. Factus imperator nulli eorum quos Hadrianus prouexerat, successorẽ dedit. Fuitq; ea constantia, ut septenis & nouenis annis in prouincijs bonos præsides detineret. Per legatos suos plurima bella gessit. Nam & Britannos per Lollium Vrbicum legatũ uicit, alio muro cespititio submotis barbaris ducto: & Mauros ad pacem postulandã coegit: & Germanos & Dacos, & multas gentes atq; Iudæos rebellantes contudit per præsides ac legatos. In Achaia etiam atq; Aegypto rebelliones repressit. Alanos molientes sæpe refrenauit: procuratores suos modeste suscipere tributa iussit: excedentes modũ, rationem factorũ suorum reddere præcepit: nec unq; læta tus est lucro, quo prouincialis oppressus est. Contra procuratores suos conquerentes libenter audiuit. His quos Hadrianus damnauerat, in senatu indulgẽtias petijt, dicẽs, etiam ipsum Hadrianum hoc fuisse facturũ. Imperatorium fastigium ad summã ciuilitatem deduxit. Vnde plus creuit recusantibus aulicis ministris, qui illo nihil per internuntios agente, nec terrere poterant homines aliquãdo, nec ea quę occulta nõ erant uendere. Senatui tantum detulit imperator, quantũ cum priuatus esset deferri sibi ab alio principe optauit. Patris patriæ nomẽ delatũ à senatu, quod primo distulerat, cum ingenti gratiarum actione suscepit. Tertio anno imperij sui Faustinam uxorem perdidit: quæ à senatu consecrata est, delatis Circensibus atq; tẽplo, & flaminicis & statuis aureis atq; argenteis: cum etiã ipse hoc concesserit, ut imago eius cunctis Circensibus poneretur. Statuam auream delatam à senatu positam suscepit. M. Antoninum quęstorem, consulem petente senatu creauit. Annium Verum, qui postea dictus est Antoninus, ante tempus quæstorem designauit: neq; de prouincijs, neq; de ullis actibus quicquam constituit, nisi quod prius ad amicos retulit: atq; ex eorũ sententia formas composuit. Visus est sanè ab amicis, & cum priuatis uestibus, & domestica quædam gerẽs. Tanta sanè diligentia subiectos sibi populos rexit, ut omnia & omnes quasi sua essent curaret. Prouinciæ sub eo cunctæ floruerunt. Quadruplatores extincti sunt. Publicatio bonorũ rarior quàm unq; fuit, ita ut unus tantũ proscriberetr affectatæ tyrannidis reus, hoc est, Attilius Titianus senatu puniẽte, à quo cõscios requiri uetuit, filio eius ad omnia semper adiuto. Perijt & Priscianus reus affectatæ tyrãnidis, sed morte uoluntaria. De qua cõiuratione quæri uetuit. Victus Antonini Pij talis fuit, ut esset opulentia sine reprehensione, parsimonia sine sordibus, & mensa eius per ꝓprios seruos, proprios aucupes, piscatores & uenatores instrueretur. Balneũ quo usus fuisset sine mercede populo exhibuit: nec omnino quicquam de uitæ priuatæ qualitate mutauit. Salaria multis subtraxit, quos otiosos uidebat accipere, dicẽs, Nihil esse sordidius, imo crudelius, quàm si remp. ij arroderent, qui nihil in eam suo labore cõferrent. Vnde etiam Mesomedi lyrico salarium imminuit. Rationes omnium prouincialium apprime sciuit & uectigalium: Patrimoniũ priuatũ in filiam cõtulit: sed fructus reip. donauit. Species imperatorias superfluas & prædia uẽdidit: & in suis proprijs fundis uixit uariè ac pro temporibus: nec ullas expeditiones obijt, nisi quod ad agros suos profectus est ad Campaniam, dicens, grauem essę prouincialibus comitatum principis etiã nimis parci: & tamen ingenti autoritate apud omnes gentes fuit, cum in urbe propterea sederet, ut undiq; nuntios medius utpote citius posset accipere. Congiarium populo dedit, militibus donatiuum addidit. Puellas alimentarias in honorẽ Faustinę, Faustinianas constituit. Opera eius hæc extant Romæ, Templum Hadriani honori patris dicatum, Græcostadium post incendium restitutum, instauratum amphitheatrũ, sepulchrum Hadriani, templum Agrippæ, pons sublicius, Phari restitutio, Caietæ portus, Tarracinensis portus restitutio, lauacrum Ostiense, Antiatium aquæ ductus, templa Lanuuiana. Multas etiam ciuitates adiuuit pecunia, ut opera uel noua facerent, uel uetera restituerent: ita, ut & magistratus adiuuaret, & senatores urbis ad functiones suas. Hæreditates eorum qui filios habebant, repudiauit. Primus constituit ne pœnæ causa legatum relictum maneret: successorem uiuenti bono iudici nulli dedit, nisi Orphito præfecto urbi, sed petenti. Nam Gauius Maximus præfectus prætorij usque

Indulgentia pro uenia

Gratiarum actio

Alimentarij qui publice alebantur

ad xx annum sub eo peruenit, uir seuerissimus, cui Tatius Maximus successit. In cuius demortui locum duos præfectos substituit, Fabium Repentinum & Cornelium Victorinũ. Sed Repentinus famosa uoce percussus est, quòd per concubinam principis ad præfecturam uenisset. Vsq; adeo sub eo nullus percussus est senator, ut etiã parricida confessus in insula deserta poneretur: quia uiuere illi naturæ legibus nõ licebat. Vini, olei, & tritici penuriam per ærarij sui damna emendo, & gratis populo dando, sedauit. Aduersa eius temporibus hæc prouenerunt: Fames de qua diximus, circi ruina, terræmotus, quo Rhodiorum & Asiæ oppida conciderunt: quæ omnia mirifice instaurauit. Et Romæ incendium, quod trecentas quadraginta insulas uel domos absumpsit. Et Narbonensis ciuitas, & Antiochense oppidum, & Carthaginense forum arsit. Fuit & inundatio Tiberis. Apparuit & stella crinita. Natus est & biceps puer, & uno partu mulieris quinq; pueri editi sunt. Visus est in Arabia iubatus anguis maior solitis, qui se à cauda medium comedit. Lues etiam in Arabia fuit. Hordeum in Mœsia in culminibus arborum natum est. Quatuor præterea leones mansueti, sponte se capiendos in Arabia præbuerunt. Pharasmanes rex ad eum Romam uenit, plusq; illi quàm Hadriano detulit. Pacorum regem Ladijs dedit. Parthorum regẽ ab Armeniorum expugnatione solis literis repulit. Abagarũ regem ex Orientis partibus sola autoritate deduxit. Causas regales terminauit. Sellã regiam Parthorũ regi repetẽti, quam Traianus ceperat, pernegauit. Rimethalcen in regnum Bosphoranum, audito inter ipsum & curatorem negotio, remisit. Olbiopolitis contra Tauroscythas in Pontũ auxilia misit: & Tauroscythas usq; ad dandos Olbiopolitis obsides uicit. Tantũ sane autoritatis apud exteras gentes nemo habuit, cũ semper amauerit pacem, eousq;, ut Scipionis sententiam frequentarit, qua ille dicebat, Malle se unum ciuem seruare, quàm mille hostes occidere. Menses Septembrẽ atq; Octobrem, Antoninum atq; Faustinũ appellandos decreuit senatus, sed id Antoninus respuit. Nuptias filiæ suæ Faustinæ, cùm Marco Antonino eam coniungeret, usq; ad donatiuũ militum celeberrimas fecit. Verum Antoninum post quæsturã consulem fecit. Cum Apollonium quem Chalcide acciuerat, ad Tiberianam domũ in qua habitabat uocasset, ut ei M. Antoninum traderet, atq; ille dixisset: Non magister ad discipulum debet uenire, sed discipulus ad magistrũ: risit eũ dicens, Facilius fuit Apollonio à Chalcide Romã uenire, quàm à domo sua in palatiũ: cuius auaritiã etiã mercedib. notauit. Inter argumẽta pietatis eius & hoc habet, quòd cũ Marcus mortuũ educatorẽ suũ fleret, uocareturq; ab aulicis ministris ab ostẽtatione pietatis, ipse dixerit: Permittite, inquit, illi ut homo sit: neq; enim uel philosophia, uel imperiũ tollit affectus. Præfectos suos & locupletauit, & ornamẽtis cõsularibus donauit: si qs repetundarũ dãnauit, eorũ liberis bona paterna restituit, ea tamen lege, ut illi prouincialibus redderent quod parentes acceperant. Ad indulgẽtias pronissimus fuit. Edita munera, in quibus elephantos, & crocutas, & tigrides, & rhinocerotas, & crocodilos etiã atq; hippopotamos, & omnia ex toto orbe terrarũ cum tigridibus exhibuit. Centũ etiam leones una missione edidit. Amicis suis in imperio suo nõ aliter usus est quàm priuatus: quia & ipsi nunq; de eo cũ libertis suis per fumum aliquid uendiderunt: siquidẽ libertis suis seuerissime usus est. Amauit histrionum artes, piscando se & uenando multum oblectauit, & deambulatione cum amicis atq; sermone. Vindemias priuati modo cum amicis agebat. Rhetorib. & philosophis per omnes prouincias & honores & salaria detulit. Orationes pleriq; alienas esse dixerunt, quę sub eius nomine ferũtur: Marius Maximus eius proprias fuisse dicit. Conuiuia cum amicis, & priuata communicauit & publica: nec ullum sacrificium per uicarium fecit, nisi cum æger fuit. Cum sibi & filijs honores peteret, omnia quasi priuatus fecit. Frequentauit & ipse amicorum suorum conuiuia. Inter alia etiam hoc ciuilitatis eius præcipuum argumentum est, quòd cum domum Omuli uisens, mirans q; columnas Porphyreticas, requisisset unde eas haberet: atq; Omulus ei dixisset, Cum in domum alienam ueneris, & mutus & surdus esto, patienter tulit. Cuius Omuli multa ioca semper patienter accepit. Multa de iure sanxit, usus q; est iuris peritis, Vinidio Vero, Saluio Valente, Volusio Meciano, Vlpio Marcello, & Iaboleno. Seditiones ubicunque factas, non crudelitate, sed modestia & grauitate compressit. Intra urbes sepeliri

Insulæ, potentum domus

Indulgẽtia, pro remissione

pelliri mortuos uetuit. Sumptum muneribus gladiatorijs instituit. Vehicularium cursum summa diligentia subleuauit. Omnium quæ gessit, & in senatu & per edicta rationem reddidit. Perijt anno septuagesimo: sed quasi adolescens desideratus est. Mors autem eius talis fuisse narratur. Cum Alpinum caseum in cœna edisset auidius, nocte reiectauit, atque alia die febre cōmotus est. Tertia die cum se grauari uideret, M. Antonino remp. & filiam præsentibus præfectis cōmendauit, Fortunamque auream, quę in cubiculo principum poni solebat, transferri ad eum iussit: signum tribuno æquanimitatis dedit, atque ita cōuersus quasi dormiret, spiritum reddidit. Apud Lorium alienatus in febri, nihil aliud quàm de rep. & de his regibus quibus irascebatur, locutus est. Priuatum patrimonium filiæ reliquit. Testamento aūt omnes suos legatis idoneis prosecutus est. Fuit statura eleuata decorus. Sed cum esset longus & senex, incuruareturque, tiliaceis tabulis in pectore positis fasciabatur, ut rectus incederet. Senex etiam antequam salutatores uenirent, panem siccum comedit ad sustentandas uires. Fuit uoce rauca & sonora. Cum iucunditate à senatu diuus est appellatus, cunctis certatim admittentibus: cum omnes eius pietatem, clementiam, ingenium, sanctimoniam laudarent, decreti etiam sunt omnes honores, qui optimis principibus antè delati sunt. Meruit & Flaminem & Circenses & templum & sodales Antoninianos: solusque omniū propè principum prorsus sine ciuili sanguine & hostili, quantum ad seipsum pertinet, uixit: & qui rite comparatur Numæ, cuius felicitatem, pietatemque, & securitatem, ceremoniasque semper obtinuit.

IVLII CAPITOLINI

M. ANTONINVS PHILOSOPHVS

ARCO Antonino in omni uita philosophāti uiro, & qui sanctitate uitæ omnibus principibus antecellit, pater Annius Verus, qui in prætura decessit: auus Annius Verus, iterum consul & præfectus urbi, adscitus in patritios à principibus Vespasiano & Tito censoribus: patruus Annius Libo consul: amita Galeria Faustina Augusta: mater Domitia Caluilla, Caluisii Tulli bis consulis filia: proauus paternus Annius Verus prætorius ex Succubitano municipio ex Hispania factus senator: proauus maternus Catilius Seuerus, bis consul & præfectus urbi: auia paterna Rupilia Faustina, Rupilij Boni consularis filia, fuere. Natus est Marcus Romæ, sexto Cal. Maias in monte Celio in hortis, auo suo iterū & Augure COSS. Cuius familia in originem recurrens, à Numa probatur sanguinem trahere, ut Marius Maximus docet. Item à rege Salentino Malennio Dasummi filio, qui Lupias cōdidit. Educatus est in eo loco in quo natus est, & in domo aui sui Veri iuxta ædes Laterani. Habuit & sororem natu minorem Anniam Cornificiam: uxorem Anniā Faustinam consobrinam suam. M. Antoninus principio aui sui nomen habuit, & Catilij Seueri materni proaui. Post excessum uero patris ab Hadriano Annius Verissimus uocatus est: post uirilem autem togam, Annius Verus. patre mortuo, ab auo paterno adoptatus est & educatus. Fuit à prima infantia grauis. At ubi egressus est annos, qui nutricum fouentur auxilio, magnis præceptoribus traditus, ad philosophię scita peruenit. Vsus est magistris ad prima elementa Euphorione literatore, & Gemino comœdo, musico Androne, eodemque geometra: quibus omnibus ut disciplinarū autoribus plurimum detulit. Vsus præterea grammaticis, Græco, Alexandro: quotidianis Latinis, Trosio Apro, & Pollione, & Eutychio Proculo Siccensi. Oratoribus usus est, Græcis, Annio Marco, Caninio Celere, & Herode Attico; Latino, Frontone Cornelio. Sed multum ex his Frontoni detulit, cui

Trahere sanguinem, producere genus

Literator, qui docet prima elementa

lit, cui & statuam in senatu petijt. Proculum uero usq; ad proconsulatũ prouexit. Honoribus in se receptis, philosophiæ operam uehementer dedit, & quidem adhuc puer. Nam duodecimum annum ingressus, habitũ philosophi sumpsit: & deinceps tolerantiam, cum studeret in pallio, & humi cubaret, uix autem matre agente, instrato pellib. lectulo accubaret. Vsus est etiam Commodo magistro, cuius ei affinitas fuerat destinata. Vsus est & Apollonio Chalcedonio Stoico philosopho. Tantum autem studiũ in eo philosophiæ fuit, ut adscitus iam in imperatoriã dignitatem, tamen ad domũ Apollonij discendi causa ueniret. Audiuit & Sextũ Cheronensem Plutarchi nepotem: Iunium Rusticum, Claudium Maximum, & Cinnam Catullum, Stoicos. Peripateticæ uero studiosos audiuit Claudium Seuerum, & præcipue Iunium Rusticũ, quem & reueritus est & sectatus: qui domi militiæq; pollebat, stoicę disciplinę peritissimũ, cũ quo omnia cõmunicauit publica priuataq; cõsilia. Cui etiam ante præfectos prætorio semper osculum dedit: quem & consulem iterum designauit, cui post obitum à senatu statuas postulauit. Tantum aũt honoris magistris suis detulit, ut imagines eorum aureas in larario haberet, ac sepulchra eorũ aditu, hostijs, floribus semper honoraret. Studuit & iuri, audiens L. Volusium Metianum: tantumq; operis & laboris studijs impendit, ut corpus afficeret, atq; in hoc solo pueritia eius reprehenderetur. Frequentauit & declamatorum scholas publicas: amauitq; ex condiscipulis præcipuos senatorij ordinis Seium Fuscianum, & Aufidium Victorinũ: ex equestri, Bebium Longũ & Calenum, in quos maxime liberalis fuit: & ita quidem, ut quos non posset ob qualitatẽ uitæ reip. præponere, locupletatos teneret. Educatus est in Hadriani gremio, qui illum, ut suprà diximus, Verissimũ nominabat: & qui ei honorem etiã publice sexenni detulit. Octauo ætatis anno in Saliorũ collegium retulit. In Saliatu omen accepit imperij: coronas omnibus in puluinar ex more iaciẽtibus, aliæ alijs locis hæserũt, huius uelut manu, capiti Martis aptata est. Fuit in eo sacerdotio & presul & uates & magister, & multos inaugurauit, atq; exaugurauit nemine præeunte, ꝙ ipse carmina cũcta didicisset. Virilẽ togã sumpsit quintodecimo ætatis anno, statimq; ei L. Ceionij Cõmodi filia despõsata est ex Hadriani uolũtate. Nec multo post præfectus feriarum Latinarũ fuit. In quo honore præclarissime se pro magistratibus agentem, & in conuiuijs Hadriani principis ostendit. Post hoc patrimonium paternum sorori totũ concessit: cum eum ad diuisionem mater uocaret, respondit, aui bonis se esse contentum: addens, ut & mater si uellet, in sororem suum patrimoniũ conferret, ne inferior esset soror marito. Fuit autem ea uitæ indulgentia, ut cogeretur nonnunquã uel in uenationes pergere, uel in theatrum descendere, uel spectaculis interesse. Operam præterea pingendo sub magistro Diogneto dedit. Amauit pugilatum, luctamina, & cursum, & aucupatus: & pila lusit apprime, & uenatus est. Sed ab omnibus his intentionib. studiũ eum philosophiæ abduxit, seriumq; & graue reddidit: nõ tamen prorsus abolita in eo comitate, quã præcipue suis mox amicis atq; etiã minus notis exhibebat: cũ frugi esset sine cõtumacia, uerecundus sine ignauia, sine tristitia grauis. His ita se habentibus, cũ post obitũ L. Cæsaris Hadrianus successorẽ imperij quæreret, nec idoneus, utpote decẽ & octo annos agens, Marcus haberet, amitæ Marci uirum Antoninum Pium, Hadrianus ea lege in adoptionem legit, ut sibi Marcũ Pius adoptaret: ita tamen, ut & Marcus sibi Lucium Cõmodũ adoptaret. Sanè ea die qua adoptatus est, Verus in somnis se humeros eburneos habere uidit: sciscitatusq; an apti essent oneri ferũdo, solito reperit fortiores. Vbi autẽ comperit se ab Hadriano adoptatũ, magis est deterritus ꝙ lætatus: iussusq; in Hadriani priuatã domũ migrare, inuitus de maternis hortis recessit. Cumq; ab eo domestici quærerent, cur tristis in adoptionẽ regiam transiret, disputauit, quę mala in se contineret imperiũ. Tunc primũ pro Annio Aurelius cœpit uocari, quod in Aureliã, hoc est, Antonini adoptionis iure transisset. Octauodecimo ergo ætatis anno adoptatus, in secundo consulatu Antonini iam patris sui, Hadriano ferente, gratia ætatis facta, quæstor est designatus. Adoptatusq; in aulicã domũ, omnibus parẽtibus suis tantam reuerentiã, quantam priuatus exhibuit. Eratq; haud secus rei suæ, ꝙ in priuata domo parcus ac diligens, ꝓ instituto patris uolẽs agere, dicere, cogitare. Hadriano Baijs absumpto, cũ Pius ad uehẽdas eius reliquias esset profectus, relictus Romę, auo iusta impleuit

Plutarchus Cheronensis

Exaugurare

Dedit operã pingẽdo, nõ ut dixit

Gratia ætatis pro eo quod dicimus, dispensatio

pleuit. Et gladiatorũ quasi priuatus quęstor edidit munus. Post excessum Hadriani statim Pius per uxorem suã Marcũ sciscitatus est:& cum dissolutis sponsalibus, quæ cum Lucij Ceionij Commodi filia despondeři uoluerat, impar adhuc ætati esset, habita deliberatione cogitare uelle se dixit. His ita gestis, adhuc quæstorem & consulem secum Pius Marcum designauit, & Cæsaris appellatione donauit:& Seuirum turmis equitũ Romanorũ iam consulem designatum creauit: Et edenti cum collegis ludos seuirales adsedit, & in Tiberianã domum transgredi iussit, & aulico fastigio renitentẽ ornauit, & in collegia sacerdotũ iubente senatu recepit:secundum etiam consulem designauit, cum ipse quartum pariter iniret. Per eadem tempora cum tantis honoribus occupare tur, & cum formandus ad regendum statum reip. patris actibus interesset, studia cupidissime frequentauit. Post hæc Faustinã duxit uxorem, & suscepta filia, tribunitia potestate donatus est, atq; imperio extra urbem proconsulari, addito iure quintæ relationis: tantumq; apud Pium ualuit, ut nunquã quenquã sine eo facile promouerit. Erat autem in summis obsequijs patris Marcus, quamuis nõ deessent qui aliqua aduersum eum insusurrarẽt, & præ cæteris Valerius Omulus: qui cum Lucillam matrem Marci in uiridario uenerantem simulacrum Apollinis uidisset, insusurrauit: illa nunc rogat ut diem tuum claudas, & filius imperet. quod omnino apud Pium nihil ualuit: tanta erat Marci probitas,& tanta in imperatorio principatu modestia. Aestimationis autẽ tantam curam habuit, ut & procuratores suos puer semper moneret ne quid arrogantius facerent, & hæreditates delatas reddens proximis aliquãdo respuerit: deniq; per uiginti & tres annos in domo patris ita uersatus, ut eius quotidie amor cresceret: nec præter duas noctes per tot annos ab eo mansit diuersis uicibus. Ob hoc Antoninus Pius cum sibi adesse finẽ uitæ uideret, uocatis amicis & præfectis, ut successorem eum imperij omnibus cõmendauit atq; firmauit: statimq; signo æquanimitatis tribuno dato, Fortunam aureã, quæ in cubiculo solebat esse, ad Marci cubiculum transire iussit. Bonorum maternorũ partem Mummio Quadrato sororis filio, quia illa iam mortua erat, tradidit. Post excessum diui Pij à senatu coactus regimen publicũ capere, fratrem sibi participem in imperio designauit: quem Lucium Aurelium Verum Commodum appellauit, Cæsaremq; atq; Augustũ dixit, atq; ex eo pariter cœperunt rempublicam regere. Tuncq; primum Romanũ imperium duos Augustos habere cœpit † lictum cum alio participasset. Antonini mox ipse nomen recepit: & quasi pater L. Commodi esset, & Verum eum appellauit, addito Antonini nomine: filiamq; suam Lucillam fratri despondit. Ob hanc coniunctionem pueros & puellas nouorum hominũ frumentariæ perceptioni ascribi præceperunt. Actis igitur quæ agenda fuerant in senatu, pariter castra prætoria petiuerunt, & uicena milia nummûm singulis ob participatum imperium militibus promiserunt, & cæteris pro rata. Hadriani autem sepulchro corpus patris intulerunt, magnifico exequiarũ officio: mox iustitio secuto, publice quoq; funeris expeditus est ordo. Et laudauere uterq; pro rostris patrem, Flaminemq; ei ex affinibus,& sodales ex amicissimis, Aurelianos creauere. Adepti imperium, ita ciuiliter se ambo egerunt, ut lenitatem Pij nemo desideraret, cum eos Marullus sui temporis mimographus cauillando impune perstringeret. Funebre munus patri dederunt. Dabat se Marcus totum & philosophiæ, amorem ciuium affectans. Sed interpellauit istam felicitatẽ securitatemq; imperatoris, prima Tiberis inundatio, quæ sub illis grauissima fuit: quæ res & multa urbis ædificia uexauit,& plurimum animalium interemit,& famem grauissimam peperit. Quæ omnia mala Marcus & Verus sua cura & præsentia temperarunt. Fuit eo tempore etiam Parthicum bellum, quod Vologesus paratũ sub Pio, Marci & Veri tempore indixit, fugato Atidio Corneliano, qui Syriam tunc administrabat. Imminebat etiam Britannicum bellum, & Catti in Germaniam ac Rhetiã irruperant. Et aduersus Britannos quidẽ Calphurnius Agricola missus est, contra Cattos Aufidius Victorinus. Ad Parthicũ uero bellum senatu consentiente, Verus frater eius missus est. Ipse Romæ remansit, quòd res urbanæ imperatoris præsentiam postularent. Et Verum quidem Marcus Capuam usq; profecutus, amicis comitantibus è senatu ornauit, additis officiorũ omnium principib. Sed cum Romam redisset Marcus, cognouissetq; Verum apud Canusium ægrotare, ad eum uidendum

Insusurrare

Duo Augusti primum

Participatum pro communicatum

Sodales, quales nunc monachi aut canonici

uidendum contendit, susceptis in senatu uotis: quę postea q̃ Romã rediјt audita Veri transmissione, statim reddidit. Et Verus quidem postea q̃ in Syriam uenit, in delicijs apud Antiochiã & Daphnen uixit, armisq; se gladiatorijs & uenatibus exercuit, cum per legatos bellum Parthicum gerens, imperator appellatus esset, cum Marcus horis omnibus reipublicæ actibus incubaret, patienterq; delicias fratris & propè inuitus ac nolens ferret. Deniq; omnia quæ ad bellum erant necessaria, Romæ positus & dispo-suit Marcus & ordinauit. Gestæ sunt res in Armenia prospere per Statium Priscũ Artaxatis captis: delatumq; Armeniacum nomen utriq; principum: quod Marcus per uerecundiam primo recusauit, postea tamen recepit. Profligato autem bello, uterq; Parthicus appellatus est. Sed hoc quoq; Marcus delatum nomen repudiauit, quod postea recepit. Patris patriæ autẽ nomen delatum fratre absente, in eiusdem præsentiã distulit: medio belli tempore & Ciuicam patruum Veri & filiam suã nupturam, cõmissam sororis suæ curæ, eandem locupletatam, Brundusium usq; deduxit, & ad eum misit. Romam uero statim rediјt reuocatus eorum sermonibus qui dicebant, Marcum uelle finiti belli gloriam sibimet uendicare, atq; iccirco in Syriam proficisci. Ad proconsulem scribit, ne quis filiæ suæ iter facienti occurreret. Inter hæc liberales causas ita muniuit, ut primus iuberet apud præfectos ærarij Saturni unumquenq; ciuium natos liberos profiteri, intra tricesimũ diẽ nomine imposito. Per prouincias tabulariorũ publicorũ usum instituit, apud quos idem de originibus fieret, quod Romæ apud præfectos ærarij: ut si fortè aliquis in prouincia natus causam liberalem diceret, testationes inde ferret: atq; hanc totã legẽ de assertionibus firmauit, aliasq; de mensarijs & auctionibus tulit. Senatũ multis cognitionibus, & maxime ad se pertinentibus, iudicẽ dedit. De statu etiã defunctorũ intra quinquenniũ quæri iussit: neq; quisquã principum amplius senatui detulit. In senatus aũt honorificentiã, multis & prætorijs & consularibus priuatis decidenda negotia delegauit, quo magis eorum cum exercitio iuris autoritas cresceret. Multos ex amicis in senatũ allegit cum ædilitijs aut prætorijs dignitatibus: multis senatoribus uel pauperibus sine crimine, dignitates tribunitias ædilitiasq; concessit: nec quenq; in ordinẽ legit, nisi quẽ ipse bene scisset. Hoc quoq; senatoribus detulit, ut quoties de eorũ capite esset iudicandum, secretò pertractaret, atq; ita in publicum prodiret, nec pateretur equites Romanos talibus interesse causis. Semper autem cum potuit, interfuit senatui, etiam si nihil esset referendum, si Romæ fuit. Si uero aliquid referre uoluit, etiã de Campania ipse uenit. Comitijs prẹterea etiã usq; ad noctem frequenter interfuit: neq; unquam recessit de curia, nisi consul dixisset, Nihil uos moramur patres conscripti: † Sin autem, appellationibus à consule factis, iudicem dedit. Iudiciariæ rei singularem diligentiã adhibuit. Fastis dies iudiciarios addidit, ita ut ducentos triginta dies annuos rebus agendis, litibusq; disceptandis constitueret. Prætorem tutelarem primus fecit, cum antè tutores à consulibus poscerentur, ut diligentius de tutoribus tractaretur. De curatoribus uero, cum antè non nisi ex lege Lectoria uel propter lasciuiam uel propter dementiam darentur, ita statuit, ut omnes adulti curatores acciperent nõ redditis causis. Cauit & sumptibus publicis, & calumnijs quadruplatorum intercessit, apposita falsis delatoribus nota. Delationes quibus fiscus augeretur, contempsit. De alimentis publicis multa prudenter inuenit. Curatores multis ciuitatibus, quo latius senatorias tenderet dignitates, à senatu dedit. Italicis ciuitatib. famis tẽpore frumentũ ex urbe donauit: omniq; frumentariæ rei consuluit. Gladiatoria spectacula omnifariã temperauit. Temperauit etiã scenicas donationes, iubẽs ut quinos aureos scenici acciperẽt: ita tamen ut nullus editor decem aureos egrederet. Vias etiam urbis atq; itinerũ diligentissime curauit. Rei frumentariæ † grauiter prouidit. Datis iuridicis Italiæ consuluit, ad id exemplum, quo Hadrianus cõsulares uiros reddere iura præceperat. Hispanijs exhaustis Italica allectione, contra Traiani pręcepta, uerecunde consuluit. Leges etiã addidit de uicesima hæreditatum, de tutelis liberorũ, de bonis maternis, & item de filiorum successionibus pro parte materna, utq; senatores peregrini quartã partem in Italia possiderent. Dedit præterea curatoribus regionum ac uiarũ potestatẽ, ut uel punirent, uel ad præfectum urbi puniendos remitterent eos, qui ultra uectigalia quicquam ab aliquo exegissent. Ius autem magis uetus restituit, quàm

Sin aũt, pro si minus

Fortè, gnauiter

tuit, quàm nouum fecit. Habuit secum præfectos, quorũ & autoritate & periculo sem
per iura dictauit. Vsus autẽ est Scæuola præcipue iuris perito. Cum populo autẽ non
aliter egit, q̃ est actum sub ciuitate libera. Fuitq; per omnia moderatissimus in homini
bus deterrendis à malo, inuitandis ad bona, remunerandis copia, indulgentia liberan
dis: fecitq; ex malis bonos, ex bonis optimos: moderate etiã cauillationes nonnullorũ
ferens. Nam cum quendam Veterasinum famæ detestandæ honorẽ petentem mone-
ret ut se ab opinionibus populi uendicaret, & ille contrà respondisset, multos qui secũ
in harena pugnassent se prætores uidere, patienter tulit. Ac ne in quenquã facile uin-
dicaret, prætorem quoq; dum pessime egerat, non abdicare se prætura iussit, sed colle
gæ iurisdictionem mandauit. Fisco in causis compendij nunquam iudicans fauit. sanè
quamuis esset constans, erat etiam uerecundus. Posteaquam autẽ à Syria uictor redijt
frater, patris patriæ nomen ambobus decretum est, cum se Marcus absente Vero erga
omnes senatores atq; homines moderatissime gessisset. Corona præterea ciuica obla-
ta est ambobus: petijtq; Lucius ut secum Marcus triumpharet. Petijt præterea Lucius
ut filij Marci Cæsares appellarentur. Sed Marcus tanta fuit moderatione, ut cũ simul
triumphasset, tamen post mortem, Lucium tantum Parthicum, Germanicum se uoca
ret, quod sibi bello proprio pepererat. In triumpho autẽ liberos Marci utriusq; sexus
secum uexerunt: ita tamen, ut & puellas uirgines ueherent. Ludos etiã ob triumphum
decretos spectauerunt habitu triumphali. Inter cætera pietatis eius hæc quoq; mode-
ratio prædicanda est, Cunabulis post puerorũ lapsum culcitras subijci iussit: unde ho-
dieq; rete prætenditur. Dum Parthicum bellum geritur, natum est Marcomannicum,
quod diu eorum qui aderant arte suspensum est, ut finito iam orientali bello Marco-
mannicum agi posset. Et cum famis tempore populo † insinuasset de bello, fratre post *Insinuare, pro significare*
quinquennium reuerso, in senatu egit, ambos necessarios dicens bello Germanico im
peratores. Tantus autem timor belli Marcomannici fuit, ut undiq; sacerdotes Antoni
nus acciuerit, peregrinos ritus impleuerit, Romam omni genere lustrauerit, retarda-
tusq; à bellica profectione sit. celebrauit & Romano ritu lectisternia per septem dies.
Tanta aũt pestilentia fuit, ut uehiculis cadauera sint exportata sarracisq;. Tunc autem
Antonini leges sepeliendi sepulchrorumq; asperrimas sanxerũt: quandoquidem caue
runt, ut si quis uellet fabricare sepulchrum: quod hodieq; seruat. Et multa quidem mi-
lia pestilentia consumpsit, multosq; ex proceribus: quorũ amplissimis Antoninus sta-
tuas collocauit. Tantaq; clementia fuit, ut & sumptu publico uulgaria funera iuberet
efferri: & uano cuidam, qui diripiendæ urbis occasionẽ cum quibusdam cõscijs requi-
rens, de caprifici arbore in campo Martio cõcionabundus, ignẽ de cœlo lapsurum, fi-
nemq; mũdi affore diceret, si ipse lapsus ex arbore in ciconiã uerteretur: cum statuto tem
pore decidisset, atq; ex sinu ciconiã emisisset, perducto ad se atq; confesso ueniã daret.
Profecti tamen sunt paludati ambo imperatores, Parthis & Marcomannis cũcta tur-
bantibus, alijs etiã gentibus, quæ pulsæ à superiorib. Barbaris fugerãt, nisi reciperentur
bellum inferentib. Nec parũ profuit ista profectio, cum Aquileiã usq; uenissent. Nam
pleriq; reges & cũ populis suis se retraxerũt, & tumultus autores interemerũt. Quadi
autẽ amisso rege suo, nõ prius se cõfirmaturos eũ qui erat creatus, dicebãt, q̃ id nostris
placuisset imperatorib. Lucius tamen inuitus profectus est, cum pleriq; ad legatos im
peratorũ mitterent, defectionis ueniã postulantes. Et Lucius quidẽ quod amissus esset
præfectus prætorio Furius Victorinus, atq; pars exercitus interisset, redeundum esse
censebat: Marcus autem fingere Barbaros existimans & fugã & cætera quæ securita
tem bellicam ostenderent, ob hoc ne tanti apparatus mole premerentur, instandum esse
dicebat. Deniq; transcensis Alpibus longius processerunt, cõposueruntq; omnia quæ
ad munimen Italiæ atq; Illyrici pertinebãt. Placuit aũt urgẽte Lucio, ut præmissis ad
senatũ literis Lucius Romam rediret. Via quoq; postea iter ingressi sunt, sedens cum
fratre in uehiculo Lucius, apoplexi arreptus perijt. Fuit autem consuetudo Marco, ut
in Circensium spectaculo legeret, audiretq;, ac subscriberet: ex quo quidem sæpe io-
cis popularibus dicitur lacessitus. Multum sanè potuerũt liberti sub Marco & Vero,
Geminas & Agaclytus. Tantæ autem sanctitatis fuit Marcus, ut Veri uitia & celaue-
rit & defenderit, cum ei uehementissime displicerent: mortuumq; eum diuum appella

uerit: amitasq; eius & sorores honoribus & salarijs decretis subleuauerit, atq; prouexerit, sacrisq; eum plurimis honorauerit: flaminem & Antonianos sodales, & omnes honores qui diuis habent, eidem dedicauit. Nemo est principũ quem nõ grauis fama perstringat, usq; adeo, ut etiã Marcus in sermonem uenerit, quòd Verum uel ueneno ita sustulerit, ut parte cultri ueneno lita uuluã inciderit, uenenatã partem fratri edendam propinans, & sibi innoxiã reseruans: uel certe per medicũ Posidippum, qui ei sanguinem intempestiue dicitur emisisse. Cassius post mortẽ Veri à Marco desciuit. Iam in suos tanta fuit benignitate Marcus, ut cum in omnes propinquos cuncta honoris ornamenta contulerit, tum in filium Cõmodum, & quidem scelestũ atq; impurũ, cito nomen Cæsaris, & mox sacerdotiũ, statimq; nomen imperatoris ac triumphi participationem & consulatũ. Quo quidem tempore sine imperatoris filio ad triumphalem currum in circo pedes cucurrit. Post Veri obitũ Marcus Antoninus solus remp. tenuit, multo melior & feracior ad uirtutes: quippe qui nullis Veri iam impediretur aut simulatis callidæ seueritatis, quo ille ingenito uitio laborabat, erroribus: aut his quib. præcipuè displicebat Marco Antonino iam inde à primo ætatis suæ tempore, uel instit utis mentis prauæ, uel moribus. Erat enim ipse tantæ tranquillitatis, ut uultũ nunquã mutauerit mœrore uel gaudio, philosophię deditus stoicæ, quã & per optimos quosq; magistros acceperat, & undiq; ipse collegerat. Nam & Hadrianus hunc eundem successorẽ parauerat, nisi & ætas puerilis obstitisset. Quod quidẽ apparet ex eo, quòd generum Pio hunc eundem delegit, ut ad eum dignũ utpote uirum quandocunq; Romanum perueniret imperiũ. Ergo prouincias post hæc ingenti moderatione ac benignitate tractauit. Contra Germanos res feliciter gessit. Speciale ipse bellum Marcomannicum, sed quantũ nulla unq; memoria fuit, tum uirtute, tum etiã felicitate transegit, & eo quidem tempore, quo pestilentia grauis multa milia & populariũ & militum interemerat. Pannonias ergo Marcomannis, Sarmatis, Vuandalis, simul etiam Quadis extinctis, seruitio liberauit: & Romæ cum Cõmodo, quem iam Cæsarem fecerat, filio ut diximus suo, triumphauit. Cum autem ad hoc bellum omne ærarium exhausisset suum, neq; in animum induceret, ut extra ordinem prouincialibus aliquid imperaret, in foro diui Traiani auctionem ornamentorũ imperialium fecit, uendiditq; aurea pocula & crystallina & myrrhina: uasa etiã regia & uestem uxoriam, sericã & auratã, gemmasq; etiã quas multas in repostorio sanctiore Adriani repererat. & per duos quidem menses hæc uenditio celebrata est: tantumq; auri redactum, ut reliquias belli Marcomannici ex sentẽtia persecutus, postea dederit potestatẽ emptoribus, ut si quis uellet empta reddere, atq; aurum recipere, sciret licere. Nec molestus ulli fuit qui uel nõ reddidit empta, uel reddidit. Tunc uiris claris permisit ut eodem cultu, quo & ipse uel ministerijs similibus cõuiuia exhiberent. In munere aũt publico tam magnanimus fuit, ut centũ leones una missione simul exhiberet sagittis interfectos. Cum igitur in amore omniũ imperasset, atq; ab alijs modo frater, modo pater, modo filius, ut cuiusq; ætas sinebat, & diceretur & amaretur, octauodecimo anno imperij sui, sexagesimo & primo uitæ, diem ultimũ clausit. Tantusq; illius amor eo die regij funeris claruit, ut nemo illum plangẽdum censuerit, certis omnibus, quòd à dijs cõmodatus, ad deos redisset. Deniq; priusquã funus cõderetur, ut plerIq; dicunt, quod nunq; antea factum fuerat, neq; postea, senatus populusq;, non diuisis locis, sed in una sede propitiũ deum dixit. Hic sanè uir tantus & talis, ac dijs uita & morte coniunctus, filium Cõmodum dereliquit: qui si felix fuisset, filium non reliquisset. Et parum sanè fuit, quòd illi honores diuinos omnis ætas, omnis sexus, omnis cõditio ac dignitas dedit, nisi quòd etiã sacrilegus iudicatus est, qui eius imaginẽ in sua domo non habuit, qui per fortunã uel potuit habere, uel debuit. Deniq; hodieq; in multis domibus M. Antonini statuæ cõsistũt inter deos penates: nec defuerunt homines, qui somnijs eum multa prędixisse, augurantes futura & uera cõcinuerunt. Vnde etiam templum ei constitutum, dati sacerdotes Antoniani, & sodales, & flamines, & omnia quę de sacratis decreuit antiquitas. Aiũt quidam, quod uerisimile uidetur, Cõmodum Antoninum successorem illius ac filium non esse de eo natũ, sed de adulterio: ac talem fabellam uulgari sermone contexunt: Faustinã quondam Pij filiam, Marci uxorem, cum gladiatores transire uidisset, unius ex his

ex his amore ſuccenſam, cum longa ægritudine laboraret, uiro de amore confeſſam. Quod cum ad Chaldæos Marcus retuliſſet, illorum fuiſſe conſiliũ, ut occiſo gladiatore, ſanguine illius ſeſe Fauſtina ſublauaret, atq; ita cum uiro cõcumberet. Quod cum eſſet factum, ſolutũ quidem amorem, natum uero Commodum gladiatorem eſſe non principem: qui mille propè pugnas publice populo inſpectante gladiatorias imperator exhibuit: ut in uita eius docebitur. Quod quidem ueriſimile ex eo habetur, quòd tã ſancti principis filius his moribus fuit, quib. nullus laniſta, nullus ſcenicus, nullus harenarius, nullus poſtremo ex omniũ dedecorum ac ſcelerũ colluuione concretus. Multi aũt ferũt, Commodũ omnino ex adulterio natum: ſiquidem Fauſtinã ſatis conſtat, apud Caietam conditiones ſibi & nauticas & gladiatorias elegiſſe: de qua cum diceretur Antonino Marco, ut eam repudiaret, ſi non occideret, dixiſſe fertur, Si uxorẽ dimittimus, reddamus & dotem. Dos autem quid habebatur, niſi imperium quod ille ab ſocero uolente Adriano adoptatus acceperat? Tãtum ſanè ualet boni principis uita, ſanctitas, tranquillitas, pietas, ut eius famam nullius proximi decoloret inuidia. Deniq; Antonino cũ ſuos mores ſemper teneret, neq; alicuius inſuſurratione mutaretur, non obfuit gladiator filius, uxor infamis: deus uſq; etiam nunc habetur, ut uobis ipſi ſacratiſſime imperator Diocletiane, & ſemper uiſum eſt & uidetur: qui eũ inter numina ueſtra, non ut cæteros, ſed ſpecialiter ueneramini, ac ſæpe dicitis, uos uita & clementia tales eſſe cupere, qualis fuit Marcus, etiã ſi philoſophia nec Plato eſſe poſſit ſi reuertatur in uitã. & quidẽ hęc breuiter & congeſte. Sub Marco Antonino hæc ſunt geſta. Poſt fratrẽ primum corpus eius Romam deuectũ eſt, & illatum maiorũ ſepulchris: diuini honores decreti. Deinde cum gratias ageret ſenatui quòd fratrẽ cõſecraſſet, occulte oſtẽdit, omnia bellica cõſilia ſua fuiſſe, quibus ſuperati ſunt Parthi. Addidit præterea quędã, quib. oſtendit nunc demũ ſe quaſi à principio acturũ eſſe remp. amoto eo qui remiſſior uidebatur. Nec aliter ſenatus accepit, quàm Marcus dixerat, ut uideretur gratias agere quòd Verus exceſſiſſet uita. Omnibus deinde ſororib. & affinibus & libertis, iuris & honoris & pecuniæ plurimũ detulit. Erat enim famæ ſuæ curioſiſſimus, & requirens ad uerũ quid quiſq; de ſe diceret, emendans quæ bene reprehenſa uiderentur. Proficiſcens ad bellum Germanicũ, filiam ſuam non decurſo luctus tempore, grãdæuo equitis Romani filio Claudio Pompeiano dedit, genere Antiochenſi, nec ſatis nobili: quem poſtea bis conſulẽ fecit, cũ filia eius Auguſta eſſet & Auguſtæ filia. Sed has nuptias & Fauſtina, & ipſa quæ dabatur, inuitę habuerunt. Cũ Mauri Hiſpanias propè omnes uaſtarent, res per legatos bene geſtæ ſunt. Et cũ per Aegyptũ bucolici milites grauia multa feciſſent, per Auidium Caſſiũ retuſi ſunt, qui poſtea tyrannidẽ arripuit. Sub ipſis profectionis diebus in ſeceſſu Prænestino agens, filium nomine Verum Cęſarem execto ſub aure tubere ſeptennem amiſit, quem non plus quinq; diebus luxit, conſolatusq; etiã medicos, actibus publicis ſe reddidit. Et quia ludi Iouis optimi maximi erant, interpellari eos publico luctu noluit: iuſſitq; ut ſtatuæ tantũmodo filio mortuo decernerentur, & imago aurea Circenſibus per pompam ferenda, & ut Saliari carmini nomen eius infereretur. Inſtante ſanè adhuc peſtilentia, & deorum cultũ diligentiſſime reſtituit, & ſeruos quemadmodũ bello Punico factum fuerat, ad militiam parauit, quos Voluntarios exemplo Volonum appellauit. Armauit etiam gladiatores, quos Obſequentes appellauit. Latrones etiã Dalmatiæ atq; Dardaniæ milites fecit. Armauit & Diocmitas: emit & Germanorũ auxilia contra Germanos. Omni pręterea diligentia parauit legiones ad Germanicũ & Marcomannicum bellum: & ne prouincialibus eſſet moleſtus, auctionẽ rerum aulicarũ, ut diximus, fecit in foro diui Traiani, in qua præter ueſtes, & pocula, & uaſa aurea, etiã ſigna cũ tabulis magnorum artificum uendidit. Marcomannos in ipſo tranſitu Danubij deleuit, & prædam prouincialibus reddidit. Gentes omnes ab Illyrici limite uſq; Galliã conſpirauerant, ut Marcomanni, Nariſci, Hermũduri, & Quadi, Sueui, Sarmatæ, Latringes, & Burri: hi alijq; cũ Victoualis Soſibes, Sicobotes, Rhoxolani, Baſtarnæ, Alani, Peucini, Coſtoboci. Imminebat & Parthicũ bellũ & Britannicũ. Magno igitur labore etiã ſuo, gentes aſperrimas uicit, militibus ſeſe inuitantibus, ducentibus etiam exercitum legatis & præfectis pretorio: accepitq; in deditionẽ Marcomãnos, plurimis in Italiam traductis. Semper ſanè cum optimatibus, non ſolum bellicas res, ſed etiam ciuiles prius quàm face-

Hic locus prorsus est deprauatus

ret aliquid, contulit. Deniq; sententia illius praecipua semper haec fuit, aequius est ut ego tot & talium amicorum consilium sequar, quàm ut tot tales amici meam unius uoluntatem sequantur. Sanè quia durus uidebatur ex philosophiae institutione Marcus ad militiae labores atque ad omnem uitam, grauiter carpebatur. Sed maleloquentiũ dictis, uel literis, uel sermone respondebat. Et multi nobiles bello Germanico siue Marcomannico, imò plurimarum gentium, interierunt: quibus omnibus statuas in foro Vlpio collocauit. Quare amici frequenter suaserũt, ut à bellis discederet, Romam ueniret. Sed ille contempsit, ac perstitit: nec prius recessit, quàm omnia bella finiret. Prouincias ex proconsularibus consulares, aut ex consularib. proconsulares, aut praetorias pro belli necessitate fecit. Res etiam in Sequanis turbatas, censura & autoritate repressit. Compositae res in Hispania quae per Lusitaniã turbatae erant. Filio Commodo accersito ad limitem, togam uirilem dedit: quare congiarium populo diuisit, & eum ante tempus consulem designauit. Si quis unquam proscriptus esset à praefecto urbi, non libenter accepit. Ipse in largitionib. pecuniae publicae parcissimus fuit, quod laudi potius datur quàm reprehensioni: sed tamen & bonis uiris pecunias dedit, & oppidis labentibus auxilium tulit, & tributa uel uectigalia ubi necessitas cogebat, remisit. Absens populi Romani uoluptates curari uehementer pręcepit per ditissimos editores. Fuit enim populo hic sermo, cum sustulisset ad bellum gladiatores, quòd populum sublatis uoluptatibus uellet cogere ad philosophiam: iusserat enim ne mercimonia impedirentur, tardius Pantomimos exhiberi nõ uotis diebus. De amatis Pantomimis ab uxore fuit sermo, ut superius diximus: sed haec omnia per epistolas suas purgauit. Idem Marcus sederi in ciuitatibus uetuit in equis siue uehiculis, lauacra mixta submouit. Mores matronarum composuit diffluẽtes. Et iuuenem nobilium sacra Serapidis à uulgaritate Pelusiae submouit. Fama fuit sanè, quòd sub philosophorum specie quidã remp. uexarent & priuatos, quod ille purgàuit. Erat mos iste Antonino, ut omnia crimina minore supplicio quàm legibus plecti solent, puniret: quamuis nõnunquam contra manifestos & grauium criminum reos inexorabilis permaneret. Capitales causas hominum honestorum ipse cognouit, & quidem summa aequitate, ita ut prętorem reprehenderet, qui cito reorum causas audierat: iuberetq; illum iterum cognoscere, dignitatis eorum interesse dicens, ut ab eo audirẽtur, qui pro populo iudicaret. Aequitatem etiam circa captos hostes custodiuit. Infinitos ex gẽtibus in Romano solo collocauit. Fulmen de coelo precibus suis contra hostium machinamentum extorsit, suis pluuia impetrata cũ siti laborarent. Voluit Marcomanniam prouinciã, uoluit etiam Sarmatiam facere: & fecisset, nisi Auidius Cassius rebellasset sub eodem in Oriente, qui imperatorem se appellauit, ut quidam dicunt, Faustina uolente, quae de mariti ualetudine desperaret. Alij dicunt, ementita morte Antonini, Cassium imperatorẽ se appellasse, cũ diuũ Marcũ appellasset. & Antoninus quidẽ nõ est satis motus defectiõe Cassij, nec in eius affectus saeuijt, sed per senatũ hostis est iudicatus, bonaq; eius proscripta per aerarium publicum. Relicto ergo Sarmatico Marcomannicoq; bello, cõtra Cassium profectus est. Romae turbae etiam fuerunt, quasi Cassius absente Antonino aduẽtaret: sed Cassius statim interfectus est: caput eius allatũ est ad Antoninum. Marcus tamen non exultauit interfectione Cassij, caputq; eius humari iussit. Metianum etiam filiũ Cassij, cui Alexandria erat commissa, exercitus occidit: Nã & praefectum praet. sibi fecerat, qui & ipse occisus est. In cõscios defectionis uetuit senatũ grauiter uindicare: simul petijt ne quis senator tempore principatus sui occideretur, ne eius pollueretur imperiũ. Eos etiam qui deportati fuerant reuocari iussit, cum paucissimi cẽturiones capite essent puniti. Ignouit & ciuitatibus, quae Cassio cõsenserãt: ignouit Antiochensibus, qui multa in Marcum pro Cassio dixerant: quibus & spectacula & conuentus publicos tulerat, & omnium concionũ genus, contra quos edictũ grauissimũ misit. Seditiosos aũt eos & oratio Marci indicat indita à Mario Maximo, qua ille usus est apud amicos. Deniq; noluit Antiochiã uidere cum Syriam peteret. Nam nec Cyprũ uoluit uidere, ex qua erat Cassius. Fuit Alexandriae, clemẽter cũ ijs agens, postea tamẽ Antiochiam uidit. Multa egit cũ regibus, & pacẽ confirmauit sibi occurrentibus cũctis regibus & legatis Persarũ. omnib. orientalibus prouincijs charissimus fuit.

Sermo, pro rumore seu fabula

fuit. apud multas etiam philosophiæ uestigia reliquit. Apud Aegyptios ciuē se egit et philosophū in omnibus studijs, templis, locis. Et cum multa Alexandrini in Cassium dixissent fausta, tamen omnibus ignouit, & filiam suā apud eos reliquit. Faustinam uxorem suā in radicibus montis Tauri, in uico Halale exanimatam subito morbo amisit. Petijt à senatu ut honores Faustinæ ædemq; decernerent, laudata eadem, cum tamen impudicitiæ fama grauiter laborasset, quæ Antoninus uel nesciuit, uel dissimulauit. Nouas puellas Faustinianas instituit in honorē uxoris mortuæ. Diuā etiam Faustinam à senatu appellatam gratulatus est: quam secum & in æstiuis habuerat, ut matrē Castrorum appellaret. Fecit & coloniam uicum in quo obijt Faustina, & ædem illi extruxit. Sed hæc postea ædes Heliogabalo dedicata est. Ipsum Cassium pro clementia occidi passus est, non occidi iussit. Deportatus est Heliodorus filius Cassij, & alij liberum exilium acceperunt cū bonorum parte. Filij autē Cassij & amplius media parte acceperunt paterni patrimonij, & auro atq; argento adiuti, mulieres autem etiam ornamentis, ita ut Alexandria filia Cassij & Druncianus gener, liberam uagandi potestatē haberet, commendati amitæ marito. Doluit deniq; Cassium extinctum, dicens, uoluisse se sine senatorio sanguine imperiū transigere. Orientalibus rebus ordinatis, Athenis fuit, & inter alia Cereris templū adijt, ut se innocentē probaret, & sacrarium solum ingressus est. Reuertens ad Italiā nauigio, tempestatē grauissimā passus est. Per Brundusium ueniens in Italiā, togam & ipse sumpsit, & milites togatos esse iussit: nec unquam sagati fuerunt sub eo milites. Romam ut uenit, triumphauit. Exinde Lauiniū profectus est. Commodū deinde sibi collegam in tribunitiā potestatem iunxit: congiarium populo dedit & spectacula mirifica: dein ciuilia multa correxit. Gladiatorij muneris sumptus modum fecit. Sententia Platonis semper in ore illius fuit, Florere ciuitates, si aut philosophi imperarent, aut imperatores philosopharentur. Filio suo Brutij Præsentis filiā iunxit, nuptijs celebratis exemplo priuatorū. Quare etiam congiariū dedit populo. Deinde ad conficiendū bellum conuersus, in administratione eius belli obijt, labentibus iam filij moribus ab instituto suo. Triennio bellū postea cum Marcomannis, Hermunduris, Sarmatis, Quadis etiam egit: & si anno uno superfuisset, prouincias ex his fecisset. Ante biduum quàm expirasset, admissis amicis dicitur ostēdisse sententiā de filio eandē, quam Philippus de Alexandro, cum de hoc male sentiret, addens minime se ægrè ferre, filium superstitē relinquens: Nam iam Cōmodus turpē se & cruentum ostentabat. Mors aūt talis fuit: Cum ægrotare cœpisset, filium aduocauit, atq; ab eo primū petijt, ut belli reliquias non contemneret, ne uideretur remp. prodere: & cum filius ei respondisset, cupere se primum sanitatē, ut uellet, permisit, petens tamen ut expectaret paucos dies, aut simul proficisceretur. Deinde abstinuit cibo potuq; mori cupiens, auxitq; morbū. Sexta die uocatis amicis, & ridens res humanas, mortem aūt contemnens, ad amicos dixit: Quid me fletis, & non magis de pestilentia & communi morte cogitatis? Et cum illi uellent recedere, ingemiscens ait. Si iam me dimittitis, uale uobis dico, uos præcedens. Et cum ab eo quæreretur, cui filiū cōmendaret, ille respondit, Vobis, si dignus fuerit, & dijs immortalibus. Exercitus cognita mala ualetudine uehementissime dolebant, quia illum unice amauerunt. Septimo die grauatus est, & solū filium admisit: quē statim dimisit, ne in eum morbus transiret. Dimisso filio, caput operuit quasi uolens dormire, sed nocte animā efflauit. Fertur illum mori uoluisse, cū filium talem uideret futurū, qualis extitit post eius mortē, ne ut ipse dicebat, similis Neroni, Caligulæ & Domitiano esset. Crimini ei datū est quod adulteros uxoris promouerit, Tertullū & Vtilium & Orphitū & Moderatum ad uarios honores, cum Tertullū etiam prandentē cum uxore deprehenderit. de quo mimus in scena præsente Antonino dixit: cum stupidus nomen adulteri uxores à seruo quæreret, & ille diceret ter Tullus, & adhuc stupidus quæreret, respondit ille, iam tibi dixi, Tertullus dicitur. Et de hoc quidem multa populus, multa etiam alij dixerunt, patientiam Antonini incusantes. Ante tempus sanè mortis priusquā ad bellum Marcomannicū rediret, in Capitolio iurauit, nullum senatorē se sciente occisum, cū etiam rebelles dixerit se seruaturū fuisse, si scisset. Nihil enim magis & timuit & deprecatus est, quàm auaritiæ famam: de qua se multis epistolis purgat. Dederunt ei uitio quòd & fictus fu *Patientia pro lenitate*

isset, nec tam simplex quàm uideretur, aut quàm uel Pius uel Verus fuisset. Dederun etiam crimini quod aulicam arrogantiã confirmauerit, submouendo amicos à societa te communi & à cõuiuijs. Parentibus consecrationẽ decreuit. Amicos parentũ etiam mortuos statuis ornauit. Suffragatoribus non cito credidit, sed semper diu quæsiuit ꝙ erat uerũ. Enisa est Fabia, ut Faustina mortua, in eius matrimoniũ coiret: sed ille cõcu binã sibi asciuit procuratoris uxoris suę filiã, ne tot liberis superduceret nouercam.

IVLII CAPITOLINI

VERVS IMPERATOR

AD DIOCLETIANVM AVG.

SCIO plerosque ita uitam Marci ac Veri, literis atqꝫ histo riæ dedicasse, ut priorem Verum intimandũ legentibus da rent, nõ imperandi secutos ordinẽ, sed uiuendi. Ego uero, ꝙ prior Marcus imperare cœpit, deinde Verus, qui superstite perijt Marco, priorẽ Marcum, de hinc Verum credidi cele brandũ. Igitur L. Ceionius Aelius Cõmodus Verus Anto ninus, qui ex Adriani uolũtate Aelius appellatus est, ex An tonini coniũctione Verus & Antoninus, neqꝫ inter bonos, neqꝫ inter malos principes ponitur, quẽ constat non inhor ruisse uitijs, nec abundasse uirtutibus: uixisse deinde nõ in libero principatu, sed sub Marco in simili ac pari maiestatis imperio. A cuius secta, lasciuia morũ & uitæ licẽtio ris nimietate dissensit. Erat enim morũ simpliciũ, & qui adumbrare nihil posset. Huic naturalis pater fuit L. Aelius Verus, qui ab Adriano adoptatus, primus Cęsar est di ctus, & in eadẽ statione cõstitutus perijt. Aui ac proaui & itẽ maiores plurimi consu lares. Natus est Lucius Romæ in prætura patris sui, XVIII. Cal. Ianuarias, die quo & Nero qui rerum potitus est. Origo eius paterna pleraqꝫ ex Hetruria fuit, materna ex Fauẽtia. Hac prosapia genitus, patre ab Adriano adoptato, in familiam aliã deuenit: mortuoqꝫ patre Cæsare, in Adriani familia remansit. A quo Aurelio datus est adop tandus, cũ sibi ille Pium filiũ, Marcum nepotẽ esse uoluisset, posteritati satis prouidẽs, & ea quidẽ lege, ut filiam Pij Verus acciperet: quæ data est Marco idcirco, quia hic ad hoc impar uidebatur ætate, ut in Marci uita expo suimus. Duxit aũt uxorem Marci fi liam Lucillã: educatus est in domo Tiberiana. Audiuit Scaurũ grammaticũ latinum, Scauri filiũ, qui grãmaticus Adriani fuit: Græcos, Telephũ, Hephestionẽ, Harpocra tionẽ. Rhetores Apolloniũ, Celerẽ Caniniũ, Herodẽ Atticũ: Latinũ, Corneliũ Fron tonẽ. Philosophos, Apolloniũ & Sextũ: hos oẽs amauit unice, atqꝫ ab his inuicẽ dile ctus est: nec tamẽ ingeniosus ad literas. Amauit aũt in pueritia uersus facere, pôst ora tiones: & melior quidẽ orator fuisse dicit̃ ꝙ poeta: imò ut uerius dicã peior poeta ꝙ rhetor. Nec desunt qui dicãt, eũ adiutũ ingenio amicorũ, atqꝫ ab alijs ei illa ipsa qualia cunqꝫ sunt scripta. Siquidem multos disertos & eruditos semper secũ habuisse dicitur. Educatorem habuit Nicomedẽ. Fuit uoluptarius & nimis lætus, & omnib. delicijs, lu dis, iocis decenter aptissimus. Post septimũ annũ in familiam Aureliã traductus, Mar ci morib. & autoritate formatus est. Amauit uenatus, palæstras, & omnia exercitia iu uentutis. Fuitqꝫ priuatus in domo imperatoria uiginti & trib. annis. qua die togã uiri lẽ Verus accepit, Antoninus Pius ea occasiõe, qua patris templũ dedicabat, populo liberalis fuit, mediusqꝫ inter Piũ & Marcũ idẽ resedit, cũ quæstor populo munus da ret. Post quæsturã statim consul est factus cũ Sextilio Laterano. intericctis annis, cum Marco fratre iterũ factus est cõsul. Diu aũt & priuatus fuit, & ea honorificẽtia caruit, qua Marcus ornabatur. Namqꝫ in senatu ante quæsturam non sedit. Neqꝫ in itinere cum patre, sed cum præfecto prætorij uectus est. Nec aliud ei honorificentiæ ad no men adiunctum est, quàm quod Augusti filius appellatus est. Fuit studiosus etiam Cir

censium

censum haud aliter quàm gladiatorij muneris. Hic cum tantis deliciarum & luxuriæ quateretur erroribus, ab Antonino uidetur ob hoc retentus, quòd eum pater ita in adoptionem Pij transire iusserat, ut nepotem appellaret: cui quantum uidetur, fidem exhibuit, non amorem. Amauit tamen Antoninus Pius simplicitatem ingenij puritatemq́ uiuendi: hortatusq́ est ut imitaretur & fratrem. Defuncto Pio Marcus in eum omnia contulit, participatu etiam imperatoriæ potestatis indulto: sibiq́ consortem fecit, cum illi soli senatus detulisset imperium. Dato igitur imperio, & indulta tribunitia potestate, proconsulatus etiam honore delato, Verum uocari præcepit, suum in eum transferens nomen, cum antè Commodus uocaretur. Lucius quidem Marco uicem reddens si susciperet, obsecutus ut legatus proconsuli uel præses imperatori, iam primum cum Marcus pro ambobus ad milites est locutus & pro consensus imperio grauiter se ad Marci mores egit. Vbi uero in Syriam profectus est, non solum licentia uitæ liberioris, sed etiam adulterijs & iuuentutis amoribus infamatus est. Siquidem tantæ luxuriæ fuisse dicitur, ut etiam posteaquam de Syria redijt, popinam domi instituerit, ad quam post conuiuium Marci diuertebat, ministrantibus sibi omni genere turpium personarum. Fertur & nocte perpeti alea lusisse, cum in Syria concepisset id uitium: atq; intantum uitiorum Caianorum & Neronianorum ac Vitellianorum fuisse æmulũ, ut uagaretur nocte per tabernas ac lupanaria, obtecto capite cucullione uulgari uiatorio, & cõmisceretur cum triconibus, & committeret rixas, dissimulans quis esset. sæpeq́ afflictũ liuida facie redisse, & in tabernis agnitum cũ sese absconderet. iaciebat & nummos in popinas maximos, quibus calices frangeret. Amauit & aurigas Prasino fauens. Gladiatorũ etiam frequentius pugnas in cõuiuio habuit, trahens cœnam in noctem: & in thoro conuiuali condormiens, ita ut leuatus cum stromatibus in cubiculum perferretur. Somni fuit permodici, digestionis facillimæ. Sed Marcus hæc omnia quasi nesciens dissimulabat rem, pudore illo ne reprehenderet fratrem. Et notissimum eius quidẽ fertur tale conuiuiũ, in quo primum duodecim accubuisse dicitur, cum sit notissimum dictum de numero conuiuarum, Septem conuiuium, nouem uero conuitium. Donatos aũt pueros decoros, qui ministrabant singulis. Donatos etiã structores, & lances singulis quibusq́: donata & uiua animalia, uel cicurum uel ferarum auium, uel quadrupedũ, quorum cibi appositi erant. Donatos etiam calices singulis per singulas potiones, murrhinos & crystallinos Alexandrinos, ac quoties bibi tum est. Data etiam aurea atq; argentea pocula, & gemmata. Coronas quinetiã datas, lemniscis aureis interpositis, & alieni tẽporis floribus. Data & uasa aurea cũ unguentis ad speciem alabastrorũ. Data & uehicula cum mulabus, ac mulionibus cũ iuncturis argenteis, ut ita de conuiuio redirent. Omne aũt conuiuiũ æstimatum dicitur sexagies centenis milibus H—S. Hoc conuiuiũ posteaq́ Marcus audiuit, ingemuisse dicitur. & doluisse publicũ fatum. Post conuiuiũ lusum est tesseris usq; ad lucẽ. Et hęc quidem post Parthicũ bellum, ad quod eũ misisse dicitur Marcus, ne uel in urbe ante oculos omniũ peccaret, uel ut parsimoniã peregrinatione addisceret, uel ut timore bellico emẽdatior rediret, uel ut se imperatorẽ esse cognosceret. Sed quantũ profecerit, cum alia uita, tũ hęc quam narrauimus cœna monstrauit. Circensiũ tantam curã habuit, ut frequẽter prouincialibus literas causa Circensiũ & miserit & acceperit. Deniq; etiam præsens & cum Marco sedens, multas à Venetianis est passus iniurias, quòd turpissime cõtra eos faueret. Nam & Volucri equo Prasino aureũ simulacrũ fecerat, quod secum portabat. Cui quidẽ passas uuas & nucleos in uicem hordei in præsepe ponebat, quẽ sagis fuco tinctis coopertũ, in Tiberianã ad se adduci iubebat. Cui mortuo sepulchrum in Vaticano fecit. In huius equi gratiã primum cœperunt equi aurei uel brauia postulari. In tanto aũt equus ille honore fuit, ut ei à populo Prasinianorũ sępe modius aureorum postularetur. Profectum eum ad Parthicum bellum, Marcus Capuam prosecutus est. Cumq́ inde per omniũ uillas se ingurgitaret, morbo implicitus, apud Canusium ægrotabat, quò ad eum uisendum frater contendit. Multa in eius uita ignaua & sordida, etiam belli tempore deteguntur. Nam cum interfecto legato, cæsis legionibus, Syrijs defectionem cogitantibus, Oriens uastaretur, ille in Apulia uenabatur: & apud Corinthum & Athenas inter symphonias & cantica nauigabat: & per singulas

In uicem, pro loco

maritimas ciuitates Asiæ, Pamphyliç, Ciliciæq; clariores, uoluptatibus immorabat. Antiochiam posteaquàm uenit, ipse quidem se luxuriç dedit. Duces aũt confecerunt Parthicum bellum, Statius Priscus, & Auidius Cassius, et Martius Verus per quadriennium, ita ut Babylonẽ & Mediam peruenirent, & Armeniam uendicarent: partũq; est ipsi nomen Armenici, Parthici, Medici, quod etiam Marco Romæ agẽti delatum est. Egit aũt per quadrienniũ Verus hyemem Laodiciæ, æstatem apud Daphnen, reliquam partem Antiochiæ. Risui fuit omnibus Syris, quorum multa ioca in theatro in eũ dicta extant. Vernas in trícliniũ Saturnalibus & diebus festis semper admisit. Ad Euphratẽ tamen impulsu comitum suorum secundo profectus est. Ephesum etiam redijt, ut Lucillã uxorem missam à patre Marco susciperet: & idcirco maxime, ne Marcus cũ ea in Syriam ueniret, ac flagitia eius agnosceret. Nam senatui Marcus dixerat, se filiam in Syriã deducturũ. Confecto sanè bello, regna regibus, prouincias uero comitibus suis regẽdas dedit. Romam inde ad triumphũ inuitus, quòd Syriam quasi regnum suũ relinqueret, redijt, & pariter cũ fratre triumphauit, susceptis à senatu nominibus, quæ in exercitu acceperat. Fertur præterea ad amicç uulgaris arbitriũ in Syria posuisse barbam. Vnde in eũ à Syris multa sunt dicta. Fuit eius fati, ut in eas prouincias per quas redijt, Romã usq; luem secũ deferre uideretur. Et nata fertur pestilentia in Babylonia: ubi de templo Apollinis ex arcula aurea, quam miles fortè inciderat, spiritus pestilens euasit, atq; inde Parthos orbemq; cõplesse. Et hoc nõ Lucij Veri uitio, sed Cassij, à quo contra fidẽ Seleucia, quæ ut amicos milites nostros receperat, expugnata est. Quod quidẽ inter cæteros etiam Quadratus belli Parthici scriptor, incusatis Seleucenis, qui fidẽ primi ruperant, purgat. Habuit hanc reuerentiã Marci Verus, ut nomina quæ sibi delata fuerant, cũ fratre cõmunicaret die triumphi, quem pariter celebrarunt. Reuersus à Parthico bello, minore circa fratrẽ cultu fuit Verus. Nam & libertis inhonestius indulsit, & multa sine fratre disposuit. His accessit, quòd quasi reges aliquos ad triumphũ adduceret, sic histriones eduxit è Syria, quorũ præcipuus fuit Maximinus, quem Paridis nomine nũcupauit. Villam præterea extruxit in uia Clodia famosissimã, in qua permultos dies & ipse ingenti luxuria debacchatus est cum libertis suis, & amicis paribus, quorũ præsentia nulla inerat reuerentia. Et Marcum rogauit, qui uenit ut fratri uenerabilẽ morum suorum & imitandã ostenderet sanctitudinem: & quinq; diebus in eadẽ uilla residens, cognitionibus continuis operam dedit, aut conuiuante fratre, aut cõuiuia comparante. Habuit & Agrippũ histrionẽ, cui cognomentũ erat Memphi, quem & ipsum è Syria ueluti tropheum Parthicum adduxerat, quem Apolaustũ nominauit. Adduxerat secum & fidicinas, & tibicines, & histriones, scurrasq; mimarios, & præstigiatores, & omnia mancipiorũ genera, quorum Syria & Alexandria pascitur uoluptate, prorsus ut uideretur bellum non Parthicum sed histricum confecisse. Et hæc uitæ diuersitas, atque alia multa, inter Marcum & Verum simultates fecisse, non aperta ueritas indicabat, sed occultus rumor inseuerat. Verum illud præcipuũ, quòd cum Libonem quendam patruelẽ suum Marcus legatum in Syriam misisset, atq; ille se insolentius quàm uerecundus senator efferret, dicens, ad fratrem se scripturũ esse, si quid fortè dubitaret, nec Verus præsens pati posset, subitoq; morbo notis propè ueneni existentibus interisset, uisum est nõnullis, non tamẽ Marco, quòd eius fraude putaretur occisus. Quæ res simultatũ auxit rumorẽ. Liberti multũ potuerunt apud Verum, ut in uita Marci diximus, Geminas et Agaclytus, cui dedit inuito Marco Libonis uxorẽ. Deniq; nuptijs ab Vero celebratis, Marcus cõuiuio interfuit. Habuit & alios libertos Verus improbos, Codem & Eclectũ, cæterosq;: quos omnes Marcus post mortẽ Veri, specie honoris abiecit, Eclecto retento: qui postea Commodum filium eius occidit. Ad bellum Germanicum, quòd Marcus nollet Lucium sine se uel ad bellum mittere, uel in urbe dimittere causa luxuriæ, simul profecti sunt, atque Aquileiam uenerunt: inuitoq; Lucio Alpes transgressi, cum Verus apud Aquileiam tantum uenatus conuiuatusq; esset, Marcus autem omnia prospexisset. De quo bello quid per legatos Barbarorum pacem petentium, quid per duces nostros gestum est, in Marci uita plenissime disputatum est. Composito autem bello in Pannonia, urgente Lucio Aquileiam rediret, quòd urbanas desiderabat Lucius uoluptates,

Disposuit, pro ordinauit

luptates, in urbem destinatus est: sed non longe ab Altino subito in uehiculo morbo quem apoplexin uocāt correptus Lucius, depositus è uehiculo, detracto sanguine Altinum perductus, cum triduo mutus uixisset, apud Altinū perijt. Fuit sermo quod & socrum Faustinam incestasset. Et dicitur Faustinæ socrus dolo, aspersis ostreis ueneno extinctus esse: idcirco quod consuetudinem quam cum matre habuerat, filiæ prodidisset: quamuis & illa fabula quæ in Marci uita posita est, abhorrens à talis uiri uita sit exorta: cum multi etiam uxori eius, flagitium mortis assignent, idcirco quòd Fabię nimium indulserat Verus: cuius potentiā uxor Lucij uel Marci ferre nō posset. Tanta sanè familiaritas inter Lucium & Fabiam sororem fuit, ut hoc quoq; usurpauerit rumor, quod inierint consilium ad Marcum è uita tollendum. Idq; cum esset per Agaclytum libertum proditum Marco, ante aduentum Lucium Faustina nece præuenerat. Fuit decorus corpore, uultu gemmatus, barba propè barbarice demissa procerus, & fronte in supercilia adductiore uenerabilis. Dicitur sanè tantam habuisse curā flauentium capillorum, ut capiti auri ramenta respargeret, quo magis coma illuminata flauesceret. Lingua impeditior fuit. Aleæ cupidissimus: uitæ semper luxuriosæ, atq; in pluribus Nero, præter crudelitatem & ludibria. Habuit inter alium luxuriæ apparatum calicem crystallinum nomine Volucrem, ex eius equi nomine quem dilexit, humanæ potionis modū supergressum. Vixit annis quadragintaduobus. Imperauit cum fratre annis undecim. Illatumq; eius corpus est Adriani sepulchro, in quo & Cæsar pater eius naturalis sepultus est. Nota est fabula, quam Marci non capit uita, quòd partem uuluę ueneno illitā, cum eam executisset cultro una parte uenenato, Marcus Vero porrexit: sed hoc nephas est de Marco putari, quamuis Veri & cogitata & facta mererantur: quod nos non in medio relinquimus, sed totam purgatam confutatamq; respuimus, cum adhuc post Marcum, præter uestram clementiam Diocletiane Auguste, imperatorem talem nec adulatio uideatur potuisse confingere.

AELII SPARTIANI

DIDIVS IVLIANVS

AD DIOCLETIANVM AVGVSTVM.

IDIO Iuliano, qui post Pertinacem imperium adeptus est, proauus fuit Saluius Iulianus, bis consul, præfectus urbi, & iurisconsultus, quod magis eum nobilem fecit. Mater Clara Aemilia: pater Petronius Didius Seuerus: fratres Didius Proculus, & Nūmius Albinus: auūculus Saluius Iulianus: auus paternus, Insubris Mediolanensis, maternus ex Adrumentina colonia. Educatus est apud Domitiam Lucillam, matrē Marci imperatoris. Inter uiginti uiros electus est suffragio matris Marci. Quæstor ante annum q; legitima ætas sinebat designatus est. Aedilitatem suffragio Marci consecutus est. Prætor eiusdē suffragio fuit. Post præturā legioni præfuit in Germania uicesimæ secundæ Primigeniæ. inde Belgicā sanctè ac diu rexit. Ibi Cauchis Germaniæ populis qui Albim fluuiū accolebāt erumpentibus, restitit tumultuarijs auxilijs prouincialiū: ob quæ consulatū meruit, testimonio imperatoris. Cattos etiā debellauit. Inde Dalmatiā regendam accepit, eamq; à confinibus hostibus uindicauit: Post Germaniā inferiorem rexit. Post hoc curam alimentorū in Italia meruit: tunc factus est reus per quendam Seuerum clarissimū militem coniurationis cum Saluio contra Cōmodum: sed à Commodo, quia multos iam senatores occiderat, & quidem nobiles ac potentes in causis maiestatis, ne tristius grauaretur, Didius liberatus est, accusatore damnato. Absolutus, iterum ad regendam prouinciam missus est. Bithyniam deinde rexit: sed non ea fama qua cæteras. Fuit consul cum Pertinace, & in proconsulatu Africæ

eidem successit, & semper ab eo collega est & successor appellatus: maxime eo die, cum filiam suam Iulianus despondens affini suo, ad Pertinacem uenisset, idq; intimasset, dixitq; debita reuerētia, quia collega & successor meus est. Statim enim mors Pertinacis secuta est. Quo interfecto, cum Sulpitianus imperator in castris appellari uellet, & Iulianus cum genero ad senatum uenisset, quē indictum acceperat, cumq; clausas ualuas inuenisset, atq; illic duos tribunos reperisset, P. Florianum & Vectium Aprum, cœperunt cohortari tribuni ut locum arriperet: quibus cum diceret, iam alium imperatorem appellatum, retinentes eum ad prætoria castra duxerunt. Sed posteaq; in castra uentum est, cum Sulpitiano præfecto urbi, socero Pertinacis concionante, sibiq; imperium uindicante, Iulianum è muro ingentia pollicētem nullus admitteret, primùm Iulianus monuit prætorianos, ne eum facerēt imperatorem, qui Pertinacem uindicaret: deinde scripsit in tabulis, se Commodi memoriā restituturū: atq; ita & admissus est, & imperator appellatus, rogantibus prætorianis, ne Sulpitiano aliquid noceret quòd imperator esse uoluisset. Tunc Iulianus Flauiū Genialem, & Tullium Crispinum suffragio prætorianorū præfectos prætorij fecit, stipatusq; est caterua imperatoria per Maurentiū, qui & ante se Sulpitiano cōiunxerat. Sanè cū uicena quina milia militibus promisisset, tricena dedit. Inde habita concione militari, uespera in senatum uenit, totumq; se senatui permisit: factoq; senatusconsulto imperator est appellatus, & tribunitiam potestatem, ius proconsulare in patritias familias relatus, emeruit. Vxor etiā Mallia Scantilla, & filia eius Didia Clara, Augustæ sunt appellatæ. Inde se ad palatiū recepit, uxore ac filia illuc uocatis, trepidis & inuitis eò transeuntibus, quasi iam imminens exitium præsagirent. Præfectū urbi Cornelium Repentinū, generū suum fecit in locū Sulpitiani. Erat interea in odio populi Didius Iulianus ob hoc, quòd creditum fuerat, emendationem temporum Cōmodi Pertinacis autoritate reparādam: habebaturq; ita, quasi Iuliani consilio esset Pertinax interemptus. Etiam hi primū qui Iulianum odisse cœperant, disseminarunt, prima statim die Pertinacis cœna despecta, luxuriosum parasse conuiuium ostreis & altilibus & piscibus adornatum: quod falsum fuisse constat. Nam Iulianus tantæ parsimoniæ fuisse perhibetur, ut per triduum porcellum, per triduum leporem diuideret, si quis ei fortè misisset: sæpe autem nulla existente religione, holeribus, leguminibusq; contentus, sine carne cœnauerit. Deinde neq; cœnauit prius, quàm sepultus esset Pertinax: & tristissimus cibum ob eius necem sumpsit, & primam noctem uigilijs cōtinuauit, de tanta necessitate solicitus. Vbi uero primùm illuxit, senatum & equestrem ordinem in palatium uenientem admisit, atq; unumquenq; ut erat ætas, uel patrem, uel filium, uel parentem affatus blandissime est. Sed populus in rostris atq; ante curiam ingentibus eum cōuitijs lacessebat, sperans deponi ab eo posse imperiū, quod milites dederant. Lapidationem quoq; fecere: descendenti cum militibus & senatu in curiā diras imprecati sunt: rem diuinā facienti ne litaret optarunt. Lapides etiam in eum iecerūt, cum Iulianus manu eos semper placare cuperet. Ingressus autem curiā, placide & prudēter uerba fecit. Egit gratias quòd esset ascitus, quod & ipse & uxor & filia eius Augustorū nomen accepерūt. Patris patriæ quoq; nomen recepit. Argenteam statuā respuit. E senatu in Capitolium pergēti populus obstitit, sed ferro & uulneribus, & pollicitationibus aureorum quos digitis ostendebat ipse Iulianus, ut fidem faceret, summotus atq; depulsus est: inde ad Circense spectaculum itum est. Sed occupatis indifferenter omnium subsellijs, populus geminauit conuitia in Iulianum. Pesceniū Nigrum, qui iam imperare dicebatur, ad urbis præsidium uocauit. Hæc omnia Iulianus placide tulit, totoq; imperij sui tempore mitissimus fuit. Populus autē in milites uehementissime inuehebatur, qui ob pecuniam Pertinacem occidissent. Multa igitur quæ Commodus statuerat, Pertinax tulerat, ad conciliandum fauorem populi restituit. De ipso Pertinace neq; male neq; bene quicquam egit: quod grauissimum plurimis uisum est. Constitit propter metum militum, de honore Pertinacis tacitum esse. Et Iulianus quidē neq; Britannicos exercitus, neq; Illyricos timebat. Nigrum uero misso primipilario occidi præceperat, timēs præcipue Syriacos exercitus. Ergo Pescennius Niger in Syria, Septimius Seuerus in Illyrico cū exercitib. quibus præsidebāt, à Iuliano desciuere. Sed cum ei nuntiatū esset Seuerum desciuisse

Numerus in digitis

desciuisse, quem suspectum nõ habuerat, perturbatus ad senatum uenit: impetrauitq; ut hostis Seuerus renuntiaretur: militibus etiam qui Seuerum secuti fuerant, dies præstitutus, ultra quem si cum Seuero fuissent, hostiũ numero haberentur. Missi sunt præterea legati à senatu cõsulares ad milites, qui suaderent ut Seuerus repudiaretur, & is esset imperator quẽ senatus elegerat. Inter cæteros legatus est Vespronius Candidus uetus consularis, olim militibus inuisus ob durum & sordidum imperium. Missus est successor Seuero Valerius Catulinus, quasi posset ei succedi, qui militem iam sibi tenẽbat. Missus præterea Aquilius centurio, notus cædibus senatorĳs, qui Seuerum occideret. Ipse autẽ Iulianus prætorianos in campum deduci iubet, muniri turres: sed milites desides & urbana luxuria dissolutos, inuitissimos ad exercitiũ militare produxit, Exercitium ita ut uicarios operis quod unicuiq; præscribebatur, mercede cõducerent. Et Seuerus quidẽ ad urbem infesto agmine ueniebat. Sed Didius Iulianus nihil cum exercitu prætoriano proficiebat, quẽ quotidie populus & magis oderat & ridebat. Et Iulianus sperans Lætum fautorẽ Seueri, cum per eum Commodi manus euasisset, ingratus tanto beneficio, iussit eum occidi. Iussit etiam Martiam interfici. Sed dum hæc egit Iulianus, Seuerus classem Rauennatem occupat: legati senatus qui Iuliano promiserant operã suam, ad Seuerum transierũt. Tullius Crispinus præfectus prætorio contra Seuerum missus ut classem produceret, repulsus Romam redĳt. Hæc cum Iulianus uideret, senatum rogauit ut uirgines Vestales & cæteri sacerdotes cum senatu obuiam exercitui Seueri prodirent, & prætentis infulis rogarent, inane contra Barbaros milites præsidium parans. Hæc tamen agenti Iuliano Faustius Quintillus cõsularis augur contradixit, asserens, nõ debere imperare eum, qui armis aduersario nõ posset resistere. Cui multi senatores consenserũt. Quare iratus Didius, milites è castris petĳt, qui senatum ad obsequium cogerent, aut obtruncarent. Sed id consilium displicuit. Neq; enim decebat, ut cum senatus hostem Seuerum Iuliani causa iudicasset, eundem Iulianum pateretur infestum. Quare meliore consilio ad senatũ uenit, petĳtq; ut fieret senatusconsultum de participatione imperĳ. Quod statim factum est. Tunc omen quod sibi Iulianus cum imperium acciperet fecerat, omnibus uenit in mentem. Nam cum consul designatus de eo sententiã dicens, ita pronuntiasset, Didiũ Iulianũ imperatorẽ appellandũ esse censeo, Iulianus suggessit, adde & Seuerũ, quod cognomentũ aui & proaui sibi Iulianus asciuerat. Sunt tamen qui dicant, nullum fuisse Iuliani consilium de obtruncando senatu, cum tanta in eum senatus contulisset. Post senatusconsultum statim Didius Iulianus unum ex præfectis Tullium Crispinum misit. Ipse autem tertium fecit præfectum Veturium Macrinum, ad quem Seuerus literas miserat, ut esset præfectus. Sed pacem simulatam, tentatamq; cædem Seueri Tullio Crispino præfecto præt. & populus locutus est, & Seuerus suspicatus. Deniq; hostem se Iuliano Seuerus esse maluit, quàm participem, consensu militum. Seuerus autem statim & ad plurimos Romam scripsit, & occulte misit edicta quæ proposita sunt. Fuit præterea in Iuliano hæc amentia, ut per Magos pleraq; faceret, quibus putaret uel odium populi deliniri, uel militum arma compesci. Nam & quasdam non cõuenientes Romanis sacris hostias immolauerunt, & carmina profana incantauerunt, & ea quæ ad speculum dicunt fieri, in quo pueri præligatis oculis incantando uertice respicere dicuntur, Iulianus fecit. Tuncq; puer uidisse dicitur, & aduentum Seueri, & Iuliani decessionem. Et Crispinus quidẽ cum occurrisset præcursorib. Seueri, Iulio Læto autore à Seuero interemptus est. Deiecta sunt etiã ea consulta è senatu. Iulianus conuocato senatu, quæsitis q; sententĳs quid facto opus esset, certi nihil cõperit à senatu: sed postea sponte sua gladiatores Capuæ iussit armari per Lollianũ Titianũ, & Claudium Pompeianum è Tarracinensi ad participatum euocauit, quod & gener imperatoris fuisset, & diu militibus præfuisset. Participatus Sed hoc ille recusauit, senem se & debilẽ luminib. respondẽs. Transierant & ex Vmbria milites ad Seuerum: & præmiserat quidem literas Seuerus, quibus iubebat interfectores Pertinacis seruari. Breui autẽ desertus est ab omnibus Iulianus, & remansit in palatio cum uno de præfectis suis Geniali & genero Repentino. Actũ est deniq; ut Iuliano senatus autoritate abrogaretur imperium, & abrogatum est, appellatusq; statim Seuerus imperator, cum fingeretur quòd ueneno se absumpsisset Iulianus

lianus: missi tamen à senatu, quorum cura per militem gregarium in palatio idem Iulianus occisus est, fidem Cæsaris implorans, hoc est Seueri. Filiam suam potitus imperio, dato patrimonio emancipauerat, quod ei cum Augustæ nomine statim sublatum est. Corpus eius à Seuero uxori Manliæ Scantillæ ac filiæ ad sepulturam est redditum, & in proaui monumento translatũ, miliario quinto, uia Lauicana. Obiecta sanè sunt Iuliano hæc, quòd gulosus fuisset, quòd aleator, q armis gladiatorijs exercitus esset, eaq; omnia senex fecerit, cum antea nunquã adolescens his esset uitijs infamatus. Obiecta est etiam superbia, cum ille etiam in imperio fuisset humilimus. Fuit autem cõtra humanissimus ad cõuiuia, benignissimus ad subscriptiones, moderatissimus ad libertatem. Vixit annis quinquaginta sex, mensibus quatuor. Imperauit mensibus duobus, diebus quinq;. Reprehensum in eo præcipue quòd eos quos regere autoritate sua debuerat, regendæ reip. sibi præsules ipse fecisset.

AELII LAMPRIDII

COMMODVS ANTONINVS AD DIOLECTIANVM AVGVSTVM.

DE COMMODI Antonini parentibus, in uita Marci Antonini satis est disputatum. Ipse aũt natus est apud Lanuuium cum fratre Antonino Gemino pridie Cal. Septemb. patre patruoq; COS. ubi & auus maternus dicitur natus. Faustina cum esset Cõmodo cum fratre prægnans, uisa est in somnis serpentes parere, sed ex his unum ferociorem. Cum aũt peperisset Cõmodum atq; Antoninum, Antoninus quadrimus est elatus, quem parem astrorum cursu Commodo mathematici promittebãt. Mortuo igitur fratre, Commodum Marcus & suis præceptis, & etiam magnorum atq; optimorum uirorũ erudire conatus est. Habuit literatorem Græcũ, Onesicritum: Latinũ, Capellam Antistium. Orator ei Atteius Sanctus fuit. Sed tot disciplinarũ magistri nihil ei profuerunt. Tantũ ualet aut ingenij uis, aut eorum qui in aula institutores habentur. Nam à prima statim pueritia, turpis, improbus, crudelis, libidinosus, ore quoq; pollutus & constupratus fuit. Iam in his artifex quæ stationis imperatoriæ nõ erant, ut calices fingeret, saltaret, cantaret, sibilaret, scurram deniq; & gladiatorẽ se perfectũ ostenderet. Auspiciũ crudelitatis apud Centumcellas dedit anno ætatis XII. Nam cum tepidius fortè lotus esset, balneatorẽ in fornacẽ conijci iussit: quando à pædagogo cui hoc iussum fuerat, ueruecina pellis in fornace cõsumpta est, ut fidẽ pœnæ de fœtore nidoris impleret. Appellatus est aũt Cæsar puer cum fratre suo Seuero. XIIII ætatis anno in collegiũ sacerdotum ascitus est. Cooptatus inter tres solos principes iuuẽtutis cum togam sumpsit: adhuc in prætexta puerili congiariũ dedit, atq; ipse in basilica Traiani præsedit. Indutus aũt toga est Nonarũ Iuliarũ die, quo in terris Romulus nõ apparuit, & eo tempore quo Cassius à Marco desciuit. Profectus est cõmendatus militibus cum patre in Syriã & Aegyptũ, & cum eo Romã redijt. Post hæc uenia legis Annariæ impetrata, COS. est factus: & cum patre imperator est appellatus V. Cal. Decemb. die, Pollione & Apro COSS. & triumphauit cum patre: Nam & hoc patres decreuerant. Profectus est cum patre & ad Germanicũ bellum. Adhibitos custodes uitæ suæ honestiores ferre nõ potuit, pessimos quosq; detinuit, & submotos usq; ad ægritudinẽ desiderauit: quibus per patris mollitiẽ restitutis, popinas & ganeas in palatinis semper ædibus fecit: neq; unq; pepercit uel pudori, uel sumptui. In domo aleã exercuit. Mulierculas formæ scitioris, ut prostibula mancipia ad lupanariũ ludibriũ pudicitiæ cõtraxit. Imitatus etiã propolas circumforaneos, equos curules sibi cõparauit. Aurigæ habitu currus rexit, gladiatoribus conuixit, aquã gessit ut lenonũ minister, ut probris natum magis quàm ei loco cum crederes, ad quem fortuna prouexit. Patris ministeria seniora submouit

ra submouit, amicos senes abiecit. Filiũ Saluij Iuliani, qui exercitibus præerat, ad impudicitiã frustra tentauit, atq; exinde Iuliano tetendit insidias. Honestissimos quosq; aut per cõtumeliam, aut per honorem indignissimum abiecit. Appellatus est à mimis quasi obstupratus, eosdemq; ita ut nõ appererẽt, subito deportauit. Bellum etiã quod pater penè confecerat, regibus hostium addictus remisit, ac Romam reuersus est. Romam ut rediit, subactore suo Antero post se in curru locato, ita triũphauit, ut eum sæpius ceruice reflexa publice oscularetur: etiam in orchestra hoc idem fecit. Et cum potaret in lucem, heluareturq; uiribus Romani imperij, uespera etiam per tabernas ac lupanaria uolitauit. Misit homines ad prouincias regendas, uel criminum socios, uel à criminosis commendatos. In senatus odium ita uenit, ut & ipse crudeliter in tanti ordinis perniciem sæuiret, fieretq; contemptui. Crudelis uita Commodi Quadratum & Lucillam compulit ad eius interfectionem cõsilia inire non sine præf. præt. Tarrutini Paterni consilio. Datũ autem est negotiũ peragendæ necis Claudio Pompeiano propinquo, qui ingressus ad Cõmodum districto gladio, cum faciẽdi potestatẽ habuisset, in hæc uerba prorumpens, Hunc tibi pugionẽ senatus mittit: detexit facinus fatuus, nec impleuit, multis cũ eo participantibus causam. Post hæc interfecti sunt Pompeianus primo & Quadratus: dein Narbana atq; Norbanus & Paralius, & mater eius Lucilla in exiliũ exacta. Cum præf. præt. uidissent Cõmodum in tantũ odiũ incidisse, obtentu Anteri, cuius potentiã præf. ferre non poterãt, urbane Anterũ eductũ à palatio sacrorũ causa, & redeuntẽ in hortos suos, per frumentarios occiderũt. Id uero grauius quàm de se ipso Cõmodo fuit. Paternũ autẽ & huius cædis autorem, & quantũ uidebatur, paratæ necis Cõmodi conscium, & interuentorem ne coniuratio latius puniretur: instigante Tigidio, per laticlaui honorẽ à præfecturæ administratione submouit. Post paucos dies insimulauit eum coniurationis, cum diceret, ob hoc promissam Iuliani filio filiam Paterni, ut in Iulianum transferretur imperium. Quare & Paternũ & Iulianum & Vitruuiũ Secundum Paterni familiarissimũ, qui epistolas imperatorias curarat, interfecit. Domus præterea Quintiliorũ omnis extincta, quòd Sextus Cocidiani filius, specie mortis ad defectionem diceref euasisse. Interfecta & Vitrasia Faustina, & Velius Ruffus, & Egnatius Capito consularis. In exilium aũt acti sunt Aemilius Iunctus & Attilius Seuerus COSS. & in multos alios uarie sæuitum. Post hæc Cõmodus nunquã facile in publicum processit: neq; quicquã sibi nuntiari passus, nisi quod Perennis ante tractasset. Perennis aũt Commodi animũ persciens, inuenit quemadmodũ ipse potẽs esset. Nam persuasit Cõmodo ut ipse delicijs uacaret, idem uero Perennis curis incumberet: quod Cõmodus lætanter accepit. Hac igitur lege uiuens ipse cum trecentis concubinis, quas ex matronarum meretricumq; delectu ad formæ speciem conciliauerat, trecentisq; alijs puberibus exoletis, quos æquè ex plebe ac nobilitate, nuptusq; forma disceptatrice collegerat, in palatio per cõuiuia & balneas bacchabat. Inter hæc habitu uictimarij, uictimas immolauit: in harena rudibus inter cubicularios gladiatores pugnauit, lucentibus aliquando mucronibus. Tunc tamen Perennis cuncta sibimet uindicauit: quos uoluit interemit, spoliauit plurimos, omnia iura subuertit, prædam omnem in sinũ contulit. Ipse aũt Cõmodus Lucillã sororẽ, cum eam cõpressisset, occidit: sororib. dein suis cæteris, ut dicit, constupratis, cõsobrina patris cõplexibus suis coniuncta, uni etiã ex cõcubinis matris nomen imposuit & uxoris. Quam deprehẽsam in adulterio exegit, exactã relegauit, & postea occidit. Ipsas cõcubinas suas sub oculis suis stuprari iubebat. Nec irruẽtiũ in se iuuenũ carebat infamia, omni parte corporis, atq; ore in sexũ utrunq; pollutus. Occisus est eo tẽpore etiã Claudius quasi à latronibus: cuius filius cum pugione quondã ad Cõmodum ingressus est, multiq; alij senatores sine iudicio interempti, fœminæ quoq; diuites. Et nonnulli per prouincias à Perenni ob diuitias insimulati spoliati sunt, uel etiã interempti. His aũt quibus deerat ficti criminis appositio, obijciebatur quòd scribere uoluissent Commodum hæredem. Eo tempore in Sarmatia res bene gestas per alios duces, in filium suum Perennis referebat. Hic tamen Perennis qui tantum potuit, subito, quòd bello Britannico militibus equestris loci uiros præfecerat amotis senatoribus, prodita re per legatos, exercitus hostis appellatus, lacerandusq; militibus est deductus. In cuius potentiæ locũ Cleandrum

andrum ex cubicularijs subrogauit. Multa sanè post interfectū Perennem, eiusq; filiū, quasi à se non gesta rescidit, uelut in integrū restituens. Et hanc quidem pœnitentiam scelerum ultra triginta dies tenere non potuit, grauiora per Cleandrum faciens, quàm fecerat per supra dictum Perennem. Et in potentia quidem Cleander Perenni successerat: in præfectura uero Niger, qui sex tantū horis præfectus prætorij fuisse perhibet. Mutabātur enim præfecti prætorij per horas ac dies, Commodo peiora omnia quàm fecerat antè, faciente. Fuit item Martius Quartus præfectus præt. diebus quinq;. Horum successores ad arbitrium Cleandri aut retenti sunt, aut occisi. Ad cuius nutū etiā libertini in senatum atq; in patritios lecti sunt: tuncq; primum uigintiquinq; COSS. in unum annum, uenditæq; omnes prouinciæ. Omnia Cleander pecunia uenditabat, reuocatos de exilio dignitatibus ornabat, res iudicatas rescindebat. qui tantū per stultitiam Commodi potuit, ut Byrrum sororis Commodi uirum reprehendentem, nunciantemq; Commodo quæ fiebant, in suspicionem regni affectati traheret, & occideret, multis alijs qui Byrrum defendebant pariter interemptis. Præfectus etiā Ebutianus inter hos est interemptus: in cuius locum ipse Cleander cum alijs duobus quos ipse delegerat, præfectus est factus. Tuncq; primum tres præf. præt. fuere, inter quos libertinus qui à pugione appellatus est. Sed & Cleandro dignus tandem uitæ finis impositus. Nam cum insidijs illius Arrius Antoninus fictis criminibus in Attali gratiā, quem in proconsulatu Asiæ damnauerat, esset occisus, nec eam tum inuidiam populo sæuiente Commodus ferre potuisset, plebi ad pœnam donatus est: cum etiam Apolaustus, alijq; liberti aulici pariter interempti sunt. Cleander inter cætera etiam concubinas eius constuprauit, de quibus filios suscepit, qui post eius interitum cum matribus interempti sunt. In cuius locum Iulianus & Regillus subrogati sunt: quos & ipsos postea pœnis affecit. His occisis, interemit Seruilium & Dulium Syllanos cum suis: mox Anitium Lupum, & Petronios Mamertinum & Suram, filiumq; Mamertini Antoninum ex sorore sua genitum. Et post eos sex simul ex consularibus, Allium Fuscum, Celium Felicem, Luceium Torquatum, Lartium Eurupianum, Valerium Bassianū, Pactuleium Magnum cum suis: atq; in Asia Sulpitium Crassum proconsulem, & Iulium Proculum cum suis, Claudiumq; Lucanum consularem, & consobrinam patris sui Faustinā Anniā in Achaia, & alios infinitos. Destinauerat & alios quatuordecim occidere, cum sumptus eius iniurijs Romani imperij sustineri non possent. Inter hæc Commodus senatu semet tradente, cum adulterū matris cōsulem designasset, appellatus est Pius: cum occidisset Perennem, appellatus est Felix. Inter plurimas cædes multorum ciuium quasi quidam nouus Sylla, idem Cōmodus ille Pius, ille Felix, finxisse etiam quandā contra se coniuratione̅ dicitur, ut multos occideret. Nec alia ulla fuit defectio præter Alexādri, qui postea se & suos interemit, & sororis Lucillæ. Appellatus est Cōmodus etiā Britannicus ab adulatoribus, cum Britanni etiā imperatorem cōtra eum deligere uoluerint. Appellatus est etiā Romanus Hercules, quod feras Lanuuij in amphitheatro occidisset. Erat enim hæc illi cōsuetudo, ut domi bestias interficeret. Fuit præterea ea dementia, ut urbem Romam, coloniā Commodianam uocari uoluerit: cui furor dicitur inter delinimenta Martiæ iniectus. Voluit etiam in Circo quadrigas agitare. Dalmaticatus in publico processit, atq; ita signum quadrigis emittendis dedit. Et eo quidem tempore, quo ad senatum retulit de Cōmodiana facienda Roma, non solum senatus hoc libenter accepit per irrisionem, quantū intelligitur, sed etiā seipsum Cōmodianum uocauit, Commodum Herculem & deum appellans. Simulauit se & in Africam iturum, ut sumptum itinerarium exigeret: & exegit, eumq; in conuiuia & aleam conuertit. Motilenum præf. præt. per ficus ueneno interemit. Accepit statuas in Herculis habitu, eiq; immolatum est ut deo. Multos præterea parauerat interimere, quod per paruulum quendam proditū est, qui tabulā e cubiculo eiecit, in qua occidendorum erant nomina scripta. Sacra Isidis coluit, ut & caput raderet, & Anubin portaret. Bellonæ seruientes uere execare brachium præcepit studio crudelitatis. Isiacos uero pineis usq; ad perniciem pectus tundere cogebat. cum Anubin portaret, capita Isiacorum grauiter obtundebat ore simulacri. Claua non solum leones in ueste muliebri & pelle leonina, sed etiam multos homines afflixit. Debiles pedibus, & eos

Prodigiosa insania

qui ambulare non possent, in gigantum modum formauit, ita ut à genibus de pānis & linteis quasi dracones digererentur, eosdemq; sagittis cōfecit. Sacra Mithriaca homicidio uero polluit, cū illic aliquid ad speciē timoris uel dici, uel fingi soleat. Etiā puer et gulosus, & impudicus fuit. Adolescens omne genus infamauit hominū quod erat secum, & ab omnibus est infamatus, irridentes se feris obijciebat. Eum etiam qui Tranquilli librum, uitam Caligulæ continentem legerat, feris obijci iussit: quia eundem diem natalis habuerat quem & Caligula. Si quis sane se mori uelle prædixisset, hunc inuitū præcipitari iubebat. In iocis quoq; perniciosus. nam eum quem uidisset albescētes inter nigros capillos quasi uermiculos habere, sturno apposito, qui se uermes sectari crederet, capite suppuratum reddebat. Obtonsi oneris pinguem hominem medio uentre dissecuit, ut eius intestina subito funderētur. Monopodios & Luscinios eos quibus aut singulos tulisset oculos, aut singulos pedes fregisset, appellabat. Multos præterea passim extinxit: alios quia Barbarico habitu occurrerant: alios quia nobiles & speciosi erāt. Habuit in delicijs homines appellatos nominibus uerendorum utriusq; sexus, quos libentius suis oculis applicabat. Habuit & hominem pene prominente ultra modum animalium, quem Onon appellabat, sibi charissimum: quem & ditauit, & sacerdotio Herculis rustici præposuit. Dicitur sæpe pretiosissimis cibis humana stercora miscuisse, nec abstinuisse gustu, alijs, ut putabat, irrisis. Duos gibbos retortos in lance argentea sibi sinapi perfusos exhibuit, eosdemq; statim promouit ac ditauit. Præf. præt. suum Iulianum togatum præsente officio suo in piscinam detrusit: quem saltare etiam nudū ante concubinas suas iussit quatientem cymbala, deformato uultu. Genera leguminū coctorum ad conuiuium propter luxuriæ continuationem raro uocauit. Lauabat per diem septies atq; octies, & in ipsis balneis edebat. Deorum templa polluit stupris & humano sanguine. Imitatus est & medicum, ut sanguinem hominibus emitteret scalpris feralibus. Menses quoq; in honorem eius pro Augusto Commodum, pro Septembri Herculem, pro Octobri Inuictū, pro Nouembri Exuperatoriū, pro Decembri Amazonium, ex signo ipsius adulatores uocabant. Amazonius autem uocatus est ex amore concubinæ suæ Martiæ, quam pictam in Amazone diligebat: propter quam & ipse Amazonico habitu in harenam Romanam procedere uoluit. Gladiatorum etiam certamen subijt: & nomina gladiatorum recepit eo gaudio, quasi acciperet triumphalia. Ludum semper ingressus est: & quoties ingrederetur, publicis monumentis indi iussit. Pugnasse autem dicitur septingenties tricies quinquies. Nominatus inter Cæsares quarto Iduum Octobrium, quas Herculeas postea nominauit, Pudente & Pollione COSS. Appellatus Germanicus Idibus Herculeis, Maximo & Orphito COSS. Assumptus est in omnia collegia sacerdotalia sacerdos XIII. Calendas Inuictas, Pisone & Iuliano COSS. Profectus in Germaniam XIIII. Calendas Aelias, ut postea nominauit, ijsdem COSS. Togam uirilem accepit cum patre, appellatus imperator V. Calendas Exuperatorias, Pollione iterum & Apro COSS. Triumphauit X. Calendas Amazonias ijsdem COSS. Iterum profectus III. Nonas Commodias, Orphito & Ruffo COSS. Datus in perpetuum ab exercitu & senatu in domo Palatina Commodiana conseruandus XI. Calendas Romanas, Præsente iterum COS. Tertio meditans de profectione, à senatu & populo suo retentus est. Vota pro eo facta sunt Nonis Pijs, Fusciano iterum COS. Inter hæc refertur in literas, pugnasse illum sub patre trecenties sexagies quinquies. Item postea tātum palmarum gladiatoriarum confecisse, uel uictis retiarijs, uel occisis, ut mille contingeret. Ferarum autem diuersarum manu sua occidit multa millia, ita ut elephantos occideret. Et hæc fecit sæpe spectante populo Romano. Fuit autem ualidus ad hæc, aliàs debilis & infirmus, uitio etiam inter inguina prominenti, ita ut eius tumorem per sericas uestes populus Romanus agnosceret. Versus in eum multi scripti sunt, de quibus etiā in opere suo Marius Maximus gloriatur. Virium ad conficiendas feras tantarum fuit, ut elephantum conto transfigeret: & orygis cornu hasta transmiserit: & singulis ictibus multa millia ferarum ingentium cōficeret. Impudentiæ tantæ fuit, ut cum muliebri ueste in amphitheatro, uel theatro sedens, publice sæpissime biberit. Victi sunt sub eo tamen, quum ille sic uiueret, per legatos Mauri, uicti Daci, Pannoniæ quoq; compositæ, in Britannia, in Germania &

Mithriaca sacra

Transmisit hasta

in Dacia imperium eius recusantibus prouincialibus. Quæ omnia ista per duces sedata sunt. Ipse Commodus in subscribendo tardus & negligens, ita ut libellis una forma multis subscriberet: in epistolis autem plurimis, Vale, tantum scriberet. Agebanturq; omnia per alios, qui etiam cōdemnationes in sinum uertisse dicuntur. Per hanc autem negligentiam, cum & annonam uastarent hi, qui tunc rempub. gerebant, etiam inopia ingens Romæ exorta est cum fruges non deessent. & eos quidem qui omnia uastabāt, postea Commodus occidit atq; proscripsit. Ipse uero seculum aureum Cōmodianum nomine assimulans uilitatem proposuit, ex qua maiorem penuriam fecit. Multi sub eo & alienam pœnam, & suam salutem pecunia redemerunt. Vendidit etiam suppliciorū diuersitates, & sepulturas, et immunitates malorum, & alios pro alijs occidit. Vendidit etiam prouincias & administrationes, quum hi per quos uenderet, partem acciperent, partem uero Commodus. Vendidit nonnullis & inimicorū suorum cædes. Vendiderunt sub eo etiam euentus litium liberti. Præfectos Paternum & Perennem nō diu tulit, ita tamen, ut etiam de his præfectis quos ipse fecerat, trienniū nullus impleret, quorum plurimos interfecit uel ueneno uel gladio. Et præfectos urbi eadem facilitate mutauit. Cubicularios suos libenter occidit, cum omnia ex nutu eorū semper fecisset. Electus cubicularius cum uideret eum tam facile cubicularios occidere, præuenit eum, & factioni mortis eius interfuit. spectator gladiatoria sumpsit arma, panno purpureo nudos humeros aduelans. Habuit præterea morem, ut omnia quæ turpiter, quæ impure, quæ crudeliter, quæ gladiatorie, quæ lenonice faceret, actis urbis indi iuberet, ut Marij Maximi scripta testantur. Commodianū etiam P.R. dixit, quo sæpissime præsente gladiator pugnauit. Sane cū illi sępe pugnanti, ut deo populus fauisset, irrisum se credens, populum Romanū à militibus classiarijs qui uela ducebant, in amphitheatro interimi præceperat. Vrbem incendi iusserat, utpote coloniā suam. Quod factum esset, nisi Lætus præf. præt. Commodum deterruisset. Appellatus est sane inter cætera triumphalia nomina etiam sexcenties uicies Paulus primus secutorū. Prodigia eius imperio & publice & priuatim hæc facta sunt: Crinita stella apparuit. Vestigia deorum in foro uisa sunt exeuntia. Et ante bellum desertorum cœlum arsit: & repentina caligo ac tenebra in circo Cal. Ianuarijs oborta: & ante lucem fuerant etiā incendiariæ aues, ac diræ. De palatio ipse ad Cæliū montem in Vectilianas ædes migrauit, negans se in palatio posse dormire. Ianus geminus sua sponte apertus est: & Anubis simulacrum marmoreum moueri uisum est. Herculis signum æneum sudauit in Minutia per plures dies. Bubo etiam supra cubiculū eius deprehensus est tam Romæ quàm Lanuuij. Ipse autem prodigium non leue sibi fecit. Nam cum in gladiatoris occisi uulnus manū misisset, ad caput sibi detersit: & contra consuetudinem, penulatos iussit spectatores, non togatos ad munus conuenire, quod funeribus solebat, ipse in pullis uestimentis præsidens. Galea eius bis per portam Libitinensem elata est. Cōgiarium dedit populo, singulis denarios septingenos uicenos quinos: circa alios omnes parcissimus fuit, quòd luxuriæ sumptibus ærarium minuerat. Circēses multos addidit ex libidine potius, quàm religione, & ut dominos factionū ditaret. His incitati, licet nimis sero, Quintus Aelius Lætus præfectus, & Martia cōcubina eius, inierunt coniurationem ad occidendū eum. Primum ei uenenum dederunt: quod cum minus operaretur, per athletam cum quo exerceri solebat, eum strangulauerunt. Fuit forma quidem corporis iusta, uultu insubido, ut ebrii si solent, & sermone incondito, capillo semper fucato, & auri ramentis illuminato, adurens comam & barbam timore tonsoris. Corpus eius ut unco traheretur, atq; in Tiberim mitteretur, senatus & populus postulauit. Sed postea iussu Pertinacis in monumentum Adriani translatum est. Opera eius præter lauacrum, quod Cleander nomine ipsius fecerat, nulla extant: sed nomen eius alienis operibus incisum, senatus erasit. Nec patris autem sui opera perfecit. Classem Africanam instituit: quæ subsidio esset, si forte Alexandrina frumenta cessassent. Ridicule etiam Carthaginem, Alexandriam Commodianam togatam appellauit, cum classem quoq; Africanam, Commodianam Herculeam appellasset. Ornamēta sane quædam colosso addidit, quæ postea cuncta sublata sunt. Colossi autem caput dempsit, quod Neronis esset, ac suum imposuit: & titulū more solito subscripsit, ita ut illum gladiatorium effœminatū non prætermitteret. Hūc

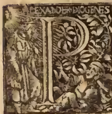
tamen

tamen Seuerus imperator amantissimus nominis sui, odio ut uidet̃ senatus, inter deos retulit, flamine addito, quem ipse uiuus sibi parauerat, Herculaneo Commodiano. Sorores tres superstites reliquit. Vt natalis eius celebraretur, Seuerus instituit. Acclamationes senatus post mortem Commodi graues fuerunt. Vt autem sciretur quod iudicium senatus de Commodo fuerit, ipsas acclamationes de Mario Maximo indidi, & sententiam senatusconsulti: Hosti patriæ honores detrahantur, parricidæ honores detrahantur, parricida trahatur. Hostis patriæ, parricida gladiator in spoliario lanietur. Hostis deorum, carnifex senatus. Hostis deorum, parricida senatus: hostis deorum, hostis senatus: gladiatorem in spoliario. Qui senatũ occidit, in spoliario ponatur. Qui senatũ occidit, unco trahatur. Qui innocentes occidit, unco trahatur: hostis, parricida uere seuere. Qui sanguini suo non pepercit, unco trahatur. Qui te occisurus fuit, unco trahatur. Nobiscum timuisti, nobiscum periclitatus es. Vt salui simus Iupiter optime maxime, serua nobis Pertinacem. Fidei prætorianorũ feliciter: Prætorijs cohortibus feliciter: Exercitibus Romanis feliciter: Pietati senatus feliciter. Parricida trahat̃. Rogamus Auguste parricida trahatur. Hoc rogamus, parricida trahatur. Exaudi Cæsar. Delatores ad leonem, exaudi Cæsar. Speratũ ad leonem. Victoriæ populi Romani feliciter: Fidei militum feliciter: Fidei prætorianorũ feliciter: Cohortibus prætorijs feliciter. Hostis statuas undiq;, parricidæ statuas undiq;, gladiatoris statuas undique, gladiatoris & parricidæ statuæ detrahantur. necator ciuium trahatur, parricida ciuium trahatur. Gladiatoris statuæ detrahantur. Te saluo salui & securi sumus, uere, uere: modo uere, modo digne: modo uere, modo libere. Nunc securi sumus, delatoribus metum. Vt securi simus, delatoribus metum; salui simus, delatores de senatu. Delatoribus fustem te saluo. Delatores ad leonem te imperante. Delatoribus fustem. Parricidæ gladiatoris memoria aboleatur, parricidæ gladiatori statuæ detrahantur. Impuri gladiatoris memoria aboleatur, gladiatorem in spoliario. Exaudi Cæsar. Carnifex unco trahatur. Carnifex senatus more maiorũ unco trahatur. Sæuior Domitiano, impurior Nerone, sic fecit, sic patiatur. Memoriæ innocentium seruentur, honores innocentium restituas. Rogamus, parricidæ cadauer unco trahatur, gladiatoris cadauer unco trahatur: gladiatoris cadauer in spoliario ponatur. Præroga, præroga, omnes censemus unco trahendũ. Qui omnes occidit, unco trahatur. Qui omnem ætatem occidit, unco trahatur. Qui utrunq; sexum occidit, unco trahatur. Qui sanguini suo non pepercit, unco trahat̃. Qui templa spoliauit, unco trahatur. Qui testamenta deleuit, unco trahatur. Qui uiuos spoliauit, unco trahatur. Seruis seruiuimus. Qui pretia uitæ exegit, unco trahatur. Qui pretia uitæ exegit, & fidem nõ seruauit, unco trahatur. Qui senatum uendidit, unco trahatur. Qui filijs abstulit hæreditatem, unco trahatur. Indices de senatu, delatores de senatu, seruorum subornatores de senatu. & tu nobiscum timuisti, omnia scis, bonos & malos nosti: omnia scis, omnia emenda, pro te timuimus. O nos felices te uiro imperante. De parricida refer, refer, perroga, præsentiam tuam rogamus. Innocentes sepulti non sunt. Parricidę cadauer trahatur. Parricida sepultos eruit. Parricidę cadauer trahatur. Et cum iussu Pertinacis Liuius Laurensis procurator patrimonij, Fabio Chiloni consuli designato dedisset, per noctem Commodi cadauer sepultum est. Senatus acclamauit, quo autore sepelierunt? Parricida sepultus eruatur, trahatur. Cingius Seuerus dixit, iniuste sepultus est. Quã pontifex dico, hoc collegium pontificũ dicit. quoniam læta percensui, nunc conuertar ad necessaria, censeoq;, quòd is qui non nisi ad perniciem ciuium, & ad dedecus suum uixit, ob honorem suum decerni coegit: abolendas statuas quæ undiq; sunt abolendæ, nomenq; ex omnibus priuatis publicisq; monumentis eradendum. Mensesq; his nominibus nuncupandos quibus nuncupabantur, quum primum illud malum in rempub. incubuit.

Mira acclamandi ratio

IVLII CAPITOLINI

PERTINAX IMP.

VBLIO Heluio Pertinaci, pater libertinus Heluius Successus fuit, qui filio nomen ex cōtinuatione lignariæ negotiationis, quod pertinaciter eam rem gereret, impoſuiſſe fertur. Natus eſt Pertinax in Apennino in uilla Martis. Equus pullus ea hora qua natus eſt, in tegulas aſcēdit, atq; ibi breuiter commoratus decidit, atq; expirauit. Hac re motus pater ad Chaldæum uenit. Qui cum illi futura ingentia prędixiſſet, ſtipem ſe perdidiſſe dixit. Puer literis elemētarijs & calculo imbutus, datus etiam Græco grammatico, atque inde Sulpitio Apollinari, poſt quem idem Pertinax grāmaticen profeſſus eſt. Sed cum in ea minus quæſtus proficeret, per Lollianū Auitum conſularem uirum, patris patronum, ducendi ordinis dignitatē petijt. Dein præfectus cohortis in Syriam profectus, T. Aurelio imperatore à præſide Syriæ, q; ſine diplomatibus curſum uſurpauerat, pedibus ab Antiochia ad legationē ſuam iter facere coactus eſt. Bello Parthico induſtria ſua promeritus, in Britanniā translatus eſt ac retentus. Poſt in Mœſia rexit alam, deinde alimentis diuidendis in uia Aemilia procurauit. Inde claſſem Germanicam rexit. Mater eum uſq; in Germaniā profecuta eſt, ibiq; obijt. Cuius etiam ſepulchrum ſtare nunc dicitur. Inde ad ducentorū H—S ſtipendium translatus in Daciam, ſuſpectusq; Marco quorundam relatu, à partibus remotus eſt: et poſtea per Claudium Pompeianū generum Marci, quaſi adiutor eius futurus, uexillis regēdis aſcitus eſt. In quo munere approbatus, lectus eſt in ſenatū. Poſtea iterum re bene geſta, prodita eſt factio, quæ illi concinnata fuerat: Marcusq; imperator ut compenſaret iniuriam, prætorium eum fecit, & primæ legioni regendæ impoſuit: ſtatimq; Rhetias & Noricū ab hoſtibus uindicauit. Ex quo eminente induſtria, ſtudio Marci imperatoris COS. eſt deſignatus. Extat oratio apud Marium Maximū, laudes eius continens, & omnia uel quæ fecit, uel quæ perpeſſus eſt. Et præter illam orationem quam longum fuerit connectere, ſępiſſime Pertinax à Marco, & in cōcione militari, & in ſenatu laudatus eſt: doluitq; palam Marcus, quòd cum ſenator eſſet, præf. præt. fieri à ſe non poſſet. Caſſiano motu compoſito, è Syria ad Danubij tutelam profectus eſt, atq; inde Mœſiæ utriuſq;, mox Dacię regimen accepit. Bene geſtis his prouincijs, Syriam meruit. Integre ſe uſque ad Syriæ regimen Pertinax tenuit. Poſt exceſſum uero Marci, pecuniæ ſtuduit: quare etiam dictis popularibus laceſſitus, Curiam Romanam poſt quatuor prouincias conſulares, quia conſulatum abſens geſſerat, iam diues ingreſſus eſt, cum eam ſenator antea non uidiſſet. Iuſſus eſt pręterea ſtatim à Perenne in Liguriam ſecedere in uillam paternam. Nam pater eius tabernam coactiliciam in Liguria exercuerat. Sed poſteaquā in Liguriam uenit, multis agris coemptis, tabernam paternam manente forma priore, infinitis ædificijs circumdedit: fuitq; illic per triennium, & mercatus eſt per ſuos ſeruos. Occiſo ſanè Perenni, Cōmodus Pertinaci ſatisfecit, eumq; petijt per literas, ut ad Britaniam proficiſceretur: profectusq; milites ab omni ſeditione deterruit, cum illi quemcunq; imperatorē uellent habere & ipſum ſpecialiter Pertinacem. Tunc Pertinax maleuolentiæ notam ſubijt, quòd dictus eſt inſimulaſſe apud Commodum affectati imperij Antiſtium Burrum, & Arrium Antoninum. & ſeditiones quidem contra ipſe compeſcuit in Britannia: uerum ingens periculū adijt, ſeditione legionis penè occiſus, certe inter occiſos relictus. Quam quidem rem idem Pertinax acerrime uindicauit. Denique poſtea ueniam legationis petijt, dicens ſibi ob defenſam diſciplinam infeſtas eſſe legiones. accepto ſucceſſore, alimentorū ei cura mandata eſt, deinde proconſul Africæ factus eſt. In quo proconſulatu multas ſeditiones perpeſſus dicitur, uaticinationib. earum quæ de templo Cœleſtis emergunt. Poſt hoc præf. urbi factus: in qua præfectura poſt Fuſcianum hominem ſeuerum, Pertinax mitiſſimus & humaniſsimus fuit, & ipſi

Specialiter

Com-

Cõmodo plurimum placuit, quia ille esset iterum, cum Pertinax factus est. Tunc Pertinax interficiendi Commodi cõscientiam delatam sibi ab alijs non fugit. Commodo autem interempto, Lætus præf. præt. & Electus cubicularius ad eum uenerunt, ut eum confirmarent, atq; in castra duxerunt: Illic Pertinax milites allocutus est. Donatiuum promisit, ingeri sibi imperiũ à Læto & Electo dixit. Fictum est autem quòd morbo esset Cõmodus extinctus, quia & milites ne tentarentur pertimescebant. Deniq; à paucis primum est Pertinax imperator appellatus. Factus est aũt sexagenario maior imperator. prid. Cal. Ianuarias, de castris nocte cum ad senatũ uenisset, & cellam curiæ iussisset aperiri, neq; inueniret aditus, in templo Concordiæ resedit. Et cum ad eum Claudius Pompeianus gener Marci uenisset, casumq; Cõmodi lachrymasset, eum hortatus est Pertinax ut imperiũ sumeret: sed ille recusauit, quia iam imperatorem Pertinacem uidebat. Statim ergo omnis magistratus cum cõsule ad curiam uenerunt, ingressumq; Pertinacem nocte imperatorem appellauerunt. Ipse autem Pertinax post laudes suas à consulibus dictas, et post uituperationẽ Cõmodi acclamationibus senatus ostensam, egit gratias senatui, & præcipue Læto præfecto prætorij, quo autore & Cõmodus interemptus, & ipse imperator est factus. Sed cum Læto gratias egisset Pertinax, Falco cõsul dixit, Qualis imperator es futurus, hinc intelligimus, quòd Lætum & Martiam ministros scelerũ Commodi post te uidemus. Cui Pertinax respondit, Iuuenis es cõsul, nec parendi scis necessitatem. Paruerunt inuiti Commodo, sed ubi habuerunt facultatem, quid semper uoluerint, ostenderunt. Eadem die qua Augustus est appellatus, & Flauia Titiana uxor eius Augusta est appellata. His horis quibus ille in Capitoliũ uota soluebat, primus sanè omniũ ea die qua Augustus est appellatus, etiam patris patriæ nomen recepit: nec nõ simul etiam imperium procõsulare, nec non ius quartæ relationis, quod ominis loco fuit Pertinaci. Ad palatiũ ergo Pertinax profectus, quod tũc uacuum erat, quia Cõmodus in Vectilianis occisus est, petenti signum prima die tribunõ dedit, Militemus, exprobrans utiq; segnitiem temporũ superiorum: quod quidem etiam antè in omnibus ducatib. dederat. Exprobrationem aũt istam milites non tulerũt, statimq; de imperatore mutando cogitarunt. Ea die etiam ad conuiuiũ magistratus & proceres senatus rogauit, quam consuetudinẽ Commodus prætermiserat. Sanè cum postero Calendarũ die statuæ Commodi deijcerent, gemuerũt milites: simul quia iterũ signum idem dederat imperator. timebatur aũt militia sub sene imperatore. denique tertiũ nonarum die uotis ipsis, milites Triarium Maternũ Lasciuium senatorẽ nobilem ducere in castra uoluerunt, ut eum rebus Romanis imponerẽt: sed ille nudus fugit, atq; ad Pertinacẽ in palatium uenit, & post ex urbe decessit. Timore sanè Pertinax coactus, omnia quæ Cõmodus militibus & ueteranis dederat, confirmauit. Suscipere se etiam imperiũ à senatu dixit, quod iam sponte inierat. Quæstionẽ maiestatis penitus tulit cum iureiurãdo. Reuocauit etiam eos qui deportati fuerãt crimine maiestatis, eorum memoria restituta qui occisi fuerant. Filium eius Pertinacẽ senatus Cæsarem appellauit. Sed Pertinax nec uxoris Augustæ appellationẽ recepit, & de filio dixit, cum meruerit. Et cum Cõmodus allectionib. innumeris prætorios miscuisset, senatuscõsultum Pertinax fecit, iussitq; eos qui pręturas nõ gessissent, sed allectiõe accepissent, post eos esse qui uere prætores fuissent. Sed hinc quoq; grande odiũ sibi multorum cõmouit. Census retractari iussit, delatores uinctos grauiter puniri iussit, & tamen mollius q̃ priores imperatores, unicuiq; dignitati, si delationis crimen incurreret, pœnã statuẽs. Legem sanè tulit, ut testamenta priora nõ prius essent irrita, q̃ alia perfecta essent, ne ue ob hoc fiscus aliquãdo succederet. Ipseq; professus est, nullius se aditurũ hæreditatẽ, quæ aut adulatione alicuius delata esset, aut lite perplexa, aut legitimi hæredes & necessarij priuarent: addiditq; senatuscõsulto hæc uerba, Sanctius est P.C. inopem rẽp. obtinere, q̃ ad diuitiarũ cumulum per discriminũ atq; dedecorum uestigia peruenire. Donatiua & cõgiaria quæ Cõmodus promiserat, soluit. Annonæ cõsultissime prouidit. Et cũ tantam pecuniã ærarij haberet, ut præter decies H—S non se inuenisse fateret, coactus est ea exigere quæ Cõmodus indixerat, contra q̃ professus fuerat. Deniq; aggressus eum Lollianus Gentianus cõsularis, q; contra promissum faceret, necessitatis rationẽ accepit. Auctionẽ rerum Cõmodi habuit ita, ut & pueros & cõcubinas uendi

Ius quartæ relationis

Quæstio maiestatis

 iuberet

iuberet, exceptis his qui per uim palatio uidebantur inserti. Et de his quos uendi iussit, multi postea reducti ad ministeriũ, oblectauerũt senem, qui per alios principes usq; ad senatoriã dignitatem peruenerunt. Scurras turpissimorũ nominum dedecora praeferentes, proscripsit ac uendidit. Cuius nundinationis pecuniã quę ingens fuit, militibus donatiuo dedit. A libertis etiam ea exegit, quibus Cõmodo uendente ditati fuerant. Auctio sanè rerum Cõmodi in his insignior fuit. Vestis subtegmine serico aureis filis insignior, per tunicas penulasq;, lacernas & chirodotas Dalmatarũ & cirratas militares, purpureasq; chlamydes Graecanicas atq; castrẽses, & cuculli Bardaici. Et toga armaq; gladiatoria gemmis auroq; cõposita, & machæras Herculaneas, & torques gladiatorias, uasaq; eluto auro, ebore, argento, citroq; composita, atq; etiam phallouitroboli ex materie eadem & uasa Samnitica, calfactandæ resinæ ac pici diuellendis hominib. ac leuigandis: Necnõ uehicula arte fabricæ noua, perplexis diuersisq; rotarum orbibus & & exquisitis sedilibus, nunc ad solem declinandũ, nunc ad spiritus opportunitatẽ per uertiginem: & alia iter metientia, horasq; mõstrantia, & cætera uitijs eius cõuenientia. Reddidit præterea dominis eos qui se ex priuatis domibus in aulam cõtulerant. Conuiuium imperatoriũ ex immenso ad certum reuocauit modum: sumptus etiam omnes Commodi reddidit. Exemplo autem imperatoris cum ille parcius se ageret, ex omniũ continentia uilitas nata est. Nam imperatoriũ sumptum, pulsis non necessarijs, ad soliti dimidium detraxit. Pręmia militantibus posuit. Aes alienũ quod primo imperij tempore contraxerat, soluit. Aerarium in suum statum restituit. Ad opera publica certum sumptum constituit. Reformandis suis pecuniam contulit: stipendia plurimis retro debita exoluit. Obeundis postremo cunctis muneribus fiscum parem fecit. Alimentaria etiam compendia quæ nouem annorum ex instituto Traiani debebantur, obdurata uerecundia sustulit. Auaritiæ suspitione priuatus non caruit, cum apud uada Sabatia oppressis fœnore possessoribus, latius suos teneret fines. Deniq; ex uersu Luciliano agrarius mergus est appellatus. Multi autem eum etiam in prouincijs quas consularis gessit, sordide se egisse in literas retulere. Nam uacationes & legationes militares dicitur uendidisse. Deniq; cum parentum minimum esset patrimoniũ, & nulla hæreditas obuenisset, subito diues est factus. Omibus sanè possessiones suas reddidit, quibus Commodus ademerat, sed non sine pretio. Senatui legitimo semper interfuit, ac semper aliquid retulit. Ciuilem se salutantibus & interpellantibus semper exhibuit. Eos qui calumnijs appetiti per seruos fuerãt, damnatis seruis delatoribus liberauit, in crucem sublatis talibus seruis, aliquos etiã mortuos uindicauit. Insidias parauit ei Falco, uolens imperare: de quo conquestus est in senatu, quod quidem senatus credidit. Dum sibi quidam seruus, quasi Fabiæ esset filius ex Ceionij Commodi familia, palatinam domum ridicule uindicasset, cognitus, iussus est flagellis cæsus domino restitui. In cuius uindicta hi qui oderant Pertinacem, occasionẽ seditionis inuenisse dicuntur: Falconi tamen pepercit, & à senatu impunitatem eius petijt. Deniq; Falco in rebus suis securus uixit, & hærede filio perijt, quamuis multi Falconem nescisse dixerint imperium sibi parari. Alij etiam à seruis qui rationes interuerterant, falsis testimonijs appetitum eum esse dixerunt. Sed Pertinaci factio præparata est per Lætum præf. præt. & eos quos Pertinacis sanctimonia offenderat. Lætum enim pœnituerat, quòd imperatorem fecerat Pertinacem, idcirco quia eum uelut stultum intimatorem nonnullarum rerum reprehendebat. Graue præterea militibus uisum, quòd in causa Falconis multos milites ad unius serui testimoniũ occidi præceperat. Trecẽti igitur de castris armati ad imperatorias ædes cuneo facto milites uenere. Eadem tamen die immolante Pertinace, negatur in hostia cor repertum: & cum id uellet procurare, caput extorũ non deprehendit. Et tunc quidem omnes milites in castris manebant. Qui cum de castris ad obsequium principis conuenissent, & Pertinax eo die processionẽ quam ad Athenęum parauerat ut audiret poetam, ob sacrificij præsagium distulisset, hi qui ad obsequium uenerãt, redire in castra cœperũt. Sed subito globus ille in palatiũ peruenit: neq; aut arceri potuit, aut imperatori nuntiari. Enimuero tantũ odium in Pertinacẽ omnium aulicorũ fuit, ut ad facinus milites hortarentᵘ. Superuenerunt aũt Pertinaci cum ille aulicum famulitiũ ordinaret: ingressiq; porticus palatij usq; ad locum qui appellatᵘ Sicilia, & Iouis cœnatio.

Vestium genera

intimator

Hoc

Hoc cognito, Pertinax Lætũ præf. præt. ad eos misit. Sed ille declinatis militibus per porticus egressus, adoperto capite, domum se contulit. Verum cum ad interiora prorumperent, Pertinax ad eos processit, eosq; longa & graui oratione placauit. Sed cum Tausius quidã unus è Tungris in iram & timorẽ milites loquendo adduxisset, hastam in pectus Pertinacis obiecit. Tunc ille precatus Iouem ultorẽ, toga caput operuit, atq; à cæteris confossus est. & Electus quidem confossis duobus, cum eodem perijt. reliqui autem cubicularij Palatini (nam suos statim ut imperator factus est filijs emancipatos dederat) diffugerũt. Multi sanè dicunt etiã cubiculum milites irrupisse, atq; illic circa lectum fugientem Pertinacem occidisse. Fuit autem senex uenerabilis, immissa barba, reflexo capillo, habitudine corporis pinguiore, uentre prominulo, statura imperatoria, eloquentia mediocri, & magis blandus quàm benignus, nec unquã creditus simplex. Et cùm uerbis esset affabilis, re erat illiberalis ac propè sordidus, ut dimidiatas lactucas & carduos in priuata uita conuiuis apponeret: & nisi quod missum esset edulium, quotquot essent amici, nouem libras carnis per tres missus ponebat. Si autem plus aliquid missum esset, etiã in alium diem differebat, cum semper ad conuiuiũ multos uocaret. Imperator etiam, si sine conuiuis esset, eadem consuetudine cœnitabat. Amicis si quando de prandio suo mittere uoluit, misit offulas binas, aut omasi partẽ, aliquando lumbos gallinaceos. Fasianum nunquam priuato conuiuio comedit, aut alicui misit. Cum sine amicis cœnaret, adhibebat uxorẽ suam & Valerianum, ut cum eodẽ qui do cuerat, fabulas literatas haberet. Sanè nullum ex his quos Commodus rebus agendis imposuerat mutauit, expectans urbis natalem, quòd eum diem, rerum principium uolebat esse: atq; ideo etiam in balneis ei Commodiani ministri necem parasse dicuntur. Imperium & omina imperialia sic horruit, ut sibi semper ostenderet displicere. Deniq; non alium se quàm fuerat uideri uolebat. Fuit in curia honorificentissimus, ita ut senatum fauentem adoraret, & quasi præfectus urbi cum omnibus sermonẽ participaret. Voluit etiam imperium deponere, atq; ad priuatã uitam redire. Filios suos in palatio nutriri noluit. Tam parcus autẽ & tam lucri cupidus fuit, ut apud uada Sabatia mercaturas exercuerit imperator per homines suos, non aliter quàm priuatus solebat. Nec multum tamen amatus est: Siquidem omnes qui libere fabulas conferebant, male Pertinaci loquebantur, Chrestologum eum appellantes, qui bene loqueretur, & male faceret. Nam & ciues sui qui ad eum confluxerant iam imperatorem, & nihil de eo meruerant, sic eum appellabant. Munera quoq; lucri libidine libenter accepit. Reliquit filium & filiam superstites. Habuit uxorem Flauij Sulpitiani filiam, quem præf. urbi loco suo fecerat. Circa uxoris pudicitiã minus curiosus fuit, cum palàm citharœdum illa diligeret. Ipse præterea Cornificiam infamissime dicitur dilexisse. Libertos aulicos uehementissime compressit: unde grande quoq; odiũ contraxit. Signa interitus hæc fuerũt: Ipse ante triduum quàm occideretur, in piscina sibi uisus est uidere hominem cum gladio infestantem. Et ea die qua occisus est, negabãt in oculis suis pupillas cum imaginibus, quas reddunt spectãtibus, uisas. Et cum apud Lares sacrificaret, carbones uiuacissimi extincti sunt, cum inflammari soleant: &, ut suprà dictum est, cor & caput in hostijs non est repertum. Stellæ etiam iuxta solem per diem uisæ sunt clarissimæ ante dies quàm obiret. Et ipse omen de Iuliano successore dedisse dicitur. Nam cum ei Didius Iulianus fratris filium obtulisset, cui desponderat filiam suam, adhortatus iuuenem ad patrui obseruationem, adiecit, Obserua collegam & successorem meum: Nam ante Iulianus ei & in consulatu collega fuerat, & in proconsulatu successerat. Milites eum & aulici odio habuerunt. Populus mortem eius indignissime tulit, quia uidebat omnia per eum antiquata posse restitui. Caput eius conto fixum, milites qui eum occiderant, per urbẽ in castra pertulerunt. Reliquiæ eius recuperato capite, in sepulchro aui uxoris locatæ sunt. Et Iulianus successor illius, corpus eius quãto potuit honore funeratus est, cum id in palatio reperisset: qui nunquam eius ullam mentionem uel apud populum uel apud senatum publice fecit: sed cum ipse quoq; à militibus desertus iam esset, per senatum & populum Pertinax in deos relatus est. Sub Seuero autem imperatore cum senatus ingẽs testimoniũ habuisset Pertinax, funus imaginarium ei & censorium ductum est, & ab ipso Seuero funebri laudatione honoratus est. Ipse autem

Carduí in cibis

χρηστόλογος

Seuerus amore boni principis à ſenatu Pertinacis nomẽ accepit. Filius Pertinacis, patris flamẽ eſt factus. Marciani ſodales, qui diui Marci ſacra curabant, Heluiani ſunt dicti propter Heluium Pertinacẽ. Circenſes, & imperij natalis additi, qui à Seuero poſtea ſublati ſunt, & genitiali qui manẽt. Natus aũt Cal. Auguſtis, Vero & Bibulo COSS. Interfectus eſt v. Cal. April. Falcone & Claro COSS. Vixit annis LX. menſibus VII. diebus XXVI. Imperauit menſibus II. diebus XXV. Congiariũ dedit populo denarios centenos. Prætorianis promiſit duodena milia nummûm, ſed dedit ſena. Quod exercitibus promiſſum eſt, datũ non eſt, quia mors eum præuenit. Horruiſſe autẽ illum imperium epiſtola docet, quæ uitæ illius à Mario Maximo appoſita eſt, quam ego inſeri ob nimiam longitudinem nolui.

VVLGATII GALLICANI V. C.

AVIDIVS CASSIVS

VIDIVS Caſsius, ut quidam uolunt, ex familia Caſsiorum fuiſſe dicitur, per matrem tamen auo genitus Auidio Seuero qui ordines duxerat, & poſt ad ſummas dignitates peruenerat: cuius Quadratus in hiſtorijs meminit: & quidem grauiter, cum illum ſummum uirum et neceſſarium reip. aſſerit, & apud ipſum Marcum præualidum. Nam iam eo imperante periſſe fatali ſorte perhibetur. Hic ergo Caſsius ex familia, ut diximus, Caſsiorum, qui in C. Iulium conſpirauerant, oderat tacite principatum, nec ferre poterat imperatoriũ nomen: dicebatq; eſſe grauius nomen imperij, quod non poſſet è rep. tolli niſi per alterum imperatorem. Deniq; tentaſſe in pueritia dicitur extorquere etiam Pio principatum, ſed per patrem uitum ſanctum & grauem, affectationem tyrannidis latuiſſe, habitum tamẽ ſemper ducibus ſuſpectum. Vero autem illum paraſſe inſidias, ipſius Veri epiſtola indicat, quam inſerui. Ex Epiſtola Veri: Auidius Caſsius auidus eſt imperij, quantum & mihi uidetur, & iam inde ſub auo meo patre tuo innotuit, quem uelim obſeruari iubeas. Omnia ei noſtra diſplicent, opes non mediocres parat, literas noſtras ridet. Te philoſopham aniculam, me luxurioſum morionem uocat. Vide quid agendum ſit: ego hominẽ non odi, ſed uide, ne tibi & liberis tuis non bene cõſulat, cum tales inter præcinctos habeas, qualem milites libenter audiũt, libenter uident. Reſcriptum Marci de Auidio Caſsio: Epiſtolam tuam legi, & ſollicitam potius quàm imperatoriam, & non noſtri temporis. Nam ſi ei diuinitus debetur imperium, non poterimus interficere, etiam ſi uelimus. Scis enim proaui tui dictum, Succeſſorem ſuum nullus occidit: ſin minus, ipſe ſponte ſine noſtra crudelitate fatales laqueos inciderit. Adde quod non poſſumus reum facere, quem nullus accuſat, & ut ipſe dicis, milites amant. Deinde in cauſis maieſtatis hæc natura eſt, ut uideantur uim pati etiã quibus probatur. Scis enim ipſe quid auus tuus Adrianus dixerit, Miſera cõditio imperatorum, quibus de affectu tyrannidis niſi occiſis non poteſt credi. Eius autem exemplum ponere quàm Domitiani qui hoc primus dixiſſe fertur, malui. Tyrannorum enim etiam bona dicta non habent tantum autoritatis, quantum debent. Sibi ergo habeat ſuos mores, maxime cũ bonus dux ſit & ſeuerus, & fortis, & reip. neceſſarius. Nam quod dicis, liberis meis cauendum eſſe morte illius, planè liberi mei pereãt, ſi magis amari merebitur Auidius quàm illi, & ſi reip. expedit Caſsium uiuere quàm liberos Marci. Hæc de Caſsio Verus, hæc Marcus. Sed nos hominis naturam & mores breuiter explicabimus. Neq; enim plura de his ſciri poſſunt, quorũ uitam illuſtrare nullus audet, eorum cauſa à quibus oppreſsi fuerint. Addemus autem quemadmodum ad imperium uenerit, & quemadmodum ſit occiſus, & ubi uictus. Propoſui enim Diocletiane

Affectus, pro affectatione

Hic animus dignus erat imperio

Diocletiane Auguſte, omnes qui imperatorium nomen ſiue iuſte, ſiue iniuſte habuerunt, in literas mittere, ut omẽs purpuratos Auguſtos cognoſceres. Fuit his moribus, ut nonnunquam trux & aſper uideretur, aliquando mitis & lenis, ſępe religioſus, aliàs contemptor ſacrorum, auidus uini, interim abſtinens, cibi appetens, & inedię patiens, Veneris cupidus & caſtitatis amator. Nec defuere, qui illum Catilinam uocarent: cum & ipſe ſe ita gauderet appellari, addẽs, futurum ſe Sergium, ſi Dialogiſtam occidiſſet, Antoninum hoc nomine ſignificans: qui tantũ enituit in philoſophia, ut iturus ad bellum Marcomannicum, timentibus cunctis ne quid fatale proueniret, rogatus ſit non adulatione, ſed ſerio, ut præcepta philoſophiæ æderet: nec ille timuit, ſed per ordinem parænefeos, hoc eſt, præceptionum per triduum diſputauit. Fuit præterea diſciplinæ militaris Auidius Caſsius tenax, & qui ſe Marium dici uellet. Quoniam de ſeueritate illius dicere cœpimus, multa extant crudelitatis potius quàm ſeueritatis eius indicia. Nam primum milites qui aliquid prouincialibus tuliſſent per uim, in illis ipſis locis in quibus peccauerant, in crucem ſuſtulit. Primus etiam id ſupplicij genus inuenit, ut ſtipitem grandem poneret pedum octoginta & centum, id eſt, materiam, & à ſummo uſque ad imum damnatos ligaret, & ab imo focum apponeret, incenſiſq; alijs, alios ſumi cruciatu, timore etiam alios necaret. Idem denos catenatos in proluẽtem mergi iubebat, uel in mare. Idem multis deſertoribus manus excidit, alijs crura incidit ac poplites, dicens, maius exemplum eſſe uiuentis miſerabiliter criminoſi quàm occiſi. Cum exercitum duceret, & inſcio ipſo manus auxiliaria, centurionibus ſuis autoribus, tria milia Sarmatarum negligentius agentium in Danubij ripis occidiſſent, & cum præda ingenti ad eum rediſſent, ſperantibus centurionibus præmium, quòd perparua manu tantum hoſtium ſegnius agentibus tribunis & ignorantibus occidiſſent: rapi eos iuſſit, & in crucem tolli, ſeruiliq; ſupplicio affici, quod exemplum non extabat: dicens, euenire potuiſſe ut eſſent inſidiæ, ac periret Romani imperij reuerentia. Et cum ingens ſeditio in exercitu exorta eſſet, proceſsit nudus campeſtri ſolo tectus, & ait, Percutite, inquit, me, ſi audetis, & corruptæ diſciplinæ facinus addite. Tunc conquieſcentibus cunctis meruit timeri, quia non timuit. Quæ res tantum diſciplinæ Romanis addidit, tantum terroris Barbaris iniecit, ut pacem annorum centum ab Antonino abſente peterent: Siquidem uiderant damnatos Romani ducis iudicio etiam eos, qui contra fas uicerant. De hoc multa grauia contra militum licentiam facta inueniuntur apud Aemilium Parthenianum, qui affectatores tyrannidis iam inde à ueteribus hiſtoriæ tradidit. Nam & uirgis cæſos in foro, & in medijs caſtris ſecuri percuſsit, qui ita meruerunt, & manus multis amputauit. Et præter laridum ac buccellatum atq; acetum, militem in expeditione portare prohibuit: & ſi aliud quippiam reperit, luxuriem non leui ſupplicio affecit. Extat de hoc epiſtola diui Marci ad præfectum ſuũ talis: Auidio Caſſio legiones Syriacas dedi, diffluentes luxuria, & Daphnicis moribus agentes, quas totas excaldantes ſe reperiſſe Cæſonius Vectilianus ſcripſit. & puto me non erraſſe, ſiquidem & tu notum habeas Caſsium hominem Caſsianæ ſeueritatis & diſciplinæ. neq; enim milites regi poſſunt, niſi in uetere diſciplina. Scis enim uerſum à bono poeta dictum, & omnibus frequentatum,

Moribus antiquis res ſtat Romana uiriſq;.

Tu tantum fac adſint legionibus abunde cõmeatus Quos, ſi bene Auidium noui, ſcio non perituros. Præfecti ad Marcũ, Recte conſuluiſti mi domine, quòd Caſsium præfeciſti Syriacis legionibus. Nihil enim tam expedit, ꝙ homo ſeuerior Græcanicis militibus. Ille ſanè omnes excaldatiões, omnes flores de capite, collo & ſinu militi excutiet. Annona militaris omnis parata eſt, neq; quicquam deeſt ſub bono duce: non enim multum aut quæritur, aut impenditur. Nec feſellit, de ſe iudicium habitum. Nam ſtatim ad ſigna edici iuſsit, & programma in parietibus fixit, ut ſi quis cinctus inueniretur apud Daphnen, diſcinctus rediret. Arma militum ſeptima die ſemper reſpexit, ueſtimenta etiam & calciamenta & ocreas. delicias omnes de caſtris ſubmouit, iuſsitq; eos hyemem ſub pellibus agere, niſi corrigerent ſuos mores: & egiſſent, niſi honeſtius uixiſſent. Exercitium ſeptimi diei fuit omnium militũ, ita ut ſagittas mitterẽt, & armis luderẽt. Dicebat enim, miſerũ eſſe, cum exercerẽtur athletæ, uenatores & gladiatores,

non

non exerceri milites, quibus minor esset futurus labor, si cõsuetus esset. Ergo correcta disciplina & in Armenia, & in Arabia, & in Aegypto res optime gessit: amatusq; est ab omnibus Orientalibus, & speciatim ab Antiochensibus, qui etiam imperio eius cõsenserunt, ut docet Marius Maximus in uita diui Marci. Nam & cum Bucolici milites per Aegyptum grauia multa facerent, ab hoc retusi sunt, ut idem Marius Maximus refert in eo libro, quem secundum de uita Marci & Antonini edidit. Hic imperatorem se in Oriente appellauit, ut quidã dicunt, Faustina uolente, quæ ualetudini Marci iam diffidebat, & timebat ne infantes filios tueri sola non posset, atq; aliquis existeret, qui capta statione regia infantes de medio tolleret. Alij autem dicunt, hanc artẽ adhibuisse militibus & prouincialibus Cassium contra Marci amorem, ut sibi posset consentiri, quo diceret Marcum diem suum obijsse. Nam & diuũ eum appellasse dicitur, ut desiderium illius leniret. Imperatorio nomine cum processisset, eum qui sibi aptauerat ornamenta regia, statim præfectum prætorij fecit, qui & ipse occisus est Antonio inuito ab exercitu: qui & Metianum cui erat commissa Alexandria, quiq; cõsenserat spe participatus Cassio, inuito atq; ignorante Antonino interemit. Nec tamẽ Antoninus grauiter est iratus, rebelliõe cognita, nec in eius liberos aut affectus sæuijt. Senatus illum hostem appellauit, bonaq; eius proscripsit, quæ Antoninus in priuatum ærarium congeri noluit. Quare senatu præcipiente in ærarium publicũ sunt relata. Nec Romæ terror defuit, cum quidam Auidium Cassium dicerent, absente Antonino, qui nisi à uoluptarijs unice amabatur, Romam esse uenturum, atq; urbem tyrannice direpturum, maxime senatorum causa, qui eum hostem iudicauerãt bonis proscriptis. Et amor Antonini hoc maxime enituit, quòd consensu omnium, præter Antiochenses, Auidius interemptus est: quem quidem occidi non iussit, sed passus est, cum apud cunctos clarum esset, si potestatis suæ fuisset, parsurum illi fuisse. Caput eius ad Antoninum cum delatum esset, ille non exultauit, non elatus est: sed etiam doluit ereptam sibi esse occasionem misericordiæ, cum diceret se uiuũ illum uoluisse capere, ut illi exprobraret beneficia sua, eumq; seruaret. Deniq; cũ quidã diceret, reprehendendũ Antoninũ quòd tam mitis esset in hostem suum, eiusq; liberos & affectus, atq; omnes quos conscios tyrannidis reperisset, addente illo qui reprehendebat, Quid si ille uicisset? dixisse dicitur, Non sic deos colimus, nec sic uiuimus, ut ille nos uinceret. Enumerauit deinde omnes principes qui occisi essent, habuisse causas quibus mererẽtur occidi, nec quenquã facile bonum uel uictum à tyranno uel occisum, dicens, meruisse Neronem, debuisse Caligulam, Othonem & Vitellium nec imperare uoluisse. Nam de Pertinace & Galba paria sentiebat, cum diceret, In imperatore auaritiam esse acerbissimum malũ. Deniq; non Augustum, non Traianum, nõ Hadrianum, nõ patrem suum à rebellibus potuisse superari, cum & multi fuerint, & ipsis uel inuitis uel inscijs extincti. Ipse autem Antoninus à senatu petijt, ne grauiter in conscios defectionis animaduerteretur, eo ipso tempore quo rogauit, ne quis senator temporibus suis capitali supplicio afficeretur, quod illi maximum amorem conciliauit. Deniq; paucissimis centurionibus punitis, deportatos reuocari iussit. Antiochensibus, qui Auidio Cassio cõsenserant, sed & alijs ciuitatibus quæ illum iuuerant, ignouit: cum primo Antiochensibus grauiter iratus esset, hisq; spectacula sustulisset, & multa alia ciuitatis ornamenta, quæ postea reddidit. Filios Auidij Cassij, Antoninus Marcus parte media paterni patrimonij donauit, ita ut filias eius auro, argento, & gẽmis honestaret. Nam & Alexandriæ filiæ Cassii & genero Druentiano, liberam euagandi ubi uellent potestatem dedit: uixeruntq; non quasi tyranni pignora, sed quasi senatorij ordinis in summa securitate: cum illis etiam in lite obijci fortunã propriæ uetuisset domus, damnatis aliquibus ob iniuriam quòd in eos petulantes fuissent, quos quidem amitæ suæ marito commendauit. Si quis autem omnem hanc historiam scire desiderat, legat Marij Maximi secundum librum de uita Marci, in quo ille ea dicit, quæ solum Marcus mortuo iam Vero egit. Tunc enim Cassius rebellauit, ut probat epistola missa ad Faustinam, cuius hoc exemplum est: Verus mihi de Auidio uerum scripserat, quòd cuperet imperare. Audisse enim te arbitror, quod æruscatores de eo nuntiarent. Veni igitur in Albanum, ut tractemus omnia dijs uolentibus, nil timens. Hic autẽ apparet, Faustinam ista nescisse, cum dicat Marius

Affectus, pro cognatis

Nisi, pro præterquam

Marius infamari eam cupiens, quòd ea conscia Cassius imperium sumpsisset. Nam & ipsius epistola extat ad Verum, qua urget Marcũ, ut in eum grauiter uindicet. Exemplum epistolæ Faustinæ ad Marcũ: Ipsa in Albanum cras, ut iubes, mox ueniam. tamen iam hortor, ut si amas liberos tuos, istos rebelliones acerrime prosequaris. Male enim assueuerunt & duces & milites: qui nisi opprimentur, opprimentur. Item alia epistola eiusdem Faustinæ ad Marcũ: Mater mea Faustina patrem tuum Pium eiusdem in defectione Celsi sic hortata est, ut pietatem primùm circa suos seruaret, sic circa alienos. Non enim pius est imperator, qui nõ cogitat uxorẽ & filios. Commodus noster uides in qua ætate sit, Pompeianus gener & senior est & peregrinus. Vide quid agas de Auidio Cassio & de eius conscijs. Noli parcere hominibus, qui tibi non pepercerunt: & nec mihi, nec filijs nostris parcerent, si uicissent. Ipsa iter tuum mox consequor: quia Fadilla nostra ægrotabat, in Formianum uenire non potui. Sed si te Formijs inuenire non potero, assequar Capuam: quæ ciuitas & meam & filiorum nostrorum ægritudinem poterit adiuuare. Soteridam medicũ in Formianũ ut dimittas rogo: ego autẽ Pisitheo nihil credo, qui puellæ uirgini curationẽ nescit adhibere. Signatas mihi literas Calphurnius dedit, ad quas rescribam: si tardauero, per Cacilium senẽ spadonem, hominem, ut scis, fidelem: cui uerbo mandabo quid uxor Auidij Cassij, & filij, & gener de te iactare dicantur. Ex his literis intelligitur, Cassio Faustinam consciã non fuisse; quinetiam supplicium eius grauiter exegisse: siquidem Antoninũ quiescentem, & clementiora cogitantẽ, ad uindictę necessitatẽ impulit. Cui Antoninus quid rescripserit, subdita epistola perdocebit: Tu quidẽ mea Faustina religiose pro marito & pro nostris liberis agis. Nam relegi epistolam tuam in Formiano, qua me hortaris ut in Auidij cõscios uindicẽ. Ego uero & eius liberis parcam, & genero & uxori, & ad senatum scribam, ne aut proscriptio grauior sit, aut pœna crudelior. Non enim quicq̃ est, quod imperatorem Romanum melius commendet gentibus quàm clementia. Hæc Cæsarem deum fecit, hæc Augustum consecrauit: hæc patrem tuum in primis Pij nomine ornauit. Denique si ex mea sententia de bello iudicatum esset, nec Auidius esset occisus. Esto igitur secura, dij me tuentur, dijs pietas mea cordi est. Pompeianũ nostrum in annum sequentem consulem dixi: Hæc Antoninus ad coniugem. Ad senatum autem qualem orationem miserit, interest scire ex oratione Marci Antonini: Habetis igitur P.C. pro gratulatione uictoriæ generum meum consulem, Pompeianum dico, cuius ætas olim remuneranda fuerat consulatu, nisi uiri fortes interuenissent, quibus reddi debuit quod à rep. debebatur. Nunc quod ad defectionem Cassianam pertinet, uos oro atq; obsecro P.C. ut censura uestra deposita, meam pietatem clementiamq; seruetis, imò uestram, neq; quenquam ullum senatus occidat. Nemo senatorũ puniatur, nullius fundatur uiri nobilis sanguis: deportati redeant, proscripti bona recipiant. Vtinam possem multos etiam ab inferis excitare. Non enim unquam placet in imperatore, uindicta sui doloris: quæ & si iustior fuerit, acrior uidetur. Quare filijs Auidij Cassii & genero & uxori ueniam dabitis. Et quid dico ueniam? cum illi nihil fecerint. Viuant igitur securi, scientes, sub Marco se uiuere. Viuant in patrimonio parentum pro patre donato: auro, argento, uestibus fruantur, sint diuites, sint securi, sint uagi & liberi, & per ora omnium ubiq; populorum circumferant meæ, circumferant uestræ pietatis exemplũ. Nec magna hæc est P.C. clementia, ueniam proscriptorum liberis & coniugibus dari. Ego uero à uobis peto, ut conscios senatorij ordinis & equestris, à cæde, à proscriptione, à timore, ab infamia, ab inuidia, & postremo ab omni uendicetis iniuria: detisq; hoc meis temporibus, ut in causa tyrannidis qui in tumultu cecidit, probetur occisus. Hanc eius clementiam senatus his acclamationibus prosecutus est: Antonine pie, dij te seruent. Antonine clemens, dij te seruẽt. Antonine clemens, dij te seruent. Tu noluisti quod licebat, nos fecimus quod decebat. Commodo imperium iustum rogamus, progeniem tuam robora. Fac securi sint liberi tui, bonum imperiũ nulla uis lædit. Commodo Antonino tribunitiam potestatẽ rogamus, præsentiam tuam rogamus, philosophiæ tuæ, patientiæ tuæ, doctrinæ tuę nobilitati tuæ, innocẽtiæ tuæ. Vincis inimicos, hostes exuperas, dij te tuẽtur, & reliqua. Vixerũt igitur posteri Auidij Cassij securi, & ad honores admissi sunt. Sed eos Commodus Antoninus post excessum

Sic, pro deinde

Mira clemẽtia

excessum diui patris sui, omnes uiuos incēdi iussit, quasi in factione deprehēsos. Hæc sunt quæ de Casio Auidio cōperimus: cuius ipsius mores, ut supra diximus, uarij semper fuerūt, sed ad censurā crudelitatemq; propensiores: qui si obtinuisset imperiū, fuisset non modo clemens, sed bonus, sed utilis & optimus imperator. Nam extat epistola eius ad generū suum iam imperatoris huiusmodi: Misera resp. quæ istos diuitiarū cupidos & diuites patitur misera. Marcus homo sanè optimus: qui dum clemens dici cupit, eos patitur uiuere, quorū ipse non probat uitam. Vbi L. Casius, cuius nos frustra tenet nomen? Vbi Marcus ille Cato Censorius? Vbi omnis disciplina maiorum? quæ olim quidem intercidit, nunc uero nec quæritur. Marcus Antoninus philosophatur, & quærit de clementia, & de animis, & de honesto & iusto, nec sentit pro rep. Vides multis opus esse gladijs, multis elogijs, ut in antiquū statum publica forma reddatur. Ego uero istis præsidibus prouinciarum, an ego proconsules, an ego præsides putem, qui ob hoc sibi à senatu & ab Antonino prouincias datas credūt, ut luxurientur, ut diuites fiant? Audisti præf. prætorij nostri philosophi ante triduum quàm fieret, mendicum & pauperem, sed subito diuitem factū: unde quæso, nisi de uisceribus reip. prouincialiumq; fortunis? Sint sanè diuites, sint locupletes, ærarium publicum refercīēt, tantum dij faueant bonis partibus, reddant Casiani reip. principatum. Hæc epistola eius indicat quàm seuerus, & quàm tristis futurus fuerit imperator.

AELII SPARTIANI

SEVERVS

AD DIOCLETIANVM AVG.

NTERFECTO Didio Iuliano, Seuerus Africa oriūdus imperiū obtinuit: cui ciuitas Leptis, pater Geta, maiores equites Romani ante ciuitatem omnibus datam. Mater Fuluia Pia, patrui M. Agrippa & Seuerus consulares. Auus maternus Macer, paternus Fuluius Pius fuere. Ipse natus est Erutio Claro bis & Seuero coss. VI. Idus Apriles. In prima pueritia prius quàm Latinis Græcisq; literis imbueretur, quibus eruditissimus fuit, nullum aliū inter pueros ludum, nisi ad iudices exercuit, cum ipse prælatis fascibus ac securibus ordine puerorum circumstante sederet ac iudicaret. Octauo decimo anno publicè declamauit. Postea studiorum causa Romam uenit: latum clauū à diuo Marco petijt, & accepit, fauente sibi Septimio Seuero affine suo, bis iam consulari. Cum Romam uenisset, hospitem nactus, qui Hadriani uitā imperatoriam eadem hora legeret, quod sibi omen futuræ felicitatis arripuit. Habuit etiam aliud omen imperij: Cum rogatus ad cœnam imperatoriam palliatus uenisset, qui togatus uenire debuerat, togam præsidiariam ipsius imperatoris accepit. Eadem nocte somniauit, lupæ se uberibus ut Remum inhærere uel Romulum: sedit & in sella imperatoria temere à ministro posita, ignarus quòd non liceret. Dormienti etiā in stabulo serpens caput cinxit, & sine noxa expergefactis & acclamantibus familiaribus abijt. Iuuentam plenam furorum, nonnunquā & criminum habuit. Adulterij causam dixit, absolutusq; est à Iuliano proconsule, cui & in proconsulatu succesit, & in consulatu collega fuit, & in imperio item succesit. Quæsturam diligenter egit: omnibus sortibus natus, militari post quæsturam sorte Beticam accepit: atq; inde Africam petijt, ut mortuo patre rem domesticam componeret. Sed dum in Africa est, pro Betica Sardinia ei attributa est, quòd Beticam Mauri populabantur. Acta igitur quæstura Sardiniensi, legationem proconsulis Africæ accepit. In qua legatione cum eum quidam municipum suorum Leptitanus, præcedentibus fascibus ut antiquum contubernalem ipse plebeius amplexus esset, fustibus eum sub elogio eiusdem præconis cecidit, legatum P. R. homo plebeius temere

temere amplecti noli. Ex quo factum est, ut in uehiculo etiam legati federent, qui antè pedibus ambulabant. Tunc in quadam ciuitate Africana cum solicitus mathematicū consuluisset, positaq; hora, ingentia uidisset astrologus, dixit ei, Tuam nō alienam pone genituram. Cum Seuerus iurasset, suam esse, omnia ei dixit, quæ postea facta sunt. Tribunatum plebis Marco imperatore decernēte promeruit, eumq; seuerissime exercitissimeq; egit. Vxorem tunc Martiam duxit: de qua tacuit in historia uitæ priuatæ: cui postea in imperio statuas collocauit. Prætor designatus à Marco est nō in candida, sed in competitorum grege, anno ætatis XXXII. Tunc ad Hispaniam missus somniauit primo, sibi dici ut templum Taraconēse Augusti, quod iam habebatur, restitueret. Deinde ex altissimi montis uertice, orbem terrarū, Romamq; despexit, cōcinentibus prouincijs lyra, uoce, uel tibia. Ludos absens edidit. Legioni IIII. Scythicæ deinde præpositus est circa Massiliam. Post hoc Athenas petijt, studiorum sacrorūq; causa & operum ac uetustatum: ubi cum iniurias quasdam ab Atheniensibus pertulisset, inimicus his factus, minuendo eorum priuilegia iam imperator se ultus est. Deinde Lugdunensem prouinciam legatus accepit. Cum amissa uxore aliā uellet ducere, genituras sponsarū requirebat, ipse quoq; matheseos peritissimus: & cum audisset esse in Syria quandam, quæ id genituræ haberet ut regi iungeretur, eandem uxorem petijt, Iuliam scilicet, & accepit interuentu amicorum, ex qua statim pater factus est. A Gallis ob seueritatem & honorificentiam, & abstinentiam tantum quantum nemo dilectus est. Deinde Pannonias proconsulari imperio rexit. Post hoc Siciliam proconsularem sorte meruit, suscepitq; Romæ alterum filium. In Sicilia, quasi de imperio uel uates uel Chaldæos consuluisset, reus factus, apud præfectos prætorio, quibus audiendus datus fuerat, iam Commodo odium ueniente absolutus est, calumniatore in crucem acto. Consulatum cum Apuleio Ruffino primum egit, Commodo se inter plurimos designante. Post consulatum anno fermè fuit otiosus, deinde Læto suffragante, exercitui Germanico præponitur. Proficiscens ad Germanicos exercitus, hortos spatiosos comparauit, cum antea ædes breuissimas Romæ habuisset, & unū fundum. In his hortis cum humi iacens epularetur cum filijs parca cœna, pomaq; apposita maior filius, qui tunc quinquennis erat, cum collusoribus puerulis manu largiore diuideret, paterq; illum reprehendens dixisset, Parcius diuide, non enim regias opes possides. quinquēnis puer respondit, Sed possidebo. In Germaniam profectus, ita se in ea legatione egit, ut famā nobilitatemq; iam antè cumularet. Et hactenus militarē priuatus egit. Dehinc à Germanicis legionibus ubi auditum est Commodum occisum, Iulianum autem cum odio cunctorū imperare, multis hortantibus repugnans imperator est appellatus apud Carnuntum idibus Augustis: qui etiam sestertia, quod nemo unquam principū militibus dedit. Deinde firmatis quas post tergum relinquebat prouincijs, Romam iter contendit, cedentibus sibi cunctis quacunq; iter fecit, cum iam Illyriciani exercitus & Gallicani cogentibus ducibus in eius uerba iurassent. Excipiebatur enim ab omnibus quasi ultor Pertinacis. Per idem tēpus autore Iuliano Septimius Seuerus à senatu hostis est appellatus, legatis ad exercitum senatus uerbis missis, qui iuberent ut ab eo milites senatu præcipiente discederent. Et Seuerus quidem cum audisset senatus consentientis autoritate missos legatos, primo pertimuit: postea id egit corruptis legatis, ut apud exercitum pro se loquerentur, transirentq; in eius partes. His cōpertis Iulianus senatusconsultum fecit fieri de participando imperio cum Seuero. Incertū uere id an dolo fecerit, cum iam antè misisset notos ducum interfectores quosdam qui Seuerum occiderent, ita ut ad Pescennium Nigrum interficiendū miserat: qui & ipse imperium contra eum susceperat, autoribus Syriacis exercitibus. Verum Seuerus euitatis eorum manibus quos ad se interficiendū Iulianus miserat, missis ad prætorianos literis, signū uel deserendi uel occidendi Iuliani dedit: statimq; auditus est: Nam & Iulianus occisus est in palatio, & Seuerus Romā inuitatus, quod nulli unquā contigit, nutu tantū Seuerus uictor est factus, armatusq; Romam contendit. Occiso Iuliano cum Seuerus in castris & tentorijs quasi per hosticum ueniens, adhuc maneret, centum senatores legatos ad eum senatus misit ad gratulandum rogandumq;: qui ei occurrerunt Interamnæ, armatumq; circūstantibus armatis salutarunt, excussi ne quid ferri haberent. Et postera die

Agere consulatum

occurrente omni famulitio aulico, septuagenos uicenos aureos legatis dedit: eosdem præmisit, facta potestate si qui uellent remanere, ac secum Romã redire. Fecit etiã statim præfectum præt. Flauium Iuuenalem: quem etiam Iulianus tertiũ præfect. præto. sibi assumpserat. Interim Romæ ingens trepidatio militũ ciuiumq́, quòd armatus contra eos Seuerus ueniret, qui se hostem iudicassent. His accessit, quòd comperit Pescennium Nigrum à Syriacis legionibus imperatorẽ appellatum: cuius edicta & literas ad populum uel senatum intercepit, per eos qui missi fuerant, ne uel proponerẽtur populo, uel legerentur in curia. Eodem tempore etiã de Clodio Albino sibi substituẽdo cogitauit, cui Cæsarianum decretũ, aut Commodianum uidebatur imperium. Sed eos ipsos pertimescens de quibus rectè iudicabat, Heraclitum ad obtinendas Britannias, Plautianum ad occupandos Nigri liberos misit. Cum Romam Seuerus uenisset, prætorianos cum subarmalibus inermes sibi iussit occurrere, eosdem sic ad tribunal uocauit, armatis undiq; circundatis. Ingressus deinde Romam, armatus cum armatis militibus Capitoliũ ascendit. Inde palatiũ eodem habitu perrexit, prælatis signis quæ prætorianis ademerat, supinis non erectis. Tota deinde urbe milites in templis, in porticibus, in ædibus Palatinis, quasi in stabulis manserunt: fuitq; ingressus Seueri odiosus atq; terribilis, cum milites inempta diriperent, uastationem urbi minantes. Alia die armatis stipatus, non solum militibus, sed etiam amicis in senatum uenit. In curia reddidit rationẽ suscepti imperij: causatusq; est, quòd ad se occidendum Iulianus notos ducum cædibus misisset. Fieri etiam senatusconsultum coegit, ne liceret imperatori incõsulto senatu occidere senatorem. Sed cum in senatu esset, milites per seditionẽ dena millia poposcerunt à senatu, exemplo eorum qui Augustum Octauium Romam deduxerant, tantumq; acceperant. Et cum eos uoluisset cõprimere Seuerus, nec potuisset, tamen mitigatos addita liberalitate dimisit. Funus deinde censorium Pertinacis imagini duxit, eumq; inter diuos sacrauit, addito Flamine & sodalibus Heluianis, qui Marciani fuerant: se quoq; Pertinacem uocari iussit, quamuis postea id nomen aboleri uoluerit, querimonia amicorum. Dehinc æs alienum dissoluit. Filias suas dotatas, maritis Probo & Aetio dedit. Et cum Probo genero suo præfecturam urbis obtulisset, ille recusauit, dixitq;, minus sibi uideri pręfectum esse quàm principis generum. Vtrunq; autem generum statim consulem fecit, utrunq; ditauit. Alia die ad senatum uenit, & amicos Iuliani incusatos proscriptioni ac neci dedit. Causas plurimas audiuit. Accusatos à prouincialibus iudices, probatis rebus grauiter puniuit. Rei frumentariæ quam minimam repererat, ita cõsuluit, ut excedens ipse uita septem annorum canonem P.R. relinqueret. Ad Orientis statum confirmandum profectus est, nihil adhuc de Nigro palàm dicens. Ad Africam tamen legiones misit, ne per Libyam & Aegyptum Niger Africam occuparet, ac P. R. penuria rei frumentariæ perurgeret. Domitium Dextrũ in locum Bassi præf. urbi reliquit, atq; intra triginta dies quàm Romã uenerat, est profectus. Egressus ab urbe ad Saxa rubra, seditionem ingentem ob locum castrorũ metandorum ab exercitu passus est. Occurrit ei & statim Geta frater suus, quem prouinciam sibi creditam regere præcepit aliud sperãtem. Nigri liberos ad se adductos in eo habuit honore quo suos. Miserat sanè legionem, quæ Græciam Thraciamq; præriperet, ne eas Pescennius occuparet: sed iam Byzantium Niger tenebat. Perinthum etiam Niger uolens occupare, plurimos de exercitu interfecit: atq; ideo hostis cum Aemiliano est appellatus. Cumq; Seuerum ad participatum uocaret, contẽptus est. Promisit sanè Nigro tutum exilium, si uellet: Aemiliano autem non ignouit. Aemilianus dehinc uictus in Hellesponto à Seueri ducibus, Cyzicum primùm confugit, atq; inde in aliam ciuitatem in qua eorũ iussu occisus est. Fusæ sunt item copiæ ab ijsdem ducibus etiam Nigri. His auditis, ad Senatum Seuerus Pertinax, quasi confectis rebus literas misit. deinde cõflixit cum Nigro, eumq; apud Cyzicum interemit, caputq; eius pilo circuntulit. Filios Nigri post hoc, quos suorum liberorum cultu habuerat, in exilium cum matre misit. Literas ad senatũ de uictoria dedit. Neq; quenquã senatorum, qui Nigri partium fuerant, præter unum supplicio affecit. Antiochensibus iratior fuit, quòd & administrantem se in Oriente riserant, & Nigrũ etiam uictu iuuerant. Deniq; multa his ademit. Neapolitanis etiã Palæstinẽsibus ius ciuitatis tulit, quòd pro Nigro

diu in armis fuerant. In multos animaduertit præter ordinẽ senatoriũ, qui Nigrũ fuerãt secuti. Multas etiã ciuitates eiusdẽ partis iniurijs affecit & dãnis. Eos senatores occidit, qui cum Nigro militauerant ducũ uel tribunorũ nomine. deinde circa Arabiam plura gessit, Parthis etiam in ditionẽ redactis, nec non etiam Adiabenis: qui quidem omnes cum Pescennio senserãt. Atq; ob hoc reuersus triumpho delato, appellatus est Arabicus, Adiabenicus, Parthicus. Sed triumphũ respuit, ne uideretur de ciuili triumphare uictoria. Recusauit & Parthicũ nomẽ, ne Parthos lacesseret. Redeunti sanè Romam post bellum ciuile Nigri, aliud bellũ ciuile Clodij Albini nuntiatũ est, qui rebellauit in Gallia: quare postea occisi sunt filij Nigri cũ matre. Albinũ igitur statim hostem iudicauit, & eos qui ad illum mollius uel scripserunt, uel rescripserũt. Et cum iret contra Albinũ, in itinere apud Viminatiũ filium suum maiorẽ Bassianũ, apposito Aurelij Antonini nomine Cæsarẽ appellauit, ut fratrẽ suum Getam ab spe imperij, quam ille cõceperat, submoueret. Et nomẽ quidẽ Antonini iccirco filio apposuit, quòd somniauerat, Antoninũ sibi successurũ. Vnde Getã etiam quidam Antoninũ putant dictum, ut & ipse succederet in imperio. Aliqui putãt iccirco illum Antoninũ appellatũ, quòd Seuerus ipse in Marci familiã transire uoluerit. Et primo quidem ab Albinianis Seueri duces uicti sunt. Tunc solicitus cum consuleret à Pannoniacis auguribus, cõperit se uictorem futurũ: aduersarium uero nec in potestatem uenturum, nec euasurũ, sed iuxta aquam esse periturum. Multi statim amici Albinũ deserentes uenêre, multi duces capti sunt, in quos Seuerus animaduertit. Multis interim uarie gestis in Gallia, primo apud Tinurtiũ contra Albinũ felicissime pugnauit Seuerus. Cum quidem ingens periculũ equi casu adijt, ita ut mortuus ictu plumbeæ crederetur, ita ut alius iam penè imperator ab exercitu deligeret. Eo tempore lectis actis, quæ de Clodio Celsino laudando, q Adrumetinus & affinis Albini erat, facta sunt, iratus senatui Seuerus quasi hoc Albino senatus præstitisset, Commodũ inter diuos referendum esse censuit, quasi hoc genere se de senatu posset ulcisci, primusq; inter milites diuum Commodũ pronuntiauit, idq; ad senatũ scripsit addita oratione uictoriæ. Senatorũ, deinde qui in bello erant interempti, cadauera dissipari iussit. Deinde Albini corpore allato, penè semiuecis caput abscindi iussit, Romamq; deferri, idq; literis prosecutus est. Victus est Albinus die XI. Caleñ. Mart. Reliquum autem cadauer eius ante domum propriam exponi, ac diuidi iussit. Equum præterea ipse residens supra cadauer Albini egit, expauescentemq; admonuit ut effrenatus audacter protereret. Addunt alij, quòd idem cadauer in Rhodanum abijci præcepit, simul etiã uxoris; liberorumq; eius. Interfectis innumeris Albini partium uiris, inter quos multi principes ciuitatis, multæ fœminæ illustres fuerũt, omnium bona publicata sunt, ærariumq; auxerunt. tum Hispanorum & Gallorũ proceres multi occisi sunt. Deniq; militibus tantum stipendiorum, quantum nemo principum dedit. Filijs etiam suis ex hac proscriptione tantum reliquit, quantum nullus imperatorum, cum magnam partem auri per Gallias, per Hispanias, per Italiam imperator iam fecisset: tuncq; primum priuatarum rerum procuratio constituta est. Multi sanè post Albinum, fidem ei seruantes, bello à Seuero superati sunt. Eodem tempore etiam legio Arabica defecisse ad Albinum nuntiata est. Vltus igitur grauiter Albinianam defectionem interfectis plurimis, genere quoq; eius extincto, iratus populo & senatoribus Romam uenit. Commodum in senatu & concione laudauit, Deum appellauit, infamib. displicuisse dixit: ut appareret eum apertissime furere. Post hoc de sua clementia disseruit: cum crudelissimus fuerit, & senatores infra scriptos occiderit. Occidit autem sine causę dictione hos nobiles, Mummium Secundinũ, Asellium Claudianum, Claudium Rufum, Vitalium Victorem, Papium Faustum, Aelium Celsum, Iulium Rufum, Lollium Professum, Aruncuieium Cornelianũ, Antoninum Balbum, Posthumium Seuerum, Sergium Lustralem, Fabium Paulinum, Noniũ Gracchum, Mustium Fabianũ, Casperium Agrippinum, Ceionium Albinũ, Claudium Sulpicianum, Memmiũ Rufinum, Casperium Aemilianum, Cocceium Verum, Erutium Clarum, L. Stilonem, Clodium Rufum, Egnatuleium Honoratum, Petronium Iuniorẽ; Pescennios, Festum & Neratianum & Aurelianum & Materianum & Iulianũ & Albinum; Cerellios, Macrinum & Faustinianum & Iulianum; Herenniũ Nepotem, Sul-

pitium Canum, Valerium Catulinum, Nouiũ Rufum, Claudium Arabianum, Marcum Asellionem. Horum igitur tantorum ac tam illustrium uirorũ (nam multi in his consulares, multi prætorij, omnes certe summi uiri fuere) interfector, ab Afris ut deus habetur. Cincium Seuerum calumniatus est, quòd se ueneno appetisset, atq; ita interfecit. Narcissum deinde Commodi strangulatorem leonibus obiecit. Multos præterea obscuri loci homines interemit, præter eos quos ius prælij absumpsit. Post hæc cum se uellet commendare hominibus, uehicularium munus à priuatis ad fiscũ traduxit. Cæsarem deinde Basßianum Antoninũ à senatu appellari iussit, decretis imperatorijs insignibus. Rumore deinde belli Parthici extincto, patri, matri, auo, & uxori priori per se statuas collocauit. Plautianũ ex amicißimo cognita eius uita ita odio habuit, ut & hostem publicum appellaret, & depositis statuis eius per orbem terræ graui eum insigniret iniuria, iratus præcipue, quòd inter propinquorũ & affiniũ Seueri simulacra suam statuam ille posuisset. Palęstinis pœnã remisit, quam ob causam Nigri meruerant. Postea iterum cum Plautiano in gratiã redijt, & ueluti ouans urbem ingressus capitolium petijt, quãuis & ipsum procedenti tempore occiderit. Getę minori filio togam uirilem dedit, maiori Plautiani filiam uxorem iunxit. Hi qui hostem publicum Plautianũ dixerant, deportati sunt. Ita omnium rerum semper quasi naturali lege mutatio est. Filios deinde consules designauit. Getam fratrẽ extulit. Profectus dehinc ad bellum Parthicum est, edito gladiatorio munere, & congiario populo dato. Multos inter hæc causis uel ueris uel simulatis occidit. Damnabantur autem plerią; cur iocati essent, alij cur tacuissent, alij cur pleraq; figurata dixissent, ut esset imperator uere nominis sui, uere Pertinax, uere Seuerus. Erat sanè in sermone uulgari, Parthicũ bellũ affectare Septimium Seuerum gloriæ cupiditate, non aliqua necesßitate deductum. Traiecto deniq; exercitu à Brundusio continuato itinere uenit in Syriã, Parthosq; submouit. Sed postea in Syriam redijt, ita ut se pararet, ac bellum Parthis inferret. Inter hæc Pescẽnianas reliquias Plautiano autore persequebatur, ita ut nonnullos etiam ex amicis suis quasi uitæ suæ insidiatores appeteret. Multos etiam quasi Chaldæos aut uates de sua salute consuluissent, interemit. Præcipue suspectos unũquenq; idoneũ imperio cum ipse paruulos adhuc filios haberet, idq; dici ab his uel crederet uel audiret, qui sibi auguraban tur imperium. Deniq; cum occisi essent nonnulli, Seuerus se excusabat: & post eorum mortem negabat fieri se iussisse, quod factum est: quod de Læto præcipue Marius Maximus dicit. Cum soror sua Leptitana ad eum uenisset uix latine loquẽs, ac de illa multum imperator erubesceret, dato filio eius latoclauo, atq; ipsi multis muneribus, redire mulierem in patriam præcepit: & quidem cum filio qui breui uita defunctus est. Aestate igitur iam exeunte Parthiam ingressus Ctesiphontem pulso rege peruenit, & cepit hyemali prope tempore, quod in illis regionibus melius per hyemem bella tractantur: cum herbarum radicibus milites uiuerent, atq; inde morbos ægritudinesq; contraherent: quare cum obsistentibus Parthis, fluente quoq; per insuetudinem cibi aluo militum, longius ire non posset, tamen perstitit, & oppidum cepit, & regem fugauit, & plurimos interemit, & Parthicum nomen meruit. Ob hoc etiam filium eius Basßianũ Antoninum, qui Cæsar appellatus iam fuerat, annum decimumtertium agentem participem imperij dixerunt milites. Getam quoq; minorem filium Cæsarem dixerunt, eundem Antoninum, ut plerią; in literas tradũt, appellantes. Harum appellationum causa donatiuũ militibus largißimum dedit, concessa omni præda oppidi Parthici quod milites quærebant. Inde in Syriam redijt uictor, & Parthicum deferentibus sibi patribus triumphum, iccirco recusauit, quòd consistere in curru affectus articulari morbo non posset. filio sanè concesßit ut triumpharet. Cui senatus Iudaicũ triumphum decreuerat, iccirco quòd & in Syria res bene gestæ fuerant à Seuero. Deinde cum Antiochiam transisset, data uirili toga filio maiori secum eum consulem designauit, & statim in Syria consulatum inierunt. Post hoc dato stipendio cumulatiore militibus, Alexandriam petijt. In itinere Palæstinis plurima iura fundauit. Iudæos fieri sub graui pœna
Christiani uetuit. Idem etiam de Christianis sanxit. Deinde Alexandrinis ius Buleutarum dedit, qui sine publico cõsilio, ita ut sub regibus, antè uiuebant uno iudice cõtenti quem Cæsar dedisset. Multa præterea his iura mutauit. Iucundam sibi peregrinationem hanc

propter

propter religionem dei Serapidis, & propter nouitatem animalium uel locorum fuisse, Seuerus ipse postea semper ostendit. Nam & Memphim & Memnonem, & pyramides, & labyrinthum diligenter inspexit. Et quoniam longum est minora persequi, huius magnifica illa, quòd uicto & occiso Iuliano prætorianas cohortes exautorauit: Pertinacem contra uoluntatem militũ in deos retulit: Saluij Iuliani decreta iussit aboleri, quod non obtinuit. Deniq; cognomentum Pertinacis non tam ex sua uoluntate, quàm ex morum parsimonia uidetur habuisse. Nam & infinita multorum cæde crudelior habitus, & cum quidam ex hostibus eidem se suppliciter obtulisset, dixissetq;, ille quid facturus esset? non mollitus tam prudente dicto interfici eum iussit. Fuit præterea delendarum cupidus factionum. propè à nullo congressu nisi uictor, Persarum regem Abagarũ subegit. Arabas in deditionem accepit. Adiabenos in tributarios coegit. Britanniam, quod maximum eius imperij decus est, muro per transuersam insulam ducto, utrinq; ad finem oceani muniuit: unde etiam Britãnici nomen accepit. Tripolim, unde oriundus erat, contusis bellicosissimis gentibus, securissimam reddidit: ac pacem diuturnam, oleum gratuitum, & fœcundissimum agrum donauit. Idem cum implacabilis delictis fuit, tum ad eligẽdos industrios quoq; iudicij singularis. Philosophiæ ac dicendi studijs satis deditus, doctrinæ quoq; nimis cupidus, latronum ubiq; hostis, uitam suam priuatam publicamq; ipse composuit ad fidem, solum tamẽ uitium crudelitatis excusans. De hoc senatus ita iudicauit, illum aut nasci nõ debuisse, aut nõ mori, quòd & nimis crudelis, & nimis utilis reipublicę uideretur. Domi tamen minus cautus, qui uxorem Iuliam famosam adulterijs tenuit, etiam coniurationis consciam. Idem cum pedibus æger bellum moraretur, idq; milites anxie ferrent, eiusq; filiũ Bassianum qui unà erat Augustum fecissent, tolli se atq; in tribunal ferri iussit: adesse deinde omnes tribunos, centuriones, duces, & cohortes, quibus autoribus id acciderat: sisti deinde filium, qui Augusti nomen acceperat. Cumq; animaduerti in omnes autores facti, præter filiũ iuberet, rogareturq; omnibus ante tribunal prostratis, caput manu contingens ait: Tandem sentitis caput imperare non pedes. Huius dictum est, cum eum ex humili per literarum & militiæ officia ad imperium plurimis gradibus fortuna duxisset, Omnia inquit, fui, & nihil expedit. Perijt Eboraci in Britannia, subactis gentibus quæ Britanniæ uidebantur infestæ. anno imperij decimooctauo morbo grauissimo extinctus iam senex reliquit filios duos, Antoninum Bassianum, & Getam, cui & ipsi in honorem Marci, Antonini nomen imposuit. Illatus sepulchro Marci Antonini, quem ex omnibus imperatoribus tantum coluit, ut & Commodum in diuos referret, & Antonini nomen omnibus deinceps quasi Augusti ascribendum putaret. Ipsi à senatu, à gentilibus, liberisq; eius funus amplissimum exhibitum fuit, atq; inter diuos est relatus. Opera publica præcipue eius extant, septizonium & thermæ Seuerianæ. Eius deniq; etiam ianuæ in trastiberina regiõe ad portam nominis sui, quarum forma intercidens statim usum publicũ inuidit. Iudicium de eo post mortem magnum omnium fuit, maxime quòd diu nec à filijs eius boni aliquid reipub. uenit: & postea inuadentibus multis rempub. res Romana prædonibus direptui fuit. Hic tam exiguis uestibus usus est, ut uix tunica eius aliquid purpuræ haberet, cum hirta chlamyde humeros uelaret, cibi parcissimus, leguminis patrij auidus, uini aliquãdo cupidus, carnis frequenter ignarus. Ipse decorus, ipse ingens, promissa barba, cano capite & crispo, uultu reuerendus, canorus uoce, sed Afrum quiddam usq; ad senectutem sonans: ac multum post mortẽ amatus, uel inuidia deposita, uel crudelitatis metu. Legisse me apud Aelium Maurum Phlegontis Tralliani libertum memini, Septimium Seuerum moderatissime cum moreretur lætatum, quòd duos Antoninos pari imperio reipub. relinqueret, exemplo Pij, qui Verum & Marcum Antoninos per adoptionem filios reipub. reliquit. hoc melius, quòd ille filios per adoptionẽ, hic per se genitos rectores Romanæ reipub. daret, Antoninum scilicet Bassianum, quem ex priore matrimonio susceperat, & Getam quem de Iulia genuerat. Sed illum multum spes fefellit. Nam unum parricidium, alterum sui mores reipub. inuiderũt: sanctumq; illud nomen in nullo diu bene mansit. Et reputanti mihi Diocletiane Auguste, neminem propè magnorum uirorum optimum & utilem filium reliquisse satis claret. Deniq; aut sine liberis uiri

Heroũ filij noxæ

uiri interierunt, aut tales habuerunt plerique, ut melius fuerit de rebus humanis sine posteritate discedere. Et ut ordiamur à Romulo, hic nihil liberorum reliquit, nihil Numa Pompilius, quod utile posset esse reipub. Quid Camillus, num sui similes liberos habuit? Quid Scipio? Quid Catones, qui magni fuerunt? Iam uero quid de Homero, Demosthene, Vergilio, Crispo, & Terentio, Plauto, cæterisque alijs loquar? Quid de Cæsare? Quid de Tullio, cui soli melius fuerat liberos non habere? Quid de Augusto, qui nec adoptiuum bonum filium habuit, cum illi eligendi potestas fuisset ex omnibus? Falsus est etiam ipse Traianus in suo municipe ac nepote deligẽdo. Sed ut omittamus adoptiuos, ne nobis Antonini Pius & Marcus numina reipub. occurrant, ueniamus ad genitos: Quid Marco felicius fuisset, si Commodum nõ reliquisset hæredem? Quid Seuero Septimio, si Bassianum non genuisset? qui statim insimulatum fratrem insidiarum contra se cogitatarum, parricidiali etiam figmento interemit? qui nouercam, matrem quinimo, in cuius sinu Getam filium eius occiderat, uxorem duxit: qui Papinianum iuris asylum, & doctrinæ legalis thesaurum, quòd parricidium excusare noluisset, occidit: & præfectum quidem suum, ne homini per se & per sciẽtiam suam magno deesset & dignitas. Denique ut alia omittã, ex huius moribus factum puto, ut Seuerus tristior uir ad omnia, imò etiam crudelior, pius & dignus deorũ altaribus duceretur. Qui quidem diuinã Sallustij orationem, qua Micipsa filios ad pacem hortatur, ingrauatus morbo misisse filio dicitur maiori. Idque frustra & hominem tantũ ualetudine. Vixit denique in odio populi diu Antoninus, nomenque illud uenerabile diu minus amatũ est: quàuis & uestimẽta populo dederit, unde Caracallus est dictus, & thermas magnificentissimas fecerit. Extat sanè Romæ Seueri porticus, gesta eius exprimens, à filio quantũ plurimi docent structa. Signa mortis eius hæc fuerunt: Ipse somniauit quatuor aquilis & gemmato curru præuolante nescio qua ingenti humana specie ad cœlum se raptum, cumque raperetur, octoginta & nouem numeros explicuisse: ultra quot annos ne unum quidem annum uixit: nam ad imperium senex uenit. cumque positus esset in circulo ingenti æreo, diu solus & destitutus stetit. cum uereretur autẽ ne præceps rueret, à Ioue se uocatum uidit, atque inter Antoninos locatum. Die Circensium cum tres uictoriæ more solito essent locatæ gypseæ cum palmis, media quæ ipsius nomine ascriptum orbem palmis tenebat, uento icta, de podio stans decidit, & humi constitit: eaque quæ Getæ nomine inscripta erat, corruit, & omnis comminuta est: illa uero quæ Bassiani titulum præferebat, amissa palma uenti turbine uix constitit. Post murum apud uallum missum in Britannia, cum ad proximam mansionem rediret, nõ solum uictor, sed etiam in æternum pace fundata, uoluens animo quid ominis sibi occurreret, Aethiops quidam è numero militari, claræ inter scurras famæ, & celebratorũ semper iocorum, cum corona è cupressu facta eidem occurrit. Quem cum ille iratus remoueri ab oculis præcepisset, & coloris eius tactus omine & coronæ, dixisse ille dicitur ioci causa, Totum fuisti, totum uicisti, iam deus esto uictor. Et in ciuitatẽ ueniens, cum rem diuinã uellet facere, primũ ad Bellonæ templum ductus est errore aruspicis rustici, deinde hostiæ furuæ sunt applicitæ. Quod cum esset aspernatus, atque ad palatium se reciperet, negligentia ministrorum nigræ hostiæ usque ad limen domus Palatinæ imperatorem secutæ sunt. Sunt per plurimas ciuitates opera eius insignia. Magnum uero illud in ciuitate eius, quòd Romæ omnes ædes publicas, quę uitio temporum labebantur, instaurauit, nusquam propè suo nomine ascripto, seruatis tamen ubique titulis conditorum. Moriens septem annorum canonem, ita ut quotidiana septuagintaquinque milia modiorum expendi possent, reliquit: Olei uero tantum, ut per quinquennium non solum urbis usibus, sed & totius Italiæ, quæ oleo egeret, sufficeret. Vltima uerba eius dicuntur hæc fuisse: Turbatam remp. ubique accepi, pacatam etiam Britãnis relinquo, senex & pedibus æger: firmum imperium Antoninis meis relinquens, si boni erunt: imbecillum, si mali. Iussit deinde signum tribuno dari, Laboremus, quia Pertinax quando in imperium adscitus est, signum dederat, Militemus. Fortunã deinde regiam, quæ comitari principes & in cubiculis poni solebat, geminare statuerat, ut sacratissimum simulacrum utrique relinqueret filiorũ. Sed cum uideret se perurgeri sub horam mortis, iussisse fertur, ut alternis diebus apud filios imperatores in cubiculis Fortuna poneretur

tur. Quod Bassianus prius cõtempsit, quàm faceret parricidium. Corpus eius à Britannia Romam usq; cum magna prouincialiũ reuerẽtia susceptum est, quamuis aliqui urnulam auream tantum fuisse dicant, Seueri reliquias continentem, eandemq; Antoninorum sepulchro illatam, cum Septimius Pertinax Seuerus illic ubi uita functus est, esset incensus. Cum Septizonium faceret, nihil aliud cogitauit, quàm ut ex Africa uenientibus suum opus occurreret: & nisi absente eo per præfectum urbis medium simulacrum eius esset locatum, aditum Palatinis ædibus, id est, regium atrium ab ea parte facere uoluisse perhibetur: quod etiam pòst Alexander cum uellet facere, ab aruspicibus dicitur esse prohibitus, cum hoc sciscitatus non litasset.

AELII SPARTIANI

PESCENNIVS NIGER

AD DIOCLETIANVM AVG.

ARVM atq; difficile est, ut quos tyrãnos aliorum uictoria fecerit, bene mittantur in literas, atq; ideo uix omnia de his plene in monumentis atque annalibus habentur. Primum enim quæ magna sunt, in eorum honorem ab scriptoribus deprauantur: deinde alia supprimuntur: postremo non magna diligentia in eorum genere ac uita requiritur, quum satis sit, audaciã eorum & bellum in quo uicti fuerint, ac pœnam proferre. Pescennius ergo Niger, ut alij tradunt, modicis parẽtibus: ut alij, nobilibus fuisse dicitur, patre Annio Fusco, matre Lampridia, auo curatore Aquini, ex qua familia originem ducebat, quod quidem dubiũ etiam nunc habetur. Hic eruditus mediocriter, moribus ferox, diuitijs immodicus, uita parcus, libidinis effrenatæ ad omne genus cupiditatum, ordines diu duxit, multisq; ducatibus peruenit ut exercitus Syriacos iussu Cõmodi regeret, suffragio maxime athletę, qui Commodum strangulauit, ut omnia tunc fiebant. Is posteaquã comperit occisum Commodum, Iulianum imperatorem appellatum, eundemq; iussu Seueri & senatus occisum, Albinum etiam in Gallia sumpsisse nomen imperatoris, ab exercitibus Syriacis, quos regebat, appellatus est imperator, ut quidam dicunt, magis in Iuliani odium, quàm in æmulationem Seueri. Huic ob detestationem Iuliani primis imperij diebus ita Romæ fautum est à senatoribus duntaxat, qui & Seuerum oderant, ut inter lapidationes exe- *Lapidatio, pro infectatione* crationesq; omnium illi feliciter optarent, illum principem insuper, & illum Augustũ populus acclamaret. Iulianum autem oderãt populares, quòd Pertinacem milites occidissent, & illum imperatorẽ aduersa populi uoluntate appellassent. Deniq; ingentes ob hoc seditiones fuerunt. Ad occidendũ autem Nigrum, primipilarem Iulianus miserat, stulte ad eũ qui haberet exercitus, & se tueri posset: perinde quasi qualislibet imperator à primipilario posset occidi. Eadem autem dementia etiam Seuero iam principi Iulianus successorem miserat. Deniq; etiam Aquilium centurionem, notum cædib. ducum miserat, quasi imperator tantus à centurione posset occidi. Par deniq; insania fuit, quòd cum Seuero ex interdicto de imperio egisse fertur, ut iure uideretur ad principatum peruenisse. Et de Pescennio Nigro iudicium populi ex eo apparuit, quòd cum ludos Circẽses Iulianus Romæ daret, & indiscrete subsellia Circi maximi repleta essent, ingentiq; iniuria populus affectus esset, per omnes uno cõsensu Pescennius Niger ad tutelam urbis est expetitus, odio ut diximus, Iuliani, & amore occisi Pertinacis. cui quidem Iulianus dixisse fertur, Nec sibi, neq; Pescennio longum imperiũ deberi, sed Seuero, qui magis esset odio habendus à senatoribus, militibus, prouincialib. popularibus, quod probauit rei euentus. Et Pescennius quidem Seuero eo tempore quo Lugdunensem prouinciã regebat, amicissimus fuit: nam ipse missus erat ad cõprehendendos

desertores, qui innumeri Gallias tunc uexabant. In quo officio quòd se honeste gessit, iucundissimũ fuit Seuero, ita ut de eo ad Commodum Septimius referret, asserens necessarium reipub. uirum. Et re uera in re militari uehemens fuit. Nunquã sub eo miles prouinciali lignum, oleum, operam extorsit. Ipse à milite nihil accepit: cum tribunatus ageret, nihil accipi passus est. Nam & imperator tribunos duos quos constitit stellaturas accepisse, lapidibus obrui ab auxiliaribus iussit: Extat epistola Seueri quam scribit ad Rogonium Celsum Gallias regentem: Miserum est, ut imitari eius disciplinã militarem non possimus, quem per bellum uicimus. Milites tui uagantur, tribuni medio die lauant, pro tricliniјs popinas habent, pro cubiculis meritoria: saltant, bibunt, cantant, & mensuris conuiuiorum uacant, cum sine mensura potent. Hæc si ulla uena paternæ disciplinę in nobis uiueret, fierent? Emenda igitur primum tribunos, deinde militem: quem quandiu timueris, tandiu timeberis. Sed scias id de Nigro, militem timere non posse, nisi integri fuerint tribuni & duces militum: Hæc de Pescennio Seuerus Augustus, adhuc milite. Marcus Antoninus ad Corneliũ Balbum: Pescenniũ mihi laudas, agnosco: nam & decessor tuus eum manu strenuũ, uita grauem, & iam tum plus quàm militem dixit. Itaque misi literas recitandas ad signa, quibus eum trecentis Armenicis, & centum Sarmatis, & mille nostris præesse iussi. Tuum est ostendere hominem non ambitione, quod nostris non conuenit moribus, sed uirtute uenisse ad eum locum quem auus meus Adrianus, quem Traianus proauus non nisi exploratissimis dabat. De hoc eodem Commodus: Pescennium fortem uirum noui, & ei tribunatus iam duos dedi: ducatũ mox dabo, ubi per senectutem Aelius Corduenus rempub. recusauerit. Hęc de eo iudicia omnium fuerunt. Sed & Seuerus ipse sæpe dixit, ignoturum se Pescennio, nisi perseueraret. A Commodo denique Pescennius COS. declaratus, Seuero præpositus est: & quidem irato, quòd primipilaribus cõmendantibus, consulatũ Niger mereretur. In uita sua Seuerus dicit, se priusquã filij sui id ætatis haberent, ut imperare possent, ægrotantem id in animo habuisse, ut si quid fortè sibi accidisset, Niger Pescennius eidem & Clodius Albinus succederent, qui ambo Seuero grauissimi hostes extiterant. Vnde apparet quod etiam Seueri de Pescennio iudiciũ fuerit. Si Seuero credimus, fuit gloriæ cupidus Niger, uita fictus, moribus turpis, ætatis prouectæ cum imperium inuasit: ex quo cupiditates eius incusat, perinde quasi Seuerus minor ad imperium uenerit, qui annos suos contrahit, cum decem & octo annis imperarit & octogesimonono perierit. Sanè Seuerus Heraclium ad obtinendã Bithyniam misit. Fuluium autem ad occupandos adultos Nigri filios: nec tamen in senatu quicquam de Nigro Seuerus dixit, quum iam audisset de eius imperio, ipse autem proficisceretur ad componendum Orientis statum. Tantũ sanè illud fecit proficiscens, ut legiones ad Africam mitteret, ne eam Pescennius occuparet, & fame populũ Romanum perurgeret. Et uidebatur id facere posse per Libyam Aegyptumque uicinas Africæ, difficili licet itinere ac nauigatione. Et Pescennius quidem ueniente ad Orientem Seuero, Gręciam, Thracias, Macedoniam, interfectis multis illustribus uiris tenebat, ad participatũ imperij Seuerum uocans: à quo causa eorum quos occiderat, cum Aemiliano hostis est appellatus: deinde à ducibus Seueri per Aemilianũ pugnans uictus est. Et cum illi tutum exilium promitteret si ab armis recederet, persistens iterũ pugnauit, & uictus est, atque apud Cyzicum circa paludem fugiens sauciatus, & sic ad Seuerum adductus, atque statim mortuus. Huius caput circumlatum pilo Romam missum: filij occisi, necata uxor, patrimonium publicatum, familia omnis extincta. Sed hæc omnia posteaquã de Albini rebellione cognitum est, facta sunt: nam prius & filios Nigri, & matrem in exilium miserat. Red exarsit secundo ciuili bello, imò etiam tertio, & factus est durior: Tunc enim innumeros senatores interemit Seuerus, & ab alijs Syllæ Punici, ab alijs Marij nomen accepit. Fuit statura Pescẽnius prolixa, forma decorus, capillo in uerticẽ ad gratiam reflexo, uocis canoræ, ita ut in campo loquens per mille passus audiretur, nisi uentus aduersaretur. Oris uerecundi & semper rubidi: ceruice adeo nigra, ut quemadmodum multi dicunt, ab ea Nigri nomen acceperit. Cætera corporis parte candidus & magis pinguis: uini auidus, cibi parcus, rei uenereæ nisi ad creandos liberos prorsus ignarus. Denique etiam sacra quædã in Gallia quæ castissimis decernuntur, consensu publico celebranda

lebranda suscepit. Hunc in Cōmodianis hortis in porticu curua, pictum de musiuo inter Cōmodi amicissimos uidemus sacra Isidis ferentem: quibus Cōmodus adeo deditus fuit, ut & caput raderet, & Anubim portaret, & omnis partes expleret. Fuit ergo miles optimus, tribunus singularis, dux præcipuus, legatus seuerissimus, consul insignis, uir domi forisq; cōspicuus, imperator infelix: usui deniq; reip. sub Seuero homine tetrico esse potuisset, si cum eo esse uoluisset. Sed deceptus est consilijs Seueri Aureliani, qui filias suas eius filijs despondēs, persistere eum fecit in imperio. Hic tantæ fuit autoritatis, ut ad Marcum primum, deinde ad Cōmodum scriberet, cum uideret prouincias facili administrationū mutatione subuerti: Primum ut nulli ante quinquenniū succederetur prouinciæ præsidi, uel legato, uel proconsuli, quòd prius deponerent potestatem, quàm scirent administrare: deinde ne noui ad regendam remp. accederent. præter militares administrationes, intimauit ut assessores in quib. prouincijs assedissent, in his administrarent. Quod postea Seuerus, & deinceps multi tenuerunt, ut probant Pauli & Vlpiani præfecturæ, qui Papiniano in consilio fuerunt: ac postea cum unus ad memoriam, alter ad libellos paruisset, statim præfecti facti sunt. Huius etiam illud fuit, ut nemo assideret in sua prouincia, nemo administraret Romæ, nisi Romanus, hoc est, oriundus urbe. Addidit præterea cōsiliarijs salaria, ne eos grauarent quibus assidebāt, dicens, iudicem nec dare debere, nec accipere. Hic erga milites tanta fuit censura, ut cū apud Aegyptū ab eo limitanei milites uinum peterent, responderit, Nilum habetis, & uinum quæritis? Siquidem tanta illius fluminis dulcedo, ut accolæ uina non quærant. Idem tumultuantibus his qui à Sarracenis uicti fuerant, & dicentibus, Vinum non accepimus, pugnare non possumus: Erubescite, inquit, illi qui uos uincunt, aquā bibunt. Idem Palæstinis rogantibus ut eorum censitio leuaretur, iccirco quòd esset grauata, respondit: Vos terras uestras leuari censitione uultis, ego uero etiam aerem uestrum censere uellem. Deniq; Delphici Apollinis uates in motu reip. maximo cum nunciaretur tres esse imperatores, Seuerum Septimiū, Pescēnium Nigrum, Clodium Albinū, consultus quem expediret reip. imperare, uersum græcum huiusmodi fudisse dicitur:

Optimus est Fuscus, bonus Afer, pessimus Albus.

Ex quo intellectum Fuscum, Nigrum appellatū uaticinatione: Seuerum, Afrum: Album uero Albinum dictum. Nec defuit alia curiositas. requisitum est qui esset obtenturus remp. Ad quod ille respondit alium uersum talem:

Fundetur sanguis Albi, Nigriq; minantis,
Imperium mundi Pœna reget urbe profectus.

Item cum quæsitū esset quis illi successurus esset, respondisse itidem græco uersu dicit,

Cui dederint superi, nomen habere Pij.

Quod omnino intellectū non est, nisi cū Bassianus Antonini, quod uerū signū Pij fuit, nomē accepit. Item cū quæreretur quādiu imperaturus esset, respondisse græce dicitur.

Bis denis Italum conscendet nauibus æquor,
Si tamen una ratis transiliet pelagus.

Ex quo intellectum, Seuerum uiginti annos expleturū. Hæc sunt Diocletiane maxime Augustorū quæ de Pescennio didicimus ex pluribus libris. Non enin facile, ut in principio libri diximus, quisq; uitas eorum mittit in libros, qui aut principes in rep. nō fuerunt, aut à senatu appellati non sunt imperatores: aut occisi citius, ad famam uenire nequiuerunt. Inde quòd latet Vindex, quòd Piso nescitur, quòd omnes illi qui aut tātum adoptati sunt, aut à militibus imperatores appellati, ut sub Domitiano Antonius, aut cito interempti, uitam cum imperij usurpatione posuerunt. Sequitur nunc ut de Clodio Albino dicam, qui quasi socius huius habetur, quòd & pariter contra Seuerum rebellauerunt, & ab eodem uicti atque occisi sunt. De quo ipso neq; satis clara extant: quia eadem fortuna illius fuit quæ Pescennij, etiam si uita satis dispar. Ac ne quid ex his quæ ad Pescennium pertinent, prætermisisse uideamur, licet alijs libris cognosci possint, de hoc Pescennio uates dixerunt, quòd neq; uiuus, neq; mortuus in potestatem Seueri uenturus esset, sed iuxta aquas illi pereundum esset: quod quidam dicunt ipsum Seuerum de mathesi quam callebat, dixisse: Nec abfuit responsis ueritas, cum ille inuentus sit iuxta paludem semiuiuus. Hic tantæ fuit seueritatis, ut cum milites

milites quosdam in caueo argēteo expeditionis tempore bibere uidisset, iusserit omne argentum submoueri de usu expeditionali, addito eo, ut ligneis uasis uterentur: quod quidem illi odium militare concitauit. Dicebat enim posse fieri, ut sarcinæ militares in potestatem hostium uenirent, ne se barbaræ nationes argento nostro gloriosiores facerent, cum alia minus apta hosticam uiderentur ad gloriam. Idem iussit uinum in expeditione neminem bibere, sed aceto uniuersos esse contentos. Idem pistores sequi ex-
Buccellatum peditionē prohibuit, buccellato iubens milites et omnes contentos esse. Idem ob unius gallinacei direptionem, decem cōmanipulones qui raptum ab uno comederant, securi percuti iussit: & fecisset, nisi ab omni exercitu propè usq; ad metum seditionis esset rogatus; & cum pepercisset, iussit ut denorum gallinaceorū pretia prouinciali redderent decem qui simul furto cōuixerant, addito eo, ut tota in expeditione in cōmanipulatione nemo focum faceret, ne unq; recens coctum cibum sumerēt, sed pane ac frigidis uescerentur, appositis speculatorib. qui id curarent. Idem iussit, ne in zonis milites ad bellum aureos uel argēteos nummos portarent, sed publice cōmendarent, recepturi post prælia quod dederant, addens liberis eorum & uxoribus & heredibus certe redendū qui uenissent, ne ad hostes aliquid prædæ perueniret, si quid fortè aduersi fortuna fecisset. Sed hæc omnia, ut se habuerat Cōmodi temporum dissolutio, aduersa eidem fuere. Deniq; & si nemo fuit qui suis temporib. dux seuerior uideretur, ad perniciem illi magis ista fuere, q; mortuo, ubi & inuidia & odium deposita erāt, talia exempla ualuerūt. Idem in omni expeditione ante omnes militarem cibum sumpsit ante papilionem: nec sibi unq; uel contra solem, uel contra imbres quæsiuit tecti suffragium, si miles non habuit. Tantum deniq; belli tempore ratione militibus demonstrata, sibi & seruis suis uel contubernalibus portauit, quantū à militibus ferebatur, cum seruos suos annona oneraret, ne illi securi ambularent, & onusti milites, idq; ab exercitu cum suspirio uideret. Idem in concione iurauit, se quandiu in expeditionibus fuisset, essetq; adhuc futurus, nō aliter esse acturum se q; militem, Marium ante oculos habentem & duces tales. nec alias fabulas unq; habuit nisi de Annibale, cæterisq; talibus. Deniq; cum imperatori fa-
Scite cto quidam panegyricū recitare uellet, dixit ei, Scribe laudes Marij uel Annibalis, uel alicuius ducis optimi uita functi, & dic quid ille fecerit, ut eum nos imitemur. Nam uiuentes laudare irrisio est, maxime imperatores, à quibus speratur, qui timētur, qui præstare publice possunt, qui possunt necare, qui proscribere: se autem uiuum placere uelle, mortuum etiam laudari. Amauit de principibus Augustum, Vespasianum, Titum, Traianum, Pium, Marcum, reliquos fœmineos uel uenenatos uocās: maxime tamen in historijs Marium & Camillum, & Q. Martium Coriolanū dilexit. Interrogatus aūt quid de Scipionibus sentiret, dixisse fertur, Felices illos fuisse magis q; fortes: idq; probare domesticam uitam & iuuentutem, quæ in utroq; minus speciosa domi fuisse apud omnes constat. Quòd si rerum potitus fuisset, omnia correcturus fuerat, quæ Seuerus uel non potuit emendare, uel noluit: & quidem sine crudelitate, imò etiam cum lenitate, sed militari, non remissa & inepta atq; ridicula. Domus eius hodie Romæ uisitur in campo Iouis, quæ appellaš Pescēniana: in qua simulacrū eius in trichoro constituit, statim post annū ex Thebaico marmore, quod ille ad similitudinē sui factum à rege Thebæorum acceperat. Extat etiam epigrāma græcum, quod latine hanc habet sententiā:

Terror Aegyptiaci Niger astat militis ingens,
Thebaidos socius aurea secla uolens,
Hunc reges, hunc gentes amant, hunc aurea Roma.
Hic Antoninis charus & imperio.
Nigrum nomen habet, Nigrum formauimus ipsi,
Vt consentirent forma metalla tibi.

Quos quidem uersus Seuerus eradi noluit, cum hoc ei & præfecti suggererent, & officiorum magistri, addens, Si talis fuit, sciant omnes qualem uicerimus: si talis non fuit, putent omnes nos talem uicisse: imò sic sit, quia fuit talis.

Aelij

AELII SPARTIANI

ANTONINVS CARACALLVS

EX DVOBVS liberis quos Septimius Seuerus reliquit, Getam & Bassianum, quorum unum exercitus, alterũ pater dixit, Geta hostis est iudicatus: Bassianum autem obtinuisse imperium constat: de cuius maioribus frustra putamus iterandum, cum omnia in Seueri uita satis dicta sint. Huius igitur pueritia blanda, ingeniosa, parentibus affabilis, amicis parentuni iucunda, populo accepta, grata senatui, ipsi etiam ad amorem conciliandũ salutaris fuit. Non ille in literis tardus, nõ in beneuolentijs segnis, non tenax in largitate, nõ lentus in clementia, sed sub parentibus, uisus. Denicꝫ si quando feris obiectos damnatos uidit, fleuit, aut oculos auertit: quod populo plus quàm amabile fuit. Septennis puer cum collusorem suum puerum, ob Iudaicam religionem grauius uerberatũ audisset, necꝫ patrem suum necꝫ patrem pueri uel autores uerberum diu respexit. Antiochensibus & Byzantijs interuentu suo iura uetusta restituit: quibus iratus fuit Seuerus, quòd Nigrum iuuerant. Plautiani odium crudelitatis causa concepit. Quæ à parentibus gratia sigillariorum acceperat, ea uel clientibus, uel magistris sponte donauit. Sed hæc puer. Egressus uero pueritiam, seu patris monitis, seu calliditate ingenij, siue quòd se Alexandro Magno Macedoni æquãdum putabat, restrictior, grauior, uultu etiam truculentior factus est, prorsus ut eum quem puerum scirent, multi esse non crederent. Alexãdrum Magnum eiuscꝫ gesta in ore semper habuit. Tiberium & Syllam in conuentu plerunꝫ laudauit. Patre superbior fuit. Fratrem magna eius humilitate despexit. Post patris mortem in castra prætoria pergens, apud milites conquestus est, circumueniri se fratris insidijs, atꝫ ita fratrem in palatio fecit occidi. eius corpus statim cremari præcepit. Dixit præterea, in castris fratrem sibi uenenum parasse, matri eum irreuerentem fuisse: egitꝫ publice his gratias qui eum occiderunt. Addidit denicꝫ his qui fideliores erga se fuerant stipendium. Pars militum apud Albam Getam occisum ægerrime accepit, dicentibus cunctis, duobus se fidem promisisse liberis Seueri, duobus seruare debere: clausisꝫ portis diu imperator non admissus, nisi delinitis animis, non solum querelis de Geta & criminationibus editis, sed enormitate stipendij militibus, ut solet, placatis, atꝫ inde Romã redijt. Tunc sub ueste senatoria loricam habens, cum armatis militibus curiam ingressus est. Hos in medio inter subsellia duplici ordine collocauit, & sic uerba fecit: Questus est de fratris insidijs inuolute & incondite ad illius accusationem, sui uero excusationem: quod quidẽ nec senatus libenter accepit, cum ille dixisset, fratri se omnia permisisse, fratrem ab insidijs liberasse: & illum tamen sibi grauissimas insidias fecisse, nec uicem amori reddidisse fraterno. Post hoc relegatis deportatisꝫ reditum in patriam restituit: inde ad prętorianos processit, & in castris mansit. Altera die Capitolium petijt: & eos quos occidere parabat, affabiliter est allocutus, innitẽsꝫ Papiniano & Chiloni, ad palatiũ redijt. Cum flentem matrem Getæ uidisset, aliasꝫ mulieres post necem fratris, mulieres occidere conatus est: sed ob hoc retentus, ne augeret̃ fratris occisi crudelitas. Lætum ad mortem coegit, misso à se ueneno: ipse enim inter suasores Getæ mortis primus fuerat, qui & primus interemptus est. Ipse mortẽ eius sæpissime fleuit. Multos qui cædis eius cõscij fuerant, interemit, eumꝫ & imaginẽ eius honorauit. Post hoc fratrem patruelẽ Afrum, cui pridie partes de cœna miserat, iussit occidi. Qui cum se præcipitasset percussorũ timore, & ad uxorem crure fracto erepsisset, tamen per ludibriũ à percussoribus deprehẽsus est & occisus. Occidit etiam Pompeianum Marci nepotem ex filia natũ, & ex Pompeiano cui nupta fuerat Lucilla post mortẽ Veri imperatoris: quem & consulẽ bis fecerat, & omnibus bellis præposuerat, quę grauissima tũc fuerũt: & ita quidẽ ut uideret̃ à latronib. interemptus. Deinde in conspectu eius Papinianus

securi

securi percussus est, & à militibus occisus: quo facto percussori dixit: Gladio te exequi oportuit meum iussum. Occisus est etiam eius iussu Petronius ante templum diui Pij, tractaq; sunt eorum per plateam cadauera sine aliqua humanitatis reuerentia. Filiũ autem Papiniani, qui ante triduũ quæstor opulentum munus ediderat, interemit. Iisdem diebus occisi sunt innumeri, qui fratris eius partibus fauerant. Occisi etiam liberti, qui Getæ administrauerant. Cædes deinde in omnibus locis & in balneis factæ. Occisiq; nonnulli etiam cœnantes, inter quos etiam Sammonicus Serenus, cuius libri plurimi ad doctrinã extant. In summum discrimen etiam Chilo iterũ præfectus & consul uenit, ob hoc q; concordiam inter fratres suaserat. Et cum idem Chilo sublata ueste senatoria, nudis pedibus ab urbanicianis raptus esset, Antoninus seditionẽ compressit. Multas præterea postea cædes in urbe fecit, passim raptis à militibus nonnullis hominibus & occisis, quasi seditionẽ uindicans. Heluiũ Pertinacem suffectum COS. ob hoc solum q; filius esset imperatoris, occidit. Neq; cessauit unq; sub diuersis occasionibus eos interficere, qui fratris amici fuissent. Sæpe in senatum, sæpe in populũ superbe inuectus est, aut edictis propositis, aut orationibus editis, Syllam se etiam ostendens futurũ. His gestis Galliam petijt: atq; ut primum in eam uenit, Narbonensem proconsulem occidit. Cunctis deinde turbatis qui in Gallia res regebant, odium tyrannicũ meruit, quamuis aliquando fingeret se benignũ, cum esset natura truculentus. Et cum multa contra homines, & cõtra iura ciuitatum fecisset, morbo implicitus grauiter laborauit. Circa eos qui eum curabant, crudelissimus fuit. Deinde ad Orientem profectionẽ parans, omisso itinere in Dacia resedit. Circa Rhetiã non paucos Barbaros interemit: militesq; suos quasi Syllæ milites, & cohortatus est & donauit. Deorum sanè se nominibus appellari uetuit, quod Cõmodus fecerat: cum illi eum quòd leonẽ, aliasq; feras occidisset, Herculem dicerẽt. Et cum Germanos subegisset, Germanicũ se appellauit: uel ioco, uel serio, ut erat stultus & demens, asserens si Lucanos uicisset, Lucanicum se appellandum. Damnati sunt eo tempore, qui urinam in eo loco fecerunt, in quo statuæ aut imagines erant principis: & qui coronas imaginibus eius detraxerãt, ut alias ponerent. Damnati sunt & qui remedia quartanis tertianisq; collo annexa gestarent. Per Thracias cum præf. præt. iter fecit: inde cum in Asiam traijceret, naufragij periculũ adijt antemna fracta, ita ut in scapham cum protectorib. descenderet. Vnde in triremem à præfecto classis receptus, euasit. Excepit apros frequẽter, contra leonem etiam stetit: quo etiam missis ad amicos literis gloriatus est: seq; ad Herculis uirtutem accessisse iactauit. Post hoc ad bellum Armeniacum, Parthicumq; cõuersus, ducem bellicum qui suis competebat moribus fecit. Inde Alexandriam petijt, in gymnasium populum conuocauit, eumq; obiurgauit: legi etiam ualidos ad militiam præcepit. Eos autem quos legerat, occidit exemplo Ptolemæi Euergetis, qui octauus hoc nomine appellatus est. Dato præterea signo militibus ut hospites suos occiderent, magnam cædem Alexandriæ fecit. Dehinc per Cadusios fines & Babylonios ingressus, tumultuarie cum Parthorum satrapis manum contulit, feris etiam bestijs in hostes immissis. Datis ad senatum quasi post uictoriam literis, Parthicus appellatus est: nam Germanici nomen patre uiuo fuerat consecutus. Deinde cum iterum uellet Parthis bellum inferre, atq; hybernare Edessæ, atq; inde Carras Luni dei gratia uenisset, die natalis sui VIII. Idus April. ipsis Megalensibus cum ad requisita naturæ discessisset, insidijs à Macrino præfecto præt. positis, qui post eum inuasit imperiũ, interemptus est. Conscij cædis fuerunt Nemesianus & frater eius Apollinaris, Retianusq; qui præfect. legionis secundæ Parthicæ militabat, & qui equitibus extraordinarijs præerat, non ignorantibus Martio Agrippa qui classi præerat, & præterea plerisq; officialium impulsu Martialis. Occisus est autem in medio itinere inter Carras & Edessam, cũ leuandæ uesicæ gratia ex equo descendisset, atq; inter protectores suos cõiuratos cædis ageret. Deniq; cum illum in equum strator eius leuaret, pugione latus eius confodit: conclamatumq; ab omnibus est, id Martialem fecisse. Et
Lunus deus quoniam dei Luni fecimus mentionem, sciendum doctissimis quibusq; id memoriæ traditum: atq; ita nunc quoq; à Carrenis præcipue haberi, ut qui Lunam fœmineo nomine ac sexu putauerit nuncupandã, is addictus mulieribus semper inseruiat: at uero qui marem deum esse crediderit, is dominetur uxori, neq; ullas muliebres patiatur insidias.
Vnde

Vnde quamuis Græci uel Aegyptij eo genere quo fœminam hominem, etiam Lunam deam dicant, mystice tamen deum dicunt. Scio de Papiniani nece multos ita in literas retulisse, ut cædis nō asciuerint causam, alijs alia referentibus: sed ego malui ueritatem opinionum edere, quàm de tanti uiri cæde reticere. Papinianū amicissimum fuisse imperatori Seuero, & ut aliqui loquuntur, affinem etiam per secundam uxorem, memoriæ traditur: & huic præcipue utrunq; filium à Seuero cōmendatum, eumq; cum Seuero professum, sub Sceuola & Seuero in aduocatione fisci successisse, atq; ad hoc cōcordiam fratrum Antoninorū fouisse. egisse quin etiam ne occideret̃, cum iam de insidijs eius Bassianus quereretur: atq; ideo unà cum his qui fautores fuerant Getæ, à militibus, non solum permittente, uerumetiam suadente Antonino, occisum. Multi dicunt, Bassianum occiso fratre illi mandasse, ut & in senatu per se & apud populū facinus dilueret. illum autem respondisse: Non tam facile parricidium excusari posse, quàm fieri. Est etiam hęc fabella, quòd dictare noluerit orationem qua inuehendū erat in fratrem, ut causa eius melior fieret qui occideret. illum autem negantem respondisse, Aliud est parricidium, accusare innocentem occisum. Sed hoc omnino non conuenit: nam neq; præfectus poterat dictare orationem, & constat eum quasi fautorem Getæ occisum. Et fertur quidem, Papinianum cum raptus à militibus ad palatium traheretur occidēdus, prædiuinasse, dicentem, Stultissimum fore qui in suum subrogaretur locum, nisi appetitam crudeliter præfecturam uindicaret. Quod factum est: nam Macrinus occidit, ut suprà exposuimus: qui cum filio factus in castris imperator, filium suum qui Diadumenus uocatur, Antoninum uocauit, idcirco quod à prętorianis multum Antoninus desideratus est. Bassianus uixit annis XLIII. Imperauit annis VI. Publico funere elatus est. Filiū reliquit qui postea & ipse M. Antoninus Heliogabalus est dictus: ita enim nomen Antoninorū inoleuerat, ut uelli ex animis hominū non posset: quod omnium pectora uelut Augusti nomen obsederat. Fuit male moratus, & patre duro crudelior. Auidus cibi, uini etiam appetens, suis odiosus, & præter milites prætorianos omnibus castris exosus: prorsus nihil inter fratres simile. Opera Romæ reliquit, thermas nominis sui eximias: quarū cellam solearem architecti negant posse ulla imitatione qua facta est, fieri. Nam & ex ære uel cupro cancelli superpositi esse dicuntur, quibus cameratio tota concredita est: & tantum est spatij, ut idipsum fieri negent potuisse docti mechanici. Reliquit & porticū patris nomine, quæ gesta illius contineret, & triumphos, & bella. Ipse Caracalli nomen accepit à uestimēto quod populo dederat demisso usq; ad talos, quod antè non fuerat: unde hodieq; Antoninianæ dicuntur Caracallæ huiusmodi, in usu maxime Romanæ plebis frequentatæ. Idem uiam nouam muniuit, quæ est sub eius thermis, Antoninianis scilicet, qua pulchrius inter Romanas plateas non facile quicq; inuenias. Sacra Isidis Romam deportauit, & templa ubiq; magnifice eidem deæ fecit. Sacra etiam maiore reuerentia celebrauit, q̃ antè celebrabantur. In quo quidem mihi mirum uidetur, quemadmodum sacra Isidis primum per hunc Romam uenisse dicantur, cum Antoninus Commodus ita ea celebrauerit, ut & Anubin portaret, & Pausa sederet: nisi fortè iste addidit celebritati, non eam primus inuexit. Corpus eius Antoninorum sepulchro illatū est, ut ea sedes reliquias eius acciperet, quæ nomē addiderat. Inter est scire quemadmodū nouercam suam Iuliam uxorem duxisse dicatur. Quæ cum esset pulcherrima, & quasi per negligentiam se maxima corporis parte nudasset, dixissetq; Antoninus, Vellem, si liceret. respondisse fertur: Si libet, licet: An nescis te imperatorē esse, & leges dare, non accipere? Quo audito, furor inconditus ad effectum criminis roboratus est: nuptiasq; eas celebrauit, quas si sciret se leges dare, uere solus prohibere debuisset. Matrem enim (nō alio dicenda erat nomine) duxit uxorem, ad parricidiū iunxit incestum: siquidem eam matrimonio sociauit, cuius filium nuper occiderat. Nō ab re est etiam diasyrticū quiddam in eum dictum addere. Nam cū Germanici & Parthici & Arabici & Alemannici nomen ascriberet (nam Alemannorum gentem deuicerat) Heluius Pertinax filius Pertinacis dicitur ioco dixisse, Adde si placet etiam Geticus maximus, quòd Getam occiderat fratrem, & Gotti Getæ dicerentur: quos ille dum ad Orientem transit, tumultuarijs prælijs deuicerat. Occidendi Getæ multa prodigia extiterunt, ut in uita eius exponemus. Nam quamuis prior ille è uita excesserit, nos tamen or-

Papiniani mors

Hæc scelerata uox nunc assidue occinitur auribus regum etiam à theologis

Gotti, ijdem Getæ

men ordinem secuti sumus: ut qui & prior natus est, & prior imperare cœperat, prior scriberet. Eo sanè tempore quo ab exercitu appellatus est Augustus uiuo patre, quod ille pedibus æger gubernare non posse uideretur imperiũ, contusis animis militum & tribunorum, Seuerus dicitur animo uolutasse, ut & hunc occideret, nisi repugnassent præfecti eius graues uiri. Aliqui contrà dicunt, præfect. uoluisse id fieri, sed Septimium noluisse, ne & seueritas illius crudelitatis nomine inquinaretur: & cum autores crimi nis milites fuerint, adolescens stultæ temeritatis pœnas lueret, tam grauis supplicij titu lo, ut à patre uideretur occisus. Hic tamen omnium durissimus, & ut uno complecta mur uerbo, parricida & incestus, patris & matris & fratris inimicus, à Macrino qui eũ occiderat, timore militum, ac maxime prætorianorũ, inter deos relatus est. Habet templum, habet salios, habet sodales Antoninianos, qui Faustinæ templũ & diuale nomẽ eripuit: certe templum quod ei sub Tauri radicibus fundauerat olim maritus Antoninus, in quo postea filius Bassiani Heliogabalus Antoninus sibi, uel Ioui Syrio, uel Soli (incertum enim id est) templum fecit.

AELII SPARTIANI

ANTONINVS GETA

AD CONSTANTINVM AVG.

SCIO Constantine Auguste, & multos & clementiam tuam quæstionem mouere posse, cur etiam Geta Antoninus à me tradatur. de cuius priusq̃ uel uita, uel nece dicam, disseram cur & ipsi Antonini à Seuero patre sit nomẽ appositũ. Neq; eñ multa in eius uita dici possunt, qui prius rebus humanis exemptus est, q̃ cum fratre teneret imperium. Septimius Seuerus quodã tempore cum consuluisset, ac petijsset ut sibi indicaretur quo esset successore moriturus, in somnis uidit Antoninũ sibi successurum. Quare statim ad milites processit, & Bassianũ filium maiorem natu, M. Aurelium Antoninũ appellauit. Quod cum fecisset, paterna cogitatione, uel ut quidam dicunt, à Iulia uxore cõmonitus, quæ gnara erat somnij, q minori filio hoc facto ipse interclusisset aditum imperandi, etiam Getam minorem filium Antoninum uocari iussit. Itaq; semper ab eo in epistolis familiarib. dictus est Antoninus, cum si fortè abesset, scriberet, Salutate Antoninos filios & successores meos. Sed nihil ualuit patris matris'ue cautio: nam solus ille successit, qui primus Antonini nomen accepit. Et hæc de Antonini nomine. Geta autem dictus est, uel à patrui nomine, uel aui paterni: de cuius uita & moribus in uita Seueri Marius Maximus primo septenario satis copiose retulit. Fuit autem Antoninus Geta etiam ob hoc ita dictus, q in animo habuit Seuerus, ut omnes deinceps principes quemadmodũ Augusti, ita etiam Antonini dicerentur, atq; amore Marci quem fuisse uel fratrem suum dicebat, & cuius philosophiam literarumq; institutionem semper imitatus est. Dicunt aliqui, non in Marci honorẽ tantum Antonini nomini delatũ, cum id Marcus adoptiuus habuerit, sed in eius qui Pius cognominatus, Adriani scilicet successoris: & quidem ob hoc, quòd Seuerum ille ad fisci aduocationẽ delegerat ex formula forensi, cum ad tantos processus ei patuisset dati ab Antonino primi gradus uel honoris auspicium: simul quòd nemo ei uideretur felicior imperator ad cõmodandum nomen eo principe, cuius proprium nomẽ iam per quatuor principes cucurrisset. De hoc eodẽ Seuerus gnarus geniture illius, cuius, ut pleriq; Afrorum, peritissimus fuit, dixisse fertur: Mirum mihi uidetur Iuuenalis amantissime, Geta noster diuus futurus, cuius nihil imperiale in genitura uideo. Erat eñ Iuuenalis præf. eius præt. Nec eum fefellit. Nam Bassianus cum eum occidisset, ac uereret tyrãnicam ex parricidio notam, audiretq;, posse mitigari facinus si diuum fratrẽ appellaret

laret, dixisse fert: Sit diuus dum non sit uiuus. Denique eum inter diuos retulit, atque ideo utcunque rediit cum fama in gratiā parricida. Natus est Geta Seuero & Vitellio COSS. Mediolani, & si aliter alij prodiderunt, VI. Cal. Iunias ex Iulia: quam idcirco Seuerus uxorem duxerat, quòd eam in genitura habere compererat, ut regis uxor esset, isque priuatus, sed iam optimi in repub. loci. Statim ut natus est, nunciatum est ouum gallinam in aula peperisse purpureū. Quod cum allatum Bassianus frater eius accepisset, & quasi paruulus applosum ad terram fregisset, Iulia dixisse fertur ioco: Maledicte parricida, fratrem tuum occidisti. Idque ioco dictum, Seuerus altius quàm quisquam præsentiū accepit: à circumstātibus autem postea uelut diuinitus effusum approbatū est. Fuit etiam aliud omen. Nam cum in uilla cuiusdā Antonini plebei hominis agnus natus esset, qui uellus in fronte purpureū haberet, eadem die atque hora qua Geta natus est, audissetque ille ab aruspice, post Seuerum Antoninum imperaturū, ac de se ille augurarctur, sed tamen tale fati timeret indicium, ferro eum adegit: quod & ipsum signo fuit, Getam ab Antonino interimendū, ut postea satis claruit. Fuit etiam aliud omen ingens postea, ut exitus docuit huius facinoris quod euenit. Nam cum infantis Getæ natalem Seuerus cōmendare uellet, hostiam popa nomine Antoninus percussit: quod tunc nec quæsitum nec animaduersum, post uero intellectū est. Fuit adolescens moribus asperis, sed non impijs, à natura decorus, tractator, gulosus, cupidus ciborum, & uini uarie conditi. Huius illud pueri fertur insigne, quod cum uellet partium diuersarū uiros Seuerus occidere, & inter suos diceret, hostes uobis eripio: cōsentiretque adeo usque Bassianus, ut eorum etiā liberos si sibi consuleret, diceret occidendos: Geta interrogasse fertur, quantus esset interficiendorum numerus: Cumque dixisset pater, ille interrogauit, Isti habent parentes, habent propinquos? Cum respōsum esset, habere complures: plures ergo in ciuitate tristes erunt, quàm læti, quòd uicimus. Et obtinuisset eius sententia, nisi Plautianus præfectus, uel Iuuenalis institissent spe proscriptionū, ex quibus ditati sunt. His accedebat Bassiani fratris nimia crudelitas: qui cum contenderet & diceret quasi ioco, quasi serio, omnes cum liberis occidēdos partium diuersarū: Geta ei dixisse dicitur: Tu qui nulli parcis, potes etiam fratrem occidere. Quod dictum eius tunc nihil, pôst uero pro præsagio fuit. Fuit in literis assequendis & tenax ueterum scriptorum, paternarum etiam sententiarū memor, fratri semper inuisus, matri amabilior quàm frater, subbalbe tamē canorus. Vestitus nitidi cupidissimus, ita ut patri doleret. si quid accepit à præsentibus, ad suum contulit cultum, neque quicquam cuipiam dedit. Post Parthicum bellum cum ingenti gloria floreret, Bassiano participe imperij appellato, Geta quoque Cæsaris & Antonini, ut quidam dicunt, nomen accepit. Familiare illi fuit has quæstiones grammaticis proponere, ut dicerent, singula animalia quomodo uocem emitterent, uelut agni balant, porcelli grunniunt, palumbes minurriunt, ursi sæuiunt, leones rugiunt, leopardi rictant, elephanti barriunt, ranæ coaxant, equi hinniunt, asini rudunt, tauri mugiunt, easque de ueteribus approbare. Sereni Sammonici libros familiarissimos habuit, quos ille ad Antoninū scripsit. Habebat etiam istam cōsuetudinem, ut conuiuia & maxime prandia per singulas literas iuberet sciētibus seruis, uelut in quo erat anser, aprugna, anas: item pullus, perdix, pauus, porcellus, piscis, perna, & quæ in eam literam genera eduliūm caderent: & item fasianus, farta, ficus, & talia. Quare comis etiam habebatur in adolescentia. Occiso eo, pars militum quæ incorrupta erat, parricidium ægerrime accepit, dicentibus cunctis, duobus se liberis fidem promisisse, duobus seruare debere: clausisque portis diu non est imperator admissus. Denique nisi querelis de Geta editis, & animis militum delinitis, enormib. etiam stipendijs datis, Romam Bassianus redire non potuit. Post hæc denique & Papinianus, & multi alij interēpti sunt, qui uel concordiæ fauerant, uel qui partium Getæ fuerant: ita ut utriusque ordinis uiri & in balneo cœnantes, & in publico percuterentur, Papinianus ipse securi percussus sit, improbante Bassiano, quod non gladio res peracta sit. Ventum denique est usque ad seditionem urbanicianorum militum: quos quidem non leui autoritate Bassianus compressit, tribuno eorum, ut alij dicunt, interfecto: ut alij, relegato. Ipse aūt tantum timuit, ut loricam sub lato habens clauo, etiam curiā sit ingressus, atque ita rationem facti sui, & necis Getæ reddiderit. Quo quidem tempore Heluius Pertinax, filius Pertinacis, qui postea est-

Maledictus

Grammaticorum quæstiunculæ

ab eodem Bassiano interemptus, recitanti Faustino prætori & dicenti, Sarmaticus maximus & Parthicus maximus, dixisse dicitur, adde & Geticus maximus, quasi Gotticus: quod dictum altius in pectus Bassiani descendit, ut postea nece Pertinacis est approbatum: nec solum Pertinacis, sed & aliorum, ut supra dictum est, passim & inique. Heluium autem etiam suspectũ habuit affectatæ tyrannidis, quòd esset in amore omnium, & filius Pertinacis imperatoris: quæ res nulli facile priuato satis tuta est. Funus Getæ accuratius fuisse dicitur, quàm eius qui à fratre uideretur occisus. Illatusq; est maiorum sepulchro, hoc est Seueri, quod est in Appia uia euntibus ad portã dextrum, specie Septizonij extructum, quod sibi ille uiuus ornauerat. Occidere uoluit & matrem Getæ nouercam suam, quòd fratrem lugeret: & mulieres quas post reditum de curia flentes reperit. Fuit præterea eius immanitatis Antoninus, ut his præcipue blandiretur quos ad necem destinabat, ut eius magis blandimentũ timeretur quàm iracundia. Mirum sanè omnibus uidebatur, quod mortem Getæ toties ipse etiam fleret, quoties nominis eius mentio fieret, quoties imago uideretur aut statua. Varietas autem tanta fuit Antonini Bassiani, imò tanta sitis cædis, ut modo fautores Getæ, modo inimicos occideret, quos fors obtulisset: quo facto magis Geta desiderabatur.

AELII LAMPRIDII

ANTONINVS HELIOGABALVS

AD CONSTANTINVM AVG.

ITAM Heliogabali Antonini impurissimam, qui Varius etiam dictus est, nunquam in literas misissem, ne quis fuisse Romanorũ principem sciret, nisi ante Caligulas & Nerones & Vitellios hoc idem habuisset imperiũ: sed cum eadem terra & uenena ferat & frumentũ, atq; alia salutaria, alia contraria, eadem serpentes & ciconias, compensationem sibi lector diligens faciet, cum legerit Augustum, Vespasianum, Titum, Traianũ, Adrianum, Pium, Marcum, contra hos prodigiosos tyrannos: simul intelliget Romanorum iudicia, quòd illi & diu imperarunt, & exitu naturali functi sunt: hi uero interfecti, tracti, tyranni etiam appellati, quorum nec nomina libet dicere. Igitur occiso Macrino, eiusq; filio Diadumeno, qui pari potestate imperij Antonini etiam nomen acceperant, in Varium Heliogabalum imperium collatũ est, idcirco quòd Bassiani filius diceretur. Fuit autem Heliogabali uel Iouis, uel Solis sacerdos, atq; Antonini sibi nomẽ asciuerat, uel in argumentum generis, uel quòd id nomen usqueadeo charum esse cognouerat gẽtibus, ut etiam parricida Bassianus causa nominis amaret. Et hic quidem prius dictus est Varius, pòst Heliogabalus à sacerdotio dei Heliogabali, cui templum Romæ in eo loco cõstituit, in quo prius ædes Horci fuit, quem è Syria secum adduxit. Postremo cum accepit imperium, Antoninus appellatus est: atq; ipse in Romano imperio ultimus Antoninorum fuit. Hic tantum Semiamiræ matri deditus fuit, ut sine illius uoluntate nihil in rep. faceret, cum ipsa meretricio more uiuẽs, in aula omnia turpia exerceret. Antonino autem Caracallo stupro cognita, ita ut hinc uel Varius uel Heliogabalus uulgò cõceptus putaretur Et aiunt quidam, Varij etiam nomen idcirco eidem inditum à condiscipulis, q uario semine, de meretrice utpote conceptus, uideretur. Hic fertur occiso Macrini factione patre, ut dicebatur, Antonino in templum dei Heliogabali confugisse uelut in asylum, ne interficeretur à Macrino, qui sæuissime cum filio luxurioso & crudeli exercuit imperiũ. Sed de nomine hactenus, quãuis sanctum illud Antoninorũ nomen polluerit. Quod tu Constantine sacratissime ita ueneraris, ut Marcum & Pium inter Constantios Claudiosq; uelut maiores tuos aureos formaueris, adoptãs uirtutes ueterum

tuis

tuis morib. congruentes, & tibi amicas charasq;. Sed ut ad Antoninũ Varium reuertamur, nactus imperiũ, Romam nuntios misit: excitatisq; omnibus ordinibus, omni etiã populo ad nomen Antoninũ, quod non solũ titulo, ut in Diadumeno fuerat, sed etiam in sanguine redditũ uidebatur, cum se Antoninũ Bassiani filium scripsisset, ingens eius desiderium factũ est. Erat præterea etiam rumor qui nouis post tyrannos solet donari principibus: qui nisi ex summis uirtutibus non permanet, & quẽ multi mediocres principes amiserũt. Deniq; ubi in senatu lectæ sunt literæ Heliogabali, statim fausta in Antoninum, & dira in Macrinũ, eiusq; filiũ dicta sunt: appellatusq; Antoninus princeps, uolentibus cunctis, & studiose credentibus, ut sese habent uota hominũ ad credulitatẽ festinantium, cum quod optant, uerum esse desiderant. Sed ubi primum ingressus est urbem, omissis his quæ in prouincia gerebantur, Heliogabalum in Palatino monte iuxta ædes imperatorias consecrauit, eiq; templũ fecit, studens & Matris typum, & Vestæ ignem, & Palladium, & ancilia, & omnia Romanis ueneranda in illud transferre templum, & id agens ne quis Romæ deus nisi Heliogabalus coleretur. Dicebat præterea, Iudæorum & Samaritanorũ religiones, & Christianam deuotionem illuc transferendam, ut omnium culturarum secretum Heliogabali sacerdotium teneret. Deinde ubi primum diem senatus habuit, matrem suam in senatum rogari iussit. Quæ cum uenisset uocata ad consulum subsellia, scribendo affuit, id est, senatusconsulti conficiendi testis: solusq; omnium imperatorum fuit, sub quo mulier quasi clarissima, loco uiri senatum ingressa est. Fecit & in colle Quirinali senatulum, id est, mulierum senatum, in quo ante fuerat conuentus matronalis, solennibus duntaxat diebus, & si unquam aliqua matrona consularis, coniugij ornamentis esset donata: quod ueteres imperatores affinibus detulerunt, & his maxime quæ nobilitatos maritos non habuerant, ne innobilitatæ remanerent. Sed Semiamira facta sunt senatuconsulta ridicula de legibus matronalibus: quæ quo uestitu incederent, quæ cui cederet, quæ ad cuius osculum ueniret: quæ pilento, quæ equo saginario, quæ asino ueheretur, quæ carpento mulari, quæ boum: quæ sella ueheretẽ, & utrum pellicea, an ossea, an eborata, an argentata: & quæ aurum uel gemmas in calciamentis haberent. Ergo cum hybernasset Nicomediæ, atque omnia sordide ageret, inireturq; à uiris & subaret, statim milites facti sui pœnituit, quod in Macrinum conspirauerant, ut hunc pricipem facerent: atq; in consobrinum eiusdem Heliogabali Alexandrum, quem Cæsarem senatus Macrino interempto appellauerat, inclinauere animos. Quis enim ferre posset principem per cuncta caua corporis libidinem recipientem, cum ne beluam quidem talem quisquam ferat? Romæ denique nihil egit aliud, nisi ut emissarios haberet, qui ei bene nasatos perquirerẽt, eosq; ad aulam perducerent, ut eorum conditionibus frui posset. Agebat præterea domi fabulam Paridis, ipse Veneris personam subiens, ita ut subito uestes ad pedes defluerẽt: nudusq; una manu ad mammam, altera pudendis adhibita ingenicularet, posterioribus eminentibus in subactorẽ reiectis & oppositis. Vultum præterea eodem quo Venus pingitur, schemate figurabat, corpore toto expolitus: eum fructum uitæ præcipuum existimans, si dignus atq; aptus libidini plurimorum uideretur. Vendidit & honores & dignitates & potestates, tam per se, quàm per omnes seruos ac libidinum ministros. In senatum legit sine discrimine ætatis, census, generis, pecuniæ merito, militaribus etiam præposituris, & tribunatibus, & legationibus, & ducatibus uenditis, etiam procurationibus, & Palatinis officijs. Aurigas Protogenẽ & Gordium, primo in certamine curuli socios, post in omni uita & actu participes habuit. Multos quorum corpora placuerant, de scena, & circo, & harena in aulam traduxit. Herodem uero sic amauit, ut eidem inguina oscularetur, quod dictu etiam uerecundũ est, Floralia sacra se asserens celebrare. In uirginem Vestalem incestum admisit. Sacra P.R. sublatis penetralibus profanauit. Ignem perpetuum extinguere uoluit. Nec Romanas tantum extinguere uoluit religiones, sed per orbẽ terræ, unum studens ut Heliogabalus deus unus ubiq; coleretur: & in penum Vestæ, quod solæ uirgines soliq; pontifices adeunt, irrupit pollutus ipse omni contagione morum, cum his qui se polluerant. Et penetrale sacrum est auferre conatus: cumq; seriam quasi ueram rapuisset, quamuis uirgo maxima falsam monstrauerat, atq; in ea nihil reperisset, applosam fregit: nec tamen quicquã re-

Christiana deuotio

ligioni dempsit; quia plures similes factæ dicuntur esse, ne quis ueram unquam possit auferre. Hæc cum ita essent, signum tamen quod Palladium esse credebat, abstulit: & auro fictum, in sui dei templo locauit. Matris etiam deûm sacra accepit, & adeo debacchatus est, ut typû eriperet, & alia sacra quæ penitus habentur condita. Iactauit autem caput inter præcisos phanaticos, & genitalia sibi deuinxit, & omnia fecit quæ Galli facere solent. ablatumq; sanctum nomẽ in penetrale dei sui trãstulit. Salambonem etiam omni planctu & iactatione Syriaci cultus exhibuit, omen sibi faciens imminentis exitij. Omnes sanè deos sui dei ministros esse aiebat, cum alios eius cubicularios appellaret, alios seruos, alios diuersarũ rerum ministros. Lapides qui diui dicũtur, ex proprio templo Dianæ Laodiceæ, ex adyto suo, in quo id Orestes posuerat, afferre uoluit. Et Orestem quidem ferunt non unum simulacrum Dianæ, nec uno in loco posuisse, sed multa in multis. Postea quod se apud tria flumina circa Hebrum ex responso purificauit, etiam Orestam condidit ciuitatem, quam sæpe cruentari hominũ sanguine necesse est. Et Orestam quidem urbem Adrianus suo nomine uindicari iussit, eo tempore quo furore cœperat laborare, ut ex responso cum ei edictum esset, ut in furiosi alicuius domũ uel nomen irreperet. Nam ex eo emollitam insaniam ferunt, per quam multos senatores occidi iusserat: quibus seruatis, Antoninus Pij nomen meruit, quòd eos post ad senatum adduxit, quos omnes iussu principis interfectos credebant. Cædit & humanas hostias, lectis ad hoc pueris nobilibus & decoris per omnem Italiam patrimis & matrimis, credo ut maior esset utriq; parenti dolor. Omne deniq; magorum genus aderat illi, operabaturq; quotidie hortante illo & gratias dijs agente, quod amicos eorum inueniisset, cum inspiceret exta puerilia, & excuteret hostias ad ritum gentilem suum. Cum collatum misisset in populũ, non nummos uel argẽteos, uel aureos, uel bellaria, uel minuta animalia, sed boues opimos, & camelos, & asinos, & ceruos populo diripiendos abiecit, imperatoriũ id esse dictitans. Insectatus est famam Macrini crudeliter, sed multo magis Diadumeni quòd Antoninus dictus est, Pseudoantoninũ, & Pseudophilippum eum appellans, simul quod cum luxuriosissimus extitisset, uir fortissimus, optimus, grauissimus, seuerissimus diceref. Coegit deniq; scriptores nõnullos nefanda, imò potius non ferenda eius dicta de luxuria disputare, ut in uita eius. Lauacrũ publicũ in ædibus aulicis fecit simul, & palàm populo exhibuit, ut eo conditiones bene nasatorũ hominum colligeret. Idq; diligenter curatũ est, ut ex tota penitus urbe, atq; ex nauticis monobelos quærerent: sic eos appellabant, qui uiriliores uidebantur. Cum Marcomãnis bellum inferre uellet, quos Antoninus pulcherrime profligauerat, dictũ est à quibusdam, per Chaldæos & Magos Antoninũ Marcum id egisse, ut Marcomanni P. R. sem per deuoti essent atq; amici, idq; factis carminibus & cõsecratione. cum quæreret quæ illa essent, uel ubi essent, suppressum est. Constabat enim illum ob hoc consecrationem quærere, ut eam dissiparet spe belli concitandi. Et idcirco maxime, quòd audierat responsum fuisse, ab Antonino bellum Marcomannicum finiẽdum, cum hic Varius, & Heliogabalus, & ludibrium publicum diceretur, nomen autem Antonini pollueret in quod inuaserat. Prodebatur autem per eos maxime, qui dolebãt sibi homines ad exercendas libidines benè nasatos, & maioris peculij opponi. Vnde etiam de nece eius cogitari cœpit: Et hæc quidem domi. Sed milites pestem illam uelari imperatoris nomine, pati nequiuerunt, ac primum inter sese, deinde per coronas iecere sermones, in Alexandrum omnes inclinantes, qui iam Cæsar erat à senatu dictus eo tempore quo Macrinus, consobrinus huius Antonini. Nam Varia una his erat auia: unde Heliogabalus Varius dicebatur. Zoticus sub eo tantum ualuit, ut ab omnibus officiorum principibus sic haberetur, quasi domini maritus esset. Erat præterea idem Zoticus qui hoc familiaritatis nomine abutens, omnia Heliogabali dicta & facta uenderet fumis, quàm maxime diuitias enormes sperans, cum alijs minaretur, alijs polliceretur, omnes falleret. Egrediensq; ab illo singulos adiret dicens, de te hoc locutus sum, de te hoc audiui, de te hoc futurũ est, ut sunt homines huiusmodi: qui si admissi fuerint ad nimiã familiaritatem principũ, famam non solum malorũ, sed & bonorum principũ uendunt, & qui stultitia uel innocentia imperatorũ, qui hoc non perspiciunt, infami rumigeratione pascuntur. Nupsit & coijt, ut & pronubũ haberet, clamaretq;, cõ cide magire, & eo quidẽ tempore

Collatum

Enormis

tempore quo Zoticus ægrotabat. quærebat deinde à philosophis & grauissimis uiris, an & ipsi in adolescentia perpessi essent quæ ipse pateretur, & quidē impudentissime. neq; enim unquam uerbis pepercit infamibus, cum & digitis impudicitiam ostētaret, nec ullus in cōuentu & audiente populo esset pudor. Fecit libertos præsides, legatos, consules, duces, omnesq; dignitates polluit ignobilitate hominum perditorum. Cum ad uindemias uocasset amicos nobiles, & ad corbes sedisset, grauissimum quenq; percunctari cœpit, an promptus esset in uenerem. erubescentibusq; senibus, exclamabat: Erubuit, salua res est, silentium ac ruborē pro consensu ducens. Addidit præterea ipse, quæ faceret sine ullius pudoris uelamēto. Posteaq; senes uidit erubescere ac tacere, uel quia ætas, uel quia dignitas talia refutabat, contulit se ad iuuenes, & ab his cœpit omnia exquirere: a quibus cum audiret ætati congrua, gaudere cœpit, & dicere, uere liberam uindemiam esse, quam sic celebrarent. Ferunt multi ab ipso primum repertum, ut in uindemiarum festiuo multa in dominos iocularia, & audientibus dominis dicerentur, quæ ipse cōposuerat, & Græca maxime. Horum pleraq; Marius Maximus dicit in uita ipsius Heliogabali. Erant amici improbi, & senes quidā, & specie philosophi, qui caput reticulo cōponerent, qui improba quædam pati se dicerent, qui maritos se habere iactarent. Quos quidā finxisse dicunt, ut illi fierent uitiorū imitatione chariores. Ad præfecturam prætorij saltatorem, qui histrionicā Romæ fecerat, asciuit. Præfectum uigilum Gordium aurigam fecit: præfectum annonæ Claudium censorem. ad honores reliquos promouit commendatos sibi pudibilium enormitate membrorum. ad uicesimam hæreditatū mulionem curare iussit. iussit & cursorē, iussit & cocū, & claustrariū artificem. Cum ingressus est uel castra uel curiā, auiam suam Variam nomine, de qua superius dictum est, secum induxit, ut eius autoritate honestior fieret, quia per se non poterat: nec ante eum, quod iam diximus, senatum mulier ingressa est, ita ut ad scribēdum rogaretur, & sententiam diceret. In cōuiuijs exoletos maxime iuxta se ponebat, eorumq; attrectatione & tactu præcipue gaudebat; nec quisquam ei magis poculum cum bibisset, dabat. Inter hæc mala uitæ impudicissimæ Alexandrum, quem sibi adoptauerat, à se amoueri iussit, dicens se pœnitere adoptionis, mandauitq; ad senatū, ut Cæsaris ei nomen abrogaretur. Sed in senatu hoc prodito ingens silentiū fuit. Siquidē erat optimus iuuenis Alexander, postea cōprobatus genere imperij eius, cum ideo displiceret patri, quòd impudicus non esset. Erat autem eidem cōsobrinus, & ut quidam dicunt, à militibus etiam amabatur, & senatui acceptus erat, & equestri ordini: Nec defuit tamen furor usq; ad exitium uoti pessimi. Nam ei percussores immisit. Et hoc quidem modo ipse secessit ad hortos Spei ueteris, quasi contra nouum iuuenem uota cōcipiens, relicta in palatio matre, & auia, & cōsobrino suo: iussitq; ut trucidaretur iuuenis optimus, & reip. necessarius. Misit & ad milites literas, quibus iussit ut abrogaretur nomen Cæsaris Alexādro. Misit qui in castris statuarū eius titulos luto tegerēt, ut fieri solet de tyrannis. Misit & ad nutritores eius, quibus imperauit sub præmiorū spe atq; honorū, ut eum occiderēt quo uellent modo, uel in balneis, uel ueneno, uel ferro. *Nota tyrannorum* Sed nihil agunt improbi cōtra innocētes. Nam nulla ui quis adduci potuit ut tantum facinus impleret, cū in ipsum magis cōuersa sint tela, quæ parabat alijs: ab hisq; sit interfectus, quibus alios appetebat. Sed ubi primū lutati sunt tituli statuarū, milites omnes exarserūt: & pars in palatium, pars in hortos, in quibus erat Varius, ire tendunt ut Alexandrū uindicarēt, hominēq; impurū, eundemq; parricidialis animi tādem à rep. depellerent. Et cum in palatiū uenissent, Alexandrū cum matre atq; auia custoditū diligentissime postea in castra duxerūt. Secuta autē erat illos Semiamira mater Heliogabali pedibus, solicita filio. Inde itum est in hortos, ubi Varius inuenitur certamen aurigandi parans, expectans tamē intentissime quādo eidem nuntiaret consobrinus occisus. Qui subito militū strepitu exterritus in angulū se cōdidit, obiectuq; ueli cubicularis, quod in introitu erat cubiculi, se texit. Misit ex præfectis alios ad cōpescendos milites in castra: alios uero ad eos placādos, qui iam in hortos uenissent. Antiochianus igitur ex præfectis unus, milites qui in hortos uenerant, & sacramēti admonitione exorauit, ne illū occiderēt: quia nec multi uenerāt, & pleriq; cū uexillo, quod Aristomachus tribunus retinuerat, remanserāt. Hæc in hortis. In castris uero milites precāti præfecto

dixerūt, se parsuros esse Heliogabalo, si & impuros homines, & aurigas, & histriones à se dimoueret, atq; ad bonā frugem rediret: his maxime submotis, qui cum omnium dolore apud eum plurimum poterant, & qui omnia eius uendebant, uel uanitate, uel fumis. Remoti sunt deniq; ab eo, Herodes, Gordus, & Murissimus, & duo improbi familiares, qui eum ex stulto stultiorem faciebant. Mandatū præterea à militibus præfectis, ne paterentur illum ita diutius uiuere: & ut Alexander custodiretur, ne uel illi aliqua uis afferretur, simul ne Cæsar quempiam amicū Augusti uideret, ne ulla fieret imitatio turpitudinis. Sed Heliogabalus & ingenti prece Herodē reposcebat impudicissimum hominem, & insidias indies Cæsari propagabat. Deniq; Cal. Ianuarijs, cum simul tum designati essent consules, noluit cum consobrino procedere. Ad extremum cum ei auia & mater dicerent, imminere milites ad eius exitiū, nisi concordiā uiderent inter se consobrinorum, sumpta prætexta hora diei sexta processit ad senatū, auia sua ad senatum uocata, & ad sellam producta. Deinde in Capitoliū ad uota concipienda, & perficienda solennia ire noluit: omnia per præfectū urbanū facta sunt, quasi consules illic non essent. Nec distulit cædem consobrini: sed timens ne senatus ad aliquem se inclinaret, si ille cōsobrinum occidisset, iussit subito senatum urbe decedere. Omnesq; etiam quibus aut uehicula, aut serui deerant, subito proficisci iussi sunt: cum alij per baiulos, alij per fortuita animalia & mercede conducta ueherentur. Sabinū consularem uirum, ad quem libros Vlpianus scripsit, quòd in urbe remansisset, uocato centurione mollioribus uerbis iussit occidi. Sed centurio aure surdior, imperari sibi credidit ut urbe pelleretur: itaq; fecit, sic uitium centurionis Sabino saluti fuit. Remouit & Vlpianū iurisconsultum, ut bonum uirum: & Siluinum rhetorem, quem magistrum Cæsaris fecerat. Et Siluinus quidem occisus est, Vlpianus uero reseruatus. Sed milites, & maxime prætoriani, uel scientes quæ mala in Heliogabalū pararāt, uel quod sibi uiderent inuidiam, facta conspiratione ad liberandam remp. primum in conscios uario genere mortis, cum alios uitalibus exemptis necarent, alios ab ima parte perfoderēt, ut mors esset uitæ consentiens. Post hoc in eum impetus factus est, atq; in latrina ad quam confugerat, occisus. Tractus deinde per publicum, additaq; iniuria cadaueri est, ut id in cloaculam milites mitterent. Sed cum non cepisset cloacula fortuito, per pontem Aemilium annexo pondere ne fluitaret, in Tiberim abiectum est, ne unquā sepeliri posset. Tractum est cadauer eius etiam per Circi spatia, priusquam in Tiberim præcipitaretur. Nomen eius, id est, Antonini, erasum est senatu iubente, remansitq; Varij Heliogabali: siquidem illud affectato retinuerat, cum uult uideri filius Antonini. Appellatus est post mortem Tiberinus, & tractitius, & impurus, & multa si quādo ea erant designanda, quæ sub eo facta uidebantur. Solusq; omnium principum tractus est; & in cloacam missus, & in Tiberim præcipitatus. Quod odio communi omnium contigit, à quo speciatim cauere debent imperatores: siquidē nec sepulchra mereantur, qui amorem senatus, populi, ac militum non merētur. Opera publica ipsius præter ædem Heliogabali dei, quem Solem alij, alij Iouem dicunt: & amphitheatri instauratio post exustionem, & lauacrū in uico Sulpitio, quod Antoninus Seueri filius cœperat, nulla extant. Et lauacrum quod Antoninus Caracallus dedicauerat, & lauando, & populum admittendo. Sed porticus defuerāt, quę postea ob hoc sub Decio Antonino extructæ sunt, & ab Alexandro perfectæ. Hic ultimus Antoninorum fuit, quamuis cognomine postea Gordianos multi Antoninos putent, qui Antonij dicti sunt, non Antonini. Vita moribus, improbitate ita odibilis, ut eius nomen senatus eraserit. quem nec ego Antoninum uocassem, nisi causa cognitionis, quæ cogit plerunq; dici ea etiam nomina, quæ sunt abolita. Occisa est cum eo & mater Semiamira probrosissima mulier, & digna filio. Cautumq; ante omnia post Antoninum Heliogabalum, ne unquam mulier senatum ingrederetur, utq; inferis eius caput dicaretur, deuouereturq;, per quem id esset factum. De huius uita multa in literas missa sunt obscœna: quæ quia digna memoratu nō sunt, ea solum prodenda censui, quæ ad luxuriam pertinebant: quorū aliqua priuatus, aliqua iam imperator fecisse perhibetur: cū ipse priuatus diceret se Apicium, imperator uero Neronē, Othonē, & Vitellium imitari. Nam primus omniū priuatorū thoros aureis thoralibus texit, quia tunc ex Antonini Marci autoritate id fieri licebat

Vlpianus

licebat,qui omnem apparatum imperatorium publice uendiderat.Deinde æstiua con uiuia coloribus exhibuit,ut hodie Prasinum uitreum,alia die Venetum deinceps exhiberet,semper uarie per dies omnes æstiuos.Primus deinde mensas & capsas argēteas habuit. Primus etiam cacabos. Vasa deinde centenaria argentea sculpta, & nonnulla schematibus libidinosissimis inquinata.Et masticatū, & puleiatum,& omnia hæc quæ nunc luxuria retinet,primus inuenit. Nam rosatū ab alijs acceptum, pinearum etiam attritione odoratius reddidit. Deniq; hæc genera poculorum ante Heliogabalum nō leguntur. Nec erat ei ulla uita, nisi exquirere nouas uoluptates. Primus fecit de piscibus isitia, primus de ostreis, & leiostreis, & alijs huiusmodi marinis conchis, & locustis, & cammaris,& scyllis.Strauit & triclinia de rosa,& lectos & porticus,ac sic per ea deambulauit,idq; omni florum genere, lilijs,uiolis, hyacinthis,& narcisis. Hic non nisi unguento nobili,aut croco piscinis infectis natauit.Nec cubuit in accubitis facile,nisi his quæ pilum leporinum haberent, aut plumas perdicum, subalares sæpe culcitras mutans. Senatum nonnunquam ita contempsit, ut mancipia togata appellaret: Populum uero Ro.unius fundi cultorem : equestrem ordinem in nullo loco habens. Præfectum urbicum sæpe post cœnam ad potādum uocabat,adhibitis & præfectis præt. ita ut si recusarent,magistri horū eos cogerent.Voluit & per singulas urbes lenones præfectos urbi facere,& ut essent in urbe XIIII.& fecisset,si uixisset,promoturus oēs turpissimos & ultimæ professionis homines. Hic solido argento factos habuit lectos, & tricliniares, & cubiculares. Comedit sæpius ad imitationem Apicij calcanea camelorum,& cristas uiuis gallinaceis demptas, linguas pauonum,& lusciniarum: quòd qui ederet,ab epilepsia tutus diceretur. Exhibuit & palatinis ingētes dapes extis illorū refertas, & cerebellis phœnicopterum, & perdicū ouis, & cerebellis turdorum,& capitibus psittacorum & fasianorum & pauonum. Barbas sane mullorum tantas iubebat exhiberi,ut pro nasturtijs,apiastris, & facelaribus,& fœno Græco exhiberet plenis fabatarijs & discis,quod præcipue stupendum est. Canes iecinoribus anserum pauit. Habuit leones,& leopardos exarmatos in delicijs:quos edoctos per mansuetarios subito ad secundam & tertiam mensam iubebat accumbere,ignorantibus cunctis quòd exarmati essent, ad pauorem & ridiculum excitandum. Misit & uuas apamenas in præsepia equis suis:& psittacis atq; fasianis leones pauit & alia animalia.exhibuit & sumina aprugna per dies decem tricena quotidie cum suis bulbis : pisum cum aureis, lentem cum ceraunijs, fabam cum electris, & orizam cum albis exhibens. Albas præterea in uicem piperis piscibus & tuberibus conspersit. Oppressit in triclinijs uersatilibus parasitos suos uiolis & floribus, sic ut animam aliqui efflauerint, cum eripi ad summum non possent.condito piscinas & solia temperauit,& rosato atq; absynthiato uulgus ad bibendum inuitauit:& ipse cum populo tantum bibit,ut in piscina eum bibisse intelligeretur, uiso quòd unus bibisset. Eunuchos pro apophoretis dedit:dedit quadrigas,equos stratos, mulos, basternas & rhedas : dedit & aureos millenos, & centena pondo argenti. Sortes sanè conuiuiales scriptas in cochlearibus habuit tales, ut alius exhiberet decem camelos, alius decem muscas, alius decem libras auri, alius decem plumbi, alius decem struthiones,alius decem oua pullina,ut ueræ sortes essent,& fata tentarentur: quod quidem & ludis suis exhibuit, cum & ursos decem, & decem gryllos, & decem lactucas, & decem auri libras in sorte habuit. Primusq; hunc morem sortis instituit,quem nūc uidemus. Sed uere ad fortem scenicos uocauit, cum & canes mortuos, & libram bubulæ carnis haberet in sorte. Et item centum aureos, & mille argenteos, & centum folles æris,& alia talia, quæ populus tam libenter accepit,ut eum postea imperare gratularetur. Fertur in euripis uino plenis nauales circenses exhibuisse, pallia de œnanthio fudisse, & elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano agitasse,dirutis sepulchris quæ obsistebāt.Iunxisse etiam camelos quaternos ad currus in circo priuato spectaculo. Serpentes per Marsicæ gētis sacerdotes collegisse fertur:eosq; subito ante lucem,ut solet populus ad ludos celebres conuenire, effudisse, multosq; afflictos morsu & fuga.Vsus est aurea omni tunica,usus & purpurea,usus & de gēmis Persica, cum grauari se diceret onere uoluptatis. Habuit & in calciamētis gemmas, & quidem sculptas:quod risum omnib.mouit, quasi possent sculpturę nobilium artificū uideri in gemmis

Lecti duplices

gemmis quæ pedibus adhærebant. Voluit uti & diademate gemmato, quia pulchrior
fieret, & magis ad fœminarum uultũ aptus, quo & usus est domi. Fertur & promisisse
phœnicem côuiuijs, uel pro ea libras auri mille, ut in prætorio eas dimitteret. Marinæ
aquæ colymbos exhibuit, in mediterraneis locis maxime, eosdẽ & singulis amicis na
tantibus dimisit, & iterum piscibus impleuit. Montem niuiũ in uiridario domus æsta-
te fecit aduectis niuibus. Ad mare piscem nunquam comedit: in longissimis à mari lo-
cis omnia marina semper exhibuit: murenarum lactibus & luporum in locis mediter-
raneis rusticos pauit. Pisces semper quasi in marina aqua cum colore suo coctos condi
tura ueneta comedit: momẽtarias de rosato, & rosis piscinas exhibuit, & bibit cum o-
mnibus suis caldaria de nardo exhibens. Idẽ in lucernis balsamũ exhibuit. Idem mulie
res nunquam iterauit, præter uxorem. Lupanaria domi amicis, cliẽtibus, & seruis ex-
hibuit. Idem nunquã minus C H—S cœnauit, hoc est, argenti libris triginta. Aliquan-
do autem tribus milibus H—S cœnauit, omnibus supputatis quę impendit. Cœnas ue
ro & Vitellij & Apicij uicit. Pisces ex uiuarijs suis bubus traxit, per macellum trãsiens
mẽdicitatem publicam fleuit. Parasitos ad rotam aquariam ligabat, & cum uertigine
sub aquas mittebat, rursusq; in summum reuoluebat: eosq; Ixionios amicos uocauit.
Strauit & saxis Lacedæmonijs ac Porphyreticis plateas in palatio, quas Antoninia-
nas uocauit: quæ saxa usq; ad nostram memoriam manserunt, sed nuper eruta & exa-
cta sunt. Constituerat & columnã unam dare ingentem, ad quam ascenderetur intrin-
secus, ita ut in summo Heliogabalum deum collocaret: sed tantũ saxum non inuenit,
cum id de Thebaide afferre cogitaret. Ebrios amicos plerunq; claudebat, & subito no
cte leones, & leopardos, & ursos exarmatos immittebat, ita ut expergefacti in cubicu
lo eodẽ, leones, ursos, pardos, cum luce, uel quod est grauius, nocte inuenirẽt, ex quo
pleriq; exanimati sunt. Multis uilioribus amicis folles pro accubitis sternebat, eosq; re
flabat prandentibus illis, ita ut plerunq; subito sub mensis inuenirentur prandentes.
Primus deniq; inuenit sigma in terra sternere, nõ in lectulis, ut à pedib. utres per pue-
ros ad reflandum spiritum soluerentur. Mimicis adulteris ea quæ solent simulato fieri,
effici ad uerum iussit. Meretrices à lenonibus cũctis redemit sæpe, & manumisit. Cum
inter fabulas priuatas sermo esset ortus quanti herniosi esse possent in urbe Roma, ius-
sit omnes notari, eosq; ad balneas suas exhibere. & cum ijsdem lauit, nonnullis etiam
honestis. Gladiatores ante conuiuium pugnantes sibi frequenter exhibuit. Strauit sibi
tricliniũ in summo lusorio. Et dum pranderet, noxios, & uenationes sibi exhibuit. Pa-
rasitis in secunda mensa sæpe ceream cœnam, sæpe ligneam, sæpe eburneam, aliquan
do fictilem, nonnunq; uel marmoream etiam uel lapideam exhibuit: ita ut omnia illis
exhiberẽt uidenda de diuersa materia, quæ ipse cœnabat, cum tantũ biberent per sin
gula fercula, & manus quasi comedissent, lauarent. Primus Romanorũ holoserica ue-
ste usus fertur, cum iam subserica in usu essent. Linteamen lotum nunq; attigit, mendi
cos dicens, qui linteis lotis uterentur. Dalmaticatus in publico post cœnam sępe uisus
est, Gurgitẽ Fabiũ & Scipionẽ se appellans, quòd cum ea ueste esset, cum qua Fabius
& Cornelius à parentibus ad corrigendos mores adolescentis in publicum essent pro
ducti. Omnes de Circo, de theatro, de stadio, & omnib. locis, et balneis meretrices col-
legit in ædes publicas, & apud eas concionem habuit quasi militarem, dicens eas com
militones: disputauitq; de generibus schemarum & uoluptatum. Adhibuit in tali con
cione postea lenones, exoletos undiq; collectos, & luxuriosissimos puerulos & iuue-
nes. Et cum ad meretrices muliebri ornatu processisset, papilla eiecta exoletos habitu
puerorũ, qui prostituuntur, post concionẽ pronunciauit his quasi militibus ternos au-
reos donatiuũ. Petijtq; ab his, ut à dijs peterent, ut alios haberet ipsis cõmendandos. Io
cabatur sanè ita cum seruis, ut eos iuberet millena pondo sibi aranearũ deferre propo-
sito præmio, collegisseq; dicitẽ decẽ milia pondo aranearũ, dicens, & hinc intelligendũ
q̃ magna esset Roma. Mittebat parasitis per cellarios salaria annua uasa cum ranis, &
scorpijs, & cũ serpentibus, & huiusmodi monstris. Claudebat in eiuscemodi uasis in fi-
nitũ muscarũ, apes mansuetas eas appellans. Quadrigas Circensium in triclinijs & in
porticib. sibi semper exhibuit pransitãs & cœnitans, côuiuas senes agitare cogens, nõ
nullos honoratos iam imperatori. iubebat sibi & decẽ milia muriũ exhiberi, mille mu-

stelas

ftellas, mille sorices. Dulciarios & lactarios tales habuit, ut quæcunq; coqui de diuersis edulibus exhibuissent, uel structores, uel pomarij, illi modo de dulcijs, modo de lactarijs exhiberent. Exhibuit parasitis cœnas & de uitreis, & nonnunq; tot picta mantilia in mensam mittebat his edulibus picta quæ apponerentur, quot missus esset habiturus, ita ut de acu aut de textili pictura exhiberentur. Nonnunq; tamen & tabulæ illis pictæ exhibebantur, ita ut quasi omnia illis exhiberētur, & tamen fame macerarētur. Miscuit gemmas pomis ac floribus, iecit & per fenestrā cibos totidem, quot exhibuit amicis. Iusserat & canonē P.R. unius anni meretricibus, lenonibus, exoletis intramuranis dari, extramuranis alio promisso, cum eo tempore iuxta prouisionem Seueri & Traiani septem annorum canon frumentarius Romæ esset. Canes quaternos ingentes iunxit ad currum, & sic est uectatus intra domū regiam. idq; priuatus in agris suis fecit. Processit in publicum & quatuor ceruis iunctis ingentibus. Iunxit sibi & leones, matrem magnā se appellans. Iunxit & tigres, Liberum sese uocans, eodemq; habitu agens, quo dij pinguntur quos imitabatur. Aegyptios dracūculos Romæ habuit, quos illi agathodæmonas uocant. Habuit & hippopotamos, & crocodilum, & rhinocerotē, & omnia Aegyptia, quæ per naturam sui exhiberi poterant. Struthiones & camelos exhibuit in cœnis aliquoties, dicens præceptum Iudæis ut ederent. Illud sanè mirū uidetur, quod dicitur ab eo factū, ut de croco sigma strauerit, cum summos uiros rogasset ad prandium, pro eorum dignitate se dicens fœnum exhibere. Traiecit & dierū actus noctibus, & nocturnos diebus, æstimans hoc inter instrumenta luxuriæ, ita ut sero de somno surgeret & salutari inciperet, mane autē dormire inceptaret. Amicis quotidie nec quenq; facile indonatum relinquebat, nisi quem frugi quasi perditum reperisset. Habuit gemmata uehicula & aurata, contēptis argentatis & eboratis & æratis. Iunxit & quaternas mulieres pulcherrimas, & binas ad papillum, uel ternas & amplius, & sic uectatus est: sed plerunq; nudus, cum illum nudæ traherent. Habuit & hanc consuetudinē, ut octo caluos rogaret ad cœnā, item octo luscos, & item octo podagrosos, octo surdos, octo nigros, octo longos, & octo pingues, cum capi non possent uno sigmate, ut de his omnibus risus citaret. Donauit & argentū omne conuiuis quod habuit in cōuiuio, & omnem apparatum poculorum, idq; sæpius. Hydrogarū Romanorū ducum primus publice exhibuit, cum antea militaris mensa esset, quam postea statim Alexander reddidit. Proponebat præterea his quasi themata, ut iura noua dapibus condiendis inuenirent: cuius placuisset commentum, ei dabat maximum præmium, ita ut sericam uestem donaret, quæ tunc & in raritate uidebatur, & in honore. Si aliquis autem displicuisset, iubebat ut semper id comesset, quamdiu tamē melius inuenisset. Semper sanè aut inter flores sedit, aut inter odores pretiosos. Amabat sibi pretia maiora dici earum rerum, quæ mensæ parabantur, orexim conuiuio hanc esse asserens. Pinxit se, ut cupediarium, ut seplasiarium, ut popinarium, ut tabernarium, ut lenonem, idq; totū domi semper exercuit. Sexcētorum struthionum capita una cœna multis exhibuit ad edenda cerebella. Exhibuit aliquando & tale conuiuium, ut haberet uiginti & duo fercula ingentium epularum, sed per singula lauarent, & mulieribus uterentur & ipse & amici, cum iureiurando quod efficerent uoluptatē. Celebrauit item tale conuiuium, ut apud amicos singulos singuli missus appararentur, & cū alter maneret in Capitolio, alter in palatio, alter super aggerē, alter in Celio, alter trans Tiberim, & ut quisq; mansisset, tamen per ordinem in eorum domibus singula fercula ederentur, ireturq; ad omnium domos: sic unum conuiuiū uix toto die finitum est, cum & lauarent per singula fercula, & mulieribus uterētur. Sybariticum missum semper exhibuit ex oleo & garo, quem quo anno Sybaritæ repererunt, perierunt. Dicitur & balneas fecisse multis locis, ac semel lauisse, atq; statim destruxisse, ne ex usu balneas haberet. Hoc idem de domibus, de prætorijs, de zetis fecisse dicitur. Sed & hæc nonnulla fidem transeuntia, credo esse ficta ab his, qui in gratiam Alexandri Heliogabalum deformare uoluerūt. Fertur & meretricem notissimam & pulcherrimā redemisse C. H—S. eamq; intactam, uelut uirginem coluisse. Huic eidem priuato cum quidam diceret, non times pauper fieris? dixisse dicitur. Quid melius, q̃ ut ipse mihi hæres sim, & uxori meæ? Habuerat præterea facultates, à multis dimissas gratia patris. Idem filios se nolle dicebat, ne quis ei frugi

Intramurani

frugi contingeret. Odores Indicos sine carbonibus ad uaporãdas zetas iubebat incendi. Iter priuatus nunquam minus sexaginta uehiculis fecit, auia sua Varia reclamante, quòd omnia perditurus esset. Imperator uero etiam sexcenta uehicula dicitur duxisse, asserens decem milibus camelorum Persarum regem iter facere, & Neronẽ quingentis carrucis iter inijsse. Causa uehiculorum erat lenonum, lenarum, meretricum, exoletorum, subactorum etiam bene nasatorum multitudo. In balneis semper cum mulieribus fuit, ita ut eas ipse psilotro curaret. Ipse quoq; barbam psilotro accurãs, quodq; pudendum dictu est, eodẽ quo mulieres accurabantur, & eadem hora. rasit & uirilia subactoribus suis, nouacula manu sua, qua postea barbam fecit. Scobe auri porticum strauit, & argenti, dolens quòd non posset & electri: idq; frequenter quacunq; fecit iter pedibus usq; ad equum, uel carpentum, ut fit hodie de aurosa harena. Calciamentũ nunquam iterauit, annulos etiam negatur iterasse. Pretiosas uestes sæpe conscidit, uel lanam cepit, & appendit, atq; ad eius æstimationem põderis, pisces amicis exhibuit. Naues onustas mersit in portu, magnanimitatis hoc esse dicens. Onus uentris auro excepit, in myrrhinis, & onychinis minxit. Idem dixisse fertur, Si habuero hæredem, dabo illi tutorem qui illum hæc facere cogat quæ ipse feci, facturusq; sum. Habuit etiã istam consuetudinem, ut cœnas sibi exhiberet tales. Vna die non nisi de fasianis tantum ederet, omnesq; missus sola fasianorum carne strueret. Item alia die de pullis, alia de pisce illo, & item illo, alia de porcis, alia de struthionibus, alia de holeribus, alia de pomis, alia de dulcijs, alia de opere lactario. Sæpe amicos suos cum Aethiopibus aniculis inclusit nocturnis mansionibus, & usq; ad lucem detinuit, cum pulcherrimas his diceret apparatas. Fecit hoc idem etiam de pueris: & tunc utpote ante Philippum licebat. Ridebat autem sic nonnunquam, ut publice in theatro solus audiretur: ipse cantauit, *Pandurissare* saltauit, ad tibias dixit, tuba cecinit, pãdurizauit, organo modulatus est. Fertur & una die ad omnes Circi & theatri & amphitheatri, & omnium urbis locorum meretrices, tectus cucullione mulionico ne agnosceretur, ingressus, cum tamen omnibus meretricibus sine effectu libidinis aureos donaret, addens, Nemo sciat, Antoninus hæc donat. Libidinum genera quædam inuenit, ut spinthrias ueterum malorũ uinceret: & omnes apparatus Tiberij & Caligulæ & Neronis norat. Et prædictum eidem erat à sacerdotibus Syris, biothanatum se futurum. Parauerat igitur funes, blatta & serico & cocco intortos, quibus si necesse esset, laqueo uitam finiret. Parauerat & gladios aureos, quibus se occideret si aliqua uis urgeret. Parauerat & in cerauneis & hyacinthis & in smaragdis uenena, quibus se interimeret si quid grauius immineret. Fecerat & altißimam turrim, substratis aureis gemmatisq; ante tabulis, ex qua se præcipitaret, dicens, etiam mortẽ suam pretiosam esse debere, & ad speciẽ luxuriæ, ut diceretur nemo sic perisse. Sed nihil ista ualuerunt. Nam, ut diximus, & occisus est per scurras, & per plateas tractus est sordidißime, per cloacas ductus, & in Tiberim submissus est. Hic finis Antoninorum nomini in rep. fuit, scientibus cunctis, istum Antoninum tam uita falsum fuisse, quàm nomine. Mirũ fortasse cuipiam uideatur Constantine uenerabilis, quòd hæc clades quam retuli, loco principum fuerit, & quidem propé triennio, ita, ut nemo inuentus fuerit qui istum à gubernaculis Romanæ maiestatis abduceret, cũ Neroni, Vitellio, Caligulæ, cæterisq; huiusmodi nunquam tyrannicida defuerit. Sed primum omniũ ipse ueniam peto, quòd hæc quę apud diuersos reperi: literis tradidi, cum multa improba reticuerim, & quę ne dici quidem sine maximo pudore possunt. Ea uero quæ dixi, prætextu uerborũ adhibito, quantum potui, texi. Deinde illud quod clementia tua solet dicere, credidisse reficiendũ, Imperatorẽ esse, fortunæ est. Nam & minus boni, reges fuerunt & pessimi. Agendum uero quod pietas tua solet dicere, ut sint imperio digni, quos ad regendi necessitatem uis fatalis adduxerit. Et quoniam hic ultimus Antoninorum fuit, neq; postea hoc nomen in rep. loco principum frequentatum est, etiam illud addendum est, ne quis error oriatur, cum duos Gordianos narrare cœpero, patrem ac filium, qui se de Antoninorum genere dici uolebant, non nomen in illis primũ fuit, sed prænomen. Deinde ut plerisq; in libris inuenio, Antonij dicti sunt, non Antonini. Hæc sunt de Heliogabalo, cuius uitam me inuitũ & retractantem, ex Gręcis Latinisq; collectam scribere ac tibi afferre uoluisti, cum iam aliorum ante tulerimus

rimus. Scribere autem ordiar, qui pòst sequentur: quorum Alexāder optimus, & cum uera dicendus assertione, et annorum tredecim princeps, semestres alij & uix annui & bimi, Aurelianus præcipuus, & horum omnium decus, autor tui generis Claudius: de quo ucreor ad clementiam tuam scribens uera dicere, ne maleuolis adulatus uidear esse. Sed absoluar contra liuorem improborū, cum apud alios clarum esse perspexerim. His iungendi sunt Diocletianus, aurei parēs seculi, & Maximianus, ut uulgo dicitur, ferrei, cæteriq; ad pietatē tuam. Te uero Auguste uenerabilis, multis paginis, ijsdemq; disertioribus illi prosequētur, quibus id felicior natura detulerit. His addendi sunt Licinius, Seuerus, Alexander atq; Maxentius. Quorum omnium ius in ditionem tuam deuenit: sed ita ut nihil eorū uirtuti derogetur. Non enim ego id faciā, quod plerique scriptores solent, ut de his detraham qui uicti sunt, cum intelligam gloriæ tuæ accedere, si omnia de illis quæ bona in se habuerunt, uera prædicaro.

AELII LAMPRIDII

ANTONINVS DIADVMENVS

NTONINI Diadumeni pueri, quem cum patre Opilio Macrino imperatorem dixit exercitus, occiso Bassiano factione Macriniana, nihil habet uita memorabile, nisi quòd Antoninus est dictus, & quòd ei stupenda omina sunt facta imperij nō diuturni, ut euenit. Nam cum primum innotuit per legiones, occisum esse Bassianum, ingens mœror obsedit omnium pectora, quòd Antoninum in rep. non haberēt, existimantium quòd cum eo Romanum esset imperium periturum. Id ubi Macrino iam imperatori nunciatum est, ueritus ne in aliquem Antoninorum, qui multi ex affinibus Antonini Pij erant inter duces, exercitus inclinaret, statim concionem parari iussit, filiumq; suum hunc puerum Antoninum appellauit. Concionis uerba eiusdem: Videtis commilitones, & me ætatis prouectæ, & Diadumenum puerum, quem diu principem, si dij faueant, habebitis. Intelligo præterea desiderium ingens Antonini nominis apud uos manere: quare quoniam mihi per conditionem fragilitatis humanæ non multum superesse uidetur ad uitam, hunc puerum Antoninum uobis autoribus nuncupo, diu uobis Antoninum repræsentaturum. Acclamatum, Macrine imperator, dij te seruent. Antonine Diadumene, dij te seruent. Antoninum diuum omnes rogamus, Iupiter optime maxime Macrino & Antonino uitam. Tu scis Iupiter, Macrinus uinci non potest: tu scis Iupiter, Macrinus uinci non potest. Antoninū habemus, omnia habemus. Antoninum nobis dij dederunt patrem. Antoninus dignus imperio. Macrinus imperator dixit: Habete igitur commilitones pro imperio aureos ternos, pro Antonini nomine aureos quinos, & solitas promotiones, sed geminatas: dij faciant ut hæc sæpius fiant. Dabimus autem per cuncta quinquennia id quod hodie deputauimus. Pòst hoc ipse puerulus Diadumenus Antoninus imperator dixit, Gratias ago uobis commilitones, quòd me imperio donastis, & nomine: siquidem dignos & me & patrem meum duxistis, quos imperatores Romanos diceretis, & quibus committeretis remp. Et pater quidem meus curabit ne desit imperio: ego autem elaborabo ne desim nomini Antoninorum. Scio enim me Pij, me Marci, me Veri suscepisse nomen, quibus satisfacere perdifficile est. Interim tamen causa imperij, causa nominis id omne, quod pater, & tantundem promitto honoribus, ut uenerandus Macrinus pater præsens promisit, duplicatis. Herodianus Græcus scriptor hæc præteriens, Diadumenum tantum Cæsarem dicit puerum à militibus nuncupatum, & cum patre occisum. Hac habita concione, statim apud Antiochiam moneta Antonini Diadumeni nomine percussa est, Macrini usque ad iussum senatus dilata est. Missæ etiam ad senatū literæ, quibus nomen An

s tonini

tonini indicatum est. Quare etiam senatus imperium id libenter dicitur recepisse, quãuis alij Antonini Caracalli odio id factum putent. Parauerat sane penulas populo coloris rosei dare Macrinus imperator in honorem Antonini filij sui, quæ uocarentur Antoninianæ, ut Caracallæ Basiani dictæ sunt, asserens filium suum penuleũ uel penularium dicendum, quia Caracallus esset dictus Basianus. Congiariũ etiam prædictum Antoninianum promisit, ut ipsum edictum poterit indicare. Verba edicti: Vellem quirites iam præsentes essemus, Antoninus uester uobis congiariũ sui nominis daret. Daret præterea & pueros Antoninianos, & puellas Antoninianas, quæ tam grati nominis gloriam propagarent, & reliqua. His ita gestis, signa in castris & uexilla fieri Antoniniana iussit. Fecitq; Basiani simulacra ex auro atq; argento, atq; dies septem supplicatio pro Antonini nomine celebrata est. Puer fuit omnium speciosissimus, statura longiuscula, crine flauo, nigris oculis, naso deducto, ad omnem decorem mento composito, ore ad oscula parato, fortis naturaliter, exercitio delicatior. Hic ubi primum indumenta coccea, & purpurea, cæteraq; castrensia imperij insignia accepit, quasi sidereus & cœlestis emicuit, ut amaretur ab omnibus gratia uenustatis. Hæc sunt quæ de imperio pueri dicenda putaui. Nunc ueniamus ad omina imperij, quæ cum in alijs, tum in hoc præcipue sunt stupenda. Die qua natus est, pater eius purpuras tum forte procurator iam ærarij maioris inspexit: & quas claras probauit, in id conclaue redigi præcepit, in quo post duas horas Diadumenus natus est. Solent deinde pueri pileo insigniri naturali, quod obstetrices rapiunt, & aduocatis credulis uendunt, siquidem causidici hoc iuuari dicuntur: at iste puer pileum nõ habuit, sed diadema tenue, sed ita forte, ut rumpi non potuerit, uenis intercedentibus specie nerui sagittarij. ferunt deniq; Diadematum puerum appellatum. Sed ubi adoleuit, aui sui nomine materni Diadumenum uocatum, quamuis non multum abhorruerit ab illo signo diadematis nomen Diadumeni. In agro patris eius oues purpureas XII ferunt natas, quarum una tantum uaria fuerit. Eadem die qua hic natus est, aquilam ei constat sensim palumbum regium paruulum attulisse, & posuisse in cunis dormienti, ac recessisse sine noxa. Pantagathi in domo patris eius nidum posuerunt. His diebus, quibus ille natus est, mathematici acceptа genitura eius exclamauerunt, & ipsum filium imperatoris esse, & ipsum imperatorem: quasi mater eius adulterata esset, quod fama retinebat. Hinc eidẽ aquila pileũ in agro ambulanti tulit. Et cum comitum infantis clamor esset factus, in monumento regio, quod iuxta uillam esset, in qua tunc pater agebat, supra statuam regis posuit, ita ut capiti eius aptaret, quod multi ominosum putarunt, & morti accommodum. Clarum autem euentus ostendit. Natus est præterea natali Antonini, & ea hora, & signis prope continentibus, quibus & Antoninus Pius: quare dixerunt mathematici, & imperatoris illum filium futurum, & imperatorem, sed non diu. Die qua natus est, quod Antonini esset natalis, mulier quædam propinqua dicitur exclamasse, Antoninus uocetur. sed Macrinum timuisse, quod nullus ex eius genere hoc nomine censeretur, abstinuisseq; nomine imperatorio, simul quod iam rumor de ui genituræ illius emanasset. Hæc atq; alia omina fuisse multi in literas retulerunt. Sed illud præcipue, quod cum in cunis esset Diadumenus, & leo ruptis uinculis, & quidem ferus effugisset, atq; ad incunabula eius uenisset, puerum delinxit, & inuiolatum reliquit, cum nutrix se in leonem misisset, atq; eius morsu affecta perijsset, quæ sola forte in areola inuẽta erat, in qua infans iacebat. Hæc sunt quæ digna memoratu in Antonino Diadumeno esse uideantur: cuius uitam iunxissem patris gestis, nisi Antoninorũ nomen me ad edendam puerilis specialem expositionem uitæ coegisset. Et fuit quidem tam amabile illis temporibus nomen Antoninorum, ut qui eo nomine non niteretur, mereri non uideretur imperium. Vnde etiam quidam & Seuerum, & Pertinacem, & Iulianum Antoninorum prænominibus honorandos putant: unde postea duos Gordianos, patrẽ & filium Antoninos cognominatos putent. Sed aliud est cum prænomen adsciscitur, aliud cum ipsum nomen imponitur. Nam Pius uerum nomẽ Antonini habuit, cognomen Pij: Marcus uerum nomen Verissimi habuit, sed hoc sublato atque abolito, non prænomen Antonini, sed nomen accepit. Verus autẽ Commodi nomen habuit, quo abolito, Antonini non prænomen, sed nomen accepit. Commodum autem Marcus Antoninum

ninum appellauit, atq; ita in publicum edidit diem natalis sui. Iam Caracallum Basſianum ſatis conſtat uel ſomnij cauſa, quod Seuerus uiderat, cum ſibi Antoninũ ſucceſſorem prædictum ſenſiſſet, anno demum XIII Antoninum dixiſſe quando ei etiam imperatoriam addidiſſe dicitur poteſtatem. Getam uero, quem multi Antoninum negant dictum, eadem ratione, qua Basſianum appellatum ſatis conſtat, ut patri Seuero ſuccederet, quod minime factum eſt. Poſt hoc ipſe Diadumenus ut commendaretur exercitui, ſenatui, populoq; Romano, eſſetq; ingens deſiderium Basſiani Caracallæ, Antoninum appellatum ſatis conſtat. Extat epiſtola Opilij Macrini patris Diadumeni, qua gloriatur non tam ſe ad imperium perueniſſe, qui eſſet ſecundus imperij, quàm quòd Antoniniani nominis eſſet pater factus, quo clarius illis temporibus non fuerat uel deorum. Quam epiſtolam priuſquam interſerã, libet uerſus inſerere in Commodum dictos, qui ſe Herculem appellauerat: ut intelligant omnes, tam clarum fuiſſe Antoninorum nomen, ut illi nec deorum nomen commode uideretur adiungi. Verſus in Commodum Antoninum dicti,

Commodus Herculeum nomen habere cupit,
Antoninorum non putat eſſe bonum.
Expers humani iuris, & imperij,
Sperans quinetiam clarius eſſe deum,
Quàm ſi ſit princeps nominis egregij,
Non erit iſte deus, nec tamen ullus homo.

Hi uerſus à Græco neſcio quo cõpoſiti, à malo poeta in Latinum translati ſunt: quos ego iccirco inſerendos putaui, ut ſcirent omnes, Antoninos pluris fuiſſe quàm deos: ac trium principum amorem, quo ſapientia, bonitas, pietas, conſecrata ſit, in Antonino pietas, in Vero bonitas, in Marco ſapientia. Redeo nunc ad epiſtolam Macrini Opilij. Opilius Macrinus Noniæ Celſæ coniugi. Quid boni adepti ſumus mea uxor, caret æſtimatione, & fortaſsis de imperio me putes dicere. Non magnum iſtud, quod etiam indignis fortuna conceſsit. Antonini pater factus ſum. Antonini mater es facta. O nos beatos, ò fortunatam domum, pręclaram laudem nunc demum felicis imperij. Dij faxint, & bona Iuno quam colis, ut & ille Antonini meritum effingat: & ego, qui ſum pater Antonini, dignus omnibus uidear. Hæc epiſtola indicat, quantũ gloriæ adeptus ſibi uideretur, quòd uocatus eſt filius Antoninus. Hic tamen XIIII menſe imperij ob inciuilem patris atq; aſperum principatum interfectus eſt cum patre, non ſuo nomine. Quamuis etiam iſtum ultra ætatem ſæuiſſe in pleroſq; reperiam, ut docent literę ab hoc eodem ad patrem miſſæ. Nam cum quidam defectionis ſuſpicionem incurriſſent, & eos Macrinus ſæuiſsime puniſſet, filio forte abſente, atq; hic audiſſet autores quidẽ defectionis occiſos, quorum tamẽ unus dux Armeniæ erat, & item legatos Aſiæ, atq; Arabiæ ob antiquam familiaritatem dimiſſos, his literis conueniſſe patrem dicitur, pa ribus miſsis etiam ad matrem: quarum exemplum hiſtoriæ cauſa inſerendum putaui: Patri Auguſto filius Auguſtus. Non ſatis mi pater uideris in amore noſtro tenuiſſe tuos mores, qui tyrannidis affectatæ conſcios reſeruaſti, ſperans eos uel amiciores tibi futuros ſi ijs parceres, uel ob antiquam familiaritatem dimittẽdos: quod nec debuit fieri, nec potuit. Nam primum omnium iam te exulceratis ſuſpicionibus amare non poſſunt. Deniq; crudeliores inimici ſunt, qui obliti ueteris familiaritatis ſe inimicitsimis tuis iunxerunt. Adde quòd exercitus adhuc habent.

Si te nulla mouet tantarum gloria rerum,
Aſcanium ſurgentem, & ſpes hæredis Iuli
Reſpice, cui regnum Italiæ, Romanaq; tellus

Debetur. Feriendi ſunt iſti, ſi uis eſſe ſecurus, Nam uitio generis humani alij nõ ſint defuturi, cũ iſti ſeruantur. Hanc epiſtolam quidam ipſius, quidã magiſtri eius Celiani ferunt, Afri quondam rhetoris. ex qua apparet, quàm aſper futurus iuuenis, ſi uixiſſet. Extat alia epiſtola ad matrem ab eodem deſtinata talis: Dominus noſter & Auguſtus nec te amat, nec ipſum ſe, qui inimicos ſuos ſeruat. Age igitur ut Arabianus, & Thuſcus, & Gellius ad palum deligentur: ne ſi occaſio fuerit, nos interimant. Et quantum Lollius Vrbicus in hiſtoria ſui temporis dicit, iſtæ literæ per notariũ pro-

ditæ, illi puero multum apud milites obfuisse dicuntur. Nam cum patrem occidissent, quidam hunc seruare uoluerunt: sed extitit cubicularius, qui has epistolas concioni militum legit. Interfectis igitur ambobus, & capitibus pilo circumlatis, in Marcum Aurelium Antoninum charitate nominis inclinauit exercitus. Is filius Basiani Caracallæ ferebatur: erat autem templi Heliogabali sacerdos, homo omnium impurissimus, & qui fato quodam Romanum deformauerit imperium. De quo quidem quia multa sunt dicenda, loco suo differam.

IVLII CAPITOLINI

OPILIVS MACRINVS

AD DIOCLETIANVM AVG.

ITAE illorum principum, seu tyrannorum, siue Cæsarum qui non diu imperauerunt, in obscuro latent: iccirco quòd neq; de priuata eorum uita digna sunt quæ dicantur, cũ omnino ne scirentur quidem, nisi aspirassent ad imperium: & de imperio, quod non diu tenuerunt, non multa dici possunt: nos tamen ex diuersis historijs erutam lucem proferemus, & ea quidem quæ memoratu digna erunt. Non enim est quisquam in uita, qui non ad diem quodcunq; fecerit: sed eius qui uitas aliorum scribere orditur, officium est digna cognitione perscribere. Et Iunio quidem Cordo studium fuit eorum imperatorum uitas edere, quos obscuriores uidebat: qui non multum profecit. Nam & pauca reperit, & indigna memoratu, asserẽs se minima quæq; persecuturum: quasi uel de Traiano, aut Pio, aut Marco sciendum sit, quoties processerit, quando cibos uariauerit, & quando uestem mutauerit, & quos quando promouerit: quæ ille omnia exequendo libros mythistorijs repleuit talia scribẽdo: cum omnino rerum utilium, aut nulla scribenda sint, aut nimis pauca, si tamen ex his mores possint animaduerti, qui reuera sciendi sunt: sed ex parte, ut ex ca cætera colligantur. Occiso ergo Antonino Basiano, Opilius Macrinus præfectus præt. eius, qui antea priuatas curabat, imperium arripuit, humili natus loco, & animi atq; oris inuerecũdi: seq; nunc Seuerum, nunc Antoninum, cum in odio esset omnium & hominum & militum, nuncupauit. Statimq; ad bellum Parthicũ profectus, & uindicandi se militibus, & rumoribus quibus premebatur adolescẽdi potestatem dempsit: quamuis senatus eum imperatorem odio Antonini Basiani libẽter acceperit, cum in senatu omnibus una uox esset, quẽuis magis quàm parricidam, quemuis magis quàm incestum, quemuis magis quàm impurum, quemuis magis quàm interfectorem & senatus & populi. Et mirum omnibus fortasse uideatur, cur Diadumenus filius Macrini Antoninus uoluerit nuncupari, cũ autor necis Antoninianæ fuisse dicatur. De ipso quæ in annales relata sunt, proferam. Vates Cælestis apud Carthaginẽ, quæ deo repleta solebat uera canere, sub Antonino Pio, cùm sciscitante proconsule de statu ut solebat publico, & de suo imperio, futura prædiceret, ubi ad principes uentum est, clara uoce numerari iussit, quoties diceret Antoninum. Tuncq; attentis omnibus, Antonini nomen Augusti octauo edidit. Sed credentibus cunctis, quòd VIII annis Antoninus Pius imperaturus esset, & ille transcendit hunc annorum numerũ, & constitit apud credentes, uel tunc, uel postea per uatem aliud designatum. Deniq; adnumeratis omnibus qui Antonini appellati sunt, is Antoninorum numerus inuenitur. Enimuero Pius primus, Marcus secundus, Verus tertius, Cõmodus quartus, quintus Caracallus, sextus Geta, septimus Diadumenus, octauus Heliogabalus Antonini fuere. Nec inter Antoninos referẽdi sunt duo

duo Gordiani: qui aut prænomen tantum Antoninorum habuerunt, aut etiam Antonij dicti sunt, non Antonini. Inde est quòd se & Seuerus Antoninū uocauit, & plurimi fuerūt, & Pertinax, & Iulianus, & idem Macrinus. Et ab ipsis Antoninis, qui ueri successores Antonini fuerunt, hoc nomen magis quàm proprium retentum est. Hæc alij. Sed alij iccirco Antoninum Diadumenum à Macrino patre appellatum ferunt, ut suspicio à Macrino interfecti Antonini militibus tolleretur. Alij uero tātum desiderium nominis huius fuisse dicunt, ut nisi populus & milites Antonini nomen audirent, imperatorium non putarent. Et de Macrino quidem in senatu à multis quando nuntiatum est Varium Heliogabalum imperatorem, cum iam Cæsarem Alexandrum senatus dixisset, ea dicta sunt, ut appareat ignobilem, sordidum, spurcum fuisse. Verba denique Aurelij Victoris, cui Primo cognomen erat, hæc fuerunt: Macrinum libertinū hominem prostibulum, seruilibus officijs occupatum in domo imperatoria, uenali fide, uita sordida sub Commodo, à Seuero remotum etiam à miserrimis officijs, relegatumque in Africam: ubi ut infamiam damnationis tegeret, lectioni operam dedisse, egisse causulas, declamasse, ius postremo dixisse. Donatum autē anulis aureis, patrocinante sibi liberto suo Festo, aduocatū fisci factum sub Vero Antonino. Sed & hæc dubia ponuntur, & alia dicuntur ab alijs, quæ ipsa quoque non tacebimus. Nam plerique gladiatoriam pugnam eum exhibuisse dixerunt: & accepta rudi ad Africam isse, uenatorem primò, post etiam tabellionem fuisse, deinceps aduocatū fuisse fisci, ex quo officio ad amplissima quæque peruenit. Deinde cum esset præf. præt. collega ablegato, Antoninū Caracallum imperatorem suum interemit tanta fictione, ut ab eo non uideretur occisus. Nam stratore eius redempto, & spe ingenti proposita id egit, ut quasi militaribus insidijs, quod uel ob parricidiū uel incestum displiceret, interemptū diceretur. Statim denique arripuit imperium, filio Diadumeno in participatum ascito: quem continuo, ut diximus, Antoninū appellari à militibus iussit: deinde corpus Antonini Romam remisit sepulchris maiorum inferendum. Mandauit collegæ dudum suo præfecto prætorij, ut munus suum curaret, ac præcipue Antoninum honorabiliter sepeliret ducto funere regio: quod sciebat ob uestimenta populo & congiaria data, multū Antoninum à plebe dilectum. Accedebat etiam illud, quòd militarem motum timebat, ne eo interueniēte suum impediretur imperium, quod raptum ierat, sed quasi inuitus acceperat, ut sunt homines, qui ad ea se cogi dicunt, quæ uel sceleribus comparāt. Timuit autem etiam collegā, ne & ipse imperare cuperet, sperantibus cunctis, quòd si unius numeri cōsensus accederet, neque ille recusaret, & omnes cupidissime id facerēt odio Macrini, uel propter uitam improbā, uel propter ignobilitatē, cum omnes superiores nobiles fuissent imperatores. Insulsit præterea nomē Seueri, cum illius nulla cognatione tangeret, unde iocus extitit: Sic Macrinus est Seuerus, quomodo Diadumenus Antoninus. Statim tamen ad delendū militum motū, stipendium & legionarijs & prætorianis dedit solito uberius, utpote qui extenuare cuperet imperatoris occisi crimē: profuitque pecunia, ut solet, cui innocētia prodesse non poterat. Retentus est enim aliquanto tempore in imperio homo uitiorū omniū. Ad senatum deinde literas misit de morte Antonini, diuū illum appellans, excusansque se, & iurans quòd de cæde illius nescierit. Ita sceleri suo more hominū perditorū iunxit periuriū, à quo incipere decuit hominē improbum, cum ad senatū scriberet. Interest scire cuiusmodi oratio fuerit qua se excusauit, ut & impudentia hominis noscatur, & sacrilegiū, à quo initiū sumpsit improbus imperator. Capita ex oratione Macrini & Diadumeni imperatorū: Vellemus P. C. & incolumi Antonino nostro, & reuecto cum triumpho uestrā clementiam uidere. Tunc demū enim florente rep. & omnes felices essemus, & sub eo principe uiueremus, quem nobis Antoninorū loco dij dederant. Verū quia id euenire per tumultū militarem nō potuit, nuntiamus primū quid de nobis exercitus fecerit: deinde honores diuinos, quod primum faciendū est, decernimus ei uiro, in cuius uerba iurauimus, cum exercitus ultorē cædis Bassiani neminē digniorē præfecto eius putauit, cui & ipse utique uindicandam factionē mandasset, si uiuus deprendere potuisset. Et infrà: Detulerunt ad me imperiū, cuius ego P. C. interim tutelā recepi, tenebo regimen, si & uobis placuerit, quod militibus placuit, quibus & stipendiū dedi, & omnia imperatorio more iussi. Itē infrà:

Diadumenum filium meum uobis notum, & imperio miles donauit, & nomine, Antoninũ uidelicet appellans, ut eo honestaret prius nomine, sic etiã regni honore: quod uos P. C. bono faustoq; omine approbetis petimus, ne uobis desit Antoninorum nomen, quod maxime diligitis. Item infrà: Antonino autem diuinos honores & miles decreuit, & nos decreuimus: & uos P. C. ut decernatis, cum possimus imperatorio iure præcipere, tamen rogamus, dicantes & duas statuas equestres, pedestres duas habitu militari, sedentes ciuili habitu duas. Item diuo Seuero duas triumphales, quæ omnia P. C. uos impleri iubebitis, nobis religiose pro prioribus ambientibus. Lectis igitur in senatu literis, contra opinionẽ omnium, & mortem Antonini senatus gratanter accepit, & Opilium Macrinum libertatem publicã curaturum sperans, primũ in patritios allegit nouum hominẽ, & qui paulo antè procurator priuatæ rei fuisset. Eundem cum scriba pontificum esset, quos hodie pontifices minores uocant, Pontificẽ Max. appellauit, Pij nomine decreto. Diu tamen lectis literis cum omnino nemo crederet de Antonini morte, silentium fuit. Sed postea q̃ cõstitit occisum, senatus in eum, uelut in tyrannũ, inuectus est. Deniq; statim Macrino & proconsulare imperiũ, & potestatẽ tribunitiam detulerunt. Filium sanè suum, cum ipse Felicis nomen recepisset, ut suspicionem occisi à se Antonini remoueret, Antoninum uocauit, Diadumenũ antea dictum. Quod quidẽ etiã Varius Heliogabalus, qui se Basiani filium diceret, homo sordidissimus, & ex meretrice cõceptus, idem postea nomen accepit. Deniq; uersus extant cuiusdam poetæ, quibus ostenditur, Antonini nomen cœpisse à Pio, & paulatim per Antoninos usq; ad sordes ultimas peruenisse: siquidem Marcus nomen illud sanctum uitæ genere auxisse uidetur, Verus autem degenerasse, Commodus uero etiam posuisse sacrati nominis reuerentiã. Iam quid de Caracallo Antonino, quidue de hoc potest dici? Postremo etiã quid de Heliogabalo? qui Antoninorũ ultimus in summa impuritate uixisse memoratur. Appellatus igitur imperator, suscepto bello contra Parthos, profectus est magno apparatu, studens sordes generis, & prioris uitæ infamiã uictoriæ magnitudine abolere. Sed cõflictu habito contra Parthos, defectu legionum quæ ad Varium Heliogabalũ confugerant, interemptus est. Sed anno amplius imperauit. Sanè cum esset inferior in eo bello quod Antoninus gesserat, Artabane grauiter necẽ suorũ ciuium uindicante, primo Macrinus repugnauit. Postea uero missis legatis petijt pacem, quam libenti animo interfecto Antonino Parthus concessit. Inde cum se Antiochiam recepisset, ac luxuriæ operã daret, iustam causam interficiendi sui præbuit exercitui, ac Basiani, ut putabatur, filiũ sequendi, id est, Heliogabalũ Basianũ Variũ, qui postea & Basianus, & Antoninus appellatus est. Fuit quædã mulier Mœsa, siue Varia ex Emissena urbe, soror Iuliæ uxoris Seueri Pertinacis Afri, quæ post mortẽ Antonini Basiani ex aulica domo fuerat expulsa per Macrini superbiã: cui quidẽ omnia cõcessit Macrinus, quæ diu illa collegerat. Huic erãt duæ filiæ, Semiamira & Mammæa, quarum maiori filius erat Heliogabalus, qui & Basiani & Antonini nomen accepit. Nam Heliogabalum Phœnices uocant Solem. Sed Heliogabalus pulchritudine, ac statura, & sacerdotio conspicuus erat, ac notus omnibus hominibus qui ad templũ ueniebant, militibus præcipue. His Mœsa, siue Varia dixit, Basianum filium esse Antonini, quod paulatim omnibus militibus innotuit. Erat præterea Mœsa ipsa ditissima, ex quo etiam Heliogabalus luxuriosissimus: qua promittente militibus, legiones abductæ sunt à Macrino. Suscepta enim illa noctu in oppidum cum suis, nepos eius Antoninus est appellatus, imperij delatis insignibus. Hæc ubi sunt Macrino apud Antiochiam posito nuntiata, miratus audaciam muliebrem, simul etiam contemnens, Iulianum præfectum ad obsidendos eos cum legionibus misit. Quibus cum Antoninus ostenderetur, miro amore in eum omnibus inclinatis, occiso Iuliano præfecto ad eum omnes transierunt. Deinde parte exercitus coniuncta, uenit contra Macrinũ Antoninus contra se festinãtem: commissoq; prælio, Macrinus est uictus proditione militum eius, & amore Antonini. fugiens sanè Macrinus cum paucis & filio, in uico quodã Bithyniæ occisus est cum Diadumeno: ablatumq; eius caput est, et ad Antoninũ perlatũ. Sciendũ præterea quòd Cæsar fuisse dicatur, non Augustus Diadumenus puer, quem plerique pari fuisse cum patre imperio tradiderunt. occisus est etiam filius, cui hoc so-

lum

lum attulit imperium, ut interficeretur à milite. Non enim aliquid dignum in eius uitæ erat quod dicatur, præter hoc, quod Antoninorũ nomini est uelut nothus appositus. Fuit tamen in uita imperatoria paulo rigidior & austerior, sperans se antè acta omnia posse obliuioni dare, cum ipsa seueritas illius occasionem reprehendendi & lacerandi eius aperiret. Nam & Seuerũ se & Pertinacem uoluerat nuncupari: quæ duo illi asperitatis nomina uidebantur. Et cum illum senatus Pium ac Felicem nuncupasset, Felicis nomen recepit, Pij habere noluit. Vnde in eum epigrãma illatum Græci cuiusdam poetæ uidetur extare, quod latine hac sententia continetur,

Histrio iam senior turpis, grauis, asper, iniquus,
Impius, & felix sic simul esse cupit,
Vt nolit pius esse, uelit tamen esse beatus:
Quod natura negat, nec recipit ratio.
Nam pius, & felix poterat dici, atq; uideri,
Cui imperium infelix est, erit ille sibi.

Hos uersus nescio quis de Latinis, iuxta eos qui Græci erant propositi, in foro posuit: quibus acceptis Macrinus his uersibus respondisse fertur,

Si talem Graium retulissent fata poetam,
Qualis Latinus Gabalus iste fuit,
Nil populus nosset, nil nosset curia, magno
Nullus scripsisset carmina tetra mihi.

His uersibus Macrinus longe peioribus quàm illi Latini sunt, respondisse se credidit: sed non minus est risui habitus, quàm poeta ille, qui de Græco Latine coactus est scribere. Fuit igitur superbus, et sanguinarius, & uolens militariter imperare: incusans quinetiã superiorum temporum disciplinã, ac solum Seuerum præ cæteris laudans. Nam & in crucem milites tulit, & seruilibus supplicijs semper affecit: & cum seditiones militares pateretur, multos sæpius decumauit, aliquando etiam centesimauit: quod uerbum pro- *Centesimare* prium ipsius est, cum se clementem diceret, quando eos centesimaret, qui digni essent decumatione atq; uicesimatione. Longum est eius crudelitates omnes aperire, attamen unam ostendam non magnam, ut ipse credebat, sed omnibus tyrannicis immanitatib. tristiorem. Cum quidam milites ancillę hospitis pudorem deprauasse suspecti essent, at que per quendam frumentarium ille didicisset, adduci eos iussit, interrogauitq; utrum *Viuos pro an* esset factum: quod cum constitisset, duos boues miræ magnitudinis uiuos subito aperiri iussit, atq; his singulos milites inseri, capitibus, ut secũ colloqui possent, exertis. Itaq; poena hos affecit, cum ne adulteris quidem talia apud maiores sui temporis essent constituta supplicia. Pugnauit tamen & cõtra Parthos, & contra Armenos, & contra Arabas quos Eudæmonas uocant, non minus fortiter, quàm feliciter. Tribunum, qui excubias deseri passus est, carpento rotali superadnexum per totum iter uiuum atq; exanimem traxit. Reddidit etiam Mezentij supplicium, quod ille uiuos mortuis illigabat, et ad mortem cogebat longa tabe confectos. Vnde etiam in Circo, cum fauor publicus in Diadumenum semper fuisset acclamatum,

Egregius forma iuuenis, cui pater haud Mezentius esset.

Viuos etiam homines parietibus inclusit, & struxit. Adulterij reos semper uiuos simul incendit, iunctis corporibus. Seruos qui à dominis fugissent, repertos ad gladium ludi deputabat. Delatores si non probarent, capite affecit: si probarent, delato pecuniæ præmio, infames dimisit. Fuit in iure non incallidus, adeo ut statuisset omnia rescripta ueterum principum tollere, ut iure, non rescriptis ageretur, nefas esse dicens, leges uideri Commodi & Caracalli, et hominum imperitorũ uoluntates, cum Traianus nunquam libellis responderit, ne ad alias causas facta præferrentur, quæ ad gratiam composita uiderentur. In annonis tribuendis largissimus fuit: in auro parcissimus. In uernaculis uel aulicis tam impius, tam pertinax, tam asper, ut serui illum sui nõ Macrinum dicerent, sed Macellinũ, quòd macelli specie domus eius cruẽtaretur sanguine uernularũ. Vini cibiq; auidissimus, nõnunquam usq; ad ebrietatem, sed uespertinis horis. Nam si prandisset uel priuatim parcissimus, in cœna effusissimus. Adhibuit cõuiuio literatos, ut loquens de studijs liberalibus necessario abstineret. Sed cum eius uilitatẽ homines.

antiquā cogitarent, crudelitatem nimiam uiderent, hominem putidulum in imperio ferre non possent, & maxime milites, qui multa eius meminerant funestissima, & aliquando turpissima, inita factione illum occiderunt cum puero suo Diadumeno, scilicet Antonino cognomine, de quo dictum est quod in somnis Antoninus fuisset. Vnde etiam uersus extant huiusmodi,

Vidimus in somnis ciues (nisi fallor) & istud,
Antoninorum nomen puer ille gerebat,
Qui patre uenali genitus, sed matre pudica:
Centum nam mœchos passa est, centumq; rogauit.
Ipse etiam caluus mœchus fuit, inde maritus:
En Pius, en Marcus. Verus nam non fuit ille.

Et isti uersus ex græco translati sunt in latinum. Nam græce sunt disertissimi: uidentur autem mihi ab aliquo poeta uulgari translati esse. Quod cum Macrinus audisset, fecit iambos, qui nō extant: iucundissimi autem fuisse dicuntur: qui quidem perierunt in eo tumultu, in quo ipse occisus est, quando et omnia eius à militibus peruersa sunt. Genus mortis, ut diximus, tale fuit: Cum in Antoninum Heliogabalū exercitus inclinasset, ille fugit, belloq; uictus est, & occisus in suburbano Bithyniæ, suis partim deditis, partim occisis, partim fugatis. Ita Heliogabalus clarus redditus est, quod uideretur patris uindicasse mortem: atq; inde in imperium uenit, quod dedecorauit uitijs ingentibus: luxuria, turpitudine, abliguritione, superbia, immanitate: qui & ipse similem exitū uitæ suæ sortitus est. Hæc de Macrino nobis sunt cognita, multis aliqua uariantibus, ut se habet omnis historia: quæ de plurimis collecta, serenitati tuæ Diocletiane Auguste detulimus: quia te cupidum ueterum imperatorum esse perspeximus.

IVLII CAPITOLINI

CLODIVS ALBINVS

AD CONSTANTINVM AVG.

NO eodemq; tempore post Pertinacem, qui autore Albino interemptus est, Iulianus à senatu Romæ, Septimius Seuerus ab exercitu in Illyrico, Pescēnius Niger in Oriēte, Et Clodius Albinus in Gallia, imperatores appellati sūt. Et Clodium quidem Herodianus dicit Seueri Cæsarem fuisse. Sed cum alter alterum indignaretur imperare, nec Galli ferre possent aut Germaniani exercitus, quòd & ipsi suum specialem principem haberent, undiq; cuncta turbata sunt. Fuit aūt Clodius Albinus familia nobili, Adrumetinus tamen ex Africa. Quare sortem illam qua Seuerum laudatū in Pescennij uita diximus, ad se trahebat, nolens intelligi pessimus Albinus: quod eodem uersu continebatur, quo & Seueri laus, & approbatio Nigri Pescennij. Sed priusquam uel de uita eius uel de morte dixero, etiam hoc dicendū est quod eum nobilem fecit. Nam ad hunc eundem quondam Commodus, cum eum successorem Albino daret, literas dederat, quibus iusserat ut Cæsar esset. Exemplum indidi: Imperator Cōmodus Clodio Albino: Alias ad te publice de successore, atq; honore tuo misi: sed hanc familiarem & domesticam, omnem (ut uides) manu mea scriptam epistolam dirigo: qua tibi do facultatem, ut, si necessitas fuerit, ad milites prodeas, & tibi Cæsareū nomen assumas. Audio enim & Septimiū Seuerum, & Noniū Murcum male de me apud milites loqui, ut tibi parent stationis Augustæ procurationē. Habebis præterea cū id feceris, dandi stipendij usq; ad tres aureos liberam potestatē: quin & super hoc ad procuratores meos literas misi, quas ipse signatas excipies signo Amazoniæ: & cum opus fuerit, rationalibus dabis, ne te nō audiant cum

cum de ærario uolueris imperare. Sanè ut tibi insigne aliquod imperialis maiestatis accedat, habebis utendi coccinei pallij facultatem me præsente, & ad me, & cum mecum fueris, habiturus & purpuram, sed sine auro: quia ita & proauus meus Verus, qui puer uita functus est, ab Adriano qui eum adoptauit, accepit. His literis acceptis à Nonio, facere id quod iubebat, noluit, timēs odiosum Cōmodum propter mores suos, quibus remp. perdiderat, & se dedecorauerat, quandocunq; feriendum, ne ipse pariter occideretur. Extat denique illius concio: quæ, cum accepit imperium, & quidem Seueri, ut quidam, uoluntate firmatum, huius rei memoriam facit, cuius hoc exemplum est: Inuitum me cōmilitones ductum ad imperium etiam illud probat, quòd Commodum donantem me Cæsariano nomine contempsi: sed & uestræ uoluntati, & Seueri Augusti parendum est, quia credo sub homine optimo, & uiro forti posse bene remp. regi: nec negari potest. Marius Maximus dicit, hunc animum Seuero primum fuisse, ut si quid ei contingeret, Pescennium Nigrum, & Clodium Albinum sibi substitueret. Sed postea & filijs iam maiusculis studens, & Albini amori inuidens, sentētiam mutasse, atq; illos utrosq; bello oppressisse, maxime precib. uxoris adductū. Deniq; Seuerus eum COS. designauit, quod utiq; nisi de optimo uiro nō fecisset, homo in legendis magistratibus diligens. Sed ut ad eum redeam, fuit (ut dixi) Albinus Adrumetinus oriundus, sed nobilis apud suos, & originem à Romanis familijs trahens, Posthumiorū scilicet, & Albinorum Ceioniorum. Quæ familia hodie quoq; Constantine Maxime nobilissima est, & per te aucta, & augenda, quæ per Galienum & Gordianos plurimum creuit. Hic tamen natus lare modico, patrimonio pertenui, parentib. sanctis, patre Ceionio Posthumio, matre Aurelia Messalina, primus suis parentibus fuit: cum exceptus utero, quod contra consuetudinem puerorum qui nascuntur, & solent rubere, esset candidissimus, Albinus est dictus. Quod uerum esse, patris epistola ad Aelium Bassianum tunc proconsulem Africæ data designat, affinem, quantum uidetur, eorum ipsorum. Epistola Ceionij Posthumij ad Aelium Bassianum. Filius mihi natus est VII. Cal. Decembr. ita candidus statim toto corpore, ut linteamen quo exceptus est, uinceret. Quare susceptum eum Albinorum familiæ, quæ mihi tecum cōmunis est, dedi, Albini nomine imposito. Fac ut remp. & te, & nos, ut facis, diligas. Hic ergo omnem pueritiam in Africa transegit, eruditus literis Grēcis ac Latinis mediocriter, quòd esset animi iam militaris & superbi. Fertur in scholis sæpissime cantasse inter puerulos,

Arma amens capio, nec sat rationis in armis, Repetens,
Arma amens capio.

Huic multa imperij signa, cum esset natus, facta dicūtur. Nam & bos albus purpureis ad plenum colorem cornibus natus est, quod mirādum fuit, quæ tamen cornua in templo Apollinis Baiani ab eodem posita iam tribuno diu fuisse dicuntur, quod cum ille sortem de fato suo tolleret, his uersibus eidem dicitur esse responsum,

Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Sistet eques, sternet Pœnos, Gallumq; rebellem.

Et in Gallia quidem eum multas gentes domuisse constat. Ipse autem suspicabatur de Seuero sibi prædictū, sternet Pœnos, quòd Septimius Afer esset. Fuit & alid signum futuri imperij. Nam quum Cæsariana familia hoc speciale habuerit, ut paruuli domus eius in testudineis alueis lauarentur, nato infantulo testudo ingens patri eius munere piscatoris allata est. quod ille homo literatus omen accipiens, & testudinem libenter accepit, & eam curari iussit, atq; infantulo ad excaldationes pueriles dicari, nobilitādum etiam hinc sperans. Cum rarum esset, aquilas in his locis uideri, in quibus natus est Albinus, septima eius diei hora conuiuij, quod celebritati pueri deputabatur, cum ei fierent nomina, septem aquilæ paruulæ de nidis allatæ sunt, & quasi ad iocum circa cunas pueri constitutæ. nec hoc omen pater abnuit, qui iussit aquilas ali, & diligenter curari. Accessit omen, quod cum pueri eius familiæ russulis fasciolis illigarent, quod forte lotæ atque udæ essent russulæ fasciolæ, quas mater prægnans parauerat, purpurea matris illigatus est fascia: Vnde illi ioco nutricis etiam Porphyrij nomen inditum est. Hæc atq; alia signa imperij futuri fuere, quæ qui uolet nosse, Aelium Cordum legat, qui friuola super huiusmodi ominibus cuncta persequitur. Adolescens igitur statim se ad

Paruuli, pro pueris

se ad militiam contulit, atq; Antoninis per Lollium Serenum, & Bebium Mecianum, & Ceionium Posthumianũ suos affines innotuit. Egit tribunus equites Dalmatas, egit & legionem quartanorum & primanorũ: Bithynicos exercitus eo tempore quo Auidius rebellabat, fideliter tenuit. Deinde per Commodum ad Galliam trãslatus, in qua fusis Frisijs transrhenanis, celebre nomen suum & apud Romanos & apud Barbaros fecit. Quibus rebus accensus Cõmodus, Cæsarianum ei nomẽ obtulit, & dandi stipendij facultatẽ, & pallij coccini utendi. Quibus omnibus ille prudenter abstinuit, dicens, Commodum quærere, qui aut cum eo perirent, aut quos cum causa ipse posset occidere. Quæsturæ gratia illi facta est, qua cõcessa, ædilis non amplius q̃ decem diebus fuit, quòd ad exercitum festinanter mitteretur. Deinde præturam egit sub Cõmodo famosissimam. Nam eiusdem ludis Cõmodus & in foro & in theatro pugnas exhibuisse perhibetur. COS. à Seuero declaratus est eo tempore, quo Albinum sibi cum Pescennio parauerat subrogare. Ad imperium uenit natu iam grãdior, & maior Pescẽnio Nigro, ut Seuerus ipse in uita sua testatur. Sed uicto Pescennio, cum & filijs suis imperium seruare cuperet, & uoluntatem senatus maiorem circa Clodium Albinum uideret, quòd esset uir antiquæ familiæ, literas ad eum per quosdam summi honoris ac summæ affectionis misit, quibus hortabatur, ut quoniam occisus esset Pescennius Niger, ipse cum eo fideliter remp. regeret. Quarum exemplũ hoc esse Cordus ostendit: Imperator Seuerus Augustus Clodio Albino Cæsari fratri amãtissimo, & desideratissimo salutem: Victo Pescennio, literas Romam dedimus, quas senatus tui amantissimus libenter accepit. Te quæso, ut eo animo remp. regas, quo dilectus es frater animi mei, frater imperij. Bassianus & Geta te salutant. Iulia nostra & te & sororem salutat. Infantulo tuo Pescennio Prineo munera digna suo loco tuoq; mittemus. Tu uelim exercitus reip. ac nobis retentes mi unanime, mi charissime, mi amantissime. Et has quidem literas missis stipatoribus fidelissimis dedit, quibus præcepit ut epistolã publice darent, postea uero dicerent, se uelle pleraq; occulte suggerere quæ ad res bellicas pertinerent, & ad secreta castrorũ, atq; aulicam fidem: ubi uero in secretũ uenissent, quasi mãdata dicturi, quinque ualidissimi eum interimerẽt gladiolis intra uestem latentibus. Nec illorum quidem fides defuit. Nam cum ad Albinũ uenissent, & epistolam dedissent, qua lecta, cum dicerent quædã secretius suggerenda, & locum semotũ ab omnibus arbitris postularent, & cum omnino neminem paterentur ad porticũ longissimam cum Albino progredi, ea specie ne mandata proderent, Albinus intellexit insidias. Deniq; indulgens suspicionibus eos tormentis dedit. Qui diu primo pernegarunt, sed postea uicti necessitate, confessi sunt ea quæ Seuerus ijsdem præceperat. Tunc iam proditis rebus, & apertis insidijs, ea quæ suspicabat Albinus clara esse intelligens, exercitu ingenti collecto contra Seuerum atq; eius duces uenit. Et primo quidem conflictu habito contra duces Seueri, potior fuit: pòst autem Seuerus ipse, cum id egisset apud senatum ut hostis iudicaretur Albinus, contra eum profectus, acerrime fortissimeq; pugnauit in Gallia non sine uarietate fortunæ. Deniq; cum sollicitus augures consuleret, responsum illi est, ut dicit Marius Maximus, uenturũ quidem in potestatem eius Albinũ, sed non uiuũ nec mortuum: quod & factũ est. Nam cum ultimũ prælium cõmissum esset, innumeris suorum cæsis, plurimis fugatis, multis etiam deditis, Albinus fugit: &, ut multi dicunt, se ipse percussit: ut alij, à seruo suo percussus, semiuiuus ad Seuerũ deductus est. Vnde confirmatum est augurið, quod fuerat antè prædictũ. Multi præterea dicunt, à militibus, cuius nece à Seuero gratiam requirebant. Fuit Albino unus (ut aliqui dicunt) filius. Maximus dicit duo: quibus primũ ueniam dedit, pòstea uero eos cũ matre percussit, & in profluentẽ abijci iussit. Caput eius excisum pilo circũtulit, Romamq; misit literis ad senatum datis: quibus insultabat q; Albinum tantopere dilexissent, ut eius affines, & fratrem pręcipue ingenti honore cumularẽt. Iacuisse ante prætoriũ Seueri Albini corpus per dies plurimos dicit usq; ad fœtorem, laniatũq; à canibus in profluentẽ abiectũ esse. De moribus eius uaria dicunt. Et Seuerus quidem ipse hæc de eodem loquit, ut eum dicat turpẽ, malitiosum, improbũ, inhonestũ, cupidum, luxuriosum. sed hæc belli tempore uel post bellum, quando ei iam uelut de hoste credi non poterat, quum & ipse ad eum quasi ad amicissimum frequẽtes miserit literas, & multi de Albino bene senserint,

Potior, pro κρείττων

& Seuerus ipse Cæsarem suum eundem appellari uoluerit: & cum de successore cogitaret, hunc primum habuerit ante oculos. Extant præterea Marci epistolæ de hoc eodem, quæ testimoniũ & uirtutum eius ferant & morum: quarum unam inserere ad præfectos datam super eius nomine absurdum nõ fuit. M. Aurelius Antoninus præfectis suis salutem: Albino ex familia Ceioniorum Afro quidem homini, sed nõ multa ex Afris habenti, Plautilli genero duas cohortes alares regendas dedi. Est homo exercitatus, uita tristis, grauis moribus: puto eum rebus castrensibus profuturũ, certe obfuturũ non esse satis noui. Huic salarium duplex decreui, uestem militarem simplicẽ, sed loci sui stipendium quadruplũ. Hunc uos adhortamini, ut se reip. ostentet, habiturus præmium quod merebitur. Est & alia epistola, qua idem M. Auidij Cassij temporibus de hoc eodem scripsit, cuius exemplũ hoc est: Laudanda est Albini constantia, qui grauiter deficientes exercitus tenuit, quum ad Auidium Cassium consugerent. Et nisi hic fuisset, omnes defecissent. Habemus igitur uirum dignum cõsulatu, quem sufficiam in locum Cassij Papirij, qui mihi exanimis propè iam nuntiatus est. Quod interim à te publicari nolo, ne aut ad ipsum Papirium, aut ad eius affectus perueniat: nosq; uideamur in locum uiuentis C O S. subrogasse. Et istæ igitur epistolæ testantur, Albinũ uirum utilem fuisse. Indicãt & illud præcipue, quòd ad eas ciuitates instaurandas quas Niger attriuerat, pecuniam misit, quo facilius sibi earum accolas cõciliaret. Gulosum eum Cordus qui talia persequitur, in suis uoluminibus fuisse dicit: & ita quidem, ut pomorũ tantum hauserit, quantum ratio humana non patitur. Nam & quingentas ficus passarias, quas Græci callistrutias uocant, ieiunum comedisse dicit, & centum persica Campana, & melones Hostiẽses decem, & uuarum Lauicanarum pondo uiginti, & ficedulas centum, & ostrea quadringẽta. Vini sanè parcum fuisse dicit, quod Seuerus negat, qui eum asserit ebrium etiam in bello fuisse. Cum suis etiam nunquã cœnauit: uel propter uinolentiam, ut dicit Seuerus, uel propter morum acrimoniã. Vxori odiosissimus fuit, seruis iniustus, atrox circa militem. Nam sæpe & ordinarios cẽturiones, ubi causæ qualitas nõ postulabat, in crucem sustulit. Verberauit certe uirgis sæpissime: neq; unquam delictis pepercit. In uestitu nitidissimus fuit: in cõuiuio sordidissimus, & soli studens copiæ: mulierarius inter primos amatores, auersæ Veneris semper ignarus, & talium persecutor. Agri colendi peritissimus, ita ut etiam Georgica cõscripserit. Milesias nonnulli eiusdem esse dicunt, quarum fama non ignobilis habetur, quamuis mediocriter scriptæ sint. A senatu tantum amatus est, quantum nemo principum, in odium speciatim Seueri, quem uehementer ob crudelitatem oderant senatores. Deniq; uicto eo plurimi senatores à Seuero interfecti sunt, qui eius partiũ uel uere fuerant, uel esse uidebantur. Deniq; cum apud Lugdunum eundem interfecisset, statim literas inquiri iussit, ita ut inueniret uel ad quos ipse scripsisset, uel qui ad eum rescripsissent: omnesq; illos quorum epistolas reperit, hostes iudicari à senatu fecit: nec his pepercit, sed & ipsos interemit, & bona eorum proposuit, atq; in ærarium publicum retulit. Extat epistola Seueri, quæ ostendit animum suum missa ad senatum, cuius hoc exemplum est: Nihil mihi gratius potest euenire P. C. quàm ut uestrum iudicium Albinus haberet potius quàm Seuerus. Ego frumenta reipub. detuli, ego multa bella pro republica gessi, ego populo Romano tãtum olei detuli, quantũ rerum natura uix habuit. Ego interfecto Pescennio Nigro uos à malis tyrãnicis liberaui. Magnã sanè mihi reddidistis uicem, magnam gratiam: unum ex Afris, & quidem Adrumetinis, fingentem quòd de Ceioniorũ stemmate sanguinem duceret, usqueadeo extulistis, ut eum principẽ habere uelitis, me principe, saluis liberis meis. Defuit'ne quæso tanto senatui, quem amare deberetis, qui uos amaret? Huius fratrem honorib. extulistis, ab hoc consulatus, ab hoc præturas, ab hoc speratis cuiusuis magistratus insignia. Non eam gratiam mihi redditis, quam maiores uestri contra Pisonianã factionem, quam item pro Traiano, quam nuper contra Auidium Cassium præstiterunt: fictũ illum & ad omnia mendaciorũ genera paratum, qui nobilitatem quoq; mentitus est, mihi præposuistis. Quinetiã audiendus in senatu fuit Statilius Corfulenus, qui honores Albino & eius fratri decernendos ducebat: cui hoc superfuit, ut de me ille decerneret homo nobilis ad triumphũ. Maior fuit dolor, quòd illũ pro literato laudandũ pleriq; duxistis, cum ille nęnijs quibusdã anilib. occupatus inter

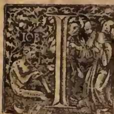
Milesias Punicas Apuleij sui, & ludicra literaria consenesceret. Hinc apparet quanta seueritate factionem uel Pescennianam, uel Clodianam uindicauerit. Quæ quidem omnia in uita eius posita sunt: quæ qui diligentius scire uelit, legat Marium Maximum, de Latinis scriptoribus: de Græcis, Herodianum, qui ad fidem pleraq; dixerunt. Fuit statura procerus, capillo renodi & crispo, fronte lata, candore mirabili: & ut pleriq; putant, ex eo nomen accepit: uoce muliebri & propè ad eunuchorum sonum, motu facili, iracundia graui, furore tristissimo, in luxuria uarius. Nã sæpe appetens uini, frequenter abstinens. Armorum strenuus prorsus, ut nõ male sui temporis Catilina diceretur. Non ab re esse credimus, causas ostendere, quibus amorem senatus Clodius Albinus meruerit. Cum Britãnicos exercitus regeret iussu Commodi, atq; illum interemptum adhuc falso comperisset, cum sibi ab ipso Commodo Cæsarianum nomen esset delatũ, processit ad milites, & hac concione usus est: Si senatus P. R. suum illud uetus haberet imperium, nec in unius potestate res tanta consisteret, non ad Vitellios, neq; ad Nerones, neq; ad Domitianos publica fata uenissent: in imperio consulari nostrę illæ gentes Ceioniorum, Albinorum, Posthumiorũ, de quibus patres uestri, qui & ipsi ab auis suis audierant, multa didicerunt: & certe Africam Romano imperio senatus adiunxit. Galliam senatus subegit, & Hispanias: Orientalibus populis senatus dedit leges. Parthos tentauit senatus: & subegisset, nisi tam auarum principem Romano exercitui fortuna reipublicæ tunc dedisset. Britannias Cæsar subegit: certe senator, nõdum tamen dictator. Hic ipse Cõmodus quanto melior fuisset, si timuisset senatum. Et usq; ad Neronem quidem senatus autoritas ualuit, qui sordidum & impurum principem damnare non timuit, quum sententiæ in eum dictæ sint, qui uitæ necisq; potestatem atq; imperium tunc tenebat. Quare commilitones, ego Cæsarium nomen quod mihi Commodus detulit, nolo: dij faxint ut ne alij quidem uelint. Senatus imperet, prouincias diuidat, senatus nos consules faciat, & quid dico senatus? uos ipsi & patres uestri. eritis enim ipsi senatores. Hæc concio, uiuo adhuc Commodo, Romam delata est, quæ Commodum in Albinum exasperauit, statimq; successorem misit Iunium Seuerum, unum ex contubernalibus suis. Senatui autem tantum placuit, ut miris acclamationibus absentem eum ornaret, & uiuo Commodo, & deinceps interempto, ita ut nonnulli etiam Pertinaci autores fuerint ut eum sibi socium ascisceret, apud Iulianũ de occidendo Pertinace ipsius plurimum autoritas ualuerit. Vt autem hoc uerum intelligatur, epistolam Commodi ad præfectos præt. suos datam inserui, qua de occidendo Albino significauit suam mentem. Aurelius Cõmodus Seuerus præfectis salutem: Audisse uos credo primum fictum esse, quod ego meorum consilio interfectus essem: deinde Concionem Clodij Albini apud milites meos habitam, qui se multum senatui cõmendat, idq; quantum uidemus, non frustra. Nam qui principem unum in republica negat esse debere, quiq; asserit, à senatu oportere totam rempublicam regi, is per senatum sibi petit imperium. Cauete igitur diligentissime: iam enim hominem scitis uobis militibus populoq; uitandum. Has literas cum Pertinax inuenisset, in Albini odium publicauit. Quare Albinus occidendi Pertinacis Iuliano autor fuit.

Aelij

AELII LAMPRIDII

ALEXANDER SEVERVS

AD CONSTANTINVM AVG.

NTERFECTO Vario Heliogabalo (sic enim maluimus dicere quàm Antoninum, quia & nihil Antoninorũ pestis illa ostendit, & hoc nomen ex annalibus senatus autoritate erasum est) ad remedium generis humani Aurelius Alexander urbe Arcena genitus, Varij filius, Variæ nepos, & consobrinus ipsius Heliogabali, accepit imperiũ, cum ante Cæsar à senatu esset appellatus, mortuo scilicet Macrino, Augustũq; nomen idem recepit: addito eo, ut & patris patriæ nomen, & ius proconsulare, & tribunitiam potestatem, & ius quintę relationis, deferente senatu uno die assumeret. Et ne præceps ista honorũ continuatio uideať, exponã causas, quibus id & senatus coactus est facere, & ille perpeti. Nõ eñ aut grauitati senatus cõgruebat omnia simul deferre, aut bono principi raptũ ire tot simul dignitates. Milites iam insueuerant sibi imperatores & tumultuario iudicio facere, & itẽ facile mutare, afferẽtes nonnunq; ad defensionẽ, se idcirco fecisse, q nescissent senatũ principẽ appellasse: nam & Pescenniũ Nigrũ, & Clodiũ Albinũ, & Auidiũ Cassiũ, & antea Luciũ Vindicẽ, & L. Antoniũ, & ipsũ Seuerũ, cũ senatus iã Iulianũ dixisset principẽ, imperatores fecerãt: atq; ita res bella ciuilia seuerat, quib. necesse fuit militẽ cõtra hostẽ paratũ parricidialiter perire. Hac igiť causa festinatũ est, ut omnia simul Alexãder quasi iã uerus imperator acciperet. Huc accessit nimia & senatus & populi inclinatio post illã cladem, quæ nõ solũ Antoninorũ nomen decolorauit, sed etiã Romanũ dehonestauit imperiũ. Certatim deniq; omnia decreta sunt & nominũ genera & potestatũ. Primus deniq; omniũ cũcta insignia, & honorificentiæ genera simul recepit: suffragante sibimet Cæsaris nomine, quod iã ante aliquot annos meruerat; & magis suffragãte uita & moribus, cũ illi magnũ conciliasset fauorẽ, quòd eum Heliogabalus occidere conatus est: nec potuit, & militibus repugnantib. & senatu refragante. Atq; hęc parua sunt, nisi quòd dignũ se exhibuit, quẽ senatus seruaret, quẽ saluũ milites cuperent, quẽ omnium bonorũ sententia principẽ diceret. Alexander igiť, cui Mammea mater fuit, (nã & ita dicitur à plerisq;) à prima pueritia artib. bonis imbutus, tã ciuilibus q militaribus, ne unũ quidem diẽ sponte sua trãsire passus est, quo se nõ & ad literas & ad militiã exerceret. Nã in prima pueritia literatores habuit Valeriũ Cordũ, & L. Veturiũ, & Aurelium Philippũ libertum patris, qui uitam eius postea in literas misit. Grãmaticum in patria Grecũ, Nebonẽ, rhetorẽ Serapionẽ, philosophũ Stilionem. Romæ grãmaticos, Scaurinũ Scaurini filium doctorẽ celeberrimũ: rhetores Iulium Frontinũ, & Bebium Macrinũ, & Iulium Granianũ, cuius hodieq; orationes declamatæ feruntur. Sed in latinis non multũ profecit, ut ex eiusdẽ orationibus apparet, quas in senatu habuit: uel in cõcionibus quas apud milites, uel apud populũ: nec ualde amauit latinã facundiam, sed amauit literatos homines, uehementer eos etiã reformidãs, ne quid de se asperũ scriberent. Deniq; eos dignos adesse iubebat: singula quæq;, quæ publice priuatimq; agebat, se ipso docẽte uolebat addiscere, si forte ipsi nõ affuissent: eaq; petebat, ut si uera essent, in literas mitterẽt. Dominũ se appellari uetuit. Epistolas ad se quasi ad priuatũ scribi iussit, seruato tantũ nomine imperatoris. Gẽmas de calciamẽtis & uestib. tulit, quibus usus fuerat Heliogabalus: ueste, ut & pingiť, alba usus est, nec aurata, penulis togisq; cõmunibus. Cũ amicis tã familiariter uixit, ut cõmunis esset ei sępe cõsessus, iret & ad conuiuia eorũ: aliquos aũt haberet quotidianos etiã nõ uocatos: salutareť uero quasi unus de senatoribus patente uelo, admissionalibus remotis: aut solis ijs, qui ministri ad fores fuerant: cum antea salutare principem non liceret, quòd eos uidere non poterat. Et erat cor-

rat corporis uenustate decorus, ut hodieq; in picturis & in statuis uidemus. Fuit & staturæ militaris, robur militis, ualetudo eius, qui uim sui corporis sciret, ac semper curaret. Erat præterea cunctis hominibus amabilis: & ab alijs pius appellabatur, ab omnibus certe sanctus, & utilis reip. Huic sors in templo prænestinæ talis exitit, cum illi Heliogabalus insidiaretur.

Si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris.

Alexandri nomen accepit, quòd in templo dicato apud Arcenam urbem Alexandro magno natus esset, cum casu illuc die festo Alexandri pater cū uxore patriæ solennitatis implendæ causa uenisset. cui rei argumentū est, quod eadē die natalē habet hic Mammeæ Alexāder, qua ille Magnus excessit è uita. Delatū sibi Antonini nomen à senatu recusauit: cum hic magis affinitate Caracalli iungeretur, q̃ ille Heliogabalus subditi- tius. Siquidē, ut Marius Maximus dixit in uita Seueri, nobilē Orientis mulierē Seuerus, cuius hāc geniturā esse compererat, ut uxor imperatoris esset, adhuc priuatus, & non magni satis loci, duxit uxorē. Ex qua affinitate hic Alexāder fuit, cui uere per matrē suā consobrinus Varius Heliogabalus fuit. Recusauit & Magni nomē, q ei quasi Alexandro est oblatū senatus iudicio. Interest retexere orationē, qua nomē Antonini & Magni delatū sibi à senatu recusauit, quam priusq̃ referā addā acclamationes senatus, quibus id decretū est ex actis urbis ad pridie Nonas Martias. Cum senatus frequens in curiā, hoc est, in ædē Concordię templū inauguratū conuenisset, rogatusq; esset Aurelius Alexander Cæsar August' ut cōcineret, ac primo recusasset, quòd sciret de honorib. suis agēdū, deinde postea uenisset, acclamatū: Auguste innocēs, dij te seruēt. Alexāder imperator, dij te seruēt. Dij te nobis dederūt, dij cōseruent. Dij te ex manibus impuri eripuerūt, dij te perpetuent. Impurū tyrannū & tu perpessus es, impurū & obscœnū & tu uidere doluisti. Dij illū eradicauerūt, dij te seruent. Infamis imperator rite dānatus. Felices nos imperio tuo, felicē remp. Infamis unco tractus est ad exemplū timoris. Luxuriosus imperator iure punitus est. Contaminator honorū iure punitus est. Dij immortales Alexandro Vitā, iudicia deorū hinc apparent. Et cū egisset gratias Alexāder, acclamatū est: Antonine Alexāder, dij te seruēt. Antonine Aureli, dij te seruent. Antonine Pie, dij te seruēt. Antonini nomē suscipias rogamus. Pręsta bonis imperatorib. ut Antoninus dicaris. Nomē Antoninorū tu purifica. Quod ille infamauit, tu purifica. Redde in integrū nomē Antoninorū. Sanguis Antoninorū se cognoscat. Iniuriā Marci tu uindica. Iniuriā Veri tu uindica. Iniuriā Bassiani tu uindica. Peior Cōmodo solus Heliogabalus, nec imperator, nec Antoninus, nec ciuis, nec senator, nec nobilis, nec Romanus. In te salus, in te uita ut uiuere delectet. Antoninorū Alexandro uitā, ut uiuere delectet, & Antoninus uocetur. Antoninorū tēpla Antoninus dedicet. Parthos & Persas Antoninus uincat. Sacrū nomē sacratus accipiat. Sacrū nomē castus accipiat. Antonini nomen ut agnoscat Antoninorū honorē. Dij cōseruent in te oīa, per te omnia Antonine habeas. Et post acclamationes Aurelius Alexāder Cæsar Augustus: Gratias uobis P. C. nō nūc primū, sed & de Cęsareo nomine, & de uita seruata, & Augusti nomine addito, & de pōtificatu maximo, & de tribunitia potestate, & procōsulari imperio: quæ oīa nouo exēplo uno die in me cōtulistis. Et cū diceret, acclamatū: Hęc suscepisti, Antonini nomē suscipi merear, senatus Antonini mereatur. Antonine Auguste dij te seruēt: Dij te Antoninū conseruēt: monetæ nomē Antonini reddaī. Templa Antoninorū Antoninus consecret. Aurelius Alexāder Augustus: Ne quęso P. C. ne me ad hanc certaminis necessitatē uocetis, ut ego cogar tāto nomini satisfacere, cū etiam hoc ipsum nomē licet peregrinū, tamē grauare uideatur. Hæc enim nomina insignia onerosa sunt. Quis eīn Ciceronē diceret mutum? quis indoctū Varronē? quis impiū Metellum? Et, ut hoc dij auertant, quis nō æquitatē nomina ferat digerentē in clarissimā spem dignitatū? Itē acclamata quæ suprà. Item imperator dixit: Antoninorū nomē uel iā numen potius, quale fuerit, meminit uestra clementia: si pietatē, quid Pio sanctius? si doctrinā, quid Marco prudentius? si innocentiā, quid Vero simplicius? si fortitudinem, quid Bassiano fortius? Nam nūc Commodi meminisse nolo, qui hoc ipso deterior fuit, quòd cum illis moribus Antonini

tonini nomen obtinuit. Diadumenus autem nec tempus habuit, nec ætatem, & arte patris hoc nomen incurrit. Item acclamatũ ut supra. Item imperator dixit: Nuper certe P. meministis, cum ille omniũ non solum bipedum, sed etiam quadrupedũ spurcissimus, Antonini nomen præferret, & in turpitudine atq; luxuria Nerones, Vitellios et Commodos uinceret, qui gemitus omniũ fuerint, cum per populi & honestorũ coronas una uox esset, hunc non rite Antoninum dici, & per hanc pestem tantum uiolari nomen. & cum diceret, acclamatũ est: Dij mala prohibeant. Hæc te imperante non timemus: de his te duce securi sumus. Vicisti uicia, uicisti crimina, uicisti dedecora. Antonini nomen ornauisti: certi sumus, bene præsumimus, nos te & à pueritia probauimus, & nunc probamus. Itẽ imperator: Neq; ego P. C. idcirco timeo istud uenerabile omnibus nomẽ accipere, quòd uerear ne in hæc uitia delabatur uita, aut quòd nos nominis pudeat, sed primũ displicet alienæ familiæ nomẽ assumere, deinde quòd grauari me credo. Et cum hæc diceret, acclamatũ est ut supra. Item dixit: Si enim Antonini nomen accipio, possum & Traiani, possum & Titi, possum & Vespasiani: & cum diceret, acclamatũ est: Quomodo Augustus, sic & Antoninus. Tunc imperator: Video P. C. quid uos moueat ad hoc nobis addendum. Augustus primus, primus est huius autor imperij, & in eius omnes uelut quadã adoptione, aut iure hæreditario succedimus. Antonini ipsi Augusti dicti sunt. Antoninus idem Pius Marcum, & itẽ Verum iure adoptionis uocauit: Commodo aũt hæreditarium fuit, susceptũ Diadumeno, affectatum in Bassiano, ridiculum in Aurelio. Et cum diceret, acclamatũ est: Alexander Auguste, dij te seruent uerecũdiæ tuæ, prudentiæ tuæ, innocentiæ tuæ, castitati tuæ. hinc intelligimus qualis futurus sis; hinc probamus. tu facies ut senatus bene principes eligat. tu facies optimũ esse iudicium senatus. Alexãder Auguste, dij te seruent. Templa Antoninorũ Alexãder Augustus dedicet. Cæsar noster, Augustus noster, imperator noster, dij te seruent. Vincas, ualeas, multis annis imperes. Alexander imperator dixit: Intelligo P. C. me obtinuisse quod uolui, & in acceptũ refero, plurimas gratias & agẽs & habẽs, enisurus ut & hoc nomẽ quod in imperiũ detulimus, tale sit, ut ab alijs desideretur, & bonis uestræ pietatis iudicijs offeratur. Post hæc acclamatũ est: Magne Alexander, di te seruent. Si Antonini nomen repudiasti, Magni prænomen suscipe. Magne Alexander, dij te seruent. Et cum sæpius dicerent, Alexander Augustus ait: Facilius fuit P. C. ut Antoninorũ nomen acciperẽ: aliquid enim uel affinitati deferrẽ, uel cõsortio nominis imperialis. Magni uero nomen cur accipiã? quid eñ iam magnũ feci? cum id Alexãder post magna gesta, Pompeius uero post magnos triumphos acceperit. Quiescite igitur uenerandi patres, & uos ipsi magnifici unum me de uobis esse censete potius quàm Magni nomen ingerite. Post hæc acclamatum est: Aureli Alexander Auguste, dij te seruent. & reliqua ex more. Dimisso senatu, cum & alia multa eo die essent acta, quasi triumphans domum se recepit. Multo clarior uisus est alienis nominibus non receptis quàm si recepisset, atq; ex eo constantiæ ac plenæ grauitatis famam obtinuit. Siquidẽ uni adolescenti senatus totus persuadere non potuit: sed quãuis senatu rogante nõ potuerit persuaderi, ut uel Antonini uel Magni nomina susciperet, tamen ob ingentẽ uigorem animi, & mirandam singularemq; constantiã, contra militum insolentiam Seueri nomen à militibus eidem inditũ est, quod illi ingentem in præsentia reuerentiã, magnam apud posteros gloriã peperit, cũ eò accessisset, ut de animi uirtute nomẽ acceperit: siquidem solus inuentus sit, qui tumultuantes legiones exautorauerit, ut suo loco ostẽdetur: in milites aũt grauissime animaduerterit, qui forte incurrerunt aliquid quod uideretur iniustum, ut & ipsum locis suis declarabimus. Omina imperij hæc habuit: Primum, quòd ea die natus est, qua defunctus uita Magnus Alexander dicitur: deinde, quòd in templo eius mater enixa est: tertio, quòd ipsius nomen accepit. Tum præterea quòd ouum purpurei coloris eadem die natũ, qua ille natus est, palumbinum anicula quædam matri eius obtulit: ex quo quidem aruspices dixerunt, imperatorem quidem illum, sed non diu futurum, & cito ad imperium peruenturum. Tum præterea quod tabula Traiani imperatoris, quæ geniali lecto patris imminebat, dum mater eum in templo pareret, in lectũ eius decidit. His accessit quòd nutrix ei Olympias data est, quo nomine mater Alexandri appellata est. Nutri-

tor Philippus prouenit casu unus ex rusticis, quod nomen patri Alexandri Magni fuit. Fertur die prima natalis toto die apud Arcã Cęsaream stella primæ magnitudinis uisa, & sol circa domũ patris eius fulgido ambitu coronatus. Cũ eius natalẽ aruspices commendarent, dixerunt eum summam rerum tenturum, idcirco quòd hostiæ de ea uilla quæ esset Seueri imperatoris, adductę essent, & quas in illius honorem coloni parassent. Nata in domo laurus iuxta persici arborem, intra unum annum persici arborem uicit: Vnde etiam coniectores dixerunt, Persas ab eo esse uincendos. Mater eius pridie quàm pareret, somniauit se purpureum dracunculum parere. Pater eadẽ nocte in somnijs uidit, alis se Romanę uictorię, quę in senatu, ad cœlũ uehi. Ipse cũ uatẽ con sulceret de futuris, hos accepisse dicit̃ uersus adhuc paruulus: & primis quidẽ sortibus:

Te manet imperium cœli, terræq́, marisq́,

Intellectum est, quòd inter diuos etiam referretur:

Te manet imperium, quod tenet imperium:

Ex quo intellectum est, Romani illũ imperij principem futurum. Nam ubi est imperium, nisi apud Romanos, quod tenet imperium? Et hæc quidem de Græcis uersibus sunt prodita. Ipse autem, cum parentis hortatu animum à philosophia & musica ad alias artes traduceret, Vergilij sortibus huiusmodi illustratus est:

Excudent alij spirantia mollius æra,
Credo equidem, uiuos ducent de marmore uultus.
Orabunt causas melius, cœliq́ meatus
Describent radio, & surgentia sidera ducent:
Tu regere imperio populos Romane memento.
Hæ tibi erunt artes, paciq́ imponere morem,
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Ferunt multa alia signa, quibus principem humani generis esse constaret. Nimius ardor oculorum, & diutius intuentibus grauis, & diuinatio mentis frequentissima: rerũ memoria singularis, quam nemo nisi Acholius ferebat adiutã. Et cũ puer ad imperiũ peruenisset, fecit cũcta cum matre, ut & illa uideretur pariter imperare, mulier sancta, sed auara, & auri atq; argẽti cupida. Vbi ergo Augustum agere cœpit imperiũ, primũ remouit iudices omnes à rep. & à ministerijs, atq; munerib. quos impurus ille Heliogabalus ex genere hominũ turpissimo prouexerat: deinde senatũ, & equestrẽ ordinẽ purgauit. Ipsas deinde tribus, & eos, qui militarib. nituntur prærogatiuis, purgauit: & palatiũ suum, comitatũq́ omnẽ, abiectis ex aulico ministerio cũctis obscœnis & infamibus: nec quenquam passus est esse in palatinis, nisi necessariũ hominẽ. Iureiurando deinde cõstrinxit, ne quem ascriptũ, id est uagantiũ haberet, ne annonis remp. grauaret, dicens, malum pupillum esse imperatorẽ, qui ex uisceribus prouincialiũ homines non necessarios, nec reip. utiles pasceret. Fures iudicare iussit, in ciuitatibus ullis nunquam uideri: & si essent uisi, iussit deportari per rectores prouinciarũ. Annonam militum diligenter inspexit. tribunos, qui per stellaturas militibus aliquid tulissent, capitali pœna affecit. Negotia & causas prius à scriniorum principibus, & doctissimis iuris peritis & sibi fidelibus, quorũ primus tunc Vlpianus fuit, tractari ordinarieq́, atq; ita referri ad se præcepit. Leges de iure populi & fisci moderatas & infinitas sanxit: neq; ullã constitutionẽ sacrauit sine uiginti iurisperitis, & doctissimis ac sapientib. uiris, ijs deniq́ disertissimis nõ min⁹ L. ut nõ minus in cõsilio essent sententię, q̃ senatuscõsultũ conficerẽt: & id quidem ita, ut iretur per sentẽtias singulorũ, ac scriberet̃ quid quisque dixisset, dato tamen spatio ad disquirendũ cogitandumq́ priusquam dicerent, ne incogitati dicere cogerent̃ de rebus ingentibus. Fuit præterea illi consuetudo, ut si de iure, aut de negotijs tractaret, solos doctos & disertos adhiberet. Si uero de re militari, milites ueteres & senes, ac benemeritos, & locorum peritos, ac bellorum & castrorũ, & omnes literatos: & maxime eos, qui historiam norant: requirens quid in talib. causis, quales in disceptatione uersabantur, ueteres imperatores uel Romani, uel exterarum gentium fecissent. Referebat Encolpius, quo ille familiarissimo usus est, illum si unquam furem iudicem uidisset, paratum habuisse digitum ut illi oculũ erueret. Tantum odium eum tenebat eorum, de quibus apud se probatũ esset quòd fures fuissent.

Addit Septimius, qui uitam eius non mediocriter executus est, tanti stomachi fuisse Alexandrũ in eos iudices, qui furtorum fama laborassent, etiã si damnati non essent, ut si eos casu aliquo uideret, cõmotione animi, stomachi cholerã euomeret, toto uultu inardescente, ita ut nihil posset loqui. Nam cum quidã Septimius Arabinus famosus crimine furtorũ, & sub Heliogabalo iã liberatus, inter senatores principẽ salutatũ uenisset, exclamauit, ó Numina, ó Iupiter, ó dij immortales, Arabinus non solum uiuit, uerumetiã in senatũ uenit: fortassis etiã de me sperat, tam fatuũ, tam stultũ esse me iudicat. Salutabatur aũt nomine, hoc est: Aue Alexander. Si quis caput flexisset, aut blandius aliquid dixisset, uti adulator uel abijciebatur, si loci eius qualitas pateretur: uel ridebatur ingenti cachinno, si eius dignitas grauiori subiacere nõ posset iniuriæ. Salutatus consessum obtulit omnib. senatoribus: atq; adeo nisi honestos & bonæ famæ homines ad salutationẽ non admisit. Iussitq; quẽadmodũ in Eleusinijs sacris dicit, ut nemo ingrediatur, nisi qui se innocentẽ nouit. Per prçconẽ edixit ut nemo salutaret principẽ, qui se furẽ esse nosset, ne aliquando detectus capitali supplicio subderetur. Ipse adorari se uetuit, cũ iam cœpisset Heliogabalus adorari regũ more Persarũ. Erat præterea hæc illius sententia, solos fures de paupertate conqueri, dũ uolunt scelera uitæ suæ tegere. Idẽ addebat sententiã de furibus notam: & Grçce quidẽ, quæ latine hoc significat, Qui multa rapuerit, pauca suffragatoribus dederit, saluus erit: quæ Græce talis est: ὁ πολλὰ κλέψας, ὀλίγα δοὺς ἐκφεύξεται. Præfect. præt. sibi ex senatus autoritate constituit. præfect. urbis à senatu accepit, alterũ præfect. præt. fecit: qui ne fieret, etiam fugerat, dicens, inuitos nõ ambientes in remp. collocandos. senatorẽ nunq; sine omniũ senatorũ, qui aderant, consilio fecit, ita ut per sentẽtias omniũ crearetur, testimonia dicerẽt summi uiri: ac si fefellissent uel testes uel hi qui sentẽtias dicebãt, postea in ultimũ reijcerent locũ, ciuium cõdemnatione adhibita, quasi falsi rei approbati sine ullius indulgentiæ proposito. Idẽ senatores non nisi ad summorũ in palatio uirorum suffragiũ fecit, dicens, magnũ uirum esse oportere, qui faceret senatorem. Idem libertinos nunquam in equestrẽ locum redegit, asserens, seminariũ senatorum equestrẽ locum esse. Moderationis tantæ fuit, ut nemo unq; ab eius latere submoueret, ut omnibus se blãdum affabilemq; præberet: ut amicos non solũ primi ac secundi loci, sed etiam inferiores ægrotantes uiseret: ut sibi ab omnibus libere, quæ sentiebant, dici cuperet: & cum dictũ esset, audiret: & cum audisset, ita ut res poscebat, emendaret atq; corrigeret: sin minus bene factũ esset aliquid, etiam ipse conuinceret, idq; sine fastu & sine amaritudine animi: consensum omnibus semper offerret, præter eos quos furtorũ densior fama perstrinxerat, de absentibus semper requirens. Deniq; cũ ei obijcerent nimiam ciuilitatẽ, & Mammea mater, & uxor Mẽmia Sulpitij consularis uiri filia, Catuli neptis, & sæpe dicerent, molliorẽ tibi potestatem & contemptibiliorẽ imperij fecisti. ille respondit: Sed securiorẽ, atq; diuturniorẽ. Dies deniq; nunquam transijt, quin aliquid mansuetum, ciuile, pium faceret: sed ita ut ærariũ nõ euerteret. Condẽnationes & raras esse iussit: & quæ factæ fuerant, non indulsit. Vectigalia ciuitatibus ad proprias fabricas deputauit. Fœnus publicũ trientariũ exercuit, ita ut pauperibus plerisq; sine usuris pecunias dederit ad agros emendos, reddẽdas de fructibus. præfect. præt. suis senatoriã addidit dignitatem, ut uiri clarissimi & essent, & dicerentur: quod antea uel raro fuerat, uel omnino non fuerat: eousq; ut si quis imperatorũ successorẽ præfect. præt. dare uellet, laticlauiã eidem per libertum submitteret, ut in multorum uita Marius Maximus dixit. Alexander aũt idcirco senatores esse uoluit præfect. præt. ne quis non senator de Romano senatore iudicaret. Milites suos sic ubiq; sciuit, ut in cubiculo haberet breues, & numerum, & tempora militantiũ: semperq; cum solus esset, & ratiões eorũ, & numerum, & dignitates, & stipendia recenseret, ut esset ad omnia instructissimus. Deniq; cum inter militares aliquid ageretur, multorum dicebat & nomina. De promouendis etiam sibi annotabat: & perlegebat cuncta pictacia: & sic faciebat diebus etiã pariter annotatis, & quis, & qualis esset, & quo insinuãte promotus. Commeatũ populi Romani sic adiuuit, ut cum frumenta Heliogabalus euertisset, uicẽ de propria pecunia loco suo reponeret. Negotiatoribus ut Romam uolentes concurrerent, maximam immunitatẽ dedit. Oleum quod Seuerus populo dederat, quodq; Heliogaba-

Platonis sententia

lus imminuerat, turpissimis hominibus præfecturā annonæ tribuendo, integrum restituit. Ius conferendi rationes, quod impurus ille sustulerat, hic omnib. reddidit. Mechanica opera Romæ plurima instituit. Iudæis priuilegia reseruauit. Christianos esse passus est. Pontificibus tantū detulit, & XV uiris, atq; auguribus, ut quasdam causas sacrorum à se finitas iterari, & aliter distingui pateretur. Præsides prouinciarū, quos uere non factionibus laudari comperit, & in itineribus secū semper in uehiculo habuit, & munerib. adiuuit, dicens, & fures à rep. pellendos ac pauperandos, & integros esse redimendos atq; ditandos. Cum edulitatē P.R. ab eo peteret, interrogauit per Curionem, quam speciē caram putarent. Illi continuo exclamauerunt, carnem bubulā atq; porcinam. Tunc ille non quidē edulitatem proposuit, sed iussit, ne quis suminatā occideret, ne quis lactantē, ne quis uaccam, ne quis damalionē: tantumq; intra biennium, uel prope annum porcinæ carnis fuit & bubulæ, ut cū fuisset octominutalis libra, ad duos unumq; utriusq; carnis libra redigeretur. Causas militū contra tribunos sic audiuit, ut si aliquē reperisset tribunorum in crimine, pro facti qualitate sine indulgentiæ proposito puniret. De omnibus hominib. per fideles homines suos semper quæsiuit: & per eos, quos nemo nosset hoc agere, cum diceret, omnes præda corrūpi posse. Seruos suos semper cum seruili ueste habuit, liberos cum ingenuorū. Eunuchos de ministerio suo abiecit, & uxori ut seruos seruire iussit. Et cum Heliogabalus mancipiū eunuchorum fuisset, ad certum numerū eos redegit: nec quicq; in palatio curare uoluit, nisi balneas fœminarū. cum plerosq; eunuchos rationibus & procurationib. præposuisset Heliogabalus: hic illis & ueteres sustulit dignitates. Idem tertiū genus hominum eunuchos esse dicebat: nec uidendū, nec in usu habendū à uiris, sed uix à fœminis nobilibus. Qui de eo fumum uendiderat, & à quodā militari centum aureos acceperat, in crucem tolli iussit per eam uiam, qua esset seruis suis ad suburbana imperatoria iter frequentissimū. Prouincias prætorias, præsidales plurimas fecit. Proconsulares ex senatus uoluntate ordinauit. Balnea mixta Romæ exhiberi prohibuit: quod quidē iam antè prohibitū Heliogabalus fieri permiserat. Lenonū uectigal & meretricū & exoletorum in sacrum ærariū inferri uetuit: sed sumptib. publicis ad instaurationē theatri, circi, amphitheatri, & ærarij deputauit. Habuit in animo ut exoletos uetaret, quod postea Philippus fecit: sed ueritus est ne prohibens publicū dedecus in priuatas cupiditates conuerteret, cum homines illicita magis poscant, prohibitaq; furore persequant. Braccariorū, linteonum, uitreariorū, pellionum, plaustrariorū, argentariorum, aurificum, & cæterarū artium uectigal pulcherrimū instituit: ex eoq; iussit thermas, & quas ipse fundauerat, & superiores populi usibus exhiberi: syluas etiam thermis publicis deputauit. Addidit & oleum luminibus thermarū, cum antea non ante aurorā paterent, & ante solis occasum clauderentur. Huius imperium incruentum quidam literis tradiderunt, quod contrà est. Nam & Seuerus est appellatus à militibus ob austeritatem, & in animaduersionib. asper in quibusdam fuit. Opera ueterum principū instaurauit: ipse noua multa constituit: In his thermas nominis sui iuxta eas, quæ Neronianæ fuerunt, aqua inducta, quæ Alexandrina nunc dicitur. Nemus thermis suis de priuatis ædibus suis, quas emerat, diruptis ædificijs fecit. Oceani soliū primus inter principes appellauit, cum Traianus id non fecisset, sed diebus solia deputasset. Antonini Caracalli thermas additis fortionibus perfecit, & ornauit. Alexandrinū opus marmoris de duobus marmoribus, hoc est Porphyretico & Lacedæmonio, primus instituit, palatio exornato hoc genere marmorandi. Statuas colossas in urbe multas locauit, artificibus undiq; conquisitis. Alexādri habitu nummos plurimos figurauit: & quidem electreos aliquantos, sed plurimos tamen aureos. A mulieribus famosis matrē & uxorem suam salutari uetuit. Conciones in urbe multas habuit more ueterum tribunorū & cōsulum. Congiariū populo ter dedit, donatiuū militibus ter. carnem populo addidit. Vsuras fœneratorum contraxit ad trientes pensiones, etiam pauperibus consulens. Senatores si fœnerarētur, usuras accipere primo uetuit, nisi aliquid muneris causa acciperent: postea tamen iussit ut semisses acciperent donum, munus tamen sustulit. Statuas summorum uirorum in foro Traiani collocauit undique translatas. Paulum & Vlpianum in magno honore habuit, quos præfectos ab Heliogabalo alij dicūt

factos

factos, alij ab ipso. Nam & consiliarius Alexandri, & magister scrinij Vlpianus fuisse perhibetur: qui tamen ambo assessores Papiniani fuisse dicuntur. Basilicam Alexandrinam instituerat inter campum Martium & septa Agrippiana, in latum pedum centum, in longum pedum mille, ita ut tota columnis penderet: quam efficere non potuit morte præuentus. Isium & Serapium decenter ornauit, additis signis & deliacis, & omnibus mysticis. In matrem Mammeam unice pius fuit, ita ut Romę in palatio faceret dietas nominis Mammeæ, quas imperitũ uulgus hodie ad Mammã uocant. Et in Baiano palatium cum stagno, quod Mammeæ nomine hodieq; censetur. Fecit & alia in Baiano opera magnifica in honorem affiniũ suorum, & stagna stupẽda admisso mari. Pontes quos Traianus fecerat, instaurauit penè in omnibus locis. Aliquos etiam nouos fecit, sed instauratis nomen Traiani reseruauit. In animo habuit, omnibus officijs genus uestium proprium dare, & omnibus dignitatibus, ut à uestitu dignoscerentur: & omnibus seruis, ut in populo possent agnosci, ne quis seditiosus esset, simul ne serui ingenuis miscerentur. Sed hoc Vlpiano Pauloq; displicuit, dicentibus, plurimum rixarũ fore, si faciles essent homines ad iniurias. Tum satis esse constituit, ut equites Romani à senatoribus claui qualitate discernerentur. Penulis intra urbem frigoris causa ut senes uterentur permisit, cum id uestimenti genus semper itinerarium aut pluuiæ fuisset. Matronas tamen intra urbem penulis uti uetuit, in itinere permisit. Facundiæ fuit Græcæ magis quàm Latinæ, nec uersu inuenustus. Et ad musicam pronus, matheseos peritus: & ita quidẽ, ut ex eius iussu mathematici publice proposuerint Romæ, ac sint professi, ut docerent. Aruspicinæ quoq; peritissimus fuit, ὀρνεοσκόπος magnus, ut & Vascones, & Hispanorum, & Pannoniorum augures uicerit. Geometriam fecit, pinxit mire, cantauit nobiliter: sed nunquàm alio conscio, nisi pueris suis testibus. Vitas principum bonorum uersibus scripsit. Lyra, tibia, organo cecinit: tuba etiã, quod quidem imperator nunquam ostendit. Palæstes primus fuit, in armis magnus, adeo ut multa bella & gloriose gesserit. Consulatum ter inijt tantum ordinarium: ac primo nundino sibi alios semper suffecit. Seuerissimus iudex contra fures, appellans eosdem quotidianorum scelerum reos, & damnans acerrime: ac solos hostes, inimicosq; reip. uocans. Eum notarium, qui falsum causæ breuem in consilio imperatorio retulisset, incisis digitorum neruis, ita ut nunquam posset scribere, deportauit. Cum quidam ex honoratis uitæ sordidæ, & aliquando furtorũ reus, per ambitionem nimiam ad militiã aspirasset, idcirco quòd per reges amicos ambierat, admissus statim in furto præsentibus patronis detectus est, iussusq; à regibus audiri, damnatus est re probata. Et cum quæreretur à regibus, quid apud eos paterentur fures, illi responderũt: Crucem. Ad eorũ responsum, in crucẽ sublatus est. Ita & patronis autoribus damnatus ambitor est: & Alexandri, quam præcipue tuebatur, seruata clementia est. Statuas colossas, uel pedestres nudas, uel equestres, diuis imperatoribus in foro diui Neruæ, quod transitoriũ dicitur, locauit omnibus cum titulis, & columnis æreis, quæ gestorum ordinem cõtinerẽt exemplo Augusti, qui summorum uirorum statuas in foro suo è marmore collocauit additis gestis. Volebat uideri originem de Romanorum gente trahere, quia eum pudebat Syrum dici: maxime quòd quodam tempore festo, ut solent Antiochenses, Aegyptij, Alexandrini, lacessiuerãt eum conuitiolis, Syrum archisynagogũ eum uocantes, & archierea. Antequã de bellis eius & expeditionibus, & uictorijs loquar, de uita quotidiana & domestica pauca differam. Vsus uiuendi eidem hic fuit: Primum, ut si facultas esset, id est, si non cum uxore cubuisset, matutinis horis in larario suo, in quo & diuos principes, sed optimos electos, & animas sanctiores, in queis & Apollonium, & quantum scriptor suorum temporũ dicit, Christum, Abraham, & Orpheũ, & huiuscemodi deos habebat, ac maiorũ effigies, rem diuinã faciebat. Si id nõ poterat, pro loci qualitate uel uectabat, uel piscabatur, uel deambulabat, uel uenabatur. Dehinc si hora permitteret, actibus publicis pòst multam operam dabat: idcirco quòd & res bellicæ, & res ciuiles, ut superius dictum est, per amicos tractabãtur, sed sanctos & fideles, & nunquam uenales: & tractatæ firmabantur, nisi quid noui etiam ipsi placeret. Sane si necessitas cogeret, ante lucem actibus operã dabat, & in longam horã producebat: neq; unquam tædiauit, aut morosus, aut iratus resedit, fronte semper pari, & lætus ad

Scrinij magister

Penulæ

omnia. Erat enim ingentis prudentiæ, & cui nemo posset imponere: & quem si aliquis urbane tentare uoluit, intellectus tulit pœnas. Post actus publicos, seu bellicos, seu ciuiles, lectioni Græcæ operam maiorem dabat, De rep. libros Platonis legens. Latina cum legeret, nō alia magis legebat, q̃ De officijs Ciceronis & De rep. nōnunq̃ & oratores & poetas, in queis Serenū Sammonicū, quem ipse nouerat, & dilexerat, & Horatium. Legit & uitam Alexandri, quem præcipue imitatus est: & si in eo cōdemnabat ebrietatē, & crudelitatē in amicos: quāuis utrunq; defendat̃ à bonis scriptoribus, quibus sæpius ille credebat. Post lectionē operā palæstræ, aut sphæristerio, aut cursui, aut luctaminibus mollioribus dabat. Atq; inde unctus lauabatur, ita ut caldarijs uel nunquam uel raro, piscina semper uteretur, in eaq; una hora prope maneret: biberet etiam frigidam Claudiam ieiunus ad unum prope sextarium. Egressus balneas multū lactis & panis sumebat, oua, deinde mulsum: atq; his refectus aliquando prandiū inibat, aliquando cibum usq; ad cœnam differebat, prandit tamen sæpius. Vsusq; est Hadriani tetrapharmaco frequenter, de quo in libris suis Marius Maximus loquitur, cum Hadriani differit uitam. Post meridianas horas subscriptioni & lectioni epistolarum semper dedit operam, ita ut ab epistolis & libellis, & à memoria semper assisterent. nonnunquam etiam si stare per ualetudinem non possent, sederent relegentibus cuncta librarijs, & ijs qui scrinium gerebant, ita ut Alexander sua manu adderet, si quid esset addendum: sed ex eius sententia, qui disertior habebat̃. Post epistolas, omnes amicos simul admisit, cum omnibus pariter est locutus: neq; unquam solum quenquā, nisi præfectum suum uidit, & quidem Vlpianum, ex assessore semper suo, causa iustitiæ singularis. Cum autem alterum adhibuit, & Vlpianum rogari iussit. Virgilium autem Platonem poetarum uocabat, eiusq; imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo larario habuit, ubi & Achillis & magnorū uirorum. Alexandrum uero Magnum inter diuos & optimos in larario maiore consecrauit. Iniuriam nulli unquam amicorum comitumúe fecit: nec magistris quidem, aut principibus officiorum. Præfectis autem semper detulit, asserens eum, qui mereatur iniuriam pati, ab imperatore damnādum esse, non dimittendum. Si unquam alicui præsentium successorem dedit, semper illud addidit, gratias tibi agit Respub. eumq; muneratus est ita, ut priuatus pro loco suo posset honeste uiuere: his quidem muneribus, agris, bobus, equis, frumēto, ferro, impendijs ad faciendam domum, marmoribus ad ornandum, & operis, quas ratio fabricæ requirebat. Aurum & argentum raro cuiquam, nisi militi diuisit, nefas esse dicens, ut dispensator publicus in delectationes suas & suorum conuerteret id, quod prouinciales dedissent. Aurum negotiatorium & coronarium Romæ remisit. Fecit Romæ curatores urbis quatuordecim, sed ex consularibus uiris, quos audire negocia urbana cum præfecto urbis iussit, ita ut omnes, aut magna pars adessent, cum acta fierent. Corpora omnium constituit uinariorum, lupinariorum, caligariorum, & omnino omnium artium: hisq; ex sese defensores dedit, & iussit quid ad quos iudices pertineret. Scenicis nunquam aurum, nunquam argentum, uix pecuniam donauit: pretiosas uestes, quas Heliogabalus dederat, etiā sustulit. Milites, quos ostensionales uocant, non pretiosis, sed speciosis clarisq; uestibus ornabat: nec multum insignibus, aut ad apparatum regium, auri & serici deputabat, dicens, imperium in uirtute esse, non in decore. Chlamydes hirtas Seueri, & tunicas asemas uel macrocheras ex purpura non magna ad usum reuocauit suum. In conuiuio aurum nesciJt: pocula mediocria, sed nitida semper habuit. Ducentarum librarum argenti pondus ministerium eius nunquā transiit. Nanos, & nanas, & moriones, & uocales exoletos, & omnia acroamata, & pantomimos populo donauit: qui autem usui nō erant, singulis ciuitatibus putauit alendos singulos, ne grauarentur specie mendicorum. Eunuchos, quos Heliogabalus & in consilijs turpibus habebat & promouebat, donauit amicis, addito elogio, ut si nō rediissent ad bonos mores, eosdem liceret occidi sine autoritate iudicij. Mulieres infames, quarū infinitum numerum deprehenderat, publicari iussit, exoletis omnibus deportatis, aliquibus etiā naufragio mersis, cum quibus illa clades consuetudinē habuerat funestissimam. Auratam uestem ministrorum uel in publico cōuiuio nullus habuit. Cum inter suos conuiuaretur, aut Vlpianum, aut doctos homines adhibebat, ut haberet fabulas

las literatas, quibus se recreari dicebat & pasci. Habebat cum priuatim conuiuaret, & librũ in mensa, & legebat, sed Græca magis. Latinos autẽ poetas lectitabat. Publico conuiuio ea simplicitate egit qua priuato: nisi cum numerus accubantium crescebat, & multitudo conuiuarũ, qua ille offendebatur, dicens, se in theatro & circo manducare. Oratores & poetas non sibi panegyricos dicentes, quod exemplo Nigri Pescennij stultum dicebat, sed aut orationes recitantes, aut facta ueterũ, quos ante retuli, libenter audiuit: libentius tamen, si quis ei recitauit Alexandri Magni laudes, aut meliorũ retro principum, aut magnorum urbis Romæ uirorum. Ad Athenæum, audiendorũ & Græcorum & Latinorum rhetorum uel poetarum causa, frequenter processit. Audiuit autem etiam forenses oratores causas recitantes, quas uel apud ipsum, uel apud præfectos urbis egerãt. Agoni præsedit, & maxime Herculeo in honorem Magni Alexandri Solus post meridiem, uel matutinis horis idcirco nunquam aliquos uidebat, quod ementitos de se multa cognouerat. Speciatim Vetronium Turinum quem cum familiarem habuisset, ille omnia uel fingendo sic uendiderat, ut Alexandri quasi stulti hominis, & quem ille in potestate haberet, & cui multa persuaderet, infamaret imperium: sicq; omnibus persuaserat, quòd ad nutum suũ omnia faceret. Deniq; hac illum arte deprehẽdit, ut quendam immitteret qui à se quiddã publice peteret: ab illo autem occulte quasi præsidium postularet, ut pro eo Alexandro secreto suggereret. Quod cum factum esset, & Turinus suffragium promisisset, dixissetq; se quædam imperatori dixisse cum nihil dixisset, sed in eo pendere ut adhuc impetraret, euentum uendens: cumq; iterum iussisset Alexander interpellari, & Turinus quasi agens aliud nutibus annuisset, neq; tamen interim quicquam dixisset, impetratũ autem esset quod petebatur, Turinusq; ab illo qui meruerat fumi uenditor ingentia præmia percepisset, accusari eum Alexander iussit: probatisq; per testes omnibus, & quibus præsentibus quid accepisset, & quibus audientibus quid promisisset, in foro transitorio ad stipitem illũ ligari præcepit: & fumo apposito, quem ex stipulis atq; humidis lignis fieri iusserat, necauit, præcone dicente: Fumo punitur, qui uendidit fumum. Ac ne in una tantũ causa uideretur crudelior fuisse, quæsiuit diligentissime antequam eum damnaret: & inuenit, Turinum sæpe & in causis ab utraq; parte accepisse, cum euentus uenderet, & ab omnibus, qui aut præposituras, aut prouincias acceperãt. Spectacula frequentauit cũ summa donãdi parsimonia, dicẽs, & uenatores, & scenicos, & aurigas sic alẽdos, quasi seruos nostros, aut uenatores, aut muliones, aut uoluptarios. Cõuiuium neq; opimũ, neq; nimis parcum, sed nitoris summi fuit: ita tamen ut pura mantilia mitterentur. Sæpius cocco clauata, aurata uero nunq;, cum hæc Heliogabalus iam recepisset: & ante, ut quidam prædicat, Hadrianus habuisset. Vsus conuiuij diurnus hic fuit: Vini ad totum diem sextarij XXX, panis mundi pondo XXX, panis sequentis ad donandum pondo L. Nam semper de manu sua ministris cõuiuij, & panem, & partes aut olerum, aut carnis, aut leguminũ dabat, senili prorsus maturitate patremfamiliâs agens. Erant decreta & carnis diuersæ pondo XXX, erant & gallinæ, oua, adhibebat & anser diebus festis. Calendis autem Ianuarijs, & hilarijs Matris deûm, & ludis Apollinaribus, & Iouis epulo, & Saturnalibus, & huiusmodi festis diebus fasianus: ita ut aliquãdo & duo ponerentur, additis gallinaceis duobus. leporem quotidie habuit: uenationem frequentem, sed eam cum amicis diuidebat: & his maxime, quos sciebat per se non habere. Nec diuitibus quicquã talium munerũ misit, sed ab his semper accepit. Habuit quotidie † milij sine pipere sextarios quatuor, cum pipere duo: & ne sit longum omnia inserere, quæ Gargilius Martialis eius temporibus scriptor singulatim persecutus est, omnia illi ad modum & rationẽ sunt præbita. Pomis uehemẽter indulsit, ita ut secunda mensa illi sæpius poneretur, unde etiã iocus extitit: Non secundam mensam Alexandrum habere, sed secundum. Ipse cibo plurimo reficiebatur: uino neq; parce, neq; copiose, affatim tamen. Frigida semper pura usus, & æstate uino cum rosa condito: quod quidem solum ex diuerso genere Heliogabali tenuerat. Et quoniã de lepusculis facta est mentio, quòd ille leporem quotidie haberet, iocus poeticus emersit, idcirco quòd multi septem diebus pulchros esse dicũt eos, qui leporẽ comederint, ut Martialis coci epigramma significat, quod contra quandam Gelliam scripsit huiusmodi,

Anser in festis

Al's mellis

Cum

Cum leporem mittis, semper mihi Gellia mandas,
Septem formosus Marce diebus eris.
Si uerum dicis, si uerum Gellia mandas,
Edisti nunquam Gellia tu leporem.

Sed hos uersus Martialis in eam quæ deformis esset, composuit. Poeta uero temporum Alexandri hæc in eum dixit,

Pulchrum quòd uides esse nostrum regem,
Quem Syrum sua detulit propago,
Venatus facit, & lepus comesus,
Ex quo continuum capit lepórem.

Hos uersus cum ad eum quidam ex amicis detulisset, respondisse ille dicitur Græcis uersibus in hanc sententiam,

Pulchrum quòd putas esse uestrum regem
Vulgari miserande de fabella:
Si uerum putas esse, non irascor:
Tantum tu comedas uelim lepusclos,
Vt fias, animi malis repulsis,
Pulcher, ne inuideas liuore mentis.

Cum amicos militares habuisset, ut usum Traiani, quem ille post secundã mensam potandi usq; ad pocula instituerat, reseruaret, unum tantum poculum amicis exhibebat in honorem Alexandri Magni: id autem breuius, nisi si quis, quod licebat, maius habere postulasset. Vsus Veneris in eo moderatus fuit, exoletorum ita expers, ut quemadmodum suprà diximus, legem de his auferendis ferre uoluerit. Horrea in omnibus regionibus publica fecit, ad quæ conferrent bona hi, qui priuatas custodias non haberent. Balnea omnibus regionibus addidit, quæ forte nõ habebãt. Nam hodieq; multa dicuntur Alexandri. Fecit & domos pulcherrimas, easdemq; amicis suis maxime integris uiris donauit. Vectigalia publica in id cõtraxit, ut qui X aureos sub Heliogabalo præstiterant, tertiam partem auri præstarent, hoc est, tricesimam partem. Tuncq; primum semisses aureorum formati sunt. Tunc etiam cum ad tertiam partem auri uectigal decidisset, tremisses, dicente Alexandro etiã quartarios futuros, quòd minus non posset. Quos quidem iam formatos in moneta detinuit, expectans ut si uectigal contrahere potuisset, & eosdem ederet. Sed cum non potuisset per publicas necessitates, conflari eos iussit, & tremisses tantum solidosq; formari. Formas binarias, ternarias, & quaternarias, & denarias etiam, atq; amplius, usq; ad bilibres quoq; & centenarias, quas Heliogabalus inuenerat, resolui præcepit: neq; in usu cuiusquã uersari, atq; ex eo his materiæ nomen inditũ est: cum diceret plus largiendi hãc esse imperatori causam, si cum multos solidos minores dare posit, dans decẽ uel amplius una forma, triginta & quinquaginta & centũ dare cogeretur. Vestes sericas ipse raras habuit: holosericas nunquã induit: subsericam nunq; donauit. Diuitijs nullius inuidit: pauperes iuuit. honoratos, quos pauperes uere nõ per luxuriã aut simulationẽ uidit, semper multis cõmodis auxit, agris, seruis, animalibus, gregibus, ferramentis rusticis. In thesauris uestẽ nunquã nisi annũ esse passus est, eamq; statim expendi iussit. Omnem uestem quã donauit, ipse perspexit: omne aurum, omne argentum, idq; frequenter appendit. Donauit & ocreas, & braccas, & calciamẽta inter uestimenta militaria. Purpuræ clarissimæ non ad usum suum, sed ad matronarũ, si quæ aut possent, aut uellent, certe ad uendendum grauissimus exactor fuit: ita ut Alexandrina purpura hodieq; dicat, quæ uulgo Probiana dicitur: idcirco quod Aurelius Probus baphijs præpositus id genus muricis reperisset. Vsus est ipse chlamyde coccina sæpe. In urbe tamen semper togatus fuit, & in Italiæ urbibus. Prætextam & pictam togam nunquam nisi COS. accepit: & eam quidem, quam de Iouis templo sumptam alij quoq; accipiebant, aut præt. aut COSS. Accepit prætextam etiam cum sacra faceret, sed loco Pont. Max. non imperatoris. Boni linteaminis appetitor fuit, & quidem puri, dicens, si lintei idcirco sunt, ut nihil asperum habeant, quid opus est purpura? in linea autem aurum mitti etiam dementiam iudicabat, cum asperitati adderetur rigor. Fasceis semper usus est. Braccas albas habuit

habuit, nō coccinas, ut prius solebant. Gemmarū quod fuit uendidit, & aurum in ærarium contulit, dicens, gemmas uiris usui non esse. Matronas aūt regias contentas esse debere uno reticulo, atq; inauribus, & baccato monili, & corona, cū qua sacrificiū facerent: & unico pallio auro sparso, & cyclade, quæ sex uncijs auri plus nō haberet. Prorsus censurā suis temporibus de proprijs moribus gessit. Imitati sunt eū magni uiri: & uxorem eius matronæ pernobiles. Aulicū ministeriū in id contraxit, ut essent tot homines in singulis officijs, quot necessitas postularet: ita ut annonas non dignitatem acciperēt fullones, & uestitores, & pictores, & pincernæ, omnes castrenses ministri, quem admodum pestis illa instituerat, sed annonas singulas uix binas. Et cum argentū in ministerio plus ducentis libris non haberet, nec plures ministros, argentum & ministros antè quando poscebat, accipiebat ab amicis: quod hodieq; fit, si præstatur à præfectis absente imperatore. Voluptates scenicas in cōuiuio nunq; habuit, sed summa illa oblectatio fuit, ut catuli cum porcellis luderent, aut perdices inter se pugnarent, aut aues paruulæ sursum & deorsum uolitarent. Habuit sanè in palatio unū genus uoluptatis, quo maxime delectatus est, & quo solicitudines publicas subleuaret. Nā auiaria instituerat pauonum, fasianorum, gallinaceorum, anatum, perdicū etiam, hisq; uehementer oblectabatur. maxime palumborū, quos habuisse ad uiginti millia dicitur: & ne eorum pastus grauaret annonā, seruos habuit uectigales, qui eos ex ouis ac pullicenis, ac pipionibus alerent. Thermis & suis & ueterū frequenter cum populo usus est, & æstate maxime, balneari ueste ad palatiū reuertens, hoc solū imperatoriū habens, q lacernam coccineā accipiebat. Cursorē nunq; nisi seruū suū, dicens, ingenuū currere nisi in sacro certamine nō debere: cocos, piscatores, fullōes, & balneatores nō nisi seruos suos habuit: ita ut si quis deesset, emeret. Medicus sub eo unus palatinus salariū accepit: cæteri oēs qui usq; ad sex fuerunt, annonas binas aut ternas accipiebāt: ita ut mundas singulas consequerēt aliās alter. Iudices cum promoueret exemplo ueterū, ut & Cicero docet, & argento & necessarijs instruebat, ita ut præsides prouinciarū acciperēt argenti pondo uicena, phialas senas, mulos binos, equos binos, uestes forenses binas, domesticas singulas, balneares singulas, aureos centenos, cocos singulos. Et si uxores nō haberēt, singulas cōcubinas, q sine his esse nō possent: reddituri deposita administratione, mulas, mulos, equos, muliōes, & cocos: cætera sibi habituri, si bene egissent: in quadruplum reddituri, si male. Præter condemnationē, aut peculatus, aut repetundarum leges innumeras sanxit. Carrucas Romæ & rhedas senatoribus omnib. ut argentatas haberēt permisit: interesse Romanæ dignitatis putans, ut his tantæ urbis senatores uterentur. Consules quoscunq; uel ordinarios, uel suffectos creauit, ex senatus sententia nominauit, sumptū eorum contrahens: & nundina uetera ex ordine instituit, uel dies uel tempora. Quæstores candidatos ex sua pecunia iussit munera populo dare, sed ut post quæsturā præturas acciperēt, & inde prouincias regerēt: ærarios uero instituit, qui de ære fisci ederent munera, eademq; parciora. Habuit in animo ut munera per totum annū dispergeret, ut per XXX dies munus populo darēt. Sed cur id nō fecerit, in occulto habeē. Capitoliū septimo die cum in urbe esset ascendit, tēpla frequentauit. Christo templum facere uoluit, eumq; inter deos recipere. Quod & Hadrianus cogitasse ferē, qui templa in omnibus ciuitatibus sine simulacris iusserat fieri: quæ hodie idcirco quia non habent numina, dicunē Hadriani, quæ ille ad hoc parasse dicebatur: sed prohibitus est ab his, qui consulentes sacra, repererant, omnes Christianos futuros, si id optato euenisset, & templa reliqua deserenda. In iocis Alexander dulcissimus fuit, in fabulis amabilis, in conuiuijs comis, ita ut quisq; posceret quod uellet. Ad aurum colligendum attentus, ad seruandum cautus, ad inueniendum solicitus, sed sine cuiusquam excidio. Syrum se dici noluit, sed à maioribus Romanum. Et stemma generis depinxerat, quo ostendebatur genus eius à Metellis descendere. Rhetoribus, grammaticis, medicis, aruspicibus, mathematicis, mechanicis, architectis salaria instituit, & auditoria decreuit, & discipulos cum annonis pauperum filios modo ingenuos dari iussit. Etiam in prouincijs oratoribus forensibus multum detulit, plerisq; etiam annonas dedit, quos constinisset gratis agere. Leges in annos firmauit, easq; etiam ipse diligentissime seruauit. Theatralia spectacula sæpe obijt. Theatrum Marcelli reficere uoluit.

Pipiones

Christus

Multis

Multis ciuitatibus, quæ post terræmotus deformes erant, ad instaurationem operum & publicorum & priuatorum pecuniã ex uectigalibus dedit. In templis sanè nunquã præter quatuor aut quinq; argenti libras, auri ne guttulam quidem aut bracteolam posuit, susurrans uersum Persii,

IN SANCTIS QVID FACIT AVRVM.

Expeditiones bellicas habuit, de quibus ordine suo edisseram. Primũ tamen eius consuetudinem dicam de rebus uel tacendis, uel prodendis. Tacebantur secreta bellorũ: itinerum autem dies publicè proponebãtur, ita ut edictũ penderet ante menses duos: in quo scriptũ esset, illa die, illa hora ab urbe sum exiturus: & si dij uoluerint, in prima mansione mansurus, deinde per ordinem mansiones, deinde statiuæ, deinde ubi annona esset accipienda: Et id quidem eo usq; quamdiu ad fines Barbaricos ueniretur. iam enim inde tacebatur, & omnes ambulabant ita, ne dispositionem Romanam Barbari scirent. Certum est autem, cum nunquam id quod proposuerat, fefellisse, cum diceret: Nolle ab aulicis suas uendi dispositiones: quod factũ fuerat sub Heliogabalo, cum ab eunuchis omnia uenderentur. Quod genus hominũ idcirco secreta omnia in aula nosse cupiunt, ut soli aliquid scire uideantur, & habeant unde uel gratiã uel pecuniam requirãt. Et quia de publicandis dispositionibus mentio cõtigit, ubi aliquos uoluisset uel rectores prouincijs dare, uel præpositos facere, uel procuratores, id est, rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus: si non probasset, subiret pœnã capitis: dicebatq;, graue

Christiani esse, cum id Christiani & Iudæi facerent in prædicandis sacerdotibus qui ordinandi sunt, non fieri in prouinciarum rectoribus, quibus & fortunæ hominum cõmitterentur & capita. Assessoribus salaria instituit: quamuis sæpe dixerit, eos esse promouendos, qui per se remp. gerere possent, non per assessores: addens, militares habere suas administratiões, habere literatos, & ideo unumquenq; hoc agere debere quod nosset. Thesauros repertos his qui repererãt donauit: & si multi essent, addidit his eos, quos in suis habebat officijs. Cogitabat secum, & descriptum habebat, cui quid præstitisset: & si quos sciret, uel nihil petisse, uel non multum, unde sumptus suos augerent, uocabat eos, & dicebat: Quid est cur nihil petis? an me tibi uis fieri debitorem? pete, ne priuatus de me queraris. Dabat autem hæc in beneficijs, quæ famam eius non læderent: bona punitorum, sed nunquam cum auro, argento, uel gemmis: nam id omne in ærarium reponebat: dabat præposituras locorum ciuilium, non militum: dabat eas administrationes quæ ad procurationes pertinerent. Rationales cito mutabat, ita ut nemo nisi annum compleret: eosq; si boni essent, oderat, malum necessarium uocans. Præsides uero proconsules & legatos nunquã fecit ad beneficium, sed ad iudiciũ uel suum, uel senatus. Milites expeditionis tempore sic disposuit, ut in mansionibus annonas acciperent: nec portarent cibaria decem & septem, ut solent, dierum, nisi in Barbarico: quamuis & illic mulis eosdem atq; camelis adiuuerit, dicens, milites se magis seruare, quàm seipsum, quòd salus publica in his esset. Aegrotantes ipse uisitauit per tentoria milites, etiã ultimos & carpentis uexit, & omnibus necessarijs adiuuit. Et si fortè grauius laborassent, per ciuitates & agros patribusfamiliãs hominibus, & sanctiorib. matronis eos distribuebat, reddens impendia quæ fecissent, siue conualuissent illi, seu periissent. Cum quidam Ouinius Camillus senator antiquæ familiæ delicatissimus rebellare uoluisset tyrannidem affectans, eiq; nuntiatum esset, ac statim probatum, ad palatium eum rogauit: eiq; gratias egit, quòd curam reip. quæ recusantibus bonis imponeretur, sponte reciperet: deinde ad senatum processit, & timentem, ac tantæ conscientiæ tabe confectum, participem imperij appellauit, in palatium recepit, conuiuio adhibuit, ornamentis imperialibus, & melioribus q̃ ipse utebatur, affecit. Et cum expeditio barbarica esset nuntiata, uel ipsum, si uellet, ire, uel ut secum proficisceretur, hortatus est. Et cum ipse pedes iter faceret, illum inuitauit ad laborem, quem post quinq; milia cunctantem equo sedere iussit. Cumq; post duas mansiones equo etiã fatigatus esset, carpento imposuit. Hoc quoq; seu timore, seu uere respuentem, abdicantẽ quinetiam imperium, & mori paratũ dimisit: cõmendatumq; militibus, à quibus Alexander unice amabatur, tutũ ad uillas suas ire præcepit, in quibus diu uixit, sed pòst iussu imperatoris

imperatoris occisus est, quòd ille militaris esset, & à militibus amatus. Scio uulgum hanc rem quam contexui, Traiani putare: sed neq; in uita eius id Marius Maximus ita exposuit, neq; Fabius Marcellinus, neq; Aurelius Verus, neq; Statius Valēs, qui omnē eius uitam in literas miserunt. Contra autem & Septimius, & Acholius, & Encolpius uitæ scriptores, cæteriq; de hoc talia prædicarunt: quod ideo addidi, ne quis uulgi magis famam sequeretur, quàm historiam, quę rumore utiq; uulgi uerior reperitur. Honores iuris gladij nunquam uendi passus est, dicens, Necesse est, ut qui emit, uendat: Ego non patiar mercatores potestatum: quos si patiar, damnare non possim. Erubesco enim punire illum hominem, qui emit & uendit. Pontificatus, & quindecimuiratus, & auguratus codicillares fecit, ita ut in senatu allegarētur. Dexippus dixit uxorem eum cuiusdam Martiani filiam duxisse, eundemq; ab eo Cæsarem nuncupatum. Verum cum uellet insidijs occidere Alexandrum Martianus, detecta factione & ipsum interemptum, & uxorem abiectam. Idem dicit, fuisse patruum Antoninum Heliogabalum Alexandri, non uxoris sororis eiusdem filium. Cum Christiani quēdam locum, qui publicus fuerat, occupassent, contra popinarij dicerent, sibi eum deberi, rescripsit, melius esse ut quomodocunq; illic deus colatur, quam popinarijs dedatur. Cū igitur tantus ac talis imperator domi ac foris esset, iniit Parthicam expeditionē: quam tanta disciplina, tanta reuerentia sui egit, ut non milites, sed senatores transire dicerentur. Quacunq; iter legiones faciebant, tribuni accincti, centuriones uerecundi, milites amabiles erant: ipsum uero ob hæc tot & tanta bona prouinciales ut deū suscipiebant. Iam uero ipsi milites iuuenem imperatorem sic amabant ut fratrem, ut filium, ut parentem: uestiti honeste, calciati etiam ad decorem, armati nobiliter, equis etiam instructi, & ephippijs ac frenis decentibus prorsus, ut Romanam remp. intelligeret quicunq; Alexandri uidisset exercitum. Elaborabat deniq; ut dignus illo nomine uideretur, imò ut Macedonem illū uinceret: dicebatq;, inter Romanum Alexādrum & Macedonem multum interesse debere. Fecerat deniq; sibi argyroaspidas & chrysoaspidas: fecerat & phalangem triginta millium hominum, quos phalangarios uocari iusserat: & cum quibus multum fecit in Perside: quæ quidem erat ex sex legionibus similium armorum: stipendiorum uero post Persicum bellum maiorum. Dona regia in templis posuit: gemmas sibi oblatas uendidit: muliebre esse existimans gemmas possidere, quę neq; militi dari possint, neq; à uiro haberi. Cū quidam legatus uniones duos uxori eius per ipsum obtulisset magni ponderis & inusitatæ mensuræ, uendi eos iussit: qui cum pretium non inuenirent, ne exemplum malum à regina nasceretur, si eo uteretur, quod emi non posset, inauribus Veneris eos dicauit. Vlpianum pro tutore habuit, primum repugnante matre, deinde gratias agente, quem sępe à militum ira obiectu purpuræ summæ defendit: atq; ideo summus imperator fuit, quod eius consilijs præcipue remp. rexit. In procinctu atq; in expeditionibus apertis papilionibus prandit atq; cœnauit, cum militarem cibum cunctis uidētibus atq; gaudentibus sumeret, circumiret propè tota tentoria, à signis abesse neminem pateretur. Si quis de uia in alicuius possessionem deflexisset, pro qualitate loci, aut fustibus subijciebatur in conspectu eius, aut uirgis, aut cōdemnationi: aut si hæc omnia trāsiret dignitas hominis, grauissimis contumelijs, cum diceret: Vis ne hoc in agro tuo fieri, quod alteri facis? Clamabatq; sæpius quod à quibusdam siue Iudæis, siue Christianis audierat, & tenebat: idq; per præconem cum aliquem emēdaret, dici iubebat: QVOD TIBI NON VIS, ALTERI NE FECERIS. Quam sententiam usq; adeo dilexit, ut & in palatio, & in publicis operibus perscribi iuberet. Idem cum quandam aniculam affectam iniurijs à milite audisset, exautoratum eum militia seruum ei dedit, quòd artifex carpentarius esset, ut eam pasceret. Et cum dolerent hoc milites factum, persuasit omnibus, ut modeste ferrent, & eos terruit. ἀναίματον imperium eius, cum fuerit durus & tetricus, idcirco uocatum est, quod senatorem nullū occiderit, ut Herodianus Græcus scriptor refert in libris temporum suorum. Seueritatis autem tantæ fuit in milites, ut sæpe legiones integras exautorauerit ex militibus, Quirites appellans, nec exercitum unquā timuerit: idcirco quòd in uitam suam dici nihil posset, quod unquam tribuni uel duces de stipendijs militum quicquam accepissent, dicens: Miles nō timet, nisi uestitus,

Ius gladij

Christiani

Phalāgarij

Vlpianus

Christiana lex

armatus, calceatus, & satur, & habens aliquid in zonula: idcirco quod mendicitas militaris ad omnem desperationem uocaret armatum. Apparitores denique nullos esse passus est tribunis aut ducibus, nisi milites anteire uoluit: iussitque ut ante tribunum quatuor milites ambularent: ante ducem, sex: ante legatum, decem: hique ad domos suas reciperentur. Et ut seueritas eius agnosci posset, unam concionem militarem indendā putaui, quæ illius in rem militarē mores ostēderet. Nam cū Antiochiam uenisset, ac milites lauacris muliebribus & delicijs uacarent, eique nuntiatū esset, omnes eos comprehendi iussit, & in uincula conijci. Quod ubi compertum est, mota seditio est à legione, cuius socij erant in uincula coniecti. Tum ille tribunal ascendit, uinctisque omnibus ad tribunal adductis, circumstātibus etiam militibus, & quidem armatis, ita cœpit: Commilitones, si tamen ista uobis quæ à uestris facta sunt displicent, disciplina maiorum remp. tenet: quæ si dilabatur, & nomen Romanū & imperium amittemus. Neque enim sub nobis ista faciēda sunt, quæ sub impura illa bestia nuper facta sunt. Milites Romani, uestri socij, mei contubernales & commilitones, amant, potant, lauant, Græcorum more etiam quidam se instituunt: hoc ego diutius feram? & non eos capitali dedam supplicio? Tumultus post hoc ortus est. Atque iterum: Qui in cōcione estis, uocem in bello contra hostem, non contra imperatorem uestrum necessariam emittite: certe campiductores uestri hanc uos docuerūt contra Sarmatas & Germanos ac Persas emittere: non cōtra eum, qui acceptam à prouincialibus annonam, qui uestem qui stipendia uobis attribuit. Continete igitur uocem truculentā, campo ac bellis necessariam, ne uos hodie omnes uno ore, atque una uoce quirites dimittam: & incertum, an quirites. Non enim digni estis, qui uel Romanæ plebis sitis, si ius Romanum non agnoscitis. Et cum uehementius fremerent, ac ferro quoque minarentur: Deponite, inquit, dextras contra hostem erigendas, si fortes estis: me enim ista non terrent. Si enim unum hominem occideritis, non nobis deerit resp. non senatus, non P. R. qui de uobis uindicet. Cum nihilominus post ista fremerent, exclamauit: Quirites discedite, atque arma deponite. Mirando exemplo depositis armis, depositis etiam sagulis militaribus, omnes non ad castra sed ad diuersoria uaria recesserunt. Tuncque primum intellectum est, quantum eius seueritas posset. Denique etiam signa stipatores & hi qui imperatorem circundederant, in castra retulerunt: arma collecta populus ad palatium tulit: eam tamen legionem quam exautorauit, rogatus per dies XXX priusquam ad expeditionem Persicam proficisceretur, loco suo restituit, eaque pugnante maxime uicit: cum tamen tribunos eius capitali affecerit supplicio, quod per negligentiam illorum milites apud Daphnen luxuriati essent, uel per cōniuentiam seditionē fecissent exercitus. Magno igitur apparatu inde in Persas profectus, Artaxerxem regem potētissimum uicit: cum ipse Alexander cornua adiret, milites admoneret, sub ictu teli uersaretur, manu plurimum faceret, singulos quosque milites ad laudem uerbis adduceret. Fuso denique fugatoque tanto rege, qui cum septingentis elephantis, falcatisque mille & octingentis curribus ad bellum uenerat, equitum multis milibus, statim Antiochiam redijt, & de præda quam Persis diripuit, suum ditauit exercitum: cum & tribunos ea quæ per uicos diripuerant, & duces & ipsos milites habere iussisset. Tumque primum Persæ serui apud Romanos fuerunt: quos quidem, quia indigne ferunt Persarum reges, quempiam suorum alicubi seruire, acceptis pretijs reddidit: pretiumque uel his qui manu ceperant seruos, dedit, uel in ærarium contulit. Post hoc Romam uenit, triumphoque pulcherrimo acto, apud senatum primum hæc uerba habuit: Ex actis senatus die septimo Calen. Octobres. Persas P. C. uicimus, longa eloquentia opus non est, tantum scire debetis, quæ illorum arma fuerint, qui apparatus. Iam primum elephanti septingenti, ijdemque turriti cum sagittarijs & onere sagittarum. Ex his trecentos cepimus, ducenti interfecti iacent, decem & octo perduximus. Falcati currus mille, sed adducere interfectorum animalium currus ducentos potuimus: sed id quia & fingi poterat, facere supersedimus. Centum uiginti millia & equitum fudimus. cataphractarios, quos illi clibanarios uocant, decem millia in bello interemimus, eorum armis nostros armauimus. Multos Persarum cepimus, eosdemque uendidimus. Terras interamnanas, Mesopotamiæ scilicet, neglectas ab impura illa belua recepimus.

Arta-

Artaxerxem potentiſſimum regem tam re quàm nomine, fuſum fugauimus, ita ut eũ terra Perſarum fugientem uideret: & qua ducta fuerant quondam ſigna noſtrorum, eà rex ipſe ſignis effugerit relictis. Hæc ſunt P. C. geſta, eloquentia opus non eſt, milites diuites redeũt, laborẽ in uictoria nemo ſentit. Veſtrũ eſt ſupplicationẽ decernere, ne dijs uideamur ingrati. Acclamatio ſenatus: Alexãder Auguſte, dij te ſeruẽt. Perſice maxime dij te ſeruẽt. Vere Parthicus, uere Perſicus. Trophæa tua & nos uidemus, uictorias & nos uidemus. Iuueni imperatori, patri patriæ, põtifici maximo: per te uictoriã undiq; præſumimus: ille uincit qui milites regit, diues ſenatus, diues miles, diues P. R. Dimiſſo ſenatu Capitoliũ aſcẽdit, atq; inde re diuina facta, & tunicis Perſicis in tẽplo locatis, cõcionẽ huiuſmodi habuit: Quirites uicimus Perſas, milites diuites reduximus, uobis congiariũ pollicemur, cras ludos Circenſes Perſicos dabimus. Hæc nos & in annalibus, & apud multos reperimus. Sed quidã dicũt, à ſeruo ſuo eũ proditum non uiciſſe regem, ſed ne uinceretur fugiſſe. Quod contra multorum opinionem dici non dubium eſt his, qui plurimos legerint. Nam & amiſiſſe illum exercitum dicunt fame, frigore, ac morbo, ut Herodianus autor eſt contra multorum opinionem. Poſt hoc cum ingenti gloria, comitante ſenatu, equeſtri ordine, atq; omni populo, circumfuſisq; undiq; mulierib. & infantibus, maxime militum coniugibus, pedes palatium conſcendit, cum retro currus triumphalis à quatuor elephantis traheretur. Leuabatur manibus omnium Alexander, uixq; illi per horas quatuor ambulare permiſſum eſt, undiq; omnibus clamantibus: Salua Roma, quia ſaluus eſt Alexander. Alia die actis Circenſibus, & item ludis ſcenicis, deinceps congiarium populo Romano dedit. Puellas & pueros quemadmodum Antoninus Fauſtinianas inſtituerat, Mammeanas et Mammeaõs inſtituit. Actæ ſunt res feliciter & in Mauritania Tingitana per Furium Celſum, & in Illyrico per Varium Macrinum affinẽ eius, & in Armenia per Iunium Palmatum: atq; ex omnibus locis ei tabellæ laureatæ ſunt delatæ: quibus in ſenatu & apud populum lectis, omnibus nominibus eſt adornatus. His uero qui remp. bene geſſerant, conſularia ornamenta decreta ſunt, additis etiam ſacerdotijs & agrorũ poſſeſſionibus ijs, qui erant pauperes, & æuo iam graues. Captiuos diuerſarum nationũ amicis donauit, ſi ætas puerilis aut iuuenilis permiſit. Si qui tamen regij aut nobiliores fuerint, eos militiæ, non tamen magnę deputauit. Sola quæ de hoſtib. capta ſunt, limitaneis ducibus, & militibus donauit, ita ut eorum ita eſſent, ſi hæredes illorum militarent, nec unquam ad priuatos pertinerent, dicens, attentius eos militaturos, ſi etiã ſua rura defenderent. Addidit ſanè his & animalia & ſeruos, ut poſſent colere quod acceperant: ne per inopiam hominum, uel per ſenectutem poſsidentium deſererẽtur rura uicina Barbariæ, quod turpiſsimum ille ducebat. Poſt hæc cum ingenti amore apud populum & ſenatum uiueret, & ſperantibus uictoriam cunctis, & inuitis eum dimittentibus, ad Germanicũ bellum profectus eſt, deducentibus cunctis per centum & quinquaginta milia. Erat autem grauiſsimum reip. atq; ipſi, quòd Germanorũ uaſtationibus Gallia diripiebatur. Pudoremq; augebat, quòd uictis iam Parthis, ea natio imminebat reip. ceruicibus, quæ ſemper etiam minuſculis imperatoribus ſubiecta uidebatur. Magnis igitur itineribus, lætis militibus contendit. Sed cum ibi quoq; ſeditioſas legiones cõperiſſet, abijci eas præcipit. Verum Gallicanæ mentes, ut ſeſe habẽt duræ ac retrogradæ, & ſæpe imperatoribus graues, ſeueritatem hominis nimiam & longe maiorem poſt Heliogabalum non tulerunt. Deniq; agentem eum cum paucis in Britannia, ut alij uolunt, in Gallia in uico, cui Sicila nomẽ eſt, non ex omnium ſententia, ſed latrocinantium modo quidam milites, & hi præcipue qui Heliogabali præmijs effloruerant, cum ſeuerum principem pati non poſſent, occiderunt. Multi dicũt à Maximino immiſſos tyrones, qui ei ad exercendũ dati fuerant, eum occidiſſe: multi aliter, à militibus tamen conſtat, cum iniurioſe quaſi in puerum eundem & matrem eius auaram & cupidam multa dixiſſent. Imperauit annis XIII, diebus IX. Vixit annis XXIX, menſibus III, diebus VII. Egit omnia ex conſilio matris, cum qua occiſus eſt. Omina mortis hæc fuerunt: Cum natalem diem commendaret, hoſtia cruenta effugit: & ut ſe ciuiliter gerebat, ac permixtus populo erat, albam eius ueſtem cum qua conſtiterat, cruentauit. Laurus in palatio cuiuſdam ciuitatis, à qua proficiſcebatur ad

tur ad bellum, ingẽs & antiqua, tota subito decidit. Arbores fici tres, quę ficus eas ferrent, quibus Alexandrinarum nomen est, subito ante illius tentorium deciderũt, cum tentoria imperatoria his adnexa essent. Mulier Druias eunti exclamauit Gallico sermone: Vadas, nec uictoriam speres, ne militi tuo credas. Tribunal ascendit ut concionaretur, & faustum aliquid diceret: ita cœpit, Occiso imperatore Heliogabalo. hoc tamen omini fuit, quòd iturus ad bellum, milites alloqui minus fausta oratiõe cœptauerat. Sed hæc omnia uehementissime contempsit. Profectusq; ad bellum, in loco supra dicto ita occisus est. Pranderat fortè publico, ut solebat, conuiuio, id est, apertis papilionibus cibo militari accepto: neq; enim aliud à discumbentibus militibus in tentorijs est repertum. Et cum dormiret post cõuiuium hora diei ferè septima, unus ex Germanis, qui scurrarum officium sustinebat, ingressus dormientibus cunctis, solo tamẽ imperatore interuigilante uisus est: cui Alexander, quid est hic, inquit, cõtubernalis? Num aliquid de hostibus nuncias? At ille metu perterritus, & sperans non posse euadere, quòd in tentorium principis irruisset, ad contubernales suos uenit, eosq; ad dirum principem interimendum exhortatus est: qui subito plures armatiq; ingressi, inermes & obsistentes contruncauerunt, ipsumq; pluribus ictibus confoderunt. Aliqui dicunt, omnino nihil dictum, sed tantũ à militibus clamatum: Exi, recede: atq; ita obtruncatum iuuenem optimum. Sed omnis apparatus militaris, qui postea est ductus in Germaniam à Maximino, Alexandri fuit, & potentissimus quidem per Armenios & Osdroenos & Parthos, & omnis generis hominũ. Cõtempsisse Alexandrum mortem, cum ferocitas mẽtis, qua militem semper attriuit, tum etiam illa declarant. Thrasybulus mathematicus illi amicissimus fuit: qui cum ei dixisset, necessitatem esse ut gladio barbarico periret: primo lętatus est, quòd sibi mortem bellicam, & imperatoriam crederet imminere: deinde disputauit, ostenditq;, optimos quosq; uiolentà morte consumptos: cum diceret, ipsum Alexandrum, cuius nomen teneret, Pompeium, Cæsarem, Demosthenem, Tullium, & cæteros insignes uiros non quieta morte oppetisse. Tantumq; animi habuit, ut putaret se dijs comparandum, si in bello periret: sed res eũ fefellit, Nam & gladio barbarico, & scurræ barbari manu, uerum non in bello, sed belli tempore perijt. Mortem eius milites, & qui exautorati ab eo quondam fuerãt, grauissime tulerunt, atq; autores cædis trucidarunt. Populus uero Romanus, senatusq; omnis cum prouincialibus cunctis, neq; tristius unquam, neq; asperius acceperunt: simul quòd successoris asperitas, atq; rusticitas Maximini, utpote hominis militaris, cui cum filio post eum imperium delatum est, grauiorem fati necessitatem uidebatur ostẽdere. Senatus eum in deos retulit. Cenotaphium in Gallia, Romæ sepulchrum amplissimum meruit. Dati sunt & sodales, qui Alexandrini appellati sunt: addita & festiuitas matris nomine, atq; ipsius, quæ hodieq; Romæ religiosissime celebratur natali eius die. Causa occidendi eius ab alijs hæc fuisse perhibetur, quòd mater eius relicto bello Germanico Orientem ad iactãtiam sui uellet redire, atq; ob hoc esset iratus exercitus. Sed hæc ab amatoribus Maximini ficta sunt, qui uideri noluerunt imperatorem optimum ab amico suo interfectum contra iura humana atq; diuina. Hactenus imperium P.R. eum principem habuit, qui diutius imperaret, post eum certatim irruentibus, & alijs semestribus, alijs annuis, plerisq; per biennium, ad summum per triennium imperantibus, usq; ad eos principes, qui latius imperium tetenderunt, Aurelianum dico, & deinceps: de quibus, si uita suppeditauerit, ea quæ cõperta fuerint, publicabimus. Reprehensa sunt in Alexandro hæc, quòd Syrus esse nolebat, quòd aurum amabat, quòd suspiciosissimus erat, quòd uectigalia multa inueniebat, quòd se Magnum Alexãdrum uideri uolebat, quòd nimis seuerus in milites erat, quòd curas priuatas agebat: quę omnia in rep. instituerat. Scio sanè plerosq; negare hunc à senatu Cęsarem appellatum esse, sed à militibus, qui uerum prorsus ignorant. dicere præterea non hũc fuisse consobrinum Heliogabali, qui ut nos sequantur, historicos eius temporis legant, & maxime Acholium, qui & itinera huius principis scripsit. Soles quærere Cõstantine Maxime, quid sit, quod hominem Syrum & alienigenam, talem principem fecerit, cum tot Romani generis, tot aliarum prouinciarum reperiantur improbi, impuri, crudeles, abiecti, iniusti, libidinosi. Iam primum possum de bonorum uirorum

rum respondere sentẽtia, potuisse natura, quę ubiq; una mater est, bonũ principem na sci: deinde timore, quòd pessimus esset occisus, hunc optimum factum: sed quia uerũ est suggerendum, clementiæ ac pietati tuæ lecta referabo. Notum est illud pietati tuæ, quod in Mario Maximo legisti, meliorem esse remp. & propè tutiorem, in qua princeps malus est, ea, in qua sunt amici principis mali. siquidem unus malus potest à plurimis bonis corrigi: multi autem mali non possunt ab uno quamuis bono ulla ratione superari. Et id quidem ab Homulo ipsi Traiano dictum est, cum ille diceret, Domitianum pessimum fuisse, amicos autem bonos habuisse: atq; ideo illum magis odio fuisse, qui remp. peioris uitæ hominibus commendauerat, quia melius est, unum malum pati, quàm multos. Et ut ad rem redeam, Alexander quidem & ipse optimus fuit. Nã hoc nemo uult nisi bonus: & optimæ matris consilijs usus est: ac tamen amicos sanctos, & uenerabiles habuit, non maliuolos, non furaces, non factiosos, non callidos, nõ ad malũ cõsentientes, non bonorum inimicos, non libidinosos, non crudeles, non circumuentores sui, non irrisores, non qui illum quasi fatuum circunducerent: sed sanctos, uenerabiles, continentes, religiosos, amantes principis sui: & qui de illo nec ipsi riderent, nec risui esse uellent: qui nihil uenderent, nihil mentirentur, nihil fingerent: nunquam deciperent existimationem principis sui, sed amarent. Huc accedit, quòd eunuchos nec in consilijs nec in ministerijs habuit. qui soli principes perdunt, dum eos more gẽtium, aut regum Persarum uolunt uiuere: qui à populo etiam amicissimũ principem semouent: qui internuncij sunt, aliud quàm respondetur sæpe referentes, claudentes principem suum, & agentes ante omnia, ne quid sciat: qui cum empti sint, & praui fuerint, quid tandem possunt boni sapere? Erat deniq; eius ipsius sententia: Ego de pręfectorum, & consulum, & senatorum capitibus mancipia ære empta iudicare non patiar. Scio imperator Constantine, quo periculo ista dicantur apud imperatorem, qui talibus seruit: sed salua rep. posteaquam intellexisti, quid mali clades istę habeant, & quemadmodum principes circunueniant, & tu eos eò loci habes, ut nec chlamyde uti iusseris, sed necessitatibus domesticis delegaris. Iam illud insigne, quòd solum intra palatium præter præfectum, & Vlpianum quidem, neminem uidit: nec dedit alicui facultatem uel fumorum uendendorum de se, uel sibi de alijs male loquendi, maximè occiso Turino, qui illum quasi fatuum & uecordem sæpe uendiderat. His accessit, quod amicos, & parentes Alexander si malos reperit, aut puniuit: aut si uetus uel amicitia, uel necessitudo non siuit puniri, dimisit à se, dicens: His charior est mihi tota resp. Et ut scias, qui uiri in eius consilio fuerint: Fabius Sabinus Sabini insignis uiri filius, Cato temporis sui, Domitius Vlpianus iuris peritissimus, Aelius Gordianus Gordiani imperatoris pater, & ipse re uera uir insignis. Iulius Paulus iuris peritissimus. Claudius Venatus orator amplissimus, Pomponius legum peritissimus. Alphenus, Africanus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Triphonius, Metianus, Celsus, Proculus, Modestinus. hi omnes iuris professores discipuli fuere splendidissimi Papiniani, & Alexandri imperatoris familiares & socij, ut scribit Acholius, & Marius Maximus. Catilius Seuerus cognatus eius, uir omnium doctissimus, Aelius Serenianus omnium uir sanctissimus, Quintilius Marcellus, quo meliorem ne historiæ quidem continent. His tot atque alijs talibus uiris quid mali potuit cogitari, uel fieri, cum ad bonum consentirent? Et eos quidem malorum cohors depulerat, qui circumuenerant Alexandrum primis diebus, sed prudentia iuuenis his malis occisis atq; depulsis, amicitia ista sancta conualuit. Hi sunt, qui bonum principem suũ fecerunt: & item amici mali, qui Romanos pessimos eñã posteris tradiderunt suis uitijs laborantes.

IVLII CAPITOLINI

MAXIMINI DVO

AD CONSTANTINVM AVG.

E fastidiosum esset clementiæ tuæ Constantine Maxime, singulos quosque principes, uel principum liberos per libros singulos legere, adhibui moderationem, qua in unũ uolumen duos Maximinos, patrem filiumq; congererẽ, Seruaui deinceps ordinem, quem pietas tua etiam ab Tatio Cyrillo clarissimo uiro, qui Græca in latinum uertit, seruari uoluit, quod quidem non in uno tantum libro, sed etiã in plurimis deinceps reseruabo, exceptis magnis imperatoribus, quorum res gestæ plures, atq; clariores, longiorem desiderant textum. Maximinus senior sub Alexandro imperatore enituit. Militare autẽ sub Seuero cœpit. hic de uico Thraciæ uicino barbaris, barbaro etiam patre & matre genitus, quorũ alter è Gotthia, alter ex Alanis genitus esse perhibetur. Et patri quidem nomẽ Micca, matri Ababa fuisse dicit. Sed hæc nomina Maximinus primis tẽporib. ipse prodidit. postea uero ubi ad imperiũ uenit, occuli præcepit, ne utroq; parente barbaro genitus imperator esse uideret. Et in prima quidẽ pueritia fuit pastor, nonnunq̃ procer, qui latronib. insidiaretur, & suos ab incursionib. uindicaret. Prima stipendia equestria huic fuere. Erat enim magnitudine corporis cõspicuus, uirtute inter omnes milites clarus, forma uirili decorus, ferus moribus, asper, superbus, contemptor, sæpe tamen iustus. Innotescendi sub Seuero imperatore prima hæc fuit causa: Natali Getæ filij minoris Seuerus militares dabat ludos, propositis præmijs argenteis, id est, armillis, torquib. & baltheolis. Hic adolescẽs, & semibarbarus, & uix adhuc Latinæ linguæ, propè thre cica imperatorem publice petijt, ut sibi daret licentiam cõtendẽdi cum ijs, qui iã non mediocri loco militarent. Magnitudinẽ corporis Seuerus miratus, primũ eum cũ lixis cõposuit, sed fortissimis quibusq;, ne disciplinã militarẽ corrũperet. Tunc Maximinus XVI. lixas uno sudore deuicit, XVI acceptis præmijs munusculis non militaribus, iussusq; militare. Tertia forte die, cum processisset Seuerus ad campum, in turba exultantem more barbarico Maximinũ uidit, iussitq; statim tribuno ut eum coerceret, ac Romana disciplina imbueret. Tunc ille ubi de se intellexit imperatorem locutum, suspicatus barbarus, & notũ se esse principi, & inter multos conspicuũ, ad pedes imperatoris equitãtis accessit. Tũ uolens Seuerus explorare quãtus in currẽdo esset, equũ admisit multis circuitionib. & cũ imperator laborasset, neq; ille accurrẽdo per multa spatia desisset, ait ei: Quid uis Threcisce? nunqd delectat luctari post cursum? Tũ quantũ libet, inquit, imperator. Post hoc ex equo Seuerus descẽdit, & recẽtissimos quosq; ac fortissimos milites ei cõparari iussit. Tũ ille more solito VII. fortissimos uno sudore uicit, solusq; omniũ à Seuero post argẽtea prẽmia torque aureo donatus est, iussusq; inter stipatores corporis sui semper in aula cõsistere. Hinc igiť factus cõspicuus, inter milites clarus, amari à tribunis, à cõmilitonib. suspici, impetrare ab imperatore quod uellet, locis etiã militię à Seuero adiutus: cũ esset adolescens, lõgitudine aũt corporis, & uastitate, & forma, atq; oculorũ magnitudine, & cãdore oẽs excelleret. Bibisse aũt illũ sæpe in die uini Capitolinam amphorã constat: comedisse & XL. libras carnis: ut autem Cordus dicit, etiam LX. Quod satis cõstat, oleribus semper abstinuit, à frigidis propè semper, nisi cũ illi potandi necessitas esset. Sudores sæpe suos excipiebat, & in calices uel in uasculum mittebat, ita ut duos uel tres sextarios sui sudoris ostenderet. Hic diu sub Antonino Caracallo ordines duxit, centuriatus & cæteras militares dignitates sæpe tractauit. Sub Macrino, quod eum qui imperatoris sui filium occiderat, uehementer odisset, à militia desijt: & in Thracia in uico, ubi genitus fuerat, possessiones comparauit,

parauit, ac semper cum Gothis cõmercia exercuit. Amatus est aũt unice à Getis quasi eorũ ciuis. Alani, quicunq; ad ripam uenerũt, amicũ eum donis uicissim recurrẽtibus approbabãt. Sed occiso Macrino cũ filio suo, ubi Heliogabalũ quasi Antonini filium imperatorem cõperit, iam maturæ ætatis ad eũ uenit, petijtq; ut quod auus eius Seuerus iudicij circa se habuerat, & ipse haberet. Sed apud impurũ hominẽ ualere nihil potuit. Nam dicit̃ cum eo iocatus esse Heliogabalus turpissime dicens: Maximine, XVI. & XX. & XXX. milites diceris aliquãdo lassasse, potes tricies cũ muliere perficere. Tũ ille ubi uidit infamem principẽ sic exosum, à militia discessit: & tamen retentus est per amicos Heliogabali, ne hoc quoq; illius famæ accederet, quòd uirũ tẽporis sui fortissimum, & quẽ alij Herculem, alij Achillẽ, alij Aiacem uocabant, à suo exercitu dimoueret. Fuit igit̃ Maximinus sub homine impurissimo tantũ honore preditus tribunatus, sed nunq; ad manũ eius accessit, nunquã illũ salutauit: per totũ trienniũ huc atq; illuc discurrẽs, modo agris, modo otio, modo fictis languoribus occupatus est. Occiso Heliogabalo, ubi Maximinus cõperit Alexandrũ principem nominatũ, Romã cõtendit, quem Alexander miro cum gaudio, mira cũ gratulatione suscepit, ut in senatu uerba faceret talia: Maximinus P.C. tribunus, cui ego latum clauũ addidi, ad me confugit: qui sub impura illa belua militare non potuit, qui apud diuũ parentem meũ Seuerum tantus fuit, quantũ illum fama cõperitis. Statim deniq; illum tribunũ legionis quartæ, ex tyronib. quã ipse cõposuerat, dedit, & eũ in hæc uerba prouexit: Veteres milites tibi Maximine mi charissime atq; amantissime, iccirco nõ credidi, quòd ueritus sum ne uitia eorũ sub alijs inolescẽtia emẽdare nõ posses. Habes tyrones ad tuos mores, ad tuã uirtutẽ, ad tuũ laborẽ: eos fac militiã addiscere, ut mihi multos Maximinos reip. optabiles solus efficias. Accepta igit̃ legione, statim eam exercere cœpit. Quinta quaq; die iubebat milites decurrere, simulacra bellorũ agere: gladios, loricas, galeas, scuta, tunicas, & omnia arma illorũ quotidie circũspicere: calciamẽta quinetiã ipsa prospiciebat, prorsus ut se parem militibus prçberet. Sed cum eum quidam tribuni reprehenderent dicentes: Quid tantũ laboras? cum eius loci iam sis, ut ducatũ possis accipere? dixisse fert̃: Ego uero quo maior fuero, tanto plus laborabo. Exercebat cum militibus ipse luctam, quinos, senos, & septenos iam grandæuus ad terrã prosternens. Deniq; inuidentibus cunctis, cũ quidam tribunus superbior magni corporis, uirtutis notæ, atq; ideo ferocior ei dixisset: Nõ magnã rem facis, si tribunus tuos milites uincis. Ille ait, Visne cõgrediamur? Cumq; aduersarius annuisset, uenientẽ contra se palma in pectus percussum supinũ reiecit, & cõtinuo dixit: Date aliũ, sed tribunũ. Erat præterea, ut refert Cordus, magnitudine tanta, ut octo pedes digito uideret̃ egressus: pollice ita uasto, ut uxoris dextrocherio uteret̃ ꝑ annulo. Iã illa propè in uulgi ore sunt posita, q; hamaxas manibus attraheret, rhedam onustã solus moueret: equo si pugnũ dedisset, dentes solueret: si calcem, crura frangeret: lapides tophicios friaret, arbores teneriores scinderet. Alij deniq; eũ Crotoniatẽ Milonem, alij Herculem, Antæũ alij uocãt. His rebus conspicuũ uirum Alexander magnorũ meritorũ iudex, in suã perniciem omni exercitui præfecit, gaudentibus cunctis ubiq; tribunis, ducibus, & militib. Deniq; totũ eius exercitũ, qui sub Heliogabalo magna ex parte torpuerat, ad suam militarem disciplinã retraxit. Quod Alexandro, ut diximus, optimo quidẽ imperatori, sed tamẽ cuius ætas ab initio cõtemni potuerit, grauissimũ fuit. Nam cum in Gallia esset, & non longè ab urbe quadã castra posuisset, subito immissis militibus, ut quidã dicunt, ab ipso, ut alij, à tribunis barbaris, Alexander ad matrẽ fugiens interemptus est, Maximino iam imperatore appellato. Et causam quidem Alexandri interimendi alij aliã fuisse dicũt. Quidam enĩ Mammeã dicunt autorem fuisse, ut filius deserto bello Germanico Orientem peteret, atq; ideo milites in seditionẽ prorupisse: Quidã, quòd ille nimis seuerus esset, & uoluisset ita in Gallia legiones exautorare, ut exautorauerat in Oriente. Sed occiso Alexandro, Maximinus primum è corpore militari, & nondum senator, sine decreto senatus Augustus ab exercitu appellatus est, filio sibimet in participatũ dato: de quo pauca, quæ nobis sunt cognita, mox dicemus. Maximinus autem ea fuit semper astutia, ut milites nõ solum uirtute regeret, sed etiã præmijs & lucris sui amantissimos redderet. Nunquam annonam cuiuspiam tulit. Nunq; fuit qui in exercitu faber, aut alterius rei

rius rei, ut plerique sunt, artifex esset. solis uenationibus legiones frequenter exercebat. Sed inter has uirtutes tam crudelis fuit, ut illum alij Cyclopem, alij Busiridem, alij Scironem, nonnulli Phalarim, multi Typhonem, uel Gygem uocarent. Senatus eum tantum timuit, ut uota in templis publice, priuatimque mulieres etiam cum suis liberis facerent, ne ille unquam urbem Romã uideret. Audiebat enim, alios in crucem sublatos, alios animalibus nuper occisis inclusos, alios feris obiectos, alios fustibus elisos, atque omnia hæc sine delectu dignitatis, cum uideretur disciplinã uelle regere militarem, cuius exemplo ciuilia etiã corrigere uoluit, quod non cõuenit principi qui uelit diligi. Erat eñ ei persuasum, nisi crudelitate imperiũ nõ teneri. Simul & uerebatur, ne propter humilitatem generis barbarica nouitate cõtemneret. Meminerat præterea, se Romæ etiam à seruis nobilium contemptũ esse, ita ut ne à procuratoribus quidem eorum uideretur. Et ut se habent stultę opiniones, tales eos contra sperabat futuros, cum iam imperator esset: tantum ualet conscientia degeneris animi. Nam ignobilitatis tegendæ causa omnes conscios generis sui interemit: nonnullos etiam amicos, qui ei sæpe misericordiæ ac pietatis causa pleraque donauerant. Neque enim fuit crudelius animal in terris: omnia sic in uiribus suis ponens quasi non posset occidi. Denique cum immortalẽ se propè crederet ob magnitudinẽ corporis sui, uirtutisque munus, quidam in theatro præsente illo dicitur uersus Græcos dixisse, quorum hæc erat latina sententia:

Et qui ab uno non potest occidi, à multis occiditur:
Elephas grandis est, & occiditur:
Leo fortis est, & occiditur:
Tigris fortis est, & occiditur:
Caue multos, si singulos non times.

Et hæc imperatore ipso præsente iam dicta sunt. Sed cũ Maximinus interrogaret amicos, quid mimus scurra dixisset, dictũ est ei, quòd antiquos uersus cantaret contra homines asperos scriptos: & ille, ut erat Thrax & barbarus, credidit. Nobilẽ circa se neminem passus est, prorsus ut Spartaci aut Athenionis exemplo imperaret. Præterea omnes Alexandri ministros uarijs modis interemit. Dispositionibus eius inuidit. Et dum suspectos habet amicos ac ministros eius, crudelior factus est. Cum esset ita moratus ut ferarum more uiueret, tristior & immanior factus est factione Magni cuiusdam consularis uiri contra se parata: qui cum multis militibus & centurionibus ad eũ confodiendum consiliũ inierat, cum in se imperium transferre cuperet. Et genus factionis fuit tale. cum ponte iuncto in Germanos transire Maximinus uellet, placuerat, ut contarij cum eo transirent, pons postea solueretur, ille in barbarico solo circumuentus occideretur, imperiũ Magnus arriperet. Nam omnia cœperat agere, & quidem fortissime, statim ut factus imperator, peritus utpote rei militaris, uolens existimationẽ de se habitam tenere, & ante oẽs, Alexandri gloriã, quem ipse occiderat, uincere. quare imperator etiã in exercitio quotidie milites detinebat. Eratque in armis ipse magnus exercitio, & corpore multa semper ostendens. & istã quidem factionẽ Maximinus ipse finxisse perhibetur, ut materiã crudelitatis augeret. Denique sine iudicio, sine accusatione, sine delatore, sine defensione oẽs interemit, omniũ bona sustulit: & plus IIII. milibus hominũ occisis, se satiare non potuit. Fuit etiã sub eodem factio, desciscentibus sagittarijs Osdroenis ab eodẽ, ob amorem Alexandri & desideriũ: quem à Maximino apud eos occisum esse constabat, nec aliud persuaderi potuerat. Denique etiã ipsi Tycum ex suis sibi ducem atque imperatorem fecerũt, quem Maximinus priuatum iam dimiserat: quem quidem & purpura circumdederunt, regioque apparatu ornarunt, & quasi sui milites obsepserunt, & inuitũ quidem. Sed hic Tycus dormiens domi suæ ab uno ex amicis suis interfectus est, qui sibi doluit illum esse præpositum, Macedonio nomine, qui eum Maximino prodidit, quique caput eius ad imperatorem detulit. Sed Maximinus primo ei gratias egit: postea tamen ut proditorem odio habuit, & occidit. His rebus in dies immanior fiebat, ferarũ more quæ uulneratæ magis exulcerantur. Post hæc transiit in Germaniam cum omni exercitu, & Mauris, & Osdroenis, & Parthis, & omnibus quos secum Alexander ducebat ad bellum. Et ob hoc maxime orientalia secum trahebat auxilia, quòd nulli magis contra Germanos, quàm expediti sagittarij

ualent

ualent. Mirandum autem apparatũ belli Alexander habuit, cui Maximinus multa dicitur addidisse. Ingressus igitur Germaniã transrhenanã, per CCC. uel CCCC milia Barbarici soli uicos incẽdit, greges abegit, prędas sustulit, Barbarorũ plurimos interemit, militem diuitem reduxit, cepit innumeros: & nisi Germani per amnes, & paludes, & syluas confugissent, omnem Germaniã in Romanam ditionem redegisset: ipse præterea manu sua multa faciebat, cum etiã paludẽ ingressus circũuentus esset à Germanis, nisi eum equo inhærentem sui liberassent. Habuit enim hoc Barbaricæ temeritatis, ut putaret, imperatorem manu etiã sua semper uti debere. Deniq; quasi nauale quoddã prælium in palude fecit, plurimosq; illic interemit. Victa igitur Germania, literas Romam ad senatum & ad populum misit, se dictante cõscriptas, quarũ sententia hæc fuit: Non possumus tantum P. C. loqui quantum fecimus. per CCCC. millia Germanorum uicos incendimus, greges abduximus, captiuos abstraximus, armatos occidimus, in palude pugnauimus. Peruenissemus ad syluas, nisi altitudo paludum nos transire non permisisset. Aelius Cordus dicit, hanc omnino ipsius orationem fuisse: quod credibile est. Quid enim in hac est quod non posset Barbarus miles? qui pari sententia & ad populum scripsit, sed maiori reuerentia, iccirco quòd senatum oderat, à quo se contemni multum credebat. Iussit præterea tabulas pingi ita, ut erat bellum ipsum gestũ, & ante curiam proponi, ut facta eius pictura loqueretur: quas quidem tabulas post mortem eius senatus & deponi iussit & exuri. Fuerunt & alia sub eo bella plurima, ex quibus semper primus uictor reuertit, & cũ ingentibus spolijs, atq; captiuis. Extat oratio eiusdem missa ad senatum, cuius hoc exemplum est: Breui tempore P. C. tot bella gessi quot nemo ueterum. Tantum prædæ in Romanum solum attuli, quantũ sperari non potuit. Tantum captiuorum adduxi, ut uix sola Romana sufficiant. Reliqua orationis uerba non sunt ad rem necessaria. Pacata Germania Syrmium uenit, Sarmatis inferre bellum parans, atq; animo habens, concupiens usq; ad oceanum septentrionalés partes in Romanã ditionẽ redigere: quod fecisset si uixisset, ut Herodianus dicit Græcus scriptor, qui ei, quantum uidemus, in odium Alexandri plurimum fauit. Sed cum Romani eius crudelitatẽ ferre non possent, quòd delatores euocaret, accusatorem immitteret, crimina fingeret, innocentes occideret, damnaret omnes quicunq; in iudiciũ uenissent, ex ditissimis hominibus pauperrimos faceret, nec aliunde nisi malo alieno pecuniam quæreret: deinde sine delicto cõsulares uiros, & duces multos interimeret, alios Scythicis uehiculis exhiberet, alios in custodia detineret, nihil deniq; prætermitteret quod ad crudelitatem uideretur operari, contra eum defectionem pararunt. Nec solũ Romani, sed quia & in milites sæuiebat, exercitus qui in Africa erat, subita & ingenti seditione Gordianum senem uirum grauissimum, qui erat proconsul, imperatorem fecerunt: cuius factionis hic ordo fuit. Erat fisci procurator in Libya, qui oẽs Maximini studio spoliauerat: hic per rusticanam plebem, deinde & quosdam milites interemptus est, per eos qui rationalem in honorem Maximini defendebãt. Sed cum uiderent autores cædis eius acrioribus remedijs sibi subueniendum esse, Gordianum proconsulem, uirũ (ut diximus) uenerabilem, natu grandiorem, omni uirtutũ genere florentem, ab Alexandro ex senatusconsulto in Africã missum, reclamantem & se terræ affligentem, opertum purpura imperare coegerũt, instantes cum gladijs, & cum omni genere telorum. Et primo quidẽ inuitus Gordianus purpurã sumpserat: postea uero, cum uidit neq; filio, neq; familiæ suæ tutum id esse, uolens suscepit imperiũ. & appellatus ab omnibus Afris Augustus cum filio apud oppidum Tisdrũ, inde Carthaginem uenit cum pompa regali, & protectoribus, & fascibus laureatis: unde Romã ad senatum literas misit, quæ occiso Valeriano duce militũ prætorianorũ in odium Maximini gratanter acceptæ sunt. Appellati etiã Gordianus senex, & Gordianus iuuenis à senatu Augusti. Interfecti deinde oẽs delatores, omnes accusatores, oẽs amici Maximini occisi sunt. Interfectus est Sabinus præfectus urbis, percussus in populo. Vbi hæc gesta sunt, senatus magis timens Maximinũ, aperte ac libere hostes appellat Maximinũ, & eius filium. Literas deinde mittit ad omnes prouincias, ut communi saluti libertatiq; subueniãt, quæ auditæ sunt ab omnib. Deniq; ubiq; amici, & administratores, & duces, tribuni, & milites Maximini interfecti sunt. Paucæ ciuitates fidẽ hosti publico seruauerunt

uauerunt: quæ proditis ijs qui missi ad eos fuerãt, ad Maximinũ cito per indices detulerunt. Literarũ senatus exemplũ hoc fuit: Senatus populusq; Romanus, per Gordianos principes ab illa tristissima belua liberari cœptus, procõsulibus, præsidibus, legatis, ducibus, tribunis, magistratib. ac singulis ciuitatibus, & municipijs, & oppidis, & uicis, & castellis salutẽ, quã nũc primũ recipere cœpit, dicit: Dijs fauentibus Gordianum proconsulem uirũ sanctissimũ, & grauissimũ senatorem, principẽ meruimus, Augustũ appellauimus. Nec solum illũ, sed etiã in subsidiũ reip. filiũ eius Gordianũ nobilem iuuenem. Vestrũ est consentire ad salutẽ reip. obtinendã, & ad scelera defendenda, & ad illã beluã Maximinũ atq; illius amicos ubicunq; fuerint persequendos. A nobis etiã Maximinus cum filio suo hostis est iudicatus. Senatusconsulti aũt hoc fuit exemplũ. Cum uentũ esset in ædem Castorũ, VI. Cal. Iunias, acceptas literas Iunius Syllanus consul ex Africa, Gordiani imperatoris patris patriæ proconsulis recitauit: Inuitum me P. C. iuuenes, quibus Africa tuenda cõmissa est, ad imperiũ uocarũt. Sed intuitu uestri necessitatẽ libens sustineo. Vestrũ est æstimare quid uelitis. Nã ego usq; ad senatus iudiciũ incertus & uarius fluctuabo. Lectis literis, statim senatus acclamauit: Gordiane Auguste, dij te seruẽt: felix imperes, tu nos liberasti: Saluus imperes, tu nos liberasti: Per te salua resp. oẽs tibi gratias agimus. Item COS. retulit: P. C. De Maximinis quid placet? Responsum est: Hostes, hostes. Qui eos occiderit, præmiũ merebit. Itẽ consul dixit: De amicis Maximini quid uidet? Acclamatũ est: Hostes, hostes. Qui eos occiderit, præmiũ merebit. Ita acclamatũ est: Inimicus senatus in crucẽ tollat. Hostis senatus ubicũq; feriat. Inimici senatus uiui exurant. Gordiani Augusti, dij uos seruẽt. Ambo feliciter agatis, ambo feliciter imperetis. Nepoti Gordiani prẽturã decernim⁹, nepoti Gordiani cõsulatũ spondemus. Nepos Gordiani Cæsar appellet. Tertius Gordianus præturã accipiat. Vbi hoc senatusconsultũ Maximinus accepit, homo natura ferus sic exarsit, ut nõ hominẽ, sed beluã putares, iaciebat se in parietes, nonnunq; terræ se prosternebat. Exclamabat incondite, arripiebat gladiũ, quasi senatũ posset occidere, cõscindebat uestem regiã, alios uerberibus afficiebat, & nisi de medio recessisset, ut quidã sunt autores, oculos filio adolescentulo sustulisset. Causa aũt iracundiæ cõtra filiũ hæc fuit: Quòd eum Romã ire iusserat cum primũ imperator factus est, & ille patris nimio amore neglexerat: putabat aũt quòd si ille Romæ fuisset, nihil ausurus esset senatus. Ardentem igit Maximinũ iracundia amici intra cubiculum receperunt. Sed cum furorem suũ tenere non posset, ut obliuionẽ cogitationis acciperet, uino se primo die obruisse dicit eousq;, ut quid gestũ esset ignoraret. Alia die admissis amicis, qui eũ audire non poterant, sed tacebant, & qui factum senatus tacite laudabant, consilium habuit, quid facto opus esset: e consilio ad concionem processit, in qua cõcione multa in Afros, multa in Gordianum, plura in senatum dixit, cohortatusq; milites ad communes iniurias uindicãdas. Concio deniq; omnis militaris fuit, cuius hoc exemplum est: Commilitones, rem notam uobis proferimus: Afri fidem fregerunt, quid dicã fregerunt? nam quando tenuerũt? Gordianus senex debilis, & morti uicinus sumpsit imperium. Sanctissimi autem P. C. illi, qui & Romulum & Cæsarem occiderunt, me hostem iudicauerũt, cum pro his pugnarem, & ipsis uincerem, nec solum me, sed etiã uos & omnes qui mecum sunt, quos & senatui acceptissimos, & sibi aduersissimos esse credebant. Quare factum est, ut diximus, ut Gordianum adolescentulum principem peterent, qui statim factus est. Nec prius permissi sunt ad palatium stipati armatis ire, q̃ nepotem Gordiani Cæsaris nomine nuncuparent, & Gordianos patrem ac filiũ Augustos uocarẽt. Ergo si uiri estis, si uires habetis, eamus contra senatũ & Afros, quorũ omnium bona uos habebitis. Dato igit stipendio, & quidem ingenti, Romã uersus cũ exercitu proficisci cœpit. Sed Gordianus in Africa primũ à Capeliano quodam agitari cœpit, cui Mauros regenti successorem dederat. Contra quẽ filium iuuenem cum misisset, acerrima pugna interfecto filio, ipse laqueo uitam finiuit, sciens & in Maximino multum esse roboris, & Afris nihil uiriũ, multũ quinimo perfidiæ. Tũc Capelianus uictor pro Maximino omnes Gordiani partium motu partium in Africa interemit atq; proscripsit. Nec cuiquã pepercit, prorsus ut ex animo Maximini uideretur hæc facere. Ciuitates deniq; subuertit, fana diripuit, donaria militib. diuisit, plebem & principes

ciuitatum

ciuitatum concidit. Ipse præterea militum animos sibi conciliabat, præludens ad imperium, si Maximinus perisset. Hæc ubi Romam nuntiata sunt, senatus Maximini & naturalem & iam necessariam crudelitatem timens, mortuis duobus Gordianis, Maximum Pupienum ex præfecto urbi, & qui plurimas dignitates præcipue gesisset, ignobilem genere, sed uirtutibus clarum, & Clodium Balbinũ moribus delicatiorem, imperatores creauit. Quibus à populo Augustis appellatis, per milites & eundem populum etiã paruulus nepos Gordiani Cæsar est dictus. Tribus igitur imperatoribus contra Maximinum fulta resp. est. Horum tamen Maximus uita seuerior, prudentia grauior, uirtute constantior. Deniq; ipsi contra Maximinum & senatus & Balbinus bellum tradiderunt. Profecto igitur ad bellum Maximo contra Maximinum, Balbinus Romæ bellis intestinis & domesticis seditionibus urgebatur, occisis præcipue per populũ Gallicano & Mecœnate: qui quidẽ populus à prætorianis laniatus est, cum Balbinus resistere seditionibus non satis posset: deniq; magna pars urbis incensa est. Et recreatus quidẽ imperator fuerat Maximinus, audita morte Gordiani atq; eius filij, Capeliani uictoria. Verũ ubi & aliud senatuscõsultũ accepit, quo Maximus, & Balbinus, & Gordianus imperatores appellati sunt, intellexit senatus odia esse perpetua, & se uere hostẽ omniũ iudicio haberi. Acrior deniq; Italiã ingressus est. Vbi cum cõperisset Maximũ contra se missum, uehemẽtius sæuiẽs, quadrato agmine Hæmonã uenit. Sed prouincialiũ omniũ cõsiliũ hoc fuit, ut sublatis omnib. quę uictũ prębere possent, intra ciuitates se reciperẽt, ut Maximinus cũ exercitu fame urgerẽ. deniq; ubi primũ castra in cãpo posuit, neq; quicq; cõmeatus reperiret, incẽsus cõtra eũ exercitus suus, quod fame in Italia laborasset, in qua post Alpes recreari se posse credebat, murmurare primũ cœpit, deinde etiã aliqua libere dicere. Hæc cũ uellet uindicare, multũ exarsit exercitus, & odiũ tacitũ in tẽpus distulit, quod loco suo statim prodidit. Pleriq; sanè dicũt, ipsam Hæmonã uacuam & desertã inuentã esse à Maximino stulte lætante, quod quasi ciuitas tota cesisset. Post hoc Aquileiã uenit, quæ cõtra eũ armatis circa muros dispositis, portas clausit: nec oppugnatio defuit, Menophilo & Crispino consularibus uiris autorib. Cum igitur frustra obsideret Aquileiã Maximinus, legatos in eandem urbem misit. Quibus populus penè cõsenserat, nisi Menophilus cum collega restitisset, dicens, etiã deum Bellenum per aruspices spopondisse, Maximinũ esse uincendum. Vnde etiã postea Maximini milites iactasse dicuntur, Apollinem cõntra se pugnasse, nec illam Maximi aut senatus, sed deorũ fuisse uictoriam. Quod quidem iccirco ab his fictum esse dicunt, quòd erubescebant armatos se penè ab inermibus uictos. Ponte itaq; cupis facto, Maximinus fluuium transiuit, & de proximo Aquileiam obsidere cœpit. Ingens autem oppugnatio & discrimen tũc fuit, cum se ciues sulfure & flammis, cæterisq; huiusmodi propugnaculis à militibus defenderent: quorum alij nudabantur armis, aliorum uestes incendebantur, aliorum oculi extinguebantur, diruebantur etiam machinamenta. Inter hæc Maximinus cum filio suo adolescente, quem Cæsarem appellauerat, circumire muros quantum à teli iactu satis tutus esse posset, nunc suis uerbis milites, nunc oppidanos rogare. Verum nihil profecit. Nam multa & in eũm crudelitatis causa, & in filium qui speciosissimus erat, probra cõgesta sunt. Quare Maximinus sperans suorũ ignauia bellum trahi, duces suos interemit, eo tempore quo minime oportebat: unde sibi milites etiam iratiores reddidit. Huc accedebat quòd deficiebant commeatus: quia senatus ad omnes prouincias & portuũ custodes literas dederat, ne aliquid cõmeatuum in Maximini potestatem ueniret. Miserat præterea per omnes ciuitates prætorios & quæstorios uiros, qui ubiq; custodias agerent, & omnia contra Maximinum defenderent. Effectũ deniq; est, ut obsesi angustias obsidens ipse pateretur. Nuntiabatur inter hæc orbem terrarũ consensisse in odium Maximini. Quare timẽtes milites, quorũ affectus in Albano monte erant, medio fortè die cũ à prælio quiesceret, & Maximinum & filium eius quiescentes, in tentorio positos occiderunt, eorumq; capita præfixa contis Aquileiensibus demonstrauerunt. In oppido igitur uicino statim Maximini statuæ atq; imagines depositæ sunt, & eius præfect. præt. occisus est cũ amicis clarioribus. Missa etiam Romam capita sunt eorum. Hic finis Maximinorum fuit: dignus crudelitate patris, indignus bonitate filij. Quibus mortuis ingens lætitia prouincialium

uincialium, dolor grauissimus Barbarorũ. Sed milites interfectis publicis hostibus recepti sunt ab oppidanis, rogantes: & primũ ita, ut antè imagines Maximi, & Balbini & Gordiani adorarent, cum omnes dicerent, priores Gordianos in deos relatos. Post hoc ingens ex Aquileia commeatus in castra quæ laborabant fame, traductus est, fessisq; militibus alia die in concionem uentum est, & omnes in Maximi, & Balbini uerba iurarunt, Gordianos priores diuos appellantes. Dici uix potest quanta lætitia fuerit, cum Romã per Italiam caput Maximini ferretur, occurrentibus cunctis ad gaudium publicum. Et Maximus quidem, quem multi Pupienum putãt, apud Rauennam bellum parabat per Germanorum auxilia: qui ubi comperit consensisse exercitum sibi & collegis suis, occisos autem esse Maximinos, statim dimissis Germanorum auxilijs, quæ sibi contra hostem parauerat, Romam laureatas literas misit quæ in urbe ingentem lætitiam fecerunt, ita ut omnes per aras, & templa, & sacella, & loca religiosa gratias agerent. Balbinus autem homo timidior natura, & qui cum Maximini nomen audiret, etiam tremeret, hecatomben fecit, iussitq; per omnes ciuitates pari supplicari sacrificio. deinde Maximus Romã uenit, senatũq; ingressus, actis sibi gratijs, concionẽ habuit, atq; inde in palatiũ cum Balbino & Gordiano uictores se receperunt. Interest scire quale senatusconsultum fuerit, uel qui dies urbis, cum est nuntiatus interemptus Maximinus. Iam primũ is nuncius, qui ex Aquileiensi urbe Romã missus fuerat, tãto impetu mutatis animalibus cucurrit, ut quarta die Romam ueniret, cum apud Rauennam Maximum reliquisset. & fortè dies ludorum erat, cum subito sedente Balbino & Gordiano theatrũ nuncius ingressus est: atq; antequam aliquid indicaretur, omnis populus exclamauit: Maximinus occisus est: ita ut nuntius præuẽtus, & imperatores qui aderant, gaudium publicum nutu & consensu indicauerint. Soluto igitur spectaculo, omnes statim ad suas religiones cõuolarunt: atq; inde senatus ad principem, populus ad concionem cucurrerunt. Senatusconsultum hoc fuit. recitatis in senatu per Balbinum Augustum literis, acclamauit senatus: Hostes populi Romani dij persequuntur: Iupiter optime tibi gratias. Apollo uenerabilis tibi gratias. Maxime Auguste tibi gratias. Balbine Auguste tibi gratias. Tibi gratias Gordiane Auguste. Diuis Gordianis templa decernimus. Maximini nomen olim erasum, nunc animis eradendum: hostis publici caput in profluentem abijciatur, corpus eius nemo sepeliat. Qui senatui mortem minatus est, qui senatui uincula minatus est, ut debebat interemptus. Sanctissimi imperatores gratias uobis agimus. Maxime, Balbine, Gordiane, dij uos seruent. Victores hostium omnes desideramus: præsentiã Maximi omnes desideramus. Balbine Auguste, dij te seruent. Præsentem annum COSS. uos ornetis, in locum Maximini Gordianus sufficiatur. Post rogatus sententiã Cuspidius Celerinus, hæc uerba habuit: P. C. eraso nomine Maximinorum, appellatisq; diuis Gordianis, uictoriæ causa principib. nostris Maximo, Balbino & Gordiano statuas cum elephantis decernimus, currus triumphales decernimus, statuas equestres decernimus, trophea decernimus. Post hæc misso senatu supplicationes per totam urbem decretæ. Victores principes in palatium se receperunt, de quorum uita in alio libro deinceps dicemus.

MAXIMINVS IVNIOR

MAximinus iunior, de cuius genere superius dictum est, tantæ pulchritudinis fuit, ut passim amatus sit à procacioribus fœminis. Nonnullæ etiam optauerunt de eo concipere. Proceritatis uidebatur posse illius esse, ut ad staturam paternam peruenire. Siquidem anno uicesimo & primo perijt, in ipso flore iuuentutis: ut aliqui autem dicunt, octauodecimo, literis & Græcis & Latinis imbutus ad primam disciplinam. Nam usus est magistro Græco literatore Fabilio, cuius epigrãmata Græca multa extant, maxime in imaginibus ipsius pueri: qui uersus Græcos fecit ex illis Latinis Vergilij, cum ipsum puerum describeret:

Qualis ubi oceani profusus lucifer unda
Extulit os sacrum cœlo, tenebrasq; resoluit,
Talis erat iuuenis primo sub nomine clarus.

Grammatico Latino usus est Philemone, iurisperito Modestino, oratore Tatiano filio Tatiani senioris, qui prouinciarũ libros pulcherrimos scripsit, & qui dictus est Simia

temporis

temporis sui, quòd cũcta imitatus esset. Habuit & Græcũ rhetorem Eugamiũ sui temporis clarum. Desponsata illi erat Iunia Fadilla proneptis Antonini, quam postea accepit Toxotius eiusdem familiæ senator, qui perijt post præturam, cuius etiã poemata extant. Manserunt autem apud eam arræ regiæ, quæ tales fuerũt, ut Iunius Cordus loquitur, ex ijs, qui harũ rerum perscrutatores fuisse dicuntur: monoliũ de albis nouem, reticulũ de prasinis undecim, dextrocheriũ cũ costula de hyacinthis quatuor, præter uestes auratas, & omnes regias, cæteraq; insignia sponsaliorũ. Adolescẽs autẽ ipse Maximinus superbiæ fuit insolentissimæ, ita ut etiã cum pater suus homo crudelissimus plerisq; honoratis assurgeret, ille resideret. Vitæ lætioris, uini parcissimus, cibi auidus, maxime syluestris, ita ut non nisi aprunam, anates, grues, & omnia captiua ederet. Infamabant eum ob nimiã pulchritudinẽ amici Maximi, & Balbini, & Gordiani, & maxime senatores, qui speciem illam uel diuinitus lapsam incorruptam esse noluerũt. Deniq; illo tempore, quo circum Aquileiã muros circũueniens cum patre deditionẽ urbis petebat, nihil aliud ei q̃ spurcities obiecta est, quæ longe ab illius fuit uita. Vestibus tã accuratus fuit, ut nulla mulier nitidior esset in mũdo. amicis paternis immane quantum obsecutus est, sed ut donaret ac largiretur. Nam in salutationib. superbissimus erat, & manũ porrigebat, & genua sibi osculari patiebatur, nõnunq; etiam pedes, quod nunq; passus est senior Maximinus, qui dicebat: Dij prohibeant, ut quisquã ingenuorum pedibus meis osculũ figat. Et quoniã ad Maximinos reuertimur, res iucundæ prętereundæ nõ sunt. Nam cum esset Maximinus pedũ, ut diximus, octo & propè semis, calciamentũ eius, id est campagũ regium quidam in luco qui est inter Aquileiã & Arziam posuerunt, quod constat pede maius fuisse hominis uestigio atq; mensura: unde etiam uulgo tractum est, cum de longis & ineptis hominib. diceretur, Caliga Maximini. Quod iccirco indidi, ne qui Cordũ legeret, me pretermisisse crederet aliquid, quod ad rem pertineret. Sed redeã ad filium. De hoc adolescente Alexãder Aurelius ad matrem suam scribit Mammeã, cupiens ei sororẽ suam Theocliam dare, in hæc uerba: Mi mater, si Maximinus senior dux noster, & quidẽ optimus, non aliquid in se barbarum cõtineret, iam ego Maximino iuniori Theocliam tuam dedissem. Sed timeo ne soror mea Græcis mundiţijs erudita, barbarũ socerum ferre non possit: quamuis ipse adolescens & pulcher, & scholasticus, ad Græcas mundicias eruditus esse uideaτ. Hæc quidem cogito, sed te tamen consulo, Maximinũ Maximini filium generũ uelis, an Messalam ex familia nobili oratorem potentissimum, eundemq; doctissimũ, & (nisi fallor) in rebus bellicis si applicetur, fortem futurum. Hæc Alexander de Maximino, de quo nos nihil amplius habemus quod diceremus. Sanè ne quid prætermissum esse uideatur, etiam epistolam indidi patris Maximini imperatoris iam facti, qui dicit, iccirco se etiam filium suũ appellasse imperatorẽ, ut uideret uel in pictura, uel in ueritate qualis esset iunior Maximinus in purpura. Fuit autem talis epistola: Ego cum propter affectum, quem pater filio debet, Maximinũ meum imperatorẽ appellari permisi, tum etiam ut Po. Ro. & senatus ille antiquus iuraret, se nunq; pulchriorem imperatorẽ habuisse. Vsus est autem idem adolescens & aurea lorica exemplo Ptolemæorũ, usus est argentea, usus & clypeo gẽmato inaurato, & hasta inaurata. Fecit & spatas argenteas, fecit etiam aureas, & omnino quicquid eius pulchritudinem posset iuuare. Fecit & galeas gemmatas, fecit & bucculas. Hæc sunt quæ de puero sciri & dici decuit. Reliqua qui uolet nosse de rebus uenereis & amatorijs, quibus eum Cordus aspergit, eundem legat. Nos enim hoc loco finẽ libri faciemus, ad alia, ut iubetur, uelut publico iure properantes. Omina sanè imperij hæc fuerunt: Serpens dormienti caput circundedit. Posita ab eodem uitis intra annũ ingentes uuas purpureas attulit, & miræ magnitudinis facta est. Scutũ eius sub sole arsit. Lanceola sic fissa est fulmine, ut tota etiã per ferrum scinderetur, & duas partes faceret: unde dixerunt aruspices, duos imperatores non diuturnos ex una domo, ijsdem nominibus futuros. Lorica patris eius nõ, ut solet, ferrugine, sed tota purpureo colore infecta à plurimis uisa est. Filio autem hæc fuerunt: Cum grammatico daretur, quædam parens sua libros Homericos omnes purpureos dedit, aureis literis scriptos. ipse puerulus cum ad cœnã ab Alexandro esset rogatus in patris honorẽ, quod ei deesset uestis cœnatoria, ipsius Alexandri accepit. Cum infans

esset, subito per publicum ueniente uehiculo Antonini Caracalli, quod uacuum erat, conscendit, & sedit, & uix ægreque à mulionibus carrucarijs deturbatus est. Nec defuerunt, qui cauendum infantem dicerēt Caracallo. Tum ille dixit: Longe est ut mihi succedat iste. Erat enim illo tempore inter ignobiles, & nimis paruus. Mortis omina hæc fuerunt: Venienti cōtra Maximum & Balbinū Maximino cum filio, mulier quædam passis crinibus occurrit lugubri habitu, & exclamauit, Maximini, Maximini, Maximini: neque quicquam amplius dixit, & mortua est. uidebatur enim dicere uoluisse, succurrite. Canes circum tentoriū eius in secunda mansione ultra duodecim ulularunt, & animam quasi flendo posuerunt, ac prima luce mortui sunt deprehensi. Lupi urbem quingenti simul ingressi sunt, in quam se Maximinus cōtulerat. plerique dicunt Hemonam, alij Archimeam, certe quæ deserta à ciuibus uenienti Maximino patuit. Longum est omnia persequi: quæ qui scire desiderat, is uelim, ut sæpe dixi, legat Cordum, qui hæc omnia usque ad fabellam scripsit. Sepulchra eorum nulla extant: in profluentē enim cadauera eorum missa sunt, & capita eorum in campo Martio insultante populo exusta. Scribit Aelius Sabinus (quod prætermittendum non fuit) tantam pulchritudinem oris fuisse in filio, ut etiam caput eius mortui iam nigrum, iam sordens, iam maceratum defluente tabo, uelut umbra pulcherrima uideretur. Denique cum caput Maximini pilo circumferretur, & ex hoc ingens gaudium esset, propè par mœror erat, quòd & filij caput pariter portaretur. Addit Dexippus, tantum odium fuisse Maximini, ut interfectis Gordianis, uiginti uiros senatus creauerit, quos opponeret Maximino: è quibus fuerunt Balbinus & Maximus, quos contra eum principes fecerunt. Idem addidit, in conspectu Maximini iam deserti à militibus, Anolinum præfectū prætorio ipsius, & filium eius occisum. Nec desunt historici qui dicant, ipsum Maximinum, ubi desertus est, & ubi filium interemptum ante oculos suos uidit, manu sua se interfecisse, ne quid ei muliebre contingeret. Prætereūdum ne illud quidem est, quòd tanta fide Aquileienses contra Maximinum pro senatu fuerunt, ut funes de capillis mulierū facerent, cum deessent nerui ad sagittas emittendas: quod aliquando Romæ dicitur factum. Unde in honorem matronarū templum Veneri Caluæ senatus dicauit. Sanè quod nullo in loco tacendū est, cum & Dexippus, & Arrianus, & multi alij Græci scripserunt, Maximum & Balbinū imperatores contra Maximinū factos: Maximum autem cum exercitu missum, & apud Rauennam bellum parasse, Aquileiam autem nisi uictorē non uidisse: Latini scriptores non Maximū, sed Pupienum contra Maximinum apud Aquileiam pugnasse dixerunt, eundemque uicisse. qui error unde natus sit, scire non possum, nisi forte idem est Pupienus, qui & Maximus. Quod ideo testatum posui, ne quis me hoc nescisse crederet, quod reuera magnum stuporem ac miraculum credat.

IULII CAPITOLINI

GORDIANI TRES

AD CONSTANTINUM AUGUSTUM

Destinare, pro mittere

VERAT quidem consilium uenerabilis Auguste, ut singulos quosque imperatores exemplo multorū, libris singulis ad tuam clemētiam destinarē. Nam id multos fecisse uel ipse uideram, uel lectione conceperā. sed improbum uisum est, uel pietatem tuā multitudine distinere librorū, uel meum laborem plurimis uoluminib. occupare. Quare tres Gordianos hoc libro cōtexui, consulens & meo labori, & lectioni tuæ, ne cogereris plurimos codices uoluendo unā tamen penè historiam lectitare. Sed ne ego, qui longitudinē librorū fugi, multitudinemque uerborū: in eam incurrisse uidear, quam me urbane declinare confingo, iam rem aggrediar. Gordiani non, ut quidam imperiti scriptores

ptores loquũtur, duo, sed tres fuerunt. Idq; docente Arriano scriptore græcæ historiæ, docente item Dexippo græco autore, potuerunt addiscere. Qui etiamsi breuiter, ad fidem tamen omnia persecuti sunt. Horũ Gordianus senior, id est primus, natus ex patre Metio Marullo, matre Vlpia Gordiana, originem paternam ex Gracchorum genere habuit, maternam ex Traiani imperatoris: patre, auo, proauo COSS. Socero, prosocero, & item alio prosocero, & duobus absoceris COSS. ipse COS. ditissimus ac potentissimus Romæ Pompeianam domũ possidens, in prouincijs tantũ terrarum habens, quantum nemo priuatus. Ipse ex consulatu, quem egerat cum Alexandro, ad proconsulatum Africæ missus est ex senatusconsulto. Sed priusquã de imperio eius loquar, dicam pauca de moribus. Adolescens cum esset Gordianus, de quo sermo est, poemata scripsit, quæ omnia extant, & cuncta illa, quæ Cicero ex Demetrio, & Arato, & Alcionas, & Vxorium, & Nilum: quæ quidem ad hoc scripsit, ut Ciceronis poemata nimis antiqua uiderentur. Scripsit præterea quemadmodum Vergilius Aeneidos, Statius Achilleidos, & multi alij Iliados: ita etiam ille Antoniniados, hoc est, Antoninum Pium, & Antoninum Marcum uersibus disertissimis, libris XXX. uitam illorum, & bella & publice priuatimq; gesta perscribens: Et hæc quidem puerulus. Postea uero ubi adoleuit, in Athenæo cõtrouersiis declamauit, audientibus etiam imperatoribus suis. Quæsturam magnificẽtissime gessit, ædilitatis suæ tempore XII. populo Ro. munera, id est, per singulos menses singula de suo exhibuit ita, ut gladiatorum nonnũquam quingena paria exhiberet, nunquã minus centenis quinquagenis. Feras Libycas una die centum exhibuit, ursos una die mille. Extat sylua eius memorabilis, quę picta est in domo rostrata Cn. Pompeij, quæ ipsius, & patris eius, & proaui fuit, quam Philippi temporibus uester fiscus inuasit. In qua pictura etiam nunc continẽtur cerui palmati ducenti mixtis Britannis. Equi feri XXX. Oues feræ C. Alces X. Tauri † Cypriaci C. Struthiones Mauri miniati CCC. Onagri XXX. Apri CL. Ibices CC. Damæ CC. Hæc autem omnia populo rapienda concessit die muneris, quod sextum edebat. Præturam nobilem gessit: post iurisdictionem consulatum primum inijt cum Antonino Caracallo, secundum cum Alexandro. Filios duos habuit, unum consularem, qui cum ipso Augustus appellatus est, qui iuxta Carthaginem in Africa bello absumptus est: & filiam Metiam Faustinam, quæ nupta est Iunio Balbo consulari uiro. In consulatibus clarior fuit sui temporis consulibus, ita ut ei Antoninus inuideret, modo prętextas eius, modo latum clauum, modo Circenses ultra imperatorium mirans modum. Palmatã tunicam, & togam pictam primus Romanorũ priuatus suam propriam habuit, cum ante imperatores etiam de Capitolio acciperent, uel de palatio. Equos Siculos C. Cappadoces C. per mittentibus imperatoribus factionibus diuisit. Et per hæc populo satis charus, qui semper talibus commouetur. Cordus dicit, in omnibus ciuitatibus Campaniæ, Hetruriæ, Vmbriæ, Flaminiæ, Piceni, de proprio illum per quatriduũ ludos scenicos, & iuuenalia edidisse. Scripsit & laudes soluta oratione omnium Antoninorũ, qui ante eum fuerunt. Tantum autẽ Antoninos dilexit, ut sibi quoq;, ut multi dicunt, Antonini: ut plerique autẽ asserunt, Antonij nomen adscripserit. Iam illud satis cõstat, quòd filium Gordianum nomine Antonini, & signo illustrauit, cum apud præfect. ærarij more Rom. professus filium publicis actis eius nomen insereret. Post consulatum proconsul Africæ factus est, adnitentibus cunctis, qui Alexandri imperium etiam in Africa clarũ per proconsulis dignitatem haberi atq; esse uoluerunt. Extat epistola ipsius Alexãdri, qua senatui gratias agit, quòd Gordianum ad Africam proconsulem destinauerit, cuius hoc exemplũ est: Neq; gratius mihi quicq; P. C. neq; dulcius potuistis efficere, quàm ut Antoninum Gordianum proconsulem ad Africã mitteretis, uirum nobilem & magnanimum, disertum, iustum, continentem, bonum, & reliqua. Ex quo apparet quantus uir eo tempore Gordianus fuerit. Amatus est ab Afris ita, ut nemo antea proconsulum: ita, ut eum alij Scipionem, Catonẽ alij, multi Mutium, ac Rutilium, aut Lęlium dicerent. Extat eorum acclamatio, quæ à Iunio in literas relata est. Nam cum quadam die factum imperatorium legeret, atq; à proconsulibus Scipionibus cœpisset, acclamatum est: Nouo Scipioni, uero Scipioni Gordiano proconsuli. Hæc & alia frequẽter audiuit. Et erat quidẽ longitudine Romana, canitie decora, & põpali uultu, ruber magis

[margin: Al. Cybiratici]

quàm candidus, facie bene lata, oculis, ore, fronte, uerendus. Corporis qualitate subcrassulus. Moribus ita moderatus, ut nihil possis dicere, quod ille aut cupide, aut immodeste, aut nimie fecerit. Affectus suos unice dilexit, filium & nepotẽ ultra morem, filiam & neptem religiose. Socero suo Annio Seuero tantum detulit, ut in familia eius quasi filium migrasse se crederet, ut nunquam cum eo lauerit, nunquam illo præsente sederit. Ante præturam COS. cum esset, aut in domo eius semper mansit, aut si in Pompeiana domo, ad illum uel mane, uel sero processit. Vini parcus, cibi parcissimus, uesti tu nitidus, lauãdi cupidus, ita ut & quater & quinquies in die lauaret æstate, in hyeme bis. Somni plurimi, ita ut in triclinijs si forte apud amicos ederet, etiã sine pudore dormiret: quod uidebatur facere per naturam, non per ebrietatẽ atq; luxuriam. Sed boni mores nihil ei profuerunt: hic enim uita uenerabilis, cum Platone semper, cum Aristotele, cum Tullio, cum Vergilio, cæterisq; ueteribus agens, alium quàm merebatur exitum passus est. Nam cum temporibus Maximini, hominis sæui atq; truculenti, proconsul Africam regeret, eiq; legatus filius esset à senatu datus: cumq; quidam rationalis acrius contra plurimos Afrorum sæuiret, quàm Maximinus ipse pateretur, proscribens plurimos, interficiens multos, & sibi ultra procurationem omnia uindicans: retunsus deinde à proconsule atq; legato, cum nobilibus & consularibus uiris ipse minaretur: cumq; Afri tam insolentes iniurias ferre nequirent, primum ipsum rationalem adiunctis sibi plerisq; militibus occiderunt. Occiso deinde eo, cum iam orbis terrarum odio contra Maximinum arderet, cœperunt cogitare quẽadmodum in Maximinos & rusticos uel Afros ortæ inimicitiæ placarentur. Tunc quidam Mauricius nomine, potens apud Afros decurio, iuxta Tysdrum nobilissima post hæc oratione apud plebem in agro suo uelut cōcionabundus est locutus: Gratias habeo dijs immortalibus ciues, quòd occasionem dederunt, & quidem necessariã, prouidendi nobis contra hominem furiosissimum Maximinum. Nos enim, qui procuratorem eius moribus & uita consimilẽ occidimus, nisi facto imperatore salui esse non possumus: quocirca, si placet, quoniam non longe est nobilissimus uir proconsul cum filio cōsulari legato, quorũ utriq; mortem pestis illa est minata, sublata de uexillis purpura, imperatores eos dicemus, adhibitisq; insignibus Romano iure firmabimus. Tunc acclamatum est: Aequum est, iustum est. Gordiane Auguste, dij te seruẽt feliciter. Imperator es, cum filio imperes. His actis, propere uentum est ad oppidum Tysdrum, inuentusq; senex uenerabilis post iurisdictionem iacens in lecto, qui circunfusus purpura humi se abiecit, ac retractans eleuatus est. Et cum aliud facere nihil posset, euitandi periculi gratia, quod à Maximini furoribus haud dubie imminebat, imperatorem se appellari passus est. Erat autem iam octogenarius, & plurimis prouincijs (ut diximus) antè præfuerat: populo Rom. ita commendatus suis actibus erat, ut toto dignus uideretur imperio. Alij quidem occiso iuuene Gordiano filio suo, quod Gordianus antè nesciebat: sed ubi rem comperit, iam morti uicinus, & filio magis timẽs, maluit honestas causas habere moriẽdi, quàm dedi uinculis & carceri Maximini. Appellato igitur Gordiano imperatore, iuuenes qui autores huius facinoris erant, statuas Maximini deiecerunt, imagines perfregerũt, nomen publicitus eraserunt. Ipsum etiam Gordianum Africanũ appellauerunt. Addunt quidam Africani cognomentum Gordiano idcirco inditum, non quòd in Africa imperare cœpisset, sed quod de Scipionum familia originem traheret. In plurimis autẽ libris inuenio & hunc Gordianum, & filium eius pariter imperatores appellatos, & Antoninos cognominatos: alij uero Antonios. Post hoc Carthaginẽ uentũ cum pompa regali & fascibus laureatis: filiusq; legatus patris exemplo Scipionum, ut Dexippus græcæ historiæ autor est, gladij potestate succinctus est. Missa deinceps legatio Romã est cum literis Gordianorũ, hæc quę gesta fuerant in Africa indicans: quæ per Valerianũ principem senatus, qui postea imperauit, gratanter accepta est. Missæ sunt & ad amicos nobiles literæ, ut homines potentes & rem probarent, & amiciores fierent ex amicis. Sed tanta gratulatione factos contra Maximũ imperatores senatus accepit, ut nō solum gesta hæc probarent, sed etiã XX. uiros eligerent: inter quos erat Maximus siue Pupienus, & Clodius Balbinus: qui ambo imperatores sunt creati, posteaq; Gordiani duo in Africa interempti sunt. Illos sane XX. senatus ad hoc creauerat, ut diuideret his

Italicas

Italicas regiones contra Maximinū pro Gordianis tuendas. Tunc legationes à Maxi-
mino Romam uenerunt, abolitionem præteritorum ſpondentes. Sed uicit Gordiano
rum legatio, quæ bona omnia pollicebatur, ita ut eidem crederetur: & ingẽs militibus
ſtipendium, populoq́ agri atq; congiaria promiſſa. Vſqueadeo autem magis Gordianis
quàm Maximinis eſt creditum, ut Vitalianus quidam, qui prętorianis militibus præe-
rat, per audaciſsimos quæſtorẽ & milites iuſſu ſenatus occideretur: quòd ſe antea cru-
deliter egerat, & tunc eius magis immanitas timebatᷣ amica & familiaris moribus Ma-
ximini. de cuius morte hæc fabella fertur: Fictæ ſunt literæ Maximini, ſignatæ quaſi
eiuſdem annulo, & miſsi cum quæſtore milites, qui eas ferrent, addentes quædam præ
ter literas ſecreto eſſe dicenda. Longam igitur porticum petierunt: & cum ille ea, quæ
ſibi erant ſecreto dicenda, perquireret, hortãtib. ut prius ſignū inſpiceret epiſtolę, dum
conſiderat, interemptus eſt. Perſuaſum deinde eſt militibus, iuſſu Maximini Vitalianū
interemptum: peractisq; rebus, in caſtris Gordianorū & literæ & uultus ſunt propoſi
ti. Intereſt ut ſenatuſconſultum, quo Gordiani imperatores appellati ſunt, & Maximi-
nus hoſtis, literis propagetur. Non legitimo, ſed indicto ſenatus die COS. iam domi cō-
uentus, cum prætoribus, ædilibus, & tribunis plebis uenit in curiam. Præfectus urbis,
cui neſcio quid redoluerat, & qui publicas literas non acceperat, à conuentu ſe abſti-
nuit. Sed profuit: nam COS. ante ſolitas acclamationes priuſquā aliquid in Maximinū
feliciter diceret, ait: P. C. Gordiani duo, pater & filius, ambo ex COSS. unus ueſter pro
conſul, alter ueſter legatus, magno Afrorum conſilio imperatores ſunt appellati. Gra-
tias igitur agamus Tyſdritanæ iuuentuti, gratias Carthaginenſi populo ſemper deuo- *Deuotus, in bo*
to, qui ab immani nos belua, ab illa fera uindicauerunt. Quid timide auditis? quid cir- *nam partem*
cumſpicitis? quid cunctamini? hoc eſt quod ſemper optaſtis, hoſtis eſt Maximinus: dij
faciant ut eſſe iam deſinat, & Gordiani ſenis felicitatẽ atq; prudentiam, iuuenis uirtu-
tem atq; conſtantiam læti experiamur. Poſt hæc literas legit Gordianorū, ad ſenatum
& ad ſe miſſas. Tunc clamauit ſenatus: Dij uobis gratias. Liberati ab hoſtibus ſumus,
ſi penitus liberemur. Maximinum hoſtem omnes iudicamus. Maximinum cum filio
dijs inferis deuouemus. Gordianos Auguſtos appellamus. Gordianos principes agno
ſcimus. Imperatores de ſenatu dij cōſeruent: imperatores nobiles uictores uideamus:
imperatores noſtros Roma uideat: hoſtes publicos qui occiderit, pręmium merebitur.
Dicit Iunius Cordus, iſtud ſenatuſconſultum fuiſſe tacitum: quod quale ſit, aut quare
ſic appellatum, breui exponam. Omnino exemplum ſenatuſcōſulti taciti nō aliud eſt *S.C. tacitum*
hodie, quàm quod ueſtra clemẽtia, conuocatis ad interiora maioribus ea diſponit, quę
non ſunt omnibus publicanda: de quibus adiurare etiam ſoletis, ne quis ante rem com
pletam quicq; uel audiat uel intelligat. Hunc autem morem apud ueteres neceſsitates
publicæ repererunt, ut ſi fortè aliqua uis ab hoſtibus immineret, quæ uel cogeret humi
lia captare cōſilia, uel aliqua cōſtituere quę non prius oporteret dici q; effici, uel ſi nol-
lent ad amicos aliqua permanare, ſenatuſconſultū tacitū fieret: ita ut nō ſcribæ, nō ſer
ui publici, nō cẽſuales illis actib. intereſſent, ſenatores exciperẽt ſenatores omniū offi
cia cenſualiū ſcribarumq; cōplerent, ne quid fortè proderetur. Factum eſt ergo ſena-
tuſconſultum tacitum, ne res ad Maximinū perueniret. Sed ſtatim ille, ut ſe habent ho
minum mentes, eorū duntaxat qui erubeſcunt per ſe ea non agnoſci quę ſciunt, & qui
humiles ſe putant ſi commiſſa non prodant, omnia comperit Maximinus, ita ut exem-
plum ſenatuſconſulti taciti acciperet, quod nunquam antè fuerat factitatum. Extat de
niq; eius epiſtola ad præf. urbis talis: Senatuſconſultum tacitum ueſtrorum illorum
principum legi: quod præf. urbis factum eſſe fortaſſe non noſti: nam nec interfuiſti. cu
ius exemplum ad te miſi, ut ſcires quomodo Romanam rempub. regeres. Enarrari au-
tem non poteſt, quæ commotio fuerit Maximini, cum audiuit contra ſe Africam de-
ſciuiſſe. Nam ſenatus autoritate percepta, incurrere in parietes, ueſtem ſcindere, gla-
dium arripere, quaſi omnes poſſet occidere, prorſus furere uidebatur. Præfectus urbis
acceptis literis acrioribus, populum & milites allocutus eſt, dicens, Maximinum iam
occiſum. Ex quo maius fuit gaudium, ſtatimq; deiectæ ſunt ſtatuæ atq; imagines eius,
qui hoſtis fuerat iudicatus. Vſus eſt ſanè ſenatus pendente bello, poteſtate qua debuit.
Nam delatores, calumniatores, procuratores, & omnem illam facem Maximinianæ

sa neq; infamis, prædicata est. Præturam Alexādro autore urbanam tenuit, in qua tantus iurisdictionis gratia fuit, ut statim consulatū quem pater sero acceperat, mereretur. Maximini, seu eiusdem Alexādri, temporibus ad proconsulatū patris missus legatus est obsecutus: atq; illic ea quæ superius dicta sunt, contigerunt. Fuit uini cupidior, semper tamen undecunq; conditi, nunc rosa, nunc mastiche, nunc absynthio, cæterisq; rebus quibus gula maxime delectat. Cibi parcus, ita ut intra punctū temporis uel prandium, si pranderet, uel cœnam finiret. Mulierū cupidissimus: habuisse enim decretas sibi cōcubinas XX & II. fertur. Ex quibus omnibus ternos & quaternos filios reliquit. Appellatusq; est sui temporis Priamus, quem uulgo iocantes, quod esset naturæ propensioris, Priapum, non Priamum sæpe uocitarunt. Vixit in delicijs in hortis, in balneis, in amœnissimis nemoribus. Nec pater aspernatus est, sæpissime dicens, illū quandoq; in summa claritate cito esse moriturum. Nec tamen in uita sua fortunæ bonis unquam degenerauit, semperq; inter illustrissimos fuit, nec ciuibus, nec reip. ad consultationem defuit. Deniq; etiam senatus libentissime illum Augustū appellauit, atq; in eo spem publicā posuit. Vestitu cultissimus, seruis & omnibus suis charus. Cordus dicit, uxorem eum nunq; habere uoluisse. Contrà Dexippus putat, eius filium esse Gordianum tertium, qui post hoc cum Balbino, & Pupieno, siue Maximo puerulus adeptus est imperium. Cum senior Gordianus mathematicū aliquando consuleret de genitura huius, respondisse ille dicitur, hunc & filium imperatoris, & ipsum imperatorem futurum. Et cū senior Gordianus rideret, ostendisse constellationem mathematicū ferunt, & de libris ueteribus dictasse, ita ut probaret se uera dixisse. Qui quidē & seni, & iuueni, & diem, & genus mortis, & loca quibus essent perituri, obstinata cōstantiæ ueritate prędixit. Quæ omnia postea Gordianus senior in Africa, iam imperator, & quando nihil timebat, narrasse perhibetur: de morte quinetiam sua filijq;, & de genere mortis dixisse. Cantabat præterea uersus senex, cum Gordianum filium uidisset, hos sæpissime:

Ostendent terris hunc tantum fata, neq; ultra
Esse sinent, nimium uobis Romana propago
Visa potens superi, propria hæc si dona fuissent.

Extant dicta & soluta oratione & uersibus Gordiani iunioris, quæ hodie ab eius affinibus frequentantur, non magna, non minima, sed media, & quę appareant esse hominis ingeniosi, sed luxuriantis, & suum deserentis ingenium. Pomorum & olerum auidissimus fuit, in reliquo ciborum genere parcissimus: adeo ut semper pomorū aliquid recentium deuoraret, frigidorum percupidus. Nec facile per æstatem nisi frigida, & quàm plurimum bibit. Et erat corporis uasti, quare magis ad frigida urgebatur. Hęc de Gordiano iuniore digna memoratu cōperimus: non enim nos talia dicere uoluimus, quæ Iunius Cordus ridicule ac stulte composuit de uoluptatibus domesticis, cæterisq; infimis rebus: quæ qui uelit scire, ipsum legat Cordum, qui dicit, & quos seruos habuerit unusquisque principum, & quos amicos, & quot penulas, quotue chlamydes, quorum etiam scientia nulli prodest. Siquidem ea debent in historia poni ab historiographis, quæ aut fugienda sint, aut sequenda. Sane quidem quod apud Vulcatiū Terentianum, qui sui temporis scripsit historiam, uidetur mirabile, inserendum censui. *Historijs quæ conueniant* Dicit enim Gordianum seniorem Augusti uultum sic repræsentasse, ut & uocem, & morem, & staturam eiusdem ostentare uideretur: filium uero Pompeio simillimum uisum, quamuis Pompeius obesi corporis fuisse denegatur. Nepotem autem, cuius etiam nunc uidemus imagines, Scipionis Asiatici faciem retulisse, quod pro sui admiratione tacendum esse non credidi.

GORDIANVS IVNIOR

Post mortem duorum Gordianorū senatus trepidus, & Maximinū uehementius timens, ex uiginti uiris quos ad remp. tuēdam delegerat, Pupienū, siue Maximū, & Clodium Balbinū Augustos appellauit, ambos ex consulibus. tunc populus & milites Gordianū paruulum, annos agentem, ut pleriq; asserunt, undecim: ut nonnulli, tredecim: ut Iunius Cordus dicit, sexdecim (nam uigesimo & secundo anno eum perisse asserit) petiuerūt, ut Cæsar appellaret: raptusq; ad senatū, atq; inde in cōcione positus, indu-

indumento imperatorio tectus, Cæsar est appellatus. Hic natus est, ut plures asserunt, ex filia Gordiani, ut unus aut duo (nā amplius inuenire non potui) ex filio qui in Africa perijt. Cæsar factus, apud matrem educatus est. Et cum extinctis Maximinis, Maximus etiam & Balbinus militari seditione interempti essent, qui biennio imperauerant, Gordianus adolescens qui Cæsar eatenus fuerat, à militibus & populo & senatu & omnibus gentibus, ingenti amore, ingēti studio & gratia Augustus est appellatus. Amabatur autem merito aui, & auunculi, siue patris, qui ambo pro senatu, & pro populo Ro. contra Maximinum arma sumpserunt, & militari uel morte uel necessitate perierunt. Post hæc ueterani ad curiam uenerunt, ut discerent quid actum esset. Ex quibus duo ingressi Capitoliū, cum illic senatus ageretur, ante ipsam aram à Gallicano ex consulibus, & Mœcenate ex ducibus interempti sunt: atq; bellum intestinum ortum est, cum essent armari etiam senatores, ignorantib. ueteranis quòd Gordianus adolescens solus teneret imperium. Dexippus quidem asseuerat, ex filio Gordiani tertium Gordianum esse natum: & posteaquā constitit apud ueteranos quoq;, solum Gordianum imperare, inter populum & milites ac ueteranos pax roborata est. & hic finis belli intestini fuit, cum esset delatus Gordiano puero consulatus. Sed indicium non diu imperaturi Gordiani hoc fuit, quòd eclipsis solis facta est, ut nox crederetur, neq; sine luminibus accensis quicquā agi posset. Post hæc tamen uoluptatibus & delicijs populus Ro. uacauit, ut ea quæ fuerant aspere gesta, mitigaret. Venusto & Sabino COSS. inita est factio in Africa contra Gordianum terrium duce Sabiniano, quem Gordianus per præsidem Mauritaniæ obsessum à coniuratis ita oppressit, ut ad eum tradendum Carthaginem omnes uenirent, & crimina confitentes, & ueniam sceleribus postulantes. Finita igitur solicitudine in Africa, Gordiano iam iterum & Papiniano COSS. bellum Persicum natum est: quare adolescens Gordianus priusquam ad bellum proficisceretur, duxit uxorem filiam Misithei, doctissimi uiri, quem causa eloquentiæ dignum parentela sua putauit, & præfectum statim fecit. post quod non puerile iam & contemptibile uidebatur imperium: siquidem & optimi soceri consilijs adiuuaretur, & ipse pro pietate aliquantulum saperet, nec per spadones ac ministros aulicos matris, uel ignorātiæ conniuentia uenderetur. Extat deniq; & soceri eius ad eum epistola, & ipsius Gordiani ad socerum: qua intelligitur, eius seculum emendatius, ac diligentius socero adiuuāte perfectum: quarum exemplum hoc est: Domino filio & Augusto, Misitheus socer & præfectus: Euasisse nos grauem temporum maculam, qua per spadones, & per illos qui amici tibi uidebantur (erant autem uehemētes inimici) omnia uendebantur, uoluptati nobis est, & eo magis quo tibi gratior emendatio est: ut si qua uitia fuerunt, tua non fuisse satis constet mi fili uenerabilis: neq; enim quisquam ferre potuit datas eunuchis suffragantibus militum præposituras, negatum laboribus præmium, aut interemptos aut liberatos pro libidine atque mercede, quos non decebat: uacuatum ærarium per eos qui quotidie insidiosissime frequentabant: initas factiones, ut tu decipereris, cum inter se de bonis pessimi quiq; haberent consilia tibimet suggerenda: bonos pellerent, detestandos insinuarent, omnes postremo tuas fabulas uenderent. Dijs igitur gratias, quòd uolente teipso emēdata resp. est. Delectat sanè boni esse principis socerū, & eius qui omnia requirat, & omnia uelit scire: & qui pepulerit homines, per quos antea uelut in auctione positus nundinatus est. Item Gordiani ad ipsum: Imperator Gordianus Augustus, Misitheo patri & præfecto: Nisi dij omnipotentes Romanum tuerentur imperium, etiam nunc per emptos spadones uelut in hasta positi uenderemur. Deniq; nunc demum intelligo, neq; Felicem prætorianis cohortibus præponi debuisse, neq; Serapammoni quartam legionem credendam fuisse. Et ne omnia dinumerem, multa non esse facienda quæ feci: sed dijs gratias, quòd te insinuante, qui nihil uendis, didici ea quæ inclusus scire non poteram. Quid enim facerem? quòd nos Maurus uenderet, & consilio cum Gaudiano & Reuerendo & Montano habito, uel laudaret aliquos, uel uituperaret? & illorum consensu quasi testium quod dixerat, approbarem? Mi pater, uerum audias uelim: miser est imperator apud quem uera reticētur: qui cum ipse publice ambulare nō possit, necesse est ut audiat, & uel audita, uel à plurimis roborata confirmet. His epistolis intellectū est, adolescentem soceri consilijs emendatū atq;

correctum. Et Misithei quidem epistolã græcam quidam fuisse dicunt, sed in hanc sententiam. Tantum autem ualuit eius grauitas & sanctimonia, ut ex obscurissimo præter nobilitatem, gestis etiam Gordianũ clarum principem fecerit. Fuit terræmotus eousq; grauis imperante Gordiano, ut ciuitates etiam terræ hiatu cum populis deperirent: ob quæ sacrificia per totã urbem, totumq; orbem terrarũ ingentia celebrata sunt. Et Cordus quidem dicit, inspectis libris Sibyllinis, celebratisq; omnibus quæ illic iussa uidebantur, mundanũ malum esse sedatũ. Sedato terræmotu, Prætextato & Attico COSS. Gordianus aperto Iano gemino, quod signũ erat indicti belli, profectus est contra Persas cum exercitu ingenti, & tanto auro, ut uel auxilijs, uel militibus facile Persas uincere posset. Fecit iter in Mœsiam, atq; in ipso procinctu quicquid hostiũ in Thracijs fuit, deleuit, fugauit, expulit, atq; submouit. Inde per Syriam in Antiochiã uenit, quæ à Persis iam tenebatur. Illic frequẽtibus prælijs pugnauit & uicit, Sapore Persarũ rege submoto. Et post Artaxerxẽ Antiochiam recepit, Carras & Nisibin, quæ omnia sub Persarum imperio erant. Rex sanè Persarum tantum Gordianũ principem timuit, ut cum instructus esset & suis copijs & nostris, tamen ciuitatibus ipse præsidia sponte deduceret, easq; integras suis ciuibus redderet, ita ut nihil quod ad eorũ fortunas pertineret, attaminaret. Sed hæc omnia per Misitheum socerum Gordiani, eundemq; præfectum gesta sunt. Effectum deniq; est, ut Persæ, qui iam in Italia timebantur, in regnum suum pugnante Gordiano redirent, totumq; Orientem Romana resp. detineret. Extat oratio Gordiani ad senatum, qua de rebus gestis scribens, Misitheo præfecto suo, & socero ingentes gratias agit, cuius partem indidi, ut ex eo uera cognosceres: Post hæc P.C. quæ dum iter agimus, gesta sunt, quæ ubiq; singulis digna sunt actitata, etiam Persas, ut breui multa cõnectam, ab Antiochensiũ ceruicibus quas iam nexas Persico ferro gerebant, & reges Persarũ, & leges amouimus. Carras deinde, cæterasq; urbes imperio Ro. reddidimus, Nisibin usq; peruenimus: &, si dij fauerint, Ctesiphonta usq; ueniemus. Valeat tantum Misitheus præfectus parens noster, cuius ductu & dispositione & hæc transegimus, & reliqua transigemus. Vestrum est igitur supplicationes decernere, nos dijs cõmendare, Misitheo gratias agere. His in senatu lectis, quadrigæ elephantorum Gordiano decretæ sunt, utpote qui Persas uicisset, ut triumpho Persico triumpharet: Misitheo autem quadriga equorũ, & triumphalis currus, & titulus huiusmodi: Misitheo eminenti uiro, parenti principũ, prætorij præfecto & totius urbis, tutori reip. S.P.Q.R. uicẽ reddidit. Sed ista felicitas longior esse nõ potuit. Nam Misitheus, quantum plerisq; dicunt, artibus Philippi, qui post eum præfectus prætorij est factus, ut alij, morbo extinctus est hærede Romana rep. ut quicquid eius fuerat, uectigalibus urbis accederet. Cuius uiri tãta in rep. dispositio fuit, ut nulla esset unquam ciuitas limitanea potior, quæ nõ posset exercitũ populi Ro. ac principem ferre, quę totius anni in aceto, frumento, & larido, atq; hordeo & paleis condita nõ haberet: minores uero urbes aliæ XXX dierum, aliç XL. nõnullæ duorum mensium, quæ minimũ XV dierum. Idem cum esset præfectus, arma militum semper inspexit. Nullum senem militare passus est, nullum puerum annonas accipere. Castra omnia fossato circuibat, noctibus etiam plerũq; uigilias frequentabat. Amabaturq; ab omnibus, quòd sic & rempub. amaret, & principem. Tribuni eum & duces usqueadeo timuerunt & amauerunt, ut neq; uellent peccare, neque ulla ex parte peccarent. Philippus eum propter pleraq; uehementer timuisse fertur, atq; ob hoc per medicos insidias eius uitæ parasse, & quidem hoc genere: cum effusione alui Misitheus laboraret, atq; à medicis sistendi uentris gratia poculũ iubere tur accipere, mutatis quæ fuerant, id fertur datum, quo magis solueretur, atq; ita exanimatus est. Quo mortuo, Apriano & Pappo COSS. in eius locum præfectus prætorij factus est Philippus Arabs, humili genere natus, sed supbus: qui se in nouitate atq; enormitate fortunæ non tenuit: ita ut statim Gordiano, qui eum in locũ parentis asciuerat, insidias per milites faceret, quæ tales fuerunt: Misitheus tantũ, quantũ diximus, habuerat conditorũ, ut uacillare dispositio Romana non posset: Verum artibus Philippi primum naues frumentariæ sunt auersæ: deinde in ea loca deducti sunt milites, in quibus annona haberi non posset. Hinc Gordiano infestos milites statim reddidit, non intelligentes, artib. Philippi iuuenem esse deceptũ. Sed Philippus etiã addidit, ut rumorem

per

per milites ſpargeret, adoleſcentem eſſe Gordianum, imperium non poſſe regere: me-
lius eſſe illum imperare qui militem gubernaret, qui remp. ſciret. Corrupit præterea e-
tiam principes, effectumq; ut palàm Philippus ad imperiũ poſceretur. Amici Gordia-
ni primum uehementiſſime reſiſtebant. Sed cum milites fame uincerentur, imperium
Philippo mandatũ eſt, iuſſumq; à militibus, ut quaſi tutor eius Philippus cum eodem
Gordiano pariter imperaret. Suſcepto igitur imperio, cum & Philippus ſe contra Gor
dianum ſuperbiſſime ageret, & ille ſe imperatorem, atq; imperatorũ prolem, & uirum
nobi[illegible]imæ familię recognoſceret, nec ferre poſſet improbitatem hominis ignobilis a-
pud duces & milites, aſtante præfecto Metio Gordiano affine ſuo, in tribunali proceſ-
ſit, ſperans poſſe imperium Philippo abrogari. Sed hac conqueſtione nihil egit, cum il-
lum incuſaſſet, quòd immemor beneficiorũ eius ſibi minus gratus exiſteret. Et cum mi
lites rogaſſet, quum aperte duces ambiſſet, factione Philippi minor apud omnes fuit.
Deniq; cum ſe uideret minorem haberi, petijt ut æquale ſaltem inter eos eſſet imperi-
um, nec impetrauit. Dehinc petijt ut loco Cæſaris haberetur, nec id obtinuit. Petijt e-
tiam ut præfecti loco eſſet Philippo, quod & ipſum negatum eſt. Vltimæ preces fue-
runt, ut eum Philippus pro duce haberet, & pateretur uiuere. Ad quod quidem penè
conſenſerat Philippus, ipſe tacitus, ſed omnia per amicos agens nutibus atq; conſilijs.
Verum cum ſecum ipſe cogitaret, amorem populi Romani et ſenatus circa Gordianũ,
& totius Africæ ac Syriæ, totiusq; orbis Romani, cum & nobilis eſſet, & nepos ac fi-
lius imperatorũ, & bellis grauibus totam remp. liberaſſet, poſſe fieri, ut factione quan-
doq; militum Gordiano redderetur imperiũ, cum recentes in Gordianum iræ militum
famis cauſa uehementes eſſent, clamantẽ ante conſpectũ duci iuſſit, ac ſpoliari, & occi
di: quod cum primum dilatũ eſſet, pòſt, ut iuſſit, impletum eſt. Ita Philippus impie, non
iure obtinuit imperiũ. Imperauit Gordianus annis ſex. Et dum hæc agerentur, Argun
this Scytharum rex finitimorũ regna uaſtabat, maxime quod compererat, Miſitheum
periſſe, cuius conſilio reſp. fuerat gubernata. Philippus autem ne à crudelitate nanciſci
uideretur imperium: Romam literas miſit: quibus ſcripſit, Gordianum morbo periſſe,
ſeq; à cunctis militibus electum. Nec defuit ut ſenatus de his rebus quas non nouerat,
falleretur. Appellato igitur principe Philippo, & Auguſto nuncupato, Gordianũ ado
leſcentem inter deos retulit. Fuit iuuenis lętus, pulcher, amabilis, gratus omnibus, in ui
ta iucundus, in literis nobilis, prorſus ut nihil præter ætatẽ deeſſet imperio. Amatus eſt
à populo, & ſenatu, & militibus ante Philippi factionem, ita ut nemo principũ. Cor-
dus dicit, omnes milites eum filium appellaſſe, ab omni ſenatu filium dictum, omnem
populum delicias ſuas Gordianum dixiſſe. Deniq; Philippus quum eum interfeciſſet,
neq; imagines eius tolleret, neq; ſtatuas deponeret, neq; nomen abraderet, ſed diuum
ſemper appellãs etiam apud ipſos milites, cum quibus factionem fecerat, ſerio animo,
& peregrina calliditate ueneratus eſt. Domus Gordianorum etiam nunc extat, quam
iſte Gordianus pulcherrime exornauit. Et uilla eorum uia Præneſtina ducentas colu-
mnas uno periſtylo habens, quarum L. Caryſteæ Claudianæ, L. Synnades, L. Numidi
cæ pari menſura ſunt. In qua baſilicæ centenariæ tres: cætera huic operi cónuenientia,
& thermæ quales præter urbem, ut tunc nuſquam in orbe terrarum. Familiæ Gordia-
ni hoc ſenatus decreuit, ut à tutelis atq; legationibus, & à publicis neceſſitatibus, niſi ſi
uellent, poſteri eius ſemper uacarẽt. Opera Gordiani Romæ nulla extant, præter quæ
dam nymphæa, & balneas. Sed balneę priuati hominis fuerunt, & ab eo in uſum priua
tum exornatę ſunt. Inſtituerat porticum in campo Martio ſub colle pedum mille, ita ut
ab altera parte æquè mille pedum porticus fieret, atq; inter eas pateret ſpatium pedum
quingentorũ: cuius ſpatij hinc atq; inde uiridaria eſſent lauro, myrto, & buxo frequen-
tata; medium uero lithoſtrotũ, breuibus columnis altrinſecus poſitis, & ſigillis per pe
des mille: quod eſſet deambulatorium, ita ut in capite baſilica eſſet pedum quingento
rum. Cogitauerat præterea cum Miſitheo, ut poſt baſilicam thermas æſtiuas ſui nomi-
nis faceret, ita ut hyemales in principio porticus poneret, & ſuo uſui eſſent uel uirida-
ria, uel porticus. Sed hæc omnia nunc priuatorũ & poſſeſſionibus, & hortis, & ędificijs
occupata ſunt. Fuerunt ſub Gordiano Romæ elephãti XXX & II. quorũ ipſe XII. mi-
ſerat, Alexander X. Alces X. Tigres X. Leones manſueti LX. Leopardi mãſueti XXX.

Belbi

Belbi, id est hyenæ x. gladiatorum fiscalium paria mille. Hippopotamus, & Rhinoceros unus. Archoleontes x. Camelopardali x. Onagri xx. Equi feri xl. & cætera huiusmodi animalia innumera, & diuersa: quæ omnia Philippus ludis secularibus uel dedit, uel occidit. Has autem omnes feras mansuetas, & præterea efferas parabat ad triumphum Persicum: sed uotum publicum nihil ualuit. Nam omnia hæc Philippus exhibuit secularibus ludis, & muneribus, atq; Circensibus, cum millesimum ab Vrbe condita annum in consulatu suo, & filij sui celebrauit. Quod de Cæsare memoriæ traditum est, hoc etiam de Gordiano Cordus euenisse perscribit. Nam omnes quicunque illum gladio appetiuerunt, qui nouem fuisse dicuntur, postea interemptis Philippis, sua manu, suisq; gladijs, & ijsdem quibus illum percusserant, interijsse dicuntur. Trium igitur Gordianorũ hæc fuit uita, qui omnes Augusti appellati sunt, duobus in Africa interemptis, in Persidis finibus tertio. Gordiano sepulchrum milites apud Circeium castrum fecerunt in finibus Persidis, titulum huiusmodi addentes & Græcis, & Latinis, & Persicis, & Iudaicis, & Aegyptiacis literis, ut ab omnibus legeretur: DIVO GORDIANO VICTORI PERSARVM, VICTORI GOTTHORVM, VICTORI SARMATARVM, DEPVLSORI ROMANARVM SEDITIONVM, VICTORI GERMANORVM, SED NON VICTORI PHILIPPORVM: quod ideo uidebatur additum, quia in campis Philippis ab Alanis tumultuario prælio uictus abscesserat: simul etiam quòd à Philippis uidebatur occisus. Quem titulum euertisse Licinius dicitur eo tempore, quo est nactus imperium, cum se uellet uideri à Philippis originem trahere. Quæ omnia Constantine maxime, idcirco sum persecutus, ne quid tuæ cognitioni deesset, quod dignum scientia uideretur. *Titulus diuersis linguis*

IVLII CAPITOLINI

MAXIMVS ET BALBINVS

NTEREMPTIS in Africa Gordiano seniore cum filio, cum Maximinus ad urbem furens ueniret, ut quòd Gordiani Augusti appellati fuerant, uindicaret, senatus pertrepidus in ædem Concordiæ VII. Cal. Iunij concurrit, ludis Apollinaribus remedium contra furorem hominis improbissimi requirens. Cum igitũ duo consulares, & eminentes quidem uiri, Maximus & Balbinus (quorum Maximus à plerisq; in historia reticetũ, & loco eius Pupieni nomen infertur: cum & Dexippus, & Arabianus Maximum & Balbinum dicant electos cõtra Maximinũ post Gordianos, quorum alter bonitate, uirtute alter ac seueritate, clari habebantur) ingressi essent curiam, ac præ se timorem Maximini aduentu ferrent ostenderentq;, referente COS. de alijs rebus, qui primam sententiam erat dicturus, sic orsus est: Minora nos solicitant, & propè aniles res feruentissimo tempore tractamus in curia: quid enim opus est de restitutione templorum, de basilicæ ornatu, de thermis Titianis, de exædificatione amphitheatri agere? cũ immineat Maximinus, quem hostem mecum antè dixistis: Gordiani duo, in quibus præsidium fuerat, interempti sint: neq; in præsenti ullum sit auxilium, quo respirare possimus. Agite igitur P.C. principes dicite, quid moramini? ne, dum singulatim pertimescitis, in timore potius quàm in uirtute opprimamini. Post hæc tacentibus cunctis, cum Maximus, qui & natu grandior erat, & meritis, & uirtute ac seueritate clarior, dicere sententiã cœpisset, qua ostẽderet duos principes esse faciendos: Vectius Sabinus ex familia Vlpiorum, rogato consule, ut sibi dicere atq; interfari liceret, sic orsus est: Scio P.C. hanc rebus nouis inesse oportere constantiam, ut rapienda sint consilia, non quærenda: uerbis quinetiam plurimis abstinendum sit atq; sententijs, ubi res perurgent. Ceruices suas quisq; respiciat, uxorẽ ac liberos cogitet, auitas patriasq; fortunas: quibus omnibus imminet Maximinus, natura furiosus

furiosus, truculentus, immanis, causa uero (ut sibi uidetur) satis iusta, truculentior. Ille quadrato agmine, castris ubique positis, ad urbem tendit: uos sedendo & consultando diem teritis. Longa oratione opus non est: faciendus est imperator, immo faciendi sunt principes: unus qui res domesticas, alter qui bellicas curet. unus qui in urbe resideat: alter qui obuiam cum exercitu latronibus pergat. Ego principes dico, uos firmate, si placet: sin minus, meliores ostendite. Maximum igitur atq; Balbinum: quorum unus in re militari tantus est, ut nobilitatē generis splendore uirtutis allexerit: alter ita clarus nobilitate est, ut & morum lenitate reip. sit necessarius, & uitę sanctimonia, quam à prima ætate in studijs semper ac literis tenuit. Habetis sententiam P. C. mihi fortasse periculo siorem q̃ uobis: sed nec uobis satis tutam, si non aut alios, aut hos principes feceritis. Post hæc acclamatū est uno consensu: Aequum est, iustum est. sententiæ Sabini omnes consentimus. Maxime & Balbine Augusti, dij uos seruent, dij uos principes fecerunt, dij uos cōseruent. Vos senatum à latronibus uindicate, uobis bellum contra latrones mandamus. Hostis publicus Maximinus cū filio pereat, hostem publicū uos persequemini. Felices uos iudicio senatus, felicem remp. uestro imperio. Quod uobis senatus detulit, fortiter agite: quod uobis senatus detulit, libenter accipite. His atq; alijs acclamationibus imperatores facti sunt Maximus atq; Balbinus. Egressi igitur à senatu, primum Capitoliū ascenderunt, ac rem diuinam fecerunt. Sed dum in Capitolio rem diuinam faciunt, populus Ro. imperio Maximi contradixit: timebant enim seueritatē eius homines uulgares. Quare factum est ut Gordianum adolescentulū principem peterēt, qui statim factus est: nec prius permissi sunt ad palatium stipati armis ire, quàm nepotem Gordiani Cæsaris nomine nuncuparent. Deinde ad rostra populū conuocarunt: Vbi cum orationem de senatus sententia, & de sua electione habuissent, populus Ro. cum militibus, qui fortè conuenerant acclamauit, Gordianum Cæsarem omnes rogamus. Hic nepos erat Gordiani ex filia; ut quidā: uel, ut alij, ex filio, qui est in Africa occisus, annum agens ætatis XIIII. ut plerięq; dicunt. qui statim raptus est, & nouo genere senatusconsulti cum eadem die senatusconsf. factum esset, inductus in curiam, Cæsar est appellatus. Prima igitur relatio principū fuit, ut duo Gordiani diui appellarentur. Aliqui autem unum putant appellatum, seniorem uidelicet: sed ego libris quos Iunius Cordus affatim scripsit, legisse memini ambos in deos relatos; Siquidē senior laqueo uitam finiuit: iunior autem in bello cōsumptus est, qui utiq; maiorem meretur reuerentiam, quòd eum bella rapuere. Post has igitur relationes præfectura urbis in Sabinum collata est, uirum grauem, & Maximi moribus congruentem: prætoriana in Pinarium Valentem. Sed prius q̃ de actibus eorum loquar, placet aliqua dicere de moribus atq; genere: nō eo modo quo Iunius Cordus est prosecutus omnia, sed illo quo Suetonius Tranquillus, & Valerius Marcellus: quamuis Curius Fortunatianus, qui omnem hāc historiam perscripsit, plura congerit: Cordus uero tam multa, ut etiam pleraq; & minus honesta perscripserit. Maximo pater fuit Maximus, unus è plebe, ut nonnulli dicunt, faber ferrarius: ut alij, redarius uehicularius fabricator: hūc suscepit ex uxore Prima nomine. Cui fratres quatuor uiri fuerunt, & quatuor puellæ, qui omnes in pubertate interierunt. Nato Maximo, carnem bubulam, & quidem multam, aquila in cellā eorum proiecisse fertur, quę angusto patebat impluuio: eam deniq; cum iaceret, nec quisquam attingere auderet religionis timore, iterum sustulisse, & in proximum sacellum quod erat Iouis Pręstitis, detulisse. Id eo tempore nihil uisum est ominis habere, sed nō sine causa factum probauit imperium. Pueritiam omnem in domo patrui Pinarij fecit, quem statim ad præfecturā prætorij subuexit, ubi factus est imperator. Operam grammatico, rhetori non multam dedit. Siquidē semper uirtuti, et militari seueritati studuit. Attamen militaris tribunus fuit, & multos egit numeros, & postea præturam sumptu Pescenninæ Marcellinæ, quæ illum loco filij susceperat, & aluerat. Inde proconsulatū Bithyniæ egit, & deinceps Græciæ, ac tertio Narbonæ. Missus præterea legatus, Sarmatas in Illyrico contudit: atq; inde translatus ad Rhenum, rem contra Germanos satis feliciter gessit. Post hæc præfectus urbis prudentissimus, ac ingeniosissimus, & seuerissimus approbatus est. Quare ueluti senatus ei homini, quod non licebat, nouæ familiæ, imperium tamen detulit, cōfessis omnibus, eo tempore in senatu aptiorem nō esse,

qui

qui deberet principis nomen accipere. Et quoniã etiam minora pleriq; desiderant, fuit cibi auidus, uini parcissimus, ad rem uenerearn nimis rarus: domi forisq; semper seuerus, ita ut & tristis cognomen acciperet. Vultu grauissimus & uerecundus, statura procerus, corporis qualitate sanissimus, moribus aspernabilis, attamen iustus, neq; unquã usq; ad exitum negotiorũ uel inhumanus, uel inclemens. Rogatus semper ignouit, nec iratus est, nisi ubi eum irasci decuit. Factionibus se nunquã præbuit, iudicij tenax fuit, neq; alijs potius q̃ sibi credidit. Quare & à senatu multum dilectus est, & à populo timori habitus: siquidem sciebat populus eius censoriã præfecturam, quam uidebat posse in imperio uehementius conualescere. Balbinus nobilissimus, & iterum COS. rector prouinciarum infinitarũ. Nam & Asiam, & Africam, & Bithyniam, & Galatiam, & Pontum, & Thracias, & Gallias ciuilibus administrationibus rexerat, ducto nonnunquam exercitu: sed rebus bellicis minor fuerat q̃ ciuilibus, attamẽ bonitate, nimia sanctitate, ac uerecundia ingentẽ sibi amorem conciliauerat. Familiæ uetustissimæ, ut ipse dicebat, à Balbo Cornelio Theophane originem ducens, qui per Cn. Pompeium ciuitatem meruerat, cum esset suæ patriæ nobilissimus, idemq; historiæ scriptor. Statura æque procerus, corporis qualitate conspicuus, in uoluptatibus nimius, quem quidẽ adiuuabat diuitiarum abundantia: nam erat à maioribus diues, & multa hæreditatibus per se ipse collegerat. Eloquentia clarus, poemata inter sui temporis poetas plurima fecit, præcipiti usu: uini, cibi, rei ueneręq; auidus, uestitu cultus: nec quicquã defuit, quod illum populo nõ cõmendabilem redderet. Amabilis etiam senatui fuit. Hęc de utriusq; uita comperimus. Deniq; nonnulli quemadmodum Catonem & Cæsarem Sallustius comparat, ita hunc quoq; comparandum putant, ut alterum seuerum, clementem alterum: bonum illum, istum constantem: illum nihil largientem, hunc affluentem copijs omnibus dicerent. Hæc de moribus atq; genere. Decretis ergo omnibus imperatorijs honoribus atq; insignibus, percepta tribunitia potestate, iure proconsulari, pontificatu maximo, patris etiam patriæ nomine, meruerunt imperium. His gestis, celebratisq; sacris, datis ludis scenicis ludisq; Circensibus, gladiatorio etiã munere, Maximus susceptis uotis in Capitolio, ad bellum contra Maximinum missus est cum exercitu ingenti, prætorianis Romæ manentibus. Vnde autem mos tractus sit, ut proficiscentes ad bellum imperatores, munus gladiatoriũ & uenatus darent, breuiter dicendum est: Multi dicunt, apud ueteres hanc deuotionem contra hostes factam, ut ciuium sanguine litato specie pugnarũ se Nemesis, id est, uis quædam fortunæ satiaret: Alij hoc literis tradunt, quod ucrisimilius credo, ituros ad bellum Romanos debuisse pugnas uidere, & uulnera, & ferrum, & nudas inter se cohortes: ne dimicãtes in bello armatos hostes timerent, aut uulnera & sanguinẽ perhorrescerent. Et Maximo quidẽ ad bellũ profecto, Romæ prætoriani remanserunt. Inter quos & populũ tanta seditio fuit, ut ad bellum intestinũ ueniretur, urbis Romæ pars maxima incenderetur, templa fœdarentur, omnes platee cruore pollueren̄t, cum Balbinus homo senior seditionẽ sedare non posset. Nã & in publicũ processit, manus singulis quibusq; tenuit, & pene ictũ lapidis passus est. Alij dicunt etiam fuste percussum esse, neq; sedasse tumultũ, nisi infantem Gordianum purpuratũ ad populum lõgissimi hominis collo superpositũ produxisset. Quo uiso, populus & milites usqueadeo placati sunt, ut amore illius in cõcordiam redirent. Neq; unq̃ quisquam in illa ætate sic amatus est, merito aui & auũculi, seu patris, ut quidam dicunt, qui pro populo Romano contra Maximinũ in Africa uitam finierant: tantum apud Romanos memoria bonarum rerum ualet. Maximo igitur ad bellum profecto, senatus per omnes regiones consulares, prætorios, quæstorios, ædilitios, tribunitios etiam uiros misit: ita ut una quæq; ciuitas frumentũ, arma & propugnacula & muros pararet, ut per singulas urbes Maximinus fatigaretur. Iussum tunc tamẽ, ut omnia ex agris in ciuitates colligerentur, ne quid hostis publicus inueniret. Scriptum est præterea ad omnes prouincias missis frumentarijs, iussumq; ut quicunq; Maximinum iuuisset, in hostium numero duceretur. Inter hæc Romæ iterum seditiones inter populum & milites ortæ sunt. Et cum mille edicta Balbinus proponeret, nec audiretur, ueterani se in castra prætoria contulerunt cum ipsis prætorianis, quos cœpit populus obsidere: nec unquam ad amicitiam essent redacti, nisi fistulas aquarias populus incidisset. In

set. In urbe autem prius ꝙ dictum esset milites pacatos uenire, & tegulæ de tectis iactæ sunt, & omnia quæ domibus erant uasa proiecta. Atq; ideo maior pars ciuitatis perijt, & multorũ diuitiæ. Nam latrones se militibus miscuerunt ad uastanda ea quæ norant ubi reperirent. Cum hæc Romæ geruntur, Maximus siue Pupienus apud Rauennam bellũ parabat ingenti apparatu, timens uehementissime Maximinũ: de quo sæpissime dicebat, se nõ cõtra hominẽ, sed contra Cyclopem bellũ gerere. Et Maximinus quidẽ apud Aquileiam ita uictus est, ut à suis occideret: caputq; eius, & filij perlatum est Rauennam, quod à Maximo Romam transmissum est. Non tacenda hoc loco deuotio est Aquileiensiũ pro Romanis, qui etiam crines mulierũ pro neruis ad sagittas emittẽdas totondisse dicunt. Tantum sanè lætitiæ fuit in Balbino, qui plus timebat, ut hecatomben faceret, statim ut Maximini caput allatũ est. Hecatombe aũt tale sacrificiũ est: centum aræ uno in loco cespititiæ extruunt, & ad eas centum sues, centum oues mactant. Nam si imperatoriũ sacrificium sit, centum leones, centum aquilæ, & cætera huiusmodi animalia centena feriuntur. Quod quidẽ etiam Græci quondam fecisse dicunt, cum pestilentia laborarent, & à multis imperatorib. id celebratum constat. His igitur peractis Balbinus cum summa gratulatione Maximũ redeuntem è Rauenna cum exercitu integro & copijs expectabat. Siquidẽ Maximinus ab oppidanis Aquileiensibus, & paucis q illic erãt militib. ac Crispino & Menophilo cõsularib. q à senatu missi fuerãt, uictus est. Ipse aũt Maximus Aquileiã idcirco accesserat, ut omnia ruta & integra usq; ad Alpes relinqueret: ac si quæ essent Barbarorũ qui Maximino fauerãt reliquiæ, compesceret. Missi sunt deniq; ad eum legati senatores XX. quorũ nomina sunt apud Cordum: in his cõsulares IIII. prætorij VIII. quæstorij VIII. cum coronis, & senatusconsultum, in quo ei statuæ auratæ equestres decernebant. Ex quo quidem Balbinus subiratus est, dicens, Maximum minus ꝙ eum laborasse: cum ipse domi tanta bella compressisset, ille autem otiosus apud Rauennã resedisset. Sed tantum ualuit bellum Maximo, qui profectus est contra Maximinũ, ut etiam uictoria decerneretur, quam impletã ille nesciuit. Exercitu igitur suscepto Maximini, ad urbem cum ingenti pompa & multitudine Maximus uenit, mœrentibus militibus, ꝙ cum imperatorem, quem ipsi delegerant, perdiderant: & eos habebãt quos senatus legerat. Nec dissimulari poterat mœror, quia apparebat in frontibus singulorũ, & iam quidem nec uerbis abstinebat: quamuis Maximus & apud milites sæpe dixisset, obliuionem præteritorũ esse debere, & stipendia magna donasset, & auxilia in ea loca quæ delegerant, dimisisset. Sed animi militum semel imbuti odio, refrenari nequeunt. Deniq; cum audissent senatus acclamationes quæ milites tangerent, acriores contra Maximũ & Balbinum extiterunt, secũ quotidie cogitãtes, quos imperatores facere deberent. Senatusconsulti aũt, quo moti sunt, hæc forma est: Cum ingredienti urbem Maximo, Balbinus & Gordianus, & senatus, & populus Ro. obuiam processissent, acclamationes primum publicæ fuerunt, quę milites contingerent: inde in senatum itum est: ubi post illa quæ cõmunia solent esse festa, dictum est: Sapienter electi principes sic agunt, per imperitos electi principes sic pereunt: cum constaret à militibus factum esse Maximinũ, Balbinum autem & Maximum à senatoribus. His auditis milites grauius sæuire cœperunt, in senatũ præcipue qui sibi triumphare de militibus uidebatur. Et Balbinus quidẽ cum Maximo urbem cum magna moderatione gaudente senatu & populo Ro. regebant, senatui plurimũ deferebatur, leges optimas cõdebant, moderate causas audiebant, res bellicas pulcherrime disponebant: & cum iam paratũ esset ut contra Parthos Maximus proficisceret, Balbinus contra Germanos, puer aũt Gordianus Romæ remaneret, milites occasionẽ quærentes occidendorum principũ, cum primo inuenire uix possent, quia Germani stipabant Maximũ atq; Balbinum, quotidie ingrauescebant. Et erant quidem discordiæ inter Balbinũ & Maximum, sed tacitæ, & quæ intelligerentur potius ꝙ uiderentur: cum Balbinus Maximũ quasi ignobilem cõtemneret, Maximus Balbinũ quasi debilem calcaret. Quare occasio militib. data est, intelligentibus, facile discordes imperatores posse interfici. Ludis deniq; scenicis cum multi & milites & aulici occupati essent, & in palatio soli cum Germanis principes remansissent, impetũ in eos fecerunt. Turbantib. igitur militibus, cum primum nuntiatũ esset Maximo, turbam illam tempestatẽ ꝙ uix eura

dipolle

di posse, nisi ad Germanos mitteretur: et forte in alia parte palatij Germani cum Balbino essent, mittit ad Balbinũ Maximus, petens ut ei præsidiũ mitteret. Sed ille suspicatus quòd contra se eos peteret, quem putabat monarchiã uelle, primum frustratus est, deinde usq; ad litem peruentũ est. In hac tamen seditione illis cõtendentibus milites superuenerũt, atq; ambos eos nudatos uestibus regalibus de palatio cum iniurijs produxerunt, et per mediam ciuitatem ad castra raptare uoluerunt, magna ex parte laniatos. Sed ubi cõpererunt Germanos ad defensionem illorum superuenire, ambos occiderunt, & in itinere medio reliquerunt. Inter hæc Gordianus Cæsar sublatus à militibus imperator est appellatus, id est Augustus, quia non erat alius in præsenti, insultantibus militibus senatui & populo, qui se statim in castra receperũt. Germani sanè ne sine causa pugnarent, occisis imperatorib. suis, extra urbem, ubi suos habebãt, se contulerunt. Hunc finem habuerunt boni imperatores, indignũ uita & moribus suis. Nam neq; Maximo, siue Pupieno fortius, neq; Balbino benignius fuit quicq̃, quod re ipsa intelligi potest. Neq; enim cum esset potestas, malos senatus eligeret. Huc accedit, quòd multis honoribus ac potestatib. explorati sunt, cum alter bis C O S. & præf. alter C O S. & præf. ad imperiũ longeui peruenissent, amabiles senatui, & populo etiam: quia Maximinum iam leuiter pertimescebant. Hæc sunt quæ de Maximo ex Herodiano græco scriptore magna ex parte collegimus. Sed multi nõ à Maximo, uerum à Pupieno imperatore apud Aquileiam Maximinũ esse uictum dixerunt, & ipsum cum Balbino esse occisum, ita ut Maximi nomen prætereant. Tanta est aũt historicorum inter se errantium imperitia, uel usurpatio, ut multi eundem Maximum, quem Pupienum uelint dici, cum Herodianus uitę suæ temporũ scriptor Maximum dicat, non Pupienũ: cum & Dexippus Græcorũ scriptor, Maximum & Balbinũ imperatores dicat factos contra Maximinũ post Gordianos duos, & à Maximo uictũ Maximinũ, non à Pupieno. His accedit alia scriptorũ imperitia, qui præfectũ prætorij fuisse Gordianũ paruulum dicunt, ignorantibus multis collo sæpe uectum, ut militibus ostenderetur. Imperarũt autem Maximus & Balbinus anno uno, cũ Maximinus imperasset cum filio, ut quidã dicunt, per triennium: ut alij, per biennium. Nec reticendum est, quod Maximus, cum & sibi & Balbino deserretur iudicio senatus imperium, Balbino dixisse fertur, ut Herodianus dicit: Quid tu Balbine, & ego merebimur, cum hãc tam immanem beluã exitio dederimus? Cũq; Balbinus dixisset, senatus populiq; Romani seruentissimũ amorem, & orbis terrarum, dixisse fertur Maximus: Vereor ne militum odium sentiamus, & mortem. Domus Balbini etiam nunc Romæ ostenditur in Carinis magna & potens, & ab eius familia hucusq; possessa. Maximus, quem Pupienum pleriq; putant, summæ tenuitatis, sed uirtutis amplissimæ fuit. Sub his pugnatũ à Carpis contra Mœsos fuit, & Scythici belli principium, & Histriæ excidium eo tempore: ut autem Dexippus dicit, Histricæ ciuitatis. Dexippus Balbinum fatis laudat, & dicit, forti animo militibus occurrisse, atque interfectum: ut mortem non timeret, quem in omnibus disciplinis instructũ fuisse dicit. Maximũ uero negat eiusmodi uirum fuisse, qualem Græci pleriq; dixerunt. Addidit præterea, contra Maximinum Aquileiensium odium fuisse, ut de crinibus mulierum suarum arcubus neruos facerent, atq; ita sagittas emitterent. Dexippus & Herodianus, qui horum principũ historiã persecuti sunt, Maximum & Balbinũ fuisse principes dicunt, delectos à senatu contra Maximinũ post interitum duorum Gordianorũ in Africa, cum quibus etiam puer tertius Gordianus electus est. Sed apud Latinos scriptores plerosq; Maximi nomen non inuenio, & cum Balbino Pupienum imperatorẽ reperio, usqueadeo ut idem Pupienus cum Maximino apud Aquileiam pugnasse dicatur: cum memoratis historicis asserentibus, ne Maximus quidem contra Maximinũ pugnasse doceatur, sed resedisse apud Rauẽnam, atq; illic patratam audisse uictoriam: ut mihi uideatur idem esse Pupienus, qui Maximus dicitur. Quare etiam gratulatoriã epistolam subdidi, quæ scripta est à C O S. sui temporis de Pupieno & Balbino, in qua lętatur redditam ab his post latrones improbos esse rempub. Pupieno & Balbino Augustis Claudius Iulianus: Cum primum Iouis opt. max. & deorum immortalium, senatusq; iudicio, & consensu generis humani suscepisse uos remp. à nefarij latronis scelere seruandam, reddendamq; Romanis legibus domini sanctissimi, & inuictissimi Au

gusti, quanquã nondum ex uestris literis, sed tamen ex scripto, quod ad me V.C. Celsus Aelianus collega transmiserat, comperissem, gratulatus sum urbi Romæ, cuius ad salutẽ estis electi: gratulatus senatui, cuius pro iudicio, quod in uos habuit, reddidistis pristinam dignitatem: gratulatus Italiæ, quam cum maxima ab hostibus uastatione defendistis: gratulatus prouincijs, quas inexplebili auaritia tyrannorũ laceratas ad spem salutis reduxistis. Deniq; legionibus ipsis, et auxilijs, quę ubiq; terrarum iam uultus uestros adorant, qui deposito dedecore pristino nunc in uestro nomine dignam Romani principatus speciem receperũt. Quocirca nulla uox fortis, nulla oratio felix, nullum ingenium tam fœcundum unquam fuerit, quod possit publicam felicitatẽ digne exprimere: quę quanta, & cuiusmodi sint, iam in ipso exordio principatus uestri cognoscere potuimus: qui leges Romanas, æquitatemq; abolitam, & clementiam, quæ iam nulla erat, & uitam, & mores, & libertatem, & spem successionum atq; hæredum reduxistis. Hæc enumerare difficile est, nedũ prosequi consentanea dicendi dignitate. Nam quòd nobis uita per uos reddita est, cum dimissis passim per prouincias carnificibus sic elatus latro surrexit, ut se ordini profiteretur iratum, quomodo dicam aut prosequar? præsertim cum mediocritas mea non modo publicam felicitatem, sed ne peculiare quidem gaudium animi mei possit exprimere: cum eos Augustos, & principes generis humani uideam, quorum antehac perpetuo cultu mores & modestiam meam tanquam ueteribus censoribus meis cuperem probata, & etiamsi confidam in priorum principũ testimonijs, uestris tamen ut grauioribus iudicijs glorier. Dij præstent præstabuntq; hanc urbi Romanæ felicitatẽ. Nam cum ad uos respicio, nihil aliud optare possum, q̃ quod apud deos dicitur uictor Carthaginis precatus: ut scilicet in eo statu remp. seruarẽt, in quo tunc esset, quòd nullus melior inuenirẽt. Ita ego precor, ut in eo statu uobis remp. seruent, in quo eam uos adhuc nutãtem collocauistis. Hæc epistola probat Pupienum eundem esse, qui à plerisq; Maximus dicitur nomine paterno. Siquidẽ per hæc tempora apud Græcos non facile Pupienus, apud Latinos non facile Maximus inueniatur. Et ea quæ sunt gesta contra Maximinũ, modo à Pupieno, modo à Maximo acta dicantur. Sed Fortunatiano credamus, qui dicit Pupienum dictum nomine suo, cognomine uero paterno Maximum, ut omnium stupore legentibus aboliti uideantur.

TREBELLII POLLIONIS

VALERIANVS PATER ET FILIVS.

ALERIANVS imperator nobilis genere, patre Valerio, Censor antea, & per dignitatũ omnes gradus suis temporibus ad maximum in terris culmen ascendens: cuius per annos LXX. uita laudabilis in eam conscenderat gloriã, ut per omnes honores, et magistratus insigniter gestos, imperator fieret: non ut solet, tumultuario populi cõcursu, non militum strepitu, sed iure meritorum, & quasi ex totius orbis una sententia. Deniq; si data esset omnib. potestas promendi arbitrij, quem imperatorem uellent, alter non esset electus. Et ut sciatur quanta uis in Valeriano meritorũ fuerit publicorũ, ponã senatusconsulta, quibus animaduertãt omnes quid de illo semper amplissimus ordo iudicauerit. Duobus Decijs COSS. VI. Calen. Nouemb. die cum ob imperatorias literas in æde Castorum senatus haberetur, ireturq; per sententias singulorum, cui deberet censura deferri (Nam id Decij posuerant in senatus amplissimi potestate) ubi primum prætor edixit: Quid uobis uidetur P.C. de censore deligẽdo: atq; eum qui erat princeps, cum senatus sentẽtiam rogasset, absente

absente Valeriano (nam ille iri procinctu suo cum Decio tunc agebat) omnes una uoce dixerunt, interrupto more dicendæ sententiæ: Valeriani uita censura est. Ille de omnibus iudicet, qui est omnibus melior. Ille de senatu iudicet, qui nullum habet crimen. Ille de uita nostra sententiam ferat, cui nihil potest obijci. Valerianus à prima pueritia censor fuit. Valerianus in tota uita sua fuit censor. Prudens senator, modestus senator, grauis senator. Amicus bonorũ, inimicus tyrannorum: hostis criminum, hostis uitiorum: hunc censorem omnes accipimus, hunc imitari omnes uolumus. Primus genere, nobilis sanguine, emẽdatus uita, doctrina clarus, moribus singularis, exemplũ antiquitatis. Quæ cum essent sæpius dicta, addiderunt omnes, atq; ita discessum est. Hoc senatusconsultum ubi Decius accepit, omnes aulicos conuocauit, ipsum etiam Valerianũ præcepit rogari: atq; in conuentu summorum uirorũ, recitato senatusconsulto, Felicem te, inquit, Valeriane senatus sententia, imò animis atq; pectoribus: totius orbis humani suscipe cẽsuram, quam tibi detulit Romana resp. quam solus mereris iudicaturus de moribus nostris. Tu æstimabis qui manere in curia debeant, tu equestrem ordinem in antiquum statum rediges, tu censibus modũ pones, tu uectigalia firmabis, diuides statum, respublicas recẽsebis: tibi legum scribendarũ autoritas dabitur: tibi de ordinibus militum iudicandũ est: tu arma respicies: tu de nostro palatio, tu de iudicibus, tu de præfectis eminẽtissimis iudicabis. Excepto deniq; præfecto urbis Romæ, exceptis COSS. ordinarijs, & sacrorũ rege, ac maxima uirgine Vestalium, si tamen incorrupta permanebit, de omnibus sententias feres. Laborabũt autem etiam illi ut tibi placeant, de quibus nõ potes iudicare. Hæc Decius. Sed Valeriano sententia huiusmodi fuit: Quæso sanctissime imperator, ne ad hanc me necessitatem alliges, ut ego iudicem de populo, de militibus, de senatu, de omi penitus orbe, iudicibus, & tribunis, ac ducibus. Hæc sunt propter quæ Augustũ nomen tenetis, apud uos censura resedit, nõ potest hoc implere priuatus. Veniam igitur eius honoris peto, cui uita impar est cõfidentia, cui tempora sic repugnant, ut censuram hominũ natura non quærat. Poteram multa & alia senatusconsulta, & iudicia principũ de Valeriano proferre, nisi ea uobis plerisq; nota essent, ut puderet altius uirum extollere, qui fatali quadam necessitate superatus est. Victus est enim à Sapore rege Persarum, dum ductu cuiusdam sui ducis, cui summam omnium bellicarũ rerum agendarum cõmiserat: seu fraude, seu aduersa fortuna in ea esset loca deductus, ubi nec uigor, nec disciplina militaris quin caperetur, quicq; ualere potuit. Captus igitur in ditionem Saporis peruenit: quem cum gloriosæ uictoriæ successu minus honorifice q̃ deceret, superbo & elato animo detineret, atq; cum Romanorum rege, ut uili & abiecto mancipio loqueretur, literas ab amicis regibus, qui & ei contra Valerianũ fauerant, plerasq; missas accepit, quarum seriem Iulius refert. Sapori, rex regum Belsolus: Si scirem posse aliquando Romanos penitus uinci, gauderem tibi de uictoria quam præfers. Sed quia uel fato, uel uirtute gens illa plurimum potest, uide ne quòd senem imperatorem cepisti, & id quidem fraude, male tibi cedat, posterisq; tuis. Cogita quãtas gentes Romani ex hostibus suas fecerint, à quibus sæpe uicti sunt. Audiuimus certe quòd Galli eos uicerint, & ingentem illam ciuitatẽ incenderint. Certe Galli Romanis seruiunt. Quid Afri? eos nõne uicerunt? certe seruiunt Romanis. De longioribus exemplis, & fortasse ignotioribus nihil dico. Mithridates Ponticus totam Asiam tenuit, certe uictus est, certe Asia Romanorũ est. Si meum cõsilium requiris, utere occasione pacis, & Valerianũ suis redde: ego gratulor felicitati tuæ, si tamen illa uti tu scias. Balerus rex Cadusiorũ sic scripsit: Remissa mihi auxilia integra & incolumia gratãter accepi, sed captum Valerianũ principem principũ non satis gratulor, magis gratularer si redderetur. Romani enim grauiores tunc sunt, quando uincuntur. Age igitur ut prudentem decet, nec fortuna te inflet, quæ multos decepit. Valerianus & filium imperatorem habet, & nepotem Cæsarem: & quid? Habet & omnem orbem illum Romanum, qui contra te totus insurget. Redde igitur Valerianum, & fac cum Romanis pacem, nobis etiam ob gentes Ponticas profuturam. Artabasdes rex Armeniorũ talem ad Saporem epistolam misit: In partem gloriæ uenio: sed uereor ne non tam uiceris, quàm bella seueris. Valerianum & filius repetet & nepos, & duces Romani, & omnis Gallia, & omnis Africa, & omnis Hispania, & omnis Italia,

Qui exempti à censura

& omnes gentes quæ sunt in Illyrico, atq; in Oriente, & in Ponto, quæ cum Romanis consentiunt, aut Romanorum sunt. Vnum ergo senem cepisti, & omnes gentes orbis terrarum infestissimas tibi fecisti: fortassis & nobis, qui auxilia misimus, qui uicini sumus, qui semper uobis inter uos pugnantibus laboramus. Bactriani, & Hiberi, & Albani, & Tauroscythæ Saporis literas non receperunt: sed ad Romanos duces scripserunt, auxilia pollicentes ad Valerianum de captiuitate liberandum. Sed Valeriano apud Persas consenescente, Odenatus Palmyrenus collecto exercitu, rem Romanam propè in pristinum statum reddidit. Cepit regis thesauros, cepit etiam quas thesauris chariores habent reges Parthici, concubinas. Quare magis reformidans Romanos duces Sapor, timore Balistæ, atq; Odenati in regnum suum ocyus se recepit. Atq; hic interim finis belli fuit Persici. Hæc sunt digna cognitu de Valeriano, nunc ad Valerianum minorem reuertar.

VALERIANVS IVNIOR

Valerianus iunior alia quàm Gallienus matre genitus, forma conspicuus, uerecundia probabilis, eruditione pro ætate clarus, moribus periucundus, atq; à fratris dissolutione seiunctus, à patre absente Cæsar est appellatus, à fratre, ut Celestinus dicit, Augustus. nihil habet prædicabile in uita, nisi quòd est nobiliter natus, educatus optime, & miserabiliter interemptus. Et quoniam scio errare plerosq;, qui Valeriani imperatoris titulũ in sepulchro legentes, illius Valeriani redditum putant corpus, qui à Persis est captus: ne ullus error obrepat, mittendum in literas censui, hunc Valerianum circa Mediolanum sepultum, addito titulo Claudij iussu, Valerianus imperator. Non puto plus aliquid uel de maiore Valeriano, uel de iuniore requirendum. Et quoniam uereor ne modum uoluminis transeam, si Gallienum Valeriani filium: de quo iam nobis multus sermo fuit: uel Saloninũ filium etiam Gallieni, qui & Gallienus dictus est, huic libro adiungam, ad aliud uolumen transeam. Semper enim me uobis dedidi, & famæ, cui negare nihil debeo, neq; possum.

TREBELLII POLLIONIS

GALLIENI DVO

Capto Valeriano (enimuero unde incipienda est Gallieni uita, nisi ab eo præcipue malo, quo eius uita depressa est?) nutante repub. cum Odenatus iam Orientis cepisset imperiũ, & Gallienus cõperta patris captiuitate gauderet, uagabantur exercitus, murmurabant duces, erat ingens omniũ mœror, quòd imperator Romanus in Perside seruiliter teneretur. Gallieno igitur & Volusiano COSS. Macrianus & Balista in unum coeunt, exercitus reliquias conuocant: & quum Romanũ in Oriente nutaret imperiũ, quem facerent imperatorem requirũt, Gallieno tam negligẽter se agente, ut eius ne mentio quidem apud exercitum fieret. Denique cum pluries eius rei causa conuenissent, placuit ut Macrianum cum filijs suis imperatores dicerent, ac rempub. defensandam capesserent. Sic igitur imperium delatũ est Macriano: & causæ Macriano imperandi cum filijs hę fuerunt: Primum, quòd nemo eo tempore sapientior ducum habebatur, nemo ad res gerendas aptior: deinde ditissimus, & qui priuatis posset fortunis publica explere dispẽdia. Huc accedebat, quòd liberi eius fortissimi iuuenes tota mente in bellum ruebant, ut essent legionibus exemplo ad omnia militaria. Macrianus ergo undiq; collectis exercitibus, Orientis partes petijt: atq; ut posset late sibi delatum defendere & tueri imperiũ, bellum sic instruxit, atq; copias sic parauit, ut esset omniũ circumspectus, quæ contra eum poterant cogitari. Idem Macrianus Pisonem, unum ex nobilibus principibus senatus, ad Achaiã destinauit ob hoc, ut Valentem, qui illic proconsulari

fulari imperio remp. gubernabat, opprimeret. Sed Valens cõperto quòd Piso contra se ueniret, sumpsit imperiũ. Piso igitur in Thessaliam se recepit. Vbi missis à Valente militibus compluribus, interfectus est, ipse quoq; imperator appellatus cognomento Thessalicus. Sed Macrianus retento in Oriente uno ex filijs, pacatis tamen rebus, Asiam primùm uenit, deinde Illyricũ petijt: in Illyrico cum Aureolo imperatore, qui cõtra Gallienum imperium sumpserat, duce Domitiano nomine, manũ cõseruit, unum ex filijs secũ habens, & x x x. millia militũ ducens. Sed uictus est Macrianus cum filio Macriano nomine, deditusq; omnis exercitus Aureolo imperatori. Turbata interim rep. totoq; penitus orbe terrarũ, ubi Odenatus cõperit Macrianũ cum filio interemptum, regnare Aureolum, Gallienum remissius agere, festinauit ad alterum filium Macriani, cum exercitus hoc daret fortuna capiendũ. Sed ij, qui erãt cum filio Macriani Quieto nomine, consentientes Odenato, autore præfecto Macriani Balista iuuenem occiderunt: missoq; per murum corpore, Odenato se omnes affatim dediderunt. Totius prope igitur Orientis factus est Odenatus imperator, cum Illyricum teneret Aureolus, Romã Gallienus. Idem Balista multos Emissenos, ad quos cõfugerant Macriani milites, cum Quieto, & thesaurorum custode interfecit, ita ut ciuitas penè deleretur. Odenatus inter hæc quasi Gallieni partes ageret, cuncta eidẽ nuntiari ex ueritate faciebat. Sed Gallienus cognito quòd Macrianus cũ suis liberis esset occisus, quasi securus rerũ, ac patre iam recepto, libidini ac uoluptati se dedidit: Ludos Circenses, ludosq; scenicos, ludos gymnicos, ludicram etiam uenationẽ, & ludos gladiatorios dedit: populũq; quasi uictorialibus diebus ad festiuitatẽ ac plausum uocauit. Et cum plerisq; patris eius captiuitatẽ mœrerẽt, ille specie decoris, quòd pater eius uirtutis studio deceptus uideretur, supra modum lætatus est. Constabat autem cẽsuram parẽtis eum ferre non potuisse, uotiuumq; illi fuisse, quòd imminentem ceruicibus suis grauitatem paternã non haberet. Per idem tempus Aemilianus apud Aegyptũ sumpsit imperiũ, occupatis horreis multa oppida malo famis pressit. Sed hunc dux Gallieni Theodotus conflictu habito cepit, atq; imperatori Gallieno uiuũ transmisit. Aegyptus enim data Aemiliano per Transthebaitanos milites [illegible] sæuitum est [illegible] ribus, cum Gallienus in luxuria, & improbitate persisteret. Cumq; ludibrijs & heluationi uacaret, neq; aliter remp. regeret, q̃ cum pueri fingũt per ludibria potestates, Galli, quibus insitũ est esse leues, ac degenerantes à ciuitate Romana, & luxuriosos principes ferre non posse, Posthumũ ad imperiũ uocarunt: exercitibusq; consentientibus, qui occupatum imperatorẽ libidinib. querebanẽ. Contra hunc Theodotus exercitũ duxit Cumq; urbem, in qua erat Posthumus, obsidere cœpisset, decernẽtibus Gallis, Gallienus muros circumiens sagitta ictus est. Nam & per annos VII. Posthumus imperauit, & Gallias ab omnibus circumfluẽtibus Barbaris ualidissime uindicauit. His coactus malis, Gallienus pacẽ cum Aureolo facit oppugnandi Posthumi studio, longoq; bello tracto per diuersas obsidiones ac prælia, rem modo feliciter modo infeliciter gerit. Accesserat præterea his malis, quòd Scythæ Bithyniam inuasẽrat, ciuitatesq; deleuerãt. Deniq; Astacũ, quæ postea Nicomedia dicta est, incensam grauiter uastauerũt. Deniq; quasi coniuratione totius mundi cõcussis orbis partibus, etiam in Sicilia quasi quoddã serui le bellum extitit latronibus euagantibus, qui uix oppressi sunt. Et hæc omnia Gallieni contẽptu fiebant. Neq; enim quicq; est ad audaciam malis, ad spem bonorũ bonis promptius, q̃ cum uel malus timetur, uel dissolutus contemnitur imperator. Gallieno & Faustino COSS. inter tot bellicas clades etiã terræmotus fuit, & tenebræ per multos dies. Auditũ præterea tonitruum terra mugiente, non Ioue tonante. Quo motu multæ fabricæ deuoratæ sunt cũ habitatoribus: multi terrore mortui: quod quidem malũ tristius in Asiæ urbibus fuit. Mota est & Roma, mota & Libya: hiatus terræ plurimis in locis fuerunt, cũ aqua salsa in fossis appareret. Maria etiã multa urbes occuparũt. Pax igitur deûm quæsita, inspectis Sibyllæ libris, factumq; Ioui salutari, ut præceptũ fuerat, sacrificium. Nam & pestilentia tanta extiterat uel Romæ, uel in Achaicis urbibus, ut uno die v. millia hominũ pari morbo perirent. Sæuiẽte fortuna cum hinc terræmotus, inde hiatus soli, ex diuersis partibus pestilentia orbem Romanũ uastaret, capto Valeriano, Gallis parte maxima obsessis, cum bellũ Odenatus inferret, cũ Aureolus perur-

geret Illyricum, cum Aemilianus Aegyptũ occupasset, Gotthi & Clodius, de quo di-ctum est superius, occupatis Thracijs Macedoniam uastarunt, Thessalonicam obsede runt, neq; usquam quies mediocriter salutem ostentare uisa est. Quæ omnia contẽptu, ut sæpius diximus, Gallieni fiebãt, hominis luxuriosissimi, & si esset securus, ad omne dedecus paratissimi. Pugnatũ est in Achaia Macriano duce contra eosdem Gotthos. Vnde uicti per Achæos recesserunt. Scythæ autem, hoc est, pars Gotthorũ, Asiam ua stabant. Tunc etiam templum Dianæ Ephesiæ dispoliatum & incesum est: cuius opes fama in populos satis notæ. Pudet numerare inter hæc tempora, cum ista gererentur, quæ sæpe Gallienus malo generis humani quasi per iocum dixerit. Nam cum ei nun-tiatum esset, Aegyptũ desciuisse, dixisse fertur: Quid, sine lino Aegyptio esse nõ possu mus? Cum autẽ uastatam Asiam, & elementorum concursionibus, & Scytharum in-cursionibus cõperisset: Quid inquit, sine aphronitris esse nõ possumus? Perdita Gal-lia arrisisse, ac dixisse perhibetur: Nõ sine trabeatis sagis tuta resp. est? Sic deniq; de om nibus partibus mundi, cum eas amitteret, quasi detrimentis uilium ministeriorũ uide-retur affici, iocabatur. Ac ne quid mali deesset Gallieni temporibus, Byzantiorũ ciui-tas clara naualibus bellis, claustrũ ponticũ, per eiusdem Gallieni milites ita omnis ua-stata est, ut prorsus nemo superesset. Deniq; nulla uetus familia apud Byzantios inue-nitur, nisi si quis peregrinatione uel militia occupatus euasit, qui antiquitatẽ generis, nobilitatẽq; repræsentet. Contra Posthumũ igitur Gallienus cum Aureolo, & Clau-dio duce, qui postea imperiũ obtinuit, principe generis Cõstantini Cęsaris nostri, bel-lum incepit: & cũ multis auxilijs Posthumus iuuaretur Celticis at Frãcicis, in bellum cũ Victorino processit, cũ quo imperiũ participauerat. Victrix Gallieni pars fuit, plu ribus prælijs euentuũ ratione decursis. Erat enim in Gallieno subitæ uirtutis audacia: nam aliquãdo iniurijs grauiter mouebatur. Deniq; ad uindictam Byzantiorũ proces-sit: & cum non putaret recipi se posse muris, receptus alio die, omnes milites inermes, armatorũ corona circumdatos, interemit, fracto fœdere quod promiserat. Per eadem tempora etiã Scythæ, in Asia Romanorũ ducũ uirtute ac ductu uastati, ad propria re-cesserunt. Interfectis sanè militibus apud Byzantiũ, Gallienus quasi magnum aliquid gesisset, Romã cursu rapido conuolauit: conuocatisq; patribus, decennia celebrauit nouo genere ludorum, noua specie pomparum, exquisito genere uoluptatum. Iam pri mum inter togatos patres, & equestrem ordinẽ, albatos milites, & omni populo præ-eunte, seruis etiam propè omnium, & mulieribus cum cereis facibus & lampadis præ-cedentibus, Capitoliũ petijt. Processerunt etiam altrinsecus centeni albi boues corni-bus auro iugatis, & dorsualibus sericis discoloribus præfulgentes. Agnę candentes ab utraq; parte CC. præcesserũt, & X. elephãti, qui tunc erãt Romæ, mille CC. gladiatores pompaliter ornati. Cum auratis uestibus matronarũ mãsuetæ feræ diuersi generis CC. ornatu quãmaximo affectæ. Carpenta cum mimis, & omni genere histrionũ: pugiles sacculis, nõ ueritate pugilantes. Cyclopea etiã luserũt omnes apenarij, ita ut miranda quædam & stupenda mõstraret. Omnes uiæ ludis strepituq; & plausibus personabãt. Ipse medius cum picta toga & tunica palmata inter patres, ut diximus, omnibus sacer dotibus prætextatis Capitoliũ petijt. Hastæ auratæ altrinsecus quingenæ, uexilla cen-tena, & præter ea quæ collegiorũ erant, dracones, & signa templorũ omniumq; legio-num ibant. Ibant præterea gentes simulatæ, ut Gotthi, Sarmatæ, Franci, Persæ: ita ut non minus quàm duceni singulis globis ducerentur. Hac pompa homo ineptus elude re se credidit populum Romanum: sed ut sunt Romanorum facetiæ, alius Posthumo fauebat, alius Regilliano, alius Aureolo aut Aemiliano, alius Saturnino. Nam & ipse iam imperare dicebatur. Inter hæc ingens querela de patre, quem inultum filius relin-queret, & quem externi utcunq; uindicauerant. Nec tamen Gallienus ad talia moue batur, obstupefacto uoluptatibus corde: sed ab ijs qui circum eum erant requirebat, & quid habemus in prãdio? & quæ uoluptates paratæ sunt? & qualis cras erit cœna? qua les Circenses? Sic cõfecto itinere, celebratisq; hecatombis, ad domũ regiam redijt: cõ-uiuijsq; & epulis depulsis, alios dies uoluptatibus publicis deputabat. Prętereundum non est haud ignobile facetiarũ genus. Nam cum rex Persarum quasi captiuorum per pompã (rem ridiculã) duceretur, quidã scurræ miscuerunt se Persis, diligẽtissime scru

tantes

tantes omnia, atq; uniuscuiusq; uultum mira inhiatione mirâtes. A quibus cum quæreretur, quidnam agerent illa solertia, illi responderunt: Patrem principis quærimus. Quod cum ad Gallienũ peruenisset, nõ pudore, non mœrore, non pietate commotus est, scurrasq; iussit uiuos exuri. Quod populus factum tristius quàm quisquam æstimat tulit. Milites uero ita doluerunt, ut non multo post uicem redderent. Gallieno & Saturnino COSS. Odenatus rex Palmyrenorum obtinuit totius Orientis imperium: idcirco præcipuè, quòd se fortibus factis dignum tantæ maiestatis infulis declarauit, Gallieno aut nullas, aut luxuriosas, aut ineptas & ridiculas res agente. Deniq; statim bellum Persis in uindictam Valeriani, quam eius filius negligebat, indixit. Nisibin & Carras statim occupat, tradentib. sese Nisibenis atq; Carrenis, & increpantibus Gallienum. Nec defuit tamen reuerẽtia Odenati circa Gallienũ. Nam captos satrapas insultandi prope gratia, & ostentandi sui ad eum misit. Qui cum Romã deducti essent, uincente Odenato triumphauit Gallienus, nulla mentione patris facta: quem nec inter deos quidem nisi coactus retulit, cum mortuũ audisset, sed adhuc uiuentem: nam de illius morte falsò compererat. Odenatus autem ad Ctesiphontem Parthorum multitudinem obsedit: uastatisq; circum omnibus locis innumeros homines interemit. Sed cum satrapæ omnes ex omnibus regionibus illuc defensionis cõmunis gratia conuolassent, fuerunt longa & uaria prælia, longior tamen Romana uictoria. Et cum nihil aliud ageret, nisi ut Valerianum Odenatus liberaret, instabat quotidie, ac locorũ difficultatibus in alieno solo imperator optimus laborabat. Dum hæc apud Persas geruntur, Scythæ in Cappadociã peruaserũt: illic captis ciuitatib. bello etiã uario diu acies ad Bithyniam contulerunt. Quare milites iterum de nouo imperatore faciendo cogitauerũt: quos omnes Gallienus more suo, cum placare atq; in gratiã suam reducere non posset, occidit. Cum tamẽ sibi milites dignũ principẽ quærerẽt, Gallienus apud Athenas ἄρχων erat, id est summus magistratus, uanitate illa, qua & ciuis ascribi desiderabat, & sacris omnibus interesse: quod neq; Adrianus in summa felicitate, neq; Antoninus in adulta fecerat pace, cum tanto studio Græcarum docti fuerint literarum, ut raro aliquibus doctissimis magnorum arbitrio cesserint uirorum. Areopagitarum præterea cupiebat ingeri numero, contẽpta propè rep. Fuit enim Gallienus, quod negari non potest, oratione, poemate, atq; omnibus artibus clarus. Huius est illud epithalamium, quod inter centum poetas præcipuum fuit. Nam cum fratrum suorũ filios iungeret: omes poetæ græci latiniq; epithalamia dixissent, idq; per dies plurimos, cum ille manus sponsorum teneret, ut quidam dicunt, sæpius ita dixisse fertur,

Ite ait ô pueri pariter sudate medullis
Omnibus inter uos, non murmura uestra columbæ,
Brachia non hederæ, non uincant oscula conchæ.

Longum est eius uersus, orationesq; cõnectere, quibus suo tempore tam in poetas, q; in rhetores emicuit. Sed aliud in imperatore quæritur, aliud in oratore uel poeta flagitatur. Laudatur sanè eius optimum factum. Nam consulto Valeriani fratris sui, & Lucilli propinqui, ubi cõperit ab Odenato Persas uastatos, redactam Nisibin & Carras in potestatem Romanam, omnem Mesopotamiam nostram, deniq; Ctesiphõtem esse peruẽtum, fugisse regem, captos satrapas, plurimos Persarum occisos: Odenatũ participato imperio Augustum uocauit, eiusq; monetam, qua Persas captos traheret, cudi iussit, quod & senatus, & urbs, & omnis ætas grataner accepit. Fuit præterea idem ingeniosissimus, cuius ostendentia acumen pauca libet ponere. Nam cum taurum ingentem in arenam misisset, exissetq; ad eum feriendum uenator, neq; perductum decies potuisset occidere, coronam uenatori misit: mussantibusq; cunctis, quid rei esset quòd homo ineptissimus coronaretur, ille per curionem dici iussit: Taurũ toties nõ ferire difficile est. Idem cum quidã gẽmas uitreas pro ueris uendidisset eius uxori, atq; illa re prodita, uindicari uellet, surripi quasi ad leonẽ uenditorẽ iussit. Deinde caueâ caponem emittit: mirantibusq; cunctis rem tam ridiculam, per curionẽ dici iussit: Imposturã fecit, & passus est. deinde negotiatorem dimisit. Occupato tamẽ Odenato bello Persico, & Gallieno rebus ineptissimis, ut solebat, incumbente, Scythę nauibus factis Heracleam peruenerunt, atq; inde cum pręda in solum proprium reuerterunt, quãuis

multi naufragio perierunt, nauali bello superati. Per idem tempus Odenatus insidijs consobrini sui interemptus est cum filio Herode, quem & ipsum imperatorem appellauerat. Tum Zenobia uxor eius, quòd paruuli essent filij eius, qui supererãt Herennianus & Timolaus, ipsa suscepit imperiũ, diuq; rexit non muliebriter, neq; more fœmineo: sed non solùm Gallieno uirago melius imperare potuisset, uerũ etiam multis imperatoribus fortius atq; solertius. Gallieno sane ubi nunciatũ Odenatum interemptũ, bellum Persis ad seram nimis uindictam patris parauit: collectisq; per Heraclianũ ducem militib. solertis principis rem gerebat. Qui tamẽ Heraclianus cum cõtra Persas profectus esset, à Palmyrenis uictus, omnes quos parauerat milites perdidit, Zenobia Palmyrenis & orientalibus plerisq; uiriliter imperante. Inter hæc Scythæ per Euxinũ nauigantes, Istrum ingressi, multa grauia in solo Romano fecerunt. Quibus compertis, Gallienus Cleodamum & Athenæum Byzantios instaurandis urbibus muniendisq; præfecit. Pugnatum est circa Pontum, & à Byzantijs ducibus uicti sunt Barbari. Veneriano item duce, nauali bello Gothi superati sunt, tum ipse Venerianus militari perijt morte. Atq; inde Cyzicum & Asiam, deinceps Achaiam omnem uastauerunt, & ab Atheniensibus duce Dexippo scriptore horum temporũ uicti sunt. Vnde pulsi per Epirum, Acarnaniam, Boetiã peruagati sunt. Gallienus interea uix excitatus publicis malis, Gothis uagãtibus per Illyricum occurrit, & fortuitò plurimos interemit. Quo comperto, Scythę facta carragine per montem Gessacẽ fugere sunt conati. Omnes inde Scythas Martianus uaria bellorũ fortuna agitauit, quæ omnes Scythas ad rebellionem excitarunt. Et hæc quidem Heracliani ducis erga remp. deuotio fuit. Verũ cum Gallieni tantam improbitatem ferre non possent, consilium inierunt Martianus & Heraclianus, ut alter eorum imperium caperet: et Claudius quidem, ut suo dicemus loco, uir omnium optimus electus est qui consilio nõ affuerat, essetq; apud cunctos in reuerentia, ut dignus uideretur imperio, quemadmodum postea comprobatum est. Is enim est Claudius, à quo Constantinus uigilantissimus Cæsar originẽ ducit. Fuit ijsdem socius in appetendo imperio quidam Ceronius siue Cecropius dux Dalmatarũ, qui eos & urbanissime & prudẽtissime adiuuit. Sed cum imperium capere uiuo Gallieno non possent, huiusmodi cum insidijs appetendum esse duxerunt, ut labẽ improbissimam malis fessa rep. à gubernaculis humani generis dimouerent, ne diutius theatro & circo addicta rep. per uoluptatum deperiret illecebras. Insidiarum genus fuit tale: Gallienus ab Aureolo, qui principatum inuaserat, dissidebat, sperans quotidie grauem & intolerabilem tumultuarij imperatoris aduentum. Hoc scientes Martianus & Cecropius, subito Gallieno iusserant nunciari, Aureolum iam uenire. Ille igitur militibus congregatis, quasi certũ processit ad præliũ, atq; ita missis percussoribus interemptus est. Et quidem Cecropij Dalmatarum ducis gladio Gallienus dicitur esse percussus, ut quidam ferunt, circa Mediolanum: ubi cõtinuo & frater eius Valerianus est interemptus, quem multi Augustum, multi Cæsarem, multi neutrum fuisse dicunt, quod uerisimile non est. Siquidem capto iam Valeriano, scriptum inuenimus in fastis, Valeriano imperatore COS. quis igitur alius potuit esse Valerianus nisi Gallieni frater? Constat de genere, non satis tamen constat de dignitate, uel ut cœperunt alij loqui, de maiestate. Occiso igitur Gallieno, seditio ingens militum fuit, cum spe prædæ ac publicæ uastationis imperatorem sibi utilem, necessarium, fortem, efficacẽ, ad inuidiam faciendam dicerent raptum. Quare consilium principum fuit, ut milites eius quo solent placari genere sedarẽtur. Promissis itaq; per Martianum aureis uicenis, & acceptis (nam præsto erat thesaurorum copia) Galliemũ tyrannum militari iudicio in fastos publicos retulerunt. Sic militibus sedatis, Claudius uir sanctus, ac iure uenerabilis, & bonis omnibus charus, amicus patriæ, amicus legibus, acceptus senatui, populo bene cognitus, accepit imperium. Hæc uita Gallieni fuit breuiter à me literis intimata, qui natus abdomini & uoluptatibus, dies ac noctes uino & stupris perdidit orbẽ terrarũ. Triginta propè tyrãnos passus est Romanũ dehonestantes imperiũ, ita ut etiã mulieres eo melius imperarẽt. Ac ne eius prætereatur miserãda solertia, ueris tempore cubicula de rosis fecit. De pomis castella composuit. Vuas triennio seruauit. Hyeme summa melones exhibuit. Mustũ quemadmodũ toto anno haberet, docuit. Ficos uirides, & poma ex arbori-

Zenobia uirago

Carrago

Maiestas imperatoria

arboribus recentia semper alienis mensibus prebuit, mantilibus aureis semper strauit. Gemmata uasa fecit, eademque aurea. Crinibus suis auri scobem aspersit, radiatus sæpe processit, cum chlamide purpurea gēmatisque fibulis & aureis Romæ uisus est, ubi semper togati principes uidebantur: purpuream tunicā, auratamque uirilem, eandemque manicatam habuit. Gemmato balteo usus est: caligas gemmatas annexuit, cum campagos reticulos appellaret. Conuiuatus in publico est. Congiarijs populum molliuit. Senatui sportulam sedens erogauit. Matronas ad consulatum suum rogauit, ijsdemque manum sibi osculantibus, quaternos aureos sui nominis dedit. Vbi de Valeriano patre comperit quòd captus esset, id quod philosophorū optimus de filio amisso dixisse fertur: Sciebam me genuisse mortalem, dixit ille: Sciebam patrem meum esse mortalem. Nec defuit Annius Cornicula, qui eum quasi constantem principem falsò sua uoce laudaret, peior tamen ille qui credidit. Sæpe ad tibicinem processit, ad organum se recepit, cum processui, & recessui cani iuberet. Lauit die, septimo æstate uel sexto, hyeme secundo uel tertio. Bibit in aureis semper poculis, aspernatus uitrum, dicens, nil eo esse communius. Semper uina uariauit. Neque unquam in uno conuiuio ex uno uino duo pocula bibit. Concubinæ in eius tricliniis sæpe accubuerunt. Mensam secundam scurrarum & mimorum semper propè habuit. Cum iret ad hortos nominis sui, omnia palatina officia sequebantur. Ibant & præfecti, & magistri officiorum omnium adhibebantur conuiuijs & cœnationibus. Lauabant etiam simul cum principe. Admittebantur sæpe etiam mulieres, cum ipso pulchræ puellæ, cum illis anus deformes: & iocari se dicebat, cum orbem terrarum undique perdidisset. Fuit tamen nimiæ crudelitatis in milites: nam & terna millia, & quaterna militum singulis diebus occidit. Statuam sibi maiorem colosso fieri præcepit solis habitu, sed ea imperfecta perijt. Tam magna denique cœperat fieri, ut duplex ad colossum uideretur. Poni autem illam uoluerat in summo Aesquiliarum monte, ita ut hastam teneret, per cuius caput infans ad summum posset ascendere. Sed & Claudio & Aureliano deinceps stulta res uisa est. Siquidem etiam equos & currum fieri iusserat pro qualitate statuæ, atque in acutissima base poni. Porticū flaminiam usque ad pontem Miluium & ipse parauerat ducere, ita ut tetrastiche fieret, ut autem alij dicunt, pentastiche: ita ut primus ordo pilas haberet, & ante se columnas cum statuis, secundus & tertius, & deinceps διὰ τεσσάρων columnas. Longum est cuncta in literas mittere: quæ qui uolet scire, legat Palfuriū Suram, qui ephemeridas eius uitæ composuit. Nos ad Saloninum reuertamur.

SALONINVS GALLIENVS

HIC Gallieni filius fuit, nepos Valeriani, de quo quippe nihil est quod dignum in literas mittatur, nisi quòd nobiliter natus, educatus regie: occisus deinde nō sua, sed patris causa. De huius nomine magna est ambiguitas. Nam multi eum Gallienum, multi Saloninum historiæ prodiderunt. Et qui Saloninū, idcirco quòd apud Salonas natus esset, cognominatum ferunt: qui autem Gallienum, patris nomine cognominatum, & aui Gallieni, summi quondam in rep. uiri. Fuit denique hactenus statua in pede montis Romulei, hoc est ante sacram uiam intra templum Faustinæ aduecta ad arcum Fabianum, quæ haberet inscriptū, Gallieno minori, Salonino additum: ex quo eius nomen intelligi poterit. Transisse decennium imperij Gallienum, satis clarum est: quod idcirco addidi, quia multi cum imperij sui primo anno perijsse dixerūt. Fuisse autem & alias rebelliones sub eodem, de quibus proprio dicemus loco. Siquidē placuit triginta tyrānos uno uolumine includere, iccirco quòd nec multa de his dici possunt, & in Gallieni uita pleraque iam dicta sunt. Et hęc quidem de Gallieno hoc interim libro dixisse sufficiat. Nam & multa iam in Valeriani uita, in libro qui De triginta tyrannis inscribendus est, iam loquemur: quæ iterari, ac sæpius dici minus utile uidebatur. Huc accedit, quòd quædam etiam studiose prætermisi, ne eius posteri multis rebus editis læderentur. Scis enim ipse quales homines cum ijs, qui aliqua de maioribus eorū scripserint, quantum gerant bellum: nec ignota esse arbitror quæ dixit M. Tullius in Hortensio, quem ad exemplum protreptici scripsit. Vnum ponam tamen, quod iucunditatem quandam, sed uulgarem habuit, morem tamen nouum fecit. Nam cum cingula

gula sua plerique militantium, qui ad conuiuium uenerant, ponerent, hora conuiuij Saloninus puer, siue Gallienus, his auratos cōstellatosq; balteos rapuisse perhibetur: & cum esset difficile in aula palatina requirere quod perisset, ac taciti militares uiri detrimenta pertulissent, postea rogati ad conuiuiū, cincti accubuerunt. Cumq; ab his quæreretur, cur non soluerent cingulum, respondisse dicuntur: Salonino deferimus. Atq; hinc tractum morem, ut deinceps cum imperatore cincti discumberent. Negare non possum, alium plerisq; uideri huius rei ortum esse morem: dicunt enim militare prandium, quod dictum est prādium ab eo quòd ad bellum milites paret, à cinctis initum: cui rei argumentum est, quòd à discinctis etiam cum imperatore cœnatur. Quæ iccirco posui, quia digna & memoratu uidebantur, & cognitu. Nunc transeamus ad triginta tyrannos, qui Gallieni temporibus contemptu mali principis extiterūt. De quibus breuiter, & pauca dicenda sunt. Neq; enim digni sunt eorū plerique, ut uolumen talium hominum saltem nominibus occuparetur. Quamuis eorum aliqui non parum in se uirtutis habuisse uideātur, multum etiam reip. profuisse. Tam uariæ item opiniones sunt de Salonini nomine, ut qui se uerius putant dicere, à matre sua Salonina appellatū esse dicant, quam is perdite dilexerit, Piparam nomine barbarā regis filiam. Gallienus cum suis semper flauum crinem condidit. De annis aūt Gallieni & Valeriani ad imperium pertinentibus adeo incerta traduntur, ut cum XV. annos eosdem imperasse constet, id est Gallienum usq; ad quintumdecimum peruenisse, Valerianus uero sexto sit captus, alij IX. annis, alij bis decem annis: alij etiam Gallienū imperasse in literas mittant: cum constet & decennalia Romæ ab eodem celebrata, & post decennalia Gotthos ab eo uictos, cum Odenato pacem factam, cum Aureolo initam esse cōcordiam, pugnatum contra Posthumum, contra Lollianū, multa etiam ab eo gesta, quæ ad uirtutem, plura tamen quæ ad dedecus pertinebant. Nam & semper noctibus popinas dicitur frequentasse, & cum lenonibus, mimis, scurrisq; uixisse.

TREBELLII POLLIONIS

TRIGINTA TYRANNI

SCRIPTIS iam pluribus libris, nō historico, nec diserto, sed pedestri eloquio, ad eam temporū uenimus seriem, in qua per annos, quibus Gallienus & Valerianus rempub. tenuerunt, triginta tyranni occupato Valeriano magnis belli Persici necessitatibus extiterunt: cum Gallienum non solum uiri, sed etiam mulieres contemptui haberent, ut suis locis probabitur. Sed quoniam tanta obscuritas eorum hominū fuit, qui ex diuersis orbis partibus ad imperium conuolabant, ut non multa de his uel dici possint à doctioribus, uel requiri: deinde ab omnibus historicis, qui Græce ac Latine scripserunt, ita nonnulli prætereantur, ut eorū nec nomina frequētentur: postremo cum tam uarie à plerisq; super his nonnulla sint prodita, in unum eos libellum contuli, & quidem breuem, maxime cum uel in Valeriani, uel in Gallieni uita pleraq; de his dicta, nec repetenda tamen, satis constet.

CYRIADES I

HIc patrem Cyriadem fugiens, diues & nobilis, cum luxuria sua & moribus perditis sanctum senem grauaret, direpta magna parte auri, argēti etiam infinito pondere, Persas petijt: atq; inde Sapori regi coniunctus atq; sociatus, cum hortator belli Romanis inferendi fuisset, Odenatum primum, deinde Saporem ad Romanum solum traxit. Antiochia etiam capta, & Cæsarea, Cæsarianum nomen accepit. Atq; inde uocatus Augustus, cum omnem Orientem uel uirium audacia, uel terrore quæreret,

patrem

patrem uero interemisset (quod alij historici negant factum) ipse per insidias suorum, cum Valerianus iam ad bellum Persicũ ueniret, occisus est. Neq; plus de hoc historiæ quicquam mandatum est, quod dignum memoria esse uideatur. Quem clarum perfugium & parricidium, & aspera tyrannis, & summa luxuries literis dederunt.

POSTHVMVS II

HIc uir in bello fortissimus, in pace constantissimus, in omni uita grauis, usqueadeo, ut Saloninũ filium suum eidem Gallienus in Gallia positũ crederet, quasi custodi uitæ, & morum, & actuum imperialium institutori. Sed quantum plerique asserunt, quod eius non cõuenit moribus, postea fidem fregit, & occiso Salonino sumpsit imperium. Vt autem uerius pleriq; tradiderunt, cum Galli uehementissime Gallienũ odissent, puerum autem apud se imperare ferre non possent, eum qui cõmissum regebat imperium, imperatorem appellarunt, missisq; militibus adolescẽtem interfecerũt. Quo interfecto, ab omni exercitu & ab omnib. Gallis Posthumus gratãter acceptus, talem se præbuit per annos septẽ, ut Gallias instaurauerit: cum Gallienus luxuriæ & popinis uacaret, & amore barbaræ mulieris consenesceret. Gestum est tamen à Gallieno contra hunc bellum, tunc cum sagitta Gallienus est uulneratus. Siquidem nimius amor erga Posthumum omnium erat in Gallica gente populorum, quòd submotis omnibus Germanicis gẽtibus, Romanũ in pristinam securitatem reuocasset imperium. Sed cum se grauissime regeret, more illo quo Galli nouarum rerum semper sunt cupidi, Lolliano agente interemptus est. Si quis sanè Posthumi meritum requirit, iudicium de eo Valeriani ex hac epistola, quam ille ad Gallos misit, intelliget: Transrhenani limitis ducem, & Galliæ præsidem Posthumum fecimus, uirum dignissimũ seueritate Gallorum, præsente quo non miles in castris, non iura in foro, non in tribunalibus lites, non in curia dignitas pereat: qui unicuiq; proprium, & suum seruet. Virum quem ego præ cæteris stupeo, & qui locum principis mereatur iure: de quo spero quòd mihi gratias agetis. Quod si me fefellerit opinio quam de illo habeo, sciatis nusquam gentium reperiri, qui possit penitus approbari. Huius filio Posthumo nomine tribunatũ Vocontiorum dedi adolescenti, qui se dignum patris moribus reddet.

POSTHVMVS IVNIOR III

DE hoc propè nihil est quod dicatur, nisi quòd à patre appellatus Cæsar, ac deinceps in eius honore Augustus cum patre dicitur interemptus: cum Lollianus in locum Posthumi subrogatus, delatum sibi à Gallis sumpsisset imperium. Fuit autem, quod solum memoratu dignum est, ita in declamationibus disertus, ut eius controuersiæ Quintiliano dicantur insertę, quem declamatorem Romani generis acutissimum, unius capitis lectio prima statim fronte demonstrat.

LOLLIANVS IIII

HVius rebellione in Gallia Posthumus uir omnium fortissimus interemptus est: cum iam nutãte Gallieni luxuria in ueterem statum Romanum reformasset imperiũ. Fuit quidem etiã fortissimus, sed rebelliõis intuitu minorẽ apud Gallos autoritatẽ de suis uirib. tenuit. Interẽptus autẽ est à Victorino Victorinæ, uel Victoriæ filio, quæ postea Mater castrorũ appellata est, & Augustæ nomine affecta, cũ ipsa per se fugiens tanti põderis molem, primũ in Mariũ, deinde in Tetricũ atq; eius filium cõtulisset imperia. Et Lollianus quidẽ nonnihilũ reip. profuit. Nam plerasq; Gallię ciuitates, nõnulla etiã castra Posthumus per septẽ annos in solo barbarico ædificauerat: quę interfecto Posthumo subita irruptione Germanorum & direpta fuerant & incensa, statum ueterẽ reformauit: deinde à suis militibus, quòd in labore nimius esset, occisus est. Ita Gallieno perdente remp. in Gallia primũ Posthumus, deinde Lollianus, Victorinus deinceps, postremo Tetricus (nam de Mario nihil dicimus) affectatores Romani nominis extiterũt: quos oẽs datos diuinitus credo, ne cũ illa pestis inaudita luxuria impediretur, malis possidẽdi Romanũ solum Germanis daretur facultas: qui si eo genere tunc euasissent quo Gotthi & Persæ, cõsentientibus in Romano solo gẽtibus, ue

nerabile hoc Romani nominis finitũ esset imperiũ. Lolliani autẽ uita in multis obscura est, ut & ipsius Posthumi, sed priuata uirtute clari, nõ nobilitatis põdere uixerunt.

VICTORINVS V

POsthumus senior, cum uideret multis se Gallieni uiribus peti, atq; auxilium non solum militum, uerumetiã alterius principis necessariũ, Victorinum militaris industriæ uirũ in participatũ uocauit imperij, & cum eodem contra Gallienum cõflixit: Cumq; adhibitis ingentibus Germanorũ auxilijs, diu bella traxissent, uicti sunt. Tunc interfecto etiam Lolliano, solus Victorinus in imperio remansit: qui & ipse, quòd matrimonijs militum & militariũ corrumpendis operam daret, à quodam actuario, cuius uxorẽ stuprauerat, cõposita factione Agrippinæ percussus, Victorino filio Cæsare à matre Victorina, siue Victoria, quæ Mater castrorũ dicta est, appellato: qui & ipse puerulus statim est interemptus, cum apud Agrippinam pater eius esset occisus. De hoc quòd fortissimus fuerit, & præter libidinẽ optimus imperator, à multis multa sunt dicta. Sed satis credimus Iulij Ateriani partem libri cuiusdam ponere, in quo de Victorino sic loquitur: Victorino, qui Gallias post Iunium Posthumum rexit, neminem existimo præferendum. Non in uirtute Traianum, non Antoninũ in clementia, non in grauitate Neruam, non in gubernando ærario Vespasianum, non in censura totius uitæ, ac seueritate militari Pertinacem, uel Seuerum. Sed omnia hæc, libido & cupiditas muliebris uoluptatis sic perdidit, ut nemo audeat uirtutes eius in literas mittere, quem constat omnium iudicio meruisse puniri. Ergo cum id iudicij de Victorino scriptores habuerint, satis mihi uideor de eius dixisse moribus.

VICTORINVS IVNIOR VI

DE hoc nihil amplius in literas est relatum, quàm quòd nepos Victoriæ, Victorini filius fuit, & à patre & ab auia sub eadem hora, qua Victorinus interemptus, Cæsar nuncupatus est, ac statim à militibus ita occisus. Extant deniq; sepulchra circa Agrippinam breui marmore impressa humilia, in quibus unus est inscriptus, Hic duo Victorini tyranni siti sunt.

MARIVS VII

VIctorino, Lolliano, & Posthumo interemptis, Marius ex fabro, ut dicitur, ferrario triduo tantum imperauit. De hoc quid amplius requiratur ignoro, nisi quòd eum insigniorem breuissimum fecit imperiũ. Nam ut consul, qui sex pomeridianis horis consulatũ suffectũ tenuit, à M. Tullio tali aspersus est ioco: Consulẽ habuimus tam seuerũ, tamq; censoriũ, ut in eius magistratu nemo prãderit, nemo cœnauerit, nemo dormierit: De hoc etiam dici posse uidetur, qui una die factus est imperator, alia die uisus est imperare, tertia interẽptus est. Et uir quidem strennuus, ac militaribus usq; ad imperiũ gradibus euectus est: quẽ pleriq; Mamuriũ, nonnulli Veturiũ, opificem utpote ferrariũ, nuncuparunt. Sed de hoc nimis multa, de quo illud addidisse satis est: Nullius manus uel ad feriendum, uel ad impellendum fortiores fuisse, cum in digitis neruos uideretur habuisse, non uenas. Nam & carra uenientia digito salutari repulisse dicitur, & fortissimos quosq; uno digito sic afflixisse, ut quasi ligni, uel ferri obtusioris ictu percussi dolerent. Multa duorũ digitorum allisione contriuit. Occisus est à quodam milite, qui cum eius quondã operarius in fabrili officina fuisset, contẽptus est ab eodem, uel cum duxisset, uel cum imperiũ cepisset. Addidisse hæc uerba dicitur interemptor: Hic est gladius, quem ipse fecisti. Huius cõcio prima talis fuisse dicit: Scio cõmilitones posse mihi obijci artem pristinam, cuius mihi omnes testes estis. Sed dicat quisq; quod uult, Vtinã semper ferrũ exerceam. Non uino, non floribus, nõ mulierculis, non popinis, ut facit Gallienus, indignus patre suo, & sui generis nobilitate, depeream. Ars mihi obijciatur ferraria, dum me & exteræ gentes ferrum attrectasse suis cladibus recognoscant in Italia. Deniq; ut omnis Alemannia, omnisq; Germania cũ cæteris quæ adiacent gentibus, Romanũ populum ferratam putent gentẽ, ut specialiter in nobis ferrũ timeant. Vos tamen cogitetis uelim, fecisse uos principem, qui nũquam

quicquam scierit tractare, nisi ferrum. Quod iccirco dico, quia scio mihi à luxuriosissima illa peste nihil opponi posse nisi hoc, quòd gladiorum armorumq; artifex fuerim.

INGENVVS VIII

FVsco & Basso coss. cum Gallienus uino & popinis uacaret, cumq; se lenonibus, mimis, & meretricibus dederet, ac bona naturę luxurię cõtinuatione deperderet, Ingenuus qui Pannonias tunc regebat, à Mœsiacis legionib. imperator est dictus, ceteris Pannoniarum uolentibus: neq; in quoquam melius cõsultum reip. à militibus uidebatur, quàm quòd instantibus Sarmatis creatus est imperator, qui fessis rebus mederi sua uirtute potuisset. Causa autem ipsi arripiendi tunc imperij fuit, ne suspectus esset imperatoribus, quòd erat fortissimus, ac reip. necessarius, & militibus, quod imperantes uehementer mouet, acceptissimus. Sed Gallienus, ut erat nequam & perditus, ita etiam ubi necessitas coegisset, uelox, fortis, uehemẽs, crudelis: deniq; Ingenuum conflictu habito uicit, eoq; occiso, in omnes Mœsiacos tam milites quàm ciues asperrime sæuijt: nec quenquam suæ crudelitatis exortem reliquit: usqueadeo asper & truculentus, ut plerasq; ciuitates uacuas à uirili sexu relinqueret. Fertur sanè idem Ingenuus ciuitate capta intrasse domũ, in qua se pugione transfodit, atq; ita uitam finisse, ne in tyranni crudelis potestatem ueniret. Extat sanè epistola Gallieni, quam ad Celerem Verianũ scripsit, qua eius nimietas crudelitatis ostenditur: quam ego idcirco interposui, ut omnes intelligerent, hominem luxuriosum crudelissimum esse, si necessitas postulet: Gallienus Veriano: Non mihi satisfacies, si tantum armatos occideris, quos & fors belli interimere potuisset. Perimendus est omnis sexus uirilis, si & senes atq; impuberes sine reprehensione nostra occidi possent. Occidendus est quicunq; male uoluit, occidendus est quicunq; male dixit. contra me, contra Valeriani filium, contra tot principum patrem & fratrem Ingenuus factus est imperator. Lacera, occide, concide: animum meum intelligere potes, mea mente irascere, qui hæc manu mea scripsi.

REGILLIANVS IX

FAti publici fuit, ut Gallieni tẽpore quicunq; potuit, ad imperiũ prosiliret. Regillianus deniq; in Illyrico ducatũ gerens, imperator est factus autoribus imperij Mœsis, qui cũ Ingenuo fuerant antè superati. In quorũ parentes grauiter Gallienus sæuierat. Hic tamen multa fortiter cõtra Sarmatas gessit, sed autoribus Roxolanis, consentientibusq; militibus, & timore prouincialium ne iterũ Gallienus grauiora faceret, interemptus est. Mirabile fortasse uideatur, si quæ origo imperij eius fuerit, declaret. Militari enim ioco regna promeruit. Nam cũ milites cum eo quidam cœnarẽt, astitit Valerianus tribunus, qui diceret: Regilliani nomen unde credimus dictum? Alius continuo, credimus quod à regno. Tum is qui aderat scholasticus, cœpit quasi grãmaticaliter declinare, & dicere, rex regis regi Regillianus. Milites, ut est hominũ genus pronũ ad ea quæ cogitãt, dixerũt: Ergo potest rex esse? itẽ alius, ergo potest nos regere? item alius, deus tibi regis nomẽ imposuit. Quid multa? His dictis cũ alia die mane processisset, à principibus imperator est salutatus. Ita quod alijs uel audacia uel iudiciũ detulit, huic iocularis astutia. Fuit, quod negari nõ potest, uir in militari re semper probatus, & Gallieno iam antè suspectus, quod dignus uideretur imperio: gentis Daciæ, Decibali ipsius ut ferẽ affinis. Extat epistola diui Claudij adhuc priuati, qua Regilliano Illyrici duci gratias agit ob redditũ Illyricũ, cum omnia Gallieni segnitia deperirent, quã ego repertã in Archiuis inserendã putaui. fuit enim publica. Claudius Regilliano multã salutem: Felicẽ remp. quæ te talem uirũ habere rei castrensis bellis his meruit, felicem Gallienũ, etiã si ei uera nemo nec de bonis, nec de malis nuntiat. Pertulerũt ad me Bonitus & Celsus stipatores principis nostri, qualis apud Scupos in pugnando fueris, quot uno die prælia, & qua celeritate cõfeceris. Dignus eras triũpho, si antiqua tẽpora extarẽt. Sed quid multa? Memor cuiusdã ominis cautius uelim uincas. Arcus Sarmaticos, & duo saga ad me uelim mittas, sed fibulatoria, cum ipse miserim de nostris. Hac epistola ostendit, quid de Regilliano senserit Claudius, cuius grauissimũ iudiciũ suis tẽporibus fuisse nõ dubiũ est. Nec à Gallieno quidẽ uir iste promotus est, sed à pa

tre eius Valeriano, & ut Claudius & Macrianus & Ingenuus & Posthumus & Aureolus, qui omnes in imperio interempti sunt, cum mererētur imperium. Mirabile autem hoc fuit in Valeriano principe, quòd omnes quoscunq; duces fecit, postea militū testimonio ad imperiū peruenerunt, ut appareat senem imperatorē in deligendis reip. ducibus talem fuisse, qualem Romana felicitas, si continuari fataliter potuisset, sub bono principe requirebat. Et utinam uel illi qui arripuerant imperia, regnare potuissent, uel eius filius Gallienus in imperio diutius non fuisset, ut libere se in suo statu resp. nostra tenuisset. Sed nimis sibi fortuna indulgendum putauit, quæ cum Valeriano & bonos principes tulit, & Gallienum diutius quàm oportebat, reip. reseruauit.

AVREOLVS X

HIc quoq; Illyricianos exercitus regens in contēptu Gallieni, ut omnes eo tēpore, coactus à militib. sumpsit imperiū. Et cum Macrianus cū filio suo Macriano contra Gallienū ueniret, cū plurimis exercitus eius cepit: aliquos corruptos fidei suæ addixit. & cū factus esset inualidus imperator, cumq; Gallienus expugnare uirū fortē frustra tentasset, pacē cum eo contra Posthumū pugnaturus fecit, quorū pleraq; & dicta sunt & dicenda. Hunc eundem Aureolum Claudius interfecto iam Gallieno cōflictu habito, apud eum pontē interemit, qui nunc pons Aureoli nuncupatur, atq; illic ut tyrannū sepulchro humiliore donauit. Extat etiam epigrāma Græcū in hanc formam,

Dona sepulchrorum uictor post multa tyranni
    Prælia, iam felix Claudius Aureolum
Munere prosequitur mortali, & iure superstes
    Viuere quem uellet, si pateretur amor.
Militis egregij uitam qui iure negauit
    Omnibus indignis, & magis Aureolo,
Ille tamen clemens, qui corporis ultima seruans,
    Et pontem Aureoli dedicat, & tumulum.

Hos ego uersus à quodam grammatico translatos ita posui, ut fidem seruarē: non quo melius non potuerint transferri, sed ut fidelitas historica seruaretur, quam ego præ cæteris custodiendam putaui, qui id quod ad eloquētiam pertinet, nihil curo. Rem enim uobis proposui deferre, non uerba: maxime tanta rerum copia, ut triginta tyrānorum simul uitas scribendas accesserim.

MACRIANVS XI

CApto Valeriano diu clarissimo principe ciuitatis, fortissimo deinde imperatore, ad postremū omnium infelicissimo, uel quòd senex apud Persas consenuit, uel quòd indignos se posteros dereliquit: cum Gallienū cōtemnendum Balista præfectus Valeriani, & Macrianus primus intelligerent, quærēribus etiam militibus principem, unum in locum concesserunt, quærentes quid faciendum esset. Tuncq; constitit Gallieno longe posito, Aureolo usurpante imperiū, debere aliquē principem fieri, & quidem optimum, ne quispiam tyrannus existeret. Verba igitur Balistæ (quantum Mæonius Astyanax, qui consilio interfuit, asserit) hæc: Mea ætas & professio & uoluntas longe ab imperio absunt, & ego quod negare non possum, bonum principem quæro. Sed quis tandem est, qui Valeriani locum possit implere: nisi talis, qualis tu es ô Macriane, fortis, constans, integer, probatus in rep. & quod maxime ad imperiū pertinet, diues. Arripe igitur locum meritis tuis debitum: me profecto quandiu uoles, uteris: tu cum rep. tantum bene agas, ut te Romanus orbis factum principem gaudeat. Ad hæc Macrianus: Fateor Balista, imperium prudenti non frustra est. Volo enim reip. subuenire, atq; illam pestem à legum gubernaculis dimouere: sed non hoc in me ætatis est. Senex sum, ad exemplum equitare non possum. Lauandum est mihi frequētius, edendum delicatius, diuitiæ me iamdudum ab usu militiæ retraxerunt. Iuuenes aliqui sunt quærendi, nec unus, sed duo, uel tres fortissimi, qui ex diuersis partibus orbis Ro. rem pub. restituant, quam Valerianus fato, Gallienus uitæ suæ genere perdiderunt. Post hæc intellexit eum Balista sic agere, ut de filijs suis uideretur cogitare, atq; adeo sic aggressus

gressus est: Prudētiæ tuæ remp. tradimus. Da igitur liberos tuos Macrianū & Quietum fortissimos iuuenes, olim tribunos à Valeriano factos, qui Gallieno imperante, quòd boni sunt, salui esse nō possunt. Tūc ille ubi intellectū se esse cōperit, Do, inquit, manus, de meo stipendiū militi duplex daturus: tu tantū præfecti mihi studiū, & annonam in necessarijs locis præbe. Iam ego faxim, ut Gallienus sordidissimus fœminarū omniū duces sui parētis intelligat. Factus est igitur cum Macriano & Quieto duobus filijs, cunctis militib. uolentibus imperator. Ac statim contra Gallienū uenire cœpit, utcunq; rebus in Oriente derelictis. Sed cum XLV milia militū secū duceret, in Illyrico uel in Thraciarū extremis congressus cum Aureolo, uictus & cū filio interemptus est. Triginta deniq; millia militū in Aureoli potestatē cōcessere. Domitianus autē eundem uicit dux Aureoli fortissimus, & uehemētissimus, qui se originē diceret à Domitiano imperatore trahere atq; à Domicilla. De Macriano autē nefas mihi uidetur iudicium Valeriani præterire, quod ille in oratione sua, quam ad senatū è Persidis finibus miserat, posuit. Inter cætera ex oratione diui Valeriani: Ego P.C. bellum Persicum gerens, Macriano totā remp. credidi, quod à parte militari ille uobis fidelis, ille mihi deuotus, illum & amat & timet miles. Vtcunq; res exegerit, cum exercitibus agit. nec P.C. noua uel inopinata nobis sunt. pueri eius uirtus in Italia, adolescētis in Gallia, iuuenis in Thracia, in Africa iam prouecti, senescentis deniq; in Illyrico & Dalmatia comprobata est, cum in diuersis prælijs ad exemplū fortiter faceret. Huc accedit, quòd habet iuuenes filios Romano dignos collegio, nostra dignos amicitia. & reliqua.

MACRIANVS IVNIOR XII

MVlta de hoc in patris imperio prælibata sunt, qui nunq; imperator factus esset, nisi prudentiæ patris eius creditum uideretur. De hoc planè multa miranda dicuntur, quæ ad fortitudinem pertineant iuuenilis ætatis. Sed ad facta, aut quantum in bellis minus ualet fortitudo. Hic enim uehemens cum prudentissimo patre, cuius merito imperare cœperat, à Domitiano uictus, triginta, ut superius dixi, millibus militū spoliatus est: matre nobili, patre tantum forti, & ad bellum parato, atq; ab ultima militia in summum perueniente ducatum, & splendore sublimi.

QVIETVS XIII

HIc, ut diximus, Macriani filius fuit: cum patre & fratre Balistæ iudicio imperator est factus. Sed ubi cōperit Odenatus, qui olim iam Orientē tenebat, ab Aureolo Macrianū patrem, Quietum, & eius fratrem Macrianū uictos, milites in eius potestatem cōcessisse, quasi Gallieni partes uindicaret, adolescentē cum Balista præfecto dudum interemit. Idem quoq; adolescens dignissimus Ro. imperio fuit, ut uere Macriani filius, & Macrianus etiam frater, qui duo afflictis rebus potuerunt remp. gerere. Videtur non mihi prætereundū de Macrianorū familia, quæ hodieq; floret, id dicere, quod speciale semper habuerūt. Alexandrū Magnū Macedonem uiri in auro & argēto, mulieres in reticulis & dextrocherijs, & in annulis, & in omni ornamētorum genere, exculptū semper habuerunt: eousq;, ut tunicæ, & limbi, & penulæ matronales in familia eius hodieq; sint, quæ Alexandri effigiē delicijs uariantibus monstrent. Vidimus proxime Cornelium Macrū in eadem familia uirū, cum cœnā in templo Herculis daret, paterā electrinā, quæ in medio uultum Alexandri haberet, & in circuitu omnem historiam contineret signis breuibus & minutulis, pontifici propinare: quam quidē circumferri ad omnes tanti illius uiri cupidissimos iussit. Quod iccirco posui, quia dicuntur iuuari in omni actu suo, qui Alexandrū expressum uel auro gestitant uel argento.

ODENATVS XIIII

NIsi Odenatus princeps Palmyrenorum capto Valeriano, fessis Ro. reip. uiribus sumpsisset imperiū, in Oriente res perditæ essent. Quare assumpto nomine primū regali cū uxore Zenobia, & filio maiore, cui erat nomē Herodes, minoribus Herenniano & Timolao, collecto exercitu contra Persas profectus est: Nisibin primū & orientis pleraq; cū omni Mesopotamia in potestatē recepit; deinde ipsum regē uictum

z 3 fugere

fugere coegit:postremo Ctesiphōta usq; Sapore & eius liberos persecutus, captis cō cubinis, capta etiā magna præda, ad Orientē uertit, sperās quòd Macrianū, qui imperare contra Gallienū cœperat, posset opprimere. sed illo iam profecto contra Aureolum & cōtra Gallienū, eo interempto, filiū Quietū interfecit, Balista (ut pleriq; asserūt) regnū usurpāte, ne & ipse posset occidi. Composito igit' magna ex parte Oriētis statu, à cōsobrino suo Mæonio, qui & ipse imperiū sumpserat, interemptus est cū filio suo Herode, qui & ipse post reditū de Perside cū patre imperator est appellatus. Iratum fuisse reip. deū credo, q interfecto Valeriano noluit Odenatū reseruare. Ille planè cū uxore Zenobia, nō solū Orientē, quē iam in pristinū reformauerat statū, sed omes omino totius orbis partes reformasset. uir acer in bellis, et quantū pleriq; scriptores loquunt', uenatu memorabili semper inclytus, qui à prima ætate capiendis leonib, & pardis, ursis, cæterisq; syluestribus animalib. sudorē officij uirilis impēdit. quiq; semper in syluis ac montib. uixit, perferēs calorē, pluuias, & omia mala, quæ in se cōtinent uenatoriæ uoluptates: quibus duratus, solem ac puluerē bellis Persicis tulit. Non aliter etiā coniuge assueta, quæ multorū sententia fortior marito fuisse perhibetur. Mulierum omniū nobilißima Orientalium fœminarū, & (ut Cornelius Capitolinus asserit) speciosißima.

HERODES XV

NOn Zenobia matre, sed priore uxore genitus Herodes cum patre accepit imperium, homo omniū delicatißimus, & prorsus Orientalis, & græcæ luxuriæ, cui erāt sigillata tentoria, & aurati papiliones, & omnia Persica. Deniq; ingenio eius usus Odenatus quicquid concubinarū regaliū, quicquid diuitiarū gēmarumq; cepit, eidem tradidit paternæ indulgētiæ affectione permotus. Et erat circa illū Zenobia nouercali animo, quare cōmendabiliorē patri eū fecerat: neq; plura sunt quę de Herode dicātur.

MAEONIVS XVI

HIc consobrinus Odenati fuit. Nec ulla re alia ductus, nisi damnabili inuidia imperatorem optimum interemit, cum ei nihil aliud obijceretur, præter filij Herodis delicias. Dicitur autem primùm cum Zenobia consensisse, quæ ferre non poterat, ut priuignus eius Herodes priore loco quàm filij eius Herennianus & Timolaus principes dicerentur. Sed hic quoq; spurcißimus fuit, quare imperator appellatus per errorem, breui à militibus pro suæ luxuriæ meritis interemptus est.

BALISTA XVII

DE hoc utrū imperauerit, scriptores inter se ambigūt. Multi enim dicunt, Quieto per Odenatū occiso, Balistæ ueniā datam: tamen eum imperasse, quòd nec Gallieno, nec Aureolo, nec Odenato se crederet. Alij asserunt, priuatum eum in agro suo, quem apud Daphnen sibi cōpararat, interemptum. Multi, & sumpsisse illum purpuram, & more Romano imperasse, exercitū duxisse, & de se plura promisisse dixerunt. Occisum autem per hos, quos Aureolus miserat ad comprehendendum Quietū Macriani filium, quem prædam suam esse dicebat. Fuit uir insignis, eruditus ad gerēdam remp. in consilijs uehemēs, in expeditionibus clarus, in prouisione annonaria singularis. Valeriano sic acceptus, ut eum quibusdā literis hoc testimonio prosecutus sit: Valerianus Ragonio Claro præfecto Illyrici, & Galliarū: Si quid in te bonæ frugis est, quam esse scio parēs Clare, dispositionē Balistæ prosequere: hac in forma remp. uides, ut nec ille prouinciales grauet: ut illic equos contineat, ubi sunt pabula: illic annonas militū mandet, ubi sunt frumenta. Non prouincialē, non possessorē cogat illic frumenta ubi non habet dare, illic equū ubi nō potest pascere. nec est ulla alia prouisio melior, q̄ ut in locis suis erogentur quæ nascūtur, ne aut uehiculis, aut sumptibus remp. grauent. Galatia frumētis abundat, referta est Thracia, plenū est Illyricū: illic pedites collocent'. quanq; in Thracia etiā equites sine noxa prouincialiū hyemare poßint. Multum enim ex cāpis fœni colligit'. Iam ubi laridū, iam cæteræ species in his dandæ sunt locis, in quibus affatim redundant. Quę omnia sunt Balistæ consilia, qui ex quaq; prouincia unā tantum speciē pręberi iußit, quòd ea redundaret, atq; ab ea milites submo-

ueri, id quod publicitus est decretum. Est & alia eius epistola, qua gratias Balistæ agit, in qua docet, sibi præcepta gubernandæ reip. ab eodem data, gaudens quòd eius consilio nullum adscriptitiũ, id est uacantem haberet, et tribunũ nullum stipatorem, qui nõ uere pugnaret. Hic igitur uir in tentorio suo cubans, à quodam gregario milite Odenati in Gallieni gratiam dicitur interemptus. De quo ipse uera nõ satis cõperi, idcirco quòd scriptores temporũ de huius præfectura multa, de imperio pauca dixerunt.

VALENS XVIII

HIc uir militaris, simul etiam ciuiliũ uirtutum gloria pollens, proconsulatũ Achaię dato à Gallieno tunc honore gubernabat: quem Macrianus uehementer reformidans, simul quòd in omni genere uitæ satis clarũ norat, simul quòd inimicũ sibi esse inuidia uirtutum sciebat, misso Pisone nobilissimæ tunc & consularis familiæ uiro, interfici præcepit. Valens diligentissime cauens & prouidens, neq; aliter sibi posse subueniri existimans, sumpsit imperium, & breui à militibus interemptus est. Fuit & Valens superior, & bene uenit in mentem. Et quum de hoc Valente loquimur, etiam de illo Valente qui superiorum principum temporibus interemptus est, aliquid dicemus. Nam huius Valentis qui sub Gallieno imperauit, auunculus magnus fuisse perhibetur. Alij tantum auunculum dicunt. Sed par in ambobus fuit fortuna. Nam & ille cum paucis diebus Illyrico imperasset, occisus est.

PISO XIX

HIc à Macriano ad interficiendũ Valentem missus, ubi eum prouidum futurorum imperare cognouit, Thessaliam concessit, atque illic paucis sibi consentientibus sumpsit imperium, Thessalicusq; appellatus, interemptus est, uir summæ sanctitatis, & temporibus suis Frugi dictus, & qui ex illa Pisonum familia ducere originem diceretur, cui se Cicero nobilitãdi causa sociauerat. Hic omnibus principibus acceptissimus fuit. Ipse deniq; Valens qui ad eum percussores misisse perhibetur, dixisse dicitur, non sibi apud deos inferos cõstare rationem, quod quamuis hostem suum Pisonem tamen iussisset occidi, uirum cui similem Romana respublica non haberet. Senatusconsultum de Pisone factum ad noscendam eius maiestatem libenter inserui: Die septimo Calendas Iulias, quum esset nunciatum Pisonem à Valente interemptum, ipsum Valentem à suis occisum, Aurelius Fuscus consularis primæ sententiæ, qui in locum Valeriani successerat, ait: Consul consule. Quumq; consultus esset, Diuinos, inquit, honores Pisoni decerno P. C. Gallienum, & Valerianum, & Saloninum imperatores nostros esse confido. Neq; enim melior uir quisquam fuit, neq; constantior. Post quem cæteri consulti statuam inter triumphales, & currus quadrijugos Pisoni decreuerunt. Sed statua eius uidetur: quadrigæ autem quæ decretæ fuerant, quasi transferendæ ad alium positæ sunt, nec adhuc redditæ. Nam in his locis fuerũt positæ, in quibus thermæ Diocletianæ sunt exædificatæ, tam æterni nominis, quàm sacrati.

AEMILIANVS XX

ET hoc familiare est populo Aegyptiorũ, ut uel furiosi ac dementes de leuibus quibusq; ad summæ reipub. pericula perducãtur: sæpe illi ob neglectas salutationes, locum in balneis non cõcessum, carnem & olera sequestrata, calciamẽta seruilia, & cætera talia usq; ad summum reipub. periculum seditionis, ita ut armarentur contra eos exercitus peruenerũt. Familiari ergo sibi furore cum quadam die cuiusdam seruus curatoris qui Alexandriam tunc regebat, militari ob hoc cæsus esset, quòd crepidas suas meliores esse quàm militis diceret, collecta multitudo ad domum Aemiliani ducis anceps uenit, atq; eum omni seditionum instrumento & furore persecuta est. ictus est lapidibus, petitus est ferro: nec desijt ullum seditionis telum. Quare coactus Aemilianus sumpsit imperium, cum sciret sibi undecunq; pereundum. Consenserunt ei Aegyptiacus exercitus, maxime in Gallieni odium, nec eius ad regendam rempublicam uigor defuit. Nam Thebaidem, totamq; Aegyptũ peragrauit, & quatenus potuit Barbarorũ gentes forti autoritate submouit. Deniq; Alexãder uel Alexandrinus (nam incertũ id

quoq; habetur) uirtutum merito uocatus est. Et cum contra Indos pararet expeditionem, misso Theodoto duce, Gallieno iubente dedit pœnas: siquidem strangulatus in carcere captiuorum ueterum more perhibetur. Tacendum esse non credo, quòd cum de Aegypto loquor, uetus suggessit historia, simul etiam Gallieni factū: qui cum Theodoto uellet imperium proconsulare decernere, à sacerdotibus est prohibitus, qui dixerunt, fasces cōsulares ingredi Alexandriā non licere: cuius rei etiam Ciceronem, cum contra Gabinium loquitur, meminisse satis nouimus. deniq; non extat memoria rei frequentatæ. Quare scire oportet, Herennium Celsum uestrum parentem dum consulatū cupit, hoc quod desiderat, non licere. Fertur enim apud Memphim in aurea columna Aegyptijs literis scriptum, tunc demum Aegyptū liberam fore, cum in eam uenissent Romani fasces, & prætexta Romanorū: quod apud Proculum grāmaticum, doctissimum sui temporis uirum, cum de peregrinis regionibus loquitur, inuenitur.

SATVRNINVS XXI

Optimus ducum Gallieni tempore, sed à Valeriano dilectus Saturninus fuit. Hic quoq; cum dissolutionem Gallieni pernoctantis in publico ferre non posset, & milites nō exemplo imperatoris sui, sed suo regeret, ab exercitibus sumpsit imperium, uir prudentiæ singularis, grauitatis insignis, uitæ amabilis, uictoriarum barbararum etiam ubiq; notarum. Hic ea die qua est amictus à militibus peplo imperatorio, concione adhibita dixisse fertur: Commilitones bonum ducem perdidistis, & malum principem fecistis. Deniq; cum multa strenue in imperio fecisset, quòd esset seuerior & grauior militibus, ab ijsdem ipsis à quibus factus fuerat, interēptus est. Huius insigne est, quòd conuiuio discumbere milites, ne inferiora nudarentur, cum sagis iussit, hyeme grauibus, æstate perlucidis.

TETRICVS SENIOR XXII

Interfecto Victorino & eius filio, mater eius Victoria, siue Victorina, Tetricum senatorem pop. Ro. præsidatū in Gallia regentem, ad imperium hortata, quòd eius erat, ut pleriq; loquunt, affinis, Augustū appellari fecit, filiumq; eius Cæsarem nuncupauit. Et cū multa Tetricus feliciter egisset, diuq; imperasset, ab Aureliano uictus, quū militū suorum impudentiā & procacitatem ferre non posset, uolens se grauissimo principi et seuerissimo dedit. Versus deniq; illius ferē, quem statim ad Aurelianū scripserat;

Eripe me his inuicte malis.

Quare cum Aurelianus nihil simplex, neq; mite, aut tranquillum facile cogitaret, senatorem pop. Rom. eundemq; consularem, qui iure præsidali omnes Gallias rexerat, per triumphū duxit eodem tempore, quo & Zenobiam Odenati uxorem cum filijs minoribus Odenati Herenniano & Timolao: pudore tamen uictus uir nimium seuerus, eum quem triumphauerat, correctorem totius Italiæ fecit, id est, Campaniæ, Samnij, Lucaniæ, Brutiorum, Apuliæ, Calabriæ, Hetruriæ, atq; Vmbriæ, Piceni, & Flaminię, omnisq; annonariæ regionis: ac Tetricum non solum uiuere, sed etiam in summa dignitate manere passus est, quum illum sæpe collegam, nonnunquam commilitonem, aliquando etiam imperatorem appellaret.

TETRICVS IVNIOR XXIII

Hic puerulus à Victoria Cæsar est appellatus, quum illa Mater castrorum ab exercitu nuncupata esset. qui & ipse cum patre per triumphum ductus, postea omnibus senatorijs honoribus functus est illibato patrimonio, quod quidem ad suos posteros misit, ut Gellius Fuscus dicit, semper insignis. Narrabat auus meus, hunc sibi familiarem fuisse, neq; quenquā illi ab Aureliano, aut postea ab alijs principibus esse prę latum. Tetricorum domus hodieq; extat in monte Cælio inter duos lucos cōtra Isium Metellinum pulcherrima, in qua Aurelianus pictus est, utriq; prætextam tribuens senatoriam dignitatem, accipiens ab his sceptrum, coronam ciuicam picturatam de museo. Quam cum dedicasset, Aurelianū ipsum dicuntur duo Tetrici adhibuisse cōuiuio.

Trebel-

TREBELLIANVS XXIIII

PVdet iam persequi quanti sub Gallieno fuerunt tyrāni, uitio pestis illius: siquidem erat in eo ea luxuria, ut rebelles plurimos mereretur: & ea crudelitas, ut iure timeretur. Quare & in Trebellianū factum in Isauria principem, ipsis Isauris sibi ducē quærentibus: quem cum alij archipiratā uocassent, ipse se imperatorem appellauit. Monetam etiam cudi iussit, palatiū in arce Isauriæ cōstituit: qui quidem cum se in intima Isaurorum loca munitus difficultatibus locorum & montibus contulisset, aliquādiu apud Cilicas imperauit. Sed per Gallieni ducem Causisoleum natione Aegyptium, fratrem Theodoti, qui Aemilianum ceperat, ad campum deductus, est uictus & occisus. Neq; tamen postea Isauri timore, ne in eos Gallienus sæuiret, ad æqualitatē perduci quauis principum humanitate potuerunt. Deniq; post Trebellianum pro Barbaris habētur, & cum in medio Ro. nominis solo regio eorum sit, nouo genere custodiarū quasi limes includitur, locis defensa non hominibus. Nam non sunt statura decori, non uirtute graues, non instructi armis, non consilijs prudentes, sed hoc solo securi, quòd in editis positi adiri nequeunt: quos quidem diuus Claudius penè ad hoc perduxerat, ut à suis semotos locis in Cilicia collocaret, daturus uni ex amicissimis omnem Isaurorum possessionem, ne quid ex ea postea rebellionis oriretur.

HERENNIANVS XXV

ODenatus moriens duos paruulos reliquit, Herennianum, & fratrem eius Timolaum: quorum nomine Zenobia usurpato sibi imperio diutius quàm fœminam decuit, rempub. obtinuit, paruulos Ro. imperatoris habitu proferens purpuratos, eosdemq; adhibens concionibus: quas illa uiriliter frequentauit, Didonem, & Semiramidem, & Cleopatram sui generis principem inter cætera prædicans. Sed de eorum exitu incertum est. Multi enim dicunt eos ab Aureliano interemptos, multi morte sua esse consumptos: siquidem Zenobiæ posteri etiam nunc Romæ inter nobiles manent.

TIMOLAVS XXVI

DE hoc ea putamus digna notatione, quæ de fratre sunt digna. Vnum tamen est, quod eum à fratre separat, quòd tanti fuit ardoris ad studia Romana, ut breui consecutus, quæ insinuauerat grammaticus, esse dicatur, potuisse quinetiam summum Latinorum rhetorem facere.

CELSVS XXVII

OCcupatis partibus Gallicanis, Orientalibus, quinetiam Ponti, Thraciarum, & Illyrici, dum Gallienus popinatur, & balneis ac lenonibus deputat uitam, Afri quoq; autore Vibio Passieno proconsule Africæ, & Fabio Pomponiano duce limitis Libyci, Celsum imperatorem appellauerunt peplo deæ Cœlestis ornatum. Hic priuatus ex tribunis in Africa positus in agris suis uiuebat: sed ea iustitia, & corporis magnitudine, ut dignus uideretur imperio. Quare creatus per quandam mulierē Gallienam nomine, cōsobrinam Gallieni, septimo die interemptus est, atq; adeo etiam inter obscuros principes uix relatus est. Corpus eius à canibus consumptum est, Siccensibus qui Gallieno fidem seruauerant perurgentibus, & nouo iniuriæ genere imago in crucem sublata persultante uulgo, quasi patibulo ipse Celsus uideretur affixus.

ZENOBIA XXVIII

OMnis consumptus est pudor: siquidē fatigata repub. eousq; peruentū est, ut Gallieno nequissime agente, optime etiam mulieres imperarent. Et quidem peregrina nomine Zenobia, de qua iam multa dicta sunt, quæ se de Cleopatrarū, Ptolemæorumq; gente iactaret, post Odenatū maritum imperiali sagulo perfuso per humeros habitu donis ornata, diademate etiam accepto, nomine filiorū Herēniani & Timolai diutius q̄ fœmineus sexus patiebatur, imperauit. Siquidem Gallieno adhuc regēte remp. regale mulier superba munus obtinuit: & Claudio bellis Gotthicis occupato, uix deniq; ab Aureliano uicta & triūphata cōcessit in iura Ro. Extat epistola Aureliani, quæ captiuæ

captiuæ mulieri testimoniũ fert. Nam cum à quibusdam reprehenderetur, quòd mulierem ueluti ducem aliquem uir fortissimus triumphasset, missis ad senatum populumq; Ro. literis, hac se attestatione defendit: Audio P.C. mihi obijci, quòd non uirile munus impleuerim Zenobiam triumphando. Næ illi qui me reprehendunt, satis laudarent, si scirent qualis illa est mulier, quàm prudens in consilijs, quàm constans in dispositionib. quàm erga milites grauis, quàm larga cum necessitas postulet, quàm tristis cum seueritas poscat. Possum dicere, illius esse quòd Odenatus Persas uicit, ac fugato Sapore Ctesiphontẽ usq; peruenit. Possum asserere, tanto apud Orientales & Aegyptiorũ populos timori mulierem fuisse, ut se non Arabes, non Saraceni, non Armenij cõmouerent. Nec ego illi uitam conseruassem, nisi eam scissem multum Ro. reip. profuisse, cum sibi uel liberis suis Orientis seruaret imperium. Sibi ergo habeãt propriarum uenena linguarum hi, quibus nihil placet. Nam si uicisse ac triumphasse fœminam non est decorum, quid de Gallieno loquuntur, in cuius contemptum hæc bene rexit imperium? Quid de diuo Claudio, sancto ac uenerabili duce, qui eam quòd ipse Gotthicis esset expeditionibus occupatus, passus esse dicitur imperare, idq; occulte ac prudenter, ut illa seruãte Orientalis fines imperij, ipse securius quæ instituerat perpetraret? Hęc oratio indicat, quid iudicij Aurelianus habuerit de Zenobia: cuius ea castitas fuisse dicitur, ut ne uirũ suum quidem sciret, nisi tentatis conceptionibus. Nam cum semel concubuisset, expectatis menstruis continebat se, si prægnans esset: Sin minus, iterum potestatem quærendis liberis dabat. Vixit regali pompa more magis Persico. Adorata est more regum Persarum. Conuiuata est imperatorũ more Ro. Ad conciones galeata processit cum limbo purpureo, gemmis dependentibus per ultimam fimbriam, media etiam cyclade ueluti fibula muliebri astricta, brachio sæpe nudo. Fuit uultu subaquilo, fusci coloris, oculis supra modum uigentibus nigris, spiritus diuini, uenustatis incredibilis: tantus candor in dentibus, ut margaritas eam pleriq; putarent habere, nõ dentes. Vox clara & uirilis: seueritas, ubi necessitas postulabat tyrannorũ: bonorum principum clementia, ubi pietas requirebat. Larga prudenter, conseruatrix thesaurorum ultra fœmineum modum. Vsa uehiculo carpentario, raro pilento, equo sæpius. Fertur autem uel tria uel quatuor millia frequenter cum peditibus ambulasse. Nata est Hispanorũ cupiditate: bibit sæpe cum ducibus, cum esset aliàs sobria: bibit etiam cum Persis atq; Armenijs, ut eos uinceret. Vsa est uasis aureis gemmatis ad conuiuia, quibus & Cleopatra usa est. In ministerio eunuchos grauioris ætatis habuit, puellas nimis raras. Filios latine loqui iusserat, adeo ut Græce uel difficile, uel raro loquerẽtur. Ipsa latini sermonis non usquequaque ignara, sed ut loqueretur pudore cohibita: loquebatur & Aegyptiace ad perfectũ modum. Historiæ Alexandrinæ atq; Orientalis ita perita, ut eam epitomasse dicatur. Latinam autem Grece legerat. Cum illam Aurelianus cepisset, atq; in conspectũ suum ductam sic appellasset: Quid ô Zenobia ausa es insultare Romanis imperatoribus? Illa dixisse fertur: Imperatorem te esse cognosco qui uincis: Gallienum, & Aureolum, & cæteros, principes non putaui. Victoriam mei similem credens in consortium regni uenire si facultas locorum pateretur, optaui. Ducta est igitur per triumphum ea specie, ut nihil pompabilius populo Ro. uideretur. iam primum ornata gemmis ingentibus, ita ut ornamentorũ onere laboraret. Fertur enim mulier fortissima sæpissime restitisse, cum diceret se gemmarum onera ferre nõ posse. Vincti erant præterea pedes auro, manus etiam catenis aureis: nec collo aureum uinculũ deerat, quod scurra Persicus præferebat. Huic ab Aureliano uiuere concessum est. Fertur; uixisse cum liberis, matronæ iam more Romanæ, data sibi possessione in Tiburti, quæ hodieq; Zenobia dicitur, non longe ab Adriani palatio, atq; ab eo loco cui nomen est Conche.

VICTORIA XXX

NOn tam digna res erat, ut etiam Victorina, siue Victoria in literas mitteretur, nisi Gallieni mores hoc facerent, ut memoria dignæ etiam mulieres censerent. Victoria enim ubi filiũ ac nepotem à militib. uidit occisos, Posthumũ, deinde Lollianum, Mariũ etiam, quem principẽ milites nuncuparunt, interemptos, Tetricum, de quo superius dictum est, ad imperium hortata est, ut uirile semper facinus auderet: insignita est præ-

est præterea hoc titulo, ut castrorum se diceret matrem. Cusi sunt eius nummi ærei, aurei, & argentei, quorum hodieque forma extat apud Treuiros. quæ quidem non diutius uixit. Nam Tetrico imperante, ut plerique loquuntur, occisa. ut alij asserunt, fatali necessitate cōsumpta. Hæc sunt quæ de triginta Tyrannis dicenda uidebantur: quos ego in unum uolumen idcirco contuli, ne si de singulis singula quæque narrarem, nascerent indigna fastidia, & ea quæ ferre lector nō posset. Nunc ad Claudium principem redeo, de quo speciale mihi uolumen, quamuis breue, merito uitæ illius uidetur edendum, addito fratre singulari uiro, ita ut de familia tam sancta & tam nobili saltē pauca referantur. Studiose in medio fœminas posui ad ludibriū Gallieni, quo nihil prodigiosius passa est resp. Ro. duos etiam nunc tyrannos, quasi extra numerū, quòd alieni essent temporis, additurus: unum qui fuit Maximini temporibus, alterum qui Claudij: ut tyrannorum triginta uiri hoc uolumine tenerentur. Quæso qui expletum iam librum acceperas, boni cōsulas: atque hos uolumini tuo uolens addas: quos ego quemadmodū Valentem superiorem huic uolumini, sic post Claudium & Aurelianum his qui inter Tacitū & Diocletianum fuerunt, addere destinaueram. Sed errorem meum maior historiæ diligentia tuæ eruditionis auertit. Habeo igitur gratiam, quòd titulum meum prudentię tuæ benignitas impleuit. Nemo in templo Pacis dicturus est, me fœminas inter tyrannos, cum risu & ioco tyrannas uidelicet & tyrannides, ut ipsi de me solent iactare, posuisse. Habent integrum numerum ex arcanis historiæ in meas literas datum. Titus enim & Censorinus, quorum unus, ut dixi, sub Maximino, alter sub Claudio fuit, ambo ab ijsdem militibus, à quibus purpura uelati fuerant, interempti sunt.

TITVS

Docet Dexippus, nec Herodianus tacet, omnesque qui talia legenda posteris tradiderunt, Titum tribunum Maurorū, qui à Maximino inter priuatos relictus fuerat, timore uiolentæ mortis, ut alij dicunt: inuitum uero, & à militibus coactum, ut plerique asserunt, imperasse. Atque hunc intra paucos dies post uindicatam defectionem, quam consularis uir Magnus Maximino parauerat, à suis militibus interemptum. Imperasse autem mensibus sex. Fuit hic uir de primis erga rempub. domi forisque laudabilis, sed imperio parum felix. Alij dicunt, ab Armenijs sagittarijs quos Maximinus ut Alexandrinos & oderat & offenderat, principem factum. Nec mireris tantam esse uarietatem de homine, cuius uix nomen agnoscitur. Huius uxor Calphurnia, fuit sancta & uenerabilis fœmina, de genere Censorinorū, id est, Pisonum, quam maiores nostri uniuiriam sacerdotē inter sacratissimas fœminas adorarunt: cuius statuam in templo Veneris adhuc uidemus argolicam, sed auratam. Hæc uniones Cleopatranas habuisse perhibetur. Hæc lancem centum librarum argenti, cuius plerique poetæ meminerunt, in qua maiorum eius expressa ostenditur historia. Longius mihi uideor processisse quàm res postulabat: sed quid faciam? omnis scientia naturæ facilitate uerbosa est. Quare ad Censorinum reuertar, hominem nobilem: sed qui non tam bono, quàm malo reip. septem diebus dicitur imperasse.

CENSORINVS

Censorinus uir planè militaris, & antiquæ in curia dignitatis, bis consul, bis præfectus prætorij, ter præfectus urbi, quarto procōsul, tertio cōsularis, legatus prætorius secundo, quarto ædilitius, tertio quæstorius, extra ordinē quoque legatione Persica functus, etiam Sarmatica. Post omnes tamen honores cum in agro suo degeret senex, atque uno pede claudicans uulnere, quod bello Persico Valeriani temporibus acceperat, factus est imperator, & scurrarū ioco Claudius appellatus est. Cumque se grauissime gereret, neque à militibus ob disciplinam censoriam ferri posset, ab his ipsis à quibus factus fuerat, interemptus est. Extat eius sepulchrū, in quo grandibus literis circa Bononiam incisi sunt omnes eius honores, ultimo tamen uersu adscripto,

Felix ad omnia, infelicissimus imperator.

Extat eius familia Censorinorū nomine frequentata: cuius pars Thracias odio rerum Romanarū, pars Bithyniam petijt. Extat etiam domus pulcherrima adiuncta gētibus

Flauijs, quæ quondam Titi principis fuisse perhibetur. Habes integrum numerū Triginta tyrannorum, qui cum male nobis quidem, sed bono animo causabaris. Da nunc cui uis libellum, nō tam diserte, quàm fideliter scriptum. Neq; ego eloquentiam uideor pollicitus esse, sed rem: qui hos libellos quos de uita principū edidi, non scribo, sed dicto: & dicto cum ea festinatione, quā si quid uel ipse promisero, uel tu petieris, sic perurges, ut respirandi non habeam facultatem.

TREBELLII POLLIONIS

DIVVS CLAVDIVS

ELICITER uentum est ad principem Claudiū, qui nobis intuitu Constantij Cæsaris cum cura in literis digerendus est. De quo ego idcirco recusare nō potui, quòd alios tumultuarios uidelicet imperatores ac regulos scripseram eo libro, quem de Triginta tyrannis edidi, qui Cleopatranam etiam stirpem, & Victorianam, & quæ nunc est, detinet. Siquidem eò res processit, ut mulierū etiam uitas scribi Gallieni cōparatio effecerit. Neq; enim fas erat eum tacere principē, qui tantam generis prolem, qui bellū Gothicum sua uirtute confecit, qui manum publicis cladibus uictor imposuit, qui Gallienū prodigiosum imperatorem etiam si non autor consilij fuit, tamen ipse imperaturus bono generis humani à gubernaculis publicis depulit: qui si diutius in hac esset cōmoratus repub. Scipiones bonos, & Camillos, omnesq; illos ueteres suis uirtutibus suis consilijs, sua prouidentia reddidisset. Breue illius in imperio fuit tempus: sed breue fuisset etiam si quātum hominum uita suppetit, tantum uir talis imperare potuisset. Quid enim in illo nō mirabile? quid non conspicuum? quid non triumphalibus uetustissimis præferendū? In quo Traiani uirtus, Antonini pietas, Augusti moderatio, & magnorum principū bona sic fuerunt, ut non ab alijs exemplū caperet, sed etiam si illi nō fuissent, hic cæteris reliquisset exemplum. Doctissimi mathematicorū centum & uiginti annos homini ad uiuendū datos iudicant, neq; amplius cuiquā iactitant esse cōcessum: etiam illud addentes, Mosen solum, dei, ut Iudæorū libri loquuntur, familiarem, CXXV annos uixisse: qui cum quereretur quòd iuuenis interiret, responsum ei ab incerto ferunt numine, neminē plus esse uicturū. Quare etiā si C. & XXV annos Claudius uixisset, necessariā quidem mortē eius expectandam fuisse, ut Tullius de Scipione loquitur pro Milone, stupenda, & mirabilis docet uita. Quid enim magnum uir ille domi forisq; non habuit? Amauit parentes. Quid mirum? Amauit & fratres. Iam potest dignū esse miraculo. Amauit propinquos, res nostris temporibus comparanda miraculo. Inuidit nulli, malos persecutus est. Fures iudices palàm aperteq; damnauit. Stultis quasi negligeret indulsit. Leges optimas dedit. Talis in repub. fuit, ut eius stirpem ad imperiū summi principes eligerent, emendatior senatus optaret. In gratiam me quispiam putet Constantij Cæsaris loqui: sed testis est & tua conscientia, & uita mea, nihil unquam cogitasse, dixisse, fecisse gratiosum. Claudium principem loquor, cuius uita, probitas, & omnia quę in republica gessit, tantam posteris famam dedere, ut senatus populusq; Ro. nouis eum honoribus post mortem affecerit. Illi clypeus aureus, uel, ut grammatici loquuntur, clypeum aureum senatus totius iudicio in Romana curia collocatū est, ut etiam nunc uidetur. Expressa thorace uultus eius imago. Illi quod nulli antea, populus Ro. sumptu suo in Capitolio ante Iouis optimi maximi templū statuā aureā decem pedū collocauit. Illi totius orbis iudicio in rostris posita est columna, palmata statua superfixa, librarū argenti mille quingentarum. Ille uelut futurorū memor, gentes Flauias, quæ Vespasiani & Titi, nolo aūt dicere Domitiani, fuerāt, propagauit: ille bellū Gotthicū breui tēpore impleuit. Adulator igit senatus, adulator populus Ro. adulatrices exteræ gētes, adulatrices prouinciæ: siquidem

siquidem omnes ordines, omnis ætas, omnis ciuitas statuis, uexillis, coronis, fanis, arcubus bonum principem aris ac templis honorauerũt. Interest eorũ qui bonos imitantur principes, & totius orbis humani interest cognoscere, quæ de illo uiro senatusconsulta sint, ut omnes iudicium publicæ mentis agnoscant. Nam cum esset nuntiatũ nono Cal. Apriles ipso in sacrario matris sanguinis die Claudium imperatorem factum, neq; cogi senatus sacrorũ celebrandorum causa posset, sumptis togis itum est ad Apollinis templum, ac lectis literis Claudij principis, hæc in Claudium dicta sunt: Auguste Claudi, dij te nobis præstent: dictum sexagies. Claudi Auguste, principem te, aut qualis tu es, semper optauimus: dictum quadragies. Claudi Auguste, te resp. requirebat: dictum quadragies. Claudi Auguste, tu frater, tu pater, tu amicus, tu bonus senator, tu uere princeps: dictum octuagies, Claudi Auguste, tu nos ab Aureolo uindica: dictũ quinquies. Claudi Auguste, tu nos à Palmyrenis uindica: dictum quinquies. Claudi Auguste, tu nos à Zenobia & à Victoria libera: dictum septies. Claudi Auguste, Tetricus nihil fuit: dictum septies. Qui primum ut factus est imperator, Aureolum qui grauior reip. fuerat, quod multum Gallieno placebat, conflictu habito à reip. gubernaculis depulit: tyrannumq; missis ad populum edictis, datis etiam ad senatum orationibus iudicauit. His accedit, quòd arrogantem Aureolum, & fœdus petentem, imperator grauis & seuerus non audiuit, responso tali repudiatum: Hæc à Gallieno petenda fuerant, qui consentire moribus poterat, & timere. Deniq; iudicio militum apud Mediolanum Aureolus dignum exitum uitæ ac moribus suis habuit: & hunc tamen quidam historici laudare conati sunt, & ridicule quidem. Nam Gallus Antipater, ancillariorum & historicorum dehonestamentũ, principium de Aureolo sic habuit: Venimus ad imperatorem nominis sui. Magna uidelicet uirtus, ab auro nomen accipere. At ego scio, sæpius inter gladiatores bonis pugnatoribus hoc nomen appositum. Habuit proxime tuus libellus munerarius hoc nomen in indice ludorum. Sed redeamus ad Claudium. Nam ut superius diximus, illi Gotthi, qui euaserant eo tempore, quo illos Macrianus est persecutus, quosq; Claudius emitti non siuerat, ne quid fieret quod effectum est, omnes gentes suorum ad Romanas incitauerunt prædas. Deniq; Scytharum diuersi populi, Peucini, Trutungi, Austrogoti, Virtingui, Sigipedes, Celtæ etiam & Heruli prædæ cupiditate in Romanum solum & remp. uenerunt, atq; illic pleraq; uastarunt, dum alijs occupatus est Claudius, dumq; se ad id bellum quod confecit, imperatorie instruit, ut uideantur fata Romana boni principis occupatione lentata. Sed credo, ut Claudij gloria accresceret, eiusq; fieret gloriosior toto penitus orbe uictoria. Armatarũ deniq; gentium trecenta uiginti millia, tunc fuere. Dicat nũc qui nos adulationis accusat, Claudium minus esse † amabilem. Armatorum trecenta XX. millia. Quis tandem Xerxes hoc habuit? quæ fabella istum numerum effinxit? Quis poeta composuit? trecenta uiginti millia armatorum fuerunt. Adde seruos, adde familias, adde carraginem, & epota flumina, cõsumptasq; syluas. Laborasse deniq; terram ipsam, quæ tantum Barbarici timoris accepit. Extat ipsius epistola missa ad senatum legenda ad populum, qua indicat de numero Barbarorum, quæ talis est: Senatui P.Q.Ro. Claudius princeps (hanc autem ipse dictasse perhibetur, ego uerba magistri memoriæ non requiro) P.C. militantes audite quod uerum est: CCCXX. millia Barbarorum in Romanum solum armati uenerunt: hæc si uicero, uos uicem reddite meritis: si non uicero, scitote me post Gallienum uelle pugnare. Fatigata est tota resp. Pugnabimus post Valerianum, post Ingenuum, post Regillianum, post Lollianum, post Posthumũ, post Celsum, post mille alios, qui contemptu Gallieni principis à rep. defecerunt. Non scuta, non spatæ, non pila iam supersunt. Gallias & Hispanias uires reip. Tetricus tenet, & oẽs sagittarios (quòd pudet dicere) Zenobia possidet. Quicquid fecerimus, satis grande est. Hos igitur Claudius ingenita illa uirtute separauit. Hos breui tempore attriuit. De his uix aliquos ad patrium solum redire permisit. Rogo quantum precium est clypeus in curia tantæ uictoriȩ, quantum una aurea statua. Dicit Ennius de Scipione: Quantam statuam faciet Populus Ro. quantam columnã, quæ res tuas gestas loquatur? Possumus dicere, Flauium Claudium unicum in terris principem, non columnis, non statuis, sed famæ uiribus adiuuari. Habuerunt prætera duo

Forte, quàm Annibalem

rea duo millia nauium, duplicē scilicet numerū, ꝗ̄ illum quo tota pariter Græcia, omnisq; Thessalia, urbes etiā Asiæ quondā expugnare conata est. Sed illud poeticus stylus fingit, hoc uera cōtinet historia. Claudio igitur scriptores adulamur, qui duo millia nauiū Barbararū, & trecēta uiginti millia armatorū deleuit, oppressit, attriuit: qui carraginem tantā quantā numerus hic armatorū sibimet aptare potuit & parare, nūc incendia fecit, nunc cum omnibus familijs Romano seruitio deputauit, ut docet eiusdē epistola, quam ad Iunium Brocchum scripsit Illyricum tuentem. Claudius Broccho: Deleuimus CCC.XX. millia Gotthorum, II. millia nauium mersimus. Tecta sunt flumina scutis, spatis & lanceolis omnia littora operiuntur. Campi ossib. latent tecti, nullum iter purum est, ingens carrago deserta est. Tantum mulierū cepimus, ut binas & ternas mulieres uictor sibi miles possit adiungere. Et utinā Gallienum non esset passa resp. utinam sexcentos tyrannos non pertulisset. Saluis militibus, quos prælia sustulerunt: saluis legionibus, quas Gallienus male uictor occidit, quantum esset additum reip. Siquidē nūc uerba naufragij publici colligit nostra diligentia ad Ro. reip. decus. Pugnatū est enim apud Mœsios, & multa prælia fuerunt apud Martianopolim, multi naufragio perierunt: pleriq; capti reges, captæ diuersarū gentium nobiles fœminæ: impletæ Barbaris seruis, senibusq; cultoribus Romanę prouincię. Factus miles Barbarus, & colonus ex Gottho. Nec ulla fuit regio, quæ Gotthum seruū triumphali quodā seruitio nō haberet. Quid boum Barbarorū nostri uidere maiores? quid ouium? quid equarum quas fama nobilitat Celticarū? Hoc totum ad Claudij gloriā pertinet. Claudius & securitate remp. & opulentiæ nimietate donauit. Pugnatū præterea est apud Byzantios, ipsis qui superfuerāt Byzantijs fortiter facientib. Pugnatū apud Thessalonicēses, quos Claudio absente obsederant Barbari. Pugnatū in diuersis regionib. & ubiq; auspicijs Claudianis uicti sunt Gotthi, prorsus ut iam tunc Constantio Cæsari nepoti futuro uideretur Claudius securam parare rempub. Et bene uenit in mentem, exprimēda est sors quæ Claudio data esse perhibet, eo magis, ut intelligāt omnes, genus Claudij ad felicitatem reip. diuinitus constitutum. Nam cum consuleret factus imperator, quandiu imperaturus esset, sors talis emersit:

Tu qui nunc patrias gubernas oras,
Et mundum regis, arbiter deorum
In ueteres tuis nouellis,
Regnabunt etenim tui minores,
Et reges facient suos minores.

Item cum in Apennino de se consuleret, responsum huiusmodi accepit,

Tertia dum Latio regnantem uiderit æstas. Item cum de posteris suis,
His ego nec metas rerum, nec tempora pono.

Item cum de fratre Quintillo, quem cōsortem habere uolebat imperij, responsum est,

Ostendent terris hunc tantum fata.

Quæ idcirco posui, ut sit omnibus clarū, Constantiū diuini generis uirū sanctissimum Cęsarē, & Augustę ipsum familiæ esse, & Augustos multos de se daturū, saluis Diocletiano & Maximiniano Augustis, & eius fratre Galerio. Sed dū hęc à diuo Claudio aguntur, Palmyreni ducib. Sabba & Timogene cōtra Aegyptios bellū sumūt, atq; ab his Aegyptia peruicacia & indefessa pugnādi cōtinuatione uincūtur. Dux tamē Aegyptiorū Probatus Timogenis insidijs interēptus est. Aegyptij uero omnes se Ro. imperatori dediderūt, in absentis Claudij uerba iurantes. Atticiano & Orphito COSS. auspicia Claudiana fauor diuinus adiuuit. Nā cū se in Hæmi montē multitudo barbararū gentiū quæ superfuerant, cōtulisset, illic ita fame ac pestilētia laborarunt, ut iam Claudius dedignaret & uincere. Deniq; finitū est asperrimū bellū, terroresq; Romani nominis sunt depulsi. Vera dici fides cogit, simul ut sciant hi, qui adulatores nos existimari cupiūt, id quod historia dici postulat, nō tacere. Eo tēpore quo parta est plena uictoria, pleriq; milites Claudij secūdis rebus elati, quæ sapientiū quoq; animos fatigant, ita in prædā uersi sunt, ut nō cogitarēt, à paucissimis se posse fatigari, dū occupati animo atq; corporib. auertendis prædis inseruiūt. Deniq; in ipsa uictoria propè duo millia militū à paucis barbaris, & his qui fugerant, interempti sunt. Sed ubi hoc comperit

comperit Claudius, omnes qui rebelles animos extulerant, conducto exercitu rapit, atque in uincula Romã etiam mittit ludo publico deputandos: ita id quod uel fortuna uel miles egerat, uirtute boni principis æquatũ est. Nec sola de hoste uictoria, sed etiã uindicta præsumpta est. In quo bello quod gestũ est, equitum Dalmatarũ ingens extitit uirtus, quòd originẽ ex ea prouincia Claudius uidebatur ostẽdere, quãuis alij Dardanũ, & ab Ilio Troianorũ, atque ipso Dardano sanguinẽ dicerent trahere. Fuerũt per ea tempora & apud Cretam Scythæ, & Cyprũ uastare tentarunt: sed ubique morbo exercitu laborante, superati sunt. Finito sanè bello Gotthico, grauissimus morbus increbuit: tunc cum etiã Claudius affectus morbo mortales reliquit, & familiare uirtutibus suis petijt cœlum. Quo ad deos atque ad sidera demigrante, Quintillus frater eiusdem, uir sanctus, & sui fratris (ut uere dixerim) frater, delatũ sibi omniũ iudicio suscepit imperium, non hæreditariũ, sed merito uirtutũ: qui factus esset imperator, etiam si frater Claudij principis non fuisset. Sub hoc barbari qui superfuerant, Anchialo uastata conati sunt Nicopolim etiam obtinere. Sed illi prouincialiũ uirtute obtriti sunt. Quintillus aũt ob breuitatẽ temporis nihil dignum imperio gerere potuit. Nã septimadecima die, quòd se grauem & seriũ contra milites ostenderat, ac uerũ principẽ pollicebatur, eo genere quo Galba, quo Pertinax interemptus est. Et Dexippus quidẽ Claudium non dicit occisum, sed tantum mortuũ. Nec tamen addidit morbo, ut dubium sentire uideatur. Quoniã res bellicas diximus, de Claudij genere & familia saltẽ pauca dicenda sunt: ne ea quæ scienda sunt, prætermisse uideamur. Claudius, Quintillus, & Crispus, fratres fuerunt. Crispi filia Claudia, ex ea & Eutropio nobilissimo gentis Dardanæ uiro Constantius Cæsar est genitus. Fuerunt etiã sorores, quarũ una Cõstantina nomine, nupta tribuno Assiriorũ in primis annis defecit. De auis nobis parũ cognitum. Varia empleri que prodiderunt. Ipse Claudius insignis morum grauitate, insignis uita singulari & unica castimonia, uini parcus, ad cibũ promptus, statura procerus, oculis ardentibus, lato & pleno uultu: digitis usque adeo fortibus, ut sæpe equis & mulis ictu pugni dentes excusserit. Fecerat hoc etiã adolescens in militia, cũ ludicro Martiali in cãpo luctamen inter fortissimos quosque mõstraret. Nam iratus ei qui non balteũ, sed genitalia sibi contorserat, oẽs dentes uno pugno excussit. Quæ res indulgentiã meruit pudore uindictæ: siquidẽ tunc Decius imperator, quo præsente fuerat perpetratum, & uirtutem & uerecundiã Claudij publice prædicauit: donatumque armillis & torquibus, à militũ congressu facessere præcepit, ne quid atrocius quàm luctamen exigit faceret. Ipsi Claudio liberi nulli fuerunt, Quintillus duos reliquit: Crispus, ut diximus, filiã. Nũc ad iudicia principũ ueniamus, quæ de illo à diuersis edita sunt: & eatenus quidẽ ut appareret quãdoque Claudiũ imperatorẽ futurum. Epistola Valeriani ad Zosimionẽ procuratorem Syriæ: Claudiũ Illyricianæ gentis uirum tribunũ Martiæ quintæ legioni fortissimæ dedimus, uirum deuotissimis quibusque ac fortissimis ueterũ præferendũ. Huic salariũ de nostro priuato ærario dabis annuos frumẽti modios tria millia: hordei sex millia: Laridi libras duo millia: Vini ueteris sextarios tria millia quingentos: Olei boni sextarios centum quinquaginta: Olei secũdi sextarios sexcentos: Salis modios uiginti: Ceræ pondo centũ quinquaginta: Fœni, paleæ, aceti, holeris, herbarũ, quantũ satis est: Pellium tentoriarũ decurias triginta: mulos annuos sex: equos annuos tres, camelos annuas decẽ: mulas annuas nouẽ: Argenti in opere annua pondo quinquaginta: Philippeos nostri uultus annuos centum quinquaginta, & in strenis quadraginta septem, & trientes centũ sexaginta. Item in caueos & scyphos pondo undecim. Item in caueos & scyphos & zuma pondo undecim. Tunicas russas militares annuas, sagochlamydes annuas duas. Fibulas argenteas inauratas duas. Fibulam aureã cumacum Cypream unam. Balteũ argenteum inauratũ unum, annulum bigemeum uncialẽ, brachialem unum unciarũ septem. Torquem libralẽ unum, cassidem inauratã unam. Scuta chrysographata duo: loricã unã, quam refundat. Lanceas Herculeanas duas, aclydes duas, falces duas, falces fœnarias quatuor. Cocũ quem refundat unũ, mulionem quẽ refundat unum. Mulieres speciosas ex captiuis duas. Albam subsericam unã cum purpura succubitana, subarmale unũ cum purpura Maura. Notarium quem refundat unum, structorem quem refundat unum. Accubitalium Cy-

priorum paria duo. Interulas puras. Togam quã refundat unam. Latũ clauum quem refundat unũ. Venatores qui obsequantur duos, carpentariũ unum. Curã prętorij unum. Aquariũ unum, Piscatorẽ unum, Dulciariũ unũ. Ligni quotidiani põdo mille, si est copia: sin minus, quantũ fuerit, & ubi fuerit. coctiliũ quotidiana batilla quatuor. Balneatorẽ unum, & ad balneas ligna: sin minus, lauetur in publico. Iam cætera quæ propter minutias suas scribi nequeunt, pro moderatione præstabis, sed ita, ut nihil ad deretur. Et si alicubi aliquid defuerit, non preciũ, nec in minimo exigatur. Hęc aũt omnia idcirco specialiter nõ quasi tribuno, sed quasi duci detuli: quia uir talis est, ut ei plura etiam deferenda sint. Item ex epistola eiusdẽ alia inter cætera ad Ablauiũ Murænã præfectũ prætorij. Desine aũt conqueri, quòd adhuc Claudius est tribunus, nec exercitus ducem loco accipit, unde etiam senatum & populum conqueri iactabas. dux factus est, & dux totius Illyrici. habet in potestatẽ Thracias, Mœsos, Dalmatas, Pannonios, Dacos exercitus: uir ille summus nostro quoq; iudicio speret consulatum, si eius animo accommodum est, quando uoluerit, accipiat prætorianam, accipiat præfecturam. Sanè scias tantum ei à nobis decretum salarij, quantum habet Aegypti præfectura: tantum uestium, quantum proconsulatui Africano detulimus: tantũ argenti, quantum accipit curator Illyrici Metarius: tantũ ministeriorum, quantum nos ipsi nobis per singulas quasq; decernimus ciuitates: ut intelligant omnes quæ sit nostra de uiro tali sententia. Item epistola Decij de eodem Claudio: Decius Messalæ præsidi Achaiæ salutem. Inter cætera Tribunum uero Claudium, optimum iuuenem, fortissimum militem, constantissimum ciuem, castris, senatui & reip. necessarium, in Thermopylas ire præcepimus: mandata eidem cura Peloponnensium, scientes, neminem melius omnia quæ iniungimus, esse curaturum. Huic ex regione Dardania dabis milites ducentos, ex cataphractarijs centum, ex equitibus c. & sexaginta, ex sagittarijs Creticis sexaginta, ex tyronibus bene armatos mille. Nam bene illi noui credũtur exercitus. Neque enim illo quisquam deuotior, fortior, grauior inuenitur. Item epistola Gallieni, cum nuntiatum esset per frumentarios Claudium irasci, quòd ille mollius uiueret. Nihil me grauius accepit, quàm quòd notoria tua intimasti, Claudium parentem, amicumq; nostrũ insinuatis sibi falsis plerisq; grauiter irasci. Quæso igitur mi Venuste, si mihi fidem exhibes, ut eum facias à Grato & Herenniano placari, nescientibus hoc militibus Dacisianis, qui iam sæuiunt, ne grauiter ferant. Ipse ad eum dona misi, quæ ut libenter accipiat tu facias. Curandum præterea est, ne me hoc scire intelligat, ac sibi succensere iudicet, & pro necessitate ultimum consilium capiat. Misi autem ad eum pateras gemmatas trilibres duas. Scyphos aureos gemmatos trilibres duos: discum corymbiatum argenteum librarum uiginti. Lancẽ argenteam pampinatam librarum triginta. Pateram argenteam hederatam librarum XX & III. Voleta alieuticum argenteum librarum XX. Vrceos duos auro inclusos, argenteos librarum sex, & in uasis minoribus argenti libras XXV. Calices Aegyptios, operisq; diuersi decem. Clamydes ueri luminis limbatas duas. Vestes diuersas XVI. Albam subsericam paragaudem triuncem unam. Zanchas de nostris parthicis paria tria. Singiliones Dalmatenses X. Clamydem Dardanicam mantuelem unam. Penulam Illyricianam unam. Bardocucullum unum. Cucutia uillosa duo. Oraria sarabadena quatuor. Aureos ualerianos CL. Trientes saloninianos CCC. Habuit & senatus iudicia priusquam ad imperium perueniret ingentia. Nam cum esset nuntiatum, illum cũ Macriano fortiter contra gentes in Illyrico dimicasse, acclamauit senatus: Claudi dux fortissime habeas uirtutibus tuis, deuotioni tuæ. Claudio statuam omnes dicamus. Claudium consulem omnes cupimus. Qui amat remp. sic agit: qui amat principes, sic agit. Antiqui milites sic egerũt. Felicem te Claudi iudicio principum, felicem te uirtutibus tuis, consulem tete præfectum. Viuas Valerie, ameris à principe. Longum est tam multa quàm meruit uir ille perscribere: unum tamen tacere non debeo, quòd illum & senatus & populus, ante imperium, & post imperium sic dilexit, ut satis constet, neq; Traianũ, neq; Antoninos, neq; quenquam alium principem sic amatum.

FLAVII

FLAVII VOPISCI SYRACVSII

DIVVS AVRELIANVS

ILARIBVS, quibus omnia festa & fieri debere scimus, & dici, impletis solennibus, uehiculo suo me & iudiciali carpēto praef. urbis uir illustris, ac praefata reuerentia nominandus Iunius Tiberianus accepit. ibi cū animus à causis atq; à negotijs publicis solutus ac liber uacaret, sermonē multum à palatio usq; ad hortos Varianos instituit: & in ipso praecipue de uita principū. Cumq; ad templum Solis uenissemus, ab Aureliano principe consecratū, quòd ipse non nihilū ex eius origine sanguinem duceret, quęsiuit à me, quis uitā eius in literas retulisset. Cui ego cū respondissem, neminem à me Latinorū, Graecorum aliquos lectitatos, dolorem gemitus sui uir sanctus per haec uerba profudit: Ergo Thersitem, Sinonē, caeteraq; illa prodigia uetustatis, & nos bene scimus, & posteri frequentabunt: diuum Aurelianum, clarissimū principem, seuerissimū imperatorem, per quem totus Romano nomini orbis est restitutus, posteri nescient? Deus auertat hanc amentiā. Et tamen, si bene noui, ephemeridas illius uiri scriptas habemus, etiam bella charactere historico digesta, quae uelim accipias, & per ordinē scribas, additis quae ad uitam pertinent. Quae omnia ex libris linteis, in quibus ipse quotidiana sua scribi praeceperat, pro tua sedulitate condisces. Curabo aūt, ut tibi ex Vlpia bibliotheca & libri lintei proferantur. Tu uelim Aurelianū, ita ut est, quatenus potes, in literas mittas. Parui ipse quidē praeceptis: accepi libros Graecos, & oīa mihi necessaria in manum sumpsi: ex quibus & quae digna erant memoratu, in unum libellū contuli. Tu uelim meum munus boni consulas. Et si hoc cōtentus nō fueris, lectites Graecos, linteos etiā libros requiras, quos Vlpia tibi bibliotheca cum uolueris, ministrabit. Et quoniā sermo nobis de Trebellio Pollione, qui à duobus Philippis usq; ad diuum Claudiū, & eius fratrē Quintillum, imperatores tam claros q; obscuros memoriae prodidit, in eodem uehiculo fuit, asserente Tiberiano, quòd Pollio multa incuriose, multa breuiter prodidisset: me contrà dicente, neminē scriptorum, quantum ad historiam pertinet, non aliquid esse mentitū: prodente quinetiā in quo Liuius, in quo Sallustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo deniq; Trogus manifestis testibus conuincerentur: pedibus in sententiā transitum faciens, ac manū porrigens iucundam, praeterea, scribe, inquit, ut libet, securus, quod uelis dicas, habiturus mendaciorū comites, quos historicae eloquentiae miramur autores. Ac ne multa & friuola prooemijs odiosus intexam: diuus Aurelianus ortus, ut plures loquunt̄, Sirmij, familia obscuriore: ut nonnulli, Dacia ripensi. Ego aūt legisse me memini autorem, qui eum Moesia genitū praedicaret. Et euenit quidē, ut de eorum uirorū genitali solo nesciatur, qui humiliori loco nati pleriq; solum genitale cōfingunt, ut dent posteritati de locorū splendore fulgorem. Nec tamen magnorū principum uirtutibus summa sciendi est, ubi quisq; sit genitus, sed qualis in rep. fuerit. An Platonē magis commendat quòd Atheniensis fuerit, quàm quòd unicū sapientiae munus illuxerit? An eo minores inueniuntur Aristoteles Stagirita, Eleatesq; Zenon, aut Anacharsis Scytha, quòd in minimis nati sunt uiculis, cum illos ad coelū omnis philosophiae uirtus extulerit? Atq; ut ad ordinē redeam: Aurelianus modicis ortus parentibus, à prima aetate ingenio uiuacissimus, uirib. clarus, nullum unq; diem praetermisit, quamuis festū, quamuis uacantē, quo nō se pilo & sagittis caeterisq; armorū exerceret officijs. Matrē quidē eius Callicrates Tyrius, Graecorū longe doctissimus scriptor, sacerdotē templi Solis, in eo uico in quo habitabant parentes, fuisse dicit. Habuisse quinetiā non nihilum diuinationis, adeo ut aliquando marito suo iurgans ingesserit, cum eius & stultitiam increparet & utilitatem, En impe

ratoris patrem. Ex quo constat, illam mulierem scisse fatalia. Idem dicit, auspicia imperij Aureliano hæc fuisse: Primum pueri eius peluem serpentem plerunque cinxisse, neque unquam occidi potuisse. Postremo ipsam matrem, quæ hoc uiderat, serpentem quasi familiarem occidere noluisse. His accedit, quòd ex palliolo purpureo, quod Soli sui temporis imperator obtulerat, sacerdos mulier crepundia filio fecisse perhibetur. Addit etiam illud, quòd uinctum fasciola Aurelianum aquila innoxie de cunis leuauerit, & in aram posuerit, quæ iuxta sacellum fortè sine ignibus erat. Idem autor est, uitulum matri eius natum miræ magnitudinis, candidum, sed purpurantibus maculis, ita ut haberet in latere uno auem, in alio coronam. Multa superflua in eodem legisse memini: quippe qui asseuerat etiam rosas in eiusdem mulieris corte, nato Aureliano, exisse purpureas, odoris rosei, floris aurei. Fuerunt & postea multa omina iam militanti futuri, ut res monstrauit, imperij. Nam ingrediente eo Antiochiam in uehiculo, quòd præ uulnere tunc equo sedere non posset, ita pallium purpureum, quod in honorem eius expansum fuerat, decidit ut humeros eius tegeret. Et cum in equum transire uellet, quia inuidiosum tunc erat uehiculis in ciuitate uti, equus est ei imperatoris applicitus, cui per festinationem insedit. Sed ubi comperit, semet ad suum trãstulit. Data est ei præterea cum legatus ad Persas isset, patera, qualis solet imperatoribus dari à rege Persarum: in qua insculptus erat Sol eo habitu, quo colebatur ab eo templo, in quo mater eius fuerat sacerdos. Donatus eidem etiam elephantus præcipuus, quem ille imperatori obtulit: solusq; omniũ priuatus Aurelianus elephanti dominus fuit. Sed ut hæc & talia omittamus, fuit decorus, & gratia uiriliter speciosus: Statura procerior, neruis ualidissimis, uini & cibi paulo cupidior, libidinis raræ, seueritatis immẽsæ, disciplinæ singularis, gladij exercẽdi cupidus. Nam cum essent in exercitu duo Aureliani tribuni, hic, & alius qui cum Valeriano captus est, huic signum exercitus apposuerat, manu ad ferrum: ut si fortè quæreretur quis Aurelianus aliquid uel fecisset uel gessisset, suggereretur, Aurelianus manu ad ferrum, atq; cognosceretur. Priuati huius multa extant egregia facinora. Nam erumpentes Sarmatas in Illyrico cum trecentis præsidiarijs solus attriuit. Refert Theoclius Cæsareorum temporum scriptor, Aurelianum manu sua bello Sarmatico una die quadraginta & octo interfecisse. Plurimus autem & diuersis diebus ultra nongentos quinquaginta: adeo ut etiam balistea pueri & salatiunculas in Aurelianum tales componerent, quibus diebus festis militariter saltitarent, Mille, mille, mille, mille, mille, mille decollauimus: Vnus homo mille, mille, mille, mille, decollauimus. Mille, mille, mille uiuat, qui mille, mille occidit. Tantum uini habet nemo, quantum fudit sanguinis. Hæc uideo esse perfriuola: sed quia supraſcriptus autor ita eadem ut sunt Latina, suis scriptis inseruit, tacenda esse non credidi. Idem apud Maguntiacum tribunus legionis sextæ Gallicanæ, Francos irruentes cum uagarentur per totam Galliam, sic adflixit, ut trecentos ex his captos, septingentis interemptis sub corona uendiderit. Vnde iterum de eo facta est cantilena: Mille Francos, mille Sarmatas semel occidimus: Mille, mille, mille, mille, mille Persas quærimus. Hic autem, ut suprà diximus, militibus ita timori fuit, ut sub eo postea quàm semel cum ingenti seueritate castrensia peccata correxit, nemo peccauerit. Solus deniq; omnium militem, qui adulteriũ cum hospitis uxore cõmiserat, ita puniuit, ut duarũ arborum capita inflecteret, quas ad pedes militis deligaret, easdemq; subito dimitteret, ut scissus ille utrinq; penderet. Quæ res ingentẽ timorem omnibus fecit. Huius epistola

Lex militum

militaris est ad uicariũ suum data huiusmodi: Si uis tribunus esse, imò si uis uiuere, manus militũ contine. Nemo pullũ alienũ rapiat, ouẽ nemo contingat. Vuã nullus auferat, segetẽ nemo deterat: oleũ, sal, lignũ nemo exigat, annona sua cõtentus sit. De præda hostis, non de lachrymis prouincialiũ habeat: arma tersa sint: ferramẽta samiata, calciamẽta fortia. Vestis noua uestẽ ueterẽ excludat. Stipendiũ in baltheo, non in popina habeat. Torquẽ brachialẽ & annulũ apponat: equũ saginariũ suum defricet, captũ animal nõ uendat, mulũ centuriatũ comiter curet. Alter alteri quasi seruus obsequatur: à medicis gratis curentur. Aruspicibus nihil dent: in hospitijs caste se agãt: qui litem fecerit, uapulet. Inueni nuper in Vlpia bibliotheca inter linteos libros epistolã diui Valeriani de Aureliano principe scriptã: quam ad uerbũ, ut decebat, inserui: Valerianus

Augustus

Augustus Antonino Gallo consuli: Culpas me familiaribus literis, quòd Posthumo filium meum Gallienũ magis quàm Aureliano cõmiserim, cum utiq; seueriori & puer credendus fuerit & exercitus: nec tu id diutius iudicabis, si bene scieris quantæ sit Aurelianus seueritatis. Nimius est, multus est, grauis est, & ad nostra iam non facit tempora. Testor aũt omnes deos, me etiam timuisse, ne quid etiã erga filium meum seuerius si quid ille fecisset, ut est natura pronus ad ludicra, sæuius cogitaret. Hac epistola indicat quantæ fuerit seueritatis, ut illum Valerianus etiam timuisse se dicat. Eiusdem Valeriani alia est epistola, quæ laudes illius continet: quam ego ex scrinijs præfecturæ urbanę protuli. Nam illi Romam uenienti salaria sui ordinis sunt decreta. Exemplum epistolæ: Valerianus Augustus Ceionio Albino præf. urbi: Vellemus quidem singulis quibusq; deuotissimis reip. uiris multo maiora deferre cõpendia, q̃ eorum dignitas postulat, maxime ubi honorem uita cõmendat. Debet enim quid præter dignitatẽ pretium esse meritorum: sed facit rigor publicus, ut accipere de prouinciarum oblationibus ultra ordinis sui gradum nemo plus posit. Aurelianum fortissimũ uirum ad inspiciẽda & ordinanda castra omnia destinauimus: cui tantum à nobis atq; ab omni rep. communi totius exercitus confessione debet, ut digna illo uix aliqua uel nimis magna sint munera. Quid ẽm in illo non clarũ? quid non Coruinis & Scipionibus cõferendum? Ille liberator Illyrici, ille Galliarũ restitutor, ille dux magni totius exempli. Et tamen nihil præterea possum addere tanto uiro ad muneris gratiã, q̃ patit sobria, & bene gerenda resp. Quare synceritas tua mi parens charissime, supradicto uiro efficiet, quamdiu Romæ fuerit, panes militares mũdos sexdecim, panes militares castrenses quadraginta. Vini mensalis sextarios quadraginta, porcellũ dimidiũ. Gallinaceos duos, porcinæ pondo triginta, bubulæ põdo quadraginta. Olei sextariũ unũ, & item olei secũdi sextarium unũ. Liquaminis sextariũ unum, salis sextariũ unũ. Herbas olerũ quantũ satis est. Sanè quoniã ei aliquid præcipue decernendũ est, quãdiu Romæ fuerit, pabula extra ordinẽ decernes. Ipsi aũt ad sumptus, aureos Antoninianos diurnos binos, argenteos Philippeos minutulos quinquagenos, æris denarios centũ, reliqua per præfectos ærarij præbebunt. Friuola hæc fortasis cupiã & nimis leuia esse uideant, sed curiositas nihil recusat. Habuit ergo multos ducatus, plurimos tribunatus, uicarias ducũ & tribunorum diuersis temporibus propè quadraginta, usq; adeo, ut etiam Vlpij Criniti, qui se de Traiani genere referebat, & fortissimi re uera uiri, & Traiani simillimi, qui pictus est cum eodem Aureliano in templo Solis, quem Valerianus Cæsaris loco habere instituerat, uicem sumeret, exercitum duceret, limitem restitueret, prædam militibus daret: Thracias bobus, equis, mancipijs, captiuis locupletaret: manubias in palatio collocaret: quingentos seruos, duo millia uaccarum, equas mille, ouium decem millia, caprarum quindecim, in priuatam uillam Valeriani congereret. Tunc enim Vlpius Crinitus publice apud Byzantium sedenti Valeriano in thermis egit gratias, dicens, Magnum de se iudicium habitum, quòd eidem uicarium Aurelianum dedisset: quare eum statuit arrogare. Interest epistolas nosse Aureliano scriptas, & ipsam arrogationẽ. Epistola Valeriani ad Aurelianũ: Si esset alius Aureliane iucundissime, qui Vlpij Criniti uicem posset implere, tecũ de eius uirtute ac sedulitate conferrem. Nunc tecum requirere potuissem. Suscipe bellum à parte Nicopolis, ne nobis ægritudo Criniti obsit. Fac quicquid potes. Multa nõ dico, in tua erit potestate militiæ magisteriũ. Habes sagittarios Ityreos trecentos, Armenios sexcentos, Arabas centũ quinquaginta, Saracenos ducentos, Mesopotamios auxiliares quadringentos: habes legionẽ tertiam Felicem, & equites cataphractarios octingentos. Tecũ erit Hartomundus, Haldegastes, Hildomundus, Cariouiscus. Commeatus à præfectis necessarius in omnib. castris est cõstitutus. Tuum est pro uirtutibus tuis atq; solertia illic hyemalia & æstiua disponere, ubi tibi nihil deerit: quærere præterea ubi carrago sit hostiũ, & uerè scire quanti qualesq; sint, ut non uinum aut annona consumatur, aut tela iaciantur, in quibus res bellica constituta est. Ego de te tantum deo fauente spero, quantũ de Traiano si uiueret, posset sperare respub. Neq; enim minor est, in cuius locum fidemq; te legi. Consulatum cum eodem Vlpio Crinito in annum sequentem à die undecimo Calen. Iuniarum, in locum Gallieni & Valeriani sperare te conuenit sumptu publico. Leuan-

da est enim paupertas eorum hominum, qui diu reip. uiuentes pauperes sunt, & nullorum magis. His quoq; literis indicatur quantus fuerit Aurelianus, & re uera. neq; enim quisquam aliquando ad summam rerum peruenit, qui non à prima ætate gradibus uirtutis ascenderit. Literæ de consulatu: Valerianus Augustus Aelio Xifidio præfecto ærarij. Aureliano, cui consulatũ detulimus ob paupertatẽ, qua ille magnus est, cæteris maior, dabis ad editionẽ Circensium aureos Antoninianos trecentos, argenteos Philippeos minutulos tria millia, in ære H—S quinquagies, tunicas multicias uiriles decem, lineas Aegyptias uiginti, mantelia Cypria paria duo, tapetia Afra decẽ, stragula Maura decem, porcos centum, oues centum: cõuiuium autem publicum edi iubebis senatoribus, equitibus Romanis: hostias maiores duas, minores quatuor. Et quoniam etiam de arrogatione aliqua me dixeram positurum, quæ ad tantum principem pertinerent, quæso ne odiosior, uerbosiorúe ea re uidear, quam fidei causa inserendam credidi ex libris Acholij, qui Magister admissionũ Valeriani principis fuit, libro actorum eius nono. Cum consedisset Valerianus Augustus in thermis apud Byzantiũ præsente exercitu, præsente etiã officio palatino, assidentibus Memmio Fusco cõsule ordinario, Bebio Macro præfecto prætorij, Quinto Ancario præside Orientis, assidẽtibus etiã à parte leua Auulnio Saturnino Scythici limitis duce, Murẽtio ad Aegyptũ destinato, Iulio Tryphone Orientalis limitis duce, & Meceo Brundusino præfecto annonæ orientis, & Vlpio Crinito duce Illyriciani limitis & Thracij, & Fuluio Boio duce Rhetici limitis, Valerianus Augustus dixit: Gratias tibi agit Aureliane resp. quòd eam Gotthorũ potestate liberasti. Abundamus per te præda, abundamus gloria, & his omnibus, quibus Romana felicitas crescit. Cape igit tibi pro rebus gestis tuis coronas murales quatuor, coronas uallares quinq;, coronas nauales duas, coronas ciuicas duas, hastas puras decem. uexilla bicolora quatuor, tunicas ducales russas quatuor, pallia proconsularia duo, togam prætextam, tunicam palmatam, togam pictam, subarmalem profundum, sellam eboratam. Nam te cõsulem hodie designo scripturus ad senatum, ut tibi deputet scipionem, deputet etiam fasces. Hæc enim imperator non solet dare, sed à senatu quando fit consul accipere. Post hæc Valeriani dicta Aurelianus surrexit, atq; ad manus accessit, agens gratias militaribus uerbis, quæ propria & ipsa apponenda decreui. Aurelianus dixit: Et ego domine Valeriane imperator Auguste, ideo cuncta feci, ideo uulnera patienter excepi, ideo & equos & cantherios meos lassaui, ut mihi gratias ageret resp. & conscientia mea. At tu plus fecisti, ago ego gratias bonitati tuæ, & accipio cõsulatum quem das. Dij faciant, & deus certus Sol, ut & senatus de me sic iudicet. Agentibus igitur gratias omnibus circumstantibus, Vlpius Crinitus surrexit, atq; hac oratione usus est: Apud maiores nostros Valeriane Auguste, quod & familiæ meæ amicum, ac proprium fuit, ab optimis quibusq; in filiorum locum fortissimi uiri semper electi sunt, ut uel senescentes familias, uel fœtus matrimonijs iam caducos substitutæ fœcunditas prolis ornaret. Hoc igitur quod Cocceius Nerua in Traiano adoptando, quod Vlpius Traianus in Hadriano, quod Hadrianus in Antonino, & cæteri deinceps proposita suggestione fecerunt, iam in arrogando Aureliano, quem mihi uicarium iudicij tui autoritate fecisti, censui esse referendum. Iube igitur ut lege agatur, sitq; Aurelianus hæres sacrorũ, nominis, & bonorum, totiusq; iuris, Vlpio Crinito iam consulari uiro, ipse ac tu Crinite iudex consularis. Longum est cuncta pertexere. Nã & actæ sunt Crinito à Valeriano gratiæ, & adoptio, ut solebat, impleta. Memini me in quodam libro Græco legisse, quod tacendum esse non credidi, mandatum esse Crinito à Valeriano, ut Aurelianus adoptaretur: idcirco præcipue, quòd pauper esset: sed hoc in medio relinquendum puto. & quoniam superius epistolam posui qua sumptus Aureliano ad consulatum delatus est, quare po suerim rem quasi friuolam eloquendum putaui. Vidimus proxime consulatum Furij Placidi tanto ambitu in Circo editum, ut non præmia dari aurigis, sed patrimonia uiderentur, cum darentur tunicæ subsericæ lineæ paragaudæ, darentur etiam equi ingemiscentibus frugi hominibus. Factum est enim, ut iam diuitiarum sit non hominum consulatus: quia utiq; si uirtutibus defertur, editorem spoliare non debent. Perierunt casta illa tẽpora, & magis ambitione populari peritura sunt. Sed nos (ut solemus) hæc

quoq;

quoq; rem in medio relinquimus. His igit tot ac talibus præiudicijs muneribusq; fultus, Claudianis temporibus tantus enituit, ut post eum Quintillo quoq; fratre eius interempto, solus teneret imperiũ, Aureolo interfecto, cum quo Gallienus fecerat pacẽ. Hoc loco tanta est diuersitas historicorũ, & quidẽ Græcorũ, ut alij dicãt, inuito Claudio ab Aureliano Aureolũ interfectũ, alij mandãte ac uolente, alij ab imperatore iam Aureliano eundem occisum, alij uero adhuc priuato. Sed hæc quoq; media relinquemus, ab ipsis petenda per quos in literas missa sunt. Illud tamen constat, omne contra Mæotidas bellum diuum Claudium nulli magis quàm Aureliano credidisse. Extat epistola, quam ego, ut soleo, fidei causa, imò ut alios annalium scriptores fecisse uideo, inserendam putaui. Flauius Claudius Valerio Aureliano suo salutem: Expetit à te munus solitum nostra resp. Aggredere, quid moraris? Tuo magisterio milites uti uolo, tuo ductu tribunos. Gotthi oppugnandi sunt. Gotthi à Thracijs amouendi. Eorum enim pleriq; Hæmi montem, Europamq; uexant, qui te pugnante fugerunt. Omnes exercitus Thracios, oẽs Illyricianos, totumq; limitem in tua potestate cõstituo, solitam nobis ede uirtutẽ. Tecum erit etiã frater Quintillus cum occurrerit. Ego alijs rebus occupatus, summã belli illius uirtutibus tuis credo. Misi sanè equos decem, loricas duas, & cætera, quibus munire ad bellum euntem necessitas cogit. Secũdis igitur prælijs usus auspicijs Claudianis remp. in integrũ reddidit: atq; ipse statim, ut suprà diximus, cõsensu omniũ legionũ factus est imperator. Equites sanè oẽs ante imperiũ sub Claudio Aurelianus gubernauit, cũ offensam magistri eorũ incurrissent, quòd temere Claudio non iubente pugnassent. Item Aurelianus contra Sueuos, & Sarmatas ijsdem temporibus uehementissime dimicauit, ac florentissimã uictoriã retulit: accepta est sanè clades sub Aureliano à Marcomannis per errorem. Nam dum is à fronte non curat occurrere, subito hostes erupere: dumq; illos à dorso persequi parat, omnia circa Mediolanũ grauiter euastata sunt. Postea tamẽ ipsi quoq; Marcomanni superati sunt. In illo aũt timore, quo Marcomanni cuncta uastabant, ingentes Romæ seditiones motæ sunt pauentibus cunctis, ne eadem quæ sub Gallieno fuerant, prouenirent. Quare etiam libri Sibyllini noti beneficijs publicis inspecti sunt: inuentũq;, ut in certis locis sacrificia fierent, quæ Barbari transire non possent. facta deniq; sunt ea, quæ præcepta fuerant in diuerso ceremoniarum genere: atq; ita Barbari restiterunt, quos omnes Aurelianus carptim uagantes occidit. Libet ipsius senatusconsulti formã exponere, quo libros inspici clarissimorũ iussit autoritas. Die tertio Idus Ian. Fuluius Sabinus prętor urbanus dixit: Referimus ad uos P.C. Pontificum suggestionem, & Aureliani principis literas, quibus iubetur, ut inspicianť fatales libri, quibus spes belli terminandi sacrato deorum imperio continetur. Scitis enim ipsi quotiescunq; grauior aliquis extitit motus, eos semper inspectos: neq; prius mala publica esse finita, quàm ex ijs sacrificiorum processit autoritas. Tũc surrexit primæ sentẽtiæ Vlpius Syllanus, atq; ita locutus est: Sero nimis P.C. de reip. salute consulimus, sero ad fatalia iussa respicimus, more languentiũ, qui ad summos medicos nisi in summa desperatione nõ mittũt, proinde quasi peritioribus uiris maior faciẽda sit cura, cum omnibus morbis occurri sit melius. Meministis enim P. C. me in hoc ordine sæpe dixisse iam tum, cum primũ nuntiatum est Marcomannos erupisse, consulenda Sibyllæ decreta, utendum Apollinis beneficijs: recusasse uero quosdam, & cum ingenti calumnia recusasse, cum adulando dicerent, tantam principis esse uirtutem, ut opus non sit deos consuli, proinde quasi & ipse uir magnus non deos colat, non de dijs immortalibus speret. Quid plura? audiuimus literas quibus rogauit opem deorum, quæ nunquã cuiquam turpis est, ut uir fortissimus adiuuetur. Agite igiť pontifices, quà puri, quà mundi, quà sancti, quà uestitu animisq; sacris commodi templum ascendite, subsellia laureata constituite, ueteranis manibus libros euoluite, fata reip. quæ sunt æterna perquirite: patrimis matrimisq; pueris carmen indicite: nos sumptum sacris, nos apparatum sacrificijs, nos aris ambaruualia indicemus. Post hæc interrogati pleriq; senatores sententias dixerunt, quas longum est innectere. Deinde alijs manus porrigentibus, alijs pedibus in sententias euntibus, plerisq; uerbo consentientibus, conditum est S. C. Itum deinde ad templum, inspecti libri, proditi uersus, lustrata urbs, cantata carmina, amburbium celebratũ, ambaruualia promissa

Manus porrigere in sententijs

promiſſa, atq; ita ſolennitas quæ iubebatur expleta eſt. Eſt epiſtola Aureliani de libris Sibyllinis: nam ipſam quoq; indidi ad fidem rerum: Miror uos patres ſancti tandiu de aperiendis Sibyllinis dubitaſſe libris, perinde quaſi in Chriſtianorum eccleſia, non in templo deorum omniū tractaretis. Agite igitur, & caſtimonia pontificum, ceremonijsq; ſolennibus iuuate principem neceſsitate publica laborantem. Inſpiciantur libri: quæ facienda fuerint, celebrētur, quemlibet ſumptū, cuiuslibet gentis captiuos, quælibet animalia regia non abnuo, ſed libens offero: neq; enim indecorum eſt dijs iuuantibus uincere: ſic apud maiores noſtros multa finita ſunt bella, ſic cœpta. Si quid eſt ſumptuum datis ad præfectū ærarij literis decerni iuſsi. eſt præterea ueſtræ autoritatis arca publica, quam magis refertam eſſe reperio quàm cupio. Cum autē Aurelianus uellet omnibus ſimul facta exercitus ſui conſtipatione cōcurrere, tanta apud Placentiam clades accepta eſt, ut Romanum penè ſolueret imperium. Et cauſa quidem huius periculi perfidia & calliditas barbarici fuit motus. Nam cum cōgredi aperto Marte non poſſent, in ſyluas ſe denſiſsimas contulerunt, atq; ita noſtros ueſpera incumbente turbarunt. Deniq; niſi diuina ope poſt inſpectionem librorū ſacrificiorumq; curas, monſtris quibuſdam ſpeciebusq; diuinis impliciti eſſent Barbari, Romana uictoria non fuiſſet. Finito prælio Marcomannico, Aurelianus, ut erat natura ferocior, plenus irarū Romam petit uindictæ cupidus, quam ſeditionum aſperitas ſuggerebat: inciuilius deniq; uſus imperio, uir aliâs optimus, ſeditionum autoribus interemptis, cruentius ea, quæ mollius fuerant curanda, compeſcuit. Interfecti ſunt enim nonnulli etiam nobiles ſenatores, cum his leue quiddam, & quod contemni à mitiore principe potuiſſet, uel unus, uel leuis, uel uilis teſtis obijceret. Quid multa? Magnum illud, & quod iam fuerat, & quod non fruſtra ſperatum eſt, infamiæ triſtioris ictu contaminauit imperium. timeri cœpit princeps optimus, non amari: cum alij dicerent, perfodiendū talem principem, non optandum: alij bonum quidem medicum, ſed mala ratione curantem. His actis, cum uideret poſſe fieri, ut aliquid tale iterum, quale ſub Gallieno euenerat, proueniret, adhibito conſilio ſenatus, muros urbis Romæ dilatauit. Nec tamen pomœrio addidit eo tempore, ſed poſtea. Pomœrio autē nemini principum licet addere, niſi ei, qui agri barbarici aliqua parte Romanam remp. locupletauerit. Addidit autem Auguſtus, addidit Traianus, addidit Nero, ſub quo pontus Polemoniacus, & Alpes Cottiæ Romano nomini tributæ. Tranſactis igitur quæ ad ſectiones, atq; urbis ſtatum, & ciuilia pertinebant, contra Palmyrenos, id eſt contra Zenobiam, quæ filiorum nomine Orientale tenebat imperium, iter flexit. Multa in itinere ac magna bellorum genera confecit. Nam in Thracijs & in Illyrico occurrēs Barbaros uicit: Gotthorum quinetiam ducem Cannabam, ſiue Cannabaudem, cum quinq; millibus hominum trans Danubium interemit. Atq; inde per Byzantium in Bithyniam tranſitum fecit, eamq; nullo certamine obtinuit. Multa eius tam præclara facta q̃ dicta ſunt: ſed omnia libro innectere nec poſſumus faſtidij euitatiōe, nec uolumus: ſed ad intelligēdos mores atq; uirtutem pauca libanda ſunt. Nam cū Thyanā ueniſſet, eamq; occluſam reperiſſet, iratus dixiſſe fertur: Canē in hoc oppido non relinquā. Tunc & militibus acrius incumbentibus ſpe prædæ, & Heraclammone quodam timore ne inter cæteros occideret, patriam ſuam prodente, ciuitas capta eſt. Sed Aurelianus duo ſtatim præcipua, quod unum ſeueritatem oſtenderet, alterū lenitatē, ex imperatoria mente monſtrauit. Nam & Heraclammonem proditorem patriæ ſuæ ſapiens uictor occidit: & cum milites iuxta illud dictum, quo canem ſe relictur ū apud Thyaneos negaret, euerſionem urbis expoſcerent, reſpondit ijs: Canem, inquit, negaui in hac urbe me relicturū, canes oēs occidite. Grande principis dictū, grandius militū uotū: nam dictū principis, quo præda negabatur, ciuitas ſeruabatur, totus exercitus ita quaſi ditaret, accepit. Epiſtola de Heraclāmone. Aurelianus Auguſtus Mallio Chiloni: Occidi paſſus ſum, cuius quaſi beneficio Thyanā recepi. Ego uero proditorē amare non potui: & libēter tuli q̧ eum milites occiderūt: neq; enim mihi fidem ſeruare potuiſſet, qui patriæ non pepercit. Solum deniq; ex omnibus qui oppugnabantur, campus accepit. Diuitem hominem negare non poſſum, ſed cuius bona eius liberis reddidi: ne quis me cauſa pecuniæ locupletem hominē occidi paſſum eſſe criminaret. Capta aūt ciuitas eſt miro modo. Nam

cum

cum Heraclammon locum ostendisset aggeris naturali specie tumentem, qua posset Aurelianus cultus ascẽdere, ille cõscendit, atq; elata purpurea chlamyde, intus ciuib. foris militibus se ostendit. & ita ciuitas capta est, quasi totus in muris Aureliani fuisset exercitus. Taceri nõ debet res, quæ ad famã uenerabilis uiri pertinet. Fertur eñ Aurelianũ de Thyanæ ciuitatis euersiõe uera dixisse, uera cogitasse: uerũ Apolloniũ Thyanæum celeberrimæ famæ autoritatisq; sapientẽ, ueterem philosophũ, amicũ uerũ deorum, ipsum etiã pro numine frequentandũ, recipienti se in tentoriũ ea forma qua uidet subito astitisse: atq; hæc Latine, ut homo Pannonius intelligeret, uerba dixisse: Aureliane, si uis uincere, nihil est quod de ciuiũ meorũ nece cogites. Aureliane, si uis imperare, à cruore innocentiũ abstine. Aureliane, clemẽter te age, si uis uincere. Norat uultum philosophi uenerabilis Aurelianus, atq; in multis eius imaginẽ uiderat templis. Deniq; statim attonitus, & imaginẽ, & statuas, & templũ eidem promisit, atq; in meliorem rediit mentem. Hæc ego à grauibus uiris cõperi, & in Vlpiæ bibliothecæ libris relegi, & pro maiestate Apollonij magis credidi. Quid enim illo uiro sanctius? uenerabilius? antiquius? diuiniusq; inter homines fuit? Ille mortuis reddidit uitã. Ille multa ultra homines & fecit & dixit: quæ qui uelit nosse, Græcos legat libros, qui de eius uita cõscripti sunt. Ipse aũt, si uita suppetat, atq; ipsius uiri fauori usquequaq; placuerit, breuiter saltẽ tanti uiri facta in literas mittã: non quo illius uiri gesta munere mei sermonis indigeant: sed ut ea quæ miranda sunt, omniũ uoce prædicent. Recepta Thyana, Antiochiã proposita omnibus impunitate, breui apud Daphnem certamine obtinuit: atq; inde præceptis quantũ probatur uenerabilis uiri Apollonij parens, humanior atq; clementior fuit. Pugnatum est post hæc de summa rerum contra Zenobiam & Zabam eius sociam apud Emessam magno certamine. Cumq; Aureliani equites fatigati iam penè discederent, ac terga darent, subito ui numinis, quod postea proditum, hortante quadam diuina forma per pedites etiã equites restituti sunt. Fugata est Zenobia cum Zaba, & plenissime parta uictoria. Recepto igitur Orientis statu, Emessam uictor Aurelianus ingressus est, ac statim ad templum Heliogabali tetendit, quasi cõmuni officio uota soluturus. Verũ illic eam formã numinis reperit, quam in bello sibi fauentem uidit. Quare & illic templa fundauit donarijs ingentibus positis, & Romæ Soli templum posuit maiore honorificentia consecratũ, ut suo dicemus loco. Post hæc Palmyram iter flexit, ut ea oppugnata, laborum terminus fieret. Sed in itinere à latronibus Syris male accepto freque̅ter exercitu multa perpessus est, & in obsidione usq; ad ictũ sagittæ periclitatus est. Epistola ipsius extat ad Mucaporem missa, in qua de eius belli difficultate ultra pudorem imperialem fatetur. Romani me modo dicũt bellum contra fœminam gerere, quasi sola mecũ Zenobia, & suis uiribus pugnet, ac non hostium quantum si uir à me oppugnandus esset, in conscientia & timore longe deteriore. dici non potest, quantũ hic sagittarum, qui belli apparatus, quantũ telorum, quantum lapidum: nulla pars muri est, quæ nõ binis & ternis balistis occupata sit: ignes etiã tormentis iaciuntur. Quid plura? nõ quasi fœmina pugnat quasi pœnã timens: sed credo adiuturos Ro. remp. deos, qui nunquam nostris conatibus defuerunt. Deniq; fatigatus, ac pro malis fessus, literas ad Zenobiam misit, deditionem illius petens, uitã promittens, quarum exemplum indidi. Aurelianus imperator Ro. orbis, & receptor oriẽtis, Zenobiæ cæterisq;, quos societas tenet bellica: Sponte facere debuistis id quod meis literis nunc iubetur: deditionem præcipio impunitate uitæ proposita, ita ut illic Zenobia cum tuis agas uitam, ubi te ex senatus amplissimi sententia collocauero. Gemmas, argentum, aurum, sericum, equos, camelos in ærarium Ro. conferas. Palmyrenis ius suum seruabitur. Hac epistola accepta, Zenobia superbius insolentiusq; rescripsit, q̃ eius fortuna poscebat, credo ad terrorem. Nam eius quoq; epistolæ exemplum indidi. Zenobia regina Orientis Aureliano Augusto: Nemo adhuc præter te quod poscis, literis petijt. Virtute faciendũ est quicquid in rebus bellicis est gerendum. Deditionem meam petis, quasi nescias, Cleopatram reginam perire maluisse, q̃ in qualibet uiuere dignitate: Nobis Persarum auxilia non desunt, quæ iam speramus: pro nobis sunt Saraceni, pro nobis Armenij. Latrones Syri exercitum tuum Aureliane uicerunt: quid igitur si illa uenerit manus, quæ undiq; speratur? pones profecto supercilium, quo nũc

mihi

mihi deditionem quasi omnifariam uictor imperas. Hanc epistolam Nicomachus se transtulisse in Græcũ ex lingua Syrorum dicit ab ipsa Zenobia dictatam: nam illa superior Aureliani Græca missa est. His acceptis literis, Aurelianus non erubuit, sed iratus est: statimq́ collecto exercitu, ac ducibus suis, undiq; Palmyram obsedit: neq; quicquam uir fortis reliquit, quod aut imperfectum uideretur aut incuratum. Nam & auxilia, quæ à Persis missa fuerãt, intercepit: & alas Saracenas Armeniasq́ corrupit, atq; ad se modo ferociter, modo subtiliter transtulit, deniq; post multa mulierem potẽtissimam uicit. Victa igitur Zenobia cum fugeret camelis, quos dromadas uocitant, atq; ad Persas iter tenderet, equitibus missis est capta, atq; in Aureliani potestatem deducta. Victor itaq; Aurelianus, totiusq́ iam Oriẽtis possessor, cum in uinculis Zenobiã teneret, cum Persis, Armenijs, Saracenis superbior atq; insolentior egit ea, quæ ratio temporis postulabat. Tunc illæ uestes, quas in templo Solis uidemus, consertæ gemmis, tum Persici dracones, & tiaræ, tum genus purpuræ, quod postea nec ulla gens detulit, nec Romanus orbis uidit: de qua pauca saltẽ libet dicere. Meministis enim fuisse in templo Iouis optimi maximi Capitolini pallium breue purpureũ lanestre, ad quod cum matronæ, atq; ipse Aurelianus iungerẽt purpuras suas, cineris specie decolorari uidebantur cæteræ diuini comparatione fulgoris. Hoc munus rex Persarum ab Indis interioribus sumptum, Aureliano dedisse perhibetur, scribens: Sume purpuram qualis apud nos est, sed hoc falsum fuit. Nam postea diligentissime & Aurelianus & Probus, & proxime Diocletianus missis diligentissimis confectoribus, requisiuerunt tale genus purpuræ, nec tamen inuenire potuerũt. Dicitur enim sandix Indica talem purpuram facere, si curetur. Sed ad incepta redeamus. Ingens tamen strepitus militũ fuit omnium, Zenobiam ad pœnam poscentium. Sed Aurelianus indignum existimans mulierem interimi, occisis plerisq;, quibus autoribus illa bellum mouerat, parauerat, gesserat, triumpho mulierẽ reseruauit, ut populi Romani oculis esset ostentui. Graue inter eos, qui cæsi sunt, de Longino philosopho fuisse perhibet̃, quo illa magistro usa esse ad Græcas literas dicitur. Quem quidem Aurelianus iccirco dicit̃ occidisse, quòd superbior illa epistola ipsius diceret̃ dictata consilio, quamuis Syro esset sermone contexta. Pacato igitur Oriente, in Europam Aurelianus redijt uictor, atq; illic Carporũ copias afflixit: & cum illum Carpicum senatus absentem uocasset, mandasse ilico fertur: Superest P.C. ut me etiam Carpisculum uocetis. Carpisculum enim genus calciamenti esse satis notum est, quod cognomen deforme uidebatur: cum & Gotthicus, & Sarmaticus, & Armenicus, & Parthicus, & Adiabenicus diceretur. Rarũ est ut Syri fidem seruent, imò difficile. Nam Palmyreni, qui iam uicti atq; contusi fuerant, Aureliano rebus Europensibus occupato non mediocriter rebellarũt. Sandarionem enim, quem in præsidio illic Aurelianus posuerat, cum sexcentis sagittarijs occiderũt, Achilleo cuidam parenti Zenobiæ parantes imperiũ. Verum adeo Aurelianus, ut erat paratus ex Europa reuertit: atq; urbem, quia ita merebat̃, euertit. Crudelitas deniq; Aureliani, uel, ut quidam dicunt, seueritas, eatenus extitit, ut epistola eius feratur, confessionem immanissimi furoris ostentans, cuius hoc exemplũ est. Aurelianus Augustus Ceionio Basso: Non oportet ulterius progredi militum gladios, iam satis Palmyrenorũ cæsum atq; occisum est. Mulieribus nõ pepercimus, infantes occidimus, senes iugulauimus, rusticos interemimus, cui terras, cui urbẽ deinceps relinquemus? Parcẽdũ est ijs qui remanserũt. Credimus eñ paucos tã multorũ supplicijs esse correctos. Templum sanè Solis, quod apud Palmyram aquilifer legionis tertiæ cũ uexilliferis & draconario cornicinibus atq; liticinibus diripuerunt, ad eam formã uolo, quæ fuit, reddi. Habes trecentas auri libras Zenobiæ capsulis: habes argenti mille octingẽta pondo. De Palmyrenorum bonis habes gemmas regias. Ex his omnibus fac cohonestari templum: mihi & dijs immortalibus gratissimũ feceris. Ego ad senatũ scribam, petens ut mittat pontificem, qui dedicet templum. Hæ literæ ut uidemus, indicant satiatã esse immanitatem principis duri. Securior deniq; iterũ in Europam redijt: atq; illic oẽs qui uagabant̃, hostes nota illa sua uirtute contudit. Interim res per Thracias Europamq́ omnem Aureliano ingentes agente, Firmus quidam extitit, qui sibi Aegyptũ sine insignibus imperij quasi ut esset ciuitas libera, uindicauit. Ad quẽ continuo Aurelianus reuertit

Et hodie Itali scarpos uocãt

reuertit. nec illi defuit felicitas solita. Nam Aegyptū statim recepit: atq; ut erat ferox animi, cogitatione multus, uehemēter irascēs quod adhuc Tetricus Gallias obtineret, Occidentem petijt: atq; ipso Tetrico exercitum suum prodente, quòd eius scelera ferre non posset, deditas sibi legiones obtinuit. Princeps igit totius orbis Aurelianus pacatis per Occidentem Gallis, atq; undiq; terris, Romā iter flexit, ut de Zenobia & Tetrico, hoc est de Oriente & Occidente triumphū Romanis oculis exhiberet. Non ab re est cognoscere, qui fuerit Aureliani triumphus. Fuit enim speciosissimus. Currus regij tres fuerunt. In his unus Odenati, argento, auro, gemmis operosus atq; distinctus: Alter, quem rex Persarū Aureliano dono dedit, ipse quoq; pari opere fabricatus: Tertius, quem sibi Zenobia cōposuerat, sperans se urbem Romanā cum eo uisurā, quod illam nō fefellit: nam cum eo urbem ingressa est uicta & triumphata. Fuit alius currus quatuor ceruis iunctus, qui fuisse dicit regis Gotthorū: quo, ut multi memoriæ tradiderunt, Capitoliū Aurelianus inuectus est, ut illic cæderet ceruos, quos cum eodē curru captos uouisse Ioui optimo maximo ferebaī. Præcesserūt elephanti uiginti, feræ mansuetæ Libycæ Palæstinæ diuersæ ducētæ: quas statim Aurelianus priuatis donauit, ne fiscum annonis grauaret. Tigrides quatuor: camelopardali, alces, cætera talia per ordinem ducta: gladiatorum paria octingenta: præter captiuos gentium Barbararū Blemyes, Axomitæ, Arabes, Eudæmones, Indi, Bactriani, Hiberi, Saraceni, Persæ, cum suis quiq; muneribus: Gotthi, Alani, Roxolani, Sarmatæ, Franci, Sueui, Vandali, Germani religatis manibus captiui præcesserunt. Inter hos etiam Palmyreni, qui superfuerant principes ciuitatis, & Aegyptij ob rebellionem. Ductæ sunt & decem mulieres, quas uirili habitu pugnantes inter Gotthos ceperat: cū multę essent interemptæ, quas de Amazonū genere titulus indicabat. Prælati sunt tituli gentiū nomina continentes. Inter hæc fuit Tetricus chlamyde coccinea, tunica galbina, braccis gallicis ornatus, adiuncto sibi filio, quem imperatorem in Gallia nuncupauerat. Incedebat etiā Zenobia, ornata gemmis, catenis aureis, quas alij sustentabāt. præferebanī coronæ omniū ciuitatum aureæ titulis eminentibus proditæ. Iam populus ipse Ro. iam uexilla collegiorum atq; castrorum, & cataphractarij milites, & opes regiæ, & omnis exercitus, & senatus, & si aliquanto tristior, quòd senatores triumphari uidebat, multū pompæ addiderant. Deniq; uix nona hora in Capitolium peruenit, sero aūt ad palatiū. Sequentibus diebus datæ sunt populo uoluptates ludorum scenicorum, ludorum Circensium, uenationum, gladiatorū, naumachiæ. Non prætermittendum uidetur, quod & populus memoria tenet, & fides historica frequentauit: Aurelianum eo tempore, quo proficiscebatur ad Orientem, bilibres coronas populo promisisse, si uictor rediret: & cum aureas populus speraret, neq; Aurelianus aut posset, aut uellet, coronas eum fecisse de panibus, qui nunc siliginei uocantur, & singulis quibusq; donasse: ita ut siligineum suum quotidie toto æuo suo, & unusquisq; reciperet, & posteris suis dimitteret. Nam idem Aurelianus & porcinā carnem populo Ro. distribuit, quæ hodieq; diuiditur: leges plurimas sanxit, & quidem salutares: sacerdotia composuit, templum Solis fundauit, & pontifices roborauit. Decreuit etiam emolumenta architectis & ministris. His gestis, ad Gallias profectus, Vindelicos obsidione barbarica liberauit: deinde ad Illyricum redijt, paratoq; magno potius quàm ingenti exercitu, Persis, quos eo quoq; tempore, quo Zenobiā superauit, gloriosissime iam uicerat, bellum indixit. Sed cum iter faceret apud Cænophrurium mansionem, quæ est inter Heracliam & Byzantiū, malitia notarij sui, & manu Mucaporis interemptus est. Et causa occidendi eius quæ fuerit, & quemadmodum sit occisus, ne res tanta lateat, breui edisserā. Aurelianus, quod negari nō potest, seuerus, truculentus, sanguinarius fuit princeps: Hic cum usq; eò seueritatem tetendisset, ut & filiam sororis occideret, nō magna, neq; satis idonea causa, iam primum in odium suorum uenit. Incidit aūt, ut se res fataliter agunt, ut Mnesthea quendam, quem pro notario secretorum habuerat, libertum, ut quidam dicūt, suum infensiorem sibi minando redderet, quòd nescio quid de quodā suspicatus esset. Mnestheus, qui sciret Aurelianum neq; frustra minari solere, neq; si minaretur, ignoscere, breue nominum conscripsit mixtis ijs, quibus Aurelianus uere irascebatur, cum ijs de quibus nihil asperum cogitabat, addito etiam suo nomine, quo magis fidem faceret

ingestæ solicitudinis: ac breue legit singulis, quorum nomina cōtinebat: addens, dispositum fuisse Aurelianum eos omneis occidere: illos uero debere suæ uitæ, si uiri sunt, subuenire. Hi cum exarsissent timore qui merebantur offensam, dolorem miscentes beneficijs atq; officijs, quibus Aurelianus uidebatur ingratus, in supradicto loco iter facientem principem subito adorti, interemerunt. Hic finis Aureliano fuit principi necessario magis q̃ bono. Quo interfecto cum esset res prodita, & sepulchrum ingens, & templum illi detulerunt ij à quibus interemptus est. Sanè Mnestheus postea surrectus ad stipitem bestijs obiectus est, quod statuæ marmoreæ positæ in eodē loco utrinq; significant, ubi & in columnis diuo Aureliano statuæ cōstitutæ sunt. Senatus mortem eius grauiter tulit, grauius tamen Po. Ro. qui uulgo dicebat, Aurelianum pædagogū esse senatorū. Imperauit annis sex minus paucis diebus: ac rebus magnis gestis inter diuos relatus est. Quia pertinet ad Aurelianū id quod in historia relatū est, tacere non debui. Nam multi ferunt, Quintillum fratrem Claudij, cum in præsidio Italico esset, audita morte Claudij sumpsisse imperiū. Verum postea ubi Aurelianū comperit imperare, à toto exercitu derelictū, cumq; contra eum cōcionaretur, nec à militibus audiretur, incisis sibimet uenis die uigesimo imperij sui perijsse. Quicquid sanè scelerum fuit, quicquid malæ cōscientiæ, uel artiū funestarū, quicquid deniq; factionū, Aurelianus toto penitus orbe purgauit. Hoc quoq; ad rem pertinere arbitror, Balbati filij nomine Zenobiam nō Timolai & Herenniani imperiū tenuisse quod tenuit. Fuit sub Aureliano etiam monetariorū bellum Felicissimo rationali autore, quod acerrime seuerissimeq; compescuit, septem tamen millibus suorū militū interemptis: ut epistola docet missa ad Vlpium Crinitum ter consulem, qui eum ante adoptauerat. Aurelianus Augustus Vlpio patri: Quasi fatale quiddam incesfit, ut omnia quæcunq; gessero, oēs motus ingrauescant. Ita enim seditio intramurana bellum mihi grauissimum peperit: monetarij autore Felicissimo ultimo seruorum, cui procurationem fisci mandaueram, rebelles spiritus extulerunt. Hi compresi sunt, septem millibus Hiberorum Riparienfium & Castrianorum & Dacifcorum interemptis. Vnde apparet, nullam mihi à dijs immortalibus datam sine difficultate uictoriam. Tetricum triumphatum correctorem Lucaniæ fecit, filio eius in senatu manente. Templum Solis magnificentissimum cōstituit: muros urbis Romæ sic ampliauit, ut quinquaginta prope millia murorum eius ambitus teneant. Idem quadruplatores ac delatores ingenti seueritate persecutus est: tabulas publicas ad priuatorum securitatem exuri in foro Traiani semel iussit. Amnestia etiā sub eo delictorum publicorum decreta est de exemplo Atheniensium: cuius rei etiam Tullius in Philippicis meminit. Fures prouinciales repetundarum ac peculatus reos ultra militarem modum est persecutus, ut eos ingentibus supplicijs cruciatibusq; puniret. In templo Solis multum auri gemmarumq; constituit. Cum uastatum Illyricum, ac Mœsiam deperditam uideret, prouinciam trans Danubiū Daciam à Traiano constitutā sublato exercitu, & prouincialibus reliquit, desperans eam posse retineri. Abductosq; ex ea populos in Mœsiam collocauit: appellauitq; suam Daciam, quæ nunc duas Mœsias diuidit. Dicitur præterea huius fuisse crudelitatis, ut plerisq; senatorib. simulatam ingereret factionem cōiurationis ac tyrannidis, quo facilius eos posset occidere. Addunt nonnulli, filium sororis non filiam ab eodem interfectum, pleriq; autem etiam filium sororis. Quàm difficile sit imperatorem in locum boni principis legere, & senatus sanctioris grauitas probat, & exercitus prudētis autoritas Occiso nanq; seuerissimo principe, de imperatore deligendo exercitus retulit ad senatum: idcircò quòd nullum de his faciendum putabat, qui tam bonum principem occiderant. Verum senatus hanc eandem delectionem in exercitum refudit, sciens, non libenter iam milites accipere imperatores eos quos senatus elegerit. Deniq; id tertio factum est, ita ut per sex menses imperatorem Romanus orbis non habuerit, omnesq; iudices ij permanerent, quos aut senatus, aut Aurelianus elegerat, nisi quòd proconsulem Asiæ Falconium Probum in locum Arelij Fusci delegit. Non iniucundum est ipsas inserere literas, quas ad senatū exercitus misit: Felices ac fortes exercitus senatui populoq; Rom. Aurelianus imperator noster per fraudem unius hominis, & per errorem bonorum ac malorum interemptus est: Hunc inter deos referte sancti & domini P.C. & de uobis

de uobis aliquem, sed dignum uestro iudicio, principem mittite. Nos enim de ijs qui uel errauerunt, uel male fecerunt, imperare nobis neminem patimur. Rescriptum est senatusconsulto: Cum die tertio nonas Febr. senatus amplissimus in curiam Pompilianam conuenisset, Aurelius Gordianus consul dixit: Referimus ad uos P.C. literas exercitus felicissimi: quibus recitatis Aurelianus Tacitus primæ sententiæ senator ita locutus est: hic autem est, qui post Aurelianum sententia omnium imperator est appellatus. Recto ordine consuluissent dij immortales P.C. si boni principes ferro inuiolabiles extitissent, ut longiorem ducerent uitam: neq; contra eos aliqua esset potestas ijs qui neces infandas tristissima mente concipiunt. Viueret enim princeps noster Aurelianus, quo neq; utilior fuit quisquã. Respirare certe post infelicitatem Valeriani, post Gallieni mala imperante Claudio cœperat nostra resp. at eadem reddita fuerat Aureliano toto penitus orbe uincente. Ille nobis Gallias dedit: ille Italiam liberauit: ille Vindelicis iugum barbaricæ seruitutis amouit: Illo uiuente Illyricum restitutum est, redditæ Romanis legibus Thraciæ. Ille (proh pudor) Orientem fœmineo pressum iugo in nostra iura restituit: ille Persas insultãtes adhuc Valeriani nece fudit, fugauit, oppressit. Illum Saraceni, Blemyes, Axomitæ, Bactriani, Seres, Hiberi, Albani, Armenij, populi etiam Indorum ueluti præsentem pene uenerati sunt deũ: Illius donis quæ à Barbaris gentibus meruit, refertũ est Capitolium: quindecim millia librarum auri ex eius liberalitate unũ tenet templum, omnia in urbe fana eius micant donis. Quare P.C. uel deos ipsos iure cõuenio, qui talem principem interire passi sunt, nisi forte secum eum esse maluerunt. Decerno igitur diuinos honores: id quod uos omnes existimo esse facturos. Nam de imperatore deligendo ad eundem exercitum censeo esse referendum. Etenim in tali genere sententiæ nisi fiat quod dicitur, & electi periculum erit, & eligentis inuidia. Probata est sententia Taciti: attamen cum iterum atq; iterum mitterent, ex S.C. quod in Taciti uita dicemus, Tacitus factus est imperator. Aurelianus filiam solam reliquit, cuius posteri etiam nunc Romæ sunt. Aurelianus nanq; proconsul Ciliciæ, senator optimus, sui uere iuris uitæq; uenerabilis, qui nunc in Sicilia uitã agit, eius est nepos. Quid hoc esse dicam, tam paucos bonos extitisse principes, cum iam tot Cæsares fuerint? Nam ab Augusto in Diocletianũ Maximianumq; principes, quæ series purpuratorum sit, index publicus tenet. Sed in his optimi, ipse Augustus, Flauius Vespasianus, Titus, Cocceius Nerua, diuus Traianus, diuus Adrianus, Pius & Marcus Antonini, Seuerus Afer, Alexander Mammeæ, diuus Claudius, & diuus Aurelianus. Valerianus enim cum optimus fuerit, ab omnibus infelix apparuit. Vides quæso quàm pauci sint principes boni, ut bene dictum sit à quodam mimico scurra Claudij huius temporibus, In uno anulo bonos principes posse perscribi, atq; depingi. At contrà, quæ series malorum? ut enim omittamus Vitellios, Caligulas, & Nerones, quis ferat Maximinos & Philippos, atq; illam inconditæ multitudinis fecem? Tametsi Decios excerpere debeam, quorum & uita & mors ueteribus comparanda est. Et quæritur quidem quæ res malos principes faciat: Iam primũ nimia licentia, deinde rerũ copia, amici præterea improbi, satellites detestãdi, eunuchi auarissimi, aulici uel stulti uel detestabiles: & quod negari non potest, rerum publicarũ ignorantia. Sed ego à patre meo audiui, Diocletianum principem iam priuatũ dixisse, Nihil esse difficilius quàm bene imperare. Colligunt se quatuor uel quinq;, atq; unum consilium ad decipiendum imperatorem capiunt: dicunt quid probandum sit. Imperator qui domi clausus est, uera non nouit: cogitur hoc tantum scire, quod illi loquuntur: facit iudices, quos fieri non oportet, amouet à rep. quos debeat obtinere. Quid multa? ut Diocletianus ipse dicebat, bonus, cautus, optimus uendit imperator. Hæc Diocletiani uerba sunt, quæ idcirco inserui, ut prudentia tua sciret, nihil esse difficilius bono principe. Aurelianum quidem multi neq; inter bonos neq; inter malos principes ponunt: idcirco quòd ei clementia imperatorum dos prima defuerit. Verconius Herennianus præf. præt. Diocletiani, teste Asclepiodoto, sæpe dicebat, Diocletianum frequenter dixisse, cum Maximiani asperitatẽ reprehenderet, Aurelianum magis ducem esse debuisse quàm principem: Nam eius nimia ferocitas eidem displicebat. Mirabile fortasse uidet, quod compertum Diocletiano Asclepiodotus Celsino consiliario suo dixisse perhibet. Sed

Dictum scurræ

Corruptela principum

B 2 de hoc

de hoc posteri iudicabunt. Dicebat enim, quodam tempore Aurelianum Gallicanas consuluisse Druidas, sciscitantem utrum apud eius posteros imperiũ permaneret: tum illas respondisse dixit: Nullius clarius in rep. nomen quàm Claudij posterorum futurum. Et est quidem iam Constantius imperator eiusdem uir sanguinis, cuius puto posteros ad eam gloriã quæ à Druidibus prænuntiata sit, peruenire. Quod idcirco ego in Aureliani uita constitui, quia hæc ipsi Aureliano cõsulenti responsa sunt. Vectigal ex Aegypto urbi Romæ Aurelianus uitri, chartæ, lini, stupæ, atq; anabolicas species æternas constituit. Thermas in transtiberina regione Aurelianus facere parauit hyemales, quòd aquæ frigidioris copia illic deesset: forum nominis sui in Hostiensi ad mare fundare cœpit. In quo postea prætorium publicum constitutum est. Amicos suos honeste ditauit, & modice, ut miserias paupertatis effugerent, & diuitiarum inuidiam patrimonij moderatione uitarent. Vestem holosericam neq; ipse in uestiario suo habuit, neq; alteri utendam dedit. Et cum ab eo uxor sua peteret, ut unico pallio blatteo serico uteretur, ille respondit: Absit ut auro fila pensentũ. libra enim auri tunc libra serici fuit. Habuit in animo, ut aurum neq; in cameras, neq; in tunicas, neq; in pelles, neq; in argentum mitteretur: dicẽs, plus auri esse in rerum natura quàm argenti: sed aurum per uarios bractearum, filorum & liquationum usus perire, argentum autem in suo usu manere. Idem dederat facultatem, ut aureis qui uellent & uasis uterentur & poculis. Dedit præterea potestatem, ut argentatas priuati carrucas haberent, cum antea æratæ & eborata uehicula fuissent. Idem concessit, ut blatteas matronæ tunicas haberent, & cæteras uestes, cum antea coloreas habuissent, & ut multum oxypæderotinas. Et ut fibulas aureas gregarij milites haberent, idem primus cõcessit, cum antea argenteas habuissent. Paragaudas uestes ipse primus militibus dedit, cum antè non nisi rectas purpureas accepissent: & quidẽ alijs monolores, alijs dilores, trilores alijs, & usq; ad pentelores, quales hodie lineæ sunt. Panibus urbis Romæ unciam de Aegyptio uectigali auxit: ut quadam epistola data ad præfectum annonæ urbis etiam ipse gloriatur: Aurelianus Augustus Flauio Arabiano præfecto annonæ: Inter cætera quibus dijs fauentibus Romanã remp. iuuimus, nihil mihi est magnificentius, quàm quòd additamento unciæ omne annonarum urbicarum genus iuui, quod ut esset perpetuum, nauicularios Niliacos apud Aegyptum nouos, & Romæ amnicos posui: Tiberinas extruxi ripas: uadum aluei tumentis effodi, dijs & perennitati uota constitui, almam Cererem consecraui. Nunc tuũ est officium Arabiane iucundissime, elaborare ne meæ dispositiones in irritũ ueniant. Neq; enim populo Ro. saturo quicquã potest esse lætius. Statuerat & uinũ gratuitum populo Ro. dare: ut quemadmodum oleum & panis, & porcina gratuita præberentur, sic etiã uinũ daretur, quod perpetuũ hac dispositione conceperat. Hetruriæ per Aureliam usq; ad Alpes maritimas ingentes agri sunt, ijq; fertiles ac syluosi. Statuerat igitur dominis locorũ incultorũ, qui tamen uellẽt, pretia dare, atq; illic familias captiuas constituere, uitibus montes conserere, atq; ex eo opere uinũ dare, ut nihil redditũ fiscus acciperet, sed totum populo Ro. cõcederet. Facta erat ratio dochæ, cuparum, nauiũ & operum. sed multi dicunt, Aurelianũ ne id faceret, præuentum, alij à præf. præt. sui prohibitũ, qui dixisse fertur, Si & uinum populo Ro. damus, superest ut & pullos & anseres demus. Argumento est id uere Aurelianum cogitasse, imò etiã facere disposuisse, uel ex aliqua parte fecisse, quòd in porticibus templi Solis fiscalia uina ponuntur, non gratuita populo eroganda, sed precio. Sciendum tamen, congiaria illum ter dedisse, donasse etiã populo Ro. tunicas albas manicatas ex diuersis prouincijs, & lineas Afras atq; Aegyptias puras: ipsumq; primũ donasse oraria populo Romano, quibus uteretur populus ad fauorem. Displicebat ei, cũ esset Romæ, habitare in palatio, ac magis placebat in hortis Sallustij, uel in Domitiæ uiuere. Miliarensem deniq; porticum in hortis Sallustij ornauit, in qua quotidie & equos & se fatigabat, quamuis esset non bonæ ualetudinis. Seruos & ministros peccantes coram se cædi iubebat: ut pleriq; dicunt, causa tenendæ seueritatis: ut alij, studio crudelitatis. Ancillam suam, quæ adulteriũ cum seruo suo fecerat, capite puniuit. Multos seruos è familia propria qui peccauerant, legibus audiendos iudicijs publicis dedit. Senatum, siue senatulũ matronis reddi uoluerat: ita ut primæ illic quæ sacerdotia senatu autore

meruissent

meruissent. calceos mulleos, & cereos, & albos, & hederacios uiris omnibus tulit, mulieribus reliquit. Cursores eo habitu, quo ipse habebat, senatoribus concessit. Concubinas ingenuas haberi uetuit. Eunuchorum modum pro senatorijs professionibus statuit, idcirco quòd ad ingentia precia peruenissent. Vas argenti eius nunquam triginta libras transiit. Conuiuium de assaturis maxime fuit. Vino ruso maxime delectatus est. Medicum ad se cum ægrotaret, nunquam uocauit, sed ipse se inedia præcipue curabat. Vxori & filiæ annulum sigillaricium quasi priuatus instituit. Seruis suis uestes easdem imperator, quas & priuatus dedit, præter duos senes, quibus quasi libertis plurimum detulit, Antistiū & Gillonem, qui post eum ex senatus sententia manumissi sunt. Erat quidem rarus in uoluptatibus: sed miro modo mimis delectabat: uehementissime aūt delectatus est Phagone, qui usq; eo multū comedit, ut uno die ante mensam eius aprū integrum, centum panes, ueruecem, & porcellum comederet: biberet autem infundibulo apposito plus orca. Habuit tempus præter seditiones quasdam domesticas fortunatissimum: populus autem Romanus eum amauit, senatus timuit.

FLAVII VOPISCI
SYRACVSII
TACITVS

VOD post excessum Romuli nouello adhuc Romanę urbis imperio factū pontifices, penes quos scribendæ historiæ potestas fuit, in literas retulerunt, ut interregnum dum post bonum principem bonus alius quæritur, iniretur: hoc post Aurelianum, habito inter senatū exercitumq; Romanū, non inuido, nō tristi, sed grato religiosoq; certamine sex totis mensibus factū est. Multis tamen modis hæc ab illo negotio causa separata est. Iam primum enim cum interregnum initū est post Romulum, interreges tn̄ facti sunt. Totusq; ille annus per quinos & quaternos dies siue ternos centū senatoribus deputatus est, ita ut qui ualerēt, interreges essent singuli duntaxat. Quare factum est, ut plus annus interregnū iniretur, ne aliquis sub æquali dignitate Romani expers remaneret imperij. Huc accedit, quòd etiam sub consulibus tribunisq; militaribus prædítis imperio consulari, si quando interregnū initum est, interreges fuerunt. Nec unq; ita uacua fuit hoc nomine Romana resp. ut nullus interrex biduo saltē triduóue crearetur. Video mihi posse obijci, currules magistratus apud maiores nostros quadriennium in rep. non fuisse: sed erant tribuni plebis cum tribunitia potestate, quæ pars maxima regalis imperij est. tamen nō est proditū, interreges eo tempore nō fuisse. Quinetiam uerioribus historicis referentibus declaratum est, cōsules ab interregibus prius creatos, qui haberent reliquorum comitia magistratuū. Ergo quod rarum & difficile fuit, S.P.Q.R. perpessus est, ut imperatorem per sex menses, dum bonus quærit̄, resp. non haberet. Quæ illa cōcordia militū? quanta populo quies? q; grauis senatus autoritas fuerit? Nullus usquā tyrannus emersit: sub iudicio senatus, & militū, populiq; Romani totus orbis est temperatus: non illi principem quenq;, ut recte facerent, non tribunitiam potestatem formidabant: sed quod est in uita optimum, se timebāt. Dicenda est tamen causa tam feliciū morarum, & speciatim monumentis publicis inserenda, ea in posteros humani generis stupenda moderatio: ut discāt qui regna capiūt, non raptū ire imperia, sed mereri. Interfecto sanè fraude Aureliano, ut superiore libro scriptū est, calliditate serui nequissimi, errore militariū, ut apud quoslibet cōmenta plurimum ualent, dummodo irati audiant, plerunq; temulenti, certe consiliorū propè semper expertes, reuersis ad bonā mentē omnibus, eisdemq; ab exercitu grauiter cōfutatis, cœptū est quæri, & quis fieri deberet ex omnibus princeps. Tūc odio pręsentiū exercitus, qui creare imperatorē raptim solebat, ad senatū literas misit: de quibus priore libro iam di

ctum est, petens ut ex ordine suo principẽ legerent. Verũ senatus sciẽs lectos à se principes militibus nõ placere, rem ad milites retulit. Dumq; id sæpius fit, sextus peractus est mẽsis. Inter est tñ ut sciaẽ quemadmodũ Tacitus imperator sit creatus. Die septimo Cal. Octobr. cũ in curiã Pompilianã ordo amplissimus cõsedisset, Velius Cornificius Gordianus COS. dixit: Referimus ad uos P.C. quod sæpe retulimus: Imperator est deligendus: exercitus sine principe recte diutius stare non potest, simul quia cogit necessitas. Nam limitem trans Rhenũ Germani rupisse dicunẽ, occupasse urbes ualidas, nobiles, diuites, & potentes. Iam si nihil de Persicis motibus nuntiaẽ, cogitate tã leues esse mentes Syrorũ, ut regnare uel fœminas cupiant potius q̃ nostrã perpeti sanctimoniã. Quid Africã? Quid Illyricũ? Quid Aegyptũ earumq; omniũ partiũ exercitũ, quousq; sine principe credimus posse consistere? Quare agite P.C. & principem dicite: aut accipiet eum exercitus, quẽ elegeritis: aut si refutauerit, alterũ faciet. Post hæc cũ Tacitus, qui erat primæ sententiæ cõsularis, sententiã incertũ quã uellet dicere, omnis senatus acclamauit: Tacite Auguste, dij te seruẽt, te deligimus, te principẽ facimus, tibi curam reip. orbisq; mandamus. Suscipe imperiũ ex senatus autoritate: tui loci, tuæ uitæ, tuæ mentis est, quod mereris. Princeps senatus recte Augustus creaẽ, primæ sententię uir recte imperator creaẽ. Et quis melius q̃ grauis imperat? & quis melius q̃ literatus imperat? Quod bonũ, faustum, salutareq; sit, diu priuatus fuisti. Scis quemadmodũ debeas imperare, qui alios principes pertulisti. Scis quemadmodũ debeas imperare, qui de alijs principib. iudicasti. At ille: Miror P.C. uos in locũ Aureliani fortissimi imperatoris senem uelle principẽ facere: en membra, quæ iaculari ualeant, quæ hastile torquere, quæ clypeis intonare, quæ ad exẽplũ docẽdi milites frequẽter equitare: uix muria senatus implemus, uix sententias, ad quas nos locus arctat, edicimus. Videte diligentius quã ætatem de cubiculo atq; umbra in pruinas æstusq; mittatis, an probaturos senem imperatorẽ milites credidis? Videte, ne reip. non eum quẽ uelitis principem detis: & mihi hoc solũ obesse incipiat, quod me unanimiter delegistis. Post hæc acclamationes senatus hæ fuerũt: Et Traianus ad imperiũ senex uenit, dixerũt decies. Et Adrianus ad imperiũ senex uenit, dixerunt decies. Et Antoninus ad imperiũ senex uenit, dixerũt decies. Et tu legisti, Incanaq; menta regis Romani, dixerũt decies. Et quis melius q̃ senex imperat? dixerunt decies. Imperatorem te non militem facimus, dixerũt uicies. Tu iube, milites pugnent, dixerũt tricies. Habes prudentiã & bonũ fratrem, dixerunt decies. Seuerus dixit, caput imperare non pedes, dixerũt tricies. Animũ tuum non corpus eligimus, dixerunt uicies. Tacite Auguste, dij te seruent. deinde oẽs interrogati: præterea qui post Tacitũ sedebat senator cõsularis Metius Falconius Nicomachus in hæc uerba disseruit: Semper quidẽ P.C. recte atq; prudenter reip. magnificus hic ordo cõsuluit, neq; à quoquã orbis terræ populo solidior unquam expectata sapientia est: attamen nulla unquã neq; grauior, neq; prudentior in hoc sacrario dicta sententia est. Seniorem principẽ fecimus, & uirũ qui omnibus quasi pater consulat: nihil ab hoc immaturum, nihil properũ, nihil asperum formidandum est. Omnia seria, cuncta grauia, & quasi ipsa resp. iubeat, auguranda sunt. Scit enim qualem sibi principem semper optauerit: nec potest aliud nobis exhibere, q̃ quod ipse desiderauit, & uoluit. Enimuero si recolere uelitis uetusta illa prodigia, Nerones dico, & Heliogabalos, & Commodos, seu potius semper incõmodos, certe non hominũ magis uitia illa, q̃ ætatum fuerunt. Dij auertãt principes pueros, & patres patriæ dici impuberes: & quibus ad subscribendum magistri literarij manus teneant: quos ad cõsulatus dandos dulcia, & circuli, & quæcunq; uoluptas pueriles inuitet. Quæ malum ratio est habere imperatorem, qui famã curare non nouerit? qui quid sit resp. nesciat, nutritorem timeat, respiciat ad nutricẽ, manuum magistraliũ ictibus terroriq; subiaceat: faciat eos cõsules, duces, iudices, quorũ uitas, merita, ætates, familias, gesta nõ norit. Sed quid diutius P.C. protrahor? magis gratulemur q habemus principem senem, q̃ illa iteremus, quæ plus quàm lachrymanda tolerantibus extiterũt. Gratias igiẽ dijs immortalibus ago, atq; habeo, & quidẽ pro uniuersa rep. teq; Tacite Auguste cõuenio, petens, obsecrans, libere pro cõmunis patriæ legibus deposcens, ne paruulos tuos, si te citius fata præuenerint, facias Romani hæredes imperij: ne sic remp. patresq; cõscriptos, populũq; Romanũ, ut uillulam

ut uillulam tuam, ut colonos tuos, ut seruos tuos relinquas: quare circunspice, imitare Neruas, Traianos, Adrianos. Ingens est gloria morientis principis, remp. magis amare quàm filios. Hac oratione & Tacitus ipse uehementer est motus, & totus senatorius ordo concussus: statimq; acclamatũ est: Omnes omnes. Inde itum ad campum Martium: ibi comitiale tribunal ascendit: ibi præfect. urbis Aelius Cesetianus sic locutus est: Vos sanctissimi milites, & sacratissimi uos quirites, habetis principem, quem de sententia omnium exercituum senatus elegit: Tacitum dico Augustissimum uirum, ut qui hactenus sententijs suis remp. iuuit, nunc iuuet iussis atq; consultis. Acclamatum est à populo: Felicissime Tacite Auguste, dij te seruent, & reliqua quæ solent dici. Hoc loco tacendum nõ est, plerosq; in literas retulisse, Tacitum absentem & in Campania positum, principem nuncupatũ; quod uerum est, nec dissimulare possum. Nam cum rumor emersisset, illum imperatorem esse faciendum, discessit, atq; in Baiano duobus mensibus fuit. Sed inde deductus huic senatusconsulto interfuit, quasi uere priuatus, & qui uere recusaret imperium. Ac ne quis me Græcorum alicui uel Latinorum existimet temere credidisse, habet bibliotheca Vlpia in armario sexto librũ Elephantinũ, in quo hoc S. C. perscriptum est: cui Tacitus ipse manu sua subscripsit. Nam diu hæc S. C. quæ ad principes pertinebant, in libris Elephantinis scribebantur. Inde ad exercitus profectus: ibi quoq; cum primum tribunal ascendit, Mesius Gallicanus præfect. præt. in hęc uerba disseruit: Dedit sanctissimi cõmilitones senatus principem, quem petijstis: paruit præceptis, & uoluntati castrensium ordo ille nobilissimus. plura mihi apud uos præsente imperatore nõ licet loqui. Ipsum igitur, qui tueri nos debet, loquentem dignanter audite. Post hoc Tacitus Augustus dixit: Et Traianus ad imperium senex uenit, sed ille ab uno deductus est: at me sanctissimi commilitones primum uos, qui scitis principes approbare, deinde amplissimus senatus dignum hoc nomine iudicauit: curabo, enitar, efficiam, ne uobis desint, si non fortia facta, at saltem uobis atq; imperatore digna consilia. Post hoc stipendium, & donatiuum ex more promisit, & primam orationem ad senatum talem dedit: Ita mihi liceat P. C. sic imperium regere, ut à uobis me constet electum, ut ego cuncta ex uestra facere sententia & potestate decreui. Vestrum est igitur ea iubere atq; sancire, quæ digna uobis, digna modesto exercitu, digna populo Rom. esse uideantur. In eadem oratione Aureliano statuam auream ponendam in Capitolio decreuit: item statuam argenteam in curia, item in templo Solis, item in foro diui Traiani. Sed aurea non est posita: dedicatæ autem sunt solæ argenteæ. In eadem oratione cauit, ut si quis argento publice priuatimq; æs miscuisset, si quis auro argentum, si quis æri plumbum, capitale esset cum bonorum proscriptione. In eadem oratione cauit, ut serui in dominorum capita non interrogarẽtur, ne in causa maiestatis quidem. addidit, ut Aurelianum omnes pictum haberent. Diuorum templum fieri iussit, in quo essent statuæ principum bonorum, ita ut ijsdem natalibus suis, & parilibus, & Calend. Ianuarijs & uotis, libamina ponerentur. In eadem oratione fratri suo Floriano consulatum petijt, & non impetrauit, idcirco quòd iam senatus omnia nundina suffectorum consulum clauserat. Dicitur autem multum læta tus senatus libertatẽ, quòd ei negatus est consulatus, quẽ fratri petierat. Fertur deniq; dixisse: scit senatus, quem principem fecerit. Patrimonium suum publicauit, quod habuit in redditibus H—S. bis millies octingenties. Pecuniam quam domi collegerat, in stipendium militũ uertit. Togis, & tunicis ijsdem est usus, quibus priuatus. Meritoria intra urbem stare uetuit, quod quidem diu tenere non potuit. Thermas omnes ante lucernam claudi iussit, ne quid per noctem seditionis oriretur. Cornelium Tacitum scriptorẽ historiæ Augustæ, quòd parentẽ suum eundem diceret, in omnibus bibliothecis collocari iussit: & ne lectorum incuria deperiret, librũ per annos singulos decies scribi publicitus in euicis archijs iussit, & in bibliothecis poni. Holosericã uestẽ uiris omnibus interdixit. Domũ suã destrui præcepit, atq; in eo loco thermas publicas fieri priuato sumptu iussit. columnas centũ numidicas pedum uicenûm ternûm Hostiẽsibus donauit. De proprio possessiones, quas in Mauritania habuit, sartis tectis Capitolij deputauit. Argentũ mensale quod priuatus habuerat, ministerijs conuiuiorũ, quæ in templis fierent, dedicauit. Seruos urbanos omnes manumisit utriusq; sexus, intra centum

tamen, ne Caniniam transire uideretur. Ipse fuit uitæ parcissimæ: ita ut sextarium uini tota die nunquam potauerit, sæpe intra heminã. Conuiuium uero unius gallinacei, ita ut sinciput adderet & oua. præ omnibus oleribus affatim ministratis, lactucis impatiẽter indulsit. Somnũ enim se mercari illa sumptus effusione dicebat. amariores cibos appetiuit. Balneis raro usus est, atque ualidior fuit in senectute. Vitreorũ diuersitate, atque operositate uehementer est delectatus. Panem nisi siccum nunquam comedit: eundemque sale, atque alijs rebus conditum. Fabricarum peritissimus fuit, marmorũ cupidus, nitoris senatorij, uenationũ studiosus. Mensam denique suam nunquam nisi agrestibus opimauit. Fasianam auem, nisi suo & suorum natali, & diebus festissimis, non posuit. Hostias suas semper domum reuocauit, ijsdemque suos uesci iussit. Vxorẽ gemmis uti non est passus. Auroclauatis uestibus idem interdixit. Nam & ipse autor Aureliano fuisse perhibetur ut aurum à uestibus & cameris, & pellibus submoueret. Multa huius ferunt, sed longum est ea in literas mittere. Quod si quis omnia de hoc uiro cupit scire, legat Suetonium Optatianum, qui eius uitam affatim scripsit. Legit sanè senex minutulas literas ad stuporem: nec unquam noctem intermisit, qua nõ aliquid uel scriberet uel legeret, præter posterum calendarum diem. Nec tacendũ est, & frequenter imitandum tantã senatus lætitiam fuisse, quòd eligendi principis cura ad ordinem amplissimũ reuertisset: ut & supplicationes decernerẽtur, & hecatombe promitteretur à singulis: denique senatores ad suos scriberent, nec ad suos tantum, sed etiam ad externos. Mitterentur præterea literæ ad prouincias, ut scirent omnes socij, omnesque nationes in antiquum statum rediisse remp. Ac senatum principes legere, imò ipsum senatum principem factum: leges à senatu petendas, reges barbaros senatui supplicaturos: pacẽ ac bella senatu autore tractanda. ne quid denique deesset cognitioni, plerasque huiusmodi epistolas in fine libri posui, & cum cupiditate & sine fastidio, ut existimo, perlegendas. Et prima quidẽ illi cura imperatoris facti hæc fuit, ut omnes, qui Aurelianum occiderant, interimeret, bonos malosue, cum iam ille uindicatus esset. Et quoniam à Mæotide multi barbari eruperant, hos eosdem consilio atque uiribus, ut eò redirent, cõpulit. Ipsi aũt Mæotidæ ita congregabantur, quasi accitu Aureliani ad bellum Persicum conuenissent auxilium daturi nostris, si necessitas postularet. Cum Tullius dicat, magnificentius esse dicere, quem admodum ceperit consulatum: at in isto uiro magnificum fuit, quod tanta gloria cepit imperium. Gessit aũt propter breuitatem temporum nihil magnum. Interemptus est enim insidijs militaribus, ut alij dicunt, sexto mense, ut alij, morbo interijt. Tamẽ constat factionib. eum oppressum, mente atque animo defecisse. Hic idem mensem Septembrem Tacitum appellari iussit: idcirco, quòd eo mẽse & natus, & factus est imperator. Huic frater Florianus imperio successit, de quo pauca ponenda sunt.

FLAVII VOPISCI
SYRACVSII
FLORIANVS

IC frater Taciti germanus fuit, qui post fratrem arripuit imperiũ, non senatus autoritate, sed suo motu, quasi hæreditarium esset imperiũ: cum sciret adiuratum esse in senatu Tacitum, ut cum mori cœpisset, non liberos suos, sed optimum aliquẽ principem faceret. Denique uix duobus mensibus imperiũ tenuit, & occisus est Tarsi à militibus, qui Probum audierant imperare, quem omnis exercitus legerat. Tantus aũt Probus fuit in re militari, ut illum senatus optaret, miles eligeret, ipse populus Rom. acclamationib. peteret. Fuit etiã Florianus morũ fratris imitator, nec tamen usquequaque. Nã effusionẽ in eo frater frugi reprehẽdebat: & hæc ipsa imperandi cupiditas alijs eum moribus ostendit fuisse quam fratrem. Duo igitur principes

principes una extiterunt domo, quorum alter sex mensibus, alter uix duobus impera uerunt, quasi quidam interreges inter Aurelianum & Probum, post interregnũ princi pes nuncupati. horum statuæ fuerunt Interamnæ duę pedum tricenûm ex marmore, quòd illic eorũ cenotaphia cõstituta sunt in solo proprio: sed deiectæ fulmine ita contritæ sunt, ut membratim iaceant dissipatę. quo tempore responsum est ab aruspicibus quandoq; ex eorum familia imperatorem Romanum futurum, seu per fœminam, seu per uirum, qui det iudices Parthis, ac Persis: qui Francos & Alemãnos sub Romanis legibus habeat: qui per omnem Africam barbarũ non relinquat: qui Taprobanis præsidem imponat: qui ad Romanam insulam procõsulem mittat: qui Sarmatis omnibus iudicet: qui terram omnem, quam oceanus ambit, captis omnibus gentibus, suam faciat: postea tamen senatui reddat imperium, & antiquis legibus uiuat ipse uicturus annis C. X X. & sine hærede moriturus. Futurum autem eum dixerunt à die fulminis prę cipitati statuisq; confractis post annos mille. Non magna hęc urbanitas aruspicũ fuit, qui principem talem post mille annos futurũ esse dixerunt: quia si post centum annos prædicerẽt fore, possent eorum deprehendi mendacia, cum uix remanere talis possit historia. Ego tamen iccirco hæc inserenda uolumini credidi, ne quis me legens legisse non crederet. Tacitus congiarium populo Romano intra sex menses uix dedit. Imago eius posita est in Quintiliorum in una tabula quincuplex, in qua semel togatus, semel chlamydatus, semel armatus, semel palliatus, semel uenatorio habitu. De qua quidam epigrammatarius ita lusit, ut diceret: Non agnosco senem armatum, non chlamydatum inter cætera, sed agnosco togatum. & Floriani liberi & Taciti multi extiterunt: quorum sunt posteri credo millesimum annum expectantes. In quos multa epigrammata scripta, quo iocati sunt aruspices imperium pollicentes. Hæc sunt, quæ de uita Taciti atq; Floriani digna memoratu comperisse memini. Nunc nobis aggrediendus est Probus uir domi forisq; conspicuus: uir Aureliano, Traiano, Adriano, Antoninis, Alexandro, Claudioq; præferendus: nisi quia in illis uaria, in hoc omnia præcipua tunc fuere: qui post Tacitum omnium iudicio bonorum imperator est factus, orbemq; terrarum pacatissimum gubernauit, deletis barbaris gẽtibus, deletis etiam plurimis tyrannorum, qui eius temporibus extiterunt: de quo dictum est, ut Probus diceretur, etiam si Probus nomine non fuisset. Quem quidem multi ferunt Sibyllinis libris fore promissum: qui si diutius fuisset, orbis terræ Barbaros non haberet. Hæc ego in aliorum uita de Probo iccirco indidi, ne dies, hora, momentum aliquid sibi uindicaret, ne fatali necessitate absumptus Probo indicto deperirem. Nunc claudã uolumen, satisfactũ arbitrans studio & cupiditati meæ. Omina imperij Tacito hæc fuerunt: Fanaticus quidam in templo Syluani tensis membris exclamauit: Tacita purpura, tacita purpura, idq; septimo. Quod quidem postea omini deputatum est. Vinum, quo libaturus Tacitus fuerat in templo Herculis Fundani, subito purpureũ factum est. Vitis, quæ uuas amineas albas ferebat, eo anno, quo ille imperium meruit, purpurascere plurima purpura cœpit. Mortis omina hæc fuerunt: Patris sepulchrum dirũptis ianuis se aperuit, matris umbra seper diem & Tacito & Floriano uelut uiuentis obtulit: nam diuersis patribus nati ferebantur: in larario dij omnes seu terræmotu, seu casu aliquo conciderunt. Imago Apollinis, quæ ab his colebatur, ex summo fastigio in lectulo posita sine hominis cuiuspiam manu deprehensa est. Sed hæc sunt, quæ à plerisq; dicuntur. Nos ad Probum & ad Probi gesta insignia reuertemur. Et quoniam me promisi aliquas epistolas esse positurum, quæ creato Tacito principe gaudia senatus ostenderent, his additis finem scribendi faciam. Epistolæ publicæ: Senatus amplissimus curiæ Carthaginensis S. D. Quod bonum, faustum, felix, salutareq; sit reip. orbiq; Rom. dandi ius imperij, appellãdi principis, nuncupãdi Augusti ad nos reuertit. Ad nos igit̃ referte, quæ magna sunt. Omnis prouocatio præfecti urbis erit: quæ tamẽ à procõsulibus, & ab ordinarijs iudicibus emerserit, in quo quidẽ etiã uestrã in antiquũ statum redisse credimus dignitatẽ. siquidẽ primus hic ordo est, qui recipiẽdo uim suã, ius suũ cęteris seruat. Alia epistola: Senatus amplissim⁹ curię Treuirorũ: ut estis liberi, & semper fuistis, lætari uos credimus. creãdi principis iudiciũ ad senatũ redijt, simul etiã præfecturæ urbanæ appellatio uniuersa decreta est. Eodẽ modo scriptum est Antiochensibus

bus, Aquileiensibus, Mediolanensibus, Alexandrinis, Thessalonicēsibus, Corinthijs & Atheniensibus. Priuatæ autem epistolæ hæ fuerunt: Autronio iusto patri Autronius Tiberianus salutē: Nunc te pater sancte interesse decuit senatui amplissimo, nunc sententiam dicere, cum tantū autoritatis amplissimo ordini creuerit, ut reuertat in antiquum statū resp. & nos principes demus, nos faciamus imperatores, nos deniq; nuncupemus Augustos. Fac igitur ut conualescas curiæ interfuturus antiquę. Nos recepimus ius proconsulare, redierunt ad præfectum urbis appellationes omnium potestatum, & omnium dignitatum. Item alia: Claudius Capelianus Cereio Metiano patruo S. Obtinuimus pater sancte, quod semper optauimus, in antiquum statum senatus reuertit. Nos principes facimus, nostri ordinis sunt potestates. Gratias exercitui Romano & uere Romano: reddidit nobis, quā semper habuimus potestatē. Abice Baianos Puteolanosq; secessus. Da te urbi, da te curiæ. Floret Roma, floret tota resp. Imperatores damus, principes facimus: possumus & prohibere, qui cœpimus facere. Dictum sapienti sat est. Longum est omnes epistolas connectere, quas reperi, quas legi. Tantum illud dico, senatores omnes ea esse lætitia elatos, ut domibus suis omnes albas hostias cæderent, imagines frequenter aperirent, albati sederent, cōuiuia sumptuosiora præuenirent, antiquitatem sibi redditam crederent.

FLAVII VOPISCI
SYRACVSII
PROBVS

CERTVM est, quod Salustius Crispus, quodq; M. Cato, & Gellius historicæ sententiæ modo in literas retulerunt, omnes omnium uirtutes tantas esse, quantas uideri eas uoluerint eorum ingenia, qui uniuscuiusq; facta descripserint. Inde esse, quod Alexander Magnus Macedo, cum ad Achillis sepulchrum uenisset, grauiter ingemiscens, Felicem te, inquit, iuuenis, qui talem præconem tuarum uirtutum reperisti, Homerum intelligi uolens, qui Achillem tantum in uirtutum studio finxit, quantum ipse ualebat ingenio. Quorsum hæc pertineant mi Celse, ne fortassis requiras, Probum principem, cuius imperio oriens, occidens, meridies, septentrio, omnesq; orbis partes in totam securitatem redactæ sunt, scriptorū inopia iam penè nescimus. Occidit, pro pudor, tanti uiri & talis historia, qualem non habent bella Punica, nō terror Gallicus, non motus Pontici, nō Hispaniēsis astutia. Sed nō patiar ego ille, à quo dudum solus Aurelianus est expetitus, cuius uitā quantū potui persecutus, Tacito Florianoq; iam scriptis, nō me ad Probi facta conscendere: si uita suppetet, omnes qui supersunt usq; ad Maximinianū Diocletianumq; dicturus. Neq; ego nunc facultatē, eloquētiamq; polliceor, sed res gestas, quas perire non patior. Vsus autem sum, ne in aliquo fallam charissimam mihi familiaritatē tuam, præcipue libris ex bibliotheca Vlpia ætate mea thermis Diocletianis, item ex domo Tiberiana usus etiam ex regestis scribarum porticus Porphyreticæ, actis etiam senatus, ac populi. Et quoniā me ad colligenda talis uiri gesta ephemeris Turduli Gallicani plurimū iuuit, uiri honestissimi ac syncerissimi, beneficium amici senis tacere nō debui. Cn. Pompeium tribus fulgentem triumphis, belli piratici, belli Sertoriani, belli Mithridatici, multarūq; rerum gestarum maiestate sublimem, quis tandem nosset, nisi eum M. Tullius, & T. Liuius in literas retulissent? P. Scipionem Africanum, imò Scipiones omnes, seu Lucios, seu Nasicas, nónne tenebræ possiderent ac tegerent, nisi cōmendatores eorum historici nobiles atq; ignobiles extitissent? Longum est omnia persequi, quæ ad exemplum huiuscemodi etiam nobis tacentibus usurpanda sunt. Illud tantum contestatum uolo, me & rem scripsisse, quam si quis

si quis uoluerit honestius, eloquio celsiore demonstret: & mihi quidem id animi fuit, non ut Salustios, Liuios, Tacitos, Trogos, atq; omnes disertissimos imitarer uiros in uita principum & temporibus disserendis, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, Fabium Marcellinum, Gargilium Martialem, Iulium Capitolinum, Aelium Lampridium, cæterosq; qui hæc & talia nõ tam diserte, quàm uere memoriæ tradiderunt. Sum enim unus ex curiosis, quod infinita scire non possum, incendentibus uobis: qui cum multa sciatis, scire multo plura cupitis. & ne diutius ea quæ ad meum cõsilium pertinent loquar, magnum & præclarum principem, & qualem historia nostra non nouit, arripiam. Probus oriundus è Pannonia ciuitate Sirmiensi, nobiliore matre quàm patre, patrimonio moderato, affinitate nõ magna, tam priuatus quàm imperator nobilissimis uirtutibus claruit. Probo, ut quidam in literas retulerũt, pater nomine Maximus fuit: qui cum ordines honestissime duxisset, tribunatum adeptus apud Aegyptum uita functus est, uxore, ac filio, & filia derelictis. Multi dicunt Probum Claudij propinquum fuisse optimi & sanctissimi principis: quod quia per unum tantum Græcorum relatum est, nos in medio relinquemus. Vnum tamen dico, quod in ephemeride legisse me memini, à Claudia sorore Probum sepultũ. Adolescens Probus corporis moribus tam clarus est factus, ut Valeriani iudicio tribunatũ propè imberbis acciperet. Extat epistola Valeriani ad Gallienum, qua Probum laudat adhuc adolescentem, & imitationi omnium proponit. Ex quo apparet neminem unq; peruenisse ad uirtutum summam iam maturum, nisi qui puer seminario uirtutũ generosiore cõcretus aliquid inclytum designasset. Epistola Valeriani: Valerianus pater Gallieno filio Augustus Augusto: Et meum secutus iudicium, quod semper de Probo adolescente primo habui, & omnium bonorũ, qui eundem sui nominis uirum dicunt, tribunatum in eum cõtuli datis sex cohortibus Saracenis, creditis etiã auxiliaribus Gallis, cum ea Persarum manu, quam nobis Artabasses Syrus mancipauit. Te quæso fili charissime, ut eum iuuenẽ, quem imitari pueris omnibus uolo, in tanto habeas honore, quantũ uirtutes eius & merita pro debito mentis splendore desiderant. Alia epistola de eodem ad præf. præt. cum salario: Valerianus Augustus Muluio Gallicano præf. præt. Miraris fortassis, quòd ego imberbẽ tribunum fecerim contra constitutum diui Adriani. Sed non multum miraberis, si Probum cogitas adolescentem uere probum: nunquã enim aliud mihi cum eum cogito, nomẽ occurrit. Quod nisi nomen haberet, potuit habere cognomẽ. Huic igit̃ dari iubebis, quoniã mediocris fortunæ est, ut eius dignitas incrementis iuuetũ, tunicas rufulas duas, pallia gallica duo fibulata, interulas paragaudias duas, patinã argenteam librarum decem specillatam, aureos Antoninianos centum, argenteos aurelianos mille, æreos Philippeos decẽ milia: Item in salario diurno bubulę pondo, porcinæ pondo sex, caprinæ pondo decẽ, gallinaceum per biduum, olei per biduum sextariũ unum, uini ueteris diurnos sextarios decem. cum lar-ido bubalino, salis, olerum, lignorũ, quantũ satis est. Hospitia præterea eidem, ut tribunis legionũ præberi iubebis. Et hæc quidẽ epistolæ declarãt. Nunc quantũ ex ephemeride colligi potuit, cum bello Sarmatico iam tribunus trãsmisso Danubio multa fortiter fecisset, publice in concione donatus est hastis puris quatuor, coronis uallaribus duabus, corona ciuica una, uexillis puris quatuor, armillis aureis duabus, torque aureo uno, patera sacrificali quinq; libri una. Quo quidẽ tẽpore Valerium Flaccũ adolescẽtem nobilẽ parentẽ Valeriani, è Quadorũ liberauit manu: unde illi Valerianus coronam ciuicã detulit. Verba Valeriani pro cõcione habita: Suscipe Probe pręmia pro rep. suscipe coronã ciuicã pro parẽte. quo quidẽ tẽpore legionẽ tertiam eidem addidit sub testimonio eiusmodi: Epistola de legiõe tertia: Res gestæ tuæ Probe charissime faciunt, ut & serius tibi tradere maiores exercitus uidear, & cito tamẽ tradã: recipe in fidẽ tuã legionẽ tertiã Felicem, quã ego adhuc nulli, nisi prouecto iã credidi: mihi aũt eo tẽpore credita est, quo & me canosum, qui credebat, cũ gratulatione uidit. Sed ego in te nõ expecto ætatẽ, cũ & uirtutibus fulgeas, & moribus polleas. Vestes tibi triplices dari iussi, salariũ duplex feci, uexillariũ deputaui. Longũ est, si per res gestas tanti percurrã uiri, quæ ille sub Valeriano, quæ sub Gallieno, quæ sub Aureliano & Claudio priuatus fecerit: quoties murũ cõscenderit, uallum diripuerit, hostem cõminus in-

teremerit, dona principum emeruerit, remp. in antiquum statum sua uirtute reddiderit: docet Gallieni epistola ad tribunos data, qui fuerit Probus: Gallienus Aug. tribunis exercituum Illyricianorum: Etiam si patrem meum fatalis belli Persici necessitas tenuit, habeo tamen parētem Aurelium Probum, quo laborante possim esse securus, qui si affuisset, nunquam ille ne nominandus quidem tyrānus sibi usurpasset imperiū. Quare omnes uos consiliis eius cupio parere, qui & patris iudicio probatus est, & senatus. Non magnum fortassis iudicium Gallieni esse uideatur principis mollioris, sed quod negari non potest, ne dissolutus quidem quispiam se, nisi in eius fidem tradit, cuius sibi uirtutes existimat profuturas. Sed esto Gallieni epistola sequestreť: Quid Aureliani iudicium? qui Probo decimanos fortissimos exercitus sui, & cum quibus ipse ingentia gesserat, tradidit sub huiusmodi testimonio: Aurelianus Augustus Probo S. D. Vt scias, quanti te faciam, decimanos meos sume, quos Claudius mihi credidit. Isti enim sunt, qui quadam felicitatis prærogatiua præsules nisi futuros principes habere non norunt. Ex quo intellectum est Aurelianum in animo hic habuisse, ut si quid sibi scienti prudētiq; eueniret, Probū principē faceret. Iā Claudii, iā Taciti iudicia de Probo longū est innectere: quāuis feratur in senatu Tacitus dixisse, cū eidē offerretur imperiū, debere Probū principē fieri. Sed ego S.C. ipsum inueni. Ipse aūt Tacitus imperator primā talē ad Probum epistolā dedit: Tacitus Augustus Probo: Me quidē senatus principē fecit de prudentis exercitus uolūtate. Attamen sciendū tibi est, tuis nunc humeris magis incubuisse remp. qui & quantus sis, omnes nouimus, scit senatus. Adesto igiť nostris necessitatibus tuæ familiæ assere, ut soles, rempub. Nos tibi decreto totius orientis ducatu, salariū quintuplex fecimus, ornamenta militaria geminauimus, consulatū in annū proximū nobiscum decreuimus: te eñ manet pro uirtutib. tuis Capitolina palmata. Ferūt quidā Probo id pro imperii omine fuisse, quod Tacitus scripsit: Te manet Capitolina palmata. Sed in hanc sententiā omnib. semper Coss. scribebatur. Amor militū erga Probū ingens semper fuit. Neq; eñ unquam ille passus est peccare militē. Ille quinetiā Aurelianū sæpe à graui crudelitate deduxit. Ille singulos manipulos adiit, uestes & calciamenta perspexit: si quid prædæ fuit, ita diuisit, ut sibi nihil pręter tela & arma seruaret. Quinetiā cū de prædato, siue ex Alanis, siue ex aliqua alia gente incertum est, repertus esset equus non decorus, neq; ingens, qui quantum captiui loquebantur, centum ad diem miliaria currere diceretur, ita ut per dies octo uel decem continuaret, & omnes crederent Probum tale animal sibimet seruaturum, iam primum dixit: fugitiuo militi potius quàm forti hic equus conuenit. Deinde in urnam militares iussit nomen suum mittere, ut aliquis eum sorte ductus acciperet. Et cū essent in exercitu quidam nomine Probi alii quatuor milites, casu euenit, ut primum emergeret cui Probo nomen existeret, cum ipsius Probi ducis nomen missum non esset. Sed cum quatuor illi milites inter se contenderent, ac sortem sibi quisque defenderet, iussit iterum agitari urnam: sed & iterum Probi nomen emersit: cumq; tertio & quarto fecisset, quarto Probi nomen effusum est. Tunc omnis exercitus equum illum Probo duci dicauit, ipsis etiam militibus, quorum nomina exierant, id uolentibus. Pugnauit & contra Marmaridas in Africa fortissime, eos deniq; uicit, atq; ex Libya Carthaginem transiit, eādemq; à rebellionibus uindicauit. Pugnauit & singulari certamine contra quendam Aradionē in Africa, eundemq; prostrauit: & quia fortissimū ac pertinacissimū uirum uiderat, sepulchro ingenti honorauit, quod adhuc extat tumulo usq; ad ducentos pedes terræ lato per milites, quos ociosos esse nunq; est passus. Extant apud Aegyptū eius opera, quæ per milites struxit in plurimis ciuitatib. In Nilo aūt tam multa fecit, ut uectigal frumentariū solus adiuuerit. pontes, tēpla, porticus, basilicas labore militū struxit: ora fluminū multa patefecit, paludes plerasq; siccauit, atq; in his segetes agrosq; constituit. Pugnauit etiā contra Palmyrenos, pro Odenati & Cleopatræ partibus Aegyptum defendentes, primo feliciter, postea temere, ut penè caperetur: sed postea refectis uiribus, Aegyptū & orientis maximam partem in Aureliani potestatem redegit. Cum igitur his tot & tantis uirtutibus eniteret, Tacito absumpto fataliter, ac Floriano imperium arripiente, omnes orientales exercitus eundem imperatorem fecerunt. Non inepta neq; inelegans fabula est, scire quemadmodum

dum imperium Probus sumpserit. Cum ad exercitus nuncius uenisset, tum primũ animus militibus fuit pręuenire Italicos exercitus, ne iterum senatus principem daret. sed cum inter milites sermo esset, quis fieri deberet, & manipulatim in campo tribuni eos alloquerentur, dicentes requirendum esse principem aliquẽ fortem, sanctum, uerecundum, clementem, probum, idq; per multos circulos, ut fieri assolet, diceretur, quasi diuino nutu undiq; ab omnibus acclamatum est: Probe Aug. dij te seruent. deinde concursus, & cespititium tribunal: appellatusq; imperator, ornatus etiã pallio purpureo, quod de statua templi oblatum est: atq; inde ad palatiũ reductus inuitus, & retrectans, & sæpe dicens: Non enim uobis expedit milites, nõ mecum bene agitis. Ego enim uobis blandiri non possum. Prima eius epistola data ad Capitonẽ præfect. pręt. talis fuit: Imperium nunquam optaui, & inuitus accepi. Deponere mihi rem inuidiosissimam non licet. Agẽda est persona, quam mihi miles imposuit. Te quæso Capito, ita mecum salua rep. perfruaris, annonam & commeatus & quicquid necessarium est ubiq; militi pares: ego, quantum in me est, si recte omnia gubernaueris, præfectum alterum nõ habebo. Itaq; milites cognito quod imperaret Probus, Florianũ, qui quasi hæreditarium imperium arripuerat, interemerunt, scientes neminem dignius imperare q̃ Probum. Ita ei sine ulla molestia totius orbis imperium & militũ & senatus iudicio delatũ est. Et quoniam mentionem senatus fecimus, sciẽdum est, quid ipse ad senatũ scripserit, quid item ad eum amplissimus ordo rescripserit. Oratio Probi prima ad senatum: Recte atq; ordine P. C. proximo superiore anno factum est, ut uestra clementia orbi terrarum principem daret: & quidem de uobis, qui & estis mundi principes, & semper fuistis, & in uestris posteris eritis. atq; utinam id Florianus expectare uoluisset, nec uelut hæreditarium sibi uindicasset imperiũ, uel illum uel alium quempiam maiestas uestra fecisset. Nunc quoniam ille imperium arripuit, nobis à militibus delatũ est nomen Augustum, uindicatum quinetiam in illum à prudentioribus militibus, quod fuerat usurpatũ, quæso ut de meis meritis faciatis, quicquid iusserit uestra clementia. Item S. C. Die tertio Nonas Februarias in æde Cõcordiæ inter cætera Aelius Scorpianus cos. dixit: Audistis P. C. literas Aurelij Valerij Probi, de his quid uidet? Tunc acclamatũ est: Probe Auguste dij te seruẽt. Olim dignus, & fortis, & iustus, bonus ductor, bonus imperator. Exẽplum militiæ, exemplum imperij, dij te seruẽt. Assertor reip. felix imperes. Magister militiæ felix imperes: te cum tuis dij custodiant, & senatus antea te delegit. Aetate Tacito posterior, cæteris prior. Quod imperium suscepisti, gratias agimus: tuere nos, tuere remp. bene tibi cõmittimus, quos ante seruasti. Tu Francicus, tu Gothicus, tu Sarmaticus, tu Parthicus, tu omnia: & prius fuisti semper dignus imperio, dignus triũphis: felix agas, feliciter imperes. Post hæc Manlius Statianus, qui primę sententiæ tunc erat, ita locutus est: Dijs immortalibus gratias, & præ cæteris P. C. Ioui optimo, qui nobis principẽ talem, qualem semper optabamus, dederunt. Si recte cogitemus, nõ nobis Aurelianus, nõ Alexãder, nõ Antonini, nõ Traianus, non Claudius requirẽdi sunt: omnia in uno principe cõstituta sunt, rei militaris scientia, animus clemens, uita uenerabilis, exẽplar agendæ reip. atq; omniũ prærogatiua uirtutũ. Enimuero quæ mundi pars est, quã ille non uincendo didicerit? Testes sunt Marmaridæ in Africæ solo uicti, testes Franci inuijs strati paludibus, testes Germani & Alemanni longe à Rheni submoti littorib. Iam uero quid Sarmatas loquar, quid Gotthos, quid Parthos, ac Persas, atq; omnẽ ponticũ tractum? ubiq; uigent Probi uirtutis insignia. Longum est dicere quot reges magnarũ gentiũ fugauerit, quot duces manu sua occiderit, quantũ armorũ sit, quæ ipse cepit priuatus. Superiores principes, quas illi gratias egerint, testes sunt literæ publicis insertæ monumentis. Dij boni quoties ille donis militaribus est donatus? quas militũ laudes emeruit? Adolescens tribunatũ, non longe post adolescentiã, regendas legiones accepit. Iupiter Opt. Max. Iuno regina, tuq; uirtutum præsul Minerua, tu orbis Cõcordia, et tu Romana Victoria, date hoc senatui P. Q. R. date militibus, date socijs, atq; exteris nationib. Imperet quemadmodũ militauit. Decerno igitur P. C. uotis omnium concinentibus nomen Cæsareum, nomen Augustum, addo proconsulare imperium, patris patriæ reuerẽtiam, pontificatũ maximum, ius tertiæ relationis, tribunitiam potestatem. Post hæc acclamatũ est, Omnes omnes.

Accepto igitur hoc S. C. ſecundum orationē permiſit patribus, ut ex magnorum iudi
cum appellationibus ipſi cognoſcerent, proconſules crearent, legatos conſulibus da-
rent, ius prætorium præſidibus darent: leges, quas Probus ederet, ſenatuſcōſultis pro
prijs conſecrarent. Statim deinde, ſi qui de interfectoribus Aureliani ſuperfuerant, ua
rio genere uindicauit. Mollius tamē, moderatiusꝙ quàm prius exercitus & poſtea Ta
citus uindicauerant. Deinde animaduertit etiam in eos, qui Tacito inſidias fecerant.
Floriani ſocijs pepercit, quòd non tyrannũ aliquem uidebantur ſecuti, ſed ſui princi-
pis fratrem. Recepit deinde omnes Europenſes exercitus, qui Florianum & impera-
torē fecerant, & occiderant. His geſtis, cum ingenti exercitu Gallias petit: quæ omnes
occiſo Poſthumo, turbatæ fuerant, interfecto Aureliano, à Germanis poſſeſſæ. tanta
autem illic prælia feliciter geſsit, ut à Barbaris ſexaginta per Gallias nobiliſsimas reci-
peret ciuitates: prædam deindè omnem, qua illi præter diuitias etiam efferebantur ad
gloriã. Et cum iam in noſtra ripa, imò per omnes Gallias ſecuri uagarentur, cæſis pro-
pè quadringẽtis millibus, qui Romanum occupauerãt ſolum, reliquias ultra Nicrum
fluuium & Albam remouit, tãtum his prædæ barbaricæ tulit, quantum ipſi Romanis
abſtulerant: contrà urbes Rom. & caſtra in ſolo barbarico poſuit, atꝙ illic milites collo
cauit. Agros, & horrea, & domos, & annonã tranſrenanis omnibus fecit, ijs uidelicet,
quos in excubijs collocauit. nec ceſſatũ eſt unꝙ pugnari, cum quotidie ad eum barba-
rorũ capita deferrẽtur, iam ad ſingulos aureos ſingula, quamdiu reguli nouē ex diuer-
ſis gentibus uenirent, atꝙ ad pedes Probi iacerent. quibus ille primũ obſides impera-
uit, qui ſtatim dati ſunt: deinde frumentũ, poſtremo etiã uaccas, atꝙ oues. Dicitur iuſ-
ſiſſe his acrius, ut gladijs nõ uterẽtur, Romanã expectaturi defenſionē, ſi eſſent ab ali-
quibus uindicandi. Sed uiſum eſt id non poſſe fieri, niſi ſi limes Romanus extendere-
tur, & fieret Germania tota prouincia. Maxime tamen ipſis regibus cōſentientibus in
eos uindicatum eſt, qui prædam fideliter non reddiderunt. Accepit præterea ſedecim
millia tyronum, quos omnes per diuerſas prouincias ſparſit, ita ut numeris, uel limita-
neis militibus quinquagenos, & ſexagenos interſereret, dicens ſentiendum eſſe nõ ui
dendũ, cum auxiliaribus barbaris Romanus iuuatur. Compoſitis igitur rebus in Gal-
lia, tales ad ſenatum literas dedit: Ago dijs immortalibus gratias P. C. quia ueſtra in
me iudicia comprobarunt. Subacta eſt omnis, quà tenditur late Germania: nouem re-
ges gentium diuerſarum ad meos pedes, imò ad ueſtros ſupplices, ſtratiꝙ iacuerunt.
Omnes iam barbari uobis arant, uobis iam ſerunt, & contra interiores gentes militãt.
Supplicationes igitur ueſtro more decernite. Nam & quadringenta millia hoſtium cæ
ſa ſunt, & ſedecim millia armatorũ nobis oblata, & ſeptuaginta urbes nobiliſsimæ ca-
ptiuitate hoſtiũ uindicatæ, & omnes penitus Galliæ liberatæ. Coronas quas mihi ob-
tulerunt omnes Galliæ ciuitates aureas, ueſtræ P. C. clementiæ dedicaui. Et has Ioui
Opt. Max. cæterisꝙ dijs deabusꝙ immortalibus ueſtris manibus conſecrate. Præda
omnis recepta eſt, capta etiam alia, & quidem maior quàm fuerat antè direpta. Aran-
tur Gallicana rura barbaris bobus, & iuga Germanica captiua præbent noſtris colla
cultoribus: paſcuntur ad noſtram alimoniam gentium pecora diuerſarũ: equinum pe-
cus noſtro iam fœcundatur equitatui, frumẽto barbarico plena ſunt horrea. Quid plu
ra? illis ſola relinquimus ſola, nos eorum omnia poſsidemus. Volueramus P. C. Ger-
maniæ nouũ præſidem facere, ſed hoc ad pleniora uota diſtulimus. Quod quidem cre-
dimus conferre, cum diuina prouidentia noſtros uberius fœcundarit exercitus. Poſt
hæc Illyricũ petijt: & prius quàm ueniret, Rhetias ſic pacatas reliquit, ut illic ne ſuſpi-
cionē quidem ullius terroris relinqueret. In Illyrico Sarmatas cæterasꝙ gentes ita con
tudit, ut propè ſine bello cuncta reciperet, quæ illi diripuerant. Tetendit deinde iter
per Thracias, atꝙ omnes Geticos populos fama rerũ territos, & antiqui nominis po-
tẽtia preſſos, aut in deditionem, aut in amicitiam recepit. His geſtis, orientē petijt: atꝙ
in itinere potentiſsimo quodam latrone Palfurio capto & interfecto, omnē Iſauriam
liberauit: populis atꝙ urbibus Romanis legibus reſtitutis, barbarorum qui apud Iſau-
ros ſunt, uel per terrorē, uel per uolũtatem loca ingreſſus eſt: quę cum peragraſſet, hoc
dixit: Facilius eſt ab iſtis locis latrones arceri, quàm tolli. ueteranis omnia illa, quæ an-
guſte adeuntur loca priuata donauit, addens ut eorum filij ab anno octauodecimo ma

res dum

res duntaxat ad militiam mitterentur: ne antè latrocinari, quàm militare discerent. Pacatis deniq; omnibus Pamphyliæ partibus, cæterarumq; prouinciarum, quæ sunt Isauriæ uicinæ, ad orientem iter flexit. Blemyas etiam subegit, quorum captiuos Romam transmisit, qui mirabilem sui uisum stupente po. Rom. præbuerunt. Copton præterea, & Ptolemaidem urbes ereptas barbarico seruitio, Romano addidit iuri. Ex quo tantum profecit, ut Parthi legatos ad eum mitterent, confitentes timorem pacẽq; poscentes: quos ille superbius acceptos, magis timentes domum remisit. Fertur etiam epistola illius repudiatis donis, quæ rex Parthorũ miserat, ad Narseum talis fuisse: Miror te de omnibus, quæ nostra futura sunt, tam pauca misisse. Habeto interim omnia illa, quibus gaudes: quæ si nos habere cupiamus, scimus quemadmodũ possidere debeamus. His acceptis literis Narseus maxime territus, & eo præcipue quòd Copton & Ptolemaidem comperit à Blemyis qui eas tenuerãt uindicatas, cæsosq; ad internitionẽ eos, qui gentibus fuerant antè terrori. Facta igitur pace cum Persis, ad Thracias rediit, & centum millia Bastarnarum in solo Rom. constituit, qui omnes fidem seruauerũt. Sed cum & ex alijs gentibus plerosq; pariter transtulisset, id est, ex Gepidis, Gautunnis, & Vandalis, illi omnes fidem fregerunt. Et occupato bellis tyrannicis Probo, per totum penè orbem pedibus & nauigando uagati sunt. Nec parum molestiæ Rom. gloriæ intulerunt: quos quidem ille diuersis uicibus, uarijsq; uictorijs oppressit, paucis cum gloria domum redeuntibus, quod Probi euasissent manus. Hæc Probus cum Barbaris gessit. Sed habuit etiam non leues tyrannicos motus. Nam & Saturninum, qui orientis imperium arripuerat, uarijs præliorũ generibus, & nota uirtute superauit. Quo uicto, tanta in oriente quies fuit, ut quemadmodum uulgo loquebantur, mures rebelles nullus audiret. Deinde cum Proculus & Bonosus apud Agrippinam in Gallia imperium arripuissent, omnesq; sibi Britannias, Hispanias, & braccatæ Galliæ prouincias uindicarent, Barbaris semet iuuantibus uicit. Ac ne requiras plura uel de Saturnino, uel de Proculo, uel de Bonoso, suo eosdem inserã libro, pauca de ijsdem, ut decet, imò ut poscit necessitas, locuturus. Vnum sanè sciendum est, quod Germani omnes, cum ad auxilium essent rogati à Proculo, Probo potius perseruire maluerũt, quàm cum Bonoso & Proculo esse. Gallis omnibus & Hispanis ac Britannis hinc permisit, ut uites haberent, uinumq; conficerent. Ipse Almam montem in Illyrico circa Sirmium militari manu fossum, lecta uite conseuit. Dedit Rom. etiam uoluptates, & quidem insignes, delatis etiam congiarijs. Triumphauit de Germanis & Blemyis: omnium gentiũ drungos usq; ad quinquagenos homines ante triumphum duxit: uenationem in circo amplissimam dedit, ita ut populus cuncta diriperet. Genus autem spectaculi fuit tale: Arbores ualidæ per milites radicitus uulsæ connexis late longeq; trabibus affixæ sunt, terra deinde superiecta, totusq; circus ad syluæ cõsitus speciẽ, gratia noui uiroris effronduit. Immissi deinde per oẽs aditus struthiones mille, mille cerui, mille apri, mille damæ, ibices, oues feræ, & cætera herbatica animalia, quanta uel ali potuerunt, uel inueniri. Immissi deinde populares, rapuit quisq; quod uoluit. Addidit alia die in amphitheatro una missione centũ iubatos leones, qui rugitibus suis tonitrua excitabant: qui omnes contificijs interempti sunt, non magnum præbentes spectaculum cum occidebantur. Neq; enim erat bestiarum impetus ille, qui esse ab eis egredientibus solet. Occisi sunt præterea multi, qui diripere uolebant, sagittis. Editi deinde centum leopardi Libyci, centum deinde Syriaci, centum leænæ, & ursi simul trecenti: quarum omnium ferarum magnum magis constat spectaculum fuisse quàm gratum. Edita præterea gladiatorum paria trecenta, Blemyis plerisq; pugnantibus, qui per triumphum erant ducti, plerisq; Germanis & Sarmatis, nonnullis etiam latronibus Isauris. Quibus peractis, bellum Persicum parans, cum per Illyricũ iter faceret, à militibus suis per insidias interemptus est. Causæ occidendi eius hæ fuere: Primum, quod nunquam militẽ otiosum esse perpessus est: Siquidem multa opera militari manu perfecit, dicens annonam gratuitam militem comedere non debere. His addidit dictum eius graue, si unquam eueniat salutare, reip. breui milites necessarios non futuros: quod ille conceperat animo, qui hoc dicebat. nónne omnes barbaras nationes subiecerat pedibus? quia totum mundum fecerat iam Romanum: breui, inquit, milites necessarios non habebimus.

quid est aliud dicere? Romanus iam miles erit nullus, ubiq; regnabit, omnia posside bimus, secura resp. orbis terrarum non arma fabricabit, non annonam præbebit, uobis habebuntur aratra, equus nascetur ad pacem, nulla erunt bella, nulla captiuitas. Vbiq; pax, ubiq; Rom. leges, ubiq; iudices nostri. Longius amore imperatoris optimi progredior, quàm pedestris sermo desiderat. Quare addam illud, quòd præcipue tanto uiro fatalem properauit necessitatem. Nam cum Sirmium uenisset, ac solum patriũ effœcundari cuperet & dilatari, ad siccandam quandam paludem multa simul millia militum posuit, ingentem parans fossam: qua deiectis in altum nauibus, loca Sirmiensibus profutura siccaret. permoti milites confugientem eum in Turrem ferratam, quam ipse speculæ causa editissimam exædificauerat, interemerunt anno imperij sui quinto. Postea tamen ingens ei sepulchrum elatis aggeribus, omnes pariter milites fecerunt cũ titulo huiusmodi inciso marmori: Hic Probus imperator, & uere Probus situs est uictor omnium gentium barbararum, uictor etiam tyrannorum. Conferens ego cum alijs imperatoribus principem Probum, om̃ibus propè Romanis ducibus, qui fortes, qui clementes, qui prudentes, qui mirabiles extiterũt, intelligo hunc uirum parẽ fuisse: aut si non repugnat inuidia furiosa, meliorem. quinquennio enim imperij sui per totum orbem terrarum tot bella gessit, & quidem per se, ut mirabile sit, quemadmodum omnibus occurrerit prælijs: multa manu sua fecit, duces præclarissimos instituit. Nam & eius disciplina Carus, Diocletianus, Constantius, Asclepiodorus, Annibalianus, Leonides, Cecropius, Pisonianus, Herennianus, Gaudiosus, Vrsinianus, Herculius Maximianus, & cæteri, quos patres nostri mirati sunt, & de quibus nõnulli boni principes extiterunt, instituti sunt. Cõferat nunc, cui placet, uiginti Traiani, Adrianiq; annos, conferat propè totidem Antoninorum. Nam quid de Augusto loquar? cuius imperij anni uix possunt credi. Malos autem principes taceo: ipsa uox Probi clarissima indicat, quid se facere potuisse speraret, qui dixit: breui necessarios milites nõ futuros. Ille uero conscius sui, non Barbaros timuit, non tyrannos. Quæ deinde felicitas emicuisset, si sub illo principe milites nõ fuissent? Annonam prouincialibus daret nullus, stipendia de largitionibus nulla erogarentur, æternos thesauros haberet Romana respub. Nihil expenderetur à principe, nihil à possessore redderetur, aureum profectò seculum promittebat. Nulla futura erant castra, nusquam lituus audiendus, arma non erant fabricanda: populus iste militantium, qui nunc bellis ciuilibus rempub. uexat, pacis studijs incumberet, erudiretur artibus, nauigaret. Adde quod nullus occideretur in bello. Dij boni quid tantum uos offendit Rom. respub. cui talem principem sustulistis? Eant nunc, qui ad ciuilia bella milites parant, in germanorum necem arment dexteras fratrum, hortentur in patrum uulnera liberos, & dignitatem Probo derogent: quam imperatores nostri prudenter & consecrãdam uultibus, & ornandam templis, & celebrandam ludis Circensibus iudicarũt. Posteri Probi uel odio inuidiæ, uel timore Romanam rem fugerunt: & in Italia circa Veronam, ac Benacum, & Larium, atq; in his regionibus larem locauerunt. Sanè quod præterire non potui, cum imago Probi in Veronẽsi sita fulmine icta esset, ut eius prætexta colores mutaret, aruspices responderunt, huius familiæ posteros tantæ in senatu claritudinis fore, ut omnes summis honoribus fungerentur. Sed adhuc neminem uidimus. Posteri autem uidentur æternitatem habere. Senatus mortẽ Probi grauissime accepit, æque populus. Et cum esset nunciatum, Carum imperare uirum bonum quidem, sed longe à moribus Probi, causa filij eius Carini, qui semper pessime uixerat, tam senatus quàm populus inhorruit. Metuebant enim unusquisq; tristiorem principem, sed magis improbũ metuebant hæredem. Hęc sunt, quę de Probo cognouimus, uel quę digna memoratu existimauimus. Nunc in alio libro, & quidẽ breui, de Firmo, & Saturnino, & Bonoso, & Proculo dicemus. Non enim dignum fuit, ut quadrigæ tyrannorum bono principi miscerentur. Post deinde, si uita suppetit, Carum incipiemus propagare cum liberis.

FLAVII VOPISCI
SYRACVSII

FIRMVS SATVRNINVS PROCVLVS ET BONOSVS.

INVSCVLOS tyrannos scio plerosque tacuisse, aut breuiter praeterisse. Nam & Suetonius Tranquillus, emendatissimus & candidissimus scriptor, Antonium & Vindicē tacuit, contentus eo quod eos cursim perstrinxerat: & Marius Maximus, qui Auidiū Marci temporibus, Albinum & Nigrum Seueri, nō suis proprijs libris, sed alienis innexuit. Et de Suetonio nō miramur, cui familiare fuit amare breuitatē. Quid Marius Maximus homo omnium uerbosissimus, qui & mythistoricis se uoluminib. implicauit, non ad istam descriptionem, curamque descēdit? At contrà Trebellius Pollio ea fuit diligentia, eaque cura in edendis bonis malisque principibus, ut etiam triginta tyrannos uno breuiter libro concluderet, qui Valeriani & Gallieni nec multo superiorum, aut inferiorum fuere principum temporibus. Quare nobis etiam non minima fuit cura, ut dictis Aureliano, Tacito, & Floriano, Probo etiā magno ac singulari principe, cum dicendi essent Carus, Carinus, & Numerianus, de Saturnino, Bonoso, Proculo, & Firmo, qui sub Aureliano fuerant, nō taceremus. Scis enim mi Basse, quanta nobis contentio proxime fuerit cum amatore historiarum M. Fonteio, cum ille diceret, Firmum, qui Aureliani temporibus Aegyptum occupauerat, latrunculum fuisse, nō principem. Contrà ego, mecumque Rufus Celsus, & Ceionius Iulianus, & Fabius Sosianus cōtenderent, dicentes illum & purpura usum, & percussa moneta Augustum esse uocitatū: quinetiā nummos eius Seuerus Archontius protulit. De Graecis autem Aegyptijsque libris conuicit illum αὐτοκράτορα in edictis suis esse uocitatū. Et illi quidem aduersum nos contendenti haec sola ratio fuit, quod dicebat Aurelianū in edicto suo non scripsisse, quod tyrannum occidisset: sed quod latrunculum quendā à rep. remouisset, perinde quasi digne tanti princeps nominis debuerit tyrannū appellare hominē tenebrariū, aut non semper latrones uocitauerint magni principes eos, quos inuadentes purpuras necauerūt. Ipse ego in Aureliani uita prius quam de Firmo cuncta cognoscerē, Firmum nō inter purpuratos habui, sed quasi quendam latronem: quod idcirco dixi, ne quis me oblitum existimaret mei. Sed ne uolumini, quod breuissimū promisi, multa connectam, ueniamus ad Firmum. Firmo patria Seleucia fuit, tametsi plerique Graecorū alteram tradunt, ignari eo tēpore ipso tres fuisse Firmos: quorum unus praef. Aegypti, alter dux limitis Africani, idemque proconsul. tertius iste Zenobiae amicus, ac socius: qui Alexandriam Aegyptiorum incitatus furore peruasit, & quem Aurelianus solita uirtutum suarum felicitate contriuit. De huius diuitijs multa dicuntur: Nam & uitreis quadraturis bitumine alijsque medicamentis insertis domum induxisse perhibetur: & tantū habuisse de chartis, ut publice saepe diceret, exercitū se alere posse papyro & glutino. Idem & cum Blemyis societatē maximā tenuit, & cum Saracenis. naues quoque ad Indos negotiatorias saepe misit. ipse quoque dicitur habuisse duos dentes elephanti pedum denum, è quibus Aurelianus ipse sellam constituerat facere additis alijs duobus, in qua Iupiter aureus & gēmatus sederet, cum praetexta ponēdus in templo Solis Apenninis sortibus additis, quem appellari uoluerat Iouē consulem, uel consulentem. Sed eosdem dentes postea Carinus mulieri cuidam dono dedit, quae lectum ex ijs fecisse narratur. Et quia nunc scitur, & sciri apud posteros nihil proderit, taceo. Ita donum Indicū Ioui Opt. Max. cōsecratum, per deterrimum principem & ministerium libidinis factū uidetur & pretium. Fuit tamen Firmus statura ingēti, oculis foris eminētibus, capillo crispo, frōte uulnerata, uultu nigriore, reliqua parte corporis can-

didus, sed pilosus atque hispidus, ita ut eum plerique Cyclopem uocarent. Carne multa uescebatur, struthionem ad diem comedisse fertur. Vini non multum bibit, aquæ plurimum, mente firmissimus, neruis robustissimus, ita ut triariū uinceret, cuius Varro Aelius meminit. Nam & incudem superpositam pectori cōstanter alijs tundentibus pertulit, cum ipse reclinus ac resupinus & curuatus in manus penderet potius quàm iaceret. Fuit tamen ei contentio cum Aureliani ducibus ad bibendum, si quando eum tentare uoluissent. Nam quidam Burburus nomine de numero uexillariorum notissimus potator cum ad bibendum eundem prouocasset, situlas duas plenas mero duxit: & toto postea conuiuio sobrius fuit. Et cum ei Burburus diceret: Quare non feces bibisti? respondit ille: Stulte, terra non bibitur. Leuia persequimur, cum maiora dicenda sint. Hic ergo contra Aurelianum sumpsit imperium ad defendendas partes, quæ superrant Zenobiæ. Sed Aureliano de Carris redeunte superatus est. Multi dicunt laqueo uitam eum finisse: aliud edictis suis ostendit. namque cum eum uicisset, tale edictum Romæ proponi iussit: Amantissimo sui po. Rom. Aurelianus Augustus S.D. Pacato undique gentium toto, quà patet, orbe terrarum, Firmum etiam latronem Aegyptiū barbaricis motibus æstuantem, & fœminei propudij reliquias colligentem, ne plurimum loquar, fugauimus, obsedimus, cruciauimus, & occidimus. Nihil est Romulei Quirites, quod timere possitis. Canon Aegypti, qui suspensus per latronem improbum fuerat, integer ueniret, si uobis esset cū senatu cōcordia, cū equestri ordine amicitia, cum prætorianis affectio. Ego efficiam, ne sit aliqua solicitudo Romana. Vacate ludis, uacate Circensibus. Nos publicæ necessitates teneant, uos occupent uoluptates. Quare sanctissimi Quirites, & reliqua. Hęc nos de Firmo cognouisse scire debuisti, sed digna memoratu. Nam ea quæ de illo Aurelianus Festiuus libertus Aureliani sigillatim retulit, si uis cognoscere, eundem oportet legas: maxime cum dicat Firmū eundem inter crocodilos unctum crocodilorum adipibus natasse, & elephantum rexisse, & hippopotamos edisse, & sedentem ingentibus struthionibus uectum esse, & quasi uolitasse. Sed hæc scire quid prodest? cum & Liuius, & Sallustius taceant res leues de ijs, quorum uitas scribendas arripuerint: non enim scimus quales mulos Clodius habuerit, aut mulas T. Annius Milo, aut utrum Tusco equo sederit Catilina, an Sardo, uel quali in chlamyde Pōpeius usus fuerit purpura. Quare finem de Firmo faciemus, uenientes ad Saturninum, qui contra Probū imperiū sibimet in orientis partibus uindicauit.

FLAVII VOPISCI

SYRACVSII

SATVRNINVS

SATVRNINVS oriundus fuit Gallis ex gente hominum inquietissima, & auida semper uel faciendi principis, uel imperij. Huic inter cæteros duces, qui uere summus uideretur, Aurelianus limitis orientalis ducatum dedit, sapienter præcipiens, ne unquam Aegyptū uideret. Cogitabat enim quantum uidemus, uir prudentissimus Gallorum naturam, & uerebatur, ne si perturbidam ciuitatem uidisset, quò eum natura ducebat, societate quoque hominum duceretur. Sunt enim Aegyptij, ut satis nosti, uiri uentosi, furibundi, iactantes, iniuriosi, atque adeo uani, liberi, nouarum rerum usque ad cantilenas publicas cupientes, uersificatores, epigrammatarij, mathematici, aruspices, medici. Nam & Christiani, Samaritæ, & quibus præsentia semper tempora cum enormi libertate displiceant. Ac ne quis mihi Aegyptiorum irascatur, & meum esse credat, quod in literas retuli, Adriani epistolam ex libris Phlegōtis liberti eius proditam,

ex qua penitus Aegyptiorũ uita detegitur, indidi. Adrianus Aug. Seruiano COS. S. Aegyptum quam mihi laudabas, Seruiane charissime, totam didici leuem, pendulam, & ad omnia famæ momenta uolitantem. Illi qui Serapin colunt, Christiani sunt: & deuoti sunt Serapi, qui se Christi episcopos dicunt. Nemo illic archisynagogus Iudæorũ, nemo Samarites, nemo Christianorũ presbyter, non mathematicus, non aruspex, non aliptes. Ipse ille patriarcha cum Aegyptũ uenerit, ab alijs Serapidem adorare, ab alijs cogitur Christum. genus hominum seditiosissimũ, uanissimum, iniuriosissimũ. ciuitas opulenta, diues, fœcunda, in qua nemo uiuat otiosus. Alij uitrũ conflant, ab alijs charta conficitur: omnes certe lymphiones cuiuscunq; artis & uidentur, & habentur. Podagrosi quod agant, habent: cæci quod agant, habent: cæci quod faciant: ne chiragri ci quidem apud eos otiosi uiuunt. Vnus illis deus est, hunc Christiani, hunc Iudæi, hũc omnes uenerantur & gentes: & utinam melius esset morata ciuitas digna profecto sui profunditate, quæ pro sui magnitudine totius Aegypti teneat principatum. Huic ego cuncta concessi, uetera priuilegia reddidi, noua sic addidi, ut præsenti gratias agerent. deniq; ut primũ inde discessi, & in filiũ meũ Verũ multa dixerunt, & de Antonino quę dixerũt, cõperisse te credo. nihil illis opto, nisi ut suis pullis alanť, quos quẽadmodũ fœcundãt, pudet dicere. Calices tibi allassontes uersicolores trãsmisi, quos mihi sacerdos tẽpli obtulit, tibi & sorori meæ specialiter dedicatos, quos tu uelim festis dieb. cõuiuijs adhibeas. Caueas tamẽ ne his Africanus noster indulgenter utatur. Hæc ergo cogitãs de Aegyptijs Aurelianus iusserat, ne Saturninus Aegyptũ uideret, & mente quidem diuina. Nam ut primum Aegyptij magnam potestatem ad se uenisse uiderunt, statim clamauerunt: Saturnine Auguste, dij te seruent: & ille quidem quod negari non potest, uir sapiens, de Alexãdrina ciuitate mox fugit, atq; ad Palæstinam redijt. Ibi tamen cum cogitare cœpisset, tutum sibi non esse, si priuatus uiueret, deposita purpura ex simulacro Veneris, cyclade uxoria militibus circumstantibus amictus, & adoratus est. Auum meum sæpe dicentem audiui se interfuisse, cum ille adoraretur: Flebat, inquit, & dicebat: Necessarium, si non arroganter dicam, respub. uirum perdidit. Ego certe instauraui Gallias, ego à Mauris possessam Africam reddidi. Ego Hispanias pacaui. Sed quid prodest? omnia hæc affectato semel honore perierũt. Et cum eum animarent, uel ad uitam, uel ad imperium, qui induerunt purpuram, in hæc uerba disseruit: Nescitis amici, quid mali sit imperare. Gladij & tela nostris ceruicibus impendẽt, imminent hastæ undiq;, undiq; spicula. ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur: non cibus pro uoluptate, non iter pro autoritate, non bella pro iudicio, non arma pro studio. Adde quod omnis ætas in imperio reprehenditur. Senex est quispiam, inhabilis uidetur: sin minus, inest furor. nam quod imperatorẽ me cupitis, in necessitatem mortis me trahitis. Sed habeo solatium mortis, solus perire non potero. M. Saluidienus hanc ipsius orationem uere fuisse dicit, & fuit re uera non parum literatus. Nam & in Africa rhetoricæ operam dederat, Romæ frequentauerat pergulas magistrales. Et ne longius progrediar, dicendum est quod præcipue ad hunc pertinet: Errare quosdam scio, & putare hunc esse Saturninũ, qui Gallieni temporibus imperium occupauit, cum hic longe alius fuerit, etiam Probo penè nolente sit occisus. Fertur autem Probus & clementes ad eum literas sæpe misisse, & ueniam esse pollicitum: sed milites qui cum eo fuerant, non credidisse. Obsessum deniq; in castro quodam ab ijs quos Probus miserat, inuito Probo esse iugulatum. Longum est friuola quæq; connectere, & odiosum dicere, quali statura fuerit, quo corpore, quo decore, quid biberit, qd comederit: ab alijs ista dicantur, quę propè ad exemplum nihil prosunt. Nos ad ea quæ sunt dicenda, redeamus.

FLAVII VOPISCI
SYRACVSII

PROCVLVS

ROCVLO patria Albingauni fuere, positi in alpibus maritimis. domi nobilis, sed maioribus latrocinantibus, atq; adeo pecore, ac seruis, & ijs rebus quas abduxerat, satis diues. Fertur deniq; eo tempore quo sumpsit imperium, duo millia seruorũ suorum armasse. Huic uxor uirago, quæ illum in hãc præcipitauit dementiã, nomine Sampso, quod ei postea inditũ est. Nam antea Viturgia nominata est. Filius Herennianus, quem & ipsum quinquenniũ si impleset (ita enim loquebat̃) dicasset imperio. Homo, quòd negari non potest, optimus, idemq; fortissimus: ipse quoq; latrocinijs assuetus, qui tamen armatã semper egerit uitam. Nã & multis legionib. tribunus præfuit, & fortia edidit facta: & quoniã minima quęq; iucunda sunt, atq; habent aliquid gratiæ, cum legunt̃, tacendum non est, quod & ipse gloriat̃ in quadam sua epistola, quam ipsam melius est ponere, q̃ de ea plurimũ dicere: Proculus Metiano affini S.D. Centum ex Sarmatia uirgines cepi. Ex his una nocte decem iniui: omnes tamen, quod in me erat, mulieres intra dies XV. reddidi. Gloriatur, ut uides, rem ineptã, & satis libidinosam: atq; inter fortes se haberi credit, si criminum densitate coalescat. Hic tamen, cum etiam post honores militares se improbe & libidinose, tamen fortiter ageret, hortantibus Lugdunensibus, qui & ab Aureliano grauiter contusi uidebant̃, & Probum uehemẽtissime pertimescebant, in imperiũ uocitatus est ludo penè & ioco, ut Onesimus dicit: quod quidem apud nullum alium reperisse me scio. Nam cum in quodam conuiuio ad latrunculos luderetur, atq; ipse decies imperator exisset, quidam nõ ignobilis scurra, Aue, inquit, Auguste. Allataq; lana purpurea, humeris eius iunxit, eumq; adorauit: timor inde consciorũ, atq; inde iam exercitus tentatio, & imperij. Non nihilum tamen Gallis profuit. Nam Alemannos qui tunc adhuc Germani dicebantur, non sine gloriæ splendore contriuit, nunquã aliter quàm latrocinandi pugnans modo. Hunc tamen Probus fugatum usq; ad ultimas terras, & cupientem in Francorum auxiliũ uenire, à quibus originem se trahere ipse dicebat, ipsis prodentibus Francis, quibus familiare est ridendo fidem frãgere, uicit, & interemit. Posteri eius etiã nunc apud Albingaunos agunt: qui ioco solent dicere, sibi non placere esse uel principes, uel latrones. Hæc digna memoratu de Proculo didicisse memini. Veniamus ad Bonosum, de quo multo minora condidi.

Germanorũ nomen antiquius, Alemannorum recentius. Franci fœdifragi

FLAVII VOPISCI
SYRACVSII

BONOSVS

ONOSVS homo Hispaniensis fuit, origine Britannus: Galla tamẽ matre, ut ipse dicebat, rhetoris filius: ut ab alijs cõperi, pædagogi literarij; paruulus patrem amisit, atq; à matre fortissima educatus, literarũ nihil didicit. Militauit primum inter ordinarios, deinde inter equites: duxit ordines, tribunatus egit, dux limitis Rhetici fuit: bibit quãtum hominum nemo. De hoc Aurelianus sæpe dicebat: Non ut uiuat natus est, sed ut bibat, quem quidem diu in honore habuit causa militiæ. Nam si quãdo legati Barbarorum undecunq; gentium uenissent, ipsis propinabat, ut eos inebriaret, atque ab his per uinum cuncta cognosceret. Ipse

quãtumlibet

quantumlibet bibisset, semper securus, & sobrius: &, ut Onesimus dicit scriptor uitæ Probi, adhuc in uino prudentior. Habuit præterea rem mirabilem, ut quantum bibisset, tantum mingeret, neq; unquam aut eius pectus, aut uenter, aut uesica grauaret. Hic idem, cum quodam tempore in Rheno Romanas lusurias Germani incendissent, timore ne pœnas daret, sumpsit imperium: idq; diutius tenuit, quàm rebatur. Nam longo grauiq; certamine à Probo superatus, laqueo uitam finiuit. Tunc quidem iocus extitit, Amphoram pendere, non hominem. Filios duos reliquit, quibus ambobus Probus pepercit, uxore quoq; eius in honore habita, & usq; ad mortem salario præstito. Fuisse enim dicitur, ut & auus meus dicebat, fœmina singularis exempli, & familię nobilis gentis Gothicæ: quam illi Aurelianus uxorem idcirco dederat, ut per eum à Gothis cuncta cognosceret. Erat enim illa uirgo regalis. Extant literę ad legatum Thraciarum scriptæ, de ijs nuptijs, & donis quæ Aurelianus Bonoso dari nuptiarum causa iussit, quas ego inserui: Aurelianus Augustus Gallonio Auito salutē. Superioribus literis scripseram, ut optimates Gothicas apud Perinthum collocares decretis salarijs, nō ut singulæ acciperent, sed ut septem simul unum conuiuiū haberent. Cum em̄ diuisę accipiunt, & illæ parum sumunt, & resp. plurimum perdit. Nunc tamen, quoniam placuit Bonoso Hunilam dari, dabis ei iuxta breue infrà scriptū omnia quæ præcipimus: sumptu etiā publico nuptias celebrabis. Breuis numer⁹ fuit: Tunicas palliolatas hyacinthinas subsericas: tunicam auro clauatam subsericam librilem unam, interulas dilores duas, & reliqua quæ matronæ conueniunt. Ipsi dabis aureos Philippeos centum, argenteos Antoninianos mille, æris ℌ—S decies. Hæc me legisse teneo de Bonoso. & potui quidē horum uitam præterire, quos nemo quærebat. Attamen, ne quid fidei deesset, etiam de ijs quæ didiceram, intimanda curaui. Supersunt mihi Carus, Carinus, & Numerianus: nam Diocletianus, & qui sequuntur, maiore stylo dicendi sunt.

FLAVII VOPISCI

SYRACVSII

CARVS.

ATO remp. regi, eamq; nunc ad summum euehi, nunc ad minima retrahi, Probi mors satis prodidit. Nam cum ducta per tēpora uarijs uel erecta motibus, uel afflicta, nunc tempestate aliqua, nūc felicitate uariata, omnia propè passa esset, quæ patitur in homine uno mortalitas, uidebatur post diuersitatē malorum iam secura continuata felicitatis mensura, post Aurelianū uehementem principem Probo ex sententia senatus & populi, leges & gubernacula temperante. Sed ruina ingens uel naufragij modo, uel incendij accensis fataliter militibus, sublato è medio tali principe, in eam desperationem uotum publicum redegit, ut timerent omnes Domitianos, Vitellios, & Nerones. Plus enim timetur de incertis moribus principis: maxime in ea rep. quæ recentibus cōfossa uulneribus, Valeriani captiuitatem, Gallieni luxuriā, XXX etiam propè tyrannorum cæsa ciuilium membra sibimet uindicantiū perpessa mœruerit. Nā si uolumus ab ortu urbis repetere, quas uarietates sit passa Ro. respub. inueniemus nullam magis uel bonis floruisse, uel malis laborasse. Et, ut à Romulo incipiam uero patre ac parente reip. quæ illius felicitas? qui fundauit, cōstituit, roborauitq; remp. atq; unus omnium conditorū perfectam urbem reliquit. Quid deinde Numam loquar? qui frequentē bellis, & grauidam triumphis ciuitatem religione muniuit. Venit igitur usq; ad Tarquinij Superbi tempora nostra respublica, sed passa tempestatem de moribus regijs, non sine graui exitio semet ulta est. Adoleuit deinde usq; ad tempora Gallicani belli: sed quasi quodam mersa naufragio, capta præ-

pta præter arcem urbe, plus pené mali sensit, quàm tūc boni habuerat. Reddidit se deinde in integrum: sed eousq; grauata est Punicis bellis, ac terrore Pyrrhi, ut mortalitatis mala præcordiorum timore sentiret. Creuit deinde uicta Carthagine trans maria missis imperijs: sed socialibus affecta discordijs, extenuato felicitatis sensu usq; ad Augustum bellis ciuilibus confecta consenuit: per Augustum deinde reparata, si reparata dici potest libertate deposita. Tamen utcunq; etiam si domi tristis fuit, apud exteras gentes effloruit: passa deinceps tot Nerones, per Vespasianū caput extulit. Nec omni Titi felicitate læta, Domitiani uulnerata immanitate, per Neruam atq; Traianum usque ad Marcum solito melior, Commodi uecordia, & crudelitate lacerata est. nullum post hæc præter Seueri diligentiam usq; ad Alexandrū Mammeæ sensit bonum. Longum est quæ sequuntur uniuersa cōnectere. Vti enim principe Valeriano non potuit: et Gallienum per quindecim annos passa est. Inuidit Claudio longinquitatem imperij, amans uarietatum, propé & semper inimica fortuna iustitiæ. Sic enim Aurelianus occisus est, & sic Tacitus absumptus, sic Probus cæsus, ut appareat nihil tam gratum esse fortunæ, q̄ ut ea quæ sunt in publicis actibus, euētuum uarietate mutentur. Sed quorsum talibus querelis, & temporū casibus distinemur? Veniamus ad Carum, medium, ut ita dixerim, uirum, inter bonos magis quàm inter malos principes collocandum, & longe meliorem, si Carinum nō reliquisset hæredem. Cari patria sic ambigue à plerisq; proditur, ut præsumpte ueritatem dicere nequeam, quæ illa uera sit. Onesimus enim, qui diligentissime uitam Probi scripsit, dicit Romę illum & natum, & literis eruditum. Sed Illyricianis parentibus fuisse cōtendit. Sed Fabius Cerilianus, qui tempora Cari, Carini, & Numeriani solertissime persecutus est, neq; Romæ, sed in Illyrico genitum, neq; Pānonijs, sed Pœnis parentibus asserit natum. In ephemeride quadam legisse me mini Carum Mediolanensem fuisse, sed auo iuri Aquileiensis ciuitatis insertum. Ipse, quod negari non potest, ut epistola eius indicat, quam proconsul ad legatum scripsit, cum eum ad bona hortaretur officia, Romanus uult uideri. Epistola Cari: Carus Manlius Aurelianus proconsul Ciliciæ Iunio legato suo: Maiores nostri Romani illi principes in legatis creandis hac usi sunt consuetudine, ut morum suorum specimen per eos ostenderent, quibus rempub. delegabant. Ego uero, si ita non esset, aliter non fecissem: feci aliter, si te iuuante non fallar. Fac igitur, ut maioribus nostris, id est, Romanis nō discrepemus uiris. Vides quod tota epistola maiores suos Romanos uult intelligi. Indicat & oratio eius ad senatum data istam generis prærogatiuam. Nam cum primū imperator esset creatus, sic ad senatoriū ordinem scripsit inter cætera: Gaudendum est itaq; P. C quòd unus ex uestro ordine, uestri etiā generis imperator est factus. Quare adnitemini, ne meliores peregrini quàm uestri esse uideantur. Hoc quoq; loco satis clarum est, illum uoluisse intelligi se esse Romanū, id est, Roma oriundū. Hic igitur per ciuiles & militares gradus, ut tituli statuarū eius indicāt, præfect. præt. à Probo factus, tantum sibi apud milites amoris locauit, ut interfecto Probo tanto principe, solus dignissimus uideretur imperio. Non me præterit suspicatos esse plerosq;, & eos in fastos retulisse, Cari factione interemptū Probum: sed neq; meritum Probi erga Carū, neq; Cari mores id credi patiuntur: simul quia Probi mortem & acerrime & constantissime uindicauit. Quid autem de eo Probus senserit, indicāt literæ de eius honoribus ad senatū datæ. Probus Augustus amantissimo senatui suo salutem dicit. Inter cætera: Felix esset nostra resp. si qualis Carus est, aut plerìq; uestrū, plures haberē in actibus collocatos. Quare equestrem statuam uiro morum ueterum, si uobis placet, decernendam censeo: addito eo, ut publico sumptu, uel eidem exædificetur domus, marmoribus à me delatis. Decet enim nos talis integritatem remunerari uiri, & reliqua. Ac ne minima quæq; connectam, & ea quæ apud alios poterunt inueniri: ubi primum accepit imperium, consensu omniū militum bellum Persicum, quod Probus parabat, aggressus est, liberis Cæsaribus nuncupatis: & ita quidem, ut Carinum ad Gallias tuendas cum uiris lectissimis destinaret: secum uero Numerianū adolescentem, cum lectissimum, tum etiam disertissimū duceret. Et dicitur quidem sæpe dixisse se miserū, quòd Carinum ad Gallias principem mitteret: neq; illa ætas esset Numeriani, ut illi Gallicanum, quod maxime constantem principē quærit, crederetur imperium. Sed hæc aliàs.

Nam extant iam literæ Cari, quibus apud præf. suum de Carini moribus queritur, ut appareat uerum esse; quod Onesimus dicit, habuisse in animo Carum, ut Carino Cæsareum abrogaret imperiũ. Sed hæc, ut diximus, aliàs in uita Carini dicenda sunt. Nunc ad ordinem reuertamur. Ingenti apparatu, & totis uiribus Probi profligato magna ex parte bello Sarmatico quod gerebat, contra Persas profectus, nullo sibi occurrẽte, Mesopotamiam Carus cepit, & Ctesiphontem usq; peruenit. Occupatisq; Persis domestica seditione, imperatoris Persici nomen meruit. Verũ cum auidus gloriæ præfecto suo maxime iurgãte, qui & ipsius & filij eius quærebat exitium cupiens imperare, longius progressus esset, ut alij dicunt morbo, ut plures, fulmine interemptus est. Negari nõ potest, eo tempore quo perijt tantum fuisse subito tonitruũ, ut multi terrore ipso exanimati esse dicantur. Cum igitur ægrotaret, atq; in tentorio iaceret, ingenti exorta tempestate, immani coruscatione, immaniori, ut diximus, tonitru exanimatus est. Iunius Calphurnius qui ad memoriam dictabat, talem ad præfect. urbis super morte Cari epistolam dedit. Inter cætera: cum, inquit, Carus princeps noster uere carus ægrotaret, tanti turbinis subito exorta tempestas est, ut caligarent omnia, neq; alter alterũ nosceret: coruscationum deinde ac tonitruum in modum fulgurũ igniti sideris cõtinuata uibratio omnibus nobis ueritatis scientiam sustulit. Subito enim conclamatũ est imperatorem mortuum, & post illud præcipue tonitruum, quod cuncta terruerat. His accessit, quòd cubicularij dolentes principis mortem incenderunt tentorium. Vnde fama emersit fulmine interemptum eum, quem quantum scire possumus, ægritudine constat absumptum. Hanc ego epistolam idcirco indidi, quod pleriq; dicunt uim fati quandam esse, ut Ro. princeps Ctesiphontem transire nõ possit: ideoq; Carum fulmine absumptum, quod eos fines transgredi cuperet, qui fataliter cõstituti sunt. Sed sibi habeat artes suas timiditas calcanda uirtutibus. Licet planè, ac licebit per sacratissimum Cæsarem Maximianum Persas uincere, atq; ultra eos progredi: & futurum reor, si à nostris non deseratur promissus numinum fauor. Bonum principem Carum fuisse, cum multa indicant, tum illud etiam quod statim adeptus imperium Sarmatas adeo morte Probi feroces, ut inuasuros se non solum Illyricum, sed Thracias quoq; Italiamq; minarentur, ita inter bella patiendo contudit, ut paucissimis diebus Pannonias securitate donauerit, occisis Sarmatarũ sedecim millibus, captis diuersi sexus uiginti millibus: Hæc de Caro satis esse credo. Veniamus ad Numerianum, cuius & uicinior patri, & admirabilior per socerũ suum facta uidetur historia. Et quamuis Carinus maior ætate fuerit, prior etiam Cæsar sit nuncupatus, tamen necesse est, ut prius de Numeriano loquamur, qui patris secutus est mortem, pòst de Carino, quem uir reipub. necessarius Augustus Diocletianus habitis conflictibus interemit.

FLAVII VOPISCI

SYRACVSII

NVMERIANVS

NVMERIANVS Cari filius, moratus egregie, & uere dignus imperio, eloquentia etiam præpollens, adeo ut publice declamauerit, feranturq; illius scripta nobilia, declamationi tamen, quàm Tulliano accõmodatiora stylo. Versu autem talis fuisse prædicatur, ut omnes poetas sui temporis uicerit. Nam & cum Olympio Nemesiano contendit, qui ἁλιευτικὰ, κυνηγετικὰ & ναυτικὰ scripsit: quiq; omnibus colonijs illustratus emicuit. Et Aureliũ Apollinarem amborum scriptorem, qui patris eius gesta in literas retulit, ijsdem quæ recitauerat editis, ueluti radio solis obtexit. Huius oratio fertur ad senatum missa tãtum habuisse eloquentiæ

quentiæ, ut illi statua non quasi Cæsari, sed quasi rhetori decerneretur ponenda in bibliotheca Vlpia, cui subscriptum est: Numeriano Cæsari oratori temporibus suis potentissimo. Hic patri comes fuit bello Persico: quo mortuo, cum nimio fletu oculos dolere cepisset, quòd illud ægritudinis genus nimia utpote familiarissima cõfectus angustia incurrisset: & dum lectica portaretur, factione Arrij Apri soceri sui, qui inuadere conabatur imperium, occisus est. Sed quum per plurimos dies de imperatoris salute quæreretur à milite, concionareturq; Aper, idcirco illum uideri non posse, quòd oculos inualidos à uento ac sole subtraheret, fœtore tamen cadaueris res esset prodita, omnes inuaserunt Aprum: cuius factio latere non potuit, eumq; ante signa & principia protraxere. Tunc habita est ingens concio, factum etiam tribunal. Et cum quæreretur, quis uindex Numeriani iustissimus fieret, quis daretur reipub. bonus princeps, Diocletianum omnes diuino consensu, cui multa iam signa facta dicebantur imperij, Augustum appellauerunt: domesticos tunc regentem, uirum insignem, callidum, amantem reipub. amantem suorum, & ad omnia quæ tempus quæsierat, paratum. Consilij semper alti, nonnunquam tamen effrontis, sed prudentis, nimia peruicacia motus inquieti pectoris comprimentis. Hic, cum tribunal conscendisset, atq; Augustus esset appellatus, & quæreretur quemadmodũ Numerianus esset occisus, educto gladio Aprũ præfect. præt. ostentans percussit, addens uerbis suis: Hic est autor necis Numeriani. Sic Aper seipsum fœdauit, & deformibus cõsilijs agens dignum moribus suis exitum dedit. Auus meus retulit se interfuisse concioni, cum Diocletiani manu esset Aper occisus. percussisse autem dicebat Diocletianũ, & dixisse: Gloriare Aper, magni Aeneæ dextera cadis. Quod ego miror de homine militari, quãuis sciam plurimos plus quàm militares uel græce, uel latine, uel comicorum usurpare dicta uel talium poetarum. Ipsi deniq; comici plerunq; sic milites inducunt, ut eos faciant uetera dicta usurpare. Nam &, lepus tute es, & pulpamentũ quæris, Liuij Andronici dictum est: multaq; alia quæ Plautus Cæciliusq; posuerunt. Curiosum non puto, neq; satis uulgare fabellã de Diocletiano Augusto ponere hoc conuenientem loco, quæ illi data est ad omen imperij. Auus meus mihi retulit ab ipso Diocletiano compertum. Cum, inquit, Diocletianus apud Tungros in Gallia quadã in caupona moraretur, in minoribus adhuc locis militans, & cum Druide quadam muliere, rationem conuictus sui quotidiani faceret, atq; illa diceret: Diocletiane nimium auarus, nimium parcus es, ioco non serio Diocletianus respõdisse fertur: Tunc ero largus, cum imperator fuero. Post quod uerbũ Druias dixisse fertur: Diocletiane iocari noli, nam imperator eris, cum Aprum occideris. Semper exinde Diocletianus in animo habuit imperij cupiditatem, idq; Maximiano conscio, atq; auo meo, cuius hoc dictum à Druide ipse retulerat. Deniq; ut erat altus, risit, & tacuit: Apros tamen in uenationibus, ubi fuit facultas, manu sua semper occidit. Denique cum Aurelianus imperium accepisset, cum Probus, cum Tacitus, cum ipse Carus, Diocletianus dixit: Ego semper apros occido, sed alter semper utitur pulpamento. Iam illud notum est, atq; uulgatum, quod cum occidisset Aprum præfectum præt. dixisse fertur: tandem Aprum fatalem occidi. Ipsum Diocletianum idem auus meus dixisse dicebat, nullam aliam fuisse sibi causam occidendi manu sua Aprum, nisi ut impleret Druidis dictum, & suum firmaret imperium. Non enim tam crudelem se innotescere cuperet primis maxime diebus imperij, nisi illum necessitas ad hanc atrocitatem occisionis attraheret. Dictum est de Caro, dictum etiam de Numeriano, superest nobis Carinus.

Quanta perfus arioli [margin note]

FLAVII VOPISCI SYRACVSII

CARINVS

ARINVS homo omnium contaminatissimus, adulter, frequens corruptor iuuẽtutis (pudet dicere qđ in literas Onesimus retulit) ipse quoq; male usus genio sexus sui. hic cum Cæsar decretis sibi Gallijs atq; Italia, Illyrico, Hispanijs, ac Britannijs & Africa, relictus à patre Cæsarianũ teneret imperium, sed ea lege, ut omnia faceret, quæ Augusti faciunt, enormibus se uitijs, & ingenti fœditate maculauit. Amicos optimos quosq; relegauit: pessimũ quenq; elegit, aut tenuit: præfect. urbi unum ex cãcellarijs suis fecit. Quo fœdius nec cogitari potuit aliquando, nec dici. Præfectũ præt. quem habebat, occidit. In eius locum Matronianũ ueterem conciliatorem fecit. unum ex his notarium, quem stuprorum & libidinũ conscium semper atq; adiutorem habuerat, inuito patre consulem fecit. Superbas ad senatũ literas dedit. Vulgo urbis Romæ quasi populo Ro. bona senatus promisit. Vxores ducendo ac rejiciẽdo nouem duxit, pulsis plerisque prægnantibus. Mimis, meretricibus, pantomimis, cantoribus atq; lenonibus palatium impleuit. Fastidiũ subscribendi tantum habuit, ut impurum quẽdam cum quo semper meridie iocabatur, ad subscribendũ poneret, quem obiurgabat plerunq;, quòd bene suam imitaretur manum. Habuit gemmas in calceis: nisi gemmata fibula usus nõ est: balteum etiam sæpe gemmatum. regem deniq; illum Illyrici pleriq; uocitarunt. Præfectus nũquam COSS. obuiam processit. Hominibus improbis plurimũ detulit, eosq; ad conuiuiũ semper uocauit. Centum libras auium, centum piscium, mille diuersæ carnis in conuiuio suo frequenter exhibuit. Vini plurimum effudit. Inter poma & melones natauit. Rosis Mediolanensibus & triclinia, & cubicula strauit. Balneis ita frigidis usus est, ut solẽt esse cellæ suppositoriæ, frigidarijs semper niualibus. Cum hyemis tempore ad quendam locum uenisset, in quo fons erat aqua pertepida, ut solet per hyemem naturaliter, eaq; in piscina usus esset, dixisse balneatoribus fertur: Aquam mihi muliebrem præparatis. atq; hoc eius clarissimum dictum effertur. Audiebat pater eius quæ ille faceret, & clamabat: Non est meus. Statuerat deniq; Constantium, qui postea Cæsar est factus (tunc autem præsidatũ Dalmatiæ administrabat) in locum eius subrogare: quòd nemo tunc uir melior uidebatur: Illum uero, ut Onesimus dicit, occidere. Longum est, si de eius luxuria plura uelim dicere. Quicunq; ostiatim cupit noscere, legat etiam Fuluium Asprianum, usq; ad tædium gestorum eius uniuersa dicentem. Hic ubi patrem fulmine absumptum, fratrem à socero interemptũ, Diocletianum Augustũ appellatum comperit, maiora uitia & scelera edidit, quasi iam liber à frenis domesticæ pietatis suorum moribus absolutus. Nec ei tamen defuit ad uindicandũ sibimet imperium uigor mentis. Nam contra Diocletianũ multis prælijs cõflixit. Sed ultima pugna apud Murtium cõmissa, uictus occubuit. Hic trium principum finis fuit, Cari, Numeriani, & Carini: post quos Diocletianũ & Maximianum principes dij dederunt, iungentes talibus uiris Galerium atq; Constantiũ: quorum alter natus est, qui acceptam ignominiam Valeriani captiuitate deleret: alter qui Gallias Romanis legibus redderet. Quatuor sanè principes mundi, fortes, sapientes, benigni, & admodum liberales, unum in republica sentientes: præterea senatus Ro. moderati, pop. amici, potestate graues, religiosi, & quales principes semper orauimus: quorum uitam singulis libris Claudius Eusthenius, qui Diocletiano ab epistolis fuit, scripsit: Quod idcirco dixi, ne quis à me tantam rem quæreret, maxime cum uel uiuorum principũ uita non sine reprehensione dicatur. Memorabile maxime & Carini, & Numeriani hoc habuit imperiũ, quod ludos Romanos nouis ornatos spectaculis dederũt, quos in palatio circa porticum stabuli pictos uidimus. Nam & Neurobaten, qui uelut in uentis cothurnatus ferretur, exhibuit

Conciliator

Fibula

Cellæ suppositoriæ

Ostiatim

& Tichobaten, qui per parietem urso eluso cucurrit: & ursos mimum agentes: & item centum salpistas uno crepitu concinentes, & centum camptaulas, choraulas centum, etiam pithaulas centum, pantomimos & gymnicos mille: pegma prӕterea, cuius flammis scena conflagrauit, quam Diocletianus postea magnificentiorē reddidit. Mimos prӕterea undiq; aduocauit. Exhibuit & ludum Sarmaticū, quo dulcius nihil est. Exhibuit Cyclopem adornatum, grӕcis artificibus, & gymnicis, & histrionibus, & musicis aurum & argentum donata, & uestis serica. Sed hӕc omnia nescio quantum ad populum gratiӕ habeant, nullius certe sunt momenti apud principes bonos. Diocletiani deniq; dictum fertur, cum ei quidam largitionalis suus editionem Cari laudaret, dicens multum placuisse principes illos causa ludorum theatraliū, ludorumq; Circensium: Ergo, inquit, bene risus est imperio suo Carus. Deniq; cum omnibus gentibus aduocatis Diocletianus daret ludos, parcissime usus liberalitate, dicens castiores esse oportere ludos spectante censore. Legat hunc locum Iunius Messala, quem ego libere culpare audeo. Ille enim patrimoniū suum scenicis dedit, hęredibus abnegauit: matris tunicam dedit mimӕ, lacernam patris mimo: & rectè si auiӕ pallio aurato atq; purpurato pro syrmate tragœdus uteretur. Inscriptū est adhuc in choraulӕ pallio tyrianthino, quo ille uelut spolio nobilitatis exultat, Messalӕ nomen, & uxoris. Iam quid lineas petitas Aegypto loquar? quid Tyro & Sidone tenuitate perlucidas, micantes purpura, plumandi difficultate pernobiles? donati sunt ab Atrebaticis birri petiti, donati birri Canusini, Africanӕ opes in scena non prius uisӕ. Et hӕc quidē idcirco ego in literas retuli, quod futuros editores pudor tangeret, ne patrimonia sua proscriptis legitimis hęredibus, mimis & balatronib. deputarent. Habe mi amice meum munus, quod ego (ut sӕpe dixi) non eloquentiӕ causa, sed curiositatis in lumen edidi: id prӕcipue agens, ut si quis eloquens uellet facta principum referare, materiā non requireret, habiturus meos libellos ministros eloquij. te quӕso sis contentus, nosq; sic uoluisse scribere, meliusq; potuisse contendas.

ANGELVS POLITIANVS ANDREAE MAGNANIMO S.

EFFLAGITARI scribis istic ab ijs qui libros excudunt formis, Herodianum meum. Meum enim iure appello, quem quasi latinitate donauerim. Tum rogas Codicem tibi ipsum tuum remittam aliquādo, nostra (quod illos cupere ais) manu emendatū. Remitto, sed (ut uerum fatear) leniter potius q̃ seuere castigatū, sic autem, ut nostra errata plura in eo quàm librarij deprehendas. Crediderim tamen stilo ipsi certe meo, hoc est interpretis, plus aliquanto ueniӕ deberi q̃ autoris, Quoniam meliuscule respondent ferè quę scribas, ubi sit liber quasi cursus, quā quӕ uertas, ubi nihil extra prӕscriptū. Accedit & illud quod hoc mihi munus interpretandi quasi leuioris operӕ fuit, utpote qui diebus pauculis dictauerim sic deambulans. Itaq; tantū abest, ut mihi inde laudem petam, ut etiam abunde pulchrū fore putem, si uitauero grauiorē culpam. Quare cum amicis reliquis, tum tibi in primis omnem huius operis defensionem nō remitto solum, sed etiam prope interdico, uosq; integros ad alia reseruo, quӕ post edētur. Sed quanq; plurimi sunt apud uos, qui mihi etiam plus nimio fauent, unus tamen es tu Andrea Magnanime, cognomento isto tuo gentilicio dignissime, quem equidem faciam plurimi: cum quod ex bonis ortus, & opibus flores, & honoribus, tum uel maxime, quòd ingenio es elegantissimo, moribus suauissimis, gratia penè quadam (quicquid agis, quicquid loqueris, imò etiam, si nihil agis, nihilq; loqueris) singulari, ac uultu deniq; ipso (quod dicitur) homines deuincis. Itaq; nihil quenquā metuo, ubi tu mihi studeas. Nunquam enim male de Politiano sentiet, qui placere eum Magnanimo intelliget. Vnum tantum est quod à te nunc contendo, cures pro reliqua in nostris rebus diligentia, ut quàm minimum quasi degenerent ab origine, quӕ mox uolumina formabuntur, utq; ne illӕ ipsӕ quidem adnotatiunculӕ omittātur, quas marginibus adscripsimus. Inter eas uero, etiam locos puto tris, quatuor'ue ad summum reperies, ubi fuit excusatione utendum, corrupti apud Grӕcos exemplaris, Ad hӕc uero facile procuranda, obeundaq; magis idoneum habere, ma-

re,magisq́ ex usu tuo neminem possis, quàm Alexandrum Sartium ciuem tuum, literatum hominem, nostriq́ studiosum, tum (quod ego in hac re primū puto) neutiquam in amici negotio dormitātem. Vale, in rusculo Fesulano. Pridie Nonas Maias. Anno salutis M. CCCC.LXXXXIII.

ANGELI POLITIANI AD INNOCENTIVM VIII. PONTIFICEM MAXIMVM PRAEfatio in Herodiani historiam, è græco in latinum conuersam.

VM Romæ ab hinc triennium fermè in comitatu essem Florentinæ legationis, quæ tibi sancte pater Innocēti Pont.Max. ad supremæ istius dignitatis fastigiū nuper euecto gratulatum aduenerat, memini abs te mihi magna celebritate curam delegari, uertēdi in latinam orationem Romanorū principum res gestas, siquę adhuc inter Græcorum monumenta nostris intactæ hominibus reperirentur. Quare cum cœlestis animi tui iudicio, non plus mihi honoris additum, q̃ oneris iniunctum animaduerterē, ut primum Florentiam sum reuersus, altissima solicitudine circunspicere cœpi, quem potissimū ex omni Græcorum copia interpretandū susciperem. Occurrit autem in primis Herodianus hic excellens rerum scriptor, & qui diu in palatina uersatus aula, affectæq́ iam ætatis historiam de suis temporibus componere aggressus, neq́ eloquētiæ caruerit laudibus, & fidem tamen in primis, libertatemq́ retinuerit. Hoc ubi opus à nobis, neq́ multo sane negocio, neq́ inuita (ut arbitror) Minerua elucubratū est, ea mox tempora inciderunt, quibus & nostra impedirentur studia, & quæ plurimū ualet, in scribendo omnis propemodum alacritas excuteretur. Postea uero q̃ pro tua prouidentia, & pacem Italiæ cupienti reddidisti, & cum patrono meo Laurentio Medice, amplissimæ quidē fortunæ, sed amplioris ingenij prudentiæq́ uiro, priuatim affinitatem contraxisti, cessit uidelicet ille quasi nimbus, suaq́ mundo reddita serenitas est, sic ut nos iam ipsos colligamus, atq́ ut grauati pluuia flores, penesq́ decidui ad nouæ lucis radios erigamur. Ergo & uetera edere in publicū, & noua procudere iam libet, unde aliqua modo uel tuo sacratissimo nomini celebritas, uel nostris temporibus claritas, uel studiosis etiam hominibus utilitas pariatur. Cæterum Herodianū hunc nostrum, donec maiora tibi, ac fortasse meliora parturimus, ueluti præludium aliquod ueri, iustiq́ laboris, læta rogamus fronte excipias summe pontifex, magnam in eo negociorū personarumq́ uarietatem, multam rerum nouitatem deprehensurus, crebraq́ in utranq́ partem fortunę ceu uacillantis exempla, consiliaq́ admirabilia, & consiliorū inopinatos euentus, grauesq́ pro tempore sententias, & plenā ubiq́ dignitatis, plenam suauitatis orationem, copiosam uidelicet quandam ad instruendos mores supellectilem, & ceu speculum humanitatis, in quod inspicere omnis uita, unde ea capere, atq́ haurire documēta queat, per quæ uel publicis, uel priuatis rationibus consulatur. Quæ sanè nostræ fuerunt partes, tentauimus profecto, utinamq́ etiam effecerimus, uti omnia ex fide responderent, ne inepta peregrinitas, ne græculæ usquam figurę, nisi si quæ iam pro receptis habētur, latinam quasi polluerent castitatem, ut eadem propemodū esset linguæ utriusq́ perspicuitas, eædemq́ mundiciæ, idem utrobiq́ sensus, atque indoles, nulla uocum morositas, nulla anxietas. Tu quando nobis aliquod ceu signum ex arce ista tui pontificatus ad bene sperandum sustulisti, perge obsecro sanctissime pater. Perge, inquam, fouere, atq́ illustrare bonas artes, quæ sese pedibus istis sanctissimis aduoluunt supplices, numenq́ tuum aduersus rudem inscitiam, tetramq́ barbariam implorant, ut à quo pax Italiæ, atq́ adeo terrarū orbi restituta est, etiam ab eodem pacis alumnæ literæ, ab iniuria scilicet atq́ indignitate uindicentur.

HERODIANI HISTORIAE DE IMPERIO POST MARCVM, VEL DE SVIS TEMPORIBVS, LIBER PRIMVS E GRAECO translatus, Angelo Politiano interprete, ad Innocentium Octauum Pont. Maximum.

PROOEMIVM.

QVI RES antiquas posteris prodiderunt, ueteremq; historiæ memoriã renouare literis studuerunt, ei magna ex parte, dum famam eruditionis affectãt, nomenq; suum conantur ab iniuria obliuionis asserere, minus sane multã in ueri peruestigatione, q̃ in exornanda componendaq; oratione industriã posuerunt: rati scilicet, neq; si quid in rebus à suo seculo remotissimis falsi proderetur, posse refelli, & se tamen suauitate narrationis amplissimũ laboris ingenijq; sui fructum percepturos. Alij uero priuatis inimicitijs, tyrannorumq; odio prouecti, aut in laudes principum, ciuitatum, priuatorumq; hominũ immodicis assentationibus effusi, tenues per se res atq; humiles scribendi tamen artificio longe supra ueri fidem sustulerunt. Ego uero contrà, nõ quidem acceptam ab alijs, aut incognitam, aut testibus egentem historiam, sed eorum qui legent, sensibus adhuc memoriæq; inhærentẽ, summa uel fide, uel diligentia collectam, cõscribendam suscepi, sperans haud iniucundam fore posteritati earum rerum noticiã, quæ multæ sane atq; magnæ haud ita longo tempore acciderunt. Nam si quis ab Augusto usq; principe omnem ætatem complectatur animo, cum scilicet Romanorũ potentia ad unius est arbitriũ deuoluta, ne annis quidẽ illis circiter ducentis (tot enim ferme ad Marci tempora numerant) aut imperiorum tam diuersas successiones reperiet, aut bellorum uel ciuilium uel externorũ tam uarios casus, atq; euentus, in tot excitas gentes, tot urbes nostras barbarasq; expugnatas: præterea terræmotus & pestilentias: uitas quoq; principum & tyrãnorum adeo nouas atque inauditas, ut nulla ijs apud ueteres cõsimilia exempla, aut certe quàm paucilima inueniantur. quorum alij diuturnam, alij breui potentiam obtinuerunt, nõnulli autem uix dum inito honore, imperatoresq; duntaxat appellati, eodem illo quo susceperant die imperium amiserunt. Nam cum sexaginta annis plures q̃ pro tempore principes urbs Roma pertulerit, factum ex eo est, uti multæ sane uariæq; res, atq; admiratione dignæ exorirentur. Quippe ætate prouecti principes utpote rerum negociorumq; periti, diligentius sese suosq; regebant: contra adulescentes molliter atq; indulgenter habiti, noua scilicet per multa designabant. Quo factũ est, ut dispari ætate atq; licentia, dispria quoq; studia, moresq; sequerentur. Hæc quemadmodũ gesta sint, temporum ipsorum atq; principum seruato ordine perscribemus.

IMperator Marcus filias quidem suscepit complures, mares autem duos. horum alter natu minor adulescentulus admodum fato est functus. Verissimo nomen fuit. Alterum uero Cõmodum nomine magna diligentia, curaq; pater educauit, accitis undique uiris doctrina claris maximaq; proposita mercede, uti mores pro se quisq; filij ingeniumq; excolerent. Filias porrò cũ adoleuissent, optimis ex ordine senatorio uiris collocauit. Neq; enim qui longam generis seriem præferrent, aut qui opes nimias ostentarent, sed qui morum probitate, atq; modestia, uitæq; innocẽtia præcellerent, eos sibi generos deligendos putabat. Hæc enim sola animi bona certa esse, stabiliaq; ducebat. Virtutem nullam non magnopere exercuit. Adeo literarũ antiquitatis studiosus, ut nemini sit in eo genere Græcorum Romanorumq; secundus. Argumento sunt per multa, quæ ab illo dicta atque conscripta, ad nos usq; peruenerunt. Adeo uero ciuilem sese, & cõmodum omnibus principem pręstabat, ut adeuntium cuiuis dexterã placide daret,

neminemq;

neminemq; à suis custodibus prohiberi aditu pateretur, solusq; Imperatorum sapientiæ studium non uerbis, aut decretorũ scientia, sed grauitate morum, uitæq; continentia usurpauit. Quo factum est, ut magnum sapientiũ uirorum prouentum ętas illa extulerit. Solent enim plerunq; homines uitam principis æmulari. Quæcunq; igitur ab illo modeste atq; fortiter, domi forisq; sunt gesta, qualemq; porrò se aduersus barbaras nationes septentrioni subiectas, soliq; Orienti gesserit, ea sunt multorum doctissimorũq; hominum comprehensa monimentis. Quæ uero post Marci obitum per uniuersam ætatem uisa mihi auditaq; sunt, nonnulla item in experiundo cognita, utpote in publicis officijs, principalibusq; uersato, ea nunc cõscribenda suscepi: Senem iam Marcum, neq; ætate solum, sed laboribus multis curisq; confectũ, dum in Pannonijs ageret, grauissimus repente perculit morbus. Quare cum deploratam planè salutem suam sentiret, anxius uidelicet agebat, ne filius qui tum primam inierat adulescentiam, siue ætatis feruore nimio, siue licentia quadam summa quam in orbitate esset habiturus, bonis artibus, studijsq; relictis, ebrietati sese & crapulæ dederet, quippe facile ingenia adulescentium à recta honestaq; disciplina ad luxum uoluptatesq; delabuntur. Terrebat insuper hominem minime imperitum, multorũ memoria principum, qui iuuenes imperium suscepissent, ut Dionysij Siciliæ tyranni, cuius tanta fuit intemperantia uictus, ut nouarum uoluptatum inuẽtores summis afficeret præmijs, ut item eorum qui Alexandro successerunt. Ita enim contumeliose, uiolenterq; dominati sunt, ut illius imperio graue dedecus conciliarint. Siquidem Ptolemæus eo turpitudinis prolapsus est, ut contra Macedonum, atq; adeo Græcorum omnium leges, etiam sororijs amoribus implicaretur. Antigonus autem quo Liberum patrem repræsentaret, pro causia & diademate macedonico, hederam capiti circumdare, thyrsumq; pro sceptro gestare est solitus. Solicitabant animũ senis recentia quoq; exempla, ut Neronis ipsius qui ne à materna quidem cæde abstinuerit, & se ridiculum populo spectaculũ præbuerit. Vt item Domitiani qui nihil sibi ad extremam crudelitatem reliqui fecerit. Has igitur tyrannidum imagines cum animo uolutans, inter spem metumq; agitabatur. Terrebat præterea illum Germaniæ uicina gens, quam non dum planè subiecerat, sed partim in societatem adsciuerat, alios armis belloq; edomuerat. Nonnulli etiam ex ijs effugerant, metuq; principis impræsens continebantur. Quare dubitabat ne despecta mox filij ætate arma resumerent. quippe barbaris mos quamlibet leuibus momentis aut causis impelli. His igitur curarum fluctibus æstuans, amicos propinquosq; omnes quotquot aderant, conuocari iubet. Qui postquam cõuenerunt, constituto in eorum conspectu adulescente filio, paululumq; se è grabato subleuans, huiuscemodi habuit orationem.

Dolere uos atq; angi, quum ita me affectum contemplamini, minime mirandum. Quippe humanum est humanis casibus ingemiscere, multoq; magis misericordiam prouocant, quæ oculis usurpamus. Cæterum peculiaris uobiscũ nostra ratio est. Nam de mei erga uos animi conscientia mutuam spero à uobis quasi meo iure beneuolentiam. Nunc autem illud incidit, quum & mihi sit iudicium faciundum, frustra ne uobis honorem tamdiu habuerim, studiumq; omne meum lubens detulerim: & uobis referenda gratia ostendendum, non esse eorum quæ acceperitis immemores. Videtis filium quem ipsimet educastis, primas nunc adulescentiæ metas ingredientem, quasiq; in salo atq; in fluctu uitæ gubernatoribus indigentem, ne rerum imperitia de recto quasi cursu ablatus, malis artibus impingat. este igitur uos illi pro me uno multi parentes, excolendo scilicet atq; optima suggerendo. Neq; enim aut pecuniæ uis tyrannidis luxuriam explere, aut stipantia satellitum agmina tueri principem possunt, nisi illi ipsi quos regas, animum imperanti beneuolentiamq; accõmodent. Quippe ij demum diu tutoq; imperant, qui non metum ex crudelitate, sed amorem ex bonitate ciuium suorum animis instillant. Neq; enim quos seruire necessitas coegit, sed quos obtemperare sua quemq; uoluntas adegit, ij sunt in agendo patiendoq; à suspitione omni assentationeq; uacui; nunquamq; imperia detrectant, nisi uiolenter contumelioseq; sint habiti. Est autẽ difficile in maxima licentia moderari sibi, quasiq; frenos imponere cupiditatibus. quod si bene uiuendi autores illi fueritis, & quæ nũc coram audit, identidem admonueritis, una opera & ip sum uobis reliquisq; omnibus optimum principem redde

 tis, &

tis, & memoriā nostram demerebimini, quam scilicet immortalem hac una ratione posteritis efficere. Talia dicentem Marcum ita repente animus defecit, ut statim conticescerer, ac langore nimio supinus in lectulum relaberetur. Tanta autem quicunq; aderant miseratio inuasit, ut ex ijs nonnulli præ dolore parum animi compotes clamorem extollerent. Sed ille cum diem unum dūtaxat noctemq; superuixisset, fato est functus, sic ut magnum sui desiderium eius ætatis mortalibus, posteris uero etiam uirtutis memoriam reliquerit sempiternam. Postquam uero illius mortem fama uulgauit, incredibilis repente exercitum ipsum, plebemq; adeo omnem luctus occupauit. Neq; ulli sanè Romanæ ditionis mortales fuerunt, qui non eiuscemodi nuncium multis lachrymis exceperint: omnesq; eum uelut una uoce, alij parentem probum, alij bonum Imperatorem, quidam fortissimum ducem, nonnulli etiam continentem moderatumq; principem uocitabant. Neq; sanè quisquam falsus habebatur. Paucis autem post diebus, celebrato iam funere uisum amicis est adulescentem adducere ad exercitum, ut & milites alloqueretur, & (qui nouis imperatoribus mos est) pecunijs elargiendis, uelut autoramento quodam illorum sibi animos adiungeret. edictum itaq; omnibus ut in campum de more adessent frequentes. Quum itaq; processisset Commodus, ac rem diuinam fecisset, erectumq; ad hoc ipsum medijs castris tribunal conscendisset, paternis amicis, qui multi sanè doctissimiq; uiri aderant, circumstantibus ad hunc fermè modum uerba fecit.

Communem mihi esse uobiscū huius mœrorem calamitatis, neq; uos aliter quàm meipsum affectos esse planissime persuasum habeo. Neq; enim ego superstite parente ipso meo, superiorem me uobis unquā gessi. Nam ille ita nos uniuersos ut unum aliquem diligebat, lubentiusq; me cōmilitonem quàm filium uocitabat. Quippe hanc naturæ appellationem, illam uero uirtutis cōmunicationem existimabat. Quin infantem sæpe me in ulnis gestans, uobis dabat in manus, quasiq; uestræ mā dabat fidei. Quapropter minime dubito, quin mihi omnem sitis beneuolentiam exhibituri: quum pro alumno me maiores natu habere debeant, ipsos autem æquales condiscipulos armorū iure appellauerim: siquidem ita nos uniuersos, ut unum aliquem pater diligebat, omniq; uirtutum studio, ac bonis artibus curabat instituendos. Nunc me post illum uobis fortuna principem dedit, non quidem ascititiū quales ante me fuerūt, neq; uelut acquisito imperio gloriantem. Quippe unus ego uobis natus, educatusq; in aula, priuatisq; intactum cunabulis, statim me ut ex aluo prodieram, imperatoria purpura suscepit, simulq; sol hominē me uidit & principem. Hęc cum animis uestris reputantes, iure principem colite, non datum uobis, sed natum. Nam pater quidem iam in cœlum euectus, consors est cōsessorq; deorum. Nobis autem orbis terrarum gubernacula, rerumq; humanarum cura incumbit. Quæ quos successus, quantasq; habituræ sint uires, in uestra manu est. Si enim belli reliquias fortiter deleueritis, & imperij Romani terminos ad oceanum usq; promoueritis, cum ipsi uobis ingentem gloriam cōparabitis, tum communis parentis memoriæ debitam gratiam referetis. Atq; eum quidem exaudire quæ dicimus, & intueri præsentem quæ gerimus, credite. Nos autem felicissimos, qui bene factorum nostrorum testem eiusmodi simus habituri. Quæ igitur ad hanc diem fortissime prosperrimeq; gessistis, illius scilicet sapientiæ gubernationiq; tribuuntur. Quæ autem mecum, hoc est cum iuuene imperatore uestro præclare feceritis, ea sunt uobis ipsis quasi peculiarem cum fidei tum uirtutis claritudinem paritura. Quocirca & ætati meæ rebus strenue gerendis autoritatem cōciliabitis, & barbara gens initio noui principatus repressa, neq; impræsens contemptu ætatis nostræ se efferet audacius, & suis nunc edocta periculis, metu deinceps perpetuo cohercebitur. His dictis pecuniā magna copia elargitus, ut sibi animos militum fidos faceret, in aulam reuersus est. Igitur breue sanè ad tempus omnia paternis amicis autoribus gerebantur. Qui assiduitate, prudentiq; consilio nullo loco deerant, tantum ei tribuentes laxamenti, quantum satis esse ad tuendam corporis ualetudinem arbitrabanť. Paulatim deinceps irrepsere nonnulli ex aulico famulitio, qui sibi ad corrumpendā iuuenis imperatoris indolem nihil facerent reliqui. Quippe mensarij adulatores, qui uentre atq; obscœnis uoluptatibus felicitatem metiebantur, identidem illum urbis delitiarum admonebant: & nunc quæ

illic ul-

illic uisu audituq; iucunda forent, commemorabāt, nunc rerum omnium copiam atq; affluentiam ferebant laudibus. Ad hæc ripas Histri, ut omni tempore incommodas ui tuperabant, quæ neq; pomiferos haberent frutices, & perpetuis rigoribus nubibusq; obtinerentur. Nunquam ne Imperator aiebant, concretam gelu, atq; effossam potare aquam desines? Alij calidis fontibus, riuorumq; fluentium frigore, aurisq; & cœlo illo fruentur Italiæ peculiari. Tali scilicet illecebrarum mentione, facile adulescentis animum uoluptatum cupidinibus incenderunt. Itaq; statim cōuocatis amicis, teneri se patriæ desiderio nō dissimulauit: causas tamē tam repētinæ mutationis fateri ueritus, solicitū se aiebat esse, ne quis opulēs ex nobilitate domū occuparet principis: dein collectis uiribus quasi ex munitissima arce summam sibi rerum uindicaret. posse ex populo satis magnam uim delectorum iuuenum conflari. Talia causante illo, reliquis metu defixis, terramq; tacito uultu mœstoq; intuentibus, surgens Pompeianus, qui & ætate reliquos anteibat, & Commodi sororem natu maximam in matrimoniū habebat, Teneri te inquit, ô fili & domine, patriæ desiderio minime mirādum, Quippe eadem nos quoq; rerum domesticarum cupido solicitat, sed ei tamen resistimus, quoniam priores partes agunt, magisq; incumbunt nobis quæ hic expedienda supersunt. Nam illis quidem uel in posterum diutius perfrueris. Roma autem illic est, ubi imperator est. Cæterum bellum relinquere inchoatum, præterquam quod indecorum uidetur, etiam periculosum est. Quippe audaciam Barbaris inijcimus: neq; enim remeandi cupiditate decessisse nos, sed aufugisse metu perculsos arbitrabuntur. Tibi autem quàm fuerit pulchrum deuictis hostibus atq; imperij finibus ad oceanum usq; propagatis, redire in urbem triumphanti, uinctosq; & captiuos præteragenti reges, satrapasq; Barbaros. his enim artibus prioribus seculis Romani homines magni, atq; illustres euaserunt. Nihil est autem quod uereare, nequa illic res tuæ periclitentur. Nam & optimus quisq; senator tecum hic est, & exercitus uniuersus tuum coram propugnat imperium. Quin ærarium quoq; principalis pecuniæ nobiscum est omne. Ad hæc patris tui memoria æternam tibi apud potestates quaslibet fidem atq; beneuolētiam roborauit. Cum ad hunc modum potiora suadens Pompeianus locutus esset, paulum modo impræsens conatus adulescentis repressit, qui reueritus senis dicta, cum nihil haberet, quod saltem honestum specie respōderet, conciliū dimisit, diligentius affirmans consideraturū. Dein uero ministris illius magis magisq; instantibus, nihil iam ad amicos retulit, sed datis Romam literis, ac præpositis quos uisum esset tuendæ Histri ripæ, & Barbarorum insultibus coercēdis, profectionē continue edicit. Illi igitur demādata sibi munia obeuntes, haud ita longo tempore multos armis barbaros subegerunt, quosdam autē ex ijs magnis præmijs in amicitiā sibi adiunxerunt. Quod quidem haud difficile factu fuit: quippe barbari suapte natura pecuniæ auidi, periculorum despiciētes, aut incursibus populationibusq; uictū parant, aut proposita mercede uenalem pacem habent. Quod intelligens Commodus, ut pecunia qua maxime abundabat, securitatē redimeret, nihil uidelicet petētibus denegabat. Vbi autem dedita profectionis fama per exercitum est, ingens repente totis castris motus extitit, nullo non redire Romam cupiente, relictoq; hostili solo urbanas affectante delicias. Postea uero q̄ fama ac nuncijs uulgatum est, reuerti in urbem principē, incredibilis uniuersam plebem lætitia peruagatur, spem sibi unoquoq; optimā de iuuenis imperatoris præsentia proponēte, credentibusq; uniuersis paternis eum uestigijs perrecturū. Sed ille festinato iter faciens, & iuuenili quodam ardore omnes in medio urbes curriculo pertransiens, regioq; cultu, lætisq; populorum celebritatibus exceptus, gratus nimirum om̄ibus atq; optatus adueniebat. Sed ubi Romam appropinquauit, senatus statim uniuersus, populusq; Romanus magno pro se quisq; anteuertendi studio effusi, laureatiq; ac flores omnifariam, quos dabat anni tempus conferentes, quàm quisque ab urbe longissime poterat, occurrebant uisuri principem ætate atq; nobilitate cōspicuum. Quippe amabant illum, & quidem uerissimis affectibus natum apud ipsos educatumq;, tertioq; iam gradu imperium, nobilitatemq; Romanam complectentem. Nam paternum ei genus à primoribus senatorij ordinis, mater autem Faustina, principis uxor, Antonini Pij filia, Hadriani etiam per matrem neptis, seriem ipsam generis ad Traianū proauum referebat. Hoc editus genere

Commodus est, cui quidem præter ætatis florē, etiam formæ dignitas suffragabatur, congruens corporis modus, pulchra uirilisq; facies, tranquillę faces oculis atq; micantes, flaua & crispa cæsaries, ut in sole ambulanti uelut igne quodam rutilaret, sic ut eum tem quidam scobe aurea putarent conspergi, quidam etiam pro argumento diuinitatis acciperent, ac radios esse illos circa uerticem genitiuos opinarentur. Ad hæc lanugo malis proserpebat, easq; quasi floribus cōuestiebat. Talem igitur imperatorem faustis ominibus, acclamationibusq;, & coronarū florumq; sparsionibus exceperunt. Sed postquam urbem ingressus est, Iouisq; primum, dein cæterorum deorum templa consalutauit, gratiasq; senatui uniuerso, & prætorianis militibus egit seruatæ sibi fidei, in aulam palatinam se recepit. Pauculis igitur annis nihil non honoris paternis amicis exhibebat, omnibusq; eos negocijs in cōsilio habebat. Cura dein totius Imperij alijs demandata, Perennem Italicum hominem militaris disciplinæ peritissimū, prætorianis præfecit. Is adulescentis ætate abutēs delicijs illum ganeisq; corrumpi sinebat, curaq; omni, laboribusq; susceptis, totum planè imperium administrabat. Erat in homine inexhausta diuitiarum sitis, sic ut nihili quę acquisierat pendens, nouis semper lucris insatiabilis inhiaret. Hic & paternos Commodi amicos calumnijs premere, & locupletissimum quenq;, nobilissimumq; in suspicionem adducere instituit, scilicet ut perterrefacto adulescente, atq; illis supplicio affectis, causam potestatemq; ipse haberet in eorum bona & fortunas inuadendi. Cæterū aliquandiu cum patris memoria, tum amicorum reuerentia continuit adulescentē. Dein uelut maligna quædam, atq; inuida fortuna, rectum adhuc moderatumq; illius ingenium subuertit. Nam ita res accidit: Lucilla erat Commodo maxima natu soror, ea prius L. Vero imperatori nupserat, quem consortem sibi imperij Marcus asciuerat, locataq; in matrimonium filia, firmissimo affinitatis uinculo adstrinxerat. sed postquā L. fato functus est, manentibus adhuc Lucillæ principatus insignibus, Pompeiano eam pater despondit, nihilo tamen secius pristinū illi honorē Commodus reliquit usurpandū. Nam & sella imperatoria sessitare in theatro, & ignem de more præferri patiebatur. Postea uero q̃ Commodus uxorem duxit Crispinam, ac necesse fuit principis uxori primo loco cedere, iniquo scilicet hoc animo Lucilla ferēs, atq; illius honorē in suam contumeliā uertens, cum sciret à uiro suo Pompeiano Cōmodum diligi, minime ausa est quippiā ad ipsum super occupādo imperio referre. Sed animū Quadrati nobilissimi locupletissimiq; adulescētis periclitata, cum quo etiam stupri consuetudinem habere existimabatur, grauissimeq; apud eum de accepta iniuria cōquesta, paulatim adulescentē eò perpulit, ut in semet uniuersumq; senatū perniciosissime cōsuleret. Quippe inter cæteros senatorij ordinis, qui secum in id facinus cōspirarent, etiam adulescentē quendam Quintianū nomine, prompti atq; audacis animi sibi adiunxit: persuasitq; uti pugionē in sinu cælans tempus locumq; caperet, factoq; repente impetu Commodum occideret, reliqua se pecunijs largiēdis curaturam. Ille in aditu amphitheatri subsistens (quippe obscuro loco facile se occultū sperabat fore) nudato confestim pugione, ac magna uoce proclamans, hunc tibi senatus mittit: dum loquitur, nudumq; ostentat pugionem comprehensus à militibus, pœnas amentiæ dedit, suoq; indicio autor à se cauendi fuit aperto magis quàm impleto consilio. Hæc igiť prima maximaq; odij causa adulescenti aduersus senatū extitit. Ita nanq; animū uerba illa sauciarant, ut omnes hostium loco haberet, semperq; eius memoriæ uox illa irruentis in se iuuenis inhæreret. Neq; uero tantam hanc occasionem Perennis omisit, sed ei persuasit ut præcipuū quenq; succideret, neq; eminere quempiā pateretur, quorū ipse in bona impetū faciēs, facile omniū eius ætatis hominum locupletissimus euasit. Quæstiones autem Perenni diligenter exercente, soror ipsa Commodi, cōiuratiq; omnes, cæteriq; præterea quantulacunq; suspitione attacti, supplicio affecti sunt. Igitur Perennis sublatis è medio quos imperator uerebatur, quiq; illum paterno quodam affectu complectebantur, atq; ipse illius tuendæ salutis cura suscepta, nihilq; non autoritatis adeptus, imperium iam ipsum animo inuaserat: persuasoq; Commodo, ut suos liberos adulescentes adhuc Illyricis præficeret exercitibus, ipse pecuniæ uim ingentem contrahebat, ut scilicet prætorianos ab ipso amplissimis largitionibus abalienaret. Filijq; item eius clanculum copias colligebant, eo cōsilio, ut cum primum

Perennis

Perennis Commodum occidisset, ipsi principatum arriperent. Proditę autem sunt insidiæ incredibili quodam modo. Ludos Romani Ioui Capitolino faciunt, tanta hominum confluente multitudine, quantam par est confluere ad tantæ urbis celebritatem. Spectare autem ac præsidere in theatro unà cum sacerdotibus, quos ordo singulis annis postulat, etiam imperator solitus. Cum itaq; nobilissimis scenicis operam daret, sedens imperatoria sella Commodus, pleno spectatoribus theatro, suisq; cuiq; locis ad sedendum pro dignitate attributis, priusquam quicquam diceretur, agereturq; in scena, repète quidam philosophi habitu, manu baculum gestans, peramq; seminudus ab humero suspensus, curriculo prodijt: mediaq; in scena consistens, manuq; silentiū imperans, Non hoc, inquit, ludorum tempus ô Commode, neq; spectaculis, celebritatiq; uacandum. Imminet ceruicibus tuis Perennis gladius, ac nisi caueris, non quidem impendens, sed iam præsens periculum, peristi. Nam & ipse hic aduersus te copias, pecuniamq; colligit, & nati exercitus Illyricos solicitant, quos nisi statim præuenias, occidisti. His dictis, siue forte quadam diuinitus huc impellente, siue id auso homine, ut gloriam sibi ignarus atq; obscurus acquireret, seu quia speraret ingēs aliquod præmium ab imperatore consequuturum, sanè illum de repète obstupefecerat. Cæteri autem & si non de nihilo ea dicta suspicabantur, tamen fidem habere dissimulabant. At Perennis comprehendi hominem iubet, ac pro furioso, & uaniloquo igne comburi. Ita scilicet pœnas dedit intempestiuæ libertatis. Cæterū qui se Commodi studiosos uideri uolebant, perosi antea quoq; Perennem, utpote intolerandæ hominem superbiæ contumeliæq;, nactiq; opportunum tempus, calumnijs eum premere aggrediuntur. Sed scilicet ita futurum erat, ut & Commodus insidias euitaret, & Perennis unà cum liberis penderet pœnas. Quippe haud multo post milites quidā clàm Perenni filio nummos quosdam attulerunt, illius imagine percussos, eosq; ignaro etiam Perenni, quanquam erat præfectus, Commodo ostenderunt, totoq; insidiarum ordine patefacto, maximis sunt muneribus affecti. Quo circa inscio negocij totius Perenni, ac tum nihil minus expectanti submissi noctu à Commodo quidā caput absciderūt: iussiq; statim ad illius filium pergere, cum nihil ad celeritatem sibi reliqui fecissent, etiam rumores famamq; eorū quæ Romæ facta essent præuenerunt. ij amicas ei literas ab imperatore reddiderunt, quæ magna proposita spe Romam reuerti iubebant. Ergo & consiliorū & omnis eius paratus, postremo paterni casus ignarus, cum quidam nuntij dictitarēt, etiam paternis ipsum uerbis acciri, qui ne ipse quidem scribere supersedisset, nisi satis momenti habituras imperatorias literas existimasset, credidit uidelicet adulescens: & quamuis iniquo animo ferret, interpellari sua consilia, tamen paterna fretus potētia, quam esse adhuc incolumē putabat, ad reditum se comparat. Tum deinde ut attigit Italiam, per eos quibus negotiū datum fuerat occiditur. Hunc illi exitum habuerūt. Post hæc Commodus duos constituit præfectos, tutius fore ratus tantā illam potestatem nō uni duntaxat credere, sed dissectam in partes, imbecilliorē eo pacto cōtra principem reddere. Verum haud longe post, aliæ in illum huiuscemodi insidiæ intenduntur. Maternus erat quidam miles multa ausus nefaria. Is repente desertis castris, atq; aliquot in societatem cōmilitonibus ascitis, magnā perditorū manum breui collegerat, uicosq; primo & agros populabatur. Magna deinde pecuniæ ui collecta plures quotidie sibi ex facinorosis copulabat: pollicēsq; ingentia cuiq; operæprecia, & in prædæ cōmunionem inuitans, eò rem adduxit, ut non iam latronū, sed iustorum hostium haberent autoritatem. Quippe magnas etiā urbes occupabant: effractisq; per uim carcerib. captiuos sine discrimine omnes uinculis eximebant, eosq; sibi impunitate ac beneficijs adiungebant. Igitur Galliam omnem atq; Hispaniam incursibus uastabant, & ut quanq; ex magnis urbibus ui ceperant, incensa direptaq; protinus abibant. Quæ ubi Commodus cognouit, rectoribus gentium plenas iræ atq; minarū mittit epistolas, castigans & ignauiam exprobrans, simul comparare aduersus illos exercitū imperās. Quod ubi latrones acceperunt, decedendum sibi ex illis regionibus rati, clàm per auia quędam compendia, seorsum alij ab alijs, in Italiā peruenerunt, ac iam de regno maioribusq; rebus Maternus cum suis deliberabat. Nam quādo hactenus omnia illi spe ulterius processerāt, aut aliquid magnū inuadendū sibi existimabat, aut certe quādo in id discriminis inciderat,

rum sententia, plerique unguētis suauissimis nares, atque aures opplebāt, suffituque & odoramentis assidue utebantur, quod meatus sensuū (ut quidā dicunt) odoribus illis occupati, neque admittant aera tabificū, & si maxime admiserint, tamē eum maiore quasi ui longe superari. Cæterum nihilo secius morbus ingrauescere, hominesque passim & pecora inter homines agitantia interire. Sed & fames eodem tempore ciuitatem oppresserat hac de causa. Cleander erat quidam Phryx genere, ex ea nota hominum, qui publice per præconem ueneunt. Hic cum in domum imperatoriam seruitio esset traditus, & cum ipso Commodo accreuisset, eò scilicet honoris atque autoritatis prouectus est, ut & corporis custodiam, & cubiculi curā, præterea militū præfecturā solus obtineret. Cæterū diuitiæ ac luxus, etiam illum ad imperij spem instigabant. Quo circa grādi coacta pecunia plurimū frumenti coemit. Id autē occlusum habebat, sperans sibi Ro. pop. atque exercitus uoluntates adiuncturum, si prius rerum necessariarū penuria laborantes, magnis repente largitionibus demereretur. Idem gymnasium quoque maximū exædificauerat, publicatis etiam balneis, ut eo modo populum inescaret. At Romani infensi iam pridem, ac totius causam pestilentiæ in eum conferētes, simul perosi hominem diuitijs inexplebilem, prius quidē confertim per theatra identidem traducebant. Dein agente in suburbanis Commodo, repente uniuersi magnis clamoribus concurrerūt, Cleandrum ad necem deposcentes. Cum autem suburbanū omne tumultu compleretur, & Commodus ipse in alto secessu uoluptatibus indulgeret, inscius quæ gererentur (nam id Cleander cauerat) repente extra omnium expectationem armati equites principis eruperūt, Cleandri iussu proruentes obuiū quenque, ac uulnerantes. Neque scilicet populus excipere illorum impetū ualebat inermis armatorū pedester equitum. Quare fuga facta in urbē rejciuntur, ibique permulti, neque modo quos ferro milites conficiebant, neci dediti, sed quos etiam ipsi proculcauerunt equites, quique aut cōferta turba, aut equitum incursu cōflictabantur. Igitur ad urbis portas sine ullo impedimento persecuti, magnā populi partem interfecerunt. Qui autem in urbe remanserant, calamitate suorū intellecta, clausis domibus cum in tecta & culmina euasissent, lapidibus tegulisque equites desuper incessebant. Itaque statim conuersa fortuna est, nullo in manibus decertare auso, sed omni multitudine desuper quasi ex tuto dimicante. Quo circa saucij magna pars cum tolerare iam ulterius nequirent, terga fugæ mandarunt. Multi itaque cadebant crebro telorum iactu, multi equis excutiebantur, inter deuolutos lapides fallente uestigio lapsantibus. Sed & pedites qui in urbe stationes habebant, populo suppetias aduersus inuisos sibi equites raptim tulerunt. Itaque cum ciuile bellum esset, nemo tamen quæ gererentur nunciare Commodo audebat metu Cleandri potentiæ. Donec maxima natu soror Fadilla nomine, accurrens ad imperatorem, quippe facilis aditus sorori, crinibus solutis proiecta humi, ac planè in lugubrē habitum deformata. Tu quidem, inquit, ô princeps, ocium agitans, & omnium quæ gerātur ignarus, extremo in periculo uersaris. Nos autem sanguis tuus propemodū occidimus. Actum de populo Ro. actum magna ex parte etiam de exercitu est, & quæ ne à barbaris quidem nos passuros expectabamus, ea nobis domestici faciunt, & in quos maxima contulisti beneficia, eos primos inimicos habes. Cleander aduersus te populum & exercitum armauit, quorum quidem alteris inuisus est, alteris charus, utrique tamen in armis sunt, cædemque inter se patrant, & ciuili sanguine Romam replent. Sed in nos uidelicet utriusque multitudinis recidet calamitas, nisi tu quàm primum neci dederis sceleratissimum famulum, qui tantæ cladis illis iam fuit, nobis mox futurus est autor. Hæc loquens uestem scidit, multique item qui aderāt, sumpta de uerbis mulieris audacia, Commodum territabant. Is expauefactus cum iam non ut impendens, sed ut præsens periculum formidaret, acciri ad se Cleandrum propere iubet, nihil dum certi scientem, sed tamen aliquid suspectantem imperatori renuntiatum. Accedentemque ad se imperat cōprehendi, & caput eius amputatum contoque præfixum circumferri, uoluptuosum scilicet atque optatum populo spectaculum prębiturus. Ita id malum sedatum, atque utrinque dimicatio dirempta. Siquidē milites cum occisum uiderent, pro quo decertabāt, iram quoque imperatoris formidabāt, cui uerba data, nihilque non factū contra illius sententiā compererant. Populus contra satisfactum sibi autoris supplicio putabat. Sed & liberi

Clean

Cleandri(binos enim uirilis sexus habebat) & quotquot illius amici fuerãt, ad unum omnes cõtrucidati, tractaq; per urbem cadauera, & contumeliosissime habita, postremo in cloacas abiecta. Hæc finis Cleandri fatorũ fuit, quasi in uno illo uelut ambitiosius ostentaret natura (ut sic dixerim) humana posse ex infimo loco ad supremũ fastigium euehi hominem, atq; euectum dein rursum deturbari quamlibet exiguo atq; insperato fortunæ momento. Cæterum Commodus tametsi uerebatur, ne quid fortasse populus etiam contra se noui moliretur, tamen suadentibus amicis in urbem reuersus est, ac lætis acclamationibus, magnoq; comitatu exceptus, in aulam principalem se cõtulit. Enimuero ex illo tot aditis iam periculis, cœpit nulli satis cõfidere, sed occidere hunc atq; illum, nulli nõ calumniæ fidem accõmodans. Ad hęc neminẽ cui uirtus ulla esset, amicũ sibi adiungebat, sed à cunctis æque rectis studijs animũ auocauerat. Quippe quem die nocteq; aliæ ex alijs effrenæ corporis uoluptates grauissimo seruitio premebant, neminemq; non ab limine uelut insidiatorẽ submouebat, quemcũq; aut probitas, aut disciplina ulla etiã mediocris illustraret. Scurrę uero, & qui turpissima queq; repræsentabant, quasi addictum sibi habebant: aurigando etiã bestijsq; cõficiendis supra modũ exercebatur: ob quæ studia adulatores eum fortitudinis gloria celebrabant. quare illa minus decore tractabat, q̃ modesto principi cõueniebat. Extitere ea tempestate etiã quædam in cœlo prodigia. stellæ enim per diem perpetuo apparuerũt: quædamq; ex ijs in longum productæ medio quasi aere suspensæ uidebãtur. Præterea animalia omne genus, minime suã naturã seruantia, cum figura corporis prodigiosa, tum membris haud quaq; congruentibus ædebãtur. Maximũ autem nefas cum in præsens dolorem attulit, tum in futurũ pessimo augurio uniuersos conterruit. Nam cum neq; imbres ulli, neq; nubes, tantumq; exiguus terræmotus antecessisset, seu nocturni casu fulminis, siue igni aliquo in ipso terrarum motu uelut extrito, totũ de improuiso pacis templum consumptũ incendio est, quod unum scilicet opus cunctorũ tota urbe maximum fuit, atq; pulcherrimum. Idem templorum omnium opulentissimum, egregieq; munitum, multoq; ornatũ auro & argento. Quippe uniuersi fermè suas illuc diuitias, quasi in thesaurum congerebant, ideoq; per noctẽ debacchatus ignis multos ex opulentis egenos reddidit. Quapropter cõmunem quidem iacturam publice omnes, suam autem quisq; priuatim deplorabant. Sed ubi templũ omne consumptum ignibus est, plurima quoq; & pulcherrima urbis ædificia conflagrarũt. Inter quę etiam Vestæ templum, sic ut Palladium quoq; conspiceretur, quod imprimis colunt, atq; in arcano habent Romani Troia (ut perhibent) auectum, ac tum primum postquam in Italiam deuenit cõspectum ab hominibus. Quippe raptum id Vestales uirgines media sacra uia in aulam imperatoris transtulerunt. Multæ præterea pulcherrimæq; urbis partes combustæ, plurimosq; dies peruagatũ incendium non prius sedatum est quàm repentinis imbribus extingueretur. Itaq; totam rem dijs imputabãt eius ætatis mortales. quorum scilicet uoluntate & inchoasse incendium, & desisse arbitrabãtur, ac portẽdi bella, quæ sunt deinceps insecuta, consumpto pacis templo interpretabantur. Quam deinceps famam rerum euentus comprobauit. Enimuero plurimis maximisq; incõmoditatibus laborante ciuitate, non iam uti antea multitudo beniuole Commodum aspicere, sed referre omnes eius calamitatis causam in illius iniustos actus, & reliqua uitæ crimina. Siquidem neq; latebãt populum scelera hominis, neq; latere ipse uolebat, sed quæ domi non sine infamia patrabantur, ea etiam in publicum ostentare haud uerebatur: eoq; uecordiæ petulantiæq; processit, ut paternũ primo cognomen repudiaret, ac pro Commodo Marci filio Herculem se Iouis filium iusserit appellari, depositoq; principũ Romanorum cultu, leonis pellem substerneret, manuq; clauam gestaret, simul purpureas sibi atq; auro intextas uestes circumdaret, non sine omnium irrisione, quippe eodem schemate & fœminarum luxum & heroum uirtutem repræsentabat. Talem se uidelicet quotidie præstabat. Idemq; mensium nomina demutauit, ac pro uetustis appellationibus nouas de suis cognominibus imposuit, quorũ ad Herculẽ pleraq; tanq; scilicet ad fortissimũ referebantur. Quin statuas quoq; sibi tota urbe poni iussit, inq; ijs unam pro curia, quæ arcum cõtenderet, ut etiã imagines ipsæ terrores atq; minas præ se ferrent, quàm dein tamen senatus post illius obitũ sustulit, proq; ea Libertatis imaginem repo-

repoſuit. Commodus autem cum temperare iam ſibi ultra non poſſet, publice ſpectacula ædere profeſſus, omneis ſe ſua manu feras occiſurum pollicebatur, & cum fortiſſimis quibuſcp iuuenũ ſingulari certamine depugnaturũ. Ea cum rumoribus celebrarentur, concurrebant ex Italia omni, ac finitimis gentibus uniuerſi ad id ſpectaculum, quod nec antea oculis uſurpauerant, necp uncp fando audiuerãt. Siquidem ita eſſe certa manus illius dicebat, ut quodcuncp deſtinaret, iaculo ſagittaue contingeret. Erantcp cum illo aſsidue Parthorum lectiſsimi ſagittarij, ac Numidæ iaculatores, quos ille tamen omneis longe artificio ſuperabat. Vbi autem ſpectaculi dies adfuit, pleno amphitheatro exædificatus Commodo peridromus fuerat, per quem decurrere in orbẽ poſſet, ne cominus cum beſtijs pugnans periclitaretur, ſed ſuperne ac de tuto loco tela iaciendo, iaculandi potius ſcientiam quàm fortitudinem oſtentaret. Ceruos igitur & damas, item cornigera alia præter tauros, currens pariter ipſe atcp inſequẽs impetebat, ac præuenta fuga certiſsimis ictibus proſternebat. Leones uero & pantheras, aliacp id genus nobiliſsima animalia, currens in orbem ſuperne iaculis confodiebat, ſic ut nec telum quiſquã ſecundum, nec uulnus uiderit niſi læthiferum. Nam ut primum ſe fera cõcitaue rat, ſtatim illam uel in fronte, uel in corde ſauciabat, nullo præterea uſus ſcopo, necp ad aliam corporis partem telo deſtinato, ſic ut pariter cum uulnere ipſo conficeretur. Cæterum beſtiæ conquirebantur undicp, ac tum primum uidimus, quæ antea in picturis mirabamur. Quippe ex India, Aethiopiacp, itemcp à meridie, & à ſeptentrionibus quicquid incognitũ prioribus ſeculis fuerat, cõfecit ille pariter, atcp oſtendit, nullo nõ obſtupefacto, tam certa illa manu, tamcp nuſquã telis aberrantibus. Idem aliquando ſagittas lunatæ cuſpidis in Mauruſias ſtruthos intorquebat, quæ & pedum celeritate, & alarum quaſi uelis ocyſsime ferebantur, ſic ut ſummum contingeret collum, atcp ita capita amputaret, ut exſectis ceruicibus (qui teli impetus fuerat) aliquandiu tamẽ uiuentibus ſimilem curſum continuarent. Quin & pantherã, quę ſcilicet eductum quendam in harenam curſu acerrimo comprehenderat, ſic ut iamiam laniatura uideretur, ita opportuno uulnere conſecutus eſt, ut interfecta belua hominem ſeruauerit, ac dentium quocp aciem cuſpide ipſa iaculi præueniret. Leones item cauea centum eductos, totidem miſsilibus uniuerſos occidit, ita ſuo ordine iacentibus corporibus, ut numerari facillime ſingula poſſent, nullo ſcilicet ſuperuacuo incidẽte telo. Hactenus igitur quę gerebantur, quamuis à principe aliena uiderentur, tamen quoniam fortitudinem ſcientiamcp præ ſe ferrent, popularem quandam gratiam emerebantur. Verum ubi iam nudus ingreſſus amphitheatrũ eſt, ſumptiſcp armis numeros gladiatorios implebat: tum uero triſte Ro.pop. ſpectaculum id uiſum, nobiliſsimũ imperatorem poſt tam multos parentis ſui, maiorumcp triumphos, non quidem aduerſus beluas arma capere militaria, uel Ro. imperio cõgruentia, ſed ampliſsimam dignitatem turpiſsimo fœdiſsimocp cultu contaminare. Facile autem dimicans ſuos compares ſuperabat, necp tamen ultra uulnera procedebat, dante unoquocp manus, atcp imperatorem potius quàm gladiatorem agnoſcente. Eocp ueſaniæ profectus eſt, ut deſerere principalem aulam, atcp in ludum gladiatorium migrare inſtitueret: necp ſe amplius Herculem appellari patiebatur, adoptato nobiliſsimi gladiatoris nomine, qui iam uita exceſsiſſet: quin ſimulachro illi coloſſeo, quod Romanis uenerabile eſt, Solis effigiem gerẽs, capite dempto ſuum impoſuit, atcp in baſi ſubſcripſit, non quos conſueſſet imperatorios paternoſcp titulos, ſed pro Germanico mille gladiatorum uictorem. Cæterũ ipſum quocp deſinere aliquãdo ab ſua uecordia, & ciuitatẽ tyrannide liberari oportebat. Idcp anno ineunte, quẽ diem Romani feſtum agunt, ad Ianum uetuſtiſsimũ Italiæ deum referentes, cuius etiam Saturnum ipſum ab Ioue filio pulſum fuiſſe hoſpitem prædicant, & quod ibi latuiſſet, nomen Latio inditum. Quo circa etiã nunc Romani Saturnalia prius, dein uero initium anni more ſuo concelebrant. Eſtcp eius dei biceps imago, ut à quo incipit, & in quẽ deſinit annus. Cum igitur hunc diem feſtum ciuitas agitaret, in quo Romani inuicem ſe colunt ſalutãtcp, & nomiſmata alter alteri, cæteracp omniſariã munera miſsitant, ſummicp magiſtratus conſpicuam ſibi & ſolennem purpuram induunt, uniuerſis diem cõcelebrantibus, ſtatuit Commodus non quidem ex imperatorijs (ut mos erat) ædibus, ſed ex ipſo gladiatorio ludo prodire in publicũ, ac pro eleganti ueſtitu purpuracp impe

ratoria procedere armatus, deducente gladiatorum agmine, in conspectum Romani populi. Quod ubi consilium suum ad Martiam retulit unam è suis concubinis, cui scilicet plurimũ deferebat, ac propè uxoris eam loco habebat, sic ut præter ignem omnes honores uelut Augustæ tribuerentur, intellecto mulier tam absurdo turpiq; consilio orare multis lachrymis, supplexq; ad genua accidere, ne aut Romanum imperiũ polllui pateretur, aut ipse uitam suam perditis ac deploratis hominibus tam periculose cõmitteret. Sed cum nihil profecisset, lachrymans discessit. Ille præfectũ exercitibus, Lætum nomine, & Electum cubiculi custodem ad se accitos, parare iubet in ludo ipso gladiatorio, quò se dormitum recipiat, ut illinc ad sacrificãdum mane procederet, ac se armatum Romano populo ostentaret. Illi multis precibus persuadere tentabãt, ne quid indignum principe conaretur. Quibus Commodus ira percitus facessere ab se iussis, statim in cubiculum reuersus, ut quemadmodum consueuerat meridiaretur, sumpto in manus libello, quales de philyra tenuissimi, atq; in utrãq; partem replicabiles fiunt, cõscribit in eo quoscũq; illa nocte interficere destinauerat. Ex quibus prima erat Martia, mox Lætus atq; Electus, post hos ingens eorum numerus, qui plurimum autoritatis in senatu obtinebant. siquidem senes uniuersos, paternos amicos tollere è medio, ne cẽsura illorum sua interpellarẽtur flagitia, bonaq; ipsa diuitum dilargiri partim militibus, partim gladiatoribus decreuerat, ut alteri se defenderent, alteri oblectarent. Eum igitur libellum ita conscriptum, supra lectulum deposuit, neminem ad se introiturum suspectans. Erat autem pusio quidam infans adhuc ex ea nota, qui uestitu cætero nudi, sed auro gemmisq; ornati, solent delicatissimo cuiq; Romanorum esse oblectamento. Is ita Commodo charus erat, ut cum illo sæpe etiam cubaret, ac Philocommodus appellaretur, ipso indicante nomine amorem principis. Hic itaq; puer fortè ludibundus, occupato inter balnea & crapulas Commodo, cubiculum (ut consueuerat) ingressus, sumpto in manus libello, qui cum lusitaret, foras processit. Ac forte quadam in Martiam incidit, quæ cum puerum etiam ipsa diligeret, cõplexa prius, atq; deosculata, libellum manu aufert, uerita ne quid ob infantiam inscius puer rerum fortasse grauiorum labefaceret. Agnita dein Commodi manu, ac legendi cupidine illecta, ubi funesta contineri, ac se primam peti intellexit, Lætumq; & Electum subsequi, tantamq; deinceps reliquorum futurã cædem, hæc secum ingemiscens cõsusurrabat. Euge Commode, hæccine præmia beneuolentiæ, amorisq; sunt? Ita scilicet de te merui, cum tam multos annos contumelias ebrietatemq; tuam pertuli. Sed nequaquã tibi hæc ita successerint uiro temulento aduersus sobriam mulierem. His dictis, Electum ad se accersit, quem etiã ipsa aliquando per se conuenire, utpote cubiculi custodem solita, & cum eo quoq; stupri habuisse consuetudinem credebatur: traditoq; in manus libello, uide, inquit, Electe cuiusmodi sumus hac nocte festum celebraturi. Is eo lecto expauefactus (erat autem Aegyptius genere, audax homo ac prõptus, & irasci facilis) statim signatum libellum per hominem sibi fidum Læto legendum mittit. Qui item exterritus, ad Martiam contendit, simulans de ijs ire se consultatum, quæ ad cõcinnandum ex iussu principis ludum gladiatorium pertinerent. Hoc igitur usi prætextu, cõstituunt, aut faciendum sibi quàm primum, aut patiendum aliquid: nullum moræ locum, nullum procrastinationi esse. Placitum autem est, rem ueneno agi, quod se facile daturam Martia recepit, Quippe solita primũ illi miscere atq; offerre poculum, ut ab amica porrectum suauius biberetur. Igitur redeunti ex balneis cõmixtum uino odoratissimo uenenum in calice obtulit. Ille diu lauando uenandoq; collecta siti ueluti de more propinatum sibi temere interbibit. Quare statim capitis grauedine occupatus, atq; in soporem prolapsus, cum id ex labore accidisse opinaretur, quieti se tradidit. Electus autem & Martia recedere omnes confestim, & suam quenq; domum reuerti iubent, ne somni indigum Commodum expergefacerent. Id autem aliàs quoq; ex ebrietate nimia facere consueuerat. nam cum uel balneis, uel epulis operam daret, nullum scilicet habebat præstitutum quieti tempus. etenim aliæ ex alijs uoluptates, eæq; inter se maxime diuersæ, seruire sibi hominem etiam inuitum quocunq; tempore subigebant. Pauxillum igitur cum requiesset, ac iam se ad stomachum & aluum ueneni uis insinuasset, oborta uertigine, uomitus & quidem affatim cõsecutus est: siue ipso cibo quem largiter ante sumpsisset,
mul-

multaq; meri potione uirus expellēte: seu quoniam principibus mos est, antecq; cibum capiant, medicamento uti, quo uenena prohibeantur. Cæterum cum multū euomuisset, ueriti illi ne ueneno quoq; omni eiecto colligeret sese, atq; unà omnes cædi impera ret, persuaserunt magna mercede Narcisso cuidā audaci strenuoq; adulescēti, ut ipsum in cubiculo strāgularet. Hunc finem uitæ Commodus habuit, tredecim annos post pa rentis obitum imperio administrato, unus omnium ante se imperatorū nobilissimus, omniumq; eius ætatis hominū formosissimus. Quod si dicēdum de fortitudine quoq; est, ne in hoc quidem cuiquam præsertim destinandis ictibus, concessurus. Sed tamen totam uitæ rationem studijs (ut dictum est) fœdissimis contaminauit.

HERODIANI LIBER SECVNDVS

CCISO Commodo, quēadmodum superiore uolumine demonstrauimus, cum cælare factum interfectores, & aulicas excubias fallere uellent, uili quodam stragulo inuolutū, constrictumq; corpusculum, ac duobus exploratæ fidei famulis impositum, ædibus exportandum, uelut aliquid superuacuū ex cubiculi supellectile curauerunt. Qui autē exportabant, per medios euasere custodes, partim ebrios, dormitantesq;, ac manu languida tenentes hastilia, partim etiam socordes eorum, quæ ad se parum pertinere arbitrabantur. Ita corpus principis furtim elatū, ac per noctem uehiculo impositum, in Aristeum miserunt. Lætus autem & Electus, Martiaq; quid agendum foret diu deliberato, tandem decernunt, ita de eius morte rumores serere, quasi repente in apoplexiam incidisset, quod facile de illo creditū iri existimabant, quem constabat identidem solitum immoderatis epulis saginari. Sed ante omnia tamen uisum est, aliquem prouectum ætate, ac modestum hominē deligere ad imperiū, per quem & ipsi incolumes forent, & omnes à sæua immoderataq; tyrannide respirarent. Igitur diu consultato, nemi nem sic idoneum inuenerūt, ut Pertinacem. Erat autem Pertinax genere Italus, domi belliq; rebus gestis clarus, multisq; insignis trophæis, quæ aduersum Germanos atq; oriētales barbaros erexerat. Vnusq; erat reliquus è grauissimis illis, quos pater Commodo amicos reliquisset, cuiq; plurimum ex omnibus socijs ducibusq; detulerat: tutus hactenus, uel grauitatem ipsam uerito, uel ob paupertatē hominis dissimulante Com modo. Siquidem id quoq; illius laudibus accedebat, quòd cum plurima omniū administrasset, tamen erat omnium pauperrimus. Hunc igitur Pertinacem nocte intempesta sopitis omnibus, Lætus, atq; Electus cum paucis eiusdem factionis adeunt, & cum ianuam occlusam offendissent, ianitorem excitarūt. qui ubi adaperuit, militesq; & Lætum præfectum adesse uidit, perterritus atq; expauefactus, Pertinaci renunciat. Is admitti ilico iubet, euentura mox inquiēs, quæ sibi ad eam diem mala præsagiuerat. Tanta porrò fuit animi constantia, ut ne lecto quidem se mouerit, aut habitum oris demutauerit, sed ingressis Læto atq; Electo, quāuis ad se occidendum missos crederet, pleno audaciç uultu, minimeq; pallenti: iam pridem, inquit, hunc exitum uitæ singulis etiam noctibus sperabam, qui ex omnibus paternis amicis unus adhuc essem reliquus. Itaq; demirabar, quonam tam diu rem differret Commodus. Proinde quid statis, quin facitis imperata, meq; à tristi aliquando ac perpetua formidine liberatis? Ad hæc Lætus, desine, inquit, indigna te, & superiore uita tua fabulari: neq; nos mortem tuā, sed salutem, cum nostram, tum Ro. imperij petitū uenimus. Iacet enim tyrānus, debitasq; luit pœnas, ea passus à nobis, quç in nos facere moliebatur. Quare huc adsumus imperium tibi tradituri, quem unū ex omni senatu, uel temperantia uitæ, uel autoritate, uel ætate etiā, & grauitate morū scimus esse præstantissimū, charumq; populo, & uenerabilem, sperātes quod agimus & optabile illis, & nobis salubre futurum. Ad hæc Pertinax, desinite inquit, senem ludere hominē, atq; ita timiditatis arguere, ut prius decipere, dein occidere studeatis. Atqui, inquit Electus, quando nobis parum credis, cape libellum hunc (nam manum certe agnoscis Commodi) tute lege, cognosces proculdubio quantū effugerimus periculi, neq; tentamentum aliquod in nostris uerbis, sed ueri

fidem deprehendes. Quod ubi Pertinax fecit, iam profecto uiris antea quoq; sibi amicissimis credendũ ratus, intellecta omni re, totũ se illorũ potestati permisit. Placuit igitur primo exercitũ adiri, ac militũ tentari animos: quos tamẽ Lætus in sententiã suam facile se adducturũ pollicetur, quippe cuius aliqua utpote præfecti futura esset apud illos autoritas. Quo circa omnes quotquot aderãt, ad exercitũ festinãt, cum iam multũ noctis processisset instante Kal. Ianuariarũ die. Mittũt præterea fidos homines, qui passim rumorẽ disseminẽt, uita defunctũ Commodũ, Pertinacemq; iam imperaturũ, cõtendere ad exercitũ. Qui ubi rumor euagatus, repẽte populus uniuersus lymphato similis ebacchari, & discurrere per uias, ac lætabũdi omnes renũtiare pro se quisq; amicis, quibus aut dignitas, aut diuitiæ superabant: nanq; illis potissimum discrimen impendebat à Commodo. Ibant igitur ad templa & aras dijs gratulatũ, alij alia uociferantes. Quidam iacere tyrannũ, pars gladiatorẽ, nõnulli etiam multo his fœdiora. Quæq; hactenus metus represserat, ea nunc licentia, ac libertate oborta, impune iactabantur. Sed & pleraq; pars populi cursu cõcitato ad exercitũ contẽdebat, ueritis omnibus ut satis libenter imperatorem Pertinacẽ milites acciperẽt: quippe moderatũ principem, nõ sanè nimis ex sentẽtia futurũ sperabãt militibus, qui scilicet tyrãnidi seruire, uimq; omnẽ, ac rapinas exercere cõsueuissent. Itaq; uelut ad obsequium impulsuri cõfluxere ad castra frequentes. Quò ubi peruentũ, ingressi Lætus & Electus unà cũ Pertinace sunt, ibi cõuocatis militib. ad hunc modũ Lætus uerba facit. Cõmodus imperator uester apoplexiæ morbo interijt. Causa mortis nemo alius, sed est ipsemet sibi. Nam cum frustra nos optima atq; salubria subijceremus, gerens ille se quẽadmodum omnes nostis, cibo potuq; nimio suffocatus est. atq; is quidẽ suo sibi fato extinctus perijt. quippe nõ una eademq; cunctis hominib. mortis causa, sed aliæ alijs, cũctæq; tamẽ ad eundem tendentes uitæ finẽ. Verũ pro illo adducimus uobis ipsi ac Ro. populus uirum ætate grauẽ, uita moderatũ, militaris disciplinæ peritissimũ, cuius bellicam uirtutẽ uos quidem ueterani sæpenumero experti, cæteri tot annos urbi præfectũ non honore solum, sed etiã admiratione dignissimum iudicastis. Igitur fortuna non principẽ solum uobis dat, sed parentẽ quoq; optimũ. Cuius principatus nõ uobis modo, qui eum præsentes tuemini, sed ijs etiã iucundissimus futurus est, qui ripas fluuiorum, ac Romani terminos imperij defensant, uidelicet res eius præclare gestas memoria retinẽtibus. Neq; uero iam barbaros nobis pretio cõciliabimus, sed eorũ memores, quæ hoc duce perpessi sunt, metu potius subigentur. Hæc dicente Læto, minime iam se cohibuit populus, quin cessante adhuc & dubitabũdo milite, Augustũ illum declararet, patrẽq; appellaret, & faustis omnibus acclamationibus prosequeretur. Idem etiã milites factitabant, quanq; non pari alacritate, sed circũfusa undiq; inermibus, festumq; agitantibus diem, populi turba facile illos acclamare, ac Pertinacẽ uocare Augustum coegit. Mox iurati de more in illius nomen, factaq; re diuina, laureati omnes, populus atq; exercitus prosequebantur. Sed postq; in aulam imperatoriã per noctem (ut diximus) à milite populoq; deductus, magnis curarũ motibus æstuabat. Et quãuis animo esse forti cõstantiq; uideretur, tamen illum uehementer præsentia territabant, non de salute sua magnopere sollicitum, quippe aliàs grauiora pericula contẽpserat, sed repentinæ tyrannidis mutationem animo uersantem, nobilitatemq; nonnullorum senatorum reputãtem, quos minime passuros arbitrabatur, post imperatorẽ generosissimum recidisse principatum ad hominem priuatæ stirpis, atq; obscuræ. Nam etsi uita ipsius planè temperans ac frugalis audiebat, maximamq; in bellicis negocijs gloriam fuerat adeptus, attamen claritate generis impar habebatur. Igitur postquã diluxit, in curiam se contulit, neq; ignem sibi præferri, neq; ulla principatus insignia passus attolli, donec senatus sententiã sciretur. Sed eum omnes simul atq; uiderunt, lætis acclamationibus unanimiter exceperunt, Augustũq; & imperatorẽ consalutarũt. At ille recusare instituit, tanq; rem inuidiosam, nomẽ imperij, excusare senectutẽ, ueniamq; orare, multos esse dictitans patricios uiros, quibus magis imperium conueniret. Simul Glabrionẽ manu cõprehensum protrahens, sessitare imperatoria sella iubebat. Erat enim ille omniũ patriciorũ nobilissimus, ad Aeneam Veneris & Anchisæ filium seriem generis referens, idemq; iterũ consul, qui tamen ita tum locutus est. Equidem egomet, quem tu omniũ putas dignissimũ,

cedo tibi imperio, atq; unà mecum senatus omis summã tibi potestatem decernimus. Ibi uero ille uim pene afferentibus, atq; impense rogantibus uniuersis, uix tandem dubitabundus sellam imperatoriã conscedit, atq; oratione huiuscemodi habuit: Consensus hic uester, studiumq; eximiũ uni mihi plurimũ in tanta ista nobilitate deferẽdi, cum omni adulationis suspicione uacet, argumentumq; beneuolentiæ, fidemq; præferat, alium fortaßis audaciorẽ atq; alacriorẽ redderet ad ea quæ traderentur suscipienda, sperantẽ facili se gubernatione usurũ, qui tantã in uobis beneuolentiã animaduerteret. Me autẽ cõtrà, magna ista scilicet atq; egregia, sicut honoris sensu obstupefaciũt, ita metu quodam curaq; solicitant. Siquidem arduũ in primis est, magnis acceptis beneficijs paria referre. Nam in beneficiorũ uicißitudine, si magnã gratiã referat, qui par uam debuerit, non tam facilitas remunerandi expenditur, quàm in ipso argumentũ grati animi cõmendatur. Sed cum prior quispiam eximia in te quædam contulerit, tum si illum parũ ample demerearis, non tam deesse quod reponas, quàm ipse inops sensuũ ac plane ingratißimus uideare. Cerno igitur iam animo, quàm mihi arduum sit propositũ certamen, ne tanto à uobis accepto honore parum me fortasse dignum exhibeam. Quippe non in sella ipsa fastigiũ dignitatis, sed in operib. situm, quæ illam minime dedecorent. Nam quantũ præterita odimus, tantum de futuris bene speramus. Et ut tenax est iniuriarum memoria (quod enim offendit, nunq; obliteratur) sic beneficia in ipso excidũt usu. Siquidem non tam delectat libertas, quàm seruitus offendit. Neq; habendã quisquam gratiam putat, quòd rebus suis pro arbitrio utatur, quippe id sibi deberi iure autumat. Qui uero suis exuitur bonis, nunq; sanè iniuriarũ obliuiscitur. Neq; quisquam lucro apponit, quod utilitatem in cõmune pariat. Quæ enim publice prosunt, parum cuiq; curæ sunt. Sin quæ propria cuiusq; sunt, minus ex sententia ceciderint, tum nemo satis secum benigne agi putat. Ad hæc quicunq; enormibus tyrannorum atq; immensis largitionibus insuerũt, ij si frugalius paulo aut cõtinentius ex pecuniæ inopia agere instituas, non tam id moderatæ cuidam dispensationi prudentiq; attribuunt, quàm auaritiam cõtinuo tibi & sordes exprobrant: neq; autem cogitant, neminẽ posse magna cuiuis dilargiri, qui se à ui atq; à rapinis abstineat. Qui autem recte ac pro cuiusque dignitate dispensat, nõ modo nihil cuiquam iniuste eripit, sed & cæteros frugi esse docet, & parcere parto. Hæc igitur cum animis uestris reputantes, adnitimini uos quoq; mecum patres, cõmunemq; hanc imperij administrationẽ existimate. Quippe in repub. optimatium, non autem sub tyrãnide uicturi, cum ipsi optimam habere spem, tum reliquis etiam debetis polliceri. Hæc locutus Pertinax, senatui animum addidit, uotisq; exceptus, & acclamationibus, habitusq; honorificentißime, Iouis, aliorumq; deorum templis consalutatis, sacrificioq; de more facto, in aulam palatinam se contulit. Postea uero quàm fama uulgauit, quæ ille uel in senatu dixisset, uel ad populum scripsisset, læti omnes agitare, sperantes serium se & clementem principem, parẽtemq; adeo magis quàm imperatorem habituros. Nam & militibus edixit, ne cui ex populo cõtumeliam facerent, neue quem uiatorem pulsarẽt, cũctaq; deniq; ad honesti cultũ, modestiamq; referebat. Ipse cum aut ingrederetur, aut ius diceret, comem scilicet ac mansuetam indolem ostendebat: & cum Marcũ in primis referre uideretur, seniores quidem admonitu delectabat, reliquos autem à crudeli contumeliosaq; tyrannide ad modestam uitam tranquillamq; uindicatos, facile ad se amandum impulerat. Quæ cum fama latius euagaretur, nationes omes atq; exercitus, subiectos Romanis aut amicos, ad deferendos ei diuinos honores incitauit. Quin Barbari quoq;, si qui aut frenos depulerãt, aut seditiones moliebantur, metu uirtutis quam præstitisse eum superioribus bellis meminissent, iustitiæq; fide, cum neminem ab illo scirent ultro offendi, sed gratiam cuiq; pro meritis referri, uimq; abesse & crudelitatem, sponte illi se dediderunt. Legationes præterea undiq; confluebant, gratulatum Romano populo, quòd Pertinacis imperio gubernarentur. Sed quod plerisq; omnibus publice priuatimq; gratum fuit, modestum mansuetumq; principem populo Romano contigisse, id uero urbanæ cohortes imperatorum custodiæ adhibitæ grauiter molesteq; ferebant. Siquidem à rapinis iniurijsq; ad temperatum uitæ cultum reuocatæ, ac mitem illam ciuilemq; gubernãdi rationem in contumeliam suam ac dedecus accipientes, ut ex qua licentiam sibi ademptã intelli-

gerent, nullo iam pacto rectorem huiuscemodi tolerandū statuebant. Igitur principio contumaciores se gerere, minusq; dicto audientes esse. Postremo nondum bimestri imperio expleto, cum quidem ille iam non dubium suæ probitatis specimen dedisset, uniuersis in optimā spem erectis, inuidit repente mala sors, quæ omnia funditus euertit, sic ut egregij illi conatus uehementer omnibus profuturi, in medio quasi cursu prolaberentur. Nam primum quidem quicquid in Italia aut alibi gentium inculti soli, etiamq; sub regibus uacaret, id totum occupantibus & colentibus adiudicauit, decemq; annorum immunitatem, ac perpetuam libertatem agricolis concessit. imperatorijs autem possessionibus nomen suum inscribi prohibuit, non esse illas dictitans imperantium proprias, sed communes Romanorum & publicas. uectigalia quoq; omnia, quæ ad contrahendas pecunias tyranni excogitauerant in fluuiorum ripis, in urbium portibus, perq; uias & itinera, penitus remisit, atq; in antiquam libertatem reuocauit. Multaq; item ad idem exemplum facturus uidebatur. Nam & delatores urbe exegerat, & ubiubi inuenirent, puniri imperauerat, cauens ne cui de uanis criminibus periculum conflaretur. Ergo in maxima tranquillitate sese, beatissimoq; rerū statu uicturos senatus cæteriq; arbitrabantur. Siquidem adeo se æquabilem, paremq; cæteris præstabat, ut filium quoq; iam adulescentem in aulam palatinam nunquam adduxerit, sed intra priuatos parietes continuerit. Sic ut in ludum quoq; literarium, atq; gymnasia de more itaret, nihil priuatis absimilis, erudireturq;, & omnia perinde ut quiuis e medio agitaret, neq; ullam aut tyrannicam aut omnino Imperatoriam pompam ostētaret. Cum in hac morum, uitæq; modestia ageret, soli scilicet prætoriani milites, præsentē rerum conditionem haud satis æquo animo ferentes, ueterem illam licentiam uiolenter sege rendi, raptandiq; omnia affectabant, Interq; uina, & epulas consilia inierunt, Pertinacem e medio tollendi, grauem ipsis atq; onerosum, alterumq; eius loco imponendi rebus Romanis, indulgentem atq; intemperantem, nihilq; deniq; non licentiæ præbiturum. Igitur confestim haud opinato cunctis ocium agitantibus turbidi, ac furentes, militari cursu meridie ipso, protentis hastis, nudis gladijs, frequētes ad imperatoris ædes feruntur. Re autem subita, insperataq; perterriti cubicularij palatini, pauci plurimis, & inermes armatis minime ausi resistere, relicta sua quisq; statione diuersi alij alio diffugerunt. Pauci tamen ex amicissimis nunciato militum concursu persuadere Pertinaci conabantur uti fuga sibi consuleret, populiq; auxilium imploraret. Ille autem tametsi utilia in præsens audiebat, tamen indecorum existimās atq; illiberale, minimeq; dignum imperatoria maiestate, atq; anteacta uita, fugę aut latebris salutem debere, occurrere periculo ac procedere in mediū decreuit, sperans persuasurū quæ uellet, & furentes in præsens animos placaturum. Igitur cubiculo egressus, factusq; irruentibus obuiā, quærere causas instititt tam subiti motus, & à fœdissimo illo tumultu absterrere, non attonitus periculo, sed habitum oris grauem moderatūq; retinens, paremq; imperatoriæ dignitati: ac nihil humile, nihil pauidum aut obnoxiū, nihil deniq; supplice dignum præ se ferens, ita ad eos uerba fecit. Me quidē ô milites, inquit, si occiditis, neq; ipsi rem magnam facitis, neq; mihi sanè grauem, homini uidelicet huius ætatis & glorię. Siquidē humanæ uitæ finis certe est aliquis necessarius. Vos aūt principis curæ custodiæq;, & ꝓpulsandis aliunde periculis adhibitos, cędē ipsos facere primos, neq; ciuili tantū sed imperatorio quoq; sanguine polluere dextras, id uero uidete, ne uel in pręsens flagitiosum sit uobis, uel in posterū periculosum. Neq; eñ ego ulla uos iniuria affeci. Si enim Cōmodi doletis interitu, nihil profecto nouū fuit mori, qui homo natus fuerat, Sin dolo necatum putatis, non meum sanè id crimen, quippe quem ipsi scitis ab omni etiam suspicione procul abesse. Quæ enim tunc acta sunt uos primi cognita habuistis, ut etiā si quid obortum suspicionis est, id utiq; alios attigerit. Cæterum ne illo quidē extincto quicquam uobis desieri patiemur, quod modeste atq; ex dignitate uestra, non aūt per uim & rapinas cōcupiueritis. Ita loquente eo, iam quidam ex his permotū iri uidebantur, neq; sanè pauci abire iam cœperant, ueriti sanctimoniā principis ac senectutē, sed à cæteris facto impetu obtruncatē. Qui statim eo perpetrato scelere, multitudinē declinātes, indignissime laturā id facinus, occupant in castra abire, muroq; continent se, dispositis pro turribus armatis, qui populum à mœnibus arcerēt. Hunc finem Pertinax

sortitus

fortitus est, uitæ mortumq; (ut supra diximus) laudãdus. Sed ubi cædis illius fama per populum didita, tumultu scilicet luctuq; omnia compleri, discurrere uniuersi furentibus similes, neq; certi quid agerent, quærere ipsos autores, quos neq; inuenire tamen poterant, neq; ulcisci. Præcipue uero senatus indigne id ferre, communemq; eam calamitatem existimare, desiderans parẽtem optimum, ac principem indulgentissimum, rursumq; tyrannidem metuens, quam cordi esse militibus intelligebat. Sed cum dies unus itemq; alter abijsset, plebsq; uniuersa suo quisq; metu quietem ageret, & qui dignitate autoritateq; pollebant, in sua prædia quàm longissime poterant ab urbe secessissent, ne quid in eligẽdo successore grauius obijceret, cognito milites, & quietũ esse populum, & existere neminẽ, qui principẽ interfectum uindicaret, ipsi quidẽ castris se continebãt. Constituto aũt supra murum uocalissimo quoq;, edicunt uenale Imperiũ, tradituros q; se ei, qui plurimũ pecuniæ polliceret, tutoq; in aulã deducturos. Id auditũ neminẽ è senatu grauitate atq; autoritate præditũ, neminẽq; è nobilitate, aut ex his de niq; permouit, quicunq; adhuc opulenti superabant tenues reliquiæ Cõmodi tyrãnidis: neq; ausus quisq;, aut muro succedere, aut turpem, cõtumeliosumq; dominatũ pecunia pacisci. Sed enim Iuliano cuidam cõsulari uiro, qui grandem habere pecuniam credebatur, uespere supra cœnam nũciatur inter uinum atq; epulas militũ edictum. Quippe homo alioquin parum uitæ continentis habebatur. Persuadent igitur uxor atq; filia, & parasitorum turba, ut relicta mensa acceleret, & quid agatur intelligat: ac subinde inter eundum adhortantur, occupet proiectum imperium, superaturum largitione omnes, qui tantum diuitiarũ possideat. Igitur ubi ad muros accessit, clamare occœpit, daturum quæ uellent, habere se magnas opes, plenos auri thesauros atq; argenti. Eodemq; tempore Sulpitianus & ipse uir consularis, ac præfectus urbi, socerq; Pertinacis Imperiũ licitabatur. Verum in eo milites suspectam habuerunt Pertinacis propinquitatem, subesse aliquid fraudis suspectantes, quo illius cædes uindicaretur. Ergo Iulianũ scalis demissis supra muros attollunt, nõ prius ausi reserare portas, quàm conueniret de numero dandæ pecuniæ. Ille ingressus in castra, primum quidem honores Commodi, & statuas quas sustulerat Senatus, instauraturum pollicebatur, concessurumq; ipsis quam quondam sub illo licentiam obtinuissent: præterea militibus singulis plus multo argenti daturum, quàm aut petere auderent, aut accepturos expectarent, neq; in dando moram futuram: nam domi eam pecuniam adseruari. Quibus adducti rebus milites, atq; in tantam spem erecti, Iulianum declarant principem, simul ei Cõmodi cognomẽ imponunt. Tum signis sublatis, impositisq; illius imaginibus deducere hominẽ tendunt. Igitur de more sacrificio in castris peracto, exijt maiore militũ comitatu, quàm cæteri consueuerant: siquidem per uim, contraq; populi uoluntatem, perq; turpitudinem & dedecus, imperium emercatus, iure impetum multitudinis uerebatur. Sed induti armaturas milites, circũseptiq; undiq; testudine facta, ut etiã si res posceret dimicarẽt, receptoq; in medium imperatore suo, clypeis hastisq; supra capita elatis, ut tutiores forent, si forte lapides è tectis mitterent, deducũt eum in aulam, neq; auso resistere populo, neq; (ut mos est) faustis acclamationib. prosequẽte, sed diras procul imprecantibus uniuersis, grauiterq; exprobrantibus, quod ære sibi imperium parauisset. Tunc primum uidelicet corrupti militum mores, fœdaq; & insatiabilis pecuniæ cupiditas, & cõtemptus imperatoriæ maiestatis inoleuit. Nam cum neq; uindex existeret ullus tam crudeliter interfecti principis, neq; promercale factum imperium fœdeq; nundinatum quisquã prohibuisset, id uero initium causaq; militibus fuit, ut etiam imposterum turpissimi, cõtumacissimiq; euaderent, sic ut auaricia indies, ac principum contemptus etiam usq; ad sanguinem proueheretur. Enimuero Iulianus imperium adeptus, delicijs continuo crapulæq; se dedere, circa rempub. indiligens, uitamq; mollissimam luxuq; circunfluentem traducere. Sed & spem militum fefellerat, neque implere fidem promissorũ poterat. siquidem nec opes domi quantas iactabat, & publicum ærarium sumptibus illis insanis iam pridem à Cõmodo exhaustum. Quare cum milites habebat infensos, tum à populo totius rei conscio facile contemnebatur. Itaq; & prætereuntem maledictis insectabantur, & turpes ambiguasq; uoluptates exprobrabant, sic ut propalam etiam in circo, quò maxima uis hominũ cõfluit, Iulianum

incesserent, ac uindicem Romani imperij, præsulemq́ summi principatus Nigrum uocitarent, orantes ut quamprimum adesset, ipsosq́ à tantis contumelijs assereret. Is Niger consulatũ gesserat, ac tum Syriæ præerat uniuersæ, qui honos ea tẽpestate multo maximus erat. Quippe etiam Phœnices, omnisq́ ad Euphratem regio Nigri suberat imperio. Ipse ætatis erat iam ad senectutem spectãtis, multisq́ & magnis in rebus uersatus famam obtinuerat mansuetudinis, ac dexteritatis, sic ut etiam Pertinacis uitam putaretur æmulari. Quibus maxime rebus populi fauorem adeptus uidebatur. Hunc igitur assidue frequentis populi clamores implorabant, ac præsentem Iulianum conuitio lacerãtes, illum etiam absentem uniuersi principalibus acclamationibus, faustisq́ uocibus prosequebant̃. Quibus intellectis, Niger putans omnia sibi ex sententia successura, quòd & à militibus negligebatur Iulianus, ut qui fidem minime impleuerat, & contemnebatur à populo, ut parum dignus empto principatu, spem cœpit imperij uindicandi. Ac primo quidem ex ducibus tribunisq́ cæterisq́ militibus, qui plurimũ haberent autoritatis, diuersos alium alio tempore domum dimittebat, edoctos rerum omnium, quæ sibi Roma afferebantur. Id hoc cõsilio faciebat, ut quàm latissime toto oriente rumores disseminarentur. Ita enim sibi adiuncturum quàm plurimos existimabat, si non imperium ex insidijs occupaturus, sed opem uocantibus atq; implorãtibus allaturus uideretur. Proinde uniuersi confestim adesse, obsecrare pro se quisq́, obtestariq́, uti quamprimum rempublicam capesseret. Est autem Syrorum gens natura leuis, pronaq́ ad res nouandas. Amabant autem uehementer Nigrum, quòd & imperium apud illos humanissime gesserat, & ludis multitudinem ac celebritatibus detinuerat. Sunt autem autem Syri suapte natura huiuscemodi oblectamẽtorum cupidiores, è quibus Antiocheni maximam felicissimamq́ urbem inhabitantes, totum fermè annum, uel in urbe ipsa, uel in suburbanis ludos & festa cõcelebrant. Quo circa edendis assidue spectaculis, ac remittẽdis exhilarandisq́ ocio animis, ita sibi uulgus adiunxerat, ut ab omnibus magnopere coleretur. Quæ cum ita se habere intelligeret, iussis adesse dicta die militibus, reliqua etiam confluente multitudine, ita pro suggestu ad idipsum extructo uerba fecit. Quàm mite ingenium, quantaq́ in rebus maioribus aggrediendis nostra cautio sit, forsitan ipsi quoq; iam pridẽ cognouistis. Neq; ego nunc apud uos processissem uerba facturus, si uel priuato consilio, uel incerta spe, aut spem superante cupiditate adducerer. Sed me uocãt Romani, & assidue clamãtes fatigant, ut eis manum porrigam salutarẽ, neq; patiar tam excellens tamq́ gloriosum relictum à maioribus imperium iacere abiectum turpiter. Vt aũt citra occasionẽ aliquam, res aggredi tantas, audax sanè temerariumq́ fit: ita si implorantibus ac rogantibus opem deneges, timiditatis & proditionis crimine labores. Quapropter eo cõsilio ad uos huc prodij, ut scitarer quid facto opus esse duceretis, uobisq́ uterer quasi totius negocij huius consultoribus. quod si ex sententia successerit, cõmunis mihi inde uobiscum erit utilitas. Neq; scilicet tenues opes, aut leues sunt, quæ nos solicitant, sed ipse Romanus populus, cui rerum omnium potestatem superi tribuerunt, ipsum Romanum imperium fluctuans adhuc, neq; apud quenquam certa sede residens. Sed neq; parum tuta inimus consilia, his implorantium animis, nullo ad prohibendum resistendumq́ parato. Nam qui illinc ueniunt, ne ipsos quidem milites, unde imperium emptitauerit, satis ei fidos fore affirmant, quoniam promissa nõ soluerit. Quæ sit igitur uestra mens ostendite. Talia loquentem continuo exercitus omnis, cæterumq́ uulgus imperatorem, atq; Augustum consalutant. Tum amictum purpura, reliquoq́ exornatũ aulico paratu, ibidem ex tempore conquisito, præcedente etiam igni, in Antiochiæ primum templa, mox ad suas ædes deduxerunt, quas etiam ceu non iam priuatas omnibus extra insignibus imperatorijs adornauerunt. His lætus Niger, cum scilicet & Romanorum animos, & cæterorum studia hominum animaduerteret, iam haud dubie rem omnem sibi esse in uado arbitrabatur. Qui postquam rumor increbuit, statim quęcunq; aduersum Europæ continentẽ nationes incolunt, festinare pro se quæq;, ut præsto illi essent. Legati undiq; Antiochiã confluere, uelut ad legitimũ principem, Reges quoq; & satrapæ trans Euphraten, Tigrinq́ habitãtes gratulatum miserunt, suamq́ operam in omnem euẽtum pollicebantur. Quos ille amplissimis affectos muneribus, gratijsq́ actis

actis, dimittebat, nullis sibi impræsens opus esse auxilijs affirmans, satis munitū imperium, idq; gesturum se incruentū. Quare tanta spe sublatis animis supinius iam negligentiusq; agitabat seq; populūq; Antiochenū ocio delicijsq; oblectās, ludosq; ædens & spectacula. Neq; uero aut Romā, quod res maxime postulabat, ꝓficisci studuit: aut Illyricos exercitus, qui scilicet in primis adeundi cōciliandiq; fuerāt, ullis de rebus certiores fecit, sperans statim intellecta re, cum Romanis eos pariter, cumq; orientis totius exercitibus cōsensuros. Hęc dum agitaret leui incertaq; spe subnixus, fama iam per Pānonios Illyricosq; increbuerat, perq; exercitus oēs, qui pro ripis Danubij, Rhenięq; excubantes cohercendis barbaris Romanum tuentur imperium. Præerat aūt Pannonijs uniuersis (nam unius regebanť imperio) Seuerus quidam genere Afer, uehemēs homo negocijs gerendis, ac ferox, uitæq; insuetus duræ & asperæ, promptus excogitādis, acer exequendis rebus. Qui postq; Romanū principatū pendere sublimē, quasiq; direptui expositum uidit, alterum quidem ut desidem, alterum ut parum efficacē contemptui habuit. Addebant præterea spem somnia quædam, & oracula, cæteraq; futurorum præsagia, tum deniq; fidem ueri impetrantia, cum sunt euentū sortita. Quorum pleraque ipse in libris de uita sua conscripsit, ac publice in tabulis picta dedicauit, Sed quod illi extremum maximiq; momenti somnium, spem propemodum omem conciliauit, id ne nobis quidem silentio prætereundū. Quo enim tempore nunciatū est Pertinacem ad imperium ascitum, peracto Seuerus sacrificio, iuratusq; fidem principi, ubi primum domum redijt somno cōprehensus, uidet per quietem magnum quendam ac generosum equum ornatum phaleris imperialibus, qui Pertinacem ipsum per urbem ueheret media sacra uia. Sed ubi ad ipsum fori peruenit ingressum, in quem olim liber populus frequens cōueniebat, uisus est excussisse Pertinacem equus, atq; abiecisse humi, proximeq; astanti Seuero tergum substernere, eumq; perferre sublimem tuto in forum medium, conspicuum uenerabundæ multitudini. Manet autem adhuc huius imago somnij eodem ipso in loco ingens ex ære conflata. Ad hunc igitur modum sublatis animis Seuerus, ac se diuina prouidētia solicitari ad imperium ratus, decreuit animos periclitari militum. quare primum quidem pręfectos, tribunosq;, & primos militū sibi adiungens, cumq; ijs de Romano imperio sermones serens, abiectū id esse dictitabat, existente nullo per quē fortiter atq; ex dignitate gubernaretur. Inuehens præterea in prætorianas cohortes, quæ sacramentū militare ciuili imperatorioq; sanguine polluissent, uindicandā esse aiebat, ac persequendā Pertinacis cædē, minime ignarus excubare adhuc memoriā Pertinacis apud Illyricos exercitus: quoniā sub imperatore Marco multa illius ductu aduersus Germanos trophæa excitauerant, & cū pręfectus Illyrico foret, nullū nō exemplū uirtutis in prēlio ostentauerat, beniuolentiā porrò, ac probitatem, ad hæc ciuile, moderatūq; imperiū socijs præstiterat. Quo circa memoriā eius principis colentes, tantam in illum æditā crudelitatē indignissime ferebant. Hanc igitur Seuerus occasionē arripiens, facile eos quò uellet, adducebat, simulans nō se quidem imperiū quærere, aut summā potestatē affectare, sed ire ultum sanguinē tanti principis. Nam ut eius regionis homines corporibus utuntur præualidis, atq; proceris, & in pugnam cædēq; paratissimis, ita pingui sunt ingenio: quare haud facile sentiunt, si quid agas, dicasue astute, ac subdole. Quo circa cum fidē fecisset Seuerus, cædē se Pertinacis persequi uelle, ita sibi uniuersos cōciliauit, ut imperator diceretᷓ, summāq; ab eis acciperet potestatē. Sed ubi Pannoniorū animos explorauit, statim uicinarū quoq; gentium præsides, quæcunq; Romano subiacēt imperio, magnis illexit præmijs. Erat autem Seuerus unus omnium mortalium ad amorem simulandum maxime factus, sic ut ne iusiurandum quidē fallere dubitaret, si ita usus posceret, longeq; aliud in lingua promptum, quàm in animo reconditū gerebat. Igitur Illyrico omni, rectoribusq; prouinciarum per literas insinuatus, collectisq; undecunq; militibus, ac suscepto Pertinacis cognomine, quod non Illyricis modo, sed Romano etiam populo gratissimum fore suspicabatur, conuocatis omnibus in campum, ita pro suggestu locutus dicitur.

Quantum uel fidei, uel religionis erga deos, per quos iurati estis, quantūq; honoris imperatoribus exhibeatis, quos adeo ueneramini, facile ostenditis milites, cum tanto pere indignamini, cohortes urbanas, pompæ magis quàm uirtutis administras, adeo

fœdum facinus perpetrasse. Ac mihi quidem in uotis est nunc primum tantam spem auspicanti (nam profecto scitis, quod semper audiens dicto principibus fuerim) perducere ad exitum, atque explicare, quæ uobis cordi sunt, Neque Romanum imperium abiectum pati, quod quidem apud maiores summa semper autoritate gestum, uenerandum omnibus uidebatur. Postea uero quàm ad Cõmodum recidit, & si ob illius adulescentiam sæpenumero impegit, attamen omne uitium, cum ipsius principis nobilitate tum sanctissimi parentis memoria obumbrabatur. Neque tam errata illius odium quàm misericordiam emerebantur. Quippe non tam ipsi quæ gerebantur, quàm assentatoribus imputabamus, cæterisque malarũ artium cõsultoribus, atque ministris, donec ad sanctissimum illum senem, cuius adhuc uirtutis & probitatis nostris mentibus memoria residet, delatum fuit imperiũ. Quem tamen tantum abest ut tolerare illi potuerint, ut cæde etiam nefaria talem uirum è medio sustulerint. Post hunc aũt terræ marisque imperium, nescio quis turpissime auctionatus, & populo quemadmodũ auditis inuisus est, & milites ipsos, quibus imposuit, parum fidos habet. Qui tamen si etiã defensuri illum forent, attamen neque numero uniuersi, neque uirtute singuli conferendi sunt uobis. Ad hæc bellica uos negocia exercuerunt. Nam & cum Barbaris pedem conferre, & labores omnes perferre, & algores æstusque despicere, & concreta gelu calcare flumina, & potare effossos latices non haustos, & uenatu inuigilare consueuistis. omnia denique ad uirtutem adepti uiatica, sicut nemini facile sit uestris obsistere uiribus. Etenim labore miles probatur, non mollitudine, qua illi exsaturati, atque enutriti, ne uocẽ quidem uestram, nedum pugnam poterunt sustinere. Quod si cui Syriæ res formidabiles uidentur, is uel ex eo cogitet, quàm imbecillæ sint, quanque tenui spe nitantur, quòd neque adhuc progredi quoquam, neque de urbe petenda deliberare ausi, sedesque illas boni consulentes, delicias in diem quæsitas, lucrum esse ambiguæ potestatis arbitrantur. Est aũt ad ioca & cauilla in primis factum Syrorum genus, tum qui Antiochiã colunt, ij studere Nigro potissimum credũtur. Nam gentes reliquæ & ciuitates, cum adhuc neminẽ imperio dignũ aspiciant, quisque sit remp. fortiter moderatèque gesturus, ei scilicet obedire se tandem simulant. Quod si ab Illyrico exercitu ducem creatum cognouerint, simulque nostrum nomen inaudierint, nõ obscurum sanè apud ipsos, neque ignoratũ, quippe illic etiam cum imperio præfuimus, neque me profecto desidiæ, aut torporis arguerint, neque uestrum excepture impetũ, aut bellicam uirtutẽ uolent experiri: præsertim cum & corporum proceritatibus, & armorum exercitationibus, & cõferenda manu longe uobis impares habeantur. Quare occupemus quamprimum Romam, larem ipsum imperij, reliqua dein facile expedituri, cum deorum oraculis, tum armorum corporumque uestrorum uiribus confidentes. Hæc locutũ Seuerum faustis acclamationibus milites excęperunt, Augustum, Pertinacẽque appellãtes, studiumque in eum propensum, atque egregiam uoluntatem pollicebantur. At Seuerus nihil procrastinandũ ratus, armari quàm expeditissime iubet, iterque ad urbẽ edicit, distributisque uiritim cibarijs, omnique uiatico, nihil sibi ad celeritatẽ facit reliqui, nullis interquiescẽs locis, ac uix residere tãtisper milites passus donec à nimia itineris cõtentione respirarẽt. Ipse inter primos laborãs, uiliique tabernaculo utens, cibum potũque eundem, quem etiã cæteri milites, capiebat, Nihil unquam Imperatoriæ luxuriæ, nihil deliciarũ ostentans, sic ut acceptior indies militibus fieret. Nam cum laborũ omniũ, non modo particeps, sed princeps etiã autorque foret, adeo cunctis uenerabilis erat, ut nihil nõ pro illo cupidissime facturi uiderẽtur. Postea uero quàm emensa Pannonia ipsos Italiæ montes insedit, famãque sui præueniens, prius coràm cõspectus est, quàm aduentare auditũ fuerat, magnus scilicet omnes Italiæ ciuitates tanto conspecto exercitu metus inuasit. Quippe homines in Italia iam pridem ab armis belloque remotissimi, agros, pacẽque colebant. Etenim quàm diu libera ciuitas egit, atque à senatu belli duces eligebãtur, fuere in armis semper Italiæ nationes, Græcisque & barbaris subactis, terræ sibi marisque Imperiũ pepererũt. Neque ulla orbis terrarum pars aut cœli tractus fuit, quò non uires suas Romanorũ arma protulerint. Postea uero quàm Augustus rerum potitus est, & laborem Italis ademit, & arma detraxit. Milites tantum quosdam certis auctoramentis habuit mercenarios, qui Romanum tuerentur Imperium: tum fluuiorũ magnitudine atque fossarum, montibusque asperrimis, desertisque locis

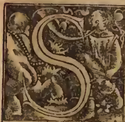
locis atque imperiis circumseptos imperii limites cõmuniuit. Quocirca merito omnes, postquam aduentare Seuerum cum tanto milite audiuerũt, insueta re perterriti, cum neque stare contra, neque prohibere auderent, ibant obuiam laureati, portisque eum patentibus excipiebant. Ille tam diu locis singulis immoratus, quãdiu aut sacra faceret, aut populos alloqueretur, Romam è uestigio pergebat. Quæ ubi Iuliano nunciata sunt, actum de se prorsus existimauit. Nam & exercitus Illyrici potentiã multitudinemque audiebat, & populo parũ fidebat cui se cernebat inuisum, neque satis magnã spem in militibus habebat, quos uidelicet fefellisset. Itaque collectas undique pecunias, partim suas, partim ab amicis acceptas, tum quascunque in templis aliisque locis publice inuenisset, diuidere militibus instituit, ut eo pacto illorũ beneuolentiã redimeret. Sed ei tametsi multa magnaque acceperant, nullã tamen habebant gratiã, persolui debitũ sibi, non dari munus aliquod interpretãtes. Cæterũ suadentibus amicis Iuliano, ut exercitũ educeret, atque alpium angustias occuparet (sunt aũt Alpes altissimi montes quales in his regionib. nulli, porrecti ad muri formam, circũdatique Italiæ, quasi ad reliquã regionis eius felicitatem, hunc etiam quasi cumulum natura addiderit, ut munitionem haberet inexpugnabilẽ, pertingentem scilicet à septentrionali ad id mare quod ad meridiem spectat) nõ ausus tamen ille urbe egredi, supplicatum militibus mittebat, uti arma caperent, exercerentque se, ac fossas ante urbem ducerent: omnemque belli apparatũ in ipsa demum urbe expediebat. Siquidem elephantos quoque quos ad pompam institutos habebat, insuefacere conabatur sessorẽ pati, ratus Illyricos milites equosque eorum perterritũ iri facie magnitudineque beluarum, quales antea nullas aspexissent. Totaque ciuitas armis fabricandis, bellicisque instrumentis cõficiendis erat intenta. Sed cunctantib. adhuc Iuliani militibus, ac se comparãtibus ad bellum, nunciatur adesse iam Seuerus. Is multos è militibus suis sparsim dimiserat, qui clàm Romam proficiscerent. Quare alii aliis itinerib. noctu ingressi urbem, protectis armis habitu paganorũ operiebantur. Iamque intus hostis erat, supino adhuc Iuliano, & quid ageret ignaro. Quæ ubi populus intellexit, cunctis metu perculsis ac Seueri potentiã formidantibus, sentire iam se cum illo simulabat. Et Iulianũ quidem quòd imbellis, Nigrum quòd lentus atque iners, uituperantes, Seuerũ ipsum iam aduentantem magnopere admirabantur. Enimuero Iulianus hæsitabundus, atque inops consilii, conuocato prius senatu, literas ad Seuerũ mittit, quibus fœdus pacisceretur, eumque in cõmunionem acciperet imperii. Cæterũ senatus, & si illa omnia decernebat, tamen ut eum pauitare desperata salute animaduertit, totus iam ad Seuerum incubuerat. Biduo uero post triduo'ue, audito Seuerum iam planè adesse, omnes contempto Iuliano in curiam conuenere iussu consulum. Quippe iis curæ Romana res est, quoties de imperio ambigitur. Qui postquam frequentes affuerunt, quid facto opus esset, inter se deliberabant, manente adhuc in aula Iuliano, ac fortunam suam miserante, suppliciterque rogante, ut sibi eiurare imperium liceret, omnemque eam potestatem Seuero transcribere. Sed ubi intellexit senatus pauidum Iulianũ, perterritos corporis custodes, ipsum pene ab omnibus destitutũ, decreta illius nece Seuerum imperatorem declarant. Tum legatos ad eum mittunt, partim qui magistratũ obtinerent, partim qui maximam haberent in senatu autoritatem, ut omnes illi honores Augustorũ deferrent. Occidendi autem Iuliani datur uni è tribunis negocium. Is imbellem miserumque senem, qui sibi ipse tam infelicem exitum propria pecunia emisset, desertum iam destitutũque ab omnibus, inter fœdissimas cõplorationes trucidauit. Quæ ubi Seuerus audiuit, maiora iam moliens animo, consilium init capiendorum militum omnium, quicunque Pertinacem interemissent. Datis itaque clàm ad tribunos centurionesque literis hortat, multa pollicens, persuadeant militibus urbanis, ut sibi dicto audientes sint. Ipse edictum proponit, ut relictis inter castra armis, exeant pacatorum habitu, quales procedere in pompam aut ludos celebrare consueuissent: iurentque in Seueri nomen, ac spem sibi optimam proponentes præsto sint, ut nouum Imperatorem comitentur. His creditis, milites sua sponte quoque tribunorum, relictis armis, pomparum habitu laureati processerunt. Sed ubi ad exercitum Seueri peruenerunt, nunciato iam adesse, iubet in campum conuenire frequentes, quasi salutaturus, ac perbenigne accepturus uniuersos. Enimuero cum ad tribunal principis accessissent unanimiter acclamãtes, dato repente signo comprehen-

prehenduntur. Ita enim præceperat Seuerus, ut cum stare pendentes eos ab ore principis uidissent, circuirent uniuersos sui more hostium, neminemq; uulnerãtes aut pulsantes, tantum orbe facto clausos in medio continerent, pila duntaxat intendentes & hastas, ut scilicet metu uulnerũ nudi resistere armatis, paucíq; plurimis minime auderent. Quos ubi uelut indagine armorum conclusos captiuosq; habuit, magna uoce, ac turbido spiritu, ita ad eos uerba fecit. Superari uos à nobis uel sapientia, uel uiribus, uel etiam numero, re ipsa uidetis. Capti estis quàm facillime, ac nullo ferme negocio tenemini. Quid futurum de uobis sit, in mea manu est. Iam scilicet uictimæ hic statis obnoxiæ nostro imperio: si sceleri uestro debitum quæratis supplicium, nunquam sane inuenietis: sanctissimum illum senem, imperatoremq; optimum, seruandum tuendumq; uobis, ipsi occidistis: Romanum imperium perpetua clarum gloria, quod maiores nostri, aut uirtutis, aut nobilitatis nomine suscipiebant, hoc uos turpiter fœdeq;, uelut aliquid ex priuatorum instrumẽto, quasi sectores uendidistis. Ac ne eum quidem ipsum quem sic ad imperium produxeratis, seruare saltem ac defensare ausi, homines timidissimi prodidistis. Ob hæc igitur crimina ac facinora uestra mille uobis debẽtur mortes, si quis par noxæ supplicium studeat petere. Proinde quid uos æquum pati sit, fane uidetis. Ego tamen sanguine abstinebo, neq; uestras imitabor manus. Sed quoniam ius fasq; negat stipari à uobis iam principem, uiolato iureiurando, ac manibus ciuili & imperatorio sanguine pollutis, proditaq; fide custodiæq;, animas quidem & corpora uobis nostra largietur humanitas. Porro militibus meis ita præcipio, recingãt uos, acuestimentis exutos militaribus, nudosq; dimittant. Vobis autem sic impero, discedatis quàm longissime, ædico item iuroq;, ac denuncio capite pœnas daturum, siquis uestrũ post hac intra centesimum ab urbe lapidem conspicietur. His imperatis, è uestigio milites Illyrici concurrunt, breuesq; illos gladiolos detrahunt, quos auro argentoq; ornatos, in usum pompæ suspensos habebant: tum zonis uestituq;, & cæteris militiæ insignibus per uim ablatis, nudos ad unum exautoratosq; dimiserunt. Enimuero illi proditos se uidentes, atque astu captos, patientiam scilicet præstabant. Nam quid agerent nudi aduersus armatos, pauci aduersus plurimos? Discessere igitur complorantes sese, concessamq; salutem loco muneris interpretantes, pertesi tamen ac dolentes, quòd inermes egressi, capiendos se turpiter ignominioseq; obtulerant. Vsus item alio consilio Seuerus est. Quippe metuens ne recincti exautoratiq; deploratis rebus rursus castra repeterent, resumerentq; arma, præmissos alijs itineribus ac semitis electissimos quosq; & exploratissimos suorum militum iubet clanculum uacua castra irrumpere, armisq; ipsorum occupatis excludere redeuntes. Hanc igitur pœnam Pertinacis inter sectores dederunt. Posthac Seuerus cum reliquo exercitu instructo armis, Romam petijt, attonitis metuentibusq; pariter primo conspectu Romanis, audaciamq; uiri, ac fortunam repetentibus animo. Quem quidem senatus, populusq; uniuersus laureati exceperunt, primum scilicet ex omnibus hominibus atq; imperatoribus citra sanguinem, atq; adeo citra puluerem tanti effectorem operis. Omnia porrò mirabilia in illo præcipueq; ingenij acumen, laborum tolerantia, rebusq; maximis aggrediundis, bonam sibi spem proponens audacia. Postea uero quàm eum populus faustis acclamationibus suscepit, & senatus uniuersus ad portas urbis consalutauit, inito Iouis templo, factaq; re diuina, reliquisq; item sacris ædibus de more cõsalutatis, nouissime ad domum imperatoriã se recepit. Postridie uero curiam inijt, ibiq; placidus orationem habuit plenam optimæ spei, simul omnes publice priuatimq; benigne complexus, Venisse in urbem aiebat, ut occisum Pertinacem ulcisceretur, daturumq; operam ut status optimatium fundamenta se principe iacerentur. Nullum nisi iudicio damnatum capite bonis'ue mulctatũ iri, non passurum delatores, æmulum se Marci futurum gerendo imperio, neq; solum Pertinacis cognomen, sed mentem quoq; habiturũ. In hanc sententiam uerba faciens, fauorẽ sibi fidemq; conciliabat. Quidam tamen è maiorib. natu, qui consuetum ipsius haberent ingeniũ, iam tum clanculum reliquis prædicebãt, uersipellem hunc esse hominẽ, nihil non astu & arte tractantem, simulatorẽ dissimulatoremq; idoneũ, nihil pensi habentẽ dum id efficeret, quod usui sibi aut emolumento crederet fore: quod seniorũ iudicium haud ita multo post euẽtus cõprobauit. Igitur Seuerus paucos

in urbe

in urbe dies moratus, dato plebi uberrimo congiario, donatisq; abunde militibus, & ex iis robustissimo quoq; in locũ exautoratorũ delecto ad imperij custodiã, statim ipse in orientẽ profectionẽ parat, cunctante Nigro adhuc, & supino, atq; Antiochenis delicijs uacante, ratus properandũ sibi, ut inexpectatus imparatũ opprimeret. Edicto igitur militibus, ut ad iter se accingerẽt, cõtractisq; undiq; copijs, ac delectu iuniorũ tota Italia habito, simul reliquijs Illyrici exercitus, quæ in Thracia remanserant occurrere iussis, neq; secius ingenti classe coacta, cõpletisq; armato milite totius Italiæ triremibus, ingentis sibi omnis generis copias incredibili celeritate cõparauit. Siquidẽ haud exiguis uiribus esse opus intelligebat, aduersus nationes partẽ orbis Europæ oppositam incolentes, quæ scilicet uno ordine oẽs Nigri sequebanẽ auspicia. Ad hunc igitur modum bellum Seuerus instruebat. Cæterum prouidus homo, ac sobrius, nõnulla suspicione tenebatẽ de Britannicis exercitibus, maximis uidelicet pugnacissimisq;, quibus præerat uniuersis Albinus, senatorij patricijq; generis uir, summis opibus ac delicijs innutritus. Hunc sibi igitur Seuerus astu ratus adiungendũ, ne scilicet diuitijs, genere, exercitibus, famaq; nominis, magnis ad cõcupiscendum imperiũ facibus instinctus, summã sibi rerum posceret, Romamq; haud procul à Britãnia distantẽ, se bellis orientalibus implicito occuparet, statuit cũ specie quadã honoris inescare, leuem alioquin & simplicẽ, tunc uero etiã iurãti per literas credentẽ. Quare eum Cæsarẽ appellans, spem, cupiditatẽq; hominis anticipat potestate participanda. Mittit item plenas humanitatis literas, obsecrãs, ut ipse potissimũ curam suscipiat imperij: opus esse uiro aliquo nobili, & ætatis integræ, qualis ille foret: se iam senem, morboq; articulari affectum, natos adhuc infantes. Quibus creditis Albinus honorẽ libenter suscepit, lætus citra pugnam aut discrimen ullum cõpotem se uoti factũ. Cæterũ Seuerus quo omnia credibiliora forẽt, ijsdem illis ad senatũ relatis, nũmisq; imagine eius percuti iussis, statuisq; erectis, simul alijs collatis honoribus, fidem gratiæ suæ fecit. Quæ postq; sapienter ab illo prouisa sunt, nullo iam ex Britãnia impendẽte metu, collectis in unum circa se Illyricis exercitibus, reliquisq; rebus ex usu cõparatis, copias aduersus Nigrum educere instituit. Igitur quibus locis itinere illo remoratus sit, quæ apud quamq; ciuitatem uerba fecerit, quę signa diuinitus apparuerint, regiones item peragratas, conflictusq;, & utrinq; cæsorum numerum, cum plericq; historiæ autores, tum maxime poetæ uersibus suis uberrime sunt exsecuti, materiam totius operis ipsam deniq; Seueri uitam deligentes. Mihi autem propositum est septuaginta annorum res, quas habeam cognitissimas sub diuersis principibus gestas, in unum corpus cõprehensas, literarum mandare monumentis. Quocirca excellentissima & præcipua quæq; rerum à Seuero gestarum, deinceps persequemur: neq; ad gratiam uero quippiam affingentes, quod fecisse uidemus qui illa ætate scriptitarũt, neq; tacitum prætereuntes, si quid modo mentione dignum, memoriaq; uidebitur.

HERODIANI LIBER TERTIVS

VPERIORE libro Pertinacis interitũ, cædemq; Iuliani, simul profectionẽ Seueri ad urbẽ, susceptãq; mox aduersus Nigrum expeditionem edocuimus. Enimuero Niger ubi Romã à Seuero occupatã, ipsum à senatu appellatum imperatorem, nihil tale expectans audiuit, præterea omnem Illyricum exercitũ contra se, pedestres naualesq; copias educi, perturbato uehementer animo, monet prouinciarum pręsides, aditus omneis portusq; custodiant, mittitq; rogatum auxilia ad Parthorũ, Armeniorũ, atq; Atrenorum reges. Cui quidem Armenius, neutras se parteis suscepturum respondit, tantum res suas defensurum Seueri aduentu. Parthus aũt satrapis imperaturum per epistolas, uti copias congregarent. Ita enim facere cõsueuit bellum comparaturus. Siquidem mercenarios milites, atq; ordinarios exercitus Parthi nullos habent. Ex Atrenis aũt sagittarij auxiliares uenerunt missu regis Barsemij: qui tum in cis regionib. imperitabat. Reliquas omneis copias è militibus qui aderant, po-

 tissimum

tissimum conflauit, plurimis etiã è populo, maximeq; Antiochenis, cũ ætatis leuitate, tum ipsius Nigri studio impulsis, audacius q̃ prudẽtius nomina dãtibus. Sed & Tauri montis angustias, ac prrupta loca muro ualido Niger, munimentisq; obstruebat, ratus montẽ illum imperuiũ magnũ oriẽti propugnaculũ futurũ. Siquidẽ Taurus inter Cappadociã Ciliciamq; dorsum erigens, nationes discriminat, orienti, ac septentrionibus subiectas. Idem Byzantiũ præsidio occupauit, urbem Thraciæ maximam felicissimamq;, uiribusq; & opibus ea tẽpestate florentem. Quippe in angustissimo Propontidos cõstituta freto, uectigalia, piscatumq; à mari accipit, simul agros possidens amplissimos uberrimosq;, utroq; uelut elemẽto lucrũ facit. Visum igit̃ Nigro talem hanc urbem præsidijs occupare, ut classes nauigiaq; per eas angustias transgredi ex Europa in Asiam prohiberent̃. Erat enim munita urbs ualido ingentiq; muro, qui Milesio quadrato lapide constructus adeo tenui iunctura fuit, ut nemini cõpositum opus, sed ex uno tantũ perpetuoq; lapide uideret̃: ac nunc quoq; ruinas ipsas, reliquiasq; cum uideris, mireris utiq; uel eorum artificium, qui primi extruxerũt, uel horum uires, qui deinceps sunt demoliti. Ad hunc igitur modum Niger suas res cõprobat prouidentissimo scilicet (ut ipse putabat) tutissimoq; consilio. Cæterum Seuerus quantum maxime poterat, cum suis festinare, nullum desidiæ quietiq; locum relinquere. Cognito aũt præsidijs teneri Byzantium, quod sciebat munitissimã esse urbem, ad Cyzicum se conuertit. Hoc intellecto, dux Asiæ Aemilianus, cui summã Niger totius belli, maximumq; imperium tradiderat, & ipse Cyzicum proficiscit̃, & copias adducit uniuersas quascunq; aut Niger miserat, aut ipse cõtraxerat. Sed ubi uentum ad manus, aliquot acerrime editis prælijs, uictoria tandem penes Seuerum stetit, fuso fugatoq; Nigri exercitu. Itaq; confestim fracti orientaliũ animi, Illyricianis aũt spes ingens addita. Neq; defuere qui crederent Nigri res initio statim proditas ab Aemiliano, cuius consilij duplicem afferũt causam. Alij Nigro inuidisse ferentẽ scilicet haud æquo animo, si quem paulo ante in Syria successorem habuisset, eundem superiorẽ mox, atq; adeo imperatorem dominumq; esset habiturus. Alij persuasum à liberis, patri per epistolas uitam salutemq; suam cõmendantibus, quos Romę inuentos Seuerus in custodia habebat: siquidem hoc quoq; usus est prouidentissimo consilio. Mos fuerat Commodo retinere apud se liberos eorum, qui ad regendas prouincias cum imperio proficiscerent̃, quasi obsides quosdam beneuolentiæ illorum fideiq;. Igitur Seuerus cum primum est imperator appellatus, superstite adhuc Iuliano, misit furtim qui suos liberos ex urbe subducerent, ne in alterius essent potestate. Cæterũ ipse cum primum Romam ingressus est, cõprehensos omnes ducum liberos, cæterorumq; item quicunq; munus pub. in oriente Asiaq; tota obirẽt, atq; in custodiã datos secum retinebat, quo per ea quasi pignora Nigri ducibus persuaderet̃, uti illum desiderio salutis liberorum proderent, aut certe si in fide permansissent, liberum sibi relinquerẽt cæde filiorũ quos uellet ulcisci. Victi autem ad Cyzicum Nigri milites, q̃ quisq; maxime poterat, aufugerunt, partim præter Armeniæ montana, quidam per Asiam Gallatiamq; superare Taurũ festinãtes, ut scilicet intra munimenta se reciperent. At uero Seueri exercitus Cyzicenũ per agrum, in Bithyniam finitimam regionẽ contendebat. Sed ut Seuerum uicisse fama diuulgauit, repens confestim in eis locis seditio, discordiaq; urbes inuasit, Nõ tam quidem ipsorum imperatorũ odio aliquo, aut studio, q̃ æmulatione quadam, & contentione, inuidiaq; inter eiusdem gentis homines funestissima. Antiquum id uitium Grcorum, qui dum seditiones agitant, atq; eminentissimũ quenq; tollere è medio conant̃, totam iam cõsumpsere Grciã. Cterũ illi quidẽ inueterati iam, attritiq; inter se, captiui prius Macedonum, dein mancipia quoq; Romanorũ facti sunt. Ea uero labes æmulationis atq; inuidiæ, florẽtibus etiamnũ ætatis nostræ ciuitatibus incubuit. Igit̃ in Bithynia statim post res ad Cyzicũ gestas, Nicomedenses ad Seuerum defecerũt, missis legationibus, quæ se exercitum accepturos, omniaq; tradituros pollicerent̃. Nicæenses contra illorũ instigati odio, Nigri partibus studebant, eiusq; suscipiebant milites, siue qui se ex fuga receperãt, siue qui ad tuendam Bithyniã mitterent̃. Quocirca ex utrisq; urbibus quasi è castris egressi milites iterum concurrerunt, magnoq; cõmisso prælio, longe superior Seuerus fuit. Inde etiam fuga facta, Nigri milites, qui prælio superfuerunt, ad Tauri

montis angustias euaserant, clausasque munitiones tuebant. At Niger relicto ibi quantum satis fore præsidij putabat, profectus Antiochiã est, ut exercitus pecuniamque contraheret. Interea Seueri exercitus Bithyniã Galatiãque egressus, cum se mox in Cappadociam quoque incitasset, oppugnare munitionẽ incœpit. Ibi multis est laboribus conflictatus: quippe arta asperaque uia, lapidesque superne iacientibus ac fortissime dimicantibus, qui summis institerant mœnibus, eoque facile paucis arcentibus plurimos. Etenim angustissima utique uia est, cuius pars altera monte altissimo defenditur, altera per immane præceps defluente montibus aqua redundat, tum ualida munitione Niger obstruxerat, ut scilicet undique hostis aditu prohiberetur. Dum hæc in Cappadocia geruntur, interim seditiones inter se quoque agitabant, pari æmulatione odioque, Laodicea quidem in Syria Antiochenorũ odio, Tyros autem in Phœnicia Berythijs infensa. Quæ nunciata Nigri fuga, sublatis illius honoribus, Seuero prospere acclamarũt. At Niger audita re, cum quidem Antiochiæ ageret, iure scilicet homo alioqui benigni mansuetique ingenij, defectione illorũ contumeliaque irritatus, immittit utrisque urbibus Mauros iaculatores, quoscunque secum habuerat, simul partem sagittariorũ iussos occidere obuium quenque, diripere urbes ipsas, atque incendere. Sed enim Mauri (ut est genus hominum suapte natura cædis auidissimum, nihilque non facile audens, ac desperatis simile contemptu uidelicet mortis ac periculorum) Laodicenis de improuiso oppressis, populum ipsum omni genere crudelitatis, urbemque uastarunt. Inde Tyrum pergentes, direptis omniũ bonis, ac patrata ingenti cæde, totam incẽderunt. Quæ dum in Syria gerebantur, contrahente copias Nigro, interea Seueriani milites munitionẽ Tauri montis oppugnabant, tristes utique, ac citra spem uictoriæ: quippe ualida inexpugnabilisque per se, monte quoque ipso præcipitioque defendebatur. Igitur iam defatigatis, alta aduersariorum securitate, ecce tibi noctu maximi repente ruere imbres, oppleri omnia niuibus, ut sunt difficiles in Cappadocia hiemes, maximeque ad Taurum montem. Quo circa subitus impetu magno erumpit torrens, cursuque impedito (quod munitio exitum prohibebat) maior iam uiolentiorque factus, quando artem superante natura tantũ impetum sustinere munitio non poterat, laxatis paulatim coagmẽtis, ac fundamentis loco emotis, iter sibi torrens patefecit. Quo animaduerso qui in præsidio erant, metu ne ab hoste circumuenirent, nullo mox futuro propugnaculo simul unda residisset, prodita custodia cuncti fuga dilabunt. Igitur læti Seueriani, confirmatique animos, uelut dijs ipsis immortalib. manuducẽtibus, cognito custodes aufugisse, facile scilicet nullis prohibentibus Taurum supergressi, in Ciliciam mox impetũ fecerunt. His nunciatis Niger, cum quidem ingentẽ exercitum, sed pugnæ laborũque inscium collegisset, magnis itineribus accelerabat, quãplurimis eum mortalibus, omnique ferme Antiochenorũ iuuentute sequentibus ducẽ, multa scilicet animorũ alacritate, cæterum uirtute ac peritia belli nulla ex parte cum Illyrico milite cõferendis. Ita cõcurrerũt ad Issicum, quem appellant, sinũ, longe lateque spaciosissima in planicie, quæ perpetuis subiecta collibus in theatri speciem, littus habet à mari longissime excurrens, quasi quoddam belli stadium fabricata natura: quin eodem quoque loco Darium ab Alexandro ferunt maximo extremoque illo prælio profligatum captumque, septentrionalibus etiam tum uiris orientis nationes superantibus. Manet adhuc tropæum, & tantæ uictoriæ testimoniũ urbs in colle Alexandria, simul æneum ipsius simulachrum, unde loco impositum nomen. Euenit autem, ut Seueri ac Nigri exercituum non congressus modo in eum locum, sed fortuna etiam fortunæ similis fuerit. Vtrinque enim sub uesperam parati ad pugnã constiterant, curis dein pauoribusque totam noctem extraxerant insomnem: statimque cum solis ortu ducibus utrinque adhortantibus, incredibili alacritate utrinque se incitarũt, tanquam de omni spe reliqua nouissimo illo congressu dimicaturi, disceptante illic super Romano imperatore fortuna. Sed ubi diu pugnatum acerrime, tantaque ædita utrinque strages, ut flumina per eam planiciem decurrentia, maiore aliquanto ui sanguinis, quam aquarum in mare se uoluerent, fusi tandem profligatique orientales, imminẽtibus à tergo Illyricianis, partim in mare saucij protrudebantur, partim in colles summos fugitantes à persequentibus obtruncabantur. Cumque ijs unà uulgus ingens hominum, qui ex urbibus uicinis agrisque confluxerant, superne, quasique ex tuto loco prælium spectaturi. At

turi. At Niger ualido euectus equo, paucis comitātibus Antiochiam peruenit: ubi fugiente pafsim multitudine, magnoq; ubiq; fletu clamoribusq; natos fratresq; lugentium, deploratis & ipse rebus suis fugam capit: occultātiq; dein se in suburbano quodā, & ab equitibus reperto, caput amputatū. Hunc habuit exitū uitæ Niger, dato cunctationis tarditatisq; supplicio, homo alioqui (ut perhibent) publice priuatimq; minime improbus Sed occiso Nigro, Seuerus om̄es statim illius amicos supplicio affecit, siue qui sponte, siue qui necessitate coacti rebus illius studuissent, militibus tantū qui effugerant, ac trans fluuium Tygrim, metu Seueri ad barbaros abierant, impunitate proposita receptis. Quippe magna uis hominum in ea loca concesserat, quo effectum est, ut ualidiores deinceps barbari aduersus Romanos conferenda manu euaserint, gnari antea pugnare tantum arcu ex equis. neq; armatura muniti, neq; hasta, gladioue satis audaces, leui pendulaq; ueste plurimumq; interfugiendum auersi sagittas intendebāt. Postea uero quàm Romani aliquot milites, fabriq; nonnulli in eas regiones confugerunt, ibi ætatem acturi, non solum armis uti, sed ea quoq; fabricari barbari didicerunt. Rebus autem orientis ex sententia gestis, atq; ut res poscere uidebatur, ordinatis, cupido iam Seuerum habebat, regem quoq; Atrenorum bello tentandi, ac Parthorum regionem occupandi, quos utrosq; in societatem Niger asciuerat. Quibus tandem rebus in aliud tempus reiectis, cogitare instituit, quo pacto sibi Romanum imperium, liberisq; suis bona fide adiudicaret. Nam sublato Nigro reliquus erat Albinus, quem sibi parum ex sententia, parumq; usui fore arbitrabatur, Vulgato rumore, iam nimis illum impotenter, nimisq; moleste nomen Cæsaris usurpare: præterea multos esse è primoribus senatus, qui ad eum clàm darent literas, hortantes ad reditum, absente adhuc, occupatoq; Seuero. Quippe nobilitas omnis Albinum malebat imperatorem, ortum illustri genere, ac bonæ indolis iuuenem. Quibus rebus cognitis Seuerus, minime utiq; apertis inimicitijs, ac manifesto bello agendum putans, nulla existente causa, quæ saltem specie honesta uideri posset, decreuit eum dolo insidijsq; tentare. Quare tabellarios aliquot ex ijs, qui literas imperatorias perferunt, fidissimos sibi homines cum literis, mandatisq; ad eum mittit, præmonitos uti redditis publice epistolis quædam habere se dicerent, quæ apud illum remotis arbitris loquerentur. Quare ut primum seorsum à custodibus nacti eum forent, facto impetu obtruncarent. Quin uenena quoq; dedit, quibus eum si possent, per aliquem ab epulis, aut à cyatho aggrederentur. Erat autem illius amicis suspecta Seueri fides. Itaq; cauendum identidem admonebant hominem perfidiosum, plenum fraudis, & insidiarum. Nam uulgo etiam parum constanti fide habebatur, impulsis (ut dictum est) per ipsorū filios Nigri ducibus, ad res illius prodendas: dein postquam eorum opera abusus est, suaq; omnia ex sententia composuerat, ipsis liberisq; enecatis. Igitur infidum, subdolumq; ingenium, res ipsæ declarabant, obq; id maiore se custodia Albinus circūmunierat. Neq; enim temere quisquam à Seuero missus ad illum introducebatur nisi prius deposito militari gladio, sinuq; excusso. Postq̄ igitur à Seuero tabellarij ad eum peruenerūt, redditisq; publice literis, habere se dixerūt quædā secretius renunciāda, indulgēs suspicionibus Albinus cōprehendi ilico iubet. Dein seorsum explorata re, insidijsq; ordine intellectis, ubi noxios supplicio affecit, iam ipse se, ut aduersus manifestissimū hostem cōparabat. Quibus cognitis Seuerus homo iracūdo ingenio, nō iam cælandas sibi inimicitias putauit, sed omni conuocato exercitu, huiuscemodi habuit orationē. Neq; leuitatis me quisq̄ ob anteacta insimulet, neq; infidum, aut ingratū putet aduersus eum quem pro amico habuerim. Omnia nos quidem pręstitimus, etiam in partem principatus, & quidem stabilissimi recepto, Quod ne geminis quidem fratribus facile quisquā indulserit. quod enim uos mihi uni detulistis, id ego cum illo cōmunicaui. Tantis autem beneficijs nostris pessimā uidelicet gratiam retulit Albinus, contempta uirtute nostra, suæq; immemor fidei, ardensq; inexhausta cupiditate id uniuersum periculose præripiendi, cuius particeps esse citra bellum ac dimicationem ullam potuisset. Neq; deos reueret, per quos toties iuratus, neq; uestris parcit laboribus, quos tanta cum gloria, uirtuteq; pro nobis pertulistis. Quippe successuum uestrorū nec ipse fructu carebat, imò autem si fidem seruasset, maior illi portio contigisset. Vt autem si ipse autor malorum sis, iniustus

iustus uidearer:ita si non ulciscare acceptas iniurias, ignauus. Nam cum bellum aduersus Nigrum gessimus, non ita sanè speciosas inimicitiarum causas habebamus: non enim quasi raptorem occupati à nobis principatus oderamus, sed positũ eum in medio, atq; adhuc in disceptatione uersantẽ, pari uterq; ambitu ad se trahebat. Verũ Albinus despecto fœdere ac iure iurando, cum sit nostro munere adeptus quæ tantũ legitimis liberis tribuunt, hostis esse mauult nobis, quàm familiaris. Vt igitur pridẽ beneficio affectum, honore gloriaq; cohonestauimus, ita nunc perfidiosum, atq; imbellẽ ipsius animum coarguamus armis. Neq; enim sustinere ille exercitus poterit exiguus atq; insularis uires nostras. Nam cum uos propemodũ soli alacritate quadam, & uirtute uestra, tam multis prælijs peruiceritis totumq; uobis orientem subegeritis, quis dubitet, quin nunc quoq; tantarum accessione uirium (quippe hic totus penè Romanus exercitus) facile profligaturi paucos sitis, ne sub uiro quidem sobrio, ne dum sub forti duce militantes? Quis enim luxuriam illius ignorat, uitamq; hominis subulcorum potius gregibus, quàm militum legionibus congruentem? Proinde eamus audacter in illum, qua solemus alacritate animi, atq; uirtute, dijs freti autoribus, ab eodem impie peieratis, simul memores excitatorũ sæpe à nobis trophæorũ, quæ scilicet ab ipso despecta sunt. Hæc locuto Seuero, cõfestim exercitus uniuersus Albinũ hostem declarat: exceptoq; faustis acclamationibus ipso, nihil nõ alacritatis & studij clamoribus ostendentes magis magisq; hominẽ spe addita succenderunt. Qui amplissimo donatiuo milites prosecutus, statim uniuersos contra Albinum educit, missis item pariter qui Byzantium expugnarent, clausam adhuc receptis Nigri ducibus. Quæ deinde urbs fame capta, totaq; planè diruta, simul theatro thermisq; omniq; cultu atq; honore detracto, & in uici formam redacta, Perinthijsq; adiudicata est, quemadmodũ Antiochia quoq; Laodicenis. Tum pecuniæ magnã uim curauit ad reficiendas instaurandásq; urbes, quas Nigriani milites deuastauerant. Ipse iter faciebat sine intermissione, neque festos dies neq; labores ullos magnopere curans, algoris a tq; æstus iuxta patiens: sæpe etiam per altissimos montes hyeme sæua, niuibus cœlo ingruentibus, ibat aperto capite, ut milites ad alacritatem patientiamq; laborum re ipsa cohortaretur. Quo circa non metu quodam, ac lege, sed æmulatione magis, atq; exemplo principis ad perferenda omnia incitabantur. Misit etiam qui angustias occuparent Alpium, atq; aditus Italiæ obsiderent. Enim uero postquam nuntiatum Albino est, nihil cunctari Seuerum, sed adesse iam, supinus hactenus, ac delicias agitãs, magno tum metu perculsus, statim è Britannia transmittẽs, in aduerso Galliæ littore castra collocauit: literisq; ad uicinarum gentium præsides missis, pecunias cõmeatúmq; exercitibus iuuandis conrogabat. Qui igitur dicto audiẽtes fuerunt, pessime illud in se cõsuluerunt, nullo nõ supplicio dein post bellum affecti. Qui uero imperiũ detractauerunt, cum quidem felicius quàm prudentius id egissent, euasere incolumes, euentu ac fortuna rerum utraq; consilia discernentibus. Sed ubi iam in Galliam Seueri copiæ peruenerunt, leues quædã primo pugnæ quasiq; uelitares fuerunt, donec postremo apud Lugdunum magnam urbem atq; opulentam, præliũ in manibus fuit. Nam cum se mœnibus tenuisset Albinus, exercitus emisit in pugnam. Vt uero ad manus uentum, diu quidem utrinq; decertatum est æquis uiribus, sic ut ambigua uictoriæ fortuna penderet: neq; enim Britanni uel animi magnitudine, uel auiditate cędis, Illyricis cõcesserint. Ita conflictu primo ualentissimorum exercituum neutrã in partem acies inclinabat. Atq; ut nonnulli prodiderunt eius ætatis autores, qui non ad gratiam, sed ad fidem loquuntur, longe potior fuit Albini acies, qua in parte Seuerus curabat: sic ut fugerit quoque, & ab equo deciderit, abiectóq; paludamento delituerit. Sed insequentibus iam uitulantibusq; Britãnis, ceu planè uictoribus, apparuisse extemplo Lætũ Seueri ducem, cum recenti adhuc exercitu. Quippe male audijt, quasi euentũ pugnæ expectauerit, cunctatus de industria retento milite, ut sibimet imperiũ uindicaret. Siquidem nõ prius in pugnã protulit pedem, quàm ubi Seuerus cecidisse nunciatus. Quam suspitionem etiam deinde euentus approbauit. Quippe rebus omnibus ex sentẽtia mox cõpositis, atq; in maxima securitate agitans Seuerus, cum quidem cæteros belli duces magnis affecisset præmijs, Lætum ipsum tamen (ut par fuit) memor proditionis, morte mulctauit. Sed ista quidem post

fuere. Tunc aūt cōſpecto (ut diximus) Læto, ſpes addita Seuerianis eſt, ac ſublatus in equum Seuerus, & paludamēto purpureo circundatus. At Albiniani iam ſe uictores rati, cōfuſis ordinibus, incitante ſe in eos de improuiſo ualida recentiq; hoſtiū manu, cum paulum primo reſtitiſſent, terga demū uerterūt. Fuſos igit̃ fugatosq; eos perſecuti Seueriani, magna ædita ſtrage, ad urbem ipſam peruenerūt. Occiſorum utrinq;, aut captiuorū numerus, uarie prout uiſum eius ætatis ſcriptoribus, proditur: direpta mox incenſaq; Lugdunū, et Albino caput abſciſum perlatumq; ad Seuerum eſt. Ita duo maxima excita trophæa ad orientē, ac ſeptentriones, ſic ut nihil ſit, quod cum Seueri contentionibus, aut uictorijs conferas, ſiue copiarū multitudinem, ſiue nationum motus, ſiue numerum pugnarū, ſiue itinerū longitudinem celeritatemq; conſideres. Nam Cæſaris quidē res aduerſus Pompeium, Romano utrinq; milite, magnæ profecto fuerūt, item Auguſti aduerſus Antonium, aut Pompeij liberos, & quę antea à Sylla Marioq; ciuilibus externisq; prælijs geſta ſunt. Sed qui unus uir treis imperatores rerū iam potitos ſuſtulerit, qui urbanos exercitus, Romam ipſam ac palatium obtinentes, aſtu circumuenerit, quiq; unum è principibus in ipſa palatina aula curauerit occidendū, alterumq; iterum in oriente rurſus gubernacula rerum tenentē, appellatumq; à Romanis imperatorem, tertium porrò Cæſaris honore atq; autoritate præditum, in poteſtatem redegerit, haud facile alter inuenietur. Hunc finē uitæ habuit Albinus, breui ſanè lætatus funeſto honore. Cæterū Seuerus omnē ſtatim iram atq; atrocitatē animi ſuam, in illius neceſſarios Romæ effudit. ac primo quidē præmiſſo in urbem capite Albini abſciſo, iuſſoq; publice patibulo præfigi, in ima epiſtola, qua de ſua uictoria populū edocebat, hoc quoq; adſcripſit, ideo ſe caput illud publice in patibulo ſpectandū miſiſſe, uti exemplū caperent, quid itē ipſis patiendū foret. Rebus igitur Britanniæ ordinatis, cum totius inſulæ adminiſtrationē bifariam diſpertiſſet, itemq; omni Gallia (quemadmodum quidē uidebatur) cōpoſita ex ſententia, ſupplicioq; de Albini amicis ſumpto, ſiue quos ei ſua quenq; uoluntas, ſiue neceſsitas adiunxerat, continuo Romam proficiſcitur, exercitū ſecum omnē adducēs, quo terribilior uideretur. Confectoq; magna uelocitate itinere, quēadmodū cōſueuerat, infeſtus adhuc ſuperſtitibus Albini amicis Romā intrat, occurrente laureato populo, ac magno honore fauſtisq; acclamationib. excipiēte, ſenatúq; uniuerſo cōſalutante. Tametſi plerosq; metus cōſternauerat, quod ſibi haud quaq; parſurum rebantur immitem ſuapte natura & ſanguinarium, neq; ſanè magna cauſa indigentē ad inferēdas iniurias, cæterū tunc probabiles odij rationes habiturū. Poſtea uero q̃ in tēplum Iouis ingreſſus eſt, omniaq; ſacrificia de more peregit, reuerſus in palatium, magnoq; congiario populum Rom. uictoriæ nomine proſecutus, ac nummos militibus largitus eſt, ſimul alia permulta indulxit, quę nunq̃ antea acceperant: Nam & frumenti ſummā primus adauxit, & aureis anulis uti, & domi habere mulierem permiſit. Quæ omnia procul à militari diſciplina ſuccinctos eos paratosq; ad bellum minime præſtitura uidebantur. Primusq; ipſe duritiā atq; aſperitatem uictus, tolerantiamq; laborū diſciplinámq; omnē ac ducum reuerentiam ſubuertit, inhiare pecunijs & mundicias colere militibus inſuefactis. His ergo optime pro ſuo iudicio cōſtitutis, curiam deinde ingreſſus, ſedensq; imperatoria ſella, accuſare infit truculenta oratione Albini amicos, prolatis etiā quorundā archanis epiſtolis, quas apud illum ſepoſitas deprehēdiſſet, quibuſdam aūt exprobrans, quòd eum ſplendidioribus muneribus affeciſſent, alijs quod amici orientalibus, alijs quòd Albino fuerunt notiores. Eóq; pacto eximiū quenq; è ſenatu, tum ut quiſq; in prouincijs genere aut opibus excelleret, oēs ſine diſcrimine ſupplicio afficiebat, ulciſcens (ut quidē præ ſe ferebat) inimicos, ſed reuera ſubigente auaritia, qua ſupra omnes imperatores laborauit. Nam ut animi patientia, atq; in laboribus perſeuerantia, ſimul rei militaris gloria, nemini etiam laudatiſſimo cōceſſerit, ita quæſtui ſupra q̃ dici poſſet addictus, iniuſtis cædibus atq; adeo cuicuimodi ex cauſa pecuniā colligebat, imperiū metu q̃ beneuolentia retinens. Quanquam popularis eſſe in primis uolebat, edendis omnifariā magnificentiſsimis ſpectaculis, centenis etiam ſæpenumero occiſis beluis, quas omnibus regionibus noſtris barbarisq; conquirebat. Sed & congiaria dedit uberrima, & certamen propoſuit, undiq; accitis ludionibus atq; athletis. Vidimus item ſub illo quoſdam omnis generis

neris ludos, cunctis ædi tos theatris, simulq; supplicationes, & peruigilia ad formã Cereris initiorũ, seculares hi tunc appellabantur, celebratos (ut aiunt) decurso trium spacio ætatũ. siquidẽ urbe tota atq; Italia præcones itabant conuocatum omnes ad ludos, quos nec uidissent hactenus, nec uisuri postmodo forent, Ita scilicet interuallum præteritæ futuræq; celebritatis supra omnem esse hominũ ætatem significantes. Igitur aliquandiu Romæ moratus, participato filijs imperio, cum se ciuili tantum uictoria, contraq; Romanos exercitus habita, clarũ hactenus intelligeret, ex qua etiam triumphũ recusauerat, decreuit item barbarorum inclarescere trophæis. Quocirca prætextu uindicandi Barsemij Atrenorum regis, qui Nigri partes fouerat, exercitum in orientem eduxit. iamq; in Armeniã facturus impetum, præuentus à rege Armeniorum est, mittente obsides ultro & munera, ac suppliciter petente, ut sibi cum illo inire amicitiã, fœdusq; ferire liceret. Quare Seuerus procedentibus ex sententia rebus in Armenia, perrexit ad Atrenos. Sed & rex Osrohenorũ Abgarus ad eundem transfugit, traditisq; obsidio liberis fidem suam auctorauit, sagittariorumq; uim magnam misit auxilio. Cæterum Seuerus regionẽ interamnanã agrumq; Adiabenorũ transgressus, etiã in Arabiam felicem excucurrit. Illic enim herbæ proueniunt odoratæ, quæ nos aromata suffimentaq; habemus. Ibi expugnatis uicis urbibusq; permultis, omnemq; agrum depopulatus, in Atrenorum regionem mox ingressus, Atras circumsedit urbem scilicet altissimo impositam monti, ac maximis ualidissimisq; obseptam mœnibus, florentemq; ingenti sagittariorum copia. Igitur hanc urbem Seuerianus exercitus, quanta maxima ui poterat, oppugnabat, machinæq; omnifariam mœnibus admouebantur, nullo oppugnationis genere prætermisso. Contra autem Atreni audacter urbem defensare, sagittasq; ac lapides superne iacientes, pessime accipere Seuerianos, etiamq; uasa fictilia uolucribus quibusdam uenenatisq; bestiolis oppleta deuoluere: quæ cum aut oculis inuolitarẽt, aut in apertas corporis partes sensim obreperent, grauiter singulos conflauciabant: incideratq; in morbos Romanus miles, æstum illum cœli nimio sole præferuidi, parũ ferens, sic ut longe plures ob hos casus q̃ hostili manu interierint. Proin defatigatis iam & contusis omnibus, procedente secus obsidione, ac plus iacturæ q̃ lucri Romano faciente decreuit exercitum Seuerus priusquã uniuersus perierat, deportare ex eis locis, tristem uidelicet infecto negocio. Quippe assuetus uincere prælijs omnibus, uictum se tũc putabat, quia non uicerat. Sed eum prospera sors & fautrix statim consolatur: neq; enim plane rebus infectis redijt: sed maiore quàm sperauerat successu. Nam impositus nauibus permultis exercitus uniuersus, nequaquã scilicet quò intenderat, Romanæ appulsus ripæ, sed undarum impetu, Parthorum ad agrum prouectus, haud procul Ctesiphonte, qua in urbe sedes regis est. Is tunc pacem agitans ac nihil ad se pertinere Seueri pugnas autumans, quas gereret cũ Atrenis, ociosus uidelicet nihil expectabat mali. Cæterũ Seueri exercitus cum ad eas ripas ui fluminis inuectus, moxq; in terrã esset expositus, omnem ilico depopulari agrum cœpit, abactisq;, ut in quæq; inciderant, pecoribus ad uescendũ, uicisq; aliquot incensis, paulatim usq; ad Ctesiphontem perrexerunt, qua in ciuitate magnus rex Artabanus cõmorabatur. Igiť imparatos nacti barbaros, cæsis primo quicunq; restitissent, direptâq; mox urbe, pueris fœminisq; in captiuitatẽ abductis, tantũ ipso rege cum paucis equitibus elapso, thesauris illius ornatuq; omni & supellectile potiti uictores regrediũtur. Ita Seuerus fortuna magis q̃ consilio, Parthicã uictoriã adeptus est. Igitur prospere succedentibus rebus, literas ad senatũ populumq; Ro. de se magnificas dedit, ac depictas in tabulis pugnas, uictoriasq; suas exposuit, nihil nõ honorũ decernente senatu, & super his cognomina imponente deuictarũ gentium. Ipse interea rebus ad orientem sic gestis, Romam reuertebatur, filios iam puberes secum adducens. Confectoq; itinere, ac prouincijs, ut cuiq; usus foret, ordinatis, Mysorumq; & Pannoniorum recognitis exercitibus, urbem dein triumphans inuectus est, multis acclamationibus omniq; cerimonia populo excipiente. Cui quidem ipse festos dies sacrificiaq; & spectacula ac celebritates indulxit, magnôq; dato congiario, & ludos pro uictoria celebrauit. Romæ deinde haud paucos moratus annos, ius dicebat frequenter ciuilibus negocijs, & liberis erudiẽdis intẽtus. At illi iam tũ adulescentes delicijs uictuq; urbano nimioq; spectaculo.

rum aurigationisq; & saltationis studio, bonam indolem corruperat. Interq; se fratres dissidebant, puerili primū certamine, ædendis coturnicum pugnis, gallinaceorumq; conflictibus, & puerorū colluctationibus exorta discordia. Nam seu quid in scena audirent, siue item spectarent, semper utiq; diuersis accedebant, nusquā eisdem studente utroq; : sed quod alteri charū foret, id alteri statim odiosum, cōmittentibus etiā utrinq; ipsos adulatoribus atq; ministris, nihilq; nō ad gratiā suggerētibus, ut ad se quisq; pro uirili diuersos retraherent. His cognitis Seuerus reducere in gratiā, atq; emendare conabatur. Tum Basſiano, qui tūc honores imperatorios adeptus Seuerus Antoninus accepto Marci cognomine uocabat̄, ac maior natu erat, uxorem dedit filiam Plautiani, præfecti cohortibus urbanis. Hic (ut perhibent) Plautianus ab initio ætatis tenui fortuna fuit, seditionisq;, & aliorum criminū reus ac mulctatus exilio: sed erat Seueri municeps, Afer natione, atq; (ut quidam putant) etiam consanguinitate propinquus: ut uero alij affirmant, flore magis ætatis per stuprum conciliatus. Hunc autē Seuerus ex parua humiliq; fortuna ad opes maximas prouexerat, ac damnatorum bonis adiudicatis, longe supra cæteros collocupletauerat, tantum nō imperio quoq; participato: quis ille opibus licentiâq; abutens, nihil crudelitatis aut uiolentiæ, ut quidq; ageret, omittebat, cunctis etiā atrocior omniū ætatū principibus. Ergo huius filiā Seuerus uxorem filio suo tradidit. Enimuero Antoninus ipse parū lætus eo matrimonio ac necessitate q̄ uoluntate impulsus, puellā ipsam pariter & puellæ parentē pessime oderat, sic ut ne thorum quidem laremq; cum ea cōmunem pateretur, adeoq; auersabatur, ut minaretur quotidie occisurū ipsam patremq;, simul atq; imperiū solus obtinuisset. Quod cum illa identidem ad patrem referret, simulq; quantopere foret inuisa patefecisset, magnopere hominē irritauit. Igitur Plautianus senem iam Seuerū ipsum cernēs, ac morbo sæpe laborantem, cōtra uero Antoninum ferocem in primis audacemq; iuuenem, pauidus ob illius minas, decreuit facinus inuadere aliquod, priusquam ipse opprimeretur. Suberant præterea multa quæ hominem ad imperij cupiditatē inflammarent, opes, quantas nemo antea priuatus possederat. Militum præterea obedientia, & apud omnes Romanæ ditionis homines maximi honores. Ad hæc habitus, quo in publicū prodibat. Siquidem latumclauum perpetuo habebat, atq; in secundis cōsularibus numerabat̄. Ensem præterea gestabat, cæteráq; omnia supremæ dignitatis insignia, adeo quacunq; incederet, trux atq; horribilis, ut non modo non adiretur à quoquam, sed etiam qui fortuito occurrebant, ab eo uerterent oculos. Quin anteambulones aliquot, quacunq; iter faceret, denuntiabant, ne quis in proximo consistere, néue illum cōtueri auderet, sed auerterent uniuersi oculos, terramq; despectarent. Quæ cum cognouisset Seuerus, ne ipse quidem prorsus æqui boni facere, sed molestius iam grauiusq; ferre, sic ut nonnihil etiam de illius autoritate detraheret, ac persuadere homini conaretur, aliquid iam è tanta illa insolentia imminueret. Quorum impatiens Plautianus, nō dubitauit imperium ipsum appetere insidijs, quo circa talia quædam machinatur. Saturninus erat quidam tribunus, qui Plautianum in primis obseruabat, & cum facerent idem oēs, unus tñ ille maiore quadam uenerationis specie, magis magisq; homini obrepserat. Hunc sibi igitur fidissimum fore putans, ac solum deniq; commissa tacite habiturum, & imperata facturum, uocari ad se sub uesperā iubet, remotisq; arbitris, Nūc illud, inquit, est, cum summam imponere manum debeas amori, obseruantiæq; tuæ, cuius mihi hactenus dedisti specimen, cumq; ego remunerare te pro meritis ac debitā referre gratiam possim. Datur optio tibi, uelis ne ille ipse euadere, quē me nūc esse cernis, atq; huic tantæ potentiæ succedere, an perire statim dato contumacis animi supplicio. Neq; tu uel magnitudinem rei pertimueris, uel nomina imperatorum expaueris. intrare tibi in cubiculum, ubi somnū capiūt, soli nempe licet: redeunte uice nocturnæ custodię clàm, nulloq; prohibente, facile quod uolueris, transfiges. Nihil est autem, quod hic meum iam expectes imperium. Abi modo in aulam principum, quasi aliqua à me mandata habeas arcana, & grauia : atq; ut uirum fortem decet, senem unum, ac puerum intra suum utrunq; cubiculum obtrunca. Nam cum in partem ueneris periculi, etiam re confecta, in partem maximi honoris succedes. Hæc dicta ut animum tribuni perterruerunt, ita minime consilium excusserunt. Sed ut homo neutiquā mente

captus (erat enim genere Syrus, ac sunt fermè ad orientē mortales acerrimis ingenijs) cognito furore ac uecordia, quantumq; ei liceret minime ignarus, haud quaquā ausus detractare, ne scilicet cōtinuo daret pœnas, cū se optata ac lubentia simularet audire, prius adorato illo tanq; imperatore, iam libellū petebat demandatæ sibi cædis. Quippe mos tyrannis, cum aliquem indemnatū occidi iubent, per literas potissimum iniungere, ne dein cædis imperatæ nullum relinquatur argumentū. Hic Plautianus cæcutiens nimia cupiditate, dat libellum tribuno, atq; ad cædem mittens admonet diligenter, ut interfecto utroq; principe, priusquā diuulgetr facinus, se iubeat acciri, quo ante in palatio cōspiciatur, quàm occupatum imperium quisquam audiat. Sub hac pactione tribunus digreditur, ac de more totam libere domum principis peruadit: cognitoq; quàm difficile factu foret, duos ab uno homine principes, & quidem diuersis habitantes cubiculis obtruncari, adit ad Seuerum, & cum ianitoribus agit, ut se ad principem intromittant, afferre se quæ ad illius salutem pertineāt. Illi hæc Seuero renuntiant, qui tribunum continuo iubet acciri. Ingressus uenio inquit, tibi ô domine, ut sanè putat is à quo sum missus, ad cædem tui carnificinamq;. Vt egomet opto ac uolo, beneficij autor tibi & salutis. Plautianus imperiū captans insidijs, cædem mihi tuā filijq; tui mandauit, neq; uerbis modo, sed & literis. Testimonio est hic libellus. Equidem ego recepi facturum quæ imperaret, ne alter scilicet me detrectante, negociū susciperet. Verum ad indicandam rem tibi sum præsto, ne ignarum illius opprimat audacia. Dicenti hæc tribuno atq; ubertim lacrymanti, non continuo tamen fidē Seuerus habebat. Quippe adhuc in pectore multum ex Plautiani amatorio insederat: quin esse id totū negocium compositum ac fabulosum suspectabat, ratus filium suū Plautiano infestum, natamq; eius perosum, commentum esse technam huiuscemodi, ac mortiferam calumniam. Quare accitum ad se, grauiter increpare instītit, quod in hominem amicum atq; domesticum talia machinaretur. Antoninus autem primo quidem deierabat ignarum se totius negocij, dein instanti tribuno, & libellum ostendenti, animum audaciamq; addebat ad crimen coarguendum. Sed ille cognito quàm magnum in discrimen uenerat, tum præterea haud ignarus, quàm acceptus Seuero Plautianus foret, neq; non etiam intelligens si latuissent insidiæ, parumq; indicium probaretur exquisitissimum sibi impendere suppliciū, & quod nam inquit, ô domini argumentū amplius, quódue apertius quæritis indicium? Sinite egrediar regia, perq; aliquem fidum mihi hominem significem Plautiano, facta esse iam quæ imperauerat. Aderit ille statim re credita, uacuam scilicet regiam occupaturus. Ibi uestri muneris fuerit, rem totam deprehendere. Iubete modo in ædibus quietem agitari, ne præcognita res omne cōsilium subuertat. Hæc locutus, fidissimum sibi hominem deligit, qui Plautianum suis hortetur uerbis, acceleret atq; adsit quàmprimum, dum uterq; princeps iacet. oportere antequam res populo innotescat intus esse eum, ut scilicet occupata arce, constabilitoq; imperio, uelint, nolint uniuersi non scilicet principatum adeunti, sed iam planè principi obediant. His creditis, Plautianus (erat autem iam diei uesper) magnam in spem sublatus, loricam induitur sub uestem tuendi corporis gratia, simul conscenso uehiculo properat in regiam paucis modo qui aderant deducentibus, ratisq; cum magnis de rebus ab imperatoribus acciri. Vt autem in aulam nullo prohibente ingressus est, ignaris quæ agitarentur custodibus, occurrens tribunus, composito dolo salutat imperatorem, dein manu prehensum deducit intra cubiculum, ubi proiecta esse imperatorū cadauera mentiebatur. iamq; aliquot è corporis sui custodibus Seuerus cōparauerat, qui statim ingresso manus inijcerēt. At Plautianus cū longe alias animo spes agitaret, ut ingressus cubiculū est, cernens utrunq; illic stantem principem, cōprehensumq; se teneri sentiēs, re tanta perterritus rogare, supplicare, falsa illa omnia, cōmentū id in se, fabulamq; excogitatā. Igitur exprobrāte hinc Seuero beneficia & honores, illinc Plautiano fidei beneuolētiæq; suæ ueteris testimonia repetente, paulatim labascere Seuerus, atq; adduci Plautiani uerbis, donec pars loricæ per scissum uestimenti apparuit. Qua Antoninus animaduersa, audax iuuenis & iracundus, ac iam antea homini infestus. Atqui, inquit, ad hæc certe duo quid respōdeas expecto. Venisti ad imperatores sub uesperā minime accitus, dein quid sibi rogo hæc lorica uult? Quis ad cœnā cōmessationemúe armatus

accedit

accedit. Simul hæc dicens iubet tribunum, cæterosq; qui aderãt, ilico eum strictis gladijs obtruncare, ut hostem manifestariũ. Nihil illi cunctati, iussa faciunt iuuenis imperatoris, occiduntq; hominem, & cadauer in uiã proijciunt ad uulgi ludibriũ. Hunc finem habuit parem uitæ Plautianus, inexhaustæ homo cupiditatis. Cæterum Seuerus duobus præfectis militaribus constitutis, plurimũ in suburbanis, aut circũ maritimas Campaniæ oras agitabat, ius dicens, & ciuilibus negocijs intentus, cupiensq; in primis, uti Romæ sui liberi bonis moribus instituerent. Nam ludis eos, spectaculisq; uehementius studere animaduerterat, quàm principibus conueniebat. Quo fieret, uti studio certamineq; semper in diuersum tendente, etiam animi iuuenum distraherentur, quibusdam quasi admotis contentionum atq; inimicitiarum facibus. Maxime tamen Antoninus intolerãdus, sublato iam è medio Plautiano, terribilis'q; & formidolosus erat omnibus: tum illius natæ cõiugi scilicet suæ, quibus maxime artibus, aut machinis poterat exitium intendebat. At Seuerus ipsam pariter cum filiolo quem pepererat, relegauit in Siciliam, datis opibus quantæ ad uictum, atq; usum abunde sufficerent, Imitatus in hoc Augustũ, qui filios Antonij, posteaquam hostis iudicatus est eodem modo tractauerit. Ipse ad pacem cõcordiamq; reuocare liberos, & recõciliare utrunq; alteri conabatur, admonens identidem ueterũ fabularum, in quibus pleraq; regum calamitates fraternis ortæ seditionibus memorant. Huc addebat thesauros tẽplaq; pecunijs plena esse, diuitias foris ex uectigalibus accedere, posse in tanta opulentia militem largitione teneri, auctas in quadruplũ copias urbanas, tantũ sedere exercitũ ante urbem, ut nulla externa uis, seu multitudinẽ ipsam militũ, seu corporũ magnitudinẽ, seu pecuniæ abundantiã spectes, par inueniri tantis opibus possit. Sed ea in nihilum recasura, ipsis inter se discordantibus, atq; intestinũ agitantibus bellũ. Hæc ille quotidie edisserens, precesq; castigationibus admiscens, reprimere illorũ spiritus, ac reducere germanos in gratiã studebat. Cæterũ omnia frustra erant. Quippe frenos ore depulerãt, proni semper in peius, atq; illos adulescẽtes adhuc, in ipso ætatis feruore atq; in summa licentia, uoluptatũ omniũ irritamentis incitatos, etiã adulatorũ ministeria diuersos trahebant: scilicet qui non modo illorũ obsequerentur cupidinibus atq; flagitijs, sed noua semper aliqua excogitarẽt, unde alteri gratũ fieret, alter offenderetur. Quorum etiam nõnullos Seuerus ipse in huiuscemodi ministerijs deprehensos, supplicio affecit. Hãc liberorum suorum uitam, & indecora in spectaculis studia ferens grauiter senex imperator, literas à Britanniæ præfecto accepit, quæ docebant barbaros illic seditiones agitare, regionemq; omnem incursionibus ac depopulationibus uastare: quare maiore manu ad resistendum, uel etiam principis ipsius præsentia opus esse. Lætus ea Seuerus accepit. quippe homo suapte natura gloriæ appetentior, post uictorias ad Orientem septentrionemq;, & cognomina utrinq; parta, etiam trophæa contra Britannos excitare aliqua cupiebat. Ad hæc filios quoq; abducere ex urbe, ut procul à mũdicijs urbanis, in castris militari uitæ ac sobriæ iuuenes insuescerent. Ita expeditionẽ in Britanniam edicit, senex iam & morbo articulari laborans, tanta autem animi uirtute, quanta nemo unquã uel iuuenum. Igitur iter ingressus lectica plurimum uehebatur, nulloq; cessabat loco. Quare cõfecto itinere, spẽq; omni ac sermone celerius enauigato oceano, Britanniã ingressus est, collectisq; militibus ac maximis conflatis uiribus bellum cõparabat. Cæterum Britanni repentino principis aduentu perculsi, audítoq; tantas contra se cõparari copias, legatos ad eum de pace ac seipsos expurgatum miserunt. At Seuerus moras de industria nectens, ne uacuo sibi Romã redeundum foret, cupidus uictoriæ cognominisq; Britannici, legatos quidem re infecta domum dimittit, ipse quæ bello usui forent, magna solertia cõparabat. Sed in primis tamen curæ habuit pontibus occupare paludes, ut stare in tuto milites possent, atq; in solido præliari. Siquidem Britanniæ pleraq; loca frequentibus oceani alluuionibus paludescũt. Per eas igitur paludes barbari ipsi natãt, excursantq; ad ilia usq; demersi, ac pleraq; corporis nudi cœnũ contemnunt. Neq; enim uestis usum cognorũt, sed uentrem atq; ceruicem ferro incingunt, ornamentũ id esse, ac diuitiarũ argumentũ existimantes, perinde ut aurum cæteri barbari. Quin ipsa notant corpora pictura uaria, & omnifariam formis animaliũ, quo circa ne induũtur quidem, uidelicet picturã corporis ne adoperiãt.

Sunt autem bellicosissima gens, atque auidissima cædis, tantum scuto angusto, lanceaque contenti, prӕterea gladio nudis corporibus dependente, loricæ ac galeæ penitus ignorant usum, impedimentū id esse transgrediendis paludibus arbitrantes, quarum uapo ribus æstuque cœlū ibi semper caliginosum. Ad hæc Seuerus nihil nō cōparabat, quod usui Romano militi, quod detrimēto barbaris impedimentoque forēt. Vbi uero satis ex sententia prompta sibi esse ac parata omnia intellexit, iuniorē filium Getam nomine, in parte insulę Romanis subiecta reliquit, ut iuridicūdo, rebusque ciuilibus administrandis præesset, eique cōsiliarios ex amicis natu grandibus reliquit, Antonino secū aduersus barbaros educto. Transgresso igit̃ Romano exercitu amnes aggeresque eos, qui obiecti barbaris Romanorū fines distermināt, pugnæ quędā tumultuariæ fiebāt, & excursiones, uictore ubique Romano. Cæterū facilis erat ex fuga receptus barbaris, quippe inter siluas ac paludes & loca ipsis notissima delitescētubus. Quæ omnia Romanis aduersa, morā bello addebant. Interea Seuerū iam confectū senio, longior inuasit morbus, sic ut ipse domi residere, atque Antoninū mittere in bellū, ad imperatoris obeunda munia cogeret. Cæterū Antoninus haud magnopere de barbaris solicitus, exercitū sibi adiungere & confirmare uniuersos tendebat, uti se unū intuerent, soli sibi imperiū uindicās, ac germano identidem obtrectans. Quin longior quoque patris ualetudo, ac mortis mora diuturnior, anxium uidelicet adulescentē habebant. Sic ut medicis ministrisque subinde conaret persuadere, senem ut è medio quamprimū quoquo modo tolleret. Donec tandē Seuerus mœrore magis quam morbo cōsumptus uitaque defunctus est, clarissimus omniū imperatorū bellicis operibus. Neque enim aut ciuiles quisquā aduersus inimicos, aut externas aduersus barbaros totidem alius uictorias reportauit. Annisque duodeuiginti gesto imperio decessit successoribus liberis, tanta pecuniæ relicta copia, quantā antea nemo, tum ampliore exercitu, quam cui obsistere ulla uis posset. Igit Antoninus mortuo Seuero, summā potestatē nactus, cōfestim uniuersos ab ipso (quod aiunt) lare interficere cœpit. Nam & medicos supplicio affecit, quod sibi parū obtemperauerant, iubenti senis maturare necē: nutritiosque suos iuxta & fratris, quòd de reconciliandis egissent, ne uno quidē reliquo suæ crudelitati facto ex eo ordine hominū, qui in honore aliquo fuerāt, quique ipsius parentē obseruauerāt. Duces porrò exercitus magnis muneribus ac promissis adhortabat, persuaderēt militibus, uti se unū imperatorē declararent, nullasque nō machinas aduersus germanū intendebat. Neque id tñ persuadere militibus potuit. Quippe memores, utrunque à Seuero iam inde à pueritia pari honore cultuque educat i, etiā ipsi parem utrique obedientiā beneuolentiamque exhibebant. Igitur Antoninus cognito parū sibi rem aduersus exercitū procedere, icto cum barbaris fœdere, dataque pace, & obsidibus acceptis, decedēs illic, ad matrē iam germanumque festinat. Congressos reducere in gratiā mater conata, adnitentibus honestissimis quibusque Seueri amicis & cōsiliarijs. Igit Antoninus cū nemo scilicet non eius libidini refragaret, ui potius quam uoluntate, ad cōcordiæ amorisque simulationē adducit. Ita ambo pari honore imperiū gerentes, soluerunt ex Britannia, Romamque cum patris reliquijs contendebant. Nam corpusculo ignibus tradito, cinerem ipsum cū odoribus in uasculum alabastri coniectū, Romā referebāt, ut uidelicet in sacris principum monumentis componeret. Ipsi exercitū deportantes, uictoresque iam Britanniæ in aduersam Galliā emenso oceano peruenerūt. Quo igit pacto & diem suū obierit Seuerus, & liberi eius imperium susceperint, in hoc uolumine demonstratum est.

HERODIANI LIBER QVARTVS

ES gestas Seueri principis, per annos duodeuiginti superiore libro sumus persecuti. Porrò autē ipsius liberi adulescētes iam unà cum matre Romam festinabant, seditiones etiā tum in itinere agitantes. Quippe diuersorijs, mensaque nunquā eisdem utebant, multumque suspicionis in cibo omni potuque, ne alteruter ante capto tempore, ipse clàm, aut per ministeria ueneno rem gereret. Ob eamque causam etiam iter properantius faciebāt, tutius rati uicturos, ubi iam in urbem peruenissent, diuisaque inter se regia, amplis ac spaciosis

ciosis ædibus, maioribus etiam reliqua urbe, pro suo uterq; arbitrio separatim agitarent. Postquam uero in urbem peruentum, populus eos uniuersus laureatus excepit, & senatus cōsalutauit. Præibāt igitur principes ipsi cum purpura imperatoria, pòst sequebantur consules, urnam cum Seueri reliquijs gestantes. Qui autem nouos imperatores consalutauerant, progreßi deinde, urnam quoq; ipsam supplices adorabant. Ita comitati magna pompa, composuerunt ipsum in templo, ubi Marci, ac superiorū principum sacra uisuntur monimenta. Re igitur diuina, ceremonijsq; de more concelebratis, uterq; in regiam discedunt, partiti inter se domū, ianuisq; secretioribus obstructis, publicis tantum atq; atriensibus promiscue utentes. Quin & custodes corporis separatim sibi delegerunt, uix unquam congredientes, nisi pauxillum duntaxat, ut in publico à multitudine ipsa conspicerentur. Sed in primis tamen iusta parenti persoluerunt. Mos est enim Romanis consecrare imperatores, qui superstitibus filijs, uel successoribus moriuntur. Quiq; eo sunt honore affecti, relati dicuntur inter diuos. Est autem tota urbe quasi luctus quidā, festæ celebritati promiscuus. Quippe functū uita corpus, ritu hominum sumptuoso funere sepeliunt. Sed certam imaginem defuncto quàm simillimam fingunt, eamq; in regiæ uestibulo proponunt supra eburneum lectum maximum, atq; sublimem, uestibus instratum aureis. Et quidem imago illa ad ægroti speciem pallida recumbit. Circa lectum uero utrinq; magnam partem diei sedent, à leua quidem senatus omnis uestibus atris amictus, à dextra uero matronæ, quas uirorum, aut parentum dignitas honestat Harumq; nulla, uel aurum gestans, uel ornata monilibus conspicitur, sed uestibus albis exilibus indutæ, mœrentiū speciem præbent. Hæc ita per septem dies cōtinuos faciūt, medicis ad lectū quotidie accedentibus, inspectūq; uelut ægrum deterius se habere subinde pronūtiantib. Dein ubi iam uisus obijsse diē, lectū humeris attollunt equestris senatorijq; ordinis nobilißimi ac lectißimi iuuenes, perq; uiam sacram in uetus forum deferunt, ubi magistratus Romani deponere imperium consueuerant. Vtrinq; autē gradus quidam sunt ad scalarum similitudinem extructi, in quibus altera ex parte puerorum chorus est è nobilißimis, atq; patricijs, altera fœminarum illustrium, hymnos in defunctum pæanasq; canentium, uerendo ac lamentabili carmine emodulatos. Quibus peractis, tollunt iterum lectum, atq; extra urbem perferunt in Martium campum. ubi quà latißime campus patet, suggestus quidam specie quadrangula, lateribus æquis assurgit, nulla præterquam lignorum ingentium materia compactus in tabernaculi formam. Id quidem inrerius totum est aridis fomitibus oppletum, extra autem intextis auro stragulis, atq; eboreis signis, uarijsq; picturis exornatum. Infra uero alterum minusculum quidem positum est, sed forma & ornatu persimile, portis, ianuisq; patentibus. Tertiumq; item, & quartum semper superiore contractius, ac deinceps alia, donec ad extremum, quod est omniū breuißimum, perueniatur. Poßis eius ædificij formam comparare turribus his, quæ portibus imminentes, noctu igne prælato, naues in tutas stationes dirigunt. Pharos uulgo appellant. Igitur lecto in secundum tabernaculum sublato, aromata & suffimenta omnis generis, fructus herbasq; succosq; omneis odoratos conquirunt, atq; aceruatim effundunt. Quippe neq; gens est, neq; ciuitas, neq; qui honore ullo, aut dignitate præcellat, quin certatim pro se quisq; suprema illa munera principis honori deferant. Vbi uero ingens aromatum aceruus aggestus est, ac locus omnis expletus, tum circa ædificium illud adequitāt, uniuersis equestris ordinis certa quadam lege ac recursu, motuq; Pyrrichio, numeroq; in orbem decurrentibus. Currus item circumaguntur insesßi purpuratis rectoribus, qui personas ferant ducum omnium Romanorum principumq; illustriū. Quæ ubi celebrata sunt, facem capit imperij successor, eamq; tabernaculo admouet. Tum cæteri omnes undiq; ignem subijciunt, cunctaq; illico fomitibus illis aridis odoramentisq; referta igni ualido corripiuntur. Mox ab extremo minimoq; tabernaculo, tanquā è fastigio quodam, simul cum subiecto igni, aquila dimittitur, quæ in cœlum creditur ipsam principis animam deferre. Ac iam ex illo unà cum cæteris numinibus imperator colitur. Ita cōsecrato patente, reuersi domum iuuenes, discordias quotidie & simultates exercere, insidiari inter se, moliri, parare omnibus modis, atq; ea mo do uterq; in animo habere, quibus alter dolo caperet: postremo quacunq; uia grassari ad singu

ad singulare imperium, ac nihil inuicem prætermittere, dum consortem potestatis ex-pungerent. Sed & mentes, animiq; omnium urbanorum, quicunq; honore aliquo aut dignitate præstarēt, diuersi trahebantur, utroq; seorsum literas clanculum missitante, magnisq; pollicitationibus sibi homines adiungente. Maior tandem pars ad Getam spectabat, quod opinionē nonnullam ostenderet probitatis, moderatumq; se & lenem in congressibus præstaret, studia porrò tractabat honestissima. Quippe & disciplinarum laude celebres circa se frequentes habebat, & in palæstra ac reliquis ingenuis exercitationibus uersabatur. Placidus præterea in omnes atq; humanus, fama & gloria quadam optima plurimos ad amicitiam beneuolentiamq; alliciebat. Contra uero Antoninus cuncta asperius ferociusq; gerebat, atq; ab his rebus, quas supra diximus, alienus, militaris uitæ ac bellicæ uideri amator affectabat. Nihilq; nō iracunde faciens, minitando quàm suadendo, metu quàm beneuolentia sibi amicitias quærebat. Sed cum diu frustra mater discordantis inter se germanos redigere in gratiam studeret, uisum aliquando ambobus est imperium inter se diuidere, ne Romæ agitantes, alter alterius essent insidijs oportuni. Quare conuocatis paternis amicis, coram ipsa matre de imperio diuidendo disceptabant, sic ut Europa omnis Antonino, tellus autē aduersa, quæ omnis Asia nuncupatur, Getæ adiudicaretur. Ita enim diuina quadam prouidentia, utrunq; continentem Propontidos incursu disterminari. Placebat autem, ut Antoninus castra ad Byzantium haberet, Geta uero in Chalcedone Bithyniæ urbe, quæ scilicet opposita inter se, utriusq; imperium tuerentur, atq; à transmittendo prohiberent. Tum ut è senatorio ordine quotcunq; ex Europa forent, in urbe ipsa remanerent, reliqui Getam sequerentur. Sedes imperij sui Geta destinabat Antiochiam, uel Alexandriam, urbes magnitudine haud longe infra Romam. Tum ex gentibus ad meridiem habentibus Mauros Numidasq; Antonino concedens, reliquos ad orientē usq; Geta sibi adsciscebat. Hæc dum illi agitarent, reliquis omnibus mœsto uultu terram intuentibus, ita Iulia mater locuta est. Terram quidem & mare ô filij, iam inuenistis quo pacto diuidatis, & continentem utramq;, ut dicitis, pontici discrimināt fluctus. Matrem uero quonam modo diuidetis? quonam modo infelix ego distribuar inter utrunq; uestrum, aut dissecabor? Me primam igitur occidite, dimidiamq; uterq; apud se partem sepeliat, ut ego quoq; inter uos cum mari, terraq; ipsa diuidar. Hæc locuta multis cum lachrymis, eiulatuq; manus ambobus inijciens, cōplexa utrunq; reconciliare inter se conabatur. Quare cohorta miseratione, cuncti discessere improbato consilio, ipsiq; in ædes suas reuersi. Sed gliscebat in dies odium, atq; discordiæ. Nam siue duces ac magistratus aliqui eligerentur, uterq; amico suo potissimum suffragabatur: siue ius diceret, semper diuersa sentiebant, magno illorum periculo cuia res agebatur. Pluris enim studium suum, q̄ ius aut æquū faciebant, etiā in ludis ipsis diuersarū semper factionum. Nihil præterea insidiarum omittebant, coquos identidem & pincernas conati ad ueneficia impellere. quæ ubi tardius procedebant, quod scilicet uterq; magna diligentia curaq; cibum capesserent, postremo impatiens Antoninus, atq; imperij totius cupidine instigatus, deliberat magnum aliquid uel facere, uel pati, ferrumq; & cædem molitur. Et quando secus processeranr latentes insidiæ, necessarium putabat periculo omni ac spe posthabita, quouis modo inceptū patrare. Quare irrupto fratris cubiculo, nihil tale expectantē supra matris pectus multo undantem sanguine sæuus obtrūcat. Quo facto exilit statim, ac per totā regiam currens clamitat, magnū se periculum effugisse, uixq; euasisse incolumem. Simul imperat militibus regiæ custodibus, raperēt illico se, atq; in castra deducerent, ubi tutius asseruetur, peritur ū dictitans, si diutius in ædibus morā trahat. Illi pro ueris ea dicta accipientes, simul ignari quæ intus gesta, currentem eum currentes & ipsi comitantur. Fit ingens populi tumultus, raptim agente se sub uesperam principe mediā per urbem. Vt autē castra attigit, ædiculamq; eam, intra quam signa, ac simulacra exercitus adorantur, procidēs humi gratias agebat uotis quasi pro salute susceptis. Ea re militibus nunciata, partim iam lauantibus, partim requiescentibus, statim illuc omnes exterriti feruntur. Ille progressus in medium, non quidem continuo rem ipsam, prout erat gesta fatebatur: sed effugisse periculum clamitabat, insidiasq; inimici hominis, atq; hostis. Nam ita fratrē appellabat. Vixq; tandem post longū

G certamen

certamen, aduersarios superatos. Quippe utrisq; periclitantibus, se postremo unicũ imperatorem fortunæ relictum dono. Talia quædam obliquans, atq; inuoluens, intelligi quæ fecisset, quàm audiri malebat. Tum pro salute, imperióq; suo singulis militib. Atticarum drachmarũ duo milia supra quingentas pollicetur. Prætereáq; annonæ supra quàm sueti accipere dimidium. Iubet item iam tum ex templis thesaurisq; sibi ipsos pecuniã sumere, largiter effusis uno die, quæcunq; per duodeuiginti annos Seuerus collegerat, atq; recondiderat alienis calamitatibus. At milites tãta pecuniæ magnitudine illecti, totóq; iam negocio intellecto, uulgata passim cæde per eos, qui ædibus effugerant, unum illum declarant imperatorem, Geta hoste appellato. Igitur ea nocte moratus in templo Antoninus, ac fretus largitionibus, quibus sibi milites adiunxerat, contendit postridie in senatum, toto stipante exercitu, sed armis instructiore quàm consueuit principem deducere. Ingressus deinde, ubi rem diuinam fecit conscendit sellam imperatoriam, atq; ad hunc modum uerba fecit. Non me quidem fugit, omnem domesticorum cædem statim atq; auribus inciderit, odiosam uideri, nomenq; ipsum ut primum audiatur, afferre grauem calumniã. Quippe infelices misericordia, potentes inuidia sequitur, ac uictus accepisse, uictor attulisse iniuriã uidetur. Cæterũ si quis uero magis iudicio, quàm studio erga defunctũ aliquo rem ipsam expendat, causamq; eius & consilium exquirat, facile scilicet inueniet rectum esse & necessarium, uindicare magis q̃ accipere iniuriam. quippe ad occisi calamitatem etiã infamia timiditatis accedit. uictor præterquã quòd incolumis est, etiã gloriam retulit fortitudinis. Ac cætera quidem, quæ sæpe in me, cum ueneficijs, tum omni genere insidiarum intendit, facile uobis est exquirere tormentis. Quippe idcirco adesse omnes illius ministros imperaui, ut uerum deprehendatis. Sunt aũt nonnulli quoq; ex his iam torti, quorũ exaudire confessionem possitis. Postremo aũt cum ego apud matrẽ forem, uenit ille in me, quosdã secum adducens gladijs accinctos. Sed ego re præcognita, ultus hostẽ sum. Neq; enim iam aut fratris mentem gerebat, aut fraterna moliebat̃. Vlcisci autem illum, qui prior insidietur, ut iustum est, ita usu quoq; iam receptũ. Quippe ne ipse quidem urbis huius conditor Romulus germanum pertulit, suis tantum operibus illudentem. Taceo Germanicum Neronis, ac Titum Domitiani fratres. Marcus ipse philosophiæ simulator ac mansuetudinis, Lucij generi sui contumeliam nõ pertulit. Ego uero uenenis comparatis in me, gladióq; impendente ultus hostem, quippe hoc illi sua opera nomen imponebant. Vos autem dijs gratias agite, quòd alterum uobis principem seruauerint, neq; mentes uestras in diuersa partiti, sed unum tantũ spectantes imperatorem, uitam securi traducite. Imperium autem Iupiter sicut ipse inter deos solus possidet, ita etiam uni tantum mortalium adiudicat. Hæc locutus magna uoce, irarumq; plenus, ac truculento uultu illius amicos intuens, trementibus pallentibusq; plerisq;, in regiã reuertitur. Continuo igitur cepti occidi domestici omnes fratris, atq; amici, quiq; in ædibus habitabant quas ille incoluerat, ministriq; item uniuersi, sic ut ne ætati quidem infantium parceretur. Porrò ipsa cadauera plaustris omnibus per contumeliã imposita, atq; extra urbem exportata, aceruatim aut temere iniecta rogis comburebantur. Nec quisquam superfuit ex ijs, qui leuem modo cum Geta noticiã habuisset. Athletæ etiã, & aurigæ, atq; omnifariã histriones, & quicquid deniq; uel oculis illius, uel auribus iucundum fuerat, passim occidebantur. Præterea senatorij ordinis quicunq; aut nobilitate aut opibus excellerent, minima quaq; de causa uel planè nulla, quantumlibet leui delatione pro illius amicis interimebãtur. Quin & Commodi sororem iam anum, atq; ab omnibus imperatorib. ut Marci filiam oportuit, magno in honore habitã, morte affecit, causatus quòd Getæ necem apud ipsius matrem defleuisset. Et cõiugem quondam suam Plautiani filiam, quæ fuerat in Siciliam relegata, ac consobrinum Seuero cognominem, filiumq; Pertinacis, & Lucillæ Cõmodi sororis, postremo quicquid ex cognatione imperatoria, aut in senatu ex patricia nobilitate supererat, planè quasi ab stirpe abscidit. Ducesq; prouinciarum uniuersos, ac procuratores, ueluti Getæ amicos, neci dedidit. totæq; noctes cædendis plurifariã mortalibus impendebantur. Sed & Vestales uirgines uiuas obruit terræ, quasi temerata uirginitate. Deniq; id quod nunq; alias factitatũ, cũ Circenses spectante eo populus Romanus in aurigã, cui studebat, nescio

quid

quid cauillatus esset, ratus sibi contumeliã illatam, repente omnem exercitũ facere impetum iussit in populum, ac raptare, & occidere quicunq; in aurigam dixissent. At milites accepta semel uiolandi rapiendiq; potestate, cum discerni à reliquis nequirẽt, qui fuerant proteruius locuti, nullo scilicet in tanta multitudine uerũ fatente, passim ut in quemq; inciderant, aut occidebant, aut omnibus ereptis, quasi salute redempta, uiuos ægre dimittebant. His actis stimulante malorũ facinorum cõscientia, uitamq; perosus urbanã, statuit Roma secedere, ut & milites ordinaret, & prouincias inuiseret. Igitur Italia decedẽs, ad ripas Danubij peruenit, ac partes imperij Romani septentrioni subiectas. Ibi aut corpus exercebat aurigando, cædendisq; cominus omne genus beluis, aut ius dicebat (rarius id tamen) statimq; sententiã ferens, ac respondẽs, pauculis dun taxat auditis. Cæterum Germanos illis sibi omnes adiunxit, atq; in amicitiã conciliauit, Sic ut ex his socios bellorum, & custodes corporis ualidissimũ quenq; & pulcherrimum sibi adsciuerit. Sæpe etiã Romano cultu deposito uestem Germanicam induebat, atq; in eorum sagulis argento uariegatis conspiciebatur, etiam flauam capiti cæsariem imponens, ad modũ Germanicæ tonsuræ. Quibus læti barbari, mirifice cum diligere, gaudere etiã Romanus miles, quẽ scilicet ille amplissimis largitionibus prosequebatur. Ipse nullum non militiæ munus prompte obire: & siue quid fodiendum foret, primus fodere, siue pons flumini imponẽdus, aut extruendus agger, siue qđ opus manuũ faciendũ, aut labor subeundus, primus oĩa occupare: tenuiq; mensa, ac ligneo lis poculis, uasisq; esculentorũ contentus esse, panẽq; etiã temere factũ comesse. Quippe tritico quantũ satis uni foret, sua manu molito, massaq; inde facta, atq; in carbonib. decocta, uesci solitus, omnia deniq; elegantiora aspernari, & uilissimis quibusq; ac uel pauperrimo gregarioq; militi facillimis uti. Tum cõmilitonem, q; principem uocari se malle, ac plerunq; iter facere perinde atq; ipsi pedibus ambulans, raroq; uehiculũ conscendere aut equũ. sibi ipse portare arma: nonnunq; etiam signa militaria longissima, & aureis ornamentis prægrauia, ac ne robustissimis quidem militibus facilia, ipse humeris subire. Ob hæc igitur aliaq; huiusmodi, ut hominem militarem diligere eũ suus exercitus, & ut uirum fortem admirari. Quippe instar miraculi uidebatur, tantulæ hominem staturæ tantis esse laboribus parem. Sed ubi milites apud Danubiũ ordinauit, atq; in Thraciam Macedonibus conterminam discessit, cõtinuo Alexander alter eua sit. Nam & memoriã regis eius omnibus modis renouauit, statuis, imaginibusq; nulla non urbe poni iussis, Romamq; ipsam, capitoliumq;, & templa uniuersa refersit Alexandri simulacris. Vidimus item imagines nonnullas ridicule depictas, quæ uno corpore duas facies præferrent, Alexandri atq; Antonini. Ipse prodibat Macedonico habitu, causiam gestans, & crepidas: ac lectissimam iuuenum manũ in exercitu Phalangem Macedonicam appellabat, iussis ducibus nomina sibi ducũ Alexandri imponere. Præterea iuuenes sparta accitos, Laconicam, & pitanitem centuriam uocabat. His igitur actis, atq; urbibus prout quanq; potuerat ordinatis, Pergamum adit Asiæ ciuitatem, ut Aesculapij curationibus uteretur. Quò postq; peruenit, somnijs quàmdiu uoluit captatis, Ilium mox petijt, & cunctis urbis reliquijs collustratis, ad Achillis tumulum processit. Eóq; coronis floribusq; magnifice exornato, rursus imitari Achillẽ cœpit. Sed Patroclum desiderante aliquẽ, libertorũ omniũ charissimus Festus, à memoria, dum ad Ilium morať, uita defunctus est, ueneno ut quidam aiebant extinctus, quo scilicet Patrocli more sepeliretur: ut alij affirmant, morbo interceptus. Huius igiť cadauer efferri iussit, cõpluribusq; lignis rogum strui. Dein imposito in mediũ, mactatisq; omne genus animalibus, subiecit ignem, phialamq; manu tenẽs, uinumq; libans, uentos precabať. Cumq; esset raro capillo, & crinem quæreret, ut imponeret ignibus, deridiculo erat omnibus: cæterũ quos habuit capillos, tñ totondit. Laudabat aũt ex omnibus ducibus præcipue Syllam Romanũ, & Afrũ Hannibalem, quibus etiã statuas atq; imagines excitauit. Decedens autẽ Ilio, Asiáq; omni, & Bithynia, gentibusq; reliquis pertransitis, atq; ubiq; rebus cõpositis, deuenit Antiochiã: ibiq; exceptus honorificentissime, atq; aliquandiu moratus, Alexandriã contendit, prætexens huic itineri desiderium uisendæ urbis ab Alexandro cõstructæ, simul consulendi patrij illorũ numinis, quod egregie incolæ uenerant. ac simulans hæc duo, in primis religionẽ dei, & herois

memoriam, iubet hecatombas cōparari, ac parentationes omne genus. Quod ut primum est Alexandrinæ multitudini nunciatū, leuissimæ suapte natura, & omnib. momentis expositæ, studium beneuolentiaq; principis omnes, quasi animorū impotes ac cipiebant. Igitur ad excipiendū illum se cōparabant, quanto nunq̃ antea honore consueuerant. Quippe omnifaria musica instrumenta disposita, ubiq; uarium edebant sonitum. Præterea aromatū ac suffimentorū uapor omne genus aditus cunctos optimis replebat odoribus, tedis preterea & florum sparsionibus honorabant. Sed ubi in urbē iam peruenit, primo quidem templū ingressus est, multisq; uictimis immolatis, ac thure cumulatis altaribus, ad Alexandri monimentū se contulit, paludamentūq; purpureum, & claris speciosisq; gemmis annulos cōspicuos, balteumq;, & siqua alia gestabat elegantiora, dempta sibi, tum illius imposuit tumulo. Hæc cernentes Alexandrini, læti supra modū, noctibus totis ac diebus festum celebrabant, ignari quid intra ulceratū pectus imperator occuleret. Hæc enim omnia per simulationē faciebat, ut uniuersam illorum multitudinem contrucidaret. Latentis odij causa talis erat. Nuntiatū ei fuerat Romæ agenti, uiuo adhuc patre, atq; itē post extincto, multa in ipsum dicere Alexandrinos. Sunt enim homines suapte natura dicaces, atq; ad describendū illudendūq; maxime facti, iactantes in optimū quenq; & potentissimū dicteria quædam, ut quidē ipsi putant, festiua, ut autē uidentur ijs in quos dicuntur, longe grauissima. Quippe huiuscemodi iocorū, uel maxime illa permouent, quibus delicti ueritas arguit. Quare cum multa in eum dixissent, ne dissimulata quidē fraterna cæde, matremq; etiam Iocastam uulgo appellarent, irriderentq; ipsum, quòd tantulæ homo staturæ, Alexandrum atq; Achillem maximos ac fortissimos heroas æmularet, Dum ludere se putant, eò impulerunt Antoninum, hominē suapte natura iracundū, atq; sanguinariū, ut perniciē illis insidiasq; moliretur. Igitur celebritate ac festo iam peracto, cum uideret maximā hominum multitudinē ex uicinis regionibus confluxisse in urbem, monuit edicto, ut in planiciem quandam iuuentus uniuersa conueniret, uelle affirmans, sicuti Macedonicam Spartanamq; habebat, ita etiā in Alexandri honorē ipsius herois cognomento Phalangem cōstituere. Iubet igitur consistere iuuenes uniuersos, relicto interuallo, ut singulorum ætatē, staturamq;, & corporis habitudinē militiæ idoneam cōsideraret. His creditis iuuenes, ac uerisimili spe ducti, ob insignē honorē paulo ante exhibitū principi, cōueniunt frequentes unà cum parētibus, atq; germanis, lætis, gratulantibusq;. At uero Antoninus singulos inter se distantes circumiens, contrectansq;, & aliud in alio laudans præteribat, donec illos, neq; id animaduertentes, neq; expectantes uniuersus circumueniret exercitus. ut uero coniecturam fecit iam esse omnes militū suorū armis inclusos, quasiq; retibus implicitos, ipse statim cum suo præsidio excessit, ac signum militibus dedit. Qui statim facto undiq; impetu, deprehēsam in medio inermem iuuentutem, ceterosq; qui aderant, magna cæde cōtrucidant. atq; è militibus alij cædem tantum faciebant, alij foueis ingētibus cadauera obruebant, aggestaq; desuper humo immanem tumulum excitarunt. Multi etiam in eas foueas semiuiui protrahebant, multi adhuc integri detrudebant. Sed & milites nonnulli simul perierunt. Nam qui reliquias adhuc aliquas spiritus retinebant, neq; penitus defecti erant uiribus, implicitì proruentibus se militibus, eos quoq; secum trahebant in foueam. Tanta est aūt facta cædes, ut riuis cruoris per planiciē decurrentibus, cum fauces ipsę Nili ingentes, tum litus omne circa urbem purpurasceret. Sed affectans Parthici cognomen, famāq; deuictæ ad orientem barbariæ, quanq̃ in altissima pace tale quiddam machinatur. Dat literas ad regem Parthorum Artabanū, simulq; legatos cum muneribus mittit, materiæ & artis conspicuæ. In eis literis fuerat scriptū, uelle se regis filiam ducere in matrimoniū, Principem se esse, & principe natū, quare haud decorum priuati cuiusquam & tenuis fieri generum, sed reginā ducere potius, filiamq; magni regis. Duo maxima imperia esse, Romanū, & Parthicū. Quibus affinitate illa in unum coeuntibus, ac nullo iam discriminante fluuio, unam tantū potētiam factum iri, nullis expugnabilem uiribus. Nam reliquas barbaras nationes, quæ nunc amborū imperijs subiectæ sunt, facile iugum toleraturas, si proprios gens quæq; & cōuentus sit habitura rectores. Esse Romanis pedestrem exercitum, qui hastis, & stataria pugna cæteros antecellat: Parthis uero equitatum

tatum plurimum, peritissimosq; sagittarios. His igitur cōcurrentibus, & quæ usui ad bellum sunt in unum cōspirātibus, facile ipsos sub uno diademate totius orbis terrarū imperium retenturos. Præterea odoramenta, quæ apud illos prouenirent, telasq; laudatissimas, contraq; apud Romanos metalla ipsa, & quæcunq; arte aliqua conspicua uisuntur, non iam uix, raroq;, & clanculum per mercatores importatū iri, sed in una duntaxat terra, unoq; imperio, cōmunemq; fore utrisq; usum rerum omniū, minimeq; impeditū. His literis Parthus acceptis, primo quidem abnuere, negare Romano cōuenire barbarum matrimoniū. Quam enim fore concordiam, neq; uoce satis congruentibus, & uictu habituq; inter se distantibus. Esse Romæ patricios permultos, quorum si bi ille optare liberos in matrimoniū possit, sicuti itidem apud se Arsacidas. Neq; ullam sane extare causam, cur alterutrum genus adulteretur. Hæc igitur à principio rescribens conditionem aspernabatur. Sed instanti Antonino, donisq; & iureiurādo fidem studij sui, & charitatis uxoriæ facienti, credidit barbarus: ac pollicitus daturum filiam, generum iam ipsum appellitabat. Cuius rei uulgata mox fama, barbari scilicet omnes ad Romanum suscipiendum principem se cōparabant, spe quadam sempiternæ pacis exultantes. Cæterum Antoninus prohibente nullo fluuios transgressus, ac iam Parthicam regionem quasi propriam peragrans, sacrificantibus passim uniuersis, supraq; coronata altaria odores incendentibus, lætum se honore illo barbarorum magnopere simulabat. Postea uero quàm magno itinere facto, ad ipsam Artabani regiam appropinquabat, occurrit ei rex in quadam ante urbem planicie, nouum nuptum excepturus, generumq; suum. Sed barbarorū magna multitudo, floribus indigenis coronati, atq; induti uestes auro diuersisq; coloribus uarias, festum agitabāt, ad tibiarum fistularūq; & tympanorum sonitus saltantes numerose. Quippe huiuscemodi tripudijs supra modum delectantur, præsertim cum se temeto largius inuitarunt. Sed ubi omnis multitudo confluxit, ac relictis equis, pharetrisq; & arcubus depositis, inter libamina & calices agitabant, collectiq; in unum barbarorum quàm plurimi, temere inordinatiq; constiterant, nihil suspectantes mali, sed pro se quisq; studentes uidere nouum nuptum: tum signo dato Antoninus militibus imperat, impetum cædemq; in barbaros faciant. Illi re subita perterriti, cædentibus sauciantibusq; Romanis terga obuertunt. Ipse Artabanus à suis stipatoribus raptus, atq; equo impositus, uix ægreq; cum paucis fugiēs elabitur. Reliqua uero multitudo barbarorum passim cædebatur. Quippe neq; equos habebant, quibus maxime utuntur: descēderant enim ex ijs, pastūq; dimiserant. neq; ipsi euadere fuga poterant, impediente cursum fluxa ueste, ad pedes usq; deducta. Porrò pharetras aut arcus omnino non attulerant. Nam quid illis opus ad nuptias? Ita ingenti cæde barbarorum facta, Antoninus prædaq; & hominibus magna copia captis discedit, resistente nullo, uicisq; & urbibus incensis, data potestate militibus rapiendi, quod quisq; posset, aut uellet. Hanc igitur calamitatem haud opinato barbari acceperunt. Antoninus autem regionem Parthicam penitus ingressus, defessis iam rapiēdo cædendoq; militibus, reuertitur in Mesopotamiam. Indeq; senatui populoq; Romano per literas significat subactum à se orientem, cunctosq; illius regni mortales in suam ditionem concessisse. At senatus quanquam totius negocij gnarus (quippe principum res latere nullo pacto possunt) metu tamen atq; assentatione cunctos illi honores uictoriæ decernunt. Substitit autem post id Antoninus in Mesopotamia, studio aurigandi ac beluarum uenationibus intentus. Erant præfecti exercituum duo, Audentius, & Macrinus. quorum alter senex iam, rerumq; ciuilium planè rudis, haud tamen imperitus rei militaris habebatur: alter & in foro uersatus, & legum consultissimus. In hunc igitur ut parum militarem, minimeq; fortem uirum, publice nonnunquam princeps cauillabatur, ne conuicijs quidem abstinens. Nam audito illum & uictum usurpare liberaliorem, & aspernari uilissima abiectissimaq; cibaria, quibus Antoninus militariter delectabatur, chlamydemq; & uestem cæteram ad urbanum modum gestare, quasi degenerem ipsum, morboq; muliebri laborantē calumniabatur, minitans etiam occisurū. Quorum impatiens Macrinus, uehementer exacerbatus est. Accidit aūt res huiuscemodi. quippe habitura finem aliquando fuerat Antonini uita. Nam cum suapte natura curiosior esset, nō hominū modo res cognoscere studebat, sed deorum,

dæmonumq́ etiam rimari arcana: metuq́ semper insidiarũ nullis nõ oraculis incubabat, accitis undiq́ magis, astrologis, aruspicibus, ac nullo planè præterito qui huiuscemodi fallacias profiteretur. Sed eos quoq; suspectans, ut parum uera loquentes, omniaq́ ad assentationẽ uaticinantes, scribit ad Maternianũ quendam cui rerum suarum omnium curam in urbe crediderat, & quem sibi ex amicis omnibus fidissimum putabat, consciumq́ omnium secretorum habuerat, magos undiq; optimos conquirat, atq; euocatis manibus de fine ipsius uitæ cõsulat, & an quisquã imperio insidietur. At Maternianus nauata principi opera, siue id re uera manes significauerãt, siue alioqui Macrinum perosus, rescribit Antonino, Macrinũ esse qui insidietur imperio, eumq́ è medio tollendum. Has igitur literas, ut mos est, cum reliquis obsignatas, dat ignaris quid ferrent tabellarijs. Illi consueta usi itineris celeritate, ad Antoninũ perueniunt, quo ille potissimũ tempore ad aurigandum se parabat, ac iam currum conscendebat. Ita ei reddunt integrum epistolarum fasciculum, in quibus erant etiã literæ, quæ ad Macrinum pertinebant. At uero Antoninus studio iam omni, atq; animo ad aurigandum intentus, imperat Macrino, ut ipse literas seorsum inspiciat, ac si quid maioris momenti sit, renunciet: sin minus, ipse de more suum, hoc est præfecti, officium exequatur. quippe talia identidẽ iniungere cõsueuerat. Ipse deinde ad suũ studiũ perrexit. Macrinus seorsum epistolis omnibus solutis, etiã in eam incidit, quæ ipsi perniciem afferebat. Cognito igitur quantum periculi impenderet, ac gnarus Antonini iracundiæ truculentiæq́, præsertim tam specioso prætextu, subtrahit epistolam illam. Cęterarũ uero (ut solebat) argumẽta principi renunciat. Sed metuens ne iterum super eiuscemodi rebus Maternianus rescriberet, malens facere ipse aliquid, q̃ expectãdo pati, tale quiddam comminiscitur. Erat Martialis quidam cẽturio unus è custodibus corporis Antonini, semper illum assectari solitus, cuius fratrẽ paucis ante diebus princeps delatũ tantum, sed minime redargutũ occiderat, ipsumq́ Martialẽ per cõtumeliam timidum, ac degenerem, & Macrini amicum appellauerat. Hunc uehemẽter dolentem fratris nece, proprijsq́ incitatum cõtumelijs, gnarus omniũ Macrinus ad se uocat, studiosum iam pridem sui, ac multis obstrictum beneficijs: cui persuadet, ut captato quàm primum tempore Antoninum obtruncet. Ille cum promissis adductus, tum proprio odio ac uindictæ fraternæ studio incitatus, libenter omnia se facturũ pollicetur, cum primum occasio euenisset. Euenit aũt haud multo post. quippe agens Carris, quæ est Mesopotamię urbs, Antoninus, deæ lunæ inuisit templum: quod in ea regione distans aliquantũ ab urbe, pręcipuo honore ab incolis colitur. Eo secum paucos equitum eduxit, relicto exercitu cætero, ut sacrificio facto in urbem reuerteretur. Medio aũt itinere uno tantum famulo comitatus, ac reliquis absistere iussis, recessit ad requisita naturæ. Quare auersis omnibus, & q̃ longissime recedentibus, honoris ac reuerẽtiæ causa, Martialis, qui omnes temporũ captabat articulos, ut eum solum esse animaduertit, ceu nutu principis ad uidendum aliquid, aut audiendũ uocatus, accurrit illico, auersumq́ & subligacula sibi deducentem pugione traijcit, quem celatum manu attulerat: & cum in ipsam iuncturã ferrum incidisset, letali scilicet uulnere de improuiso Antoninus minime de sensus occubuit. Quo facto, Martialis statim equum inscendit, ac fuga euadere conatur. Cæterũ Germani equites, quibus & delectabatur Antoninus, & custodibus corporis utebatur, propiores cæteris, primiq́ facinus cõspicati, Martialem consecuti missilibus confodiunt. Quod ubi exercitus reliquus cognouit, oẽs subito cõcurrerunt: primusq́ Macrinus supra cadauer conqueri, ac delamentari per simulationẽ cœpit. Grauis ea res, & molesta militibus incidit, cõmilitonem conuictoreq́ aliquem amisisse, non principem existimãtibus. Neq; de Macrino quippiam illis adhuc suboleuerat, putantibus Martialem proprias inimicitias persecutũ. Ita in sua quisq; tabernacula discessere. At Macrinus tradito igni corpusculo, reliquias intra urnam coniectas matri ad sepulturã remisit. Ea tunc Antiochiæ morabatur. Moxq́ ob liberorum calamitates, incertum sponte an imperio alicuius, mortem sibi consciuit. Hunc finem habuerunt Antoninus, & Iulia mater, cum quidem ad eum quem diximus modum uixissent, ac sexennium tantum ille sine parente germanoq́ suo imperauisset. Extincto Antonino, incerti ignariq́ quid agerẽt milites, biduo sine imperatore fuerunt, quærentes inter se, quem potissimum

potissimum principem deligerent. Siquidem aduentare magnis copijs Artabanus nunciabatur, pœnas exacturus, & cæsis inter pacem ac libationes missurus inferias. Igitur principem deligunt, primo quidem Audentium, militarē scilicet uirum, præfectumq́ non improbum. Sed ille senectutem excusans, abnuit imperium. Dein uero Macrinum, suadentibus potissimum tribunis, quos etiam conscios insidiarum Antonini, ac Macrino participes consilij fuisse, post illius mortem suspitio extitit, quemadmodum in sequentibus dicemus. Suscepit autem Macrinus imperium, non tam fide militum fretus, quàm necessitate impulsus, usuq́ præsenti. His actis, iam scilicet Artabanus multis copijs ac uiribus aderat, equitatum ingentem, & sagittariorum multitudinem adducens, præterea cataphractos camelis insidentes, qui prælongis contis præliarentur. Quo cognito Macrinus conuocato exercitu, ita loquutus perhibetur:

Dolere uos omnes principis huiuscemodi, uel ut uerius loquar, commilitonis interitu, minime mirandum. Sed calamitates casusq́ humanos modice ferre, id uero est prudentium. Cæterum illius memoria uestris æternum præcordijs insidebit, atq; ad posteritatem propagabitur, rerum fortiter ac magnifice gestarum, præterea amoris beneuolentiæq́ & cōmunicatorum uobiscum laborum laudem secum deferens sempiternam. Nunc autem postulat tempus honore habito illius memoriæ, iustisq́ omnibus persolutis, occurrere imminenti periculo. Videtis barbarum instantem cum totius orientis multitudine, ac iustas (ut uidetur) belli causas præferentem: siquidem nos illum priores lacessiuimus, uiolato fœdere, atq; in altissima pace bellum excitauimus. Nunc omne Romanum imperium in uirtutem uestram recumbit, & fidem. Neque enim de finibus imperij, aut de fluminibus dimicatio nobis aduersus magnum regem, sed de omnibus fortunis est: cum scilicet liberos, consanguineos suos ultum ueniat, quos iniuste à nobis contraq́ fœdera occisos arbitratur. Igitur arma capiamus, atq; (ut mos Romano est) ordines in prælio seruemus. Quippe in acie barbarorum incomposita multitudo, ac tumultuaria, ipsa se fortasse impediet. Vester autem ordo atq; consensus pugnandiq́ peritia, sicuti uobis salutem, ita hostibus perniciem attulerit. Quapropter sic uelim bene sperātes dimicetis, ut Romanos decet, utq́ hactenus consuestis. Ita enim & barbaros ipsos fuderitis, & gloriam insignem adepti, fidem Romanis cæterisq́ omnibus feceritis, non dolo aut fraude ulla, sed uirtute & armis superiorem uictoriā à uobis partam. Quæ postq́ locutus est, cognita necessitate, milites in ordines se recipere, atq; in armis agitabant. Sole autem oriente conspiciunt Artabanum maximas secum copias adducentem. Vt autem solem barbari de more propitiarunt, confestim ædito ingenti clamore concurrunt in Romanos, ijsq́ adequitantes sagittas ingerunt. At Romani acie instructa, Maurorumq́ equitatu per latera disposito, ac receptis per interualla expeditis militibus quibus facilis esset excursio, fortiter resistentes, impetū barbarorum sustinebant, qui scilicet & sagittarum multitudine, & prælongis contis, quibus cataphracti ex equis aut camelis depugnabant, pessime Romanos accipiebant. Contra Romani quoties pedem conferebant, facile scilicet aduersarios superabant. Postea uero q̄ ab equitatu, & camelitarum multitudine premebantur, fuga simulata tribulos, aliaq́ machinamenta ferrea acuminata proijciebant, quæ sub harenis latentia, neq; cuiquam conspecta perniciē equitibus, & camelorum insessoribus afferebant. Quippe illis calcatis, equi, potissimum uero cameli, quoniam huic generi mollissimę sunt ungulæ, succiduæ claudicabant, excussis tergo insessoribus. Cæterum barbari illi quandiu equis aut camelis inuehuntur, acerrime scilicet confligunt. Vbi autem uel descēdere iam uel excidere, faciles sunt captu, neq; prælium in manibus gerere audent, & si fugiendus aut insequendus sit hostis, crura scilicet fluxa ueste præpediuntur. Vno igitur, alteroq́ die à mane ad uesperā pugnatū. Nox prælium diremit, reuersiq́ sunt in castra utriq; quasi uictores. Tertia die in planiciem pugnaturi conuenere. Tentante autem Barbaro, utpote qui numero præstabat, circumuenire Romanum, quasiq́ indagine concludere: contrà nō iam profundiorem, sed in frontem prō ductam constituebant Romani aciem, ac se circumueniri prohibebant. Tanta autem uirorū, iumērorumq́ multitudo cecidit, ut omnis cōpleretur campus, maximiq́ cadauerum acerui in altum attollerētur, præsertim uero camelorum, quæ aliæ super alias

procubuerunt. Ergo nec liber pugnātibus cursus erat, nec inter se cernēdi copia, uelut ingenti quodā, ac uix peruio aggere cadauerū in mediū extructo, quo scilicet prohibē te transitū ad reliquos, singuli se in sua castra receperūt. At Macrinus cognito nō alia de causa tā acriter ac pertinaciter pugnare Artabanū, nisi quia se pugnare contra Antoninū arbitrabaᵗ (Solent enim barbari paulo negocio quasi fatiscere, uelutiq; oneri cedere, si modo primis cōgressibus parum ex sententia res gesserint, Tunc aūt perstabant, prælium integraturi, cum primū cadauera cōcremassent, ignari perijsse, qui has inimicitias cōcitauerat) mittit Parthis legatos cum litteris, quę declararēt occidisse imperatorē, ac debitum suppliciū luisse, qui fœdera & iusiurandū temerauerat. sibi esse à Romanis, quorū ipsum tandem imperiū sit, summā rerum traditam. Non placere uero quæ acta forent. Itaq; captiuos quicunq; superessent, raptaq; omnia redditurū. Cupere se illū ex inimico amicū facere, pacemq; iureiurādo ac libaminibus sancire. Quibus lectis Artabanus, edoctusq; à legatis de Antonini cæde, satis dedisse supplicij uiolatorē fœderis arbitratus, cōtentusq; reddi sibi citra ullum cruorē captiuos, prædāq; omnem, fœdus cum Macrino ferit, atq; in proprias sedes reuertiᵗ. Sed & Romanus imperator, deducto ex Mesopotamia exercitu Antiochiam profectus est.

HERODIANI LIBER QVINTVS

E Antonini imperio, cædeq;, insidijs, ac successione itē superiore libro diximus. Cæterū Macrinus ubi Antiochiam peruenit, literas senatui, populoq; Rom. misit in hanc sententiam. Cum satis ipsi cognitum habeatis, quod nam fuerit meū iam inde à principio totius uitæ institutū, quamq; ad benignitatem propensi mores, quæ mansuetudo in ea potestate explicata, quę nō multū abest à principatu (siquidem ipse quoq; imperator fidei se pręfecti cohortis credit) superuacuum esse arbitor multis uerbis uti apud uos. Nostis enim & ipsi parum me lætū fuisse ijs rebus quæ ab illo gerebantur, ac sæpe uestri causa periclitatū, dum ille nulli nō calumniæ fidem habens, uelut effrenus contra uos irrueret. Itaq; identidē mihi obtrectare solitus, etiam publice modestiam in me atq; humanitatē uituperabat, segnem & fluxis moribus uocitans. Quippe homo assentationibus gaudens, quicunq; ipsum ad crudelitatem exacuebant, rabiemq; insitam, quasi signo dato prouocabant, & calumnijs iram excitabant, eos sibi deniq; beniuolos fidosq; in primis amicos arbitrabatur. Mihi autem iam inde à principio nihil lenitate antiquius, modestiáq; fuit. Igitur Parthicum bellum longe maximum, & in quo omne Romanum imperium fluctuauerit, ita confecimus, ut nec in acie fortiter dimicando hostibus cesserimus, & regem maximas secum trahentem copias, icto fœdere ex inimico amicum reddiderimus. Porrò me principe liberi, incruentiq; omnes agitabunt, magisq; optimatium conspiratio hęc erit, quàm principatus. Neq; tamē est, quod quisquam indignum inperio censeat, aut fortunæ crimen putet esse, quod ex equestri ordine ad imperium peruenerim. Nam quò obsecro nobilitas ipsa, nisi morum benignitas adsit & humanitas? Siquidem fortunæ munera, etiā parum dignos exornant, animi uirtus propriam cuiq; gloriam conciliat. & claritas quidem generis, diuitiæ'q;, atq; id genus reliqua, & si beatorū propria putentur, minime in ipsis, utpote ab alijs tradita laudantᵗ. lenitas autem, ac benignitas, & si ipsæ quoq; admirationi sunt, attamen habenti quoq; laudem accumulant. Quid enim uobis profuit Commodi nobilitas, aut Antonini paterna successio? Scilicet eiusmodi homines quasi ipsis debitam hæreditatē adepti, ueluti proprio patrimonio per contumeliam abutuntur. Qui autem à uobis imperium acceperunt, ueluti in perpetuum obstricti etiā referre gratiam pro meritis enituntur. Ad hæc patricia principum nobilitas sæpenumero in superbiā uertit, despectis omnib. uelut inferioribus. At qui modestiæ experimento ad imperiū asciscuntur, quasi partum labore tuentur semper, uerenturq; & colunt quos cōsueuerant. Mihi sanè decretū est, nihil sine autoritate uestra gerere, ac uos participes cōsiliariosq; habere reip. gerendæ. Viuetisq; pro arbitrio uestro in

ſtro in libertate illa, quã uobis antehac à patricijs imperatoribus ereptã, Marcus dein Pertinaxq́ reſtituere conati ſunt, ambo ad imperiũ priuatis cunabulis innutriti. quippe generis initia clara poſteris relinquere ipſum præſtat, quàm accepta à maioribus fœdis moribus contaminare. Hac lecta epiſtola, conclamatum à ſenatu uniuerſo, nullíq́ non honores Auguſtorum Macrino decreti. Neq́ uero tantopere lætus ſenatus Macrini ſucceſſione fuit, quàm uulgo uniuerſi gratulabantur extinctum Antoninum. Nam ut quiſq́ autoritate aliqua, aut dignitate præcellebat, ita maxime imminentẽ ſuis ceruicibus depuliſſe gladium, arbitrabatur. Delatores aũt & ſerui omnes, quicunq́ domi nos detulerant, patibulo ſuffixit, totaq́ urbs, atq́ adeo Romanũ imperium ſceleratis hominibus purgatum, partim ſupplicio affectis, partim exilio mulctatis. Quod ſi qui tamen latuerunt, metu quieſcentium, etiam ipſi libertatis quandam imaginem præferebant, anno duntaxat uno, quo Macrinus imperium obtinuit. Quippe hoc tantum peccauit, quòd non exercitum illico dimiſit, atq́ unoquoq́ domum reuerti iuſſo, ipſe Romam ſui cupidam ſtatim non petijt, uocante populo quotidie ſe, ac Macrinum uociferante. Sed Antiochiæ morabatur, barbam nutriens, & incedens q̃ ſolebat lentius, tardiſſimeq́ ac uix adeuntibus ſe reſpondens, adeoq́ interdum ſubmiſſa uoce, ut ne exaudiri quidem poſſet. Hæc enim demum ſibi de Marci moribus imitanda propoſuerat, cum ad illius reliquã uitam nullo pacto aſpiraret. Quippe delitioſius indies agitãs, hiſtrionibuſq́ & ſaltatoribus intentus, & gubernandi negligens, incedebat cum fibulis ac balteo auratis gemmatiſq́. Qui luxus minime Romano gratus exercitui, certe quem barbaris putant fœminiſq́ congruentiorẽ q̃ principi. Talia igitur intuẽtes, magnopere improbare omnes, uitamq́ plane hominis aſpernari molliorem, quàm ut militari uiro conueniret: ſimul cõparare inuicem Antonini uitæ exemplum, ſolertis imprimis, ac plane militaris uiri, & Macrini luxuriem. Præterea grauiter indignari, quòd ipſi adhuc in tabernaculis agerent, procul à patria, ac nonnunq́ rerum quoq́ neceſſariarum indigerent, neq́ domum dimitterentur etiam pace facta, cum ſcilicet ille contra molliſſime, ac delicioſiſſime uitam coleret. Igitur excuſſis uelut habenis quotidie in hominem cauillabantur, ac leuiſsimam quanq́ occidendi eius occaſionẽ aucupabantur. Sed ita ſcilicet fato datum fuerat, ut uno duntaxat anno princeps Macrinus in delicijs abſumpto, ſimul cum uita imperium amitteret, exiguam tenuemq́ fortuna occaſionem militibus oſtentante, ad ea quæ concupierant patranda. Mæſa erat quædam nomine, Phœniſſa mulier, ab Emeſa urbe Phœniciæ, cui ſoror Iulia fuerat Seueri coniunx, ac mater Antonini. ea uiuente ſorore multos annos in aula imperatoria uixerat, Seuero & Antonino principibus. Hanc igitur Mæſam poſt ſororis obitum, atq́ Antonini cędem, iuſſerat Macrinus in patriam cum omnibus bonis reuerti. Abundabat autem grandi pecunia, utpote longiſsimo tempore inter principalem potentiã enutrita. Reuerſa igitur anus, domi agitabat. Erant uero ei filiæ duæ, quarũ natu maior Soæmis, minor Mammæa uocabatur. Illi filius Baſſianus, huic Alexianus, amboq́ ſub matribus, auiaq́ educabanť. Et quidem Baſſianus annos natus erat circiter quatuordecim, Alexianus aũt decimũ iam annum attigerat. Sacerdotes ambo Solis, quẽ maxime indigenæ colunt, Phœnicum lingua Heleagabalũ uocitantes. Templumq́ illi maximũ conſtructum habent, auro argentoq́ plurimo ac lapidum eleganti magnificentia exornatum. Neq́ ſolum indigenæ deum illum uenerant, ſed uicini quoq́ ſatrapæ, regeſq́ barbari, certatim quotannis ſplendida offerunt munera. Simulacrũ uero nullum Græco aut Romano more manu factum ad eius dei ſimilitudinẽ. Sed lapis eſt maximus, ab imò rotundus, & ſenſim faſtigatus propemodum ad coni figuram. Niger lapidi color, quẽ etiã iactant cœlitus decidiſſe. Eminent in lapide quædã, formæq́ nonnullæ uiſuntur, ac Solis imaginẽ illam eſſe affirmant, minime humano artificio fabrefactam. Huic igitur deo ſacer erat Baſſianus, quippe natu maior, & ipſe potiſsimum ſacerdotio fungebatur, incedens barbarico cultu, tunicas indutus intextas auro, ac manuleatas, & ad pedes uſq́ demiſſas, cruraq́ tota cõuelans ab unguibus ad femora, ueſtibus ſimiliter auro purpuraq́ uarijs, capite coronã geſtans precioſorum lapidum coloribus florẽtem. Præterea integer æui, cunctorũq́ eius ætatis adoleſcentiũ formoſiſſimus. Quare congruentibus in unum forma corporis, atq́ ætatis flore, ſimul habitu illo molliſſimo, facile

mo, facile eum Dionysi pulcherrimis imaginibus assimulabāt. Hunc igitur sacra celebrantem, chorumq; circa altaria barbarū in morem ad tibias fistulásq; & omnifariam organa instaurantē, curiosius inspectabant cū mortales alij, tum in primis Romani milites: uel quòd genere imperatorio editū sciebant, uel quòd formæ uiribus omniū in se oculos couertebat. Quippe tum uicinus urbi illi exercitus erat, tuēdæ Phœniciæ præpositus, deductus inde mox, ut in sequētibus exponemus. Cum itaq; quotidie religionis nomine milites ad tēplum itarent, libenter scilicet adulescentē intuebantur. Erant autem ex ijs nonnulli Roma profugi Mæsæ familiares, quibus illa formam pueri admirantibus, incertum mentita, an uerum professa, filium utiq; esse ait Antonini, quam uis alterius putaretur. Quippe cum suis natabus adulescētulis adhuc & formosis rem habuisse, quo tempore ipsa in palatio simul cum sorore agitabat. Ea res audita ab illis, ac sensim cōmunicata reliquis cōmilitonibus, per uniuersum deniq; exercitum uulgata est. Porrò etiam aceruos habere nummorum Mæsa dicebatur, facileq; omnes militibus elargitura, si modo imperium suæ soboli restitueretur. Pollicentibus autem se eam cum suis, si noctu clanculum in castra uenisset, patentibus portis excepturos, atq; Antonini filium imperatorē declaraturos, nihil scilicet recusauit anus, decreta periculum quoduis adire, q̄ uitam colere priuatam atq; abiectam. Quapropter noctu clanculum urbe egressa, cum liberis, nepotibusq; suis, deducente ipsos profugorum militum agmine, facile in castra admittit: ibiq; puerū cōfestim milites uniuersi Antoninū appellatum, atq; indutum purpura custodiebāt. Tum cōmeatu omni simul cum suis natis, & coniugibus, cæterisq; adeo rebus importatis, quas in uicis, agrisq; propinquis habebant, ita se intus cōparabant, ut etiam si opus foret, castrorum obsidionē exciperent. Quæ ubi nunciata Macrino sunt Antiochiæ moranti, dediro per exercitus rumore, repertum Antonini filium, pecunias militibus elargiri Iuliæ sororem, cum omnia quæcunq; dicerent, aut esse ullo modo poterant, pro ueris acciperentur, pendebāt animis omnes, atq; eos ad res nouas moliendas, cum propriū Macrini odium, tum Antonini memoriæ quædam quasi cōmiseratio subigebat, sed in primis pecuniarū spes, ut multi iam ex ijs ad nouum Antoninum transfugerent. At Macrinus rem totam quasi puerilem cōtemnens, consuetámq; obtinens animi alacritatē, domi ipse sedens, unum è suis ducibus mittit, traditis copijs, quantæ ad rebelles expugnandos uiderentur suffecturæ. Vt aūt eò peruenit Iulianus (id enim nomen præfecto fuit) ac iam mœnibus succedebat, statim inclusi milites, puerū exercitui infesto de turribus pinnisq; ostentare, uociferari Antonini filium, sacculos quoq; nūmorum plenos, escam scilicet proditionis attollere. At illi credito Antonini esse filiū (& quoniā sic uideri uolebant) facie quoq; & liniamentis q̄ simillimum existimantes, caput amputant Iuliano, mittuntq; ad Macrinum. Ipsi reseratis portis, uniuersi in castra accipiunt. Ita scilicet adauctæ copiæ, nō modo ad accipiendā obsidionē, sed ad conferendā quoq; manū, dimicandumq; instructa acie satis futuræ, transfugarum etiam magna ui paulatim quotidie se aggregante. Quibus auditis Macrinus cum omni exercitu ad castra illa oppugnanda cōtendit. Antoninus aūt militibus oppugnationē haud expectantibus, sed congredi audentibus, copias omnes educit. Concurrerunt aūt inter se exercitus uterq;, in Phœniciæ Syriæq; finibus, acrius dimicante Antonini milite, conscientia, metuq; pœnæ, si uictus foret: contra aūt Macrini exercitu languidius remissiusq; prælium capessente, multisq; subinde ad Antoninū transfugientibus. Quo animaduerso Macrinus metu, ne plane omnibus exutus copijs captiuus ageretur, nihil nō passurus cōtumeliæ, stāte adhuc acie, chlamydem sibi, cæterumq; imperatoriū detrahit ornatum. paucisq; è fidissimis cōmilitonum comitatus, fugam occupat: detonsaq; barba, ne agnosceretur, itinerario uestimento, capiteq; semper conuelato, noctem diemq; accelerabat, famam quoq; suæ fortunæ præueniens: quippe ingenti studio cōmilitones uehicula urgebant, quasi Macrino adhuc rerum potente, magnis de rebus mitterent. Ille igitur fuga euaserat, quemadmodum diximus. Interea milites utrinq; pugnabant: atq; à Macrino quidem corporis custodes, ac stipatores, quos prætorianos uocant, fortiter stantes, reliquum omnem exercitum soli sustinebant, uidelicet proceri homines, atq; ex omni numero delecti. Cætera omnis multitudo pro Antonino præliabatur. Sed ubi diu neq; Macrinum iam

ipsum, neq; imperij signa cõspiciebant, qui pro illo certamẽ subierant, ignari ubi nam foret, iaceret, an aufugisset, haud satis constitutum habentes, quod sibi capiendũ consilium foret, neq; periclitari diutius pro eo decreuerãt, qui iam nusquam compareret, & se permittere hostium potestati, quasi dediticios captiuosq; uerebantur. Vt autem à captiuis audiuit Antoninus aufugisse è prælio Macrinum, mittit statim nuncios, qui doceant frustra illos pro homine pauidissimo, ac fugitiuo decertare, ueniamq;, & obliuionem omnium iureiurando pollicetur, stipatoresq; iam tum sibi illos adsciscit. Igitur omnes re credita cesserunt. At uero Antoninus mittit illico, qui Macrinũ consequantur, cum iam plurimũ uiæ præcepisset. Inuentus aũt est in Chalcedone Bithyniæ urbe, grauissime ægrotans, ac perpetuo itinere attritus, latitans in suburbano quodam, ubi illi caput abscissum. Dicebatur autem Romam properare, fretus popularibus studijs: sed transgredientem in Europam, angusto propontidos freto, iamq; Byzantio appropinquantem, uento aduerso usum perhibent, quasi flatu ipso ad suppliciũ retrudente. Tantum igitur abfuit Macrinus, quo minus persecutores effugerit, finem uitę sortitus fœdissimum, qui Romam reuerti post uoluerit, quod statim à principio facere oportuerat. Offendit autem consilio pariter, atq; fortuna. Ita scilicet occisus est Macrinus cum filio Diadumeno, quem iam Cæsarem fecerat. Postea uero quàm exercitus uniuersus Antoninum imperatorem cõsalutauit, atq; ille summam rerum suscepit, rebus iam in oriente, ut quæq; maxime urgebant, ordinatis, ab auia scilicet atq; amicis (nam ipse adulescens admodũ, ac rerum erat imperitus) haud diu moratus, profectionem edicit, festinante in primis Mæsa ad Romanam aulam, cui tam diu insueuisset. Sed ut senatui populoq; Romano res innotuit, omnes eum nuncium grauiter accepere. Sed parendum necessitati fuit, electo à militibus principe. Cæterum incusantes Macrini negligens ingeniũ, fluxosq; mores, neminẽ utiq; alium, sed ipsum sibi fuisse mali causam dictitabant. At uero Antoninus è Syria profectus, Nicomediæ hyemauit, ita postulãte anni tẽpore. Statim igitur debacchari supra modũ cœpit, cultũq; patrij numinis, cui dicatus fuerat, celebrare superuacuis saltationibus, uestitũ usurpans luxuriosum, purpura intextũ, atq; auro, monilibusq;, & armillis redimitus, coronas etiam sustinens ad Tiaræ modũ auro lapillisq; preciosis insignitas. Forma habitus inter Phœnissam stolam, ac Mædorũ amictum. Nam Romanã uestem, aut Græcanicam planè aspernabatur, è lana (ut ipse aiebat) hoc est è re uilissima confectam. Neq; nisi sericas telas dignabatur, procedens identidem ad tibias, & tympana, uelut orgia numinis cõcelebraret. Hæc cernens Mæsa ac ferens iniquo animo, supplex illi persuadere conabatur, ut Romanum assumeret cultum, ne urbem mox curiamq; ingrediens peregrino illo barbaricoq; habitu spectantium oculos perstringeret, insolentes eiuscemodi munditiarum, ac reputantes mulierculis q̃ uiris congruentiores. Sed ille uerbis aniculę contemptis, nec cuiq; præterea credendum putans (quippe neminem circa se, nisi moribus consimilem, suisq; obsecundantẽ uitijs habebat) cum retinendũ sibi quẽcunq; illum cultum animo obstinasset, decreuit absens periculum facere, quonã animo senatus populusq; Romanus laturi forent. Quare imaginem propriam maximis liniamentis, qua ipse obire sacerdotis munia uidebatur, simulq; figuram numinis, cuius sacerdotium gerebat, depictam in tabula pręmisit Romam, iussis qui eam ferrent in media curia loco ædito supra Victoriæ caput collocare, ut cum senatus haberetur, thura unusquisq; adoleret, merumq; libaret. Edixit item ut omnes Romani magistratus, quiq; publice sacra facerent, ante alios deos, quorum meminisse inter sacrificandum solent, deum Heliogabalum nuncuparent. Quapropter ut in urbem peruenit, nihil scilicet nouum Romani uiderunt, insueti iam picturæ. Diuiso igitur Congiario in populũ (ut mos est imperium suscipientibus) spectacula omnifariam ædebat magnificẽtissima, tẽplumq; item maximũ pulcherrimũq; deo erexit, plurimasq; circa tẽplũ cõstituit aras, ad quas quotidie mane taurorũ hecatombas, & ouium magnã multitudinẽ immolabat. Coaceruatisq; supra aras omne genus odoribus, etiam ueterrimi cuiusq; optimiq; uini plurimas amphoras profundebat, sic ut riui passim uini, sanguinisq; promiscue defluerent. Chorosq; circũ aras agitabat, nullis nõ organis cõsonantibus, unaq; mulieribus Phœnissis cursitantibus in orbem, cymbalaq; inter manus habentibus, aut tympana, omni

circunstante

circunstante senatu atque equestri ordine ad theatri formam. Exta porrò uictimarũ atque aromata intra lances aureas, capitibus imposita gestabant, non quidem famuli aliqui, aut humiles personæ, sed præfecti exercitibus, & quicunque maximas dignitates obtinebant, induti tunicas talares ac manuleatas, unamque in medio purpuram ferẽtes. sed & linteis calceamentis utebantur, quemadmodum uates in eis regionibus consueuerunt. Porrò ingentem se honorẽ tribuere putabat, quibus eiuscemodi sacrificia participaret. Sed quamuis instaurare choros, & sacra facere perpetuo uideretur, plurimos tamen ex illustribus uiris atque opulentis interfecit, delatos sibi, quod parum læti illiusmodi uita etiam in ipsum quandoque cauillarentur. Duxit præterea uxorem illustrissimam Romanam fœminã, quam etiam Augustam appellauit, cumque ea tamen paulopost diuortium fecit, ademptisque honoribus priuatam colere uitam iussit. Post illam uero captum se amore simulans, ut aliquid uirile saltem facere uideretur, Vestalem sacerdotẽ, quam leges castam esse & uirginem perpetuo uolunt, abreptam è templo pro uxore habuit. Ita mœstũ tanto flagitio ac piaculo senatũ per epistolam consolatus, humanum esse id peccatum, captum se illius amore. Cæterũ sacerdoti cõgruere sacerdotis nuptias, ob idque etiã augustiores futuras. Sed eam quoque paulopost dimisit, tertia uxore ducta, quæ referre suum genus ad Cõmodum dicebatur. Neque uero humana tantum matrimonia ludebat, sed etiã deo suo quærebat uxorẽ. Itaque Palladis simulachrum, quod occultũ Romani, nemini que uidendum colunt, in cubiculũ suum transtulit: immo tumque ad eam diem, ex quo Ilio auectum fuerat, præterque cum templum conflagrauit, ipse emouit sedibus, eamque deam sui dei coniugẽ in aulam imperatoriã adduxit. Dein cordi esse negans deo belligerã uxorem atque armatã, simulacrum Vraniæ iussit afferri. Quod scilicet Carthaginensibus, omnique Africæ uenerabile, positum fuisse à Phœnissa Dido ne creditur, quo tẽpore antiquã Carthaginẽ dissecto corio ædificauit. Hanc Afri Vraniam uocant, Phœnices Astroarchen, Lunam esse affirmantes. Congruere igitur aiebat Antoninus matrimonium Solis & Lunæ. Itaque & simulacrum afferri iussit, & auri quicquid in templo erat, pecuniamque deo suo dotis nomine dari præcepit. Quod ubi allatum est, ac prope Heliogabalũ constitutũ, iussit urbe tota Italiaque festos dies, celebresque & lætitiæ plenos, publice priuatimque quasi dis nubẽtibus agitari. Fecit & in sub suburbano templum maximũ, ac magnificentissimũ, in quod anno uertente deum suum adulta iam æstate deducebat, ludisque currulibus & scenicis, epulisque & peruigilijs populum à se oblectari arbitrabatur. Ipsum porrò dei simulacrum impositum uehiculo, quod esset auro preciosisque lapidibus exornatum, deducebat ex urbe in suburbanum, trahentibus equis seiugibus, emaculato candore, ac magnitudine præcellentibus, auroque multo, & phalerarum uarietate conspiciendis. Neque enim quisquam mortalium eum inscenderat currum, sed circumstabãt omnes quasi aurigantẽ deum. Antoninus autem retrorsus currens, ac simulacrum ipsum aspectans, currum antecedebat, frenos manibus retinens, totumque iter ita retrorsum currens, ac deum semper aspectans confecit. Ac ne caderet, labereturque, ignarus quò tenderet, aurosam substrauerant harenã, milites que eum utrinque retentabãt, quo tutius retrocederet, discurrẽte etiã cum facibus utrinque populo, & coronas floresque iaciẽte. tum deorum omniũ simulacra, & quicquid conspicuũ in templis, principatusque insignia, & preciosissima supellex, equites item, & exercitus uniuersus pompam illiusmodi comitabantur. Vbi aũt deduxerat, atque in tẽplo constituerat, sacris iam celebritatibusque peractis, maximas altissimasque turres ad idipsum extructas conscendebat, Inde scilicet in plebem missilia sparsurus, aurea uidelicet argẽteaque pocula, uestesque, & lintea omne genus, bestias præterea cicures oẽs, excepτis suibus, quibus ipse (ut mos est Phœnicibus) abstinebat. Multi igitur inter rapiendum periere, partim inuicem proculcati, partim militũ contis trãsfixi, sic ut ea celebritas calamitatẽ quam plurimis attulerit. Ipse identidem aurigãs, aut saltans cõspiciebatur, quippe ne latere quidem sua patiebatur flagitia, procedens etiã in publicum pictis oculis, genisque purpurissatis, faciemque suapte natura formosam indecoris coloribus inficiens. Quod animaduertens Mesa, ac suspectans militum indignationẽ, metuensque ne si illi quid accidisset, ipsa rursus in priuatam uitam relaberetur, persuadet leui alioqui stolidoque adolescenti, ut sibi consobrinum suum nepotemque ipsius ex altera filiarum

Mammea

Mammea prognatū adoptaret. Ita ad gratiam locuta, oportere iam ipsum sacerdotio, religioniq; numinis uacantē bacchari, ac deûm celebrare orgia: sufficiendū autem alterum, qui res curaret humanas, quiq; illi principatum uacuum ab omni molestia curacq; præstaret, Neq; tamen peregrinū aliquem, aut alienum hominem requirendū, sed con sobrino potissimum id honoris tribuendum. Is erat Alexianus, qui tum nuncupabatur Alexāder, auito ipso nomine in Macedonis regis nomen cōmutato. Nam cum regem fama per se celebrem, etiam magnopere coluerat Antoninus Seueri filius, quem fuisse amborū parentem persuadere anus conabatur, iactato filiarū incesto, quo illi magis, magisq; à militibus diligerentur. Quare Cæsar declaratus Alexander, consulq; factus cum Antonino est, senatu scilicet per ridiculū decernēte, quod ille uoluerat, hoc est, uideri ipsum patrem, qui natus annos foret circiter quatuordecim, Alexandrū uero filium, qui tum duodecimum attigisset. Postea igitur quàm Alexander Cæsar est appellatus, uolebat cum statim Antoninus suis illis institutis imbuere, ut scilicet choros agitans, saltansq;, & sacerdotij particeps, uestitu eodem, atq; artibus uteretur: quem tamen mater Mammæa ab omni illa fœditate uindicabat, summis clam doctoribus omnium disciplinarū, modestiãq; edocens, ac palestra, uirilibusq; gymnasiis insuefaciēs, græcisq; eum pariter & latinis literis instituēs. Quibus rebus magnopere Antoninus indignabatur, iamq; adoptionis, imperijq; participati pœnitebat. Quapropter omnes illius doctores aula exegit, quosdamq; illustriores partim morte, partim exilio affecit, ridiculas allegās causas, quod filium ipsius corrūperent, neq; agitare eum choros, atq; ebacchari finerent, sed ad modestiã componerent, & uirilia officia edocerent. Eoq; uecordiæ prouectus est, ut omnes scenicos artifices, ac theatricos ad maximas imperij dignitates promoueret. Quippe exercitibus saltatorem quēdam præfecit, qui olim iuuenis publice in theatro operas dederat. Alium item è scena iuuentuti, alium senatui, alium etiam equestri ordini præposuit. Aurigis item & comœdis, mimorumq; histrionibus, maxima imperij munia demandabat. Seruisq; suis, aut libertis (ut quisq; turpitudine reliquos anteibat) procurationes tradebat prouinciarū. Ita rebus omnibus, quæ grauia olim, honestaq; censebant, per omnem contumeliam, ac temulentiã debacchantibus, cum cæteri omnes, tum in primis Romani milites indignabātur, contēnebantq; eum, utpote uultum componentem elegantius, q̃ fœminam probam deceret, Insuper aureis monilibus, mollissimoq; uestitu, haud quaquam uiriliter ornatum, saltantemq; in conspectu omnium. Quare propensiores animos in Alexandrum habebāt, spemq; meliorem in puero modeste & continenter educato, seruabantq; eum diligenter omnes ab insidijs Antonini. Mater autem Mammæa neq; poculentum aliquid, neq; esculentum gustare puerum sinebat, quod ab illo mitteretur. Cocis autem & pincernis utebatur puer non quidem imperatorijs, aut communibus, sed quos mater tantum delegerat, ac spectatæ fidei futuros arbitrabatur. Dabat item furtim pecunias mater, quas ille inter milites clanculum diuideret, ut eorum beneuolentiam etiam pecuniæ pignore (hanc enim illi potissimū spectant) haberet autoratam. Quę intelligens Antoninus, nihil nō insidiarum Alexandro, matriq; intendebat. Quas tamen omnes arcebat prohibebatq; cōmunis auia Mæsa, mulier alioqui acerrima, multosq; annos in aula cū sorore sua Iulia Seueri coniuge cōmorata. Nihil itaq; eam latebat, quod Antoninus molliretur, homo suapte natura futilis, & qui omnia quæ placerēt propalam loqueretur atq; ageret. Postea uero quàm insidiæ parum procedebant, detrahere puero Cæsaris honorem decreuit. Itaq; neq; salutari, neq; iam foras procedere patiebatur. Milites aūt magnopere illum requirebant indignantes, siquidem imperium quoq; adimeretur. Sed Antoninus famam uulgauit, quasi iam obijsset Alexander, ut scilicet periclitaretur, quonam id animo laturi milites forent. At illi nusquam cōparente puero, præterea animis rumore illo exulceratis indignabundi, neq; solitam custodiam miserunt Antonino, & inclusi castris uidere Alexandrū uelle in ipso templo dictitabant. Eo metu ictus Antoninus, Alexandro secum in uehiculo imperatorio confidente, quod erat auro multo gemmisq; exornatum, contendit in castra. Cæterum portis reseratis accepere utrunq; milites, atq; in templum castrorum deduxerunt, salutantes supra modum, & lætis clamoribus prosequentes Alexandrum, spreto propemodū Antonino. Quæ ille

ægreferens, cum in templo castrorum pernoctasset, iratus militibus, notatis qui Alexandro acclamauerãt, quasi seditionis & tumultus autoribus, arripi omnes ad supplicium imperauit. Quod illi ęgreferentes, atq; Antoninum iam antea quoq; perosi, cum tollere è medio principem fœdissimũ optarent, suisq; cõmilitonibus ferre suppetias, rati hoc esse tempus ipsum statim Antoninũ, matremq; Soænidem, quæ fortè illic aderat, interfecerũt, cumq; eis seruos, ministrosq; omnes scelerum, quicunq; tum in ea castra conuenerant. Cæterum Antonini, & Soænidis cadauera trahenda per contumeliam plebi tradiderunt, quæ diu per totam urbem raptata ac dilaniata, postremo in cloacas abiecta sunt, ut inde scilicet in Tyberim deferrentur. Sic Antoninus sexenniũ imperio occupato, uitaq; (ut diximus) acta simul cum matre occisus est. Milites aũt Alexandrum imperatorẽ cõsalutatum in aulam palatinam deduxerunt, adulescentulum admodum, atq; adhuc auiæ præceptis obtemperantem.

HERODIANI LIBER SEXTVS

VEM igitur habuerit finem uitæ maior Antoninus, in superioribus demonstratũ est. Alexander autem post illum nomen insigniaq; gerebat imperij. Cæterum negociorum administratio, ac principatus gubernacula, mulieribus incũbebant, omnia transferre ad modestiam grauitatẽq; conantibus. Quippe iam primum sedecim ordinis senatorij uiros, ætatis grauitate, uitæq; sanctimonia præcellentes, assessores principis, & consiliarios delegerunt, nihilq; aut dicebatur, aut agebaĩ, nisi illorũ accedente suffragio. Grata igiĩ populo, militibusq; ac senatui præterea forma principatus erat, ex cõtumeliosissima tyrannide ad optimatiũ gubernationẽ redacta. Igiĩ primo deorum simulacra, quæ ille proprijs sedibus extulerat, suis quæq; templis, delubris fanisq; restituerunt. Dein quos ille temere, aut uiciorũ nomine, ad honores dignitatesq; extulerat, submotos inde ad pristinã uitam oẽs, artificiũq; redegerunt. Res aũt cunctas, atq; administrationes, ciuiles quidẽ, & forenses, insignibus doctrina uiris, legumq; peritissimis, militares aũt claris bellica uirtute hominib. cõmendabant. Cumq; diu ad hunc modum regereĩ imperiũ, Mæsa iam extremæ senectutis diem suum obijt, honores adepta imperatorios, atq; (ut mos Romanis est) inter diuas relata. At Mammæa cernens iam solã se filio reliquã, præesse ad eundẽ modum, moderariq; studebat. Cũq; adolescentẽ summã habere iam cerneret autoritatẽ, metu ne uiuida ætas in summa potestate licentiaq; rerum in cognata aliqua impingeret uitia, undiq; aulam seruabat, neq; adiri à quoq; adulescentẽ patiebatur, cuius uita moresq; improbarenĩ, ne scilicet bona indoles corrumperetur, prouocantibus appetitũ eius iam uigentẽ assentatoribus in extremas libidines. Persuaserat aũt, ut actibus incubaret meliore diei parte, idq; faceret quàm sæpissime, ne quod spacium superesset uacandi malis artibus occupato rebus potioribus, ac necessarijs imperanti. Cæterũ suapte natura suberat Alexandro mite mansuetũq; ingeniũ, propensumq; ad humanitatẽ, quod ipsum ætas etiã consequens declarauit. Quippe annis quatuordecim Anæmaton, hoc est citra sanguinem gessit imperiũ, ne uno quidẽ occiso. Licet enim permulti maximis criminibus impegerint, tamen ab illorum cæde semper abstinuit, quod utiq; nõ facile à quoq; omnium imperatorum, quiqui Marco successerint, factum obseruatũq; inuenies. Neminẽ quisq; illo imperante cõmemorare potest, cui mors indemnato sit illata. Matrẽ uero etiam incusabat, eiq; grauiter succensebat, quòd esset pecuniæ auidior, & opum cumulandarũ studiosior uidebatur. Etenim cum simularet ideo se thesauros cõgerere Mammæa, ut suppeditare Alexãdro posset, quod is facile, abundanterq; suis largireĩ militibus, proprios domi thesauros extruebat. Quæ res imperatori notam infamiæ attulit, quod illo scilicet inuito, atq; indignabundo etiã, mulier auida per fraudẽ bona quorundam, atq; hæreditates suppilabat. Dedit item filio in matrimoniũ puellam patricij generis, quã etiam marito charam gratãq; imprimis, eadem paulopost aula per omnẽ contumeliã exegit. Et cum ipsa tantum uocari Augusta uellet, eamq; appellationẽ puellæ inuiderct, co

ret, cò contumeliarũ prouecta est, ut puellæ pater, quamuis magnæ apud Alexandrũ generum autoritatis, impatiens Mammææ iniuriarũ, quas ipsi natæq; inferebat, consu gerit in castra, gratiã se habere Alexandro dictitans habiti sibi honoris. Cæterũ Mam mæam accusans, nihil non contumeliæ inferentem. Quare indignata mulier interfici eum quidem iussit, puellam uero ædibus imperatorijs exactam, in Africam relegauit. Hæc aũt omnia fiebant inuito, coactoq; Alexandro. quippe illi mater supra modum imperitabat, ac dicto audientẽ semper habebat: ut hoc tantum reprehendi in Alexandro possit, quod mansuetudine nimia, & reuerentia maioreq; oportuit, etiam contra animi sui sententiam matri obsequeretur. Igitur cum ad hunc modum tredecim annos (quod quidẽ ad se attineret) sine querela cuiusquam imperium gubernasset, ecce tibi haud opinato literę è Syria Mesopotamiaq; redditæ à ducibus, in quibus scriptũ esset, Artaxarem Persarum regem Parthis iam deuictis, atq; Artabano, qui rex magnus pri mus appellatus est, dupliciq; diademate utebatur, non solum orientis regno, sed uita quoq; expulso, subigere uicinos barbaros, ac sibi uectigales facere: neq; iam intra fluuium Tygrim tenere se, sed superatis ripis, ac Romani finibus imperij, excurrere per Mesopotamiam, Syriæq; minitari: omnemq; Europæ oppositam continentem, quæ mari Aegæo fretoq; Propontidos terminatur, atq; Asiæ nomen habet, ceu ueterem Persarum possessionem sibi uindicare: quod iam inde à Cyro, qui primus imperium à Medis in Persas trãstulit, ad Darium usq; extremũ Persarum regem, cui regnum Alexander abstulerit, cuncta olim Ionia Cariaq; tenus à Persarũ satrapis gubernarentur. Quare sui muneris esse curare nunc, ut uetus atq; integrum imperiũ Persis restitueretur. Quibus intellectis Alexander atq; haud mediocriter re subita inopinataq; perturbatus, quippe in altissima pace educatus à puero, atq; urbanis delicijs innutritus, conuocato prius amicorum consilio, decreuit legatos cum literis mittere, qui spem barbari, conatusq; inhiberent. Igitur literæ ad hanc sententiã cõpositæ. Oportere illum suis finibus contentum, nihil rerum nouarum moliri, neq; sublatũ uana spe ingens excitare bellum. Debere unumquenq; suis fortunis acquiescere. Nõ perinde sibi pugnã processuram aduersus Romanos, ut aduersus uicinos, & eiusdem corporis barbaros. Admonebat præterea uictoriarum, quas cõtra eos Augustus ac Traianus, Luciusq; item & Seuerus adepti fuissent. Huiuscemodi literis Alexander persuasurum se barbaro, metu scilicet perterrito, pacem quietemq; arbitrabatur. Quibus ille contẽptis, remq; armis potius, quàm uerbis gerendam ratus, tum uero ferocissimus ingruere: decursaq; ac perequitata Mesopotamia omni, prædas agere, atq; oppugnare Romanorũ castra, imposita fluminum ripis, quæ scilicet imperij limites tuerentur. Cumq; homo esset natura gloriosus, ac sublimes animos gereret, successu rerum inopinato subacturũ se omnia uidelicet existimabat. Nec enim parua erant, quæ illius animũ ad maius cõcupiscẽdum regnum inflãmabant. Primus nanq; ipse Parthis bellum inferre ausus Persarum recepit imperium. Siquidẽ post Darium illum, cui regnum Macedo Alexander abstulerat, permultis sanè annis Macedones ipsi, quiq; Alexandro successerũt, diuisas inter se orientis Asiæq; totius regiones gubernarunt. Sed ortis inter ipsos discordijs, ac frequẽtibus bellis attrito Macedonũ robore, primus Arsaces Parthus persuasisse earum regionum barbaris memoratũ, ut à Macedonibus deficerẽt: impositoq; sibi diademate, Parthorũ barbarorumq; uicinorũ consensu & ipse regnum tenuit, & posteris reliquit ad Artabanũ usq; regem. quo interfecto Artaxares, regnoq; Persis restituto, uicinaq; Barbaria per uim subacta, facile iam Romanam quoq; potentiã lacessebat. Quæ ubi Alexandro Romæ agenti nunciata sunt, minime iam ferendam putans insolentiã barbari, uocantibus illuc se ducibus, ægre scilicet tandemq;, contraq; animi sui sententiam ad expeditionem se comparat. Igitur in Italia, prouincijsq; reliquis delectus habebantur cunctorum, qui uel habitudine corporis, uel ætatis uigore, idonei fore ad pugnam uiderentur. Motusq; ingens omnibus Romani imperij regionibus extitit delectibus habendis, qui tantæ barbarorum multitudini pares forent. At uero Alexander, urbanis omnibus militibus conuocatis in campum, conscensoq; tribunali in hanc sententiam uerba fecit: Cuperem cõmilitones eiuscemodi habere orationẽ apud uos, quæ & dicenti mihi, ut consueuerat ornamẽtum, & uobis audientibus lætitiam cõciliarer.

Nam cum multos annos pacē agitauerimus, siquid noui nūc audieritis, fortasse quasi præter spem acciderit, expauescetis. Decet aūt uiros fortes, atq; moderatos optima quidem optare, sed ferre quæcunq; incidant. Vt enim quæ cum uoluptate agimus dulcia, ita quæ cum uirtute, gloriosa sunt. Atq; ut is qui prior lacessit, ipse sibi iniurius uidetur, ita qui propulsat iniuriam, confidentior ex conscientia fit, atq; ex iustitia spem bonam mutuatur. Artaxares uir Persa, postea quàm Artabanum dominū suum interfecit, atq; ad Persas imperium transtulit, etiam nostra arma lacessere despecta maiestate Romana, & iam incursare, ac uastare nostras prouincias aggreditur. Huic ego per literas à principio studui persuadere, ut inexplebilem illam uecordiā omitteret, neue aliena concupisceret. At ille barbara insolentia prouectus, neq; se continere suis sedibus iam uult, & nos ad pugnam prouocat. ne cunctemur igitur, neue præliū detrectemus: sed quicunq; seniores hic adestis, admonete quàm primum illum tropæorum, quæ plurima aduersus barbaros Seuero atq; Antonino parente meo ducibus excitastis. Quibus autem ætas integra est, laudem hanc in primis ac gloriam concupiscite, ut intelligant omnes scire uos nō solum pacem mansuete ac reuerenter colere, uerumetiā cum res postulat fortissime præliari. Quippe barbari ut cedentibus detractātibusq; acriter instant, ita repugnantibus minime resistunt. Neq; ēm illis collata acies spem uictoriæ pollicetur, sed excursibus fugaq; utentes, lucrari se demum putant, quæ scilicet rapuerunt. At nos cum omnia cōposita ordinataq; habeamus, tum illos uincere ac profligare semper didicimus. Talia quædam locutum Alexandrum alacri uociferatione milites exceperunt, ac se promptissimos ad bellandū ostenderūt. Ille diuiso largiter stipendio, iubet ad iter accingi: mox ad eam ferme sententiam locutus in senatu, diem discessui præstituit. Quæ ubi aduenit, sacris de more peractis, deducēte senatu, populoq; uniuerso Roma proficiscitur, respectans identidē, ac lachrymans. Sed neq; popularium quisquam fuit, qui siccis oculis aspexerit abeuntē. Quippe omnē multitudinē sui cupidam habebat, educat⁹ ab ipsis, imperioq; tam multos annos modestissime administrato. Cæterum festinato itinere cum Illyricas etiam gētes, exercitusq; lustrasset, magnis inde quoq; uiribus collectis, Antiochiam contendit. In ea ciuitate, quæ belli usus postularet, diligenter comparabat, exercendis etiam militibus, ac cæteris bellicis muneribus pertractandis intentus. Visum igitur illi est legationem iterum mittere ad Persarum regem, quæ de pace, amicitiaq; cum illo ageret. Nam cum ipse iam afforet, minime desperabat, aut persuasurum quæ uellet, aut certe perterrefacturum. Enimuero Barbarus Romanos oratores re infecta domū remisit. Ipse quadringentos è suis, proceritate insignes, uestituq; eleganti, auroq; exornatos, equis atq; arcubus conspicuos legatos ad Alexandrum mittit, perterritum iri Romanos putans aspectu illo, cultuq; Persarum. Legationis eius hæc erat sententia. Iubere magnum regem Artaxarem Romanos, eorumq; principem Syria omni, Asiaq;, quæcunq; ex aduerso Europæ sita est, decedere, sinere Persas Ionia, Cariaq; tenus dominari, omnibusq; ijs regionibus, quas mare Aegæum, Pontusq; disterminat. Hæc afferentes legatos quadraginta cōprehendi Alexander iubet, omniq; adempto cultu in Phrygiam relegat, uicis agrisq; concessis, quos colerent, contentus hoc supplicio interdicti in patriam reditus. quippe occidere nefariū facinus, minimeq; uirile arbitrabatur, neq; in acie captos, et sui regis mandata executos. His ad hunc modum peractis, comparante iam se ut fluuios transgrederetur Alexandro, ac Romanorum exercitum in Barbarorum agros deduceret, defecerunt ab illo milites non nulli ex Aegypto acciti, neq; non in Syria quoq; res nouas contra imperium moliti alij, sed uniuersi tamen oppressi statim, suppliciōq; affecti sunt. Quosdam etiam exercitus in regiones alias transtulit Alexander, ut inde barbarorum incursiones facilius arcerentur. Quibus ordinatis rebus, magnoq; iam coacto exercitu, cum primum se haud imparem fore aduersariorum copijs credidit, de amicorum sententia milites trifariam distribuit. Sic ut unam partem iuberet, spectantē ad septentriones, facere iter per Armeniā, quæ regio amica Romanis uidebatur, atq; illinc Medorum fines incursare. Alteram item ad septentrionem, per Barbarorum agros contendere, ubi confluentes Tigris & Euphrates, densissimis paludibus excipi, atq; ob id eorum latere egressus dicuntur. Tertiam porrò exercitus partem, ipse adducturum se

aduersus

aduersus barbaros medio iam itinere pollicebat. Ita enim putabat diuersis itineribus imparatos eos, ac sic nec opinantes oppressurum, Persarumq́ copias semper ingruentibus Romanis occursantes, distractum iri, atq́ imbecilliores futuras, minusq́ ordinate prælium suscepturas. Neq́ enim mercenario milite utuntur barbari, quemadmodũ Romani consueuerunt, neq́ statiuis castris exercitus habent, qui bellorum actibus exerceantur: sed omnis multitudo uirorum, nõnunquam autem mulierum quoq́ regis congregant imperio, quæ mox bello peracto, suas protinus in sedes dimittitur, ea demum præmia belli referẽs, quæ cuiq́ ex rapina superfuerint. Arcubus autem, & equis non in prælio tantum more Romanorum utuntur, sed à pueritia usq́ enutriũtur unà, uenatu inuigilãtes, pharetratiq́ semper, ac nunq̃ ex equis desiliẽtes, siue bellũ gerant, siue feras conficiant. Sed hoc Alexandri consilium, & si longe optimum prima specie uidebatur, statim tamen fortuna destituit: siquidem exercitus contendere per Armeniam iussus, uix ægreq́ superatis eius regionis asperrimis prœruptisśimisq́ montibus, quanquam æstas tolerabilius iter faciebat, impetu in Mediam facto, uicos concremauit, prædamq́ abegit. At rex Persarum intellecta re, confestim quàm maximis potuit copijs auxilio adfuit. Cæterum arcere illinc Romanos minime poterat. Quippe aspera regio peditibus quidem stabilem gressum, facilemq́ transitum præbebat. At barbarorum equitatus motium asperitate, & cursum difficiliorem, & iter habebat impeditius. Nunciatum deiñ regi est, exercitum alterum Romanorum, Parthorum in agros, quà ad orientẽ spectatit, impetum fecisse. Quare metuens ne Parthis facile superatis, mox in Persiam grassarentur, relictis copijs quantæ ad tuendam Mediam satis fore uidebantur, ipse cum toto exercitu ad orientis partes accelerabat. Cæterum exercitus Romanus comparente ac repugnante nullo negligentius iter faciebat, ratus Alexandrũ cum tertia parte copiarum quæ maximæ ualentisśimæq́ forent, in medios incurrisse barbaros. Itaq́ restitantibus illis, atq́ ob id exercitum retentatitibus, minime sibi properandum putabant, ut qui se tutos crederent, præstituto antea loco, in quem pariter uniuersi cum præda abacta, captiuisq́ omnibus conuenirent. Sed eos Alexander fefellit: neq́ enim aut ipse uenit, aut exercitum adduxit, incertũ metu ne proprio, ne ipse imperium tuendo uita periclitaretur, an quia mater retinuerit, muliebri pauore, & charitate filij nimia. Siquidem omnes illius generosos spiritus retundebat, suadens alios potius periculis exponeret, quam ipse in acie consisteret. Quę res exercitum Romanũ fines barbarorum ingressum, planè prodidit. Etenim Persarum rex omnibus copijs occurrens imparatis, minimeq́ expectantibus, quasiq́ intra retia undiq́ concludens, omnem Romanorũ exercitum profligauit. Quippe pauci plurimis resistere haud poterant, semperq́ nudas corporis partes armis aduersus impetum sagittarũ protegebãt, satis præclare agi secum existimãtes, si nulla ædita pugna integri recessissent. Sed cum aliquandiu cõfertim clypeis sese quasi muro circunsepsissent, atq́ omnes undiq́ uelut urbs aliqua oppugnarentur, consauciarenturq́, tandem ubi diu fortiter restiterant, occidione occiderunt. ingens hæc calamitas, & qualis nulla facile memoratur, Romanis incidit, amisso ingenti exercitu, uel fide uel robore cuilibet antiquorum exercituũ cõferendo. Persam uero maiorum spe rerum impleuit tantarũ successus rerum. Quæ ubi nunciata Alexandro sunt, grauisśime tunc ægrotanti, siue ex mœrore animi, siue insolentia cœli, cum ipse tulit molestisśime, tum exercitus omnis grauiter imperatori succẽsebat. Quippe ipsius mendacio minime signis seruatis, proditos ab eo suos milites dictitabant. Cęterum Alexander morbi, cœliq́ illius æstuosi impatiens, laborante pariter omni exercitu, maximeq́ Illyricianis qui humido hibernoq́ cœlo insueti, largiusq́ cibum capientes, letaliter ægrotabant, redire Antiochiam constituit, accitis etiam eò militibus, qui montium tamen atq́ hyemis asperitate attriti, paucisśimis tantum reliquis, perierant. Copias aũt quas secum Alexãder habebat, Antiochiam reduxit, multis inde quoq́ amisśis. Quare magnum exercitui mœrorẽ, magnum Alexandro dedecus ea res attulit, cum scilicet omnibus locis fortuna illius consilium fefellerit. Siquidẽ plurimi è triplici illo exercitu (ita nanq́ distribuebat) desiderati sunt diuersis calamitatibus, morbo, ferro, frigore. Vt uero Antiochiã peruenit Alexander, facile & ipse conualuit, spiritu illo cœli, & aquarũ abundantia post æstuosos Mesopotamiæ calores re-

fectus, & milites uniuersos recreauit, cõsolatus etiã mœstitiam illorum pecunijs elargiendis. Id enim solum ualere ad cõciliandos militũ animos arbitrabatur. Copias aũt instaurabat, cõparabatq; de integro, quasi iterum in Persas exercitũ deducturus, si molesti esse pergerent, neq; ab iniuria desisterent. Sed & rex Persarum dimisisse milites suam quenq; domũ nunciabatur. Nam quamuis bello superiores fuisse barbari uiderentur, tamen prælijs crebris in Media Parthiaq; gestis pars ceciderant, alij attriti & saucij superfuerant. Neq; enim segniter Romani deuicti, sed ipsi quoq; interdum exitiosi hostibus, nullaq; adeo re magis perierunt, q̃ quoniam pauciores deprehensi. Nam cum ferè par utrinq; numerus cecidisset, reliquiæ illæ barbarorũ non quidem fuisse uiribus superiores, sed numero uidebantur. Cuius rei argumentũ est, quod triennio mox, aut quadriennio barbari nequaq; arma resumpserunt. Quibus intellectis Alexãder Antiochiæ cõmorabatur, hilariorq; iam & liberior, laxatis bellorũ curis, urbis eius delicijs indulgebat. Enimuero putante illo tũ quieturos Persas, aut sanè multũ spacij, moræq; intercessurum, priusquam exercitum de integro cogerent, haud facile, cum semel dissipatus est, in unum coeũtem, utpote incertum atq; inordinatũ, uulgusq; potius quàm exercitum, tantumq; commeatum habentem, quantum sibi unusquisq; ad præsentem usum domo attulisset, præterea ægre filios uxoresq; & sedes proprias relinquentem, statim nuncij literæq; ab Illyricis procuratoribus adfuerunt, qui eum uehementer perturbarent, curamq; animo maiorẽ inijcerent. Quippe significabant Germanos Rhenum Danubiumq; trãsgressos, Romanos in fines hostiliter intrasse, oppugnareq; iam exercitus ripis insidentes, perq; urbes & uicos magnis copijs excurrere. Quapropter haud leuiter Illyricas nationes cõterminas uicinasq; Italiæ periclitari. Opus esse igitur ipsius præsentia, totoq; quantũ secum exercitum haberet. Hæc & formidinẽ Alexandro, & Illyricis militibus mœstitiã attulerunt: quippe duplici se calamitate usos intelligebant, quòd & ipsi male accepti in acie aduersus Persas fuerant, & suos domi cæsos à Germanis audiebant. quare indignabanẽ, atq; Alexandro succesebant: tanq; res in oriente prius uel metu uel negligẽtia prodidisset, nunc aũt rebus ad septentrionẽ uocantibus, metu cunctareẽ. Erant aũt Alexander iam atq; amici illius etiã de ipsa Italia soliciti. Neq; enim par periculum à Persis, atq; à Germanis impendebat. Nam qui sub orientem habitant magno terrarũ marisq; interuallo discreti, Italiæ uix nomẽ audiũt. At Illyricæ gentes angustæ uidelicet neq; multũ agri Romanis subiecti possidẽtes, solæ discrimen faciunt inter Italiam atq; Germaniam, Edicit itaq; profectionẽ ingratis atq; ægreferens, sed urgente tamẽ necessitate. Relictis aũt copijs quãtas fore satis tuendis Romanis ripis arbitrabatur, castrisq; & castellis diligentius cõmunitis ac præsidio firmatis, ipse aduersus Germanos cum reliqua omni multitudine approperabat. Confectoq; celeriter itinere, constitit ad Rheni ripas, atq; ibi res ad bellum necessarias cõparabat. Pontemq; primo iunctis inter se nauigijs fecit in Rheno flumine, ut per eum exercitus transgredereẽ. Quippe hi maximi fluminũ sub septẽtrione feruntur Rhenus ac Danubius, quorũ alter Germanos, alter Pannonios præterfluit. Atq; æstate quidẽ nauigabiles altissimo latissimoq; alueo, per hyemem dein concreti gelu, camporum in morem perequitantur. Est aũt adeo eius aluei solida glacies, ut non equorum ungulis tantum pedibusq; uirorum subsistat: sed qui hausturi inde sunt, non tam urnas, aut uasa alia secum afferãt, quàm secures ac dolabras, ut cæsam inde aquam sine uase ullo uel uti lapidem asportent. Hæc igitur illorum amniũ natura est. Alexander aũt Mauros complureis, ac uim ingentem sagittariorum, quos secum ex oriẽte adduxerat, partim ex agro Osrohenorum, partim è Parthia trãsfugas, pecuniæue illectos, aduersus Germanos instruebat, Quippe huiuscemodi milites maxime Germanos infestant: cum & Mauri longius iacula intorqueant, sintq; faciles ad incursus recursusq;, utpote leues atq; expediti: & sagittarij, nuda Germanorum capita, prægrandiaq; illa corpora facile eminus ueluti signum aliquod contingant. Nonnunquam uero etiam collata acie res gerebatur, ex qua Germani persæpe haud impares Romanis abibant. Cum in his Alexander uersaretur, decreuit tamen oratores ad illos de pace mittere, qui pollicerentur omnia illis principem Romanum, quorum foret opus præbiturum, pecuniasq; daturum magna copia. Sunt enim Germani pecuniæ in primis auidi, nunquamq; nõ auro

pacem

pacem Romanis cauponãtur. Quare Alexander pacem fœderaq; potius ab illis emercari, quàm periclitari bello tendebat. Cæterum miles Romanus iniquo animo ferebat frustra se tempus terere, nulla occasione fortiter quicquam, animoseq; gerẽdi, intento aurigationibus (ut aiebant) ac delicijs Alexandro, cum contrà oporteret uindicare potius Germanos, pœnasq; ab ijs exigere audaciæ. Erat autem in exercitu Maximinus è quodam Thraciæ, & quidem intimæ uico, semibarbarus homo, & qui à pueritia opilio fuisset: dein uigente ętate ob corporis proceritatem, uiresq; ingẽtes, equo stipendia fecerat: postremoq; fortuna quasi manuducente ac pręuia, cum per omnes militiæ gradus ascendisset, etiam ad exercituum prouinciarumq; præposituras euaserat. Hunc igitur Maximinum, ob eam quam supradiximus rei militaris peritiam, tyronibus uniuersis Alexander præfecerat, quos ad militiæ munera exerceret, atq; ad bellandũ idoneos redderet. Qui cum in eo negocio nihil sibi ad omnem diligẽtiam reliqui faceret, maximã scilicet à cuncto exercitu gratiã inibat, Nõ solum quæ gerenda forent assidue edocens, sed ipse etiã primus obiens quæ usus posceret: ut non discipulos tantum, sed æmulos etiam atq; imitatores haberet suæ uirtutis, quos etiam muneribus omniq; genere honorũ sibi adiungebat. Quapropter adulescẽtes, quorum bona pars ex Pannonia erat, læti uirtute Maximini, uulgo obtrectabant Alexandro, quòd sub matris autoritate adhuc esset, nihilq; non ex arbitrio cõsilioq; illius administraret, bellumq; segniter & timide gereret: ferentes identidem sermonibus inter se, quantũ detrimenti cunctatione illius in oriente accepissent, nihilq; adhuc fortiter ac uiriliter gestum aduersus Germanos. Quare & suapte natura proni ad res nouãdas, & tam longũ principatum grauati, minus iam lucrosum, omni ambitione pridem cõsumpta, Tum sperantes alterum mox principem, adepto præter expectationem imperio, plus aliquantũ utilitatis honorũq; ipsis ac studij delaturum, decreuere Alexãdrum obtruncare, ac Maximinũ uocare Augustum, cõmilitonem uidelicet & contubernalem, prætereaq; rei militaris peritia maxime præsenti bello idoneum. Cum igitur frequentes in campum cõuenissent, uenienti de more ad exercendos tyrones Maximino, dubium ignaro, an re prius composita, purpuram circundant, imperatoremq; salutant. Ille primo reniti, & abijcere purpuram. Vt aũt nudos intẽtari gladios à militibus uidit, occisuros nisi cederet minitantibus, futurum quàm præsens periculum præoptans, honorẽ scilicet recepit, fortunamq; illam sępe (ut aiebat) oraculis, ac somnijs præmõstratã, testatus milites prius, inuitum, retrectantẽq; se cogi, sed illorum tamen obsequi uoluntati. Quamobrem quæ ipsis placuerint, re sanciant, sublatisq; armis etiam præuento rumore, Alexandrum iam rei totius ignarum opprimant, Vt milites illius, ac stipatores re subita perterriti, aut sponte cum reliquis cõsentiant, aut certe dum imparati sunt, nihilq; eiusmodi expectant, etiam ingratis subigantur. Postea uero quàm beneuolentiã omnium atq; alacritatem prouocauit, duplicata scilicet annona, ingentiq; promisso donatiuo, pœnisq; omnib. ignominijsq; remisis, confestim ad Alexandri tabernaculũ, quod haud procul abesset, uniuersos educit. His ille nunciatis uehementer rei nouitate perturbatus, atq; exterritus, prosilit è tabernaculo uesano similis: lachrymãs, & tremens, nunc Maximinum perfidum ingratumq; uocare, enumeratis quæcunq; in illum beneficia cõtulisset: nunc tyrones accusare, qui neglecto sacramẽto, adeo proteruiter id facinus auderent: postremo aũt polliceri daturũ se quæ uellent, emendaturumq; si qua desiderarent. Sed milites qui eum tuebantur, faustis impræsens acclamationibus prosecuti, defensuros eum cunctis uiribus affirmabant. Nocte autem exacta, cum iam lucesceret, nunciantibus quibusdam adesse Maximinũ, pulueremq; haud procul excitatũ uideri, ac uoces magnæ multitudinis exaudiri, rursus in planiciem egressus Alexander, conuocare milites, rogare ut se defenderẽt, tuerenturq; eum, quem ipsi educauissent, quoq; iam quatuordecim annos imperante, sine ulla querela uixissent, Commotisq; miseratione omnibus arma capere, ac resistere hostibus imperabat. At milites & si omnia principi pollicebanť, paulatim tamẽ alij aliàs dilabebanť. Quidam etiã præfectũ prætorij, atq; Alexandri familiares ad suppliciũ deposcebãt, ortã ab illis defectionẽ causantes. Alij matrem ipsius accusabant auarã fœminã, & quæ pecunijs cõgerendis, ob sordes nimias, parsimoniamq; erga milites, inuisum cunctis Alexandrum reddiderit. Igitur aliquandiu hæc

diu hæc inter se diuersi dictitantes, stabant adhuc tamen. Vt uero exercitus Maximini in conspectum uenir, atque hortari commilitones cœpit, ut mulierem sordidam, & pusillum adulescentem etiamnum sub matris seruitio statim desererēt, seque uiro forti proboque aggregarent, cōmilitoni ipsorum, atque in armis semper bellicisque muneribus uersato, confestim uniuersi ab Alexandro desciuerunt, atque unanimiter imperatorē Maximinum consalutauerunt. At ille tremens, atque exanimatus in tabernaculum reuertitur, matrique implicitus, & (ut aiunt) conquerēs, atque incusans, quòd ob illam talia pateretur, expectabat interfectorem. Maximinus autem postquam eum exercitus uniuersus Augustum appellauit, tribuno, & cēturionibus aliquot negocium dat Alexandri, matrisque una, & quicunque uim contra facerent occidendorum. Qui facto impetu in tabernaculum, statim ipsum cum matre, amicisque, & honoratissimo quoque obtruncant, exceptis qui pauloante fuga sibi ac latebris consuluissent. Quos tamen uniuersos haud multo post comprehēsos Maximinus ipse morte affecit. Hunc finem habuit uitæ Alexander, unà cum matre, cum annos quatuordecim, sine ulla subiectorū querela, atque adeo sine sanguine imperasset. Siquidem à cædibus & crudelitate abhorrēs, neminem nisi iudicio damnatum perire patiebatur, ad humanitatem uidelicet, ac beneuolentiam propensus. Quapropter nisi filium mater auara ac sordida infamasset, nihil planè desiderari in illius gubernatione imperij potuisset.

HERODIANI LIBER SEPTIMVS

VALEM se gesserit Alexander quatuordecim annorum imperio, superiore uolumine exposuimus. Interea Maximinus rerum potitus, mutata uehemēter rerum conditione, aspere ferociterque adepta potestate utebatur, sic ut ex molli mansuetoque imperio ad tyrannidis crudelitatem uertere omnia contenderet. Nam cum se inuisum hominibus cognosceret, quòd primus ex infimo loco ad eam fortunam peruenisset, præterea moribus perinde ut genere barbarus, patrioque instituto cædis auidissimus, ad id potissimum dabat operam, ut imperium sibi sæuitia constabiliret, scilicet metuens ne senatui reliquisque omnibus Romanæ ditionis hominibus contemptibilior fieret, dum nō tam in eo præsens fortuna, quam natalium obscuritas spectaī. Quippe iam id tritū uulgatūque apud omnes, opilionē fuisse in Thraciæ mōtibus, dein corporis uastitate ac robore inter eius regionis tenuissimos milites ascitū, quasique manuductū à fortuna ad Romanū imperiū. Quare omnes confestim amicos cōsiliariosque Alexandri à senatu lectos substulit è medio, partimque Romā dimisit, partim administrationē rerum causatus officio priuauit. Id eo consilio fecit, ut solus esset in exercitu, neminemque prope se haberet ex conscientia nobilitatis potiorē, sed uelut ex arce quadam citra ullius reuerentiā tyrannidis operibus uacare posset. Omniaque Alexandri ministeria, quibus ille per tot annos usus fuerat, ex aula eiecit, plurimis etiam interfectis, quòd insidias uidelicet suspectaret, quando omnes illius interitu mœstos esse intelligebat. Cæterū magis magisque crudelitatē irritauit coniurationis cuiusdam in se delatio, conspiratis in unū centurionib. permultis, omnique senatu Romano. Magnus erat quidam nomine, uir patricius & cōsularis, qui delatus imperatori est, quasi manum cōtra ipsum cōpararet, ac militibus persuaderet ut ad se imperium transferrent. Consilium aūt huiuscemodi fuisse putatur. Pontē construxerat Maximinus supra flumen, quà ad uersus Germanos trāsiret. ut enim primū summā rerum suscepit, statim bellica facinora affectauit. Siquidē ob immanē corporis staturā & militare robur ac peritiā pugnandi ascitus ad imperiū, re ipsa fāmam cōfirmare atque opinionē militum tendebat, ut metum illum atque cunctationem Alexandri in prælijs capessendis iure improbatam fuisse coargueret. Quare nihil sibi ad exercendos milites reliqui faciebat, & cū ipse in armis assiduus erat, tum exercitum uehementer adhortabatur. Sed tum constructo (ut diximus) ponte, transire in Germaniam statuerat. Cæterū Magnus haud sanè paucis militibus

tibus, sed qui uirtute cæteros anteirent, atque iis potissimum, quibus custodia pontis cu ta que fuerat demandata, persuasisse dicebatur, ut simul ac Maximinus in alteram ripam peruasisset, ponte abscisso reditu que intercluso barbaris eu ̄ ꝓderent. Siquide ̄ tanta erat amnis illius profunditas atque latitudo, ut irremeabilis fore uideretur, nullis præsertim nauigiis in aduersa ripa. Talia scilicet sermonib. ferebant, incertum uero, an composi ta fraude: neque enim facilis sente ̄tia, parum explorata re, citra que iudicium aut defensio nem ullam correptis interfectis que omnibus, quoscunque suspicio attigerat. Sed & mili tum Osrohenorum defectio nonnulla oborta est. Nam cum magnopere indoluissent Alexa ̄dri nece, ac forte fortuna in queda ̄ ex illius amicis, cui nomen Quarcino fuit, paulo ante e castris à Maximino dimissum incidissent, correptum atque retractantem, neque tale quippiam cogitantem, ducem sibi delegeru ̄t, purpura que eum, prælato que igni, funestis scilicet honoribus condecoratum, nihil que minus optantem, ad imperium pro tulerunt. Qui tamen haud diu post in tabernaculo dormiens, à contubernali quodam suo, & (ut credebatur) amico per insidias occiditur. Macedonio nomen fuit, qui & antea Osrohenis præfuerat, & nunc primus eisdem autor fuerat deficiendi à Maximi no. Cum que nulla subesset odii aut inimicitiaru ̄ causa, tamen eum occidit, quem ipse met corripuerat, atque ad suscipiendum imperium perpulerat. Sed enim magnopere tunc gratum se Maximino facturum putans, abscisum Quarcino caput dono obtulit. Verum Maximinus quamuis eo facinore lætus gaudens que prærepto sibi hostem, ta men illum haud modica sperantem putantem que sibi insignem gratiam relatum iri, ex tremo supplicio affecit, ceu defectionis autorem interfectorem que eius, cui facinus inui to persuaserat, atque infidum homini, quem antea pro amicissimo habuisset. Huiusmo di igitur causæ magis magis que animu ̄ exasperaba ̄t Maximini atque ad sæuitiam exacue bant, etiam antea sua sponte crudelissimum. Cæteru ̄ aspectu quoque erat horrendus, ua sto atque immani corpore, ut nemo illi, uel exercitatissimoru ̄ Græcorum, uel pugnacissi morum barbarorum co ̄lerri possit. His ita dispositis rebus, collecto exercitu omni, ac ponte intrepide pertransito, bellum Germanis intulit. Secuti illum magna uis morta lium, ac pene omnes barbaroru ̄ copiæ, ad hæc Mauri iaculatores, sagittarii que quam plurimi. Præterea Osroheni & Armenii, quorum hi Romanis subiecti, illi in amicitia ̄ fuerant, societatem que asciti, Tum si qui ex Parthis, aut pecunia conducti, aut transfu gæ, aut item capti bello Romanis seruiebant. Hæc au ̄t multitudo coacta ab Alexan dro prius, aucta dein atque exercita à Maximino fuerat. Cæterum iaculatores sagitta rii que gerendo aduersus Germanos bello magnopere idonei uidentur. siquidem expe diti hostem opprimunt incautum, facile que rursus in tutum se recipiunt. At uero Maxi minus hostilem ingressus agrum, diu nemine qui resisteret inue ̄to (quippe oe ̄s abscesserant barbari) regionem illorum depopulabatur, maturis iam segetibus, uicos que om nes incendendos diripiendos que militibus tradebat. Sunt au ̄t urbes ædificia que illa maxi me ince ̄diis obnoxia. Rara apud Germanos structura e lapide ac lateribus coctilibus, densis que potius siluis, quoru ̄ confixis coagmentatis que lignis, quædam quasi taberna cula ædificant. Igitur Maximinus in eam regionem grassatus, populatis segetibus, om ni que pecore captiuo militibus permisso, nullos adhuc hostes inuenerat. Siquidem cam pestres regiones, loca que ab arboribus pura deseruerant, atque intra siluas & paludes de lituerant, ut inde præliarentur, atque eruptione ̄ in hostem facerent. Etenim densitas illa arborum sagittis iaculis que hostium allatura impedimentum, & paludum altitudo peri culosa Romanis locorum ignaris, ipsis autem facilis, expedita que fore uidebatur, non ignaris quæ usquam peruia, quæ inuia, & genu ̄ tenus quotidie per illas discursanti bus. Sunt au ̄t Germani peritissimi natandi, ut qui tantummodo in fluminibus lauen tur. In huiuscemodi igitur locis pugna inita, ubi etiam imperator ipse Romanus for tissime prælium inchoauit. Nam cum ad ingentem quandam uastam que paludem uen tum esset, intra quam Germani fuga se receperant, uerentibus Romanis eode ̄ hostes insequi, primus Maximinus equo paludem ingressus, cum quidem etiam supra aluum equus uoragine hauriretur, magna ui repugnantes barbaros contrucidauit. Quare ex ercitus reliquus pudore instinctus, ne proderet pugnante ̄ pro se imperatorem uidere tur, ausus & ipse est paludem ingredi: multi que utrinque ceciderunt, ita tamen ut nullus

pene ̄

penè barbarorũ fuerit reliquus, dimicante insigniter Romano principe. Quare & stagnum cadaueribus oppletum, & palus sanguine confusa, pedestris prælij naualem faciem præferebat. Hanc igitur pugnam, suaq; ipsius fortia facinora, non solum per literas senatui populoq; Rom. significauit, sed etiam depictam maximis imaginibus ante curiam publicauit, ut nõ tam audire quę gesta forent, quàm etiam subijcere oculis Romani possent. Eam tabulam deinde unà cum reliquis illius honoribus senatus substulit. Fuere item alia prælia, quibus omnibus ipse manu pugnã capessens, ac fortissime dimicans explendescebat. Multisq; captiuis, atq; ingenti abacta præda, instante hyeme in Pannoniam reuersus est, intraq; urbem Sirmium, quæ maxima omnium eius regionis habetur, in hybernis agens ad uernam sese expeditionem comparabat, identidem minitans, id quod etiam præstiturus uidebatur, excisurum subacturumq; oceano tenus omnes Germaniæ barbaras nationes. Talis utiq; fuit in bellicis negocijs, maximam rebus gestis claritudinẽ adepturus, nisi grauior multo suis ac truculẽtior q̃ ipsis fuisset hostibus. Quò enim barbaros interemptos, si longe plures in ipsa urbe Roma subiectisq; nationibus cædes ædebantur? Quid prædam aut captiuos abactos proderat, si suis fortunis Romanæ ditionis mortales quotidie dispoliabãtur? Quippe omnis non modo libertas, sed instigatio quoq; delatoribus permissa, ut circumuenire quos uellent, renouareq; etiam (si ita usus posceret) usq; à progenitoribus ignota atq; indeprehensa ad eam diem crimina liceret. Neq; sane delicti alicuius quispiam arcessebatũ, quin idem continuo reus perageretur, ac censu fortunisq; omnibus expelleretur. Itaq; quotidie cerneres, qui pridẽ opulentissimi fuissent, eos nunc emendicare stipem. Tanta uidelicet tyrannidis auaritia incesserat, assiduas erga militem largitiones obtendentis. Erant præterea illius aures omnibus calumnijs patulæ, sic ut nullius uel ętatis uel dignitatis rationẽ haberet. Igitur cõplures exercitibus aut prouincijs præpositos, consulares, triumphalesq; uiros, leuissima tenuissimaq; calumnia attactos, corripi de improuiso iubebat, ac sine ullis ministerijs solos uehiculis impositos, die noctuq; iter facere ab oriente aut occidẽte, si ita cecidisset, itemq; à meridie in Pannoniam usq;, in qua tunc ipse morabatur. Dein spoliatos omniq; ignominia affectos, exilio uel morte puniebat. Quandiu igitur unus aut alter talia patiebantur, neq; ea calamitas extra ipsorum familiam egrediebatur, non iane magnopere populorũ gentiumq; interesse uidebatur. Siquidẽ beatorum diuitiũq; res aduersæ, non solum à plebe negliguntur, sed eis nonnulli etiã prauo malignoq; ingenio, ob inuidiã scilicet potentiorũ atq; felicium delectantur. Postquam aũt Maximinus plurimas illustrium uirorum familias ad egestatẽ redegit, leuiora iam illa ac minora ducens, quàm ut ipsius cupiditati satisfacerent, animum ad publicas opes trãstulit. Igitur quæcunq; pecuniæ ciuiles, aut ad publicã annonam repositæ, aut in plebem diuidendæ supererãt, tum quæ theatris ac celebritatibus seruiebant, uniuersas sibi adiudicauit. Ad hæc templorum omnium donaria, statuæq; deorum heroumq; honores, tum quicquid publici operis, aut ciuilis ornamẽti, aut materiæ deniq; fuit nummis idoneæ conficiundis, omnia pariter ignibus conflabantur. Quæ res in primis animos multitudinis ulcerauit, quasiq; luctũ publicum effecit, cum citra pugnam atq; arma quasi oppugnationi esse urbs obnoxia uideretur, sic ut quidã ę populo contra resistere, templaq; ausi tueri, etiam cadere ante aras deorum immortalium, quàm spectare patriæ spolia præoptauerint. Hinc itaq; potissimum per urbes atq; nationes popularium animi intumuerant, ac nec milites quoq; satis æquo animo ferebant, exprobrantibus inuidiose consanguineis atq; domesticis, & ipsorum culpa talia patrare Maximinum dictitantibus. Huiuscemodi igitur causæ minime profecto leues ad odium ac defectionem populos proritabant. Cæterum uotis tantummodo agebant, læsa implorantes numina, nullo scilicet audente profiteri se uindicem, donec exacto imperij triennio, exigua leuiq; occasione (ut sunt lubricæ tyrannorum res) primo arma sumpserunt rebellaruntq; Afri tali causa. Procurator erat quidam Carthagini, cui nihil ad extremam uel asperitatem, uel sæuitiam deerat. Is damnandis iudicio hominibus, exigendisq; pecunijs, fauorem principis aucupabatur. Siquidem Maximinus, quos sibi factos cognoscebat, eos potissimũ diligere cõsueuerat. Quicunq; igitur fisci rem curabant, si modo uiri probi forent (quod perraro eueniebat) aut procu-

ratione exciderant, aut præsenti periculo conterriti, gnariq; illius auariciæ, quamuis in uiti cæteros imitabant. Quapropter Africæ procurator, cum pleraq; alia uiolenter factitabat, tum ab adulescentibus quibusdã nobilibus atq; opulentis damnatione circũuentis, statim exigere pecunias intenderat, patrimonioq; illos & auitis bonis exuere. Quibus rebus exacerbati adulescentes, pecuniã quidem se daturos pollicetur, petito trium dierum spacio: cõspirantesq; interim in unum, quicunq; graue aliquid uel passi fuerant, uel passuros metuebant, iubent nocte ex agris iuuentutẽ cum fustibus ac securibus adesse. Illi dominorũ imperia exequẽtes, uenere ante lucem uniuersi in urbem, celantes sub uestibus arma, quæ cuiq; tumultuaria se obtulerant. Magna uero uis mortalium confluxere, siquidem fœcundissima hominũ Africa, plurimos tunc etiam agrorum cultores habebat. Vt aũt dies iam illuxit, iubent adulescẽtes pone sequi seruorum suorum gregem, tanquã si e reliqua essent populi multitudine, neq; tamen arma proferre prius, aut uim facere, q̃ ubi aliquos, aut e militibus, aut e populo uiderint irruere contra se, atq; ire ultum facinus, quod gesturi mox essent. Ipsi recõditis intra sinum pugionibus, adeunt procuratorem, tanquam cum eo de persoluendis pecunijs acturi, continuoq; nihil tale suspicantẽ neci dedunt. Ibi exertantibus gladios illius militibus, atq; ire ultum uolentibus, repente agrestes cum fustibus ac securibus occurrunt, fortiterq; pro dominis pugnãtes, facile omnes in fugam uerterunt. Ad hunc modum negocio succedente, iuuenes desperatis semel rebus, unam sibi reliquam salutem fore arbitrati, si patratũ nuper facinus maiore aliquo facinore cumularent, statuunt in communionem periculi rectorem prouinciæ assumere, ac populos ad defectionem solicitare, quod optari iam pridem ab uniuersis cognouerant Maximini odio, sed metu prohiberi. Igitur cum omni multitudine nocte intempesta domum proconsulis petunt. Is Gordianus fuit, proconsulatũ fortitus eum cum annum ageret circiter octogesimum: multarumq; ante prouinciarum fuerat rector, atq; in maximis spectatus negotijs. Quocirca facile susceptum iri ab illo imperium existimabant, quasi fastigium aliquod superiorum dignitatum: senatuiq; & populo Romano gratum futurum principem, qui præterquam quòd erat illustri ortus genere, etiã per honores plurimos, quasi per gradus quosdã ad imperij culmen ascendisset. Euenit aũt, ut quo die hæc agebant, domi Gordianus resideret, dilatis laboribus omniq; actu rerũ suspenso. Igit adulescẽtes cum gladijs magna stipante multitudine, proturbatis ianitoribus, impetũ in ædes faciunt, eũq; supra grabbatũ requiescentẽ offendunt, circunfusiq; senem purpura induunt, atq; Augustalibus honoribus cõsalutant. Ille re subita exterritus, insidiasq; & dolum in se cõpositum ratus deijcit humi se ex grabbato, obsecrans parcerent seni, à quo nihil iniuriarum accepissent, fidemq; principi & beneuolentiam seruarent. Instantibus autem illis, ac nudos manu gladios tenentibus, cum partim metu, partim ignoratione, haud quaq̃ sciret Gordianus, quid sibi ea res uellet, quæq; subitæ fortunæ causa foret, unus e numero adulescentiũ, qui & nobilitate & facundia cæteros anteiret, reliquis tacere & paulisper quiescere iussis, dextra capulum tenens, in hanc sententiam uerba fecit:

E duobus periculis, quorum alterum præsens manifestumq;, alterum futurum forsitan, dubijq; euentus, eligendum tibi hodie alterutrum est, ut aut nos, teq; unà serues, & spem meliorẽ qua omnes freti sumus amplectaris, aut iam iam nostris manibus intereas. Quòd si potiora malueris, multa ad spem bonã uiatica sunt. Quippe inuisum omnibus Maximinũ, pestemq; illam crudelissimæ tyrannidis tolles, uitãq; ante hac præclare tibi actam, illustri gloria cumulabis, maximosq; à senatu populoq; Ro. honores ac sempiternã laudem nancisceris. Sin uero abnueris, ac nobiscũ cõspirare pernegaueris, iam iam te hic obtruncabimus, atq; ipsi quoq; (si oportuerit) occiso tibi immoriemur. Maius nanq; facinus ausi sumus, q̃ ut salui esse citra desperationem possimus. Iacet enim tyrannidis minister, luitq; pœnas crudelitatis, nostris nunc nuper manibus interemptus. Quapropter si consenseris nobiscum, atq; in partem periculorum accesseris, cum ipse honorem imperij consequeris, tum quod nos facinus perpetrauimus, laude quàm supplicio dignum reputabitur. Dum hæc loquitur adulescens, impatiens moræ cætera multitudo, cum quidem eodem iam ciuitas uniuersa re uulgata concurrisset, Gordianũ unanimes Augustum appellant. Ille quamuis recusaret, ac senectutẽ

obtendẽs

obtenderet, tamen suapte natura gloriæ auidior, haud ægre tandem honorē suscepit, malens futurum dein ꝙ præsens iam periculum subire, simul ætate iam exacta minime recusandum putabat, quin (si ita res posceret) etiā imperatorijs honoribus immoreretur. Igitur statim tumultuari omnis Africa, sublatisq; Maximini honoribus ciuitates pleræq; imagines Gordiani, ac statuas ponere. Sed cum quoq; à se cognominarunt Africanum: nam qui ad meridiem Libyes habitant, Afri Romana uoce nuncupātur. At Gordianus aliquot dies Tysdri commoratus, qua in urbe hæc acta fuerant, nomen imperatoris iam cultumq; gerens, Carthaginem proficiscitur, ut in ciuitate maxima celeberrimaq; omnia quasi Romæ agitarentur, Siquidem urbs illa, uel opibus, uel populi frequentia, uel magnitudine tantum Romæ concedens, cum Alexandri urbe Aegyptiaca de secunda palma cōtendit. Sequebatur autem ipsum principalis pompa omnis, milites q; quicunq; aderant, iuuenesq; urbani procera statura, ad eorum similitudinem qui Romæ imperatorem comitantur, uirgæ item laureatæ, quo insigni principes à priuatis dignoscuntur. Prætereaq; ignis de more præferebatur, ut speciem fortunamq; exiguum sanè ad tempus Romanæ ciuitatis Carthago repręsentaret. Cæterum Gordianus literas cōpluris ad primū quenq; Romā missitabat, atq; ad proceres senatus, quorū erāt ei permulti amici ac necessarij. Scripsit item publice ad S.P.Q.R. significans Afrorum erga se consensum, simulq; accusans Maximini crudelitatem, quam esse omnibus magnopere inuisam sentiebat. Ipse omnē præ se mansuetudinem ferebat. Nam & delatores omnes exilio affecit, & ijs qui parum iusto iudicio damnati fuerant, iterum defendendi sui potestatē induxit: quin exules quoq; in patriā restituebat, ac militibus plura se ꝙ quisquam antea largiturū, populoq; ingens daturum congiarium pollicebatur. Idem præfectum quoq; prætorij Vitalianum, ferum crudelemq; hominem, carissimū deuotissimūq; Maximino, in ipsa urbe curauit interimendum. Siquidem suspectans, ne ille suis incœptis fortiter resistendo, cæteros quoq; metu perterritos à se auerteret, mittit prouinciæ quæstorē adulescentem audacissimū, corpore ualidum, atq; ætate florentem promptumq; ad omne periculum pro se suscipiendū, traditis centurionibus ac militibus nonnullis: cui etiam literas dedit obsignatas duplicibus tabellis, per quas arcana occultaq; negocia significare imperatores cōsueuerunt. Iubet itaq; illos intrare urbem ante lucē, ac dum adhuc in actibus occupatus esset Vitalianus, accedere ad eum intra cellulam, ubi res secretas atq; arcanas ad salutem principis pertinentes scrutari atq; inquirere consueuerat, habere se ad eum literas arcanas à Maximino dicentes, ac uelle etiam remotis arbitris, de rebus ad securitatem imperatoris spectantibus cum illo colloqui, ac mandata principis exponere. Dein signis agnoscendis occupatum pugionibus, quos in sinu occultos haberent, de improuiso confoderent. Quæ scilicet omnia ex sententia successerunt. Etenim ante lucē, quo tempore prodire illi mos fuerat, inueniunt hominem penè solum, paucis tantum circumstantibus, quippe alij nondum uenerāt, alij salutato abierant, priusquam dilucesceret. Igitur uacante illo, ac paucis duntaxat ante cellulam inuentis, ubi quæ supra diximus nunciauerunt, facile scilicet intromissi sunt: porrectisq; epistolis, cōtemplantem eum signa diligentius, prolatis pugionibus confodiunt, nudosq; eos manibus præ se tenentes prosiliunt, omnibus loco cedentibus. Nam id Maximini factum imperio putabāt. Quando idem sæpenumero etiam in eos facere cōsueuerat, qui antea ipsi charissimi uidebantur. Dein uadentes media sacra uia, proponunt epistolam Gordiani ad populum, literasq; item ab illo cōsulibus ipsis cæterisq; reddunt, uulgata etiam fama interfecti Maximini. Quod ubi auditum est, statim uniuersus populus discurrere undiq, furenti similis. Nam etsi ubiq; uulgus semper ad res nouas leuissimum, tamen Romana plebs in primis, quæ ex magna uariaq; etiam peregrinorū multitudine constat, longe cæteris mobilior est. Igitur statuæ atq; imagines Maximini, cæteriq; honores statim conuulsi, clausumq; antea formidine odium, licentia iam & potestate adepta, nullo prohibente effundebant. Quare senatus quoque frequens, etsi de Maximino certi nihil habebat, ex præsenti fortuna rem coniectans, abolitis illius honoribus, Gordianum filiumq; ipsius Augustos declarauerunt: statimq; delatores atq; accusatores uniuersi, aut effugerunt, aut ab ijs quos offenderant occidebantur. Procuratores autem,

& qui

&qui ius in illius crudelitatis ministeriũ dicebant, tracti à plebe sunt, abiectiq; in cloacas. Multi item insontes occisi. Nam & creditorẽ suum quisq;, & aduersarium in forensibus causis, & ut quenq; aliquis leuissima de causa oderat, impetu in domum facto, bonisq; direptis trucidabant. Ita sub specie libertatis, pacisq; prætextu, ciuilis belli facinora ædebantur. quin præfectum quoq; urbi Sabinũ, prohibere talia conantem fuste capiti illiso mactauerunt. Hæc igitur populus agitabat. Enimuero senatus quando iam semel periculum subierat, metu Maximini nihil sibi ad solicitandas ad defectionem prouincias reliqui faciebat. Quocirca legationes undiq; ad rectores prouinciarum mittebantur, electis è senatorio equestriq; ordine clarissimis hominibus, cum literis quibus senatus populiq; Romani mens exponebatur, qui procuratores ipsos hortarentur, uti communem patriam capesserent, curiamq; Romanam tuerentur, persuaderentq; nationibus, ut in fide populi Romani perseuerarent, cuius proprium antiquitus imperiũ foret, ueterrimumq; cum illis amicitiæ ius à maioribus institutũ. Quocirca pleriq; legatis benigne exceptis, populos ad defectionem perpulerunt, quod scilicet pronum fuit, adeo incredibili apud omnes odio Maximinus laborabat. Igitur omnibus quicunq; apud ipsos magistratũ gerentes, cum Maximino sentiebant, repente ad unum occisis, ipsi uniuersi ad Romanos defecerunt. Pauci tamen inuenti qui legatos ad se missos interficerent, aut ad ipsum mitterent, adhibitis custodibus, qui deinde omnes exquisitissimis à Maximino supplicijs affecti sunt. Hæc mens Romanæ ciuitatis, hic animus fuit. Quæ postquã Maximino nunciata sunt, quanquã tristis ac solicitus, tamen illa se contemnere simulabat, ac primo quidem alteroq; die domi quietus, ad amicos de eo negocio retulit. Cæterũ exercitus omnis, cunctiq; eius regionis mortales, & si rem omnem intellexerant, intumuerantq; animis, audacia rerum tantarũ ac nouitate, tamen pro se quisq; tacebant, ac se ignorare omnia simulabãt. Quippe tantus erat Maximini metus, ut nihil illum planè lateret, omniumq; nõ solum uerba, sed nutus quoq; speciemq; oris obseruaret. Tertio uero die conuocatis in campum ante urbem militibus suis Maximinus tribunal inscendit, atq; ex libello orationem ab amicis compositam, in hanc sententiam recitauit. Scio me uobis incredibilia nouaq; dicturum, sed (ut ego existimo) non tam admiratione quàm risu digna. Arma uobis uestræq; uirtuti nõ Germani inferunt sæpe deuicti, nõ Sarmatæ, qui de pace nobis quotidie supplicant. Persæ item qui olim Mesopotamiam peruagabantur, nunc suas intra sedes quiescere boni consulunt, cum gloria in armis uestra, tum rerum à me gestarum periculo edocti, quæ iam tum illis innotuerunt, cum tuenti ripas exercitui præfuimus. Verum (ne quid magis ridiculũ dixerim) Carthaginenses insaniunt, atq; sene infelicissimo, & extremo iam ætatis delirante dubium suaso an coacto quasi aliqua in pompa ludunt principatum. Quo enim freti exercitu, cum apud eos proconsulis ministerio lictores satisfaciant. Quibus porrò uiri armis, ubi præter lanceas exiguas ad feras excipiendas, nil sit telorum, proq; bellicis exercitationibus chori tantum, dictaq; procacia, & numeri quidam usurpentur. Neq; uero uos perterrefecerint, quæ facta in urbe nunciantur, nempe Vitalianus per dolum fraudemq; occisus est. Quàm autem leue instabileq; sit Romani populi ingeniũ, quàm prompta clamorum tenus audacia, notissimum scilicet uobis est. Si duos modo tres'ue armatos conspexerint, trudentes alter alterum, & proculcantes, ac suum quisq; periculum fugitantes, publicum neglectui habent. Quod si quis uobis etiam quę acta in senatu sunt, renunciauit, non est profecto quod miremini nostram illis continentiam duriorem uideri, atq; ob id morum cõgruentiam, uitamq; illius luxuriosam nobis anteferri. Quippe apud illos fortissima quæq; ac grauissima pro asperrimis, dissoluta atq; ebacchantia pro mitibus, uoluptarijsq; habentur. Quocirca nostrum quidem imperium, quoniam industrium atq; moderatum reformidant, Gordiani delectantur nomine, cuius infamia uitæ non uos præterit. Igitur aduersus hos atq; huiuscemodi homines bellum uobis est milites, si tamen id bellum appellandum. Nam ut mihi quidem atq; adeo cæteris omnibus uidetur, non prius Italiam attigerimus, quàm illorum maxima pars ramos supplices, liberosq; suos præferentes, nostris se pedibus aduoluent, aut formidine degeneri fugam facient, ut mihi liberum sit bona illorum uobis contribuere, quibus in perpetuum perfruamini. Hæc cum dixisset, ac multa in ciuitatem senatumq; uniuer

 sum in-

sum interpellatim probra iecisset, manuumq; gestibus minabundus, trucisq; uultu, nutuq; oris quasi præsentibus irascens, profectionem in Italiam edicit. Diuisoq; inter milites ingenti stipendio, uno tantū die interiecto facere iter incœpit, magnum secum exercitum, atq; uniuersas adducens Romanas copias. Sequebatur eundem etiam Germanorum haudquaquam negligendus numerus, quos uel armis subegerat, uel in amicitiam societatemq; adsciuerat. Præterea machinæ & bellica instrumenta, quæq; alia aduersus barbaros comparauerat. Cæterum tardius iter faciebat, ob uehicula, resq; alias usui necessarias, quæ undiq; importabantur. Nam cum repentinum id illi iter obuenisset, non cuiusquam prouidentia, ut consueuerat, sed tumultuario ac festinato ministerio, quæ erant militibus necessaria colligebantur. Igitur præmittere Pannoniorum cohortes decreuit, quibus fretus maxime erat, quæq; primæ imperatorem consalutauerant, atq; ultro etiam pro illius salute omne periculum deposcebant. Iis igitur imperauit, ut cæteras copias præcederent, ac regiones occuparent Italiæ. Dum in itinere Maximinus est, res interea Carthagini præter spem magnopere successerūt. Erat enim Capellianus quidā senatorij ordinis uir, procurator Mauritaniæ Romanis subiectæ, quæ ab ipsis Numidia appellatur. Ea gens munita exercitibus fuerat, à quibus barbarorū incursus, ac populationes coercerentur. Quare haud cōtemnendam militum manum circa se habebat. Cum hoc igitur Capelliano ueteres Gordiano simultates, ex forensi quadam disceptatione intercesserant: quocirca nomen adeptus imperatoris, successorem illi misit, atq; abscedere prouincia imperauit. Ille ea re indignatus, ac principi suo deuotus, à quo magistratum quoq; eum accepisset, omni coacto exercitu, cum quidem fidem tueri ac iusiurandum persuasisset, Carthaginem contendit, maximas ualentissimasq; copias secum adducens, uirosq; cum ætate florentes, tum omni armorum genere instructos peritosq; *rei militaris*, atq; ex consuetudine præliorum aduersus barbaros magnopere ad pugnandum paratos. Vt uero nunciatum Gordiano est, aduentare ad urbem Capellianum, & ipse affectus est extrema formidine, & perterriti Carthaginenses uniuersi: qui scilicet in turba potius quàm in exercitus aliquo ordine, collocata uictoriæ spe, cuncti pariter urbe effunduntur obuiam Capelliano. Cæterum senex Gordianus (ut quidam perhibent) simul atque ille Carthaginem attigit, desperatis rebus, quòd Maximino uires ingentes, nullas in Africa copias esse uidebat, laqueo se suspendit. Sed occultata illius nece, filium sibi ducem multitudo elegit. Ita uentum ad manus est. Erant autem numero quidem plures Carthaginenses, sed inordinati ac rerum bellicarum imperiti, quippe in altissima pace educati, festisq; & delicijs emolliti, nudiq; armis, omniq; bellico instrumento. Nam domo quisq; pugionem aut securem aut uenabulum, aut item præustas sudes, ut quisq; poterat acuminatas, ad tuendum corpus extulerant. Contrà, Numidę iaculatores optimi, atq; equitandi peritissimi, sic ut equos etiam infrenos uirga tantum currentes moderentur. Quocirca facile Carthaginensium plebs in fugam uersa. Siquidem haud ferentes illorum impetum, omnes abiectis armis confertim effugerunt, trudentesq; inter se & proculcantes, multo sanè plures ipsi inuicem affligebantur quàm cædebātur ab hostibus. Hic & Gordiani filius cecidit, & quicunq; eum sequuti, sic ut præ multitudine interfectorū, neq; discerni ad sepulturam funera potuerint, neq; adulescentis Gordiani cadauer inueniretur. Etenim ex tanta copia fugientium pauci duntaxat urbem ingressi, coniectiq; in latebras euaserant: cæteri ad portas conserti, ac pro se quisq; intrare primi urbem festinabundi, ab iaculatoribus Numidis, cæterisq; armatis militibus contrucidabantur, maximo fœminarum puerorumq; eiulatu, quorum ante oculos charissima pignora occidebantur. Sunt qui perhibeant, ut primum Gordiano, qui propter senium domi se continuerat, nunciatū sit Capellianum iam in urbem peruenisse, deplorata salute intra cubiculum se quasi dormiturum recepisse, colloq; zonæ inserto, qua præcinctus fuerat, sibi mortem consciuisse. Hæc finis Gordiani fuit, felicis anteacta uita, atq; in quadam principatus imagine extincti. Sed enim Capellianus Carthaginem ingressus, præcipuum quenq; ex ijs qui è pugna superauerant, neci dedidit: ac neq; à templis despoliandis, neq; à publicis priuatisq; pecunijs diripiendis abstinuit. aditisq; urbibus reliquis, quæcunq; honores Maximini substulissent, in his præstantissimum quenq; morte, cæteros supplicio afficiebat: agros

agros autem uicosq; concremandos militibus tradebat, prætexto quidem ulciscendi Maximinum: cæterũ clanculum militum sibi animos concilians, ut sicubi res à Maximino titubassent, ipse ad occupandũ principatũ beniuolis militibus uteretur. Ita se uidelicet res in Africa habebant. Postea uero ꝙ Romæ audita senis Gordiani mors est, ingens perturbatio senatum populumq; Ro. ingensq; terror inuasit, extincto in quem unum spes omnes suas collocauerant. Neq; enim illos præteribat, nemini iam parsurum Maximinum, cum sponte alienum ab ipsis, atq; hostili animo, tum iustis etiã causis, & professo quasi odio succẽsentem. Itaq; frequentes in unum conuenere, ac de toto negocio deliberantes, quando semel in periculum uenerant, bellum cõparare decreuerunt, duobus electis imperatoribus, qui Remp. pari potestate administrarẽt, ne rursus principatus autoritas in tyrannidẽ proueheretur. Cõuenerunt igitur non quidem in curiam quò antea consueuerant, sed in tẽplum Capitolini Iouis, quod in arce summa præcipuę uenerationis Rom. habẽt: ibi clausis foribus soli quasi teste & cõsessore, atq; adeo rerum omnium inspectore deo, selectis qui ætate ac dignitate cæteros anteirent, de quibus suffragia ferrent, duo ex omni numero, Maximus atq; Albinus plurimis suffragantib. imperatores creati. Horum Maximus cũ sæpe exercitibus præfuerat, tum præfectura urbis egregie gesta maximã ingenij prouidẽtiæq;, præterea uitæ cõtinentis opinionẽ uulgo de se prębuerat. Albinus aũt patricij generis homo, con sulatu iterum gesto, multisq; prouincijs sine ulla querela administratis, morum simplicior habebatur. Ita creati principes, Augustiq; appellati, ac senatusconsulto omnibus imperatorijs honoribus affecti sunt. Dum hæc aguntur in Capitolio, interea Po. Ro. incertum subijcientibus Gordiani amicis ac necessarijs, an tantum rumoribus exciti, facto ad portas cõcursu, uiam qua itur in Capitolium, totam conferta multitudine occupauerant, lapidesq; & fustes ingerẽtes, rebus in Capitolio actis aduersabanẽ, ac Maximum in primis recusantes, seueriorẽ scilicet ꝙ ut eum lenis multitudo facile pateretur. Qua propter eo maxime offendebanẽ, clamantes identidẽ, ac minitantes utrunq; se confestim occisuros. Nam ipsi ex Gordiani genere principẽ sibi deposcebant, ut in familia nomineq; eo nomen imperatorium remaneret. Albinus aũt ac Maximus equestris ordinis iuuẽtute, atq; urbanis militibus cũ gladijs undiq; stipati, egredi Capitolio conabanẽ, sed lapidibus ac fustibus coerciti, donec subijciẽte nescio quo, ad hunc modum populo imposuerunt. Erat puer quidã infans adhuc ex Gordiani filia natus, nomen aui referens. Hunc igitur submissis quibusdã afferri ad se iusserũt. Qui cum domi eum ludibundũ offendissent, impositũ in humeros per mediam ferebant multitudinẽ, plebi ostentantes, ac nepotulum Gordiani dictitantes, uocantesq; eum nominatim, quoad in Capitoliũ pertulerunt, populo subinde acclamante & cõspergente puerum frondibus. Cum itaq; senatus Cæsarem illum declarasset, quando adhuc per ætatem Remp gerere nõ poterat, & iræ multitudinis resederant, passi uidelicet sunt in aulam palatinã senes imperatores cõmigrare. Sed incidit per eos dies ciuitati Ro. funesta calamitas, orta de nimia duorũ senatorũ audacia. Nam cum senatus haberẽ de publicis negocijs, duo ex militibus Maximini, quos in castris reliquerat, emeritę iam ætatis, ad fores curiæ accesserunt exploratũ quæ gererenẽ, inermes uidelicet, tantũq; subarmalibus & sagis induti. Constiterant aũt pariter cum reliqua multitudine, sed cæteris ante fores pręstolantibus, duo tresue ad summũ curiosiores audiendi, curiam ingressi, sic ut ultra aram quoq; uictoriæ penetrarent. Hic senator quidam deposito nuper cõsulatu, Gallicanus nomine, ac genere Carthaginensis, alterq; item prætorius Mecenas, nihil tale expectantes milites, manusq; adhuc sub sagulis habẽtes, repente adactis in corda pugionibus interficiunt. Etenim omnis senatus ob recentem seditionẽ, tumultũq; superiorem, alij propalam, pars clanculũ gladios gerebant, quibus suam quisq; salutem ab inimicorũ insidijs tuerentur. Ita cæsi milites, quod se de improuiso defendere haud quiuerant, prostrati ante altaria iacebant. Quo uiso cęteri confestim expauefacti cõmilitonum interitu, simulq; populi cõcursum formidãtes, quod erant inermes, fugam arripuere. Cæterũ Gallicanus raptim se curia in mediam multitudinẽ proripiens, gladiumq; & manum stillantẽ sanguine ostentans, ad persequendos occidendosq; senatus populiq; Rom. hostes, amicos sociosq; Maximini, uulgus adhortabaẽ. Quibus rebus

inducta plebs, Gallicanū faustis excipit acclamationibus, militesq; lapidibus incessit, quatenus licuit persecuta. Cæterū cum se illi in castra recepissent, paucis tantummodo uulneratis, clausis portis, armisq; arreptis, castrorū mœnia defensabant. Verum Gallicanus (quando semel tantum facinus ausus fuerat) bellum protinus ciuile, atq; omnibus perniciosum suscitauit. Quippe iussis effringi publicis armamentarijs, in quibus pompæ magis instrumenta q̄ belli asseruabantur, unde sibi quisq; munimentum corporis accommodaret, apertisq; item gladiatorum ludis, atq; unoquoq; proprijs armis ornato, præterea cunctis, quæcunq; intra domos aut officinas essent, hastis, gladijs ac securibus direptis, cum quicquid occurrerat, furor in arma conuerteret, statim omnes conserti, conglobatiq; ad castra contenderunt, ac uelut urbem aliquam expugnaturi, murum ipsum portasq; circumsederunt. Cæterū milites, utpote pugnandi peritissimi, pinnis sese murorum clypeisq; protegētes, sagittarū iactu crebro, ac prælongis contis multitudinem repellebant. Postremo cum iam defatigato populo saucijsq; magna ex parte gladiatoribus, atq; in uesperā uergente die, regredi in urbem decreuissent, conspicati milites securitatem abeuntium (quippe minime ausuros putabant Romani, adeo paucos aduersus tantam multitudinē castris eruptionem facere) cōfestim uniuersi sese portis patentibus in uulgus illud hominum concitauere. Ibi gladiatores ad unum cæsi, magnaq; pars populi collisa. Quo facto, cum haud procul castris recessissent, rursum sese intra munimenta receperunt. Hinc igitur maior senatui populoq; Rom. indignatio oborta. quare duces ex Italia omni probatissimū quenq; delegerunt, iuuentutemq; omnē collectam in unum, subitarijs armis ac tumultuarijs adornarunt. Horum potissimam partem secum Maximus eduxit, ut aduersus Maximinum præliaretur, reliqui ad urbis custodiā tutelamq; relicti. Interea quotidie ad muros castrorum dimicabatur, sed profectu nullo, defensantibus superne militibus, ictamq; & sauciam multitudinem lœde repellentibus. At Balbinus domi se cōtinens, populo per edictum supplicabat, ut in gratiam cum militibus rediret, quibus etiam omnium quæ patrauerant, obliuionē atq; impunitatē pollicebat. Sed neutris id persuasum, gliscente indies malo, ac populo indignante, quòd tanta multitudo tam paucis contemptui foret: contra militibus ægerrime ferentibus, ea se à Romanis passos, quæ uix unquam à barbaris expectassent. Postremo quando oppugnatio parum procedebat, uisum ducibus interuertere omnis riuos, qui in castra peruenirent, ut milites aquarum penuria sitiq; conficerent. Igitur abscindendo obstruendoq; cunctos è castris aquarum riuos auertebant. Sed enim intellecto periculo milites, ac rebus desperatis, erumpunt uniuersi patentib. portis, congressiq; multitudinē fugientem in urbem usq; persequuntur. Sed ubi iam statario illo certamine plebs inferior intra domos se receperat, ac tegularū lapidumq; & testarū iactibus desuper urgere cœperat milites, haud ausi illi ignota ędificia subire, clausis etiam domibus & tabernis, ignem ianuis ac ligneis ædificiorum proiecturis, quales in urbe plurimæ sunt, ilico admouerunt. Quo factum est, ut partim crebritate insularum, partim lignea materia, bona pars urbis conflagrauerit: multiq; ex opulentis pauperes facti, maximis atq; egregijs amissis possessionibus, uel prouentu uberrimis, uel splendore ipso, & uarietate preciosis. Neq; uero pauci extincti mortales, quòd ianuis igne occupatis, proripere se domo copia non fuerat. Bonaq; diuitum direpta penitus, immiscente se militibus studio rapiendi facinorosissimo quoq; & tenui plebecula. Sed adeo peruagatum longe lateq; incendium est, ut plus multo cō sumpserit, quàm quantum spacij maxima quæq; urbs ædificijs occupet. Dum hæc Romæ geruntur, interea Maximinus confecto itinere Italiam attigerat, ac sacrificato ad aras, quæ in finibus ipsis erectæ sunt, pergit iter facere, iussis arma tenere, atq; instructa acie progredi militibus. Sed cum & Africæ defectionem, & Romæ bellum ciuile, prætereaq; res à Maximino gestas, iterq; eius hactenus conscripserimus, reliqua deinceps explicabuntur.

VAE post interitum Gordiani gesserit Maximinus, iterque eius in Italiam, prætereaque Africæ defectionem, & in urbe ipsa populi ac militũ seditiones, superiore uolumine recensuimus. Enimuero Maximinus posteaque ad Italiæ fines peruenit, præmissis exploratoribus, qui specularentur, an ulli in alpiũ cõuallibus & densissimis siluis insidiæ delitescerẽt, ipse in planũ deductis militibus, iubet armatorũ acies quadrato agmine incedere, ut ab ijs quàm plurimũ campi occuparetur, cunctisque in mediũ coactis impedimentis, ipse cum suis stipatorib. ueluti subsidio sequebatur, alis utrinque discurrentibus cataphractorum equitum, Maurisque iaculatoribus sagittarijsque ex oriente & equitatu Germanorũ, quos auxiliares asciuerat, quosque etiam præcipue opponere hostibus cõsueuerat: ut primos uidelicet impetus exciperent, feroces audacesque initio pugnæ uiri, simul ut (si in discrimen ueniretur) uilis potissimum barbaria illa periclitaretur. Sed ubi totam planiciem seruatis ordinibus transmiserunt, ad Italiæ urbem peruentum est, quæ Emona à cultoribus uocatur. Ea sita est in extrema planicie ad alpium radices, ubi speculatores atque exploratores exercitus narrãt Maximino uacuam relictam urbem, aufugisse omnis incolas, templorum etiam ac domorum ianuis incendio consumptis, atque omnibus quæ uel in urbe uel in agris fuerant exportatis, atque igni corruptis, nihil aut iumentis, aut hominibus alimentorum relictum. Quæ res grata in primis Maximino fuit, quòd idem cæteros quoque populos suo quenque metu facturos arbitrabatur: contra milites indigne tulerunt, quod ab initio statim fame laborarent. Cumque noctem exegissent, partim intra patentes cõmunesque omnibus domos, partim in planicie ipsa, statim sole oriente, ad alpes accesserũt. Hi sunt longissimi quidã montes, uice murorum Italiæ circundati, adeo in altum æditi, ut etiam superare nubes uideantur, itaque in longum porrecti, ut uniuersam Italiam comprehendant, leua ad Tyrrhenum pelagus, dextra ad Ionium usque pertingentes, densis ubique nemoribus infessi, atque angustissimis callibus, & rupium prærupta altitudine, scopulorũque asperitate uix peruij, nonnullis tamen quasi semitis magno ueterum Italorum labore manufactis. Quapropter ingens transiturum illac exercitum formido tenebat, sperantem summa iuga teneri iam ab hoste, nullosque non obstructos exitus ad se prohibendos. Neque is metus de nihilo erat, locorum naturam contemplantibus. Postea uero quàm sine ullo impedimento, superatis alpibus in castra descenderant, læti scilicet omnes instauratis animis uitulabantur, nihilque non sibi ex sententia cessurum Maximinus arbitrabatur, ne locorum quidem difficultati fidentibus Italis, intra quas latitare ipsi, & saluti suæ consulere, præterea que insidiari hostibus, ac locis superne imminentibus pugnam capessere potuissent. Sed ubi planiciem attigerunt, nunciant exploratores maximam Italiæ urbem Aquileiam portas occlusisse, Pannoniorum acies quæ præiuerant, acriter murum oppugnasse. Cæterum tentata re sæpe omnes incassum conatus euasisse. Itaque iam defatigatos recedere, lapidibus scilicet & hastis magnaque sagittarum ui desuper ingruentibus. At Maximinus iratus Pannonijs, quasi parum impigre præliatis, ipse cum exercitu reliquo accelerabat, sperans nullo negotio se illius urbis potiturum. Sed Aquileia prius quoque (ut erat ingens urbis eius magnitudo) populo abundabat: & uelut Italiæ quoddam emporium ad mare sita, quasique terminus Illyriæ, copiam rerum è continenti per terram fluuiosque conuectam nauigãtibus suggerebat: & ab ipso mari res ad usum eorum qui continentẽ colunt, necessarias uidelicet superioribus terris propter hyemis asperitatem minus feracibus, maxime tamen uinum, cuius in ipsa regione maximus prouentus, uicinis gentibus ne uitem quidem habentibus, affatim suppeditabat. Ex quo factum uti super ciuium ingentem numerum, etiam magna uis hospitum ac mercatorum eam urbem frequentaret. Enimuero tunc etiam aucta multitudo confluentibus illuc ex agris, quicunque oppidulis uicisque circa relictis, fidebant urbis magnitudini, ac uetustis mœnibus dirutis quidem antea magna ex parte. Quip

pe in tanta Romanorũ potentia, neq; murorum, neq; armorũ Italiæ ciuitates indigebant, pacem altissimã agitantes, atq; in participatũ reip. ascitæ. Sed tunc urgente uidelicet necessitate, renouatis, instauratisq; mœnibus, præterea turribus ac propugnaculis excitatis, totaq; urbe ad eum modum cõmunita, clausisq; portis, noctẽ, diemq; uniuersi pro muro stantes, hostem fortissime propulsabant. Duces erant summa potestate duo consulares uiri lecti à senatu, Crispinus ac Menephilus. Hi maxima diligentia procurauerant, uti necessaria quæq; in urbem importarentur, sic ut diuturnior quoq; sustineri oppugnatio potuerit. Erat item in urbe magna aquarum abundantia, partim ex puteis sanè frequentibus, partim è fluuio muros præterfluente, ac pariter fossæ obiectus, & aquarũ prębente copiam. His ita intra urbem cõparatis, ut primum defendi muros diligenter, clausasq; portas Maximinus audiuit, decreuit mittere legatorũ specie, qui illos alloquerentur, ac si possent, reserari sibi portas persuaderent. Habebat autem in exercitu tribunũ quendam Aquileiæ ciuem, cuius nati atq; uxor, pręterea familia omnis in urbe erant conclusi. Quare eum, centurionesq; nonnullos quasi oratores mittit, sperans facile illius autoritatem municipes secuturos. qui ubi muro appropinquarunt, in hanc sententiam uerba faciunt. Iubere cõmunem imperatorem pacem depositis armis colere, seq; amicum pro hoste accipere, sacrisq; faciundis uacare, quàm cædibus, miserari patriam paulopost (si obstinati perstiterint) ruituram. licere ipsis (si uelint) una opera sibi quemq;, & saluti patriæ cõsulere: quippe obliuionẽ, ueniamq; omnium quæ fecerint, optimũ principem polliceri, quando nihil ipsorum, sed omnia forent aliena culpa contracta. Talia quædã sub muro legati magna uoce pronunciabãt, sic ut facile exaudiri, si non planè ab omnibus, certe ab ea multitudine possent, quæcunq; supra muros turrcisq; cõstiterat. Etenim taciti omnes legatorum dictis aures dederant. Quare metuens Crispinus, ne pollicitationibus illis, quæ uulgi inconstantia est, ad mutandum pace bellum, referandasq; hosti portas impellerent, discursans ipse per muros rogare, obtestariq; singulos, uti audacter manerent, fortiterq; resisterent, neq; fidem proderent senatui debitam P. Q. R. neue titulum seruatæ ac propugnatæ Italiæ totius aspernarent, neu promissis crederent periuri fraudulentiq; tyranni, neue item benigna oratione inescati, ruerent in manifestam perniciem: sed cõsiderent belli fortunę, ita plerunq; dubiæ, atq; ancipiti, ut magnus interim numerus à paucissimis, & qui potentiores creduntur, ab ijs qui imbecilliores habeanẽ, uicti superatiq; sint, neue utiq; expauescerẽt exercitus illius magnitudinem. Nam qui pro altero dimicant, cum suæ uictoriæ felicitatẽ ad alios uideant migraturam, minus profecto acriter decertãt. Quippe qui intelligant se quidem in periculi participatum admitti, cæterũ extremos uictoriæ fructus ad alium peruenturos. Qui autem pro patria pugnant, præterquam quod spe meliore esse debent (neq; enim aliena occupare, sed tueri sua contendunt) etiam animo sunt maiore, ut quos non alienum imperiũ, sed sua quenq; necessitas adigat, quoniam scilicet uictoriæ fructus ipsis potissimũ debeantur. Talia quædam nunc singulis, nunc uniuersis ingerens Crispinus, homo suapte natura uenerabilis, ac Romana facundia pollens, præterea gratus omnibus miti modestoq; imperio, persuasit multitudini ut in officio fideq; permanerent. iussitq; legatos rebus infectis ad Maximinum reuerti. Dicebatur autem Crispinus ad bellum sic audacter sustinendum, etiam aruspicum responso, qui læta exta nunciarent, animatus. etenim magnopere fidem huiuscemodi signis habere Itali cõsueuerunt. Cæterum nonnulla quoq; oracula ferebantur patrij cuiusdam numinis, uictoriam promittentia. Belem uocant indigenæ, magnaq; eum religione colunt, Apollinem interpretantes. Cuius etiam speciem pro urbe ipsa pugnantem, quidam è militibus Maximini uisam sibi in cœlo affirmabant. Quod utrum sic esse nonnulli putauerint, an id commentum placuerit, ad leuandam infamiam tanti exercitus, qui bello impar foret aduersus minorem multo numerum oppidanorum, ut scilicet uicti potius à dijs, quàm ab hominibus uiderentur, haud sanè satis exploratum habeo. Cæterum nouitas euẽtus cuncta credibiliora facit. Postea uero quàm infecto negocio legati reuerterũt, ira & furore instinctus Maximinus, magis magisq; accelerabat. Vt autem ad fluuium peruenit, qui ad lapidem duodecimum procul est ab urbe, inuenit ipsum maxima aluei profunditate ac latitudine defluẽtem.

Etenim

Etenim anni tempore solutæ uicinorum mõtium niues, quas longa hyems durauerat, maximum torrentem effecerant, sic ut nullo pacto transire exercitus posset. Nam pontem, quod opus magnum atq; pulcherrimũ ueteres imperatores lapide quadrato construxerant, pylis ueluti quibusdam paruis sensim crescentibus, ruperant ac resoluerãt Aquileienses. Ita cum neq; ponte, neq; nauigijs (quippe nulla suppeditabant) transire exercitus posset, substitit incertus consilij. Sed enim Germani aliquot ignari, quàm rapido abruptoq; impetu Italiæ flumina deferant, ratiq; sensim influere campos, quẽadmodũ apud ipsos consueuerunt (unde etiã quia minimum se concitant, per facile congelascunt) ausi seq; & equos natãdi peritos alueo credere, ui fluminis ablati perierunt. Igitur cum biduum aut triduum in tentorijs fuisset Maximinus, ducta circum exercitum fossa, ne qui de improuiso in castra ruerent, stabat in sua ripa deliberabũdus quonam tandem pacto fluuium põte iungeret. Sed magna lignorum ac nauigiorum penuria, quibus inter se iunctis pontem fabricaretur, nuntiarunt quidam è fabris, esse permultas in agris illis desertis inanes cupas forma rotũda, quibus uidelicet incolæ quondam ad uinum importandum utebantur. ea cum esset ad nauium similitudinem cõcaua, deuincta mox inter sese scapharum more, innatatura uidebantur. Etenim ire pessum uinculis inter se constricta, ac uiminibus desuper iniectis, & puluere multo saburrata non poterant. Quod ubi factum est, facile milites in ulteriorem ripam transgresi, suburbanis ædificijs, quæ deserta inuenerunt, igne correptis, uites arboresq; exciderunt, omnemq; eius regionis ornatum fœdauerunt. Siquidem arborum cõparibus ordinibus, ac uitibus inter se iunctis, & in sublime euectis, ad festæ celebritatis speciem, quasi coronis quibusdam redimita om̃is regio uidebatur: quibus radicitus excisis, exercitus ad ipsos urbis muros contendebat. Sed omnibus defatigatis, non fuit imperatoris consilium urbem ipsam statim inuadere. Sed extra teli iactum constituto milite, diuisoq; in centurias, & cuneos, ac partibus muri totius unicuiq; attributis, uno tantum die ac requiescendum indulto, statim deinde oppugnare urbem aggreditur. Igitur machinamentis omnifariam admotis, cum genus oppugnationis nullum prætermitteretur, plurima scilicet, ac propemodum quotidiana certamina edebãtur. Etenim circũdatis uelut indagine quadam muris, magnaq; ui atq; alacritate pugnam capessente milite, resistebant audacter Aquileienses, clausisq; templis & domibus, uniuersi cum liberis & coniugibus urbem desuper è turribus ac propugnaculis defensabant. Neq; erat ulla tam inutilis ætas, quæ pugnare pro patria recusaret. Cæterum suburbana omnia, & quicquid extra urbem ædificiorum fuerat, demolitus Maximinus, lignis, materiaq; omni ad machinas abutebatur, quibus muri saltem aliquam partem demoliretur, qua immissus exercitus diriperet urbem, ac dirueret, totamq; eam uastam mox desertamq; relinqueret. Neq; enim decorum sibi aut honorificum fore iter Romam arbitrabatur, nisi urbem deleuisset, quæ prima in Italia obstitisset. Quocirca multa pollicentes atq; ostentantes ipse cum filio, quem Cæsarem fecerat, obequitabant militibus, eosq; ad pugnandum acriter adhortabantur. Enimuero Aquileienses saxa desuper iaciebant, sulphurq; bitumine, ac pice mixtum dolijs, quorum manubria longiora, immittebant, atq; ut primum exercitus muris successerat, ignibus iniectis dispergebant unanimiter imbrium ritu. Quamobrem pix illa cum cæteris, quæ supra diximus, partes nudas corporis subiens, undiq; diffundebatur: sic ut miles loricas, armaq; cetera ferro excandescente, corijsq;, ac lignis ardentibus, contrahentibusq; se raptim abijceret. Itaq; cernere erat milites arma sibijpsos detrahẽtes, quæ spoliorũ speciem abiecta humi, commento magis artis, quam ui pugnantium præferebant. Ex quo factum est, ut plerisq; militibus, aut oculi extinguerentur, aut summæ oris partes, manusq; item, & si qua præterea nuda in corpore patebant, ignibus labefactarentur. Sed & machinis quæ muro admouebantur, desuper tædas inijciebant, pice ac resina oblitas, quarum extremitas mucronem ueluti sagittæ haberet, quæ cum accensæ deferebantur, infixæ, inhærentesq; machinis, facile scilicet illas concremabant. Sed primis sanè diebus par utrinq; librata fuit pugnæ fortuna. Dein mora iniecta, minus minusq; iam alacer Maximini erat exercitus, sed quia spe falsus, tristiorq; indies. Nam quos ne unum quidem diem sperauerant suum laturos impetum, eos non modo non cedentes, sed resisten-

tes etiã audacissime animaduertebant. Contra Aquileienses magis magisq; indies uirium atq; animorum implebantur: & assiduitate pugnandi peritiã pariter audaciamq; consecuti, sic despiciebant milites, ut etiam iocarentur in eos, & cauillarentur, nihilq; non contumeliæ obeunti muros Maximino exprobrarẽt, tum in ipsum iuxta filiumq; nulla non iacerent probra. Quibus irritatus ac furens, cũ effundere in hostes iram non liceret, plurimos è suis ducibus, quasi parum strenue atq; acriter urbem oppugnarent, extremo supplicio affecit. Quo factum, ut infestiorem sibi atq; iratiorem militem reddiderit, & contemptibilior fieret aduersarijs. Euenit præterea, ut Aquileienses commeatu rebusq; cæteris abundarent, quoniam magna diligentia quæcunq; ad homines aut equos sustentandos desiderantur in urbem fuerant comportata. Contra exercitus omnium rerum egenus, excisis feracibus arboribus, agroq; omni peruastato, partim sub tumultuarijs tentorijs agitabant, partim sub aperto cœlo tolerabãt solem, atq; imbres. Siquidem nihil alimenti, uel ipsis, uel iumentis importabatur, obsessis omnibus Italiæ itineribus Romanorum diligentia, murisq;, & portis excitatis. Etenim uiros consulares cum lectissimis, ac spectatissimis hominibus ex Italia tota miserat senatus, qui litora portusq; tutarentur, neq; cuiquam potestatem facerent nauigandi, sic ut inaudita, incognitaq; forent Maximino quæcunq; Romæ agitabantur. Quin uiæ quoq; omnes, & calles, ne quis transiret, diligentissime seruabantur. Ita eueniebat, ut exercitus, qui urbem obsidebat, ipse inuicẽ obsideretur. Nam neq; Aquileiam capere, neq; Romam proficisci poterat, nauigiorum aut uehiculorum penuria, quæ omnia prius occupata, & cõclusa fuerant. Rumores quoq; suspitionibus in maius augebãtur, esse uniuersum in armis Romanum populum, consensisse Italiam gentesq; omnes Illyricas, barbarasq; quascunq; aut oriens aut meridies uidet ad exercitum contrahendum coniuratas in Maximini odium. Quare desperantes milites, omnium rerum penuria laborabant, uixq; aquæ satis habebant, quam etiam pollutam sanguine, & cædibus de flumine hauriebant. Nam & Aquileienses cadauera suorum, quæ humari non poterant, in flumina præcipitabant: & qui ferro morboq; in exercitu perierãt, itidem alueo demergebãtur. Inter quos etiam qui inopia ciborum confecti, uix adhuc spiritũ retentabãt. Cum igitur ad hunc modum mœstus atq; inops exercitus esset, repente dum sub tentorio quiescit Maximinus uacuo die à pugna, cũ pleriq; aut in tabernacula, aut in suas quisq; stationes concessissent, uisum est militibus ijs, quorum ad urbem Romam sub monte Albano castra erant, atq; in his liberi eorum cõiugesq; relictæ, neci dedere Maximinum, ut aliquando à diuturna & inexplicabili obsidione requiescerent, neq; Italiæ bellum inferrent in tyranni gratiam, damnati omnibus & inuisi. Quocirca occupata audacia, sub medium fermè diem ad illius tentorium contenderunt, conspirantibus unà corporis custodibus. Ibiq; postquam de signis militaribus illius imagines detraxerunt, prodeuntẽ mox tentorio, cum filio, ut ad eos loquerentur, continuo obtruncãt, unaq; præfectum prætorio, & quoscunq; charissimos ille habuerat, Proiectaq; ad ludibrium cadauera, canibus dein uolucribusq; lanianda reliquerunt, missis tantũ Romam imperatorum capitibus. Hunc habuit finem Maximinus cum filio. Ita male gesti imperij dedere ambo supplicium. Cæterum exercitus hærebat nece audita principum. Neq; enim perinde omnibus grata, præsertimq; Pannonijs Thracibusq; barbaris, qui scilicet imperium tradiderant. Sed quando infectum fieri iam nequibat, ferebant quanquã inuiti, & se gaudere cum cæteris simulabant. Quare depositis armis, pacatorum habitu, ad Aquileiæ muros accesserunt: nunciataq; cæde Maximini, petebãt uti sibi portæ aperirentur amicis iam, qui pridie hostes fuissent. Enim uero Aquileiensium duces haud passi, proponũt Maximi, & Balbini, ac Gordiani Cęsaris imagines, coronis, & lauro redimitas. Quibus ipsi acclamantes, etiam hortabantur exercitum, ut agnoscerent, salutarentq;, & lætis exciperent uocibus, quos senatus, populusq; Romanus imperatores elegisset. Nam Gordianos illos superiores, cum dis agere æuum. Sed & forum rerum uenaliũ supra muros exposuerunt, magna ciborum, uiniq; copia, prætereaq; uestium, & calceorum, rerumq; adeo omnium, quas præbere hominibus posset ciuitas beata & florens. Igitur magis, magisq; ea res exercitum obstupefecit, cogitantẽ fuisse illis abunde omnia, etiam ad longiorem obsidionem suffectura: contraq;

sema

se magna egestate omnium, prius aliquanto perituros, quàm urbe omnibus circunfluente copijs potirentur. Ita manente sub muris exercitu, & quæ cuiq; usui forent, inde sumentibus colloquentibusq; inter se, pacis erat amicitiæq; uelut habitus, manente adhuc obsidionis specie, cum scilicet clausa mœnia Romanus circunsideret exercitus. Dum hæc ad Aquileiam geruntur, interea equites, qui Maximini caput Romam ferebant, magno studio accelerantes, patentibus ubiq; portis, ac laureata popularium frequentia excepti, stagnis paludibusq; inter Altinum ac Rauennã enauigatis, Maximũ in urbe Rauenna inuenerunt, delectos ex urbe & Italia contrahentem milites, ac Germanorum auxiliares, qui beneuolentiæ nomine publice à popularibus missi fuerant, quibus olim Maximus cum imperio diligẽtissime præfuerat. Ergo paranti copias aduersus Maximinum repente occurrunt equites, capita ferentes principum, uictoriãq; nunciãtes, & rerum prosperos successus, consensumq; exercitus & populi ad eosdem colendos principes quos senatus elegisset. His igitur præter spem nunciatis, statim ad aras sacrificatum discurritur, uictoriam canentibus uniuersis, quam citra pulueris iactum sibi pepererant. Enimuero Maximus peracto sacrificio, Romam dimittit equites, ut rem gestam populo narrent, & capita illa perferant. Qui postq; peruenere in urbem, atq; infixa contis hostilia capita omnib. conspicienda prætulerũt, nemo utiq; uerbis ullis consequi posset festum lætitiãq; eius diei. Nulla quippe fuit ætas, quæ non ad aras & templa festinaret, nemo qui domi se continuerit: sed ibant ceu lymphati gratantes inuicẽ, atq; in circum ueluti futura cõcione frequentes cõcurrebant. Ipseq; Balbinus hecatõbas immolabat, nulliq; nõ magistratus, nulli nõ è senatorio ordine lętabundi supra q̃ dici posset, agitabant, quasi securim ceruicibus imminentẽ excussissent. Igitur nuncij, legatiq; per omnes prouincias laureati dimittebantur. Dumq; ad hunc modum tanta Romanũ Po. lætitia tenebat, interea Maximus Rauenna profectus, Aquileiam peruenit, trãsmissis paludibus, in quas fluuius Eridanus, ac uicina exundant stagna, sic ut per ora septem in mare præcipitẽtur. Itaq; indigenæ patria lingua paludem illam, septem maria appellant. Statim igitur Aquileienses Maximũ reseratis portis excepere, nullæq; nõ Italiæ ciuitates legatos mittebãt principes uiros candidatos, ac laureatos, & deorũ patriorũ simulacra aureasq; coronas, si quæ in donarijs fuerant cõportantes, qui fausta omnia Maximo acclamarent, & frondibus eum conspergerẽt. Quin exercitus etiam qui Aquileiam circunsederat, pacato habitu prodibat laureatus, non tam uero concordiq; affectu uniuersorum, quàm ficta beneuolentia, & honore temporario ad præsentem fortunam principis accommodato. Plerisq; tamen indignantibus, ac dolentibus clanculum, quem ipsi elegerant cecidisse, rerum potiri quem senatus creauerat. Enimuero Maximus uno alteroq; die sacrificijs absumpto, tertio dein exercitum omnem in planiciem conuocauit, atq; ex tribunali ad hunc modum uerba fecit: Quàm fuerit ex usu uobis pœnitentia, & reconciliata cum Romanis gratia, re ipsa didicistis pacem uidelicet pro bello agitantes seruato etiam militari iureiurando, quod est unum Romani principatus mysteriũ sanctissimũ. Quare debetis etiam deinceps huiuscemodi cõmodis frui, fidem populo seruantes, senatuiq; Rom. & nobis imperatoribus, quos à nobis nobilitate & rebus gestis, lõgaq; serie generis, quasi per gradus quosdam prouectos, pari iudicio S. P. Q. R. elegerunt. Neq; enim unius tantum hominis peculiaris possessio principatus est, sed communis antiquitus totius Romani Po. Siquidẽ in illa urbe sita est imperij fortuna, nobis aũt dispẽsatio tantũ, atq; administratio principatus unà uobiscũ demandata est. Qui si ordinẽ, quem decet, ac modestiam retinebitis, si debitũ principibus honorẽ ac reuerentiam exhibebitis, cum ipsi beatam uitam bonisq; omnibus affluẽtem adipiscemini, tum nationes ac ciuitates uniuersæ pacem colentes in officio permanebunt. Viuetis aũt cuncti ex animi uestri sententia domi suæ quisq;, neq; in externis regionibus cõflictabimini. Vt aũt barbaræ gentes pacem quietẽq; tueant, nobiscum erit hic labor. Nam cũ duo sint imperatores, facilius urbanæ res administrabunt, atq; externæ, pręsto scilicet futuro alterutro, quocunq; usus uocauerit. Neq; uero suspicemini rerũ superiorũ memoriã ullam superfore, aut in nobis (quippe nihil non iussi fecistis) aut in Ro. Po. nationibusq; alijs, quæcunq; ob acceptas iniurias desciuerunt. Sit omnium obliuio, sit fœdus constantis amicitiæ, fidesq; beniuolen

beneuolentiæ, ac moderationis sempiterna. Hæc locutus Maximus, ac pecunias magna copia pollicitus, paucos Aquileiæ commoratus dies Romã reuerti constituit. Igitur dimisso exercitu reliquo in prouincias, castraq; propria, Romam reuertitur ipse, cum stipatoribus ijs, quibus imperatorum custodia incumbebat, quiq; delecti ab Albino fuerant, neq; non auxiliaribus Germanis, quorum potissimum fidei cõfidebat, utpote quibus olim nondum adepto imperio cum potestate præfuerat. Ingredienti urbem etiam Albinus occurrit, Gordianum Cæsarem secum adducẽs. Senatus autem, populusq; uniuersus lætis acclamationibus ueluti triumphantes exceperunt. Post id autem, cum publice, priuatimq; modestia & grauitate imperiũ gubernaretur, omnesq; omnia bona diceret, lætareturq; populus & gloriaretur patricijs imperioq; dignis principibus, militum tamen ulcerosi animi populares illas acclamationes haud æquis auribus accipiebant, ipsamq; illam nobilitatem grauabantur, indigne ferentes datos sibi à senatu principes. Angebant præterea eos Germani quos in urbe secum Maximus retinuerat. Nam futuros uindices sperabant, si quid ipsi maius ausi forent: etiamq; insidias suspectabant, ne forte ab illis per fraudem exarmarentur, memores Seueri principis, qui etiam Pertinacis interfectores exauctorauerat. Cum itaq; ludi Capitolini celebrarentur, deditis festo ac spectaculis omnium mentibus, repente dissimulatũ diu sensum milites indicarunt. Namq; ira instincti, ac uesano quodam motu unanimiter ad regiam concurrentes, senes principes ad necẽ deposcebant. Forte accidit, ut ne ipsi quidem inter se satis congruerent. Sed(ut est regnãdi inexhausta auiditas, atq; incommunicabilis natura potestatis) uterq; ad se summam imperij trahebat. Etenim Albino claritudo natalium, atq; iterum gestus consulatus, Maximo aũt præfectura urbi, & quòd rerum peritus habebatur, animos faciebant: utrunq; tamen patricia nobilitas, & quantum satis esset, illustre genus, ad summũ imperium stimulabant. Quæ res in primis ambos perdidit. Nam audito Maximus uenisse ad se occidendum milites, qui prætoriani appellãtur, accersere statim Germanos auxiliares statuerat, qui scilicet in urbe ipsa erant, ac posse resistere prætorianis uidebantur. At Albinus dolum contra se, compositamq; aliquã suspectans fraudem, quòd studere Maximo Germanos cognouerat, prohibuit acciri illos, negans ad prohibendos, repellendosq; prætorianos conuocari, sed id agi, ut summa rerum solus Maximus potiatur. Ac dum inter se ad hunc modum disceptant, ecce tibi unanimiter milites impetu in aulam facto, turbatis ianuarum custodibus, senem corripiunt utrunq;, laceratisq; uestibus quas gerebant, uilioribus sanè, utpote domi se continentium, nudos ipsos ex aula abstrahunt, ac per omnem ignominiam contumeliamq; cædentes irridentesq; senatorios imperatores, barbamq; & supercilia uellentes, neq; ulli parcẽtes corporis totius ludibrio, per mediam urbem ad castra deducebant, ne occidere quidẽ illos in regia decreti, sed lento mortis genere prius excarnificare, quo dolorem diutius perpeterentur. Sed ubi Germanos re deinde cognita, raptis armis in auxilium concurrere nunciatum prætorianis est, statim illos nullo non ludibrio prius affectos contrucidant, Relictisq; in ipsa uia cadaueribus, tollentes in altum manibus Gordianum Cæsarem, quando aliud nihil occurrit, Imperatorem consalutabant, Identidem ad populum uociferantes, iacere ipsorum manu, quos populus ab initio recusauerat: electumq; Gordianum, Gordiani nepotem, quem ipse Ro. Po. ad imperium compulisset. Hunc igitur secum deducentes coire in castra, clausisq; portis quieti agitabant. At Germani ubi occisos, proiectosq; audierunt, quorum causa properauerant, cum nollent irritum bellum pro uiris uita defunctis suscipere, in sua diuersoria reuertuntur. Hunc finem uitæ habuerunt, indignum uidelicet ac nefarium, sancti & uenerabiles senes, claritudine generis atq; egregijs meritis ad imperij fastigium prouecti. Cæterum Gordianus cum annorum esset fermè tredecim, princeps ab uniuersis declaratus, Romanum suscepit imperium.

HERODIANI FINIS

DE VITA ET MORIBVS IMPERATORVM ROM. EXCERPTA EX LIBRIS SEX. AVRELII VICTORIS, A CAESARE AVgusto usq; ad Theodosium Imperatorem.

D. CAESAR OCTAVIANVS AVG.

NNO urbis conditæ DCCXXII. ab exactis uero regibus CCCCLXXXq; mos Romæ repetitus uni prorsus parendi pro rege imperatori uel sanctiori nomine Augusto appellato. Octauianus igitur patre Octauio senatore genitus, maternum genus ab Aenea per Iuliam familiam sortitus, adoptione uero C. Cæsaris maioris auunculi, C. Cæsar dictus, deinde ob uictoriam Augustus cognominatus est. Iste in imperio positus, tribunitiam potestatem per se exercuit. Regionem Aegypti inundatione Nili accessu difficilem, inuiamq; paludibus in prouinciæ formam redegit. Quam ut annonæ urbis copiosam efficeret, fossas incuria uetustatis limo clausas, labore militum patefecit. Huius tempore ex Aegypto urbi annua ducēties centena millia frumēti inferebantur. Iste Cantabros & Aquitanos, Rhetos, Vindelicos, Dalmatas numero prouinciarum Pop. Rom. cōiunxit, Sueuos Cattosq; deleuit, Sicambros in Galliam transtulit, Pannonios stipendiarijs adiecit, Getarum populos, Basternasq; lacessitos bellis ad concordiam compulit. Huic Persæ obsides obtulerunt, creandiq; regis arbitrium permiserunt. Ad hæc Indi, Scythæ, Garamantes, Aethiopes legatos cum donis misērūt. Adeo deniq; turbas, bella, simultates execratus est, ut nisi iustis de causis, nunquam genti cuiquam bellum indixerit. Iactantisq; esse ingenij & leuissimi dicebat, ardore triumphandi, & ob lauream coronam, id est folia infructuosa, in discrimen per incertos euentus certaminum, securitatem ciuium præcipitare. Neq; imperatori bono quicquam minus quàm temeritatem congruere. Satis celeriter fieri quicquid commode gereretur. Armaq; nisi maioris emolumenti causa, nequaquā mouenda esse: ne compendio tenui, iactura graui, petita uictoria similis sit hamo aureo piscantibus: cuius abrupti amissiq; detrimentū nullo capturæ lucro pensari potest. Huius tempore trans Rhenum uastatus est Romanus exercitus, atq; tribuni & proprætor cæsus. Quod intantum accidisse perdoluit, ut cerebri ualido incursu parietem pulsaret, ueste capilloq;, ac reliquis lugētium indicijs deformis. Auunculi quoq; inuentum uehementer arguebat, qui milites cōmilitones, nouo blandoq; more appellans, dum affectat charior fieri, autoritatē principis emolliuerat. Deniq; erga ciues clementissime uersatus est. In amicos fidus extitit. Quorum præcipui erant ob taciturnitatem Mœcenas, ob patiētiam laboris, modestiamq; Agrippa. Diligebat præterea Vergilium. Rarus quidem ad recipiēdas amicitias, ad retinendas cōstantissimus. Liberalibus studijs, præsertim eloquentiæ intantum incumbens, ut nullus ne in procinctu quidem laberetur dies, quin legeret, scriberet, declamaret. Leges alias nouas, alias correctas protulit suo nomine. Auxit, ornauitq; Romā ædificijs multis, isto glorians dicto, Vrbem lateritiā reperi, relinquo marmoreā. Fuit mitis, gratus, ciuilis animi & lepidi, corpore toto pulcher, sed oculis magis. Quorū aciem clarissimorū siderum modo uibrans, libenter accipiebat cedi ab intēdentibus tanq; solis radijs aspectui suo. A cuius facie dum quidā miles auerteret, & interrogaretur ab eo, cur ita faceret, respondit, Quia fulmen oculorum tuorū ferre non possum. Nec tamen uir tantus uitijs caruit: fuit enim paululum impatiens, leniter iracundus, occulte inuidus, palam factiosus. porrò autem dominandi supra quàm æstimari potest, cupidissimus, studiosus aleæ lusor. Cumq; esset cibi ac uini multi, aliquatenus uero somni abstinēs, seruiebat ta-

men libidini usque ad probrū uulgaris famæ. Nam inter XII. catamitos, totidemque puellas accubare solitus erat. Abiecta quoque uxore Scribonia, amore alienæ coniugis possessus, Liuiam quasi marito concedente sibi coniunxit. Cuius Liuiæ iam erant filij Tiberius & Drusus. Cumque esset luxuriæ seruiens, erat tamen eiusdem uitij seuerissimus ultor, more hominum, qui in ulciscendis uitijs, quibus ipsi uehementer indulgent, acres sunt. Nam & poetam Ouidium, qui & Naso, pro eo, quod tres libellos amatoriæ artis conscripsit, exilio damnauit. Quodque est læti animi, uel amœni, oblectabatur omni genere spectaculorum, præcipue ferarum incognita specie, & infinito numero. Annos VII & LXX ingressus, Nolæ morbo interijt. Quanquam alij scribant dolo Liuiæ extinctum, metuentis, ne quia priuignę filium Agrippā, quem odio nouercali in insulam relegauerat, reduci cœperat, eo summā rerum adepto pœnas daret. Igitur mortuū, seu necatum, multis nouisque honoribus senatus censuit decorandū. Nam præter id, quod antea patrē patriæ dixerat, templa tam Romæ quam per urbes celeberrimas ei consecrauit, cunctis uulgo iactantibus, utinam aut nō nasceretur, aut non moreretur. Alterum enim pessimi incepti, exitus præclari alterum. Nam & in adipiscendo principatu oppressor libertatis est habitus, & in gerēdo ciues sic amauit, ut tridui frumēto in horreis quondam uiso, statuisset ueneno mori, si è prouincijs classes interea non uenirēt. Quibus aduectis, felicitati eius, salus patriæ est attributa. Imperauit annis L & VI. XII cum Antonio, XL uero & IIII solus. Qui certe nunquam aut reip. ad se potētiam traxisset, aut tamdiu ea potiretur, nisi magnis naturæ & studiorum bonis abundasset.

CLAVDIVS TIBERIVS

CLaudius Tiberius Liuiæ filius, Cæsaris Octauiani priuignus, imperauit annis XXIIII. Iste, qui Claudius Nero dicebatur, eleganter à iocularibus, Caldius Biberius Mero ob uinolentiam nominatus est. Satis prudens in armis, satisque fortunatus ante sumptum imperium sub Augusto fuit, ut non immerito reip. dominatus ei committeretur. Inerat ei scientia literarum, eloquio clarior, sed ingenio pessimo, truci, auaro, insidioso, simulans ea se uelle, quæ nollet. His quasi infensus, quibus consultum cupiebat: his uero quos oderat, quasi beneuolus apparens. Repentinis responsionibus aut consilijs melior, quàm meditatis. Denique delatū à patribus principatum, quod quidem astu persecerat, ficte abnuere, quid singuli dicerent uel sentirent, atrociter explorans: quæ res bonos quosque pessum dedit. Aestimantes enim ex animo eum longa oratione imperialis molestiæ magnitudinem declinare, cum sententias ad eius uoluntatem promunt, incessere exitia postrema. Iste Cappadocas in prouinciam, remoto Archelao rege eorum, redegit. Getulorum latrocinia repressit. Marabuduum Sueuorū regem callide circumuenit. Cum immani furore insontes, noxios, suos pariter, externosque puniret, resolutis militiæ artibus, Armenia per Parthos, Mœsia à Dacis, Pannonia à Sarmatis, Gallia à finitimis gentibus direptæ sunt. Iste post LXXVIII. annum & mensem IIII. insidijs Caligulæ extinctus est.

C. CAESAR CALIGVLA

CAligula imperauit annos IIII. Iste filius fuit Germanici: & quia natus in exercitu fuerat, cognomentum calciamenti militaris, id est Caligulæ sortitus est. Ante principatum omnibus charus acceptusque fuit. In principatu uero talis, ut non immerito uulgaretur atrociorem illo dominum nō fuisse. Denique tres sorores suas stupro maculauit. Incedebat habitu deorum suorum. Iouem ob incestum, è choro autem bacchanali Liberum se asserebat: de quo nescio an decuerit memoriæ prodi, nisi forte quia iuuat de principibus nosse omnia, ut improbi saltem famæ metu talia declinent. In palatio matronas nobiles publicæ libidini subiecit. Primus diademate imposito, dominum se iussit appellari. In spatio trium millium, quod in sinu Puteolano inter moles iacet, duplici ordine naues contexens, arenæ adgestu ad terræ speciem uiam solidatam, phalerato equo, insignisque ærea corona, quasi triumphans indutus aureo paludamento, curru bijugi decucurrit, dehinc à militibus confossus interijt.

Claudius

CLAVDIVS TIBERIVS

CLaudius Tiberius, Drusi Tiberij fratris filius, Caligulæ patruus, imperauit annos xiiij. Iste cum senatus censuisset gentē Cæsarū exterminari, deformi latebra latens, repertus à militibus, quia uecors erat, & mitisimus uidebatur imprudentibus, imperator effectus est. Hic uentri, uino, libidini fœdæ obediens, uecors & propè hebes, ignauus ac pauidus, libertorū & cōiugis imperijs subiectus fuit. Huius tēpore Scribonianus Camillus intra Dalmatias imperator creatus, cōtinuo occidit. Mauri prouincijs à Cæsare pulsi, cæsa Musulamiorum manus est, aqua claudia Romæ introducta. Huius uxor Messalina primo clàm, mox passim quasi iure adulteris utebatur. Ex quo facto plures metu abstinentes extincti sunt. Dehinc atrocius accensa, nobiliores quasq; nuptas & uirgines, scortorū modo secū ꝓposuerat, coactiq; mares ut adessent. Quod si quis talia horruerat, adficto crimine, in ipsum omnemq; familiā sæuiebat, ut magis uideret ipsa imperare uiro, q̄ imperatori nupta esse: ita liberti eius potestatem summā adepti, stupris, exilio, cæde proscriptionibus omnia fœdabant. Ex quibus Felicem legionibus Iudææ præfecit. Posidi eunucho post triumphum Britannicū, inter militarium fortisimos, arma insignia tanq̄ participi uictoriæ dono dedit. Polybum inter COSS. medium incedere fecit. Hos oēs anteibat Narcissus ab epistolis, dominum se gerens ipsius domini, Pallasq; prætorijs ornamētis sublimatus, adeo diues, ut causante eo inopiam fisci, lepidisime famoso elogio uulgatū sit, Abunde ei pecuniā fore, si à duobus libertis in societatē reciperet. Huius tēporibus uisus est apud Aegyptum phœnix, quam ferunt uolucrē anno D. ex Arabia memoratos locos aduolare, atq; in Aegeo mari repente insula emersit. Hic Agrippinā Germanici fratris sui filiam uxorē duxit: quæ filio imperiū procurās, primo priuignos insidijs multiformibus, dehinc ipsum coniugem ueneno interemit. Vixit annis LXIIII. cuius funus, ut quondam in Tarquinio Prisco diu occultatum: dum arte muliebri corrupti custodes ægrum simulant, Nero priuignus eius imperij iura suscepit.

DOMITIVS NERO

DOmitius Nero, patre Domitio Aenobarbo genitus, matre Aprippina, imperauit annis xiij. Iste quinquēnio tolerabilis uisus. Inde quidā prodidere Traianū solitum dicere, procul distare cunctos principes à Neronis quinquēnio. Hic in urbe amphitheatrū & lauacra cōstruxit, Pontū in ius prouinciæ Polemonis reguli permissu redegit, à quo Polemoniacus Pōtus appellatus est: ideq; Cottias alpes, Cottio rege mortuo. Eo nanq; dedecore reliquū uitæ egit, ut pudeat memorare huiuscemodi quenq;: eò progressus est, ut neq; suæ, neq; aliorū pudicitię parcēs, ad extremū amictus nubentium uirginū specie, palam cōuocato senatu, dote dicta, cūctis festa de more frequentantibus, nuberet. Pelle tectus feræ, utriq; sexui genitalia uultu cōtrectabat: matrē etiam stupro cōtaminauit, quamq; postmodū interemit. Octauiā & Sabinā cognomento Poppeam, in matrimoniū duxit, uiris earū trucidatis. Tunc Galba in Hispania procul & C. Iulius imperiū corripuere. Vbi aduentare Nero Galbā didicit, senatusq; sententia cōstitutū, ut more maiorū collo in furcā coniecto, uirgis ad necē cæderet: desertus undiq; noctis medio egressus urbē, sequentibus Phaone, Epaphrodito, Neophytoq;, & spadone Sporo, quem quondā Nero exectum formare in mulierē tentauerat, semet ictu gladij trāsegit, adiuuāte trepidantē manū impuro, de quo diximus, eunucho Sporo, cū sane prius nullo reperto, à quo feriretur, exclamaret, Itáne nec amicū habeo, nec inimicū? dedecorose uixi, turpius peream. Perijt anno ætatis XXXII. Hunc Persæ intantum dilexerunt, ut legatos mitterēt, orantes copiā construendi monimēta. Cæterum adeo cunctæ prouinciæ, omnisq; Roma interitu eius exultauit, ut plebs induta pileis manumisionū, tanquam sæuo exempta domino, triumpharet.

SERGIVS GALBA

GAlba nobili Sulpitiorū genere progenitus, imperauit mēses VII. diesq; totidem. Iste in adolescētes infamis, ad uescendū intēperans fuit. Trium amicorū cōsilio,

id est Iunij, Cornelij, & Iceli, cuncta disponẽs, adeo, ut inter Palatinas ædes pariter habitarent, & uulgo pædagogi dicerentur. Hic ante sumptam dominationem multas prouincias egregie administrauit, militem seuerissime tractãs, ita ut ingresso eo castra, uulgaretur statim: Disce miles militare, Galba est, non Getulicus. Cum LXXIII. ætatis annum ageret, dum factione Othonis accensas legiones lorica tectus lenire contenderet, ad lacum Curtium cæsus est.

OTHO SALVIVS

SAluius Otho splendidis ortus maioribus, ex oppido Ferẽtino, imperauit menses IIII. Vita omni turpis, maxime adolescẽtia, Hic à Vitellio primũ apud Placentiam, dehinc apud Bebriacũ uictus, semet gladio transfixit anno ætatis XXXVII. adeo amabilis militibus proprijs, ut pleriq; corpore eius uiso, suis manibus interierint.

VITELLIVS

VItellius ortus familia nobili, patre Lucio Vitellio III. cõsule, imperauit menses VIII. Iste mente crudelis, auarusq; cũ profusione fuit. Huius tempore Vespasianus in oriente principatũ arripuit: à cuius militibus certamine sub muris urbis habito, superatus, & palatio quo se abdiderat Vitellius uinctis à tergo manibus, productus circunducitur ad spectaculũ uulgi. Ac ne homo impudens, in extremis saltem malorũ quę gesserat, rubore faciem demitteret, subiecto in mentum gladio, seminudus multis cœno, fimo, & cæteris turpioribus dictu purgamentis uultum eius incessentibus, per scalas Gemonias trahitur, ubi Sabinum Vespasiani fratrẽ necari permiserat. numerosis ictibus confossus interijt. Vixit annis LVII. Hi omnes quos paucis attigi, præcipue Cæsarũ gens, adeo literis culti, atq; eloquẽtia fuere, ut ni cunctis uitijs abiq; Augusto nimij forent, profecto texissent immodica flagitia.

VESPASIANVS

VEspasianus imperauit annis X. Huius inter cætera bona illud singulare fuit, inimicitias obliuisci, adeo, ut Vitellij hostis sui filiam locupletissime dotatã, splendidissimo coniungeret uiro. Ferebat patienter amicorũ motus, contumelijs eorũ, ut erat facetissimus, dictis iocularibus respondens. Nanq; Liciniũ Mutianũ, quo adiutore ad imperium peruenerat, fidutia meritorũ insolentẽ flectebat, adhibito aliquo utriq; familiari, id unum dicens, Nosti me uirum esse. Sed quid mirũ in amicis, cum etiã causidicorũ obliqua dicta, & philosophorũ contumaciã contẽneret? Iste exanguem diu, fessumq; terrarum orbem breui refecit. Nanq; primũ satellites tyrannidis, nisi qui forte atrocius longe processerant, flectere potius maluit, q; excruciatos delere, prudentissime ratus, nefaria ministeria à pluribus metu curari. Præterea legibus æquissimis monendo, quodq; uehementius est, uitæ specie uitiorũ plura aboleuerat. Infirmus tamen, ut quidam praue putant, aduersus pecuniã, cum satis constet ærarij inopia, & clade urbium, nouas eum neq; postea habitas uectigaliũ pensiones exquisiuisse. Hic Romã deformẽ incendijs ueteribus ac ruinis, permissa, si domini deessent, uolentibus ædificandi copia, Capitolium, ædem Pacis, Claudijq; monimenta reparauit: multaq; noua instituit. per omnes terras, qua ius Romanum est, renouatæ urbes cultu egregio: uiæ operibus maximis munitæ sunt. Tunc cauati montes per Flaminiã sunt prono transgressu, quæ uulgariter Pertusa petra uocitatur. Mille gentes cõpositæ, cum ducentas ęgerrime reperisset, extinctis sæuitia tyrannorũ plerisq;. Rex Parthorũ Vologeses metu solo in pace coactus est. Syria seu Palestina, nec nõ Cilicia Trachea, & Comagene, quam hodie Augustophratensem nominamus, prouincijs accessere. Iudęi quoq; additi sunt. Hic monentibus amicis, ut caueret à Metio Pomposiano, de quo sermo percrebuerat, regnaturum, cõnsulem fecit, alludens tali cauillo, Quandoq; memor erit tanti beneficij. Institutum uero uniforme omni imperio tenuit. Vigilare de nocte, publicisq; actibus absolutis charos admittere, dum salutatur calceamẽta sumẽs & regium uestitum. Post aũt negocijs, quæcunq; aduenissent auditis, exerceri uectatione, deinde requiescere. postremo ubi lauisset, remissiore animo conuiuiũ curabat. Plura dicere studium

coegit

coegit imperatoris boni, quem ab Augusti morte post annos V I & L Romana resp. exanguis sæuitia tyrannorum quasi fato quodam, ne penitus rueret, adsecuta est. Itaq; annum agens uitæ absq; uno septuagesimum, ferijs ioca, quibus delectabatur, admiscens interijt. Quippe primo cum crinitum sidus apparuisset, istud inquit, ad regem Persarum pertinet, cui capillus effusior. Deinde uentris ingluuie fessus & adsurgens, Stantem ait, imperatorem excedere terris decet.

TITVS

Titus uocabulo patris etiam Vespasianus dictus, matre liberta Domicilla nomine genitus, imperauit annos I I. & menses I I. diesq; X X. Iste à puero præclaris studijs, probitatis, militiæ, literarũ instantissime deditus, quò cõtenderet, animi & corporis muneribus ostendit. Hic ubi patriæ curam suscepit, incredibile est quantum quos imitabat̃, anteierit, præcipue clementia, liberalitate, honorificentia, ac pecuniæ cõtemptu: quæ eo amplius grata fuere, quod ex nõnullis à priuato adhuc patratis asperior, luxuriæ, & auaritiæ amans credebatur fore. Nanq; præfecturam prætorianã patre imperante adeptus, suspectum quenq; & oppositũ sibi, immissis qui per theatra & castra inuidiosa iactantes ad pœnam poscerent, quasi criminis conuictos oppressit. In queis Cæcinnam consularem adhibitũ cœnæ, uix dum triclinio egressum, ob suspicionẽ stupratæ Berenices uxoris suæ iugulari iussit. Iurgia aũt sub patre uenundata, rapinarum cupidum: unde Neronem cuncti uocantes opinantesq;, summam rerum nactum grauiter acceperant. Sed hæc in melius conuersa adeo ei immortalem gloriam contulere, ut deliciç atq; amor humani generis appellaretur. Deniq; ut subijt pondus regium, Berenicen nuptias suas sperantem regredi domum, & eneruatorum greges abire præcepit. Quo facto, quasi signum protulit mutatæ intemperantiæ. Dehinc cum donata concessáue à prioribus principibus firmare insequentes solerent, simul ut imperium cepit, talia possidentibus edicto sponte cauit uel concessit. Quadam etiam die, recordans uesperi, nihil se cuiq; præstitisse, uenerãdo cœlestiq; dicto, Amici ait, perdidimus diem: quia erat magnificæ liberalitatis. Clementiã uero usq; eò perduxit, ut amplissimi ordinis duo cum aduersus eum cõiurassent, neq; abnuere cogitatũ scelus quirent, monuerit primo: post deductos in spectaculũ se utrinq; assidere iusserit: petitoq; ex industria Mirmillonum, quorũ pugnæ uisebantur, gladio, quasi ad explorãdam aciem, uni atq; alteri commiserit: quibus perculsis & constantiam mirantibus diceret, Videtis'ne potestates fato dari, frustraq; tentari facinus potiundi spe, uel amittẽdi metu? Fratrem quoq; Domitianum parantem insidias, militumq; animos solicitantẽ, flens sæpius obtestatus est, ne parricidio assequi cuperet, quod & se uolente esset obuenturum ei, & iam haberet, cum sit particeps potestatis. Huius tẽpore mons Vesuuius in Campania ardere cœpit, incendiumq; Romæ sine nocturna requie per triduum fuit. Lues quoq; quanta uix unquam antea fuit. Quibus tamen malis nonnullis uexatis, pecunia propria subuenit, cunctis remediorum generibus: nunc ægrotantes per semetipsum reficiens, nunc consolans suorum mortibus afflictos. Vixit annis X L I. & in eodem quo pater apud Sabinos agro febre interijt. Huius mors credi uix potest, quantũ luctus urbi, prouincijsq; intulerit, adeo ut eum delicias publicas, sicut diximus, appellantes, quasi perpetuo custode orbatum terrarum orbem deflerent.

DOMITIANVS

Domitianus & Domicillæ libertæ filius, germanus Titi imperauit annis X V. Iste primo clementiã simulans, neq; adeo iners, domi belliq; tolerantior uidebatur. Idcircoq; Cattos Germanosq; deuicit. ius æquissime dixit. Romæ multa ædificia uel cœpta, uel à fundamentis construxit. Bibliothecas incendio cõsumptas, petitis undiq;, præsertim Alexandria exemplis, reparauit. Sagittarũ tam doctus fuit, ut inter patentes digitos extentæ manus uiri procul positi spicula transuolarent. Dehinc atrox cædibus, bonorũ supplicia agere cœpit, ac more Caligulæ dominũ sese deumq; dici coegit: segnisq; ridicule remotis omnib. muscarũ agmina persequebat̃: furens libidine, cuius fœdum exercitiũ, Græcorum lingua κλινοπάλην uocabat. Hinc percontanti cuidam

quisquam ne in palatio esset, respõsum est, Ne musca quidē. His eius sæuitijs, ac maxime iniuria uerborũ, qua se scortũ uocari dolebat, accensus Antonius curans Germaniam superiorē, imperium corripuit. Quo per Norbanum Appium acie strato Domitianus longe deterior in omne hominũ genus etiam in suos ferarũ more grassabatur. Igitur metu crudelitatis, & cõsciẽtiæ suæ cõiurauere pleriq; impulsoribus Parthenio procurante cubiculũ, & Stephano, & tum ob fraudē interceptæ pecuniæ suppliciũ suspectante Clodiano, adscita etiam in consiliũ tyranni uxore Domitia, ob amorē Paridis histrionis à principe cruciatus formidante, Domitianum multis uulneribus confodiunt, post annum V & XL. uitæ. At senatus gladiatoris more funus efferri, radendumq; nomen decreuit. Huius tempore seculares ludi celebrati sunt.

COCCEIVS NERVA

HActenus Romæ seu per Italiam orti imperium rexere: hinc aduenæ. Vnde compertum est, urbem Romam externorum uirtute creuisse. Quid enim Nerua prudentius aut moderatius? Quid Traiano diuinius? Quid præstantius Adriano? Cocceius Nerua oppido Narniensi genitus, imperauit menses XIII. dies X. Iste cum imperium suscepisset, mox rumore orto, uiuere, atq; adfore Domitianum, perinde trepidauit, ut colore mutato, uerbis amisis, uix consisteret. Sed à Parthenio cõfirmatus, recepta fiducia, ad solenne delinimentum conuersus est. Qui cum in curia à senatu gratanter exceptus esset, solus ex omnibus Arrius Antoninus uir acer, eiq; amicissimus, cõditionem imperantium prudenter exprimens, amplexus eum, gratulari se ait senatui & populo, prouincijsq;, ipsi autem nequaq;: cui satius fuerat malos semper principes eludere, quàm tanti oneris uim sustinentem, non molestijs modo & periculis subijci, sed famæ etiam inimicorum pariter & amicorum: qui cum se mereri omnia præsumunt, si quicq; non extorserint, atrociores sunt ipsis quoq; hostibus. Iste quicquid antea pœnæ nomine tributis accesserat, indulsit: afflictas ciuitates releuauit: puellas, puerosq; natos parentibus egestosis, sumptu publico per Italię oppida ali iussit. Hic ne accessu maleuolorum tereretur, Iunij Maurici constantis uiri dicto ita admonetur. Qui conuiuio familiari adhibitus, cum Veientonem consulari honore functum quidem, apud Domitianum tamen multos occultis criminationibus persecutum, adesse uidisset, inter colloquia mentione Catuli facta calumniatoris præcipui dicente Nerua, Quid nunc faceret, si Domitiano superuixisset? Nobiscum inquit Mauricus cœnaret. Hic iurgiorum disceptator & scientissimus & frequẽs fuit. Calpurniũ Crassum, promissis ingentibus animos militum pertentantē, detectum, confessumq; Tarētum cum uxore remouit, patribus lenitatē eius increpantibus. Cumq; interfectores Domitiani ad exitiũ poscerentur, tantum est consternatus, ut neq; uomitum, neq; impetum uentris ualuerit differre. & tamen uehementer obstitit, dictitans æquius esse mori, quàm autoritatē imperij fœdare, proditis potentiæ sumendæ autoribus. Sed milites neglecto principe, requisitos Petronium uno ictu, Parthenium uero demptis prius genitalibus & in os coniectis, iugulauere, redempto magnis sumptibus Casperio: qui scelere tam truci insolentior, Neruam compulit referre apud populum gratias militibus, quia nefandos pessimosq; omnium mortalium peremissent. Hic Traianum in liberi locum, inq; partem imperij adoptauit: cum quo tribus uixit mensibus. Qui dum suggerēte ira, uoce quàm maxima contra quendam Regulum nomine inclamaret, sudore correptus est. Eo die quo interijt, solis defectio facta est.

VLPIVS TRAIANVS

VLpius Traianus ex urbe Tudertina, Vlpius ab auo dictus, Traianus à Traio paterni generis autore, uel de nomine Traiani patris sic appellatus, imperauit annis XX. Iste talem se reip. præbuit, qualem uix ægreq; exprimere ualuerunt summorum scriptorum miranda ingenia. Hic imperium apud Agrippinam nobilem Galliæ coloniam suscepit, habens diligentiā in re militari, in ciuilibus lenitatem, in subleuandis ciuitatibus largitionē. Cumq; duo sint, quæ ab egregijs principibus expectentur, sanctitas domi, in armis fortitudo, utrobiq; prudentia, tantus erat in eo maximarum

rerum

rerum modus, ut quasi tẽperamento quodam uirtutis micuisse uideret: nisi quia cibo, uinoq; paululũ deditus erat: liberalis in amicos; & tanq̃ uitæ conditione par societatibus perfrui. Hic ob honorẽ Suræ, studio cuius imperiũ arripuerat, lauacra cõdidit. De quo superuacaneum uidet, cuncta uelle nominatim promere, cum satis sit excultum atq; emendatũ dixisse. Fuit enim patiens laboris, studiosus optimi cuiusq;, ac bellicosi: magisq; simpliciora ingenia aut eruditissimos, quamuis ipse parcæ esset scientiæ, moderateq; eloquens, diligebat. Iustitię uero, ac iuris humani diuiniq; tam repertor noui, quàm inueterati custos. Quæ omnia eo maiora uisebantur, quoniam per multos atq; atroces tyrannos perdito atq; prostrato statu Romano, in remedium tantorum malorum diuinitus credebatur opportune datus, usq; eo, ut adueniens imperium eius plerasq; mirifica denunciauerint. In queis præcipuum, cornix è fastigio Capitolij Atticis sermonibus effata, καλῶς ἐςαι. Huius exusti corporis cineres relati Romam, humatiq; Traiani foro sub eius columna, & imago superposita, sicuti triumphantes solent in urbem inuecta, senatu præeunte & exercitu. Eo tempore multo perniciosius, quàm sub Nerua Tiberis inundauit, magna clade ædium: & terræmotus grauis per prouincias multas, atroxq; pestilentia, famesq;, & incẽdia facta sunt. Quibus omnibus Traianus per exquisita remedia plurimũ opitulatus est: statuens ne domorum altitudo LX. superaret pedes, ob ruinas faciles, & sumptus, siquando talia cõtingerent, exitiosos, Vnde merito pater patriæ dictus est. Vixit annis LXIIII.

AELIVS ADRIANVS

AElius Adrianus stirpis Italicæ, Aelio Adriano Traiani principis cõsobrino Adriæ orto genitus, quod oppidum agri Piceni, etiã mari Adriatico nomẽ dedit: imperauit annis uigintiduobus. Hic Græcis literis impensius eruditus, à plerisque Gręculus appellatus est. Atheniensium studia, moresq; auxit, peritus nõ sermone tantum, sed & cæteris disciplinis canendi, psallendi medendiq; scientia, musicus, geometra, pictor, fictor, ex ęre & marmore proxime Polycletos & Euphranoras. Proinde omnino ad ista erat factus, ut elegantius nunq̃ quicquã humanæ res expertæ uideant. Memor supra quàm cuiquam credibile est, locos, negocia, milites, absentes quoq; nominibus recensere. Immensi laboris, quippe qui prouincias omnes pedibus circumierit, agmen comitantium præuertens, cum oppida uniuersa restitueret, augeret ordinibus. Nanq; ad specimen legionũ militarium, fabros, perpendiculatores, architectos, genusq; cunctum extruendorũ mœnium, seu decorandorũ in cohortes cẽturiauerat. Varius, multiplex, multiformis ad uitia atq; uirtutes quasi arbiter genitus, impetum mentis quodam artificio regens, ingenium inuidũ, triste, lasciuum, & ad ostentationẽ sui insolens callide tegebat, continentiã & facilitatem, clemẽtiamq; simulans, contraq; dissimulans ardorem gloriæ, quo flagrabat. acerrimus ad lacessendũ pariter & respondendum serijs, ioco, maledictis, referre carmen carmini, dictum dicto, prorsus ut meditatum crederes aduersus omnia. Huius uxor Sabina, dum propè seruilibus iniurijs adficitur, ad mortẽ uoluntariã compulsa: quæ palam iactabat, q̃ immane ingenium pertulisset: & elaborasse, ne ex eo humani generis pernicies grauidaretur. Hic morbo subtercutaneo, quem diu placide pertulerat, uictus, dolore ardens, impatiensq; plures è senatu extinxit. A regibus multis pace occultis munerib. impetrata, iactabat palam plus se ocio adeptũ, q̃ armis cæteros. Officia sanè publica, & palatina, necnon militiæ in eam formam statuit, quæ paucis per Constantinum immutatis hodie perseuerat. Vixit annos LXII: dehinc miserabili exitu cõsumptus est, cruciatu membrorum ferè omnium confectus, in tantum, ut sese interficiendum ministrorũ fidissimis præcans offerret, ac ne in semetipsum sæuiret custodia charissimorum seruaretur.

ANTONINVS PIVS

ANtoninus Fuluius, seu Boionius dictus, postea etiam Pius cognominatus est, imperauit annis XXIII. Iste ab Adriano in filium adoptatus, cuius gener fuerat, tantæ bonitatis in principatu fuit, ut haud dubie sine exemplo uixerit. Quamuis eum Numæ cõtulerit ætas sua, cum orbem terræ nullo bello per annos XXIII. autori

tate sola rexerit, adeo trementibus eum atque amantibus cunctis regibus nationibusque & populis, ut parentem seu patronum magis quàm dominum imperatorémue putarent, omnesque uno ore in cœlestium morem propitium optantes, de cõtrouersiis inter se iudicem poscerent. Quin etiam Indi, Bactri, Hircani legatos misere iustitia tanti imperatoris comperta, quam ornabat uultu sereno & pulchro, procerus membra, decenter ualidus. Prius quàm salutandus prodiret, degustans panis aliquantulum, ne frigescente circum pręcordia per ieiuniũ sanguine, uiribus exesis interciperetur, eoque actuum publicorum laboribus minime sufficeret, quę incredibili diligentia ad speciem optimi patrisfamilias exequebatur, appetentia gloriæ carens, & ostentatione: adeo mansuetus, ut instigantibus patribus ad eos qui contra eum coniurauerant persequendos, cõpresserit quæstionem, præfatus, necesse non esse sceleris in semetipsum cupidos pertinacius indagari: ne si plures reperirentur, quantis odio esset intelligeret. Igitur cum esset annorum LXXII. apud Lorios uilla propria, millibus passuum XXII. ab urbe, febri paucorum dierum post tres atque XX. annos imperij consumptus est. Ob cuius honorẽ, templa, sacerdotes, atque infinita alia decreta sunt. Usque eo aũt mitis fuit, ut cum ob inopiæ frumentariæ suspicionẽ lapidibus à plebe Romana perstringeretur, maluerit ratione exposita placare, quàm ulcisci seditionem.

MARCVS ANTONINVS

MArcus autem Antoninus imperauit annis XVIII. Iste uirtutum omnium, cœlestisque ingenij extitit, ærumnisque publicis quasi defensor obiectus est. Etenim nisi ad illa tempora natus esset, profecto quasi uno lapsu ruissent omnia status Romani. Quippe ab armis quies nunquam erat: perque omnem oriẽtem, Illyricum, Italiam, Galliamque bella feruebant: terrę motus non sine interitu ciuitatum, inundationes fluminũ, lues crebræ, locustarum species agris infestæ, prorsus ut propè nihil, quo summis angoribus atteri mortales solent, dici seu cogitari queat, quod non illo imperante sæuierit. Credo diuinitus attributum, ut dum mũdi lex, seu natura aliunde quid hominibus incognitum gignit, rectorum consilijs tanquam medicinæ remedijs leniatur. Is propinquum suum Lucium Annium Verum, ad imperij partem nouo beneuolentiæ genere asciuit. Qui Verus inter Altinum atque Concordiam iter faciens, ictu sanguinis, quem morbum Græci ἀποπληξίαν uocant, undecimo imperij anno extinctus est, carminum maxime Tragicorum studiosus, ingenij asperi atque lasciui. Post cuius obitum M. Antoninus remp. solus tenuit, à principio uitæ tranquillissimus, adeo, ut ab infantia uultum nec ex gaudio, nec ex mœrore mutauerit philosophiæ studẽs, literarumque Græcarum peritissimus. Hic permisit uiris clarioribus, ut conuiuia eodem cultu, quo ipse, & ministris similibus exhiberẽt. Hic cum ærario exhausto, largitiones quas militibus impenderet, non haberet: neque indicere prouincialibus, aut senatui aliquid uellet, instrumentum regij cultus, facta in foro Traiani sectione, distraxit, uasa aurea, pocula crystallina & murrhina, uxoriam ac suam sericam & auream uestem, multa ornamenta gemmarum: ac per duos continuos menses uenditio habita est, multumque auri redactum. Post uictoriam tamen emptoribus precia restituit, qui reddere comparata uoluerunt. Molestus nulli fuit, qui maluit semel empta retinere. Huius tempore Cassius tyrannidem arripiens, extinctus est. Ipse uitæ anno LIX. apud Vendobonam morbo cõsumptus est. De eius obitu nuncio Romam peruecto, confusa luctu publico urbe, senatus in curia ueste tetra indutus, lachrymãs cõuenit. Et quod de Romulo ægre creditũ est, omnes pari sensu præsumpserunt, Marcũ cœlo receptum esse: ob cuius honorem templa, columnæ, multaque alia decreta sunt.

COMMODVS

AVrelius Commodus M. Antonini filius, Antoninus & ipse dictus, imperauit annis XIII. Hic qualis futurus esset, in ipso primordio ostendit. Nam cum in supremis moneret à parẽte, attritos iam Barbaros ne permitteret uires recipere, respondit, Ab incolumi, quãuis paulatim, negocia perfici posse, à mortuo nihil. Seuior omnibus libidine atque auaritia, crudelitate nulli fidus, magisque in eos atrox, quos amplissimis hono

mis honoribus donisq; ingentibus extulerat. Intantum deprauatus, ut gladiatorijs armis sæpissime in amphitheatro dimicauerit. Huic Martia generis libertini, forma tamen meretricijsq; artibus pollens, cum animum eius penitus deuinxisset, egresso è balneo, ueneni poculum obtulit. Ad extremum ab immisso ualidissimo palæstrita, compressis faucibus expirauit, anno uitæ tricesimo secundoq;.

HELVIVS PERTINAX

HEluius Pertinax imperauit dies LXXXV. Iste coactus imperauit, repugnansq; suscipiens tale cognomentũ sortitus est. Origine gẽtis sordida, præfecturã urbi agens, imperator effectus scelere Iuliani multis uulnerib. obtruncatᷓ, annos natus VII. atq; LX. Huius caput tota urbe circũuectũ est. Hoc exitu obijt uir ad humanę cõuersationis exemplũ per laboris genera uniuersa absumptus, prouectusq; eò, ut fortunæ uocaretᷓ pila. Nam libertino genitus patre apud Ligures in agro squalido Lollij Gentiani, cuius in præfectura quoq; clientẽ se esse libẽtissime fatebatᷓ, fuit doctor literarũ, quæ à grãmaticis traduntᷓ, blandus magisq; beneficus. Vnde eum Græco nomine χρηστόλογον appellauere. Nunq; iniuria accepta ad ulciscendũ ductus, amabat simplicitatẽ, cõmunem se affatu, conuiuio, incessu præbebat. Huic mortuo diui nomẽ decretũ est: ob cuius laudẽ ingeminatis adusq; defectũ plausibus, acclamatũ est, Pertinace imperante securi uiximus, neminẽ timuimus, patri Pio, patri senatus, patri omniũ bonorũ.

DIDIVS IVLIANVS

DIdius Iulianus ortu Mediolanensis, imperauit mensibus VII. uir nobilis, iure peritissimus, factiosus, præceps, regni auidus. Hoc tempore Niger Pescẽnius apud Antiochiam, in Pannonia Sabaria Septimius Seuerus creantur Augusti: ab hoc Seuero Iulianus in abditas palatij balneas ductus, extenta damnatorũ modo ceruice decollatur, caputq; eius in rostris ponitur.

SEPTIMIVS SEVERVS

SEptimius Seuerus imperauit annis XVIII. Hic Pescennium interemit hominem omnium turpitudinũ. Sub eo etiã Albinus, qui in Gallia se Cæsarẽ fecerat, apud Lugdunum occiditur. Hic Seuerus filios suos, successores suos reliquit, Bassianum & Getam. Hic in Britannia uallum per XXXII. pass. millia à mari ad mare deduxit: fuit bellicosissimus omnium, qui ante eum fuerũt: acer ingenio, ad omnia quæ intendisset, in finem perseuerans. Beneuolentia quò inclinasset mirabili ac perpetua, ad quærendum diligens, ad largiendũ liberalis: in amicos, in inimicosq; pariter uehemens. Quippe qui Lateranũ Chilonem, Amilinum Bassum, cæterosq; alios ditaret, ædibus quoq; memoratu dignis, quarum præcipuas uidemus, Parthorum quæ dicuntur, ac Laterani. Hic nulli in dominatu suo permisit honores uenundari: latinis literis sufficienter instructus, punica eloquentia promptior: quippe genitus apud Leptim prouinciæ Africæ. is dum membrorum omnium maxime pedum dolorem pati nequiret, ueneni uice, quod ei negabatur, cibum grauis ac plurimæ carnis auidius inuasit: quem cum conficere non posset, cruditatem passus, expirauit. Vixit annos LXX.

ANTONINVS CARACALLA

AVrelius Antoninus Bassianus Caracalla, Seueri filius, Lugduni genitus, imperauit solus annis VI. Hic Bassianus ex aui materni nomine dictus est. At cum è Gallia uestem plurimã deuexisset, talaresq; Caracallas fecisset, coegissetq; plebẽ ad se salutandum indutam talibus introire, de nomine huiusce uestis Caracalla cognominatus est. Hic fratrem suum Getam peremit, ob quam causam, furore pœnas dedit Dirarum insectatione, quæ non immerito Vltrices uocantᷓ: à quo post furore cõualuit. Hic corpore Alexandri Macedonis conspecto, Magnum atq; Alexandrũ se iussit appellari, adsentantium fallacijs eò perductus, uti truci fronte, & ad læuum humerũ cõuersa ceruice, quod in ore Alexandri notauerat, incedens, fidẽ uultus simillimi persuaderet

sibi. Fuit impatiens libidinis, quippe qui nouercam suam duxit uxorem. Cum Carris iter faceret, apud Edessam secedēs ad officia naturalia, à milite qui quasi ad custodiam sequebatur, interfectus est. Vixit annis ferè XXX. corpus eius Romam relatum est.

MACRINVS ET DIADVMENVS

MAcrinus cum Diadumeno filio ab exercitu imperatores creati, imperauerunt menses XIIII. ab eodem exercitu obtruncantur, pro eo, quia Macrinus militarem luxuriam, stipendiaq́ profusiora comprimeret.

AVRELIVS HELIOGABALVS

AVrelius Antoninus Varius, idem Heliogabalus dictus, Caracallæ ex Semea cōsobrina occulte stuprata filius, imperauit biennio & mensibus VIII. Huius matris Semeæ auus Bassianus nomine fuerat, Solis sacerdos. Is cum Romam ingenti militum & senatus expectatione uenisset, probris se omnibus cōtaminauit. Cupiditatem stupri quam adsequi naturæ defectu nondum poterat, in se conuertens, muliebri nomine Bassianam se pro Bassiano iusserat appellari. Vestalem uirginem quasi matrimonio iungens suo, abscissisq́ genitalibus matri se Magnæ sacrauit. Hic Macellum, qui post Alexander est dictus, consobrinum suum Cæsarem fecit. Ipse tumultu militari interfectus est. Huius corpus per urbis uias more canini cadaueris à milite tractum est, militari cauillo appellantium, indomitæ & rabidæ libidinis catulam. Nouissime cum angustum foramen cloacæ corpus minime reciperet, usq́ ad Tiberim deductum, adiecto pondere ne unquam emergeret, in fluuium proiectum est. Vixit annis XVI. atque ex rebus quæ acciderant, Tiberinus, Tractitiusq́ appellatus est.

SEVERVS ALEXANDER

SEuerus Alexāder imperauit annis XIII. Hic bonis reip. fuit ærumnosus. Sub hoc imperante Taurinus Augustus effectus est. Ob timorē ipse se Eufrati fluuio obiecit. Tunc etiam Maximinus regnum arripuit, pluribus de exercitu corruptis. Alexander uero cum deseri semet à stipatoribus uidisset, matrem sibi causam fuisse mortis exclamās, accurrēti percussori, obuoluto capite, ceruices suas ualide cōpressas præbuit, anno uitæ XXVI. Huius mater Mammea eò filium coegerat, ut illa ipsa quamuis per modica, si mensæ prandioq́ superessent, alteri conuiuio reponerentur.

IVLIVS MAXIMINVS

IVlius Maximinus Thrax è militaribus, imperauit annis III. Is dum persequitū pecuniosos, insontes pariter noxiosq́, apud Aquileiā seditione militū discerptus est unà cum filio, cōclamantibus cunctis militari ioco, Ex pessimo genere ne catulū habendū. Huius imperio duo Gordiani pater & filius principatū arripientes, unus post unum interiere. Pari etiam tenore Pupienus & Balbinus regnū inuadentes, perempti sunt.

GORDIANVS

GOrdianus nepos Gordiani ex filia, ortus Romæ clarissimo patre, imperauit annis VI. apud Ctesiphontem, à Philippo præf. præt. accensis in seditionem militibus, occiditur anno uitæ XX. Corpus eius prope fines Romani Persiciq́ imperij positum, nomen loco dedit sepulchrum Gordiani.

PHILIPPVS

MArcus Iulius Philippus imperauit annis V. Veronæ ab exercitu interfectus est, medio capite supra ordines dentiū pręciso. filius autem eius Gallus Iulius Saturninus, quem potentiæ sociauerat, Romæ occiditur, agens uitæ annos duodecim, adeo seueri & tristis animi, ut iam tum à quinquēni ætate, nullo prorsus cuiusquam cōmento ad ridendum solui potuerit: patremq́ ludis secularibus petulantius cachinnantem, quanquam adhuc tener, uultu notauerit auersato. Is Philippus humillimo ortus loco fuit, patre nobilissimo latronum ductore.

DECIVS

Decius è Pannonia Bubalia natus, imperauit menses XXX. Hic Decium filium suum Cæsarē fecit, uir artibus cunctis, uirtutibusq; instructus, placidus & cōmunis domi, in armis promptissimus, in solo Barbarico inter cōfusas turbas gurgite paludis summersus est, ita ut nec cadauer eius potuerit inueniri: filius uero eius bello extinctus est. Vixit annis L. Huius tēporibus Valens Licinianus imperator effectus.

VIBIVS GALLVS

Vibius Gallus cum Volesiano filio imperauerunt annis II. Horum temporibus Hostilianus Perpēna à senatu imperator creatus, nec multo post pestilētia consumptus est. Sub his etiam Aemilianus in Mœsia imperator effectus est: contra quem ambo profecti, apud Interamnam ab exercitu suo cæduntur, anno ætatis pater septimo circiter & XL. creati in insula Menynge, quæ nunc Girba dicitur. Aemilianus uero menses quatuor dominatus, apud Spoletum siue pontem, quem ab eius cæde Sanguinarium accepisse nomen ferunt, inter Otriculum, Narniamq; & Spoletum, & urbem Romam regione media positum. Fuit autem genere Maurus, pugnax, nec tamen præceps. Vixit annis quatuor minus L.

LICINIVS VALERIANVS

Licinius Valerianus cognomento Colobius, imperauit annis XV. parentibus ortus splendidissimis, stolidus tamen & multū iners, neq; ad usum aliquē publicum officio, consilio seu gestis accōmodatus. Hic filium suum Gallienum Augustum fecit, Gallieniq; filium Corneliū Valeriānū Cæsarem. His imperātibus Regilianus in Mœsia, Cassius Labienus Posthumus in Gallia, Gallieni filio interfecto, imperatores effecti sunt. Pari modo Aelianus apud Moguntiā, cū in Aegypto Aemilianus, apud Macedonas Valens, Mediolani Aureolus dominatū inuasere. Valerianus uero in Mesopotamia bellum gerens, à Sapore Persarum rege superatus, mox etiam captus, apud Parthos ignobili seruitute consenuit. Nam quandiu uixit, rex eiusdē prouinciæ incuruato eo pedem ceruicibus eius imponens, equum ascendere solitus erat.

GALLIENVS

Gallienus quidem in locum Cornelij filij sui, Salonianum alterum filium subrogauit, amori diuerso pellicū deditus, Saloniæ coniugis & cōcubinæ, quam per pactionem concessa parte superioris Pannoniæ, à patre Marcomannorū rege matrimonij specie susceperat Pipam nomine. Nouissime aduersus Aureolū profectus est. Quē cum apud pontem, qui ex eius nomine Aureolus appellatur, obtentum detrusumq; Mediolanum, obsedit, eiusdem Aureoli commento à suis interijt. regnauit annis XV. cum patre septem, & solus octo. Vixit annis L.

CLAVDIVS

Claudius imperauit annis II. Hunc plerіq; putant Gordiano satum, dum adolescens à muliere matura instituеretur ad uxorem. Hinc Claudius Gallieni morientis sententia imperator designatus, ad quem Ticini positum per Gallonium Basilium indumenta regia direxerat. extinctoq; à suis Aureolo, receptis regionibus, aduersum aciem Alemannorū haud procul à lacu Benaci dimicans, tantam multitudinem fudit, ut ægre pars dimidia superfuerit. His diebus Victorinus regnū cepit. Claudius uero, cum ex fatalibus libris, quos inspici præceperat, cognouisset, sententiæ in senatu dicendæ primi morte remedium desiderari, Pomponio Basso, qui tunc erat, se offerente, ipse uitam suam, haud passus responsa frustrari, dono reip. dedit, præfatus neminē tanti ordinis primas habere nisi ipsum imperatorem. Ea res sic erat cunctis grata, ut non diui uocabulum modo, sed ex auro statuam prope ipsum Iouis simulacrum, atq; in curia imaginem auream proceres sacrauerint.

Quintillus

QVINTILLVS

HVic succeſsit frater eius Quintillus. Is paucis diebus imperium tenens, interemptus eſt.

AVRELIANVS

AVrelianus genitus patre mediocri: & , ut quidam ferunt, Aurelij clariſsimi ſenatoris colono inter Daciam & Macedoniã, imperauit annis V. Iſte haud diſsimilis fuit Magno Alexandro, ſeu Cæſari dictatori. Nam Romanã urbem triennio ab inuaſoribus receptauit: cum Alexander annis XIII. per uictorias ingentes ad Indiã peruenerit, & C. Cæſar decennio ſubiecerit Gallos, aduerſum ciues quadriennio cõgreſſus. Iſte in Italia tribus prælijs uictor fuit, apud Placentiã, iuxta amnem Metaurũ ac fanum Fortunæ, poſtremo Ticinenſibus in campis. huius tempore apud Dalmatas Septimius imperator effectus, mox à ſuis obtruncatur. Hoc tempore in urbe Roma monetarij rebellarũt, quos Aurelianus uictor ultima crudelitate compeſcuit. Iſte primus apud Romanos diadema capiti innexuit: gemmiſq́, & aurata omĩ ueſte, quod adhuc ferè incognitũ Romanis moribus uidebatur, uſus eſt. Hic muris ualidioribus & laxioribus urbem ſepſit. Porcinæ carnis uſum populo inſtituit. Hic Tetricum, qui imperator ab exercitu in Gallijs effectus fuerat, correctorem Lucaniæ prouexit, aſpergẽs hominem eleganti ioco, Sublimius habẽdum regere aliquam Italiæ partem, quàm trans alpes regnare. Nouiſsime fraude ſerui ſui, qui ad quoſdã militares uiros amicos ipſius, nomina pertulit adnotata, falſo manum eius imitatus, tanquam Aurelianus ipſos pararet occidere, ab ijſdem interfectus eſt in itineris medio, quod inter Cõſtãtinopolim & Heracliam eſt. Fuit ſæuus & ſanguinarius, & trux omni tempore, etiam filij ſororis interfector. Hoc tempore VII. menſibus interregni ſpecies euenit.

TACITVS

TAcitus poſt hunc ſuſcepit imperium, uir egregie moratus, qui ducenteſimo imperij die apud Tarſum febri moritur.

FLORIANVS

HVic ſucceſsit Florianus. Sed cum magna pars exercitus equitantium Probum militiæ peritum legiſſet, Florianus dierum LX. quaſi per ludũ imperio uſus, inciſis à ſemetipſo uenis, effuſo ſanguine conſumptus eſt.

PROBVS

PRobus genitus patre agreſti hortorũ ſtudioſo Dalmatio ſanguine, imperauit annis VI. Iſte Saturninum in oriente, Proculum & Bonoſum Agrippinæ imperatores effectos oppreſsit. Vineas Gallos & Pannonios habere permiſit. Opere militari Almum montem apud Sirmium, & Aureum apud Mœſiam ſuperiorem, uineis conſeuit. Hic Sirmio in Turri ferrata occiditur.

CARVS

CArus Narbonæ natus, imperauit annis II. Iſte confeſtim Carinum & Numerianũ Cæſares fecit. Hic apud Cteſiphõta ictu fulminis interijt. Numerianus quoque filius eius, cum oculorũ dolore correptus in lecticula ueheretur, impulſore Apro, qui ſocer eius erat, per inſidias occiſus eſt. Cum dolo occultaretur ipſius mors quouſque Aper inuadere poſſet imperium, fœtore cadaueris ſcelus eſt proditum. Hinc Sabinus Iulianus inuadens imperium, à Carino in campis Veronẽſibus occiditur. Hic Carinus omnibus ſe ſceleribus inquinauit. Plurimos innoxios fictis criminibus occidit. Matrimonia nobilium corrupit. condiſcipulis quoq́, qui taxauerunt eum in auditorio uerbi fatigatione, pernicioſus fuit. Ad extremum trucidatur eius præcipue tribuni dextera, cuius dicebatur coniugem polluiſſe.

DIOCLETIANVS

Diocletianus Dalmata, Amilini senatoris libertinus, matre pariter atque oppido nomine Dioclea: quorũ uocabulis, donec imperium sumeret, Diocles appellatus, ubi orbis Romani potentiam cepit, Graium nomen in Romanũ morem conuertit. imperauit annis XXV. Is Maximianũ Augustum effecit. Constantiũ & Galeriũ Maximianum cognomento Armentariũ Cæsares creauit, tradens Constantio Theodorã Herculij Maximiani priuignam abiecta uxore priori. Hoc tempore Carausio in Gallijs, Achilleus apud Aegyptũ, Iulianus in Italia imperatores effecti, diuerso exitu periere. E quibus Iulianus acto per costas pugione, in ignẽ abiecit se. Diocletianus uero apud Nicomediã sponte imperiales fasces relinquens, in proprijs agris consenuit. Qui dum ab Herculio atque Galerio ad recipiendum imperium rogaretur, tanquam pestem aliquam detestans, in hunc modum respondit: Vtinam Salonæ possetis uisere olera nostris manibus instituta, profecto nunquam istud tentandum iudicaretis. Vixit annis LXVIII. ex queis communi habitu propè nouem egit. Morte consumptus est, ut satis patuit, per formidinem uoluntaria. Quippe cum à Constantino atque Licinio uocatus ad festa nuptiarum, per senectam, quo minus interesse ualeret, excusauisset, rescriptis minacibus acceptis, quibus increpabatur Maxentio fauisse, ac Maximino fauere, suspectans necem dedecorosam, uenenũ dicitur hausisse. His diebus Constantius Constantini pater, atque Armentarius, Cæsares Augusti appellantur, creatis Cæsaribus, Seuero per Italiam, Maximino Galerij sororis filio per oriẽtem: eodemque tempore Constantinus Cæsar efficitur, Maxentius imperator in uilla VI. millibus ab urbe discreta itinere Lauicano. dehinc Licinius Augustus efficitur, parique modo Alexander apud Carthaginẽ imperator fit: similique modo Valens imperator creatur: quorũ exitus iste fuit. Seuerus ab Herculio Maximiano Romæ intra tabernas extinguitur, funusque eius Galieni sepulchro infertur, quod ab urbe abest per Appiam milibus nouem.

GALERIVS MAXIMIANVS

Galerius Maximianus, cõsumptis genitalibus defecit. Maximianus Herculius à Constantino apud Massiliam obsessus, deinde captus, pœnas mortis genere postremo fractis laqueo ceruicibus luit. Alexãder à Constantini exercitu iugulatur. Maxentius dum aduersus Constantinum congreditur, paulo superius à ponte Miluio, in pontem nauigijs compositum ab latere ingredi festinans, lapsu equi in profundum demersus est, uoratusque limo pondere thoracis corpus uix repertum. Maximianus apud Tarsum morte simplici perijt. Valens à Licinio morte mulctatur. Fuerunt autem mores huiusmodi: Aurelius Maximianus cognomento Herculius, ferus natura, ardens libidine, consilijs stolidus, ortu agresti, Pannonioque. Nam etiam nunc haud longe Sirmio, eminet locus palatio ibidem constructo, ubi parentes exercebant opera mercenaria. ętate interijt sexagenarius, annorum XX. imperator. Genuit ex Eutropia Syra muliere Maxentium, & Faustam coniugem Constantini: cuius patri Constantio tradiderat Theodoram priuignam. Sed Maxentium suppositum ferunt arte muliebri, tenere mariti animum laborantis auspicio prauissimi cœpti à puero. Is Maximianus charus nulli unquam fuit, nec patri, aut socero quidem Galerio.

GALERIVS ARMENTARIVS

Galerius autẽ fuit, licet inculta agrestique iustitia, satis laudabilis, pulcher corpore, eximius & felix bellator, ortus parentib. agrarijs, pastor armentorum: unde ei cognomẽ Armentarius fuit. Ortus Dacia Ripensi, ibique sepultus est: quem locũ Romulianum etiã uocabulo Romulæ matris appellarat. Is insolenter affirmare ausus est, matrẽ more Olympiadis Alexãdri Magni creatricis, cõpressam dracõe semet cõcepisse.

GALERIVS MAXIMINVS

Galerius Maximinus sorore Armentarij progenitus, ueroque nomine ante imperium Daza dictus, Cæsar quadriẽnio: dehinc per oriẽtẽ Augustus triẽnio fuit: ortu

ortu quidem atq; instituto pastorali, uerum sapientissimi cuiusq;, ac literatorũ cultor, ingenio quieto, uini auidior. Quo ebrius, quædã corrupta mẽte aspera iubebat, qui cũ pigeret factũ, differri quæ præcepit, in tempus sobrium ac matutinum statuit.

ALEXANDER

Alexander fuit Phryx origine, ingenio timidus, inferior aduersus laborem uitio senectæ ætatis. His omnibus absumptis, imperij iura penes Constantinum & Licinium deuenere.

CONSTANTINVS

Constantinus Constantij imperatoris & Helenæ filius, imperauit annis xxx. Hic dum iuuenculus à Galerio in urbe Roma religionis specie obses teneret, fugam arripiens, atq; in frustrandos insequentes, publica iumenta quaqua iter egerat, interficiens, ad patrem in Britanniã peruenit: & forte hisdem diebus ibidem Constantiũ parentem fata ultima perurgebant. Quo mortuo, cunctis qui aderant adnitentibus, sed præcipue Eroco Alemannorũ rege auxilij gratia Constantium comitato, imperiũ capit. Hic sororem suam Constantiam, Licinio Mediolanum accito coniungit: filiumq; suum Crispum nomine ex Mineruina cõcubina susceptum, item Constantinũ, ijsdem diebus natum oppido Arelatensi, Licinianumq; Licinij filium, mensium ferè xx. Cæsares effecit. Verum enimuero, ut imperia difficile concordiã custodiunt, dissidium inter Licinium Cõstantinumq; exoritur: primumq; apud Cibalas iuxta paludem Hiulcam nomine, Cõstantino nocte castra Licinij irrumpente, Licinius fugam petijt: Byzantiumq; fuga uolucri peruenit. ibi Martinianũ officiorũ magistrum Cæsarem creat. Dehinc Constantinus acie potior apud Bithyniam, adegit Licinium pacta salute indumentum regium offerre per uxorem. Inde Thessalonicam missum, paulo post eum, Martinianũq; iugulari iubet. Hic Licinius annũ dominationis ferè post xiiij. uitæ proxime lx. occiditur, auaritiæ cupidine omnium pessimus, neq; alienus à luxu uenereo, asper admodũ, haud mediocriter impatiens: Infestus literis, quas per inscitiam immodicam, uirus ac pestem publicã nominabat, præcipue forensem industriã. Agrarijs plane ac rusticantibus, quia ab eo genere ortus altusq; erat, satis utilis: ac militiæ custos ad ueterum instituta seuerissimus. spadonum & aulicorũ omnium uehemens domitor, tineas soricesq; palatij eos appellans. At Constantinus obtento totius Romani imperij mira bellorũ felicitate regimine, Fausta cõiuge, ut putant, suggerente, Crispum filium necari iubet. Dehinc uxorẽ suam Faustam in balneas ardẽtes coniectã interemit, cum eum mater Helena ardore nimio nepotis increparet. Fuit uero ultra q̃ æstimari potest, laudis auidus. Hic Traianũ herbam parietariã, ob titulos multos ædibus inscriptos, appellare solitus erat. Hic põtem in Danubio cõstruxit: habitũ regium gẽmis, & caput exornans perpetuo diademate. Cõmodissimus tamen rebus multis fuit: calumnias sedare legibus seuerissimis: nutrire artes bonas, præcipue studia literarũ: legere ipse, scribere, meditari, audire legationes, & querimonias prouinciarum. Cumq; liberis, filioq; fratris Dalmatio, Cæsaribus cõfirmatis, III. & LX. annis uixisset, ex quibus dimidios, ita ut XIII solus, imperaret, morbo consumptus est, irrisor potius q̃ blandus. Vnde prouerbio uulgari, Tracala X. annos præstantissimus, XII. sequentibus latro, X. nouissimis pupillus ob profusiones immodicas nominatus. Corpus sepultũ in Byzãtio, Constantinopoli dicta: quo mortuo, Dalmatius militũ ui necatur. Ita ad tres orbis Romani dominatio redacta est, Constantinũ, & Cõstantiũ, ac Constantẽ filios Constantini. hi singuli has partes regendas habuerunt, Constantinus iunior cuncta trans alpes. Constantius à freto Propontidis, Asiam atq; orientem. Constans Illyricum, Italiamq;, & Africam, Dalmatiam, Thraciam, Macedoniamq;, & Achaiam.

Erocus Alemannorũ rex

ANNIBALIANVS CONSTANS ET CONSTANTIVS.

Annibalianus Dalmatij Cæsaris cõsanguineus, Armeniã, nationesq; circumsocias. interim ob Italiæ, Africæq; ius dissentire statim Constantinus, & Constans

cœperunt

cœperunt. Cōstantinus latrocinij specie dum incautus, fœdeq; temulentus in aliena irruit, obtruncatus est, proiectusq; in fluuiū, cui nomen Alsa est, nō longe ab Aquileia. Constans uero uenandi cupidine dum per syluas saltusq; erraret, cōspirauere aliquanti militares in eius necem, autoribus Chrestio & Marcellino, simulq; Magnentio: qui ubi patrādi negocij dies placuit, Marcellinus natalē filij simulans, plerosq; ad cœnam rogat. Itaq; in multā noctē conuiuio celebrato, Magnentius quasi ad uentris secreta secedens, habitū uenerabilem capit. Ea re cognita, Cōstans fugere conatus, apud Helenam oppidum Peirenæo proximū, à Gaisone cum lectissimis misso, interficitur anno XIII. Augustæ dominationis: nam Cæsar triennio fuerat, æui septimo uicesimoq;. Hic fuit debilis pedibus manibusq; articulorū dolore: fortunatus cæli tēperie, fructuum prouentu, nulla à Barbaris formidine: quæ profecto maiora fuerint, si prouinciarum rectores non precio, sed iudicio prouexisset. Huius morte cognita, Vetranio magister militum, imperiū in Pannonia apud Mursiam corripuit: quem Cōstantius non post multos dies regno exuit, grandæuo ætate non uitam modo, sed etiā uoluptarium ocium concedens. Fuit autem prope ad stultitiam simplicissimus.

CONSTANTIVS

COnstantius Gallum fratrē patruelem Cæsarem pronunciat, sororē Constantinam illi coniungens. Magnentius quoq; Decentium consanguineū suum trans alpes Cæsarem creauit. His diebus Romæ Nepotianus Eutropiæ Constantini sororis filius, hortātibus perditis, Augusti nomē rapit: quem octauo die uicesimoq; Magnentius oppresſit. Hoc tēpore Constantius cum Magnentio apud Mursiam dimicans uicit. In quo bello penè nunq; amplius Romanæ cōsumptæ sunt uires, totiusq; imperij fortunæ pessundatæ. Dehinc cū se Magnentius in Italiā recepisset, apud Thicanū plures fudit incautius &, ut in uictoria solet, audacius persequētes. Nec multo post apud Lugdunū coangustatus, gladio occulte prouiso, ictū pulsu parietis iuuās, trāsfosso latere, ut erat uasti corporis, uulnere, naribusq; & ore cruorē effundēs, mēse imperij XLII. ætatis anno L. expirauit, ortus parētibus qui Galliā inhabitant, legendi studio promptus, sermonis acer, animi tumidi, & immodice timidus: artifex tamē ad occultandam audaciæ specie formidinē. Eius morte audita, Decētius laqueo fasciæ ad collū posito, uitā finiuit. Hoc tēpore Gallus Cæsar à Constantio occiditur. Imperauit annis IIII.

SILVANVS

SIluanus imperator effectus, die imperij xxviij. perimit. Fuit ingenio blādissimus, quanq; barbaro patre genitus, tamen institutione Romana satis cultus & patiens.

CONSTANTIVS

COnstantius Claudium Iulianum, fratrē Galli honore Cęsaris assumit, annos natum ferè III. atq; XX. Iste in campis Argentoratensibus apud Gallias, cum paucis militibus, infinitas hostium copias deleuit. Stabant acerui montiū similes: fluebat cruor fluminū modo: captus rex nobilis Chonodomarius: fusi omnes optimates: redditus limes Romanæ possessionis: ac postmodū cum Alemannis dimicans, potentissimum eorū regem Badomariū cepit. Hic à militibus Gallicanis Augustus pronunciatur. Hic Cōstantius urgere legationibus in statum nomenq; pristinum reuerti.

IVLIANVS

IVlianus mandatis mollioribus refert se sub nomine celsi imperij multo officiosius pariturum. Hinc Constantius magis magisq; ardens dolore: atq; ut erat talium impatiens, in radicibus Tauri montis apud Mopsocrenē febri acerrima, quam indignatio nimia uigilijs augebat, interijt anno æui. IIII. & XL. imperij IX. atq; XXX. uerum Augustus IIII. XXq;. Octo solus, cū fratribus atq; Magnētio XV. I. XV. Cæsar. Felix bellis ciuilib⁹, externis lachrymabilis, mirus artifex in sagittis: à cibo, uinoq; & somno multū intēperans, patiens laboris, facundię cupidus: quā cum assequi tarditate ingenij non posset, alijs inuidebat. Spadonū, aulicorūq; amori deditus & uxorum, quibus contentus

tentus, nulla libidine transuersa, aut iniusta polluebatur. Sed ex coniugibus, quas plurimas sortitus est, præcipue Eusebiam dilexit: decoram quidem, uerum per Amantias, & Gorgonias, & alia importuna ministeria uexãtem famam uiri, contrà quàm fœminis modestioribus mos est: quarum sæpe præcepta maritos iuuant. Namq; ut cæteras omittam, Pompeia Plotina, incredibile dictu est, quanto auxerit gloriam Traiani: cuius procuratores cum prouincias calumnijs agitarent, adeo ut unus ex ijs diceretur locupletium quenq; ita conuenire: Quæ habes ad mensam? Vnde habes? Tertium, Pone quæ habes: illa coniugem corripuit, atq; increpans quod laudis suæ esset incuriosus, talem reddidit, ut postea actiones improbans & detestans, fiscum lienem uocaret, quòd eo crescente artus reliqui tabescant. Igitur Iulianus redacta ad unum se orbis Romani curatione, gloriæ nimis cupidus, in Persas proficiscitur. Illic à transfuga quodam in insidias deductus, cum eum hincinde Parthi urgerent, è castris iam positis, arrepto tantum clypeo procurrit. Cumq; inconsulto ardore nititur ordines ad prælium cõponere, ab uno ex hostibus & quidem fugiente, conto percutitur. Relatusq; in tabernaculum, rursusq; ad hortandos suos egressus, paulatim sanguine uacuatus, circa noctis fere mediũ defecit, præfatus, consulto sese de imperio nihil mandare, ne, uti solet in multitudine, discrepantibus studijs amicorum, ex inuidia rei præ discordia exercitus periculum pararet. Fuerat in eo literarum ac negociorum ingens scientia, eo iuuauerat philosophos & Græcorum sapientissimos. Vsu promptior corporis, quàm ualidus quidem, sed breuis fuit. Hæc minuebat quarundam rerum neglectus modus. Cupido laudis immodica, cultus numinũ superstitiosus: audax plus q̃ imperatorem decet. Cui salus propria, cum semper ad securitatem omnium, tum maxime in bello conseruanda est. Ita illum cupido gloriæ flagrantior peruicerat, ut neq; terræ motu, neq; plerisq; præsagijs, quibus uetabatur petere Persidem, adductus sit finem ponere ardori, ac ne noctu quidem uisus ingens globus cœlo lapsus diem belli cautum præstiterit.

IOVINIANVS

IOuinianus genitus patre Varroniano, incola agri Singidonensis prouinciæ Panno niæ, imperauit mẽses octo. Cuius patri cum liberos crebros amitteret, præceptum somnio est, eum qui iam instante uxoris partu edendus foret, diceret Iouinianum. Hic fuit insignis corpore, lætus ingenio, literarum studiosus. Hic dum à Perside hyeme aspera mediaq; Constantinopolim accelerans, cruditate stomachi, tectorio noui operis grauatus esset, repente interijt, annos gerens proxime XL.

VALENTINIANVS

VAlentinianus imperauit annis XII. minus diebus C. Huius pater Gratianus mediocri stirpe ortus apud Cibalas, Funarius appellatus est, eo quod uenalitium funem portanti quinq; milites nequirent extorquere: eo merito ascitus in militiã, usq; ad præfecturæ prætorianæ potentiam conscendit: ob cuius apud milites cõmendationem, Valentiniano imperium resistenti aggeritur. Hic Valentem consanguineum suum sibi socium in imperio asciuit: ac demum Gratianum filium, nec dum plane puberem, hortatu socrus & uxoris, Augustũ creauit. Hic Valentinianus fuit uultu decens, solers ingenio, animo grauis, sermone cultissimus. Quanq; enim ad loquendũ parcus, seuerus, uehemẽs, infestus tamẽ uitijs, maximeq; auaritię: cuius punitor ipse fuit acer: & in ijs, quę memoraturus sum, Hadriano proxim⁹: Genera uetustissimorũ meminisse, noua arma meditari: fingere terra seu limo simulacra: prudẽter uti locis, tẽporibus, sermonibus: atq; ut breuiter cõcludã, si ei insidis hominibus, queis sese quasi fidissimis prudẽtissimisq; dederat, carere: aut probatis eruditisq; monitoribus uti licuisset, perfectus haud dubie princeps enituisset. Huius tẽpore Firmus apud Mauritaniã regnũ inuadens, extinguit. Valentinianus apud Bergentionẽ legationi Quadorũ respondẽs anno ęui V. & L. impetu sanguinis, uoce amissa, sensu integer expirauit. Quod quidem intemperantia cibi, ac saturitate, qua artus diffuderat, accidisse plures retulere. Itaq; eo mortuo, Valentinianus adhuc quadriennis, autore Equitio, ac Merobaude propinquo, ubi cum matre fuerat adlatus, creatus est imperator.

Valens

VALENS

Valens unà cum Valētiniano germano suo, de quo diximus, regnauit annos decem, menses quinq;. Hic Valens cum Gotthis lachrymabili bello cōmisso, sagittis saucius, in casam deportatur uilissimam: ubi superuenientibus Gotthis, igniq; supposito, incendio cōcrematus est. In quo probanda hæc fuere: Fuit possessoribus cōsultor bonus, mutare iudicia uerus, in amicos fidus, irasci sine noxia ac periculo cuiusq;, sanè ualde timidus. Huius temporibus Procopius tyrannus cadens extinguitur.

GRATIANVS

Gratianus genitus Sirmij, imperauit cum patre Valentiniano annis octo, diebus LXXXV. cum patruo & fratre tribus, cum eodē fratre ac Theodosio quatuor, & cum his omnibus accedente Archadio, menses sex. Hic apud Argentariū oppidum Galliæ XXX. Alemannorū milia in bello extinxit. Hic cū animaduertisset, Thraciam Daciamq; tanq; genitales terras posidentibus Gotthis, Thaiphalis, atq; omni pernicie atrocioribus Hunnis, & Alanis, extremū periculum instare nomini Romano, accito ab Hispania Theodosio, cunctis fauentibus, agenti annum à tricesimo tertiū, imperium cōmittit. Fuit aūt Gratianus literis haud mediocriter institutus, carmen facere, ornate loqui, explicare controuersias rhetorum more. nihil aliud diu noctuq; agere, quàm spiculis meditari: summæq; uoluptatis, diuinæq; artis credere, ferire perite sibi destinata: cibiq;, uini ac libidinis uictor: cunctisq; fuisset plenus bonis, si ad cognoscendā reipublicæ gerendæ scientiā animū intendisset, à qua prope alienus, non modo uoluntate, sed etiā exercitio fuit. Nam dum exercitū negligeret, & paucos ex Alanis, quos ingenti auro ad se trāstulerat, anteferret ueteri ac Romano militi, adeoq; Barbarorū comitatu & propè amicitia capitur, ut nonnunq; eodem habitu iter faceret, odia contra se militum excitauit. Hoc tēpore cum Maximus apud Britanniā tyrannidē arripuisset & in Galliam transmisisset, ab infensis Gratiano legionibus exceptus, Gratianum fugauit, nec mora extinxit, qui uixit annis trigintaocto.

THEODOSIVS

Theodosius genitus patre Honorio, matre Thermātia, genere Hispanus, originē à Traiano principe trahēs, à Gratiano Augusto apud Sirmiū imperator effectꝰ, regnauit annis uigintiseptē. Huic ferunt nomen somnio parentes monitos sacrauisse, ut latine intelligimus, à deo datū. De hoc etiā oraculo in Asia diuulgatū est, eū Valenti successurū, cuius nomē è Θ & E, O, atq; Δ Græcis literis initiaret. Qua cognatione principij deceptus Theodorus, cum sibi imperiū præsumeret, scelestę cupidinis supplicia percepit. Fuit aūt Theodosius propagator reip. atq; defensor eximius. Nam Hunnos & Gotthos, qui eam sub Valente defatigassent, diuersis prælijs uicit. Cum Persis quoq; petitus pacē pepigit. Maximū aūt tyrannum qui Gratianum interfecerat, & sibi Gallias uindicabat, apud Aquileiam extinxit. Victorem quoq; eius filium, intra infantiæ annos à Maximo patre Augustum factū, necauit. Eūgenium quoq; tyrannum, atq; Arbogastē superauit, deletis eorū decem millibus pugnatorū. Hic etenim Eugenius cōfisus uiribus Arbogastis, postq; apud Viennam Valentinianum extinxerat, regnum inuasit: sed mox simul cum uita imperium perdidit. Fuit aūt Theodosius moribus & corpore Traiano similis, quantū scripta ueterum & pictura edocēt. Sic eminēs status, mēbra eadem, par cæsaries, os absq; eo quod illi aliquantulū uellēdo steriles genæ, neq; tam ingētes oculi erant, nescio an & tanta gratia tantusq; flos in facie, seu tanta dignitas in incessu. Mens uero prorsus similis, adeo ut nihil dici queat, quod non ex libris in istum uideatᷣ trāsferri. Clemens animus, misericors, cōmunis, solo habitu differre se cæteris putans: in oēs homines honorificus, uerum effusius in bonos: simplicia ingenia æque diligere, erudita mirari sed innoxia: largiri magno animo magna: amare ciues uel priuato contubernio cognitos, eosq; honoribus, pecunia, beneficijs cæteris munerari, præsertim quorū erga se uelut patrem aspero casu officia probauerat. Illa tamen, quibus Traianus aspersus est, uinolentiā scilicet, & cupidinē triumphandi, usq;

eo detestatus est, ut bella non mouerit, sed inuenerit: prohibueritq́ lege, ministeria lasciua, psaltriasq́ comessationibus adhiberi: tantum pudori tribuens & continentiæ, ut consobrinarum nuptias uetuerit, tanquam sororum. Literis, si nimium perfectos contemplemur, mediocriter doctus, sagax planè, multumq́ diligens ad noscenda morum gesta: è quibus non desinebat execrari ueterum facta superba, crudelia, libertati infesta quæ legerat: ac Cinnam, Marium, Syllamq́, atq́ uniuersos dominantium, præcipue tamen perfidos & ingratos. Irasci sanè rebus indignis, sed flecti cito: unde modica dilatione emolliebantur aliquando seuera præcepta. habuitq́ à naturæ munere, quod Augustus à philosophiæ doctore didicerat: qui cum uidisset eum facile commoueri, ne asperum aliquid statueret, monuit ut ubi irasci cœpisset, IIII atq́ XX Græcas literas memoria recenseret: ut illa conciatio, quę momēti est, mente alio traducta, parui tēporis interiectu languesceret. Melior haud dubie, quod est raræ uirtutis, post auctam annis potentiam regalem, multoq́ maxime post ciuilem uictoriā. Nam & annonæ curam solicitus attendere, & auri argentiq́ graue pondus sublati, atq́ expensi à tyranno, multis è suo restituere, cum benigni principes, & quidem uix fundos solerēt nudos, ac deformata prædia concedere. Iam illa minutiora, & ut dicitur, intra aulam: quæ quidem quia occulta sunt, magis naturæ hominum curiosæ oculos auresq́ ad se trahunt: Patruum colere tanquam genitorem, fratris mortui sororisq́ liberos habere pro suis, cognatos affinesq́ parentis animo complecti: elegans lætumq́ conuiuiū dare non tamē sumptuosum: miscere colloquia pro personis, studio, dignitatibus, sermone cum grauitate iucundo, blandus pater, concors maritus. Exercebatur neq́ ad illecebras, neq́ ad lassitudinem: ambulationibus magnis, cum esset ocium, reficiebat animum: uescendi continentia ualetudinem regebat: Sicq́ in pace rebus humanis annum agens L. apud Mediolanum excessit: utranq́ rempub. utriq́ id est Arcadio & Honorio quietam relinquens. Corpus eius eodem anno Constantinopolim translatum atq́ sepultum est.

CLARISSIMO VIRO D. LVDOVICO A FLANDRIA, SACRI cubiculi Cæsaris præposito, ac Hollandiæ gubernatori, Antonius Sconhouius S. D.

CVM administrandæ reip. ratio omnis ferè peti soleat aut è præceptis philosophorū, aut ab historiæ exemplis, nos hæc libentius à Romanis accipere cōsueuimus, quòd imperiū eorū nō modo amplissimū, & rerum gestarum magnitudine pręclarū, uerumetiā melioribus institutis et legibus, quàm cæterarū nationum, gubernatū fuerit. At uix aliquem in tanto scriptorum eius gentis numero reperire liceat, qui iusta breuitate, res tantū publicas & ciuiles ab initio cōscripserit, si unū Eutropium excipias: qui licet scripsit posterius, neq́ tamen minor eloquētia, & iudicio etiā superioribus fuit eminentior. Quod quo minus hactenus apparuerit, in causa fuit deformitas ipsius, quā intulit ei Paulus Diaconus. Is enim, iubente (ut notatū inuenio) Domina Adilberga, Desiderij Longobardorum regis filia, & cōiuge Archi Beneuentani ducis, non solum auctoris huius historiā duobus libris suis produxit, sed ipsam penè quoq́ inuertit, dum multa ei de suo addidit, multaq́ passim ademit, aut transposuit. Id quod ego cum ex collatione integerrimi exemplaris (quod subministrauit nobis R.D. Abbas ac Præpositus S S. Ioannis & Bauonis apud Gandenses) deprehendissem, nolui cōmittere, quin tam utilē auctorē integritati suę restituerē, syncerumq́ ederem, ne posthac (quod doctissimis etiam usu uenisse uidemus) Paulina pro Eutropianis citentur: quæ quantum distent, aliorū esto iudicium. Tanta certe clade hunc ille affecerat, ut nulla inueniri impressa exemplaria, quæ castigationē sustinerent, à me potuerint. Quare totū ipse describere coactus sum. Quē laborem publicæ utilitatis studiorum causa susceptum, ideo nomini tuo dedicare uolui, quòd unus sis inter heroas nostros, qui de literis optime iudicare potes. Bene uale. Brugis Calend. Iulij. Anno à Natali Domini 1545.

Domino

DOMINO VALENTI GOTHICO MAXIMO, PERPETVO AVGVSTO.

ES Romanas ex uoluntate mansuetudinis tuæ ab urbe condita ad nostram memoriam, quæ in negocijs uel bellicis uel ciuilibus eminebant, per ordinem temporum breui narratione collegi, strictim additis etiam his quæ in principum uitis egregia extiterunt, ut tranquillitatis tuæ possit mens diuina lætari, prius se illustrium uirorum facta in administrãdo imperio secutam, quàm cognosceret lectione.

Eutropius, V. C. peculiariter suus.

EVTROPII V. C. HISTORIAE ROMANAE LIBRI DECEM, INTEGRITATI SVAE RESTITVTI.

OMANVM imperium, quo neq; ab exordio ullum ferè minus, neq; incremẽtis toto orbe amplius humana potest memoria recordari, à Romulo exordiũ habet: qui Rheę Syluiæ Vestalis uirginis filius, & (quantum putatus est) Martis, cum Remo fratre uno partu editus est. Is cum inter pastores latrocinaretur, decimo octauo anno natiuitatis suæ, urbem exiguam in Palatino monte cõstituit xi. Cal. Maij, Olympiadis sextæ anno tertio, post Troiæ excidiũ, ut qui plurimum minimumq; tradunt, tricentesimo nonagesimo quarto. condita ciuitate, quam ex nomine suo Romam uocauit, hæc ferme egit. Multitudinem finitimorum in ciuitatẽ recepit: centum ex senioribus elegit, quorũ consilio omnia ageret, quos Senatores nominauit propter senectutem. Tunc cum uxores ipse & populus nõ haberent, inuitauit ad spectaculũ ludorum uicinas urbis nationes, atq; earum uirgines rapuit. Cõmotis bellis propter raptarum iniuriam, Cœninẽses uicit, Antennates, Crustuminos, Sabinos, Fidenates, Veientes: hæc omnia oppida urbem cingunt. Et cum orta subito tẽpestate non cõparuisset, anno regni trigesimo septimo, ad deos transisse creditus est, & consecratus. Deinde Romæ per quinos dies senatores imperauerunt: & his regnantibus annus unus completus est. Postea Numa Pompilius rex creatus est: qui bellum nullũ quidem gessit, sed non minus ciuitati q̃ Romulus profuit. Nã & leges Romanis, moresq; cõstituit, qui cõsuetudine præliorũ iam latrones ac semibarbari putabanť. Annum descripsit in decem menses, prius sine aliqua disputatione cõfusum: & infinita Romæ sacra ac tẽpla constituit. Morbo decessit, quadragesimo & tertio imperij anno. Huic successit Tullus Hostilius. hic bella reparauit, Albanos uicit, qui ab urbe Roma xij. miliario sunt: Veiẽtes & Fidenates, quorũ alij sexto miliario absunt ab urbe Roma, alij octauodecimo, bello superauit. Vrbẽ ampliauit, adiecto Cœlio mõte. cũ triginta duob. annis regnasset, fulmine ictus, cũ domo sua arsit. Post hunc Ancus Martius, Numæ ex filia nepos, suscepit imperiũ. cõtra Latinos dimicauit, Auentinũ montẽ ciuitati adiecit: & Ianiculũ, atq; Hostiã ciuitatẽ supra mare sextodecimo miliario ab urbe Roma condidit. xxiiij. anno imperij morbo perijt. Deinde regnũ Priscus Tarquinius accepit. Hic numerũ Senatorũ duplicauit, circũ Romæ ædificauit, ludos Romanos instituit, q ad nostrã memoriã permanẽt. Vicit idem etiã Sabinos: & non parum agrorũ sublatũ ijsdem, urbis Romæ territorio adiũxit, primusq; triumphans urbem intrauit. muros fecit, & cloacas, Capitolium inchoauit. xxxviij anno imperij per Anci filios occisus est, regis eius cui ipse successerat. Post hunc Seruius Tullius suscepit imperium, genitus ex nobili fœmina,

captiua tamen, & ancilla. Hic quoq; Sabinos subegit, montes tres, Viminalem, Quirinalem, Esquilinũ, urbi adiunxit, fossas circa murum duxit. primus omnium censum ordinauit, qui adhuc per orbẽ terrarũ incognitus erat. Sub eo Roma omnibus in censum delatis habuit capitum lxxxiiij. millia ciuium Romanorũ, cum his qui in agris erant. Occisus est xlv. imperij anno, scelere generi sui Tarquinij Superbi, filij eius regis cui ipse successerat: & filiæ, quam Tarquinius habebat uxorẽ. Lucius Tarquinius Superbus, septimus atq; ultimus regum, Volscos (quæ gens ad Campaniã euntibus non longe ab urbe est) uicit, Gabios ciuitatẽ, & Suessam Pometiam subegit. cum Thuscis pacem fecit, & templũ Ioui in Capitolio ędificauit. Postea Ardeam oppugnãs, in octauo decimo milliario ab urbe positã ciuitatem, imperium perdidit. Nam cum filius eius & ipse Tarquinius iunior, nobilissimi Collatini uxorẽ stuprasset, eaq; de iniuria marito & patri & amicis questa fuisset, in omniũ cõspectu se occidit. propter quam causam Brutus parens, & ipse Tarquinius, populum cõcitauit, & Tarquinio ademit imperiũ. mox exercitus quoq; eum qui ciuitatẽ Ardeã cum ipso rege oppugnabat, reliquit: ueniensq; ad urbẽ rex, portis clausis exclusus est. Cumq; imperasset annos uigintiquinq; cum uxore & liberis suis fugit. Ita Romæ regnatũ est per septẽ reges annis ducentis quadragintatribus; cum adhuc Roma, ubi plurimũ, uix usq; ad quintũ decimum milliariũ possideret. Hinc cõsules cœpere pro uno rege duo hac causa creari: ut si unus malus esse uoluisset, alter eum habens potestatẽ similẽ coerceret. Et placuit, ne imperium longius q̃ annuum haberent, ne per diuturnitatẽ potestatis insolentiores redderẽtur; sed ciuiles semper essent, qui se post annum scirent futuros esse priuatos. Fuerunt igitur anno primo expulsis regibus COSS. Lucius Iunius Brutus, qui maxime egerat ut Tarquinius pelleretur: & Tarquinius Collatinus, maritus Lucretiæ. sed Tarquinio Collatino statim sublata dignitas est. placuerat enim, ne quisquã in urbe maneret, qui Tarquinius uocaretur. Qui accepto omni patrimonio suo, ex urbe migrauit, & loco ipsius factus est Valerius Publicola COS. Cõmouit tamen bellũ urbi Romæ rex Tarquinius, qui fuerat expulsus: & collectis multis gentibus ut in regnũ posset restitui, dimicauit. In prima pugna Brutus & Aruns Tarquinij filius inuicem se occiderũt. Romani tamen ex ea pugna uictores recesserunt. Brutũ Romanæ matronæ defensorem pudicitiæ suæ, quasi cõmunem patrem per annũ luxerunt. Valerius Publicola Sp. Lucretium Tricipitinũ collegam sibi fecit Lucretiæ patrem: quo morbo mortuo, iterum Horatium Puluillum collegam sibi sumpsit. ita primus annus quinq; consules habuit: cum Tarquinius urbe cessisset propter nomen, Brutus prælio perisset, Sp. Lucretius morbo mortuus esset. Secundo quoq; anno iterum Tarquinius, ut reciperetur in regnum, bellum Romanis intulit, auxiliũ ei ferente Porsena Thusciæ rege: & Romam penè cepit. Verum tum quoq; uictus est. Tertio anno post reges exactos, Tarquinius cum suscipi non posset in regnũ, neq; Porsena, qui pacem cum Romanis fecerat, auxilium præstare, Thusculum se contulit, quæ ciuitas non longe ab urbe est: atq; ibi per quatuordecim annos priuatus cũ uxore persenuit. Quarto anno post reges exactos, cum Sabini Romanis bellum intulissent, uicti sunt, & de his est triumphatum. Quinto anno, Valerius ille Bruti collega, & iiij. COS. fataliter mortuus est, adeo pauper factus, ut collatis à populo numis, sumptũ habuerit sepulturæ: quem matronę, sicut Brutum, annum luxerunt. Nono anno post reges exactos, cum gener Tarquinij ad iniuriam soceri uindicandã, ingẽtem collegisset exercitũ, noua Romæ dignitas est creata, quæ Dictatura appellatur, maior q̃ Consulatus. Eodem anno etiam magister equitũ factum est, qui dictatori obsequeretur. neq; quidquã similius potest dici, quàm dictatura antiqua huic imperij potestati, quã nunc trãquillitas uestra habet: maxime cũ Augustus quoq; Octauianus, de quo postea dicemus, & ante eũ Caius Cęsar, sub dictaturę nomine atq; honore regnauerint. Dictator aũt Romę primus fuit Largius: magister equitũ primus Spurius Cassius. Sexto decimo anno post reges exactos, seditionem Pop. Rom. fecit, tanquam à senatu atq; Consulibus premeretur. Tum & ipse sibi Tribunos plebis, quasi proprios iudices & defensores creauit, per quos contra Senatum & Consules tutus esse posset. Sequenti anno Volsci bellum reparauerunt: uicti & capti, etiam Coriolos ciuitatem, quam habebant optimam, perdiderũt. Octauo decimo

anno

anno post eiectos reges, expulsus ex urbe Quintus Martius dux Romanorũ, qui Coriolos ceperat Volscorum ciuitatem, ad ipsos Volscos contendit iratus, & auxilia contra Romanos accepit, Romanosq; sæpe uicit: usq; ad quintũ miliarium urbis accessit, oppugnaturus etiam patriam suam, legatis qui pacem petebãt repudiatis, nisi ad eum mater Veturia & uxor Volumnia ex urbe uenissent: quarum fletu & precatione superatus, remouit exercitum. Atq; hic secundus post Tarquinium fuit, qui dux contra patriam suam esset. Cæsone Fabio & Tito Virginio COSS. trecenti nobiles homines qui ex Fabia familia erant, contra Veientes bellum soli susceperunt, promittẽtes senatui & populo per se omne certamen implendum. Itaq; profecti omnes nobiles, & qui singuli magnorum exercituum duces esse deberent, in prælio conciderunt. Vnus omnino superfuit ex tanta familia, qui propter ætatem puerilem duci non poterat ad pugnam. Post hæc census in urbe habitus est, & inuenta sunt ciuium capitũ cxix. milia.

Sequenti anno, cum in Algido monte, ab urbe duodecimo fermẽ miliario, Romanus obsideretur exercitus, Lucius Quintius Cincinnatus Dictator est factus: qui agrum quatuor iugerum possidens, manibus suis colebat. Is cum in opere & arans esset inuentus, sudore deterso, togam prætextam accepit: cæsis hostibus, liberauit exercitum. Anno ccc. & altero ab urbe condita, imperium Consulare cessauit, & pro duobus COSS. decem facti sunt, qui summam potestatem haberent, Decemuiri nominati. sed cum primo anno bene egissent, secundo unus ex ijs Appius Claudius, Virginij cuiusdam, qui honestis iam stipendijs contra Latinos in monte Algido militabat, filiam uirginem corrumpere uoluit: quam pater occidit, ne stuprum à Decemuiro sustineret: & regressus ad milites, mouit tumultum. Sublata est Decemuiralis potestas, ipsiq; damnati sunt. Anno trecentesimo decimoquinto ab urbe condita, Fidenates contra Romanos rebellarunt. Auxilium præstabant his Veientes, & rex Veientium Tolumnius. Quæ ambæ ciuitates tam uicinæ urbi sunt, ut Fidenæ vij. Veientes xviij. miliario absint. Cõiunxerũt se his & Volsci, sed M. Aemilio dictatore, & Lucio Quintio Cincinnato magistro equitum uicti, etiam regem perdiderunt. Fidenæ captæ, & excisæ. Post xx. inde annos, Veientani rebellauerunt. Dictator contra ipsos missus est Furius Camillus, qui primum eos uicit acie, mox etiam ciuitatem diu obsidens cepit, antiquissimam, Italiæq; ditissimam. Postea cepit & Faliscos, non minus nobilem ciuitatem: sed commota est ei inuidia, quasi prædam male diuisisset: damnatusq; ob eam causam, expulsus ciuitate est. Statim Galli Senones ad urbem uenerunt, & uictos Romanos xi. miliario à Roma apud flumen Alliam secuti, etiam urbem occuparunt, neq; defendi quicquam nisi Capitolium potuit. quod cum diu obsedissent, & iam Romani fame laborarent, à Camillo qui in uicina ciuitate exulabat, Gallis superuentum est, grauissimeq; uicti sunt. postea tamen, accepto etiam auro ne Capitolium obsiderent, recesserunt: sed secutus eos Camillus, ita cecidit, ut & aurũ quod his datum fuerat, & omnia quæ cæperãt militaria signa reuocaret. Ita tertio triũphans, urbem ingressus est, & appellatus secundus Romulus, quasi & ipse patriæ conditor.

EVTROPII LIBER SECVNDVS.

ANNO ccc. lxv. ab urbe condita, post captam autem primo, dignitates mutatæ sunt. Pro duobus COSS. facti Tribuni militares, Consulari potestate. Hic iam cœpit Romana res crescere. nam Camillus eo anno Volscorum ciuitatem, quæ per lxx. annos bellum gesserat, uicit: & Aequorum urbem, & Sutrinorum, atque omnes, deletis eorum exercitibus, occupauit, & tres simul triumphos egit. Titus etiam Quintius Cincinnatus Prænestinos, qui usque ad urbis Romæ portas bello uenerant, persecutus, ad flumẽ Alliam uicit: & ciuitates quę sub ipsis agebant, Romanis adiunxit. Ipsam Prænestẽ aggressus, in deditionem accepit: quæ omnia ab eo gesta sunt uiginti diebus, triũphusq; ipsi decretus.

Verum dignitas tribunorum militarium non diu perseuerauit. Nam post aliquantum nullos placuit fieri: & quadriennium ita in urbe fluxit, ut potestates ibi maiores non essent. resumpserunt tamen Tribuni militares consulari potestate iterum dignitatem, & triennio perseuerauerunt. Rursus C O S S. facti Lucio Genutio, & Quinto Seruilio C O S S. mortuus est Camillus: honor ei secundus post Romulum delatus est. Titus Quintius Dictator aduersus Gallos, qui in Italiam uenerant, missus est. Hi ab urbe quarto milliario, trans Anienem fluuium consederant. Nobilissimus è senatoribus Titus Manlius, prouocantem Gallum ad singulare certamen, congressus occidit: & sublato torque aureo, colloq; suo imposito, in perpetuum Torquati sibi & posteris cognomen accepit. Galli fugati sunt, mox per Caium Sulpitium dictatorem etiam uicti. Nō multo post à Caio Martio Thusci uicti sunt, vij. millia captiuorum ex his in triumphū adducta. Census iterum habitus est. Et cum Latini qui à Romanis subacti erant, milites præstare nollent, ex Romanis tantum tyrones lecti sunt, factæq; legiones decem, qui modus sexaginta uel amplius armatorum millia efficiebat: paruis adhuc Romanis rebus, tanta tamen in re militari uirtus erat. Quæ cum profectæ essent aduersus Gallos duce L. Furio Camillo, quidā ex Gallis unum è Romanis, qui esset optimus, prouocauit. tum se Marcus Valerius Tribunus militum obtulit: & cum processisset armatus, coruus ei supra dextrum brachium sedit. mox commissa aduersus Gallum pugna, idem coruus alis & unguibus Galli oculos uerberauit, ne rectum posset aspicere. ita à Tribuno Valerio interfectus, non solum uictoriam ei, sed etiam nomen dedit. Nam postea idem Coruinus est dictus. Ac propter hoc meritum, annorum trium & uiginti C O S. est factus. Latini qui noluerunt milites dare, hoc quoq; à Romanis exigere cœperunt, ut unus Consul ex eorum, alter ex Romanorum populo crearetur. Quod cum esset negatum, bellum contra eos susceptum est, & ingenti pugna superati sunt: ac de his perdomitis triumphatum est. Statuæ C O S S. ob meritum uictoriæ in rostris positæ sunt. Eo anno etiam Alexandria, ab Alexandro Macedone condita est. Iam Romani potentes esse cœperunt. bellum enim in centesimo & tricesimo ferè milliario ab urbe apud Samnites gerebatur, qui medij sunt inter Picenum, Campaniam, & Apuliam. Papyrius Cursor cum honore dictatoris ad id bellū profectus erat. Qui cum Romam rediisset, Q. Fabio Maximo magistro equitum, quem apud exercitū reliquit, præcepit, ne se absente pugnaret. Ille occasione reperta, felicissime dimicauit, & Samnites deleuit. ob quam rem à Dictatore capitis dānatus, quòd se uetante pugnasset, ingenti fauore militum & populi liberatus est: tanta Papyrio seditione commota, ut pene ipse interficeretur. Postea Samnites, Romanos, Tito Veturio & Spurio Posthumio C O S S. ingenti dedecore uicerunt. Pax tamen à Senatu & populo soluta est, quæ cum ipsis propter necessitatem facta fuerat. Postea Samnites uicti sunt à L. Papyrio Consule, septem millia eorum sub iugum missa. Papyrius de Samnitibus triumphauit. Eo tempore Appius Claudius Censor aquam Claudiā induxit, & uiam Appiam strauit. Samnites reparato bello, Q. Fabium Maximum uicerunt, tribus millibus hominū occisis. Postea cum pater eius Fabius Maximus legatus datus fuisset, & Samnites uicit, & plurima eorum oppida cepit. Deinde P. Cornelius Rufinus, Marcus Curius Dentatus, ambo C O S S. contra Samnites missi, ingētibus prælijs eos confecere. Tum bellum cum Samnitibus per annos nouem & xl. actum, sustulerunt. neq; ullus hostis fuit intra Italiam, qui Romanam uirtutem magis fatigauerit. Interiectis aliquot annis, iterum se Gallorum copiæ contra Romanos Thuscis Samnitibusq; iunxerunt: sed cum Romam tenderent, à P. Cornelio Dolabella C O S. deletæ sunt. Eodem tempore Tarentinis, qui iam in ultima Italia sunt, bellum indictum est, quia legatis Romanorum iniuriam fecissent. Hi Pyrrhum Epiri regem contra Romanos auxilio poposcerunt, qui ex genere Achillis originem trahebat. Hic mox ad Italiam uenit. Tumq; primū Romani cum trāsmarino hoste dimicauerūt. Missus est contra eum consul P. Valerius Leuinus. qui cum exploratores Pyrrhi cepisset, iussit eos per castra duci, ostendi omnem exercitum, tumq; dimitti: ut renunciarēt Pyrrho, quæ cum Romanis agerent. Cōmissa mox pugna, cū iam Pyrrhus fugeret, elephantorū auxilio uicit: quos incognitos Romani expauerūt, sed nox prælio finē dedit. Leuinus tamē per noctem fugit

ctem fugit. Pyrrhus Romanos mille octingētos cepit, eosq; summo honore tractauit, occisos sepeliuit: quos cum aduerso uulnere & truci uultu, etiā mortuos iacere uidisset tulisse ad cœlum manus dicitur, cum hac uoce, Se totius orbis dominū esse potuisse, si tales sibi milites contigissent. Pyrrhus coniunctis sibi Samnitibus, Lucanis, Bruttijsq;, Romam perrexit, omnia ferro igneq; uastauit. Campaniā depopulatus est, atq; ad Præneste uenit, miliario ab urbe octauodecimo. Mox terrore exercitus, qui cū Cōsule sequebatur, in Campaniam se recepit. Legati ad Pyrrhum de redimēdis captiuis missi, ab eo honorifice suscepti sunt, captiuos sine precio Romam misit. Vnum ex legatis Romanorū Fabricium sic admiratus est, ut cum eum pauperem esse cognouisset quarta parte regni promissa, sollicitare uoluerit, ut ad se transiret, contemptusq; à Fabricio. Quare cum Pyrrhus ingenti Romanorū admiratione teneretur, legatum misit, qui pacem æquis conditionibus peteret, præcipuū uirum Cyneam nomine, ita ut Pyrrhus partem Italiæ, quam iam armis occupauerat, obtineret. Pax displicuit, remandatumq; Pyrrho à Senatu est, eum cum Romanis, nisi ex Italia recessisset, pacem habere non posse. Tum Romani iusserūt captiuos oēs, quos Pyrrhus reddiderat, infames haberi, ꝙ armati capti fuissent: nec antè eos ad ueterē statum reuerti, ꝗ binorum hostium occisorū spolia retulissent. Ita Legatus Pyrrhi reuersus est. à quo cum quæreret Pyrrhus, Qualem Romā cōperisset: Cyneas dixit, regum se patriā uidisse. scilicet tales illic fermè omnes, qualis unus Pyrrhus apud Epirum & reliquā Græciam putaretur. Missi sunt contra Pyrrhum duces P. Sulpinus, & Decius Mumius COSS. Certamine commisso Pyrrhus uulneratus est, elephanti interfecti, xx. milia cęsa hostium, & ex Romanis tantum quinq; milia. Pyrrhus Tarentum fugatus. Interiecto anno, contra Pyrrhū Fabricius est missus: qui prius inter legatos sollicitari non poterat, quarta parte regni promissa. Tum, cum uicina castra ipse & rex haberent, medicus Pyrrhi ad eum nocte uenit, promittens ueneno Pyrrhum occisurum, si sibi aliquid polliceretur. Quem Fabricius uinctum reduci iussit ad dominum. Pyrrhoq; dici, quæ contra caput eius medicus spopondisset. Tunc rex admiratus, dixisse fertur: Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate quàm sol à cursu suo auerti potest. Tunc rex in Siciliam profectus est. Fabricius uictis Samnitibus & Lucanis, triūphauit. COSS. deinde, Manius Curius Dentatus, & Cornelius Lentulus, aduersum Pyrrhum missi sunt. & Curius contra eum pugnauit, exercitum eius cecidit, Tarentum fugauit. Ea die cæsa hostium xxiij. milia. Curius in consulatu triumphauit. Primus Romam elephantos quatuor duxit. Pyrrhus etiàm à Tarento mox recessit, & apud Argos Græciæ ciuitatem occisus est.

Caio Fabricio Luscino, & C. Claudio Cinna COSS. anno urbis conditæ cccc. lxi. legati Alexandrini à Ptolemæo missi Romam uenere, & à Romanis amicitiam quam petierant, obtinuerunt. Quintio Gulone, C. Fabio Pictore COSS. Picentes bellum commouere, & ab insequentibus COSS. Publio Sempronio, Appio Claudio, uicti sunt: & de his triumphatum est. Conditæ à Romanis ciuitates, Ariminum in Gallia, & Beneuentum in Samnio. Marco Attilio Regulo, Lucio Iunio Libone COSS. Salentinis bellū indictū est. captiq; sunt cum ciuitate simul Brūdusini, & de his triumphatū est. Anno cccc. lxxvij. cum iam clarū urbis Romæ nomen esset, arma tamē extra Italiā mota nō fuerant. Vt igitur cognosceret, quæ copiæ Romanorum essent, census est habitus. tū inuēta sunt capitū cc. xcij. milia, ccc. xxxiiij, quanq; à condita urbe nūꝗ bello cessassent. Et cōtra Afros bellū susceptū est primū, Appio Claudio, Quinto Fuluio COSS. In Sicilia cōtra eos pugnatū est, & Appius Claudius de Afris & rege Siciliæ Hierone triumphauit. Insequenti anno, Valerio Marco & Octacilio COSS. in Sicilia à Romanis res magnę gestæ sunt. Taurominitani, Catanēses, & præterea quinquaginta ciuitates in fidē acceptæ sunt. Tertio anno in Sicilia contra Hieronē bellū paratū est. Is cū omni nobilitate Syracusanorū pacē à Romanis impetrauit, deditq; argēti talenta ducēta. Afri in Sicilia uicti sunt, & de his secūdo Romæ triūphatum est. Quinto anno belli Punici, quod cōtra Afros gerebatur, primū Romani Caio Duillio & Cneo Cornelio Asina COSS. in mari dimicauerunt, paratis nauibus rostratis, quas Liburnas uocant. Cōsul Cornelius fraude deceptus est. Duillius cōmisso prælio, Carthaginensiū ducem uicit, xxx. naues cepit, xiiij. mersit. vij. milia hostium

cepit

cepit, iij. milia occidit: necp ulla uictoria Romanis gratior fuit, quòd inuicti terra, iam etiam mari plurimum pollent. Caio Aquilio Floro, Lucio Scipione COSS. Scipio Corsicam & Sardiniam uastauit, multa milia inde captiuorũ abduxit, triumphũ egit. L. Manlio Volsone, M Attilio Regulo COSS. bellum in Africam translatũ est contra Hamilcarẽ Carthaginẽsium ducem, in mari pugnatũ, uictusq; est. Nam perditis lxiiij. nauibus, retro se recepit: Romani xxij. amiserunt. sed cum in Africã transissent, primã Clypeam Africæ ciuitatẽ in deditionem acceperunt. Consules usq; ad Carthaginem processerunt, multisq; uastatis oppidis, Manlius uictor Romã redijt, & xxvij. milia captiuorũ reduxit: Attilius Regulus in Africa remansit. Is contra Afros aciem instruxit, contra tres Carthaginensium duces dimicans, uictor fuit. xviij. milia hostium cæcidit, quinq; milia cum xviij. elephantis cepit. lxxiiij. ciuitates in fidem accepit. Tum uicti Carthaginenses, pacẽ à Romanis petierunt: quã cum Regulus nollet nisi durissimis cõditionibus dare, Afri auxilium à Lacædemonijs petierunt: & duce Xantippo, qui à Lacedęmonijs missus fuerat, Romanorũ dux Regulus uictus est ultima pernicie. nam duo milia hominũ tantũ ex omni Romano exercitu refugerunt, quindecim milia cum imperatore Regulo capta sunt, xxx. milia occisa, Regulus ipse in cathenas coniectus.

Marco Aemilio Paulo, Seruio Fuluio Nobiliore COSS. ambo Romani consules in Africam profecti sunt, cum trecentarum nauium classe Clypeam petunt, & contra Carthaginenses uenerunt, primum Afros nauali certamine superant. Aemilius consul centun & quatuor naues hostium demersit, triginta cum pugnatoribus cepit, quindecim milia hostium aut occidit, aut cepit, militem suum ingenti præda ditauit. Et subacta Africa tum fuisset, nisi tanta fames fuisset, ut diutius expectare exercitus nõ posset. Consules cum uictrici classe redeuntes, circa Siciliam naufragium passi sunt: & tanta tempestas fuit, ut ex quadringentis sexaginta quatuor nauibus, octoginta seruari uix potuerint. Neq; ullo tempore tanta maritima tempestas audita est. Romani tamen statim ducentas naues reparauerunt, neq; in aliquo animus his infractus fuit.

Cneus Seruilius Cepio, & G. Sempronius Blæsus COSS. cum ducentis sexaginta nauibus ad Africam profecti sunt, aliquot ciuitates ceperunt: prædam ingentem reducentes, naufragium passi sunt. Itaq; cum continuæ calamitates Romanis displicerent, decreuit Senatus, ut à maritimis prælijs discederetur, & tantum sexaginta naues ad præsidiũ Italiæ saluæ essent. Lucio Cæcilio Metello, Caio Furio Pacillo COSS. Metellus in Sicilia Afrorum ducem cum c. xxx. elephantis, & magnis copijs uenientem superauit, xx. milia hostium cæcidit, sex & uiginti elephantos cepit, reliquos errantes per Numidas, quos in auxilium habebat, collegit, & Romam deduxit ingenti pompa, cum c. xxx. elephantorum numero omnia itinera compleret. Post hæc mala Carthaginenses Regulum ducem, quem ceperant, petierunt, ut Romam proficiscere tur, & pacem à Romanis obtineret, ac permutationem captiuorum faceret. Ille Romã cum uenisset, inductus in Senatũ, nihil quasi Romanus egit, dixitq; se ex illa die qua in potestatẽ Afrorum uenisset, Romanum esse desiuisse. itaq; & uxorem à complexu remouit, & Romanis suasit ne pax cum Pœnis fieret. Illos enim fractos tot casibus, spem nullam habere. se tanti non esse, ut tot milia captiuorum propter unum se, & senem, & paucos qui ex Romanis capti fuerant, redderentur. Itaq; obtinuit. nam Afros pacem petentes nullus admisit. Ipse Carthaginem redijt, offerentibusq; Romanis, ut eum Romæ tenerent, negauit se in ea urbe mansurum, in qua postquam Afris seruierat, dignitatem honesti ciuis habere non posset. Regressus igitur in Africam, omnibus supplicijs extinctus est. Post Appio Pulchro & L. Iunio COSS. Claudius contra auspicia pugnauit, & à Carthaginensibus uictus est. Nam ex ducentis xx. cum pugnatoribus captæ sunt, demersæ cæteræ, uiginti milia capta. Alius quoq; consul classem naufragio amisit, exercitum tamen saluum habuit, quia uicina litora erant.

Caio Luctatio Catulo, Aulo Posthumio Albino COSS. anno belli Punici xxiij. Catulo bellum contra Afros commissum est. Profectus est cum ccc. nauibus in Siciliam. Afri contra ipsum cccc. parauerunt. Nunquam in mari tantis copijs pugnatũ est. Luctatius Catulus nauem æger ascendit: uulneratus enim in pugna superiore fuerat. Contra Lilybæum ciuitatem Siciliæ pugnatum est ingenti uirtute Romanorum. nam lxxiij. Cartha

lxxiij. Carthaginensium naues captæ sunt, c.xxv demersæ, xxij. milia hostium capta, xiij. milia occisa: infinitũ auri argentiq; prædæ in potestatẽ Romanorũ redactum. Ex classe Romanorũ xij. naues submersæ. pugnatũ est vi. idus Mar. statim Carthaginẽses pacem petierunt. tributa est eis pax: captiui Romanorũ, qui tenebãtur à Carthaginensibus, redditi sunt. Etiã Carthaginẽses petierũt, ut redimi eos captiuos liceret, quos ex Afris Romani tenebãt. Senatus iussit, sine precio dari eos q in publica custodia essẽt: qui aũt à priuatis tenerentur, ut precio dominis reddito, Carthaginẽ redirent, atq; id precium ex fisco magis q̃ à Carthaginensibus solueretur. Quintus Luctatius, Aulus Manlius COSS. creati, bellum Faliscis intulerunt: quæ ciuitas Italiæ opulenta quondam fuit. quod ambo COSS. intra sex dies quàm uenerant, transegerunt. xv. milia hominum cæsa. pax concessa, agro tamen ex medietate sublato.

EVTROPII LIBER TERTIVS

FINITO igitur Punico bello, quod per xxij. annos gestum est, Romani iam clarissima gloria noti, legatos ad Ptolomæum Aegypti regẽ miserunt, auxilia promittentes, quia rex Syriæ Antiochus ei bellum intulerat. Ille gratias Romanis egit, auxilia non accepit: iam enim fuerat pugna transacta. Eodem tempore potentissimus rex Siciliæ Hiero Romam uenit ad ludos spectandos, & ducenta milia modiorum tritici populo dono dedit. Lucio Cornelio Lentulo, Fuluio Flacco COSS. quibus Hiero Romam uenerat, etiam contra Ligures intra Italiam bellum gestum est, & de his triumphatum est. Carthaginenses tamen bellũ reparare tentabant, Sardinienses qui ex cõditione pacis Romanis parere debebant ad rebellandũ impellentes. Venit tamẽ legatio Carthaginensiũ Romam, & pacem impetrauit. Tito Manlio Torquato, Caio Attilio Balbo COSS. de Sardis triumphatũ est: & pace omnibus locis facta, Romani nullum bellũ habuerunt. Quod his post Romam conditã semel tantum Numa Pompilio regnante cõtigerat. Lucius Posthumius Albinus, Cneus Fuluius Centumalus COSS. bellũ contra Illyricos gesserũt: & multis ciuitatibus captis, etiam reges in deditionẽ acceperũt. ac tum primũ de Illyricis triumphatũ est. Lucio Aemilio COS. ingentes Gallorũ copiæ Alpes transierunt: sed pro Romanis tota Italia consensit, traditũq; est Fabio historico qui ei bello interfuit, dccc. milia hominũ parata ad id bellum fuisse, sed res per COS. tum prospere gesta est. xl. milia hostiũ interfecta sunt, & triũphus Aemilio decretus. Aliquot deinde annis post, cõtra Gallos intra Italiam pugnatũ est. Finito bello, Marco Claudio Marcello, Cneo Cornelio Scipione COSS. tum Marcellus cũ parua manu equitũ dimicauit, & regẽ Gallorũ, Viridomarũ nomine, manu sua occidit. Postea cũ collega suo ingentes copias Gallorũ peremit, Mediolanũ expugnauit, grandẽ prædam Romã pertulit, ac triũphans Marcellus spolia Gallorũ stipiti imposita humeris suis uexit. M. Minutio, P. Cornelio COSS. Histris bellum illatũ est, quia latrocinati naues Romanorũ fuerant, quæ frumenta exhibebant: perdomitiq; sunt omnes. Eodem anno bellum Punicum secundũ Romanis illatum est per Hannibalẽ Carthaginensiũ ducem. qui Saguntũ Hispaniæ ciuitatẽ, Romanis amicam, oppugnare aggressus est, agens uicesimũ ætatis annũ, copijs congregatis cl. miliũ peditum, & xx. milium equitũ. Huic Romani per legatos denunciauerũt ut bello abstineret. Is legatis parere noluit. Romani etiã à Carthaginensib. petierunt ut mandaret Hannibali ne bellũ contra socios Pop. Rom. gereret. dura responsa à Carthaginensibus reddita. Saguntini interea fame uicti sunt. captiq; ab Hannibale, ultimis pœnis afficiunt. Tum Publius Cornelius Scipio cũ exercitu in Hispaniam profectus est, Tiberius Sẽpronius in Siciliã. bellum Carthaginensib. indictũ est. Hannibal relicto in Hispania fratre Hasdrubale, Pyrenęum transit, Alpes adhuc in ea parte inuias, sibi patefecit. tradit ad Italiã lxxx. milia peditũ, & xx milia equitũ, vij & xxx. elephantes adduxisse. Interea multi Ligures & Galli Hannibali se cõiunxerũt. Sẽpronius Gracchus

chus cognito ad Italiam Hannibalis aduentu, è Sicilia exercitum Ariminum traiecit. P. Cornelius Scipio Hannibali primus occurrit, cõmisso prælio, fugatis suis, ipse uulneratus in castra rediјt. Sempronius Gracchus & ipse conflixit apud Trebiam. Is quoq; uincit̃. Hannibali multi se in Italia dediderunt. Inde ad Thusciã ueniens Hannibal, Flaminio consuli occurrit. ipsum Flaminium interemit, Romanorum xxv. milia cæsa sunt, cæteri diffugerunt. Missus aduersus Hannibalem postea à Romanis Quintus Fabius Maximus. Is eum differendo pugnam, ab impetu fregit, mox inuenta occasione uicit. Quingentesimo & quadragesimo anno à condita urbe, Lucius Aemilius, P. Terentius Varro contra Hannibalem mittuntur, Fabioq; succedunt: qui Fabius ambos COS. monuit, ut Hannibalem callidum & impatientem ducem non aliter uincerent, q̃ prælium differendo. uerum cum impatientia Varronis COS. contradicente consule altero, id est Aemilio Paulo, apud uicum qui Cannæ appellabat̃, in Apulia pugnatũ esset, ambo COSS. ab Hannibale uincunt̃. iiij milia Afrorum pereunt, magna pars de exercitu Hannibalis sauciatur: nullo tamen Punico bello Romani grauius accepti sunt. periјt enim in eo Aemilius Paulus COS. Cõsulares aut Prætoriј xx. Senatores capti aut occisi xxx. nobiliores uiri ccc. militũ xl. milia, equitũ iiј. milia & cccc. In quib. malis nemo tamẽ Romanorũ pacis mẽtionẽ habere dignatus est. Serui, quod nunq; antè, manumissi, & milites facti sunt. Post eam pugnã multæ Italiæ ciuitates quæ Romanis paruerant, se ad Hannibalem transtulerunt. Hannibal Romanis obtulit, ut captiuos redimerent: responsumq; est à Senatu, eos ciues non esse necessarios, qui cum armati essent, capi potuissent. Ille omnes postea uariјs suppliciјs interfecit, & tres modios aureorum annulorũ Carthaginem misit, quos è manibus equitum Romanorum, Senatorũ, & militum detraxerat. Interea in Hispania, ubi frater Hannibalis Hasdrubal remanserat cum magno exercitu, ut eam totam Afris subigeret, à duobus Scipionibus Romanis ducibus uincitur, perdiditq; in pugna xxxv. milia hominum. ex his capiunt̃ x. milia, occiduntur xxv. Mittuntur ei à Carthaginensibus ad reparandas uires xiј. milia peditũ, iiј. milia equitum, xx. elephãti. Anno quarto postquam in Italiam Hannibal uenit, Marcus Claudius Marcellus COS. apud Nolam, ciuitatẽ Campaniæ, contra Hannibalem bene pugnauit. Hannibal multas ciuitates Romanorum per Apuliam, Calabriã, & Brutios occupauit. Quo tempore etiam rex Macedoniæ Philippus ad eum legatos misit, promittẽs auxilia contra Romanos: hac conditione, ut deletis Romanis, ipse quoq; contra Græcos ab Hannibale auxilia acciperet. Captis igitur legatis Philippi, & re cognita, Romani in Macedoniã Marcum Valerium Leuinum ire iusserunt: in Sardiniã Titum Manlium Torquatũ Proconsulem. nam etiam ea sollicitata ab Hannibale, Romanos deseruerat. Ita uno tempore quatuor locis pugnabatur, in Italia contra Hannibalem, in Hispania contra fratrem eius Hasdrubalem, in Macedonia contra Philippũ, in Sardinia contra Sardos, & alterum Hasdrubalem Carthaginẽsem. Is à Tito Manlio procõsule, qui ad Sardiniam missus fuerat, uiuus est captus. occisa cum eo xiј. milia, capti mille quingẽti, & à Romanis Sardinia subacta. Manlius uictor captiuos & Hasdrubalem Romam reportauit. Interea etiam Philippus à Leuino in Macedonia uincit̃, & in Hispania à Scipionibus Hasdrubal & Mago tertius frater Hannibalis. Decimo anno postquam Hannibal in Italiam uenerat, P. Sulpitio, Cneo Fuluio COSS. Hannibal usq; ad quartum milliarium urbis accessit, equites eius usq; ad portas. mox consulum metu cum exercitu uenientium, Hannibal ad Campaniam se recepit. In Hispania à fratre Hasdrubale ambo Scipiones, qui per multos annos uictores fuerant, interficiuntur. exercitus tamen integer mansit: casu enim magis quàm uirtute erant decepti. Quo tempore etiam à consule Marcello Siciliæ magna pars capta est, quam tenere Afri cœperant: & nobilissimæ urbis Syracusanæ præda ingens Romam perlata est. Leuinus in Macedonia cum Philippo & multis Græciæ populis, & rege Asiæ Attalo amicitiam fecit: & ad Siciliam profectus, Annonem quendam Afrorum ducem apud Agrigentum ciuitatem cum ipso oppido cepit, eumq; Romam cum captiuis nobilibus misit, quadraginta ciuitates in deditionem accepit, uiginti sex expugnauit. ita omni Sicilia recepta, Macedonia fracta, ingenti gloria Romam regressus est. Hannibal in Italia Cneum Fuluium consulem

consulem subito aggressus, cum octo milibus hominum interfecit. Interea ad Hispanias, ubi occisis duobus Scipionibus nullus Romanus dux erat, Publius Cornelius Scipio mittitur, filius Publij Scipionis, qui ibidem bellum gesserat, annos natus quatuor & xx. uir Romanorum omnium & sua ætate, & posteriori tempore ferè primus. Is Carthaginem Hispaniæ capit, in qua omne aurum & argentum, & belli apparatum Afri habebant. nobilissimos quoq; obsides, quos ab Hispanis acceperat, Magonem etiam fratrem Hannibalis ibi capit, quem Romam cum alijs mittit. Romæ ingens lætitia post hunc nuncium fuit. Scipio Hispanorum obsides parentibus reddidit. Quare omnes ferè Hispaniæ ad eum uno animo transierunt. Post quæ Hasdrubalem Hannibalis fratrem, uictum fugat, & prædam maximam capit. Interea in Italia COS. Q. Fabius Maximus Tarentum cepit, in qua ingentes copię Hannibalis erant. Ibi etiam ducem Hannibalis Carthalonem occidit, xxv. milia captiuorum uendidit, prædam militibus dispertiuit, pecuniam hominum uenditorum ad fiscum retulit. Tum multæ ciuitates Romanorũ, quæ ad Hannibalem transierant, se Fabio Maximo dediderunt. Insequenti anno Scipio in Hispania egregias res egit, & per se, & per fratrẽ suum Luciũ Scipionem, lxx. ciuitates receperunt. In Italia tamẽ male pugnatũ est. Nam Claudius Marcellus COS. ab Hannibale occisus est. Tertio anno postq; Scipio ad Hispaniã profectus est, rursus res inclytas gerit: regẽ Hispaniarũ magno prælio uictum, in amicitiã accepit, & primus omnium à uicto obsides non poposcit. Desperans Hãnibal Hispanias contra Scipionẽ ducem posse retineri, fratrẽ suum Hasdrubalem in Italiã cum omnibus copijs euocauit. Is ueniẽs eodem itinere quo etiã Hannibal uenerat, à cõsulib. Appio Claudio Nerone, & Marco Liuio Salinatore, apud Senam Piceni ciuitatem, in insidias compositas incidit: strenue tamen pugnans, occisus est, ingentes eius copię captæ aut interfectæ sunt. magnũ pondus auri atq; argenti relatum. Post hæc Hannibal diffidere de belli cœpit euẽtu, Romanis ingens animus accessit. itaq; & ipsi euocauerunt ex Hispania Publiũ Corneliũ Scipionẽ. Is Romã cũ ingenti gloria uenit. Quinto Cæcilio, Lucio Valerio COSS. oẽs ciuitates quæ in Brutijs ad Hannibale tenebantur, Romanis se tradiderunt, Anno xiiij. post quàm in Italiam Hannibal uenerat, Scipio qui multa bene in Hispania egerat, consul est factus, & in Africam missus. Cui uiro diuinum quiddã inesse existimabãt: adeo ut putaretur etiã cum numinibus habere sermonẽ. Is in Africa cõtra Hannonẽ ducẽ Afrorũ pugnauit, exercitũ eius interfecit, secũdo prælio castra cepit, cum quatuor millib. & quingẽtis militibus, xi. millibus occisis. Syphacẽ Numidiæ regem, qui se Afris cõiunxerat, capit, & castra eius inuadit. Syphax cum nobilissimis Numidis, & infinitis spolijs, ab Scipione Romã mittit̃. qua re audita, omnis ferè Italia Hannibalẽ deserit. ipse à Carthaginensibus in Africam redire iubetur, quam Scipio uastabat. Ita anno xvij. ab Hannibale Italia liberata est, quam flens dicitur reliquisse. Legati Carthaginẽsium pacem à Scipione petierunt, ab eo ad Senatũ Romã missi sunt, xlv. diebus his induciæ datæ sunt, quousq; Romam ire & regredi possent, xxx. milia pondo argẽti ab his accepta sunt. Senatus ex arbitrio Scipionis pacem iussit cum Carthaginensibus fieri. Scipio his conditionibus dedit, ne amplius q̃ xxx. naues haberent, l. milia pondo argenti darent, captiuos & perfugas redderent. Interim Hannibale ueniente ad Africã, pax turbata est, multa hostilia ab Afris facta sunt: legati tamen eorũ ex urbe uenientes, à Romanis capti sunt, & iubente Scipione dimissi. Hãnibal quoq; frequentib. prælijs uictus à Scipione, petit etiã ipse pacem. Cum uentũ esset ad colloquiũ, ijsdẽ conditionib. data est, quibus prius, addita quingẽtis milibus pondo argenti, c. milia librarum propter nouam perfidiam. Carthaginensibus cõditiones displicuerunt, iusseruntq; Hannibalem pugnare: sed infertur à Scipione, & Masinissa, alio rege Numidarum, qui amicitiã cum Scipione fecerat, Carthagini bellũ. Hannibal tres exploratores ad Scipionis castra misit: quos captos Scipio circunduci per castra iussit, ostendiq; eis totum exercitum, mox etiam prandium dari, dimittiq;, ut renunciarẽt Hannibali quæ apud Romanos uidissent. Interea prælium ab utroq; duce instructum est, quale uix ulla memoria fuit. Quum peritissimi uiri copias suas ad bellũ educerent, Scipio uictor recedit penè ipso Hannibale capto: qui primũ cum multis equitibus, deinde cum xx. postremo cum quatuor euasit. Inuẽta in castris

Hannibalis argenti pondo cc.milia, auri octingenta, cætera supellectilis copiosa. Post id certamen pax cum Carthaginensibus facta est, Scipio Romam rediſt, ingẽti gloria triumphauit, atq; Africanus ex eo appellari cœptus est. Finem accepit secundum Punicum bellum, post annum xvij. quàm cœperat.

EVTROPII LIBER QVARTVS

RANSACTO Punico bello, secutum est Macedonicum contra Philippum regẽ, l. & quingentesimo primo anno ab urbe condita. T. Quintius Flaminius aduersus Philippum regem mittitur. prospere gessit, pax ei data est his legibus, ne Græciæ ciuitatibus, quas Romani contra eum defenderant, bellum inferret, ut captiuos & trãsfugas redderet, l. solũ naues haberet, reliquas Romanis daret, per annos decem quaterna milia pondo argenti præstaret, & obsidem daret filium suum Demetrium. T. Quintius Flaminius etiam Lacedæmonijs intulit bellum, ducem eorũ Nauidem uicit: & quibus uoluit cõditionibus, in fidem accepit. In gloriam duxit ante currum nobilissimos obsides, Demetrium Philippi filium, & Armenen Nauidis.

Transacto bello Macedonico, secutũ est Syriacum contra Antiochum regem, P. Cornelio Scipione, Marco Attilio Glabrione COS. Huic Antiocho Hãnibal se iunxerat, Carthaginẽ patriam suam, ne Romanis traderetur, relinquẽs. Marcus Attilius Glabrio in Achaia pugnauit bene. Castra regis Antiochi nocturna pugna capta sunt. ipse fugatur. Philippo, quia contra Antiochum Romanis auxilio fuisset, filius Demetrius redditus est. L. Cornelio Scipione, C. Lælio COSS. Scipio Africanus fratri suo Cornelio Scipioni consuli, legatus contra Antiochũ profectus est. Hannibal qui cum Antiocho erat, nauali prǽlio uictus est. Ipse postea Antiochus, circa Sipylũ & Magnesiam Asiæ ciuitatem, à COS. Cornelio Scipione, ingenti prælio fusus est. Auxilio fuit Romanis in ea pugna Eumenes, Attali regis frater, qui Eumeniam in Phrygia condidit. xxx. milia peditum, iiij milia equitum eo certamine ex parte regis occisa sunt. Tum rex Antiochus pacem inijt. Iisdem conditionibus data est à senatu, quanq; uicto, quibus antè offerebatur, ut ex Europa & Asia recederet, atq; intra Taurum se contineret, x. milia talentorum, & xx. obsides præberet, Hannibalem cõcitatorem belli dederet. Eumeni regi donatæ sunt omnes Asiæ ciuitates, quas Antiochus bello perdiderat: & Rhodijs, qui auxilium Romanis contra regem Antiochum tulerant, multæ urbes concessæ sunt. Scipio Romam rediſt, ingenti gloria triũphauit: nomen & ipse ad imitationẽ fratris Asiatici accepit, quia Asiam uicerat: sicut frater ipsius propter Africã domitã, Africanus appellabat. Spurio Posthumio Albino. Q. Martio Philippo COSS. Marcus Fuluius de Aetolis triumphauit. Hannibal qui uicto Antiocho, ne Romanis traderet, ad Prusiam Bithyniæ regẽ fugerat, repetitus etiã ab eo est per Titum Quintium Flaminium: & cum tradẽdus esset Romanis, uenenum bibit, & apud Libyssam in finibus Nicomedensium sepultus est. Philippo rege Macedoniæ mortuo, qui & aduersum Romanos bellum gesserat, & postea Romanis contra Antiochum auxiliũ tulerat, filius eius Perseus in Macedonia rebellauit, ingentib. copijs ad bellũ paratis. Nã adiutores habebat Cotyn Thraciæ regẽ, Illyrici regẽ Gentium nomine. Romanis aũt in auxiliũ erant Eumenes Asiæ rex, Ariarates Cappadociæ, Antiochus Syriæ, Ptolemæus Aegypti, Masinissa Numidiæ. Prusias aũt rex Bithyniæ, quanq; sororẽ Persei uxorẽ haberet, utrisq; se æquũ prǽbuit. dux Romanorũ P. Licinius COS. est à rege graui prǽlio uictus: neq; tamẽ Romani quanq; superati, regi petenti pacẽ præstare uoluerũt, nisi his cõditionibus, ut se & suos Senatui & pop. Ro. dederet. Mox missus cõtra eum Lucius Aemilius Paulus COS. & in Illyricũ C. Anicius prætor contra Gentium. sed Gẽtius facile uno prǽlio uictus, mox se dedidit. Mater eius & uxor & filij, frater quoq; eius simul in potestatẽ Romanorũ uenerunt. Ita bello intra dies xxx. perfecto, antè cognitum est Gentiũ uictum, q̃ cœptum bellum nunciaret. Cum Perseo aũt Aemilius

Paulus

Paulus COS. tertio nonas Septemb. dimicauit, uicitq; eum, xx. milibus peditũ eius occisis. equitatus cum rege fugit integer. Romanorũ c. milites amissi sunt: urbes Macedoniæ omnes quas rex tenuerat, Romanis se dediderunt. ipse rex cum desereretur ab amicis, uenit in Pauli potestatẽ: sed honorẽ ei Aemilius non quasi uicto habuit. nam & uolentem sibi ad pedes cadere nõ permisit, & iuxta se in sella collocauit. Macedonibus & Illyricis hæ leges datæ sunt, ut liberi essent, & dimidium eorum tributorum prę starent, quæ regibus præstitissent, ut appareret populum Rom. pro æquitate magis quàm auaritia dimicare. Itaq; in conuentu infinitorũ populorum Paulus hæc pronunciauit, & legationes multarũ gentiũ, quæ ad eum uenerãt, magnificentissimo cõuiuio pauit, dicens, Eiusdẽ hominis esse debere, & bello uincere, & cõuiuij apparatu elegantem esse. Mox septuaginta ciuitates Epiri quæ rebellarant, cepit: prædã militibus distribuit, Romam cum ingenti pompa redijt: in naue Persei, quæ inusitatę magnitudinis fuisse traditur, adeo ut XVI. ordines habuisse dicatur remorum. triumphauit magnificentissime in curru aureo cum duobus filijs utroq; latere astãtibus. ducti sunt ante currum duo regis filij, & ipse Perseus XLV. annos natus. Post eum etiam C. Anitius de Illyricis triũphauit, Gentius cum fratre & filijs ante currum ductus est. Ad hoc spectaculum multarum gentium reges Romam uenerunt. inter alios etiam uenit Attalus atq; Eumenes Asiæ reges, atq; Prusias Bithyniæ: magno honore accepti sunt. Permittente Senatu, dona quæ attulerant, in Capitolio posuerũt. Prusias etiam filium suum Nicomedem Senatui commendauit. Insequenti anno Lucius Memmius in Hispania bene pugnauit. Marcellus postea cõsul res ibidem prospere gessit. Tertium deinde bellũ contra Carthaginẽ suscipiẽ, sexcentesimo & altero anno ab urbe cõdita, L. Manlio Censorino, & Marco Manilio COSS. anno LI. postq; secundũ Punicũ bellum transactum erat. Hi profecti Carthaginẽ expugnauerunt. Contra eos Hasdrubal dux Carthaginensium dimicabat. Famea dux alius equitatui præerat Carthaginẽsium. Scipio tunc Scipionis Africani Nepos tribunus ibi militabat. huius apud omnes ingens metus & reuerentia erat. Nam & paratissimus ad dimicandum, & consultissimus habebatur. Itaq; per eum multa prospere à COSS. gesta sunt. Neq; quicquam magis uel Hasdrubal uel Famea uitabant, quàm contra eam Romanorum partem committere, ubi Scipio dimicabat. Per idem tempus Masinissa rex Numidarum, per annos sexaginta fere amicus populi Romani, anno uitæ suæ XCVIJ. mortuus est, XLIIIJ. filijs relictis. Scipionem diuisorem regni inter filios esse iussit. Cum igitur clarum Scipionis nomen esset, iuuenis adhuc COS. est factus: & contra Carthaginem missus, eam cepit, ac diruit. spolia ibi inuenta, quæ de uariarum ciuitatum excidijs Carthago collegerat: & ornamenta urbium ciuitatibus Siciliæ, Italiæ, Africæ reddidit: quæ sua recognoscebant. Ita Carthago septuagesimo anno quàm condita erat, deleta est. Scipio nomen quod auus eius acceperat, meruit, scilicet ut propter uirtutem etiam ipse Africanus iunior uocaretur. Interim in Macedonia quidam pseudophilippus arma mouit: & Romanum prætorem Publium Iuuencium contra se missum, ad internecionem uicit. Post eum Q. Cæcilius Metellus dux à Romanis contra pseudophilippum missus est: & uigintiquinq; millibus ex militibus eius occisis, Macedoniam recepit. Ipsum etiam pseudophilippum in potestatem suam redegit. Corinthijs quoq; bellum indictũ est, nobilissimæ Græciæ ciuitati, propter iniuriam legatorum Romanorum. Hanc Mummius cepit, ac diruit. Tres igitur Romæ simul celeberrimi triumphi fuerunt: Africani, ex Africa: ante cuius currũ ductus est Hasdrubal. Metelli, ex Macedonia: cuius currum præcessit Andriscus, qui & pseudophilippus. Mummij, ex Corintho: ante quem signa ænea & pictæ tabulæ, & alia urbis clarissimæ ornamẽta prælata sunt. Iterum in Macedonia pseudoperseus, qui se Persei filiũ esse dicebat, collectis seruis, rebellauit. & cum septendecim armatorũ millia haberet, à Tremellio quæstore superatus est. His diebus Androgynus Romæ uisus, iussu aruspicum in mare mersus est. Eodem tempore Metellus in Celtiberia apud Hispanos res egregias gessit. Successit ei Quintus Pompeius, nec multo post Quintus quoq; Cepio ad idem bellum missus est, quod quidem Viriatus contra Romanos in Lusitania gerebat. Quo metu Viriatus à suis interfectus est, cum quatuordecim annos Hispanias aduersum Romanos mouisset. pastor

primo fuit, mox latronum dux: postremo tantos ad bellum populos cõcitauit, ut asser tor contra Romanos Hispaniæ putaretur. Cum interfectores eius præmium à Scipio ne consule peterent, responsum est, nunquam Romanis placuisse, imperatores à suis militibus interfici. Quintus Pompeius deinde consul à Numantinis, quæ Hispaniæ ciuitas fuit opulentissima, superatus, pacem ignobilem fecit. Post eum Caius Hostilius Mancinus COS. iterum cum Numantinis pacem fecit infamem, quam Pop. & Senatus iussit infringi, atq; ipsum Mancinum hostibus tradi: ut in illo quem autorẽ fœderis habebant, iniuriam soluti fœderis uindicarẽt. Post tantam igitur ignominiam, qua à Numantinis bis Romani exercitus fuerant subiugati, Publius Scipio Africanus secundo Consul factus, & ad Numantiã missus est. Is primum militẽ uitiosum & ignauum exercẽdo magis ꝙ puniendo, sine aliqua acerbitate correxit. Tum multas Hispaniæ ciuitates partim ui cepit, partim in deditionẽ accepit. Postremo ipsam Numantiã diu obsessam, fame uicit, & è solo euertit: reliquam prouinciã in fidem accepit. Eo tempore Attalus rex Asiæ, frater Eumenis, mortuus est, hæredemq; Populũ Romanum reliquit. ita imperio Romano per testamentum Asia accessit. Mox etiam Decimus Iunius Brutus de Gallicijs & Lusitanis triumphauit magna gloria. & Publius Scipio Africanus de Numantinis secundum triumphum egit decimoquarto anno postquam priorem de Africa egerat. Motum interea in Asia bellum est ab Aristonico Eumenis filio, qui ex cõcubina susceptus fuerat. Is Eumenes frater Attali fuerat. Aduersus eum missus est Licinius Crassus, infinita regum habens auxilia. Nam & Bithyniæ rex Nicomedes Romanos iuuit: & Mithridates Ponticus, cum quo postea bellum grauissimum fuit: & Ariarathes Cappadox, & Pylemenes Paphlagon: uictus est tamen Crassus in prælio, & interfectus. caput Aristonico oblatum est, corpus Smyrnæ sepultum. Postea Perpenna consul Romanus, qui successor Crasso ueniebat, audita belli fortuna, ad Asiam celerauit: & acie uictum Aristonicum, apud Stratonicen ciuitatem, quo fugerat, fame ad deditionem compulit. Aristonicus iussu Senatus, in carcere strangulatus: triumphari enim de eo non poterat, quia Perpenna apud Pergamum rediens diem obierat. Lucio Cæcilio Metello, & Tito Quintio Flaminio COSS. Carthago in Africa iussu Senatus reparata est, quæ nunc manet. Annis duobus & uiginti, postquàm à Scipiõe fuerat euersa, deducti eò sunt ciues Romani. Anno sexcentesimo uigesimoseptimo ab urbe condita, Caius Cassius Longinus, & Sextus Domitius Caluinus consules, Gallis Transalpinis bellum intulerunt, & Aruernorum nobilissimæ tum ciuitati, atq; eorum duci Bituito, infinitamq; multitudinem iuxta Rhodanum fluuium interfecerunt. Præda ex torquibus Gallorum Romam perlata est. Bituitus se Domitio dedidit, atq; ab eo Romam deductus est, magnaq; gloria Consules ambo triumphauerunt. Marco Portio Catone, & Quinto Martio Rege COSS. sexcentesimo trigesimo anno & tertio ab urbe condita Narbonam in Gallia colonia deducta est. Annoq; eodem à L. Metello, & Quinto Mutio Scæuola COSS. de Dalmatia triumphatum est. Ab urbe condita anno sexcentesimo trigesimoquinto Caius Cato consul Scordiscis intulit bellum, ignominioseq; pugnauit. C. Cæcilio Metello, & Cneo Carbone COSS. duo Metelli fratres eodem die alterum ex Africa, ex Sardinia alterum triumphum egerunt. Nunciatumq; Romæ est, Cymbros è Gallia in Italiam trãsisse. P. Scipione Nasica, & L. Calphurnio Bestia COSS. Iugurthæ Numidarum regi bellum illatum est, quód Adherbalem & Hiempsalem, Micipsæ filios, fratres suos, reges, & P.R. amicos interemisset. missus aduersus eos COS. Calphurnius Bestia, corruptus regis pecunia, pacem cum eo flagitiosissimam fecit, quæ à Senatu improbata est. Postea contra eundem insequenti anno Spurius Albinus Posthumius profectus est. Is quoq; per fratrem ignominiose contra Numidas pugnauit. Tertio missus Quintus Cæcilius Metellus consul, exercitum ingenti seueritate & moderatione correctum, cum nihil in quenquam cruentum faceret, ad disciplinam Romanam reduxit. Iugurtham uarijs prælijs uicit, elephantos eius occidit, uel cepit. Et cum iam bello finem positurus esset, successum est ei à C. Mario. Is Iugurtham, & Bochum Mauritaniæ regem, qui auxilium Iugurthæ ferre cœperat, pariter superauit. Aliquanta ei oppida Numidiæ cepit, belloq; terminum posuit:

capto

capto Iugurtha per quæstorem suum Cornelium Syllam, ingentem uirum, tradente Boccho Iugurtham, qui pro eo ante pugnauerat. A Marco Iunio Syllano, collega Quinti Metelli, Cymbri in Italia uicti sunt: & à Minutio Rufo in Macedonia Scordisci & Triballi, & à Seruilio Cepione in Hispania Lusitani subacti sunt. Et duo triumphi de Iugurtha, primus per Metellum, secundus per Marium acti sunt. ante currum tamen Marij Iugurtha cum duobus filijs ductus est cathenatus.

EVTROPII LIBER QVINTVS

Vm bellum in Numidia contra Iugurtham geritur, Romani consules Marcus Manlius & Quintus Cepio à Cymbris & Teutonibus & Tigurinis & Ambronibus, quæ erant Germanorum & Gallorum gentes, uicti sunt iuxta flumen Rhodanum: & ingenti internecione attriti, etiam castra sua & magnam partem exercitus perdiderunt. Timor Romæ grandis fuit, quantus uix Hannibalis tempore Punicis bellis, ne iterum Galli Romam uenirent. Ergo Marius post uictoriam Iugurthinam secundo COS. est factus, bellumq; ei contra Cymbros & Teutones decretum est. Tertio quoq; ei & quarto delatus est consulatus: quia bellum Cymbricum protrahebatur. sed in quarto consulatu collegam habuit Quintum Luctatium Catulum. cum Cymbris itaq; conflixit, & duobus prælijs ducenta milia hostium cæcidit: octoginta milia cepit, & ducem eorum Theutobodum. propter quod meritum absens quinto COS. est factus. Interea Cymbri & Teutones, quorum copia adhuc infinita erat, ad Italiam transierunt. Iterum à Caio Mario & Quinto Catulo contra eos dimicatum est; sed à Catuli parte felicius. Nam eo prælio quod simul ambo gesserunt, centum quadraginta milia aut in pugna, aut in fuga, cæsa sunt, sexaginta milia capta. Romani milites ex utroq; exercitu ter mille perierũt. Tria & triginta signa Cymbris sublata sunt. ex his exercitus Marij duo reportauit, Catuli exercitus triginta & unum. Is belli finis fuit, triumphus utriq; decretus est. Sexto Iulio Cæsare, & L. Marcio Philippo COSS. sexcentesimo quinquagesimo anno ab urbe condita cum prope alia omnia bella cessarent, in Italia grauissimum bellum Picentes, Marsi, Pelignicq; mouerunt. Qui cum annis numerosis iam Populo Romano obedirent, tum libertatem sibi æquam asserere cœperunt. Perniciosum admodum hoc bellum fuit. Publius Rutilius consul in eo bello occisus est: Cepio nobilis iuuenis, & Porcius Cato alius COS. Duces autem aduersus Romanos Picentibus & Marsis fuerunt, Titus Vietius, Hierus Asinus, Titus Legennius, Aulus Cluentius. A Romanis bene contra eos pugnatum est, à C. Mario, qui sexies consul fuerat: & à Cneo Pompeio: maxime tamen à Lucio Cornelio Sylla, qui inter alia facta egregie ita Cluentium, hostium ducem, cum magnis copijs fudit, ut ex suis nec unum amitteret. Qua driennio, cum graui tamen calamitate, hoc bellum tractum est. Quinto demum anno finem accepit per Lucium Cornelium Syllam COS. cum antea in eodẽ bello ipse multa strenue prætor gessisset. Anno urbis conditæ sexcentesimo sexagesimo secundo, primum Romæ bellum ciuile commotum est: eodem anno etiam Mithridaticum. Causam bello ciuili sexies COS. dedit. Nam cum Sylla consul contra Mitridatem gesturus bellum, qui Asiam & Achaiam occupauerat, mitteretur: isq; exercitum in Campania paulisper teneret, ut belli socialis (de quo diximus) quod intra Italiam gestum fuerat, reliquiæ tollerẽtur, Marius affectauit, ut ipse ad bellum Mithridaticum mitteretur. Quare Sylla commotus, cum exercitu ad urbem uenit. Illic contra Marium & Sulpitium dimicauit. primus urbem Romam ingressus est, Sulpitium interfecit, Marium fugauit, atq; ita COSS. ordinatis futuro anno, Cneo Octauio, & L. Cornelio Cinna, ad Asiam profectus est. Mitridates enim qui Ponti rex erat, atq; Armeniam minorẽ, & totum Ponticum mare in circuitu cum Bosphoro tenebat, primo

Nicomedem amicum Pop. Rom. Bithynia uoluit expellere: Senatuiq; mandauit, bellum se ei propter iniurias quas passus fuerat illaturum. à Senatu responsum est Mithridati, si id faceret, quod & ipse bellū à Romanis pateretur. Quare iratus, Cappadociam statim occupauit, & ex ea Ariobarzanem regem & amicum populi Romani fugauit. Mox etiam Bithyniam inuasit, & Paphlagoniam, pulsis ex ea regibus, amicis Pop. Rom. Pylemene & Nicomede. inde ad Ephesum contendit: & per omnem Asiam literas misit, ut ubicunq; inuenti essent ciues Romani uno die occiderentur.

Interea etiā Athenæ ciuitas Achaiæ ab Aristone Atheniensi Mithridati tradita est. Miserat enim iam ad Achaiam Mithridates Archelaum ducem suum, cum centum uiginti milibus equitum ac peditum: per quem etiam reliqua Græcia occupata est. Sylla Archelaum apud Piræum non longe ab Athenis obsedit, ipsamq; urbem cepit. postea commisso prælio cōtra Archelaum, ita eum uicit, ut ex cxx. milibus uix decem superessent Archelao, & de Syllæ exercitu quatuordecim tantum homines interficerentur. Hac pugna Mithridates cognita, septuaginta milia lectissima ex Asia Archelao misit. contra quem Sylla iterum commisit. Primo prælio uiginti milia hostium interfecta sunt, filiusq; Archelai Diogenes: secundo omēs Mithridatis copiæ extinctæ sunt: Archelaus ipse triduo nudus in paludibus latuit. Hac re audita Mithridates, cum Sylla de pace agere cœpit. Interim eo tempore Sylla etiam Dardanos, Scordiscos, Dalmatas & Mœsos partim uicit, alios in fidem accepit. Sed cum legati à rege Mithridate qui pacem petebant, uenissent, non aliter se daturum Sylla esse respondit, nisi rex relictis his quæ occupauerat, ad regnū suum rediisset. Postea tamen ad colloquium ambo uenerunt. pax inter eos ordinata est, ut Sylla ad bellum ciuile festinās, à tergo periculum non haberet. Nam dum Sylla in Achaia atq; Asia Mithridatem uicit, Marius qui fugatus erat, & Cornelius Cinna unus ex consulibus, bellum in Italia repararunt: & ingressi urbem Romam, nobilissimos ex Senatu & Consulares uiros interfecerūnt, multos proscripserunt: ipsius Syllæ domo euersa, filios & uxorem in fugam cōpulerunt. uniuersus reliquus Senatus ex urbe fugiens, ad Syllam in Græciam uenit, orans ut patriæ subueniret. Ille in Italiam traiecit, bellum ciuile gesturus aduersus Norbanum & Scipionem COSS. & primo prælio contra Norbanum dimicauit, non longe à Capua. tum septem milia eius cecidit, sex milia cepit. centum uiginti quatuor suorum amisit. Inde etiam se ad Scipionem conuertit, & ante prælium totum eius exercitum sine sanguine in deditionem accepit. sed cum Romæ mutati consules essent, & Marius, Marii filius, ac Papyrius Carbo, consulatum accepissent, Sylla cōtra Marium iuniorem dimicauit: & uiginti milibus eius occisis, quatuor milia de suis perdidit. Mox etiam urbem ingressus, Marium, Marii filium, Præneste persecutus obsedit, & ad mortem compulit. Rursus pugnam grauissimam habuit contra Lamponium & Carinatem duces partis Marianæ ad portam Collinam. septuaginta milia hostium in eo prælio contra Syllam fuisse dicuntur. duodecim milia se Syllæ dediderunt. Cæteri in acie, in castris, in fuga, insatiabili ira uictoris consumpti sunt.

Cneus quoq; Carbo COS. alter, ab Arimino ad Siciliam fugit, & ibi per Cneum Pompeium interfectus est: quem adolescentem Sylla annos unum & uiginti natum, cognita eius industria, traditis exercitibus præfecerat, ut secundus à Sylla haberetur. Occiso ergo Carbone, Pompeius Siciliam recepit. Transgressus inde ad Africam, Domitium Marianæ partis ducem, & Hiarbam regem Mauritaniæ, qui Domitio auxilium ferebat, occidit. Posthæc Sylla de Mithridate ingenti gloria triumphauit. Cneus etiam Pompeius quod nulli Romanorū tributū erat, quartum & uigesimū annum agens, de Africa triumphauit. Hunc finem habuerunt duo bella funestissima, Italicum quod est Sociale dictum: & ciuile. quæ ambo tracta sunt per annos decem. consumpserunt ultra centum quinquaginta milia hominum, uiros consulares uigintiquatuor, prætorios septem, ædilitios sexaginta, senatores ferè trecentos.

Eutropii

ARCO Aemilio Lepido, Quinto Catulo consulibus, cum Sylla Rempublicam composuisset, bella noua exarserunt: unum in Hispania, aliud in Pamphilia & Cilicia, tertiũ in Macedonia, quartũ in Dalmatia. Nam Sertorius, qui partium Marianarum fuerat, timens fortunam eorum qui interempti erãt, ad bellum commouit Hispanias. Missi sunt contra eum duces, Quintus Caecilius Metellus, filius eius qui Iugurtham uicit: & Lucius Domitius praetor. A Sertorij duce Herculeo Domitius occisus est. Metellus uario successu contra Sertorium dimicauit. Postea cum impar pugnae solus Metellus putaretur: Cneus Pompeius ad Hispanias missus est. ita duobus ducibus, aduersus Sertorium fortuna uaria saepe pugnauit. Octauo decimo anno à suis occisus est. & finis ei bello datus est per Cneum Pompeium adolescentem, & Quintum Metellum Pium, atq; omnes prope Hispaniae in ditionem populi Ro. redactae sunt. Ad Macedoniam missus est Appius Claudius. post consulatum leuia praelia habuit, contra uarias gentes, quae Varodopam prouinciam incolebant. atq; ibi morbo mortuus est. Missus ei successor Cneus Scribonius Curio post consulatũ. is Dardanos uicit, & usque ad Danubium penetrauit, triumphumq; meruit, & intra triẽnium finem bello dedit. Ad Ciliciam & Pamphiliam missus est P. Seruilius ex consule uir strenuus. Is Ciliciam subegit, Lyciae urbes clarissimas oppugnauit, & cepit. In his Phaselidem, Olympum, Coricum Ciliciae. Isauros quoque aggressus, in deditionem coegit, atque intra triennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorũ in Isauriã iter fecit. Reuertens triumphũ accepit, & nomen Isaurici meruit. Ad Illyricum missus est Cneus Cosconius Proconsul, multam partem Dalmatiae subegit, Salonas cepit: & cõposito bello Romam post biennium redijt. Iisdem temporibus, consul Marcus Aemilius Lepidus, Catuli collega, bellum ciuile uoluit commouere: intra tamen unã aestatem nixus eius oppressus est. ita uno tempore multi simul triumphi fuerunt: Metelli, ex Hispania: Pompeij secũdus ex Hispania: Curionis ex Macedonia: Seruilij ex Isauria. Anno urbis conditae DC.LXXVI. L. Licinio Lucullo, & Marco Aurelio Cotta COSS. mortuus Nicomedes rex Bithyniae, ex testamento populũ Romanum fecit haeredem. Mithridates pace rupta, Bithyniam & Asiam rursus uoluit inuadere. Aduersus eum ambo consules missi, uariam habuere fortunã. Cotta apud Chalcedonem uictus, ab eo acie etiam intra oppidum coactus est, & obsessus. Sed cum se inde Mithridates Cyzicum transtulisset, ut Cyzico capta, totam Asiam inuaderet, Lucullus ei alter consul occurrit: ac dum Mithridates in obsidione Cyzici moratur, ipse eum à tergo obsedit, fameq; consumpsit, & multis praelijs uicit. Postremò Byzantiũ (quae nunc Constantinopolis est) fugauit, nauali quoq; praelio duces eius Lucullus oppressit. Ita una hyeme & aestate, à Lucullo centum ferè millia hominum ex parte regis extincta sunt. Anno urbis Romae DC.LXXVIII. Macedoniam prouinciam M. Licinius Lucullus accepit, consobrinus eius, qui contra Mithridatem bellum gerebat. Et in Italia nouum bellum subitò commotum est. LXX. enim & quatuor gladiatores, ducibus Sparthaco Chryso, & Oenomao, effracto Capuae ludo effugerunt: & per Italiam uagantes, penè non leuius bellum in ea quàm Hannibal mouerunt. nam multis ducibus, & duobus simul Romanorum consulibus uictis, sexaginta ferè millium armatorum exercitum congregauerunt: uictiq; sunt in Apulia à M. Licinio Crasso proconsule. & post multas calamitates Italiae, tertio anno, bello huic finis imponitur. Sexcentesimo & primo urbis conditae anno, Cornelio Lentulo, & Cneo Aufidio Oreste COSS. duo tantum grauia bella in imperio Romano erant, Mithridaticum & Macedonicum: haec duo Luculli agebant, L. Lucullus & M. Lucullus. L. ergo Lucullus post pugnam Cyzicenam, qua uicerat Mithridatem: & naualem, qua duces eius oppresserat, persecutus est eum: & recepta Paphlagonia, atque Bithynia, etiam regnum eius inuasit. Si-

nopen & Amyson, ciuitates Ponti bellicosissimas, cepit. secundo prælio apud Gabyra ciuitatem, quò ingentes copias ex omni regno adduxerat Mithridates, cum XXX. millia lectissima regis, à quinque Romanorum millibus uastata essent, Mithridates fugatus, & castra eius direpta. Armenia quoque minor, quam tenuerat, eidem sublata est: susceptus tamen est Mithridates post fugam à Tigrane Armeniæ rege, qui tum ingenti gloria imperabat: Persas sæpe uicerat, Mesopotamiam occupauerat & Syriam, & Phœnices partem. Ergo Lucullus repetens hostem fugatum, etiam regnum Tigranis, qui Armenijs imperabat, ingressus est. Tigranocertam, ciuitatem Armeniæ nobilissimam, cepit. Ipsum regem cum sexcentis millibus clybanariorum, & centum millibus sagittariorum & armatorum uenientem, octodecim millia militum habens, ita uicit, ut magnam partem Armeniorum deleuerit. Inde Nisibin profectus, eam quoque ciuitatem cum regis fratre cepit. Sed hi quos in Ponto Lucullus reliquerat, cum exercitus parte, ut regiones uictas iam Romanorum tuerentur, negligenter se & auarè agentes, occasionem iterum Mithridati in Pontum irrumpendi dederunt. atque ita bellum renouatum est. Lucullo paranti, capta Nisibi, contra Persas expeditionem, successor est missus. Alter Lucullus, qui Macedoniam administrabat, Bessis Romanorum primus intulit bellum, atque eos ingenti prælio in Hæmo monte superauit. oppidum Vscudamam, quod Bessi habitabant, eodem die quo aggressus est, uicit: Cabylen cepit, usque ad Danubium penetrauit. Inde multas super Pontum positas ciuitates aggressus est. Illic Apolloniam euertit, Calatim, Parthenopolim, Tomos, Histrum, Buciam omnem cepit: belloque confecto, Romam redijt. ambo tamen triumphauerunt: Lucullus qui contra Mithridatem pugnauerat, maiori gloria cum tantorum regnorum uictor redijsset. Confecto bello Macedonico, manente Mithridatico, quod recedente Lucullo, rex collectis auxilijs reparauerat, bellum Creticum ortum est. ad id missus Cæcilius Metellus, ingentibus prælijs intra triennium omnem prouinciam cepit, appellatusque est Creticus, atque ex insula triumphauit. Quo tempore Libya quoque Romano imperio per testamentum Apionis, qui rex eius fuerat, accessit: in qua inclytæ ciuitates erant, Berenice, Ptolemais, & Cyrene. Dum hæc geruntur, piratæ omnia maria infestabant, ita ut nauigatio Romanis toto orbe uictoribus, sola tuta non esset. Quare id bellum Cneo Pompeio decretum est: quod intra paucos menses ingenti felicitate & celeritate confecit. Mox ei delatum bellum etiam contra Mithridatem regem: quo suscepto, Mithridatem in Armenia minore nocturno prælio uicit, castra diripuit: quadraginta millibus eius occisis, triginta tantum de exercitu suo perdidit, & duos centuriones. Mithridates cum uxore fugit, duobus comitibus. Neque multo pòst, cum in suos sæuiret, Pharnacis filij sui instinctu, militum seditione ad mortem coactus, uenenum hausit. Hunc finem habuit Mithridates. perijt autem apud Bosphorum, uir ingentis industriæ consilijque. Regnauit annos quadraginta, uixit septuaginta duobus. Tigrani deinde Pompeius bellum intulit. ille se ei dedidit, & in castra Pompeij sextodecimo milliario ab Artaxata uenit: ac diadema suũ, cum procubuisset ad genua Pompeij, in manus eius collocauit. quod ei Pompeius reposuit, honorificeque eum habitum, regni tamen parte mulctauit, & grandi pecunia: adempta est & Syria, Phœnice, Sophene. Sex millia præterea talentorum argenti, quæ populo Romano daret, quia bellum sine causa Romanis commouisset. Pompeius mox etiam Albanis bellum intulit, & eorum regem, Orodem scilicet, prudenter uicit: postremò per epistolas & munera rogatus, ueniam ei ac pacem dedit. Iberiæ quoque regem Arthacen uicit acie, & in deditionem accepit. Armeniam minorem Deiotaro Galatiæ regi donauit, quia socius belli Mithridaci fuerat. Attalo & Pylemeni Paphlagoniam dedit. Aristarchum Colchis regem imposuit, mox Ituræos & Arabes uicit: & cum uenisset in Syriam, Seleuciam uicinam Antiochiæ ciuitatem, libertate donauit, quòd regem Tigranem non recepisset. Antiochensibus obsides reddidit: aliquantum agrorum Daphnensibus dedit, quo locus ibi spaciosior fieret, delectatus amœnitate loci, & aquarum abundantia. Inde ad Iudæam transgressus, Hierosolymam caput gentis tertio mense cepit: duodecim millibus Iudæorum occisis, cæteris in fidem acceptis. His gestis, in Asiam se recepit, &

finem

finem antiquißimo bello dedit. Marco Tullio Cicerone, & Caio Antonio COSS. anno ab urbe condita dc.lxxxix. Lucius Sergius Catilina, nobilißimi generis uir, sed ingenij prauißimi, ad delendam patriam coniurauit, cum quibusdam claris quidem, sed audacib. uiris. A Cicerone urbe expulsus est. Socij eius deprehensi, in carcere stran gulati sunt. Ab Antonio, altero consule, Catilina ipse prælio uictus est, & interfectus.

Sexcentesimo nonagesimo anno ab urbe cōdita, D. Iunio Syllano, & Lucio Murena COSS. Metellus de Creta triumphauit, Pompeius de bello Piratico Mithridati co. Nulla unquam pompa triumphi similis fuit, ducti sunt ante eius currū filij Mithridatis, filij Tigranis, Aristobulus rex Iudæorū. prælata est ingens pecunia, auri atq; argenti infinitū pondus. Hoc tempore nullum per orbem terrarum graue bellum erat.

Anno urbis cōditæ sexcentesimo nonagesimo octauo Caius Iulius Cæsar, qui postea imperauit, cum L. Bibulo cōsul est factus. decreta est ei Gallia & Illyricū cū legionibus decē. Is primo uicit Heluetios, qui nunc Sequani appellant: deinde uincendo per bella grauißima, usq; ad Oceanum Britannicū accessit. Domuit aūt annis ferè ix. omnem Galliā, quæ inter Alpes, flumen Rhodanū, Rhenum, & Oceanū est, & circuitu patet ad bis tricies centena milia pass. Britannis mox bellū intulit, quibus ante eum ne nomen quidē Romanorū cognitū erat: & eos quoq; uictos, obsidibus acceptis, stipendiarios fecit. Galliæ aūt tributi nomine annuum imperauit sestertiū quadringenties: Germanosq; trās Rhenū aggressus, immanißimis prælijs uicit. Inter tot successus ter male pugnauit: apud Aruernos semel præsens, & absens in Germania bis. nam legati eius duo, Titurius & Arunculeius, per insidias cæsi sunt. Circa eadē tēpora, anno urbis conditæ sexcētesimo nonagesimonono, Mar. Licinius Crassus, collega Cnei Pompeij Magni, in cōsulatu secūdo, contra Parthos missus est: & cū circa Carras con tra omina & auspicia dimicasset, à Surena Orodis regis duce uictus, ad postremum interfectus est, cū filio clarißimo & præstantißimo iuuene. Reliquiæ exercitus per C. Caßiū quæstorē seruatę sunt: qui singulari animo perditas res tanta uirtute restituit, ut Persas rediēs trans Euphraten, crebris prælijs uinceret. Hinc iam bellū ciuile successit execrandū & lachrymabile, quo præter calamitates quæ prælijs acciderūt, etiā Romani nois fortuna mutata est. Cæsar em̄ rediēs è Gallia uictor, cœpit poscere alterum consulatū: atq; cum sine dubietate aliqua deferretur, contradictū est à Marcello COS. à Bibulo, à Pompeio, à Catone, iussusq; dimissis exercitibus ad urbem redire. propter quam iniuriā, ab Arimino, ubi milites cōgregatos habebat, aduersum patriā cum exer citu uenit. COSS. cum Pōpeio, Senatusq; omnis, atq; uniuersa nobilitas ex urbe fugit, & in Græciā transiuit: apud Epirū, Macedoniā, Achaiam, Pompeio duce, contra Cæsarem bellū parauit. Cæsar uacuā urbem ingressus, Dictatorē se fecit. inde Hispanias perijt, ibi Pōpeij exercitus ualidißimos & fortißimos, cū tribus ducibus, L. Afranio, M. Petreio, M. Varrone, superauit. inde regressus, in Græciā transiit, aduersum Pompeium dimicauit. primo prælio uictus est, & fugatus: euasit tamen: quia nocte interueniente, Pompeius sequi noluit. dixitq; Cæsar, nec Pompeium scire uincere, & illo tantum die se potuisse superari. Deinde in Thessalia apud Pharsaliam productis utrinq; ingentibus copijs dimicauerunt. Pompeij acies habuit xl. milia peditū, equitum in sinistro cornu vij. milia, in dextro d. Præterea totius Orientis auxilia, totamq; nobilitatem, innumeros Senatores, Prætorios, Consulares, & qui magnorū iam populorum uictores fuissent. Cæsar in acie sua habuit peditum nō integra xxx. millia, equites mille. Nunquam adhuc Romanę copiæ neq; maiores, neq; melioribus ducibus conuenerant, totum terrarum orbem facile subacturę, si contra Barbaros ducerentū pugnatum tamen est ingenti cōtentione: uictusq; ad postremū Pompeius, & castra eius direpta sunt. ipse fugatus, Alexandriā petit, ut à rege Aegypti, cui tutor à Senatu datus fuerat propter iuuenilē eius ætatem, acciperet auxilia: qui fortunam magis quàm amicitiam secutus, occidit Pompeium: Caput eius & annulum Cæsari misit. quo conspecto, Cæsar lachrymas fudisse dicitur, tanti uiri intuens caput, & generi quondam sui. Mox Cæsar Alexandriam uenit, ipsi quoq; Ptolemæus parare uoluit insidias: qua causa regi bellum illatum est. uictus in Nilo perijt, inuentumq; est corpus eius cum lorica aurea. Cæsar Alexandria potitus, regnum Cleopatrę dedit, Ptolomæi sorori, cum qua

consuetu

consuetudinē stupri habuerat: quæ postea regio comitatu urbem ingressa est. Rediens inde Cæsar Pharnacē Mithridatis magni filium, qui Pompeio in auxiliū apud Thessaliam fuerat, rebellantem in Ponto, & multas Pop. Ro. prouincias occupantem, peruicit: postea ad mortem coegit. inde Romam regressus, tertiò se cōsulem fecit cum M. Aemilio Lepido, qui & magister equitum dictatori ante annū fuerat. Inde in Africam profectus est, ubi infinita nobilitas cum Iuba Mauritaniæ rege bellum reparauerat. duces autem Romani erant, P. Cornelius Scipio, ex genere antiquissimo Scipionis Africani (hic etiam socer magni Pompeij fuerat) M. Petreius, Q. Varro, M. Porcius Cato, L. Cornelius Faustus, Syllæ quondam dictatoris filius, Pompeij gener à Cæsare interfectus est. Post annū Cæsar Romā regressus, quartò se consulē fecit, & statim ad Hispanias est profectus, ubi Pompeij filij Cneus & Sextus, ingens bellum præparauerant, multa prælia fuerunt. ultimū prælium apud Mundam ciuitatē: in quo adeò Cæsar penè uictus est, ut fugientibus suis, se uoluerit occidere, ne post tantam rei militaris gloriam, in potestatem adolescentium, natus annos sex & quinquaginta, ueniret. deniq; reparatis suis, uicit. & Pompeij filius maior occisus est, minor fugit. Inde Cæsar toto orbe bellis ciuilibus compositis, Romam redijt, agere insolentius cœpit, & cōtra libertatem Romanæ libertatis. Cum ergo & honores ex sua uoluntate præstaret, qui populo antea deferebātur, nec Senatui ad se uenienti assurgeret, aliaq; regia ac penè tyrannica faceret, coniuratū est in eum à LX. uel amplius Senatorib. equitibusq; Romanis. præcipui fuerunt inter coniuratos, duo Bruti, ex eo genere Bruti qui primus Romæ consul fuerat, & reges expulerat, C. Cassius, & Seruilius Casca. Ergo Cæsar, cum Senatus die inter cæteros uenisset ad curiam, XXIII. uulneribus confossus est.

EVTROPII LIBER SEPTIMVS

ANNO urbis DCC. ferè ac nono, interfecto Cæsare, bella ciuilia reparata sunt. percussoribus enim Cæsaris Senatus fauebat. Antonius consul partium Cæsaris, ciuilibus bellis opprimere eos conabatur. Ergo turbata Rep. multa Antonius scelera committens, à Senatu hostis iudicatus est. missi ad eum persequendum duo COSS. Pansa & Hircius, & Octauianus adolescens annos XVIII. natus, Cæsaris nepos: quem ille testamento hæredem reliquerat, & nomen suum ferre iusserat. hic est qui postea Augustus est dictus, & rerum potitus. Quare profecti contra Antonium tres duces, uicerunt eum. euenit tamen, ut uictores COSS. ambo morerentur. Quare tres exercitus uni Cæsari paruerunt. fugatus Antonius, amisso exercitu, confugit ad Lepidum, qui Cæsari magister equitum fuerat, & tum copias militum grandes habebat. à quo susceptus est. Mox Lepido operam dante, Cæsar cum Antonio pacem fecit: & quasi uindicaturus patris sui mortem, à quo per testamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus, extorsit, ut sibi XX. anno consulatus daretur. Senatum proscripsit cum Antonio & Lepido, & Remp. armis tenere cœpit. per hos etiam Cicero orator occisus est, multiq; alij nobiles. Interea Brutus & Cassius, interfectores Cæsaris, ingens bellum mouerunt. erant enim per Macedoniam & Orientem multi exercitus, quos occupauerant. Profecti sunt igitur contra eos, Cæsar Octauianus Augustus, & M. Antonius. remanserat enim ad defendendam Italiam Lepidus. apud Philippos, Macedoniæ urbem, contra eos pugnauerunt. primo prælio uicti sunt Antonius & Cæsar: perijt tamē dux nobilitatis Cassius. secundo Brutum & infinitam nobilitatem quæ cum illis bellum gesserat, interfecerunt, ac sic inter eos diuisa est Respub. ut Augustus Hispanias, Gallias, Italiam teneret: Antonius Asiam, Pontum, Orientem. Sed in Italia L. Antonius COS. bellum ciuile commouit, frater eius qui cum Cæsare contra Brutū & Cassium dimicauerat. Is apud Perusium Thusciæ ciuitatem uictus & captus est, neq; occisus. Interim à Sexto Pompeio, Cnei Pompeij filio, ingens bellū in Sicilia commotū est, his qui superfuerant ex partibus Bruti Cassijq; ad eum confluentibus. bellatum per Cæsarem Augustum

Augustum Octauianũ, & M. Antoniũ aduersus Sextum Pompeium: pax postremò conuenit. Eo tempore M. Agrippa in Aquitania prosperè gessit. & L. Ventidius Bassus irrumpẽtes in Syriam Persas, tribus prælijs uicit. Parthorum regis Orodis filium interfecit eo ipso die, quo olim Orodes Persarum rex per ducem Surenã Crassum occiderat. Hic primus de Parthis iustissimum triumphũ egit. Interim Pompeius pacem rupit: & nauali prælio uictus, fugiens ad Asiam, interfectus est. Antonius qui Asiã & orientem tenebat, repudiata sorore Cæsaris Augusti Octauiani, Cleopatram reginam Aegypti, duxit uxorẽ. Contra Persas ipse etiã pugnauit: primis eos prælijs uicit. regrediens tamen, fame & pestilentia laborauit: & cum instarent Parthi fugiẽti, ipse pro uictore cessit. Hic quoq; ingens bellum ciuile commouit, cogẽte uxore Cleopatra, regina Aegypti, dum cupiditate muliebri optat etiam in urbe regnare. uictus est ab Augusto, nauali pugna clara & illustri, apud Actium, qui locus in Epiro est: ex qua fugit in Aegyptum: & desperatis rebus, omes ad Augustũ transierunt. ipse se interemit. Cleopatra aspidem admisit, & ueneno eius extincta est. Aegyptus per Octauianum Augustum imperio Romano adiecta est: præpositusq; Cn. Cornelius Gallus. hunc primum Aegyptus Romanum iudicem habuit. Ita bellis toto orbe confectis, Octauianus Augustus Romam redijt, XII. anno postq; consul fuerat, ex eo Remp. per XLIIII. annos solus obtinuit. antè ẽm XII. annis cum Antonio & Lepido tenuerat. Ita ab initio principatus eius usq; ad finem LVI. fuere. extinctus morte communi in oppido Campaniæ Atella, Romæ in campo Martio sepelitur: uir qui non immeritò ex maiori parte deo similis est putatus. neq; enim facile ullus eo aut in bello felicior fuit, aut in pace moderatior: ciuilissime uixit, in cũctos liberalissimus, in amicos fidissimus: quos tantis euexit honoribus, ut penè ęquaret fastigio suo. Nullo tẽpore res Romana magis floruit. nam exceptis ciuilib. bellis, in quibus inuictus fuit, Romano adiecit imperio Aegyptũ, Cantabriam, Dalmatiam sæpe ante uictam, sed penitus tunc subactam: Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Rhetiam, Vindelicos, & Salassos in Alpibus, omnes Ponti maritimas ciuitates: in his nobilissimas, Bosphorum, & Panticapen. Vicit autem prælijs Dacos, Germanorum ingentes copias cæcidit: ipsos quoq; trans Albim fluuium submouit, qui in Barbarico longè ultra Rhenũ est. hoc tamen per Drusum priuignum suum administrauit, sicut per priuignum Tiberium alterum Pannonicum. quo bello CCCC. millia captiuorum ex Germania transtulit, & supra ripam Rheni in Gallia collocauit. Armeniam à Parthis recepit: obsides, quod nulli antea, Persæ ei dederũt: etiam signa Romana, quæ Crasso uicto ademerãt. Scythæ & Indi, quibus antea Romanorum nomen incognitũ fuerat, munera & legatos ad eos miserunt. Galatia quoq; sub hoc prouincia facta est, cum antea regnum fuisset. primusq; eam M. Lollius pro Prætore administrauit. Tanto autem amore apud Barbaros fuit, ut reges Pop. Ro. amici, in honorem eius conderent ciuitates, quas Cæsareas nominarent: sicut in Mauritania à rege Iuba, & in Palæstina, quę nunc est urbs clarissima. Multi autem reges ex regnis suis uenerunt, ut ei obsequerentur: & habitu Romano, togato scilicet, ad uehiculum uel currum ipsius cucurrerunt. Moriens Diuus appellatus est, Rempub. beatissimam Tiberio successori reliquit: qui priuignus, mox gener, postremò adoptione filius fuerat.

Tiberius ingenti socordia imperiũ gessit, graui crudelitate, & scelesta auaritia, turpi libidine. nam nusquam ipse pugnauit, bella per legatos suos gessit. quosdam reges per blanditias euocatos, nunquam remisit. in quibus Archelaum Cappadocem: cuius etiam regnum in prouinciæ formam redegit, & maximam ciuitatem appellari suo nomine iussit, quæ nunc Cæsarea dicitur, cum Mazaca antea uocaretur. Hic tertio & uigesimo imperij anno, ætatis LXXIX. ingenti omnium gaudio mortuus est in Campania. Successit ei Caius Cæsar, cognomento Caligula, Drusi priuigni Augusti, & ipsius Tiberij nepos, sceleratissimus ac funestissimus, & qui etiam Tiberij dedecora purgauerit. Bellum contra Germanos suscepit: & ingressus Sueuiam nihil strenuè fecit, stupra sororibus intulit, ex una etiam natam filiam agnouit. Cum aduersum cunctos ingenti auaritia, libidine, crudelitate sæuiret, interfectus in palatio est, anno ætatis suæ XXXIX. imperij III. mense X. dieq; VIII. Post hunc Claudius fuit, patruus Caligulæ, Drusi (qui apud Magonciam cum filio monumentum habet,

cuius

Palæstinam imperator: princeps quidem obscure natus, sed optimis comparandus, priuata uita illustris, ut qui à Claudio in Germaniam, deinde in Britaniam missus, tricies & bis cum hoste cōflixerit: duas ualidissimas gentes, xx. oppida, insulam Vectam Britanniæ proximā, imperio Romano adiecerit. Romæ se in imperio moderatissime gessit: pecuniæ tamen auidior fuit, ita ut eam nullis iniuste auferret. Quam cum omni diligentiæ prouisione colligeret, tamen studiosissime largiebatur, præcipue indigentibus. Nec facile ante eum cuiusquam principis uel maior est liberalitas comperta, uel iustior: placidissimæ lenitatis, ut qui maiestatis quoq; contra se reos non facile puniret ultra exilij pœnam. Sub hoc Iudæa Romano accessit imperio: & Hierosolyma, quæ fuit urbs clarissima Palæstinę: Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, quę liberę ante hoc tempus fuerant: item Thraciam, Ciliciam Tracheam, Comagenem, quæ sub regibus amicis erant, in prouinciarum formam redegit. Offensarum & inimicitiarum immemor fuit: conuicia à causidicis & philosophis in se dicta, leniter tulit, diligens tamen coercitor disciplinæ militaris. Hic cum Tito filio de Hierosolymis triumphauit. Per hæc cū Senatui, populo, postremo cunctis amabilis ac iucundus esset, profluuio uentris extinctus est in uilla propria, circa Sabinos, annum ætatis agens sexagesimum nonum, imperij nonum, & diem septimum. atq; inter diuos relatus est.

Genituram filiorum ita cognitam habuit, ut cum multæ contra eum coniurationes fierent, quas patefactas ingenti dissimulatione contempsit, in senatu dixerit, aut filios sibi successuros, aut neminem. Huic Titus filius successit, qui & ipse Vespasianus est dictus: uir omnium uirtutum genere mirabilis, adeo ut amor & deliciæ humani generis diceretur: facundissimus, bellicosissimus, moderatissimus: causas latine egit, poemata & tragœdias græce composuit. In oppugnatione Hierosolymorum sub patre militans, duodecim propugnatores, duodecim sagittarum ictibus confixit. Romæ tantæ ciuilitatis in imperio fuit, ut nullum omnino puniret: conuictos aduersum se coniurationis, ita dimisit, ut in eadem familiaritate qua antea habuerit. Facilitatis tantæ fuit & liberalitatis, ut nulli quicquam negaret: & cum ab amicis reprehenderetur, respondit, Nullum tristem debere ab Imperatore discedere. Præterea cum quadam die in cœna recordatus fuisset, nihil se illo die cuiquam præstitisse, dixerit, Amici hodie diē perdidi. Hic Romę amphitheatrū ędificauit, & quinq; milia ferarum in dedicatione eius occidit. Per hæc inusitato fauore dilectus, morbo perijt in ea quâ pater uilla, post biennium & menses octo, dies uiginti, quàm imperator erat factus, ætatis anno altero & quadragesimo. tantus luctus eo mortuo publicus fuit, ut omnes tanquam in propria doluerint orbitate. Senatus obitu ipsius circa uesperam nunciato, nocte irrupit in curiam: & tantas ei mortuo gratias laudesq; congessit, quantas nec uiuo unquam egerat, nec præsenti. Inter diuos relatus est. Domitianus mox accepit imperium, frater ipsius iunior: Neroni aut Caligulæ, aut Tiberio similior, quàm patri aut fratri suo. primis tamen annis moderatus in imperio fuit: mox ad ingentia uitia progressus, libidinis, iracundiæ, crudelitatis, auaritiæ, tantum in se odium concitauit, ut merita & patris & fratris aboleret. Interfecit nobilissimos ex Senatu. Dominum & Deum primus se appellari iussit. nullam sibi nisi auream & argenteam statuam in Capitolio poni passus est. consobrinos suos interfecit, superbia quoq; in eo execrabilis fuit: expeditiones quatuor habuit, unam aduersus Sarmatas, alteram aduersus Cattos, duas aduersum Dacos. de Dacis Cattisq; publice quidem triumphum egit. de Sarmatis solam Lauream usurpauit. multas quidem calamitates ijsdem bellis passus est. nam in Sarmatia legio eius cum duce interfecta est: & à Dacis Appius Sabinus consularis, & Cornelius Fuscus præfectus prætorij, cum magnis exercitibus occisi sunt. Romæ quoq; multa opera fecit. in his Capitolium & forum transitorium, Odæum, porticus, Isium ac Serapium, ac Stadium. Verum cum ob scelera uniuersis exosus esse cœpisset, interfectus est suorum coniuratione in palatio, anno ætatis quadragesimoquinto, imperij quinto decimo. funus eius cum ingēti dedecore per uespillones exportatum, & ignobiliter sepultum.

EVTROPII LIBER OCTAVVS

NNO octingentesimo & quinquagesimo ab urbe condita, Vetere & Valente consulibus Respub. ad prosperrimum statũ rediјt, bonis principibus ingẽti felicitate commissa. Domitiano enim exitiali tyranno Nerua successit, in priuata uita moderatus, & strenuus, nobilitatis mediǫ: qui senex admodũ operam dante Petronio Secundo præfecto prætorij, item Parthenio interfectore Domitiani, imperator factus, æquissimum se præbuit. Reipub. diuina prouisione consuluit, Traianum adoptando. mortuus est Romæ post annum & quatuor mẽses imperij sui, ac dies octo: ætatis lxx. & altero anno. atq; inter diuos relatus est. Successit ei Vlpius Traianus Crinitus natus Italicę in Hispania, familia antiqua magis quã clara (Nam pater eius primus COS. fuit) imperator aũt apud Agrippinam in Gallijs factus est. Remp. ita administrauit, ut omnibus principibus merito præferatur. inusitatæ ciuilitatis & fortitudinis fuit. Romani imperij, quod post Augustum defensum magis fuerat, quã nobiliter ampliatũ, fines longe lateq; diffudit: urbes trãs Rhenum in Germania reparauit, Daciam Decibalo uicto subegit, prouincia trans Danubiũ facta in his agris, quos nunc Thaiphali tenẽt, & Victophali, & Theruingi. Ea prouincia decies centena milia in circuitu tenuit. Armeniã quam occupauerãt Parthi, recepit, Sarmato rege occiso qui eam tenebat. Albanis regẽ dedit. Iberorũ regem & Sauromatarum & Bosphoranorũ & Arabum & Osdroenorũ & Colchorũ in fidem accepit. Adiabenos, Marchomodes occupauit: & Antemusium magnã Persidis regionem Seleuciã & Ctesiphontem, Babylonẽ & Edessios uicit, ac tenuit usq; ad Indiæ fines. & mare rubrũ accessit, atq; ibi tres prouincias fecit, Armeniã, Assyriam, Mesopotamiam cum his gentibus quæ Madenã attingunt. Arabiam postea in prouinciæ formã redegit. in mari rubro classem instituit, ut per eam Indiæ fines uastaret. Gloriã tamen militarem ciuilitate & moderatione superauit, Romæ & per prouincias æqualem se omnibus exhibens, amicos salutãdi causa frequẽtans, uel ægrotãtes, uel cum festos dies habuissent: conuiuia cũ ijsdem indiscreta uicissim habẽs, sæpe in uehiculis eorũ sedens, nullum senatorũ lædẽs, nihil iniustum ad augendũ fiscum agens. liberalis in cunctos fuit, publice priuatimq; ditans oẽs & honorib. augẽs, quos mediocritate cognouisset: orbẽ terrarũ ædificans, multas immunitates ciuitatib. tribuẽs, nihil nõ tranquillum & placidũ agẽs, adeo ut omni eius ætate unus tantũ Senator dãnatus sit: at is tamen per Senatum ignorante Traiano. ob hoc per orbẽ terrarũ Deo proximus, nihil nõ uenerationis meruit, & uiuus & mortuus. Inter alia dicta hoc illius fertur egregiũ. amicis enim culpantib. quod nimis circa oẽs comis esset, respondit, Talẽ se imperatorẽ esse priuatis, quales esse sibi Imperatores priuatus optasset. Post ingentẽ igitur gloriã belli domiq; quæsitã, è Perside rediens, apud Seleuciam Isauriæ profluuio uentris extinctus est. obijt aũt ætatis anno lxij. mẽse nono, & die quarto. Inter diuos relatus est. Solus omnium intra urbem sepultus est. Ossa collata in urnam aureã, in foro quod ædificauit, sub columna sita sunt: cuius altitudo c.xl. pedes habet. Huius tantũ memoriæ delatum est, ut usq; ad nostrã ætatẽ nõ aliud in Senatu principibus acclametur, nisi felicior Augusto, melior Traiano. adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, ut uel assentãtibus occasionem magnificẽtissimi præstet exẽpli. Defuncto Traiano, Aelius Adrianus creatus est princeps, sine alqua quidẽ uolũtate Traiani, sed operã dante Plotina, Traiani uxore. nam eum Traianus, quanq; cõsobrinæ filium, uiuens noluerat adoptare. natus est ipse Italicæ in Hispa nia: qui Traiani gloriæ inuidens, statim prouincias tres reliquit, quas Traianus addiderat, id est, Assyriam, Mesopotamiã, & Armeniã, reuocauit exercitus, ac finẽ imperij esse uoluit Euphratẽ. Idẽ de Dacia facere conatũ, amici deterruerũt, ne multi ciues Romani Barbaris traderenť: propterea quia Traianus uicta Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominũ transtulerat, ad agros & urbes colendas. Dacia eñi diuturno bello Decibali fuerat exhausta. pacẽ tamen omni tempore

imperij

imperij sui habuit. semel tantum per præsidem dimicauit, orbem Romanum circuit, & multa ædificauit: facundissimus Latino sermone, Græco eruditissimus fuit: non magnam clementiæ gloriam habuit, diligentissimus tamen circa ærarium, & militum disciplinam. Obijt in Campania, maior sexagenario, imperij anno uigesimoprimo, mēse decimo, die uigesimo nono. Senatus ei tribuere noluit diuinos honores. tamē cum successor ipsius Titus Aurelius Fuluius Antoninus hoc uehemēter exigeret, & uniuersi senatores palam resisterent, tandem obtinuit. Ergo Adriano successit T. Antoninus Fuluius Boionius, idem etiā Pius nominatus, genere claro, sed non admodum uetere: uir insignis, & qui merito Numæ Pompilio comparatur, ita ut Romulo & Traiano æquetur. uixit ingenti honestate priuatus: maiori, in imperio. nulli acerbus, cunctis benignus, in re militari moderata gloria, defendere magis prouincias quàm amplificare studens, uiros iustissimos ad administrandam Remp. quærens, bonis honorem habens, improbos sine aliqua acerbitate detestans, regibus amicis uenerabilis non minus quàm terribilis: adeo ut Barbororum plurimæ nationes, depositis armis, ad eum controuersias suas litesqꝫ deferrent, sententiæqꝫ eius parerent. Hic ante imperium ditissimus, opes quidem suas stipendijs militum, & circa amicos liberalitatibus minuit, uerum ærarium opulentum reliquit. Pius propter clementiam dictus est. Obijt apud Lorios, uillam suam, miliario ad urbe duodecimo. uitæ anno septuagesimo octauo, imperij uigesimoquarto: atqꝫ inter deos relatus est, & merito consecratus. Post hunc imperauit M. Antoninus Verus, haud dubie nobilissimus: quippe cum eius origo paterna à Numa Pompilio, materna à Salentino rege pēderet. Cum eo L. Annius Antoninus Verus. tumqꝫ primum Romana respub. duobus æquo iure imperium administrantibus paruit, cum usqꝫ ad eum singulos semper habuisset Augustos. Hi & genere inter se cōiuncti fuerunt, & affinitate. nam Verus Annius Antoninus, M. Antonini filiam in matrimonium habuit. M. Antoninus gener Antonini Pij fuit, per uxorem Valeriam Faustinam, iuniorem consobrinam suam. Hi bellum contra Parthos gesserunt: qui post uictoriam Traiani tum primum rebellauerant. Verus Antoninus ad id profectus est: qui Antiochiæ & circa Armeniam agens, multa per duces & ingentia patrauit: Seleuciam Assyriæ urbem nobilissimā cum ccccc. millibus hominum cepit: Parthicum triumphum reuexit, cum fratre eodemqꝫ socero triumphauit. Obijt tamen in Venetia, cum à Concordia ciuitate Altinum proficisceretur, & cum fratre in uehiculo sederet, subito sanguine ictus, casu morbi, quem Græci ἀπόπληξιν uocant. uir ingenij parum ciuilis, reuerētia tamen fratris nihil unquā atrox ausus. Cum obijsset undecimo imperij anno, inter deos relatus est. Post eum Marcus Antoninus solus Rempub tenuit, quem mirari facilius quis, quàm laudare possit. A principio uitæ tranquillissimus, adeo ut in infantia quoqꝫ uultum nec ex gaudio, nec ex mœrore mutaret. Philosophiæ deditus Stoicæ ipse etiam, non solum uitæ moribus, sed etiam eruditione philosophus. tantæ admirationis adhuc iuuenis, ut eum successorem parauerit Adrianus relinquere: adoptato tamen Antonino, Pium generum esse ei idcirco uoluerit, ut hoc ordine ad imperiū perueniret. Institutus est ad philosophiā per Apollonium Chalcedoniū, ad scientiam Græcarū literarū per Sextū Cheronensem, Plutarchi nepotem. Latinas autem literas eum Fronto orator nobilissimus docuit. Hic cum omnibus Romæ æquo iure egit, ad nullam insolentiam elatus est imperij fastigio, liberalitatis promptissimæ, prouincias ingenti benignitate & moderatione tractauit. Contra Germanos eo principe res feliciter gestæ sunt. Bellum ipse unum gessit Marcomannicum, sed quantum nulla memoria fuit, adeo ut Punicis conferatur. quod eo grauius est factum, quòd uniuersi exercitus perierant. sub hoc enim tantus casus pestilentiæ fuit, ut post uictoriam Persicam, Romæ ac per Italiam prouinciasqꝫ, maxima hominum pars, militum omnes ferè copiæ languore defecerint. Ingenti ergo labore & moderatione, cum apud Carnutum iugi triennio perseuerasset, bellū Marcomannicum confecit, quod cum his Quadi, Vandali, Sarmatæ, Sueui, atque omnis Barbaria commouerat: multa hominum milia interfecit: ac Pannonijs seruitio liberatis, Romæ rursus cum Commodo Antonino filio suo, quem iam Cæsarem fecerat, triumphauit. Ad huius belli usum ærario exhausto, cum largitiones nullas habe-

ret, neq; indicere prouincialibus aut senatui aliquid uellet, instrumenta regij cultus facta in foro diui Traiani sectione, distraxit. uasa aurea, pocula crystallina & murrina, uxoriam ac suam sericam, ac auream uestem, multa ornamenta gemmarum, ac per duos continuos menses uenditio habita est, multumq; auri redactum. Post uictoriam tamen emptoribus precia restituit, qui reddere comparata uoluerunt. molestus nulli fuit, qui maluit semel empta retinere. hic permisit uiris clarioribus, ut conuiuia eodem cultu quo ipse, & ministris similibus exhiberent. In editione munerum post uictoriam adeo magnificus fuit, ut centū simul leones exhibuisse tradatur. Cum igit̄ fortunatam rempub. & uirtute & mansuetudine reddidisset, obijt decimooctauo imperij anno, uitæ sexagesimoprimo, & omnibus certatim adnitentibus, inter deos relatus est.

Huius successor L. Antoninus Commodus nihil paternum habuit, nisi quòd contra Germanos feliciter & ipse pugnauit. Septembrem mensem ad nomen suum transferre conatus est, ut Commodus diceretur: sed luxuria & obscœnitate deprauatus, gladiatorijs armis sæpissime in ludo, deinde etiam in amphitheatro cum huiusmodi hominibus sæpe dimicauit. obijt morte subita, adeo ut strangulatus, uel ueneno interfectus putaretur, cum annis xij. post patrem, & viij. mensibus imperasset, tanta execratione omnium ut hostis humani generis etiam mortuus iudicaretur. Huic successit Pertinax, grandæuus iam, ut qui septuagenariam attigisset ætatem, præfecturā urbis tum agens, ex S. C. imperare iussus. octogesimo imperij die prætorianorum militum seditione, & Iuliani scelere occisus est. Post eum Saluius Iulianus remp. inuasit, uir nobilis & iure peritissimus, nepos Saluij Iuliani, qui sub diuo Adriano perpetuum composuit edictum. Victus est à Seuero apud Miluium pontem, interfectus in palatio. uixit mensibus septem, postquam cœperat imperare. Hinc imperij Romani administrationem Septimius Seuerus accepit, oriundus ex Africa prouincia Tripolitana, oppido Lepti. solus omni memoria & ante & postea ex Africa imperator fuit. hic primum Fisci aduocatus, mox militaris tribunus, per multa deinde & uaria officia atq; honores usq; ad administrationem totius reip. peruenit. Pertinacem se appellari uoluit, in honorem eius Pertinacis qui à Iuliano fuerat occisus. Parcus admodum fuit, natura sæuus, bella multa & feliciter gessit. Pescennium Nigrum, qui in Aegypto & Syria rebellauerat, apud Cyzicum interfecit: Parthos uicit, & Arabas interiores, & Adiabenos. Arabas quoq; superauit, ut etiam prouinciam ibi faceret: idcirco Parthicus, Arabicus, & Adiabenicus dictus est. multa toto Romano orbe reparauit. sub eo etiā Clodius Albinus, qui in occidendo Pertinace socius fuerat Iuliano, Cæsarem se in Gallia fecit: uictusq; apud Lugdunū, est interfectus. Seuerus autem præter bellicam gloriam, etiam ciuilibus studijs clarus fuit, & literis doctus, philosophiæ scientiam ad plenum adeptus. nouissimum bellum in Britannia habuit: utq; receptas prouincias omni securitate muniret, uallum per xxxv. milia passuū à mari ad mare deduxit. Decessit Eboraci admodum senex, imperij anno xvi. mense quarto & Diuus appellatus est, nam filios duos successores reliquit, Basſianum & Getam: Sed Basſiano Antonini nomen Senatus uoluit imponi. itaq; dictus est M. Aurelius Antoninus Basſianus: patriq; successit. Nam Geta hostis publicus iudicatus, confestim perijt. Marcus igitur Aurelius Antoninus Basſianus, idemq; Caracalla, morum ferè paternorū fuit, paulo asperior, & minax. opus Romæ egregium fecit lauacri, quæ Antoninianæ appellantur. nihil præterea memorabile. Impatiens libidinis, ut qui nouercam suam Iuliam, uxorem duxerit. Defunctus est in Osdroene apud Edessam, moliens aduersum Parthos expeditionem. anno imperij sexto, mense secundo, uix egressus ætatis xlij. annum. funere publico elatus est. Opilius deinde Macrinus, qui præfectus prætorij erat, cum filio Diadumeno facti imperatores, nihil memorabile ex temporis breuitate gesserūt. nam imperium eorū duorum mensium, & unius anni fuit. seditione militari ambo pariter occisi sunt. Creatus est post hos M. Aurelius Antoninus. hic Antonini Caracallæ filius putabatur. sacerdos autē Heliogabali templi erat. Is cum Romam & militum & Senatus expectatione uenisset, probris se omnibus contaminauit. Impudicissime & obscœnissime uixit, bienioq; post & octo mensibus tumultu interfectus est militari, & cū eo mater Semiasyra. Successit huic Aurelius Alexander, ab exercitu Cæsar,

à Senatu

à Senatu Augustus nominatus, iuuenis admodum. susceptoq; aduersus Persas bello, Xerxē Xerxenorū regem gloriosissime uicit. militarē disciplinam seuerissime rexit, quasdam tumultuarias legiões integras exautorauit. Assessorem habuit, uel scrinij magistrū, Vlpianum iuris cōditorem. Romæ quoq; fauorabilis fuit. Perijt in Gallia, militari tumultu, xiij. imperij anno, & die viij. in matrem suam Mammeam unice pius.

EVTROPII LIBER NONVS

OST hunc Maximinus ex corpore militari primus ad imperium accessit, sola militum uolūtate, cum nulla Senatus intercessisset autoritas, neq; ipse senator esset. Is bello aduersus Germanos feliciter gesto, cum à militibus esset imperator appellatus, à Pupieno Aquileiæ occisus est, deserentibus eum militibus suis, cum filio adhuc puero, cum quo imperauerat triennio, & paucis diebus.

Postea tres simul Augusti fuerunt, Pupienus, Balbinus, & Gordianus. duo superiores obscurissimo genere, Gordianus nobilis: quippe cuius frater senior Gordianus consensu militum cum proconsulatum Africæ gereret Maximino imperante princeps electus. Itaq; cum Romam uenissent Balbinus & Pupienus, in palatio interfecti sunt, soli Gordiano imperio reseruato. Gordianus admodum puer, cum Tranquillam Romæ duxisset uxorem Ianum gemi num operuit: & ad Orientem profectus, Parthis bellum intulit, qui iam moliebantur erumpere. quod quidem mox feliciter gessit, prælijsq; ingentibus Persas afflixit. Rediens haud longe à Romanis finibus interfectus est fraude Philippi, qui post eum imperauit. Miles ei tumulum xx. miliario à Circesso, quod castrum nunc Romanorum est, Euphrati imminens, ædificauit, exequias Romam reuexit, ipsum diuum appellauit.

Philippi duo, filius & pater Gordiano occiso, imperium inuaserunt: atq; exercitu incolumi reducto: ad Italiam è Syria profecti sunt. His imperantibus millesimus annus Romę urbis ingenti ludorum apparatu spectaculorūq; celebratus est. ambo inde ab exercitu interfecti sunt: senior Philippus Veronæ, Romæ iunior. Annis quinq; imperauerunt. inter diuos tamen relati sunt. Post hos Decius è Pannonia inferiore, Bubaliæ natus, imperiū sumpsit. bellum ciuile quod in Gallia motum fuerat, oppressit. filiū suum Cæsarem fecit, Romæ lauacrum ædificauit. Cū biennio ipse & filius eius imperassent, uterq; in barbarico interfecti sunt. senior meruit inter diuos referri Mox imperatores creati sunt, Gallus Hostilianus, & Galli filius Volusianus. sub his Aemilianus in Mœsia res nouas molitus est: ad quem opprimendum cum ambo profecti essent, Interamnæ interfecti sunt, non completo biennio. nihil omnino clarum gesserunt, Sola pestilentia morbis atq; ægritudinibus notus eorum principatus fuit. Aemilianus obscurissime natus, obscurius imperauit, ac tertio mense extinctus est.

Hinc Licinius Valerianus in Rhetia & Norico agens, ab exercitu Imperator, & mox Augustus est factus. Galienus quoq; Romæ à Senatu Cęsar est appellatus. Horū imperium Romano nomini perniciosum, & penè exitiabile fuit, ita ut uel infelicitate principum, uel ignauia Germani Rauennam usq; uenirent. Valerianus in Mesopotamia bellum gerens, à Sapore Persarum rege superatus est. mox etiā captus, apud Parthos ignobili seruitute consenuit. Nam quam diu uixit rex eiusdem prouinciæ, incuruato eo, pedem eius ceruicibus imponens, solitus erat equum conscendere. Galienus cum adolescens factus esset Augustus, imperium primum feliciter, mox commode, ad ultimum perniciose gessit. Nam iuuenis in Gallia & Illyrico multa strenue fecit, occiso apud Mursiam Ingenuo qui purpuram sumpserat, & Trebelliano. diu placidus & quietus, mox in omnē lasciuiā dissolutus, tenendæ Reipub. habenas probrosa ignauia & desperatione laxauit. Alemanni uastatis Gallijs in Italiam penetrauerunt. Dacia quæ à Traiano ultra Danubiū fuerat adiecta, amissa est. Græcia, Macedonia, Pon-

gloria militari, ad administrationem Reipub. accessit. Gallias à barbaris occupatas, ingenti præliorum felicitate restituit. Quosdam imperium usurpare conatos, scilicet Saturninum in Oriente, Proculum & Bonosum Agrippinæ, certaminibus oppressit: uineas Gallos & Pannonios habere permisit. opere militari Almum montem apud Syrmium, & Aureum apud Mœsiam superiorem uineis conseuit, & prouincialibus colendas dedit. Hic cum bella innumera gessisset, pace parta, dixit breui milites necessarios non futuros. uir acer ac strennuus, iustus, & qui Aurelianum æquaret gloria militari, morum tamen ciuilitate superaret. Interfectus autem est Sirmio tumultu militari in turre ferrata. imperauit annos sex, menses quatuor. Post hunc Carus est factus Augustus, Narbonæ natus in Gallia. is confestim Carinū & Numerianū filios Cæsares fecit, cum quibus regnauit duobus annis. sed dum bellum aduersum Sarmatas gerit, nunciato Persarum tumultu, ad Orientem profectus, res contra Persas nobiles gessit: ipsos prælio fudit, Corchen & Ctesiphontem urbes nobilissimas cepit: & cum castra supra Tigridem haberet, ictu diuini fulminis perijt. Numerianus quoque filius eius quem secum ad Persas duxerat, adolescens egregiæ indolis, cum oculorū dolore correptus, lecticula ueheretur, impulsore Apro, qui socer eius erat, per insidias occisus est. & cum dolo occultaret, ipsius mors fœtore cadaueris prodita est. milites enim qui eum sequebantur, fœtore cōmoti, diductis lecticulæ pallijs, post aliquot dies mortem eius notam habere potuerunt. Interea Carinus, quem Cæsarem in Parthos proficiscēs, Carus in Illyrico, Gallia, Italia, reliquerat, omnibus se sceleribus coinquinauit: plurimos innoxios fictis criminibus, occidit: matrimonia nobilia corrupit: condiscipulis quoque qui eum in auditorio uel leui fatigatione taxauerāt, perniciosus fuit. Ob quæ omnibus bonis inuisus, non multo post pœnas dedit. Nam de Perside uictor exercitus rediens, cum Carum Augustum fulmine, Numerianum Cæsarem insidijs perdidisset, Diocletianum Imperatorē creauit Dalmatia oriundum, uirum obscurissime natum: adeo ut à plerisque scribæ filius, à nonnullis Amullini senatoris libertinus fuisse credatur. Is prima militum concione iurauit Numerianum nullo suo dolo interfectū. & cum iuxta eum Aper, qui Numeriano insidias fecerat, constitisset, in conspectu exercitus manu Diocletiani percussus est. Postea Carinum omni odio & detestatione uiuentem, apud Murgum ingēti prælio uicit proditum ab exercitu suo, quem fortiorem habebat, certe deſertum inter Viminatium atque Aureum montem. Ita rerum Romanarum potitus, cum tumultū rusticani in Gallia cōcitassent, & factioni suæ Bacaudarum nomen imponerent, duces autem haberent Amandum & Aelianum, ad subigendos eos Maximianum Herculeum Cæsarem misit, qui leuibus prælijs agrestes domuit, & partem Galliæ reformauit. Post hæc tempora etiam Carausius, qui uilissime natus, in strenuæ militiæ ordine famā egregiam fuerat cōsecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandū mare accepisset, quod Franci & Saxones infestabant, multis barbaris sæpe captis, nec præda integra, aut prouincialib. reddita, aut imperatoribus missa, cum suspicio esse cœpisset, cōsulto ab eo admitti Barbaros, ut trāseuntes cū prēda exciperet, atque hac se occasione ditaret, à Maximiano iussus occidi, purpuram sumpsit, & Britānias occupauit. Ita cum per omnē orbem terrarū res turbatæ essent, & Carausius in Britānijs rebellaret, Achilleus in Oriēte, Africā Quinquegentiani infestarent, Narseus Oriēti bellū inferret, Diocletianus Maximianum Herculeum ex Cæsare fecit Augustū, Constantium & Maximianum Cæsares. Quorum Constātius per filiam nepos Claudij traditur, Maximianus Galerius in Dacia haud longe à Sardica natus: atque ut eos affinitate cōiungeret, Cōstātius priuignā Herculei Theodoram accepit, ex qua postea sex liberos Constantini fratres habuit: Galerius filiā Diocletiani Valeriam. ambo uxores quas habuerant, repudiare cōpulsi. Cum Carausio tamen cum bella frustra tentata essent contra uirum rei militaris peritissimum, ad postremum pax conuenit. eum post septennium Allectus socius eius occidit, atque ipse post eum Britannias triennio tenuit. qui ductu Asclepiodoti præfecti prætorio est oppressus. Ita Britannia decimo anno recepta est. Per idem tempus à Constantio Cæsare in Gallia pugnatum est, circa Lingonas. die una aduersam & secundam fortunā expertus est. nam cum repente Barbaris ingruentibus, intra ciuitatē esset coactus,

tam præcipiti necessitate, ut clausis portis, per murum funibus tolleretur, uix quinq; horis medijs aduentante exercitu, lx. ferè milia Alemannorum cæcidit. Maximianus quoq; Augustus bellum in Africa profligauit, domitis Quinquegētianis, & ad pacem redactis. Diocletianus obsessum Alexandriæ Achilleum, octauo ferè mēse superauit, eumq; interfecit. uictoria acerbe usus est. totam Aegyptum grauibus proscriptionib. cædibusq; fœdauit. Ea tamen occasione ordinauit prouide multa, & disposuit quæ ad nostram ætatem manent. Galerius Maximianus primum aduersum Narseum prælium & secundum habuit, inter Gallicinum Carrasq; congressus, cum inconsulte magis q̄ ignaue dimicasset. admodum enim parua manu cum copiosissimo hoste commisit. Pulsus igitur, & ad Diocletianum profectus, cum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia fertur à Diocletiano exceptus, ut per aliquot passuū milia purpuratus tradatur ad uehiculum cucurrisse. mox tamen per Illyricum Mæsiamq; cōtractis copijs, rursus cum Narseo Ormisdę & Saporis auo, in Armenia maiori pugnauit successu ingenti, nec minore consilio simul & fortitudine: quippe qui etiam speculatoris munus cum altero aut tertio equite susceperit. pulso Narseo, castra eius diripuit, uxores, sorores, liberos cepit, infinitam extrinsecus Persarum nobilitatem, gazam Persicam copiosissimam. ipsum in ultimas regionis solitudines egit. quare à Diocletiano, in Mesopotamia tum morante, ouans regressus, ingenti honore susceptus est. Varia deinceps simul & uiritim bella gesserunt, Carpis & Basternis subactis, Sarmatis uictis, quarum nationum ingentes captiuorum copias in Romanis finibus locauerunt. Diocletianus moratus callide fuit, sagax præterea, & admodū subtilis ingenio, & qui seueritatē suā aliena inuidia uellet explere: diligētissimus tamen & solertissimus princeps, & qui imperio Romano primus regiæ cōsuetudinis formā magis q̄ Romanæ libertatis inuexit, adorariq; se iussit, cum ante eum cuncti salutarent: ornamēta gemmarū uestibus calceamētisq; indidit. Nam prius imperij insigne in chlamyde purpurea tātum erat: reliqua communia. Herculeius autem propalam ferus & inciuilis ingenij, asperitatem suam etiam uultus horrore significans. hic naturæ suæ indulgens, Diocletiano in omnibus est sanioribus consilijs obsecutus. Cum autem ingrauescente æuo, parum se idoneum Diocletianus moderando imperio esse sentiret, autor Herculeo fuit, ut in priuatam uitam concederent, & stationem tuendæ Reipub. uiridioribus iunioribusq; mandarent. cui ægre collega obtemperauit. tamen uterq; uno die priuato habitu, imperij insigne mutauit, Nicomediæ Diocletianus, Herculeus Mediolani, post triumphum inclytum, quē Romæ ex numerosis gentibus egerant, pompa ferculorum illustri, qua Narsei coniuges & liberi ante currum ducti sunt. Cōcesserunt tum Salonam unus, alter in Lucaniam. Diocletianus priuatus in uilla quæ haud procul à Salonis est, præclaro ocio senuit, inusitata uirtute usus: ut solus omniū post conditum Romanū imperium, ex tanto fastigio sponte ad priuatæ uitæ statum ciuilitatemq; remearet. Contigit igitur ei, quod nulli post natos homines, ut cum priuatus obijsset, inter diuos tamen referretur.

EVTROPII LIBER DECIMVS

His igitur abeuntibus in administrationem Reipub. Constantius & Galerius Augusti creati sunt, diuisusq; inter eos Romanus orbis, ut Galliam, Italiam, Africam, Constantius: Illyricum, Asiam, Orientem Galerius obtineret, sumptis duobus Cæsaribus. Constantius tamen contentus dignitate Augusti, Italiæ atq; Africæ administrādæ solicitudinem recusauit: uir egregius, & præstantissimę ciuilitatis, diuitijs prouincialium ac priuatorum studens, fisci commoda non admodum affectans: dicensq;, Melius publicas opes à priuatis haberi, quàm intra unum claustrum reseruari: adeo autem cultus modici, ut festis diebus, si amicis numerosioribus esset epulandum, priuatorū eis argento ostiatim petito

triclinia

triclinia sternerentur. hic non modo amabilis, sed etiam uenerabilis Gallis fuit: præcipue quòd Diocletiani suspectam prudentiã, & Maximiani sanguinariã temeritatem imperio eius euaserant. Obijt in Britannia, Eboraci, principatus anno tertiodecimo, atque inter diuos relatus est. Galerius uir & probe moratus, & egregius in re militari, cum Italiam quoque sinente Constantio administrationi suæ accessisse sentiret, Cæsares duos creauit. Verum Constantio mortuo, Constantinus ex obscuriori matrimonio eius filius in Britannia creatus est imperator, & in locum patris exoptatissimus moderator accessit. Romæ interea prætoriani excitato tumultu, Maxentium Herculei filium, qui haud procul ab urbe in uia publica morabatur, Augustum nuncupauerunt, quo nuncio Maximianus Herculeius ad spem erectus resumendi fastigij, quod inuitus amiserat, Romam aduolauit à Lucania, quã sedẽ priuatus elegerat, in agris amœnissimis cõsenescens: Diocletianũque etiam per literas adhortatus est, ut depositam resumeret potestatẽ. quas ille irritas habuit. sed aduersum motum prætorianorũ atque Maxentij, Seuerus Cæsar Romã missus à Galerio, cum exercitu uenit: obsidensque urbem, militum suorum scelere desertus est auctæ Maxentio opes, confirmatumque imperium. Seuerus fugiens, Rauennæ interfectus est. Herculeius tamen Maximianus, post hæc in concione exercitu filium Maxentium nudare conatus, seditionem & conuitia militum tulit. Inde ad Gallias profectus est: dolo composito, tanquam à filio esset expulsus, ut Constantino genero iungeretur: moliens tamen Constantinum reperta occasione interficere, qui in Gallijs, & militum & prouincialium ingenti iam fauore regnabat, cæsis Francis atque Alemannis, captisque eorum regibus: quos etiã bestijs, cum magnificũ spectaculum muneris parasset, obiecit. Detectis igit̃ insidijs per Faustam filiam, quæ dolum uiro nunciauerat, profugit Herculeius Massiliã, ibique oppressus (ex ea etenim nauigare ad filium præparabat) pœnas dedit iustissimo exitu: uir ad omnem asperitatem sæuitiamque procliuis, infidus, incommodus, ciuilitatis penitus expers.

Per hoc tempus Licinius à Galerio imperator est factus, Dacia oriundus, notus ei antiqua cõsuetudine, & in bello quod aduersus Narseũ gesserat, strenuis laboribus & officijs acceptus. mors Galerij cõfestim secuta est. Resp. tum ab his quatuor imperatoribus tenebat̃, Cõstantino & Maxẽtio, filijs Augustorũ, Licinio & Maximiano nouis hominibus. Quinto tamen Constantinus imperij sui anno, bellum aduersum Maxentium ciuile commouit, copias eius multis prælijs fudit: ipsum postremo Romæ aduersus nobiles omnibus exitijs sæuientem, apud Pontem Miluium uicit, Italiaque est potitus. Non multo post deinceps in Oriente quoque aduersus Licinium Maximianus res nouas molitus, uicinum exitium fortuita apud Tarsum morte præuenit. Constantinus tamen uir magnus, & omnia efficere nitens quæ animo præparasset, simul principatus totius orbis affectans, Licinio bellum intulit, quamuis necessitudo illi & affinitas cum eo esset. nam soror eius Constantia, nupta Licinio erat. Ac primo eum in Pannonia, secundo ingenti apparatu bellum apud Cybalas instruentem, repentinus oppressit: omnique Dardania, Mœsia, Macedonia potitus, numerosas prouincias occupauit: uaria deinceps inter eos bella, & pax reconciliata, ruptaque est. Postremo Licinius nauali & terrestri prælio uictus apud Nicomediam, se dedidit, & contra religionem sacramenti Thessalonicæ priuatus occisus est. Eo tempore res Romana sub uno Augusto & tribus Cæsaribus, (quod nunquam aliàs) fuit, cum liberi Constantini Galliæ, Orienti, Italiæque præessent. Verum insolentia rerum secundarum aliquantulum Constantinum ex illa fauorabilis animi docilitate mutauit. Primum necessitudines persecutus, egregium uirum, & sororis filium, commodæ indolis iuuenem interfecit, mox uxorem, pòst numerosos amicos. Vir primo imperij tempore optimis principibus, ultimo medijs comparandus. Innumeræ in eo animi corporisque uirtutes claruerunt, militaris gloriæ appetentissimus, fortuna in bello prospera fuit: uerum ita, ut non superaret industriam. Nam etiam Gothos post ciuile bellum uarie profligauit, pace his ad postremum data, ingentemque apud barbaras gentes memoriã gratiæ collocauit: ciuilib. artibus, & liberalibus studijs deditus, affectator iustitiæ & amoris, quę omnino sibi & liberalitate & docilitate quęsiuit. sicut in nõnullos amicos dubius, ita in reliquos egregius: nihil occasionũ prætermittẽs, quo opulẽtiores eos clarioresque

præstaret

præstaret. multas leges rogauit, quasdam ex bono & æquo, pluresq; superfluas, nonnullas seueras. primusq; urbem nominis sui ad tantum fastigium euehere molitus est, ut Romæ æmulam faceret. Bellum aduersum Parthos moliens, qui iam Mesopotamiam fatigabant, uno & trigesimo anno imperij, ætatis sexto & sexagesimo, Nicomediæ in uilla publica obijt. denunciata mors eius etiam per crinitam stellam, quæ inusitatæ magnitudinis aliquandiu fulsit. Eam Græci κομήτην uocant. atq; inter diuos meruit referri. Successores filios tres reliquit, atq; unum fratris filium. uerum Dalmatius Cæsar prosperrima indole, neque patruo absimilis, haud multo post oppressus est factione militari, & Constantio patruele suo sinente potius quàm iubente. Constantinum porrò fratri bellum inferentem, & apud Aquileiam inconsultius prælium aggressum, Constantis duces interemerunt. ita Respub. ad duos Augustos redacta est. Constantis imperium strenuum aliquandiu, & iustum fuit. mox cum & ualetudine improspera, & amicis prauioribus uteretur, ad grauia uitia conuersus, cum intolerabilis prouincialibus, militibus iniucundus esset, factione Magnentij occisus est. Obijt haud longe ab Hispanijs, in castro cui Helenæ nomen est, anno imperij decimoseptimo ætatis trigesimo: rebus tamen plurimis strenue in militia gestis, exercituiq; per omnem uitam & tempus sine graui crudelitate terribilis. Diuersa Constantij fortuna fuit. à Persis enim multa & grauia perpessus, sæpe captis oppidis, obsessis urbibus, cæsis exercitibus. nullumq; ei contra Saporem prosperum prælium fuit: nisi quòd apud Singaram, haud dubiam uictoriam ferocia militum amisit: qui pugnam seditiose & stolide contra rationem belli, die iam præcipiti poposcerunt. Post Constantis necem, Magnentio Italiam, Africam, Gallias, obtinente, etiam Illyricum res nouas habuit: Veteranione ad imperium consensu militum electo: quem grandæuum iam, & cunctis amabilem, diuturnitate & felicitate militiæ, ad tuendum Illyricum principem creauerant: uirum probum, & morum ueterum, ac iucundæ ciuilitatis: sed omnium liberalium artium expertem: adeo ut ne elementa quidem prima literarum, nisi grandæuus, & iam imperator, acceperit. Sed à Constantio, qui ad ultionem fraternæ necis, bellum ciuile commouerat, abrogatum est Veteranioni imperium: qui nouo inusitatoq; more, consensu militum deponere insigne compulsus est. Romæ quoq; tumultus fuit: Nepotiano, Constantini sororis filio, per gladiatoriam manum imperium uendicante. qui sæuis exordijs dignum exitum nactus est. uigesimo enim atque octauo die à Magnentianis ducibus oppressus, pœnas dedit: caputq; eius pilo per urbem circumlatum est. grauissimæ proscriptiones & nobilium cædes fuerunt. Non multo post Magnentius apud Mursam profligatus acie est, ac penè captus. ingentes Romani imperij uires ea dimicatione consumptæ sunt, ad quælibet bella externa idoneæ, quæ multum triumphorum possent securitatisq; conferre. Orienti mox à Constantio Cæsar est datus, patrui filius Gallus. Magnentiusq; diuersis prælijs uictus, uim uitæ suæ apud Lugdunum attulit, imperij anno tertio, mense septimo: frater quoque eius Senonis, quem ad tuendas Gallias Cæsarem miserat. Per hæc tempora etiam à Constantio, multis inciuilibus gestis, Gallus Cæsar occisus est: uir natura ferox, & ad tyrannidem pronior, si suo iure imperare licuisset. Syluanus quoque in Gallia res nouas molitus, ante diem trigesimum extinctus est. Mox Iulianum Cæsarem ad Gallias misit, patruelem suum, Galli fratrem: tradita ei in matrimonium sorore: Cum multa oppida Barbari expugnassent, alia obsiderent, ubique fœda uastitas esset, Romanumq; imperium dubia iam calamitate nutaret: ab hoc modicis copijs apud Argentoratum, Galliæ urbem, ingentes Alemannorum copiæ extinctæ sunt. rex nobilissimus captus: Galliæ restitutæ: multa postea per eundem Iulianum egregia aduersum Barbaros gesta sunt: submotiq; ultra Rhenum Germani: & finibus suis Romanum imperium restitutum. Neque multo post, cum Germaniciani exercitus à Galliarum præsidio tollerentur, consensu militum Iulianus factus Augustus est: interiectoq; anno, ad Illyricũ obtinendum profectus est: Cõstantio Parthicis bellis occupato. qui rebus cognitis, ad bellum ciuile conuersus, in itinere obijt: inter Ciliciam Cappadociamq;, anno imperij octauo & trigesimo, ætatis quinto & quadragesimo. meruitq; inter diuos referri: uir egregiæ trãquillitatis, placidus, nimis
amicis

amicis & familiaribus credens. mox etiam uxoribus deditior: qui tamen primis imperij annis ingenti se modestia egerit. familiarium etiam locupletator: neque inhonoros sinens, quorum laboriosa expertus fuisset officia. ad seueritatem tamen propensior, si suspicio imperij moueret. mitis aliàs, & cuius in ciuilibus magis quàm in externis bellis sit laudanda fortuna. Hinc Iulianus rerum potitus est: ingentique apparatu Parthis intulit bellum. cui expeditioni ego quoque interfui. Aliquot oppida & castella Persarum in deditionem accepit, uel ui expugnauit. Assyriamque populatus, castra apud Ctesiphontem statiua aliquandiu habuit. remeansque uictor, dum se inconsultius prælijs inserit, hostili manu interfectus est, sexto calend. Iulias, imperij anno septimo, ætatis altero & trigesimo: atque inter diuos relatus est: uir egregius, & Remp. insigniter moderaturus, si per fata licuisset. liberalibus disciplinis apprime eruditus: Græcis doctior: atque adeo, ut Latina eruditione nequaquam cum Græca scientia conueniret. facundia ingenti & prompta, memoriæ tenacissimę. in quibusdam philosopho propior. in amicos liberalis: sed minus diligens quàm principem decuit. fuerunt enim nonnulli, qui uulnera gloriæ eius inferrent. in prouinciales iustissimus: & tributorum, quatenus fieri posset, repressor. ciuilis in cunctos, mediocrem habens ærarij curam. gloriæ auidus, ac per eam animi plerunque immodici. religionis Christianæ insectator: perinde tamen, ut cruore abstineret. Marco Antonino non absimilis: quem etiam æmulari studebat. Post hunc Iouinianus, qui tunc modestius militabat, ad obtinendum imperium consensu exercitus electus est: commendatione patris quàm sua militibus notior. qui iam turbatis rebus, exercitu quoque inopia laborante, uno à Persis atque altero prælio uictus, pacem cum Sapore necessariam quidem, sed ignobilem fecit: mulctatis finibus, ac nonnulla imperij Romani parte tradita: quod ante eum annis trecentis & uigintiduobus fere, ex quo Romanum imperium conditũ erat, nunquam accidit. Quinetiam legiones nostræ, ut apud Caudium per Pontium Thelesinum, ita & in Hispania apud Numantiam, & in Numidia sub iugum missæ sunt, ut nihil tamen finium traderetur. Ea pacis conditio non penitus reprehensa foret, si fœderis necessitatem, cum integrum fuit, mutare uoluisset: sicut à Romanis omnibus his bellis quæ commemoraui, factum est. Nam & Samnitibus & Numantinis & Numidis confestim bella illata sunt: neque pax rata fuit. Sed dum æmulum imperij ueretur, intra Orientem residens, gloriæ parum consuluit. Itaque iter ingressus, atque Illyricum petens, in Galatiæ finibus repentina morte obijt: uir aliàs neque iners, neque imprudens. multi exanimatum opinantur nimia cruditate: nimijs enim epulis inter cœnandum indulserat. alij odore cubiculi, quod ex recenti tectorio calcis, graue quiescentibus erat. quidã nimia ui prunarum, quas graui frigore adoleri multas iusserat. Decessit imperij mense septimo, tertiodecimo calend. Martias: ætatis, ut qui plurimum ac minimum tradunt, tertio & trigesimo anno. ac benignitate principum qui ei successerunt, inter diuos relatus est. Nam & ciuilitati propior, & natura admodum liberalis fuit. Is status erat Romanę rei, Iouiniano eodem & Varroniano COSS. anno urbis conditæ millesimo centesimo, nono & decimo. Quia autem ad inclytos principes uenerandosque peruentum est, interim operi modum dabimus. Nam reliqua stilo maiore dicenda sunt: quæ nunc non tam prætermittimus, quàm ad maiorem scribendi diligentiam reseruamus. 1119

EVTROPII FINIS.

FRANCISCO BORGIAE EPISCOPO
ET PONTIFICALIS AERARII PRAEFECTO
POMPONIVS LAETVS

OLET quæri ab ſtudioſis uiris, utilis'ne ſit hiſtoria. Nos uero non modo utilem & frugiferam, ſed neceſſariam mortalibus eſſe contendimus: & quemadmodum agricolatione corpora, ſic monimentis rerum animi fouentur. Vitæ cupido, pharmaca pellendis morbis inuenit. Series rerum, ne unà cum eo qui gerit, interiret, hiſtoriam excogitauit. quantoq; nobilior corpore animus, tanto cæteras dotes præcellit hiſtoria, potiſsimamq; ſibi ſapientiæ partem uendicat. In ea enim eſt imitatio uiuendi, uitia deteſtatur, uirtutes ardore quodam imitationis effert. & cum rebus omnibus tempora uetuſtatem afferant, hiſtoria numero annorum admirabilior eſt, & ſanctior habetur. Scripſerunt multi de eius utilitate, deq; eius obſeruatione, quæ præterire negligentia non eſt. Ab hiſtoricis abeſſe debent, fœdum crimen aſſentationis, & amor ac beneuolentia, metusq; & ſimultas, quibus corrumpitur narratio, uti ſæpe numero contingit. Aiunt enim, Scribe ſecurus quod lubet, & quod uelis narres, habiturus mendaciorum comites. Principes hiſtoriarum cur diſſentiunt? Cur uaria tradunt? quòd iudicium quo ſolemus in rebus uti, ſæpius decipit. Itaq; ſcribentes quæ ipſi uidimus, unde nomē eſſe memorant, errore liberi uera fatemur. Sed quoniam ad ea quæ ab ſeculis noſtris remota ſunt, ac commodatur narrandi materia, iudicio opus eſt ſimul & memoria. Accuratius legere prodeſt. Laudatur etiam in hiſtoria breuitas, quæ ſit aperta & lucida, ut illa Criſpi Salluſtij. Liuius modo breuis, modo copioſus, plus eloquentiæ addidit. Sunt & alij candidi, alij nimis phalerati & tumidi. Veterū ſimplicitas, ut fuit M. Catonis, & Q. Fabij interijt. Nos uero breues eſſe uolumus, & ſæpius digreſsi ſumus ornatus gratia. Verum ſi candor ille ſimplicitatis antiquæ aberit, ueniam oramus: quam cum ſciamus minime mereri, pręcipue nobis dandam ab his qui legerint, aut audierint arbitramur. Pręterea hiſtoria quouis modo ſcripta delectationem adfert. Natura ipſa ad rerum notitiam prouocamur. resq; auidius quàm eloquentia petitur, ut qui qualibet nuda rerum cognitione etiam anilibus fabellis capiamur. Nihil his commentarijs falſi, quantum perſpeximus, auſi ſumus, Exorſi ab interitu iunioris Gordiani uſq; ad exilium Iuſtini Heracliorum. multa diſperſa in unum corpus collegimus. ab Philippis uero uſq; ad cædem Aemiliani, quia Trebonij Pollionis labor ſine capite eſt, & monimenta illorum temporum deſiderantur, nimis circunciſe narrauimus: utcunq; certi ſumus, procul dubio libellos tibi Borgia placituros, qui memoria ſeculorum plurimum delectaris, & ob id à publicis negocijs ſeuocaris. alij uero, ſi cætera nobis deeſſent, quoniam titulus tuæ humanitatis index eſt, ſatis ſunt probaturi. Vale.

POMPONII LAETI EPITAPHIVM, PER DOMITIVM Palladium Soranum.

Hic iacet exigua Lætus Pomponius urna,
　Cuius honos merito pulſat utrunq; polum.
Lætus erat Romæ uates ſublimis, & idem
　Rhetor, nunc campis lætior Elyſiis.

ROMANAE HISTORIAE COMPENDIVN AB INTERITV GORDIANI IVNIORIS VSQVE AD IVSTInum tertiũ, per Pomponium Lætum.

BALBINVS PVPIENVS GORDIANVS

MAXIMINO profligando, qui primus posthabita senatus autoritate, ab exercitu imperator Augustus appellatus est, ex concione Vectij Sabini, patres imperium duobus uiris decreuere, & populus Rom. concordi assensu ac lætitia sciuit. ij fuere Decius Cælius Balbinus, & M. Clodius Pupienus. Hic quamuis homo nouus, per gradus dignitatis satis illustris erat, & grauitate ac seueritate uenerabilis. Balbini maiores ex Gadibus Hispaniæ cũ Pompeio Magno uenerant, & ciuitate donati. horum primus Theophanes Balbus, Romæ appellatus Cornelius, quẽ M. Tullius defendit. Igitur Balbinus nobilitate familiæ, fortunisq; & clementia satis cognitus. hic Cæsaris, ille Catonis moribus cõparatus: ille cõtra Maximinos hostes iudicatos copias eduxit, hic urbis gubernationem suscepit. illius auspicijs cæsi Maximini, huius bonitate tumultus in urbe inter ciues ac prætorianos exortus est. Tandem neq; illi seueritas, nec huic clementia profecerunt. ambos milites occiderunt. Gordianum natum annos XIII. qui modo Cęsar erat imperatorem fęcerunt, non abnuente senatu. Cuius successibus cum posset Persicum nomen deleri, insidiæ Philippi uetuerunt. Quibus circũuentus, adolescens occisus est. Etenim occultæ proditiones ad excidium bonorum excogitatæ, scelera audientium prodigiorum augent. non fuit inulta iuuenis Gordiani cædes. quicunq; in eum coniurauerunt, crudelibus supplicijs afflicti interierunt.

MARCVS ET SEVERVS Hostilianus

SEnatus de morte Gordiani factus certior, Marcum quendam uirum grauem ac sapientem imperatorem legit, qui subita morte in palatio, ubi habitabat, decessit: nec successor dilatus est: statimq; lectus à patribus Seuerus Hostilianus, qui repente cum incidisset in morbum, medicis male uenam soluentibus, occubuit. Interea literæ Philippi ad senatum adferuntur: in ijs scriptum erat, Gordianum graui morbo affectum obijsse, & Philippum ab exercitu imperatorem factum, rogareq; uti patres probarent. Senatus qui rem nondum nouerat, Augustum Philippum confirmauit, Gordianum inter diuos retulit.

DE IMPERIO PHILIPPI

MArcus Iulius Philippus Vostris Arabiæ urbe, obscuris parẽtibus natus est, cuius fortunæ humilitas generis non obfuit: Ab teneris annis relicto patrio solo militare cœpit. nec difficile hoc puero fuit. Nam Arabes optimi sunt equites, & militiam Romanam noscere cœperunt, in oriente res gerente Pompeio. Philippus haud parum diligens, per gradus promotionis ascẽdit, comes ordinis, deinde dux, post præfectus prætorio. Tandem in Perside post mortem Misithei, exercitui à Gordiano præficitur, & loco parentis, iuuenis imp. eum habuit. Misitheus, qui & idem Timesocles, uir modestus ac frugi, reip. & militibus moderandis tanta dexteritate usus, ut utrisq; charissimus fuerit: propter cuius bonitatem simul & ingenitam eloquẽtiam, eius filia adolescenti Gordiano nupsit, præfectusq; urbi factus. tanti uiri consilio imperium ex

omni parte augebatur. bello Persico senis prouidentia fugatus est Sapores rex, Artaxerxis filius. Erat autē Sapores statura procerus, & corpore horribilis. Recuperatae urbes, Antiochia quae est Nisibis & Carrae: exercitui commeatus nunquam defuit. In eo exigendo prouincialibus minime molestus, Senatus hominem quadrigis & titulo honestauit.

MISITHEO PARENTI PRINCIPVM POP. ROM. tutori reipub. S. P. Q. R.

SVnt qui scribunt, & hunc consilio Philippi obijsse. Nam cum medici poculum decreuissent uentris profluuio cohibendo, aliud fraude porrectum, quo magis solueret. Post huius obitum factio Philippi plurimum creuit: frumentariae naues eius opera interceptae sunt. exercitusq; esurie cū laboraret, ad loca difficiliora traductus, ad quae per Euphratem commeatus aduehi non posset. amici Philippi negligentiae principis id ascribebant. caeteri cum esurirent, facile crediderunt. Iamq; palam princeps accusabatur, adolescentia culpabatur, quod non digna imperio esset: tandem fames impulit penè omnes imperium commendare Philippo, qui unà cum iuuene imperaret: quod diu durare non potuit. nam & Philippus fuaudulenter omnia agebat, per clandestinos amicos noua crimina fingebat. Et iuuenis Scipionum proles & Augustorū haeres aequatum sibi imperium cum indignitate Philippi aegreferebat. Ea res cędem Gordiano festinauit. ac cessit etiam ne amor S. P. Q. R. & militum, intellectis hominis Arabici fraudibus, imperium abrogaret. Hac uia iam Aug. Philippus proficiscendi ad urbem concionē habuit, percussoq; cum Persis foedere, Mesopotamiā & Assyriam hostibus reliquit, passus uictricium armorū dedecus, ut ad urbem è Syria aduolaret. in nata li agro urbem sui nominis cōdi iussit Philippopolim. & ne quis ambigat, aut nominis similitudine decipiaі, altera est in Thracia Philippopolis, quam Scythae diripuerunt regum Macedoniae opus. in itinere cōsortem imperij fecit Philippum filium: reuersus ad urbem iam uoti compos, plura largitus est. sed ipsius aduentu laetitia haud ingens, quòd prouincias amiserat. studens sedare animos omniū, inducto cum Persis decreto, illis bellum indixit, sperans ignominiā abolere. Res sine sanguine peracta est, Persis prouincias restituere pollicentibus. Huius imperij anno II. ante XI. cal. Maij, ingenti pompa, magnoq; sumptu & apparatu seculares ludi anno A. V. C. M. celebrati sunt. beluae triūpho Persico & ijs ludis à Gordiano asseruatae (nam iuuenis natali urbis triumphare decreuerat) hae fuisse memorantᵉ: Elephanti xxxij. alces x. tigrides x. leones mansueti lx. leopardi cicures xxx. hyenae x. hippopotamus unus, rhinoceros unus, arcoleontes x. cameleopardi x. onagri xx. equi feri xl. gladiatorum paria mille. Quae omnia in circo maximo exhibita, & scenicos ludos in Pompei theatro tribus diebus, totidemq; noctibus (mirum dictu) peruigil populus spectauit, funalibus atq; lychnis tenebras uincentibus: & cum multitudo solennibus ludis intenta esset, incendium aut ex luminaribus, aut ex ignibus coalitum, in curia diuagatum est. Theatrum Pompei arsit, & ei propinquum hecatonstylon, centum columnarum in campo Martio opus. Centenariā porticum appellabant. Circenses dati, in quibus certamine currendi quadragesimus equorū è carcere missus numeratus est. De ludis secularibus pauca referre haud ab re est. Eos instituisse fertur exactis regibus M. Valerius Publicola, & appellatos, quod plerunq; hominis aetas semel intueri potest: idq; aliquādiu seruatū est. postea ambitione Caesarum cupientiū id solenne suis tēporibus exhiberi, ordo corruptus est, & pro libidine seculares ludi habiti. Interea Scythę, qui Misitheo fidē pręstiterant, & illius nutu quieti erant, facta irruptione limites transgresi, urbes & agros imperij Romani uastare, prędas abducere, cędes undiq; facere, incēdia suscitare, domos, uillas, tuguria euertere, metum haud inanem inferebant. Expeditioni propere praeficitur Marinus quidam, dux limitis Sarmatici: ab exercitu Illyricorum imperator est appellatus. quod cum nunciatū esset Romae, Philippus aduocato senatu, plurimū de Marini ingratitudine questus est. Decius uir clarus hortatus est principē ne timeret, quod Marinus poenas daturus esset: qui post paulo cęsus seditione militari, poenas luit. Confirmatus imperator uaticinio Decij, contra Scythas cum supplemento copiarū ipsum

Decium

Decium misit: qui cum ad exercitum peruenisset, concordi assensu milites Illyriciani imperatorem fecerunt, renuentem ac repugnantem strictis ensibus coegerunt. Dux experientia rerum cautus, ne à principe accusari posset, neue locum calumnijs praebe ret, fidissimo nuntio literas ad Philippum dedit, quibus se excusabat, suppliciter exorans, ne turbato animo ferret, promittens abdicaturum se dignitate, ad quam inuitus tractus esset. Philippus uero homo Punica fraude deterior: qui ut scelera tegeret, cultum Christiani nominis simulabat, expeditionē scriptis etiam nouis legionibus contra Decium parauit: & cum posset per duces bellum gerere, ipse eductis copijs profectus est, minis ingentibus palàm asserens se Decium cum toto scelerato exercitu perditurum. Hac mente turbatus, uelut furore cōcitus ferebatur. Itaq; à militibus ipse Veronae caesus est, & Romae filius à praetorianis. Is traditur fuisse agelastos, & ludis secularibus ridentē patrem seuero uultu inspexisse, uelut illum corrigeret. Ambo Philippi uixerunt annis quinq;, & immerito inter diuos relati.

DECIVS

IMp. Caes. M. Q. Traianus Decius Aug. Decius Bibali inferioris Pannoniae urbe natus claris parentibus, ab ineunte aetate spem optimae indolis pr**ę**buit. in quo uirtutes cum aetate creuerunt. ad amplissimas dignitates non ambitio, non empta suffragia, non corruptae amiciti**ę**, sed boni mores perduxere. Igit̄ qui à militibus Illyricianis ante imperator factus fuerat, ab senatu Augustus est appellatus. Is cum magnitudinē imperij contēplaretur, P. Cornelium Licinium Valerianum, qui postea imperauit, exercitui praefecit, uirum militarem, & bonis moribus nutritum, tum sexagesimumsextum agentem annum. & cum de censore eligendo potestas senatui data esset ab Decio, Valerianus absens Censor lectus, in aede Castoris & Pollucis in parte fori Rom. uersus palatium, cuius uestigia effodi uidimus. Ea censura probata Decio patre ac filio consule, modestia Decij hoc passa est. Nam postq; respub. unius nutu gubernari coepta est, ipsi imperatores censores erant. Decius, cuius uita sanctissimis institutis nunq; aduersata, cupiens nihil agere nisi quantum senatus iuberet, censurā amplissimo ordini permisit. huius imperatoris uita, quae & ciuilis & militaris fuit, multos habuisset laudatores, si ab Christianorum cruciatibus se temperasset. Nam ius quintae relationis, & pro consulare imperium, unde Augusti omnes proconsulibus, nec non & ius tribunitiae potestatis, quod Augustus primus sibi perpetuo uindicauerat, arbitrio senatus populiq; Romani permisit, patris patriae cognomen accepit. Sed priusq; ad urbem rediret, ciuiles in Gallia motus sedauit. Parum in urbe cōmoratus, cogēte senatu filium suum Decium Caesarem fecit. Patribus rempublicā cōmendauit, & unà cum filio ad liberandas Thracias profectus est. Nam Scythae & naualibus & terrestribus copijs omnia infestabant. Victor in primis congressibus, hostes in angustias locorū, quę in Dardanijs sunt, cōpulit & obsedit expugnassetq; fame, ni proditus ab suis fuisset. Hostiū dux per legatos petijt, uti relicta omni praeda sineret cum suis abire trans Istrum: Romanus imperator negauit, auidus illos perdendi, qui toties fractis foederibus irruperant: & qui prouincias Romani imperij quiescere non sinerent: & sua strage uix domiti, amisso rege Decibalo, Neruę Traiano illuserint. Iamq; ferè uoti compos, Trebonianū Gallum ducem limitis Mysiae, ad obsidendos aditus, ne fugerent, cum bona parte copiarū misit. Gallus consilium Barbaris patefecit, & eos monuit ut se diuiderēt: & alij consisterent in insidijs prope paludem, alij in primo congressu fugam simularēt paludem uersus. Barbari nonnihil addentes consilio Galli, rem peragunt. Cum in pugnam descenderent, admiratus est Decius, quod qui modo perculsi metu erant, iam arma poscerent: ignarusq; proditionis, certus uictoriae copias educit. Illi statim terga dant, imperator insequitur. cum uentum est ad insidias, atrocissima fit pugna, utrinq; magnae caedes. Deciani difficillime praeliabantur, luto palustri afferente cladem, tamen non moriuntur inulti, & loco & fato aduersantibus pereunt. Decius pater cum filio occubuere. Senior fortè equo sedens, ne uiuus aut contra in manus hostium perueniret, insilijt in uoraginem paludis. Nam quesitum eius cadauer, nusquam repertum est. Regnauerunt biennio nondum finito. Hic fuit Deciorum finis, qui (ut credibile est) se pro futu-

ra uictoria deuouerũt. Ita enim Deciorũ nomẽ facere cõsueuit. Decij Mures duo prioribus seculis, alter bello Hetrusco, alter bello Latino, cõstanti animo inter confertissimos hostes pro uictoria patriæ se deuouentes occubuere. Hunc deuouẽdi morem primus creditur introduxisse Linus Codri F. qui pro patria bello Dorico se deuouit. Hic Miletum coloniã Atheniensiũ deduxit in Ionia. Quidã scribit Deciũ cupientẽ Philippopoli ferre opem, cito petijsse Berœam: & inde fugatũ ab Echina rege Gothorum, reparatisq; in Mœsia uiribus, redijsse ad hostes, qui Philippopolim ceperãt, & Priscum ducẽ sibi cõciliauerãt. In ipso cõgressu ictum sagitta Deciũ filium decessisse: & patrẽ, uel ut cędem filij ulcisceret, uel ut morte sua finem dolori inueniret, in cõfertissimos se immisisse hostes, & nusq; apparuisse, & dijs ante cõgressum immolasse, ad Abritium Mœsiæ urbẽ. inde factũ loco nomen, Ara Decij appellat. Decius pater bonitate Traiano adæquatus, nomẽq; optimi principis iudicio senat⁹ meruit, appellatusq; est, Imp. Cæs. M. Q. Traian⁹ Decius Aug. Exercitũ Illyricianũ mire dilexit, quia ab eo primum imperatoris nomẽ accepit. Senatus Decij nomine, Decianas thermas in Auẽtino ædificauit.

GALLVS

IMp. Cæs. C. Vib. Trebonianus Gallus Aug. patritiorum familia ortus, in quo plus fortunæ quàm fidei fuit. Quamuis cum Augustus esset, in nummismatibus exprimi iusserit, uirtus Augustorũ de se ac filio, quasi uirtute, nõ dolo principatũ assecutus. In tanta nostrorũ strage, legio quæ integra Scytharũ fide remãserat, Gallum imperatorẽ fecit. qui superfuerant, ad hunc confugerunt, uelut seruatorem reliquiarũ Romani exercitus. quo rumore adductus senatus, Augustũ appellauit, licet & ipse scripserit. cum Scythis fœdus percusit nõ sine Romani nominis ignominia. Tunc primũ diuturno & libero potẽtatu populus Romanus tributa pependit. Tunc primum respub. iugum Scythicę seruitutis accepit. tantaq; est imperandi auiditas, ut qui præesse cupit, & ad id fastigiũ legi, urbes & prouincias sine discrimine donet. Hadrianus ab alijs occupatas restituit, quod principis liberalitate uideri actũ potest: sed qui tributo pendẽdo obnoxiam fecerit urbẽ, præter Gallum fuit nemo. Tributũ fuit drachmarũ aurearũ C C. Secus euenit q̃ sperabat imperator. Barbarus cum uincit, insolentior est. Itaq; cõtemplatus diuitias Romani imperij, quòd & sua fide ille imperaret, ac per hoc tributũ pro meritis non esset, incursiones facere, prædas abigere, ingentiq; agmine terra mariq; sæpius irrumpere. depopulatur Dardaniam, Thraciam, Thessaliã, Macedoniãq;, & Hellada, & pars infestabat Asiam: undiq; cum pluriũ urbiũ uastatione & excidio, Scytharũ exẽplo alij hostes surgunt, armaq; capiũt. iam in uiscera Syriæ penetrãt Parthi, & Armenias fugato rege Tyridate occupant, cuius liberi hostibus se dederũt. Scythæ magna onusti præda, in Dardanios, uelut regni sedẽ redeunt. Interea Gallus cũ Romam uenisset, C. Vib. Volusianum filium consortem imperij fecit. Scythæ rursus non contenti pretio, iam Italiæ minabant: sic Barbaricæ gẽtis animus nostris opibus inhiabat. Itaq; opera Aemiliani ducis limitis Mysiæ rapacissimi hostes, non sine magna cæde in suas solitudines redire coacti sunt. Ita imperium Galli infaustum atq; infelix, rerum gestarũ monimentis obscurum, uerum clade generis humani memoriæ traditũ est. siquidem eo imperãte, perniciosa pestis undiq; uiguit. Tabis initium fuit ab Aethiopia, forte ex nimio solis ardore. Pestilitas primo cõsumptis ferè meridianis per orientem diuagata est: inde cæteras orbis partes inuasit, ubiq; maximam partẽ incolentiũ exhausit, pleraq; loca inhabitata reliquit. ea labes uix intra decẽ annos finẽ inuenit. Prouenisse ex infelicib. Galli auspicijs uisa est, ut qui proditione imperiũ arripuit, Christiani etiam dogmatis hostis: qui cum copias contra Aemilianum duceret, uictus, & ab suis militibus desertus, unà cum filio cæsus est. Imperauit annis duobus.

IMP. CAES. AEMILIANVS AVG.

AEmilianus Lybicus, nanq; in Mauritania ortus, à pueritia cœpit stipendia mereri: & cum pro ætate honores promotionis non deessent, dux limiti Sarmatico in Mæsia à Decio præpositus, & à Gallo minime submotus: cũ Scythæ solertissimum latrocinandi genus, cõtenti pretio nõ essent, Aemilianus pro concione suis militibus id pollicitus est, si hostes uicissent. Nostri præmio accensi ad cõferendas cũ Barbaris manus

manus incitatiores facti.cumque nimius ardor insisteret,apertis castrorũ portis,auidum pugnãdi militẽ eduxit:qui tanto impetu in hostes illatus est,ut nõ fugauerit modo,sed bona ex parte ceciderit,illorũque regiones abactis prędis penè exhauserit. Reuersus in Mysiam,præmia assecutus est: Aemilianus persoluit. qui hoc successu adeo gratus uictori exercitui fuit, ut ab eo sit imperator appellatus. ad hos motus opprimẽdos Gallus unà cum filio proficiscitur, nec profecit. Ambo in primis prælijs cæsi sunt, & milites Aemiliano hæserũt:qui statim ad senatũ scripsit,docẽs se imperatorẽ lectũ esse,promittens se liberaturũ Thracias, & Mesopotamiã & Armenias recuperaturũ, & depulsurum undique hostes nominis Romani. Sed priusquam opus aggrederetur, milites qui in alpibus erant, Valerianum imperatorẽ faciunt: quo nuncio accepto, qui sub Aemiliano erant,ne ciuili bello,& cognatorũ sanguine se inuicem inficerent, contemplantes præterea humilitatẽ generis Aemiliani, & nobilitatem Valeriani, simul & laudatissimos mores, eo interfecto, censorio uiro se tradiderunt. Imperauit autem mensibus tribus, uixit annis quadraginta.Ita res solo ducis capite peracta est.

VALERIANVS

PVblius Cornelius Licinius Valerian⁹ successit, homo maioris spei ac opiniõis quam fortunæ. Captus ab Sapore rege Persarũ,in captiuitate cõsenuit.Interea eius filius Licinius Gallienus ab initio Cæsar,mox Augustus pręclara gessit: deinde ad delicias lapsus,dum popinæ studet,imperiũ dilacerare nõ curat: & nisi in Gallijs occidentem Aulus Posthumius,& orientẽ in Syria Odenatus Palmirenus defendissent,imperium Romanũ sudore ac uigilijs, fortuna & uirtute fauẽtibus acquisitum, Germani, Persæ, Scythæque, & surgentes ubique hostes perdidissent. Verum & tyrãni triginta sibi bona ex parte occupauere.Porrò Gallienũ cum fratre Valeriano,milites Aureoli,qui dux erat Illyriciani exercitus,prope Mediolanum interfecerunt.

CLAVDIVS

MArcus Aurelius Claudius deinde suscepit imperiũ, uir ad barbaros delẽdos natus,quos statim multis in locis & uicit,fudit atque cecidit.Prælijs ac rerũ penuria Sarmatas,Getas,Scythas,Quados cõsumpsit.Daciã recuperauit, uictor Sirmiũ Pannoniæ petijt,ubi in ęgritudinẽ incidit,& priusquam decederet, cõuocatis ducib⁹, tribunis, & pręfectis, cõcionatus est præsertim de eligẽdo imperatore, & lõga oratiõs serie Aurelianũ ꝓbauit. Senatus nuntiata Claudij morte, eius fratrẽ Aureliũ Quintillũ Italici pręsidij ducẽ, Cęsarẽ Augustũ appellauit. Exercitus interea Aurelianũ imperatorẽ legit.Postquam nuntiũ ad urbẽ peruenit,illius conatib. se imparẽ cũ uideret, malèque expertus cõcione militũ uoluntatẽ,qui oẽs fauebãt partibus Aureliani,uenas soluit, & post paulo decessit xvij.imperij die. Aurelianus solus imperat,qui imperium multiplici tyrannide liberauit, & eius terminos auxit, rebus gestis magnis principibus non modo æquandus, uerumetiã anteferendus, interfectus medio itinere, quod ducit ab Heraclea Byzantium,non longe ab Cęnophrurio,ministri à libellis manu.

TACITVS

PVblius Annius Tacitus post hunc imperat,uir egregius, & reipub.cõmodo,sine exercitu ab senatu imperator & Augustus appellatus. Tunc primũ respub. uelut longo postliminio reducta, suo iure ac iudicio usa est. Vtinam nec militaris furor, aut nimia erga nutrices cura bonos mores perdidissent. Nam quamdiu sua grauitate senatus decernit, tamdiu respub. uiribus suis consistit:quæ tunc renascẽs, Tacitum sui corporis legit, & militibus principem dedit, non accepit ab legionibus, aut à prætorianis iugum.Sed inuidit tanto facinori cælũ. Dũ fama tanti principis ad suos limites producitur, fata successorẽ dedere. Is fuit

PROBVS

MArcus Aurelius Probus,uir gloria rerum gestarũ illustris:nec potuit obesse M. Annius Florianus Taciti frater: qui cũ suo iudicio ad tantũ uelut hæarediũ properaret,imperiũ & inuasit & arripuit. Itaque cũ uix duob.mensib. præfuisset, Tarsi à militibus occisus est.Probus igitur uere prob⁹,ita se & in toga,& in militia gessit,ut res ipsa nomẽ sequeretur.Sarmatas cõtudit,tyrãnos extinxit,orbem pacauit, iudicia bonorũ de se admirabili uirtute cõfirmauit,pace terra marique parta,dicere solebat milites minime

 nece

necessarios fore, cũ desunt hostes: quæ uox plurimũ obfuit. in Sirmiensi agro, natali solo dũ morã trahit, tumultu militari occisus est. imperauit annis VI. mensib. IIII.

CARVS

MArcus Aurelius Carus Narbonę genitus, molẽ subijt. Exercitus imperatorẽ appellauit. Is cum Probi apparatu in Persas ꝓfectus, Mesopotamia recepta Ctesiphontẽ peruenit. & nisi fulmine ictus cõcidisset, regnũ Persicũ subuertisset: traditæq; sunt rerũ habenæ eius filio

NVMERIANVS

NVmeriano, cui Mars in armis familiare numẽ præbuit, Minerua peculiarius adfuit, & citharam præbuit Apollo. Miles, orator, simul & poeta, oculis æger, forte aer & uigiliæ in bello Persico nocuerãt, occlusa lectica ferebatur. Erat in Castris Arrius Aper, cuius filia nupserat Numeriano. Huius igitur cupiẽtis inuadere imperium factione, modestus & frugi iuuenis occisus est. Nec eius mors inulta. concionantẽ Aprum Diocletianus confodit. Imperium

CARINVS

CArino moranti in Gallijs, ubi à patre relictus, obuenit. Hic primum florem pueritiæ, quem fruendum dederat, cum adoleuisset ab adolescentibus repetijt. Pater si uixisset, abrogare sępius cogitauit filio Cæsaris nomen, & conferre Constantio uiro claro. sed hoc fata Herculio seruatum statuerant. Carinus diu præesse non potuit, piorum sanguine madefactus, totius ubiq; iuuentutis corruptor. Victor tamen exercitus in Perside, Diocletianum imperatorem legerat, qui Carinum multis prælijs uicit. Non defuit Carino uigor occupandi orbem: multumq; progressus fuisset, si nõ incidisset in Diocletianum cum exercitu recenti uictoria ferocem. Occubuit Carinus ultimo prælio ad Margum commisso, à militibus fortissimis, quos habebat, desertus. Percurri gesta XI. imperatorum, ne interrupta temporum series admirationem legentibus faceret. Ad destinatum opus redeo, professus initio me scripturum de his imperatoribus, quorum gesta magna ex parte ferẽ interierant.

C. AVRELIVS VALERIVS
DIOCLETIANVS

SALONIS Dalmatiæ ortus, utroq; parẽte ignobili & obscuro (quidam scribunt libertino Anulini senatoris genitũ, quidã scribæ filium) militare à pueritia cœpit. Cũq; gregarius miles in Gallia esset diuersorio cuiusdã Dryadis utebat, ab qua cibaria emebat, debebatq; plurimũ uetulæ: cum illa preciũ posceret, dicere solebat, solũ uam cũ imperator fuero. At illa subiunxit: Eris imperator cum Aprum interficies. Hac uoce auguriũ futuræ felicitatis accepit. etiã studebat uenatũ ire, sæpius cõtra apros cõgrediens, plurimos interfecit. tandẽ cum Arium Aprũ sua manu cõfodisset, & imperator ob id factus esset, intellexit uocem Dryadis haud uanam fuisse. Profligato & cęso Carino Augustus appellatus, & ab S.P.Q.R. magno honore exceptus est. In quibusdã imperij regionibus facti sunt motus, & tyranni nõ deerant. Diocletianus animaduertẽs consorte imperij opus esse, ut citius pacem ubiq; redderet, Maximianum legit. tantaq; fuit in gubernanda repub. inter principes concordia, ut alter alteri, quãuis semper honesta cupiebant, nunq; repugnauerit: uerum Maximianus ut filius patri Diocletiano obtemperabat. Felicissima cognomina sibi indidere. Diocletianus Iouius, Maximianus Herculius appellati sunt uel ut ille Iouis, hic Herculis hæres. Iupiter gigantes ut cęli regiam defenderet, perdidit. Diocletianus ut orbis terrarũ regiã tueret, tyrannos surgentes, ut Centimanos, diligenti cura perdidit ac deleuit. & ut Iupiter turbata pacauit elementa, sic Diocletianus domitis ac cæsis seditiosis hominibus, imperiũ turbatũ, tranquillũ reddidit. Iupiter ab sua arce undiq; suum numen diffundit. Diocletianus quamuis uno esset in loco, sua prouidentia præsens ubiq; esse uidebatur. Hercules ἀλεξίκακος, à nostris custos generis humani cognominatus, urbes, oppida, agros, regiones, syluas, horrendis & perniciosis monstris, & aerem infestis alitibus liberauit, simul & genus humanum

num tutatus est. Maximianus post salubre temperamentū uirtutis & imperij assertor, nunquam nisi reddita toti orbi securitate quieuit. Conatus contra remp. dispulit. Hercules qui magna gessit, materiam præbuit camœnis concinendi, harumq; comes habitus est, unde Musagetes appellatus. Maximianus laborū Herculis æmulus, niuosas alpeis maiore conatu tutior calcauit, latrones plurimos toto imperio excgit, superiora secula gestis adæquauit, pestilentē aerem in perpetuam salubritatē restituit, immissis in perpetuas foueas paludibus, materiā canēdi poetis exhibuit. Hercules Iouis F. Maximianus Diocletiani. Verā igitur cognominis adoptionem duo Cæsares Augg. meruere. Inter quos quidam clarior ac præcipuus amor usq; ad sapientiæ finem perdurauit. Eam sic appello cum imperiū deposuere. Ita cognomine patris ac filij unanimes nihil orbi pacando prætermisere. Maximianus tumultus in Gallijs, quos Amandus & Aelianus excitauerant sub specie tyrannidis, cū tota factiōe Bagaudarū (hoc nomine se appellauit turba rusticorū) cōpresit mira celeritate, statimq; deleuit. Ita pax Gallijs restituta est. Inde translatus in Africā Gentianos deuicit, qui uix pacē impetrarūt. Quinquagenarij & supra eum numerum annorum hi milites fuere, qui Africam diripiebant, cupientes sibi regnū uindicare. pullulantibus per uaria loca nouis bellis, concordes Augustos duos adoptauere: Diocletianus Galeriū Maximinū, Maximianus Constantium cognomine Cloron, Cæsaresq; fecerunt, & præter adoptionem affinitate iunxerunt. Nam coacti repudiare primas uxores, nouas duxerunt. ille Valeriā Diocletiani F. hic Theodorā priuignam Maximiani. Erat in Gallia Herculius, Iouius uero in Aegypto. Ille Gallias, ut diximus: hic euersis duabus urbibus superato Achilleo pacauerat Aegyptū. urbes prope ueteres Thebas positæ erant, dites ac populosæ, Busiris & Coptos. spem rebellionis augebat Achilleus, cuius cōsilio fere tota dissenserat Aegyptus. tandem cæsis ubiq; autorib. defectionis, intra nouem menses quieuit prouincia seminariū religionū, in qua archisynagogi plurimū autoritatis habebāt. Alexādria uero obsessa & VIII. mense capta est. Imperator cōtentus optimatū cæde, abstinuit à multitudine. Achilleus uero meritas luit pœnas, feris oppositus & dilaniatus: terra uero ubiq; cædibus potentiū maduit. Frustra contra Crausium, Britanniam insulam occupantem, arma cepimus per duces Maximiani, qui anno VII. ab socio per insidias petitus, occisusq; est, et is tyrannidē sumpsit. qui tertio post anno ab Asclepiodoro præf. præt. uictus est. Britanniæ X. pòst anno quàm defecerant receptæ sunt. Britāniam circumfluam oceano Aborigines tenuere. nomē indiderunt Britanni continentis, qui sunt intra Gallos & Hispanos, uocati pòst Britones. & hi accolæ oceani insula potiti. Eò deinde concessere Hispani, Galli & Germani. Primus Romanorum Caius Cæsar insulam ostendit. Vespasianus imperāte Claudio captis regibus domuit. Huc cum frequentes irent Romani, paulatim nostros imbibit mores. Constantius uero multa præclara gerēs in Gallijs, semel cum esset apud Lingonas populos, eodem die uarietatem fortunæ expertus est. Alemanni magno impetu irrrumpunt, Constantiū in fugam uerterunt. Is ad propinquā urbem fessus se contulit. Cuius portæ hostili metu occlusæ fuerāt: & nisi demisso fune per muros sublatus fuisset, eum hostes captiuum abduxissent. In urbe hortatus est robur suorum, qui eò ante confugerant, ne talem ignominiam pateretur. Post cōcionatus est ciuibus ut arma caperent, & dedecori abolendo auxilium præstarent. ita apertis portis erumpunt, hostes fugant, & propè LX. millia cædunt, ea uictoria liberatæ Galliæ, attritæ Germaniæ suas uires amisere, quas reparare nisi non sunt Alemāni. At in Aegypto erat Diocletianus, ut res turbatas in oriēte sedaret. Narses enim modo Armenias, modo Mesopotamiam acri bello quatiebat, & cum eo conuenerant propinqui reges ac duces præcipui, rex Scionitarū, & rex Albanorū. Priusquam bellum contra Persas explicemus, non alienum fortè erit acerrimi progeniē hostis aperire. Regnaum in Perside Artaxerxes quidam ex genere illius, qui per seditionem à militibus regnū accepit, Persis præfecit. Huius filius fuit Sapores, Saporis Hormisdas, Hormisdæ Vararanes, huius uero Vararaces, Vararacis Vararanes secūdus, qui Narsen filium regni successorem reliquit. Contra hunc ab Diocletiano missus est Galerius, Et enim ipse expeditionē parare cupiebat in Aethiopas, si res in oriente prosperæ succederent. Galerius iuuenili ardore ausus est contra multitudinē congredi, &

æquo Marte discessit. Inde factus animosior, nõ longe à Carris iterũ cõgressus, paulò inconsultius quàm antea, dum sperat uincere, superatur, amisso ferè toto exercitu. Itaque repulsus rediit in Syriã, & inde ad Diocletianũ, occurritque Augusto in itinere, ad quem antea aduersi belli fama uenerat. Galerius purpura indutus (nã Cæsar erat) mille passus ante carpentum indignati principis pedes cucurrit, ueluti homo gregarius, & audi tus non est. Tandem princeps post minas iussit uti ex lectissimo supplemento exercitum reficeret, & in Persida rediret, ignominiamque aboleret. Is ex militibus Daciæ, Illyriæ ac Mysiæ, pugnacissimas copias & robustissimas coegit: & contra Persas meliore auspicio profectus, hostem inuenit in Armenia maiore, qui ex recenti uictoria sumptis uiribus prouincias imperij Romani secũdo Marte uexabat. Maximinus uero iratum principem placare studens, abolendæque ignominiæ accensus, priusquam manus con sereret, hostiũ stationes ipse habitu gregarij diligentissime explorauit. Interea Diocletianus cũ firmissimo subsidio Mesopotamiã concesserat, ut nostris animũ & hosti terrorẽ præberet. Ibique Cercusium oppidũ spatio ampliauit. mœnibus & turribus inexpugnabilibus muniuit. Galerius cum XX. milibus equitũ ex improuiso hostilia castra noctu aggressus, innumerabili Persarũ strage, decus nostrum non modo ultus est, sed feliciter usus uictoria, fines imperij longius produxit, uetus oraculum falsum esse ostendit. antiquissimi uates cecinerãt, Romana arma Ctesiphontẽ transire nefas esse, & duces qui ausi fuissent pœnas darẽt. Putant M. Crassum id cogitantẽ cum exercitu perijsse. M. Vlpiũ Traianũ transgredi ausum Italiã nõ repetijsse, & quinque prouincias trans Tigrim statim amisisse. satiusque fuisset iter nõ tentasse: legiones longo labore attriuit, & ferè consumpsit, & quãuis uictor longius produxerit terminos, tamen nõ multũ profecit, nescio an sic uolentib. fatis, an culpa successoris Hadriani. Ctesiphontẽ cupiẽs transire superato Tigride Valerianus, ab Sapore rege Persarũ captus est. Verũ Odenatus Palmyrenus uictor Romanæ maiestatis, Ctesiphontẽ usque trans Tigrim peruenit. Carus imperator exercitum Probi Sarmatico bello late uictorem duxit in Persida, hostile regnũ uastauit. Seleuciã cinctam Euphrate, quam olim ceperat Aelius Verus Antoninus, expugnauit. Deinde Ctesiphontẽ, & longius progredi uolẽtem, uel morbus, uel ictus fulmine cœlo turbido & coruscante absumpsit. Galerius de quo nunc sermo est, totam Assyriã expugnata Ctesiphõte cepit: & quinque prouincias Transtigritanas, quæ statim redeunte ad nos Traiano defecerant, subegit & imperio adiunxit. uictor rediit ad Diocletianũ, & post imperauit Augustus. Illud sanè constat, numinũ oracula bona ex parte uana, & fidem raro implere: & si quãdo euenerit, uix intelligi, & sæpius eludere credentes: adeoque præstat rationibus & experimentis, atque consulto res aggredi. & si in rebus bellicis fortuna plurimũ sibi uindicat, tamẽ credibile est etiã uirtute augeri atque ampliari, ut in propagando Ro. imperio facile animaduertere licet. Nam si de rebus futuris certa starent uaticinia, uirtus pro nihilo esset. Non eo inficias cœlitus nostra gubernari, uerum sapiens non uano consilio multa aduersa effugere potest: inconsultum & insipientẽ prosperi successus prætereunt. Illos uero non audio, ut in uita Maxentij post dicemus, qui ad magarum monitus ac diuinationes res omnes cõponunt. Præter hoc quod diuulgatũ iam erat, aliud occurrit auguriũ. Aciem explicanti contra Narsen Maximino, leo & aper trucidati oblati sunt. Tages aruspicũ princeps, uisum leonem exitialem pugnaturis putat. Verũ & hæc ut oracula sæpius uanescũt. In Maximini uictoria fugatus & uulneratus Narses, quẽ uictores usque ad inuios Parthiæ montes persecuti sunt, et regis proles ferè omẽs et uxores et sorores captę sunt, pleraque Persarũ nobilitas abducta, reguli ducesque & triũpho tam illustri reseruata: & quãuis per legatos ab rege cõualescẽte petita, promissa tamẽ, sed nõ statim restituta. Ictum uero est fœdus, ut Persæ ab Armenijs, Mesopotamia, Assyria, & quinque nouis prouincijs abstinerẽt. Diocletianus rebus toto oriente cõpositis, Europã repetijt: ubi iam Scythę, Sarmatæ, Alani & Basternæ iugũ subiuerant unà cum Carpis, Cattis & Quadis. Admonendi sunt qui legerint, pro Maximino in quibusdam codicib. Maximianũ esse, & hoc qui è marmoribus epigrammata excripsere, satis indicant, scilicet simul imperasse Maximianum & Constantium, & deinde Maximinum & Seuerum: errorque est, aut ab librarijs, aut ab his qui ex lapidibus accepere. Nos uero cõfusi decernere nõ audemus.

Aera

Aera lapidesq; indicabunt. Sed in eo summopere hæremus, quòd priori Maximiano præponit Herculius, posteriori Galerius, duq; incerta aura ferimur, sit hic Constantij collega Maximianus. Anno postq; hæc scripseramus, Seraphinus antistes sancti Petri à uinculis, & Vilelmius Heda Alphinius cõmercio literarũ mihi ualde familiares, & antiquorũ monimẽtorũ diligentissimi indagatores, cũ urbem Romã repeterẽt, secum attulere epigrãma in agro Forosẽproniẽsi ex saxo quadrato excriptũ: Aeterni imperatores Diocletianus & Maximianus Augusti: Perpetui Cæsares Cõstantius & Maximianus ponte Metauro. Romę in tẽplo Vestę nuper reperto ad forũ Ro. in quadã mar moria basi. Dedicata xiiij cal. Ian. Constãtio III & Maximiano III. Cæss. COSS. Curante Aur. Niceta. aliàs plures. Qm̃ hac uia multũ proficimus, studiosis consulendum arbitramur, uti perquirẽdo his uestigijs insistant: quod si fecerint, sciant uelim & se nostræ linguæ plurimũ collaturos, & laboris gloriã cõsecuturos. Ex barbaris multi adducti captiui, qui nõ fuere securi cæsi, sed post triumphũ in Romani imperij finib. positi, ut unà cum ueteribus incolis habitarẽt. Regiones em̃ assiduis incursionibus uastatæ ferè in solitudinẽ ierant. Rediere ex diuersis partibus orbis ad urbem principes seniores, quorum auspicijs limites imperij Romani longius producti atq; prolati.

MAGNITVDO IMPERII ROMANI

AB ortu usq; ad Indos propagati imperij fines, nõ Euphrates, nõ Tigris uetuere, nõ superbę regũ Persarũ minæ: A meridie Aethiopes per legatos accersere: Ab aquilone Barbaræ feræq; nationes Sarmatarũ domitæ: Ab occasu Gessoriacus oceanus admirabilis uictoriç testis est, simul & Britãnicus. Igit̃ toto terrarũ orbe undiq; Romana arma illustres uictorias assecuta, socijs lætitiã præbuere, rebellib. metũ terroreq; pugnare cupiẽtibus. Porrò Persæ armis Ro. cedere cõ fessi intra positos terminos se tenuerũt. Post tot uictorias maximus triũphus ab senatu decretus, & inclyta cognomina principib indita ab deuictis populis. Diocletianus uero Romanorũ principũ uictoriosissimus, diuinos honores imperatorib. Augustis habẽdos praecepit. Nam cũ priores ut cõsules salutarent̃, primus ipse uoluit adorari, uelut in eo esset cœlestis maiestas. Persarũ iste mos, quorũ princeps rex regũ appellat̃ & adoratur, fratrẽ Solis ac Lunæ se nuncupans. Imperatores antea manus exosculãdas nobilibus præbebant, post suis manibus subleuabãt ad oris osculũ. Vulgus genua exosculabat̃. Diocletianus edicto sanxit, uti oẽs sine generis discrimine prostrati, pedes exoscularent̃: quibus etiam uenerationẽ quandã adhibuit, exornans calciamẽta auro, gẽmis & margaritis. Quod fecisse ante Caium Caligulã memorant: eundẽ ornatũ immiscuit uestibus, ut augustior esset: & cũ cõtentus esse debuisset, quibus priores fuissent insignibus, quę Priscus Tarquinius accepta ab Hetruscis induxit, reperit ex ipso habitu, uti deus haberet̃, maioreq; sumptu uanam Arsacis gloriã superaret. Itaq; ueste gemmata, & aureo gẽmatoq; curru, cum imperij consorte triũphauit ingenti ferculorũ pompa, ante præcinentibus & saltãtibus lætitia militibus, quibus libertas erat scõmata in ipsos effundere triũphantes. Ipsa quidẽ fercula primus ostẽdit Romulus: qui ramũ quernum manu cepit, in quo cæsi Acronis regis Ceninensiũ opima Ioui Feretrio in Capitolium tulit. Ferculis apud ueteres ferebantur spolia cæsorum hostiũ sanguinolenta. Postq; arma Romana longius prouecta uicere, fabricata fuere cum signis & monimẽtis uictoriæ, quæ possent manibus militũ ferri. Inferebant̃ ferè omes triũphi uia Appia, porta Capena Ea enim uia ampla, viij mil. pas. ab urbe frequens ex utroq; latere habitata, & inde in Capitolium rectum & amplum iter. In quo lignei primũ, cõtinuiq; arcus, post marmorei columnis suffulti. Vnde multitudo satis cõmode triumphũ spectare posset. Cuius ordo nõ semper idem, uerum qui tum fuerit talem accepimus, qualem Diocletianum cum consorte habuisse memoratur. Templa deorum immortalium tota urbe patebant, ornata sertis ac floribus, spirantia Arabicos odores, itinera ubiq; repleta pinguibus mensis, & lætis poculis, ut fessi uictores se recrearent. Præferebantur in uehiculis tabulæ, signa, colossi, hostiũ galeæ, thoraces, ocreæ, peltæ, scuta, uexilla, pharetræ, tela, arcus, enses, frena, & equorum picturata strata, opes, tapetes, & quæ pretiosa & digna spectaculis, deuictis hostib. allata erant: & modo ex oriente, utputa Assyrijs ac Persis, tentoria & ex Babylonico opere multa. Post ingens hominum grex, qui in uasis ferebant aurum argentumq;

argentumq; & purum & signatū. Singula uasa ualidi iuuenes humeris ferebāt. Post ar gentei crateres, pelues, phialæ, calices, uestes, & tota regia supellex, & uasa ex solidis gēmis. Hinc ferculorū multitudo, & hos sequebantur tubicines bellicū clangorē intonantes: deinde boues auratis cornibus, quorū medios uittæ cingebāt: necnon & frontibus uittatos ad sacrificiū succincti popæ, hoc est, ministri agebant. Sequebanť & alij ministri cum argenteis patinis: regia dehinc proles uxoresq; & nati & sorores, cū pincernis seruisq; ac nutricibus, & pleraq; Persarū nobilitate, patrio more uestiti omnes, sed pullati. Spectantiū oculos, & si hic impleuit numerus, tamen lætiores reddidere tabulæ duæ: Altera ipsam Persida ostendens suppliciter tollentē manus, & exorātem à P.R. gentiū uictore ueniam: altera Narsen regem fugientē conspiciendum præbebat. Post ingens captiuorū turba satis mœsta, in qua fuerunt Scytharū & uariarū gentium duces, qui lachrymas effundebant. Præferebanť aureæ coronæ, & munera uictori dono data. Propius currū præcedebant homines stipitibus sudibusq; accensis, qui turbā submouerent. Post triumphantiū currus ex auro & lapillis pretiosis, quem trahebant quatuor equi candore certātes cum niue. In quo sellæ curules duæ ornatæ gemmis, in quibus sedebant principes terrarū: triumphantiū capitibus imminebant uictoriæ alatæ. Diocletianus (ut cæteri antea) una fuit corona ex lauro cōtentus, simili & collega. Reges uero Persarū tiaram, qua utebanť, tribus coronis exornabāt. Currū sequebantur captiuitate liberati, raso capite & pileati, deinde equites laureati. Illud etiam lectorem ne fugiat, arma uictorū fuisse in triumpho laureata: & qui triūphabat, ex lauro coronā cum peruenisset in Capitoliū, post sacrificia ponebat in Iouis gremio. Primi triūphi fuere currus, clypei, arma horrida, & spolia perfusa sanguine. Bello Punico secundo, M. Marcellus deuictis Syracusis ostendit opes, & signa intulit & deorum simulacra: in quo reprehensus est ab Q. Fabio Max. quod relinquere debuisset deos suis iratos, ut ipse prius fecerat de Tarentinis. Verū inualuit consuetudo Marcelli. Nam longe antea captis Veijs, M. Furius Camillus Veientanam Iunonem intulit urbi.

DE TRIVMPHO ET OVATIONE.

OPeræpretium est cognoscere hoc in loco quid sit triumphus, quid ouatio, & unde sint factæ uoces. non solum chorographia, sed etiam interpretatione uerborum, historia ornatur: licet primum simplex fuerit narratio & nuda, tamen non caruere laudibus qui exornauerunt. Triumphum primus mortalium post Indicam uictoriam ostendit Bacchus, nomenq; ab re inditum est. milites eius folijs ficorum quæ θρῖα dicuntur, uultus cooperuerunt, iambos & scommata canentes, quæ sunt licentiose dicta, mixta salibus in eum qui triumphat. Post uero milites usi fuere rythmis. Scribunt alij triumphum dictum ἐκ τῶν τριῶν, hoc est, tribus uelut ordinibus, senatorio, populari & militum, ab quibus celebris est triumphus. Cognomentum Baccho triumphāti inditum M. Varro tradidit. Vnde clamabant omnes, Io Triambe Bacche Io. nos cōuertimus in triumphum, & Ro. milites dicebāt, Io triumphe, Io triumphe. Tradunt & scenicos, priusquam ora fecibus tegerent, folijs ficorum usos fuisse. Triumphus uero non idem ualet quod ouatio. Domitis multa cæde hostibus habebatur triūphus, & boues cornibus auratis mactabantur, & bos ipse qui mactabatur in triumpho, triambos etiam dictus. Cum uero hostes sine pugna & sanguine cum ducibus nostris conuenissent, quoniam res peracta sine cæde esset, ouatio erat. Pedes ingrediebatur urbem, qui sic uicisset, sine ferculorū pompa, myrto coronatus, unà cum militibus, quia ea arbor dicata Veneri, quiescere ab armis ostendit. Tibicines ouantem præcedebant, quæ paciferæ choreæ instrumēta sunt. In sacris mactabātur oues, unde ouationis nomē. Modo de triumpho centuriæ decernebant, & comitia erant centuriata, modo senatus. Primus Romanorū qui quadrigis urbem inuectus est, fuisse Priscus Tarquinius memoratur. Sunt qui malint P. Valerium Publicolam. Prima ouatio data est P. Posthumio Tuberto, qui fuit collega Menenij Agrippæ Lanati, & huic triumphus datus. Ille primum contrà Sabinos re male gesta liberatus est ab Agrippa, in altero prælio causa uictoriæ fuit. Ita cum ambobus honos haberetur, senatus huius laudis decus excogitauit, ut nō sella curuli, sed pedes cum exercitu exciperetur. Verū sanguis in ea uictoria,

& nostro

& nostrorum & hostium effusus est. Post uero ouationem his dedere qui conuentione uicissent. In triumpho clangor tubarum, in ouatione concentus tibiarum: ille Martis, hic Veneris est. Illud etiam huic loco addendū puto, quod Romani profecturi ad bellum, Nemesi sacrificabant, & munus gladiatorium edebant, quod non sine ratione factum arbitramur.

DE NEMESI DEA

Virgo & uictrix Nemesis numen fuit, quo qui ex malefactis delinquebant, puniebantur. Vnde uictores Nemesim non frustra inuocabāt. Romani enim semper iusta mouere arma. Cæteræ nationes odio & maleuolentia liuoreq́, quod imperiū tantæ urbis iustitia augeretur, tela in populum Romanum capiebant. Nemesis, quam plerique existimauere esse uim fortunæ, alij filiam iustitiæ, alij uim quandam esse inter coelestes discurrentem, prima rerum semina quæ fatorum & sortium uires temperat atq; emendat, rebus humanis trutinam adhibens, è cœloq; terrena despectans, nocentes punit, bonis præmia largitur. & cum sit uelocissima, quia diu non permittit impios præesse atq; grassari, alata fingitur à ueteribus, & eius pedibus supponitur rota, cum citissime discurrat. Sed tandē multitudine scelerum indignata, oculos iamdiu ab rebus humanis auertit: & cū genitrice in remotiore parte cœli, ultra terrarū regiones nō redituta, renascentē urbem expectat. Rhamnusia est appellata ab Rhamnunte oppido Atticæ regionis, ubi templum & simulacrum habuit: & ab Adrasto Adrastia. Roma templum huic deæ posuit in Capitolio, ut inde suam urbem posset ulcisci. Ludos uero gladiatorum, ut effusione sanguinis non expauescerent. Quidam tradunt hac specie pugnarum uelut deuotionem fecisse pro futura uictoria. Triumphauerunt autem uictoriosi & felices Augusti anno imperij XVIII. Post tantam felicitatem, cum haberetur gloriosissimus principum Diocletianus, secum sæpenumero contemplans fortunæ mobilitatem, decreuit imperio se abdicare, & in priuatam secedere uitam. Gestorum Pompeij admonitus ueteranus princeps, cum quisq; de rebus futuris ambiguus sit, non expectauit incertæ ulcisitudinis aleam. Raro enim permanent usq; ad exitum successus. & si primo Augusto fuisse uideantur, tamen & acceptæ in Germania clades, & domesticæ libidines, hominis felicitatem turbauere: & (quod minus fieri debuerat) Liuia uxor uenenatas porrexit ficos, ut cunctantem in sene animam citius educeret. Scribunt quidam duces post triumphum solitos se ocio dare, & laudibus efferunt M. Catonem, postquam de Hispania triumphauit, non quieuisse, sed foro & publicis negocijs incubuisse. Quod si in Diocletiano quis obijceret, longe aberraret. Neq; enim honor triumphi, neq; ætas imbellis, sed metus rerum humanarum, quæ aut rarissime, aut nunquam consistunt, imperium deponere suasit. Eius etiam cōsilio ferum & asperum ingeniū Maximiani, qui solebat in omnibus collegæ non repugnare, acquieuit. Igitur eodem die (nam ita conuenerant) Iouius Nicomediæ Herculius Mediolani, rem monimentis Romanorum incognitam, & nepotibus non minus dignam memoratu, quàm admirabilem peregerunt. In quo Iouij animus ueram philosophiam est imitatus, affirmans tunc illuxisse diem, & habuisse uitæ principium, quòd magnis molestijs esset liberatus. Philosophi asserunt, dominatum appetere non est sapientis hominis. & id cogitasse Augustum scribunt, sed uetitum ab amicissimis. Et M. Aurelius imperium molestias uocabat. Tamen ambo se excusant, & rem laudabilem ab amicis impeditam dicunt. Verum ille sibi uixisse testari potest, qui priuatus, sine rerum publicarum cura, & studioso ocio, & rei rusticæ felicissime indulsit. Stimulis collegæ ut imperium unà repeterent contradixit, dißeruitq; se peste liberatum, nolle amplius uenena imbibere, satis se pro republica elaborasse, & tempus appetijsse, ut sibi uiuat: & uixisse non posse testari, nisi postquam in patria sua, hoc est, Salonis holera seuisset. Cum ille res angustas pro ea dignitate quæ præcesserat, obijceret, respondit non esse turpe homini, qui summum bonum in animo posuerit, honestam profiteri paupertatem, exemploq; ueterum, & præsertim C. Fabritij castam opinionem confirmabat. Vocatus ab Constantino atque Licinio, excusauit per literas senectuti minime licere. Cumq; illi ægre tulissent, rescripserunt se non admittere excusationem, quod fa-

uisset Maxentio ac Maximiano. Trebellius Pollio meminit Diocletianum dicere soli tum, cũ in priuata esset uita, nihil esse difficilius quàm bene imperare. Nam quisq; pro uoto de principe loquitur. Ad hæc, principem cubiculo clusum uera minime noscere, aures suis præbere, & horũ uerbis accendi ac sedari, magistratus creare: deniq; sit qui imperat bonus, sit cautus, sit optimus, omnino uenditur ab aulicis, ac decipitur. Et interrogatus quæ esset potissima in principe dos, respõdit, liberalitas & clementia. Hæc cum Aureliano defuisset, asserebat ducem esse debuisse, non principem: asperitatemq; collegæ imperator sæpius detestatus. In eoq; summopere studuit, ut liberalitatis & clementiæ cognomen assequeretur. Vnde, ut mihi uidetur, Iouius appellatus. Nam qui iuuat, largitur & parcit. Ius uero, ab quo clementia abest, crucem ueteres appellauere. Vixit Diocletianus annis duodeoctoginta. imperauit annos XX. Mansit priuatus Salonis annos X. Scribunt quidam stupore mentis, & longa ægritudine confectum, animam inter suspiria efflasse: quidam hausto ueneno interijsse, quidam decreto senatus perfracta gula occubuisse. Id ego existimo de Herculio accipiendum esse, non de Iouio. Quoniam cum pœnituisset Herculium assensisse collegæ, & inde animum hominis non flexisse, contulit se ad urbem, simulans filio ad gubernacula auxilio fore. milites indignati sunt, quod ea tentaret, statimq; subiunxit, se hoc figmento uoluisse experiri an milites Maxentium amarent, unde tumultum suppressit. Inde profectus est ad Constantinum generum suum ex Fausta, quæ in Gallijs erat, & clanculum quærebat genero insidias. Res aperta est uiro per uxorem, quæ patri maritũ prætulit. Itaq; iussu generi captus Massiliæ, strangulatusq; est. Hunc finem meruit Maximianus seuerus, asper & immitis: qui ubi collegæ obtemperauit, priuatum uiuẽdi statum sequi debuit. Diocletianus, qui ab tanto rerum culmine secesserat, nullius consilio adduci potuit, ut pœniteret. Igitẽ priuatus cum esset, post mortẽ inter diuos relatus est. Thermę eius nomine Romæ sunt consecratæ, & Maximiani Herculij Carthagini. Thermæ nominis Diocletiani inchoatæ fuerunt à ueteribus principibus, & consecratæ ab nouis Augustis Constantio & Maximiano. Diocletianus igitur inchoatum opus absoluerat omni cultu perfectum. Secuti principes posuere ibi statuas, & seniorum & nouorum imperatorum: quorum capita integra, & fragmenta reliqua corporum erui ex subterranea testudine, uelut ibi post ruinas thermarum conseruata, uidimus: & partim in Capitolium delata, partim Florentiam missa. Constantius & Maximianus inuicti augusti, Seuerus & Maximinus Cæsares thermas ornauerunt, & Romanis suis dedicauerunt. Sit ne in nominibus ambiguitas diximus. Hæc didicimus ex fractis marmoribus ibi effossis, in quibus & tituli uictoriarum Maximiani Herculij in hæc uerba: M. Aur. Val. Maximiano inuicto Aug. pont. max. Sarmatic. Max. Gotthic. max. imp. VIII, COS. III, P. P. proconsuli.

Et item Viennæ Allobrogum sic:

DD. N. N. imp. Cæs. C. Aurel. Valerius Diocletianus P. P. inuict. Aug. muris Curalonensibus ædificijs prouidentia sua instituit.

Tis. atq; erectis portam Viennensium Herculiam uocari iusserunt.

Et in fronte alterius portæ urbis idem epigramma in fine sic:

POrtam Romanam Iouiam uocari iusserunt, Nam Diocletianus Iouius est dictus, & Maximianus Herculius. Iouius & Herculius ab Gallis adeo dilecti, ut ab eis duo populi nomina sumpserint, Iouiorum & Herculiorum, & Viennenses duas urbis portas, Iouiam & Herculiam appellauere, ut epigrãmata docent. Porrò Diocletianus aurei seculi parens, & Maximianus ferrei existimatus.

CONSTANTIVS CLORVS ET Galerius Maximianus.

SEniores Augusti priusq; se imperio abdicarent, Augustos appellauere adnuente senatu, Constantiũ & Maximianum. Ille natus est patre Eutropio, Romanæ gentis nobilissimo, qui genus ab Aenea deducebat, & matre Claudia Claudij Augusti filia, ut Gallijs, Hispanijs, Italiæ & Africæ præesset: Hic ut Illyrico Græciæ & orienti imperaret. Constantius natura mitissimus, & diuitiarum spretor, administrationem Africæ

Africæ & Italiæ recusauit: quod existimabat ab uno tantum pondus minime sustineri posse. Et quoties feriatis diebus epulum dedisset, uasa argentea accipiebat ab amicis ut abacum exornaret. Nam & ipse paucis contentus, a fictilibus non abhorrebat. Tanta modestia uixit, ut facilem & amabilem se cunctis præberet. Vnde plurimum diligebatur. Eoq; regnante in Hispanijs, Gallijs, & alpibus, nulli motus fuere, & hostes populi Rom. ab armis cessauere. In hac placida quiete ex Theodora liberos suscepit, Constantinum, Anaballianum, & Constantium ac Constantiam XI. anno ex quo Cæsar est factus occubuit, morbo absumptus Eboraci, sic est oppidi nomen in Britannia, & inter diuos relatus. Galerius postq; Cōstantius Italiam & Africam reliquit, adoptauit duos, Seuerum & Maximianū. Illum præfecit Italiæ & Africæ, hunc orienti. Romæ autem prætoriani imperatorē fecere Maxentiū, non abnuente senatu. qui non ut Augustus, sed ut tyrannus imperauit, prætorianis eum ad hanc sæuitiam impellentibus. Aberat ab urbe Seuerus cum prætoriani Maxentium creauerunt, ad urbem cito rediit. Sed Maxentij uires (incredibile dictu) statim creuerant. Seuerus impar aufugit: & cum Maximianum peteret, qui in Illyrijs erat, Rauēnæ captus cæsusq; est. Ab cuius cæde Maxentius gloria elatus, ciues Rom. libidinibus primum, inde cædibus uexare cœpit: hinc odio haberi cœptus est. Maximianus cum accepisset de morte Seueri, cōsortem imperij legit Licinium Dacia oriundum, qui genus suum ad Philippum Augustū referebat. Qua de re in monimentis publicis illius nomen adoptauit, dictusq; est Marcus Iulius Licinius Licinianus: quoniam proauus, ut ipse dicebat, fuit Marcus Iulius Philippus. Licinij uirtus in re militari bello Persico contra Narsen Maximiano cognita ante fuerat. Hic Licinius fuit, qui subuertit in Perside tumulum Gordiani, quod titulus uidebatur progenitoribus suis iniuriam facere. Multa tamen præclara gessit, & priuatus & Augustus. Maximianus relicto in Illyrijs Licinio, Romam proficiscitur pugnaturus contra Maxentium. In itinere cum acciperet de futura militum defectione, qui ita conuenerant, si cum Maxentio conflixisset, Illyriam rediit. & iam pœnitebat legisse Licinium. Incidit postea in morbum, ulcus inguinibus innatum uirilia exedit. Marcescente tota illa corporis parte, uermes pullularunt, remedia deerant, medici desperauere: & si erant qui noua tentassent, admouere manus non audebant, metuentes ne à sæuissimo principe occiderentur. In hoc cruciatu cum esset, suspicatus est ob sæuitiam in Christianos id perpeti. Vnde reuocauit decreta, & superinduxit illos accersiri iubens, ut pro salute principis orarent. Sed pro truculento & sanguinolento homine preces non ualuere: si enim conualuisset, rediisset ad solitam crudelitatem: itaq; ex eo morbo periit, homo gloria rei militaris illustris, uerū sæuitia in Christianos crudelis. Vnde fœdum exitium habuisse creditus est. Regnauit solus annis II. cum Cæsaribus & imperij consorte annis XVI. Aduersus Licinium Maximianus in oriente res nouas molitus, oppressus est: & ne uiuus caperetur, se strangulauit Tarsi. Imperauit annis VII. Et is contra Christianos toto oriente, si non truculentior, tamen non inferior Maximino fuit. Interea bona pars nobilium Romanorum per clandestinos nuncios Constantinum, qui in Gallijs imperabat, exorant, uti urbem Romam, imperij caput, tyrannide liberet: qui sæpius accersitus, tandē cessit precibus, & uix quarta parte exercitus Italiā petiit. Maxentius asperitate similis Maximiano patri, sæuitia Domitiano & Cōmodo, plerosq; claros uiros occidit, bona accepit. Noua uectigalia inuenit, in occidendo & omni uia exigendo pecunias inexorabilis factus. Huic etiam mulieribus stuprandis libido inextinguibilis. Captus amore nobilissimæ & castissimę fœminæ, misit ad eam ministros libidinum, quos solos aulicos habere cōsueuerat, quibuscum de repub. consultabat. Vir puellæ metu mortis abduci nō uetabat uxorē. Illa quæ Christiana erat, petiit se ornādi tempus, & impetrauit, ingressa cubiculū sibi manus iniecit, Illi cum torquerent mora, irrumpunt, & rem uti euenerat ad principē referunt. Quo exēplo plures appetere nō est deterritus, sed magis accensus. Accepto nuncio de copijs Cōstantini, quæ Italiæ fines tenebāt, exercitū educit. Quintus erat annus imperij Cōstantini, qui multis prælijs Maxentij conatus plerisq; in locis, præsertim in foro Iulij fudit. Postremo coacto exercitu intra mœnia urbis se continuit Maxentius: & cum nihil unquam gesserit sine responsis muliercularum, consuluit magam de belli

exitu. Illa omnia prospera uaticinabatur, admonens, ut cęsis infantibus, prius aduersa numina placaret. Ad hoc diem & horam dedit, quando educturus esset exercitum & manus conserturus. Qui sacris peractis rem pro magæ consilio egit, uictus tamen est ad pontem Miluium magna strage. Ipse seu fugiens, seu numinibus magicæ uanitatis actus, in Tiberim unà cum equo insiluit, submersusq; est, & nusquam inuentus. Caco dæmones corpus animamq; ad perpetuos cruciatus retulere. Scribunt alij conantem euadere, gurgite fluminis haustum, & imis retentum arenis ac limo. Sunt qui referunt Tiberinum patrem indignatum deuorasse, & statim euomuisse, & caput recisum, adhuc sæuitiam ac libidines præ se ferens, spectaculo fuisse ante currum uictoris. Hunc exitum Maxentius meruit, magicis artibus q̃ imperio aptior. Sæuus in cæteros, sibi non pepercit. Quicunq; magos cõsulunt, & uaticinia aut auspicia rebus gerendis quęrunt, semper sunt anxij, & nunq̃ inter metum & spem auidi futurorum quiescunt. Si illi prospera nunciant, inani & uana spe iam tum lætari incipiunt: sin contrà, repente tristitia affecti torpescunt. Heu miseros mortalis inbecillitas ingenij, & mens stupida huc illuc distrahit atq; suspendit. Insana sanè sunt documenta, quæ nostra credulitas excogitauit, ut acrius torqueremur. Vtinam facesseret à mentibus hominum tale figmentum, quod esse falsum, & nullius momēti etiam maiores nostri tradiderunt. Maxentius filius ne Maximiani, an suppositus uxori simulanti partum, ut charior esset marito prolem cupienti, ad nos qui tam remoti ab illo seculo sumus disserere non pertinet. Verum & hæc sunt prætorianorum militum semina, rapere, stuprare, necare, incendere: satis edocti, quorum scelera indomita abhorrendam fecerãt cõsuetudinem. Stipatores & custodes principū, ipsos principes ad omne genus & sæuitiæ armabant. Hi primum uenale imperiū proposuerunt. Quid ijs ducibus ausa non est insania Commodi Antonini? quid turpe atq; crudele non excogitabat præfectus prætorio, etiam de capite principis decernens? Horum iudicio Aelius Pertinax uir bonus, & reipub. utilis, cæsus est. Quid dicam de Balbino & Pupieno, quorū armis fluctuans resp. constiterat? O Romule parens urbis, quid te profecturū credidisti, cum auspicato hos celeres primus legisti? Male auspicatus es, eos constituisse, qui opus tuum perdituri essent. Sed querimoniæ in alia tempora differantur.

M. IVLIVS LICINIVS LICINIANVS.

Licinius in Dacia natus, parentibus agricolis, & ab ijs puer nutritus (utinam inter rusticos cum aratro & sarculis consenuisset) extrema pueritia militauit, promotusq; tribunus militum bello contra Narsen, qui primus Armeniā Romanis ablatam Persarum iuri ascrispserat, optime se gessit. Vnde duci semper postea gratus fuit. Mortuo Seuero, Maximianus ob uirtute rei militaris cõ sortem imperij fecit, & Augustum appellauit. Prius Illyrijs, post orienti præfuit. Literarum acerrimus hostis, asserens uenenum ac pestem reipub. esse philosophos & oratores, quos odio præcipue habuit, & mirifice insectabatur. Literarū enim adeo expers, ut nomen decretis uix subscribere posset. Sectæ etiam simplicium Christianorum minime parcens. Iure igitur Constantinus contra Licinium uires Gallicanas & Italicas expertus est. nec affinitas prohibuit, & Licinij ingratitudo ferenda nõ erat. Nam Galerij liberos ad fines iure sodalitatis & consortij interfecit. Sunt qui scribant Licinium in nuptijs, ut Cõstantino gratificarentur, milites appellasse imperatorem, & ab Constantino missum contra Galerium. Sed uerisimilius est imperatorē factum ab Galerio, ut simul & hostilitatis literarū, & ingratitudinis accusari posset. Primi congressus fuere in Pannonia, ubi uictus concessit in Macedoniam, ibiq; reparantē uires, & magnas copias cogētem improuisus Constantinus adortus fudit, copias dissipauit in Thraciam, fugauit in Asiam. Conuenere duces, fœdere tamen incerto, modo pax, modo bellum erat. Culpa datur ab historicis Licinio, qui sæpius tentauit fortunam, ac propterea infidus, tandem & naualibus & terrestribus prælijs uictus deditionem Nicomediæ fecit: missusq; est Thessalonicen: ubi homini maligno & musarum hosti, etiam contra sacramenti reuerentiam minime fuit seruanda fides, ut deditus esset & priuatus uiueret. Occisus est à militibus, meritasq; luit

tasq́ luit pœnas, homo septuagenarius & uecors. Imperauit annis quatuordecim, & nequa turpitudine careret, Christianis aduersabatur, sæpiusq́ rogatus ab Constantino, non destitit. Hinc semina discordiæ fuisse memorant. Scribunt quidam ante deditionem Constantiam uxorem concessisse ad fratrem, & orasse pro imperio mariti, deinde pro titulo tantum, & non impetrasse: cum pro salute precaretur, flexisse animū fratris. Ita Licinius, qui annis sedecim præfuerat, iussus est sine purpura & insignibus ad Constātinum uenire, missusq́ est Thessalonicen, ut illic priuatus cum uxore degeret. Imperator scripsit ad senatum, ut de Licinio quod agendum esset, consuleret. Senatores rescripserunt, ut milites decernerent. Quod ubi nunciatum est, proficiscentem Sertas Licinium interfecerunt. Opinio fuit immorantem Thessalonicæ Licinium inisse consilium de resumendis armis, & ideo missos interfectores. Ab Christianis historicis quod traditur, prætereundū non puto. Ad Hadrianopolim cum pugnaret contra Licinium, fertur Constantinus uidisse duos equites cædentes legiones hostium, & in agro Byzantino uidisse lumen satis coruscās supra castra. Et antea cū certamen fuisset ante oculos urbis contra Maxentium, conspexisse in aere crucem irradiantem suas legiones, quibus signis ubiq́ cœlitus uictoria data est. Ea uere esse quis est qui ambigat? Vetustas enim persuasit Castorem & Pollucem bis hostes imperij Romani profligasse, bello Latino, & bello macedonico. Vtinā qui pugnant, certa starent erga deum fide. Sed præliandum esset contra hostes fidei. Tunc signa certæ uictoriæ nostris turmis & cohortibus diuinitus micarēt. Sed quoniā semper bello ciuili occupātur Christiani, & odio intestino pacem inuenire non possunt, & quamdiu hæc rabies erit, nō cessabunt furta, rapinæ, raptus mulierum & puerorum, cædesq́ sine discrimine ętatis & sacerdotij reuerentia, uastationes agrorum, direptiones urbium atq́ euersiones, & templis minime parcunt, uiri sacrilegi quiescentes mortuos turbant, auidi sanguinis ciuilis ac prędæ, mali dæmones sic implicuere nostras mentes, ut relictis ueris hostibus, quos longa pace frui permittimus, in nos nostrorūq́ mēbra armatas & sanguinolētas cōuertamus manus. Bassarides Bacchi numine cōcitatæ in furorē, se inuicē non trucidabant. Agaue quæ nō fœminā bacchantē, sed irreligiosum filiū trucidauit, ubi ad se redijt, secessit in antrum, & locum pœnitentię dedit. At nos nunq́ cædis pœnitet. Imò existimamus ad laudē & gloriā accedere q̄plurimos interficere, ac si hostes nō ciues essent. culpandi ne sint principes, qui ad tam perniciosum facinus stipēdia soluunt, iudicēt alij. Illud uero ausim dicere, Christianos oēs sub uno signo crucis militare, nostram religionem unicam esse rempub. unicā ipsius dei urbem, cuius nos ciues sumus, & bellum inter nos esse nō posse, nisi ciuile. Iusta arma nostro seculo inter tot reipub. saluatoris nostri reges ac duces, unus Ferdinandus rex Hispaniarū mouit, cuius ingenita uirtus diuini tus adiuta, uictis, fugatis, partim cæsis, & partim sub iugum actis hostibus, palmā diuinæ & immortalis gloriæ inuenit. Vtinam deus felices proroget annos, ut sedatis motibus, quos omni uia placare studet, ad laudabile & sanctissimū redeat opus, unde plures coronas, quas meretur, sibi atq́ uxori latius uindicet. Iam satis cōmode digressi sumus. Licinius laude non caruit in eo, quòd appellare solebat eunuchos, & secretiores aulicos, qui fumos uenderent, tineas & mures palatij.

MARCVS FLAVIVS VALERIVS CONSTANTINVS MAXIMVS PIVS FELIX SEMper Augustus, Constantij Pij filius.

CONstantinus natus est in Britannijs, patre Constantio, matre Helena, quam uir coactus fuit repudiare, ut Theodoram priuignam Herculij duceret. Extremam pueritiam, quam parens literis, moribus, & re militari fouendam præbuerat, egit sub Galerio Maximiano in oriente: ab quo iam adolescēs missus est cum exercitu contra Sarmatas, gentem ferocissimam, cædibus hominum assuetam. In ea expeditione iuuenculus plusquam promitterent anni gessit, & præter opinionem hostes profligauit atq́ cecidit. Ducem Sarmatarum catenatum ad Galerium duxit: qui ea uictoria minime lætatus est, quoniam adolescentem perdere quærebat, ut olim Euristheus Herculem. Propter eam causam hortatus, ut cum leone in theatro pugnaret. Cōstantinus

auidus glorię, in certamen descendit, feram pertinacissime uicit. Spectatores miris laudibus efferebant, subridēs imperator cogitabat maioribus periculis obijcere. Cum intellexisset Constantinus insidijs se peti, cum fidissimis quibusdā aufugit, & ad patrem redijt, qui iam antea de filij uirtutibus certior factus erat, & spem haud uanam de illo conceperat. Mortuo patre, regnum Galliarū Hispaniarūq; & alpium Cottiarum testamēto relictum accepit. Eum antea pater Cęsarem fecerat, cœlesti nuncio admonitus, cum ægrotaret, ut primum Constantinum successorem faceret, qui esset ab tyrannis Romanum imperium liberaturus, & militibus dei opem laturus. Illud constat in initio sanxisse, ut agri, uillæ, oppida, quæ ad uictum emeritorum cōtributa erant, ad hæredes transirent. unde milites sibi magis obnoxios ac deditos reddidit. Prius ex uetere consuetudine, tribunis, præfectis, comitibus & ducibus, qui pro augendo imperio consenuerant, dabantur agri uillæq;, ut necessaria suppeterent quoad uiuerent, parochias uocabant. Cum imperasset in Gallia annis tribus in summa laude ubiq; erat. interdum impellente Fausta uxore opinionibus ueterum hæsit, & dijs sacrificauit. Accersitus per literas occultis ferentibus nuncijs ab senatu, Italiam cum parte copiarum petijt. Cum Maxentio conflixit, auspicio fulgidæ crucis uictor fuit, eademq; felicitate sæpius Licinium superauit. Victo Maxentio, senatus populusq; Romanus quòd tyrannide liberatus esset, marmoreum arcum triumphis insignem, inter palatium & Cælium posuit, qui nunc mutilatus conspicitur: appellatusq; est liberator urbis, & fundator quietis: exceptusq; est insigni & triūphali pompa. Hæc Laurus Italiam dedit & Africam, fuissetq; his orbis partibus cōtentus, nisi Licinius ultimi belli ciuilis causam præbuisset. Verū iam antea Christianis obesse destiterat, solusq; in toto imperio populi Ro. cum imperaret, cognomen induit Maximi. Quod antea duo inter tot duces ab rebus gestis nō accepere & Magni dicti, Alexander Macedo & Cn. Pompeius. Alexāder uero Antonij Pij sobrinus ac filius allatū à militib. renuit. Alexādri uero sobrinus & pater Magnus Antoninus, Pius in monumentis, ut appellaretr, mandauit. Inditæq; sunt & appellationes aliæ, utputa Cōstantinus restitutor humani generis, propagator imperij, ditiōisq; Romanæ, & fundator æternæ securitatis. Ex Fausta Herculij quinq; liberos suscepit, Constantinū Constantē & Constantiū, Helenamq; & Constantiam. Et ex priore quæ fuit ab eo dilecta, susceperat Crispum. Ante Licinij cædem, cum ille priuatus uiueret, Cæsares treis fecit, Crispum, Constantinū & Licinium iuniorem sororis filium. Post bella ciuilia militaris gloriæ semper appetens, multis prælijs uicit Sarmatas & Gotthos Thraciam diripientes, & omnē ferè Scythicam gentem, quibus & pacem dedit. Barbaræ nationes ob id Augusto deditissimæ fuere. Constantinus dum hostes habuit, optimis principibus æquandus: postq; ex omni bello lauream adeptus, insolens factus est, amplo indito Maximo cognomine, & certe non meruit cæde suorum ac plurimorum nobilium. Ferunt Faustam Crispum priuignum, cuius amore capta erat, ad libidinē sæpius tentasse, & renuentem detulisse ad maritum, illum uoluisse uim inferre: & uirū præstitisse fidem, iussisseq; interfici. cæsusq; est Polæ oppido Istriæ. post aliquot annos cōperta causa, occidisse uxorē. Illud fit uerisimile, insidijs Faustę circumuentū Crispum occubuisse, ne peritia in militando filijs obesset, & propterea post paulo sublatus est Licinius iunior. Non caruit ex eo quod factum est suspicione Constantinus, quòd aliquot quos nouerat cędis illorum misereri, perdidit. Post quinquēnalia quæ Nicomediæ edidit, & deinde data sunt Romæ, liber curis suspiciosis atq; molestijs, decreuit animo urbem sui nominis ædificare. & primum in Asia in Sardico agro, post ad Siggum Troadis, ubi fundamēta iecit. tertio transtulit opus Chalcedonem, ubi iam muri erecti erant. Sed aquilæ funiculos regulares ter quaterq; architectis rapuere, & transmisso mari abiecerunt Byzantium. periti augurandi illò transferri urbem iubent. Imperator ueluti dijs monentibus mutauit mentem. Itaq; translati Byzantium architecti, ductis rite fossis, urbem in medio spacio condidere. Condi cœpta est ante quintum iduum Maij. sed postquam immortali deo sacra rite persoluit, conditam urbem Mariæ uirgini, quæ sola est deipara, consecratam dedicauit. Valenti mathematico cura data, ut inspecto urbis horoscopo nunciaret de eius ætate. ille respōdit opus duraturum annos sexcentos nonagintasex, intelligens quòd tamdiu futuri principes

rebus imperij nihil essent detracturi, & tamdiu cõsilio senatus respub. esset gubernanda: post quod tempus tyranni essent imperaturi, qui rempub. dissiparent, & ad priuatos tyrannulorũ usus transferrent. Qui totum lac ex uberibus ouiũ emulserit, agnos fraudans cibo, prædo est nõ pastor. Visumq; est propter hoc Byzantiũ antiquum instaurari, quòd ab Seuero Pertinace ferè totum euersum fuerat trienniali obsidione. causa fuit quod Pescennius Niger ab Antiochenis appellatus Augustus, Byzantium contra opes Seueri bene muniuerat, & firmis præsidijs occupauerat. deinde instauratam deleuere milites Gallieni, ut nullus ex antiquis permaneret incola. Vrbs est Thraciæ; claustra pontica uocant, in angustissimo freto Propõtidis posita, uelut arx incursionibus barbarorũ propulsandis. mœnia antiqua ex lapidibus quoquouersus quatuor pedum, ab cõtinente præalta, uersus mare magis depressa. sed par undiq; latitudo. duos habuit portus, utrinq; clusos ferreis catenis, & in frontibus eorum eminenteis turres. Constantinus longe firmius muniuit, & multis monumentis exornauit. pleraq; ornamenta tota Asia & Europa & Africa ad eius dedicationẽ aduecta sunt. Ex urbe Roma genitrice cochlidem columnã porphyriam transferri iussit, & locari in foro lapidibus strato, & uarijs signis circundato: & ex Troade æneam statuam Apollinis mirandæ magnitudinis, supposito eius titulo, numinisq; sublato capite suum accõmodauit; columnæq; superposuit, necnõ & clauũ tormenti saluatoris. statua post multos annos regnante Alexio, cognomẽto Comneno, cecidit uinolẽnia uentorũ deiecta, quod tanta moles in illa altitudine cõsistere non poterat. in ipso casu fracta, multos in foro spatiantes contriuit. Transtulit ex arce quę fuerat Ilij, palladium, ut credidit uana superstitio olim cælo lapsum, & Dardani manibus exceptũ: scutum id fuisse quidam scribunt; ut Romæ ancilia. aliter sentiunt Diodorus atq; Dion: Palladium signum fuisse ligneum & tricubitale cœlo lapsum, in Pessinunte urbe Phrygiæ, dextra tenens hastam, læua colum & fusum, & ad eum locũ duce boue deuenisse Dardanum, deos rogasse ut signum darent, statimq; decidisse è cœlo palladium. Alij scribunt Chrysen Pallantis filiam in Arcadia nupsisse Dardano, & signum Palladis, quod palladium est, secum tulisse ad domum mariti, unà cum signis magnorum deorum, qui sunt penates, & hæc trãslata in Samothracen, & inde in Phrygiam. Nec mirum est in Arcadia contigisse: nam & ibi natus est Iupiter in oppido cui nomen erat Creta, è cuius uertice nata fuit Pallas. Stesichorus & Euphorion tradunt sublatũ palladium ab Vlixe & Diomede opera Antenoris, cuius uxor Theano Palladis sacerdos adseruabat. Veteres scribũt urbeis omnes fuisse sub tutela Palladis, & eam esse præ cæteris numinibus urbium custodem: & eius sacerdotem Nautium, comitem Aeneæ cum in Latium nauigaret, eiusq; deinde posteros quoad uiguit dea ceremonijs præfuisse. Silius Italicus asserit ab Diomede datũ Aeneæ. Nostræ historiæ narrant seruatũ fuisse Lauini, postea translatum Romam, & asseruatum in templo Vestæ. Quid aũt id fuerit cum penatibus multis uerbis differunt, nemo tamen uidere potuit. Itaq; in ambiguo est an Dardanus an Ilus susceperit, fuerit'ne ligneum an æneum, signum aut scutum, & reman sisse Ilij, an aduectum Romã, nemo est qui affirmet. ubicunq; fuerit, inde Cõstantinus ferri iussit Constantinopolim, & locari in foro. credibile est fuisse simulacrũ, ut uox indicat. Palladis enim statua ubicunq; fuerit, palladium dicitur. Hieronymus ait Constantinũ nudasse urbes, ut Constantinopolim ornaret, ut in foro Traiani ornando priores fecere principes, nec illic constitere ornamenta sæpius irruentibus Barbaris, præsertim Getis. urbem suam titulis honoribus Nearomam habendam censuit, & lege sanxit, illuc deductis multis antiquorum Ro. familijs, & liberam fecit, cum antea lege Seueri sub iure Perinthiorum esset. XXX. imperij anno tricennalia dedit. In quibus mutata mente cum pœniteret eius quod fecisset in affines, Dalmatium Anauallíani fratris F. Cæsarem fecit, & unà cum filijs hæredem statuit. Hic Dalmatius cum imperasset annis III. factione Constantij in oriente à militibus occisus est, & eodem anno multi nobiles cæsi cum Alladio pręfecto præt. Cum libelli dati essent de erroribus quorundam episcoporum, manu accepit Cõstantinus, & proiecit in ignem, asserẽs nolle de episcopis decernere, ut qui in eã autoritate & ueneratione sint, peccare nõ possunt. Helena Augusti mater, quæ totam se dederat nostrę religioni, octogenaria diem obijt. Filius in templo duodé

cim apostolorum condidit: ibi enim cōmune sepulchrū sibi posteris& suis fecerat. Iam senex Persis Mesopotamiā diripientibus bellum indixit, paratas ad hoc opus copias eduxit, classe& transuexit. Ipse Sotiropolim urbem petijt, quæ Pythia ante uocata est, ut aquis calidis senile corpus foueret, uiribus pro ætate conseruandis. Prius& se ablueret, medici pharmacon dedere. Ministri corrupti pretio (ut scribunt) ab affinibus, nocua immiscuere, ille intrepidus poculum ebibit: post paulo incidit in morbum, quo ingrauescente ductus est in uillam publicam prope Nicomediam. Interea Constantinus qui copias omnes Antiochiæ cogebat contra Parthos, cum accepisset de patris aduersa ualetudine, Nicomediam aduolauit, ut pater diligentius curaretur. Medicorum fomenta nihil profuere, intrinsecus absumente ueneno mortuus est, & ab Nicomedia Constātinopolim regale perductū est funus, comitante filio Constantino, & cū genitrice sepultus. Iulianus in oratione de Cæsaribus scribit, Mercurium interrogatū a patruo Cōstantino quis esset modus boni principis, respondisse, Regem oportere multa possidere, & multa impendere. Cōstantinus in initio bonis principibus similis: post bella ciuilia uelut omī metu liber, cōtra ius æquitatis pleros& occidit, minime suis parcens, & liberalitatis Augustorū immemor cœpit esse parcus, & interdum nimis tenax, gloriæ tamē appetens militaris. rebus gerēdis fortunatus & felix. quod prouenisse ex eo fertur, quoniam fidei Christianæ plurimū fauerat: mirū& est cum dedititsimus fuerit, lauacrum renascentis uitę in extremū uitæ suæ tēpus distulerit, ut existimo, uolens id in Iordane, iturus contra Persas, efficere. Baptizatus& est ab episcopo Nicomediensi. Illud in eo principe laudabile memoratur, quòd si quos ex uulgo priuatus dilexit, opibus honestauit, non dignitate prætoria, aut cōsulari, uti priores principes, nulla habita honoris ratione fecerūt. Cum& fuerit armorū studiosissimus, eloquentiæ expers non fuit ac philosophiæ, & in disserendo satis accuratus. Dicere frequēter solebat, pro utilitate reipub. imperatorē non debere labores recusare. & partem corporis recidendam si remedium non admitteret: sin contrà, fouēdam. ea similitudine notabat malos homines, qui emendari nequeūt. Vixit annis sexagintasex. imperauit XXXII. minus mensibus duobus. Quidam tradunt Constantinum orbem hæredibus testamento diuisisse, quidam filios sorte fecisse.

DIVISIO IMPERII ROMANI.

COnstantino obuenere Galliæ, Hispaniæ, & alpes Cottiæ, Britanniæ, Orcades, Hybernia, Thyle: Constanti Italia & Africa cum insulis, Illyricum, Macedonia, Achaia, Peloponnessus, Gręcia: C. Constantio oriens & Thracia, cuius caput Cōstantinopolis. & cum eo Dalmatius imperauit, in omī actione patruo & patri similior, sed uirtus obfuit. Nam factione Constantij patruelis, ut diximus, seditione militari interfectus est, cum imperasset annis III. ne& prohibente, ne& iubente Constantio: sed credibilius est huius clandestino cōsilio facinus peractum fuisse. Constantinus qui in Gallia imperabat, minime cōtentus, legatos misit ad fratres, petens ut fieret noua diuisio: & cum non proficeret, post longas querimonias fisus opibus Gallicanis, & equitibus Hispanis, & alpino peditatu, bellum ciuile contra ius & fas mouit, & primum inuasit propinquas regiones. Constans tunc erat in Dacia pugnans contra Getas & Sarmatas. Constantinus ad Aquileiam peruenerat. Cuius in agro obuiam fiunt milites à fratre missi, qui conatum repellerent. & cum ille longe uiribus præstaret, quia per summum nefas arma ceperat, incautius cōgreditur, lapsus& est in insidias, quibus exercitus circumuentus in medio cæditur. Equus principis, uulnere ictus sessorem Constantinum deiecit. Cum iaceret humi sine purpura incognitus, multis ictibus cōfossus est. Imperauit triennio nondum finito. Vixit annis XXV.

COnstans post meritam cædem fratris omni conatu superatis alpibus, Galliam intrat, uario& euentu pugnans biēnio partem fratris assecutus est. Præfuit aliquandiu ut bonus rector. post siue debilitate naturæ, siue amicis suadentibus, animum ad delicias flexit: ex quo in leues articulorum incidit ægritudines quæ hominem reddiderunt difficilem, morosum, austerum: unde factus est prouincialib. grauis, & militibus illiberalis: ea causa seditionem peperit. Erat in exercitu Magnentius comes ordinum Augustæ, urbs est Germanię, conuiuium militibus exhibuit à mane ad uesperas more gentis

gentis: inde cubiculum ingressus, statimq; egressus est indutus purpura, multis satelli tibus cinctus. qui conscij non erãt, coacti sunt assentiri, abijtq; cum omni turba in prætorium & donatiuum dedit: positis custodibus cauit ne quis rem aperiret aut referret. Constans quærens mitigare tædia articularis morbi, ubicunq; fuisset uenatibus operam dabat, & ad siluas diuertebat, ubiq; cum formosis pusiunculis ludebat & bacchabatur, etiam fruens illorum tenera ætate. Ad eum missi percussores, qui insidiarentur, offenderunt Constantem uenatione fessum quiescentem: ingressi tentorium nihil tale cogitãtem interficiũt. Quidam dicunt eum uigilem cognouisse parricidas, & abijsse in propinquum templum, & insignia imperij deposuisse, & ab altaribus tractum cæsum fuisse. Scribunt eius horoscopum inspectum à mathematico, qui dixit periturum gremio genitricis. nam Helena auia, mortua Fausta matre Constantini, filios nutriuit, ut parens. Constans occisus est in oppido haud longe ab Hispanijs, cui Helenæ nomen erat. Constans si exemplo Ciceronis didicisset, non armasset in suam cædem Magnentium. Popilius Lænas reus capitis M. Tullio defensori caput abscidit. Magnentius seruatori suo mortẽ intulit. Nam cum milites exorto tumultu in Illyrijs occidere uellent, obiecto paludamẽto imperator texit ac seruauit. Discant igit qui legerint, illorũ misereri, & illos tueri quorum uirtutes cognitas habeant: aliter pœna quam illi propter flagitia meruere, in defensorum capita resilit. Pauci præterea reperiuntur qui norint gratificari. Vixit Constans annis paulo plus XXX. Imperauit XIII. Milites trucidarij & cõiurati, Magnentium imperatorem salutãt. Cum hæc nunciata essent, Romæ Nepotianus imperator à populo & Mirmillonibus factus. Heraclides senator fautor Magnentianæ factionis populum decepit, factaq; proditione Nepotianum Augustorum sororis filium, quem gladiatores cingebant, simulans uelle cum eo loqui, obtrũcat. Caput pilo fixum per urbis itinera deportatũ est. Imperauit dies duodetriginta.

MAGNENTIVS

Magnentius comes duorum ordinum dolo imperator factus, Constantis nomine literas scripsit sub illius signo ad eos qui præerant uel cohortibus, uel urbibus, qui statim ad imperatorem uenirẽt: quos in itinere cædi iussit, ut non esset qui motum faceret. iam & Roma cesserat: eius enim factio plurimũ ualebat. Constantius tunc in oriente aduersam fortunam contra Persas experiebatur. Igitur ingenti agmine Italiam petit, & Mediolani diu immoratus, fratrem suum Decentium Cæsarem fecit, misitq; cum exercitu uti Gallias tueretur. iamq; tota Italia & Africa Magnentij erant. Factio Illyricorum duce Britannione cum nouo imperatore sentiebat. ad Constantium legatos misit cum literis, uti oriente & Thracijs contentus esset, qui nihil respondit. Constantius Gallum patruelem Cæsarem fecit, & reliquit in oriente. ipse Hesperios petijt ulturus fratris cædem: sed ne sua Roma bello ciuili uexaretur, misit ad Magnentium, concedens Galliam si arma deponeret. Tyrannus sperans uincere, non paruit. ideo ambo ad pugnam se parant. Magnentio priusquam congrederetur, maga consuluit uirginem iugulare, & cruorem uino miscere, potandumq; militibus præbere (mos est immanium Barbarorum cum aliquid secretius agunt) ipsa interea carmina peragebat: post hæc profana sacra, fit pugna utrinq; magnis copiarum uiribus ad Mursam. uicit Constantius magna hostium & suorum strage. uerum hostes ad multã partem noctis cæsi. Tyrannus dimisso equo & insignibus in habitu equitis aufugit, equum suum reliquit: ut qui uiderent, existimarent sessorem esse mortuum. Victor imperator die sequenti conscendit tumulum, ex quo tota planicies conspici poterat: quam cum uidisset repletam cadaueribus, ingemuit. cæsa fuere supra L IIII millia pugnatorum. omnes cæsi iussu principis sepulti sunt: qui uero uulnerati non perierant, uictoris beneficio curati & conseruati. Exercitus tyranni fuit ex XXX millibus. Constantij uero L XX millia pugnatorum habuit. Periere illinc XXIIII, hinc propè XXX. Ea pugna attritæ fuerunt imperij Romani uires. nam ij qui cæsi, & numero & robore ad quæuis externa bella satis fuissent. Magnentius postquam in tutum locum se recepit, reliquias profligati exercitus collegit, & nouo milite suppleuit, cupidus rursus aleam dimicationis tentare, & priusquam experiretur, misit unum è senatoribus grandem

natu ad Constantium, quòd uellet omnibus, præterquam Galliæ. Constantius hominem reiecit, opinatus illum speculatorem uenisse. Post misit episcopos, nihil prouinciarum quærens, sed tantum ut liceret militare ducis titulo, quibus nihil respõsum est. Quod cum accepisset exercitus tyranni, pleriq; milites adierunt ad uictorem. Tyrannus intelligens sibi dimicãdum fore, exercitum ex copijs Gallicanis reparauit, misitq; dum milites cogeret, assuetum parricidam multis pollicitationibus Antiochiam, qui Gallum confoderet, ut illo cæso Constantius relictis rebus Hesperiæ cogeretur orientem petere propter Persas. Cum trucidarius Antiochiam peruenisset, domum cuiusdam uetulæ diuertit appositam fluuio Oronti, qui labitur per eam urbem. Orontes antea dictus Ophites, post ab filio Cambysę regis Persarum ibi submerso uocatus Orontes. Hic in cœna post uina rem communicauit cum paucis, quos inuitauerat, minime expauescens mulierem ætate confectam. illa clàm se proripuit, & quod audiuerat, ad Gallum retulit, qui statim omnes comprehendi iussit atq; necari, ubi quæstionibus ordine suo negocium aperuerunt. Magnentius quia tale consilium irritum fuerat, rursus præliari statuit. Victusq; est, & aufugit Lugdunum. Comites ut uictori grati essent, consilium ineunt tyrannum capere, & Augusto tradere. ille ubi se custodiri cognouit, cum fugæ locus deesset, furorem simulauit, & primum fratri Desiderio uulnera intulit, quæ non fuere letalia, post interfecit quosdam amicos, tandem se confodit. hic exitus fuit ingrati hominis. Decentius Cæsar, qui Gallias tuebatur, audito fratris casu, sibi metuens, laqueo apud Senonas usus est. Desiderius accessit ad Constantiũ, ab quo liberaliter exceptus est. Geruntium Magnentianæ factionis comitem, exilio uictor mulctauit dum in Gallia esset.

BRITANNION

BRitannion ante tyranni pericula, quo cum conuenerat, imperator ab Illyriciano exercitu appellatus Mursæ, quo tempore & Nepotianus Romæ, posita purpura & Gallica ueste indutus, Constantium adijt: & obuius uenienti factus in Thracia, obuolutus pedibus ueniam petijt & impetrauit. Imperator senẽ ducẽ amplexus, patrem eum uocauit, & cœnæ adhibuit, ab quo multa de Magnentio intellexit. Deinde iussit abire Prusiada Bithyniæ caput, & propinqua oppida uoluit ut ad uictum senis contribuerent, qui plures ministros secum ducens, illic magna quiete uixit annis sex, pòst decessit.

SILVANVS

SIluanus Bonitij F. in Gallia natus, qui bello Liciniano clarus sub Constantino, tribunus sub Magnentio fuit, pòst defecit ad Constantiũ, ab quo missus in Galliam est. Imperator uero qui calumnijs aures facile præbebat, successus eius suspectos habuit: quærebat igitur insidijs circũuenire. Siluanus ubi accepit, pro concione questus est, ita à militibus Cæsar appellatus. Ad hunc motum opprimendum mittitur Vrsicinus, qui pecunia tribunos Siluani corrupit ut occiderent. Agrippinæ igitur de industria facto tumultu cæsus est: cuius cæde tam magno gaudio exultauit Constantius, ut ferè insanus haberetur. præfuit paulo plus duobus mensibus.

GALLVS

GAllus natus est in Massa Veternensi, patre Constantio, fratre Magni Constantini, matre Galla, Rufini & Cerealis, qui cõsulares erant sorore, ac liberaliter educatus, feros mores uincere nõ potuit. Profectus ad orientẽ consedit Antiochiæ, ubi stimulante uxore omẽ genus sæuiendi expertus est. Illud uero nefandũ & abhorrẽdum: noctu cũ satellitibus incognitus errabat per lupanaria & tabernas, explorãs submissa uoce Græco sermone, quid de Cæsare sentirent, & notabat singulos qui oblocuti fuissent: post aliquo reperto figmento trucidabat, quod antea in urbe Roma fecisse Gallienũ memoriæ proditũ est. utrunq; uxoris stimuli exagitabant. missus est ad eum Domitianus præfectus præt. ab imperatore, qui de sceleribus Cæsaris iam senserat, ut cum Gallo secretius ageret, & persuaderet uenire ad principem. quod cum parum profice

proficeret, addidit mandata & minas: indignatus Gallus hominem comprehendi iussit, & custodiæ tradidit. Montium etiam quæstorem, qui tale facinus non probabat, coniecit in uincula: suadente uxore ambos per forum tractos & uerberatos in fluuium proijci mandauit. Quod ubi accepit imperator, misit qui Gallum adducerent. Ille uxorem Constantiam ire ad fratrem iubet, placaturam eius indignationem, & hęc in itinere decessit. Cuius morte audita Constantius edicto Gallum dignitate priuauit, exilio damnat: & ne longius rem protrahat (omnem autem eius securitatem in morte Galli posuerat) percussoribus mandat iuuenem obtruncare. Hi fuere Seruianus reus maiestatis, paulo ante absolutus, & Pentadius notarius, & Apodemius, qui prenso Gallo & uti noxio manus post terga reuincto, ceruicē absciderunt. In foro truncus relictus est. Post paulo quàm illi missi sunt, pœnituit imperatorem, & destinauit citissimos qui prohiberent, & ij retenti fuerunt ab Eusebio eunucho. Is ēm erat præpositus cubiculi, cuius cōsilio princeps ferè omnia agebat, quāuis Gallus meruerit pœnas dare. Imperauit annis IIII. Vixit unde XXX. Constantiæ corpus delatum ad urbem, & in suburbano uiæ nomentanę post primū lapidem sepulchro maiorū illatum est. Constantius in oriēte aduersa fortuna res gessit, hostis enim semper superior fuit. Anno xi. imperij Persica palma præcepta semel est temeritate militū ad Singarā. nā octies cum hoste congressus, & in hoc prælio cum uictoria pro eo staret, ad hostes transiit nō sine graui uulnere. amissa est Singara & Bizabda & Amida. cum accepisset de fratris cæde dubius agebatur, permaneretne cōtra acerrimos Persas, an ad uindicandā Europam remearet. Sapores Armenias uexabat. Iamq; Nisibin obsedit, quam urbem Luculli arma iuris Ro. fecerāt. quo tēpore Mithridates Ponticus ad opem Tigranis soceri cōfugerat. Nisibis urbs est Mygdoniæ, sic appellauere ,pxima Syriæ Macedones, à nostris dicta Antiochia. huic cum capta fuit à Lucullo, præerat Guras Tigranis frater, quem Romanus dux apud se honorifice tenuit. Barbari Nisibin, Antiochus Antiochiā nominauit. Expugnandæ urbi intentus Sapores bellica tormenta admouit. Alueum fluuij qui mediam secat urbem, aliò ductis fossis deduxit: sed ex hoc non obfuit propter frequentes illic fonteis puteosq;, qui satis suppetebāt. Cumq; hoc non procederet, occlusit meatū fluminis, deinde emisit, unde impetus aquarū subuertit partem mœniū. Nisibenses noctu citissime obstruxerunt tabulis, trabibus & terra. Cū illuxit dies, rex uetitus ab expugnatiōe re infecta mœstus abijt. Nisibēses muros instaurauere. in hac expeditione rex amisit XX. milia hominum. Massagetæ absentia regis ex superiore parte Persida inuaserant abigentes prædam. rex regno tuendo properauit. Constantius subsidiarios milites misit, Nisibin & mœnia firmari iussit, inducias cum Sapore fecit. & priusquam Europam peteret, Gallum patruelem Cęsarem pronunciauit, iunxitq; ei matrimonio uxorem Constantiam sororem suam, præfecitq; copijs orientis. Ipse contra tyrannos properauit, & pacem ubiq; fecit. & cum undiq; in Europa late uictor esset, sedatis bellis ciuilibus, ludos Arelatæ dedit ante vi. iduum Octobr. Quo die imperium sumpserat, Italiam uenit, Mediolani cōstitit: & inde ut Gallijs subueniret, Iulianū patruelem adoptauit, misitq; in Gallias cum paucis militibus: ipse petijt urbem comite Ormisda regis Persarum filio. nobilitatē urbis & maiestatem admiratus est. Nobilitatem stans audiuit, uulgus sella curuli sedens in foro. & quoniam hostes præter Persas deerant, suis manibus scripsit, Constantius totius orbis dominus: insanior Domitiano, qui inscripsit, Dominus & deus uester Domitianus. huius ęmulus cœpit odio habere uiros claros. cum opera urbis intueretur, ardor incessit statuam equestrem erigere similē illi quæ Traiani erat, in eius atrio: & Ormisdæ qui ponè sequebatur, mentem aperuit. At ille subridens respondit, prius oportere stabulum fieri mollis equi capax. Imperator conticuit. Locus admonet de Ormisda inspicere. Narses plures habuit more Persico uxores, ex illustrib. suscepit Adarnassem, Ormisdam & Narsen. Ex humilis generis uxore, uerum supra cæteras formosa, genuit Saporem. Adarnasses successurus erat, quia maior nātu, sed coronam non assecutus est ob ingenitam sæuitiam. Mesopotamij tentorium ex corio camelorum intexto auro arte Babylonica, dono miserunt ad Narsen. filio dedit Narses, & interrogauit an placeret. Respondit Adarnasses, magis ei placere si imperaret, quòd ex hominū corijs longe pulchrius facturus

cturus esset. huius uocis memoria, & alia crudelissima quę in initio regni fecit, regnum abstulit. Itaq; omnibus præpositus cõmuni consensu Persarum Sapores: qui cælo illo Narsen fratrem luminibus priuauit, Ormisdam in uincula compegit. Huius uero mater & soror & uxor, corruptis pecunia custodibus, carcerem ingressæ limam iuueni dederunt, quam secũ tulerant. quo instrumẽto fibula compedum dissoluta est. Vbi opus peregit, illæ pingue cõuiuium custodib. exhibuere: qui dum cibo & potu graues quiescunt, Ormisda aufugit, & in castra Romanorũ uenit ultimis Constantini Magni annis. Sapores re intellecta uxorem sequi maritũ iussit. Ormisda bello ciuili à Constantino præpositus est turmis equitum. Fuit enim uir fortis ac certus iaculator, nunquam iaculũ frustra emittens, ante designans quò esset iaculaturus. Bellis Europeis eius claritudo o͂mibus nota fuit, & magnam sibi laudem propagauit. Constantio redeunti ad orientem, legati Saporis occurrunt ad Sirmium, petentes restitui Mesopotamiam & Armenias, aliter pax non esset. Constantius Augustus ad hæc rescripsit, Persas seruisse Macedonibus, & Macedonas seruire Romanis: hac ratione iniuria petis. Mesopotamiam maiores nostros cepisse, Persas irrupisse latronum occupantium more: Armenias cessisse Romano imperio uicto Tigrane, cõtra quem iustum bellum gessit L. Lucullus, qui Mithridatẽ hostem populi Ro. hospitio & affinitate souẽdum exceperat: & ipsum Mithridatẽ nulla contumelia lacessitũ, sponte iniurijs ac cædibus affecisse Romanos: & Persas irrupisse sæpius in Armenias, & à patre tuo Narse non bello occupatas, sed insidijs interceptas. Qua de re desine hæc petere quæ nostro iure tuemur: pacem quam petis minime, sed cõditiones eius recusamus. Sapores lectis literis bellũ mouit, Nisibin frustra obsidione tẽtauit; nam inde repulsus est. Post in alias urbeis profectus, tantũ Amida potitus est, quæ nõ satis firmo præsidio tenebat. eam solo æquauit. Ea res coegit Constantiũ consortẽ eligere, censuitq; accersiri Iulianũ patruelem, Galli fratrem, quem adoptauit pro cõcione ad milites, & Cæsarẽ fecit. Non me præterit qui sub Constantio militarunt, scribere Iulianũ adoptatũ fuisse in Gallia cisalpina propter irruptionẽ Germanorũ, qui Gallias uastabant, ut ab rapinis hostilibus Gallias, quas præcipue amabat, liberaret. Alij scribunt Athenis adoptatum. ubicunq; fuerit, assensu militari purpurã induit ante diem VIII iduũ Nouemb. Arbitione & Lolliano COSS. & Galliam missus, priusquam proficisceretur, Helena Constantij soror ei iuncta matrimonio est. & quia periculum imminebat, Calen. Decemb. egressus cum exiguo supplemento, deductusq; est per aliquot millia passuũ ab Aug. maturauitq; iter Taurinos uersus. Ferunt consilio Eusebij quærentis perdere totũ genus Constantini, paucos milites fuisse datos Iuliano, ut ab hostibus occideretur: quod illud præcipue indicat, quoniam obsesso apud Senonas auxilium non misit. Secus euenit: re enim bene gesta in Gallijs sæpius hostes profligauit, ultra Rhenũ coegit, multos captiuos abduxit. XI. ferè millia nostrorũ, qui belli iure seruiebant, ab Alemannis recepit, & prope Argentoratum urbem Galliæ totum ferè Alemannorũ exercitum perdidit. Iam inde Barbaricæ cladis monimentum habuit, quod nisi contigisset, urbs minime nota in obscuro esset. & præter omnium opinionem, in solo hostili multa pręclara gessit. Cumq; eius successus felix haberetur, nõ caruit calumnijs apud Augustum. & erant qui appellabãt eum loquacem talpam, alij purpuratã simiam, alij græcanicũ literionẽ: & erant qui mollem Asianum Græculumq; fallacem, & sub specie sapientiæ stolidum. Constantij enim aures ad fidem præstandam faciles pronæq; erãt. quod cum sciret Iulianus, ægre tulit, & metuit ne idẽ sibi, quod Gallo fratri, eueniret. ideo iam tunc cœpit cautior esse: & post uictoriã ingentis pugnæ cum hostiũ peremptorũ magni aceruí essent cadauera in fluuiũ proiecta, concordi assensu uictoris exercitus uocatus est imperator, & inde Augustus. nomen Augusti pertinacissime renuit: hinc tumultus militũ fuit, nudatis ensibus cogentium meritum cognomen accipere. Itaq; ut illi quiescerent annuit. nõ reperiebatur diadema, facere tentauerũt ex mundo muliebri. Iulianus uetuit, asserens nõ esse boni euentus auguriũ. Tribunus coronam attulit non longe differẽtem ab corona, quæ solet in xysto uictoribus dari. Marcellinus scribit Maurum comitẽ ordinis detraxisse sibi torquem: draconarius enim erat, & capiti principis aptasse. Post uero usus est diademate micantibus gemmis exornato. Fœdus cum Alemãnis percussit, illis restituentibus

ribus ablata. Deinde misit ad Constantium Pentadium quendam magistrũ copiarum cum literis, in quibus erat tantummodo Cæsaris titulus. Summa literarũ hæc fuit: Milites sæpius uictores, & qui diu pro repub. pugnauerunt, ut præmia laborum & diuturni sudoris petere possent, me licet repugnantem, imperatorem appellauere. Non ignoras antiquæ consuetudinis esse, qui sub ducibus ac Cæsaribus militant, non licere præmia Romano iure poscere: quia ea causa iusta cẽseri debet, te exoro, qui communis es parens, ut æquo animo ad cõmunionem imperij me patiaris, ne miseri milites frustra effudisse sanguinem uideantur. Addebat in fine se polliceri missurum certatores equos ex Hispanijs, & promptos milites ex Gallijs. id quidem erat annuum tributum. Erat Constantius cum accepit epistolam Iuliani, Cæsareæ in Cappadocia, ultra solitum excanduit. Cæsarea ante dicta Mazaca, est posita in radicibus Argei montis. & nihil rescribens, edixit expeditionem contra Persas, pro qua orientem petierat, ita suadentibus qui utilitatem Reip. quærebant. eius animus cum legit literas, præceps fuit uertere copias contra Iulianum. post paulo legatos placide abire iussit, quibuscum misit Leonam quæstorem cum mandatis, cui & literas dedit: in quibus admonebat iuuenem, ut Cæsaris nomine cõtentus, Augusti maiestatẽ poneret. Leonas Parrhisiis exceptus honorifice est. Et postquam in campũ cum armata multitudine stans pro tribunali uelut concionaturus, literas imperatoris legit, cum uentũ est ad Cæsaris nomen omnis turba clamitare cœpit: Iuliane Auguste salue, Iuliane Aug. dij te seruent, Iuliane Aug. dij te sospitent. Postea unum ex his quæ mandauerat Constantius, actum est, hoc est, Nebridium præfectum prætorio factum, submoto Florentio. & hoc minime processisset ni Iulianus ex sua sententia prouenire diceret. Iulianus, ne ardor militum frigesceret, legatos rursus ad Constantiũ mittit, ipse profectus est ad limites Germaniæ. Imperator interea accersiuit Arsacem regem Armeniæ, uti fidus cum Romanis perseueraret, neu fallacijs Persarũ animaduerteret. post misit ad reges Transtigritanos, ut in fide permanerent, ne deficerent ad Persas. Iulianus ordinatis in Germania rebus, statuit Viennæ hyemare. Non desunt qui scribant mandatum fuisse Leonæ, ut obijceret beneficia imperatoris Iuliano, ut homini ingrato: & illum questum etiã de Constantio de cæde parentum ac fratris, & inuocasse ultores deos, deinde iussisse abire omẽs ab exercitu qui dicta Constantij probarent. At uxor Constantij Augusti moritur, & ducta est Faustina, utraq; forma pulcherrima. sed illa mœstitia ac dolore interijt impotentia genialis thori. Cum ad bellum ciuile Iulianus se pararet, existimans Constantium nunquam ad concordiam uẽturum, uxor eius Helena moritur. Iussit corpus Romam perferri, & sepeliri in suburbano Nomentanæ uiæ, ubi antea Constantia soror sepulta erat. Falsum est quod iampridem uxorem expulerit, quæ castissima erat. Iulianus fertur dixisse militibus, ut se pararent contra Constantium, priusquã ille aduersus se moueret impetum. In ipsa expeditiõe, quia multi erant in exercitu Christiani, iussit uti quisq; coleret quos uellet deos. Ipse uero, ne ab fide abhorrens animos militum alienaret, ingressus templum in natali saluatoris: ut alij dicunt, in solenni epiphaniæ, & unà cum cæteris adorauit, & diuinis rebus interfuit. Post ut se corrigeret, dicebat se properare ut coniungeret exercitus, & præsciret quo die esset imperator moriturus, ut per nocturnam quietem præmonitus erat, quando uocem audierat, cum Iupiter erit in fine aquarij, & Saturnus in XXV parte uirginis, Constantius dominus Asiæ morietur. Cum ex Antiochia peruenisset Tarsum imperator Aug. ut Iuliano obuiam iret, incidit in febriculam semper æqualẽ, ratusq; est gestatione aboleri. uectus lectica est per inuia itinera usq; ad radices Tauri montis. ibi in statione quadam, que appellatur fons Mopsi, Græce Mopsocrenis, intrinsecus exurẽte calore, febris aucta est, adeo ut corpus tangi non posset. Hic cũ deficeret, successorẽ statuit Iulianũ. post paulo mortuus est ante tertiũ nonas Octob. Vixit annos XL. & paucos mẽses. Imperauit an. XXIIII. Iulianus ubi accepit de morte Cõstantij, citissime petijt Cõstantinopolim. Corpus principis conditũ in loculo, Iouinianus qui post imperauit, domesticorũ protector, cum regia põpa Constantinopolim perduxit, & sepulchro maiorũ intulit, interq; diuos relatus est. Prope finem uitæ se palam accusare solebat, quòd occisor suorum fuerit, quòd Iulianum Cæsarem fecisset, & quòd in noua credulitate numinum esset. Natura debilis ad coitum fuisse

traditur. in uictu parcissimus: lata lege uetuit phasianum & sumen conuiuijs inferri. nunquam spuisse memoratur. In iudicijs iustus & moderatus, si secretiores consultores non habuisset, ad iram tardus, bellis ciuilibus fortunatus, Persicis semper infelix, Sarmaticis uarius: bis Sarmatici cognomen inscripsit. Nam cum Sarmatis, Dacis & Quadis fœdera feriret, & in suggestu orationem haberet, barbaris male audientibus quòd ad hoc opus assueti non erant, unus è Quadis secessit, & stercore alterum è calceis repleuit, sub ueste tulit. & propius accedens in uultum cōcionantis proiecit. Id dedecus mereri puto, qui inter rusticos aut philosophari, aut rhetorice loqui uolunt. In fide semper fauit Arrianis, quorum causa synodum habēdam præcepit, statuta est conuentus dies. Imperator indignatus erat, quòd mandauerat Alexandro episcopo nouæ Romæ, ut in communionem exciperet Arrium cum tota factione, & Alexander negauerat, qui prostratus orabat ne sineret deus à pernicioso lupo suum ouile corrumpi. Tempus appetit. Arrius cum argumentosis syllogismis ingressus est, fauente Eusebio Eunucho. & in initio priusquam pudēdum os solueret, correptus cœliaco dolore, secessit ut onus uentris deponeret: & cum niteretur ui expellere, unà cum stercore animam emisit. Hūc finem meruit homo perfidus ac malignus, qui uenenū in urbe dei latius seuit, aconito uehementius: unde geniti in fide saluatoris ignes inextinguibiles, quibus Asia, Africa, & bona pars Europæ fidelibus & iuxta credentibus ereptæ sunt. Præfuit Alexāder annis xxiij. Successit Paulus homo iustus, quē Constantius consilio Eusebij Eunuchi submouit, & in eius locum subrogauit Eusebium episcopū Nicomediensem militē Arrij. Paulus ad urbem Ro. se contulit, petijtq; ab episcopi Ro. autoritate restitui in suam dignitatē: & quoniam uitæ sanctitas merebatur, ab Iulio pont. in sedem restitutus est. Constātius indignatus, hominē exilio prius mulctauit: deinde minime contentus, interfici iussit. Qua de re hæretico Arriano successit Macedonius Arrius. Hoc in loco digredi nō ineptum putemus, ut scilicet ostendamus episcopum Ro. caput catholicę fidei semper fuisse. Roma ipsa terrarum dea, & gentium regina posscere uidetur dei sedes & imperij generis humani. Sed ubi noua Roma præsentib. Augustis lacertos extulit, absentia principum nostra Roma paulùlum imminuta: utraq; tamen urbe principatum sibi uindicante, nescio quo fato, pręfectis obtēperauimus, & aliquando Augustulis, & sæpenumero regibus Gotthorum. Itaq; per ea tempora episcopalem maiestatem, nutibus imperatorum Constantinopolis sibi usurpauit. Nos uero non cessimus, sed passi fuimus ne ira principum obesset, qui urbis sacratissimæ dignitatem Barbarorum prædæ reliquerant. res non potuit diu differri. Phocas imperator totius maiestatis decus iniuria ablatum restituit, & publico decreto sanxit: nam plerique episcopi Constantinopolitani male usi autoritate, prauis opinionibus fidei simplicitatem turbauerant. Romani uero pont. semper habiti orthodoxi & iustissimi, ut ipsi Græci in historijs tradiderunt. Episcopus igitur Ro. & diuino iussu, & humanæ rationis uinculo, generis humani parens & princeps est. Nam illud perpetuo mansurum quis dubitat? Tu es Petrus, & super hanc petram ędificabo ecclesiam meam. Constantius eques optimus & certus iaculator, eloquens, & carminibus componendis aptus: quòd fuit in suos ferus, nō caruit exemplis, quòd sic fecisset Caligula, Domitianus & Commodus, & F. Seueri Antoninus: in cæteros & Gallienus, qui tormentis adigebat homines fateri quod uellet. In Gallijs & Pannonijs triūphales arcus erexit, magno prouincialium dispendio.

FL. Cl. Iul Iulianus natus est Constantinopoli, patre Constantio Constātini fratre, matre Basilina nobilissima fœmina: forma liberali, ingenioq; ad literas et ad arma satis accommodato. Mater grauida somniauit se parituram Achillem: excitata, marito narrauit. peperit antequam pariendi tempus sentiret. hinc parentibus bona spes de filio fuit, datusq; est & initiandus & erudiendus Eusebio episcopo Nicomediæ. Primo bonæ indolis puer apparuit. utinam non habuisset rhetorem Libanium, ab quo ita institutus est, ut prætermissa ueritatis cognitione, puerilem animum ad antiquorum credulitatem flexerit. Itaq; sub illo immutatus est, Mercurium præponens cunctis. non caruit tamē in cæteris laude: similis existimatus Tito, ut frater Gallus Domitiano, bellorum successibus cōparatus Traiano: res ei fuit cum ferocibus Germanorum populis, ut Traiano

ut Traiano contigit, nondum principi; clemētia Antonino, moderatione M. Aurelio, literarum studio magnis philosophis. Cumq; his asuetus, soporiferę quieti multum de trahens, insomnes noctes aliquando, cum utilitas Reipub. posceret, ducebat: & musis uigilias impendebat: nulloq; adhibito remedio, minimo strepitu excitabatur. Philosopho uenienti statim occurrebat, ne ab literatis rusticitatis reus citaretur. memoria plurimum ualuit: in rebus gerendis optimos imitabat principes: in re uenerea citra omnē suspicionem uixit: modesta liberalitate semper usus: eunuchis & pantomimis & morionibus nihil unquam largitus. Illud incredibile dictu, postquam solus imperauit, hostes pop. Rom. intra suos terminos se continuerunt, & in laudes noui principis accendebantur. Restabant profligandi & domādi Persæ. itaq; cum ingenti apparatu egressus Constantinopoli, transmisso Bosphoro, à Chalcedone Nicomediā procesit, quæ olim regia & ampla urbs ædificiorum sumptibus, terræmotu corruerat: memor quòd illic educatus erat, ingemuit: per Bithynos Gallogræciam uenit, & inde Antiochiam Orontis petijt, orientis apicem. & cum loci situs omnes ad uoluptatem inuitet, princeps ibi suapte natura continentissimus fuit. ex eius imperandi ordine iustitia è cælo ad mortales redijt. Iulianus quartum inijt cōsulatum, adscito Sallustio collega, quem præfecerat Gallijs præfectum. cum uer appeteret, Hieropolim uenit, hinc in Mesopotamiam signa commouit, post peruenit Circusium (ferè instar insulæ inter Euphratem & Xaborectorā amnes positum est) quod Diocletianus mœnibus amplificatum, excelsis turribus circūdedit. Hic moranti allatæ sunt ab Sallustio literæ, ut expeditionem in Persas differret, & dijs uetantibus cederet. Sed quis fato repugnat? transgressus flumen, pontem auelli iubet, Zaitamq; uentū est, ubi Gordianum imperatorē exercitus tumulo intulit: quem Licinius hostis bonorum euertit. Iulianus ubi hostes prope adesse intellexit, concionē habuit, afferens maiorum nostrorū exempla, initium faciens à Ventidio usq; ad Maximianū, quòd ferè omnes rediere laureati, præter Gordianum & Carum: ille insidijs mortalium, hic ira deorum sublatus. hostes à prælio abstinuerunt. Ipse Assyriam depopulatus, urbeis, oppida partim ui cepit, plereq; deditionem fecere: uictorq; cum ingenti gloria profligato exercitu hostili, usq; Ctesiphontem peruenit. Castra aliquamdiu illic habuit cum exercitu satis lecto. dum remeat, facem sereno uidit cœlo. aruspices Hetrusci uetabāt quicquam tentandum, quia signum erat infelix. Iulianus & hoc contempsit ut ante Sallustij monitus. postquam illuxit, castra mouit. Persæ sæpius afflicti terga inuadunt, & priusquam laborantibus subueniretur, hostilis ex improuiso globus in cataphractos irruit. Sic mos Parthorum ut confusos cedant. dumq; imperator incautius sese infert, uulnus excepit. emissa hasta incerti militis, transmisso brachio & costis, hæsit fibræ iecinoris: dum auellere conaretur, scidit digitorum neruulos: prolapsus in ceruicem equi, ueloci cursu in castra relatus est. adhibita fomenta paululum dolorem leniuere. poscit equum & arma, ut prælium reuisat: cum spiritus deficeret, concionem habuit, disseruitq; mortem esse summum præmium. Petijt inde quid ageret Anatolius. Sallustius respondit, Beate degere. ingemuit amici casum, quòd interfectus esset. circūstantes qui dolore conciti deflebant, sua autoritate castigauit, turpe quidem principem sideribus conciliatum lugere. inde cum philosophis sermo ei fuit de immortalitate animæ. Epotaq; frigida aqua uita solutus est, annum agens alterum & XXX. ante sextum Calend. Iulij. in suburbana uilla agri Tarsensis Iulianus sepultus est, & in diuos relatus. successor si uixisset, decreuerat nobile sepulchrum. Homo statura exigua & gracili, maiestate conspicuus, inter ueteres heroas connumerandus. ampliando imperio, & reipub. gubernandæ satis idoneus, si fata commisissent, ore & manu (ut inquit ille) consultor patriæ. imperauit solus annum unum, menses septem, ab eo quòd Cæsar fuit annos septem. Corpus Procopius Tarsum usq; perduxit, & tumulo dedit. inde abijt, & nusquam nisi ex improuiso Constantinopoli purpuratus apparuit. Mirum creditu, Barbaræ nationes eum plurimum diligebant, à militibus adeo obseruatus, ut in creando nouo principe Iuuianum legerint, ab uocis similitudine una litera immutata. Memoria & liberalitate clarus, tributa parcius exigenda mandauit, licet sint qui nolint, gloriæ cupidius appetens: & cū Christianos nimis insectaretur, sanguine tamē abstinuit. hostes morte nostri principis elati

& circumfusi, castra quæ spatium trium mil.pass.complebant, disperdere quærebant. Romanis uero controuersia fuit in eligendo. Constantiani Abilum præponebant, proceres Gallorum Sallustium, qui propterea quod senex & ualetudinarius esset, recusauit: dumq; mora fieret ob certamen, clamantibus militibus maturandum esse, Iuuianus eligitur domesticorum primus.

VArronianus comes ordinũ,agri Singidonensis incola in Pannonia, liberos utriusq; sexus cum plures extulisset, mœrore anxius, ut qui sine prole esset, admonitus est per nocturnã quietẽ, uti filium, qui nasceretur, Iuuianum uocaret, fore ut uiueret, & ad purpurã uenturus esset. Itaq; editũ filiũ Iuuianũ appellauit, præceptoribusq; cum ætas posceret, erudiendum dedit. non parum liberalib. artibus profecit, ingenio ualde ad omnes disciplinas prompto. Pater militia clarus, notißimus erat: & iam emeritus secesserat in auitos agros ut quiesceret, & agricolationi incumberet.

IVVIANVS

IVuianus electus est princeps, & statim antesignani Iuuianũ clamauerunt: qui in medio, quiq; postremi erant, opinati Iulianũ reuixisse, ingẽti lætitia effusi choreas ducebant. cum nouus imperator purpuratus castra comitantibus primoribus circuiret, & conspectus esset ab ignaris homo incuruus, statura procera, statim lachrymæ obortæ sunt, auspiciũ haud felix præsentis imperij. reductus in tentoriũ de imminẽti periculo sermonẽ fecit, adhibitis tribunis & comitibus. Instabat totus exercitus deduci in Mesopotamiã. hostes à tergo territabant, quãuis semper uicti. fames in castris erat, & rerum penuria. & quãuis noster exercitus uictor esset, rerũ difficultatibus, & recẽti cæde ducis timebat, adeò ut si hostis irruisset, magnã intulisset cladem. cœptũ est cõsilio iter. Institere hostes cũ elephantis, qui graui nidore terruere equos. opem ferentib. Iouijs & Herculijs Gallis, restiterunt beluis. Vbi Carras uentũ est, infelicitate Crasi nobiles, tanta trepidatio non fuit. hinc Daram oppidum. hoe in loco quadriduũ consumptũ est. hinc miles cum abiret, peruenit ad Tigridẽ iam auctum cœlestib. aquis. metus erat transire. Galli assueti fluenta perfringere, ingenti animo ingreßi, ad alteram ripam perueniũt, ibiq; hostes obseruantes ripas, obtruncant. illos secuta est cætera turba. Ad hæc uenere oratores à Persis Surenas (nomen est dignitatis post regiã) & alij proceres offerentes conditiones pacis, si non æquas, attamen necessarias. Cõsultarunt cum imperatore primates, ictumq; est fœdus non sine calamitate Rom. imperij. Prouinciæ quinq; Transtigritanæ, quas uictor Galerius Maximianus acceperat, restitutæ sunt, Afarzamena, Mozena, Zabdicena, Rheumena, Carduena: tradita & Singarena, & Nisibis, & pars Mesopotamię: nõ tradita tamẽ est Ctesiphon. & ita fines ueteres innouati non sine magno imperij dispendio. Accesit maior ignominia: uetitus est P. R. Arsaci regi Armeniæ amico ac fido auxiliũ contra Persas ferre, quod nunq; antea ad hoc coactus est. uisaq; est libertas uictricium armorũ corruisse. Ictum est ignobile fœdus ad annos xxx. & religioso ritu utriusq; gentis confirmatũ. exercitus inde in tutum perductus est. Iuuianus cum peruenit ad locum, Dadastana uocant, qui diuidit Bithynos à Galatis, aßiduo labore longi itineris, aut recenti tectorio, positis ibi prunis, mortuus est. Sunt qui scribant incidisse in morbũ ex uarietate ferculorum, quibus repletũ corpus, quod auidißime illic sumebat, cõcoquere nõ potuit, & cruditate perijsse. Vixit annis xxxiij. Imperauit menseis septem, à Valentiniano in diuos relatus est.

FL. VAL. VALENTINIANVS AVG.

POst Iuuiani mortem exercitus Niceæ, quæ urbs caput est Bithyniæ, Valentinianum Gratiani filiũ imperatorẽ elegit. Nam L. Equitius, qui Illyrico præerat, quoniam absens, præteritus est. Augustus Cæs. Valentem fratrẽ tribunũ stabuli fecit. post paulo Cõstantinopolim cum uenisset, & in suburbanum conceßisset, consensu omnium ipsum Valentem consortem imperij & Aug. pronunciauit. Præerat eo tempore Romæ Rufius Turcius Apronianus, literis & Reipub. moderandis habenis uir clarus & illustris. Procopius qui genus suum ad Cõstantinum referebat, & paucis suffragationibus purpuram induerat, pœnas cœpti motus dedit. Porrò Valens Gotthos,

qui

qui Procopio auxilia miserant, uictos Thracia exegit: & Victor magister equitũ Atalaricum regem Gruitugrorum (bellicosa gens est) uertit in fugam, & pacem dedit. Interea Valentinianus Saxonas oceani accolas inter inuias paludes domuit. Alemanos attriuit, & uictor ad oceanũ peruenit. deinde in febrem incidit, qua liberatus pro concione, exercitu assentiente, alterum ex filijs Gratianũ, insignibus ornatum, appellauit Augustum, statimq́ expostulatus publicarum rerum admonuit, & urbi Romæ præfecit Orphitum. Picti & Scoti Germaniæ gentes Britanniam inuadunt: illi Caledonios & Veturionas occupant, ij depopulantur insulam. Sarmatæ præsidem, quem Romanus imperator dederat expulerunt. Parthi suo consilio qui Armeniam irruperant, occurrẽte Arintheo legato, abierunt, sic prouincia liberata est. Alia uia Sapores rex Persarum rupto fœdere nos tentauit, Ctesiphontem cepit, ibiq́ hyemauit, & Valens Antiochiæ. Ad aquilonem inquieta rebellat Germania. Eò missus cum exercitu Theodosius primus magister equitũ cuius prosperi successus similes ferebantur actis L. Domitij Corbulonis in Armenia sub Nerone, & L. Veturini sub Traiano. Valentinianus exacta Treueris hyeme, Gallias reuertitur. post paulo dum intentus audit legatos Quadorum, qui latrocinia excusabant, subita ira accensus incidit in morbum: quo arescentibus uenis cum nil sanguinis emitti posset, mortem obijt. Imperauit annos undecim, menseis octo, dies uiginti. Interea Hunni, seu Alani, qui sunt Tartari & Nomades Scythæ, qui longe ante à regione trans Tanaim uenerant, superato Istro, qui limes erat, uagi Pannonias Epirumq́ & Thessaliam, direptis & incẽsis aliquot urbibus, grauiter uastauerunt. Maiores nostri, uiri boni, non ambitiosi, nõ contentiosi, sine auaritia & luxu, Scythas irruentes sępius repulerunt. At uero cum opes in pretio fuere, & mensæ magnis sumptibus paratæ, & maior cibi condiendi quàm uirtutis cura, Scythis bellatoribus cessimus, grauia uulnera perpessi sumus. Imperatores duo, Decius pater ac filius, non sine magna strage cum Scythis congredientes uicti ceciderẽ: at post Valens propere ex Antiochia accitus, tantam pestem auertere non potuit: sed magna clade uictus, terga dedit, & in fuga uulneratus decidit ex equo: acceptusq́ in uile tuguriũ, inter fomenta expirauit. Victor Alanus cum persequeretur, locum armatis sepsit: & quia capere primo impetu non potuit, inscius ꝙ illic imperator esset, ignem iniecit & absumpsit. Hic fuit Valentis finis: qui modo terror oriẽtis erat, Boreæ incendio fomentum præbuit. Hunni Alaniq́ & Gotthi uictricibus signis Constantinopolim obsident, persolutaq́ ingenti ui pecuniæ ab Dominica Augusti uxore Valentis, cœpta reliquerunt. Dum hæc infeliciter ad aquilonem geruntur, Theodosius pater eius qui postea imperauit Theodosij, in Africa Firmum noua molientem prœlio uicit ac cepit. Et Gratianus Treueris agens, fratrem suum Valentinianum Iustina matre editum, consulente Merobaude tribuno, titulo Cæsaris Augusti, consortẽ imperij fecit. Ipsum uero Gratianũ otiosum, dum suos negligit, & habitu ac moribus, Alanis quos sibi post obitũ patrui conciliauerat, placere studet, Maximus ab exercitu nostro dux electus, ex improuiso adoritur, & in Italiã transire properantem dolo circũuenit & occidit: & ab eodem iunior Valentinianus Italia exactus ad Theodosium, qui in oriente res gerebat, concessit: à quo liberaliter exceptus est.

THEODOSIVS

Theodosius qui sex ante annos à Gratiano, ut orienti præesset, Olybrio & Ausonio COSS. Augustus prõnũciatus erat, bello ciuili cõmotus, uictricibus signis Aquileiam per inuias alpeis raptim contendit. Maximum ibi secure degentem ui cepit & occidit. statimq́ Andragasius præfectus classis, & socius Maximi, certior de cæde factus, in mare se præcipitem dedit. Valentinianus in occidentis regnum restitutus ab Italia in Gallias profectus est. & dum Viennæ negligentius moraretur, fraude Arbogasti, Alanorũ præfecti, noctu in cubiculo strangulatus, creditus subita aut uoluntaria morte obijsse. sic interijt Gratianorũ proles. satisq́ fauenti cœlo uisum est, uno uelut cursu quatuor eam numerasse Augustos. inter quos tertius parũ bellicosus, non auo, non patri similis, Romæ cum à palatio ad hortos Salustianos secederet, dicebat se confecisse Parthicam expeditionem. Extincto etiam in Gallijs Victore, quem pater

Maximus ibi copijs præfecerat, illa orbis pars minime quieuit. Arbogastus enim occulta iuuenis morte Eugenium imperatorem cum exercitu facit: hac scilicet uia, sub titulo illius, occidentis regnum inuadere studebat. multis millibus coadunatis, de summa rerum cum Theodosio confligere statuit. Dux noster inuictus, deo hominibusque acceptus, cum Honorio filio, ingenti animo opus aggressus, hostilia arma pugnantibus etiam pro eo uentis, qui sponte carceris Aeolij cedente obice eruperant, profudit atque deleuit. Eugenius captus pœnas luit. Arbogastus ut cruciatibus se eximeret, sua manu usus occubuit. Victor ingēti gloria potitus, amplissimo triumpho liberati orbis, subactis undique domitisque tyrannis, administrationi reipub. animū adiecit. Filios Honorium & Arcadium, quos ex Flacilla susceperat, consortes fecit imperij. & quia nondum ætas matura imperio erat, ductores legit qui adessent, testamentoque sanxit. Rufinum Arcadio adiungit, & Honorio Stiliconē. Ipse interea Mediolani morbo absumptus, Olymbrio iterum & Prino COSS. Imperauit annis septemdecim. Genus à Traiano ducere se iactabat: nec ab re, nam moribus & uultu, & successu rerum similis fuit. Ille labētem Rempub. in pristinas uires restituit: sub hoc imperium Romanum, quod otio & negligentia trium principum consenuerat, dissensione partium dilaceratum, uelut reiuuenescens lacertos mouit. ille pacata Europa ad Indos usque arma intulit: hic prius auspicijs atque armis paternis asserta Libya, attrita bellicosa Germanorum gente, dataque sua uirtute toto orienti pace, postremo subactis ardentissimis Gallis, nō omissa Britannia, parenti gentiū urbi, Italiæque suæ, uictrices aquilas reportauit: sub eo fortunæ simulacrum nusquam prætorium mutauit. Arcadius igitur Constantinopoli, Honorius Romæ imperat. Sed quis animorū recessus intueri potest? ueterum fidem & sanctissimum legati ius cupido regnandi uiolauit. prior Rufinus clàm missis muneribus, Alarico Gotthorū regi capere arma contra Arcadium persuadet, ut sub eo metu diadema orientis capiti suo imponeret. re intellecta, à militibus Italicis perniciosus tutor occisus est: caput cum dextra præcisum ante ipsas Constantinopolis portas pependit, ac spectantibus ludibrio fuit. Caianus Rufini imitator, auxilio Gotthorū fretus, bellum ciuile mouit. arrisit ei primo prælio fortuna, post nauali inter Hellespōtum & Cheronessum uictus, dum fugit, captus est. caput eius pilo suffixum Constantinopoli spectaculo fuit. Arcadius cū regnasset annis paulo minus tredecim decessit, Basso & Philippo COSS. relicto filio Theodosio, quem antea Cæsarem fecerat. Cui ex matre Eudoxa & Augusto patre tres sorores erāt, Flacilla, Martina & Pulcheria, quę uirginitatem perpetuo seruauit, summa bonitate integritateque & sanctitate, religionis obseruantissima cultrix. Virgini deiparæ nobile templum ędificauit Blacernis, in quo inclusas argenteo tabernaculo pretiosas Mariæ uestes, quas è Palæstina suis manibus tulit, summa cum ueneratione posuit. Eudoxa ante uiri obitum tribus annis, morbo soluta est, Honorio IIII. & Euritinio COSS. Gildo regnum Africæ adeptus, Mascezelis fratris filios enecat. is Italiam nauigauit, ab Honorio copias accepit, mirum dictu, cum quinque millibus pugnatorum fraternas copias deleuit: ipsiusque Gildonis à fuga tracti uelo gulam, quibus mandatum est, fregere. Hoc modo Mascezel cædem filiorum ultus est. Interea Stilico secretiore uia filio regnum parat. Mariam Honorio nuptui dat. quæ cum ante nuptiarum diem obijsset, Thermatiam filiam alteram despondit: & hæc illius fatum uirgo secuta est, mœstus parens Eucherium filium Cæsarem uisere cupiens, Sueuos Vuandalosque & Alemannos magna prædæ spe sollicitauit. Illi properant cum rege Rhadagaiso. numerus fuit ducentorū milium. Stilico metum simulat. Hostis urbis potiendæ causa in Italiam irrumpit, occursu nostrorum subito repellitur. In Hetruriam fugit, ibique uictus est. Rex uero à fuga retractus, & in carcere strangulatus est. Hostes deinde qui superfuerūt, cum ad solita loca se recepissent, eligendo duci intenti, Alaricum regem salutauere, qui statim legatos ad Honoriū misit, qui agros ad habitandum peterent. Gallia ab imperatore cōcessa est. quò dum pergit, cum omni supellectile, fraude à Stilicone de industria petitus, iter omisit: ultores inuocans deos, quòd ius gentium uiolatū sit, indignatus toto (ut dicitur) impetu, cœlo duce Romam cōtendit: obstupescentibus cunctis, quà iter faciebat, uoto potitus est: pauca ædificia incendit: nō multa onustus præda, sexto die ęgressus est, captiuā abducens

cens Placidiam, Magni Theodosii filiam, quã in foro Cornelij Ataulpho propinquo suo uxorem dedit. Ex lectione historiarũ illud cõpertum habeo, uictoriam semper fore in ea parte quæ iure pugnat. Victores olim Galli, post captam urbem si à fœda innocentium nobilium cæde abstinuissent, cõscendisse Capitolium Romanis minime profuisset, & anseris clangor Manlium non excitasset. Capta est urbs anno A.V.C. millesimo C L X I I I I. ignominia potius quàm clades illata est. Victor deinde Alaricus in Siciliam tranare naufragio uetitus, dum Consentiæ hyemat, morbo interijt. Milites metuentes ludibria effosi cadaueris, alueum Bussenti amnis mutauerũt: excauatoq; hypogeo, regis tumulum congestis opibus posuerunt, & fluuium pristino alueo immiserunt, & præposito copijs Ataulpho rege ad urbem diripiendam redeunt. Dux uero Ataulphus moribus uxoris Placidiæ lenitus, fœdus cum Romanis percutit, illi indignati regem dolo sustulerũt. Iamq; Stiliconis fraudes in aperto erant: igitur cum filio Romæ in foro Pacis occisus est: etiã eius factionis pleriq; cecidere. Interea in Britannia occiso Gratiano tyranno Cõstantinus præficitur, propter nomen duntaxat ad hoc dignus existimatus. Is cum exercitu in Gallias nauigauit, & Constantẽ filium Cæsarem ab eo factũ, cum parte copiarum ad occupandas Hispanias frustra misit. Cum hoc accepisset Honorius, Constantiũ ingentis animi uirum, ad liberãdas Gallias proficisci iubet. qui Constantinũ ad primos impetus cõpressit, & filius sortem patris secutus, à Gerontio Viennę occiditur. in cuius locum exercitus homicida cõsultore, Maximum legit. qui dum in Hispania exularet, urgente rerũ tenuitate perijt. Extinctis undiq; in Gallijs Hispanijsq; & Libya surgentibus tyrannis, suasione Cõstantij Placidia ad Honorium fratrẽ remittitur. Qua liberalitate Gotthorum rex Vuallis pacẽ ab Romano principe impetrauit. Porrò Placidia iubente Honorio nupsit claro uiro Cõstantio, quem dux Cæsarem & consortẽ imperij simul fecit. Ex quibus nuptijs Rauennæ quinto nonas Quintilis natus puer est Valentinianus, Moma & Plinta C O S S. magno post apparatu Honorius tricennalia celebrauit, quæ uouerat pro imperio liberando. Rursus Scotorum & Pictonum copiæ è Britannia ab legionibus nostris pellunt: & in Hispania res pro uoto successerunt. Post obitũ Cõstantij Placidia cum filijs Valentiniano & Honorio, iussu Augusti pellunt, & ab Theodosio Arcadij filio, qui orienti præerat, hospitaliter excipiuntur. post paulo Honorium febris inuasit, qua decessit, rebus gerendis dissimilis patri. Nam qui eius acta recensent, in quibusdã Magni Constantini F. Constantiũ imitatũ fuisse reperiunt. Impetauit annis X X X I. cum patre I I. cum fratre X I I I. cum fratris filio X V I. Theodosius iunior audita patrui morte, Valentinianum Cæsarem fecit, & cum matre Romã misit. aduentus satis opportunus fuit. Nam Iohannem factione Castini imperatorem factum, & Africam sibi uindicantem nouus princeps oppressit. Theodosius Constantinopoli uicenalia edidit, se X V I. & Festo C O S S. Gensericus rex Vuandalorum accersitus à Bonifacio, qui de Africa tenenda desperauerat, post multorũ cædem Carthaginem occupauit. Ad aquilonem Bleda & Attila fratres, Hunnorum reges Illyricum & Thraciam populationibus infestando Thermopylas usq; occupauerunt. Omnia Theodosius magna gloria tutatus est. & uictor uota tricẽnalia edidit. Sic erat imminentibus periculis consuetudo, ut ludi uouerentur: quod triumphalia monumenta ex marmore, ære, argento, auro, & indicant & testantur. Sub ea figura, uotis X X. uotis X X X. hoc est, uicennalibus & tricennalibus, quod etiam indicat annos imperij.

VALENTINIANVS

VAlentinianus, in quo magna & non uana spes asserendi occidẽtis erat, acclamatione totius Italiæ Augustus ab Augusto appellatus est. Aetius ductor Gotthos in Gallia uicit, Burgundionũ regem afflixit: sed in Africa fortuna nobis obfuit. Vuandali sub Genserico Carthaginem cædibus fœdauerunt: nec contenti Siciliam inuadũt. Theodosius frustra mouit arma, quoniam pro Barbaris uictoria stabat. Qui in Britannia erant, cum Scotorum & Pictonum rapinas & impetus ferre non possent, Anglorum regem Vertigomarum, ad opem ferendam poposcerunt: secus euenit: Angli insulam suæ ditionis fecere. Sunt etiam ij Saxonum Germanorum populi feroces atq;

pugnaces, qui adhuc cum Scotis intericctis limitibus imperant. Valentinianus Constantinopolim concesſit: filiam principis uxorem accepit: poſt nuptias Italiā repetijt. Mira res, aliquot annis quieuit oriens, exiſtimo ut uires reſumeret, & fortius inſurgeret. Theodoſius uelut longo imperij potentatu afflictus, imperauit enim annos quadraginta octo, febre ſolutus eſt. Attila toto ponitus ſeptētrione, orbis imperio inhians, Gotthos, qui in Gallia erant, ſocios accerſit. Aetius hæc longe ante præuidens, miſsis legatis, Theodoricum regem certo fœdere Romanis coniūxit. Cōueniunt ducum copiæ in Galliā: hinc noſtri cum auxiliaribus, illinc Hunni, Gepidæ, Sarmatæ, Scythæ, Sueui, Quadi, Heruli, Vgri, fauētibus etiam regulis quibuſdā. pugnatū eſt à mane ad uefperam utrinque acerrime. nuſquam cum maiore hoſtium numero congreſsi ſumus: nuſquam maior cædes obſtinatione animorum. nam pugnæ contra Xerxem, & Perſarum contra Aegyptios fide carent. prælium nox diremit: ceciderunt ſupra ducenta milia fortiſsimorum hominum. Nemo loco ceſsit, uulnera aduerſo pectore infixa. nemo iudicium ferre potuit, qui cadauera inſpexit, utra pars ardentius pugnauerit, agebatur enim de toto imperio. Barbari tandiu regnaſſe Romanos ægre ferebant. Romani illos toties impulſos ac uictos, inſultare non patiebantur. Riuulus qui prope erat, humano ſanguine auctus, rapidiſsimi torrētis inſtar effluxit. Sed quamuis ſuperiores fuimus, non parua iactura fuit Theodorici cædes, quam eius filius Thoriſmundus capite Attilæ rependiſſet, ni Aetius conſuluiſſet ei expedire, paternum regnum defendere: ueritus ne profligato Attila impetum in nos conuerteret. ſed pernicioſum fuit conſilium. Attila enim reparatis in Pannonia uiribus, ſæuiori animo inuaſit Italiam, pleraſque urbes diripuit, Iſtriæ Venetiæque & togatæ Galliæ, ac Inſubrium. ad cum Leo pontifex maximus legatus uenit, ſalutē Italiæ perorans impetrauit. Reuerſus in Pannoniam Attila, dum in nouis nuptijs nimis uino indulget, et quieti ſe dediſſet, ferocius ſtertendo mero repletum ſpiritū efflauit. Vitio laborauit Bonoſus imperator, qui congium uini epotabat, quare cum pependit, non hominem pependiſſe, ſed amphoram in prouerbio fuit. Veteres Græci heroes ut plenius ingurgitarent, quod hinc exiſtimabant lætitiam fore, magnis cornibus epotabant. unde ſcribit Athenæus cornutū pingi Bacchum. ſatiusque eſt. quod ſapientes uiri monent, uino abſtinendum: quod immoderate ſumptum, pro ueneno eſt. Aetius uel Maximi figmētis, uel iuſſu principis, qui illius ſucceſſus metuebat, occiſus eſt, qua de re non longe poſt Romæ in campo Martio Tranſtyla & Octyla milites Aetij, ipſum imperatorem confoderunt, conſilio, ut ferunt, Maximi: quoniam ſtatim arripuit imperium. qui tertio poſt menſe à populo Romano membratim cæſus. Eudoxa Valentiniani uxor, in ultionem cædis uiri, Genſericum ex Africa accerſiuit. ille magno cum exercitu nauigauit. urbem ingreſſus, à rapinis non temperauit: ut cuique libitum eſt præda abacta, abducta & Eudoxa cum duabus filijs, quarum altera Traſimundo Genſerici filio nupſit. At milites auidi prædæ, in Campaniam irrumpunt, Capuam euertunt, urbeis alias diripiunt, onuſti præda Libyam repetunt.

FL. VALERIVS MARCIANVS

DVm hæc in occidente aguntur, orienti præficitur Marcianus, fauente ad imperium Pulcheria Arcadij filia, cuius cōſilio nondū patefacta populo Theodoſii morte id factū eſt. Marcianus humili genere natus, prima ſtipēdia meruit in Lycia: cum ægrotaret, hoſpitalitate uſus cuiuſdā Tatiani & Iulij, germani erant, poſtque cōualuit, animo recreādo uenatū exiere: faſtidiri ardore ſolis, ſub arbuſcula quieuerūt. Tatianus prior excitatus cōſpexit aquilam ſupra caput Marciani in aere pēdere, quæ panſis alis ſolis radios arcebat ille fratrem ut uideret, excitauit. ubi ſomnus abijt, militi quæ uiderant aperuerunt, regnū ex eo portendi nunciantes. Igitur abeuntem uiatico CC. argenteorum proſecuti ſunt. hoc idem prodigiū ei contigit ſub Aſpare, dum contra Vuandalos militaret: captus cum cæteris captiuis quieſcebat. Rex cupidus eos recenſendi, uidit aquilam ſupra caput illius. per eiuſmodi imaginē abire iuſſit: & ſi quādo eueniret, fœdus cum Vuangalis iniret orauit. Seu aquila, ſeu uultur regnū portendit: talium prodigiorum plenæ ſunt hiſtoriæ. Pulcheria in eligendo Cæſare princeps, ſenis Marciani

capiti diadema imposuit. & quãuis satis cognitus ordinib. erat, boni ac probati mores eum principatu dignum fecerunt. Ideo magis expedit eligere, q̃ ex hæreditate mereri principem. nouus imperator statim pro Tatiano & fratre misit: illum Cõstantinopoli, hunc Illyricis præfecit: cum Vuandalis fœdus percussit. Arma nunq̃ nisi prouocatus mouit: quietis amator, quietum orientẽ habuit. Dicere solebat, donec liceret in pace uiuere, non decere principem sumere arma. Romæ populus Ro. cum toto senatu Auitum patritium imperatorem legit: sed non diu uixit. Marcianus cum præfuisset paulo amplius annis sex, naturæ concessit, ut quidam tradunt, cõspiratione Asparis. Qua de causa post creationẽ noui principis, cum filius Asparis Ardaburius Cæsar esset à Leonte pronunciatus, populus patrem interfecit cum filio.

FL. VAL. LEON PRIMVS

FActione & suffragijs Asparis Leon dicitur imperator & Augustus appellat⁹: qui post cædem Ardaburij Cæsaris nepotẽ ex filia Zenonis filium Leõtem Cæsarem fecit: quidã filium scribũt. Aspar enim ita cõuenerat cum Leonte, ut factus imperator, Ardaburiũ eius filium adoptaret: quod Leon obseruauit. Populus ubi hęc nouit, Ardaburium cum patre interemit. Anthemiũ patritium Cæsarem pronunciauit, Romamq̃ misit, eiq̃ imperium occidentis tradidit: quod Maiorianus mortuo Auito sibi uindicauerat. Is IIII. anno necatus, Dagalaipho & Seueriano COSS. Sed Rauennæ Seuerus imperium arripuit. Qui superato Biorgo rege Alanorũ, lauream meruit. III. anno occubuit. Quidam tradunt Anthemium factum imp. post mortem Seueri. utcunq̃ res conuenit (nam ante Marcianum res cœpta est) Anthemius cum genero suo Ricimere à Gotthis oriundo diu certauit. Et cum utriusq̃ copiæ paratæ essent, & per factiones diuisa urbs & Italia esset, Leon è Constantinopoli Olymbrium misit purpura indutum, qui uiuenti Anthemio regnum auferret. Res non ita successit: quoniam Ricimer ad Aelium pontẽ, superatis auxiliarib. Gallis, cum Bilimere Anthemiũ gladio transfodit. Ciuium Rom. bona data sunt prædæ. exhausisset etiã uiscera, ni cœliacus dolor hominẽ extinxisset. Olymbrius sine cõtrouersia succedens, VII. post mense decessit. Iam Basiliscus Gensericũ redeuntẽ in Italiam prælio uicerat. Rauennæ exercitus Glicerium imp. salutat: & à Nepote (sic erat illi nomẽ) sororis filio regno pellitur. Interea Basiliscus Zenonis (qui postea imperauit) gener, ingenti gloria uictor magni nominis fuit. Nepos ab Oreste pulsus Salonis (nomẽ uillæ in agro Ro.) cæsus est. Orestem Odoacer Gotthorũ rex superauit, & Placentiã misit, iussitq̃ interfici: & Orestæ filium Augustulũ iam Romæ imperantẽ exilio damnauit. Exulauit in Lucullano Campaniæ. Scribunt alij, hunc ne caperetur à Gotthis, sponte imperiũ reliquisse. in eo sanctissimum Augustorũ cognomẽ defecisse memorãt: & si Iustinianus postea iura uindicauit, neminem purpura & diademate insignitũ ipse, & alij qui secuti sunt principes, occidenti præfecerunt. Gotthi ab Augustulo ad Iustinianũ regnũ tenuere. Mira res, ne quid integrum maneret, defecit cognomen Augustorũ in uno COS. Basilio, cum consulatus antea duo fuissent, quod scilicet fore portendit urbis Ro. excidiũ. Hæc sunt Tite Arunti, quæ ante aliquot secula prædixisti ex Romuli uulturibus. utrum confusus fuisset numerus, ne quis tutelam uinciendo, iacturã peroraret. Matheseos peritus homo inuenit rem sacerdotũ uitio turbatam: nec claui in pariete Mineruæ tam liquido constitere, nec annales sub titulo consulũ tenere numerũ potuerunt. Odoacer igitur tyrannus Romæ, in tota Italia XIIII. regnauit annos: cogitauit de urbe trãsferenda, & noua colonia deducẽda, ut ab suo nomine urbẽ appellaret Odoacriã. Primus exterarum nationũ quietus per X. annos possessor, postea infelicẽ regno ac uitæ finem dedit. At Leon in oriente XVI. præfuit annos. Leon secũdus præfuit annũ, uterq̃ morũ, non belli studiosus. Eodẽ anno quo Roma capta est, equestris Theodosii magni statua posita in foro Tauri, supra cochlidem columnam, sponte corruit.

FL. VAL. ZENON

ZEnonem Leon secundus sua manu coronauit. Fuit Zenon ex Isauris Ciliciæ humilibus parentibus natus, humili & incognita uilla, non minus uultu quàm mo-

ribus deformis. imperauit non ut Augustus, sed ut tyrannus. sub eo Ilus (quid non audet fortuna?) è suis gentibus mutilatis auribus unà cum Leonrio in oriente ciuilem motum fecere. Theodoricus rex Ostrogotthorum mire à Zenone diligebatur, ab eo factus consul, collega Venantij impetrauit ab Augusto Italiam, si Odoacrem superasset. Cui Zenon assensus est, commendauitq; ei urbem Romam, populumq; Romanum. Theodoricus cum exercitu per Illyrios Italiam petijt, occurrentem Odoacrem prælio uicit & fugauit. Fugiens intra mœnia urbis, nō admissus citissime Rauennam contendit. triennium ibi obsessus, tandem captus in cœna iussu uictoris crudeliter excarnificatus. uictor ingenti lætitia ac plausu ab obuio senatu populoq; Rom. exceptus, plurimumq; dilectus, quòd gratuita liberalitate caritatē annonæ fugauit. hoc scilicet imperij conseruandi salubre fomētum: multaq; ædificia urbis instaurauit, & si ab sanguine quorundam senatorum abstinuisset, nemo fuisset Theodorico acceptior. an. 11. Zenonis imperij Basiliscus à sorore, quæ Augusta erat, quia imperator aberat, in regali solio positus, Marcū filiū Cæsarē fecit. rediēs è Syria Zenon ius suum repetēs, in Cappadocia Basiliscum cum filio relegauit, qui Lemnis (nomen oppidi est) fame consumpti sunt. Præfuit Zenon annis septendecim.

FL. VAL. ANASTASIVS

ANastasius Dicorus magno cōsensu princeps electus, statim donatiuū militibus dedit. legatos Indorū cū muneribus uenientes, placidissime audiuit. à mari ad Selymbriam longū murum duxit, ne incursiones Mysorū, Bulgarorū & Scytharū cum fierent, obesse possent. Statuam æneam equestrē inauratā sui nominis ac tituli supra columnā fori Tauri posuit: laudabilius si illam Theodosii Magni restituisset. Athenodorus tyrannus in Cilicia pœnas luit: cuius caput Isauricus miles ueruto affixū ante portas Tarsi tulit, ibiq; relictū aruit. Priscus Antiochiæ, quæ est Ciliciæ, Longinū Selymantheū cepit, & uinctū catenis ad Anastasiū misit. Cuius iussu Niceæ Bithyniæ tanquam fera dilaniatus est. & Hunni nō contenti Armenorū spolijs, Cappadociā uastauerunt, & usq; Lycaoniam urbes diripuerunt. Ad aquilonem uero Vitalianus magister militiæ grauem fecit motum, & ut quiesceret, nongenta pondo auri ab imperatore accepit. Getæ Macedoniā, Thessaliam, Epirum diripuerunt, multos fecere captiuos: pro quibus redimēdis cum aurū misisset Anastasius, & non sufficeret hostiū uotis, Barbari captiuos aut in domibus suffocarunt, aut pro mœnibus in conspectu multitudinis trucidarunt. Anastasius ut credibile est, malo genio actus, in diuinis præcepit non trinitatem, sed quaternitatē adorandam esse. hinc ciuiles motus adeo creuere, ut nisi simulasset se mutare mentem, imperio priuatus dedisset pœnas. sed cælestem iram quis uitat? ictus fulmine occidit. Marcellinus tamē tradit cum natum supra annos LXXX. subita morte occubuisse. Imperauit annis XXIIII. menses II. D. XXIX.

FL. VAL. IVSTINVS

IVstinus Thrax sine imaginibus, sine tribu, utroq; parente ignobilis, à teneris annis suum custos, deinde boum, post lignarij cuiusdā minister, natus annos XVI. militare cœpit: promptu manu, & doctus hostē ferire, sortem mutauit, princeps ordinis fuit, & hinc promotus comes factus est. Mortuo Anastasio ad eum Amantius Spado libertus superioris Augusti ditissimus uenit, magnā uim pecuniarū secum ferens, orauitq; ut in toto exercitu ductoribus & militibus partiretur, & ipse acciperet quātum uellet, promitteret donatiuum per singula capita, & longe maius quàm priores fecerūt, si Theocritianum imperatorem legissent. pecunia satis integre soluta est, nō ad uotum Amantij, sed Iustini, qui pro se suffragia caute emit. Itaq; cum princeps eligeretur, nemine discrepante Iustinus pronunciatus est: quem curuli acceptū sella, diademate ornatū, adorauerūt oēs. Amantius & Theocritianus & Andreas minister à cubiculo, insidias principi parauerūt: ea de causa è medio sublati sunt. In occidente Theodoricus XXX. mil. Gallorum prælio cecidit. Iohannem pontificem max. Romæ carcere consumpsit. Inde subita morte occubuit, regnumq; Atalarico ex filia nepoti tradidit. in oriente Iustinus sororis suæ filium Iustinianū cōsulem fecit cum Valerio collega, qui consulatus contra

legem Marciani, adeo insignis fuit ludis atq; muneribus, ut facile priores superauerit. Viginti leones iubatos, & triginta pardos exhibuit, aliasq; innumerabiles feras. Item gladiatores & scenas Circensesq;, & magna aurigarum præmia, in quibus ultima tantum mappa populo propter factiones denegata est. Anno imperij eius nono, Calen. Aprilis Iustinianum adoptauit, cõsortem imperij fecit. quarto post mense decessit. Imperauit annos nouem, menses duos, Mauortio consule

FL. VAL. IVSTINIANVS

IVstinianus reparando imperio animum admouit. Persas qui transgressis limitibus Mesopotamiã, Cœlesyriam Syriamq; prędati sunt, Belisarius legatus ab Augusto missus, prælio fudit fugauitq;. Trans Euphraten abire coegit: ueteres firmauit limites. Iura imperij toto oriẽti asseruit. cum uictoria redeuntem & aureo curru triũphantem, Iustinianus magna lætitia excepit. idemq; dux triũpho insignis, & rebus gestis clarus, recuperata Africa, Gelimerem Vuandalorum regem uinctum catenis Constantinopolim misit. Carthaginem firmius quàm antea, restituit. Triumphus maior ac preciosior Persico fuit. præferebantur puluinaria ornata auro ac gemmis, signa militaria, tapetes, mensæ, pocula, uestes pretiosæ, pepla, regiaq; supellex distincta auro, lapillis & margaritis, septem magna uasa plena auro, & uasa quædam è gemmis. Quid gratius prębere oculis potuit, quàm captiuũ intueri regẽ cum uxore & regia familia? Cum ad conspectũ imperatoris uentum est, iussusq; est rex adorare principem, ferunt eum pleno ore semper risisse. Existimabant ingenti dolore perculsum, mente captum esse: illumq; dixisse se ridere fortunę humanę uicissitudines: ut qui modo rex fuisset, iam seruiret. eadem sentẽtia fuisse Aemilij Pauli memoratur, cum post captum Persen Macedoniæ regem, de mutabilitate fortunę nõ sine lachrymis disseruisset. Consul factus Belisarius (quæ dignitas prima post imperatorẽ erat) è Sicilia in Africam redijt, rebellantes compressit. Solomoni præsidi partem inuictarum copiarum reliquit. At uero in Italia Atalarico defuncto, qui regnauit annos IIII. successit Theudatus: qui cũ suspectus esset in loco qui dicitur Quinctus, tumultu militari occisus est. Opinio fuit Vitigitem, qui statim regnum accepit, autorem cędis fuisse. Belisarius cum uictore exercitu, iussu principis in Italiam nauigauit, Neapolim resistentẽ ui cepit, sæuitumq; est sine sexus, ætatis & sacerdotij discrimine. Romam cum uenisset, pauidi Gotthi Rauennam profugerunt. Vitigitis coadunatis innumerabilibus copijs Romã contendit, obsidet: nihil cum proficeret, suburbana omnia incẽdit. ita Belisario acriter defendẽte urbs nõ capta est. Post annum Vitigitis re infecta, Rauennam reuersus. Deinde quod uix credibile esset, Belisarius cũ parua manu, cum tanta multitudine cõflixit, profligatoq; hoste Vitigitem fugauit. captus à Ioanne magistro militiæ, Romã ductus est, & inde à Belisario Constantinopolim. Iustinianus regij nominis memor, ne sine dignitate uiueret, Persico limiti in ripa Euphratis hominem prępo suit, Vbi sequẽtibus annis diem obijt. Dum hæc in Italia gerũtur, Gotthi in Africa duce Gundorico rebellarunt. Belisarius rem sedauit, cæso autore qui dux erat. Gotthi Circumpadani Hildebrandum regem creant: cui post paulo interfecto substituitur Vatrius, qui uix annum pręfuit, & cęsus est. Eius locum assentientibus copijs, accepit Badula cognominatus Totila, quo ductore Gotthi populationibus & incendijs totam Italiam infestam reddiderunt. Aueratium pont. Ausimatum legatum ad imperatorem misere, ut eis liceret urbem & Italiam tenere, quemadmodũ maiores eorum tenuerant. Quibus respondit Iustinianus, res Italicas cõmisisse Belisario & Ioanni, cum illis agerent. Gotthi intellexerunt sibi armis decernendũ fore: itaq; sine spe ueniæ ac pacis omnia rapinis, cædibus, incendijs, ruinis, antequam Belisarius rediret, ingenti miseratione fœdarunt. Vrbem Romã proditione Isaurici militis XVI. Calend. Ianu. porta Celimontana ingressi, imperio potiti sunt. nec eo cõtenti, bona diripiunt: mœnia bona ex parte solo æquant, domos aliquot igni absumunt. incolas omnis cuiusq; gradus atq; ordinis rex potissimum Totila ab urbe abire præcepit, ducturus alio in loco coloniã. multitudo omnis in propinquas urbes se recepit, sine habitatoribus urbs relicta est, mansitq; in ea solitudine amplius XL. diebus. Hæc sunt tua monumenta parens Romule: hæc est illa æterna urbs, terrarum

dea, gentiumq̃ Roma: cui par est nihil & nihil secundum, quæ undiq̃ uicto penè orbe aduectos triumphos recepit: cuius imperiũ occidentis oceano, & Transtigritanis regnis terminatum. Tu ne illa Roma ad quam quot sunt sub cœlo gentes, cōuenire ius erat, quę innumerabiles colonias emisisti: sed iam ciuili intestinoq̃ odio eò lapsa es, ut honorificentior habereris, si nomen tuum tantummodo extaret. Quoniã dissensione partium, & assidua uastatione Romani agri, ita à tuis præsertim dilaniata es, ut exactã uetere pomœrio, mutilatamq̃ in campo uix consistentẽ, nostra ætas non sine lachrymis conspiciat. Auget præterea dolorem, quòd qui præsunt, licet uelint, adiumentum tamen ferre non possunt. Interea Belisarius morbo liberatus, silentio & ruina squalidã urbem, & graui dolore depasti incendij fœtidam, ingressus est. Ferunt incendium surgentibus flammis XIII. dies emicuisse. Dux cautus mœnia raptim reparauit lignis & ruinis. ciues redire iussit, quorũ maior pars etiam non uocata reuersa est: sed non omnia ædificia in cineres ierant, quæ magno redeuntibus adiumento fuere. ueruntamen regiones tres, porta Capena, piscina publica, & Auentinus, adeo consumptę, ut neq̃ tunc, neq̃ postea restitui potuerint. Totila accepto huius rei nuncio, cum infesto exercitu ad euertendam urbem redijt: sed repulsus Aemiliam petijt. Et si Belisarius persecutus esset, Gotthicæ uictoriæ laudem Narseti ademisset. Belisariũ à rebus Italicis fama belli Gallici reuocauit. Germanus patritius Augusti patruelis cōtra Gotthos missus, in Illyria morbo occubuit. itaq̃ Italicæ expeditioni præficitur Narses. in Africa Artabanes Stozam tyrannũ prælio uicit ac cepit. dumq̃ Cisalpinæ Galliæ Totilas auxilium præstat, à Longobardis occisus est. Deinde Gotthi audito Narsetis aduentu, obsides Romanos, quos & secum habebant, ad unum interfecere omnes. Narses deinde cum Gotthis magno prœlio conflixit, & felici usus uictoria, omnes penè deleuit: etiam rex ipse ne superstes dedecori esset, gladio pugnando transfixus unà interijt. Ob uictoriam ludi editi, & in Circẽsibus ex factione Prasinorũ & Venetorum tanta seditio ex certamine orta est, ut magnam fecerit cædem. Tale spectaculum aurigæ præbent, & inanis spectantiũ fauor nunq̃ quiescit. sic Russati, Albati, Veneti & Prasini, mappas in circo quærunt, sed ultima ferè semper in ambiguo est. sic pro uili panno, miserorum mortalium animi, huc illuc distracti pendent. Princeps tandem affectus morbo, Iustinum ex filia nepotẽ cōsortem imperij fecit, caputq̃ Diademate exornauit, fortunęq̃ fauentis signum in cubiculum illius transferri iussit. ingrauescente morbo non sanus mente decessit. Inperauit annis trigintanouem.

FL. VAL. IVSTINVS II

IVstinus patre Illyrico, matre Augusti filia, à teneris annis nō ut nepos, sed ut filius in aula principis educatus, magno in honore habitus est, natura facili, & ad omnia dexteriore. ab initio principatus, orante Sophia eius uxore, æs alienũ soluit: tanta liberalitate usus, animos ciuium simul & militũ cōiunctissimos habuit. Cum Persis solutis inducijs pacẽ fecit Narses post Gotthicã uictoriã tenuit Italiam annis XVI. accusatus à quibusdam seditiosis ciuibus apud Iustinũ, quòd nimis austerus ac sæuus in iudicijs esset, per literam se expurgauit. Sophia ut hominẽ irrideret, ad eum scripsit, ut ad pensa muliebre opus rediret: eunuchus enim erat. ille indignatus solicitauit Lōgobardos, qui in Pannonia erant, quorũ auxilio delendis Gotthis usus fuerat, uti Italiã occuparent. Natio fuit Germanica, quę ex Cimbrica peninsula ad quęrẽdas sedes profecta erat, & nō statim cepit arma. ferè triennio post, cũ uxoribus & liberis, & omni supellectile Italiã petierunt: numerus fuit CC. miliũ. sub rege Albuino subactam ac domitã Italiam in potentatus diuisere. Tenuerunt an. CCIIII. illo tẽpore Vgri, glaciales oceani accolæ, quærẽdo sedes, Pannonias ingressi, ibi cōmorati, quã adhuc pacifice tenent: rebus bellicis ita clari, ut nulli ferocissimarũ gentiũ cedant. Iustinus cum grauiter dolore pedum laboraret, obijt. Tiberius quem ante adoptauerat, ei successit.

TIBERIVS

TIberio pax erat cum Longobardis, qui se paratos fore ad omnia principis mandata per legatos fuerant polliciti. regẽ sibi creauerunt Clephen: qui cum à suorum

sangui

sanguine etiã nõ abstineret, in insidias lapsus, cædi meruit. quo cæso Lõgobardi XXX. duces legere, qui Italiã regerẽt, quæ à Samnitibus ad alpeis, præter urbem Ro. & portum, ditionis eorũ erat. Tiberius in oriente Persas sæpe profligatos intra suos fines cõpulit, recepta Mesopotamia. Longobardi rupto cũ imperatore fœdere, urbem Ro. graui obsidione premũt: sed eos multitudo decidentiũ imbrium à mœnibus repulit. Qui existimantes sacrum quoddam uiolari, magno silentio eo animo cõcesserunt amplius cum hostilibus armis nõ redituri. Secuta est imbres longa siccitas, & inde caritate annone laboratũ est. Tiberius Mauricium generũ suum adoptauit. Tiberij felicitas multi nominis fuisset, si res in occidente ut in oriente ei successissent. Imperauit annis VII. Mauricium generum suum consortem imperij fecit, qui successit.

MAVRICIVS

MAuricius gerendis rebus in initio felix, Armenos & Persas per legatos fudit, Mœsia Scythas repulit. In Italia Lõgobardos repressit. Deinde auspicijs Theodosii filij sui, & Germani soceri, uictos Hunnos, Pãnonijsq; exactos ad solitudines fugauit, & Chaganum afflixit illorũ ducem. Romanus quidam patritius, non abnuente Augusto, cum Longobardis sæpius pugnauit, & uictor primus Italiæ exarchus factus est. felix est qui uictoriã assecutus temperare se didicerit. Romanus Græcis mundicijs nutritus, ad delicias animum flexit, simulq; ad rapinas. Mauricius uero ueruit: cuius mens (quia pax erat) cumulandis thesauris accensa finem non inueniebat. ea de causa tenax factus, stipendia aut rara, aut nulla dabat: factaq; contra eum conspiratio est ab exercitu, qui Sarmatico limiti præpositus erat: cuius dux Phocas. Rumor ad Augustum peruenit, qui Philippicum generum accersiri iubet: cui aperuit, quomodo per nocturnam quietẽ bis terue admonitus erat, uti cum tota familia à Phocate præcaueret. Philippicus admirans dixit se noscere hominem, qui tale facinus non auderet, cum nimis timidus esset, improbus tamen. propter id, inquit Mauricius, mihi cauendum est: nam qui timidi sunt, postquam scelera ineunt, parcere nesciunt, & sæuius agunt. Cogitemus igitur ne res eueniat. tum Philippicus, liberalitate opus est, ea sola milites etiam irati sedantur. Mauricius surdis auribus audiebat, aut cogitabat inferos pecunia placare, ne acciperent admitterentq;: aut ne priuatus ut antea inter notarios lateret: notarius enim fuerat, & ob diligentiam à Iustino præfectus uigilum factus, inde Tiberij gener, post Augustus. Longe auarius q̃ ante omnia negocia principis agebantur, ut opinor, ob fatorum necessitatẽ: cum milites id amplius ferre nõ possent, presertim qui contra impetum Scytharum positi erant, loco sterili ac difficili, & gelu horrido, coniurauere in caput Mauricij. sed cũ ad opus uentũ est, Chalcedone tota domus ferè cum principe cæsa est; quod ei non cõtigisset, si non fraudasset milites stipendio, si ut decebat uixisset. Ferunt enim nihil esse in eo qui imperat auaricia detestabilius: fœdum crimen est, & parens omnium malorum. Hinc rapinæ, hinc cædes, hinc dominandi cupido ortum habuere. Hæc in Pertinacem cætera uirum integrũ ac sanctum milites armauit: contra liberalitas Alexandro Magno imperium propagauit. Vtinam Maurici aut Iustinum, aut socerum tuum imitari didicisses. ab illo Iustino æs alienum persolutum est. hic Tiberius cum uxore Anastasia, placido certamine indigentibus largas opes dedit. sed tu uenti facto concederes, thesauris inhiando gladio iugulum præbuisti. Imperauit Mauricius annis XX.

PHOCAS

PHocas ab scelerato exercitu, citius dux erat, imperator lectus est, qui penè Mauricij oblitus, nec tanta cæde edoctus, auarissime tributa exigenda mandauit: tenacius priore aurum seruans, secretò cum suis aulicis Persico more omnia disponens. & hi legatos audiebant, iudicia pendebãt, magistratus dabant, quo in eo qui imperat miserius & deterius nihil est. Palatini enim fumi grauiter lædere solẽt. gratiores apud eum erant, qui inexplebili rapacitate populos uexabãt. stipẽdia nunq; negauit, quæ tamen parcissime dabat. unum porrò sanxit, quod laudem meruit, hoc est, urbem Romam totius salutaris uitæ caput esse, cum antea propter sedem principis Constantinopolis

haberetur

haberetur. Desidia & ignauia imperatoris, Romanorum hostes potentiores facti occidentis diœcesi, Germanias cum insulis, Gallias, Hispanias, & bonā partem Italiæ, Pannoniasq; & Mœsiam abstulerant, & magnā partem Africę. Orientis uero Iberos, Armenias, Arabas, & hinc Dardanos, & mediterranea Macedoniæ & Thraciæ. Chaganus Thrax, Hunnorum rex modo huc, modo illuc undiq; discurrebat. Mesopotamiam, Assyriam Persæ occupauerant. Aegyptum Saraceni uastauerant. Proh dedecus, nostræ uires adeo defecerant per luxum ac libidinem, ut imperium Romanum solo tantum nomine cōstaret. Res enim pub. uindices nō habebat. magnā spem in initio præbuit de se Phocas, quòd homo militaris, sed omēs fefellit opinio. Itaq; ex omni parte reges soluti metu, irruebant. eoq; uentum est, ut aut nomen imperij deleretur, aut Phocas occumberet. Erat acceptus imperatori Priscus patricius gener Heraclonæ. Huius filius Heraclius pro prætore Africam administrabat: ij tres de imperatore occidendo coniurationē inierunt. Heraclonas quia magister militiæ erat, in Thracia uelut defensurus regionem & propulsurus Barbaros exercitum coegit. Heraclius ex Africa Constantinopolim uenerat, ne pater defectionis suspicionē faceret. Conueniunt statuto tēpore, fit de industria tumultus: dum milites prætoriani accurrūt, cōiurati principem obtruncant. Milites primum Heraclium imperatorē, Cæs. Aug. pronunciant. Populus deinde & senatus ingenti acclamatione probauit.

HERACLIVS

HEraclij Sergius Constantinopolitanus pontifex caput diademate cinxit, eadēq; die Fabiam Eudoxiam duxit uorem: simulq; & sacratissimæ coronæ, & nuptiarum pompa celebrata est. Totum orientem uastauerant Persæ, & legiones sæpius reparatas, sæpius deleuerant. Hinc Scythæ & Auari Europam diripuerant, & Rom. milites interfecerant; paucissimi in tot cædibus supererāt, ex his qui militauerant sub Mauricio & Phocate. uix crediderim quod quidam scribunt duos tantum superfuisse. Ambiguus erat Heraclius, Europam'ne an Africam uindicaret. Crispum Cappadociæ præfecit. fœdus cum Chagano ante lōgum murum Anastasii percussit. cum Longobardis induciæ nondum exierant, Africam firma præsidia tuebant. Itaq; tota mole ad orientem liberandum conuersus est. priusquam bellum gereret, legatos misit ad Cosroen, ut à uastatione urbium & Romanorum cæde cessaret: utq; iam satur humano sanguine rediret in Persida. deinde frustra orauit inducias. ille cui animus omnia perdendi erat, bis legatos contempsit. tandem spretis conditionibus pacis, superbe & contumeliose respondit, se nunquam cum Romanis quieturum, nisi postposita & abnegata Iesu Nazareni crucifixi religione, Mitram, hoc est, Solem qui unicus est deus, adoraret. Imperator indignatus, desperata pace, expeditionē quam cœperat, parauit: acrem delectum undiq; haberi iussit: nouas legiones scripsit. Nam ueteres occiderāt, & priusquam ad bellum duceret exercuit, ut solet de tyronibus fieri. ad liberandū orientem pergit. Cosroes factus de bello certior, Palæstinam Iudæamq; diripuit. Hierosolymas post longam Christianorū occidionem, exhaustis omnibus, & omni supellectile consumpsit. Lignum salutiferæ crucis, unà cum sanctissimo urbis episcopo, in auita regna ferri iussit. Ostanem satrapam cum ualido exercitu, contra uenientem Heraclium misit. res primum leuibus prælijs tentata est, deinde totis uiribus pugnatum est. Persæ uicti terga dedere. Cæsa sunt hostium supra triginta milia, Ostanes fugit. Saraces & Sarabasses duces cecidere. nec tanta cæde ulti sumus. Iamq; iterum ac tertio uictores, deleto ac cæso supplemēto longe maiore, cum duce Saic & Razetene, in uiscera Persidis superato Tigride penetrauimus. sæuitūq; est, nō modo in homines, uerum in urbium direptiones, nec temperatū est à profanus hostiū templis, qua strage nostra uulnera recōpensauimus. secundo & tertio prælio, cœlesti auxilio usi, uictoriā assecuti sumus. sed tertius ille congressus cæsis multis milibus, finem bello Persico fecit. Cosroes desperatis rebus Ctesiphontem aufugit, ubi à Siroe filio interfectus est, quòd pater Medarsę filio alteri, sed natu minori regnum tradiderat. quare & hic cecidit uxoresq;. negocio perfecto, Siroes ablatas opes quas reperit, captiuosq; Romanis, & lignū uitæ restituit Heraclio, & prim⁹ ipse de morte patris ac fratris scripsit ad principē.

Paxq;

Pax ei data est, ijs conditionibus, ut limes Persici ac Romani imperij Tigris esset, atque Persæ Mesopotamiam non attentarent. tertiæ pugnæ dies, fastis Rom. ascriptus adhuc magnæ uenerationis est. Exercitus uictor & laureatus onustus ferculis atque trophęis magna lætitia & ingenti gloria Constantinopolim redit. dux purpuratus aureo inuectus curru, non lauream manu, sed lignũ crucis tenens, se lætantibus populis spectandum præbuit. Gratum & salutiferum spectaculum. occurrentibus sacerdotibus regio ornatu insignibus, pompaque admirabili, præeunte pont. in sacratissimo templo positum est. maior hic certe triumphus, quàm qui de Gilemere uicto & Africa recuperata habitus est. Imperauit Heraclius annis XXXI. ferunt hydropisi occubuisse. Alij scribunt nouo cladis genere, testium folliculo sursum uerso, simul cum uirili membro, & semper tento: adeo ut quoties meieret, nisi tabula umbilico admota prohibente, uultum lotio sparsisset. existimant ob illicitas nuptias accidisse. Lapsus etiam fertur in hæresim Monothelitarum.

MAGMED

HVius tempore prodisse in lucem Magmed memoriæ proditum est, obscuris genitum in Arabia parentibus, captumque ab Scenitis (Numidarũ more uiuunt) & mox uenditũ. Abdimoneples Ismaelitici generis emit locuples mercator, qui nõ ut seruum, sed liberũ loco educauit. Forma puerũ conciliabat. cum adoleuisset mercimonijs pręposuit: qui dexteritate ingenij cũ ualeret, cõmercio usus Christianorũ Iudæorumque & aliorum, & lucro augendo diligens, primũ domino gratus, inde in notitiã plurimorum uenit. Erat tum in Arabia Sergius monachus. Eò enim è Byzantio fugerat, scelestæ opinionis pœnas metuens, inque domũ Abdimoneplis consuetudine diuertebat, Magmedi plurimũ fauẽs: nactusque iuuenis facilitatẽ atque prõptitudinẽ, in diuersa haud difficulter deduxit. Interea herus moritur sine liberis. uxor uidua dum uirũ quæreret, & esset quinquagenaria, domique haberet ualidum annis iuuenem, domesticis nuptijs usa traditur, Sergio (uti ego existimo) persuadente. iuuenis magicæ uanitatis non expers, potens pollensque carmine, intra paucos dies muliebri mẽti mirum de se studium immiscuit, adeo ut illa nimio ardore deperiret. Corripiebatur Magmed comitiali morbo: quod ubi uxor animaduertit, ægre ferens rogauit quidnam rei esset. tum ille monitis Sergij, desine mirari, inquit, morbus abest: sed conspectum cœlestis nuncij ad me dei iussu uenientis, ferre cum nequeam, mens & membra obstupescunt. idemque contingere omnibus prophetis narrabat, se quoque prophetam esse dictitans. Vana spe elusa fœmina, fidem præstitit: & quem modo amabat, obseruare simul & colere cœpit. in ea persuasione cum diem obijsset, hæredem uirum toto (ut aiunt) axe scripsit. ijs opibus fretus, palàm de se loquebatur. multi assentiebantur, præsertim fœminæ, inter quas antea gloriabunda uxor, nomen laudesque mariti & cœlestiũ cõgressus disseminauerat: si qui uero repugnarẽt, cogebant armis: breuique sermone & metu exercitũ satis amplum coegit. Negligentia Cęs. Augusti animos prębuit, qui exiguis copijs primos illos conatus effringere potuit. neglectus ignis paulatim augescens, cum fomes suppetit, absumit omnia: desidiaque nostrorũ, perniciosa tabes creuit, cui fomentum medicæ manus adhibere nequeunt. Arabes primi defecere, proximæ dein de regiones, ipsaque inuaditur Syria: in qua ferax Damascus ui expugnata, uiuentis Phylarchi & templũ & diuinos honores principes inspexit. pugnasse postea fertur cũ Persis, & partem copiarum amisisse, redijsseque ad suos Arabas, copiasque suppleuisse Scenitis, manu tum bello ualidissima, & rebus gestis clara: quæ indignata ob negata stipendia fraude quæstorum, & Romani ducis tenacitate, Magmedi hæsit: & tunc defecisse prouincias quidam scribunt. Scriptor haud ignobilis, qui paulo post illa tempora fuit, tradit Magmed cum plerisque asseclarum cohortibus Syriam intrasse, & per legatos petijsse ab Heraclio regiones ad incolendum, atque impetrasse: & ingentem illum numerum, cum alimenta deessent, direptionibus agrorum uillarumque & urbium quæsiuisse. adijciunt post rapinas reuersum eum ad antiquas sedes, aperuisseque leges, & fuisse legislatorem: tandem natum annos quadraginta ueneno interijsse, quod affines dominorum, ad quos hæreditas spectabat, parauisse ferunt, & clàm cibis immiscuisse. Eo sublato Ismaelitica

Ismaelitica gens, quod ab duce didicerat, ferre palàm deterrita non est. Tota ferè quæ antea cœperat cessit Aphrica, sed oræ mediterranei maris longe serius. Demum dessidia Romanorū principum, eò superstitio creuit, ut magnitudine eius atq; armis perterritus oriens, & bona pars Europæ, non sine clade, & nostra ignominia desciuerit.

DE PROGENIE HERACLII

Heraclius ex Fabia Eudoxia uxore suscepit Epiphaniam & Heraclium, qui Constantinus nouus appellatus est, quem ab ineunte ætate sacro diademate adornauit pater. Defunctæ Fabiæ funus cum efferretur, puella forte quadam spuit per fenestram, contigitq; tetigisse elatum cadauer: nulla facta mora comprehensa, & rogo Fabiæ posita, uiua exusta. Duxit postea Martinam filiam fratris, lata lege, ut idem omnibus liceret: ex qua genuit Heraclonam. Successit primum patri Constantinus nouus, qui regnum à patre accepit, non malum fidei dogma: nondum annum imperans, à nouerca ueneno sublatus est. Arripuit imperium Martina cum Heraclona, qui natus erat annos decem, & ij conspiratione senatus ante biennium capti, & in exilium Cappadociam missi. mulieri linguam præcidunt, ne oratione, qua plurimum ualebat, populos commoueret: puero absciderunt nasum, ne decor aut gratia in uultu miserationem facerent. Senatus tunc sine militibus principē fecit, quod raro contigit, & ante & post Tacitum. Augustus electus est Constans Constantini filius, genitus ex Gregoria filia Nicetæ patricij. & is filius Gregoræ, qui multum dilectus ab Heraclio fuerat, magnisq; honoribus functus. Constans uero dum frustra in Longobardos impetum facit, in suos conuertit iram. laminas argenteas, quibus Pantheon tegebatur, & alia quædam pretiosa, reliquias hostilium prædarum atq; incendiorum substulit, & secum in Siciliam tulit. Dumq; ibi in balneis se lauat, à ministris, autore Mazese, interfectus est. Qui dum pace Constantinopoli fruitur, mortem obijt, regnumq; per manus filio Iustino tradidit. In hoc defecit Heraclij progenies. decimo imperij anno, deiectus solio à Leontio patricio, exul in Ponto, afflictus calamitate occubuit, abscisis naribus. Soli Heraclio inter omnes principes Ro. quantum rerum gestarum monimenta docent, stirpis suæ apud inferos sextum legere Augustum, Lachesis suo inextricabili uolumine concedit. Præfuerunt omnes annis LXXXVII.

COMPENDII ROMANAE HISTORIAE
per Pomponium Lætum finis.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER. QVARTVSDECIMVS.

POST emensos insuperabilis expeditionis euentus, languentibus partium animis, quas periculorum uarietas fregerat & laborum, nondum tubarũ cessante clangore, uel milite locato per stationũ hiberna, fortunæ sæuientis procellæ tẽpestates alias rebus infudere cõmunibus, per multa illa et dira facinora Cęsaris Galli, qui ex squalore nimio miseriarum, ætatis adultæ primitijs, ad principale culmen insperato cultu prouectus, ultra terminos potestatis delatæ procurrens, asperitate nimia cuncta fœdabat. Propinquitate enim regiæ stirpis, gentilitateq́ etiamnum Constantini nominis efferebatur in fastus, si plus ualuisset, ausurus hostilia in autorem suæ felicitatis, ut uidebatur: cuius acerbitati uxor graue accesserat incentiuum, germanitate Augusti turgida supra modum, quam Annibaliano regi fratris filio antehac Constantinus iunxerat pater: Megæra quædam mortalis, inflammatrix sæuientis adsidue, humani cruoris auida nihil mitius q̃ maritus: qui paulatim eruditiores facti processu temporis ad nocendũ, per clandestinos uersutosq́ rumigerulos, compertis leuiter addere quædam male suetos, falsa & placentia sibi dicentes, affectati regni, uel artium nefandarũ calumnias insontibus adfingebant. Eminuit aũt inter humilia, supergressa iam potentia fines mediocrium delictorũ, nefanda Clematij cuiusdam Alexãdrini nobilis mors repentina: cuius socrus cõmisceri sibi generum flagrans, eius amore nõ impetrato, ut ferebatur, per palatij pseudothyrum introducta, oblato pretioso reginę monili id assequuta est, ut ad Honoratum, tum comitem orientis, formula missa, letali odio scelere nullo contactus idem Clematius, nec hiscere nec loqui permissus occideretur. Post hoc impie perpetratum quod in alijs quoq; iam timebatur, tanq̃ licentia crudelitati indulta, per suspicionum nebulas æstimati quidam noxij damnabantur: quorum pars necati, alij puniti bonorũ mulctatione, actiq́ laribus suis extorres, nullo sibi relicto præter querelas & lachrymas, stipe collatitia uictitabant: & ciuili iustoq́ imperio ad uoluntatem conuerso cruentam, claudebantur opulentæ domus & claræ. Nec uox accusatoris ulla, licet subditi, in his malorum quærebatur aceruis, ut saltem specie tenus crimina præscriptis legum cõmitterẽtur, quod aliquoties fecere principes sæui. sed quicquid Cæsaris implacabilitati sedisset, id uelut fas iusq́ perpensum confestim urgebatur impleri. Excogitatum est super his, ut homines quidam ignoti, uilitate ipsa parum cauendi, ad colligẽdos rumores per Antiochię latera cuncta destinarentur, relaturi quæ audirẽt. hi peragranter & dissimulanter honoratorum circulis adsistendo, peruadendoq́ diuites domos egentiũ habitu, quicquid noscere poterant uel audire, latenter intromissi per posticas in regiam nunciabant: id obseruantes conspiratione concordi, ut fingerent quædam, & cognita duplicarent in peius: laudes uero supprimerent Cæsaris, quas inuitis cõpluribus formido malorum impendentium exprimebat. Et interdum acciderat, ut si quid in penetrali secreto, nullo citeriore eius uitæ ministro præsente, paterfamiliâs uxori susurrasset in aurem, uelut Amphiarao referente, aut Martio, quondam uatibus inclytis, postridie disceret imperator. Ideoq́ etiam parietes arcanorum soli conscij timebantur. Adolescebat aũt obstinatum propositũ erga hæc & similia multa scrutandi, stimulos admouẽte regina, quæ abrupta e mariti fortuna stridebat in exitium pręceps: cum eum potius lenitate fœminea ad ueritatis humanitatisq́ uiam reducere utilia suadendo deberet, ut in Gordianorum actibus factitasse Maximini truculenti illius imperatoris retulimus coniugem. Nouo deniq́ perniciosoq́ exemplo idem Gallus ausus est inire flagitium graue, quod Romæ cum ultimo dedecore tentasse aliquãdo dicitur Gallienus: & adhibitis paucis

Stipe collatitia uictitabant

Flagitium Galli

Vesperi per tabernas palabatur, quid de Caesare sentirent clàm ferro succinctis, uesperi per tabernas palabaẽ & compita, quæritãdo Græco sermone, cuius erat impendio gnarus, quid de Cęsare quisq; sentiret. & hæc cõfidenter agebat in urbe, ubi pernoctantiũ luminũ claritudo dierũ solet imitari fulgorem. Postremo agnitus sæpe, iamq; si prodisset, conspicuũ fore se cõtemplans, non nisi luce palàm egrediens ad agenda quæ putabat seria, cernebaẽ. Et hæc quidẽ medullitus multis gemẽtibus agebanẽ. Thalassius uero ea tẽpestate præfectus prætorio, pręsens ipse quoq; arrogantis ingenij, cõsiderans incitationẽ eius ad multorũ augeri discrimina, non maturitate uel cõsilijs mitigabat, ut aliquoties celsę potestates iras principũ molliuerunt: sed aduersando iurgandoq; cum parũ congrueret, ad rabiẽ euibrabat eum, Augustum actus eius exaggerando creberrime docens, idq; incertum qua mente, ne lateret affectans. quibus mox Cæsar acrius efferatus, uelut cõtumaciæ quoddam uexillum altius erigẽs, sine respectu salutis alienæ uel suæ, ad uerrẽda supposita instar rapidi fluminis irreuocabili impetu ferebaẽ. Nec sanè hæc pernicies sola orientẽ diuersis cladibus affligebat. Namq; & Isauri, quibus usitatũ est sæpe pacari, sæpeq; inopinis excursib. cunctamiscere, ex latrocinijs occultis & raris, alente impunitate adolescentẽ in peius audaciam, ad bella grauia proruperũt: diu quidẽ perduelles spiritus irrequietis motibus erigentes, hac tamen indignitate perciti uehemẽter, ut iactabant: φ eorũ quidã capti consortes apud Iconium Pisidiæ oppidũ in amphitheatrali spectaculo feris prædatricibus obiecti sunt, præter morem. Atq;, ut Tullius ait, ut etiam feræ monitæ plerunq; ad eum locum ubi aliquando pastæ sunt, reuertuntur: ita oẽs instar turbinis digressi montibus impeditis & arduis, loca petiuere mari confinia. per quæ in latebrosis sese conuallibus occultantes, cum appeteret nox, luna etiã tum cornuta, ideoq; nondũ solido splendore fulgente, nauticos obseruabant. quos cum in somnum sentirent effusos, per ancoralia quadrupedo gradu repentes, seseq; suspensis passibus iniectãtes in scaphas, eisdem nihil opinantibus adsistebant: & incendente auiditate sæuitiã, ne cedentiũ quidem ulli parcendo, obtruncatis omnibus, merces opimas uel utiles nullis repugnantibus auertebãt: hæcq; nõ diu sunt perpetrata. Cognitis enim uiatorũ cæsorũ funeribus, nemo deinde ad has stationes appulit nauẽ: sed ut Scironis prærupta letalia declinantes, littoribus Cyprijs contigui nauigabant, quà Isauriæ scopulis sunt cõtrouersa. Procedente igitur mox tẽpore cum aduectitium nihil inueniretur, relicta ora maritima in Lycaoniam adnexam Isauriæ, se contulerunt: ibiq; densis interobsidentiũ itinera prætenturis, prouincialium & uiatorum opibus pascebantur. Excitauit hic ardor milites, per municipia plurima quæ ijsdem conterminant dispositos & castella: & quisq; serpentes latius pro uiribus repellere moliens, nunc globis cõfertos, aliquoties & dispersos, multitudine superabatur ingenti: quæ nata & educata inter editos recuruosq; ambitus montium, eos ut loca plana persultat & mollia, missilibus obuios eminus lacessens, & ululatu truci perterrens. Coactiq; aliquoties nostri pedites ad eos persequendos scandere cliuos sublimes, etiamsi lapsantibus plantis frutecta prensando uel dumos ad uertices uenerint summos, inter arcta tamẽ & inuia nullas acies explicare permissi, nec firmare nisu ualido gressus, hoste discursatore rupium abscisa uoluẽte superne, periculose per prona discedunt: aut ex necessitate ultima fortiter dimicantes, ruinis ponderum immanium consternuntur. Quamobrem circumspecta cautela obseruatum est deinceps, & cum edita montium petere cœperint grassatores, loci iniquitate milites cedunt. Vbi autem in planicie potuerint reperiri, quod contingit assidue, nec exertare lacertos, nec crispare permissi tela, quæ uehunt bina uel terna, pecudum ritu inertium trucidanẽ. Metuentes igitur ijdem latrones Lycaoniam magna parte campestrem, cum se impares nostris fore cõgressione stataria documẽtis frequẽtibus scirent, tramitibus deuijs petiuere Pamphyliã, diu quidem intactã, sed timore populationum & cædium, milite per omnia diffuso propinqua, magnis undiq; præsidijs cõmunitam. Raptim igitur properantes, ut motus sui rumorẽ celeritate nimia præuenirent, uigore corporum ac leuitate confisi, per flexuosas semitas ad summitates collium tardius euadebant. Et cum superatis difficultatibus arduis, ad supercilia uenissent fluuij Melanis alti & uerticosi, qui pro muro tuetur accolas circũfusos, urgente nocte adulta temporeq; quieuere paulisper lucẽ opperientes. Arbitrabanẽ enim nullo impediẽte transgredi

Vexillum contumaciæ

Isauri

Scironis prærupta

Lapsantibus plantis

Crispare tela

Congressio stataria

greßi inopino accurſu oppoſita quæq; uaſtare: ſed incaſſum labores pertulere grauiſſimos. Nam ſole orto, magnitudine anguſti gurgitis & profundi à tranſitu arcebãtur: & dum piſcatorios quærunt lenunculos, uel innare temere contextis ratibus parant, effuſæ legiones, quæ hyemabãt tunc apud Sideniſtem, impetu occurrere ueloci: & ſignis prope ripam locatis ad manus cõminus conſerendas, denſas ſcutorum compages ſcientiſsime præſtruebant: auſos quoq; aliquos fiducia nandi, uel cauatis arborum truncis amnem permeare latenter, facillime trucidarunt. Vnde tentatis ad diſcrimen ultimum artibus multũ, cum nihil impetraretur, pauore uiq; repellente extruſi, & quò tenderent ambigentes, uenere prope oppidum Laranda: ibi uictu recreati & quiete, poſtq; abierat timor, uicos opulentos adorti, equeſtrium adiumento cohortium, quæ caſu propinquabant, nec reſiſtere planicie porrecta conati digreßi ſunt: rettoq; concedentes, omne iuuentutis robur relictum in ſedibus acciuerunt. Et quoniã inedia graui adflictabantur, locum petiuere Paleas nomine, uergentem in mare, ualido muro firmatum: ubi conduntur nunc uſq; cõmeatus, diſtribui militibus omne latus Iſauriæ defendentibus adſueti. Circunſtetere igitur hoc munimentum per triduũ & trinoctium: & cum neq; accliuitas ipſa ſine diſcrimine adiri letali, nec cuniculis quicq; geri poſſet, nec procedebat ullum obſidionale commentum, mœſti excedunt, poſtremo irã ſubeunte maiora uiribus aggreſſuri. Proinde concepta rabie ſæuiore, quam deſperatio incendebat & fames, amplificatis uiribus ardore incohibili in excidium urbium matris Seleuciæ efferebantur, quã comes tuebatur Caſtritius, tresq; legiones bellicis ſudoribus induratæ. Horum aduẽtum prædocti ſpeculationibus fidis rectores militum, teſſera data ſolenni, armatos omnes celeri eduxere procurſu: & agiliter prætèrito Calicadni fluminis ponte, cuius undarum magnitudo murorũ alluit turres, in ſpeciem locauere pugnandi. Neq; tamen exiluit quiſquã, nec permiſſus eſt congredi. Formidabatur enim flagrans ueſania manus, & ſuperior numero, & ruitura ſine reſpectu ſalutis in ferrum. Viſo itaq; exercitu procul, auditoq; liticinum cantu, repreſſo gradu parumper ſtetere prædones: exertantesq; minaces gladios poſtea lentius incedebãt: quibus occurrere bene pertinax miles explicatis ordinibus parans, haſtisq; feriens ſcuta, qui habitus irãm pugnantiũ cõcitat et dolorẽ, proximo iam geſtu terrebat. Sed eum in certamen alacriter conſurgentem reuocauere ductores, rati intempeſtiuũ anceps ſubire certamen, cum haud longe muri diſtarent, quorũ tutela ſecuritas poterat in ſolidò locari cunctorũ. hac ĩdi perſuaſione, reducti intra mœnia bellatores, obſeratis undiq; portarum aditibus, propugnaculis inſiſtebant & pinnis, cõgeſta undiq; ſaxa telaq; habentes in promptu, ut ſi quis ſeſe proripuiſſet ulterius, multitudine miſsilium ſterneretur & lapidum. Illud tamen clauſos uehementer angebat, q captis nauigijs, quæ frumenta uehebãt per flumen, Iſauri quidẽ alimentorũ copijs adfluebant: ipſi uero ſolitarum rerum cibos iam conſumendo, inediæ propinquantis ærumnas exitialeis horrebant. Hæc ubi latius fama uulgaſſet, miſſæq; relationes adſiduæ Gallum Cęſarem permouiſſent, quoniã magiſter equitum lõgius ea tempeſtate diſtinebatur, iuſſus Comes orientis Nebridius, contractis undiq; militaribus copijs ad eximendam periculo ciuitatem amplam & opportunam, ſtudio properabat ingenti: quo cognito abſceſſere latrones, nulla re amplius memorabili geſta, diſperſiq;, ut ſolent, auia montium petiere celſorum. Eò adducta re per Iſauriam, rege Perſarũ bellis finitimis illigato repellẽteq; à conlimitijs ſuis ferociſsimas gẽtes, quæ mente quadam uerſabili hoſtiliter cum ſæpe inceſſunt, & in nos arma mouentem aliquoties iuuant, Nohodares quidam nomine è numero optimatum, incurſare Meſopotamiã quoties copia dederit ordinatus, explorabat noſtra ſolicite, ſi reperiſſet uſquam locum ui ſubita perrupturus. Et quia Meſopotamiæ tractus omnes crebro inquietari ſueti, prætenturis & ſtationibus ſeruabanẽ agrarijs, leuorſum flexo itinere Oſdruenæ ſubſederat, æſtimans partes, nouũ parumq; aliquando tentatum cõmentum adgreſſus: quod ſi impetraſſet, fulminis modo cuncta uaſtaret. Erat autem quod agitabat huiuſmodi: Batne municipium in Anthemuſia conditum Macedonum manu priſcorum, ab Euphrate flumine breui ſpacio diſparatur, refertum mercatoribus opulentis: ubi annua ſolennitate prope Septẽbris initium ad nundinas magnã promiſcuæ fortunæ conuenit multitudo, ad commercanda quæ

Lenunculi piſcatorij

Victu recreati & quiete

Obſidionale commentum

Oſdruena

Indi mittunt & Seres, aliaq; plurima uehi terra mariq; consueta. Hanc regionē præstitutis celebritati diebus inuadere parans dux antè dictus, per solitudines Aboræq; amnis herbidas ripas, suorū indicio proditus, qui admissi flagitij metu exagitati ad præsidia discurrere Romana, absq; ullo egressus effectu, deinde tabescebat immobilis. Saraceni tamen nec amici nobis unq;, nec hostes optandi, ultro citroq; discursantes, quicquid inueniri poterat, momēto tēporis parui uastabāt, miluorū rapaci uitę similes: qui si prædā dispexerint celsius, uolatu rapiunt celeri, aut si impetrarint, nō immorant. Super quorum moribus licet in actibus principis Marci, & postea aliquoties meminerim retulisse, tamē nunc quoq; pauca de ijsdem expediam carptim. Apud has gentes, quarum exordiens initium ab Assyrijs ad Nili cataractas porrigitur & confinia Blemyarum, omnes pari sorte sunt bellatores, seminudi, coloratis sagulis pube tenus amicti, equorum adiumento pernicium, graciliumq; camelorū per diuersa reptantes in tranquillis uel turbidis rebus: nec eorū quisquā aliquādo stiuam apprehendit, uel arborem colit, aut arua subigendo quæritant uictum: sed errant semper per spatia longe lateq; distenta, sine lare, sine sedibus fixis aut legibus: nec idem perferunt diutius cœlum, aut tractus unius soli illis unq; placet. uita est illis semper in fuga, uxoresq; mercenarię conductæ ad tempus ex pacto: atq; ut sit species matrimonij, dotis nomine futura cōiunx hastam & tabernaculum offert marito, post statum diem si id elegerit discessura: & incredibile est, quo ardore apud eos in Venerem uterq; soluitur sexus. Ita aūt quoad uixerint, late palātur, ut alibi mulier nubat, in loco pariat alio, liberosq; procul deducat, nulla copia quiescendi permissa. Victus uniuersis caro ferina est, lactisq; abundans copia qua sustentātur, & herbę multiplices, & si quæ alites capi per aucupium possint, & plerosq; nos uidimus frumenti usum & uini penitus ignorantes. Hactenus de natione perniciosa: nunc ad textum propositū reuertamur. Dum hęc in Oriente aguntur, Arelate hyemem agens Constātius, post theatrales ludos atq; Circenses ambitioso editos apparatu, ad diem sextum idus Octob. qui imperij eius annum tricesimū terminabat, insolentia pondera grauius librans, si quid dubiū deferebatur aut falsum, pro liquido accipiens & comperto, inter alia excarnificatum Gerontium Magnentianæ comitem partis, exulari mœrore multauit. Vtq; ægrum corpus quassari etiā leuibus solet offensis, ita animus eius angustus & tener, quicquid increpuisset, ad salutis suæ dispēdium existimans factum, aut cogitatum, insontium cædibus fecit uictoriam luctuosam. Si quis enim militarium uel honoratorum, aut nobilis inter suos, rumore tenus esset insimulatus fouisse partes hostiles, iniecto onere catenarum in modum beluæ trahebatur: & inimico urgente, uel nullo, quasi sufficiente hoc solo quòd nominatus esset, aut delatus, aut postulatus, capite uel mulctatione bonorum, aut insulari solitudine damnabatur. Accendebant eius asperitatem iactata uulgo crimina, quibus imminui amplitudo imperij dicebatur: & iracundiæ suspicionem proximorum cruentæ blanditiæ, exaggerantium incidentia, & dolere impendio simulantium, si principis perditur uita, à cuius salute uelut filo pendere statum orbis terrarū fictis uocibus exclamabāt. Ideoq; fertur, neminem aliquādo ob hæc uel similia pœnæ addictum, oblato de more elogio reuocari iussisse, quod inexorabiles quoq; principes factitarūt: & exitiale hoc uitium, quod in alijs nonnunquam intepescit, in illo ætatis progressu effereuescebat, obstinatum eius propositum accendente adulatorum cohorte. Inter quos Paulus eminebat notarius, ortus in Hispania, glabro quidem sub uultu latens, odorandi uias periculorum occultas perquam sagax. is in Britanniam missus ut militares quosdam perduceret ausos cōspirasse Magnentio, cum reniti non possent, his licentius supergressus fluminis modo fortunis complurium sese repentinus infudit. & ferebat per strages multiplices ac ruinas, uinculis mēbra ingenuorū affligens, & quosdam obterens manicis, crimina scilicet multa consarcinando à ueritate longe discreta. unde admissum est facinus impium, quod Cōstantij tēporibus notam inusserat sempiternā. Martinus regens illas prouincias pro præfecto, ærumnas innocentiū grauiter gemens, sæpeq; obsecrās ut ab omni culpa immunibus parceret, cum nō impetraret, minabatur se discessurum: ut saltē id metuens perquisitor maleuolus, tandē desineret quieti coalitos homines in aperta pericula proiectare. Per hoc minui studium suum existimans Paulus, ut erat in

compli

De Saracenis

Seminudi Saraceni

Errant sine lare, sine legibus

Vxores ad tempus

Arelate Constantius hyemem agens

Cruentæ blanditiæ

Notā inussit

complicandis negocijs artifex dirus, unde & Catena inditum est cognomentum, uica
rium ipsum eos quibus parserat adhuc defensantem, ad sortem periculorum commu-
nium traxit. Et instabat ut eum quoq; cum tribunis & alijs pluribus ad comitatũ impe
ratoris uinctum perduceret: quo percitus ille exitio urgente, abrepto ferro eundẽ ado
ritur Paulum. Et quia languente dextera letaliter ferire non potuit, iam districtum mu
cronem in proprium latus impegit: Hocq; deformi genere mortis excessit è uita iustis-
simus, remora ausus miserabiles casus leuare multorum. Quibus ita sceleste patratis,
Paulus cruore perfusus, reuersus est ad principis castra, multos coopertos penè cate-
nis adducens, in squalorem deiectos atq; mœstitiam: quorum aduentu intendebantur
eculei, uncosq; parabat carnifex & tormenta. & ex ijs proscripti sunt plures, actiq; in
exilium alij: nõnullos gladij cõsumpsere pœnales. Nec enim quisquam facile meminit
sub Constantio, ubi susurro tenus hæc mouebantur, quenquam absolutum. Inter hæc
Orphitus præfecti potestate regebat Vrbem æternã ultra modũ delatæ dignitatis sese
efferens insolenter: uir quidem prudens, & forẽsium negotiorum oppido gnarus, sed
splendore liberalium doctrinarum minus quàm nobilem decuerat institutus: quo ad-
ministrante seditiones sunt cõcitatæ graues ob inopiam uini. huius auidis usibus uul-
gus intentum ad motus asperos excitatur & crebros. Et quoniã mirari posse quosdam
peregrinos existimo hæc lecturos, forsitan si contigerit: quamobrem cum oratio ad ea
monstranda deflexerit, quæ Romæ gererentur, nihil præter seditiones narratur, & tà-
bernas & uilitates harum similes alias: summatim causas præstringam, nusquam à ue-
ritate sponte propria digressurus. Tempore quo primis auspicijs in mundanum fulgo
rem surgeret uictura dum erunt homines Roma, ut augeretur sublimibus incremen-
tis fœdere pacis æternæ, uirtus conuenit, atq; fortuna, plerunq; dissidentes: quarum
si altera defuisset, ad perfectam non uenerat summitatem. eius populus ab incunabu-
lis primis adusq; pueritiæ tempus extremum, quod annis circumcluditur ferè trecen-
tis, circummurana pertulit bella: deinde ætatem ingressus adultam, post multiplices
bellorum ærumnas, alpes transcendit & fretum: in iuuenem erectus & uirum ex om-
ni plaga, quam orbis ambit immensus, reportauit laureæ triumphos. Iamq; uergens in
senium, & nomine solo aliquoties uincẽs, ad tranquilliora uitæ discessit. Ideo Vrbs ue
nerabilis post superbas efferatarum gentium ceruices oppressas, latasq; leges, funda-
menta libertatis & retinacula sempiterna, uelut frugi parens, & prudens, & diues, Cæ *Vrbs Cæsaribus tanquam liberis iura permisit*
saribus tanquam liberis suis regenda patrimonij iura permisit. & olim, licet otiosæ sint
tribus, pacatæq; centuriæ, & nulla suffragiorum certamina, sed Pompiliani redierit
securitas temporis: per omnes tamen quotquot sunt partes terrarum ut domina suspi
citur & regina, & ubiq; patrum reuerenda cum autoritate canicies, populiq; Roma-
ni nomen circumspectum & uerẽdum. Sed læditur hic cœtuum magnificus splendor
leuitate paucorum incondita, ubi nati sint non reputantium, sed tanquam indulta li-
centia uitijs, ad errores lapsorum & lasciuiam. ut enim Simonides Lyricus docet, bea-
te perfecta ratione uicturo ante alia patriam esse conuenit gloriosam. Ex his quidam
æternitati se commendari posse per statuas æstimantes, eas ardenter adfectant, quasi
plus præmij ex figmentis æreis sensibus carentibus adepturi, quàm ex conscientia ho
neste recteq; factorum: easq; auro curant imbractеari, quod Acilio Glabrioni dela-
tum est primo, cum consilijs armisq; regem superasset Antiochum. Quam autem sit
pulchrum exigua hæc spernentem & minima, ad ascensus ueræ gloriæ tendere lon-
gos & arduos, ut memorat uates Ascræus, Censorius Cato monstrauit. qui interroga *Dictũ Catonis*
tus quamobrem inter multos nobiles statuam non haberet, Malo, inquit, ambigere
bonos, quamobrem id non meruerim: quàm quod est grauius, cur impetrauerim muſ-
sitare. Alij summum decus in carrucis solito altioribus, & ambitioso uestium cultu po
nentes, sudant sub ponderibus lacernarũ, quas in colli exerta singulis ipsis adnectant,
nimia subtegminum tenuitate peruia, filis extãtes crebris à locis omnibus, maximeq;
sinistra: ut longioris fimbriæ tunicæ perspicua luceant uarietate liciorum, effigiatæ in
species animalium multiformes. Alij nullo quærente, uultus seueritate adsimulata, pa-
trimonia sua in immensum extollunt, cultorum (ut putant) feracium multiplicantes
annuos fructus, quæ à primo ad ultimum solem se abunde iactitant possidere: igno-

rantes profectò maiores suos, per quos ista magnitudo Romana porrigitur, non diuitijs eluxisse: sed per bella sæuissima, nec opibus, nec uictu, nec indumentorum uilitate à gregarijs militibus discrepantes, opposita cuncta superasse uirtute. Hinc ex collatitia stipe Valerius humatur ille Publicola: & subsidijs amicorum mariti inops cum liberis uxor alitur Reguli: dotatur ex ærario filia Scipionis, cum nobilitas florem adultæ uirginis, diuturnam absentiam pauperis erubesceret patris. Ad nunc si ad aliquem bene nummatum tumentemq; loculis honestus aduena salutatum introiueris, primitus tanquam exoptatus susciperis, & interrogatus multa, coactusq; mentiri, mirraris nunquam antea uisus, summatem uirum tenuem te sic enixius obseruantem: ut pœniteat hæc bona tanquam præcipua non uidisse ante decennium. Romanaq; affabilitate confisus, cum eadem postridie feceris ut incognitus hæres & repentinus, hortatore illo hesterna die mirãdo, qui sis uel unde uenias diutius ambigẽte. Agnitus uero tandem, & adscitus in amicitiam, si te salutandi adsiduitate dederis triennio indiscretus, & per totidem defueris, reuerteris ad paria perferenda: nec ubi esses interrogatus, & num è medio discesseris, ætatem omnem frustra in stipite conteres submittendo. Cum autem interuallata temporibus conuiuia longa & noxia cœperint apparari, uel distributio solennium sportularum, anxia deliberatione tractatur, an exceptis his quibus uicissitudo debetur, peregrinum inuitari conueniet: & si digesto plene consilio id placuerit geri, is adhibetur qui pro domibus excubat aurigarum, aut artem tesserariam profitetur, aut secretiora quædam se nosse confingit. Homines enim eruditos & sobrios ut infaustos & inutiles uitant quoq;: accedente quòd & nomenclatores adsueti hæc & talia uenditare mercede accepta, cœnis quosdam & prandijs inserunt subdititios ignobiles & obscuros. Mensarum enim uoragines, & uarias uoluptatum illecebras, ne longius progrediar, prætermitto: illuc transiturus, quod quidam per ampla spacia urbis, subuersasq; silices, sine periculi metu properanter equos uelut publicos signatis, quod dicitur, calceis agitant, familiarium agmina tanquam prædatorios globos post terga trahentes, ne Sannione quidem, ut ait Comicus, domi relicto. quo comitatu matronę complures opertis capitibus & basternis per latera ciuitatis cuncta discurrunt, utq; præliorum periti rectores primo cateruas densas opponunt & fortes, deinde leues armaturas, post iaculatores, ultimasq; subsidiales acies, si fors adegerit, inuasuras: ita præpositis urbanæ familiæ suspensæ digerentibus solicite, quos insignes faciunt uirgæ dextris aptatæ, uelut tessera data castrensi iuxta uehiculi frontem omne textrinum incedit: huic atratum coquinæ adiungitur ministerium, deinde totum promiscue seruitium, cum otiosæ plebis de uicinitate coniunctis. postrema multitudo spadonum à senibus in pueros delinens, coloris obluridi, distortaq; liniamentorum compage deformis: ut quaqua incesserit quisquam cernens mutilorum hominum agmina, detestetur memoriam Semiramidis reginæ illius ueteris, quæ teneros mares castrauit omniũ prima, uelut uim iniectans naturæ, eandemq; instituto cursu retorquẽs, quæ inter ipsa oriundi crepundia per primigenios seminis fontes tacita quodammodo lege uias propagandæ posteritatis ostendit. Quod cum ita sit, paucæ domus studiorum serijs cultibus antea celebratæ, nunc ludibrijs ignauiæ torrentes exundant, perflabili sono uocali tinnitu fidium resultantes. deniq; pro philosopho cantor, & in locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur: & bibliothecis sepulchrorum ritu in perpetuum clausis organa fabricantur hydraulica, & lyræ ad speciem carpentorum ingentes, tibiæq; & histrionici gestus instrumenta non leuia. Postremo ad id indignitatis est uentum, ut cum peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab urbe præcipites, sectatoribus disciplinarum liberalium impendio paucis sine respiratione ulla extrusis, tenerentur mimarum asseclæ ueri, quiue id simularunt ad tempus: & tria milia saltatricum ne interpellata quidem cum choris totidemq; remanerent magistris. Et licet quocunq; oculos flexeris, fœminas adiatim multas spectare cirratas, quibus si nup sissent per ætatem ter iam nixus poterat suppetere liberorum, adusq; tædium pedibus pauimenta terentes, iactari uolubilibus gyris, dum exprimunt innumera simulacra quæ finxere fabulæ theatrales. Illud autem non dubitatur, quòd cum esset aliquando uirtutum omnium domicilium Roma ingenuos aduenas

Interuallata conuiuia
Distributio sportularum
Ars tesseraria
Semiramis castrauit mares
Pro philosopho cantor accitur
Organa hydraulica

aduenas plerifq; nobiliū (ut Homerici baccarū suauitate Lotophagi) humanitatis multiformibus officijs retentabant. Nunc uero inanes flatus quorundā, uile esse quicquid extra urbis pomœriū nascitur æstimant, præter orbos & cœlibes: nec credi potest, qua obsequiorū diuersitate coluntur homines sine liberis Romæ. Et quoniā apud eos ut in capite mundi morborū acerbitates celsius dominantur, ad quos uel sedandos omnis professio medendi torpescit: excogitatū est adminiculum sospitale, ne quis amicum perferentē similia uideat. additūq; est cautionibus paucis, remediū aliud satis ualidū: ut famulos percontatū missos, quemadmodū ualeant noti hac ægritudine conligati, non ante recipiant domum q̄ lauacro purgauerint corpus. Ita etiam alienis oculis uisa metuitur labes. Sed tamen hæc cum ita tutius obseruentur, quidam uigore artuum imminuto rogati ad nuptias, ubi aurum dexteris manibus cauatis offertur, impigre uel usq; Spoletium pergunt. Hæc nobilium instituta. Ex turba uero imæ sortis & paupertinæ in tabernis aliqui pernoctant uinarijs: nōnulli uelabris umbraculorum theatralium latent, quæ, Campanam imitatus lasciuiā, Catulus in ædilitate sua suspendit omniū primus: aut pugnaciter aleis certant, turpi sono fragosis naribus introrsum reducto spiritu concrepantes: aut quod est studiorū omnium maximū, ab ortu ad uesperam sole fatiscunt uel pluuijs, præmia aurigarū equorumq; præcipua uel delicta scrutantes. Et est admodum mirū, uidere plebem innumerā mentibus ardore quodam infuso, cum dimicationum curulium euentu pendentem. hæc similiaq; memorabile nihil uel serium agi Romæ permittunt. ergo redeundum ad textum. Latius iam dissimulata licentia onerosus bonis omnibus Cæsar, nullum post hæc adhibens modum, Orientis latera cuncta uexabat, nec honoratis parcens, nec urbiū primatibus, nec plebeis. deniq; Antiochiæ ordinis uerendi duces sub uno elogio iussit occidi, ideo efferatus, quòd ei celebrari uilitatem intempestiuā urgenti, cum impenderet inopia grauius rationabili respōderunt. & perissent ad unū, ni Comes Orientis tunc Honoratus fixa cōstantia restitisset. Erat autē diritatis eius hoc quoq; indiciū, nec obscurū, nec latens, quòd ludicris cruentis delectabatur, & in circo sex uel septem aliquoties uetitis certaminibus pugilum uicissim se concidentiū, perfusorūq; sanguine specie ut lucratus ingentia lætabatur. Accendebat super his incitatū propositum ad nocendum aliqua mulier uilis, quæ ad palatium ut popo∫cerat intromissa, insidias ei latenter obtendi prodiderat ab militibus obscurissimis: quā Constantina exultans, ut in tuto iam locata mariti salute, muneratam, uehiculoq; impositā, per regiæ ianuas emisit in publicū, ut ijs illecebris alios quoq; ad indicāda proliceret paria uel maiora. Post hæc Gallus Hierapolim profecturus, ut expeditioni specie tenus adesset, Antiochēsi plebi suppliciter obsecrāti, ut inediæ dispelleret metū, quæ per multas difficilesq; causas affore iam sperabatur, non (ut mos est principibus quorū diffusa potestas localibus subinde medetur ærumnis) disponi quicq; statuit, uel ex prouincijs alimenta transferri conterminis: sed cōsularem Syriæ Theophilum propè adstantē, ultima metuenti multitudini dedit, assidue replicando, quòd inuito rectore nullus egere poterit uictu. Auxerunt hæc uulgi sordidioris audaciā. Et cum ingrauesceret penuria cōmeatuum, fames & furor, impulsu Eubuli cuiusdā inter suos clari, domū ambitiosam ignibus subditis inflammauit: rectoremq; ut sibi iudicio imperiali addictum calcibus incessens, & pugnis conculcans, seminecem laniatu miserādo discerpsit. Post cuius lachrymosum interitum in unius exitio quisq; imaginem periculi sui considerās, documento recenti similia formidabat. Eodem tempore Serenianus ex Duce, cuius ignauia populatā in Phœnice Cœlen antè retulimus, pulsatæ maiestatis imperij reus iure postulatus à lege, incertū qua potuit suffragatione absolui: aperte cōuictus, familiarem suum cum pileo, quo caput operiebat, incantato uetitis artibus, ad templum misisse fatidicum: quæritatum expresse an ei firmū portēderetur imperium, ut cupiebat. & iunctum duplexq; ijsdem diebus acciderat malum, quòd & Theophilum insontē atrox intercepit casus, & Serenianus dignus execratione cunctorū, innoxius modo nō reclamāte publico uigore discessit. Hæc subinde Constantius audiēs, & quædā referente Thalassio doctus, quem mouisse iam cōpererat, lege cōmuni, scribēs ad Cæsarem blandius adiumēta paulatim illi subtraxit, solicitari se simulans, ne quod

Coluntur orbi & cœlibes

Aurigarū fautrix plebes

Galli immanitas

Theophilus

Serenianus

militare otium ferè tumultuoſum in eius perniciem cōſpiraret, ſolisq; ſcholis iuſsit eſ-
ſe contentum palatinis,& protectorum cum ſcutarijs & gentilibus:& mandabat Do-
mitiano ex Comite Largitionum præfecto,ut cum in Syriam uenerit, Gallum, quem
crebro acceperat ad Italiam properare, blande hortaretur & uerecunde. Qui cum ue-
niſſet ob hæc feſtinatis itineribus Antiochiam, præſtrictis palatij ianuis, contempto
Cæſare,quem uideri decuerat, ad prætorium cum pompa ſolenni perrexit: morboſq;
diu cauſatus,nec regiam introijt, nec proceſsit in publicum: ſed abditus multa in eius
moliebatur exitium,addens quædam relationibus ſuperuacua, quæ ſubinde dimitte-
bat ad principem.Rogatus ad ultimum, admiſſusq; in cōſiſtorium,ambage nulla præ-
greſſa inconſiderate & leuiter: proficiſcere, inquit,ut præceptū eſt Cæſar, ſciens quòd
ſi ceſſaueris, & tuas & palatij tui auferre iubeo propediem annonas. Hocq; ſolo con-
tumaciter dicto,ſubiratus abſceſsit,nec in conſpectum eius poſtea uenit ſæpius accer-
ſitus.hinc ille commotus,ut iniuſta perferens & indigna,præfecti cuſtodiam protecto
ribus mādauerat fidis. Quo comperto Montius tunc quæſtor,aſper quidem, ſed ad le
nitatem propenſior, conſulens in commune, aduocatos Palatinarum primos ſchola-
rum alloquutus eſt mollius,dicens,nec decere hæc fieri,nec prodeſſe: addensq; uoces
obiurgatorio ſono,quòd ſi id placeret,poſt ſtatuas Conſtantini deiectas,ſuper adimen
da uita præfecto conueniet ſecurius cogitari. His cognitis, Gallus ut ſerpens appeti-
tus telo uel ſaxo,iamq; ſpes extremas opperiens, & ſuccurrens ſaluti ſuæ quauis ratio
ne colligi omnes iuſsit armatos:& cum ſtarēt attoniti, diſtricta dentium acie ſtridens,
Districta den- Adeſte, inquit, uiri fortes mihi periclitanti uobiſcum. Montius nos tumore inuſitato
tiū acie ſtridēs quodam & nouo,ut rebelles & maieſtati recalcitrantes Auguſtæ, per hæc quæ ſtrepit
incuſat:iratus nimirum,quòd cōtumacem præfectum,quid rerum ordo poſtulat igno
rare diſsimulantem,formidine tenus iuſſerim cuſtodiri. Nihil morati poſt hæc milita-
res, auidi ſæpe turbarum, adorti ſunt Montium primum, qui diuertebat in proximo,
leui corpore ſenem, atq; morboſum:& hirſutis reſticulis cruribus eius innexis, diuari-
catum ſine ſpiramento ullo aduſq; prætorium traxere præfecti.Et eodem impetu Do
mitianum præcipitem per ſcalas itidem funibus conſtrinxerunt: eosq; coniunctos per
ampla ſpatia ciuitatis acri raptauere diſcurſu.iamq; artuum & membrorū diuulſa com
page ſuperſcandentes corpora mortuorum, ad ultimam truncata deformitatem, ue-
lut exaturati mox abiecerunt in flumen.Incenderat autē audaces uſq; ad inſaniam ho
mines ad hæc quę nefarijs egere conatibus,Luſcus quidam curator urbis ſubito uiſus:
cumq; eo Sthenelaus baiulorum præcentor, ad expediendum quod orſi ſunt incitans
uocibus crebris, qui haud longe poſtea ideo uiuus exuſtus eſt. Et quia Montius inter
dilaniantium manus ſpiritum efflaturus, Epigonum & Euſebium,nec profeſsionem,
nec dignitatem oſtendens, aliquoties increpabat: qui ſint hi, magna quærebatur indu
ſtria.& nequid intepeſceret,Epigonus è Lycia philoſophus ducitū, & Euſebius è My-
ſia pietatis cognomento concitatus orator:cum quęſtor non hos, ſed tribunos fabrica
rum inſimulaſſet,promittentes armorū ſi nouæ res agitari cœpiſſent.Iiſdem diebus A-
pollinaris Domitiani gener,paulo ante agens palatij Cęſaris curā,ad Meſopotamiam
miſſus à ſocero, per militares numeros immodice ſcrutabatur, an quædam altiora
meditantis iam Galli ſecreta ſuſceperint ſcripta. qui compertis Antiochiæ geſtis, per
minorem Armeniam lapſus, Conſtantinopolim petijt.exindeq; per protectores retra
ctus arctiſsime tenebatur.quæ dum ita ſtruuntur,indicatū eſt apud Tyrum indumen-
tum regale textum occulte,incertū quo locante, uel cuius uſibus apparatum. Ideo re-
ctor prouinciæ tunc pater Apollinaris, eiuſdem nominis,ut conſcius ductus eſt. alijq;
congregati ſunt ex diuerſis ciuitatibus multi, qui atrociū criminū pōderibus urgeban
tur. Iamq; lituis cladum concrepantibus internarum non celate ut antea turbidum ſæ
uiebat ingeniū à ueri conſideratione detortū: & nullo impoſitorum uel cōpoſitorum
fidem ſolenniter inquirente, nec diſcerpente à ſocietate noxiorum inſontes, uelut ex-
turbatū è iudicijs fas omne diſceſsit:& cauſarū legitima ſilente defenſione, carnifex ra-
pinarū ſequeſter, & obductio capitū, & bonorū ubiq; mulctatio uerſabatur per orien-
tales prouincias; quas recenſere puto nunc opportunum, abſq; Meſopotamia digeſta
cum

eum bella Parthica dicerentur, & Aegypto, quam necessario aliud reieci ad tempus.
Superatis Tauri montis uerticibus, qui ad solis ortū sublimius attolluntur, Cilicia spa *Cilicia*
tijs porrigitur late distētis, diues bonis omnibus terra: eiusq; lateri dextro adnexa Isau
ria, pari sorte uberi palmite uiret & frugibus multis, quam mediam nauigabile flumen
Calicadnus interscindit. Et hanc quidē præter oppida multa, duæ ciuitates exornant, *Calicadnus*
Seleucia opus Seleuci regis, & Claudiopolis, quam deduxit coloniā Claudius Cęsar: *Seleucia*
Isauria enim antehac mœnium potens, olim subuersa ut rebellatrix interneciua, ægre *Claudiopolis*
uestigia claritudinis pristinæ monstrat admodum pauca: Ciliciam uero, quæ Cydno
amne exultat, Tarsus nobilitat, urbs perspicabilis: hāc cōdidisse Perseus memoratur, *Tarsus*
Iouis filius & Danaes, uel certe ex Aethiopia profectus, Sandan quidā nomine, uir o-
pulentus & nobilis, & Anazarbus autoris uocabulum referens: & Mopsuhestia, uatis
illius domiciliū Mopsi, quem à cōmilitio Argonautarū cum aureo uellere direpto re-
ducem & errore abstractum, delatū ad Africæ littus mors repentina cōsumpsit: & ex
eo cespite punico tecti manes eius Heroici, dolorū uarietati medenē plerunq; sospita-
les. Hæ duæ prouinciæ bello quondam piratico cateruis mixtæ prædonū, à Seruilio *Seruilius misit*
proconsule missæ sub iugū, factæ sunt uectigales. Et hæ quidē regiones uelut in promi *sub iugum*
nenti terrarum lingua positæ, ab orbe eo monte Amano disparantur. Orientis uero li- *Isauriam*
mes in longum protentus & rectum, ab Euphratis fluminis ripis adusq; supercilia por
rigitur Nili, leua Saracenis cōterminās gētibus, dextra pelagi fragoribus patēs: quam
plagam Nicator Seleucus occupatam auxit magnum in modum, cum post Alexandri *Nicator*
Macedonis obitum successorio iure teneret regna Persidis, efficacię impetrabilis rex,
ut indicat cognomentū. Abusus enim multitudine hominū, quam tranquillis in rebus
diutius rexit, ex agrestib. habitaculis urbes cōstruxit multis opibus firmas & uiribus:
quarum ad præsens pleræq; licet Graecis nominibus appellent, quę ijsdem ad arbitri-
um imposita sunt cōditoris, primigenia tamē nomina nō amittunt, quę eis Assyria lin-
gua institutores ueteres indiderunt. Et prima post Osdroenam, quam (ut dictum est)
ab hac descriptione discreuimus, Comagena nunc Euphratensis clementer adsurgit,
Hierapoli, uetere Nino & Samosata ciuitatibus amplis illustris. dein Syria per spatio
sam interpatet diffusa planiciē. hanc nobilitat Antiochia mūdo cognita ciuitas, cui nō *Antiochia*
certauerit alia aduectitijs ita adfluere copijs & internis, & Laodicea, & Apamia, iti- *ciuitas*
demq; Seleucia, inde à primis auspicijs florentissimæ. Post hanc accliuis Libano mon-
ti Phœnice regio plena gratiarū et uenustatis, urbibus decorata magnis & pulchris: in *Phœnice*
quibus amœnitate celebritateq; nominum Tyrus excellit, Sidon & Berytus, ijsdemq;
pares, Emissa, & Damascus, seculis cōditæ priscis. Has aūt prouincias, quas Orontes *Tyrus*
ambiens amnis, imosq; pedes Casij montis illius celsi prætermeans, fundit in Parthe *Sidon* *Berytus*
nium mare, Cn. Pompeius superato Tigrane, regnis Armeniorum abstractas ditioni *Damascus*
Romanę cōiunxit. Vltima Syriarum est Palæstina, per interualla magna protēta, cul- *Orontes*
tis abundans terris & nitidis, & ciuitates habēs quasdam egregias, nullam nulli ceden
tem, sed sibi uicissim uelut ad perpendiculū æmulas: Cæsareā, quam ad honorē Octa- *Cæsarea*
uiani principis exędificauit Herodes, & Eleutheropolim, & Neapolim, itidemq; Asca *Eleutheropolis*
lonem, Gazam & Iuliam, æuo superiore extructas. In his tractibus nauigerum nusq;
uisitur flumen, & in locis plurimis aquæ suapte natura calentes emergūt, ad usus aptę *Aquæ medi-*
multiplicium medelarum. Verum has quoq; regiones pari sorte Pompeius Iudæis do *catæ*
mitis, & Hierosolymis captis, in prouinciarum speciem rectori delata iurisdictione
formauit. Huic Arabia est conserta, ex alio latere Nabatæis contigua, opima uarieta- *Arabia*
te commerciorum, castrisq; oppleta ualidis & castellis, quæ ad repellendos gentium *Nabatæi*
uicinarum excursus, solicitudo peruigil ueterum per opportunos saltus erexit & cau-
tos. Hæc quoq; ciuitates habet inter oppida quædam ingentes, Bostram & Gerazam
atq; Philadelphiam, murorum firmitate cautissimas. Hanc prouinciæ imposito nomi- *Philadelphia*
ne, rectoreq; attributo, obtemperare legibus nostris Traianus cōpulit imperator, inco
larum tumore sæpe cōtuso, cum glorioso marte Mediam urgeret & Parthos. Cyprum
itidem insulam procul à continenti discretā & portuosam, inter municipia crebra ur- *Salamis*
bes duæ faciūt clarā, Salamis & Paphus: altera Iouis delubris, altera Veneris templo *Paphus in*
insignis. tanta autem tamq; multiplici fertilitate abundat rerum omnium eadem Cy- *Cypro*
prus, ut

prus, ut nullius externi indigens adminiculi, indigenis uiribus, à fundamento ipso carinæ ad supremos usq; carbasos ædificet onerariã nauem, omnibusq; armamentis instructam mari committat. nec piget dicere, auide magis hanc insulam populum Romanum inuasisse quàm iuste. Ptolemæo enim rege fœderato nobis & socio, ob ærarij nostri angustias iusso sine ulla culpa proscribi, ideoq; hausto ueneno uoluntaria morte deleto, & tributaria facta est, & uelut hostiles eius exuuiæ clasi impositæ, in urbem aduectæ sunt per Catonem. Nunc repetetur ordo gestorum. Inter has ruinarum uarietates, à Nisibi quam tuebatur accitus, cui nos obsecuturos iunxerat imperiale præceptum, dispicere litis exitialis semina cogebatur, abnuens & reclamans adulatorũ oblatrantibus turmis, bellicosus sanè milesq; semper & militũ ductor, sed forensibus iurgijs longe discretus: qui metu sui discriminis anxius, cũ accusatores quæsitoresq; subdititios sibi consociatos ex ijsdem foueis cerneret emergẽtes, quæ clàm palámue agitabantur, occultis Constantium literis edocebat, implorans subsidia, quorum metu tumor notissimus Cæsaris exhalaret. Sed cautela nimia in peiores hæserat plagas, ut narrabimus postea, æmulis consarcinantibus insidias graues apud Constantiũ cætera medium principẽ, sed si quid auribus eius huiusmodi quiuis insudisset ignotus acerbũ & implacabilem, & in hoc causarum titulo dissimilem sui. proinde die funestis interrogationibus præstituto, imaginarius iudex equitũ resedit magister, adhibitis alijs iam quæ essent agẽda prædoctis: & assistebant hincinde notarij, quid quæsitũ esset, quidúe responsum, cursim ad Cæsarẽ perferentes. cuius imperio trucis tum à stimulis reginæ, exertantis aurem subinde per auleũ, nec diluere obiecta permissi, nec defensi periere complures. Primi igitur omnium statuuntur Epigonus & Eusebius, ob nominũ gentilitatem oppressi. Prædiximus enim Montium sub ipso uiuendi termino his uocabulis appellatos fabricarum culpasse tribunos, ut adminicula futuræ ultioni pollicitos. & Epigonus quidem amictu tenus philosophus, ut apparuit, prece frustra tentata, sulcatis lateribus, mortisq; metu admoto, turpi confessione cogitatorũ socium, quæ nulla erant, fuisse firmauit, cum nec uidisset quicq; nec audisset, penitus expers forensium rerum: Eusebius uero obiecta fidentius negans, suspẽsus in eodem gradu cunctatus est, latrocinium illud esse non iudicium clamans. Cumq; pertinacius ut legum gnarus accusatorem flagitaret atq; solennia, doctus id Cæsar, libertatemq; superbiam ratus, tanquam obtrectatorem audacem excarnificari præcepit. qui ita euisceratus ut cruciatibus membra deessent, implorans cœlo iustitiam, toruũ renidens fundato pectore mansit immobilis, nec se incusare nec quenq; alium passus: & tandem nec cõfessus nec confutatus, cum abiecto cõsorte pœnali est morte mulctatus. & ducebatur intrepidus temporũ iniquitati insultans, imitatus Zenonem illum ueterem Stoicum, qui ut mentiretur quædam, laceratus diutius, auulsam sedibus linguã suam cum cructo sputamine in oculos interrogantis Cyprij regis impegit. Post hæc indumentũ regale quærebatur: & ministris fucandæ purpurę tortis cõfessisq; pectoralem tuniculã sine manicis textam, Maras quidã nomine inductus est (ut appellant Christiani) diaconus: cuius prolatæ literæ scriptæ Græco sermone ad Tyrij textrini præpositũ. celerari speciem perurgebat: quam autem non indicabat. deniq; etiam idem usq; ad discrimen uitæ uexatus, nihil fateri compulsus est. Quęstione igitur per multiplices dilatata fortunas, cum ambigerentur quædã, nonnulla leuius actitata constaret, post multorum clades Apollinares ambo pater & filius in exilium acti, cum ad locũ Crateras nomine peruenissent, uillam scilicet suã quæ ab Antiochia uicesimo & quarto disiungitur lapide, ut mandatũ est, fractis cruribus occiduntur. Post quorũ necem nihilo lenius ferociens Gallus, ut leo cadaueribus pastus, multa huiusmodi scrutabatũ: quæ singula narrare non refert, ne professionis modũ, quod euitandũ est, excedamus. Hæc dum Oriens diu perferret, cœli reserato tepore, Constantius cõsulatu suo septies & Cęsaris iterũ egressus Arelate Valentiam petit, in Gundomadũ & Vadomariũ fratres Alemannorum reges arma moturus, quorum crebris excursibus uastabantur confines limitibus terræ Gallorum. Dumq; ibi diu moratur, commeatus opperiẽs, quorũ translationẽ ex Aquitania uerni imbres solito crebriores prohibebant, auctiq; torrentes, Arculanus aduenit protector domesticus, Hermogenis ex magistro equitum filius, apud Constantinopolim, ut

supra

Ptolemæus

Tunicula pectoralis.

Christiani

Gallus ut leo cadaueribus pastus

supra retulimus, populari quondã turbela discerpti: quo uerissime referente quæ Gallus egerat, damnis super præteritis mœrens, & futurorũ timore suspensus, angorem animi quamdiu potuit emendabat. Miles tamen interea omnis apud Cabillona collectus, morarum impatiens sæuiebat, hoc irritatior, quòd nec subsidia uiuendi suppeterent, alimentis nondum ex usu translatis. Vnde Rufinus ea tempestate præfectus prætorio, ad discrimen trusus est ultimũ. ire enim ipse compellebatur ad militẽ, quem exagitabat inopia simul & feritas, & alioquin coalito more in ordinarias dignitates asperum semper & sæuum, ut satisfaceret atq; monstraret, quam ob causam annonæ cõuectio sit impedita. quod opera consulta cogitabatur astute, ut hoc insidiarũ genere Galli periret auunculus, ne eum ut præpotens acueret ad fiduciam exitiosa cœptantẽ. Verum nauata est opera diligens. Eusebius præpositus cubiculi missus est Cabillona aurum secum perferens, quo per turbulentos seditionũ concitatores occultius distributo, & tumor consenuit militũ, & salus est in tuto locata præfecti. Deinde cibo abunde perlato, castra die prædicto sunt mota. Emensis itaq; difficultatibus multis, & niue obrutis callibus pluribus, ubi prope Rauracũ uentum est ad supercilia fluminis Rheni, resistente multitudine Alemanna, pontem suspendere nauium cõpage Romani ui nimia uetabantur, ritu grandinis undiq; cõuolantibus telis: & cum id impossibile uideretur, imperator cogitationibus magnis attonitus, quid capesseret ambigebat. Ecce autem ex improuiso index quidã regionũ gnarus aduenit, & mercede accepta uadosum locũ nocte monstrauit, unde superari potuit flumẽ. & potuisset aliorsum intẽtis hostibus, ni pauci ex eadem gente, quibus erat honoratioris militiæ cura cõmissa, populares suos hæc per nuncios docuissent occultos, ut quidam existimabant. Infamabat autem hæc suspicio Latinũ domesticorũ comitem, & Agilonem tribunũ stabuli, atq; Scudilonem scutariorũ rectorem, qui tunc ut dextris suis gestantes Remp. colebãtur. At Barbari suscepto pro instantium rerũ ratione consilio, dirimentibus forte auspicijs, uel congredi prohibẽtibus, autoritate sacrorũ mollito rigore, quo fidentius resistebãt, optimates misere delictorũ ueniam petituros & pacem. Tentis igitur regis utriusq; legatis & negotio rectius diu pensato, cum pacẽ oporteret tribui, quæ iustis cõditionibus petebatur, eamq; ex re tum fore sententiarũ uia concinens approbasset, aduocato in concionem exercitu, imperator pro tempore pauca dicturus, tribunali assistens, circumdatus potestatum cœtu celsarum, ad hunc disseruit modum: Nemo quæso miretur, si post exudatos labores itinerũ longos, cõgestosq; affatim commeatus, fiducia uestri ductante Barbaricos pagos aduentans, uelut mutato repente consilio ad placidiora diuerti. *Oratio imperatoris* Pro suo enim loco & animo quisque uestrum reputans, id inueniet uerum, quod miles ubiq; licet membris uigentibus firmus, se solum uitamq; propriam circunspicit & defendit: Imperator uero officiorum, dum æquus omnibus alienæ custos salutis, nihil non ad sui spectare tutelam rationes populorũ cognoscit, & remedia cuncta quæ status negociorũ admittit, arripere debet alacriter secunda numinis uoluntate delata. Vt in breue igitur conferã, & ostendam qua ex causa omes uos simul adesse uolui, cõmilitones mei fidissimi: accipite æquis auribus, quę succinctius explicabo: Veritatis enim sermo est simplex. *Veritatis sermo est simplex* Arduos uestræ gloriæ gradus, quos fama per plagarum quoq; accolas extremarũ diffundit, excellenter accrescens, Alemannorũ reges & populi formidantes, per oratores quos uidetis summissis ceruicibus concessionem præteritorũ poscunt & pacem: quam ut cunctator & cautus utiliumq; monitor, si uestra uoluntas adest, tribui debere censeo, multa contẽplans: Primo ut Martis ambigua declinentur, dein ut auxiliatores pro aduersarijs asciscamus, quod pollicentur: tum autem, ut incruenti mitigemus ferociæ flatus perniciosos sæpe prouincijs: postremo id reputãtes, q non ille hostis uincitur solus, qui cadit in acie, pondere armorum oppressus & uirium: sed multo tutius etiam tuba tacente, sub iugo mittitur uoluntarius, qui sentit expertus, nec fortitudinem in rebelles, nec lenitatẽ in supplices animos deesse. In summa, tanq; arbitros uos quid suadetis opperior, ut princeps tranquillus temperanter adhibere modum allapsa felicitate decernẽs. Non enim inertiæ, sed modestiæ humanitatisq; (mihi credite) hoc quod recte consultũ est adsignabiť. Mox ut dicta finierat, multitudo omis ad quæ imperator uoluit promptior, laudato consilio, consensit in pacem, ea ratione maxime

percita

percita, quòd norat expeditionibus crebris, fortunam eius in malis tantum ciuilibus uigilasse: cum aũt bella mouerentur externa, accidisse pleruncɋ luctuosa. Icto post hæc fœdere gentiũ ritu, perfectaɋ solennitate, imperator Mediolanum ad hyberna discessit. ubi curarum abiectis ponderibus alijs, tanɋ nodum & odium difficillimum Cæsarem conuellere nisu ualido cogitabat: eiɋ deliberanti cum proximis clandestinis colloquijs & nocturnis, qua ui, quibus'ue cõmentis id fieret, antequam effundendis rebus pertinacius incumberet confidentia, acciri mollioribus scriptis per simulationẽ tractatus publici minis abiectis eundem placuerat Gallum, ut auxilio destitutus, sine ullo interiret obstaculo. Huic sententiæ uersabilium adulatorum refragantibus globis, inter quos erat Arbetio ad insidiandum acer & flagrans, & Eusebius tunc præpositus cubiculi, effusior ad nocendum, id occurrebat, Cæsare discedente Vrsicinũ in oriente perniciose relinquẽdum, si nullus esset qui prohiberet altiora meditaturum. Iisdemɋ resti dui regij accessere spadones, quorum ea tempestate plus habendi cupiditas ultra mortalem modum adolescebat, inter ministeria uitæ secretioris per arcanos susurros nutrimenta fictis criminibus subserentes: qui ponderibus inuidiæ grauioris uirum fortissimum opprimebant, subolescere imperio adultos eius filios musitantes, decore corporum fauorabiles & ætate, per multiplicem armaturæ scientiam agilitatemɋ membrorum inter quotidiana proludia exercitos, cõsulto consilio cognitos. Gallum suopte ingenio trucem, per suppositos quosdam ad sæua facinora ideo animatũ, ut eo digna omnium ordinum detestatione exoso, ad magistri equitum liberos principatus insignia transferantur. Cum hæc taliaɋ solicitas eius aures euerberarẽt, expositas semper huiusmodi rumoribus & patentes, uario animo tumescente, consilio tandem dato optimum factu elegit: & Vrsicinum primum ad se uenire summo cum honore mandauit, ea specie, ut pro rerum tunc urgentium captu disponeretur concordi consilio, quibus uirium incrementis Parthicarum gentium arma minantium impetus frangerentur. Et ne quid suspicaretur aduersi uenturus, uicarius eius, dum redit, Prosper missus est comes: acceptisɋ literis, & copia rei uehiculariæ data, Mediolanum itineribus properauit magnis. Restabat ut Cæsar post hæc properaret accitus, & abstergendæ causa suspicionis, sororem suam, eius uxorem, Constantius ad se tandem desideratam uenire multis fictisɋ blanditijs hortabatur. Quæ licet ambigeret, metuens sæpe cruentũ, spe tamen quod eum lenire poterat ut germanum, profecta, cum Bithyniam introisset, in statione quæ Cænos Gallicanos appellatur, absumpta est ui febriũ repentina. Cuius post obitum maritus cõtemplans cecidisse fiduciam, qua se fultum existimabat, anxia cogitatione quid moliretẽ hærebat. Inter res enim impeditas & turbidas, ad hoc unum mentem sollicitam dirigebat, quòd Constantius cuncta ad suam sententiam cõferens, nec satisfactionẽ suscipiet aliquam, nec erratis ignoscet: sed ut erat in propinquitatis perniciem inclinatior, laqueos ei latenter obtendens, si cepisset incautum morte mulctaret. Eò necessitatis adductus, ultimaɋ ni uigilasset opperiens, principem locum si qua patuisset copia adsectabat: sed perfidia proximorũ ratione bifaria deserebatẽ, quòd eum ut truculentum horrebant & leuem, quodɋ altiorem Constantij fortunam in discordijs ciuilibus formidabant. Inter has curarum moles immensas, imperatoris scripta suscipiebat adsidua, monentis orantisɋ ut ad se ueniret, & mente monstrantis obliqua, remp. nec posse diuidi, nec debere, sed pro uiribus quenɋ ei ferre suppetias fluctuanti, nimirum Galliarum indicans uastitatẽ: quibus subserebat non adeo uetus exemplum, quòd Diocletiano & eius collegæ, ut apparitores Cæsares, non resides, sed ultro citroɋ discurrentes obtẽperabant: & in Syria Augusti uehiculum irascentis per spatium mille pas. ferè pedes antegressus est Galerius purpuratus. Aduenit post multos Scudilo scutariorum tribunus, uelamento subagrestis ingenij persuasionis opifex callidus, qui eũ adulabili sermone serijs admixto, solus omniũ proficisci pellexit, uultu adsimulato sæpius replicando quòd flagrantibus uotis eum uidere frater cuperet patruelis, quod per imprudentiã gestum est remissurus ut mitis & clemens: participemɋ eum suæ maiestatis adscitum, ut futurum laborum quoɋ socium, quos Arctoæ prouinciæ diu fessæ poscebãt. Vtɋ solent manũ iniectantibus fatis hebetari sensus hominũ & obtundi, his illecebris ad meliorum expectationem erectus, egressusɋ Antiochia numine

Fœdus ictũ cũ Alemannis

Imp. Mediolanum discedit

Cupiditas spadonum

Aures expositæ rumoribus & patentes

Copia rei uehiculariæ

mine læuo ductante, prorsus ire tendebat de fumo, ut prouerbium loquitur uetus, ad flammam: & ingressus Cõstãtinopolim tanquam in rebus prosperis & securis editis equestribus ludis, capiti Coracis aurigæ imposuit coronam ut uictoris. Quo cognito Constantius ultra mortalem modum exarsit: ac ne quo casu idem Gallus de futuris incertus, agitare quædam conducentia saluti suæ per itinera conaretur, remoti sunt omnes de industria milites agentes in ciuitatibus peruijs. Eoq; tempore Taurus quæstor ad Armeniam missus, cõfidenter nec apellato eo nec uiso transiuit. Venere tamen aliqui iussu imperatoris administrationum specie diuersarum, eundem ne cõmouere se posset, neue tentaret aliquid occulte custodituri. inter quos Leontius erat, postea urbi præfectus, ut quæstor, & Lucillianus quasi domesticorũ comes, & scutariorum tribunus nomine Bainobaudes. Emẽsis itaq; longis interuallis & planis, cum Hadrianopolim introisset urbem Hemimontanam Vscudumam ante hac appellatam, fessasq; labore diebus duodecim recreans uires, comperit Thebeas legiones in uicinis oppidis hyemantes, consortes suos misisse quosdam eum ut remaneret promissis fidis hortaturos & firmis, fiducia sui abunde per stationes locat confines: sed obseruante cura peruigili proximorum, nullam dicendi uel audiendi quæ ferebant furari potuit facultatem. Inde alijs super alias urgentibus literis exire, & decẽ uehiculis publicis, ut præceptum est, usus, relicto palatio omni, præter paucos thori ministros & mensæ, quos adiunxerat secum, squalore concretus celerare gradum compellebatur adigentibus multis, temeritati suæ subinde flebiliter imprecatus, quæ eum iam despectum & uilem arbitrio subdiderat infirmorum. Inter hæc tamen per inducias naturæ conquiescentis, sauciabantur eius sensus circumstridentium terrore laruarum: interfectorumq; cateruæ, Domitiano & Montio præuijs correptum eum, ut existimabat in somnis, uncis furialib. obiectabant. Solutis enim corporeis nexibus, animus semper uigẽs motibus indefessis, & cogitationibus subiectus & curis, quæ mortalium solicitant mentes, colligit uisa nocturna, quas phantasias nos appellamus. Pandente itaq; uiam fatorum sorte tristissima, qua præstitutum erat eum uita & imperio spoliari, itineribus interiectis per mutationem iumentorũ emensis, uenit Petobionem oppidum Noricorũ: ubi referatæ sunt insidiarum latebræ omnes, & Barbatio repente apparuit comes, qui sub eo domesticis præfuit, cum Apodemio agente in rebus, milites ducens, quos beneficijs suis oppignератos elegerat imperator, certus nec præmijs nec miseratione ulla posse deflecti. Iamq; non adumbratis fallacijs res agebaẽ: sed qua palatiũ est extra muros, armatis omne circumsedit. Ingressusq; obscuro iam die, ablatis regijs indumẽtis, Cæsarem tunica texit & paludamento cõmuni, eum post hæc nihil passurum uelut mandato principis iurandi crebritate confirmans: & statim, inquit, exurge: & inopinum carpento priuato impositum, ad Istriam duxit prope oppidum Polam, ubi quondã peremptum Constantini filium accepimus Crispum. Et cum ibi seruaretur artissime terrore propinquantis exitus iam præsepultus, accurrit Eusebius cubili tunc præpositus, Pentadiusq; notarius, & Mellobaudes armaturarũ tribunus, iussu imperatoris cõpulsuri eum singillatim docere quã ob causam quemq; apud Antiochiã necatorum iusserat trucidari. Ad quæ Adrasteo pallore perfusus hactenus uoluit loqui, quod plerosq; incitante cõiuge iugulauerit Constantina, ignorans profecto Alexandrum Magnum urgenti matri ut occideret quendam insontem, & dictitanti spe impetrandi postea quæ uellet, eum se per nouem menses utero portasse prægnantem, ita respondisse prudenter, Aliam parens optima posce mercedem, hominis enim salus beneficio nullo pensatur. Quo comperto, irreuocabili ira princeps percitus & dolore, fiduciam omnem fundandæ securitatis in eodem posuit abolendo. Et misso Sereniano, quem in crimẽ maiestatis uocatum præstigijs quibusdam absolutum esse monstrauimus, Pentadio quinetiam notario, & Apodemio agente in rebus, eum capitali supplicio destinauit: & ita colligatis manibus in modum noxij cuiusdam latronis ceruice abscissa, ereptaq; uultus & capitis dignitate, cadauer est relictum informe, paulo ante urbibus & prouincijs formidatum. Sed uigilauit utrobiq; superni numinis æquitas. Nam & Gallum obitu oppressit crudeli, & non diu postea ambo cruciabili morte absumpti sunt, qui eum licet nocentem, blandius palpantes periurijs adusq; plagas perduxere letales: quorum Scudilo distil-

Ire tendebat de fumo ad flammam

Scutariorum tribunus

Polæ peremptus Crispus Constantini filius

Dictum Alexandri

Gallus in modum latronis necatur

latione iecoris pulmones uomitans interijt: Barbatio, qui in eum diu falsa composue-
rat crimina, cum ex magisterio peditum altius niti quorundam susurris incusaretur,
damnatus, extincti per fallacias Cæsaris manibus anima in ludibrioso obitu parenta-
uit. Hæc & huiusmodi quædam innumerabilia ultrix facinorum impiorum, bono-
Adrastia rumq; præmiatrix aliquoties operatur Adrastia, atq; utinam semper, quam uocabulo
Nemesis duplici etiam Nemesim appellamus: Ius quoddam sublime numinis efficacis, huma-
narum mentium opinione lunari circulo superpositum, uel ut definiunt alij, substantia
lis tutela generali potentia partilibus præsidens fatis: quam theologi ueteres fingen-
tes iustitię filiam, ex abdita quadam æternitate tradunt omnia despectare terrena. Hęc
ut regina causarum, & arbitra rerum, hæc disceptatrix, urnam sortium temperat, ac-
cidentium uices alternans: uoluntatumq; nostrarum exorsa interdum alio quàm quò
contendebant exitu terminans, multiplices actus permutando conuoluit. Eademq;
necessitatis insolubili retinaculo mortalitatis uinciens fastus tumentes incassum, & in
crementorum detrimentorumq; momenta uersans, ut nouit, nunc erectas mentium
ceruices opprimit & eneruat. nunc bonos ab imo suscitans ad bene uiuendum extol-
Pinnas habet lit. Pinnas autem ideo illi fabulosa uetustas aptauit, ut adesse uelocitate uolucri cun-
Nemesis ctis existimetur: & prætendere gubernaculum dedit, eiq; subdidit rotam, ut uniuersi-
tatem regere per elementa discurrens omnia non ignoretur. Hoc immaturo interitu
ipse quoq; sui pertæsus, excessit è uita ætatis nono anno atq; uigesimo, cum quadrien
nio imperasset, natus apud Thuscos in Massa Veternensi patre Constantio, Constan
Trabeæ tini fratre imperatoris, matreq; Galla sorore Ruffini & Cerealis, quos trabeæ consu-
lares nobilitarunt, & præfecturæ prouinciarum, forma conspicuus bona, decente fi-
lo corporis, membrorumq; recta compage, flauo capillo, & molli barba, licet recens
emergente lanugine teneras per genas, ita tamen ut maturius autoritas emineret, tan
tum à temperatis moribus Iuliani differens fratris, quantum inter Vespasiani filios fu
it Domitianum & Titum Adsumptus autem in amplissimum fortunæ fastigium, uer-
sabileis eius motus expertus est, qui ludunt mortalitatem: nunc euehentes quosdam
in sidera, nunc ad Cocyti profunda mergentes. cuius rei cum innumera sint exempla,
Agathocles ex pauca tactu summo transcurram. Hæc fortuna mutabilis & inconstans fecit Agatho-
figulo rex clem Siculum ex figulo regem, & Dionysium gentium quondam terrorem Corinthi
Andriscus in literario ludo præfecit. Hæc Adramitenum Andriscum in fullonia natum ob pseu-
fullonia natus do Philippi nomen euexit: & Persei legitimum filium artem ferrariam ob quæ-
rendum docuit uictum. Eadem Mancinum post imperium Numantinis, summa
atrocitate Veturium & Claudium Corsis substrauit, feritati Carthaginis Regulum:
Pompeius ad istius iniquitate Pompeius post quæsitum Magni ex rerum gestarum amplitudine co
spadonum libi gnomentum, ad spadonum libidinem in Aegypto trucidatur. Et Eunus quidam er-
dinem trucida- gastularius seruus ductauit in Sicilia fugitiuos. Quam splendido loco multi nati, ea-
tur dem rerum domina conniuente, Viriati genua sunt amplexi uel Sparthaci? quot ca-
pita, quæ horruere gentes, funesti carnifices absciderunt? Alter in uincula ducitur, al-
ter insperatæ præficitur potestati, alius à summo culmine dignitatis ex-
cutitur. Quę omnia si scire quisquam uelit quàm uaria sunt,
& adsidua, arenarum numerum idem iam de-
sipiens, & montium pondera
scrutari poterit.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER DECIMVSQVINTVS

TCVNQVE potuimus ueritatem ſcrutari, quæq́ uidere non licuit per ætatem, uel perplexè interrogãdo uerſatos in medio ſcire, narrauimus ordine caſuũ expoſito diuerſorum: reſidua quæ ſequuturus aperiet textus, pro uirium captu limatius abſoluemus, nihil obtrectatores longi, ut putant, operis formidantes. Tunc enim laudanda eſt breuitas, cum moras rumpens intẽpeſtiuas, nihil ſubtrahit cognitioni iuſtorũ. Nondum apud Noricum exuto penitus Gallo, Apodemius quoad uixerat igneus turbarũ incentor, raptos eius calceos uehens equorũ permutatione ueloci, ut nimietate cogendi quoſdam extingueret, pręcurſorius index Mediolanum aduenit: ingreſſusq́ regiam ante pedes proiecit Conſtantij, uelut ſpolia regis occiſi Parthorũ. & perlato nuncio repentino, docente rem inſperatam & arduam, ad ſententiam totam facilitate completam, hi qui ſummã aulam tenebant, omni placendi ſtudio in adulationẽ ex more collato, uirtutẽ felicitatemq́ imperatoris extollebant in cœlum: cuius nutu in modũ gregariorũ militũ, licet diuerſis temporibus, duo exauctorati ſunt principes, Veteranio nimirũ & Gallus. Quo ille ſtudio blanditiarũ exquiſito ſublatus, immuneq́ ſe deinde fore ab omni mortalitatis incõmodo fidenter exiſtimans, cõfeſtim à iuſtitia declinauit ita intẽperanter, ut ęternitatẽ eam aliquoties aſſereret, & ipſe dictando ſcribendoq́ propria manu orbis totius ſe dominum appellaret: quod dicentibus alijs, indignanter admodum ferre deberet is, qui ad æmulationẽ ciuilium principum uitã formare moresq́ ſuos, ut prædicabat, diligentia laborabat enixa. Namq́ etiamſi mundorũ infinitates Democriti regeret, quos Anaxarcho incitante Magnus ſomniabat Alexãder, id reputaſſet legẽs uel audiens, quòd (ut docent mathematici concinentes) ambitus terræ totius quæ nobis uiderĩ immenſa, ad magnitudinẽ uniuerſitatis inſtar breuis obtinet puncti. Iamq́ poſt horrendã deleti Cæſaris cladem, ſonante periculorũ iudicialium tuba, in crimen læſæ maieſtatis arceſſebatur Vrſicinus, adoleſcẽte magis magisq́ contra eius ſalutẽ liuore omnibus bonis infeſto. Hac enim ſuperabatur difficultate, quòd ad ſuſcipiendas defenſiones ęquas & probabiles imperatoris aures occluſæ, patebant ſuſurris inſidiantium clandeſtinis: qui Cõſtantij nomine per orientis tractus oẽs abolito, antedictũ ducem domi foriſq́ deſiderari, ut formidoloſum Perſicæ genti fingebant. Sed contra accidentia uir magnanimus ſtabat immobilis, ne ſe proijceret abiectius cauens, parum tuto loco innocentiam ſtare medullitus gemens, hocq́ uno triſtior, quòd amici ante hæc frequentes ad potiores deſciuerant, ut ad ſucceſſores officiorũ more poſcente ſolent tranſire lictores. Impugnabat aũt eum per fictæ benignitatis illecebras collega, & uirum fortẽ propalàm ſæpe appellans Arbetio, ad innectendas letales inſidias uitæ ſimplici perq́ callens, & ea tẽpeſtate nimium potens. Vt enim ſubterraneus ſerpens foramen ſubſidens occultum, adſultu ſubito ſingulos tranſitores obſeruans inceſsit: ita ille addens etiã poteſtati lædendi militiæ munus, nec læſus aliquãdo nec laceſsitus, inexplebili quodã lædẽdi propoſito conſcientiã polluebat. Cogitur paucis arcanorũ præfectis conſcijs latenter cum imperatore ſententiã retegere. ſederat, ut nocte uentura procul à cõſpectu militarium raptus Vrſicinus indemnatus occiderẽ, ut quondã Domitius Corbulo dicitur *Domitius Corbulo* cęſus in colluuione illa Neroniani ſeculi, prouinciarũ fidus defenſor & cautus. quibus ita cõpoſitis cum ad hoc deſtinati pręfictũ tempus opperirenẽ, cõſilio in lenitudinem flexo, facinus impium ad deliberationẽ ſecundã differri præceptũ eſt. Indeq́ ad Iulianum recens perductũ calumniarũ uertitur machina, memorabilem poſtea principem, gemino crimine ut iniquitas æſtimabat implicitũ: quòd à Marcelli fundo in Cappadocia poſito ad Aſiam demigrarat liberalium deſiderio doctrinarũ, & per Conſtantinopolim tranſeuntẽ uiderat fratrem, qui cum obiecta dilueret, oſtẽderetq́ neutrum ſine

iussu fecisse, nefando adsentatorũ cœtu urgente perisset, ni aspiratione superni numi-
Comum nis, Eusebia suffragante regina ductus ad Comũ oppidũ, Mediolano uicinũ, ibiq́; pau
lisper moratus, pro colendi ingenij causa, ut cupidine flagrauit, ad Graeciã ire permis-
sus esset. Nec defuere deinceps ex his emergentia casibus, quæ displiceret secundis aui
bus contigisse, dum punirentur ex iure, uel tanq̃ irrita diffluebant & uana. sed accide-
bat nonnunq̃ ut opulenti pulsantes præsidia potiorũ, ijsdemq́; tanquam ederæ celsis
arboribus adhærentes, absolutionem precijs mercarentur immensis. tenues uero, qui-
bus exiguæ res erant ad tuendam salutem aut nullæ, damnabant̃ abrupte. Ideoq́; &
ueritas mendacijs uelabatur, & ualuere pro ueris aliquoties falsa. Perductus est ijsdem
diebus & Gorgonius, cui erat thalami Cæsariani cura commissa: cumq́; eum auctorum
fuisse participem cõcitoremq́; interdum ex confesso pateret, cõspiratione spadonum,
iustitia concinnatis mendacijs obumbrata, periculo euolutus abscessit. Hæc dum Me-
diolani aguntur, militariũ cateruæ ab Oriente perductæ sunt Aquileiam, cum aulicis
pluribus, membris inter catenas fluentibus, spiritũ trahentes exiguũ, uiuendiq́; moras
per ærumnas detestati multiplices. Arcessebant̃ enim ministri fuisse Galli ferocientis,
perq́; eos Domitianus discerptus credebat̃, & Montius, & alij post eos acti in exitium
præceps. ad quos audiẽdos Arbora missus est, & Eusebius cubiculi tunc præpositus,
ambo inconsideratæ iactantiæ, iniusti pariter & cruenti: qui nulla perspicacitate sine
innocentium sontiũq́; differentia, alios uerberibus uel tormentis adflictos exulari pœ
na damnarunt, quosdam ad infimam trusere militiã, residuos capitalibus addixere sup
plicijs. Impletisq́; funerum bustis, reuersi uelut ouantes gesta retulerũt ad principem,
erga hæc & similia palàm obstinatũ & grauem. Vehementius hinc & deinde Constan
tius, quasi præscriptum fatorum ordinem cõuulsurus, recluso pectore patebat insidi-
antibus multis: unde rumorum aucupes subito extitere cõplures, honorum uertices
ipsos ferinis morsibus adpetentes: posteaq́; pauperes & diuites indiscrete, non ut Cy-
Cybiratæ biratæ illi Verrini tribunal unius legati lambẽtes, sed reip. membra totius per inciden
Verrini tia mala uexantes. Inter quos facile Paulus & Mercurius eminebant: hic origine Per-
sa, ille natus in Dacia: notarius hic, ille minister triclinij rationalis. Et Paulo quidem,
ut relatum est supra, Catenæ inditũ est cognomentum, eo quòd in cõplicandis calum-
niarum nexibus erat indissolubilis, tetra uenena ferens, uarieq́; disperdens, ut in collu
ctationibus calce tenere quidam solent artifices palæstritæ. Mercurius solenniorũ ap-
pellatus Comes, quòd ut clàm mordax canis interno uitio summissus, agitãs caudam
epulis cœtibusq́; se crebris inserens, si per quietẽ quisq́;, ubi fusius natura uagatur, ui-
disse aliquid amico narrasset, id uenenatis artibus coloratũ in peius, patulis imperato-
ris auribus insundebat: & ob hoc homo tanq̃ inexplicabili obnoxius culpæ, graui mo
le criminis pulsabat̃. Hæc augente uulgatius fama, tantũ aberat ut proderet quisquam
uisa nocturna, ut ægre homines dormisse sese præsentibus faterentur externis: mœre-
Somnia non bantq́; docti quidã quòd apud Atlanteos nati non essent, ubi memorãtur somnia non
uidentur apud uideri: quod unde eueniat, rerum scientissimis relinquamus. Inter has quæstionũ sup-
Atlanteos pliciorumq́; species diras, in Illyrico exoritur alia clades, ad multorũ pericula ex uer-
borũ inanitate progressa. In prouincia Africani Pannoniæ secundæ rectoris, apud Sir
mium poculis amplioribus madefacti quidam, arbitrum adesse nullum existimantes,
licenter imperium præsens ut molestissimũ incusabant: è quibus alij optatam permu
tationem temporũ aduentare ueluti è præsagijs affirmabant: nõnulli maiorũ auguria
Gaudentius sibi portendi incogitabili dementia promittebant. E quorũ numero Gaudentius ma-
gnis in rebus mẽte præcipiti stolidus, rem ut seriã detulerat ad Rufinũ Apparitionis
præfecturæ prætorianæ tunc principem, ultimorũ semper auidum hominẽ, & coalita
prauitate famosum. qui confestim quasi pinnis alatus ad comitatũ principis aduola-
uit: cumq́; ad suspiciones huiusmodi mollem & penetrabilem ita acriter inflãmauit, ut
sine deliberatione ulla Africanus, & omnes letalis mensæ participes iuberentur subli-
mes tolli. Quo facto delator funestus, uetita ex more humano ualidius cupiens, bien-
nio id quod agebat, ut postularat, continuare præceptus est. Missus igitur ad eos cor-
ripiendos Teutomeres protector domesticus cum collega, onustos omnes catenis, ut
mandatum est, perducebat. Sed ubi uentum est Aquileiam, Marinus ex Campidu-
ctore

ctore eo tempore uacans, autor perniciosi sermonis, & alioquin natura feruentis, in ta berna relictus, dum paranſ itineri neceſſaria, lateri cultrū caſu repertum impegit, ſtatimq; extractis uitalibus interijt. Reſidui ducti Mediolanum, excruciatiq; tormentis, & confeſsi ui quæſtionis, inter epulas petulanter ſe quędam loquutos: iuſsi ſunt retineri pœnalibus clauſtris ſub abſolutionis aliqua ſpe, licet incerta. Protectores uero pronunciati uertere ſolum exilio, ut Marino ijſdem conſcijs mori permiſſo, ueniā Arbetio ne meruere precante. Re hoc modo finita, paulo poſt & Lentienſibus Alemānicis pagis indictum eſt bellum, collimitia ſæpe Romana latius irrūpentibus. ad quem procinctum imperator egreſſus, in Rhetias camposq; uenit Caninos: & digeſtis diu cōſilijs, id uiſum eſt honeſtū & utile omībus, ut eo cū militis parte Arbetio Magiſter equitum, cum ualidiore exercitus manu relegens margines lacus Brigantiæ pergeret, protinus Barbaris cōgreſſuris: cuius loci figurā breuiter, quantū ratio patitur, deſignabo. Inter montium celſorum anfractus impulſu immani Rhenus diſcurrens extenditur per Lepontios, perq; deciduas cataractas inclinatione pernici funditur ut Nilus, torrente ab ortu protinus primogenio copijs aquarum proprijs irruenti curſu ſimplici. Iamq; adiutus niuibus liquatis ac ſolutis, altaq; diuortia riparum adradens, lacum inuadit rotundum & uaſtum, quem Brigantiam accola Rhetus appellat, perq; quadringēta & ſexaginta ſtadia longum, pariq; penè ſpacio late diffuſum, horrore ſyluarum ſqualentium inacceſſum, (niſi quà uetus illa Romana uirtus & ſobria iter cōpoſuit latum,) Barbaris & natura locorū & cœli inclementia refragante. Hanc ergo paludē ſpumoſis ſtrependo uerticibus amnis irrūpens, & undarū quietē permeans pigram, mediam uelut finali interſecat libramēto: & tanq; elementū perenni diſcordia ſeparatum, nec aucto, nec imminuto agmine quod intulit, uocabulo & uiribus abſoluitur integris, nec contagia deinde ulla perpetiens, oceani gurgitibus intimatur. Quodq; eſt impendio mirum, nec ſtagnū aquarū rapido tranſcurſu mouetur, nec limoſa ſubluuie tardatur properans flumen, & confuſum miſceri nō poteſt corpus: quod ni ita agi ipſe doceret aſpectus, nulla ui credebatur poſſe diſcerni. Sic Alphæus oriens in Arcadia, cupidine fontis Aretuſæ captus, ſcindens Ioniū mare, ut fabulæ ferunt, aduſq; amatæ confinia progreditur. Arbetio qui aduentus Barbarorū nunciarent non expectans dum adeſſent, licet ſciret aſpera orſa bellorū, in occultas delatus inſidias, ueluti immobilis malo repētino perculſus eſt. interea uiſi è latebris hoſtes exiliūt, & ſine aliqua intermiſsione quicquid offendi poterat, telorū genere multiplici configebant. Nec enim reſiſtere noſtrorum quiſq; potuit, nec aliud uitæ ſubſidiū, niſi diſceſſu ſperare ueloci. Quo circa uulneribus declinandis intenti, incōpoſito agmine milites huc & illuc diſpalantes terga ferienda dederunt. Plerique tamen per anguſtas ſemitas ſparſi, periculoq; pręſidio tenebroſæ noctis extracti, reuoluta iam luce redintegratis uiribus agmini quiſq; proprio ſeſe conſociauit. In quo caſu ita triſti & inopino abundans numerus armatorū, & tribuni deſiderati ſunt decem: ob quæ Alemāni ſublatis animis, ferocius incidentes quotidie prope munimenta Romana, adimente matutina nebula lucē, ſtrictis mucronibus diſcurrebant, frendendo minas tumidas intentantes. Egreſsiq; repente ſcutarij, cum ob ictu turmarū hoſtilium repercuſsi ſtetiſſent, oēs ſuos cō ſpirantibus animis ciebant ad pugnam. Verum cum pleroſq; recentis ęrumnæ documenta terrerent, & in tuto fore reliqua credens hæreret Arbetio, tres ſimul exiluere tribuni, Arintheus agens uicem armaturarum rectoris, & Seniauchus qui equeſtrē turmā comitum tuebatur, & Bappo ducens promotos, cum cōmiſsis ſibi à principe. Vrgebat cauſa cōmunis uelut propria, uim cunctis arcentibus ueterum exemplo accolarū fluminis: hoſtibuſq; ſuperfuſi non iuſto prælio, ſed diſcurſionibus prædatorijs, uniuerſos in fugam coegere fœdiſsimam. qui diſperſi laxatis ordinibus, dumq; elabi properant impediti, corpora nudantes intecta, gladiorum haſtarumq; denſis ictibus truncabantur. multiq; cum equis interfecti, iacentes etiam tum eorum dorſis uidebantur innixi. quo uiſo omnes è caſtris effuſi, qui prodire in prælium cum ſocijs ambigebant, cauendi immemores proterebant barbaram plebem, niſi quos fuga exemerat morti, calcantes cadauerum ſtrues, perfuſi ſanie peremptorū. Hocq; exitu prælio terminato, imperator Mediolanum ad hyberna ouans reuertit & lætus. Exoritur iam hinc rebus adflictis haud diſpari pro

Lacus Brigantiæ

Alemanni

uinciarũ malo, calamitatũ turbonouarũ, destructurus omnia simul, ni fortuna moderatrix humanorũ casuum, motum euentu celeri cõsummasset impendio formidatum. Cum diuturna incuria Galliæ cædes acerbas rapinasq; & incendia Barbaris licenter grassantibus nullo iuuante perferrent, Siluanus pedestris militiæ rector iratus, & efficax ad hæc corrigenda, primũ ipsis superuenit, Arbetione id maturari modis quibus poterat adigente, ut absenti æmulo, quem quietũ superesse adhuc grauabat, periculosæ molis onus impingeret. actuarius farcinalium principis iumentorum, cõmendatitias ab eo petierat ad amicos, ut quasi familiaris eiusdẽ esset notissimus. Hoc impetrato cum ille nihil suspicans simpliciter præstitisset, seruabat epistolas, ut perniciosum aliquid in tẽpore moliretur. Memorato itaq; duce Gallias ex rep. discursante Barbarosq; propellente, iam sibi diffidentes & trepidantes, idem Dynamius inquietius agẽs ut uersutus & in fallendo exercitatus, fraudem cõminiscitur impiam, subornatore & cõscio, ut iactauere rumores incerti, Lampadio præfecto, & Eusebio ex comite rei priuatæ, cui cognomentũ erat inditum Mattiocopæ, atq; Aedesio ex Magistro memoriæ, quos ad consulatũ ut amicos iunctissimos idem curarat subrogari præfectus: & penicullo seriẽ literarũ abstersa, sola incolumi relicta subscriptione, alter multum à uero illo dissonans superscribitur textus: uelut Siluano rogante uerbis obliquis, hortãteq; amicos agẽtes intra palatium, uel priuatos, inter quos & Thuscus erat Albinus, aliiq; plures, ut se altiora cœptantẽ, & propediẽ solium principis aditurũ iuuarent. hunc fascem ad arbitrium figmenti cõmisit, uitam pulsaturus insontis. Dynamius præfectus est ut hæc pro imperatore scrutaretur. Hæc & similia cum astu texeret, consistoriũ solus ingressus intimum, captato tempore uincire sperans peruigilem salutis imperatoriæ custodem. Lectaq; in consistorio astu callido consarcinata materia, tribuni iussi sunt custodiri, & de prouincijs duci priuati, quorũ epistolæ nomina designabãt. Confestimq; iniquitate rei percitus Malarichus Gentiliũ rector, collegis adhibitis strepebat immaniter, circũueniri homines dicatos imperio per factiones & dolos minime debere proclamãs: petebatq; ut ipse relictis obsidũ loco necessitudinibus suis, Mallobaude Armaturarũ tribuno spõdente quòd remearet uelocius, iuberet ire ducturus Siluanum aggredi nihil tale conatum, quale insidiatores acerrimi cõcitarunt: uel contrà se paria promittente Mallobaudem orabat properare permitti, hæc quæ ipse pollicitus est impleturum. Testabatur enim id se proculdubio scire, quòd si quis mitteretur externus, suopte ingenio Siluanus etiã nulla re perterrente timidior, cõposita fortè turbaret. Et quanquam utilia moneret & necessaria, uentis tamen loquebatur incassum. Nanq; Arbetione autore, Apodemius ad eum uocandum cum literis mittitur, inimicus bonorum omnium diuturnus & grauis: qui incidens principi in Gallijs, dissidens à mandatis conuentis, quæ proficiscenti sunt data, nec uiso Siluano, nec oblatis scriptis ut ueniret admonito remansit: adscitoq; rationali quasi proscripti iamq; necãdi magistri peditum, clientes & seruos hostili tumore uexabat. Inter hæc tamen dum præsentia Siluani speratur, & Apodemius quieta perturbat, Dynamius ut argumento ualidiore impie structorum assereret fidem, compositas literas, his concinentes quas obtulerat principi per præfectũ, ad tribunum miserat fabricæ Cremonensis nomine Siluani & Malarichi, à quibus ut arcanorum conscius monebatur parare propere cuncta. Qui cum hæc legisset, hærens & ambigens diu quidnã id esset (nec enim meminerat secum aliquãdo super negotio ullo interiore hos quorum literas acceperat colloquutos) epistolas ipsas per baiulum qui portarat, iuncto milite ad Malarichum misit, obsecrans ut doceret apertè quæ uellet, non ita perplexè: nec enim intellexisse firmabat, ut subagrestem & simplicem, quid significatum esset obscurius. Hæc Malarichus subito nactus, etiã tunc squalens & mœstus, suamq; & popularis Siluani uicem grauiter ingemiscẽs, adhibitis Francis, quorum ea tẽpestate in palatio multitudo florebat, erectius iam loquebatur: tumultuabaturq;, factis insidijs, retectaq; iam fallacia, per quã ex confesso salus eorum appetebatur. Hisq; cognitis statuit imperator, dispicientibus consistorianis & militaribus uniuersis in negotium præterinquiri. Cumq; iudices fastidissent, Florentius Nigriniani filius, agens tunc pro Magistro officiorũ, contemplans diligentius scripta, apicumq; pristinorum reliquias quasdam reperiẽs, animaduertit, tum factum ex priore

Magister memoriæ

Magister officiorum

ex priore textu interpollato longe alium quàm dictarat Siluanus, ex libidine consarci natæ falsitatis adscriptum. Proinde fallaciarum nube discussa, imperator doctus gesta relatione fideli, abrogata potestate, præfectum statui sub quæstione præcipit, sed absolutus est enixa conspiratione multorum: suspensus autem Eusebius ex comite priuatarum, se conscio hæc dixerat concitata. Aedesius enim nescisse quid actum sit pertinaci inficiatione contendens abijt innoxius. Et ita finito negocio, omnes sunt absoluti, quos exhiberi delatio compulit criminis. Dynamius uero ut præclaris artibus illustratus, cum correctoris dignitate abijt, necnon corrigere iussus est Thuscus reliquam principis creduli militiam. Agens inter hæc apud Agrippinam Siluanus, assiduisque suorum compertis nuncijs, quæ Apodemius in labem suarum ageret fortunarum, & sciens animum tenerum uersabilis principis in dicta causa, timens ne absens & indem natus perageretur reus, in difficultate positus maxima, barbaricæ se fidei cõmittere cogitabat. Sed Laniogaiso uetãte, tunc tribuno, quem dum militaret candidatus, solum adfuisse morituro Constanti suprà scripsimus, docentèque Francos unde oriebatur interfecturos eum, aut accepto præmio prodituros, nihil tutum ex præsentibus ratus, in consilia cogebatur extrema: & sensim cum principiorum uerticibus secretius collocutus, ijsdemque magnitudine promissæ mercedis annisis, cultu purpureo, draconum & uexillorũ insignibus ad tempus abstracto, ad culmen imperiale surrexit. Dumque hæc aguntur in Gallijs, ad occasum inclinato iam die, perfertur Mediolanum insperabilis nuncius, aperte Siluanum demonstrans, dum ex Magistro peditũ altius nititur, sollicitato exercitu ad Augustũ culmen euectum. Hac mole casus inopini Constantio icto, quasi fulmine fati, primates consilio secunda uigilia conuocato properarunt omnes in regiam. Cumque nulli ad eligẽdum quid agi deberet, mens suppetere posset aut lingua, summissis uerbis fit Vrsicini mentio ut consilijs rei bellicæ præstantissimi, frustraque gra ui iniuria lacessiti. & per Admissionum magistrum, qui mos est honoratior, accito eodem, ingresso consistorium offertur purpura: atque ita ante principis pedes supplicem statuerunt, externorum regum ritu, cum semper antea ad similitudinem iudicum salutatos principes legerimus. Ita is qui paulo antea cum insectatione maleuola, Orientis uorago, inuadendæque summæ rei per filios adfectator compellabatur: tunc dux prudentissimus & Constantini Magni fuerat commilito, solusque ad extinguendũ probis quidem, sed insidiosis rationibus petebatur. Diligens enim opera nauabat Siluanũ extingui, ut fortissimum perduellem: aut si secus accidisset, Vrsicinum exulceratum iam penitus aboleri, ne superesset scrupulus impendio formidandus. Igitur cum de profectione celeranda disponeretur, propulsationẽ obiectorũ criminũ eundem ducem parantem prægressus oratione leni prohibet imperator, non id esse memorans tempus, ut controuersa defensio causæ susciperetur, cum uicissim restitui in pristinam concordiam partes necessitas subigeret urgentium rerum, antequam cresceret mollienda. Habita igitur deliberatione multiplici, potissimum tractabatur, quo cõmento Siluanus gesta etiam tum imperatorem ignorare existimaret, probabili argumento ad firmandam fidem reperto, monetur honorificis scriptis, ut accepto Vrsicino successore, cum potestate rediret intacta. Post hæc ita digesta protinus iubetur exire tribunus: & protectores domesticos decem, ut postularat, ad iuuandas necessitates publicas secum duxit. Inter quos ego quoque eram cum Veriano collega, residui omnes propinqui & familiares. Iamque eum egressum solum, de se metu quisque per longa spacia deducebat. Et quanquam ut bestiarij obijceremur intractabilibus feris, perpendentes tamen hoc bonũ habere tristia præcedentia, quòd in locis suis secunda substituunt, mirabamur illam sententiam Tullianam ex æternis ueritatis ipsius adytis promulgatam, quæ est talis: Et quanquam optatissimum est perpetuo fortunam quàm florentissimam permanere, illa tamen qualitas uitæ non tantum habet sensum, quantum cum ex sæuis & perditis rebus ad meliorem statum fortuna reuocatur. Festinamus itaque itineribus magnis, ut ambitiosus Magister armorum ante allapsum per Italicos de tyrannide ullum rumorem in suspectis finibus appareret. Verum cursim nos properantes erratica quædam anteuolans prodiderat fama: & Agrippinam ingressi inuenimus cuncta nostris conatibus altiora. Nanque conuena undique multitudine trepide cœpta fundante coa-

Admissionum magister

Protectores domestici

Agrippina oppidum

S 4 ctisque

ctisq; copijs multis, pro statu rei præsentis id aptius uidebatur, ut ad imperatoris no-
uelli, per ludibriosa auspicia uirium accessus firmantis, sensum ac uoluntatem dux fle-
bilis uerteret: quo uarijs assentandi figmẽtis in mollius urgente securitate, nihil metu-
ens hostile deciperetur. Cuius rei finis arduus uidebat. Erat em̃ cautius obseruandum
ut appetitus opportunitati obtẽperarent, nec præcurrentes eam, nec deserentes: qui si
eluxissent intẽpestiue, constabat nos omnes sub elogio uno morte mulctandos. susce-
ptus tamẽ idem dux leniter, adactusq; inclinante negocio ipso ceruices adorare solen
niter anhelantem celsius purpuram, specialius colebatur, & intimus facilitate aditus,
honoreq; mensæ regalis adeo antepositus alijs, ut iam secretius de rerũ summa cõsul-
taretur. Aegre ferebat Siluanus ad consulatũ potestatesq; sublimes elatis indignis, se
& Vrsicinum solos post exudatos magnos pro rep. labores & crebros, ita fuisse despe-
ctos, ut ipse quidem per quæstiones familiarium sub disceptatione ignobili crudeliter
agitatus, cõmisisse in maiestatẽ arcesseretur: alter uero ab Oriente raptus, odijs inimi-
corum adduceretur: & hoc assidue clàm querebatur & palàm. Terrebant nos tamen
cum dicerent hæc & similia, circũfrementia undiq; murmura causantis inopiam mili-
tis, & rapida celeritate ardentis angustias Alpium perrũpere Cottiarum. In hoc æstu
mentis ancipiti, ad effectũ tendens cõsilium occulta scrutabamur indagine: federatq;
tandem, mutatis præ timore sæpe sententijs, ut quæsitis magna industria cautis mini-
stris, obstricto religionũ consecratione colloquio, Braccati solicitatẽtur atq; Cornuti,
fluxioris fidei & ubertate mercedis ad momentum omne uersabiles. Firmato itaq; ne-
gotio, per sequestres quosdã gregarios obscuritate ipsa ad id patrandũ idoneos, præ-
miorum expectatione accẽsos, solis ortu iam rutilo subitus armatorũ globus erumpit:
atq;, ut solet in dubijs rebus, audentior cæsis custodibus regia penetrata Siluanum ex
tractum ædicula, quò exanimatus cõfugerat, ad conuenticulũ ritus Christiani tenden
tem, densis gladiorũ ictibus trucidant. ita dux haud exilium meritorũ hoc genere op-
petit mortis, metu calumniarũ, quibus factione iniquorum irretitus est absens, ut tueri
possit salutem ad pręsidia progressus extrema. Licet enim ob tẽpestiuã illam cum Ar-
maturis proditionem ante Mursense prælium, obligatum gratia retineret Constanti-
um, ut dubium tamen & mutabilem uerebatur: licet patris quoq; Bonitij prætende-
ret fortia facta, Franci quidẽ, sed pro Constãtini partibus in bello ciuili acriter contra
Licinianos sæpe uersati. Euenerat aũt antequam huiusmodi aliquid agitaretur in Gal-
lijs, ut Romæ in Circo maximo populus, incertum ratione quadam percitus an præsa
gio, Siluanus deuictus est magnis uocibus exclamaret. Igitur Siluano Aggrippinæ
ut relatum est, interfecto, inæstimabili gaudio re cognita, princeps insolentia coalitus
& tumore, hoc quoq; felicitatis suæ prosperis cursibus adsignabat: eo more, quo sem-
per oderat fortiter facientes, ut quondam Domitianus, superare tamen quacunq; arte
contraria cupiebat. Tantũq; abfuit laudare industrie gesta, ut etiã quędam scriberet de
Gallicanis intercepta thesauris, quos nemo attigerat. Idq; scrutari iusserat artius, inter
rogato Remigio etiã tum rationario Apparitionis armorũ magistri, cui multo postea
Valẽtiniani tẽporibus laqueus uitã in causa Tripolitanæ legationis rupit. Post quæ ita
cõpleta, Constantius ut iam cælo cõtiguus, casibusq; imperaturus humanis, magnilo
quentia fastuq; sufflabat adulatorum: quos augebat ipse, spernendo proijciendoq; id
Crœsus genus parum callentes: ut Crœsum legimus ideo regno suo Solonẽ expulisse præcipi
Philoxenus tem, quia blandiri nesciebat: Et Dionysium intẽtasse poetæ Philoxeno mortem, cum
eum recitantem proprios uersus absurdos & inconcinnos laudantib. cunctis solus au
diret immobilis: quæ res perniciosa uitiorũ est altrix. ea demũ enim laus grata esse po-
testati debet excelsæ, cum interdum & uituperationi secus gestorũ pateat locus. Iamq;
post securitatem quæstiones agitabãtur de more, ex uinculis catenisq; plures ut noxij
plectebantur. Exurgebat enim efferuens lætitia Paulus, tartareus ille delator, ad uene
natas artes suas licentius exercendas: & inquirentibus in negotiũ consistorianis atq;
militaribus, ut præceptum est, Proculus admouetur eculeo, Siluani domesticus, ho-
mo gracilis & morbosus, metuentibus cunctis, ne ui nimia tormentorum leui corpore
fatigato reos atrocium criminum promiscue citari faceret multos: uerum cõtra quàm
speratum est contigit. Memor enim somnij quo uetitus erat per quietem, ut ipse fir-
mauit

mauit, pulsare quenq; insontem, usq; ad confinia mortis uexatus, nec nominauit, nec
prodidit aliquē: sed adserebat factum Siluani constanter, id eum cogitasse quod inijt,
non cupiditate, sed necessitate cōpulsum, argumento euidenti demonstrans. Causam
enim probabilem ponebat in medio, multorū testimonijs claram, quòd die quinto an-
tequam insulas susciperet principatus, donatū stipendio militem Constantij nomine
adloquutus est, fortis esset & fidus. Vnde apparebat, quòd si presumere fortunæ supe-
rioris insignia conaretur, auri tam graue pondus expenderet ut suum. Post hunc dam
natorū sorte Pœmenius raptus ad suppliciū interijt: qui (ut suprà retulimus) cum Tre
uiri ciuitatē Cæsari clausissent Decentio, ad defendendam plebem electus est. Tum
Asclepiodotus, & Lutto, & Maudio Comites interēpti sunt, alijq; plures. Hęc & simi
lia perplexe tēporis obstinatione scrutante, dum has exitiorū cōmunium clades susci-
tat turbo feralis, Vrbem æternā Leontius regens, multa spectati iudicis documēta prę
bebat, in audiendo celer, in disceptando iustissimus, natura beneuolus, licet autorita-
tis causa seruandæ acer quibusdam uidebatur, & inclinatior ad amandū. Prima igitur
ars seditionis in eum concitandæ uilissima fuit & leuis. Philoromū enim aurigam rapi
præceptū, sequuta plebs omnis uelut defensura propriū pignus, terribili impetu præfe
ctum incessebat ut timidū: sed ille stabilis & erectus immissis apparitoribus correptos
aliquot uexatosq; tormentis, nec strepente ullo, nec obsistente, insulari pœna mulcta-
uit. Diebusq; paucis sequutis cū itidem plebs excita calore quo cōsueuit, uini causan-
do inopiam, ad Septizonium cōuenisset, celebrem locum, ubi operis ambitiosi Nym- *Septizonium*
phæum Marcus condidit imperator: illuc de industria pergens præfectus ab omni to- *Nymphæum*
ga apparitioneq; rogabatur enixius, ne in multitudinē se arrogantē immitteret, & mi-
nacē ex cōmotione pristina sæuientē: difficilisq; ad pauorē recti tetendit, adeo ut eum
obsequentium pars desereret, licet in periculum festinantē abruptum. Insidens itaq; ue
hiculo cum speciosa fiducia contuebatur acribus oculis tumultuantum undiq; cuneo-
rum ueluti serpentium uultus, perpessusq; multa dici probrosa, agnitum quendam in-
ter alios eminētē, uasti corporis, rutiliq; capilli, interrogauit an ipse esset Petrus Valuo
meres ut audierat cognomento: eumq;, cum esse sono respondisset obiurgatorio, ut se
ditiosorum antesignanum olim sibi compertum, reclamantibus multis, post terga ma-
nibus uinctis suspendi præcepit. Quo uiso sublimi, tribuliumq; adiumentum nequic-
quam implorante, uulgus omne paulo ante confertum per uaria urbis membra diffu-
sum ita euanuit, ut turbarum acerrimus cōcitor tanquam in iudiciali secreto exaratis
lateribus ad Picenum eijceretur: ubi postea ausus eripere uirginis non obscuræ pudo-
rem, Patruini consulari sententia supplicio ob id capitali addictus. Hoc administran-
te Leontio, Liberius Christianæ legis antistes à Constantio ad comitatum mitti præce *Liberius*
ptus est, tanq; imperatoris iussis & plurimorū sui consortium decretis obsistens, in re
quam breui textu percurram. Athanasium episcopū eo tēpore apud Alexandriā ultra
professionem altius se efferentē, sciscitariq; conatū externa, ut proderc rumores ad-
sidui, cœtus in unum quæsitus eiusdem loci multorū (synodus ut appellant) remouit à *Synodus*
sacramento quod obtinebat. Dicebatur enim fatidicarum sortium fidem, quæ ue au-
gurales portenderēt alites, scientissime callens, aliquoties prędixisse futura. Super his
intendebant ei alia quoq; à proposito legis abhorrētia, cui pręsidebat. Hunc per subscri
ptionē abijcere sede sacerdotali, paria sentiens cæteris iubēte principe Liberius moni
tus perseueranter renitebatur, nec uisum hominē, nec auditū damnare nefas ultimum
sæpe exclamans, apertè scilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. Id enim ille Athana-
sio semper infestus, licet sciret impletum, tamē autoritate qua potiuntur æternę Vrbis
episcopi, firmari desiderio nitebat ardēti. quo nō impetrato, Liberius ægre populi me-
tu, qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit asportari. Et
hæc quidē Romę, ut ostēdit textus superior, agebantur. Constantiū uero exagitabant
assidui nuntij, deploratas iam Gallias indicātes, nullo renitente ad internitionē barba
ris uastantibus uniuersa. æstuansq; diu qua ui propulsaret erumnas, ipse in Italia resi-
dens, ut cupiebat (periculosum enim existimabat se in partem cōtrudere longe dimo-
tam) reperit tandem consilium rectum: & Iulianū patruelem fratrem haud ita dudum
ab Achaia contractum accitu, etiam tum palliatum, in societatē imperij adsciscere co-

gitabat

gitabat. Id ubi urgente malorũ impendentiũ mole est confessus proximis, succumbere tot necessitatibus tamq; crebris unũ se, quod nunq; fecerat, aperte demonstrans: illi in adsentationem nimiam eruditi infatuabant hominẽ, nihil esse ita asperum dictitantes, quod præpotens eius uirtus, fortunaq; tam uicina sideribus nõ superaret ex more. Addebantq;, noxarum cõscientia stimulante complures, deinceps caueri debere Cæsaris nomen, replicantes gesta sub Gallo. quîs adnitentibus obstinate, opponebat se sola regina, incertum migrationẽ ad longinqua pertimescens, an pro natiua prudentia consulens in cõmune, omnibusq; memorans anteponi debere propinquum. Post multaq; per deliberationes ambiguas actitata, stetit fixa sententia: abiectisq; disputationibus irritis, ad imperium placuit Iulianum adsumere. Cum uenisset accitus prædicto die, ad uocato omni quod aderat cõmilitio, tribunali ad altiorem suggestũ erecto, quod aquilæ circundederunt & signa, Augustus inscendens, eumq; manu retinens dextera, hæc

Verba Constantij sermone placido perorauit: Adsistimus apud uos optimi reip. defensores, causæ communi uno penè omnium spiritu uindicandæ, quam acturus tanquã apud æquos iudices succinctius edocebo. Post interitum rebellium tyrannorũ, quos ad hæc tentanda quæ mouerunt rabies egit & furor, uelut impijs eorũ manibus Romano sanguine parentantes, insultant Barbari Gallias rupta limitũ pace, hac animati fiducia, quòd nos per disiunctissimas terras arduæ necessitates adstringũt. Huic igitur malo ultra opposita iam proserpenti, dum patitur tẽpus si occurrerit nostri uestriq; cõsulti suffragiũ, & colla superbarũ gentiũ detumescẽt, & imperij fines erunt intacti. Restat ut rerũ spem, quam gero, secũdo roboretis effectu. Iulianum hunc fratrẽ meum patruelẽ, ut nostis, uerecũdia, qua nobis ita ut necessitudine charus est, rectè spectatũ, iamq; elucentis industriæ iuuenem, in Cęsaris adhibere potestatẽ exopto, cœptis si uidentur utilia etiam uestra concessione firmandis. Dicere super his plura conantem interpellans concio lenius prohibebat, arbitrium summi Iouis id esse, nõ mentis humanæ, uelut præscia uenturi prędicãs. Stansq; imperator immobilis, dum silerent, residua fidentius explicauit. Quia igitur uestrũ quoq; fauorẽ adesse fremitus indicat lætus, adulescens uigoris tranquilli, cuius temperati mores imitandi sunt potius quàm prædicandi, ad honorem properatum exurgat: cuius præclaram indolem bonis artibus institutam hoc ipso plene uideor exposuisse quòd elegi. Ego eum præsente nutu dei cœlestis amictu principali

Iulianus auita purpura induitur uelabo. Dixit: Moxq; indutum auita purpura Iulianum, & Cæsarem cum exercitus gaudio declaratum, his alloquitur contractiore uultu submœstum: Recepisti primæuus originis tuæ splendidum florem, amantissime mihi omnium frater: aucta gloria mea confiteor, qui iustus in deferenda superiori potestate nobilitati mihi propinquæ, quàm ipsa potestate uideor esse sublimis. Adesto igitur laborum, periculorumq; particeps, & tutelam ministerij suscipe Galliarum, omni beneficentia partes leuaturus adflictas: & si hostibus cõgredi sit necesse, fixo gradu cõsiste inter signiferos ipsos, audendi in tẽpore cõsideratus hortator, pugnantes accendens præeundo cautissime, turbatosq; subsidijs fulciẽs, modeste increpãs desides, uerissimus testis adfuturus industrijs & ignauis. Proin urgente rei magnitudine, perge uir fortis ducturus uiros itidem fortes. aderimus nobis uicissim amoris robusta cõstantia, militabimus simul, unà orbem pacatũ, deus modo uelit quod oramus, pari moderatione pietateq; recturi. Mecum ubiq; uideberis præsens, & ego tibi quodcunq; acturo non deero. ad summa mihi propera socijs omnium uotis, uelut assignatam tibi ad ipsa rep. stationem cura peruigili defensurus. Nemo post hæc finita reticuit: sed militares omnes horrendo fragore scuta genibus illidẽtes, quod est prosperitatis indiciũ plenum (nam contrà cum hastis clypei feriuntur, irę documentũ est & doloris) immane quo quantoq; gaudio præter paucos Augusti probauere iudiciũ: Cæsaremq; admiratione digna suscipiebãt, imperatorij muricis fulgore flagrantẽ: cuius oculos cum uenustate terribiles, uultũq; excitatius gratũ, multũ diuq; cõtuentes, qui futurus sit colligebant, uelut scrutatis ueterib. libris, quorũ lectio per corporũ signa pandit animarũ interna. Eumq; ut potiori reuerentia seruaretur, nec supra modum laudabant, nec infra q̃ decebat: atq; ideo censorum uoces sunt æstimatæ, non militum. susceptus deniq; ad consessum uehiculi, receptusq; in regiã, hunc uersum ex Homerico carmine susurrabat, ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ

τὸν καὶ μοῖρα κραταιά. Hæc die octauo Iduum Nouemb. gesta sunt, cum Arbetionem consulem annus haberet & Lollianũ. deinde diebus paucis Helena uirgine Constantij sorore, eidem Cæsari coniugali fœdere copulata, paratisq́ uniuersis, quæ maturitas proficiscendi poscebat, comitatu paruo suscepto, Calend. Decemb. egressus est: deductusq́ ab Augusto adusq́ locum duabus columnis insignem, qui Laumellum interiacet & Ticinum, itineribus rectis Taurinos peruenit. ubi nuncio percellitur graui, qui nuper in comitatũ Augusti perlatus, de industria silebatur, ne parata diffluerent. Indicabat aũt, Coloniam Agrippinam ampli nominis urbem in secunda Germania, pertinaci Barbarorum obsidione reseratam, & magnis uiribus deletam. Quo mœrore perculsus uelut primo aduentantium malorum auspicio, murmurans querulis uocibus sępe audiebatur: nihil se plus adsecutum, quàm ut occupatior interiret. Cumq́ Viennam uenisset, ingrediẽtem optatum quidem & imperatorem honorifice susceptura omnis ætas concurrebat & dignitas: proculq́ uisum plebs uniuersa cum uicinitate finitima imperatorem clementem appellans & faustum, præuia cõsonis laudibus celebrabat, auidius pompam regiam in principe legitimo cernens: cõmuniumq́ remedium ærumnarũ in eius locabat aduentu, salutarem quendã Genium adfulsisse cõclamans, nec secius arbitrata. Tunc anus quædã orbata luminibus, cũ percontando quinã esset ingressus, Iulianũ Cæsarem cõperisset, exclamauit, hunc deorũ templa reparaturum.

Helena Constantij soror uxor Iuliani

Agrippina Colonia in secunda Germania

Proinde quoniã, ut Mantuanus uates prędixit excelsus, Maius opus moueo, maiorq́ mihi rerum nascit̃ ordo, Galliarũ tractus & situm ostendere pùto nunc tẽpestiuum, ne inter procinctus urgentes præliorũq́ uarios casus ignota quibusdã expediens, imitari uidear desides nauticos, adtrita lintea cũ rudentibus, quæ licuit parari securius, inter fluctus resarcire coactos & tẽpestates. Ambigẽtes super origine prima Gallorum scriptores ueteres, notitiã reliquere negotij semiplenã: sed postea Timagenes & diligẽtia Græcus & lingua, quę diu sunt ignorata, collegit ex multiplicib. libris: cuius fidem secuti obscuritate dimota, eadem distincte docebimus & aperte. Aborigines primos in his regionibus quidã uisos esse firmarũt Celtas, nomine regis amabilis, & matris eius uocabulo Galatas dictos: ita ẽm Gallos sermo Græcus appellat. Alij Dorienses, antiquiorẽ sequutos Herculem, oceani locos inhabitasse confines. Drasidę memorant reuera fuisse populi partem indigenã. Sed alios quoq́ ab insulis extimis cõfluxisse & tractibus transrhenanis, crebritate bellorũ, & alluuione feruidi maris sedibus suis expulsos. Aiunt quidã, paucos post excidium Troiæ, fugitãtes Græcos ubiq́ dispersos, loca hæc occupasse, tunc uacua. Regionum aũt incolę id magis omnibus adscuerant, quod etiam nos legimus in monumẽtis eorũ incisum: Amphitryonis filium Herculẽ ad Geryonis & Taurisci sæuorum tyrannorũ perniciẽ festinasse, quorũ alter Hispanias, alter Gallias infestabat: superatisq́ ambobus coisse cum generosis fœminis, suscepisseq́ liberos plures, & eos partes quibus imperitabãt, suis nominibus appellasse. A Phocęa uero Asiaticus populus Harpali inclementiam uitans Cyri regis præfecti, Italiam nauigio petijt. Cuius pars in Lucania Veliam, alia cõdidit in Viennensi Massiliam. dein secutis ætatibus oppida aucta uirium copia, instituere non pauca: sed declinanda uarietas sæpe satietati coniuncta. Per hæc loci hominibus paulatim excultis uiguere studia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, & Eubages, & Druidas. & Bardi quidem fortia uirorum illustrium facta heroicis composita uersibus cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt: Eubages uero scrutantes summa & sublimia naturæ pandere conabantur. Inter hos Druidæ ingenijs celsiores, ut autoritas Pythagoræ decreuit, sodalitijs astricti cõsortijs, quæstionibus occultarum rerum altarũq́ erecti sunt, & despectantes humana pronuntiarunt animas immortales. hanc Galliarũ plagam ob suggestus montium arduos, & horrore niuali semper obductos, orbis residui incolis ante hac penè ignotã, nisi quà litoribus est uicina, munimina claudunt undiq́ natura uelut arte circundata. & à latere quidem australi Tyrrheno alluitur & Gallico mari: qua cœleste suspicit plaustrũ, à feris gẽtibus fluentis distinguit̃ Rheni: ubi occidentali subiecta est sideri, oceano, & altitudine Pirenæi. unde ad solis ortus attollitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarum: quas rex Cottius perdomitis Gallijs, solus in angustijs latens, inuiaq́ locorum asperitate confisus, lenito tandem timore in amicitiam Octauiani receptus

De Gallis pulchra

Velia

Bardi

Cottie alpes unde

ceptus principis, molibus magnis extruxit ad uicem memorabilis muneris cōpendiarias & uiātibus opportunas, medias inter alias Alpes uetustas, super quibus cōperta paulo postea referemus. In his Alpibus Cottijs, quarum initium à Segusione oppido est, pręcelsum erigitur iugum, nulli ferè sine discrimine penetrabile. Est enim è Gallijs uenientibus prona humilitate deuexum, pendentium saxorū altrinsecus uisu terribile præsertim uerno tēpore: cum liquente gelu, niuibusq; solutis flatu calidiore uētorum, per diruptas utrinq; angustias, & lacunas pruinarū cōgerie latebrosas, descendentes cunctantibus plantis homines & iumenta procidunt & carpenta: idq; remediū ad arcendum exitiū repertum solum, q̄ pleraq; uehicula uastis funibus illigata, ponè cohibente uirorū uel boum nisu ualido, uix gressu reptāte paulo tutius deuoluunt. Et hęc, ut diximus, anni uerno cōtingunt. Hyeme uero humus crustata frigoribus & tanq̄ leuigata, ideoq; labilis incessum præcipitantē impellit, & patulæ ualles per spacia plana glacie perfidæ uorant nonnunq̄ transeuntes. ob quæ locorū callidi, eminētes ligneos stylos per cautiora loca defigunt, ut eorū series uiatorē ducat innoxium: qui si niuibus operti latuerint, mōtanis defluentib. riuis euersi, agrestibus prævijs difficile peruadun tur. A summitate aūt huius Italici cliui planicies adusq; stationē nomine Martis, per septem extenditur milia: & hinc alia celsitudo erectior, ægreq; superabilis ad Matronæ porrigit̄ uerticē, cuius uocabulum casus fœminæ nobilis dedit. Vnde decliue quidem iter, sed expeditius adusq; castellū Virgantiā patet. Huius sepulchrū reguli, quem itinera struxisse retulimus, Segusione est mœnibus proximū: manesq; eius ratione gemina religiōe colunt: quód iusto moderamine rexerat suos: & ascitus in societatē rei Romanæ, quietem genti præstitit sempiternā. Et licet hæc, quam diximus, uia media sit, & cōpendiaria, magisq; celebris, tamen etiā aliæ multo antea tēporibus sunt constructę diuersis. primā Thebanus Hercules ad Geryonem extinguendū, ut relatum est, & Tauriscum lenius gradiens, prope maritimas composuit Alpes. Hicq; harum nomen indidit: Monœci similiter arcem & portum ad perennē sui memoriā cōsecrauit. Deinde emēsis postea seculis multis, hac ex causa sunt Alpes excogitatæ Pœninæ. Superioris Africani pater P. Cornelius Scipio Saguntinis memorabilibus ærumnis & fide, pertinaci destinatione Afrorum obsessis, iturus auxilio in Hispaniā, traduxit onustam manu ualida classem. sed ciuitate potiore Marte deleta, Annibalem assequi nequiens, triduo antè transito Rhodano ad Italiæ partes contendentē, nauigatione ueloci intercurso spatio maris haud longo, digressurū montibus apud Genuam obseruabat Liguriæ oppidum, ut cum eo si copiā fors dedisset, uiarum asperitate fatigato decerneret in planicie. cōsulens tamen rei cōmuni, Cn. Scipionem fratrē ire monuit in Hispanias, ut Hasdrubalem exinde similiter erupturū arceret. quæ Annibal doctus à perfugis, ut erat expeditæ mentis & callidæ, Taurinis ducentibus accolis per Tricastinos & oram Vocontiorū extremā ad saltus Tricorios uenit. Indeq; exorsus, aliud iter antehac insuperabile fecit: excisaq; rupe in immensum elata, quā cremando ui magna flāmarum acetoq; infuso dissoluit, per Druentiā flumen gurgitibus uagis intortū regiones occupauit Hetruscas. Hactenus super Alpibus, nūc ad restantia ueniamus. Tēporibus priscis cum laterent hæ partes ut barbaræ, tripartitæ fuisse credunt̄, in Celtas eosdē Gallos diuisæ, & Aquitanos, & Belgas, lingua, institutis, legibusq; discrepātes. & Gallos quidem, qui sunt Celtæ, ab Aquitanis Garumna disterminat flumen, à Pirenæis oriēs collibus, postq; oppida multa transcursa in oceano delitescēs. A Belgis uero eandem gentem Matrona discindit & Sequana, amnes magnitudinis geminæ: qui fluētes per Lugdunensem, post circūclausum ambitu insulari Parisiorum castellum, Lutetiam nomine, cōsociatim meant, meantesq; protinus prope castra Cōstantia fundunt̄ in mare. Horum omnium apud ueteres Belgæ dicebantur esse fortissimi, ea propter quod ab humaniore cultu longe discreti, nec aduentitijs effœminati delicijs, diu cum Transrhenanis certauere Germanis. Aquitani eñ, ad quorū littora ut proxima placidaq; merces aduentitiæ conuehunt̄, moribus ad mollitiē lapsis, facile in ditionē uenere Romanam. Regebant̄ aūt Galliæ omnes, iam inde ut crebritate bellorū urgenti cessere Iulio dictatori, potestate in partes diuisa quatuor. quarū Narbonensis una, Viennēsem intra se continebat, & Lugdunensem: altera Aquitanis pręerat uniuersis. superiorē & inferiorem

Lignei styli defiguntur in itinere alpino

Vertex Matronæ in Alpibus mons

Via compendiaria

Monœci arx

Pœninæ alpes

Annibal callidæ mentis

Celtæ

Aquitani

Garumna

Sequana

Lutetia Parisiorum castellū

Belgæ

Narbonensis

Lugdunensis

riorem Germaniam, Belgasq; duæ iurisdictiones ijsdem rexere temporibus. At nunc
numerantur prouinciæ per omnem ambitum Galliarū: secunda Germania, prima ab *Secunda Germania*
occidentali exordiens cardine, Agrippina & Tungris munita, ciuitatibus amplis &
copiosis. Dein prima Germania, ubi præter alia municipia Magontiacus est, & Van- *Prima Germania*
giones & Nemetes, & Argētoratus barbaricis cladibus nota. Post has Belgica prima
Mediomatricos prætendit, & Treuiros domicilium principum clarum. Huic adnexa
est secunda Belgica, qua Ambiani sunt urbs inter alias eminens, & Cathelauni & Re *Ambiani*
mi. apud Sequanos Bisontios uidimus, & Rauracos, alijs potiores oppidis multis. Lu *Cathelauni*
gdunensem primam Lugdunus ornat, & Cabillones, & Senones, & Biturigæ, & mœ *Prima Lugdunensis*
nium Augustoduni magnitudo uetusta. Secundā enim Lugdunensem Rothomagi,
& Turini Mediolanū ostendunt: & Tricassini, Alpes Graiæ & Pœninæ, exceptis ob- *Secunda Lugdunensis*
scurioribus habent & Auenticum, desertā quidem ciuitatē, sed non ignobilem quon-
dam, ut ædificia semiruta nunc quoq; demonstrant. Hæ prouinciæ, urbesq; sunt splen
didæ Galliarū. In Aquitania, quæ Pirenæos montes & eam partē spectat oceani, quæ
pertinet ad Hispanos, prima prouincia est Aquitanica, amplitudine ciuitatum admo- *Aquitanica*
dum culta: omissis alijs multis, Burdegala, & Auerni excellunt, & Santones, & Picta *Burdegala*
ui. Nouem populos Ausci cōmendant, & Vasatæ. In Narbonensi clusa est Narbona,
& Tolosa, quæ principatum urbium tenunt. Viennensis ciuitatū exultat decore multa
rum, quibus potiores sunt Vienna ipsa, & Arelate, & Valentia: quibus Massilia iungi- *Vienna*
tur, cuius societate & uiribus in discriminib. arduis fultā aliquoties legimus Romam. *Arelate*
His propè Salluuij sunt, & Nicea, & Antipolis, insulæq; Stœchades. Et quoniam ad *Stœchades*
has partes opere contexto peruenimus, silere super Rhodano maximi nominis flumi
ne incongruum est, & absurdum. A Pœninis Alpibus effusiore copia fontiū Rhoda- *Ortus Rhodani*
nus fluens, & procliui impetu ad planiora digrediens, proprio agmine ripas occultat,
& paludi sese ingurgitat nomine Lemano, eamq; intermeās nusquam aquis miscetur *Lemanus*
externis: sed altrinsecus summitates undæ præterlabens segniores, quæritans exitus
uiam sibi impetu ueloci molitur. Vnde sine iactura rerum per densa paludium fertur,
& Sequanos, longeq; progressus Viennensem latere sinistro perstringit, dextro Lug-
dunensem: & emensus spatia fluctuosa, Ararim, quem Sauconnā appellant, inter Ger *Arar*
maniam primam fluentem, suum in nomen adsciscit. qui locus exordiū est Galliarum.
Exinde non millenis passibus, sed leucis itinera metiunt̄, ubi auctus Rhodanus aquis
aduenis locupletior, uehit grandissimas naues, uentorū flatu iactari sæpius adsuetas.
finitusq; inter ualles, quas ei natura præscripsit, spumeus Gallico mari cōcorporatur
per patulum sinum, quem uocant Ad gradus, ab Arelate octauo decimo fermè lapide
disparatum. Sit satis de situ locorū. nunc figuras & mores hominū designabo. Celsio- *De figuris Gallorum*
ris staturæ & candidi penè Galli sunt omes, & rutili, luminūq; toruitate terribiles, aui-
di iurgiorum, & sublatius insolescentes. Nec enim eorū quenq; adhibita uxore rixan-
tem, multo fortiore & glauca, peregrinorū ferre poterit globus: tum maxime cum illa
inflata ceruice suffrendens, ponderāsq; niueas ulnas & uastas, admixtis calcibus emit
tere cœperit pugnos, ut catapultas tortilibus neruis excussas. metuendæ uoces cōplu-
rium, & minaces placatorum iuxta & irascentiū: tersi tamen pari diligentia cuncti &
mundi, nec in tractibus illis, maximeq; apud Aquitaniam, poterit uideri, uel fœmina
licet perquàm pauper, ut alibi, frustis squalere pannorum. Ad militandum omnis ætas
aptissima: & pari pectoris robore senex ad procinctum ducitur, & adultus gelu dura-
tis artubus, & labore assiduo multa contempturus & formidanda: nec eorū aliquando
quisquam, ut in Italia, munus Martium pertimescens pollicem sibi pręcidit, quos ioca
liter murcos appellant. Vini auidū genus, affectans ad uini similitudinem multiplices
potus: & inter eos humiles quidam obtusis ebrietate cōtinua sensibus, quam furoris
uoluntariā speciem esse Catoniana sententia definiuit, raptant̄ discursibus uagis: ut
uerum illud uideatur, quod ait defendēs Fonteium Tullius, Gallos post hæc dilutius
esse poturos, quòd illi uenenū esse arbitrabantur. Hæ regiones, præcipue quæ confi-
nes Italicis, paulatim leuius odere sub imperium uenire Romanū: primo tentatæ per
Fuluium, deinde prælijs paruis quassatę per Sextium, ad ultimum per Fabium Maxi- *Fabius Allobrox*
mum domitæ, cui negocij plenus effectus, asperiore Allobrogum gente deuicta, hoc

indidit cognomentũ. nam omnes Gallias, nisi quæ paludibus inuiæ fuere, ut Sallustio docetur autore, post decennalis belli mutuas clades Cæsar societati nostræ fœderibus iũxit æternis. Euectus sum longius, sed remeabo tandẽ ad cœpta. Domitiano crudeli morte consũpto, Musonianus successor Orientẽ prætoriani regebat potestate præfecti, facũdia sermonis utriusq; clarus: unde sublimius q̃ sperabat̃ eluxit. Cõstantinus enim cũ limatius superstitionũ quæreret sectas, Manicheorũ & similiũ, nec interpres inueniret̃ idoneus, hunc sibi cõmendatũ ut sufficientẽ elegit: quem officio functũ perite, Musonianũ uoluit appellari, antè Strategiũ dictitatũ: & ex eo percursis honorũ gradib9 multis, ascẽdit ad præfecturã, prudẽs aliàs, tolerabilisq; prouincijs, & mitis & blandus, sed ex qualibet occasiõe, maximeq; ex cõtrouersis litibus, quod nefandũ est, & in totum lucrandi auiditate sordescens: ut inter alia multa euidenter apparuit in quæstionibus agitatis super morte Theophili Syriæ cõsularis, ob proditionẽ Cæsaris Galli impetu plebis promiscuæ discerpti: ubi damnatis pauperibus, quos cũ hæc agerent̃ peregre cõstabat fuisse, autores diri facinoris exuti patrimonijs absoluti sunt diuites. Huic Prosper adæquabat, pro magistro equitũ agente etiã tum in Gallijs militẽ regens, abiecte ignauus, &, ut ait Comicus, arte despecta furtorũ rapiens propalàm. quis concordantibus, mutuaq; cõmercia uicissim sibi cõciliando locupletatis, Persici duces uicini fluminibus rege in ultimis terrarũ suarũ terminis occupato, per prædatorios globos nostra uexabant, nunc Armeniam, aliquoties Mesopotamiã confidentius incursantes, Romanis ductoribus ad colligendas obeuntium exuuias occupatis.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER SEXTVSDECIMVS

AEC per orbem Romanum fatorum ordine contexto uersante Cæsar apud Viennam in collegium fastorum à consule octies Augusto adscitus, urgente genuino uigore, pugnarum fragores cædesq; barbaricas somniabat, colligere prouinciæ fragmenta iam parans, si adfuisset flatu tandem secundo. Quia igitur res magnæ, quas per Gallias uirtute felicitateq; correxit, multis ueterum factis fortibus præstant, singula serie progrediente monstrabo, instrumenta omnia mediocris ingenij, si suffecerint cõmoturus. Quicquid autem narrabitur, quod nõ falsitas arguta concinnat, sed fides integra rerum absoluit, documentis euidentibus fulta, ad laudatiuam penè materiẽ pertinebit. Videtur enim lex quædam uitæ melioris hunc iuuenẽ à mobilibus cunis adusq; spiritũ comitata supremum. nanq; incrementis uelocibus ita domi forisq; colluxit, ut prudentia Vespasiani filius Titus alter æstimaretur: bellorum gloriosis cursibus Traiani simillimus, clemens ut Antoninus, rectæ perfectæq; rationis indagine congruens Marco, ad cuius æmulationem actus effingebat & mores. Et quoniam, ut Tulliana docet autoritas, Omnium magnarum artium sicut arborum altitudo nos delectat, radices stirpesq; non item: sic præclaræ huius indolis rudimenta tunc multis obnubilantibus tegebantur, quæ anteferri gestis eius postea multis & miris hac ratione deberent, quòd adolescens primæuus ut Erichtheus in secessu Mineruæ nutritus, ex academiæ quietis umbraculis non è militari tabernaculo in puluerem martium tractus, strata Germania, pacatisq; rigentis Rheni motibus, cruenta spirantium regum hic sanguinẽ fudit, alibi manibus catenas affixit. Agens itaq; negotiosam hyemem apud oppidũ antè dictum inter rumores qui uolitabant assidui, comperit Augustuduni ciuitatis antiquæ muros spatiosi quidẽ ambitus, sed carie uetustatis inualidos, barbarorũ impetu repentino insessos, torpente præsentium militum manu ueteranos concursatione peruigili defendisse, ut solet abrupta sæpe discrimina salutis ultima desperatio propulsare. Nihil itaq; remittentibus curis, ancillari adulatione posthabita, qua eum proximi ad amœnitatẽ flectebant & luxũ, satis omnibus

omnibus cõparatis VIII. Cal. Iulias Auguſtudunũ peruenit, uelut dux diuturnus, ui-
ribus eminẽs & cõſilijs, per diuerſa palantes barbaros, ubi dediſſet fors copiã, aggreſ-
ſurus. Habita itaq; deliberatione, adſiſtẽtibus locorũ peritis quódnam iter eligeretur
ut tutum, multa ultro citroq; dicebanť, alijs per Arboroſam, quibuſdã per ſedes Leu-
corum iri debere firmantibus. ſed cũ ſubſererent quidã, Siluanũ pauloante magiſtrum
peditũ, per cõpendioſas uias, uerũ ſuſpectas, quia tenebris multis umbranť, cum VIII.
auxiliariũ milibus ægrè tranſiſſe, fidentius Cæſar audaciã uiri fortis imitari magnope-
re nitebať cunctis uiribus. Et ne quà interueniret mora, adhibitis cataphractis ſolis, &
baliſtarijs, parum ad tuendũ rectorẽ idoneis, percurſo eodẽ itinere Autoſidorũ perue
nit: ubi breui, ſicut ſolebat, otio cũ milite recreatus, ad Tricaſinos tendebat: & barba-
ros in ſe cateruatim ruentes, partim cum timeret ut ampliores confertis lateribus ob-
ſeruabat, alios occupatis habilibus locis decurſu facili proterens, nõnullos pauore tra
ditos cepit, reſiduos in curam celeritatis omne quod poterant conferentes, quia ſequi
non ualebat grauitate præpeditus armorũ, innocuos abire perpeſſus eſt. Proinde cer-
tiori iam ſpe ad reſiſtendũ ingruentibus cõfirmatus, per multa diſcrimina uenerat Tri
caſſas adeo inſperatus, ut eo portas penè pulſante, diffuſæ multitudinis barbaræ metu
aditus urbis nõ ſine anxia panderet ambage: & pauliſper moratus dum fatigato cõſu
lit militi, ciuitatẽ Remos nihil prolatandum exiſtimans petit: ubi in unum congrega-
tum exercitum Veſuntij iuſſerat opperiri præſentiam ſuam: cui præſidebat Vrſicini
ſucceſſor Marcellus, & ipſe Vrſicinus aduſq; expeditionis finem agere præceptus ijſ-
dem in locis. Poſt uariatas itaq; ſententias plures, cum placuiſſet per decem pagos Ale
mannam adgredi plebem, denſatis agminibus tendebat illuc ſolito alacrior miles: &
quià dies humectus & decolor uel contiguum eripiebat aſpectum, iuuante locorum
gnaritate, hoſtes tramite obliquo diſcurſo poſt Cæſaris terga, legiones duas arma co-
gentes adorti penè deleſſent, ni ſubitò concitus clamor ſociorũ auxilia coegiſſet. Hinc
& deinde nec itinera nec flumina tranſire poſſe ſine inſidijs putans, erat prouidus &
cunctator, quod præcipuum bonum in magnis ductoribus, opem ferre ſolet exerciti-
bus & ſalutem. Audiens itaq; Argentoratum, Brotomagum, Tabernas, Saliſonem,
Nemetas, & Vangionas, & Maguntiacum ciuitates barbaros poſsidentes, territoria
eorum habitare (nam ipſa oppida ut circundata retibus luſtra declinant) primam om-
nium Brotomagum occupauit: eiq; iam aduẽtanti Germanorũ manus pugnam inten Brotomagum
tans occurrit. Cumq; in bicornem figuram acie diuiſa collato pede res agi cœpiſſet, exi
tioq; hoſtes urgerenť ancipiti, captis nonnullis, alijs in ipſo prælij furore truncatis, re-
ſidui diſceſſere celeritatis præſidio tecti. Nullo itaq; poſthac repugnãte, ad recuperan-
dam ire placuit Agrippinã, ante Cęſaris in Gallias aduentũ exciſam: per quos tractus Agrippina
nec ciuitas ulla uiſitur, nec caſtellũ: niſi quod apud Confluentes, locum ita cognomi- deleta
natum, ubi amnis Moſella cõfunditur Rheno, Rigodulum oppidum eſt, et una prope Moſella
ipſam Coloniam turris. Igitur Agrippinã ingreſſus, nõ antè motus eſt exinde, q; Fran Francorum
corum regibus furore miteſcẽte perterritis, pacem reip. firmaret interim profuturam, reges
& urbem reciperet munitiſsimã. quibus uincendi primitijs lætus per Treueros hyema
turus apud Senonas oppidũ tunc oportunũ abſceſsit. ubi bellorũ inundantium mo-
lem humeris ſuis, quod dicitur, uehens ſcindebatur in multiplices curas: ut milites qui
à ſolitis deſciuere præſidijs reducerẽtur ad loca ſuſpecta, & conſpiratas gentes in no-
xam Romani nominis diſiectaret, ac præuideret ne alimenta deeſſent exercitui per
uaria diſcurſuro. Hæc ſolicitè perpenſantẽ, hoſtilis aggreditur multitudo oppidi capi-
undi ſpe in maius accenſa: ideo cõfidentes, quòd nec Scutarios adeſſe prodẽtibus per
fugis didicerant, nec Gentiles, per municipia diſtributos, ut commodius ueſcerentur.
Clauſa ergo urbe, murorumq; intuta parte firmata, ipſe cum armatis diu noctuq; inter
propugnacula uiſebatur & pinnas, ira exundãte ſubſtridens, cum erumpere ſæpe co-
natus, paucitate præſentis manus impediret. poſt triceſimũ deniq; diem abiere barba-
ri triſtes, inaniter ſtulteq; cogitaſſe ciuitatis obſidiũ muſitantes. & quod indignitati re-
rum eſt adſignandũ, periclitãti Cæſari diſtulit ſuppetias ferre Marcellus magiſter equi
tum agens in ſtationibus proximis: cum etiam ſi ciuitas abſq; principe uexaretur, op-
poſita multitudine malis obſidionalibus expediri deberet. Hoc metu ſolutus efficaciſ-

 ſimus

ſimus Cæſar, prouidebat conſtanti ſolicitudine ut militum diuturno labori quies ſuccederet aliqua, licet breuis, ad recreandas tamen ſufficiens uires, quanquam ultima ſqualentes inopia terræ ſæpe uaſtatæ exigua quædam uictui cōgrua ſuggerebant. Verum hoc quoque diligentia curato peruigili, affuſa lætiore ſpe proſperorū ſublato animo ad exequenda plurima cōſurgebat. Primum igitur factuque difficile tēperantiam ipſe ſibi indixit atque retinuit, tanquam aſtrictus ſumptuarijs legibus uiueret: quas ex Rhetris Lycurgi, id eſt axonibus, Romā translatas diuque obſeruatas, & ſeneſcentes paulatim reparauit Sylla dictator, reputās ex prædictis Democriti, quòd ambitioſam menſam fortuna, parcam uirtus apponit. Id enim etiā Tuſculanus Cato prudenter definiens, cui Cenſorij cognomentū caſtior uita indidit: Cultus magna, inquit, cura tibi, magna uirtutis incuria. Denique cum legeret libellum aſsidue, quem Conſtantius ut priuignū ad ſtudium mittens, manu ſua cōſcripſerat, prælicenter diſponens quid in conuiuio Cæſaris impēdi deberet, phaſianū, & uuluam, & ſumen exigi uetuit & inferri, munificis militis uili & fortuito cibo cō tentus. Hinc cōtigebat ut noctes ad officia diuideret tripartita, quietis, & publicę rei, & muſarum, quod factitaſſe Alexandrū legimus Magnum, ſed multo hic fortius. Ille nanque ænea concha ſuppoſita, brachio extra cubile protento pilam tenebat argenteā, ut cum neruorū rigorem ſopor laxaſſet infuſus, geſtaminis lapſi tinnitus abrumperet ſomnū. Iulianus uero abſque inſtrumēto quoties uoluit euigilauit: & nocte dimidiata ſemper exurgens, nō è plumis uel ſtragulis ſericis ambiguo fulgore nitentibus, ſed ex tapete, & ξυσίρα, quam uulgaris ſimplicitas Suſurnā appellat, occulte Mercurio ſupplicabat, quem mundi uelociorē ſenſum eſſe, motum mentium ſuſcitantē, theologicæ prodidere doctrinæ: atque in tanto rerū defectu explorate curabat. poſt quæ ut ardua & ſeria terminata ad procudendum ingenium uertebatur: & incredibile quo & quanto ardore rerum principalium notitiā celſam indagās, & quaſi pabula quædam animo ad ſublimiora ſcandenti conquirens, per omnia philoſophiæ membra prudenter diſputando currebat. Sed tamen cum hæc effecte pleneque colligeret, nec humiliora deſpexit, poeticam mediocriter, & rhetoricā (ut oſtendit orationum epiſtolarūque eius cum grauitate comitas incorrupta) & noſtrarum externarūque rerum hiſtoriā multiformē. ſuper his aderat Latine quoque diſſerendi ſufficiens ſermo. Si itaque uerum eſt, quod ſcriptores uarij memorāt, Cyrum regem, & Simonidem lyricum, & Hippiam Eleum ſophiſtarū acerrimū ideo ualuiſſe memoria, quòd epotis quibuſdam remedijs id impetrarunt, credendum eſt hunc etiam tum adultum totum memorię dolium, ſi uſquam reperiri potuit, exhauſiſſe. Et hæc quidē pudicitiæ uirtutumque ſunt ſigna nocturna. De his uero quæ ornate dixit & facete, quæue in apparatu uel in ipſis egit congreſsibus præliorū, aut in re ciuili, magnanimitate correxit & libertate, ſuo quæque loco ſingula demonſtrabuntur. Cum exercere prælud ia diſciplinæ caſtrenſis philoſophus cogeretur ut princeps, artemque modulatius incedendi per Pyrricham concinentibus diſceret fiſtulis, uetus illud prouerbium, Clitellæ boui impoſitæ ſunt, planè non eſt noſtrum onus, Platonem crebro nominans exclamat. Inductis quadam ſolennitate agentibus in rebus in cōſiſtorium ut aurum acciperēt, inter alios quidam ex eorum conſortio, non, ut moris eſt, expanſa chlamyde, ſed utraque manu cauata ſuſcepit, & imperator: Rapere, inquit, non accipere ſciunt Agentes in rebus. Audito à parentibus uirgines raptas, eum qui uiolarat, conuictum relegari decreuit. Hisque indigna pati querentibus, quòd non ſit morte mulctatus, reſponderat: Hactenus incuſent iura clementiam, ſed imperatorē mitiſsimi animi legibus præſtare cæteris decet. Egreſſurum eum ad expeditionem plures interpellabant, ut læſi, quos audiendos prouinciarum rectoribus commendabat. Et reuerſus, quid egerint ſinguli quærens, delictorum uindictas genuina lenitudine mitigabat. Ad ultimum exceptis uictorijs, per quas cadentes ſæpe incolumi contumacia barbaros fudit, quòd profuerit anhelantibus extrema penuria Gallijs, hinc maxime claret: quòd primitus partes eas ingreſſus, pro capitibus ſingulis tributi nomine uicenos quinos aureos reperit flagitari: diſcedens uero ſeptenos tantum munera uniuerſa complentes: ob quæ tanquam ſolem ſibi ſerenum poſt ſqualentes tenebras affulſiſſe cum alacritate & tripudijs lætabant. Denique id eum aduſque imperij finem & uitæ ſcimus utiliter obſeruaſſe, ne per indulgentias quas appellant

Tuſculanus Cato

Simonides lyricus

Clitellæ boui impoſitæ

lant, tributariæ rei concederet reliqua. Norat enim hoc facto se aliquid locupletibus
additurum, cum cõstet ubiq; pauperes inter ipsa dictorũ exordia soluere uniuersa sine
laxamento cõpelli. Inter has tamen regendi moderandiq; uias, bonis principibus æ-
mulandas, barbarica rabies exarserat in maius: utq; bestiæ custodũ negligentia raptu
uiuere solitæ, ne his quidẽ remotis & appositis fortioribus abscesserunt, sed tumescen-
tes inedia sine respectu salutis armenta uel greges incursant: Ita etiã illi, cunctis quæ di
ripuere cõsumptis, fame urgente agebant aliquoties prædas, interdum anteq; contin-
gerent aliquid oppetebant. Hæc per eum annũ spe dubia, euentu tamen secundo, per
Gallias agebantur. In comitatu uero Augusti circũlatrabat Arbetionẽ inuidia, uelut
summa mox adepturum, decora cultus imperatorij præstruxisse: instabatq; ei strepens
immania comes Verissimus nomine, arguens coram, quòd à gregario ad magnũ mi-
litiæ culmen euectus, hoc quoq; nõ cõtentus ut paruo, locum appeteret principalem:
sed specialiter eum insectabatur Dorus quidam ex medico scutariorũ, quem niceteri-
orum centurionem sub Magnentio Romæ prouectum, retulimus accusasse Adelphi-
um urbi præfectum ut altiora cœptantem. Cumq; res in inquisitionẽ ueniret, necessa-
rijsq; negotio tentis, obiectorũ probatio speraretur, tanq; per satyram subito cubicu-
larijs suffragantibus, ut loquebatur pertinax rumor, & uinculis sunt exutæ personæ,
quæ stringebantur ut consciæ, & Dorus euanuit, & Verissimus ilico tacuit, uelut
auleo deposito scenę. Iisdem diebus adlapsorũ ore Constãtius doctus, obsesso apud Se
nonas Cæsari auxiliũ non tulisse Marcellum, eum sacramento solutũ abire iussit in la-
rem: qui tanquam iniuria graui perculsus, quædã in Iulianũ moliebatur, auribus Au-
gusti confisus in omne patentibus crimen. Ideoq; cum discederet, Eutherius præposi-
tus cubiculi mittitur statim post eum, si quid finxerit cõuicturus. Verum ille hoc nesci
ens, mox uenit Mediolanũ strepens & tumultuans, ut erat uanidicus: & amenti pro-
pior, admissus in consistorium, Iulianum ut procacem insimulat, iamq; ad euagan-
dum altius, ualidiores sibi pinnas aptare. Ita enim cum motu quodã corporis loqueba
tur ingenti. Hæc eo fingente licentius, Eutherius ut postulauit inductus, iussusq; lo-
qui quod uellet, uerecunde & modice docet uelari ueritatem mendacijs. Magistro e-
nim armorum (ut credebatur) cessante consulto, industria uigili Cæsarem diu obses-
sum apud Senonas barbaros repulisse: apparitoremq; fidum autori suo, quoad uixerit
fore obligata ceruice sua spondebat. Res monuit super hoc eodem Eutherio pau-
ca subserere, forsitan nõ credenda, ea re, quòd si Numa Pompilius, uel Socrates bona
quædam dicerent de spadone, dictisq; religionũ adderẽt fidem, à ueritate desciuisse ar-
guerentur. Sed inter uepres rosæ nascunt̃, & inter feras nõnullæ mitescunt. Itaq; car- *Inter uepres*
ptim præcipua quæ sunt cõperta monstrabo. Natus in Armenia sanguine libero, ca- *rosæ*
ptusq; à finitimis hostibus, etiã tum paruulus abstractus, geminis Romanis mercatori
bus uenundatus, ad palatium Constantini deducitur. ubi paulatim arte curaq; ratio-
nem recte uiuendi solertiamq; ostendebat, literis quantum tali fortunæ satis esse pote-
rat eruditus, cogitandi inueniendiq; dubia & scrupulosa acumine nimio præstans, im-
mensum quantum memoria uigens, benefaciendi auidus, plenusq; iusti cõsilij: quem
si Constans imperator olim ex adulto spectasset, pluraq; tanq; maturum audiret hone
sta suadentem & recta, nulla, uel uenia certe digna peccasset. Is præpositus cubiculi e-
tiam Iulianum aliquoties corrigebat, Asiaticis coalitũ moribus, ideoq; leuem. Deniq;
digressus ad otium, ascitusq; postea in palatium, semper sobrius, & in primis cõsistens,
ita fidem cõtinentiãq; uirtutes coluit amplas, ut nec prodidisse aliquãdo arcanum, nisi
tuendæ causa alienæ salutis, nec exarsisse cupidine plus habendi arcesseretur ut cæte-
ri. Vnde factum est, ut subinde Romã secedens, ibiq; fixo domicilio cosenescens, comi
tem circumferens conscientiã bonam, colatur à cunctis ordinibus, & ametur, cum so-
leant id genus homines post partas ex iniquitate diuitias, latebras captare secretas, ut
lucifugæ uitantes multitudinis læsæ cõspectus. Cui spadonũ ueterũ hunc cõparare de
beam, antiquitatẽ replicando cõpluries inuenire non potui. Fuerunt enim apud uete-
res, licet oppidò pauci fideles & frugi, sed ob quædã uitia maculosi: inter præcipua eñ
quæ eorũ quisq; studio possederat uel ingenio, aut rapax, aut feritate contentior fuit,
aut propensior ad lædendũ, uel diligentibus nimiũ blandus, aut potentiæ fastu super-

bior: ex omni latere aũt ita peritum, neq; legisse me, neq; audisse confiteor, ætatis nostræ testimonio locupleti confisus. Verum si fortè scrupulosius quidam lector antiquitatum, Menophilum Mithridatis Pontici regis eunuchũ nobis opponat: hoc monitu recordetur, nihil super eo relatum, præter id solum, quòd in supremo discrimine gloriose mõstrauit. Ingenti prælio superatus à Romanis & Pompeio rex prædictus, fugiensq; ad regna Colchorũ auita, filiam nomine Dirептin uexatã asperitate morborum in castello Sinhorio huic Menophilo cõmissam reliquit: qui uirginem omni remediorum solatio plenè curatam patri tutissime seruans, cum à Manlio Prisco imperatoris legato munimentũ quo claudebatur obsideri cœpisset, defensoresq; eius deditionem meditantes sentiret, ueritus ne parentis opprobrio puella nubilis captiua superesset & uiolata, interfecta illa mox gladium in uiscera sua cõpegit. Nũc redeam unde diuerti. Superato (ut dixi) Marcello, euersaq; Serdica, unde oriebatur, in castris Augusti per simulationem tuendæ maiestatis imperatoriæ multa & nefanda perpetrabant. Nam si quis super occentu soricis uel occursu mustelæ, uel similis signi gratia consuluisset quenquam peritum, aut anile incantamentũ ad leniendum adhibuisset dolorem, quod medicinæ quoq; admittit autoritas, reus unde non poterat opinari delatus, raptusq; in iudicium pœnaliter interibat. Per id tẽpus fertur, fuisse uirum quendam nomine Danum, quem terrore tenus uxor rerum leuium incusarat, certum an incertũ reum non libet affirmare, indefensum inde Rufinus eluserat: quo indicante quædã cognita per Gaudentium Agentẽ in rebus consularẽ Pannoniæ tunc Africanum, cum retulissent præfectum apparitionis præfectura prætorianæ. Dum etiã princeps ob deuotionem bis ut loquebantur, iactantius uersabilem fœminã post nefandum concubitum periculosam in fraudem illexit: sua sitq; consarcinatis mendacijs læsæ maiestatis arcessere maritum insontẽ, & fingere quòd uelamẽ purpureũ à Diocletiani sepulchro furatus, quibusdam cõscijs occultabat. Hisq; ad multorũ exitium ita formatis, ipse spe potiorũ ad imperatoris peruolat castra, excitaturus calumnias cõsuetas. req; cõperta iubetur Mauortius tunc præfectus prætorio, uir sublimis cõstantiæ, crimen acri inquisitione spectare, iuncto ad audiẽdi societatẽ Vrsulo Largitionum comite, seueritatis itidem non improbãdæ. Exaggerato itaq; negocio ad arbitrium temporũ, cum nihil post tormenta multorũ inueniretur, iudicesq; hęrerẽt ambigui, tandem ueritas respirauit oppressa, & in abrupto necessitatis mulier Rufinum totius machinæ confitetur autorem, nec adulterij fœditate suppressa. statimq; legibus contemptis, multa ultro citroq; discussa, tandem ordo & iustitia ambos sententia damnauere letali. Quo cognito Constantius fremens, & tanquam uindicem salutis suæ lugens extinctum, missis equitibus citis, Vrsulum redire ad comitatum minaciter iussit. & is spretis qui prohibebant, perrupit intrepidus: ingressusq; cõsistorium, ore & pectore libero docuit gesta, atq; fiducia linguis adulatorum occlusis, & præfectum & se discrimine graui subtraxit. Tunc illud apud Aquitanos euenit, quod latior fama uulgarat. Veterator quidam ad lautum conuiuium rogatus & mundum, qualia sunt in his regionibus plurima, cum uidisset linteorum thoralium par, duos clauos ita latissimos, ut sibi uicissim arte ministrantiũ cohærerent, mensamq; operimẽtis paribus tectã, anteriorẽ chlamydis partem utraq; manu uehẽs, intrinsecus structurã omnẽ ut amictus adornauerat, principalesq; res patrimonium diues euertit. Malignitate simili quidam Agens in rebus in Hispania, ad cœnam itidem inuitatus, cum inferentes uespertina lumina pueros exclamasse audisset ex usu Vincamus, interpretatus atrociter deleuit nobilem domum. Hæc talia q; ideo magis magisq; crescebant, quòd Constantius impendio timidus semper se feriri sperabat, ut Dionysius tyrannus ille Siciliæ: qui ob hoc idem uitium & tonstrices docuit filias, ne cui alieno ora cõmitteret leuigãda: ædemq; breuem ubi cubitare sueuerat, alta circundedit fossa, eamq; ponte solubili superstrauit: cuius disiectos asseres & axiculos secum in somnum abiens transferebat, eosdemq; cõpaginabat lucis initio processurus. Inflabant itidem has malorum ciuilium buccinas potẽtes in regia, ea re, ut damnatorũ petita bona suis accorporarent, essetq; materia per uicinitates eorũ late grassandi. Nanq; ut documenta liquida prodiderunt, proximorũ fauces aperuit primus omnium Constantinus. sed eos medullis prouinciarum saginauit Constantius. Sub hoc enim ordi-

num

Marginal notes: Menophilus — Anile incantamentum — Comes largitionum

num singulorum autores infinita cupidine diuitiarum arserunt sine iustitiæ distinctione uel recti, inter ordinarios iudices Rufinus primus præfectus prætorio, & inter militares equitũ magister Arbetio, præpositusq; cubiculi, & Vrsicinus equestris ordinis præfectus: quæstor & in urbe Anitius, qui in regiam æmulationẽ posteritate tendens, satiari nunquam potuit cum possessione multo maiore. At Persæ in Oriente per furta & latrocinia potius q̃, ut solebant ante, per concursatorias pugnas hominum prædas agitabant & pecorum, quis nonnunq̃ lucrabantur ut repentini, aliquoties superati multitudine militum amittebãt. Interdum nihil prospicere prorsus quod poterat rapi permittebantur. Musonianus tamen præfectus prætorio, multis (ut antè diximus) bonis artibus eruditus, sed uenalis, & flecti à ueritate pecunia facilis, per emissarios quosdam fallendi perstringendiq; gnaros Persarum sciscitabatur consilia, assumpto in deliberationes huiusmodi Cassiano Mesopotamiæ duce, stipendijs & discriminibus indurato diuersis: qui cum fide concinente speculatorum aperte cognosceret, Saporẽ in extremis regni limitibus suorum sanguine fuso multiplici ægrè propulsare gentes infestas, tamen Saporem ducem parti nostræ contiguum, occultis per ignotos milites tentauere colloquijs, ut si copiam fors dedisset, suaderet regi per literas pacem tandem aliquando cũ principe Romano firmare, ut hoc facto latere ab omni securus perduelles adbellaret assiduos. Paruit tamen Sapor, hisq; fretus refert ad regẽ, quòd bellis acerbissimis Constantius implicatus pacẽ postulat precariam. Dumq; ad Chionitas & Halanos hæc scripta mittuntur, in quorũ confinijs agebat hyemem Sapor, tempus intercessit longũ. Hæc dum per Eoas partes & Gallias pro captu temporũ disponunt, Constantius concluso Iani tẽplo, stratisq; hostibus cunctis, Romã gestiebat uisere, post Magnẽtij exitium absq; nomine ex sanguine Romano triumphaturus. Nec enim gentem ullam bella cientem per se superauit, aut uictam fortitudine suorũ comperit ducũ, uel addidit quædam imperio, aut usquam in necessitatibus summis primus, uel inter primos est uisus: sed ut pompam nimis extentam, rigentiaq; auro uexilla, & pulchritudinem stipatorũ ostenderet agenti tranquillius populo, hæc uel simile quicq; uidere nec speranti unquam nec optanti: ignorans fortasse, quosdam ueterũ principũ in pace quidem lictoribus fuisse contentos: ubi uero præliorũ ardor nihil perpeti poterat segne, alium anhelanter auido flatu uentorũ lenunculo se cõmisisse piscãtis, alium ad Deciorum exempla uouisse pro rep. spiritum, alium hostilia castra per semetipsum cum militibus infimis explorasse: diuersis deniq; actibus inclaruisse magnificis, ut gloriosas suas res posteritati celebri memoria cõmendarent. Vt igitur multa quæq; consumpta sunt in apparatu regio, pro meritis cuilibet munera reddita, secunda Orphiti præfectura transcurso Ocriculo elatus honorib. magnis, stipatusq; agminibus formidandis, tanq̃ acie ducebatur instructa, omnium oculis in eo contuitu pertinaci intentis. Cumq; urbi propinquaret, senatus officia, reuerendasq; patritiæ stirpis effigies ore sereno contemplans, non ut Cyneas ille Pyrrhi legatus in unum coactam multitudinem regum, sed asylum mundi totius adesse æstimabat. Vnde cum se uertisset ad plebem, stupebat qua celeritate omne quod ubiq; est hominum genus confluxerit Romam: & tanquàm Euphratem armorum specie territurus, aut Rhenum, altrinsecus præeuntibus signis, insidebat aureo solus ipse carpento fulgenti claritudine lapidum uariorũ. Quo micante lux quædam misceri uidebatur, alternumq; potestatis gressus multiplices alios purpureis subtegminibus texti circũdedere dracones, hastarum aureis gẽmatisq; summitatibus illigati, hiatu uasto perflatiles, & ideo uelut ira perciti sibilantes, caudarumq; uolumina relinquentes in uentũ. Et incedebat hincinde ordo geminus armatorum, clypeatus atq; cristatus, corusco lumine radians, nitidis loricis indutus, sparsiq; cataphracti equites, quos clibanarios dictitãt Persæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes simulacra, non uiros: quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti: ut quocunq; artus necessitas commouisset, uestitus congrueret iunctura cohærenter aptata. Augustus itaq; faustis uocibus appellatus, uocum lituorumq; intonãte fragore cohorruit, talem se, tamq; immobilem, qualis in prouincijs suis uisebatur, ostendens. Nam & corpus perhumile curuabat portas ingrediens celsas, & uelut collo munito rectam aciem

Musonius bonis artibus eruditus, sed uenalis

Cyneas Pyrrhi legatus

Pompa Constantij in introitu Romæ

luminum tendens, nec dextra uultũ, nec leua flectebat, tanquam figmẽtum hominis, non cum rota concuteret nutans, nec spuens, aut os aut nasum tergens uel fricans, manumue agitans est uisus unquã. Quæ licet affectabat, erant tamẽ hæc & alia quædam in cætera uita patientiæ non mediocris indicia, ut existimari dabatur, uni illi cõcessa. Quòd autem per omne tempus imperij, nec in consessum uehiculi quenquã suscepit, nec in trabea socium priuatum adsciuit, ut facere principes consueuere, & similia multa, quæ elatus in arduum supercilium tanq̃ leges æquissimas obseruauit, prętereo, memor ea me retulisse cum incidissent. Proinde Romam ingressus, imperij uirtutumq; omnium larem, cum uenisset ad Rostra, perspectissimum priscæ potentiæ forum obstupuit: perq; omne latus quò se oculi contulissent, miraculorum densitate pręstrictus, alloquutus nobilitatem in curia, populumq; pro tribunali, in palatium receptus fauore multiplici, lætitia fruebatur optata: & sæpe cum equestres ederet ludos, dicacitate plebis oblectabatur, nec superbæ, nec à libertate coalita desciscentis, reuerenter modum ipse quoq; debitum seruans. Non enim ut per ciuitates alias ad arbitriũ suum certamina finiri patiebat: sed ut mos est, uarijs casibus permittebat. Deinde intra septem montiũ culmina, per accliuitates planiciemq; posita urbis mẽbra collustrans & suburbana, quicquid erat primũ, id eminere inter alia cũcta sperabat: Iouis Tarpei delubra, quantũ terrenis diuina præcellunt, lauacra in modũ prouinciarũ extructa, amphitheatri molem solidatam lapidis Tiburtini compage, ad cuius summitatẽ ægre uisio humana conscendit: Pantheon uelut regionẽ teretem speciosa celsitudine fornicatã, elatosq; uertice scansili suggestus consulum & priorũ principum imitamenta portantes, & urbis templum, forumq; Pacis, & Pompeij theatrũ, & Odeum, & stadiũ, aliaq; inter hęc decora Vrbis æternæ. Verum cum ad Traiani forum uenisset, singularẽ sub omni cœlo structurã, ut opinamur, etiam numinũ assensione mirabilem, hærebat attonitus per giganteos contextus circumferens mentẽ, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetẽdos. Omni itaq; spe huiusmodi quicq; conandi depulsa, Traiani equum solum locatũ in atrij medio, qui ipsum principem uehit, imitari se uelle dicebat, & posse. Cui propè astans regalis Hormisda, cuius è Perside discessum suprà monstrauimus, respondit gestu gentili: Ante, inquit, imperator stabulum tale condi iubeto, si uales: equus quẽ fabricare disponis, ita late succedat, ut iste quẽ uidemus. Is ipse interrogatus quid de Roma sentiret, id tantũ sibi placuisse aiebat, quod didicisset ibi quoq; homines mori. Multis igitur cum stupore uisis horrendo imperator, de fama querebatur ut inualida uel maligna, quòd augens omnia semper in maius, erga hæc explicanda quæ Romæ sunt obsolescit: deliberansq; diu quid ageret, urbis addere statuit ornamentis, ut in proximo circo erigeret obeliscum, cuius originem formamq; loco condecenti monstrabo. Inter hæc Helenæ sorori Constantij, Iuliani coniugi Cæsaris Romam adfectionis specie ductæ, regina tunc insidiabatur Eusebia, ipsa quoad uixerat sterilis: quæsitumq; uenenum bibere per fraudem illexit, ut quotiescũq; concepisset, immaturũ abijceret partum. Nam & pridem in Gallijs cum marẽ genuisset infantẽ, hoc perdidit dolo: quòd obstetrix corrupta mercede, mox natum præsecto plusquam conuenerat umbilico necauit: tanta tamq; diligens opera nauabatur, ne fortissimi uiri soboles appareret. Cupiens itaq; Augustissima omnium sede morari diutius imperator, ut otio puriore frueretur & uoluptate, assiduis nũcijs terrebatur & certis, indicantibus Sueuos Retias incursare, Quadosq; Valeriã, & Sarmatas, latrocinãdi peritissimum genus, superiorem Mœsiam & secundam populari Pannoniam. quibus percitus, XXX postquam ingressus est die, IIII Cal. Iunias ab urbe profectus, per Tridentum iter in Illyricũ festinauit. Vnde misso in locũ Marcelli Seuero, bellorum usu & maturitate firmato, Vrsicinũ ad se uenire præcepit. Et ille literis gratanter acceptis, Sirmium uenit, comitantibus socijs: libratisq; diu super pace consilijs, quã fundari posse cum Persis Musonianus retulerat, in Orientẽ cum magisterij rẽmittitur potestate: prouectis è cõsortio nostro ad regendos milites natu maioribus, adolescentes eum sequi iubemur, quicquid pro rep. mandauerit impleturi. At Cæsar exacta apud Senonas hyeme turbulenta, Augusto nouies, seq; iterum COSS. Germanicis undiq; circumfrementibus minis, secundis omnibus motus Remos properauit, alacrior magisq; lætus quòd exercitũ regebat Seuerus, nec

Vrbis mẽbra collustrat Constantius

Amphitheatrũ ex lapide Tiburtino

Odeum

Traiani forũ

Traiani equus

Sueui Rhetiã incursant

Pannonia secunda

rus, nec discors, nec arrogans, sed longa militiæ frugalitate compertus, & eum rectà præeuntem sequuturus ut ductorem morigerum miles. Parte alia Barbatio post Siluani interitum promotus ad peditum magisterium, ex Italia iussu principis cum XXV. milibus armatorum Rauracos uenit. cogitatum est enim, solicitec̨ præstructum ut sæuientes ultra solitum Alemanni, uagantesc̨ fusius, multitudine geminata nostrorum forcipis specie trusi in angustias cæderentur. Dum hæc tamen rite disposita celerantur, læti barbari ad tẽpestiua furta solertes, inter utriusc̨ exercitus castra occultè transgressi, inuasere Lugdunum incautam: eamc̨ populatam nisu auido concremassent, ni clausis aditibus repercussi, quicquid extra oppidum potuit inueniri uastassent. Qua clade cognita, agili studio Cæsar missis cuneis tribus equitum expeditorũ & fortium, tria obseruauit itinera, sciens per ea erupturos proculdubio grassatores. nec quod destinauerat, irritum fuit. Cunctis enim qui per eos tramites exiere truncatis, receptac̨ prę da omni intacta, hi solum innoxij absoluti sunt, qui per uallum Barbationis trãsiere securi: ideo labi permissi, quòd Bainobaudes tribunus & Valentinianus postea imperator cum equestribus turmis quas regebant ad exequẽdum id ordinati, à Cella tribuno scutariorum, qui Barbationi sociatus uenerat ad procinctũ, iter obseruare sunt uetiti, unde redituros didicere Germanos. Quo non cõtentus magister peditum ignauus, & gloriarum Iuliani peruicax obtrectator, sciens se id contra utilitatem Romanã iussisse (hoc enim cum argueretur, Cella confessus est) relatione fefellit Constantium: finxitc̨ hos eosdẽ tribunos ad solicitandos milites quos duxerat, per speciem uenisse negocij publici: qua causa abrogata potestate ad lares redire priuati. Iisdẽ diebus exercituum aduentu perterriti barbari, qui domicilia fixere cis Rhenum, partim difficiles uias, & suapte natura cliuosas & incõmeabiles, clausere solerter arboribus immensi roboris cęsis. Alij occupatis insulis sparsis crebro per flumen Rhenum, ululantes lugubre conuitijs & Romanos incessebant & Cæsarem. qui grauiori motu animi percitus, ad corripiendos aliquos septem à Barbatione petierat naues, ex his quas uelut transiturus amnem, ad compaginandos parauerat pontes: qui ne quid per eum impetraretur, omnes incendit. Doctus denic̨ exploratorũ delatione recens captorũ, æstate iam torrida fluuium uado posse transiri, hortatus auxiliares uelites cum Bainobaude Cornutorũ tribuno misit, facinus memorabile si iuuisset fors, patraturos. qui nunc incedendo per breuia, aliquoties scutis in modum alueorum suppositis, nando ad insulam uenere propinquã: egressic̨ promiscue uirilis & muliebris sexus sine ætatis ullo discrimine trucidabãt ut pecudes: nactic̨ uacuas lyntres, per eas licet uacillantes euecti, huiusmodi loca plurima perruperunt: & ubi satietas cædendi cepit opimitate prædarum onusti, cuius partem ui fluminis amiserunt, redire omnes incolumes. Hocc̨ comperto residui Germani, ut infido pręsidio insularũ relicto, ad ulteriora necessitudines & fruges opesc̨ barbaricas contulerunt. Conuersus hinc Iulianus ad reparandas Tres tabernas, munimentũ ita cognominatũ, haud ita dudũ obstinatione subuersum hostili: quo ædificato cõstabat ad intima Galliarũ ut cõsueuerant adire Germanos arceri: & opus spe celerius cõsummauit, & uictũ defensoribus ibi locãdis ex barbaricis messibus nõ sine discriminis metu collectũ militis manu condidit in usus anni totius. Nec sanè hoc solo cõtentus, sibi quoc̨ uiginti dierũ alimẽta parata collegit. Libentius enim bellatores quæsito dextris proprijs utebantur, admodum indignati quoniam ex cõmeatu qui eis recens aduectus est, ideo nihil sumere poterũt, quod partem eius Barbatio cũ trãsiret iuxta superbe præsumpsit, residuũ quod superfuit, cõgestũ in aceruum exussit; quæ utrum ut uanus gerebat & demens, an mãdato principis cõfidenter nefanda multa tentabat, id tẽporis latuit: Illud tamen rumore tenus ubic̨ iactabatur, quòd Iulianus non leuaturus incõmoda Galliarũ electus est, sed ut possit per bella deleri sæuissima, rudis etiã tum ut æstimabat, ac ne ad sonitũ quidẽ duraturus armorum. Dum castrorum opera mature cõsurgunt, militisc̨ pars stationes prætendit agrarias, alia frumenta insidiarum metu colligit caute, multitudo barbarica rumorem nimia uelocitate præuersa, Barbationem cum exercitu quem regebat (ut dictum est) Gallico uallo discretum, impetu repentino aggressa, sequensc̨ fugientes adusc̨ Rauracos, & ultra quoad potuit, rapta sarcinarum & iumentorum cum calonibus parte maxima,

redit

redit ad sua. Et ille tanquã expeditione euentu prospero terminata, milite dispersо per stationes hybernas ad comitatũ imperatoris reuertit, crimen cõpositurus in Cęsarem, ut solebat, grauiter semper incessens. quo dispalato fœdo terrore, Alemannorũ reges Chonodomarius & Vestralpus, Vrius quinetiã & Vrsicinus cum Serapione & Suomario & Hortario, in unum robore uirium suarũ omni collecto, consedere propè urbem Argentoratũ, extrema metuẽtem Cæsarẽ arbitrati retrocessisse, cum ille etiã perficiendi munimenti studio stringeretur. crexit autem confidentiã caput altius adtollentem scutarius perfuga: qui commissi criminis metuens pœnã, transgressus ad eos post ducis fugati discessum, armatorũ tredecim millia tantum remansisse cum Iuliano docebat. Is enim numerus sequebatur, barbara feritate certaminũ rabiem undiq; concitante. cuius asseueratione eadem subinde replicantis, ad maiora stimulati fiducia, missis legatis satis pro imperio Cæsari mandauerũt, ut terris abscederet uirtute sibi quæsitis & ferro. qui ignarus pauendi, nec ira, nec dolore perculsus, sed fastus barbaricos ridens, retentis legatis adusq; perfectum opus castrorum, in eodem gradu cõstantiæ stetit immobilis. Agitabat autem miscebatq; omnia sine modo, ubiq; sese diffunditans, & princeps audendi periculosa rex Chonodomarius, ardua subrigens supercilia, ut sæpe secundis rebus elatus. Nam & Decentium Cæsarem superauit æquo marte congressus, & ciuitates erutas multas uastauit & opulentas, licentiusq; diu nullo refragante Gallias persultauit. Ad cuius roborandam fiduciã recens quoq; fuga ducis accessit, numero præstantis & uiribus. Alemanni enim scutorũ insignia contuentes, norant eos milites permisisse paucis suorum latronibus terrã, quorum metu aliquoties cum gradum conferrẽt, amissis pluribus abiere dispersi. quæ anxie ferebat solicitus Cæsar, quod trudente ipsa necessitate digressus periculis, cum paucis licet fortibus, populosis gẽtibus occurrere cogebatur. Iamq; solis radijs rutilantibus, tubarumq; concinente clangore pedestres copiæ lentis incessibus educuntur, earumq; lateri equestres coniunctæ sunt turmæ, inter quas cataphracti erant & sagittarij, formidabile genus armatorũ. Et quoniam à loco unde Romana promota sunt signa, adusq; uallum barbaricum quarta leuca signabatur & decima, id est unum & XX. millia passuum, utilitati securitatiq; recte consulens Cæsar, reuocatis præcursoribus iam ante egressis, indictaq; solitis uocibus quiete, cuneatim circunsistentes alloquitur genuina placiditate sermonis: Vrget ratio salutis tuendæ cõmunis, ut parcissime dicã, non iacentis animi Cæsarem uos hortari, & orare cõmilitones mei, ut adulta robustaq; uirtute confisi, cautiorem uiam potius eligamus ad toleranda uel ad depellenda quæ sperantur, quàm præproperam & ancipitem. ut enim in periculis uirtutem impigram esse conuenit & audacẽ, ita cum res postulat regibilem & consultã. Quod igitur censeo, si arbitrium affuerit uestrum, iustaq; sustinet indignatio, paucis absoluam. Iam dies in meridiẽ uergit, lassitudine nos itineris fatigatos scrupulosi tramites excipient & obscuri, nox senescente luna nullis sideribus adiuuanda, terræ protinus æstu flagrantes, nullis aquarum subsidijs fultæ: quas si dederit quisquam cõmode posse transire, ruentibus hostium examinibus post otium cibiq; refectionem & potus, quid nos agimus, quo uigore inedia, siti, laboreq; mẽbris marcẽtibus occurramus? Ergo quoniã negotijs difficillimis sæpe dispositio tempestiua prospexit, & statum nutantium rerum recto consilio in bonam partem accepto aliquoties diuina remedia repararunt, hic quæso uallo fossaq; circundati, diuisis uigilijs quiescamus: somnoq; & uictu congruis potiti pro tempore, pace dei sit dictum, triumphaturas aquilas et uexilla uictricia, primo lucis moueamus exordio. Nec finiri perpessi quæ dicebantur, stridore dentium infrendentes, ardoremq; pugnandi hastis illidendo scuta monstrantes, in hostem se duci iam conspicuum exorabant, cælitis dei fauore fiduciaq; sui, & fortunati rectoris expertis uirtutibus freti: atq; ut exitus docuit, salutaris quidam Genius præsens ad dimicandum eos, dum adesse potuit, incitabat. Accessit huic alacritati plenus celsarum potestatum assensus, maximeq; Florentij præfecti prætorio, periculose quidem, sed ratione secunda pugnandum esse consentientibus, dum instarent barbari cõglobati: qui si deflexissent, motum militis in seditiones natiuo calore propensioris ferri nõ posse aiebat, extortam sibi uictoriam, ut putauit, nõ sine ultimorum conatu grauiter toleraturi. Addiderat autẽ fiduciam nostris consideratio gemina

mina: recordantibus quòd anno nuper emenso Romanis per transrhenana spacia fusius uolitantibus, nec uisus est quisquã laris sui defensor, nec obuius stetit: sed concede arborũ densa undiq; semitis clausis, sidere urente brumali ægrè uixere barbari lõgius amandati: quodq; imperatore terras eorũ ingresso, nec resistere ausi, nec apparere, pacem impetrarunt suppliciter obsecrantes. Sed nullus mutatam rationem temporis aduertebat, quòd tunc tripartito exitio premebantur: Imperatore urgẽte per Retias, Cæsare proximo nusquam elabi permittente, finitimis quos hostes fecere discordię, modo non occipitia conculcantibus hinc indeq; cinctorũ. Postea uero pace data, discesserat imperator: & sedata iurgiorũ materia, uicinæ gentes iam cõcordabant: & turpissimus ducis Romani digressus ferociam natura cõceptam auxit in maius. Alio itidem modo res est aggrauata Romana ex negocio tali. Regij duo fratres uinculo pacis astricti, quam anno præterito impetrauerant à Constantio, nec tumultuare, nec commoueri sunt ausi. Sed paulo postea uno ex his Gundomado, qui potior erat fideiq; firmioris, per insidias interempto, omnis eius populus cum nostris hostibus cõspirauit: & confestim Vadomarij plebs, ut asserebant, agminibus bella cientiũ barbarorum sese coniunxit. Cunctis igitur summis infimisq; approbantibus tunc opportune cõgrediendum, nec de rigore animorum quicq; remittentibus, exclamauit subito signifer: Perge felicissime omniũ Cæsar, quò te fortuna prosperior ducit, tandem per te uirtutẽ & consilia militaria sentimus. I præuius ut faustus antesignanus & fortis. experieris quid miles sub conspectu bellicosi ductoris, testisq; indiuidui gerendorũ, modo adsit supernũ numen, ijs rebus efficiet excitatus. His auditis, cum nullæ laxarentur inducię, promotus exercitus prope collem aduenit, molliter editum, opertũ segetibus iam maturis, à superciliis Rheni haud longo interuallo distantem. è cuius summitate speculatores hostium tres equites exciti, subito nunciaturi Romanũ exercitum aduentare, festinarunt ad sua: unus uero pedes, qui sequi non potuit, captus agilitate nostrorũ indicauit, per triduũ & trinoctium flumẽ transisse Germanos. Quos cum iam propè dẽstantes semet in cuneos nostrorũ cõspexere ductores, steterunt uestigijs fixis, antepilanis hastatisq; & ordinum primis uelut insolubili muro fundatis: & pari cautela hostes stetere cunctanti. Cumq; ita ut antedictus docuerat perfuga, equitatum omnẽ à dextero latere sibi uidisset oppositũ, quicquid apud eos per equestres copias præpollebat, in leuo cornu locauere consertum. Iisdemq; sparsim pedites miscuere discursatores & leues, profecto ratione tuta poscente. Norant enim licet prudentem ex equo bellatorem cum clibanario nostro congressum, frena retinentem & scutum, hasta una manu uibrata, tegminibus ferreis abscondito bellatori nocere non posse. Peditẽ uero inter ipsos discriminum uertices, cũ nihil caueri solet præter id quod occurrit: humi occulte reptantẽ latere forato iumenti incautum rectorem præcipitem agere, leui negotio trucidandum. Hoc itaq; disposito, dextrum sui latus struxere clandestinis insidijs & obscuris. Ductabant autem populos omnes pugnaces & sæuos Chonodomarius & Serapio, potestate excelsiores ante alios reges. Et Chonodomarius quidem nefarius belli totius incentor, cuius uertici flammeus torulus aptabatur, anteibat cornu sinistrũ audax & fidens ingenti robore lacertorũ, ubi ardor prælij sperabatur, immanis equo spumãte sublimior erectus in iaculum formidandæ uastitatis, armorũq; nitore cõspicuus, antea strenuus & miles, & utilis præter cęteros ductor. Latus uero dextrũ Serapio agebat, etiam tum adultæ lanuginis iuuenis, efficacia præcurrens ætatẽ, Mederici fratris Chonodomarij filius, hominis quoad uixerat perfidissimi, ideo sic appellatus, quòd pater eius diu obsidatus pignore tentus in Gallijs, doctusq; Græca quædam arcana, hunc filium suum Agenarichum genitali uocabulo dictitatum, ad Serapionis transtulit nomen. Hos sequebantur potestate proximi reges numero quinq;, regalesq; decem, & optimatum series magna, armatorum millia triginta & quinq;, ex uarijs nationibus partim mercede, partim pacto uicissitudinis reddendæ quæsita. Iamq; toruum increpantibus tubis, Seuerus dux Ro. aciem dirigens lęuã, cum prope fossas armatorũ refertas uenisset, unde dispositum erat ut abditi repente exorti cuncta turbarent, stetit impauidus: suspectiorq; de obscuris, nec referre gradũ, nec ulterius ire tentauit. Quo uiso, animosus cõtra labores maximos Cæsar, ducẽtis equitib. septus, ut ardor negotij flagitabat, agmina pedi-

Supercilia Rheni

Clibanarij

Serapio

na peditum impetu ueloci discurrens, uerbis hortabatur. Et cum alloqui pariter omnes, nec longitudo spatiorum extenta, nec in unum coactæ multitudinis permitteret crebritas: & alioquin uitabat grauioris inuidiæ pōdus, ne uideretur id affectasse quod sibi soli deberi Augustus existimabat: cautior sui hostium tela præteruolans, his & similibus notos pariter & ignotos ad faciendum accendebat. Aduenit ô socij iustum pugnandi iam tempus, olim exoptatum mihi uobiscum, quod antehac arcessentes arma inquietis motibus poscebatis. Item cum ad alios postsignanos in acie locatos extrema uenisset: En, inquit, cōmilitones, diu speratus præsto est dies, compellens nos omnes elotis pristinis maculis Romanæ maiestati reddere proprium decus. Hi sunt barbari, quos rabies, & immodicus furor ad perniciem rerum suarum coegit occurrere nostris uiribus opprimendos. Alios item bellandi usu diutino callentes aptius ordinans, his exhortationibus adiuuabat: Exurgamus uiri fortes, propellamus fortitudine cōgrua, illisa nostris partibus probra, quæ contemplans Cæsaris nomen cunctando suscepi. Quoscunque autem pugnæ signum incōsulte poscentes, rupturosque imperium irrequietis motibus præuideret: Quæso, inquit, ne hostes uertendos in fugam sequentes auidius futuræ uictoriæ gloriam uioletis, neu quis ante necessitatē ultimam cedat. Nam fugituros proculdubio deseram, hostium terga cæsuris adero indiscretus, si hoc pensatione moderata fiat & cauta. Hæc aliaque in eundem modum sæpius replicando, maiorem exercitus partē primę barbarorū opposuit fronti: & subito Alemannorū peditum fremitus indignationi mixtus auditus est, unanimi conspiratione uociferantium, relictis equis secum oportere uersari regales: ne si quid contigisset aduersum, deserta miserabili plebe facilē discedendi copiam reperirēt. Hoc cōperto, Chonodomarius iumento actutum desiluit, & secuti eum residui idem facere nihil morati: nec enim eorū quisquam ambigebat partem suam fore uictricem. Dato igitur æneatorū occentu solenniter signo ad pugnandum, utrinque magnis concursum est uiribus. Propilabantur missilia, & properantes cito quam considerato cursu Germani, telaque dextris explicantes, inuolauere nostrorum equitum turmas frendentes immania: eorumque ultra solitum sæuientium comæ fluentes horrebant, & elucebat quidam furor ex oculis: quos contra pertinax miles scutorum obijcibus uertices tegens, eiectansque gladios uel tela concrispans mortem minantia perterrebat. Cumque in ipso præliorum articulo eques se fortiter conturmaret, & muniret latera sua firmius pedes frontem artissimis conserens parmis, erigebantur crassi pulueris nubes: uarijque fuere discursus, nunc resistentibus, nunc cedentibus nostris: & obnixi genibus quidam barbari peritissimi bellatores hostem propellere laborabant, sed destinatione nimia dextrę dextris miscebantur, & umbo trudebat umbonē: cœlumque exultantiū cadentiumque resonabat uocibus magnis. & cum cornu sinistrum altius gradiens, urgentiū tot agmina Germanorum ui nimia propulisset, iretque in barbaros fremens, equites nostri cornu tenentes dextrum, præter spem incondite discesserunt. dumque primi fugientium postremos impediunt, gremio legionum protecti, fixerunt integrato prælio gradum. hoc aūt exinde acciderat, quòd dum ordinum restituit series, catapbracti equites uiso rectore suo leuiter uulnerato, & consorte quodam per ceruicem equi labentis pondere armorū oppresso, dilapsi quà quisque poterat, peditesque calcando cuncta turbassent, ni conferti illi sibique uicissim innixi stetissent immobiles. Igitur cum equites nihil præter fugæ circumspectantes præsidia, ut uidisset longius Cæsar, concito equo eos uelut repagulum quoddā cohibuit. Quo agnito per purpureum signum Draconis summitati hastæ longioris aptatum, uelut senectutis pendentis exuuias, stetit unius turmæ tribunus, & pallore timoris perculsus, ad aciem integrandam recurrit. Utque in rebus amat fieri dubijs, eosdem lenius increpans Cæsar: Quò, inquit, cedimus uiri fortissimi? an ignoratis fugam, quæ salutē nunquam reperit, irriti conatus stultitiā indicare? redeamus ad nostros, saltem gloriæ futuri participes, si eos pro Rep. dimicantes relinquimus inconsulte. Hæc reuerenter dicendo, reduxit omnes ad munia subeunda bellandi, imitatus ueterem Syllam: qui cum contra Archelaum Mithridatis ducem educta acie prælio fatigabatur ardenti, relictus à militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum: raptoque & coniecto uexillo in partem hostilem: Ite, dixerat, socij periculorū electi, & scitantibus ubi relictus sum imperator, respondete

Prælium inter Iulianum & Alemannos

Factū Syllæ

respondete nihil fallentes, solus in Bœotia pro omnibus nobis cum dispendio sanguinis sui decernens. Proinde Alemanni pulsis disiectisq; equitibus nostris, primā aciem peditum incesserūt, eam abiecta resistenti animositate pulsuri. sed postq; cominus uentum est, pugnabatur paribus diu momentis. Cornuti enim & Braccati usu præliorum diuturno firmati excipiunt eos, iam gesturiētes barritū ciere uel maximū: qui clamor ipso feruore certaminū à tenui susurro exoriens, paulatimq; adolescens, ritu extollitur fluctuum cautibus illisorum. iaculorū deinde stridentium crebritate hincinde conuolanre, puluis æquali motu assurgens, & prospectum eripiens, arma armis, corpora corporibus obtrudebat. sed uiolentia iraq; incōpositi barbari in modum exarsēre flāmarum, nexamq; scutorum cōpagem, quæ nostros in modum testudinis tuebatur, scindebant ictibus gladiorū assiduis. Quo cognito, opitulatum cōturmalibus suis celeri cursu Bataui uenere cum regibus formidabilis manus, extremæ necessitatis articulo circumuētos, si iuuisset fors, ereptura: toruumq; canentibus classicis, adultis uiribus certabatur. Verum Alemanni bellum acriter ineuntes, altius anhelabant, uelut quodam furoris affectu opposita omnia deleturi. Spicula tamen uerutaq; missilia nō cessabant, ferrataq; arundines fundebant: quanq; etiam cominus mucro feriebat contra mucronem, & loricæ gladijs findebantur, & uulnerati nondum effuso cruore ad audendum consurgebant. Pares enim quodāmodo coiuere cum paribus, Alemāni robusti & celsiores, milites usu nimio dociles: illi feri & turbidi, hi quieti & cauti: animis isti fidētes, grādissimis illi corporib. freti. Resurgebat tamē aliquoties armorū pondere pulsus loco Romanus, lassatisq; impressu genibus læuū reflectēs poplitē Barbarus subsidebat, hostem ultro lacessens, quod indicium est obstinationis extremæ. Exiluit itaq; subito ardens optimatium globus, inter quos decernebant & reges, & sequente uulgo ante alios agmina nostrorum interrupit, & iter sibi aperiendo adusq; primanorū legionem peruenit locatam in medio: quæ confirmatio Castra prætoria dicitatur. ubi densior & ordinibus frequens miles instar turrium fixa firmitate consistens, prælium maiore spiritu repetiuit: & uulneribus declinandis intentus, seq; in modum mirmillonis operiens, hostiū latera quæ nudabat ira flagrantior, districtis gladijs perforabat. At illi prodigere uitam pro uictoria contendentes, tentabant agminis nostri laxare compagem: sed continuata serie peremptorum, quos Romanus iam fidentior strauit, succedebant barbari superstites interfectis: auditoq; occumbentiū gemitu crebro, pauore perfusi torpebant. Fessi deniq; tot ærumnis, & ad solam deinceps strenui fugam, per diuersos tramites toto celeritatis gradu festinabāt: ut è medijs sęuientis pelagi fluctib. quocunq; auexerit uentus eijci nautici properant. uictores, quod uoti magis q; spei fuisse fatebitur quilibet tunc præsens, adorant propiciati numinis arbitriū. inclemēs & secans terga cedentium miles, cum interdum flexis ensibus feriendi non suppeterent instrumenta, ipsis barbaris tela eorum uitalibus immergebat: nec quisquam uulnerantiū sanguine iram expleuit, nec satiauit cæde multiplici dexterā, uel miseratus supplicantem abscessit. Iacebant itaq; plurimi transfixi letaliter, remedia mortis cōpendio postulantes: alij semineces labente iam spiritu, lucis usuram oculis morientibus inquirebant: quorundam capita discissa trabalibus telis, & pendentia iugulis cohærebant: pars per lutosum & lubricum solum in sociorū cruore lapsi, intactis ferro corporibus aceruis superruentium obruti necabant. quę ubi satis euenere prosperrime, ualidius instāte uictore, acumina densis ictibus hebescebāt, splendentesq; galeæ sub pedibus uoluebantur & scuta. ultimo deniq; trudente discrimine barbari, cum elati cadauerum aggeres exitus impedirent, subsidia fluminis petiuere, quæ sola restabant eorum terga iam perstringentis. & quia cursu ab armis cōcito fugientes miles indefessus urgebat, quidā nandi peritia eximi se posse discriminibus arbitrati, animas fluctibus cōmiserunt. Qua causa celeri corde futura prȩuidens Cȩsar, cū tribunis & ducibus, clamore obiurgatorio prohibebat, ne hostē auidius sequens nostrorū quisq; se gurgitibus cōmitteret uerticosis. Vnde id obseruatū est, ut marginibus insistentes confoderent telorū uarietate Germanos: quorū si quem morti uelocitas subtraxisset, iacti corporis pōdere ad ima fluminis subsidebat. & uelut in quodā theatrali spectaculo auleis miranda mōstrantibus, multa licebat iam sine metu uidere: nandi strenuis quosdā nescios adhærere, fluitātes alios

Compago scutorum in modum testudinis

Grandißimis corporibus Alemanni freti

cum expediti uiribus linquerentur ut stipites, & uelut luctante amnis uiolentia uorari quosdam fluctibus inuolutos, nõnullos clypeis uectos, præruptas undarum occursantium moles obliquatis meatibus declinantes, ad ripas ulteriores post multa discrimina peruenire: spumans deniq; cruore Barbarico decolor alueus insueta stupebat argumenta. Dũ hæc aguntur, rex Chonodomarius reperta copia discedendi, lapsus per funerum strues cũ satellitibus paucis celeritate rapida properabat ad castra, quæ prope Tribuncos & Concordiã munimenta Romana fixit intrepidus, ut ascensis nauigijs, dudum paratis ad casus ancipites, in secretis secessibus euaderet. Et quia non nisi Rheno transito ad territoria sua poterat peruenire, uultum ne agnosceretur operiens, sensim retulit pedem. Cumq; propinquaret iam ripis, lacunã palustribus aquis interfusam circumgrediens, ut transiret, calcata mollitie glutinosa, equo est euolutus: & confestim licet obeso corpore grauior, ad subsidium uicini collis euasit: quem agnitum (nec enim potuit celari qui fuerat, fortunæ prioris magnitudine proditus) statim anhelo cursu cohors cum tribuno secuta, armis circũdatum aggerem memorosum cautius obsidebat, perrumpere uerita ne fraude latenti inter ramorũ tenebras exciperetur occultas. Quibus uisis cõpulsus ad ultimos metus, ultro se dedit, solus egressus: comitesq; eius ducenti numero, & tres amici iunctissimi, flagitiũ arbitrati post regem uiuere, uel pro rege nõ mori, si ita tulerit casus, tradidere se uinciendos. Vtq; natiuo more sunt barbari humiles in aduersis, disparesq; in secundis, seruus alienæ uoluntatis trahebatur pallore confusus, claudente noxarũ conscientia linguã, immensum quantũ ab eo differens, qui post feros lugubresq; terrores cineribus Galliarũ insultans, multa minabatur & sęua. quibus ita fauore superni numinis terminatis, post exactũ iam diem occinente liticine, reuocatus inuictissimus miles prope supercilia Rheni tendebat, scutorumq; ordine multiplicato uallatus, uictu fruebatur & somno. Ceciderunt aũt in hac pugna Romani quidẽ CCXLIII. rectores uero quatuor, Bainobaudes cornutorũ tribunus, ad æque Laipso, & Innocentius cataphractarios ducens, & uacans quidam tribunus, cuius non suppetit nomen: ex Alemannis uero sex milia corporũ sunt inuenta in campo constrata, & inæstimabiles mortuorũ aceruі per undas fluminis ferebant. Tunc Iulianus, ut erat fortuna sui spectatior, meritisq; magis q̃ imperio potens, Augustus acclamatione concordi totius exercitus appellatus, ut agentes petulantius milites increpabat, id se nec sperare, nec adipisci uelle iurando cõfirmans. Et ut augeret euentus secundi lætitiã, concilio Chonodomariũ iussit offerri: qui primo curuatus, deinde humi suppliciter fusus, gentiliq; pace ueniã poscẽs, bono animo esse est iussus. Et diebus postea paucis ductus ad comitatũ imperatoris, missusq; exinde Romã, in castris peregrinis, quæ in monte sunt Cælio, morbo ueterni consumptus est. His tot ac talibus prospero peractis euentu, in palatio Cõstantij quidam Iulianũ culpantes, ut princeps ipse delectaretur, Victoriã siue Victorinum ideo nominabant, quòd uerecunde referens quoties imperaret, superatos indicabat sæpe Germanos. Interq; exaggerationẽ inanium laudum, ostentationemq; aperte lucentium inflabant ex usu imperatorem suopte ingenio nimium, quicquid per omnem terræ ambitum agebatur felicibus auspicijs eius adsignantes. Quo circa magniloquentia elatus adulatorũ, tunc & deinde edictis propositis arroganter satis multa mẽtiebatur, se solum cum gestis non adfuisset, & dimicasse & uicisse, & supplices reges gentium erexisse aliquoties scribens: & si uerbi gratia, eo agente tunc in Italia dux quidam egisset fortiter contra Persas, nulla eius mẽtione per textum longissimũ facta, laureatas literas ad prouinciarum signa mittebat, se inter primores uersatum cum odiosa sui iactatione significans. Extant deniq; eius edicta in tabularijs principis publicis condigne scriptis, memoria delata narrandi, extollendiq; semet in cœlum. Argentorato cum pugnaretur mãsione quadragesima disparatus, describens prælium, aciem ordinasse, & stetisse inter signiferos, & Barbaros fugasse præcipites, sibiq; oblatum falso indicat Chonodomarium: proh rerum indignitas, super Iuliani gloriosis actibus cõticescens, quos sepelierat penitus, ni fama res maximas uel obumbrantibus plurimis silere nesciret.

Numerus cæsorum

Iulianus Augustus appellatur

Morbo ueterni cõsumptus rex Barbarus

Laureatæ literæ

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER DECIMVSSEPTIMVS

HAC rerũ quam iam digeſsimus uarietate ita concluſa, Martius iuuenis, Rheno poſt Argentoratenſem pugnam otioſe fluente ſecurus, ſolicitusq; ne diræ uolucres conſumerent corpora peremptorum, ſine diſcretione cunctos humari mandauit: abſolutisq; legatis, quos ante certamen ſuperba quædam portaſſe prædiximus, ad Tres tabernas reuertit. Vnde cum captiuis omnibus prædam Mediomatricos, ſeruandam ad reditum uſq; ſuum, duci præcepit: & petiturus ipſe Moguntiacum, ut ponte cõpacto tranſgreſſus in ſuis requireret Barbaros, cum nullũ reliquiſſet in noſtris, refragãte uetabatur exercitu: uerum facundia iucunditateq; ſermonum allectum, in uoluntatem traduxerat ſuam. Amor enim poſt documenta flagrantior, ſequi libenter hortatus eſt omnis operæ conturmalem, autoritate magnificũ ducem, plus laboris indicere ſibi quàm militi, ſicut perſpicue conrigit, aſſuetum. Moxq; ut ad locum prædictũ eſt uentum, flumine pontibus conſtratis tranſmiſſo, occupauere terras hoſtiles. At barbari præſtricti negotij magnitudine, qui ſe in tranquillo poſitos ocio, tunc parum inquietari poſſe ſperabant, aliorum exitio quid fortunis ſuis immineret anxie cogitantes, ſimulata pacis petitione, ut primæ uertiginis impetum declinarent, miſerunt legatos cum uerbis compoſitis, quæ denuntiarent concordem fœderum firmitatẽ: incertumq; quo conſilio aut inſtituto mutata uoluntate per alios curſu celeri uenire cõpulſos, acerrimum noſtris minati ſunt bellum, ni eorum regionibus exceſsiſſent. Quibus clara fide cõpertis, Cæſar prima noctis quiete nauigijs modicis & uelocibus octingentos impoſuit milites: eorum uiginti ſurſum uerſus decurſo egreſsi, quicquid inuenire potuerint, ferro uiolarent & flammis. quo ita diſpoſito, ſolis primo exortu uiſis per montium uertices barbaris, ad celſiora ducebatur alacrior miles: nemineq; inuento, hoc ſiquidem opinati diſceſſere, confeſtim eminus ingentis fumi uolumina uiſebantur, indicantia noſtros perruptas populari terras hoſtiles. Quæ res Germanorum perculit animos, atq; deſertis inſidijs, quas per arta loca & latebroſa ſtruxerant noſtris, trans Menum nomine fluuium ad opitulandum ſuis neceſsitudinibus auolarũt. Vt enim rebus amat fieri dubijs & turbatis, hinc equitum noſtrorum accurſu, inde nauigijs uectorum militum impetu repentino perterrefacti, euadendi ſubſidium uelox locorum inuenere prudentes: quorũ digreſſu miles libere gradiens, opulentas pecore uillas & frugibus rapiebat nulli parcendo. Extractisq; captiuis, domicilia cuncta curatius ritu Romano conſtructa, flammis ſubditis exurebat. Emenſisq; æſtimatione decimi lapidis, cum prope ſyluam ueniſſet ſqualore tenebrarum horrendam, ſtetit diu cunctando, indicio perfugæ edoctus, per ſubterranea quædã occulta foſſasq; multifidas latere plurimos, ubi habile uiſum fuerit erepturos. Auſi tamen omnes accedere fidentiſsime, ilicibus inciſis & fraxinis, roboreq; obiecto magno ſemitas inuenere cõſtratas. Ideoq; gradientes cautius retro, non niſi per anfractus longos & aſperos ultra progredi poſſe, uix indignationem capientibus animis, aduertebant. Et quoniam aeris urente ſæuitia, cum diſcriminibus ultimis laborabatur incaſſum, æquinoctio quippe autũnali exacto, per eos tractus ſuperfuſæ niues oppleuere montes ſimul & campos, opus arreptum eſt memorabile. Et dum nullus obſiſteret, munimentũ quod in Alemannorum ſolo conditum Traianus ſuo nomine uoluit appellari, dudum uiolentius oppugnatum, tumultuario ſtudio reparatum eſt: locatisq; ibi pro tempore defenſoribus, ex Barbarorum uiſceribus alimenta congeſta ſunt. quæ illi maturata ad ſuam perniciem contemplantes, metuq; rei peractę uolucriter congregati, precibus & humilitate ſuprema petiere miſsis oratoribus pacem: quam Cæſar omni conſiliorum uia firmata cauſatus ueriſimilia plurima, per decem menſium tribuit interuallum: id nimirum ſolerti colligens mente, quòd caſtra ſupra quàm optari potuit

Mediomatrici

Munimentum in Alemannia conditum à Traiano

tuit occupata, sine obstaculo tormentis muralibus, & apparatu deberent ualido cõmu niri. hac fiducia tres immanissimi reges uenerunt, tandẽ aliquando iam trepidi, ex his qui misere uictis apud Argentoratũ auxilia, iurantes cõceptis ritu patrio uerbis nihil inquietũ acturos, sed fœdera ad præstitutum usque diem, quia id nostris placuerat, cum munimento seruaturos intacto, fruges que portaturos humeris, si defuisse sibi docuerint defensores: quod utrunque metu perfidiã frenante fecerunt. hoc memorabili bello, comparando quidẽ Punicis & Teutonicis, sed dispendio rei Romanæ peracto leuissimo, ut faustus Cæsar exultabat & felix. credique obtrectatoribus potuit, ideo fortiter eum ubique fecisse fingentibus, quòd oppetere dimicando gloriose magis optabat, quàm damnatorũ sorte, sicut sperabant, ut frater Gallus occidi, ni pari proposito post excessum quoque Constãtij actibus mirandis inclaruisset. quibus ut in tali re cõpositis firmiter, ad sedes reuertẽs hybernas, sudorũ reliquias reperit tales. Remos Seuer' Magister equitũ per Agrippinam petens & Iuliacum, Francorũ ualidissimos cuneos in sexcẽtis uelitibus, ut postea claruit, uacua præsidijs loca uastantes offendit: hac opportunitate in scelus audaciam erigente, quòd Cæsare in Alemannorũ secessibus occupato, nulloque uetante, expleri se posse prædarum opimitate sunt arbitrati: sed metu iam reuersi exercitus, munimẽtis duobus, quæ olim exinanita sunt occupatis, se quoad fieri poterat tuebantur. Hac Iulianus rei nouitate perculsus, & coniiciens quorsum erumperet, si ijsdem transisset intactis, retento milite circumuallare disposuit Castellũ oppidum, quod Mosa fluuius præterlambit & adusque quartum & quinquagesimũ diem, Decembri scilicet & Ianuario mense obsidionales tractæ sunt moræ, destinatis barbarorũ animis incredibili pertinacia reluctatis. Tunc pertimescẽs solertissimus Cæsar, ne obseruata nocte illuni, barbari gelu uinctum amnem peruaderent, quotidie à sole in uesperam flexo ad usque lucis principium lusorijs nauibus discurrentes flumen ultro citroque milites ordinauit, ut crustis pruinarũ diffractis, nullus ad erũpendi copiam facile perueniret. Hocque commento, inedia, & uigilijs, & desperatione postrema lassati sponte se propria dederunt: statimque ad comitatũ Augusti sunt missi. ad quos eximendos periculo multitudo Francorum egressa, cũ captos cõperisset et asportatos, nihil amplius ausa repedauit ad sua castra. hisque perfectis acturus hyemẽ reuertit Parisios Cæsar. Quia igitur plurimę gentes ui maiore collaturæ capita sperabant, dolum bellorũ coniectãs sobrius rector, magnis curarũ molibus stringebat. Dumque per inducias licet negotiosas & breues, ærumnosis possessorũ damnis mederi posse credebat, tributi ratiocinia dispẽsauit. Cũque Florentius præfectus prætorio cuncta permensus, ut cõtendebat, quicquid in capitatione deesset ex cõquisitis se supplere firmaret, talium gnarus, animã prius amittere, quàm hoc sinere fieri memorabat. Norat enim huiusmodi prouisionũ, imò euersionũ, ut uerius dixerim, insanabilia uulnera sæpe ad ultimam egestatẽ prouincias cõtraxisse: quę res, ut docebitur postea, penitus euertit Illyricum. Ob quæ præfecto prætorio ferre non posse clamante, se repente factum infidum, cui Augustus summam cõmiserit rerum: Iulianus eum sedatus leniens, scrupulose computando & uere, docuit, non sufficere solum, uerumetiam exuberare capitationis calculum ad cõmeatuum necessarios apparatus. Nihilominus tamen diu postea indictionale augmẽtum oblatum sibi nec recitare nec subnotare perpessus, humi proiecit. literisque Augusti monitus ex relatione præfecti, non agere ita perplexe, ut uideretur parum Florentio credi, rescripsit, gratandũ esse, si prouincialis hincinde uastatus, saltem solennia prębeat nedum incrementa, quæ nulla supplicia egenis possent hominibus extorquere. Factumque est tunc & deinde unius animi firmitate, ut præter solita nemo Gallis quicquam exprimere conaretur Camelasii nomine inique. Inusitato exemplo id petendo Cæsar impetrauerat à præfecto, ut secundæ Belgicæ multiformibus malis oppressæ dispositio sibi cõmitteretur, ea uidelicet lege, ut nec præfectianus, nec præsidialis apparitor ad soluendum quenquam urgeret. Quo leuati solatio cuncti, quos in curam æs alienum separat suam, nec interpellati ante præstitutum tempus debita contulerunt. Inter hæc recreandarum exordia Galliarum administrante secundam adhuc Orphito præfecturam, obeliscus Romæ in circo erectus est maximo. Super quo nunc quia tempestiuum est, pauca discurram. Vrbem priscis seculis conditã ambitiosa mœnium strue, & portarum

Iuliacum

tarum

tarum centum quondam aditibus celebrem hecatompylos Thebas institutores ex fa-
cto cognominarunt, cuius uocabulo prouincia nunc usq; Thebais appellatur. Hanc
inter exordia pandentis se late Carthaginis, improuiso excursu duces oppressere Poe
norum: posteaq; reparatam Persarum rex ille Cambyses, quoad uixerat alieni cupi-
dus & immanis, Aegypto perrupta aggressus est, ut opes exinde raperet inuiden-
das, nedeorum quidem donarijs parcens. qui dum inter prædatores turbulenter con
cursat, laxitate præpeditus indumentorum concidit pronus: ac suomet pugione,
quem aptatum femori dextro gestabat, subita ui ruinæ nudato uulneratus pene leta-
liter interisset. Longe autem postea Cornelius Gallus, Octauiano res tenente Roma-
nas Aegypti procurator, exhausit ciuitatem plurimis interceptis: reuersusq; cum fur
torum arcesseretur, & depopulatæ prouinciæ, metu nobilitatis acriter indignaræ,
cui negotium spectandum dederat imperator, stricto incubuit ferro. Is est, si recte *Galli poetæ*
existimo, Gallus poeta, quem flens quodammodo in postrema Bucolicorum parte *mors*
Vergilius carmine leni decantat. In hac urbe inter labra ingentia, diuersasq; moles
figmenta Aegyptiorum numinum exprimentes, obeliscos uidimus plures, aliosq; ia-
centes & comminutos, quos antiqui reges bello domitis gentibus, aut prosperitati-
bus summarum rerum elati, montium uenis uel apud extremos orbis incolas perscru
tatis excisos erectosq;, dijs superis in religione dicarunt. Est autem obeliscus, asperri- *Obeliscus quid*
mus lapis in figuram metæ cuiusdam, sensim ad proceritatem consurgens excelsam,
utq; radium imitetur, gracilescens paulisper, specie quadrata in uerticem productus
angustum, manu leuigatus artificis. formarum autem innumeras notas, hieroglyphi- *Hieroglyphi-*
cas appellatas, quas ei undiq; uidemus incisas, initialis sapientiæ uetus insigniuit auto *cæ notæ*
ritas. Volucrum enim ferarumq;, etiam alieni mundi, genera multa sculpentes, ad æui
quoq; sequentis ætates imperatorum uulgatius perueniente memoria, promissa uel so
luta regum uota monstrabant. Non enim ut nunc literarum numerus præstitutus & fa
cilis exprimit quicquid humana mens concipere potest, ita prisci quoq; scriptitarunt
Aegyptij: sed singulæ literæ singulis nominibus seruiebant, & uerbis nonnũquam si-
gnificabant integros sensus. Cuius rei scientiæ in his interim sit duobus exẽplum. per
uulturem naturæ uocabulum pandunt: quia mares nullos posse inter has alites inueni
ri rationes memorant physicæ: perq; speciem apis mella conficientis indicant regem,
moderatori cum iucunditate aculeos quoq; innasci debere his signis ostendentes, & si
milia plurima. Et quia sufflantes adulatores ex more Constantium, id sine modo stre-
pebant: quòd cum Octauianus Augustus obeliscos duos ab Heliupolitana ciuitate *Obelisci*
transtulisset Aegyptia, quorum unus in circo maximo, alter in campo locatus est Mar *Augusti*
tio, hunc recens aduectũ difficultate magnitudinis territus, nec contractare ausus est,
nec mouere: discant qui ignorant, ueterem principem translatis aliquibus hunc inta-
ctum ideo præterisse, quòd deo Soli speciali munere dedicatus, fixusq; intra ambitiosi
templi delubra, quæ contingi non poterant, tanquam apex omnium eminebat. Ve-
rum Constantinus id parui ducens, auulsam hanc molem sedibus suis, nihilq; commit
tere in religionem recte existimãs, si ablatum uno templo miraculum Romæ sacraret,
id est, in templo mundi totius, iacere diu perpessus est, dum translationi pararentur uti
lia. Quo conuecto per alueum Nili, proiectoq; Alexandriæ, nauis amplitudinis ante-
hac inusitatæ ædificata est sub trecẽtis remigibus agitãda. Quibus ita prouisis, digres-
soq; uita principe memorato, urgens effectus intepuit: tandemq; serò impositus naui
per maria fluentaq; Tibridis uelut pauentis, ne quod pene ignotus miserat Nilus, ipse
parũ sub emeatus sui discrimine mœnibus alumnis inferret, defertur in uicũ Alexan-
dri, tertio lapide ab urbe seiunctum: unde chamulcis impositus, tractusq; lenius per
Ostiensem portam, piscinamq; publicã circo illatus est maximo. Sola post hæc restabat
erectio, quæ uix aut ne uix quidẽ sperabatur posse cõpleri: erectisq; usq; periculũ altis
trabibus, ut machinarũ cerneres nemus, innectunt uasti funes & longi, ad speciẽ mul-
tiplicium liciorum cælum densitate nimia subtextẽes: quibus colligatus mons ipse effi
giatus scriptilibus elementis, paulatimq; id per arduũ inane protentus, diuq; pensilis
hominum millibus multis tanquam molendarias rotantibus metas, cauea locatur in
media, eiq; sphæra superponitur ahena, aureis laminis nitens: qua confestim ui ignis

diuini contacta, ideoq; sublata, facis imitamētum in figura æreum, itidem auro imbracteatum, uelut abundanti flāma canentis. Secuteq; ætates alios transtulerunt: quorum unius in Vaticano, alter in hortis Sallustij, duo in Augusti monumēto erecti sunt. Qui autem notarū textus obelisco incisus est ueteri, quem uidemus in circo, Hermapionis librum sequuti interpretatum literis subiecimus Græcis:

Ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ νοτίου διερμηνευμένα ἔχει στίχος πρῶτος. Τάδε δὴν ἃ βασιλεῖ ῥαμέστῃ δεδωρήμεθα, ὃν πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύειν ἥλιος φιλεῖ καὶ ἀπόλλων. κρατερὸς φιλαλήθης υἱὸς ἥρωνος θεογέννητος κτίστης τῆς οἰκουμένης. ὃν ἥλιος προέκρινεν, ἄλκιμος ἄρεως βασιλεὺς ῥαμέστης. ᾧ πᾶσα ὑποτέτακται ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους. βασιλεὺς ῥαμέστης ἡλίου παῖς αἰωνόβιος. στίχος δεύτερος. Ἀπόλλων κρατερὸς, ὁ ἑστὼς ἐπ' ἀληθείας δεσπότης διαδήματος, τὴν αἴγυπτον δοξάσας κεκτημένος. ὁ ἀγλαοποιήσας ἡλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν οἰκουμένην, καὶ πολυτιμήσας τοὺς ἐν ἡλίου πόλει θεοὺς ἀνιδρυμένους, ὃν ἥλιος φιλεῖ. Τρίτος στίχος. Ἀπόλλων κρατερὸς ἡλίου παῖς παμφεγγὴς, ὃν ἥλιος προέκρινεν καὶ ἄρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο. οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ. ὃν ἄμμων ἀγαπᾷ, πληρώσας τὸν νεὼν τοῦ φοίνικος ἀγαθῶν. ᾧ οἱ θεοὶ ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο. ἀπόλλων κρατερὸς υἱὸς ἥρωνος βασιλεὺς οἰκουμένης ῥαμέστης, ὃς ἐφύλαξεν αἴγυπτον τοῦ ἄλλου ἔθνους νικήσας. ὃν ἥλιος φιλεῖ. ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοί, δεσπότης οἰκουμένης ῥαμέστης αἰωνόβιος.

Ἄλλος στίχος δεύτερος. Ἥλιος θεὸς μέγας δεσπότης οὐρανοῦ δεδώρημαί σοι βίον ἀπρόσκορον. ἀπόλλων κρατερὸς κύριος διαδήματος ἀνείκαστος, ὃν ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇδε τῇ βασιλείᾳ δεσπότης αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν ἡλίου πόλιν ὁμοίως καὶ αὐτὸν ἥλιον δεσπότην οὐρανοῦ. συνετελεύτησεν ἔργον ἀγαθὸν ἡλίου παῖς βασιλεὺς αἰωνόβιος. Τρίτος στίχος.

Ἥλιος θεὸς δεσπότης οὐρανοῦ ῥαμέστῃ βασιλεῖ δεδώρημαι τὸ κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν. ὃν ἀπόλλων φιλαλήθης δεσπότης χρόνων καὶ ἥφαιστος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκρινεν διὰ τὸν ἄρεα. βασιλεὺς παγχαρὴς ἡλίου παῖς καὶ ὑπὸ ἡλίου φιλούμενος. Ἀφηλιώτης πρῶτος στίχος. Ὁ ἀφ' ἡλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος ἀπόλλων κρατερὸς, ἥρωνος υἱὸς, ὃν ἥλιος ἠγάγησεν, ὃν οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασιλεύων, ὃν ἥλιος προέκρινεν, ὁ ἄλκιμος διὰ τὸν ἄρεα βασιλεὺς, ὃν ἄμμων φιλεῖ. καὶ ὁ παμφεγγὴς συγκρίνας αἰώνιον βασιλέα. & reliqua. Datiano & Cereali COSS. cum uniuersa per Gallias studio cautiore disponerentur, formidoq; præteritorum barbaricos hebetaret excursus, rex Persarum in confinijs agens adhuc gentium extimarum, iamq; cum Chionitis & Halanis omniū acerrimis bellatoribus pignore icto societatis, rediturus ad sua, tum Saporis scripta suscepit, pacem Romanum principem nuntiantis poscere precatiuam. Ideoq; non nisi infirmato imperij robore tentari talia suspicatus, latius semet extentans pacis amplectitur nomen, & conditiones proposuit graues: missoq; cum muneribus Narseo quodam legato, literas ad Constantium dedit, nusquam à genuino fastu declinans, quarū hunc fuisse accepimus sensum: Rex regum Sapor particeps siderum, frater Solis & Lunæ, Constantio Cæsari fratri meo salutem plurimam dico: Gaudeo tandemq; mihi placet ad optimam te uiam reuertisse, & incorruptum æquitatis agnouisse suffragium, rebus ipsis expertum pertinax alieni cupiditas quas aliquoties ediderit strages. Quia igitur ueritatis oratio soluta esse debet & libera, & celsiores fortunas idē loqui decet atq; sentire, propositū meum in pauca conferam, reminiscens hęc quæ dicturus sum, me sepius replicasse. Adusq; Strymona flumen, & Macedonicos fines tenuisse maiores meos, antiquitates quoq; uestræ testantū: hæc me conuenit flagitare (ne sit arrogans quod affirmo) splendore uirtutūq; insigniū serie uetustis regibus antistantē. Sed ubiq; mihi cordi est recordatio, cui coalitus ab adolescentia prima, nihil unquam pœnitēdum admisi. Ideoq; Armeniam recuperare cum Mesopotamia debeo, auo meo cōposita fraude præreptam. Illud apud nos nunquam acceptum fuit, quod adseritis uos exultātes, nullo discrimine uirtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum euentus. Postremo si morem gerere suadenti uolueris recte, contemne partem exiguā semper luctificam & cruentam, ut cætera regas securus: ac prudenter reputans, medelarum quoq; artifices urere nōnunquam & secare, & partes corporum amputare, ut reliquis uti liceat integris. hocq; bestias factitare: quæ cum aduertant cur maximoopere capiantur, illud propria sponte amittunt, ut uiuere deinde possint impauidæ. Id sanè pronuntio, quod si hęc mea legatio redierit irrita, post tēpus hyemalis quietis exemptum,

Sapor frater solis & lunæ

uiribus

uiribus totis accinctus, fortuna conditionumque æquitate spem successus secundi fundante, uenire quoad ratio siuerit festinabo. His literis diu libratis, recto pectore (quod dicitur) consideratecque responsum est hoc modo: Victor terra mariq; Constantius semper Augustus fratri meo Sapori regi salutem plurimã dico: Sospitati quidem tuæ gratulor, ut futurus si uelis amicus: cupiditatem uero semper indeflexam fusiusq; uagantem uehementer insimulo. Mesopotamiam poscis ut tuam, perindeq; Armeniam: & suades integro corpore adimere membra quædam, ut eius salus deinde locetur in solido: quod refutandum est potius quàm ulla consensione firmandum. Accipe igitur ueritatem non obtectam præstigijs, sed perspicuam, nullisq; minis inanibus perterrendam. Præfectus prætorio meus opinatus aggredi negotium publicæ utilitati conducens, cum duce tuo per quosdam ignobiles me inconsulto, sermones conseruit super pace. Non refutamus hanc nec repellimus, adsit modo cum decore & honestate, nihil pudori nostro prę reptura uel maiestati. Est enim absonum & indecens, cum gestarum rerum ordine explicatæ sint aures, quas inuidiæ nobis multipliciter incluserunt, cum deletis tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea prodere, quę contracti in Orietales angustias diu seruabimus illibata. Cessent aũt quæso formidines, quæ nobis intentantur ex more: cum ambigi nequeat, nõ inertia nos sed modestia, pugnas interdum excepisse potius q̃ intulisse: & nostra quoties lacessimur fortissimo beneuolentię spiritu defensare, id experiendo legendoq; scientes, in pręlijs quibusdam raro rem titubasse Romanam, in summa uero bellorum nunquã ad deteriora prolapsam. Hanc legationem nullo impetrato remissam (nec enim effrenatæ regis cupiditati responderi amplius quicquam potuit) post paucissimos dies secutus est Prosper comes, & Spectatus tribunus & notarius, iteq; Eustachius Musoniano suggerente philosopho, ut op fex suadendi, imperatoris scripta perferẽtes & munera, enisuri apparatũ interim Saporis arte quadam suspendere, ut supra humanum modum prouincię munirentur Arctoæ.

Constantius Sapori

Inter quæ ita ambigua Iuthungi Alemannorum pars Italicis conterminans tractibus, obliti pacis & fœderum, quæ adepti sunt obsecrando, Rhetias turbulente uastabant, adeo ut etiam oppidorum tentarẽt obsidia præter solitum. Ad quos repellendos cum ualida manu missus Barbatio in locum Siluani peditũ promotus magister, ignauus, sed uerbis effusior, alacritate militum uehementer erecta, prostrauit acerrime multos, ita ut exigua portio, quæ periculi metu se dedit in fugam, ægre dilapsa res suas non sine lachrymis reuiseret & lamentis. Huic pugnæ Neuita postea consul equestris præpositus turmæ, & adfuisse, & fortiter fecisse firmatur. Iisdem diebus terræmotus horrendi per Macedoniam, Asiamq;, & Pontum adsiduis pulsibus oppida multa concusserunt & montes. inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere Nicomediæ clades, Bithyniæ urbium matris, cuius ruinarum euentũ uere breuiterq; absoluam. Primo lucis exortu ad diem nonum Cal. Septemb. concreti nubium globi nigrantium, lętam pauloante cæli speciem confuderunt: & amandato solis splendore, nec contigua uel apposita cernebantur, ita oculorum obtutu præstricto, humo inuolutus crassæ caliginis squalor insedit. Dein uelut numine summo fatales contorquente manubias, uentosq; ab ipsis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum: cuius impetu pulsorum auditus est montium gemitus, & elisi littoris fragor: hæcq; secuti typhones atq; presteres cum horrifico tremore terrarum ciuitatem & suburbana funditus euerterunt. Et quoniam accliuitate collium ædes pleræq; uehebantur, aliæ super alias concidebant reclangentibus cunctis sonitu ruinarum immenso. Interim clamoribus uarijs excelsa culmina resultabant, quæritantium coniugium liberosq;, & si quid necessitudinis arcte cõstringit. Post horam deniq; secundam, multo ante tertiam, aer iam fudus & liquidus latentes retexit funereas strages. Nonnulli enim superruentium ruderũ ui nimia constipati, sub ipsis interiere ponderibus. Quidã collo tenus aggeribus obruti, cũ superesse possent si qui iuuissent, auxiliorum inopia necabantur. Alij lignorum extantium acuminibus fixi pendebant. Vno ictu cæsi complures pauloante homines, tunc promiscuæ strages cadauerum cernebantur. Quosdam domorũ inclinata fastigia intrinsecus ferebãt intactos, angore & inedia cõsumendos: Inter quos Aristænetus affectatã regens diœcesim, curans uicaria pote-

Nicomediæ clades

Manubiæ fatales

ſtate, quam Conſtãtius ad honorem uxoris Euſebiæ Pietatis cognominarat, animam hoc caſu cruciatam diutius exhalauit. Alij ſubita magnitudine oppreſsi, ijſdem adhuc molibus contęguntur. Colliſis quidam capitibus, uel humeris præſectis aut cruribus, inter uitæ mortiſq; confinia, aliorum adiumenta paria perferentium implorantes cum obteſtatione magna deſerebãtur. & ſupereſſe potuit ædium ſacrarum & priuatarum hominumq; pars maior, ni palantes abrupti flammarũ ardores per quinquaginta dies & noctes, quicquid conſumi poterat, exuſsiſſent. Adeſſe tempus exiſtimo pauca dicere, quæ de terræ pulſibus coniectura ueteres collegerunt. Ad ipſius enim ueritatis arcana nõ modo hæc noſtra uulgaris inſcitia, ſed ne ſempiterna quidem lucubrationibus longis nõdum exhauſta phyſicorum ingenia penetrarũt. Vnde & in ritualibus & pontificijs obtẽperantibus ſacerdotijs, cautũ, ne alio deo pro alio nominato, cum qui eorum terram concutiat ſit in abſtruſo, piacula committantur. Accidunt autem, ut opiniones æſtimant, inter quas Ariſtoteles æſtuat & laborat, aut in cauernis minutis terrarũ, quas ſyringas appellamus, impulſu crebriori aquis undabundis: aut certe, ut Anaxagoras affirmat, uentorum ui ſubeuntium ima terrarum: qui cum ſoliditatibus cõcruſtatis inciderint, eruptiones nullas reperientes, eas partes ſoli conuibrant, quas ſub repſerint humidi. Vnde plerunq; obſeruatur, terra tremente, uentorum apud nos ſpiramina nulla ſentiri, quòd in ultimis ſeceſsibus occupantur. Anaximãder ait, areſcentem nimia æſtuum ſiccitate, aut poſt madores imbrium terram rimas pandere grãdiores, quas penetrat ſupernus aer uiolentus & nimius, ac per eas uehemẽti ſpiritu quaſſatam cieri proprijs ſedibus. Qua de cauſa terrores huiuſmodi uaporatis temporibus, aut nimia aquarum cæleſtium ſuperfuſione contingunt. Ideoq; Neptunum humentis ſubſtantiæ poteſtatem, Ennoſigæon & Siſichthona poetæ ueteres & theologi nuncupauerunt. Fiunt autem terrarum motus modis quatuor: aut enim braſmatiæ ſunt, qui humum intus ſuſcitantes, ſurſum propellunt immaniſsimas moles, ut in Aſia Delos emerſit, & Hiera, & Anaphe, & Rhodus Ophiuſa & Pelagia prioribus ſeculis dictitata, aureo quondam imbri perfuſa, & Eleuſin in Bæotia, & apud Tyrrhenos Vulcani, inſulæq; plures: aut climatiæ, qui limes ruentes & obliqui, urbes ædificia monteſq; complanãt: aut chaſmatiæ, qui grandiori motu pateſactis ſubito uoratrinis terrarum partes abſorbent: ut in Atlantico mari, Europeo orbe potior inſula, & in Criſeo ſinu Helice & Bura, & in Ciminia Italiæ parte oppidum Succinienſe profundo hiatu abſorpta æternis tenebris occultantur. Inter hæc tria genera terræ motuum Mycematiæ ſonitu audiuntur minatorio, cum diſſolutis elementa compagibus ultro adſiliunt, uel relabuntur conſidentibus terris. Tunc enim neceſſe eſt uelut taurinis reboare mugitibus fragores fremituſq; terrenos. Sed hinc ad exorſa. At Cęſar hyemẽ apud Pariſios agens, Alemannos præuenire ſtudio maturabat ingenti, nondum in unũ coactos, ſed ad inſaniã poſt Argentoratum audaces omnes & ſæuos: opperienſq; Iulium mẽſem, unde ſumunt Gallicani procinctus exordia, diutius angebatur. Nec enim egredi poterat, antequam ex Aquitania æſtatis remiſsione ſolutis frigoribus & pruinis ueheretur annona. Sed ut eſt difficultatũ penè omnium diligens ratio uictrix, multa mente uerſans & uaria, id tantũ reperit ſolum, ut anni maturitate non expectata, barbaris occurreret inſperatus. firmatoq; conſilio XX. dierum frumẽtum ex eo quod erat in ſedibus conſumendum, ad uſus diuturnitatem excoctum, buccellatũ, ut uulgo appellant, humeris impoſuit libentium militum: hocq; ſubſidio fretus, ſecũdis ut antè auſpicijs profectus eſt, intra menſem quintum uel ſextum duas expeditiones conſummari poſſe ut gentes & neceſſarias arbitratus. Quibus paratis, petit primos omniũ Francos, eos uidelicet quos conſuetudo Salios appellauit, auſos olim in Romano ſolo apud Toxiandriam locum habitacula ſibi figere prælicenter. Cui cum Tungros ueniſſet, occurrit legatio prædictorũ, opinantium reperiri imperatorem etiam tum in hybernis, pacẽ ſub hac lege prætendens, ut quieſcentes eos tanq; in ſuis nec laceſſeret quiſquã nec uexaret. Hos legatos, negotio plene digeſto, oppoſitaq; conditionum perplexitate, ut in ijſdem tractibus moraturus dum redeũt, muneratos abſoluit. Dictoq; citius ſequutus profectos, Seuero duce miſſo, per ripam ſubito cunctos adgreſſus, tanquam fulminis turbo perculſit. iamq; precantes potius quàm reſiſtentes, in opportunam clemẽtiæ partem

Terræmotuũ genera

Franci Salij

partem effectu uictoriæ flexo, dedentes se cum opibus liberisq; suscepit. Chamauos itidem ausos similia adortus, eadem celeritate partim cecidit, partim acriter repugnantes, uiuosq; captos cōpegit in uincula: alios præcipiti fuga trepidantes, ad sua ne militem spatio longo defatigaret, abire interim permisit innocuos: quorum legatis, paulo postea missis precatum consultumq; rebus suis, humi prostratis sub obtutibus eius pacem hoc tribuit pacto, ut ad sua redirent incolumes. Cunctis igitur ex uoto currentibus, studio peruigili properans modis omnibus utilitatē fundare prouinciarum, munimenta tria recta serie superciliis imposita fluminis Mosæ, subuersa dudum obstinatione Barbarica, reparare pro tēpore cogitabat: & ilico sunt instaurata procinctu paulisper omisso. atq; ut consilium prudens celeritas faceret tutum, ex annona decem dierum & septem, quam in expeditionē pergens uehebat ceruicibus miles, portionē subtractam in iisdem condidit castris, sperans ex Chamauorū segetibus id suppleri posse quod ablatū est. Longe aūt aliter accidit. Frugibus enim nondum etiā maturis, miles expensis quæ portauit, nusquam reperiēs uictus, extrema militans Iulianum compellationibus incessebat & probris, Asianum appellans Græculū, & fallacem, & specie sapientiæ stolidū. Vtq; inueniri solent quidā inter armatos uerborū uolubilitate conspicui, hæc & similia multa strepebāt: Quò trahimur spe meliorū abolita, olim quidem dura & perpessu asperrima per niues tolerātes & acumina crudeliū pruinarū: sed nūc, proh nefas, cum ultimis hostiū fatis instamus, fame ignauissimo mortis genere tabescentes. & ne quis nos turbarum existimet cōcitores, pro uita loqui sola testamur, non aurum, neq; argentū petentes, quæ olim nec cōtrectare potuimus, nec uidere, ita nobis negata uelut contra remp. tot suscepisse labores & pericula confutatis. Et erat ratio iusta querelarū. Inter tot enim rerum probabilium cursus articulosq; necessitatū ancipites, sudoribus Gallicanis miles exhaustus nec donatiuū meruit nec stipendium, iam inde ut Iulianus illò est missus, ea re, quòd nec ipsi quod daret suppetere poterat usquam, nec Constantius erogari more solito permittebat. Hocq; exinde claruit, fraude potius q̄ tenacitate committi, quòd cum idem Cæsar petenti ex usu gregario cuidam ut barbas detōderet, dedisset aliquid uile, cōtumeliosis calumniis appetitus est à Gaudentio tunc notario ad explorādos eius actus diu morato per Gallias, quē postea ipse interfici iussit, ut loco monstrabit competenti. Lenito tandem tumultu non sine blanditiarum genere uario, contextoq; nauali ponte Rheno transito, terris Alemānorum calcatis, Seuerus magister equitum bellicosus ante hæc & industrius repente cōmarcuit. Et qui sæpe uniuersos ad fortiter faciendū hortabatur & singulos, tunc dissuasor pugnādi contēptus uidebat & timidus, mortē fortasse metuēs aduentantē: ut in Tagetis Tusci libris legit, Veiouis fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec maiores aliquos possint audire fragores. & iter ignauiter egerat præter solitū, ut ductores uiarum præeuntes alacri gradu ultima minitando terreret, ni oēs conspirantes in unum se loca penitus ignorare firmarent. Qui interdicti metuentes autoritatem, nusquam deinde sunt progressi. Inter has tamen moras Alemannorum rex Suomarius ultro cum suis improuisus occurrit, ferox antè sæuiensq; in damna Romana, & tum lucrum existimans insperatum, si propria retinere permitteretur. Et quia uultus incessusq; supplicem indicabat, susceptus, bonoq; animo esse iussus & placido, nihil arbitrio suo relinquēs, pacē genibus curuatis orabat. Et eam cum concessione præteritorū sub hac meruit lege, ut captiuos redderet nostros, & quoties sit necesse militibus alimenta præberet, susceptorū uilium more securitatē accipiens pro illatis: quam si non ostendisset in tempore, sciret se rursus ea defatigandum. Quod ita recte dispositum, est imprædepite completum. Hortarii nomine petēdus erat regis alterius pagus. & quia nihil uidebatur deesse præter ductores, Nesticæ tribuno scutariorum, & Charitoni uiro fortitudinis miræ, imperauerat Cæsar, ut magna quæsitum industria comprehensumq; offerrent sibi captiuum: & correptus uelociter adolescens ducitur Alemannus, pacto obtinendæ salutis pollicitus itinera se monstraturū. Hoc pregresso sequutus, exercitus celsarum arborū obsistente concęde ire protinus uetabatur. Verum per circuitus longos & flexuosos uentū est tandem ad loca: & ira quisq; percitus arma torum urebat agros, pecora diripiebat & homimes, resistentesq; sine ulla parsimonia

Fulmine tangēdos hebetari

contrunca

contruncabat. His malis perculsus rex, cũ multiplices regiones, uicorũq; reliquias cernerct exustorũ, ultimas fortunarũ iacturas adesse iam contemplatus, orauit ipse quoq; ueniam, facturũ se imperanda iurandi execratione restituere uniuersos promisit: id enim cura agebatur impensiore: detentisq; plurimis, reddidit paucos. Quo cognito ad indignationẽ iustam Iulianus erectus, cũ munerãdus uenisset ex more, quatuor comites eius, quorũ ope & fide maxime nitebatur, non antè absoluit, dum oẽs rediere capti ui. Ad colloquiũ tamen accitus à Cæsare, trementibus oculis adorato, uictorisq; superatus aspectu, cõditione difficili premebatur: hac scilicet: ut quoniã cõsentaneum erat, post tot secũdos euẽtus, ciuitates quoq; reparari ui Barbarorũ excisas, carpenta & materias ex opibus suis suorumq; præberet. & hoc pollicitus, imprecatusq;, si perfidum quicquam egisset, luenda sibi cruore supplicia, ad propria remeare permissus est. Annonam enim trãsferre, ita ut Suomarius, ea re cõpelli non potuit, quòd ad internicionem regione eius uastata nihil inuenire poterat quod daretur. Ita reges illi tumentes quondam immaniter, rapinisq; ditescere adsueti nostrorum, Romanæ potentiæ iugo subdidere colla iam domita, & uelut inter tributarios nati & educati, obsecũdabãt imperio ingrauate. Quibus hoc modo peractis, disperso per stationes milite, consueta ad hyberna regressus est Cæsar. Hæc cum in comitatu Constantij subinde noscerentur (erat enim necesse tanq; Cæsarem super omnibus gestis ad Augusti referre scientiam) oẽs qui plus poterãt in palatio, adulandi professores iam doctũ, rectè cõsulta pro spereq; cõpleta uertebant in derìdiculum: talia sine modo strepentes insulse, In odium uenit cum uictorijs suis capella, nõ homo: ut hirsutum Iulianum carpentes, appellantesq; loquacem talpam, & purpuratã simiam, & literionẽ Græcum: & his cõgruentia plurima, atq; uernacula principi resonantes, audire hæc taliaq; gestienti, uirtutes eius obruere uerbis impudentibus conabantur, ut segnem incessentes, & timidum, & umbratilem, gestaq; secus uerbis comptioribus exornantẽ: quod non tunc primitus accidit. namq;, ut solet amplissima gloria obiecta esse semper inuidiæ, legimus in ueteres quoq; magnificos duces uitia criminaq;, etiamsi inueniri non poterant, finxisse malignitatem spectatissimis actibus eorũ offensam: ut Cimonem Milciadis filium insimulatum incesti, qui prope Eurimedonta Pamphylium flumen Persarum populum deleuit innumerum: coegitq; gentem insolentia regis elatam, obsecrare suppliciter pacem: Aemilianũ itidem Scipionem, ut somniculosum æmulorum incusari maleuolentia, cuius impenetrabili uigilantia obstinatæ in perniciem Romæ duæ sunt potentissimæ urbes excisæ. necnon etiam in Pompeium obtrectatores iniqui multa scrutantes, cum nihil unde uituperari deberet, inuenirẽt, duo hæc obseruauerũt ludibriosa & irrita: quòd genuino quodã more caput digito uno scalpebat: quodq; aliquandiu tegendi ulceris causa deformis, fasciola candida crus colligabat: quorũ alterũ factitare ut dissolutum, alterũ ut nouarũ rerum cupidum adserebant, nihil interesse oblatrantes argumento subfrigido, quam partẽ corporis redimiret regiæ maiestatis insigni, in eum uirum, quo nec fortior, nec cautior quisq; patriæ fuit, ut documenta præclara testantur. Dum hæc ita aguntur, Romæ Artemius curans uicariam pręfecturã pro Basso quoq; agebat. qui recens promotus urbi præfectus, fatali decesserat forte. Cuius administratio seditiones perpessa est turbulentas, nec memorabilę quicquam habuit, quod narrari sit dignum. Augusto inter hæc quiescenti per hyemem apud Sirmium, indicabant nuntij graues & crebri, permixtos Sarmatas & Quados, uicinitate & similitudine morum armaturæq; concordes, Pannonias Mœsiarumq; alteram cuneis incursare dispersis. quibus ad latrocinia magis quàm aperto habilibus Marti, hastæ sunt longiores, & loricæ ex cornibus rasis & leuigatis, plumarũ specie linteis indumentis innexæ: equorumq; plurimi ex usu castrati, ne aut fœminarũ uisu exagitati raptenẽ, aut in subsidijs ferociẽtes prodãt hinnitu densiore uectores. & per spatia discurrũt amplissima sequentes alios, uel ipsi terga uertẽtes insidẽdo uelocibus equis & morigeris, trahẽtesq; singulos, interdum & binos, uti permutatio uires foueat iumentorum, uigorq; otio integretur alterno. Aequinoctio itaq; temporis uerni confecto, imperator coacta militũ ualida manu, ductu lenioris fortunæ profectus, cum ad locum aptissimum peruenisset, flumen Istrum exundantem pruinarum iam resoluta congerie, super nauium foros

Permutatio equorum

ponte

ponte cõtexto trãsgressus, populandis Barbarorũ incubuit terris: qui itinere festinato præuẽti, cateruasq́ bellatoris exercitus iugulis suis imminere cernẽtes, quem nõdum per anni tempus colligi posse rebantur, nec spirare ausi, nec stare, sed uitantes exitium inspetatum semet omnes effuderunt in fugam. Stratisq́ plurimis, quorum gressus uinxerat timor, ij quos exemit celeritas morti, inter latebrosas conualles montiũ occultati, uidebant patriã ferro pereuntẽ: quam uindicassent profecto, si uigore quo discesserant, restitissent. Gerebant hæc in ea parte Sarmatiæ, quæ secundã prospectat Panoniam, pariq́ fortitudine contra Valeriam opes Barbaricas ferendo rapiendoq́ occurrentia militaris turbo uastabat. Cuius cladis immẽsitate permoti, posthabito cõsilio latendi armati petendæ specie pacis agmine tripertito, agentes securius nostros aggredi cogitarunt: ut nec expedire tela, nec uim uulnerum declinare, nec, quod est in rebus artissimis ultimum, uerti posset in fugam. Aderant aũt ilico Sarmatis periculorũ Quadi participes, qui noxarum sæpe socij fuerãt indiscreti: sed ne eos quidem prompta iuuit audacia in discrimina ruẽtes aperta. Cæsis enim cõpluribus, pars quæ potuit superesse, per notos calles euasit: quo euentu uires & animos incitãte, iunctis densius cuneis ad Quadorũ regna properabat exercitus. qui ex præterito casu impẽdẽtia formidantes, rogaturi suppliciter pacẽ, fidentes ad principis uenere conspectũ. Ergo hæc & similia lenituris, dictoq́ die statuendis conditionibus, Zizais quoq́ etiam tum regalis haud parui corporis iuuenis, ordines Sarmatarũ more certaminis instruxit ad preces: Visoq́ imperatore abiectis armis pectore toto procubuit exanimis stratus: & amisso uocis officio præ timore, tum cum orare deberet, maiorẽ misericordiã mouit, conatus aliquoties, parumq́ impediente singultu permissus explicare quæ poscebat. Recreatus deniq́ tandẽ iussusq́ exurgere, genibus nixus usu linguæ recuperato, cõcessionẽ delictorum sibi tribui supplicauit & ueniam. eoq́ ad precandũ admissa multitudo, cuius ora formido muta cludebat, periculo adhuc præstantioris ambiguo, ubi ille solo iussus attolli, orandi signum expectantibus diu monstrauit, oẽs clypeis telisq́ proiectis manus precibus dederunt, plura excogitantes ut uincerẽt humilitate supplicãdi regalem. duxerat potior cum cæteris armatis etiã Rumonem, & Zinafrum, & Fragiledũ subregulos, plurimosq́ optimates cum impetrandi spe similia petituros. Qui licet elati gaudio salutis indultæ, conditionũ sarcina cõpensare inimicè facta pollicebãtur, seq́ cum facultatibus & liberis & coniugibus terrarũq́ suarum ambitu Romanæ potentiæ libenter offerre. præualuit tamen æquitati iuncta benignitas: iussiq́ obtinere sedes impauidi, nostros reddidere captiuos, Duxeruntq́ obsides postulatos, & obedire præceptis deinde promptissime spoponderunt. Hortante hoc exemplo clementiæ, aduolarunt regales cum suis oĩbus Arabatius & Vsafer, inter optimates excellentes agminum gentiliũ duces: quorum alter transiugitanorũ Quadorum parti, alter quibusdam Sarmatis præerat, locorũ confinijs & feritate iunctissimis. quorum plebem arcuit imperator, ne ferire fœdera simulans, in arma repente consurgeret. discreto consortio, pro Sarmatis obsecrantes iussi paulisper abscedere, dum Arabarij & Quadorum negotium spectaretur. Qui cum eorum ritu oblati, stantes curuatis corporibus, facinora grauia purgare non possent, ultimæ sortis infortunia metuẽtes, dederunt obsides imperatos, nunquã antea pignora fœderis exhibere compulsi. His ex æquo bonoq́ compositis, Vsafer in preces admissus est: Arabario pertinaciter obstrepente, firmanteq́, pacem quam ipse meruit, ei quoq́ debere proficere, ut participi, licet inferiori, & obtemperare suis imperijs consueto. Verũ quæstione discussa, aliena potestate eripi Sarmatæ iussi ut semper Romanorum clientes, offerre obsides quietis uincula cõseruandæ gratanter amplexi sunt. Ingerebat aũt se post hæc maximus numerus cateruarum confluentium nationum & regum, suspendi à iugulis suis gladios obsecrantiũ, postquam Arabarium impune compererant abscessisse. & pari modo ipsi quoq́ adepti pacem quam poscebant, accitos ex intimis regni procerum filios obsidatus sorte opinione celerius obtulerunt: itidemq́ captiuos, ut placuerat, nostros, quos haud minori gemitu perdidere q̃ suos. Quibus ordinatis, translata est in Sarmatas cura, miseratione dignos potius quàm simultate: quibus incredibile quantum prosperitatis hæc attulit causa, ut uerum illud æstimaret, quod opinatur quidam, fatum uinci principis potestate

Fuga Sarmatarum

Sarmatæ clientes Romanorũ

testate, uel fieri. Potentes olim ignobiles erant huius indigenæ regni, sed cõiuratio clan
Omne ius in uiribus destina seruos armauit in facinus: atq; ut barbaris esse ome ius in uiribus adsueuit, uicerunt dominos ferocia pares, & numero præminẽtes. qui cõfundente metu consilia, ad Victobalos discretos longius cõfugerunt, obsequi defensoribus ut in malis optabile, q̃ seruire suis mancipijs arbitrati. quæ deplorãtes post impetratã ueniam recepti in fidem, poscebant præsidia libertati: eoq; iniquitate rei permotus, inspectante omni exercitu conuocatos alloquutus uerbis mollioribus imperator, nulli nisi sibi ducibusq; Romanis parere præcepit. Atq; ut restitutio libertatis haberet dignitatis augmentum, Zizaim regem ijsdem præfecit cõspicuæ fortunæ, tum insignibus aptum profecto, ut res docuit, & fidelem. nec discedere quisquam post hæc gloriosa gesta permissus est, an
Quadi tequam (ut placuerat) remearent nostri captiui. His in barbarico gestis, Bregetionem castra cõmota sunt: ut etiam ibi belli Quadorum reliquias, circa illos agitantium tractus lachrymę uel sanguis extingueret. quorum regalis Vitrodorus Viduarij filius regis, & Agilimundus subregulus, alijq; optimates, & iudices uarijs populis præsidentes, uiso exercitu in gremio regni solíq; genitalis, sub gressibus iacuere militum, & ade pti ueniam iussa fecerunt: sobolemq; suam obsidatus pignore ut obsequuturi cõditio
Mucrones pro numinibus nibus impositis tradiderũt: eductisq; mucronibus, quos pro numinib. colunt, iuraue re se permansuros in fide. His (ut narratum est) secundo finitis euentu, ad Limigantes Sarmatas seruos ocyus signa trãsferri utilitas publica flagitabat, quos erat admodum nefas impune multa & nefaria perpetrasse. Nam uelut obliti priorũ, tunc erumpentibus liberis, ipsi quoq; tẽpus aptissimum nacti, limitem perrupere Romanũ, ad hanc solam fraudem dominis suis hostibusq; concordes. deliberatũ est tamen id quoq; lenius uindicari, q̃ criminum magnitudo poscebat. hactenus ultione porrecta, ut ad longinqua translati amitterent copiã nostra uexandi: quos pericula formidare monebat scelerum cõscientia diutius cõmissorum. Ideoq; in se pugnæ molem suspicati uertendam dolos parabant, & ferrum, & preces. Verum aspectu primo exercitus tanq; fulminis ictu perculsi, ultimaq; cogitãtes, uitam precati, tributum annuum, delectumq; ualidæ iuuentutis, & seruitium spoponderunt: annuere parati, si iuberentur, aliorsum migrare, ut gestibus indicabant & uultibus, locorum confisi præsidio, ubi lares post exactos
Parthiscus flu. inde dominos fixere securi. Has enim terras Parthiscus irruens obliquatis meatibus Istro miscetur. Sed dum solus licentius fluit, spatia longa & lata sensim præterlabens, & ea coarctans prope exitum in angustias, accolas ab impetu Romanorum alueo Danubij defendit, à barbaricis uero excursibus suo tutos præstat obstaculo: ubi pleraq; humidioris soli natura & incremẽtis fluminum redundantia, stagnosa & referta salicibus, ideoq; inuia, nisi perquàm gnaris: & super his insularem anfractum aditu Parthisci penè contiguum amnis potior ambiens, terræ consortio separauit. Hortante igitur principe, cum genuino fastu ad citeriorẽ uenere fluminis ripam, ut exitus docuit, non iussa facturi, sed ne uiderentẽ militis pręsentiã formidasse: stabãtq; cõtumaciter, ideoq; propinquasse monstrãtes, ut iubenda repudiarent. quæ imperator accidere posse contemplans, in agmina plurima clàm distributo exercitu, celeritate uolucri migrantes intra suorum acies clausit. Stansq; in aggere celsiore cum paucis, & stipatorũ præsidio tectus, eos ne ferocirent, lenius admonebat. sed fluctuantes ambiguitate mentium in diuersa rapiebantur, & furori mixta uersutia tentabant cum precibus prælium: uicinumq; sibi in nostros parantes excursum proiecere consulto longius scuta, ut ad ea recuperanda sensim progresi, sine ullo fraudis indicio spacia furarentur. Iamq; uergente in uesperum die, cum moras rumpere lux moneret, incedens erectis uexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur. qui conferti, acieq; densiore contracta, aduersus ipsum principem stantem (ut dictum est) altius omnem impetum contulerant, cum oculis in cessentibus & uocibus truculẽtis. Cuius furoris amentiã exercitus ira ferre nõ potuit, eosq; imperatori, ut dictũ est, acriter imminẽtes, desinente in angustum fronte, quem
Caput porci habitum caput porci simplicitas militaris appellat, impetu disiecit ardenti: & dextra pedites cateruas peditum obtruncabant, equites læua equitum se turmis agilibus infu derunt. Cohors prætoria ex aduerso Augustũ cautius stipans, resistentium pectora, moxq; terga fugientium cædebat: & cadentes insuperabili contumacia barbari non

tam

tam mortem dolere, quàm nostrorum lætitiam horrendo stridore monstrabant: & iacentes absq; mortuis plurimi succisis poplitibus, ideoq; adempto fugiẽdi subsidio, alij dexteris amputatis; nonnulli ferro quidem intacti, sed superruentium collisi ponderibus, cruciatus alto silentio perferebant: nec eorũ quisq; inter diuersa supplicia ueniam petijt, aut ferrum proiecit, aut exorauit celerẽ mortẽ, sed arma iugiter retinentes, licet adflicti, minus criminis æstimabãt alienis uiribus q̃ cõscientiæ suæ iudicio uinci. mussantesq; audiebantur interdum, fortunæ nõ meriti fuisse quod euenit. ita in semihoræ curriculo discrimine præliorũ emenso, tot procubuere subito barbari, ut pugnã fuisse sola uictoria declararet. Vix dum populis hostilibus stratis, gregatim peremptorũ necessitudines ducebant humilibus extractæ tugurijs, ætatis sexusq; promiscui: & fastu uitæ prioris abolito, ad infimitatẽ obsequiorũ uenere seruilium: & exiguo tẽporis interuallo decurso, cæsorum aggeres, & captiuorũ agmina cernebantur. Incitante itaq; feruore certaminũ, fructuq; uincendi, consurrectũ est in perniciem eorũ, qui deseruere prælia, uel in tugurijs latitantes occultabantur. hos cum ad loca uenisset auidus barbarici sanguinis miles, disiectis culmis leuibus obtruncabat: nec quenq; casa uel trabibus cõpacta firmissimis periculo mortis extraxit. deniq; cum inflãmarentur omnia, non ullusq; latere iam posset, cunctis uitæ præsidijs circũcisis, aut obstinate igni peribat absumptus, aut incẽdiũ uitans, egressus uno supplicio declinato, ferro sternebatur hostili. fugientes tamẽ aliqui tela incendiorũq; magnitudinẽ, amnis uicini se cõmisere gurgitibus, peritia nandi ripas ulteriores occupare posse sperantes: quorũ pleriq; submersi necatiq; sunt, alij iaculis periere confixi: adeo ut abunde cruore diffuso meatus fluminis spumaret tumens: ita per elementũ utrunq; armata uincentiũ ira uirtusq; deleuit. Placuerat igitur post hunc rerum ordinem cunctis adimi spem omnem uitæq; solatium: & post lares incensos, raptasq; familias, nauigia iussa sunt colligi, ad indagandos quos à nostrorũ acie ulterior discreuerat ripa: statimq; ne alacritas intepesceret pugnatorum, impositi lyntribus per abdita ducti uelites expediti occuparũt latibula Sarmatarum: quos repentinus fefellit aspectus, gentiles lembos & nota remigia conspicantes. Vbi uero procul micãtibus telis, quod uerebantur, propinquare senserunt, ad suffugia locorum palustrium se contulerunt: eosq; secutus infestius miles cæsis plurimis ibi uictoriã reperit, ubi nec caute posse consistere, nec audere aliquid credebatur. Post absumptos penè diffusos Amicenses, petiti sunt sine mora Picenses, ita ex regionibus appellati cõterminis: quos tutiores fecere sociorũ ærumnæ, rumorũ assiduitate compertæ. ad quos opprimendos (erat enim arduum sequi per diuersa sparsos imprudentia uiarum arcente) Taifalorum auxiliũ, & liberorũ adæq; Sarmatarũ adsumptum est. Cumq; auxiliorũ agmina locorum ratio separaret, tractus contiguos Mœsiæ sibi miles elegit, Taifali proxima suis sedibus obtinebant, liberi terras occupauerant è regione sibi oppositas. Limigantes territi recentibus subactorum exemplis & prostratorum, diu hæsitabant ambiguis mentibus, utrum oppeterent an rogarent, cum utriusq; rei suppeterent documenta non leuia. Vicit tamen ad ultimum cœtu seniorũ urgente, dedendi se consilium, uariæq; palmæ uictoriarũ: accessit eorum quoq; supplicatio, qui armis libertatem inuaserant; & reliqui eorum cum precibus, ut superatos & imbelles dominos aspernati, fortiorib. uisis inclinauere ceruices. Accepta itaq; publica fide, & deserto montium propugnaculo, ad castra Romana cõuolauit eorũ pars maior, diffusa per spacia ampla camporum, cum parentibus, & natis, atq; coniugibus, opumq; uilitate, quam eis celeritatis ratio furari permisit. & qui animas amittere potius q̃ cogi solum uertere putabantur, dum licentem amentiam libertatem existimarent, parere imperijs, & sedes alias suscipere sunt adsensi, tranquillas & fidas: ut nec bellis uexari, nec mutari seditionibus possint. Iisdemq; ex sententia, ut credebãt, acceptis, quieuere paulisper, pòst feritate natiua in exitiabile scelus erecti, ut congruo docebitr textu. Hoc rerum prospero currente successu, tutela Illyrico cõpetens gemina est ratione firmata: cuius negocij duplicẽ magnitudinẽ imperator adgressus, utranq; perfecit. Exules populos, licet mobilitate suspectos, acturos tamen paulo uerecundius, tandẽ reductos in auitis sedibus collocauit. Iisdẽq; ad gratiæ cumulũ, non ignobilem quempiã regem, sed quem ipsi antea sibi præfecere, regalem imposuit, bonis animi corporisq; præstantem.

Tali textu recte factorũ Constantius iam metuẽte sublimior, militariq́; cõsensu secundo Sarmaticus appellatus ex uocabulo subactorũ, iamq́; discessurus, cõuocatis cohortibus, & cẽturijs, & manipulis omnibus, tribunal insistens, signisq́; ambitus & aquilis, & agmine multipliciũ potestatũ, his exercitum allocutus est ore omniũ fauorabilis, ut solebat: Hortatur recordatio rerum gloriose gestarũ omni iucunditate uiris fortibus gratior, admodũ uerecunde replicare, quæ diuinitus delata sorte uincẽdi, & ante prælia, & in ipso correximus feruore pugnarũ Ro. rei fidissimi defensores. Quid eñ tam pulchrũ, tamq́; posteritatis memoriæ iusta ratione mandandũ, q̃ ut miles strenue factis, ductor prudẽter cõsultis exultet? Persultabat Illyricũ furor hostilis, absentiam nostram inanitate tumenti despiciẽs, dum Italos tueremur, & Gallos: uarijsq́; discursib. uastabat extima limitũ: nunc cauatis roboribus, aliquoties peragrãs pedibus flumina, non congressibus, nec armis fretus, aut uiribus, sed latrocinijs assuetus occultis, astu & ludificandi uarietate iam inde ab instituta gente, nostris quoq; maioribus formidatus: quæ longius disparati, quæ ferri poterant tulimus, leuiores iacturas efficacia ducũ uetari posse sperantes. ubi uero per licentiã scandens in maius, ad funestas prouinciarum clades erepsit & crebras, cõmunitis aditibus Reticis, tutelaq́; peruigili Galliarũ securitate fundata, terrore nullo relicto post terga uenimus in Pãnoniã, ut placuit numini sempiterno labẽtia firmaturi: cunctisq́; paratis, ut nostis, uere adulto egressi arripuimus negotiorũ maximas moles: primũ ne struẽdo textis cõpagibus ponti telorum officeret multitudo; quo opera leui perfecto, uisis terris hostilib. & calcatis, obstinatis ad mortẽ animis conatos resistere Sarmatas absq; nostrorum dispendio strauimus: pariq́; petulantia ruentes in agmina nobiliũ legionũ Quados Sarmatis adiumenta ferentes attriuimus. qui post ærumnosa dispẽdia inter discursus, & repugnãdi minaces anhelitus, quid nostra ualeat uirtus experti, manus ad dimicandũ aptatas, armorũ abiecto munimine ponè terga uinxerũt: restareq́; solam salutẽ contemplãtes in precibus, affusi sunt uestigijs Augusti clementis, cuius prælia sæpe cõpererant exitus habuisse felices. His sequestratis, Limigantes quoq; fortitudine superauimus pari. interfectisq́; pluribus, alios periculi declinatio adegit suffugia petere latebrarum palustriũ. Hisq́; secundo finitis euentu, lenitatis tẽpus aderat tẽpestiuæ. Limigantes ad loca migrare cõpulimus longe discreta, ne in perniciẽ nostrorũ se cõmouere possent ulterius: & pepercimus plurimis: & Zizaim præfecimus liberis, dicatum nobis futurũ & fidum, plus æstimantes creare q̃ afferre barbaris regem: hoc decore augente solennitatem, quòd ijsdem quoq; rector tributus, antehac electus est & acceptus. Quadruplex igitur præmium, quod unus procinctus absoluit, nos quęsiuimus & resp. primo ultione parta de grassatoribus noxijs, deinde quot uobis abunde sufficient ex hostibus captiuis. His enim uirtutẽ oportet esse contentam, quæ sudore quæsiuit & dexteris: nobis amplas facultates opum, quæ sunt magni thesauri, integra omniũ patrimonia, nostri labores & fortitudo seruauerint. Hoc enim boni principis menti, hoc successibus congruit prosperis. Postremo ego quoq; hostilis uocabuli spolium præ me fero, secundi Sarmatici cognomentum, quod uos unum idemq́; sentientes mihi (ne sit arrogans dicere) merito tribuistis. Post hunc dicendi finem, concio omnis alacrior solito, aucta spe potiorum & lucri, uocibus festis in laudes imperatoris assurgens, demumq́; ex usu testata, non posse Constantium uinci, tentoria repetit læta. Et reductus imperàtor ad regiam, otioq́; bidui recreatus, Sirmium cum pompa triumphali regressus est, & militares numeri destinatas remearũt sedes. Hisce ijsdem diebus Prosper & Spectatus atq; Eustathius, legati ad Persas, ut suprà docuim⁹ missi, Ctesiphõta reuersum regem adiere, literas proferentes imperatoris & munera: poscebantq́; rebus integris pacem, & mandatorum memores nusq̃ ab utilitate Ro. rei maiestateq́; discedebant, amicitiæ fœdus sub hac lege firmari debere asseuerantes, ne super turbando Armeniæ uel Mesopotamiæ statu quicq̃ moueretur. Diu igitur ibi morati, cum obstinatissimũ regem, nisi harum regionum dominio sibi adiudicato obdurescentẽ ad suscipiendã cernerẽt pacem, negotio redierunt infecto. Post quod idipsum conditionum robore pari impetraturi, Lucillianus missus comes, & Procopius tunc notarius, qui postea nodo quodam uiolente necessitatis astrictus, ad res consurrexit nouas.

Oratio Constantij — *Sirmium* — *Legati redeunt à Sapore*

AMMIANI MARCELLINI RERVM
GESTARVM LIBER DECIMVSOCTAVVS

HAEC per orbis uarias partes uno eodemq; anno sunt ge-
sta. At in Gallijs cum in meliore statu res esset, & Eusebi-
um atq; Hypatiũ fratres sublimarent uocabula cõsulum,
Iulianus cõtextis successibus clarus apud hyberna, seque
stratis interim solicitudinibus bellicis, haud minore cura
prouinciarum fortunis multa conducentia disponebat, di
ligenter obseruans ne quem tributorum sarcina prægraua
ret, néue potentia premeret aliena, aut hi uersarentur in
medio, quorum patrimonia publicæ clades augebant,
uel iudicum quisquam ab æquitate deuiaret impune: Idq;
ea re leui labore correxit, quod ipse iurgia dirimens, ubi cau-
sarum cogebat magnitudo uel personarum, erat indeclinabilis iustorum iniustorumq;
distinctor. Et licet multa sint eius laudanda in huiusmodi controuersiis, unum tamen
sufficiet poni, ad cuius similitudinem acta uel dicta sunt. Numerium Narbonẽsis pau-
lo antè rectorem accusatum ut furem, inusitato censorio rigore pro tribunali palàm
admissis uolentibus audiebat: qui cum inficiatione defenderet obiecta, nec posset in
quoquam confutari, Delphidius orator acerrimus uehementer eum impugnans, do-
cumentorum inopia percitus exclamauit: Ecquis florentissime Cæsar nocens esse po-
terit usquam, si negare suffecerit. Circa quem Iulianus prudenter motus ex tempore,
Ecquis, ait, innocẽs esse poterit, si accusasse sufficiet? Et hæc quidẽ, & huiusmodi mul-
ta, ciuilia. Egressurus aũt ad procinctum urgentem, cum Alemannorũ pagos aliquos
esse reputaret hostiles, & ausuros immania, ni ipsi quoq; ad cæterorũ sternerentur ex-
empla, hærebat anxius qua ui, qua celeritate, cum primum ratio copiam tribuisset, ru
more præcurso terras eorũ inuaderet repẽtinus. Sedit tandem multa & uaria cogitan-
ti id tentare, quod utile probauit euentus. Hariobaudem uacantem tribunum fidei for
titudinisq; notæ, nullo conscio legationis specie ad Hortarium miserat regem iam pa-
catum, ut exinde facile ad collimitia progressus eorũ, in quos erãt arma protinus com *Collimitia*
mouenda, scitari possit quid molirentur, sermonis barbarici perquam gnarus: quo
fidenter ad hæc patranda digresso, ipse anni tẽpore opportuno, ad expeditionem un-
diq; milite conuocato profectus, id inter potissima mature duxit implendum, ut ante
præliorum feruorem ciuitates multo ante excisas introiret, receptasq; cõmuniret: hor
rea quinetiam extrueret pro incensis, ubi condi posset annona à Britãnis sueta trans-
ferri. Et utrunq; perfectum est spe omnium citius. nam & horrea ueloci opere surrexe
runt, alimentorumq; in ijsdem satias condita: & ciuitates occupatę sunt septem. Ca-
stra Herculis, Quadriburgum, Tricesimæ, Niuesio, Bonna, Antennacum, & Bingio:
ubi lęto quodam euentu etiam Florentius præfectus apparuit subito, partem militum
ducens, & cõmeatuũ perferens copiã sufficientẽ usibus longis. Post hęc impetrata, re
stabat adigente necessitatum articulo receptarum urbium mœnia reparari, nullo eti-
am tum interturbante: idq; claris indicijs apparet, ea tempestate utilitati publicæ metu
barbaros obedisse, non rectoris amore. Romanis reges ex pacto superioris anni, ædi-
ficijs habilia multa suis misere carpentis: & auxiliarij milites semper munia spernentes
huiusmodi, ad obsequendi sedulitatem Iuliani blanditijs deflexi, quinquagenarias lon
gioresq; materias uexere ceruicibus ingrauate, & fabricandi ministerijs opem maxi-
mam contulerunt. quæ dum diligenti maturantur effectu, Hariobaudes exploratis o-
mnibus redijt, docuitq; cõperta. Post cuius aduentum incitatis uiribus, omnes uenere
Mogontiacũ, ubi Florentio & Lupicino Seueri successore destinate certantibus, per
pontem illic constitutũ transiri debere, renitebat̃ firmissime Cæsar, asserẽs pacatorum
terras nõ debere calcari, ne ut sæpe cõtingit, per inciuilitatẽ militis occurrentia uastan
tis abrupte fœdera frangerent̃. Alemanni tamẽ omnes, quos petebat éxercitus, con fi-
ne periculũ cogitantes, Suomarium regem amicũ nobis ex pactione præterita monue

runt minaciter, ut à transitu Romanos arceret. Eius enim pagi Rheni ripis ulteriorib. adhærebant. Quo testante solum non posse, in unum coacta barbarica multitudo uenit propè Mogontiacū, prohibitura uiribus magnis exercitum, ne transmitterent flumen. Gemina itaq; ratione uisum est habile quod suaserat Cæsar, ne pacatorum terræ corrumperenī, néue renitente pugnacissima gente, pons cum multorū discrimine iungeretur, in locum ad cōpaginandum pontem aptissimū. Quod hostes solertissime contemplati, per contrarias ripas leniter incedentes, ubi nostros figere tentoria procul cernebant, ipsi quoq; noctes agebant exsomnes, custodiētes peruigili studio ne transitus tentaretur. Verum cum nostri locum aduentarent prouisum, uallo fossaq; quieuere circundati, & accito Lupicino in consilium, Cæsar certis imperauit tribunis, ut trecentenos pararent cum sudibus milites expeditos, quid agi, quóue iri deberet penitus ignorātes. Et collecti nocte prouecta, impositiq; oēs, quos lusoriæ naues quadraginta, quæ tunc aderant solæ, ceperunt, decurrere iubenī per flumen adeo taciti, ut etiam remi suspenderentur, ne barbaros sonitus excitaret undarum: atq; mentis agilitate & corporum, dum hostes nostrorū ignes obseruant, aduersas perrūpere limitis ripas. Dum hęc celerantur, Hortarius rex nobis antè fœderatus, non nouaturus quædā, sed amicus finitimis quoq; suis, reges oēs & regales & regulos ad conuiuiū corrogatos retinuit epulis adusq; uigiliam tertiā more gentili extentis: quos discedētes inde casu nostri ex improuiso adorti, nec interficere, nec corripere ullo modo potuerunt, tenebrarum equorumq; adiumēto, quò dubius impetus trusit abreptos. lixas uero uel seruos qui eos pedibus sequebanī, nisi quos exemit discrimine temporis obscuritas, occiderunt. Cognito deniq; Romanorū trāsitu, qui tunc perq; expeditiones pręteritas ibi leuamen sumere laborum opinabantur, ubi hostem contingeret inueniri, perculsi reges eorūq; populi, qui pontem ne strueretur studio seruabant intento, metu exhorrescentes diffuse uertuntur in pedes: & indomito furore sedato, necessitudines, opesq; suas transferre longius festinabāt. Statimq; difficultate omni depulsa, ponte cōstrato, solicitarū gentium opinione pręuenta, uisus in barbarico miles, per Hortarij regna transibat intacta. Vbi uero terras infestorū etiam tum tetigit regum, urens omnia rapiensq; per medium rebellium solum grassabatur intrepidus. Postq; sepimenta fragilium penatiū inflāmata, & obtruncatam hominū multitudinē, uisosq; cadentes multos, aliosq; supplicantes, cum uentum fuisset ad regionem cui Capellatij, uel Palas nomen est, ubi terminales lapides Alemannorū & Burgundorū confinia distinguebant, castra sunt posita: ea propter ut Macrianus & Hariobaudus germani fratres & reges susciperenī impauidi: qui propinquare sibi perniciē sentiētes, uenerāt pacem anxijs animis precaturi. Post quos statim rex quoq; Vadomarius uenit, cuius erat domiciliū contra Rauracos, scriptisq; Constantij principis, quibus cōmendatus est, arctius allegatis, leniter susceptus est, olim ab Augusto in clientelā rei Romanæ susceptus. & Macrianus quidem cum fratre inter aquilas admissus & signa, stupebat armorū uiriumq; uarium decus, uisa tunc primitus, proq; suis orabat. Vadomarius uero nostris coalitus, utpote uicinus limiti, mirabatur quidem apparatū ambitiosi procinctus, sed uidisse se talia sæpe adolescētia meminerat prima. Libratis deniq; diu consilijs, concordi assensione cunctorū, Macriano quidem & Hariobaudo pax est attributa. Vadomario uero, qui suam locaturus securitatem in tuto, & legationis nomine precator uenerat pro Vrio, & Vrsicino, & Versalpo regibus, pacem itidem obsecrans, interim responderi non poterat, ne ut sunt fluxioris fidei barbari, post abitum recordati nostrorū parum acquiescerent per alios impetratis. Sed cū ipsi quoq; missis legatis post messes incensas & habitacula, captosq; plures & interfectos, ita supplicarent, tanq; ipsi hæc deliquissent in nostros, pacem conditionum similitudine meruerūt. Inter quas id festinatū est maxime, ut captiuos restituerent omnes, quos rapuerant excursibus crebris. Hæc dum in Gallijs cælestis corrigit cura, in comitatu Augusti turbo nouarum exoritur rerum, à primordijs leuibus ad luctus & lamenta progressus. in domo Barbationis pedestris militiæ tunc rectoris examen apes fecere perspicuū. Superq; hoc prodigiorū gnaros sollicite consulenti, discrimen magnū portendi responsum est, cōiectura uidelicet tali, q; hæ uolucres post compositas sedes, opesq; cōgestas, fumo pelluntur, & turbulento sonitu cymbalorū. Huic uxor

Moguntiacum

Terminales lapides

Confinis Burgundorum & Alemannorum

uxor erat Assyria nomine, nec taciturna, nec prudẽs: quæ eo ad expeditionẽ profecto & multiplici metu suspenso, ob ea quæ meminerat sibi prædicta, perculsa uanitate muliebri, ancilla ascita notarũ perita, quam è patrimonio Siluani possederat, ad maritum scripsit intẽpestiue, uelut flens, obtestansq; ne post obitũ Constantij propinquantem, in imperiũ ipse ut sperabat admissus despecta se anteponeret Eusebiæ matrimonium, tunc reginę decore corporis inter multas fœminas excellentis. Quibus literis occulte, quantum fieri potuit, missis, ancilla quæ domina dictante perscripserat, reuersis omnibus è procinctu, exemplũ ferens ad Arbetionem noctis prima quiete cõfugit, auideq; suscepta, chartulam prodidit. Hocq; indicio ille confisus, ut erat ad criminandũ aptissimus, principi detulit: atq; ex usu, nec mora ulla negotio tributa nec quiete Barbatio epistolam suscepisse confessus, & mulier scripsisse documento conuicta non leui, ceruicibus interiere præcisis. Hisq; punitis, quæstiones longe serpebant, uexatiq; multi nocentes sunt, & innocentes. Inter quos etiam Valentinus ex primicerio protectorũ tribunus, ut conscius inter cõplures alios tortus aliquoties superuixit, penitus quid erat gestum ignorans. Ideoq; ad iniuriæ periculiq; compensationẽ, ducis in Illyrico meruit potestatem. Erat aũt idem Barbatio subagrestis arrogãtisq; propositi, ea re multis exosus, quòd & dum domesticos protectores sub Gallo regeret Cæsare, proditor erat & perfidus: & post eius excessum nobilioris militiæ statu elatus, in Iulianũ itidem Cæsarem paria cõfingebat, crebroq; detestãtibus bonis sub Augusti patulis auribus multa garriebat & sæua: ignorans profecto notũ Aristotelis sapiẽs dictum, qui Callisthenem sectatorem & propinquum suum ad regem Alexandrum mittens, ei sæpe mandabat, ut quamrarissime & iucunde apud hominẽ loqueretur, uitæ potestatẽ & necis in acie linguę portantem. Ne sit hoc mirum, homines profutura discernere nonnunquam & decentia, quorum mentes cognatas cælestibus arbitramur, animalia ratione carentia salutem suam interdum alto tueri silẽtio solent, ut exemplum est hoc perquàm notum: linquentes orientem grues ob calorem, plagamq; petẽtes occiduam, cum montem pẽnetrare cœperint Taurum aquilis abundantẽ, timẽtes fortissimas uolucres, rostra lapillis occludunt, ne eis eliciat uel necessitas extrema clangorem: ijsdẽq; collibus agiliore uolatu transcursis proijciunt calculos, atq; ita securius pergũt. Dum apud Sirmium hæc diligentia quæruntur impensa, orientis fortuna periculorum terribiles tubas inflabat. Rex enim Persidis ferarum gentium quas placarat adiumentis accinctus, augendiq; regni cupiditate super homines flagrans, arma uiresq; parabat & cõmeatus, consilia tartareis manibus miscens, & præstigiatores omnes cõsulens de futuris: hisq; satis collectis peruadere cuncta prima uerni tẽperie cogitabat. Et cum hæc primo rumores, deinde nuntij certi perferrẽt, omnesq; suspensos aduentantiũ calamitatũ complicaret magna formido, comitensis fabrica eandem incudem (ut dicitur) diu noctuq; tundendo ad spadonum arbitrium, imperatori suspicanti ac timido intendebat Vrsicinum, uelut uultus gorgonei toruitatẽ: hæc sæpe taliaq; replicãs, quòd interempto Siluano, quasi penuria meliorũ ad tuendas partes Eoas denuo missus, altius anhelabat. Hac aũt assentandi nimia fœditate mercari cõplures nitebantur Eusebij fauorem, cubiculi tunc præpositi, apud quẽ (si uera dici debent) multa Constantius potuit, antedicti magistri equitum salutem acriter impugnantis ratione bifaria: quòd omnium solus nec opis eius egebat ut cæteri, & domo sua non cederet Antiochiæ, quã molestissime flagitabat: qui ut coluber copia uirus exuberans, natorum multitudinẽ etiã tum ægre serpentẽ excitans, ad nocendũ emittebat cubicularios iam adultos: ut inter ministeria uitæ secretioris, gracilitate uocis semper puerilis & blandæ, apud principis aures nimium patulas, existimationem uiri fortis inuidia graui pulsarent: & breui iussa fecerunt. Horum & similiũ tædio iuuat ueterẽ laudare Domitianũ, qui licet patri fratriq; dissimilis memoriã nominis sui inexpiabili detestatione perfudit, tamẽ receptissima inclaruit lege, qua minaciter interdixerat, ne intra terminos iurisdictionis Romanæ castraret quisq; puerũ: quod ni cõtigisset, quis eorũ ferret examina, quorũ paucitas difficile tolleratur? Actum est tamẽ cautius, ne ut fingebat, rursus accitus idem Vrsicinus metu cuncta turbaret, sed cũ sors copiam detulisset, raperet ad mortẽ. Hęc opperientibus illis, & ancipiti cogitatione districtis, nobis apud Samosatam Comageni quondam

Primicerius

Eandem incudem tundere

regni clarissimam sedem parumper morantibus, repente noui motus rumoribus den-
sis audiuntur & cõcretis, quos docebit orationis progrediens textus. Antoninus qui-
Rationarius apparitor dã ex mercatore opulento rationarius apparitor, Mesopotamię ducis tunc protector,
exercitatus & prudens, perq; oẽs illas notissimus terras, auiditate quorundã nexus in
gentibus damnis, cum iurgando contra potentes se magis magisq; iniustitia frangi cõ-
templaretur, ad delerendam potentioribus gratiam qui spectabant negotium inclina-
Contra acumina calcitrans tis, ne contra acumina calcitraret, flexit se in blanditias molliores: cõfessusq; debitum
per colludia ui nomen fisci translatũ, iamq; ausurus immania, rimabatur tectius reip.
membra totius: & utriusq; linguæ literas sciens, circa ratiocinia uersabat̃, qui uel qua-
rum uirium milites ubi agant, uel procinctus tẽpore quos tuerentur describẽs: itidem
armorum & cõmeatuũ copiæ, aliaq; usui bello futura, an abunde suppetant, indefessa
scitatione percontans. Et cum totius orientis didicisset interna, uirorũ stipendijq; par-
te maxima per Illyricum distributa, ubi distinebatur ex negocijs serijs imperator: adla
Syngrapha psuro iam præstituto die soluendæ pecuniæ, quam per syngrapham debere se confite-
ri ui metuq; compulsus est, cum omnibus se prospiceret undiq; periculis opprimen-
Largitionum comes dum, largitionum comite ad alterius gratiam infestius perurgente, fugam ad Persas
cum coniuge liberisq; & omni uinculo charitatum ingenti molimine conabatur. atq;
ut lateret stationarios milites, fundum in Hiaspide, qui locus Tigridis fluẽtis adluitur
pretio non magno mercatur. Hocq; cõmento cum nullus causam ueniendi ad extre-
mas Romani limitis partes, iam possessorem cum plurimis auderet exigere, per fami-
liares fidos peritosq; nandi occultis sæpe colloquijs cũ Sapore habitis, qui tractus om
nes aduersos ducis potestate tunc tuebat̃, & antea cognitus misso à Persicis castris au-
xilio uirorũ pernicium lembis impositus, cum omni penatũ dulcedine nocte cõcubia
Fuga Antonini trãsfretat, re cõtraria, specie Zopyri illius similis Babylonij proditoris. Rebus per Me
sopotamiã in hunc statum deductis, Palatina cohors palinodiam in exitiũ concinens
nostrum, inuenit tandẽ ansam nocendi fortissimo uiro, autore & incitatore cœtu spa-
donum: qui feri & auidi semper, carentesq; necessitudinibus cæteris, diuitias solas ut
filiolas iucundissimas amplectuntur. Stetitq; sententia, ut Sabinianus uietus quidem
senex & bene nummatus, sed imbellis & ignauus, & ab impetranda magisterij digni-
tate per obscuritatẽ adhuc longe discretus, præficiendus Eois partibus mitteretur, Vr-
sicinus uero curaturus pedestrẽ militiam, & successurus Barbationi ad comitatũ reuer
teretur, quo præsens rerũ nouarũ auidus concitor, ut iactabant, à grauibus inimicis &
metuendis incesseretur. Dum hęc in castris Cõstantij quasi per lustra aguñt & scenam
Diribitores & diribitores uenundatæ subito potestatis pretiũ per potiores diffunditãt domos, An
toninus ad regis hyberna perduct⁹ auenter suscipit̃: apicis nobilitatus autoritate, quo
honore participantur mensæ regales, & meritorũ apud Persas ad suadendũ ferẽdasq;
sententias in concionibus ora panduntur, nõ contis, nec remulco (ut aiunt) id est, non
flexiloquis ambagibus, uel obscuris, sed uelificatione plena in remp. ferebatur: eun-
demq; incitans regem, ut quondã Maharbal lentitudinis increpans Annibalem, posse
eum uincere, sed uictoria uti nescire, assidue prædicabat. eductus enim in medio, ut re
rum omnium gnarus, auditorũ nanctus uigiles sensus & aurium delinimenta captan-
tes, nec laudantium, sed secundũ Homericos Phæacas cum silentio admirantium, iam
inde quadragesimi anni memoriam replicabat; post bellorũ assiduos casus, & maxime
apud Hileiam & Singaram, ubi acerrima illa nocturna concertatione pugnatum est,
nostrorum copijs ingenti strage confossis, quasi dirimente quodam medio feciali, Per
sas nondum Aedessam, nec pontes Euphratis tetigisse uictores: quos armipotẽtia fre
tos successibusq; magnificis, ita dilatasse decuerat rem, eo maxime tẽpore, quo diutur
nis bellorum ciuiliũ motibus sanguis utrinq; Romani roboris fundebatur. His ac tali-
bus subinde inter epulas sobrius perfuga, ubi de apparatu bellorũ & serijs rebus apud
eos Graiorum more ueterũ consultatur, regem incendebat ardentẽ, ut exacta hyeme
statim arma fretus fortunæ suæ magnitudine concitaret, ipse quoq; in multis ac neces-
sarijs operam suam fidenter promittens. Sub ijsdem ferè diebus Sabinianus adepta re
pentina potestate sufflatus, & Ciliciæ fines ingressus, decessori suo principis literas de
dit hortãtis, ut ad comitatũ dignitate afficiẽdus superiore citius properaret; eo necessi-

tatum

tatum articulo, quo etiã si apud Thulen moraretur Vrsicinus, acciri eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat: utpote disciplinæ ueteris, & longo usu bellandi artis Persicæ scientissimũ. quo rumore prouincijs percitis, ordines ciuitatũ & populi decretis & acclamationibus densis, iniecta manu detinebant penes se publicum defensorem: memores quòd relictus ad sui tutelam, cum inerti & umbratili milite, nihil amiserat per decennium: simul metuentes saluti, quòd tẽpore dubio remoto illo aduenisse hominẽ compererant inertissimũ. Credimus, neq; enim dubiũ est, per aerios tramites famã præpetem uolitare, cuius indicio hæc gesta pandente, consiliorum apud Persas summa præponebatur: & multis ultro citroq; deliberatis placuit, Antonino suadente, ut Vrsicino procul amoto, despectoq; nouello duce, posthabitis ciuitatum perniciosis obsidijs, perrumperetur Euphrates, ireturq; prorsus: ut occupari possint prouinciæ, fama celeritate præuẽta, omnibus ante bellis (nisi temporibus Gallieni) intactæ, paceq; longissima locupletes, cuius rei prosperante deo ductorem cõmodissimũ fore spondebat. Laudato firmatoq; concordi omnium uoluntate consilio, conuersisq; uniuersis ad ea quæ erant citius congerenda, commeatus, milites, arma, cæteraq; instrumenta quæ poscebat procinctus aduentans, perpetua hyeme parabantur. Nos interea paulisper cis Taurum morati, ex imperio ad partes Italiæ uenientes, festinantes prope flumen uenimus Hebrum, ex Odrysarũ montibus decurrentẽ: ibiq; principis scripta suscepimus, iubẽtia omni causatione posthabita reuerti Mesopotamiã sine apparitione, nullam expeditionẽ curaturi periculosam, ad aliũ omni potestate translata: quod ideo per molestos formatores imperij struebatur, ut si Persæ frustra habiti redissent ad sua, ducis noui uirtuti facinus assignaret egregiũ: si fortuna sequior ingruisset, Vrsicinus reus proditor Reip. deferretur. Agitati ita sine rationibus, diu contati, reuersiq; fastidij plenum Sabinianũ inuenimus, hominẽ mediocris staturæ, & parui angustiq; animi, uix sine turpi metu sufficientẽ ad leuem conuiuij, nedum prælij strepitũ perferendum: tamen quoniã speculatores apparatus omnes apud hostes feruere constanti adseueratione perfugis cõcinentibus affirmabant, oscitante homunculo Nisibin prope uenimus utilia paraturi, ne dissimulantes obsidiũ Persæ ciuitati superuenirent incautæ. Dumq; intra muros maturanda perurgerentur, fumus, micãtesq; ignes assidui à Tigride per castra Maurorũ, & Sisara, & conlimitia reliqua adusq; ciuitatẽ continui perlucebant, solito crebriores erupisse hostiũ uastatorias manus superato flumine permõstrantes. qua causa ne occuparentur itinera, celeri cursu prægressi, cum ad secundũ lapidem uenissemus, liberali forma puerũ torquatum, ut coniectabamus, octennẽ, in aggeris medio uidimus eiulantem, ingenui cuiusdã filiũ, ut aiebat, quẽ mater dum imminentium hostiũ terrore percita fugeret, impeditior trepidando reliquerat solũ. Hunc dum imperatu ducis miserati cõmotiq;, impositũ equo præ me ferẽs ad ciuitatẽ reduco, circũuallato murorũ ambitu, prædatores latius uagabantur. Et quia me obsidionales ærumnæ terrebãt, intra semiclausam posticã exposito puero, nostrorũ agmẽ agilitate uolucri repetebam exanimis: nec multũ fuit quin caperer. Nam cum Abdigidum quendã tribunum fugientẽ cum calone ala sequeretur hostilis, lapsoq; per fugã domino seruũ deprehensum, cum ego rapido ictu transirẽ, interrogassent, quisnã præfectus sit iudex, audissentq; Vrsicinũ paulo ante urbẽ ingressum, montẽ Izalam petere, occiso indice minimum quæsiti, cõplures nos irrequietis cursibus sectabanť. Quos cum iumẽti agilitate prægressus, apud Amudũ munimentũ infirmũ dispersis per pabulũ equis recubantes nostros securius inuenissem, porrecto extẽsius brachio, & summitatibus sagi cõtortis elatius, adesse hostes signo solito demonstrabã: ijsdemq; iunctus impetu cõmuni ferebar, equo iam fatiscẽte. Terrebat autẽ nos pleniluniũ noctis, & planicies supina cãporum, nulla si occupasset artior casus latibula præbere sufficiẽs, ubi nec arbores, nec frutecta, nec quicq; præter herbas humiles uisebatur. Excogitatũ est ergo, ut ardente superposita lãpade, & circũligata ne rueret, iumentũ solum quod eam uehebat, solutũ sine rectore læuorsus ire permitteret, cum nos ad mõtanos excessus dextera positos tenderemus: ut prælucere sebalẽ facẽ duci lenius gradienti Persæ credentes, eum tenerẽt potissimũ cursum: quod nisi fuisset præuisum, circũuenti & capti sub ditionẽ uenissemus hostilem. Hoc extracti periculo, cum ad nemorosum quendã locum uineis arbu-

Sine apparitione

Amianus ferè captus

stisq; pomiferis consitum, Meiacarire nomine uenissemus, cui fontes dedere uocabulum gelidi, lapsis accolis omibus, solum in remoto secessu latentẽ inuenimus militem, qui oblatus duci, & locutus uaria præ timore, ideoq; suspectus, adigente metu qui intentabatur, pandit rerum integram fidem: docetq; quod apud Parisios natus in Gallijs, & equestri militans turma, uindictam quondam cõmissi facinoris timens, ad Persas abierat profugus: exindeq; morum probitate spectata sortita coniuge, liberisq; susceptis, speculatorẽ se missum ad nostra sæpe ueros nuntios reportasse. At nũc se à Sapore & Nohodareo optimatibus missum, qui cateruas ductauerant prædatorum, ad eos redire quæ didicerat perlaturum. Post hæc, adiectis quæ agi in parte diuersa norat, occiditur. Proinde curarum crescẽte solicitudine, inde passibus citis Amidam pro temporis copia uenimus, ciuitatem postea secutis cladibus inclytam. quò reuersis exploratoribus nostris, in uaginæ internis figuris notarum membranam reperimus scriptam, à Procopio ad nos perferri mandatam, quem legatum ad Persas antea missum cum comite Lucilliano, prædixi: hæc consulto obscurius indicantem, ne captis baiulis, sensuq; intellecto scriptorum, excitaretur materia funestissima: Amandatis procul Graiorum legatis, forsitan & necandis, rex longæuus non contentus Hellesponto, iunctis Granici & Rindaci pontibus, Asiam cum numerosis populis peruasurus adueniet, suopte ingenio irritabilis & asperrimus, autore & incensore Hadriani quondam Romani principis successore: actum & conclamatum est, ni cauerit Græcia. qui textus significabat Persarum regem, transitis fluminibus Anzaba & Tigride, Antonino hortante dominium oriẽtis affectare totius. His ob perplexitatẽ nimiam ægerrime lectis, consilium suscipitur prudens. Erat eo tẽpore satrapa Corduenæ, quæ obtemperabat potestati Persarum, Iouinianus nomine appellatus in solo Romano adolescens, nobiscum occulte sentiens, ea gratia, quòd obsidatus sorte in Syria detentus, & dulcedine liberaliũ studiorũ illectus, remeare ad nostra ardenti desiderio gestiebat. Ad hunc missus ego cum centurione quodam fidissimo, exploratius noscendi gratia quæ gerebantur, per auios montes angustiasq; præcipites ueni. Visusq; & agnitus, comiterq; susceptus, causam præsentiæ meæ uni illi confessus, adiuncto taciturno aliquo locorum perito, mittor ad præcelsas rupes exinde longe distantes: unde nisi oculorum deficeret acies, ad quinquagesimũ usq; lapidẽ, quoduis etiam minutissimũ apparebat. ibi morati integrum biduũ, cum sol tertius affulsisset, cernebamus terrarũ omnes ambitus subiectos, quos orizontas appellamus, agminibus oppletos innumeris, & antegressum regẽ uestis claritudine rutilantẽ. Quem iuxta læuus incedebat Grumbates Chionitarum rex, ætate quidem media, rugosisq; membris, sed mente quadã grandifica, multisq; uictoriarũ insignibus nobilis: dextera rex Albanorum pari loco atq; honore sublimis: post duces uarij autoritate & potestatibus eminẽtes, quos ordinũ omnium multitudo sequebaẽ, ex uicinarum gentiũ roboribus lecta, ad tolerandã rerũ asperitatem diuturnis casibus erudita. Quousq; nobis Doriscũ Thraciæ oppidum: & agminatim intra consepta exercitus recensitos Græcia fabulosa narrabis? cum nos cauti, uel ut uerius dixerim timidi, nihil exaggeremus, prᴇter ea quᴇ fidei testimonia neq; dubia, neq; incerta monstrarunt. Postq; reges Nineue Adiabenæ ingenti ciuitate transmissa, in medio pontis Anzabæ hostijs cæsis extisq; prosperãtib. trãsiere lætissimi, conjectantes nos residuam plebẽ omnẽ ægre penetrare post triduũ posse, citius exinde ad satrapen reuersi quieuimus, hospitalibus officijs recreati. Vnde per loca itidem deserta & sola, magno necessitatis ducente solatio, celerius quàm potuit sperari reuersi, confirmauimus animos hæsitantiũ, unum è naualibus põtem transisse reges absq; ulla circuitione perdoctos. Extemplo igitur equites citi mittunẽ ad Cassianũ Mesopotamiæ ducem, rectoremq; prouinciæ tunc Euphronium, compulsuri agrestes cum familijs & pecoribus uniuersis ad tutiora transire, & agiliter deseri Carras oppidum inualidis circũdatum muris, super his campos omnes incendi, ne pabulorum suppeteret copia: & imperatis sine mora completis, iniecto igne, furentis elementi uis maxima, frumẽta omnia cum iam stipula flauenti turgerent, herbasq; pubentes ita contorruit, ut adusq; Euphraten ab ipsis marginibus Tigridis nihil uiride cerneretẽ. Tunc exustæ sunt feræ conplures, maximeq; leones per ea loca sæuientes, immaniter cõsumi uel cæcari sueti paulatim

Actum & conclamatum est

Doriscus

Carræ oppid.

paulatim hoc modo. Inter harundineta Mesopotamiæ fluminũ & frutecta leones uagantur innumeri, clementia hyemis ibi mollissimæ semper innocui. At ubi solis radijs exarserit tempus, in regionibus æstu ambustis, uapore sideris & magnitudine culicum agitantur, quorũ examinibus per eas terras referta sunt omnia. Et quoniã oculos quasi humida & lucentia membra cędem appetunt uolucres, palpebrarũ libramentis mordicus insidentes, ijdem leones cruciati diutius, aut fluminibus mersi sorbẽtur, ad quæ remedij causa confugiunt, aut amissis oculis, quos unguibus crebro lacerantes effodiunt, immanius efferescunt: quod ni fieret, uniuersus oriens huiusmodi bestijs abundaret. Dum campi cremantur (ut dictum est) tribuni cum protectoribus missi, citeriores ripas Euphratis castellis, et pręacutis sudibus, omniq; presidiorũ genere cõmuniebãt, tormenta quà non erat uoraginosum, locis opportunis aptantes. Dum hæc celerãtur, Sabinianus inter rapienda momenta periculorum cõmunium lectissimus moderator belli internecivi, per Aedessena sepulchra, quasi fundata cum mortuis pace nihil formidans, more uitæ remissioris fluxius agens, militari pyrrichio sonantib. modulis pro histrionicis gestibus in silentio summo delectabatur, ominoso sanè & incepto & in loco. Cum hæc & huiusmodi factu dictuq; tristia futuros pronuntiãt motus, uitare optimũ quenq; debere seculi progressione discamus. Interea reges Nisibi pro statione uili transmissa, incendijs aridã nutrimentorũ uarietate crescentibus, fugitantes inopiã pabuli, sub montiũ pedibus per ualles gramineas incedebant. Cumq; Bebasen uillam uenissent, unde ad Constantiã usq; oppidum, quod centesimo lapide disparatẽ, arescunt omnia siti perpetua, nisi quòd in puteis aqua reperitur exilis, quid agerent diu cunctati, iamq; suorũ duritiæ fiducia transituri, exploratore fido docente, cognoscunt Euphraten niuibus tabefactis inflatũ, late fusis gurgitibus euagari, ideoq; uado nequaq; posse transiri. Conuertuntur ergo ad ea quæ amplectenda fortuita parit occasio, spe concepta præter opinionem exclusi. ac proposito pro abrupto rerum præsentium statu urgenti consilio, Antoninus dicere quid sentiat iussus, orditur, flecti iter suadẽs in dexterum latus, ut per longiorem circuitũ, omnium rerum usu regionũ feracium, & considratione ea qua rectus pergeret hostis adhuc intactarum, castra duo præsidiaria Barzala & Laudias peterentur sese ductante: ubi tenuis fluuius prope originẽ & angustus, nullisq; adhuc aquis aduenis adolescens facile penetrari poterit ut uadosus. His auditis, laudatoq; suasore & iusso ducere quà norat, agmina cuncta ab instituto itinere conuersa per auium sequebanẽ. Quo certis speculationibus cognito, nos disposuimus properare Samosata, ut superato exinde flumine, pontiumq; apud Zeugma & Capersana iuncturis abscisis, hostiles impetus si iuuisset fors ulla repelleremus. Sed contigit atrox, & silentio omni dedecus obruendum. namq; duarum turmarũ equites circiter septingenti ad subsidiũ Mesopotamiæ recens ex Illyrico missi, eneruęs & timidi, præsidium per eos traductus agentes, nocturnasq; pauẽtes insidias, ab aggeribus publicis uesperi quando custodiri magis oẽs tramites cõueniret, longius discedebãt. Hocq; obseruato, eos uino oppressos & somno, uiginti milia ferè Persarum Sapore & Nohodare ductãtibus nullo prospiciẽte trãsgressa, post tumulos celsos uicinos Amidæ occultabantur armata. Moxq; (ut dictũ est) cum abituri Samosatam luce etiã tum dubia pergeremus, ab alta quadam specula radiantium armorũ splendore præstricti, hosteisq; adesse excitatius clamitãtes, signo dato quod ad prælium solet hortari, restitimus conglobati, nec fugam capessere, cum essent iam in contuitu qui sectarentur, nec congredi cum hoste equitatu & numero pręualente, metu indubitatæ mortis cautũ existimantes. Deniq; ex ultima necessitate manibus iam cõserendis, cum quid agi oporteat contaremur, occiduntur quidam nostrorum temere procursantes: & urgente utraq; parte, Antoninus ambitiose prægrediens agmina, ab Vrsicino agnitus, & obiurgatorio sono uocis increpitus, proditorq; & nefarius appellatus, sublata tiara quam capiti summo ferebat honoris insigne, dissiluit equo: curuatisq; membris humum uultu penè contingens, salutauit patronum appellans & dominum, manus post tergum connectens, quod apud Assyrios supplicis indicat formam: Et ignosce mihi, inquit, amplissime comes, necessitate non uoluntate ad hæc quæ noui scelesta prolapso. egẽre mẽ præcipitem flagitatores, ut nosti, quorum auaritiæ ne tua quidem excelsa illa fortuna

propugnans

Culices Mesopotamiæ innumeri

Constantia oppidum

Amida

propugnãs miserijs meis potuit refragari. Simul hæc dicẽs, è medio prospectu abscessit non auersus: sed dum euanesceret, ueret ecũde retrogradiens, & pectus ostentãs. quæ dum in curriculo semihoræ aguntur, postsignani nostri qui tenebant editiora collis, exclamant, aliam cataphractorum multitudinem equitum ponè uisam celeritate quã maxima propinquare. Atque ut in rebus solet afflictis, ambigẽtes cuinam deberet aut posset occurri, trudente pondere plebis immensæ, passim quà cuiq; proximum uidebatur, diffundimur uniuersi. Dumq; se quisq; expedire discrimine magno conatur, sparsim disiecti hosti concursatori miscemur. Itaq; spreta iam uiuẽdi cupiditate fortiter decernentes, ad ripas pellimur Tigridis alte excisas. Vnde quidam præcipites pulsi implicantibus armis hæserunt, ubi uadosus est amnis: alij lacunarum hausti uertigine uorabantur: nonnulli cum hoste congressi uario euentu certabant: quidam cuneorũ densitate perterriti, petebant proximos Tauri montis excessus. Inter quos dux ipse agnitus, pugnatorumq; mole circũdatus, cum Aiadaltha tribuno, caloneq; uno, equi celeritate ereptus abscessit. Mihi dum auius ab itinere comitũ quid agerẽ circũspicio, Verennianus domesticus protector occurrit femur sagitta confixus: quam dum auellere obtestante collega conarer, cinctus undiq; antecedentibus Persis, ciuitatem petebam anhelo cursu rependo, ex eo latere quo incessebamur in arduo sitam, unoq; ascensu per angusto meabilem, quem scissis callibus molinæ ad calles artandas ædificatæ densius constringebant. Hic mixti cum Persis eodem ictu procurrẽtibus, ad superiora nobiscum, adusq; ortum alterius solis immobiles stetimus, ita conferti, ut cæsorum cadauera multitudine fulta reperire ruendi spatium nusquam possent: utq; miles ante me quidam discriminato capite, quod in æquas partes ictus gladij fiderat ualidissimus, in stipitis modum undiq; coartatus hæreret, & licet multiplicia tela per tormentorum omnia genera uolarẽt è propugnaculis, hoc tamen periculo murorum nos propinquitas eximebat: tandemq; per posticam ingressus, refertam inueni confluente ex finitimis uirili & muliebrj sexu. Nam & casu illis ipsis diebus in suburbanis peregrina commercia circumacto anno solita celebrare multitudo conuenarum augebat agrestium. Interea sonitu uario cuncta miscentur, partim amissos gementibus, alijs cũ exitio saucijs, multis caritates diuersas, quas præ angustijs uidere non poterant, inuocantibus. hanc ciuitatem olim perquam breuem, Cęsar etiam tum Constantius ut accolę suffugiũ possint habere tutissimum, eo tempore quo Antoninupolim oppidum aliud struxit, turribus circumdedit amplis & mœnibus: locatoq; ibi conditorio muralium tormẽtorum, fecit hostibus formidatam, suoq; nomine uoluit appellari. Et latere quidem australi, geniculato Tigridis meatu subluitur propius emergentis. quà Euri opponitur flatibus Mesopotamiæ plana despectat. unde aquiloni obnoxia est, Nymphæo amni uicina, uerticibus Taurinis umbratur, gentes Transtigritanas dirimẽtibus & Armeniam. spiranti Zephyro controuersa Gumathenam contingit, regionem uberem & cultu iuxta fœcundam: in qua uicus est Abarne nomine, sospitalium aquarũ lauacris calentibus notus. In ipso autem Amidæ meditullio sub arce fons diues exudat, potabilis quidem, sed uaporatis æstibus nonnunquam fœtens. Cuius oppidi præsidio erat semper quinta Parthica legio destinata, cum indigenarum turma non contemnenda. Sed tunc ingruentem Persarum multitudinem sex legiones raptim percursis itineribus antegressæ, muris astitere firmissimis: Magnentiaci & Decentiaci, quos post consummatos ciuiles procinctus, ut fallaces & turbidos, ad orientem uenire compulit imperator, ubi nihil præter bella timetur externa: Et tricesimani Decimiq; Fortenses, & Superuentores atq; Præuentores cũ Aeliano iam comite, quos tyrones tum etiã nouellos hortãte memorato adhuc protectore erupisse Singara, Persasq; fusos in somnũ retulimus trucidasse complures. Aderat comitũ quoq; sagittariorum pars maior, equestres uidelicet turmæ ita cognominatæ, ubi merent omnes ingenui Barbari armorum uiriumq; firmitudine inter alios eminentes. Hæc dum primi impetus turbo conatibus agitat inperatis, rex cum populo suo gentibusq; quas ductabat, à Bebase loco itinere flexo dextrorsus, ut monuerat Antoninus, per Horren & Meiacarire & Charcha ut transiturus Amidam, cum prope castella Romana uenisset, quorũ unum Reman, alterum Busan appellatur, perfugarum indicio didicit multorum opes illuc translatas seruari, ut in mu

Domesticus protector

Antoninupolis

Sagittarij comites

ut in munimentis prçcelsis & fidis: additumq; est ibi cum supellectili preciosa inueniri foeminam pulchram cum filia paruula, Craugasii Nisibeni cuiusdam uxorem, municipali ordine, genere, fama, potentiaq; circunspecti. Auiditate itaq; rapiendi aliena festinans, petit impetu fidenti castella: unde subita animi consternatione defensores armorum uarietate præstricti, cunctos prodidere, qui ad præsidia confugerunt, & degredi iussis, cõfestim claues obtulere portarũ: patefactisq; aditibus, quicquid ibi congestum erat, eruitur: & productæ sunt attonitæ sonitu mulieres, & infantes matribus implicati, graues ærumnas inter initia tenerioris ætatis experti. Cumq; rex percontando cuius nam coniunx esset, Craugasii comperisset, uim in se metuentem prope uenire permisit intrepidam, & uisam opertamq; absq; labra ipsa atro uelamine, certiore iam spe mariti recipiendi, & pudoris inuiolati mansuri benignius confirmauit. Audiens enim coniugem miro eius amore flagrare, hoc præmio Nisibenam se proditionem mercari posse arbitrabatur. Inuentas tamen alias quoque uirgines Christiano ritu cultui diuino sacratas, custodiri intactas, & religioni seruire solito more nullo uetante præcepit; lenitudinem profecto in tempore simulans: ut omnes quos antehac diritate terrebat, sponte sua metu remoto uenirent, exemplis recẽtibus docti, humanitate eum & moribus iam placidis magnitudinem temperasse fortunæ.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER DECIMVSNONVS

OC miseræ nostrorum captiuitatis euentu rex lætus successusq; opperiẽs similes, egressus exinde paulatimq; incedẽs, Amidam die tertio uenit. Cumq; primum aurora surgeret, uniuersa quæ uideri poterant, armis stellantibus coruscabant, ac ferreus equitatus campos oppleuit & colles. Insidens autem equo, ante alios celsior ipse præibat agminibus cunctis, aureum capitis arietini figmentum interstinctum lapillis pro diademate gestans, multiplici uertice dignitatum & gentium diuersarum comitatu sublimis. Satisq; eum constabat colloquio tenus defensores mœnium tentaturum, aliorsum Antonini consilio festinantem. Verum cæleste numen ut Romanæ rei totius ærumnas intra unius regionis concluderet ambitum, adegerat in immensum se extollentem, credentem'que quòd uiso statim obsessi omnes metu examinati supplices uenirent in preces. Portis obequitabat, comitante cohorte regali: qui dum se propec fidentius inserit, ut etiam uultus eius posset aperte cognosci, sagittis missilibusq; ex aris ob decora petitus insignia corruisset, ni puluere iaculantium adimente conspectum, parte indumenti tragulæ ictu discissa, editurus postea strages innumeras euasisset. Hinc quasi in sacrilegos uiolati sæuiẽs templi, temeratumq; tot regum & gentium dominum prædicans, eruendæ urbis apparatu nisibus magnis instabat: & orantibus potissimis ducibus, ne profusus in iram à gloriosis desciceret cœptis, lenissima eorum petitione placatus, postridie quoq; super deditione moneri decreuerat defensores. Ideoq; cum prima lux aduenisset, rex Chionitarum Grumbates fidenter operam nauaturus tendebat ad mœnia cum manu promptissima stipatorum. quem ubi uenientem iam telo fortè contiguum contemplator peritissimus aduertisset, contorta balista filium eius primæ pubis adolescentem, lateri paterno hærẽtem thorace eum pectore perforato perfodit, proceritate & decore corporis æqualibus antestãtem. Cuius occasu in fugam dilapsi populares eius omnes, moxq; ne raperetur ratione iusta regressi, numerosas gentes ad arma clamoribus dissonis concitarunt: quarum concursu ritu grãdinis hincinde conuolantibus telis, atrox committitur pugna: & post internecíua certamina adusq; finem diei protenta, cum iam noctis esset initium, per aceruos cæsorum & scaturigines sanguinis ægre defensum caligine tenebrarũ extrahitur corpus

corpus;ut apud Troiam quondã ſuper comite Theſſali ducis exanime acies Marte acerrimo cõflixerunt. quo funere regia mœſta & optimatibus uniuerſis cum par ẽte ſubita clade perculſis,indicto iuſtitio iuuenis nobilitate commendabilis & dilectus,ritu nationis propriæ lugebatur. Itaq; ut armari ſolebat elatus in amplo quodam ſuggeſtu locatur & celſo: circaq; eum lectuli x. ſternuntur, figmenta uehentes hominum mortuorum,ita curate pollincta, ut & imagines eſſent corporibus ſimiles iam ſepultis. ac per dierum ſpacium ſeptem uiri quidem oẽs per contubernia & manipulos epulis indulgebant ſaltando & cantando triſtia quædã genera næniarum regium iuuenem lamentantes. Fœminæ uero miſerabili planctu in primæuo flore ſuccisam ſpem gentis ſolitis fletibus conclamabant,ut lachrymare cultrices Venereæ ſæpe ſpectantur in ſolennibus Adonidis ſacris,quod ſimulacrũ aliquod eſſe frugum adultarũ religiões myſticæ docent. Poſt incenſum corpus, oſſaq; in argenteã urnam contecta, quæ ad gentem humo mandanda portari ſtatuerat pater, agitata ſumma cõſiliorũ placuerat buſto urbis ſubuerſæ expiare perempti iuuenis manes:nec enim Grumbates inulta unici pignoris umbra ire ultra patiebatur. biduoq; ad otium dato, ac miſsis abunde qui pacis modo patẽtes agros pingues cultosq; uaſtarent, quinquies ordine multiplicato ſcutorum cingitur ciuitas: ac tertiæ principio lucis coruſci globi turmarũ impleuerunt cuncta,quę proſpectus humanus potuit undiq; contueri: & ſorte loca diuiſa clementi gradu incedentes ordines occuparunt. Perſæ omnes murorũ ambitus obſidebant. Pars quæ orientem ſpectabat, Chionitis euenit, quà funeſtus nobis ceciderat adoleſcens: Vertæ meridiano lateri ſunt deſtinati:tractũ ſeruabant ſeptentrionis Albani:occidentali portę oppoſiti ſunt Segeſtani,acerrimi omnium bellatores:cum quibus elata in arduum ſpecie elephantorum agmina,rugoſis horrenda corporibus leniter incedebant armatis onuſta,ultra omnem diritatem tetri ſpectaculi formidanda,ut retulimus ſępe. Cernentes populos tam indimẽſos, ad orbis Romanæ incendium diu quæſitos,in noſtrum conuerſos exitium, ſalutis rata deſperatione glorioſos uitæ exitus deinde curabamus,iamq; omnibus nobis optatos. A ſole itaq; orto uſq; diei ultimũ acies immobiles ſtabant ut fixæ, nullo uariato ueſtigio, nec ſonitu uel equorum audito hinnitu: eademq; figura digreſsi qua uenerant, cibo recreati & ſomno, cum ſupereſſet exiguum noctis æneatorũ clangore ductante,urbem ut mox caſuram terribili corona cinxerũt. Vixq; ibi Grumbates haſtam infectã ſanguine,ritu patrio,noſtriq; more coniecerat fecialis,armis exercitus concrepans inuolat in muros: cõfeſtimq; lacrymabilis belli turba crudeſcit, rapido turmaliũ procurſu in procinctum alacritate omni tendentium, & contra acri intentaq; occurſatione noſtrorum. Proinde diffractis capitibus multos hoſtium ſcorpionum iactu moles ſaxeæ colliſerũt. alij traiecti ſagittis, pars confixi tragulis humũ corporibus obſternebãt uulnerati: alij ſocios fuga præcipiti repetebant. Nec minores in ciuitate luctus aut mortes, ſagittarum creberrima nube auras ſpiſſa multitudine obumbrante,tormentorũq; machinis,quæ direpta in Singara poſſederant Perſæ,uulnera inſerentibus plura. nanq; uiribus collectis propugnatores, omiſſa uiciſsim certamina repetentes, in maximo defendendi ardore ſaucij pernicioſe cadebant, aut laniati uoluendo ſtantes proxime ſubuertebant, aut certe ſpicula membris infixa uiuentes adhuc uellendi peritos quæritabant. ita ſtrages ſtragibus implicitas, & ad extremum uſq; diei productas, ne ueſpertinę quidem hebetauerant tenebræ, ea re, quod obſtinatione utrinq; magna decernebãt. Agitatis itaq; ſub onere armorum uigilijs, reſultabant altrinſecus exortis clamoribus colles:noſtris uirtutes Cõſtantij Cæſaris extollentibus, ut domini rerum & mundi: Perſis Saporem & Achemenem appellantibus & Artaxerxen, quod regibus imperans, & bellorum uictor interpretatur. Ac priuſq; lux occiperet, ſigno per lituos dato, ad feruorẽ ſimilium præliorum excitæ undiq; inæſtimabiles copiæ in modum alitum ferebantur: unde longe & late proſpici poterat, campis & conuallibus nihil præter arma micantia ferarum gentium demõſtrantibus. Moxq; clamore ſublato, cunctis temere prorumpentibus, telorum uis ingens uolabat è muris:utq; opinari dabatur, nulla fruſtra mittebantur inter hominum cadentia denſitatem. Tot enim nos circũſtantibus malis, non obtinendæ cauſa ſalutis, ut dixi, ſed fortiter moriendi ſtudio flagrabamus. & à diei principio aduſq; lucem obſcuram neutrubi

trubi

trubi prælio inclinato, ferocius quam consultius pugnabatur. Exurgebant enim terrentium clamores, ut præ alacritate consistere sine uulnere quisquam uix posset. Tandemque nox finem cædibus fecit, & satias ærumnarum inducias partibus dederat longiores. Vbi enim quiescendi nobis tempus est datum, exiguas quæ supererant uires, continuus cum insomnia labor absumpsit, sanguine & pallente expirãtium facie perterrente, quibus ne suprema quidem humandi solatia tribui sinebant angustiæ spatiorum, intra ciuitatis ambitũ non nimium amplæ legionibus septem & promiscua aduenarũ ciuiumque sexus utriusque plebe, & militibus alijs paucis adusque numerum milium XX. concitis inclusis. Medebatur ergo suis quisque uulneribus pro possibilitate, uel curantium copia. cũ quidam grauiter saucij cruore exhausto spiritus reluctantes efflarent: alij confossi mucronibus prostrati, animis in uentũ solutis proijciebantur extincti: aliquorum foratis undique mẽbris mederi periti uetabant, ne offensionibus cassis animæ uexarentur adflictæ: nonnulli uellendis sagittis in ancipiti curatione grauiora morte supplicia perferebant. Dum apud Amidam hac partium destinatione pugnatur, Vrsicinus mœrens quòd ex alterius pendebat arbitrio autoritatis, tunc in regendo milite potiorem Sabinianũ etiam tum sepulchris hęrentem crebro monebat, ut compositis uelitaribus cunctis, per imos pedes montium occultis itineribus properarent: quo leuium armorum auxilio si qua fors iuuisset, stationibus interceptis, nocturnas hostiũ adgrederentur excubias, quæ ingenti circuitu uallauerãt muros, aut lacessitionib. crebris occuparent obsidioni fortiter adhærentes. quibus Sabinianus renitebatur ut noxijs, palàm quidem literas imperiales prætendens, intactoubique milite, quicquid geri potuisset, impleri debere aperte iubentes. clam uero corde altissimo retinens sæpe in comitatu sibi mandatum, ut ansam omnem adipiscendæ laudis decessori suo ardenti studio gloriæ circuncideret, etiam ex repub. processuram. adeo uel cum exitio prouinciarũ festinabatur, ne bellicosus homo memorabilis alicuius facinoris autor nuntiaretur aut socius. Ideoque his attonitus malis, exploratores ad nos sæpe mittendo, licet ob custodias artas nullus facile oppidum poterat introire: & utilia agitando complura, nihil proficiens, uisebatur ut leo magnitudine corporis & toruitate terribilis, inclusos intra retia catulos periculo ereptum ire non audens, unguibus ademptis & dentibus. Sed in ciuitate, ubi sparsorum per uias cadauerum multitudo humandi officia superaret, pestilentia tot malis accessit, uerminantium corporum lue tabifica, uaporatis æstibus, uarioque plebis languore nutrita. quæ genera morborũ unde oriri solent, breuiter explicabo. Nimietatem frigoris aut caloris, uel humoris uel siccitatis, pestilentias gignere philosophi & illustres medici tradiderunt. Vnde accolentes loca palustria uel humecta, tusses, ioculares casus & similia perferunt: contrà confines caloribus, tepore febrium arescunt. sed quanto ignis materies cæteris efficacior, tanto ad perimendum celerior siccitas. Hinc cum decennali bello Græcia desudaret, ne peregrinus pœnas dissociati regalis matrimonij lucraretur, huiusmodi grassata pernicie telis Apollinis periere cõplures, qui sol æstimatur: atque, ut Thucydides exponit, clades illa quæ in Peloponnesiaci belli principijs Athenienses acerbo genere morbi uexauit, abusque feruenti Aethiopiæ plaga paulatim proserpẽs, Atticam occupauit. Alijs placet, auras, ut solent aquæ, uitiatas fœtore cadauerũ, uel similibus, salubritatis uiolare maximam partẽ: uel certe aeris permutationẽ subitam, ægritudines parere leuiores. Adfirmant etiam aliqui terrarum halitu densiore crassatum aera, emittendis corporis spiraminibus resistentẽ necare nonnullos: qua causa animalia præter homines cætera iugiter prona, Homero autore, & experimentis deinceps multis, cum talis incesserit labes, ante nouimus interire. & prima species luis Pandemus appellatur, quæ efficit in aridioribus locis agentes caloribus crebris interpellari: secunda Epidemus, quo tẽpore ingruens aciem hebetat luminũ, & cõcitat periculosos humores: tertia Lœmodes, quæ itidem tẽporaria est, sed uolucri uelocitate lętabilis. Hac exitiali peste quassati, paucis intẽperanti æstu cõsumptis, quos multitudo angebat, tandem nocte quæ diem consequuta est decimum, exiguis imbribus disiecto concreto spiritu & crassato, sospitas retenta est corporum firma. Verum inter hæc inquies Persa uimineis ciuitatẽ pluteis circundabat, & erigi aggeres cœpti: turresque fabricabant frontibus ferratis excelsæ, quarũ fastigijs balistæ loca

Literæ imperiales

Origo pestilentiæ unde

tæ ſunt ſingulis, ut à propugnaculis propellerent defenſores. leuia tamen per funditores & ſagittarios prælia ne puncto quidem ceſſabant. Erant nobiſcum duæ legiones Magnentiæ recens è Gallis ductæ (ut prædiximus) uirorum fortium & pernicium; ad planarios conflictus aptorum: ad eas uero belli artes quibus ſtringebamur, non modo inhabiles, ſed contrà nimij turbatores. qui cum neq; machinis, neq; in operum conſtructione iuuarent aliquem, ſtolidius erumpentes dimicantesq; fidentiſsime minuto numero reuertebant, tantum proficientes, quantum in publico (ut aiunt) incendio aqua unius hominis manu adgeſta. Poſtremo obſeratis portis, precantibusq; tribunis egredi nequeuntes frendebant ut beſtiæ. Verum ſequutis diebus efficacia eorum eminuit, ut docebimus. In ſummoto loco partis meridianæ murorum, quæ deſpectat fluuium Tigrim, turris fuit in ſublimitatem exurgens, ſub qua hiabant rupes abſciſæ, ut deſpici ſine uertigine horrenda non poſſent: unde cauatis fornicibus ſubterraneis per radices montis ſcalæ aduſq; ciuitatis ducebant planiciem, quo ex amnis alueo haurirentur aquæ furtim, ut in omnibus per eas regiones munimentis quæ contingunt flumina uidimus, affabre politæ. per has tenebras ob dirupta neglectas, oppidano transfuga quodam ductante, qui ad diuerſam partem deſciuerat, LXX. ſagittarij Perſæ ex agmine regio, arte fiduciaq; præſtantes, ſilentio ſummoti loci defenſi, ſubito ſinguli nocte media ad contignationem turris tertiã aſcenderunt. ibiq; occultati, mane ſago punici coloris elato, quod erat ſubeundæ indicium pugnæ, cum ex omni parte circumueniri urbem ſuis copijs inundãtibus aduertiſſent, exinanitis proiectisq; ante pedes pharetris, clamoſis ululatibus incendio tela ſumma peritia diſpergebant. Moxq; acies omnes denſæ petebant multo infeſtius quàm antea ciuitatem. Inter incertos nos & ancipites quibus occurri deberet, inſtãtibus ſupra, an multitudini tranſcenſu ſcalarum iam propugnacula ipſa prenſanti, diuiditur opera: & translatæ leuiores quinq; baliſtæ contra turrim locantur. quæ ocyus lignea tela fundentes, nõnunquam binos forabant: è quibus pars grauiter uulnerati ruebant: alij machinarum metu ſtridentium præcipites acti, laniatis corporibus interibant. Quibus hac celeritate confectis, relatisq; ad loca ſueta tormentis, paulo ſecurius mœnia omnium concurſu defendebantur. Et quoniam augebat curas militum ſceleſtum facinus perfugæ, quaſi decurrentes in planum, ita iaculantes diuerſa miſsilia lacertis fortibus incumbebant, ut Vertæ in meridiem degentes uulnerunm acri repulſa diſiecti lachrymantes complurium mortes tentoria repeterent metu. Adſpirauit auram quandam ſalutis fortuna, innoxio die cum hoſtili clade emenſo: cuius reliquo tempore ad quietem reficiendis corporibus dato, poſteræ lucis initio ex arce innumeram cernimus plebem, quæ Ziata capto caſtello ad hoſticum ducebatur: ad quem locum ut capaciſsimum & munitum, ſpatio quippe X. ſtadiorum ambitur, promiſcua confugerat multitudo. Nam etiam alia munimenta ijſdem diebus capta ſunt & incenſa, unde hominum milia extracta complura ſeruituti ſequebantur: inter quos multi ſenecta infirmi, & mulieres iam grandæuæ cum ex uarijs deficerent cauſis, itineris longinquitate offenſæ, abiecta uiuendi cupiditate, ſuris uel ſuffraginibus relinquebantur exectis. Has miſerabiles turmas Galli milites contuentes, rationabili quidem ſed intempeſtiuo motu, conferendæ cum hoſtibus manus copiam ſibi dari poſcebant, mortem tribunis uetantibus primisq; ordinibus minitantes, ſi deinceps prohiberent. utq; dentatæ in caueis beſtiæ, tetro pedore acerbius efferatæ, euadendi ſpe repagulis uerſabilibus illiduntur: ita gladijs portas cædebant, quas ſuprà diximus obſeratas, admodum anxij ne urbe exciſa ipſi quoq; ſine ullo ſpecioſo facinore deleantur, aut exuta periculis nihil egiſſe operæpretium pro magnanimitate Gallica memorentur: licet antea ſæpe egreſsi, ſtructoresq; aggerum confoſsis quibuſdam impedire conati, paria pertulerunt. Inopes nos conſilij, & quid opponi deberet ſæuientibus ambigentes, id potiſsimum ægre ijſdem adſentientibus tanden elegimus, ut quoniam ultra ferri non poterant, pauliſper morati cuſtodias aggredi permitterentur hoſtiles, quæ non procul erant à coniectu locatæ telorum, ut eis perruptis pergerent prorſus. apparebat enim eos ſi impetraſſent, ſtrages maximas edituros. Quæ dum parantur, per uaria certaminum genera defenſabantur acriter muri, laboribus, & uigilijs, & tormentis ad mittenda undiq; ſaxa telaq; diſpoſitis. duo tamen

aggeres

Planarij conflictus

Coniectus telorum

aggeres celsi Persarum peditum manu erecti, & expugnatio ciuitatis struebatur operibus lentis. contra quos nostrorum quoque impensiore cura moles excitabantur altissimæ, fastigio aduersæ celsitudinis æquatæ, propugnatorum uel nimia pondera duraturæ. Inter hæc Galli morarum impatientes, securibus gladijsque succincti, patefacta sunt egressi postica, obseruata nocte squalida & interluni, orantes cæleste præsidium ut propitium adesset & libens, atque ipsum spiritum reprimentes. Cum prope uenissent conferti ualido cursu quibusdam stationarijs interfectis, exteriores castrorum uigiles, ut in nullo tali metu sopitos obtruncantes, superuenire ipsi regi, si prosperior illuxisset euentus, occulte meditabantur. Verum audito ruentium sonitu gemituque cæsorum discusso somno, excitatis multis, & ad arma pro se quoque clamitante, steterunt milites uestigijs fixis, progredi ultra non ausi: nec enim cautū deinde, expergefactis quos petebant insidiæ, in apertum properare discrimen. Cum iam undique frendentium cateruæ Persarum in prælia uenirent accensæ, contra Galli corporum robore audaciaque quoad poterant inconcussis, gladijs secantes aduersos, parte suorum strata uel sagittarum undique uolantium crebritate confixa, cum unum in locum totam periculi molem conuersam, & currentium hostium agmina aduertissent, nullo terga uertente euadere festinabant: & uelut repedantes sub modulis sensim extra uallum protrusi, cum manipulos confertius inuadentes sustinere non possent, tubarum perciti clangore castrensium discedebant: & resultantibus è ciuitate lituis multis portæ panduntur recepturæ nostros, si peruenire illuc usque ualuissent: tormentorumque machinæ stridebant sine iaculatione ulla telorum, ut stationibus præsidentes, post interemptos socios pone agerētur, ignari urbis oppositi mœnibus nudatis ut uiri fortes susciperent innoxij. Hacque arte Galli portam prope confinia lucis introiere minuto numero, quidam perniciose, pars leuiter uulnerati, quadringentis ea nocte desideratis: qui non Rhesum nec cubitantes pro muris Iliacis Thracas, sed Persarum regem armatorum C. milibus circumseptum, ni obstitisset uiolentior casus, in ipsis tentorijs obtruncarant. horum campiductoribus ut fortium factorum antesignanis post ciuitatis excidium armatas statuas apud Aedessam in regione celebri locari iusserat imperator, quæ ad præsens seruantur intactæ. Retectis sequenti luce funeribus, cum inter cæsorum cadauera optimates inuenirentur & satrapæ, clamores dissoni fortunam aliam alibi cum lachrymis iridicabant, luctus ubique & indignatio regum audiebatur, arbitrantiū per stationes muris obiectas irrupisse Romanos: induciisque ob hoc tridui datis adsensu communi, nos quoque spatium ad respirandū accepimus. Perculsæ deinde nouitate rei efferatæque gentes, omissa omni cunctatione, operibus quoniam uis minime procedebat decernere iam censebant: & concito extremo belli ardore omnes oppetere gloriose iam properabant, aut ruina urbis animis litare cæsorum. iamque apparatu cunctorum alacritate perfecto, exiliente lucifero, operum uariæ species cum turribus ferratis admouebantur: quorum in uerticibus celsis aptatæ balistæ propugnatores agitantes humilius disiectabant. & albescente iam die ferrea munimenta membrorum cælum omne subtexerunt: densatæque acies non inordinatim ut antea, sed tubarum sonitu leni ductante nullis procursantibus incedebant, machinarum opertæ tegminibus, cratesque uimineas prætendentes. Cumque propinquantes ad coniectum uenere telorum, oppositis scutis Persæ pedites sagittas tormentis excussas è muris ægrius euitantes laxarunt aciem: nulloque pene iaculi genere inuanum cadente, etiam cataphracti hebetati & cedentes animos auxere nostrorum. Tamen quia hostiles balistæ ferratis impositæ turribus, in humiliora ex supernis ualentes, ut loco dispari, ita euētu dissimili nostra multo cruore fœdabant, ingruente iam uespera cum requiescerent partes, noctis spacium maius consumptum est, ut excogitari posset, quid exitio ita atroci obiectaretur. & tandem multa uersantibus sedit nobis consilium, quod tutius celeritas fecit, quatuor ijsdem balistis scorpiones opponi. qui dum translati è regione caute, quod artis est difficillimæ, collocantur, lux nobis aduenit mœstissima, Persarum manipulos formidatos ostentans, adiectis elephantorum agminibus, quorum stridore immanitateque corporum, nihil humanæ mentes terribilius cernunt. Cumque omni ex latere armorum & operum beluarumque molibus urgeremur, per scorpionū ferreas fundas è propugnaculis sub-

Galli moræ impatientes

Stridor elephantorum

inde rotundi lapides acti, dissolutis turrium coagmentis, balistas earumq; tortores ita fudere præcipites, ut quidam citra uulnerũ noxas, alij obtriti magnitudine ponderum interirent: elephantis ui magna propulsis, quos flammis coniectis undiq; circunnexos, iam corporibus tactis, gradientesq; retrorsus, retinere magistri non poterant: postq; exustis operibus nulla quies certaminib. data. rex enim ipse Persarum, qui nunquam adesse certaminibus cogitur, his turbinum infortunijs percitus, nouo & nusquam antea cognito more præliatoris militis ritu prosiluit in confertos: & quia conspectior tegentium multitudine procul speculantibus uisebatur, petitus crebritate telorum multis stipatoribus stratis abscessit, alternans regibiles acies: & ad extremum dici, nec morientium truci uiso, nec uulnerum territus, tandem tempus exiguum tribui quieti permisit. Verum nocte prælia dirimẽte, somno per breue otium capto, nitescente iam luce ad potiunda sperata ira & dolore exundans, nec fas ullum præ oculis habiturus, gentes in nos excitabat. Cumq; crematis operibus, ut docueram, pugna per aggeres celsos muris proximos tẽtaretur, ex aggestis erectis intrinsecus, quantum facere nitiq; poterant, nostri æquis uiribus per ardua resistebant. & diu cruentum prælium stetit, nec metu mortis quisquam ex aliqua parte à studio propugnandi remouebatur. eoq; producta contentione, cum sors partium euentu regeretur indeclinabili, diu laborata moles illa nostrorum uelut terræ quodam tremore quassata procubuit: & tanq; itinerario aggere uel superposito ponte cõplanatum spatium, quod inter murum congestamq; forinsecus struem hiabat, patefecit hostibus transitum, nullis obijci bus impeditum: & pars pleraq; militum deiectorum oppressa uel debilitata cessabat. Concursum est tamen undiq; ad propulsationem periculi tam abrupti: & festinandi studio, alijs irretientibus alios, audacia hostium ipso successu crescebat. Accitis igitur regis imperio prædatoribus uniuersis, strictoq; cominus ferro, cum sanguis utrobiq; immensis cædibus funderetur, repletæ sunt corporibus fossæ, latiorq; uia inde pandebatur: & concursu copiarum ardentium ciuitate oppleta, cum omnis defendendi uel fugiendi spes esset abscisa, pecorum ritu armati & imbelles sine sexus discrimine truncabantur. Itaq; uespera tenebrante, cum adhuc licet iniqua reluctante fortuna, multitudo nostrorum manu conserta distringeretur, in abstrusa quadam parte oppidi cum duobus alijs latens obscuræ presidio noctis, postica per quam nihil seruabatur euado: & squalentum peritia locorum, comitumq; adiutus celeritate, ad decimũ lapidem tandem perueni: in qua statione lenius recreati, cum ire protinus pergeremus, & incedendi nimietate iam superarer ut insuetus ingenuus, offendi dirum aspectu, sed fatigato mihi lassitudine graui leuamen impendio tempestiuum. Fugaci equo nudo & infreni calonum quidam sedens, ne labi posset, ex more habenam qua ductabatur sinistra manu artius illigauit: moxq; decussus uinculi nodum abrumpere nequiens, per auia saltusq; membratim discerptus, iumentum exhaustum cursu, pondere cadaueris detinebat: cuius dorsualis comprehensi seruitio usus in tempore, cum ijsdem socijs ad fontes sulphureos aquarum suapte natura calentium ægre perueni. Et quia per æstum arida siti reptãtes aquam diu quæritando, profundum penè uidimus puteum, & neq; descendendi pro altitudine nec restium aderat copia, necessitate docente postrema indumenta lintea quibus tegebamur, in oblongos discidimus pannulos: unde explicato fune ingenti, centonem quem sub galea unus ferebat è nostris, ultimæ aptauimus summitati: qui per funem cõiectus aquasq; hauriens ad peniculi modum, facile sitim qua hauriebamur extinxit. unde citi ferebamur ad flumen Euphraten, ulteriorem ripam petituri per nauem, quam transfretandi causa iumenta & homines in eo tractu diutur na consuetudo locarat. Ecce autem Romanum agmen cum equestribus signis disiectum eminus cernimus, quod persequebatur multitudo Persarum, incertum unde im

Terrigenæ unde petu tam repentino terga uiantum aggressa. Quo exemplo terrigenas illos non finibus terræ emersos, sed exuberanti pernicitate credimus natos: qui quoniam inopini per uaria uisebantur, Sparti uocitati, humo exiluisse, uetustate ut cætera fabulosius extollente, sunt æstimati. Hoc malo conciti, cum omne iam esset in celeritate salutis præsidium, per dumeta & syluas montes petimus celsiores: exindeq; Melitinam minoris Armeniæ oppidum uenimus: nos repertum ducem comitati iam profecturum,

Antiochiam

Antiochiā reuisimus. Interea Sapor & Persæ quia tenderc iam introrsus autumno præcipiti hœdorūq; sidere exorto prohibebantur, captiuos agentes & prædas remeare cogitabant ad sua. Inter hæc tamen funera direptionesq; ciuitatis excisæ, Aeliano comite & tribunis, quorum efficacia diu defensa sunt mœnia stragesq; multiplicatæ Persarum, patibulis scelestē suffixis, Iacobus & Cesius numerarij apparitionis magistri equitum, aliiq; protectores post terga uinctis manibus ducebantur: Transtigritanis, qui sollicita quærebantur industria, nullo infimi summiq; discrimine ad unum omnibus contruncatis. Vxor uero Craugasii, quæ retinens pudorem inuiolatum ut matrona nobilis colebatur, mœrebat uelut orbem alium sine marito uisura, quanquam sperabat dócumentis præsentibus altiora. In rem itaq; consulens suam, & accidentia longe ante prospiciens, anxietate bifaria stringebatur, uiduitatem detestans, & nuptias. ideo familiarem suum per quàm fidum, regionumq; Mesopotamiæ gnarum, per Zagrum montem inter castella præsidiaria duo Miride & Lorne, introiturum Nisibin occulte dimisit, mandatis arcanisq; uitæ secretioris maritum exorans, ut auditis quæ contigerint, ueniret secum beate uicturus. quibus contentus expeditus uiator, per saltuosos tramites & fruteta Nisibin passibus citis ingressus, causatusq; se dominam nusquam uisa, & forsitan interempta, data euadendi copia castris hostilibus abscessisse, & ideo ut uilis neglectus docet Craugasium gesta: moxq; accepta fide, quod si tuto licuerit, sequetur coniugem, libens eualit exoptatum mulieri nuntium ferens. quæ hoc cognito, per Saporem ducem supplicauerat regi, ut si daretur facultas antequam Romanis excederet finibus, in potestatem suam iuberet propitius maritum adsciscí. Præter spem itaq; omnium digresso aduena repentino, qui postliminio reuersus statim sine ullius cuanuit conscientia, perculsus suspitione dux Cassianus, præsidentesq; ibi proceres alij, ministantes ultima Craugasium incessebant, non sine eius uoluntate uel uenisse, uel abijsse hominem clamitantes. Qui uero proditoris metuens crimen, impendioq; solicitus, ne transitione perfugæ uxor eius superesse doceretur, & tractari pijssime, per simulationem matrimoniū alterius splendidæ uirginis adsectauit: & uelut paraturus necessaria conuiuio nuptiali, egressus ad uillam octauo lapide ab urbe distantem, concito cursu ad Persarū uastatorium globum quem didicerat aduentare, confugit: susceptusq; aueniter, qui esset ex his cognitus quæ loquebatur, Sapori post diem traditur quintū, perq; eum regi, ablatis opibus & necessitudine omni recuperata cum coniuge, quam paucos per menses amiserat, secundi loci post Antoninum, ut ait Poeta præclarus, longo proximus interuallo. Ille enim ingenio & usu rerum diuturno firmatus, consilijs ualidis sufficiebat in cuncta quæ conabatur: hic natura simplicior, nominis tamen itidem peruulgati. Et hæc quidem haud diu postea contigerunt. Rex uero licet securitatem referens uultu, exultansq; specie tenus urbis excidio uidebatur, profundo tamen animo grauiter æstuabat, reputans in obsidionalibus malis sæpe luctuosas se pertulisse iacturas, multoq; ampliores se ipsum populos perdidisse, quàm è nostris ceperat uiuos, uel certe per diuersas fuderat pugnas: ut apud Nisibin aliquoties euenit, et Singara: pariq; modo cum LXX. tresq; dies Amidam multitudine circūsedisset armatorum, XXX. millia perdidit bellatorum, quę paulo postea per Discenem tribunum & notarium numerata sunt hac discretione facilius, quod nostrorū cadauera mox cæsorum fatiscunt & defluunt: adeo ut nullius mortui facies post quatriduum agnoscatur. Interfectorum uero Persarum inarescunt in modum stipitum corpora, ut nec liquentibus membris, nec sanie perfusa madescant: quod uita parcior facit, & ubi nascuntur exustæ caloribus terræ. Dum hæc per uarios turbines in orientis extimo festinantur, difficultatem aduentantis inopiæ frumentorum urbs uerebatur Aeterna: uiq; minacissimæ plebis, famem ultimum malorum omnium expectantis, subinde Tertullus uexabatur ea tempestate præfectus irrationabiliter plane: nec enim per eum steterat, quo minus tempore congruo alimenta nauibus ueherentur, quas maris casus asperioris solito, uentorumq; procellæ reflantium, delatas in proximos sinus introire portum Augusti discriminum magnitudine perterrebant. Quo circa idem sæpe præfectus seditionibus agitatus, ac plebe iam sæuiente immanius, quam urebat impendens exitium, ab omni spe tuendæ salutis exclusus, ut existimabat, tumultuāti acriter populo, sed accidentia con

ſiderare ſueto prudẽter, obiecit paruulos filios: & lachrymans, en, inquit, ciues ueſtri, procul omen dij cæleſtes auertant, eadem perlaturi uobiſcum, ni fortuna adfulſerit lætior. Si itaq; his abolitis, nihil triſte accidere poſſe exiſtimatis, præſto in poteſtate ſum ueſtra. Qua miſeratione uulgus ad clementiam ſuapte natura procliue lenitum conticuit, æquanimiter uenturam operiens ſortem. Moxq; diuini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam, perpetuamq; fore reſpondit, dum Tertullus apud oſtia in æde ſacrificat Caſtorum, tranquillitas mare molliuit: mutatoq; in auſtrum placidum uento, uelificatione plena portum naues ingreſſæ, frumentis horrea referſerunt. Inter hæc ita ambiguum Conſtantium Sirmij etiam tum hyberna quiete curantem permouebant nuntij metuendi & graues, indicantes id quod tunc magnopere formidabat, Limigãtes Sarmatas quos expuliſſe paternis auitisq; ſedibus dominos ſuos ante monſtrauimus, paulatim poſthabitis locis, quæ eis anno præterito utiliter ſunt deſtinata, ne ut ſunt uerſabiles aliquid molirentur, regiones confines limitibus occupaſſe: uagariq; licentius genuino more, ni pellerentur omnia turbaturos. quæ ſuperbius incitanda propediem imperator dilato negotio credens, coacta undiq; multitudine militis ad bella promptiſsimi, nec dum adulto uere ad procinctum egreſſus eſt, gemina conſideratione alacrior: quòd expletus prædarum opimitate exercitus, æſtate nuper emenſa, ſimili in ſpe fidenter in effectus animabatur proſperos: quodq; Anatolio regẽte tunc per Illyricum præfecturam, neceſſaria cuncta uel ante tempus coacta ſine ullius diſpendijs adfluebant. nec enim diſpoſitionibus unquam alterius præfecturæ (ut inter omnes conſtat) ad præſens Arctoæ prouinciæ bonis omnibus floruerunt, correctione titubantium beneuola & ſolerti, uehiculariæ rei iacturis ingentibus, quæ clauſere domus innumeras, & cenſuali profeſsione ſpecioſa fiducia releuatæ: indemnesq; deinde & innoxij earum incolæ partium querelarum ſopitis materijs uiuerent, ni poſtea exquiſitorum deteſtanda nomina titulorum, per offerẽtes ſuſcipientesq; crimino ſe in maius exaggerata, his propagari ſibi nitentibus poteſtates, illis attenuatis omniũ opibus ſe fore ſperantibus tutos, aduſq; proſcriptiones miſerorumq; ſuſpendia peruenerunt. Rem igitur emendaturus urgentem, profectus cum inſtrumentis ambitioſus imperator, ut dictum eſt, Valeriam uenit partem quondam Pannoniæ, ſed ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ, & inſtitutam & ita cognominatam: ſub pellibusq; exercitu diffuſo, per Iſtri fluminis margines barbaros obſeruabat, ante aduentũ ſuum amicitiæ uelamẽto Pannoniam furtim uaſtandam inuadere hyemis duriſsimo cogitãtes; cum necdum ſolutæ uernis caloribus niues amnem undiq; peruium faciunt, noſtriq; pruinis ſubdiuales moras difficile tolerabant. Confeſtim itaq; miſsis ad Limigantes duobus tribunis cũ interpretibus ſingulis, explorabat modeſtius percontando, quam obrem relictis laribus poſt pacem & fœdera petentibus attributis ita palarentur uarij, limitesq; contra interdicta pulſarent. qui uana quædam cauſantes & irrita pauore adigente mentiri, principem exorabant ueniam obſecrantes, ut ſimultate abolita, tranſmiſſo flumine ad eum uenire permitterentur, docturi quæ ſuſtinerent incommoda: paratiq; intra ſpatia orbis Romani, ſi id placuerit, terras ſuſcipere longe diſcretas, ut diuturno otio inuoluti, & Quietem colentes tanquam ſalutarem deam, tributariorum onera ſubirent & nomẽ. His poſt reditum tribunorum compertis, imperator exultans, ut negotio quod rebatur inexplicabile ſine ullo puluere cõſummando, cunctos admiſit, cupiditate plus habendi incenſus: quam adulatorũ cohors augebat, id ſine modo ſtrepentium, quòd externis ſopitis, & ubiq; pace cõpoſita, proletarios lucrabitur plures, & tyrocinia cogere poterit ualidiſsima: aurum quippe gratanter prouinciales corporibus dabunt, quę ſpes rem Romanam aliquoties adgrauauit. Proinde uallo prope Acunincum locato, celſoq; aggere in ſpeciem tribunalis erecto, naues uehentes quoſdam legionarios expeditos, alueum fluminis proximũ ripis obſeruare ſunt iuſſæ, cum Innocentio quodam agrimenſore huius autore conſilij, ut ſi barbaros tumultuare ſenſiſſent, alíorſum intentos poſt terga peruaderent. Improuiſiq; Limigantes licet properari ſentirent, nihil tamen præceps fingentes ſtabant incurui, longe alia quàm quæ geſtu præferebant & uerbis altis mentibus perpenſantes. Viſoq; imperatore ex alto ſuggeſtu iam ſermonem parante leniſsimum, meditanteq; adloqui uelut morigeros iam futuros

Res uehicularia

Profeſsio cenſualis

Valeria pars Pãnoniæ unde

futuros, quidam ex illis furore percitus truci, calceo suo in tribunal contorto, marha marha, quod est signum apud eos bellicum, exclamauit. cumq; secuta incondita multitudo uexillo elato repente barbarico, ululans ferum im ipsum principem ferebatur. Qui cum ex alto despiciens plena omnia discurrentis turbæ cum missilibus uidisset, retectisq; gladijs & ueructis iam propinquã perniciem, externis mixtus & suis, ignotusq; dux esset an miles, quia neq; cunctandi aderat tempus neq; cessandi, equo ueloci impositus cursu effuso euasit. stipatores tamen pauci, dum ignis more inundantes conabantur arcere, interierunt, ponderibus superruentium solis adflicti: sellaq; regalis cum aureo puluinari, nullo uetante direpta est. Mox autem audito quòd ultimum pene tractus in exitium in abrupto staret adhuc imperator, antiquissimum omnium exercitus ratus eum iuuare (nondum enim exemptum periculis existimauit) salutis fastu fidentior, licet ob procursionem subitam semitectus, sonorum & Martium frendens, barbarorum mori obstinatorum cateruis semet immersit. Et quia uirtute dedecus purgatura ardens copia nostrorum erupit, iras in hostem perfidum parans, obuia quæq; ob truncabat sine parsimonia uiuos cõculcans & semineces ac peremptos: & ante quàm exatiaret cædibus barbaricis manus, aceruí constipati sunt mortuorum. Vrgebantur *Sarmatarum* enim rebelles, alijs trucidatis, alijs terrore disiectis: quorum pars spem uitæ cassis pre *cædes* cibus usurpando, multiplicatis ictibus cædebantur. postq; deletos omnes, receptum *Receptui* canentibus lituis, nostri quoq; licet rari uidebantur exanimes, quos impetus concul- *canere* cauerat uehemens, aut furori resistentes hostili, lateraq; nudantes intecta, ordo fatalis absumpsit. Mors tamen eminuit inter alios Cellæ Scutariorum tribuni, qui inter confligendi exordia primum omniũ in medios Sarmatarum globos se immisit. post quæ tam sæua, digestis pro securitate, quæ limitum rationes monebant urgentes, Constantius Sirmium redit, ferens de hoste fallaci uindictam: & maturatis quæ necessitates temporis poscebant instantes, egressus exinde Constãtinopolim petit: ut orienti iam proximus, cladibus apud Amidam mederetur acceptis, & reintegrato supplementis exercitu, impetus regis Persarum pari uirium robore cohiberet: quem constabat (ni cælestis ratio, impensiorq; repelleret cura multorum) Mesopotamia relicta post terga, per extenta spatia signa moturum. Inter has tamen solicitudines uelut ex recepto quo dam antiquitus more, ad uicem bellorum ciuilium inflabant litui quædam colorata læsæ crimina maiestatis: quorum executor & administer sæpe dicendus ille notarius missus est Paulus: qui peritus artium cruentarum, ut lanista ex commercijs libitinæ uel ludi, ipse quoq; ex equuleo uel carnifice quæstum fructumq; captabat. ut enim erat obstinatum fixumq; eius propositum ad lædendum, ita nec furtis abstinuit, innocẽtibus exitiales causas adfingens, dum in calamitosis stipendijs uersaretur. Materiam autem in infinitum quęstionibus extentis dedit occasio uilis & parua. oppidum est Abydum *Abydum op.* in Thebaidis parte situm extrema. hic Besæ dei localiter appellati oraculũ quondam futura pandebat, priscis circumiacentium regionum ceremonijs solitum coli. & quoniam quidam præsentes, pars per alios desideriorum indice missa scriptura supplicationibus expresse conceptis consulta numinum scitabantur, chartulę seu membranæ, continentes quæ petebantur, post data quoq; responsa interdum remanebant in fano. Ex his aliqua ad imperatorẽ maligne sunt missa: qui ut erat angusti pectoris, obsurdescens in alijs etiã nimiũ serijs, in hoc titulo ima, quod aiunt, auricula mollior, & suspicax, & munit^9 acri felle cõcaluit. statimq; ad orientẽ ocyus ire monuit Paulũ, potestate delata, ut instar ducis rerum experientia clari, ad arbitrium suum audiri efficeret causas. Datumq; est negotium Modesto etiam tum per orientem comiti, apto ad hæc & similia. Hermogenes enim Ponticus ea tempestate præfectus prætorio, ut lenioris ingenij spernebatur. Perrexit ut præceptũ est Paulus, funesti furoris & anhelitus plenus: dataq; calumniæ indulgentia, plurimi ducebantur ab orbe prope terrarum iuxta nobiles & obscuri: quorum aliquos uinculorum adflixerunt nexus, alios claustra pœ- *Claustra pœnalis* nalia consumpserunt. & electa est spectatrix suppliciorum feralium ciuitas Palæstina Scythopolis, gemina ratione uisa magis omnibus opportuna, quòd secretior, & inter *Scythopolis* Antiochiam Alexandriamq; media, unde multi plerunq; ad crimina trahebantur. Ductus est itaq; inter primos Simplicius Philippi filius ex præfecto & consule, reus hac

gratia postulatus, quòd super adipiscendo interrogasse dicebatur imperio: perq; elogium principis torqueri præceptus, qui in his casibus nec peccatum aliquando pietati dederat nec erratum, fato quodam arcente, corpore immaculato fuga damnatus est. Dein Parnasius ex præfecto Aegypti, homo simplicìū morum, eò deductus periculi ut pronunciaretur capitis reus, indem pulsus est in exilium: sæpe auditus multo antehac retulisse, quòd cum Patras Achaicū oppidum, ubi genitus habuit larem, impetrandæ causa cuiusdam relinqueret potestatis, per quietē deducentia se habitus tragici figmenta uiderat multa. Andronicus pòst à studijs liberalibus & claritudine carminum notus, in iudicium introductus, cum secura mente nullis suspicionibus urgeretur, purgando semper & fidentius absolutus est. Demetrius item Cythras cognomento philosophus, grandæuus quidem, sed corpore durus & animo, sacrificasse aliquoties confutatus inficiari non potuit, adserens propitiandi causa numinis hæc à prima adolescentia factitasse, non tentandi sublimiora scrutatis: nec enim quenquam id nouerat adfectare. Diu itaq; adhærens eculeo, cum fiducia graui fundatus nequaquam uarians eadem oraret intrepidus, Alexandriam unde oriebatur innoxius abire permissus est. Et hos quidem aliosq; paucos æqua fors ueritatis adiutrix periculis exemit abruptis: criminibus uero serpentibus latius per implicatos nexus sine fine distentos, quidam corporibus laniatis extinguebantur: alijs pœnis ulterioribus damnati sunt bonis ereptis, Paulo succentore fabularum crudelium, quas è promptuaria cella fallaciarum extulit nocendi specie, egitq; complures: cuius ex nutu (propè dixerim) pendebat incedentium omnium salus. Nam siqui remedia quartanæ, uel doloris alterius collo gestaret, siue per monumentum transisse uespere maleuolorum argueretur indicijs, ut ueneficus, sepulchrorumq; horrores, & errantium ibidem animarum ludibria colligens uana, pro nuntiatus reus capitis interibat. & prorsus ita res agebatur, quasi Clarum, Dodonæas arbores, & effata Delphorum olim solennia in imperatoris exitiū solicitauerint multi: unde blanditiarū tetra cōmenta Palatina cobors exquisite cōfingens, immunem eum fore malorum communium adserebat, fatum eius ingens semper & præsens in abolendis aduersa conantibus eluxisse, uocibus magnis exclamans. Et inquisitum in hæc negotia fortius, nemo qui quidem rectè sapiat reprehendit. nec enim abnuimus salutem legitimi principis propugnatoris bonorum & defensoris, unde salus quæritur alijs, consociato studio muniri debere cūctorum: cuius redimendæ causa ualidius ubi maiestas pulsata defenditur, à quæstionibus uel cruentis, nullam Corneliæ leges exemere fortunam. Sed exultare mœstis casibus effrenate non decet, ne uideantur licentia regi subiecti, non potestate. imitandus sit Tullius, cum parcere uel lædere potuisset, ut ipse adfirmat, ignoscēdi quærens causas, non puniendi occasiones: quod iudicis lenti & considerati est proprium. Tunc apud Daphnen amœnū illud & ambitiosum Antiochiæ suburbanum, uisu relatuq; horrendum natum est monstrum, infans ore gemino, cum dentibus binis & barba, quatuorq; oculis, & breuissimis duabus auriculis: qui partus ita distortus præmonebat rempublicam in statum uerti deformem. nascuntur huiusce modi sæpe portenta indicantia rerum uariarum euentus: quæ quoniam non expiantur, ut apud ueteres publice, inaudita prætereūt & incognita. His temporib. Isauri diu quieti, post gesta quæ superior cōtinet textus, tentatumq; Seleuciæ ciuitatis obsidium, paulatim reuiuiscentes (ut solent uerno tempore foueis exilire serpentes) saltibus degressi scrupulosis & inuijs, confertiq; in cuneos densos, per furta & latrocinia finitimos adflictabant, & eò prætenturas militū ut montani fallentes, perq; rupes & dumeta ex usu facile discurrentes. ad quos ui uel ratione sedandos Lauritius adiecta comitis dignitate missus est rector, homo ciuilis prudentiæ, qui minis potius quàm acerbitate pleraq; correxit: adeo, ut eo diu prouinciam obtinente, nihil accideret quod animaduersione dignum æstimaretur.

Maiestas pulsata

Monstrū quatuor oculis

AMMIANI MARCELLINI RERVM
GESTARVM LIBER VIGESIMVS

AEC per Illyricum, percg orientem rerum series fuit. Consulatu uero Constantij decies, tercg Iuliani, in Britannijs cum Scotorum Pictorumcg gentium ferarum excursu, rupta quiete, condicta loca limitibus uicina uastarentur, & implicaret formido prouincias præteritarum cladium congerie fessas, hyemē agēs apud Parisios Cæsar, distractuscg in solicitudines uarias, uerebatur ire subsidio trāsmarinis, ut retulimus antè fecisse Constantium, ne rectore uacuas relinqueret Gallias, Alemānis ad sæuitiam etiam tum incitatis, & bella. Mittere igitur ad hæc loca ad rationes cōponendas Lupicinum placuit, ea tempestate magistrū armorum, bellicosum sanè, & castrensis rei peritum, sed supercilia erigentem ut cornua, & de tragico, quod aiunt, cothurno strepētem: super quo diu ambigebat, auarus esset potius, an crudelis. Moto ergo uelitari auxilio, Herulis scilicet & Batauis, numeriscg Mœsicorum pluribus, adulta hyeme dux antedictus Boloniā uenit: quæsitiscg nauigijs, & omni imposito milite, obseruato flatu secundo uentorum, ad Rutupias sitas ex aduerso defertur, petitcg Lundinium: ut exinde suscepto pro rei qualitate cōsilio, festinaret ocyus ad procinctum. Quæ cum ita geruntur, post Amidæ oppugnationem Vrsicinum ad cōmilitium principis & peditum magisterium reuersum (successisse enim eum Barbationi prædiximus) obtrectatores excipiunt: primo disseminantes mordaces susurros, dein propalàm ficta crimina subnectentes. quibus imperator adsensus, ex opinione pleracg æstimans & insidiantibus patens, Arbetionem & Florentium officiorum magistrum quæsitores dederat, spectaturos quas ob res oppidum sit excisum. quibus apertas probabilescg refutantibus causas, ueritiscg ne offenderetur Eusebius cubiculi tunc præpositus, si documenta suscepissent perspicue demonstrantia, Sabiniani pertinaci ignauia hæc accidisse, quæ contigerunt: à ueritate detorti, inania quædam, longecg à negotio distantia scrutabantur. Qua iniquitate percitus qui audiebat, Et si me, inquit, despicit imperator, negotij est tamen magnitudo, ut non nisi iudicio principis nosci posset & uindicari: sciat tamen uelut quodam præsagio, quod dum mœret super his quæ apud Amidam gesta emendata didicit fide, dumcg ad spadonum arbitrium trahitur, defensandæ Mesopotamiæ proximo uere ne ipse quidem cum exercitus robore omni opitulari poterit præsens. relatis adiectiscg cum interpretatione maligna complurибus, iratus ultra modum Constantius, nec discusso negotio, nec patefieri quæ scientiam eius latebant permissis, adpetitum calumnijs, deposita militia digredi iussit ad otiū, Agilone ad eius locū immodico saltu promoto ex gentilium scutariorum tribuno. Eodē tempore per Eoos tractus cælum subtextū caligine cernebatur obscura, & à primo auroræ exortu uscg ad meridiem intermicabāt iugiter stellæ. hiscg terroribus accedebat, quod cū lux cælestis operiretur, è mundi cōspectu penitus luce abrepta, defecisse diutius solem pauidæ mentes hominū æstimabant: primo attenuatum in lunæ corniculantis effigiem, deinde in speciem auctum semestrē, posteacg in integrum restitutum: quod aliàs non euenit ita perspicue, nisi cum post inæquales cursus intermenstruū lunæ ad idem reuocatur initium certis tēporum interuallis: id est, cum domicilio eiusdē signi tota reperit̄ luna sub sole liniamentis obiecta rectissimis, atcg in his paulisper cōsistit minutis quas geometrica ratio partes appellat. Ac licet utriuscg sideris conuersiones & motus, ut scrutatores causarum intelligibilium aduerterant, in unum eundemcg finem lunari cursu impleto, perenni distinctione conueniunt, tamen sol non semper his diebus obducitur: sed cū luna è regione uelut libramento quodam igneo orbi & aspectui nostro opponitur media. ad summam, tum sol occultatur splendore suppresso, cum ipse & lunaris globus astrorū omniū infimus parili comitatu obtinentes circulos proprios, saluacg ratione altitudinis interiectæ iunctim locati, ut sci-

enter &

Scoti
Picti

Supercilia erigens

Intermenstruū luna

enter & decore Ptolemæus exponit; ad dimensiones uenerint, quos ἀναβιβάζοντας & καταβιβάζοντας ἐκλιπτικοὺς συνδέσμους, coagmenta uidelicet defectiua Græco dictitant sermone. Et si contigua iisdem iuncturis præstrinxerint spatia, dilutior erit defectus. Si uero articulis ipsis inhæserint, qui coactius ascensus uinciunt & descensus, offunditur densioribus tenebris cœlum, ut crassato aere, ne proxima quidem & adposita cernere queamus. Sol autem geminus ita uideri existimatur, si erecta celsius solito nubes, æternorumq; ignium propinquitate collucens, orbis alterius claritudinem tanquam è speculo puriore formauerit. Nunc ueniamus ad lunam. Apertum & euidentem ita demum sustinet luna defectum, cum pleno lumine rotunda, soliq; contraria, ab eius orbe centum octoginta partibus, id est, signo septimo disparatur. Et quanquam hoc per omne plenilunium semper eueniat, non semper deficit tamen. Sed quoniam circa terrenam mobilitatem locata, & à cœlo totius pulchritudinis extima, nonnunquam ferienti se subserit luci, obiectu metæ noctis in conum desinentis angustum latet parumper, umbrarumq; nigrantibus inuoluitur globis, si sol spheræ interioris curuamine circunfusus, mole obsistente terrena, radiis eam suis illustrare non possit: quam nunquam habere proprium lumen opiniones uariæ collegerunt. Et cum ad idem signum æquis partibus soli concurrerit, obscuratur (ut dictum est) penitus hebetato candore, mene Græce synodos. nasci autem putatur cum parua declinatione uelut à perpendiculo super erectum gerit solem. Exortus uero eius adhuc gracilescens primitus mortalitati uidetur, cum ad secundum relicto sole migrauerit signum. Progressa itaque porrectius, iamq; abunde nitens cornutæ habitu μηνοειδὴς est appellata. Cum autem sole longo cœperit interstitio summoueri, & ad quintum peruenerit signum, radiis eius ad se conuersis, maius concipit lumen, & fit Græco sermone διχότομος, quæ forma semiorbem ostendit. procedens deinde iam disiunctissimoq; signo arrepto figuram monstrat ἀμφίκυρτον utrinq; prominentibus gibbis. E regione uero cum normaliter steterit, contrà lumine pleno fulgebit, domicilium septimi retinens signi. & in eodem tum etiam agens paululumq; progressa minuitur, quem habitum uocamus πανσέληνον: atque easdem formas repetit senescendo. traditurq; doctrina multiplici congruente, non nisi tempore intermenstrui deficere uisam usquam lunam. Quòd autem solem nunc in æthere, nunc in mundo interiore cursare prediximus, sciendum est siderea corpora, quantum ad uniuersitatem pertinet, nec occidere, neq; oriri: sed ita uideri nostris obtutibus constitutis in terra, spiritus cuiusdam interni motu suspensa, rerumq; magnitudini instar exigui subdita puncti, nunc cœlo infixas suspicere stellas, quarum ordo est sempiternus, aliquoties humana uisione languente discedere suis sedibus arbitrari. Verum ad instituta iam reuertamur. Properantem Constantium orienti ferre suppetias turbando propediem excursibus Persicis, ut perfugæ concinentes exploratoribus indicabant, urebant Iuliani uirtutes quas per ora gentium diuersarum fama celebrior effundebat, magnorum eius laborum factorumq; uehens adoreas celsas, post Alamanniæ quædam regna prostrata, receptaq; oppida Gallicana ante direpta à barbaris & excisa, quos tributarios ipse fecit & uectigales. Ob hæc & similia percitus, metuensq; ne augerentur in maius, stimulante (ut ferebatur) præfecto Florentio, Decentium tribunum & notarium misit, auxiliares exinde protinus abstracturū Herulos & Batauos, cumq; petulantibus Celtas, & lectos ex numeris aliis trecentenos, hac specie iussos accelerare, ut adesse possint armis primo uere mouendis in Parthos. & super auxiliariis quidem & trecentenis cogendis ocyus proficisci, Lupicinus conuentus est solus, transisse ad Britannias nondum cōpertus. De Scutariis autem & Gentilibus excerpere quenq; promptissimū, & ipse perducere Sintula iubetur, Cęsaris stabuli tunc tribunus. cōticuit hisq; acquieuerat Iulianus, potioris arbitrio cuncta concedens. Illud tamen nec dissimulare potuit, nec silere. ut illi nullas paterentur molestias, qui relictis laribus trāsrhenanis, sub hoc uenerant pacto, ne ducerentū ad partes unquam transalpinas: uerendū esse affirmās, ne uoluntarii barbari militares sæpe sub eiusmodi legibus adsueti transire ad nostra, hoc cognito deinceps arcerentur. Sed loquebatur in cassum. Tribunus enim parui querelas Cæsaris ducens, Augusti iussis obtēperabat: & lecta expeditiore manu, uigore corporumq; leuitate præstanti, cum

Sol geminus unde

Causa defectus lunæ

cum iisdem profectus est, spe potiorum erectus. Et quia solicitus Cæsar, quid de residuis mitti præceptis agi deberet, perq; uarias curas animum uersans, attente negotium tractari oportere censebat, cum hinc barbara feritas, inde iussorum urgeret autoritas, maximeq; absentia magistri equitum faciente dubietatem, redire ad se præfectum hortatus est, olim Viennam specie annonæ parandæ digressum, ut se militari eximeret turba. Perpendebat enim ad relationem suam, quam olim putabatur misisse, abstrahendos à Galliarum defensione pugnaces numeros, barbarisq; iam formidatos. Qui cum suscepisset Cæsaris literas, monentis petentisq; ut uenire acceleraret, rempublicam consilijs iuuaturus, obstinatissime detrectabat: ea ratione pauore mente confusa, quòd aperta scripta significabant, ab imperatore nusquam diiungi debere præfectum in ardore terribilium rerum. adiectumq; est, quòd si procuraret dissimulasset, ipse propria sponte proijceret insignia principatus, gloriosum esse existimans iussa morte oppetere, quàm prouinciarum interitum sibi assignari. sed uicit præfecti propositum pertinax, his quæ rationabiliter poscebantur parere contentione maxima reluctantis. Inter has tamen moras absentis Lupicini, motusq; militares tumentis præfecti, Iulianus, consiliorum adminiculo destitutus, ancipitiq; sententia fluctuans, id optimum factu existimans, uia solenni cunctos ex stationibus egressos, in quibus hyemabant, maturare disposuit. Hocq; comperto, apud Petulantium signa famosum quidam libellum humi proiecit occulte, inter alia multa etiam id continentem: Nos quidem ad orbis terrarum extrema ut noxij pellimur & damnati: charitates uero nostræ Alemannis denuo seruient, quas captiuitate prima post interneciuas liberauimus pugnas. Quo textu ad comitatum perlato lectoq;, Iulianus contemplans rationabiles querelas, cum familijs eos ad orientem proficisci præcepit, clauularis cursus facultate permissa: & cum ambigeretur diutius qua pergerent uia, placuit notario suggerente Decentio, per Parisios homines transire, ubi morabatur adhuc Cæsar nusquam motus. Et ita factum est. Iisdemq; aduentantibus in suburbanis princeps occurrit, ex more laudans quos agnoscebat: factorumq; fortium singulos monens, animabat lenibus uerbis, ut ad Augustum alacri gradu pergerent, ubi potestas & ample patens & larga, præmia laborum adepturi dignissima. utq; honoratius procul abituros tractaret, ad conuiuium proceribus corrogatis, petere iure si quid in promptu esset edixit. qui liberaliter ita suscepti, dolore duplici suspensi discesserunt & mœsti, quòd eos fortuna quædam inclemens & moderato rectore & terris genitalibus dispararet. Hocq; angore impliciti, in statiua solita recesserunt. nocte uero cœptante in apertum erupere dissidium: incitatisq; animis, ut quenq; insperata res afflictabat, ad tela conuertuntur & manus: fremituq; ingenti omnes petiuerant palatium, & spatijs eius ambitis, ne ad euadendi copiam quisquam perueniret, Augustum Iulianum horrendis clamoribus concrepabant, eum ad se prodire festinatius adigentes: expectareq; coacti, dum lux promicaret, tandem progredi cōpulerunt. Quo uiso iterata magnitudine soni Augustum appellauere consensione firmissima. & ille mente fundata uniuersis resistebat & singulis, nunc indignari semet ostendens, nunc manus tendens, oransq; & obsecrans, ne post multas felicissimasq; uictorias agatur aliquid indecorū, neue intempestiua temeritas & prolapsio discordiarum materias excitaret. Hæcq; adijciebat tandem sedatos leniter allocutus: Cesset ira, quæso, paulisper: absq; dissensione uel rerum appetitu nouarum impetrabitur facile quod postulatis: quoniam dulcedo uos patriæ retinet, & insueta peregrinaq; metuitis loca, redite iam nunc ad sedes, nihil uisuri quia displicet transalpinum. hocq; apud Augustum capacem rationis & prudentissimum ego competenti satisfactione purgabo. Conclamabatur post hæc ex omni parte, nihilominus uno parìq; ardore nitentibus uniuersis: maximoq; contentionis fragore, probro & conuitijs mixto, Cæsar assentire coactus est. Impositusq; scuto pedestri, & sublatius eminens, populo silente Augustus renuntiatus, iubebat diadema proferre: negāsq; unquam se habuisse, uxoris colli uel capitis poscebatur. Eoq; affirmante, primis auspicijs non congruere aptari muliebri mundo, equi phalera quærebatur, uti cōgrua ornatus speciem saltem obscurā superioris prætenderet potestatis. Sed cum id quoq; turpe esse asseueraret, Maurus nomine quidā, postea comes, qui rem male gessit apud Succorum

Famosus libellus

Augustus renuntiatus

corum angustias speculantium, tunc hastatus abstractum sibi torquem, quo ut draconarius utebatur, capiti Iuliani imposuit confidenter: qui trusus ad necessitatem extremam, iamq; periculum præsens uitare nō posse aduertens, si reniti perseuerasset, quinos omnibus aureos, argentiq; singula pondo promisit. Hisq; gestis haud minore q̃ antea cura constrictus, futuraq; celeri prouidens corde, nec diadema gestauit, nec procedere ausus est usquam, nec agere seria quæ nimis urgebant. Sed cum ad latebras secessisset occultas accidētium uarietate perterritus Iulianus, aliquis palatij decurio, qui ordo est dignitatis, pleniore gradu signa Petulantium ingressus atq; Celtarum, facinus indignum turbulente exclamat, pridie Augustum eorum arbitrio declaratū clàm interemptum. Hocq; comperto, milites quos ignota pari solicitudine mouebant & nota, pars crispantes missilia, alij minitantes nudatis gladijs, diuerso uagoq;(ut in repentino solet) excursu occupauere uolucriter regiam: strepituq; immani excubitores perculsi, & tribuni, & domesticorum comes Excubitor nomine, ueritiq; uersabilem perfidiam militis, euanuere metu mortis subitæ dispalati. Viso tamē otio summo, quieti stetere paulisper armati: & interrogati quæ causa esset inconsulti motus & repentini, diu tacendo hæsitantes super salute principis, non antea discesserunt, quàm acciti in consistorium fulgentem eum Augusto habitu conspexissent. His tamen auditis, etiam illi quos antegressos retulimus duce Sintula, cum eo iam securi Parisios reuerterunt: edictoq; ut futura luce cuncti conuenirent in campo, progressus princeps ambitiosius solito tribunal ascendit, signis aquilisq; circundatus & uexillis, septusq; totis armatarum cohortium globis. Cumq; interquieuisset paululum, dum alte contemplatur præsentium uultus, alacres omnes uisos & lætos quasi lituis uerbis (ut intelligi posit) simplicibus incēdebat. Res ardua poscit & flagitat propugnatores mei reiq; publicę fortes & fidi, qui mecum pro statu prouinciarum uitam sępius obiecistis, quoniam Cæsarem uestrum firmo iudicio ad potestatum omnium culmen sustulistis, perstringere pauca summatim, ut remedia permutatæ rei iusta colligant & cauta. Vixdum adolescens specie tenus purpuratus (ut nostis) uestræ tutelæ nutu cælesti cōmissus, nunquam à proposito recte uiuendi deiectus sum: uobiscum in omni labore perspicuus, cum dispersa gentium confidentia post ciuitatum excidia, peremptaq; innumera hominum milia, pauca quæ semijntegra sunt relicta, cladis immensitas persultaret. & retexere superfluū puto quoties hyeme cruda, rigentiq; cælo, quo tempore terrę ac maria opere Martio uacant, indomitos antea cum iactura uirium suarū repulimus Alemannos. Id sanè nec prætermitti est æquum nec taceri, quòd cum prope Argentoratum illuxisset ille beatissimus dies, uehens quodammodo Gallis perpetuam libertatem, inter confertissima tela me discurrente, uos uigore ususq; diuturnitate fundati, uelut incitatos torrentes hostes abruptius inundantes, superastis ferro prostratos, uel fluminis profundo submersos, paucis relictis nostrorum, quorū exequias honestauimus celebri potius laude, quàm luctu. Post quæ, opinor, tanta & talia nec posteritatem taciturам de uestris in rempublicam meritis in gentibus cunctis, si plene quē altiore fastigio maiestatis ornastis, uirtute grauitateq;, si quid aduersum ingruerit, defendatis. Vt autem rerum integer ordo seruetur, præmiaq; uirorum fortium maneant incorrupta, nec honores ambitio præripiat clandestina, id sub reuerenda consilij uestri facie statuo, ut neq; ciuilis quisquam iudex, nec militiæ rector, alio quodam præter merita suffragante ad potiorem ueniat gradum, non sine detrimento pudoris eo qui pro quolibet petere tentauerit discessuro. Hac fiducia spei maioris animatus inferior miles, dignitatum iam diu expers & præmiorum, hastis feriendo clypeos sonitu assurgens ingenti, uno propemodum ore dictis fauebat & cœptis. statimq; ne turbandæ dispositioni consultæ tempus saltem breue concederetur, pro actuarijs obsecrauere Petulantes & Celtæ, recturi quas placuisset prouincias mitterentur; quo non impetrato abiere nec offensi, nec tristes. Nocte tamen quæ declarationis Augustæ præcesserat diem, iūctioribus proximis retulerat imperator, per quietem aliquem uisum, ut formari Genius publicus solet, hæc obiurgando dixisse: Olim Iuliane uestibulum ædium tuarum obseruo latenter, augere tuam gestiens dignitatem. & aliquoties tanquam repudiatus abscessi, sed si ne nunc quidem recipior, sententia cōcordante multorum, ibo dimissus

& mœstus

Draconarius

Palatij decurio

Genius publicus

& mœstus. Id tamen retineto imo corde, quòd tecum diutius non habitabo. Hæc dum per Gallias agerent intente, truculentus rex ille Persarũ, incentiuo Antonini aduentu Craugasii duplicato, ardore obtinẽdæ Mesopotamiæ flagrãs, dum ageret cum exercitu procul Constantius armis multiplicatis & uiribus trãsmisso solenniter Tigride, oppugnandã adoritur Singaram, milite usuiq; congruis omnibus, ut existimauere qui regionibus præerãt, abunde munitã. Cuius propugnatores uiso hoste longissime, clausis ocyus portis, ingentibus animis per turres discurrebant & minas, saxa tormentaq; bellica congerẽtes, cunctisq; præstructis stabant omnes armati, multitudinem parati propellere, si mœnia subire tentasset. Aduẽtans itaq; rex, cum per optimates suos propius admissos, pacatiore colloquio flectere defensores ad suũ non potuisset arbitrium, & diem integrum dedit: & matutinæ lucis exordio, signo per flammeum erecto uexillum, circunuaditur ciuitas à quibusdam uehentibus scalas, alijs componentibus machinas, plerisq; obiectu uinearum pluteorumq; tectis, iter ad fundamenta parietum quærentibus subuertenda. Contra hæc oppidani superstantes propugnaculis celsis; lapidibus eminus telorumq; genere omni ad interiora ferocius se proripientes arcebant. & pugnabatur euentu ancipiti diebus aliquot, hincinde multis amissis & uulneratis. postremo feruente certaminum mole, & propinquante iam uespera, inter machinas plures admotus aries robustissimus, orbiculatam turrim feriebat ictibus densis; unde reseratam urbem obsidio superiore docuimus. ad quam conuersa plebe, dimicabatur artissime: facesq; cum tedis ardentibus & malleolis ad exurendum imminens malum undiq; conuolabant, nec sagittarum crebritate nec glande hincinde cessante. Vicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum recens structorum, madoreq; etiam tum infirmium. dumq; adhuc ferro certatur & ignibus, turri collapsa cum patuisset iter in urbem, nudato propugnatoribus loco, quos periculi disiecerat magnitudo, Persarum agmina undiq; ululabili clamore sublato, nullo cohibẽte cuncta oppidi membra cõpleuerũt: cæsisq; promiscue paucissimis, residui omnes mandato Saporis uiui comprehensi, ad regiones Persidis ultimas sunt asportati. Tuebantur autem hanc ciuitatem legiones duæ: Prima Flauia, primaq; Parthica, & indigenæ plures, cum auxilio equitum ilico ob repentinum malum inclusorum: qui omnes, ut dixi, uinctis manibus ducebantur, nullo iuuante nostrorum. Nisibin enim sub pellibus agens pars maior exercitus custodiebat, interuallo perquam longo discretam, alioquin nunquam labenti Singaræ, uel tẽporibus priscis quisquam ferre auxilium potuit, aquarum penuria cunctis circumarentibus locis. Et licet ad præsciscendos aduersus subitosq; motus, id munimentum opportune locauit antiquitas, dispendio tamen fuit rei Romanæ, cum defensorum iactura aliquoties interceptum. Exciso itaq; oppido, rex Nisibin prudenti consilio uitans, memor nimirum quæ sæpius ibi pertulerat, dextrum latus itineribus petit obliquis, Bezabden, quam Phænicham quoq; institutores ueteres appellarunt, ui uel promissorum dulcedine illectis defensoribus retenturus; munimentũ impendio ualidum in colle mediocriter edito positum, uergensq; in margines Tigridis, atq; ubi loca suspecta sunt & humilia duplici muro uallatum: ad cuius tutelam tres legiones sunt deputatæ, secunda Flauia, secundaq; Armeniaca, & Parthica itidem secunda, cum sagittarijs pluribus Zabdicenis, in quorum solo tunc nobis obtemperantium hoc est municipium positum. Primo igitur impetu cum agmine cataphractorum fulgentium rex ipse sublimior cæteris castrorum ambitum circumcursans, prope labra ipsa fossarum uenit audentius: petitusq; balistarum ictibus certis & sagittarum densitate, opertura armorum in modum testudinis contextorum abscessit innoxius. Ita tamen tum sequestrata, caduceatoribus missis ex more clausos blandius hortabatur, ut uitæ speiq; consulturi obsidium deditione soluerent opportuna, reseratisq; portis egressi supplices, uictori gentium semet offerrent. quibus adire propius ausis defensores mœnium ideo pepercerunt, quòd cohærenter sibi iunctos duxerant ijsdem notos ingenuos Singaræ captos. Eorum enim miseratione telum nemo contorsit, nec super pace respondit. Deinde datis inducijs diei totius & noctis, ante alterius lucis initium Persarum populus omnis adortus auide uallum, acriterq; minans ac fremens, ubi ad ipsa mœnia confidenter accessit, instabat ui magna resisten

Flammeũ uexillum signum belli

Caduceatores

gna resistentibus oppidanis. quare sauciabantur plerique Parthorum, quòd pars scalas uehentes, alij opponentes uimineas crates, ueluti cæci pergebant introrsus, nec nostris innocuis. Sagittarum enim nymbi crebrius uolitantes, stantes confertius persorabant partibusque post solis occasum æqua iactura digressis, appetente postridie luce, ardentius multo quàm antea pugnabatur, hincinde cõcinentibus tubis: nec minores strages utrobique uisæ sunt, ambobus obstinatissime colluctatis. Verum secuto die otio cõmuni assensu post ærumnas multiplices attributo, cum magnus terror circũsisteret muros, Persæque paria formidarent, Christianæ legis antistes exire se uelle gestibus ostendebat & nutu: acceptaque fide, quòd redire permitteretur incolumis, usque ad tentoria regis accessit. ubi data copia dicendi quæ uellet, suadebat placido sermone discedere Persas ad sua, post communes partis utriusque luctus formidari etiam maiores affirmans, forsitan aduenturos. Sed perstabat incassum hæc multaque similia disserendo, efferata uesania regis obstante, non ante castrorum excidium digredi pertinaciter adiurantis. Perstrinxit tamen suspicio quædam episcopum, uana ut opinor, licet asseueratione uulgata multorum, quòd clandestino colloquio Saporem docuerat, quæ mœnium appeteret membra, ut fragilia intrinsecus & inualida. Hocque exinde uerisimile uisum est, quòd postea intuta loca carieque nutantia cũ exultatione magna, uelut regentibus pene tralium callidis, cõtemplabiliter machinæ feriebant hostiles. Et quanquam angusti calles difficiliorẽ aditum dabant ad muros, aptatique arietes ægre promouebant manualium saxorum sagittarũque metu arcẽte, nec balistæ tamen cessauere nec scorpiones, illæ tela torquentes, hi lapides crebros, qualique simul ardentes pice & bitumine illiti: quorum assiduitate per procliue labentium machinę hęrebant, uelut altis radicibus fixæ, easque malleoli & faces iactę destinatius exurebant. Sed cum hæc ita essent, caderentque altrinsecus multi, ardebant magis oppugnatores naturali situ & ingenti opere munitũ oppidum ante brumale sidus excindere, rabiem regis nõ antè sedari credentes. Quo circa nec multa cruoris effusio, nec cõfixi mortiferis uulneribus plurimi cęteros ab audacia parili reuocabãt. Sed diu cũ exitio decernentes, postremo periculis obiectauere semet abruptis: & agitantes arietes denso saxorum pondere molarium, fomentisque ignium uarijs ire protinus uetabantur. Verum unus aries residuis celsior, humectis taurinis opertus exuuijs, ideoque minus casus flammeos pertimescens aut tela, antegressus omnes repsit nisibus magnis ad murum: uastoque acumine coagmenta lapidum fodiens, turrim laxatam euertit. qua sonitu lapsa ingenti, superstantes quoque repentina ruina deiecti, diffractique uel obruti, mortibus interiere diuersis, & insperatis inuentoque tutiore ascensu armata irruit multitudo. trepidis deinde superatorum auribus ululantium undique Persarum intonante fragore, artius prælium intra muros exarsit, hostium nostrorum cateruis certãtibus cominus, cum confertis inter se corporibus, hincindeque stricto mucrone nulli occurrẽtium parceretur: magna denique mole ancipiti diu exitio renitentes obiessi, postremo plebis immensæ ponderib. effusæ disiecti sunt. & post hæc iratorum hostium gladij, quicquid inueniri poterat concidebant, abreptique sinibus matrum paruuli, ipsæ quoque matres trucidabantur, nullo quid ageret respectante. Interea tamen funesta gens rapiendi cupidior, onusta spoliorũ genere omni, captiuorũque examen maximum ducens, tentoria repetiuit exultans. Rex tamen gaudio insolenti elatus, diuque desiderio capiendæ Phœnicæ flagrans munimenti perquàm tẽpestiui, non antè discessit quàm labefactata murorũ parte reparata firmissime, alimentisque affatim conditis, armatos ibi locaret insigneis origine, bellique artibus claros. Verebatur enim, quod accidit, ne amissionem castrorũ ingentium ferentes ægre Romani, ad eadem obsidenda uiribus magnis accingerentur. Latius se proinde iactãs, additaque spe quicquid aggredi posset adipiscendi, interceptis castellis alijs uilioribus, Virtam adoriri disposuit, munimentum ualde uetustum, ut ædificatum credatur à Macedone Alexandro, in extremo quidem Mesopotamiæ situm, sed muris uelut sinuosis circundatum & cornutis, instructioneque uaria inaccessum. Quod cum omni tentaret arte, nunc pollicitationibus defensores alliciens, nunc pœnas cruciabiles minitans, aliquoties struere aggeres parans, obsidionalesque mouẽs machinas, multis acceptis uulneribus, quàm illatis, omisso uano incœpto tandem abscessit. Hæc eo anno inter Tigrim gesta sunt, & Euphraten.

Antistes Christianæ legis ad regem

Quæ cum frequentibus nuntijs didicisset Constantius, metuens expeditiones Parthicas, hyemem apud Cõstantinopolim agens, impensiore cura limitem instruebat cum omni apparatu bellorum. arma quoq; & tyrocinia cogens, legionesq; augens iuuentutis ualidæ supplemẽtis, quarũ statariæ pugnæ per orientales sæpius emicuere procinctus, auxilia super his Scytharum poscebat mercede uel gratia, ut adulto uere profectus è Thracijs loca suspecta protinus occuparet. Inter quæ Iulianus apud Parisios hybernis locatis, summa cœptorum quorsum euaderet pertimescens, erat anxius, nusq; assensurum Constantium factis multa uoluendo considerans, apud quem sordebat ut infimus & contemptus. Circumspectis itaq; trepidis rerum nouarum exordijs, legatos ad eum mittere statuit gesta docturos, eisq; concinentes literas dedit, quid factum sit, quidue fieri oporteat deinceps monens apertius & demonstrans. quanquam eum hæc dudum cõperisse opinabatur, relatu Decentij olim reuersi, & cubiculariorum recens de Gallijs regressorum, qui ad Cęsarem aliqua portauere solennia. Et quanquam non repugnanter, tamen nec arrogantibus uerbis quicquam scripsit, ne uideretur subito declinasse. Erat autẽ literarum sensus huiusmodi: Ego quidem propositi mei fidem, nõ minus moribus q̃ fœderũ pactis, quoad fuit, unum semper atq; idem sentiens conseruaui, ut effectu multiplici claruit euidenter. Iamq; inde ut me creatũ Cæsarẽ pugnarum horrendis fragoribus obiecisti, potestate delata contentus, currentium ex uoto prosperitatum nuncijs crebris, ut apparitor fidus, tuas aures impleui, nihil usquam periculis meis assignans, cum documentis assiduis constet diffusis permixtisq; passim Germanis, in laboribus mesemper uisum omniũ primum, in refectione postremum. sed bona tua uenia dixerim, si quid nouatum est nunc, ut ęstimas, in multis bellis & asperis ætatem sine fructu conterens miles, olim decretum impleuit fremens, secundiq; impatiens loci rectorem, cum nullas sibi uices à Cæsare diuturni sudoris & uictoriarum frequentium rependi posse contemplaretur. cuius iracundiæ, nec dignitatum augmenta nec annuum merentis stipendium, id quoq; inopinum accessit: quòd ad partes orbis eoi postremas uenire iussi, homines assueti glacialibus terris, separandiq; liberis & coniugibus egẽtes trahebanť & nudi. Vnde solito sæuius efferati nocte in unum collecti palatium obsedere, Augustum Iulianum uocibus magnis appellantes & crebris. cohorrui, fateor, & secessi: amandatusq; dum potui, salutem mussatione quæritabam & latebris. Cumq; nullæ darentur induciæ, libero pectoris muro, ut ita dixerim, septus, progressus ante conspectum omnium steti, molliri posse tumultum autoritate ratus, uel sermonibus blandis. exarsere mirum in modũ, eousq; prouecti, ut quoniam precibus uincere pertinaciam conabar, instanter mortem contiguis assultibus intentarent. Victus deniq;, mecumq; ipse contestans, quòd alter confosso me forsitan libens declarabitur princeps, assensus sum, uim lenire sperans armatam. Gestorum hic textus est, quem mente quæso accipito placida. Nec actum quicquam secus existimes, uel susurrantes perniciosa malignos admittas, ad compendia sua excitare secessiones principum assuetos: sed adulatione uitiorum altrice depulsa, excellentissimam uirtutum omnium aduerte iustitiam: & conditionũ æquitatem, quam propono, bona fide suscipito, cum animo disputãs, hęc Romano statui prodesse, nobisq; qui charitate sanguinis, & fortunæ superioris culmine sociamur. Ignosce enim, quæ cum ratione poscuntur, non tam fieri cupio, quàm à te utilia probari & recta: auide tua præcepta deinde quoq; suscepturus, quæ necesse sit fieri. In cõpendium redigam breue: equos præbebo curules Hispanos, & miscendos Gentilibus atq; Scutarijs adolescẽtes lectos, quosdam cis Rhenum editam barbarorum progeniẽ, uel certe ex deditińs qui ad nostra desciscũt. & hæc adusq; exitum uitæ me spondeo, nõ modo grato animo, uerum cupido quoq; facturum. præfectos prætorio, æquitate & meritis notos, tua nobis dabit clementia: residuos ordinarios iudices, militiæq; moderatores promouendos arbitrio meo concedi est consentaneum, itidemq; stipatores. Stultum enim cum ante caueri possit ne fiat, ad latus imperatoris adsciscí, quorum mores ignorãtur & uoluntates. Hoc sane sine ulla dubitatione firmauerim: tyrones ad peregrina & lõginqua Galli mittere, diuturna perturbatione casibusq; uexati grauissimis, nec sponte sua poterunt nec coacti, ne consumpta penitus iuuentute affligantur, præterita recordantes ita desperatione pereunt

Literæ Iuliani

impendentium. nec Parthicis gentibus opponenda auxilia hinc acciri cõueniet, cum adhuc nec barbarici sint impetus interclusi,& (si dici quod uerũ est pateris) hæ prouinciæ malis iactatæ continuis, externis indigeant adiumẽtis & fortibus. Hæc hortando, ut æstimo, salutariter scripsi poscens & rogans. Scio em̃, scio, ne quid sublatius dicam cum imperio congruens, quas rerum acerbitates iam conclamatas & perditas concordia uicissim sibi cedentium principum, meliorẽ reuocauit in statum: cum appareat maiorum exemplo nostrorũ, moderatores hæc & similia cogitantes, fortunate beateq; uiuendi reperire quodammodo uiam, & ultimo tẽpori posteritatiq; iucũdam sui memoriam commendare. His literis iunctas secretiores alias Constantio offerendas clanculo misit, obiurgatorias & mordaces: quarũ seriem nec scrutari licuit, nec si licuisset, proferre decebat in publicum. Ad id munus implendũ electi sunt uiri graues, Pentadius officiorum magister, & Eutherius cubiculi tunc præpositus, post oblatas literas relaturi nullo suppresso quæ uiderunt, & super ordine futurorum fidenter acturi. Auxerat inter hæc ceptorum inuidiam Florentij fuga præfecti: qui uelut præsagiens concitandos motus ob militem ut sermone tenus iactabatur accitum, consulto discesserat Viennam, alimentariæ rei gratia diuelli causatus à Cæsare, quem sæpe tractatũ asperius formidabat. Dein cum cõperisset eum ad Augustum culmen euectum, exigua ac prope nulla uiuendi spe uersus in metum, ut longe disiunctus malis se quæ suspicabatur exemit: & necessitudine omni relicta digressus uenit ad Cõstantium itineribus lentis: utq; se nulli obnoxium culpę monstraret, Iulianũ ut perduellẽ multis criminibus appetebat. Cuius post abitum bene Iulianus cogitans & prudenter, sciriq; uolens quòd pręsenti pepercisset, charitates eius cum re familiari intacta publico cursus usu permisso ad orientem redire tutius imperauit. nec minore studio secuti legati hæc secum ferentes quæ prædiximus, intentiq; ad uiandum, cum uenirent ad iudices celsiores, oblique tenebantur: morasq; per Italiam & Illyricũ perpessi diuturnas & graues, tãdem trans fretati Bosphorum, itineribusq; lentis progressi apud Cæsaream Cappadociæ etiam tum degentẽ inuenere Constantium, Mazacam antehac nominatam, opportunam urbem & celebrem, sub Argei montis pedibus sitam. Qui intromissi, data potestate offerunt scripta. Hisq; recitatis, ultra modum solitæ indignationis excanduit imperator. & misq; oculis eos aduersq; metum contuens mortis, egredi iussit, nihil post hæc percontatus uel audire perpessus: perculsus tamen ardenter contatione stringebatur ambigua, utrum in Persas, an contra Iulianum moueri iuberet acies quibus fidebat: hæsitansq; diu perpensis consilijs, flexus est quorundam sententia utilia suadentium, & iter orientem uersus edixit. Statim tamẽ & legatos absoluit, & Leonam quæstorẽ suum in Gallias cum literis datis ad Iulianum pergere celeri statuit gradu, nihil nouatorum se asserens suscepisse, sed eum (si saluti suæ proximorumq; consulit) tumenti flatu deposito, intra Cæsaris se potestatẽ cõtinere præcipiẽs. Vtq; id facile formido intentatorũ efficeret, uelut magnis uiribus fretus, in locum Florẽtij præfectũ prætorio Nebridium tum quæstorem eiusdem Cæsaris promouerat, & Felicem notariũ officiorum magistrum, & quosdam alios. Gumoharium enim successorẽ Lupicini, anteq; sciretur huiusmodi quicquam, magistrũ prouexit armorum. Ingressus itaq; Parisios Leonas, susceptus ut honoratus & prudẽs, postridie principi progresso in campum cum multitudine armata pariter & plebeia, quam de industria cõuocarat, è tribunali ut emineret altius superstanti, scripta iubetur offerre. Replicatoq; uolumine edicti quod missum est, & legi ab exordio cœpto, cum uẽtum fuisset ad locum, id continentẽ quòd gesta omnia Cõstantius improbans, Cæsaris potestatẽ sufficere Iuliano censebat, exclamabat undiq; uocũ terribilium sonus: Auguste Iuliane, ut prouincialis & miles, & reip. decreuit autoritas: recreatæ quidẽ, sed adhuc metuentis rediuiuos barbarorum excursus. Quibus auditis Leonas, cum Iuliani literis hæc eadem indicantibus reuertit incolumis: solusq; admissus est ad præfecturã Nebridius: id enim Cæsar quoq; scribens ex sententia sua fore aperte pręd ixit. Magistrũ enim officiorum iampridem ipse Anatolium ordinauit, libellis antea respondentẽ, & quosdam alios, ut sibi utile uidebatur & tutum. Et quoniam, cum hæc ita procederent, timebat Lupicinus, licet absens, agensq; etiã tum apud Britannos, homo superbæ mentis & turgidus: eratq; suspicio, quòd si hæc trans mare didicisset

[Margin notes: Officiorum magister; Res alimẽtaria; Cæsarea]

dicisset, nouarum rerum materias excitaret: notarius Bononiam mittitur, obseruaturus solicite ne quisquam fretum oceani transiere permitteretur. Quo uetito, reuersus Lupicinus antequam horum quicquam sciret, nullas ciere potuit turbas. Iulianus tamen iam celsiore fortuna militisq́ fiducia lætior, ne intepesceret, néue ut remissus argueretur & deses, legatis ad Constantium missis, in limitem Germaniæ secundæ est egressus: omniq́ apparatu quem flagitabat instans negocium, communitus, Obtricensi Mosæ oppido propinquabat. Rheno deinde transmisso, regionem subito perua sit Francorum, quos Atthuarios uocant, inquietorum hominum licentius etiam tum percursantium extima Galliarum. quos adortus subito nihil metuentes hostile, nimiumq́ securos, quòd scruposa uiarum difficultate arcente, nullū ad suos pagos introisse meminerant principem, superauit negocio leui: captisq́ plurimis & occisis, orantibus alijs, qui superfuere, pacem ex arbitrio dedit, hoc prodesse possessoribus finitimis arbitratus. unde reuersus pari celeritate per flumen, præsidiaq́ limitis explorans diligenter & corrigens, adusq́ Rauracos uenit: locisq́ recuperatis, quæ olim barbari intercepta retinebāt ut propria, ijsdemq́ pleniore cura firmatis, per Besantionē Viennam hyematurus abscessit. Hic per Gallias erat ordo gestorū. Quæ dum ita prospere succedunt & caute, Constantius accitum Arsacen Armeniæ regem, summaq́ liberalitate susceptum, pręmonebat & hortabatur, ut nobis amicus esse perseueraret & fidus: audiebat enim sæpius eum tentatum à rege Persarū fallacijs, & minis & dolis, ut Romanorum societate posthabita, suis rationibus iungeretᷓ. Qui crebro adiurās animam prius posse amittere, quàm sententiā, muneratus cum comitibus quos duxerat redijt ad regnū, nihil ausus temerare postea promissorū, obligatus gratiarū multiplici nexu Constantio: inter quas illud potius excellebat, q Olympiada Ablabij filiam præfecti quondā prætorio, ei copulauerat coniugē, sponsam fratris sui Constantis. quo dimisso à Cappadocia ipse per Melitinā minoris Armeniæ oppidū, & Lacotena, & Samosata trāsmisso Euphrate Aedessam uenit. ibiq́ dum agmina undiq́ cōuenientiū militū, & rei cibariæ abundantes copias opperitē diu moratus, post æquinoctiū egreditur autumnale, Amidam petens. Cuius cum prope uenisset mœnia, fauillis oppleta collustrans flebat cū gemitu, reputans quales miserāda ciuitas pertulerat clades. ibi tunc forte Vrsulus præsens, qui ærariū tuebatur, dolore percitus exclamauit: En quibus animis urbes à milite defenduntur, cui ut abundare stipendiū posit, imperij opes iam fatiscūt. Quod dictum ita amarū militaris multitudo postea apud Chalcedona recordata, ad eius exitium cōsurrexit. Exinde cuneis consertis incedens, cū Bezabden aduentaret, fixis tentorijs, uallo fossarūq́ altitudine circūseptis, obequitans castrorū ambitum longius, docebatur relatione multorum instaurata esse firmius loca, quæ antehac iniuria corruperat uetustatis. & ne quid omitteret quod ante feruorē certaminū erat necessario præstruendū, uiris prudentibus missis conditione posita dupla, cogebat mœnium defensores redire ad suos, alienis sine cruore concessis, aut in ditionē uenire Romanā dignitatibus augendos & præmijs. atq cum illi destinatione natiua reniterentur ut clare nati, periculisq́ & laboribus in cuncta obsidioni congrua parabantur. Densis itaq́ ordinibus tum tubarum incitamentis latera oppidi cuncta adortus, alacris miles legionibus in testudines uarias cōglobatis, paulatim tutò progrediens, subruere mœnia conabatur: & quia telorum omne genus in subeuntes effundebatur, nexu clypeorū soluto discessum est, in receptū canentibus signis. Laxatis deinde ad diem unū animis, tertia luce curiosius tecti elatis passim clamoribus ascensus undiq́ tentabant. Et licet defensores obtentis cilicijs ne conspicerenᷓ ab hostibus, latebant intrinsecus, tamen quoties flagitabat necessitas, lacertos fortiter exertantes, lapidibus subiectos incessebant & telis. & uimineę crates cum procederent confidenter, essentq́ parietibus contiguæ, dolia desuper cadebant, molæ, & columnarum fragmenta: quorum ponderibus nimijs obruebantur pugnatores, hiatuq́ uiolento disiectis operimētis cum periculis ultimis euadebant. Decimo itaq́ postq́ oppugnari cœptū est die, cum spes nostrorū inferior cuncta mœrore cōpleret, transferri placuerat molem arietis magnam, quam Persæ quondam Antiochia pulsibus eius excisa relatam reliquerant apud Carras: quæ subito uisa, aptataq́ fabrerrime, clausorū hebetauerat mentes adusq́ deditionis remedia

Germania secunda

Superat Francos Iulianus

Res cibaria

penè prolapsas, ni resumptis uiribus opponenda minaci machinæ præparassent. nec temeritas post hæc cessauerat, nec consiliũ. namq; dum instrueretur aries uetustus, & dissolutus ut facile ueheretur, omni arte omniq; uiriũ nixu, & propugnatorũ ui & firmitudine summa defensabantur tormenta. nihilominus & lapidũ crebritas atq; fundarum ex utraq; parte plurimos cõsumebant, & aggerum moles incrementis celeribus consurgebant: acriorq; indies adolescebat obsidio, multis nostrorũ idcirco cadentibus quòd decernentes sub imperatoris cõspectu spe præmiorũ, ut possint facile qui essent agnosci nudantes galeis capita, sagittariorũ hostilium peritia fundebantur. Proin dies & noctes intenti uigilijs, cautiores stantes utrobiq; faciebant. & Persæ aggerum altitudine iam in sublime porrecta, machinasq; ingẽtis horrore perculsi, quã minores quoq; sequebãtur, omnes exurere ui maxima nitebant : & assidue malleolos atq; incẽdiaria tela torquentes laborabant incassum: ea re quòd humectis scortis & centonibus erant opertæ materiæ plures, aliæ unctæ alumine diligenter, ut ignis per eas laberetur innoxius. Verum has admouẽtes fortitudine magna Romani licet difficile defensabant tamen, & cupiditate potiundi oppidi, ne prompta quidẽ pericula contẽnebant : & contrà propugnatores cum iam discussurus turrim oppositam aries maximus aduentaret,

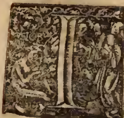
Forma arietis prominentẽ eius ferream frontem, quæ reuera formam effingit arietis, arte subtili illaqueatam altrinsecus lacinijs retinuere longis, ne retrogradiens resumeret uires, neue ferire muros assultibus densis contẽplabiliter posset, fundentes quoq; feruentissimã pi cem. & diu promotæ machinæ stabant, saxa muralia perferẽtes, & tela. Iamq; aggerib. cumulatius excitatis, defensores ni uigilassent exitium adfore iam sperantes, in audaciam ruere præcipitẽ: & repentino decursu portis effusi, primosq; adorti nostrorũ, faces sitellasq; ferreas onustas ignibus in arietem magnis uiribus iaciebant. Verũ post ambiguam prælij uirtutẽ plurimi nihil impetrato intra mœnia repellunt: moxq; ex aggerib. quos erexerant Romani, ijdem Persæ propugnaculis insistentes sagittis incessebant, & fundis telisq; igniferis: quæ per tegumenta turrium uolitantia, paratis qui restinguerent, plerunq; irrita labebant. Cumq; pauciores utrobiq; fierẽt bellatores, & Persæ trucidarentur ad ultima, ni potior ratio succurrisset, impensiore opera procursus tentabat ex castris: & eruptione subita multitudinis facta, inter armatos qui portabãt ignes ampliores prioribus ordinati, iaciebant corbes in materias ferreos plenos flãmarũ, & farmenta, aliaq; ad ignes concipiendos aptissima. Et quia conspectũ abstulerant fumi nigerrimæ nubes, classico excitante, in pugnã, legiones procinctæ celeri gradu uenerũt: & subcrescẽte paulatim ardore bellandi, cum uentum fuisset ad manus, repente machinæ omes effusis ignibus urebant, præter maiorẽ: quam direptis restibus, quibus è muro iactis implicabat, uirorũ fortium acrior nisus ægre semiustã extraxit. At ubi nocturnæ tenebræ finem prælijs attulerunt, nõ in longũ miles quieuit: cibo enim exiguo refectus & somno, rectorum monitu excitus munitiones longe à muro dimouit, dimicare succinctius parãs per sublimes aggestus, qui iam cõsummati muris altius imminebãt. utq; facile defensores mœnibus pellerent, in ipsis aggerũ summitatib. binę sunt locatę balistę, quarum metu ne prospicere quidẽ posse hostium quisq; crederet. His satis prouisis prope ipsum crepusculum triplex acies nostrorũ instructa, tonisq; galearũ minacius nutans, scalas uehentibus multis impetũ conabat in muros. iamq; resultantibus armis & tubis, uno pariq; ardore hinc inde pugnabat audaci cõflictu: latiusq; sese pandente, Romani cum Persas occultari uiderent pauore impositorũ aggeribus tormentorum, pulsabant turrim ariete: & cũ ligonibus & dolabris & uectibus scalisq; appropinquabãt: utrinq; conuolante missiliũ crebritate. affligtabãt tamen multo uehementius Persas ictus uarij balistarũ, tanq; per transennã à cliuis structilib. decurrentes. unde fortunas suas sitas in extremo iam cogitantes, destinatã ruebant in mortem. & partiti munera dimicandi inter necessitatis articulos, relictis qui mœnia tuerentur, reserata latenter postica strictis gladijs ualida manus erupit, ponè sequentibus alijs qui flãmas occulte portabant. Dumq; Romani nunc instant cedentibus, nunc ultro incessentes excipiunt, qui uehebant foculos repentes incuruí prunas unius aggesti inserere iuncturis, ramis arborũ diuersarũ, & iunco, & manipulis constructi cannarũ: qui conceptis incendiorum aridis nutrimentis iam cremabant, militibus cum intactis tormentis

exinde periculose digressis. Vt uero certaminibus finē uespera dedit, partesq; discessere runt ad otium breue, imperator in uaria sese consilia diducens & uersans, cum excidio Phænichæ diutius imminere necessariæ rationes urgerēt, quod munimentū uelut insolubile claustrum hostium excursibus erat obiectū, & serum repelleret tempus, certaturus leuiter ibi statuit immorari, alimentis destituēdos forsitan cedere existimans Persas: quod secus atq; rebatur euenit. Cum enim remissius pugnaretur, humēte cœlo undantes nubes cum tenebris aduenere minacibus: assiduisq; imbribus ita immaduerat solum, ut luti glutinosa mollities per eas regiones pinguissimi cespitis oīa perturbaret, & super his iugi fragore tonitrua fulguraq; mentes hominum pauidas perterrebant. Accedebāt arcus cœlestis cōspectus assidui: quæ species unde ita figurari soleat, expositio de reb. ostēdet: Halitus terræ calidiores & humoris spiramina cōglobata in nubes, exindeq; disiecta in aspergines paruas, ac radiorum fusione splendida facta, supinantur, uolubiliter contra ipsum igneum orbem, irimq; conformant: ideoq; spatioso curuamine sinuosam: quod in nostro panditur mundo, quem sphæræ dimidiæ parti rationes physicæ superponunt. cuius species quantum mortalis oculus contuetur, prima lutea uisitur, secunda flauescens uel fulua, punicea tertia, quarta purpurea, postrema ceruleo concreta & uiridi. hac autem mixta pulchritudine temperatur ideo, ut terrenę existimant mentes, quod prima eius pars dilutior cernitur, aeri concolor circumfuso: sequēs fulua, id est paulo excitatior quàm lutea: punicea tertia, quod solis obnoxia claritudini receptatione spiritus fulgores eius purissimos è regione deflorat. quarta ideo purpurat, quòd intermicāte asperginum densitate per quas oritur, radiorum splendorem conspuens, ostendit aspectum flammeo propiorem: qui color quanto magis diffunditur, cōcedit in cerulum & uirentem. Arbitrātur alij tunc iridis formam rebus apparere mundanis, cum altius dilatæ nubi crassæ radij solis infusi lucem iniecerint liquidam: quæ non reperiens exitū in se conglobata nimio splendescit attritu: & proximos quidem albo colores à sole sublimiore decerpit: subuirides uero à nubis similitudine superiectæ, ut in mari solet usu uenire, ubi candidæ sunt undæ quæ littoribus illiduntur, interiores sine ulla concretione ceruleæ. Et quoniam indicium est permutationis auræ (ut diximus) à sudore aere nubium concitans globos, aut contra ex concreto immutans in serenam lætitiam cælum: ideo apud poetas legimus sæpe Irim de cælo mitti, cum præsentium rerum fit status mutatio. Suppetūt aliæ multæ opiniones & uariæ, quas dinumerare nunc est superuacuum, narratione redire unde digressa est festinante. His ac talibus imperator inter spem metūq; iactabatur, ingrauescēte hyemis magnitudine, suspectisq; per auios tractus insidijs: inter quę etiam tumultū exasperati militis uerebatur. super his urebat eius anxiam mentē, quòd uelut patefacta ianua diuitis domus, irritus propositi reuerteret. Quas ob res omisso uano incepto, hyematurus Antiochiæ redit in Syriam, ærumnosam perpessus æstatem & atrocem, diuq; deflendam. euenerat enim hoc, quasi fatali constellatione ita regente diuersos euentus, ut ipsum Constantium dimicantem cum Persis fortuna semper sequeretur afflictior: unde uincere saltem per duces optabat: quod aliquoties meminimus contigisse.

De coloribus arcus

Cur apud poetas iris nuntiat

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VICESIMVSPRIMVS

NTERCLVSO hac bellorū difficili sorte Constantio trans flumen Euphraten, Iulianus agens apud Viennam, formandis in futura consilijs dies impendebat & noctes, quantum opes patiebantur angustæ, altius semet attollens: semperq; ambigens utrum Constantium modis omnibus alliceret in concordiam, an terroris incutiendi gratia lacesseret prior: quæ solicite reputans, utrunq; formidabat, & amicum cruentum, & in ærumnis ciuilibus sæpe uictorem. maximeq; Galli fratris exemplum mentem eius anxiam suspēdebat, quem inertia mixtæq; periurijs fraudes prodidere quorundā. Erigebat

gebat tamen aliquoties animum ad multa & urgẽtia, tutiſsimum ratus inimicum ſe ex confeſſo monſtrare ei, cuius ex præteritis motus coniectabat ut prudens, ni per amicitias fictas inſidijs falleretur occultis. Paruit igitur auditis quæ per Leonã Conſtantius ſcripſerat: nulloq; arbitrio eius promotorum ſuſcepto præter Nebridium, quinquẽnalia Auguſtus iam edidit, & ambitioſo diademate utebatur lapidum fulgore diſtincto: cum inter exordia principatus aſſumpta uili corona circundaretur xyſtarchæ ſimilis purpurato. Inter quæ Helenæ coniugis defunctæ ſuprema miſerat Romam, in ſuburbano uiæ Nomentanæ condenda, ubi uxor quoq; Galli quondam ſoror eius ſepulta eſt Conſtantina. Accidebat autem, incendebatq; eius cupiditatem pacatis iam Gallis inceſſere ultro Conſtantium: conijciens eum per uaticinandi præſagia multa, quæ callebat, & ſomnia, ẽ uita protinus exceſſurum. Et quoniam erudito & ſtudioſo cognitionum omnium principi, maleuoli prænoſcendi futura prauas artes aſsignãt, aduertendum eſt breuiter, unde ſapienti uiro hoc quoq; accidere poterit doctrinæ genus haud

Spiritus elementorum leue. Elementorum omnium ſpiritus, utpote perennium corporum, præſentienti motu ſemper & ubiq; uigens, ex his quæ per diſciplinas uarias affectamus, participat nobiſcũ munera diuinãdi: & ſubſtantiales poteſtates ritu diuerſo placatæ, uelut ex perpetuis fontium uenis uaticina mortalitati ſuppeditant uerba, quibus numen præeſſe dicitur Themidis: quam ex eo quòd fixa fatali lege decreta præſcire fas ſit in poſterũ, quæ tethimena ſermo Græcus appellat, ita cognominatã, in cubili ſolioq; Iouis uigoris uiuifici theologi ueteres collocarunt. Auguria & auſpicia nõ uolucrũ arbitrio futura neſcientium colliguntur (nec enim hoc uel inſipiens quiſquã diceret) ſed uolatus auium dirigit deus: ut roſtrum ſonans, aut præteruolans pinna turbido meatu uel leni futura præmonſtret. Amat enim benignitas numinis, ſeu quòd merentur homines, ſeu quòd tangitur eorum affectione, his quoq; artibus prodere quę impendent. Extis item pecudum attenti fatidicis, in ſpecies conuerti ſuetis innumeras, accidentia ſciũt. Cuius diſci-

Tages plinæ Tages nomine quidã mõſtrator (ut fabulantur) in Hetruriæ partibus emerſiſſe ſubito uiſus è terra. Aperiunt nunc quoq; uentura cum ęſtuant hominũ corda, ſed lo-

Sol mens mundi quuntur diuina. Sol enim (ut aiunt phyſici) mens mundi, noſtras mentes ex ſeſe uelut ſcintillas diffunditans, cum eas incenderit uehemẽtius, futuri conſcias reddit. Vnde Sibyllæ crebro ſe dicunt ardere, torrente ui magna flammarũ. Multa ſignificãt ſuper his crepitus uocum, & occurrẽtia ſigna, tonitrua quinetiã & fulgura & fulmina, itidemq; ſiderum ſulci. Somniorũ autem rara fides, & indubitabilis foret, ni ratiocinantes cõiectura fallerentur. Interdumq; ut Ariſtoteles affirmat, infixa ſunt & ſtabilia: cum animantis altius quieſcentis ocularis pupilla neutrobi inclinata rectiſsime cernit. & quia uanities aliquoties plebeia ſtrepit, hæc imperite muſſando, ſi eſſet præſentiendi notitia quædam, cur ille ſe caſurum in bello, uel alius hoc ſe paſſurũ ignorauit aut illud: ſufficit dici, quod & grammaticus locutus interdum eſt barbare, & abſurde cecinit muſicus, & ignorauit remedium medicus: & non ideo nec grammatica, nec muſica, nec medicina ſubſiſtit. Vnde præclare hoc quoq;, ut alia, Tullius: ſigna oſtenduntur ait à dijs rerum futurarum: in his ſi quis errauerit, non deorum natura, ſed hominum coniectura peccauit. Ne igitur extra calcem, quod dicitur, ſermo decurrens lecturo faſtidium ſe-

Iuliani oſtenta rat, ad explicanda proſpecta reuertamur. Cum apud Pariſios adhuc Cæſar Iulianus quatiens ſcutum uarijs motibus exerceretur in campo, axiculis quĩs orbis erat compaginatus in uanũ excuſsis, anſa remanſerat ſola: quam retinens ualida manu ſtringebat. territisq; ut omine diro præſentibus cunctis, nemo, inquit, uereaẽ: habeo firmiter, quod tenebã. Item cum apud Viennam poſtea quieſceret ſobrius, hora media noctis imago quædã uiſa ſplendidior, hos ei uerſus heroos modo non uigilanti aperte dixit, eadem ſæpius replicando, quibus fretus nihil aſperum ſibi ſupereſſe exiſtimabat,

Ζεὺς ὅταν ἐκ πλατὺ τέρμα μόλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο,
παρθενικῆς δὲ κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέμπτῃ
εἴκοσι, βασιλεὺς κωνσάντιος ἀσίδος αἴης
τέρμα φίλου βιοτοῦ στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει.

Agebat itaq; nihil interim de ſtatu rerum præſentium mutans, ſed animo tranquillo & quieto incidentia cuncta diſponens, paulatimq; ſeſe corroborans, ut dignitatis augmento

gmento uirium quoq; congruerent incrementa. utq; omnes nullo impediente ad sui fauorem illiceret, adhærere cultui Christiano fingebat, à quo iam pridem occulte desciuerat, arcanorū participibus paucis aruspicinæ augurijsq; intentus, & cæteris quæ deorum semper fecere cultores. Et ut hæc interim celarentur, feriarum die quem celebrantes mense Ianuario Christiani Epiphaniam dictitant, progressus in eorum ecclesiam solenniter numine orato discessit. Dum hæc ita aguntur, propinquante iam uere, nuncio percitus inopino, ad tristitiam uersus est & mœrorem. Didicit enim Alemannos à pago Vadomarij exorsos, unde nihil post ictum fœdus sperabatur incommodum, uastare confines Retijs tractus: nihilq; sinere intentatum manus prædatorias fusius discurrentes. Quod ne dissimulatum rediuiuas bellorum materias excitaret, Libinonem quendam comitem cum Celtis & Petulantibus misit hyemantibus secum, negocium ut poscebat ratio correcturum. Qui cum mature prope oppidum Sanctionem uenisset, longe uisus à barbaris, qui iam certamina meditantes sese per ualles abdiderant: hortatusq; milites licet numero impares, cupidine tamen pugnandi uehementius irritatos, aggreditur inconsulte Germanos: interq; dimicandi exordia ipse concidit omnium primus. cuius interitu erecta barbarorū fiducia, Romanisq; ad ducis uindictam accensis, certamen committitur obstinatum: & urgente magnitudinis mole disiecti sunt nostri, occisis paucis, & uulneratis. Cum hoc Vadomario, & Gundomado eius fratre itidem rege, Constantius (ut iam relatum est) firmauerat pacem. Post quæ mortuo Gundomado, hunc sibi fore existimans fidum, secretorūq; taciturnum executorē, fecialē mandauerat, si famæ solius admittenda est fides: scribebatq; ut tanquā rupto concordię pacto, subinde collimitia sibi uicina uexaret: quo Iulianus Collimitium
id metuēs, nusquam à tutela discederet Galliarū. quibus ut dignum est credere obtemperans Vadomarius hæc & similia perpetrabat, ad perstringendū fallendumq; miris modis ab ætatis primitijs callens, ut postea quoq; ducatum per Phœnicen regēs ostendit. Sed re ipsa conuictus abstinuit. Capto enim à stationarijs militibus notario, quem miserat ad Constantiū, scrutatoq; si quid portaret, epistola eius reperta est: in qua præter alia multa id quoq; scripserat: Cæsar tuus disciplinam non habet. Iulianum autem adsidue per literas dominū & Augustum appellabat & deum. Hæc ut erant periculosa & dubia Iulianus in exitiale malū eruptura considerans, in unum omni cogitatione intenta, ui incautū rapere festinabat, ut securitatē suam prouinciarūq; locaret in tuto, & inijt consiliū tale. Philagriū notarium, orientis postea comitē, ad eas miserat partes; cuius prudentiæ fidebat olim sibi cõpertæ: eiq; inter multa, quæ pro captu instantium rerum erat acturus, signatā quoq; chartulā tradidit, mandauitq;, ne aperiret uel recitaret, nisi Vadomario uiso cis Rhenū. Perrexit Philagrius, ut præceptū est: eoq; præsente, & negotijs astricto diuersis, trāsgressus Vadomariꝰ flumē, ut nihil in ꝓfunda metuens pace, nihilq; secus gestorū simulans scire, uiso præposito militū ibi degentiū pauca locutus, ex more ultro semet, ut suspicionis nihil relinqueret abiturus, ad cõuiuiū eius uenire promisit, ad quod erat etiā Philagrius inuitatus. Qui statim ingressus rege conspecto imperatoris recordatus est uerba: causatusq; rem feriam & urgentem, ad diuersorium redijt: scriptisq; lectis doctus quid agi conueniret, confestim reuersus discubuit inter cæteros. Finitisq; epulis Vadomarium fortiter apprehēsum rectori militum arcte custodiēdum apud signa cõmisit, textu lecto iussorū, comitibus eius ad sua redire cõpulsis, super quibus nihil fuerat imperatū. Exhibitus tamen idem rex ad principis castra, iamq; spe ueniæ omni præclusa, cum interceptū notarium, & quæ scripserat ad Constantium comperisset iam publicata, ne conuitio quidem tenus cõpellatus missus est ad Hispanias. Id enim studio curabatur ingenti, ne Iuliano discedēte à Gallijs, immanissimus homo prouinciarum statum ægre cõpositum licentius cõturbaret. Hoc casu elatior Iulianus regis opinione citius intercepti, quē profecturus ad longinqua formidabat, nihil remittentibus curis barbaros adoriri dosposuit, quos peremisse Libinonē comitē in cõgressu cum militib. docuimus paucis. Et ne rumor aduentus sui eos ad remotiora traduceret, superato Rheno noctis alto silentio, cum auxiliorum expeditissimis globis, nihil metuentes huiusmodi circūuenit: excitatosq; hostiliū fragore armorū, dum gladios circūspectant & tela, celeriter inuolauit, & quosdā occidit, orantes alios

tes alios prædamq; offerentes dedititios cepit, reliquis qui remansere pacē precātibus
dedit, quietē pollicitis firmam. Quæ dum mentibus aguntur erectis, coniectans quan
tas intestinæ cladis excitauerat moles, nihilq; tam cōuenire conatibus subitis quàm ce
leritatem sagaci præuidens mente, professa palàm defectione se tutiorē fore existima-
uit: incertusq; de militū fide, placata ritu secretiore Bellona, clasico ad concionē exer
citu cōuocato, saxeo suggestu insistēs, iamq; ut apparebat fidentior, hæc clarius solito
Oratio Iuliani differebat: Iamdudum tacita deliberatione uos æstimo magni commilitones, rerum ge
starum excitos amplitudine, hoc operiri consilium, ut euentus qui sperantur perpendi
possint, & præcaueri. Plus enim audire q̃ loqui militem decet actibus coalitū glorio-
sis: nec alium spectatæ æquitatis sentire rectorem, quàm eum qui & laudari digne po-
tuerit & probari. Vt igitur quę proposui abiectis absoluā, aduertite oro beneuole, quæ
sermone breui percurrā: Arbitrio dei cælestis uobis inter ipsa iuuentæ rudimenta per-
mixtus irruptiones Alemannorum assiduas & Francorum, populandiq; iugem licen
tiam fregi: & uigore communi Romanis agminibus quoties libet Rhenum peruium
feci, contra rumorum fremitus, gentiumq; ualidarum uiolentos excursus stando im-
mobilis, uirtutis uestræ nimirum firmamento confisus & hæc laborum quos exhausi-
mus Galliæ spectatrices, post funera multa iacturasq; recreatæ diuturnas & graues,
posteritati per ætatum examina commendabunt. At nunc cum autoritate uestri iudi-
cij, rerumq; necessitate compulsus, ad augustum elatus sum culmen, deo uobisq; fau-
toribus, si fortuna cœptis adfuerit, altius affectabo maiora, id præ me ferēs, quòd exer
citui, cuius æquitas armorumq; inclaruit magnitudo, & domi moderatus uisus sum &
trāquillus, & in crebritate bellorū cōtra conspiratas gentiū copias cōsideratus & cau
tus. Vt igitur aduersa præueniamus mentiū societate iunctissima, sequimini uiam, con
siliumq; salutare (ut puto) cum integritas rerum intentioni nostræ uoluntatiq; respon-
deat: & dum maioribus uacant præsidijs regiones Illyricæ, impræpedito cursu tenden
tes, Daciarum interim fines extimos occupemus, exinde quid agi oporteat bonis suc-
cessibus instruendi: utq; est mos fidentium ducum, iuramento quæso concordiā spon-
dete mansuram & fidem, operam nauaturo sedulam & solitam, ne quid agatur incon-
sultum & segne, & producturo, si quis exegerit, incorruptā conscientiam meam, quòd
nihil uoluntate præter ea quæ in commune conducunt, aggrediar aut tentabo. Illud
sanè obtestor & rogo, obseruate ne impetu gliscentis ardoris in priuatorum damna
quisquam uestrū exiliat, id cogitans, quòd ita nos illustrarunt hostium innumeræ stra
ges, ut indemnitas prouincia[...]um & salus, exemplis uirtutum peruulgatæ. Hoc sermo
ne imperatoris uice alicuius oraculi comprobato, mota est incitatius concio: & rerum
cupida nouandarum, unanimi consensu uoces horrendas immani scutorum fragore
miscebat, magnum elatumq; ducem, & ut experta est, fortunatū domatorem gentium
appellans & regum. iussiq; uniuersi in eius nomen iurare solenniter, gladijs ceruicibus
Milites iurant suis admotis sub execrationibus diris uerbis iurauere conceptis, omnes pro eo casus
quoad uitam profuderint, si id necessitas exegerit, perlaturos: quæ secuti rectores, om
nesq; principis proximi, fidem simili religione firmarunt. Solus omnium licet propo-
sito stabili, audacter tamen præfectus repugnauit Nebridius, iurisiurādi nexu contra
Constantium nequaq̃ se constringi posse commemorans, cuius beneficijs obligatus
erat crebris & multis. Quibus auditis cū stantes propius milites acriter inflāmati eum
appeterent trucidandū, ad genua sua prolapsum imperator paludamento protexit: in-
de reuersus in regiam cum antegressum eum uidisset, supplicemq; iacentem orare, ut
leuandi causa timoris ei porrigeret dexteram: Et quid ait præcipuū amicis seruabitur,
si tu manū tetigeris meam? Sed hinc quò libet abi securus. Hocq; audito ille innoxius
ad larem suum recessit in Thusciā. His Iulianus, ut poscebat negotij magnitudo, præ-
structis, expertus quid in rebus tumultuosis anteuersio ualeat & prægressus, per tesse-
ram edicto itinere in Pannonias, castris promotis & signis, temere se fortunæ commi-
sit ambiguæ. Replicare nunc cōuenit tempora, & narrare summatim, quæ dum agun
tur in Gallijs antedicta Constantius hyemans Antiochiæ, domi militiæq; perfecit. In-
ter complures alios honore conspicuos adoraturi imperatorem peregre uenientem or
dinantur etiam ex tribunis insignibus. Cum igitur à Mesopotamia reuersus Constan-
tius hoc

tius hoc exciperetur officio, Amphilochius quidā ex tribuno Paphlago, quē dudum sub Constante militantē discordiarum seuisse causas inter priores fratres, suspiciones contiguæ ueritati pulsabant, ausus paulo petulantius stare, ut ipse quoq; ad par le obsequiū admittēdus, agnitus est & prohibitus: strepentibusq; multis, & intueri lucē ulterius non debere clamantibus, ut perduellem & obstinatum, Constantius circa hæc lenior solito: Desinite ait urgere hominē, ut existimo sontem, sed nondum aperte conuictum: & mementote quòd si quid admisit huiusmodi, sub obtutibus meis conscientiæ ipsius sententia punietur, quā latere nō poterit: & ita discessum est. Postridie ludis Circensibus idem ex aduerso imperatoris ubi consueuerat spectans, repentino clamore sublato, cum certamen opinatū emitteretur, diffractis cancellis quibus unà cum pluribus incumbebat, cunctis cum eo inuanū excussis, læsisq; leuiter paucis, interna cōpage disrupta efflasse spiritum repertus est solus: unde Constantius futurorū quoq; præscius exultabat. Eodē tēpore Faustinā nomine sortitus est coniugē, amissa iampridem Eusebia, cuius fratres erant Eusebius & Hypatius cōsulares, corporis morūq; pulchritudine pluribus antestante, & in culmine tam celso humana, cuius fauore iustissimo exemptū periculis declaratumq; Cæsarem retulimus Iulianū. Habita ijsdem diebus etiam Florentij ratio, è Gallia nouitatis metu digressi, & Anatolio recēs mortuo præfecto prætorio per Illyricū, ad eius mittitur locū: cumq; Tauro itidem præfecto prætorio per Italiā amplissimi suscepit insignia magistratus. Parabantur nihilominus externorū atq; ciuiliū instrumenta bellorū, & augebatur turmarū equestriū numerus, pariq; studio supplemēta legionibus scripta sunt, indictis per prouincias tyrocinijs: omnisq; ordo & professio uexabatur, uestem armaq; exhibens & tormenta, aurum quinetiam & argentū, multiplicesq; rei cibariæ copias, & diuersa genera iumentorū. Et quia Persarum rege ob difficultatē hyberni tēporis ægre retruso, reserata cœli tēperie ualidior impetus timebatur, ad Transtigritanos reges & satrapas legati cum muneribus missi sunt amplis, moniturі cunctos & hortaturi nostra sentirent, nihil fallax tentarent uel fraudulentū: ante omia tamē Arsaces & Meribanes, Armeniæ & Hiberiæ reges, cultu ambitioso indumentorū emercabātur & multiformibus donis, damna negotijs Romanis illaturi, si rebus etiā dubijs desciuissent ad Persas. Inter tot urgentia Hermogene defuncto, ad præfecturā promouetur Helpidius, ortus in Paphlagonia, aspectu uilis & lingua, sed simplicioris ingenij, incruentus & mitis: adeo ut cum ei coràm innocentem quendam torquere Constantius præcepisset, æquo animo abrogari sibi potestatē oraret, hæcq; potioribus alijs ex sententia principis agenda permitti. Rigore itaq; instantium negotiorū anceps Constantius quid capesseret ambigebat, diu multumq; anxius utrum Iulianum peteret & longinqua, an Parthos repelleret iam transituros, ut minabantur, Euphratem: hærensq;, tandem cum ducibus cōmunicato sæpe consilio in id flexus est, ut finito propiore bello, uel certe mollito, nullo post terga relicto quem formidaret, Illyrijs perculsis & Italia, ut rebatur, Iulianum inter exordia ipsa cœptorum tanq; uenaticam prædam caperet: hoc enim ad leniēdum suorum metū subinde prædicabat. tamen ne intepescere, aut omisisse belli uideretur aliud latus, aduentus sui terrorem ubiq; dispergēs, ueritusq; ne Africa absente eo perrumperetur, ad omnes casus principibus opportuna, uelut finibus orientis egressus, per mare notarium misit Gaudentium, quem exploratorē actuum Iuliani per Gallias aliquādiu fuisse præstrinximus. Hunc enim obsequio celeri cuncta consideratione gemina efficere posse sperabat: quòd aduersam partem metueret offensam, & properabat nactus hanc opportunitatem commendari Constantio, quem credebat proculdubio fore uictorem: nemo enim omnium tunc ab hac constanti sententia discrepabat. Qui cum eò uenisset, mādatorū principis memor, per literas Cretione comite quid ageretur edocto, reliquisq; rectoribus, lecto undiq; milite fortiore, trāslatisq; ab utraq; Mauritania discursatoribus expeditis, Aquitaniæ & Galliæ obiecta littora tuebat arctissime. Neq; id consilium fefellit Constantium. Eo enim superstite nullus aduersorum illas tetigit terras, licet oram Siciliensem à Lilybæo protentam & Pachyno, multitudo seruabat armata, si pa tuisset facultas, ocyus transitura. His pro rerum ratione ut sibi prodesse existimabat Constantius, alijsq; minutis & leuioribus ordinatis, ducū nuntijs docebatur & literis,

Faustina coniunx Cōstantij

Indictis per prouincias tyrocinijs

Cultus indumentorum ambitiosus

Persarum copias in unum coactas rege turgido præeunte iam prope margines tendere Tigridis, incertũ quonam erumpere cogitantes. Quibus percitus, ut propius agẽs futuros possit anteuenire conatus, quàm primũ hybernis egressus, accito undiq; equitatu, peditumq; robore quo fidebat, per Capessanam Euphrate nauali ponte transcurso, Aedessam petit uberem commeatibus & munitam, ibi parumper opperiens dum exploratores aut perfugæ motum castrorũ hostilium indicarent. Discedens inter hæc Iulianus à Rauracis, peractis quæ docuimus dudum, Sallustium præfectum promotum remisit in Gallias, Germaniano iusso uicem tueri Nebridij: Indemq; Neuitæ magisterium commisit armorum, Gumoarium proditorem antiquum timens, quem cum Scutarios regeret, latenter prodidisse Veteranionẽ suum principẽ audiebat: & Iouio quęsturam, cuius in actibus Magnentij meminimus: & Mamertino largitiones curandas. & Dagalaiphum præfecit domesticis, aliosq; ex arbitrio suo militib. regendis apposuit, quorum merita norat & fidem. Profecturus itaq; per Martianas syluas, uiasq; iunctas Istri fluminis ripis, inter subita uehementer incertus id uerebatur, ne contemptus ut comitantibus paucis multitudinẽ offenderet repugnãtem. quod ne fieret, consilio solerti præuidit: & agminibus distributis, per itinera Italiæ nota quosdam properaturos cum Iouino misit & Iouio, alios per mediterranea Retiarũ magistro equitum Neuitæ commissos, quo diffusi per uaria opinionem numeri præberent immensi, for-
Alexander Magnus midineq; cuncta complerent. Id enim & Alexander Magnus & deinde alij plures, negotio ita poscente, periti fecere ductores. Mandabat tamen egressis, ut tanquam hoste protinus occursuro tutius graderentur, stationesq; nocturnas agerent & uigilias, ne improuiso inuaderentur excursu. Quibus ita ut uidebatur apte dispositis, more quo tractus perruperat sæpe barbaricos, contextis successibus fidens porrectius ire perge bat. Cumq; ad locum uenisset unde nauigari posse didicit flumẽ, lembis ascensis, quos oportune fors dederat plurimos, per alueum quantum fieri potuit, ferebatur occulte:
Iulianus cibis uilibus contentus ideo latens, quod toleranter & fortiter nullius cibi indigens mundioris, sed paucis contentus & uilibus, oppida forinsecus transibat incaute, imitatus egregiũ illud Cyri ueteris dictum: qui cum delatus ad hospitem interrogaretur ab eo quid ad conuiuium parari deberet, Panẽ responderat solum: sperare enim aiebat prope riuum cœnaturum. Fama uero, quæ mille, ut aiunt, linguis rerum misere exaggerat fidem, per Illyricos omnes celebrior fundebatur, Iulianum strata per Gallias multitudine regum, & gentium numeroso exercitu, et successibus tumidum uarijs aduentare. quo rumore perculsus præfectus prætorio Taurus, ut hostem uitans externum mature discessit, uectusq; mutatione celeri cursus publici, trãsitis Alpibus Iulijs, eodem ictu Florentium itidem præfectum secum abduxit. Leuibus tamẽ indicijs super Iuliani motu Lucillianus per-
citus comes, qui per illas regiones rem curabat ea tempestate castrensem, agens apud Sirmium, milites q; congregans quos ex stationibus proprijs acciri celeritatis ratio permittebat, uenturo resistere cogitabat. Sed ille ut fax uel incensus malleolus uolucriter ad destinata festinans, cum uenisset Bononeam, à Sirmio nilliario nono disparatam & decimo, senescente luna, ideoq; obscurante noctis maximã partem, è naui exiluit improuisus: statimq; Dagalaiphum misit cum expeditis ad Lucillianum uocandum, trahendumq; si reniteretur. Qui tum etiam quiescens, cum strepitu excitus turbulento ut differ ignototum hominum se circulo circumseptum, concepto negocio, & imperatorij nominis metu præstrictus, præceptis paruit inuitissimus: secutusq; alienum arbitrium magister equitum paulo ante superbus & ferox, iumẽtoq; impositus repentino, principi ut captiuus offertur ignobilis, oppressam terrore uix colligens mentem. Verum cum primitus uisus, adorandæ purpuræ datam sibi copiam aduertisset, recreatus tandem suiq; securus: Incaute, inquit, imperator, & temere cum paucis alienis partibus te commisisti: Cui amarum Iulianus subridens, Hæc uerba prudentia serua, inquit, Constantio: maiestatis enim insigne non ut consiliario tibi, sed ut desinas pauere porrexi. Nihil deinde amoto Lucilliano differendum, nec agendum segne ratus, ut erat in rebus trepidis audax & confidentior, ciuitatem ut præsumebat dedititiam petens, citis passibus incedebat: eumq; suburbanis propinquantem amplis nimiumq; protectis, militaris & omnis generis turba cũ lumine multo, & floribus, uotisq; faustis,

A ugustum

Auguſtum appellans & dominum, duxit in regiam. Vbi euentu lætus & omine, firma ta ſpe uenturorũ, quòd ad exemplum urbium matris & populoſæ & celebris, per alias quoq; ciuitates ut ſidus ſalutare ſuſciperet, edicto poſtridie curuli certamine cum gaudio plebis, ubi lux excanduit tertia morarum impatiens percurſis aggeribus publicis, Succos nemine auſo reſiſtere præſidijs occupauit. iiſdemq; tuendis Neuitam præfecit ut fidum: cuius loci ſitum nunc conueniet oſtendi. Conſertæ celſorum montium ſummitates Hæmi & Rhodopes, quorum alter ex ipſis Iſtri marginibus, alter ab Axij fluminis citeriori parte conſurgit, in anguſtias tumuloſis collibus deſinentes, per Illyrios interſcindunt & Thracas, hinc uicinæ mediterraneis Dacis & Serdicę, inde Thracias deſpectantes & Philippopolim, ciuitates amplas & nobiles. & tanquam Natura in ditionem Romanam redigendas nationes circumſitas prænoſcẽte ita figuratæ con ſulto, inter artos colles quondam hiantes obſcurius, ad magnitudinem ſplendoremq; poſtea rebus elatis patefactæ ſunt & carpẽtis: aditibusq; aliquoties clauſis magnorum ducum populorumq; repulere conatus. & pars quę Illyricum ſpectat mollius edita, ue lut incauta ſubinde ſuperatur. latus uero è regione oppoſitum Thracijs, prona humilitate diruptum, hincq; & inde fragoſis tramitibus impeditum, difficile ſcãditur etiam nullo uetante. Sub hac altitudine aggerum utrobiq; ſpatioſa camporum planicies iacet, ſuperior aduſq; Iulias alpes extenta, inferior ita reſupina & panda, ut nullis habitetur obſtaculis aduſq; fretum & Propontidem. His ut in re tali tamq; urgenti cõpoſitis, magiſtro equitum illic relicto, imperator reuertitur Næſſum copioſum oppidum, quo inde expedite cuncta diſponeret ſuis utilitatibus profutura. Vbi Victorem apud Sirmium uiſum ſcriptorem hiſtoricum exinde uenire præceptũ, Pannoniæ ſecundæ con ſularem pręfecit, & honorauit ænea ſtatua uirum ſobrietatis gratia multilaudũ, multo poſt Vrbi præfectum. Iamq; altius ſe extollens, & nunquam credens ad concordiam prouocari poſſe Conſtãtium, orationem acrem & inuectiuã, probra quædam in eum explanantem & uitia, ſcripſerat ad ſenatum. Quæ cum Tertullo adminiſtrante adhuc pręlecturam recitarentur in curia, eminuit nobilitatis cum ſpecioſa fiducia benignitas grata. exclamatũ eſt enim in unum cunctorum ſententia congruente, Autori tuo reuerentiam rogamus. Tunc & memoriam Conſtantini, ut nouatoris turbatoriſq; priſcarum legum & moris antiquitus recepti, uexauit, eum aperte incuſans, quòd barbaros omnium primus aduſq; faſces auxerat & trabeas cõſulares, inſulſe nimirum & leuiter: qui cum uitare deberet id quod infeſtius obiurgauit, breui poſtea Mamertinũ ad conſulatum euexit, nec uita, nec ſplendore, nec uſu, nec gloria horũ cuiuſquã ſimilem, quibus magiſtratum detulerat ampliſsimum Conſtantinus: contrà inconſummatum, & ſubaggreſtem: & quod minus erat ferendũ, celſa in poteſtate crudelẽ. Hæc & talia cogitanti ſolicitoq; ſuper maximis rebus & ſerijs nuntius metuendus intimatur & in ſpe ratus, auſa indicans quorundam immania impeditura curſus eius ardentes, ni uigilanter hæc quoq; antequam adoleſcerent hebetaſſet: quæ breuiter exponentur. Duas legiones Conſtantiacas, addita una ſagittariorum cohorte, quas inuenerat apud Sirmium, ut ſuſpectæ adhuc fidei, per ſpeciem neceſsitatum urgentium miſit in Gallias. quę pigrius motæ, ſpatiaq; itinerum longa, & Germanos hoſtes truces & aſsiduos formidantes, nouare quædam moliebantur, autore & incitatore Nigrino, equitum turmæ tribuno in Meſopotamia genito: req; digeſta per ſecreta colloquia, & alto roborata ſilentio, cum Aquileiam perueniſſent, urbem ſitu & opibus muriſq; circundatam ualidis, eam hoſtiliter repẽte clauſere, iuuante indigena plebe tumultus horrorẽ, cui Conſtantij nomen erat tum etiam amicum. & obſeratis aditibus, turribusq; armatis & pro pugnaculis, futuræ cõcertationi præparabant utilia, interim ſoluti & liberi: hocq; facinore ita audaci ad fauendum Conſtantij partibus ut ſuperſtitis Italicos incolas excitabant. Quibus Iulianus acceptis, agens tunc apud Naſſum, nihil à tergo timens aduerſum, legensq; & audiens hanc ciuitatem circumſeſſam quidem aliquoties, nunquam tamen exciſam aut deditam, impenſiore ſtudio ſibi ſociare, uel fraude, uel diuerſis adulationum generibus, antequam maius oriretur aliquid, properabat. Ideoq; Iouinum magiſtrum equitum uenientem per Alpes, Noricoſq; ingreſſum, ad id quod exarſerat quoquo modo corrigendum redire citius imperauit. Et ne quid deeſſet, milites om

Hemus *Rhodope* *Iuliæ alpes* *Oratio inuectiua* *Constantiacæ legiones* *Iouinus*

nes qui comitatum ſequebantur aut ſigna, retineri iuſſit per idem oppidum tranſeun-tes, pro uiribus laturos auxilium. Hiſq; diſpoſitis, ipſe haud diu poſtea cognita morte Conſtantij, diſcurſis Thracijs Conſtãtinopolim introijt: ac ſæpe doctus certius fore id obſidium q̃ uerẽdum, Immone cum comitibus alijs ad hoc deſtinato remouit exinde Iouium, alia quæ potiores flagitabant neceſſitates acturum. Ordine itaq; ſcutorum ge-mino Aquileia circunſepta concinentibus ſententijs ducum, conueniens uiſum eſt ad deditionẽ allicere defenſores minacium blandorũq; uarietate ſermonum. & multis ul-tro citroq; dictitatis, in immenſum obſtinatione gliſcente, ex colloquio re infecta diſce-ditur. Et quia nihil præter pugnã iam ſpectabatur, curatis utrobiq; cibis ſomnoq; cor-poribus, aurora iam ſurgente, concrepante ſonitu buccinorũ, partes accenſę in clades mutuas, ferocius magis quàm conſultius datis clamoribus ferebantur. Pluteos igitur præferentes oppugnatores, crateſq; denſius textas, ſenſim incedentes & caute muro-rum ima ſuffodere ferramentorũ multitudine conabantur, factas plerią; uehentes ad menſurã mœniũ ſcalas. iamq; parietibus pene contigui, pars lapidibus uolutis in pro-num colliſi, pars confixi ſtridẽtibus iaculis retroq; gradientes auerterunt ſecum omẽs alios, metu ſimilium à propoſito pugnandi detortos. Hoc primo cõgreſſu erecti in au-daciam clauſi, aſſumpta fiducia meliorũ parui ducebant reſtantia: mẽtibuſq; fundatis & compoſitis, per opportuna torrentis indefeſſo labore uigilias & cętera ſubſidia ſecu-ritatis implebant. Contrà munitores licet pauore diſcriminũ anxij, pudore tamen ne ſocordes uiderent̃ & ſegnes, ubi parum uis procedebat Marte aperto tentata, ad inſtru-menta obſidionaliũ artium tranſtulerunt. Et quia nec arietibus admouẽdis, nec inten-tandis machinis, uel ut poſſint forari cuniculi, inueniebat̃ uſquam habilis diſparatiõe breui ciuitatẽ Natiſone amni præterlabente, cõmentum excogitatũ eſt cum ueteribus admirandum. Conſtructas ueloci ſtudio ligneas turres propugnaculis hoſtium celſio-res impoſuere trigeminis nauibus ualide ſibi connexis, quibus inſiſtentes armati uno pariq; ardore prohibitores diſpellere collatis ex propinquo uiribus nitebant̃: ſubterq; expediti uelites è turrium cauernis egreſſi, iniectis ponticulis quos ante cõpaginarãt, tranſgredi feſtinarunt indiuiſo negotio: ut dum uiciſſim miſſilibus ſe petunt & ſaxis utrinq; ſecus alte locati, hi qui trãſiere per pontes nullo interpellante ędificij parte con-uulſa aditus in penetralia reſerarẽt. Iterũ ſumma cœpti prudentis alıorſum euaſit. cum enim aduentarent iam turres, cõtortis malleolis madentibus pice, arundine quinetiam ſarmentis ac uario fomite flãmarum inceſſebantur. quæ quoniam incendio celeri pon-deribuſq; trepide ſuperſtantiũ inclinatę prociderunt in flumen, armatorum aliqui per earum faſtigia interibant, eminus confixi tormentis. Inter quæ deſtituti pedites poſt naualium ſociorũ occaſum obtriti ſunt ſaxis immanibus, præter paucos, quos morti li-cet per impedita ſuffugia uelocitas exemerat pedum. Ad ultimũ certamine producto in ueſperam, datoq; ſigno receptui ex more ambo digreſſi, diei reſiduũ animis egere di-ſparibus. Munitorũ enim mœrores funera lugentium propria, prohibitores ſpe iam ſu-perandi inflãmabant, licet ipſi quoq; paucos gemebant amiſſos. properabatur tamen nihilominus: & quantũ recreandis uiribus quiete & cibo fatisfuit tributo per noctis in-tegræ ſpatium, reparatur lucis exordio prælium incitamento tubarũ. & quidam elatis ſuper capita ſcutis, ut pugnaturi leuius, alij uehentes humeris ut antea ſcalas, feruẽtiq; impetu procurrentes, pectora multiformiũ telorum ictibus exponebant. alij ferratos portarum obijces effringendos adorti, ultro ignibus petebant̃ uel ſaxis muralib. oppe-tebant. quidã foſſas fidentius tranſire conati, repentinis eorum adſultibus qui erumpe-bant clanculo per poſticas, ruentes incaute ſaucij diſcedebant. Recurſus enim ad mœ-nia tutior uallumq; antemuranũ ceſpitibus fultum, inſidiantes ab omni diſcrimine de-fendebat. Et quanq; prohibitores peritia bellorumq; artibus anteſtarent, quibus nihil præter mœniũ ſupererat adiumentũ: collectus tamẽ ex potiorib. numeris miles diutur-nas ferre nequiens moras, ſuburbana omnia circumibat diligenter inquirens, qua ui uel machinis poſſit patefactam irrumpere ciuitatẽ. Quod ubi patrare nõ poterat ma-gnitudine uetante difficultatũ, obſideri remiſſius cœpta eſt: & excubijs ſtationibuſq; relictis præſidiarij milites uaſtantes agros propinquos omnibus congruentibus abun-dabant, raptorum pleraq; cõtubernalibus ſuis impertientes; unde largiori potu ſagi-niſq;

Aquileia obſidetur

nisq́ admodum distenti marcebant. His relatione cõmuni consortiumq́ cognitis, Iu-
lianus Constantinopoli etiam tum hybernãs, solerti remedio turbatis cõsuluit rebus:
moxq́ Agilonem magistrũ peditum ea tempestate probe cognitũ miserat, ut uiso ho-
noratissimo uiro, cõpertaq́ per eum morte Constantij solueretur obsidium. Inter quæ
ne cessaret Aquileiæ oppugnatio, cum in reliquis opera cõsumerentur incassum, pla-
cuit resistenteis acriter ad deditionem siti cõpelli. & ubi aquarum ductibus interfectis
nihilo minus celsiore fiducia repugnarent, flumen laboribus auertitur magnis, quod
itidem frustra est factum. Attenuatis enim auidioribus bibendi subsidijs, hi quos teme
ritas clauserat, contenti putealibus aquis parce uixerunt. Quæ dum agitantur casibus
antedictis, superuenit ut præceptum est Agilo: scutorumq́ densitate contectus, propè
fidenter accessit: multaq́ locutus & uera, quibus Constantij obitum firmatumq́ Iulia-
ni docebat imperium, non sine conuicijs reputabatur ut fallax. nec ei quisquam credi-
dit gesta narranti, anteq́ pacta salute susceptus ad pugnaculum solus, fide religiosius
reddita, ea quę docuerat replicaret. His auditis ex diuturno angore portis reclusis om *Deditur*
nes effusi suscepere læti pacificum ducem: seq́ purgantes, Nigrinũ totius furoris auto- *Aquileia*
rem, paucosq́ alios obtulerunt, eorũ supplicio crimen læsę maiestatis & urbis ærum- *Iuliano*
nas expiari poscẽtes. Paucis deniq́ pòst diebus exploratius spectato negotio, Mamer
tino tum iudicante præfecto prætorio, Nigrinus ut acerrimus belli instinctor exustus *Exustus uiuus*
est uiuus. Romulus uero post eum & Sabostius curiales cõuicti sine respectu periculi *Nigrinus*
studia seuisse discordiarum, pœnali cõsumpti sunt ferro. residui oẽs abierunt innoxij,
quos in certaminũ rabiem necessitas egerat, nõ uoluntas. Id enim æquitate pensata sta
tuerat placabilis imperator & clemens: Et hæc quidem postea gesta sunt. Iulianus ue-
ro agẽs etiã tum apud Næssum curis altioribus stringebatr, multa utrinq́ pertimescẽs:
formidabat enim ne clausorũ militũ apud Aquileiam repentino adsultu obseratis an-
gustijs Alpium Iuliarum, prouincias & adminicula perderet quæ exinde sperabat in-
dies. Itidemq́ opes orientis magnopere uerebatur, audiens dispersum per Thracias
militem contra uim subitã cito coactum aduentare Succorum confinia comite Mar-
tiano ducente: sed tamen cõgrua instantium sollicitudinũ mole ipse quoq́ agitans effi
caciter, Illyricũ cõtrahebat exercitũ, puluere coalitum Martio, promptũq́ in certami-
nibus bellicoso iungi rectori: nec priuatorum utilitates in tẽpore afflagranti despiciẽs,
litesq́ audiens controuersas, maxime municipalium ordinũ, ad quorũ fauorem pro-
pensior iniuste plures muneribus publicis adnectebat. ibi Symmachũ repertũ & Ma
ximum, senatores conspicuos à nobilitate legatos ad Constantium missos, exinde re-
uersos honorifice uidit. & potiore posthabito in locum Tertulli Maximum urbi præfe
cit Aeternæ ad Rufini Vulcacij gratiã, cuius sororis eum filiũ norat. hoc administran-
te, alimẽtaria res abundauit, & querelæ plebis excitari crebro solitæ cessauerũt. Tunc
ut securitatẽ trepidis rebus afferret, & obedientium nutriret fiduciam, Mamertinum
præfectum prætorio per Illyricum designauit consulem, & Neuitam: qui nuper, ut pri
mum augendæ barbaricæ uilitatis autorẽ, immoderate notauerat Constantinum. His *Concursatoria*
ac talibus inter spem metumq́ noua negotia cõmouente, Cõstantius apud Aedessam *pugnæ*
exploratorum relationibus uarijs anxius, in rationes ducebatur ancipites, nunc ad
concursatorias pugnas militem struens: nunc si copia patuisset, obsidione gemina Be
zabden aggressurus, cõsultans prudenter, ne mox partes petiturus Arctoas, improte
ctum Mesopotamię relinqueret latus. Verum consiliorũ ambiguum retinebant multi
plices moræ, tardante trans Tigridem rege dum moueri permitterẽt sacra. nam si per-
meato flumine nullũ qui resisteret inuenisset, absq́ difficultate penetraret Euphraten.
alioquin ad ciuilia bella custodiens militem, timebat eum periculis obiectare circum-
muranis, firmitatem mœniũ munimenti defensorumq́ alacritatẽ expertus. ne quiesce
ret tamen, néue contemneretur inertiæ, Arbetionem & Agilonem equestrisq́ militiæ
ministros cum agminibus maximis properare coegit: non ut lacesserent Persas in præ
lia, sed prætenturis iuncturos citeriores Tigridis ripas, & speculaturos quonam rex
eorum erumperet uiolentus. addebatq́ monendo sæpius & scribendo, ut simulatq́
multitudo transire cœpisset hostilis, referrent citius pedem. Dumq́ conlimitia iussa cu
stodiunt duces, & occulta fallacissimæ gentis obseruantur, agens ipse cum parte uali-

diori exercitus curabat urgentia, uelut propugnaturus oppida quę tuebatur excursu. Speculatores uero & transfugæ subinde uenientes repugnantia prodebant, ideo futurorum incerti, quod apud Persas nemo consiliorũ est conscius, præter optimates taciturnos & fidos, apud quos Silentij quoq; colitur numen. Accersebatur aũt à memoratis ducibus imperator adsidue, orantibus ferri sibi suppetias. Testabantur enim se non nisi coactis in unum uiribus cunctis posse impetum regis ardentissimi sustinere. Quæ dum aguntur ita sollicite, nuntij percrebuere certissimi: quorũ clara fide cõpertũ est, Iulianum Italiam & Illyricum cursu celeri prætergressum, claustra interim occupasse Succorum, accita undiq; præstolantem auxilia, ut multitudine stipatus armorum peruaderet Thracias. Quo cognito, mœrore offusus Constantius solatio uno sustentabatur, quòd intestinos semper superauerat motus: re tamen magnam difficultatem ad capessendum consilium adferente, delegit potissimum, ut uehiculis publicis impositum, paulatim præmitteret militem imminenti casus atrocitati uelocius occursurum. Omniumq; consensu approbata sententia, pergebant ut præceptũ est expediri. Eiq; hæc disponenti luce postera nuntiatur regem cum omni manu quam duxerat ad propria reuertisse, auspicijs dirimẽtibus: lenitoq; metu, reuocatis omnibus præter eos quos consuetudo prędidio Mesopotamiæ destinarat, reuersus est Hierapolim. Summa itaq; cœptorum quorsum euaderet ambigens, cum in unum exercitus cõuenisset, omnes centurias & manipulos & cohortes in concionem uocauit cõcinentibus tubis: oppletoq; multitudinis campo, ut eam ad firmãda promptius adigeret imperãda, tribunali celso sistens stipatoq; solito densius, hæc prosequutus est ad serenitatis speciem fiduciæ uultu formato. Solicitus semper, ne quid re leui uel uerbo cõmittã inculpatæ parum congruens honestati, utiq; cautus nauigandi magister, clauos pro fluctuum motu erigens

Oratio Cõstãtij ad milites

uel inclinans, cõpellor nunc apud uos amantissimi uiri cõfiteri meos errores, quin potius (si dici liceat uetum) humanitatẽ, quam credidi negotijs cõmunibus profuturam. Proinde ut facilius sciri possit, quæ sit huius concilij cõuocandi materia, accipite quæso æquis auribus & secundis. Gallum patruelem tẽpore quo cõfundendis rebus pertinaciter Magnẽtius inhærebat, quem obruere uestræ uirtutes, potestate Cæsaris sublimatum ad orientis præsidium misi. qui cum à iustitia per multa uisu relatuq; nefaria defecisset, arbitrio punitus est legum. atq; utinam hoc contenta esset inuidia, turbarũ acerrima cõcitatrix: & angebat nos una, sed secura doloris prętetriti recordatio. At nunc aliud accidit, ausim dicere preteritis mœstius, quod per fortitudinẽ nobis ingenitã, adiumenta cælestia coercebunt. Iulianus, quem dum circumfrementes Illyricum nationes exteras oppugnatis tuendis præfecimus Gallijs, leuium confidentia præliorum, quæ cum Germanis gessit semermibus, ut uecors elatus, ascitis in societatem superbam auxiliaribus paucis, feritate speq; postrema ad perniciosam audaciã promptis, in noxam publicam cõspirauit, æquitate calcata parente nutriceq; orbis Romani: quam tumentes spiritus tanquam fauillas effecturã deinde, ut scelestè lætorum ultricem, & ipse expertus, & docente antiquitate scile credo. Quid igitur super est, nisi ut turbinibus excitis occurramus, subcrescentis rabiem belli anteq; pubescat ualidius celeritatis remedijs oppressuri. nec enim dubiũ fauore numinis summi præsente, cuius perenni suffragio damnanẽ ingrati, ferrum impie præparatũ ad eorum interitũ esse uertendum: qui non lacessiti, sed aucti beneficijs pluribus, ad insontium pericula surrexerunt. ut enim mea mens augurat̃, iustitiaq; rectis cõsilijs adfutura promittit, spõdeo quod si uentum fuerit cominus, ita pauore torpescẽt, ut nec oculorum uestrorũ uibratę lucis ardorem, nec barritus sonum perferãt primũ. Omnes post hęc dicta traxerat in sententiã suam: hastasq; uibrantes irati, post multa quæ beneuole responderant, petebant se duci protinus in rebellem. Qua gratia in lætitiam imperator uersus ex metu, concione mox absoluta, Arbetionẽ ante alios faustum ad intestina bella sedanda ex anteactis iam sciẽs, iter suum præire cum lancearijs, & Mattiarijs, & cateruis expeditorũ præcepit, & cum lætis itidem Gomoarium uenturis in Succorum angustias opponendum, ea re alijs antelatum, quod ut contemptus in Gallijs erat Iuliano infestus. In hoc rerum aduersarum tumultu hærens eius fortuna iam & subsistens, aduentare casum uitæ difficilem, modo non loquentibus signis aperte monstrabat. nanq; & nocturnis temporibus ter-

rebatur

rebatur, & nondum penitus mersus in somnum umbram uiderat patris obtulisse pulchrum infantem: eumq; susceptum & locatum in gremio suo, excussam sibi proiecisse longius sphæram, quam ipse dextera manu gestabat. Id autem permutationē temporum indicabat, licet interpretantes placentia responderent. Post hæc confessus est con uictoribus proximis, quod tanquam desolatus secretum aliquid uidere desierit, quod interdum adfuisse sibi squalidius æstimabat: & putabatur genius quidam tutelæ salutis appositus, eum reliquisse mūdo citius digressurum. Ferunt enim theologi, in lucem editis hominibus cunctis, salua firmitate fatali, huiusmodi quædam uelut actus rectura numina sociari, admodum tamē paucissimis uisa quos multiplices auxere uirtutes. Idq; & oracula & autores docuerunt præclari. Inter quos est etiam Menander comicus, apud quem hi senarij duo leguntur:

ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ τῷ γινομένῳ

ἐπιστάτης δὴ μυσταγωγὸς τοῦ βίου

Itidem ex sempiternis Homeri carminibus intelligi datur, non deos cęlestes cum uiris fortibus colloquutos, nec adfuisse pugnantibus uel iuuisse, sed familiares genios cum ijsdem uersatos: quorū adminiculis præcipuis Pythagoras enituisse dicitur, & Socrates, Numaq; Pompilius, & superior Scipio: & ut quidā existimāt, Marius & Octauianus, cui Augusti uocabulum delatum est primo: Hermesq; ter maximus, & Tyaneus Apollonius, atq; Plotinus, ausus quædam super hac re disserere mystica, alteq; monstrare, quibus primordijs hi genij animis cōnexi mortalium, quas tanquā gremijs suis susceptas tuentur, quoad licitum est, docentq; maiora, si senserint puras, & à colluuione peccandi immaculata corporis societate discretas. Ingressus itaq; Antiochiam festinando Constantius, ad motum certaminum ciuilium ut solebat auide surrecturus, paratis omnibus exire properabat, immodice renitentibus plurimis murmure tenus: nec enim dissuadere palam audebat quisquam uel uetare. Autumno iam senescente profectus, cum ad suburbanum uenisset disiunctum exinde tertio lapide, Hippocephalum nomine, lucente iam die, cadauer hominis interfecti dextra iacens capite auulso conspexit contra occiduum latus extensum: territusq; omine, finem parantibus fatis destinarius ipse tendebat: uenitq; Tarsum: ubi leuiore febri contactus, ratusq; itinerario motu imminutæ ualetudinis excuti posse discrimen, petijt per uias difficileis Mopsuestiam Ciliciæ ultimam hac pergentibus stationem, sub Tauri montis radicibus positam: egrediq; secuto die conatus, ui labente morbi grauitate detentus est, paulatimq; urente calore nimio uenas, ut ne tangi quidē corpus eius posset in modum foculi feruens, cum usus deficeret medelarum, ultimum spirans deflebat exitium: mentisq; sensu tum etiam integro, successorem suæ potestatis statuisse dicitur Iulianum. Deinde anhelitu iam pulsatus letali conticuit; diuq; cum anima colluctatus iam discessura, abijt è uita tertio Nonarum Octobriū, imperij uitæq; anno quadragesimo, & mensibus paucis. Post quæ supremis cum gemitu conclamatis, excitisq; lamentis & luctu, deliberabant locum obtinentes in aula regia primum, quid agerent, quidúe moliri deberent. paucisq; occulte super eligendo imperatore tentatis, incitante ut ferebatur Eusebio, quem noxarum conscientia stimulabat, cum nouandis rebus imminens obsisteret Iulianus, mittuntur ad eum Theolaiphus & Aligildus, tunc comites, mortem indicātes propinqui, & oraturi ut mora omni depulsa ad obtinendum obtemperare sibi paratum tenderet orientem. Fama tamen rumorq; loquebatur, interim Constantium uoluntatem ordinasse postremam: in qua Iulianum, ut prædiximus, scripsit hæredem: & his quos diligebat, fidei cōmissa detulit & legata. Vxorem autem prægnantē reliquit: unde edita posthuma, eiusq; nomine appellata, cum adoleuisset, matrimonij iure copulata est Gratiano. Bonorum igitur uitiorumq; eius differentia uere seruata, præcipua prima cōueniet expediri. Imperatoriæ autoritatis cothurnū ubiq; custodiens, popularitatem elato animo cōtemnebat & magno: erga tribuendas celsiores dignitates impendio parcus: nihil circa administrationū augmenta præter pauca nouari perpessus: nunq; erigēs cornua militaria. nec sub eo dux quisquam cum Clarissimatu prouectus est. erant enim, ut nos quoq; meminimus, Perfectissimi. nec occurrebat magistro equitum prouinciæ rector: nec cōtingi ab eo ciuile negocium permittebat. sed cunctæ

Moritur Constantius

Constantij mores

castrenses & ordinariæ potestates, ut honorũ omnium apicem priscæ reuerentię more præfectos semper suspexere prętorianos. In cõseruando milite nimium cautus, examinator meritorũ nonnunq̃ scrupulosus. Palatinas dignitates uelut ex quodam tribuẽs perpẽdiculo: & sub eo nemo celsum aliquid acturus in regia, repentinus adhibitus est uel incognitus: sed qui post decennium officiorũ magisteriũ, uel largitiones, uel simile quicquam esset recturus, apertissime noscebatur. Valdeq́ raro contigerat, ut militarium aliquis ad ciuilia regenda transiret: contraq́ non nisi puluere bellico indurati præficiebantur armatis. Doctrinarum diligens adfectator, sed cum à rhetorica per ingenium desereretur obtusum, ad uersificandũ trãsgressus, nihil operæpretium fecit. In uita parca & sobria edendi potandiq́ moderatione ualetudinẽ ita retinuit firmam, ut raros colligeret morbos, sed eos non procul à uitę periculis: id enim euenire corporibus à lasciuia dimotis & luxu, diuturna experimenta & probationes medendi monstrarunt. Somno contentus exiguo, cum id posceret tẽpus & ratio: perq́ spatia ita longissima impendio castus, ut nec mare ministro saltẽ suspicione tenus posset redargui, quod crimen etiam si non inuenit malignitas, fingit in summarũ licentia potestatũ. Equitandi & iaculandi, maximeq́ perite dirigendi sagittas, artiũq́ armaturæ pedestris perq̃ scientissimus. Quod aũt nec extersisse unq̃ nares in publico, nec spuisse, nec transtulisse in partem alterutrã uultum aliquãdo, uisus est, nec pomorũ quicquam quoad uixerat, gustauerit: ut dicta sæpius prætermitto. dinumeratis carptim bonis, quæ scire potuimus, nunc ad explananda eius uitia ueniamus. Cum esset in negotijs alijs principibus medijs comparandus, si adfectatę dominationis ansam quandam falsam reperisset aut leuem, hanc sine fine scrutando, fasq́ eodem loco ducens & nefas, Caligulæ & Domitiani & Cõmodi immanitatẽ facile superabat: quorum æmulatus sæuitiam inter imperandi exordia, cunctos sanguine & genere se contingentes stirpitus interemit. Addebatur miserorum ærumnis, qui rei maiestatis imminutæ uel læsæ deferebantur, acerbitas eius, & iracundæ suspiciones, in huiusmodi cuncta distentæ: Et si quid tale increpuisset, in quæstiones acrius exurgens q̃ ciuiliter, spectatores apponebat his litibus truces: mortemq́ longius in puniendis quibusdam, si natura permitteret, conabatur extendi, in huiusmodi controuersiarum partibus etiam Gallieno ferocior. Ille enim perduellionum crebris uerisq́ appetitus insidijs, Aureoli, & Posthumi, & Ingenui, & Valentis cognomento Thessalonici, aliorumq́ plurium, mortem factura crimina aliquoties lenius uindicabat. Hic etiã facta uel dubia adigebat uideri certissima, ui tormentorũ. Tumq́ in eiusmodi titulis capitaliter oderat, cũ maxime id ageret ut iustus æstimaretur & clemẽs. & tanq̃ ex arida sylua uolantes scintillę, flatu leni uentorũ adusq́ discrimina uicorũ agrestiũ incohibili cursu perueniũt, ita ille quoq́ ex minimis causis malorũ congeries excitabat, Marci illius dissimilis principis uerecundi: qui cum ad imperiale culmen in Syria Cassius surrexisset, epistolarũ fascem ab eo ad cõscios missum perlatore capto sibi oblatũ, illico signatũ exuri præcepit, agens adhuc in Illyrico, ne insidiatoribus cognitis inuitus quosdã habere posset offensos. Vtq́ recte sentientes quidam arbitrabantur, uirtutis erat potius indiciũ magnæ, imperio eundẽ comitantium sine cruore cessisse, q̃ uindicasse tam inclementer: ut Tullius quoq́ docet crudelitatis increpans Cæsarem in quadam ad nepotem epistola: Neq́ enim quicquam aliud est felicitas, inquit, nisi honestarum rerum prosperitas. uel ut alio modo definiam: Felicitas est fortuna, adiutrix consiliorũ bonorum: quibus qui non utitur, felix nullo pacto esse potest. Ergo in perditis impijsq́ consilijs quibus Cæsar usus erat, nulla potuit esse felicitas. Feliciorq́ meo iudicio Camillus exulãs, quàm tẽporibus ijsdem Manlius, etiam si id quod cupierat, regnare potuisset. Id Ephesius quoq́ Heraclitus adserẽs monet, & ab inertibus & ignauis, euentus uariante fortuna, superatos aliquoties uiros fuisse pręstantes. Illud uero eminere inter præcipuas laudes, cum potestas in gradu, uelut sub iugum missa nocendi sæuiendiq́ cupiditate & irascendi, in arce uictoris animi tropæum erexit gloriosum. Vt aũt in externis bellis hic princeps fuit saucius & adflictus, ita prospere succedentibus pugnis ciuilibus tumidus, & internis ulceribus reipub. sanie perfusus horrenda: quo prauo proposito magis q̃ recto uel usitato triumphales arcus ex clade prouinciarum sumptibus magnis erexit in Gallijs & Pannonijs, titulis gestorum

rum adfixis se quoad stare poterunt monumenta lecturis. Vxoribus ac spadonum gracilentis uocibus & palatinis quibusdam nimium quantũ addictus, ad singula eius uerba plaudentibus, & quid ille aiat uel neget, ut assentiri possint obseruãtibus. Augebat etiam amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta, plus odiorum ei, quam pecuniæ conferentium. Hocque multis intolerantius uidebatur, quòd nec causam aliquando audiuit, nec prouinciarum indemnitati prospexit, cum multiplicatis tributis & uectigalibus uexarentur. Eratque super his adimere facilis quæ donabat, Christianam religionem absolutã & simplicem anili superstitione confundens: in qua scrutanda perplexius, quam componenda grauius, excitauit dissidia plurima, quæ progressa fusius aluit cõcertatione uerborum: ut cateruis antistitum iumentis publicis ultro citroque discurrentibus per synodos quas appellant, dum ritum omnem ad suum trahere conantur arbitriũ, rei uehiculariæ succideret neruos. figura tali situque membrorum: subniger, luce oculorũ edita, cernensque acutum, molli capillo, rasis assidue genis lucentibus ad decorẽ usque, ad pubem ab ipsis colli cõfinijs longior, breuissimis cruribus & incuruis, unde saltu ualebat & cursu. Pollinctum igitur corpus defuncti, conditumque in loculis, Iouinianus etiam tum protector domesticus, cum regia prosequi pompa Constantinopolim usque iussus est, prope necessitudines eius humandum: eique uehiculo insidenti, quod portabat reliquias, ut principibus solet, annonæ militaris offerebãtur indicia, ut ipsi nominant proba, & animalia publica monstrabantur, & ex usu crebrescebant: occursusque, & alia similia, eidem Iouiano imperium quidem, sed cassum & umbratile, ut ministro rerum funebrium portendebant. Christiana religio

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVSSECVNDVS

DVM hæc in diuersa parte terrarum fortunę struunt uolubiles casus, Iulianus inter multa, quę per Illyricum agitabat, exta rimabatur assidue, auesque suspiciens præscire festinabat accidentium finem: sed responsis ambiguis & obscuris hærebat futurorum incertus. Eique tandem aruspicinæ peritus Aprunculus Gallus orator, promotus rector postea Narbonensis, nuntiauit euẽtus, inspectu iecoris ut aiebat ipse prædoctus, quod operimento duplici uiderat tectum. Cumque ille timeret ne cupiditati suæ congruentia fingerentur, atque ideo mœstus, omen multo præsentius ipse conspexit, quod excessum Cõstantij clare monstrabat. Eodem enim puncto, quo idem obierat in Cilicia, lapso milite, qui se insessurum equo dextra manu erexit, humique prostrato, exclamauit ilico audientibus multis, cecidisse qui eum ad culmen extulerat celsum. Et quanquam hæc lætifica sciret, uelut fixa tamen firmitate consistens, intra terminos Daciæ se continebat, sic quoque plurima pertimescens. nec enim cautum ducebat coniecturis credere, forsitan in contrarium erupturis. Inter quę tam suspensa aduenere subito missi ad eum legati, Theolaiphus atque Aligildus, defunctum Constantium nuntiantes, addentesque quod eum uoce suprema successorem suæ fecerit potestatis. Qua re cognita, post exemptos periculorum æstus, & bellicarum solicitudinum turbas, in immensum elatus, iamque uaticinijs credens, & celeritatem negotijs suis aliquoties profuisse expertus, edixit iter in Thracias: motisque propere signis emensa decliuitate Succorum, Philippopolim petijt Eumolpiada ueterem, alacri gradu sequentibus quos duxerat cunctis, aduertebant enim imperiũ, quod ereptum ibant cum ultimorum metu discriminum, præter spem ordinario iure concessum. Vtque solet fama nouitates augere, properabat inde sublimior, ut quondã Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgressus aeris serpentibus pinnigeris fabulosa uetustas imponit: perque terras & maria formidatus, nullis obstantibus muris, Heracleam ingressus est Perinthum. Quo apud Constantinopolim mox cõperto, effundebatur

ætas omnis & sexus, tanq; demissum aliquē uisura de cælo. Exceptus igitur tertio Idu um Decemb. uerecundis senatus officijs, & populariū consonis plausibus, stipatusq; armatorum & togatorum agminibus, uelut acie ducebatur instructa: omniū oculis in eum non modo contuitu destinato, sed cum admiratione magna defixis. omini enim propius uidebatur, adultum adhuc iuuenē, exiguo corpore, factis præstantem ingenti bus, post cruentos exitus regum & gentium, ab urbe in urbē inopina uelocitate transgressum, quaquà incederet accessione opum & uirium flāmæ instar cuncta facilius occupasse: principatum deniq; deferente nutu cælesti absq; ulla publicæ rei suscepisse iactura. Breui deinde Secundo Salustio promoto præfecto prætorio summam quæstionum agitandarū, ut fido cōmisit, Mamertino, & Arbetione, & Agilone atq; Neuita adiunctis, itidē Iouino magistro equitū per Illyricū recens prouecto. qui omnes transgressi Chalcedona præsentibus Iouianorū Herculianorūq; principijs & tribunis causas uehementius æquo bonoq; spectauerūt, præter paucas, in quibus ueritas reos nocentissimos offerebat. & Palladium primum ex magistro officiorum in Britannos exterminarunt, suspicione tenus insimulatū, quædam in Gallum cōposuisse apud Constantium, dum sub eodē Cæsare officiorū esset magister. Dein Taurū ex præfecto prætorio in exiliū egere Vercellum: cuius factum apud iudices iustorum iniustorūq; distinctores uideri potuit ueniæ plenum. Quid enim deliquit, si ortum turbinem ueritus ad tutelam principis sui confugit? & acta super eo gesta nō sine magno legebantur horrore, cum id uoluminis publici cōtineret exordium: Consulatu Tauri & Florentij, inducto sub præconibus Tauro. Ad exitium itidem tale Pentadius trahebatur: cui id obiectum est, quod à Constantio missus notis excepit, quæ propinquante pernicie super multis interrogatus responderat Gallus. Sed cum se iuste defenderet, tandem obijt innoxius. Iniquitate simili Florentius tunc magister officiorū, Nigriniani filius, cōtrusus est in insulam Dalmatiæ Boas. alter enim Florentius ex præfecto prætorio consul etiam tum, rerum mutatione subita territus cum cōiuge periculis exemptus diu delituit, nec redire ante mortem potuit Iuliani. capitis crimine tamē damnatus est absens. Pari sorte Euagri⁹ comes rei priuatæ, & Saturninus ex cura palatij, & Cyrinus ex notario, trāsportati sunt in exilium. Vrsuli uero necē largitionū comitis, ipsa mihi uidet flesse iustitia, imperatorē arguens ut ingratum. Cum enim Cæsar in partes mitteretur occiduas omni tenacitate stringendus, nullaq; potestate militi quicquam donandi delata, ut pateret ad motus asperior exercitus, hic idem Vrsulus datis literis ad eum qui Gallicanos tuebat thesauros, quicquid posceret Cæsar, proculdubio iusserat dari. Quo extincto, cum maledictis execrationibusq; multorū se Iulianus sentiret expositū, impurgabile crimen excusari posse existimans, absq; consciētia sua hominem affirmabat occisum, prætendens quòd eum militaris ira deleuit, memor quæ dixerat, ut ante retulimus, cum Amidā uidisset excisam. Ideoq; timidus uidebat uel parum intelligēs quid conueniret, cum Arbetionem semper ambiguū & prætumidū his quæstionibus præfecisset, alijs specie tenus cum principijs legionū præsentibus: quem primū omnium saluti suæ nouerat obiectum, ut decuit uictoriarum ciuilium participem futurum. Et quanq; hæc quæ retulimus, eius displicuere fautoribus, sequentia tamen seueritatis recto uigore sunt gesta. Apodemiū enim ex agente in rebus, quē in Siluani necem & Galli effrenarius arsisse docuimus, Paulumq; notarium cognomento Catenam, cum multorum gemitu nominandum, uiuos exustos, qui sperari debuit, oppressit euentus. Eusebium super his, cui erat Constantiani thalami cura cōmissa, alte spirantē & dirum addixere pœnæ letali: quem ab ima sorte adusq; iubendum imperatori penè elatum, ideoq; intolerabilem, humanorum spectatrix Adrastia, aurem (quod dicitur) uellens, monensq; ut castigatius uiueret, reluctantē præcipitem tanquàm è rupe quadam egit excelsa. Conuersus post hæc princeps ad Palatinos omnes omnino qui sunt, quiq; esse possunt, non ut philosophus indagandæ ueritatis professor. Laudari enim poterat, si saltem moderatos quosdam licet paucos retinuisset, morumq; probitate compertos. Namq; fatēdum est pleramq; eorum partem uitiorum omniū seminariū fusius aluisse, ita ut remp. inficerent cupiditatibus prauis: plusq; exemplis, q peccandi licentia læderent multos. Pasti enim ex his quidam templorum spolijs, & lucra ex omni odorantes occasione

Impurgabile crimen

Adrastia humanorum spectatrix

occasione, ab egestate infima ad saltum sublati diuitiarũ ingentiũ, nec largiendi, nec rapiendi, nec absumẽdi tenuere aliquẽ modũ, aliena inuadere semper adsuefacti. Vnde fluxioris uitæ initia pullularũt, & periuria: & nullus existimationis respectus, demẽsq; superbia fidẽ suam probrosis quæstibus polluebat. Inter quæ eluuies & gurgites creuere præruptí côuiuiorũ, & pro uictorialib. epulares triũphi: ususq; abundantis serici, & textiles auctæ sunt artes, & culinarũ solicitior cura: & ambitiosa ornatarũ domorũ exquisita sunt spatia, quorum mensurã si in agris consul Quinctius possedisset, amiserat etiam post dictaturam gloriã paupertatis. quibus tam maculosis accessere flagitia disciplinæ castrensis, cum miles cantilenas meditaretur pro iubilo molliores: & nõ saxum erat, ut antehac, armato cubile, sed pluma et flexiles lectuli, & grauiora gladijs pocula. testa enim bibere iam pudebat. & quærebantur ædes marmoreæ, cum scriptum sit in antiquitatibus, Spartanũ militem coercitum acriter, quod procinctus tẽpore ausus sit uideri sub tecto. Adeo aũt ferox erat in suos illis tẽporibus miles & rapax, ignauus uero in hostes & fractus, ut per ambitionẽ otiũq; opibus partis, auri & lapillorũ uarietates discerneret scientissime, contra q̃ recens memoria tradidit. Notũ est enim, sub Maximiano Cęsare uallo regis Persarũ direpto, gregariũ quendam post sacculum Parthicum, in quo erant margaritæ, repertum, proiectis imperitia gemmis, abisse pellis nitore solo contentũ. Euenerat ijsdem diebus, ut ad demendum imperatoris capillum tonsor uenire præceptus, introiret quidam ambitiose uestitus. Quo uiso, Iulianus obstupuit, Ego, inquit, non rationalẽ iussi, sed tonsorẽ acciri. interrogatus tamen ille, quid haberet ex arte cõpendij, uicenas diurnas respondit annonas, totidẽq; pabula iumentorum (quæ uulgo dictitant capita) & annuum stipendiũ graue absq; fructuosis petitionibus multis. Vnde motus, oẽs huiusmodi cum cocis similibusq; alijs, eadẽ accipere penẽ consuetos, ut parum sibi necessarios, data quò uelint eundi potestate, proiecit.

Et quanq; à rudimẽtis pueritiæ primis inclinatior erat erga numinũ cultũ, paulatimq; adolescens desiderio rei flagrabat multa metuens, tamẽ agitabat quædam ad id pertinẽtia, quantũ fieri poterat occultissime: Vbi uero abolitis quæ uerebatur, adesse sibi liberum tempus faciundi quæ uellet aduertit, sui pectoris patefecit arcana: & planẽ absolutis decretis, aperiri tẽpla, arisq; hostias admoueri & reparari deorũ statuit cultum. Vtq; dispositorũ roboraret effectũ, dissidentes Christianorũ antistites cum plebe discissa in palatium intromissos monebat, ut ciuilibus discordijs consopitis quisq; nullo uetante religioni suæ seruiret intrepidus: quod agebat ideo obstinate, ut dissensiones augente licentia nõ timeret unanimantẽ postea plebem, nullas infestas hominibus bestias ut sunt sibi feralibus plerisq; Christianorũ expertus. sæpeq; dictitabat, audite me quem Alemanni audierunt & Franci: imitari putans Marci principis ueteris dictum. *Dictum Marci principis* sed parũ aduertit hoc ab eo nimiũ discrepare. Ille enim cum Palæstinã transiret Aegyptum petens, fœtentium Iudæorũ & tumultuantiũ sæpe tædio percitus, dolenter dicitur exclamasse, ô Marcomanni, ô Quadi, ô Sarmatæ, tandem alios uobis inquietiores inueni. Per hoc idem tẽpus rumoribus exciti uarijs, Aegyptij uenere cõplures, genus hominũ controuersum, & adsuetudine perplexius litigandi semper lætissimũ, maximeq; auidum multiplicatũ reposcere, si cõpulsori quicquam dederit, ut leuari debito possit, uel certe cõmodius per dilationem inferre quæ flagitantur, aut criminis uitandi formidine, diuites pecuniarum repetũdarum interrogare. Hi omnes densati in unum principem & præfectos prætorio graculorum more strepentes interpellabant incondite, modo non ante septuagesimum annum extorquentes quæ dedisse se iure uel secus plurimis affirmabant. Cumq; nihil aliud agi permitterent, edicto proposito, uniuersos iussit transire Chalcedona, pollicitus quod ipse quoque protinus ueniret, eorum negotia finiturus. Quibus transgressis, mandatum est nauigiorum magistris ultro citroq; discurrentium, ne quis transfretare auderet Aegyptium. hocq; obseruato cura propensiore, euanuit pertinax calumniandi propositum, & omnes spe præsumpta frustrati redierunt in lares: unde uelut æquitate ipsa dictante, lex est promulgata, qua cauetur nullum interpellari suffragatorem super his, quæ eum recte constiterit accepisse. Allapso itaq; Calendarũ Ianuarium die, cum Mamertini & Neuitæ nomina suscepissent paginæ consulares, humilior princeps uisus est in officio pedibus gradiendo cum

do cum honoratis: quod laudabant alij, quidam ut affectatum & uile carpebant. Dein Mamertino ludos edente Circenses, manumittendis ex more inductis per admissionum proximum, ipse lege agi dixerat, ut solebat: statimq; admonitus iurisdictionem eo die ad alterum pertinere, ut erratò obnoxiam Decembris auroram & ipse mutauit. Frequentabant inter hæc curiam aggere diuerso, diuersasq; occasiones multiplices ingerebant. Et cum die quodam causa eius spectandi uenisse nuntiatus esset ex Asia philosophus Maximus, exiluit indecore: & qui esset oblitus, effuso cursu à uestibulo longe progressus, exosculatum susceptumq; reuerenter secum induxit, per ostentationem intempestiuam nimius captator inanis gloriæ uisus, præclariq; illius dicti immemor Tulliani, quo tales notando ita relatum est: Ipsi illi philosophi, etiam in his libris quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt, ut in eo ipso quòd prędicationem nobilitatemq; despiciunt, prædicari de se ac se nominari uelint. Haud multo deinceps, duo agentes in rebus ex his qui proiecti sunt, eum adiere fidentius, promittentes latebras monstrare Florentij, si eis gradus militię redderetur: quos incessens delatoresq; appellans, addebat non esse imperatorium obliquis flecti indicijs ad retrahendum hominem morns metu absconditum, qui forte non diu latitare citra spem ueniæ permitteretur. Aderat his omnibus Prætextatus, præclaræ indolis grauitatisq; priscæ senator, ex negotio proprio forte repertus apud Cōstantinopolim, quem arbitrio suo Achaiæ proconsulari præfecerat potestate: nec tamen cum corrigendis ciuilibus ita diligenter instaret, omisit castrensia, rectores militibus diu exploratos adponens, urbes quinetiam per Thracias omnes cum munimentis reparans extimis, curansq; solicite ne arma uel indumenta uel stipendium, uel alimenta deessent his, quos per supercilia Istri dispersos, excursibusq; barbarorum oppositos, agere uigilanter audiebat & fortiter. Quæ cum ita diuideret, nihil segnius agi permittens, suadentibus proximis ut aggrederetur propinquos Gotthos sæpe fallaces & perfidos, hostes quærere se meliores aiebat. Illis enim sufficere mercatores Galatas, per quos ubiq; sine conditionis discrimine uenundantur. Hæc eum curantem & talia cōmendabat externis nationibus fama, ut fortitudine, sobrietate, rei militaris scientia, uirtutumq; omniū incrementis excelsum: paulatimq; progrediēs ambitū oppleuerat mundi. Proinde timore eius aduentus per finitimos longeq; distātes latius explicato, legationes undiq; solicite ad eū concurrebant: hinc Transtigritanis pacem obsecrantibus & Armenijs, inde nationibus Indicis certatim cum donis optimates mittentibus ante tempus abusq; Indis & Serindis: ab Australi plaga ad famulandū rei Romanæ semet offerentibus Mauris: ab aquilone & regionib. Solis, per quas in mare Phasis accipit, Bosphoranis alijsq; antehac ignotis legationes uehentibus supplices, ut annua cōplentes solennia, intra terrarū genitaliū terminos otiose uiuere sinerent. Appositū est (ut existimo) tēpus ad has partes nos occasione magni principis deuolutos super Thraciarū extimis, situq; Pontici sinus uisa uel lecta quædā perspicua fide mōstrare. Athos in Macedonia mons ille præcelsus nauibus quondā Medicis peruius, & Caphareus Euboicus scopulus, ubi Nauplius Palamedis pater classem cōcidit Argiuam, licet longo spatio cōtrouersi à Thessalo mari distingūt Aegeū: quod paulatim fusius adolescēs, dextra qua late protendit

Sporades per Sporadas est insulosum atq; Cycladas, ideo sic appellatas, quòd oēs ambiunt De-
Cyclades lon patriā deorū insignem: læua Imbrum & Tenedum circumluens, & Lemnū & Thasum, quando perflatur Lesbo illiditur uiolentius. Unde gurgitibus refluis Apollinis Sminthij tēplum & Troada perstringit, & Ilium heroicis casibus clarū: efficitq; Melana sinū oppositū zephyro: cuius apud principiū Abdera uisitur Protagoræ domicilium & Democriti, cruētæq; Diomedis Thracij sedes, & cōualles per quas Hebrus sibi miscetur, & Maronea ac Aenus, qua diris auspicijs cœpta moxq; relicta ad Ausoniam ueterem ductu numinum properauit Aeneas. Hinc gracilescens paulatim, & uelut naturali quodā cōmercio ruens in pontū, eiusq; partem ad se iungens, in speciem ◆ Græ-
Cynossema cæ literæ formatur: & Hellespōton à Rhodopa scindens, Cynossema, ubi sepulta creditur Hecuba, & Cœla præterlabitur & Seston & Callippolin: contrà per Achillis Aiacisq; sepulchra Dardanum contingit & Abydon, unde iunctis pontibus Xerxes maria pedibus peragrauit. dein Lampsacū Themistocli dono datam à rege Persarum,

& Parion

& Parion quam condidit Iasonis filius Parius. unde femiorbe turgescēs altrinsecus, lataq; aperiens terrarū diuortia, circūfluis spatijs Propontidos respergit ex eo latere Cyzicum & Dindyma religiosa matris magnæ delubra, & Apamiā Ciumq;, & Astacum secuto tēpore Nicomediam à rege cognominatā: quā in occasum procedit, Cherronesum pulsat & Aegos potamus, in quo loco lapides casuros ex cælo prædixit Anaxagoras, & Lysimachiā, & ciuitatem quam Hercules conditam Perinthum comitis sui memoriæ dedicauit. & ut effectæ plenæq; ϕ literæ figura seruetur, in meditullio ipso rotunditatis Procōnesus insula est oblōga & Besbicus. post cuius summitatē in angustias rursus extenuatum, Europam & Bithyniā intercurrēs, per Chalcedona, Chrysopolim & stationes transit obscuras. nam supercilia eius sinistra Athyras portus despectat & Selymbria, & Constantinopolis uetus Byzantium Atticorū colonia, & promontorium Ceras prælucentem nauibus uehens constructā celsius turrim, quapropter Pharos appellatur: & uetus inde fons Euripis prægelidus. Hoc modo fractū & participatione maris utriusq; finitum, iamq; mitescens in æquoream panditur faciem, quantum potest cadere sub aspectum late diffusum & longe. Omnis autem eius uelut insularis circuitus littorea nauigatio uiginti tribus dimensa milibus stadiorum, ut Eratosthenes affirmat, & Hecatæus, & Ptolemæus, alijq; huiusmodi cognitionum scientissimi scitatores, in speciem Scythici arcus neruo coagmentati geographiæ totius assensione formatur. Et quā sol oceano exurgit Eoo, paludibus claudit Mæotidos: quā declinat in uesperum, Romanis prouincijs terminatur: unde suspicit sidus arctoum, homines alit linguis & moribus dispares. Latus eius austrinū molli deuexitate subductum. Per hæc amplissima spatia oppida sunt dispersa Græcorum: quæ cuncta ætatibus uarijs præter pauca, Atheniensiū coloni cōdidere Milesii, inter Ionas alios in Asia per Nileū multo ante locati, Codri illius filiū, qui se pro patria bello ferē Dorico deuouisse. Extremitates aūt arcus utrinq; tenues duo exprimūt Bosporí, è regiōe sibi oppositi, Thracius & Cimmericus: hac causa Bospori uocati, quòd per eos quondā Inachi filia mutata (ut poetæ loquunt) in bouem, ad mare Ionium permeauit. Dextrū igitur ad inflexionē Bospori Thracij excepit Bithynia latus, quam ueteres dixere Mygdoniam: in qua Thynia & Mariandena sunt regiones, & Amyci sæuicia Bebryces exempti uirtute Polluci, remotaq; statio, in qua uolitantes minaciter harpyas Phineus uates horrebat: per quæ littora in sinus oblongos curuata Sangarius & Psylis, Bizes & Rhebas fluuij funduntur in maria: quibus controuersæ extraneæ sunt Symplegades, gemini scopuli in uertices undiq; porrecti diruptos, assueti priscis seculis obuiam sibi cum horrendo fragore collisis molibus ferri, cedētesq; retrorsus acri assultu ad ea reuerti quæ pulsarant. per has saxorū dehiscentium concursantiumq; crebritates, si etiam ales interuolasset, nulla celeritate pinnarū eripi poterat, quin interiret oppressa. hi scopuli cum eos Argo prima omnium nauis Colchos ad direptionē aurei properans uelleris, præterisset innoxia, immobiles turbine circumfracto stetere cōcorporati, ut eos aliquādo fuisse direptos nulli nunc conspicantiū credant, nisi super hoc cōgruerent omnes priscorum carminum cantus. Post Bithyniæ partem, prouinciæ Pontus & Paphlagonia protenduntur, in quibus Heraclea & Sinope & Polemonion & Amysos amplæ sunt ciuitates, & Tios & Amastris, oēs ab auspicio, diligentia fundatæ Græcorū. & Cerasus, unde aduexit huiusmodi poma Lucullus, insulæq; arduæ Trapezunta & Pityunta continentes oppida nō obscura. Vltra hæc loca Acherusiū specus est, quod accolæ μυχοπόντιον appellāt, & portus Acone, fluuij diuersi, Acheron ideq; Archadius & Iris & Tembrius, & iuxta Parthenius, omnes in mare ictu rapido decurrentes. Thermodoon his est proximus, ab Armonio defluens monte, & Themiscyreos interlabens lucos: ad quos Amazonas quondā migrare necessitas subegerat talis: Attritis damnorū assiduitate finitimis, Amazones ueteres quæ eos cruentis populabantur incursibus, altiora spirabant: uiresq; suas circunspectantes hisq; propinqua, sæpius appetebāt ualidiores raptæ præcipiti cupiditatis ardore. & perruptis nationibus plurimis manus Atheniensibus intulerunt: acriq; cōcertatione fusæ ac disiectæ, omnes nudatis equitatus sui lateribus corruere. Harum interitu cognito, residuæ imbelles domi relictæ, extrema perpessæ uicinitatis repensantis similia funestos impetus declinantes, ad pacatiorē sedem

Aegos fluuius

Constantinopolis Byzantium

Mygdonia

Bebryces

Argo

Cerasus

Thermodoon

Themiscyrei luci

Amazones

dem transiere Thermodoontis: quarum progenies lõge deinde propagata per nume
rosam sobolẽ, manu firmissima ad loca reuerterat genitalia, secuto tẽpore populis di-
uersarum originum formidabilis. Haud procul inde attollitur Carambis placidi collis
Criumetopon contra septentrionẽ Elicen exurgens, cuius è regione est Criumetopon Tauricę pro-
montoriũ, duobus milibus & quingentis stadijs disparatum. Hocq; ex loco omnis ora
maritima, cuius initium Halis est amnis, uelut longitudine lineali directa, nerui efficit
Dahę speciem, duabus arcus summitatibus complicati. His regionibus Dahæ confines sunt
Chalybes acerrimi omniũ bellatores, & Chalybes per quos erutum & domitum est primitus fer
rum. Post quos terras patentes Byzares obtinẽt, & Tapires, & Tibareni, & Mossynœ
ci, & Macrones, & Philyres, populi nulla nobis assuetudine cogniti: à quib. breui spa-
tio distant uirorum monimenta nobilium, quibus Sthelenus est humatus, & Idmon,
& Typhis: primus Herculis socius Amazonico bello letaliter uulneratus, alter augur
Argonautarum, tertius eiusdem nauis cautissimus rector. Prætercursis partibus me-
Callichoros moratis, Alion antrum est, & fluenta Callichori ex facto cognominati: quod supera-
tis post triennium Indicis nationibus, ad eos tractus Liber reuersus, circa huius ripas
uirides et opacas orgia pristina reparauit & choros. trieterica huiusmodi sacra quidam
Phasis existimant appellari. Post hæc confinia Camaritarũ pagi sunt celebres, & Phasis fre-
mibundis cursibus Colchos attingit, Aegyptiorum antiquam sobolem: ubi inter ciui-
Dioscurias tates alias Phasis est nomine fluuij dictitata, & Dioscurias nunc usq; nota. cuius au-
tores Amphitus & Telchius Spartani traduntur, aurigæ Castoris & Pollucis, à qui-
bus Heniochorũ natio est instituta. Paulum ab his secernuntur Achæi: qui bello ante
riore quodam apud Troiam cõsummato, non cum super Helena certaretur, ut auto-
res prodidere nonnulli in Pontũ reflantibus uentis errore delati, cunctisq; hostilibus
stabilem domicilijs sedem nusq; reperientes, uerticibus montiũ insedere semper niuali
um: & horrore cæli districti, uictum sibi cũ periculis rapto parare assuefacti sunt: atq;
eo ultra omnem deinde ferociam sæuierunt. Super Cercetis, qui ijsdem annexi sunt, ni
hil memoratu traditur dignũ. Quorum post terga Cimmerici agitant incolæ Bospho-
Panticapæum ri, ubi Milesiæ sunt ciuitates harumq; uelut mater omniũ Panticapæum: quam præte-
xit Hypanis fluuius genuinis intumescens aquis & externis. Itineribus hinc extensis,
Tanais Amazones adusq; Caspium mare porrectę circumcolunt Tanain: qui inter Caucasias
oriens rupes, per sinuosos labitur circumflexus, Asiamq; disterminãs ab Europa in sta-
Rha fluuius gnis Mæoticis delitescit. huic Rha uicinus est amnis, in cuius supercilijs quædã uege-
tabilis eiusdem nominis gignitur radix, proficiẽs ad usus multiplices medelarũ. Vltra
Sauromatæ Tanain pandũtur in latitudinẽ Sauromatæ, per quos amnes fluunt perpetui, Marac-
cus & Rhombites & Theophanes & Totordanes. Licet alia quoq; distans immanib.
interuallis Sauromatarũ prætenditur natio, littori iuncta quod Coracẽ suscipiens flu-
Mæotis uium in æquor eiectat extremũ. Propè palus est Mæotis amplissimi circungressus: ex
cuius uberrimis uenis per Patares angustias undarũ magnitudo prorũpit in Pontũ:
cuius in dextro latere insulæ sunt Phanagorus & Hermonassa, studio constructæ Græ
corum. Circa hęc stagna ultima extimaq; plures habitat gentes, sermonũ institutorũq;
uarietate dispariles: Iaxamatæ & Mæotæ & Iazyges, Roxolaniq; & Alani & Melan-
chlænæ, & cum Gelonis Agathyrsi, apud quos adamantis est copia lapidis, alijq; ultra
latentes, quòd sunt omniũ penitissimi. Sed Mæotidos lateri læuo Cheronessus est pro
pinqua, coloniarũ plena Grecarum. Vnde quieti sunt homines & sedati, adhibentes
uomeri curam, & prouentibus fructuarijs uictitantes. A quibus per uaria regna didu
cti itineribus modicis Tauri dissociãtur. inter quos immani diritate terribiles Arinchi,
& Sinchi & Napæi, intendente sæuitiam licentia diuturna, indidere mari nomẽ inho-
spitali: & à contrario per cauillationẽ pontus Euxinus appellatur, ut Euethen Græci
dicimus stultum, & noctem Euphronen, & furias Eumenidas. Dijs enim hostijs litan
tes humanis & inmolantes aduenas Dianæ, quæ apud eos dicitur Orsiloche, cęsorum
capita fani parietibus præfigebant, uelut fortiũ perpetua monumenta facinorũ. In hac
Taurica, insula Leuce sine habitatoribus ullis Achilli est dedicata. In quam si fuerint
quidam forte delati, uisis antiquitatis uestigijs temploq; & donarijs eidem heroi con-
secratis, uesperi repetunt naues: aiũt enim non sine discrimine uitæ illic quenquã per-
noctare

noctare. Ibi & aquæ sunt, & candidæ aues nascuntur halcyonibus similes: super quarum origine & Hellespontiacis prælijs suo tempore differemus. Sunt aūt quædam per Tauricam ciuitates: inter quas eminet Eupatoria, & Dandace, & Theodosia, & minores aliæ nullis humanis hostijs impiatæ. Hactenus arcus apex protendi existimatur. eius nūc residua leniter sinuata, subiectaq; ursæ cælesti adusq; læuum Bosphori Thracij latus, ut ordo postulat, exequemur: id admonentes, quòd cum arcus omnium gentium flexis curuētur hastilibus, Scythici soli uel Parthici circunductis utrinq; introrsus pandis & patulis cornibus effigiem lunæ decrescentis ostendunt, medietatem recta & rotunda regula diuidente. Ergo in ipso huius cōpagis exordio, ubi Riphæi deficiunt montes, habitāt Arimaspi iusti homines, placiditateq; cogniti, quos amnes Chronius & Bisula præterfluūt: iuxtaq; Massagetæ, Alani, & Sarmatæ, alijq; cōplures obscuri: quorū nec uocabula nobis sunt nota, nec mores. Interiectu deinde non mediocri, Carcinites panditur sinus, eiusdemq; nominis fluuius, & religiosus per eas terras Triuiæ lucus. Dein Borysthenes à montibus oriens Neurorū primigenijs fontibus copiosus, concursuq; multorum amnium adolescens, mari præruptis undarum uerticibus intimatur: cuius in marginib. nemorosis Borysthenes est ciuitas, & Cephalonesus, & aræ Alexandro Magno, Cæsariq; Augusto sacratæ. Longo exinde interuallo penè est insula quam incolunt Sindi ignobiles, post heriles in Asia casus cōiugijs potiti dominorum & rebus: quibus subiectum gracile litus Achilleos uocant indigenæ dromon, exercitijs ducis quōdam Thessali memorabilem. eiq; proxima est ciuitas Tyros colonia Phœnicum, quam præstringit fluuius Tyras In medio aūt spatio arcus, quod prolixæ rotunditatis esse prædiximus, quodq; expedito uiatori diebus conficitur quindecim, Europei sunt Alani, & Costobocæ, gentesq; Scytharum innumeræ, quæ porriguntur adusq; terras sine cognito fine distentas: quarum pars exigua frugibus alitur: residuæ omnes palantes per solitudines uastas, nec stiuam aliquando, nec sementem expertas, sed squalentes & pruinosas, ferarum tetro ritu uescuntur: eisq; caritates & habitacula uilesq; supellectiles plaustris impositæ sunt corticibus tectis: & cum placuerit sine obstaculo migrant, eadem carpenta quò libuerit cōuoluentes. Cum autem ad alium portuosum ambitum fuerit uētum, qui arcus figuram determinat ultimam, Peuce prominet insula, quam circuncolunt Troglodytę & Peucini minoresq; aliæ gentes, & Istros quondam potentissima ciuitas, & Tomi, & Apollonia, & Anchialos, & Odissos: aliæ præterea multæ, quas litora continent Thraciarum. Amnis uero Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Reticis, per latiorem orbem protentus, ac sexaginta nauigabiles penè recipiens fluuios, septem ostijs per hoc Scythicum litus erumpit in mare. quorum primum est Peuce insula supra dicta, ut interpretata sunt uocabula græco sermone, secundum Naracustoma, tertiū Calonstoma, quartum Pseudostoma. Nam Boreonstoma ac deinde Sthenostoma longe minora sunt cęteris: septimum ingens & palustri specie nigrum. Omnis autem circūfluo ambitu Pontus, & nebulosus est, & dulcior æquoribus cæteris, & uadosus: quòd concrescit aer ex humorum spiramine sæpe densatus, & irruentium undarum multitudine temperatur, & consurgit in breuia dorsuosa, limum globosq; aggerente multitudine circunuenientium fluentorū. Et constat ab ultimis nostri finibus maris agminatim ad hunc secessum pariendi gratia petere pisces, ut aquarum suauitate salubrius fœtum educant, in receptaculis cauis quæ sunt ibi densissima, securi uoracium beluarum: nihil enim in Ponto huiusmodi aliquando est uisum, præter innoxios delphinas & paruos. Quicquid autem eiusdem pontici sinus Aquilone cæditur & pruinis, ita perstringitur gelu, ut nec amniū cursus subteruolui credantur, nec per infidum & labile solum gressus hominis possit uel iumenti firmari, quod uitium nunquam mare syncerum, sed permixtū aquis amnicis tentat. Prolati aliquāto longius quàm sperabamus, pergamus ad reliqua. Accesserat aliud ad gaudiorum præsentium cumulum, diu quidem speratum, sed dilationum ambage multiplici tractum. Nunciatum est enim per Agilonem & Iouium postea quæstorem, Aquileiæ defensores longiore obsidij tædio, cognitoq; Constantij excessu, patefactis portis egressos, autores prodidisse turbarū: ijsdemq; uiuis exustis, ut supra relatum est, omnes concessionē impetrasse delictorum & ueniam. At prosperis

Borysthenes
Tyros
Tomi
Anchialos
Danubius
Peuce
Ostia Danubij

Iulianus elatior, ultra homines iā ſpirabat, periculis expertus aſſiduis quòd ei urbem Romanam placide iam regenti, uelut mundanā Cornucopiam fortuna geſtans propitia, cuncta glorioſa deferebat & proſpera, antegreſsis uictoriarū titulis hæc quoq; adijciens: quòd dum teneret imperium ſolus, nec motibus internis eſt concitus, nec barbarorum quiſquam ultra ſuos exiliuit fines: & populi omnes auiditate ſemper inſectandi præterita, ut damnoſa & noxia, in laudes eius ſtudijs miris accendebant. Omnibus igitur, quæ res diuerſæ poſcebant & tēpora, perpenſa deliberatione diſpoſitis, & militibus orationibus crebris, ſtipendioq; competenti ad ea expedienda incitandi promptius animatis, cunctorū fauore ſublimis Antiochiam ire contendens, reliquit Conſtantinopolim incrementis maximis fultam: natus enim illic, diligebat eam ut genitalem patriam & colebat. Tranſgreſſus itaq; fretum, prætercurſa Chalcedona & Libyſſa, ubi ſepultus eſt Annibal Pœnus, inde Nicomediam uenit urbem antehac inclytam, ita magnis retro principum amplificatam impenſis, ut ædium multitudine priuatarum & publicarū recte noſcētibus regio quædam Vrbis æſtimaretur æternæ. Cuius mœnia cum uidiſſet in fauillas miſerabiles cōſediſſe, angorem animi tacitis fletibus indicans, pigriori gradu pergebat ad regiam: hoc maxime ærumnis illachrimans, quòd ordo ſqualens occurrit populi nimiū quantum antehac florentiſsimus: & agnoſcebat quoſdam ibidem ab Euſebio educatus epiſcopo, quē genere longius contingebat. hic quoq; pari modo ad reparanda quæ terræ ſubuerterat tremor abunde præſtitis plurimis, per Niceā uenit ad Gallogręcię fines: unde dextroſus itinere declinato, Peſſinunta cōuertit, uiſurus uetuſta matris magnæ delubra: A quo oppido bello punico ſecundo, carmine Cumano monente, per Scipionē Naſicam ſimulacrū translatū eſt Romā. Cuius ſuper aduentu in Italiā, pauca cum alijs huic materiæ cōgruentibus in actibus Cōmodi principis digeſſimus per exceſſum: quamobrē aūt hoc nomine oppidum ſit

Figmentū deæ

appellatum, uariant rerum ſcriptores. Quidā enim figmento deæ cælitus lapſo, ἐκ τοῦ πεσεῖν, quod cadere nos dicimus, urbem aſſeruere cognominatā. Alij memorant Ilum Trois filium Dardaniæ regem, locum ſic appellaſſe. Theopompus nō Ilum id egiſſe, ſed Midam affirmat, Phrygiæ quondā potentiſsimū regem. Venerato igitur numine, hoſtijsq; litato & uotis Ancyram redit: eumq; exinde progredientē ulterius multitudo inquietabat, pars uiolenter erepta reddi ſibi poſcens, alij quærentes conſortijs ſe curiarum addictos iniuſte, nōnulli ſine reſpectu periculi agentes aduſq; rabiem, ut aduerſarios ſuos læſæ maieſtatis criminibus illigarent. Verum ille iudicibus Caſſijs triſtior & Lycurgis, cauſarū momenta æquo iure perpendens, ſuum cuiq; tribuebat, nuſquam à uero abductus, acrius in calumniatores exurgens: quos oderat, multorum huiuſmodi petulantem ſæpe dementiā aduſq; diſcrimen expertus, dum eſſet adhuc humilis & priuatus: exemplūq; patiētiæ eius in tali negotio, licet ſint alia plurima, id unum ſufficiet poni. Inimicū quidam ſuum, cum quo diſcordabat, aſperrime dixiſſe in maieſtatem turbulentius deferebat. Imperatoreq; diſſimulante, eadem diebus cōtinuis replicās, interrogatus ad ultimum, qui eſſet quē argueret, reſpondit, municipem locupletem. Quo audito, princeps renidens, Quibus indicijs, ait, ad hoc perueniſti? Et ille purpureum, inquit, ſibi indumētum ex ſerico pallio parat. Iuſſusq; poſt hæc ut uilis arduæ rei uilem incuſans abire tacitus & innoxius, nihilominus inſtabat. Quo tædio Iulianus deſatigatus ad largitionum comitē uiſum propius, iube, inquit, periculoſo garritori pedum tegmina dari purpurea ad aduerſarium perferēda: quem ut datur intelligi, chlamydem huius coloris memorat ſibi conſarcinaſſe: ut ſciri poſſit, ſine uiribus maximis quid panni proficiāt leues. Sed ut hæc laudanda & bonis moderatoribus æmulanda, ita illud amarum & notabile fuit, quòd ægre ſub eo curialibus quiſquam appetitus, licet priuilegijs & ſtipendiorum numero & originis penitus alienæ ſortitudine cōmunitus, obtinebat æquiſsimū: adeo ut pleriq; territi emercarentur moleſtias pretijs clandeſtinis.

Pyle

Itineribus itaq; emenſis cum ad Pylas ueniſſet, qui locus Cappadocas diſcernit & Cilicas, oſculo ſuſceptū rectorē prouinciæ nomine Celſum, iam inde à ſtudijs cognitū Atticis, aſcitūq; in cōſeſſum uehiculi Tarſum ſecū induxit. At hinc uidere properās Antiochiam, orientis apicē pulchrū, uſus itineribus ſolitis uenit: urbiq; propinquās in ſpeciem alicuius numinis uotis excipitur, publicas miratus uoces multitudinis magnæ,

Antiochia orientis apex

salutare

salutare sidus inluxisse Eois partibus adclamantis. Euenerat aūt ijsdem diebus annuo cursu cōpleto Adonia ritu ueteri celebrari, amato Veneris, ut fabulę fingunt, apri dente ferali deleto, quod in adulto flore sectarū est indiciū frugū. & uisum est triste, quòd amplam urbem principum domiciliū introeunte imperatore nunc primū, ululabiles undiq; planctus & lugubres sonitus audiebanť. hic patientiæ eius, & lenitudinis documentum leue quidē apparuit, sed mirandū. Thalassium quendam ex proximo libello/rum insidiatorē fratris oderat Galli. quo adorare adesseq; officio inter honoratos prohibito, aduersarij cū quibus litigabat in foro, postridie turba congregata superflua, adito imperatore, Thalassius, clamitabant, inimicus pietatis tuæ nostra uiolenter eripuit. Et ille hac occasione hominē opprimi posse cōijciens, Agnosco, respondit, quē dicitis offendisse me iusta de causa: & silere uos interim cōsentaneū est, dum mihi inimico potiori faciat satis. Mandauitq; assidenti præfecto, ne audireť eorum negotiū anteq; ipse cum Thalassio rediret in gratiā, quod breui euenit. Ibi hyemans ex sententia nullis interim uoluptatū potiebatur illecebris, quibus abundant Syriæ omnes: uerum per speciem quietis iudicialibus causis intentus, non minus arduis q; bellicis, distrahebatur multiformibus curis, exquisita docilitate librans, quibus modis suū cuiq; tribueret: iustisq; sentētijs & improbi modicis coercerentur supplicijs, & innocentes fortunis defenderentur intactis. Et quanq; in disceptādo aliquoties erat intēpestiuus, quid quisq; iurgantiū coleret tempore alieno interrogans, tamen nulla eius diffinitio litis à uero dissonans reperitur: nec argui unq; potuit ob religionē uel quodcunq; aliud ab æquitatis recto tramite deuiasse. iudiciū enim hoc est optādum & rectum, ubi per uaria negotiorum examina, iustum id est & iniustum: à quo ille ne aberraret, tanquā scopulos cauebat abruptos. hoc aūt ideo assequi potuit, quod leuitatem agnoscens cōmotioris ingenij sui, præfectis proximisq; permittebat, ut fidenter impetus suos aliorsus tendentes, ad quæ decebat monitu opportuno frenarent: monstrabatq; subinde, se dolere delictis, & gaudere correctione. Cumq; eum defensores causarum, ut conscium rationis perfectæ, plausibus maximis celebrarent, fertur id dixisse permotus: gaudebā planeq; me efferebam, si ab his laudarer, quos & uituperare posse aduerterem, si quid secus factum sit aut dictū. Sufficiet aūt pro multis, quæ clementer egit in litibus cognoscēdis, hoc unum ponere, nec abhorrens à proposito, nec absurdum. Inducta in iudicium fœmina quędam, cum palatinū aduersariū suum è numero protectorum cinctum præter spem conspexisset, hoc factum insolens tumultuando querebatur. & imperator, Prosequere ait mulier, si quid te læsam existimas: hic enim sic cinctus est, ut expeditius per lutum incedat: parum nocere tuis partibus potest. & æstimabatur per hęc & similia, ut ipse dicebat assidue, uetus illa Iustitia, quam offensam uitijs hominū Aratus extollit in cælum, imperante eo reuersa ad terras, ni quædam suo ageret non legum arbitrio, erratisq; aliquoties obnubilaret gloriarum multiplices cursus. Post multa enim etiā iura quædam correxit in melius, ambagibus circuncisis, indicantia liquide quid iuberent fieri, uel uetarent. Illud aūt inclemens obruendū perenni silentio, quòd arcebat docere magistros rhetoricos & grāmaticos, ritus Christiani cultores. Iisdē diebus Gaudētius ille notarius, quem opponendū per Africam missum supradiximus à Constantio: Iulianus quinetiā ex uicario, earundem partium nimius fautor, retracti sub uinculis morte periere pœnali. Tunc & Antemius ex duce Aegypti, Alexandrinis urgentibus atrocium criminum mole, supplicio capitali mulctatus est. Post quem Marcelli ex magistro equitum & peditum filius, ut iniectans imperio manus, publica deletus est morte. Romanus quinetiā & Vincentius, scutariorū scholę primæ secundæq; tribuni, agitasse conuicti quædam suis uiribus altiora, acti sunt in exilium. Cumq; tempus interstitisset exiguum, Alexandrini Artemij cōperto interitu, quem uerebantur ne cum potestate reuersus (id enim minatus est) multos læderet ut offensus, iram in Georgium uerterunt episcopum, uipereis, ut ita dixerim, morsibus ab eo sæpius appetiti. In fullo, natus ut ferebatur apud Epiphaniam Ciliciæ oppidum, auctusq; in damna cōplurium, contra utilitatem suam reiq; cōmunis episcopus Alexandriæ est ordinatus, in ciuitate quæ suoptæ motu & ubi causæ non suppetunt seditionibus crebris agitatur & turbulentis, ut oraculorum quoq; loquitur fides. His efferatis hominū mentibus, Georgius

Tribuni scutariorum scholæ primæ secundæq;

Alexandriæ episcopus

quoq; ipse graue accesserat incentiuũ, apud patulas aures Cõstantij multos exinde incusans, ut eius recalcitrantes imperijs: professionisq; suæ oblitus, quæ nihil nisi iustum suadet & lene, ad delatorũ ausa feralia desciscebat. & inter cætera dicebatur id quoq; maligne docuisse Constantiũ, quòd in urbe prædicta ædificia cuncta solo cohærentia à conditore Alexandro magnitudine impensarũ publicarũ extructa, emolimentis ærarij proficere debent ex iure. ad hęc mala id quoq; addiderat, unde paulopost trusus est in exitium præceps. Reuersus ex comitatu principis, cum transiret per speciosum Genij templum, multitudine stipatus ex more, flexis ad ædem ipsam luminibus, quandiu, inquit, sepulchrũ hoc stabit? Quo audito uelut fulmine multi perculsi, metuentesq; ne illud quoq; tentaret euertere, quicquid poterant, in eius perniciẽ clandestinis insidijs concitabant. Ecce aũt repente perlato lætabili nuntio indicãte extinctum Artemium, plebs omnis elata gaudio insperato uocibus horrendis infrendẽs, Georgium petit: raptumq; diuersis mulctandi generibus proterens & conculcans diuaricatis pedibus. Cumq; eo Dracontius monetæ præpositus, & Diodorus quidam ueluti comes iniectis per crura funibus simul exanimati sunt: ille quòd aram in moneta quam regebat recens locatã euertit: alter quòd dũ ædificandæ præesset ecclesiæ, cirros puerorũ licentius detondebat, id quoq; ad deorum cultum existimans pertinere. quo non contenta multitudo immanis, dilaniata cadauera peremptorũ camelis imposita uexit ad lacus: ijsdemq; subito igne crematis, cineres proiecit in mare, id metuẽs ut clamabat, ne collectis supremis, ædes illis extruerentur ut reliquis, qui deuiare à religione compulsi, pertulere cruciabiles pœnas adusq; gloriosam mortem intemerata fide progressi, & nunc martyres appellantur. Poterantq; miserandi homines ad crudele suppliciũ ducti, Christianorum adiumento defendi, ni Georgij odio omnes indiscrete flagrassent. Hoc cõperto, imperator ad uindicandũ facinus nefandum erectus, iamq; expediturus pœnas à noxijs ultimas, mitigatus est lenientibus proximis: missoq; edicto, acri oratione scelus detestabatur admissum, minatus extrema, si deinde tentatũ fuerit aliquid quod iustitia uetet & leges. Inter hæc expeditionem parans in Persas, quam dudum animi robore conceperat celso, ad ultionem præteritorũ uehementer elatus est, sciens & audiens gẽtem asperrimam per sexaginta ferme annos inussisse orienti cædium & direptionum monumenta sæuissima, ad internecionem exercitibus nostris sępe deletis. Vrebatur autem bellandi gemino desiderio: primo, quòd impatiens otij lituos somniabat & prælia: dein quòd in ætatis flore primæuo obiectus efferarum gentium armis, recentibus etiam tum regum precibus & regalium qui uinci magis posse quàm supplices manus tendere credebantur, ornamentis illustrium gloriarum inserere Parthici cognomentum ardebat. Quæ maximis molibus festinari cernentes obtrectatores desides & maligni, unius corporis permutatione tot cieri turbas intempestiuas indignum & perniciosum esse strepebant, studium omne in differendo procinctu ponentes: & dictitabant his præsentibus, quos audita referre ad imperatorem posse rebantur, eum ni sedatius ageret, immodica rerum secundarum prosperitate, uelut luxuriantes ubertate nimia fruges, bonis suis protinus occasurum. Et hæc diu multaq; agitãtes, frustra uirum circumlatrabant immobilem occultis iniurijs, ut Pygmæi uel Thiodamas agrestis homo Lydius Herculem. Ille tamen ut maioris præter cæteros spiritus, nihilo lentius magnitudinem expeditionis secum cõmentans, in præparandis congruis operam nauabat enixam. Hostiarum tamen sanguine plurimo aras crebritate nimia perfundebat, tauros aliquoties immolando cẽtenos, & innumeros uarij pecoris greges, ouesq; candidas terra quæsitas & mari: adeo ut indies penè singulos milites carnis distentiore sagina uictitantes incultius, potusq; auiditate corrupti, humeris impositi transeuntium, per plateas ex publicis ædibus, ubi uindicandis potius quàm cedendis conuiuijs indulgebant, ad sua diuersoria portarentur, Petulantes ante omnes & Celtæ quorum ea tempestate confidentia creuerat ultra modum. Augebantur aũt ceremoniarũ ritus immodice, cum impensarum amplitudine antehac inusitata & graui: & quisq; cum impræpedite liceret scientiam uaticinandi professus, iuxta imperitus & docilis sine fine uel præstitutis ordinibus oraculorum permittebatur scitari responsa & extispicia non nunquam futura pandẽtia: oscinũq; & auguriorum & ominũ fides, si reperiri usquam posset

Ceremoniarum ritus

posset, affectata uarietate quærebatur. Hæcq; dum ita procedunt more pacis, multorum curiosior Iulianus nouam consilij uiam ingressus est, uenas fatidicas Castalij recludere cogitans fontis: quem obstruxisse Cæsar dicitur Hadrianus mole saxorum ingenti, ueritus ne ut ipse præcinentibus aquis capessendam rempub. comperit, etiam alij similia docerentur: ac statim circumhumata corpora statuit exinde transferri eo ritu, quo Athenienses insulam purgauerant Delon. Eodem tempore die XI. Calend. Nouemb. amplissimum Daphnæi Apollinis fanum, quod Epiphanes Antiochus rex ille condidit iracundus & sæuus, & simulacrũ in eo Olympiaci Iouis imitamenti æquiparans magnitudinem, subita ui flammarum exustum est. quo tam atroci casu repente consumpto, id adusq; imperatorem ira prouexit, ut quæstiones agitari iuberet solito acriores, & maiorem ecclesiam Antiochiæ claudi. Suspicabatur enim id Christianos egisse stimulatos inuidia, quòd idem templum inuiti uidebant ambitioso circundari peristylio. Ferebatur autem licet rumore leuissimo, hac ex causa conflagrasse delubrum: quòd Asclepiades philosophus, cuius in actibus Magnentij meminimus, cum uisendi gratia Iuliani ad id suburbanum uenisset, deæ Cælestis argenteũ breue figmentum quocunq; ibat secum solitus afferre, ante pedes statuit simulacri sublimes, accensisq; cereis ex usu cessit: unde medietate noctis emensa, cum nec adesse quisquam potuit nec iuuare, uolitantes scintillæ adhærere materijs uetustissimis, ignesq; aridis nutrimentis erecti omne quicquid cõtingi potuit, licet ardua discretũ celsitudine, concremarunt. Eo anno, sidere etiãtum instante brumali, aquarũ incessit inopia metuenda, ut & riui cessarent quidam, & fontes antehac aquarũ copiosis pulsibus abundãtes: sed in integrũ postea restituti sunt. Et quarto nonas Decembres uergente ad uesperã die, reliqua Nicomedia collapsa est terræmotu, itidemq; Niceæ portio nõ mediocris. Quę tametsi mœstitiam solicito incuterent princip, residua tamen non cõtemnebat urgentia, dum pugnandi tempus ei ueniret optatum. Inter præcipua tamen & seria illud agere superfluum uidebatur, quòd nulla probabili ratione susceptæ popularitatis amore, uilitati studebat uenalium rerum, quæ nonnunq; secus quàm conuenit ordinata inopiam gignere solet & famẽ. & Antiochiensi ordine id tunc fieri, cum ille iuberet, non posse, aperte monstrante, nusquam à proposito declinabat, Galli similis fratris, licet incruentus. Quocirca in eos deinceps sæuiens, ut obtrectatores & cõtumaces, uolumen composuit inuectiuum, quod Antiochense uel Misopogonem appellauit, probra ciuitatis infensa mente dinumerans, addensq; ueritati cõplura: post quę multa in se facete dicta comperiens, coactus dissimulare pro tempore, ira sufflabatur interna. Ridebatur enim ut Cercops, homo breuis, humeros extentãs angustos, & barbam præ se ferens hircinam, grandiaq; incedens tanq; Oti frater & Ephialtis, quorum proceritatẽ Homerus in immensum tollit. Idemq; uictimarius pro sacricola dicebatur ad crebritatem hostiarum alludentibus multis: & culpabatur hinc opportune, cum ostentationis gratia uehens licenter pro sacerdotibus sacra, stipatusq; mulierculis lætabatur. Et quanquam his paribusq; de causis indignaretur, tacens tamen motumq; in animi retinens potestate solennia celebrabat. Deniq; præstituto feriarum die Casium montem ascendit nemorosum, & tereti ambitu in sublime porrectum, unde secundis gallicinijs uidetur primi solis exortus. Cumq; Ioui faceret rem diuinam, repente conspexit quendam humi prostratum, supplici uoce uitam precãtem & ueniam. Interrogantiq; ei qui esset, responsum est præsidalem esse Theodotum Hierapolitanum: qui profectum à ciuitate sua Constantium inter honoratos deducens, adulando deformiter, tanquam futurum sine dubietate uictorem orabat lachrimas fingẽs & gemitũ, ut Iuliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati, specie illa qua Magnentij circunlatum meminerat membrum. Quibus auditis, accepi olim, inquit, hoc dictum relatione multorum: sed abi securus ad lares, exutus omni metu clementia principis, qui ut prudens definiuit inimicorum minuere numerum, augereq; amicorum sponte sua contendit ac libens. Exin sacrorum perfecto ritu digresso, offeruntur rectoris Aegyptij scripta: Apim bouem operosa quæsitũ industria, tamẽ post tẽpus inueniri potuisse firmantis: quod ut earum regionum existimant incolæ, faustum & ubertatẽ frugum, diuersaq; indicat bona. Super qua re pauca cõueniet expediri. Inter animalia antiquis obseruationibus consecrata Mneuis

Ecclesia

Cercops

Casius mons

ta, Mneuis & Apis sunt notiora: Mneuis Soli sacratur, super quo nihil dicitur memo-
De Api boue rabile, sequens Lunæ. Est enim Apis bos diuersis genitalium notarũ figuris expressus maximeq; omnium corniculantis lunæ specie latere dextro insignis: qui cum post uiuendi spatium præstitutũ sacro fonte immersus è uita abierit (nec enim ultra eum trahere licet ætatem, quàm secreta librorum præscribit autoritas mysticorum: nec nisi semel ei in anno bos fœmina inuenta cum notis certis offertur) alter cum publico quæritur luctu: & si omnibus signis consummatus reperiri potuerit, defertur Memphim urbem præstantem præsentiaq; numinis Aesculapij claram. Cumq; initiante antistitum numero centum, inductus in thalamum esse cœperit sacer, coniecturis apertis signa rerum futurarum dicitur demonstrare: & adeuntes quosdam indicijs auerti uidetur obliquis, ut offerentẽ cibum aliquando Germanicum Cæsarem, sicut lectum est, auersatus portenderat paulo post euentura. Strictim itaq; quoniam tempus uidetur hoc flagitare, res Aegyptiacæ tangantur, quarum notitiam in actibus Hadriani & Seueri principum digessimus late, uisa pleraq; narrantes. Aegyptiam gentem omnium uetustissimam, nisi quòd super antiquitate certat cum Scythis, meridiali latere Syrtes maiores & Phycus promontorium, & Borium, & Garamantes, nationesq; uariæ claudunt: quà orientem è regione prospicit, Elephantinam & Meroen urbes Aethiopum, & Catadupos rubrumq; pelagus & Scenitas prætenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus: septentrioni opposita terrarum situ cohærent immenso, unde exordium Asia Syriarumq; prouinciæ sumunt: à uespera Illiaco disiungitur mari, quod quidam nominauere Parthenium. Pauca itaq; super Nilo (quem Aegyptum Homerus appellat) præstringi conueniet, mox ostendendis alijs, quæ sunt in his regionibus admiranda. Origines fontium Nili, ut mihi quidem uideri solet, sicut adhuc factum est, posteræ quoq; ignorabunt ætates. Verum quoniam fabulantes poetæ, uariantesq; geographi in diuersa latentem notitiam scindunt: opiniones eorum, ueritati confines (ut arbitror) expediam paucis. Affirmant aliqui physicorum in subiectis septentrioni spatijs, cum hyemes frigidæ cuncta constringunt, magnitudines niuium congelascere: easq; postea ui flagrantis sideris resolutas fluxis humoribus nubes efficere grauidas, quæ in meridianam plagam Etesijs flantibus pulsæ expressæq; tepore nimio incrementa ubertim suggerere Nilo creduntur. Ex Aethiopicis imbribus, qui abundantes in tractibus illis per æstus torridos cadere memorantur, exundationes eius erigi anni temporibus asserunt alij præstitutis: quod utrunq; dissonare uidetur à ueritate. Imbres enim apud Aethiopas, aut non unq̃, aut per interualla temporum longa cadere memorantur. Opinio est celebrior alia, quòd spirãtibus ꝓdromis, perq; dies quadraginta & quinq; Etesiarum continuis flatibus repellentibus eius meatũ, uelocitate cohibita superfluis fluctibus intumescit: & reluctante spiritu controuersò adolescens in maius, hinc ui reuerberante uentorũ, inde urgente cursu uenarũ perẽnium, progrediẽs in sublime tegit omnia, & humo suppressa, per supina camporũ speciẽ exhibet maris. Rex aũt Iuba Punicorum confisus textu librorũ, à monte quodam oriri eum exponit, qui situs in Mauritania despectat oceanũ: hisq; indicijs hoc proditũ ait, ꝗ pisces & herbæ, & beluæ similes per eas paludes gignunẽ. Aethiopiæ aũt partes prætermeans Nilus nominũ diuersitate decursa, quæ eum orbem peragranti nationes indidere cõplures, exundatione ditissima ad cataractas, id est, præruptos scopulos uenit, è quibus præcipitans ruit potius ꝙ̃ fluit. Vnde olim accolas usu aurium fragore assiduo diminuto, necessitas uertere solũ ad editiora coegit. exinde lenius means per ostia septẽ, quorũ singula perpetuorum amniũ usum & faciem præbent, nullis per Aegyptum aquis externis adiutus dilatatur. Et præter amnes plurimos ex alueo deriuatos autore, cadentesq; in suppares eius, septem nauigabiles sunt & undosi, quibus subiecta uocabula ueteres indiderunt: Heracleoticus, Sebenniticus, Bolbiticus, Phatniticus, Mendesius, Taniticus, & Pelusiacus. Oriens aũt unde dictum est, propellitur à paludibus adusq; cataractas, insulasq; efficit plures: quarum aliquæ ita porrectis aquis dicuntur extentæ ut singulas ægre tertio die relinquat. Inter quas duæ sunt claræ, Meroe, & Delta à triquetræ literæ forma hoc uocabulo signatius appellata. Cum aũt sol per cancri sidus cœperit uehi, augescens adusq; transitũ eius in libram, diebusq; centum sublatius fluens, minuit̃ postea

Marginal notes: Memphis; Aegyptia gẽs; Scenitæ; Saraceni; Origo Nili; Meroe; Delta

ftea, & mitigatis ponderibus aquarũ nauibus antea peruius equitabiles campos osten dit. Abunde itaq; luxurians ita est noxius, ut infructuosus si uenerit parcior: gurgitum enim nimietate humectans diutius terras culturas moratur agrorũ, paruitate autẽ minatur steriles segetes. Eumq; nemo aliquando extolli cubitis altius sexdecim possessor optauit. Et si inciderit moderatius, aliquoties iactæ sementes in loco pinguis cespitis cum augmento fere septuagesimo renascũtur: solusq; fluminum auras nullas inspirat. exuberat Aegyptus etiã pecudib. multis, inter quas terrestres sunt & aquatiles: aliæq; humi & in humoribus uiuunt, unde amphibia nominantur. & in aridis quidẽ capreoli uescuntur, & bucali & bisturnitia omni deformitate ridicula, aliaq; monstra quæ numerare non refert. Inter aquatiles autem bestias crocodilus ubiq; per eos tractus abundat, exitiale quadrupes malum assuetum elementis ambobus, lingua carẽs, maxillam superiorem commouẽs solam, ordine dentium pectinato, perniciosis morsibus quicquid tetigerit pertinaciter tenens, oua edens fœtus anserini similia: utq; armatus est unguibus, si haberet etiam pollices, ad euertẽdas quoq; naues sufficeret uiribus magnis: ad cubitorum enim longitudinem decẽ interdum extentus, noctibus quiescẽs per undas, diebus humi uescitur, cõfidentia cutis, quam ita ualidam gerit, ut eius tergo cataphracta uix tormentorũ ictibus perforentur. & sæuientes semper eædem ferę, quasi pacto fœdere quodam castrensi, per septem ceremoniosos dies mitescũt ab omni sæuitia desciscentes, quibus sacerdotes Memphi natales celebrant Apis. Præter eos autẽ qui fortuita pereunt morte, alij dirumpuntur suffossis aluis mollibus certis ferarũ dorsualibus crustis, quas delphinis similes nutrit fluuius antedictus: alij exitio intereunt tali. Trochilos auicula breuis, dum escarum minutias captat, circa cubantem uolitãs blande, gingiuasq; eius irritatius titillando peruenit adusq; ipsam uiciniã gutturis. quod factum contuens hydrus ichneumonis genus, oris aditum penetrat alite præuia patefactum, & populato uentre uitalibus dilancinatis erũpit. Audax tamen crocodilus monstrum fugacibus, ubi audacem senserit timidissimũ, & in terra acutius cernẽs, per quatuor menses hybernos nullo uesci dicitur cibo. Hippopotami quoq; generãtur in illis partibus, ultra animalia cuncta ratione carẽtia sagacissimi, ad speciem equorũ bifidas habentes ungulas, caudasq; breues: quorũ solertiæ duo ostendere documẽta sufficiet. Inter arũdines celsas & squalentes nimia densitate hæc belua cubilibus positis, otium peruigili studio circunspectat, laxataq; copia ad segetes depascẽdas egreditur. Cumq; iam cœperit redire distenta, auersis uestigijs distinguit tramites multos, ne unius plani itineris lineas insidiatores secuti, repertũ sine difficultate cõfodiant. Item cũ auiditate nimia extuberato uẽtre pigrescit, super calamos recẽs exectos femora cõuoluit & crura, ut pedibus uulneratis cruor egestus sagina distentũ faciat leuẽ: & carnes saucias cœno oblinit, quãdiu in cicatrices cõueniant plagæ. Has mõstruosas antehac raritates in beluis, in ędilitate Scauri uidit Romanus populus primitus, patris illius Scauri, quem defendens Tullius imperat Sardis, ut de familia nobili ipsi quoq; cum orbis terrarum autoritate sentirent: & per ætates exinde plures sæpe huc ducti, nunc inueniri nusquã possunt, ut cõiectantes regionũ incolæ dicũt, insectantis multitudinis tædio ad Blemmyas migrasse compulsi. inter Aegyptias alites, quarum uarietas nullo comprehendi numero potest, ibis sacra est & amabilis & innocua, ideo quod nidulis suis ad cibũ fuggerens oua serpentũ, efficit ut tarescant mortiferæ pestes absumptæ. occurrunt eędem uolucres pinnatis agminibus anguiũ, qui ex Arabicis emergũt paludibus uenena malignantes: eosq; antequam finibus suis excedant, prælijs superatos aerijs uorant: quas aues per rostra edere fœtus accepimus. Serpentes quoq; Aegyptus alit innumeras: ultra omnẽ perniciem sæuientes basiliscos, & amphisbenas, & scytalas, & acontias, & dipsadas, & uiperas, aliasq; cõplures: quas omnes magnitudine & decore aspis facile supereminens, nunquam sponte sua fluenta egreditur Nili. Multa in illis tractibus pretium est operæ maximum legere, ẽ quibus pauca conueniet explicari. Sunt therma lutra quæ Cythrus indigenę uocãt. Templa ubiq; molibus magnis extructa. Pyramides ad miracula septẽ prouectæ, quarũ diuturnas surgendi difficultates scriptor Herodotus docet, ultra omnẽ omnino altitudinẽ, quæ humanis confici potest, erectæ sunt turres, ab imo latissimæ, in summitates acutissimas desinẽtes: quæ figura apud geometras

Crocodilus

Hippopotami

Ibis

ideo sic appellatur, quòd ad ignis speciem, τοῦ πυρὸς ut nos dicimus, extenuatur in conum: quarũ magnitudo quoniã in celsitudinẽ nimiam scandens, gracilescit paulatim, umbras quoque mechanica ratione cõsumit. Sunt & syringes subterranei quidam & flexuosi secessus, quos (ut fertur) periti rituum uetustorũ aduentare diluuiũ præscij, metuentesque ne ceremoniarum obliteraretur memoria, penitus operosis digestos fodinis per loca diuersa struxerũt: & excisis parietibus uolucrũ ferarumque genera multa sculpserunt, & animalium species innumeras multas, quas hieroglyphicas literas appellarunt, Latinis ignorabiles. Dein Syene, in qua solstitij tempore, quo sol æstiuum austrinus cursum extendit, recta omnia ambientes radij excedere ipsis corporibus umbras non sinunt. Inde si stipitẽ quisquã fixerit rectum, uel hominẽ, aut arborem uiderit stantem, circa lineamentorũ ipsas extremitates contẽplabitur umbras absumi: sicut apud Meroem Aethiopiæ partem æquinoctiali circulo proximã dicitur euenire, ubi per nonaginta dies umbræ nostris in contrariũ cadunt: unde Antiscios eius incolas uocant. Quæ quoniam miracula multa sunt, opusculi nostri propositũ excedentia, ad ingenia celsa reijciamus, pauca super prouincijs narraturi. Tres prouincias Aegyptus fertũ habuisse temporibus priscis, Aegyptum ipsam, & Thebaidam, & Libyam: quibus duas adiecit posteritas, ab Aegypto Augustamnicam, & Pentapolim à Libya sicciore dispa ratã. Igitur Thebais multas inter urbes clariores alijs Hermopolim habet & Copton, & Antinoon quam Hadrianus in honorem Antinoi ephebi condidit sui. hecatompylos enim Thebas nemo non nouit. In Augustamnica Pelusium oppidum est nobile, quod Peleus Achillis pater dicitur condidisse, lustrari deorum monitu iussus in lacu, qui eiusdem ciuitatis alluit mœnia, cum post interfectũ fratrẽ nomine Phocũ horrendis furiarum imaginibus raptaretur, & Casium ubi Pompeij sepulchrum est Magni, & Ostracine, & Rhinocorura. In Pentapoli Libya Cyrene posita est urbs antiqua, sed deserta, quam Spartanus condidit Battus, & Ptolemais, & Arsinoe eadem quæ Teuchira: & Darnis, & Berenice, quas Hesperidas appellant: in sicciore uero Libya Paretonion, & Cherecla, & Neapolis, inter municipia pauca & breuia. Aegyptus ipsa, quæ iam inde ut Romano imperio iuncta est regitur à præfectis, exceptis minoribus multis, Athribi, & Oxyryncho, & Thmui, & Memphi maximis urbibus nitet. Alexãdria enim uertex omnium est ciuitatũ, quam multa nobilitant, & magnificentia conditoris altissimi, & architecti solertia Dinocratis, qui cum ampla mœnia fundaret & pulchra, penuria calcis id momentum parum repertæ, omnes ambitus liniales farina respersit: quòd ciuitatem pòst alimentorum uberi copia circunfluere fortuito mõstrauit indicio. ibi auræ salubriter spirantes, aer tranquillus & clemens: atque ut periculum docuit per uarias collectum ætates, nullo penè die incolentes hanc ciuitatem solem serenum non uident. hoc littus ne fallacibus & insidiosis accessibus affligeret ut antehac nauigãtes discriminibus plurimis, excogitauit in portu Cleopatra turrim excelsam, quæ Pharos à loco ipso cognominatur, prælucendi nauibus nocturna suggerens ministeria: cum quondam ex Parthenio pelago ueniẽtes aut Libyco, per pandas oras & uacuas montium nullas speculas uel colliũ signa cernẽtes, harenarũ inlisæ glutinosæ mollitiæ frangerentur. Hæc eadem regina heptastadium sicut uix credenda celeritate, ita magnitudine mira construxit, ob causam notam & necessariam. Insula Pharos, ubi Protea cum phocarum gregibus diuersatum Homerus fabulatur inflatius, à ciuitatis littore mille passibus disparata, Rhodiorũ erat obnoxia uectigali. Quod cũ inde quidam nimium quantum petituri uenissent, fœmina callida semper in fraudes, solennium specie feriarum ijsdem publicanis secũ ad suburbana perductis, opus iusserat irrequietis laborib. consummari, & septem diebus totidẽ stadia molibus iactis in mare solo propinquanti terræ sunt uindicatæ. Quò cum uehiculo ingressa, errare ait Rhodios, insularum non continentis portorium flagitãtes. His accedunt altis sufflata fastigijs templa. Inter quæ eminet Serapium, quod licet minuatur exilitate uerborum, atrijs tamen columnarijs amplissimis, & spirantibus signorũ figmẽtis, & reliqua operũ multitudine ita est exornatum, ut post capitolium, quo se uenerabilis Roma in æternũ attollit, nihil orbis terrarum ambitiosius cernat. In quo bibliothecæ fuerunt inæstimabiles: & loquitur monimentorum ueterum concinens fides, septingenta uoluminum millia, Ptolemæis

Hieroglyphicæ literæ

Alexãdria uertex ciuitatum

Astus Cleopatræ

regibus uigilijs intentis cōposita, bello Alexandrino, dum diripitur ciuitas sub dictatore Cæsare conflagrasse. Canopus inde duodecimo disiungit lapide: quem, ut priscæ memoriæ tradunt, Menelai gubernator sepultus ibi cognominauit: hactenus impendio locus fanis & diuersorijs lætis extructus, auris & salutari tēperamento perflabilis, ita ut extra mundum nostrū morari se quisquam arbitretur in illis tractibus agēs, cum sæpe aprico spiritu immurmurātes audierit uentos. Sed Alexandria ipsa nō sensim, ut aliæ urbes, sed inter initia prima aucta per spatiosos ambitus, internisq; seditionib. diu aspere fatigata, ad ultimum multis post annis Aureliano imperium agente, ciuilibus iurgijs ad certamina interneciua prolapsis, diruptisq; mœnibus, amisit regionum maximam partem, quæ Bruchion appellabatur, diuturnū præstantium hominum domicilium. Vnde Aristarchus grāmaticæ rei doctrinis excellens, & Herodianus artium minutissimus sciscitator, & Saccas Ammonius Plotini magister, alijq; plurimi scriptores multorum in literis nobilium studiorum: inter quos Chalcenterus emicuit Didymus multiplicis scientiæ cœpti memorabilis: qui in illis sex libris, ubi nōnunquam imperfecte Tullium reprehendit, sillographos imitatus scriptores maledicos, iudicia doctarum aurium incusat, ut immania frementem leonem putidulis uocibus uanus catulus longius circumlatrans. Et quanquam ueteres cum his quorum memini, floruere complures, tamen ne nunc quidem in eadem urbe doctrinæ uariæ silent: nam & disciplinarum magistri quodammodo spirant, & nudatur ibi geometrico radio quicquid reconditum latet, nodumq; apud eos penitus exaruit musica nec harmonia conticuit, & recalet apud quosdam adhuc licet rarios consideratio mundani motus & siderum, doctiq; sunt haud numero pauci: super his sciētiam callent quæ fatorum uias ostendit. Medicinę autem, cuius in hac uita nostra, nec parca nec sobria, desiderantur adminicula crebra, ita studia augentur indies, ut licet opus ipsum redoleat, pro omni tamen experimento sufficiat medico ad cōmendandam artis autoritatem, si Alexandriæ se dixerit eruditum. & hæc quidem hactenus. Sed si intelligendi diuini aditionem multiplicem, & præsensionū originem, mente uegeta quisquā uoluerit replicare, per mundum omnem inueniet mathemata huiusmodi ab Aegypto circumlata. hic primum homines longe ante alios ad uaria religionū incunabula (ut dicitur) peruenerunt, & initia prima sacrorum caute tuentur condita scribis arcanis. Hac institutus prudentia Pythagoras colēs secretius deos, quicquid dixit, aut uoluit, autoritatē esse instituit ratam, & femur suum aureū apud Olympiam sæpe monstrabat, & cum aquila colloquens subinde uisebatur. Hinc Anaxagoras lapides è cælo lapsuros, & putealem limum contrectans, tremores futuros prædixerat terræ. Et Solon sententijs adiutus Aegypti sacerdotum, latis iusto moderamine legibus, Romano quoq; iuri maximum addidit firmamentum. ex his fontibus per sublimia gradiens sermonum amplitudine Iouis æmulus non uisa Aegypto militauit sapientia gloriosa. Homines autem Aegyptij plerią; subfusculi sunt & atrati, magisq; mœstiores, gracilenti & aridi, ad singulos motus excandescentes, controuersi, e treposcones acerrimi. Erubescit apud eos si quis non inficiando tributa, plurimas in corpore uibices ostendat: & nulla tormentorū uis inueniri adhuc potuit, quæ obduratū ullius pectus latrocinijs inuitū elicere potuit, ut nomen proprium dicat. Id autem notum est, ut annales ueteres mōstrant, quòd Aegyptus omnis sub amicis erat antea regibus: sed superatis apud Actiū bello nauali Antonio & Cleopatra, prouinciæ nomen accepit, ab Octauiano Augusto possessa. Aridam Libyam supremo Apionis regis consecuti sumus arbitrio, Cyrenas cum residuis ciuitatibus Libyæ Pentapoleos Ptolemæi liberalitate suscepimus. euectus longius ad ordinem remeabo cœptorum.

Didymus

Doctrinæ uariæ Alexādria

Ammiani

AMMIANI MARCELLINI RERUM

GESTARUM LIBER VICESIMUSTERTIUS

AEC eo anno, ut prætereamus negotiorum minutias, agebantur per prouincias. Iulianus uero iam ter consule ascito in collegio trabeæ Sallustio præfecto per Gallias, quater ipse amplissimum inierat magistratũ: & uidebatur nouum adiunctum esse Augusto priuatum, quod post Diocletianum & Aristobulum nullus meminerat gestum. & licet accidentium uarietatem solicita mente præcipiens, multiplicatos expeditionis apparatus flagrãti studio perurgeret, diligentiæ tamen ubiq; diffidens, imperijq; sui memoriã magnitudine operũ gestiẽs propagare, ambitiosum quondam apud Hierosolymã templum, quod post multa & internecíua certamina obsidente Vespasiano posteaq; Tito ægre est expugnatum, instaurare sumptibus cogitabat immodicis, negotiũq; maturandum Alypio dederat Antiochẽsi, qui olim Britãnias curauerat pro præfectis. Cũ itaq; rei idem fortiter instaret Alypius, iuuaretq; prouinciæ rector, metuendi globi flammarũ prope fundamẽta crebris assultibus erũpentes, fecere locũ exustis aliquoties operãtibus inaccessum: hocq; modo elemẽto destinatius repellente, cessauit inceptũ. Iisdem diebus legatos ad se missos ab Vrbe æterna, clare natos meritisq; probabilis uitæ cõpertos imperator honoribus diuersis affecit: & Apronianũ Romæ decreuit esse præfectum, Octauianũ proconsulẽ Africæ, Venusto Vicariã commisit Hispaniæ: Rufinũ Arabium comitẽ orientis in locum auunculi sui Iuliani recẽs defuncti prouexit. Quibus ut conuenerat ordinatis, terrebatur omine quodã (ut docuit exitus) præsentissimo. Felice enim largitionũ comite profluuio sanguinis repẽte extincto, eumq; Comite Iuliano secuto, uulgus publicos contuens titulos, Felicem Iulianũ Augustumq; pronunciabat. Præcesserat aliud sæuum. Namq; Calendis ipsis Ianuarijs ascendente gradile Genij templũ ẽ sacerdotum consortio quidam cæteris diuturnior nullo pulsante repente cõcidit, animamq; insperato casu efflauit: quod astantes, incertum per imperitiã an adulandi cupiditate, memorabant consulum seniori portendi, nimirum Sallustio: sed ut apparuit non ætati, sed potestati maiori interitum propinquare mõstrabatur. Super his alia quoq; minora signa subinde, quod acciderat, ostendebant. Inter ipsa enim exordia procinctus Parthici disponendi nuntiatum est Constantinopolim terræ pulsu uibratam: quod horum periti minus lætum esse pronuntiabant aliena peruadere molienti rectori. Ideoq; intempestiuo conatu desistere suadebant: ita demum hæc & similia contemni oportere firmantes, cum irruẽtibus armis externis lex una sit & perpetua, salutem omni ratione defendere, nihil renitẽte ui moris. Iisdem diebus nuntiatũ est ei per literas, Romæ super hoc bello libros Sibyllæ cõsultos, ut iusserat, imperatorem eo anno discedere à limitibus suis aperto prohibuisse responso. Inter hæc tamen legationes gentium plurimarũ, auxilia pollicentiũ, liberaliter susceptæ remittebantur, speciosa fiducia principe respondente, nequaquã decere aduentitijs adiumẽtis rem uindicari Romanam, cuius opibus fouere cõueniret amicos & socios, si auxilium eos adegerit necessitas implorare. Solum Arsacem monuerat Armeniæ regẽ, ut collectis copijs ualidis iubẽda opperiretur, quò tenderet, quid deberet urgere, propere cogniturus. Proinde cum primã cõsultæ rationes copiã præbuissent, rumore præcurso hostiles occupare properans terras, nondum adulto uere missa per militares numeros expeditionali tessera, cunctos transire iussit Euphraten. Quo comperto omnes euolant ex hybernis, transmissoq; ut textus docebat scriptorum, dispersi per stationes uarias, aduentum principis expectabant. Ipse autem Antiochiam egressurus Heliopoliten quendam Alexandrũ Syriacæ iurisdictioni præfecit, turbulentũ & sæuum: dicebatq; non illum meruisse, sed Antiochiensibus auaris & contumeliosis huiusmodi iudicem conuenire. Cumq; eum profecturum deduceret multitudo promiscua, itum felicem reditumq; gloriosum exoptans, oransq; ut deinde

Marginalia: Exustis fundamenta — Felix largitionum comes — Genij tẽplum — Sibyllini libri

ut deinde placabilis esset & lenior, nondũ ira quam ex cõpellationibus & probris con ceperat emollita, loquebatur asperius, se eos asserens postea non uisurũ. Disposuisse enim aiebat, hyemandi gratia per compendiariam uiam cõsummato procinctu, Tarsum Ciliciæ reuersurũ: scripsisseq; ad Memorium præsidem, ut in eadem urbe cuncta sibi congrua pararentur: & hoc haud diu postea cõtigit. Corpus namq; eius illuc relatum exequiarum humili pompa in suburbano sepultũ est, ut ipse mandarat. Iamq; apricante cælo, tertio Nonas Martias profectus Hierapolim solitis itineribus uenit: ubi cum introiret ciuitatis capacissimæ portas, sinistra porticus subito lapsa, subtertendentes quinquaginta milites exceptis plurimis uulneratis tignorum tegularumq; pondere magno collisit. Vnde contractis copijs omnibus, Mesopotamiam tam propere signa commouit, ut fama de se nulla præuersa (id enim accuratius obseruarat) improuisus Assyrios occuparet. Deniq; cum exercitu, & Scytharũ auxilijs Euphrate nauali ponte transmisso, uenit ad Batnas municipiũ Osdroenæ, ibiq; illætabile portentũ offendit. Cum enim calonum frequens multitudo ad suscipiendum cõsuete pabulum prope aceruum palearum stetisset impendio celsum (hoc enim modo per regiones illas tales species construuntur) rapientibus multis quassata congeries inclinata est, pariq; exitio quinquaginta obruit homines, mole maxima ruinarum. Mœstus exinde digressus uenit cursu propero Carras, antiquũ oppidum, Crassorum & Romani exercitus ærumnis insigne: unde duæ ducentes Persidem uiæ regiæ distinguuntur: læua per Adiabenam & Tigridẽ, dextera per Assyrios & Euphraten. ibi moratus aliquot dies dum necessaria parat, & Lunæ quæ religiose per eos colitur tractus ritu locorũ fert sacra; dicitur ante aras nullo arbitrorum admisso, occulte paludamentum purpureum propinquo suo tradidisse Procopio, mandasseq; arripere fidentius principatum, si se interisse didicerit apud Parthos. Hic Iuliani quiescẽtis animus agitatus insomnijs euenturum triste aliquid præsagiebat. Quo circa & ipse, & uisorũ interpretes præsentia contẽplantes, diem secuturũ qui erat quartumdecimũ Cal. Apriles obseruari debere pronuntiabant. uerũ ut compertũ est postea, eadem nocte Palatini Apollinis templũ, præfecturam regẽte Aproniano in urbe cõflagrauit æterna: ubi ni multiplex iuuisset auxilium etiã Cumana carmina consumpserat magnitudo flammarũ. Postq; ita digesta agmina, & cõmeatus omnis generis disponendi, procursatorũ aduentu anhelantiũ etiam tum indicatur, equestres hostiũ turmas uicino limite quodam perrupto auertisse subito prędas. cuius atrocitate mali perculsus ilico, ut ante cogitauerat, triginta milia lectorũ militum eidem cõmisit Procopio, iuncto ad parilem potestatẽ Sebastiano comite ex duce Aegypti: ijsdemq; præcepit, ut intra Tigridem interim agerent, uigilanter omnia seruaturi, ne quid inopinũ ex incauto latere oriretur, qualia multa sæpe dixerat euenisse: mandabatq; eis, ut si fieri potius possit, regi sociarentur Arsaci: cumq; eo per Corduenam, & Moxoenam Chiliocomo uberi Mediæ tractu, partibusq; alijs præstricto cursu uastatis, apud Assyrios adhuc agenti sibi accurrerent necessitatum articulis adfuturi. His ita ordinatis ipse exitu simulato per Tigrim, quod iter etiam rebus uarijs de industria iusserat instrui, flexit dextrorsus: & quieta nocte emensa, mane iumẽtum, quo ueheretur ex usu poposcit: oblatusq; ei equus Babylonius nomine ictu torminis consternatus, dum dolorum impatiens uoluitur, auro lapillisq; ornamenta distincta conspersit. Quo ostento lætior clamauit, plaudẽtibus proximis, Babylona humi procidisse ornamentis omnibus spoliatam: & paulisper detentus, ut omen per hostias litando firmaret, Dauanam uenit castra præsidiaria, unde ortus Belias fluuius funditur in Euphraten. hic corporibus cibo accurate refectis, postridie uentum est ad Callinisum, munimẽtum robustum, cõmercandi opimitate gratissimũ: ubi ad diem sextũ Cal. quo Romæ matri deorum pompæ celebrantur annales, & carpẽtum quo uehitur simulacrum Almonis undis ablui perhibetur, sacrorum solennitate prisco more completa, somno per otium capto exultans pernoctauit & lætus. Luce uero sequuta profectus exinde per supercilia riparum fluuialium, aquis adolescentibus undiq; conuenis, cum armigera gradiens manu in statione quadam sub pellibus mansit: ubi Saracenorũ reguli gentium gentibus supplices nixi, oblata auri corona, tanq; mundi nationumq; suarũ dominum adorarunt suscepti gratãter, ut ad furta bellorum adpositi. dumq; hos alloquitur,

Hierapolis

Lunæ quæ Carris colitur

Saraceni Iulianum adorant

Xerxis

Xerxis illius potentissimi regis instar classis aduenit, tribuno Cōstantiano cum comite Lucilliano ductante, quæ latissimum flumen Euphraten artabat: in qua mille erant onerariæ naues ex diuersa trabe contextæ, cōmeatus abunde ferentes, & tela, & obsidionales machinas: quinquaginta aliæ bellatrices, totidemq; ad cōpaginandos necessariæ pontes. Re ipsa admoneor breuiter quātum mediocre potest ingeniū hæc instrumentorū genera ignorantibus circūscripta monstrare: & balistæ figura docebitur prima. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur & uastum, in modum regulæ maioris extentum: cuius ex uolumine tereti quod in medio ars polita componit, quadratus eminet stylus extensius recto canalis angusti meatu cauatus, & hac multiplici chorda neruorum tortilium illigatus: eiq; cochleæ duæ ligneæ coniunguntur aptissime, quarum prope unam adsistit artifex contēplabilis, & subtiliter adponit in temonis cauamine sagittā ligneam spiculo maiore conglutinatā: hocq; facto hincinde ualidi iuuenes uersant agiliter rotabilem flexū. cum ad extremitatē neruorum acumen uenerit summum, percita interno pulsu à balista ex oculis euolat, interdum nimio ardore scintillans: & euenit sæpius, ut anteq; telum cernatur, dolor lætale uulnus agnoscat. Scorpionis aūt, quem appellant nunc onagrum, huiusmodi forma est: Dolantur axes duo quernei uel ilicei, curuantūq; mediocriter, ut prominere uideant in gibbas: hicq; in modum serratoriæ machinæ cōnectuntur, ex utroq; latere patentius perforati, quos inter per cauernas funes colligantur robusti, compagem ne dissiliat cōtinentes. Ab hac medietate restiū ligneus styl⟨u⟩s exurgens obliquus, & in modum iugalis temonis erectus, ita neruorum modulis implicatur, ut altius tolli possit, & inclinari: summitatiq; eius unci ferrei copulantur, è quibus pendet stupea uel ferrea funda: cui ligno fulcimentū prosternitur ingens cilicium paleis cōfertum minutis, ualidis nexibus illigatum, & locatum super cōgestos cespites uel lateritios aggeres. Nam muro saxeo huiusmodi moles imposita disiectat quicquid inuenerit subter, concussione uiolenta non pondere. Cum igitur ad concertationem uentum fuerit, lapide rotundo fundæ imposito, quaterni altrinsecus iuuenes repagula quibus incorporati sunt funes explicantes, retrorsus stylum penes uncinum inclināt: itaq; demum sublimis adstans magister, claustrū quod totius operis continet uincula, reserat malleo forti percussum. unde absolutus ictu uolucri stylus, & mollitudine offensus cilicij, saxum contorquet quicquid incurrerit collisurum. Et tormentū quidem appellatur, quòd ex eo oṁis explicatio torquetur. Scorpio autem quoniā aculeū desuper habet erectus: cui etiam onagri uocabulum indidit ætas nouella ea re, quòd asini feri cum uenatibus agitantur, ita eminus lapides post terga calcitrando emittunt, ut perforent pectora sequentium, aut perfractis ossibus capita ipsa displodant. Hinc ad arietem uenimus. Eligitur abies uel ornus excelsa, cuius summitas duro ferro concluditur & prolixo, arietis efficiens prominulam speciē, quæ forma huic machinamēto uocabulum indidit: & sic suspensa utrinq; transuersis asseribus & ferratis quasi ex lance uinculis trabis alterius continetur: eamq; quantum mensuræ ratio patitur multitudo retro repellens, rursus ad obuia quæq; rumpenda protrudit ictibus ualidissimis, instar adsurgentis & cædentis armati. Qua crebritate uelut reciproci fulminis impetu ædificijs scissis in rimas, cōcidunt structuræ laxatæ murorum. Hoc genere operis, si fuerit exerto uigore discussum, nudato uallo defensoribus solutisq; obsidijs ciuitates munitissimæ recluduntur. Pro his arietum machinamentis iam crebritate despectis conditur machina scriptoribus historicis nota, quam Helepolim Græci cognominant: cuius opera diuturna Demetrius Antigoni filius Rhodo alijsq; urbibus oppugnatis Poliorcetes est appellatus. Aedificatur autem hoc modo: Testudo cōpaginatur immanis axibus roborata longissimis, ferreisq; clauis aptata, & contegitur corijs bubulis uirgarūq; recenti textura, atq; limo aspergūtur eius suprema, ut flāmeos detractet & missiles casus. Conseruntur aūt eius frontalibus trisulcæ cuspides præacutæ ponderibus ferreis graues, qualia nobis pictores ostendunt fulmina uel fictores, ut quicquid petierit aculeis exertis abrumpat. Hanc ita ualidam molem, rotis & funibus regens numerosis intrinsecus miles languidiori murorum parti uiribus admouet concitis: & nisi desuper propugnantium ualuerint uires, collisis parietibus aditus patefacit ingentes. Malleoli aūt teli genus figurant hac specie: Sagitta est cannea

Balistæ figura

Scorpio

Onager

Aries

Helepolis

inter spiculum & arundinem multifido ferro coagmentata, quæ in muliebris coli formam, quo nentur lintea stamina, concaua uentre subtiliter, & plurifariam patens atque in aluco ipso ignē cum aliquo suscipit alimēto. Et sic emissa lentius arcu inualido (ictu enim rapidiore extinguitur) si hæserit usque tenaciter cremat, aquisque conspersa acriores excitat æstus incendiorum, nec remedio ullo quam super iacto puluere consopitur. Hactenus de instrumentis muralibus, è quibus pauca sunt dicta. Nunc ad rerum ordinem reuertamur. Adscitis Saracenorum auxilijs, quæ animis obtulere promptissimis, tendens imperator agili gradu Cercusium, principio mensis Aprilis ingressus est munimentum tutissimū, & fabre politum: cuius mœnia Abora & Euphrates ambiunt flumina, uelut spacium insulare fingentes. quod Diocletianus exiguum ante hac & suspectum, muris turribusque circundedit celsis, cum in ipsis barbarorum cōfinijs interiores limites ordinaret, ne uagarenī per Syriā Persæ, ita ut paucis ante annis cum magnis prouinciarū cōtigerat damnis. Namque cū Antiochiæ in alto silentio scenicis ludis mimus cum uxore immissus è medio sumpta quædam imitaret, populo uenustate attonito, coniunx Nisi somnus est, inquit, en Persę. & retortis plebs unuuersa ceruicibus, ex aceruantia in se tela declinans spargitur passim. ita ciuitate incensa, & obtruncatis pluribus, qui pacis more palabantur effusius, incensisque locis finitimis & uastatis, onusti præda hostes ad sua remearunt innoxij, Mareade uiuo exusto, qui eos ad suorum interitum ciuium duxerat inconsulte. Et hæc quidem Gallieni temporibus euenerunt. Iulianus uero dum moratur apud Cercusium, ut per naualem Aboræ pontem exercitus & omnes sequelæ transiret, literas tristes Sallustij Galliarum præfecti suscepit, orantis suspendi expeditionem in Parthos, obtestantisque ne ita intempestiue nondum pace numinum exorata irreuocabile subiret exitium: posthabito tamen sua fore cautissimo, fidentius ultra tendebat, quoniā nulla uis humana uel uirtus meruisse unquam potuit, ut quod præscripsit fatalis ordo, non fiat. Statimque transgressus, pontem auelli præcepit, ne qua militum ab agminibus proprijs reuertēdi fiducia remaneret. Pari sorte hic quoque omen illætabile uisum est, apparitoris cuiusdam cadauer extentū carnificis manu deleti: quem præfectus Sallustius præsens ea re supplicio capitali damnauerat, quod intra præstitutum diem alimentorū augmentū exhibere pollicitus, causa impediente frustratus est. Sed miserando homine trucidato postridie aduenit, ut ille promiserat, alia classis abunde uehēs annonam. Profecti exinde Zaitam uenimus locū, qui olea arbor interpretatur, Hic Gordiani imperatoris longe conspicuū uidimus tumulum, cuius actus à pueritia prima exercituūque felicissimos ductus, & insidiosum interitum digessimus tempore cōpetenti. ubi cum pro ingenita pietate consecrato principi parentasset, pergeretque ad Duram desertum oppidum, procul militarem cuneum conspicatus stetit immobilis: eique dubitanti quid ferrent, offertur ab eis immanissimi corporis leo, cum aciem peteret multiplici telorū iactu cōfossus. Quo omine uelut certiore iam spectaculi prosperioris elatus, exultantius incedebat. Sed incerto fato fortunæ aliorsum prorupit euētus. Obitus enim regis portendebatur: sed cuius, erat incertum. Nam & oracula dubia legimus, quæ nō nisi casus discreuere postremi: ut fidem uaticinij Delphici, quæ post Alyn flumen transmissum maximū regnum disiectur ū prædixerat Crœsum, & aliam quæ Atheniēsibus ad certandū cōtra Medos oblique destinauerat mare, fortemque his posteriorē ueram quidē, sed nonminus ambiguā: Aio te Aeacida Romanos uincere posse. Hetrusci tamen aruspices qui comitabantur, gnari prodigialium rerum, cum illis procinctum hunc sæpe arcentibus nō crederetur, prolatis libris ritualibus ostēdebant signum hoc esse prohibitorium, principique aliena licet iuste inuadenti contrarium. sed calcabantur philosophis refragantibus, quorum reuerenda tunc erat autoritas, errantium subinde, & in parum cognitis perseuerantiū diu. etenim ut probabile argumentum ad fidem implendam scientiæ suæ id prætendebant, quòd & Maximiano antehac Cæsari cum Narse Persarū rege iam cōgressuro, itidem leo, & aper ingens trucidati simul oblati sunt, & superata gente discessit incolumis: illo minime contemplato, quòd aliena petenti portendebatur exitium, & Narses primus Armeniam Romano iuri obnoxiam occuparat. Secuto itidem die, qui erat VII. Idus April. sole uergēte iam in occasum, ex parua nubecula subito aere crassato usus a dimiſſ

Cercusium munimentum

Tumulus Gordiani

Oracula dubia

lucis: & post minacem tonitruum crebritatē & fulgurum, Iouianus nomine miles de cælo tactus cum duobus equis concidit, quos potu saniatos à flumine reducebat. quo uiso harum rerum interpretes accersiti: interrogatiq; etiam id uetare procinctum fiden tius adfirmabant, fulmen consiliariū esse monstrantes. Ita enim appellatur quæ dissua dent aliquid fieri uel suadent. Ideoq; hoc nimis cauēdum, quod militem celsi nominis cum bellatorijs iumentis extinxit: & hoc modo contacta loca, nec intueri, nec calcari debere e fulgurales pronuntiant libri. Contra philosophi, candorem ignis sacri repente conspecti nihil significare aiebant, sed esse acrioris spiritus cursum ex æthere aliqua uia ad inferiora detrusum: aut si exinde prænoscitur aliquid, incrementa claritudinis impe ratori portendi gloriosa cœptanti, cum constet flammas suapte natura nullo obstante ad sublimia conuolare. Peracto igitur, ut ante dictum est, ponte cunctisq; trāsgressis, imperator antiquissimum omnium ratus est militem alloqui, sui rectorisq; fiducia pro perantē intrepide. signo itaq; per lituos dato, cum centuriæ omnes & cohortes & ma nipuli conuenissent, ipse aggere glebali adsistens, coronaq; celsarum circundatus pote statum, talia ore sereno disseruit, fauorabilis studio concordi cunctorū. Contemplans maximis uiribus & alacritate uos uigere, fortissimi milites, concionari disposui, docturus ratione multiplici, nō nunc primitus, ut maledici mussitant, Romanos penetrasse regna Persidis. Nanq;, ut Lucullum transeam, uel Pompeium, qui per Albanos, & Massagetas, quos Alanos nunc appellamus, hac quoq; natione perrupta uidit Caspios lacus, Ventidium nouimus Antonij legatum strages per hos tractus innumeras edidisse. Sed ut à uetustate discedam, hæc quæ tradidit recēs memoria replicabo. Traianus & rursus Seuerus hinc sunt digressi uictores & trophæati: redissetq; pari splendore iunior Gordianus, cuius monumētum nunc uidimus honorate, apud Resainam superato fugatoq; rege Persarū, ni factione Philippi præfecti prætorio, scelestis iuuantibus paucis in hoc ubi sepultus est loco, uulnere impio cecidisset. Nec errauere diu manes eius inulti, quòd uelut clarente iustitia, omnes qui in eum conspirauere, crucia bilibus interiere supplicijs. & illos quidem uoluntas ad altiora propensior subire impu lit facinora memoranda: nos uero miseranda recens captarum urbium, & inultæ cæsorum exercituum umbræ, & damnorū magnitudines, carorumq; amissiones ad hæc quæ proposuimus hortantur, ut solemur socios, ut medeamur præteritis, & honorata huius lateris securitate rep. quæ de nobis magnifice loquatur posteritas relinquamus. adero ubiq; uobis adiumento numinis sempiterni imperator, & antesignanus, & con turmalis ominibus secundis, ut reor. at si fortuna uersabilis in pugna me usquam fuderit, mihi uero pro Romano orbe memet uouisse sufficiet, ut Curtij, Mutijq; ueteres, & clara prosapia Deciorum. Abolēda nobis natio molestissima, cuius in gladijs nondum nostræ propinquitatis exaruit cruor. Plures absumptæ sunt maiorib. nostris ætates, ut interirent radicitus, quæ uexabant. Deuicta est perplexo & diuturno Marte Carthago: sed eam dum inclytus timuit superesse uictor, euertit funditus. Numantiam Scipio post multiplices casus obsidionis emensos, Fidenas ne imperio subcrescerent æmulæ Roma subuertit: & Faliscos ita oppressit, & Veios, ut suadere nobis labo ret monumentorum ueterum fides, ut has ciuitates aliquando ualuisse credamus. Hec ut antiquitatum peritus exposui: superest ut auiditate rapiendi posthabita, quæ insidiatrix sæpe Romani militis fuit, quisq; agmini cohærens incedat, cum ad necessitatem congrediendi fuerit uentum, signa propria sequuturus, sciens quòd si remanserit usquam, exectis cruribus relinquetur. nihil enim præter dolos, & insidias hostium uereor nimium callidorum. Ad summam polliceor uniuersis, rebus post hæc prospere mitigatis, absq; omni prærogatiua principum, qui quod dixerint uel censuerint pro potestate autoritatis iustum esse existimant, rationem rectè consultorum uel secus, si quis exegerit redditurum. Quo circa erigite iam nunc quæso, erigite animos uestros multa præsumentes, bona & æquata sorte nobiscum quicquid occurrerit difficile subituri, & coniectantes æquitati semper solere iungi uictoriā. Conclusa oratione ad hunc grauissimum finem, ductoris gloria præliator miles exultans, speq; in prosperum clarior, sublatis altius scutis, nihil periculosum fore uel arduum clamitabat, sub imperatore plus sibi laboris quàm gregarijs indicente. maxime omnium id numeri Gallicani

fremitu

Fulmen consiliarium

Fulgurales libri

Concio Iuliani

fremitu lætiore monſtrabant: memores aliquoties eo ductante, perq; ordines diſcurrente, cadentes uidiſſe gentes aliquas, alias ſupplicantes. Res adegit huc prolapſa, ut in exceſſu celeri ſitum monſtrare Perſidis deſcriptoribus gentium curioſe digeſtum, è quibus ægre uera dixere paucíſsimi. Quod autem erit paulo prolixior textus, ad ſcientiam proficiet plenam. Quiſquis enim adfectat nimiam breuitatem ubi narrantur incognita, non quid ſignatius explicet, ſed quid debeat præteriri, ſcrutatur. Hoc regnum quondam exiguum, multiſq; antea nominibus appellatum ob cauſas quas ſæpe retulimus, cum apud Babylona Magnum fata rapuiſſent Alexandrũ, in uocabulum Parthi conceſsit Arſacis obſcure geniti, latronum inter adoleſcentiæ rudimenta ductoris, uerum paulatim in melius mutato propoſito, clarorum contextu factorum aucti ſublimius. Qui poſt multa glorioſe & fortiter geſta, ſuperato Nicatore Seleuco eiuſdẽ Alexandri ſucceſſore, cui uictoriarum crebritas hoc indiderat cognomẽtum, præſidijſq; Macedonum pulſis ipſe tranquillius agens, temperator obedientium fuit & arbiter lenis. Deniq; poſt finitima cuncta, ui, uel æquitatis conſideratione uel metu ſubacta, ciuitatum & caſtrorum caſtellorumq; munimentis oppleta Perſide, adſueſactaq; timori eſſe accolis omnibus, quos antea formidabat, ipſe medium agens curſum ætatis, placida morte deceſsit. Certatimq; ſummatum & uulgi ſententijs concinentibus, aſtris (ut ipſi exiſtimant) ritus ſui conſecratione permixtus eſt omnium primus. Vnde ad id tempus reges eiuſdem gentis prætumidi appellari ſe patiunt̃ Solis fratres & Lunæ: utq; imperatoribus noſtris Auguſta nuncupatio amabilis eſt & optata, ita regibus Parthicis abiectis & ignobilibus antea incrementa dignitatum felicibus Arſacis auſpicijs acceſſere uel maxima. quamobrem numinis eum uice uenerãtur & colunt, eouſq; propagatis honoribus, ut ad noſtri memoriam non niſi Arſacides ſit, quiſquam in ſuſcipiendo regno cunctis anteponatur: & in qualibet ciuili cõcertatione, quæ quotidie apud eos eueniunt, ut ſacrilegium quiſq; caueat, ne dextera ſua Arſacidem arma geſtantem feriat uel priuatum. ſatiſq; conſtat hanc gentẽ regna, populis ui ſuperatis compluribus, dilataſſe aduſq; Propontidem & Thracias: ſed alte ſpirantium ducum ſuperbia, licenter graſſantium per longinqua, ærumnis maximis imminutã. Primo per Cyrum quem Boſphori fretum cum multitudine fabuloſa trãſgreſſum, ad internitionem deleuit Tomyris regina Scytharum ultrix acerrima filiorum. Deinde cum Darius, poſteaq; Xerxes Græciã elementorũ uſu mutato aggreſsi, cunctis penè copijs terra mariq; conſumptis, uix ipſi tutum inuenere diſceſſum: ut bella prætereamus Alexandrina & teſtamento nationẽ omnem in ſucceſſoris unius iura translatã. Quibus peractis tranſcurſiſq; tẽporibus longis ſub conſulibus, & deinceps in poteſtatẽ Cæſarum redacta rep. nobiſcum eæ nationes ſubinde dimicarunt, paribuſq; momentis interdum, aliquoties ſuperatæ, nonnunq; abiere uictrices. Nunc locorum ſitum quantũ ratio ſinit, carptim breuiterq; abſoluã. Hę regiones in amplitudines diffuſæ longas & latas, ex omni latere inſuloſum & celebre Perſicũ ambiunt mare: cuius oſtia adeo eſſe perhibentur anguſta, ut ex Harmozonta Carmaniæ promontorio contra oppoſitum aliud promontorium, quod appellant incolæ Macęs, ſine impedimẽto cernatur. Quibus anguſtijs permeatis, cum latitudo patuerit nimis extenſa, nauigatio aduſq; urbem Teredona porrigitur, ubi poſt iacturas multiplices pelago miſcetur Euphrates: omniſq; ſinus dimenſione littorea in numerum uiginti millium ſtadiorum, uelut ſpatio detornato finitur: cuius per oras omnes oppidorum eſt denſitas & uicorũ nauiumq; crebri diſcurſus. Ergo permeatis anguſtijs antedictis, uenitur ad Armenię ſinum, oriẽti obiectum: interuallo Cantichus nomine panditur ſinus Auſtralis: haud procul inde alius quem uocant Chaliten, occiduo obnoxius ſideri. Hinc præſtrictis pluribus inſulis, è quibus paucæ ſunt notæ, Indorum mari iunguntur oceano, qui feruentem ſolis exortum ſuſcipit omnium primus, ipſe quoq; nimium calens. Vtq; geographici ſtyli formarunt hac ſpecie diſtinguitur omnis circuitus antedictus. Ab Arctoo cardine aduſq; Caſpias portas Caduſijs conterminat & Scytharum gentibus multis & Arimaſpis hominibus luſcis & feris: ab occidua plaga cõtingit Armenios, & Niphatem, & in Aſia ſitos Albanos, mare rubrũ, & Scenitas Arabas quos Saracenos poſteritas appellauit: Meſopotamiam ſub axe meridionali deſpectat: orienti à fronte contrarius, ad Gangen ex

De regno Perſidis

Arſaces latro

Arſacidæ Solis fratres & Lunæ

tenditur flumen, quod Indorum intersecans terras, in pelagus eiectatur australe. Sunt
Regiones Persidis aūt in omni Perside hæ regiones maximæ, quas uitaxæ, id est, magistri equitum curāt,
& reges & satrapæ: nam minores plurimas recensere difficile est & superfluū. Assyria,
Susiana, Media, Persis, Parthia, Carmania maior, Hyrcania, Margiana, Bactriani,
Sogdiani, Sacę, Scythia ultra Emodem montē, Serica, Aria, Paropamisadæ, Drangia
Assyria na, Arachosia, & Gedrosia. Citra oēs propinqua est nobilis Assyria celebritate & ma-
gnitudine, & multiformi feracitate ditissima: quæ per populos pagosq; amplos diffu-
sa quondā & copiosa, ad unum cōcessit uocabulū, & nunc omnis appellatur Assyria:
ubi inter baccarum, uulgariūq; abundantiā frugum bitumen nascitur, prope lacum no
mine Sosingiten, cuius alueo Tigris uoratus, fluensq; subterraneus percursis spatijs
Naphtha longis emergit. Hic & naphtha gignitur picea specie glutinosa, similis ipsa quoq; bitu
mini: cui etiam si auicula insederit breuis, præpedito uolatu submersa penitus euane-
scit. Et cum hoc liquoris ardere cœperit genus, nullum inueniet humana mens præter
puluerem extinguendi cōmentū. In his pagis hiatus quoq; cōspicitur terræ, unde hali
tus letalis exurgēs quodcunq; animal proxime steterit, odore graui cōsumit. Quæ lues
oriens à profundo quodam puteo, cū os eius excesserit latum, anteq; sublimius uaga-
retur terras circūsitas inhabitabiles acerbitate fecisset. Cuius simile foramen apud Hie
rapolim Phrygiæ antehac, ut adserunt aliqui, uidebatur: unde emergens itidē noxius
spiritus perseueranti odore quicquid propè uenerat corrūpebat, absq; spadonibus so-
lis: quod qua causa eueniat rationibus physicis permittā. Apud Asbamei quoq; Iouis
templū in Cappadocia, ubi amplissimus ille philosophus Apollonius traditur natus
apud oppidū Tyana, stagno effluēs fons cernitur, qui magnitudine aquarum inflatus
seseq; resorbens, nunq; extra margines intumescit. Iuxta hūc circuitum Adiabena est
Assyria priscis tēporibus uocitata, longaq; assuetudine ad hoc trāslata uocabulum ea
re, quod inter Oenam & Tigridē sita nauigeros fluuios, adiri uado nunq; potuit: tran-
sire enim diauenin dicimus Græci. & ueteres quidem hoc arbitrantur. Nos aūt didici-
mus, quòd in his terris amnes sunt duo perpetui, quos & trāsiuimus, Diauas & Adia-
uas, iuncti naualibus pontibus. Ideoq; intelligi Adiauenam cognominatā, ut à flumini
bus maximis Aegyptus, Homero autore, & India, & Euphratensis antehac Cōmage
na: itidemq; Iberia ex Ibero, nūc Hispania, & à Bæti amne insignisq; prouincia Bætica.
Ninus In hac Adiabena Ninus est ciuitas, quæ olim Persidis regna possederat, nomen Ni-
ni potentissimi regis quondā Semiramidis mariti declarās, & Ecbatana, & Arbela, &
Gaugamela, ubi Darium Alexander post discrimina uaria præliorum incitato Marte
prostrauit. In omni aūt Assyria multæ sunt urbes, inter quas Apamia eminet Mesene
cognominata, & Teredon, & Apollonia, & Vologessia, hisq; similes multę. splēdidis-
Babylon *Ctesiphon* simæ uero & peruulgatæ hæ solæ sunt tres: Babylon, cuius mœnia bitumine Semira-
mis struxit, arcem eñ antiquissimus rex condidit Belus: & Ctesiphon, quā Vardanes
priscis tēporibus instituit, posteaq; rex Pacorus incolarū uiribus amplificatā & mœni
bus, Græco indito nomine Persidis effecit specimen summū: post hanc Seleucia ambi-
tiosum opus Nicanoris Seleuci. qua per duces Veri Cæsaris, ut ante retulimus, ex
pulsata, auulsum sedibus simulacrum Chomei Apollinis, perlatumq; Romam in æde
Apollinis palatini deorum Antistites collocarunt. Fertur autē, quod post direptū hoc
idem figmentum incensa ciuitate, milites fanum scrutantes inuenere foramen angu-
Chaldæi stum: quo reserato ut pretiosum aliquid inuenirent, ex adyto quodā concluso à Chal-
dæorum arcanis labes primordialis exiliuit, quæ insanabilium ui cōcepta morborum
eiusdem Veri & Marci Antonini tēporibus ab ipsis Persarū finibus adusq; Rhenum
& Gallias cuncta contagijs polluebat & mortibus. Hic prope Chaldæorum est regio
altrix philosophiæ ueteris, ut memorant ipsi, apud quos ueridica uaticinandi fides elu
xit. Perfluūt autem has easdem terras potiores ante alios amnes hi quos prædiximus,
Euphrates & Marsias & flumen regium, & Euphrates cunctis excellens: qui tripartitus nauigabi
lis per omnes est riuos, insulasq; circunfluens, & arua cultorū industria diligentius ri-
gans, uomeri & gignendis arbustis habilia facit. his tractibus Susiani iunguntur, a-
Susa pud quos nō multa sunt oppida, inter alia tamen eminet Susa sæpe domiciliū regum,
& Arsiana, & Sela & Arecha, cætera breuia sunt & obscura. Fluuij uero multi per hęc

loca discurrunt, quibus præstantior Oates, & Harax, & Mesceus, per arenosas angustias, quæ à rubro prohibent Caspium mare, æquoream multitudinē inundantes. At in læua Media confinis Hyrcano panditur mari: quam ante regnū Cyri superioris, & incrementa Persidos, legimus Asiæ reginā totius Assyrijs domitis: quorum plurimos pagos in Atropatenæ uocabulum permutatos belli iure possedit, pugnatrix natio, & formidanda post Parthos, quibus uincitur solis, regiones inhabitans ad speciē quadratæ figuræ formatas. harum terrarū incolæ omnes ad latitudinē nimiam extendunt, eisq; maxime celsitudines imminent montium, quos Zagrum & Orontem & Iasonium uocant. Coroni quoq; montis altißimi partem habitantes occiduam frumētarijs agris adfluunt & uinarijs, pingui fœcunditate lætißimi, fluminibus, fontiumq; uenis liquidis locupletes. sunt apud eos prata uirentia, fœtus equorum nobilium, quibus (ut scriptores antiqui docent, nosq; uidimus) ineuntes prælia uiri summa ui uehi exultantes solent, quos Nesæos appellant. abundant æque ciuitatibus quibus Media, & uicis in modum oppidorū extructis, & multitudine incolarū. utq; absolute dicatur, uberrimum est habitaculum regum. In his tractibus magorum agri sunt fertiles: super quorum secta studijsq;, quoniam huc incidimus, pauca conueniet expediri. Magiam opinionum insigniū autor amplißimus Plato, Machagistiam esse uerbo mystico docet, diuinorum incorruptißimum cultum, cui scientiæ seculis priscis multa ex Chaldæorum arcanis Bactrianus addidit Zoroastres: deinde Hystaspes prudentißimus Darij pater, qui cū superioris Indiæ secreta fidentius penetraret, ad nemorosam quandam uenerat solitudinem, cuius tranquillis silentijs præcelsa Bracmanorum ingenia potiuntur: eorumq; monitu rationes mundani motus & siderum, purosq; sacrorum ritus quantum colligere potuit eruditus, ex his quæ didicit, aliqua sensibus magorum infudit: quæ illi cum disciplinis præsentiendi futura per suam quisq; progeniem posteris ætatibus tradunt. Ex eo per secula multa ad præsens una eademq; prosapia multitudo creata deorū cultibus dedicatur. Feruntq; etiam, si iustum est credi, ignem cælitus lapsum apud se sempiternis foculis custodiri, cuius portionē exiguam ut faustā præisse quōdam Asiaticis regibus dicunt. Huius originis apud ueteres numerus erat exilis, eiusq; mysterijs Persicæ potestates in rebus faciendis diuinis solenniter utebantur. Eratq; piaculū aras adire, uel hostiā contrectare, antequ; magus conceptis precationibus libamenta diffunderet præcursoria. Verum aucti paulatim in amplitudinē gentis solidæ concesserunt & nomen: uillasq; inhabitantes nulla murorū firmitudine cōmunitas, & legibus suis uti permißi, religionis respectu sunt honorati. Ex hoc magorū semine septem post mortem Cambysis regnum inisse Persidos, antiqui memorant libri, docentes eos Darij factione oppressos imperitādi initium equino hinnitu sortiti. In hac regione oleum conficitur medicum, quo illitum telum si emissum lentius laxiore arcu (nam ictu extinguitur rapido) hæserit usquam, tenaciter cremat: Et si aqua uoluerit abluere quisq;, æstus excitat acriores incendiorū. Nec remedio ullo quàm iactu pulueris consopit. Paratur autem hoc modo: Oleum usus cōmunis herba quadam infectum condiunt harum rerum periti, ad diuturnitatem seruantes, & coalescens durant ex materia uenæ naturalis, similis oleo crassiori: quæ species gignitur apud Persas, quā (ut diximus) naphtam uocabulo appellauere gentili. Per hæc loca ciuitates dispersæ sunt plures, queis omnibus præstant Zombis, & Patigra, & Gazaca: inter quas opibus & magnitudine mœnium conspicuæ sunt Heraclia, & Arsacia, & Europos, & Cyropolis, & Ecbatana sub Iasonio monte in terris sitæ Syromedorum. Amnes has regiones prætereunt multi, quorum maximi sunt Choaspes, & Gyndes, & Amardus, & Charinda, & Cambyses, & Cyrus, cui magno & spatioso Cyrus ille superior rex amabilis, abolito uetere id uocabulum dedit, cum ereptum ire regna Scythica destinaret, quod & fortis esset, ut ipse ferebatur, & uias sibi ut ille impetu ingenti molitus in Caspium dilabitur mare. Per tractus meridianos expansa, post hæc confinia, littoribus proxima Persis habitatur antiqua, minutis frugibus diues & palmite, aquarūq; copia iucundißima. Amnes quippe multi per eam in antedictum fluunt sinum: quorū maximi sunt Vatrachites, Rogomanis, & Brisoana, atq; Bagrada. Oppida uero mediterranea sunt ampliora. incertū enim qua ratione per oras maritimas nihil cōdiderunt insigne. Inter quę Persepolis est clara

Media

De Magis

Zoroastres

Oleum incendiarum

Cyropolis

Choaspes

Gyndes

Cyrus

clara, & Ardea, & Orobatis, atque Tragonica. insulæ uero uisuntur ibi tres tantum, Tibiana, & Phara, & Alexandria. His propinquant Parthi siti sub Aquilone, colentes niuales terras & pruinosas: quorum regiones Choatres fluuius interscindit cæteris abundantior. & hæc potiora residuis sunt oppida: Genonia, Charax, Apamia, Artacana, & Hecatompylos, à cuius finibus per Caspia littora adusque portarum angustias stadia quadraginta numerantur & mille. feri sunt illic habitatores pagorum omnium, atque pugnaces: eosque ita certamina iuuant & bella, ut iudicetur inter alios omnes beatus, qui in prælio fuderit animam. excedentes enim è uita morte fortuita, conuitijs insectantur ut degeneres & ignauos. quibus ab Orientali Australique plaga Arabes beati conterminant, ideo sic appellati, quod frugibus iuxta & fœtibus & palmite odorumque suauitate multiplici sunt locupletes: magnæque eorum partes rubrum mare à latere dextro contingunt: læua Persico mari collimitant: elementi utriusque potiri bonis omnibus adsueti. ubi & stationes, & portus tranquilli sunt complures, & emporia densa, & diuersoria regum ambitiosa nimium & decora, aquarumque suapte natura calentium saluberrimi fontes, & riuorum fluminumque multitudo perspicua, sospitalisque cæli temperies, ut recte spectantibus nihil eis uideatur ad felicitatem deesse supremam. Ac licet abundet urbibus mediterraneis atque maritimis, campisque copiosis & uallibus, has tamen ciuitates habet eximias, Geapolim, & Nascum, & Baraba: itidemque & Nagara, & Mephram, & Taphron, & Dioscuriada. Insulas autem complures habet per utrunque proximas mare, quas dinumerare non refert. Insignior tamen alijs Turgana est, in qua Serapidis maximum esse dicitur templum. Post huius terminos ingentes, Carmania maior uerticibus celsis erigitur, adusque Indicum pertinens mare, fructuarijs arboreisque fœtibus culta, sed obscurior Arabum terris multo & minor, fluminibus tamen ipsa quoque non minus abundans, cespitisque ubere iuxta fœcunda. Amnes autem sunt hic cæteris notiores Sagareus, & Saganis, & Hydriacus. Sunt etiam ciuitates, licet numero paucæ, uictu tamen & cultu perque copiosæ. Inter quas nitet Carmana omnium mater & Ortospana, & Alexandria, & Hermupolis: Interius uero pergenti occurrunt Hyrcani, quos eiusdem nominis alluit mare: apud quos glebæ maximæ auro micantes, ruris colendi cura est leuior: sed uescuntur uenatibus, quorum uarietate immane quantum exuberant. ubi etiam tigridum milia multa cernuntur, feræque bestiæ plures: quæ cuiusmodi solent capi commentis, dudum nos meminimus retulisse. nec ideo tamen stiuam ignorant, sed seminibus teguntur aliquæ partes, ubi solum est pinguius, nec arbusta desunt in locis habilibus ad plantandum, & marinis mercibus plerique sustentantur. hic amnes duo peruulgati sunt nominis, Oxus & Maxera, quos urgente inedia superantes natatu aliquoties tigres, improuisæ finitima populantur. habent etiam ciuitates inter municipia minora ualidas, duas quidem maritimas, Socunda & Saramanna: mediterraneas alias, Azmornam & Solen, & his nobiliorem Hyrcanam. Contra hanc gentem sub Aquilone dicuntur Abij uersari genus pijssimum, calcare cuncta mortalia consuetum: quos (ut Homerus fabulosius canit) Iupiter ab Idæis montibus contuetur. Sedes uicinas post Hyrcanos sortiti sunt Margiani, omnes penè collibus altis undique circumsepti, ideo à mari discreti. Et quanquam pleraque sunt ibi deserta aquarum penuria, quædam tamen habent oppida, sed Iasonion, & Antiochia, & Nisea, sunt alijs notiora. Proximos his limites possident Bactriani natio antehac bellatrix & potentissima, Persisque semper infesta, antequam circumsitos populos omnes ad ditionem gentilitatemque traherent nominis sui, quam rexere ueterib. seculis etiam Arsaci formidabiles reges. Eius pleræque partes, ita ut Margiana, procul à littoribus sunt disparatæ, sed humi gignentium fertiles, & pecus quod illic per campestria loca uescitur & montana, membris est magnis compactum & ualidis: ut indicio sunt cameli à Mithridate exinde perducti, & primitus in obsidione Cyzicena Romanis uisi. gentes ijsdem Bactrianis obediunt plures, quæ arua plana arant, & ad Italiæ speciem crebris fluminibus inundantur: è quibus Artamis & Zariaspes ante sibi consociati, itidemque Ochus & Orgomanes iuncti couenis aquis, augent immania Oxi fluenta. sunt & hic ciuitates quas amnes diuersi perstringunt, his cedentes ut melioribus. Cathra & Charte, & Alicodra, & Astacia, & Menapila, & Bactra ipsa, unde regnum & uocabulum nationis est institutum, sub imis montium pedibus quos appellant Sogdios. inter quos amnes duo fluunt nauium capacissimi, Araxates & Dymas qui

Hyrcani

Tigrides in Hyrcania

Abij

Margiani

Bactriani natio bellatrix

mas, qui per iuga uallesq; præcipites in cãpestrem planiciem decurrẽtes, Oxiam nomi
ne paludem efficiunt longè lateq; diffusam. Hic inter alia oppida celebranẽ, Alexan-
dria, & Tribatra, & Drepsa metropolis. His cõtigui sunt Sacæ natio fera, squalẽtia in-
colens loca, solo pecori fructuosa, ideo nec ciuitatibus culta: cui Ascanimia mons im-
minet, & Comedus. Præter quorũ radices, & uicũ quem Lithinon Pyrgon appellant,
iter longissimũ patet mercatoribus peruium ad Seras subinde cõmeantibus. Circa de
fectus & crepidines montium, quos Immauos & Tapurios uocant, Scythæ sunt intra
Persicos fines, Asianis cõtermini Sarmatis, Alanorũq; latus tangentes extremũ. Qui
uelut agentes quodam secessu coalitiq; solitudine per interualla dispersi sunt lõga, ad-
sueti uictu uili & paupertino. & gentes quidẽ uariæ hos incolunt tractus, quas nunc
recensere aliò properans, superfluũ puto. Illud tamen sciendum, inter has nationes pe
nè ob asperitatẽ nimiam inaccessas, homines esse quosdã mites & pios, ut Iaxartæ sunt
& Galactophagi, quorũ meminit uates Homerus in hoc uersu, γαλακτοφάγων ἀβίων τε
δικαιοτάτων ἀνθρώπων. Inter flumina uero multa, quæ per has terras, uel potiorib. iun
git natura, uel lapsu pòst trahit in mare, Roemnus celebris est, & Iaxartes, & Talicus. *Iaxartes*
Ciuitates aũt nõ nisi tres solas habere noscunẽ, Aspabota, & Cauriana, & Saga. Vltra
hæc utriusq; Scythiæ loca, contra orientalẽ plagam in orbis speciẽ consertæ celsorum
aggerum summitates ambiunt Seras ubertate regionũ & amplitudine circunspectos:
ab occidentali latere Scythis adnexos, à septentrione & orientali niuosæ solitudini co
hærentes, quà meridiẽ spectant adusq; Indiã porrectos & Gangem. Appellantur aũt
ijdem montes, Aria, & Nazauitiũ, & Asmira, & Emodus, & Opurocarra. Hanc itaq;
planiciem, undiq; prona decliuitate præruptam, terrasq; lato situ distentas, duo famosi
nominis flumina, Oechardes & Banthisis lentiore meatu percurrunt. & dispar est tra-
ctuũ diuersorũ ingeniũ: hic patulum, alibi molli deuexitate subductũ. ideoq; satietate
frugum, & pecoribus, & arbustis exuberant. Incolunt aũt fœcundissimã glebam uariæ
gẽtes, è quibus Alitrophagi, & Carambusi, & Sizyges, & Chardi Aquilonibus obie
cti sunt & pruinis. Exortũ uero solis suspiciunt Rabannæ, & Asmiræ, & Essedones o-
mnium splendissimi: quibus Atharæ ab occidentali parte cohærent, & Asparatæ: Be-
tæ uero australi celsitudini montiũ acclinati, urbibus licet non multis, magnis tamen
celebrantur & opulentis: inter quas maximæ, Asmira, & Essedon, & Asparata, & Phe *Essedon*
ræ, nitidæ sunt & notissimæ. agunt aũt ipsi quietius Seres armorum semper & prælio-
rum expertes, utq; hominibus sedatis & placidis est otium uoluptabile, nulli finitimo-
rum molesti. cæli apud eos iucunda salubrisq; temperies, aeris facies mũda, leniumq;
uentorum cõmodissimus flatus, & abunde syluæ sublucidæ: à quibus arborum fœtus
aquarum asperginibus crebris, uelut quædã uellera mollientes, ex lanugine & liquo-
re mixtã subtilitatẽ tenerrimam pectunt: nentesq; subtegmina conficiunt sericum, ad
usus antehac nobilium, nunc etiam infimorũ sine ulla discretione proficiens. Ipsi præ-
ter alios frugalissimi, pacatioris uitæ cultores, uitantes reliquorum mortalium cœtus.
Cumq; ad coemenda fila, uel quædam alia fluuiũ transierint aduenæ, nulla sermonum
uice propositarũ rerum pretia solis oculis æstimantur. Et ita sunt abstinentes, ut apud
se tradentes gignentia, nihil ipsi cõparent aduecticium. Ariani uiuunt post Seras, Bo- *Ariani*
reæ obnoxij flatibus: quorum terras amnis uehendis sufficiẽs nauibus, Arias perfluit
nomine, faciens lacum ingentẽ eodem uocabulo dictitatum. Abundat aũt hæc eadem
Aria oppidis: inter quæ sunt celebres, Bitaxa, Orbitana, & Sotera, & Nisibis, & Ale
xandria, unde nauiganti ad Caspium mare quingenta stadia numerantur & mille. his
locis Paropamissadæ sunt proximi, Indos ab oriente, Caucasumq; ab occidentali late- *Paropamissadæ*
re prospectantes, ipsi quoq; montiũ defectibus acclinati: quos residuis omnibus maior
Ortogordomaris interluit fluuius à Bactrianis exurgens. Habent aũt etiam ciuitates
aliquas, quibus clariores sunt, Gazaca, & Naulibis, & Ortospana, unde littorea naui-
gatio adusq; Mediæ fines portis proximos Caspijs stadiorum sunt duo millia ducen-
ta. Antedictis contigui sunt Drangiani collibus cohærentes, Arabum nomine ideo
appellari, quòd inde exorti, interq; alia duobus municipijs exultantes, Prophthasia
& Ariaspe, opulentis & claris. Post quos ex aduerso Arachosia uisitur, dextrũ uergẽs *Arachosia*
in latus Indis obiecta: quam ab Indo fluuiorum maximo, unde regiones cognomina-

tæ ſunt, amnis multo minor exurgens aquarũ alluit amplitudine, efficitq; paludẽ Arachoſcrenẽ appellatã. hic quoq; ciuitates ſunt inter alias uiles, Alexãdria, & Arbaca, & Choaſpa. In penitiſſima parte Perſidos Gedroſia eſt, dextra terminos cõtingens Indorum, inter minores alios Artabio uberior flumine: ubi montes deficiunt Barbitani, quorum ex pedibus imis emergẽtes alij fluuij Indo miſcentur, amittentes nomina magnitudine potioris. ciuitates aũt etiam hic ſunt. inter ciuitates præter inſulas Sedratyra, & Gynæcon limen meliores reſiduis æſtimanẽ. Ne igitur oræ maritimæ ſpatia alluentia Perſidis extremitates per minutias demõſtrãtes, à propoſito lõgius aberremus, id ſufficiet dici: quòd mare prætentũ à Caſpijs montibus per Boreum latus adusq; memoratas anguſtias nouẽ milium ſtadiorũ: Auſtrale uero ab oſtijs Nili fluminis adusq; principia Carmanorũ, quatuordecim miliũ ſtadiorum numero definitur. Per has nationes diſſonas & multiplices, hominũ quoq; diuerſitates ſunt ut locorũ. Sed ut generaliter corpora deſcribamus et mores, graciles penè ſunt omnes, ſubnigri uel liuido colore pallentes, caprinis oculis torui, & ſupercilijs in ſemiorbium ſpeciem curuatis iunctisq;, non indecoris barbis, capillisq; prolixis hirſuti. oẽs tamen promiſcue, uel inter epulas feſtosq; dies gladijs cincti cernuntur. Quem Græcorum ueterum morem abiecisse primos Atheniẽſes, Thucydides eſt autor ampliſsimus. Effuſius pleriq; ſoliti ſolui in Venerem, ægreq; contenti multitudine pellicum, puerilium ſtuprorum expertes, pro opibus quiſq; adſciſcens matrimonia, plura uel pauca. Vnde apud eos per libidines uarias charitas diſperſa torpeſcit. munditias conuiuiorum & luxum, maximeq; potandi auiditatem uitantes, ut luem. Nec apud eos extra regales menſas hora eſt præſtituta prandendi, ſed uenter unicuiq; uelut ſolarium eſt, eoq; monente quod inciderit editur. nec quiſquam poſt ſatietatem ſuperfluos ſibi ingerit cibos. immane quantum reſtricti & cauti, ut inter hoſtiles hortos gradiẽtes nonnunq; & uineta nec cupiãt aliquid nec contingant, uenenorũ & ſecretarũ artium metu. Super his nec ſtando mingens, nec ad requiſita naturæ ſecedens facile uiſitur Perſa, ita obſeruantius hæc aliaq; pudenda declinat. Adeo autem diſſoluti ſunt, & artuum laxitate, uagoq; inceſſu iactitantes ſe, ut effœminatos exiſtimes, cum ſint acerrimi bellatores, ſed magis artifices q; fortes, eminusq; terribiles: abundantes inanibus uerbis inſanumq; loquẽtes & ferum, magnidici, graues & tetri, minaces iuxta in aduerſis rebus & proſperis, callidi, ſuperbi, crudeles, uitæ necisq; poteſtatẽ & in ſeruos & in plebeios uindicãtes obſcuros. cutes uiuis hominib. detrahunt particulatim uel ſolidas: nec miniſtrãti apud eos famulo menſæq; adſtãti hiſcere uel loqui licet uel ſpuere, ita roſtratis pellib. labra omniũ uinciuntur. Leges apud eos impẽdio formidatę. Inter quas diritate exuperãt latæ cõtra ingratos, & deſertores, & abominãdæ aliæ per quas ob noxã unius omnis propinquitas perit. Ad iudicandũ aũt uſu rerum ſpectati deſtinanẽ & integri, parum alienis cõſilijs indigentes: unde noſtrã conſuetudinẽ rident, quæ interdum facundos, iurisq; publici peritiſsimos poſt indoctorũ collocat terga. Nam quòd ſuperſedere corio damnati ob iniquitatẽ iudicis iudex alius cogebatur, aut finxit uetuſtas, aut olim recepta cõſuetudo ceſſauit. Militari cultu ac diſciplina præludijsq; cõtinuis rei caſtrẽſis & armaturæ, quam ſæpius formauimus, metuẽdi uel exercitibus maximis, equitatus uirtute cõfiſi, ubi deſudat nobilitas omnis & ſplendor. Pedites enim in ſpeciẽ mirmillonũ contecti, iuſſa faciunt ut calones. Sequitẽq; ſemper hęc turba tanq; addicta perenni ſeruitio, nec ſtipendijs aliquando fulta nec donis. & gentes plurimas præter eas quas abunde perdomuit, ſub iugũ hæc natio miſerat, ita audax, & ad pulueres Martios erudita, ut bellis ciuilibus externisq; aſſidue uexaretur. Indumentis pleriq; eorũ ita operiuntur lumine colorum fulgentibus uario, ut licet ſinus lateraq; diſſuta relinquant flatibus agitari uentorum, inter calceos tamen, & uerticem nihil uideatur intectum. armillis uti monilibusq; aureis, & gemmis, præcipue margaritis, quibus abundant adſuefacti poſt Indiam uictam, & Crœſum. Res ſtatuit ut ſuper ortu lapidis huius pauca ſuccinctius explicentur. Apud Indos & Perſas margaritæ reperiunẽ in teſtis marinis robuſtis & candidis, permixtione roris anni tẽpore præſtituto cõ ceptæ. Cupiẽtes enim uelut coitum quendam humoris, ex lunari aſpergine capiunt denſius oſcitando. Exindeq; grauidæ edunt minutas binas, aut ternas, uel uniones ſic appellatas, quòd eius terræ conchulæ ſingulas

Sedit iudex corio damnati

hæ singulas aliquoties pariunt, sed maiores. Idque indicium est ætherea potius deriuatione, quàm saginis pelagi hos oriri fœtus & uesci, quòd guttæ matutini roris ijsdem infusæ claros efficiunt lapillos & teretes: uespertini uero fluxuosos contrà & rutilos, & maculosos interdum. Minima autem uel magna pro qualitate haustuum figurantur casibus uariatis. Concussæ uero sæpissime metu fulgurum inanescunt, aut debilia pariunt, aut certe uitijs defluunt ab ortiuis. Capturas autem difficiles, & periculosas, & amplitudines pretiorum illa efficit ratio, quòd frequentari sueta littora propter piscantium insidias declinantes, ut quidam conijciunt, circa deuios scopulos, & marinorum canum receptacula delitescunt. Quod genus gemmæ etiam in Britannici secessibus maris gigni legique, licet dignitate dispari, non ignoramus.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVSQVARTVS

POST exploratam alacritatem exercitus, uno parique ardore impenetrabilem principem superari non posse, usitato clamore testantis, Iulianus summæ rei finem imponendum maturius credens, extracta quiete nocturna itinerarium sonare lituos iubet: præstructisque omnibus quæ difficultates arduæ belli poscebant, candente iam luce Assyrios fines ingressus, celso præter alios spiritu obequitans ordinibus, æmulatione sui cunctos ad officia fortitudinis incendebat. utque ductor usu & docilitate firmatus, metuens ne per locorum insolentiam insidijs caperetur occultis, agminibus incedere quadratis exorsus est. Excursatores quidem quingentos & mille sensim præire disposuit, qui cautius gradientes ex utroque latere, itidemque à fronte, ne quis repentinus irrueret prospectabant. Ipse uero medios pedites regens, quod erat totius roboris firmamentum, dextra legiones aliquas cum Neuita supercilia fluminis perstringere iussit Euphratis. Cornu uero læuum cum equitum copijs Arintheo tradidit & Ormisdæ ducendum confertius per plana camporum & mollia. Agmina uero postrema Dagalaiphus cogebat & Victor, ultimusque omnium Osdruenæ dux Secundinus. Deinde ut hostibus si erupissent usquam uel conspicantibus procul timorem multitudinis maioris incuteret, laxatis cuneis iumenta dilatauit & homines, ut decimo penè lapide postremi dispararentur à signiferis primis: quod arte mira sæpe fecisse Pyrrhus ille rex dicitur Epirotes, opportunis in locis castrametandi, armorumque speciem diffundendi ex industria, uel attenuandi perquam scientissimus, ut ubi uenisset plures æstimarentur, aut pauci. Sarcinas uero & calones & apparitionem imbellem, impedimentorumque genus omne inter utrunque latus instituit procedentium ordinum ne qua ui subita raperentur, ut sæpe contingit, improtecta. Classis autem licet per flumen ferebatur adsiduis flexibus tortuosum, nec residere, nec præcurrere sinebatur. Emenso itaque itinere bidui prope ciuitatem uenimus Doram, desertam marginibus amnis impositam, In quo loco greges ceruorum plures inuenti sunt, quorum alij confixi missilibus, alij ponderibus elisi remorum, ad satietatem omnes pauerunt: pars maxima natatu adsueta ueloci alueo penetrato incohibili cursu euasit ad solitudines notas. Exin itinere dierum quatuor leui peracto, uespera incedente cum expeditis mille impositis nauibus, Lucillianus comes imperitia principis mittitur Anathan munimentum expugnaturus: quod ut pleraque alia circumluitur fluctis Euphratis: & nauibus, ut præceptum est, per opportuna dispersis, obsidebatur insula nebulosa nocte obumbrante impetum clandestinum. Sed postquam uenit lux certa, aquatum quidam egressus, uisis subito hostibus ululabili clamore sublato excitos tumultuosis uocibus propugnatores armauit. Et mox specula quadam altissima explorato situ castrorum, quam ocyssime duarum præsidio nauium amnem supermeat imperator, ponè sequentibus nauigijs multis, quæ obsidionales machinas aduehebant. Iamque muris propinquans cum non absque discriminibus multis consi

tis consideraret esse certandum, sermone cum leni, tum aspero & minaci hortabatur ad deditionem defensores: qui ad colloquium petito Ormisda, promissis eius & iuramentis illecti, multa sibi de lenitudine Romana spondebant. Deniq; præ se bouem coronatum agentes, quod est apud eos susceptæ pacis indicium, descendere suppliciter: & statim omni munimēto incenso, Puseus eius præfectus, dux Aegypti postea, honore tribunatus adfectus est. Reliqui uero cū charitatibus suis & supellectile humiliore cultu ad Syriacā ciuitatē Chalcida transmissi sunt. Inter hos miles quidam, cum Maximianus perrupisset quondam Persicos fines, in his locis æger relictus, prima tum etiam lanugine iuuenis, ut aiebat, uxores sortitus gentis ritu cōplures, cum numerosa sobole tunc senex incuruus, exultans proditionisq; autor ducebatād nostra, testibus affirmans, & præscisse se olim, & prędixisse quòd centenario iam contiguus sepelietur in solo Romano. Post quæ Saraceni procuratores quosdam partis hostiū obtulere lætissimo principi, & iterum ad agenda similia sunt remissi. Acciderat aliud postridie dirum. uentorum enim turbo exortus, pluresq; uertigines concitans, ita confuderat omnia tecta, ut tabernacula multa conciderent, & supini pleriq; milites sternerentur uel proni, spiritu stabilitatē uestigij subuertēte: nec minus eodē die aliud periculosum euenit. Amne enim repente extra margines euagato, mersæ sunt quædam frumētariæ naues, cataractis auulsis ad diffundendas reprimēdasq; aquas rigare suetas opere saxeo structis: quod utrū per insidias an magnitudine acciderit fluctorū, sciri nō potuit. Post præruptā incensamq; urbē omniū primā, & captiuos transmissos, certiore iam spe pro uectus exercitus ad fiduciā, elatis uocibus in fauores principis consurgebat, affore sibi etiam deinde cælestem existimans curā: & quia per regiones ignotas de obscuris erat suspectior cura, astus gentis & ludificandi uarietas timebāt. Ideo imperator nunc ante signanus, nunc agminibus cogēdis insistens cū expeditis uelitibus, ne quid lateret abstrusum, fruteta squalida uallesq; scrutabatā, licentiores militū per longinqua discursus affabilitate natiua prohibendo uel minis: hostiles tamē agros omni frugum genere diuites cū segetibus & tugurijs inflāmari permisit, ita demū cum usui necessaria abunde sibi quisq; collegisset: & hoc modo sauciabatā salus hostium nesciorū. Bellatores ēm libenter quæsitis dextris proprijs utebantā, alia uirtutis suæ horrea reperisse existimantes, & læti quòd uitæ quoq; subsidijs affluentes, alimenta seruabant quæ nauigijs uehebantur. hic uino grauis quidā temerarius miles, & ad ulteriorē ripam nullo urgente transgressus, in conspectu nostro ab hostibus captus, occisus est: quibus tali casu patratis, ad castra peruenimus nomine Thilutha, in medio fluminis sita, locū immenso quodam uertice tumescentem, & potestate naturę uelut manu circunseptum huma na: cuius ad deditionem incolæ tentati mollius (ut decebat) quoniam asperitas edita uim superabat armorum, intempestiuam tunc defectionem esse firmabant. Sed hactenus responderunt, cum interiora occupauerint protinus gradiētes Romani, se quoq; utpote regnorū sequelas uictoribus accessuros. & post hæc prętermeātes ipsa mœnia, naues nostras cum uerecundia quiete spectabant immobiles. quo transito, cum ad mu nimentum aliud Achaiachalam nomine uenissemus fluminis circumitione uallatum, arduumq; transcensu, cōsutati pari responso discessimus. Alia postridie castra ob muros inualidos derelicta prætereuntur incensa. Postera uero & insequenti die stadijs du centis emensis, uentum est ad locum Baraxmalcha: unde amne transito milliario septimo disparata Diacira inuaditur, ciuitas habitatoribus uacua, frumento & salibus nitidis plena, in qua templum alti culminis arci uidimus superpositum: qua incēsa, cęsisq; mulieribus paucis quæ repertæ sunt, traiecto fonte scatente bitumine, Ozogardanam occupauimus oppidum, quod formidine aduenientis exercitus itidem deseruere cultores, in quo principis Traiani tribunal ostentabatur. Hac quoq; exusta, biduo ad refectionem corporum dato, prope extremum noctis quæ secundum diem secuta est, Surena post regem apud Persas promeritæ dignitatis, & Malechus Podosaces nomine phylarchus Saracenorum Assanitarum, famosi nominis latro, omni sæuitia per nostros limites diu grassatus, structis Ormisdæ insidijs, quem ad speculandum exiturum incertū unde prēsenserant, ideo sunt tentamento frustrati, quòd angusta fluminis interluuies & præalta transiri uado non potuit. & primo lucis exordio, cum essent ho stes iam

Bos coronatus

stes iam in contuitu, nisi tunc primitus, corusci galeis, & horrẽtes indutibus rigidis, milites in procinctũ impetu ueloci tẽdẽtes, eos inuolauere fortissime. Et quãuis arcus ualidis uiribus flecterentur, & splendor ferri intermicãs Romanorũ metum augeret, ira tamen acuente uirtutem, clypeorũ densitate contecti, ne possint emittere coegerunt. Animatus huiuscemodi primitijs miles, ad uicum Macepracta peruenit, in quo semiruta muri uestigia uidebantur: qui priscis tẽporibus in spatia longa protentus munire ab externis incursibus Assyriam dicebatur. hinc pars fluminis scindiť largis aquarum agminibus, ducens ad tractus Babylonios interiores, usui agris futura, & ciuitatib. circumiectis, alia Naarmalcha nomine, quod fluuius regũ interpretať, Ctesiphonta prætermeat: cuius in exordio turris in modum phari celsior surgit: hanc peditatus omnis pontibus caute digestis transiuit. Equites uero cũ iumẽtis armati clementiores gurgites fluminis obliquati transnarunt, alij multitudine subita petiti telorum hostiliũ: quos egressi auxiliares ad cursurã leuissimi fugientiũq́ ceruicibus insistentes, laniatu auium prostrauerũt. Quo negotio itidẽ gloriose perfecto, ad ciuitatẽ Pyrisaboram uentũ est, amplam & populosam, ambitu insulari circumuallatã. cuius obequitãs mœnia imperator & situm obsidiũ omni cautela ceptabat, quasi sola formidine oppidanos à propugnãdi studio submoturus. quibus per colloquia sæpe tentatis, cũ nec promissis quisq́ flecteretur nec minis, suscipitur oppugnandi exordiũ. & armatorũ triplici corona circũdatis muris, die primo adusq́ noctis initiũ missilibus certabatur. tum defensores animo præstantes & uiribus, per propugnacula cilicijs undiq́ laxius pansis, quæ telorum impetus cohiberẽt, obtecti scutis uimine firmissimo textis, & crudorũ tergorũ densitate uestitis, ualidissime resistebant, ferrea nimirũ facie omni: quia laminæ singulis membrorum liniamentis cohærenter aptatæ, fido operimento totam hominis speciẽ contegebant. Et aliquoties Ormisdæ & indigenæ & regalis colloquia petentes obnixe, propinquantẽ probris atq́ conuitijs ut malefidum incessebant & desertorẽ: ac lenta cauillatione diei maxima parte exempta, tenebrarum silentio primo multiformes admotæ sunt machinæ, cœptaq́ altitudo cõplanari fossarũ. quæ uixdum ambigua luce defensores intente contemplati, eo accedente quod angularẽ turrim ictus forauit arietis uiolentior, relictis ciuitatis duplicibus muris continentẽ occupant arcem, asperi montis interrupta planicie superpositã: cuius medietas in sublime cõsurgens, tereti ambitu argolici scuti speciẽ ostẽdebat, nisi quòd à septẽtrione id quod rotunditati deerat, in Euphratis fluẽta proiectæ cautes eminentius tuebanť: in qua excellebãt minæ murorum, bitumine & coctilibus laterculis fabricatæ, quo ædificij genere nihil tutius esse cõstat. Iamq́ ferocior miles peruasa urbe, quam uiderat uacuam, aduersus oppidanos ab arce multimoda tela fundẽtes acri cõtentione pugnabat. Cũ enim ijdem prohibitores catapultis nostrorũ urgerenť atq́ balistis, ipsi quoq́ ex edito arcus erigebant, fortiter tensos: quibus panda utrinq́ surgẽtia cornua ita lentius flectebanť, ut nerui digitorũ actu pulsibus uiolentis arũdines ferratas emitterẽt, quæ corporib. illisæ contrarijs letaliter figebanť. Dimicabaťnihilominus utrobiq́ saxorũ manualiũ nimbis: & neutrobi inclinato momento, prælium atrox à lucis ortu ad initiũ noctis destinatione magna protractum, pari sorte diremptũ est. Proinde die secuto, cũ certareť asperrime, multiq́ funderentur altrinsecus, & æquæ uires gesta librarẽt, imperator oẽs aleæ casus inter mutuas clades experiri festinans, cuneatim stipatus, densatisq́ clypeis ab ictu sagittarũ defensus, ueloci saltu comitantib. prõptis prope portã uenit hostilẽ crasso ferro crustatam. Et licet saxis & glande cæterisq́ telis cũ periculo salutis premereť, fodicare tamen paratos ualuarũ latera, ut aditũ patefacerent, uocibus increpans crebris, nõ antè discessit, q̃ telorũ congerie quæ superiaciebanť, se iam cerneret obruendũ. euasit cum omnibus tamen, paucis leuius uulneratis, ipse innoxius uerecundo rubore perfusus. Legerat enim Aemilianum Scipionẽ, cum historiarũ conditore Polybio Megalopolitano Arcade & triginta millibus portam Carthaginis impetu simili subfodisse. sed fides recepta scriptorũ ueterum recens factum defendit. Aemilianus enim testudine lapidea tectam successerat portam, sub qua tutus & latens, dum moles saxeas detegũt hostes, urbem nudatã irrupit. Iulianus uero locum patentẽ ingressus, obumbrata cæli facie fragmẽtis montium & missilibus, ægre inde repulsus abscessit. His raptim ac tumultuarie agitatis

rie agitatis, cum operositas uinearū & aggerum impeditissima cæteris urgentibus cerneretur, machinam quæ cognominatur Helepolis, iussit expeditius fabricari, qua ut suprà docuimus rex usus Demetrius superatis oppidis pluribus Poliorcetes appellatus est. Ad hanc molem ingētem, superaturam celsarum turrium minas, prohibuores oculorum acies intentius cōferentes, itidemq; instantiam obsidentium perpensantes, subito uertuntur ad preces, circumfusi per turres ac mœnium minas: & fidem Romanam pansis manibus protestantes, uitam cum uenia postulabāt. Cumq; cessasse opera, & munitores nihil uideret tentare ulterius, quod quietis erat indiciū certū, copiā sibi dari conferendi sermonis cum Ormisda poscebāt. Hocq; impetrato Mamersides præsidiorum præfectus demissus per funem, deductusq; ad imperatorem, ut obsecrauit uitam cū impunitate sibi consortibusq; suis, firmiter pacta redire est permissus. Gestisq; nunciatis, plebs omnis utriusq; sexus ad sententiā suam cunctis acceptis pace fœderata, cum religionum consecrationibus fidis patefactis egreditur portis, salutarem Genium affulsisse sibi clamitans Cæsarem magnum & lenem. Numerata sunt aūt dediticiorum duo milia, & quingenti: nam cętera multitudo obsidium ante suspectans nauigijs paruis permeato amne decessit. In hac arce armorum alimentorūq; copia reperta est maxima: unde necessarijs sumptis, reliqua cum loco ipso exussere uictores. Postera die quàm hæc acta erant, perfertur ad imperatorem cibos per otium capientē nuntius grauis, Surenam Persicum ducem procursatorum partis nostræ tres turmas inopinū aggressum paucissimos trucidasse; inter quos strato tribuno unū rapuisse uexillum. Statimq; cōcitus ira immani, cum armigera manu festinatione ipsa tutissimus peruolauit: & grassatoribus fœda cōsternatione depulsis, residuos duos tribunos sacramento soluit, ut desides & ignauos, decem uero milites ex his qui fugerant, exautoratos capitali addixit supplicio, secutus ueteres leges. Incensa deniq; urbe, ut memoratū est, constructo tribunali insistens, actis gratijs conuocato exercitu cunctos ad paria facienda deinceps hortabatur: & argenteos nummos centenos uiritim pollicitus, cum ea parcitate promissi percitos tumultuare sensisset, ad indignationē plenam grauitatis erectus, En, inquit, Persæ circumfluētes rerum omnium copijs. ditare nos poterit opimitas gentis, si unum spirantibus animis fortiter fecerimus. ex immensis opibus egentissima est tandem, credite, Romana respublica, per eos, qui ut augerent diuitias, docuerunt principes auro quiete à Barbaris redempta redire. impetitum ærarium est, urbes exinanitæ, populatæ prouinciæ: mihi nec facultates, nec propinquitas generis suppetit, quamuis ortus sim nobilis, præter pectus omni liberum metu: nec pudebit imperatorē cuncta bona in animi cultu ponentem, profiteri paupertatē honestam. Nam & Fabritij familiari re pauperes rexere bella grauissima, gloria locupletes. Hæc nobis cūcta poterunt abundare, si imperterriti, deo meq;, quantum humana ratio patitur caute ducāte mitius egeritis. sin resistitis, ad seditionum reuoluti dedecora pristinarum, pergite. ut imperatorem decet, ego solus cōfecto tantorum munerum cursu moriar stando, contempturus animam quam mihi febricula eripiet una: aut certe discedam, nec enim ita uixi, ut nō possim aliquando esse priuatus: præq; me fero & lætor ductores spectatissimos esse nobiscum, perfectos bellicarum omni genere doctrinarum. Hac modesta imperatoris oratione, inter secunda & aspera meante, miles pro tempore delinitus, assumpta cum meliorū expectatione fiducia, regibilem se fore pollicitus & morigerum, cunctorum aspirante consensu, autoritatem eius sublimitatemq; cordis extollebat in cælum: quod cū uere atq; ex animo dicitur, solet amor ex crepitu leui mōstrari. repertis post hæc tentorijs, pro copia rei præsentis uictu se recreauit & quiete nocturna. Animabat autem Iulianus exercitum, cum non per charitates, sed per inchoatam negotiorū magnitudinem deierar et assidue, Sic sub iugum mitteret Persas, Ita quassatū recrearet orbem Romanum: ut Traianus fertur aliquoties iurando dicta consueuisse firmare, Sic in prouinciarum speciem redactam uideam Daciam, Sic pontibus Istrum & Euphraten superem. & similia plurima. Post hæc decursis millibus passuum quatuordecim, ad locum quendā uentum est, arua aquis abundantibus fœcundantem: quo itinere nos ituros Persæ prædocti, sublatis cataractis undas euagari fusius permiserūt. Itaq; humo late stagnante, altero die militi requie data, imperator ipse progressus cōstratis ponticulis

Fabritij gloria locupletes

culis multis & utribus, sublicijsq; nauibus, itidem confectis palmarum trabibus, exer-
citum non sine difficultate traduxit. In his regionibus agri sunt plures cōsiti uineis, ua
rioq; pomorum genere: ubi oriri arbores assuetę palmarū, per spatia ampla adusq; Me
senen & mare pertinent magnum, instar ingentium nemorum. & quaqua incesserit
quisquam, termites & spadica cernit assidua, quorū ex fructu, mellis & uini conficitur
abundantia. & maritari palmæ ipsę dicuntur, facileq; sexus posse discerni. additur eti-
am, generare fœminas seminibus illitas marium, feruntq; eas amore mutuo delectari:
hocq; inde clarere, quòd contra se uicissim nutantes, ne turgidis quidem flatibus auer
tuntur. & si ex more fœmina maris non illita fuerit semine, abortus uitio fœtus amittit
intempestiuos. & si qua fœmina cuius arboris amore perculsa sit ignoretur, unguento
ipsius inficitur truncus, & arbor alia naturaliter odoris dulcedinē concipit, hisq; indi-
cijs uelut coeundi quędam proditur fides. qua cibi copia satur exercitus plures præter
gressus est insulas: & ubi formidabatur inopia, ibi timor saginæ grauis incessit. Sa-
gittariorum deniq; hostilium impetu latēter tentatus, neq; inultus, prope locum uenit
ubi pars maior Euphratis in riuos diffinditur multifidos. In hoc tractu ciuitas ob mu-
ros humiles ab incolis Iudæis deserta iratorum manu militū cōflagrauit. Quibus actis
pergebat ulterius imperator, placida ope numinis ut arbitrabatur, erectior. Cumq;
Maiozamalcham uenisset, urbem magnam & ualidis circundatam mœnibus, tento-
rijs fixis prouidit solicite, ne castra repentino equitatus Persici turbarentur accursu:
cuius fortitudo in locis patentibus immane quantum gentibus est formidata. & hoc
disposito, stipatus uelitibus paucis, ipse quoq; pedes, ciuitatis situm diligēti inquisitio-
ne exploraturus, in perniciosas præcipitatus insidias, ex ipso uitæ discrimine tandem
emersit. Namq; per latentem oppidi portam Persæ decem armati digressi, imaq; cliuo-
rum peruadentes poplitibus subsidendo, repētino impetu nostros aggressi sunt. E qui
bus duo cōspectiorem habitu principem gladijs petiere destrictis: sed occurrit ictibus
erectum latius scutum: quo cōtectus magna elataq; fiducia unius lateri ferrum infixit:
alterum stipatores multiplicatis ictibus occiderunt. residuis, è quibus uulnerati sunt
aliqui, disiectis in fugam, spoliatisq; ambobus reducēs incolumes socios cum exuuijs
remeauit ad castra, omnium lætitia magna susceptus. Sustulit ab hoste prostrato aure-
um colli monile Torquatus, fudit cōfidentissimum Gallum alitis propugnatione Va *Torquatus*
lerius postea cognomento Coruinus: hacq; gloria posteritati sunt cōmendati. non inui *Val. Coruinus*
demus: accedat hoc quoq; monumentis ueteribus facinus pulchrū. Constratis postri-
die pontibus exercituq; traiecto, & metatis alibi salubrius castris uallo duplici circum-
ductis, quoniam (ut diximus) timebantur solitudines planæ, oppidi suscepit obsidi-
um, periculosum fore existimās, si gradiens prorsus à tergo relinqueret quos timeret.
Hæc dum magno molimine comparantur, Surena hostium dux, iumenta ad ortus
quę in lucis palmaribus uescebantur, à cohortibus nostris repulsorijs cum paucorum
exitio habitus frustra discessit: & duarum incolæ ciuitatum, quas amnes amplexi
faciunt insulas, pars sui fiducia trepidi ad Ctesiphontis mœnia se contulerunt: pars
per syluarum densa, alij per paludes uicinas alueis arborum cauatarū inuecti, ad uni-
cum auxilium & potissimum itineris longi quod supererat dilabuntur, ulteriora peti-
turi terrarum. è quibus resistentes aliquos nostri milites trucidabant, ipsi quoq; lintri-
bus & cymbis per uaria discurrētes: captiuos alios subinde perducebant. Id enim erat
librata ratione dispositum, ut dum copiæ pedestres muros oppugnant, equestres tur-
mæ diuisæ per globos abigendis insisterent prædis. hocq; prouiso, nullo prouinciali-
um damno miles uisceribus hostium pascebat. Iamq; imperator muris duplicibus op-
pidum, ordine circundatum trino scutorum, spė patrandi incepti maximis uiribus op-
pugnabat. Sed ut erat necessarius appetitus, ita effectu res difficilima: nam accessus
undiq; rupibus anfractu celsiore discessis, flexuosisq; excessibus ob periculum anceps
adeundi copiam denegabat, maxime quoniam turres crebritate & altitudine formi-
dandæ montē saxeum arcis naturaliter editum æquabant, & procliuis planicies flu-
mini imminens propugnaculorum firmitate muniebatur. Accidebat his haud leuius
malum, quòd lecta manus & copiosa quæ obsidebatur, nullis ad deditionē illecebris
flectebatur, sed tanquam superatura uel deuota cineribus patriæ, resistebat aduersis.

Iam ægrè retentabatur inferens se proteruius miles, & pugnã uel æquo campo iustóq; prælio poscens: cumq; receptui caneretur, assidue animosis hostem urgendi conatibus urebatur. uicit tamen nostrorum concilium contentionem uirium maximam: diuisisq; operibus, officia quisq; distributa capessit ocyssime. Hinc etenim ardui suggestus erigebantur, inde fossarum altitudines alij complanabant: terrarum latibula concaua oblongis tramitibus alibi struebantur. locabant etiam artifices tormenta muralia in funestos sonitus proruptura. Et cuniculos quidem cum uineis Neuita & Dagalaiphus curabant. incundis autem conflictibus & defendendis ab incendio uel eruptionibus machinis præerat imperator. Cumq; apparatu omni excindendæ urbis labore multiplici consummato pugna flagitaret, Victor dux reuersus est adusq; Ctesiphonta itineribus exploratis, nulla obstacula nuntians offendisse. Quo efferati gaudio milites omnes, elatiq; firmioribus animis ad certandum signum opperiebantur armati. Iamq; clangore Martio sonãtibus tubis strepebant utrinq; partes: & primi Romani hostem undiq; laminis ferreis in modum tenuis plumæ cõtectum, fidentemq; quòd tela rigentis ferri lapsibus impacta resiliebant, crebris procursationibus, & minaci murmure lacessebat: nonnunquam compage scutorum, qua uelut testudine infigurabilium fornicum operiebantur aptissime, assiduis motibus laxius dehiscente. contrà Persæ muris obstinatius adhærentes, quantum nitiq; poterant, claudere & frustrari exitiales impetus conabantur. Verum ubi uimineas crates præ se ferentes oppugnatores iam mœnia perurgerent, cum sagittarijs funditores, alij quinetiam saxa uoluentes ingentia, cum facibus & malleolis eos longius propulsabant: tum aptatæ ligneis sagittis balistæ flexu, stridore torquebant, creberrima spicula funditantes, & scorpiones, quocunq; manus perite duxissent, rotundos lapides euibrabant. Iterum deinde ac sæpe geminatis congressibus, æstus in meridiem crescens, efferuescente uaporatius sole, apparatu operũ & studio præliandi intentos cunctos reuocauerat fatigatos & sudore perfusos. eodem mentis proposito secuto quoq; die per uaria certaminum genera controuersæ partes dimicantes instanter, æquis manibus & pari fortuna discedunt. Verum in omni discrimine armatis proximus princeps ciuitatis urgebat excidiũ, ne circa muros diu excubans omitteret maiora quæ tentabat. Sed in districtis necessitatibus nihil tam leue est, quod nõ interdum etiam cõtra sperata rerum afferat momenta magnarum. Cum enim ita ut sæpe discessuræ partes leuius concertarent, abusiuo incusso ariete, qui paulo ante erat admotus, sternitur residuis omnibus altior turris latere coctili firmissime structa, cuius ruina muri cõtiguum latus secum immani fragore protraxit: ibi tum uarietate casuum obsidentium labor, obsessorumq; industria, uicissim facinoribus speciosis inclaruit. Nihil enim asperum, ira & dolore succenso militi uidebatur: nihil munitoribus erat pro salute currẽtibus metuendum aut dirum. Nam cum anceps pugna diutius feruens, sanguine utrinq; multis cædibus fuso diei finisset occasu, tandem fatigationi consulitur. Dumq; hæc luce agerentur ac palàm, nuntiatur imperatori peruigili cura distento, legionarios milites, quibus cuniculorum erant fodinæ mandatæ, cauatis tramitibus subterraneis sublicisq; suspẽsis ima penetrasse fundamentorum, iam si ipse disposuerit euasuros. Cum itaq; noctis plerunq; processisset, æneatorum occentu signo dato progrediendi, ad pugnam & ad arma concursum est: & consulto murorum inuaduntur utrinq; frontes, ut dum propulsaturi pericula defensores ultro citroq; discurrunt, nec proxima fodientis audiretur ferri tinnitus, nec quoquam intrinsecus obsistente cunicula riorum subita manus emergit: Quibus ita ut conuenerat ordinatis, & occupatis prohibitoribus, patefactisq; latebris, euolat ex superius deuictorum numero miles, post quem Magnus tribunus, & Iouianus notarius: quos audax multitudo secuta, his prius cõfossis quos in æde per quam in lucem prodierant inuenerunt, suspensis gradibus procedentes obtruncarunt uigiles omnes, ex usu moris gentici iusticiam felicitatemq; regis sui canoris uocibus extollentes. Extimabatur Mars ipse, si misceri hominibus numina maiestatis iura permittunt, affuisse castra Lucanorum inuadenti Luscino. hocq; ideo creditum est, quòd in congressu flagranti scalas uehens uisus formidandæ uastitatis armatus, postridie cum recenseretur exercitus, precipuo studio quæsitus, reperiri non potuit: cum se ultro offerret, si miles fuisset

Cuniculorum fodinæ

Mos genticus

fuisset, memorabilis cōscius facti: sed ut tunc qui esset pulchri facinoris autor, penitus est ignoratum, ita nunc enituerunt, hi qui fecerē fortissime, obsidionalibus coronis donati, & pro concione laudati ueterum more. Tandem nudata reseratis aditibus multis, lapsura inuaditur ciuitas: & sine sexus discrimine uel ætatis, quicquid impetus reperit, potestas iratorum absumpsit. alij exitij imminentis timore, cum hinc ignis, inde mucrones urgerent, ultimum flentes ē muris acti sua sponte præcipites, membrisq́ omnibus infirmati, morte funestiorē uitam paulisper dum cæderentur egerunt. Extractus autem est uiuus cum satellitibus L X X X. Nabdates præsidiorum magister, quem oblatum sibi cum alijs seruari iussit intactum serenus imperator & clemens. Diuisa itaq; perpensis meritis & laboribus præda, ipse ut erat paruo contentus, mutum puerum oblatum sibi suscepit gesticularium, multa quę callebat nutibus uenustissimis explicantem, & tribus aureis nummis partæ uictoriæ præmium iucundum ut existimabat & gratum. Ex uirginibus autem quæ speciosæ sunt captæ, ut in Perside, ubi fœminarum pulchritudo excellit, nec contrectare aliquam uoluit, nec uidere, Alexandrum imitatus & Africanum, qui hæc declinabant, ne frangerentur cupiditate, qui se inuictos à laboribus ubiq; præstiterunt. Inter hæc certamina nostræ partis architectus, cuius nomen non suppetit, post machinam scorpionis forte assistens, reuerberato lapide quem artifex titubanter aptauerat fundæ, obliso pectore supinatus profudit animam, disiecta compage membrorum, adeo ut ne signa quidem totius corporis noscerentur. Exin profecto Imperatori index nuntiauerat certus, circa muros subuersi oppidi fallaces foueas & obscuras, quales in tractibus illis sunt plurimæ, subsedisse manum insidiatricem latenter, ut improuiso inde adorta agminis nostri terga feriret extrema: confestimq́ ad extrahendam eam missi sunt compertæ fortitudinis pedites. qui cum neq; peruadere foraminū aditus, nec amandatos intus prolicere possent ad decernendum, collectam stipulam & sarmenta specuum faucibus aggesserunt. unde fumus angustius penetrans, ideoq; spissior, quosdam uitalibus obstructis necauit: alios ignium afflatus immixtus prodire in perniciem coegit abruptam. & ita omnibus incendio ferroq; cōsumptis, ad signa repedauit ocyus miles. Hoc modo ciuitas ampla & populosa, uirtute roboris excisa Romani in puluerem concidit & ruinas. Post quæ tam gloriosa transitis pontibus multorum amnium concursu continuatis, ad munimenta gemina uenimus, ædificijs cautatis extructa: Vbi Victorem comitem exercitus præuium, à transitu fluminis regis filius progressus à Ctesiphonte cum optimatibus & multitudine armata prohibere conatus, cateruis sequentium militum uisis abscessit. Pergentes itaq; protinus ad Lucos uenimus, agrosq́ pube uariorum seminum lætos: ubi reperta regia Romano more ædificata, quoniam id placuerat, mansit intacta. Erat enim in hac eadem regione extentū spacium & rotundum, loricæ ambitu circunclausum, destinatas regijs uoluptatibus continens feras, ceruicibus iubatis leones, armisq́ hispidos apros, & ursos (ut sunt Persici) ultra omnem rabiem sæuientes, & alia lecta immania corpora bestiarum, quas omnes diffractis portarum obijcibus, equites nostri uenatorijs lanceis & missilium multitudine cōfoderunt. quæ loca pingui situ & cultu, quibus Cochequam Seleuciam nominant, haud longius disparatur: ubi uallatis opere tumultuario castris, & exercitu omni per aquarum & pabuli opportuna biduo recreato, antegressus cum procursatoribus princeps, & ciuitatem desertam collustrans, sacro principe quondam excisam, in qua perpetuus fons stagnum ingēs eiectat, in Tigridem defluens, corpora uidit suffixa patibulis multa necessariorum eius quem prodidisse ciuitatē Pyrisaboram retulimus suprà. hic & Nabdates uiuus exustus est, quem extractum cum L X X X. latebris expugnatæ docui ciuitatis: eo quòd inter exordia obsidij cœpti clàm pollicitus prodere, dimicauit acerrime, adeptusq́ ueniam insperatam, ad id proruperat insolentiæ, ut Ormisdam laceraret omnibus probris. Ita aliquantum progressi, tristi percellimur facto. dum enim tres procursatorum cohortes expeditius cum cuneo Persico decertarent, quem patefactis subito portis profuderat ciuitas, proruptores alij ex contraria fluminis ripa iumenta nos sequentia cum pabulatoribus paucis licenter palantibus intercipiunt & obtruncant. unde profectus imperator iratus & frendens, iamq́ regionibus Ctesiphontis propinquans, celsum castellum

Fœminarum Persicarum pulchritudo

offendit & munitissimum: ad quod explorandum ausus accedere, obscurior ut ipse rebatur, cum paucis obequitans muros, pauloq; auidius intra iactum telorum repertus, latere non potuit: statimq; diuersorum missilium nube exagitatus oppetisset tormento murali, ni uulnerato armigero qui lateri eius hærebat, ipse scutorum densitate contectus, euitato magno discrimine discessisset. Qua causa concitus immane munimentum disposuit obsidere, prohibitoribus acriter ad resistendum intentis: quod loco fidebant propemodum inaccesso, quodq; rex cum ambitiosis copijs passibus citis incedēs propediem affore credebatur. Iamq; uineis & residuis omnibus quæ poscebat obsidium paratis, uigilia secunda præcipiti, cū nox casu tunc lunari splendore nitens, his qui propugnaculis insistebant aperte cuncta monstraret, repente in unum pondus coacta multitudo, patefactis subito portis erupit: cohortemq; nec opinantem adorta nostrorum cecidit complures, inter quos etiam tribunus peremptus, periculum propulsare conatus. Quæ dum ita aguntur, pari modo, ut antea, Persæ ex aduersa fluminis ripa partem adorti nostrorū, interfectis quibusdam, uiuos cepere nōnullos. & timore simul quia uenisse in maiorem numerū copię putabantur hostiles, egere tunc nostri segnius. sed ubi animis in audaciam restitutis, armisq; raptis inter tumultum, exercitus cantu concitus buccinarum, minaci murmure festinaret, eruptores perterriti reuerterunt intacti: & imperator ira graui permotus, reliquos ex ea cohorte qui abiecte sustinuerant impetum grassatorum, ad pedestrem compegit militiam, quæ onerosior est dignitatibus imminutis. flagrans post hæc ad eruendum castellum, ubi periclitatus est, operam conuertit & curam, nusquam ab antesignanis ipse digrediens, ut inter primos dimicās militi ad fortiter faciendum esset exemplo, spectator probatorq; gestorum. quo inter discriminum uertices diu multumq; uersato, uarietate munitionum atq; telorum, & conspiratione pugnatorum, idem castellum incenditur captum. Postq; consideratis asperitatibus antegestarum rerum & impendētium, requieuit exercitus labore nimio quassatus, multis uictui congruis affatim distributis. uallum tamen sudibus densis & fossarum altitudine cautius deinde struebatur, cum à uicina iam Ctesiphonte repentini excursus, & alia formidarentur occulta. Ventum est hinc ad fossile flumen Naarmalcha nomine, quod amnis regum interpretatur, tunc aridum. Id antehac Traianus, posteaq; Seuerus egesto solo fodiri in modū canalis amplissimi, studio curauerat summo, ut aquis illuc ab Euphrate transfusis, naues ad Tigridem commigrarent: tutissimumq; ad omnia uisum est eadem loca purgari, quæ quondam similia Persæ timentes mole saxorum obruere multorum: hacq; ualle purgata, auulsis cataractis undarū multitudine classis secura stadijs XXX. repulsa, in alueum eiecta est Tigridis: & contextis illico pontibus, transgressus exercitus iter Cochen uersus promouit. Vtq; lassitudini succederet quies opportuna, in agro consedimus opulento, arbustis & uitibus, & cupressorum uiriditate lætissimo: cuius in medio diuersorium opacum est & amœnum, gentiles picturas per omnes ædium partes ostendens, regis bestias uenatione multiplici trucidantis: nec enim apud eos pingitur uel fingitur aliud, prēter uarias cædes & bella. Proinde cunctis ex sententia terminatis, Augustus altius iam contra difficultates omnes incedens, tantumq; à fortuna sperans nondū afflicta, ut propius temeritatem multa crebro auderet, ualidiores naues ex his quæ alimenta portabant & machinas, deoneratas octogenis impleuit armatis: retentoq; secum classis robore firmiore, quam in tres diuiserat partes, unam cum Victore Comite quiete prima noctis emitti disposuit, ut flumine raptim transmisso ripæ occuparentur hostiles. quod cum acri metu territi duces concordi precatu fieri prohibere tentarent, neq; destinationem flecterent principis, sublato uexillo, ut iussum est, euolant è cōspectu quinq; subito naues: & cum ripas iam aduentarent, facibus & omni materia qua alitur ignis petitæ assiduis iactibus, cum militibus iam conflagrassent, ni ueloci frigore pectoris excitus imperator, signum sibi datum nostros, quòd margines iam tenerent, ut mandatum est erexisse proclamans, classem omnem properare citis remigijs adegisset. Quo facto & naues incolumes sunt receptæ, & residuus miles, quanq; saxis & uarietate telorū ex edito uexaretur, post concertationē acerrimam, præaltas ripas & arduas supergressus stabat immobilis. Et miratur historia Rhodanū arma & loricam retinēte Sertorio trāsnatatū, cum

Apud Persas bella pingūtur

eo momento

eo momento turbati quidam milites, ueritiq; ne remanerent post signum erectum, scutis quæ patula sunt & incurua proni firmius adhærentes, eaq; licet imperite regendo, per uoraginosum amnem uelocitatē comitati sint nauium. Contra hæc Persæ obiecerunt instructas cataphractorū equitum turmas, sic confertas, ut laminis aptati corporum flexus splendore præstringerent occursantes obtutus, operimentis scorteis equorum multitudine omni defensa: quorū in subsidijs locati manipuli peditum contecti scutis oblongis & curuis, quæ texta uimine & corijs crudis gestant, densius se cōmouebant. Post hos elephanti gradientiū collium specie, motuq; immaniū corporum propinquantibus exitium intentabant, documentis præteritis formidati. Hinc imperator cateruis peditum firmis medium inter acies spacium secundum Homericā dispositionem præstituit, ne locati priores, cedentesq; deformiter cunctos auerterent secum, aut postsignani pone omnes reiecti cētutias, nullo retinentē licentius uerterent terga, ipse cum leuis armaturæ auxilijs per prima postremaq; discurrens. Ergo ubi uicissim contiguas esse cernerent partes, cristatis galeis corusci Romani, uibrantesq; clypeos uelut pedis anapesti præcinentibus modulis lenius procedebāt: & præpilatis missilibus per procursatores principijs pugnæ tentatis excita undiq; humus rapido turbine portabatur. Et cum undiq; solito more conclamaret, uirorumq; alacritatē sonantia classica iuuarent, hastis & mucronibus strictis, hincinde cominus pugnabatur: sagittarū periculo miles erat immunis, quantō interiora festinatius occupabat. Inter quæ Iulianus pulsos fulcire subsidijs, incitareq; tardantes, quasi cōturmalis strennuus properabat & rector. laxata itaq; acies prima Persarum, leni & inconcito gradu calefactis armis retrorsus gradiens, propinquā urbem petebat: quam sequebatur miles itidem fessus in campis torridis adusq; diei finem à lucis ortu decernens: eiusq; occipitijs pertinacius hęrēs omnē cum Tigrane & Surrena & Narse potissimis ducibus adusq; Ctesiphontis muros egit præcipitē, auersorū feriens suras & terga. perrupissetq; ciuitatis aditus lapsorum agminibus mixtus, ni dux Victor nomine manibus erectis prohibuisset & uocibus, ipse humerum sagitta præstrictus, & timens ne intra mœniū ambitus rapidus miles inconsulte repertus, nullosq; inueniens exitus multitudinis pondere circumueniretur. Sonent Hectoreas poetæ ueteres pugnas, fortitudinē Thessali ducis extollāt, longæ loquanť ætates Sophanē & Aminiā & Callimachum, & Cynegirum, Medicorum in Græcia fulmina illa bellorum, non minus illo die quorundā ex nostris inclaruisse uirtutem omniū confessione monstratur. Post timorē depositū, calcatasq; ruinas hostilium corporū, iusto sanguine miles etiā tum cruentus ad imperatoris tentoria congregatus, laudes ei perhibebat & gratias, quòd ubiq; ignoratus dux esset an miles magis, tum rem ita prospere gesserat, ut cæsis Persarū plus minusúe duobus milibus & quingentis, L X X. caderēt soli nostrorū. qui appellās plerosq; nominatim, quos stabili mente aliquid clarū fecisse ipse arbiter prospexit, naualibus coronis donauit, ciuicis & castrensibus. Abunde ratus post hæc prosperitates similes aduentare, complures hostias Marti parabat ultori: & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti uoluntate sua nouem procubuere tristissimi. decimus uero qui diffractis uinculis lapsus, ægrē reductus est, mactatus ominosa signa monstrauit. Quibus uisis exclamauit indignatus acriter Iulianus, Iouēq; testatus est, nulla Marti iam sacra facturum: nec resecrauit, celeri morte præreptus. Digesto itaq; consilio cū primatibus super Ctesiphontis obsidio, itum est in uoluntatē quorundā, facinus audax & importunum esse noscentium id aggredi: quòd & ciuitas situ ipso inexpugnabili defendebatur, & cum metuenda multitudine protinus rex affore credebatur. Vicit sententia melior: cuius utilitate princeps solertissimus adprobata, Arintheum cum manu peditum expedita ad populandas regiones circumsitas misit, armentis lætas & frugibus, hostes pari persecuturum industria, quos dispalatos nuper densi trāmites & latebre texere notissimę. sed ille auidę semper ad ulteriora cupiditatis, paruihabitis uetantiū dictis & increpitis optimatibus, quod ob inertiam otijq; desiderium amitti suaderent propè iam parta regna Persidis: flumine lęua relicto, infaustis ductoribus præuijs mediterraneas uias arripere cito proposuit gradu, & tanq; funesta face Bellonæ subiectis ignibus exuri cunctas iusserat naues, præter minores duodecim, quas profuturas pangendis pontibus dispo

Ominosum signum

fuit uehi carpentis: idq; putabat utiliter ordinasse, ne relicta classis usui hostibus foret, aut certe, ut ab expeditionis primordio factum est, armatorũ ferè uiginti milia in trahendis occuparentur iisdem nauibus & regendis. dein cum metuens sibi quisq; mussaret, mõstraretq; perspicua ueritas, quòd repulsus forsitan ariditate uel altitudine montium ad aquas redire non poterit miles, tortiq; perfugæ aperte faterentur se fefellisse; concursu maximo extingui iussæ sunt flammæ. Et quoniã ignis auctus immaniter plerasq; consumpsit, duodecim tantũmodo naues potuerunt intactæ seruari, quæ ut possint custodiri discretæ sunt. Hoc casu classe cum non oporteret abolita, Iulianus consotiato fretus exercitu, cum armatorum nulli per diuersa distinerentur, numero potior ad interiora tendebat, alimenta affatim opulentis suggerentibus locis. Quo cognito, hostes ut inedia nos cruciarent, herbas cum adultis segetibus incenderunt: & conflagratione procedere uetiti, statiuis castris dum flammæ senescerent nitebamur: insultantesq; nobis longius Persæ, nunc de industria se diffundebant, aliquoties confertius resistentes: ut procul conspicantibus uiderentur aduenisse iam regis auxilia, ideoq; eos æstimaremus erupisse ad audaces excursus, & insolita tentamẽta. Mœrebat tamen ob hæc imperator & miles, quòd nec contabulandi pontis erat facultas amissis nauibus temere, nec occurri poterat hostis aduenticij motibus, quem adesse coruscans nitor indicabat armorum, arte pro singulis membris inflexus. Hisq; accidebat aliud haud exiguum malum: quòd adminicula quæ præstolabamur cum Arsace & nostris ducibus, apparebant ob causas impedita prædictas. Has ob res ut solaretur anxios milites princeps, captiuos graciles suapte natura, ut omnes penè sunt Persæ, & macie iam confectos iussit in medium duci: nostrosq; respiciens, En, inquit, quos Martia ista pectora uiros existimant, deformes illuuie capellas & tetras, utq; crebri docuerunt euentus, antequam manus conferant, abiectis armis uertentes semet in fugam. Quibus dictis, remotisq; captiuis, super rerum summa consultabatur. & multis ultro citroq; dictitatis, cum reuerti debere per loca quæ uenimus, plebs uociferaretur imprudens, resistebat intentius princeps, multis cum eo nequaq; fieri posse monstrantibus, per effusam planiciem pabulo absumpto & frugibus, uicorumq; reliquijs exustorum inopia squalentibus ultima: quodq; liquẽtibus iam brumæ pruinis omne immaduerat solum, & raptis riparum terminis aucti inhorruere torrentes. Ergo etiam ad difficultatem accedente negotij, quòd per eas terras uapore sideris calescentes, muscarum & culicum multitudine referta sunt omnia, earumq; uolatu dies & astrorum noctu micantium facies obumbratur: cum nihil humani proficerent sensus, diu fluctuãtes & dubij extructis aris cæsisq; hostijs consulta numinum scitabamur: utrum nos per Assyriam reuerti censerent, an præter radices montium lenius gradiẽtes, Chiliocomum prope Corduenam sitam ex improuiso uastare: quorum neutrum extis inspectis consore dicebatur. sedit tamen sententia, ut omni spe meliorum succisa Corduenam arriperemus: & XVI. Cal. Iulias promotis iam signis, progresso iam lucis exordio, fumus uel uis quædam turbinata pulueris apparebat: ut opinari daretur asinorum esse greges agrestium, quorum multitudo in tractibus est illis innumera, ideo simul incedens, ut constipatione densa feroces leonum frustraretur assultus. quidam arbitrabantur Sacenę duces aduentare, iam nostris rumoribus percitos, quòd imperator Ctesiphonta magnis uiribus oppugnaret: nõnulli Persas nouis motibus incubuisse firmabãt. Ideo inter hęc ita ambigua, ne quid aduersum accideret reuocantibus agmina classicis, in ualle graminea prope riuum, multiplicato scutorum ordine in orbiculatam figuram metatis tutius quieuimus castris. nec enim adusq; uesperã aere cõcreto discerni potuit, quidnam esset quod his squalidius uidebatur.

Muscarum & culicum referta omnia

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VICESIMVSQVINTVS

T hanc quidem noctem nullo siderum fulgore splendẽtem, ut solet, in arctis rebus & dubijs exegimus, nec sedere quoquam auso, nec flectere in quietem lumina præ timore. Vbi uero primũ dies inclaruit, radiantes loricæ niueis limbis circundatæ, ferrei & corrusci thoraces longe prospecti, adesse regis copias indicabant. Hocq; uiso accensum properantem congredi militem dirimente fluuio breui prohibuit imperator: & non procul à uallo ipso inter excursatores nostros & Persicos prælio acri conserto, Machameus cecidit, ductor unius agminis nostri: cui propugnaturus Maurus frater, dux postea Phœnices, cum germani trucidasset interfectorem, obuium quenq; perterrẽs, infirmatus & ipse humerum telo, pallescentem morte propinqua Machameum extrahere pugna uiribus ualuit magnis: & cum fatiscerent uix toleranda æstuum magnitudine crebrisq; congressibus partes, ad ultimũ hostiles turmę graui sunt repulsa discussæ. Hinc recedentibus nobis longius, Saraceni nostrorũ metu peditum repedare compulsi, paulo postea innexi Persarũ multitudine ocius irruebant Romana impedimenta rapturi. uerũ uiso imperatore ad alas subsidiarias reuerterunt. Qua ex regione profectũ ad Hucumbram nomine uillam peruenimus: ubi per biduum omnibus ad usum congruis, & facietate quæsita frumenti, ultra spem recreati discessimus: & confestim absq; his quæ tempus uehi permisit, reliqua flammis exusta sunt. Postridie exercitu sedatius procedente, extremos qui eo die forte cogendorum agminum officia sustinebant, nec opinantes Persæ adorti, negotio leui interfecissent, ni proximus equitatus noster hoc ocius intellecto, per patulas ualles late diffusus, tantã molẽ discriminis uulneratis qui superuenerant repulisset. In hac cecidit pugna Adaces nobilis satrapa, legatus quondam ad Constantium principem missus, ac benigne susceptus: cuius exuuijs interfector Iuliano oblatis, remuneratus est ut dicebat. Eodem die Tertiacorum equestris numerus à legionibus incusatus est, quòd cum ipsæ hostium aduersas irrumperẽt acies, illi paulatim dilapsi, alacritatẽ pene totius minuissent exercitus. Vnde ad indignationem iustam imperator erectus, ademptis signis hastisq; diffractis, omnes eos qui fugisse arguebantur, inter impedimẽta & sarcinas & captiuos agere iter imposuit, ducto re eorũ qui solus fortiter decertarat aliæ turmæ apposito, cuius tribunus turpiter prælium deseruisse conuincebatur. Abiecti sunt autem sacramento etiam alij quatuor ob flagitium simile uexillationum tribuni. hoc enim correctionis moderamine leniori impendentiũ consideratiõe difficultatum contentus est imperator. Progressi itaq; stadia LXX. attenuata rerum omniũ copia, herbis frumentisq; crematis, ex flammis ipsis raptas fruges & pabula, ut quisq; uehere potuit cõseruauit. Hoc etiã loco relicto, cum ad tractum Maranga appellatũ om̃is uenisset exercitus, prope lucis cõfinia immẽsa Persarum apparuit multitudo, cũ Merene equestris magistro militiæ, filijsq; regis duobus, & optimatibus plurimis. Erant autem omnes cateruæ ferratæ, ita per singula membra densis laminis tectæ, ut iuncturæ rigentes compagibus artuum cõuenirent: humanorumq; uultuũ simulacra ita capitibus diligenter aptata, ut imbracteatis corporibus solidis, ibi tantũ incidentia tela posint hęrere quà per cauernas minutas, & orbibus oculorum affixas parcius uisitur, uel persupremitates nariũ angusti spiritus emittunt: quorum pars contis dimicatura stabat immobilis, ut retinaculis æreis fixam existimares: iuxtaq; sagittarij, cuius artis fiducia ab incunabilis ipsis gens pręualuit maxima, tendebant diuaricatis brachijs flexiles arcus, ut nerui mãmas perstringerent dextera, spicula sinistris manibus cohærerẽt: summaq; peritia digitorũ pulsibus argutũ sonãtes arundines euolabant, uulnera perniciosa portantes. Post hos elephantorũ fulgentiũ formidandam speciẽ & truculentos hiatus uix mentes pauidæ perferebant: ad quorum stridorem odoremq; & insuetum aspectum magis equi terrebantur: quibus insidentes magistri, manubriatos cultros dexteris manibus illigatos gestabant, acceptæ apud Ni-

Cateruæ ferratæ

Odore stridoreq; elephantorum equi terrentur

sibin memores cladis: & si ferociēs animal uires exuperasset regentis, ne reuersum per suos, ut tunc acciderat, collisam sterneret plebem, uertebram, quæ caput à ceruice disterminat, ictu maximo terebrabāt. exploratū est enim aliquando ab Hasdrubale Annibalis fratre, ita citius uitam huiusmodi adimi beluarum. Quibus non sine magno terrore perspectis, stipatus armatarum cohortium globis cum primatibus fidentissimus imperator, ut flagitabat maior uis & trucior, lunari acie, sinuatisq; laterib. occursuros hosti manipulos instruebat. Et ne sagittariorum procursus nostrorum cuneos disiectaret, illatis concitatius signis, spiculorū impetum fregit: datoq; ad decernendum solenniter signo, densati Romani pedites confertas hostium frōtes nisu protruserunt acerrimo. & feruente certaminum mole, clypeorū sonitus & uirorū armorumq; lugubre sibilantium fragor, nihil perpetiens iam remissum, campos cruore & corporum strage contexit: effusius cadentibus Persis, quibus sæpe languidis in conflictu artius pes pede collatus grauiter obsistebat, pugnare fortiter eminus cōsuetis, & si inclinatas suorum copias senserint, cedendo in modum imbrium ponè uersus directis sagittis hostes à persequendi fiducia deterrere. Pulsis igitur pondere magnarum uirium Parthis, miles solis cursu flammeo diu lassatus, signo in receptum dato, tentoria repetit, ad audenda deinceps maiora sublatus. In hoc prælio Persarum maior, ut dictū est, apparuit strages, nostrorum admodum leuis. eminuit tamen inter uarios certaminum casus Vetera nionis mors uiri pugnacis, qui legionem Ziannorum regebat. Postq; triduo inducijs destinato dum suo quisq; uulneri medetur uel proximi, commeatibus nos destitutos inedia cruciabat iam nō ferēda: & quoniā frugib. exustis & pabulis homines in discrimen ultimū uenerant & iumenta, ex eo cibo quē animalia tribunorū uehebant & Comitum, imæ quoq; militū plebi penitus indigenti pars distributa est magna. Et imperatori cui nō cupediæ ciborū ex regio more, sed sub columellis tabernaculi parcius cœnaturo, pultis portio parabatur exigua, etiā munifici fastidiēda gregario, quicquid ad ministeria parabatur, per contubernia paupertina sui securus egessit. Ipse autē ad solicitam suspensamq; quietē paulisper protractus, cum somno (ut solebat) depulso, ad æmulationem Cæsaris Iulij quædā sub pellibus scribentis, obscuræ noctis altitudine sententijs cuiusdā philosophi teneret: uidit squalidius, ut confessus est proximis, speciem illam Genij publici, quam cum ad Augustum surgeret culmen conspexit in Gallijs, uelata cum cornu copia per aulea tristius discedentem. & quanquam ad momentum hæsit stupore defixus, omni tamen superior metu, uentura decretis cælestibus commendabat: relictoq; humi strato cubili, adulta iam excitus nocte, numinibus per sacra depulsoria supplicans, flagrantissimam facem cadenti similem uisam, aeris parte sulcata euanuisse existimauit: horroreq; perfusus est, ne ita aperte minax Martis apparuerit sidus. Erat aūt nitor igneus iste, quem diaissonta nos appellamus, nec cadēs unquam, nec terram cōtingens. Corpora enim qui credit cælitus posse labi, profanus merito iudicatur & demens. Fit aūt hic habitus modis cōpluribus, è quibus sufficiet pauca monstrare. Scintillas quidam putāt ab æthereo candentes uigore, parumq; porrectius tendere sufficiētes extingui, uel certe radiorum flammas iniectas nubibus densis acri scintillare contactu: aut cum lumen aliquod cohæserit nubi. Id enim in stellæ speciem figuratum, decurrit quidem dum uiribus igniū sustentatur: amplitudine uerò spatiorū exinanitum in æstum soluitur corpus, ad substantiā migrans cuius attritu incaluit nimio. Confestim itaq; ante lucis primitias Hetrusci aruspices accersiti, consulti quid astri species portenderet noua, uitandum esse cautissime responderunt, ne quid tunc tentaretur: ex Tarquitianis libris in titulo De rebus diuinis, id relatum esse demonstrantes, quòd face in cælo uisa cōmitti prælium, uel simile quicq; non oporteat. quo etiam id inter multa alia spernente, orabant aruspices saltem aliquot horis profectionem differri. & ne hoc quidem sunt adepti, imperatore omni uaticinandi scientiæ reluctante: sed exorto iam die, promota sunt castra. hinc nos egressos, Persæ cū sæpe afflicti peditum stabilem pugnā horrerent, structis insidijs, occultè comitabātur, altrinsecus uiantes cateruas à celsis collibus explorando: ut id suspicans miles adusq; perpetuum diem nec uallum erigeret, nec sudibus se communiret. dumq; teguntur firmiter latera, & exercitus pro locorum situ quadratis quidem sed laxis incedit agminibus, inuasa subito terga

Marginal notes: Quomodo elephanti necantur — Imago Genij — Hetrusci aruspices accersiti

terga pone uersus arma cogentium principi indicatur, etiã tum inermi ad speculanda anteriora progresso. qua concitus clade, oblitus loricæ scuto inter tumultum adrepto properans ultimis ferre suppetias, reuocatur alio motu, qui etiam antesignarios, unde decesserat, paria perpeti nuntiabat. Quæ dum sine respectu periculi sui redintegrare festinat, ex alia parte cataphractorũ Parthicus globus cẽturias adoritur medias: ac sinistro cornu inclinato acriter superfusus, fœtorẽ stridoremq; elephantorũ impatienter tolerantibus nostris, contis & multiplicatis missilibus decernebat. uerum principe uolitãte inter prima discrimina præliorũ, exiliuit nostra succinctior armatura, auersarũq; Persarum & beluarum suffragines concidebat & dorsa. Quos cum Iulianus cauendi immemor diffluxisse trepidos, elatis uociferando manibus aperte demonstrans, irasq; sequentium excitans audenter effunderet semet in pugnam, clamabant hincinde candidati quos disiecerat terror, ut fugientium molem tanq; ruinam male cõpositi culminis declinaret: & incertum subita equestris hasta cute brachij eius præstricta, costis per fossis hæsit in ima iecoris fibra. Quam dum auellere dextera manu conatur, acuto utrinq; ferro digitorum neruos sensit excisos: & prouolutus iumento, præsentiumq; ue loci concursu relatus in castra, medicinæ ministerijs fouebatur. moxq; ubi lenito paulisper dolore timere desijt, magno spiritu cõtra exitũ certãs, arma poscebat & equum: ut reuiso prælio suorum fiduciam repararet, ac uideretur sui securus alienæ salutis sollicitudine uehementer astringi: eo uigore, licet in negotio dispari, quo Epaminundas ille dux inclytus letaliter apud Mantineã saucius & reuersus ex acie cõquirebat solicite scutum: quod cum uidisset propius, lætior ui uulneris interijt: & qui animam intrepidus amittebat, iacturam clypei formidauit. Sed cum uires parum sufficerent uoluntati, sanguinisq; profluuio uexaretur, mansit immobilis: ideo spe deinceps uiuendi absumpta, quod percontando Phrygiam appellari locum ubi ceciderat cõperit. Hic eñi obiturum se præscripta audierat sorte. Reducto ad tentoria principe, incredibile dictu est, quanto ardore miles ad uindictam ira & dolore feruentior inuolabat, hastas ad scuta concrepans, etiam mori si tulisset fors obstinatus. Et quamuis offundebatur oculis altitudo pulueris, & æstus calescens officeret alacritati membrorum, tamen uelut exautoratus, amisso ductore sine parsimonia ruebat in ferrum. Contrà animosius Persæ sagittarum uolantium crebritate conspectum solis rapiebant, oppositis elephantis: qui tardius gradientes magnitudine corporũ cristarumq; horrore pauorem iumentis incutiebant & uiris. Concursus itaq; armatorũ & cadentium gemitus, equorum flatus, tinnitus ferri, procul audiebatur, quandiu satietate uulnerũ partibus fessis, nox diremit certamina iam tenebrosa. Quinquaginta tum Persarum optimates & satrapę cũ plebe maxima ceciderunt, inter has turbas Merena & Nohodare potissimis ducibus interfectis. Obstupescat magniloquẽtia uetustatis diuersis in locis prælia x x Marcelli: Siccium Dentatum adijciat ornatum militarium multitudine coronarũ: miretur super his Sergium, qui uicies & ter uulneratus est in uarijs pugnis, ut fertur, cuius posteritatis ultimus Catilina claras gloriarũ adoreas sempiternis maculis obumbrauit. Deformabat tamen tristitia lætiores euentus. Dum enim hæc post discessum ducis ubiq; aguntũ, exercitus cornu dextro defatigato, & Anatolio interfecto, qui tũc erat Officiorũ magister, Sallustius præfectus actus in exitium præceps, & opera sui apparitoris ereptus, Phosphorio amisso cõsiliario qui ei aderat, casu euasit & fuga: quidãq; milites per multa discrimina occupato castelli uicini præsidio, post diem deniq; tertiũ iungi exercitui potuerunt. Quæ dum ita aguntur, Iulianus in tabernaculo iacens circunstantes alloquutus est demissos & tristes: Aduenit ô socij nunc abeundi tẽpus è uita, impendio tẽpestiuũ, quam reposcenti naturæ ut debitor bonæ fidei redditurus exulto: non, ut quidam opinanĩ, adflictus & mœrens, philosophorũ sententia generali perdoctus, quantum corpore sit beatior animus, & contemplans quoties conditio melior à deteriore secernitur, lętandum esse potius q̃ dolendum: illud quoq; aduertens, quòd etiam dij cælestes quibusdam pijssimis mortem tanquam summum præmium persoluerunt. Munus autem id mihi delatũ optime scio, ne difficultatibus succumberẽ arduis, neue me proijciam unquam aut prosternam, expertus quòd dolores omnes ut insultãt ignauis, ita persistentibus cędunt, nec me gestorum pœnitet, aut grauis flagitij recordatio

Epaminundas

Iulianus

stringit

ftringit, uel cum in umbra & angulis emendarer, uel post principatum susceptum: tanquam à cognatione cælitum defluentem, immaculatum (ut existimo) conferuaui, & ciuilia moderatius regens, & examinatis rationibus bella inferens & repellens: tametsi prosperitas simul utilitasq; consultorum non ubiq; concordent, quoniam cœptorum euentus superæ sibi uindicāt potestates. Reputans autem iusti esse finem imperij, obedientium commodum & salutem, ad tranquilliora semper, ut nostis, propensior fui, licentiam omnem actibus meis exterminans, rerum corruptricē & morum: gaudensq;, nedum sciens, ubicunq; uelut imperiosa parens consideratis periculis obiecit resp. stetí fundatus, turbines calcare fortuitorum assuefactus. nec fateri pudebit, interiturū me ferro dudum didici, fide fatidica præcinente. Ideoq; sempiternū ueneror numen, quòd non clandestinis insidijs, nec longa morborum asperitate, uel delicatorum fine decedo, sed in medio cursu florentium gloriarum hunc merui clarum è medio digressum. Aequo enim iudicio iuxtà timidus est & ignauus, qui cum nō oportet, mori desiderat: & qui refugiat, cum sit oportunum. Hactenus loqui uigore uirium labente, sufficiat. Super imperatore uero creando caute reticeo, ne per imprudentiā dignū prætercam: aut nominatū quem habilem reor, antepoſito forsitan alio, in discrimē ultimū trudam: ut alumnus aūt reip. frugi, opto bonum post me reperiri rectorem. Post hæc placide dicta, familiares opes iunctioribus uelut supremo distribuens studio, Anatolium quæsiuit Officiorū magistrū: quem cum beatū fuisse Sallustius respondisset præfectus, intellexit occisum: acriterq; amici casum ingemuit, qui elate ante cōtempserat suum. & flentes inter hæc omēs qui aderant, autoritate etiā tū integra increpabat, humile esse cælo sideribusq; conciliatum lugeri principem dicēs. Quibus ideo iam silentibus, ipse cum Maximo & Prisco philosophis super animorū sublimitate perplexius disputās, hiante latius suffossi lateris uulnere, & spiritū tumore cohibente uenarū, epota gelida aqua, quam petijt medio noctis horrore, uita facilius est absolutus, anno ætatis altero & tricesimo: natus apud Constantinopolim, à pueritia usq; parentis obitu destitutus Constantij, quem post fratris Constantini excessum inter complures alios turba consumpsit imperij successorum, & Basilina matre, iam inde à maioribus nobili: uir profectò heroicis connumerandus ingenijs, claritudine rerum & coalita maiestate conspicuus. Cum enim sint, ut sapientes definiunt, uirtutes quatuor præcipuæ, Temperantia, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, eisq; accidentes extrinsecus aliæ, scientia rei militaris, autoritas, felicitas atq; liberalitas, intento studio coluit omēs ut singulas. Et primū ita inuiolata castitate enituit, ut post amissam coniugem, nihil unq; uenereum attingeret: illud aduertens quod apud Platonem legitur, Sophoclem tragœdiarum scriptorē ætate grandæuum interrogatum, ecquid adhuc fœminis misceretur, negantem id adiecisse, quòd gauderet harum rerū amorē, ut rabiosum quendam effugisse dominum & crudelem. Item ut hoc propositū ualidius cōfirmaret, recolebat sæpe dictum lyrici Bachilidis, quem legebat iucunde, id asserentis, quòd ut egregius pictor uultū speciosum effingit, ita pudicitia celsius consurgentē uitam exornat. quam labem in adulto robore iuuentutis ita caute uitauit, ut ne suspicione quidem tenus libidinis ullius, uel secretioris uitæ ministris incusaretur, ut sæpe cōtingit. Hoc aūt temperantiæ genus immanis iuuit parsimonia ciborū & somni, quibus domi forisq; tenacius utebatur. namq; in pace eius mensarū tenuitas erat rectè noscentibus admiranda, uelut ad palliū mox reuersuri. per uarios aūt procinctus stans interdum more militiæ cibum breuem uilemq; sumere uisebatur. ubi uero exigua dormiendi quiete recreasset corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat persemetipsum uigiliarū uices & stationū, post hæc seria ad arces cōfugiens doctrinarū. & si nocturna lumina inter quæ lucubrabat, potuissent uoce ulla testari, profectò ostenderant, inter hunc & quosdā principes multū interesse, quem norant uoluptatibus ne ad necessitatē quidē indulsisse naturæ. Deinde prudentiæ eius indicia fuere uel plurima, è quibus explicari sufficiet pauca. armatæ rei scietissimus, & togatę ciuilitati admodū studēs, tantū sibi arrogās, quantū à contēptu & insolētia distare existimabat, uirtute senior q; ætate, studiosus cognitionū omnium, & indeclinabilis aliquoties iudex, censor moribus regēdis acerrimus, placidus opum contēptor, mortalia cuncta despiciēs, postremo id prædicabat, Turpe esse sapiēti cum habeat

Opto bonum post me rectorem

Mors Iuliani

Castitas Iuliani

Prudentia Iuliani

habeat animum captare laudes ex corpore. Quibus aũt iustitiæ inclaruit bonis, multa significant: primo, quòd erat pro rerum hominum distinctione sine crudelitate terribilis: deinde quòd paucorũ discrimine uitia cohibebat, tum aũt quòd minabatur ferro potius quàm utebatur. postremo, ut multa prætermeam, constat eum in apertos aliquos inimicos insidiatores suos ita cõsurrexisse mitisime, ut pœnarum asperitatẽ genuina lenitudine castigaret. fortitudinẽ certaminũ crebritas usúsq; bellorum ostendit, & patientia frigorũ immaniũ & feruoris quoq;. corporis munus à milite, ab imperatore uero animi poscitur. ipse trucem hostem ictu confecit, audacter congressus: ac nostros cedentes obiecto pectore suo aliquoties cohibuit solus: regnaq; furentiũ Germanorum excindens, & in puluere uaporato Persidis, augebat fiduciã militis dimicans inter primos. Castrensium negotiorũ scientiam plura declarant & nota, ciuitatũ oppugnationes & castellorũ, inter ipsos discriminum uertices acies figura multiformi compositæ, salubriter & caute castra metata, prætenturæ, stationesq; agrariæ totis rationibus ordinatæ. autoritas adeo ualuit, ut dilectus artifisime dum timetur, ac si periculorum socius & laborũ, & inter cõcertationes acerrimas animaduerti iuberet in desides, & Cæsar adhuc sine stipendio regeret militẽ feris oppositum gentibus, ut dudum est dictum, alloquutusq; tumẽtes armatos discessurũ ad uitam minaretur priuatã, ni tumultuari desisterẽt. Deniq; id pro multis nosse sufficiet: exhortatũ eum supplici concione militem Gallicanũ pruinis adsuetum & Rheno, peragratis spatijs regionũ extẽtis, per tepentem Assyriam adusq; cõfinia traxisse Medorũ. Felicitas ita eminuit, ut ipsis quodammodo ceruicibus fortunæ aliquandiu bonæ gubernatricis euectus, uictoriosis cursibus difficultates superaret immensas. Et post q̃ ex occidua plaga digressus est, quoad fuit in terris, quieuere nationes omẽs immobiles, ac si quodã caduceo leniente mundano. Liberalitatis eius testimonia plurima sunt & uerissima: inter quę indicta sunt tributorum admodum leuia, coronariũ indultum, remissa debita multa diuturnitate congesta, æquata fisci iurgia cum priuatis, uectigalia ciuitatibus restituta cum fundis, absq; his, quos uelut iure uendidere præteritæ potestates. Quodq; nunq̃ augendæ pecuniæ cupidus fuit, quã cautius apud dominos seruari existimabat, id aliquoties prædicans: Alexandrum Magnum, ubi haberet thesauros interrogatũ, apud amicos, beneuole respondisse. Digestis bonis quæ scire potuimus, nunc ad explicãda eius uitia ueniamus, licet dicta sunt carptim. Leuioris ingenij: uerũ hoc instituto rectisimo temperabat, emendari se cum deuiaret à fruge bona permittens. Linguæ fusioris & admodũ raro silentis: præsagiorum sciscitationi nimiæ deditus, ut æquiparare uideretur in hac parte principem Hadrianum: superstitiosus magis quàm sacrorum legitimus obseruator, innumeras sine parsimonia pecudes mactans, ut æstimaretur, si reuertisset de Parthis, boues iam defuturos: Marci illius similis Cęsaris, in quem id accepimus dictum, οἱ λευκοὶ βόες μάρκῳ τῷ καίσαρι. ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα. Vulgi plausibus lætus, laudum etiam ex minimis rebus intemperãs appetitor, popularitatis cupiditate cum indignis loqui sæpe adfectans. Veruntamen cum hæc essent, æstimari poterat, ut ipse aiebat, uetus illa iustitia quam offensam uitijs hominum Aratus extollit in cælum, eo imperante redisse rursus ad terras, ni quædam ad arbitrium agens interdum ostenderet se dissimilem sui. namq; & iura condidit nõ molesta, absolute quædam iubentia fieri uel arcentia, præter pauca. Inter quæ erat inclemens, quòd docere uetuit magistros rhetoricos & grãmaticos Christianos, ne transirent à numinum cultu. Illud quoq; itidem parum ferendum, quòd municipalium ordinũ cœtibus patiebatur iniuste quosdã adnecti, uel peregrinos, uel ab his cõsortijs priuilegijs aut origine lõge discretos. Figura talis utiq; membrorum: mediocris erat staturæ, capillis tanquã pexisset mollibus, hirsuta barba in acutum desinente uestitus, uenustate oculorum micantium flagrans, qui mentis eius angustias indicabant, superciljs decoris, & naso rectisimo, ore paulo maiore, labro inferiore diuiso, opima & incurua ceruice, humeris uastis & latis, ab ipso capite usq; ad unguiũ summitates liniamentorũ recta cõpage, unde uiribus ualebat & cursu. Et quoniã eum obtrectatores nouos bellorũ tumult⁹ ad perniciẽ rei cõmunis insimulant cõcitasse, sciant docente ueritate perspicue, nõ Iulianum, sed Constantiũ ardores Parthicos succendisse, cum Metrodori mẽdacijs auidius acquiescit (ut dudum retulimus

Liberalitas Iuliani

Vitia Iul.

mus plene) uindictæ siti ad indignationem excitum: ubi nostri capti militares aliquoties numeri, urbes excisæ, rapta munimenta uel diruta, prouinciæ grauibus impensis exhaustæ, & ad effectum tendentibus minis cuncta petebantur à Persis adusq; Bithynos & littora Propontidis. at in Gallijs bellorũ tenore gliscente, diffusis per nostra Germanis, iamq; Alpibus ad uastandam Italiam perrumpendis, multa & nefanda perpessis hominibus nihil præter lachrymas supererat & terrores: ubi & præteritorum recordatio erat acerba, & expectatio tristior impendentium. Quæ omnia iuuenis iste ad occiduam plagam specie Cæsaris missus, regesq; pro mancipijs agitans ignobilibus, cuncta pene mira dictu celeritate correxit. Itaq; ut Orientem pari studio recrearet, adortus est Persas, triumphum exinde relaturus & cognomentum, si consilijs eius & factis illustribus decreta cælestia congruissent. Et cum sciamus experimẽto, adeo quosdam ruere improuidos, ut bella interdum uicti, & naufragi repetant maria, & ad difficultates redeant quibus succubuere sæpissime, sunt qui reprehendant paria repetisse principem ubiq; uictorem? Nec fuit post hæc lamentis aut fletibus locus. Corpore enĩ curato pro copia rerum & temporis, ut ubi olim ipse statuerat conderetur: principio lucis sequutæ, quę erat quintum Cal. Iulias, hostibus ex omni latere circumfusis, collecti duces exercitus, aduocatisq; legionum principijs & turmarum, super creando principe consultabant. Discissiq; studijs turbulentis, Arintheus & Victor, & è palatio Constantij residui de parte sua quendam habilem scrutabantur: contra Neuita & Dagalaiphus proceresq; Gallorum, uirum talem ex cõmilitio suo quæritabant. quæ dum ambiguntur, nulla uariante sententia, itum est uoluntate omnium ad Sallustium. eoq; causante morbos & senectutem honoratam, aliquis miles aduertens destinatius reluctantem, & quid ageretis ait, si id bellum uobis commisisset absens, ut sæpe factum est, imperator? nonne posthabitis cæteris militem instantibus ærumnis eriperetis? id nunc agite: & si Mesopotamiam uidere licuerit, utriusq; exercitus consociata suffragia legitimum principem declarabunt. Inter has exiguas ad tantam rem moras, nondum pensatis sententijs, stimulantibus paucis, ut in rebus extremis est factum sæpe, Iouianus eligitur imperator: domesticorum ordinis primus, paternis meritis mediocriter commendabilis. Erat enim Varroniani notissimi comitis filius, haud dudum post depositum militiæ munus ad tranquilliora uitæ digressi. Et confestim indumentis circundatus principalibus, subitoq; productus è tabernaculo per agmina iam discurrebat proficisci parantia. & quoniam acies adusq; lapidem quartum porrigebatur, antesignani clamare quosdam Iouianum audientes Augustum, eadem multo magis sonabant: gentilitate enim propè perciti nominis, quod una litera discernebat, Iulianum recreatum arbitrati sunt deduci magnis fauoribus ut solebat. uerùm cum incuruus ille uisus & longior aduentaret, suspicati quod acciderat, in lachrymas effusi sunt omnes atq; luctum: quòd si grauis quidam æquitatis præuaricator in ultimo rerum spiritu factum criminatur improuide, nauticos idem iustius incusabit, amisso perito nauigandi magistro, sæuientib. flabris & mari, quòd clauos regendæ nauis cuilibet periculi socio commiserunt. his ita cæco quodam iudicio fortunæ peractis, Iouianorũ signifer quos Varronianus rexerat, dudum cum nouo dissidens principe, etiam tum priuato, ut patris eius obtrectator immoderatus, periculum ex inimico metuens iam communia supergresso, discessit ad Persas: ac data dicendi copia quæ sciret, docet Saporẽ iam propinquantem, extincto quem uerebatur, turbine concitato calonũ ad umbram imperij Iouianum adhuc protectorem adscitum, inertem quendam & mollem. Hoc ille audito, quòd semper trepidis uotis expetebat, & inopina prosperitate elatus, multitudine ex regio equitatu adiuncta his qui dimicauere nobiscum, celeri dispositit gradu agminis nostri inuadi terga. Postremũq; dum ultro citroq; ordinantur hostiæ pro Iouiano, extis inspectis pronunciatum, eum omnia perditurum, si intra uallum remansisset, ut cogitabat, superiorem uerò fore, profectum. proinde ęgredi iam cœptantes adoriũtur nos elephãtis præuijs Persæ: ad quorum fremitum accessumq; terribilem equis inter initia turbatis & uiris, Iouiani & Herculani occisis beluis paucis, cataphractis equitib. acriter restiterunt. Deinde legiones Iouiorum atq; Victorum laborantibus suis ferentes auxilium, elephantes duos strauerunt cum hostium plebe nõ parua. & in læuo prælio uiri

uiri periere fortissimi, Iulianus & Macrobius & Maximus legionũ tribuni, quæ tunc primas exercitus obtinebant. hisq́ sepultis ut rerum angustiæ permiserunt, prope confinia noctis, cum ad castellum Sumere nomine citis passibus tenderemus, iacens Anatolij corpus est agnitum, quod tumultuaria opera terræ mandatum est. hic & milites sexaginta cum palatinis recepimus, quos in munimentum Vacatum confugisse retulimus. Sequuto inde die pro captu locorum aperta in ualle castra ponũtur, uelut murali ambitu circumclausa, preter unum exitum, eundemq́ patentem, undiq́ in modum mucronum præacutis sudibus fixis. Hocq́ uiso, è saltibus nos hostes diuersitate telorum, ac uerbis turpibus incessebãt, ut perfidos & lectissimi principis peremptores: audierant enim ipsis quoq́ referentibus transfugis, rumore iactato incerto, Iulianum telo cecidisse Romano. Ausi deniq́ inter hæc equitũ cunei porta perrupta prætoria prope ipsum tabernaculum principis aduenire, occisis multis suorum & uulneratis, ui repulsi sunt magna. Egressi exinde, proxima nocte Charcham occupauimus, locũ ideo tutum quòd riparum aggeribus humana manu destructis, ne Saraceni deinceps Assyriam persultarẽt, nostorũ agmina nullus ut antè uexabat. Cumq́ his Cal. Iulijs stadijs triginta confectis, ciuitatem nomine Duram aduentaremus, fatigatis iumentis, uectores eorum nouissimi pedibus incedentes, à Saracena multitudine circũsepti protinus interissent, ni expeditiores turmæ nostrorũ opem laborantibus attulissent. Hos autem Saracenos ideo patiebamur infestos, quòd salaria muneraq́ plurima Iuliano ad similitudinem præteriti temporis accipere uetiti, questiq́ apud eum, solum audierant, Imperatorem bellicosum & uigilantem ferrum habere non aurum. In hoc loco Persarũ obstinatione tritum est quadriduum. nam progredientes nos sequebantur crebris lacessitionibus retrahentes: cum staremus ut pugnaturi, gradum sensim referentes moris diuturnis excruciabant. Iamq́ (ut solent extrema metuentibus etiã ficta placere) fama circunlata, fines haud procul limitum esse nostrorũ, exercitus uociferans immodeste, dari sibi copiam transeundi Tigridis flagitabat. Quibus oppositus cum rectoribus imperator, tumentẽq́ iam canis exortu sideris amnem ostendẽs, ne se periculosis cõmitterent gurgitibus exorabat: nandi imperitos esse cõplures adserẽs, simulq́ adijciens, hostiles manus hincinde margines superfusi fluminis occupasse. Sed cum hæc sæpe congeminando refragaretur incassum, milesq́ conclamans magno contentionis fragore minaretur extrema, edicit imperator ut sistatur agmen, & assueti nare Galli amnẽ primi omnium penetrarent: ut ijs magnitudine fluentorũ abreptis, residuorum pertinacia frangeretur, aut si id perfecissent innocui, transitus fidentior tentaret. Electiq́ sunt ad id negotium habiles, qui maxima præ cęteris flumina transmeare in regionibus genuinis à prima pueritia sunt instituti: & cum latendi copiam nocturna quies daret, tanquam è transenna simul emissi, spe citius ripas occupauere cõtrarias: Persarumq́ conculcatis pluribus & truncatis, quos loca seruare dispositos, securitas placido uinxerat somno, efficacis audaciæ signum elatis manibus contortisq́ spiculis ostendebant. hoc longe conspecto, ardens ad transitum miles ea mora tantũmodo tenebatur, quòd utribus è cæsorum animalium corijs coagmentare pontem architecti promittebant. Quæ dum uanis conatibus agitantur, rex Sapor & procul absens, & cum propè uenisset: exploratorũ perfugarũq́ ueris uocibus docebatur, fortia facta nostrorũ, fœdas suorum strages, & elephantes quot nunq́ rex antè meminerat interfectos. exercitumq́ Romanum continuis laboribus induratum, post casum gloriosi rectoris nõ saluti suæ ut memorabat consulere, sed uindictæ, difficultatẽq́ rerum instantium aut uictoria summa aut morte memorabili finiturum. Ob quæ reputabat multa & formidanda: diffusum abunde militem per prouinciales leui tessera colligi posse expertus, & sciẽs populum suum post amissam maximã plebem ultimis terroribus deformatũ, simul cõperiens, in Mesopotamia relictum haud multo minorem exercitũ. quæ super omnia hebetarunt eius anxiam mentẽ, uno pariq́ natatu quingenti uiri transgressi tumidum flumen incolumes, custodibusq́ confossis reliquos consortes suos ad similem fiduciam concitantes. Hæc inter cum neq́ pontes compaginari paterentur undæ torrentes, & absumptis omnibus quæ mandi poterãt utilibus, exacto miserabiliter biduo, furebat inedia iraq́ percitus miles, ferro properans quàm fame ignauissimo genere mortis absumi.

Erat tamen pro nobis æternum dei cælestis numen:& Persæ præter sperata priores su per fundanda pace oratores Surenam & optimatem alium mittũt, animos ipsi quoq; despondentes, quos omnibus penè prælijs pars Romana superior grauius quatiabat indies. conditiones autem ferebant difficiles & perplexas, fingentes humanorum respectu reliquias exercitus redire sinere clementissimum regem, quæ iubet si impleuerit cum primatibus Cæsar. Contra hos cum Sallustio præfecto mittitur Arintheus: & dum deliberatur examinatius quid fieri deberet, dies quatuor sunt euoluti inedia cruciabiles, & omni supplicio tristiores. Quo temporis spatio antequam hi mitterentur si abusus princeps paulatim terris hostilibus excessisset, profecto uenisset ad præsidia Corduenæ, & uberis regionis & nostræ, ex eo loco in quo hæc agebantur centesimo lapide disparatæ. Petebat autẽ rex obstinatius, ut ipse aiebat, sua dudum à Maximiano erepta, ut docebat aũt negotium, pro redem ptione nostra, quinq; regiones Transtigritanas: Arzanenam & Moxoenã & Zabdicenam, itidemq; Rehimenã, & Corduenam cum castellis quindecim, & Nisibin, & Singaram, & castra Maurorũ, munimentum perq; opportunum. & cum pugnari decies expediret, ne horum quicquam dederetur, adulatorum globus instabat timido principi, Procopij metuendũ subserens nomen: eumq; adfirmans, nisi rediret, cognito Iuliani interitu cum intacto milite, quem regebat, nouas res nullo renitente facile moliturum. Hac perniciosa uerborum ille ad fiduitate nimia succensus, sine contatione tradidit omnia quæ petebãtur, difficile hoc adeptus ut Nisibis & Singara sine incolis transirent in iura Persarum, à munimentis uerò alienandis reuerti ad nostra præsidia & Romana permitterent. Quibus exitiale aliud accessit & impiũ, ne post hæc ita cõposita Arsaci poscenti contra Persas ferretur auxilium amico nobis semper & fido: quod ratione gemina cogitatum est: ut puniretur homo, qui Chiliocomũ mandato uastauerat principis, & ut remaneret occasio per quam subinde licenter inuaderetur Armenia. unde postea contigit ut uiuus caperetur idem Arsaces, & Armeniæ maximum latus Medis conterminans, & Artaxata, inter dissentiones & turbamẽta raperent Parthi. Quo ignobili decreto firmato, ne quid cõmitteretur per inducias cõtrarium pactis, obsidatus specie uiri celebres altrinsecus dantur, Neuita, & Victor ex parte nostrorũ, & Mellobaudes, insignium numerorum tribuni: ex parte uerò diuersa Bineses è numero nobilium optimatum, tresq; alij satrapæ non obscuri. Fœderata ita pace annorum triginta, eaq; iurisiurandi religionibus consecrata, reuersi itineribus alijs, quoniam loca contigua flumini ut confragosa uitabantur & aspera, potus inopia premebamur & cibi. Et pax specie humanitatis indulta, in perniciem est uersa multorum: qui fame adusq; spiritum lacerati postremũ, ideoq; latenter progressi, aut imperitia nandi gurgite fluminis absorbebãtur: aut si undarum ui superata uenirent ad ripas, à Saracenis, uel Persis, quos (ut diximus) pauloante exturbauere Germani, cædebantur ut pecora, uel longius amandati sunt uenundandi. Vbi uerò transeundi amnis aperte signum dedere buccinæ concrepantes, immane quo quantoq; ardore temere rapiendo momẽta periculorum, semet quisq; reliquis omnibus anteponens uitare multa & terribilia festinabat: & pars cratibus temere textis iumenta retinentes hincinde natantia, alij supersidentes utribus, quidam diuersa in necessitatis abrupto uersantes, undarum occursantium fluctus obliquis meatibus penetrabant. Imperator ipse breuibus lembis, quos post exustam classem docuimus remansisse, cum paucis transuectus, eadem nauigia ultro citroq; discurrere statuit, dum omnes conueheremur. Tandemq; uniuersi præter mersos ad ulteriores uenimus margines, fauore superi numinis, discrimine per difficiles casus extracti. Dum nos pendentium ærumnarum opprimit timor, compertum est procursatorum indicio, Persas pontem iungere procul è nostro cõspectu, ut post firmatã pacem & fœdera sopitis belli turbinibus, incuriosius gradientes ægros, & animalia peterent diu defatigata. uerùm cum se proditos aduertissent, à conatu nefario destiterunt. Hac etiam suspicione iam liberi, properantesq; itineribus magnis prope Hatram uenimus, uetus oppidum in media solitudine positum, olimq; desertum, quod eruendum adorti temporibus uarijs Traianus & Seuerus principes bellicosi, cum exercitibus penè deleti sunt, ut in eorum actibus has quoq; digessimus partes. unde cognito per porrectã planiciẽ adusq; lapidem

lapidem septuagesimum in regionibus aridis nec aquam inueniri posse preter salsam & foetidā, nec ad uictum aliquid nisi abrotanū & absinthiū & dracontion aliaq; herbarum genera tristissima, uasa quæ portabantur, aquis impleta sunt dulcibus: & mactatis camelis iumentisq; alijs alimenta quæsita sunt licet noxia. Et uia sex dierum emensa, cum ne gramina quidē inuenirentur solatia necessitatis extremæ, dux Mesopotamiæ Cassianus, & tribunus Mauricius pridem ob hoc missus, ad Vr nomine Persicum uenere castellum, cibos ferentes ex his, quos relictus cum Procopio & Sebastiano exercitus parcius uictitans conseruarat. Hinc Procopius alter notarius, & Memorius militaris tribunus, ad tractus Illiricos mittuntur & Galliarū, nuntiaturi Iuliani mortem, & Iouianum post eius obitum ad culmen Augustum euectū. quibus mandauerat princeps, ut Lucillianum socerum suum post depositum militiæ munus digressum ad otium, morantemq; eo tempore apud Sirmium, oblatis magisterij equitū & peditum codicillis, quos ijsdem tradiderat, properare Mediolanum urgerent, res firmaturum ancipites: & quod magis metuebatur, si casus quidam noui exurgerent opponendum. Quibus secretiores addiderat literas, Lucillianum itidem monens, ut quosdam lectos exploratæ industriæ fideiq; duceret secum, adminiculis eorum usurus pro incidentium captu negociorum. prudentiq; consilio Malarichum ex familiaribus negotijs agentem etiam tum in Italia, missis insignibus Iouino iussit succedere armorum magistro per Gallias, gemina utilitate præspeculata: ut & dux meriti celsioris ideoq; suspectus abiret è medio, & homo inferioris spei ad sublimiora prouectus autoris sui nutantem adhuc statum studio fundaret ingenti. Iussum est autem ad implenda hæc perrecturis extollere seriem gestorum in melius, & rumores quaqua irent breues diffundere, concinentes procinctum Parthicum exitu prospero terminatum; additisq; festinando itineri noctibus, prouinciarum militiæq; rectoribus insinuare noui principis scripta, omniumq; sententijs occultius sciscitatis remeare uelociter cum responsis, ut comperto quid in longinquis agatur, principatus roborandi matura consilia quærantur & cauta. hos tabellarios fama prægrediens, index tristium casuum uelocissime per prouincias uolitabat: & gentes maximeq; omnium Nisibenos acerbo dolore perculsit, cum urbem Sapori deditam comperissent: cuius iram metuebant & simultates, recolentes quæ assidue pertulerit funera eam sæpius oppugnare conatus. Constabat enī orbem eoum in ditionem potuisse transire Persidis, nisi hęc ciuitas habili situ & moenium magnitudine restitisset. miseri tamen licet maiore uenturi pauore cōstringerētur, spe tamen sustentari potuerunt exigua: hac scilicet, quòd uel suopte motu, uel exoratus eorum precibus imperator eodem statu retinebit urbem, Orientis firmissimum claustrum. Dum gestorum seriem ubiq; rumores diffundit ant uarij, in exercitu absumptis commeatibus paucis, quos aduectos prædiximus, in corpora sua necessitas erat humana uertenda, ni iumentorum caro cæsorum aliquatenus perdurasset: unde effectum est ut & armorum pleraque proijcerentur & sarcinarum. Adeo enim atroci tabuimus fame, ut si usquam modius unus farinæ fuisset repertus (quod raro contigerat) aureis decem mutaretur ut minus. Profecti exinde Thisalphata uenimus, ubi Sebastianus atq; Procopius cum tribunis principijsq; militum sibi ad tuendam Mesopotamiam commissorum, ut poscebat solennitas, occurrerunt, & sequebantur benigne suscepti. Post quæ itinere festinato Nisibi cupide uisa extra urbem statiua castra posuit princeps: rogatusq; enixe precante multiplici plebe, ut ingressus palatium more succederet principum, pertinaciter reluctatus est, erubescens agente se intra muros, urbem inexpugnabilem iratis hostibus tradi. Ibi tunc uespera tenebrāte, raptus à coena Iouianus, primus inter notarios omnes, quem obsidione ciuitatis Maiozamalchæ per cuniculum docuimus euasisse cum alijs, ductusq; deuiū ad locum, & præceps actus in puteum siccum, obrutus est saxorum multitudine superiecta: hanc profecto ob causam, q Iuliano perēpto, ipse quoq; nominat⁹ à paucis ut imperio dignus, nec post creatum Iouianum egit modeste: sed susurrans super negotio quædam audiebatur, inuitabatq; ad cōuiuia subinde militares. Postridie Bineses unus ex Persis, quem inter alios excellere diximus, mandata regis cōplere festinans, promissa flagitabat instanter: & principe permittente Romano ciuitatem ingressus, gentis suę signum ab arce extulit, cōmi-

Cassianus

Nisibeni

grationem e patria ciuibus nuncians luctuosam. & uertere solum extemplo omnes praecepti manus tendentes orabant, ne imponeretur sibi necessitas abscedendi, ad defendendos penates se solos sufficere sine alimentis publicis adfirmātes & milite, satis confisi ad futurā iustitiam pro genitali sede dimicaturis, ut experti sunt saepe. Et sic quidem suppliciter ordo & populus precabatur, sed uentis loquebatur incassum, imperatore, ut fingebat alia metuens, periurij piacula declinante. Tum Sabinus fortuna & genere inter municipes clarus, ore uolubili replicabat, Constantium immani crudescēte bellorum materia superatum à Persis interdum, deductumq; postremo per fugam cum paucis ad Hibitam statione intutam, panis frusto uixisse precario ab anu quadam agresti porrecto, nihil tamen ad diem perdidisse supremū: Et Iouianum inter exordia principatus prouinciarum muro cessisse, cuius obijce iam inde à uetustate innoxiae permanserunt. Cumq; nihil promoueretur, iurisiurandi religionem principe destinatius praetendente: cum oblatam ei coronam aliquandiu recusans coactus deniq; suscepisset, Siluanus quidam causarum defensor confidentius exclamans, Ita, inquit, imperator à ciuitatibus residuis coroneris. Quo uerbo exasperatus, intra triduum omnes iussit excedere moenibus, detestātes rerum praesentium statum. Appositis itaq; compulsoribus, mortem si qui distulerint egredi minitantibus, moenia permixta sunt lamentis & luctu: & per omnia ciuitatis membra una uox cunctorum erat gemētium, cum laceraret crines matrona exul fugāda laribus in quibus nata erat & educata, orbataq; mater liberis & coniuge uiduata, procul ab eorum manibus pelleretur: & turba flebilis postes penatum amplexa uel lumina lachrymabat. exin uariae complentur uiae, qua quisq; poterat dilabentium: properando enim multi furabantur opes proprias quas uehi posse credebant, contempta reliqua supellectili pretiosa & multa: hanc enim relinquebant penuria iumentorum. Tu hoc loco fortuna orbis Romani merito incusaris, quae difflantib. procellis remp. excussa regimenta perito rei gerendae ductori consummando iuueni porrexisti: quem nullis ante actae uitae insignibus in huiusmodi negotijs cognitum, nec uituperari est aequum nec laudari. Illud tamen ad medullas usq; bonorum peruenit: quòd dum extimescit aemulū potestatis, dumq; in animo Gallias & Illyricum uersat, quosdam saepe sublimiora coeptasse, famam aduētus sui praeuenire festinans, indignum imperio facinus amictu periurij fugiendi commisit, Nisibi perdita: quae iam inde à Mithridatici regni temporibus, ne Oriens à Persis occuparetur, uiribus restitit maximis. Nunq; enim ab urbis ortu inueniri potest, annalibus replicatis, ut arbitror, terrarum partes ullas nostrarū ab imperatore uel COS. hosti cōcessas: & ne ob recepta quidem quae direpta sunt, uerū ob amplificata regna triumphales glorias fuisse delatas. Vnde P. Scipioni ob recuperatas Hispanias, Fuluio Capua post diuturna certamina superata, & Opimio post diuersos exitus praeliorū, Fregellanis tunc internecíuis hostibus ad deditionē compulsis, triumphi sunt denegati. Id etiā memoriae nos ueteres docent: in extremis casibus icta cum ductore foedera postq; partes uerbis iurauere conceptis, repetitione bellorū ilico dissoluta: ut temporibus priscis apud furcas Caudinas sub iugum legionibus missis in Samnio, & per Albinū in Numidia sceleste pace cogitata, & autore turpiter pactionis festinatae Mancino dedito Numantinis. Proinde extractis ciuibus, & urbe tradita, missoq; tribuno Constantio, qui munimenta praesidiaria cum regionibus Persicis optimatibus adsignaret, cum Iuliani supremis Procopius mittitur, ea ut superstes ille mādarat humaturus in suburbio Tarsensi. qui ad exequēdum profectus, cōfestim corpore sepulto discessit, nec inueniri usquam potuit studio quaesitus ingenti, nisi quòd multo postea apud Constantinopolim uisus est subito purpuratus. His hoc modo peractis discursisq; itineribus, Antiochiam uenimus, ubi per cōtinuos dies uelut offenso numine multa uisebantur & dira: quorum euentus fore luctificos, gnari rerum prodigialium praecinebant. nam & Maximiani statua Caesaris locata in uestibulo regiae, amisit repente sphaerā aeream formatā in speciem poli quam gestabat: & cum horrendo stridore sonuerunt in consistorio trabes: &

Cometae uisa sunt interdiu sidera cometarum, super quorum natura ratiocinantes physici uariant. Quidam enī eos hoc nomine ideo existimāt adpellari, quòd per tortos ignes sparguntur crines, in unum stellis multiplicibus cōgregatis. Alij eos arbitrantur ex halitu

siccióre

flectore terrarum ignescere, paulatim in sublimiora surgente. Quidam currētes radios solis, densiore nube obiecta digredi ad inferiora prohibitos, splendore infuso corpori crasso, lucem uelut stellis distinctā mortali conspectu monstrare. sedit quorūdam opinioni, hanc speciem tunc apparere, cum tracta solito celsius nubes æternorum ignium uicinitate colluceat: uel certe stellas esse quasdam cæteris similes, quarū ortus obitusq; quibus sint temporibus præstituti, humanis mentibus ignorari. Plura alia de cometis apud peritos mundanæ rationis sunt lecta: quæ digerere nunc uetat aliorsum oratio properans. Moratum paulisper Antiochiæ principē, curarumq; diuersis ponderibus adflictum, exeundi mira cupiditas agitabat. proinde nec iumento parcens, nec militi, flagranti hyeme inde profectus, signis, ut dictū est, uetantibus plurimis, Tarsum urbē Cilicum nobilem introijt, cuius originem docuimus suprà. Exindeq; egredi nimiū properans, exornari sepulchrum statuit Iuliani, in pomœrio situm itineris, quod ad Tauri montis angustias ducit: cuius suprema & cineres, si quid tunc iuste consuleret, nō Cydnus uidere deberet, quamuis gratissimus amnis & liquidus: sed ad perpetuandam gloriam recte factorum præterlaberetur Tiberis intersecans Vrbem æternā, Diuorūq; ueterum monumēta perstringens. Inde Tarso profectus extentis itineribus, uenit oppidum Cappadociæ Tyana: ubi ei reuersi Procopius notarius & Memoridus tribunus occurrunt, gestorumq; aperiunt textum, hinc ut ordo poscebat exorsi, quòd Lucillianus Mediolanū ingressus cum Seniaucho & Valētiniano tribunis, quos duxerat secum, cognito quòd Malaricus recusauit suscipere magisterium, effuso cursu petierat Remos: & tanq; in alto gentis silentio, extra calcem, ut dicitur, procurrebat: & intempestiue parum etiā tum firmatis omnib. ex Acturio ratiocinijs scrutandis incubuit. qui fraudum conscius & noxarum ad militaria signa cōfugit: finxitq; Iuliano superstite in res nouas quendam medium surrexisse. cuius fallacijs turbo militaris acerrime concitus Lucillianum & Seniauchum occidit. Valentinianū enim paulo postea principem, trepidum, & quò cōfugeret ambigentem, Primitiuus hospes tutius amādarat. His ita tristibus lætum aliud addebatur, missos à Iouino milites aduētare, quos Capita scholarum ordo castrensis appellat, nuntiantes æquo animo Iouiani imperium amplecti exercitum Gallicanum. Quibus compertis, Valentiniano qui cum his redierat regenda scutariorum secunda committitur schola, & Vitalianus consortio domesticorū iungitur, Herulorū è numero miles, qui multo postea auctus Comitis dignitate male rem per Illyricum gessit. confestimq; mittitur in Gallias Arintheus, ferens literas ad Iouinum, ut constanter ageret suum obtinens locum: eiq; mandatum est, ut animaduerteretur in concitorem tumultus, autoresq; seditionis ad comitatum uincti transmitterentur. Post quæ ut uidebatur expedire disposita, apud Aspuna Galatiæ municipium breue, Gallicani milites uisi principi; ingressiq; consistorium post audita gratanter quæ pertulerant, munerati redire iubentur ad signa. & cum introisset Ancyram imperator paratis ad pompam pro tempore necessarijs, consulatū inijt adhibito in societatem trabeæ Varroniano filio suo admodum paruulo: cuius uagitus, pertinaciter reluctans ne in curuli sella ueheretur ex more, id quod mox accidit portendebat. Hinc quoq; Iouianum celeri gradu præscriptus uitæ finiendę dies exegit. cū enim uenisset Dadastanam, qui locus Bithyniam distinguit & Galatas, exanimatus inuētus est nocte: super cuius obitu dubitationes emersere complures. fertur enim recenti calce cubiculi illiti ferre odorem noxium nequiuisse, uel extuberato capite perisse succensione prunarum immensa, aut certe ex colluuione ciborum auida cruditate distentus. Decessit autem anno tricesimo ętatis & tertio. Cumq; huic & Aemiliano Scipioni uitę exitus similis euenisset, super neutrius morte quæstionem comperimus agitatam. Incedebat autem motu corporis graui, uultu lætissimo, oculis cæsiis, uasta proceritate & ardua, adeo ut diu nullum indumentum regium ad mensuram eius aptum inueniretur: & æmulari malebat Constantium, agens seria quædam aliquoties post meridiem: iocariq; palàm cum proximis adsuetus. Christianæ legis idem studiosus, & nonnunquam honorificus, mediocriter eruditus, magisq; beneuolus, & perpēsius, ut apparebat ex paucis quos promouerat, iudices electurus: edax tamen & uino Venerique indulgens, quæ uitia imperiali uerecundia forsitan correxisset. Dicebatur autem Varronianus pater eius mo-

Sepulchrum Iuliani

Capita scholarum

Iouiani mors

nitu cuiusdam somnij dudum praescisse quod euenit: idq; duobus amicis commisisse si dissimis, illo adiecto quod ipsi quoq; deferr trabea consularis. sed impetrato uno, adipisci non potuit aliud. audita enim filij celsiore fortuna, antequam eum uideret, fatali praeuentus est morte. Et quia huic nomini amplissimum magistratum portendi, per quietem praedictum est seni, Varronianus nepos eius infans etiam tum cum Iouiano patre declaratus est, ut suprà retulimus, consul.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVSSEXTVS

ICTIS impensiore cura rerum ordinibus adusq; memoriae confinia propioris, conuenerat iam referre à notioribus pedem, ut & pericula declinentur ueritatis saepe contigua, & examinatores contexendi operis deinde non perferamus intempestiuos, strepentes ut laesos, si praeteritum sit quod locutus est imperator in coena, uel omissum quā ob causam gregarij milites coerciti sunt apđ signa & quòd non decuerat in descriptione multiplici regionum super exiguis silere castellis: quodq; cunctorum nomina qui ad Vrbani praetoris officium conuenere non sunt expressa: & similia plurima praeceptis historiae dissonantia, discurrere per negociorū celsitudines adsuetae, nō humilium minutias indagare causarum: quas si scitari uoluerit quispiam, indiuidua illa corpuscula uolitantia per inane, atomos, ut nos appellamus, numerari posse sperabit. haec quidam ueterum formidantes, cognitiones actuum uariorum stilis uberibus explicatas non edidere superstites, ut in quadam ad Cornelium Nepotem epistola Tullius quoq; testis reuerendus adfirmat. Proinde inscitia uulgari contempta, ad residua narranda pergamus. Hac uolubilium casuum diritate exitu luctuoso finita obituq;, interuallato breui tempore, principis corpore curato defuncti, missoq; Constantinopolim ut inter Augustorum reliquias conderetur, progresso Niceam uersus exercitu, quae in Bithynia mater est urbium, potestatum ciuilium militiaeq; rectores magnitudine curarum adstricti communium, inter eos quidam spe uana sufflati, moderatorem quaeritabant diu exploratum & grauem: & rumore tenus obscuris paucorum susurris nomen perstringebatur Equitij, scholae primae scutariorum etiam tum tribuni. qui cum potiorum autoritate displicuisset, ut asper & subagrestis, translata est suffragatio leuis in Ianuariū Iouiani ad finem, curantem summitatem necessitatum castrensium per Illyricum. quo itidem spreto, quia procul iacebat, ut aptus ad id quod quaerebatur atq; conueniens, Valentinianus nulla discordante sententia numinis aspiratione caelestis electus est, agens scholā scutariorum secundam, relictusq; apud Ancyram, postea sequuturus ut ordinatum est. Et quia nullo renitente hoc è rep. uidebatur, missis qui eum uenire ocyus admonerent, diebus decem nullus imperij tenuit gubernacula: quod tunc euenisse, extis Romae inspectis aruspex dixerat Marcus. Inter haec tamen, ne quid nouaretur contrarium placitis, neue armatorum mobilitas saepe uersabilis ad praesentium quendam inclinaret arbitrium, attente prouidebat Equitius & cum eo Leo, adhuc sub Dagalaipho magistro equitum rationes numerorum militarium tractans, exitialis postea magister officiorum, exercitus uniuersi iudicium quantum facere nitiq; poterant, ut Pannonij fautoresq; principis designati formantes. qui cum uenisset accitus, implēdiq; negotij praesagus, ut subodorari dabatur uel somniorū adsiduitate, nec uideri die secundo, nec prodire in mediū uoluit, bissextū uitans Februarij mensis tunc illucescēs, quod aliquoties rei Romanae fuisse cognorat infaustū: cuius notitiā certā designabo. Spatiū anni uertētis id esse periti mundani motus & siderū definiunt ueteres, inter quos Menon & Euctemon & Hipparchus & Archimedes excellunt, cum sol perenni rerū sublimiū lege polo percurso signifero quem Zodiacū sermo Graecus appellat, trecētis & sexaginta quinq;

Valentinianus electus (margin note)

quinque diebus emensis & noctibus ad eundem redierit cardinē: ut uerbo tenus, si à secunda elatus arietis, ad eam dimensione redierit terminata. Sed anni interuallū uerissimum memoratis diebus & horis sex adusque meridiem cōcluditur plenā: anniq; sequentis erit post horam sextam initium, porrectum ad uesperam. Tertius à prima uigilia sumens exordiū, ad horam noctis extēditur sextam. Quartus à media noctis usque ad claram trahitur lucem. Ne igitur hæc computatio uariantibus annorū principijs, & quodam post horam sextam diei, alio post sextā excurso nocturnā, scientiam omnem squalida diuisione confundat, & autumnalis mensis inueniatur quandoque uernalis, placuit senas illas horas, quæ quadriennio uiginti colliguntur atque quatuor, in unius diei noctisque adiectæ transire mensuram. Hocque alte cōsiderato, eruditis concinentibus multis effectum est, ut ad unum distinctūque exitum conuersio cursus anni reuoluta, nec uaga sit, nec incerta, nulloque errore deinceps obumbrata ratio cœlestis appareat, & menses tempora retineant præstituta. Hæc nondum extentis fusius regnis diu ignorauere Romani, perque secula multa obscuris difficultatibus implicati, tunc magis errorū profunda caligine fluctuabāt, cum in sacerdotes potestatē transtulissent intercalandi: qui libenter gratificantes publicanorū uel litigantium cōmodis, ad arbitriū suum detrahebant tempora uel augebant. hocque excepto emerserūt alia plurima quæ fallebant, quorum meminisse nunc superuacuū puto. Quibus abolitis, Octauianus Augustus Græcos sequutus, hanc incōstantiam correcta turbatione cōposuit, spatijs duodecim mensium & sex horarū magna deliberatione collectis: perque duodecim siderum domicilia sol discurrens motibus sempiternis, anni totius interualla cōcludit. quam rationē bissexti probatā, etiam uictura cum seculis Roma adiumēto numinis diuini fundauit. Proinde pergamus ad reliqua. Elapso die parū apto ad inchoandam rerū magnitudinem, ut quidam existimant, propinquāte iam uespera monitu præfecti Salustij sub exitij denunciatione statutum est prompta consensione cunctorum, ne potioris quisquā autoritatis, uel suspectus altiora conari, procederet postridie mane. cumque multorū tædio, quos uotorum inanitas cruciabat, tandē finita nocte lux aduenisset, in unum quæsito milite omni, progressus Valentinianus in campū, permissusque tribunal ascendere celsius structum, comitiorum specie & uoluntate præsentiū secundissima, ut uir serius rector pronuntiatur imperij. mox principali habitu circundatus & corona, Augustusque nuncupatus cum laudibus amplis, quas nouitatis potuit excogitare dulcedo, præmeditata dicere iam parabat. Eoque ut expeditius loqueretur brachiū exertante, obmurmuratio grauis exoritur, concrepantibus centurijs & manipulis, cohortiūque omnium plebe, urgentiū destinate confestim imperatorē alterum declarari. Quod licet nōnulli existimarūt paucis corruptis ad gratiam fieri despectorū, ex eo tamen id frustra creditū uidebatur, quòd nō emercari, sed cōsoni totius multitudinis paria uolentis, clamores audiebātur, documento recenti fragilitatē pertimescentis sublimiū fortunarum. Deinde ex susurris immaniter strepētis exercitus cieri tumultus uiolentior apparebat, & cōfidentia militis erūpentis interdū ad perniciosa facinora timebāt. Quod Valentinianus magis præ cūctis ne fieret extimescens, elata prospere dextera ut princeps fiducia plenus, ausus increpare quosdā ut seditiosos & pertinaces, cogitata nullis interpellantib. absoluebat. Exulto prouinciarū fortissimi defensores, & pr̨e me fero, semperque laturus sum, nec speranti, nec adpetenti moderamina orbis Rom. mihi, ut potissimo omniū, uestras detulisse uirtutes. Quod erat igitur in manu positum uestra, nōdum electo imperij formatore, utiliter & gloriose complestis, adscito in honorum uerticem eo, quem ab ineūte adolescentia ad hanc usque ætatis maturitatē splendide integreque uixisse experiundo cognostis. Proinde pacatis auribus accipite quæso simplicioribus uerbis, quod conducere arbitror in cōmune. Adhiberi oportere in omnes casus socia potestate collegam, contemplatione poscente multiplici, nec ambigo, nec repugno, curarum aceruos & mutationes uarias accidentiū ipse quoque ut homo formidans. sed studendum est concordiæ uiribus totis, per quam res quoque minimæ conualescūt. quod impetrabitur facile, si patientia uestra cum æquitate consentiens, id mihi quod mearum est partium concesserit libens. Dabit enim (ut spero) fortuna cōsiliorum adiutrix bonorum quantum efficere & consequi possum diligenter scrutanti temperamētum. Vt enim sapien-

Augustus nuncupatus Valentinianus

Formator imperij

tes definiunt, non modo in imperio, ubi pericula maxima sunt & creberrima, uerum etiam in priuatis quotidianisq; rationibus, alienum ad amicitiā cum iudicauerit quisq; prudens, adiungere sibi debebit, nō cum adiunxerit, iudicare. Hæc cum lætiorum spe polliceor: uos firmitatē factorū retinētes & fidem, dum hyberna patitur quies animorum reparate uigorem atq; membrorū, ob nuncupationē augustam debita protinus accepturi. Finita oratione, quam autoritas erexerat inopina, flexit imperator in suam sententiam uniuersos: cōsilijq; eius uiam sequuti, qui paulo antè flagrantissimis uocibus aliud postulabant, circumseptū aquilis & uexillis, agminibusq; diuersorū ordinū ambitiose stipatum, iamq; terribilem duxerunt in regiam. Dum hæc in Oriente uolubiles fatorum explicant sortes, Apronianus regens Vrbem æternam iudex integer & seuerus, inter curarū præcipua quibus hæc præfectura sæpe sollicitatur, id primum opera curabat enixa, ut ueneficos, qui tunc rarescebāt, captos, postq; agitatas quæstiones nocuisse quibusdā aperte cōfutatos, indicatis cōscijs morte mulctaret, atq; ita paucorum discrimine reliquos si qui laterent, formidine pariū exturbaret. Hæc egisse ideo efficaciter fertur, quòd Iuliani promotus arbitrio agentis etiā tum per Syrias, in itinere unū amiserat oculū: suspicatusq; artibus se nefarijs adpetitū, iusto quidem sed inusitato dolore hæc & alia magna quæritabat industria. unde quibusdā atrox uisus est, in amphitheatrali curriculo undatim coeūte aliquoties plebe causas dispiciēs criminum maximorū. Deniq; post huiusmodi uindicata cōplura, Hilarium aurigam conuictum atq; cōfessum, uix dum pubescentē filium suum uenefico tradidisse docendū secretiora quædam legibus interdicta, ut nullo conscio adminiculis iuuaretur internis, capitali animaduersione damnauit: qui laxius retinente carnifice, subito lapsus confugit ad ritus Christiani sacrariū, extractusq; exinde ilico abscisa ceruice cōsumptus est. Verum hęc similiaq; tum etiā ut coercenda mox cauebantur, & nulli, uel admodū pauci in his uersati flagitijs uigori publico insultarunt: sed tempore sequuto, longæua impunitas nutriuit immania, usq; eò grassante licentia, ut imitatus Hilarium quidā senator, seruumq; suum modo non per syngrapham arcanis piacularibus inducendū, commisisse doctori malarū artium confutatus, suppliciū redimeret opima mercede, ut crebrior fama uulgarat. Isq; ipse hoc genere quo iactatū est absolutus, cū uitæ pudere deberet & culpæ, nō abolendæ incubuit maculæ, sed tanq; inter multos probrosos solus uacuus ab omni delicto, equo phalerato insidens discurrensq; per silices, multa post se unicus trahit agmina seruulorū, per nouum quoddā insigne curiosius spectari adfectans: ut Duillium accepimus ueterem post gloriosa illa naualis rei certamina id sibi sumpsisse, ut tibicine lenius præcinente rediret ad sua post cœnam. Sub hoc tamē Aproniano ita iugiter copia necessariorū exuberauit, ut nulla saltem leuia murmura super inopia uictui congruentiū orirentur, quod assidue Romæ cōtingit. At in Bithynia Valentinianus princeps (ut prædiximus) declaratus, dato in perendinum diem signo proficiscendi, conuocatis primoribus, quasi tota consilia tanq; sibi placentia sequuturus, percunctabatur quemnam ad imperij consortiū oporteret adsumi: silentibusq; cunctis, Dagalaiphus tunc equestris militiæ rector respondit fidentius: Si tuos, inquit, amas imperator optime, habes fratrem: si remp. quære quem uestigas. Quo dicto asperatus ille, sed tacitus & occultās quę cogitabat, Nicomediam itineribus citis ingressus Cal. Martijs, Valentem fratrem stabulo suo cum tribunatus dignitate præfecit. Indeq; cum uenisset Constātinopolim, multa secum ipse diuoluens, & magnitudini urgenti negotiorum iam sese parare considerans, nihil morandum ratus Cal. Aprilis productum eundem Valentem in suburbanū uniuersorū sententijs concinentibus (nec enim audebat quisq; refragari) Augustum pronuntiauit: decoreq; imperatorij cultus ornatū, & tempora diademate redimitum, in eodem uehiculo secum reduxit, participem quidem legitimum potestatis, sed in modum apparitoris morigerum, ut progrediens aperiet textus. quibus ita nullo interturbante perfectis, cōstricti rapidis febrib. imperatores ambo diu, spe uiuendi firmata, ut erant inquirendis rebus gnauiores q; cōponendis, suspectas morborum causas inuestigandas acerrime Vrsatio officiorū magistro Dalmatæ crudo & Iuuentio Sisciano quæstori tunc cōmiserunt: ut loquebatur pertinax rumor, inuidiam cientes Iuliani memoriæ principis, amicisq; eius, tanq; clandestinis pre-

stigijs

stigijs læsi. sed hoc euanuit facile, ne uerbo quidem tenus insidiarum indicio ullo reperto. Hoc tempore, uelut per uniuersum orbem Romanum bellicum canentibus buccinis, excitæ gentes sæuissimæ limites sibi proximos persultabant. Gallias Retiasq; simul Alemanni populabantur, Sarmatæ Pannonias & Quadi: Picti, Saxones & Scoti & Attacotti Britannos ærumnis uexauere continuis: Austoriani Mauricæq; aliæ gentes Africam solito acrius incursabant, Thracias diripiebant prædatorij globi Gothorum: Persarum rex manus Armenijs iniectabat, eos ad suam ditionem ex integro uocare ui nimia properans, sed iniuste, causando quod post Iouiani excessum, cum quo fœdus firmarat & pacem, nihil obstare debebat quo minus ea recuperaret, quæ ante ad maiores suos pertinuisse mōstrabat. Acta igitur tranquillius hyeme, cōcordissimi principes unus nuncupatione prælatus, alter honore specie tenus adiunctus, per cursis Thracijs Næssum aduenerunt: ubi in suburbano, quod appellatum Mediana à ciuitate tertio lapide disparatur, quasi mox separandi partiti sunt comites. & Valentiniano quidem, cuius arbitrio res gerebatur, Iouinus euenit, dudum promotus à Iuliano per Gallias magister armorum, & Dagalaiphus, quem militiæ rectorem prouexerat Iouianus: in Orientem uerò secuuturus Valentem, ordinatus est Victor, ipse quoq; iudicio principis antedicti prouectus, cui iunctus est Arintheus. Lupicinus enim pridem à Iouiano pari modo promotus magister equitum, partes tuebatur eoas. tunc & Equitius Illyriciano præponitur exercitui, nondum magister, sed comes: & Serenianus olim sacramento digressus recinctus est ut Pannonius, sociatusq; Valenti domesticorum præfuit scholæ. Quibus ita digestis, & militares partiti numeri: & post hæc cum ambo fratres Srmium introissent diuiso palatio, ut potiori placuerat, Valentinianus Mediolanum, Cōstantinopolim Valens discessit. & Orientem quidem regebat potestate præfecti Sallustius: Italiam uero cum Africa & Illyrico Mamertinus, & Gallias prouincias Germanus. agentes igitur in memoratis urbibus principes, sumpserunt primitus trabeas consulares, omnisq; hic annus dispendijs grauibus rem Romanam afflixit. Alemanni enim perrupere Germaniæ limites, hac ex causa solito infestius moti. cum legatis eorum missis ad comitatum, certa & præstituta ex more munera præberi deberent, minora & uiliora sunt attributa: quæ illi suscepta furenter agentes, ut indignissima proiecere: tractatiq; asperius ab Vrsatio tunc magistro officiorum iracundo quodam & sæuo, regressi, factumq; exaggerantes, ut contumeliose despectas, gentes immanissimas concitarunt. Et circa id tempus, aut non multo posterius in Oriente Procopius in res surrexerat nouas. quæ prope Calend. Nouembris uenturo Valentiniano Parisios, eodemq; nuntiata sunt die. & Alemannis quidem occursurum Dagalaiphum pergere mature præcepit: qui uastatis propinquioribus locis longius discesserant incruenti. super appetitu uero Procopij antequàm adolesceret reprimendo, curis diducebatur ambiguis, ea potissimū ratione solicitus, quòd ignorabat utrum Valente superstite an extincto memoratū imperiū adsectarat. Equitius enim relatione Antonij tribuni accepta, regentis in Dacia mediterranea militem, qui nihil præter negotium ipsum auditum obscure significabat, ipse quoq; nondum liquida fide cōperta, simplicibus uerbis principem gestorum conscium fecit. His cognitis Valentinianus eodem Equitio aucto magisterij dignitate, repedare ad Illyricum destinabat, ne persultatis Thracijs perduellis iā formidatus inuaderet hostili excursu Pannonias: Documento enim recenti impendio terrebat, reputans paulo antea Iulianum contempto imperatore bellorū ciuilium ubiq; uictore, nec speratum antè nec expectatum ab urbe in urbem incredibili uelocitate transisse. Verum ardens ad redeundū eius impetus molliebatur cōsilijs proximorū, suadentium & orantium ne interneciua minantibus barbaris exponeret Gallias, néue hac causatiōe ꝓuincias desereret egētes adminiculis eius: ijsq; legatiōes urbiū accessere nobiliū, precātes ne in rebus duris & dubijs impropugnatas eas relinqueret, quas præsens eripere poterit discriminib. maximis metu ambitiosi nominis sui Germanis incusso. tandē deniq; utilitate rei perpensius cogitata, in multorū sentētias flexus, replicabat aliquoties hostem suū fratrisq; solius esse Procopium, Alemannos uero totius orbis Romani: statuitq; nusquàm interim extra confinia moueri Gallorū, adusq; Remos progressus. solicitusq; super Africa, ne repente perrum

Valentinianus Mediolanum Valens Constantinopolim

te perrumperetur. Vlterium postea C O S. tunc notarium, ad eandem tuendam iredi sposuit, & Malaucionem domesticum protectorem ea consideratione, quod ibi sub patre Cretione comite quondam educatus suspecta nouerat loca, hisque scutarium adiunxit Gaudentium olim sibi cognitum & fidelem. Quia igitur uno eodemque tempore utrobique turbines exarsere mœstissimi, competenti loco singula digeremus, nunc partem in Oriente gestorum, deinde bella barbarica narraturi: quoniam pleraque & occidentali, & in Eoo orbe iisdem mensibus sunt actitata, ne dum ex loco subinde saltuatim redire festinamus in locum, omnia confundentes, squaliditate maxima rerum

Procopius ordinem implicemus. Insigni genere Procopius in Cilicia natus & educatus, ea consideratione, qua propinquitate Iulianum postea principem contingebat, à primo gradu eluxit: & ut uita moribusque castigatior, licet occultus erat & taciturnus, notarius diu perspicaciter militans & tribunus, iamque summatibus proximus, post Constantij obitum in rerum conuersione uelut imperatoris cognatus altius anhelabat, admixtus consortio comitum: & apparebat eum, si unquam potuisset, fore quietis publicæ turbatorem. Hunc Iulianus Persidem ingrediens, cósociato pari potestatis iure Sebastiano, in Mesopotamia cum manu militum reliquerat ualida: mandaratque ut susurrauit obscurior fama (Nemo enim dicti autor extitit uerus) pro cognitorum ageret textu, & si subsidia rei Romanæ languisse sensisset, imperatorē ipse se prouideret ocius nuncupari. Qui iniuncta ciuiliter agens & caute, Iuliani letaliter uulnerati funus, & ad regenda cōmunia comperit Iouianum euectum: falsoque rumore disperso, inter obeuntis anhelitus animæ eundem Iulianum mandasse, placere sibi Procopio clauos summę rei gerendæ committi, ueritus ne hac ex causa indemnatus occideretur, è medio se cōspectu differuit, maxime post Iouiani territus necem notariorū omnium primi: quem Iuliano perempto ueluti dignum imperio paucis militibus nominatum, nouaque exinde cœptare suspectum, cruciabiliter didicerat interfectum. & quia se quæri industria didicerat magna, uitans grauioris inuidiæ pondus ad abdita longiusque remota discessit. cumque à Iouiano exploratius indagari latibula sua sentiret, & formæ uitæ iam fuisset pertæsum: quippe à celsiore statu deiectus ad inferiora, etiam edendi penuria in locis squalentibus stringebatur, hominumque egebat colloquijs: postremæ necessitatis impulsu, deuijs itineribus ad Chalcedonium agrum peruenit. ubi quoniam illud firmi-

Strategius us uisum est receptaculum, apud fidissimū amicorum delitescebat, Strategium quendam ex palatino milite senatorem, Constantinopolim, quantum fieri poterat, clanculo sæpe intermeans: ut indicio eiusdem Strategij patuit, postque sæpius in factionis conscios est inquisitū. Ritu itaque solertissimi cuiusdam speculatoris, ignotus uultu ob squalorem & maciem rumusculos colligebat tunc crebrescentes, ut sunt acerba semper instantia, incusantium multorum Valentem, quasi cupiditate aliena rapiēdi succensum. cuius diritati adiectum erat incentiuum exitiale socer Petronius, ex præposito Martensium militum promotus repētino saltu patricius, animo deformis & habitu. qui ad nudandos sine discretione cunctos immaniter flagrans, innocentes pariter & sontes post exquisita tormēta quadruplicib. nexibus uinciebat, debita iam inde à tēporibus principis Aureliani perscrutans, & impendio mœrēs, si quenque absoluisset indemnem. cuius morū intollerantiæ hæcquoque pernicies accedebat, quòd cū ditaretur luctibus alienis, erat inexorabilis & crudelis, & in rabido corde rudissimus, nec reddendę, nec accipiendæ rationis unque capax: inuisior Cleandro, quem agentē sub imperatore Cōmodo præfecturam sublata uecordia diuersas legimus uexasse fortunas: & onerosior Plautiano, qui præfectus itidem sub Seuero ultra mortale tumens cuncta cōfuderat, ni gladio perisset ultore. Hæc lachrymosa quæ incitante Petronio sub Valente clausere multas paupertinas & nobiles domos, impendentiūque spes atrocior, prouincialium & militum paria gementiū sensibus imis hærebāt: & uotis licet obscuris & tacitis, permutatio status pręsentis ope numinis summi cōcordi gemitu poscebat. Quæ Procopius latenter accipiens, arbitratusque ubi felicius acciderit fatum, negotio leui ad apicem summæ potestatis assumi, subsidebat ut prędatrix bestia, uiso quod capi poterat protinus eruptura. cui hæc quæ maturabat ardenti fors hāc materiā dedit impendio tempestiuam. consumpta hieme, festinans ad Syriam Valens iam fines Bithynorum ingressus, docetur

sus, docetur relationibus ducum, gentem Gotthorum ea tempestate intactam, eandemq; sæuissime cōspirantem in unum ad peruadenda parari collimitia Thraciarum. Hocq; cognito, ut impræpedito ipse pergeret quò tendebat, sufficiens equitum adiumentum & peditum mitti iussit ad loca, in quibus barbarici timebantur excursus. Dimoto itaq; longius principe, Procopius ærumnis diuturnis attritus, uel atrocem mortem clementiorem ratus malis quibus affligebatur, aleam periculorum omnium iecit abrupte: extremaq; iam perpeti nequaquàm timēs, præeunte perdita ratione, facinus adoritur audacissimum. Diuitenses Tungritanosq; iuniores ad procinctum urgētem per Thracias inter alios celerare dispositos, & Constantinopoli moraturos solenniter biduum, per quosdam ex ijsdem numeris notos solicitare properans, quia cum omnibus loqui periculosum erat & arduum, fidem paucorū elegit: qui pellecti per spem præmiorum ingentiū, sub consecratione iurisiurandi, promisere se quæ uellet cuncta facturos, fauorem quoq; polliciti conturmalium, inter quos ipsi potiorē locum obtinebant in suadendo, stipendijs excellentes & meritis. utq; condictum, & ubi excanduit radijs dies, idem Procopius diductus in cogitationes uarias, Anastasianas balneas petit, à sorore Cōstantini cognominatas, ubi locata nouerat signa: doctusq; per arcanorū conscios, omnes in eius studium cōsensisse societate coita nocturna, fide salutis data libenter admissus, constipatione uendibilium militum cum honore quidem, sed in modum tenebatur obsessi: qui ut prætoriani quondam post Pertinacis necem licitantem imperij præmia Iulianum susceperāt, ipsi quoq; Procopium infausti dominatus exordia molientem, attenti ad omne cōpendium defenderunt. Stetit itaq; subtabidus, excitum putares ab inferis, nusquam reperto paludamento, tunica auro distincta ut regius minister, indutus, à calce ad pubem in pædagogiani pueri speciē purpureis opertus tegminibus pedum: hastatusq; purpureū itidem pannulum læua manu gestabat, ut in theatrali scena simulachrum quoddam insigne per auleum uel mimicam cauillationē subito putares emersum. Ad hoc igitur dehonestamentū honorum omniū ludibriose sublatus, & ancillari adulatione beneficij alloquutus autores, opesq; pollicitus amplas, & dignitates ob principatus primitias, processit in publicum multitudine stipatus armorum: signisq; sublatis erectius ire pergebat, circumclausus horrendo fragore scutorum lugubre cōcrepantium, quæ metuentes ne à celsioribus tectis saxis uel tegularum fragmentis conflictarentur, densius ipsis galearum cristis aptabant. Huic timidius incedenti, nec resistebat populus, nec fauebat: accendebatur tamen insita plerisq; uulgarium nouitatis repentina iucunditate, ea re potius incitante, quòd Petronium, ut prædiximus, diuitias uiolenter augentem, omnes eadem mente detestabantur, qui sepulta iamdudum negocia & rediuiuas tabulas debitorū in diuersos ordines excitabat. Cum itaq; tribunal idem ascendisset Procopius, & cunctis stupore defixis timeretur silentium triste, procliuiorē uiam ad mortē (ut sperabat) existimans aduenisse, per artus tremore diffuso implicatior ad loquendū, diu tacitus stetit: pauca tamen interrupta & moribunda uoce dicere iam exorsus, quibus stirpis propinquitatem imperatoriæ prætendebat, leni paucorum susurro pretio illectorum, deinde tumultuarijs succlamationib. plebis imperator appellatus, incondite petit curiam raptim: ubi nullo clarissimorum, sed ignobili paucitate inuenta, palatiū pessimo pede festinatis passibus introijt. Mirantur quidā profecto irrisione digna principia, incaute cœpta & temere, ad ingemiscendas erupisse reip. clades, ignari forsitan exemplorū id accidisse primitus arbitrātes. sic Adramytenus Andriscus degener quidā infimæ sortis, adusq; Pseudophilippi nomē euectus, bellis Macedonicis tertiū addidit graue. sic Antiochiæ Macrino imperatore agente ab Emesa Heliogabalus exiuit Antoninus. ita inopino impetu Maximini Alexander cū Mammea matre confossus est. in Africa superior Gordianus in imperium raptus, aduentantiū periculorū angoribus implicatus, uitam laqueo spiritu intercluso profudit. igitur cupediarū uilium mercatores, & qui intra regiā apparebant aut parēre desierant, quiq; cœtu militariū nexi ad pacatiora iam uitæ discesserant, ad insoliti casus ambigua partim inuiti alij uolentes adsciscebanī: nōnulli omnia tutiora præsentib. rati, à ciuitate occulte dilapsi imperatoris castra petiuere itineribus festinatis. Hos oēs Sophronius uiuacissimo cursu prægressus, tunc notarius, præfectus postea Constantinopoleos

Imperator appellatus Procopius

tinopoleos, Valentem à Cæsarea Cappadocum iam profectum, ut uaporatis æstibus Ciliciæ iam lenitis ad Antiochiæ percurreret sedes, textu narrato gestorum, spe dubia ut in talibus percitum & stupentem auertit Galatiam, res adhuc trepidas arrepturum. Qui dum itineribus properat magnis, attentissima cura Procopius indies agitabat noctes, subdititiuos quosdam ostentans, qui astutia confidenti, partim ab oriente alij è Gallijs se uenisse, & Valentinianum obisse fingentes, cuncta patere nouo & fauorabili principi memorabant. Et quia res nouæ petulanter arreptæ celeritate muniri solent interdum, ne quid formidandum omitteretur, confestim Nebridius in locum Sallustij præfectus prætorio factione Petronij recens promotus, & Cæsarius Cōstantinopolitanæ urbis præfectus, in uincula compinguntur: & iubetur ciuitatem curare solita potestate Phronemius, esseq; magister officiorum Euphrasius, ambo Galli instituis bonarum artium spectatissimi: & administratio negotiorum castrensium Gomoario & Agiloni reuocatis in sacramentum committitur inconsulte, ut decuit rerum exitus proditor. Quia igitur Iulius comes per Thracias copijs militaribus præsidens oppressurus rebelles si comperisset conata ex propinquis stationibus timebatur, commentum excogitatum est ualidum: & quasi iussu Valentis seria super Barbaricis motibus tractaturus, Nebridij literis adhuc clausi uiolenter expressis accitus Cōstantinopolim strictius tenebatur. hacq; callida fraude bellatrices Thraciæ gentes sine cruore acquisitæ, adminicula ausis tumultuarijs maxima cōpararunt. Post quæ ita euentu lætiore completa, Araxius exambita regia prætorio præfectus accessit, uelut Agilone genero suffragāte: alijq; plures ad aulæ uarios actus & administrādas prouincias sunt admissi, quidam inuiti, alij ultro semet offerentes cum præmijs. utiq; in certaminibus intestinis usu uenire cōtingit, emergebant ex uulgari fece nonnulli desperatione consilijsq; ductantibus cæcis: contraq; quidam orti splendide à culminibus summis adusq; mortes & exilia corruebant. Vbi per hæc & similia factio firmiter uidebatur esse composita, restabat ut abundans cogeretur militum manus: & impetratum est facile, id quod in publicis turbamentis aliquoties ausa ingentia uel iustis exorsa primordijs impediuit. Transeuntes ad expeditionem per Thracias cōcitatæ equitum peditumq; turmæ, blandeq; acceptæ & liberaliter cum essent, omnesq; in unum sitæ, iamq; exercitus species appareret, promissis uberrimis inhiantes sub execrationibus diris in uerba iurare Procopij, hanc polliciti pertinaciam, quod eum suis armis defensabūt. Inuenta est enī occasio ad alliciendos eos perquam oportuna: quòd Constantij filiam paruulam, cuius recordatio colebatur, sinu ipse circunferens, necessitudinem prætendebat & Iuliani. Adeptusq; est aliud tempori congruū: quòd Faustina matre puellæ casu præsente quodam, acceperat habitus insignia principalis. Adiungit his aliud ueloci diligentia maturandū, & electi quidam stoliditate præcipites ad capessendum Illyricum missi sunt, nullo præter petulantiā adiumento confisi, aureos scilicet nummos effigiatos in uultum noui principis, aliaq; ad illecebras aptātes: quos correptos Equitius per eas regiones militum rector, extinxit genere diuerso pœnarum. pariaq; deinde metuens, obstruxit tres aditus angustissimos, per quos prouinciæ tentantur arctoæ, unum per ripensem Daciam, alterum per Succos notissimū, tertium per Macedonas, quem appellant Acontisma. Hacq; cautela uana persuasione rapiēdi Illyrici destitutus, usurpator indebitæ potestatis magna perdidit instrumenta bellorū. Dum hæc ita aguntur, atroci tate nuntij Valens perculsus, iamq; reuertens per Gallogræciā, auditis apud Constantinopolim gestis diffidenter incedebat & trepide: ac repentino pauore uias prouidendi turbante eousq; desponderat animum, ut augustos amictus abijcere tamquam grauem sarcinam cogitaret. fecissetq; profecto, ni uetantibus proximis detractus à deformi proposito, firmatusq; meliorum sententijs agmina duo præire iussisset, quibus nomina sunt Iouij atq; Victores, castra perduellium irruptura. His iam propinquantibus ipse Procopius à Nicea regressus, quò nuper aduenerat, cum Diuitensibus desertorumq; plebe promiscua quā dierum ferè sex spatio cōgregarat, Mygdum accelerauit: qui locus Sangario adluitur flumine. ubi cum legiones iam pugnaturæ congrederentur, inter reciprocantes missilia, quasi procursatione hostē lacessens, solus proruptit in mediū. & secundioris ductu fortunæ, ex cōtraria acie uelut agnitū quendam Vitalianum

talianum, quem si norat ambigitur, latine salute data blande produxit. eumq; porrecta dextra suauiatus, omnibus hincinde attonitis: En, inquit, cana Romanorum exercituum fides, & religionibus firmis iuramenta constricta. Placet fortissimi uiri pro ignotis tot suorum consurrexisse mucrones? utq; Pannonius degener, labefactans cuncta & proterens, imperio quod ne uotis quidem concipere ausus est unquam potiatur, ingemiscere nos uestris nostrisq; uulneribus. quin potius sequimini culminis summi prosapiam, non ut rapiat aliena, sed in integrum maiestatis auitæ restituatur, arma iustissima cõmouẽtem. Hac sermonis placiditate molliti omnes, qui acriter uenerant pugnaturi, signorum apicibus aquilisq; summissis, desciuere libentes ad eum: & pro terrifico fremitu, quem barbari dicunt barritum, nuncupatum imperatorem stipatumq; de more consentientes in unum reduxerunt ad castra, testati more militiæ Iouem, inuictum Procopium fore. Huic perduellium prosperitati lætior accessit. Rumitalca enĩ tribunus in societatem Procopianorum adscitus, & suscepta cura palatij, digesto mature consilio permixtoq; cum militibus, mari ad Drepanum antea nunc Helenopolim uenit, exindeq; Niceam spe celerius occupauit. ad quam obsidẽdam cum huiusmo di pugnarum peritis Vadomario misso ex duce & rege Alemannorum, Valens Nicomediam pergit. Exinde profectus, oppugnationi Chalcedonis magnis uiribus insistebat: cuius è muris probra in eum iaciebantur, & iniuriose compellabatur ut Sabaiarius. Est autem Sabaia ex hordeo uel frumento in liquorem conuersus paupertinus in Illyrico potus. Fessus denique inopia cõmeatuum, & obstinatione nimia defensorum, discedere iam parabat: cum interhæc clausi apud Niceam, patefactis subito portis egressi, munitorum magna parte prostrata, ductore fidentissimo Rumitalca properabant ardentes, circumuẽcturi Valentem à tergo nondum à Chalcedonos suburbano digressum. & patrassent conata, ni rumore quodam prẹuerso, imminens exitium ille perdoctus, instantem uestigijs hostem per Sunonensem lacum & fluminis Galli sinuosos anfractus propere discedendo frustra sequentẽ lusisset: & hoc casu Bithynia quoq; in Procopij ditionem redacta est. unde cum Ancyram Valens citis itineribus reuertisset, comperissetq; Lupicinum ad orientem cum cateruis aduentare non contemnendis, spe prosperorũ erectior, Arintheum lectissimum ducem occursurum hostibus misit. qui ubi Dadastanam tetigit, in qua statione perisse diximus Iouianum, Hyperechium sibi oppositum repente uidit cum copijs, antehac recte gastrensis apparitorem, id est uentris ministrum & gutturis: cui ut amico Procopius auxilia ductanda cõmisit. Et dedignatus hominem superare certamine despicabilem, autoritatis & celsi fiducia corporis, ipsis hostibus iussit suum uincire rectorem. atq; ita turmarum antesignanus umbratilis comprensus suorum manibus. quæ dum hoc modo procedunt, Venustus quidam largitionum apparitor sub Valente, multo ante Nicomediam missus, ut aurum susceptum stipendij nomine militibus per oriẽtem diffusis uiritim tribueret, hac tristitia cognita, alienum peruidens tempus Cyzicum cum his quæ susceperat se citius contulit: ubi forte Serenianus repertus domesticorum tunc comes missus ad thesauros tuendos, urbem inexuperabili mœnium ambitu monumentis quoq; ueteribus cognitam, fretus tumultuario præsidio custodiebat: ad quam expugnandam Procopius, ut possessa Bithynia sibi etiam Hellespontum iungeret, ualidam destinauerat manum. Morabantur autem effectum sagittis & glandibus cẹterisq; iaculis obsidentium sæpe globi confusi, & propugnatorum solertia claustrum per catenam ferream ualde robustam ori portus insertam, quæ ne rostratæ irruerẽt naues hostiles, erat altrinsecus colligata. hanc pòst uarios militum labores & ducum, fatigatorum acerrimis prælijs, Aliso quidam tribunus abscidit, exercitijs bellorum prudens, hoc modo. Coniunctis tribus nauigijs, testudinem hac specie superstruxit. densatis cohærentes supra capita scutis, primi transtris instabant armati, alij post hos semet curuantes humilius, tertijs gradatim inclinatis summisse, ita ut nouissimi suffraginibus insidẽtes formam ædificij fornicati monstrarent. quod machinæ genus contra murales pugnas ideo figurat̃ hac specie, ut missilium ictus atq; saxorum per decursus cadentes labiles instar imbrium euanescant. itaq; coniectu telorum Aliso paulisper defensus, ingenti corporis robore, supposito stipite eandem catenam fortius bipenni confindens ita confregit, ut disiecta

Largitionum apparitor

patefaceret aditum latum: hocq; exitu ciuitas hostili impetu patuit improtecta. qua causa extincto postea proteruiæ totius autore cum in factionis participes sæuiretur, hic idem tribunus contemplatione facinoris clari uitam cum militia retinens, diu post in Isauria oppetijt uastatoria manu confossus. Hoc marte Cyzico reserata Procopius ad eam propere festinauit: ueniaq; uniuersis qui repugnauere donatis, Serenianũ solum iniectis uinculis iussit duci Niceam seruandum artissime. Statimq; Hormisdæ maturo iuueni Hormisdæ regalis illius filio potestatem proconsulis detulit, & ciuilia more ueterum & bella recturo. qui agens pro moribus lenius, à militibus quos per deuia Phrygiæ miserat Valens, subito corripiendus incursu, tanto uigore euasit, ut ascensa naui nusquam ad casus pateret ancipites: sequentemq; ac penè captam uxorem sagittarum nube diffusa defensam aeuerteret secum, matronam opulentam & nobilem, cuius uerecundia & destinatio gloriosa abruptis postea discriminibus maritum exemit. Ea uictoria ultra homines Procopius sese efferens, & ignorans quod quiuis beatus uersa rota fortunæ ante uesperum potest esse miserrimus, Arbetionis domum, cui antea tanquam eadem sibi sentientis parcebat ut propriæ, iussit exinaniri ob illos casus inæstimabiles plenam, ideo indignatus, quòd uenire ad eum accitus aliquoties distulit, causatus incommoda senectutis & morbi. Et licet hac ex causa præsumptor momentum pertimesceret graue, tamen cum obsistente nullo se in orientales prouincias effundere libenti cunctorum assensione iam licentius posset, auidus nouitatem quandam uisere, tædio asperioris imperij, quo tunc tenebatur: erga alliciendas quasdam ciuitates Asię, legendosq; eruendi peritos auri, ut sibi profuturos prælijs quæ magna expectabat & crebra, segnius commoratus in modum acuti mucronis obtusus est: ut quondam Pescennius Niger ad subueniendum spei rerum extremæ à populo Romano sæpe accitus, dum diu contatur in Syrias irruere, superatus in sinu Issico, qui est in Cilicia ubi Darium Alexander fudit, fugatusq; in suburbano quodã Antiochiæ gregarij manu militis interijt. Hæc adulta hyeme Valentiniano & Valente coss. agebantur. Translato uero in Gratianum adhuc priuatum & Dagalaiphum amplissimo magistratu, aperto iam uere suscitatis uiribus, Valens iuncto sibi Lupicino cum robustis auxilijs Pessinunta signa propere tulit, Phrygię quondam, nunc Galatiæ oppidum. quo presidijs ocius communito, ne quid inopinum per eos emergeret tractus, præter radices Olympi montis excelsi tramitesq; fragosos ire tendebat ad Lyciam, oscitantem Gomoarium adgressurus. cui pertinaci conspiratione multorum hac maxima consideratione resistebatur, quòd hostis eius, ut antè relatum est, Constantij filiam paruulam cum matre Faustina & in agminibus & cum propinquæ acies starent, lectica circunferens secum, ut pro imperiali germine, cui se quoq; iunctum addebat, pugnarent audentius, iras militum accendebat: Sicut aliquando dimicaturi Macedones cum Illyrijs, regem adhuc infantẽ in cunis locauere post aciem, cuius metu ne traheretur captiuus, aduersos fortius oppresserunt. Contra has calliditatis argutias sagaci opitulatione nutanti negotio consuluit imperator: & Arbetionem ex consule agentem iam dudum in otio ad se uenire hortatus est, ut Constantiani ducis uerecundia truces animi lenirentur, necq; secus euenit. nam cum omnibus prouectior natu & dignitate sublimior caniciem reuerendam ostenderet, multis ad perfidiam inclinatis, publicum grassatorem Procopium, milites uero sequutos eius errorem, filios & laborum participes pristinorum appellans orabat, ut se ac si parentem magis sequerentur felicissimis ductibus cognitum, quàm profligato morem gererent nebuloni destituendo iam & casuro. Quibus cognitis Gomoarius cum elusis hostibus unde uenerat, redire posset innoxius, ad castra imperatoris opportunitate interualli proximi captiui colore transiuit, uelut accursu multitudinis uisæ subito circumseptus. Qua successus alacritate Valens castra promouit ad Phrygiam: & prope Nacoliam collatis manibus, par tium dux in ancipiti Agilo rem excursu prodidit repentino: eumq; secuti complures iam pila quatientes & gladios, ad imperatorem transeunt cum uexillis scuta peruersa gestantes, quod defectionis signum est apertissimum. Hoc præter spem omnium uiso, Procopius salutis interclusо suffugio uersus in pedes circumiectorum nemorum secreta & montium petebat, Florentio sequente & Barchalba tribuno, quem per sæuissima bella

Faustina uxor Constantij

bella iam inde à Constantij temporibus notum, necessitas in crimen traxerat non uoluntas. maiore itaq; noctis parte consumpta, cum à uespertino ortu luna prælucens in diem metum augeret, undiq; facultate euadendi exempta, consiliorum inops Procopius, ut in arduis necessitatibus solet, cum fortuna expostulabat luctuosa & graui: mersusq; multiformibus curis subito à comitibus suis arctius uinctus, relato iam die ductus ad castra, imperatori offertur reticens atq; defixus; statimq; abscisa ceruice discordiarum ciuilium gliscentes turbines sepeliuit, ad ueteris Perpennæ exemplum: qui post Sertorium inter epulas obtruncatum dominatione paulisper potitus, è frutectis sub quibus latebat extractus, oblatusq; Pompeio, eius iussu est interfectus. pariq; indignationis impetu Florentius & Barchalba qui eum duxerunt, confestim non pensata ratione sunt interfecti. nam si principem legitimum prodidissent, uel ipsa iustitia iure cæsos pronunciaret: si rebellem, & oppugnatorem internæ quietis, ut ferebatur, amplas eis memorabilis facti oportuerat deferri mercedes. Excessit autem uita Procopius anno quadragesimo amplius mensibus decem, corpore non indecoro, nec mediocris staturæ, subcuruus, humumq; intuendo semper incedens, perq; morum tristium latebras illius similis Crassi, quem in uita semel risisse Lucillius affirmat & Tullius: & quod est mirandum: quoad uixerat incruentus. Iisdem ferè diebus protector Marcellus eiusdem cognatus agens apud Niceam præsidium, proditione militum & interitu Procopij cognito, Serenianum intra palatium clausum medio noctis horrore incautum adortus occidit. Cuius mors saluti plurimis fuit: nam si uictoriæ superfuisset incultis moribus homo & nocendi acerbitate conflagrans, Valentiq; ob similitudinem morum & genitalis patriæ uicinitatem acceptus, occultas uoluntates principis introspiciens ad crudelitatem propensioris multas innocentium edidisset strages. Quo interfecto idem Marcellus occupata celeri cursu Chalcedone, concrepantibus paucis quos uilitas & desperatio trudebat in scelus, umbram principatus funesti capessit gemina ratione fallente: quòd & Gothorum tria milia regibus iam lenitis ad auxilium erant missa Procopio Cõstantianam prætendenti necessitudinem, quæ ad societatem suam parua mercede traduci posse existimabat; quodq; gesta in Illyrico etiam tum latebant. Inter quæ tam trepida speculationibus fidis Equitius doctus conuersam molem belli totius in Asiam, digressus per Succos Phlippopolim clausam præsidijs hostium, Eumolpiadam ueterem reserare magna ui conabatur, urbem admodum opportunam, & impeditură eius aduentus, si pone relicta adiumenta Valenti laturus (nondum enim apud Nacoliam gesta compererat) festinare ad Aemimontum cogeretur. Verum paulo postea cognita leui præsumptione Marcelli, milites missi sunt audaces & prompti, qui eum raptum ut deditum noxæ mancipium in custodiam compegerunt. Vnde postridie productus, lateribus sulcatis acerrime, pariaq; perpessis consortibus interijt hoc fauorabilis solum quòd abstulit Serenianum è medio, crudelem ut Phalarim, illi & illi fidum ad doctrinarum diritatem, quam causis inanibus prætexebat. Extirpatis occasu ducis funeribus belli, sæuitum est in multos acrius quàm errata flagitauerant uel delicta: maximeq; in Phillippopoleos defensores, qui urbem seq; ipsos non nisi capite uiso Procopij, quod ad Gallias portabatur, egerrime dediderunt. Ad gratiam tamen precantium coerciti sunt aliqui lenius: inter quos eminebat Araxius, in ipso rerum exustarum ardore adeptus ambitu præfecturam, & Agilone intercedente genero supplicio insulari mulctatus, breue post tempus euasit. Euphrasius uero itemq; Phronemius missi ad occiduas partes arbitrio obiecti sunt Valentiniani: & absoluto Euphrasio Phronemius Cheronesum deportatur, inclementius in eodem punitus negotio ea re, quod diuo Iuliano fuit acceptus: cuius memorandis uirtutibus ambo fratres principes obtrectabant, nèc similes eius, nec suppares. His accedebant alia grauiora, & multo magis quàm in prælijs formidanda. Carnifex enim & unci & cruentæ quæstiones sine discrimine ullo ætatum & dignitatum per fortunas omnes & ordines grassabantur, & pacis obtentu uitium detestandum agitabatur, infaustam uictoriam execrantibus uniuersis, interneciuo bello quouis grauiorem. nam inter arma & lituos conditionis æquatio leuiora facit pericula: & Martiæ uirtutis potestas aut

Procopius occisus

id quod ausum occupat, aut inopinata mors si acciderit nullum ignominiæ continet sensum, finemq́ secum uiuendi simul & dolendi perducit. ubi uero consilijs impijs iura quidem prætenduntur & leges, & Catonianæ uel Cassianæ sententiæ fuco perliti resident iudices, agitur autem quod agitur ad uoluntatem prætumidæ potestatis, & ex eius libidine uitæ incidentium necisq́ momēta pensantur, ibi capitalis uertitur pernicies & abrupta. nam ut quisq́ ea tempestate ob quamlibet ualuerat causam, regiæ prope accedens & aliena rapiendi auiditate exustus, licet aperte insontem arcessens, ut familiaris suscipiebatur & fidus, ditandus casibus alienis. Imperator enim promptior ad nocendum, criminantibus patens, & funereas delationes adsciscens, per supliciorum diuersitates effrenatius exultauit, sententiæ illius Tullianæ ignarus, docentis, infelices esse eos, qui omnia sibi licere existimarunt. Hęc implacabilitas causæ quidem pijssimæ, sed uictoriam fœdantis, innocentes tortoribus exposuit multos, uel sub eculeo caput incuruos aut ictu carnificis torui substrauit: quibus si pateretur natura, uel denas animas profundere præstabat in pugna, quàm lateribus fodicatis omni culpa immunes fortunis gementibus uniuersis, quasi læsę maiestatis luere pœnas, dilaniatis ante corporibus, quod omni est tristius morte. Exin cum superata luctibus ferocia deflagrasset, proscriptiones & exilia, & quæ leuiora quibusdam uidentur, quanquam sint aspera, uiri pertulere summates: & ut ditaretur alius, genere nobilis & forte meritis locupletior, actus patrimonio præceps trususq́ in exilium consumebatur angore aut stipe precaria uictitabat: nec modus ullus exitialibus malis impositus, quamdiu principē & proximos opum satietas cœpit & cædis. Hoc nouatore adhuc superstite, cuius actus multiplices docuimus & interitum, diem duodecimum Calend.

Terræmotus Augustas COS. Valentiniano primum cum fratre, horrendi tremores per omnem orbis ambitum grassati sunt subito, quales nec fabulæ, nec ueridicæ nobis antiquitates exponunt. Paulo enim post lucis exortum densitate præuia fulgurum acrius uibratorum tremefacta concutitur omnis terreni stabilitas ponderis, mareq́ dispulsum retro fluctibus euolutis abscessit, ut retecta uoragine profundorum species natantium multiformes limo cernerentur hærentes, ualliumq́ uastitates & montium tunc, ut opinari dabatur, suspicerent radios solis, quos primigenia rerum sub immensis gurgitibus amandauit. Multis igitur nauibus uelut arida humo cōnexis, & licenter per exiguas undarum reliquias palantibus plurimis, ut pisces manibus colligerent & similia, marini fluctus uelut grauati repulsam uersa uice consurgerent: perq́ uada feruentia insulis & continentis terræ porrectis spatijs uiolenter illisi innumera quædam in ciuitatibus, & ubi reperta sunt ædificia complanarunt. Proinde ut elementorum furente discordia inuoluta facies mundi miraculorum species ostendebat. Relapsa enim æquorum magnitudo cum minime speraretur, milia multa necauit hominum & submersit: recurrentiumq́ æstuum incitata uertigine, quædam naues postquā humentis substantiæ consenuit tumor pessundatæ uisæ sunt, exanimataq́ naufragijs corpora supina iacebant aut prona. Ingentes aliæ naues extrusæ rapidis flatibus, culminibus insidere tectorum, ut Alexandriæ contigit: & ad secundum lapidem ferè procul à littore contortæ sunt aliquæ, ut Laconicam propè Methonen oppidum nos transeundo prospeximus diuturna carie fathiscentem.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VICESIMVSSEPTIMVS

VM per eoum orbem hæc quæ narrauimus, diuersi rerum expediunt casus, Alemanni post erumnosas iacturas & uulnera, quæ cõgressi sæpe Iuliano Cæsari pertulerant, ui ribus tandem resumptis, licet imparibus pristinis, ob causam expositam supra gallicanos limites formidati iam per sultabant. Stauimq; post Cal. Ianuarij cũ per glaciales tractus hyemis rigidũ inhorresceret sydus, cuneatim egressa multitudo licentius uagabatur. Horũ portioni primæ, Carietto tunc per utramq; Germaniã comes occursurus cum milite egreditur ad bella ineunda promptissimo, adscito in societatẽ laboris Seueriano itidem comite inualido & longæuo, qui apud Calidona Diuitẽsibus præsidebat & Tungricanis. proinde cõfertius agmine in unũ coacto, pontecp breuioris aquæ firma celeritate trãsmisso, uisos eminus barbaros Romani sagittis alijsq; leuibus iaculis incessebant, quæ illi reciprocis iactibus ualide cõtorquebant. Vbi uero turmæ cõgressæ strictis cõflixere mucronibus, nostrorũ acies impetu hostiũ acriore cõcussa, nec resistendi nec faciendi fortiter copiã reperit, cunctis metu cõpulsis in fugã cum Seuerianũ uidissent equo deturbatũ, missiliq; telo per os fixũ. Ipse deniq; Carietto, dum cedẽtes obiectu corporis, & uocis iurgatorio sono audentius retinet, pudendũq; diluere dedecus fiducia diu standi conatur, oppetijt telo letali cõfixus. Post cuius interitũ, Erulorum Batauorũq; uexillum direptum, quod insultando tripudiantes barbari crebro sublatũ altius ostendebant, post certamina receptum est magna. Qua clade cũ ultimo mœrore comperta, correcturus huiusmodi gesta Dagalaiphus à Parisiis mittit̃. Eoq; diu cunctãte, causanteq; diffusos per uaria barbaros semet adoriri nõ posse, accitoq; paulopost ut cũ Gratiano etiã tum priuato susciperet insignia cõsulatus, Iouinus equitum magister accingitur: & instructus paratusq;, cautissime obseruans utrunq; sui agminis latus, uenit prope locũ Scarpona: ubi inopinus maiorẽ barbarorum plebẽ anteq; armaretur temporis breui puncto præuentã ad internicionẽ extinxit. Exultantes innoxij prælij gloria milites ad alterius globi perniciẽ ducens, sensimq; incedens rector eximius, speculatione didicit fida direptis propius uillis uastatoriã manum quiescere prope flumen: iamq; aduentans, abditusq; in ualle densitate arbustorũ obscura, uidebat lauantes alios, quosdã comas rutilantes ex more, potantesq; nõnullos. Et nactus horã impendio tẽpestiuã, signo repente per lituos dato, latrocinalia castra perrupit: contraq; Germani nihil præter inefficaces minas iactanter sonantes & fremitum, nec expedire arma dispersa, nec cõponere aciem, nec resurgere in uires permittebant urgente instanter uictore. Quo circa forati pilis & gladijs cecidere cõplures, absq; his quos uersos in pedes texere flexuosi tramites & angusti. Hoc prospero rerũ effectu quem uirtus peregerat & fortuna, aucta fiducia Iouinus militẽ ducens, diligẽti speculatione præmissa in tertiũ cuneũ qui restabat, propere castra cõmouit. & maturato itinere omnem prope Catelaunos inuenit ad congrediendũ promptissimũ: & uallo opportune metato, suisq; pro tẽporis copia cibo recreatis & somno, primo auroræ exortu in aperta planicie cõposuit aciẽ dilatatam arte solerti, ut spatijs ampliorib. occupatis æquiperare Romani hostiũ multitudinem apparerẽt, inferiores numero licet uiribus pares. Signo igitur per buccinas dato, cum pede collato res agi cœpisset insueta uexillorũ splẽdentiũ facie territi stetere Germani: Quibus hebetatis parũper reparatisq; cõfestim, adusq; diei extremũ cõcertatione protenta, ualidius imminens miles fructũ rei bene gestæ sine dispendio quæsisset, ni Balcobaudes Armaturarũ tribunus magniloquentia socordi coalitus propinquante iam uespera cessisset incõdite: Quẽ si secutæ residuæ cohortes abijssent, ad tristes exitus eousq; negotiũ uenerat, ut nec acta nũtiaturus quisq; posset superesse nostrorum. sed resistens animorũ acri robore miles ita lacertis eminuit, ut hostiũ quatuor milibus

saucijs, sex altera interficeret milia: ipse uero nõ amplius ducentis amitteret, ducentis tantũmodo uulneratis. Noctis itaq; aduentu prælio iam dirẽpto, refectisq; uiribus fessis, prope confinia lucis ductor egregius, in agminis quadrati figuram producto exercitu, cũ cõperisset occultãtibus tenebris barbaros lapsos, securus insidiarũ, per aperta camporum sequebatur & mollia, calcando femineces constratos, quos uulneribus frigorum asperitate contractis dolorum absumpserat magnitudo. Exin progressus ulterius, reuertens ubi nullum repererat, didicit regem hostiliũ agminum cum paucis captum ab hastarijs, quos ipse per iter aliud miserat ad diripienda tentoria alemannica, suffixum patibulo. Ideoq; iratus in tribunum animaduertere statuit, ausum hoc inconsulta potestate superiore fecisse: eumq; damnasset, ni militari impetu cõmissum facinus atrox documentis euidentibus constitisset. Et post hæc redeunti Parisios post claritudinem recte gestorum Imperator lætus occurrit: eumq; postea consulem designauit, illo uidelicet ad gaudij cumulum accedente, quòd ijsdem diebus Procopij susceperat caput à Valente transmissum. Præter hæc, alia multa narratu minus digna conserta sunt prælia, per tractus uarios Galliarum: quæ superfluũ est explicare, quoniam neq; operæpretium aliquod eorum habuere prouentus, nec historiam producere per minutias ignobiles decet. Hoc tempore uel pauloante noua portenti species per annonariam apparuit Thusciam: Idq; quorsum euaderet prodigialiũ rerũ periti penitus ignorarunt. In oppido enim Pistoriensi prope horam diei tertiam spectantibus multis asinus tribunali ascenso audiebatur destinatius rugiens: & stupefactis omnibus qui aderant, quiq; didicerant referentibus alijs, nulloq; cõiectante uentura, postea quod portendebatur euenit. Terentius enim humili genere in urbe natus & pistor, ad uicem præmij quia peculatus reum detulerat officium ex præfecto, hanc eandẽ prouinciã correctoris administrauerat potestate, Eaq; cõfidentia deinceps inquietius agitans, multa in nauiculariorũ negocio falso admisisse cõfictus ut ferebatur perijt carnificis manu, regente Claudio Romam. multo tamen antequàm hoc cõtingeret Symmachus Aproniano successit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarũ atq; modestiæ, quo instante Vrbs sacratissima otio copijsq; abundãtius solito fruebatur: & ambitioso ponte exultat atq; firmissimo, quem condidit ipse & magna ciuium lætitia dedicauit, ingratorum ut res docuit apertissima: qui consumptis aliquot annis domum eius in transtiberino tractu pulcherrimam incenderunt, ea re perciti quòd uilis quidam plebeius finxerat illum dixisse sine indice ullo uel teste, libentius se uino proprio calcarias extincturum, quàm id uenditurum precijs quibus sperabatur. Aduenit post hunc urbis moderator Lampadius ex præfecto prætorio, homo indignãter admodũ sustinẽs, si etiã cum spueret non laudaretur, ut id quoq; prudenter præter alios faciẽs, sed nõnunq; seuerus & frugi. Hic cum magnificos prætor ederet ludos, & uberrime largiretur, plebis nequiens tolerare tumultũ, indignis multa donari sæpe urgentis, ut liberalem se & multitudinis ostẽderet contẽptorem, accitos à Vaticano quosdam egẽtes opibus ditauerat magnis. Vanitatis aũt eius exemplũ, ne latius euagemur, hoc unum sufficiet poni: leue quidem sed cauendum iudicibus. Per omnia enim ciuitatis mẽbra, quæ diuersorũ principum exornarunt impensæ, nomen propriũ inscribebat: non ut ueterũ instaurator, sed conditor. Quo uitio laborasse Traianus dicitur princeps: unde eum herbam parietinã iocando cognominarunt. Hic præfectus exagitatus est motibus crebris: uno omniũ maximo, cũ collecta plebs infima, domũ eius prope Constantinianũ lauacrum iniectis facibus incenderat & malleolis: ni seruitiorũ & familiariũ ueloci concursu à summis tectorum culminib. petita saxis & tegulis abscessisset. Eaq; ui territus ipse, fremituq; crescẽtis seditionis in maius, secessit ad muluiũ pontẽ: quem struxisse superior dicitur Scaurus, adlenimẽta ibidẽ tumultus operiẽs, quem causa cõcitauerat grauis. ædificia erigere exoriens noua, uel uetusta quædã instaurãs, nõ ex titulis solitis parari iubebat impensas: & si ferrũ quærebatur aut plumbũ aut æs aut quicq; simile, apparitores immittebantur: qui uelut emẽtes diuersas raperẽt species, nulla pretia persoluendo: unde accensorũ iracundiã pauperũ deflentium crebra damna ægre potuit celeri uitare digressu. Aduenit successor eius ex quæsitore palatij Viuẽtius, integer & prudẽs, Pannonius cuius administratio quieta fuit & placida, copia rerũ omniũ fluens. Et hunc quoq; discordantis

Portentum

Terentius pistor

Symmachus

Lampadius

scordantis populi seditiones terruere cruētæ:quæ tale negotium excitauere. Damasus & Vrsicinus supra humanū modum ad rapiendam episcopalem sedem ardentes, scissis studijs asperrime conflictabantur, adusq; mortis uulnerumq; discrimina adiumētis utriusq; progressis:quæ nec corrigere sufficiens Viuentius nec mollire,ui magna coactus secessit in suburbanum: & in concertatione superauerat Damasus, parte quæ ei fauebat instante. Constatq; in basilica Sicinini ubi ritus Christiani est conuenticulum, uno die centū trigintaseptē reperta cadauera peremptorū: efferatamq; diu plebē ægre postea delinitam. Neq; ego abnuo, ostentationem rerum considerans urbanarū, huius rei cupidos ob impetrandum quod appetunt omni contentione laterum iurgari debere:cum id adepti, futuri sint ita securi, ut ditētur oblationibus matronarū: procedantq; uehiculis insidentes circumspecte uestiti, epulas curantes profusas, adeo ut eorū conuiuia regales superent mensas:qui esse poterant beati reuera, si magnitudine urbis despecta quam uitijs opponunt, ad imitationem Antistitum quorundam prouincialium uiuerent:quos tenuitas edendi potandiq; parcissime, uilitas etiam indumentorum & supercilia humum spectantia perpetuo numini uerisq; eius cultoribus ut puros commendant & uerecundos. Hactenus deuiasse sufficiet, nunc ad rerum ordines reuertamur. Dum aguntur antedicta per Gallias & Italiam, noui per Thracias exciti sunt procinctus. Valens enim ut consulto placuerat fratri, cuius regebatur arbitrio, arma concussit in Gothos ratiōe iusta permotus:quòd auxilia misere Procopio ciuilia bella coeptanti. Ergo conuenit pauca super horum origine & regionū situ transcurrere per breuem excessum. Erat Thraciarum descriptio facilis, si ueteres concinerent stili:quorum obscura uarietas quoniā opus ueritatem professum non iuuat, sufficiet ea quæ uidisse meminimus expedire. Has terras immensa quondam camporū placiditate aggerumq; altitudine fuisse porrectas Homeri perennis autoritas docet, aquilonē & Zephyrum uentos exinde flare fingentis. Quod aut fabulosum est:aut tractus antehac diffusi latissime destinariq; nationibus feris cuncti Thraciarum uocabulo censebātur. & partem earum habitauere Scordisci, longe nūc ab ijsdem prouincijs disparati: sæui quondam & truces, ut antiquitas docet:hostijs captiuorum Bellonæ litātes & Marti: humanūq; sanguinem in ossibus capitum humanis bibentes auidius. Quorū asperitate post multiplices pugnarum ærumnas sæpe res Romana uexata, postremo omnem amisit exercitum cum rectore. Sed ut nunc cernimus, eadem loca formata in cornuti syderis modum, effingunt theatri faciē speciosam. Cuius in summitate occidentali montibus præruptis densatæ Succorum patescunt angustiæ, Thracias dirimentes & Daciam. Partem uero sinistram arctois obnoxiam stellis, Hemimontanę celsitudines claudunt, & Hister quà Romanum cespitem lambit urbibus multis & castris cōtiguus & castellis. per dextrum quod australe est latus scopuli tenduntur Rhodopes: unde eoum iubar exurgit, finitur in fretum:cui undosius ab Euxino ponto labenti pergentiq; fluctibus reciprocis ad Aegeum, discidium panditur terrarum angustum. ex angulo tamē orientali macedonicis iungitur collimitijs per arctas præcipitesq; uias, quæ cognominantur Acontisma: cui proxima Arethusa conuallis & statio, in qua uisitur Euripidis sepulchrum tragœdiarum sublimitate conspicui:& Stagira, ubi Aristotelem, ut Tullius ait, fundentem aureum flumen natum accepimus. Hæc quoq; priscis temporibus loca barbari tenuere: morum sermonumq; uarietate dissimiles. equibus præter alios ut immaniter efferati memorantur Odrysæ, ita humanum fundere sanguinem assueti, ut cum hostium copia nō daretur, ipsi inter epulas post cibi satietatem & potus, suis uelut alienis corporibus imprimerent ferrum. Verum aucta rep. dum consulare uigeret imperium:has gentes antehac semper indomitas uagantesq; sine cultu uel legibus Marcus Didius ingenti destinatione pressit, Drusus intra fines continuit proprios, Minutius prope amnem Hebrum, à celsis Odrysarum montibus fluentem superatos prælio strauit: post quos residui ab Appio Claudio proconsule sunt infesta concertatione deleti. Oppida enim in Bosphoro sita & Propontide, classes obtinuere Romanę. Aduenit post hos imperator Lucullus, qui cum audacissima gente Bessorū conflixit omnium primus:eodemq; impetu hemimontanos acriter resistentes oppressit. Quo imminente, Thraciæ omnes in ditionē ueterum transiuere nostrorū, hocq; modo post pro-

Damasus & Vrsicinus de papatu contendunt

Censura Marcellini

Thracia

Thraciae prouinciae sex cinctus ancipites reipub. sex prouinciæ sunt quæsitæ. Inter quas prima, quæ ex fronte Illyrijs est confinis, Thracia speciali nomine appellatur: quam Philippopolis Eumolpias uetus & Berœa amplæ ciuitates exornant. Post hanc Hemimontus Hadrianopolim habet quæ dicebatur Vscudama, & Anchialon, ciuitates magnas. dein Mysia, ubi Martianopolis est à sorore Traiani principis ita cognominata, et Dorostorus & Nicopolis & Odyssus. iuxtaq; Scythia, in qua celebriora sunt oppida Dionysopolis & Tomi & Calatis in Europa omnium ultima. præter municipia urbibus nitet duabus. Apris & Perintho, quam Heracleã posteritas dixit. Rodopa huic annexa Maximianopolim habet & Maroneam & Aenum, post quam conditam & relictam Aeneas Italiam auspiciorum prosperitate perpetua post diuturnos occupauit errores. Constat autem ut uulgauere rumores adsidui, omnes penè agrestes, qui per regiones prædictas montium circumcolunt altitudines, salubritate uirium & prærogatiua quadam uitæ longius propagandæ nos anteire: idq; inde contingere arbitratur, quòd colluuione ciborũ abstinent calidis, & perenni uiriditate roris asperginibus gelidis corpora cõstringente auræ purioris dulcedine potiuntur, radiosq; solis suapte natura uitales primi omnium sentiunt, nullis adhuc maculis rerum humanarũ infectos. His ita digestis pedem referamus ad cœpta. Procopio superato in Phrygia, internarũq; dissensionũ materia consopita, Victor magister equitũ ad Gothos est missus, cogniturus aperte quam ob causam gens amica Romanis, fœderibusq; ingenuæ pacis obstricta, armorum dederat adminicula bellum principibus legitimis inferenti. Qui ut factum prima defensione purgarent, literas eiusdem obtulere Procopij: ut generis Constantiniani propinquo imperium sibi debitum sumpsisse cõmemorantis, ueniaq; dignum asserẽtes errorem. Quibus eodem referente Victore cõpertis: Valens paruipẽdens excusationem uanissimam, in eos signa commouit, motus aduentantis iam præscios: & pubescente *Daphne* uere, quæsito in unum exercitu, prope Daphnem nomine munimentum est castrametatus: ponteq; contabulato supra nauium foros flumen transgressus est Histrum, resistentibus nullis. Iamq; sublatus fiducia cum ultro citroq; discurrens nullum inueniret quem superare posset uel terrere: omnes enim formidine perciti militis cum apparatu ambitioso propinquãtis, montes petiuere Serrorũ arduos & inaccessos nisi perquam gnaris: ne æstate omni consumpta sine ullo remearet effectu, Arintheo magistro peditum misso cum prædatorijs globis familiarum rapuit partem, quæ antequam ad dirupta uenirent & flexuosa capi potuerunt, per plana camporum errãtes. Hocq; tantum quod sors dederat impetrato, redijt cum suis innoxius, nec illato graui uulnere necaccepto. Anno secuto ingredi terras hostiles pari alacritate conatus, fusius Danubij gurgitibus uagatis impeditus mansit immobilis, prope Carporum uicum statiuis castris usq; ad autumnum locatis emensum. Vnde, quia nihil agi potuit, dirimente magnitudine fluentorum, Martianopolim ad hiberna discessit. Simili pertinacia tertio quoq; anno per Nouidunum nauibus ad transmittendum amnem connexis perrupto barbarico, continuatis itineribus longius agentes Grutungos bellicosam gentem adgressus est: postq; leuiora certamina Athanaricum ea tempestate iudicem potentissimum, ausum resistere cum manu quam sibi crediderit abundare, extremorum metu coegit in fugam, ipseq; cum omnibus suis Martianopolim rediuit ad hiemem agendam, ut in illis tractibus habilem. Aderant post diuersos triennij casus finiendi belli materiæ tempestiuæ. Prima, quòd ex principis diuturna permansione, metus augebatur hostilis. Dein quòd commercijs uetitis ultima necessariorum inopia barbari stringebantur: adeo ut legatos supplices sæpe mittentes, uenialem poscerent pacem. Quibus imperator rudis quidem, uerum spectator adhuc æquissimus rerum, anteq; adulationũ perniciosis illecebris captus remp. funeribus perpetuo deflendis affligeret, in commune consultans, pacem dare oportere decreuit: emisitq; uicissim Victorem & Arintheum, qui tunc equestrem militiã agerẽt. qui cum propositis cõditionibus assentiri Gothos docuissent literis ueris, præstituitur componendæ paci conueniens locus. Et quoniam *Athanaricus* asserebat Athanaricus sub timẽda execratione iurisiurãdi, se esse obstrictũ mandatisq; prohibitũ patris, ne solum aliquando calcaret Romanorum, & adigi nõ poterat: indecorumq; erat & uile ad eum Imperatorem transire: recte noscentibus placuit, nauibus

remigio

remigio directis in medium flumen, quæ uehebant cum armigeris principem gentisq; iudicem, inde cum suis fœderari, ut statutum est, pacem. Hocq; composito & acceptis obsidibus, Valens Cõstantinopolim rediit, ubi postea Athanaricus proximorũ factio ne genitalibus terris expulsus fatali sorte decessit, & ambitiosis exequijs ritu sepultus est nostro. Inter hęc Valentiniano magnitudine quassato morborum, agitanteq; extre ma, conuiuio occultiore Gallorum, qui aderant in commilitio Principis, ad imperium Rusticus Iulianus tũc Magister memorię poscebatur, quasi afflatu quodã furoris, bestiarum more humani sanguinis auidus, ut ostenderat cum proconsulari potestate regeret Africam. In præfectura enim urbana, quam adhuc administrans extinctus est, tempus anceps metuens tyrannidis, cuius arbitrio tanq̃ inter dignorum inopiam ad id ascenderat culmen, lenis uideri cogebatur & mollior. Contra hos nitebantur aliqui studijs altioribus in fauorẽ Seueri magistri tunc peditum, ut apti adhoc impetrãdum: qui licet asper esset & formidatus, tolerabilior tamen fuit, & modis omnibus præferendus antedicto. Sed cum hæc cogitãtur incassum, imperator remedijs multiplicibus recreatus, uixq; se mortis periculo contemplãs extractum, Gratianũ filium suum adulto iam proximũ insignibus principatus ornare meditabat: & paratis omnibus, militeq; firmato ut animis id acciperet promptis, cum Gratianus uenisset, progressus in campum, tribunal ascendit: splendoreq; nobilium circundatus potestatũ, dextera puerum adprehensum productũq; in medium, oratione cõcionaria destinatum imperatorem exercitui cõmendabat. Auctum erga me uestri fauoris indicium, hũc loci principalis circunferens habitum, quo potior alijs iudicatus sum multis & claris, cõsiliorum socijs uotorumq; auspicibus uobis, pietatis officijs adgrediar tẽpestiuis, prospera deo spondente: cuius sempiternis auxilijs stabit Romana res inconcussa. Accipite igitur quæso placidis mentibus uiri fortissimi desideriũ nostrũ, id reputantes, quòd hæc quæ fieri caritatis sanciunt iura, non tantũ transire uoluimus per conscientiã uestrã: uerum & probata firmari, ut congrua nobis & profutura. Gratianum hunc meum adultum, quem diu uersatum inter liberos uestros cõmune diligitis pignus, undiq; muniendæ tranquillitatis publicæ causa, in Augustum sumere cõmilitiũ paro, si propitia cælestis numinis uestræq; maiestatis uoluntas parentis amorẽ iuuerit præeuntem, non rigido cultu ab incunabulis ipsis ut nos educatũ, nec tolerantia rerum coalitũ asperarum, nec capacem adhuc Martij pulueris, ut uidetis: sed familiæ suæ laudibus maiorumq; factis præstantibus concinentem, paucioribus inuidiæ metu, ut dicitur, protinus surreptu rum. Vt enim mihi uideri solet, mores eius & appetitus licet nondũ maturos sæpe pensanti ineunte adolescentia, quoniã humanitate & studijs disciplinarum solertium expolitus librabit suffragijs puris merita recte secusúe factorum, faciet ut sciant se boni intelligi, in pulchra facinora procursabit signis militarib. & aquilis adhæsurus, solem niuesq; & pruinas & sitim perferet & uigilias, castris si necessitas adegerit, aliquotiẽs propugnabit, salutẽ pro periculorũ socijs obiectabit: & quod pietatis summũ primũq; munus est, remp. ut domũ paternã diligere poterit & auitam. Nondum finita oratione dictis cum assensu læto auditis, pro suoquisq; loco animo lęto milites alius aliũ anteire festinãs, tanq̃ utilitatis & gaudiorũ participes Gratianũ declararunt Augustum, classicorum amplissimo sono blandum fragorem miscẽtes armorũ. Quo uiso maiore fiducia Valentinianus exultans, corona indumentisq; supremæ fortunæ ornatum filium osculatus, iamq; fulgore conspicuũ, alloquitur aduertentẽ quæ dicebat. En inquit habes mi Gratiane amictus, ut sperauimus omnes, Augustos, meo cõmilitonũq; nostrorum arbitrio delatos ominibus faustis. accingere igitur pro rerum urgẽtium pondere, ut patris & patrui collega: & assuesce impauidus penetrare cum agminibus peditum gelu peruios Histrum & Rhenum: armatis tuis proximus stare: sanguinẽ spiritumq; considerate pro his impendere, quos regis: nihil alienum putare quod ad Romani imperij pertinet latus. Hæc pro tempore præcepisse sufficiat, cætera monere non desinam. nunc reliqui uos estis rerum maximi defensores: quos rogo & obtestor, ut adolescentem Imperatorem fidei uestræ commissum seruetis affectione fundata. His dictis solennitate omni firmatis, Eupraxius Cæsariensis Maurus magister ea tempestate memoriæ, primus omnium exclamauit: familia Gratiani hoc meretur: statimq; promotus

Gratianus

Verba Valẽtiniani in concione militum

Valentinianus ad Gratianum

motus quæstor multa & prudentibus æmulanda bonæ fiduciæ reliquit exempla, nusquam à statu naturæ discedens intrepidæ, sed constans semper legúmq; similis, quas omnibus una eademq; uoce loqui in multiplicibus aduertimus causis: qui tunc magis in suscepta parte iustitiæ permanebat, cum eum recta monentem exagitaret minax imperator & nimius. Consurrectum est post hæc in laudes maioris Principis & nouelli: maximéq; pueri: quem oculorum flagrantior lux cõmendabat, uultusq; & reliqui corporis iucundissimus nitor & egregia pectoris indoles: quæ Imperatorē impleslet, cum ueterum lectissimis comparandum, si per fata proximosq; licuisset, & qui uirtutē eius etiam tum instabilem adnubilabant actibus prauis. In hoc tamen negotio Valentinianus morem institutum antiquitus supergressus, non Cæsares sed Augustos germanum nuncupauit & filium, beniuole satis. Nec enim quisquam antehac adsciuit sibi pari potestate collegam, præter Principem Marcum, qui Verum adoptiuum fratrem absq; diminutione aliqua maiestatis imperatoriæ socium fecit. His ex sententia Rectorum & militum ordinatis uix dies intercessere pauci, cum Mamertinum præfectum prætorio ab urbe regressum, quò quædam perrexerat correcturus, Auitianus ex uicario peculatus detulerat reũ. Cui ideo Vulcatius successit Rufinus omni ex parte perfectus, & uelut apicem senectutis honoratæ prætendens, sed lucrandi opportunas occasiones occultationis spe nunquam prætermittens. Qui nactus copiã Principis, Orfitum ex præfecto urbis solutum exilio, patrimonij redintegrata iactura remitti fecit in lares. Et quanquam Valentinianus homo propalam ferus inter imperitandi exordia ut asperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere nõnunquam in potestate animi nitebatur: serpens tamen uitium & dilatũ aliquandiu licentius erupit ad perniciem plurimorum, quod auxit ira acerbius efferuescens. Hanc enim esse ulcus animi diuturnum, interdumq; perpetuum prudentes definiunt, nasci ex mentis mollicie consuetum, id asserentes argumento probabili, quòd iracundiores sunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & iuuenibus senes, & felicibus ærumnosi. Eminuit tamen per id tempus inter alias humiliũ neces mors Dioclis ex comite largitionum Illyrici, quem ob delicta leuia flammis iussit exuri: & Diodori ex agente in rebus, triumq; apparitorum potestatis uicariæ per Italiam, ob id uexatorum atrociter, quòd apud eum questus est Comes: Diodorum quidem aduersus se ciuiliter implorasse iuris auxilium, officiales uero iussu iudicis ausos monere proficiscentem ut responderet ex lege. Quorum memoriam apud Mediolanum colentes nunc usq; Christiani, locum ubi sepulti sunt, Ad innocentes appellant. Dein cum in negotio Maxentij cuiusdã Pannonij ab executione à iudice recte maturari præcepta, trium oppidorum ordines mactari iussisset, interpellauit Eupraxius tunc quæstor: & parcius inquit agito piissime Principũ: hos enim quos interfici tanq; noxios iubes, ut Martyras id est diuinitati acceptos colit religio christiana. Cuius salutarē fiduciam præfectus imitatus Florētius, cum in re quadam uenia digna audisset eum percitum ira iussisse ternos per ordines urbium interfici plurimarum, Et quid agetur ait, si oppidum aliquod Curiales non haberet tantos? Inter reliqua id quoque suspendi debet, ut cum habuerint occidantur. Ad hanc inclementiam illud quoq; accedebat, dictu dirum & factu: quòd si quis eum adisset iudicium potentis inimici declinans aliumq; sibi postulans dari, hoc non impetrato, ad eundem quem metuebat, licet multa prætenderet iusta remittebatur. Itéq; aliud audiebatur horrendum: quòd ubi debitorum aliquem egestate obstrictum nihil reddere posse dicebatur, interfici debere pronunciabat. Hæc autem & similia licenter ideo altiore fastu quidam Principes agunt, quòd amicis emendandi secus cogitata uel gesta copiã negant: inimicos loqui terrent amplitudine potestatis. Nulla uacat quæstio prauitatũ apud eos, qui quod uolunt maximas putãt esse uirtutes. Profectus itaq; ab Ambianis Treuerosq; festinans, nuntio percellitur graui: qui Britannias indicabat barbarica conspiratione ad ultimam uexatas inopiam: Nectaridiumq; Comitem maritimi tractus occisum, & Bulchobaudem ducem hostilibus insidijs circumuentum. Quibus magno cum horrore compertis Seuerum etiam tum domesticorum Comitem misit, si fors casum dedisset optatum, correcturum secius gesta: quo paulo postea reuocato, Iouinus eadem loca profectus, prouentusidem celeri gradu præmisit, adminicula

Laus Gratiani — *Tres simul Augusti* — *Diodorus*

minicula petiturus exercitus ualidi. Id enim instantes necessitates flagitare firmabant. Postremo ob multa & metuenda, quæ super eadē insula rumores assidui perferebant, electus Theodosius illuc properare disponitur, officijs martijs felicissime cognitus, a scitaq; animosa legionum & cohortium pube, tendebat præeunte fiducia speciosa. *Theodosius in Britanniam*

Et quoniam cum Constantis Principis actus componerem, motus adolescentis & senescentis oceani tractumq; Britanniæ pro captu uirium explanaui, ad ea quæ digesta sunt semel, reuolui superfluum duxi: ut Vlixes Homericus apud Phæacas ob difficultatem nimiam replicare formidat. Illud tamen sufficiet dici, quòd eo tempore Picti in duas gentes diuisi Dicalidonas & Vecturiones, itidemq; Attacotti bellicosa hominum natio & Scotti, per diuersa uagantes multa populabantur. Gallicanos uero tractus Franci & Saxones ijsdem confines, quò quisq; erūpere potuit terra uel mari, prædis acerbis incendijsq; & captiuorum funeribus hominum uiolabant. Ad hæc prohibenda si copiam dedisset fortuna prosperior orbis extrema dux efficacissimus petens, cum uenisset ad Bononiæ littus, quod à spatio controuerso terrarum angustijs reciproci distinguitur maris, attolli horrendis æstibus adsueti, rursusq; sine ulla nauigantium noxa in speciem complanari camporum, exinde transmeato lentius freto defertur Rutupias stationem exaduerso tranquillam. Vnde cum cōsecuti Bataui uenissent & Heruli, Iouijq; & Victores fidentes uiribus numeri, egressus tendensq; ad Lundonium uetus oppidum quod Augustam posteritas appellauit, diuisis plurifariā globis, adortus est uagantes hostium uastatorias manus, graues onere sarcinarum. & propere fusis qui uinctos homines agebant & pecora, prædam excussit, quam tributarij perdidere miserrimi. Deniq; restituta omni, præter partem exiguam impēsam militibus fessis, mersam difficultatibus suis antehac ciuitatem, sed subito quā salus sperari potuit recreatam, in ouantis speciē lætissimus introijt. Vbi ad audenda maiora prospero successu elatus, tutaq; scrutando cōsilia, futuri morabatur ambiguus, diffusam uariarum gentium plebem & ferocientem immaniter non nisi per dolos occultiores & improuisos excursus superari posse, captiuorum cōfessionibus & transfugarum indicijs doctus. Deniq; edictis propositis impunitateq; promissa, desertores ad procinctum uocabat, & multos per diuersa libero commeatu dispersos. Quo monitu ut rediere plerique, incentiuo percitus, retentusq; anxijs curis, Ciuilem nomine recturum Britannias pro præfectis ad se poposcerat mitti, uirum acrioris ingenij sed iusti tenacem & recti: itidemq; Dulcitium, ducem sciētia rei militaris insignem. Hæc in Britannijs agebantur.

Africā uero iam inde ab exordio Valentiniani imperij exurebat barbarica rabies, per procursus audentiores & crebris cædibus & rapinis intenta. Quam rem militaris augebat socordia, & aliena inuadendi cupiditas, maximeq; Romani nomine comitis. Qui uenturi prouidus, transferendæq; in alios inuidiæ artifex, sæuitia morum multis erat exosus, hac præcipue causa, quod superare hostes in uastandis prouincijs festinabat affinitate Remigij tunc Magistri officiorū confisus: quo praua & contraria referente, Princeps ut præ se ferebat ipse cautissimus, lachrymosa dispēdia diutius ignorauit Afrorum. Gestorum autem per eas regiones seriem plenam & Ruricij præsidis legato rumq; mortem & cætera luctuosa, cum adegerit ratio, diligentius explicabo. Et quoniam adest liber locus dicendi, quæ sentimus aperte loquamur: Hunc imperatorē omnium primum in maius militares fastus ad damna rerum auxisse communium, dignitates opesq; eorum sublimius erigentem: & quod erat publice priuatimq; dolendum, indeflexa sæuitia punientem gregariorum errata, parcentem potioribus, qui tanquam peccatis indulta licentia, ad labes delictorum immanium consurgebant. qui ex eo anhelantes, ex nutu suo indistanter putant omnium pendere fortunas. horum flatus & pondera inuentores iuris antiqui mollientes, etiā insontes quosdam aliquotiens supplicijs aboleri censuere lethalibus. Quod sæpe contingit, cum ob multitudinis crimina, nonnulli sortis iniquitate plectuntur innoxij. id enim nonnunquam ad priuatorum pertinuit causas. At in Isauria globatim per uicina digressi prædones oppida uillasq; uberes libera populatione uexantes, magnitudine iacturarum Pamphyliam affli ctabant & Cilicas. Quos cum nullis arcentibus internecione cuncta disperdere Asiæ uicarius ea tēpestate Musonius aduertisset, Athenis atticis antehac magister rhetoricus, deplo

Africa à barbaris uastata

Musonius uicarius Asiæ

deploratis nouissimis rebus luxuq; adiumento militari marcente, adhibitis semiermibus paucis quos Diocmitas appellãt, unum grassatorum cuneum si patuisset facultas, adoriri conatus, per angustum quendam transiens deuexitatis anfractum, ad ineuitabiles uenit insidias: & ibi cũ his cõfossus est quos ducebat. Tali successu latrones prætumidos, palantesq; per uaria confidentius, interfectis aliquibus ad latebrosa montium saxa quæ incolunt excitæ tandem copiæ contruserunt: ubi cum eis nec quiescendi nec inueniendi ad uictum utilia, copia laxaretur, præter inducias pacem sibi tribui poposcerunt, Germanicopolitanis auctoribus: quorũ apud eos ut signiferæ manus semper ualuere sententiæ: obsidibusq; datis, ut imperatum est, immobiles diu mansere, nihil audentes hostile. Hæc inter Prætextatus præfecturam urbis sublimius curans, per integritatis multiplices actus & probitatis, quibus ab adolescẽtiæ rudimẽtis inclaruit, adeptus est id quod raro cõtingit, ut cum timeretur amorem non perderet ciuium, minis firmari solitum erga iudices formidatos. cuius autoritate iustisq; ueritatis suffragijs tumultu lenito, quem Christianorum iurgia concitarunt: pulsoq; Vrsicino, alta quies pari iam proposito ciuium Romanorũ aptissima adolescebat, gloria clari rectoris plura & utilia disponentis. Nam & meniana sustulit omnia, fabricari Romæ priscis quoq; uetita legibus, & discreuit priuatorũ parietes ab ædibus sacris, ijsdem inuerecũde connexos: ponderaq; per regiones instituit uniuersas, cum auiditati multorum ex libidine trutinas componentium occurri nequiret. In examinãdis uero litibus ante alios id impetrauit, quod laudando Brutum Tullius refert: ut cum nihil ad gratiam faceret, omnia tamen grata uiderentur quæ faciebat. Sub idem fere tempus Valentiniano ad expeditionem caute ut rebatur profecto, Alemãnus regalis Rando nomine diu præstruens quod cogitabat, Magontiacum præsidijs uacuam cum expeditis ad latrocinãdum latenter irrepsit. & quoniam casu Christiani ritus inuenit celebrari solennitatẽ, impræpedite cuiusquemodi fortunæ uirilem & muliebrem sexum cum supellectile non parua indefensum abduxit. Paruo inde post interuallo inopina rei Romanæ spes lætiorũ affulsit. Cũ enim Vithicabius rex Vadomarij filius, specie quidem molliculus & morbosus, sed audax & fortis, ardores in nos sæpe succenderet bellicos, opera nauatur impensior, ut qualibet concideret strage. & quia attentatus aliquotiens, nullo genere potuit superari uel prodi, fraude citerioris uitæ ministri, studio sollicitante nostrorum, occubuit. cuius post necẽ, aliquatenus hostiles torpuere discursus. Interfector tamen prę metu pœnarum, quas uerebatur si patuisset negotium, ad Romanum solum se celeri transtulit gradu. Parabatur post hæc lentiorib. curis & per copias multiformes in Alemannos expeditio, solitis grauior, destinatius id publica tutela poscente: quia reparabilis gentis motus timebantur infidi, milite nihilominus accenso: cui ob suspectos eorum mores, nunc infirmorum & supplicium, paulopost ultima minitantium, nullæ qui escendi dabantur inducię. Contracta igitur undiq; mole maxima cateruarum armis & subsidijs rei cibariæ diligenter instructa, accitoq; Sebastiano Comite cum Illyricis & Italicis numeris quos regebat, anni tempore iam recente Valentinianus cum Gratiano Rhenum transgressus, indiuisis agminibus quadratis ipse medius incedebat, Iouino & Seuero magistris rei castrensis altrinsecus ordinum latera seruantibus, ne repentino inuaderentur assultu. Protinusq; inde ductantibus itinerũ callidis, exploratis accessibus per regiones longo itu porrectas, sensim gradiens miles irritatior ad pugnandum, uelut repertis Barbaris minaciter infrendebat. & quoniam aliquot diebus emensis nullus potuit qui resisteret inueniri, cuncta satorum & tectorum quæ uisebantur iniecta cohortium manu uorax flamma uastabat, præter alimenta quæ colligi dubius rerum euentus adigebat & custodiri. Post hæc leniore gressu princeps ulterius tendens cum prope locum uenisset cui Solicinio nomen est, uelut quodam obice stetit, doctus procursantiũ relatione uerissima Barbaros longe conspectos: qui nullam ad salutem tuendam uiam superesse cernentes, nisi se celeri defendissent occursu, locorum gnaritate confisi unum spirantibus animis montem occupauere præcelsum, per confragosos colles undiq; præruptum & inuium absq; septentrionali latere, unde facilem habet deuexitatem & mollem. signis ilico fixis ex more cum undiq; ad arma conclamaretur, imperio Principis & ductorum stetit regibilis miles uexillum operiens extollendum, quod

Marginal notes: *Rando* (beside "peditionem caute…"); *Vithicabius rex* (beside "affulsit…"); *Expeditio in Alemannos* (beside "mannos expeditio…"); *Solicinium* (beside "cum prope locum…").

quæ erat oportune subeundæ indicium pugnæ. Ergo quia spatium deliberandi aut exiguum dabatur aut nullum, hinc impatientia militis perterrente, inde horrenda circunsonantibus Alemannis, id consilium ratio celeritatis admisit: ut arctoam montium partem, quam clementer diximus esse procliuem, Sebastianus cum suis occuparet fugientes Germanos, si fors ita tulisset, leui negotio confossurus. quod haud placuit maturato. Gratianoque apud signa Iouianorum retro detento, cuius ætas erat etiam tum præliorum impatiens & laborum, Valentinianus ut dux cunctator & tutus centurias & manipulos capite intecto consalutans (nullo potentium in conscientiam arcani adhibito, remota multitudine stipatorum) speculatum radices aggerum auolauit cum paucis, quorum industriam norat & fidem: prædicans (ut erat sui arrogans æstimator) inueniri posse aliam uiam ducentem ad arduos cliuos, præter eam quam inspexere procursatores.. Per ignota itaque & palustres uligines deuius tendens, insidiatricis manus locatæ per abrupta subito oppetijsset adcursu, ni necessitatis adiumento postremo per labilem limum incitato iumento digressus legionum se gremijs immersisset, post abruptum periculum; cui adeo proximus fuit, ut galeam eius cubicularius ferens auro lapillisque distinctam cum ipso tegmine penitus interiret, nec postea uiuus reperiretur aut interfectus. Proinde quiete reficiendis corporibus data, signoque erecto, quod solet ad pugnam hortari, turbarum minacium accendente clangore, fidentissimo impetu acies motas prompte ante alios præiere duo iuuenes lecti in principijs adeundi discriminis Saluius & Lupicinus, Scutarius unus, alter è schola Gentilium, fragore terribili concitantes: hastasque crispando cum ad rupium obiecta uenissent, trudentibusque Alemannis euadere ad celsiora conarentur, aduenit huc omne pondus armorum: ijs denique antesignanis per hirta dumis & aspera magno uirium nisu in editas sublimitates erepsit. Acri igitur partium spiritu conflictus cuspidibus tentatur infestis: & hinc arte belli doctior miles, inde licet feroces, sed incauti barbari dexteris coiere collatis: quos latius sese pandens exercitus infusis utrinque cornibus adflictabat, per fremitus territos & equorum hinnitus & tubas. nihilominus tamen ipsi assumpta fiducia restiterunt. æquataque parumper præliorum sorte haud parua mole certatum est, dum turmarum funeribus mutuis res gerebatur. disiecti denique Romanorum ardore metuque turbati miscentur ultimis primi: dumque in pedes uersi discedunt uerutis hostilibus forabantur & pilis. Postremo dum anheli currunt & fessi, pandebant sequentibus poplites & suras & dorsa. stratis denique multis lapsorum partem Sebastianus, cum subsidiali manu locatus post montium terga, trucidauit, ex incauto latere circunuentam: dispersi cæteri syluarum se latebris amandarunt. In hac dimicatione nostri quoque oppetiere non contemnendi. Inter quos Valerianus fuit domesticorum omnium primus, & natus spado quidam scutarius, exercitus ita bellator, ut Sicinio ueteri comparetur & Sergio. Hisque tali casuum diuersitate peractis milites ad hiberna, Imperatores Treueros reuerterunt.

Probus

Per hæc tempora Vulcatio Ruffino absoluto uita dum administrat, ad regendam præfecturam prætorianam ab urbe Probus accitus, claritudine generis & potentia & opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem uniuersum pene patrimonia sparsa possedit, iuste an secus non iudicioli est nostri. Hunc quasi gemina quædam, ut poetæ fingunt, fortuna præpetibus pennis uehens, nunc beneficum ostendebat & amicos altius erigentem, aliquotiens insidiatorem dirum & per cruentas noxium simultates. & licet potuit quoad uixit ingentia largiendo & interpellando potestates assiduas, erat tamen interdum timidus ad audaces, contra timidos celsior: ut uideretur cum sibi fideret de cothurno strepere Tragico, & ubi paueret omni humilior socco. atque ut natantium genus elemento suo expulsum, haud ita diu spirat in terris: ita ille marcebat absque præfecturis, quas ob iurgia familiarum ingentium capessere cogebatur, nunquam innocentium per cupiditates immensas, utque multa perpetraret impune dominum suum mergentium in rempub. Nanque fatendum est, nunquam illa magnanimitate coalitus clienti uel seruo agere quicquam iussit illicitum. Sed si eorum quenquam crimen ullum compererat admisisse, uel ipsa repugnante iustitia non explorato negotio sine respectu boni honestique defendebat. Quod uitium reprehendens pronuntiat Cicero. Quid enim interest inter suasorem facti & probatorem? Aut quid refert utrum uoluerim

1

Gg fieri

fieri: an gaudeam factum? Suspitiosus tamen & minutus suopte ingenio fuit: & subamarum arridens blandiensque interdũ ut noceat: id autem perspicuũ est in eiusmodi moribus malum, tum maxime, cum celari posse existimatur: ita implacabilis & diruptus, ut si lędere quenquã instituisset, nec exorari posset, nec ad ignoscẽdum erroribus inclinari: ideoque aures eius nõ erant sed pluribus uidebantur obstructæ: in summis diuitiarum & dignitatũ culminib. anxius & sollicitus, ideoque semper leuibus morbis afflictus.

De rebus Persicis Hæ per occidentales plagas rerum series fuere gestarũ. Rex uero Persidis lõgæuus ille Sapor, & ab ipsis imperitandi exordijs dulcedini rapinarũ addictus, post imperatoris Iuliani excessum, & pudendæ pacis icta fœdera, cũ suis paulisper nobis uisus amicus, calcata fide sub Iouiano pactorũ, iniectabat Armeniæ manũ, ut eam uelut placitorum abolita firmitate ditioni iungeret suæ. & primo per artes fallendo diuersas, nationẽ omnem renitentem dispendijs leuibus afflictabat, sollicitans quosdam optimatũ & Satrapas, alios excursibus occupãs improuisis. Dein per exquisitas periurijsque mixtas illecebras captũ regem ipsum Arsacem, adhibitumque in conuiuiũ iussit ad latentem trahi posticam: eumque effossis oculis uinctũ cathenis argenteis, quod apud eos honoratis uanum suppliciorũ æstimatur esse solatium, exterminauit ad castellũ Agabana nomine: ubi discruciatus cecidit ferro penali. Deinde nequid intemeratum perfidia præteriret, Sauromace pulso quem autoritas Romana præfecit Hiberiæ, Aspacuræ cuidam potestatem huiusmodi detulit, gentis diademate addito, ut arbitrio se monstraret insultare nostrorum. Quibus ita studio nefando perfectis, Cylaci spadoni & Artabanni quos olim susceperat perfugas cõmisit Armeniam. horũ alter ante gentis præfectus magister fuisse dicebatur armorũ: ijsdemque mandarat, ut Artogerassam intensiore cura excinderent, oppidum muris & uiribus ualidum, quod thesauros & uxorem cum filio Arsacis tuebatur. Iniere ut statutũ est obsidium duces: & quoniam munimentũ positum in asperitate montana, rigente tunc cœlo niuibus & pruinis, adiri non poterat, eunuchus Cylaces aptusque ad muliebria palpamẽta, Artabanne adscito prope mœnia ipsa fide non amittendæ salutis accepta propere uenit: & cum socio ad interiora susceptus ut postulauit, suadebat minacem defensoribus & Reginæ motũ Saporis inclementissimi omnium lenire deditione ueloci. Multis post hæc ultro citroque dictitatis, eiulanteque muliere truces mariti fortunas, proditionis acerrimi cõpulsores in misericordiam flexi mutauere consilium: & spe potiorum erecti secretis colloquijs ordinarũt, hora præstituta nocturna reclusis subito portis ualidam manũ erumpere, uallumque hostile cędibus aggredi repentinis: ut lateant id tentantes polliciti se proditúros. Quibus religione firmatis egressi, biduumque ad deliberandũ quid capessere debeant sibi concedi clausos petijsse asseuerantes, in desidiam obsessores traduxerunt: & uigilijs quibus ob securitatẽ altiore stertitur somno, ciuitatis aditu reserato iuuẽtus exiluit uelox: passibusque insonis expeditis mucronibus repentes, cum castra nihil metuentiũ inuasissent, iacentes multos nullis resistentibus trucidarunt. Hæc inopina defectio necesque insperatę Persarũ inter nos & Saporẽ discordiarũ excitauere causas immanes: illo etiam accedente, quod Arsacis filium Param suadente matre, cum paucis è munimẽto digressum susceptũque Imperator Valens apud Neocæsaream morari præcepit, urbẽ Polemoniaci ponti notissimam, liberali uictu curãdum & cultu. qua humanitate Cylaces & Artabannes illecti, missis oratoribus à Valente auxiliũ, eundemque Paramregẽ sibi tribui poposcerũt. Sed pro tempore adiumentis negatis, per Terentiũ ducem Para reducitur in Armeniam, recturus interim sine ullis insignibus gentẽ. quod ratione iusta est obseruatũ, ne fracti fœderis nos argueremur & pacis. Hoc cõperto textu gestorum Sapor ultra hominem efferatus, concitus maioribus curis Armenias aperta prædatione uastabat. Cuius aduentu territus Para itidemque Cylaces & Artabannes nulla circũspectantes auxilia celsorum montiũ petiuere secessus, limites nostros disterminãtes & Lazicam: ubi per syluarũ profunda & flexuosos colles mensibus quinque delitescẽtes, Regis multiformes lusere conatus. qui operam teri frustra contemplans sydere flagrante brumali, pomiferis exustis arboribus, castellisque munitis & castris quæ ceperat superata uel prodita, cum omni pondere multitudinis Artogerassam circũseptam & post uarios certaminum casus lassatis defensoribus patefactã incendit: Arsacis uxorẽ erutam inde cum thesauris abdu

abduxit. Quas ob causas ad eas regiones Arintheus cū exercitu mittit comes, suppetias laturus Armenijs, si eos exagitare procinctu gemino tentauerint Persæ. Inter quæ Sapor immensum quantum astutus, & cum sibi conduceret humilis aut elatus, societatis futuræ specie Param ut incuriosum sui per latentes nuntios increpabat, quòd maiestatis regiæ uelamento Cylaci seruiret & Artabanni. quos ille præceps blanditiarum illecebris interfecit, capitaq; cæsorum ad Saporem ut ei morigerus misit. Hac clade late diffusa Armenia omnis perisset, ni propugnatoris Arinthei aduentu territi Persæ eam incursare denuo distulissent, hoc solo contenti quod ad Imperatorem misere legatos, petentes nationem eandem ut sibi & Iouiano placuerat non defendi. Quibus repudiatis Sauromaces pulsus ut ante diximus Hiberiæ regno, cum duodecim legionibus & Terentio remittitur. & eum amni Cyro iam proximum Aspacuras orauit, ut socia potestate consobrini regnarēt, causatus ideo se nec cedere nec ad partes posse transire Romanas, quòd Vltus eius filius obsidis lege tenebatur adhuc apud Persas. quæ Imperator doctus, ut concitandas ex hoc quoq; negotio turbas cōsilio prudentiaq; molliret, diuisioni adquieuit Hiberiæ: ut eam medius dirimeret Cyrus, & Sauromaces Armenijs finitima retineret & Lazis, Aspacures Albaniæ Persisq; cōtigua. His percitus Sapor, pactis exclamans indigna quod contra fœderum textum iuuarētur Armeniæ, & euanuerit legatio quam super hoc miserat corrigendo, quodq; se nō assentiente nec conscio diuidi placuit Hiberię regnum, uelut obseratis amicitiæ foribus uicinarū gentium auxilia cōquirebat, suumq; parabat exercitum, ut serenata cæli temperie subuerteret omnia quę ex re sua struxere Romani.

AMMIANI MARCELLINI RERVM
GESTARVM LIBER VIGESIMVSOCTAVVS

DVM apud Persas ut supra narrauimus, perfidia regis motus agitat insperatos, & in eois tractibus bella rediuiua cōsurgunt, anno sextodecimo & eo diutius post Nepotiani exitium sæuiens per urbem æternam urebat cuncta Bellona ex primordijs minimis ad clades excita luctuosas: quas obliterasset utinam iuge silentium: ne forte paria quādoq; tententur plus exemplis generalibus nocitura quàm delictis. Ac licet ab hoc textu cruento gestorum exquisite narrando, iustus me retraheret metus multa reputantem & uaria, tamen præsentis temporis modestia fretus carptim ut quæq; memoria digna sunt explanabo. nec pigebit quid ex his quæ apud ueteres acciderint timuerim docere succincte. Bello Medico primo cum diripuissent Asiam Persæ, obsidentes militum molibus magnis minantesq; defensoribus cruciabiles neces, iniecere clausis necessitatem, ut omnes magnitudine malorum adflicti peremptis caritatibus proprijs, proiectoq; in ignem mobili censu arsuros se certatim congererent in communem pereuntis patriæ rogum. Hoc argumentum paulo postea digestum tumore tragico Phrynichus in theatrum induxerat Athenarum: paulisperq; iucunde auditus, cum coturnarius stilus procederet lacrimosus, indignatione damnatus est populi, arbitrati non consolandi gratia sed probrose monendi quæ pertulerat amabilis ciuitas nullis autorum adminiculis fulta, hos quoq; dolores scenicis adnumerasse fabulis insolenter: Miletumq; relegatus est. Erat enim Atheniensium colonia Miletus deducta inter Ionas alios per Nileum filium Codri: qui fertur pro patria bello se dorico deuouisse. Sed ad proposita ueniamus. Maximinus regens quondam Romæ uicariam præfecturam, apud Sopianas Valeriæ oppidum obscurissime natus est: patre tubulario præsidialis officij, orto à posteritate Carporum, quos antiquis excitos sedibus Diocletianus transtulit in Pannoniam. Is post mediocre studium liberalium disciplinarum, defensionemq; causarum ignobilem & administratas Corsicam itidemq; Sardiniam, rexit deinde Thusciam. unde morato in

itinere diutius ſucceſſore progreſſus ad curandam urbis annonã, etiam prouinciæ mo
deramina retinebat. egitq́ cõſideratione triplici inter exordia cautius: primo quòd re-
calebant in auribus eius parẽtis effata, quid augurales alites uel cantus monerent oſci
num adprime callentis adusq́ ſublimia regimẽta, ſed periturũ ferro pœnali. dein quòd
nactus hominem Sardum, quem ipſe poſtea per doloſas fallacias interemit, ut circũtu
lit rumor eliciendi animulas noxias & præſagia ſollicitare laruarũ per quàm gnarum:
dum ſupereſſet ille timẽs ne proderetur tractabilis erat & mollior: poſtremo quòd tan
quam ſubterraneus ſerpens per humiliora reptãdo nondum maiores funerum excita-
re poterat cauſas. Principium autem unde latius ſe funditabat emerſit ex negocio tali.
Chilo ex uicario & coniunx eius Maxima nomine queſti apud Olybriũ ea tempeſta-
te urbi præfectum, uitamq́ ſuam uenenis petitam aſſeuerantes, impetrarũt ut hi quos
ſuſpectati ſunt ilico rapti cõpingerentur in uincula: organarius Sericus & Asbolius
palęſtrita & aruſpex Campenſis. uerum negocio tepeſcente propter diuturnam mor-
borum aſperitatem qua tenebatur Olybrius: morę impatientes hi qui rem detulerunt,
libello petiuerunt oblato ut examinandũ iurgium præfecto mandaretur annonæ: idq́
ſtudio celeritatis cõceſſum eſt. Accepta igitur nocendi materia Maximinus effudit ge-
nuinam ferociam, pectori crudo adfixam: ut ſæpe faciunt amphitheatrales feræ, diffra
ctis tandem ſolutę poſticis. Cumq́ multiformiter quaſi in proludijs negociũ ſpectare-
tur, & quidam ſulcatis lateribus nominaſſent nobiles aliquos tãquam uſos artificibus
Supra plantam euagatus lædendi per clientes alioſq́ humiles, notãs reos & indices ſupra plantam (ut dicitur)
euagatus tartareus cognitor, relatione maligna docuit principem, nõ niſi ſupplicijs a-
crioribus pernicioſa facinora ſcrutari poſſe uel uindicari quę Romæ perpetrauere cõ-
plures. His ille cognitis efferatus, ut erat acer uitiorum inimicus magis quàm ſeuerus,
uno proloquio in huiuſmodi cauſas, quas arrogãti propoſito maieſtatis imminutæ mi
ſcebat, omnes quos iuris priſci iuſtitia diuorũq́ arbitria quæſtionibus eximere cruen-
tis, ſi poſtulaſſet negocium ſtatuit tormentis affligi. utq́ cõgeminata poteſtas erectaq́
ſublatius, altiores cõſarcinaret ærumnas, Maximino Romæ agere diſpoſito pro præ-
fectis, ſociauit ad hæc cognoſcenda quæ in multorũ pericula ſtruebãtur, Leonem No
tarium poſtea officiorum magiſtrum, buſtuarium quendam latronem Pannonium, ef-
flantem ferino rictu crudelitatem, etiam ipſum nihilominus humani ſanguinis auidiſ-
ſimum. Auxit obſtinatũ Maximini ingenium ad lædẽdum, aduentus collegæ ſimilis,
& literarum cum ampla dignitate dulcedo. Ideoq́ pedes huc & illuc exultando cõtor-
quens ſaltare non incedere uidebatur, dum ſtudebat inter altaria celſius gradientes ut
quidam memorant imitari bracmanas. Iamq́ lituis cladium concrepantibus internarũ
rerum atrocitate torpẽtibus cunctis, præter multa cruda & immitia, quorũ nec diuerſi
tas comprehẽdi nec numerus poteſt, mors Marini cauſarũ defenſoris eminuit: quem
ut auſum Hiſpanillæ cuiuſdam artibus prauis adfectaſſe coniugium, tranſeunter indi
ciorũ fide diſcuſſa, ſupplicio letali damnauit. Et quoniam exiſtimo forſitan aliquos hęc
lecturos exquiſite ſcrutando notare, ſtrepentes id actum eſſe prius nõ illud, aut ea quę
uiderint prætermiſſa: hactenus faciendũ eſt ſatis, quòd non omnia narratu ſunt digna,
quæ per ſqualidas trãſiere perſonas: nec ſi fieri fuiſſet neceſſe inſtructiones, uel ex ipſis
tabularijs ſuppeterent: publicis tot calentib. malis, & nouo furore ſine retinaculis imis
ſumma miſcente: cum iuſtitiũ eſſe quod timebatur non iudiciũ aperte conſtaret. Tunc
Cethegus ſenator adulterij reus delatus ceruice perijt abſciſa: & Alypius nobilis adule
ſcens ob leuem relegatus errorẽ. alijq́ humiles publica morte oppetiuerũt: in quorum
miſerijs uelut ſui quiſq́ diſcriminis imaginem cernẽs, tortorem & uincula ſomniabat
Hymetius & diuerſoria tenebrarum. Eodem tempore etiam Hymetij præclaræ indolis uiri nego
cium eſt actitatum: cuius hunc nouimus eſſe textũ. Cum Africam pro conſule regeret,
Carthaginiẽſibus uictus inopia iam laſſatis ex horreis Romano populo deſtinatis fru
mentum dedit: pauloq́ poſtea cum proueniſſet ſegetum copia integre ſine ulla reſtituit
mora. uerum quoniam denis modijs ſingulis ſolidis indigentibus uenundatis, emerat
ipſe tricenos, integrum compendium ad Principis ærarium miſit. Ideoq́ Valentinia-
nus per nundinationem ſuſpicatus parum quàm oportuerat miſſum, eum bonorũ par
te mulctauit. Ad cuius cladem exaggerandam, id quoq́ ijſdem diebus acciderat non

minus

minus exitiale. Amantius aruspex ea tempestate præ cæteris notus, occultiore indicio proditus, quòd ob praua quædam implenda, ad sacrificandũ ab eodem esset adscitus Hymetio, inductusq; in iudiciũ, quanquam incuruus sub eculeo staret, pertinaci negabat instantia. quo inficiante, secretioribus chartis ab eius domo prolatis, cõmonitorium repertum est manu scriptũ Hymetij, petentis ut obsecrata ritu sacrorum solẽnium numina erga se imperatoris deliniret: cuius extima parte quædam inuectiua legebãt in principem, ut auarum & truculentum. Hæc Valentinianus relatione indicum doctus, asperius interpretantium facta, rigore nimio in negotium iussit inquiri. Et quia Frontinus consiliarius antedicti minister fuisse conceptæ precationis arguebatur: concisus uirgis atq; confessus, ablegatus est in exilium ad Britannos. Amantius uero damnatus postea rerum capitaliũ interijt. Post hanc gestorum seriem Hymetius ad oppidum ductus Ocriculum, audiendus ab Ampelio urbi præfecto & Maximino uicario confestimq; perdendus ut apparebat, data sibi copia rectius Imperatoris præsidiũ appellauit, nominisq; eius perfugio tectus seruabatur incolumis. super hoc princeps consultus, senatui negotium dedit. qui cum rem librata iustitia cõperisset: eumq; ad Boas Dalmatiæ locum exterminasset, ægre imperatoris iracundiã tulit, perciti uehementer qòud hominẽ addictũ ut ipse proposuerat morti, clementiori sentẽtia didicerat plexũ.

Ob hæc & huiusmodi multa, quæ cernebantur in paucis, omnibus timeri sunt cœpta. & ne tot malis dissimulatis paulatimq; serpentibus aceruí cresceret ærumnarum, nobilitatis decreto legati mittunt: Prætextatus ex urbi præfecto, & ex uicario Venustus, & ex consulari Mineruius: oraturi ne delictis supplicia sint grandiora, néue senator quisq; inusitate & illicito more tormentis exponeretur. qui cum intromissi in consistorium hæc referrent: negantem Valentinianum se id statuisse, & calumnias perpeti clamitantem, moderate redarguit quæstor Eupraxius: hac libertate emendatum est crudele cœptũ, supergressum omnia diritatis exempla. Circa hos dies Lollianus primæ lanuginis adulescẽs Lampadij filius ex præfecto, exploratius causam Maximino spectante, conuictus codicem noxiarum artium nondum per ætatem firmato consilio descripsisse, exulq; mittendus ut sperabatur, patris inpulsu prouocauit ad principẽ. & iussus ad eius comitatum duci, de fumo (ut aiunt) in flãmam, traditus Phalangio Beticæ consulari cecidit funesta carnificis manu. Super his etiam Taratius Bassus postea urbi præfectus & frater eius Camenius & Marcianus quidã & Eusaphius omnes clarissimi arcessiti in crimen, quod eiusdem conscij ueneficij aurigam fouere dicebantur Auchenium: documentis etiã tum ambiguis, suffragante absoluti sunt Victorino: ut dispersus prodidit rumor: qui erat amicus Maximino iũctissimus. Nec minus fœminę quoq; calamitatum participes fuere similium. Nam ex hoc quoq; sexu peremptæ sunt originis altæ complures, adulteriorum flagitijs obnoxiæ uel stuprorum. Inter quas notiores fuere Claritas & Flauiana: quarum altera cum duceretur ad mortem indumẽto quo uestita erat abrepto, ne uelamen quidẽ secreto membrorũ sufficiens retinere permissa est. Ideoq; carnifex nefas admisisse conuictus inmane, uiuus exustus est. Pasius quin etiam & Cornelius senatores ambo uenenorũ artibus se polluisse cõuicti: eodem pronuntiante Maximino sunt interfecti. Pari sorte etiã procurator monetæ extinctus est. Sericum eñ & Asbolium supradictos, quoniã cum hortaretur passim nominare quos uellent, adiecta religione firmarat, nullũ igni uel ferro se puniri iussurum, plumbi ualidis ictibus interemit. Et post hæc flammis Campensem aruspicem dedit, in negocio eius nullo sacramento constrictus. Oportunũ est ut arbitror, explanare nunc causam, quæ ad exitiũ præcipitem Aginatium impulit, iam inde à priscis maioribus nobilem ut locuta est pertinacior fama. nec eñ super hoc ulla documẽtorum rata est fides. Anhelans flatu superbo Maximinus etiã tum præfectus annonæ, nactusq; audaciã incitamẽta nõ leuia, tendebat adusq; Probi contemptũ uiri summatũ omnium maximi: iutcq; præfecturæ prætorianæ regentis prouincias. Quod Aginatius indignissime ferens: dolensq; in examinandis causis Maximinũ ab Olybrio sibi prælatũ, cũ esset ipse uicarius Romæ familiari sermone docuit Probum occulte, facile uanum hominem recalcitrãtem sublimibus meritis posse opprimi: si ille id fieri cẽsuisset. Has literas ut quidam adseuerabãt Probus ad Maximinũ, eruditiorẽ iam in sceleribus, cõmendatumq;

Principi pertimescens, nullo cõscio præter baiulum misit. Hisq; recitatis ita homo fe-
rus exarsit, ut machinas omnes in Aginatium deinde cõmoueret: uelut serpens uulne-
re noti cuiusdam adtritus. Accessit his alia potior insidiarũ materia quæ eundem Agi-
natium obruit. Victorinum enim defunctum insimulabat: ut Maximini actus dum su-
pererat, uenditantẽ: cuius ex testamento legata ipse sumpserat non aspernanda. Pariq;
petulantia Anepsiæ quoq; eius uxori lites minabatur & iurgia. Quæ hæc metuens ut
Maximini etiam muniretur auxilio, finxit maritum in uoluntate quam condiderat nu-
per, argenti tria milia pondo eidem reliquisse. Qui auiditate nimia flagrans, nec enim
hoc quoq; uitio caruit, petit hæreditatis medietatẽ. Verum & hoc ut parum sufficiendi
nequaquam cõtentus, aliud commentus est ut arbitrabatur honestum & tutum: & ne
amitteret ansam sibi oblatã lucrandi uberis patrimonij, Victorini priuignam Anepsiæ
filiam petit filio cõiugem: idq; assentiente muliere prompte firmatũ est. Per hæc & alia
simili mœrore deflenda, quæ decolorabãt speciem urbis æternæ, grassabatur per stra-
ges multiplices fortunarũ homo cum gemitu nominandus, ultra forenses terminos se-
met extentans. Nanq; & resticulam de fenestra prætorij quadã remota dicitur semper
habuisse suspẽsam, cuius summitas quandam uelut ramulam colligaret, nullis quidem
indicijs fulta sed nocitura insontibus multis: & Mutianũ Barbarumq; apparitores ali-
quotiens discretim trudi iubebat ad fallendum aptissimos. Hi tãquam eiulando casus,
quibus se simulabãt oppressos, iudicis exaggerando crudelitatẽ, remedium nullum a-
liud reis ad obtinendam uitam superesse eadem replicãdo sæpe adseuerabant: ni crimi
nibus magnis petissent nobiles uiros: quibus ad sui societatẽ adnexis, facile eos absol-
ui posse firmabant. ob quæ impia utilitate ultra adposita iam pergente manus uinculis
sunt arctatæ cõplurium: ortuq; nobiles inculti uidebantur & anxij. nec eorum culpari
quisquam debuit, cum salutantes humũ pene curuatis cõtingentibus membris, persæ
pe clamantem audirent spiritus ferini latronẽ, nullum se inuito reperiri posse insontẽ.
Quæ uerba effectui propere iuncta terruissent profecto Numæ Põpilij similes & Ca-
tonem. Prorsus enim sic agebatur, ut nec in alienis malis quorundã exarescerẽt lachry
mæ: quod in uarijs & confragosis actibus uitę plerunq; cõtingit. à iure tamen iustitiaq;
crebro discedẽs ferreus cognitor, erat uno quasi præcipuo tolerabilis. Interdum enim
exoratus parcebat aliquibus, quod prope uitiũ esse in hoc loco legitur apud Tullium.
Nam si implacabiles iracũdiæ sunt, summa est acerbitas. sin autem exorabiles, summa
leuitas: quæ tamen ut in malis acerbitati anteponenda est. Post hæc prægresso Leone,
acceptoq; successore ad principis Comitatũ Maximinus accitus, auctusq; præfectura
prætoriana, nihilo lenior fuit, etiam longius nocens ut basilisci serpentes. In id tempus
aut non multo prius, scopæ florere sunt uisæ quibus nobilitatis curia mũdabatur. Idq;
Portentum portendebat extollendos quosdam despicatissimæ sortis ad gradus potestatum excel
sos. Et quamlibet tempestiuum est ad ordinem redire ceptorum, tamen nihil impeditu-
ri temporum cursus immorabimur paucis, quæ per iniquitatẽ curantium uicariam prę
fecturam in urbe contra quàm oportuerat gesta sunt, quæ ad nutum Maximini & uo-
Vrsicinus luntatem ijsdem ministris uelut apparitoribus gerebantur. Post hunc uenit Vrsicinus
ad mitiora propensior: qui quoniam cautus esse uoluit & ciuilis, retulerat Esaiam cum
alijs ob cõmissum adulterium in Ruffinam detẽtis, Marcellum maritum eius ex agen-
te in rebus reum imminutæ Maiestatis deferre conatis: ideoq; ut cũctator cõtemptus,
& ad hæc fortiter exequenda parũ conueniens, è uicariæ potestate discessit. Huic suc-
Simplicius cessit Hemonensis Simplicius, Maximini cõsiliarius ex grammatico, post administra-
tam, nec erectus nec tumidus, sed obliquo aspectu terribilis: qui compositis ad mode-
stiam uerbis acerba meditabatur in multos. Et primo Ruffinam cum uniuersis autori-
bus adulterij commissi uel conscijs interfecit, super quibus Vrsicinum retulisse prædi-
ximus: alias deinde complures nullo noxiorum discrimine uel insontium. in cruento
enim certamine cum Maximino uelut antepilano suo contendens, superare eũ in suc-
cidendis familiarum nobilium neruis studebat, Busirim ueterem & Anteum imitatus
& Phalarim, ut taurus solus deesse uideretur Agrigentinus. His in hunc modum ac ta-
libus exactis, Hesychia quædam matrona ob intentatum crimẽ in domo apparitoris,
cui custodienda est tradita, multa pertimescẽs & sæua fulcro plumeo uultu contracto,

incubuit

incubuit, & animam occluso narium spiramento effudit. Adiunctũ est his aliud haud
mitius malũ. Eumenius enim & Abienus ambo ex cœtu amplissimo, infamati sub Ma
ximino in Fausianam fœminam nõ obscuram, post Victorini obitũ quo iuuante uixe-
re securius, Simplicij aduentu perterrefacti, non secus uolentis magna cũ minis, ad se-
creta receptacula se contulerunt. Sed Fausiana damnata inter reos recepti uocatiq; edi
ctis semet abstrusius amandarunt. quorum Abienus apud Anepsiam diu delitescebat.
Sed ut solent insperati casus adgrauare miserabiles clades, Apaudulus nomine seruus
Anepsiæ, uerberatæ cõiugis dolore perculsus, negotium ad Simplicium detulit nocte
progressus, missiq; apparitores indicatos è latebris abstraxerunt. & Abienus quidem
exaggerato crimine stupri, quod intulisse dicebatur Anepsiæ, morte mulctatus est. Mu
lier uero ut continendæ uitæ spem firmam dilato posset habere supplicio, adpetitam se
nepharijs artibus uim in domo Aginatij perpessam asseuerauit. Hęc ut gesta sunt mu-
gitus ad principem Simplicius reddidit: agensq; ibi Maximinus infestus ob causam
quam supra docuimus Aginatio, simultate unà cum potestate in maius accensa, ora-
uit impense ut rescriberetur eum occidi: & impetrauit facile male sanus incitator & po
tens: metuensq; grauioris inuidiæ põdus, ne pronuntiante Simplicio & cõsiliario suo
& amico periret homo patriciæ stirpis, retinuit apud se paulisper Imperiale præceptũ,
hærens & ambigens quem nam potissimũ exsecutorem atrocis rei fidum inueniret &
efficacem. Tandemq;, ut solent pares facile congregari cum paribus, Doryphorianus
quidam repertus est Gallus, audax adusq; insaniã: cui hanc operam implere breui pol
licito, deferri prouidit uicariam, & cõmonitorium cum Augusti literis tradidit: instru-
ens hominem sæuũ quidem sed rudem, qua celeritate Aginatium sine ullo deleret ob- *Aginatij sup-*
staculo, dilatione qualibet inuenta forsitan euasurũ. Festinauit ut mandatum est Dory *plicium.*
phorianus magnis itineribus Romam: & inter salutandi initia magna quæritabat in-
dustria qua ui senatorẽ perspicui generis interficeret, iuuantibus nonnullis. Cognitoq;
eum iam pridem repertum in uilla propria, uultu diro ipse tanquã caput sontium Ane
psiam per horrorẽ tenebrarum audire disposuit: quo tempore hebetari solẽt obstrictæ
terroribus mẽtes: ut inter innumera multa Aiax quoq; Homericus docet, optans peri
re potius luce quàm pati formidinis augmenta nocturnæ. Et quoniam iudex, quinim-
mo prædo nefandus, ad id solum quod promisit intentus cuncta extollebat in maius,
iusso Aginatio statui agmina fecit introire carnificum: catenisq; sonantibus triste, man
cipia squalore diuturno marcẽtia in domini caput adusq; ultimum lacerabat exitium:
quod in stupri quæstione fieri uetuere clementissimæ leges. Deniq; cum iam contigua
morti tormenta ancillæ uoces expressissent obliquas, indicij fide per eam plene discus-
sa, Aginatiũ ad supplicium duci pronunciatum abrupte. nec auditus, cum magnis cla-
moribus appellaret nomina principum, sublimis raptus occiditur, pari sentẽtia Ane-
psia interfecta. Hæc agitante cum adesset, perq; emissarios cum procul ageret Maxi-
mino, funera deplorauit urbs æterna. Sed accelerarunt ultrices diræ cæsorum. nanq;
ut postea tẽpestiue dicetur, & idem Maximinus sub Gratiano intoleranter se efferẽs,
damnatorio iugulatus est ferro, & Simplicius in Illyrico trucidatus: & Doryphoria-
num pronunciatum capitis reum trusumq; in carcere Tulliano, matris consilio prin-
ceps exinde rapuit: reuersumq; ad lares in Gallijs per cruciatus oppressit immensos.
Sed iam unde huc fleximus reuertamur: Is urbanarũ rerum status ut ita dixerim fuit.
At Valentinianus magna animo concipiens & utilia, Rhenum omnẽ à Retiarum ex-
ordio adusq; fretalem Oceanum magnis molibus cõmuniebat, castra extollens altius *Renus*
& castella turresq; adsiduas per habiles locos & oportunos, quà Galliarũ extenditur *munitus*
longitudo: nonnunquã etiam ultra flumen ædificijs positis subradens barbaros fines.
deniq; cum reputaret munimentũ celsum & tutum, quod ipse à primis fundarat auspi
cijs, præterlabente Nicro nomine fluuio paulatim subuerti posse undarum pulsu im-
mani, meatum ipsum aliorsum uertere cogitauit: & quæsitis artificibus peritis aqua-
riæ rei, copiosaq; militis manu arduum est opus adgressus. per multos enim dies com-
paginatæ formæ è roboribus coniectæq; in alueum, fixis refixisq; aliquotiens prope
ingentibus stilis, fluctibus erectis confundebantur, auulsæq; ui gurgitis interrumpe-
bantur. Vicit tamen Imperatoris uehementior cura, & morigeri militis labor, mento

tenus dum operaretur ſæpe demerſi. tandemq; non ſine quorundam diſcrimine, caſtra præſidiaria inquietudine errantis ingentis amnis exempta, nũc ualida ſunt. ac talibus lætus exultansq;, pro anni & temporis ſtatu dilapſos conducens, reipublicæ curam habuit, ut officio principis cõgruebat. ratusq; aptiſsimũ ad id quod deliberabat implendum, trans rhenum in monte Piri, qui barbaricus locus eſt, munimẽtum exſtruere diſpoſuit raptim. utq; celeritas effectũ negocij faceret tutum, per Syagrium tunc notarium, poſtea præfectum & conſulem, Aratorẽ monuit ducem: ut dum undiq; actũ eſſet ſilentium, id arripere conaretur. Tranſiit cũ notario dux ut iuſſum eſt ſtatim: ponercq; per militem quem duxit fundamenta exorſus, Hermogenẽ ſuſceperat ſucceſſorem. eodemq; pũcto quidã optimates Alemanni uenere obſides imperatoris, quos lege fœderis mãſuræq; diutius pacis haud aſpernãda pignora tenebamus. qui flexis poplitibus ſupplicabant, ne Romani ſecuritatis improuidi, quorũ fortunam ſempiterna fides cœlo contiguam fecit, prauo deciperentur errore, pactisq; calcatis rem adorirentur indignam. Verum hęc & ſimilia loquentes incaſſum, cum nec audirentur nec aliquid mite referri ſentirent, filiorum flentes exitium diſceſſerunt. Iiſdemq; digreſsis, ex abdito collis propinqui barbaricus proſiluit globus, optimatibus danda reſpõſa ut intelligi dabatur operiens: aggreſsiq; milites ſeminudos, humum etiam tum geſtantes, expediti agiliter gladijs obtruncabant. inter quos etiam duces ambo ſunt cæſi. nec indicaturus geſta ſuperfuit quiſquam pręter Syagrium: qui deletis omnibus ad comitatũ reuerſus, irati ſententia principis ſacramento exutus abijt ad lares, commeruiſſe ſæuo iudicatus arbitrio, quòd euaſerit ſolus. Hęc inter per Gallias latrociniorum rabies ſæua ſcatebat in perniciem multorũ, obſeruans celebres uias fundẽsq; indubitanter quidquid inciderat fructus. Deniq; præter cõplures alios, quos abſumpſerunt inſidiæ tales, Conſtantianus tribunus ſtabuli impetu eſt clandeſtino exceptus, moxq; interſectus, Valẽtiniani adfinis, Cerealis & Iuſtinæ germanus. At procul tanquam horum ſimiles, agitantibus furijs per omne latus Maratocupreni graſſatores acerrimi uagabantur, uici huius nominis incolæ in Syria prope Apamiam poſiti, nimium quãtum numero & exquiſitis fallacijs abundantes: ideoq; formidati, quòd mercatorũ militumq; honoratorũ ſpecie ſine ullo diſcrimine domos & uillas & oppida peruadebant: nec quiſquam aduentum eorũ cauere poterat inopinũ, non deſtinata ſed uaria petentium & longinqua, & quoquo uentus duxerat irrumpentiũ. quam ob cauſam præ cæteris hoſtibus Saxones timentur ut repentini. Et quamlibet coniuratis multorũ opes attribuerentur, tamẽ œſtro concepti furoris exagitati cædes dedere luctificas, ſanguinis nihilominus auidi q; prædarum. Sed ne per minutias geſta narrãdo, operis impediam curſum, id unum ſufficiet eorum exitiale poni cõmercium. Quæſitus in unum impiorũ hominum globus, imitatus Rationalis officium ipſumq; iudicem, ueſpertinis tenebris lugubre clamante præcone ciuitatem ingreſsi, ambitioſam domũ cuiuſdam primatis ut proſcripti iuſsiq; interfici cum gladijs obſederũt: raptaq; ſuppellectili pretioſa, quia ſubito perculſi familiares hebetatis ſenſibus non defenderant dominũ, cęſis pluribus ante reuolutã lucem greſſu diſceſſere ueloci. Verum cum exuuijs repleti multorum, parãdi dulcedine nihil prætermitterent, intercepti imperiali motu oppreſsi interiere omnes ad unũ: eorumq; ſoboles parua etiam tum, ne ad parentũ exempla ſubcreſceret, pari ſorte deleta eſt, laresq; euerſi, quos ambitioſe luctuoſis aliorũ diſpendijs exſtruxerãt. Et hęc quidẽ textu proceſſere narrato. Theodoſius uero dux nominis inclyti, animo uigore collecto ab Auguſta profectus, quã ueteres appellauere Lundiniũ, cum milite induſtria comparato ſolerti, uerſis turbatisq; Britannorũ fortunis opem maximam tulit: oportuna ubiq; ad inſidiandũ barbaris præueniens loca, nihilq; gregarijs imperans cuius non ipſe primitias alacri capeſſeret mente. Hocq; genere cum ſtrenui militis munia & præclari ducis curas expleret, fuſis uarijs gentibus & fugatis, quas inſolentia nutriente ſecuritate adgredi Romanas res inflammabat, in integrum reſtituit ciuitates & caſtra, multiplicibus quidem damnis affectas, quiete temporis longi fundata. Euenerat autem eodem hæc agẽte facinus dirum, erupturum in periculum graue, ni inter ipſa conatus principia fuiſſet extinctum. Valentinus quidam in Valeria Pannonia, ſuperbi ſpiritus homo, Maximini illius exitialis uicarij poſtea præfecti coniugis frater, ob graue crimen

Ro. clades ad montem Piri

Maratocupreni graſſatores

Britannia pacata

actus in Britannias exul, quietis impatiens malefica bestia ad res perniciosas consurgebat & nouas in Theodosium tumore quodam, quem solum resistere posse nefandis cogitationibus aduertebat. Multa tamē clam palamq; circumspiciens, crescente flatu cupiditatis immensæ exules sollicitabat & milites, pro temporis captu ausorum illecebras pollicendo mercedes. Iamq; propinquante tentatorum effectu, doctus hæc unde conuenerat dux alacrior ad audendum, & corde celso ad uindictam compertorum erectus, Valentinum quidem cum paucis arta societate iunctissimis letali pœna plectendos Dulcitio dediderat duci: militari uero scientia qua superabat præsentes futura conijciens, de coniuratis quæstiones agitari prohibuit, ne formidine sparsa per multos, reuiuiscerent prouinciarum turbines compositi. Hinc ad corrigenda plura conuersus & necessaria, periculo penitus dempto, cum aperte constaret nulla eius cœpta propitiam deseruisse fortunam, instaurabat urbes & præsidiaria ut diximus castra, limitesq; uigilijs tuebatur & prætenturis: recuperatamq; prouinciā quæ in ditionem cōcesserat hostium, ita reddiderat statui pristino: ut eodem referente & rectorem haberet legitimū, & Valentia deinde uocaretur arbitrio principis. Areanos genus hominū à ueteribus institutum, super quibus aliqua in actibus Cōstantis retulimus, paulatim prolapsos in uitia à stationibus suis remouit: aperte conuictos, acceptorū promissorumq; magnitudine præmiorum allectos, quæ apud nos agebantur aliquotiens barbaris prodidisse. Id enim illis erat officium, ut ultro citroq; per longa spatia discurrentes uicinarum gentium strepitus nostris ducibus intimarent. Ita spectatissime antedictis rebus alijsq; administratis similibus, ad comitatū accitus tripudiantesq; relinquens prouincias, ut Furius Camillus uel Cursor Papyrius uictorijs crebris & salutaribus erat insignis. Et fauore omnium adusq; fretum deductus, leni uento transgressus uenit ad commilitium principis. cumq; gaudio susceptus & laudibus, in locum Valentis Iouini successit, qui equorum copias tuebatur. Diu multūq; à negocijs digressus urbanis, adigente cumulo foris gestorum, ad ea strictim exsequenda regrediar, exorsus ab Olybrij præfectura tranquilla nimis & leni. qui nunquam ab humanitatis statu deiectus sollicitus erat & anxius, ne quod usquā factum eius asperū inueniretur aut dictum: calumniarū acerrimus insectator, fisci lucra unde poterat circūcidens, iustorūq; distinctor & arbiter plenus, in subiectis admodum temperatus. sed obnubilabat hæc omnia uitium parū quidem nocens, sed in alto iudice maculosum, quod citeriorē uitam pene omnem uergentem in luxum per argumēta scenica amoresq; peregerat nec uetitos nec incestos. Post hunc urbem rexit Ampelius, cupidus ipse quoq; uoluptatum, Antiochiæ genitus, ex magistro officiorum ad proconsulatum geminum, indeq; multo postea ad præfecturæ culmē euectus, lætus alias & ad populi fauorem adipiscendū aptissimus: nōnunquam tamen rigidus, atq; utinā in proposito perseuerans. Correxisset enim ex parte licet exigua irritamēta gulæ & ganeas tetras, ni flexus in molliora amisisset gloriam diu uicturam. nanq; statuerat ne taberna uinaria ante horam quartam aperiretur, néue aquam uulgarium calefaceret quisquam, uel usq; ad præstitutū diei spatium lixæ coctam proponerent carnem, uel honestus quidam mandens uideretur in publico. Quæ probra aliaq; his maiora dissimulatione iugi neglecta ita effrenatius exarserunt, ut nec Epimenides ille Cretensis si fabularum ritu ab inferis excitatus redisset ad nostra, solus purgare sufficeret Romam. tanta plerosq; labes insanabilium flagitiorum oppressit. Et primum nobilitatis, ut aliquoties pro locorum copia fecimus, dein plebis digeremus errata, incidentia ueloci constringentes excessu. Prænominū claritudine conspicui quidam ut putant in immensum semet extollunt, cum Reburri & Flabunij & Pagonij Gerionesq; appellētur ac Dalij cum Tarracijs & Perrasiis, alijsq; ita decens sonantibus originum insignibus multis. Nōnullos fulgentes sericis indumentis, ut ducendos ad mortem, uel ut sine diritate ominis loquamur, prægresso exercitu arma cogentes, manipulatim concitato fragore sequitur multitudo seruorum. tales ubi comitantibus singulos quinquaginta ministris, tholos introierint balnearum, ubiubi sunt minaciter clamantes, si apparuisse subito ignotam compererint meretricem, aut oppidanæ quondam prostibulum plebis, uel meritorij corporis ueterem lupam, certatim concurrunt: palpantesq; aduenam deformitate magna blanditiarum ita extollunt ut Semiramin

Valētinus supplicio affectus

Areani

Olybrius

Ampelius

Rom. nobilitatis mores

miramin Parthi, uel Cleopatras Aegyptus, aut Artemisiam Cares, uel Zenobiam Palmyreni. Et hæc admittunt hi, quorum apud maiores cẽsoria nota adflictus est senator, ausus dum adhuc non deceret, presente communi filia coniugem osculari. Ex his quidam cum salutari pectoribus oppositis cœperunt, osculanda capita in modum taurorum minacium obliquantes, adulatoribus offerũt genua suauianda uel manus, id illis sufficere ad beate uiuendum existimantes: & abũdare omni humanitatis cultu peregrinum, cuius forte etiam gratia sunt obligati, interrogatum quibus thermis utatur aut aquis, aut ad quam successerit domũ. Et cum ita graues sint & cultores uirtutum ut putant, si uenturos undelibet equos aut aurigas quendam didicerint nunciasse, ita imminent & percũctantur, ut Tyndaridas fratres eorum suspexere maiores, cum priscis illis uictorijs indicatis gaudio cuncta complessent. Horũ domus ociosi quidam garruli frequentant, uarijs adsentandi figmentis ad singula altioris fortunæ uerba laudantes, parasitorum in comœdijs etas affectando. ut enim illi sufflant milites gloriosos, obsidiones urbium & pugnas & milia hostium ijsdem ut heroicis æmulis assignãtes: ita hi quoq; columnarum cõstructiones alta fronte suspensas mirãdo, atq; parietes lapidum circumspectis coloribus nitidos, ultra mortalitatẽ nobiles uiros extollunt. Poscuntur etiam in conuiuijs aliquoties trutinæ, ut adpositi pisces & uolucres ponderentur & glires. quorum magnitudo sæpius delicata non sine tædio præsentiũ, ut antehac inusitata laudatur adsidue. maxime cum hæc eadem numerãtes notarij propè triginta adsistant cum thecis & pugillaribus tabulis, ut deesse solus magister ludi literarij uideretur. Quidam detestantes ut uenena doctrinas, Iuuenalem & Marium Maximum curatiore studio legunt, nulla uolumina præter hæc in profundo ocio cõtrectantes, quam ob causam nõ iudicioli est nostri: cum multa & uaria pro amplitudine gloriarum & generum lectitare deberent, audientes destinatum pœnæ Socratem cõiectumq; in carcerem, rogasse quendam scite lyrici carmen Stesichori modulantem, ut doceretur id agere dum liceret: Interroganteq; musico, quid ei poterit hoc prodesse morituro postridie, respondisse, ut aliquid sciens amplius è uita discedat. Ita autẽ pauci sunt inter eos seueri uindices delictorum, ut si aquam calidam tardius attulerit seruus, trecentis adfligi uerberibus iubeatur: Si hominem sponte occiderit propria, instãtibus plurimis ut damnetur, unus dominus hactenus exclamat, quid faciat maniosus & nequam? ciuilitatis autem hoc apud eos est nunc, quod expedit peregrinos iure interficere, quibus libet, quanquam rogatis ad conuiuium, excusare. defectũ enim patrimonij se perpeti senator existimat, si is defuerit, quem aliquoties libratis sententijs inuitauerit semel. Pars eorum si agros uisuri processerunt longius, aut alienis laboribus uenaturi, Alexandri magni itinera se putant æquiparasse uel Cæsaris: aut si à lacu Auerni lembis inuecti sunt pictis Puteolos uel Caietam, maxime cum id uaporato audeant tempore: ubi si inter aurata flabella lacinijs sericis insiderint muscæ, uel per foramen umbraculi pensilis radiolus inruperit solis, queruntur quod non sunt apud Cimmerios nati. dein cum à Siluani lauacro uel Mameæ aquis uectitant sospitalibus, ut quisquam eorum egressus tenuissimis se terserit linteis, solitis pressorijs uestes luce nitentes arbitra diligenter explorat, quæ unà portantur sufficientes ad induendos homines undecim: tandemq; electis aliquot inuolutus, receptis anulis, quos ne uiolentur humoribus famulo tradiderat, digitis ut metatis abit. Quidam ex his, licet rari, aleatorum uocabulum declinantes, ideoq; se cupientes appellari tesserarios: inter quos tantum differt, quãtum inter fures & latrones. Hoc tamen fatendum est, quod cum omnes amicitiæ Romæ tepescant, aleariæ solæ quasi gloriosis quæsitæ sudoribus, sociales sunt, & adfectu nimio firmitate plena connexæ. unde quidam ex his gregibus inueniũtur ita concordes, ut quis illos esse existimet fratres. ideoq; uidere licet ignobilem, artis tesserariæ callentem arcana, ut Catonem Porcium ob repulsam preturæ nec suspectam antea nec speratam, incedere grauitate composita mœstiorem, quòd ei in maiore conuiuio uel consessu proconsularis quidam est antelatus. Subsidẽt aliqui curiosos homines, senes aut iuuenes, orbos uel cælibes, aut etiam uxores habentes & liberos (nec enim in hoc titulo discrimen aliquod obseruatur) ad uoluntates condendas allicientes eos technis miris: qui cum supremis iudicijs ordinatis, quæ habebant reliquerint his quibus morem gerendo testati

do testati sunt, illico pereunt. Alius cum dignitate licet, ceruice tumida gradiens, notos antea obliquato contuetur aspectu: ut post captas Syracusas existimes reuerti M. Marcellum. Multi apud eos negant esse superas potestates in cœlo: nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lauari arbitrantur se cautius posse, antequam ephemeride scrupulose sciscitata didicerint, ubi sit uerbi gratia signum Mercurij, uel quotam cancri sideris partem polum discurrens obtineat luna. Alius si creditorem suum flagitare molestius aduerterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter, eumq; ut ueneficum curat urgeri. unde non nisi reddita cautione, dispendioq; adflictus graui discedit. & additur huic, debitorem uoluntarium includit ut propriũ, nec ante eius profectionem absoluit. Parte alia uxor, ut prouerbium loquitur uetus, eandem incudem diu noctuq; tundendo maritum testari cõpellit: hocq; idem ut faciat uxor urget maritus instanter: & periti iuris altrinsecus adsciscuntur, unus in cubiculo, alter eius æmulus in triclinio, repugnantia tractaturi: ijsdemq; subseruntur genitaliũ extorum interpretes controuersi: hinc præfecturas profusius largiẽtes & sepulturas diuitum matronarum: inde ad exequias uirorum fœminas inuitantes, necessaria parari oportere inuenientes. Nec in rebus humanis quicquam bonũ norunt, nisi quod fructuosum. Sic amicos tanquam pecudes eos potissimum diligũt, ex quibus se sperant maximum fructum esse capturos. cumq; mutuum illi quid petũt, soccos & Miciones uidebis & Lacheras: cum adigũtur ut reddant, ita cothurnatos & turgidos, ut Heraclidas illos Cresphontem & Temenum putes. Hactenus de senatu: nunc ad ociosam plebẽ ueniamus & desidem: in qua nitent & nominibus cultis quidam calceorũ expertes, Cimessores Statarij Semicupæ & Serapini, & Cicimbricus cum Gluturino & Trulla, & Lucanicus cum Pordaca & Salsula, similesq; innumeri. hi omne quod uiuunt uino & tesseris impendunt & lustris & uoluptatib. & spectaculis: eisq; templum & habitaculũ & concio & spes omnis circus est maximus. & uidere licet per fora & cõpita & plateas & cõuenticula circulos multos collectos in se cõtrouersis iurgijs ferri, alijs aliud ut fit defendentibus. Inter quos hi qui ad satietatem uixerunt, potiores autoritate longæua, per lanos & fora clamitant sæpe: rempublicam stare non posse, si futura cõcertatione quem quisq; uindicat, carceribus nõ exiluerit princeps, & circumflexerit metam. Exoptato die equestrium ludorum inlucescente, nondũ solis puro iubare, fusius omnes festinant præcipites, ut uelocitate currus ipsos anteeant certaturos. super quorum euentu discissis uotorum studijs, anxij plurimi agunt peruigiles noctes. unde si ad theatralem uentum fuerit uilitatem, artifices scenarij per sibilos exploduntur, si qui sibi ære humiliorem non cõciliauerit plebem. cui si defuerit strepitus, ad imitationem Tauricæ gentis peregrinos uociferantur pelli debere, quorum subsidijs semper nisi sunt ac steterũt, & tetris uocibus & absurdis: quæ longe abhorrẽt à studijs & uoluntate ueteris illius plebis, cuius multa facete dicta memoria loquitur & uenusta. Id enim nũc repertũ est pro sonitu laudum impensiore, per applicatos homines ad loquendũ, ut in omni spectaculo, exodiario, uenatori, aurigæ, & histrionum generi omni, & iudicibus celsis itidemq; minoribus, necnon etiã matronis clametur adsidue, per te ille discat: quid autẽ debeat disci nemo sufficit explanare. In his pleriq; distentioribus saginis addicti, præeunte nidoris indagine acutisq; uocibus fœminarũ, à gallicinijs ipsis, in modum pauorum inanitate clangentium, humum summis pedum unguibus cõtingentes aulis adsistunt, digitos prærodentes dum patinæ deferuescunt: alij nauseam horridæ carnis dum excoquitur intentius despectantes, ut discissarum pecudum exta rimari cum anatomicis Democritum putes, docẽtem quibus modis posteritas mederi doloribus possit internis. Sit satis interim hęc digessisse super rebus urbanis: nunc redeamus ad cætera, quę per prouincias agitauere multiplices casus. Erupit Augustis ter COSS. Saxonũ multitudo: & Oceani difficultatibus permeatis, Romanũ limitem gradu petebat intento, sæpe nostrorum funeribus pasta. cuius eruptionis primæ procellam Nannenus sustinuit comes regionibus ijsdem adpositus, diuturno bellorum labore compertus. Sed tunc ad mortem destinatæ plebi cõgressus, cum milites quosdam ruisse & se uulneratum imparem fore certaminibus aduerteret crebris, docto imperatore quid agi deberet, id est adeptus, ut peditum magister Seuerus opitulatum rebus dubijs adueniret.

Ro. plebis mores

Qui ducens militem rei sufficientem cum uenisset ad loca, discriminatis ordinibus barbaros ante colluctatione adeo terruit & turbauit, ut nec controuersas opponerent manus, sed signorũ aquilarumq; fulgore præstricti uenialem poscerent pacem. diuq; uariatis consilijs, cum id reipub. conducere uideretur, pactis inducijs, & datis ex conditione proposita iuuenibus multis habilibus ad militiam, discedere permissi sunt Saxones sine impedimẽto unde uenerant reuersuri. quibus omni iam formidine uacuis reditũq; parantibus occulte pedites missi insidias in abdita quadam ualle struxerunt, unde prætereuntes adgredi negotio poterant leui. Sed longe secus accidit quàm sperabatur. Sonitu enim aduentantium perciti exiluere quidam intempestiue: uisiq; subito dum se firmare festinant ululantib. lugubre barbaris uertuntur in pedes. Stetere tamen mox conglobati, extremaq; sorte uires licet non integras suggerente confligere cogebãtur: multaq; cæde perculsi concidissent nullo relicto, ni cataphractorũ equitum cuneus, ad inferendum periculum transeuntibus barbaris ex alio latere prope diuortiũ itineris pari modo locatus, clamore percitus tristi agiliter subuenisset. Exin cõcursum infestius: firmatisq; pectoribus hincinde incũbentes Romani clausos hostes eductis gladijs obtrũcabãt: nec quisquam eorum genitales reuisere potuit lares, ne uno quidẽ cædibus conporalium superesse permisso. Ac licet iustus quidam arbiter rerũ factum incusabit perfidum & deforme: pensato tamen negocio nõ feret indigne, manum latronum exitialem tandem copia data cõptam. Post hæc ita prospere consummata, Valentinianus uersando sententias multiformes, anxia sollicitudine stringebatur: reputans multa & circumspiciens, quibus cõmentis Alemannorũ & Macriani regis frãgeret fastus, sine fine uel modo rem Romanã inrequietis motibus confundentes. Immanis enim natio iam inde ab incunabulis primis uarietate casuũ imminuta, ita sæpius adolescit, ut fuisse longis sæculis æstimetur intacta. Seditq; consilia alia post alia imperatori probanti, Burgundios in eorum excitari perniciem, bellicosos & turbæ immẽiæ uiribus affluentes, ideoq; metuendos finitimis uniuersis. Scribebatq; frequẽter ad eorum reges per taciturnos quosdam & fidos, ut ijsdem tempore præstituto superuenirent, pollicitus ipse quoq; transito cum agminibus Romanis Rheno occurrere pauidis, põdus armorum uitantibus insperatũ. Gratanter ratione gemina principis acceptæ sunt literæ: prima, quòd iam inde temporibus priscis, sobolem se esse Romanam Burgundij sciunt: dein, quòd salinarum finiũq; causa Alemannis sæpe iurgabant, cateruas misere lectissimas: quæ antequam miles congregaretur in unum, adusq; ripas Rheni progressæ, imperatore ad extruenda munimenta districto, terrori nostris fuere uel maximo. Igitur paulisper morati, cũ neq; Valentinianus ut spoponderat die prædicto uenisset, nec promissorum aliquid aduerterent factum, ad comitatum misere legatos, poscentes adminicula sibi dari redituris ad sua, ne nuda hostib. exponerent terga. Quod ubi negari per ambages sentirent, & moras necti, exinde discesserunt indignati. Hocq; cõperto reges, ut ludibrio habiti, sæuientes captiuis omnibus interfectis genitales repetũt terras. Apud hos generali nomine rex appellatur Hendinos: & ritu ueteri potestate deposita remouetur, si sub eo fortuna titubauerit belli, uel segetum copiam negauerit terra: quemadmodum solent Aegyptij casus eiusmodi adsignare rectorib. Nam sacerdos apud Burgundios omniũ maximus uocatur Sinistus: & est perpetuus, obnoxius discriminibus nullis ut reges. Per hanc occasionem impẽdio tempestiuam, Alemannos gentis antedictæ metu dispersos aggressus per Retias Theodosius ea tempestate magister equitũ, plutibus cæsis quoscũq; cepit ad Italiam iussu principis misit: ubi fertilibus agris accepit iam tributarij circũcolunt Padum. Hinc tanquã in orbem migrantes aliũ, ad Tripoleos Africanæ prouinciæ ueniamus ærũnas, quas ut arbitror Iustitia quoq; ipsa defleuit: quæ unde instar exarsere flammarũ textus aperiet absolutus. Austuriani his conтermini partib. barbari, in discursus semper expediti ueloces, uiuereq; adsueti rapinis & cædibus, paulisper pacati in genuinos turbines reuoluti sunt, hanc causam prætendentes ut feriam. Stachao quidam nomine popularis eorũ, nostra peragrando licẽtius, agebat quædam uetita legibus: inter quę illud potius eminebat, quòd prouinciã omni fallaciarũ uia prodere conabatur, ut indicia docuere uerissima: quo circa supplicio flãmarum absumptus est. Huius necẽ ulcisci, ut propinqui damnatiq; iniuste causantes,

Saxonum clades

c.

Burgundij contra Alemannos

Tripoleos calamitates

ferarum

ferarum ſimiles rabie concitarũ exſiluere ſedibus ſuis, Iouiano etiã tum imperante: ueritiꝗ prope Leptim accedere, ciuitatem muris & populo ualidã, ſuburbano eius uberrimo inſidere per triduũ. mactatisꝗ agreſtibus, quos inopinus hebetauerat pauor, uel cõfugere coegerat ad ſpeluncas, incenſa ſupellectili multa quæ uehi nõ poterat, aucti rapinis reuerterunt ingẽtibus, trahentes captiuũ Siluam quoꝗ caſu in agro inuẽtum, ordinis ſui primatẽ. Hac ſubita clade Leptitani perterriti, ante incremẽta malorũ quæ intentabat barbaricus tumor, præſidiũ implorauere Romani comitis per Africam recẽs prouecti. Qui cũ ueniſſet militares copias ducẽs ferreꝗ opem rebus rogarẽt adflictis, nõ niſi abũdanti cõmeatu adgeſto, & camelorũ quatuor milibus apparatis, caſtra firmabat eſſe moturũ. Hoc reſponſo miſerandis ciuibus ſtupefactis, atꝗ negantibus ſufficere ſe poſſe poſt uaſtationes & incendia enormibus inſtrumentis remedia quærere damnorũ immanium, diſsimulanter diebus ibi quadraginta cõſumptis, nullo tentato idem diſceſſerat comes. Qua ſpe Tripolitani fruſtrati, formidantesꝗ extrema, adlapſo legitimo die concilij, quod apud eos eſt annuũ, Seuerum & Flaccianum creauere legatos, Victoriarũ aurea ſimulacra Valẽtiniano ob imperij primitias oblaturos: utꝗ lachrymoſas prouinciæ ruinas docerent intrepide. Quibus cõpertis Romanus, miſſo equite uelociſsimo magiſtrũ officiorũ petit Remigium, affinem ſuum uel rapinarum participẽ, ut prouideret imperatoris arbitrio cognitionẽ huius negotij uicario ſibi deferri. Venerunt in comitatũ legati: aditoꝗ principe, uerbis quæ perpeſsi ſunt oſtenderunt: obtulerunt decreta, textum continentia rei totius. quibus lectis, cum neꝗ relationi officiorum magiſtri fauentis Romani flagitijs, nec contraria referentibus crederetur, promiſſa diſceptatio plena dilata eſt eo more, quo ſolent inter potiorũ occupationes ludi poteſtatis excelſæ. Cum remedia quædã à cõmilitio principis expectantur, ſuſpenſis Tripolitanis diuꝗ anxijs, rurſus globi ſuperuenere barbarici, fiducia ſublati præteritorũ: Leptitanoꝗ agro & Eenſi interneciua populatione tranſcurſis, expleti prædarũ aceruis ingentibus abſceſſerunt, occiſis decurionibus multis: inter quos Ruſticanus ſacerdotalis & Nicaſius enitebat ędilis. Hęc aũt eruptio ideo arceri nõ potuit quòd ad legatorũ preces negotiorũ quoꝗ militariũ cura præſidi delata Ruricio, mox trãslata eſt ad Romanũ. Et iam recens inflictæ cladis nuntius, miſſus ad Gallias, excitauit acrius principem. ideoꝗ tribunus & notarius Palladius mittitũ: ut & militi diſperſo per Africã prębeof ſtipendiũ debitũ, & geſta per Tripolim fide cõgrua ſcrutaretur. Inter tales tamẽ cõſulendi moras expectandiꝗ reſponſa, Auſturiani ſucceſſu gemino inſolentes, ut rapaces alites aduolarũt, irritamẽto ſanguinis atrocius efferatæ: cũctisꝗ niſi quos fuga diſcriminibus eximeret interẽptis, prædas quas antehac reliquerãt auexerunt, arboribus excĩsis & uitibus. Tunc Mychon quidã nobilis oppidanus & potens, captus in ſuburbano, lapſusꝗ anteꝗ uinciretur, quia pedibus æger euadere penitus uetabatur in puteũ aquis uacuũ ſeſe coniecit. unde coſta diffracta leuatus à barbaris, ductusꝗ prope portas, cõiugis miſeratiõe redẽptus eſt: & ad pinnas muri fune ſublatus, poſt biduũ interijt. unde elati in pertinaciam ſæuiſsimi graſſatores ipſa pulſauere mœnia Leptitana, funeſtis plangoribus reſonantia fœminarũ: quas nunꝗ antea hoſtiliter clauſas pauor exanimabat inſolitus. obſeſſaꝗ urbe per octo continuos dies, cum quidã oppugnatores ſine ullo uulnerarent effectu, redierunt ad propria triſtiores. Ob quæ ſuper ſalute dubij ciues, ultimaꝗ tentantes, profectis ante legatis nondũ reuerſis Iouinum mittũt atꝗ Pancratiũ, quæ uiderint, quæꝗ ipſi perpeſſi ſint imperatorẽ fida relatione docturos. qui Seuerũ apud Carthaginẽ inuentũ & Flaccianum, ſuperiores illos legatos, percõtando quid egerint, cognouerũt eos audiri à uicario iuſſos & comite. è quibus Seuerus illico perijt uexatus acerbitate morborũ. nihilo minus tamẽ properarũt ad comitatũ magnis itineribus antedicti. Ingreſſo poſt hæc Palladio Africam, Romanus quas ob res uenerat ante præſtructurus, ut ſecuritatẽ ſuam in tuto locaret, numerorũ principijs per quoſdam ſecretorũ mandauerat conſcios, ut ei tanꝗ potenti & palatij ſummatibus proximo, ſtipendij quod pertulerat pręſtarent maximã partem. & ita eſt factũ. confeſtimꝗ ille ditatus perrexit ad Leptim: utꝗ ad ueritatis perueniret indaginẽ Erechthiũ & Ariſtomenẽ facũdos municipes & inſignes, libere ſuas ciuiũꝗ & finitimorũ retexẽtes ærumnas, ad loca uaſtata ſecum eduxit. Quibus aperte cuncta

Hh monſtran

monstrantibus, luctuosis prouinciæ cineribus uisis reuertit: Romanumq; ut desidem increpans, relaturũ se cuncta uerissime quę uiderat minabatur ad principẽ. Atq; ille ira percitus & dolore, se quoq; mox referre firmauit, quòd missus ut notarius incorruptus donatiuũ militis omne in quæstus auerterit proprios: qua gratia, flagitiorũ arbitra cõscientia, cum Romano deinde Palladius concordabat: reuersusq; ad comitatum arte mendaciorũ impia Valentinianũ fefellerat, Tripolitanos frustra queri cõmemorans. Ideoq; rursus ad Africam cum Iouino postremo omniũ legatorum remittit̃ (Pancratius enim decesserat apud Treueros) ut cũ uicario ipse merita legationis quoq; secundæ spectaret. præter hæc linguas Erechthij & Aristomenis præcidi iusserat imperator, quos inuidiosa quædã locutos idem Palladius intimarat. Secutus ut statutũ est uicarium notarius uenit ad Tripolim. Hocq; cõperto Romanus, domesticũ suum illuc uelociter misit, & Cæcilium consiliariũ in ea prouincia genitum: per quos incertum pretio an fallacijs circumuenti, municipes omnes grauabant Iouinum, destinatius adserẽtes nihil eorũ mãdasse quæ docuerat principem: eo usq; iniquitate grassante, ut ipse quoq; Ioninus ad salutis suæ discrimen cõfiteretur se imperatori mentitum. Quibus per Palladium regressum cognitis Valentinianus ad acerbitatẽ procliuior, Iouinum quidem ut auctorem, Cælestium uero Concordiũq; & Lucium ut falsi conscios & participes, puniri supplicio capitali præcepit, Ruricium aũt præsidem ut mendacẽ morte multari: hoc quoq; accidente, quod in relatione eius uerba quædã ut uisum est immodica legebãtur. ac Ruricius quidem apud Sitifim cæsus: reliqui apud Vticam sentẽtia uicarij Crescentis addicti. Flaccianus tamen ante legatorũ interitum, cum à uicario audiretur & comite, cõstanter saluti suæ propugnans, adclamationibus iratorum militum impetuq; cum conuicijs penè confossus est, obicientium ideo Tripolitanos nõ potuisse defendi, quòd ipsi ad expeditionales usus præbere necessaria detractarũt: & ob hæc trusus in carcerẽ, dum consultus super eo quid conueniret agi decerneret imperator, sollicitatis ut dabatur opinari custodibus, in urbem Romam abierat profugus: ibiq; delitescens fatali lege decessit. Hoc memorando fine externis domesticisq; cladibus uexata conticuit Tripolis non indefensa. quia uigilauit Iustitiæ oculus sempiternus, ultricesq; legatorũ & pręsidis diræ. Diu enim postea huiusmodi casus emersit. Solutus sacramento Palladius, destitutusq; fastu quo tumebat, discessit ad otiũ. & cũ Theodosius ductor exercituũ ille magnificus, oppressurus Firmum perniciosa cœptantẽ uenisset in Africam, & præscripti Romani rem mobilem ut iussum est scrutaretur, inter chartas eius inuenta est & Meterij cuiusdam epistola, id cõtinens: Domino patrono Romano Meterius. & in fine post multa nihil ad rem pertinentia: Salutat te Palladius proiectitius: qui nõ aliam ob causam dicit se esse proiectum, nisi quòd in causa Tripolitanorũ apud aures sacras mẽtitus est. His literis ad comitatũ missis & lectis, Valentiniani iussu Meterius raptus suam esse confitet̃ epistolã. ideoq; Palladius exhiberi pręceptus, cogitans quas criminũ coxerit moles, in statione primis tenebris obseruata custodum absentia, qui festo die Christiani ritus in ecclesia pernoctabant, innodato gutture laquei nexib. interijt. Hoc fortunæ secundioris indicio plene cõperto, deletoq; tristiũ concitore turbarum, exiluerunt Erechthius & Aristomenes è latebris, qui cũ sibi iussas abscidi linguas didicissent, ut prodigas, ad longe remota declinarunt & abdita, Doctoq; super nefanda fraude Gratiano imperatore fidentius (Valentinianus enim obierat) ad Hesperium proconsulem & Flauianũ uicarium audiendi sunt missi: quorũ ęquitas auctoritate nixa iustissima, torto Cæcilio aperta cõfessione cognouit ipsum suasisse ciuibus, grauarent mentiendo legatos. Hæc acta secuta est relatio gestorum pandens plenissimam fidem, ad quam nihil responsum est. Et ne quid cothurni terribilis fabulæ relinquerent intentatum, hoc quoq; post depositum accessit auleum. Romanus ad comitatum profectus secum Cæcilium duxit, cognitores accusaturum ut inclinatos in prouinciæ partem. Isq; Merobaudis fauore susceptus, necessarios sibi plures petierat exhiberi. Qui cum Mediolanum uenissent, frustraq; se tractos obsimulatis documentis probabilibus ostendissent, absoluti redierunt ad lares. Valentiniano tamen superstite, post superiora quæ narrauimus Remigius quoq; digressus ad otium laqueo uitã elisit, ut congruo docebimus loco.

Palladius se suspendit

Ammiani

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER VIGESIMVSNONVS

XACTA hieme rex Persarum gentis Sapor, pugnarum fiducia pristinarum immaniter adrogans, suppleto numero suorum abundeq; firmato, erupturos in nostra catafractos & sagittarios & conductam misit plebem. Contra has copias Traianus comes & Vadomarius ex Rege Alemanorum cum agminibus perrexere perualidis, hoc obseruare principis iussu adpositi, ut arcerent potius quàm lacessrent Persas. Qui cum uenissent Vagabanta legionibus nobilem locum, rapidos turmarum procursus hostilium in se ruentium acriter exceperunt inuiti: operaq; consulta retro cedentes, ne ferro uiolarent aduersorū quenq; primi, & iudicarentur discissi fœderis rei, ultima trudente necessitate congressi sunt: confossisq; multis discessere uictores. Inter moras tamen utrinquesecus tentatis aliquotiens leuibus prælijs, uarioq; finitis euentu, pactis inducijs ex consensu, æstateq; cōsumpta, partium discessere ductores etiam tum discordes. Et rex quidem Parthus hiemem Ctesiphonte acturus redijt ad sedes, & Antiochiam Imperator Romanus ingressus. Qui dum ibi moratur securus interim hostium externorum, intestinis penè perierat fraudibus, ut aperiet series dilata gestorum. Procopius quidam inquies homo, turbarum cupiditati semper addictus, Anatolium detulerat & Spudasium palatinos, exigi quæ de ærario interceperant iussos insidiari comiti Fortunatiano, molesto illi flagitatori. qui à nimia asperitate confestim ad insanū percitus modum, pro potestatis autoritate quam regebat, Palladium quendam obscurissime natum ut ueneficum à memoratis conductum, & Heliodorum fatorum per genituras interpretem, adigendos prodere quæ scirent prætorianæ iudicio tradidit præfecturæ. cumq; ad facti uel tentati quæstionem acrius ueniretur, exclamat Palladius confidenter, leuia hæc esse de quibus agitur & prætereunda: alia se, si licuerit dicere, monstraturū metuenda & potiora: quæ ingenti molimine iam præstructa, nisi prospectum fuerit, uniuersa confundent. Iussusq; docere fidenter quæ norat, rudentem explicuit immensum: adfirmans Fidustium præsidalem & cum Irenæo Pergamium nomen imperaturi post Valentem detestandis præsagijs didicisse secretim. Et correptus Fidustius ilico (nanq; aderat forte) occulteq; inductus, uiso indice nulla inficiatione obumbrare iam publicata conatus, rei totius calamitosum aperit textum: absolute confessus se cum Hilario patricio uaticinandi peritos, quorum Hilarius militauerat in palatio, de imperio cōsuluisse futuro: motasq; secretis artibus fortes, & nuncupationem principis optimi, & ipsis cōsultoribus luctuosos exitus prædixisse. atq; cunctantibus quisnam ea tempestate omnibus uigore animi antestaret, uisus est alijs excellere Theodorus, secūdū inter notarios adeptus iam gradum. Et erat reuera ita ut opinati sunt. Nanq; antiquitus claro genere in Gallijs natus, & liberaliter educatus à primis pueritiæ rudimētis, modestia, prudentia, humanitate, gratia, literis ornatissimus, semper officio locoq; quem retinebat superior uidebatur, altis humilibusq; iuxta acceptus. Solusq; penè omniū erat, cuius linguam nō infrenem sed dispicientem quæ loqueretur, nullius claudebat periculi metus. His addebat idem Fidustius, excarnificatus iam ad interitum, omnia quæ prædixit se indicante Theodorum per Euserium didicisse, uirum præstabili scientia literarum abundeq; honoratum. Asiam quippe paulo ante rexerat pro præfectis. Quo in custodia condito, gestorumq; uolumine imperatori recitato de more, prodigiosa feritas in modum ardētissimæ facis fusius uagabatur, elata turpi adulatione multorum, maximeq; omnium præfecti prætorio tunc Modesti. Qui dum formidine successoris agitaret, indies obumbratis blanditiarum cōcinnitatibus cauillando Valentem subrusticum hominem sibi uarie commulcebat, horridula eius uerba & rudia flosculos Tullianos appellans, & ad extollendam eius uanitiē sidera quoq; si iussisset exhiberi posse promittens. Igitur & Theodorus

Fortunatianus

Fidustius

Theodorus

rus à Constantinopoli, quam ex negotio familiari petierat, rapi celeri iubetur effectu. & dum ille reducitur, ex præiudicijs uarijs, quæ diebus exercebantur & noctibus, plures à disiunctissimis regionibus trahebant, dignitatibus & nobilitate conspicui. Cumq; nec carceres publici iam distenti, inclusorum iam cateruas, nec priuata domicilia sustinerent, constipatione uaporata cõfertas, quoniã uinculis maxima pars eorũ attinebatur, & suam & proximi cuiusq; uicem oẽs horrebant. Aduenit aliquando tamen ipse quoq; Theodorus, premortuus & atratus: quo in deuia parte territorij abscondito, paratis omnibus quę indagines futuræ poscebant, internarum cladum litui iam sonabãt. Et quia fallere non minus uidetur qui gesta pręterit sciens, quàm ille qui nunquam facta fingit non abnuimus (neq; enim ambigitur) salutem Valentis & antea sæpius per occultas coitiones, & tunc in extrema demersam: ferrumq; ad iugulum eius propè ad actum à militaribus, fato reluctante depulsum: quem lachrymosis in Thracia discriminibus destinarat. Namq; & in nemoroso quodam inter Antiochiam & Seleuciã loco leni quiete post meridiem consopitus, à Sallustio tunc Scutario, & sæpe aliàs appetitus insidiantibus multis, uitæ terminis à primigenio ortu adscriptis ausa inmania frenantibus, euadebat: ut sub principibus Commodo & Seuero nõnunquã accidebat. Quorum summa ui salus crebro oppugnabatur: adeo ut post intestina pericula multa & uaria, alter in amphitheatrali cauea, cum adfuturus spectaculis introiret, à Quintiano senatore inlicitæ cupidinis homine ad debilitatem penè pugione uulneraretur: alter inopinabili impetu tempore ætatis extremo à Saturnino centurione consilio Plautiani præfecti in cubiculo iacens confoderetur, ni tulisset suppetias filius adolescens. Quocirca etiam Valens erat uenia dignus, uitam quam ereptum ire perfidi properabant, omni cautela defendens. Sed inexpiabile illud erat, quòd regaliter turgidus, pari codemq; iure, nihil inter se distantibus meritis, nocentes innocentesq; maligna insectatione uolucriter perurgebat: ut dum adhuc dubitaretur de crimine, imperatore nõ dubitante de pœna, damnatos se quidam prius discerent q̃ suspectos. Adolescebat autem obstinatum eius propositum, admouente stimulos auaricia & sua & eorum qui tunc in regia uersabantur, nouos hiatus aperientium. & si qua humanitatis fuisset mentio, rara, hanc appellantium tarditatẽ: qui cruentis adulationibus institutum hominis mortem in acie linguæ portantis ad partem pessimam deprauantes, omnia turbine intempestiuo perflabant, euersum ire funditus domus opulentissimas festinantes. Erat enim expositus accessui insidiantium & reclusus, uitio gemino perniciose implicitus: quòd intoleranter irascebat tunc magis cum eum puderet irasci: & quæ facilitate priuati opertis susurris audierat, an uera essent excutere tumore principis superfidẽs, pro ueris accipiebat & certis. Inde factum est ut clementiæ specie penatibus multi protruderentur, insontes præceps in exilium acti: quorum in ærario bona coacta & ipse ad quæstus proprios redigebat: ut damnati cibo precario uictitarent, angustijs formidandæ paupertatis adtriti: cuius metu uel in mare nos ire pręcipites, suadet Theognis poeta uetus & prudens. Quæ etiamsi recta fuisse concesserit quisquam, erat tamen ipsa nimietas odiosa. Vnde animaduersum est rectè hoc definitũ: nullam esse crudeliorẽ sententiam ea, quæ est cum parcere uidetur asperior. Igitur cum præfecto prætorio summatibus quæsitis in unum, quibus cognitiones cõmissę sunt, intenduntur eculei, expediuntur pondera plumbea cum fidiculis & uerberibus. resultabant omnia truculentæ uocis horroribus, inter catenarum sonitus, tene, claude, comprime, abde, ministris officiorum tristiũ clamitantibus. Et quoniam addici post cruciabiles pœnas uidimus multos, ut in tenebrosis rebus cõfusione cuncta miscente, summatim quia nos penitissima gestorum memoria fugit, quę recolere possumus expeditius absoluemus. Primo intro

Pergamius uocatu post interrogatiunculas leues Pergamius, à Palladio ut dictũ est proditus quædam imprecationibus præscisse nefarijs, sicut erat impendio eloquentior & in uerba periculosa proiectus, inter ambigentes iudices quid prius quæri debeat quidúe posterius, dicere audacter exorsus, multa hominũ milia quasi consciorũ sine fine strependo fundebat, modo non ab extremo Atlante magnorum criminum arguendos poscens aliquos exhiberi. Quo, ut consarcinante nimis ardua, morte multato, alijsq; gregatim post illum occisis, ad ipsius Theodori causam, quasi ad olympici certaminis puluerem

peruenitur

peruenitur. Eodem die inter cõplura alia hoc quoq; euenerat triste: quod Salia thesaurorum paulo ante per Thracias comes, cum de uinculis educitur audiendus, & calceo inserit pedem, quasi ruina incidentis immensi terroris repente perculsus, animã inter retinentium manus efflauit. Cõstituto itaq; iudicio, & cognitoribus præscripta ostentantibus legum, sed ex uoluntate dominantis moderantibus momenta causarum, horror peruaserat uniuersos. Totus enim deuius ab æquitate dilapsus, iamq; eruditior ad lædendum, in modum harenariæ feræ, si admotus quisquam fabricæ diffugisset; ad ultimam rabiem sæuiebat. Inducti itaq; Patricius & Hilarius, ordinemq; replicare iussi gestorum, cum inter exordia uariarẽt, fodicatis lateribus illato tripode quo utebantur, adacti ad summas angustias aperiunt negotij fidem, ab ipsis exordijs replicatam. Et prior Hilarius: Construximus, inquit, magnifici iudices ad cortinæ similitudinem delphicæ diris auspicijs de laureis uirgulis infaustam hanc mẽsulam, quam uidetis: & imprecationibus carminum secretorum choragijsq; multis ac diuturnis ritualiter consecratam mouimus tandem. mouendi autem, quoties super rebus arcanis consulebatur, erat institutio talis. Conlocabatur in medio domus emaculatæ odoribus arabicis, undiq; lance rotũda pure superposita, ex diuersis metallicis materijs fabrefacta: cuius in ambitu rotunditatis extremo elementorum uigintiquatuor scriptiles formæ incisæ perite, dijungebantur spatijs examinate dimensis. Has linteis quidam indumẽtis amictus, calceatusq; itidem linteis soccis, torulo capite circumflexo, uerbenas felicis arboris gestans, litato conceptis carminibus numine præscitionum auctore, cærimoniali scientia supersistit cortinulas, pensilem anulum librans artum ex carpathio filo per quem leui mysticis disciplinis initiatum: qui per interualla distincta retinentibus singulis litteris incidens saltuatim, heroos efficit uersus interrogationibus cõsonos, ad numeros & modos plene conclusos: quales leguntur pythici, uel ex oraculis editi Branchidarum. Ibi tum quærẽtibus nobis, qui præsenti succedet imperio, quoniã omni parte expolitus fore memorabatur: adsiliens anulus duas perstrinxerat syllabas: & cũ adiectione litteræ postrema, exclamauit præsentiũ quidam, Theodorũ præscribente fatali necessitate portendi. nec ultra super negotio est exploratũ. satis enim apud nos cõstabat, hunc esse qui poscebať. Cumq; totius rei noticiam ita signate sub oculis iudicũ subiecisset, adiecit beneuole, id Theodorum penitus ignorare. Post hæc interrogati, an ex fide sortium quas agitabant, ea præscierint quæ sustinerent: uersus illos notissimos ediderunt, clare pronuntiantes capitalem eis hanc operã scrutandi sublimiora cito futuram: nihilominus tamen ipsi quoq; cum cognitoribus principi cædes incendiaq; flagitantes furias imminere: quorum tres ponere sufficet ultimos.

Diuinatio per tripodem

οὐ μlὼ ἀτίμητόν γε σὸν ἔσσεται αἷμα, καὶ αὐτοῖς
τισιφόνη βαρύμηνις ἐφοπλίσσει κακὸν οἶτον
ἐν πεδίοισι μίμαντος ἀλλὰ χωομένοις καθ.

Quibus lectis, unguibus male mulcati separantur exanimes. Postea ut cogitati sceleris officina pateret aperte, honoratorũ inducitur globus, uertices ipsos continens rerum. cumq; nihil præter se quisq; cernens, ruinã suam impelleret super alium, permisso quæsitorũ cœptans dicere Theodorus, primo in pacem uenialem prostratus, dein coactius respondere cõpulsus, ostendit se cognita per Euserium, ne ad imperatorẽ referret ut conatus est aliquoties ab eo prohibitum, adserente nõ appetitu regni occupandi inlicito, sed ratione quadam indeclinabilis fati, id quod sperabatur ultro uenturũ. dein de hæc eadem Euserio sub cruenta quæstione confesso, cõfutabant Theodorum literę suæ, per ambages obliquas ad Hilarium scriptæ: quibus spe iam firma concepta ex uatibus, de re non cunctabať, sed tẽpus patrandæ cupidinis quęritabat. Quibus post hęc cognita sequestratis, Eutropius Asiam proconsulari tunc obtinens potestate, ut factionis conscius arcessitus in crimen, absceßit innocuus, Pasiphilo eximente philosopho: qui ut eum mendacio inusto peruerteret crudeliter tortus, de statu robustæ mentis nõ potuit deturbari. His accessit philosophus Simonides, adolescens ille quidem, uerum nostra memoria seuerissimus. Qui cũ audisse negotiũ per Fidustium deferretur, & causam non ex ueritate sed ex unius nutu pensari sensisset, didicisse se dixit prædicta, & cõmissa pro firmitate animi tacuisse. Quis omnibus perspicaciter inquisitis, imperator

Eutropius

cognitorum consultationi respondens, sub uno proloquio cunctos iubet occidi: & uix sine animorum horrore funestum spectaculum multitudine innumera contuente, & onerante questibus cælum (nanq; singulorum mala omnium esse communia crede-bantur) ducti uniuersi flebiliter iugulantur præter Simonidem: quem solum sæuus il-le sententiæ lator, efferatus ob constantiam grauem, iusserat flammis exuri: qui uitam ut dominam fugitans rabidam, ridens subitas momentorũ ruinas, immobilis confla-grauit, Peregrinum illum imitatus Protea cognomine philosophum clarum: qui cum mundo digredi statuisset, Olympiæ quinquennali certamine sub Græciæ conspectu totius, ascenso rogo quem ipse construxit, flammis absumptus est. Et post hunc diebus secutis omnium ferè ordinum multitudo, quam nominatim recensere est arduũ, in pla-gas calumniarũ coniecta percussorum dexteras fatigauit, tormentis & plumbo & uer-beribus ante debilitata: sumptumq; est de quibusdam sine spiramento uel mora suppli-cium, dum quæritur an sumi deberet: & ut pecudum ubiq; trucidatio cernebatur. De-inde cõgesti innumeri codices, & acerui uoluminũ multi, sub conspectu iudicum con-cremati sunt, ex domibus eruti uarijs ut inliciti, ad leniendam cæsorum inuidiam, cum essent plerique liberalium disciplinarum indices uariarum & iuris. neq; ita multo post Maximus ille philosophus, uir ingenti nomine doctrinarũ, cuius ex uberrimis sermo-nibus ad sciẽtiã copiosus Iulianus exstitit imperator, oraculi supradicti uersus audisse insimulatus: seq; comperisse adsensus, sed reticenda professionis consideratione non effudisse, uerum ultro prædixisse consultores ipsos supplicijs pœnalibus perituros: E-phesum ad genuinam patriam ductus ibiq; truncatus, sensit docente periculo postre-mo, quæsitoris iniquitatem omnibus esse criminibus grauiorem. Constrictus etiã Dio-genes laqueis impiæ falsitatis, uir nobili prosapia editus, ingenio, facundia forensi, sua uitateq; pręstans, dudum Bithyniæ rector, ut opimum patrimonium eius diriperetur, capitali est pœna adfectus. Ecce autem Alypius quoq; ex uicario Britanniarum, placi-ditatis homo iucundæ post otiosam & repositam uitam, quoniam hucusq; iniustitia te-tenderat manus, in squalore maximo uolutatus ut ueneficij reus citatus est cum Hie-rocle filio adolescente indolis bonæ, urgente Diogene quodam & uili & solo: omniq; laniena excruciato, ut uerba placentia principi uel potius arcessitori loqueretur: quo cum pœnis non sufficerent membra uiuo exusto, ipse quoque Alypius post multatio-nem bonorum exulare præceptus, filium miserabiliter ductum ad mortem casu quo-dam prospero reuocatum recepit. Per id omne tempus Palladius ille coagulum om-nium ærumnarum, quem captum à Fortunatiano docuimus primum, ipsa sortis infi-mitate ad omnia præceps, clades alias super alias cumulando, lachrymis uniuersa per-fuderat luctuosis. nactus enim copiam nominandi sine fortunarum distantia quos uo-luisset ut artibus interdictis imbutos, ita ut ferarum occulta uestigia doctus obseruare uenator, multos intra casses lugubres includebat, quosdam ueneficiorum notitia pol-lutos, alios ut appetitoribus imminuendæ conscios maiestatis. Et ne uel coniugibus maritorum uacaret miserias flere, immittebãtur confestim qui signatis domibus inter scrutinia supellectilis pœnis addicti, incantamenta quædam anilia uel ludibriosa sub-derent amatoria, ad insontium perniciẽ concinnata: quibus in iudicio recitatis, ubi nõ lex, non religio, non æquitas ueritatẽ à mendacijs dirimebat, indefensi, bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiscue iuuenes alijq; mẽbris omnibus capti ad supplicium sellis gestatorijs ducebantur. Inde factum est per Orientales prouincias, ut oẽs metu similium exurerent libraria omnia: tantus uniuersos inuaserat terror. Nanq; ut expres-sius loquar, omes ea tẽpestate uelut in cimmerijs tenebris reptabamus, paria cõuiuis Siculi Dionysii pauitantes: qui cum epulis omni tristioribus fame saginarent, ex sum-mis domorũ laquearijs in quibus discumbebãt, setis nexos equinis & occipitijs incum-bentes gladios perhorrebant. Tunc & Bassianus, procerum genere natus, notarius militans inter primos, quasi prænoscere altiora conatus, licet ipse de qualitate partus uxoris consuluisse firmaret, ambitioso necessitudinum studio quibus tegebatur mor-te ereptus, patrimonio opimo exutus est. Inter fragores tot ruinarum Heliodorus tartareus ille malorum omnium cum Palladio fabricator, mathematicus, ut memo-rat uulgus, colloquijs ex aula regia prærpignoratus abstrusis iam funebres aculeos ex-

Simonides exustus

Maximus philosophus truncatus

citabat, omni humanitatis inuitamento ad prodenda quæ sciret uel fingeret lacessitus. nam & sollicitius cibo mundissimo fouebatur, & ad largiendū pellicibus merebat æs conlaticium graue, & incedebat passim elate os circūferens uultuosum omnibus formidat⁹, ea fiducia sublatior: quòd ad lupanar, quod sicut ipse uoluit liberius seruabat, cubicularijs officijs præpositus assidue propalam uentitabat, elogia parentis publici perferens futura pluribus luctuosa: Perq; eum ut forensium causarū patronum, quid in primis orationis partibus collocaret, ut proficere possit facilius Valens, quibusue figurarum cōmentis splendida loca adtentare debeat, præmonebatur. Et quoniā longū est quæ cruciarius ille conflauit, hoc unum edisseram, quanq; præcipiti confidentia patriciatus columina ipsa pulsauit. Qui ex clandestinis ut dictum est regiorum confabulationibus inmaniter adrogās, & ipsa uilitate ad facinus omne uenalis egregium, illud par consulum Eusebium & Hypatium germanos fratres, Constantij principis quondam adfines, ad cupidinē altioris fortunæ erectos, & cōsuluisse & agitasse quædam super imperio detulit: addens itineri ad mendaciū ficte constructo, quòd Eusebio etiam principalia indumēta parata sint. Quibus haustis auenter, fremebundus & minax cui nihil licere debuerat, quia oñia sibi licere etiam iniusta existimabat, inremisse ab extremis regionum interuallis exibitis oñibus, quos solutus legibus accusator perduci debere profunda securitate mandarat, suscipi quæstionem criminose præcipit. Cumq; nodosis coartationibus, æquitate diu iactata nixis, adseueratione perditi nebulonis durante, nullam confessionē exprimere tormenta grauia potuissent, ablegatosq; ab omni huiusmodi cōscientia ueritas ipsa uiros ostēderet claros, calumniator quidem ita ut antea honorabiliter colebatur: illi uero exilio & pecuniarijs adflicti dispendijs, paulo postea reddita sibi mulcta sunt reuocati, dignitatib. integris et splēdore. Nec tamē post hæc tam pœnitēda repressius actum est uel pudenter, nō reputante alta nimium potestate, quòd recte institutis ne cum inimicorū quidē incōmodis in delicta cōuenit ruere uoluntaria: nihilq; sit tam iniquū, q; ad ardua imperij supercilia, etiam acerbitatem naturæ adiungi. Sed Heliodoro incertum morbo an aliqua excogitata ui mortuo (nolim dicere, utinā nec ipsa res loqueretur) funus eius per uespillones elatum pullati precedere honorati cōplures, inter quos & fratres uisi sunt consulares. Ibi tunc rectoris imperij caries tota stoliditatis apertius est prosanata: qui cum abstinere incōsolabili malo rogaretur, obnixe inflexibilis māsit: ut uideret aures occlusisse ceris, quasi scopulos sireneos transgressurus. Superatus tamen precibus destinatis, tandem nudatis capitibus infaustam bustuarij libitinam adusq; sepulchrum incedentes pedibus, quosdam etiam complicatis articulis, prȩire mandauit. Horret animus reminisci, quo iustitio humiliati tot rerum apices uisebātur, & præcipue cōsulares, post scipiones & trabeas & fastorum monimēta mundana. Inter quos omnes adolescentia & uirtutū pulchritudine cōmendabilis noster Hypatius præminebat, uir quieti placidiq; cōsilij, honestatem lenium morū uelut ad perpendiculū librans: qui & maiorum claritudini gloriæ fuit, & ipse posteritatem mirandis actibus præfecturæ geminæ decorauit. Accesserat hoc quoq; eodem tēpore ad Valentis cæteras laudes: quòd cum in alijs ita sęuiret infeste, ut pœnarum moras ægre ferret finiri cum morte, Pollentianum tribunū malitia quendā exsuperantem, ijsdem diebus conuictum confessumq;, quòd exsecto uiuæ mulieris uentre atq; intempestiuo partu extracto, infernis manibus excitis de permutatione imperij consulere ausus est: familiaritatis eius intuitu ordine omni mussante abire iussit inlæsum, salutem & inuidendas opes & militiæ statum integrum retenturum. O præclara informatio doctrinarum, munere cælesti indulta felicibus, quæ uel uitiosas naturas sæpe excoluisti: quanta in illa caligine temporum correxisses, si Valenti scire per te licuisset: nihil aliud esse imperium, ut sapientes definiunt, nisi curam salutis alienæ: boniq; esse moderatoris, restringere potestatem, resistere cupiditati omniū rerum & implacabilibus iracundijs: nosseq;, ut Cęsar dictator aiebat, miserum esse instrumentū senectuti recordationē crudelitatis: ideoq; de uita & spiritu hominis, qui pars mundi est & animantium numerū complet, laturū sententiā diu multumq; cunctari oportere, nec præcipiti studio ubi irreuocabile factum est agitari: ut exemplum est illud antiquitati admodum notum. Apud proconsulem Asię Dolabellam Smyrnęa materfamilias filium

Eusebius & Hypatius delati

lias filium proprium & maritum uenenis necasse confessa, quòd filium ex priore uiro
ab eis occisum cōperisset, & comperēdinata, cum cōsilium ad quod ex more dilata est,
anceps quid inter ultionem & scelus statui debeat hæsitaret, ad Areopagitas missa est,
Atheniēses iudices tristiores: quorum ęquitas deorum quoq; iurgia dicitur distinxisse.
Hi causa cognita, centesimo post anno cum accusatore mulierem adesse iusserunt: ne
aut absoluerent ueneficā, aut ultrix necessitudinum puniretur. ita nunquā tardum exi
stimatur, quod est omniū ultimum. Post cōmissa iniquitatibus uarijs antedicta, & im-
pressas fœde corporibus liberis quę superuixerant notas, inconniuens Iustitiæ oculus
arbiter & uindex perpetuus rerum uigilauit adtente. nanq; cæsorū ultrices diræ, per-
penium numeratione querelarum iustissima cōmouente, Bellonæ accenderant faces:
ut fides oraculi firmaretur, quod nihil impune prædixerat perpetrari. Dū hæc quæ su-
pra digesta sunt, Antiochiæ Parthico fragore cessante per intestinas dilatantur ærum-
nas, cœtus furiarū horrificus post inconuolutos mutiplices casus ab eadē urbe digres-
sus, ceruicibus Asiæ totius insedit hoc modo. Festinus quidam Tridentinus ultimi san
guinis & innoti, in nexum germanitatis à Maximino dilectus ut sodalis & cōtogatus,
decernentibus fatis ad orientem trāsgressus est: ibiq; administrata Syria magisterioq;
memoriæ peracto, bona lenitudinis & reuerentiæ reliquit exēpla. unde regere Asiam
proconsulari potestate exorsus, uelificatione tranquilla (ut aiunt) ferebat ad gloriam.
audiens aūt Maximinū optimo cuiq; exitialē, obtrectabat subinde actibus eius, ut per
niciosis & fœdis. Sed cum impie peremptorū exsequijs suffragātibus ad pręfecturam
uenisse hominem cōperisset immeritū, exarsit ad agenda sperandaq; similia: & histrio-
nis ritu mutata repente persona, studio nocendi cōcepto, incedebat oculis intentis ac
rigidis, pręfecturā autumās adfore propediē, si ipse quoq; se cōtaminasset insontiū poe
nis. Et quanquā sint multa & uaria, quæ ut leuius interpretemur egit asperrime, pauca
tamen dici sufficiet, quæ sunt nota ac peruulgata, ad æmulationē eorum cōmissa quæ
facta sunt Romæ. ratio enim eadem est ibi recte secusúe gestorum, etiamsi magnitudo
desit dissimilis rerum. Philosophum quēdam Cœranium, haud exilis meriti uirum, ea
causa tormentorum immanitate inultum occidit: quòd ad coniugem suam familiariter
Prouerbium scribens, id sermone addiderat Græco: σὺ δὲ νόει, καὶ σίφε τὴν πύλην: quod dici prouer-
bialiter solet, ut audiens altius aliquid agendum agnoscat. Anum quandā simplicē, in-
teruallatis febribus mederi leni carmine cōsuetam, occidit ut noxiam, postq; filiam su-
am ipso conscio curauit accita. In chartis cuiusdam municipis clari, scrutari ex negotio
iussis, genitura Valentis cuiusdam inuēta est: repellensq; calumnias is cuius intererat,
cum obiectaretur ei quamobrem constellationem principis collegisset, fratrem suum
fuisse Valentem dudumq; obijsse documentorum plena fide monstrare pollicitus, in-
expectato ueritatis indicio laniatus, lacer trucidatus est. Visus adolescens in balneis
admouere marmori manus utriusq; digitos alternatim & pectori, septēq; uocales lite-
ras numerasse, ad stomachi remedium prodesse id arbitratus, in iudicium tractus per-
cussus est gladio post tormenta. His & mihi uertenti stilum in Gallias confunditur or-
do seriesq; gestorum, inter multa & sæua Maximinum reperiens iam præfectū: qui po
restate late diffusa sæuum imperatori accesserat incentiuum, maiestati fortunę miscenti
licentiam grauē. Quisquis igitur dicta cōsiderat, perpendat etiam cætera quæ tacētur,
ueniam daturus ut prudens, si non cuncta complectimur, quæ consiliorū prauitas cri
mina in maius exaggerando cōmisit. Adolescente enim acerbitate rationum inimica
rectarum, trux suopte ingenio Valentinianus, post eiusdem Maximini aduentum nec
Valentiniani crudelitas meliora monente ullo nec retentante, per asperos actus uelut æstu quodam fluctuum
ferebatur & procellarum: adeo ut irascentis sæpe uox & uultus & incessus mutaretur
& color. Quā rem indicia uaria testantur & certa, è quibus pauca sufficiet poni. Adul-
tus quidam ex his quos pædagogianos appellant, ad obseruandam uenaticiā prædam
Spartanum canem retinere dispositus, ante prædictum tempus absoluit, adsultu eius
euadere conantis adpetitus & morsu: ideoq; necatus ad exitiū fustibus, eadē humatus
est die. Præpositū fabricæ oblato thorace polito faberrime, præmiūq; ideo exspectan-
rem, ea re præcepit occidi, quòd pondus paulo minus habuit species ferrea quam ille
formarat. Constantianus strator, paucos militares equos ex his ausus mutare, ad quos
probandos

probandos missus erat in Sardiniam, eodem iubēte lapidum ictibus oppetijt crebris. Athanasius fauorabilis tunc auriga, suspectus ei uulgari leuitate, ut uiuus incendi iuberetur si quid tentasset huiusmodi, cuius nō multo postea beneficijs usum ferebatur, nulla delata uoluptatum artifici uenia, ignibus aboleri præceptus est. Africanus causarum in urbe defensor adsiduus, post administratā prouinciam ad regendam aliam adspirauit. cuius suffragatori magistro equitum Theodosio id petenti, subagresti uerbo responderat: Abi, inquit, comes: & muta ei caput, qui sibi mutari prouinciam cupit. & hoc elogio perijt homo disertus, ad potiora festinās ut multi. Claudium & Sallustium ex Iouianorum numero, aduscp tribunatus dignitates progressos, accusabat quidam uilitate ipsa despectus: quòd cum imperium Procopius affectasset, aliqua pro eo locuti sunt bona. Cumcp nihil quæstiones repperirent, adsidue mandare magistris equitum auditoribus princeps, ut agerent Claudium in exilium, & Sallustium pronuntiarent capitis reum, pollicitus quod eum reuocabit ad supplicium raptum. hoccp ita ut statutum est obseruato, nec Sallustius morte exemptus est, nec Claudius nisi post eiusdem Valentiniani obitum deportationis mœstitia liberatus. cum illi sæpissime torquerentur. Replicatis igitur quæstionibus dense, & quibusdam ui nimia tormentorum absumptis, ne uestigia quidem ulla delatorum reperta sunt criminū. In hôc negotio protectores ad exhibendas missi personas, dicuntur fustibus præter solitum usi.

Horrescit animus omnia recensere, simulcp reformidat, ne professo quæsisse uideatur in uitia principis aliàs cōmodissimi. Illud tamen nec præteriri est æquū nec sileri: quòd cum duas haberet ursas sæuas, hominum ambestrices Micam auream & Innocētiam, cura agebat enixa ut earum caueas prope cubiculum suum locaret, custodescp adderet fidos uisuros sollicite ne quo ea superarum debetur luctificus calor. Innocentiam denicp, post multas quas eius laniatu cadauerum uiderat sepulturas, ut ben emeritā in siluas abire dimisit innoxiam. *Vrsæ duæ* Et hæc quidē morum eius & propositi cruenti sunt documenta uerissima: solertis uero circa rempublicam nusquam digredientis ē speculis si quis hostium se cōmouisset desuper uisus obruebatur. Agitabatur autem inter multiplices curas id omnium primum & potissimū, ut Macrianū regem auctum inter mutationes crebras successionum, iamcp in nostros adultis uiribus exsurgentē ui superstitem raperet uel insidijs, ut multo ante Vadomarium Iulianus. & præuisum negotium poscebat & tempus. cognitocp transfugarum indicijs, ubi cōprehendi nihil operiens poterit antedictus, tacite quantū concessit facultas, ne qui cōferendo officeret ponti, iunxit nauibus Rhenum. Et antegressus contra Mattiacas aquas primus Seuerus, qui pedestrē curabat exercitum, perpensa militum paucitate territus stetit, timens ne resistere nequiēs inruenti opprimeretur hostiliū agminum mole. & quia suspicabatur uenalia ducentes mancipia scurras, casu illic repertos, id quod uiderent excursu celeri nunciare, cunctos mercibus direptis occidit. *Mattiacæ aquæ* Aduentu itacp plurium copiarū animati iudices, castriscp ad tempus breuissimū fixis, quia nec sarcinale iumentū quisquā nec tabernaculum habuit præter principem, cui tapetes suffecerant pro tentorio, parumper ob tenebras morati nocturnas, exiliente luna procincti pergebant ulterius iti nerum gnari tempore iaceat, extento strepitu suorum est impeditus: quibus assidue mandans ut incēdijs & rapinis abstinerent, impetrare nō potuit. Ignium ēm crepitu dissonisqp clamorib. satellites exciti, idcp quod acciderat suspicati, carpento uelo ci impositū regem angusto aditu circūfractis collibus abdiderunt. Hac Valentinianus gloria defraudatus, nec sua culpa nec ducū, sed intēperantia militis, quę dispendijs gra uibus sæpe rem Romanā adflixit, aduscp quinquagesimū lapidem terris hostilibus inflammatis, redijt Treueros mœstus. Vbi tancp leo, ob ceruum amissum uel capreā mor sus uacuos concrepans, dum hostiū disiecta frangeret timor, in Macriani locum Būci nobantibus quæ contra Mogontiacū gens est Alemanna regē Fraomariū ordinauit: *Fraomarius* quem paulo postea, quoniam recens excursus eumdem penitus uastauerat pagum, in Britanniam translatum potestate tribuni Alemannorum præfecerat numero multitudine uiribuscp ea tempestate florenti. Bitheridū uero & Hortariū nationis eiusdem primates itē regere milites iussit. è quibus Hortarius proditus opera Florētij Mogontiaci ducis, contra remp. quædā ad Macrianū scripsisse barbaroscp optimates, ueritate *Hortarius exustus* tormentis

tormentis expressa conflagrauit flamma pœnali. Abhinc inter proxima hæc narratione differri continua placuit, ne dum negotijs longe discretis & locis alia subseruntur, cognitio multiplex necessario confundatur. Nubel uelut regulus per nationes Mauricas potentissimus uita digrediens & legitimos & natos e concubinis reliquit filios: e quibus Zamma comiti nomine Romano acceptus, latenter à fratre Firmo peremptus, discordias excitauit & bella. eius enim necem ulcisci impensiore studio properans comes, ad insidiatoris perniciem multa ciebat & formidanda. utque rumores distulerunt adsidui, nauabatur opera diligens in palatio: Romani quidem relationes, multa & aspera congerentes in Firmum, libenter suscipi recitarique principi, in earum fauorem concinentibus multis: ea uero, quæ contrà Firmus salutis tuendæ gratia docebat crebro per suos, accepta diutius occultari: Remigio tunc officiorum magistro, adfine amicoque Romani, inter potiores imperatoris necessitates hæc uelut minima & superflua non nisi opportune legi posse adseuerante. quæ cum ad obruendam defensionem suam agitari aduerteret Maurus, ultimorum metu iam trepidans, ne amandatis quæ prætendebat, ut perniciosus & contumax condemnatus occideretur, ab imperij ditione desciuit, & adiumenta tium ad uastandum hostis implacabilis incrementis uirium adolesceret, ad abolendum cum comitatensi auxilio militis pauci Theodosius magister equitum mittitur: cuius uirtutes ut impetrabiles ea tempestate præ cæteris nitebant, Domitij Corbulonis & Lusii ueterum simillimi: quorum prior sub Nerone, alter Traiano rem regente Romanam, pluribus inclaruere fortibus factis. Proinde ab Arelate secundis egressus auspicijs, emensoque mari cum classe quam ductabat, nullo de se rumore pręgresso defertur ad Sitifensis Mauritaniæ littus, quod appellãt accolæ Igilgitanum. Ibique inuentum casu Romanum leniter adlocutus, misit ad uigilias ordinandas & prætenturas, parum super his quæ uerebatur increpitum. Quo ad Cæsariensem digresso, Gildonem Firmi fratrem & Maximum misit correcturos Vincentium: qui curans Romani uicem, inciuilitatis eius erat particeps & furtorum. Recepto itaque tardius milite, quem amplitudo morabatur maris, Sitifim properans Romanum cum domesticis custodiendũ protutoribus cõmitti mandauit: agensque in oppido sollicitudine diducebatur ancipiti, multa cum animo uersans, qua uia quibusue cõmentis per exustas caloribus terras pruinis adsuetum duceret militem: uel hostem caperet discursatorem & repentinum, insidijsque potius clandestinis quàm prœliorum stabilitate confisum. Quod ubi Firmo leui rumore, dein apertis est indicijs cognitum, spectatissimi ducis aduẽtu præstrictus, ueniam confessionis præteritorũ missis oratoribus poscebat & scriptis, docentibus eum nõ sponte sua ad id erupisse quod norat scelestum, sed iniquitate grassante licentius, ut monstrare pollicebatur. Quibus lectis paceque obsidibus acceptis promissa, dux ad recensendas legiones qui Africã tuebantur ire pergebat ad Pancharianam stationem, quò conuenire præceptæ sunt. Ibi magnificis uerbis atque prudentibus spe cunctorũ erecta, reuersus Sitifim cõciliato indigena milite cũ eo quẽ ipse perduxerat, ægre perpetiens moras ad procinctus ire ocius festinabat. Inter residua aũt multa & clara id amorẽ eius auxerat in immensum, quòd à prouincialibus cõmeatum exercitui prohibuit dari, messes & condita hostium uirtutis nostrorũ horrea esse fiducia memorans speciosa. His ita cum lętitia possessorum dispositis ad Tubusuptũ progressus, oppidum Ferrato contiguũ monti, legationem secundam Firmi repudiauit: quæ obsides, ut ante statutũ est nõ duxerat secum. unde omnibus pro loco & tempore cautius exploratis, concito gradu Tyndensiũ gentẽ & Masinissensium petit, leuibus armis instructas, quas Mascizel & dius fratres Firmi, ductabant. cumque essent hostes iam in contuitu membris omnibus celeres, post missilia hincinde crebrius iacta, committitur certamen asperrimum: interque gemitus, mortes & uulnera audiebatur barbarorũ ululabilis fletus captorum & cæsorum: pugnaque dirempta plures agri populati sunt & incensi. inter quos clades eminuere fundi Petrensis, excisi radicitus: quem Salmaces dominus, Firmi frater, in modũ urbis exstruxit. Hoc successu uictor elatus, mira uelocitate Lamfoctense oppidum occupauit, inter gentes positũ antedictas. ubi abunde rei cibariæ copiã condi effecit: ut si pergens interius alimentorũ offendisset penuriã, iuberet è propinquo cõuectari. Quæ dum ita procedunt

Firmus rebellat

Theodosius contra Firmũ

Gildo

2

cedunt

cedunt, Mascizel reparatis uiribus nationum confinium adminicula ductans, conserta manu cum nostris, fusis e parte suorũ pluribus, ipse equi pernicitate ægre discrimine mortis exemptus est. Fessus ærumnis gemini prælij Firmus, imoq; æstuans corde, ne quid ultimæ rationis omitteret, Christiani ritus antistites oraturos pacem cũ obsidibus misit. Qui quoniam suscepti lenius, pollicitiq; uictui congrua militibus, ut præceptum est, læta retulere responsa, præmissis muneribus Maurus ipse fidentius ad Romanum perrexerat ducem, equo insidẽs apto ad ancipites casus. cumq; prope uenisset, fulgore signorum & terribili uultu Theodosii præstrictus, iumento desiliẽt: curuataq; ceruice humi penè adfixus, temeritatẽ suam flebiliter incusabat, pacem obsecrando cum uenia: susceptusq; cum osculo, quoniam id reipublicæ conducebat, bonæ spei iam plenus, sufficientia præbuit alimenta: & quibusdam propinquis suis ad obsidum uicem relictis, abscessit captiuos ut spopõderat redditurus, quos primis turbarum exordijs rapuit: biduoq; post Icosium oppidum, cuius supra docuimus conditores, militaria signa & coronam sacerdotalem cum cæteris quæ interceperat, nihil cũctatus restituit, ut præceptum est. Exinde cum discursis itineribus magnis Tipasam noster dux introiret, legatis Mazicum, qui se consociauerant Firmo, suppliciter obsecrãtibus ueniam, animo elato respondit: se in eos, ut perfidos, arma protinus commoturum. Quibus imminentis periculi metu defixis, reuertiq; iussis ad sua, Cæsaream ire tendebat, urbem opulentam quondam & nobilem, cuius itidem originem in Africæ situ digessimus plene, eamq; ingressus, cum omnem penè incendijs late dispersis uidisset exustam, horridasq; canicie silices, primam & secũdam legionem ad tempus ibi locari disposuit: ut fauillarum egerentes aceruos, agitarent ibi præsidium, ne repetito barbarorum impetu uastaretur. Quæ cum rumores ueri distulissent, prouinciæ rectores tribunusq; Vincẽtius è latibulis quibus se commiserãt egressi, tandem intrepidi ad ducem ocius peruenerunt. Quibus ille gratanter uisis atq; susceptis, agensq; etiam apud Cæsaream, fide rerum diligentius explorata, cõperit Firmum per speciem fauentis & supplicis tectiore consilio id moliri, ut nihil hostile metuentem exercitum in modum tempestatis subitæ conturbaret. Quamobrem conuersus hinc uenit ad municipium Sugabarritanum, Transcellensi monti adcliue: ubi inuentos equites quartæ sagittariorum cohortis, quæ ad rebellem defecerat, ut cõtentum se supplicio leniori monstraret, omnes contrusit ad infimum militiæ gradum: eosq;, & Constantianorũ peditum partem, Tigauias uenire iusserat cũ tribunis: è quibus unus torquem pro diademate capiti imposuit Firmi. Dumq; hæc aguntur, reuerterunt Gildo & Maximus, Bellen è principibus Mazicum & Fericium gentis præfectum ducentes, qui factionem iuuerant quietis publicæ turbatoris. producerent uinctos. Quo ita ut statutum est facto, lucis primo exortu ipse egressus, cum inuenisset eos in exercitu circumseptos: Quid de istis nefarijs, inquit, proditoribus fieri oportere contubernales deuoti censetis? Secutusq; adclamationẽ rogantium sanguine uindicari, eos qui inter Constantianos merebant, prisco more militibus dedit occidẽdos: sagittariorũ uero primoribus manus incidit, residuos supplicio capitali multauit, ad æmulationem Curionis acerrimi illius ducis, qui Dardanorũ ferociam in modũ Lerneæ serpẽtis aliquotiens renascentẽ hoc genere pœnarũ extinxit. Sed obtrectatores maliuoli uetus factũ laudantes hoc ut dirum uituperant & asperrimũ, Dardanos hostes memorantes interneciuos, & iuste quę sustinuere perpessos: hos uero subsignanos milites debuisse lenius corrigi, ad unũ prolapsos errorem: quos scientes forsitan admonemus, hanc cohortẽ & facto & exemplo aduersam. antedictos Bellen & Fericium, quos duxerat Gildo, tribunũq; sagittariorum Curandium ea re iussit occidi, quod nec ipse unquam cum hostibus congredi uoluit, nec suos ut pugnarẽ hortari. Agebat autem hæc Tullianum illud aduertens, quòd salutaris rigor uincit inanem speciem dementiæ. Exin profectus fundũ nomine Gaionatis, muro circũdatum ualido, receptaculum Maurorum tutissimũ arietibus admotis euertit: & cæsis omnibus incolis mœnibusq; cõplanatis, ad Tingitanũ castellum progressus, per Ancorarium montem Mazicas in unum collectos inuasit, iam tela reciprocantes uolitantia grandinis ritu. Et cum esset utrinq; discursum, agmina uiris armisq; incitata nostrorum nõ perferentes Mazices, licet bellicosum genus & durũ, diuersis stragibus implicati

Mascizel

Firmus pacem petit

implicati fœdo diffluxere terrore: ruentesq; in fugam cæsi sunt, absq; his qui reperta copia discedendi, supplici prece ueniam quam dari tempus flagitauerat, impetrarũt, Suggena eorum ductore. Romano successerat, in Sitifensem Mauritaniam ire dispo sito ad agitãda præsidia ne prouincia peruaderetur, ipse præteritis clatior casibus gentem petit Musonum: quam conscientia rapinarũ & cædum actibus congregauerat Firmi, ut sperabatur maiora mox adepturi. Progressusq; aliquantum, iuxta Addense municipium comperit, dissonas cultu & sermonũ uarietate nationes plurimas unum spirantibus animis inmanium exordia concitare bellorũ, adigente hortãteq; maxima spe præmiorum sorore Firmi nomine Cyria: quæ abundans diuitijs, & destinatione fœminea, nisibus magnis instituit iuuare germanũ. Quocirca Theodosius ueritus ne Marti sese committeret impari, congressusq; multitudini immensæ cum paucis (tria enim armatorum milia ductabat atq; quingẽtos) amitteret uniuersos, inter pudorem cedendi pugnandiq; ardorẽ gradiens retro paulatim trudente pondere plebis abscessit. Hocq; euentu barbari nimiũ quantum & ad internicionem perdiderat cunctos, ni gentium turbulenta concussio, procul Mazicum uisis auxilijs, quos anteibãt quidam Romani, arbitrata in se impetum agminum ferri cõplurium, uersa in pedes aperuisset nostris exitus antehac intersęptos. Exinde cum milites ducens incolumes Theodosius ad fundum uenisset nomine Mazucanum, exustis desertoribus paucis, alijsq; ad sagittariorum exẽplum, quibus manus ademptæ sunt, cõtruncatis, Tipatam mense Februario uenit. ubi diutius agens, ut antiquus ille cunctator pro negotio cõsultabat: cõmentis potius & prudentia quàm periculosis congressibus, hostem pugnacem & impenetrabilem iactu telorũ, si fors copiam dederit oppressurus. Mittebat tamen adsidue suadendi quosdam peritos ad gentes circumsitas, Baiuras, Cantaurianos, Auastomates, Cafaues, Dauaresq;, & finitimos alios, nunc timore nunc promissis eos ad societatem alliciens, ueniãq; petulantiæ interdum promittẽdo: per ambages & moras hostem frãgentem suos impetus oppressurus, ut quondam Pompeius Mithridatẽ. Qua causa declinans perniciem proximam Firmus licet præsidiorum magnitudine cõmunitus, relicta plebe quam coegerat magna mercede, quoniã latendi copiam nocturna quies dedit, Caprarienses montes longe remotos penetrauit, & diruptis rupibus inaccessos. cuius abitu clandestino multitudo dispersa, sine rectore particulatim diffluẽs, inuadendi eius castra nostris copiam dedit. Hisq; direptis, & interfectis qui resistebãt uel in ditionẽ acceptis, regionũ maxima parte uastata, gẽtibus per quas transibat dux cõsultissimus adposuit fidei compertæ præfectos. Hac inopina sequendi confidentia territus perduellis, seruis comitantibus paucis, digressu celeri consulturus saluti, nequo præpediretur obstaculo, abiecit preciosarum sarcinas specierum, quas auexerat secum. Vxorem nanq; fessam labore cõtinuo & perancipiti Theodosius nulliq; parcens, mundiore uictu stipendioq; milite recreato, Caprariensibus Abannisq; eorum uicinis prælio leui sublatis, ad municipium properauit ense: uerisq; nuntijs doctus, barbaros occupasse iam tumulos per anfracta undique spacia in sublime porrectos, nulliq; peruios nisi indigenis locorum perquam gnaris, repedando dedit hostibus facultatem per inducias licet breues Aethiopum iuxta agẽtium adminiculis augeri uel maximis. Qui cateruatis copijs fremituq; minaci sine sui respectu ruentes in pugnam, auerterũt eum inæstimabilium turmarũ specie dira perterrefactũ, statimq; redintegratis animis commeatus uehens abunde reuertit: & conglobatis suis scutaq; in formidabilem mouentibus gestum, cõtrouersas ijsdem opposuit manus. Quãquam igitur immite quiddam barbaricis cõcrepantibus armis manipuli furentium imminebant, ipsi quoq; parmas genibus illidentes: tamen ut pugnator ille cautus & prudens miles, paucitate diffisus, audacter agmine quadrato incedens, ad ciuitatem nomine Cõtensem flexit iter intrepidũ, ubi timens nostros Firmus ut in munimento abstruso locarat suos & celso: cũctisq; receptis, in proditores, satellitesq; memorati animaduertit acriter, ut solebat. Hoc ei magni nominis adiumento gerenti prosperrime, uerus indicat explorator, confugisse ad Isaflensiũ populum Firmũ. ad quem reposcendũ una cum fratre Mazuca cæterisq; necessitudinib. illuc ingressus, cum adipisci nõ posset, genti bellũ indixit: & prælio atroci cõmisso, ferocientibus barbaris ultra modũ aciem in rotunda habitu figura-

Aethiopes contra Ro.

tam

tam opponit. adeoque Isaflenses pondere cateruarũ ingẽtium inclinati sunt, ut plurimi caderent: & ipse Firmus ferox & sæpe in suam perniciem præceps, equo auferretur in fugam, per saxa & rupes discurrere citius adsueto: Mazuca uero frater eius caperetur letaliter saucius. Qui Cæsaream mitti dispositus, ubi sæua inusserat monumẽta facinorum pessimorũ, dilatato uulneris hiatu decessit. Caput tamen eius auulsum residuo corpore, cum magno uisentium gaudio urbi inlatũ est antedictæ. Post hæc Isaflensiũ gentem, quę obstitit, superatã dux nobilis incõmodis multis, ut ęquitas poscebat, adflixit. Ibi Euasium potentem municipem, Florumque eius filium & quosdam alios, per secretiora consilia temeratorem quietis iuuisse conuictos aperte, flãmis absumpsit. Exindeque pergens interius, nationem Iubalenam spiritu adgressus ingenti, ubi natum Nubelem patrem didicerat Firmi, repulsus altitudine montium & flexuosis angustijs stetit. & quamlibet facto in hostem impetu, pluribusque peremptis, aperuerit uiam: formidans tamen sublimia collium ad insidiandum aptissima, ducens suos incolumes reuertit ad Audiense castellum. ubi Iesalensiũ gens fera semet dedit, uoluntaria auxilia præstare spondens & cõmeatus. His & eiusmodi gloriosis actibus exultans amplissimus ductor, ipsum otij turbatorem petebat ualido uirium nisu: ideoque prope munimentum nomine Medianum diu consistens, per multas prudentesque sentẽtiarum uias eundem sibi prodi posse sperabat. Hæcque cogitationibus anxijs altioreque prospiciens cura, rursus ad Isaflenses hostem comperit reuertisse: quos nihil moratus, ut antea, agminibus adoritur concitatis. cui rex Igmazen nomine, spectatus per eos tractus opibusque insignis, progressus obuiam confidenter, Cuius loci es tu, inquit: uel quid acturus huc uenisti, responde. Quem Theodosius fundata mente intuens toruum: comes, ait, Valentiniani sum orbis terrarum domini, ad opprimendum latronem funereũ missus: quem nisi statim reddideris, ut inuictus statuit imperator, peribis funditus cum gente quam regis. Quo audito Igmazen, post conuicia multa quæ congessit in ducem, ira doloreque perculsus abscessit. Et secutæ principio lucis, utrinque occursuræ sibi ad confligendum processerunt acies minacissime: & barbarorum uiginti penè milia in ipsis locata sunt frontibus, occultatis ponè terga subsidialibus globis, ut adsurgentes paulatim nostros multitudine clauderẽt insperata. hisque Iessaleni auxiliares accessere quàm plures, quos adiumenta & commeatus nostris docuimus promisisse. contrà Romani quamuis admodum pauci, tamen fortibus animis uictorijs antegressis elati, densatis lateribus, scutisque in testudinis formã cohærenter adaptatis, restiterunt gradibus fixis. & à sole orto usque diei extimum pugna protenta, paulo ante uesperam uisus est Firmus equo celsiori insidens, sago puniceo porrectius panso, milites clamoribus magnis hortari, ut dedant Theodosium opportune, truculentum eum appellans & dirum & suppliciorum sæuum repertorem, si discriminibus eximi uellent quæ perferebant. Hæc insperatæ uoces ad dimicandũ quosdam acrius incitarunt, alios deserere prælium inlexerunt. Proinde ubi noctis aduenit quies prima, partibus tenebrarũ obuolutis errore, dux reuersus ad Duodiense castellum, militesque recognoscens, eos quos à pugnandi proposito pauor & uerba detorserant Firmi, diuerso genere pœnarum extinxit, alios ademptis dexteris, quosdam uiuos combustos. excubiasque agens cura peruigili, barbarorum aliquos, ausos cum apparere non possent post occasum lunæ castra sua tentare, fudit, uel irruentes audacius cepit. Digressus exinde passibus citis, Iessalenses ut ambiguæ fidei per tramites adortus obliquos, unde parum sperari potuit, ad penuriam uastauit extremam: perque Cæsariensis Mauritaniæ oppida reuersus Sitifim, Castorem & Martinianum, rapinarum flagitiorumque Romani participes, ad interitum tortos incendit. Redintegratur post hæc cum Isaflensibus bellum: primoque conflictu barbarorũ pluribus pulsis & interfectis, rex eorum Igmazen uincere antehac adsuetus, terrore fluctuans mali præsentis, nihilque commercijs uetitis ad uitam spei sibi restare si obstinatius egerit arbitratus, quantum caute fieri potuit & occulte prorupit ex acie solus: uisumque Theodosium suppliciter petijt, ut Masillam Mazicum optimatem ad se uenire iuberet. per quem ut rogauerat missum, clandestinis colloquijs monuit ducem suopte ingenio pertinacem, ut ad præbendam sibi copiam agendi quæ uellet, popularibus suis acriter immineret, eosque adsiduitate pugnandi mutaret in metũ, promptos quidẽ ad perduellis

Mazuca

Igmazen rex

Ii fauorem

fauorem, sed iacturis multiplicibus fessos. Paruit Theodosius dictis: & crebritate certaminum Isaflenses ita protriuit, ut iisdem labentibus more pecudum, Firmus latẽter euaderet, & auijs & diuturnis latebris amandatus, inibi dum de fuga consultat tentus ab Igmazene custodiret. Et quoniã obscurius gesta didicerat per Masillã, in extremis rebus unum remedium superesse cõtemplans, calcare uiuendi cupiditatẽ uoluntaria statuit morte: uinoq; consulto distentus, & crapulentis silenti nocte oppressis altiore somno custodibus, peruigil ipse impendentis ærumnę terrore, insonis gradibus relicto
Firmi exitium cubili manibus repens & pedibus longius sese discreuit: repertumq; funiculũ, quem finiendæ uitæ parauere casus, de clauo parieti adfixo suspendit: ubi collo inserto, animã absq; moris cruciabilibus exhalauit. Quod dolenter ferens Igmazen, interceptamq; sibi gloriam gemens, quia non contigerat ad castra Romana uinctum ducere perduellem, interposita fide publica per Masillam, ipse camelo necati cadauer impositum ferens, cum tentoria exercitus aduentaret ad Subicarense castellum locata, in iumẽtum transtulit sarcinale, & Theodosio obtulit exultanti. Qui conuocatis armatis simul atq; plebeijs, interrogatisq; an cognoscerent uultũ, cum eiusdem esse sine ulla didicisset ambage, ibi paulisper moratus Sitifim triumphanti similis redijt, ætatum ordinumq; omnium celebrabili fauore susceptus. Dum hoc puluere per Mauritaniã dux antedictus anhelat & Africam, Quadorum natio mota est, insultu repentino parum nunc formidanda, sed immensum quantum antehac bellatrix & potens, ut indicant properata:
Opitergium à quoniam raptim obsessa ab iisdem ac Marcomannis Aquileia diu, Opitergiumq; ex-
Quadis excisũ cisum, & cruenta complura per celeres acta procinctus: uix resistente perruptis ALpibus Julijs primicerio, quem ante docuimus, Marico. Et erat ut barbaris ratio iusta querelarum. Valentinianus enim studio muniendorum limitum glorioso quidem sed nimio ab ipso principatus initio flagrans, trans flumen Histrum in ipsis Quadorum terris, quasi Romano iuri iam uindicatis, ædificari præsidiaria castra mandauit: quod accolæ ferentes indigne, suiq; cautiores, legatione tenus interim & susurris arcebant. Sed Maximinus in omne auidus nefas, & genuinos mitigare nequiens flatus, quibus præfecturę accesserat tumor, increpabat Equitium per Illyricum eo tẽpore magistrum armorum, ut peruicacem & desidem, nec dum opere quod maturari dispositũ est consummato: addebatq; ut consulens in commune, quòd si paruo suo Marcelliano deferretur potestas per Valeriam ducis, munimentum absq; ulla causatione consurgeret. Vtrunq; mox est impetratum. Qui promotus profectusq; cum uenisset ad loca, intem pestiue turgens ut filius, nullis adfatibus delinitis his, quos nunquam tentatæ cupiditatis figmenta regionum suarum faciebant extorres, opus pauloante inchoatum ad-
Gabinij regis greditur, admissa copia rogandi suspensum. Deniq; Gabinium regem nequid nouare
cędes tur modeste poscentem, ut adsensurus humanitate simulata cum alijs ad conuiuiũ con rogauit: quem digredientem post epulas hospitales, officij sanctitate nefarie uiolata, trucidari securum effecit. Cuius rei tam atrocis disseminatus rumor ilico per diuersa,
Quadorum ex- & Quados & gentes circumsitas efferauit: regisq; flentes interitum in unum coactæ
cursiones misere uastatorias manus: quæ Danubiũ transgressę cum nihil exspectarętur hostile, occupatã circa messes agrestẽ adortæ sunt plebem: maioreq; parte truncata, quicquid superfuit domum cum multitudine uarij pecoris abduxerunt. Euenisset profecto tunc inexpiabile scelus, numerandũ inter probrosas rei Romanæ iacturas: paulo enim abfuit quin filia caperetur Constantij cibũ sumẽs in publica uilla quam appellant Pistrensem, cum duceretur Gratiano nuptura: ni fauore propitij numinis præsens Messala prouincię rector eam iudiciali carpento impositam ad Sirmium uicesimo sexto lapide disparatum cursu reduxisset effuso. Hoc casu prospero regia uirgine periculo miseræ seruitutis exempta, cuius nisi potuisset impetrari redemptio captæ, magnas inussisset reipublicæ clades, latius se cum Sarmatis Quadi pandentes, ad raptus & latrocinia gentes aptissimæ, prædas hominum uirilis & muliebris sexus agebant & pecorum, uillarum cineribus exustarum cæsorumq; incolentium exultantes ærumnis, quos nec opinantes sine ulla parsimonia deleuerunt. Per omnia itaq; propinqua malorum similium dispersa formidine præfectus prætorio agens tunc apud Sirmium Probus, nullis bellorum terroribus adsuetus, rerum nouarum lugubri uisu præstrictus, oculosq; uix

attollens

attollens, hærebat diu quid capesseret ambigens: & cum paratis uelocibus equis noctem proximam destinasset in fugam, monitus tutiore consilio mansit inmobilis. Didicerat enim omnes secuturos confestim qui mœnibus claudebantur, tegendos latebris oportunis: quod si contigisset, inpropugnata ciuitas uenisset in manus hostiles. Proinde parumper lenito pauore ad arripienda quæ urgebant acri animo adsurgens, retersit obrutas ruderibus fossas, murorumq; maximam partem pacis diuturnitate contemptam & subuersam adusque celsarum turrium minas expediit, studio ædificandi coalitus: hac ratione opere uelociter absoluto, quòd impensas ædificandi theatri caussa dudum congestas, sufficientes ad id quod efficere maturabat inuenit. atq; huic spectato consilio salutare addidit aliud: & sagittariorum cohortem ex statione proxima, adfuturam obsidio, si uenisset, acciuit. his uelut obiicibus barbari ab oppugnanda urbe depulsi, parum ad has calliditates dimicãdi solertes, sarcinisq; impediti prædarum, ad Equitij uertuntur indaginem. Et cum ad Valeriæ spatia longe remota secessisse captorum didicissent indicijs, illuc properato pergebant gradu frendentes, hacq; ex caussa iugulo eius intenti, quòd per ipsum circunuentũ regem existimabant insontẽ. Quibus concito cursu ruentibus infestius, obuiam legiones motæ sunt duæ, Pannonica & Mœsiaca, ualida prælijs manus: quæ si conspirasset abierat procul dubio uictrix. Sed dum discretim grassatores adoriri festinant, ortis inter se discordijs impediti de honore certabant & dignitate. Quo intellecto Sarmatæ sagacissimi, non expectato certandi signo solenni, Mœsiacam primam incessunt. dumq; milites arma tardius per tumultum expediunt, interfectis plurimis aucti fiducia aciem perrupere Pannonicam: disiectamq; agminis mole geminatis ictibus omnem pene delessent, ni periculo mortis aliquos citum extraxisset effugium. Inter hæc fortunę dispendia tristioris, dux Mœsiæ Theodosius iunior, prima etiam tum lanugine iuuenis, princeps postea perspectissimus, Sarmatas liberos ad discretionem seruorum rebellium appellatos, conlimitia nostra ex alio latere inuadentes aliquotiens expulit & adflixit, congressibus densis ad tritos: adeoq; obsistentes fortissime turbas confluentes oppressit, ut cæsorum plurimum alites iuste sanguineas satiaret & feras. unde residui tumore iam deflagrante metuentes, ne idem dux uirtutis ut apparuit expeditæ in primo finium aditu incursantes cuneos sterneret aut fugaret, uel insidias per siluarum locaret occulta, post multos perrumpendi conatus subinde tentatos incassum abiecta pugnandi fiducia concessionem petiuere præteritorum & ueniam: uictiq; ad tempus, indultæ fœderibus pacis nihil egere contrarium, eo maxime timore perculsi, quòd ad tutelam Illyrici Gallicani militis ualidum accesserat robur. Dum hæc tot ac talia per turbines agitantur assiduos, Claudio regente urbem æternam, Tiberis qui media intersecans mœnia cloacis & fluuijs abundantibus multis Tyrreno mari miscetur, effusione imbrium exuberans nimia, & supra amnis speciem pansus, omnia pene contexit. & stagnantibus ciuitatis residuis membris quæ tenduntur in planiciem molliorem, montes soli & quicquid insularum celsius eminebat, à præsenti metu defendebatur. & ne multi inedia contabescerent, undarum magnitudine nusquam progredi permittente, lembis & scafis copia suggerebatur abunde ciborum. At uero ubi tempestas molliuit, & flumen retinaculis ruptis rediit ad solitum cursum, absterso metu nihil postea molestum expectabatur. Hic ipse prefectus egit admodum quiete, nullam seditionem super querela iusta perpessus: & instaurauit uetera plurima. Inter quæ porticum excitauit ingentẽ, lauacro Agrippæ contiguam, Euentus boni cognominatam, ea re quòd huius nominis prope uisitur templum.

Duarum legionum clades

Theodosius

Tiberis inundatio

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBER TRIGESIMVS

NTER has turbarum difficultates, quas Percha dux rege Quadorum excitauit occiso per scelus, dirum in oriente committitur facinus, Para Armeniorum rege clandestinis insidijs obtruncato: cuius materiæ impio conceptæ consilio hanc primordialem fuisse nouimus causam. Consarcinabāt in hunc etiam tum adultum crimina quædam apud Valentem exaggerantes male solertes homines, dispendijs sæpe cōmunibus pasti. Inter quos erat Terentius dux demisse ambulans semperq; submœstus, sed quoad uixerat acer dissensionum instinctor. Qui adscitis in societatem gentibus paucis, ob flagitia sua suspensis in metum, scribendo ad comitatum adsidue Cylacis necem replicabat & Artabānis: addens eundem iuuenem ad superbos actus elatum, nimis esse in subiectos inmanem. Vnde quasi futurus particeps suscipiendi tunc pro instantiū rerum ratione tractatus, idem Para regaliter uocatus, & apud Tarsum Ciliciæ obsequiorum specie custoditus, cum neq; ad imperatoris castra accipi, nec urgentis adcessus causam scire cunctis reticentibus posset, tandem secretiore indicio comperit, per literas Romano rectori suadere Terentium, mittere propediem alterum Armeniæ regem: ne odio Paræ speq; quòd reuertetur, natio nobis oportuna deficeret ad iura Persarum, eam rapere ui uel metu uel adulatione flagrantium. Quod reputans ille, inpendere sibi præsagiebat exitium graue. Et doli iam prudens, nec aliam nisi cito discessu salutis reperiens uiam, suadentibus his quibus fidebat, conglobatis trecētis comitibus secutis eum è patria, cum equis uelocissimis, ut in magnis solet dubijsq; terroribus audacter magis quàm cōsiderate, plerąq; diei parte emensa egressus cuneatim properabat intrepidus. Cumq; eum prouinciæ moderatoris apparitor qui portam tuebatur, percitus festinato studio reperisset in suburbanis, ut remaneret enixius obsecrabat: & parum hoc impetrato, mortis aduersus est metu. nec minus paulo postea legionem secutam iamq; aduentantem, ipse cum promptissimis retrorsus excurrens fundensq; in modum scintillarum sagittas, sed uoluntate errans, in fugam compulit: ut cum tribuno milites uniuersi perterrefacti, uiuidius quàm uenerant remearent ad muros. Exin solutus omni formidine biduo & binoctio exantlatis itinerum laboribus magnis cum ad flumen uenisset Euphraten, & inopia nauium uoraginosum amnem uado transire non posset, nandi inprudentia pauentibus multis ipse omnium maxime cunctabatur. & remansisset, ni cunctis uersantibus uaria id reperire potuisset effugium, in necessitatis abrupto tutissimum. Lectulos in uillis repertos binis utribus suffulserunt, quorum erat abundans prope in agris uinarijs copia: quibus singulis proceres insidentes & regulus ipse, iumenta trahentes prærruptos undarum occursantium fluctus obliquatis meatibus declinabant: hocq; commento tandem ad ulteriorem ripam post extrema discrimina peruenerunt. Residui omnes equis inuecti natantibus, & circumluente flumine sæpe demersi iactatiq;, infirmati periculoso madore expelluntur ad cōtrarias margines: ubi paulisper refecti expeditius quàm diebus præteritis incedebant. Hoc nunciato princeps antedicti fuga perculsus, quem elaqueatum fidem rupturum existimabat, cum sagittarijs mille succinctis & leuibus Danielum mittit & Barzimerem reuocaturos eum, comitem unum, alterum Scutariorum tribunum. Hi locorum gnaritate confisi, quòd ille properans ut peregrinus & insuetus mæandros faciebat & gyros, compendiosis uallibus eius itinera præuenerunt: & diuisis inter se copijs, clausere uias proximas duas, trium milium interuallo distinctas: ut transiturus per utramuis, caperetur inprouidus. sed euanuit cogitatus hoc casu: Viator quidam ad citeriora festinans, cum cliuum armato milite uidisset oppletum, per posterulam tramitem medium squalentem fruticis & sentibus uitabundus excedens, in Armenios incidit fessos: & ductus ad regem arcano

Paræ fuga (margin note)

arcano sermone solum quæ uiderat docet, ac retinetur intactus. Moxq; metu dissimulato eques mittitur clandestinus ad dextrum itineris latus, diuersoria paraturus & cibum: quo paulum progresso, in læuum tractum item alius talia facturus ire iubetur ocissime, alterum aliorsum nesciens missum. Quibus ita utiliter ordinatis, rex ipse cum suis dumeta per quæ uiator uenerat relegens, eo ipso monstrante, per hispidam & iumento onusto exiguam callem post terga relictis militibus euolauit: qui captis eius ministris, missis ad mentes obseruantium præstringendas, quasi uenaticiam prædam modo non porrectis manibus expectabant. Dumq; hi uenturum operiuntur, ille regno incolumis restitutus, & cum gaudio popularium summo susceptus, in eadem fidei certitudine mansit immobilis, iniurijs quas pertulerat omnibus demussaris. Danielus post hæc & Barzimeres cum lusi iam reuertissent, probrosis lacerati conuicijs, ut inertes & desides, ut hebetatæ primo adpetitu uenenatæ serpentes, ora exacuere letalia, cum primum potuissent lapso pro uirium copia nocituri: & leniendi causa flagitij sui, uel fraudis quam meliore consilio pertulerunt, apud Imperatoris aures rumorum omnium tenacissimas incessebant falsis criminibus Param, incentiones Circeas in uertendis debilitandisq; corporibus miris modis eum callere fingentes: addentesq; quod huiusmodi artibus offusa sibi caligine mutatus, uasorūq; forma transgressus, tristes solicitudines, si huic irrisioni superfuerit, excitabit. hinc in illum inexplicabile auctum principis odium: & doli struebantur in dies, ut per uim ei uel clam uita adimeret: agentiq; tunc in Armenia Traiano & rem militarem curanti id secretis cōmittitur scriptis. Qui inlecebrosis regem insidijs ambiens, & modo serenæ mētis Valentis indices literas tradens, modo ipse sese eius conuiuijs ingerens, ad ultimum composita fraude ad prandium uerecundius inuitauit. Qui nihil aduersum metuēs uenit, concessoq; honoratiore discubuit loco. cumq; adponerentur exquisitæ cupediæ, & ædes pulsu neruorum & articulato flatiliq; sonitu resultarent, iam uino incalescente, ipso conuiuij domino per simulationem naturalis cuiusdam urgentis egresso, gladium districtū intentans toruo lumine ferociens quidam immittitur barbarus asper, ex his quos Supras appellant, confossurus iuuenem ne exilire posset etiam tum præpeditum. Quo uiso regulus forte prominēs ultra torum, expedito dolo adsurgens ut uitam omni ratione defenderet, perforato pectore deformis procubuit uictima, ictibus multiplicatis fœde concisa. hocq; figmento nefarie decepta credulitate, inter epulas quæ reuerendæ sunt uel in Euxino ponto, hospitali numine contuente, peregrinus cruor in ambitiosa toralia sparsus & spumans satietati superfuit conuiuarū horrore maximo dispersorum. Ingemiscat, si quis uita digressis est dolor, huius adrogantiā facti Fabricius ille Luscinus: sciens qua animi magnitudine Democharen, uel ut quidā scribūt Niciam ministrum repulerit regium, colloquio occultiore pollicitum, quod Pyrrum Italiam tunc bellis sæuissimis exurentem ueneno poculis necabit infectis: scripsitq; ad regem, ut ab interiore caueret obsequio. tantum reuerentiæ locum apud priscam illam iustitiam, uel hostilis mensæ genialitas obtinebat. Verum excusabatur recens insitatum facinus & pudendum necis exemplo Sertorianæ, adulatoribus forsitan ignorantibus, quod ut Demosthenes perpetuum Græciæ decus adfirmat, nunquam similitudine aut impunitate alterius criminis diluitur id, quod contra ac liceat arguitur factum. Hæc per Armeniam notabiliter gesta sunt. Sapor uero post suorum pristinam cladem cōperto interitu Paræ, quem sociare sibi impendio conabatur, mœrore graui perculsus, augēteq; nostri exercitus alacritate formidinē maiora sibi præseminans, Arsace legato ad principem misso, perpetuam ærumnarum causam deleri penitus suadebat Armeniam: si id displicuisset aliud poscens, ut Hiberiæ diuisione cessante, remotisq; inde partis Romanæ præsidijs, Aspacures solus regnare permitteretur, quem ipse præfecerat genti. Ad quæ Valens in hanc respondit sententiam. Nihil derogare se posse placitis ex consensu firmatis; sed ea studio curatiore defendere. Glorioso proposito contrariæ regis litteræ hieme iam extrema perlatæ sunt, uana causantis & tumida. Adseuerabat enim non posse semina radicitus amputari discordiarum, nisi interuenissent conscij pacis fœderatæ cum Ioviano; quorum aliquos uita didicerat abscessisse. Ingrauescente posthęc

Paræ cedes

Saporis legatio

altius cura imperator eligere conſilia quàm inuenire ſufficiens, id cōducere rebus exi-
ſtimans, Victorem magiſtrum equitum & Vrbicium Meſopotamiæ ducem ire prope
re iuſsit in Perſas, reſponſum abſolutum & uniuſmodi perferentes: quòd rex iuſtus &
ſuo contentus ut iactitabat, ſceleſte cōcupiſcat Armeniam, ad arbitrium ſuum uiuere
cultoribus eius ex pacto permiſsis: & ni Sauromaci præſidia militum impertita princi
pio ſequentis anni ut diſpoſitū eſt inpræpedita reuerterint, inuitus ea complebit, quæ
ſponte ſua facere ſuperſedit. Quæ legatio recta quidē & libera, ni deuiaſſet in eo, quòd
abſq; mandatis oblatas ſibi regiones in eadem Armenia ſuſcepit exiguas. Qua regreſ-
Surena ſa aduenit Surena poteſtatis ſecundæ poſt regem, has eaſdem imperatori offerens par-
tes, quas audacter noſtri ſumpſere legati. Quo ſuſcepto liberaliter & magnifice, ſed pa
rum impetrato quod poſcebat remiſſo, parabantur magna inſtrumenta bellorum, ut
mollita hieme imperatore trinis agminibus perrupturo Perſidem, ideoq; Scytharum
auxilia feſtina celeritate mercante. Proinde parum adeptus ea quæ ſpe uana concepe-
rat Sapor, ultraq; ſolitū aſperatus, quòd ad expeditionem accingi rectorem cōceperat
noſtrum, iram eius cōculcans Surenæ dedit negocium, ut ea quæ Victor comes ſuſce-
perat & Vrbicius armis repeteret: & ſi quiſquā repugnaret, & milites Sauromacis præ
ſidio deſtinati, malis adfligerētur extremis. Hæcq; ut ſtatuerat maturata cōfeſtim, nec
emendari potuerunt nec uindicari, quia rem Romanam alius circumſteterat metus to
tius Gothiæ Thracias licentius perrumpentis: quæ funera tunc explicari poterūt car-
ptim, ſi ad ea quoq; uenerimus. Hæc per eos agitata ſunt tractus: quorum inter ſeriem
Africanas clades & legatorum Tripoleos manes inultos etiam tum & errantes ſempi
ternus uindicauit iuſtitiæ uigor, aliquoties ſerus ſed ſcrupuloſus quæſitor geſtorum re
cte uel ſecius, hoc modo. Remigius, quem populanti prouincias retulimus comiti fa-
uiſſe Romano, poſtquam Leo in eius locum magiſter eſſe cœpit officiorum, à muneri-
bus reipublicæ iam quieſcens negocijs ſeruralibus dedit prope Mogontiacum in ge-
nitalibus locis. Quem ibi morantem ſecurius præf. prætorio Maximinus reuerſum
ad ocium ſpernens, ut ſolebat diræ luis ritu graſſari per omnia, lædere modis quibus
poterat affectabat: utq; rimaretur plura quæ latebant, Cæſarium antehac eius dome-
Remigius ſticum, poſtea notarium principis, raptum quę Remigius egerit, uel quantum accepe-
ſe ſuſpendit rit ut Romani iuuaret actus infandos, per quæſtionē cruentam interrogabat. Quibus
ille cognitis, cum eſſet ut dictum eſt in ſeceſſu, conſcientia malorum urgente, uel ratio
nem formidine ſuperante calumniarum, innodato gutture laquei nexibus interijt. Se-
cuto poſt hæc anno Gratiano adſcito in trabeæ ſocietatem Equitio conſule, Valenti-
Baſilia niano poſt uaſtatos aliquos Alemanniæ pagos munimentum ædificanti prope Baſi-
liam quod appellant accolæ Robur, offertur præfecti relatio Probi docētis Illyrici cla
des. Quibus ille ut cunctatorem decuerat ducem examinatius lectis, attonitus cogi-
tationibus anxijs, Paterniano notario miſſo negocium ſcrupuloſa quæſiuit indagine.
moxq; ueris per eum nuncijs geſtorum acceptis, euolare protinus feſtinabat, auſos te-
merare limitem barbaros primo fragore ut mente conceperat oppreſſurus armorum.
Quia igitur abeunte autumno multa impediebant & aſpera, adnitebantur omnes per
regiam optimates, ut aduſq; principium ueris eum pertinerēt exoratum: primum du-
rata pruinis itinera, ubi nec adultæ in paſtum herbæ reperirētur, nec cætera uſui con-
grua, penetrari non poſſe firmantes: dein uicinorum Gallijs regum immanitatem, ma
ximeq; omnium Macriani ut formidati tunc prætendentes: quem conſtabat inpaca-
tum relictum etiam ipſa urbium mœnia tentaturum. Hæc memorantes addentesq; u-
tilia reduxere eum in meliorem ſententiam: ſtatimq; ut conducebat rei communi, pro-
pe Moguntiacum blandius rex antedictus accitur, procliuis ipſe quoq; ad excipien-
dum fœdus ut apparebat. Et uenit inmane quo quantoq; flatu diſtentus, ut futurus
arbiter ſuperior pacis: dieq; prædicto conloquij ad ipſam marginem Rheni caput al-
tius erigens ſtetit, hincinde ſonitu ſcutorum intonante gentilium. contrà Auguſtus a-
ſcenſis amnicis lembis, ſeptus ipſe quoque multitudine caſtrenſium ordinum tutius
prope ripas acceſsit, ſignorum fulgentium nitore conſpicuus, & inmodeſtis geſtibus
murmureq; barbarico tandem ſedato, poſt dicta & audita ultro citroq; uerſus amici-

tia media sacramenti fide firmatur. Hisq; perfectis discessit turbarum rex artifex delinitus, futurus nobis deinceps socius: & dedit postea adusq; uitae tempus extremum, constantis in concordiam animi facinorum documentum pulchrorum. Perijt autem in Francia postea: quam dum interneciue uastando perrumpit auidius, oppetijt Mellobaudis bellicosi regis insidijs circumuentus. Post foedus tamen solenni ritu impletum, Treueros Valentinianus ad hiberna discessit. Haec per Gallias & latus agebantur arctoum. At in eois partibus alto externorũ silentio, intestina pernicies augebatur, per Valentis amicos & proximos, apud quos honestate utilitas erat antiquior. Nauabatur enim opera diligens, ut homo rigidus audire cupiens lites à studio iudicãdi reuocaret, metu ne ita ut Iuliani tẽporibus defensione innocẽtia respirãte, frangeret potentium tumor adsumpta licentia latius solitus euagari. Ob haec & similia cõcordi consensu dehortantantibus multis, maximeq; Modesto praefecto praetorio regiorum arbitrio spadonum exposito, & subagreste ingenium nullis uetustatis lectionibus expolitum coacto uultu fallente, & adserente quod infra imperiale culmen causarum essent minutiae priuatarum, ille ad humiliandum celsitudinem potestatis negotiorũ examina spectanda instituta esse arbitratus, ut monebat abstinuit penitus, laxauitq; rapinarum fores: quae roborabantur in dies iudicum aduocatorumq; prauitate sentẽtium paria, qui tenuiorum negotia militaris rei rectoribus uel intra palatium ualidis uenditantes, aut opes aut honores quaesiuere praeclaros. Hanc professionem oratorum forensium πολιτικῆς μορίου εἴδωλον id est ciuilitatis particulae umbram, uel adulationis partem quartam esse definit amplitudo Platonis: Epicurus autem κακοτεχνίαν nominãs inter artes numerat malas: Cresias suasionis opificem esse memorat, adsentiente Leontino Gorgia. quam à ueteribus ita determinatam orĩetalium quorundam uersutia adusq; bonorum extulit odium: unde etiam retinaculis temporis praestituti frenatur. Ergo absolutis super eius indignitate paucis, quam in illis partibus agens expertus sum, ad coeptorum cursum regrediar institutum. Florebant elegantiae priscae patrocinijs tribunalia, cum oratores concitae facundiae attenti studijs doctrinarum, ingenio, fide, copijs ornamentisq; dicẽdi pluribus eminebãt: ut Demosthenes, quo dicturo cõcursus audiendi causa ex tota Graecia fieri solitos monumentis Atticis continetur: & Callistratus, quẽ nobilem illam super Oropo causam, qui locus in Euboea est, perorantẽ idem Demosthenes academia cum Platone relicta sectatus est: ut Hyperides & Aeschines & Andocides & Dinarchus & Antiphon ille Rhamnusius, quem ob defensum negotium omnium primum antiquitas prodidit accepisse mercedem. Nec minus apud Romanos Rutilij & Galbae & Scauri, uita, moribus, frugalitateq; spectati, & postea per uarias aeui sequẽtis aetates censorij & cõsulares multi & triũphales, Crassi & Antonij & cum Philippis Scaeuolae alijq; numerosi, post exercitus prosperrime ductos, post uictorias & trophea, ciuilibus stipendiorũ officijs floruerunt: laureasq; fori speciosis certaminibus occupantes, summis gloriae honoribus fruebãtur. Post quos excellentissimus omniũ Cicero, orationis imperiosae fulminibus saepe depressos aliquos iudiciorũ eripiens flammis, non defendi homines sine uituperatione fortasse posse, negligenter defendi sine scelere nõ posse, firmabat. At nunc uidere est per eos omes tractus uiolenta & rapacissima genera hominũ, per fora omnia uolitantium, & subsidentiũ diuites domos, ut Spartanos canes aut Cretas uestigia sagacius colligendo ad ipsa cubilia peruenire causarum. In his primus est coetus eorum, qui seminãdo diuersa iurgia, per uadimonia mille iactantur, uiduarum postes & orborũ limina deterentes, & auidi inter discordantes amicos aut propinquos uel adfines simultatũ, ob leuia scrinij receptacula odia struentes infesta: in quibus aetatis progressu non ut aliorũ uicia intepescunt, sed magis magisq; roborãtur, inter rapinas insatiabiles inopes, ad capiẽdam uersutis oratiõibus iudicũ fidem, quorũ nomen ex iustitia natũ est, sicam ingenij distringentes Horũ obstinatione libertatem temeritas, constantiam audacia praeceps, eloquentiã inanis quaedam imitatur fluentia loquendi: quarum artium saeuitate, ut Tullius adsueuerat, nefas est religionem decipi iudicantis. Ait enim: Cumq; nihil tam incorruptum esse debeat in republica quàm suffragium, quàm sententia, non intelligo cur qui ea pecunia corru-

Modestus praefectus praetorio

Oratores

Cicero

perit, pœna dignus sit: qui eloquentia, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere uidetur qui oratiōe quàm qui pretio iudicem corrumpit, quòd pecunia eorum
Iurisperiti pere prudentem nemo potest, dicendo potest. Secundum est genus eorum, qui iuris professi scientiam, quam repugnātium sibi legum aboleuere dissidia, uelut uinculis ori impositis reticente iugi silentio umbrarum sunt similes propriarum. hi uelut fata natalitia præmonstrantes, aut Sibyllæ oraculorū interpretes, uultus grauitate ad habitum composita tristiorem, ipsum quoq; uenditant quod oscitantur. hi ut altius uideantur iura callere, Trebatium loquuntur & Cæscellium & Alfenum, & Auruncorum Sicanorumq; iamdiu leges ignotas, cum Euandri matre abhinc sæculis obrutas multis: & si uoluntate matrem tuam finxeris occidisse, multas tibi suffragantes absolutionem lectiones reconditas pollicentur, si te nummatum senserint. Tertius eorum est ordo, qui ut in professione turbulenta clarescant, ad expugnandam ueritatem ora mercenaria procudentes, per prostitutas frontes uilesq; latratus quò uelint aditus sibi patefaciunt crebros: qui inter sollicitudines iudicum per multa distentas inresolubili nexu uincientes negotia laborant ut omnis quies litibus implicetur, & nodosis quæstionibus de industria iudicia circumscribunt: quæ cum rectè procedunt delubra sunt æquitatis, cum deprauantur, foueæ fallaces & cæcæ: in quas si captus ceciderit quisquam, nō nisi per
Aduocati multa exiliet lustra aduśq; ipsas medullas exuctus. Quartum atq; postremū est genus, impudens, peruicax, & indoctum, eorum qui cum immature à literarijs eruperint ludis, per angulos ciuitatū discurrunt, mimiambos non causarum remedijs cōgrua commentantes, fores diuitum deterendo cœnarum ciborumq; aucupantes delicias exquisitas: qui cum semel umbraticis lucris & inhiandæ undiq; pecuniæ sese dediderint, litigare frustra quoslibet innocentes hortātur: & ad defendendam causam admissi, quod raro contingit, suscepti nomen & uim negotij sub ore disceptatoris inter ipsos conflictuum articulos instruuntur, circūlocutionibus indigestis ita scatentes, ut conluuionis teterrimæ audire existimes ululabili clamore Thersiten. cum aūt ad inopiam muniendarum uenerint allegationū, ad effrenatā deflectunt conuiciandi licentiam: quo nomine, ob adsidua in personas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties sunt damnati: è quibus ita sunt rudes nonnulli, ut nunq; se codices habuisse meminerint. & si in circulo doctorū autoris ueteris inciderit nomē, piscis aut edulij peregrinum esse uocabulum arbitrantur: si uero aduena quisquam inusitatum sibi antea Marcianum uerbotenus quæsierit oratorem, omnes confestim Marcianos appellari se fingunt, nec iam fas ullum præ oculis habent: sed tanquam auaritiæ uenundati & usucapti, nihil præter inseminatam petendi licentiam norūt. & si quem semel intra retia ceperint, cassibus mille impedicant, per morborum simulationem uicissim cōsulto cessantes: utq; peruulgati iuris proferatur lectio una, septem uendibiles introitus præparant, dilationum examina longissima contexentes. & cum nudatis litigatoribus dies cesserint & menses & anni, tandē obtrita uetustate cōtrouersia, intromissa ipsa capita splendoris, ingressa alia secū aduocatorū simulacra inducunt. cumq; intra cancellorū uenerint septa, & agi cœperint alicuius fortunæ uel salus, atq; laborari debeat ut ab insonte gladius, uel calamitoso detrimenta pellantur, conrugatis hincinde frontibus, brachijsq; histrionico gestu formatis, ut concionaria Gracchi fistula post occipitiū desit, consistitur altrinsecus diu. tandemq; ex præmeditato conludio per eū qui est in uerba fidentior suaue quoddam principiū dicendi exeritur, pro Cluentio uel pro Ctesiphonte orationū æmula ornamenta promittens: & in eam conclusionem cunctis finē cupientibus definit, ut nondum se patroni post speciē litis triennū editam causentur instructos: spatioq; prorogati tēporis impetrato, quasi cum Antæo uetere colluctati, perseueranter flagitant pulueris periculosi mercedes. Veruntamen hæc cum ita sint, non desunt aduocatis incōmoda plurima, parum sustinenda rectè uicturo. nanq; sellularijs quæstibus inescati, inter se hostiliter dissident: & rupta maledicēdi ferocia, ut dictum est, multos offendunt: quam tunc effutiunt, cum commissarum sibi causarum infirmitatem orationibus ualidis conuelare non possunt. & iudices patiūtur interdum, doctos ex Philistionis aut Aesopi cauillationibus, quàm ex Aristidis illius iusti uel Catonis disciplina productos: qui

aere

tere graui mercati publicas potestates, ut creditores molesti opes cuiusquemodi fortunæ rimantes, alienis gremijs excutiunt prędas. Ad ultimum id habet causidicina cum cæteris metuendum & graue, quod hoc ingenitũ est penè litigantibus cunctis, ut cum iurgia mille casibus cadant, accidentia secus in potestate esse existiment patronorum, & omnem certaminũ exitum ijsdem soleant adsignare, & non uitijs rerum aut iniquitati aliquoties disceptantium, sed solis defensantibus irascantur. Verum unde huc declinauimus reuertamur. Pubescente iam uere Valentinianus à Treueris motus per nota itinera gradu celeri contendebat: eiq; regiones aduentanti quas petebat, legatio Sarmatarum offertur: pedibusq; eius prostrata orabat pacifica prece, ut propitius ueniret & lenis, nullius diri facinoris participes populares suos inuenturus aut conscios. Quibus sæpe eadem iterantibus hactenus perpensa deliberatione respondit: hæc in locis ubi dicunt admissa, quærenda uerissimis documentis & uindicanda. Cumq; exinde Carnuntum Illyriorum oppidum introisset, desertum quidem nunc & squalens, sed ductori exercitus perquam opportunum, ubi fors copiam dedisset aut ratio, è statione proxima reprimebat barbaricos adpetitus. Et quanquam terrori cũctis erat, dum sperabatur ut acer & uehemẽs mox iudices damnari iussurus, quorum perfidia uel secessione Pannoniarum nudatum est latus, cum illuc uenisset ita intepuit: ut neq; in Gabinij regis inquireret necem, neq; inusta reipublicæ uulnera quo sinente uel agente segnius euenissent, accuratius uestigaret: eo uidelicet more, quo erat seuerus in gregarijs corrigendis, remissior erga maiores fortunas uel uerbis asperioribus incessendas. Solum tamen incitato petebat odio Probum, nunquam ex quo eum uiderat minari desinens uel mitescens; cuius rei causæ nec obscuræ fuerunt nec leues. Hic præfecturam prætorio tunc primitus nanctus, eamq; multis atque utinam probabilibus modis in longum proferre gestiens, non ut prosapiæ suæ claritudo monebat plus adulationi quam uerecundiæ dedit. Contemplatus enim propositum principis, quærendæ undiq; pecuniæ uias absq; iustorum iniustorũq; discretione scrutantis, errantẽ non reducebat ad æquitatis tramitem, ut sæpe moderatores fecere tranquilli: sed ipse quoq; flexibilem sequebatur atq; transuersum. unde graues obedientium casus: exitialia prouisorum nomina titulorũ iuxta opulentas & tenues eneruatas succidere fortunas, argumentis post alijs ualidioribus alijs, usu lædendi reperiente longæuo. Deniq; tributorum onera uectigalisq; augmenta multiplicata optimatum quosdam, ultimorum metu exagitatos, mutare compulerunt sedes: & flagitantium ministrorum amaritudine quidam oppresi, cum non suppeteret quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini: è quibus aliquos cũ uitæ iam tederet & lucis, suspendiorũ exoptata remedia cõsumpserunt. Hæc ita inlecebrosius atq; inhumanius agi loquebatur quidem pertinax rumor: Valentinianus uero tanq; auribus cera inlitis ignorabat, indifferenter quidẽ lucrandi uel ex rebus minimis auidus, idq; tantum cogitans quod offerebatur, parsurus tamen fortasse Pannonijs, si hæc ante ingemiscenda compendia comperisset, quæ nimium sero tali didicit casu. Ad prouincialium residuorum exemplum etiam Epirotæ acturos sibi gratias à præfecto mittere compulsi legatos, Iphiclen quendam philosophum, spectatum robore pectoris hominem, adegere non sponte propria pergere ad id munus implendum. qui cum imperatorem uidisset, agnitus aduentusq; sui causam interrogatus Græce respondit: atq; ut philosophus ueritatis professor, quærente curatius principe, si hi qui misere ex animo bene sentiũt de præfecto, gemẽtes inquit & inuiti. Quo ille uerbo tanquam telo perculsus, actus eius ut sagax bestia rimabatur, genuino percunctando sermone quod non scitabat: ubi nam ille esset uerbi gratia honore inter suos antecellens & nomine, uel ille diues, aut alius ordinis primus. cumq; disceret perisse aliquẽ laqueo, abisse alium trans mare, consciuisse sibi alium mortem aut plumbo uita erepta extinctum, in inmensum excanduit, urente irarum nutrimẽta tunc officiorum magistro Leone, pro nefas, ipso quoq; præfecturã si celsior è scopulo caderet adfectante: quam si adeptus rexisset, præ his quę erat ausurus administratio Probi ferebatur in cœlum. Agens itaq; apud Carnuntũ imperator per continuos tres menses æstiuos arma parabat & alimenta, si qua fors secundasset peruasurus oportune Quados tumultus atrocis auctores. In quo oppido Faustinus filius sororis Viuentij præfecti

Sarmatarum legati

Probus præfectus prætorio

Iphicles philosophus

prætorio

Faustini supplicium prætorio, notarius militans, Probo ſpectante negotium carnificis manu peremptus eſt poſt tormenta, uocatus in crimẽ, quòd aſinum occidiſſe dicebatur ad uſum artium ſecretarum, ut adſerebant quidam urgentes: ut autem aiebat ille, ad imbecillitatem firmandam fluentium capillorum: alio quoq; in eum pernicioſe compoſito, quòd petenti per iocum cuidam Nigrino ut eum notarium faceret, exclamauit ille hominem ridens, fac me imperatorem ſi id uolueris impetrare. hocq; ludibrio inique interpretato, & Fauſtinus ipſe & Nigrinus & alij ſunt interfecti. Præmiſſo igitur Merobaude cum militari peditum manu quam regebat ad uaſtandos cremandosq; barbaricos pagos, comite adiuncto Sebaſtiano, Valentinianus Acincum prope caſtra commouit: nauigijsq; ad repentinum caſum coniunctis, & contabulato celeri ſtudio ponte, per *Valent. Quadorum regionem uastat* partem aliam tranſiit in Quados, ſpeculantes quidem ex diruptis montibus eius aduentum, quò plerìq; ancipites incertiq; accidentium cum ſuis caritatibus ſeceſſerunt, ſed ſtupore defixos cum in regionibus ſuis contra quàm opinabantur auguſta cernerent ſigna. Progreſſus ergo coacto gradu inquantum res tulit, iugulataq; ætate promiſcua, quam etiam tum palantem ſubitus occupauit excurſus, & tectis combuſtis, redijt cum incolumibus cunctis quos duxerat ſecum: itidemq; apud Acincum moratus autumno præcipiti per tractus conglaciari frigoribus adſuetos commoda quærebat hiberna: nullaq; ſede idonea potiri præter Sabariam poterat, quamuis eo inualidam tem pore aſſiduisq; malis adflictam. unde hoc etiamſi magni intererat pauliſper ſequeſtrato, impigre motus peragrata fluminis ripa, caſtrisq; præſidio competenti munitis atq; caſtellis, Bregitionem peruenit: ibiq; diu compoſitum ad quietem principis fatum ſor *Prodigia* tem denunciabat ei ſupremam prodigijs ingerentibus multis. Namq; diebus ante pauciſsimis ruinas fortunarum indicantia celſarum arſere crinita ſidera cometarum, quorum originem ſupra docuimus: & apud Sirmium repentino fragore nubium fulmen excuſſum palatij & curiæ partem incendit & fori: & apud Sabariam eodem adhuc conſtituto, bubo culminibus regij lauacri conſidens, occentansq; funebria, nulla facientium ſagittas & lapides contemplabili dextera cadere potuit, certatim licet ardenti ſtudio petebatur. Item cum ab urbe prædicta tenderet ad procinctum, per portam uoluit unde introijt exire, ut omen colligeret quòd cito remeabit ad Gallias. cumq; locus adgeſtis ruderibus neglectus purgaretur, lapſam forem ferratam, quæ exitum obſerauit, multitudo remouere non potuit uiribus magnis eniſa: & dum fruſtra tereret diem, coactus per aliam egreſſus eſt portam. Nocteq; quam lux ereptura eum uita ſecuta eſt, ut per quietem ſolet, uidebat coniugem ſuam abſentem ſedere paſsis capillis amictu ſqualenti contectam: quam æſtimari dabatur fortunam eius eſſe cum tetro habitu iam diſceſſurã. Progreſſus deinde matutinus contractiore uultu ſubtriſtis, cum eum oblatus non ſuſciperet equus anteriores pedes præter morem erigens in ſublime, innata feritate concitus ut erat immanis dexteram ſtratoris militi iuſſit abſcidi, quæ eum inſilientem iumento pulſerat conſueto: periſſetq; cruciabiliter innocens iuuenis, ni tribunus ſtabuli Cerealis dirum nefas cum ſui periculo diſtuliſſet. Poſt hæc *Quadorum legati* Quadorum uenere legati, pacem cum præteritorum obliteratione ſuppliciter obſecrantes: quam ut adipiſci ſine obſtaculo poſſent, & tirocinium & quędam utilia rei Romanæ pollicebantur. Quos quoniam ſuſcipi placuit, & redire inducijs quæ poſcebantur indultis, quippe eos uexari diutius nec ciborum inopia nec alienum tempus anni patiebantur, in conſiſtorium Equitio introducente ſunt intromiſſi. Cumq; membris curuatis ſtarent metu debiles & præſtricti, docere iuſſi quæ ferebant, uſitatas illas cauſationum ſpecies iurandi fidem addendo firmabant: nihil ex communi mente procerum gentis delictum adſeuerantes in noſtros, ſed per extimos quoſdam latrones amniq; confines eueniſſe quæ inciuiliter geſta ſunt: etiam id quoque addendo ut ſufficiens ad facta purganda firmantes, quòd munimentum extrui cœptum nec iuſte nec oportune, ad ferociam animos agreſtes accendit. Ad hæc imperator ira uehementi perculſus, & inter exordia reſpondendi tumidior, increpabat uerborum obiurgatorio ſono nationem omnem ut beneficiorum immemorem & ingratam: paulatimq; lenitus & ad molliora propenſior, tanquam ictus telo uitalia, uoceq; ſimul obſtricta, ſuffectus igneo lumine cernebatur: & repente cohibito ſanguine letali ſudore

perfuſus

perfusus, ne laberetur spectantibus, & uilibus concursu ministrorũ uitæ secretioris ad coclaue ductus est intimum. ubi locatus in lecto exiguas spiritus reliquias trahẽs, nõ dum intelligendi minuto uigore cunctos agnoscebat adstantes, quos cubicularij ne quis eum necatũ suspicaretur celeritate maxima conrogarant. Et quoniã uiscerum fla grante cõpage laxanda erat necessario uena, nullus inueniri potuit medicus, hanc ob causam, quod eos per uaria sparserat curaturos militem pestilentiæ morbo tentatum. unus tamen repertus uenam eius iterum sæpiusq; pungendo ne guttam quidem cruo ris elicere potuit, internis nimietate calorũ ambustis: uel ut quidã existimabant, arefa ctis ideo membris, quòd meatus aliqui quos hęmorrhoidas nunc appellamus, obsera ti sunt gelidis frigoribus concrustati. Sensit immensa ui quadam urgente morborum, ultimæ necessitatis adesse præscripta: dicereq; conatus aliqua uel mãdare, ut singultus ilia crebrius pulsans stridorq; dentium & brachiorũ motus uelut cæstibus dimicãtium indicabat, iam superatus liuentibusq; maculis interfusus, animũ diu colluctatum effla uit, ætatis quinquagesimo anno & quinto, imperij minus centũ dies secundo & deci mo. Replicare nunc est oportunum, ut aliquoties fecimus, & ab ortu primigenio pa tris huiusce principis adusq; ipsius obitum actus eius discurrere per epilogos breues, nec uitiorum prætermisso discrimine uel bonorũ, quæ potestatis amplitudo monstra uit, nudare solita semper animorũ interna. Natus apud Cibalas Pannoniæ oppidum Gratianus maior ignobili stirpe, cognominatus est à pueritia prima Funarius ea re, quòd nondum adultus uenalem circumferens funẽ, quinq; militibus eum rapere stu dio magno conatis nequaq; cessit, æmulatus Crotoniaten Milonem, cui mala sæpe co hęrenter læua manu retinenti uel dextra, nulla unquam uirium fortitudo abstraxit. ob ergo ualidi corporis robur & peritiam militum more luctandi notior multis, post di gnitatem protectoris atq; tribuni comes præfuit rei castrensi per Africam: unde furto rum suspicione cõtactus digressusq;, multo postea pari potestate Britannũ rexit exer citum: tandemq; honeste sacramento solutus reuertit ad larem: & agens procul à strepi tu mulctatione bonorum adflictus est à Constantio hoc nomine, quod ciuili flagrante discordia hospitio dicebatur suscepisse Magnentium, per agrum suum ad proposita festinantem. cuius meritis Valentinianus ab ineunte adulescentia cõmendabilis con textu suarum quoq; suffragante uirtutum, indutibus imperatoriæ maiestatis apud Ni ceam ornatus, in Augustum collegium fratrem Valentem adsciuit, germanitate con cordi sibi iunctissimum, inter probra medium & præcipua, quæ loco docebimus com petenti. Igitur Valentinianus post periculorum modestias plures dum esset priuatus emensas imperitare exorsus, arces prope flumina sitas & turbines, & Gallias petijt A lemanicis patentes excursibus, reuiuiscentibus erectius cognito principis Iuliani inte ritu, quem post Constantem solum omnium formidabant. Ideo autem etiam Valenti nianus merito timebatur, quòd & exercitus auxit ualido supplemento, & utrobique Rhenum celsioribus castris muniuit atq; castellis, ne latere usquam hostis ad nostra se proripiens possit. utq; multa prætereamus quæ egit moderatoris auctoritate fundati, quæq; per se uel duces correxit industrios, post Gratianum filium in societatem suæ potestatis adsumptum, Vithigabium regem Alemannorum Vadomario genitum a dulescentem in flore primo genarum, nationes ad tumultus cientem & bella, clam quia non potuit aperte consodit: & Alemannis congressus prope Solicinium locum, ubi insidijs penè perierat circumuentus, ad exitium ultimum delere potuit uniuersos, ni paucos uelox effugium tenebris amandasset. Inter hæc tamen caute gesta, iam con uersos ad metuendam rabiem Saxonas, semper quolibet inexplorato ruentes, dela tosq; tunc ad maritimos tractus, quorum spolijs penè redierant onusti, malefido qui dem sed utili commento peremit, præda raptoribus ui fractis excussa. Itidemq; Bri tannos, cateruas superfusorum hostium non ferentes, spe meliorum adsumpta in li bertatem & quietem restituit placidam, nullo penè redire permisso grassatorum ad sua. Efficacia pari Valentinum quoque Pannonium exulem, ut per has prouincias molientem otium turbare commune, antequàm negotium efferuesceret oppresit. A fricam deinde, malo repentino perturbatam, discriminibus magnis exemit: cum uo races militarium fastus ferre nequiens Firmus, ad omnes dissensionum motus per flabiles

Valentiniani obitus

Gratianus Funarius

Valentiniani gesta

flabiles gentes Mauricas cõcitasset. Similiq; fortitudine clades ingemiscendas Illyrici uindicasset, ni morte præuentus reliquisset rem seriam imperfectam. Ac licet opera præstabilium ducum hæc quæ retulimus cõsummata sunt:tamen ipsum quoq; satis cõstat, ut erat expeditæ mentis usuq; castrensis negotij diuturno firmatus, egisse complura:inter quæ illud elucere clarius potuit, si Macrianũ regem ea tempestata te terribilem uiuum capere potuisset, ut industria magna tentarat, postquam eum euasisse Burgundos, quos ipse admouerat Alemannis, mœrens didicisset & tristis. Hæc super actibus principis breui sunt textu percursa: nunc confisi, quòd nec metu nec adulandi fœdita te constricta posteritas incorrupta præteritorum solet esse spectatrix, summatim eius numerabimus uitia, pòst & bene merita narraturi. Adsimulauit nonnunquam clementiæ speciem, cum esset in acerbitatem naturę calore propensior, oblitus profectò quòd regenti imperium omnia nimia, uelut prærupti scopuli sunt deuitanda. nec enim usquam reperitur miti cohercitione contentus, sed aliquoties quæstiones multiplicari iussisse cruentas, post interrogationes funestas nonnullis adusq; discrimina uitę uexatis. & ita erat effusior ad nocendũ, ut nullum aliquando damnatorum capitis eriperet morte subscriptionis elogio leni, cum id etiam principes interdum fecerint sæuissimi. atqui potuit exempla multa contueri maiorum & imitari peregrina atq; interna humanitatis & pietatis, quas sapientes consanguineas uirtutes esse definiunt: è quibus hæc sufficiet poni. Artaxerxes Persarum ille rex potentissimus, quem Macrochira membri unius longitudo cõmemorauit, suppliciorũ uarietates quas natio semper exercuit cruda, lenitate genuina castigans, tiaras ad uicem capitũ quibusdam noxijs amputabat: & ne secaret aures more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia præcidebat: quæ temperantia morum ita tolerabilem eum fecit & uerecundũ, ut adnitentibus cunctis multos & mirabiles actus impleret Græcis scriptoribus celebratos. Prænestino prætore, qui bello quodam Samnitico properare iussus ad præsidium uenerat segnius, ad crimen diluendum exhibito, Papirius Cursor ea tempestate dictator securẽ per lictorẽ expediri, hominemq; abiecta purgandi se fiducia stupefacto, uisum propè fruticem iussit abscidi: hocq; ioci genere castigatum eum absoluit, non ideo contemptus, ut ad resistendum aptus Alexandro magno, si calcasset Italiam, æstimatus. Hæc forsitan Valentinianus ignorans, minimeq; reputans adflictis solatia status semper esse lenitudinem principum, pœnas per ignes augebat & gladios: quod ultimum in aduersis rebus remedium pietas reperit maiorum, ut Isocratis memorat pulchritudo: cuius uox est perpetua docentis, ignosci debere interdum armis superato rectori, quàm iustum quid sit ignoranti. Vnde motum existimo Tullium præclare pronuntiasse cum defenderet Oppium:& enim multum posse ad salutem alterius, honori multis:parum potuisse ad exitiũ, probro nemini, fuit. Auiditas plus habendi sine honesti prauiq; differentia, & indagãdi quæstus uarios per alienæ uitæ naufragia, exundauit in hoc principe flagrantius adolescens: quam quidem prætendentes imperatorem Aurelianum purgare tentabant, id adfirmãdo, quod ut ille post Gallienum & lamentabiles reipub. casus exinanito ęrario, torrentis ritu ferebatur in diuites:ita hic quoq; post procinctus Parthici clades magnitudine indigens impensarum, ut militi supplementa suppeterent & impendium, crudelitati cupiditatem opes nimias cõgerendi miscebat: dissimulans scire, quòd sunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamsi licet: Themistoclis illius dissimilis: qui cum post pugnam agminaq; deleta Persarum licenter obambulans armillas aureas uidisset humi proiectas & torquem, Tolle inquit hæc ad comitum quendam prope adstantem, tu qui Themistocles non es: non quodlibet probans in duce magnanimo lucrum. Huius exempla continentiæ similia plurima in Romanis exuberant ducibus: quibus omissis, quoniam non sunt perfectæ uirtutis indicia (nec enim aliena nõ rapere laudis est) unũ ex multis constans innocentię uulgi ueteris specimen ponam. Cum proscriptorum locupletes domus diripiendas Romanæ plebi Marius dedisset & Cinna, uulgi rudes animi & humana soliti respectare, alienis laboribus pepercerunt: ut nullus egens reperiretur aut infimus, qui de ciuili luctu fructum contrectare pateretur sibi concessum. Inuidia præter hæc antedictus medullitus urebatur: & sciens pleraq; uitiorum imitari solere uirtutes, memorabat adsidue:liuorem uirtutum,

Valentiniani uitia

rectæ potestatis inuidiam esse sociam. Vtq; sunt dignitatum apices maximi licere sibi cuncta existimantes, & ad sugillandum contrarios exturbãdosq; meliores pronius inclinati, bene uestitos oderat, & eruditos, & opulentos, & nobiles, & fortibus detrahebat, ut solus uideretur bonis artibus eminere: quo uitio exarsisse principẽ legimus Hadrianũ. Arguebat hic idem princeps timidos sæpius, maculosos tales appellans & sordidos, & infra sortem humilem amandandos, ad pauores irritos aliquoties abiectius pallens, & quod nusquam erat inattẽte formidans. quo intellecto magister officiorum Remigius, cum eum ex incidentibus ira feruere sentiret, fieri motus quosdam barbaricos inter alia subserebat: hocq; ille audito, quia timore mox frãgebatur, ut Antoninus Pius erat serenus & clemens. Iudices nunquam consulto malignos elegit: sed si semel promotos agere didicit immaniter, Lycurgos inuenisse se prædicabat & Cassios, columina iustitiæ priscæ: scribensq; hortabatur adsidue, ut noxas uel leues acerbius uindicarent, nec adflictis erat ullum in principis benignitate perfugium: quod semper ut agitato mari iactatis portus patuit exoptatus. Finis enim iusti imperij, ut sapientes docẽt, utilitas obedientiũ æstimatur & salus. Cõsentaneum est uenire posthæc ad eius actus sequendos recte sentientibus & probãdos: cum quibus si reliqua temperasset, uixerat ut Traianus & Marcus. In prouinciales admodum parcus, tributorum ubiq; molliens sarcinas, oppidorum & limitum conditor tempestiuus, militaris disciplinæ censor eximius, in hoc tantum deerrans, quòd cum gregariorũ etiam leuia puniret errata, potiorum ducũ flagitia progredi sinebat in maius, ad querelas in eos motas aliquoties obsurdescens: unde Britannici strepitus, & Africanæ clades, & uastitas emersit Illyrici. Omni pudicitiæ cultu domi castus & foris, nullo contagio conscientiæ uiolatus obscœnæ, nihil incestum: hancq; ob causam tanquam retinaculis petulantiam frenarat aulæ regalis, quod custodire facile potuit. Necessitudinibus suis nihil indulgẽs: quas aut in ocio reprimebat, aut mediocriter honorauit, absq; fratre: quem temporis compulsus angustijs in amplitudinis suæ societatem adsumpsit. Scrupulosus in deferẽdis potestatibus celsis: nec imperante eo prouinciam nummularius rexit, aut administratio uenũdata, nisi inter initia, ut solent occupationis spe uel impunite quædam scelesta cõmitti. Ad inferẽda propulsandaq; bella solertissimus, cautus, æstu Martij pulueris induratus, boni prauiq; suasor & desuasor admodũ prudens, militaris rei ordinũ scrutãtissimus, scribens decore uenusteq; pingẽs, & fingens, & nouorũ inuentor armorũ: memoria sermoneq; incitato quidẽ sed raro facundiæ proximo uigens, amator munditiarũ, lætusq; nõ profusis epulis sed exultis. Postremo hoc moderamine principatus inclaruit, quòd inter religionum diuersitates medius stetit, nec quenquam inquietauit, neq; ut hoc coleretur imperauit aut illud: nec interdictis minacibus subiectorum ceruicem ad id quod ipse coluit inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes ut reperit. Corpus eius lacertosum & ualidum, capilli fulgor colorisq; nitor, cum oculis cæsiis semper obliquũ intuentis & toruum. atq; pulchritudo staturæ, liniamentorũq; recta compago, maiestatis regię decus implebat. Post cõclamata Imperatoris suprema, corpusq; conditum ad sepulturam, ut missum Constantinopolim inter diuorum reliquias humaretur, suspenso instante procinctu, anceps rei timebatur euentus cohortibus Gallicanis, quæ nõ semper dicatæ legitimorũ principum fidei, uelut imperiorũ arbitræ ausuræ nouum quodam in tempore sperabantur: hoc tentatores nouitatis adiuuãte, quod gestorum ignarus etiam tum Gratianus agebat tum apud Treueros, ubi profecturus eũ morari disposuerat pater. Cum negotium in his esset angustijs, & tanquam in eadem naui futuri periculorum si accidisset participes, omnes eadem formidarent, sedit summatum consilio auulso ponte, quem compaginarat ante necessitas inuadens terras hostiles, ut superstitis Valentiniani mandato Merobaudes protinus acciretur. Hocq; ille, ut erat solertis ingenij, quod euenerat ratus, aut forte doctus ab eo per quem uocabatur, rupturum cõcordiæ iura gallicanum militem suspicatus, missam ad se tesseram finxit redeundi cum eo ad obseruãdas Rheni ripas, quasi furore barbarico crudescente. utq; erat secrete mandatum, Sebastianum principis adhuc ignorantem excessum, longius amandauit quietum quidem uirum & placidum, sed militari fauore sublatum, & eò maxime tunc cauendum. Reuerso itaq; Merobaude, altiore cura prospectum, expedito consi-

Valentiniani uirtutes

lio Valentinianus puer defuncti filius tum quadrimus uocaretur, in Imperiū cooptandus, centesimo lapide disparatus, degensq; cum Iustina matre in uilla quam Murocinctam appellant. Hocq; continenti omnium sententia confirmato, Cerealis auunculus eius ocyus missus, eundem puerum lectica impositum duxit in castra. sextoq; die post parentis obitum Imperator legitime declaratus, Augustus nuncupatur more solenni. Et licet cum hęc agerentur, Gratianum indigne laturum existimarēt, absq; sui permissu Principem alium institutū, postea metu solicitudine discussa uixere securius, quod ille ut erat beneuolus & peritus, cōsanguineū pietate nimia dilexit & educauit.

AMMIANI MARCELLINI RERVM
GESTARVM LIBER TRIGESIMVSPRIMVS

NTEREA & Fortunæ uolucris rota, aduersa ꝓsperis semper alternans, Bellonam furijs in ætatem ascitus armabat, mœstosq; trāstulit ad Orientem euentus, quos aduentare præsagiorū fides clara monebat & portentorum. Post multa enim quę uates auguresq; prędixere ueridice, resultabāt canes ululantibus lupis, & querulum quiddam nocturnæ uolucres gemebant & flebile, & squalidi Solis exortus hebetabant matutinos diei candores, & Antiochiæ per rixas tumultusq; uulgares id in cōsuetudinem uenerat, ut quisq; uim se pati existimaret, uiuus ardeat Valens, licētius clamitaret, uocesq; præconum audiebantur assidue, mādantium congeri ligna ad Valentini lauacri succensionem studio ipsius principis conditi. Quæ hunc illi impendere exitum uitæ modo nō aperte loquendo mōstrabant. Super his laruale simulacrum Armeniæ regis, & miserabiles umbræ pauloante in negotio Theodori exæsorum, per quietem stridendo carmina quædā nimirum horrēda multos diris terroribus agitabant. tragula gurgulione cōfecto exanimis uisa est iacens. cuius mors publicorum funerum ęrumnas indicabat amplas & peruulgatas. Deniq; cum Chalcedonos subuerterentur ueteres muri, ut apud Constantinopolim ædificaretur lauacrum, ordine resoluto saxorū, in quadrato lapide, qui structura latebat in media, hi græci uersus incisi reperti sunt, futura plene pandentes.

Ἀλλ' ὁπόταν νύμφαι δροσεραὶ κτ͂ ἄστυ χορείαις
τερπόμεναι στροφέωνται ἐϋστεφέας κατ' ἀγυιάς,
Καὶ τεῖχος λούγοιο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ
Δὴ τότε οὔνια φῦλα πολυανθρώπων ἀκρῆσι
Ἴστρου καμψιρόοιο πόρον περάοντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ σκυθικὴν ὀλέσει χῶραν καὶ μυσίδα γαῖαν.
Παίονα δ' ἱπποβάτην σὺν κέλταις μαινομένοισιν
Ταυτὸ καὶ βιότοιο τέλος καὶ δῆριν ἐφέξει.

Totius autem sementem exitij & cladium originem diuersarum, quas martius furor incendio solito miscendo cuncta cōciuit, hanc cōperimus causam. Hunnorū gens, monumentis ueteribus leuiter nota, ultra paludes Męoticas glacialem oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. Vbi quoniam ab ipsis nascendi primitijs infantum ferro sulcantur altius genæ, ut pilorum uigor tempestiuus emergēs corrugatis cicatricibus hebetet, senescunt imberbes absq; ulla uenustate, spadonibus similes. cōpactis omnes firmisq; mēbris, & opimis ceruicibus prodigiose deformes & pandi, ut bipedes existimes bestias, uel quales in cōmarginandis pontibus effigiati stipites dolantur incompte in hominum figuras. sic & in sua uita uisi sunt asperi, ut neq; igni, neq; saporatis indigeant cibis, sed radicibus herbarum agrestium & semicruda cuiusuis pecoris carne uescantur, quam inter femora sua & equorum terga subsertam, fotu calefaciunt breui. Aedificijs nullis unquam tecti, sed hæc uelut ab usu communi discreta sepulchra declinant. Nec enim apud eos uel arūdine fastigiatum reperiri tugurium potest.

Sed uagi montes peragrãtes & syluas, pruinas famem sitimq; perferre ab incunabulis assuescũt. Peregre tecta, nisi adigente maxima necessitate, nõ subeunt. nec enim apud eos securos existimant esse sub tectis. Indumentis operiũtur linteis, uel ex pellibus syl uestrium murum consarcinatis. nec alia illis domestica uestis est, alia forensis. sed semel absoleti coloris tunica collo inserta non ante deponitur aut mutatur, quàm diuturna carie in pannulos defluxit defrustata. Galeris incuruis capita tegunt, hirsuta crura coriis munientes hædinis. eorumq; calcei formulis nullis aptati, uetant incedere gressibus liberis. qua causa ad pedestres parum accõmodati sunt pugnas, uerum equis prope affixi duris quidem sed deformibus, & muliebriter iisdem nõnunquam insidentes, funguntur muneribus consuetis. In ipsis quiuis in hac natione pernox & perdius emit & uendit, cibumq; sumit & potum, & inclinatus ceruici angustæ iumenti, in altum soporem adusq; uarietatem effunditur somniorum. Et deliberatione super rebus proposita seriis, hoc habitu omnes in commune consultant. Aguntur autem nulla seueritate regali, sed tumultuario primatum ductu contenti, perrumpunt quicquid inciderit. Et pugnant nonnunquã lacessiti, sed ineuntes prælia cuneatim uariis uocibus sonantibus toruum, utq; ad pernicitatem sunt leues & repentini, ita subito de industria dispersi lugescunt, & imposita acie, cũ cæde uasta discurrunt, nec inuadentes uallum, nec castra inimica pilantes præ nimia parte decernuntur. Eoq; omniũ acerrimos facile dixeris bellatores, quòd procul missilibus telis, acutis ossibus pro spiculorum acumine arte mira coagmentatis, sed distinctis cominus ferro sine ui respectu con hostesq; dum mucronum noxias obseruant, contortis laciniis illigant, ut laqueatis resistentium membris equitandi uel gradiendi adimant facultatem. Nemo apud eos arat, nec stiuam aliquando contingit. Omnes enim sine sedibus fixis absq; lare uel lege aut ritu stabili dispalantur, semper fugientium similes cum carpentis in quibus habitant. ubi coniuges ex uillis uestimenta contexunt, & coeunt cum maritis, & pariunt, & adusq; pubertatem nutriunt pueros. Nullusq; apud eos interrogatus, respondere unde oritur potest, alibi conceptus, natusq; procul, & longius educatus. Per inducias infidi, inconstantes, ad omnem auram incidentes, spei nouæ perquam mobiles, totum furori incitatissimo tribuentes. inconsultorum animalium ritu, quod honestum inhonestum'ue sit, penitus ignorantes. flexiloqui & obscuri. nullius religionis uel superstitionis reuerentia aliquando districti. auri cupidine immensa flagrantes. adeo permutabiles, & irasci faciles, ut eodem aliquoties die à sociis nullo irritante sæpe descîscant, itidemq; propitientur nemine leniente. Hoc expeditum indomitumq; hominum genus, externa prædandi auiditate flagrans immani, per rapinas finitimorũ grassatum & cædes, adusq; Achaiam peruenit. Restãt Massagetæ. qui unde sint, uel quas incolant terras (quoniam huc res prolapsa est) consentaneum est demõstrare. geographica perplexitate monstrata, quæ diu multa luda &uaria, tandem repperit ueritatis interna ad Ister aduenarum magnitudine fluenti Sauromatas prætermeat adusq; amnem Tanaim pertinentes, qui Asiam terminat ab Europa. Hoc transito in immensum extentas Scythiæ solitudines Alani inhabitant, ex mõtium appellatione cognominati, paulatimq; nationes conterminas crebritate uictoriarum attritas ad gentilitatem sui uocabuli traxerũt ut Persæ. Inter hos Neuri mediterranea incolunt loca, uicini uerticibus celsis, quos præruptos geluq; torpẽtes aquilones adstringunt. Post quos Vidini sunt & Geloni perquàm feri. qui detractis peremptorũ hostium cutibus indumenta sibi, equisq; tegmina conficiunt, bellatrix gens. Gelonis Agathyrsi collimitant, interstincti colore cæruleo corpora simul & crines. & humiles quidem minutis atq; raris, nobiles uero latis fucatis & densioribus notis. Post hos Melanchlænas & Anthropophagos palari accepimus per diuersa, humanis corporib. uictitantes quibus ob hęc alimenta nefanda desertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideoq; plaga omnis Orienti æstiuo obiecta usq; dum uenitur ad Seras inhabitabilis transit. Parte alia prope Amazonum sedes Alani sunt Orienti accliues, diffusi per populos ac gentes amplas, Asiaticos uergentes in tractus, quas dilatari adusq; Gangen accepi, fluuium intersecantem terras Indorum, mareq; inundantem australe. ibi partiti per utranq; mundi plagam Alani (quorum gentes uarias nunc recensere non refert) licet dirempti spa-

tijs longis per pagos, ut Nomades, uagantur immensos. æui tamē progressu ad unum concessere uocabulum, & summatim omnes Alani cognominantur. mores & media & efferatam uiuendi sed iam immaturam. Nec enim ulla sunt illis tuguria, aut uersandi uomeris curę, sed carne & copia uictitant lactis, plaustris supersidentes, quæ operimentis curuatis corticum per solitudines cōferunt sine fine distentas. Cumq; ad graminea uenerint in orbiculatam figurā locatis sarracis ferino ritu uescuntur: absumptisq; pabulis uelut carpentis ciuitates impositas uehunt: maresq; suprà cum fœminis coeūt. & nascuntur in his & educūtur infantes: & habitacula sunt hæc illis perpetua: & quocunq; ierint, illic genuinū existimant larem. armenta præ se agentes cum gregibus pascunt: maximeq; equini pecoris est eis solicitior cura. ibi cāpi semper herbescunt, intersitis pomiferis locis. atq; ideo transeuntes quolibet, nec alimētis nec pabulis indigent. quod efficit humectum solum & crebri fluminum prætermeātium cursus. Omnis igitur ætas & sexus imbellis circa uehicula ipsa uersatur, munijsq; distringitur mollib. iuuentus uero equitandi usu à prima pueritia coalescēs, incedere pedibus existimat uile, & omnes militari disciplina prudentes sunt bellatores. Vnde etiam Persæ, qui sunt originitus Scythæ, pugnandi sunt peritissimi. Proceri autē Alani penè sunt omnes & pulchri, crinibus mediocriter flauis, oculorū temperata toruitate terribiles, & armorū leuitate ueloces, Hunnisq; per omnia suppares, uerum uictu mitiores & cultu. Ianando & uenando, adusq; Meotica stagna & Cimmeriū Bosphoron, itidemq; Armenias discurrentes & Mediam. Vtq; hominibus quietis & placidis ocium est uoluptabile, ita illos pericula iuuāt & bella. Iudicatur ibi beatus, qui in prælio profuderit animā. senescentes enim & fortuitis mortibus mūdo digressos, ut degeneres & ignauos, conuitijs atrocibus insectātur. nec quicquam est, quod elatius iactent, quàm homine quolibet occiso. proq; exuuijs gloriosis, interfectorū auulsis capitibus detractas pelles, pro phaleris iumentis accommodant bellatorijs. Nec templum apud eos uisitur, aut delubrum, ne tugurium quidē culmo tectum cerni usquā potest. sed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumq; ut Martem, regionum quas circūeunt præsulem, uerecundius colunt. Futura miro præsagiunt modo. nam rectiores uirgas fœminę colligentes, easq; cum incantamentis quibusdam secretis præstituto tempore discernentes, aperte quid portetur, norunt. Seruitus quid sit ignorabāt omnes generoso semine procreati. Iudicesq; etiam nunc eligunt, diuturno bellandi usu spectatos. Sed ad reliqua textus propositi reuertamur. Igitur Hunni peruasis Alanorū regionibus, quos Geuthungis confines Tanaitas cōsuetudo nominauit, interfectisq; multis & spoliatis, reliquos sibi concordandi fide pacta iunxerunt, eisq; adiunctis cōfidentius Ermenrichi late patentes & uberes pagos repentino impetu perruperunt bellicosissimi Regis, & per multa uariaq; fortiter facta uicinis nationibus formidati. Qui ui subitæ procellæ perculsus, quāuis manere fundatus & habilis diu cunctatus est, impendentium tamen diritatem augente uulgatius fama, magnorum discriminū metum uoluntaria morte sedauit. Cuius post obitum Rex Vithimiris creatus restitit aliquantisper Alanis, Hunnis alijs fretus, quos mercede sociauerat partibus suis. Verū post multas, quas pertulit clades, animam effudit in prælio, ui superatus armorum. Cuius parui filij, Viderichi nomine, curam susceptam Alatheus tuebatur & Saphrax, Duces exerciti & firmitate pectorum noti. qui cum tempore arcto præuenti abiecissent fiduciam repugnandi, cautius discedentes ad amnem Danastum peruenerunt, inter Istrum & Boristhenē per camporum ampla spacia diffluētem. Hæc ita præter spem accidisse doctus Athanaricus Theruingorum Iudex (in quem, ut ante relatum est, ob auxilia missa Procopio dudum Valens commouerat signa) stare gradu fixo tentabat, surrecturus in uires, si ipse quoq; lacesseretur, ut cæteri. Castris deniq; prope Danasti margines aggere ut ungorij uallem longius oportune metatis, Munderichum ducem postea limitis per Arabiam, cum Lagarimano & optimatibus alijs, adusq; uicesimū lapidem misit, hostium speculaturos aduentum, ipse aciem nullo turbante interim struens. Verum longe aliter quàm rebatur, euenit. Hunni enim (ut sunt in coniectura sagaces) multitudinē esse longius aliquam suspicati, prætermissis quos uiderant, in quietem tanquā nullo obstante cōpositis, rumpente noctis tenebris luna uado fluminis penetrato, id quod erat potissimū elegerūt,

& ueriti

& ueriti, ne præcursorius index procul agentes absterreat, Athanaricum ipsum ictu petiuere ueloci. Eumq́; stupentẽ ad impetũ primum, amicis quibusdã suorum coegerunt ad effugia properare montium præruptorum. Qua rei nouitate maiorecq; uẽturi pauore constrictus à superciliis Gerazi fluminis adusq; Danubium Taifalorum terras præstringens, muros altius erigebat: ac lorica diligentia celeri consummata, in tuto locandam securitatem suam existimans & salutem. Dumq́; efficax opera suscitatur, Hunni passibus eum citis urgebant. & iam oppresserant aduentãtes, ni grauati prædarum onere destitissent. Fama tamen late serpente per Gothorũ reliquas gẽtes, quòd inusitatum antehac hominum genus modo ruens ut turbo mõtibus celsis, ex abdito sinu coortum opposita quæq; couellit, corrumpit, populi pars maior, quæ Athanaricum attenuata necessariorum penuria deseruerat, quæritabat domiciliũ remotum ab omni notitia Barbarorum. diuq́; deliberans quas eligeret sedes, cogitauit Thraciæ receptaculum gemina ratione sibi cõueniens, quòd & cespitis est feracissimi, & amplitudine fluentorum Istri distinguitur ab aruis patentibus iam peregrini fulminibus martis. hoc quoq; idem residui uelut mente cogitauere cõmuni. itaq; duce Alauiuo ripas occupauere Danubij. missisq; oratoribus ad Valentem, suscipi se humili prece poscebant, & quiete uicturos se pollicentes & daturos, si flagitasset, auxilia. Dum agũtur hæc in externis, nouos maioresq́; solitis casus uersare gentes Arctoas, rumores terribiles diffuderunt: per omne quicquid ad pontũ à Marcomannis prætenditur & Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationũ ui subdita sedibus pulsam, circa flumẽ Istrum uagari cum caritatibus suis, disseminantes. Quæ res aspernanter à nostris inter initia ipsa accepta est, hanc ob causam, quòd illis tractibus nõ nisi peracta aut sopita audiri procul à gentibus consueuerunt bella. Verũ pubescente iam fide gestorũ, cui rumor aduentus gentilium addiderat Legatorum, precibus & obtestatione petentium circa flumen suscipi plebem extorrem, negociũ lætitiæ fuit, potius quàm timori, eruditis adulatoribus in maius fortunã Principis extollẽtibus, quòd ex ultimis terris tot tyrocinia Thracenses nec opinanti offerrent, ut collatis in unum suis & alienigenis uiribus inuictum haberet exercitum, & pro militari supplemento quod prouinciatim annuum pendebatur, thesauris accederet auri cumulus magnus. Hacq; persuasione mittuntur diuersi, qui cum uehiculis plebem trãsferant truculentam. & nauabatur opera diligens, ne qui Romanam Rem euersurus derelinqueretur uel quassatus morbo letali. Proinde permissu Imperatoris transeundi Danubium copiam colendiq; adepti Thraciæ partes, transfretabantur in dies & noctes, nauibus ratibusq; & cauatis arborum alueis agminatim impositi: atq; per amnem longe omnium difficilimum imbriumq; crebritate tunc auctum ob densitatem nimiam contra ictus aquarum nitentes quidam, & natare conati, hausti sunt plures. Ita turbido instantium studio orbis Romani pernicies ducebatur. Illud sanè neq; obscurum est neq; incertum, infaustos transuehendi barbaram plebem ministros, numerum eius cõprehendere calculo sæpe tentantes, conquieuisse frustratos. quem qui scire uelit (ut eminentissimus memorat uates) Libyci uelit æquoris idem discere, quàm multæ zephyro turbentur harenę. Resipiscant tandem memoriæ ueteres, Medicas acies ductantes ad Græciam: quæ dudum Hellespontum occupantes, & discidio quodam fabrili maris, ubi montonis pede quæsitum exponuntur, & turmatim apud Doriscum exercitus recensetur, cõcordante omni posteritate, ut fabulosæ sunt lectæ. Nam postquã innumeræ gentium multitudines per prouincias circumfusæ, pandentesq́; se in spacia ampla camporũ, regiones omnes & cuncta oppleuere montiũ iuga, fides quoq; uetustatis recenti documẽto firmata est. Et primus cum Alauiuo suscipitur Fritigernus, quibus & alimenta pro tempore & subigendos agros tribui statuerat Imperator. Per id tẽpus nostri limites reseratis obicibus, atq; ut ætneas fauillas armatorum agmina diffundente Barbaria, cum difficilibus necessitatũ articulis Correctores rei militaris poscerẽt aliquos claritudine gestarum rerum notissimos, quasi læuo quodam numine deligente, in unũ quæsiti potestatibus præfuere castrensibus homines maculosi. quibus Lupicinus antestabat & Maximus, alter per Thracias Comes, dux alter exitiosus, ambo æmuli temeritatis. Quorum insidiatrix auiditas materia malorum omnium fuit. Nam (ut alia omittamus, quæ memorati, uel certe finentibus

tibus iisdem alij, perditis rationibus in cõmeantes peregrinos adhuc innoxios delique runt) illud dicetur (quod nec apud sui periculi Iudices absoluere ulla poterat uenia) triste & inauditũ. cum traducti Barbari uictus inopia uexarentur, turpe cõmercium duces inuisissimi cogitarunt. & quantos undiq; insatiabilitas colligere potuit canes pro singulis dederunt mancipijs, inter quę ducti sunt optimatũ. Per hos dies interea etiam Vithericus Greuthungorũ rex, cum Alatheo & Apbrace, quorũ arbitrio regebatur, itemq; Farnabio, propinquãs Istri marginibus, ut simili susciperetur humanitate obsecrauit Imperatorẽ, Legatis propere missis. quibus ut cõmuni rei conducere uidebatur repudiatis, & quid capesserent anxijs, Athanaricus parumper timescens abscessit, memor Valentẽ dudum cum fœderaretur cõcordia despexisse, affirmantẽ se religione deuinctum, ne calcaret solum aliquando Romanum. hacq; occasione principem firmare pacem in medio flumine coegisse, quã simul tamen ueritus ut adhuc durantẽ ad Caucalandensem locũ altitudine syluarum inaccessum & montium, cum suis omnibus declinauit, Sarmatis inde extrusis. At uero Theruingi iamdudũ transire permissi, propẽripas etiam tum uagabantur, duplici impedimẽto astricti, quòd Ducum dissimulatione perniciosa ne uictui cõgruis sunt adiuti, & tenebantur consulto nefandis nundinandi cõmercijs. Quo intellecto ad perfidiam instantiũ malorũ subsidium uertere dissimulabant, & Lupicinus ne iam deficerẽt pertimescens, eos admotis militib. adigebat ocyus proficisci. Id tempus oportunũ nacti Greuthungi, cũ alibi militibus occupatis, nauigia ultro citroq; discurrere solita, transgressum eorũ prohibentia quiescere persẽsissent, ratibus trãsiere male contextis, castraq; à Fritigerno locauere lõgissime. At ille genuina prçuidendi solertia uenturos muniens casus, ut & imperijs obediret & Regibus ualidis iungerẽt, incedens segnius, Martianopolim tarde peruenit itineribus lentis. Vbi aliud accessit atrocius, quod arsuras in cõmune exitium faces furiales accendit. Alauiuo & Fritigerno ad conuiuium corrogatis, Lupicinus latenti nuncio doctus ab oppidi mœnibus Barbaram plebem opposito milite procul arcebat, introire ad cõparanda uictui necessaria, ut ditioni nostræ obnoxiã & concordem, per preces assidue postulantem. ortisq; maioribus iurgijs inter habitatores & uetitos, adusq; necessitatẽ pugnandi est uentum. Efferatiq; acrius Barbari, cum necessitudines hostiliter rapi sentirẽt, spoliarunt interfectam militũ manum. Quæ accidisse idem Lupicinus latenti nuncio doctus, dum in nepotali mensa ludicris concrepantibus diu discumbens, uino marcebat & somno, futuri conijciens exitum satellites omnes, qui pro prætorio honoris & tutelæ causa duces præstolabantur, occidit. Hocq; populus qui muros obsidebat dolenter accepto, ad uindictam detentorũ Regum ut opinabatur paulatim augescẽs, multa minabatur & sæua. Vtq; erat Fritigernus expediti cõsilij, ueritus ne teneretur obsidis uice cum cæteris, exclamauit grauiore pugnandũ exitio, ni ipse ad leniendum uulgus sineretur exire cũ socijs, quod arbitratum humanitatis specie ductores suos occisos in tumultum exarsit. Hocq; impetrato, egressi omnes, exceptiq; cũ plausu & gaudijs, ascensis equis uolarunt, moturi incitamenta diuersa bellorũ. Hæc ubi Fama rumorum nutrix maligna dispersit, urebatur dimicandi studio Theruingorũ natio omnis, & inter metuẽda multa, periculorumq; præuia maximorũ, uexillis de more sublatis, auditisq; triste sonantibus classicis, iam turmæ prædatoriæ cõcursabant, pilando uillas & incendendo, uastisq; cladib. quicquid inueniri poterat permiscẽtes. Aduersus quos Lupicinus properatione tumultuaria coactis militibus temere magis quam consulte progressus, in nono ab urbe miliario stetit paratus ad decernendũ. Barbariq; hoc cõtemplato, globos irrupere nostrorũ incautos, & parmas suppositis corporib. illidendo obuios hastis perforabãt & gladijs. furoreq; urgẽte cruẽto, & tribuni & pleraq; pars armatorũ periere signis ereptis: præter ducẽ infaustũ, qui ad id solũ inuentus ut cõfligentib. alijs proriperet ipse semet in fugã, urbẽ cursu concito petijt. Post quę hostes armis induti Romanis, nullo uetãte per uaria grassabãtur. Et quoniã ad has partes post multiplices uentũ est actus, id lecturos (si qui erũt unquam) obtestamur, ne quis à nobis scrupulose gesta uel numerũ exigat peremptorũ, qui cõprehendi nullo genere potuit. Sufficiet enim, ueritate nullo uelata mẽdacio, ipsas rerũ digerere summitates, cũ explicandę rerũ memorię ubiq; debeat integritas fida. Negãt antiquitatũ ignari tantis malorũ tenebris offusam aliquan-

aliquãdo fuisse Rep. sed falluntur malorũ recentium stupore cõfixi. Nãq; si superiores uel recẽs præteritæ reuoluãtur ætates, tales tamq; tristes rerũ motus sæpe cõtigisse mõstrabũt. Inundarũt Italiam ex abditis Oceani partibus Teutones repente cũ Cimbris. sed post inflictas Rei Rom. clades immẽsas, ultimis prælijs per duces amplissimos superati, quid potestas martia de habitu prudẽtiæ ualeat, radicitus extirpati discriminib. didicere supremis. Marco itidẽ moderante Imperiũ, in unum spirando uesania gentiũ dissonarum, post bellorũ fragores immensos, post urbiũ captarum & direptarũ & pessum cõcitas proratoris interitus partes eorũ exiguas reliquisset intactas. Verum mox post calamitosa dispendia res in integrũ sunt restitutæ: hac gratia, quòd nondũ solutio re mollicie sobria uetustas infecta, nec ambitiosis mẽsis, nec flagitiosis quæstibus inhiabat: sed unanimanti ardore summi & infimi inter se cõgruentes, ad speciosam pro Repub. mortem tanq; ad portum aliquẽ tranquillum properabant & placidum. Duobus nauium milibus perrupto Bosphoro & litoribus Propontidis Scythicarum gentiũ catervæ transgressæ, ediderunt quidẽ acerbas terra mariq; strages, sed amissa suorũ parte maxima reuerterunt. Ceciderũt dimicando cũ Barbaris Imperatores Decij pater & filius. Obsessæ Pamphyliæ ciuitates, insulæ populatæ cõplures, inflãmata Macedonia, omnis diu multitudo Thessalonicam circũsedit, itidemq; Cyzicũ. Anchialos capta, & tempore eodem Nicopolis, quã indicium uictoriæ cõtra Dacos Traianus cõdidit Imperator. Post clades acceptas illatasq; multas & sæuas, excisa est Philippopolis, cẽtum hominũ milibus (nisi fingũt annales) intra mœnia iugulatis. Vagatiq; per Epirũ Thessaliamq; & omnẽ Græciam licentius hostes externi. Sed assumpto in Imperiũ Claudio glorioso duɛtore, & eodẽ honesta morte prærepto, per Aurelianũ acrem uirum & seuerissimũ noxarum ultorẽ pulsi per longa sæcula siluerũt immobiles. nisi quòd postea latrocinales globi uicina cũ sui exitio acrius incursabant. Verũ ea persequar unde diuerti. Hoc gestorum textu circũlato nuncijs densis, Sueridus & Colias, Gothorũ optimates, cũ populis suis longe ante suscepti, & curare apud Hadrianopolim hyberna dispositi, salutem suam ducentes antiquissimã omniũ, ociosis animis accidentia cuncta contuebantur. Verum Imperatoris literis repẽte perlatis, quibus transire iussi sunt in Hellespontum, uiaticum cibos biduiq; dilationẽ tribui sibi sine tumore poscebant. Quod ciuitatis magistratus ferens indigne (succensebat enim ijsdem ob rem suam in suburbano uastatam) plebem omnem cum fabricensibus, quorum illic ampla est multitudo, productam, in eorum armauit exitium, iussisq; bellicũ canere buccinis, ni abirent ocyus, ut statutum est, pericula omnibus minabatur extrema. Quo malo præter spem Gothi perculsi, & concito quàm considerato ciuium assultu perterriti, steterunt immobiles. lacerati q; ad ultimum detestatione atq; conuitijs, & tentati missilium iactibus raris, ad defectionem erupere confessam. & cæsis plurimis, quos impetus deceperat petulantior, auersisq; residuis & telorum uarietate confixis, habitu iam Romano cadaueribus spoliatis armati, uiso propius Fritigerno iunxerunt semet, ut morigeri socij: urbemq; clausam obsidionalibus ærũnis urgebant. In qua difficultate diutius positi passim & promiscue ruebant: eminensq; aliquorum audacia peribat inulta, multiq; sagittis & rotatis per fundas lapidibus interibant. Tunc Fritigernus frustra cum tot cladibus colluctari homines ignaros obsidendi contemplans, relicta ibi manu sufficiente abire negocio imperfecto suasit, pacem sibi esse cum parietibus memorans, suadensq; ut populandas opimas regiones & uberes absque discrimine ullo, uacuas præsidijs etiam tum adorirentur. laudato Regis consilio, quem cogitatorum norant fore socium efficacem, per Thraciarum latus omne dispersi caute gradiebantur, dediticijs uel captiuis uicos uberes ostendentibus, eos præcipue ubi alimẽtorum reperiri satias dicebatur: eo maxime adiumento, præter genuinam erecti fiduciam, quòd confluebat ad eos indies ex eadem gente multitudo, dudum à mercatoribus uenundati, adiectis plurimis quos primo transgressu necati inedia, uino exili uel panis frustis mutauere uilissimis. Quibus accessere sequendarum auri uenarum periti non pauci, uectigalium perferre non sufficientes sarcinas graues. susceptiq; libenti consensione cunctorum, magno usui ijdem fuere ignota peragrãtibus loca, conditoria frugum occulta & latebras hominum & receptacula secretiora monstrando: nec quicquam, nisi inacces-

Scytharum eruptio

Nicopolis

ſum & deuium, præeuntibus ijſdem manſit intactum. ſine diſtantia enim ætatis uel ſexus, cædibus incendiorumq; magnitudine cuncta flagrabant: abſtractisq; ab ipſo uberum ſuctu paruulis & necatis, raptæ ſunt matres, & uiduatæ maritis coniuges ante oculos cæſis: & puberes adultiq; pueri per parentum cadauera tracti ſunt. Senes deniq; multi, ad ſatietatem uixiſſe clamantes, poſt amiſſas opes cum ſpecioſis fœminis, manibus poſt terga contortis, defletisq; gentilium fauillis ædium, ducebãtur extorres. Hęc ex Thracijs magno mœrore accepta Valentem principem in ſolicitudines uarias diſtraxerunt. & confeſtim Victore magiſtro Equitum miſſo ad Perſas, ut ſuper Armeniæ ſtatu pro captu rerum componeret impẽdentium, ipſe Antiochia protinus egreſſurus, ut Conſtantinopolim interim peteret, Profuturum præmiſit & Traianum ambo Rectores, anhelantes quidem altius, ſed imbelles. Qui cum ad loca ueniſſent, ubi particulatim perq; furta magis & latrocinia multitudo minui deberet hoſtilis, ad id quod erat pernicioſum intempeſtiue conuerſi, legiones ab Armenia ductas oppoſuere ueſanum adhuc ſpirantibus Barbaris, opere quidem martio ſæpe recte compertas, ſed impares plebi immenſæ, quæ celſorum iuga mõtium occuparat & campos. Hi numeri nondum experti, quid cum deſperatione rabies ualeret indomita, truſo hoſte ultra Hemi montis abſciſos ſcopulos faucibus inſidere præruptis, ut Barbaros locis incluſos nunquam reperiens exitũ diuturna conſumeret fames, & operirentur ipſi Frigeridum ducem cũ Pannonicis & tranſalpinis auxilijs aduẽtantem, quem petitu Valentis Gratianus ire diſpoſuit in procinctũ, laturum ſuppetias his, qui ad ultimum uexabantur exitium. Poſt quem Richomeres Domeſticorũ tunc Comes, imperatu eiuſdẽ Gratiani motus è Gallijs properauit ad Thracias, ductãs cohortes aliquas nomine tenus. quarum pars pleraq; deſeruerat (ut iactauere quidam) Merobaudis ſuaſu, ueriti ne deſtitutæ adminiculis Galliæ uaſtarentur, licenter Rheno perrupto. Verum articulorum dolore Frigerido præpedito, uel certè (ut obtrectatores finxere maleuoli) morbũ cauſante ne feruentibus prælijs intereſſet, uniuerſos regens ex communi ſententia Richomeres Profuturo ſociatur & Traiano, tendẽtibus prope oppidum Salices. unde haud longo ſpacio ſeparatum uulgus inæſtimabile Barbarorũ, ad orbis rotundi figurã multitudine digeſta plauſtrorum, tãquam intramuranis cohibita ſpatijs, ocio fruebatur & ubertate prædarũ. Præuia igitur ſpe meliorũ Romani Duces, ſi ſors copiam attuliſſet auſuri aliquid glorioſum, Gothos quicquid molirentur ſagaciter obſeruabant: id ſcilicet præſtruentes, ut ſi aliò caſtra mouiſſent, quod fecere creberrime, terga ultimorum adorti plures profoderent confiſi, magnamq; ſpoliorũ auerterent partem. Hoc intellecto hoſtes, uel transfugarũ indicijs docti, per quos nihil latebat incognitũ, in eodem loco diu manſerunt. ſed oppoſiti exercitus metu præſtricti, aliorũq; militũ, quos affluere iam ſperabãt, teſſera data gẽtili, per diuerſa prope diffuſas acciuere uaſtatorias manus, cuiq; optimatũ acceptas: ſtatimq; incenſis malleolis ad carraginem, quã ita ipſi appellant, aliti uelocitate regreſſæ, incentiuum audendi maiora popularibus addiderũt. Nihil poſt hæc inter partes, pręter inducias, laxatũ eſt breues. Reuerſis enim his, quos neceſſitas euocarat, plebs omnis intra ſeptorũ ambitum etiã tum contruſa immaniter fremens, animisq; concita truculentis, experiri poſtrema diſcrimina, nec principibus gentis qui aderant renuentibus, cruditate feſtinabat. Et quoniã hæc ſole agebantur extremo, noxq; aduẽtans ad quietẽ inuitos retinebat & mœſtos, capto per ociũ cibo ſomni manſerũt expertes. Cõtrà Romani his cognitis, ipſi quoq; exſomnes uerebanť hoſtes, & male ſanos eorũ ductores, ut rabidas feras, euentũ (licet ancipitem) ut numero ſatis inferiores, proſperũ tamen ob iuſtiorem ſui cauſam mentib. expectãtes impauidis. Cadẽte itaq; protinus die, ſigno ad arma capiẽda ex utraq; parte per lituos dato, Barbari poſtq; inter eos ex more iuratũ eſt, tumuloſos locos appetere tẽtauerũt: quo exinde per procliue rotarũ modo obuios impetu conuoluerent acriore. Hocq; uiſo ad ſuos quiſq; manipulos properãs miles, ſtabili gradu cõſiſtens, nec uagabať, nec relictis ordinibus procurſabat. Ergo ubi utrinq; acies cautius incedẽtes greſſu ſteterũt immobili, toruitate mutua bellatores luminib. ſe cõtuebanť obliquis. & Romani quidẽ uoce undiq; martia cõcinentes, à minore ſolita ad maiorẽ ꝓtolli, quã gentilitate appellant barritũ, uires ualidas erigebãt. Barbari uero maiorũ laudes clamorib. ſtridebãt inconditis: interq; ua

Carrago

rios sermones dissoni strepitus leuiora procemia tentabantur. Iamq; uerutis & similibus alijs utrinq; semet eminus lacessentes, ad conferendas coiere minaciter manus: & scutis in testudinũ formam coagmentatis, pes cum pede collatus est: Barbariq; ut reparabiles semper & celeres, ingẽtes clauas in nostros cõijcientes ambustas, mucronesq; acrius resistentium pectoribus illidentes, sinistrum cornu perrumpunt. quod inclinatum subsidialis robustissimus globus, propinquo latere fortiter excitus, hærente iam cohorte ceruicib. sustentauit. Feruẽte igitur densis cædibus prælio, in confertos quisq; promptior ruens, ritu grandinis undiq; uolitantibus telis oppetebat, & gladijs. & sequebantur equites hincinde, fugientium occipitia lacertis ingentibus præcidentes & terga: itidemq; altrinsecus pedites lapsorum, timore impeditorum, secantes suffragines. Et cum omnia cæsorum corporibus opplerẽtur, iacebant inter eos quidam semianimes spem uitæ inaniter usurpando. alij glande fundis excussa, uel harundinibus armatis ferro, confixi. quorũdam capita, per medium frontis & uerticis mucrone distincta, in utrunq; humerum magno cum horrore pendebant. & pertinaci concertatione nondum lassatæ æquo marte partes semet altrinsecus afflictabãt. nec de rigore genuino quisquam remittebat, dum uires animorũ alacritas excitaret. Diremit tamen internecíua certamina cedens uespero dies, & cunctis qua quisq; potuit incomposite discedentibus, residui omnes repetũt tentoria tristiores. Humatis deniq; pro locorũ & temporis ratione honoratis quibusdam inter defunctos, reliqua perẽptorum corpora diræ uolucres consumpserunt, assuetæ illo tempore cadaueribus pasci, ut indicant nunc usq; albentes ossibus campi. Constat tamen in numero longe minore Romanos, cum ea copiosa multitudine colluctatos, funerea multa perpessos, nõ tamen sine deflendis ærumnis exagitasse barbaram plebem. His casibus præliorum ita luctuose finitis, nostri proximos Martianopoleos petiuere secessus. Gothi intra uehiculorum anfractus sponte sua contrusi, nũquam exinde per dies septem egredi uel uideri sunt ausi, ideoq; oportunitatem milites nacti immẽsas alias Barbarorũ cateruas inter Hemimontanas angustias clauserũt, aggerum obiectu excelsorum: hac spe nimirum, ut inter Istrum & solitudines perniciosa hostium multitudo compacta, nullosq; reperiẽs exitus, periret inedia, cunctis utilibus ad uiuendum in ciuitates ualidas comportatis: quarum nullam etiam tum circumsedere conati sunt, hæc & similia machinari penitus ignorantes. Postquæ repetiuit Gallias Richomeres, ob maiorem prœliorum fremitum, qui sperabatur, inde adminicula perducturus. Hæc Gratiano quater & Merobaude Consulibus agebantur, anno in autumnum uergẽte. Inter quæ Valens audito lugubri bellorum direptionumq; euentu, Saturnino equestris exercitus ad tempus cura commissa, suppetias Traianum offerentem misit & Profuturum. Forteq; ijsdem diebus per Scythiæ regiones & Mœsiæ omnibus quæ poterant mandi consumptis, feritate urgente pariter & inopia, Barbariq; molibus magnis ardebant. hocq; sæpe tentato cum obruerentur uigore nostrorum, per asperitates scrupofas ualide resistentium, adacti necessitate postrema Chunorum & Alanorum aliquos ad societatem spe prædarum ingentium asciuerunt. Quo cognito Saturninus (iam enim aderat & prætenturas stationesq; disponebat agrarias) paulatim colligens suos, digredi parabat consilio non ab surdo: ne subita multitudo, ut immanis pulsus undarum obicibus ruptis emissus, conuelleret leui negocio cunctos, suspecta loca accuratius obseruantes. Deinde post reseratas angustias, abitumq; militis tempestiuum, incomposite qua quisque clausorum potuit, nullo uetante turbandis incubuit rebus. & uastabundi omnes per latitudines Thraciæ pandebantur impune, ab ipsis tractibus quos prætermeat Ister exorsi, adusq; Rhodopen & tractum, qui immensa disterminat maria, rapinis & cædibus sanguíneq; & incendijs & liberorum corporum corruptelis omnia fœdissime permiscentes. Tunc erat spectare cũ gemitu facta dictu uisuq; prædira, attonitas metu fœminas flagris concrepantibus agitari, fœtibus grauidas adhuc immaturis, antequam prodirent in lucem impia tollerantibus multa. implicatos alios matribus paruulos, & puberum audire lamenta puellarumq; nobilium, quarum stringebat sera captiuitas manus. Postq; adulta uirginitas, castitasq; nuptarum ore affecto flens ultima ducebatur, mox profanandum pudorem optans morte (licet cruciabili) præuenire. Inter quæ cum be-

luæ

luæ ritu traheretur ingenuus pauloante diues & liber, de te Fortuna, ut inclemēti quęrebatur & cæca, quæ eum puncto tēporis breuioris extortum & dulcedine caritatum domoq; extorrem, quam cōcesſiſſe uidit in cinerem & ruinas, aut lacerandū membratim, aut ſeruiturum ſub uerberibus & tormentis crudo deuouiſti uictori. Barbari tamen, uelut diffractis caueis beſtiæ, per ſpatiorū amplitudines ſuſius incitati, oppidum petiuere nomine Dibaltum, ubi Tribunum Scutariorum Barzymerem inuētum cum ſuis cornutisq; & alijs peditum numeris caſtra ponentem aſsiliunt, eruditum puluere militari Rectorem. Qui confeſtim (ut adigebat neceſsitas inſtantis exitij) iuſſa canere bellicum tuba lateribus firmatis, prærupit cum promptis accinctis ad prælium. fortiterq; reſiſtendo pari pugnandi ſorte diſceſſiſſet, ni eum equitum accurſus quamplurimum anhelum circūueniſſet & feſſum. & ita cecidit interfectis Barbarorum non paucis, quorum clades copiarum magnitudo celabat. Re in hunc modum peracta, Gothi quid poſtea molirentur incerti, quæritabant Frigeridū tanquam obicem ualidum ubi reperirent excisuri: & cultiore uictu ſomnoq; parumper aſſumpto, eum ſequebantur ut feræ, docti quod Gratiani monitu reuerſus in Thracias, & prope Berœam uallo metato, euentus rerum ſpeculabatur ancipites. Et hi quidem ad patrandum propoſitum diſcurſione rapida maturabant. ille uero regendi conſeruandiq; militis non ignarus, id quod cogitatum eſt ſuſpicatus, uel exploratorum relatione quos miſerat aperte inſtructus, per mōtium celſa ſiluarumq; denſitates ad Illyricum redit, erectus proſperitate nimia, quam ei Fors obtulit inſperata. Repedando enim, congregatosq; in cuneos ſenſim progrediens, Gothorum optimatem Farnobium cum uaſtatorijs globis uagantem licentius occupauit, ducentemq; Taifalos nuper in ſocietatem adhibitos: qui ſi dignum eſt dici, noſtris ignotarum gētium terrore diſperſis, tranſiere flumen direpturi uacua defenſoribus loca. eorum cateruis ſubito uiſis certare cominus dux cautiſsimus parans, adortusq; nationes, oppreſsit graſſatores minātes etiam tum acerba: trucidaſſetq; omnes ad unum, ut ne nūtius quidem cladis poſt appareret, ni cum alijs multis perempto Farnobio, metuendo antehac incenſore turbarum, obteſtatus prece impēſa ſuperſtitibus pepercißet: uiuosq; omnes circa Mutinam Regiumq; & Parmā,

Taifali Italica oppida, rura culturos exterminauit. Hanc Taifalorum gentem turpem ac obſcœnæ uitæ flagitijs ita accepimus merſam, ut apud eos nefandi cōcubitus fœdere copulentur maribus puberes, ætatis uiriditatem in eorum pollutis uſibus conſumpturi. porro ſi qui iam adultus aprum exceperit ſolus, uel interemerit urſum immanem, colluuione liberatur inceſti. Hæc autūno uergente in hyemem funeſti per Thracias turbines conuerrebant: quæ temporum rabies, uelut cūcta cientibus Furijs, ad regiones quoq; longinquas progrediens late ſerpebat. & iam Lentienſis Alemannicus populus, tractibus Retiarum confinis, per fallaces diſcurſus, uiolato fœdere dudum conſcepto, collimitia noſtra tentabat. Quæ clades hinc exitiale primordium ſumpſit. Ex hac natione quidam inter Principis armigeros militans, poſcente negocio reuerſus in larem, ut erat in loquendo effuſior, interrogantes multos quid ageretur in palatio, docet acceſſitu Valentis patrui Gratianum Orientem uerſus mox ſigna moturum: ut duplicatis uiribus repellātur plagarum terminalium accolæ, ad Romanorum excidium coniurati. Quibus auide Lentienſes acceptis, ipſi quoq; hæc quaſi uicini cernentes, ut ſunt ueloces & rapidi, conferti in prædatorios globos, Rhenum gelu peruium pruinis Februario menſe tendentes, prope cum Petulantibus Celtæ, non ſine ſui iactura afflictos, grauiter adultis uiribus auerterūt. Verum retrocedere coacti, Germaniq; noſcentes exercitus pleraq; partem in Illyricum, ut Imperatorem mox affuturum prægreſſam, exarſere flagrantius. maioraq; conceptantes, pagorum omnium incolis in unum collectis, cum quadraginta armatorum millibus uel ſeptuaginta, ut quidam laudes extollendo principis iactitarūt, ſublati in ſuperbiam noſtra confidentius irruperunt. Quibus Gratianus cum formidine magna compertis, reuocatis cohortibus quas præmiſerat in Pannonias, cōuocatisq; alijs quas in Gallijs retinuerat diſpoſitio prudens, Nannieno negocium dedit uirtutis ſobriæ Duci. eiq; Mallobaudem iunxit pari poteſtate collegam Domeſticorum Comitem, Regemq; Francorum uirum bellicoſum & fortem. Nannieno igitur penſante fortunarum uerſabiles caſus, ideoque

cunctan

cunctandum esse censente, Mallobaudes autem pugnandi cupiditate raptatus, ut consueuerat ire in hostem, differendi impatiens, angebatur. Proinde horrifico aduersum fragore torrente, primum apud Argentariã signo per cornicines dato, concurri est cœptum. sagittarum uerutorumq; missiliũ pulsibus crebriores hincindeq; sternebantur. Sed in ipso præliorum ardore infinita hostium multitudine milites uisa, uitãtesq; aperta discrimina, per calles consitas arboribus & angustas ut quisq; potuit dispersi, paulo postea stetere fidentius, & splendore cõsimili, proculq; nitore fulgentes armorum, Imperatorij aduentus iniecere Barbaris metum. Qui repente uersi in terga, resistentesq; interdum, ne quid ultimæ rationis omitterẽt, ita sunt cæsi, ut ex prædicto numero non plusquam quinq; milia, ut æstimabatur, euaderent, densitate nemorum tecti: inter complures alios audaces & fortes Rege quoq; Priario interfecto, exitialium concitore pugnarum. Hac læti successus fiducia Gratianus erectus, iamq; ad partes tendens Eoas, leuorsus flexo itinere latenter Rheno trãsito, spe incitatior bona, uniuersam (si id tentanti Fors affuisset) delere statuit malefidam & turbarum auidam gentem. Hocq; urgentibus alijs super alios nũtijs cognito, Lentienses erumnis populi sui ad internitionem pene deleti, & repentino principis aduentu defixi, quid capesserent ambigentes, cum neq; repugnandi neq; agendi aliquid aut moliendi laxamentum possent inuenire uel breue, impetu celeri obsessos petiuerũt inuijs cautibus colles. abruptisq; per ambitum rupibus insistentes, rebus charitatibusq; suis quas secum duxerãt omni uirium robore propugnabant. Qua difficultate perpẽsa, uelut murorum obicibus opponendi per legiones singulas quingenti milites legũtur armati, usu prudenter bellandi comperti. Qui ea re animorum aucta fiducia, quod uersari inter antesignanos uisebatur acriter princeps, montes scandere nitebantur, tanquam uenaticas prædas si calcassent editiora confestim sine certamine ullo rapturi. Exorsumq; prælium uergente in meridiem die tenebræ quoq; occupauere nocturnę. Quippe magno utriusq; partis pugnabatur exitio. cædebant, cadebantq; nostrorum non pauci, simul arma Imperatorij comitatus auro colorumq; micantia claritudine, iaculatione põderum densa confringebantur. Et inde diu reputante Gratiano cum optimatibus, perniciosum apparebat & irritum, contra asperitates aggerum prominentium intempestiua cõtendere pertinacia: multisq; (ut in tali negocio) uariatis sentẽtijs, ocioso milite circũuallari placuit Barbaros inedia fatigatos, quia locorum iniquitate defendebantur. Verum cum obstinatione simili renitentes Germani peritiq; regionum petissent alios mõtes, his quos ante insiderant altiores, conuersus illuc cum exercitu Imperator, eadem qua antea fortitudine semitas ducentes ad ardua quæritabat. Quem Lentienses intentum iugulis suis omni perseuerandi studio cõtemplantes, post deditionem, quam impetrauere supplici prece, oblata (ut præceptum est) iuuentute ualida nostris tyrocinijs permiscenda, ad genitales terras innoxij ire permissi sunt. Hanc uictoriam oportunam & fructuosam, quæ gentes hebetauit Occiduas, sempiterni numinis nutu Gratianus, incredibile dictu est, quanto cum uigore exerta celeritate aliorsum properans expediuit. Præclaræ indolis adolescens, facundus & moderatus & bellicosus & clemens, ad æmulationem lectorum progrediens principum dum etiam tum lanugo genis inserperet speciosa, ni uergens in ludibriosos actus natura, laxantibus proximis, semet ad uana studia Cæsaris Commodi conuertisset: licet hic incruẽtus. Vt enim ille quia perimere iaculis plurimas feras spectãte cõsueuerat populo, & centũ leones in amphitheatrali circulo simul emissos telorũ uario genere nullo geminato uulnere contruncauit, ultra hominẽ exultauit: ita hic quoq; intra septa, quę appellant uiuaria, sagittarũ pulsibus crebris dẽtatas cõficiens bestias, incidentia multa parui ducebat & seria: eo tẽpore quo etiam si Imperium Marcus regeret Antoninus, ægre sine collegis similibus & magna sobrietate cõsiliorum lenire luctuosos Reipub. poterat casus. Dispositis igitur quæ pro temporum captu per Gallias res nationesq; poscebant, & punito scutario proditore, qui festinare Principẽ ad Illyricũ, Barbaris indicarat: Gratianus exinde digressus per castra, quib. Felicis Arboris nomẽ est, per inaureatũ ad opitulandũ oppressæ parti porrectis itineribus ire tendebat. Iisdẽq; diebus Frigerido multa atq; utilia pro securitate cõmuni solertissime cogitanti, munireq; properãti Succorũ angustias: ne discursatores hostes & leues

leues, tanquam exæstuantes ui torrentes per Septentrionales prouincias fusius uagarentur, successor Maurus nomine mittitur Comes, uenalis ferociæ specie & ad cuncta mobilis & incertus. is est, quem præteritorũ textu retulimus, ambigenti super corona capiti imponenda Iuliano Cæsari, dum inter eius armigeros militaret, ac regiam custodiret, torquem obtulisse collo abstractam: remotusq; in ipsa uertigine pereuntium rerum dux cautus & diligens, cum etiam si dudum discessisset in otium, ad procinctum reduci, negociorum magnitudine poscente deberet. His forte diebus Valens tandem excitus Antiochia, longitudine uiarum emensa uenit Constantinopolim, ubi moratus paucissimos dies, seditioneq; populariũ leui pulsatus, Sebastiano paulo ante ab Italia ut petierat misso, uigilantiæ notæ ductori, pedestris exercitus cura cõmissa, quem regebat antea Traianus, ipse ad Melanthiada uillam Cæsarianam profectus, militem studio fouebat & alimẽtis & blanda crebritate sermonũ. Vnde cum itinere edicto per tesseram Nicen uenisset, quæ statio ita cognominatur, relatione speculatorum didicit, refertos opima Barbaros præda à Rhodopeis tractibus prope Hadrianopolim reuertisse. Qui motu Imperatoris cum abundanti milite cognito, popularibus iungere festinant, circa Beroiam & Nicopolim gẽtibus præsidijs fixis: atq; ilico ut oblatæ occasionis maturitas postulabat, cũ trecentenis militibus per singulos numeros lectis, Sebastianus properare dispositus est, conducens rebus publicis aliquid (ut promittebat) acturus. Qui itineribus celeratis cõspectus prope Hadrianopolim, obseratis inde portis iuxta adire prohibebatur: ueritis defensoribus, ne captus ab hoste ueniret & subornatus, atq; contingeret aliquid in ciuitatis perniciẽ, quale per aliũ acciderat Comitem: quo per fraudem Magnentiacis militibus capto, claustra patefacta sunt alpium Iuliarum. Agnitus tandẽ (licet sero) Sebastianus, & urbẽ introire permissus, cibo & quiete curatis pro copia quos ductabat, secuta luce impetu clãdestino erupit. uesperaq; intendente, Gothorum uastatorijs cuneis prope flumen Hebrum subito uisis, paulisper opertus aggerib. & frutectis obscura nocte suspẽsis passibus incõpositos aggressus est: id quoq; præstãs, ut præter paucos quos morte uelocitas exemerat pedũ, interirent reliqui omnes: prędamq; retraxit innumeram, quam nec ciuitas cœpit, nec planicies lata camporũ. Qua causa percitus Fritigernus extimescẽs, ne dux ut sępe audierat impetrabilis dispersos licenter suorum globos, raptuiq; intentos cõsumeret, improuisos adoriens, reuocatis omnibus prope Cabylen oppidum, cito discessit, ut agentes in regionibus patulis, nec inedia, nec occultis uexarentur insidijs. Dum hæc aguntur in Thracijs, Gratianus docto literis patruo, qua industria superauerit Alemãnos, pedestri itinere præmissis impedimentis & sarcinis, ipse cum expeditiore militũ manu permeato Danubio, delatus Bononiã, Sirmium introijt. & quatriduũ ibi moratus, per idem flumen ad Martis castra descendit, febribus interuallatis afflictus: in quo tractu Alanorum impetu repentino tentatus amisit sequentiũ paucos. Iisdẽq; diebus exagitatus ratione gemina Valens, quòd Lentienses cõpererat superatos, quodq; Sebastianus subinde scribens facta dictis exaggerabat, e Melanthiade signa commouit, æquiperare facinore quodam egregio adolescentem properans filium fratris, cuius uirtutibus urebatur. ducebatq; multiplices copias nec contemnendas, nec segnes. quippe etiam ueteranos ijsdem iũxerat plurimos. Inter quos & honoratiores alij, & Traianus procinctus est, pauloante magister Armorum. Et quoniam exploratione solicita cognitum est, cogitare hostes fortibus præsidijs itinera claudere, per quæ commeatus necessarij portabantur, occursum est huic conatui cõpetenter ad retinendas oportunitates angustiarum, quæ prope erãt, peditibus sagittarijs & equitum turma citius missa. triduoq; proximo cum Barbari gradu incederent leni, & metuentes eruptionem per deuia quindecim millibus passuum à ciuitate discreti stationem peterent Nicen, incertũ quo errore procursatoribus omnem illam multitudinis partem quam uiderant in numero decem millium esse firmantibus, Imperator procaci quodam calore perculsus ijsdem occurrere festinabat. Proinde agmine quadrato incedẽs prope suburbanum Hadrianopoleos uenit. ubi uallo sudibus fossaq; firmato, Gratianum impatienter operiens, Richomerem Comitem Domesticorum suscepit, ab eodem Imperatore præmissum cum literis, ipsum quoq; uenturum mox indicantibus. Quarum textu oratus ut præstolaretur pau

lisper

lisper periculorum participem, neue abruptis discriminibus temere semet cōmitteret solum, adhibitis in consilium potestatibus uarijs, quid facto opus esset, deliberabat. & cum Sebastiano auctore, quidam protinus eundum ad certamen urgerent, Victor nomine magister Equitū armatus, sed cunctator & cautus, eadem sentiētibus multis, Imperij socium expectari censebat: ut incrementis exercitus gallicani ascitis, opprimeretur leuius tumor barbaricus flammans. Vicit tamen funesta Principis destinatio, & adulabilis quorundam sententia regiorū: qui ne penè iam partę uictoriæ (ut opinabantur) cōsors fieret Gratianus, properari cursu celeri suadebant. Et dum necessaria parabantur ad decernendū, Christiani ritus presbyter (ut ipsi appellant) missus à Fritigerno Legatus cū alijs humilibus uenit ad Principis castra. susceptusq; leniter, eius deniq; ductoris obtulit scripta, petētis propalam ut sibi suisq;, quos extorres patrijs laribus rapidi ferarum gentiū exegere discursus, habitāda Thracia sola cum pecore omni cōcederetur & frugibus: hoc impetrato, spōdentis perpetuā pacem. Pręter hæc idem Christianus, ut cōscius arcanorum & fidus, secretas alias eiusdē Regis obtulit literas, qui astu & ludificādi uarietate nimiū solers docebat Valentē, quasi mox amicus futurus & socius, aliter se popularium sæuitiā mollire non posse, uel ad conditiones rei Romanæ profuturas allicere, nisi subinde armatū ijsdem iuxta monstraret exercitū, & timore imperatorij nominis intentato, eos à pernicioso pugnādi reuocaret ardore. Et Legati quidem ambigui frustra habiti discesserūt. Exoriēte uero aurora diei, quem quintū Iduum Augustarū numerus ostendit annalis, signa præpropere cōmouentur, impedimentis & sarcinis prope Hadrianopoleos muros cū legionū tutela cōgrua collocatis. Thesauri enim & principalis fortunæ insignia cętera, cum Profecto & Consistorianis ambitu mœniū tenebantur. De cursis itaq; uiarū spatijs cōfragosis, cū in medium torridus ꝓcederet dies, octauo tandem hostiū carpenta cernūtur, quæ ad speciē rotunditatis detornata digestaq;, exploratorū relatione affirmabātur. Atq;, ut mos est, ululante barbara plebe ferū & triste, Romani duces aciem struxere, et antepósito dextero cornu equitū, itinera primo peditatus pars maxima subsidebat. Cornu aūt equitum læuū disiectis adhuc per plurimis, summa difficultate cōductum properabat passib. citis. Dūq; idē cornu, nullo etiamnū interturbāte extēditur, horrendo fragore simulantib. armis, pulsuq; minaci scutorū territi Barbari, quoniā pars eorum cum Alatheo & Safrage procul agens, & accita, nō dum fœderaturos pacem misere Legatos. Eorū dum uilitatē despicit Imperator, ut firma fierēt paciscenda, optimates poscens idoneos mitti, illi de industria cūctabantur, ut inter fallaces inducias equites sui redirent, quos affore iam sperabant: & miles feruore calefactus æstiuo, siccis faucibus cōmarceret, relucente amplitudine camporū incendijs, quos lignis, nutrimētisq; aridis subditis ut hoc fieret, ijdē hostes urebant. Cui malo aliud quoq; accedebat exitiale, quòd homines & iumenta cruciabat inedia grauis. Inter quæ Fritigernus, callidus futuri cōiector, martēq; pertimescens ancipitem, uelut caduceatorē unū è plebe, suo misit arbitrio, petēs nobiles quosdam & electos ad se propediem obsides mitti, impauidus ipse uim militarē laturus & necessaria. Laudato probatoq; formidati Ducis proposito, tribunus Equitius, cui tunc erat cura Palatij credita, Valentis propinquus, assentiētibus cunctis ire pignoris loco mature disponit. Quo renitente, quia semel captus ab hostibus, lapsusq; à Dibalto, uerebatur eorū irrationabiles motus, Richomeres se spōte obtulit propria ire: qui promi serat libens, pulchrū hoc quoq; facinus & uiro cōuenire existimans forti. iamq; pergebat indicia dignitatis & nataliū daturus. Eo ad uallū hostile tendente sagittarij & scutarij, quos Baturius Iberus quidā tūc regebat & Cassio, auidius impetu calenti progressi, iamq; aduersis cōnexi, ut immature proruperāt, ita inerti discessu primordia belli fœdarunt. Hocq; impedimēto conatus intēpestiui & Richomeris alacritas fracta est nusquam ire permissi, & equitatus Gothorū cum Alatheo reuersus & Safrage Alemannorū manu permixta, ut fulmen prope montes celsos excussus, quoscūq; accursu uelo ci inuenire cominus potuit, incitata cæde turbauit. Cumq; arma ex latere omni concu terentur & tela, lituosq; Bellona luctuosos inflaret, in clades Romanas solito immanius furens, cedentes nostri, multis interclamātibus restiterūt. & prælium, flammarum ritu acres absterrebat militū animos, confixos quibusdā rotatis ictibus iaculorū & sa-

gittarum. Deinde collisæ in modũ rostratarum nauiũ acies, trudentesq; se uicissim, undarum specie motibus sunt reciprocis agitatæ. Et quia sinistrum cornu adusq; plaustra ipsa accesit, ultra (si qui tulissent suppetias) processurũ, à reliquo equitatu desertũ multitudine hostili urgẽte, sicut ruina aggeris magni, oppressum atq; deiectũ est. steterunt improtecti pedites, ita cõcateruatis manipulis, ut fixi nec mucronẽ exerere, aut manus reducere quisquã posset. Nec iam obiectu pulueris cœlum patere potuit ad prospectũ, clamoribus resultans horrificis. Qua causa tela undiq; mortẽ uibrantia destinata cadebant & noxia, quòd nec prouideri poterãt, nec caueri. Verum ubi effusi immensis agminibus Barbari iumẽta conterebant & uiros, & neq; ad receptũ confertis ordinibus laxari usq; poterat locus, & euadendi copiã cõstipatio densior adimebat: nostri quoq; ultimo cadendi cõtemptu occursantes receptis gladijs obtruncabant, & mutuis securiũ ictibus galeæ perfringebãtur atq; loricæ. uidereq; licebat, celsum ferocia Barbarũ, genis stridore cõstrictis, succiso poplite aut abscissa ferro dextera, uel cõfosso latere, inter ipsa quoq; mortis cõfinia minaciter circũferentem oculos truces. ruinaq; cõfligentium mutua ad humũ corporibus stratis, campi perẽptis impleti sunt, & morientiũ gemitus profundisq; uulneribus transfixorũ cum timore audiebantur ingẽti. In hoc tanto tamq; cõfusæ rei tumultu exhausti labore & periculis pedites, cum deinceps neq; uires illis, neq; mentes suppeterẽt ad consiliũ, diffractis hastarum plerisq; collisione assidua, gladijs cõtenti districtis in cõfertas hostium turmas mergebãtur, salutis immemores, circũspectantes ademptũ esse omne euadẽdi suffugiũ. Et quia humus riuis operta sanguineis gressus labiles euertebat, conabant̃ modis omnibus uitam impendere non inultam, adeo magno animorũ robore oppositi incũbentibus, ut etiã telis quidam proprijs interirent. Atra deniq; cruoris facie omnia cõturbante, & quocũq; se inflexerant oculi aceruis cæsorũ aggestis, exanimata cadauera sine parsimonia calcabantur. Solq; sublimior decurso Leone ad domiciliũ cœlestis Virginis transiens Romanos magis attenuatos inedia sitiq; cõfectos, etiam armorũ grauantibus sarcinis exuperabat. Ad ultimum incũbente Barbarorum põdere, acies inclinatæ nostrorũ, quod solũ postremis malis habuere subsidiũ, incondite (qua quisq; poterat) uertũtur in pedes. Dũq; omnes dispersi per ignotos tramites cedũt, Imperator diris pauorib. circũseptus, paulatimq; insiliens funerũ moles ad Lancearios cõfugit & Mattiarios: qui dum multitudo tolerabatur hostilis, fixis corporibus steterant incõcussi. Eoq; uiso Traianus exclamat, spem omnem absumptã, ni desertus ab Armigeris princeps saltẽ aduentitio tegeretur auxilio. Hocq; audito Victor nomine Comes, Batauos in subsidijs locatos haud procul, ad Imperatoris præsidiũ raptim cogere properans, cum inuenire neminẽ posset, gradiens retro discessit. Pariq; modo Richomeres periculo semet exemit & Saturninus. Sequebantur itaq; furore ex oculis lucente Barbari nostros iam linquentẽ uenarũ calore torpentes. quorũ aliqui percussoribus cadebant incertis. nõ nulli ponderibus solis urgentiũ obruti, ictuq; suorũ aliqui trucidati. nec enim sæpe renitentib. cedebatur, aut parcebat cædentib. quisquã. Super his obstruebãt itinera iacentes multi semineces cruciatus uulnerũ non ferentes: cũ quibus aggeres quoq; equorũ constrati cadaueribus campos implerũt. Diremit hæc nunquã pẽsabilia damna (quæ magno rebus stetere Romanis) nullo splendore lunari nox fulgens. Primaq; caligine tenebrarũ, inter gregarios Imperator, ut opinari dabatur (neq; enim se quisquã uidisse, uel præsto fuisse asseuerauit) sagitta perniciose saucius ruit: spirituq; mox consumpto decessit, nec postea repertus est usquã. Hostium enim paucis, spoliandi gratia mortuos per ea loca diuersatis, nullus fugatorũ uel accolarũ illuc adire est ausus. Simili clade Cæsarẽ accepimus Decium, dimicantẽ cum Barbaris acriter, equi lapsu prostratũ, quem feruẽtem retinere non ualuit, abiectũq; in paludẽ nec emergere potuisse, nec inueniri. Alij dicũt, Valentem animam non exhalasse cõfestim, sed cũ Candidatis & spadonibus paucis prope ad agrestem casam relatũ, secunda cõtignatione fabre munitã, dum fouetur manibus imperitis circũsessum ab hostibus qui esset ignorãtibus, dedecore captiuitatis exemptũ. Cũ enim oppessulatas ianuas perrumpere conati, qui secuti sunt, aperte pensilis domus sagittis incesserẽtur, ne per moras inexpedibiles populandi amitterẽt copiam, congestis stipulæ fascibus & lignorũ, flammaq; supposita, ædificiũ cum omnibus torruerũt. Vnde quidã

de

de Cādidatis per fenestrā lapsus, captusq; à Barbaris prodidit factū, & eos mœrore afflixit, magna gloria defraudatis, quòd Romanæ rei Rectorē non cepere superstitē. Is ipse iuuenis occulte postea reuersus ad nostros, hæc ita accidisse narrauit. Pari clade, recuperatis Hispanijs, Scipionum alterū cremata turri, in quā confugerat, absumptū incendio hostili, cōperimus. Illud tamē certum est, nec Scipioni, nec Valenti sepulturā (qui supremitatis honor est) cōtigisse. In hac multiplici uirorum illustriū clade, Traiani mors eminuit & Sebastiani. cū quibus trigintaquinq; oppetiuere tribuni Vacātes, et numerorū Rectores, & Valerianus atq; Equitius. quorū alter Stabulum, alter curabat Palatiū. Inter hos etiam Promotorū tribunus Potentius cecidit in primæuo ætatis flore, bono cuiq; spectatis meritis Vrsicini patris magistri quondā Armorū suisq; cōmendabilis. Cōstatq; uix tertiā euasisse exercitus partē, Nec ulla annalibus, præter Cānensem pugnā, ita ad internitionem res legitur gesta, quanq; Romani aliquoties reflectente Fortuna fallacijs lusi bellorū iniquitati cesserunt ad tēpus: & certamina multa fabulosæ neniæ fleuere Græcorū commendabiles, cōstatq; Perijt aūt hoc exitu Valens, quinquagesimo anno contiguus, cū per annos quatuor imperasset & decē paruo minus. Cuius bona, multis cognita, dicemus & uitia. Amicus fidelis & firmus. ultor acer ambitionū. seuerus militaris & ciuilis disciplinæ corrector. peruigil semper & anxius, ne propinquitatē eius prætēdens, altius semet ferret. erga deferendas potestates uel adimendas nimium tardus. prouinciarū æquissimus tutor. quarū singulas, ut domum propriam, custodiebat indemnes. tributorū onera studio quodā molliens singulari. nulla uectigaliū admittens augumēta. in requirēdis reliquorum debitis nō molestus. furibus & in peculatu deprēsis Iudicibus inimicus asper & uehemens. Nec sub alio principe in huiusmodi negocijs melius secum actū esse meminit Oriēs. Super his omnibus liberali erat animi moderatione. Cuius rei licet abundent exempla, unū tamen sufficiet poni. Vt sunt in palatijs nonnulli alienarū rerum auidi, si qui caducū uel aliud petisset ex usu, cum magna iustorū distinctione cōtradictoris copia seruata, donabat ei qui petierat tres uel quatuor: alios absentes aliquoties impetratorū participes iungens, ut castigatius agerēt inquieti lucra quibus inhiabāt hoc minus cōmento cernentes. Super ædificijs aūt, quæ per diuersas urbes & oppida uel instaurauit, uel à primis instruxit auspicijs (ne sim longior) taceo, potioribus ipsis id apertius mōstrarē cōcedens. Hæc bonis omnibus æmulāda sunt, ut existimo. Nūc eius uitia percurramus. Magnarū opum intemperans appetitor. laborū impatiens, duritiãq; magis affectans immanem. in crudelitatē procliuior. subagrestis ingenij. nec bellicis, nec liberalibus studijs eruditus. alienis gemitibus libenter emolumenta fructusq; conquirens. tuncq; magis intolerabilis, cum incidentia crimina ad contēptam uel læsam Principis amplitudinem trahens, in sanguinē sæuiebat & dispēdia locupletū. Illud quoq; ferri nō poterat, quòd cū legibus lites omnes quæstiones cōmittere ueteres uellet, destinatisq; uelut lectis Iudicibus negocia spectanda mandabat, nihil agi cōtra libidinē suam patiebatur. iniuriosus aliàs & iracūdus, & criminantibus sine differētia ueri uel falsi facillime patēs, quæ uitiorum labes etiā in his priuatis quotidianisq; rationibus impēdio est formidanda. cessator & piger. nigri coloris pupula oculi unius obstructa, sed ita ut nō eminus appareret. figura bene cōpacta membrorū, staturæ nec proceræ, nec humilis. incuruis cruribus, extāteq; mediocriter uentre. Hæc super Valente dixisse sufficiet. quæ uera esse, æqualis nobis memoria plene testatur. Illud aūt præteriri nō conuenit, quòd cū oraculo Tripodis, quem mouisse Patriciū docuimus & Hilariū, tres uersus illos fatidicos cōperisset, quorum ultimus est, ἐν πεδίοισι μίμαντος αλλα χαιομένοις κολε. hoc (ut erat incō sumatus & rudis) inter initia cōtemnebat, processu uero luctuū maximorum, obiecta etiam timidus eiusdem sortis recordatione Asiæ nomen horrebat: ubi Erythræo oppido superpositū montem Mimanta & Homerū scripsisse & Tullium, doctis referētibus audiebat. Deniq; post interitū eius discessumq; hostilem, prope locū in quo cecidisse existimatus est, inuentus dicitur saxeus monumēti suggestus, cui lapis affixus incisis literis græcis, sepultū ibi nobilem quendā Mimanta ueterem indicabat. Post exitialē pugnam, cū iam tenebris nox terras implesset, his qui superfuere, dextra pars, alij læua, uel quò metus traxerat, ferebatur quisq; proximos quærēs: cum præter se nihil singuli licere poterāt,

occipitijs proprijs ferrũ arbitrantes hærere. Audiebātur tamen, licet longius, eiulatus miserabiles relictorũ, singultusq́ morientiũ, & uulneratorũ cruciabiles fletus. Luceucro cœptante uictores, ut bestię sanguinis irritamēto atrocius efferatę, spei inanis illecebris agitati Hadrianopolim agminibus petiuere densatis, eam uel cũ discriminib. excisuri postremis, docti per proditores & transfugas, potestatũ culmina maximarũ & fortunę principalis insignia thesaurosq́ Valētis illic ut arduo in munimēto conditos. Et ne interuallatis ardor intepesceret moris, hora diei quarta, ambitu cincto murorum infestissime certabatur: oppugnatoribus genuina ferocia ad pręceps exitium festinantibus, contraq́ defensorũ uigore ualidis uiribus incitato. Et quia militũ calonumq́ numerus magnus ciuitatē cum iumētis introire prohibitis affixus parietibus mœniũ ædibusq́ cōtinuis pro loci humilitate fortiter decernebat, superaratq́ rabies imminentiũ adusq́ horam diei nonā, subito pedites nostri trecēti ex his, qui prope ipsas stetere lori cas cōferte in cuneum desciuerũt ad Barbaros. eosq́ illi auide raptos, confestim (incertũ quo cōsilio) trucidarũt. Et ex eo deinceps obseruatũ est, neminē huiusmodi aliquid uel in desperatione rerũ ultima cogitasse. Feruēte itaq́ tot malorũ cōgerie, repente cũ fragore cœlesti himbres nubibus atris effusi dispersere circumfrementiũ globos. reuersiq́ ad uallũ dimēsum tereti figura plaustrorũ immanes spiritus latius porrigētes, iubebāt nostris per minaces literas & Legatũ ætatē, fide retinēdæ salutis accepta. Verũ introire non auso qui missus est, per Christianũ quendā portatis scriptis & recitatis, utq́ dicebat contēplatis, parandis operibus reliquũ diei, & nox omnis assumpta. Nā intrinsecus silicibus magnis obstrusæ sunt portæ, & mœnium intuta firmata, & ad emittēda undiq́ tela uel saxa tormenta per locos aptata sunt habiles, aggestaq́ prope sufficiens aqua. Pridie enim dimicantiũ quidā siti adusq́ ipsa uitæ discrimina uexati sunt. Contra Gothi reputātes difficiles martis euētus, anxijq́ cũ sterni & sauciari cernerent fortiores, & particulatim uires suas cōuelli, astutũ iniere consiliũ, quod ipsa indicante iustitia publicatũ est. partis eñ nostrę Cādidatos aliquos, qui die præterito ad eos defecerant, pellexere, ut simulata fuga uelut ad propria remeātes, intra muros suscipi se curarēt, ingressiq́ latēter quādam incēderent partē. ut tanq́ signo erecto occultius, dum circa extinguēdũ incendiũ distringiť multitudo clausorũ, ciuitas prorũpereť impropugnata. Perrexere ut statutũ est Cādidati: cũq́ ꝓpe fossas uenissent, manus tendētes orātesq́ut Romanos semet admitti poscebāt. et recepti (quia nulla erat suspicio quę uetaret) interrogatiq́ super cōsilijs hostiũ, uariarũt. unde factũ est, ut cruēta quęstione uexati ceruicibus perirēt abscisis, quid acturi uenerāt aperte confessi. Omni itaq́ bellandi apparatu præstructo, aduētante uigilia tertia, Barbari abolito pręteritorũ uulnerum metu, in urbis obseratos aditus multiplicatis ordinib. inũdarunt, & obstinatione magna tũ maiore. At cũ armatis prouinciales & palatini ad obruēdos eos excitatius exurgebāt, & huiuscemodi tela, in multitudine tāta uel temere missa, cadere fine noxa non poterāt. animaduersum est ā nostris ijsdē telis Barbaros uti quibus petebanť. Ideoq́ mandatũ est, ut neruis ferrum lignũq́ connectentib. ante iactũ incisis, emitterētur arcu sagittæ, quæ uolitātes, uires integras seruabant. infixæ uero corporibus, nihil uigoris perdebāt, aut certe si cecidissent in uanũ ilico frangebanť. Dedit aũt rebus ita flagrātibus graue momentũ casus admodũ inopinus. Scorpio, genus tormēti, quem Onagrũ sermo uulgaris appellat, ē regione contra hostium aciem densam locatus, lapidē contorsit ingentē. qui licet humo frustra illisus est, uisus tamē ita eos metu exanimauit, ut stupore spectaculi noui cedētes ē medio, abire tētarent. sed buccinis optimatũ monitu occinētibus, instauratũ est prœliũ, & pari modo res Romana superior stetit, nullo ferme alio telo uel fundæ amēto incassum excusso. Agmina enim præeuntiũ Ductorũ, quos rapiēdi Valentis malis lucubratiōib. quæsiti cupiditas incēdebat, secuti cæteri præ se ferebāt æqui peragere discrimina potiorũ. nāq́ femineces aliqui, aut magnis obtriti pōderibus, uel cō fixi iaculis pectora, uoluebātur. nō nulli scalas uehēdo, ascēsusq́ innumeros ex latere omni parantes, sub oneribus ipsis obruebātur, cōtrusis per pronũ saxis & colũnarum fragmentis & cylindris. Nec quenquam furentiũ cruoris horrēda species ad ferũ usq́ diem ab alacritate faciendi fortiter auertebat: hoc incitāte, quod etiā defensorũ plurimos cadere diuersis ictib. uidētes eminus, lætabanť. Ita sine requie ulla uel modo, pro

mœnibus

mœnibus & contra mœnia ingentibus animis pugnabatur. Et quia nullo ordine iam sed per procursus pugnabatur & globos, quod desperationis erat signũ extremæ, flexo in uesperam die digresi omnes rediere ad tentoria tristes, inconsideratæ dementiæ alter alterũ arguentes, quòd non ut suaserat antea Fritigernus, obsidionales ærumnas ubiq; declinarunt. Cõuersi post hæc per omne tempus noctis (ut æstiuæ, nõ longum) ad uulnerum curas artesq; medendi gentiles, reddita luce in uarias consiliorũ uias deducebãtur, quorsum tenderent ambigẽtes. multisq; dictatis & controuersiis occupare statuũt Perinthũ: exinde quæq; diuitiarũ referta, docẽtibus omnia perfugis, etiã domorum nedum urbiũ interna noscẽtes. Hanc secuti sententiã, quam utilem existimarunt, itineribus lentis, miscentes cuncta populationibus & incendijs, nullo renitente pergebant. Obsessi uero apud Hadrianopolim, post eorũ abitum, cũ uacare hoste loca proxima compertæ fidei nuntiassent exploratores, egresi media nocte uitatis aggeribus publicis, per nemorosa & deuia trans Philippopolim, exindeq; Serdicã aliã Macedoniæ urbem, cum intemeratis opibus quas habebant, omni studio ad properandum excogitato, currebãt uelut in regionibus illis reperiendo Valente: quẽ inter medios certaminum turbines oppetijsse, uel certe ad tuguriũ confugisse (ubi existimatus est ui perijsse flammarũ) penitus ignorabãt. At Gothi Hunnis Alanisq; permixti nimiũ bellicosis & fortibus, rerũq; asperarum difficultatib. induratis, quos miris præmiorũ illecebris sibi sociarat solertia Fritigerni, fixis iuxta Perinthũ castris, ipsam quidem urbẽ (cladiũ memores pristinarũ) nec adire, nec tẽtare sunt ausi. agros uero fertiles, late distẽtos & longe, ad extremũ uastauere penuriæ, cultorib. cæsis aut captis. Vnde Cõstantinopolim, copiarũ cumulis inhiantes amplissimis, formas quadratorũ agminum insidiarum metu seruantes, ire ocyus festinabant, multa in exitiũ urbis inclytæ molituri. Quos inserẽtes sese immodice, obicesq; portarũ pene pulsantes, hoc casu cœleste reppulit numen. Saracenorũ cuneus (super quorũ origine moribusq;, diuersis in locis retulimus plura) ad furtẽ magis expeditionaliũ rerum, q̃ ad concursatorias habilis pugnas, recens illuc accersitus, cõgressurus Barbarorũ globo repente conspecto à ciuitate fidenter erupit, diuq; extẽto certamine pertinaci, æquis partes discessere momẽtis. Sed Orientalis turma nouo neq; ante uiso superauit euentu. Ex ea enim crinitus quidã, nudus omnia præter pubem, subraucũ & lugubre strepens, educto pugione agmini se medio Gothorũ inseruit. & interfecti hostis iugulo labra admouit, effusumq; cruorẽ exuxit. Quo monstruoso miraculo Barbari territi, postea non ferocientis more cũ agendum appeterent aliquid, sed ambiguis gresibus incedebãt. Processu dein audaciæ fracto, cũ murorum ambitum, insularũ spatijs immensis oblongum, & inaccessas pulchritudines urbis, & incolentium plebem considerarent immensam, iuxtaq; fretum, quod Pontũ distermin at & Aegeum: disiectis bellorũ officinis, quas parabant, post accepta maiora funera q̃ illata exinde digresi sunt effusorie per Arctoas prouincias, quas peragrauare licenter, adusq; radices alpium Iuliarũ, quas Venetas appellabat antiquitas. His diebus efficacia Iulij magistri militiæ trans Taurũ enituit salutaris & uelox. Cõperta enim Fatorum sorte per Thracias, Gothos antea susceptos, dispersosq; per uarias ciuitates & castra, datis tectiorib. literis ad eorũ Rectores Romanos omnes, quod his temporibus raro cõtingit, uniuersos tanq; uexillo erecto, uno eodẽq; die mãdauit occidi, expectatione promissi stipendij securos ad suburbana productos, Quo consilio prudenti sine strepitu uel mora completo, Orientales prouinciæ discriminibus ereptæ sunt magnis. *Alpes Iuliæ*

Hæc ut miles quondã & Græcus à principatu Cæsaris Neruæ exorsus, adusq; Valentis interitum, pro uirium explicaui mensura: opus ueritatem professum nunquam (ut arbitror) sciens silentio ausus corrumpere uel mendacio. Scribant reliqua potiores ætate, doctrinis florẽtes. Quos id (si libuerit) aggressuros, procudere linguas ad maiores moneo stilos.

AMMIANI MARCELLINI RERVM GESTARVM LIBRI XXXI ET VLTIMI FINIS.

IOANNES BAPTISTA EGNATIVS VENETVS PRAESTANTISSIMO IVRISCONsulto, & senatori regio Iacobo Minutio S.

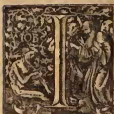

VI principibus, illustrioribusq; uiris ingenij sui monimenta nuncupāt Minuti clarissime, alij id agunt, ut aut ueteri, summæq; in eos obseruātiæ sese id tribuisse dicant: alij ut eorum præsidio tuti, inuidiam minus grauem ac noxiam sentiant: alij ut fructū alieni de se iudicij ea indicatura percipiāt. Nec desunt, qui posteritatis laude rapti, ac immortalitatis spe quadam inflammati, ea sibi nomina deligāt nuncupatione, quæ diutissime & uiuere & florere posse sibi persuaserint. Id quod à pictoribus, artificibusq; plerisq; obseruatum animaduertas: qui deorum, principumq; effingendis imaginibus eo libentius studeant, quominus obnoxia illa existiment, aut hominū, aut temporis iniuriæ fore. Sunt etiam qui hoc ueluti sacro literarū munere promereri gratiam, beneuolentiamq; eorum cupiant: siquidem haud inter postremas laudes referri debet, si quis principibus perplaceat uiris. Sed & multi facile sese, operamq; suam his ostētant: quorum & autoritate ornari, & opibus augeri se sperēt. Ego uti ex prioribus quasdam forsasse sequar: sic certe duas, quarum altera publica, communisq; tibi cum gente Gallica, altera planè tua ac propria sit, secutum in primis esse me non negem. Et communis quidem illa, quòd cum singulari ac diuina potius Grolierij beneficentia Mediolani agens alterum ab hinc annum ornatus, auctusq; sim: non possum iam ex illo tibi, tuisq; omnibus etiam atq; etiam non perpetuo uelle debere. Illius enim consuetudine & opera, facile quanta gentis uestræ morum simplicitas, quæ publica domesticaq; disciplina, quæ in omnes charitas, quanta in deum pietas uestra foret, est perspectum mihi planè ac cognitum. Quid enim uobisipsis magis rectum, apertumq; esse potest? Quid minus insidiosum ac fallax? Arctoæ (inquiunt) gentes hoc omnes habent. Ego uero cum fallacissimas ex his multas legam, non cœlo, sed naturæ planè hoc uestræ optimæq; disciplinæ id tribuam. Iam quid animorum, uoluntatūq; uestrarum fraternam in omnibus consensionem prædicem? quam non conuiuiorum frequentia tantum, sed officiorum communicatione ac summa charitatis mutuæ testificatione tuemini. Hæc uero uobis adeo natura insita, usu parta, consuetudine aucta fuisse uidentur, ut tot mihi germani fratres, non de facie solum, sed de morum in primis similitudine atq; æqualitate uideamini. Quare non immerito admirati Pœnorum legati etiam in hoste Ro. s. po. id plurimum esse dicuntur, quòd conuiuio accepti à pluribus ciuitatis principibus, eodem ubiq; cœnassent argento, testati nullos hominum benignius Ro. Po. uiuere. Nam quid de uestra in regem obseruantia, in deum pietate dicam? Quæ enim unquam gens aut externos principes non admisit, aut admissos non interdū expulit? sæpe etiam per summum scelus non occidit? Francis id proprium ac peculiare, nullos unquam externos pati: suos autē usq; adeo amare ac colere, ut pro eius dignitate ac maiestate tuenda non opes tantum, sed uitam ipsam profundere possint. illa uero, quæ deo ac religioni debetur, tāta talisq; est, ut sileri melius putem, cuius uestigia haud sanè leuiter impressa, tot & tanta extent, ut nulla unquam delere illam obliuio, nulla obscurare temporum iniquitas ualeat. Cæterum excellens quædam ac eximia in te uirtus, secundusq; ac constans hominum de te rumor, & Ioannis in primis Francisci Asulani adolescentis, cum summæ spei, tum uero laudum tuarum studiosissimi prędicatio effecit, ut & ego te pridem literis consulendum duxerim: & nūc Cæsares tibi meos, reliquamq; ad hosce non uulgarem (nisi fallor) industriam cupidissime nuncupem. Quorū lectio tanto tibi gratior ac iucundior esse debebit, quanto is, qui ea tibi inscripsit, te plus amat ac colit, q̄ multos alios. Huc accedit, quòd singularem eruditionem, ac multiplicem literarū cognitionem magnifacit: quòd Minutię familiæ nobilitatem (quippe quæ à Romanis il-

lis

lis deducta Minutijs pro constanti habeatur) obseruat: quòd deniq; se tibi quàm coniunctissimum ac charissimum esse cupit. Sunt quidem in te corporis & animi (uti audio) egregię dotes, quibus Christianissimo regi gratus, admirabilisq; sis. nulla certe aut maior aut honestior, q̃ ut literas, literatosq; homines, quos iacis, foueas: illæ scilicet iure reposcũt abs te, quod tanta tua cũ laude uberrime tribuere. Nam unũ te esse ac præcipuũ, in quem Galliæ tuæ Transalpinæ olim intuerentur, quem Cisalpina tota prædicet, cuius singularem prudentiam atq; humanitatem etiam hostis commendet, totum hoc literarum beneficium est. Quid, quód Cæsarum hæc à nobis instituta, tribusq; libris concinnata series, multa interim habeat, quæ delicatum etiam lectorem & capere & detinere ualeant? Nam Byzantinæ urbis originem, Turcas ad hæc usq; tẽpora principes, res ab his belli gestas, Maometis ortum, Romanæ urbis captiuitatem, & Asiæ imperia supra quingentesimum ac millesimum annum repetita continet. quæ omnia primus ego (quod sine aliorum iniuria dictum uelim) præstiti: ac ut una ueluti tabella depicta spectari commode possent, curaui. tametsi quid libris commune cum pictura? pascit illa tantum oculos, hi animum mentemq; instruunt. Illa mutam, inanem, ac plerunq; falsam descriptionem continet: libri uiuẽtem præceptionem, atq; exactam spondent. tabulas etiam imperiti pingant, literarum monimenta non nisi doctissimi conficiant. Tanto deniq; literæ pingendi artem præstant, quanto docti indoctis, uiui mortuis antecellunt. Tu igitur cum ab ineunte ætate ornamenti plurimum & laudis ex hisce tibi uendicaris, illis ipsis tantundem reddes: tanto etiam cumulatius, quod neque melius, nec honestius beneficium ullum collocari potest, quàm quod in bonos & doctos uiros confertur: quorum mihi uestigia non solum sequenda, sed etiam atq; etiam adoranda proposui. Bene uale.

IOHANNIS BAPTISTAE EGNATII VENETI IN ROMANORVM PRINCIPVM LIbrum primum præfatio.

IMPERATORVM uitas à dictatore Cæſare, qui primus patriæ libertatem oppreſsit, ad Conſtantinū Palæologum, ſub quo Turcarum ſeruitio Conſtantinopolis ceſsit: hinc à Carolo Francorum rege ad Maximilianum Cæſarem breui alioqui ſtylo perſcripſimus: rem ut perdifficilē mihi atque arduam, ſic iucundam, qui legent omnibus, & (ut opinor) haud inutilem. Nam præterquàm quòd multa hinc haurias, unde tibi patriæque tuæ plurimum proſis, ipſa certe Romani imperij maieſtas, admirabiles eorū, qui imperarunt, euentus, tot regnorum repetiti caſus, tot principum mutationes relatæ, non faſtidiū ſolū operoſæ lectionis adimūt, ſed admirabundos ſenſim legentes partim ducūt, partim etiam trahunt: uti neminem arbitrer uel mediocriter imbutum literis, qui non hęc & libenter agnoſcat, & ſumma cum uoluptate non perlegat. & alioqui ad rei nouitatem accedit, quòd conſulto non pauca ſunt à nobis addita, quę rerum ſeriem non modo non interrumpant, uerum etiam exornent: quod in fabula dextræ ſiniſtræque tibiæ inter unum alterumue actum adhibitæ etiam præſtent: nec in campis herbarum uiror minus iucundus, quem uiolæ hyacinthique purpurei diſtinguant. Omnium certe rerum uarietas expetitur: & falſum illud eſt, ſaccaro ſemper conditiora fieri fercula. Quod ſi quis erit, qui pleniorem uberioremque hiſtoriam à me exigat, ille ſaltem hoc mihi non neget, multa eſſe, quæ breuitate commendatiora ſint ſua. Nec tamen deſunt interim principes, quos copioſius attigi: quorum ſcilicet & imperij diuturnitas, & rerum magnitudo id expoſcere uidebatur. Illud uero teſtatum apud omnes eſſe uelim, nihil à me gratiæ, nihil odio datum: ipſa ueritas nec interim nuda, ut multi hactenus, tantum à me ſpectata. Anni præſertim imperij, ortus eorum, & patria illuſtriaque eorum geſta domi, foriſque non omiſſa: ſeries uero principum tanta fide à me deducta, ut nihil deſiderare amplius quis habeat. Nam & Flauius Blondus hiſce libris, quos ab inclinatione Romani imperij conſcripſit, multos uno uelut agmine ut ſibi incognitos, omiſit: & qui poſt illum hiſtoriā totius orbis amplexi ſunt, nihil omnino ad uiri illius diligentiam addidere. Ego uero præter Zonaræ Græcam hiſtoriā, & Nicetæ Choniatæ, Chriſtodulique cōmentarios, Gemiſtique libros, etiam ſchedia quædam non indignum, quæ excuterem duxi, uti rem ſemel cœptam dijs bene fauentibus abſoluerem: quo certa omnia exploratàque poſteris traderem. utrum autem id aſſecuti ſimus, præſens ætas, fortaſſe malignius, ſequens certe ſimplicius ac candidius æſtimabit.

IOHANNIS BAPTISTAE EGNATII VENETI ROMANORVM PRINCIPVM LIBER PRIMVS.

C. IVLIVS CAESAR DICTATOR

RIMVS hic perpetuam dictaturam inuasit. Debellata enim intra decennium Gallia, tentata tunc primum Britannia, & Germanis in syluas ac paludes suas cõpulsis, in Italiam descendit: eaq; solita celeritate recepta, Hispanijsq; pacatis Pompeium Magnum Pharsalico prelio fudit. cũq; de omnibus hostibus triũphasset, tandem amicissimorum coniuratione oppressus periit ætatis anno sexto ac quinquagesimo, dictaturæ uero initæ anno tertio. Vir pacis belliq; artibus, & in primis clementia longe clarissimus, si libertatis assertor, quàm inuasor esse maluisset.

OCTAVIVS CAESAR AVGVSTVS

TRibus ac uiginti uulneribus interfecto Cæsare, felicissimus omniũ ad hanc diem successit Octauius ex Accia Cęsaris nepte. Vindicatis enim patris interfectorib. uictorq; ciuilibus bellis omnibus, nouissime Antonio ad Actium nauali pugna superato, quo cum duodecim annos remp. tenuerat, triumphator orbis totius, pacisq; restitutor æternæ, per quatuor ac XL. annos imperium rexit: urbemq; Romam optimis institutis ac legibus, magnificẽtissimisq; operibus sic excoluit, ut merito parens patrię primus atq; Augustus diceret. Obijt Nolæ septuagesimosexto ætatis anno, cum LVI. imperasset. Ad cuius imperij felicitatem illud accessit, quòd seruator noster Christus lux gentium & orbis sub eo nasci uoluit: ut quem summis animi corporisq; dotibus principem clarissimum terris dederat, eodem etiã generis humani parens optimus & maximus nasceretur. Huius felicitas cæteris optata principibus.

TIBERIVS NERO

TRistissimus omniũ mortaliũ optimo principi successit Tiberius, Liuię uxoris ma gis impulsu q̃ Augusti iudicio: quippe cuius neq; mores, neq; ingeniũ unq̃ probasset, pertinaciã & infinitã eius sæuitiã pertæsus. principatũ ab initio dissimulato ingenio, & matris reuerentia, non incõmode gessit. mox Capręensi secessu luxuriæ ac cædibus uacans, cũ prouinciæ undiq; uastarentur, Caligulæ nepotis astu & fraude pe rijt octauo ac septuagesimo ætatis anno, tertio & uigesimo imperij. Huius imperij anno duodeuigesimo Christum seruatorẽ nostrũ Iudæi cruci affixerunt: ex quo ad supremam gentis internicionẽ nunq̃ seditione, fame, ferro, peste laborari ab his desitum.

C. CAESAR CALIGVLA

PRæfuit hic reip. annos quatuor, magis in Germanici patris gratiã populo ac militibus cõmendatus, q̃ ingenio suo. primus enim à Cęsarũ stẽmate penitus degenerauit, ut non immerito fax humani generis dictus sit. certe uox eius nefaria excepta, unam ceruicẽ populo Ro. optantis, quò facilius uno ictu abscidi posset. Cassij Chereæ & aliorum cõiuratione ferro occubuit, annum agẽs XXVIII. de quo sit dictum, nec meliorem abinitio principem, nec peiorem postea fuisse.

CLAVDIVS CAESAR

NEscias in hoc principe quid primũ accuses, adeo uecordia cũ sæuitia, ac luxuria certabant: qui fato potius, ac fortunæ ludibrio ad imperiũ, cum latitaret extrema pertimescẽs, interfecto Caligula uenerit: quod non minore socordia q̃ crudelitate per annos XIIII. uexarit. Quãta fuerit eius stulticia, hinc aduertas. Messalina uxor portento sæ libidinis fœmina C. Silio nupserat: qua uix interfecta, Agrippinã Germanici

fratris filiam nouo exemplo nouercam liberis duobus superinduxit, & Britannico filio priuignum Neronem anteposuit: cuius insidijs & Agrippinæ ueneno in boleto dato perijt senex, ætatis anno sexagesimoquarto.

DOMITIVS NERO

FAx altera totius orbis iure à nobis dicatur, qui ex Domitio atq; Agrippina natus imperij Ro. maiestatem paterna, maternaq; cæde polluit, libidinis adeo effrenatæ, ut matris concubitum appetijsse credatur, ipse certe sumpto flāmeo nuptiali sponsalia celebrauit. sæuitiæ tantæ, ut præter urbis incendiū, & uxoris Octauiæ cædem, primus Christianum sanguinem Petro & Paulo interfectis hauserit. Et ne quid scelerum deesset, publice cantauit, in scenaq; operam exhibuit. Tandem deficiente Galba hostis à senatu iudicatus, nec fortiter perire potuit, adiutus alterius adigēdo ferro manu. perijt ætatis anno trigesimosecundo, imperij decimoquarto. Quinquennio sub initia omnium princeps optimus existimatus, etiam Traiani testimonio, procul distare cæteros principes à Neronis quinquennio prædicantis.

SERGIVS GALBA

NObilissima Sulpiciorum familia natus, ac per omēs dignitatis gradus ad proconsulatum Hispaniæ euectus, iam grandis natu imperium septimestre maiore hominum ab initio fauore ꝙ læto successu tenuit. Auaritia & sęuitia in eo principe iuxta infames: ex quo inuisus cunctis, cum Pisonem in conflatæ inuidiæ remediū adoptasset annos septuaginta natus in medio foro à M. Othone iugulatur.

M. SALVIVS OTHO

MAle partum principatum adeptus, & aduersa per omnem ætatem fama, laudabili fine clausit. Dum enim quarto uix mense exacto Bebriacensibus campis bellum ciuile contra Vitellij duces execraretur, papillam pugione sibi transfixit: adeo militibus charus, ut multi ad eius exemplum, ante mortui pedes semet interfecerint. Vixit annos trigintaseptem.

VITELLIVS

PVdet tot dedecorū, sed ad institutā seriem pertinet & hunc ipsum referre. Qui patre L. Vitellio, & matre longe optima natus, militari factione, dum legatus Germaniæ superiori præest, imperiū inuasit, fœdo ingenio, uētriq; ac gulæ natus, & quod usu in his uenit, sęuitia par. Cæterū Vespasiano principe declarato, cœno, fimoq; iactatus, ac furca sub mentum posita diu per urbem tractus in scalis Gemonijs omniū ludibrio diu iacuit. Vita illi annorum LVII. Imperium uix octimestre.

VESPASIANVS

FEssam atq; labantem remp. trium principum tyrannide potius, ꝙ imperio, Flauię gentis autor Vespasianus primus restituit. Nam per X annos, quibus imperium rexit, singulari studio ac prouidentia rem administrauit, & ne Cæsarianum desideraretur nomen, effecit. Hierosolymis expugnatis, cum filio triūphauit. Auaritiā ne culpes in eo, & temporum calamitas, & laudabilis eius usus facit. adeo inimicitiarum omnium princeps oblitus, ut Vitellij hostis filiam locupletissime dotatam, splendidissimo iungeret uiro: & insolescentem Mutianum, imperijq; participem agentem adhibitis familiaribus satis habuerit admonere, se quoq; hominē esse. mors eius quantam animi tranquillitatē secum afferret, ostendit: dum alleuatus inter assidentiū manus, stantem ait imperatorem mori decere. Perijt anno ætatis undeseptuagesimo.

D. TITVS VESPASIANVS

AMorem ac delicias humani generis Titum infesta mortalibus numina intra biennium sustulere. Huius præcipuā clementiā ac liberalitatē, uirtutesq; alias eximias per totum eius principatum magis cōmendauit & uitæ anteactæ licentia, & sub initia luxuriæ, & auaritiæ suspicio, ut Neronis tyrannidem pleriq; augurarentur. Sed mutatus adepto imperio in melius, declarauit eiusdē esse ingenij & pessima & optima interdū ferre. Hic Hierosolyma expgunauit, sagittādi peritissimus, & litteris impense doctus

doctus. uox eius quandoq; memorabilis audita: recordatus enim super cœnam, quod nemini eo die officium contulisset: Amici, inquit, diem perdidi. Huius imperio Vesuuius conflagrauit: incendium Romæ totum triduum, & lues fuit. Perijt ætatis anno XLI, in summo omnium mœrore.

DOMITIANVS

ECquis Titi non doleret interitū? tali præsertim successore, qui per omnia patri, fratriq; dissimilis, sæpe etiam uiuentibus aut contumax, aut obtrectator, Neroni ac Caligulæ propior uixit? dissimulatamq; male sæuitiam per omnes ordines effudit? Quare nihil illi pater, fraterq;, aut Cattorum Germanorūq; clades, aut bibliothecarū incensarum restitutio profuit, quin cæde illustrium uirorum inuisus omnibus factus, suorū tandem conspiratione post uitæ annum quintū ac quadragesimū imperij quintum ac decimum confossus occubuerit, omniaq; eius acta rescissa sint.

COCCEIVS NERVA

MEliore Reip. fato, quod aurea gibba Domitiano post ceruicem in somnis enata portendit, Cocceius Nerua suscepit imperium, Parthenio id deferente: clarissimis ortus haud dubie natalibus, ut Dion autor est, & iam senex, qui cū alias leges, tum ne mares castrarentur edicto uetuit. summæ ciuilitatis & clementię etiam in eos, qui in illum cōiurauerant. Vt optime uero semper de omnibus meritus esse uideatur, Traiani præsertim adoptione factum est, quem absentem, dum senectam suam cōtemni uidet, Cæsarem appellauit, Homerico etiam uersu ad imperium adhortatus:

Τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσι.

Imperauit anno uno, mensibus quatuor. Vixit annos LXVIII.

VLPIVS TRAIANVS

OPtimus omnium princeps externorū primus Traianus, adoptione Neruę imperium meruit, domi sanctus, foris adeò clarus, ut præter Daciam prouinciam factam, uicto etiam eorū rege Decebalo, Parthos superarit, superatis regē dederit, Transtigritanas prouincias imperio adiecerit, Armeniā atq; Arabiā peruastarit, ut nihil omnino habuerit, in quo culpari merito possit. Amicitiarum cultor, simplicium ingeniorū atq; eruditissimorū admirator, iuris humani diuiniq; cōsultissimus: ipse à literis & musis haud abhorrens. Huius cineres & ossa in urbem relata, cochlide columna superposita cum eius imagine, quæ superstaret foro à se extructo. Quanta fuerit in eo bonitas, acclamationes principibus exhiberi solitæ declarent, cum Augusti felicitatem, bonitatem Traiani his apprecarentur. Vixit annis LXIIII. Imperauit XX.

AELIVS ADRIANVS

HIc Italicæ stirpis Aelio Adriano, Traiani consobrino Adriæ orto genitus, Plotina, ut creditur, fauēte imperator est factus, ingenio sublimi, uario, literarum omnium peritissimus, sed matheseos in primis: idem architectus, musicus, statuarius, multarum deniq; artium magis non expers, quàm callens. Doctorum hominum nunc irrisor, & æmulus, nunc fautor & beneficus. Disciplinæ militaris scientissimus, in qua multa etiam correxit, principibus, qui secuti postea sunt, ea maxime probantibus. peregrinationis adeo studiosus, ut omnes ferme prouincias pedibus etiam peragrās obierit. Miserabili tandem fato cōsumptus est, ut in seipsum sæuire potuerit, si per domesticos licuisset. Imperauit annos XX. Vixit LXII. Inuisum eum fecere uiri illustres, non pauci sub eius exitum exilio, aut morte multati.

ANTONINVS PIVS

HVic è transalpina Gallia paternum genus Nemausense. Prij cognomēti causę diuersæ tradūtur. illud mihi maxime probabile, ut à morum probitate, affectuq; in Adrianum, & seruatis eis, quos Adrianus interfici iusserat, id traxerit. Numæ Pompilio maxime similis. Nam per annos treis ac uiginti nullū sub eo bellū fuit. Amor ac timor gentiū in eo certarūt, bellū mouere timētib. his aduersus principē, quē ut numen aliquod

aliquod uenerarentur: nec illæ gloriæ ita cupidus, ut per aliorum damna, cædesq; eam appeteret. Nam & à cōiuratis uim omnē abstinuit, & in conscios quæri uetuit, ne plures inuenti odium augerent. apud Lorios duodecim milibus pass. ab urbe septuagenarius, cum M. Antoninum philosophum adoptasset, obijt febre.

M. ANTONINVS PHILOSOPHVS

QVàm læta felixq; successio optimis, pijs, philosophis imperatoribus referendis: utinam qui sequentur, tales merito dici possent. Nam hic ea ingenij bonitate, his uirtutibus excelluit, ut exemplū desit: & ea temporū calamitas affuit, ut solus ærumnis publicis obstiterit. Nisi enim hic præfuisset, maiestas Romani nominis facile tunc concidisset, Marcomannis, Quadis, septētrione omni hinc sæuiente, inde Persis orientem uastantibus, lue interim, inūdationibus fluminū, locustarum ui omnia populantibus. sed uicti primum Veri principis auspicio Persæ, Marcomannicū mox bellum Christianorum etiam ope, qui tunc militabant, ex sententia per ipsius principis præsentiā confectum. Ad quod gerendū principalis supellex hastæ subiecta, cum pecunia in stipendium deesset. felicissimus certe princeps, nisi hæredem Commodū reliquisset post annum imperij duodeuigesimum, ætatis quinquagesimumnonum.

COMMODVS

ADolescēs mortuo in Germania patre, imperator omniū uotis est dictus. Et quis filiū Antonini reiecisset? ille uero etiam patri non satis probatus, statim Caligulæ ac Neronis simillimus euasit: libidine, auaritia, & crudelitate illis anteferēdus. Nam in scena sæpe aurigæ habitu prodijt. Ludis gladiatorijs & Dalmaticatus præsedit, & in amphitheatro gladiator dimicauit. Athletarum etiam more publice se exercuit. Quæ omnia actis inferenda publicis curauit. Tandem Læto autore, & concubina Martia, post tertiumdecimum imperij annum strangulatur.

HELVIVS PERTINAX

SVccesserat haud dubie flagitiosissimo principi princeps optimus, si non illum militaris auaritia, satis in peius omnia trahentibus, intra octogesimumquintū imperij diem de medio sustulisset. Alba Pompeia in Liguribus huic patria, genus humile, ac sordidum, uirtus atq; innocentia summa: militiæ clarus, & in ea ad summas dignitates euectus, unde & pilæ dictus est ludus. Hic cum summam de se expectationē omnibus daret, Læti insidijs, qui imperiū illi astruxerat, & militari factione, Iuliano, qui successit, non inscio LXXI ætatis anno perijt.

DIDIVS IVLIVS MEDIOLANENSIS

IMperium quod per scelus necis imperatoriæ cōscius, primus etiā licitatus esse dicitur, intra septimū mensem cum uita simul amisit: neq; enim militi gratus, ob non integrum donatiuū datum, & populo etiam inuisus ob perfidiam in principē optimum. Quare inter utriusq; odia destitutus, Septimij Seueri iussu, qui imperatorē se appellauerat, damnatorū more necatur. Vocesq; in illum graues à populo sæpe iactatæ.

SEPTIMIVS SEVERVS

AFrica illa olim imperij Rom. æmula, hūc genuit imperatorē magis necessarium, q̄ utilem. Vnde etiam iactatū uulgo, aut nunquā nasci debuisse, aut nunquā mori. Nam & imperiū fortiter administrauit: & sublatis in Oriēte Pescēnio Nigro, in Gallijs Clodio Albino, quē & Cæsarem dixerat, orientem Parthis, Arabibus, Adiabenis deuictis, Romanæ maiestati restituit. Arcus adhuc Romæ uictoriæ monimentū titulis magnificētissimis uisitur. Britannos tumultuātes compescuit uallo per XXXII passuū millia à mari ad mare ducto, ubi etiā duodeuigesimo imperij anno septuagenario maior ex articulari morbo decessit. Bellicis artib. clarus: pacis, nisi sæuitia ac perfidia eas inquinasset, non contemnendus. Cæterū literarum non ignarus, matheseos peritus: à Latinis non abhorrens, nisi Punicū quid redderet. Cædibus illustrium uirorum adeo infamis, ut Punicas clades in toga cæsorum ciuium Romanorū sanguine repēderit.

ANTONINVS CARACALLA

VEstis huic, quam talarem è Gallijs aduectam, Romano populo donarat, cognomen addidit. Seuero patri adhuc uiuenti contumax, nec minus in fratrem Getam impius, quem patre mortuo statim occiderit: militi tamen gratus, cum ob ingens donatiuum his datum, tum quòd in castris gregarij penè militis uices ageret. Alexandri Magni admirator, quem collo in læuum humerum detorto reddere cuperet. Hic orbe peragrato Alexandrinorũ dicacitatem ultus ingenti eorũ cæde, Persas dolo magis, quàm uirtute fudit. sexto demum imperij anno militum dolo Carris, dum uentris oneri leuando intenderet, interficitur XXX. ætatis anno.

OPILIVS MACRINVS

OBscurissimis parentib. ortus Maurusii generis, malis artibus ac pudẽdis ad præfecturã euectus, à iuris tamẽ scientia nõ alienus, sed uenali fide, ac uita semper sordida, post interfectũ Antoninũ imperiũ cum Diadumeno filio formosissimo Macrinus inuasit: quod cũ per annũ & menses duos obtinuisset, uictus ab Heliogabalo cum filio, quinquagenario maior fugiẽs obtruncatũ. Data est dictio cõsulenti super imperio (talis

ὦ γέρον ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί,
σὴ δὲ βίη λέλυται, χαλεπὸν δέ σε γῆρας ἱκάνει

VARIVS HELIOGABALVS

ASsyrium (quis credat?) principem nescio, maiorine fortunæ ludibrio, an Romanæ maiestatis suggillatione orbis hunc per duos & amplius annos tulit, & eum incestum, siquidẽ uerum erat Caracallæ filiũ ex Sceníde cõsobrina natum. Qui ex oriente Romã profectus, interfecto (ut dixi) Macrino, tralato etiã inde Heliogabali numine ad urbem, in summa omniũ expectatione uenit: sed illi mox omnia in ludibrium aut odium cõuersa sunt. Nullus enim principũ ad hãc diem maiore libidinis flagrauit infamia, uti se in muliebrẽ sexum execari curarit. Nullus maiore luxu opes prodegit imperij: nullus deniq; cõtaminatius aut impurius uixit, omniũ religionũ contemptor, præter patrij numinis Heliogabali. Hunc tamen in cloacam proiectum, mox in Tiberim cum matre Scenide tractum per milites populus Ro. ita ultus est, uti nomen eius ex publicis monimentis eraderet. Vixit annis sedecim.

ALEXANDER SEVERVS

MEliore orbis fato ex Mammea cõsobrinus Heliogabalo Alexander iampridẽm ab impura illa belua adoptatus, in imperiũ successit, optimis principibus æquandus innocentia, in uiros bonos beneuolentia, & (quæ præcipua dos principum) singulari in omnes clementia, ut ἀναίμακτον eius dicatur imperium. Hic expeditione persica ex animi sententia confecta, dum ad septentrionẽ uertit arma, Germanis tumultuantibus factione militari tertiodecimo imperij, uitæ anno undetrigesimo, Maximini perfidia cum matre in tentorio necatur. Primus post Adrianum principẽ, qui ueræ pietatis lumen acceperit. Nam Christũ in larario suo semper habuit. Quin illa ex sacris literis sententia frequens ei in ore esse: Quod tibi nolis, id in alterum facere caueas. Locum etiam Christianis adiudicauit, quibus popinarij litem intendebant, rescribens deum multo melius quoquo modo coli, quàm popinarijs assignari.

DE PARTHORVM ET PERSARVM IMPERIO

NOn alienum ab instituta serie fuerit, quando posthac Persarum arma in oriẽte, post Parthica toties erunt referenda, si breui imperium utriusq; populi, tum ad nostram ætatem in eo terrarum tractu regnorum seriem perstringã. Primus igitur Parthis Arsaces libertatem asseruit ad eã diem cum cæteris oriẽtis populis, regibus Macedonum obtemperantibus, à quo ad Artabanũ regem perpetua Arsacidarum gloria per quadringentos & amplius annos floruit, dissidentibus inter se Syriæ regibus. Parthis uero per hæc tempora uaria admodum fortuna cum Romanis contendentibus,

Artaxerxes Persa, uir obscuris admodum parẽtibus ortus, genti sui ueterem imperij gloriam restituit. Triplicíq; prælio Artabano cum tota Arsacidarũ familia cæso, Persas orienti iterum imposuit. Quorũ imperiũ ad Chosroen usq; regem, & Heracliũ imperatorẽ per CCCC. annos mansit, grauibus prælijs, alternante fortuna, cũ Romanis interim gestis. Qua tempestate Saraceni ex Arabia profecti, Maomethe duce, noui delirij autore, Persas primũ, mox Romanos uarijs & ingentibus cladibus afflixere: floruitq; Saracenicum nomen, Persico sublato, adeo ut non contenti Asiæ imperio, maximam Europę partem sibi subiecerint: ipsam etiã terram Italiam (quod horreat meminisse animus) mari terraq; fœde per ducentos & amplius annos populati. Mox præua lentibus Turcarum rebus, diuisum in oriente imperium est, Saracenis Aegyptum & Asiam ad orientem sibi uindicantibus, Turcis propiores Europæ prouincias per nostrorum principum segnitiem occupantibus: repressaq; interim gentis in Christianum nomen infestissima rabies Gallorum armis, Europæ principũ cõmuni expeditione, autoribus tamen Francis in eos sumpta, & Hierosolyma nobis restituta. Cæterum nostrorum discordia rebus in Asia labentibus, & modo Tartaris, modo Saracenis de imperio contendentibus, Asiæ pars, quę à Tauro ad Euphraten protenditur, seruorum imperio, reliqua ad Hellespontũ Turcis cessit. Interim centesimũ ab hinc & amplius annum, Tamberlanes inter Scythas humili loco natus ex gregario militе ordinis primo, mox exercituũ ductor, Parthis imperium astruens, uictis omnibus finitimis gentibus, Syriam cũ tota Aegypto populatus est. Inde in minori Asia Paizeti Turcarum principi congressus, eum captum cum tota gente ad internecionem cæsa, in uinculis habuit, uictorq; domum reuersus, urbe etiã Marchanti populosissima à se condita, & uictarum gentium spolijs ornata, imperium moriens duobus filijs reliquit. Quorum dissidio res tanta indole parta, retro facile abijt. Stetit tamen regnũ trans Euphratem filijs incolume ad Vsuncassanum usq;: qui cum Maomethe etiam conflixit. Variatũ demum in his terris re Aegyptiaca interim florẽte, donec auditũ est ætate nostra Psophis nomẽ unius ex Vsuncassani hęredibus (uti credi uolũt) fortuna seruati: qui magno hominum fauore ad imperiũ ascitus, ueluti hæreditarium odium cum Turcis exerceat.

IVLIVS MAXIMINVS

Redit nunc stylus ad institutam seriem. Nam Alexandro interfecto, successit Maximinus cum filio eiusdem nominis, Thrax gente & sæuitia insignis: aduersus quem cum senatus Pupienum & Balbinum imperatores declarasset, immanitatẽ hominis ac barbariem pertæsus, ille statim in Italiam cum Germanico, ac Pannonico exercitu descendit: Aquileiaq; incassum obsessa, à militibus fame laborantibus cum filio necatur. Memorabilis militum uox fuit, cum utrunq; interficerent, ex pessimo genere ne catulum quidem habendum. Imperarunt ambo annos treis. pater sexagenario maior, filius uigesimum annum agens obijt.

BALBINVS ET PVPIENVS

Imperatores hi primum ex S.C. duo aduersus Maximinũ creati. Balbinus nobilitate generis præstans: Pupienus qui & Maximus, militari disciplina clarus, à quo & Maximini uicti. Cæterũ cum parum inter se concordi animo remp. regerent, à militibus uterq; interficitur, Gordiano puero summæ rerum imposito.

GORDIANVS

Optimũ ac nobilissimũ principem terris dij dederant, si diu rebus illum præesse uoluissent. Nobilitatem eius auus, paterq; imperatores, & Scipionũ stẽma genti insertum, bonitatem Ro. populi ac militum & orbis totius in adolescentem amor attestatur. Sed cũ bellum ingens aduersus insolescẽ res Persas conflasset, iamq; Misithei soceri diligentia feliciter confecisset, Philippi pręfecti dolo, qui socer primo, mox princeps, interficit. haud tamen inulta mors optimi principis fuit: omnes qui in illum coniurauerant, crudelibus supplicijs affecti, & Philippi non diu imperium tenuere. Vixit annos XXII. imperauit sex.

Philippi

PHILIPPI

DVobus principibus audita Gordiani morte à senatu creatis, Marco primũ, mox eo breui absumpto, Seuero Hostiliano, qui & ipse nõ diu superuixit, Philippus imperium occupat: nec ei gentis humilitas obstare potuit, quo minus imperaret. Nam per omnes militiæ gradus ob uirtutẽ euectus, tandem præfectus à Gordiano in Misithei locum factus, optimo adolescenti insidias cõparauit: eoq; per dolum cæso, imperator ab exercitu dictus Romam cum uenisset, filium Philippum imperij participem declarauit. Ipse post quintum imperij annum Veronæ medio capite supra ordines dentium præciso, filius duodenarius Romę necatur: quem adeo tristis ingenij ferunt, ut nunquam riserit, & semel ridentẽ patrem auersatus sit. Sub his seculares ludi magnificentissimi millesimo ab V. C. anno dati. sunt qui à Christiana pietate non abhorruisse Philippum tradant, quorum testimonio hominis perfidia fidem abroget.

DECIVS

INuitum ac penè reluctantem Philippi socordia hunc imperio præfecit, haud dubie tamen nobilissimis parentibus Bubaliæ inferioris Pannoniæ urbe natũ. Nam Philippus nunciata Marini ducis, & Mœsici exercitus rebellione, cũ Deciũ ad cõprimendos eos motus mitteret, recusauit primo Decius: mox etiã admonuit, non esse ex Philippi re ut ipse eò cõtenderet. Cæterũ fatis rem ita trahẽtibus, ut primũ prouinciã attigit imperator omniũ cõsensu dicit, & interfectis (ut dixi) Philippis, cũ aduersus Gotthos cũ filio audacius, ꝙ cõsultius pugnaret, cæsus cũ toto exercitu ab his est, corpusq; paludis uoragine absorptũ, nusq; inuentũ. Hic carissimus senatui fuit: & qui à nobis etiam inter optimos principes annumerari posset, si iniuriam à Christiana pietate abstinuisset: in quã plus nimio Philippi etiã odio sæuijt, Fabiano ac Cornelio pontificibus Romanis martyrio affectis. Vixit tamen annos L. Imperauerunt uterq; biennium.

GALLVS PATER ET VOLVSIANVS FILIVS

HI post Decium imperium adepti, infelicissime illud per annos duos, & menses octo rexere. Nam cum Scythis tributo annuo drachmarum centũ transegere, primi qui Romani maiestatem imperij tam fœda pactione sugillarint: & Armeniam amisere, expulso à Parthis Tyridate eorum rege. Tam sęua deinde lues orbem inuasit, quæ ex Aethiopia ortum habuit, ut per annos quindecim terras penè omnes exhauserit. Tandem Aemiliano imperatore facto, uicti prælio, à milite occiduntur: pater ætatis anno quadragesimoseptimo.

AEMILIANVS

TRimestrem & hunc imperatorẽ Mauritania nobis dedit, uirum (quod fatendum est) militiæ peritum, sed ignobilem: qui uictis ad internecionẽ penè Gotthis, astu etiam adhibito, cum omẽm prædam militi promisisset, imperator ab exercitu dicitur. Mox Valeriano ab Alpino exercitu imperatore nobilissimo, ac censorio uiro creato, qui Aemiliano fauerant, ne ciuili bello remp. conflictarent, Aemilianum necant, soloq; ducis capite res peracta est anno ætatis eius XL.

LICINIVS VALERIANVS

NVllum principem maiore unq; fauore orbis accepit: nullus eo calamitosior ad hanc diem imperio pręfuit, uel quòd à Sapore Persarum rege uictus acie, siue dolo suorum, siue eius imprudẽtia id acciderit, nam utrunq; traditur, miserabili captiuitate apud eos consenuit: uel quòd Gallienum filium post se reliquit, qui Caligulæ ac Vitellijs simillimus orbem terrarũ penè perdidit: externis hostibus adeo nobis insultantibus, ut fœminæ imperium in Gallieni contemptum occuparint. Triginta certe tyranni nescio remp. magis afflixerint, an aduersus hostes nostros necessarij tutati sint, qui per ea tempora in pronum rem imperij labentem per Gallieni luxum sustinerent. Vixit Valerianus septuagenario maior. imperauit annos quindecim. Vir ante imperium summis honoribus functus, & in his cum summa laude, ac uirtutis opinione uersatus.

GALLIENVS

AD Valeriani calamitatē accesſit Gallieni filij imperium: qui nequiſsimus omnium mortaliū adeo per luxū ac ſocordiā imperiū afflixit, ut per totum terrarū orbem grauiſsima externa bella ſenſerimus: neq; enim minus à triginta tyrannis uexatæ fuere res. Is Gallienus cum aduerſus Aureolum comparato exercitu Mediolanum uſq; contendiſſet, Aureoli commento iam penè uicti, certe intra Mediolanū obſeſsi interficitur quinquagenarius. Imperauit annis XV. cum patre ſeptē, ſolus octo. Affuit huic principi (quod mireris) animi quandoq; uigor, & ad ſe ulciſcendū audacia, nec minus in eo liberalitatis effulſit, cum nihil unq̃ petenti denegaret.

CLAVDIVS

OStenderunt & hunc terris numina uerius, q̃ conceſſere. Quippe cuius principatu reſtitui ad integrum res potuerit, niſi intra biēnium fato occubuiſſet. Is enim Gotthorum arma late uagantia primus cōpeſcuit. naualibusq; ac terreſtribus bellis eorum opes attriuit, ut per oēs prouincias nulla niſi Gotthica mācipia eſſent. Alemanorū ad Benacum lacū infinita millia profligauit. Illud memorabile, quòd Græciæ uaſtitate, quā Gotthorū arma intulerant, Athenis captis, cū librorū ingentē uim coaceruaſſent, de his cōburendis barbari iam conſilium ceperant. tum unus ex his. Abſtineamus, inquit, hāc iniuriam ab his codicibus, quibus Graij homines dum ſtudioſius incumbunt, minus ad bella idonei fiunt. Illud etiam in Claudio memorabile, quòd accepto imperio, cum in ſenatu uariarent ſententiæ, utri prius bello occurreret, tyrannorū an Gotthorum, Gotthos cenſuit prius aggrediendos, quod hi Reipub. hoſtes tyranni principis eſſent. Præfuit biennio non integro.

QVINTILLVS

HIc cum dies ſeptem ac decem imperium autore ſenatu tenuiſſet, Aureliani imperatoris nuntio exterritus, ſanguine è uenis emiſſo obijt.

AVRELIANVS

HVnc inter principes neceſſarios magis q̃ bonos multi reponūt. Nam quantum illi gloriæ triumphi hoſtiles, & militaris peritia uendicat, tantū ſæuitia domi etiam in ſororis filium exercita laudis detrahit: Princeps tamē dignus, qui Claudij etiam prærogatiua remp. ea tēporum calamitate ſuſciperet. Barbaros enim in terra Italia uagantes, triplici prælio afflixit. Monetariorū bellum non ſine ingenti cæde ſedauit. Zenobiam inſoleſcētem duplici prælio uictam, & per obſidionis moras tandem fractam in triumphum duxit. Aureolum & tyrannorū non paucos aut interfecit, aut ſibi conciliauit, Tetrico uno ex his etiam Lucaniæ correctore inſtituto. Imperauit annis V. Domeſticorum fraude inter Byzantium & Heraçleam oppreſſus.

TACITVS

INterregnum per ſeptem menſes Aureliano interfecto fuit: cum miles ad ſenatum, ſenatus ad militē prærogatiuā imperatoris deferret eligēdi: tandē patres militari cōſenſu uicti, Tacitum Auguſtū dixere: ex quo tantum publice gaudiū fuit, uti literas ſenatus ad municipia Italiæ ſuper ea re dederit. Quàm uero ampliſsimi ordinis iudicium à militari tumultu diſtet, Taciti declaratio oſtendit, cum in curia teſtati ſunt neminem aut iuſtius, q̃ grauem uirum, aut prudentius q̃ doctū imperare poſſe. Verum hic tantus uir ſexto quàm imperare cœperat menſe, militari ſcelere perijt.

FLORIANVS

HIc Taciti frater, quaſi hæreditarium imperium eſſet, intra ſexageſimum imperij diem, tanquam ad fortunæ ludibrium ſolutis ſibi uenis, ad Probi imperantis nuntium obijt.

Probus

PROBVS

NOn fefellit omen nominis, cum hoc illi cognomen esse potuerit, ut si non illi fuisset Probi nomen, cognomēto hoc appellari potuerit. huic nec Taciti frater obstitit, quo minus orbis totius cōsensu imperator diceretur, nec generis humilitas, cum patrem Dalmatici sanguinis, & eum agrestem habuerit. Vir pacis belliq; artibus longe clarissimus. huic per sex annos, quibus imperauit, uicti Sarmatæ debentur. Tyranni per hūc omes sublati, pax uniuerso terrarū orbi restituta. celebris uox eius excepta inuidiā peperit apud milites: neq; enim necessarios amplius dicebat fore milites, ubi hostes deessent, quos nusquam uirtute sua futuros mox sibi promittebat.

CARVS

NArbo Martius hunc genuit imperatorē bonū, sed ad posteros etiam cōmendatiorem multo futurū, nisi Carinū flagitiosissimū principē reliquisset. Hic bello Persico capta Seleucia & Ctesiphōte, dū ad Tigrim fluuiū castrametatur, fulmine ictus perijt: Numeriano filio ab Apro socero mox interfecto, adolescente tum probitatis, tum eruditionis egregiæ, maxime aūt ad poeticen nato, & Carino Romæ per Diocletianum principem cæso. hi tres uix triennium explerunt.

DIOCLETIANVS ET MAXIMIANVS AVGG.

SVbeat forsitan admiratio multos hac nostra principum relatione, quòd paucissimos Quiritij sanguinis, omnes ferè externos, & pudendæ quosdam etiā originis, non tamen pœnitendos recenseam. Sic hactenus Decium Pannoniæ, Aurelianū Daciæ, Claudiū Dardani, Probum Dalmatæ, Carum etiam Galliæ sibi uendicant. Quid quòd eadem Dalmatia alterum etiā nobis imputet, omnibus æquandū principibus, si à piorū sanguine abstinuisset, Diocletianum? Is enim Salonis ortus, libertini etiā sanguinis, cum molem imperij grauiorem animaduerteret, q̄ ut unus esse uniuersæ par posset, Maximianū Augustum creat: amboq; duo sibi Cæsares, Galerium Armentarium cognomine, & Constantiū Constantini Magni patrē dicunt. Diocletianus igitur quando per partes rem tutius confici posse ratus est, Maximianū Gallijs præfecit: eoq; confecto bello, in Africam aduersus quinquagenarios transire iubet. utrobiq; sedati tumultus. Africanus certe aliquāto difficilius, quòd quinquagenarij, & supra eum annorum numerū ueteranus miles ad obsequium tam facile redigi non poterat. Interim Aegyptum Diocletianus inuadit, Achilleū incubatorē imperij Alexandriæ per menses aliquot obsessum, & in potestatē redactum feris lacerandum obijcit: potentissimus quisq; cædibus, ac proscriptione petiti. Interim aduersus Narseum Persarū regem Galerius infeliciter primo, mox reparatis copijs, ira etiam animos illi faciente, quòd ad Diocletiani carpentū post cladē acceptam per mille passus pedes currere coactus est, egregie uicit Narseo fugato, & cæsis magna ex parte Persis, pellicibusq; cū gaza omni regia captis. Hæc uictoria Galerij uirtute & audacia parta, qui exploratis prius hostium castris, noctu cum XX. milibus equitū Persas aggressus, dedecus acceptū hosti rependit. Diuersa etiā parte Cōstantius ab Alemannis improuiso insultu primū uictus, & eodem die mox uictor LX. eorū milia cecidit: ea clade Germaniæ attritæ, Galliæ liberatæ. sicq; pacato orbe post annorū imperium X X. Diocletianus Nicomediæ, Maximianus Mediolani imperiū eodem die deposuere. Rem miram, & ad hanc ætatem incognitam, ut sponte nec prægrauante saltem senecta, uel rerum mole, uterq; in ordinem se redegerit. Diocletianus certe cōstantius in proposito mansit. Nam per decem annos quot priuatus Salonis superfuit, hortorū amœnitati uacans, iterum ad imperium sollicitatus, à priuata uita abduci non potuit, testatus nullos sibi unquam soles lætiores affulsisse. Obijt aūt duodeoctoginta natus annos, uel alienatione mentis, uel ueneno hausto, ueritus Licinium ac Cōstantinū, qui illum tanquā Maxentij fautorem grauiter increpuerant. Sed & Maximianus dum Constantio genero insidias parat imperium affectans, Massiliæ captus Constantij iussu necatur.

CONSTANTIVS CHLORVS ET GALERIUS MAXIMINVS AVGG.

SVcceſſere Diocletiano Iouio,& Maximiano Herculio cognominibus,duo ab his antea dicti Cęſares,Cōſtantius uidelicet Chlorus, quaſi uirentē à colore dicas, & Galerius Maximinus.Sunt qui ex ueteribus monimētis,Maximianū magis probent: ſed quocunq; cognomine hic fuerit,diuerſo, quod conſtat, ingenio uixere. Conſtantius benignus, ac facilis atq; ad promerendā Gallorum gratiā, quibus præerat, propenſior,nec à uera pietate abhorrēs:Galerius trux,ac propè immanis:ut qui rus,unde uenerat,oleret,noſtriq; ſanguinis appetentiſsimus. Sed cum undecim annos Cōſtantius Gallias,& Hiſpanias in ſummo otio tenuiſſet (nam Africam Italiamq; ſub imperij initia ſponte dimiſerat, ratus id grauioris eſſe oneris, q̃ ut ab uno ſuſtineri poſſet) Eboraci deceſsit,moderatiq; principis fama, & Conſtantino filio ſucceſſore felix.

Galerius imperium adeptus, molem & ipſe ſecum rei reputans, duos ſibi aſciſcit Cæſares, Seuerum & Maximianum iuniorē:illum Italiæ, hunc Africæ & orienti præfecit,ipſe Illyricum ſibi medius adſciſcit. Verum nō multo poſt genitalibus putreſcentibus,uitę tædio uim ſibi gladio intulit.

SEVERVS ET MAXIMIANVS IMPP.

SEuerum haud multo pòſt Maxentij factio Romæ intra tabernas opprimit,& Maxentium Herculij tyrannici uirum ſpiritus ſibi præficit: aduerſus quem dum Maximianus feſtinat, militum ſuorum defectionem ueritus, retro in Illyricum contendit: ubi ulcere inguinibus innato,cum deeſſent remedia, nec medici ob hominis immanitatem opem ferre auderēt,uermibus undiq; erumpentibus obijt, Chriſtiani ſanguinis uſq; ad inſaniam pridem effuſi incaſſum pœnitēs. Vir belli pacisq; artibus inſignis,niſi crudelitate nimia in nos tantas uirtutes fœdaſſet. Solus annos duos, cum Cæſaribus & Licinio imperij conſorte ſedecim præfuit.

LICINIVS ET CONSTANTINVS

LIcinio Dacia natale ſolum fuit. Militaris diſciplinæ ad ueterem normā ſeueriſsimus exactor.Ruſticis & agrarijs hominib.(ex eo ēm genere fluxerat) æquus,auaritiæ & Veneris ſtudio infamis,moribus planè barbaris: & literis adeo infeſtus, ut uirus ac peſtem publicā eas appellaret.ſed cur eas non odiſſet,quarum adeo expers erat ut ne decretis quidem ſubſcribere poſſet? Illud in eo nō reprehēdas, quòd ſpadonum aulicorumq; inſolentiā mire cōpeſcuit,tineas,ſoricesq; palatinos appellās. Hunc Conſtantinus nouas res molientem, primum in Pannoniæ campis fudit: mox reparantem uires incredibili celeritate ex Europa in Aſiam expulit:maleq; recōciliata iterum gratia per Conſtantini ſororem Conſtantiam, quæ illi uxor erat,cum rebelles animos bo-mo uecors retineret, etiam contra ſacramenti fidem Theſſalonicæ interfici iuſſus eſt. Imperauit annis quatuordecim, ſexagenario maior, Chriſtianis infeſtiſsimus. Vnde illi diſcordiarum ſemina aduerſus Conſtantinum acriora.

M. FLAVIVS CONSTANTINVS CONSTANTII AVG.

FElicioribus auſpicijs,ac meliore partium noſtrarū euentu rerum tandem Conſtantinus potitur,ex Helena Cōſtantij uxore ſuſceptus,& cæteris fratribus ob egregiam indolem, cum illi ſegnitiem præ ſe ferrent, patris etiam teſtamento prælatus. Hic ſub Galerio rudimēta militiæ feliciſsime auſpicatus, parta ex Sarmatis egregia uictoria, ueritusq; ex ea laude gliſcentē inuidiam ad patrē transfugit: eoq; mortuo Gallias Hiſpaniasq;, & Cottias alpes obtinuit, Cōſtantio patre id multo ante ſomnio præſagiente, egregium imperatorem fore, qui dei militibus opem primus ferret. Iam primum igitur ueteranis militibus agros aſsignatos, ut ad filios ſuos trāſirent, primus inſtituit. Tertio imperij anno accerſitus in Italiam ab ijs, qui Maxentij tyrannidē ferre nō poterant, biennio totam Italiam urbemq; Romam priſtinæ maieſtati aſſeruit, Maxentio Tiberinis gurgitibus abſorpto. Inde abnegato idolorum cultu, Chriſtianā puritatem ita

amplexus

amplexus est, ut præter egregia dona diuorum nostrorum templis illata, Christum ab omnibus colendum præceperit, templaq; illi, & alijs numinibus erexerit. nec alia magis causa acrius in Licinium exarsit, quàm quòd ille aduersaretur nobis. Bella contra Barbaros multa felicissime confecit, unde primus Romanorũ principũ Magni cognomentũ tulit. A bellis ad pacis studia cõuersus, optimum Romanorum principem primis annis egit. Leges sanctissimas tulit, literis & ipse impense semper studuit, & eas fouit. Religionis adeo obseruans, ut Nicenam synodum CCC & XXII. patrũ multis dissidentibus indixerit. Byzantium instaurauit, imperatoriáq; urbem & nouam Romam appellari uoluit. moriens & Cõstantinopoli sepultus, treis liberos, & Dalmatium fratris filium successores reliquit XXX. & amplius annos imperans, tredecim uero ex his solus. De eo sic memoriæ proditum, decem primos annos ut præstantissimus diceretur. XII. sequentibus latro, decẽ nouissimis pupillus ob immodicas largitiones. De eius baptismate uti uariant autores, sic constanti fide, quæ de imperij donatione circũferuntur, uti minus similia ueri non probant. Sed alij hoc uiderint.

CONSTANTINVS CONSTANS, ET CONSTANTIVS CONSTANTINI FILII AVG.

HI treis imperium quod per manus à patre acceperunt, ita partiti sunt, ut Constantinus maximus natu Gallias, & Hispanias, Britanniáq; insulam obtineret, Constanti Italia cum Illyrico & Græcia cederet, Byzantium & oriens Constantij esset, qui Dalmatiũ socium imperij haberet: quem haud multo pòst dolo exceptum militari factione oppressit, cum annos treis imperasset. Nec durauit diu fratrum concordia, siquidem in nefarium bellum rapti fratres: nam Cõstantinus Gallico exercitu fretus, Constanti fratri bellum intulit: quod dum cupidius quàm cautius gerit, ad Aquileiam exceptus insidijs nondum triennio finito, uulneribus confectus perijt. Inde Constans uictor, cum non sine labore prouincias transalpinas in potestatem redegisset, egit primum optimum principem, mox aduersa ualetudine, siue rerũ felicitate mutatus, ingratus omnibus esse cœpit, donec & ipse Magnentij dolo dormiens intra tentoriũ, ad Helenam oppidũ oppressus est, cũ imperasset annos XIII. uixisset paulo plus XXX.

Constantius cædem fratris ulturus, ingenti exercitu aduersus Magnentium comparato, ingenti illum prælio & memorabili ad Murtium fudit, quo Romani uires imperij penè concidere LIII. millibus utrinq; desideratis. Mox cum Magnentius bellum reparasset, & ad Lugdunum iterũ uictus esset, gladio sibi latus aperuit. sed & Decentius frater, qui Cæsar ab eo dictus fuerat, laquei morte præpostera uitã finijt. Nam Britannioni antea Constantius ueniam petenti facile dederat. Is Britannion adeo expers literarum est habitus, ut ne prima quidem elementa calleret. Cæterũ Constantius Gallum à se antea dictum Cæsarem ferocientem, & insolescentem supra Cæsaris nomen interfecit, & contra Persas infeliciter cõflixit militum suorum stultitia. Quibus ad sua abeuntibus, quæ Massagetæ uastabant, dum Romam inuisit, Iulianum Galli fratrem treis & uiginti annos ætatis agentem, Cæsarem à se factũ, in Gallias aduersus Alemannos eas uastantes misit. ipse in Persas iterum contendens, dum ægre ferret Iulianum à militibus Augustum esse dictum, apud Mopsucrenen iuxta Tauri montis radices æstuantissima febre decessit. Vixit annis XL. Imperauit XXIIII.

IVLIANVS

COnstantio extincto, Iuliano facile cuncta cessere. Puer hic ingenio sublimi, callido, & literarũ ardentissimo, Gallias sub primum accessum præter omniũ spem, Alemannorum incursu uastatas asseruit, regemq; eorum cepit: inde Augustus à militibus salutatus Parrhisiis, mortuo (ut dixi) Constantio, aduersus quẽ bellum ciuile parabat, Persis adepto imperio bellũ indixit. ubi dũ inconsultius agit, Persæ uiri dolo in deserta cum exercitu ductus, conto traiectus perijt. Sunt qui sagitta è cœlo missa uulneratum dicant. Vnde in nefariam uocem erumpens, uicisti Galilæe (sic enim Christũ appellabat) occubuerit. Christianos impio quodam odio adeò insectatus, ut studia, & munia hisce interdixerit, plerosq; præmijs & illecebris, quasi machinis à uera pietate auerterit, Quinetiã imperator (ita deo uisum) aduersus nos libros edidit. Ille uero si ingenio

indolemq; egregiam ad ueram pietatem, quam puer imbiberat, conuertisset, inter egregios principes annumerari potuit. decessit annos agens alterum & trigesimũ. Solus annum unum, menses treis imperauit.

IOVIANVS

HVic Varronianus pater, Pannonia patria, staturæ proceræ, ingenij amœni, nec à literis abhorrentis: qui à militibus primo imperator salutatus, deceptis similitudine nominis, quasi Iulianus reuixisset, cũ Persis pacem magis necessariam, quàm honestam, Transtigritanis prouincijs quinq; amissis inijt. Accessit nouæ ignominiæ dedecus grauius: uetitus imperator Rom. Arsaci socio opem ferre. Perijt octauo imperij mense Dadasianis oppido, dum cubiculum ingreditur noui tectorij, prunis etiam ardentibus, siue ut alij, stomachi cruditate XXXIII. ætatis anno.

VALENTINIANVS ET VALENS AVGG.

DEdit & hos Pannonia principes Gratiano patre ortos. primum Valentinianus ab exercitu Niceæ, inde Valens ab eo Augustus, imperijq; consors dictus, qui Procopium temere imperium inuadentem Constantinopoli oppressere. Inde Gotthi & barbaræ nationes à Valentiniano Thracia exturbatæ, Septentrioq; omnis cum Saxonibus ad officium eiusdem opera redacti. Parthi è Syria per legatos eiecti. Inquieta Germania Theodosii maioris auspicijs pacata. Ipse dum Quadorũ legationem latrocinia excusantẽ audit, subito morbo uenis arefactis, ut sanguis mitti nunquã potuerit, obijt Gratiano filio prius Aug. appellatione donato, imperij accepti anno XI. mense VIII. die XX. uitæ LV. Valens post fratris interitũ, Arrianæ factionis fautor, dũ aduersus Scythas & Gotthos prælium ferocius, q; cautius ciet, uictus ab his acie, uitã imperiumq; amisit, igne intra tuguriũ in quod cõfugerat, iniecto. Digni imperio fratres, & inter bonos referendi, nisi Valens Arriano delirio uirtutes egregias inquinasset.

GRATIANVS ET VALENTINIANVS

HAud sane improbandum principem numina terris dederant, si quantum literis & militari disciplinæ uacabat ac uenationibus, tantũ curæ ad remp. cognoscendam impendisset. Nam pietate in suos egregius, Valentinianum adhuc puerum Aug. dixit, patre patruoq; extinctis. Mox Theodosium Hispanũ consortem imperij asciuit. Verum dum spicula tantũ & arcus meditatur, dum Alanum militẽ Romano præfert, Maximi ducis insidijs circumuẽtus perijt, cum imperasset cum patre annos octo, cum patruo treis, cũ Theodosio quatuor. Valentinianus à Maximo emissus, Theodosijq; ductu postea restitutus in imperium, Maximo tyrãno interfecto, mox Eugenij & ipse post Maximum tyranni dolis uictus, laqueo seipsum necauit.

THEODOSIVS

HIc Honorio patre, & matre Thermantia, haud dubie inter optimos principes annumeretur, quippe qui rẽp. Gothicis armis penè oppressam accitus ex Hispania (quę illi patria) à Gratiano restituerit, Maximũ tyrannum & Andragatiũ præfectum eius subito incursu uictos occiderit, Valentiniano imperium asseruerit. Mox Eugenium tyrannum in Valentiniani ultionem sustulerit, non sine numinis manifesto indicio. cum multo minoribus enim copijs illi congressus militante illi æthere, & coniuratis in eius auxilium uentis, ut poeta eleganter cecinit, uictoriam insignem adeptus est. Fuit autem hic princeps moribus & corpore Traiano principi similis. summa in eo clemẽtia, incredibilis in suos pietas, rei militaris disciplina: sagax, nec à literis alienus, simplicium ingeniorũ admirator, pietatis nostræ adeo obseruator, ut summa ciuilitate ab Ambrosio antistite castigatum se, adytisq; prohibitum tulerit. Obijt Mediolani ætatis anno quinquagesimo, imperij undecimo.

ARCADIVS ET HONORIVS

HOsce pueros Theodosius uiuens, imperij consortes fecerat, & moriens, quando ætas rerũ moli non respõderet, treis imperij tutores testamẽto sanxerat, Arcadio

Rufinum

Rufinum, Honorio Stiliconem commēdans. Africæ uero Gildonem præesse uoluit. Prior Rufinus dum Gotthica sollicitat arma, ut imperium metu ab Arcadio extorqueret, perfidiæ pœnas dedit, paricꝙ pœna Caianus Rufini sceleris popularis afficitur. Inde mox Arcadius, cum Byzātij regnasset annos ferè tredecim, obijt, Theodosio filio relicto. Maior rerum moles Honorium Romę agentē excepit: qui rebellantem Gildonem cum Mascezelis fratris ductu superasset, eundē quoꝙ Mascezelem rebellem expertus, Bonifacij ductu uicit. At Stiliconis perfidia eo perniciosior, quo occultior fuit. Nam magno nostro dedecore cum Gotthi Italiam uastassent, urbemꝙ Romam cepissent, astu Stiliconis rem adiuuante, tandem re ab Honorio cognita, Stilico cū filio sublatus est, qui genere Vuandalus, & militaris disciplinæ scientissimus, Honorij etiam fecer, si quam operam in perdendo ad Fesulas Radagaso cum ducentis Gotthorū millibus præstiterat, in asserendo imperio præstitisset: nec Romam Alaricus Gotthorū rex unquam cepisset, nec orbem totum cladibus assiduis inuoluisset. Decessit autem Romæ cum annos duos & triginta imperasset.

ROMAE CAPTIVITAS

NOn potui non uehementer mirari tantam uel temporū iniuriam, uel scriptorum inertiam, tum ueterum, tum recentium fuisse, ut cum Romam orbis reginam captam ab Alarico Gotthorum rege, anno post eam conditam millesimocentesimosexagesimoquarto, certatim omnes memoriæ prodant, seriem tamen rei, aut indagandam non censuerint, aut indagatam tanquā rem plane ignobilem, nec scitu dignā obliuione inuoluerint. Pro deūm hominūꝙ fidem, urbs orbis totius regina, quæꝙ eo auspicio condita credatur, ut caput orbis semper esset, & quæ toties de barbaris gentibus, orbeꝙ triumpharat, capitur Gotthico astu, & interim rei series ordoꝙ nescitur: Ego uero id minime patiar, & omnis antiquitatis illustrandæ studiosus, hanc quoꝙ rem tam memorabilem non negligam. Astu autem barbarico capta traditur in hunc fermè modum, quem Procopius solus ex omnibus quos legi, tradat, ut mirer ab interprete uel rem totam dissimulatam, uel cum in mutilum Græcum codicem incidisset, non animaduersam. Ille igitur in hanc sententiam: Obsederat Romam Alaricus iam biennium, nec Honorius, qui Rauennæ desidebat, aut ferre suppetias poterat, aut audebat. Nam cū nihil minus, quàm de urbis salute solicitus esset, Stilicone interfecto, ducem exercitui minime præfecerat, qui rem aduersus Gotthos administraret. Vnde Gotthis obsidendæ urbis cogitatio, Romano milite aut dilapso, aut segniter rem agente. Verum eam frustra obsessam, cum expugnare ui non possent, ad dolum hostis barbarus uertitur. Profectionem in patriam simulat, trecentosꝙ iuuenes corporis & animi ui præstantes deligit, quos Romanis principibus dono det, instructos prius ut omni obsequio dominos suos promereri studeant, & ad certam diem circa meridiem, cum Romani principes somno, uel ocio uacarēt, ad Asinariam portam aduolent, interfectisꝙ improuiso insultu custodibus, portam sibi præsto futuro aperiant. Interea Gotthi cum reditum, alia atꝙ alia deesse sibi simulantes differrent, trecēti illi iuuenes occasione egregie usi, portam stato die suis aperiūt, & intromissus Gotthus maiore ignominia, ꝙ damno urbem omnem populatur. Sunt qui Probæ illustris fœminæ & opulentissimæ opera patefactā Gotthis portam existiment, cū plebem Romanā passim fame & morbis pecudum more cadentem miseraretur. Duo sunt cognitu non indigna: Vnum, edictum ab Alarico fuisse, ut quicunꝙ in templa diuorum cōfugerent, præcipue Petri & Pauli, his nulla uis inferretur, quod & summa fide seruatum: Alterum, quod cum nunciatum Honorio esset Rauennæ Romam perditam, credidit ille de pugnaci gallo, cui nomen erat Romæ, significatū esse, admiratumꝙ uehemēter tam subito perijsse eum, qui cum pauloante festiuissime luserat. Adeo socordis ingenij princeps, nec quicquā omnino paternæ, auitæꝙ uirtutis referens, quod & Arcadio fratri uitio datū est. Nam Eudoxiæ uxori addictus, cum alia improbe fecit, tum Chrysostomum antistitem sanctitatis & eruditionis egregiæ, uxori plus æquo inseruiens, in exilium egit.

IOANNIS BAPTISTAE EGNATII
VENETI ROMANORVM PRINCIPVM
Liber secundus.

EQVITVR abhinc ætas, in qua mihi orbis totius clades, regnorum tristes exitus, imperia funditus excisa, mutationes rerum frequentissimę referēdę sunt: ut intelligat mortalitas nihil esse incōstantius ijs, quæ tantopere ut æterna miramur. Adeo enim uitæ, fortunæq; ista bona, in quibus opinione uulgi sita summa felicitas est, fragilia, caducaq; sunt, ut nihil his esse possit cladibus ruinisq; magis obnoxium: quod cum uetera illa Asiæ imperia, tum uero nominis Romani maiestas facile declarat. quæ felicibus auspicijs orta, lætissimis rerum successibus aucta, uiris clarissimis instructa, quorum uirtute ac cōsilijs ad amplissimum fastigium sit euecta, legibus, institutis, deûm pietate illustrata, cōciderit tamen & funditus euersa sit: ut quemadmodum illa de toto terrarum orbe triumphos retulerat, sic nulla ferè hodie in terris gens agat, aut antea fuerit tam immanis, tam barbara, quæ non aut auitas iniurias, aut suas illi rependerit. Huc accessit, quòd eorum deinde qui sequentur, principum, partim ignauia, partim auaritia, res adeo nostrę pessum iere, ut ad rem Romanam sistendam alienæ atq; externæ uirtutis eguerimus. adeo mascula illa Romuli proles, & Italica uirtus simul cū imperij lapsu consenuerat. nec Romani postea pontifices ambitione plus quàm immodica, pronam iam per se in casum rem Italicam nō funditus afflixere, dum studijs suis nunc Francos, nūc Germanos, atq; alios quosuis potius ꝙ Italicos principes patiūtur. Illi uero quantū Romanę atq; Italicę maiestati semper detulerint, uel illud argumento esse potuit, cū se Cæsares, aut Augustos pro Henricis & Federicis dici malint: cumq; se nunc reges, nunc Romanorū imperatores appellari gaudeāt. Cæterum nec querelæ locus hic est, & ipsa nostra hæc commentatio etiam nuda satis allatura doloris, ac molestiæ legentibus est. Quare Theodosium ipsum iuniorem aggrediamur.

THEODOSIVS IVNIOR

QVinquaginta quot uixit annos, totidem imperio etiam præfuit. Nam puerū admodum moriens Arcadius eum reliquerat sub tutela Isdigerdis Persarum regis, quod & bene cessit. Barbarus enim rex & tutelam summa fide gessit, & pacem cū Romanis quoad uixit, habuit. Is uero Honorio defuncto, Valentinianū ex Constantio & Placidia natum, data Eudocia filia in uxorē, Romam peropportune misit, cū turbatæ res essent tyrannorum libidine, qui rem Romanam inuaserant. sub hoc tertia synodus contra Nestorium celebrata, Pulcheriæ sororis prudētia: nempe quoad illa est usus imperator, bene res gesta. hic uxorē Eudociam Leonis Atheniensis philosophi uxorē duxit: quæ præter egregiam formam, singularemq; pudicitiam, etiam literis excelluit, absoluto eo libro, cui titulum Græci ὁμηροκέντρα faciunt. Hoc principe Venetiæ felicissimis auspicijs in aquis habitari cœpere, cum Honorius adhuc uiueret.

VALENTINIANVS TERTIVS

ASseri fortasse in pristinum statum sub hoc principe res Romana potuit, si eius inceptis aut fortuna fauisset, aut imprudentia postea sua rem non afflixisset. Nam recepta sub aduentum suum Italia, cum Genserico statim Vuandalorum rege pacem sanxit, parte Africæ, ut uideri uoluit, contento: & aduersus Attilam Etij ductu, rem feliciter gessit. Inde Maximi arte uiri per ea tempora potentissimi, Etium interimi iussit. Vnde in ultionem ipse postea Romæ ab eius commilitonibus confossus perijt. Hoc principe occidentis imperiū, Francis Gallias, Anglis & Scotis Britanniam occupantibus, Vuandalis Africam, & ipsam urbem populantibus, Hunnis Europam uexantibus, & Italiam, collapsum funditus est. Perijt imperij & ætatis anno trigesimo.

De Etio pauca dicenda hic sunt. Hic è Dorostana Mœsiæ cum disciplina militari excelleret, Constantio defuncto, ab Honorio principe illi sufficitur, cuius ductu Attila in campis Catalaunicis uictus est, & Burgundiones repressi. Hunc postea Valentinianus cum interfecisset, interrogaretq; ciuem quempiam Romanū, an iure occisum crederet: iure an iniuria occideris imperator Etium nescio: illud scio quòd sinistra tua dextram tibi absciderit. nec falsus omnino uates. Nam eius morte Hunni rerum potiti, & imperium euersum est.

Breuis enumeratio eorum, qui post Valentinianum Romæ rerum potiti sunt.

POst Valentinianum Romæ Auitus senatorij uir ordinis præfuit. Auito inde Maiorianus quadriennio. Hunc Seuerianus, Seuerianum Anthemius, Anthemium Olybrius subsecutus: cui Glicerius, & Glicerio Nepos statim successit, quo per uim pulso, Augustulus male ominati nominis rerū potitur, sub quo Romani maiestas imperij conuulsa per Odoacrem Herulum sero admodum ad Francos redijt.

FL. VALERIVS MARTIANVS

NVnc imperatores Constantinopolitanos, quando illi tantum per illa tempora uiguere, ad Constantinum usq; Palæologum cōtinua serie perstringemus, initio à Martiano sumpto, qui licet humili loco natus, militiæ tamē clarus, Pulcheriæ Theodosii sororis studio rebus præficitur, moderatus princeps, & rebus gerendis idoneus, si per senectam diutius uiuere potuisset: nam pacem, quoad eius fieri potuit, coluit: illud sæpe usurpans, dum in pace esse possumus, arma nō induamus. Is Tatianum, Iuliumq; fratres, qui olim aquilæ superuolantis eius caput auspicium retexerant, uiaticoq; ducentorum aureorum inopem, & ægrotantem adiuuerant, statim ut princeps est dictus, alterum Illyrico, alterum Constantinopoli præfecit. Hoc principe Chalcedonensis quarta synodus celebrata aduersus Dioscorum, & Eutychen, Leonis pontificis Romani iussu. imperauit annos sex.

LEO

PRimus hic Græcanici uir sanguinis imperiū tenuit, Asparis patricij factione adiutus. Cuius etiam filium Cæsarem cum inuitus creasset, postea cum Ardaburio fratre, ut insidiarum in se autores interfecit, Leonēq; ex Ariadna filia, & Zenone filium successorem sibi esse uoluit. Is aduersus Gensericū Vuandalorum regem Basiliscū ducem misit: qui, si Zonaram sequare, uictus nauali prælio à Vādalis aufugit, siue illud ignauia, siue proditio fuerit. Byzantium huius imperio magna ex parte conflagrauit, præterquam quòd Italia in perpetuo motu fuit. Imperauit autem annos XVII.

LEO IVNIOR

HIc puer ab auo relictus, cum annum præfuisset, Zenoni patri manibus suis diadema imposuit, patremq; pro se deinceps imperare iussit.

ZENO ISAVRICVS

QVàm uarie rebus Romanis illuserit fortunæ uis, hic Zeno facile cū plerisq; qui explicandi mihi principes erūt, probet. Vir obscurissimi sanguinis, & cum facie deformis, tum moribus planè tyrānicis, ut Isaurum agnoscas. Hic Theodoricū Ostrogotthorum regem cum unice diligeret, in Italiam aduersus Odoacrem misit cōsulem prius à se factum. Pulsus uero à Basilisco factione uxoris, cum in Isauriam cōcessisset, non multò post reuersus, & Basiliscum expulit, quem & inedia mori coegit, & annos tredecim tyrannum uerius quàm principem egit. Sunt qui uiuum adhuc inclusum ab uxore sepulchro tradant, frustraq; resipiscentē & opem quiritantem obijsse. Hoc principe incendium adeo graue fuit, ut præter maximam urbis partem conflagratam, centum & uiginti librorum milia combusta sint. inter quę & Homeri poema intestino draconis CXX. pedum aureis literis descriptum.

FL. VALER. ANASTASIVS DICOROS

DIcorum hunc cognomento Græci appellarunt, à discoloribus uidelicet oculorũ pupillis, quarum dextra nigricans, sinistra cœrulea fuerit: inter bonos principes utiq; mihi referẽdus, tametsi ab humili loco ad imperiũ euectus Ariadnæ Zenonis uxoris opera, nisi postea mutatus, Eutychianæ hæresi adhæsisset. Vnde illi aduersus orthodoxos graue dissidiũ conflatum. Bulgarorũ arma tunc primũ audita, & Saraceni Alamũdaro duce Syriæ graues incũbebant. Hic tyrannorũ aliquot seditione fatigatus, post octogesimum & octauũ uitæ annum, imperij XXVII. fulmine afflatus perijt, ulciscente grauiter numine pietatem toties ab impuro principe uiolatam.

IVSTINVS

QVis credat Thracem hominẽ armentarium, & sues agentem, sine tribu, ignotis obscurisq; parentibus ortũ, & rebus præfuisse, & rem tum feliciter, tum optime administrasse? Rexit tamen ille summa cũ laude, & pietatis studiosissimus ueræ. Ioannem Romanum pontificẽ ad se legatum uenientẽ, à Theodorico Gotthorũ rege pro Arrianis, quos expulerat Iustinus, restituendis uenerabũdus excepit, & principatum dolo partum (quippe qui accepta ab Amantio eunucho pecunia, ut militi pro Theocritiano præficiẽdo distribueret, in se suffragia uerterit) magna uirtute postea administrauit: nono imperij anno Iustinianum ex sorore nepotẽ, cum adhuc uiueret, sibi successorem instituens: quo facto, non multo post obijt.

IVSTINIANVS

NEpos Iustino ex sorore, cum annũ quartum & quadragesimũ ageret, imperare cœpit, quod per annos undequadraginta administrans ueterẽ Romani imperij gloriã mirum in modum ampliauit. Primum enim Persas Bellisarij opera intra suos fines continuit: inde eodem duce Romã à Gotthorum seruitute asseruit: Africam imperio pulsis Vuandalis restituit: Narsete duce Gothicũ tandem nomẽ deleuit. Bis triumphatũ ex instituto ueterũ Romanorũ de Persis & Vuandalis à Bellisario. Leges infinitis uoluminib. antea dispersas in L. digestorũ libros cõtraxit. Institutionũ libros quatuor edidit. codicẽ inuulgauit. Maximus certe princeps, nisi auaritiæ & delirij Eutychiani reus fuisset. Serici usus è Persis ad Græcos hoc tẽpore transiit iampridem desitus.

IVSTINVS IVNIOR

HIc æmulus Iustini, & ut filius à Iustiniano in regia semper habitus, facili admodũ ingenio, atq; ad promerendam ex liberalitate hominum gratiam nato fuit. Cum Persis pacem fecit, tributo, quod Romani annuum his expenderent, sublato. Langobardi Germanica gens uocati à Narsete indignato cõtra Sophiam in Italiam hoc principe irrupere, quam ab Alboino rege ad Desiderium per CC. & IIII. annos in principatus diuisam tenuere. Obijt graui pedum dolore anno XI. imperij.

TIBERIVS

TIberius adoptatus à Iustino, rem per septenniũ foris satis feliciter gessit, domi summa cum pietatis & liberalitatis opinione. quòd si quemadmodũ Persas grauibus afflixit prælijs, sic aduersus Langobardos felix fuisset, nihil illo principe fortunatius. Obijt Mauricio genero successore declarato.

MAVRICIVS

CAppadocem hominẽ uirtus, & rei militaris scientia, partaq; eius ductu de Persis insignis uictoria, imperio facile imposuit, quod sub initia Persis uictis, Scythis afflictis, Langobardis repressis, & Hunnis è patrio solo in solitudines pulsis, feliciter administrauit: Mox auaritiæ studens, cũ frustra Phocæ insidias, somnio etiam admonitus præcauisset, dum miles stipendio fraudatus seditiosius agit, ab eodem Phoca imperio & uita priuatur, cum imperasset annis XX. uixisset tres & sexaginta: eius etiam omnis prosapia sublata est. Turcaicum nomen tunc primum Asiæ auditum.

PHOCAS

Adeo pręcipites in malum homines agimur, ut Phocas nec Mauricij auaritia admonitus, adepto imperio per Mauricij cædē ab hoc uitio tēperarit. Quin longe studiosius colligendæ undiq; pecunię incubuit, & omnia ex Persicæ seruitutis institu to egit. Vnum in hoc homine laudes, quòd Romanū pontificem principem omnium iure declararit: Cætera adeo socors & ignauus, & frequentibus adulterijs infamis, ut cum Romanum imperium undiq; barbari uastarent, staretq; solum eius nominis umbra, cōspiratum sit in illum ab Heracleona & Heraclio & Prisco, qui captum inertissimum hominem prius interfecere, quàm ferre suppetias eius milites potuerint, omni stirpe principis impurissimi sublata.

HERACLIVS

Labente iam pridem imperio, & prægrauātibus Persarum armis, Syria cum ipsis Hierosolymis expugnata, Heraclius accepto diademate à Sergio pontifice primum omniū Persicum bellum parat. ad quos legatis antea missis pro inducijs impetrandis, contemptim ab his habitus, adeo excanduit, ut differre amplius rem non potuerit. Responderunt enim impij hostes, non prius se Romanis pacē daturos, q̃ Christum abnegasset imperator. Quare ingentibus copijs in Chosroem ductis, uictis eius sæpe ducibus, & cum omnibus copijs cæsis, mox profligato Chosroe, Persideq; omni in ultionem nostram igni ferroq; uastata, lignum salutiferæ crucis recepit. Celebris ad huc est Christianis dies festus argumentū uictoriæ insignis, pacis uidelicet partę, & Tigridis fluuij inter utrunq; imperium termini. Triumphatumq; egregie cruce præclarа. imperauit Heraclius annos XXXI. nouo morbi genere perijt, uirili mēbro semper ita distento, ut quoties meieret, lotiū uultum aspergeret, nisi obiecta tabula id prohibuisset. Creditum est hæreseos Monothelitarum, in quam inciderat, & nequitiæ supplicium fuisse. Hoc tempore Saraceni Maomethe duce caput extulere. Quare breuiter de eius ortu & successu interim quædam perstringamus.

MAOMETHIS ORTVS

EX Arabia constanti ueterum scriptorum fide hoc malum orbi prodijt. Inde enim humili loco natus, dum locandis conducendisq; camelis uictū quærit adolescens ingenij uafri, uiduę dominæ nuptijs & opibus mox auctus, Sergium monachū nostratem familiarē habuit. cuius adiutus opera, cum Christianos & Iudæos accusaret, hos ut impios, qui summū prophetā excruciassent, nos ut simpliciores, qui de Christo ridicula prodamus, paulatim latronum manū coegit, & diuinitate quadam inde sibi astructa, facileq; leuissimo hominū generi persuasa, consiliū armis addidit. Inde rerum successu prosperiore elatus, Syriam uastat, & Damascum regionis caput expugnat. Tum uero in Persas arma conuersa, quibus cōgressus, & primo uictus, reparandis copijs intentus, Scenitas sibi Arabas adiungit, gentē per ea tēpora Romanę militiæ assuetam: & quæ ob negata ab Heraclio stipēdia, rebelles animos induerat. sicq; paulatim firmato imperio, & diuinitatis cuiusdā opinione persuasa, quam armis tuendā cōtra aduersantes præceperit, quadragesimo uitæ anno ueneno (ut aiūt) à domesticis dato perijt. In quo homine nescio magisne ingenij calliditatē admirer, an gentis eius stultitiā, an potius Christianorū principum socordiā, qui nec nascentē cōprimere flāmam (factu tunc facile) uoluere, nec magnis postea rerum successibus auctam potuere. Vnde labes illa iam ad hoc æui non Asiam solum & Africam, sed magnam Europæ partem infecerit, ut iam de Christiana pietate tuenda in discrimen uentum sit.

CONSTANTINVS HERACLII

HIc annum unum cum imperasset, rectæ ac ueræ pietatis cultor, Martinæ nouercæ insidijs, quæ Heraclionæ imperium astrueret, ueneno tollitur. Illa uero cum imperium male partum cum filio uix biennio tenuisset, à senatu cum decenni filio expellitur, amputata prius matri lingua, filio naribus.

CONSTANS

Constans ex Gregoria & Constantino proxime relato proles rerum potitur, adnitente senatu, qui Martinæ scelus execrabatur. Hic auitæ impietatis hæres, Martinum Romanum pontificem sibi aduersantem, cõprehendi iussum, in exilio mori coegit, Cætera hominem non improbares, si impietatem & auaritiam demeres. Saracenis classe cõgressus, uictus aufugit: quibus paulo pòst dissidio laborantibus, bienniꝭ inducijs impetratis Italiam petijt, ut eam à Lõgobardico iugo liberaret. Sed cum Romam uenisset, uictus à Longobardis acie, quicquid antiqui operis, signorumúe fuit, intra quintum diem inde sustulit, ut plus ornamentorum paucissimis diebus urbi detraxerit, quàm Barbari per tot annos. Inde in Siciliam traijciẽs, cum sextum ibi annum ageret, & auare, & crudeliter tributum exigeret, dolo suorum interficitur, postquam annos septem ac uiginti imperasset.

CONSTANTINVS POGONATVS

Meliore orbis fato Cõstãtinus imperiũ excepit, qui maximus natu relictus à patre Byzantij, ut imperiũ administraret, audita eius morte, in Siciliã uenit: ultusq; Mizizium tyrannũ, & cædis paternæ cõscios, bellũ aduersus Saracenos septẽ annos terra mariq; feliciter gessit. Fatigati eñ bello maritimo Arabes, quod ex Cyzico à se capto, Byzantio singulis æstatibus inferebant, maxime ignis miraculo territi, qui sub aqua arderet (Callinici inuentũ) tẽpestate etiã graui oppressi, ferè oẽs periere. Nec terra felicius res eorũ administrata. Victi enim una acie XXX. suorũ milia amisere. Quare pax honestissima secuta, pollicitusq; Mauias eorũ dux, Iohanni legato imperatoris ad id misso tributũ annuũ, auri pondo tria milia, seruorũ etiam honestorũ, & equorũ totidem. Sexta hoc principe uerę pietatis celebrata synodus Cõstantinopoli. pax ubiq; etiam floruit, præterq; quòd Bulgari trans Danubium repentine bellum ostentarunt: quod cum infeliciter gereretur, inhonesta pace Mysia his ad inhabitandũ data est, tributo etiam annuo promisso. Imperauit annũ septimumdecimũ Iustiniano filio hærede cum fratribus minoribus nares amputasset. Pogonatus appellatus, quòd imberbis in Siciliam profectus, barbatus redisset: πώγωνα enim Græci barbam appellant.

IVSTINIANVS

Vltimus Heraclianæ stirpis Iustinianus imperio præfuit, praui uir ingenij, & uarij atq; à fide recta abhorrentis. Siquidem synodum aduersus sextam à patre celebratam indixit, bonis omnibus aduersantibus, & in primis Romano pontifice, quem comprehendi mandauit. Bellum aduersus Arabas & Bulgaros cõtra fœdera motum, utrunq; calamitosissimum gessit. Quare & crudelitate etiam in suos inuisior factus, Leontij patricij, & Callinici patriarchę dolo deturbatur imperio, atq; Chersonam relegatur nare prius abscissa. Vnde mox fugiens, & ad Trebellium Bulgarorum regem fuga lapsus, eius opera restituitur, Tiberio qui Leontio successerat fugato, & Callinico patriarcha luminibus priuato. Illud sæuitiæ hominis argumẽtum traditur, quòd quoties truncas nares emungeret, toties unum ex ijs, qui Leontio fauerant, ad supplicium rapi iubebat. Sexto demũ & decimo anno à Philippico pulsus, quem reclamante Constantino pontifice, acrius insectabatur (uenerat autem ad illum Romanus antistes accersitus, & ab imperatore honorificentissime exceptus) uitam & imperiũ pariter amisit, sexto anno post exilium, cum decem antè præfuisset.

LEONTIVS

Lxxxvii. annos ab Heraclio ad Iustinianum in una gente imperatum, quod nescio an ulli priorum contigerit, cum Leontius Iustiniano relegato, imperium sibi uindicauit. qui classe aduersus Arabas Africam occupantes ingenti parata, cum infecta re rediret, imperio expellitur, postquam treis tantum annos rerum potitus esset. Hunc ergo Tiberius captum (sic enim quàm Absimarus dici uoluit) adepto imperio, naribus truncatum custodiri iussit.

ABSIMARVS QVI ET TIBERIVS

HVnc claſsis in Creta imperatorem dixit, qui Heraclium fratrem ſtatim aduerſus Arabas om̃ia uaſtantes cum miſiſſet, eius forti opera hactenus repreſsit, ut à noſtris abſtinerent. Inde Philippicum nobilitatis præcipuæ Cherſonam relegauit, quòd aquila caput obumbraſſe uidebatur dormienti. Cæterum ſeptimo poſt anno cum Leontio captus, à Iuſtiniano interficitur.

PHILIPPICVS BARDANES

NVnquam maior principum impietas, maiórue, quod grauius doleas, ſocordia. Quippe hic adeptus imperiũ, ſextæ ſynodi decreta altera ſynodo infirmare contendit: gratificaturus monachô, qui imperaturum illum prædixerat, hoc prædictionis præmiũ petenti. quare cum loquentiæ multũ huic ineſſet, ſapientiæ parum, opesq́; imperij iampridẽ cõgeſtas diſsiparet, paſſus etiã Bulgaros Thraciam populari, priuatus oculis in ordinem redigitur, anno uno, & menſibus ſex uix expletis.

ARTEMIVS QVI ET ANASTASIVS

HIc adeptus imperium, cum optime quę ad pietatẽ rectam attinent, inſtituiſſet ex pontificum aſſenſu, claſſem ingentẽ aduerſus Arabas in Alexandriam emiſit. Verum claſsiarijs quibuſdã contumacius agentibus, qui illum oderant, domũ reuerſi, Theodoſium ignobilem alioqui uirum imperio præficiunt: captaq́; Conſtantinopoli, monaſterio Anaſtaſium includunt, cum annum unum, menſes tres imperaſſet.

THEODOSIVS ATRAMITENVS

OBſcuro licet loco natus, non pœnitendum imperatorẽ egiſſet, ſi diutius illi per Leonem & Cononẽ oriẽtis præfectos imperare licuiſſet. Verũ cum Leonẽ exercitus imperatorẽ dixiſſet, pertęſus belli ciuilis Theodoſius ceſsit imperio, monaſticamq́; uitam amplexus, ſatis diu, ac felix in ea uixit, cum annos duos imperaſſet.

LEON ISAVRVS SIVE CONON

OBſcuritatem generis (quippe qui apud Iſauros natus exercuerat ſedentariam) cum alijs ſceleribus, tum uero impietate in deum, ac eius imagines facile Leon æquauit, unde illi cognomen εἰκονομάχου, & θεομάχου Græcis: quarum perdendi tantus hominem ardor inuaſerat, ut Iudæis duobus gratificaretur, qui illum tanto antè imperaturum prædixerant, ut & Conſtantinopolitanũ pontificem Germanum nomine aduerſantem ſede extruſerit, & Romanum antiſtitem obſiſtentem comprehendi iuſſerit. Saraceni certe ducibus Maſgalda, & Solymano Conſtantinopolim triennali obſidione, terra mariq́; fatigarunt. Verum peſte fameq́; confecti, à Bulgaris etiam ſępe uicti, claſſe magna ex parte igne ſub aquis ardenti conſumpta, paucíſsimis ex tanto naufragio ſeruatis, manifeſtam in ſe numinis iram ſenſere. nec minori interim clade in urbe ſæuitum: trecenta & amplius ciuium milia peſte fameq́; conſumpta. Ridicula plane quidam de cæleſti igne, & nauium numero prodidere. Inde Siciliam Sergij præfecti opera rebellantem, ad officium retraxit. Circa finem imperij, quod quartum & uigeſimum durauit annum, graui terræmotu Bithynia, Thraciaq́; concuſſa, muriq́; Byzantij magna ex parte collapſi, quo Theodoſii maioris, & Arcadij filij ſtatuæ ad terram deiectæ. Et quæ res flectere impij principis animum ab impietate debuerat, tanquam in manifeſta deûm ira, ille uero ad priuatum quæſtum retulit, tributo ad reſtituendos muros impoſito, ut in ſingula numiſmata quatuor & uiginti obolos ærario principis inferrent: quod poſtea in multas ætates abijt. Hoc principe Romani pontifices ad Francos primum reſpexere.

CONSTANTINVS COPRONYMVS

IMpio patri ſceleſtiſsima ſucceſsit proles Conſtantinus cognomento Copronymi: quòd infans baptiſmi lauacro admotus, medijs ſacris alimoniæ excremento aquam polluerat. Is non ſolum patris impietatem in abolendis diuorum imaginibus reddidit, uerumetiam grauiore ſcelere reliquias eorum aut cõtempſit, aut combuſsit: quam in numina impietatẽ immanitas hominis inuiſiorem fecerit, dum nobiliſsimũ quenq́;

tollendum è medio curat. Antistites certe Cõstantinopolitanos unum & alterũ igno miniose prius habitos, & grauiter ad hæc excruciatos capite plectit. Hic Bulgaricum uariante fortuna bellum terra mariq; gessit. Artabasdum primæ nobilitatis hominem imperatorem ab orthodoxis creatum, post biennium à se captum, oculorum usu cum liberis priuat. Grauissimam hiemem, uti Pontus, Bosphorusq; ipse Thracius pergla- ciauerit, expertus, post infinita flagitia exquisitissimo cruciatu consumptus obijt im- perij anno uicesimoquarto, duobus mensibus minus.

LEO

NOn imperij solum, sed paterni sceleris hæres aduersante matre Bulgarici sangui- nis pietissima successit Leo, qui ad impietatẽ sacrilegium etiam addiderit. Nam coronam à Mauricio principe deo dicatam, nefario capiti imponens, captus gemma- rum & auri splendore, breui pœnas luit: caput enim impium carbunculi apostemate statim intumuit: tandem ardentissima febri subsecuta, impium spiritum nefarius exha lauit, imperij anno uno.

CONSTANTINVS LEONIS FILIVS ET IRENE MATER.

REdditus tandem his principibus ueteri religioni suus nitor, reddita uetus pietas Irenes matris opera: quę Attici sanguinis forma insignis, sed probitatis opinione insignior Leoni nupserat. Quare conuentu trecentorum & L. patrum Niceæ indicto, quæ septima synodus habetur, templis diuisq; suæ restitutæ sunt imagines. Nec multo pòst tamen Constantinus iam adultus matrem haud amplius passus, imperio deijcit, eiectāq; in ordinem redigit. Nicephorum imperatorij & ipsum stẽmatis, in quem suf- fragia multorum tacite inclinabant, oculorum & linguæ usu priuat. Et ne quid scele- ris deesset, Maria uxore monasterio obtrusa, Theodoram concubinam inducit matris consilio, ut filium inuisum omnibus faceret: unde mox rerum sola potita, filium in po- testatem redactum excęcat, eadem die qua sexto ante anno Nicephorum ille eodem supplicio affecerat: ipsaq; non multo pòst à Nicephoro pulsa, in Lesbum insulam rele gatur. Huius imperio, quod fuit cum filio annorum X. lamina inuenta est super cada- uer his uerbis: Christus nascetur ex uirgine, in eum credo, Constantini & Irenes im- perio ô sol iterum me uidebis. Sed & Carolus à Leone Romano pontifice imperij co- rona donatur uirtutis, & pietatis ergô

NICEPHORVS

PIget plane, ac pariter me pudet, tot portentis uerius quàm principibus referendis immorari: nisi quòd prȩterquam quòd rei series ita exigit, nonnihil & huiusmodi homines uitæ prosunt, dum eorum exitu & deterrentur pessimi, & optimus quisq; ad uirtutem, honestumq; accẽditur. Nemo enim maiore hominũ opinione ad imperium uenit, dum singulos aut muliebris impotentiæ, aut flagitiosissimi principis tædet: ne- mo auarius, aut crudelius administrauit, quorum scelerum mox pœnas meritas luit. A Bulgaris enim paulo antè à se uictis, improuiso noctis assultu oppressus, ipse cum toto exercitu ad internecionem cæditur. Stauracius filius saucius humerum uix Adriano- polim euasit. Hic Venetam rem sociali classe aduersus Gallos iuuit. Populoniam dolo magis quàm ui captam diripit.

STAVRACIVS

ADrianopoli in quam euaserat, post patris interitum imperator ab amicis saluta- tus: non multo pòst à Michaele Curoplate Rangabe cognomento, qui Procopi am sorem eius in uxorẽ duxerat, imperio deturbatur, & monasterio includitur, postq; cum patre annos nouem imperasset.

MICHAEL CVROPLATES RANGABE COGNOMENTO.

MElior pacis artibus, & pietate maior duobus à me proxime relatis successerat Michael, si quàm in toga bonus, tam bellicis rebus administrandis uiguisset, à

quibus

quibus tantum abhorruit, ut ad unam aduersam cum Bulgaris pugnam à quibus castris etiam exutus est, ita conciderit, ut accepto nuntio de Leonis imperio, monasterio sese abdiderit, habenas regni facile concedens post annum alterum imperij. Hic cum Carolo Fracorum rege fœdus ita iniit, ut Veneti suis legibus, ac iure uiuerent: immunitate his seruata, quam ad eam diem in terra Italia retinuerant.

LEO ARMENIVS

PArdi Patritij filius magno omniũ gaudio, maiore spe rei Romanæ pręficitur: nec conceptã de se hominũ animis spem frustratus esset, nisi egregias uirtutes crudelitate in suos, & impietate in deũ mox fœdasset. Quippe qui parta de Bulgaris insigni uictoria, cum ab armis quies esset, ad cædem multorũ cõuersus, diuorũ imagines deleri penitus iubet: nec pręsagijs, aut somnijs maternis cladẽ imminentẽ euadere potuit. Nam à Michaele Traulo, quẽ in custodia detinebat, noctu per insidias, dum sacris operatur, cæsus obijt post annos imperij septem, & menses quinq;.

MICHAEL BALBVS

AMorium Phrygiæ superioris oppidulum dedit hunc principem, non humili solum, sed sordido etiam loco natum: ad quæ impietas quoq; accesserat ex hæresi Iudæorum, atq; Tinganorum hausta: Linguæ præterea uitio balbutientem, unde Grǽci τραυλὸν appellauere. Hic post interfectum Leonem, à quo ad tantam fortunam euectus erat, Thomam, qui tyrannidem inuaserat, uario primum rerum euentu tandem oppressit: defectionisq; socios cum ipso Thoma sustulit. Saraceni hoc principe ex Africa profecti, Cretam insulam occupant, totamq; fere in ditionem redigunt, Grǽcosq; duplici prælio uincunt. Ipse princeps cum annos octo, menses nouem imperasset, Theophilo filio per manus imperium tradidit. Vetus oraculum innotuit, tum rem Romanã in lapsum præcipitem ruituram, cum balbus & auarissimus princeps imperaret, qualis hic uir fuit.

THEOPHILVS

MAior iustitiæ cultus in Theophilo filio, quippe qui facillimũ sese statis diebus adeuntibus exhiberet, & ad seueritatẽ interdum propensior acrius delicta puniret: sed par impietas, ut qui diuorũ imagines ex paterna æmulatione auersatus, non paucos, qui eas colerent, ad mortẽ usq; cędi iusserit. Saracenis Asiæ prouincias uastantibus bis congressus, bis uictus est, castrisq; exutus. Quinetiam Amorium, unde illi genus, ab ijs obsessum, & proditione captum diripitur. Cumq; annos duodecim rebus præfuisset, dysenteriæ morbo perijt.

MICHAEL THEOPHILI ET THEODORA EIVS MATER.

FEcit Irenes Constantini matris administratio, ut fœminei non pœniteret imperij. Quare Theophilo uita functo, Michaele filio adhuc infante, & sub tutela matris, ac principum uirorum relicto, Bulgari Scythicum genus pietatem nostram populariter sunt amplexi, cum Theodora genitrix rebus adhuc pręesset. Verum impotentiam muliebrem quis æquo animo ferat, ubi pręsertim impietatem afferat? Nam & illa diuorum imagines execrata est. Cæterum impietatis pœnas mox dedit à filio monasterio inclusa, qui auo similior quàm patri, per summam ignauiam ac prodigalitatem rem afflixit: à Saracenis etiam castris exutus: nec minore insania Circensibus ludis oblectatus est: quibus dum plus ingenio indulget, Basilium Macedonem Barda interfecto, consortem imperij asciuit: à quo mox occisus est imperij anno decimoquarto, quorum treis cum matre egerat.

BASILIVS MACEDO

QVis crederet & hunc captiuum inter uertales Constantinopolim adductum, Romanæ rei præfuisse, qui nec patriam, nec parentes saltem ciere posset? præfuit tamen & eo rerum successu, ut ad eius nepotes imperij maiestas transierit. Primũ igitur adepto imperio profusissimas Michaelis largitiones reuocauit, ut dimidia eorum,

quæ accepissent, ærario inferrent, & treis liberos imperij hæredes instituit. Inde in Saracenos, qui Cretã occuparant, profectus ab his nauali prælio superatẽ. quos tamen alieno ductu pòst uicit. Hoc imperante Saraceni ex Africa soluentes, cum Italiam magna ex parte uastassent, Dalmatiam quoque populati sunt, Rhagusio etiam capto, quos tamen Nicephori Phocæ ductu inde post eiecit, Bario in ditionem suam redacto, tametsi Veneti una atque altera expeditione rem Christianam iuuissent. Cæterum cum annos uiginti imperasset, à ceruo in uenatione cornu ictus mox perijt. Vir frugi, & quem principem non contemnas.

LEO BASILII PHILOSOPHVS

COnstantino filio maximo natu (uiuente adhuc patre) uita functo, Leo cognomento Philosophus frater successit: qui Bulgaros desciscentes, Turcarũ auxilio primo uicit. Verũ ab his per inanes inducias delusus, magna clade afficiẽ: inde in Saracenos classe cõparata, Nicetæ ductu egregiam uictoriã peperit: literarum omnium, & astrologiæ in primis eruditus, & qui filium Constantinum imperaturũ diuinaret. Tandem post annos quinque & uiginti, menses treis alui doloribus fatigatus, Alexandro fratri imperium per manus tradidit, cui filium commendauit.

ALEXANDER

NEc Basilio patri, nec Leoni fratri similis Alexander successit, uir luxu & ignauia perditus, annum & mensem rerum potitus. Qui cum nec ipse recte administraret imperium, & ignobilissimum quenque ac turpissimum rebus præficeret, erumpente naribus sanguine extinctus est.

CONSTANTINVS

SEptennem hunc pater Leo sub tutela matris, & nobiliũ quorundam reliquit, quorum diligentia Andronicus Ducas tyrannidis inuasor oppressus est. Inde Bulgaris Thraciam uastantibus bellum indictum: quod feliciter sanè Phocæ ductu successerat, nisi casu quodam consternati milites iam uictores in fugam conuersi fuissent. Eadem quoque fortuna alterius in Bulgaros expeditionis fuit ducum discordia, & ambitione: ut & Constantinopolis à Bulgaro hoste sit obsessa, & Romanus Lecapenus Zoe Constantini matre prius eiecta, imperij socius ascitus à Constãtino necessario sit, qui Helenam eius filiam in uxorem etiam duxit. Cæterum Romano in exilium pulso, Christophoroque eius filio cum tota Lecapenorum gente extincto, ipse rem imperij per annos undequadraginta satis prudenter administrauit, Beneuento de Langobardis expugnato, & tyrãnis quibusdam oppressis, Turcarumque principibus aliquot Christiana pietate imbutis. Hic à literis optimisque disciplinis non abhorrens, quas pene extinctas ab interitu uindicauit, librũ Romano filio reliquit, in quo summam totius imperij, sociorum omnium fœdera, hostium uires, rationes, cõsilia explicuit: quem nos in bibliotheca nostra tanquam thesaurum seruamus, in quo multa de Venetis etiam nostris imperator ipse disserat.

ROMANVS LECAPENVS

NOn iusiurandum sanctissimum, quod præstiterat, non gener Constantinus obstitit, quo minus imperiũ & sibi, & Christophoro filio Romanus uindicaret, & Cõstantinumque penè in ordinẽ redigeret. Is uero cum Bulgaricũ bellum cõtra Simeonẽ eorum ducem infeliciter gessisset, & sextum ac uigesimum annum præfuisset, tandem à Stephano filio captus, insulæ includitur: mox & eius filij à Constantino comprehensi, alter in Proconnessum, in Lesbum alter relegatur.

ROMANVS, LEONIS IVNIOR

VIr omnium ignauissimus, luxuque ac otio perditus, post Constantinũ patrem imperium suscepit Romanus nomine: quod tamen alieno arbitrio rexit: ingenio alioquin non malo, sed interdum solerti, ubi animum adiecisset: foris aduersus Saracenos, qui Cretam occupabant, Nicephori ductu, & aduersus Turcas Asiam uastantes

eiusdem Nicephori & Leonis fratris imperio felix. Domi in matrē, ac sorores impius, ut regia eiectæ quæstum meretricium sint amplexæ: ipse ludis ac crapulæ intētus, post tertiumdecimum imperij annum obijt ueneno etiam potionatus.

NICEPHORVS PHOCAS

NObilissimus haud dubie Romano successit Nicephorus cognomento Phocas, Phocæ Nicephori nepos, qui in Sicilia contra Saracenos res egregias gesserat: simul ac igitur adeptus imperiū est, classem in Saracenos occupātes Siciliam instruit: ipse in eosdem Asiam uastantes exercitū duxit. in Sicilia res infeliciter per duces acta: ipse Ciliciam & magnam Asiæ partem lætis auspicijs recepit: mox Antiochiam noctu aggressus pulsis Saracenis, imperio subdidit. Sed ꝙ bellica re fortunatus, tam domi infelix, dum auariciæ, socordiæq; sese emancipat. Ex quo in odium ciuiū incurrens, facile à Ioanne Zimisce adiuuante Theophania Nicephori uxore, noctu intra cubile interficitur, cum rerum potitus esset annos sex, menses totidem.

IOANNES ZIMISCES

CLarus hic iam antea militari laude imperiū assecutus, Basilium & Cōstantinum fratres, Romani iunioris filios, imperij consortes asciscit: in Rhoxolanos Bulgariam sibi uendicantes felicissime rem gerit. Phocam Nicephorum rebellantem capit: indeq; Bulgariā omnem imperio adiecit eiectis inde Rhoxolanis, Sphendoslauoq; eorum rege ad deditionē coacto. mox Constantinopolim reuersus, cū triumphantis specie inuectus urbi esset, potionatus post imperij annum VI. & menses sex decessit.

BASILIVS ET CONSTANTINVS FRATRES.

NVlli diuturnius rerum potiti, quippe qui annos LIII. præfuerint, & ne sine ciuili bello rem transigerent, Bardæ Scleri ambitio fecit: quem inuasorem imperij tandem acie uictum ad Persas fugere cōpulere. nec multo pòst Phocas Barda cognomēto ab exilio reuocatus, indignatusq; post rem præclare aduersus Sclerum se duce nauatam, ab imperatoribus contemni, desciuit: quē & ipsum cæsum in acie superarūt. inde in Bulgaros itum, quos prælijs aliquot uictos ad deditionē tandem totius gentis Basilius compulit, usus ad compescēdam eorum perfidiam grauiore in uictos pœna. Nam XV. milibus eorum captis oculos effodit, uno tantū incolumi, qui eis ad Samuelem eorum ducem præiret. Quare dolore animi Samuel affectus non multo pòst obijt. Bulgaria igitur omni subacta, & imperij terminis undiq; ampliatis, post LXX. & alterū uitæ annum decedens, Constantinum fratrem successorem reliquit.

CONSTANTINVS

HIc cum fratre particeps dignitatis potius ꝙ potentiæ, post fratrem per summam ignauiam & luxuriam ita se gessit, uti obscurissimis & Barbaris hominibus rem totam traderet. Illud eo principe dignum laude gestū, quòd Diogenes, qui Sirmio & Bulgariæ præerat, Patzinacas Istrum superantes uicit. Decessit tertio imperij anno septuagenarius, Zoe filia Romano Argyropylo in uxorem collocata.

ROMANVS ARGYROPYLVS

HVnc Zoæ filiæ Constantinus ut omnium nobilissimum, qui imperij hæres esset, delegerat, optima de eo omnium spe, quam sub initia nequaquam frustratus est, cum multa in melius mutarit, summa etiam liberalitate in omnes usus. Verum cum Saracenica Asiæ expeditio parum ex sententia illi cessisset, repente mutatus, totū se ignauiæ, ac pecuniæ colligendæ tradidit: Nec multo post Zoæ uxoris insidijs & Michaelis Paphlagonis adulteri dolo, intra balneas aquis immersus obijt, cum annos quinq; & dimidium regnasset.

MICHAEL PAPHLAGO

QVis non effrenem in quinquagenaria fœmina libidinem execretur? aut fortunæ ludum in hoc principe non admiretur? mancipium uidelicet Barbarum, nec ulla

re nisi forma commendatum, mente etiam commotum, labensq; ad singula momenta, spuma insuper oris fœda, septem tamen annos imperauit: nec malum omnino principem egit. Nam & tricennales inducias cũ Aegyptio rege percussit, & Aedessam obsidione liberauit: & domi in suos facilis, ac beneficus admodum fuit, uni Zoę propter expertam libidinẽ parum æquus: qui cum intercutis etiam morbo laborare cœpisset, Michaelem Calaphatem hæredem imperij esse uoluit.

MICHAEL CALAPHATES

HIc adoptatus à Zoe, præter sordes parentum, qui naues apud Paphlagonas pice oblinerẽt, unde Calaphates etiam dictus, auare ac crudeliter rem susceptam administrauit. ingratissimus enim in omnes, patruum autorem tantæ maiestatis primum eiecit: reliquos deinde consanguineos execuit: inde Zoen matrẽ in insulam relegauit: quod cum indignissime omnes ferrent, populi conspiratione restituta Zoe, fugiens cum fratre Constantino à turba capitur: & uterq; oculorum usu, familiari Græcis pœna, priuatur, mensibus quatuor & totidem dies rerum potitus.

ZOE ET THEODORA

FLagitia principum, ut muliebre imperium æquius uideretur, effecere. Quare sororibus duabus imperij fasces, ac maiestas asserta. Cæterum ut uarium, ac mutabile semper est fœmina, facile Zoæ ardenti adhuc libidine persuasum, ut maritum asciceret. Cumq; aliquot fastidisset, Constantinum Monomachum ab exilio reuocatum, imperatorij & ipsum stemmatis uirum sibi adiungit, & imperatorem pronunciat mensibus tribus uix exactis.

CONSTANTINVS MONOMACHVS

HInc prima imperij labes, hinc reliquæ, quæ cõsecutę sunt clades, ortum habuere: principe adeo ignauo, & libidine perdito, ut cõcubinam egregia alioqui forma, uxoris legitimę loco habuerit, quam efflictim deperiret. Duplex illum factio sub initia Maniacis uidelicet Georgij, & Leonis Tornicij est aggressa: sed Maniacis motus, qui ex Italia in Epeirum transierat, una pugna secunda & ducis morte facile compressus. Torniciana defectio eo grauior, quo diuturnior: sed eo post aliquot prælia tandem capto, & oculorum usu priuato, facile cõsedit. hoc principe Turcarum arma tunc primũ per Asiam latius euagata, uicti tamen interim Rhoxolani, & Patzinacæ Scythicũ genus hominum. Zoeq; uxore septuagenaria fato mox functa, & ipse tandẽ morbo præ grauante decessit post annos imperij bissenos, & menses octonos.

THEODORA

NOn pudeat & Theodoram Zoes sororẽ, quæ biennio uix imperarit, nostris inserere commentarijs: quandoquidem non muliebriter fœmina rebus præfuerit. Quinimmo tanta domi forisq; quies & ocium fuit, tanta rerum omnium ubertas, ut fœminei imperij neminem pœniteret. Verum ingrauescente cum ætate morbo, illecebris eunuchorum Michaelem iam senem in curæ partem cum aduocasset, ipsa nõ multo pòst fatis, naturæq; concesit.

MICHAEL SENIOR

VIx annum unũ rerum potitus erat, cum Isaacij Comneni motus in ordinẽ illum redegit, uirum genere & opibus clarum: cætera minus ad imperãdum idoneum ætate etiam prægrauante, qui priuatus non multo pòst obierit.

ISAACIVS COMNENVS

TAndem uirum fortem, & pace, belloq; illustrem, Constantinopolitana res sortita fuerat, Isaacium scilicet Comnena gente nobili, si ultra biennium sceptri, regniq; potitus esset. uerũ ille lateris morbo inter uenandũ subito oppressus, cũ de salute desperasset, cucullam monasticã indutus regno se abdicat, Cõstantino Duca de senatus populiq; uolũtate successore declarato. Sũt qui scribant tanta cõtinentia eũ fuisse, ut nec

uxorem

uxorem cognoſcere uellet poſt prolem ſemel ex ea ſuſceptam, cum tamē ad morbi remedium medici in primis conſulerent, ut coitu frequentiore uteretur.

CONSTANTINVS DVCAS

ET hunc ſuorū conſpiratio ſub initia grauis exceperat, quam cum non ſine diſcrimine cōpreſsiſſet, ad reipub. adminiſtrationē conuerſus, non peſsimū principem egit. Veræ pietatis cultor, & æqui obſeruantiſsimus, ſed auariciæ ſtudiū prægrauabat: unde inuiſus ſuis, hoſtibus etiā ludibrio fuit, imperij res undiq; uexantibus. acceſsit ad externa mala familiaris Cōſtantinopoli clades grauis terræmotus, quo templa ædesq; multæ corruere: ſed morbo inualeſcente Eudociæ uxori & filijs ſceptrū tradens, anno ſeptimo, & menſe ſexto imperij, cum ſexaginta & amplius uixiſſet, exceſsit.

EVDOCIA ET FILII

POterant res domeſticæ fortaſſe muliebri prudentia non incommode adminiſtrari, ſi à bellis externis quies affuiſſet, ſed imminētibus undiq; Barbaris uicit eorum ſententia, qui uirum idoneum præficiēdum rebus eſſe cōtendebant. Quare iuriſiurandi oblita, quo marito morienti ſeſe obſtrinxerat, non ſuper inducturam ſe imperij rebus maritum alium, ſiue etiam coacta, Romanum cognomēto Diogenem, filijs etiam non improbantibus, poſt menſes ſeptem imperij, uirum ſibi adiunxit, qui Remp. prudentia ac fortitudine tueretur.

ROMANVS DIOGENES

HVic Diogenes pater fuerat haud dubie domi, militiæq; clarus: qui poſtea tyrannidis affectatæ reus ſeipſum præcipitauit. Paternæ igitur laudis æmulator filius, cum uictoriā egregiam retuliſſet ex hoſte barbaro, dignus eſt habitus, quem Eudocia in thori, curæq; partem acciperet: quam tamen nō multo pòſt facile pœnituit, cum inſolētiæ hominis pertæderet, qui rem ad ſe totam traheret. Prior expeditio in Barbaros Aſiam uaſtantes uario rerum ſucceſſu illi adminiſtrata: Altera funeſtiſsima, Romano milite uel fugato uel cæſo, ipſo certe imperatore (quod ad eam diem nūquam contigerat) capto. Ferunt Azan Turcarum principem ad primū nuncium capti imperatoris Romani uix credentē conſtitiſſe: mox ad ſe adductū & cognitum in ſummo honore à Barbaro habitum & amplis donatū muneribus, pace inita dimiſſum: ſed Byzantij omnia ad primum cladis acceptę nuncium mutata erant, ipſa Eudocia relegata. Romano abdicatū imperium, & Michael maximus Cōſtantini filius rebus præpoſitus. Ipſe Romanus, cum bellum fruſtra pararet, tandem deditus præter iuriſiurandi religionē oculis immanem in modum prius effoſsis deportatur in inſulam, ubi non multo pòſt decedens, ab Eudocia uxore ſepelitur poſt annos tres, menſes autem octo.

MICHAEL CONSTANTINI DVCAE FILIVS PARAPINACEVS.

IGnauiſsimū principem numina nobis (ut arbitror) iampridē infeſta dedere: quem à fame, quæ ſub eo inualuit, Parapinaceum appellauere. Cum igitur imperij res pari ignauia, ac ſæuitia uexarentur, principe ſub Pſello magiſtro uerſibus tantum factitandis intento, Nicephorus Botaniates cognomento haud dubie nobiliſsimus imperium ſibi aſſeruit: quem in ſocordis principis inuidiam ciues facile admiſere, Michaele prius cum uxore & filio poſt ſextum imperij annum, & menſes ſex cœnobio incluſo.

NICEPHORVS BOTANIATES

A Phoca imperatore ſtemma huic ductum, quare tanquā omnium nobiliſsimus Michaele facile reiecto ſurrogatur: qui Comnenorum fratrum forti primum fideliq; opera uſus, qui Bryennium tyrannidis inuaſorē, & Baſilacium ſuſtulerant, mox ab illis defectionem meditantibus imperio deturbatur anno III. quàm imperare cœperat, ipſe monaſticam uitam ſecutus. Alexius autem Comnenus minor natu, militari turbę acceptior imperator ſalutatur: qui Byzantium ingreſſus die dominicæ cœnæ ſacratiſſimo magnæ hebdomadis, hoſtilem in modum urbem totam diripuit, nullo non iniuriarum genere in ciues edito.

ALEXIVS COMNENVS

SVccessit iam hinc familia, unde hæreditarium, ac prope iustum in Græcã gentem odium ad nos transmissum sit. Nam etsi iampridẽ sub Photio schisma cœperat, manebat tamen qualiscunq; Romani pontificis maiestas, & male sartam gratiam affinitates quædam cum principibus nostris initæ focillabant. Alexius aũt ueluti ex professo hostis Latini nominis præter bellum, quod cũ Roberto Viscardo infeliciter gessit, Venetis etiam armis adiutus, Gallorũ memorabilem illam expeditionẽ, quam suspectam semper ab initio duxerat, perturbare conatus est. Cæterũ non succedente consilio, his conditionibus cõmeatu, & alijs necessarijs rebus adiuturum se Gallos recepit, si quæcunq; cepissent ex hoste, sibi restituerent: ex ducibus certe nostris plurimum Boamundo Normanno deferre uisus est. Cõuersus inde ad pacis artes, orphanotropheion erexit, & musæum: in altero pueros, puellasq; parẽtibus orbos alendos in altero erudiendos instituit, sumptusq; his ex regio uectigali datus: ipse uero morbo fatigatus, post se primum & tricesimum imperij annum, mẽses quatuor cum dimidio, moriens, Ioanni filio, reluctante in primis matre, imperium reliquit.

IOANNES

IOannes, quem nostrorum quidam Caloianem appellant, ubi imperiũ adeptus est, suos omnes dignitatibus ornat, in Isacium fratrem propensissimus, quem incredibili charitate dilexit. uarijs expeditionib. in Asiam usus, Turcas Persasq; prælijs aliquot uicit, urbesq; illis nõ paucas ademit. Latinorũ militum fortem fidelemq; operam semper expertus, legatos ad Innocentiũ pontificem, & Lotharium imperatorẽ uictoriam de Rogerio gratulaturos misit: tandem memorabili exitu in uenatione sagitta uenenata digitum dextræ saucius, post quintum & uigesimum imperij annũ, & menses octo, natu minori Manueli sceptrũ reliquit, cum Isacium ut minus ad imperãdum idoneum reiecisset: non contemnendus omnino princeps.

MANVEL

NVllus infestior in nos fuit: nulli inuisiores successus nostrorum fuere: ut Cortadum Germanum, & Lodouicũ Francorum regem uarijs insidijs fatigarit: quare coacti intempestiue Bosphorum traijcere, cum in locorũ angustijs à Græcis nostri cæderentur, fame quoq; laborare cœperunt: sed famem morbus etiam subsecutus gypso per summum scelus farinæ immixto. Quare indignatus Siciliæ rex Rogerius bellum illi indixit, indictum fortiter gessit: uastata omni ora Græciæ, & Byzantio etiam per suos duces adeo insultatus, ut sagittas argenteas, aureasq; hortis regijs immiserint. Venetis etiam nõ minus infestus, contra ius gentiũ Henricũ Dandulum eorũ legatũ uiolat: negociatores, quos simulata pace euocarat, uno die cõprehendit: ex quo Venetis armis pressus, tandem promissa bonorũ restitutione æquis pensionibus pacem impetrat. prælium cum Turcis funestissimum gessit, in quo pene captus est. Federicum Aenobarbum etiam Italicis auxilijs exercuit. rectę fidei dogmata perturbare per insaniam adortus, non prius abstinuit ab incepto, q̃ omnes aduersantes sibi uidit. demũ cum astrologiæ peritissimus haberetur, sponderetq; sibi multos adhuc uitæ & imperij annos, totiusq; orientis imperiũ agitaret animo, post trigintaocto principatus annos monasticam uitam secutus, morbo perijt, Alexio filio paruulo relicto.

ALEXIVS

PAtri puer Alexius adhuc successit, qui fatigatus multorum insidijs, Andronicum maxime infestum habuit, uirum callidum & impiũ: qui ex Isacio Comneno Ioannis fratre natus, nobilissimus haud dubie habebatur. Is Constantinopolim ingressus primum tutorem egit, inde participem imperij. Demum præter iurisiurandi fidem dominici etiam corporis & sanguinis haustu sacratiorem, Alexium quindecim tantũ annos natum, cum treis annos à patris morte rerum potitus esset, miserabiliter excruciatum necari iubet: capiteq; abscisso, reliquum cadauer in mare proiecit.

ANDRONICVS COMNENVS

CAllidissimus mortaliũ, ac sæuus, cætera nõ improbandus, si regnandi libidinem demeres, bienniũ rebus præfuit, omnib. ob initam sæuitiã inuisus. Quare bello etia à Guilielmo Siculo appetitus, cũ undiq; premeret, tandem ab Isacio Angelo præter suam, omniumq; opinionẽ imperio deijcitur: captusq;, ac per urbem camelo sedens circumuectus manu abscissa, oculoq; effosso, turbæ, uulgiq; tumultu lacer perijt.

ISACIVS ANGELVS

COmnenorum sublata stirpe, ad Isacium cognomento Angelum summa rerum præter omnium spem defertur: qui cum prudenter se gerere sub initia uideretur, classem ad recipiendam Cyprum frustra comparauit. Bellum etiam cum Mysis, qui & Valachi dicuntur, Petro & Asane fratribus defectionis autoribus infeliciter gessit: uarias interim multorum tyrannides oppressit. Federicum Aenobarbũ in Syriam properãtem magnifice excepit. Ipse uero, cum in nostros beneuolo animo esse uideretur, ab Alexio fratre, quem captum à Turcis redemerat Isacius, per summum scelus imperio oculisq; priuatur.

ALEXIVS FRATRICIDA

NOn ingratus in fratrẽ solum, sed plane impius Alexius uideri posset, qui non solum maiori fratri imperiũ per scelus ademerit, uerumetiã nepotem extorrem pateretur. Sed affuit nõ multo post grauis ultio. Restitutus enim nepos patrem adhuc uiuentẽ rebus præfecit. Ipso aũt Alexio fuga dilapso, nepos Alexius Isacij filius post subitam patris mortem imperator est dictus, Gallorũ, Venetorũq; armis præualentibus.

ALEXIVS IVNIOR ISACII FILIVS

PVer annorum duodecim, cũ Pannonas, Gallosq; per matrem, uxoremq; attingeret, Venetorum, Gallorumq; ope in imperiũ restituitur. Id uero præter alia in fœdere fanciendo diserte cautum, ut patriarcha Cõstantinopolitanus Romano pontifici tanquam maiori subesset, & damna Francis Venetisq; à Manuele illata compensaret. Qui mense post restitutionẽ suam uix exacto, cum satageret rerum quas promiserat, à Murziphlo quodam ignobili, quem tamen ad summum dignitatis gradum extulerat, fraude puer necatur: sed Murziphlus & ipse non multo pòst in Pelopõneso captus, & Constantinopolim retractus, per summam ignominiam, & cruciatus obijt.

BALDVINVS FLANDRENSIS

EXcellens Veneti sanguinis uirtus adiuta Gallicis armis imperiũ, quot tot annos factiosissima, & turbulentissima Græcorum natio possederat, latino nomini facile asseruit. Capta enim urbe post Murziphli fugam, Balduinus Flandriæ comes, XVI uirum suffragio imperator eligitur. Veneti priuo suffragio Thomam Maurocenũ (quãdo ita conuenerat, ut ipsi antistitem darent, si Gallus imperaret) patriarchã designant: qui statim ad Romanum pontificem profectus, eum dignitatis suæ autorẽ fecit: moxq; reuersus celeberrimo gentium conuentu, Balduinũ imperij corona donat: qui uix anno circumacto, cum præter Adrianopolim cuncta recepisset, moriens fratrem Henricum successorẽ habuit. Sunt qui annos quinq; imperatum prodant.

HENRICVS

BAlduino fratri successit Henricus: qui pace cũ Valachis firmata, & filia ducis eorum in uxorem ducta, domi forisq; cum prudenter se gereret, in Thessaliam profectus, Guilielmũ filium Bonifacij regem Thessaliæ declarat: mox moriens Iolantam filiam Petro Autissiodorensi nuptam reliquit hæredem, anno imperij undecimo.

PETRVS AVTISIODORENSIS

HIc uxorio iure (quãdo mascula nulla supererat proles) innixus ab Honorio põtifice ad Laurentij fanũ extra urbem insignia imperij accepit: inde Venetis nauib. soluẽs, cum Dyrrachiũ in Venetorũ gratiã frustra tentasset, à Theodoro Lascare, qui se

se Græcorum imperatorem gerebat, per aſsimulationē pacis præter iuriſiurandi religionem & fidem, medio conuiuio obtruncatur. Sunt qui circa nemoroſa Theſſaliæ loca (Tempe ea uocant) inſidijs captum & in uinculis aſſeruatum prodant.

ROBERTVS FILIVS

NVlli dubium eſſe poteſt, treis à me principes relatos, pietate ac fortitudine eximios fuiſſe: quibus tamē fortuna haud ſanè arriſerit: tum quòd rerum diu potiri nō eſt datum, tum quòd in tanta imperij nouitate obnoxiam, ac planè precariam poteſtatem agerent. Eadem prope ſors Roberto affuit, qui ad paternæ captiuitatis nuntiū Byzantium aduolans, cū ſeſe optime gereret, Veneti nominis obſeruātiſsimus inuidiam unius ex purpuratis ſuis ſenſit: qui abductā ſibi ab illo ſponſam iniquiſsime ferens, impotens animi cum domeſticis in regiam irrupit, dehoneſtatamq́ naribus puellam cecidit. Quam iniuriam ulturus Robertus, dum Romam cōtendit, atq́ inde reuertitur, in Achaia morbo deceſsit, re interim Veneto prætori demandata.

BALDVINVS

QVaſi fato eueniſſe dicas, ut quemadmodum à Balduino auſpicia regni cœperāt, ſic in Balduino cōciderent: patri Roberto ſufficitur Balduinus filius. Cui, quòd per ætatem tantæ rerum moli nō uidebatur idoneus, Ioannes Brennius ſocer adiutor datur. Qui præualentibus Græcorum armis, cum Venetorum auxilio ſæpe rem tutatus eſſet, tandem oppignerato filio & crucis dominicæ parte, quinetiam templorū donarijs omnium ablatis, cum ingentem exercitū ad Boſphori fauces obieciſſet, per eius abſentiam à Michaele Paleologo proditione recipitur Byzantium: ita dum externam uim formidat, domeſtica opprimitur. Anno igitur LX. fere quàm imperari à nobis cœptum eſt, Byzantium amiſſum eſt.

LASCARORVM STEMMA

DEtur & hoc ipſum cum ſtudioſis omnibus, tum Laſcareæ familiæ haud dubie clariſsimæ: ut qui interim ad Adrianopolim rei præfuerint, nō ignorentur, quo uſq́ Michaelis Palæologi uirtute Græcis iterum uindicatū imperiū eſt. Imperator Alexius cognomento Angelus, quem fratricidam ſuperius oſtendimus, Theodoro Laſcari filiam deſpondit, dotisq́ nomine imperij titulos genero tribuit. Huic maſcula proles ex uxore nulla, fœmina tantū Irene filia fuit, quam Ioanni Diplobatazio in matrimonium iunxit, imperiumq́ illi per manus tradidit. Cui poſtea Theodorus filius ſucceſsit. ex quo Ioannes, quem Michael Palæologus puerum cum interfeciſſet, ipſe ſibi & poſteris per ſummum ſcelus imperium uendicauit.

MICHAEL PALAEOLOGVS

VEhementis ſpiritus uir, cum illum fiduciariæ quodāmodo tutelæ pertæderet, imperiumq́ ſibi, ac ſuis deſtinaſſet, Guilielmum Achaiæ principatu primū ſpoliat: inde Byzantio capta, cum Venetis bellum diu geſsit, à quibus facile imperio deturbari potuit, niſi Genuenſes obſtitiſſent. Quare inducijs initis, Lugdunum ad concilium uenit, quod Gregorius pontifex indixerat, facileq́ illi cum Romano pontifice conuenit: ex quo tantam inuidiam Græcanicæ gentis contraxit, ut nec morienti iuſta perſol uerint, & locum ſepulturæ negarint. Hunc annos quadraginta & amplius rebus præfuiſſe, niſi annales dubia prodant, certum eſt.

ANDRONICVS ET MICHAEL FILIVS

EX tribus maribus natu maximus Andronicus imperiū arripuit: qui Michaelem matre Vngarica natum, conſortem imperij ſibi aſciuit: quo mox uita functo, præ dolore amiſſæ filiæ & generi, pater Andronicus Conſtantinum Deſpotem iuniorem ad imperij ſucceſsionem inuitat: quod Michaelis filius Andronicus ægre ferens, in auum inſurgit, Genuēſiumq́ auxilio fretus, ius omne ad ſe trahit: ſed Veneti ſeniorem Andronicum cum reſtituiſſent, tandē prægrauantibus Bulgaricis auxilijs & Genuenſium

sium, auus coactus Venetos destituit, partesq́ Ligusticas à nepote coactus amplecti- tur: & septuagenario maior tandem moritur.

ANDRONICVS IVNIOR

SEx annos & amplius bellum uariũ & anceps hic cũ auo gesit, sæpe tamen reconciliatis animis amicorũ interuẽtu, & gratia male sarta nequaq́ coeunte. Tandem cum Byzantium nepos clàm ingressus esset, in auum nihil ultra molitus, illum secum imperare quoad uixit, passus est. Eo mortuo, cũ aduersus hostes Romani nominis res egregias gesisset, multisq́ uictorijs clarus esset, undequinquagesimo ætatis anno moritur, febre capitisq́ dolore intra quadriduum confectus.

IOHANNES PALAEOLOGVS ET IOHANNES CANTACVZENVS.

MOrtuo Andronico iuniore, cum Cantacuzeni arbitrio, qui magni domestici dignitatẽ supremã obtinebat, omnia prudẽter gererent, Apocauci fraude uiri ob scurisimi, sed solertia & calliditate inter principis amicos præcipuæ dignationis, & patriarchæ ambitione in exiliũ truditur: ille uero iniuriæ impatiens, bellum quinquennale aduersus reginã & Iohannẽ gesit, Turcorũ arma Europæ primus inferens. Cæterũ rebus in dies pessum euntibus, prodit illi Byzantiũ: quod cum occupasset, nulli fere molestus imperij tantũ participẽ egit, filia in uxorẽ Iohanni tradita: inde in Genuenses socijs Venetis & Arragonijs bellũ uaria fortuna gestũ, cui Nicolaus Pisanus dux præfuit: nec multo pòst bellũ à Palæologo exule Cantacuzeno indictũ, Turcarum in primis ope geritur, quibus etiã in Europa locũ inhabitandũ primus tradidit Et cum ex Tenedo soluens improuisus Byzantiũ ingressus esset, tandẽ Cantacuzenus imperio se abdicans, monasticã uitam insequit. hic Iohannes Matthæũ Cantacuzeni filium consortem imperij agentẽ tandem imperiũ deponere coegit: & cum multa fortiter administrasset bella, moriens filio Manueli imperium reliquit.

MANVEL

DE hoc nihil aliud memorabile proditum, nisi quòd septem filios mares reliquit, quorum Iohannes natu maximus morienti succesit.

IOHANNES

AVidus hic concordiæ, pacisq́, principibus cum sacris, tum profanis Græciæ totius comitatus Italiam petijt: Eugenijq́ autoritatẽ secutus Florentino concilio interfuit: paceq́ ac concordia perpetua (ut sperabatur) inita, mox domum reuersus nõ diu superuixit, Iosippo etiam patriarcha Florentiæ defuncto.

CONSTANTINVS

HOrret animus tantæ cladis recordatione, & luctu adhuc tanquam in nouo malo mens refugit. Vrbem totius orientis amplisimã, in qua Christiana pietas millesimum ac centesimum supra nonagesimumprimum annum floruerat: ubi tot principes Christiani, tanta religio, tot diuorũ templa, tot reliquiæ conditæ erant: paucis diebus quàm oppugnari cœpta sit, ab immanisimis, ac nefarijs Turcis captam fuisse: in qua nullæ scelerum facies defuerint: non dignitatis, non sexus, non ætatis habita ratio: stupra cædibus, cædes stupris additæ: ipsa diuorũ templa diruta, ipsa ossa martyrũ canib. suibusq́ obiecta. Constantinus imperator dum ad portam trepidus se recipit, fugientium trepidatione oppressus obijt: cuius caput hostis ad ludibriũ pilo affixum totis castris gestauerit. redemptor ipse Christus (prò pudor & dedecus nobis æternũ) iterum cruci affixus, luto limoq́ uexatus est: eaq́ omia repræsentata, quæ in illum Iudæorum gens olim impia patrarat. Elogium inde additũ cruci: Hic est Christianorũ deus. triduum ciuitas uexata, atq́ ad arbitriũ impotentisimi uictoris direpta: inde quicquid regij sanguinis mares fœminæq́ illustres superfuere, aut inter epulas prægrauante uino Othomani iussu fœde iugulantur, aut uictoris libidini (quod grauius morte fuerit) referuantur. Incidit autem clades hæc in annum salutis millesimum CCCCLIII. quarto Cal. Iunias; qui dies funestisimus, ac religiosisimus esse nobis semper debeat. Qua

in re subeat ea reputatio: à Constantino magno Helenæ filio constructam urbem esse, Romæ semper æmulam: sub Constantino, qui eiusdem nominis matrem haberet, captam Turcarumq́ iugo ad hanc diem subditam, cum Nicolaus pontifex Romanæ præesset ecclesiæ, Fridericus Germanis imperaret. nostri interim Veneti cum classem ductu Iacobi Lauretani emisissent ab subitæ oppugnationis nuntium, hostis Turcæ celeritate præuenti nullam opem lapsis iam rebus afferre potuerunt. Regnatum à Palæologis annos ferè ducentos.

DE BYZANTIO

FVerit & hoc institutæ rei consequens, ut qui Byzantium primi condiderint quęue urbis tam celebris incremēta à prima eius origine ad ætatē nostrā fuerint, & quę uaria fortuna, perstringā: nam si castelli unius originē diligētius perscutari non ineptum ducitur, cui quæso ingratum esse posśit, urbis tam uetustæ, tam amplæ, in qua imperij Romani maiestas qualiscunq; tot annos uiguerit, ortū casumq́; percepisse? Byzantium primo in angustissimo Europæ Asiæq; euripo posuere Lacedæmonij Pausania duce, Lygos ante dictum: quod uariāte deinde fortunā, dum incerti iuris possessio adhuc esset, Atheniensibus, Spartanisq́; id sibi certatim uēdicantibus, tandē libertatē sibi asserere: & dum neuter populus tanq̄ propriā urbem auxilijs iuuat, liberæ cōditionis esse cœpit. per quæ tēpora res eorum admodum floruit agro fœcundo, feraciq́; in primis, & mari admodū opportuno, unde uectigalia, uectigalibusq́; eorum augendis piscium uis ingens ad eorum littora deferebatī. Quàm cōmode posita esset, oraculi Pythij ambages arguit: nam consulentibus Græcis ubi urbem conderent, data sors excīderat, sedem oppido cæcorū aduersam quæreret, Chalcedonios haud dubie innuens, qui priores in ea loca profecti Megaris, peiora legerant. Pisces etenim ex Euxino in Propontidē illati, ubi ad Chalcedonense littus incurrere, territi candicante saxo, quod à uado ad summa pelluceat, aduersum Byzantij promontoriū ex ea causa Chrysoceras appellatum, pręcipiti petunt agmine. Itaq; omnis captura Byzantij, Chalcedonensibus penuria. primū cum Romanis fœdus aduersum Pseudophilippum à Byzantijs initum est: inde semper forti, fideliq́; opera eorū multis, uarijsq́; bellis usi sumus. Quousq; Seuerus imperator occupatam à Pescennio Nigro, eo occiso funditus euertit, & in uici formam redegit, agro etiam eorum Perinthijs adiudicato. Fuit aūt urbis murus Milesio quadrato lapide, adeo indiscreta laterum structura, ut una prope muri compages spectantibus uideri posset. In huius ruinis Constantinus magnus aquilæ præpeti uolatu ex Chalcedone illuc regulares funiculos terq; ac quater inferentis admonitus, urbem ampliore mœnium circuitu cōstruxit, Romæ operibus & nomine etiam æmulam futuram: quam cum uarijs signis, ac monimentis undiq; conquisitis ornasset, ante quintū Iduum Maij deiparæ uirgini dicauit. Quin & Valens mathematicæ prædictionis consultissimus, annos DC. XCVI. potituram rerum prædixit, quæ tamen adhuc duret: portus duos habet, quos ductis utrinq; catenis & turrib. erectis munitissimos reddidit. Illud est, quod Dion grauis in primis autor memorabile prodiderit, septem turres eo artificio fuisse constructas, ut si quis uni inclamasset, lapidémue immisisset, sonitus ex omnibus redderetur æqualis, ita ut ex singulis proprius exaudiretī. Et cum multa ad ornatum nouæ urbis conquisisset, cochlidem insuper Porphyretici lapidis ex urbe Roma aduehendam curauit: cui statuam suam, & clauum unum Christi redemptoris cruciatu insignem superimposuit, quę Alexio Comneno uiuente corruerit: Palladium etiam ex Ilio cōportatū. Principes à Constantino cum diuersa fortuna, tum rerum uario successu multi pręfuere: magna tamen eorum pars ambitiosi, crudeles, auari, & obscurissimi: quodq́; grauissimum sit, ab orthodoxa fide aut abhorrentes, aut etiam infesti: donec urbs terræmotibus, incendijs, seditionibus intestinis obnoxia, quibus alimentum leuitas genti insita præberet, adde etiam principum instabilitatē, in nefariæ gentis Turcicæ libidinem deciderit: in qua non sine nostro graui dedecore septuagesimum prope annum dominati fuerint, Maomethes primus, inde Pazaites eius filius, & qui nunc omnibus formidolosus Syriæ, Aegyptoq; imminet, Selinus. Et quoniam Turcarum proxime meminimus, qui nam illi fuerint, undéue terrarum profecti, per quos

quos duces eorum aucta res sit, breuibus explicandum est mihi: Tum quia res memorabilis admodum sit, tum quòd diuersa quædam quàm nostri hactenus tradiderunt, & (ni fallor) similiora ueri proditurus sim: cum alij præter eorum nuda nomina, uix quicquam memoria dignum in multis retulerint.

DE ORIGINE TVRCARVM

TVrcæ, partim Caspio mari proximi, qui Asiam, orientemq; uastarunt, Caucasiq; ueteres incolæ, qua parte ad Arctum uergit, partim inter Scythicas gentes relati, & Hunnici sanguinis, qui postea Vngari dicti sunt, existimati, quod ex Græcis autoribus, & Latinis aliquot colligas: ueteres scriptores (quod sciam) de his nihil, præter Melam & Plinius, ille præter nudũ Turcarũ nomẽ in Scythię relatiõe nihil aliud addidit. Siue igitur ueteres illi à Mela relati, siue recens aliquod genus hominũ, eorũ certe qui Caspij maris accolæ fuere, tenuissima memorant primordia, & ut cæterarũ gentium plane obscura. nam septingentesimũ ab hinc annũ natali solo relicto, in Persidem atq; Asiam minorẽ primum impetũ fecere: sed nec unus dux illis, nec certum imperium: uagi dispalatiq; quouis cuiq; sors affuit, latrocinantes magis q̃ belligerãtes prouincias uastarunt. prima stipendia Basilio Macedone imperante sub Muchumetio Saracenorũ principe meruere, quorũ præcipue opera Babylonios, Indosq; ille uicerit. Sed peperit his uirtus inuidiã: prohibitiq; ad sua redire, indignati primo secedunt: inde uno alteroq; prælio Tangrolipicis Mucaletij ducis eorũ auspicijs feliciter aduersus Saracenos gesto, tandẽ egregie uincunt, Muchumetiũq; profligatũ acie obtruncant, ex quo res Turcica ad Tangrolipicem delata. Is alijs Turcis ad se accersitis Cucumetium nepotem aduersus Arabas, cum paratissimis copijs misit: qui pręlio ab his uictus, cum à patruo per summũ contemptũ exceptus esset, eius iracundiã ueritus, ab illo deficit, & Pasara Chorasmiorũ urbe munitissima sese includit. Tangrolipix interea pręlio genti funestissimo in Mediæ finibus cum Romanis Asani alterius nepotis ductu cõflixit. Quo uicto & cæso, indignatus ille Aleimum fratrẽ iterũ in Romanos misit, qui egregiam uictoriam capto Liparite Grçeorũ duce, & cæsis etiã Iberis Romanorũ socijs retulit: sed cum Liparitẽ primũ, mox & dona à principe missa facile Turca reddidisset, nec præstarent Romani quod promiserant, ingentibus copijs accinctus Tangrolipix Asiam omnem ad Euxinũ mare aut uastat, aut subigit. Variatũ deinde in gente factionibus exortis ad Gallorũ usq; memorabilẽ illam expeditionẽ, qua fracti ab his sępius, magna etiam imperij parte mulctati sunt, donec Othomanus ab hoc Selino, qui rerũ nunc potitur nonus, ueterẽ gentis gloriam asserere ausus est. Is obscuro loco & parentibus agrarijs natus, uirtute ac calliditate singulari, conflata per seditionem manu circunferre Turcica cœpit arma, in suę gentis homines nõ minus infestus q̃ in nostros: Paulatimq; rerũ successu, & imperandi libidine inflãmatus, castellum quod Othomanum de suo nomine appellari uoluit, cepit: distabat id à Prusia Trapezuntẽ uersus itinere dierũ sex. agebatur aũt annus salutis nostræ millesimus trecentesimus, præeratq; in Barionæ sede Bonifacius octauus, circa exitum Michaelis Palæologi & Andronici nepotis initia: quo tẽpore Germanis Albertus imperabat. Othomanus igitur his auspicijs intra octo & uiginti annos, quibus rerũ potitus est, incredibile dictu quantum rem suam auxerit: magnã certe Bithyniæ partem breui subegit, oppidaq; ad Euxinum posita non pauca cœpit: qui moriẽs Orchani filio regnum per manus tradidit: sub quo dissidio Græcorum Cantacuzeno & Palæologis cõtendentibus, adeo res Othomanica creuit, ut Prusiam Græcis ademerit. & dum Cantacuzeno magis q̃ Palæologis fauet, primus in Europam ab eo accersitus traiecit. Caramanũ etiam, perfidia in illum usus, cuius filiam in uxorẽ duxerat, interfecto eius filio adolescente, nõ exigua principatus parte exuit. Qui post XXII. imperij annũ Ammuratem filium hæredẽ reliquit. Is a uitam, paternãq; felicitatẽ æmulatus, in Caramanum auum maternũ non minus infestus q̃ pater fuit: mox ab imperatore Palæologo solicitatus in Bulgaros, fratremq; Peloponnesi principem, qui bellum mouerant, XII. Turcarum milibus in Europam transportatis, egregie Bulgaros, hostesq; imperatoris ultus est. hinc Europeis opibus illectus, dum ulcisci imperij hostes simulat, usus Genuensium nauibus, Hellespontum

ad Abydum superat, Callipolimq́ cum aliis oppidis occupat. Is fuit annus millesimus CCC. LXIII. nec multo post Seruiā Bulgariaq́ ingressus, cum Hadrianopolim prius occupasset, occurrentes sibi cū paratissimis copijs hostes ingenti cæde profligat, Lazaro Seruiæ principe in acie cæso: sed mox à seruo in domini uindictā Ammurates occiditur, cum annos XXIII. imperiū tenuisset, Pazaite & Solimano liberis superstitibus. Pazaites interlecto per insidias fratre, patris mortē ulturus, Marcū Craieuicium Bulgarorū principē prælio superat, & interficit: inde magnā Bulgariæ partē sibi subiecit: nec tanto rerū successu quietus, Bosinam, Croatiā, ulterioresq́ Illyrici partes uastat. Constantinopolim annos octo obsidet, facileq́ obsessam iā tunc expugnasset, nisi Vngarorum Gallorūq́ aduentū formidans, quibus ad Nicopolim occurrit, memorabili prælio nostros superasset, cæsis captisq́ magna ex parte Gallorū ducibus, in primis Iohanne Burgundiæ duce, & Sigismundo Vngariæ tunc rege tumultuaria pugna fuso: qui facile in hostis potestatē uenisset, nisi Venetæ classis occursu seruatus è fuga esset, cui tum Thomas Mocenicus, qui postea Michaeli Steno successit, præerat. inde ad Cōstantinopolitanā obsidionē spei plenus regrediēs, cum eam biennio obsessam tenuisset, trepidissimis Tamberlanis Scythæ nuntijs, qui infinita pene multitudine Turcarum terras inuaserat, excitus, illi ad Stellam montē congredit, in Galatiæ Bithyniæq́ confinio. Cæsa sunt in ea acie Turcarū ducenta milia: uiuus ipse Pazaites in hostis potestatē uenit, qui aureis catenis caueæ uinctus, ad mortē usq́ à Tamberlane circūductus est. incidit hæc clades Turcis in annū millesimum CCC.XCVII. salutis nostræ, Bonifacio nono pōtifice Ro. Huic duo fuere liberi mares, Orchanes, quē alij Calepinū: & Maometes, quē nostri Moysen magno, uti uideo, errore dicunt. Orchane intra biennium per insidias à fratre interfecto, Maomethes rē Turcarū solus occupat. qui Turcia auito regno Asiæ recepto per Tamberlanis interitū, Bulgaros & Valachos prædis & cladibus afflixit, Adrianopoliq́ recepta, regiā ibi sedem statuit. ipso post annos septē & decem mortuo, Ammurates filius regnū init, Iohanne XXIII. Barionę sedē tenente. hic maiorū gloriā non solum æquauit, uerūetiam longe superauit. Prima illi expeditio in Mysorū principē qui nunc Serui dicunt, fuit: de quibus Scopiā & Nouemontū post longam obsidionē cepit. Duos Reguli filios captos oculis priuat: postea sororē eorum uxorem sibi asciscit: restitutoq́ per has nuptias Nouemonto in Valachos, Vngaros & Germanos incursiones graues facit: inde in Epeirū deflectens Croiam expugnat, Venetorū arma in se sollicitat, Thessalonica his per uim adempta. Interim una ab Vngaris ingenti pugna uictus, inducijsq́ ab his decēnalibus impetratis, iterū ab ijsdem Vngaris præter iurisiurādi fidē Eugenij pontificis hortatu bello petitur: quos duplici prælio ducum nostrorū discordia & ambitione uicit. in altero ad Varnam Ladislaus rex Poloniæ, & Iulianus Cardinalis obiere: in altero ad Basila uictus Hunniades, cæsisq́ principes Vngari nō pauci pręter gregariū militē, qui ad internecionē occubuit. Nec moratus Peloponnesum fratrū discordia iniuriæ obnoxiā in ditionē redegit. exinde reputans animo regni molestias, & fortunæ inconstantiā animo agitans, in Asiam abijt solitariam uitam secutus, & Maomethę filio cura rerum demandata sub Calibassæ tutela: quā non multo pōst repetere suasus (ætas enim filij nō satis idonea rei administrandæ adhuc uidebat) Epeirū ingenti exercitu repetit (defecerat enim fere uniuersa Scanderbecchio autore) & Croia frustra per aliquot menses oppugnata, mœrore animi obijt, cum annos quatuor et XXX. regnasset. Longū esset, si Maomethis eius filij res gestas explicem: quæ quantæ fuerint, nouū Othomanicæ familiæ magni cognomētum ab eo quæsitū, & in hæredes iam transmissū arguat. Is enim duo Christianorū imperia, Constantinopolitanū, & Trapezuntiū subuertit: regna duodecim nobis ademit, ducentas urbes Christianā pietatē secutas cepit, & in his Chalcidē insulam armis & Scodram deditione Venetis extorsit: bellū maritimū per multos annos cum maiorib. nostris gessit. Capham ponticā urbem expugnauit. Rhodon insulam frustra tētauit. Italiæ capto Hydrunte arma intulit: & dum plusq́ ciuile bellū in maiorē filiū meditatur, cum annum unum & XXX. præfuisset, obijt anno salutis nostræ M.CCCC.LXXXI. quinto Non. Maij. Quo mortuo res Turcica ciuilibus armis aliquādiu iactata est. Sed minore fratre uicto & fugato, solus imperium Pazaites obtinuit: qui Valachiæ castella quæ

dam

dam cum expugnasset, inde in Sultanũ Aegyptiũ copias eduxit, à quo sæpe uicti Turcæ tandẽ pacẽ, fœdusq́ iniere. Ceterũ cũ otij appetentior à natura uideref, nec tamen per suorũ hominũ ferociã feriari à re bellica posset, paratis terra mariq́ ingentibus copijs annoM.CCCC.XCII. Cerauniorũ montium accolas inuadit: tractumq́ illum liberarũ semper ad eam diem gentiũ Turcicæ seruituti subdit. inde septimo post anno terribili classis apparatu Venetis Methonem, Naupactumq́, mox inde et Dyrrhachium adimit. Quin & in Foroiuliẽsi agro trepidatũ, Turcis fœde terram eam magno nostrorum damno uastantibus. Nec multo pôst pax secuta Andreæ Griti patritij clarissimi opera, post quam nõ diu superstes Pazaites fuit regno à Selino filio pulsus, qui rerum nunc potitur, ex quo annos ferme triginta imperitasset.

IOANNIS BAPTISTAE EGNATII

VENETI ROMANORVM PRINCIPVM

Liber tertius.

ENTVM iam est mihi ad tertium, atq́ ultimum institutæ cõmentationis librum: quæ mihi ut laboris & operæ minus, ita certe multo plus uoluptatis allatura sit. Nam & à cõtinuis imperij cladibus tantisper auertitur animus dum lætiora persequor: & hi mihi principes posthac erunt referendi, quorũ res gestę & domi forisq́ felicitas in plerisq́ tanta est, ut ueterum Romanorũ gloriam nõ pauci ex his æquent, certe recentiorum memoriã, eorum uidelicet qui supra millesimũ annum à me repetiti sunt, adeo obscuret, ut iniquissime propemodum faciat, si quis hosce illis conferat. Nam ut in plerisq́ sordes, & generis pudendam originem sileam, quotus eorum quæso fuit, qui aut augendæ reip. studuerit? aut auaritia non flagrarit? aut sæuitia in suos, in externos perfidia infamis non uixerit? adde ueræ pietatis in hisce contemptũ, tot hæreses ab illis, aut per summũ scelus excogitatas, aut ad insaniam usq́ & pontificum Romanorum exilia & cędem pertinaciter assertas: accessit odium plus q̃ hostile in Latinum nomẽ. Quid dicam quoties insultatum sit Romanis pontificibus? Quoties eorum uiolata maiestas? Nam schismatis crimen eo grauius existimari debet, quo & concordiam nostrorũ pontificũ sæpius expetiere, & expetitam pari leuitate reiecere. donec paulatim uetere labente disciplina, req́ magis ac magis in lapsum prona, tum demum in præceps nostris tẽporibus acta, imperium tanta indole partum, & auctum ad Turcas trãsierit: quo factum est, ut gens olim in terris ingeniorum acumine, tot artium solertia, tanto rerum usu celeberrima: addo legibus, institutis domesticis, eloquentiæ studio, & tot urbibus ac colonijs per orbem deductis freque̅tia & amplitudine optime de humano genere merita, nunc aris, focisq́ patrijs expulsa, inops egensq́ alienæ opis, aut erret profuga, aut immaniũ Barbarorum iugo subiecta seruiat, uti iam in ipsa Græcia quæramus Græciã. Quod si uerũ est, fruges & arbores pro soli, terrarumq́ ingenio mutari, & de cælo mortales quod hauriant, naturam & mores induere: simile ueri certe uideri posit, Thraciam illam feritatẽ, & Bithynicam barbariem (quando hæc loca recentiores Græci tenuere) esse ab his haustam. & alioqui Thraces homines & Phryges, & (quod præcipue pudeat) Macedonũ Cappadocumq́ mancipia rerum potiti sunt: ne aliquot Isauricę gentis ingerã, qui tametsi usu consuetudineq́ Græcam linguam imbiberant, patrios tamẽ mores, quibus innutriti fuerant, retinerent. unde illis fortasse cuncta perdendi libido, tanq́ non propria tuentibus: & Romani nominis, Latiniq́ contemptus ac odium, quod à principibus suis acceptum semigræci homines, nec quicquã auitæ indolis ac prudentiæ redolentes, si linguam uestitumq́ demas, in posteros transmisere. Siquidem diuinitus à Platone dictum, quales essent principes, tales ferè esse eorũ, qui his obediant, mores. Cæterũ querelæ, ne tum quidem gratæ futuræ, cum necessariæ essent, certe ab his nostris libris absint.

Quibus id tantum agimus, uti rem obscurã, ac prope obsoletam illustremus, & uarijs monimentis traditam, nec Græcis Latinisq; hominibus satis exploratã, breui hoc uolumine cõplectamur. Sumemus igitur auspiciũ dijs fauentibus, à Carolo Francorum rege, cui res egregie gestæ Magni cognomentũ iure peperere.

CAROLVS MAGNVS

IRene Constantini matre Byzantij rerum potiente, cum imperij Romani maiestas omnia sibi Barbaris uendicantibus obsolesceret, nec in fœmina, quamuis altæ indolis, inesse præsidij multum uideretur, Leo pontifex scito Romani populi clericq; rogatu Carolum Francorum regem, ob egregia in Christianũ nomen, & Romanam sedem merita, Romanorum imperatorem primus appellat, inunctũq; cum Pipino filio Augustum consecrat, anno ex quo in Italia imperari desitũ post Augustuli interitum trecentesimo ac trigesimo, salutis nostræ octingẽtesimo, regni uero eius, ex quo Francis præfuerat tricesimotertio. dies tantæ rei Iduum Decemb. delectus. Subsecutaq; mox populi Ro. acclamatio, Carolo Augusto Magno & pacifico uita & uictoria. Huic Pipinus pater fuit, qui primus Christianissimi cognomentũ tulit, ob nauatam Romano pontifici aduersus Langobardos egregiã operam. Carolus aũt paternæ uirtutis æmulus, sub regni initia bello defunctus Aquitanico, Italiam Adriani põtificis adhortationem secutus, ingreditur. Langobardorũ regnum capto eorum rege Desiderio, Francico nomini subigit. Saxones sæpius rebellantes tricennali tandẽ bello uincit, & quod ab initio semper egerat, uera pietate imbuit. Saracenos Hispaniam fere omnẽ uastantes intra Bæticæ angulum cõpellit, & præsidijs Pompeiopoli, ac Cæsaraugustæ impositis, dum in Franciam redit, Vasconũ insidias passus, non paucos ex suis & in his fortissimum quenq; amittit. Sclauos, Danos, & Baioarios tumultuantes in ditionẽ suam redegit. Iterum Italiam ingressus, ut Romanæ ecclesiæ patrociniũ semel receptum constanter tueretur, Beneuentanorũ ducem Aragisum, Langobardorum reliquias adhuc fouentẽ, ad officiũ coegit. Hunnicũ bellum octauo põst anno felicissime conficit: cum eorum regiam, quæ Rhingus appellabatur, expugnasset, & thesauros opulentissimæ omnium gentis asportasset. Inde tertio ad Italiam contẽdens, pontificis Leonis iniuriam ulturus, simul & eius causam cogniturus, omnia ex sententia componit. Vnde illi post ingentia merita imperatoria maiestas & posteris quæsita. Quare cõpositis Italiæ rebus, cum nihil grauius in Langobardos statuisset, q̃ ut æquo cum Italis iure uiuerent, & partito imperio cum Irene, in quo diserte cautum, ut Veneti suis uterẽtur legibus, & bello paceue neutrius censerentur iuris, in Gallias redit: filioq; Ludouico consorte imperij declarato, tandem moritur Aquisgrani v. Cal. Februarij, ætatis anno septuagesimoprimo, regni quadragesimoseptimo, post Langobardos debellatos quadragesimotertio, ex quo uero Augustus à Leone pontifice dictus est XIIII. Fuit in hoc principe, quod incredibile multis uideatur, pacis belliq; par studium, insignis pietas, beneficentia singularis, humanitas quanta in superiorum principũ nullo: in rebus bellicis maiórne u. rtus an felicitas extiterit, nescias: nullus certe ferociores gentes debellauit, nemo collatis signis sæpius dimicauit, nemo bonarũ artium studia indulgentius fouit: ipse Parrhisiense gymnasium, & Papiense uiris undiq; doctissimis accersitis instituit: templa diuis erexit, ueræ religionis obseruator etiam in minimis fuit. Iniurias illatas ciuili animo tulit, in hostes raro acerbius sæuijt. Italicæ glorię ita studuit, & quieti, ut præter Florẽtiam urbem instauratã, classes quoq; paratas habuerit, quibus Maurorum populationes arceret. His meritis ad hæc usq; tempora à multis ut cælitũ unus colitur. Eius monimenti elogium huiusmodi fuisse traditur.

CAROLI MAGNI CHRISTIANISSIMI ROMANORVM IMPERATORIS CORPVS HOC CONDITVM EST SEPVLCHRO.

LVDOVICVS PIVS

IAm uti Carolo patri res egregiæ domi forisq; gestæ Magni cognomentum peperere, sic Ludouico facilitas ac clementia, religionisq; summum studium, Pij tertio ad hoc æui dedit. Qui sub patris mortem Aquisgranum ex Aquitania contendens, diuersarum

sarum primogentium legationes audijt, inde Dacicũ bellum ex sententiã conficit: nec multo pôst Bernardum ex Pipino filio nepotẽ in Italia res nouas molientẽ capitali pœna afficit: in antistites rerũ nouarum autores mitius actũ: inclusi cœnobijs uita donantur. & cum Britones, reliquosq́; pacis turbatores cõpresisset, à filijs tribus captus, tanquam in Carolum natu minimũ propensior esset, imperiũ eiurare cogitur: sed tumultuãte optimo quoq; restitutus pristinæ dignitati, nõ multo pôst partito imperio decessit Magũtiæ, cum imperasset annis uigintiseptem, uixisset sexagintaquatuor. Hic Stephanum Romanũ pontificem magna Gallorum frequẽtia exceptum, & cruce magni ponderis donatum à se dimisit. Quin & Paschali ius eligendorũ præsulum remisit: sanxitq́;, ut sacri ordinis homines à gemmis, cultioreq́; uestitu temperarẽt. Quid facturus pientissimus imperator, si luxum nostri temporis aduerteret?

LOTHARIVS

TRes superstites liberi Ludouico fuere. Lotharius natu maximus, præter Italiæ regnum, Narbonensem Galliam & imperij decus assequitur, Carolo Gallia omnis citra Mosam data. Ludouicum Germani regem sortiti: sed non diu mansit fratrũ concordia. Violatus (credo) ab his pater tanti sceleris pœnas exposcebat: quippe qui ardẽtibus animis inter se, dum paternam imperij diuisionem æquo animo non ferunt, infestis signis concurrere ad Fontanicum Altisiodorensis agri uicum: qua acie tot Gallorum millia utrinq; cecidere, ut conuulsæ prope imperij uires sint: uictus tamen Lotharius & Ludouicus à Carolo: & cum bellum iterum repararent, iterum fusi, pacem petiere. Quæ his prope cõditionibus data, ut imperij titulo Lotharius cum Italia & Narbonensi Gallia frueretur, Ludouicus Germaniam possideret, Carolus Frãcis à Mosa ad Oceanum præesset. addita & ea Galliæ pars, quæ Scalden inter & Rhenum iacet: ea nunc Lothoringia est. ipse cum Ludouicum filium regni cõsortem asciuisset, & imperij socium declarasset, decimoquinto pôst anno monasticã uitam secutus est, tædio rerum aduersarum (ut opinantur) affectus.

LVDOVICVS

HIc Lotharij filius eo uiuente (uti diximus) regni, imperijq́; consors efficitur. Romæq́; à Sergio pontifice inũgitur & coronatur: reuersusq́; ex Italia in Germaniam, post patris mortem cum Carolo Caluo Francorum rege discordibus animis ferẽ semper uixit propter Austrasię regnum, quod Lotharij fratris fuerat, & Caluus id sibi totum uendicarat: sed mox compositis rebus, cum annum unum & uiginti rebus præfuisset, moritur Ludouico filio superstite.

CAROLVS CALVVS

REdierat Ludouico mortuo summa imperij ad Carolum Francorum regem, minimum natu Ludouici Pij: qui cum Britonibus & Nortmannis uaria fortuna dimicauit, postea audita Ludouici morte, in Italiam profectus, à Ioanne põtifice corona donatur imperij. Quare mox in Saracenos mouens, facile conatus eorũ repressit: inde in Galliam reuersus breui Italiam repetit: aduersus quẽ Ludouici Germani filij, dum bellum parant, ipse curis confectus, ueneno à Sedechia medico Iudaici sanguinis dato obijt, Ludouico Balbo hærede. Notata in hoc imperatore ambitio immodica.

LVDOVICVS BALBVS

LVdouico Calui filio Ioannes põtifex imperij titulum, præter Italiæ multorũ principum uoluntatem solus asseruit: qui è custodia fugiens, cui Romani illum inclu serant, & in Galliam contendens, ratum Balbo imperiũ suo assensu fecit: quod tamen ualetudinarius princeps biennio uix obtinuit: obijt anno salutis octingentesimo octogesimo, Carolo Simplice hærede.

CAROLVS CRASSVS

HVnc Crassum à corporis (ut arbitror) habitudine dixere: qui Ludouici Germani ci regis fili⁹ à Ioãne obtinuit, mortuo Balbo, impij coronã. hic Normãnos, Pãno

nasq; uarijs prælijs afflixit. Robertum autem Normannorũ ducem de sacro fonte lẽ-uauit, data illi in uxorem filia. Sed mox cum inutilis imperio, nec in eo satis præsidij ui deretur ad Nortmannos Gallia exturbandos, ob subitã uim morbi abrogato illi impe rio post decennium decessit. laudatur in hoc principe religionis studium, & in literatos homines beneuolentia, quos ad scribendum adhortari soleret.

ARNVLPHVS

VT nihil certi affirmare de Arnulphi origine habeam, facit scriptorum inconstan tia: mihi tamen simlius uero uideatur, ex Carolomanno Ludouici Balbi pro-gnatum: nec enim uideo, qui fieri potuerit, ut obscurisimus homo (quod quidam as-serant) imperio præfuerit, Gallis præsertim suos reges tanta ueneratione colentibus, & ignobiles auersantibus. Huius igitur uirtus effecerat, ut quando Carolus Simplex parum idoneus haberetur, iste imperaret: qui aduersus Nortmannos res egregias pri-mo gessit: mox in rapinas, templorumq; spoliationes cõuersus, iusta numinum ira ple ctitur. Nam & prior illũ felicitas deseruit, & breui pediculari morbo confectus obijt. illud accessit grauius, quòd imperij maiestas in eo defecerit, quæ per annos centũ tan-ta indole à Carolo Magno quæsita, nescias maiore Gallorum dedecore & infamia, an Italiæ damno, ad Germanos tralata sit. Terra certe Itala sub Gallorũ principatu adeo floruit, ut uetera Romanorum principũ tempora nõ sanè desiderares: sed & anni sexa-ginta usq; ad Othonem primum Saxonum regem, quibus nullum non calamitatis ge nus senlit, illa olim gentium alumna & parens Italia, fecere, ut Gallicum nomen desi-derabilius foret. Cæterum de his aliàs.

OTHO I

SExagesimus ferè agebatur annus ab Arnulphi morte, Berẽgarijs interim Lango-bardici sanguinis Italiam uexantibus, & Vgone, Rodulpho, & Lothario Gallis principibus rem sibi interdum asserentibus. Cæterum cum Berengarius tertius cũ A-dalberto filio tyrannum uerius quàm principem ageret, accersitur à Romanis Otho. Cuius tunc nomen ac pietas celebris erat, Boleslao Boemo capto, & Vngaris prælijs aliquot afflictis. Ille igitur Saxonia egressus, cum quinquaginta milibus armatorũ Ita-liam per patentẽ Forijulij portam ingreditur, facileq; Berengariũ & eius filium ad ob-sequiũ retrahit: quos data uenia magna etiã Galliæ Cisalpinæ parte donat. Inde abiẽs Ludouicum Franciæ regem factione suorũ carceri inclusum eripit: nec quiescere diu-tius datum Berengario & Adelberto res nouas molientibus: quos facile uictos & ca-ptos, alterum in Austriam, alterum Byzantij relegat. Inde Romam profectus à Ioan-ne pontifice primus Germanorum principum corona donatur imperij: quẽ tertio Ita liam repetens, cum grauissimorũ criminum reus ageretur, sæpe tamen antea ut resipi sceret, admonitũ, coacta synodo deijcit Leone suffecto. Hunc cũ Ioannis ponti ficis necessarij illo sub Othonis profectionẽ redeũte, urbe eiecissent, statim ulturus in-signem iniuriam ex Vmbria Otho aduolat, ac Romanis COSS. in Germaniam rele-gatis cum præfecto, Leonem restituit. Saracenisq; ac Græcis, qui illis adhæserant, Ca labria, Apuliaq; fugatis, in Germaniã reuersus Viennæ obijt. Vir pacis bell iq; artibus insignis, pietatis autẽ assertor præcipuus: rebus præfuit annis XXX. & amplius.

OTHO II

HVnc ex Adelaida Lotharij uxore susceptum pater successorem sibi instituit, & inunguendum à Romano põtifice curauit. Cuius etiam opera Saracenos, Græ cosq; Calabria expulit. Hic mortuo patre, Henricum Bauariæ ducem nouis rebus stu dentem armis domuit, & aduersus Lotharium Francorum regem, qui sibi Lotharin-giam asserebat, Galliam ingressus fœdis populationibus uastat. Cæterum dum reuer-titur, in Axonæ fluuij transitu graui incõmodo à Francis affectus est, plerisq; militum fluminis impetu, alijs ferro enectis: & dum in Italiã festinat ad famam Græcorũ princi pum, qui Saraceno etiam milite instructi Italiam sibi uendicabãt, his cõgressus ad Ba-sanellum uincitur: ipse scapha cõscensa ad mare delatus, Romamq; ex Sicilia profe-ctus, Beneuẽtanos in primis ultus est, quos uti desertores oderat. Beneuẽto aũt incẽsa

Bartho-

Bartholomæi reliquias inde asportatas Romæ componit, ubi nō multo pōst fato uitā decessit decimoseptimo imperij anno.

OTHO III

NOn pœnitet adhuc Germanorū principum, quippe quorum uirtute Christiana pietas, & res Italica respirarit. Cui restituendæ auitæ, paternæq; uirtutis æmulus Otho tertius incubuit: qui à principibus Germanis imperator Romæ dictus, Brunonem Saxonem pontificem creat, Gregorium quintū appellatum. inde Saxoniam inuisens, Romam ingentibus mox copijs accinctus, minarum iræq; plenus aduolat: ferebat uidelicet iniquo animo Gregoriū ab his expulsum. Capta igitur Roma, & Crescentio autore discordiæ à multitudine cæso, Ioanne adulterino pontifice luminibus priuato, Gregorius restituitur. qui statim sanctionem eam tulit, quæ per quingentos annos adhuc durat: Imperatorum nullus hæreditariam dignitatem uendicato: principes sex, sacri ordinis tres, profani totidem eum deligūto: hi si discordes fuerint, Boemiæ regem coaptāto. Nec multo pōst Otho undeuigesimo imperij anno naturæ cōcessit. Fuit hic Veneto principi Vrseolo familiaris, in cuius gratiam cū Venetias inuisisset, uoti reus pallium aureum, quod annuum Veneti pendebant, remisit.

HENRICVS I

IN Othonis locum ex Gregorij formula Henricus Bauarici sanguinis imperiū adipiscitur, uir pietate insignis, nec armis ulli priorū principum minor: par sanctimonia, ac innocētia Cynegundæ cōiugis: qua cū Henricus cælibem perpetuo uitam duxit: unde etiā mortui diuorū numero ascripti miraculis illustres fuere. Henricus igitur post Germaniæ res cō positas, Italiā ingressus Capua Saracenos expulit. Grecorū ducem Troia à se munita spoliat: quib. gestis octauo imperij anno in humanis esse desiit.

CORRADVS SVEVVS

POst trium annorū interregnū legitimo tandem suffragio Corradus Francus eligitur, uirtute ac militari disciplina ad tantū fastigium euectus. qui comparato exercitu, Mediolanū diu obsedit: & cum supremū exitium urbi minaretur, deterritus oraculo omnem grauiorem iniuriam abstinuit, Romamq; profectus coronā imperij à pontifice accepit. in Sclauos inde ac Pannonas feliciter pugnatū, qui rebellantē Italiam socialibus armis adiuuerant: neq; non Rodulphum Burgundiæ regē suis conciliat, Leopoldum etiam pacis & ocij turbatorem, bello petitum cōpescit. Mouendi belli causa, quod sub initia imperij legem seuerissimam tulerat, si quis pacem turbasset. Corrado autem post annum decimumquintum uita functo, Henricus successit.

HENRICVS II

GEner hic Corradi imperium accipit, & ante omnia Odelricum Boemiæ bello fatigatum tributum annuum sibi pendere cogit. Inde Petrum regem ab Vngaris eiectum restituit. Cæterum pertæsus eorum, quæ Romæ circa pōtifices per summum scelus agerentur, Romam cō tendens, abdicatis adulterinis pontificibus aliquot, Bambergensem præsulem pontificiæ sedi præficit, quem Clementem secundum dixere: & ut caueret in posterum summorum pontificum securitati, iureiurando Romanos adigit, neminem creationi eorum interfuturum sine eius permissu. Capuaq; aduersus Saracenos nouo præsidio firmata, in Germaniam abiens, duodeuigesimo imperij anno Henrico filio superstite ad superos abijt, cum Leonem nonum primo, mox eo defuncto Victorem secundū pontifices suo priuilegio declarasset: unde Victor in beneficij gratiam Henricum adhuc puerum Cæsarem creari passus est.

HENRICVS III

IS si quàm bello magnus, tam pacis artibus, ac pietate insignis esse curasset, haud dubie Carolis & Othonibus æquari potuit. nemo bellacior hoc uno fuit: nemo collatis signis ad hanc diem pluries cū hoste conflixit: quippe qui Marcum Marcellum & Cæsarem dictatorem supergressus bis & sexagies pugnarit. In Saxones tamen & Rodul-

phum eorum regem arma sępius intentata, quibus cum congressus semper fere uictor abijt. quin nouissimo prælio fugatum etiam Rodulphum interfecit. Mathildem ponti ficis partes in terra Itala tuẽtem uicit Henrici filij opera. sed quàm bello clarus, tam insectatione pontificum infamis, à quibus diris etiam pontificijs primus imperatorum post Arcadium petitus est. Nec causas in præsentia exquirere libet. Certe nunquam laudes Gregorium pontificem ab eo obsessum: adulterinum pontificem unum & alterum superinductum: dolis & ueneno etiam in illos grassatum: matrem fœminam optimam à filio expulsam, atq; in exilio mori coactam: Gallorum memorabilem illam expeditionem sæpe impeditam. sed luit mox pœnas. ab Henrico enim filio captus, & Leodij custoditus, pedore carceris post annum quadragesimum octauum imperij miseram animam efflauit.

HENRICVS IIII

QVis non Henrici prolem agnoscat, impietatem paternam redolentem, ex continua pontificum insectatione? sed cui parceret homo nefarius, qui impias manus in qualemcunq; parentem intulerit? accessit ad impietatem animus dolo magis q̃ uirtute præter Germanorum morem instructus. quare Paschalem per summã perfidiam pontificem in potestatem redactum, nõ prius dimisit q̃ ille cuncta rata, quæ uoluit faceret: à quo coronam quoq; imperij per uim expressit. Quæ mox uti extorta sibi cum irrita pontifex denũciasset, Henricũ in Italiam statim exciuit. Romæ ergo agens (quãdo pontifex in Apuliam uitabundus hominis furorem cõtenderat) ab Bracharense antistite iterum corona insigniri uoluit: tertio quoq; Italiam inuadens Gelasium pontificem urbe pellit. Cuius aduentũ reformidans Henricus (quippe qui Nortmannicis armis instructus aduentare dicebatur) in Germaniam redijt, ubi post annũ imperij decimumquintum obiens maiorum sepulchro infertur.

LOTHARIVS

NOn est cur Saxonum principum pietatem, ac constantiam in asserẽda pontificiá dignitate præter alias egregias eorum uirtutes non magnopere cõmendes. nulli certe ex his principibus, qui Germanici sanguinis fuere, plus pontificũ maiestati detulere: nulli religionem constantius fouêre, id quod Lotharius à maioribus acceptum uelut hæreditarium in Innocentio præstitit. Quem in Gallijs pene exulem, cum ueneranbundus excepisset, breui, uti pollicitus est, Barionæ sedi restituit. & in Germaniam ad componendos tumultus, qui exorti erant, mox profectus, breui Italiam in pontificis gratiam repetijt, eumq; pulso ex Italia Rogerio Nortmano & pseudopontifice ita confirmauit, uti nihil inde mouere pontificis aduersarij sint ausi. sed breue imperium annorum undecim effecit, ne res felicibus auspicijs cœpta cõualescere admodum potuerit. satis constat hunc, cum principes imperatorem dicerent, diu reluctatũ esse, indignum se professum, qui tantæ rei præficeretur.

CORRADVS II

LVdouico Francorum rege contra Saracenos arma parante, Corradus gente Sueuus legitime imperator creatur: qui eandẽ militiam æmulatus pia & ipse arma induit: sed Bosphorum Thracium immature à Grȩco imperatore traijcere coactus, cum deesset commeatus, & qui à Græcis cõportabatur gypso infectus esset per summum scelus, ille Iconij obsidionem, in qua diu fuerat, soluere cogitur: decimoq; uix milite ex tanta nuper multitudine superstite, ipse in Germaniam retro abijt, & imperij anno decimoquinto inglorius obijt.

FRIDERICVS I AENEOBARBVS

PEssimo iampridẽ exemplo põtificiæ cum imperatoribus cõtentiones inoleuerãt: dum pontifices imperatoriã maiestatẽ, quã illi suo suffragio ratam facerẽt, cõtemptim pene habent, & Romani principes ambitionẽ in sacerdote præposterã æquo animo ferre non possunt. Vnde omniũ malorum fons & origo, his inter se decertantibus, quorũ ope ac concordia res Christiana florere diutissime potuit. id cũ aliàs experti maiores

iores nostri sunt, tum uero hoc tempore utinam nō extrema cū nostra pernicie sentiamus. Certe Friderico ingētes animi, corporisq́ue uirtutes affuere, statura procera, robur & agilitas par, disciplinæ militaris & gloriæ appetens, periculorum contemptor animus, nō tamen ut ad ea subeunda prudentia deesset, multarum rerum peritia, liberalitas egregia, felicitas summa: quibus uirtutibus instructus in Italiā ex more descēdens, primum omniū Derthonam portas sibi claudere ausam, obsessam capit. inde Romam ad Adrianum pontificem profectus coronæ insignia accipit: dumq́ue Cremonam inter redeundum obsideret, nuncijs Alexandri pontificis opem postulantis ita respōdit, uti rem in dubium trahere uelle uideretur. Hinc primū Alexandro timor, inde apertæ inimicitiæ exortæ, indignante Friderico suum arbitriū declinari, pontifice uero rem certam in disquisitionē uenire recusante. Quapropter imperator Octauianū ad se uenientem complexus cōcilio habito, ut uerum pontificē adorat, & Alexandrū Alexandriq́ue fautores insectatur: euersaq́ue prius Derthona, quæ in partibus Alexandri stabat, Mediolanum inde solo æquat, Galliamq́ue omnē Cisalpinam eadem sentientē uastat: mox in Germaniā abiens, tertio Italiam maximis copijs cinctus inuadit, Anconemq́ue expugnat, & Alexandrū Roma fugere cōpellit. Ex urbe autē pestilentia coactus abscedere, postquā iterum suos Germanos inuiserat, Italiam repetit, & Asta urbe capta Alexandriam frustra obsidet: & cum Papienses ac Nouocomēses obnoxios sibi in primis haberet, eorū auxilijs fretus, prælioq́ue Mediolanensib. cōgressus, multos ex his amisit: ipse fuga elapsus, quinto pōst die Papiæ est uisus. Cæterum Alexandro pontifice Venetias ex diutino errore cōfugiente, uicto etiam nauali prælio à Venetis Othone filio Friderici (quod uaria monimenta nobis attestantur, etsi scriptorū uariet fides) tandem pax Venetijs sancita, imperatorq́ue, ac pōtifex ex diutina discordia amicissimi facti: nec multo post Fridericus, dum rebus Syriacis opem maximo apparatu ferret, iamq́ue Saladinum & Turcarū principes in maximum sui nominis terrorem coniecisset, minore etiam Armenia recepta, lauandi causa amnem ingressus perijt cum annos triginta septem imperasset, Aeneobarbus à colore barbæ ruffæ appellatus.

HENRICVS FRIDERICI FILIVS

Asperum à moribus appellatum hunc à quibusdam uideo: qui rex Siciliæ accepta Constantia Rogerij Nortmanni filia in uxorē, mox etiam imperator à pontifice dictus, ut maior illi autoritas accederet acquirēdi regni, ductis in Tancredum copijs, qui impari matre natus regnum sibi uendicabat reclamantibus etiam pōtificibus Neapolim frustra obsidet. Sed & pestilentia, quæ grassabatur, auertit ab incepto hominem, retroq́ue in Germaniam ad suos abire compulit. Tancredo autē breui mortuo, potitus Henricus regni Maguntinum antistitem, Philippumq́ue fratrem in Syriam cū non contemnendis copijs misit. Dedit autem id magis pontificum gratiæ, quàm quod animum haberet Christianæ rei iuuandæ. Quare cum imperij anno octauo Messanę mortuus esset, Germanus miles, qui Berytum iam in Syria munierat, & Ioppen obsidione leuarat, tumultuose (ut mos est gentis) ex Syria in Italiam redijt, nec ullis pontificis adhortationibus in officio contineri potuit.

PHILIPPVS

Hoc primum tempore in Germania seditione laboratum est, alijs imperij nomen ad Othonē Saxoniæ ducē, alijs ad Philippū Henrici fratrē trahentibus. stabant autem pro Philippo ij, qui Germanū hominem Saxoni præferebant, recens insuper Henrici fratris, & Friderici patris memoria Philippū adiuuabant: & ne quid ad alendam discordiā deesset, Othoni Anglus rex, Philippo, Francorū Philippus ex professo fauebāt. præualuit tamen Philippus: & fugato sæpius Othone, rerum tandem potitur indignāte etiam Innocētio pontifice, qui Othonem imperij insulis redimiuerat. Philippo aūt occiso à Palatino comite, postquā annum nonū imperasset, Otho succesit.

OTHO

Philippo mortuo, facile à Germanis proceribus ad tollendā discordiam sufficitur Otho, pro quo haud dubie pontificis fauor stabat: quem & confestim corona donauit

nauit cum Romam petijsset. Ille uero cum & põtificiæ ditionis quædam oppida capere, & Friderici iunioris regnum inuadere uellet, diris põtificijs petitus, imperij titulis priuatur. Fridericusq́; illi ex professo hostis adnitẽte etiam Innocentio creatur imperator. Quo nuncio in Saxoniã profectus, ut res cõponeret, bellũ Philippo Francorũ regi indicit: nec sine manifesta ui numinis, et Gallorũ uirtute memorabili clade affectus Otho in patriã se inglorius recepit, cum annos tantum quatuor rerum potitus esset.

FRIDERICVS

VIguere in hoc principe, quod negari non possit, egregiæ corporis animiq́; uirtutes. nanq; auo simillimus, militaris laudis appetentissimus fuit. Corpus laborum non minus patiens, quàm strenuum: plurimum audaciæ ad pericula subeunda, nõ minus tamen consilij inter ipsa discrimina: nullo unquam labore fatigatus, nullis casibus uictus, linguarum peritus, munificentiæ singularis: regij splendoris, & ornatus ambitiosissimus, ut in ea profectione, qua euocatus ad conciliũ ab Innocentio fuerat, often dit. Nanq; tot & tales secum eduxit, ut togatum agmen exercitui par esset. Sed & urbi Victoriæ à se conditæ ea omnia affuere, quæ nulli unquam principes habuerint, nulla postea ciuitas simul uiderit. Vestis uaria & preciosa, animantes feræ, cicuresq́; diuersi generis: hominũ portentosæ formæ, & in his Saracenicus miles illi in primis acceptus. Tanta præterea incolarum frequentia, cõmercijs etiam multarum gentium aucta, ut nihil ad amplissimæ urbis formam deesset. Cæterum has ingentes in principe uirtutes calliditas ingenij, ac perfidia, & sæuitia in Guelphum nomen, neq; non in pontifices odium obscurarunt: accessit ad hæc libido hominis immẽsa, qui præter gentis morem concubinas multas & scorta aleret, scriptoribus etiam adnitentibus, ne is, qui toties execratione pontificia petitus erat, quiq́; Italiæ adeo infestus imminebat, uti eam prope ad internitionem redegerit, non omni insectatione dignus haberetur. Cum hac igitur uitiorum uirtutumq́; indole Aquisgrani coronatus, quò se adolescens adhuc receperat, primum Othonem adhuc sibi obsistentem facile profligat. Deinde paratissimis copijs de Syria uendicanda solicitus, Gregorij etiam pontificis adhortatione Brundusium appulit: indeq́; soluens cum Aconem peruenisset, anathemati subiectum se à põtifice accipit: unde irarum plenus abiens, ad Gregorium tamen supplex accessit, impetrataq́; ab eo uenia, mox illum ludibrio habuit. Quare iterum diris pontificijs obnoxius, in Italiam descendens, Mediolanenses pro pontifice sentientes prælio uincit, & captum Petrum Teupolum Venetum eorum ducem carceri inclusum crudeliter necat. in Venetos quoq; fines incassum arma mota: mox Pisas sese recipiens, Guelphos, ac Gibellinos perniciosissima Italię nomina primus inuexit: quibus adeo Gregoriũ exercuit, ut ille non multo põst obierit, prægrauantibus curis. Cœlestino autem intra duodecimum diem uita functo, successit Innocentius: qui pertæsus hominis calliditatem atq; animum in se hostilem, primum imperio abdicat, deinde anathematis spiculum in illum distringens, Henricum Thuringiæ Lanthgrauium (ea est dignitas apud Germanos) imperatorem dicit: mox magnam Italiæ partem in illum armat. Parmaq́; per eius absentiam illi adempta, cum eam frustra Fridericus obsideret, tandem eruptione uictus à Montelongo legato est. Captaq́; urbs Victoria, ac direpta, nec interim ea clade à pontificum iniuria temperauit. Cæterum Panhormum profectus, Manfredi filij nothi dolo necatur, cum annos duos ac triginta rebus præfuisset. Hic Bononiense gymnasium, quia ciues imperata nõ statim fecissent, Patauiũ transtulit: ex Florentia etiam Guelphos populariter eiecit.

RODVLPHVS

INterregnum à Friderici morte ad Rodulphum Habspurgensem per duodeuiginti annos fuit, quo spacio Manfredus Friderici filius & Corradinus regno Neapolitano pariter & uita à Gallis spoliati sunt. Interim Rodulphus ex comite (ut nunc uocant) imperator declaratus, Alphonso Castellę posthabito, qui eam dignitatem ambierat, Othocarũ Boemiæ regem acie uictũ occidit. Pseudo Fridericũ captum, qui se pro Friderico iuniore Sueuis ostentabat, Nouesii combussit. Ciuitates Hetruriæ libertate

accepta

accepta pecunia donauit, quam rem Honorius pontifex uti infamem, sibi tamen, & Italiæ nō inutilem magis non probauit, quàm prohibuit. Obijt autem Rodulphus decimooctauo imperij anno, & Spiræ sepelitur: in quo si auaritiam non accuses, cætera non reprehendas. Italia certe tum primum aliquid sibi polliceri potuit, Luchino Itali- ci sanguinis uicarij nomine tunc Mediolani præfecto; floruit huius imperio Albertus cognomento Magnus.

ADOLPHVS ASSIAE

DOnatus imperij titulis hic primum in Columbarienses mouit. inde in Albertum Austriæ ducem dum bellum parat: quem proceres Germaniæ, pertæsi Adolphi sordes & ambitionem, eo reiecto, imperatorē declararāt, ab eodem apud Vangionas prælio superatur & occiditur, cum annos octo rerum potitus esset.

ALBERTVS

ROdulphi superioris filius, & Austriȩ dux à patre Othocaro occiso declarat⁹, principum suffragio & Bonifacij pontificis assensu dicit imperator: & Bonifacius eo libentius assensit, cū id obstinatissime antea negasset, quòd Phippū Francorū regem oderat. Quare ea cōditione Alberto ratum imperiū fecit, ut regnū quoq; Francorum sibi uendicaret. Ille uero post Adolphum in Spirensi agro cæsum, cum copias tantȩ rei idoneas parat, à Iohanne fratris filio interficitur post decimū imperij annum.

HENRICVS LVCELBVRGENSIS

HEnricus ex Lucelburgo Romanorum imperator designatur. Cui Clemens pontifex ea conditione ratum imperium fecit. ut primo quoq; tēpore in Italiam transcenderet: quam prouinciam eo libentius Henricus obeundam suscepit, quòd Guelphici nominis hostis, præualentes eius factionis opes infringere optabat: per Taurinos igitur saltus Italiæ insinuatus Mediolani factionē Turrianam oppressit, Vicecomiti summa rerum demandata: inde Romam profectus accepta imperij corona, & ab Vrsinis breui expulsus, adiuuante etiam Roberto rege, Hetruriam repetit. Arretijq; agens post Robertum regno priuatum, dum Florentinis immineret, qui iam de salute desperarant, ueneno in eucharistia dato, perijt anno imperij quinto.

LODOVICVS BAVARVS

HIc Rodulphi imperatoris ex filia nepos, Fridericum Austriæ ducem aduersarium habuit, qui cum per octo annos bellum uaria fortuna gessit. Cæterum Friderico capto & occiso Bauarus rerum potitur, pariq; temeritate imperatorē se citra pontificis assensū appellat. Qua iniuria offensus Iohannes XXII. illi sacris interdixit. uerū homines iuxta ac numina cōtemnens, Italiam mox petit: atq; in Vicecomites ingratissimus, quorum ope adiutus præcipue uenerat, Castrutij filios pari improbitate, qui Gibellinæ factionis fautor acerrimus fuerat, paterno principatu exuit: Romæq; coronatus à Stephano Columnio Petrum Corbariensem pseudopontificem creat minoritanæ familiæ unum, quem & Nicolaum appellari uoluit: & ne quid ad ferendas discordias malorū deesset, tyrannos in ijs oppidis, quæ pontificij iuris erant, priua autoritate instituit, pontificem æmulatus, qui & ipse Galliæ Cisapinæ multos autoritate sua regulos præfecerat: imperij tandem anno tricesimosecundo cum uaria tentasset ad reconciliandam pontificis gratiam obijt.

CAROLVS IIII

PRius quàm hic imperiū adiret, Germani principes Edoardum Anglum, & Misnensem principem, ac Guntherum montis nigri regulum Cæsares declararant. Cæterum altero post alterum uita functo, res ad Carolum Boemum deuenit, qui Iohanne Henrici imperatoris filio natus adolescens adhuc egregiam in terra Italia patri operā nauarat: quo ab Anglis interfecto ea acie, qua Philippus Valesius Francorum rex ab hisce profligatus est, imperium adipiscit; literis ac linguarū multarū cognitione

instructus: sed qui Boemiæ suæ quam Germanis, aut Italis consultũ mallet: nam cum Pragam (Boemiæ id oppidum totius regni metropolis) uarijs operibus excoluisset, imperij maiestatem adeo neglexit, ut coronã tantę maiestatis autoramentũ turpissima pactione acceperit ab Innocentio, qua cautũ erat expresse, ut ab acceptis insignibus confestim Italia abscederet: additum & grauius facinus, quòd Venceslaum filium adolescentem à principibus Germanis Cæsarem dici obtinuit exemplo maximè improbando. Imperauit annos trigintaduo.

VENCESLAVS

AVo patriq; absimilis per ignauiã, ac socordiã imperij res afflixit: afflixissetq; diutius, nisi à fratre Sigismundo captus, mox etiam procerum consensu abrogato illi imperio, Robertus Bauarus illi surrogatus esset. Hic Galeacium ex comite Mediolanensibus primus ducem dedit: quæ dignitas ad nepotes postea transiit, quoad res Insubriæ ad Francorum regem redijt. præfuit annos trigintaduo.

ROBERTVS BAVARVS

CVm Venceslao suffectus esset Robertus Bauariæ dux, nihil ille antiquius habuit, quàm ut Florentino populo gratificaturus, ad cõprimendam Galeacij uicecomitis potentiã in Italiam transcẽderet. Cæterũ ad Benacum Galeacij copijs cõgressus facile repellitur: unde mox ad Venetos deflectens, magno ab his honore excipitur: inde soluens, incassum Florentinis adnitentibus ne Italia excederet, in Germaniam retro abijt paci religioniq; uacaturus: uita functus est anno imperij decimo.

SIGISMVNDVS

OPtimum haud dubie principem, ac nobilissimũ Germania nobis imputet, & qui si ad pacis artes, quibus excelluit, parem belli felicitatẽ addidisset, Carolis & Othonibus æquari potuit: nam puer adhuc per Mariam uxorẽ ad Pãnonici regni spem euocatus, mox adolescẽs Venceslao fratre, quòd parum utilis haberet, à se capto, Boemiæ regnum hæreditariũ assequitur: sed & Alberto uita functo, omnium uotis imperator designatur. Hic igitur Pannonia potitus à Ludouici morte, cui Maria superstes filia fuit, duos ac XXX regulos securi percuti iubet, quòd regiæ puellæ aduersati essent. Vnde illi tanta mox gentis inuidia conflata, ut post uxoris mortẽ captus, necandusq; magis quàm asseruandus fœminæ, cuius maritũ ille interfecerat, sit traditus: ille uero maiestate oris & blanda oratione dimissus, hinc Boemiã petit: quam nõ sine labore uix tandem obtinuit, longo ab his bello, ac difficili petitus, sæpe etiam acie ab his uictus. Nec Italica expeditio una alteràue in nos Taurisino agro peruastato felicior: nam Pippus eius dux, & ipse mox tota Venetia ac Foroiulio Venetis armis expellitur. Hinc quia grauius periculum à Turcis imminebat, qui iam magnæ Europę parti sese insinuarãt, Gallicis etiã Philippi Burgũdi copijs accinctus, ab Amurate Turcarũ principe graui prælio uictus, castris etiam exuitur. Cæsis magna ex parte ducibus, & Philippo capto, ipse Byzantium fugiens, mox Venetæ classis occursu, cui Thomas Mocenicus præerat, incolumis de fuga uix euasit: quæ clades ignominiosior ne an funestior fuerit, haud satis explicem. Discordia certe nostra uictor hostis Hadrianopolim se recepit: & hæc foris. Quantũ aũt pace præstiterit, præter generis nobilitatẽ (quæ haud dubie clarissima fuit, tot summorũ principũ serie) & præter insignẽ corporis proceritatẽ, ac imperatoriam planè indolem, affuit illi liberalitas, ac munificentia quanta in nullo antea principum, religionis ac pietatis augendæ studium incredibile: multarũ etiam linguarum scientia, & in his linguæ Latinæ studium excelluit: quare doctos homines in primis fouit, & dignitatibus etiam amplis honestauit. Accusauit sæpe Germanos principes, qui Latinas odissent literas. A quibus reprehensus quandoq; quòd doctos homines foueret, sed humiles genere: Ego, inquit, eos amo, quos natura alios antestare facile uoluit. Illud autẽ nulla unquam ætas obliuiscatur, quòd triẽnium magnam Europæ partẽ ipse peragrarit, dum principes Christianos, ac pontifices adit, quo schisma Christiano nomini calamitosissimum tolleretur. Nec alterius principis opera magis enituit in uera pietate uindicanda: quare ita effecit, ut reiectis adulterinis tribus, qui Barionę

sedem

sedem inuaserant, Oddo Columnius magno omnium consensu pontifex declararetur, parem operam Eugenio in Basiliensi synodo tollenda præstitit, à quo tamẽ prius contemptim penè habitus, ac uix pôst sextum mensem quàm Senis fuerat, imperij corona donatus est. Hic uero princeps egregius cum sine uirili prole decessisset, Albertum Austriæ ducem filiæ maritum, & utriusꝗ regni hæredem reliquit anno imperij uigesimoseptimo.

ALBERTVS

NEmo unquã maiore spe ad imperium uenit. & sane conceptã animis hominum opinionẽ haud frustratus esset, siquidem toto biennio, quo præfuit, Morauos ac Sarmatas, qui hodie Poloni sunt, intra suos fines quiescere compulit. Ptasconem Boemum factionis hæreticæ caput, ita attriuit, ut tota Boemia sibi cederet. in Turcas autem profectus, Synderouiam castellum ad Danubij ripam munitißimum obsidẽtes, dum copias in itinere maiores expectat, oppidani deditionem fecere: ipse Austriam repetens apud locum, cui Longa uilla est nomen, dysenteriæ morbo confectus est, Ladislao filio superstite.

FRIDERICVS III

PAcis atꝗ otij studiosißimus Fridericus extitit: quã tenore perpetuo annos quatuor ac quinquaginta (tot enim rerum potitus est) coluit, seu fatum id fuerit quietiore Germania, ꝗ̃ multis retro actis ætatibus, seu prudẽtia uersus id principis effecit. Ille uero nihil ab initio antiquius habuit, quàm tuendæ pacis studio, tumultus qui oriebantur sedare. quare & seditionẽ mouentes Austriales, facile compescuit, & bellum à Matthia Pannonum rege illatum cõposuit. Quinetiã in Flandros mouens, qui Maximilianum Cęsarem asseruarent, recepto filio paucorũ pœna contentus, omnem discordiarum fomitem sustulit. Ducta igitur Heleonora Lusitanici sanguinis, cum in Italiam transcendisset, ad Nicolaum pontificem profecturus, ab eo nullo non honoris genere excipitur, illi & uxori corona imperij imposita. Hinc Neapolim diuertit in Alphonsi gratiam, cuius Heleonora perneceßaria erat, nec minore apparatu à Venetis (eius enim urbis inuisendæ incredibili desiderio flagrabat) obuiam illi itum, quos exin de summa semper amoris, ac beneuolentię significatione dilexit. eius etiã opera Amadeus Allobrox, qui se pro pontifice gerebat, Basiliensi concilio innixus, in ordinem se redegit. Iterum Paulo pontifice priuati penè more uoti reus Romam petijt: quo damnatus retro ad suos abiens quiescente Germania, tandẽ imperij anno quarto ac quinquagesimo naturæ concessit, Maximiliano filio Cæsare prius declarato.

MAXIMILIANVS

SVpererat mihi Maximilianus imperator, quem pater octauo antequam moreretur anno Cæsarem designandum curarat, magnus bello princeps, & pace præclarus, cuius eximia bonitas, liberalitas summa, & Christianę pietatis cultus pręcipue cõmendantur: accedunt ad hasce animi dotes, oris probitas, statura quadrata, in qua tamen imperatoria maiestas eluceat, corpus ualidum ac robustũ, idemꝗ laboris, atꝗ operis patientißimum, par uictus frugalitas, & ex eo ualetudo prosperrima. De hoc autem, cùm adhuc uiuat, Tranquillum, Plutarchumꝗ ac ueteres alios scriptores æmulatus, nihil est quod addam. Deus faxit, ut quod illum agitare semper animo Vincentius Quirinus asserebat, qui legatum Venetũ egit apud illud summa cum laude, ex sententia conficiat: neꝗ enim iustius ullum est bellum quàm quod pro religione sumitur, & ea deniꝗ uera æternaꝗ gloria principum nostrorũ existimari debet, quam res præclaræ in hostes fidei gestæ commendant.

TERTII ROMANORVM PRINCIPVM LIBRI FINIS.

IOANNIS BAPTISTAE EGNATII VENETI, IN C. SVETONIVM TRANQVILLVM ANNOTATIONES.

EGNATIVS LECTORI.

ON ab re futurum existimaui, quando hoc totum industriæ dicatum est à me bonis ac literatis uiris, si quos locos, aut in melius emendaui, aut dilucidius explicaui, subnecterem, eosq; nullo maiore uerborum apparatu, aut copia publicarem: tum quòd nec otij satis erat longe maioribus districto: tum quòd ab ostẽtatione semper abfui, quæ cum in omni re odiosa sit, tum in rebus paruis odiosissima esse iure solet. Accedit ad hæc, quòd doceri tantum lectores hoc tempore uolui, quos eo mihi æquiores futuros arbitrabar, quo maturius illos dimisissem, properãtes uidelicet & in hæc, ut ex iusto itinere uiatores, otij causa diuertentes.

EX D. CAESARE.

Forum de manubijs inchoauit, cuius area super H—S. mille constitit.) Tametsi latini scriptores ad hanc diem corruptissimi magna ex parte sint: quædam etiã adeo obscura, ut nec ab eruditiorib. intelligi queant, ea tamen pars, quę ad numeros spectat & corrruptissima ad nos transiit, & nullis adhuc satis cognita, aut percepta uideri poterat. Attulit aũt huic malo opẽ primus (quod ipse sciam) Leonardus Portius, Vicentinæ nobilitatis præcipuũ decus, libello iam ab hinc quinquenniũ huic uni rei destinato: in quo summa breuitate, & dilucidẽ priscos numeros, argẽti & auri usum apud ueteres, numismata, & eorũ pretiũ ac nomina attigit. Quę palma tanto illum illustriorem fecit, quanto res obscurissima illustrata eius opera plus negotij habuit. Quotus enim quisq; ex ijs, qui humaniores literas profitent, fuit, qui rem tam perplexã attingeret? Quis cum ad hanc partẽ uenisset, aut codicũ fidem nõ requireret, aut rem omnẽ planẽ non dissimularet? sed nec ipsi autores satis cõstantes erant: & notæ, rerumq; uocabula sic uel corrupta, uel perplexa, ut desperata semel re, iam neglectui haberetur, patrocinante sibi adinuicẽ multorũ inscitia: quæ tacito præiudicio summam causæ difficultatem prætendens, Areopagitarũ more in centũ annos rem acquirendã pronũtiaret, ut huiusmodi cunctatione, nec ipsa se proderet, & differendo enexplicabile negotium relinqueret. Nos igit' ut ingenue fateamur, Portiũ secuti, mille H—S. nõ millies legendũ existimamus: qm̃ ea summa fidẽ omnẽ excedat: nam si millies H—S. legas, erit tanta pecuniæ uis profusa, ut iniri ratio uix possit. sed & à Plinio dissentiet, qui de hac Cæsaris magnificẽtia loquens, ita scripsit: Pyramides regũ miramur opera, cum solum tantum foro extruendo H—S. mille ducentis Cæsar dictator emerit, hoc est XXX M. aureorũ nostratiũ. Qua de ratione alias inferius. Idem Tranquillus sic de triumpho Cæsaris scribit: Ascenditq; capitoliũ ad lumina, XL. elephantis dextra atq; sinistra lychnos gestantibus. nos pro lychnis lychnuchos substituimus, & ueterũ codicum fidẽ secuti, & uim uerbi. Primum enim usitatũ hoc Græcis est uerbũ, Athenęi autoritate, quod lucernam significet, uel Alexidis comici poetæ testimonio Midone:

ὁ πρῶτος εὑρὼν μετὰ λυχνοῦχον περιπατεῖν
τῆς νυκτὸς, ἦν τις κηδεμὼν τῶν δακτύλων. hoc est,

Qui nocte lychnuchum ambulans gessit manu,
Profecto digitis plurimum is cauit suis.

Nec Lucretius aliud innuit pulcherrimis illis uersibus:

Si non aurea sunt iuuenum simulacra per ædes,
Lampades igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur.
Nec domus argento fulgens, auroq; renidet,
Nec citharis reboant laqueata aurataq; templa.

Hæc

Hęc uero nominũ forma usitata Gręcis: unde ceruchon, sceptuchon, ophiuchon. Iam & C. Plinius lychnuchos pensiles dixit, quod & Hermolaus noster agnoscit, uetere etiam lapide suffragãte hoc titulo: panthei cũ suis parergeis, & cupidines duo cum suis lychnucheis. Quod monimẽtũ cũ primus obseruasset Politianus uir eruditiõe multa, Tranquilli locũ primus (ut opinor) emendauit. quare Crinitus docti & probi uiri officio functus, ueteri possessori fundum uendicauit, non multorũ more.

Conuentibusq; peractis Rauennæ substitit.) Citantur à cõmentarijs in ostentationem ueterũ autoritates, nec tamen satis erudite adhuc (quod sciam) quid sit peragere cõuentus explicant. nos ne nõ omnia cõmuni demus utilitati, peragere conuentus nihil aliud esse contendimus, quàm iurisdictionem legitimã absoluere per oppida ad id destinata: quæ quando in ea statis temporibus cõueniretur à prouincialibus causa iuris sui persequendi, conuentus dicerentur. repræsentant aũt hunc morem anno uertente religiosi fratres capitula appellantes: repræsentant etiam maxime omnium Galli parlamentis iam quatuor institutis, quorum præcipuum urbis amplitudine & autoritate Parrhisiense habeatur. Iam & ueterũ fuere uxoriæ stipulationes, quæ conuenire in manum per coemptionem dicerentur, de quibus aliâs.

Quid illud, quod postea sequitur? Sed ante alias dilexit Marci Bruti matrẽ cui & proximo suo consulatu sexagies H—S. margaritã mercatus est. Quæ summa centum quinquaginta milia nostrorũ aureorũ facit, quando ille Cleopatræ unio centies H—S. æstimatus sit, id est, aureis ducentis quinquaginta milibus nostratibus.

Sequitr̃ non longe ab hinc locus ut maioris corruptionis, sic etiam industriæ, cum hactenus ita sit lectũ: sed maxime dilexit Cleopatrã, cum qua & conuiuia in primam lucem protraxit, & eadẽ naue, thalamoq; penè Aethiopia tenus Aegyptũ penetrauit. Vbi pro thalamoq; thalamego legendũ esse nulli dubiũ esse possit. Est aũt thalamegus nauis à Philopatore Aegyptio rege primũ fabricata, qua Nilũ, & Aegypti fossas nauigaret, eo usu, ut intra thalamum in regia sibi esse uideret̃, magnitudine semistadij, latitudine cubitorum triginta & amplius, nec longis nauibus, nec rotundis omnino similis, prora puppiq; duplici, fundo lato planoq;, quali forma fluuiatiles sunt ferè omnes. Strabonis interpres thalamiferas naues hasce appellauit, quibus Aegyptij frequenter uterentur solatij causa. Visitur & Venetijs in patria nauis, huic Aegyptiæ persimilis, cui Bucentauro est nomẽ, qua princeps & senatus uehi solent, occursuri principibus uiris augũstissima specie. Plinius septimo, uittatæ nauis meminit, quam Græci, & Sophocles in primis (uti opinor) ποικιλόστολον dixere, quæ & ipsa maiore ornatu spectaretur, qua ferunt à Dionysio Platonem exceptũ, honoris gratia.

Nec illud omittendum est, in quod fœdissime lapsi sunt interpretes unius litteræ additione. ubi enim aquilifer legendum erat, aquilifero legerunt, sensu nullo, pariter & inepto. Tu itaq; ita leges, ut aquilifer moranti Cæsari cuspide sit minatus: eo sensu, ut cum Cæsar inclinatam aciem restituere omninò uellet, tanta constantia fugientibus obstiterit, ut aquilifer detinenti eum Cæsari cuspide sit minatus, & alter in manu detinentis signum reliquerit.

Illud est quod cõmentarij aut nõ obseruauerunt, aut minus intellexerunt, ubi de auro promercali Tranquillus ait, occupato altero ex his in ui uerbi explicãda, nec sensum satis attendente. Quid igitur est, quod Tranquillus dicat tanta auri copia abundasse Cæsarem, ut ternis milibus nummûm aurũ promercale per Italiã, prouinciasq; diuenderet? an quaternis milibus legendũ est, ut argenti proportio ad aurum decupla fuerit? quaterna enim milia nummûm argenteorũ, centũ aureos nostrates ualent, non tamen solidos, id est, dempto lagio, ut uerbum hoc usurpem uulgare: an ternis omnino milibus tueare? ut hac ratione tria nummûm milia septem libras, & selibram conficiant, id est, septuagintaquinq; Venetos aureos, ut tantam auri uim ex Gallicis spolijs Romæ inuectam putes, ut auri pretium imminueretur, argenti cresceret. Nostra aũt ætate auri mirum in modum creuit pretium, ut propè Plinianã analogiam æquet, qui eam proportionem argenti ad aurum facit, quæ est quindecim ad unum, cum iusta uideatur ea, quæ est duodecim ad unum.

Veteranis legionibus, quæq; sequunt̃. Hic locus mutilatus uideri potest, uel Ap-

piani lectione: ille nanque de Cæsare dictatore loquens, Statim, inquit, post triumphum quæcunque exercitui pollicitus fuerat, ampliore adhuc pecunia exoluit, militi drachmarum Atticarũ quina milia, turmæ ductori bis totidẽ, tribunis militũ equitibusque duplo maius, ad hæc singulis ex populo minam unam Atticam. Hæc Appiani uerba dissentire à Tranquillo maxime uidentur, non quòd in populi congiario nõ conueniant: mina enim Attica, id est argẽtea libra Romana quadringentos nũmos H—S. ualet, id est denarios centũ: reliqua adeo discrepant, ut quod Appianus quina milia drachmarũ militi data à Cæsare dicit, equiti duplo maius, Tranquillus de pedite reticeat, de equite nõ conueniat: nam ex Appiani sentẽtia dena milia drachmarũ data equiti necesse est, quę Tranquillus ad sena milia reducit. Nec mirũ uideri debeat, quod de magnitudine militaris donatiui referimus, cum Plutarcho autore Antonius triumuir quina milia drachmarum singulis militibus post aciem Philippensem dederit.

Inoleuit & ille iampridẽ error Tranquilli codicibus, nec satis à cõmentarijs animaduersus, ut ubi Attilij Electra citatur, Accij legeretur. Fuit aũt uetus comœdiarum scriptor hoc nomine satis celebris, quem tamen ut duriusculũ Cicero in epist. ad Atticum incessit. Sed & Licinius scriptorẽ ferreum appellare solitus est, quod dum tragœdias ex Sophocle in latinũ uerteret, duriorẽ se prę̃staret: scripsit aũt hic Electram ex Sophocle, unde carmina illa in interfectores cãtata Tranquillus scribit. Volcatius Sedigitus Attilium poetam comicum maxime laudat, qui nescio an hic fuerit.

EX AVGVSTO.

Senatorum censum ampliauit, ac pro octigentorũ milium summa duodecies H—S taxauit. Ingenui, inquit ille, est hominis, fateri per quem didiceris, & mehercle hunc locum per obscurum, nec ulli quod legerim, cognitum, Budæus ex Gallia uir à secretis regis primarius feliciter attigit: cuius eò libentius mentionẽ facio, quòd annotationibus suis in pandectas antea satis celebris, & tralationibus quibusdam Plutarchi nobilis, nuper editis quinque de asse & partibus eius libris adeo clarus euasit, ut non possit non summopere ab omnibus commendari, qui duodecies H—S. & centies & millies differre plurimum à duodecim, centum, & mille docuerit: cuius sententiam eo libentius sequor, quòd non minus doctrinæ præse fert quàm candoris. Erit hic igitur sensus, ut Augustus princeps ab octingentis H—S. quæ summa antea census erat senatorij, ad mille ducenta reduxerit.

Stephanionem Togatarium. Vide ne multo melius Togatarum legas, & intelligas actorem, usitata loquendi figura, & latina.

Etiam sparsos de se in curia famosos libellos nec expauit: famosi libelli qui qualesue sint, quàue afficiendi pœna qui eos factitant, iurisconsulti lib. digest. X L V I. illud ex eorũ lectione non prætermiserim. Verba Vlpiani sunt ex eodem libro: Hęc autem sunt ferè, quæ ad infamiam alicuius fiunt, utputa si quis ad inuidiam alicuius ueste lugubri utatur, aut squalida, aut si barbam demittat, uel capillum submittat, aut si carmẽ conscribat, uel proponat, uel cantet aliquid, quod pudorem alicuius lædat. Sed & Pauli uerba ad hanc rem spectantia, quia digna memoratu sunt, subnectam: Eum qui nocentem infamauit, non esse bonum & æquũ infamari: peccata enim nocentium nota esse, & oportere & expedire. Primus aũt Augustus cognitionem hanc sub specie legis eius, quæ de læsa maiestate quærit, exercuit.

Tiberium in foro lege curiata adoptauit. parco libenter uiuentium nominibus, libentius autem mortuorum. Citantur nanque à cõmentarijs passim autores, qui curiatæ legis meminerint, nec tamen quid illa sit, tandem explicatur. Tu ex selectis nostris in Ciceronis epistolas quæ primus ipse (quod sciam) ediderim, pete: nec enim iniucunda fuerint.

Verum adhibito honoribus modo, bifariam laudatus est, pro æde D. Iulij à Tiberio, & pro rostris ueteribus. sic hactenus omnes. Tu ita castigabis, & pro rostris sub ueteribus: Qui locus erat in foro quemadmodum & sub nouis. Vtriusque autem loci meminerunt ueteres. Plinius lib. tricesimoquinto. Hinc & ille iocus Marci Crassi agentis sub ueteribus. & inferius: mœniana, inquit, operiebat Serapionis tabula sub ueteribus. Plautus.

Sub

Sub ueteribus ibi sunt qui dant, quiq; accipiunt fœnore. de loco autem qui sub nouis dicebatur, Marcus Varro, sub nouis, inquit, dicta pars in foro ædificiorũ, quod uocabulum eius peruetustum, ut nouæ uiæ, quæ uia iamdudũ uetus est. Liuius quoq; filiam Virginius seducit ad nutricem prope Cloacinam, ad tabernas, quibus nunc nouis est nomen.

Legauit populo Romano CCCCM. tribubus XXXV H—S. prætorianis militib. singula milia nummorum. Hic locus, qui Augusti principis legata continebat, admonere quemuis uel oscitantem poterat, maximã esse summã pecuniæ, quæ populo, quæ'ue plebi Romanæ legaretur: nam populo, id est patribus, equitibus, & honestioribus plebeijs (hoc enim nomine hosce contineri, uel illa usitata loquendi forma senatum populumq; Romanum ostendere potest) legatum est ab Augusto CCCCM. H—S id est decies centena milia aureorũ nostrorum, quod nos millionum dicimus: plebi autẽ, id est infimis planè hominibus, & mendicioribus XXXV. id est octoginta septem & amplius aureorum nostratium, quod & Taciti uerba in primo historiarum planè significant, cum scribit legata non ultra ciuilem modũ, nisi quòd populo & plebi CCCCM. XXXV. prætorianarũ cohortium militibus singula nummûm milia: legionarijs autem cohortibus ciuium Romanorum trecenos nummos uiritim dedit. Quinetiam illud quod sequitur, professus non plus peruenturum ad hæredes suos, quàm millies & quingenties: si ad summam nostram deducas, facient tricies octies & quinquagies milia aureorũ nostrorum, quamuis XX. proximis annis ex amicorũ testamentis percepisset trecenties millies, id est triginta & amplius millionia.

Prius quàm ab Augusto principe salubri magis quàm ambitioso discedat oratio facturum me operęprecium existimaui, si cursim legionum numerum, & prouinciarum præsidia, reges socios, imperij amplitudinem ex Taciti historiarũ libro quarto hic adnecterem, ut diligentioribus etiã satisfiat. Ille igitur in hunc sensum: Italiam binæ classes infero superoq; mari utraq; præsidebant, Misenensis & Rauennas: sed & rostratæ naues ad Actium captæ, eam partem Italiæ tuebantur, quæ in Galliam Narbonensem uergens Alpes maritimas, & Foroiuliensem coloniam spectat. legiones autem iuxta Rhenum, quæ Gallos Germanosq; coercerent octo: robur ferè imperij, cum Hispaniæ tres tantum haberent. Africa quoq;, nisi qua Iuba rex Mauros dono acceptos regebat, duas habuit, Aegyptus totidem: quicquid uero terrarum tractus mari nostro, & Euphrate amne cingebatur, uastoq; terrarum sinu ambiebatur, quatuor legionibus parebat, regibus Hibero & Albano socijs. Hinc rursus Europa, qua Thracia & Illyricum magna ex parte protendebatur ad Danubij ripam, sex legionibus attinebatur: hoc ordine, ut Pannonia duas, duas Mœsi, totidem Dalmatæ haberent, cum in urbe proprius miles Latio Hetruriaq; ferè delectus, duodecim cohortes, tres urbanę, nouem prætoriæ suis castris attinerentur, ut interim per prouincias idoneas sociæ alæ, & cohortium auxilia non deessent, uariante earum numero ex rerum usu. erat igitur triplex classis parata, legiones autem numero septem & uiginti, pręter auxilia ferè sociarum gentium, ac regum totidem.

EX TIBERIO.

NAm & seruus Agrippæ Clemens nomine. De hoc Clemẽte sic ferè Tacitus secundo: Audacia seruitij propè ciuilia arma resumpta, cum Agrippæ Posthumi seruus Clemens nomine in Planasiam uectus Agrippam inde abducere, atq; ad Germanicos exercitus comitari statuisset, sed onerariæ nauis mora præuentus, interfecto statim Agrippa, cineres eius furatur, seseq; intra Hetruriæ secreta abdens, Agrippam esse simulat, cui nec forma, nec ætate absimilis erat. Qui rumor per Italiam uulgatus, cum ancipitem anxiumq; Tiberium maximè haberet, tandem per Sallustij Crispi clientes duos uinctus ad Tiberium ducitur: à quo interrogatus quomodo Agrippa factus esset, & tu, inquit, quomodo Cæsar? quem Tiberius clam necari iussit, nec de auctoribus amplius quæsitum.

Et duplex seditio, in Illyrico & Germania. Seditionem in Illyrico, autore Tacito, Percennius quidam theatralium operarum dux mouerat acerrimam, cum milites in-

singulos dies singulos denarios peterent, cum antea denos asses accipere consuessent: peterent etiam ut sextusdecimus annus stipẽdiorum finem faceret, nec ultra sub uexillis haberetur, neue in alia castra tralato militi, præmiũ pecunia solueretur, quando prætoriani qui binos denarios acciperent, post sextumdecimum annum militia defungantur, nec tamen tantum periculorum, aut laboris adirent. & paulopost: Tiberium latitantem, & ad singula pauitantem, nuncij frequẽtes perpulere, ut Drusum filium cum primoribus ciuitatis, & cohortibus prætorijs dimitteret. qui profectus, & uarie iactatus, uix tandem militum animos Percennio & Vibuleno autoribus cæsis leniuit. relictis enim castris in hyberna cõcessere. & mox idem autor addit: Eadem causa Germanicos exercitus eodem fere tempore turbauit. petebant & illi missionem & præmia. Nec prius sedari animi eorum potuere, quàm uicena stipendia meritis missio sit data, qui sena dena, exautorati. Quinetiam miles in seipsum sæuijt, neq; non in ipsum Germanicum, donec ablegata Treuiros Agrippina uxor animos eorum mutauit. sic inferioris exercitus Germaniæ placatus: superioris miles maiore mole, quo grauiora in cẽturiones, in legatos populi Romani ausi fuerant. nam Munatium Plancum aggressi, qui legatus à Tiberio uenerat, non prius dimisere, quàm ille aquilam complexus, religione se tueretur: ac ni Calphurnius centurio subsidio affuisset, raro etiam inter hostes exemplo legatus po. Ro. in castris, deorum aras suo sanguine maculasset. Eos tandem Germanicus contracto exercitu, cum pararet inuadere, cõtumaces, literis prius ad Cecinnã missis admonet, sibi consulant, & resipiscant. quod nisi faciant, & autores seditionis tollant, uenturum se cum exercitu, & usurum promiscua cæde. quæ literæ occulte signiferis, & aquiliferis lectæ perpulere legatum, ut statueret tempus cædis. sæuitumq; passim, quasi ciuili bello in sontes & ignaros, nec satis noscentes quod cædis initium, aut quæ causa, qui'ue finis foret: donec castra ingressus Germanicus oratione habita, cum satis expiatum diceret, eos in hostes duxit, unde piaculũ furoris sumerent, & hostes Ro. populi cædendo, & uulnera impijs pectoribus accipiẽdo. Hæc pluribus ex eo autore addenda curauimus, quo tota hæc pars clarior illustriorq; fieret.

Libonem ne quid in nouitate acerbius fieret. Is Libo è familia Scriboniorum fuit, unde & Scribonius cognomine dictus. qui per Firmium Catum senatorem amicitia simulata deceptus, cum magos super imperio consuleret, & Chaldæorum promissa, somniorũq; interpretes scrutaretur, dum proauum Pompeium, amitam Scriboniam Augusti uxorẽ iactat, per eundẽ Catum post plures testes repertos, qui cõscij forent, ad principem defertur, maxime Iunij cuiusdam indicio, qui tentatus fuerat, ut umbras infernas carminibus eliceret. Ipse igitur Libo, cũ Tiberius eum blande interim appellaret, nõ uultu, non uerbis cõmotior, quinetiam conuiuio adhiberet, & prætura ornaret, tandem senatus iudicio cõdemnatus, seipsum cum omnia prius tentasset apud Tiberium necauit, factumq; S. C. ut mathematici Italia pellerentur. Idem Tacitus 2.

Q. Haterio. Is consularis uir, in senatu decreti faciundi autor fuit, ne uasa auro solida ministrãdis cibis fierent, ne'ue serica uestis uiros fœdaret. qui familia senatoria ante excessum Tiberij decessit, eloquentia quoad uixit, celebrata, cum tamẽ exigua scripserit, quippe qui impetu magis quàm cura ualeret: nam ut in alijs studium ac meditatio plurimum ualet, sic Haterij profluens illud, ac canorum cum ipso obijt.

Religiosas uestes cum instrumẽto omni cõburere. Qui uestas legendũ admonent, nimis anxie, ne dicam superstitiose rem satis apertam in disquisitionem uocant.

Aboleuit & uim morésq; asylorum quæ usquam erant. Cõmentarij ex ijs, quæ uidere legereq; potuerunt, non pauca. Nos ex eodem Tacito omnia pleniora faciamus. Ille igitur tertio in hunc fere sensum: Cũ cresceret Græcas per urbes licentia asyla constituendi, quæ seditiones indies alerent, placitum est ut singulę ciuitates iura ac legatos mitterent. & cum multi uenissent, qui summo studio certarent, fesso senatu eorum multitudine, res ad consules relata, factumq; S. C. quo modus præscriptus singulis est. Iussitq; ipsis in templis aras facere, neu religionis prætextu turbulentissima natio seditionibus fomenta præberet.

Maroboduum & Rhascupolim. De Rhascupoli Thrace ex eodem Tacito copiosius hauries. Is autem Maroboduus diu apud Sueuos rerum potitus, magna apud so-

os gloria, mox Catualdæ iuuenis inter Gotthones nobilis, ui pulsus ad Cæsaris misericordiam fugit, transmissoque Danubio magnifica de se in senatu oratione habita, qua se Pyrrho & Antiocho regibus æquaret, Rauennæ inglorius consenuit, nimia uiuendi cupiditate imminuta uetere gloria.

Asellio Sabino H—S ducenta. Hæc summa quinque millia aureorũ nostratiũ ualet.

Atalantę tabulam, in qua Meleagro illa ore morigeratur, legatam: ut si offenderetur, pro ea decies H—S acciperet: decies H—S, non dena sestertia significant, sed decies centena.

Publice munificẽtiam bis omnino exhibuit, proposito millies H—S. Hæc summa quinque & uiginti centena millia facit nostratia, id est duo milliona, & dimidium.

Satis constat. Cn. Lentulum augurem. Is est Lentulus, qui cõsularis uir triumphalia ornamenta de Getis retulit, primo pauper, dein adeo opulentus opibus innocẽter comparatis, & modeste habitis, ut quater millies sestertium possederit.

Condemnatam & generosissimam fœminam Lepidam in gratiam Quirini consularis prædiuitis, & orbi. Tacitus tertio: At Romę Lepida Aemilia familia nobilissima, L. Syllæ, & Cn. Pompeij proneptis, defertur ad principem supposuisse partum Quirino coniugi. quinetiam obiecta adulteria, & uenena, consultique Chaldæi de Cæsare. Tandem damnata illa magna Quirini inuidia, prægrauante Tiberio, sed dissimulante, aquaque & igni interdictum: bona cum publicari deberent, ne publicarentur Scauri gratia factum, qui filiam ex Lepida genuerat. Et paulo pòst: Celebratum est Sulpitij Quirini funus exequijs publicis. Tametsi nihil ille ad Sulpitiam familiam pertineret, qui Lanuuij ortus modicis parentibus & opibus, militia clarus, & uehemens ingenio, consulatum sub Augusto meruerat: mox Cilicum castellis expugnatis, triumphi insignia meritus, C. Cæsaris in Armenia comes, & Tiberij cultor, dum Rhodi ageret. hinc principi charus præpotente senecta, sed apud populum accusatione Lepidæ & sordibus inuidiosa.

Etiam causam mortis fuisse ei per Cn. Pisonem legatum Syriæ fuisse creditur. Is Piso Germanico datus est à Tiberio comes & legatus, qui cum Plancina uxore adeo aperte simultates cum Germanico exercuit, ut repertæ sint reliquiæ solo, ac parietibus erutæ humanorum corporum, tabulæ etiam plumbeæ, quæ deuotiones ac carmina in Germanicum continerent. donec accusantibus Trione & Veranio, acerrime autem omnium Vitellio, iudicio senatus damnatus est, magis assentiente Tiberio quàm approbante. Piso post damnationem domi inuentus perfosso iugulo iacente humi gladio, concessa Plancinę uxori incolumitate ob preces Augustæ, & filio in decem annos relegato. Diuersus ab hoc fuit L. Piso, qui curator urbis sub Tiberio principe fuit, biduo duabusque noctibus per potationem consumptis clarus: cuius (nisi fallor) constantiam & autoritatem in senatu maxime Tacitus commendat.

Statuæ quidam Augusti caput depresserat. Tu emendato dempserat. Idem Tranquillus in Caligula: Diuinam maiestatem asserere sibi cœpit, datoque negocio ut simulacra numinum religione & arte præclara, inter quæ olympij Iouis apportarẽtur è Græcia, quibus capite dempto suum imponeret.

Seianum res nouas molientem. Is eodem Tacito genitus Vulsinijs est, patre Seio Strabone equite Romano, & à prima iuuenta C. Cæsari Augusti nepoti percharus. Aduersa fama quasi Apicio stuprum corporis uendidisset, mox defuncto C. Cæsare, Tiberio miris artibus insinuatus, adeo principem sibi obnoxium fecerat, ut callidissimum & obscurissimum alijs, sibi uni incautum reddiderit, laboris patiens, audaciæ nimiæ, simulator iuxta & dissimulator, pro pudore, quem palàm ostentaret, immensa opum libido, nec minus criminando, quàm adulando principi, & largitione ac industria interdum acceptus. His artibus sene circumuento, primo Drusum Tiberij ueneno tollit, dato per Lygdum spadonem, uxore etiam Liuia auxiliante, quæ illi per stuprum cognita fuerat: inde in Agrippinam & eius liberos cõuersus, tacitis eam criminationibus inuoluit, ut tandem relegatam Tiberius interfici iusserit cum Nerone filio, donec ille ijsdem petitus artibus cum filijs enectus sit, quorum corpora in Gemonias sint abiecta.

Nam Charidem. Tu Chariclem emendato, de quo sic Tacitus: Erat medicus arte insignis, nomine Charicles, magis ad consilium, quàm ad usum medicinæ, quam princeps omnino negligeret, familiaris. Is ueluti negocium suum curaturus, dum commeatum petit, uenas pertentat. nec fefellit Tiberium, qui offensus, ac eo magis iram dissimulans, instaurari epulas iubet, eas'que protraxit, quasi honori proficiscentis amici id daret.

Pars terram matrem. Perbelle faciunt uerba Plinij ex secundo ad hunc Tranquilli locum, quæ & subnectēda censui: Sequitur terra, cui tantum nomen præcipuæ uenerationis indidimus, matrem appellantes: cuius numen ultimum iam nemini impre camur, rati graue nimis ac noxium: ac si nesciamus irasci nunquam solere, quæ sola natos homines excipiat, exceptos alat, & editos sustineat: nouissime, cum cætera nos omnia deseruerunt, una adhuc complexa uisceribus suis tanquam à reliqua natura neglectos retinet, nunquam efficacius pietatem maternam ostentans, quàm cum sacros nos morte etiam faciat.

EX CALIGVLA.

Legiones uniuersas excessu Augusti nunciato. Satis constat eodem Tacito, cum imperium Germanico omnes assererent concionanti, illum quasi scelere suo contaminatum præcipitem tribunali desiluisse, ferrumq́ in pectus adegisse, ni proximi sublatam in uulnus dextrā retinuissent, tametsi non defuerint, qui hortarentur ut feriret: quinetiā Clausidius quidam miles strictum gladiū obtulit, addens uteretur eo, qui acutius penetraret. Verum cōposita seditione, in Germaniā ducto exercitu, bis acie Germanos uincit. Varianos milites sepulturæ mādat. Arminium præcipuæ apud Germanos famæ propter cæsum Quintiliū cum legionibus adeo fatigat, ut liberator ille Germaniæ pulsus, profugusq́ tandem propinquorum insidijs petitus occubuerit.

Omnes Germanico corporis animiq́ uirtutes. Nihil dici uerius potuit, nam præter summam eruditionem ingeniūq́ ad poëticen etiam factum, summa in eo comitas erga socios fuit: in hostes mansuetudo, quos uicisse & ad pœnitentiam uersos satis habuit. His accedebat forma corporis egregia uisu audituq́ iuxtà uenerabilis. Dum fortunæ imperatoriæ maiestatem retinet, inuidiam tamen & arrogātiam euitaret. Quare non Romanorum solum ingenti luctu, sed prouinciæ & circumiacētium populorum & hostium decessit. Tacitus.

Cordi Cremutij. Tacitus: Cornelio Cosso, & Asinio Agrippa cōsulibus, Cremutius Cordus postulatur nouo, ac tunc primum audito crimine, quòd annalibus quos ediderat, dum Brutum Cassiumq́ laudat, Romanorum ultimos eos appellasset. Accusatores autem erant Satrius Secundus, & Pinarius, ex intimis Seiani, quæ res exitiabilis reo erat. Cremutius igitur cum se coram senatu defendisset, inde egressus uitam abstinentia finijt. censuere patres libros per ædiles cremandos. Sic dum ingenium Cordi puniunt, maiorem illi gloriam astruxere.

Cum lege luciana apparatum circi. Emēdauimus ex codice manu scripto, cum elegantiam apparatus circi prospicere pauci ex proximis mœnianis possent, magna commentariorum socordia, qui rem non aduerterint.

Datoq́ negocio, ut simulacra numinū religione & arte, inter quæ Olympici Iouis apportarentur egregia. Par error cum superiore. Quis enim non uidere potuit nō egregia, sed è Græcia legendum?

Quin & subinde iactabat exquisiturum semel fidiculis de Cæsonia. Et hic uidere debuerant, se uel non semel legendū, uel semet, id quod codices manu scripti habeant.

Vicies ac septies millies H—S Tiberij Cæsaris. Hanc summam ingētem, ac supra fidem esse nemo dubitare potest, qui Tiberij principis tenacitatē, & opes imperij Romani per tot annos ab eo congestas, & prodigum Caligulæ ingenium æstimare nō uelit. Vicies igitur septies millies H—S si ad numisma nostrum rediges, sexagies septies millies mille aureos nostrates facit. Græci sex milia septingentas & quinquaginta myriadas aureorum dicerent.

Nec dicendi finem factum, quo ad tredecim gladiatores H—S nonagies ignoranti addice-

addicerentur. Hunc locum dum imprimendum curarem, non satis aduerteram: nunc licendi finem factum, scribendum admoneo, Quid sit autem liceri, & quo sensu hic accipi posit, nemo nõ (ut opinor) statim aduerterit. nonagies autem H—S est summa pecuniæ nostratis ducenti uigintiquinq; mille aurei Veneti.

Casiius Chærea. Hic ille est, qui centurio Germanici exercitus, seditione, quã mouerant excessu Augusti nunciato, cũ eum peterent ad mortem milites, uti reliquos centuriones, audacia singulari per medios ferro sibi uiam patefecit. unde & salutem adeptus est, magna centurionum aliorum parte cæsa.

EX CLAVDIO.

Legatoq; non amplius quàm octingentorum H—S prosecutus. Multi uel apud hunc unum autorem erant loci, unde admoneri poterant differentiæ in numeris, nisi plane conniuerent: nam hic octingenta sestertia modicum legatum Augusti principis apparet: plus autem uicies H—S. quod infra à Tiberio legatum dicat: multo autem plus octogies H—S. quod initu noui sacerdotij coactus est impendere, ex quo ad tantam rei familiaris angustiam decidit, ut in uacuum lege prædiatoria uenalis diu pependerit.

In delibatorio. Adeo iam notum esse poterat quid diribitorium sit, aut unde dictũ, ut qui delibatorio legãt, parum certe uidisse dici iure posint: nam & Dion in historijs latinum nomen hac appellatione dixit. Iam uero & diribitores pro diuisoribus pecuniarum Ciceroni notius est, quàm ut explicari latius debeat. Est autẽ diribitoriũ publicæ ædes, in quibus exercitus recenserentur, & stipendia militibus diriberẽtur, id est distribuerentur, in quibusdam Italiæ locis etiam usitatæ.

Constituit pro conditione cuiusq; ciuis uacationem legis papiæ poppææ. Quæ lex esset papia poppæa, undẽue dicta, mox planius. Illud interim admonere lecturos hæc uolui, corruptam hactenus Tranquilli lectionem uno alteróue loco simili, nec legem pompeiam legendum, sed papiam poppæam iunctim: in quo non possum nõ mirari negligentiam multorum, qui sine testibus in causa dubia & incerta in forũ descendant. Fuit igitur Poppæus Sabinus consularis, ac triumphalis uir insigni memoria, auus maternus Sabinæ poppææ. Vnde illa etiam dicta Poppæa: nam patrem Olliũ honoribus nondum functum amicitia Seiani sub Tiberio peruerterat. Hic igitur sub Augusto principe legem seuerisimam de maritandis ordinibus tulerat, qua sexagenarij tantum non tenerentur, cui capiti postea à Claudio abrogatum infra Tranquillus asserat. Hæc autem iunctim papia poppæa dicta uidetur, quòd cum Papius legem contra adulteros tulisset, ac de matrimonijs etiam sanxisset, cuius & Ausonius prçter alios meminerit, Sabinus Poppæus eandem retractarit, grauioribusq; pœnis additis, sanxerit frequentanda matrimonia. Vnde & lex postea à primo autore papia dicta, postea de Sabino Poppæo papia poppæa iunctim appellata est, quam senior Augustus post Iulias rogationes incitandis cœlibum pœnis, & augendo ærario sanxerat. Hanc uero legem Tacitus frequenter citat, maxime in tertio. Admoneri etiam poterant saltem infra legẽ hanc non de ciuitate, aut aliquo iure alio quàm de maritandis ordinibus agere, cum Trãquillus dicat capiti legis abrogatum à Tiberio quasi sexagenarij generare non possent. Cæterum instituti nostri non est acrius aliorum errata castigare, & eorum maxime, qui in Tranquillum scripsere commentaria, quorum alter adeo breuis est, ut etiam intra commentarij leges constiterit, alter adeo redũdans, ut fabulari sæpe uideri posit: ita fit, ut aliud agendo male interdum agat, uerum ipsi uiderint.

Capiti papiæ pompeiæ legis. Idem error, atque ideo ad superiorem normam redigendus.

Aulo Plantio etiam ouationem decreuit. Hic est ille Aulus Plantius, qui consularium primus Britanniæ præpositus est, bello egregius, is redacta paulatim in prouinciæ formam proxima insulæ parte, Ostorio Scapulæ imperium decedens reliquit. Cuius & Tacitus meminit, sed & Tranquillus in Vespasiano. Duas ualidisimas gentes, superq; uiginti oppida, & insulam Vectem Britanniæ proximam in ditionem redegit, partim Auli Plantij consularis legati, partim Claudij ipsius ductu.

EX NERONE.

NEc ante cantare destitit, quàm inchoatũ absolueret nomon. Hic desiderari interpretis diligentia potest: nam quid nomos esset tam nescijt, quàm facile dissimulauit. significant autẽ apud Græcos nomi cũ multa alia, tum uero in musicis certã quandam legem, ac rationẽ canendi, ut tamen tibicinũ & citharœdũ præcipue sint, unde & αὐλῳδικοὶ & κιθαρῳδικοὶ dicti. primus aũt Terpander autore Plutarcho citharœdicos nomos instituit, suis atq; Homeri uersibus male adiungens. Clonas aũt post hũc aulodicos inuenit, id est tibiales, & ea quæ Græci προσῴδια, appellant, quem postea Polymnestus Colophonius imitatus sit: nomisq; postea diuersa imposita sunt nomina, quæ ex Plutarchi libello, ubi musicen persequitur, quæras. Illud etiam scitu dignũ, ex Græcorum cõmentarijs inuenias primos ab Apolline citharœdicos nomos inuentos, quibus ille & uitam hominibus produceret, & in multis canendi suauitate feritatem tolleret. unde factum, ut Aristoteles est autor, ut modi ac canendi rationes quædam, quibus canentes utimur, nomi iam usitato Græcis uerbo dicantur. Verũ de his aliâs.

Si paulum subbibisset, aliquid se suffertim tinniturum. Nec scire fas est omnia, & lyncei etiam cæcutiunt, ubi tamen offucias facis, in eo reprehendi dignus. Quis enim non stomachetur, quod hoc in loco gannit interpres? Verum ipse uiderit. Ego suffertim lego, aduerbiumq; eadem forma statuo, quæ latinis frequens, uiritim, singillatim: significare autem hoc aduerbium puto, quod plenum & grandius sit, huiusmodi sensu: promittebat Nero simulac subbibisset, fore ut plenius & grandius tinniret. Suffertum autem, ac differtum plenũ significare Senecæ uerba & Horatij probant, ut alios omittam. Ille enim sole nubem suffertam dicendo, hic cauponibus & nautis differtum Appij forum, ostendunt plenitudinem hoc nomine intelligi. sed & Tacitus frequens differtum usurpat pro maxime pleno.

Super ingeniorum proagogia. Non pædagogia aut pæderastiam, quod confinxit interpres, sed proagogia legendũ quiuis uel mediocriter græcas literas edoctus agnoscat. Sunt autem proagogia Græcis, quę latinis perductiones, & quod illi προαγωγεῖν, nos perducere dicimus, id est lenocinari & lenocinium facere. adeo autem & latini & Græci scatent hoc uerbo, ut consulto exemplis abstineam, & alioqui admonere tantum lectorem uolumus.

In Tyridatem, quod uel uix credibile uideatur, octingenta nummûm millia diurna erogauit, id est uicena millia aureorum nostrorum: quemadmodũ quod aleam luderet quadragenis in punctũ sestertijs, id est denis millibus in singula puncta significat. quod autẽ addit abeunti contulisse millies H—S. innuit uigintiquinquies centena millia donata. ut nõ sit mirandũ, quod Tacitus de eo prodiderit, quatuordecim annis, quibus in imperio fuit, bis & uicies millies H—S. donationibus effudisse.

Armillata & phalerata Mazacum turba. Si ex his nonnulli qui nostra tempestate aliquid scripsere, modestiam atq; ingenuitatem retinere uoluissent, profecto melius latinæ rei cõsuluissent, nec multa inuertissent: qualis est hic locus, in quo codices omnes Mazacum habent: quod cum illi non intelligerent, amaxicorum, & mille alia huiusmodi monstra substituerunt. ego Mazacum lego, & ex Cappadocia seruos, unde ingens Romæ copia, interpretor, qui & Cappadoces appellantur ab Horatio eo uersu, Eget æris Cappadocum rex. Dicti autem Mazacæ (ut arbitror) ab urbe eorum regia Mazaca, quæ in medio totius Cappadociæ posita, cũ multis alijs indigeret, tamen propter situs cõmoditatem, & lignorum, ac lapidum, & herbæ copiam delecta ab his fuerat, in qua reges habitarent. unde & mater urbiũ ab his dicta, quæ tamẽ postea sub Argæum montem posita, Cæsarea sit appellata, cui Magnus Basilius postea præfuit antistes. Erit igitur Tranquilli sensus, quod Nero frequenti Cappadocum seruorũ copia stipatus incederet, quos Mazacas ab urbe eorum primaria etiam appellaret.

Siquidem icunculam puellarem. Perridiculum est, quod de acu, seu acuncula cõmentarij ganniãt. Tu icunculam legas ἀπὸ τοῦ εἰκόνος forma diminutiua pro parua imagguncula. Iam & Plinius iconicos agnoscit duces: quid sit autem εἰκὼν apud rhetores, non est præsentis loci, & res alioqui satis celebris.

EX GALBA.

VT secum uehiculo proximo decies sestertiũ in auro efferret, id est, uiginti quinq; milia aureorum.

EX OTHONE.

ANte paucos dies seruo Cæsaris pro impetrata dispẽsatione decies H—S expressferat. Nullus (uti opinor) locus expressius differentiam inter dena H—S & decies sestertiũ aperit. Nam si idem significarent, quo pacto quindecim speculatoribus dena repræsentari poterant? decies igitur H—S cum quinq; & uiginti milium aureorum reddant summam, dena singulis numerata sunt, id est, duceniquinquaginta aurei, sicq; expensa ex ea summa, quinq; ferè milia sunt.

Nec quicquam prius pro potestate subscripsit, ꝗ quingenties sestertium ad peragendam auream domũ. id aũt facit duodecies centena & quinq; milia aureorũ nostrorum: quæ summa si cui incredibilis uideatur ad absolutionem domus, æstimet ille secum id magis mirum, quod de Marco Scauro Plinius scriptum reliquit, bis milies sestertium uillæ incendio Scauro perijsse.

EX VITELLIO.

A Carpathio usq; freto. Quis non uideat nequaquam probari id posse, quod plerisq; à Parthia arrideat, cum freto Carpathio bene sane legatur?

EX VESPASIANO.

ET tamen nec sic quidẽ pristinæ cupiditatis infamia caruit. Alexãdrini Cybiotatẽ eum uocare perseuerauerũt cognomine unius è regibus suis turpissimarũ sordium. Erat certe officiũ boni interpretis, ut qui nam hic tandẽ fuisset, aut unde illi cognomen tam sordidũ astructũ esset, explicaret. Nos cybiũ Plinio, Martiali, cõscisam pelamydem appellari scimus, unde frequens Plinio nominis usurpatio inter præcipua salsamẽta, corrupta etiã apud Varronẽ lectione. Credidit Festus dicta à cuborũ similitudine, qui cum æque in oẽs partes pateant (quadratæ enim ad lusum aptæ sunt) ita etiã piscãtes hoc genus piscis, aleam ueluti ludãt. Hic aũt quem Cybiotatẽ appellatũ dicit Tranquillus propter eius illiberalitatẽ, non unus fuit ex Ptolemæis regibus, sed è Syria ducẽs originẽ, qui à filia maxima natu Ptolemæi Auletæ expulsi à suis in uirũ accersitus nõ multo pòst ab ipsa expellit, cum eius ignobilitatẽ, atq; illiberalitatẽ pati non posset. Strabo. unde illi ab ordinandis cybijs, quæ forte ipsemet familiæ dispensaret, merito sordidissimũ cognomentũ adhæsit, quo & Vespasianũ principẽ, ut sunt Alexãdrini dicaces, propter eius auaritiã asperserunt, queadmodũ & Syriæ regi Physcon cognomentũ fuit à crassiore intestino, quod multa caperet. Illud etiã ex Athenæo addes, Salsamenta Græcis duũm esse generum, horæa & thunnia, id est è thynno, salsa caro Thunnina uulgo dicta: Horęũ uere quasi tẽpestiuũ esse dictum, cuius macra pinguibus præferantur, cum in thunnijs macris pinguia præponantur, quæ cybia nuncupentur. horæa aũt ex pelamide, id est lutaria minore fiunt, thunnia ex maioribus. Sit autẽ idem uræum, de quo Plinius, cum horæo, mox aliàs.

EX TITO.

CVm ex instituto Tiberij. Aurelius Victor in hanc sententiã: dehinc cum donata concessáue à prioribus principibus firmare insequentes solerent: simul ut imperium cepit, talia possidentibus edicto sponte cauit, uel concessit.

EX DOMITIANO.

NAm uenatores, gladiatoresq; & noctibus ad lychnos. par error cum eo, qui in Cæsare dictatore inoleuerat: restituenda igitur lectio, & lychnuchos legendum ut admonui.

Edixit ne quis in Italia nouellaret, utq; in prouincijs uineta succiderentur. Aliam Philostratus asserit edicti causam, præcipue in Asia, quòd homines uino nimiũ indulgentes, seditiones excitarent: quare & Domitianus id etiam in tota Asia uetuerat. Verum Scopeliano sophista celeberrimo legationem communi Asiæ nomine suscipiente & restitutæ uites, & donatus est ille amplissimis à Domitiano muneribus, admirante in primis uiri copiam, & ubertatem dicendi. Illud etiam scitu dignum, prouincijs quibusdam à Probo imperatore concessum, ut uineas alerent.

Subsiciua quæ diuisis per ueteranos agris carptim superfuerant. Quid subsiciuum seu subcisiuum sit, nótissimum grãmaticis est. subsiciuus autem ager, de quo hic agitur, Boetio is est, qui secundum proprias determinationes ascriptus in finibus suis tabulario Cæsaris insertur, & qui beneficio concessus, aut assignatus coloniæ fuerit: siue is proximus siue longius positus: quẽ colonia in tabulario Cæsaris manu cõditoris subscriptum habere debet. Item ager similis subcisiuus est, qui non assignatus reipublicæ, populoq;, aut coloniæ, cuius fine circumdatur, remanet in eius potestate, qui assignare potuerit, hoc est principis. Vnde inter XIII. controuersiarum genera illa uel præcipua est, quæ de subcisiuis agris oritur.

Annotationum Ioannis Baptistæ Egnatij Veneti in Caium Suetonium Tranquillum, finis.

IOANNIS BAPTISTAE EGNATII VENETI, IN AELIVM SPARTIANVM LAMPRIDIVM ET CAETEROS ANNOTATIONES.

EGNATIVS LECTORI.

DABITVR & hoc ipsum publicæ à nobis utilitati, uti mea opera & hi castigatissimi pariter exeant, & quæ apud hosce autores obscuriora erant, percipi facilius per me queant. Erimus aũt eo breuiores, quo ratio hæc mihi uisa commodior: & alioqui tãtis & studiorũ difficultatibus, & temporis angustijs premimur, uti copiæ simul, & rerum inquisitioni uacare mihi non liceret. Accipiant igitur nostrates homines æquiore animo isthæc omnia, quando & uiatoribus siti laborantibus fontem ostendisse non ingratum sit. Nec acerbius exigi debent, quæ sponte offerũtur, alioqui gratiæ & officij nomen exuant. Quinetiã & illud usus ex instituta breuitate fuerit, ut bona ingenia excitentur, habeantq; & illa, unde non omnia nobis, uerum industriæ quoq; suæ aliquid debeant.

EX ADRIANO

Hispanienses Posterior ab Hispaniensibus par differentia huius nominis Hispani, & Hispaniensis, quæ Romani & Romaniensis. Dicuntur enim Hispanienses Ro. qui in Hispaniam coloni transcripti diutius in ea prouincia fuere.

Maior patruus Patruo magno Aelio Adriano. maiorem patruum ueteres appellarunt aui, & auiæ patruum.

Germania superior Germaniam superiorẽ. frequens multarũ prouinciarum appellatio huiusmodi, quod & hodie in ipsa Germania retineamus, & de Mœsia non multo post.

Sortes ex sacris literis Vergilianas sortes, id est, quę ex Vergilianis carminibus fierent, quarũ usus ex sacris præcipue literis hodie frequẽtissimus est multis: nõ inprobatæ ab heroibus olim nostris, ni tu diuersum quid in illis sentias, quod & mihi uerisimilius multo.

Nicephorium Nicephorij Iouis. Nicephorium urbs Mesopotamiæ, ex uico in urbis formã ab Alexandro Macedone condita, ex argumento uictorię insignis ibi partæ, Plinio, Straboni: cuius tamen codices niceroniũ corrupte habeant. Hęc postea à Constantio Constantini Cæsare Constantia est appellata Stephano, unde templum Nicephorij Iouis arbitror à Spartiano dictum.

Licinius Sura Deniq; statim suffragante Sura. Licinius hic Sura est. Traiani principis amicitia, ac familiaritate insignis, cui usq; adeo fidem habuit, ut post delationem domũ eius uenerit, pransusq; cum illo eius medico oculos tentandos exhibuerit, tonsoriq; operam dederit: mox ad amicos conuersus, ecquid accusare amplius Suram potestis? huic mortuo sepulchrum fieri, & statuam poni iussit. huic tantæ opes fuere, uti gymnasium suis impensis publicarit.

Ad perpetuam tribunitiã potestatẽ omen sibi factũ asserit, quòd penulam amiserit. Penulam uestẽ ad arcendã pluuiam esse, qua nunq̃ imperatores uterentur, Tranquillus in Caligula autor est, qui de illo uelut probrosum, id retulit, quòd pictas gemmatasq; penulas indueret. pluuiæ eas gratia gestari solitas iocus ille apud Quinulianum, ne alium citem, probat, cum Galba negasset amico roganti penulam, non pluit inquiens, non opus est tibi: si pluet, ipse utar. Sensus igitur talis, accepisse se omen futuri imperij, quando tribunitiam penulam amisisset, quasi nunq̃ usurus ea ueste, quam nunq̃ imperatores induerent. De penula uero in Alexandro copiosius. *Penula* *Penula nunq̃ imperatores utebantur*

Sub Surrano. Tu Sura leges.

Cum H—S. iterum X X ad ludos edendos accepit. obseruatũ id ex historiarũ monimentis, eos qui ædilitatẽ ac præturã acciperent, ludos P. R. magnificẽtissimos exhibere solitos: in quibus pleriq; magnas opes profunderent: quare principũ liberalitate sæpe sustentabantur, ij præsertim qui affines aut amici his essent. *Aediles ac prætores ludos exhibebant*

Procuratores latius uagantes coercuit. hoc genus hominũ summã potestatẽ sibi uendicat in prouincijs, quando principũ nomine his ita præessent, uti suprema quædã potestas eorũ esset. omnia enim quæ ad Cæsarem pertinerent, administrabant: prædia insuper Cæsaris procurabant, unde & nomen. erant aũt fermè eius liberti, qui hoc uel præcipuũ ius haberent, ut hæreditates opulentiorũ sæpe adirent, qui Cæsarem hæredem reliquissent. qui igitur eorũ licentiæ occurrere auderent, inuidiæ principum sese obijciebant non sine postea periculo. Vlpianus digestorum primo. *Procuratores*

Et defuncto Sura Traiani ei familiaris creuit. Tu familiaritas emendabis.

Neratium Priscũ. hic iurisconsultus ætatis suæ longe princeps, cuius mẽbranarum maxime libri septẽ aduocãtur: Traiano principi adeo charus, ut illum sibi successorem destinasse credatur, cum illi remp. cõmendasset ex amicorũ sententia, si quid sibi fatale contingeret, illum aũt Traianus in consilio semper haberet. *Neratius Priscus*

Psametosyrin. Dion Partenaspatem appellat, quem Parthi, quando indignum regno iudicabant, eiecerant. *Partenaspates*

Frugi Crassum. Cognomentũ hoc Pisonum uel peculiare fuit. qui uero frugi dicantur homines, ex Cicerone id pete. *Pisones Frugi*

Catillio Seuero. Cæcilius in epistolis Serenum corrupte, ut opinor. hic sit ne ille Catillius, cuius forti opera Adrianus ad comprimendos Iudæos usus sit, ambiguum esse potest.

Aurum coronarium. hoc autem erat quod ciuitates & oppida nouis imperatoribus offerebant sub coronarum specie, sæpe ab optimo quoq; principum Italiæ ac prouincijs condonatum. *Coronarium aurum*

Statim cursum fiscalem instituit. quid si inhibuit legas, reclamãte etiam codicum fide? sensu tali, prohibuisse Adrianũ ad conciliandã sibi famã boni principis, ne fiscus acerbius pecunias exigeret, quod à bonis imperatoribus cautum sæpe legas.

In fiscum priuatum. erat enim & publicus.

Dimensum, siue demensum Donato dicitur id, quod seruis in singulos menses ad uictum dabatur. σιτομέτριον à Græcis dictum magno errore interpretis, qui Lucæ euangelium transtulit. unde hoc loco quòd senatoribus ad certum numerum & tempus dabatur, dimensum appellarit. *Dimensum*

Senatui legitimo. erat enim & indictus. nam Augustus princeps ad leuanda senatorum onera statuerat, ne plus quàm bis in mense senatus legitimus ageretur calend. & idibus, néue Septembri Octobriue mense ulli alij adessent necessario, nisi forte ducti, per quorum numerum decreta confici possent. *Senatus legitimus, indictus*

Ne esset secundæ sententiæ. quinam rogandarum sententiarũ mos esset, quæue primæ sententiæ, aut secundæ dicerentur, id ex Gellianis noctibus pete.

Simili alteri præfecto. Dion de Simili ac Turbone in Adriano ad hanc sententiam: Duo per ea tempora fuere illustres uiri, Similis & Turbo: et Turbo à paruis initijs ad summam dignitatem euectus, militaris disciplinæ scientissimus fuit, prætorianorum etiã præfectus: & Adriano principi adeo familiaris, ut sæpe cum illo noctes continuaret. hic nec cum morbo laborauit, domi unquam fuit, præpositos rerum stantes

oportere mori dicens. Similis uero ætate & honore illum antecedebat, qui olim in consilium centurio uocatus, Turpe, inquit, est præfectos excludi, & centurionem aduocari. tandem impetrata uacatione secedens in Campaniam, in summo ocio uixit annos septem, hoc elogio sepulchro addito: Similis hic iacet, cuius ætas multorũ quidem annorum fuit, septem tamen uixit.

Causarij Post hęc profectus in Gallias, oẽs causarijs liberalitatibus subleuauit. quid si causarios legas, & melius? quasi dicat: omnes qui iustas causas allegarent inopiæ, liberalitate Adriani sustentatos. qui uero in militia causarij dicantur, nota res est.

Posca Larido caseo & posca. Posca acetum aqua admixta dicitur, quo potionis genere etiam nunc nostri remiges utantur.

Thericlia *Topia* *Topiarium opus* Triclinia de castris. triduntæ priores codices habuere. nos triclinia ex cõiectura emendauimus: nisi quis thericlia legat. quæ sint autem thericlia uasa, Cęsarem, & alios Græcos autores adeat. Topia aũt funiculi à nostris dicta. unde topiarium opus ex buxo in hortis frequens: iam & ex lauro inuentum deliciarum est, arboribus etiam alijs compositis in hunc usum.

Spatha Capulo uix eburneo spatam clauderet. uerbũ hoc barbarũ planè est, nec nisi ab his recentioribus usurpatum. Spatha autem Græcis diuersum quid est.

Vitis insigne centurionis Locum castris caperet, nulli uitam, nisi robusto. emendato uitem magno librariorum errore: uitis enim insigne erat centurionis, sub qua milites errantes plecterentur. Illud pro instituta breuitate ex Tacito non omiserim, Lucilio centurioni in castris Germanicis cognomentum cedo alteram inditum esse, quòd uerberans militem uite perfracta alteram poposcisset.

Condicta militaria, id est, pacta & conuentiones singulorum.

Frumẽtarios, qui scilicet domũ familiarius ingredientes, oĩa cognoscere possent.

Seditione Alexandrina turbatus, quæ mota est propter Herodotum.

Nemausum Nemausum, Galliæ oppidum, Nimes hodie nuncupatum, in quo uestigia etiam theatri uisantur.

Initia Eleusinia sacra, ab Eleusi Atticæ oppido, μυςήρια à Græcis dicta, quæ initia nos dicimus, quibus initiari etiã principes uoluere, qui bonitatis opinionẽ affectarent.

Agonotheta, id est, ludorum præside, Græca dictione.

Cappadocia seruorum productrix A Cappadocibus seruitia suscepit. hęc prouincia iampridẽ seruos multos habuit & præcipue apud Comana: unde etiã Romam Cappadoces mittebantur, qui iam pro mancipijs accipiũtur: ut ex hac prouincia seruorũ initium effluxisse rear, qui in Aegyptum accersiti à Sultano, imperium totius Syriæ ad se traxerint.

Tetrarchæ Tetrarchas, hi sunt, qui quartam regni partem retinent

Antiochia Antiochenses. hæc ciuitas Syriæ totius olim metropolis habita, ad Orontem fluuium posita, & Casio monti incubans: genus hominum leue, ac seditiosum uoluptatibusq; præcipue diffluẽs, graues sæpe ac molesti principibus. Vnde cũ in Iuliani principis odium incidissent, orationem in eos, quæ extat, postea reliquit, quæ à barbæ argumento μισοπώγων est dicta. hanc Christiani principes quadringentesimum abhinc annum post magnas difficultates expugnatam diu possederunt, donec à Saracenis iterum capta, desolata penè ad hanc diem relicta. Tredecim etiam urbes hoc nomine celebres olim fuere.

Aegyptiaca præfectura Titulo Aegyptiacæ præfecturæ. hæc etenim quamuis equiti demum dabatur à Cæsare, tamen propter prouinciæ magnitudinẽ, & gentis leuitatem, præcipuum sibi locum uendicabat. iurisconsuld.

Seruiano sororis uiro. hic ille est Seruianus, quem postea ne superesset sibi, mori coegit.

Condicta militaria. Forte breuiaria ac pyctatia hic intelligi uoluit, quibus numerus militum, ac nomina ascripta continerentur.

Italicis uehementissime, id est, Romanis & Italis, qui per Hispanias in colonias transcripti ibi agerent, quibus delectum detrectantibus iure uehementissime Adrianus consuluisse dicitur, utpote Romanis uel Latinis ciuibus.

Casius mons Casio. hic Aegypti mons iuxta Pelusium, & oppidum fuit delubro Iouis Casij cognomẽto, Magni etiam Pompeij sepulchro nobile: uel à Casso una ex Cycladibus, ut putat

ut putat Stephanus, uel à Cassio Cleomachi dictus. hic aūt de eo, qui Antiochiæ incu bat, intelligit. Cuius altitudo tanta est, ut quarta uigilia orientem quis per tenebras so lem aspiciat, breui circumactu suo diem noctēq; ascendentibus ostentans. Ambitus ad uerticem summum undeuiginti mil. pass. per directum quatuor.

Iouis Olympij ædem. Pausanias autor primo Iouis Olympij templum ab Adria no dicatum operis maxime mirabilis: ubi statuæ eius duæ Thasii lapidis, totidem Ae gyptij, præcipuæ uero claritatis columnæ centum Phrygij lapidis. Quinetiam Iuno nis templum & Panhellenij Iouis, omnibus cōmune Græcis delubrum. Olympij au tem templum Iouis primum à Deucalione fabricatum, & tumulum eius prope posi tum in argumentum adducunt: Dion. Iouis Olympij templum

Pharasmanij. hic Massagetarum siue Alanorum rex erat. Pharasmanius

Antinoum suum. Hic elegātissimæ formæ fuit ex Bithyniæ Claudiopoli: adama tus ad insaniam ab Adriano fertur, ut illi mortuo & ciuitatem construxerit, & statuas ubiq; erexerit. Dion autor. Antinous

Seruianum sororis uirum. Græci codices Seuerianū habēt, qui cū Adriani iussu moreretur, ignem petijt, & accenso thure, uos (inquit) dij testes estote, nihil à me mor te dignum esse cōmissum: tantum hoc precor ne cum uelit, mori possit. Seuerianus

Et quidem Phauorinus. is est Phauorinus Gellianis noctibus cantatissimus ex Arelate Galliæ oppido, & Hermaphroditus: qui tria sibi memorabilia contigisse dice bat, quòd Gallus Græcas literas didicerat, quod eunuchus adulterij causam dixerat, quòd Adriano principi aduersaretur, & uiueret: æmulus maxime Plutarchi, cuius scri ptorum copiam æquo animo ferre non poterat. Phauorinus

Phlegontis libri. hic Trallianus cum alia, tum Olympiadas scripsit, quibus libris quæ unquam gesta essent, per tempora complectebatur. Phlegon

Catacrianos libros obscurissimos Antimachum imitatus. quòd Antimachum poetam ignotum penè per ea tēpora uatem Homero præponeret, notum est. qui sint autem Catacriani libri, quærendum adhuc mihi est.

Ego nolo Cæsar esse. sunt hi trochaici numeri, in quibus per culices rotundos Adrianus Florum pathicum fuisse innuat.

Epictetum & Heliodorū. ille Hierapolitanus ex Phrygia, & Epaphroditi Nero nis liberti seruus claudusq;, Nicopoli Epiri consenuit, magnū in philosophia nomen adeptus. Heliodorus inter sophistas non ignobilis à Philostrato recensitus. Epictetus Heliodorus

Saturnalia & sigillaritia. de saturnalibus nihil est quod hic addam. Sigillaritia au tem dies erāt festi saturnalibus additi: quibus, ut in saturnalib. cereos, sic in his sigilla, id est, parua signa amici missitarent. Vnde autem origo hæc effluxerit, ex Macrobio copiosius. Ipsi aūt dies & sigillaria dicebātur, ut saturnalia, & locus ubi sigilla hæc uen derentur. Scæuola etiam libro de legatis tertio, sic meminit: Paterfamilias ita legauit lances duas leues, quas de sigillaribus emit. Sigillaritia

Hiberum. Hiberes ponti accolæ, de quibus certatim geographi & poetæ, hodie Georgiani dicti, ut nō planè Christiani, sic à fide nostra nō abhorrentes, ingenti olim miraculo persuasi, ut fidem Christi publice susciperent. sed & ueteres autores Georgi am de terræ cultu hanc terrarum partem (nisi fallor) appellarunt. Hiberes Georgiani

Iulium Celsum, Saluium Iulianum, Neratium Priscum. iureconsulti omnes per ea tempora celebres. Iulius enim Celsus is est, qui Adriano in consilio fuit, & digesto rum libros undequadraginta composuit. nam Saluius Iulianus auunculus Didij Iu liani principis fuit, ab Adriano & ipse in consilium adhibitus, autoritatis plurimæ. Ne ratio uero Prisco, qui præter alia, septem membranarum libros reliquit, adeo tribuit, ut hunc sibi de amicorum consensu successorem destinaret: sic ut ei quandoq; dixerit: Commendamus tibi imperium, si quid fatale nobis cōtigerit. Pomponius, & nos hoc ipsum superius attigimus. Iulius Celsus Sal. Iulianus Neratius Priscus

Decoctores bonorum suorum, si suæ autoritatis essent, catamidiari in amphithea tro, & dimitti iussit. qui essent suæ autoritatis homines, quiue alienæ, ex iureconsul tis accipies. Illud est obscurius, quid significet catamidiari, uerbum (quod sciam) non ab alijs usurpatum. significat autem derideri, atq; exibilari, de Græcis fontibus. hac Catamidiari

pœna Venetijs periuri & multinubi affici solent, ut publice futuri ludibrio mitrati exponantur, sæpe etiam collo in columbari pendente.

Si dominus in domo interemptus. Seruilē improbitatē, & audaciā ueteres grauissimis pœnis cōprimendā censuere: ut scilicet omnes qui sub eodē tecto agerent, interfecto domino, suppliciū extremū luerent, Tacitus. Id quod Adrianus leniendū censuit, pœna his tantum statuta, qui per uicinitatem sentire potuissent.

Per Latina oppida dictator. id ex Cicerone & Asconio discas, dictatores per oppida Latij dici solitos.

Demarchus — Apud Neapolim demarchus, id est, populi princeps.

Archon — Athenis archon. Principem, quem Athenienses singulis annis deligebant, id uerbum significat, à quibus Attici scriptores rerum gestarum ordinem ducunt, uerbi frequentissima mentio Græcis scriptoribus.

Pyrrichæ saltationes — Militares Pyrrichas, id est, armatas saltatiões. Strabo & cęteri certatim à Pyrrho inuentore dictas existimantes.

Pantheum, Septa, Ouilia — Romæ instaurauit pantheum & septa. pantheū templū dijs omnibus dicatū. Septa aūt dicebātur loca in campo Martio inclusa tabulatis, in quibus populus Ro. suffragia ferret: ouilia etiam à Lucano poeta dicta. de hoc loco nostri multa.

Apud Alexandriā in Museo. Museum & Serapeum, & Iseum publica Alexandriæ auditoria & ædes, à musis & Serapi & Iside dicta.

Adrianotheras, id est, Adriani uenatica in Mysia condidit.

Tetrapharmacū, id est, ex quatuor cibis cōpositū, de quo mox in sequentibus.

Sederi in equis. hoc eñ pleriq; principes probrosorū & effœminatorū esse homīnum credidere, quare & sæpe prohibitū legas. hunc morē fœminæ nostrates retinēt.

Trāquilli locus — H—S. IIII millies. tu ad eam normā hanc summā redige, quam in Tranquilli annotationibus ostendimus. Illud obiter in Tranquillo admoneo, in Cæsare dictatore notatos pro nudatos legas, in Augusto prælucente pro præducente.

Votorū causa. Cal. eñ Ianuariæ uotiuæ solennesq; erant omnis tristitiæ ac luctus exortes, nuncupabantq; eo die uota COSS. in totum annum pro reip. salute.

Speciatim Attilius Seuerus. Tu uide ne Catilius.

Animula uagula blandula. Iambici dimetri recti, non tamen usquequaque ad legem facti.

Sambuca, Iambuca — Sambucas. instrumentum musicum triquetrum, quo iambica canebant. Vnde quidam iambucam appellant. est & instrumentū urbis oppugnandæ. frequens huius nominis usurpatio in sacris literis: unde & sambucistriæ, quas Spartianus sambucas appellasse uideri possit.

Canopum, Pœcile — Lycium, academiā, prytaniū, canopū, pœcilen, tempe. gymnasia hęc Athenis fuere. Nam & canopum agnoscit Philostratus in Herodis Attici uita. Pœcile uero porticus uaria à Latinis appellatur, nobilitata etiam præter picturā marathonicæ pugnæ, Zenonis stoici conuentu, unde à porticu stoici dicti. Versus Ciceronis:

Inq; academia umbrifera, nitidoq; lycio,
Fuderunt claras fœcundi pectoris artes.

Tempe uero nota sunt, quæ triplicia traduntur. Vnde & nomen ab amœnitate.

EX ANTONINO PIO.

Fœnus trientarium — Fœnus trientarium. usuræ semisses, quæ & ciuiles dictæ sunt, iureconsultorum libris frequentes: sed trientariæ minores certe erant, cum quatuor tantum in centum reciperent, à triente dictæ.

Arrogari, Adoptari — Vtrum arrogari uellet. differre adoptionem ab arrogatione etiā iurisconsulti docent: nam qui sui iuris sunt, arrogari: qui alieni, adoptari dicuntur.

Factusq; est patri, & imperio proconsulari, & tribunitia potestate collega. procōsularem dignitatem extra urbem supremam fuisse, & tribunitiam in urbe, cum hic, tum alibi facile constat.

Postq; ad imperium transiuimus. Ita enim omnia arrogatoris erant facta legibus id sancientibus, ut arrogatus in patris potestatem transeat.

Quadruplatores extincti sunt. hi erant uel qui quartam bonorum partem recipe-

rent ex accusatione, uel eorum accusatores, qui cōdemnati quadrupli tenebantur, unde Plauto quadruplari uerbum.

Species imperatorias superfluas. Etsi hoc generale sit ad multa nomen, Martianus tamen iureconsultus uidetur, id quod iam uulgo etiam receptum est, Indicas & Arabicas intellexisse, ut cinnamomum, piper, & id genus alia. hic uero pro elegantiore omni supellectile, nescio quàm probe, intellexisse uidetur.

Puellas alimentarias. Bonorum principum hæc præcipua cura, ut pueros, puellasq; etiam publice alerent: parentes etiam ad sobolem tollendam præmijs & priuilegijs inuitarent.

Græcostasium, siue græcostasis. Varroni locus ante curiam hostiliam, in quo legati exterarum gentium, ac regum sederent, à parte dictus. *Græcostasis*

Phari restitutio ad hostiæ portam. Turris ad similitudinem Alexādrinæ erecta nauigantium commodo & securitati.

Templa lanuriana. Codices alij lauriniana, quod non displicet.

Primus constituit, ne pœnæ causa legatum relictum maneret. mutilata lectio, sensus autem ex Dionis historijs huiusmodi: Cum Cæsar dictator per senatum censuisset, ut qui testamentum facerent, partem quandam Reip. ac fisco legarent, irrito aliâs testamento, primus Antoninus decretum illud antiquauit.

Per ærarij sui damna. Aerarium pro fisco principali hic usurpat, & alioqui fiscum etiam publicum pro ærario dictum legas. *Aerarium*

Et Narbonensis ciuitas, & Antiochense oppidū. uix adduci possum, ut de Antiochia hic opulentissima Asiæ ciuitate intelligat. Tu uide ne Agatense oppidum legendum, alioqui in prouincia Narbonensi Agata oppidum geographis collocatur. *Agatha*

Pacorum regem Dadijs dedit. Lazis melius omnino, Procopio & Marcellino statuentibus Lazos in ea Asiæ parte. *Lazi*

Olbiopolitis contra Tauroscythas. accolæ ponti geographis celebres. Olbiopolis Græcis beata ciuitas dicta. *Olbiopolis*

Crocutas. ex Plinio id accipies.

Fortunamq; auream. Hanc imperatores in cubiculo semper habebant, morituriq; ad successorem deferendam curabant.

Tiliaceis tabulis, id est, ex philyra: tenuissimæ enim cōfici solent: & caliditate sua plurimum senibus conferunt. Sed & libelli ueteribus ex hac materia frequentes, & coronarum lemnisci. *Tiliacea tabula*

EX M. ANTONINO PHILOSOPHO

Lupiæ Salentinorum haud procul à Brundusio geographis.

Aedes Laterani. Adeo insignis Lateranorum familia Romæ fuit, ut magnæ urbis parti nomen dederit. Certe Ro. pontifex Lateranensis quandoq; dictus episcopus. *Lateranorum familia*

Apro & Pollione, & Eutichio Proculo Siccensi. Grammatici per ea tempora celebres, nam & Apri Seruius sæpe meminit. Eutichius autem Siccensis à patria, quæ in Numidia Romana Colonia.

Oratoribus Herode Attico, Latino Frontone Cornelio. Inuersa nomina, sic tamen emendanda: Hic autem Herodes Atticus cognomento, diuitijs & literatura celebris, qui Athenas pręcipue patriam præclaris operibus exornarit, Gellianis noctibus frequens: is cum ingenio & eloquētia nulli secundus haberetur, filium habuit adeo hebetem, ut ne elementa quidem literarum perciperet: Philostratus. Cornelius autem Fronto insigni eloquentia fuit, cui siccum dicendi genus à Macrobio tribuitur, bimestri consulatu ab Antonino insignitus. Cuius illud fortasse sit opusculum, quod à uiro bene docto Iano Parrhasio primum in lucem uenerit, de nominum uerborumq; differentijs. M. Aufidium Frontonem pronepotē & ipse habuit, cuius adhuc extat ad Fortunæ fanum elogium: *Herodes Atticus* *Cor. Fronto*

M. AVFIDIO FRONTONI PRONEPOTI M. CORNELII FRONTONIS ORATORIS CONSVLIS MAGISTRI IMPERATORVM L. ANTONINI, NEPOTI AVFIDII VICTORINI PRAEFECTI VRBIS II. COS. FRONTO CONSVL FILIO DVLCISSIMO.

Audiuit & Sextum Cheronensem. Hic Plutarcho ex sorore nepos Pyrrhonicam sectam amplexus est: de qua & decem libros scripsit. Adeo principi acceptus, ut senex adhuc imperator scholam eius frequentaret. Notum illud est dictum Lucij sapientis: qui semel occurrens Antonino, cum illum interrogasset quonam iret, & ille ad Sextũ respondisset, à quo disceret quæ nunquã audisset, neq; enim pudori esse, si senex discat: Euge, inquit, ô imperator, si senex tabulam manu gestans ad pręceptorẽ adeas. Meus autem Alexander duos & XXX annos natus obijt.

Imagines eorum aureas in larario. de larario in Alexandro mox.

Metianus L. Volusium Metianum. claros inter iureconsultos Metianus: qui fidei commissionum sedecim, publicorũ quatuordecim libros scripserit. Corrupte sæpe in Pandectis Martianus pro Metiano legitur.

Aufidium Victorinum. Hic forsan ille sit, qui præfectus urbis & bis COS. sub eo fuerit, ut monimento superiore constat.

ξένια *Lautia* *Hospitalia munera* *Encænia* Publicis exenijs. corrupta lectio, & xenijs legendum: nanq; Græci ξένια, nos lautia, & simpliciter hospitalia munera accipimus, id quod apud iurecõsul. de officio proconsulis leges. Quid autẽ si publicis encænijs legas? hoc sensu, detulisse Adrianũ M. Antonino eum honorem, qualis publicis encænijs habebatur dijs: sunt autẽ encænia festi dies, cum scilicet nouũ aliquod sacrum dijs immortalibus paratur.

Inaugurauit, et exaugurauit. quod nos ĩ sacris nostris sacrare, et execrare diceremus.

Præire Nemine præeunte. præire auguralis disciplinę uerbum, eiusdem notæ & uerbum, quod sequitur carmen.

Latinæ Præfectus feriarum Latinarum. dicimus & simpliciter Latinas, cum in monte ALbano COS. uel præfectus carnem Latinis solenni sacro diuideret. de præfecto autem Latinarum & Gellius.

Diuisionẽ. non ingratum erit, opinor, quid iurecõsulti de rerum diuisione sentiant hic inserere. Rerũ summa diuisio, inquit Paulus, aut diuini iuris est, aut humani. quod diuini iuris est, id in nullius bonis est: quod humani, plerunq; in alicuius bonis est.

Gratia ætatis facta, hoc est, lege annali solutus: quando non erat illi quæstoria adhuc ætas.

Auo busta impleuit, hoc est, omnia quæ ad busta persoluenda principis necessaria essent, comparauit. Quæ autem sepeliendi principis Romani ratio foret, ex Herodiano accipies.

Quasi priuatus quæstor, id est, qui princeps non esset.

Tũcq; primum Romanum imperiũ duos Augustos habere cœpit lictum. Lictum hic cassa & nihili uox. & propterea diligentius æstimandum.

Ob hanc coniunctionem pueros, & puellas nouorum hominum frumẽtariæ perceptioni ascribi pręceperunt. perceptioni autem legẽdum hoc sensu: cum ciuibus antea Romanis, & honestis frumentum daretur, placuit ob læticiam ad tesseras frumentarias recipiendas nouorum etiam hominum liberos ascribi.

Vicena millia nummûm, id est, quingentos aureos nostrates.

Reliqui pro rata. Veteres melius quidam pro rata parte: in his enim frequenter linguæ puritatem desidero. sensus autẽ huiusmodi est, reliquis legionibus, quæ usquam essent, datum & donatiuum: minus tamen datũ ijs, quando scilicet prætorianæ cohortes alijs præstarent.

Catti Catti. Cattorum disciplina tanta fuisse à Tacito dicitur, ut cæteri quidem barbari ad prælium, Catti ad bellum exire dicantur, quorum initium ad Hercyniæ saltum esse refert.

Officia Officiorum. Hoc uerbi significatum & iuriscõsulti probant, nec Latini quidem autores respuunt.

Daphne Apud Antiochiam & Daphnen. Amœnissimum extra urbem locum Daphnen fuisse, historicorum monimentis omnium notissimum est.

Artaxata Artaxatis captis. Metropolis hæc Armeniæ totius ab Annibale loco cætera egregio sed squalido, & aquis indigo condita: nomen ab rege Artaxa, ad quẽ deuicto Antiocho confugerat, sortita.

Liberales causas. liberales causæ iureconsultis hæ sunt, ubi de libertate alicuius du bia quæstio sit. Vt si quis dolo malo, uel in seruitute, uel maior XX annis passus se uenundari sit, preciumq; acceperit. his enim proclamatio ad libertatem non dabatur, ut latius digestorum XL. continetur. *Liberales causæ*

Apud præfectum ærarij Saturni. Aerarium in æde Saturni fuisse nemo nescit. Vnde & qui præerat, inde dictus cõmuni eorum nomine, qui alicui rei præficerentur.

Tabulariorum publicorum usum instituit. qui publicas tabulas, & documẽta conficiunt, tabularij eleganter appellati, uulgus notarios dicit. hanc legem Veneti his annis proximis ad nobilitatis assertionem S.C. sanxere, ut quicunq; patricius liberos genuerit, ad publicos aduocatores, qui pręsens est, intra octo dies, qui absens ad sex mẽses profiteretur. unde postea & ætatis & natalium peti assertio queat, irrita eorum nobilitate, quorum nomina improfessa, aut ædita in album non essent: ex quo annali legi fraus nulla amplius fiat. *Tabularij*

Comitijs usq; ad noctem frequenter interfuit. Hinc & nostri Veneti bene cauerũt, ne comitia ultra quartam & uigesimam horam prorogentur.

Nihil uos moramur patres conscripti. uox consulis dimittentis senatum.

Fastis dies iudicarios addidit. Quinam fasti dicantur dies, ex saturnalibus petito præter alios.

Prętorem tutelarẽ primus fecit. tutela (ut inquit Seruius) uis ac potestas in capite libero constituta ad tuendum eum, qui propter ætatem sua sponte se defendere nequit iure ciuili data ac permissa: unde tutores quasi tuitores atq; defensores dicti. his tutelis dandis prætor, qui primum à principe Antonino creatus est, merito tutelaris dictus, qui cõtra tutores ius diceret, si quid illi fraudis in tutela administrãda commisissent. *Tutela* *Tutores*

De curatoribus uero. Curatores quamuis iureconsultis à tutoribus non multũ differunt, in eo tamen distant, quòd tutores uel testamẽto, uel à prætore, aut præside personæ dantur, id est, pupillis ad annum XIIII. ut pauci excusari tutelis possint. Curatores uero, de quibus hic agitur, bonis faciliore excusatione ab ea ætate usq; ad XXV annum, ut tamẽ & furiosis & prodigis curatores à magistratibus præficiant. Verba Her mogeniani de administratione tutelæ hæc sunt: Inter bonorũ & uentris curatorem, & inter curatorem furiosi, itemq; prodigi, pupilli'ue magna est differentia. quippe cũ illis plenaria rerum administratio. duobus autẽ superioribus sola custodia, & rerum, quæ futuræ deteriores sunt, uenditio cõmittitur: Tutorum autem & curatorum imaginem Veneta Resp. supremò à principe magistratu iampridem procuratoribus creatis præfert, quorum curæ pupilli, & defunctorum bona publice commissa sunt. Curatores uero & eos operum dicimus, qui perficiundis absoluendisq; præsunt. *Curatores*

De alimentis publicis, id est, quæ populo Ro. publice præstantur. Illud annotatu dignum ex iureconsultorum lectione, alimẽtis legatis aquam intelligi, in ea præsertim regione, ubi uenundari aqua soleat. Venetijs certe aqua & Romæ uenalis.

Datis iuridicis. à dicundo iure præfectos Italiæ ab Adriano principe institutos intelligit. *Iuridici*

Allectione Italica, qua Italos allegeret contra Traiani institutum. quid sit autẽ allegere in senatum, ex Tranquillo & Liuio in primis constat.

Vicesima hæreditatum. unde aurum apud Liuium (ut opinor) uicesimarium.

Scæuola præcipue. hic Scæuola Serbidius pręnomine, & principem Seuerum Aphrum docuit, & Papinianum, qui digestorũ XL. libros scripsit, & præter alia de quęstione familiæ unum.

Post mortem Lucium. Tu Lucij emenda.

Lectisternia per septem dies. ritus supplicandi dijs immortalibus Romæ frequentissimus, cum uidelicet stratis in templo lectis, numina sibi propitia rebus gerẽdis exposcerent, uel aueruncandæ pestilentiæ opem quærerent. *Lectisternia*

Sarracis. maximum plaustri genus. *Sarracum*

Er Lucius quidem, quòd admissus esset Furius Victorinus. lectio hæc cum proximo uersu non satis integra, & propterea æstimandum. interim amissus lege.

Apoplexi. Hæc totum corpus, paralysis partem afficit, frequentissimo iam ac *Apoplexis* *Paralysis*

peruul

peruulgato ob immoderatũ uini, Venerisq; usum morbo per hosce annos, quibus ista commentabamur.

Quo quidem tempore. Luxata hæc lectio, & propterea sic fortasse restituẽda: quo quidem tẽpore sanè imperatoris filius ad triũphalem currum in circo pedes cucurrit.

Arenarij Nullus arenarius. Arenarios eos appellant, qui in arena, id est amphitheatro contra bestias pugnarent, qui infames habebantur Satyris, & iureconsultis.

Conditiones quærere Conditiones nauticas & gladiatorias elegisse. Tametsi conditionem filiæ quærere dicatur honeste, conditiones tamen quærere bonis autoribus significat bene mentulatos sectari.

Sub Marco Antonino hæc gesta. subdubitauimus interdum ne in hac uita quædam inuersa sint, id quod & codex unus ex publica bibliotheca præ se ferre uidebatur. Verum adeo cõfusa erant omnia, ut nihil immutare sim ausus, exemplaribus non satis exploratis.

Bucolici milites, prædones Aegyptij, sic appellati à Bucolia regione, latronum receptaculo, ut autor est Heliodorus Aethiopicon primo libro.

Tuber Execto tubere. Tumor quacũq; corporis innascẽs parte dicitur, nos buniones appellamus. hinc & in arboribus quibusdã callus ille ad nodi similitudinẽ uocatur tuber, multis etiam cõmendatum, & gulæ quæsitũ. nam de tuberibus Veronẽsibus aliàs.

Volones Volonum. qui milites Volones dicti sint, ex Liuij XXII accipies.

Forum Vlpium. quod. s. & Traiani, seu transitorium est dictum.

Et iuuenum nobilium sacra Serapidis à uulgaritate Pelusiæ. Aegyptiorũ interdicta sacra, quæ iuuenes quidã nobiles frequentarent, dubio procul innuit. quid sibi aũt uelint uerba hæc Pelusiæ uulgaritas, quærendum censeo.

Fulmen de cœlo. quæ nam, quæso, tanta hæc ueterum scriptorum inuidia in Christianum nomen, ut ne à grauissimo quidẽ periculo nominis huius beneficio erepti, meminisse gratiæ uel intẽ homines ingratos, ne impios dicam. atqui constat uel Antonini epistolis Christianæ legionis ope, quæ inde κεραυνοβόλος est dicta, id est, fulminatrix, & fulmina in hostes elicita, & pluuiam exercitui siti cõfecto impetratam, uictoriamq; inde egregiam subsecutam.

Et Eleusiniæ Cereris templum adijt, ut se innocentem probaret. Vetus hoc & iam pridem persuasum erat, impios, nocẽtesq; homines exturbari ex adytis: quod & Nero princeps ueritus post interfectam matrem & uxorem ingressu abstinuit.

Pyrrhi præsentis. sic codices omnes: at tu uide ne præfecti cõmodius emendetur.

EX AELIO VERO.

Scaurus Scaurum grammaticum. cuius de grammatica fragmenta quædam legi nõ mala.

Harpocrationem. tres ex Sudæ collectaneis hoc fuere nomine: tertij adhuc extant de uocabulis rhetorum obscurioribus.

Cucullione uulgari uiatorio. quod uirium malis principibus, & nobilium iuuentuti peculiare, iam in nostra etiam exijt tempora.

Tricones Triconibus. uetus est uerbũ, contentiosos & litiũ peramantes significans. Festus.

Septem conuiuium, nouem uero conuitium. de conuiuarum numero Gellius. & hic duodecimus lege, uel duodecim emendato dicuntur. Grǽcũ etiam carmen in hunc sensum extat.

Murrhinos & crystallinos. preciosissima uero fuisse hæc inter uasa potoria certatim præter Plin. histo. Venetijs in Sanctario augustiore, & opere & materia preciosissima hæc spectantur (ut opinor) murrhina.

Lemniscis. hos tiliaceos fieri ad coronarum usum, & annotatum à me superius, & alibi leges.

Alabastrorum. quid sit alabastrites, & quomodo uasa ea laudatissima ad unguenta seruanda fierent, non ignotum puto.

Sexagies centenis millibus H—S. ridendus profecto autor, nec, si ita legas, satis numerorum ueterum peritus. Tu sexagies tantum leges, quæ summa non modica fuerit.

Veneti A Venetianis. hi Veneti à colore, à bonis autoribus dicti.

Parsininorum. tu prasinorum emenda.

Quoad

Quoad eum uisendum. Tu disiunctim quo ad emenda.

Ex arcula auita. nota pestilentiæ sæuissimæ originem.

Quadratus. hunc diuersum ab eo, quem D. Hieronymus apostolorũ discipulũ appellarat, existimo: cuius libri Parthicorum titulo sæpe citantur à Græcis. *Quadratus*

Quem apolaustum. ac si tu gaudentem, uoluptuariumq́ interpretere. *Apolaustus*

Auri ramenta, id est, guttas & stillas quasdam: quod ludis solennibus pueris in speciem angelorum compositis Venetijs repræsentari sæpe uideas.

EX COMMODO.

Ore quoq; pollutus, id est fellator: qđ & illudere capiti à bonis autoribus dictũ est. *Illudere capiti*

Centumcellas. Adrianus princeps, autore Cæcilio, centũ iudicibus, qui se præsente causas audirent, cum secederet, centum cellas extruxit: quæ postea in urbis iustæ formam cum creuissent, Saraceni Bernardi regis tempore (fuit autem hic Magni Caroli nepos, qui Italiam Langobardis pulsis obtinebat) diruere. hic D. Augustinus diuinos de trinitate libros composuisse dicitur. *Centumcella*

Quando à pædagogo ueruecina pellis. hoc sensu, ut experiretur an balneator absumptus igne foret, pellem ueruecis postea iniecit, quę uim ignis ardore suo proderet.

Principes iuuentutis. hoc enim auspiciũ erat futuris imperatoribus, quod hodieq; retinent regum nostratium primogeniti, ut principes appellentur ab Hispanis illi, qui regnum adepturi mortuo parente sunt. *Principes*

Lex annaria, qua cauebatur ne quis honores assequeretur, nisi suis annis. unde & solutos legibus eos dicimus, qui ante tempus magistratus assequuntur. *Lex annaria* *Soluti legibus*

Propolas circũforaneos. propolas hominũ genus esse nequissimũ lucri luxusq́ auidissimum Cicero in Pisonem facile ostendit: & sunt ij, qui res minimo redimunt, ut maiore pretio distrahant, uendirigoli hodie à nobis appellati. *Propola*

Vt lenonum minister. aquarioli & ancillarioli à ueteribus appellati. *Aquarioli* *Ancillarioli*

Teruptini Paterni. fortasse melius Tarrutij Paterni, qui nescio an ille sit, qui inter iureconsultos citatus quatuor militarium libros reliquit. *Tarrutius Paternus*

Claudio Pompeiano. Herodianus Quintianum hunc appellat.

Per laticlaui honorem, id est per senatoriam dignitatem.

Rudibus. unde rudiarij gladiatores, et donatũ se rude ab hac tralatione dixit Horatius. *Rudis*

Atq; ore pollutus. diximus iam superius fellatorem fuisse.

Hic tamen Perennius. Herodianus aliam necis causam refert.

Dalmaticatus. Dalmaticam genus uestis à Dalmatis usitatũ, facile adducor ut credam, uel frequẽti adhuc gentis gestatu. unde & nos Dalmaticam in sacris adhibemus. utebantur autem aurigæ hoc ferè uestitu. *Dalmatica*

Isiacos, id est Isidis sacerdotes. hic de fanaticis hominibus intelligit.

Sacra mithriaca homicidio uero polluit. Mithram Persæ solem & Apollinem appellant: Strabo & Herodotus. unde & mithriaca sacra dicta, quę in antro sacro quo sacerdotes conuenirent, fiebant: mox bouem post solennes mithræ precationes immolabant. Sudas & Procopius, & alij. *Mithra*

Suppuratũ reddebat, id est saniosum & ulcerosum, à pure, quod Græce πύος. ὄνου, id est, asinum. unde onobeli infra. *Suppuratus*

Orygis. Oryx Plinio Aegyptia fera, quæ in exortu solis cõtrà stet, ut ueluti adorare uideatur cum sternutamento. Hoc animal bisulcũ & unicorne, ut Indicus asinus. *Oryx*

In sinum uertisse, id est, in suum commodum.

Paulus primus secutorum, id est gladiatorum. secutores enim gladiatores dici notissimum est, ut retiarij & mirmillones. *Secutores*

Bellum desertorum. quod Maternus quidã facinorosis omnibus ascitis gessit, quo bello Italia, & Galliæ, & Hispaniæ concussæ sunt.

Incendiariæ aues. inauspicatas has esse constat, non tamen quæ essent traditum, ut tamen his uisis, urbs semper lustraretur: Plinius.

Minutia, locus in urbe.

Libitinensis porta, à libitina, per quam portarì cadauera efferrentur. Libitinã autem & pro dea ipsa, & pro libitinariorum opera accipimus. *Libitina*

Insubi-

Insubidus Insubido uultu. ueteri uerbo, pro insuaui & pleniore.

EX PERTINACE.

Sulpitio Apollinari. Hic Gellianis noctibus celebris, cuius etiam periochæ in Terentianas fabulas laudantur.

Inde ad ducentum H—S stipendium translatus est in Daciam, id est, ad quinque milia aureorum nostrorum.

Quasi adiutor eius futuras. futurus emendabis.

Præfectus prætorij. hinc annotatu dignum, præfectum prætorio senatorem esse non posse, quod & alibi legas.

Tabernam coactiliariam. Iureconsultis coactilia numero multitudinis dici uidentur pelles, seu lora, quibus inuoluūtur alligantur'ue uestimenta, quæ omnia instrumenti uiatorij sint. horum autem Vlpianus de auro & argento legato in hæc uerba meminit. Argumento etiam sunt nationes quædam ueluti Sarmatarum, quæ pellibus tegantur. Aristo etiam coactilia uesti cedere ait, & tegumenta subselliorum huic legato cedere: quæ tegumēta Florentinus de legata supellectile cathedraria uidetur appellasse. sed & ipse Florentinus eadem parte coactiliorum uidetur meminisse, cum hæc addat uerba. Sed dicendum est potius instrumenti uiatorij ea esse, sicut pelles, quibus inuoluuntur uestimenta, loraque quibus hæ pelles constringi solent. à cogendo autem, id est, astringendo coarctandoque coactilia dixere. unde taberna coactiliaria, quod scitu non indignum existimari debeat.

In Britanniam. lege Britannia.

Et cum ad eum Claudius Pompeianus germanici uenisset. uerba mutilata. Tu igitur ex manu scriptis codicibus restitue, germanici dux exercitus.

Nec non ius quartæ relationis. quod ominis loco fuit Pertinaci. Tribunitiam potestatem, proconsulare imperium, pontificatū maximum tribui imperatoribus sub initia principatus leges, & apud hosce ius etiam quintæ relationis, cum tamen Pertinaci dicat quartæ ius relationis adstructū. hoc autem nihil aliud fuisse crediderim, quàm uti quinquies imperatores de re iudicata & perfecta referre ad senatū possent, æque ac nihil iudicatum adhuc foret. quid autem sit, quod dicat ominis loco fuisse Pertinaci ius quartæ relationis, haud sane aliud cōiectare possum, quàm breuem illi & imperfectū fore principatum, cui non integrum ius concessum foret.

Ius quintæ relationis

Præter X. H—S. hoc est, uicies quinquies centena millia nostratium.

Perferentes. melius præferentes.

Chirodotas Dalmatarum, id est, manicatas Dalmaticas: nam earum usum sine manicis fuisse monstrauimus.

Citratæ Et cirratas militares. citratas leges, & eas intellige, quas Festus citrosas ideo appellari dixit, quòd in modum citri formatæ essent, hoc est (ut opinor) uirgatæ.

Bardiacus Cuculli bardiaci. Gallicæ genus uestis, quę aut cucullus bardiacus, ut hoc in loco,

Bardocucullus aut bardocucullus dicatur. militarem autem fuisse uestem & Satyrus innuit Bardiacū iudicem dandum asserens, id est bardocucullo indutum. Martialis:

Gallia Santonico uestit te bardocucullo.

Sunt qui distinguant, ut bardiacum intelligant sine cucullo, id est capitis ligamento, bardocucullum uero cum operimento. Fraterculi certe nostrates agnoscūt hoc nomen religioni frequens, & cucullam appellantes, cui ex disciplinæ præceptis indormiant, nec unquam exuant. Vnde & cucullati & lignipedes à cuculla & Gallicis appellati iure sint.

Machæras herculaneas, id est, ut opinor, magnas uel Commodianos enses, quando Hercules appellari gaudebat Commodus.

Eluto auro, id est puro & perpurgato.

Phallouitroboli Atque etiam phando uitroboli, & materia eadem. melior lectio, Atque etiam Phallouitrouoli ex materia eadem, id est Priapi. quo composito nomine Phallouitrobolos dixit, qui cum tantū ex uitro prius, excogitatū postea est, ut ex auro, & ebore magis placeret. Phallos aūt significat pudēda Gręcis. unde phallica & Ityphallica dicant metra.

Et uasa Samnitica. quæ sint Samnitica uasa, non satis constat, sed tu uide ne Samia

legas

legas, id est, fictilia. unde & samium lutum ab Ausonio dictum, quibus picem ad resinam excoquerent, & inde psilotra efficerent ad uellendos iuuenes, quo glabriores, ac uolsi magis redderentur: quare & leuigandis emendauimus. resinam aūt picemq; ac pumicem adhibita in hos usus nemo non nouit.

Nec non uehicula. hæc omnia Græci inter automata numerarent, qualia etiam multa hac tempestate uidentur, maxime uero horologia.

Sumptus omnes Cōmodi reddidit. quis non uideat, recidit esse legēdum: id est, imminuit & amputauit.

Vada sabatia. Pli. portū fecit: ab his alpiū initiū Strabo reddidit. Paludes aūt cum ea parte sint, inde uada dicta à Sabatijs fortasse populis. existimāt aūt non male pleriq; Sabaudiæ duces hinc dici, & regionē Sabaudiam quasi Sabatiam. *Sabatij*

Grauius Mergus. quem Lucilius à rapacitate Mergum forsitan appellauit.

Athenæum, id est, Mineruium. auditorij autem publici nomen. *Athenæum*

Omasi. pinguius hoc ac crassius bouis intestinum. unde Horatius: Pingui lentus omaso. Et Plinius: bouem iussit occidi in gratiā concubini negantis se omasum edisse, quare & damnatus sit.

Chrestologum. Græcum uerbum, ac si intelligas pollicentem liberaliter omnia, præstantem nihil. *Chrestologus*

Nam cum ei Didius Iulianus fratris filium obtulisse. Tu lege obtulisset.

EX DIDIO IVLIANO.

Saluius Iulianus iurisconsultus, cuius extabant libri digestorum nonagintaduo, ab Adriano principe inter consiliarios ascitus. *Saluius Iulianus*

Tricena dedit. hæc summa nostrates aureos septingētos quinquagenos reddit.

Quod creditum fuerat. Tu aduerte, ne hic uerba aliquot desint sensu alioqui manifesto.

Incantamēta, quæ ad speculum dicunt fieri. hi specularij dicti sunt à quibusdam, frequenti etiam nostris temporibus eorum usu. *Specularij*

EX SEVERO.

Togam præsidiariam, id est, qua præsides uterentur.

Omnibus fortibus in actu militari. alij codices, natus militari: ut nō satis constet, quo modo restituenda sit lectio alioqui corrupta.

Sub elogio, id est, titulo. *Elogium*

Positaq; hora. unde horoscopus

Non in candida, sed in cōpetitorū grege. sensu tali, nō ut candidatū principis in campū prodijsse ut unum ex cōpetitoribus, gratia tamē Marci cæteris esse prælatum. fuisse uero qui principis candidati dicerent, cum alij, tum Tranquillus doceat. *Candidati principis*

Qui etiam H—S. quod nemo unquam antea. hic sestertiorum numerus deest.

Cum subarmalibus. subarmalia hic intelligit saga ac chlamydes, quibus arma superinduerent. *Subarmalia*

Supinis non erectis. hunc morē hodie quoq; obseruari scimus, quinetiam defunctis imperatoribus supina ferri ac inuersa solitum.

Et Nigrum etiam uictu iuuerant. Tu lege uictum.

Neapolitanis & Palæstinēsibus. altera Syriæ ciuitas, altera regio: nisi eos qui Samariam incolerent, quæ Sebaste postea sit dicta, Palæstinenses appellarit.

Adiabenis. Adiabene, quæ olim Assyria Marcellino, in qua præcipua ciuitas Ninus, dicta ἀπὸ τοῦ διαβαίνειν, eo quòd adiri propter Ossam & Tigridem nauigeros fluuios, nisi pontibus non posset: quod tamen ille derideat, existimans à Diaua flumine ut multas alias, Adiabenen esse dictam. *Adiabene*

Timurtium. Herodianus ad Lugdunum pugnatum esse autor est.

Vehicularium munus à priuatis. est aūt hoc, ut iureconsulti docēt, personale munus, cum uidelicet uehicularis cursus ad tabellarios publicos transmittēdos per ciuitates institutus esset, nō sine incōmodo & dispendio priuatorū, quibus id obtigisset: quo in numero erant & Camelesia, à camelis etiā præbendis (ut arbitror) appellata. hinc & cursus publicus in Adriano dicitur, quod & Ammianus doceat libro XXI. *Vehicularium munus* *Camelesia* *Cursus publicus*

Buleutæ Ius beleutarum. Tu buleutarum emenda, quasi dixeris senatorũ, cum ad eam diem nullum publicum consilium habuissent, nam à consulendo dicti.

Nam & mensam. hęc omnia memoranda erant in Aegypto: dicta aũt mensa ἡλίου τράπεζα, & Memnonis statua sonans ad solis radios. Plinius, Strabo, Philostratus. mensa uero solis nunquam deficiens Aethiopiæ attribuitur.

Persarum regem Abagarum. nullus (quod sciam) Persarũ rex hoc nomine fuit. Abagari Nam Abagari Aedessę & Mesopotamiæ præfuere: quare uide ne Artabanum legas, aut imperite Persas pro Mesopotamijs acceperit.

Aut mori. quid si negationẽ addas? melius enim respondebit illi parti, & nimis utilis reipublicæ uideretur.

Septizonium Septodium Septizonium. opus Seueri maxime memorabile, à septeno fortasse columnarum ordine. sunt qui septodium malint. quod nõ satis probem, à septem uidelicet uijs.

Leguminis patrij auidissimus. hoc ex Columella cicer secundum Punicum appellatum interpretor.

Papinianus Papinianistæ Papinianũ iuris asylum. hic ille est inter iureconsultos longe celeberrimus, unde & iuris auditores Papinianistę quãdoq; dicti: Serbidij Sceuolæ discipulus, & Seuero nõ propter affinitatẽ tantũ, sed ob uirtutẽ in primis charus, cui etiam filios uni cõmendarit moriens. huius urna argentea Romæ cum hac inscriptione inuenta est:

AEMILIO PAVLO PAPINIANO PRAEFECTO PRAETORIO IVRISCONSVLTO. QVI VIXIT ANNOS XXXVI. DIES X. MENSES III. PAPINIANVS HOSTILIVS EVGENIA GRACILII TVRBATO ORDINE IN SENIO HEV PARENTES FECERVNT FILIO OPTIMO.

Qui quidem. locus magna ex parte corruptus, atq; ita fortasse restituendus. Qui quidem Sallustij orationẽ, qua Micipsa filios ad pacem hortatur, diutino ingrauatus morbo misisse filio dicatur maiori.

Cum septizoniũ. lectio fortasse sic restituenda: Cum septizoniũ faceret, nihil aliud cogitauit, q̃ ut ex Africa uenientibus suum opus occurrreret: & nisi se absente per præfectũ urbis mediũ simulacrũ eius fuisset locatũ, additũ palatinis ædibus, is regium arcum ab ea parte facere uoluisse perhibetur. Septizoniũ igitur & hic legas, q (ut diximus) à septeno columnarũ ordine dictũ existimẽ, quasi septem zonis, id est, columnarum fascijs opus absolueretur. Lampridius tamen in Geta septodium legit, nisi sit uitiatus codex, & ibi etiam septizonium reponendum.

EX ANTONINO CARACALLA.

Gratia sigillariorum. quæ sigillaria aut sigillaritia essent, dictum antea est.

Et cum idem Chilo sublata ueste senatori. tu senatoria restitue.

Lunus Luni dei gratia. de Luno deo, quem Heliogabalũ Phœnicum lingua dicerent, ex Herodiani sexto. sed & mox hic autor.

Cella solearis Cellam solearem, id est, in qua solia balneatoria asseruarentur.

Cuprum quasi Cyprium Cupro. Cuprum æris species nomen recentioribus frequens: nam & Palladius cuprinos clauos recenset. dictũ fortasse per contractionẽ quasi Cyprium. æs enim in ea insula ad Temesen olim laudatissimum fuit.

Et ut Anubin portaret, & pausa sederet. quid sibi uelit hoc in loco, quod sederet pausa, nõ constat. in Cõmodo certe sic legitur: ut & Anubim portaret, & caput raderet. Pausa Pausa aũt Græcis idem est quod quies: quòd uerbum in Cælianis epistolis ad Ciceronem leges, corrupto tamen codice ubi pausania legitur.

EX MACRINO.

Diasyrticum, id est, mordax.

Mythistorijs, id est, fabulosis historijs.

Numeri militares Quod si unius numeri consensus accederet. numeros militares sæpe legas, inde (ut opinor) dictos, quòd ad numerũ omnia præstarent, uel quòd eorũ certus quidam numerus esset: quod hodie Turcę Galliq; & Aegyptij reges obseruant, certum quendam militum numerum alentes pacis etiam temporibus.

Recipi. tu substitue recepi.

Decimare & centesimare, militaria uerba: milites enim ubi quid grauius admisissent

ſiſſent, ſæpe decimus quiſq́, interdũ centeſimus extremo ſupplicio afficiebantur.

EX HELIOGABALO.

Eadem ſerpentes & ciconias. propter pietatem ciconiarum hoc dictum eſt, quæ ſeneſcentes matres alant. unde Græcis ἀντιπελαργεῖν eſt dictum, & pietatis cultrix ciconia à Petronio appellata. Ciconiarum pietas

Studens & matris typum. ſi typum legas, quid id ſibi uelit, ſcire facile eſt. Erit autem ſimulacrum Peſsinuntiæ matris. ſunt qui ſcyphum & ſitulam illam Iſidis ridicule agnoſcant & probent: ego igitur matris typum haud improbem. ſunt qui Martis typum malint, id eſt, imaginem.

Senaculum. ex Feſto.

Quæue earum pellicia. lectio maxime deprauata. ſiue igitur carpenta pellicia, à pellium integumento dicas, ſiue publice pro pellicia ſubſtituas, haud inepte ſentias.

Bene naſatos. ſic legendũ, ut ridiculi ſint, qui de uaſis uaſatos legendũ admonéant. emiſſarios aũt intellige & exploratores uerendorum magnitudine celebres. Bene naſati Emiſſarij

Vt eorũ conditionib. frui poſſet. uerbo cõditionis Lampridius ſignãter uſus eſt. Nam conditiones quærere adulteræ, infameſq́ fœminæ ſibi dicebãtur, quæ homines bene mentulatos ſibi aſciſcerent magnis etiam inuitatos præmijs. Conditiones quærere

Seriam, id eſt, amphoram, quæ in capitolio aſſeruaretur.

Matris etiam deum ſacra, id eſt, Cybeleia & magnos ludos.

Salambonem etiam omni planctu. Salambonem Babylonij Venerem appellabant. Deplorabant autem in his ſacris Adonidis interitum: quare & hoc in loco dicat Lampridius omen Heliogabalo factum imminentis exitij. de hac & Macrobius præter Græcos. Salambon

Lapides, qui diui dicunt, ex proprio tẽplo Dianæ Laodiceæ. Laodiceã Syriæ intelligit uino abundantẽ, & à Seleuco Nicanore in matris Laodices gratiã conditam. de Oreſtis etiã furore & errore diuerſa multũ memorię prodita ſunt. Procopius, qui Iuſtiniani tẽpore floruit, & bella ab eo geſta cõtexuit, in ponto Comanã urbẽ condidiſſe tradit, à coma ibi depoſita præcipiente oraculo. ſed eo nõ conualeſcente, alteram ab eo in Cappadocia ad Taurũ ſimili nomine conſtructã, deq́ argumento exciſæ comæ Comana appellata. alij poſt interfectã matrẽ errabundũ quæſiſſe fluuium, cui ſeptem flumina miſcerent: qui fluuius autore Varrone ad Rhegiũ labebatur, apud quem depoſito ſimulacro Faſcelitidis Dianę & enſe, tandem furore liberatus ſit. reliqui Oreſtã urbem ab eo in Macedonia cõditam, ubi Oreſtes purgatus à furore ſit, quod & autor hic innuit, quam Adrianus princeps Adrianopolim appellarit. Oreſtes furens Oreſta

PſeudoPhilippum. alludens uidelicet ad Andriſcum, qui ſe Philippum appellãs regnum Macedoniæ deuicto Perſe ſibi uendicabat.

Omnia Heliogabali dicta, omina emendandum.

Concide magire, id eſt, coque. μάγειρος enim Latinis coquus.

Digitis impudicitiam oſtentaret. ad eam enim formam componi ſolent, ut ſæpe obſcœna præferantur: nam & Caligula Caſsio Chæreæ Tranquillo autore, manum oſculandam porrigebat, quam in obſcœnum modum antea formaſſet. æmulatur & hoc ipſum præſens ætas. μάγειρος

Diceretur. pro dicerentur.

Aſſeretur. pro afferetur.

Sabinum. erant enim Vlpiani ad Sabinum libri unus & L. qui uir conſularis & inſignis, Fabium Sabinum alium reliquit Alexandro principi percharũ, quiq́ & Cato ſui temporis eſt dictus.

Catum. pro cautum.

Leioſtreis. Corrupte antea lithoſtreis. Hermolaus Barbarus id ante etiã uiderat. Sunt aũt lioſtreæ leues oſtreæ, dictæ à leuore, cũ aliæ tracheæ, id eſt, aſperæ dicantur. Lioſtrea Trachea

Centenaria. quæ centum pondo eſſent.

Aureis thoralibus. uelis, quæ thoris inducerentur.

Et maſticatum & polentatum. alterum forte à maſtice, alterum à polenta.

Accubitis facile, id eſt, thoralibus & culcitris.

Barbæ Barbas sanè mulorum, unde & hodie barbones fortasse dicti.

Mansuetarij Exarmatos, id est, cicures. & mansuetarios magistros appellat, qui feritatem eos exuerent.

Vuas Apamenas, ab Apamea Syriæ (ut puto) dictas, quæ celebres Græcis autoribus sint. Athenæus.

Lentem cum Ceraunijs. Ceraunia Plinio inter albas cõmendatur, quæ stellam concipiant.

Electrum succinum Fabam cum electris. Electri triplex ratio. primũ ex arboribus fluens succinũ dictum: alterum metallicum, in quo naturale in pretio habitum, & Homero cantatissimum in Menelai aula: tertium factitium tribus argenti, una auri portione. Naturali ea uis, ut in conuiuijs præcipue eluceat, & uenena prodat.

Condito piscinas & solia temperauit. i. unguẽto diu asseruato. nec mirũ id in Heliogabalo, cum Plin. prodat quendã ex priuatis balnearũ parietes unguento illiuisse.

Eunuchos primo aproditis. melior lectio, pro hermaphroditis.

Basternæ Basternas. genus rhedæ barbaricæ à populis Basternis, siue Bastarnis dictæ.

Vinum enanthium Pallia deo Aenãthio. corrupta lectio & saniosa, quã ita restituas: pallia uino enanthio fudisse, id est, maroneo uino, ex Philostrato, ab Aenanthe Maronis patre

Euripi Euripis uino plenis, id est, canalibus.

Conditura Veneta. nos gialum hodie nuncupamus.

Rosato. Rhodinum unguentum intellige.

Caldaria, id est, calidam admixta nardo.

Idẽ nunquam minus centũ H—S cœnauit, hoc est, argenti libris XXX. aut hic nescio quid H—S essent. aut corruptus est locus. nisi pro argenti, auri substituas, minor enim lapsus. centum aũt H—S duo milia & quingentos aureos nostrates reddunt.

Sigma Sigma in terra sternere. Sigma ueteres sellam in formam S literæ constantem dixere spiris inuolutã, ab elemento S. cuius Martialis & Sidonius meminere. sensus aũt talis est: fuisse & illam reflatilẽ, ut serui à pedibus ad principis nutum folles substratos depellerent, unde conuiuæ proni in terram ruerent.

Holoserica ueste, id est, tota è serico: nam illa tantũ in usu fuerat, quę lanæ intertextam purpurã haberet: de serico pulchra quædã, & non uulgata aliàs prodam.

Et apud eas concionẽ habuit. Nos orationem istam, quæ hactenus latuerat, primi in lucem edidimus. neque uero id mihi quisquam uitio uerterit, homini præsertim sacris initiato: facilius enim perditissimi principis libido ac luxus dignoscetur. neque quempiam tam stultum fore puto, qui se ad imitationem scelestissimi hominis cõponat. Illud autem non possum non interim addubitare, sit ne ea, quæ ab Heliogabalo habita sit: nam nec eorum temporum stylum agnoscas, alioqui nihil illic etiam de schematibus, & ornatior mihi uisa, quàm ut à Leonardo Aretino cõscriptam putem, uiro alioquin & diserto, & bene docto.

Papilla eiecta. tu exerta emenda. & exoletorum, pro exoletos.

Cellarij Per cellarios. cellarij dicti, qui penui asseruando præessent: religiosi corrupto uerbo hos cellerarios appellant.

Lactarium opus Dulciarios & lactarios. unde lactariũ opus, quod imperiti lacticinia appellant.

Canon fructuarius, id est, alimenta ad septem annos parata.

Struthiones & camelos in cœnis aliquoties, dicens præceptũ Iudæis ut ederent. hæc enim Moses Iudæis hauquaquam interdixit, ut libris instrumenti ueteris constat.

Croco sigma strauerit. Crocum ad theatralem usum adhiberi, & substerni in delicijs solitum, & hic & alibi scriptum leges.

Traiecit & dierum actus noctibus. nõ animaduertit hoc Paulus II pontifex maximus uitio dari flagitiosissimo principi, qui & ipse noctu munia põtificia perageret, interdiu autem dormiret.

Cum capi nõ possent uno sigmate. nam septem conuiuarũ capax tantum erat.

Hydrogarum, hoc est, garum ex aqua: nam & garum & eleogarum, & halec, & muria ueteribus salsamenta celebrata sunt.

Ita ut ad sericam uestem. tu & sericam emendabis.

Orexim

Orexim. uehementiorem appetitum.

Seplasiariũ & cupediariũ. alterũ à Campaniæ Seplasia, alterũ à cupedijs dictum.

Sybariticum missum. Sybaritas delicijs, ac luxu nobiles uel eorũ internetio fecit. unde ferculũ Sybariticũ dicatur, cuius Athenæus quale fuerit, meminit. *Ferculum Sybariticum*

Zetis. dictæ uel ἀπὸ τοῦ ζεῖν, id est, feruendo, uel ἀπὸ τοῦ ζῆν, quod in illis præcipue uiueretur, quid si à Z litera ut sigma dicatur?

Psilothro curaret. id medicamentum ad pilos euellendos est. *Psilothrum*

Aurosa arena. qua passim utimur ad obducendas cito literas. *Aurosa arena*

Ante Philippum imperatorem Romanum. Gordiani successorem intelligit, qui edicto id prohibuit.

Pandurizauit. Pandura instrumentũ musicũ Aristophani Thesmophoriazusis: inde Panduros, qui eam pulset. Vnde uerbum deflexerit, nescio quàm bene. *Pandura*

Spintrias. ex Tranquillo in Tiberio id disces. credo ἀπὸ τοῦ σπινθῆρος, id est, scintilla, huiuscemodi portenta nuncupata, quasi libidinis incentores. *Spintriæ*

Blatea, id est, purpura ex Indico cõchylio facta. unde & bladum rusticis forte color, & bladum pro frugibus. Eutropius certe blatteis funibus piscatũ Neronem tradidit, quos Orosius & Tranquillus purpureos dixere. *Blatea* *Bladum*

Biothanatum, hoc est, uiolenta morte, nec sua periturum, quorũ animas in beatorum sedes non recipi etiam antiquis erat persuasum.

Deinde illud, quod clemẽtia tua solet dicere credidisse reficiendũ. Corrupta (nisi fallor) lectio. quid igitur si ita legas? solet dicere creberrime repetendũ fortunæ &c.

Illud ad cumulum portentuosissimi principis addendum, Conquisitos ab eo medicos, & immensa his proposita præmia, qui se in muliebrem naturam execarent, uulua ex sectione facta.

EX ALEXANDRO MAMEAE

Ius quintæ relationis. hoc est, ut quinto posset de re etiam iudicata statuere, ac ad senatum referre.

Communis confessus. tu consessus.

Admissionalibus, id est, ministris, qui ad principem introducerent. *Admissionales*

Quam nemo nisi Acolius ferebat adiutam. Sic enim & primus Hermolaus noster emendandum admonuerat. Acolius enim illi à memoria fuerat. *Acolius*

Per stellaturas. stellionatus crimen late in re militari patet: ubicunque enim criminis titulus deest, illic stellionatus accusare possumus: nam quæ in priuatis iudicijs de dolo malo actio est, hoc in criminibus stellionatus persecutio est. habet igitur locum, cum tribuni uel milites callida dissimulatione alienam rem distraxerint, aut permutauerint, uel insolutum dederint. Quin & mortis suppositæ impostura facta, uel collusio in necem alterius, hoc titulo cõtinetur, à stellione inuidentissimo animali deducta nuncupatione. horum autem criminum legitima nulla est pœna, sed extraordinarie puniri solent. Iureconsulti. *Stellionatus*

Choleram. uulgato uerbo usus pro bile.

Sine indulgentiæ proposito. & hic non satis Latine indulgentiæ uerbo usus.

Sed securiorem. hoc idem à Theopompo Spartanorum rege responsum uxori gruiter ephororum potestatem ferenti regibus additam: quod & Veneti nostri agnouere iam inde pene ab urbis incunabilis, cum duos principi addidere consiliarios, qui postea à sex regionibus sex creati.

Fœnus trientarium. minima ciuilis usura, & infra semisses usuras.

Pyctatia, id est, breuiaria.

Cum edulitatem. nouo uerbo ab edendo edulitatem appellauit annonam, ut de generasse Romanam eloquentiam iampridem possis agnoscere. *Edulitas*

Curionem, id est, præconem. *Curio*

Damalionem, id est, uitulum tenellum de Græco uerbo. δάμαλις enim uitulam tenellam signat, unde damalio. *Damalio*

Braccariorũ, linteonum. à bracchis cõficiundis & linteis uẽdundis nomina deducta. iam & pelliones à concinnandis pellibus dictos notum esse potest.

Oceani folium. à magnitudine & capacitate: unde & in sacris literis capacissimũ illud in templo uas à Salomone rege dicatum, mare dictum est.

Praefecit. tu lege perfecit.

Carmen. tu carnem.

Paulum & Vlpianum. uterque iureconsultorum clarissimus, qui Graeco uerbo *Vlpianus* συμβούλοι dicantur, id est, principes assessores Papiniani in praefectura. Vlpianus uero Tyrius fuit, ut ipse de colonijs agens prodidit.

In Lat. sic ex ueterum instituto imprimendum curauimus. Tu uero sic interpretator in latum pedes centum, in longitudinem passus mille.

Isim & Serapium. Tu Iseum & Serapeum lege, & pro locis publicis accipe, alteo ab Iside, altero ab Serapi dicto.

Aes Deliacum Deliacis. à Delo insula, ubi laudatissima fiebant. antiquissima enim aeris gloria Deli fuit autore Plinio. mystica aũt, quae occultas significationes haberent peculiari Aegyptiorum usu.

Dietae Ita ut in palatio faceret dietas. dietae coenacula erant ubi hyeme ad solem, aestate ad umbram coenitarent, Varroni dictae quòd interdiu in his edatur. Vnde dietarij iureconsultis, quod tamen diuersum quid sit.

Ορνιθοσκόπος, auspicij peritus.

Primo nundino. nam & trinundinum erat.

Notarium hic pro tabellario uidetur accepisse non satis Latine.

Archiereum & archisynagogum. sacerdotum & synagogae principem.

Lararium Larario. lararium à laribus: ubi igitur lares dij, & reliqua numina sanctius colerentur, lararium locus ille dictus, ut in Adriano annotauimus. Apollonium aũt Tyaneum intelligit magiae clariorem studio, quàm philosophiae, ut ipse etiam Philostratus uel inuitus prodit.

CHRISTVM. hinc datur intelligi non nisi malis principibus pietatẽ nostrã improbatam, & ab optimo quoque cognitam, nunquam interim damnatam.

Taediauit. male meritum de lingua Latina scriptorem, qui uerbũ hoc cõfinxerit.

Sphaeristerium Sphaeristerio, id est, pilae lusui.

Aurum negotiatorium Aurum coronariũ & negotiatoriũ. de coronario dictum. à negotiatoribus autẽ, quod illi principibus penderent, negotiatorium est dictum.

Corpora pro collegijs Corpora, id est, collegia. bono uerbo dixit iureconsulti.

Milites ostensionales hi fortasse dicti, qui ad ostentationem tantum instructi haberentur in urbe.

Asemae tunicae Tunicas asemas, id est, unicolores, & macrocheras, id est, manicatas.

Acroamata Acroamata à ueteribus sic dicti, qui auditu uocis oblectarent.

Athenaeum. auditorium id Romae publicum, ac si Palladium interpretere uel Mineruium.

Saepius cocco clauata, id est, coccineis clauis distincta.

Non secundam mensam Alexandrũ habere, sed secundũ. hoc sensu, tantum pomis indulsisse, ut alterum prandium id uideri potuerit.

Versus hendecasyllabi qui sequuntur, non satis ad normã sunt facti.

Semisses aureorũ, id est, qui dimidiũ aurei ualerẽt. Aureus aũt argenteos denarios XXX fermè ualebat: ad quam formam tremisses & quartarij illi redigendi sunt.

Formae binariae Formas binarias. hoc (nisi fallimur) intelligit, id est, duplicatos aureos, seu triplicatos. quod & nos hac tempestate à quibusdam principibus obseruatum uidemus, duplicatos. Nos certe cum Mediolani ageremus, donati sumus à quaestore regio Iohanne Grolierio numismate aureo XXX aureorum, cui postea nostras in Tranquillum lucubrationes dicauimus, mox alia quaedam maiora ac grauiora nuncupaturi, quando raram uiri excellentis liberalitatem non satis aequo munere prosecuti uideamur. id aũt numisma chirothecis elegantioribus incluserat, quod & in Aldo compatre Graecae Latinaeque linguae instauratore secutus est olim donando, dum uiri de literis optime meriti uirtutem admiraretur: accedit aũt ad tantam liberalitatem, quod uir est moribus & doctrina nõ uulgari, ac de excellenti beneficentia perpetuo celebrandus.

utinam

utinam principes nostrates priuati hominis liberalitatē imitari discerent. quòd autem formas appellarit, ipse uiderit quàm latine id usurparit.

Holosericā, id est, totā ex serico: sed de serico plane omnia copiosius differemus.

Aurelius Probus Baphus. emendanda lectio, & baphijs reponendum: significat autem hæc dictio baphium, tabernam tinctoriam, de Græco fonte. *Baphium*

Baccas. braccas lege.

Baccatum monile, Vergilianā forma.

Cyclade. genus uestis ex auro ferè, unde & in sacris literis ubi de Cęcilia uirgine agitur, amicta cyclade ornatam à Christo leges. dicta quod rotunda esset: nam & matronæ hodie uestes quasdam suas rotundas appellant, quæ in orbem absolutum desinant, matronis iam grandioribus frequentes. *Cyclas*

Pullicinis ac pipionibus. noua utrunq; forma, non tamen inepta.

Dicens ingenuum currere. erat enim in quibusdam sacris cursus institutus.

Et argento & necessarijs instruebat. hæc omnia à Cicerone in Pisonē uasarij nomine intellecta arbitror. obseruatum autem hoc Venetijs diu scimus, ut copiarij legatis profecturis hęc omnia suppeditarent. nunc annuum illis salarium ex ærario datur, quando publico omnia peribant. *Vasarij* *Copiarij* *Venetorum*

Nundina uetera, quod mercatus hodie dicimus.

CHRISTO templum facere uoluit. Inuidentissimos homines ac æternis stigmatibus impietatis inurendos, qui timerent id quod maxime fuerat optandum. Iam uero Tiberius princeps id quidem decretum tulerat, nisi patres, quòd autores facti non essent, id reiecissent.

Dicebatq; graue esse: umbram quidem huius rei nos hodie retinemus: ut interim tamen præsules nostri optimis maiorū nostrorū institutis uideantur illudere: sed illi se prius, tum etiā reliquos decipiunt: nam Christiana pietas etiā illis nolentib. inoffensa stabit. Luent tamen illi, luent meritas negligentiæ uel impietatis uerius pœnas suæ.

Legem sacrare quid sit, ex Festo accipe.

Assessoribus solaribus. tu salaria.

Traiani putare. tu putaui.

Pontificatus codicillares, id est, ascriptitios & extraordinarios: quasi dignitatis umbra gauderent collegijs ascripti, atq; in codicillos relati. *Pontificatus codicillares*

Ephippijs. uerbum nouum, quando & usus eorum apud ueteres non erat. *Ephippium*

Argyraspides & Chrysaspides. à scutis argētatis & auratis Alexandrini quidam numeri sic dicti.

Papilionibus, militaribus tentorijs. *Papiliones*

Quod tibi nō uis, alteri ne feceris. utinā omnes hoc memoriæ infigeremus iampridem sacris literis præceptū: siquidem satis hoc esse ad uitæ rationes possit.

Ἀναίμακτον. sic restituimus, & incruentum interpretator.

Artaxerxem. hic humili loco apud Persas natus, imperiū à Parthis ad Persas transtulit. uictoq; Artabano triplici prælio, eoq; cum tota familia cæso, adeo uictoria elatus est, ut Romani imperij terminos non solum attentaret, uerumetiam cedere Romanos omni Asia iuberet: quem uictum ab Alexandro Lampridius dicit, cum tamen Herodianus diuersa prodat. eousq; aūt imperiū orientis apud Persas fuit, quousq; ad Arabas, id est, Saracenos magno Christianæ pietatis incōmodo transiit: quibus per Christianos duces magna ex parte afflictis, & Hierosolymis receptis, Turcæ ex una parte Asiæ, & serui ex altera Aegypti imperium inuasere. uidit tamen patrum nostrorum ætas, aut certe recentem memoriā Tamberlanis accepit, qui gregarius miles ad Persas iterum imperium trāstulit Paizete Turcarum rege capto. uerum filijs eius dissidentibus res tanta indole quæsita, nō multo pòst pessum abijt. Písophis certe, siue ille propheta, ut uideri uolebant ij, quorum intererat, siue dux Persarum, hoc tempore id agit, ut auitum decus genti afferat. *Artaxerxes*

Persarum accepimus. tu cepimus emendabis.

Interamnanas, id est, quæ Tigrim inter & Euphratem prouinciæ quinq; numero erant, grauium sæpe bellorum causæ Romanis ac Persis, nec unquam satis feliciter

aut à nobis retentæ, aut ab illis receptæ.

Tabellæ laureatæ. uictoriæ enim nuntia laurus erat.

Limitanei — Limitaneos. qui limites imperij tuerentur.

Retrogradæ gallicanæ mentes, inepte nimis uerbo etiam parum latino usus: significare autem uoluit duras & peruicaces.

Huic accidit, pro huc accedit.

EX MAXIMINO PATRE

Capitolina amphora — Capitolinã amphorã. asseruabat enim in Capitolio amphora miræ magnitudinis: unde ut copiam uini epoti à Maximino ostenderet, Capitolinam appellauit.

Dextrocheria — Dextrocheria. dextrarum ornamenta dicimus noua satis forma.

Amaxas, id est, currus. uerbo Græco, unde illis ἐκ τῆς ἁμάξης λαλεῖν.

Tophicios ex topho lapide satis friabili.

Athenio fugitiuorũ in Sicilia crudelissim⁹, q uix lõgo ac difficili bello uictus fit.

Osrohenis sagittarijs. pars Assyriæ trans Euphratem hoc nomine dicta est ab Osrohe uiro nobili, si Procopio credas. ex ea uero sagittarios multos in Germaniam adduxerat Alexander, utilissimum militis genus aduersus Germanorum corpora nuda & procera.

Quasi aulæ quoddam præliũ. ita si legas, quod omnes præferunt codices, hoc sensu interpreteris, id est, facile: qualia uidelicet in aula imperatoris pugnæ simulacra cieri solent ludicra scilicet & leuia. sed æstimandum.

Affectus in Albano. Affectus pro pignioribus & rebus charioribus accepit, qui in Albano monte in castris uidelicet prætorianis asseruarentur.

Animo habere. & concupiens lege.

Deinde sine delicto. quid si sine delectu legas.

Sabinus — Sabinus præfectus urbis. hic forsitan ille Sabinus, qui inter iureconsultos maxime celebris est, Catoq; sui tẽporis dictus, nisi hic forte eius filius: nam pater ab Heliogabalo iussus occidi perierat.

Fellenus — Deum Fellenum. hic Aquileiensium tutelaris ac preses deus.

Cuppæ — Cuppæ sunt maiora uasa ex ligno ad uinum condiendum: frequens ueteribus agricolis uerbum.

Hecatombe — Hecatomben. sacrum omnium maximũ hoc uerbo intelligimus.

Vt quarto die. Nota quanto celerius hodie cursus conficiatur: satis enim constat non paucos nuncios ab urbe Venetias uenisse XXXII. horarũ spatio, sæpe XL. aut aliquid amplius.

EX MAXIMINO IVNIORE

Vt ad statutam paternam perueniret, legendum.

Tatianus — Tatiano oratore. duo fuere Tatiani, pater & filius, Galli (nisi fallor) genere. Tatiani aũt patris an filij incertũ Sidonius & Ausonius meminerint, ut eloquentis hominis, & qui apud Visontium municipalem scholam rexerit: an uero Tatianus ille, cuius D. Hieronymus libro De uiris illustribus meminit, pater fuerit, æstimandum alias.

Monolium — Monoliũ de albis nouẽ. loquendi figura sane noua, nec satis omnino latina: significant autẽ hæc uerba monile nouem ceraunijs & alijs gemmis candicantibus, & reticulum capiti ex uiridantibus, dextri autẽ brachij ornatũ ex hyacinthis contextum.

In mundo. scilicet muliebri suo.

Calopodia — Campagum formam pedis barbaro uerbo appellauit, à grammaticis nostris calopodia etiam dicta, forma nõ inepta, ut de græcis uidelicet hausta fontibus.

EX GORDIANIS

Variæ Africanæ — Feras Libycas. Pantheras, quæ & Variæ seu Africanæ dicuntur.

Camelopardales — Oues feræ. Camelopardales, quas gyraphas appellant hodie: unam autẽ donatam Laurentio Medicæ à Sultano Aegyptio Italia longo pòst uidit tempore.

Alces — Alces. Hercyniæ syluæ ac Germaniæ peculiare animal.

Tauri Cybiratici, à Cybiris.

Struthiones Mauri minati trecenti. quid sibi uelit minati hoc loco, dubium: quid si miniati legas: id est, rubentes.

Iuuenalia. quorũ Trãquillus meminerit: quia à iuuenib. nobilioribus celebrarent. Iuuenalia
Censualium. nouo nomine apparitores senatus ac ministros dixit, ut arbitror. Censuales

EX GORDIANO IVNIORE

Parentela, quàm male latina lingua utatur aduerte.
Mundanum malum. quod orbi immineret.
Aperto Iano gemino, signum belli.
Ab Antiochensium crucibus. tu ceruicibus emenda.
Fossato. ineptum scriptorem.
Quarum L. Christeæ. quid si caristiæ legas? à Carysto scilicet Eubœæ oppido. Caryftie
Sienitides à Sienæ Aegyptiæ intelliguntur, quemadmodũ Numidicæ ex marmore Numidico.
Basilicæ centenariæ, à centum uidelicet passibus dictæ: uel quod melius, à centum columnis: dicta enim hecatonstylon inde est.
A tutelis. ne paruum hoc munus existimes, paucissimis hoc dabatur. iureconsulti de tutelis autores.
Nymphæa, id est, lauacra. Nymphea
Lithostrotum. pauimentum ex tessellatis lapillis. Lithoftrotum
Archoleontes. tu iubatos intellige, sed & acroleontes pleriq; probant. Archoleontes Acroleontes
Apud Circeiam. tu Circusium lege. quod oppidum receptũ à Diocletiano mœnibus ac turribus amplifatum est.

EX MAXIMO ET BALBINO AVGG.

Præponenda eorum uita Gordianis fuit, ut series instituta à nobis texatur.

EX VALERIANO

Hic Philipporum & Deciorum uitæ desunt.

EX GALLIENIS

Astacũ, quæ Nicomedia, sic repone: inde enim Astacenus sinus. Eusebius & alij.
Aphronitris, spuma hæc nitri Asiæ ac Aegypti peculiare in speluncis colligi solita, quas colycas appellabãt: picatis uero hęc uasis ab Aegypto Romã deferebãt. Martial.

Rusticus es, nescis quid græco nomine dicar:
Spuma uocor nitri, dicor & aphronitron.

Principem. tu principe repone: nam à Claudio Constantinorũ genus ducebatur.
Facto fœdere. tu fracto repone.
Cyclopea luserũt omnes apenarij. apenarios de græco uerbo ἀπήνη uehicularios appellatos opinor. Cyclopeam uero eam saltationem intellige, cum in formam Cyclopis proceri ac deformis quispiam saltaret. Horatius & Trebellius in Carino. Libet autem Lucilianos uersus ad rem uidelicet facientes addere: Apenarij Cyclopes

Multa hominum portenta in Homero uersificata
Monstra parant, quorum in primis Polyphemu' ducentos
Cyclops longu' pedes.

Sed quod de apenarijs diximus æstimandum: quid si arenarios legas? & intelligas eos, qui in arena operam præstarent, id quod magis probo.
Dracones, id est uexilla longiora, unde draconarij. Dracones
Hecatombis. quod sacrum id esset, aut quomodo celebraretur, ex hoc autore copiose accipies.
Heracleam peruenerunt. Ponticam intelligit olim claram.
Facta carragine, nouo uerbo & satis barbaro coactas in unũ eorum copias intelligit, & impedimẽta cum lixis ac carris, quos innumeros ea gens trahere secum solet. Carrago
Et quidẽ Cecropij Dalmatarũ ducis manu. deerat ẽm hoc uerbũ, qđ & repones.
Tetrastiche, pentastiche, id est, quaternũ ordinum & quinum. unde & distichà & tetrasticha, nisi tetrastylen & pentastylen malis.
διὰ τεσσάρων, id est, singuli ordines quaternarij essent.

EX SALONINO, SIVE GALLIENO IVNIORE

Ad exemplum protreptici. exhortatorij & instruentis ἀπὸ τοῦ προτρέπειν.
Constellatos, bullatos intelligo, & insignitos ueluti stellis.

EX CLAVDIO

Ancillarij, seu ancillarioli ministri lenonum & impudicarum.

Munerarius Munerarius, qui gladiatores edebat: nam munera nemo nescit gladiatorios intelligi ludos.

Tu qui nunc patrias gubernas oras, Versus meliori limæ reddendi.

Antialo. quid si Anchialen legas Illyricum oppidum. P.

Cumacum. quid si cucumam legas cypriam, id est, æream?

Brachialem, id est, brachij ornatum.

Chrysographata, id est, auro sculpta.

Aclidas. Verg. Teretes sunt aclides illis.

Succubitana purpura, à Succubi Africæ oppido Augusta colonia.

Subarmale unum cum purpura maura. de subarmali diximus nouo & ipso uerbo, quod sub armis gereretur.

Accubitalium. P. culcitrarum & stragulæ uestis.

In Thermophas. emenda Thermopylas.

Corymbiatum, id est, corymbis undiq; circundatum.

Pateram argenteam ederariam, ad ederæ formam sculptam.

Bolitera halieuticum, id est, iaculum piscatorium.

Calices Aegyptios, id est, uitreos.

Chlamydes ueri luminis limbatas, id est, splendidißimas limbis adhibitis.

Singilliones Singilliones, genus est uestis, uerbumq; cum ipsa ueste barbarum.

Cucutia. nouum & hoc uerbum ac militare, nisi tu capitia, quod minime probo.

Sarabara Oraria Sarabadena, id est, uela subtilißima ex oriente: nam & Sarabara genus est Persicæ uestis. Vnde & Augustino ac Hieronymo Sarabaitæ hæretici.

EX AVRELIANO

Hilaria Hilaribus. hilaria dies festus VIII. calend. Apriles, in quibus lætitiæ exordiũ erat, quo primum tempore sol longiorem diem faceret, Pani deo dicatus omnium autori.

In odem. tu eodem.

Et postea multa omnia. omina restitue.

Balistea, id est, quæ iacularentur in illum iocantes, ἀπὸ τὸ βάλλαν.

Ferramenta famiata, id est mucronata & exacuta. Non.

Mulus centuriatus Mulum centuriatum. Qui singulis centurijs ad onera ferenda aßignatus erat.

Porcina. tu porcinæ, & carnis intellige.

Pabuli extra ordinem decernis. uide ne pabuli ius scribendum sit.

Nicopolis. triplex hæc urbs Stephano. Epiroticam uero hanc existimo ab Augusto ob uictoriam Actiacam conditam.

Ityreos, id est Arabas. Verg. Ityreos taxi torquentur in arcus.

Multitia Multitias. quarũ & Iuuenalis, quasi mollitias: alioqui & pelles delicatiores tractatu nos multitium redolere dicimus.

Deputet scipionem, id est, eburneum bacillum principatus insigne.

Tunicæ lineæ, paragaudæ, dicetur mox.

Hæmi montem. diuisim legas.

Nam belli illius uirtutib. tuis credo. quis nõ uideat, summã aut quid simile deesse?

Equites sane omnes an imperiũ. tu repone, equites sane omnes ante imperiũ. paruus lapsus, sed qui morari alíud agentes poßit.

T. Patrimis, matrimisq;. quid patrimi, matrimiq; pueri, ex Festo.

Ambarualia, sacra ab urbe ambienda.

Quasi in Christianorum ecclesia. nota summam hominum impudentiam, qui uelint nolint, etiam per iniurias laudare nos coguntur.

Pontus Polemoniacus & alpes Cottię. utraq; prouincia à suis regibus dicta, altera à Polemone, altera à Cotto rege: quas Nero princeps in prouincię formã redegit. sunt *Cottiæ alpes* autem Cottiæ alpes, in quibus Genua contineatur. Polemoniacus autem pars Ponti.

Transactis igitur quæ ad sectiones. quid sector sectio'ue sit, mediocriter eruditis etiam cognitum.

Contra

Contra Palmyrenos. Palmyra omnium orientaliũ urbium in Syria olim maxime insignis, uel bellis contra Traianum & Adrianum gestis, uel Odenati principis nomine, olim à Solomone rege cõdita, dierum duorum itinere à superiore Syria distans, ab Euphrate unius, à maxima Babylone sex: dicta quandoq; Adrianopolis: à Græcis autem Palmyra à palmis, ut puto, eo in loco abundantibus, puteis & fontibus frequentibus, cum circum ea loca nusquam aqua alibi inueniatur, Thadamus Syrorum lingua nuncupata. Palmyra

Thyana. ciuitas hæc Tauro ad portas Amanicas apposita, Cappadociæ ac Ciliciæ media, Apollonio philosopho ciue insignis. Thyana

Quid enim illo uiro diuinius? adeóne Christiano nomini infesti fuistis, ut magum hominem, certe à cultu ueræ religionis alienum pro numine coleretis? Christũ, ac ab eo Christianos dictos, nullorum facinorum reos, quin potius uirtutis assertores, ac ueræ pietatis, tam infesto animo insequeremini?

Dromedã uocãt. sacræ literæ dromedarios à cursu uelocissimos camelos appellãt.

Decolari. restitue declarari.

Sandix Indica. ex cerusa hæc fit æqua portione rubrica admixta: color est purpureus, magno multorum errore, qui scandicem à sandice non discernant, sed alias. Sandix

Cornicinibus, atq; laticinibus. tu liticinibus à lituo. Vnde & Statius, Liticenq; notus Hectorius armis.

Tunica galbina. Vnde etiam nos hodie Gabanos crassiorem uestitum dicimus.

Quæ nunc saliginei, tu à siligine siliginei substitue.

Fuit & sub Aureliano monetariorũ bellum. Monetarios imperatoris edicta uidentur innuere, uiles homines texendis scilicet uestibus idoneos, quiq; lanam ducant, & textricium faciant, ut imperite pro ijs, qui monetam cudant, hic multi intelligãt: nam gynæciarios & monetarios & baphiarios iunctim appellat. Monetarij

Amnestia, id est, obliuio, res ab Atheniensibus primum usurpata Thrasybulo autore, inde sæpe ab alijs tentata. Amnestia

Maximumq;. tu Maximinum, uel Maximianum lege.

Atq; ambolicas species. sunt qui antolicas, id est orientales.

Batteo. tu blatteo, id est, purpureo repone.

Filiorum. emenda foliorum.

Paragaudas. genus est uestis, ut plurimum uirilis lineæ, quod sub alia ueste gereretur: cuius apud imperatorem mentio & iureconsultos. Paragauda.

Rectis purpureis. quæ purpura recta textæ essent.

Monolores, id est, unicolores, & bicolores. Quid si à loro uno & duobus & tribus dictas esse censeas uerbo græco & latino? Monolores

Alpes maritimas, eas intelligit, quæ Liguriæ Narbonensiq; Galliæ incubant.

Facta erat ratio doge cupparum. quid essent cuppæ ostendimus. Corrupta autem hæc lectio, quomodo restituatur adnitendum.

Oraria ad fauorẽ. qui mos emunctorijs euentilandis hodieq; retinetur. nam oraria lintea tenuiora significant. Orarium

Miliarensem porticum. milliariam melius à mille passuum longitudine.

Calceos mulleos. regum Albanorum, mox patritiorum fuere gestamen. à mulando, id est, suendo, si Festo credimus, dictos. unde & mullum piscem dictum esse putãt. hederacios autem ac cereos utrosq; à colore dixit. Mullus

Pro senatorijs professionibus, id est, censibus, uti uidelicet quisq; in censum professus esset.

Annulum sigillaritium, ad signandum.

Phagone, unde & nomen illi. φαγεῖν enim Græcis, Latinis uorare est.

Infundibulo apposito. instrumentũ ad liquores infundendos Caroni, ab infundendo, ut arbitror, dictum. Orca autem capacissimi uasis genus Hispaniæ, quo salsamenta uinum & oleum & salgama conderentur, ab orcæ marinæ similitudine. Persius: Angustæ collo non fallier orcæ. Varro, Probus, Festus. Infundibulum Orca

Natalibus suis & parilibus. parilia dies natalis urbis Romæ: nam & calẽdæ Ianuariæ

riæ citra omnium supplicium ac pœnam exigebantur.

In ciuicos archis. Corrupta lectio, sed quæ forte ita restitui posit, in publicis archi
Archiua uis. appellauere autem archiua loca, in quibus publicæ tabulæ asseruabantur.

Sartis tectis capitolij. ut sartum tectum, id est, integrum Capitolium tuerentur.

Claui in uestibus Auro clauatis uestibus, id est, quæ clauos aureos, nos flores appellamus, haberet.

Hecatombæ. Hecatombe. monstratum est superius quid esset. Hecatombœum certe Græcis di
citur, quicquid duabus minis æstimatur. sunt & Homero Glauci hecatombœa arma, quorum & Iustinianus in præfatione pandectarum meminerit.

EX PROBO

Omnia imperij. restitue, omina.

Specillatam, specillis ornatam.

Hastis puris, sine ferro: ut uexilla pura, id est candida, infra dixit.

Eandemq; à rebellionibus uni dicauit, restitue, uindicauit.

Inuitus & redactus, quid si reluctatus?

Quod imperaret Probus milites. uerbum milites superfluit.

Prædam deinde omnem illi præter diuinas. quid si druidas? ut tamen deesse uersiculus uideatur.

Limitaneis, qui limites tuerentur.

Supplices, statimq; iacuerunt. tu strati ascribes.

Cæterasq; gentes ita confudit. quis non uidet, contudit esse legendum?

Blemyas. his populis inter Aethiopes capita dicuntur abesse, ore & oculis pectore affixis, unde & pro miraculo spectabantur.

Contis ficijs. dubia lectio, nec quo pacto restituenda satis constat: nisi à ficu ficios
Sibina deduxerit: quid si ita legas, Contis & Sibinis? Est autẽ Sibina Festo, Illyrici genus teli.

Quod ille compererat animo. melius conceperat.

Huius familiæ posteris. posteros ascribe.

EX CARO

Sed auos. tu auum emenda.

EX NVMERIANO

Principia Eumq; ante signa & principia protraxere. Principia erat statio, ubi principes legionum consisterent.

EX CARINO

Carianus. lege Carinus.

Neurobates Neurobaten, id est, per neruos incedentem: ut schenobaten, id est, funerepum. Ti
Schenobates chobatem autem Græci appellant, quem iureconsulti directarium à dirigendo se in a
Tichobates liena cœnacula appellant.

Salpinctas. sic enim leges, & tubicines intellige, ἀπὸ τῆς σάλπιγγος.

Camptaule Camptaulas, id est, centum qui tibiarum sonum aliquantulum inflecterent: quod
Pithaule nos emendauimus mendosissima alioqui lectione. Pithaulas autẽ quasi tibijs persuadentes tibicines dicas.

Cyclopem adornatum. Cyclopeam saltationem, de qua superius, innuit.

Pallio Ianthino. unde & ianthina uestis Persio.

Polymita Plumandi, id est, texendi. Græci polymita à liciorũ uarietate, unde plumarij & o
Plumarij pus plumatile Nonio clauatum interpretatur, aut ex pluma factum.

Birri Birri ab Atrebaticis petiti. Birri uestis Gallicæ genus: sunt aũt Atrebatę hodie, qui Arres Gallica lingua dicunt, auleis texẽdis percelebres. Vnde aulæa hodie laudatissi(ma.

Balliones Ballionibus, id est, lenonibus, à Ballione Plautino lenone.

EX AELIO VERO CAESARE

H—S. III. millies. infinita hæc pecunię uis, ut ipse autor paulo pôst dicit: atq; ad normam mihi præscriptam in Tranquilli annotationes dirigenda.

Quia uota interueniebant. quorum interuentu luctus omnis tollebatur.

Anaclitarium Quatuor anacliterijs, id est, accubitorijs.

EX AVIDIO CASSIO

Fatuum morionem, id est, mimum ineptum.

Etinci

Et inciso ipso.tu inscio ipso repone.

Campestri solo tectus.succinctorio,quo in gymnasiis & palæstris uterentur:subligar etiam à nostris appellatum,unde campestrati. *Campestre* *Subligar*

Buccellatum,à buccea siue buccella.Marcellinus,Quod in sedibus erat,frumentū ad usus diuturnitatem excoctum,buccellatū uocabāt.unde nos fortasse buccellatum etiam panem appellamus in orbem factum gestatu commodiorē,ut quem pertica immissum sine grauiore impedimento secum haberent. *Buccellatum* *Buccellatus panis*

Aut impeditur,tu impenditur.

Programma,id est,edictum græco uerbo. *Programma*

Bucolici milites,latronum Aegyptiorum genus.

Consensum male.quare consensu redde.

Aeruscatores diuinaculos,qui uidelicet æra undiq; æruscarent ac corraderent:Festus & Gellius. *Aeruscatores*

Rebelliones pro rebellibus.qua forma perduelliones dicebant antiqui. *Rebelliones*

Multis elogijs.testificationibus tam in laudem,quàm in infamiam,tametsi Cicero pro simplici quadam sententiæ significatione acceperit.

Bonis patribus.tu uide ne melius,partibus.

EX PESCENNIO NIGRO

Inter lapidationes.quibus Iulianus princeps à populo Rom. petitus est.

Ex interdicto:formula iureconsultis usitata, quoties quis iniuria in alienā possessionem irrumpit.Cic.etiam pro Cæcinna,sæpe huius ritus & uerbi meminit.

Stellaturas accipe,id est,munera per calumniam aliquam iniectam militi,uel quid aliud tale,ut satis copiose superius monstratum est. *Stellatura*

Musiuo.nos hodie musaicum appellamus. utitur & hoc uerbo D. Augustinus libris De ciuitate dei,& Pli.aliqua tamen differētia uerbi.unde musearij,qui male muscarij etiam à doctis apud iureconsultos leguntur. *Musiuum*

Cauum argentum,id est,catinum nouo uerbo:nam cauus foramen est intra parietes,quibus mures latitant. *Cauus*

In zonis.magnā enim stipēdij partem in his habebant milites.unde illud Horatij: *In zonis militum pecunia*

Ibit eò quò uis qui zonam perdidit.

Et inepta.melius fortasse nec inepta atq; ridicula.

Trichoro.à triplici ordine structuræ sic fortasse dictus:nisi si citra aspirationem legas, & à corio, qui cursus uulgo in parietibus construendis dicatur,tricoriū deducas. *Tricorium*

EX ALBINO CAESARE

Cum eum successorem.tu expunges,eum.

Ficus passarias,quas Græci callistrutias.

Milesias,fabellas lasciuas intellige,quales Aristides olim libros milesiacos conscripsisse dicitur:sed iam cantatissima omnia inter milesias punicas Apuleij,ut hinc literatores desinant quærere,unde ille apud Apuleium milesius sit sermo. *Milesia fabellæ*

EX GETA

Hostiam popa nomine Antoninus.popam ueteres uictimarium dixere, ut in Caligula illud poparum habitu sit omnino legendum. *Popa*

Farrata.Edulium à farre fortasse dictum.quid si ferta legas? Est autem fertum libi genus in sacris adhiberi solitum.Festus autor. *Fertum*

Lorica sub lato clauo,id est,senatoria,ac principali ueste,ūnde laticlauij senatores.

EX VICTORINO

A quodam actuario,qui uidelicet acta eius exscriberet.

Digito salutari.hic proximus pollici est.quo cum minus cōmode Augustus princeps uteretur,corneum circulum substituisse à Tranquillo dicitur. *Salutaris digitus*

EX AVREOLO

Apud eum pontem, qui Aureolus est dictus. hunc in Mediolanensi agro adhuc plerique ostendunt, & Pontirolum corrupto uerbo, quasi pontem Aureolum appellari contendunt. *Aureolus pons*

EX HERODE

Sigillata tentoria, uarijs signis distincta arte plumandi.

EX BALISTA

Dispositionem me Balistae prosequere. expunge illud me, & statim lege, in forma

EX VALENTE

Auunculus magnus, aui & auiae auunculus.

EX PISONE

Cui se Cicero nobilitandi gratia sociauerat, data uidelicet Tulliola in uxorem Pisoni cognomento Crassipedi, quo mortuo, Dolobellae iuncta est. Pisonum autem familiae cognomen Frugi astructum notum est à parsimonia uiuendi, & optimis eorum moribus in omni uita.

EX AEMILIANO

In huius uita annotabis illud, quod de Aegypto traditur.

EX ZENOBIA

Media etiam cochlide. Compositionem & ornatum capillorum hoc nomine uidetur appellasse, ad cochlidis scalae similitudinem, quae paulatim per gradus occultos in cochleae formam constructa, nomen inde sibi (ut opinor) peperit. *Cochlis*

Epitomasse, breuiarium confecisse, uerbo malo.

EX TITO

In Maximino Tycum legas, quem hic Titum appellat.

Argolicam, sed amatam. tu lege armatam.

EX FIRMO

Αὐτοκράτορα, id est, imperatorem.

Domum iudicum. tu indicum repone.

Canon Canon. sic annua frumētatio appellabatur, quā Aegyptus & Africa & Sicilia statā populo Rom. penderet. Vnde ille septem annorum canon à Seuero populo relictus.

Lymphiones Omnes certe lymphiones cuiuscunque artis & uidetur. erade copulam &.

Omnes certe lymphiones. nouo uerbo satagentes quosdā, ac curiosos (ut opinor) innuit, nisi si quis diuinaculos hoc uerbo malit interpretari, quos Graeci νυμφολήπτους autument.

Pergulas magistrales. iam & Plin. pergulas pictorum agnoscit, & L. Fuluiū Argentarium spectasse e pergula coronatum rosis. Et Iuuen. *Pergula*

Cui cedere debeat omnis Pergula.

Erat autem locus apertus, ac soli expositus, saltem ex magna parte, ubi docerent grammatici aut pingerēt pictores: quae amoenitatis etiam causa parata erant Terracijs Venetis fermè assimilia.

EX PROCVLO

Albingauni, Liguriae oppidum Albenga uulgo dictum.

EX BONOSO

Dux Rhetici militis. sic codices omnes. Quid si limitis legas? nam & in Aureliano meminit Arnulij Saturnini Scythici limitis, & Iulij Tryphonis oriētalis limitis, & Criniti Illyriciani limitis & Thracij, & Fuluij Boij Rhetici limitis ducum, ut uenire in dubium non possit, limitis, non militis esse legendum. sed & imperator Rheticū limitem agnoscit: unde & limitanei milites, qui limites tuerentur imperij. Caeterū & Riparienses hac forma, seu riparioli dicti uideri possint, qui fluuiorum ripas obseruarent, quo uerbo recentiores scriptores scatent. *Riparienses* *Limitanei* *Riparioli*

EGNATIVS LECTORI.

POST absolutas obseruationes, cum quędã amici admonuissent minus diligenter animaduersa, quædam mihi inter legendum occurrissent, uti fit, accuratiore studio cognita, subnectere illa uisum est operęprecium fore, uti quam animi propensionem literas iuuandi ab primis annis citra omnem ambitionem semper hausi, eam perpetuo tenore ingrauescente etiam ætate retineam. Nec sane aut nunc me pudeat, aut in posterum unquam pudebit, dum prodesse multis possum, etiam culpam prodere meam, quã nec alijs occupationibus, nec festinationi etiam librariorũ imputem. homo, inquit ille, sum, nec humanitatis aleam reformido: & alioqui cur mea me delectẽt mala, fallant'ue potius, quàm ipse per me sapiam? aut cur alienam condemnationem expectem, quàm ipse exceptione reijcere habeam (nisi si quis iniquo etiã iudici causam approbaturum se suam speret: uerum hoc uix unus Scipio inter tot secula sperauit. Ipse igitur ego & quædam simul amplio, nec quid sequar, satis exploratũ adhuc habeo, cum præsertim scriptores hi multa innouata retineant, quæ fortunæ magis, quàm diligentiæ sit inuenisse. Quare cum in bonum culpa hæc cesserit, ignoscant quæso mihi, qui sciant in homine multo minus mirum esse nescisse quædam, quàm uni constare omnia. Cõsulant se singuli, & suo se (quod aiunt) modulo metiatur quisq; haud sane tam acerbe alienã negligentiam incessat, qui suæ sibi conscius esse uelit. Vale.

EX ADRIANO

IN fronte ubi apud Italiam Scipionum temporibus resedisse Adriani maiores scriptum est, tu Italicam repone: unde paulo pòst Italici dicti, quibus delectũ detrectantibus uehementissime iratum Adrianum dicat, cum de Italis interim intelligendũ scripserim, qui Hispaniæ ciuitates incolerent. ab hac urbe Sillius etiam (ex ea enim oriundus erat) Italici cognomentum retulit.

EX PIO

LEgatum pœnæ causa. Alciatus meus iurisconsultus celebris, alium huius sanctionis sensum existimat. Credit enim de legato intelligi, cui pœnã testator ascripserit, nisi hæres id præstitisset.

EX ANTONINO PHILOSOPHO

ET Seuerum turmis equitum Romanorũ iam COS. designatum creauit. Tu VI uirum, id est, seuirum restitue. unde & seuirales ludi paulo pòst dicãtur. VI uirorum autẽ in monimentis, marmoribusq; ueteribus mẽtio fit, ea præsertim tabula, quæ Mediolani in Ambrosij fano spectatur. hoc nos Alciatus Mediolanẽsis primæ nobilitatis admonuit: quem propter morum suauitatem & singularẽ eruditionem plurimũ colo.

EX COMMODO

GAneas semper in palatinis dieb⁹ fecit. tu eodẽ autore ędibus pro dieb. lege. Quid si Pactumeiũ pro Pactuleio legas? Horatio in epodis & iurecõsultis autoribus.

EX HELIOGABALO

NOn ignorãdum & illud, uetera multa nomismata extare, quæ Alegabalum semper præ se ferant.

Annotationum Ioannis Baptistæ Egnatij Veneti in Aelium Spartianum, Lampridium, & cæteros, finis.

GRAECI VERSVS AC DICTIONES

IN LATINVM PER IOANNEM BAPTISTAM

Egnatium Venetum translatae, ut iunioribus consulatur.

EX IVLIO CAESARE

Καὶ σὺ τέκνον. Et tu fili.

EX AVGVSTO

Σπεῦδε βραδέως. Festina tarde. uel, quod uno uerbo exprimetur, Matura.

ἀσφαλὴς γάρ ἐστιν ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης.
Tutus enim est melior, quàm temerarius imperator.

αἴθ' ὄφελον ἄγαμός τε μένειν ἄγονός τ' ἀπολέσθαι.
O utinam quàm debui, & sine uxore esse, & sine liberis perijsse. Δωδεκάθεος. Duodenarij dij.

δυσφημίαν malam ominationem. κτίστην conditorẽ.

κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.
Conditoris sepulchrum ardens conspicio.

ὁρᾷς φάεσσι μάσγαβαν τιμώμενον.
Vides luminibus honestatum Masgabam.

Δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς τι ποιεῖτε.
Date plausum, & uos omnes letabundi aliquid facite.

εὐθανασίαν. Facillimam mortem & paratissimam.

EX TIBERIO

Ἐμοὶ καὶ ταῖς μούσαις στρατηγῶν.
Mihi & musis rem gerens militarem.

Νομιμώτατε. dux optime ex maiorum institutis.

Καὶ τοσαύτην ῥαθυμίαν στρατευόμενον.
Et in tantum militum desidiam exercitum ductantem.

τούτου δ' ἑσπομένοιο, καὶ ἐκ πυρὸς αἰθομένοιο
ἄμφω νοστήσαιμεν, ἐπεὶ περὶ οἶδε νοῆσαι,
Hoc comite, & ex medijs flammis ambo reuertamur,
quando etiam atq; etiam sapit.

ἔμβλημα. interpositum & interiectum.

EX CALIGVLA

Εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς.
Vnus imperator sit, unus rex.

Εἰς αἶαν Δαναῶν πέμψω σε.
In terram Graeciam transmittam te.

ἀδιατρεψίαν. rigiditatem, ac toruitatem. Codices habuere Graecũ hoc uerbum, quod & restituendũ nostris arbitror, & latinũ suppositum inuerecundiam eradendum.

EX CLAVDIO

Τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία.
Felicibus & trimestres filij.

ἄρτιος ὁλόκληρος. perfectus & absolutus.

ἠλαττῶσθαι. imminutum.

καὶ βεβλάφθαι καὶ εἰς τὴν τοῦ σώματος καὶ εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ἀρτιότητα. & corruptũ, quum ad corporis tum ad animi perfectionem.

τὰ τοιαῦτα σκώπτειν καὶ μυκτηρίζειν εἰωθότι.
Huiusmodi lacerare, & subsannare solitus.

μὴ πρὸ ὑποκείμενον ἡμῖν. non ante nobis propositũ.

Minus μωτιάρους. Minus stolide.

ἀτυχεῖ πάνυ ἐν τοῖς σπουδαίοις λίαν.
Male agit ualde in ijs, quae ad studia.

ἡ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγένεια. eius animi indoles egregia.

ἀσαφῶς. obscure. σαφῶς. aperte.

καὶ σὺ γέρων εἶ καὶ μωρός. & tu senex es & stultus.

μωρῶν ἐπανάστασις. stultorum resurrectio.

μετεωρίαν καὶ ἀβλεψίαν. stoliditatẽ & hebetudinẽ.

λογιώτατος. maxime rationis capax.

ἄνδρα ἐπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπαίνῃ.
Virum ulcisci, quum prior ille iniuriam intulerit.

τυρρηνικῶν. Tyrrhenicam historiam.

καρχηδονικῶν. Carthaginensium gesta.

ὁ ἔρως δ' ἐπάγεται. amor impellit.

EX NERONE

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.
Me mortuo terra igne pessum eat.

ἐμοῦ ζῶντος. me uiuente.

Νέρων, ὀρέστης, ἀλκμαίων μητροκτόνοι,
Νεόνυμφον νέρων ἰδίαν μητέρα ἀπέκτανεν.
Nero, Orestes, Alcmaeon matricidae,
Nouam nuptam Nero matrem propriam interfecit.

νεόνυμφος νέρων. sponsus Nero.

ὑγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μῆτερ.
Bene ualeas pater, bene ualeas mater.

τὸ τέχνιον πᾶσα γαῖα τρέφει.
Exiguam artem omnis terra nutrit. Vt ridendi sint, qui filiolum interpretentur. Sed de illis hactenus.

θανεῖν μ' ἀνώγει σύγγαμος, μήτηρ, πατήρ.
Mori me iubet uxor, mater, pater.

οὐ πρέπει νέρωνι, οὐ πρέπει. νήφειν δεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις, ἄγε ἔγειρε σεαυτόν. Non decet Neronẽ, non decet: uigilandum est, age, excita teipsum.

ἵππων μ' ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει.
Equorum citatorum aures circumsonat strepitus.

EX SERGIO GALBA

Καὶ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ.
Et tu fili imperium nostrum degustabis.

ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστιν.
Adhuc mihi robur est firmum.

EX OTHONE

Τί γάρ μοι καὶ τοῖς μακροῖς ἀσύλοις;
Variat haec lectio, omnes enim codices hoc praeferunt.
Id est, Quid mihi & longis asylis?
Legerim autem ipse in hunc modum:
τί γάρ με δεῖ, καὶ τοῖς μακροῖς αὐλοῖς αὐλεῖν;
Id est, Quid necesse est & me longis tibijs insonare?

EX VESPASIANO

Καλῶς τελωνήσαντι. bene publicum exercenti.

μακρὰ βιβὰς κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος.
Et longum incedens quassans ingentem hastam.

ὦ λάχης λάχης, ἐπὰν ἀποθάνῃς αὖθις ἐξ ὑπαρχῆς ἔσῃ σὺ κήρυλος. O Laches Laches, quum rursus morieris, iterum Cerylus diceris.

EX DOMITIANO

Μὴ καὶ σὺ γαμῆσαι θέλεις; an & tu uxorẽ ducere uis?

οὐχ ὁρᾷς οἷος κἀγὼ καλός τε μέγας τε.
Non uides quam pulcher ego & magnus.

ἔσται πάντα καλῶς. erunt omnia bene.

FINIS

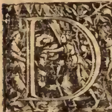
ILLVSTRISSIMO SAXONIAE DVCI FRIDERICO, PRINCIPI ELECTORI BEATVS RHENANVS S. D.

ERVM preciosarum etiam minutias magno uidemus æstimari princeps illustrissime. nam gemmarij uulgò lapillorū quorundā frustula pluris indicant, quàm quosdam integros lapides. Nec mirum, cum res ex uirtute, non ex mole sit æstimanda. Atq; accidit quidem ut res minutæ maioribus nonnunquam multis modis antestent. Gemmis enim quid magis pusillum? & tamen de harum uiribus ac insignibus pretijs miranda sunt in literis prodita. Cum itaq; mecum diu cogitarem, an Velleium Paterculum, autorem eximium & ueterem, sed semilacerum tuæ Celsitudini cōuenienter dicare possem, cui sciebā absolutissima quæq; nuncupari debere, tandem persuasit me Vellei dignitas & excellentia, ut tam insigneis reliquias eloquentissimi scriptoris tibi potissimum elegantiorum studiorum Germanico Mecœnati inscriberem. Accessit etiā alia ratio, quod Georgius Spalatinus, uir eximie literatus & candidus, quo tua sublimitas ministro sacrorū & à consilijs utitur, abhinc quatuor annos, cum intellexisset me quædam historiarū fragmenta reperisse, statim per literas rogauit, ut illas descriptas istuc mitterem, quo possent in bibliotheca tua reponi, quam ut audio paras insignem bonis autoribus undecunq; conuectis referciendam. In qua re tua Celsitudo ueterū quorundam Principum laudem æmulatur, qui non minorem gloriam instructis bibliothecis sunt consecuti, quàm alij conditis urbibus. Ac solent quidem montibus arces incomparabili sumptu imponi, quæ toti regioni possint esse præsidio, dum quàm longissime hostes arcētur: id quod nec tua Celsitudo negligit, tot propugnaculis uel à fundamento excitatis, uel in meliorem faciem restitutis. At quanto melius est bibliothecas optimis impletas libris, Musis dedicare, quibus nullum certius præsidium abigendæ procul inscitiæ teterrimi illius mortalium hostis? Enimuero nobis hactenus magis defuerunt libri quàm ingenia, de bonis libris loquor, non tam prophanis quàm sacris. Qui ut proximis annis prodire cœperūt, dij boni q̄ statim retrocessere lucifugæ Sophistarum phalanges, splendorem emergentis ueritatis ferre nō ualentes: ut qui in tenebris humanarum traditionū uelut noui quidam Platonici specus habitatores per omnem uitam fuerint uersati. Itaq; excellsissime Princeps de Vellcio tantum accipe, quantum nobis non inuidit uetustas, non indignum cui in bibliotheca illa tua uel primū locum tribuas. Describit is res Romanas castissimo stilo per epitomen ab urbe condita ad suam usq; ætatem, hoc est, tēpora Tiberij Cæsaris: nam sub hoc floruit, ut in uita annotauimus. Meminit quorundā, quæ nullorū sunt prodita literis, saltem qui hodie extēt: qualis est deletarum cum Varo legionum Arminio duce historia, & quæ de Marobo duo Marcomanorum rege scribit, haud dubie tuæ Celsitudini tanto gratiora futura, quanto minus etiam doctissimis uiris hactenus fuere cognita nam prioris rei tantum in transcursu meminit Florus. Tanta autem facundia his referendis utitur, ut quemadmodum ipse Cæsari proximum à Tullio locum tribuit, sic eum Cæsari parem faciā, aut saltem proximo statuā loco. Quòd si integer extaret, & à mendis purus, haud ambigerem quin doctissimus quisq; meo subscriberet iudicio: nūc quando mendis uitio uetustatis non caret, aliena culpa dignitatem æstimationis apud quosdam forsan amittet. Equidem ab hinc annos ut puto quinq;, cum primum hunc in Murbacensi bibliotheca reperissem, & uiderem tam prodigiose corruptum, ut omnia restituere nō foret humani ingenij, properanter ac infeliciter ab amico quodam descriptū, premendum planè censebam donec melioris nobis codicis fieret copia, quē acceperam haberi Mediolani, inuentum olim à Georgio Merula. Verum dum frustra iam treis annos expectamus, interim doctissimus quisq; mecū expostulat, cur tam insignem autorem studiosis communicare tamdiu differam. Addunt conuicia quidam, dictitantes illum in

hoc à me premi, ut olim alienum opus tanquam ingenij mei fœturam gloriabundus in publicum emittam. Proinde nunc edidimus omnium eruditorum uotis expetitum, & antè promissum, ne studiosos diutius huius desiderio maceremus. Quod nullam sanè ob causam serius factum est, quàm ut sincerior exiret. Sed nimium moror Celsitudinem tuam, lege & amplectere candidissimũ scriptorem Velleium. Bene uale Heros illustrissime, & bonis literis fauere perge. Selestadij. Sexto Id. Decemb. An. M.D.XX.

VITA VELLEII PATERCVLI
PER BEATVM RHENANVM.

DIFFICILE est Velleij uitam describere, cùm nullus scriptorum, quod sciam, huius meminerit, uno Tacito dempto, qui in libro tertio P. Velleium præsidem exercitus Philippopolim Thraciæ urbem ab obsidione liberasse scribit, de hoc nostro haud dubie loquẽs. Cogimur itaq; sequi coniecturas. Atq; in primis mihi fit probabile, eum Romæ natum, patre equestris ordinis, qui fuerit aliquando præfectus equitũ sub Augusto. nam scribit ipse in posteriori libro sub finẽ, se missum in Germaniã cum Tiberio protinus ab adoptione, præfectum equitum, successorem officij patris sui. Quo loco uitæ suæ rationem exponens, docet se tribunatu castrorum antè functũ, militem factum Tiberij Cæsarij in Germaniam proficiscentis, ac per nouem cõtinuos annos, aut præfecti, aut legati munere fuisse semper insignem. Ipse propemodũ initia stipendiorum suorum fecit Tribunus militum in Syria, hunc militiæ gradum ante P. Vinicio & P. Silio Coss. auspicatus. Quam rem his ipse uerbis narrat: Quod spectaculum sub initia stipendiorum meorum Tribuno militum mihi uisere contigit, quem militiæ gradum ante sub patre tuo M. Vinici & P. Silio auspicatus in Thracia Macedoniaq; mox Achaia Asiaq;, & omnibus ad orientem uisis prouincijs & ore atq; uroq; maris Pontici latere, haud iniucunda tot rerum, locorum, gentium, urbium recordatione perfruor. Maiores Velleij fuisse Campanos quibusdam argumẽtis adducor ut credam. Ipse meminit C. Velleij aui sui, qui Pompeij Marciq; Bruti ac Tyronis præfectus fabrũ iam grauis ætate, sibi uim attulit, cum abiret Neapoli Tiberius Nero. Meminit & Minatij Magij ataui sui Asculanensis, qui nepos fuit Decij Magij, Campanorum principis celeberrimi fidelissimiq; uiri. Non præterit Capitonem patruum suum, uirum ordinis senatorij, qui Agrippæ subscripsit in C. Cassium. Fratrem habuit Magium Celerem, cuius præcipua opera Tiberius est usus in bello Dalmatico, in quo ille legatũ egit, amplissimis deinde honoribus à triumphante Cæsare donatus. Eum, inquit, triumphum (is fuit Dalmaticus) mihi fratriq; meo inter præcipuos præcipuisq; donis adornatos uiros comitari contigit. Cæterum honores ipse suos quos uirtutibus emeruit, non tacet, cum inquit: Habuit in hoc quoq; bello (de Pannonico loquitur) mediocritas nostra speciosi ministri locum. Finita equestri militia designatus Quæstor, necdum senator æquatus senatoribus etiam designatis tribunis plebis, partẽ exercitus ab urbe traditi ab Augusto, perduxi ad filium eius. In quæstura deinde remissa sorte prouinciæ legatus eiusdem ad eundem missus &c. Vtinam autem extaret iustũ illud opus, in quod multa dicenda reseruat, hic festinans, & uelut res in transitu tantum indicans. Promittit etiam de bello Pannonico iusta uolumina ordine omnia narraturus: sed addit, ut spero. Proinde coniicimus eum tale quid meditantem morte fuisse sublatum, quæ plerunq; gaudet res præclaras impedire. Alioquin non taciturus erat Fabius, historicos utriusq; linguæ censens, quem miror huius operis ad M. Vinicium nõ meminisse Sed genera tantum ille degustauit, nõ excussit bibliothecas, id quod ipse ingenue de se testatur. Meo sanè iudicio nulli secundus est Velleius inter Latinos, tam est castus ac nitidus in dicendo, mira stili iucunditate ac clarissimo candore præditus, quas dotes T. Liuio Fabius assignat. Quòd si modus huius operis cõciones recepisset, clarius haud dubie declarasset eloquentiã suam, cuius tamen hic satis abunde documentum dedit.

Nam

Nam quid illa digreſsiuncula, qua in M. Antoniũ Ciceronis iugulatorem exclamat, uel ornatius, uel grauius, uel acutius? Tractandorum affectuum dubio procul egregie peritus fuit. Iam ut conſtet quiſnam M. iſte Vinicius fuerit, cui ſuam hiſtoriam inſcripſit Velleius, adſcribam Taciti uerba ex quinto libro hiſtoriæ Auguſtæ. Vinicio oppidanum, inquit, genus. Callibus ortus, patre atq; auo conſularibus, cætera equeſtri familia erat, mitis ingenio & comptæ facundiæ. Huic Iuliam neptem ſuã Germanico genitam Tiberius Cæſar copulauit. Hæc ille. Fuit itaq; progener Tiberij Cæſaris, quos ille quatuor habuit, Hunc & Gn. Domitium, Caſsium Longinum, & Rubellium Blandum. M. Vinicij meminit etiam Seneca. An uero non eſt immortalitate donare, ſemper uicturum opus inſcribere cuipiam? Reuiuiſcit nunc cum Velleio M. Vinicius, cuius nomen ex hominũ memoria nemo delebit, quandiu ſupererunt Velleij monimenta, etiam ſi illum Tacitus nullus prædicaſſet. Paterculorũ nomen apud Romanos antiquum eſt. Sulpitiæ Paterculi filiæ meminit Liuius. Seleſtadij, Idibus Decemb. Anno, milleſimo quingenteſimo uigeſimo.

BEATVS RHENANVS LECTORI S.

APPARET Velleium ab urbis primordio Romanam hiſtoriam omnem admirabili compendio duobus uoluminibus fuiſſe complexum, etiã antiquioribus aliarum nationũ geſtis, præſertim in huius prioris libri initio fineq; perq; eleganter admixtis. Quorum uoluminum prius hoc acephalon eſt, adeo non cæteris tantũ rebus, uerum etiam bonis autoribus, iniuria uetuſtatis cuncta abſumentis officere ſolet, ut quemadmodum Auſonius cecinit, Monimenta fatiſcunt, Mors etiam ſaxis nominibusq; uenit: nos dicere poſsimus, Mors etiam ſcriptis, carminibusq; uenit. Quanquã puto magis hominum incuriam accuſandam, q̃ ipſam uetuſtatem. Poterant exemplaria ætatis uitio obſoleſcentia deſcribi, poterant uitis inſtar ob ſenium iamiam emorituræ per nouas propagines reſtitui, ſi fuiſſent quos huius rei cura tetigiſſet. Et certe fuerũt, qui tametſi parum docti, præſtiterunt tamen quod potuerunt: quibus habendam gratiam cenſeo, quòd horum ſaltem opera qualicunq; miſeras bonorum autorum reliquias licet mendoſiſsime exceptas, conſeruatas uideamus, ſi modo conſeruari eſt, tam deprauate eſſe deſcriptum. Vtinam uero quidam autores extarent, quamlibet mendoſe ſcripti: poſſent in illis multa reſtitui per uiros eruditos, ac iudicio præditos. Egregie ſudatum eſt in hac parte à Benedictinis olim, in aſſeruandis inquam ueterum monimẽtis. At poſtquàm prochotyranni iſti irrepſerunt, conſpiratũ eſt in ueteres autores, ut iſtorum ſomnia mundo cõmodius obtrudi poſſent. Sed hæc ἀπροσδιόνυσα uideri queãt, cùm de Velleio potius ſit habendus ſermo. Scribit is ſub finem huius libri, ſtatuiſſe ſe priorem huius uoluminis, poſterioremq; partem non inutili rerum notitia in artum contracta diſtinguere. Proinde quemadmodum illic in fine refert, quę poſt Romam à Gallis captam deductæ ſint coloniæ iuſſu ſenatus, & quo tempore: ſic in hoc fragmento prioris libri, compendio quodam deſcribit, Primum, quam quiſq; ciuitatem ex Heroibus illis qui Troiam obſederant confecto iam bello condiderit, quam'ue occuparit inſulam, Deinde res per illam ætatẽ geſtas, de Pelopidis, Heraclidis, Athenienſibus, Peloponneſiis, Tyrijs, Achæis, Pelaſgis, Lacedæmonijs, Chalcidenſibus, qui nouas urbes uel extruxerint, uel in alias regiones commigrarint multa recenſens. Id quod Strabo quoq; ſolet indicare, nec omittit Liuius, & huius abbreuiator Florus. Verum ut intelligas huius fragmenti initium, loquitur de Pyliorum exercitu, qui cum diſiectis tempeſtate nauibus, ducem ſuum Neſtorem amiſiſſent, Metapontũ condiderunt. Potes conijcere lector, huic operi præfationem ſuam deeſſe, bellam hauddubie & elegantem. Sed iam lege Velleium, & noſtris laboribus gratus eſto.

C. VELLEII PATERCULI HISTORIAE ROMANAE

AD M. VINICIUM COS. PRIUS VOLUMEN, SED ACEPHALON.

EMPESTATE distractus à duce suo Nestore, Metapontum condidit. Teucer nõ receptus à patre Telamone, ob segnitiam non uindicatæ fratris iniuriæ, Cyprũ adpulsus, cognominem patriæ suæ Salamina constituit. Pyrrhus Achillis filius Epirum occupauit. Philippus Ephyram in Thesprotia. At rex regũ Agamemnon tẽpestate in Cretam insulam reiectus, tres ibi urbes statuit, duas à patriæ nomine, unam à uictoriæ memoria, Mycenas, Tegæam, Pergamũ. Idem mox scelere patruelis fratris Aegisti hęreditariũ exercẽtis in eum odiũ, & facinore uxoris oppressus, occiditur. Regni potit̃ Aegistus per annos VII. Hunc Orestes matremq; socia cõsiliorũ omniũ sorore Electra, uirilis animi fœmina, obtruncat. Factũ eius à dijs comprobatũ spacio uitæ & felicitate imperij apparuit: quippe uixit annis XC. Regnauit LXX. qui se etiã à Pyrrho Achillis filio uirtute uindicauit. nã quòd pactæ eius Menelai atq; Helenæ filiæ Hermiones nuptias occupauerat, Delphis eum interfecit. Per hæc tempora Lydus & Tyrrhenus fratres, cũ regnarent in Lydia, sterilitate frugũ compulsi, sortiti sunt uter cũ parte multitudinis patria decederet. Sors Tyrrhenũ contigit: peruectus in Italiã, & loco & incolis, & mari nobile ac perpetuum à se nomen dedit. Post Orestis interitũ, filij eius Penthelus & Tisamenus regnauere triennio. Tum ferè anno octogesimo post Troiam captã, centesimo & uigesimo quàm Hercules ad deos excesserat, Pelopis progenies, quæ omni hoc tempore pulsis Heraclidis Peloponnesi imperiũ obtinuerat, ab Herculis progenie expellit̃. Duces recuperandi imperij fuere, Teminus, Cresphontes, Aristodemus, quorũ atauus fuerat. Eodem ferme tempore Athenæ sub regibus esse desierunt, quarũ ultimus rex fuit Codrus Melanthi filius, uir non prætereundus: quippe cũ Lacedæmonij graui bello Atticos premerent, respondissetq; Pythius, quorũ dux ab hoste esset occisus, eos futuros superiores, deposita ueste regia, pastoralem cultũ induit: immixtusq; castris hostium de industria, imprudenter rixam ciens interemptus est. Codrũ cum morte æterna gloria, Athenienses secuta uictoria est. Quis cum nõ miret̃, qui his artibus mortem quæsierit, quibus ab ignauis uita quæri solet. Huius filius Medon primus Archon Athenis fuit. ab hoc posteri apud Atticos dicti Medontidæ: sed hi insequẽtesq; Archontes usq; ad Charopem dum uiuerent, eum honorem usurpabant. Peloponnesii digredientes finibus Atticis, Megaram mediã Corintho Athenisq; urbem cõdidere. Ea tempestate & Tyria classis plurimũ pollens mari in ultimo Hispaniæ tractu, in extremo nostri orbis termino insulã circumfusam Oceano, perexiguo à continenti diuisam freto, Gadeis condidit. Ab ijsdem post paucos annos in Africa, Vtica cõdita est. Exclusi ab Heraclidis Orestis liberi, iactatiq; cum uarijs casibus tum sæuitia maris quintodecimo anno sedem cepere circa Lesbum insulam. Tum Græcia maximis cõcussa est motib. Achæi ex Laconica pulsi, eas occupauere sedes, quas nunc obtinent. Pelasgi Athenas commigrauere. Acerq; belli iuuenis nomine Thessalus, natione Thesprotius, cũ magna ciuium manu eam regionem armis occupauit, quæ nunc ab eius nomine Thessalia appellatur, ante Myrmidonum uocitata ciuitas. Quo nomine mirari conuenit eos, qui Iliaca cõponentes tempora de ea regione ut Thessalia cõmemorãt. quod cum alij faciant, Tragici frequentissime faciunt, quibus minime id concedendũ est: nihil enim ex persona poetæ, sed omnia sub eorũ qui illo tẽpore uixerunt, dixerũt. quòd si quis à Thessalo Herculis filio eos appellatos Thessalos dicet, reddenda erit ei ratio, cur nunquam ante hũc insequentẽ Thessalũ, ea gens id nominis usurpauerit. Paulo ante Ale-

tes sextus

tes sextus ab Hercule Hippotis filius, Corinthū quæ antea fuerat Ephyre, claustra Peloponnesi continentem, in Isthmo condidit. Neq; est quod miremur ab Homero nominari Corinthū: nam ex persona poetæ & hanc urbem & quasdam Ionum colonias, ijs nominibus appellat, quibus uocabantur ætate eius, multo post Ilium captum conditæ. Athenienses in Euboea Chalcida & Eretriā colonis occupauere. Lacedæmonij in Asia Magnesiā. Nec multo post Chalcidenses orti, ut prędiximus, Atticis, Hippocle & Megastene ducibus, Cumas in Italia condiderunt. Huius classis cursum esse directum alij columbæ antecedentis uolatu ferūt, alij nocturno æris sono, qualis Cerealibus sacris cieri solet. Pars horum ciuium magno post interuallo Neapolim cōdidit. Vtriusq; urbis eximia semper in Romanos fides, facit eas nobilitate, atq; amœnitate sua dignissimas. Sed alijs diligentior ritus patrij mansit custodia. Cumanos Osca mutauit uicinia. Vires autem ueteres earum urbiū, hodieq; magnitudo ostentat mœniū. Subsequenti tempore magna uis Græcę iuuentutis, abundantia uirium, sedes quæritans, in Asiam se effudit. nam & Iones duce Ione profecti Athenis, nobilissimam partem regionis maritimæ occupauere, quæ hodieq; appellatur Ionia, urbesq; cōstituere Ephesum, Miletum, Colophona, Prienen, Lebedum, Myuntem, Erythram, Clazomenas, Phocæam, multasq; in Aegæo atq; Icario occupauere insulas, Samum, Chiū, Andrum, Tenum, Parum, Delum, aliasq; ignobiles. Et mox Aeolij eadem profecti Græcia, longissimisq; acti erroribus non minus inlustres obtinuerunt locos, clarasq; urbes condiderunt, Smyrnam, Cymen, Antissam, Myrinam, Mytilenemq;, & alias urbes quæ sunt in Lesbo insula. Clarissimum deinde HOMERI inluxit ingenium, sine exemplo maximum, qui magnitudine operis & fulgore carminum solus appellari poeta meruit, in quo hoc maximum est, quod neq; ante illum quem ille imitaretur, neq; post illum qui eum imitari possit inuentus est. neq; quenquam alium cuius operis primus autor fuerit in eo perfectissimum præter Homerum & Archilochum repériemus. Hic longius à temporibus belli, quod composuit, Troici, quàm quidam rentur, absuit. nam fermè ante annos DCCCCL. floruit, intra mille natus est. Quo nomine non est mirandum quod sæpe illud usurpat, hoc enim ut hominum, ita seculorum notatur differentia. quem si quis cæcum genitum putat, omnibus sensibus orbus est. Insequenti tempore imperium Asiaticum ab Assyrijs qui id obtinuerāt annis MLXX. translatum est ad Medos, ab hinc annos fermè DCCLXX. quippe Sardanapalum eorum regem mollitijs fluentem, & nimium felicem, malo suo, tertio & tricesimo loco ab Nino & Semiramide, qui Babylona condiderant, natum, ita ut semper successor regni paterni foret filius, Pharnaces Medus imperio uitaq; priuauit. Ea ætate clarissimus Graij nomis Lycurgus Lacedæmonius, uir generis regij, fuit seuerissimarum iustissimarumq; legū autor, & disciplinæ conuenientissimæ uir, cuius quandiu Sparta diligens fuit, excellissime floruit. Hoc tractu temporū ante annos quinq; & sexaginta quàm urbs Romana conderetur, ab Elissa Tyria, quam quidam Didō autumant, Carthago conditur. Circa quod tempus Caranus, uir generis regij, sextus decimus ab Hercule, profectus Argis regnum Macedonię occupauit, à quo Magnus Alexander cum fuerit septimusdecimus, iure, materni generis Achille autore, paterni Hercule gloriatus est. Aemylius Sura de annis Po. Romani. Assyrij principes omnium gentiū rerum potiti sunt. Deinde Medi, Postea Persę, deinde Macedones. Exin de duobus regibus Philippo & Antiocho, qui à Macedonibus oriundi erant, haud multo post Carthaginem subactā deuictis, summa imperij ad Po. Romanū peruenit. Inter hoc tempus & initiū Nini regis Assyriorum, qui princeps rerum potitus, intersunt anni MDCCCC. XCV. Huius temporis æqualis HESIODVS fuit, circa CXX. annos distinctus ab Homeri ætate, uir perelegantis ingenij, & mollissima dulcedine carminum memorabilis: ocij, quietisq; cupidissimus, ut tempore tanto uiro, ita operis autoritate proximus, qui uitauit ne in id quod Homerus incideret, patriamq; & parentes testatus est: sed patriam (quia multatus ab ea erat) contumeliosissime. Dum in externis moror, incidi in rem domesticā, maximiq; erroris, & multum discrepantem autorum opinionibus. nam quidam huius temporis tractu aiunt à Tuscis Capuā Nolamq; conditā ante annos ferè DCCCXXX. quibus equidem adsenserim. sed Marcus

Cumæ

Neapolis

Iones

Homerus

Homerus non fuit cæcus

Lycurgus Lacedæmonius

Hesiodus

Cato quantū differt: qui dicat Capuā ab eisdem Tuscis conditā, ac subinde Nolā: Stetisse aūt Capuam anteq̃ à Romanis caperet, annis circiter CCLX. quod si ita est, cū sint à Capua capta anni CCXL, ut cōdita est anni sunt ferè D. Ego pace diligentię Catonis dixerim, uix crediderim tā mature tantā urbē creuisse, floruisse, cōcidisse, resurrexisse.

Ludicrum certamen Olympiorum Clarissimū deinde omniū ludicrū certamen & ad excitandā corporis animiq; uirtutē efficacissimū Olympiorū initiū habuit autorem Iphitū Elium. Is eos ludos mercatumq; instituit ante annos q̃ tu M. Vinici consulatū inires DCCCXXIII. Hoc sacrū eodē loco instituisse ferē abhinc annos fermè MCCL Atreus, cū Pelopi patri funebres ludos faceret: quo quidē in ludicro omnis generis certaminū Hercules uictor extitit. Tum Athe*Alcmæon*nis perpetui Archontes esse desierūt, cum fuisset ultimus Alcmæon, cœperūtq; in denos annos creari: quæ cōsuetudo in annos LXX. mansit, ac deinde annuis commissa *Charops* est magistratib. resp. Ex ijs qui denis annis præfuerūt, primus fuit Charops, ultimus *Erix* Erix. ex annuis primus Creon. Sexta Olympiade post duo & uiginti annos q̃ prima cōstituta fuerat, Romulus Martis filius ultus iniurias aui, Romā urbem Parilib. in Palatio condidit. à quo tēpore ad uos COSS. anni sunt DCC. LXXXV. Id actū post Troiam captam annis CCCCXXXVII. Id gessit Romulus, adiutus legionibus Latini aui sui. Li*Roma condita*benter enim his qui ita prodiderunt accesserim, cum aliter firmare urbem nouam tam uicinis Veientibus alijsq; Ethruscis ac Sabinis cum imbelli & pastorali manu uix potuerit, quanquam iam asylo facto inter duos lucos auxit. Hic centum homines electos appellatosq; Patres, instar habuit cōsilij publici. Hanc originem nomen Patriciorum habet. Raptus uirginum Sabinarum.

BEATVS RHENANVS LECTORI S.

HIC *Velleio nostro rursum atrox uulnus inflixit iniuria temporis, quod neq; Aesculapius, neq; Chiron medici illi Poetici, quamlibet à ueteribus egregie laudati, curare norint. Nam bonā operis partem hoc loco deesse nullus dubitabit. Porrò omnis medendi spes in integro sita est exēplari: quale repertū iam olim aiunt à Georgio Merula inter eos libros, de quorum ille inuentione magnopere gloriatur in Epistola quadam, quæ inter Politianicas legitur. Sed isti rumori fidem non habeo. Scilicet tantus uir nugas ædidisset (sic enim quasdam ueterū grammaticorū quisquilias ab illo publicatas non iniuria uocauero præsertim cum Velleio cōmissas) & hoc opus suppressisset nobis, unde plus ad illum gloriæ, & ad studiosos cōmodi rediturū erat, quàm ex sexcentis istius generis grammaticorū schedis. Nos hac æditione nostra, tametsi mutila, prouocabimus Italos, ut nobis quod nacti sumus in mediū conferētibus, ipsi quoq; sua candide studiosis impertiāt. Sed de hac re plus satis iam loquuti sumus. Cæterum ut quasi uiam tibi sternamus ad sequentis Velleiani fragmenti intelligentiam, quod in media fermè periodo sublatis anterioribus aliquot ternionibus abruptum est. In hac ultima prioris libri particula Velleius decursis antè cunctis historijs iam inde ab urbe condita, propemodum ad initiū tertij belli Punici peruenit, quo Carthago fuit excisa. ante quod Macedonicū geri cœptū est: in quo P. Licinius Crassus, cui Macedonia decreta erat, contra Perseum regem pugnans, inferior discessit. Perseus uero perpendens inconstantiā fortunæ, tametsi uictor, æquam pacis cōditionem à Romanis accipere paratus erat. Iniquā Licinius obtulit, ut se uidelicet, suaq; senatui Romano dederet, quemadmodum refert Eutropius. Forsan igitur hic Velleij sensus fuerit, Perseus Macedonum rex conditionem pacis quam timuerat hostis expetit. Nisi de Gentio Illyriorū rege loquatur, quem Perseus subegit: ut sit sensus, Gentius iniquā à Perseo conditionē quam timuerat hostis expetit. Neuter tamen mihi magnopere arridet. Sed fuit hic aliquid dicendum. At ridiculum est ibi tam anxie diligentem esse, ubi diligentia locū non habet, uerū sola diuinatio.*

Perseus quam timuerat hostis expetit. Nam biennio adeo uaria fortuna cum COSS. conflixerat, ut plerunq; superior fuerit, magnamq; partem Græciæ in societatem suam perdu*Rhodij*ceret. Quin Rhodij quoq; fidelissimi ante Romanis, tum dubia fide, speculari fortu*Eumenes*nam, proniores regis partibus fuisse uisi sunt: & rex Eumenes in eo bello medius fuit animo, neq; fratris initijs, neq; suæ respondit consuetudini. Tum Senatus populusq; *L. Aemylius Paulus* Romanus, L. Aemilium Paulum, qui & Prætor & COS. triumphauerat, uirum in tantum laudandum, in quantum intelligi uirtus potest, COS. creauit, filium eius Pauli, qui ad Cannas q̃ tergiuersanter perniciosam Reip. pugnam inierat, tam fortiter in ea mortē obierat. Is Perseū ingenti prælio apud urbem nomine Pydnam in Macedonia, fusum fugatumq; castris exuit, deletisq; eius copijs, destitutū omni spe, coegit è Macedonia profugere: quam ille linquens in insulam Samothraciā profugit, templiq; se reli*Gn. Octauius*gioni supplicem credidit. Ad eum Gn. Octauius PR. qui classi præerat, peruenit, & ra*Anicius*tione magis q̃ ui persuasit, ut se Romanorū fidei cōmitteret. Ita Paulus maximū nobi*Gentius*lissimumq; regē in triumpho duxit: Quo anno & Octauij PR. naualis, & Anicij, regē Illyrio-

Illyriorũ Gentiũ ante currũ agentis, triũphi fuere celebres. Quàm sit adsidua eminẽtis fortunæ comes inuidia, altissimisq; adhæreat, etiam hoc colligi potest, quòd cum Anicij Octauijq; triumphum nemo interpellaret, fuere qui Pauli impedire obniterentur: cuius tantum priores excessit, uel magnitudine regis Persei, uel specie simulacrorum, uel modo pecuniæ, ut bis milies centies H—S ærario contulerit, & omnium anteactorum comparationem amplitudine uicerit. Per idem tempus, cum Antiochus Epiphanes, qui Athenis Olympicum inchoauit, tum regem Syriæ Ptolemæum puerum Alexandriæ obsideret, missus est ad eum legatus M. Popilius Lænas, qui iuberet incepto desistere: mandataq; exposuit, & regem deliberaturum se dicentem circumscripsit uirgula, iussitq; prius responsum reddere quàm egrederetur finito harenæ circulo. sic cogitationem regiam Romana disiecit constantia, obeditumq; imperio. Lucio autẽ Paulo, magnæ uictoriæ compoti, quatuor filij fuere: ex ijs duos natu maiores, unum P. Scipioni P. Africani filio, nihil ex paterna maiestate præter speciem nominis uigoremq; eloquentiæ retinenti in adoptionem dederat, alterum Fabio Maximo. duos minores natu, prætextatos, quo tempore uictoriam adeptus est, habuit. Is cum in concione extra urbem more maiorum ante triumphi diem, ordinem actorum suorum commemoraret, deos immortaleis precatus est, ut si quis eorum inuideret operibus ac fortunæ suæ, in ipsum potius sæuirent, quàm in Rempub. quæ uox ueluti oraculo emissa, magna parte eum spoliauit sanguinis sui. Nam alterum ex his quos in familia retinuerat liberis, ante paucos triumphi, alterũ post pauciores amisit dies. Aspera circa hæc tempora Censura Fuluij Flacci & Posthumij Albini fuit, quippe Fuluij Censoris frater, & quidem cõsors, Cn. Fuluius senatu motus est ab ijs Censoribus. Post uictum captũq; Persẽu, qui quadriennio post in libera custodia Albæ decessit, Pseudophilippus à mendacio simulatæ originis appellatus, qui se Philippum regiæq; stirpis ferebat, cum esset ultimæ, armis occupata Macedonia, adsumpti regni insignibus, breui temeritatis pœnas dedit: quippe Q. Metellus PR. cui ex uirtute Macedonici nomen inditum, praeclara uictoria ipsum gentemq; superauit, & immani etiam Achæos rebellare incipientes fudit acie. Hic est Metellus Macedonicus, qui porticus quæ fuere circundatæ duabus ædibus sine inscriptione positis, quæ nunc Octauiæ porticibus ambiuntur, fecerat: quiq; hanc turmam statuarum equestrium quæ frontem ædium spectant, hodieq; maximum ornamentum eius loci, ex Macedonia detulit, cuius turmæ hanc causam referunt. Magnum Alexandrum impetrasse à Lysippo singulari talium autore operum, ut eorum equitum qui ex ipsius turma apud Granicum flumen ceciderant, expressa similitudine figurarũ, faceret statuas, & ipsius quoq; ijs interponeret. Hic idem primus omnium Romæ ædem ex marmore in ijs ipsis monumentis molitus, uel magnificentiæ, uel luxuriæ princeps fuit. Vix ullius gentis, ætatis, ordinis, hominem inueneris, cuius felicitatem fortunæ Metelli compares. Nam præter excellenteis triumphos, honoresq; amplissimos, & principale in Repub. fastigium, extentumq; uitæ spacium, & acreis innocenteisq; pro Repub. cum inimicis contentiones, quatuor filios sustulit, omnes adultæ ætatis uidit, omnes reliquit superstites, & honoratissimos: mortui eius lectum pro rostris sustulerunt quatuor filij, unus consularis & Censorius, alter Consularis, tertius Consul, quartus candidatus cõsulatus, quem honorem adeptus est. Hoc est nimirum magis feliciter de uita migrare, quàm mori. Vniuersale deinde (ut prædiximus) instincta in bellum Achaia, cum pars magna eiusdem Metelli Macedonici uirtute armisq; tracta erat, maxime Corinthijs in arma cum grauibus etiam in Romanos contumelijs instigantibus, destinatus ei bello gerendo COS. Mummius. Et sub idem tempus magis quia uolebant Romani quicquid de Carthaginiensibus diceretur credere, quàm quia credenda afferebantur, statuit senatus Carthaginem excidere. Ita eodem tempore P. Scipio Aemilianus, uir auitis P. Africani, paternisq; L. Pauli uirtutibus simillimus, omnibus belli ac togæ dotibus, ingenijq; ac studiorum eminẽtissimus seculi sui, qui nihil in uita nisi laudandum aut fecit, aut dixit, ac sensit, quem Paulo genitum, adoptatũ à Scipione Africani filio diximus, Aedilitatẽ petens COS. creatus est. Bellum Carthagini iam antè biennium à prioribus COSS. illatum, maiore ui intulit, cum antè in Hispania murali corona, in Africa obsidionali donatus esset in Hispania

Triumphus Pauli. Antiochus Epiph. Ptolemæus. M. Popilius. L. Aemylij filij. Pseudophilippus. Metel. Macedonicus. Metelli felicitas. L. Mummius. P. Scipio

uero etiam ex prouocatione, ipse modicus uirium, immanis magnitudinis hostem interemisset: Eamq; urbem magis inuidia imperij, quàm ullius eius temporis noxiæ inuisam Romano nomini, funditus sustulit, fecitq; suæ uirtutis monumentũ, quod fuerat aui eius clementiæ. Carthago diruta est cum stetisset annis DCLXVII. abhinc annos CCLXXVII. Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio COSS. Hunc finem habuit Romani imperij Carthago æmula, cum qua bellare maiores nostri cœpere, Claudio & Fuluio COSS. ante annos CCXCVI. quàm tu M. Vinici consulatum inires. Ita per annos CXV. aut bellum inter eos populos, aut belli præparatio, aut infida pax fuit. Neq; se Roma iam terrarum orbe superato, securam sperauit fore, si nomen usquam stantis maneret Carthaginis: adeo ODIVM certaminibus ortum ultra metum durat, & ne in uictis quidem deponitur: neq; ante inuisum esse desinit, quàm esse desiit. Ante triennium quàm Carthago deleretur, M. Cato perpetuus diruendæ eius autor, L. Censorino M. Manlio COSS. mortem obijt. Eodem anno quo Carthago concidit, L. Mummius Corinthum post annos DCCCCLII. quàm ab Alete Hippotis filio erat cõdita, funditus eruit. Vterq; imperator deuictæ à se gentis nomine honoratus, alter Africanus, alter appellatus est Achaicus. Nec quisquam ex nouis hominibus prior Mummio cognomẽ uirtute partum uindicauit. Diuersi imperatoribus mores, diuersa fuere studia: quippe Scipio tam elegans liberalium studiorum omnisq; doctrinæ & autor & admirator fuit, ut Polybiũ Panætiumq; præcellenteis ingenio uiros domi, militiæq; secũ habuerit. Neq; enim quisquam hoc Scipione elegantius interualla negociorum ocio dispunxit, semperq; aut belli, aut pacis seruijt artibus. Semper inter arma ac studia uersatus, aut corpus periculis, aut animum disciplinis exercuit. Mummius tam rudis fuit, ut capta Corintho, cum maximorum artificum perfectas manibus tabulas, ac statuas in Italiã portandas locaret, iuberet prædici conducentibus, si eas perdidissent, nouas eos reddituros. Non tamen puto dubites Vinici, quin magis pro Repub. fuerit manere adhuc rudem Corinthiorum intellectum, quàm intantum ea intelligi: & quin hac prudentia, illa imprudentia decori publico fuerit conuenientior. Cum facilius cuiusq; rei in unum contracta species, quàm diuisa temporibus oculis animisq; inhæreat, statui priorem huius uoluminis, posterioremq; partem non inutili rerum noticia in artum contracta distinguere, atq; huic loco inserere, quæ quoq; tempore post Romam à Gallis captam deducta sit colonia, iussu senatus. Nam militarium & causa, & autores, & ipsarum præfulgent nomina. Huic rei per idem tempus ciuitates propagatas, auctumq; Romanum nomen communione iuris haud intempestiue subtexturi uidemur. Post septem annos quàm Galli urbem ceperunt. Sutrium deducta colonia est, & post annum Setina, nouemq; interiectis annis Nepe, deinde interpositis duobus & triginta Aricini in ciuitatem recepti. Abhinc annos autem CCCL. Sp. Posthumio, Veturio Caluino COSS. Campanis data est ciuitas, partiq; Samnitium sine suffragio. Et eodem anno Cales deducta colonia. Interiecto deinde triennio, Fundani & Formiani in ciuitatem recepti, eo ipso anno, quo Alexandria condita est. Insequentibusq; COSS. à Sp. Posthumio, Philone Publio censoribus, Acerranis data ciuitas. Et post triennium Tarracinam deducta colonia: interpositoq; quadriennio Luceria: ac deinde interiecto triennio, Suessa Aurũca, & Saticula Interamnaq; post biennium. Decem deinde hoc munere anni uacauerunt, tunc Sora atq; Alba deductæ coloniæ, & Carseoli post biennium. At quintum Fabio, Decio Mure quartum COSS. quo anno Pyrrhus regnare cœpit, Sinuessam, Minturnasq; missi coloni, post quadriennium Venusiam: interiectoq; biennio M. Curio & Rufino Cornelio COSS. Sabinis sine suffragio data ciuitas. id actum ante annos fermè CCCXX. At Cossam & Pæstum abhinc annos fermè trecentos, Fabio Dorsone. Claudio Canina COSS. Interiecto quinquennio, Sempronio Sopho, & Appio Cæci filio COSS. Ariminum, Beneuentum, coloni missi: & suffragij ferendi ius Sabinis datum. At initio primi belli Punici Firmum & Castrum colonis occupata: & post annum Aesernia, postq; XXII. annos Aesulum & Alsium, Fregellæq; post biennium, proximoq; anno Torquato, Semproniôq; COSS. Brundisium, & post triennium Spoletium, quo anno Floralium ludorum factum est initium. Postq; biennium deducta Valentia, & sub aduentum in Italiam Hannibalis Cremona atq; Placen

Carthago diruta.

M. Cato moritur.

L. Mummius Corinthum diruit.

Scipio.

Mummius

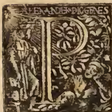
Coloniarum catalogus

Placẽtia. Deinde neq; dum Hannibal in Italia moratur, neq; proximis post excessum eius annis, uacauit Romanis colonias condere, cum esset in bello conquirendus potius miles, quàm dimittendus, & post bellum uires refouendæ magis, quàm spargendæ. Cn. autem Manlio Volsone, M. Fuluio Nobiliore COSS. Bononia deducta colonia abhinc annos fermè CCXVII. & post quadriennium Pisaurum ac Potẽtia, interiectoq; triennio Aquileia & Grauisca, & post quadriẽnium Luca. Eodem temporum tractu, quanquam apud quosdam ambigitur, Puteolos Salernumq; & Buxentum missi coloni, Auximum autem in Picenum abhinc annos fermè CLXXXVII. ante triennium quàm Cassius censor à Lupercali in palatiũ uersus theatrum facere instituit, cui in demoliendo eximia ciuitatis seueritas & COS. Cepio restitere, quod ego inter clarissima publicæ uoluntatis argumenta numerauerim. Cassio autem Longino, & Sextio Caluino, qui Sallyes apud Aquas quæ ab eo Sextię appellantur deuicit, COSS. Fabrateria deducta est, abhinc annos fermè CLVII. Et post annum, Scylacium, Mineruium, Tarentum, Neptunia, Carthagoq; in Africa prima (ut prædiximus) extra Italiam colonia condita est. de Dertona ambigitur. Narbo autem Martius in Gallia M. Porcio, Q. Marcio COSS. abhinc annos circiter CLIII. deducta colonia est: post tres & uiginti annos in Baciennis Eporedia, Mario sexies Valerioq; Flacco COSS. Neq; facile memoriæ mandauerim, quæ, nisi militaris, post hoc tempus deducta sit. Cum hæc particula operis uelut formam propositi excesserit, quanquam intelligo mihi in hac tam præcipiti festinatione, quæ me rotæ proniue gurgitis ac uerticis modo, nusquã patitur consistere, penè magis necessaria prætereunda, quàm superuacua amplectenda: nequeo tamen temperare mihi, quin rem sæpe agitatã animo meo, neq; ad liquidum ratione perductam signem stilo. Quis enim abunde mirari potest, quòd eminentissima cuiusque professionis ingenia in eandem formã, & in idem artati temporis cõgruens spacium, & quemadmodum clausa capsa, alioq; septo diuersi generis animalia, nihilominus separata alienis, in unum quoq; corpus congregantur: ita cuiusq; clari operis capacia ingenia in similitudinem & temporum & profectuum semetipsa ab alijs separauerunt. Vna neq; multorũ annorum spacio diuisa ætas, per diuini spiritus uiros, Aeschylum, Sophoclem, Euripidem, illustrauit Tragœdias: Vna priscam illam & Veterẽ sub Cratino, Aristophane & Eupolide Comœdiam: ac nouam Comicam Menandrus, æqualesq; eius ætatis magis quàm operis Philemon ac Diphilus, & inuenere intra paucissimos annos, neq; imitanda reliquere. Philosophorum quoq; ingenia Socratico ore defluentia omnium, quos paulo ante enumerauimus, quanto post Platonis Aristotelisq; mortem floruere spacio? Quid ante Isocratem? quid post eius auditores, eorumq; discipulos clarũ in oratoribus fuit? adeo quidem artatũ angustijs temporũ, ut nemo memoria dignus alter ab altero uideri nequiuerint. Neq; hoc in Græcis quàm in Romanis euenit magis. Nam nisi aspera ac rudia repetas, & inuenti laudãda nomina, in Accio circaq; Romana Tragœdia est: dulcesq; Latini lepõris facetiæ per Cæcilium, Terentiumq;, & Afranium sub pari ætate nituerunt. Historicos, ut Liuium quoq; priorum ætati astruas, præter Catonem & quosdam ueteres & obscuros, minus LXXX. annis circundatum æuum tulit: ut nec poetarum in antiquius citeriusue processit ubertas. At oratio ac uis forensis, perfectumq; prosæ eloquentiæ decus, ut idem separetur Cato (pace P. Crassi, Scipionisq; & Lælij, & Gracchorũ, & Fannij & Ser. Galbæ dixerim) ita uniuersa sub principe operis sui erupit TVLLIO, ut delectari ante eum paucissimis, mirari uero neminem possis, nisi aut ab illo uisum, aut qui illum uiderit. Hoc idem euenisse grammaticis, plastis, pictoribus, scalptoribus, quisquis temporum institerit notis, reperiet, & eminentiam cuiusque operis artissimis temporum claustris circundatam. Huius ergo præcedentisq; seculi ingeniorum similitudines congregantis & in studium par, & in emolumentum, causas cum semper requiro, nunquã reperio, quas esse ueras confidam, sed fortasse ueri similes, inter quas has maxime. Alit æmulatio ingenia: & nunc inuidia, nunc admiratio incitationẽ accendit, naturaq; quod summo studio petitũ est, ascendit in summum, difficilisq; in perfecto mora est. naturaliterq; quod procedere non potest, recedit. & ut primo ad consequendos, quos priores ducimus, accẽdimur, ita ubi aut præteriri, aut æquari eos posse desperauimus, studium

cum

cum spe senescit, & quod adsequi non potest, sequi desinit, & uelut occupatam relinquens materiã, quærit nouam. præteritoq; eo, in quo eminere non possumus, aliquid in quo nitamur, conquirimus. sequiturq; ut frequens ac mobilis transitus maximum perfecti operis impedimentum sit. Transit admiratio ad conditionem temporum, & ad urbium. Vna urbs Attica pluribus annis eloquentiæ, quàm uniuersa Græcia, operibusq; floruit, adeo ut corpora gentis illius separata sint in alias ciuitates, ingenia uero solis Atheniensium muris clausa existimes. Neq; ego hoc magis miratus sim, quàm neminem Argiuum, Thebanum, Lacedæmonium oratorem, aut dum uixit autoritate, aut post mortem memoria dignum existimatum. quæ urbes talium studiorum fuere steriles, ni Thebas unum os Pindari inluminaret. Nam Alcmana Lacones falsò sibi uindicant.

C. VELLEII PATERCVLI HISTORIAE ROMANAE POSTERIVS VOLVMEN AD M. VINICIVM CONSVLEM

OTENTIAE Romanorum prior Scipio uiam aperuerat, luxurię posterior aperuit: quippe remoto Carthaginis metu, sublataq; imperij æmula, nõ gradu, sed præcipiti cursu à uirtute descitum, ad uitia transcursum: uetus disciplina deserta, noua inducta: in somnum à uigilijs, ab armis ad uoluptates, à negocijs in ocium conuersa ciuitas. Tum Scipio Nasica in Capitolio porticus, tum quas prædiximus Metellus, tum in Circo Cn. Octauius multo amœnissimam, moliti sunt: publicamq; magnificentiã secuta priuata luxuria est. Triste deinde & contumeliosum bellum in Hispania duce latronum Viriatho secutũ est: quod ita uaria fortuna gestum est, ut sæpius Romanorũ gereretur
Viriathus aduersa. Sed interempto Viriatho fraude magis q̃ uirtute Seruilij Cœpionis, Numan
Numantia tinum grauius exarsit. Hæc urbs nunq̃ X. milib. plura propriç iuuentutis armauit, sed uel ferocia ingenij, uel inscitia nostrorũ ducũ, uel fortunæ indulgentia, cũ alios duces, tum Pompeiũ magni nominis uirũ ad turpissima deduxit fœdera (hic primus è Pompeijs COS. fuit) nec minus turpia ac detestabilia Mancinum Hostilium COS. Sed Pompeium gratia impunitũ habuit, Mancinũ uerecundia: quippe non recusando perduxit huc, ut per Feciales nudus ac post tergũ religatis manibus dederetur hostibus: quem illi recipere se negauerunt, sicut quondam Caudini fecerunt, dicentes, publicam uiolationem fidei non debere unius lui sanguine. Immanem deditio Mancini ciuitatis mo
Tib. Gracchus uit dissensionẽ: quippe Tib. Gracchus, Tib. Gracchi clarissimi atq; eminentissimi uiri filius, P. Africani ex filia nepos, quo Quęstore & autore id fœdus ictum erat, nunc grauiter ferens aliquid à se factum infirmari, nunc similis uel iudicij, uel pœnæ metuens discrimen, Tr. pl. creatus, uir alioqui uita innocentissimus, ingenio florentissimus, proposito sanctissimus, tantis deniq; adornatus uirtutibus, quantas perfecta & natura, & industria mortalis cõditionis recipit, P. Mutio Scęuola, L. Calpurnio COSS. abhinc annos CLXII. desciuit à bonis: pollicitusq; toti Italiæ ciuitatem, simul etiam promulgatis Agrarijs legibus, omnibus statũ concupiscentibus, summa imis miscuit, & in præruptum atq; anceps periculũ adduxit Remp. Octauioq; collegæ pro bono publico stanti, imperiũ abrogauit. Triumuiros agris diuidendis colonijsq; deducendis, creauit se
P. Scipio socerumq; suum Consularẽ Appiũ & Gracchum fratrem admodum iuuenẽ. Tum P.
Nasica. Scipio Nasica, eius qui optimus uir à senatu iudicatus erat nepos, eius qui Censor porticus in capitolio fecerat filius: pronepos autẽ Cn. Scipionis celeberrimi uiri, P. Africani patrui, priuatusq; & togatus, cum esset cõsobrinus Tib. Gracchi, patriã cognationi præferens, & quicquid publice salutare non esset, priuatim alienum existimans, ob eas uirtutes primus omniũ absens Pontifex Maximus factus est, cũ data læuo brachio togæ lacinia, ex superiori parte capitolij summis gradib. insistẽs hortatus est, qui saluam

uellent

uellent remp. se sequerentur. Tum optimates senatus, atque equestris ordinis pars melior & maior, & intacta perniciosis consilijs plebs, inruere in Gracchū stantem in area cum cateruis suis, & concientem penè totius Italiæ frequentiā. Is fugiens decurrensque cliuo Capitolino, fragmine subsellij ictus, uitam, quam gloriosissime degere potuerat, immatura morte finiuit. Hoc initiū in urbe Roma ciuilis sanguinis, gladiorumque impunitatis fuit. Inde ius ui obrutū, potentiorque habitus prior: discordiæque ciuiū antea conditionibus sanari solitæ, ferro dijudicatæ: bellaque non causis inita, sed prout eorū merces fuit. Quod haud mirum est. Non enim ibi cōsistunt exempla unde cœperunt, sed quamlibet in tenuem recepta tramitem, latissime euagandi sibi uiam faciunt: & ubi semel recto deerratum est, in præceps peruenitur. nec quisquā sibi putat turpe, quod alij fuit fructuosum. Interim dum hæc in Italia gerūtur, Aristonicus, mortuo rege Attalo, à quo Asia P.R. hæreditati relicta erat, sicut relicta postea est à Nicomede Bithynia, mentitus regiæ stirpis originem: armis eam occupat. Is uictus à M. Perpēna, ductusque in triūpho: sed M. Aquilio, capite pœnas dedit, cum initio belli Crassum Mutianum, uirum iuris scientissimum, decedentem ex Asia Procōsulem interemisset. Et P. Scipio Africanus Aemylianus, qui Carthaginem deleuerat, post tot acceptas circa Numantiam clades, creatus iterum COS. missusque in Hispaniam, fortunæ uirtutique expertæ in Africa, respondit in Hispania: & intra annum ac treis menses quàm eò uenerat circundatam operibus Numantiam, excisamque æquauit solo. nec quisquam ullius gentis hominum ante eum clariori urbium excidio nomen suum perpetuæ commendauit memoriæ. quippe excisa Carthagine ac Numantia ab alterius nos metu, alterius uindicauit contumelijs. Hic, cum interrogāte Tribuno Carbone, quid de Tib. Gracchi cæde sentiret, respondit: Si is occupandæ Reip. animum habuisset, iure cæsum. Et cum omnis concio acclamasset: Hostium (inquit) armatorū totiens clamore non territus, qui possum uestro moueri, quorū nouerca est Italia? Reuersus in urbem, intra breue tempus M. Aquilio, C. Sempronio COSS. abhinc annos CL. post duos consulatus, duosque triūphos, & bis excisos terrores Reipub. mane in lectulo repertus est mortuus, ita ut quædam elisarum fauciū in ceruice reperirentur notæ. De tanti uiri morte nulla habita est quæstio: eiusque corpus uelato capite elatū est: cuius opera super totum terrarum orbem Roma extulerat caput: seu fatalem ut plures, seu conflatā insidijs, ut aliqui prodidere memoriæ, mortem obijt. uitam certè dignissimam egit, quæ nullius ad id temporis prçterquàm auito fulgore uinceretur. Decessit anno fermè LVI. de quo si quis ambiget, recurret ad priorem consulatum eius, in quem creatus est anno XXXVI. ita dubitare desinet. Ante tempus excisæ Numantiæ, præclara in Hispania militia A. Bruti fuit, qui penetratis omnibus Hispaniæ gentibus, ingenti ui hominū urbiumque potitus numero, aditis quæ uix audita erant Galleci cognomē meruit. Et ante eum paucis annis tam seuerū illius Q. Macedonici in his gētibus imperium fuit, ut cum urbem Contrebiam nomine in Hispania oppugnaret, pulsas præcipiti loco quinque cohorteis legionarias eòdem protinus subire iuberet: facientibusque omnibus in procinctu testamenta, uelut ad certam mortem eundum foret, non deterritus proposito, perseuerantia ducis, quem moriturum miserat, militem uictorē recepit. Tantū effecit mixtus timori pudor, spesque desperatione quæsita. Hic uirtute & seueritate facti: at Fabius Aemylianus, Pauli exemplo disciplinæ in Hispania fuit clarissimus. Decem deinde interpositis annis, qui Tib. Gracchum, idem C. fratrē eius occupauit furor, tam uirtutibus eius omnibus, quàm huic errori similem, ingenio etiam eloquentiaque longe præstantiorē. Qui cum summa quiete animi ciuitatis princeps esse posset, uel uindicādæ fraternæ mortis gratia, uel præmuniendæ regalis potentię, eiusdem exēpli Tribunatū ingressus, longe maiora & acriora repetens, dabat ciuitatē omnibus Italicis, extendebat eam penè usque Alpeis: diuidebat agros: uetabat quenque ciuem plus quingētis iugeribus habere, quod aliquando lege Licinia cautum erat: noua constituebat portoria, nouis colonijs replebat prouincias: iudicia à senatu transferebat ad equites: frumentum plebi dari instituerat: nihil immotum, nihil tranquillum, nihil quietū denique in eodem statu relinquebat: quin alterum etiam continuauit Tribunatum. Hunc L. Opimius COS. qui Pr. Fregellas exciderat, persequutus armis, unaque Fuluiū Flaccū consularē ac triumphalē uirum

Aristonicus

P. Scipio Africanus

L. Opimius

æque

æque praua cupientem, quem C. Gracchus in locum Tiberij fratris IIIuirum nomina
uerat, cumq; socium regalis adsumpserat potentiæ, morte adficit. Id unum nefarie ab
Opimio proditũ, quòd capitis non dicam Gracchi, sed ciuis Ro. precium se daturum,
idq; auro repensurum proposuit. Flaccus in Auẽtino armatos ad pugnam ciens, cum
filio maiore iugulatus est: Gracchus profugiens, cum iam comprehenderetur ab ijs,
quos Opimius miserat, ceruicem Euporo seruo præbuit, qui non segnius se ipse intere
mit, quàm domino succurrerat. Quo die singularis Pomponij equitis Ro. in Gracchum fi
des fuit, qui more Coclitis sustẽtatis in ponte hostibus, eius gladio se trãsfixit. Vt Tib.
Gracchi antea corpus, ita Caij mira crudelitate uictorum, in Tyberim deiectum est.
Hunc Tib. Gracchi liberi, P. Scipionis Africani nepotes, uiua adhuc matre Cornelia
Africani filia, uiri optimis ingenijs male usi, uitæ mortisq; habuere exitũ, qui si ciuilem
dignitatis concupissent modum, quicquid tumultuando adipisci gestierũt, quietis ob-
tulisset Respub. Huic atrocitati adiectum scelus unicum quippe iuuenis specie excel-
lens, necdum duodeuicesimum transgressus annum, immunisq; delictorum paterno-
Flacci filij rum, Fuluij Flacci filius, quem pater legatum de cõditionibus miserat, ab Opimio in-
cædes teremptus est. quem cum haruspex Tuscus amicus flentẽ in uincula duci uidisset, quin
tu hoc potius (inquit) facis? protinusq; inliso capite in pontem lapideum ianuæ carce-
ris, effusoq; cerebro, expirauit. Crudelesq; mox quæstiones in amicos clientesq; Grac
chorum habitæ sunt. Sed Opimium uirũ alioqui sanctum & grauẽ, damnatum postea
iudicio publico, memoria ipsius sæuitię, nulla ciuilis persecuta est misericordia. Eadem
Rutiliũ Popiliumq;, qui COSS. asperrime in Tiberij Gracchi amicos sæuierant, postea
iudiciorum publicorum merito oppressit inuidia. Rei tantæ parum ad noticiam perti-
Vinum Opi- nens interponetur. Hic est Opimius, à quo COS. celeberrimum Opimiani uini nomẽ,
mianum quod iam nullum esse spacio annorũ colligi potest, cum ab eo sint ad te M. Vinici COS.
anni CLI. Factum Opimij quod inimicitiarum quæsita erat ultio, minor sequuta auto
ritas: & uisa ultio priuato odio magis, quàm publicæ uindictæ data. Subinde Portio
Narbo Mart. Martioq; COSS. deducta colonia, Narbo Martius. Mandetur deinde memoriæ, seue-
ritas iudiciorum: quippe M. Cato cõsularis, M. Catonis nepos, Africani sororis filius,
Cato repetun- repetundarũ ex Macedonia damnatus est: cum lis eius IIII M. æstimaretur. adeo illi ui
darũ dãnatus ri magis uoluntatem peccandi intuebantur, quàm modum factaq; ad consilium dirige
Metellorum bant: & quid non inquantum admissum foret, æstimabant. Circa eadem tempora Me
triumphus telli fratres uno die triumphauerunt. Non minus clarum exemplum & adhuc unicum
Fuluij Flacci, eius qui Capuam ceperat, filiorum, sed alterius in adoptionem dati, in
collegio COSS. fuit. adoptiuus in Acidiani Manlij familiã datus. nam censura Metello
rum, patruelium, non germanorum fratrum fuit, quod solis contigerat Scipionibus.
Tum Cimbri & Teutoni transcẽdere Rhenum, multis mox nostris suisq; cladibus no
Cimbri & Teutoni. biles. Per eadem tẽpora clarus eius Minucij, qui porticus, quæ hodieq; celebres sunt,
Minucij trium molitus est, è Scordiscis triumphus fuit. Eodem tractu temporum nituerunt orato-
phus de Scor- res, Scipio Aemylianus, Læliusq;, Ser. Galba, duo Gracchi, C. Fannius, Carbo Papi-
discis rius. Nec prætereundus Metellus Numidicus, & Scaurus, & ante omnes L. Crassus,
Oratores & M. Antonius. Quorũ ætati ingenijsq; successere C. Cæsar Strabo. P. Sulpitius. nãq;
Mutius iuris scientia, quàm propriæ eloquentiæ nomine celebrior fuit. Clara etiã per
Poetæ idem æui spacium fuere ingenia, in Togatis Afranij, in Tragœdijs Pacuuij, atq; Ac-
cij usq; in Græcorum ingeniorum comparationem euecti, magnumq; inter hos ipsos
facientis operi suo locum, adeo quidem, ut in illis limæ, in hoc penè plus uideatur fuis-
se sanguinis. Celebre & Lucilij nomen fuit, qui sub Publio Africano Numantino bel-
lo eques militauerat: quo quidem tempore iuuenis adhuc Iugurtha, ac Marius, sub eo-
dem Africano militantes, in ijsdem castris didicere, quæ postea in contrarijs facerent.
Historici Historiarum autor iam tum Sisenna erat iuuenis, sed opus belli ciuilis Sullani post ali
quot annos ab eo seniore æditum est. Vetustior Sisenna fuit Cælius, æqualis Sisennæ
Rutilius, Claudiusq; Quadrigarius, & Valerius Antiàs. Sanè non ignoremus eadem
Pomponius ætate fuisse Pomponium sensibus celebrem, uerbis rudem, & nouitate inuẽti à se ope-
ris commendabilem. Prosequamur notam seueritatem censorum Cassij Longini, Cæ
pionisq;, qui abhinc annos CLVII. Lepidum Aelium augurẽ, quod sex millibus ædes
condu

conduxiſſet, adeſſe iuſſerunt. At nunc ſi quis tanti habitet, uix ut ſenator agnoſcitur, adeo mature à rectis in uitia, à uitijs in praua, à prauis in præcipitia peruenit. Eodem tractu temporũ & Domitij ex Aruernis, & Fabij ex Allobrogibus uictoria fuit nobilis. Fabio Pauli nepoti ex uictoria cognomen Allobrogico inditum. Notetur Domitiæ familiæ peculiaris quædã, & ut clariſſima, ita artata numero felicitas, †uti ante hũc nobiliſſimæ ſimplicitatis iuuenem Cn. Domitiũ, fuere ſingulis omino parẽtibus geniti, ſed omnes ad conſulatũ ſacerdotiaq́, ad triumphi autem penè omnes peruenerunt inſignia. Bellum deinde Iugurthinũ geſtum eſt per Q. Metellum, nulli ſecundũ ſeculi ſui. Huius legatus fuit C. Marius, quẽ prædiximus, natus equeſtri loco, hirtus atq; horridus, uitaq́ ſanctus, quantũ bello optimus, tantum pace peſſimus: immodicus gloriæ, inſatiabilis, impotens, ſemperq́ inquietus. Hic per publicanos, aliosq́ in Africa negocianteis, criminatus Metelli lentitudinẽ, trahẽtis iam in tertium annũ bellum, & naturalem nobilitatis ſuperbiã, morandiq́ in imperijs cupiditatem, effecit ut cum cõmeatu petito Romã ueniſſet, COS. crearetur, belliq́ penè patrati à Metello, qui bis Iugurtham acie fuderat, ſumma cõmitteretur ſibi. Metelli tamẽ & triũphus fuit clariſſimus, & meritum: uirtutiq́ cognomẽ Numidici inditũ. Vt paulo ante Domitiæ familiæ, ita Ceciliæ notanda claritudo eſt, quippe intra XII. fermè annos huius tẽporis COSS. fuere Metelli, aut Cenſores, aut triũpharunt amplius XII. ut appareat quemadmodũ urbium, imperiorumq́, ita gentium nunc florere fortunã, nunc ſeneſcere, nunc interire. At C. Marius L. Syllam iam tunc ut præcauentibus fatis copulatũ ſibi quæſtorẽ habuit, & per eum miſſum ad regem Bocchũ, Iugurtha rege abhinc annos fermè CXXXVIII. potitus eſt: deſignatusq́ iterũ COS. in urbem reuerſus, ſecundi conſulatus initio Cal. Ian. eum in triumpho duxit. Effuſa, ut prædiximus, immanis uis Germanorũ gentiũ, quibus nomen Cimbris ac Teutonis erat, cum Cepionẽ Manliumq́ COSS. & ante Carbonem, Syllanũq́ fudiſſent fugaſſentq́ in Gallijs, & exuiſſent exercitu, Scaurumq́ Aurelium COS. & alios celeberrimi nominis uiros trucidaſſent, P. R. nõ alium repellendis tantis hoſtibus magis idoneũ imperatorem quàm Mariũ eſt ratus. Tum multiplicati conſulatus eius. Tertius in apparatu belli cõſumptus: quo anno Cn. Domitius Tr. pl. legem tulit, ut ſacerdotes quos antea collegæ ſufficiebant, populus crearet. Quarto trans alpeis circa Aquas Sextias cum Teutonis conflixit, amplius CL. hoſtium priore ac poſtero die ab eo trucidatis: gensq́ exciſa Teutonum quinto citra alpeis, in campis quibus nomen erat Raudis. Ipſe COS. & PROCOS. Q. Lutatius Catulus, fortunatiſſimo decertauere prælio, cęſa aut capta amplius C. M hominũ. Hac uictoria uidetur meruiſſe Marius, ne eius nati Remp. pœniteret, ac bona malis repenſaſſe. Sextus conſulatus ueluti præmiũ ei meritorũ datus. Non tamen huius conſulatus fraudetur gloria, quo Seruilij Glauciæ, Saturniniq́ Apuleij furorem cõtinuatis honoribus Remp. lacerantium, & gladijs quoq; & cæde comitia diſcutientiũ, COS. armis compeſcuit, homineſq́ exitiabileis in Hoſtilia curia morte multauit. Deinde interiectis paucis annis, Tribunatum iniit M. Liuius Druſus, uir nobiliſſimus, eloquentiſſimus, ſanctiſſimus, melio re in omnia ingenio animoq́, quàm fortuna uſus, qui cum ſenatui priſcũ reſtituere cuperet decus, & iudicia ab equitibus ad eum transferre ordinẽ (quippe eam poteſtatem nacti equites Gracchanis legibus cũ in multos clariſſimos atq; innocentiſſimos uiros ſæuiſſent, tum P. Rutilium uirum non ſeculi ſui, ſed omis æui optimum, interrogatum lege repetundarum maximo cum gemitu ciuitatis damnauerant) in ijs ipſis, quæ pro ſenatu moliebatur, ſenatũ habuit aduerſarium, non intelligentem ſi qua de plebis commodis ab eo agerentur, ueluti ineſcandæ, illiciendæq́ multitudinis cauſa fieri, ut minoribus perceptis, maiora permitteret. Deniq; ea fortuna Druſi fuit, ut maleſacta collegarum, quàm eius optime ab ipſo cogitata ſenatus probaret magis, & honorem qui ab eo deferebatur, ſperneret: iniurias, quæ ab alijs intendebantur, æquo animo reciperet: & huius ſummæ gloriæ inuideret, illorum modicam ferret. Tum conuerſus Druſi animus, quando bene cœpta male cedebant, ad dandam ciuitatem Italiæ. quod cum moliens reuertiſſet è foro, immenſa illa & incognita (quæ eum ſemper comitabatur) cinctus multitudine in atrio domus ſuæ cultello percuſſus, qui adfixus lateri eius relictus eſt, intra paucas horas deceſſit. Sed cum ultimum redderet ſpiritum, intuens cir-

F. Allobrogicus

Id uti, nunc rale nomen eſſe debet

Bellum Iugurthinum.

C. Marius

Metellus Numidicus

Cimbri, Germani

Teutonorum uis

Cn. Domitij lex

Raudi campi

M. Liuius Druſus

P. Rutilius

cunſtantium merentiumq; frequentiã, effudit uocem conuenientiſſimam conſcientiæ
ſuæ. Ecquando (inquit) propinqui amiciq;, ſimilem mei ciuem habebit Reſp. Hunc fi-
nem clariſſimus iuuenis uitæ habuit: cuius morũ minime omittatur argumẽtum. Cum
ædificaret domum in palatio in eo loco, ubi eſt, quæ quondam Ciceronis, mox Cenſo
rini fuit, nunc Statilij Siſennæ eſt, promitteretq; ei architectus, ita ſe eam ædificaturũ,
ut libera à cõſpectu, immunis ab omnibus arbitris eſſet, neq; quiſquã in eam deſpicere
poſſit: Tu uero, inquit, ſi quid in te artis eſt, ita compone domũ meam, ut quicquid a-
Gracchi leges gam, ab omnibus perſpici poſſit. In legibus Gracchi inter pernicioſiſſima numeraue-
rim, quòd extra Italiam colonias poſuit. Id maiores (cum uiderent tanto potentiorem
Tyro Carthaginẽ, Maſſiliam Phocæa, Syracuſas Corintho, Cyzicum ac Byzantium
Mileto genitali ſolo) diligenter uitauerant, ut C.R. ad cenſendum ex prouincijs in Ita-
Carthago liam reuocauerint. Prima autẽ extra Italiam colonia Carthago condita eſt. Mors Dru
ſi, iam pridem tumeſcẽs bellum excitauit Italicum: quippe L. Cæſare P. Rutilio coss.
abhinc annos CXX. cum id malum in uniuerſa Italia ab Aſculanis ortum eſſet (quip-
pe Seruium prætorem, Fonteiumq; legatum occiderãt) ac deinde à Marſis exceptum,
in omneis penetraſſet regiones, arma aduerſus Romanos cepit: quorum ut fortuna a-
trox, ita cauſa fuit iuſtiſſima. Petebant enim eam ciuitatem, cuius imperium armis tue
bantur per omneis annos, atq; omnia bella: duplici numero ſe militum equitumq; fun
gi, neq; in eius ciuitatis ius recipi, quæ per eos in idipſum perueniſſet faſtigium, per
quod homines eiuſdem & gentis, & ſanguinis, ut externos alienosq; faſtidire poſſet. Id
bellum amplius CCC.M iuuentutis Italicæ abſtulit. Clariſſimi aũt imperatores fuerunt
Romani eo bello, Cn. Pompeius, Cn. Pompeij Magni pater, C. Marius, de quo prædi
Q. Metellus ximus, L. Sulla anno ante pretura functus, Q. Metellus Numidici filius, qui meritum
cognomento cognomen Pij conſecutus erat. quippe expulſum ciuitate L. Saturnino Tr. pl. quod ſo
Pius lus in eius leges iurare noluerat, pietate ſua, autoritate ſenatus, conſenſu Reip. reſti-
tuit patrem. Nec triumphis honoribusq;, q̃ aut cauſa exilij, aut exilio, aut reditu cla-
Duces celebres rior fuit Numidicus. Italicorum autem fuerunt celeberrimi duces, Silo Popedius, He
rius Aſinius, Inſteius Cato, C. Põtidius, Teleſinus Põtius, Marius Egnatius, Papius
Mutilius. neq; ego uerecundia, domeſtici ſanguinis gloriæ quicq;, dum uerũ refero, ſub-
traham. quippe multum Minatij Magij ataui mei Aſculanẽſis tribuendum eſt memo-
Minatius Ma- riæ, qui nepos Decij Magij Campanorum principis celeberrimi & fideliſſimi uiri, tan
gius Vellei tam hoc bello Romanis fidem præſtitit, ut cum legione, quam ipſe in Hirpinis cõſcri-
atauus pſerat, Herculaneum ſimul cum T. Didio caperet, Pompeios cum L. Sulla oppugna-
Hortenſii ret, Coſamq; occuparet: cuius de uirtutibus cum alij, tum maxime dilucideq; Q. Hor-
annales tenſius in annalibus ſuis retulit. Cuius pietati plenam P.R. gratiam retulit, ipſum uiri-
tim ciuitate donando, duos filios eius creando prætores, cum ſeni adhuc crearentur.
Tam uaria atq; atrox fortuna Italici belli fuit, ut per biennium continuum duo Roma
ni COSS. Rutilius ac deinde Cato Portius ab hoſtibus occiderẽtur: exercitus P.R. mul-
tis in locis funderenẽ: utq; ad ſaga iretur, diuq; in eo habitu maneretur. Caput imperij
ſui Corfiniũ legerant, quod appellarent Italicũ. Paulatim deinde recipiendo in ciuita-
tem, qui arma aut non ceperãt, aut depoſuerãt maturius, uires refectæ ſunt, Pompeio
Sullaq; & Mario fluentẽ procumbentẽq; Remp. reſtituentibus. Finito ex maxima par
te, niſi quę Nolani belli manebãt reliquię, Italico bello (quo quidẽ Romani uictis adfli
ctisq; ipſi exarmati q̃ integris uniuerſis ciuitatẽ dare maluerũt) conſulatũ inierũt Q.
L. Cornelius Pompeius, & L. Cornelius Sulla, uir qui neq; ad finem uictoriæ ſatis laudari, neq; poſt
Sylla uictoriã abunde uituperari poteſt. Hic natus familia nobili, ſextus à Cornelio Rufino,
Cornelius qui bello Pyrrhi inter celeberrimos fuerat duces, cum familiæ eius claritudo intermiſ-
Rufinus ſa eſſet, diu ita ſe geſſit, ut nullam petendi conſulatũ cogitationẽ habere uideretur. dein
de poſt præturam illuſtratus bello Italico, & antè in Gallia legatione ſub Mario, qua
eminẽtiſſimos duces hoſtium fuderat, ex ſucceſſu animũ ſumpſit: petensq; conſulatũ,
penè omniũ ciuiũ ſuffragijs factus eſt: ſed eum honorẽ undequinquageſimo ætatis ſuæ
Mithridates anno adſecutus eſt. Per ea tẽpora Mithridates Ponticus rex, uir neq; ſilendus, neq; di-
cendus ſine cura, bello acerrimus, uirtute eximius, aliquando fortuna, ſemper animo
maximus, cõſilijs dux, miles manu, odio in Romanos Hannibal, occupata Aſia, neca

tisq;

tisq; in ea omnibus ciuibus Ro. quos quidē eadē die atq; hora redditis ciuitatibus lite ris, ingenti cum pollicitatione præmiorū interimi iusserat (quo tēpore neq; fortitudine aduersus Mithridatē, neq; fide in Romanos quisq; Rhodijs par fuit. Horū fidem My- tilenæorum perfidia illuminauit, qui M. Aquiliū, aliosq; Mithridati uinctos tradide- runt, quibus libertas in unius Theophanis gratiā postea à Pompeio restituta est) cum terribilis Italiæ quoq; uideret imminere, sorte obuenit Sullæ Asia prouincia. Is egres- sus urbe cū circa Nolam moraret (quippe ea urbs pertinacissime arma retinebat, exer citu q; Ro. obsidebatur, uelut pœniteret eius fidei, quā omniū sanctissimā bello præ- stiterat Punico) P. Sulpitius Tr. pl. disertus, acer, opib. gratia, amicitijs, uigore ingenij atq; animi celeberrimus, cū antea rectissima uolūtate apud populū maximā quæsisset dignitatē, quasi pigeret eum uirtutū suarū, & bene consulta ei male cederēt, subito pra uus & præceps, C. Mario post LXX. annū omnia imperia, & omeis prouincias cōcupi scenti, addixit, legēq; ad populū tulit, qua Syllæ imperiū abrogaret, C. Mario bellum decerneretur Mithridaticū, aliasq; leges perniciosas & exitiabiles, neq; tolerādas libe- ræ ciuitati, tulit: quin etiā Q. Pompeij COS. filiū, eundemq; Syllę generū per emissarios factionis suæ interfecit. Tum Sylla contracto exercitu ad urbē redijt, eamq; armis oc- cupauit: XII autores nouarum pessimarumq; rerum, inter quos Mariū cum filio & P. Sulpitio urbe exturbauit, ac lege lata exules fecit: Sulpitiū etiam adsecuti equites, in Laurentinis paludibus iugulauere, caputq; eius erectum & ostentatum pro rostris, ue- lut omē imminentis proscriptionis fuit. Marius post sextū consulatū annoq; LXX. nu- dus ac limo obrutus, oculis tantūmodo ac naribus eminentibus extractus arūdineto, circa paludem Maricæ in quam se fugiens consectantes Syllæ equites abdiderat, inie- cto in collum loro, in carcerem Minturnensium, iussu duuiri perductus est. ad quem in- terficiendū missus cū gladio seruus publicus natione Germanus, qui forte ab impera tore eo bello Cimbrico captus erat: ut agnouit Mariū magno cū eiulatu se prodentē, indignatione casus tanti uiri abiecto gladio profugit è carcere. Tum ciues ab hoste mi sereri paulo ante principis uiri docti, instructū eum uiatico, conlataq; ueste, in nauem imposuerūt. at ille adsecutus circa Aenariā filium, cursum in Africā direxit, inopemq; uitam in tugurio ruinarū Carthaginiensium tolerauit: cum Marius aspiciēs Carthagi nem, illa intuēs Mariū, alter alteri possent esse solatio. Hoc primū anno sanguine COS. Romani militis imbutæ manus sunt: quippe Pompeius collega Syllæ ab exercitu Cn. Pompeij procōsulis seditione, sed quā dux excitauerat, interfectus est. Non erat Ma- rio Sulpitioq; Cinna tēperatior. Itaq; cū ita ciuitas Italiæ data esset, ut in octo Tribus cōtribuerentur noui ciues, ne potentia eorū & multitudo ueterū ciuium dignitatē fran geret, plusq; possent recepti in beneficium, q̃ autores beneficij, Cinna in omnibus tri bubus eos se distributurū pollicitus est. quo nomine ingentē totius Italiæ frequentiam in urbem acciuerat: è qua pulsus collegę optimatiumq; uiribus, cum in Campaniā ten deret, ex autoritate senatus consulatus ei abrogatus est, suffectusq; in eius locū L. Cor nelius Merula Flamen Dialis. Hęc iniuria homine q̃ exemplo dignior fuit. Tum Cin na corruptis primo cēturionibus ac Tribunis, mox etiam spe largitionis militibus, ab eo exercitu, qui circa Nolam erat, receptus est. Is cum uniuersus in uerba eius iurasset, retinens insignia consulatus, patriæ bellum intulit, fretus ingenti numero nouorum ciuium, è quorū delectu CCC. amplius cohortes conscripserat, ac triginta legionū instar impleuerat. Opus erat partibus autoritate, gratia cuius augendæ C. Marium cum fi- lio de exilio reuocauit, quiq; cum ijs pulsi fuerāt. Dum bellum autem infert patriæ Cin na, Cn. Pompeius Magni pater (cuius præclara opera bello Marsico pręcipue circa Pi cenum agrum, ut præscripsimus usa erat Resp. quiq; Asculum ceperat: circa quam ur- bem cum in multis alijs regionibus exercitus dispersi forent, quinq; & LXX. ciuiū Ro manorum, amplius LX. Italicorum una die conflixerāt) frustratus spe continuandi cō- sulatus, ita se dubiū mediumq; partibus præstitit, ut omnia ex proprio usu ageret, tem- poribusq; insidiari uideretur, & huc atq; illuc, unde spes maior adfuisset potentiæ, se exercitumq; deflecteret, sed ad ultimum magno atrociq; prælio cum Cinna conflixit. Cuius cōmissi patratiq; sub ipsis mœnibus, socijsq; urbis Romanæ pugnantibus spe- ctantibusq;, q̃ fuerit euētus exitiabilis, uix uerbis exprimi potest. Post hoc cum utrūq;

Rhodiorum fides

Mytilenæorū perfidia

P. Sulpitius

Leges exitiabiles

Marij et P. Sulpitij exiliū

Fidelitas Germani

exercitum uelut parum bello exhaustum laceraret pestilentia, Cn. Pompeius decessit. cuius interitus uoluptas, amissorum aut gladio aut morbo ciuiũ penè damno repensata est: populusq; Ro. quam uiuo iracundiam debuerat, in corpus mortui contulit. Seu duæ, seu tres Pompeiorũ fuere familiæ, primus eius nominis ante annos ferè CLXVIII Q. Pompeius cum Cn. Seruilio COS. fuit. Cinna & Marius haud incruentis utrinq; certaminibus æditis urbem occupauerunt, sed prior ingressus Cinna de recipiendo Mario legem tulit. mox C. Marius pestifero ciuibus suis reditu intrauit mœnia. nihil illa uictoria fuisset crudelius, nisi mox Sullana esset secuta. neq; licentia in mediocreis sæuitum, sed excelsissimi quiq; eminentissimæ ciuitatis uiri uarijs suppliciorum generibus adfecti. In ijs COS. Octauius, uir lenissimi animi, iussu Cinnæ interfectus est. Merula autẽ, qui se sub aduentũ Cinnę cõsulatu abdicauerat, incisis uenis, superfusoq; altaribus sanguine, quos sæpe pro salute Reipub. flamen dialis precatus erat deos, eos in execrationem Cinnæ, partiumq; eius tum precatus, optime de Repub. meritum spiritum reddidit. M. Antonius princeps ciuitatis atq; eloquentiæ, gladijs militum, quos ipsos facundia sua moratus erat, iussu Marij Cinnæq; confossus est. Q. Catulus, & aliarum uirtutum & belli Cimbrici gloria, quæ illi cum Mario communis fuerat, celeberrimus: quum ad mortem conquireretur, conclusit se loco nuper calce harenaq; perpolito, inlatoq; igni, qui uim odoris excitaret, simul exitiali hausto spiritu, simul incluso suo, mortem magis uoto, quàm arbitrio inimicorum obijt. Omnia erant præcipitia in Repub. nec tamen adhuc quisquam inueniebatur, qui bona ciuis Romani, aut donare auderet, aut petere sustineret. Postea id quoq; accessit, ut sæuitiæ causam auaritia præberet, & modus culpæ ex pecuniæ modo constitueretur: & qui fuisset locuples, fieret nocens, sui quisq; periculi merces foret, nec quicquam uideretur turpe, quod esset quæstuosum. Secundum deinde consulatum Cinna, & septimum Marius in priorum dedecus inijt, cuius initio morbo oppressus decessit, uir in bello hostibus, in ocio ciuibus infestissimus, quietisq; impatientissimus. In huius locum suffectus Valerius Flaccus, turpissimæ legis autor, qua creditoribus quadrantem solui iusserat: cuius facti merita eum pœna intra biennium consecuta est. Dominante in Italia Cinna, maior pars nobilitatis ad Syllam in Achaiam, ac deinde post in Asiam perfugit. Sylla interim cum Mithridatis præfectis circa Athenas, Bœotiamq;, & Macedoniam ita dimicauit, ut & Athenas reciperet, & plurimo circa multipliceis Pirei portus munitiones labore expleto, amplius CC. M hostium interficeret, nec minus multa caperet. Si quis hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnatæ à Sylla sunt, imputat Atheniensibus, nimirum ueri uetustatisq; ignarus est. Adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper & in omni re, quicquid syncera fide gereretur, id Romani Attica fieri prædicarent. Cæterum tum oppressi Mithridatis armis homines miserrimæ conditionis, cum ab inimicis tenerentur, oppugnabãtur ab amicis, & animos extra mœnia, corpora necessitati seruientes intra muros habebant. Transgressus deinde in Asiam Sylla parentem ante omnia supplicemq; Mithridatem inuenit, quem mulctatum pecunia ac parte nauium, Asia, omnibusq; alijs prouincijs, quas armis occupauerat, decedere coegit: captiuos recepit. in perfugas noxiosq; animaduertit. paternis, id est Ponticis finibus contentũ esse iussit. C. Flauius Fimbria, qui præfectus equitum ante aduentum Syllæ, Valerium Flaccum cõsularem uirum interfecerat, exercituq; occupato imperator appellatus Mithridaten pepulerat prælio, sub aduentu Syllæ se ipse interemit, adulescens, quæ pessime ausus erat, fortiter executus. Eodem anno P. Lænas Tr. pl. Sex. Luciliũ, qui priore anno Tr. pl. fuerat, saxo Tarpeio deiecit: & cum collegæ eius quibus diem dixerat, metu ad Syllam profugissent, aqua igniq; ijs interdixit. Tum Sylla compositis transmarinis rebus, cum ad eum primum omnium Romanorũ legati Parthorum uenissent, & in ijs quidam magi ex notis corporis respõdissent cœlestem eius uitam & memoriam futuram, reuectus in Italiam haud plura q̃ XXX. armatorum milia aduersum CC amplius hostium exposuit Brundisii. Vix quicq; in Syllę operibus clarius duxerim, quàm quòd cum per triennium Cinnanæ Marianæq; partes Italiam obsiderent, neq; illaturum se bellum ijs dissimulauit, nec quod erat in manibus omisit, existimauitq; ante frangendum hostem, quàm ulciscendum ciuem; repulsoq; externo, metu

Marginalia: Merula (beside "ribus adfecti"); Q. Catuli obitus (beside "ipsos facundia"); Val. Flacci lex (beside "bus infestissimus"); Attica fides (beside "fuit, ut semper"); C. Flauius Fimbria (beside "nibus contentũ"); P. Lænas (beside "lescens").

metu, ubi quod alienum esset, uicisset, superauit quod erat domesticum. Ante aduen-
tum L. Syllæ Cinna seditione orta, ab exercitu interemptus est, uir dignior qui arbi- *Cinnæ cædes*
trio uictorum moreretur quàm iracundia militum. de quo uere dici potest, ausum eum
quæ nemo auderet bonus, perfecisse quæ à nullo nisi fortissimo perfici possent: & fuis-
se eum in consultando temerarium, in exequendo uirum. Carbo nullo suffecto colle-
ga, solus toto anno COS. fuit. Putares Syllã uenisse in Italiam, non belli uindicẽ, sed pa
cis autorem, tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamq; cum singulari cu
ra frugum, agrorum, hominũ, urbium, perduxit in Campaniam, tentauitq; iustis legi-
bus & æquis conditionibus bellum componere: sed ijs quibus & pessima, & immodi-
ca cupiditas erat, non poterat pax placere. Crescebat interim indies Syllæ exercitus,
confluentibus ad eum optimo quoq; & sanissimo. Felici deinde circa Capuam euentu
Scipionem Norbanumq; COSS. superat. quorũ Norbanus acie uictus, Scipio ab exer-
citu suo desertus ac proditus, inuiolatus à Sylla dimissus est. Adeo eñ Sylla dissimilis
fuit bellator ac uictor, ut dum uincit, iustissimo lenior, post uictoriam audito fuerit cru
delior. nam & COS. ut prædiximus exarmatũ Q. Sertoriũ, proh quanti mox belli fa-
cem, & multos alios, potitus eorũ, dimisit incolumeis: credo ut in eodẽ homine dupli-
cis ac diuersissimi animi cõspiceretur exemplũ. Post uictoriã, qua descendẽs montẽ Ti
fata cum C. Norbano concurrerat Sylla, gratus Dianæ, cuius numini regio illa sacra-
ta est, soluit aquas, salubritate medẽdisq; corporibus nobiles, agrosq; omneis addixit
deæ. huius gratæ religionis memoria, & inscriptio tẽpli adfixa posti hodieq;, & tabula
testatur ærea intra ædem. Deinde COSS. Carbo. III. & C. Marius septies COS. filius an-
nos natus XXVI. uir animi magis q; æui paterni: qui multa fortiterq; molitus, neq; us-
quam inferior nomine Consulis apud Sacriportũ pulsus à Sylla acie, Præneste quod
ante natura munitum præsidijs firmauerat, se exercitumq; cõtulit. & ne quid unquam
malis publicis deesset, in qua ciuitate semper uirtutibus certatum erat, certabatur scele
ribus: optimusq; sibi uidebatur, qui fuerat pessimus. quippe dum ad Sacriportum di-
micatur, Damasippus prætor Q. Mutium Scæuolam etiã Pontificem Maximũ, & di-
uini humaniq; iuris autorem celeberrimum, & C. Carbonem prætorium COS. fra-
trem, & Antistium Aedilitium, uelut fauenteis Syllæ partibus, in curia Hostilia tru-
cidauit. Non perdat nobilissimi facti gloriam Calpurnia Bestię filia, uxor Antistij, quę *Calpurnia*
iugulato (ut prædiximus) uiro, gladio seipsam transfixit. quantũ huius gloriæ famæq;
accessit? nũc uirtute eminet, patria latet. At Pontius Telesinus dux Samnitiũ, uir domi *Pontius Te*
belliq; fortissimus, penitusq; Romano nomini infestissimus, contractis circiter XL. M *lesinus*
fortissimæ pertinacissimæq; in retinendis armis iuuentutis, Carbone ac Mario COSS.
abhinc annos XL. Calend. Nouembribus, ita ad portam Collinam cum Sylla dimica
uit, ut ad summum discrimen, & eum, & Remp. perduceret: quæ nõ maius periculum
adijt, Hannibalis intra tertium miliarium castra conspicata, quàm eo die, quo circum-
uolans ordines exercitus sui Telesinus, dictitansq; adesse Romanis ultimum diem, uo
ciferabatur eruendam delendamq; urbem: adijciens nunq; defuturos raptores Italicæ
libertatis lupos, nisi sylua, in quam refugere solent, esset excisa. Post primam demũ ho
ram noctis & Romana acies respirauit, & hostiũ cessit. Telesinus postera die semiani
mis repertus est, uictoris magis q; morientis uultum præferẽs, cuius abscissum caput
ferri gestariq; circa Præneste Sylla iussit. Tum demũ desperatis rebus suis, C. Marius *C. Marij mors*
adulescens per cuniculos, qui miro opere fabricati, in diuersas agrorũ parteis ferunt,
conatus erũpere, cũ foramine è terra emersisset, à dispositis in idipsum interẽptus est.
Sunt q sua manu, sunt qui cõcurrentem mutuis ictibus, cum minore fratre Telesino
unà obsesso & erumpente, occubuisse prodiderint. utcunq; cecidit, hodieq; tanta pa-
tris imagine non obscuratur eius memoria. de quo iuuene quid existimauerit Sylla, in
promptu est. occiso enim demum eo, Felicis nomẽ adsumpsit, quod quidem usurpas-
set iustissime, si eundem & uincendi, & uiuendi finem habuisset. Oppugnationi autem
Prænestis ac Marij præfuerat Ofella Lucretius: qui cum antè Marianarum fuisset par
tium Prætor, ad Syllam transfugerat. Felicitatem diei quo Samnitiũ Telesiniq; pul-
sus est exercitus, Sylla perpetua ludorum Circensium honorauit memoria, quibus si-
ne nomine Syllanæ uictoriæ celebrantur. Paulo ante quàm Sylla ad Sacriportũ dimi-

caret, magnificis prælijs partium eius uiri hostium exercitum fuderant, duo Seruilij apud Clusium, Metellus Pius apud Fauentiam, M. Lucullus circa Fidentiã. Videbantur finita belli ciuilis mala, cum Sullæ crudelitate aucta sunt. quippe Dictator creatus (cuius honoris usurpatio per annos CXX. intermissa: nam proximus post annũ quàm Hannibal Italia excesserat: ut appareat populum Ro. usum Dictatoris non tam desiderasse, quàm timuisse potestatem imperij, quo priores ad uindicandam maximis periculis rempublicam usi fuerant) immodicæ crudelitatis licentia usus est. Primus ille, &, utinã ultimus, exemplũ proscriptionis inuenit, ut in qua ciuitate petulantis conuicij iudiciũ histrioni exoleto redditur, in ea iugulati ciuis Reip. constitueretur autoramentũ, plurimumq; haberet, qui plurimos interemisset: neq; occisi hostis q̃ ciuis uberius foret præmium, fieretq; quisq; merces mortis suæ. Nec tamen in eos, qui contrà arma tulerant, sed in multos insonteis sæuitũ: adiectum etiam, ut bona proscriptorum uenirent: exclusiq; paternis opibus liberi, etiam petendorũ honorũ iure prohiberentur: simulq;, quod indignissimum est, senatorũ filij, & onera ordinis sustinerent, & iura perderent. Sub aduentũ in Italiã L. Syllæ Cn. Pompeius eius Pompeij filius, quem magnificentissimas res in cõsulatu gessisse bello Marsico prędiximus, XXIII. annos natus, abhinc annos CXIII. priuatis ut opibus, ita consilijs magna ausus, magnificeq; conata executus, ad uindicandã restituendamq; dignitatẽ patriæ firmum ex agro Piceno, qui totus paternis eius clientelis refertus erat, contraxit exercitũ. Cuius uiri magnitudo multorum uoluminũ instar exigit: sed operis modus paucis eum narrari iubet. Fuit hic genitus matre Lucilia, stirpis senatoriæ, forma excellens, non ea qua flos cõmendatur ætatis, sed dignitate cõstanti, quæ in illã cõueniens amplitudinẽ, fortunam quoq; eius ad ultimam uitæ comitata est diem: innocentia eximius, sanctitate præcipuus, eloquentia medius: potentiæ, quæ honoris causa ad eum deferretur, non ut ab eo occuparetur, cupidissimus: dux bello peritissimus, ciuis in toga (nisi ubi uereretur ne quem haberet parem) modestissimus: amicitiarũ tenax, in offensis exorabilis, in reconcilianda gratia fidelissimus, in accipiẽda satisfactiõe facilimus: potẽtia sua nunq;, aut raro ad impotentiam usus, penè omniũ uotorũ expers, nisi numeraretur inter maxima, ciuitate libera, dominaq; gentium, indignari, cum omnes ciues iure haberet pares, quenq; æqualem dignitate conspicere. Hic à toga uirili adsuetus commilitio prudentissimi ducis parentis sui, bonum & capax rectà discendi ingenium singulari rerum militariũ prudentia excoluit, ut à Sertorio Metellus laudaretur magis, Pompeius timeretur ualidius.

Cn. Pompeius

Tum M. Perpenna prætorius, è proscriptis, gentis clarioris q̃ animi, Sertorium inter cœnam Etoscæ interemit, Romanisq; certam uictoriã, partibus suis excidium, sibi turpissimam mortẽ, pessimo autorauit facinore. Metellus & Pompeius ex Hispanis triumpharunt, sed Pompeius hoc quoq; triumpho adhuc eques Ro. ante diem q̃ consulatum iniret, curru urbem inuectus est. Quem uirum quis non miretur per tot extraordinaria imperia in summum fastigium uectum, iniquo tulisse animo, C. Cæsaris in altero cõsulatu petendo senatum populumq; Ro. rationem habere. adeo familiare est hominibus omnia sibi ignoscere, nihil alijs remittere: & inuidiam rerum non ad causam, sed ad uoluntatẽ personasq; dirigere. Hoc consulatu Põpeius Tribunitiã potestatem restituit, cuius Sylla imaginem sine re reliquerat. Dum Sertorianũ bellum in Hispania geritur, LXIIII. fugitiui è ludo gladiatorio Capua profugientes, duce Spartaco, raptis ex ea urbe gladijs, primo Vesuuium montem petiere, mox crescẽte indies multitudine, grauibus uarijsq; casibus adfecere Italiam: quorum numerus intantũ adoleuit, ut qua ultimo dimicauere acie, XL. M hominũ se Romano exercitui opposuerint. Huius patrati gloria penes M. Crassum fuit, mox Ro. omnium principem. Conuerterat Cn Pompeij persona totum in se terrarum orbem, & penè homine maior habebatur: qui cum COS. perquàm laudabiliter iurasset, se in nullam prouinciam ex eo magistratu iturum, idq; seruasset, post biennium A. Gabinius Tribunus legẽ tulit, ut cũ belli more non latrociniorum, orbem classibus, iam non furtiuis expeditionibus Piratæ terrerent, quasdamq; etiam Italiæ urbeis diripuissent: Cn. Pompeius ad eos opprimendos mitteretur, essetq; ei imperium æquum in omnibus prouincijs cum Proconsulibus usque ad quinquagesimum miliarium à mari. quo S. C. penè totius terrarum orbis imperium

M. Perpenna

Põpeij triũphus

Gladiatorum numerus

Attẽde omniũ in Pompeiũ fauorem

imperium uni uiro deferebatur: sed tamen idem hoc ante bienniũ in M. Antonij prætura decretum erat. Sed interdum persona ut exemplo nocet, ita inuidiam auget, aut leuat. In Antonio homines æquo animo pasſi erant. Raro enim inuidetur eorum honoribus, quorum uis nõ timetur. Contrà in ijs homines extraordinaria reformidant, qui ea suo arbitrio aut depositurі, aut retenturi uidentur: & modum in uoluntate habent. Diſſuadebant optimates, sed consilia impetu uicta sunt. Digna est memoria Q. Catuli cum autoritas tum uerecundia: qui cũ diſſuadens legem, in concione dixiſſet eſſe quidem præclarum uirum Cn. Pompeium, sed nimium iam liberæ Reip. neq; omnia in uno reponenda, Adieciſſetq;, si quid huic acciderit, quem in eius locum substituitis? subclamauit uniuersa concio: te Q. Catule. Tum ille uictus consensu omniũ, & tam honorifico ciuitatis testimonio, è concione discesſit. Hic hominis uerecundiã, populi iustitiam, mirari libet. Huius, quòd nõ ultra contendit: plebis, quòd diſſuadentem & aduersarium uoluntatis suæ, uero testimonio fraudare noluit. Per idem tempus Cotta iudicandi munus quod C. Gracchus ereptum senatui, ad equites, Sylla ab illis ad senatum transtulerant, æqualiter inter utrunq; ordinem partitus est, ut Roscius lege sua equitibus in theatro loca restituit. At Cn. Pompeius multis & præclaris uiris in id bellum adsumptis, descriptoq; in omneis receſſus maris præsidio nauium, breui, inexuperabili manu terrarum orbem liberauit, prædonesq; per multa prælia multis locis uictos, circa Ciliciam claſſe adgreſſus fudit ac fugauit. Et quo maturius bellum tam late diffusum conficeret, reliquias eorum contractas, in urbibus, remotoq; à mari loco in certa sede constituit. Sunt qui hoc carpant, sed quanquam in autore satis rationis est, tamen ratio quemlibet, magnum autorem faceret. data enim facultate sine rapto uiuendi, rapinis arcuit. Cum eſſet in fine bellum Piraticum, cum & L. Lucullus (qui ante septem annos ex COS. sortitus Asiam, Mithridati oppositus erat, magnasq; ac memorabiles res ibi geſſerat, Mithridaten sæpe multis locis fuderat, egregia Cyzicum liberarat uictoria, Tigranen regum maximũ in Armenia uicerat, ultimamq; bello manum penè magis noluerat imponere, quàm non potuerat, qui alioqui per omnia laudabilis, & bello penè inuictus, pecuniæ expellebatur cupidine) idem bellum adhuc administraret: Manilius Tr. pl. semper uenalis, & alienæ minister potentiæ, legem tulit ut bellum Mithridaticum per Cn. Pompeiũ administraretur. Accepta ea, magnisq; certatum inter imperatores iurgijs, cum Pompeius Lucullo infamiam pecuniæ, Lucullus Pompeio interminatam cupiditatem obijceret imperij, neuterq; ab eo quo arguebatur, mentitus argui poſſet. Nam neq; Pompeius ut primum ad rempublicã adgreſſus est, quenquam animo parem tulit, & in quibus rebus primus eſſe debebat, solus eſſe cupiebat: neq; eo uiro quisquam aut alia omnia minus, aut gloriam magis concupijt. In appetendis honorib. immodicus, in gerendis uerecundisſimus, ut qui eos ut libentisſime iniret, ita finiret æquo animo: & quod cupiſſet arbitrio suo sumere, alieno deponeret. Lucullus summus alioqui uir, profusæ huius in ædificijs, cõuictibusq; & apparatibus luxuriæ primus autor fuit, quem ob iniectas moles mari, & receptum suffosſis montibus in terras mare, haud infacete Magnus Pompeius Xersen togatũ uocare aſſueuerat. Per id tempus à Q. Metello Creta insula in P. R. potestatem redacta est, quæ ducibus Panare & Lasthene XXIIII. milibus iuuenum coactis, uelocitate pernicibus, armorum, laborumq; patientisſimis, sagittarum usu celeberrimis, per triennium Romanos exercitus fatigauerat. Ne ab huius quidẽ usuræ gloria temperauit animum Cn. Pompeius, quin uictoriæ partem conaretur uindicare. Sed & Luculli & Metelli triumphum, cum ipsorum singularis uirtus, tum etiam inuidia Pompeij apud optimum quemq; fecit fauorabilem. Per hæc tempora M. Cicero, qui omnia incrementa sua sibi debuit, uir nouitatis nobilisſimæ, & ut uita clarus, ita ingenio maximus, qui effecit ne quorum arma uiceramus, eorum ingenio uinceremur: COS. Sergij Catilinæ, Lentuliq; & Cethegi, & aliorum utriusq; ordinis uirorum coniurationẽ singulari uirtute, cõstantia, uigilia, curaq; aperuit. Catilina metu consularis imperij urbe pulsus est. Lentulus Cõsularis & Prętor iterũ, Cethegusq;, & alij clari nominis uiri, autore senatu, iussu COS. in carcere necati sunt. Ille senatus dies quo hæc acta sunt, uirtutem M. Catonis iam multis in rebus conspicuam atque prænitentem

Q. Catuli sententia · *Cotta* · *Piratarũ fuga* · *L. Lucullus* · *Luculli laus* · *Manilij lex* · *Põpeij laudes* · *Creta insula* · *M.T. Cicero* · *M. Catonis uirtus*

in altissimo luminauit. Hic genitus proauo M. Catone principe illo familiæ Portiæ, homo uirtuti simillimus, & per omnia ingenio dijs quàm hominib. propior, qui nunquam rectè fecit, ut facere uideretur, sed quia aliter facere non poterat: cuiq; id solum uisum est rationem habere, quod haberet iustitiam: omnibus humanis uitijs immunis, semper fortunam in sua potestate habuit. Hic Tr. plebis designatus, adhuc admodum adulescens, cum alij suaderent, ut per municipia Lentulus coniuratiq; custodirentur, penè inter ultimos interrogatus sententiam, tanta ui animi atq; ingenij inuectus est in coniurationem, ut ardore oris orationem omnium lenitatem suadentium, societate consilij suspectam fecerit: sic impendentia ex ruinis incendijsq; urbis, & commutatione status publici pericula exposuit, ita consulis uirtutem amplificauit, ut uniuersus senatus in eius sententiam transiret, animaduertendumq; in eos, quos prædiximus censeret, maiorq; pars ordinis eius, Catonem prosequerentur domum. At Catilina non segnius uota obijt, quàm sceleris conandi consilia inierat: quippe fortissime dimicans, quem spiritū supplicio debuerat prælio reddidit. Consulatui Ciceronis nō mediocre adiecit decus, natus eo anno diuus AVGVSTVS abhinc annos LXXXII. omnibus omniū gentium uiris magnitudine sua inducturus caliginem. Iam penè supervacaneum uideri potest, eminentiū ingeniorum notare tempora. Quis enim ignorat diremptos gradibus ętatis floruisse hoc tēpore Ciceronē, Hortensiū, senemq; Crassum, Catonem, Sulpitium, moxq; Brutū, Calidium, Caluū, Cæliū, & proximum Ciceroni Cæsarem, eorumq; uelut alumnos Coruinum ac Pollionem Asinium, æmulumq; Thucydidis Salustium, autoresq; carminum Varronem ac Lucretiū, neq; ullo in suspecti operis sui carmine minorem Catulum. Penè stulta est inhærentium oculis ingeniorum enumeratio, inter quæ maxime nostri æui eminent, principes carminū VERGILIVS, Rabiriusq;, & consecutus Salustium Liuius, Tibullusq; & Naso perfectissimi in forma operis sui. nam uiuorum ut magna admiratio, ita censura difficilis est. Dum hæc in urbe Italiaq; geruntur, Cn. Pompeius memorabile aduersus Mithridaten, qui post Luculli profectionem magnas noui exercitus uireis reparauerat, bellum gessit. At rex fusus, fugatusq;, & omnibus exutus copijs, Armeniam Tigranemq; socerum petit, regem eius temporis, nisi quia Luculli armis erat infractus, potentissimum. Simul itaq; duos persecutus Pompeius, intrauit Armeniam. prior filius Tigranis, sed discors patri, peruenit ad Pompeium, mox ipse supplex & præsens, se, regnumq; ditioni eius permisit, præfatus neminem alium, neq; Romanum, neq; ullius gentis uirum futurum fuisse, cuius se fidei commissurus foret, quàm Cn. Pompeium. Proinde omnem sibi uel aduersam, uel secundam, cuius autor ille esset, fortunam tolerabilem futuram. non esse turpe ab eo uinci, quē uincere esset nefas: neq; ei inhoneste aliquem summitti, quem fortuna super omneis extulisset. Seruatus regi honos imperij, sed mulctato ingenti pecunia: quæ omnis, sicuti Pompeio moris erat, redacta in Quæstoris potestatem, ac publicis descripta literis. Syria, aliæq; quas occupauerat prouinciæ, ereptæ, & aliæ restitutæ P. R. aliæ tum primum in eius potestatem redactæ ut Syria, quæ tum primum facta est stipendiaria. Finis imperij regis terminatus Armenia. Haud absurdum uidetur propositi operis regulæ, paucis percurrere, quæ cuiusque ductu gens ac natio redacta in formulam prouinciæ, stipendia pacta sit, ut quæ facilius quàm partibus simul uniuersa conspici possint. Primus in Siciliam traiecit exercitum COS. Claudius, & prouinciam eam post annos fermè LII. captis Syracusis fecit Marcellus Claudius: primus in Africā Regulus nono fermè anno primi Punici belli: sed post CCIIII. annos P. Scipio Aemylianus eruta Carthagine abhinc annos CLXXXII. Africam in formulam redegit prouinciæ. Sardinia inter primum & secundum bellum Punicum, ductu T. Manlij COS. certum recepit imperij iugum. Immane bellicæ ciuitatis argumentum, quòd semel sub regibus, iterum hoc T. Manlio COS. III. Augusto principe, certæ pacis argumentum Ianus geminus clausus dedit. In Hispanias primi omnium duxere exercitus, Cn. & P. Scipiones initio secundi belli Punici, abhinc annos CCL. inde uarie possessa, & sæpe amissa partibus, uniuersa ductu Augusti facta stipendiaria est. Macedoniam Paulus, Mummius Achaiam, Fuluius Nobilior subegit Aetoliam, Asiā L. Scipio Africani frater eripuit Antiocho, sed beneficio

Catonis autoritas · *Augustus nascitur* · *Eminentium ingeniorum tempora* · *Cæsar Ciceroni proximus* · *Vergilius* · *Rabirius* · *Salustius* · *Liuius* · *Tibullus* · *Ouidius* · *Tigranes* · *Syria* · *Prouinciæ quando factæ* · *Sicilia* · *Africa* · *Sardinia* · *Hispania* · *Macedonia* · *Achaia*

beneficio Senatus Populiq; Rom. mox ab Attalis possessam regibus M. Perpenna
capto Aristonico fecit tributariam. Cypri deuictæ nulli adsignanda gloria est, quippe *Cyprus*
Senatusconsulto ministerio Catonis, regis morte, quam ille conscientia acciuerat, fa-
cta prouincia est. Creta Metelli ductu longissimę libertatis fine multata. Et Syria Pon *Creta. Pontus*
tusq; Cn. Pompeij uirtutis monumenta sunt. Gallias primum Domitio & Fabio ne- *Domitius.*
poti Pauli, qui Allobrogicus uocatus est, intratas cum exercitu, magna mox clade no *Allobrogicus*
stra, sæpe & adfectauimus, & amisimus. sed fulgentissimū C. Cæsaris opus in ijs con- *Gallus*
spicitur, quippe eius ductu auspicijsq; infractæ, penè idem quod totus terrarum orbis
ignauū conferunt stipendiū. ab eodem Pompeio fractam Numidicus Ciliciam perdo *Cilicia*
muit, nisi uicisset post bellum Antiochicum Vulso Manlius Gallogræciam. Bithynia, *Gallogrecia*
ut prædiximus, testamento Nicomedis relicta hæreditaria. Diuus Augustus præter *Bythynia*
Hispanias, aliasq; genteis, quarum titulis forum eius prænitet, penè idem facta Aegy *Hispania*
pto stipendiaria, quantum pater eius Gallia in ærarium reditus contulit. At Cæsar, q; *Aegyptus*
certam Hispanis parendi confessionem extorserat, tam parem Illyrijs Dalmatisq; ex- *Illyrij Dalmatæ*
torsit. Rhetiam autem & Vindelicos ac Noricos, Pannoniamq; & Scordiscos nouas *Rhetia. Vind.*
imperio nostro subiunxit prouincias. Vt has armis, ita autoritate Cappadociam P.R. *Norici*
fecit stipendiariam. Sed reuertamur ad ordinem. Secura deinde Cn. Pompeij militia, *Cappadocia*
gloriæ laboris'ne maioris incertum est. Penetratæ cum uictoria Media, Albania, Hi- *Medi. Albani*
beria: ac deinde flexum agmen ad eas nationes, quæ dextra atq; intima Ponti incolūt, *Hiberi*
Colchos Heniochosq; & Achæos: & oppressus auspicijs Pompeij, insidijs filij Phar- *Colchi. Henio-*
nacis, Mitridates ultimus omnium iuris sui regū, præter Parthicos. Tum uictor om- *chi. Achei*
nium quas adierat gentiū Pompeius, suoq; & ciuium uoto maior, & per omnia fortu-
nam hominis egressus, reuertit in Italiam, cuius reditum fauorabilem opinio fecerat.
quippe pleriq; non sine exercitu uenturum in urbem adfirmabant, & libertati publi-
cæ statuturū arbitrio suo modū. Quo magis hoc homines timuerant, eo gratior ciuilis
tanti imperatoris reditus fuit. omni quippe Brundisii dimisso exercitu, nihil præter no
men imperatoris retinens, cū priuato comitatu, quē semper illi uacare moris fuit, in ur
bem redijt, magnificentissimumq; de tot regibus per biduū egit triumphum, longeq;
maiorem omni ante se. Inlata pecunia in ærarium præter quam Capitolio ex manu-
bijs intulit. absente Cn. Pompeio T. Ampius & T. Labienus Tr. pl. legem tulerunt, ut
ludis Circensibus corona aurea & omni cultu triumphantiū uteretur, scenicis autem
prætexta, coronaq; aurea. Id ille non plus quàm semel, & hoc sanè nimium fuit, usur-
pare sustinuit. Huius uiri fastigium tantis auctibus fortuna extulit, ut primū ex Afri-
ca, iterum ex Europa, tertio ex Asia triumpharet: & quot partes terrarum orbis sunt,
totidem faceret monumenta uictoriæ suæ. NVNQVAM eminentia inuidia carēt. Itaq;
& Lucullus, memor tamen acceptæ iniuriæ, & Metellus Creticus non iniuste querēs
(quippe ornamentum triumphi eius, captiuos duces Pompeius subduxerat) & cum
ijs pars optimatiū refragabatur, ne aut promissa ciuitatibus à Pompeio, aut benemeri
tis præmia ad arbitrium eius persoluerentur. Secutus deinde est cōsulatus C. CAESA- *C. Cæsar*
RIS, qui scribenti manum injicit, & quamlibet festinantem in se morari cogit. hic no-
bilissima Iuliorum genitus familia, & quod inter omnis antiquissimos constabat, ab
Anchise ac Venere deducens genus, forma omnium ciuium excellentissimus, uigore
animi acerrimus, munificentia effusissimus, animo super humanā & naturā & fidem
euectus, magnitudine cogitationū, celeritate bellandi, patientia periculorū, Magno
illi Alexandro, sed sobrio, neq; iracundo simillimus: qui deniq; semper & somno, & ci *Cæsar Alexan*
bo in uitam, non in uoluptatem uteretur, cum fuisset C. Mario sanguine coniunctissi- *dro confertur*
mus, atq; idem Cinnæ gener, cuius filiam ut repudiaret, nullo metu compelli potuit,
cum M. Piso Cōsularis Anniam quæ Cinnæ uxor fuerat, in Sullæ dimisisset gratiam,
habuissetq; ferè XVIII. annos, eo tempore, quo Sylla rerū potitus est, magis ministris
Syllæ, adiutoribusq; partium, quàm ipso, conquirentibus eum ad necem, mutata ue-
ste, dissimilemq; fortunæ suæ indutus habitum, nocte urbe elapsus est. Idem postea
admodum iuuenis, cum à Piratis captus esset, ita se per omne spacium, quo ab his re- *Cæsar à Pira-*
tentus est apud eos gessit, ut pariter his terrori uenerationiq; esset, neque unquam aut *tis captus*
nocte aut die (cur enim quod uel maximum est, si narrari uerbis speciosis non potest,

omittatur

omittatur?) aut excalcearetur, aut discingeretur, in hoc scilicet, ne si quãdo aliquid ex
solito uariaret, suspectus his, qui oculis tantummodo eum custodiebant, foret. Lon-
gum est narrare, quid & quoties ausus sit, quanto opere conata eius, qui obtinebat A-
siam, magistratus P. R. metu suo destituêre. Illud referatur documentum, tanti mox
euasuri uiri: quæ nox eam diem secuta est, qua publica ciuitatũ pecunia redemptus,
ita tamen ut cogeret ante obsides à Piratis ciuitatibus dari, contracta classe & priua-
tus & tumultuaria, inuectus in eum locum, in quo ipsi prædones erant, partem clas-
sis fugauit, partem mersit, aliquot naueis, multosq́ mortales cepit, lætusq́ nocturnæ
expeditionis triumpho ad suos reuersus est: mandatisq́ custodię quos ceperat, in Bi-
Iunius proconsul thyniam perrexit ad Proconsulem Iunium (is enim Asiam tum obtinebat,) petens
ut autor fieret sumendi de captiuis supplicij: quod cum ille se facturum negasset, uen-
diturumq́ captiuos dixisset, quippe sequebatur inuidia inertiam, incredibili celeritate
Piratarum supplicium reuectus ad mare prius quàm de ea re ulli Proconsulis redderẽt epistola, omnes quos
ceperat, suffixit cruci. Idem mox ad sacerdotium ineundum (quippe absens Pontifex
factus erat, cum in Cottæ consularis locũ penè puer à Mario Cinnaq́ Flamen Dialis
creatus, uictoria Syllæ, qui omnia ab ijs acta fecerat inrita, amisisset id sacerdotium)
festinans in Italiam, ne conspiceretur à prædonibus, omnia tunc obtinentibus maria,
& merito tam infestis sibi, quatuor scalmorum nauem, unà cum duobus amicis, de-
cemq́ seruis ingressus, effusissimum Adriatici maris traiecit sinum. Quo quidem in
cursu conspectis, ut putabat, Piratarum nauibus, cum exuisset uestem, alligassetq́ pu-
gionem ad femur, alterutri se fortunæ parans, mox intellexit frustratum esse uisum su-
um, arborumq́ ex longinquo ordinem antemnarum præbuisse imaginem. Reliqua
eius acta in urbe, nobilissimaq́ Dolobellæ accusatio: & maior ciuitatis in ea fauor, q̃
reis præstari solet: contentionesq́ ciuiles cum Q. Catulo, atq́ alijs eminentissimis ui-
ris, celeberrimæ: & ante præturã uictus maximi pontificatus petitione Q. Catulus o-
mnium confessione senatus princeps: & restituta in ædilitate, aduersante quidem no-
bilitate monumẽta C. Marij: simulq́ reuocati ad ius dignitatis proscriptorũ liberi: &
prætura quæsturaq́ mirabili uirtute atq́ industria obita in Hispania, cum esset Quæ-
Vetus Antistius stor sub Vetere Antistio auo huius Veteris Consularis atq́ Pontificis duorũ Consu-
larium & sacerdotum patris, uiri in tantũ boni, in quantũ humana simplicitas intelligi
potest, quo notiora sunt, minus egẽt stilo. Hoc igitũ COS. inter eum & Cn. Pompeiũ, &
M. Crassum inita potentiæ societas, quæ urbi, orbiq́ terrarũ, nec minus diuerso quoq́
tempore ipsis exitiabilis fuit. Hoc cõsilium sequendi, Pompeius causam habuerat, ut
tandem acta in transmarinis prouincijs, quibus (ut prædiximus) multi obtrectabãt,
Cæsaris Crassi & Pompei societas per Cæsarem confirmarent COS. Cæsar aũt quòd animaduertebat se cedendo Pom-
peij gloriæ, aucturũ suam, & inuidia cõmunis potentiæ in illum relegata, confirmatu-
rum uires suas: Crassus, ut quẽ principatũ solus adsequi non poterat, autoritate Pom-
peij, uiribus teneret Cæsaris. Adfinitas etiam inter Cæsarem Pompeiumq́ contracta
nuptijs. quippe filiam C. Cæsaris, Cn. Magnus duxit uxorem. In hoc cõsulatu Cæsar
Cæsaris lex legem tulit, ut ager Campanus plebei diuideretur, suasore legis Pompeio. Ita circiter
XX. M ciuium eò deducta, & ius ab his restitutum post annos circiter CLII. quàm
Bibulus bello Punico ab Romanis Capua in formam præfecturæ redacta erat. Bibulus colle-
ga Cæsaris, cum actiones eius magis uellet impedire, quàm posset, maiore parte anni
domi se tenuit. quo facto dum augere uult inuidiam collegæ, auxit potentiam. Tum
P. Clodius Cæsari decretæ in quinquennium Galliæ. Per idem tempus P. Clodius, homo no-
bilis, disertus, audax, qui neq́ dicendi, neq́ faciendi ullum, nisi quem uellet, nos-
set modum: malorum propositorum executor acerrimus, infamis etiam sororis stu-
pro, & actus incesti reus ob initum inter religiosissima P. R. sacra adulterium: cum
graues inimicitias cum M. Cicerone exerceret (quid enim inter tam dissimiles ami-
cum esse poterat?) & à patribus ad plebem transisset, legem in Tribunatu tulit, qui ci-
uem Rom. damnatum interemisset, ei aqua & igni interdiceretur. cuius uerbis & si nõ
nominabatur Cicero, tamen solus petebatur. Ita uir optime meritus de Repub. con-
seruatæ patriæ precium calamitatem exilij tulit. Non caruerũt suspicione oppressi Ci-
Cicer. exiliũ ceronis Cæsar & Pompeius. Hoc sibi contraxisse uidebatur Cicero, quòd inter XX.

uiros

uiros diuidendo agro Campano esse noluisset. Idem intra bienniū sera Cn. Pompeij cura, uerū ut cepit interrita, uotisq; Italiæ ac decretis senatus, uirtute atq; actione Annij Milonis Tr. pl. dignitati patriæq; restitutus est. Neq; post Numidici exilium aut reditum, quisquam aut expulsus inuidiosius, aut receptus est lætius. cuius domus quā infeste à Clodio disiecta erat, tam speciose à senatu restituta est. Idem P. Clodius in senatu sub honorificentissimo ministerij titulo, M. Catonem à republica relegauit. quippe legem tulit, ut is quæstor cum iure prætorio, adiecto etiam quæstore, mitteretur in insulam Cyprum, ad spoliandum regno Ptolemæum, omnibus morum uitijs eam contumeliam meritum. sed ille sub aduentum Catonis uitæ suæ uim intulit: unde pecuniam longe sperata maiorem Cato Romam retulit: cuius integritatem laudari nefas est, insolentia penè argui potest, quod unà cum COSS. ac Senatu effusa ciuitate obuiam, cum per Tyberim subiret nauibus, nō ante his egressus est, quàm ad eum locum peruenit, ubi erat exponenda pecunia. Cum deinde immaneis res uix multis uoluminib. explicandas, C. Cæsar in Gallia ageret: nec contentus plurimis ac felicissimis uictorijs, innumerabilibusq; cæsis & captis hostiū milibus, etiā in Britanniā traiecisset exercitum, alterum penè imperio nostro ac suo quærens orbem, inuictū par consulum Cn. Pompeius & M. Crassus, alterum iniere consulatum, qui neq; petitus honeste ab his, neq; probabiliter gestus est. Cæsari, lege quam Pompeius ad populum tulit, prorogatæ in idem spacium temporis prouinciæ: Crasso bellum Parthicū in animo molienti, Syria decreta. qui uir cætera sanctissimus, immunisq; uoluptatibus, neq; in pecunia, neq; in gloria concupiscenda aut modū norat, aut capiebat terminū. hunc proficiscentem in Syriam diris cum ominibus Tr. pl. frustra retinere conati. quorum execrationes si in ipsum tantummodo ualuissent, utile imperatoris damnū saluo exercitu fuisset Reip. Transgressum Euphraten Crassum, petentemq; Seleuciam, circumfusis immanibus copijs equitum, rex Orodes unà cum parte maiore Romani exercitus interemit. reliquias legionum C. Cassius atrocissimi mox autor facinoris, tum quæstor conseruauit, Syriamq; adeo in P.R. potestate retinuit, ut transgressos in eam Parthos, felici rerum euentu fugaret ac funderet. Per hæc, insequentiaq;, & quæ prædiximus tempora amplius CCCC. M hostium à C. Cæsare cæsa sunt, plura capta. pugnatū sæpe directa acie, sæpe in agminibus, sæpe eruptionibus. Bis penetrata Britannia: nouem deniq; æstatibus uix ulla non iustissimus triumphus emeritus. Circa Alesiam uero tantæ res, quantas audere uix hominis, perficere penè nullius nisi dei fuerit. Septimo ferme anno Cæsar morabat̃ in Gallijs, cum medium iam ex inuidia Pompeij malè cohærentis inter Cn. Pompeiū & C. Cęsarem cōcordiæ pignus Iulia uxor Magni decessit: atq; omnia inter destinatos tanto discrimini duces, dirimente fortuna, filius quoq; paruus Pompeij, Iulia natus intra breue spaciū obijt. Tum in gladios cædesq; ciuiū furēte ambitu, cuius neq; finis reperiebat̃ nec modus, tertius consulatus soli Cn. Pompeio, etiā aduersantiū antea dignitati eius iudicio delatus est: cuius ille honoris gloria, ueluti reconciliatis sibi optimatib. maxime à C. Cæsare alienatus est. Sed eius consulatus omnem uim in coercitionem ambitus exercuit. quo tempore P. Clodius à Milone candidato consulatus, exemplo inutili, facto salutari Reip. circa Bouillas, contracta ex occursu rixa, iugulatus est. Milonem reum nō magis inuidia facti, quàm Pompeij damnauit uoluntas. quem quidem M. Cato palàm lata absoluit sententia, quā si maturius tulisset, non defuissent qui sequerentur exemplum, probarentq; eum ciuem occisum, quo nemo perniciosior Reipub. neq; bonis inimicior uixerat. Intra breue deinde spacium belli ciuilis exarserunt initia, cū iustissimus quisq; & à Cæsare & à Pompeio uellet dimitti exercitus. quippe Pompeius in secundo consulatu Hispanias sibi decerni uoluerat, easq; per triennium absens ipse ac præsidens urbi, per Afranium & Petreium consularem ac prætorium legatos suos administrabat: & ijs qui à Cæsare dimittendos exercitus contendebant adsentabatur, ijs qui dimittendos ab ipso quoq; aduersabatur. qui si ante bienniū quàm ad arma itum est, perfectis muneribus theatri, & aliorum operum, quæ ei circumdedit, grauissima tentatus ualetudine decessisset in Campania (quo quidem tempore uniuersa Italia uota pro salute eius primo omnium ciuium suscepit) defuisset fortunæ destruendi eius locus: & quam apud superos habuerat

Clodij lex

Cypri diuitiæ

Res Cæsaris in Gallia gestæ

Crassus

Orodes

Cæsarum numerus

Iulia

P. Clodius

Milo dānatus

rat magnitudinem, inlibatã detulisset ad inferos. Bello aũt ciuili & tot quæ deinde per continuos XX. annos consecuta sunt malis, nõ alius maiorem flagrantioremq́ quàm C.Curio Tr.pl. subiecit facem, uir nobilis, eloquens, audax, suæ alienæq́ & fortunæ & pudicitiæ prodigus, homo ingeniosissime nequã & facundus malo publico: cuius animo uoluptatibus uel libidinibus, neq; opes ullæ, neq; cupiditates sufficere possent. Hic primo pro Pompeij partibus, id est, ut tunc habebatur, pro Rep. mox simulatione contra Pompeium & Cæsarem, sed animo pro Cæsare stetit. Id gratis an accepto centies H—S fecerit, ut accepimus, in medio relinquemus. Ad ultimum saluberrimas coalescentis conditiones pacis, quas & Cæsar iustissimo animo postulabat, & Pompeius æquo recipiebat, discussit ac rupit, unice cauente Cicerone cõcordiæ publicę. Harum præteritarumq́ rerum ordo cum iustis aliorum uoluminibus promitur, tum uti spero, nostris explicabitur. Nunc proposito operi sua forma reddatur, si prius gratulatus ero Qu. Catulo, duobus Lucullis, Metelloq́ & Hortensio, qui cum sine inuidia in Rep. floruissent eminuissentq́, sine periculo, quieta, aut certe non præcipitata fatali ante initium bellorum ciuilium morte functi sunt. Lentulo & Marcello COSS. post urbem conditam annis DCCIII. & anno LXXVIII quàm tu M. Vinici consulatum inires, bellum ciuile exarsit. Alterius ducis causa melior uidebatur, alterius erat firmior. Hic omnia speciosa, illic ualentia. Pompeium senatus autoritas, Cæsarem militum armauit fiducia. Consules senatusq́ causæ, non Pompeio, summã imperij detulerunt. Nihil relictũ à Cæsare, quod seruandę pacis causa tentari posset, nihil receptũ à Pompeianis: cum alter COS. iusto esset ferocior, Lentulus uero salua Rep. saluus esse non posset, M. autem Cato moriendum ante, q̃ ullam cõditionem ciuis accipiendam Reip. cõtenderet: uir antiquus & grauis Pompeij parteis laudaret magis, prudens sequeretur Cæsaris: & illa gloriosa, hæc terribiliora duceret. Vt deinde spretis omnibus quæ Cæsar postulauerat, tantummodo cõtentus cum una legione titulũ retinere prouinciæ, priuatus in urbem ueniret, & se in petitione consulatus suffragijs P.R. committeret decreuere, ratus bellandum Cæsar cum exercitu Rubiconem transijt. Cn. Pompeius, Consulesq́, & maior pars senatus relicta urbe, ac deinde Italia transmisere Dyrrachium. At Cæsar Domitio legionibusq́ Corfinij quæ unà cum eo fuerant potitus, duce alijsq́ qui uoluerant abire ad Pompeiũ sine dilatione dimissis, persecutus Brundusium, ita ut appareret malle integris rebus & conditionibus finire bellum, quàm opprimere fugientes, cum transgressos reperisset COSS. in urbem reuertit: redditaq́ ratione consiliorũ suorum in senatu & in concione ac miserrimæ necessitudinis, cum alienis armis ad arma cõpulsus esset, Hispanias petere decreuit. Festinationẽ itineris eius aliquandiu morata Massilia est, fide melior q̃ consilio prudentior, intempestiue principalium armorũ arbitria captans, quibus hi se debent interponere, qui nõ parentem coercere possunt. Exercitus deinde qui sub Africano consulari ac Petreio prætorio fuerat, ipsius aduentus uigore ac fulgore occupatus, se Cæsari tradidit, uterq; legatorũ, & quisquis cuiusq; ordinis sequi eos uoluerat, remissi ad Pompeiũ. Proximo anno cũ Dyrrachiũ ac uicina ei urbi regio castris Pompeij teneret̃ (qui accitis ex omnibus transmarinis prouincijs legionibus, equitũ ac peditũ auxilijs, regumq́ & Tetrarcharum, simulq́ Dynastarũ copijs, immanem exercitum cõfecerat, & mare præsidijs classiũ ut rebat̃ sepserat, quo minus Cæsar legiones posset transmittere) sua & celeritate & fortuna C. Cæsar usus, nihil in mora habuit, quo minus & cũ uellet ipse, exercitusq́ classibus perueniret, & primo penè castris Pompei sua iungeret, mox etiã obsidione munimentisq́ eum cõplecteretur. Sed inopia obsidentibus q̃ obsessis erat grauior. Tum Balbus Cornelius excedẽte humanã fidem temeritate, ingressus castra hostium, sæpiusq́ cum Lentulo conlocutus COS. dubitante quanti se uenderet, illis incrementis fecit uiam, quibus nõ Hispaniæ Gadibus natus, sed Hispanus in triumphũ & pontificatum adsurgeret, fieretq́ ex priuato consularis. Variatũ deinde prælijs, sed uno longe magis Pompeianis prospero, quo grauiter impulsi sunt Cæsaris milites. Tum Cæsar cũ exercitu fatalem uictoriæ suæ Thessaliã petijt. Pompeius longe diuersa alijs suadentibus (quorũ plerią hortabant̃, ut in Italiã transmitteret, neq; Hercules quicquam partibus illis salubrius fuit, alij ut bellũ traheret, quod dignatione partium indies

C.Curio

Belli ciuilis initium

Massiliæ inconsulta fides

Cornelius Balbus

indies ipsis magis prosperum fieret) usus impetu suo, hostem secutus est, aciem Pharsalicam & illum cruentissimum Romano nomini diem, tantumq; utriusq; exercitus profusum sanguinis, & conlisa inter se duo Reip. capita, effossumq; alterum Romani imperij lumen. Tot, talesq; Pompeianarũ partium cæsos uiros nõ recipit enarrandos hic scripturæ modus. Illud notandum est, ut primũ C. Cæsar inclinatã uidit Pompeianorũ aciem, neq; prius neq; antiquius quicquã habuit, q̃ ut omneis patres (ut militari & uerbo, & consuetudine utar) dimitteret. Pro dij immortales, quod huius uoluntatis erga Brutum suæ postea uir tam mitis precium tulit? Nihil illa uictoria mirabilius, magnificentius, clarius fuit, quando neminem nisi acie consumptum ciuem patria desiderauit: sed munus misericordiæ corrupit pertinacia, cum libentius uitam uictor daret, quàm uicti acciperent. Pompeius profugiens cum duobus Lentulis consularibus, Sextoq; filio, & Fauonio prætorio, quos comites ei fortuna adgregauerat, alijs ut Parthos, alijs ut Africam peteret (in qua fidelissimum partium suarum haberet regem Iubam) suadentibus, Aegyptum petere proposuit, memor beneficiorum quę in patrem eius Ptolomæi, qui tum puero quàm iuueni propior regnabat, Alexandriæ contulerat. Sed quis in aduersis beneficiorum seruat memoriam? aut quis ullam calamitosis deberi putat gratiam, aut quando fortuna nõ mutat fidem? Missi itaq; ab rege, qui uenientem Cn. Pompeium (is iam à Mytilenis Corneliam uxorem receptam in nauem, fugæ comitem habere ceperat) consilio Theodoti & Achillæ exciperent, hortarenturq;, ut ex oneraria in eam nauem, quæ obuiam processerat, transcẽderet. quod cum fecisset princeps Romani nominis, imperio arbitrioq; Aegyptij mancipij, C. Cæsare, Publio Seruilio COSS. iugulatus est. Hic post tres consulatus, & totidem triumphos, domitumq; terrarum orbem, sanctissimi ac pręstantissimi uiri in id euecti, super quod ascendi non potest, duodesexagesimũ annum agentis, pridie natalem ipsius, uitæ fuit exitus: in tantum in illo uiro à se discordante fortuna, ut cui modo ad uictoriam terra defuerat, deesset ad sepulturam. Quid aliud quàm nimium occupatos dixerim, quos in ætate & tanti, & pene nostri seculi uiri fefellit quinquennium, cum à C. Attilio, & Qu. Seruilio COSS. tam facilis esset annorum digestio. quod adieci, nõ ut arguerem, sed ne arguerer. Nõ fuit maior in Cæsarem, quàm in Pompeiũ fuerat, regis eorumq;, quorum is autoritate regebatur, fides. quippe cum uenientem eum tentassent insidijs, ac deinde bello lacessere auderent, utriq; summo imperatorum, alteri superstiti meritas pœnas luere supplicijs. Nusquam erat Pompeius corpore, adhuc ubiq; nomine: quippe ingens partium eius fauor bellum excitauerat Africum. quod ciebat rex Iuba, & Scipio uir consularis, ante biennium quàm extingueretur Pompeius, lectus ab eo socer. Eorumq; copias auxerat M. Cato, ingenti cum difficultate itinerum, locorumq; inopia, perductis ad eos legionibus: qui uir cum summum ei à militibus deferretur imperium, honoratiori parere maluit. Admonet promissæ breuitatis fides, quãto omnia transcursu dicenda sint. Sequens fortunam suam Cæsar, peruectus in Africam, quam occiso Curione Iulianarum duce partium Pompeiani obtinebant exercitus, ibi primo uariam fortunam expugnauit, inclinatæq; hostium copiæ. Nec dissimilis ibi aduersus uictos, quàm in priores clementia Cæsaris fuit. Victorem Africani belli C. Cæsarem grauius excepit Hispaniense (nam uictus ab eo Pharnaces, uix quicquã gloriæ eius adstruxit) quod Cn. Pompeius Magni filius adulescens impetus ad bella maximi, ingens ac terribile conflauerat, undiq; ad eum adhuc paterni nominis magnitudinem sequentium, ex toto orbe terrarum auxilijs confluentibus. Sua Cæsarem in Hispaniã comitata fortuna est, sed nullum unquam atrocius periculosiusq; ab eo initum prælium, adeo ut plus quàm dubio Marte descenderet equo, consistensq; ante recedentem suorum aciem, increpita prius fortuna, quòd se in eum seruasset exitum, denunciaret militibus, uestigio se non recessurum: proinde uiderent, quem & quo loco imperatorem deserturi forent. uerecundia magis quàm uirtute acies restitutæ sunt, à duce quàm à milite fortius. Cn. Pompeius grauis uulnere inuentus, inter solitudines auias interemptus est. Labienum Varumq; acies abstulit. Cæsar omnium uictor, regressus in urbem, quod humanam excedat fidem, omnibus qui contra se arma tulerant, ignouit: magnificentissimisq; gladiatorij muneris, Naumachiæ, & equitum peditumq;,

Cornelia

Põpeij exitus

Catonis modestia

Cæsaris clementia

Cæsaris in aduersis cõstãtia

Pompeianorum cædes

simul elephantorum certaminis spectaculis, epulisq; per multos dies dati celebratione, repleuit eam. Quinq; egit triumphos. Gallici apparatus ex citro, Pontici ex acantho, Alexandrini testudine, Africi ebore, Hispaniensis argento rasili constitit. Pecunia ex manubijs lata, paulo amplius sexies milies H—S. Neq; illi tanto uiro, & tam clementer omnibus uictorijs suis uso, plus quinq; mensiũ principalis quies cõtigit: quippe cum mense Octobri in urbem reuertisset, idibus Martijs, cõiurationis autoribus Bruto &
Cæsaris cædes Cassio, quorum alterum promittendo consulatũ non obligauerat, contrà differendo, Cassium offenderat: adiectis etiam consiliarijs cædis familiarissimis omniũ, & fortuna partium eius in summum euectis fastigium, D. Bruto, & C. Trebonio, alijsq; clari nominis uiris, interemptus est: cui magnam inuidiam conciliarat M. Antonius, omnibus audendis paratissimus, consulatus collega, imponendo capiti eius Lupercalibus sedentis pro rostris insigne regiũ, quod ab eo ita repulsum erat, ut nõ offensus uideretur. Laudandum experientia consilium est Pansæ atq; Hirtij, qui semper prædixerat
Cæsaris dictũ Cæsari, ut principatum armis quæsitum, armis teneret: ille dictitans mori se, quàm timeri malle, dum clementiam quam præstiterat expectat, incautus ab ingratis occupatus est, cum quidẽ plurima præsagia atq; indicia dij immortales futuri obtulissent periculi: nam & haruspices præmonuerant, ut diligentissime Iduum Martiarum caueret diem, & uxor Calpurnia territa nocturno uisu, ut ea die domi subsisteret orabat, & libelli coniurationem nunciantes dati, ab eo neq; protinus lecti erant. sed profecto ineluctabilis fatorũ uis, cuiuscunq; fortunã mutare cõstituit, consilia corrũpit. Quo anno id patrauere facinus Brutus & C. Cassius, prætores erãt, D. Brutus COS. designatus.
Coniurati Hi unà cum coniurationis globo stipati gladiatorum D. Bruti manu, capitoliũ occupauere, cum COS. Antonius (quem cum simul interimendum censuisset Cassius, testamentumq; Cæsaris abolendum, Brutus repugnauerat dictitans, nihil amplius ciuibus præter tyranni, ita enim appellari Cæsarem facto eius expediebat, petendum esse sanguinem) conuocato senatu, cum iam Dolobella, quẽ substituturus sibi Cæsar designauerat COS. fasces atq; insignia corripuisset COS. uelut pacis autor liberos suos obsides in capitolium misit, fidemq; descendendi tutò interfectoribus Cæsaris dedit: &
ἀμνηστία illud decreti Atheniensium celeberrimi exemplum relatũ à Cicerone obliuionis præ-
Cicero teritarum rerum, decreto patrum comprobatũ est. Cæsaris deinde testamentũ apertũ est, quo C. Octauiũ nepotẽ sororis suæ Iuliç adoptabat, de cuius origine etiãsi præuen
C. Octauij origo tis pauca dicenda sunt. Fuit C. Octauius, ut nõ patricia, ita admodũ speciosa equestri genitus familia, grauis, sanctus, innocens, diues. Hic prætor inter nobilissimos uiros creatus, primo loco, cum ei dignatio Iulia genitam Acciam conciliasset uxorem, ex eo honore sortitus Macedoniam, appellatusq; in ea imperator, decedens ad petitionem consulatus obijt, prætextato relicto filio, quem C. Cæsar maior eius auunculus educatum apud Philippum uitricum, dilexit ut suum, natumq; annos XVIII. Hispaniensis militiç adsecutũ se postea comitem habuit, nunquam aut alio usum hospitio quàm suo, aut alio uectũ uehiculo: pontificatusq; sacerdotio puerum honorauit. Et peractis bellis ciuilibus, ad erudiendum liberalibus disciplinis singularis indolem iuuenis, Apolloniam eum in studia miserat, mox belli Getici ac deinde Parthici habiturus commilitonem: Cui ut est nunciatum de cæde auunculi, cum protinus ex uicinis legionibus Centuriones suam suorumq; militum operam ei pollicerentur, neq; eam spernendam Saluidienus & Agrippa dicerent, ille festinans peruenire in urbem, omnem ordinem & necis, & testamenti Brundisii comperit. Cui aduentanti Romam, immanis amicorum occurrit frequentia, & cum intraret urbem solis orbis super caput eius curuatus æqualiter, rotundatusq; in colorem arcus, uelut coronam tanti mox uiri capiti imponens, conspectus est. Non placebat Acciæ matri, Philippoq; uitrico adiri nomen inuidiosæ fortunæ Cæsaris: sed adferebant salutaria Reip. terrarumq; orbis fata conditorem conseruatoreq; Romani nominis. Spreuit itaq; cœlestis animus humana consilia, & cũ periculo potius summa, quàm tuto humilia proposuit sequi: maluitq; auunculo & Cæsari de se, quàm uitrico credere, dictitãs nefas esse, quo nomine Cæsari dignus esset uisus, semetipsum uideri indignum. Hunc protinus Antonius COS. superbe excipit. neq; is erat contẽptus, sed metus. uixq; admisso in Pompeianos hortos loquendi

secum

secum tempus dedit, mox etiam uelut insidijs eius petitus sceleste insimulare cœpit: in
quo turpiter deprehensa eius uanitas est. Aperte deinde Antonij ac Dolabellæ Con- *Antonij uani-*
sulum ad nefandam dominationem erupit furor. H—S septies milies depositū à C. Cæ *tas*
sare ad ædem Opis occupatum ab Antonio, actorum eiusdem insertis falsis indubita-
teq; corruptis commētarijs. Atq; omnia precio temperata, uendente Remp. COS.
Idem prouinciam D. Bruto designato COS. decretam Galliam occupare statuit: Do-
labella transmarinas decreuit sibi: interq; naturaliter dissimillimos, ac diuersa uolen-
teis, crescebat odium. Eoq; C. Cæsar iuuenis cotidianis Antonij petebat̃ insidijs. Tor
pebat oppressa dominatione Antonij ciuitas: indignatio & dolor omnibus, uis ad re-
sistendum nulli aderat, cum C. Cæsar XVIII. annum ingressus, mira ausus, ac summa *Cæsaris ma-*
consecutus, priuato consilio, maiorem senatu pro Repub. animum habuit: primumq; *gnanimitas*
à Calatia, mox à Casilino ueteranos exciuit paternos: quorum exemplum secuti alij,
breui in formā iusti coiere exercitus. mox cum Antonius occurrisset exercitui, quem
ex transmarinis prouincijs Brundisiū uenire iusserat, legio Martia & Quarta, cogni-
ta & senatus uoluntate, & tanti iuuenis indole, sublatis signis ad Cæsarem se contule-
runt. Eum senatus honoratum equestri statua, quæ hodieq; in rostris posita, ætatem *Cæsaris statua*
eius scriptura indicat (qui honor non alij per CCC. annos quàm L. Syllæ, & Cn. Pom
peio, & C. Cæsari contigerat) pro P. R. unà cum COSS. designatis Hirtio & Pansa
bellum cum Antonio gerere iussit. id ab eo annum agente uicesimum, fortissime circa
Mutinam administratum est, & D. Brutus obsidione liberatus: Antonius turpi ac nu-
da fuga coactus deserere Italiam: Consulum autem alter in acie, alter post paucos dies
ex uulnere mortem obijt. Omnia ante quàm fugaretur Antonius, honorifice à Sena-
tu in Cæsarem exercitumq; eius decreta sunt, maxime autore Cicerone: sed ut reces- *Cicero*
sit metus, erupit uoluntas, protinusq; Pompeianis partibus redijt animus. Bruto Cas-
sioq; prouinciæ, quas iam ipsi sine ullo senatus consulto occupauerant, decretæ: lau-
dati quicunq; his exercitus tradidissent: omnia transmarina imperia eorum commissa
arbitrio. quippe M. Brutus, & C. Cassius, nunc metuentes arma Antonij, nunc ad au-
gendam eius inuidiam, simulantes se metuere, testati edictis, libenter se uel in perpe-
tuo exilio uicturos, dum Reip. constaret concordia, nec ullam belli ciuilis præbituros
materiam, plurimum sibi honoris esse in conscientia facti sui, profecti urbe atq; Italia,
intento ac pari animo, sine autoritate publica, prouincias, exercitusq; occupauerant:
& ubicunq; ipsi essent, prætexentes esse Remp. pecunias etiam quæ ex transmarinis
prouincijs Romam ab Quæstoribus deportabātur à uolentibus acceperant. quæ om-
nia senatus decretis comprensa & comprobata sunt. Et D. Bruto, quòd alieno benefi
cio uiueret, decretus triumphus. Pansæ atq; Hirtij corpora publica sepultura honora-
ta: Cæsaris adeo nulla habita mentio, ut legati, qui ad exercitum eius missi erant, iubē
rentur summoto eo milites adloqui. Non fuit tam ingratus exercitus, quàm fuerat se- *Gratitudo exa*
natus. nam cum eam iniuriā dissimulādo Cæsar ferret, negauere milites sine impera- *ercitus in Cæsa*
tore suo ulla se audituros mandata. Hoc est illud tēpus, quo Cicero insito amore Pom *rem*
peianarū partiū, Cæsarem laudandū, & tollendum censebat: cum aliud diceret, aliud *Cicero*
intelligi uellet. Interim Antonius fuga transgressus alpes, primò spe conloquij repul-
sus à M. Lepido, qui Pontifex Maximus, in C. Cæsaris locū furto creatus, decreta sibi *M. Lepidus*
Hispania adhuc in Gallia morabat̃: Mox sæpius in conspectum ueniens militū, cum
& Lepido omnes imperatores forent meliores, & multis Antonius dum erat sobrius,
per auersa castrorū proruto uallo militibus receptus est, qui titulo imperij cedebat Le
pido, cum summa uiriū penes eum foret. Sub Antonij ingressum in castra Iuuentius *Iuuentius*
Laterensis, uir uita ac morte consentaneus, cum acerrime suasisset Lepido, ne se cum *Laterensis*
Antonio hoste iudicato iungeret, irritus consilij, gladio se ipse transfixit. Plancus de- *Plancus*
inde dubia, id est sua fide diu, quarum esset partium secum luctatus, ac sibi difficile con
sentiens, & nunc adiutor D. Bruti designati COS. collegæ sui, senatuiq; se literis uen-
ditans, mox eiusdem proditor: Asinius autem Pollio firmus proposito, & Iulianis par *Asinius Pollio*
tibus fidus, Pompeianis aduersus: uterq; exercitus tradidere Antonio. D. Brutus de-
sertus primo à Planco, post etiam insidijs eiusdem petitus, paulatim relinquente eum
exercitu fugiens, in hospitis cuiusdam nobilis uiri nomine Capeni domo, ab his quos

miserat Antonius iugulatus est, iustissimasque optime de se merito uiro C. Cæsari pœnas dedit, cuius cum primus omnium amicorum fuisset, interfector fuit: & fortunæ ex qua fructum tulerat, inuidiam in autorem relegabat, censebatque æquum, quæ acceperat à Cæsare retinere, Cæsarem qui illa dederat perire. Hæc sunt tempora, quibus M. Tullius continuis actionibus æternas Antonij memoriæ inussit notas: sed hic fulgentissimo & cœlesti ore, at Tribunus Cannutius continua rabie lacerabat Antonium. Vtrique uindicta libertatis, morte stetit, sed Tribuni sanguine commissa proscriptio, Ciceronis uel satiato Antonio pœna finita. Lepidus deinde à Senatu hostis iudicatus est, ut ante fuerat Antonius. Tum inter eum, Cæsaremque & Antonium, commercia epistolarum & conditionum iacta mentio, cum Antonius & subinde Cæsarem admoneret, quàm inimicæ ipsi Pompeianæ partes forent, & in quod iam emersissent fastigium: & quanto Ciceronis studio Brutus Cassiusque attollerent: denunciaretque se cum Bruto Cassioque, qui iam decem & septem legionum potentes erant, iuncturum uires suas, si Cæsar eius aspernaretur concordiã: diceretque plus Cæsarem patris, quàm se amici ultioni debere. Igitur inita potentiæ societas, & hortantibus, orantibusque exercitibus, inter Antonium etiam & Cæsarem facta adfinitas, cum esset priuigna Antonij desponsa Cæsari: consulatumque iniit Cæsar pridie quàm uiginti annos impleret X. Calend. Octobres, cum collega Q. Pedio, post urbem conditam annis DCCIX. ante LXXII. quàm tu M. Vinici consulatum inires. Vidit hic annus Ventidium, per quam urbem inter captiuos Picentium in triumpho ductus erat, in ea consularem prætextam iungentem prætoriæ Idem hic postea triumphauit. Furente deinde Antonio, simulque Lepido, quorum uterque (ut prædiximus) hostes iudicati erant, quum ambo mallent sibi nunciari quid passi essent, quàm quid meruissent, repugnante Cæsare, sed frustra aduersus duos, instauratum Syllani exempli malum, proscriptio. Nihil tam indignum illo tempore fuit, quàm quòd aut Cæsar aliquem proscribere coactus est, aut ab illo Cicero proscriptus est: abscisaque scelere Antonij uox publica est, cum eius salutem nemo defendisset, qui per tot annos & publicam ciuitatis, & priuatam ciuium defenderat. Nihil tamen egisti M. Antoni, cogit enim excedere propositi formã operis, erumpens animo ac pectore indignatio, nihil inquam egisti, mercedem cœlestissimi oris, & clarissimi capitis abscisi numerando, autoramentoque funebri ad conseruatoris quondam Reipub. tantique COS. inritando necem. Rapuisti tu M. Ciceroni lucem solicitam, & ætatem senilem, & uitam miseriorem te principe, quàm sub te Triumuiro mortem. Famam uero gloriamque factorum atque dictorum adeo non abstulisti, ut auxeris. Viuit uiuetque per omnem seculorum memoriam. Dumque hoc uel forte uel prouidentia, uel utcunque constitutum rerum naturæ corpus, quod ille penè solus Romanorum animo uidit, ingenio cõplexus est, eloquentia inluminauit, manebit incolume: comitem æui sui laudem Ciceronis trahet: omnisque posteritas illius in te scripta mirabitur, tuum in eum factum execrabitur: citiusque in mũdo genus hominum† quàm cedet. Huius totius temporis fortunam ne deflere quidem quisquam satis digne potuit, adeo nemo exprimere uerbis potest. Id tamen notandum est, fuisse in proscriptos uxorum fidem summam, libertorum mediam, seruorum aliquam, filiorũ nullam: adeo difficilis est hominibus utcunque conceptæ spei mora. Ne quid ulli sanctum relinqueretur, uelut in dotem inuitamentumque sceleris, Antonius L. Cæsarem auunculum, Lepidus Paulũ fratrem proscripserant. Nec Planco gratia defuit ad impetrandum ut frater eius Plancus Plotius proscriberetur. Eoque inter iocos militareis, qui currum Lepidi Planciique secuti erant inter execrationem ciuium usurpabant hunc uersum,

De Germanis non de Gallis duo triumphant Consules.

Suo præteritũ loco referatur, neque enim persona umbram actæ rei capit: Dum in acie Pharsalica Africaque de summa rerum Cæsar dimicat, M. Cælius, uir eloquio animoque Curioni simillimus, sed in utroque perfectior, nec minus ingeniose nequã, cum ne à dijs quidem seruari posset, quippe peior illi res familiaris quàm mens erat, in prætura nouarum tabularũ autor extitit, nequijtque senatus autoritate & COSS. deterreri: accito etiam Milone Annio, qui non imperato reditu, Iulianis partibus infestus erat, in urbe seditionem aut magis occulte bellicum tumultum mouens, primo summotus à Rep.

mox

Marginalia: D. Bruti mors; Ciceronis proscriptio; Cæsaris consulatus; Ciceronis deploratio; † Forte, quàm huius nomen cadat; M. Cælius; Milo Annius

mox Consularibus armis autore senatu circa Turios oppressus est. Incepto pari, simi lis fortuna Milonis fuit: qui Compsam in Irpinis oppugnans, ictusq́ lapide, tum P. Clodio, tum patriæ quã armis petebat, pœnas dedit: uir inquies & ultra fortem temerarius. Quatenus autẽ aliquid ex omissis peto, notetur immodica & intempestiua libertate usos aduersus C. Cæsarem, Marullum Epidium, Flauumq́ Cæsetium Tr. pl. dum arguunt in eo regni uoluntatem, penè uim dominationis expertos. in hoc tamen sæpe lacessiti principis ira excessit, ut censoria potius contentus nota, quàm animaduersione dictatoria, summoueret eos à Rep. testareturq́ esse sibi miserrimũ, quòd aut natura sua ei excedendum foret, aut minuẽda dignitas. Sed ad ordinem reuertendum est. Iam & Dolabella in Asia C. Trebonium consularem, cui succedebat, fraude deceptum, Smyrnæ occiderat, uirum aduersus merita Cæsaris ingratissimum, participemq́ cædis, eius, à quo ipse in consulare prouectus fastigiũ fuerat. Et C Cassius acceptis à Staio Murco, & Crispo Martio prætorijs uiris, imperatoribus, prævalidis in Syria legionibus inclusum Dolabellam, qui præocupata Asia in Syriã peruenerat, Laodicea expugnata interfecerat, ita tamen ut ad ictum serui sui Dolabella non segniter ceruicem daret, & decem legiones in eo tractu sui iuris fecerat. & M. Brutus C. Antonio fratri M. Antonij in Macedonia Vatinioq́ circa Dyrrachium uolentes legiones extorserat, sed Antonium bello lacessierat, Vatiniũ dignatione obruerat, cum & Brutus cuilibet ducum præferendus uidereẽ, & Vatinius nulli nomini nõ esset postferendus: in quo deformitas corporis cũ turpitudine certabat ingenij, adeo ut animus eius dignissimo domicilio inclusus uidereẽ: Eratq́ septem legionibus ualidus. Et lege Pedia, quam COS. Pedius collega Cæsaris tulerat, omnibus qui Cæsarem patrẽ interfecerant, aqua igniq́ damnatis interdictũ erat. quo tempore Capito patruus meus, uir ordinis senatorij, Agrippæ subscripsit in C. Cassiũ. Dumq́ ea in Italia geruntẽ, acri atq́ prosperrimo bello Cassius Rhodũ rem immanis operis ceperat: Brutus Lycios deuicerat: & inde in Macedoniã exercitus traiecerant: cum per omnia repugnans naturæ suæ Cassius, etiam Bruti clementiã uinceret. Neq́ reperias, quos aut pronior fortuna comitata sit, aut ueluti fatigata maturius destituerit, q̃ Brutũ & Cassiũ. Tum Cæsar & Antonius traiecerũt exercitus in Macedoniã, & apud urbem Philippos cum M. Bruto Cassioq́ acie concurrerũt. Cornu, cui Brutus præerat, impulsis hostibus castra Cæsaris cepit. nam ipse Cæsar etiamsi infirmissimus ualetudine erat, obibat munia ducis, oratus etiã ab Artorio medico, ne in castris remaneret, manifestè denunciatione quietis territo. Id aũt in quo Cassius fuerat, fugatũ ac male multatũ in altiora se receperat loca. Tum Cassius ex sua fortuna euentũ collegæ æstimans, cum dimisisset euocatum, iussissetq́ nunciare sibi, quæ esset multitudo ac uis hominũ quæ ad se tenderet: tardius eo nunciante, cum in uicino esset agmen cursu ad eum tendentiũ: neq́ puluere facies aut signa denotari possent, existimans hostes esse qui inruerent, lacerna caput circum dedit, extentamq́ ceruicem interritus liberto præbuit. Deciderat Cassij caput, cũ euocatus aduenit, nunciãs Brutũ esse uictorem. qui cum imperatorem prostratũ uideret: sequar, inquit, eum quẽ mea occidit tarditas, & ita in gladiũ incubuit. Post paucos deinde dies Brutus conflixit cum hostibus, & uictus acie, cum in tumulũ nocte ex fuga se recepisset, impetrauit à Stratone Aegeate familiari suo, ut manũ morituro cõmodaret sibi: reiectoq́ læuo super caput brachio, cum mucronẽ gladij eius dextera tenens, sinistræ admouisset mãmillæ, ad eũ ipsum locũ, quã cor emicat, impellẽs se in uulnus, uno ictu transfixus expirauit. Protinus Messalla fulgẽtissimus iuuenis, proximus in illis castris Bruti Cassijq́ autoritati, cũ essent qui eũ ducem poscerẽt, seruari beneficio Cæsaris maluit, q̃ dubiã spem armorũ tentare amplius: Nec aut Cæsari quicq́ ex uictorijs suis fuit lætius, q̃ seruasse Coruinũ: aut maius exemplum hominis grati ac pij, quàm Coruinus in Cæsarem fuit. Non aliud bellum cruentius cæde clarissimorũ uirorum fuit. Tum Catonis filius cecidit. Eadem Lucullũ, Hortensiumq́ eminentissimorum ciuiũ filios fortuna abstulit: nã Varro ad ludibriũ moriturus Antonij, digna illo ac uera de exitu eius magna cũ libertate ominatus est. Drusus Liuius Iuliæ Augustæ pater, & Varus Quintilius ne tentata quidẽ hostis misericordia, alter se ipse in tabernaculo interemit: Varus aũt liberti, quẽ id facere coegerat, manu, cũ se insignib. honorũ

Compsa

C. Trebonius

C. Cassius

Vatinius

Lex Pedia

Capito Velleij patruus

Cassij cædes

Bruti exitus

Messalla Coruinus

uelasset, iugulatus est. Hunc exitū M. Bruti partiū septimū & XXXX. annū agentis fortuna esse uoluit, corrupto animo eius in diē, quę illi oēs uirtutes unius temeritate facti abstulit. Fuit aūt dux Cassius melior, quāto uir Brutus: E quibus Brutū amicū habere malles, inimicū magis timeres Cassiū. in altero maior uis, in altero uirtus. Qui si uicissent, quantū Reip. interfuit, Cæsarem potius habere quàm Antoniū principē: tantū retulisset habere Brutū quàm Cassiū. Cn. Domitius, pater L. Domitij nuper à nobis uisi eminentissimæ ac nobilissimę simplicitatis uiri, auus hui⁹ Cn. Domitij clarissimi iuuenis, occupatis nauibus cū magno sequentiū consilia sua comitatu, fugæ fortunæq; se cōmisit, semetipso cōtentus duce partium. Staius Murcus, qui classi & custodiæ maris præfuerat, cū omni cōmissa sibi parte exercitus nauiumq; Sext. Pompeiū Cn. Magni filiū, qui ex Hispania reuertens Siciliā armis occupauerat, petijt: ad quē & è Brutianis castris, & ex Italia, alijsq; terrarū partibus, quos præsenti periculo fortuna subduxerat, proscripti confluebant. quippe nullum habentibus statum, quilibet dux erat idoneus: cum fortuna non electionem daret, sed perfugiū ostenderet, exitialemq; tempestatem fugientibus statio pro portu foret. Hic adolescēs erat studijs rudis, sermone barbarus, impetu strenuus, manu promptus, cogitator celer, fide patri dissimilimus, libertorum suorum libertus, seruorumq; seruus, speciosis inuidēs ut pareret humillimis: quem senatus pene totus adhuc è Pompeianis constans partibus post Antonij à Mutina fugam, eodem illo tempore quo Bruto Cassioq; transmarinas prouincias decreuerat, reuocatum ex Hispania ubi aduersus eum clarissimū bellum Pollio Asinius prætorius gesserat, in paterna bona restituerat, & oræ maritimæ præfecerat. Is tum, ut prædiximus, occupata Sicilia seruitia fugitiuosq; in numerū exercitus sui recipiens, magnum modum legionū effecerat, perq; Menam & Menecraten paternos libertos præfectos classium latrocinijs ac prædationibus infestato mari ad se exercitumq; tuendum rapto utebatur, cum eum non puderet uindicatū armis ac ductu patris sui mare infestare Piraticis sceleribus. Fractis Brutianis Cassianisq; partibus, Antonius transmarinas obiturus prouincias substitit: Cæsar in Italiā se recepit, eamq; longe quàm sperauerat tumultuosiorem reperit. quippe L. Antonius COS. uitiorū fratris sui consors: sed uirtutum, quæ interdum in illo erant, expers: modo apud ueteranos criminatus Cæsarem, modo eos qui iuste diuisione prædiorum, nominatisq; colonis agros amiserant, ad arma conciens, magnum exercitum conflauerat. Ex altera parte uxor Antonij Fuluia, nihil muliebre præter corpus gerens, omnia armis tumultuq; miscebat. Hæc belli sedem Præneste ceperat. Antonius pulsus undiq; uiribus Cæsaris, Perusiam se contulerat. Plancus Antonianarum adiutor partium, spem magis ostenderat auxilij, quàm opem ferebat Antonio. Vsus Cæsar uirtute & fortuna sua, Perusiam expugnauit. Antonium inuiolatum dimisit. in Perusinos magis ira militum quàm uoluntate sæuitum ducis. urbs incensa, cuius initiū incendij princeps eius loci fecit Macedonicus, qui subiecto rebus ac penatibus suis igni, transfixum se gladio flammæ intulit. Per eadem tempora exarserat in Campania bellum, quod professus eorū qui perdiderāt agros patrocinium, ciebat Tib. Claudius Nero prætorius & pontifex, Tib. Cæsaris pater, magni uir animi, doctissimiq; ingenij. id quoq; aduentu Cæsaris sepultum atq; discussum est. Quis fortunæ mutationes, quis dubios rerum humanarum casus satis mirari queat? quis non diuersa præsentibus, contrariàque expectatis, aut speret aut timeat? Liuia nobilissimi & fortissimi uiri Drusi Calidiani filia, genere, probitate, forma, Romanarum eminentissima, quam postea coniugem Augusti uidimus, quam transgressi ad deos sacerdotem ac filiam, tum fugiens mox futuri sui Cæsaris arma, uix bimum hunc Tiberium Cæsarem uindicem Romani imperij, futurumq; eiusdem Cæsaris filium gestans sinu, per auia itinerum uitatis militum gladijs uno comitante, quo facilius occultaretur fuga, peruenit ad mare, & cum uiro Nerone peruecta in Siciliam est. Quod alieno testimonium redderem, eo non fraudabo auum meum. quippe C. Velleius honoratissimo inter illos CCCLX. iud. loco à Cn. Pompeio lectus, eiusdem Marciq; Bruti ac Tyronis præfectus fabrûm, uir nulli secundus, in Campania, digressu Neronis à Neapoli, cuius ob singularem cum eo amicitiam partium adiutor fuerat, grauis iam ætate & corpore cum eum sequi non posset, gladio seipse transfixit.

Bruti et Cassij comparatio

Cn. Domitius

Staius Murcus

Sext. Pōpeius

L. Antonius

Fuluia Antonij uxor

Perusia expugnata

Macedonicus

Bellum in Campania

Liuia

C. Velleius

Musolatam excedere Italia Cæsar passus Fuluiam, Plancumq; muliebris fugæ comitem. nam Pollio Asinius cum septem legionibus, diu retenta in potestate Antonij Venetia, magnis speciosisq; rebus circa Altinum aliasq; eius regionis urbes æditis, Antonium petens, uagum adhuc Domitium, quem digressum è Brutianis castris post cædem eius prædiximus, & propriæ classis factum ducem, consilijs suis illectum, ac fide data, iunxit Antonio. Quo facto quisquis æquum se præstiterit, sciat non minus à Pollione in Antoniū, quàm ab Antonio in Pollionem esse conlatum. Aduentus deinde in Italiam Antonij, paratusq; cōtra eum Cæsaris, habuit belli metum: sed pax circa Brundisium cōposita. Per quæ tēpora Ruffi Saluideni scelesta consilia patefacta sunt, qui natus obscurissimis initijs, parum habebat summā accepisse: & proximus à Cn. Pompeio ipsoq; Cæsare ex equestri ordine COS. creatus esse, ni simul ascendisset, æque infra se & Cæsarem uideret & Remp. Tum expostulante cōsensu populi, quem grauis urebat infesto mari annona, cum Pompeio quoq; circa Misenū pax inita: qui haud absurde cum in naui Cæsaremq; & Antoniū cœna exciperet, dixit: in Carinis suis se cœnam dare, referens hoc dictū ad loci nomen, in quo paterna domus ab Antonio possidebatur. In hoc pacis fœdere placuit Siciliā Achaiamq; Pompeio concedere: in quo tamen animus inquies manere non potuit: id unum tantummodo salutare aduētu suo patriæ attulit, quòd omībus proscriptis, alijsq; qui ad eum ex diuersis causis fugerāt, reditum salutemq; pactus est: quæ res & alios clarissimos uiros, & Neronem Claudium, & M. Syllanum, Sentiumq; Saturninum, & Aruntium ac Titium restituit Reip. Staium autem Murcum, qui aduentu suo classisq; celeberrimæ, uires eius duplicauerat: insimulatum falsis criminationibus, quia talem uirum collegam officij Mena & Menecrates fastidierāt, Pompeius in Sicilia interfecerat. Hoc tractu temporum Octauiam sororem Cæsaris M. Antonius duxit uxorem. Redierat Pompeius in Siciliam: Antonius in transmarinas prouincias: quas magnis momentis Labienus ex Brutianis castris profectus ad Parthos, producto eorum exercitu in Syriam, interfectoq; legato Antonij cōcusserat: qui uirtute & ductu Ventidij unà cum Parthorum copijs, celeberrimoq; iuuenum Pacoro regis filio, extinctus est. Interim Cæsar per hæc tempora, ne res disciplinæ inimicissima ocium corrumperet militē, crebris in Illyrico Delmatiaq; expeditionibus, patientia periculorum, bellíq; experientia durabat exercitum. Eadem tempestate Caluinus Domitius, cum ex consulatu obtineret Hispaniam, grauissimi comparandiq; antiquis exempli autor fuit. quippe primipili Centurionem nomine Iubillium, ob turpem ex acie fugam, fuste percussit. Crescente indies & classe, & fama Pompeij, Cæsar molem belli eius suscipere statuit. Aedificādis nauibus, cōtrahendoq; militi ac remigi, naualibusq; adsuescendo certaminibus atq; exercitationibus, præfectus est M. Agrippa, uirtutis nobilissimæ, labore, uigilia, periculo inuictus, parendiq; sed uni scientissimus, alijs sanè imperādi cupidus, & per omnia extra dilationes positus, consultisq; facta cōiungens. Hic in Auerno ac Lucrino lacu speciosissima classe fabricata, cotidianis exercitationibus militem remigemq; ad summam & militaris, & maritimæ rei perduxit scientiam. Hac classē Cæsar, cum prius despondente ei Nerone, cui ante nupta fuerat, Liuiā, auspicatis Reip. ominibus duxisset eam uxorem, Pompeio, Siciliæq; bellum intulit. Sed uirum humana ope inuictum, grauiter eo tempore fortuna concussit. quippe longe maiorem partem classis circa Veliam, Palinuriq; promontorium adorta uis Africi lacerauit, ac distulit. Ea patrando bello mora fuit, quod postea dubia & interdum ancipiti fortuna gestum est. nam & classis eodem loco uexata est tempestate: & ut naualí primo prælio, apud Mylas ductu Agrippæ pugnatum prospere, ita inopinato classis aduentu grauis sub ipsius Cæsaris oculis circa Tauromenium accepta clades; neq; ab ipso periculū abfuit. Legiones quæ cum Cornificio erant legato Cæsaris expositæ in terra, penè à Pompeio oppressæ sunt. Sed ancipitis fortunæ tēporis, matura uirtute correcta. Explicatis quippe utriusq; partis classibus, penè omnibus exutus nauibus, Pompeius Asiam fuga petiuit: iussuq; M. Antonij, cuius opem petierat, dum inter ducem & supplicem tumultuatur, & nunc dignitatem retinet, nunc uitam precatur, à Titio iugulatus est: cui in tantū durauit hoc facinore contractum odium, ut mox ludos in theatro Pōpeij faciēs, execratione populi spectaculo quod prebebat pellere-

Asinius Pollio

Venetia

Ruffus Saluidenus

Octauia

Ocium

Caluinus Domitius

M. Agrippa

Pōpeij cædes

Lepidus tur. Acciuerat gerens contra Pompeium bellum ex Africa Cęsar Lepidum cum XII. semiplenis legionibus. Hic uir omnium uanissimus, neq; ulla uirtute tam longam fortunæ indulgentiam meritus, exercitum Pompeij, quia propior fuerat, sequentem non ipsius, sed Cæsaris autoritatem ac fidem, sibi iunxerat: inflatusq; amplius XX. legionum numero in id furoris processerat, ut inutilis alienæ uictorię comes, quam diu moratus erat dissidendo in consilijs Cæsaris, & semper diuersa his quæ alijs placebant dicendo, totam uictoriã ut suam interpretaretur: audebatq; denunciare Cæsari, excederet Sicilia. Non ab Scipionibus alijsq; ueteribus Romanorum ducum quicquam ausum patratumq; fortius, quàm tunc à Cęsare. Quippe cum inermis & lacernatus esset, præter nomen nihil trahẽs, ingressus castra Lepidi, euitatis quæ iussu hominis prauissimi tela in eum iacta erant, cum lacerna eius perforata esset lancea, aquilam legionis rapere ausus est. Scires quid interesset inter duces. Armati inermem secuti sunt, decimoq; anno quàm ad dissimillimam uitæ suæ potentiam peruenerat Lepidus, & à militibus & à fortuna desertus, pulloq; uelatus amiculo inter ultimam confluentiũ ad Cæsarem turbam latens, genibus eius aduolutus est. Vita rerumq; suarũ dominium concessa ei sunt, spoliata quam tueri nõ poterat dignitas. Subita deinde exercitus seditio, qui plerunq; contemplatus frequentiam suam, à disciplina desciscit: & quod cogere se putat posse, rogare non sustinet, partim seueritate, partim liberalitate discussa principis. Speciosumq; per id tempus adiectum supplementum Campanæ coloniæ. eius reditus erãt publici, pro his longe uberiores reditus duodecies H—S in Creta insula redditi, & aqua promissa, quę hodieq; singulare & salubritatis instar & amœnitatis ornamentum est. Insigne coronæ classicæ, quo nemo unquam Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa singulari uirtute meruit. Victor deinde Cæsar reuersus in urbem contractas emptionibus complures domos per procuratores, quo laxior fieret ipsius, publicis se usibus destinare professus est: templumq; Apollini, & circà porticus factorũ promisit, quod ab eo singulari extructũ munificẽtia est. Qua æstate Cæsar tam prospere Lepidum in Sicilia† bene fortuna in Cęsare & Rep. militauit ad Orientẽ: quippe Antonius cum XIII. legionibus ingressus Armeniã, ac deinde Mediam, & per eas regiones Parthos petens, habuit regem eorum obuium. primoq; duas legiones cum omnibus impedimentis tormentisq; & Statiano legato amisit, mox sæpius ipse cum summo totius exercitus discrimine ea adijt pericula, quibus seruari se posse desperauerat: amissa'que non minus quarta parte militum, captiui cuiusdam, sed Romani consilio ac fide est seruatus: qui clade Crassiani exercitus captus, cum fortunam non animum mutasset, accessit nocte ad stationem Romanam, prædixitq; ne destinatum iter peterent, sed diuerso syluestriq; peruaderent. Hoc M. Antonio atque illis legionibus saluti fuit: de quibus tamen totoq; exercitu haud minus pars quarta (ut prædiximus) militum: calonum, seruitijq; desiderata tertia est: impedimentorum uix ulla superfuit. Hanc tamen Antonius fugam suam, quia uiuus exierat, uictoriam uocabat. Qui tertia æstate reuersus in Armeniam, regem eius Artauasden fraude deceptum, catenis, sed ne quid honori deesset, aureis uinxit. Crescente deinde & amoris in Cleopatram incendio, & uitiorum, quæ semper facultatibus licentiaq; & assentationibus aluntur, magnitudine, bellum patriæ inferre constituit, cum ante nouum se Liberum patrem appellari iussisset, cum redimitus hederis, coronaq; uelatus aurea, & thyrsum tenens, cothurnisq; succinctus, curru uelut Liber pater uectus esset Alexandriæ. Inter hunc apparatum belli, Plancus non iudicio recta legendi, neque amore Reipub. aut Cæsaris, quippe hæc semper impugnabat, sed morbo proditor, cum fuisset humillimus assentator reginæ, & infra seruos cliens, cum Antonij librarius, cum obscœnissimarum rerum & autor & minister, cum in omnia & omnibus uenalis, cum ceruleatus & nudus, caputq; redimitus arũdine, & caudam trahens, genibus innixus Glaucũ saltasset, in conuiuio refrigeratus ab Antonio, ob manifestarum rapinarum indicia, transfugit ad Cæsarem. Et idem postea clementiã uictoris pro sua uirtute interpretabatur: dictitans id probatum à Cæsare, cui ille ignouerat. Hunc mox auunculum Titius imitatus est. Haud absurde Coponius, uir prætorius grauissimus, P. Silij socer, cum recens transfuga multa ac miranda Plancus absenti Antonio in senatu obijceret: multa (inquit

Marginal notes: *Lepidi fortuna* · *Militũ mores* · *Agrippa* · *Captiui fides* · *Artauasdes* · *Plancus* · *Coponius*

quit) mehercules fecit Antonius, pridie quàm tu illum relinqueres. Cæsare deinde & Messala Coruino COSS. debellatum apud Actium, ubi longe ante quàm dimicaretur, exploratissima Iulianarum partium fuit uictoria. Vigebat in hac parte miles atque imperator, illa marcebant omnia. hinc reges firmissimi, illinc inopia ad fectissimi. nauium hinc magnitudo modica, sed celerior, ex aduerso illa specie terribilior. hinc ad Antonium nemo, illinc ad Cæsarē quotidie aliqui transfugiebant. Deniq; in ore atq; oculis Antonianæ classis, per Marcum Agrippam Leucas expugnata, Patræ captæ, Corinthus occupata, bis ante ultimū discrimen classis hostium superata. Rex Amyntas meliora & utiliora secutus: inde illius exemplo uir audax Dolabella, uirq; clarissimus Cn. Domitius, qui solus Antonianarum partium nunquam reginam nisi nomine salutauit, maximo & præcipiti periculo trāsmisit ad Cæsarem. Aduenit deinde maximi discriminis dies, quo Cæsar Antoniusq; productis classibus, pro salute alter, in ruinam alter, terrarum orbis dimicauere. Dextrum nauium Iulianarum cornu M. Lario commissum, læuum Aruntio, Agrippæ omne classici certaminis arbitrium: Cæsar ei parti destinatus in quam à fortuna uocaretur, ubique aderat. Classis Antonij regimen Publicolæ Sosioq; commissum. At in terra locatum exercitum Taurus Cæsaris, Antonij regebat Canidius. Vbi initum certamen est, omnia in altera parte fuere, dux, remiges, milites: in altera nihil præter milites. prima occupat fugam Cleopatra, Antonius fugientis reginæ quàm pugnantis militis sui comes esse maluit: & imperator, qui in desertores sæuire debuerat, desertor exercitus sui factus est. Illis etiā detracto capite, in longum fortissime pugnandi durauit constantia: & desperata uictoria, in mortem dimicabatur. Cæsar quos ferro poterat interimere, uerbis mulcere cupiens, clamitansq; & ostendens fugisse Antonium, quærebat pro quo, & cum quo pugnarent. At illi cum diu pro absente d micassent duce, ægre summissis armis, cessere uictoriam: citiusq; uitam ueniamq; Cæsar promisit, quàm illis ut ea precarentur, persuasum est. Fuitq; in confesso, milites optimi imperatoris imperatorem fugacissimi militis functum officio. uiderit è suo an Cleopatræ arbitrio uictoriam temperaturus fuerat, qui ad eius arbitrium direxit fugam. Idem locatus in terra fecit exercitus, cum se Canidius præcipiti fuga rapuisset ad Antonium. Quid ille dies terrarum orbi præstiterit, ex quo in quem statum peruenerit fortuna publica, quis in hoc transcursu tam arcati operis exprimere audeat? Victoria uero fuit clementissima, nec quisquam interemptus nisi paucissimi, & hi, qui deprecari quidem pro se non sustinerent. Ex qua lenitate ducis colligi potuit, quem aut initio triumuiratus sui, aut in campis Philippicis, si sic licuisset, uictoriæ suæ facturus fuerit, †ad folium alarunt, in prisca grauitate celeberrimi fides, mox diu clementia luctatus sua Cæsar, seruauit incolumem. Non prætereatur Asinij Pollionis factum, & dictum memorabile: namq; cum se post Brundisinā pacem continuisset in Italia, neque aut uidisset unquam reginam, aut post eneruatum amore eius Antonij animum, partibus eius se miscuisset, rogante Cæsare ut secum ad bellum proficisceretur Actiacum: mea, inquit, in Antonium maiora merita sunt, illius in me beneficia notiora: itaque discrimine uestro me subtraham, & ero præda uictoris. Proximo deinde anno persecutus reginā Antoniumq; Alexandriā, ultimam bellis ciuilibus imposuit manū. Antonius se ipse non segniter interemit, adeo ut multa desidiæ crimina morte redimeret. At Cleopatra frustratis custodibus illata aspide, morsu sane eius, expers muliebris metus, spiritum reddidit. Fuitq; & fortuna & clementia Cæsaris dignum, quòd nemo ex his, qui contra eum arma tulerant, ab eo, iussuue eius interemptus. D. Brutum Antonij interemit crudelitas. Sextum Pompeium ab eodem uictum, idem Antonius cum dignitatis quoque seruandæ dedisset fidem, etiam spiritu priuauit. Brutus & Cassius ante quàm uictorum experirentur animum, uoluntaria morte obiere. Antonij Cleopatræque quis fuisset exitus, narrauimus. Canidius timidius decessit, quàm professioni eius, qua semper usus erat, congruebat. Vltimus autem ex interfectoribus Cæsaris, Parmensis Cassius morte pœnas dedit, ut dederat Trebonius. Dum ultimam bello Actiaco Alexandrinoq; Cæsar imponit manum, M. Lepidus iuuenis forma quàm mente melior, Lepidi eius qui triumuir fuerat Reipub. cōstituendæ filius, Iunia Bruti sorore natus, interficiendi, simul in urbem reuer

Cæsaris ad Actium uictoria · *Amyntas* · *Cn. Domitius* · *Antonij cum Cleopatra fuga* · *Hic quædam desunt* · *Asinius Pollio* · *Antonij & Cleopatræ exitus* · *M. Lepidus*

reuertisset, Cæsaris, consilia inierat. Tunc urbis custodijs præpositus C. Mæcenas, equestri sed splendido genere natus, uir ubi res uigiliam exigeret, sanè exsomnis, prouidens, atque agendi sciens: simul uero aliquid ex negocio remitti posset, ocio ac mollicijs penè ultra fœminam fluens, non minus Agrippa Cæsari carus, sed minus honoratus: quippe uixit augusto clauo penè contentus, nec minora consequi potuit, sed non tam concupiuit. hic speculatus est per summā quietem ac dissimulationem præcipitis consilia iuuenis, & mira celeritate, nullaque cum perturbatione aut rerum aut hominum oppresso Lepido, immane noui ac resurrecturi belli ciuilis restinxit initium. & ille quidem male consultorum pœnas exoluit. Aequetur prædictæ Calpurniæ Antistij Seruilia Lepidi uxor, quæ uiuo igni deuorato, præmaturam mortem immortali nominis sui pensauit memoria. Cæsar autem reuersus in Italiam atque urbem occursus quo fauore omnium hominum, ætatium, ordinum, exceptus sit: quæ magnificentia triumphorum eius, quæ fuerit munerū, ne in operis quidem iusti materia, ne dum huius tam recisi digne exprimi potest. Nihil deinde optare à dijs homines, nihil dij hominibus præstare possunt, nihil uoto concipi, nihil felicitate cōsummari, quod non Augustus post

Bellorū ciuilium finis reditum in urbem Reip. Populoque Ro. terrarumque orbi repræsentauerit. Finita uicesimo anno bella ciuilia, sepulta externa, reuocata pax, sopitus ubique armorum furor: restituta uis legibus, iudicijs autoritas, senatui maiestas: imperium magistratuum ad pristinum redactum modum: tantummodo octo prætoribus allecti duo. prisca illa & antiqua Reipub. forma reuocata, rediit cultus agris, sacris honos, securitas hominibus, certa cuique rerum suarum possessio: leges emendatæ utiliter, latæ salubriter: senatus sine asperitate nec sine seueritate lectus. Principes uiri triumphisque & amplissimis honoribus functi, hortatu principis ad ornandam urbem inlecti sunt. Consulatus tantummodo usque ad undecimum, ut continuaret Cæsar, cum sæpe obnitens repugnasset, impetrari potuit. nam dictaturam quàm pertinaciter ei deferebat populus, tam constanter repulit. Bella sub imperatore gesta, pacatusque uictorijs terrarum orbis, & tot extra Italiam domique opera, omne æui sui spacium impensurum in id solum opus, scriptorem fatigant. Nos memores professionis, uniuersam imaginem principatus eius oculis animisque subiecimus. Sepultis (ut prædiximus) bellis ciuilibus, coalescentibusque Reip.

Dalmatia membris quæ tam longa armorum series lacerauerat: Dalmatia XX. & CC. rebellis,
Alpes ad certam confessionē pacata est imperij. Alpes feris multisque nationibus celebres per
Hispania domitæ. Hispaniæ, nunc ipsius præsentia, nunc Agrippæ, quem usque in tertium consu
Agrippa latum, & mox collegium tribunitiæ potestatis amicitia principis euexerat: multo uarioque Marte pacatæ. In quas prouincias cū initio Scipione et Sempronio Longo COSS. primo anno secūdi Punici abhinc annos CCL. Romani exercitus missi essent duce Cn. Scipione Africani patruo, per annos CC. in his multo mutuoque ita certatum est sanguine, ut amissis P. R. imperatoribus, exercitibusque sæpe contumelia, nonnunquā etiam periculū Romano inferretur imperio. Illæ enim prouinciæ Scipiones consumpserunt: illæ contumelioso XX. annorum bello sub duce Viriatho maiores nostros exercuerūt: illæ terrore Numantini belli populū Ro. concusserunt. In illis turpe Q. Pompeij fœdus, turpiusque Mancini senatus cum ignominia dediti imperatoris rescidit: illa tot Consulares, tot prætorios absumpsit duces, patrumque ætate in tantum Sertorium armis extulit, ut per quinquenniū dijudicari non potuerit, Hispanis Romanisne in armis plus esset roboris, & uter populus alteri pariturus foret. Has igitur prouincias tam diffusas, tam frequenteis, tam feras, ad eam pacem abhinc annos fermè L. perduxit Cæsar Augustus: ut quæ maximis bellis nunquam uacauerāt, eæ sub C. Antistio, ac deinde P. Silio legato, cæterisque postea etiam latrocinijs uacarent. Dum pacatur Occidens, ab Oriente ac rege Parthorum signa Romana, quæ Crasso oppresso Orodes, quæ Anto

Augusti cognomen nio pulso filius eius Phrahates ceperant, Augusto remissa sunt: quod cognomen illi uiro Planci sententia, consensus uniuersi senatus populique Ro. indidit. Erant tamen qui
L. Murena hunc felicissimum statum odissent: quippe L. Murena, & Fannius Cepio diuersis mo
Fannius Cepio ribus (nam Murena sine hoc facinore potuit uideri bonus, Cepio et ante hoc erat pessimus) cū inissent occidēdi Cæsaris cōsilia, oppressi autoritate publica, quod ui facere
Rufus Egnat. uoluerāt, iure passi sunt. neque multo post Rufus Egnatius per omnia gladiatori quàm senatori

fenatori propior, collecto in Aedilitate fauore populi, quem extinguendis priuata fa-
milia incendijs indies auxerat, in tantum quidem ut ei Præturam continuaret: mox e-
tiam Consulatum petere ausus, cum esset omni flagitiorum scelerumq; cõscientia mer
sus, nec melior illi res familiaris quàm mens foret, adgregatis simillimis sibi, interime-
re Cæsarem statuit, ut quo saluo saluus esse non poterat, eo sublato moreretur. quippe
ita se mores habent, ut publica quisq; ruina malit occidere, quàm sua proteri, & idem
passurus minus conspici. Neq; hic prioribus in occultando felicior fuit: abditusq; car-
ceri, cum conscijs facinoris mortem dignissimam uita sua obijt. Præclarum excellentis
uiri factũ C. Sentij Saturnini circa ea tempora Consulis, ne fraudetur memoria. Abe- C. Sentij præ-
rat in ordinandis Asiæ Orientisq; rebus Cæsar, circumferens terrarum orbi præsen- clarũ factum
tia sua pacis suæ bona: tum Sentius forte & solus, & absente Cæsare COS. cum alia, pri-
sca seueritate summaq; constantia, uetere consulum more ac seueritate gessisset, protra
xisset publicanorum fraudes, punisset auaritiam, regessisset in ærarium pecunias publi
cas: tum in comitijs habendis præcipuum egit consulem. nam & Quæsturam petentes,
quos indignos iudicauit, profiteri uetuit. & cum id facturos se perseuerarent: Consula
rem, si in campum descendissent, uindictam minatus est. Et Egnatium florentem fauo
re publico, sperantemq; ut Præturam Aedilitati, ita Consulatũ Præturæ se iuncturum
profiteri uetuit: & cum id non obtinuisset, iurauit etiamsi factus esset COS. suffragijs po
puli, tamen se eum non renũciaturum. Quod ego factum cuilibet ueterum Consulum
gloriæ comparandum reor, nisi quòd naturaliter auditauisis laudamus libentius: &
præsentia inuidia, præterita ueneratione prosequimur: & his nos obrui, illis instrui cre
dimus. Ante triennium ferè quàm Egnatianum scelus erumperet, circa Murenæ Ce-
pionisq; coniurationis tempus ab hinc annos L. M. Marcellus sororis Augusti Octa- M. Marcellus
uiæ filius, quem homines, ita si quid accidisset Cæsari, successorem potentiæ eius arbi-
trabantur futurum, ut tamen id per M. Agrippam securo ei posse contingere non exi-
stimarent: magnificentissimo munere Aedilitatis ædito decessit, admodum iuuenis, sa
nè ingenuarum (ut aiũt) uirtutum, lætusq; animi & ingenij: fortunæq;, in quam aleba-
tur, capax. Post cuius obitum Agrippa, qui sub specie ministeriorũ principalium pro-
fectus in Asiam (ut fama loquit̃) ob tacitas cum Marcello offensiones, præsenti se sub-
duxerat tempori: reuersus inde, filiam Cæsaris Iuliã, quam in matrimonio Marcellus Iulia, Agrippa
habuerat, duxit uxorem: fœminã neq; sibi, neq; Reip. felicis uteri. Hoc tractu tempo-
rum Tib. Claudius Nero, quo prius nato (ut prędiximus) Liuia Drusi Claudiani filia, T. Claudius
despondente Nerone, cui ante nupta fuerat, Cæsari nupserat, innutritus cœlestiũ prę- Nero
ceptorum disciplinis: iuuenis genere, forma, celsitudine corporis, optimis studijs, ma- Liuia
ximoq; ingenio instructissimus, qui protinus quantus est, sperari potuerat, uisusq; prę
tulerit principem, Quæstor undeuicesimũ annum agens, capessere cœpit Remp. maxi
mamq; difficultatem annonæ, ac rei frumentariæ inopiam ita Ostiæ atq; in urbe man-
dato uitrici moderatus est: ut per id quod agebat, quãtus euasurus esset, eluceret. Nec
multo post missus ab eodem uitrico cum exercitu ad uisendas ordinandasq;, quæ sub
Oriente sunt, prouincias, præcipuis omnium uirtutum experimentis in eo tractu ædi
tis, cum legionibus ingressus Armeniam, redacta ea in potestatem P. R. regnum eius
Artauasdi dedit. cuius rex quoque Parthorum tanti nominis fama territus, liberos
suos ad Cæsarem misit obsides. Reuersum inde Neronem Cæsar haud mediocris belli
molem experiri statuit, adiutore operis dato fratre ipsius Druso Claudio, quem intra Drusus Clau
Cæsaris penates enixa erat Liuia. quippe uterq; diuisis partibus Rhetos Vindelicosq; dius
adgressi, multis urbium & castellorum oppugnationibus, necnon directa quoq; acie Rheti
feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate Vindelici
truces, maiore cum periculo, quàm damno Romani exercitus, plurimo cum earũ san-
guine perdomuerunt. Ante quæ tempora Censura Planci & Pauli acta inter discor-
diam, neq; ipsis honori, neq; Reipub. usui fuit, cum alteri uis cẽsoris, alteri uita deesset:
Paulus uix posset implere censorem: Plancus timere deberet, nec quicq; obijcere pos-
set adulescentibus, aut obijciẽtes audire, quod non agnosceret senex. Mors deinde A-
grippæ (qui nouitatẽ suã multis rebus nobilitauerat, atq; in hoc perduxerat, ut & Ne- C. & L. præ
ronis esset socer: cuiusq; liberos nepotes suos D. Augustus prępositis Caij ac Lucij no nomina
minibus

minibus adoptauerat)admouit propius Neronem Cæſari:quippe filia eius Iulia, quæ
Pannonicum bellum fuerat Agrippæ nupta, Neroni nupſit. Subinde bellum Pannonicum, quod inchoa-
tum Agrippa Marcoꝗ Vinicio auo tuo COSS. magnum atroxꝗ, & perquàm uici-
num imminebat Italiæ, per Neronem geſtum eſt. Gentes Pannoniorũ, Dalmatarũꝗ
nationes,ſitumꝗ regionum ac fluminum,numerumꝗ & modum uirium, excellẽtiſſi-
masꝗ & multiplices eo bello uictorias tanti imperatoris,alio loco explicabimus. Hoc
opus ſeruet formam ſuam. Huius uictoriæ compos Nero,ouans triũphauit. Sed dum
in hac parte imperij omnia geruntur proſperrime,accepta in Germania clades ſub le-
M. Lolius gato M.Lolio, homine in omnia pecuniæ quàm recte faciendi cupidiore,& inter ſum
mam uitiorum diſſimulationem uitioſiſſimo: amiſſaꝗ legionis quintæ aquila, uocauit
Druſus Claudius ab urbe in Gallias Cæſarem. Cura deinde atꝗ onus Germanici belli delegata Druſo
Claudio fratri Neronis adoleſcenti, tot tantarumꝗ uirtutũ, quot & quantas natura
mortalis recipit, uel induſtria percipit:cuius ingeniũ utrum bellicis magis operibus,
an ciuilibus ſuffecerit artibus,in incerto eſt.morum certe dulcedo ac ſuauitas,& aduer
ſus amicos æqua ac par ſui æſtimatio inimitabilis fuiſſe dicitur.nam pulchritudo cor-
poris proxima fraternæ fuit. Sed illum magna ex parte domitorem Germaniæ, pluri-
mo eius gentis uarijs in locis profuſo ſanguine,fatorum iniquitas, Conſulem agentem
annum triceſimum,rapuit. Moles deinde eius belli tranſlata in Neronem eſt. quod is
ſua & uirtute, & fortuna adminiſtrauit, peragratusꝗ uictor omneis parteis Germa-
niæ, ſine ullo detrimento commiſſi exercitus, quod præcipue huic duci ſemper curæ
fuit:ſic perdomuit eam,ut in formam penè ſtipendiariæ redigeret prouinciæ. Tum al-
ter triumphus cum altero Conſulatu ei oblatus eſt. Dum ea quæ prædiximus in Pan-
nonia Germaniaꝗ geruntur,atrox in Thracia bellum ortum,omnibus eius gentis na
L. Piſo tionibus in arma accenſis, L. Piſonis, quem hodieꝗ diligentiſſimum, atque eundem
leniſſimum ſecuritatis urbanæ cuſtodem habemus, uirtus compreſſit. Quippe legatus
Cæſaris triennio,cum his bellauit, gentesꝗ ferociſſimas plurimo cum earum excidio
nunc acie,nunc expugnationibus in priſtinum pacis redegit modum: eiusꝗ patratio-
ne Aſiæ ſecuritatem,Macedoniæ pacem reddidit. De quo uiro hoc omnibus ſentien-
dum ac prædicandum eſt, eſſe mores eius uigore ac lenitate mixtiſſimos, & uix quen-
quam reperiri poſſe, qui aut ociũ ualidius diligat,aut facilius ſufficiat negocio, & ma-
Tib. Nero gis quæ agenda ſunt curet ſine ulla oſtentatione agendi. Breui interiecto ſpacio. Tib.
Nero duobus Conſulatibus,totidemꝗ triumphis actis, Tribunitiæ poteſtatis conſor-
tione æquatus Auguſto, ciuium poſt unum(& hoc quia uolebat)eminentiſſimus, du-
cum maximus, fama fortunaꝗ celeberrimus,& uere alterum Reip. lumẽ & caput, mi-
ra quadam & incredibili atꝗ inenarrabili pietate(cuius cauſæ mox detectæ ſunt) cum
C. Ceſar C. Cæſar ſumpſiſſet iam uirilẽ togam, L. item maturus eſſet uiris, ne fulgor ſuus orien-
tium iuuenum obſtaret initijs,diſſimulata cauſa cõſilij ſui, commeatum ab ſocero,atꝗ
eodem uitrico acquieſcendi à continuatione laborum petijt. Quis fuerit eo tempore ci
uitatis habitus, qui ſingulorum animi,quæ digredientium à tanto uiro omniũ lachry-
mæ, quàm penè ei patria manũ iniecerit, iuſto ſeruemus operi. Illud etiã in hoc tranſ-
Al. ut omnes q cursu dicendum eſt, ita ſeptem annos Rhodi moratum,†ut omnes qui pro conſulibus
pro COSS. le- legatiꝗ in tranſmarinas profecti prouincias, uiſendi eius gratia ad quem conuenien-
gatiꝗ in trãſ- tes, ſemper priuatos illa maieſtas priuata nunquam fuit, faſces ſuos ſummiſerint, faſſiꝗ
marinas profe ſint ocium eius honoratius imperio ſuo. Senſit terrarũ orbis digreſſum à cuſtodia Ne
cti prouincias, ronem urbis. nam & Parthus deſciſcens à ſocietate Romana, adiecit Armeniæ ma-
uiſẽdi eius gra num:et Germania auerſis domitoris ſui oculis, rebellauit. At in urbe eo ipſo annõ quo
tia atꝗ conue- magnificentiſſimi gladiatorij muneris, Naumachiæꝗ ſpectaculis D. Auguſtus abhinc
niẽdi (ſemper annos XXX. ſe & Gallo Caninio COSS. dedicato Martis templo, animos oculosꝗ P.
priuatus ille, R. repleuerat, fœda dictu, memoriaꝗ horrenda in ipſius domo tẽpeſtas erupit. Quip-
maieſtas priua pe filia eius Iulia per omnia tanti parentis ac uiri immemor, nihil quod facere aut pati
ta nunꝗ fuit) turpiter poſſet fœmina, luxuria, libidine infectum reliquit: magnitudinemꝗ fortunæ
faſces ſuos &c.
Iulius Antonius ſuæ peccandi licentia metiebatũ, quicquid liberet, pro licito uindicans. Tum Iulius An
tonius ſingulare exemplum clementiæ Cæſaris, uiolator eius domus, ipſe ſceleris à ſe
commiſſi ultor fuit, quem uicto eius patre, non tantum incolumitate donauerat, ſed ſa
cerdotio

cerdotio, prætura, consulatu, prouincijs, honoratum etiam matrimonio sororis suæ filiæ in arctissimam adfinitatem receperat: Quintiusq́; Crispinus singularem nequitiam supercilio truci protegens, & Appius Claudius, & Sempronius Gracchus, ac Scipio, alijq́; minoris nominis utriusq; ordinis uiri quasi cuiuslibet uxore uiolata pœnas pependere, cum Cæsaris filiam, & Neronis uiolassent coniugem. Iulia relegata in insulam, patriæq́; & parentum subducta oculis. quam tamen comitata mater Scribonia, uoluntarij exilij permansit comes. *Scribonia* Breue ab hoc intercesserat spacium, cum C. Cæsar antè alijs prouincijs ad sedandum obitis, in Syriam missus, conuento prius Tib. Nerone, cui omnem honorem ut superiori habuit, tam uarie se sibi gessit, ut nec laudaturum magna, nec uituperaturum mediocris materia deficiat: cum regé Parthorum iuuene excellsissimo in insula quam amnis Euphrates ambiebat, æquato utriusq; partis numero coijt. *Euphrates* Quod spectaculum stantis ex diuerso hinc Romani, illinc Parthorum exercitus, cum duo inter se eminentissima imperiorum & hominum coirent capita, perquàm clarum & memorabile, sub initia stipendiorum meorum Tribuno militum mihi uisere contigit. *Vellei militia* quem militiæ gradum ante sub patre tuo M. Vinici & P. Silio auspicatus, in Thracia Macedoniaq́;, mox Achaia Asiaq́;, & omnibus ad Orientem uisis prouincijs, & ore atq; utroq; maris Pontici latere, haud iniucunda tot rerũ, locorũ, gentiũ, urbiũ recordatione perfruor. Prior Parthus apud Caiũ in nostra ripa, posterior hic apud regẽ in hostili epulatus est. Quo tẽpore M. Lollij, quẽ ueluti moderatorẽ iuuẽtæ filij sui Augustus esse uoluerat, perfida, & plena subdoli ac uersuti animi consilia per Parthũ indicata Cæsaris ira euulgauit: *M. Lollius* cuius mors intra paucos dies fortuita an uoluntaria fuerit, ignoro. Sed quàm hunc decessisse lætati homines, tam paulo post obisse Censorinum in ijsdem prouincijs grauiter tulit ciuitas, uirum demerendis hominibus genitum. *Censorinus* Armeniam deinde ingressus, prima parte introitus prospere gessit: mox in conloquio (cui se temere crediderat) circa Artageram grauiter à quodam nomine Adduo uulneratus, *Artagera* *Adduus* ex eo ut corpus minus habile, ita animũ minus utilem reipublicæ habere cœpit. Nec defuit conuersatio hominum uitia eius assentatione alentium: etenim semper magnæ fortunæ comes adest adulatio: per quæ eò ductus erat, ut in ultimo ac remotissimo terrarum orbis angulo consenescere, quàm Romam regredi mallet. Deinde reluctatus inuitusq́; reuertens in Italiam in urbe Lyciæ (Limyram nominant) morbo obijt, *Lymira* quum ante annum fermè L. Cæsar frater eius Hispanias petens, Massiliæ decessisset. Sed fortuna quæ subduxerat spem magni nominis, iam tum Reipub. sua præsidia reddiderat. quippe ante utriusq; horum obitum, patre tuo P. Vinicio COS. Tib. Nero reuersus Rhodo, incredibili lætìcia patriam repleuerat. *P. Vinicius* Non est diu cunctatus Cæsar Augustus, neq; enim quærendus erat quem legeret, sed legendus qui eminebat. Itaq; quod post L. mortem adhuc C. uiuo facere uoluerat, atq; uehementer repugnante Nerone erat inhibitus, post utriusq; adulescentium obitum facere perseuerauit, ut & Tribunitiæ potestatis consortionem Neroni constitueret, multum quidem eo cum domi, tum in senatu recusante, & eum Aelio Cato Sentio COSS. V. Calend. Iul. post urbem conditã annis. D.CCLIIII. abhinc annis XXVII. adoptaret. Lætitiam illius diei, concursumq́; ciuitatis, & uota penè inserentium cœlo manus, spemq́; conceptæ perpetuæ securitatis æternitatisq́; Romani imperij uix in illo iusto opere abunde persequi poterimus, nedum hic implere tentemus: id unum dixisse quàm ille omnibus fuerit, tum refulsit certa spes liberorũ parentibus, uiris matrimoniorum, dominis patrimonij, omnibus hominibus, salutis, quietis, pacis, tranquillitatis, adeo ut nec plus sperari potuerit, nec spei responderi felicius. *Al's id unum dixisse contenti, quam ille charus omnibus fuerit tum apparuit. Tum refulsit* Adoptatus eadem die etiam M. Agrippa, quem post mortem Agrippæ, Iulia enixa erat, sed in Neronis adoptione illud adiectum his ipsis Cæsaris uerbis, Hoc (inquit) reipublicæ causa facio. Non diu uindicem custodemq́; imperij sui morata in urbe patria, protinus in Germaniam misit, ubi ante triennium sub M. Vinicio auo tuo clarissimo uiro, immensum exarserat bellum. *M. Vinicius* erat & ab eo quibusdam in locis gestum quibusdam sustentatum feliciter, eoq́; nomine decreta ei cum speciosissima inscriptione operum ornamenta triumphalia. Hoc tempus me functum ante tribunatu castrorũ Tiberij Cæsa-

Præfectus equitum in Germania sub Tiberio Velleius

ris militem fecit. quippe protinus ab adoptione missus cum eo Præfectus equitum in Germaniam successor officij patris mei, cœlestissimorum eius operum per annos continuos VIII. præfectus aut legatus spectator, & pro captu mediocritatis meæ adiutor fui. Neque illi spectaculo quo fruitus sum simile conditio mortalis, recipere uidetur mihi: cum per celeberrimam Italiæ partem, tractum omnem Galliæ prouinciarum, ueterem imperatorem & ante meritis ac uiribus quàm nomine Cæsarem reuisentes, sibi quisque quàm illi gratularentur plenius. At uero militum conspectu eius elicitæ gaudio lachrymæ, alacritasque, & salutationis noua quædam exultatio, & cōtingendi manum cupiditas, non cōtinentium protinus, quin adijcerent. Videmus te Imperator, saluum recepimus: ac deinde, Ego tecum Imperator in Armenia, ego in Rhetia fui. Ego à te in Vindelicis, ego in Pannonia, ego in Germania donatus sum, neque uerbis exprimi, & fortasse uix mereri fidem potest. Intrata protinus Germania, subacti Caninefates, Attuari, Bructeri, recepti Cherusci gentes, & amnis mox nostra clade nobilis trāsitus Visurgis: Penetrata ulteriora, cum omnē partem asperrimi & periculosissimi belli Cæsar uindicaret, in ijs quæ minoris erant discriminis, Sentium Saturninum, qui tum legatus patris eius in Germania fuerat, præfecisset: uirum multiplicem in uirtutibus, nauum, agilem, prouidum, militariumque officiorum patiētem ac peritum pariter, sed eundem ubi negocia fecissent locum ocio, liberaliter lauteque eo abutentem, ita tamen ut eum splendidum ac hilarem potius quàm luxuriosum aut desidem diceres. de cuius uiri claro celebrique Consulatu prædiximus, Anni eius æstiua usque in mensem Decembrem perducta, immanis emolumentum fecere uictoriæ. Pietas sua Cæsarem penè obstructis hyeme alpibus in urbem traxit, ad tutelam imperij eum ueris initio reduxit in Germaniam: in cuius medijs finibus ad caput Iuliæ fluminis hyberna digrediens princeps locauerat. Prò dij boni, quanti uoluminis opera insequenti æstate sub duce Tiberio Cæsare gessimus. Perlustrata armis tota Germania est. Victæ gentes penè nominibus incognitæ. Receptæ Cauchorum nationes. omnis eorum iuuentus, infinita numero, immensa corporibus, situ locorum tutissima, traditis armis unà cum ducibus suis, septa fulgenti armatoque militum nostrorum agmine, ante Imperatoris procubuit tribunal. Fracti Langobardi, gens etiā Germana feritate ferocior. Denique quod nunquam antea spe conceptum, nedum opere tentatum erat, ad quadringentesimum miliarium à Rheno usque ad flumen Albim, qui Senonum Hermūdorumque fines præterfluit, Romanus cum signis perductus exercitus. Et eódem, mira felicitate & cura ducis, temporum quoque obseruantia classis quæ oceani circumnauigauerat sinus, ab inaudito atque incognito ante mari flumine Albi subuecta, plurimarum gentium uictoria, cum abundantissima rerum omium copia, exercitui Cæsarique se iunxit. Non tempero mihi quin tantæ rerum magnitudini hoc, qualecunque est, inseram. Cum citeriorem ripam prædicti fluminis castris occupassemus, & ulterior armata hostium iuuentute fulgeret sub omnem motum nostrarum nauium protinus refugientium, unus è barbaris ætate senior, corpore excellens: dignitate, quantum ostendebat cultus, eminens: cauatum (ut illis mos est) ex materia conscendit alueū, solusque id nauigij genus temperans, ad medium processit fluminis, & petijt liceret sibi sine periculo in eam, quam armis tenebamus, egredi ripam, ac uidere Cæsarem. Data petenti facultas. Tum adpulso lintre, & diu tacitus contemplatus Cæsarem: Nostra quidem, inquit, furit iuuentus, quæ cum uestrum numen absentium colat, præsentium potius arma metuit, quàm sequitur fidem. Sed ego beneficio ac permissu tuo Cæsar, quos ante audiebam, hodie uidi deos, nec feliciorem ullum uitæ meæ aut optaui, aut sensi diem. impetratoque ut manum contingeret, reuersus in nauiculam, sine fine respectans Cæsarem, ripæ suorum adpulsus est. Victor omnium gentium locorumque quos adierat Cæsar, cum incolumi inuiolatoque, & semel tantummodo magna cum clade hostium, fraude eorum tentato exercitu, in hyberna legiones reduxit, eadem qua priore anno festinatione urbem petens. Nihil erat iam in Germania quod uinci posset, præter gentem Marcomanorum, quæ Maroboduo duce excita sedibus suis, atque in interiora refugiens incinctos Hercyniæ syluæ campos incolebat. Nulla festinatio huius uiri mentionem transgredi debet. Maroboduus

Marginalia: Sentius Saturninus legatus in Germania; Iulia; Langobardi; Rhenus; Albis; Senones; Hermūduri; Marcomani; Maroboduus

roboduus genere nobilis, corpore præualens, animo ferox, natiōe magis quàm ratione barbarus, non tumultuarium neq; fortuitum, neq; mobilem & ex uoluntate parentium constantem, inter suos occupauit principatum: sed certum imperium, uimq; regiam complexus animo, statuit auocata procul à Romanis gente sua eò progredi: ubi cū propter potentiora arma refugisset, sua faceret potentissima. Occupatis igitur quos prædiximus locis, finitimos omneis aut bello domuit, aut conditionibus iuris sui fecit. Corpus suum custoditum, imperium perpetuis exercitijs penè ad Romanæ disciplinę formam redactum, breui in eminens & nostro quoq; imperio timendum perduxit fastigiū: gerebatq; se ita aduersus Romanos, ut neq; bello nos lacesseret, & si lacesseretur supereise sibi uim ac uoluntatē resistendi declararet. Legati, quos mittebat ad Cęsares, interdum ut supplicē commendabant, interdū ut pro pari loquebantur. Gentibus hominibusq; à nobis desciscentibus erat apud eum perfugium, totumq; ex male dissimulato agebat æmulum: exercitumq; quem LX. milium peditū, quatuor equitū, fecerat, adsiduis aduersus finitimos bellis exercendo, maiori quàm quod habebat operi pręparabat. Eratq; etiam eo timendus, quòd cum Germaniam ad læuam & in fronte, Pannoniam ad dextram, à tergo sedium suarum haberet Noricos, tanquam in omnes semper uenturus, ab omnibus timebatur. Nec securam incrementi sui patiebatur esse Italiam, quippe cum à summis Alpium iugis, quæ finem Italiæ terminant, initium eius finium haud multo plus CC. milibus passuum abesset. Hunc uirum & hanc regionē proximo anno diuersis è partibus Tib. Cæsar adgredi statuit. Sentio Saturnino mandatum, ut per Cattos excisis continentibus Hercyniæ syluis, legiones Boiohœmum (id regioni quam incolebat Maroboduus nomen est) ipse à Carnunto, qui locus Norici regni proximus ab hac parte erat, exercitū qui in Illyrico merebat, ducere in Marcomannos orsus est. Rumpit, interdū moratur proposita hominum, fortuna. Præparauerat iam hyberna Cæsar ad Danubium, admotoq; exercitu non plus q̄ quinq; dierum iter à primis hostium, Saturninum admoueri placuerat. penè æquali diuisæ interuallo ab hoste, intra paucos dies in prædicto loco cum Cæsare iuncturæ erant, cum uniuersa Pannonia insolens longæ pacis bonis, & adulta uiribus Dalmatia, omnibus tractus eius gentibus in societatem adductis ex cōstituto arma corripuit. Tum necessaria gloriosis præposita, neq; tutum uisum abdito in interiora exercitu uacuam tam uicino hosti relinquere Italiam. Gentium nationumq; quæ rebellauerant, omnis numerus amplius DCCC. millibus explebat. CC. ferè peditū colligebātur armis habilia, equitum VIIII. Cuius immēsæ multitudinis, parētis acerrimis ac peritissimis ducibus, pars petere Italiam decreuerat, iunctam sibi Nauporti ac Tergestis confinio: pars in Macedoniam eruperat: pars suis sedibus præsidium esse destinauerat. Proxima duobus Batonibus ac Pinneti ducibus autoritas erat. In omnibus autem Pannonijs non disciplinæ tantummodo, sed linguæ quoq; noticia Romanæ, plerisq; etiam literarum usus, & familiaris animorum erat exercitatio. Itaq;, hercules, nulla unquam natio tam mature consilio belli bellum iunxit, ac decreta patrauit. Oppressi ciues Romani, trucidati negociatores, magnus uexillariorum numerus ad internecionem, ea in regione quæ plurimum ab imperatore aberat cæsus: occupata armis Macedonia: omnia & in omnibus locis igni, ferroq; uastata. quia tantus etiam huius belli metus fuit, ut stabilem illum & firmatum tantorum bellorum experientia Cæsaris Augusti animum quateret, atq; terreret. Habiti itaq; delectus, reuocati undiq; omnes ueterani, uiri fœminæq; ex censū libertinum coactæ dare militem. Audita in senatu uox principis, decimo die, ni caueretur, posse hostem in urbis Romæ uenire conspectum. Senatorū equitumq; Romanorū exactæ ad id bellum operæ pollicitæ. Omnia hæc frustra præparassemus, nisi qui illa regeret, fuisset. Itaque ut præsidium militum, Respub. ab Augusto ducem in bellum poposcit Tiberium. Habuit in hoc quoque bello mediocritas nostra speciosi ministrī locum. Finita equestri militia designatus Quæstor, necdum senator æquatus senatoribus, & iam designatis tr. pl. partem exercitus ab urbe, traditi ab Augusto, perduxi ad filium eius: in quæstura deinde remissa forte prouinciæ, legatus eiusdem ad eundem missus. quas nos primo anno acies hostium uidimus? quantis pruden

Boiohemū Boeheim, hoc est, Boiorū patria.

nunc ab Illyrijs (quos Sclauos appellant) habitatur

Pannonia

Dalmatia

Pannoniæ non laus

Pannonici belli metus

tia ducis opportunitatibus, furenteis eorum uireis uniuersas euasimus partibus: quanto cum temperamēto simul utilitatis res autoritate imperatoris agi uidimus: qua prudentia hyberna disposita sunt: quanto opere inclusus custodijs exercitus nostri, ne quà posset erumpere, inopsq; copiarum, & intra se furens uiribus hostis elanguesceret: Felix euentu, forte conatu, prima æstate belli Messalini opus mandandum est memoriæ: qui uir animo etiam quàm gēte nobilior, dignissimus qui & patrē Coruinum habuisset, & cognomen suum Cottæ fratri relinqueret, præpositus Illyrico, subita rebellione cum semiplena legione uicesima circūdatus hostili exercitu amplius XX.M hostiū fudit, fugauitq;: & ob id ornamentis triumphalibus honoratus est. Ita placebat barbaris numerus suus, ita fiducia uirium, ut ubicunq; Cæsar esset, nihil in se reponerent. pars exercitus eorum proposita ipsi duci, & ad arbitriū utilitatemq; nostram macerata, perductaq; ad exitiabilem famem, neq; instantem sustinere, neq; facientibus copiam pugnandi dirigentibusq; aciem ausa congredi, occupato monte Claudio, munitione se defendit. At ea pars quæ obuiam se effuderat exercitui, quem A. Cæcina & Siluanus Plautius Consulares ex transmarinis adducebant prouincijs, circumfusa quinq; legionibus nostris auxiliaribusq; & equitatu regio, quippe magnam Thracum manū iunctus prædictis ducibus Romotalces Thraciæ rex in adiutorium eius belli secum trahebat, penè exitiabilem omnibus cladem intulit. Fugata regiorū equestris acies, fugatæ alæ, conuersæ cohortes sunt. apud signa quoq; Legionum trepidatū. Sed Romana uirtus militis plus eo tempore uindicatum gloriæ quàm ducibus reliquit: qui multum amore imperatoris sui crepantes, ante in hostem inciderunt, quàm per exploratores, ubi hostis esset, cognoscerent. Iam igitur in dubijs rebus semetipsæ legiones adhortatæ, iugulatis ab hoste quibusdam tribunis militum, interempto præfecto castrorū, præfectisq; cohortiū, non incruentis centurionibus, qui etiam primi ordinis cecidere, inuasere hostes. nec sustinuisse contenti, perrupta eorū acie, ex insperato uictoriam uindica-

Agrippa uerūt. Hoc ferè tempore Agrippa, qui eodem die quo Tiberius adoptatus ab auo suo naturali erat, & iam ante biennium qualis esset, apparere cœperat, mira prauitate animi atq; ingenij in præcipitia conuersus, patris atq; eiusdem aui sui animum alienauit sibi: moxq; crescentibus indies uitijs, dignum furore suo habuit exitū. Accipe nunc M. Vinici tantum in bello ducem, quātum in pace uides principem. Iunctis exercitibus, quiq; sub Cæsare fuerant, quiq; ad eum uenerant, cōtractisq; in una castra decem legionibus, LXX. amplius cohortibus, XIIII. sed pluribus quàm decem ueteranorū mi-

Numerosus exercitus libus, adhoc magno uoluntariorum numero, frequentiq; equite regio: tanto denique exercitu, quantus nullo unquam loco post bella fuerat ciuilia, omnes eo ipso læti erāt, maximamq; fiduciam uictoriæ in numero reponebant. At imperator optimus eorum quæ agebat iudex, & utilia speciosis præferens, quodq; semper eum facientem uidi in omnibus bellis, quæ probanda essent, non quæ utiq; probarentur sequens, paucis diebus exercitum, qui uenerat ad resouendas ex itinere eius uires, moratus: cum eum maiorem q̄ ut tēperari posset, neq; habilem gubernaculo cerneret, dimittere statuit. prosecutusq; longo & perq; laborioso itinere, cuius difficultas narrari uix potest, ut neq; uniuersos quisquam auderet adgredi, & partem digredientium suorum metu uniuersi tentare non posset, remisit eò unde uenerant. & ipse asperrimæ hyemis initio regressus Sisciā, legatos, inter quos ipsi fuimus, partitis præfecit hybernis. O rem dictu nō eminentem, sed solida ueraq; uirtute atq; utilitate maximam, experientia suauissimam, humanitate singularem, Per omne belli Germanici Pannoniciq; tempus, nemo è nobis, gradum'ue nostrū aut præcedentibus aut sequētibus, imbecillus fuit, cuius salus ac ualetudo nō ita sustentaret Cæsaris cura, tanq̄ distractissimus ille tantorū onerum mole huic uni negotio uacaret animus. Erat desiderantibus paratū iunctū uehiculum: lectica eius publicata, cuius beneficiū cū alij, tum ego sensi. Iam medici, iam apparatus cibi, iam in hoc solum importatū instrumentū balinei, nullius nō succurrit ualetudini. Domus tantū ac domestici deerant: cæterū nihil qd' ab illis aut præstari, aut desiderari posset. Adijciā illud, quod, quisquis illis tēporib. interfuit, ut alia quæ retuli, agnoscet protinus: Solus semper equo uectus est; solus cum ijs quos inuitauerat, maiore parte æstiuarum

uarum expeditionum coenauit sedens: non sequentibus disciplinam, quatenus exemplo non nocebatur, ignouit: admonitio frequẽs inerat & castigatio, uindicta rarissima: agebatq; medium plurima dissimulantis, aliqua inhibentis. Hyems emolumentũ patrati belli cõtulit: sed insequenti ęstate omnis Pannonia reliquijs totius belli in Dalmatia manentibus, pacem petijt. Ferocem illam tot milium iuuentutem, paulo ante serui tutem minatam Italiæ, conferentem arma quibus usa erat apud flumen nomine Bathinum, prosternentemq; se uniuersam genibus imperatoris, Batonemq; & Pinetem excelsissimos duces, captum alterum, alterum deditum, iustis uoluminibus ordine narrabimus, ut spero. Autumno uictor in hyberna reducitur exercitus, cuius omnibus copijs à Cæsaribus Lepidus præfectus est, uir nominis ac fortunæ eorum proximus, quẽ in quantũ quisq; aut cognoscere, aut intelligere potuit, in tãtum miratur ac diligit, tantorumq; nominum quibus ortus est, ornamẽtum iudicat. Cæsar ad alteram belli Dalmatici molem animum atq; arma cõtulit: in qua regione quali adiutore legatoq; fratre meo Magio Celere Velleiano usus sit, ipsius patrisq; eius prędicatione testatum est, & amplissimorum honorum, quibus triumphans eum Cæsar donauit, signat memoria. Initio ęstatis Lepidus educto hybernis exercitu per gentes integras immunesq; adhuc clade belli, & eo feroces ac truces tendens ad Tiberium imperatorem, & cum difficultate locorum, & cum ui hostium luctatus, magna cum clade obsistentiũ, excisis agris, exustis ædificijs, cæsis uiris, lætus uictoria prædaq; onustus peruenit ad Cæsarẽ, & ob ea, quæ si proprijs gessisset auspicijs, triumphare debuerat, ornamentis triumphalibus consentiente cum iudicio principum uoluntate senatus donatus est. Illa æstas maximi belli consumauit effectus. quippe Daorisi & Desitiates Delmatæ, situ locorũ ac montium, ingeniorum ferocia, mira etiam pugnãdi scientia, & præcipue angustijs saltuum penè inexpugnabiles, non iam ductu, sed manibus atq; armis ipsius Cæsaris tum demum pacati sunt, cum penè funditus euersi forẽt. Nihil in hoc tanto bello, nihil in Germania aut uidere maius, aut mirari magis potui, quàm quòd imperatori nunquã adeo ulla opportuna uisa est uictoriæ occasio, quam damno amissi pẽsaret militis. semperq; uisum est gloriosum, quod esset tutissimũ, & ante conscientiæ quàm famæ consultum: nec unq; consilia ducis iudicio exercitus, sed exercitus prouidẽtia ducis rectus est. Magna in bello Dalmatico experimenta uirtutis, in multos ac difficileis locos præmissus Germanicus dedit: celebris etiam opera diligẽti Q. Iulius Posthumus uir Consularis, præpositus Dalmatiæ, ornamenta meruit triumphalia: quem honorẽ ante paucos annos Passienus & Cossus, uiri quibusdam diuersis uirtutibus celebres, in Africa meruerant. Sed Cossus uictoriæ testimonium etiam in cognomẽ filij contulit, adulescentis in omnium uirtutum exempla geniti. At Posthumi operum L. Apronius particeps, illa quoq; militia eos, quos mox cõsecutus est, honores excellenti uirtute meruit. Vtinam non maioribus experimentis testatum esset, quantum in omni re fortuna posset, sed in hoc quoq; genere abunde agnosci uis eius potest. nam & Seianus uir antiquissimi moris & priscam grauitatẽ semper humanitate temperãs, in Germania Illyricoq;, & mox in Africa, splendidissimis functus ministerijs, nõ merito, sed materia adipiscẽdi triumphalia defectus est: & A. Licinius Nerua Silianus, P. Silij filius, quẽ uirum ne qui intellexit quidem, abunde miratus est, ne nihil optimo ciui, simplicissimo duci perisset, præreptus immature & fructu amplissimæ principis amicitiæ, & consummatione euectę in altissimum paternumq; fastigium imaginis, defectus est. horũ uirorum mentioni si quis quæsisse me dicet locum, fatentẽ arguet. neq; enim iustus sine mendacio candor apud bonos crimini est. Tantum quòd ultimam imposuerat Pãnonico ac Dalmatico bello Cæsar manum, cum intra quinq; consummati tanti operis dies, funestæ ex Germania epistolæ, cæsi Vari, trucidatarumq; legionũ trium, totidemq; alarũ, & sex cohortium, uelut in hoc saltem tantummodo indulgente nobis fortuna, ne occupato duce, † & causa persona morã exigit. Varus Quintilius illustri magis quàm nobili ortus familia: uir ingenio mitis, moribus quietus, ut corpore & animo immobilior, ocio magis castrorum quàm bellicæ adsuetus militiæ: pecuniæ uero quàm non cõtemptor, Syria, cui præfuerat, declarauit; quam pauper diuitem ingressus, diues pauperem reliquit.

Bathinum flumen · *Lepidus* · *Magius Celer frater autoris* · *Iul. Posthumus* · *Passienus* · *Cossus* · *L. Apronius* · *A. Licinius* · *Varus Quintilius*

Is cum exercitui, qui erat in Germania, præesset, concepit esse homines, qui nihil præter uocem membraq; haberent hominũ, quiq; gladijs domari non poterant, posse iure mulceri. Quo proposito mediam ingressus Germaniam, uelut inter uiros pacis gaudentes dulcedine, iurisdictionibus, agendoq; pro tribunali ordine, trahebat æstiua. At illi, quod nisi expertus uix crederet, in summa feritate uersutissimi, natumq; mẽdacio genus, simulantes fictas litium series, & nunc prouocantes alter alterum iniuria, nunc agẽtes gratias, quòd eas Romana iustitia finiret, feritasq; sua nouitate incognitę disciplinæ mitesceret, & solita armis discerni iure terminarentur, in summã socordiam perduxere Quintilium, usq; eò ut se prætorem urbanum in foro ius dicere, non in medijs Germaniæ finibus exercitui præesse crederet. Tum iuuenis genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra barbarum promptus ingenio, nomine Arminius Sigimeri principis gentis eius filius, ardorem animi uultu oculisq; præferens, adsiduus militię nostræ prioris comes, & iam ciuitatis Romanæ ius equestremq; cõsecutus gradũ, segnicia ducis in occasionem sceleris usus est: haud imprudenter speculatus, neminẽ celerius opprimi, quàm qui nihil timeret: & frequentissimũ initium esse calamitatis, securitatẽ. Primo igitur paucos, mox plureis in societatẽ consilij recipit: opprimi posse Romanos, & dicit, & persuadet: decretis facta iungit: tẽpus insidiarũ constituit. Id Varo per uirũ eius gentis fidelem, clariq; nominis Segesten indicatur: sed prævalebant iam fata consilijs, omnemq; animi eius aciem præstrinxerant. quippe ita se res habet, ut plerunq; qui fortunam mutaturus est, consilia corrumpat, efficiatq;, quod miserrimũ est, ut quod accidit, etiam merito accidisse uideatur, & casus in culpam transeat. Negat itaq; se credere, spemq; in se beneuolentiæ ex merito æstimare profitetur. Nec diutius post primũ indicem, secundo relictus locus. Ordinem atrocissimæ calamitatis, qua nulla post Crassi in Parthis damnum, in externis gentibus grauior Romanis fuit, iustis uoluminibus ut alij, ita nos conabimur exponere. nunc summa deflẽda est. Exercitus omniũ fortissimus, disciplina, manu, experientiaq; bellorum inter Romanos milites princeps, marcore ducis, perfidia hostis, iniquitate fortunæ circumuentus: cum ne pugnandi quidem egregie occasio inquantum uoluerant data esset miseris, castigatis etiam quibusdam graui pœna, quia Romanis & armis & animis usi fuissent, inclusus syluis, paludibus, insidijs ab eo hoste ad internecionem trucidatus est, quem ita semper more pecudum trucidauerat, ut uitam aut mortem eius nunc ira, nunc uenia temperaret. Duci plus ad moriendum quàm ad pugnandum animi fuit. quippe paterni auitiq; exempli successor, se ipse trãsfixit. At è præfectis castrorũ duobus quàm clarum exemplũ Egilius, tam turpe Ceionius prodidit: qui cum longe maximã partem absumpsisset acies, autor deditionis supplicio quàm prælio mori maluit. At Volumnius legatus Vari, cætera quietus ac probus, diri autor exempli spoliatũ equite peditẽ relinquens, fuga cum alis Rhenum petere ingressus est, quod factum eius fortuna ulta est. non enim desertis superfuit, sed desertor occidit. Vari corpus semiustum hostium lacerauerat feritas: caput eius abscisum, latumq; ad Maroboduum, & ab eo missum ad Cæsarem, gentilitij tandem tumuli sepultura honoratum est. His auditis reuolat ad patrem Cæsar, perpetuus patronus Romani imperij adsuetam sibi causam suscipit. Mittitur ad Germaniam, Gallias confirmat, disponit exercitus, præsidia munit, se magnitudine sua, nõ fiducia hostium metiẽs, qui Cimbricam Teutonicamq; militiam Italiæ minabãtur: ultra Rhenum cum exercitu transgreditur. Arminio territo, quem arguisse pater & patria contẽti erant, penetrat interius, aperit limites, uastat agros, urit domos, fundit obuios: maximaq; cũ gloria, incolumi omniũ quos transduxerat numero, in hyberna reuertitur. Reddatur uerũ L. Asprenati testimoniũ. qui legatus sub auunculo suo Varo militãs, naua uirilíq; opera duarum legionũ quibus præerat, exercitũ immunem tanta calamitate seruauit, matureq; ad inferiora hyberna descendendo, uacillantiũ etiam cis Rhenum sitarum gentiũ animos cõfirmauit. Sunt tamen qui ut uiuos ab eo uindicatos, ita iugulatorũ sub Varo occupata crediderint patrimonia, hæreditatẽq; excisi exercitus, in quantũ uoluerit, ab eo aditã. Lucij etiã Cædicij præfecti castrorũ, eorumq; qui unà circundati Alisone immensis Germanorum copijs obsidebãtur, laudanda uirtus est: qui

Marginal notes: Arminius. / Sigimerus / Segestes / L. Asprenas

qui omnibus difficultatibus superatis, quas inopia rerum intolerabileis, uis hostiũ faciebat inexuperabileis, nec temerario consilio, nec segni prouidentia usi, speculatiq; opportunitatem, ferro sibi ad suos peperere reditũ. Ex quo apparet Varum sanè grauem & bonæ uoluntatis uirum, magis imperatoris defectũ consilio, quàm uirtute destitutum militum, se magnificentissimumq; perdidisse exercitum. Cum in captiuos sæuiretur à Germanis, præclari facinoris autor fuit Caldus Cælius uetustate familiæ suæ dignissimus, qui complexus catenarum quibus uinctus erat seriem, ita illas inlisit capiti suo, ut protinus pariter sanguinis cerebriq; profluuio expiraret. Eadem & uirtus & fortuna subsequenti tempore ingressa animum imperatoris Tiberij fuit, quæ initio fuerat: qui concussis hostium uiribus classicis pedítumq; expeditionibus: cum res Galliarum maximæ molis, accensasq; plebis Viennensium dissensiones, coercitione magis q̃ pœna mollisset, & Senatus Populusq; Ro. (postulante patre eius) ut æquum ei ius in omnib. prouincijs exercitibusq; esset, quàm erat ipsi, decreto cõplexus esset: etenim absurdum erat non esse sub illo, quæ ab illo uindicabantur: & qui ad opem ferendam primus erat, ad uindicandum honorem non iudicari parem: in urbem reuersus, iampridem debitũ, sed continuatione bellorũ dilatum ex Pannonijs Dalmatisq; egit triumphũ. cuius magnificentiã quis miretur in Cæsare? Fortunæ uero quis non miretur indulgentiam? quippe omneis eminentissimos hostiũ duces nõ occisos fama narrauit, sed uinctos triumphus ostendit. quẽ mihi fratriq; meo inter præcipuos prædi puisq; donis adornatos uiros comitari cõtigit Quis non inter reliqua quibus singularis moderatio Tib. Cæsaris elucet atq; eminet, hoc quoq; miretur, quòd cum sine ulla dubitatione septem triumphos meruerit, tribus contentus fuerit? Quis enim dubitare potest, quin ex Armenia recepta, & rege præposito, cuius capiti insigne regiũ sua manu imposuerat, ordinatisq; rebus Orientis ouans triumphare debuerit? & Vindelicorum Rhetorumq; uictor, curru urbem ingredi? Fractis deinde post adoptionẽ continua triennij militia Germaniæ uiribus, idẽ illi honor & deferendus, & recipiẽdus fuerit? & post cladem sub Varo acceptã, ocyus prosperrimo rerũ euentu eadẽ excisa Germania, triumphũ summi ducis adornare debuerit? Sed in hoc uiro nescias utrũ magis mireris, quòd laborũ periculorumq; semper excessit modũ, an q; honorũ temperauit. Venitur ad tempus, in quo fuit plurimũ metus. quippe Cæsar Augustus cũ Germanicum nepotem suũ reliqua belli patraturũ misisset in Germaniã, Tiberiũ aũt filiũ missurus esset in Illyricũ, ad formanda pace, quæ bello subegerat, prosequens eum, simulq; interfuturus athletarum certaminis ludicro, quod eius honori sacratũ à Neapolitanis est, processit in Campaniã: quanq̃ iam motus imbecillitatis, inclinatæq; in deterius principia ualetudinis senserat, tamen obnitente ui animi prosecutus filiũ: digressusq; ab eo Beneuenti, ipse Nolam petijt: & ingrauescẽte indies ualetudine, cum sciret quis uolenti omnia post se salua remanere, accersendus foret, festinãter reuocauit filiũ. ille ad patrẽ patriæ expectato reuolauit maturius. Tum securũ se Augustus prædicãs, circumfususq; amplexibus Tiberij sui, cõmendans illi sua atq; ipsius opera, nec quicquã iam de fine si fata poscerent recusans, subrefectus primo conspectu alloquioq; charissimi sibi spiritus: mox cum omnem curam fata uincerent, in sua resolutus initia, Pompeio Apuleioq; C O S S. septuagesimosexto anno animã cœlestem cœlo reddidit. Quid tunc homines timuerint, quæ senatus trepidatio, quæ populi cõfusio, qs orbis metus, in q̃ arto salutis exitijq; fuerimus cõfinio, neq; mihi tã festinãti exprimere uacat, neq; cui uacat potest. Id solũ uoce publica dixisse habeo: cuius orbis ruinã timueramus, eũ ne cõmotum quidẽ sensimus: tantaq; unius uiri maiestas fuit, ut nec bonis, neq; contra malos opus armis foret. Vna tamen ueluti luctatio ciuitatis fuit, pugnantis cum Cæsare Senatus Populiq; Ro. ut stationi paternæ succederet: illius ut potius æqualem ciuem, quàm eminentem liceret agere principem. tandem ratione magis quàm honore uictus est, cum quicquid tuendum non suscepisset, periturum uideret. Soliq; huic contigit penè diutius recusare principatum, quàm ut occuparent eum, alij armis pugnauerant. Post redditum cœlo patrem, & corpus eius humanis honoribus, nomen diuinis honoratum, primum principalium eius operum fuit, ordinatio comitiorum, quam

Caldi Celij facinus

Augusti obitus

manu sua scriptam D. Augustus reliquerat. quo tempore mihi fratriq; meo candidatis Cæsaris, proxime à nobilissimis ac sacerdotibus uiris, destinari prætoribus contigit, consecutis, ut neq; post nos quenquam D. Augustus, neq; ante nos Cæsar cōmendaret Tiberius. Tulit protinus & uoti & consilij sui precium Resp. neq; diu latuit, aut quid non impetrando passuri fuissemus, aut quid impetrando profecissemus. quippe exercitus qui in Germania militabat, præsentisq; Germanici imperio regebatur, simulq; legiones quæ in Illyrico erant, rabie quadam, & profunda confundendi omnia cupiditate, nouum ducem, nouum statum, nouam quærebant Rempub. quinetiã ausi sunt minari daturos senatui, daturos principi leges: modũ stipendij, finem militiæ sibi ipsi constituere conati sunt. processum etiam in arma: ferrumq; strictum est, & penè in ultimum gladiorum erupit impunitas. defuitq; qui contra Remp. duceret, non qui sequerent. Sed hæc omnia ueteris imperatoris maturitas, multa inhibentis, aliqua cum grauitate pollicentis, inter seueram præcipue nostrorum ultionem, mitis aliorum castigatio, breui sopijt ac sustulit. Quo quidem tempore ut pleraq; ignaue Germanicus, ita Drusus qui à patre in idipsum plurimo quidem igne emicans incendium militaris tumultus missus erat, prisca antiquaq; seueritate usus, ancipitia sibi tam re quàm exemplo perniciosa, & his ipsis militum gladijs quibus obsessus erat, obsidenteis coercuit,

Iunius Blesus singulari adiutore in eo negocio usus Iunio Blæso, uiro nescias utiliore in castris, an meliore in toga. qui post paucos annos Proconsul in Africa, ornamẽta triumphalia cum appellatione imperatoria meruit. ac Hispanias exercitumq; uirtutibus, celeberrimaq; in Illyrico militia ut prædiximus cum imperio obtineret, in summa pace, quiete continuit: cũ ei pietas rectissima sentiendi, & autoritas quæ sentiebat obtinendi, superesset. cuius curam ac fidem Dolabella quoq;, uir simplicitatis generosissimæ, in maritima parte Illyrici per omnia imitatus est. Horum XVI. annorũ opera quis cum inserta sint oculis animisq; omnium, in partibus eloquatur? Sacrauit parentem suum Cæsar non imperio, sed religione. nō appellauit eũ, sed fecit deũ. reuocata in forũ fides, summota è foro seditio, ambitio campo, discordia curia, sepultęq; ac situ obsitę, iustitia, æquitas, industria, ciuitati redditæ: accessit magistratibus autoritas, senatui maiestas, iudicijs grauitas: cōpressa theatralis seditio: recte faciendi omnibus aut incussa uoluntas, aut imposita necessitas. honorant recta, praua puniuntur. suspicit potentem humilis, non timet. antecedit, non cōtemnit humiliorē potens. quãdo annona moderatior? quando pax lætior? Diffusa in orientis occidentisq; tractus, & quicquid meridiano aut septentrione finitur, pax augusta per omnis terrarum orbis angulos à latrociniorũ metu seruat immuneis. Fortuita non ciuium tantummodo, sed urbium damna principis munificentia uindicat. Restitutæ urbes Asiæ. Vindicatæ ab iniurijs magistratuum prouinciæ. Honor dignis paratissimus. Pœna in malos sera, sed aliqua. Superatur æquitate gratia, ambitio uirtute. nam facere recte ciues suos princeps optimus faciendo docet: cumq; sit imperio maximus, exemplo maior est. Raro eminentes uiri non magnis adiutoribus ad gubernandam fortunam suam usi sunt: ut duo Scipiones duobus Lælijs,

D. Augustus quos per omnia æquauerunt sibi: ut Diuus Augustus M. Agrippa, & maxime ab eo,

M. Agrippa Statilio Tauro. quibus nouitas familiæ haud obstitit, quo minus ad multipliceis consulatus triumphosq;, & complura eniterentur sacerdotia. etenim magna negocia, magnis adiutoribus egent: neq; in paruo paucitas ministeria defecit. Interestq; Reipub. quod usu necessarium, & dignitate eminere: utilitatemq; autoritate muniri. Sub his

Seianus Aelius exemplis Tiberius Cæsar Seianum Aelium principe equestris ordinis patre natum, materno uero genere clarissimas ueteresq; & insigneis honoribus complexum familias, habentē consulareis fratres, consobrinos, auunculum: ipsum uero laboris ac fidei capacissimum, sufficiente etiam uigori animi compage corporis, singularem principalium onerum adiutorem in omnia habuit atq; habet: uirũ seueritatis lætissimæ, hilaritatis priscæ, actu ociosis simillimum, nihil sibi uindicantem, eoq; adsequentem omnia, semper infra aliorum æstimationes se metientem, uultu uitaq; tranquillum, animo exsomnem. In huius uirtutũ æstimatione iam pridem iudicia ciuitatis, cum iudicijs principis certãt. neq; nouus hic mos Senatus Populiq; Rom. est, putandi, quod optimum sit, esse

fit, esse nobilissimum. nam & illi antiqui ante primum bellum Punicum ab hinc an-
nos CCC. T. Coruncanum, hominem nouũ, cum alijs omnibus honoribus, tum Pon- T. Coruncanus
tificatu etiam Maximo, ad principale extulere fastigium: & equestri loco natum Sp.
Caruilium, & mox M. Catonem nouum etiam Tusculo urbis inquilinum, Mum-
miumq; Achaicum in Consulatus, Censuras, & Triumphos prouexere. Et qui C. Ma M. Cato
rium ignotæ originis usq; ad sextum Consulatum sine dubitatione Romani nominis C. Marius
habuere principem, & qui M. Fuluio tantum tribuêre, ut penè adsentatione sua, qui- M. Fuluius
bus uellet, principatus conciliaret: quiq; nihil Asinio Pollioni negauerunt, quod no-
bilissimis summo cum sudore consequendum foret; profecto hoc senserunt, in cuiuſ-
cunq; animo uirtus inesset, ei plurimum esse tribuendum. Hæc naturalis exempli imi
tatio ad experiendum Seianum, Cæsarem: ad iuuanda uero onera principis Seianum
protulit, Senatumq; & Po. Ro. eò perduxit, ut quod usu optimum intelligit, id in tu-
telam securitatis suæ libenter aduocet. Sed proposita quasi uniuersa principatus Tib.
Cæsaris forma, singula recenseamus. Qua ille prudentia Rhascupolim intercmpto- Tiberij prin
rem fratris sui filij Cotys, consortisq; eiusdem imperij, euocauit? singulari in eo nego- cipatus
cio usus opera Flacci Pomponij Consularis uiri, nati ad om̃ia quę rectè facienda sunt, Flaccus Pom
simpliciq; uirtute merentis semper quàm captantis gloriam. Cum quanta grauitate ut ponius
senator & iudex, non ut princeps, & causas pressius audit? quàm celeriter Libonẽ in-
gratum & noua molientem oppressit? Quibus præceptis instructum Germanicum
suum, imbutumq; rudimentis militiæ secũ actæ, domitorem recepit Germaniæ? Qui-
bus iuuentam eius exaggerauit honoribus, respondente cultu triumphi rerum quas
gesserat magnitudini? Quotiens populum cõgiarijs honorauit, senatorumq; censum,
cum id senatu autore facere potuit, quàm libenter expleuit, ut neq; luxuriã inuitaret,
neq; honestam paupertatem pateretur dignitate destitui. Quanto cum honore Germa
nicum suum in transmarinas misit prouincias? Qua ui consiliorum suorum ministro
& adiutore usus Druso filio suo, Maroboduum inhærentem occupati regni finibus,
pace maiestatis eius dixerim, uelut serpentem abstrusam terræ, salubribus cõsiliorum
suorum medicamentis coegit egredi? quàm illum & honorate nec secure continet?
Quantæ molis bellum principe Galliarum ciente Sacrouiro, Floroq; Iulio mira cele-
ritate ac uirtute cõpressit, ut ante Po. Ro. uicisse se quàm bellare cognosceret, nũciosq;
periculi uictoriæ præcederet nuncius. Magni etiam terroris bellum Africum & cotti-
diano auctu maius, auspicijs consilijsq; eius breui sepultum est. Quanta sua suorumq;
nomine exstruxit opera? Quàm pia munificentia, superq; humanã euecta fidem, tem-
plum patri molitur? Quàm magnifico animi temperamento Cn. quoq; Pompei mu-
nera absumpta igni restituit? qui quicquid unquã claritudine eminuit, id ueluti cogna
tum censet tuendum. Qua liberalitate cum aliàs, tum proxime incenso monte Cælio,
omnis ordinis hominũ iacturæ, patrimonio succurrit suo? Quanta cum quiete homi-
num rem perpetui præcipuiq; timoris, supplementum, sine trepidatione delectus pro
uidet? Si aut natura patitur, aut mediocritas recipit hominũ apud aures deorũ de his
queri, quid hic meruit, primũ ut scelerata Drusus Libo iniret cõsilia? deinde ut Silius
& Piso, quorũ alterius dignitatem constituit, auxit alterius. Vt ad maiora transcendã,
quanq; & hæc ille duxit maxima, quid ut iuuenes amitteret filios? quid ut nepotem ex
Druso? Dolenda adhuc retulimus, ueniendum ad erubescenda. Quantis hoc trienni-
um M. Vinici doloribus lacerauit animũ eius? q̃ diu abstruso, quod miserrimũ est, pe-
ctus eius flagrauit incẽdio? quòd ex nuru, quòd ex nepote, dolere, indignari coactus
est. Cuius tẽporis ægritudinẽ auxit amissa mater eminentissima, & per omnia deis q̃
hominib. similior fœmina: cuius potentiã nemo sensit, nisi aut leuatione periculi, aut
accessione dignitatis. Voto finiendũ uolumen sit. Iupiter Capitoline, & autor & stator
Romani nominis Gradiue Mars, perpetuorumq; custos Vesta ignĩũ, & quicquid nu-
minum hanc Romani imperij molem in amplissimũ terrarũ orbis fastigiũ extulit, uos
publica uoce obtestor atq; precor, custodite, seruate, protegite hunc statum, hanc pa-
cem: eiq; functo lõgissima statione mortali, destinate successores quàm serissimos, sed
eos, quorum ceruices tam fortiter sustinendo terrarum orbis imperio sufficiant, quàm
huius suffecisse sensimus: consiliaq; omnium ciuium aut pia,

BEATVS RHENANVS LECTORI S.

O VETVSTATEM consumptricem, imò potius ó hominum incuriam. nam utram magis accusem, planè dubius sum. Non satis erat Latinissimi scriptoris utilissimum opus initio suo truncasse, nisi fine etiā suo mutilaretur: ut nihil dicā de uitijs quibus in medio foedissime deformatum fuit. Tu amice lector cogita quantis mihi uigilijs constiterit haec qualis qualis castigatio. Hoc non alia gratia dico, quàm quòd uideo quosdam ingratissimos alienorum laborum aestimatores, imò derisores, qui cum ipsi nihil praestent, hoc agenteis naso suspendunt. Nam cum superioribus annis Ludum Annaei Senecae scholijs meis exposuissem, libellum non minus deprauatum quàm ueterem, statim reprehendere me quidam, temerarie factum à me dictitantes, quòd eius autoris interpretationem suscepissem, qui mihi totus non esset cognitus. Quasi uero qui iam olim Poetas enarrarunt, aut nostro seculo sunt interpretati, non coniecturas plerunque sequantur? Et non magnum sit, rei preciosae uel partem habere, si integram possidere non detur? At nugatores isti adeo me non deterruerunt à proposito ueteribus quâ licet succurrendi, ut nunc non solum Velleium aediderim semilacerū, sed & Tertulliani libros, uetustissimi inter Christianos scriptoris, mendosi tamen, mea cura è tenebris erutos, apud Frobenium excudendos curem, in usum uidelicet rei theologicae, & ad uetustatem illuminandam, quantum ad rem Christianam attinet. Caeterum optime lector, uidetur hic parum deesse in hac peroratiuncula uotiua. nam in exemplari uersus aliquot erant erasi, forsan ab aliquo nebulone facturo periculum, an illitae membranis notae expungi possint. Videntur autem extrema uerba in talem scripta sensum, Consiliaq; omnium ciuium aut pia, aut salutaria, in felicem exitum prouehite: Aut sensum similem. Bene Vale mi lector, & conatum nostrū boni consule. Basileae. Decimoseptimo Calend. Decembris, Anno

M. D. XX.

IN VITAS CAESARVM ET HISTORIAM ROMANAM INDEX

perquàm copiosus.

in Antio

Attila

Bellum

Capua

Zz 2 Castor

Charites

Conſtan

Crocodilus

D

Decius

Dionis

F

G

Hunni

Inimicos

Iulius

M

Mascezel

Pantheon

Probi

Q

Scythi

L. Vectius

SERIES CHARTARUM.

abcdefghiklmnopqrstuxyz. ABCDEFGHIKLMNOPQR STVXYZ. AaBbCcDdEeFfGgHhIiKkLlMmNnOoPpQqRrSs TtVuXxYyZz. AaaBbbCccDdd. Omnes terniones, praeter Q Rr quaterniones, & Ccc duernionem.

BASILEAE PER HIERONYMUM FROBENIUM ET NIC. EPISCOPIUM MENSE SEPTEMBRI, M. D. XLVI.

FRO
BEN

